

SCS #9012

Thomas F. Tom.

Joanne, Cantor,
Opera, 1678

SCS #9012

SCS #9012

Ioh. Cameronis Icon.

ret suam, vehementi febre correptus, paucis post diebus eâ fuit extinctus anno M. DC. XXV. ætatis verò circiter XLVI. Vxorem primò duxit, anno M. DC. XI. Thonentij ad Garumnam in inferiore Aquitania, Susannam Bernardinam, cuius oppidis illius honestissimi filiam, ex qua filium vnum, quatuor filias suscepit, sed harum prima maximaque natu Burdigalæ quadrima decessit, prima die Iulij anni M. DC. XVI. Filiolus in Anglia Londini x. Maij M. DC. XXII. natus bimulus Salmurij obiit, mense Iulio M. DC. XXIV. cum mater paucis ante mensibus, xi. Martij eodem anno, longa & hecetica feбри, pulmonisque vitio, & molesta tussi, ibidem extincta fuisset. Ipse anno exacto nuptias Montalbani iteravit, ducta in vxorem Susannâ Thomasiâ, cum qua paucos menses vixit, nullamque ex ea suscepit prolem. Tres ex priore conjugē susceptas Iohannam, Elizabetham & Susannam impuberes, post se reliquit afflictissimas, rebus materni earum aui, obsidione Thonentensi anno M. DC. XXII. & ciuiliis belli, in tractu illo totum ferè triennium sævientis, furore admodum accisis, & penitus propemodum prostratis. Corpore fuit neque humili neque procerò, sed mediocri, gracili & macilentò magis quàm obeso, neque valido aut robusto sed tamen sano; vultu aperto & renidente, facie ingenua, oculis vividis & amœnis, capillo flauo, incessu, habitu & cultu corporis, quia totus penè semper erat cogitabundus & meditabundus, paulo neglectiore. Moribus erat suauissimis, non morosus & austrius, sed neque remissus & effusus, verum ad grauitatem & lenitatem simul compositus, ὀξύχολος quidem & facilè, præsertim in notos & familiares, irritabilis, sed qui facilè etiam iram deponeret, atque vitrò culpam & errorem agnosceret. Vir pietate & probitate spectabilis, integerrimus, candidus, apertus, fuci, fraudis, dolique mali planè nescius, à φιλαργυρία & μισρολογία alienissimus, imò verò pecuniæ mirus & pro fortunæ suæ conditione nimius contemptor, & in erogando supra modum facilis, ne profusum dicam. Amicis fidus, inimicis non iniquus fuit. Gloriæ & fortunæ æmulos habuit, quibus tamen minimè infensus fuit, imò nullus fuit cui benè non cupiverit, & benefacere pro data occasione paratus non fuerit. Doctrinæ suæ non minus quàm τῶν χρημάτων καὶ βιωτικῶν κοινωμιός & liberalis largitor, volentes à se discere nil celabat, quin facilè quicquid singulare aut reconditum habuit, iis communicabat. Nihil fermè vltro scripsit, sed vel ab æmulis & Adversariis prouocatus & lacesitus, vel ab amicis incitatus & quasi extimulatus, difficulter enim admodum ad scribendum manum admouit, licet facilius illi nil fuerit quàm aliquid scribere, Pauca ipso viuente & procurante edita sunt in lucem, pleraque vel eo inscio & absente, vel post obitum eius ab amicis evulgata fuere, qui nisi magno cum studio excepissent ex ipsius ore quæ potuerunt excipi, & sparsas conquisiissent neglectasque ab eo schedas, omnia ingenij ipsius monumenta prorsus periissent, adeo sua scripto consignare naturâ segnis, & asseruare negligens & incuriosus erat. Varia carmine tum in adolescentia, tum etiam, licet rarius, matura ætate composuit, prout se dabat occasio, & modò hoc, modò illud sese illi offerebat argumentum, quæ quidem Amicis solebat recitare, sed ea vel omnino non scribebat, vel si fortè

Ioh. Cameronis Icon.

scripsisset, huic vel illi Amicorum statim dabat, nihil eorum scripto penes se asservabat, confusus bonitati memoriae, quae cum libebat ea fideliter illi suggererat, vnde factum ut ea omnia perierint, & tamen ea facultate vel maximè pollebat, ut videri posset ad Poësin à natura veluti efformatus, erant enim versus ipsius omnis generis faciles, tersi, suaues, elegantes, Virgilianis, Lucretianis, & Catullianis, (quos authores in scribendo carmine praecipuè imitandos sibi proponebat) penè pares, in quibus neque verborum proprietatem, & sermonis puritatem, neque orationis lumina & flosculos, neque gratiam inuentionis, neque leporem & vneres, neque ubi opus erat, nervos, grauitatem, & maiestatem desiderares. Praeter trium principum linguarum peritiam singularem, & multam bonorum Graecae & Latinae linguae authorum lectionem, solidam habuit & accuratam non Scholasticae illius spinosae, aculeatae & sophisticae, sed purae, sinceræ, germanæ, verèque Peripateticæ Philosophiæ cognitionem, qua fecilissimè in omnibus Disputationibus & dissertationibus suis utebatur. S. Theologiam, scientiarum omnium principem & dominam, praecipuè amauit & coluit, adeoque & verbo & scripto excoluit, quam multo adhuc auctiorem & cultiorem ab eo haberemus, si vel longiorem indulgisset ei vitam Deus, vel si quàm in meditando profundus & assiduus erat, tam fuisset in scribendo & annotando animi sui sensa sedulus, verùm laboris in scribendo naturâ impatientior, totus erat vel in meditatione, vel in dissertatione & verbali cum amicis communicatione. In disputando siue ageret & Aduersarium oppugnaret, siue responderet, & se suaque tueretur, seu verbo, seu scripto, promptus, paratus, lenis, solidè acutus, ubi nodus vindice dignus occurrebat, planus & perspicuus erat. Iudicium ei fuit limatum & solidum, memoria felix & tenax, acris vis ingenij, prompta ἀσχύροια, singularis facundia, & dicendi vis inexhausta, fortèque plus æquo luxurians, summis denique ingenij abundè à Deo instructus dotibus, quas etiam pro virili ad ipsius gloriam, Ecclesiae ædificationem, & proximi beneficium, in munere & vocatione sua, pro data occasione, liberaliter semper, nec sine fructu impendit. Nam & dum vixit multis verbo & exemplo profuit, & Discipulos habuit non paucos tanto Magistro non indignos (à quorum nonnullis, quod citra inuidiam dictum sit, paria pene cum eo expectare possis) & post obitum, tum illorum operâ, tum propriis Scriptis, proderit adhuc viuètque in eorum animis à quibus abest omnis liuor, in quibus viget & regnat verum veritatis studium.

DOCTIS

DOCTIS ET PIIS VIRIS,
Ecclesiarum in Gallia Reformatarum
Pastoribus fidelissimis vniuersis,

S. IN CHRISTO IESV.

TATIM post tristem de Doctissimi, vobisque
(Venerandi Patres) de fama saltem notissimi,
viri IOH. CAMERONIS morte nuncium acce-
ptum, nonnulli eius Amici cœperunt inire ratio-
nem, & consilium agitare de evulgandis doctis,
qua tum hic, tum alibi, publicè docendo, Audito-
ribus dederat, eruditionis monumentis, ut quod
paucorum amicorum & discipulorum manibus
tenebatur publici iuris fieret, ne Ecclesia Dei dulcissimo & utilissimo la-
borum tanti Theologi fructu fraudaretur. Eorum itaque operâ, studio,
labore, diligentia, atque sedulitate, factum est ut primus tomus Prae-
lectionum ab eo hic habitatum prodiret in publicum. Qui cum nuper in
Ecclesiarum in Gallia reformatarum Synodo generali Helisorum Ca-
stris coactâ, à Patribus isthic congregatis visus & probatus esset, decreto
suo authores fuere ut reliquorum viri illius docti Operum editio à Sy-
nodo Andegauensis, Turonensis & Cœnomanensis Prouincia studiosè
& diligenter procuraretur. Id oneris à Synodo nobis impositum fuit,
nosque eam rem pro virili curauimus. Cumq; huic Synodo visum esset
constituere Censores aliquot à quibus opera illa recenserentur priusquam
prelo subicerentur, communi eorum calculo omnia examinata & pro-
bata fuere, prout ea duobus posterioribus tomis habentur, excepto tra-
ctatu qui est in Matthæi celebrem locum, Tu es Petrus, &c. iam enim
totus excusus erat antequam à Synodo Censores ulli fuissent constituti.
In eo sanè habetur loci illius expositio, qua noua nonnullis videbitur, &
diuersa ab ea qua inter Reformatos vulgò recepta est: at ea tamen ne-
minem (viti putamus) iure offendere debet. Non enim Authoris consi-
lium fuit vel vulgò à nostris receptam expositionem rejicere prorsus at-
que damnare, vel in hoc argumento Pontificiis aliquid, quod in veri-
tatis cedat praiudicium, largiri; sed duntaxat ostendere, et si Aduersa-

Epistola Dedicatoria.

rius fiduciariâ, quam vocant, reprobatione id concederetur quod illi tantopere contendunt, Petro aliquid singulare à Christo datum esse, & Ecclesiam super eum esse fundatam, nihil tamen inde iuuari Pontificis Romani causam, quod sanè Author toto illo Tractatu firmissimis euincit, uti putamus, atque demonstrat rationibus. Porro vobis (Viri doctissimi) inscribere ideo nobis visum est hoc Opus, quòd in communem S. S. Theologia Candidatorum (qui in Gallia ad sacrum Ministerij Verbi Diuini munus, quo vos in Ecclesia Dei fungimini, adspirant) usum & commodum, hinc in publico Sacrarum Litterarum, in quo illi exercentur $\Phi\epsilon\gamma\upsilon\sigma\eta\lambda\omega$, ab Authore primò conceptum, & viua voce publicis Praelectionibus hinc editum, iam publica Ecclesiarum nostrarum auctoritate euulgatur. Non est autem, uti existimamus, necesse ut vobis Opus istud commendemus, nota siquidem iam pridem vobis de fama est Authoris doctrina & eruditio, quam ubique omnibus, quibuscum res illi fuit, satis probauit. Et quando Patrum Synodi Heluorum Castris habita iussu publicantur iam viri istius magni Opera, speramus fore ut ea, sic uti sunt recensita, nemini vestrum non sint acceptissima; utque multi qui famâ tantum acceperant hominis illius doctrinam atque eruditionem, eam nunc oculis legendo usurpantes, grata mente memoriam eius apud se recolant; Deoque gratias agant, quod tam claram in homine illo accenderit cognitionis Sacrarum Litterarum & purioris Theologiae veluti lampadem, simulque doleant eam tam citò fuisse extinctam, neque diutius in magnum Ecclesiae bonum in terris luxisse facem illam, quam nunc in Caelo, in iustorum $\tau\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\omega\mu\delta\iota\omega\upsilon$ choro, micare & fulgere, beatis illis sedibus receptam, non dubitamus. Faxit Deus ut subinde complures illi similes ubique excitentur, quorum operâ & piis laboribus gloria ipsius, & Ecclesiae salus atque $\omicron\iota\kappa\omicron\delta\omicron\mu\eta$, in dies promoueat. Interim his viri istius laudatissimi vigilis & lucubrationibus (quae vobis, Viri Fratres & Patres venerandi dicantur) grati fruimini, & quem ex earum lectione perceperitis fructum Deo, bonorum omnium benignissimo & liberalissimo largitori, consecrate, in sacri, quo ab eo ornati estis, Ministerij Verbi sui exercitio & functione, quod uti speramus à vobis factum iri, sic etiam ab ipso precamur, ut vobis, gregibusque vestris, modis omnibus quam cumulatissimè benedicat.

Salmurij, 3. Id. Octob. M. DC. XXVIII.

Vestri in Christi opere $\sigma\omega\iota\sigma\tau\epsilon\iota$
& $\sigma\omega\delta\epsilon\lambda\omicron\iota$ studiosissimi

SAMVEL BOUCHERELLVS.
LVDOVICVS CAPPELLVS.
MOSES AMYRALDVS.

EX-

EXTRAICT
DES
ACTES DV SYNODE NATIONAL
DES EGLISES REFORMEES DE FRANCE,
tenu à Castres le 15. Septembre 1626.

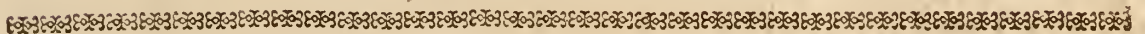
LA Compagnie exhorte la Prouince d'Anjou de procurer l'impression du reste des œuures du feu sieur CAMERON, avec promesse qu'elle aura esgard aux frais qu'il conuiendra auancer, au prochain Synode National.

CHAVVE, *Moderateur.*

BOVTEROUE, *Adjoint.*

D. BLONDEL, *Esleu pour recueillir les Actes.*

PETIT, *Secretaire.*

Hæc Latinè reddita sic sonant.

SYNODVS hortatur Andegauensis Prouinciæ Pastores, ut curent Typis mandari, atque in lucem edi, reliqua quæ haberi poterunt, IOH. CAMERONIS, pia memoria, Scripta atque monumenta, polliceturque fore ut à proxima Synodo Nationali refundantur restituanturque ipsis sumptus quos in Editionem illam facturi sunt.

Exscripta sunt ista ex Actis Synodi Nationalis Ecclesiarum in Gallia reformatarum, quæ habita est Helvorum Castris ad XV. diem Septembris, anni à Christo nato M. DC. XXVI: communitaque sunt sigillo manus eorum qui moderandæ Synodo præfuerunt, quorum hîc subiecta sunt nomina.

CALVVS, Synodi Præses.

BOVTEROUE, Præsidis Assessor.

D. BLONDELLVS, Synodi Scriba.

PETITIVS, Synodi Actuarius.

DECRETUM INAUGVRATIONIS

*in Professionem Theologicam authoris huius libri, prout illud
ex Actis Concilij Ecclesiastici & Academici, ad exami-
nandos S. Theologiae Professores Salmurij, mensis
Augusti die 8. & sequentibus, Anno Domini
M. DC. XVIII. habiti, descriptum est.*

Nomina eorum qui Concilio interfuerunt.

ILLVSTRISS. Vir PHILIPPVS MORNAIVS PLESSIACVS,
Baro de la Forest, &c. Sacri Regij Consistorij Consiliarius, quinquaginta
cataphractorum equitum Ductor, Salmuriensis ditionis Praefectus, roga-
tus a Concilio.

Ex Classe Andegauensi,

IOH. FLORIDVS Ecclesiastes Iulioduni.

STEPHANVS BLOYVS Ecclesiastes Andegavi.

SAMVEL BOVCHERELLVS Ecclesiastes Salmurij.

Ex Classe Turonensi,

PETRVS PERILLÆVS Ecclesiastes Insulae Burchardi.

MATTHÆVS COTTERIVS Ecclesiastes Turon.

Ex Classe Cænomanensi,

IO. VIGNÆVS Ecclesiastes Cænoman.

ABEL BARBERIVS Ecclesiastes Pringiaci.

Ex vicinis Prouinciis. E Normania,

IOANNES BODERIVS de la Buissonniere Ecclesiastes Alençonij.

E Prouincia Bituricensi,

IOACH. MOLINÆVS felicis memoriae Ecclesiastes Aureliae.

NICOLAUS VIGNERIVS Ecclesiastes Blésensis.

Ex Armorica,

PETRVS PLACEVS Ecclesiastes Sionis.

Professores Acad. Salmur.

LVD. CAPPELLVS verbi Diuini Minister, Hebraeae linguae Professor, & pro tempore
Academiae Rector.

IO. BENEDICTVS Medic. Doctor, linguae Graecae Professor.

MARCVS DVNCANVS Medic. Doctor, Metaphys. & Mathemat. Professor, &
Gymnasiarcha.

FRANCO BVRGERSDYCKIUS & GVIL. GEDDEVS reliquae Philosophiae
Professores.

DECRE

DECRETVM IPSVM.

QUOD Ecclesiarum in Gallia reformatarum disciplinâ sancitum est, ut qui ad S. Theologiæ professionem in Academia aliqua suscipiendam vocatur, non modò prælectionibus duabus, vnâ in Veteris, alterâ in Noui Testamenti locum aliquem, sed etiam Thesium Theologicarum editione & earundem publica defensione, donorum sibi à Deo concessorum modum ac mensuram testentur, vt constet an tanto muneri pares sint, ne Ecclesia (cuius seminarium est Academia) detrimentum capiat: Id nos pro muneris nostri ratione curauimus efficiendum ab IOHANNE CAMERONE Ecclesiæ Burdigalensis Pastore, inde autoritate Synodi prouincialis Andegauensis, Turonensis, & Cæno- manens. Ecclesiarum mense Maio habitæ, consentiente Ecclesiâ Burdigalensi, ad professionem S. Theologiæ in Academia Salmuriensi suscipiendam, euocato.

Auditis itaq; duabus eius Prælectionibus (quas, ut eius ore exceptæ fuerunt edi ius- simus) & publicâ de Thesis ab eo, ex præscripto Senatus Academici, editis, disputatione ab hora 7. matutina ad 6. vespertinam, adhibitis etiam doctorum testimoniis de concioni- bus eius in urbis huius Ecclesia, prælectionibus ab eo in hac Academia habitis, & dispu- tationibus ordinariis quibus præfuit ab idibus Iuniis vsque ad tempus nostri huius con- uentûs: OMNES VNANIMI CONSENSU testamur specimina ab eo edi- ta nobis solidè & singularem in modum placuisse, eumq; omnibus nostris postulatis cumu- latissimè satisfecisse. Itaque CENSEMUS eum S. Theologiæ Professione dignissimum; & ut gratiæ Deo agenda sunt quòd eum tot singularibus variisq; donis cumulauit, ita quo- que certissimè sperandum esse eum tot natura dotibus, tantâ trium principum linguarum, tantâ Philosophiæ, tantâ S. Theologiæ cognitione, summâ Dei munificentia instructum, continuatâ Diuini fauoris aurâ, non tantum prouehendo huius Academiæ bono, sed etiam proferendo Iesu Christi regno, & adificandis tam nostris quàm exteris Ecclesiis uiliter & potenter inferuiturum. Ideoq; deferendum illi esse omnem honorem, omnesq; prerogatiuas S. Theologiæ Professoribus debitas, denique eum ob singularem pietatem, sanam doctri- nam, & reconditam eruditionem, tum aliis omnibus, tum præcipuè huic Academiæ com- mendandum esse. Et in hunc finem die crastino horâ 7. matutinâ, conuocatis omnibus Academiæ ordinibus, à D. Io. Florido Concilij huius moderatore, EVM (quod fœlix faustumque sit) PROFESSOREM S. THEOLOGIÆ publicè renunciandum esse, adjectis monitis ad studiosos temporis & loco conuenientibus.

TYPOGRAPHVS

LECTORI.

EXHIBEMVS tibi, amice Lector, IOHANNIS CAMERONIS Opera omnia, non illa solum, qua tribus voluminibus in quarto Salmurij, sed & quaecunque vel alibi seorsim edita sunt, vel qua nos nondum edita hinc inde colligere potuimus. Gallice quaedam prodierant ut tractatus de Ecclesiae Romanae aduersus Religionem reformatam Praejudiciis: De supremo con-

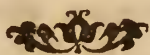
trouersiarum Iudice: Conciones in Ioannem: Narratio eorum quae in mutuo cum Mareschalla Teminia agitata sunt colloquio: Literae consolatoriae apud Ecclesiam Burdigalensem: Ab incompetentis iudicis sententia appellatio; qua omnia Latinitate donari curauimus, quod ideo monemus ne, si quid perperam, hic redditum fuerit, id auctori adscribatur, sed potius interpreti, cui tamen aequum ac benignum Lectorem quicquid id erit condonare par est. Hanc ille nobiscum laboris sui mercedem sperat, quem si tibi gratum esse animaduuerterimus ad alia maioris operis ac molis alacriores accingemur: tu hisce interim utere, fruerere. Ex Typographico nostro Kal. Septembribus c1o 10cXLI.

LECTORI

LECTORI BENEVOLO.

HABES, benigne Lector, hoc volumine comprehensa viri longe Doctissimi & Theologi præstantissimi, non Prælectiones modò quas Salmurij & alibi, magno concursu, & frequenti S. Theologiæ candidatorum auditorio, habuit, sed omnia quæ antea quomodocunque, vel ipso viuente, vel post eius obitum amicis procurantibus edita sunt opera, quæcunque conquiri & inueniri hæctenus potuerunt. Vtinam ista ipse viuens in lucem emississet, haberes ea, procul dubio, cum pleniora, tum castigatiora. Sed ille variis, ex quo ad docendi munus vocatus fuit, iactatus casibus, & curarum, atque turbarum multiplicium fluctibus agitatus (quibus tandem concepto ex animi ægritudine Montalbani morbo, oppressus est) magno amicorum, omniumque, qui eum familiaritè nouerant, bonorum luctu & dolore, suas in Sancta Theologia meditationes, prout eas penè ex tempore in Schola effuderat, discipulorum opera & diligentia exceptas hîc illic sparsas, minus castigatas, multisque partibus mutilas post se reliquit. Facem illam extinctam omnes boni lugent, nisi enim tam immatura morte ereptus fuisset vir ille summus, totam Theologiam doctissimis suis commentationibus singularem in modum illustrare potuisset. Verebantur illi, ne eodem cum ipso conderentur, & obruerentur perpetuæ obliuionis sepulchro, quæ ipse olim in schola viua voce docendo ediderat, eruditionis suæ, ad S. Theologiæ illustrationem, monumenta. Verùm amicorum quorundam liberalitate, & aliorum studio & labore factum est, vt mox post eius obitum in lucem sit editus, primus prælectionum ipsius tomus; paulo post duo alij, iussu & autoritate Synodi Nationalis Ecclesiarum in Gallia reformatarum, & publicis earundem sumptibus atque impensis, subsecuti sunt. Quorum cum auidè excepta, & breui tempore distracta, atque diuendita sicut exemplaria omnia, denuò recudi placuit, atque vno hoc volumine complecti vniuersa quæ inueniri potuerunt ingenij tanti viri monumenta, etiam ea quæ videri possent contemnenda, cum nihil

Lectori Beneuolo.

tamen in iis reuera sit paruum aut contemnendum. De quorum ordine, prout ea hoc volumine iam habentur, deque Authoris mente & consilio, ratione & methodo docendi in plerisque, paucis hæc habeto.

Quum primum CAMERO Bardigala, Aquitaniæ Metropoli, (vbi verbi Dei sacro Ministerio vltra decennium iam functus fuerat magna cum laude, doctrinæque, eruditionis, & ingenij fama) Salmurium ad docendam S. Theologiam euocatus fuit, eius in ea Professione decessor vir Clarissimus Dom. Gomarus, cœperat, paulo ante suum ex illa Academia discessum, selectiora & illustriora Noui Testamenti loca prælectionibus suis explicare. Quum itaque mox aduenisset CAMERO hic noster, eadem est illi à Senatu Academico demandata prouincia, iussusque est inde initium facere vbi ille desierat, atque N. Testamenti loca ita explicare, vt quum daretur occasio in loci communis tractationem interdum excurrere liceret, quoniam nemo tum isthic erat qui ex professo S. Theologiæ locos, quos communes vocant exponeret. Primus Scripturæ locus qui illi veluti sorte explicandus obuenit, fuit ille decantatissimus qui habetur Matth. xvi. 18. *Tu es Petrus & super hanc petram, &c.* quem accuratissime sane, (vt reliqua omnia) Prælectionibus (quarum frequentissimè auditor esse voluit magnus & incomparabilis ille Heros, beatæ memoriæ, PHILIPPVS MORNAYVS, tanto doctrinæ & eruditionis viri illius magni desiderio tenebatur, & voluptate capiebatur,) illustrauit: interim dum ex legum Ecclesiasticæ disciplinæ & generalium Synodorum præscripto, Prouinciæ Andegauensis (in cuius districtu est Salmurium) Synodum expectat.

Quæ autem tum dixit quia à discipulis & auditoribus non potuerunt plenè & accurate excipi (siquidem nihil dum dictabat, sed perpetua & non interrupta utebatur oratione) ea quæ nonnulli ex ore dicentis calamo exceperant, quadriennio post (paulo antè quam Salmurium Montalbanum peteret, vbi vltimum clausit diem) cum relegeret author, visum est illi ea emendare & amplificare, prout illa hîc habes totidem verbis expressa quibus ipse propria manu descripsit. Cùm solemnè præmissis examine à Synodo in S. Theologiæ professione confirmatus & inauguratus esset xvi. die Augusti, Anno Domini M. DC. xviii. persecutus est vti cœperat, celebriorum Noui Testamenti locorum explicationem, inde ab illo, *Tu es Petrus*, cui nos hîc subiecimus duas prælectiones quas habuit in ipso examine, vna cum Theſibus de Gratia & libero Arbitrio, quas tum proposuit disputandas. Illis subiectæ sunt explicationes locorum insigniorum & difficiliorum Noui Testamenti eo plane ordine quo eas in Academia Salmuriensi Author Prælectionibus suis illustrauit reliqua parte anni M. DC. xviii. vsque ad turbas ciuiles anni M. DC. xxi. quum cœpit explicationem loci qui est Matth. xix. 3. de Christo à Pharisæis super repudij negotio & quæstione tentato, quam mutilam & vltima sui parte defectam, barbarum metu Gallia excedens, reliquit. His
subiun-

Lectori Beneuolo.

subiunximus dictata illa quæ post sedatos motus ciuiles, cum ex patria (quò se receperat) Salmurium rediisset, in paucorum qui isthic tument erant S. Theologiæ candidatorum gratiam, ad quæstiones illi in Epistolam ad Hebræos propositas priuatim dedit. Quibus dum ille vacat, vixque dum ad caput nonum aliquid dictare cœpisset, Montalbanum ad docendi munus accitus proficiscitur, vbi quas antea in Scotia Glas-cuæ cœperat de verbo Dei Prælectiones paucis mensibus continuauit. Nam paulo post nouis motibus inde eiectus, contracto animi mœrore morbum concepit, quo, omnium qui eum nouerant bonorum summo dolore, extinctus est. Has prælectiones quas tum Glascuæ, tum Montalbani habuit simul coniunximus, vna cum nonnullis aliis, quas Salmurij de eodem argumento, extra quotidianarum prælectionum ordinem & seriem, initio singulorum semestrium habuerat. His ob argumentis congeneris affinitatem adiunximus tractatum de Iudice controversiarum, gallicè ab authore primò conscriptum, nunc factum latinum, (quemodo tractatui de Ecclesia, ob argumenti pariter vicinitatem subiecimus librum de præscriptionibus Ecclesiæ Romanæ, Gallicè, olim viuente authore, editum, iam verò in linguam Latinam translatum.) Sequitur deinde Amica ipsius cum Tileno Collatio, in Belgio olim Leydæ, viuente authore, excusa: Cui subiecta est eiusdem CAMERONIS aduersus Viri docti ad amicam Epistolam, defensio. Veniunt postmodum conciones aliquot Gallicè Salmurij habitæ, in Latinum idioma iam traductæ. Ultimo denique loco paucula quædam & breuia eiusdem authoris subiunximus Miscellanea, quæ nos potuimus vndique conquirere, quæque putauimus non ingrata tibi fore, neque indigna quæ à te legantur.

PORRO nullius, opinor, nedum nostra, opus est operis huius apud te commendatione, ipsum enim satis se tibi cordato Lectori probabit; quandoquidem vbique fulget in eo auihoris varia eruditio, multiplex doctrina, magnum ingenium, perspicax iudicium, non futile & aculeatum sed solidum & gratum acumen, rerumque theologiarum cognitio & peritia singularis. Neque methodum quiscquam in singulis operis partibus iure desiderauerit, quæ quam sit apta & commoda videre est ex præmissa singulis ferè capitibus analysi.

Hoc fortè in eo aliquis reprehendat, quod in Prælectionibus frequenter excurret vel in aliorum (quàm quos tractandos suscepit) Scripturæ locorum explicationem & vindicationem; vel in refutationem rationum, exceptionum, & cauillorum quibus ea hæretici conantur peruertere. Verùm aduertendum est aliam esse rationem prælectionum quæ habentur in schola in discipulorum gratiam, aliam verò eorum quæ certo consilio typis euulgantur. Nam in his non licet excurrere extra cancellos exactæ methodi, in illis longè maior potest esse libertas. Et sanè obsecutus est ille hac in parte, tum proprio, vt ita dicam, genio, tum Auditorum studio & fauori, tum etiam

Lectori Beneuolo.

occasione, quæ se interdum dabat, disputandi inter discipulos nunc de hoc nunc de illo argumento, modò aduersus hunc, modò aduersus illum hæreticum. Et quidem proprio genio hîc indulgit. Cum enim fœlicissimo esset in explicanda Scriptura ingenio, & à natura quasi factus & comparatus ipse esset ad genuinum eius sensum, veluti quadam indagine, deprehendendum, eo sanè studij genere impensè delectabatur. Itaque non rarò ex loci alicuius illustrioris, aut difficilioris, citatione, captabat occasionem vel excurrendi in fusiorem eius explanationem, vel obiter illum illustrandi aut verò eum ab hæreticorum interpretamentis vindicandi: qua in re nil ab instituto alienum facere sibi videbatur, quandoquidem hoc negotij illi impositum fuerat, vt loca Scripturæ illustriora exponeret.

Auribus etiam & studio auditorum suorum hac in parte subseruiebat, qui explanationibus quas afferebat adeo concinnis & aptis plurimum delectabantur, eiusque singularem ea in re vim & fœlicitatem ingenij exosculabantur. Cumque tum temporis, quum primùm docere in schola cœpit, feruerent Nouatorum semipelagianorum in Belgio lites, nec per instituti sui rationem posset data opera controuersiarum illarum integrum examen suscipere, quod potuit, saluo instituto, id fecit, vt nempe quando dabatur occasio, in id genus controuersiam aliquam excurreret, seu vindicando Scripturæ loca ab hominum illorum interpretamentis, seu respondendo eorum ratiunculis, seu euoluendo & explicando ea quæ illi consulto inuoluunt & confundunt. Atque eo libentius sic excurrerebat, quod nonnullorum arte & sermonibus (à quibus certè id minimè oportuit) adductus erat, apud eos qui eum non nouerant, in suspicionem quasi illorum hominum causæ faueret, quorum tamen dogmata & sententiam semper, vel à prima adolescentia non detestatus est modò, sed & priuatis colloquiis, & familiaribus disputationibus fortiter redarguit in nonnullis hominum illorum discipulis pertinacissimis, quibuscum variis in locis res illi fuit, priusquam ad vllum docendi munus publicum vocatus esset, quod satis sciunt illum familiariter nouerunt. Et certè quàm fortis hæreseos illius impugnator & infensus hostis fuerit, quamque non infœliciter, (vt nil amplius dicam) in ea arena decertet, fidem opinor facient, apud æquum & cordatum lectorem, tum ab eo edita de illo argumento scripta, tum quæ in eius prælectionibus sparsim ea de re habentur.

Socinum etiam non rarò aggreditur, & lubens, data occasione, redarguit, quod is sit omnium hæreticorum, qui Christianam religionem oppugnarunt, insidiosissimus & pestilentissimus, qui in declinandis argumentorum, quibus vel hæresim suam impugnari, vel orthodoxam doctrinam defendi videt, ictibus, arte summa miraque dexteritate, & ingenij acumine, in Lectorum animos sese insinuat, atque sensum illabitur. Quo fit ut eius asseclæ certam concipiant spem fore vt omnes, quotquot veritatis verè sunt studiosi, nec præconceptæ
opinionis

Lectori Beneuolo.

opinionem atque diuersæ sententiæ nimis pertinaciter addicti, facile in partes suas concedant, si modò hominis illius scripta æquo animo perpendere velint.

Cum itaque Camero hic noster, magnam hæretici illius scriptorū partem olim legisset, adeoque cominus (dum S. Theologiæ adhuc candidatus esset) cum quodam sectæ illius sectatore & fautore pertinacissimo, per multos dies priuatim tam fortiter pugnasset, ut tandem animum illius expugnauerit, & ab hæresi hominem ad orthodoxam doctrinam reuocarit, sicque totum hæretici illius pestilentissimi consilium, mentem atque sententiam, artes, fraudem, rationes, effugia, acumen & cauilla perspectissima haberet, verereturque ne si illius scripta in discipulorum suorum manus aliquando venirent, magnam facerent in teneros eorum animos impressionem, voluit eos præmunire aduersus ipsius tela & artes, asserendo maximè tum scripturæ testimonia, tum rationes & argumenta inde ducta, contra cauilla & interpretamenta quibus pondus eorum hæreticus ille studet eleuare.

Disputat interdum aduersus Iudæos, quod fortè cuiquam videri possit otiosum, cum tamen reuera id minime omnium sit superuacaneum. Vindicat nimirum aduersus eorum exceptiones loca Vet. Testam. in Nouum traducta, ut sic retundat hominum illorum superbissimorum vanam iactantiam, qui ostendere se posse putant, pleraque omnia Vet. Test. loca, ad Christianæ Religionis dogmata confirmanda, ab ipso Christo, & Apostolis eius, in N. Testam. adducta, fuisse ab ipsis, (absit blasphemia dicto) detorta, deprauata, & in alienum sensum traducta, vnde magnum, à prophanis hominibus, aduersus Christianam religionem scandalum infirmiorum animis obijcitur. Quamuis autem alij pio studio & laudabili sanè conatu Parallela ad hoc conscripserint, ut eiusmodi loca asserant & vindicent, tamen hominibus cordatis non videntur vndiquaque satisfacisse. Quare & hîc Cameronis nostri labor & industria desudauit, quum se dat occasio. Porro quam sceleriter res illi hac in parte successerit, prudentis Lectoris erit iudicium. Sanè si vlla alia in re, in hac vel maximè excellit, seque ipsum superasse videtur, ita prodit hîc, non vanam sophisticen, sed pectore Christiano vere dignam industriam, solertiam, acumen, ingenium, eruditionem.

Anabaptistas etiam aliquando petit, quia & illi in quibusdam insultare se posse putant orthodoxis, atque adeo habere nonnulla videntur, quæ veritatis specie non carent, ita ut fucum illum detegere operæ pretium sit. Itaque & hîc operam suam non fore inutilem putauit author noster.

Thomam Erastum disciplinæ Ecclesiasticæ hostem, & cautum magis atque circumspectum, quoniam fortem & validum oppugnatorem, ex occasione dicti Christi, *Dic Ecclesiæ*, impetit, atque effugia & latebras quibus se abdit, ei eripit, & aduersus insidiosas eius ratiunculas, veram Ecclesiæ disciplinam ita tuetur, ut frustra

Lectori Beneuolo.

in hoc argumento, post aliorum scripta, laborasse nemini videri debeat.

Pontificios autem potissimum inuadit, utpote quos habemus in omni controuersiarum genere præcipuos, & penè solos, aduersarios: quibus cum (adeoque & cum quolibet aduersario) tam candidè agit, ut non modò non eleuet pondus rationum, aut dissimulet præcipua eorum argumenta, ut contra ea vltro conquirat, vimque & pondus eis addat, aliaque veluti succenturiata in subsidium mittat: quumque argumentorum aut testimoniorum Scripturæ tela in eos contorquet, exceptiones quibus ea eludere, atque declinare conantur non dissimulat, aut proponendo debilitat, sed potius corroborat, adeoque alias exceptiones aut responsiones, de quibus illi quidem non cogitarunt, at quæ tamen alicui in mentem venire possunt, profert, quibus omnibus postmodum tam perspicuè, acutè, solidè, & accuratè respondet, ut se planè hic admirandum præbeat.

At verò quibusdam fortè (ut varia sunt hominum iudicia) videbitur vel liberior in rejiciendis aliorum, ad rationes & argumenta aduersariorum, responsionibus & locorum Scripturæ interpretationibus, vel audacior in nouis procudendis, & suis obtrudendis. Verum nemo prudens modestiam, in eo hîc desiderauerit: Nam & parcè id facit, & sine cuiusquam iniuria, neminem enim nominat: neque temerè etiam facit, sed vel facti ipse sui rationem reddit, vel difficile non est cordato lectori iudicare, iure-ne an iniuria ab aliis discesserit, nouamque inierit viam. Neque etiam eum videas à magnis Heroibus [uti solebat eos appellare] primis inquam reformationis nostræ authoribus, in præcipuis & momentosis Theologicis assertionibus & definitionibus discedere: At velle eum, aut quemuis alium, eò adigere, ut in eorum qui subsequuti sunt, inferioris, ut ita dicam, ordinis & subsellij theologorum dicta & placita omnia iurent, iniquum semper ille existimauit, & illi ipsi [si qui fortè sunt] qui hoc obtentu vellent eum sugillare, & inuidiam ei facere; nollent, credo, secum ea lege agi, nec libenter patèrentur se tam arctis cancellis coerceri.

Atque hæc in genere de prælectionibus dicta sunt, quibus ista in specie de quibusdam addere placuit. Ac 1º. quidem de loco illo, *Tu es Petrus*, iam quod satis est in præcedente dictum est Epistola, hoc vnum libet adjicere; quod si cui forte minus arridet, (quanquam cur placere non debeat causa nulla videtur) illa quam Author adfert huius loci expositio, poterit, si libet, eâ uti tanquam fiduciaria, quod aiunt, aduersus hostem, reprobatione, ut Pontificio Patrum authoritatem ad nauseam vsque odiosè objicienti os obstruat, vltimoque, quo sese homines illi tutantur, antiquitatis testimonio, ceu propugnaculo, deturbet atque dejiciat. Occasione autem loci qui est Matth. xviii. 27. *Væ mundo à scandalis*, &c. plenius paulo & fusius de scandalis, deque eorum necessitate disputat, tum prophetis, tum theologicis rationibus. Id quod consultò ab eo factum est propter notas contentiones de hoc argumento, deque ratione diuinæ prouidentiae Dei in malo, tum Pontificiorum, & Scholasticorum Doctorum, quorundam, tum Nouatorum nonnullorum, [qui illos hac in parte sequuntur] agitata feruidèque

Lectori Beneuolo.

uidéque disputatas concertationes, quibus factum est, vt nimis altercando his de rebus, veritas & orthodoxa sententia vel periclitetur, vel obruta & quasi sepulta sit disputationum multitudine & varietate, atque Scriptorum & librorum mole, quam veritatem author noster tueri & defendere, atque in tam denso rixarum & disputationum tum in schola, tum in Ecclesiarum pulpitis, excitato puluere, illustrare atque ex illa suffusa caligine, diffusaque fuligine, pro virili [& vt obiter quasi aliud agendo potuit] studuit in apertam lucem proferre. Cum etiam obuenuisset illi explicandus locus Matth. xviii. 10. Angeli eorum in cœlis vident semper faciem Patris mei qui est in cœlis, dedita opera, primùm, de essentia Dei immensitate & infinitudine, plenius aduersus Vorstium [qui eam pro viribus exerte oppugnauit] disputat, vt eam contra hominis illius ratiunculas & cauilla tueatur & propugnet, tum vt gliscenti per illud tempus malo iret obuiam, tum vt calumniam à nostræ partis hominibus abstergeret, qua Pontificij, in omnes calumniandi occasiones intenti, nos libentissimè aspergerent, quasi hominis illius impij nefandum dogma, nobis non improbaretur, si nemo nostrum esset qui illud fortiter redargueret, atque reuinceret. Secundò, de Angelis etiam pleniorẽ ideo instituit disputationem, quod vellet hac in parte auditoribus suis consulere. Cum enim videret à scholasticis doctoribus in hoc parum inter nos & Pontificios controuerso argumento, multa satis pro authoritate definiri, minus veritati consentanea, alia ab iisdem temere aut periculosè affirmari, vel negari, quæ prima fronte aliqua veri specie & similitudine minus cautum lectorem fallere possent, quæque propterea à Theologis nostris vel non sunt fortiter satis confutata, vel non sunt omnino animaduersa, vel sunt securius prætermissa, aut verò ἀλασπίτως concessa, ipse ea voluit ad examen reuocare, & quæ visa sunt in eorum doctrina minus sincera rejicere, deque illis suos discipulos mōnere, ne ea forte incautionibus imponerent.

Mirabitur forte aliquis quod in explicatione loci Matthæi qui est de libello repudij, Author, occasione duarum vocularum, *Pharisæi tentantes*, statim in ipso limine excurrat in longam de Pharisæis & tentatione disputationem; Hoc sanè ille non fecisset, si hoc vnum in suis prælectionibus sibi proposuisset, locum nimirum quem præ manibus habebat, explicare, sed quando [vt iam monuimus] concessum hoc illi fuerat à Senatu Academico, vt quum illi videretur, loci alicuius communis tractationem interdum susciperet, nemo hoc illi vitio dabit, si hîc ea vsus est libertate, & potestate sibi concessa. Neque indignabitur, opinor, quisquam ea propter, si animo reputet & apud se perpendat vtriusque illius disputationis fructum & vtilitatem insignem. Nam quanta lux toti ferè historię Euangelicæ, & innumeris penè N. Testamenti locis, affuget ex doctissimo illo tractatu qui est de Pharisæi? Quam utilis etiam & prorsus necessaria, in tota re Theologica, accurata illa de tentatione diatriba? Fax inde allucet multis perplexis & obscuris in theologia quæstionibus, quarum alioqui dissolutio, si non desperata omnino, at certe perdifficilis & admodum intricata foret, vt habenda hîc propterea sit potius authori

Lectori Beneuolo.

nostro, magna gratia, quam ut culpari aut traduci eo nomine à quoquam debeat. Ad responsiones autem eius in Epistolam ad Hebræos quod attinet, & hoc te monere rursus visum est, non fuisse illas vltro ab ipso delectas, proprioque iudicio & voluntatis arbitrio efformatas, sed eas fuisse ipsi à discipulis propositas, prout communi consilio & arbitrio visum ipsis fuit, hoc vel illud ab ipso in epistolam illam quærere. Itaque non est quod quis indignetur, si minus sibi vbique satisfactum putet, in epistolæ illius explanatione, non enim suscepit author integram & continuatam totius epistolæ expositionem, sed desiderio duntaxat discipulorum suorum vtcunque satisfacere, in iis quæ ab ipsis minus capiebantur, iis omissis quæ vel plana & aperta ipsis videbantur, vel quorum explanationem aliunde, ex aliorum puta editis commentariis, assequi se posse sperabant. Atque hoc etiam te meminisse hîc velim, dictatas ab eo fuisse responsiones istas eo tempore quo ipse animo supra modum angebatur, ob diuturnum, quo tandem hic extincta est, vxoris morbum, ut si quid minus hîc accuratum offenderis, non id protinus exagites, sed illud potius animi eius dolori atque angori condones, quamquam vix putem aliquid esse quod excusatione ista apud te vehementer egeat. Quod vero spectat ad ea quæ postmodum de Verbo Dei eiusque notis substituta sunt, nihil addimus ad ea quæ initio cuiusque tractatus præmissimus. De amica eius cum Tileno collatione, deque eiusdem aduersus Viri docti epistolam ad amicum defensione, nihil opus est ut hîc quidquam præferemur, habent illæ proprias authoris præfationes quæ abundè tibi satisfacient. Venio ad opuscula eius miscellanea. Non est animus multa hîc ad singula annotare, aut vero nostri, in iis colligendis & edendis, consilij rationem prolixius exponere, quod non aliud fuit, quam ut quamplurima doctrinæ & eruditionis authoris huius nostri monumenta, quæ vndique haberi potuerunt, ob summam eorum (ut putamus) vtilitatem, publico daremus, ex Patrum illorum animi sententia, qui eius scripta impensis publicis excudi, & in vulgus edi, decreto suo iusserunt. Hoc vnum dicemus de Thesibus quæ sunt de triplici Dei cum homine fœdere, nos meminisse authorem, dum viueret, eas semper magni facere solitum esse, fuisseque illi magnopere charas & commendatas, vtpote quas olim, dum in eo iuvene quidem adhuc, sed maturi iudicij viro, vigeret valeretque acris viuidaque vis ingenij, accuratè & perspicuatè scripserat, quibusque probè intellectis, magnam lucem plerisque doctrinæ Christianæ capitibus rectè percipiendis, inde affundi existimabat: quod & verum esse deprehendet quisquis eas animo candido & sincero, simul & attento, (non enim somniculosum poscunt lectorem) verique ab omni præconceptæ alienæ opinionis præiudicio liberi atque nudi, studioso, legerit atque relegerit, penitusque bene intellectas menti infixarit.

Porro si fortè nonnulla hîc tibi occurrent, tum quoad res ipsas, tum maxime quoad verba, minus accurata, aut verò interdum minus plana, cogita exhiberi hic tibi prælectiones quomodo eas Author in schola de suggestu, viua voce habuit, & ut potuerunt à junioribus discipulis (quorum vno aut altero duntaxat Codice vsi sumus) properante calamo excipi.

Nam ne

Lectori Beneuolo.

Nam ne apicem quidem earum vnquam demi CAMERO ipse prius scripsit, sed sola meditatione, eaque nonnunquam se è extemporanea, conceptas effudit magis quam dictauit, vt mirum videri potius debeat, quod sic nihilominus tam bene dixerit, quam quod aliquid minus accuratum forte, interdum illi exciderit. Quin & pleraque in illo genere quæ tibi minus hîc probabuntur, imperitiæ rudioris discipuli, dictantem magistrum cōsequi, aut mentem eius satis assequi, vel iisdem verbis quibus ille vsus est eam exprimere non valentis, tribues & imputabis potius quam ipsi CAMERONI dictanti. Vt vero possis in huius libri lectione facilius, & maiore cum fructu versari, addidimus illi, 1°. Marginales notas, quibus indicantur tum ordo & methodus, tum præcipua quæque & illustriora capita, siue summam eorum quæ intra libri contextum habentur. Deinde præmissimus analysim explicationis singulorum Scripturæ locorum, vt sic vno veluti aspectu possis integram explanationis ipsius videre in ipso limine delineationem, ac veluti ædificij *ἱεροδοσίαν*. Subiecimus etiam in fine varias tabulas, quarum vsus atque vtilitatem nihil opus est declarare, quando res ipsa per se plana est.

Cæterum si hæc nostra opera & labor tibi, Lector, gratus & utilis fuerit voti mei summam consecutus fuero, qui nihil hîc ob oculos prius habui (post vtilitatem publicam) quam vt amico integerrimo nunquam mihi satis deslendo, hoc pacto veluti parentarem, meumque erga mortuum. qualis erga viuum semper fuit animum omnibus testatum facerem. Absit vti-
nam factò inuidia & liuor, tamque sit omnibus gratum & acceptum hoc opus, quam sane dignum est vt omni studio à bonis omnibus excipiatur, tantumque opto tibi, Lector, proficiat, quantum in se reuera est vtile & eximium, non dico iustum hoc pacto reportaturum authorem laborum suorum fructum; [cælo enim iam receptus *ὁ μακαρίτης* aliam longe amplio-
rem à Deo *μισθαποδοτή*, tum pietatis, tum facti fideliter in docendi munere officij accepit mercedem, *σέφαιρον* nempe *δόςης*, vt loquitur Apostolus, *ἀμαράντινον*] sed sic assecuti fuerint propositum suum illi qui quoque modo annexi sunt vt in lucem ederentur tanti viri opera, qui que votis & cohortationibus suis id efflagitarunt, & quasi expresserunt, quorum pio desiderio, assiduis postulationibus, vehementi studio, diligenti curæ adeoque & quorundam liberalitati, debebis Lector, totum quem percepturus es ex hoc opere fructum, atque eum ausim magnum tibi polliceri, si eo quo par est affectu & studio in eius lectionem incubueris. Vale.

ELENCHVS TVM LOCORVM

Scripturæ prælectionibus explicatorum, tum variorum
qui hoc volumine exhibentur tractatum.

I.	M atth. xvi. 18. 19. <i>Tu es Petrus, &c. Tibi dabo claves, &c.</i>	pag. I
II.	<i>Theses de gratia & libero arbitrio. pag. 330. Et argumenta aduersus illas theses objecta una cum solutionibus & responsionibus.</i>	pag. 355
III.	Philip. 11. 12. 13. <i>Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem conficite.</i>	pag. 338.
IV.	Psal. lxxviii. 19. <i>Ascendisti in altum, captiuos abduxisti.</i>	p. 346
V.	Matth. xvi. 20. <i>Tunc interdixit ne dicerent ipsum esse Christum.</i>	p. 26
VI.	Matth. xvi. 27. <i>Venturus est Filius hominis in gloria Patris.</i>	p. 31
VII.	Matth. xvii. 10. 11. 12. 13. <i>Elias veniet & restituet omnia.</i>	p. 49
VIII.	Matth. xvii. 14. 15. &c. <i>De Lunatico Damonico à Christo sanato.</i>	52
IX.	Matth. xvii. 24. 25. 26. 27. <i>De didrachmis soluendis.</i>	67
X.	Matth. xviii. 1. <i>Quis sit maximus in regno cælorum.</i>	74
XI.	Matth. xviii. 2. 3. 4. 5. <i>Nisi conuersi fueritis, &c.</i>	86
XII.	Matth. xviii. 7. <i>Væ mundo à scandalis, &c.</i>	93
XIII.	Matth. xviii. 8. 9. <i>Si manus tua vel pes vel oculus te offenderit, &c.</i>	113
XIV.	Matth. xviii. 10. <i>Angeli eorum vident semper faciem Patris mei qui est in cælis.</i>	p. 117.
XV.	Matth. xviii. 15. 16. 17. 18. 19. 20. <i>Si frater tuus in te peccauerit, &c. Dic Ecclesie, &c. Vbi duo vel tres congregati, &c.</i>	143
XVI.	<i>Tractatus de Ecclesia.</i>	207
XVII.	<i>Tractatus de Ecclesia Romana aduersus religionem reformatam præiudiciis.</i>	552
XVIII.	Matth. xix. 3. <i>Tunc adierunt Iesum Pharisei tentantes eum & dicentes, an licet homini dimittere, &c. Vbi integros habes de Phariseis & de tentatione tractatus.</i>	162
XIX.	<i>Responsiones ad questiones in Epistolam ad Hebraeos.</i>	366
XX.	<i>Prælectiones de Verbo Dei.</i>	416
XXI.	<i>De supremo Controuersiarum iudice.</i>	593
XXII.	<i>Amica collatio cum Tilenis, &c.</i>	607
XXIII.	<i>Defensio aduersus epistolam viri docti.</i>	712
XXIV.	<i>Conciones septem in Ioannis cap. 6. vers. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62.</i>	802
XXV.	<i>Miscellanea opuscula, quibus non solum continentur ea quæ hic habes à pag. 500. vsque ad 551. sed & reliqua omnia hoc elencho hætenus non exhibita vt de Electionis & oppositæ reprobationis objecto disputatio inchoata.</i>	793
	<i>Narratio eorum quæ in mutuo cum Maresch. Teminia colloquio agitata sunt.</i>	797
	<i>Ad Ecclesiam Burdigalensem littera consolatoria. 837. Ab incompetenti iudicis sententia appellatio. 840. Santangelus siue Steliticus. 849. &c. Quæ omnia in Miscellaneis loco conuenienti includi debuerunt & eo ordine quem hic Elenchus præfert exhiberi. Verum inter excudendum nescio quid turbellarum huic editioni searuâ, quod aiunt, objectum est manu, vnde factum vt operarum siue negligentia siue præcipitancia ordinem hunc confuderit. Si denuo hæc prælo subijci contigerit, quod perperam hic excusum est, corrigetur & emendatius Deo dante prodibit.</i>	

ANALY-

ANALYSIS EXPLICATIONIS LOCORVM SCRIPTVRÆ QVI

SEQUENTIBVS PRÆLECTIONIBVS,
explicantur.

AC PRIMVM, LOCI QVI HABETVR

Math. XVI. vers. 18. & 19. *Tu es Petrus, &c.*

Tibi dabo claves, &c.

P R I M O	verba ipsa textûs expenduntur, ad	p.6.col.1
	Deinde, Pontificiorum expositio huius loci, & sententia refutatur.	pag.6. col.1. ad
	18.col.1.	
	Tertiò vera loci mens & sententia exponitur.	19.c.1. ad 22 c.1
	Quartò Patrum loca quædam quibus Pontificij abutuntur, vindicantur.	22.c.1
	Denique aliquot Pontificiorum ratiunculæ pro Primatu Papæ excutiuntur & refelluntur.	25.c.1
	Porro in explicatione verborum, primum exponitur <i>κῆλω</i> 1.c.1 & <i>Gi.</i>	1.c.2
	Tum <i>Πετρῶς.</i>	1.c.2
	Postea <i>υ,</i> ubi ostenditur non esse aduersatiuam, sed simpliciter copulatiuam particulam.	2.c.1
	Postmodum explicatur <i>εικοθενήσω.</i>	3.c.1
	Item <i>Ἐκκλησία.</i> 4.c.1.	<i>πύλω ἀδου.</i> 4.c.2
	<i>Claves.</i> 5.c.2.	<i>Ligare & soluere.</i> 6.c.1
	In refutatione sententiæ Pontificiorum, tria proponuntur demonstranda.	6.c.1
I.	<i>Quicquid sit quod Christus hic Petro singulare tribuit, non transire illud in eius Successores, sed esse mere personale.</i>	6.c.1. & 2
	Ubi ostenditur Apostolos non habuisse successores, & Patrum loca quæ videntur contrarium suadere, conciliantur.	6.c.2
	Frustraque Papam gloriari de Petri primatu ostenditur.	7.c.1
II.	<i>Quod Christus hic Petro tribuit singulare, non est auctoritas & Dominatus in reliquos Apostolos.</i>	7.c.2.
	ad 14. c.1	
	Atque hic de munere Apostolico differitur, ac quatuor expenduntur. Primum, Eorum <i>Missio</i> quæ superior est illâ veterum Prophetarum, adeoque & ipsius Mosis.	7.c.2
	Secundum, <i>Instructio</i> , qua Mosen & Prophetas etiam superarunt.	8.c.1
	Tertium, <i>Auctoritas</i> quæ summa fuit in Ecclesia Christiana.	9.c.2
	Quartum, <i>Ratio & Amplitudo muneris</i> , quæ spectatur in abrogatione Legis Mosaicæ.	10.c.2
	in promulgatione nouæ Legis, Euangelij nempe.	11.c.1
	in cura omnium Ecclesiarum toto orbe terrarum.	11.c.2
	Hic Apostolorum æqualitas demonstratur, primum rationibus.	12.c.2
	deinde Patrum auctoritate.	13.c.1
III.	<i>Monarchia Papalis est eiusmodi ut soli Christo competere possit, quia imperium in conscientias sibi arrogat. Quod sex argumentis ostenditur.</i>	14.c.1. ad 16.c.1
	Exceptiones Pontificiorum refelluntur.	16.c.1
	Tum etiam quia in Reges terræ potestatem summam sibi tribuit, quod solius est Dei.	16.c.2
	Ubi Pontificiorum cauilli excutiuntur.	16.c.2. 17.c.1
	In explicatione veræ sententiæ huius loci, ostenditur primò, aliquid singulare hîc à Christo tribui Petro.	18.c.1
	Secundò, quid sit illud quod Petro Christus tribuit singulariter.	20.c.1
	Loci istius explicatio confirmatur luculentâ Tertulliani auctoritate.	21.c.2
	Ad loca Patrum quod attinet, quibus abuti solent Pontificij, proferunt illi ex Patribus magnificos Petri titulos & Elogia, sed quæ nihil faciunt ad rem.	22.c.1
	Vt sunt <i>Caput Apostolorum.</i>	<i>ibid.</i> c.2
	<i>Princeps, κεφαλῆ,</i> &c.	23.c.1
	Ubi mouetur quæstio & excutitur, <i>An primus aliquis Pastor, qui reliquis omnibus superemineat, dari hodie possit & debeat.</i>	23.c.2
	Postremò, sex Pontificiorum, pro Petri & Papæ primatu, ratiunculæ excutiuntur & refelluntur.	24. col.1. &c.

SECUNDO, THESIVM DE GRATIA

& libero Arbitrio. pag. 331. col. 1. &c.

O MNIVM dogmatum Religionis Christianæ maximè momentosum supponitur esse dogma <i>de modo & ratione Vocationis nostræ efficacis ad Christum.</i>	Thes. 1. 2.
Quod vt explicetur, proponitur primò status hominis ante Vocationem illam, doctrinæ de libero Arbitrio maximè aduersus.	Thes. 4. 5.
Qui status probatur ipsâ experientiâ & ratione.	Thes. 6. 7.
Tum ostenditur hominem se habere merè passiuè in sui conuersione.	Thes. 8.
Actio Spiritus Dei exponitur.	Thes. 9.
Et à solo Spiritu perfici conuersionem demonstratur.	Thes. 11.
Dein hominis iam conuersi Perseuerantia consideratur.	Thes. 16.
Cuius Spiritus itidem solus est author.	Thes. 18.
Perseuerantiæ fundamentum declaratur.	Thes. 21.
Postea vindicatur sententia orthodoxa ab incommodis & absurdis quibus ab hæreticis grauari solet.	Thes. 27.
Postremò, ostenditur contrariam sententiam, <i>de concursu liberi Arbitrij cum Gratia</i> , multis absurdis & incommodis verè grauasi.	Thes. 50.

Sequuntur Objectiones.

- I. In Thesim quartam p. 355. c. 1. II. In Thesim quintam p. 356. c. 1. III. In Thesim vigesimam octauam p. 357. c. 1. IV. In Thesim vndecimam idque duobus mediis p. 358. c. 1. V. Ad Corollarium tertium, ac primo quidem satisfactionem non videri necessariam p. 359. c. 2. Secundo, satisfactionem videri superuacaneam p. 361. c. 1. Tertio satisfactionem videri impossibilem & absurdam, idque quatuor mediis. Primo p. 361. c. 2. Secundo p. 362. c. 2. Tertio p. 363. c. 2. Quarto p. 364. c. 2. VI. In Corollarium quintum idque duobus mediis. Primo p. 364. c. 2. Secundo p. 365. c. 2.

TERTIO, LOCI QUI HABETVR

Philip. 11. ve. s. 12. 13. *Conficite salutem vestram cum timore & tremore, &c.*

C ONNEXIO cum Antecedentibus primò proponitur.	pag. 338. col. 1
Tum loci summa & Apostoli in eo mens.	338. c. 1
Dein voces explicantur. Ac primum <i>κατεργάζεσθε</i> .	338. c. 2
Tum <i>σωτηρία</i> , <i>salus</i> .	338. c. 2. 339. c. 1
Quæ non statim, sed per gradus perficitur.	339. c. 2
Vindicatur locus & phrasis ista aduersus Pontificios, & alios qui ea abutuntur.	339. c. 2
Ostenditur quid sit <i>conficere salutem</i> .	340. c. 2
Tum quid sit <i>Timor & tremor</i> de quo hîc Apostolus; nempe eo significari humilitatem.	340. c. 2. 341. c. 1
Post explicatur quid hîc sit <i>ὀψέσθαι</i> .	341. c. 2
Et <i>θέλει</i> . Tum <i>ὀπίσθησις</i> .	342. c. 1. 342. c. 2. 343. c. 1
Post verborum explicationem res ipsa expenditur, atque Spiritus Sancti efficacia in hominis conuersione demonstratur esse irresistibilis.	343. c. 1
Tum ostenditur quomodò voluntas ab eo flectatur, nempe persuasione vehementissima.	343. c. 2

QUARTO, LOCI QUI EST PSALM. LXVIII.

vers. 19. *Ascendisti in altum, captiuos abduxisti, &c.*

S UMMA textus & ordo dicendorum breuiter proponitur.	346. c. 1
Tum explicantur singula verba textus: nempe <i>Ascendisti</i> .	Ibid.
<i>In altum.</i>	347. c. 1. <i>Captiuos abduxisti.</i> Ibid.
<i>Dedisti dona.</i> Ibid. c. 2. <i>Homnibus</i>	Ibid. <i>Rebelles.</i> Ibid.
<i>Vt habinet.</i> 348. c. 1. <i>Deus æternus.</i>	Ibid.
Tum vindicatur locus, primùm contra Iudæos.	Ibid. c. 2
Secundò aduersus Pontificios.	349. c. 1
Vera loci sententia proponitur.	Ibid. c. 2
Rei in eo comprehensæ pondus expenditur. Ac primò Christi Deitas aduersus Socinum ex munere Mediatorio fusè demonstratur.	350. c. 1
	Deinde,

Deinde, Ascensus Christi duplex traditur.
Eius necessitas demonstratur.
Fructus eius duplex declaratur.
Finis denique eius ostenditur.

352.C.2
ibid.
354.C.1
ibid.C.2

QVINTO, LOCI QUI EST

Matth. 16. vers. 20. *Tunc interdixit illis, ne dicerent
ipsum esse Iesum illum Christum.*

PRI MÒ expenditur vis verbi *δυσείλατο*. pag. 26. C. 2
Vnde mouetur quæstio, *An Dei mandata alia aliis sint grauiora, siue maioris momenti.* ibid.
Dein expenditur ipsum Christi interdictum. 27. C. 2
Vbi mouetur à Samosatenianis quæstio de appellatione *Filij Dei.* 28. C. 1
Quæ aduersus eos definitur. 28. C. 1
Et Scripturæ loca ab eorum interpretamento vindicantur. 29. C. 1
Tertio, proponuntur duæ objectiones quæ aduersus hoc Christi interdictum fieri possunt. Prima,
quod videatur pugnare aduersus Christi bonitatem. 30. C. 1
Altera, quod videatur pugnare cum Christi sapientia, & consilij immutabilitate. 31. C. 1
Postremò ratio interdicti Christi redditur gemina. 31. C. 1

SEXTO, LOCI QUI EST

Matth. XVI. vers. 27. *Venturus est Filius hominis in
gloria Patris, atque tum reddet unicuique, &c.*

QUI A hoc loco abutuntur tum Vbiquitarij, tum Pontificij, diuerso licet consilio, tota huius loci explicatio huc spectat, vt vtrisque eripiatur locus iste. Primùm ergo aduersus Vbiquitarios expenditur titulus ille *Filij hominis*, quo Christus se indiget, & quinque de eo proponuntur diuersæ sententiæ, atque excutiuntur. pag. 32. C. 1. & C.
Vbi ex occasione prolixè explicatur locus Hebr. 11. 6. parallelus cum Psalm. VIII. ostenditurque quomodo Apostolus Psaltris autoritate rectè sit vsus, visque & ratio argumenti Apostolici demonstratur. 33. C. 2. 34. C. 1
Secundò, de Christi aduentu in iudicium disputatur, vbi de duplici Christi aduentu aliquid præmittitur. 37. C. 1
Dein quæstio de primo aduentu Christi aduersus Iudæos & Samosatenianos mouetur. 37. C. 2
Tum de gloria illius aduentus agitur, & quid sit illa gloria abuersus Vbiquitarios & Samosatenianos disputatur. 38. C. 2
Postea de Angelis quæritur cur *Christi esse* dicantur. 39. C. 2
Tertio, de vltimo iudicio agitur, & quæ sit, ad illam vsque diem, hominis defuncti conditio aduersus Psychopannychitas, Patrum nonnullos, & Pontificios, disputatur. 40. C. 2
Postremò de Retributione agitur. 41. C. 1
Vbi ex occasione de Domino Dei in creaturas, qua re nitatur, aduersus Arminianos differitur. 41. C. 2.
Tum disputatur aduersus Pontificios, qui dicunt, *Deum propriè dictam mercedem reddere bonis Operibus*, & Scripturæ loca quibus abutuntur, vindicantur. 43. C. 1
Inde agitur quæstio, *Cur Christus non secundum fidem, sed secundum Opera redditurus dicatur.* 45. C. 2
Dein disquiritur quæ sit *gratia* bonorum Operum ad retributionem. Vbi rationes pro Merito refelluntur. 46. C. 2
Rationes contra Meritum adferuntur. 46. C. 2
Tum vera *gratia* ostenditur. 47. C. 1
Vltimò quæritur, cur iustificatio *Fidei*, non autem *Operibus*, tribuatur. 47. C. 2
Vbi ex occasione soluitur tralatitium Arminianorum Sophisma, *Quod quis tenetur credere verum est,* &c. 48. C. 2

SEPTIMO, LOCI QUI EST

Matth. XVII. vers. 10. 11. 12. 13.
De Eliæ aduentu.

VINDICATUR hîc locus primùm aduersus Pontificios, quorum quinque argumenta proponuntur & refelluntur. 49. C. 2

Secundò aduersus Iudæos, quorum tria expenduntur & refutantur argumenta. 50.c.2
 Tum proponuntur argumenra quibus primò contra Pontificios, deinde contra Iudæos, probatur
 Iohannem Baptistam esse Eliam à Malachia prædictum, de quo Christus loquitur. 51.c.1
 Tum vrgetur hic locus contra Pontificios. 51.c.2
 Postremò ostenditur quomodo Iohannes Baptista omnia dicatur restituisse. 50.c.2. 52.c.1
 Vbi agitur de Iohannis Baptistæ munere atque officio. *ibid.*

OCTAVO, LOCI QVI HABETVR

Matth. xvii. vers. 14. ad 22. De lunatico dæmoniaco
 à Christo sanato.

TRIA proponuntur quæ locum istum perplexum & difficilem reddunt.

I. Difficultas in eo est, qui dicatur hîc *Abreptiuus* is qui Lunaticus erat, cum naturalis morbus videatur ille qui à Luna proficiscitur. Hic nodus vt soluatur, Primum agitur de Miraculis in genere, quid sit Miraculum, quotuplicia sint, quis eorum vsus, quæque occasio eorum patratorum. 55.c.1. ad 55.c.1

Tum ostenditur quâ fieri possit vt idem sit *Lunaticus & Abreptiuus*. 55.c.1
 Vbi de Dæmoniorum efficacia in corpus humanum. *ibid.*c.2

Tum de Dæmonibus in genere breuiter agitur, explicaturque eorum natura incorporea & spiritua-
 lis. 55.c.2. 56.c.1. Vires. *ibid.* Ingenium. *ibid.*

II. Huius loci difficultas in hoc est, Quam nempe fidem Christus desiderauit tum in Patre illius Lunatici, tum etiam in Discipulis suis, quum illis incredulitatem exprobrauit, *Vtrum fuerit Fides iustificans, an verò ea quæ Miraculorum dicitur*. Hæc quæstio vt definiatur, definitur Fides. 56.c.2

Dein distinguitur in eam qua credimus Deo vel *Narranti, vel Promittenti*. 56.c.2

Atque inde soluitur quæstio, *An sit vnus tantum Fidei habitus*. 57.c.1

Sed alia inde enascitur nempe. *An Fides Iustificans eadem sit cum Historicâ, & quæ Miraculorum dicitur*. 57.c.2

Proponunturque Pontificiorum argumenta quibus id euincere conantur, cum eorum refutatione. *Ibid.*

Explicaturque locus Hebr. 11.1. qui est de Fidei definitione. 58.c.1

Tum exponuntur Bellarmini argumenta aduersus fidei Iustificantis definitionem, eaque refelluntur, vbi asseritur certa fidelium persuasio de salute sua. 58.c.2

Et explicatur discrimen quod est inter fidem *Historicam & Iustificantem*. 60.c.1

Proponuntur rursus aliæ Pontificiorum objectiones aduersus fidei iustificantis definitionem, refellunturque. 60.c.2

Vbi probatur, *Fidem non solum Dei potentiam, sed etiam voluntatem intueri*. 60.c.2

Item, *Fidem miraculorum non esse eminentissimum fidei iustificantis gradum*. 61.c.2

Veram fidem non posse separari à charitate. 62.c.1

Charitatem maiorem esse fidem. 62.c.2

III. Huius loci difficultas est in illis verbis, *Hoc genus Dæmoniorum non ejicitur nisi Ieiunio & Oratione*. Cum enim rogatus esset à Discipulis Christus cur non potuissent ejicere Dæmonium, respondit id factum propter eorum incredulitatem, quo ostendit fide ejici Dæmonia. Cum ergo fide ejiciantur Dæmonia, quæritur, *Cur, & quo sensu Christus hîc dicat, hoc genus non ejici nisi ieiunio & oratione*. Hic quatuor explicantur. Primum, certa esse quædam Dæmoniorum genera. 63.c.1

Secundum, Christum hîc loqui non de omni, sed de certo quodam Dæmonum genere. 63.c.2

Tertium, ostenditur quæ sit vis jejuniij & orationis in expellendis Dæmonibus. *Ibid.*

Vbi de jejunio agitur. 63.c.2

Et triplex constituitur. 64.c.2

Ostenditur vnde orta sit superstitiosa de jejunio opinio in Ecclesia Romana. 64.c.2

Et quis sit vsus Precum & Ieiunij in expellendis Dæmonibus. 65.c.2

Quartò soluitur proposita quæstio. *Ibid.*

Vnde per occasionem explicatur locus Iacobi cap. 5. de ægrorum vnctione, vindicaturque à Pontificiorum corruptela. 66.c.1

Postremò conciliantur loca *εναγιουφαισ* huius Euangelistæ de Apostolorum jejunio. 67.c.1

Vbi aduersus Pontif. ostenditur Apostolorum jejunia non fuisse statâ. 67.c.2

NONO, LOCI QVI EST

Matth. xvii. vers. 24. 25. 26. 27.

De Didrachmis soluendis.

T RIA proponuntur quæ locum istum obscurum & nobilem reddunt.	67.c.2
Ad quorum solutionem & explicationem disquiritur, <i>quidnam fuerint ista Didrachma</i> , ac tres de iis sententiæ proponuntur.	68.c.1
Tertia confirmatur & vindicatur.	68.c.2
Tum etiam quæritur, An illa Didrachma fuerint Tributum voluntarium necne.	69.c.1
Id autem quod primò obseruandum est in hunc locum, est de Christi, Apostolorum, & Pastorum immunitate à Tributo.	70.c.1
Ac primùm ostenditur quod etsi Christus fuerit immunis à Tributo soluendo, non tamen eodem propterea sui privilegio Ecclesiæ Pastores.	70.c.2
Atque hîc de Christi subiectione ad Magistratum agitur.	<i>ibid.</i>
Secundò, Probatur quod etsi Apostoli fuerint immunes, Pastores ordinarij non sunt propterea immunes.	71.c.1
Tertiò demonstratur, Nullos Christianos, nequidem Ecclesiæ Præsules, esse à soluendo Tributo immunes.	71.c.1
Alterum quod hic est obseruandum, est Christi ratiocinatio, quæ primâ fronte videri posset paralogistica ac quorundam de ea rejicitur opinio, tum vera statuitur.	71.c.2
Postea quaritur <i>An Christus debuerit soluere Didrachma.</i>	72.c.1
Vbi ostenditur quomodo Christus fuerit Legi obnoxius, tam Morali quàm Cæremoniali.	72.c.1
Tum quo sensu Christus dici possit, vel non possit, <i>Seruus.</i>	73.c.1
Postremò ostenditur, <i>Nullum hîc Primatum Petro à Christo tribui</i> , aduersus Pontificios, quod tertio loco hîc venit obseruandum.	74.c.1

DECIMO, LOCI QVI HABETVR

Matth. xviii. vers. 1. *Quis sit futurus maximus*

in regno Cælorum.

H ic disquiritur, <i>Qui potuerit Discipulorum Christi fastus, & crassa de Christo opinio consistere cum vera fide.</i> Vbi exponitur primò, quid sit <i>Regnum cælorum</i> , seu <i>Dei & Christi regnum.</i>	74.c.1
Et Regni huius status duplex statuitur, <i>Gratiæ</i> nempe & <i>Gloriæ.</i>	75.c.1
Secundò, quis sit sensus quæstionis huius ab Apostolis Christo propositæ.	75.c.2
Vbi ostenditur quàm crassa fuerit Apostolorum de Christo opinio.	<i>ibid.</i>
Tum exponitur quæ fuerit ratio fidei in fidelibus, ante Spiritus sancti missionem die Pentecostes.	<i>Ibid.</i>
Cognitionem nempe fuisse obscuram & confusam, primò ob Legem quæ obumbrabat Promissionem.	76.c.1
Deinde ob locutiones Prophetarum quæ fuerunt symbolicæ.	77.c.1
Quæ tamen non faciunt vt sub V.T. Christus non fuerit verè agnitus.	77.c.1
Tertiò disquiritur, <i>An fides possit à bonis operibus separari.</i>	77.c.2
Atque hîc primò proponuntur argumenta 25. numero, quibus efficitur, <i>Non posse eam separari.</i>	78.c.1
Vbi ostenditur, <i>Fidem non informari à Charitate.</i>	79.c.2
Deinde refelluntur argumenta Pontificiorum nouem numero, quibus efficere conantur posse fidem ab operibus separari.	81.c.1
Vbi vindicatur & explicatur locus Iacob. 2. de Iustificatione Abraham per opera.	82.c.1
Quartò exponitur, Quomodo Discipulorum Christi fastus consistere potuerit cum vera eorum fide.	85.c.2
Vbi primò notatur discrimen inter pios & impios quum peccant.	86.c.1
Secundò duplex Superbia, quarum altera cum vera fide non potest consistere, altera potest.	<i>ibid.</i> c.2

VNDECIMO, LOCI QVI HABETVR

Matth. xviii. vers. 3 4. 5. *Nisi conuersi*

fueritis ut paruuli, &c.

P rimò expenditur Christi responsio. Vbi notatur eius reprehensio, Discipulorum fastus. Superbia duplex, Carnalis & Spiritualis.	87.c.1
---	--------

Item quid per <i>ταπεινω</i> hinc Christus intelligat.	87.c.2
Tum de Christiana humilitate agitur.	88.c.1
Vbi notantur quatuor virtutes Humilitatis Christianæ, quarum imago quædam in infanti ætate conspicitur.	89.c.1
Secundò disquiritur, <i>An dentur varii gloria gradus in vita futura.</i>	90.c.1
Ac primò proponuntur & refelluntur argumenta numero sexdecim, quibus effici videtur, dari varios gradus.	<i>ibid.</i> c.1
Tum adferuntur quatuordecim argumenta, quibus negatiua pars concluditur.	92.c.1

DUODECIMO, LOCI QUI EST

Matth. XVIII. vers. 7. *Va mundo ab offendiculis, &c.*

De Scandalis eorumque necessitate.

I N huius loci explicatione hæc tria disputantur, primum quid & quotuplex sit Scandalum.	93.c.2
Secundum quæ sit Scandalorum necessitas.	96.c.2
Tertium, quàm iustus sit Deus in puniendis Scandalis.	113.c.1
Ad primum quod attinet, quid sit Scandalum in genere definitur.	93.c.2
Tum distinguitur & variè subdividitur Scandalum.	93.c.2
Vbi ex occasione agitur de <i>Libertate Christiana.</i>	95.c.1
Quæ vt melius capiatur, consideratur <i>Seruitus</i> cui hæc <i>Libertas</i> opponitur, eaque variè distinguitur.	95.c.1
Ad secundum quod attinet, primò proponuntur duæ de Scandalorum necessitate sententiæ. Vna eorum qui <i>Necessè</i> interpretantur <i>Vtile.</i>	97.c.1
quæ rejicitur & quatuor rationibus refellitur.	<i>ibid.</i>
Altera eorum qui statuunt necessitatem Scandalorum in genere, at non huius vel illius Scandali in specie. <i>ibid.</i> c.2. Quæ etiam rejicitur & refellitur.	<i>ibid.</i>
Deinde, vt tertia & vera sententia constituatur, primò <i>Necessarium</i> ostenditur esse quadruplex siue dici quatuor modis.	98.c.2
quorum vltimus est necessitas quædam in actionibus voluntatis.	99.c.1
Quæ necessitas probatur argumentis tum Philosophicis, duodecim.	<i>ibid.</i>
tum Theologicis, quatuordecim.	101.c.1,
Postea occurritur contrariis argumentis tum Philosophicis, octo.	104.c.2
quàm Theologicis, quinque.	107.c.2
Postremò ostenditur, <i>quomodo necesse sit euenire Scandala.</i>	110.c.1
Tum disquiritur, <i>An & quomodo Scandala pendeant à Providentia Divina.</i>	<i>ibid.</i>
Vbi de multiplici Scandalorum usu & fine, tum respectu Dei.	110.c.2
tum respectu Fidelium.	111.c.1
Item ostenditur, Deum non esse propterea peccati authorem.	112.c.1
Ad tertium denique quod attinet, breuiter demonstratur, Deum esse nihilominus iustum quum punnit scandala.	113.c.1

DECIMOTERTIO, LOCI QUI EST

Matth. XVIII. vers. 8. & 9. *Si manus tua, vel pes, vel oculus te offenderit, &c.*

P ROponitur primò, quæ sit ratio difficultatis huius loci, qui Veteres & Recentiores torfit.	113.c.2
Tum aliorum expositiones duæ proponuntur atque rejiciuntur.	113.c.2
Dein vera adfertur.	<i>ibid.</i>
Et quando hoc in loco sermo Christi est figuratus & hyperbolicus, Inde occasione datâ agitur de Christi in Euangeliiis sermone, qui non est sollicitus & anxius, vt est ille Oratorum, sed planus, simplex, & apertus, aliquando figuratus & Hyperbolicus, cautus etiam, at nunquam tamen fallax, & insidiosus.	114.c.1
Atque hoc demonstratur variis exemplis primò, <i>Hyperbolarum.</i>	114.c.1
deinde, <i>Paræmiarum, seu Prouerbialium locutionum.</i>	115.c.1
tertiò, <i>Parabolarum.</i> 115.c.2. quartò, aliarum <i>figurarum, seu Troporum, vt est Consequens pro Antecedente, & vicissim, Antecedens pro Consequente.</i>	116.c.2
Item, <i>Abstractum pro Concreto. Signum pro re signata, & Allusiones variæ.</i>	116.c.2. 117.c.1
Denique, exemplis ostenditur quomodo Christi oratio interdum cauta sit, at nunquam dolosa.	117.c.1.2
Et ratio redditur. Cur in Scriptura non omnia sint tam perspicuè tradita vt nullus dubio sit locus.	117.c.1

DECIMOQVARTO, LOCI QVI HABETVR

Matth. xviii. vers. 10. *Angeli eorum vident semper faciem
Patris mei qui est in Cælis.*

TRIA fiunt in explicatione huius loci.

- I. Explicantur breuiter ipsa Christi verba. 117.C.2
 Vbi ostenditur quid per *μικροί* Christus intelligat. Ibid.
 Quid sit *καταγγελλῆναι*. 118.C.1. Quid *contemplari faciem Patris*. Ibid.
 Denique quid significetur verbis illis, *Angeli eorum*. Ibid.C.2
- II. Ex occasione horum verborum, *contemplantur faciem Patris mei qui est in cælis*, duo disputantur de
 Dei essentia, primū, An ea sit immensa, an verò cælo conclusa. Secundū, An ea videri possit oculis
 tam animi quàm corporis. Et ad primum quidem quod attinet, probatur aduersus Vorstium, *Essen-*
tiam Dei non esse Cælo conclusam, argumentis 12. cum Resp. ad exceptiones illius hominis. Ibid.C.2
 Tum adferuntur contraria eius argumenta, numero septem, cum eorum refutatione. 120.C.2
 Postremò, quinque rationes afferuntur, cur Deus in Scriptura dicatur esse in Cælo, cum reuera sit
 vbique. 123.C.1
 Ad secundum autem quod attinet, excutitur Scholasticorum Doctorum sententia de *Visione Dei per*
essentiam, eaque rejicitur. Tria eorum argumenta expenduntur ac refelluntur. 121.C.2
- III. Fusè disputatur de *Angelis*, de eorum *Natura, Proprietatibus, & Ministerio*.
 Ac primò probatur esse Angelos. 123.C.2. Deinde eos esse incorporeos. 124.C.1
 Tum de eorum *Proprietatibus* agitur. 124.C.2
 Atque hîc primo disputatur de eorum *Vbi*, ostenditurque eos esse in loco, & quomodo sint in loco,
 neque esse in pluribus locis simul, tum an plures simul esse possint eodem in loco. 124.C.2, 125.C.1
 Secundò de Angelorum *Motu*. 125.C.2
 Tertio de eorum *Intellectu* seu cognitione, quomodo intelligant, an per essentiam an verò per species.
126.C.2
 Tum quid intelligant Angeli, vbi probatur eos non esse *κατανοήσιμα*. 127.C.1.2. 128.C.1
 Dein agitur de eorum cognitione *Vespertina & Matutina* quam appellant, eaque refellitur. 128.C.1
 Quarto de Angelorum *Voluntate & affectibus*. An alia sit profus ratio humanæ & Angelicæ volun-
 tatis. 128.C.2. 129.C.1
 Tum an bonorum Angelorum voluntates sint interdum pugnantes. 129.C.1
 Quintò de *Sermone* Angelorum refutatur Scholasticorum sententia. 129.C.2
 Sextò de Angelorum *Vi & potentia*, quæ est maxima, non tamen infinita. 130.C.2
 Septimò de Angelorum *Ordinibus* seu *Hierarchiis*. 131.C.2
 Vbi primo disputatur, an omnes Angeli specie differant. 131.C.2
 Tum proponuntur Scholasticorum & Iudæorum sententiæ de Angelorum *Ordinibus*, eaque retel-
 luntur. 132.C.2
 Denique, de Angelorum *Ministerio* disputatur. Ac primò quidem præmittitur ac veluti substernitur
 disquisitionis, de Angelorum *Titulis* siue *Nominibus* quæ illis in Scriptura tribuuntur. 135.C.2
 Tum de ipso Ministerio agitur, quale sit, quamque varium, & multiplex circa fidelium animas &
 corpus, in iis fauendis & tuendis. 138.C.1
 Deinde disquiritur, *An orbis cælestes moueant*, atque illa tum Paripateticorum, tum Christianorum
 Philo'sophorum nonnullorum sententia de Intelligentiis motricibus rejicitur. 139.C.2
 Postremò agitur illa quæstio, *An singuli Fideles singulos habeant Angelos*, & negatiuè concluditur.
140.C.1
 Coronidis loco explicatur locus Ephes. 1. 10. de *Recapitulatione* à Christo facta *hominum & Angelo-*
rum, quænam illa sit, & quid sit. 141.C.1
 Et Socini sententia, de nostra cum Deo reconciliatione, refellitur. 142.C.1

DECIMOQVINTO, LOCI QVI HABETVR

Matth. xviii. v. 15. 16. 17. 18. *Si frater tuus in te peccauerit,*
&c. Dic Ecclesie. Et vers. 19. 20. Vbi duo vel tres
congregati fuerint in nomine meo, &c.

- S**EX hîc proponuntur explicanda. I. Quosnam hîc Christus alloquatur quum ait, *Si in te pec-*
cauerit. Nempe Apostolos, non quatenus sunt Apostoli, sed quatenus sunt fideles. 143.C.1
 Cuius distinctionis vsus notatur aduersus Pontificios. Ibid.
 Simulque traduntur duæ regulæ quibus dignosci queat, quando Christus Apostolos suos compel-
 lat quâ Apostolos, vel qua Fideles. Ibid.C.2
- II. Quibus de peccatis hîc loquatur Christus. 144.C.1
 Vbi explicatur quid sit *peccare in te*, nempe non *te conscio*, sed *aduersus te*. Ibid.
- III. Quid hic Christus præcipiat, nempe fratris reprehensionem *prinatam* primò, in qua cautio-

nes quædam necessariæ sunt adhibendæ.	145.C.1
Deinde <i>publicam</i> , delatione ad Ecclesiam factâ.	ibid.c.2
Vbi notatur primò Christi in hoc præcepto prudentia.	ibid.
Deinde modus quo apud homines Deus agit, naturæ nostræ accommodatus.	ibid.
Atque hîc explicatur quæstio, <i>Qui possit modus ille cum naturæ nostræ corruptione consistere.</i>	ibid.ad 147
IV. Excutitur Christi præceptum de deferendo fratre contumace ad Ecclesiam. Ac primò disquiritur quale sit hoc præceptum, an <i>Imperij</i> , an verò <i>Indulgentiæ</i> tantum.	147.C.2
Deinde exponuntur cautiones adhibendæ in delatione illa.	148.C.2
Tertio, disquiritur quid Christus hîc nomine <i>Ecclesiæ</i> intellexerit, ostenditurque hac voce non intelligi promiscuam totius plebis turbam.	149.C.1
Neque Synedrium Ecclesiæ Iudaicæ.	149.C.2
Sed Presbyterium Ecclesiæ Christianæ.	150.C.2
Quod defenditur aduersus Tho. Erasti argumenta & obiectiones.	151.C.1.2.152.C.1
Postremò ostenditur ex hoc loco non sequi, <i>Ecclesiam esse semper visibilem, aut non posse errare.</i>	152.C.2
V. Expenduntur hæc Christi verba, <i>Sit tibi tanquam Ethnicus & Publicanus.</i>	153.C.2
Atque hîc Tho. Erasti sententia, & verborum illorum ab eo prolata explicatio refellitur.	154.C.2
Deinde vera eorum expositio proponitur.	155.C.1
VI. Exponitur quid sit <i>Ligare, & Soluere.</i>	156.C.1
Atque hîc excutitur quæstio, <i>An Ecclesiæ sententiam precedat, an verò sequatur Dei sententia.</i>	156.C.1
Et, <i>quomodo Ecclesia à Dei prescripto sepe discedat.</i>	ibid.c.2
Obiectiones in contrarium diluuntur.	157.C.2
Vbi de Ecclesiæ auctoritate agitur, ac qualis ea sit, & cuius generis disceptatur.	158.C.1
Postremò, exponuntur v. 19. & 20. Vbi primò explicantur verba ipsa.	159.C.1
Deinde ostenditur quid sit <i>conuenire in Christi nomine.</i>	160.C.2
Et, vnde sit quod in Ecclesiasticis cœtibus interdum grauissimè peccatur, licet videantur in Christi nomine conuenire.	161.C.1
Tum demonstratur, ex hac Christi promissione non sequi <i>Ecclesiam non posse errare.</i>	161.C.2
Neque propterea Christi promissionem esse frustraneam.	ibid.
Nec maius esse Conciliorum Oecumenicorum hac in parte, quàm priuatorum conuentuum ἀναμνησιῶν priuilegium.	162.C.1

DECIMO SEXTO, ANALYSIS

Tractatus de Ecclesia.

E X occasione dicti illius Christi <i>Dic Ecclesia</i> , tractatur hîc totus locus communis <i>de Ecclesia</i> . Cuius disputationis octo sunt partes. In 1. agitur de Ecclesiæ <i>Nomine</i>	207.C.1
In 2. de Ecclesiæ <i>Natura & conditione</i> .	210.C.2
In 3. de eius <i>Visibilitate</i> seu <i>conspicuitate</i> .	244.C.2
In 4. de illius <i>Duratiōe</i> .	264.C.1
In 5. de ipsius <i>Constantia</i> in retinenda veritate, siue de eius <i>Infallibilitate</i> .	280.C.2
In 6. de Ecclesiæ <i>Turisdictione</i> siue <i>Potestate</i> .	296.C.2
In 7. de ipsius <i>Regimine</i> .	319.C.2
In 8. & vltima parte agitur de <i>Schismate</i> .	322.C.1

I. De nomine Ecclesiæ.

H ic I. ostenditur quid <i>Ecclesiæ</i> vocabulum apud prophanos Authores significet, & vnde sit ductum, nempe <i>ἐκ τῶν ὀν καλεῖται</i> .	207.C.1
Item, quid in Vet. Test. significet.	ibid.
Quid verò in N. Test.	ibid.c.2
Vbi ostenditur non eodem modo accipi in N. quo in V. Test. Et discrimen assignatur inter Iudæorum <i>קהלה</i> , seu <i>קהלה</i> , eorundemque <i>כנסת</i> , & Christianorum <i>ἐκκλησία</i> .	ibid.c.2
Item, cur Dei populus <i>Ecclesia</i> dicatur in N. T.	258.C.1
II. Disquiritur, <i>An Ecclesiæ vocabulum sacram eadem in Scriptura significet</i> . Ac primò contra Bellarminum ostenditur non occurrere eâ significatione in V. T.	ibid.
Deinde, contra Fullerum demonstratur non eo sensu usurpari hanc vocem in Nouo Test. 201.C.2. ad 210	
III. Disputatur contra alios, <i>An cœtus fidelium aliquando Synagoga dicatur in Nouo Test.</i> eorumque qui id affirmant rationes expenduntur & refelluntur.	210.C.1
Concluditurque Apostolos voluisse alio nomine populum Dei sub N. T. appellare, quàm quo olim vocabatur sub V. T.	210.C.2

II. De natura & conditione Ecclesiæ.

Q uatuor hîc tractantur. I. Traditur Ecclesiæ definitio.	210.C.2
Quæ per partes postea explicatur. Vbi ostenditur Ecclesiam esse non <i>Angelorum sed hominum</i> societatem.	ibid.

Collect am.

Idque per ministerium Verbi Euangelij nempe, non verò Legis. *ibid.*

Vbi obiter de discrimine Legis & Euangelij. p. 211. c. 2

Collectionem autem illam esse ex mero Dei beneplacito, liberimeque factam, non ex hominum præuisis meritis, ostenditur. 212. c. 1

Atque hoc Dei beneplacitum fusè probatur ex Scriptura, vindicanturque aduersus Nouatorum arrogantias Scripturæ loca quibus illud beneplacitum adstruitur. 212. c. 1. 2. 213. c. 1

II. Quia per Vocationem colligitur Ecclesia, agitur etiam de *Vocatione*. 213. c. 1. ad 216

deque eius efficacia, quæ est à Spiritu Sancto per Verbum. 213. c. 2. 214. c. 1. & c.

In qua Dei Vocatione conspicitur eius Libertas. 1. Respectu Status & conditionis eorum qui vocantur. 214. c. 2

2. Respectu Generis seu Populi. 215. c. 1

3. Respectu Temporis. 216. c. 1

4. Respectu Loci & Numeri vocatorum. *ibid.*

Postremò, respectu *Graduum luminis*. 216. c. 2

III. Quoniam homines in Ecclesia per Verbum colliguntur vt Christo suo capiti vniantur. Hinc occasione capta fusè de nostra cum Christo *Vniõne* differitur. Ac 1. quidem ostenditur. Vniõnem illam esse seu existere. *ibid.*

Deinde, quàm sit illa Vniõ necessaria atque utilis. 219. c. 2

Iucunda. 220. c. 1

2. Magnifica denique seu gloriosa. 221. c. 2

3. In quo sita sit illa Vniõ. 222. c. 2

4. Quàm sit illa arcta. 226. c. 1

Fitima. *ibid.*

Vbi de *Persseuerantia* agitur. 227. c. 2. ad 231

Item, quàm sit illa Vniõ efficax. 231. c. 2

5. Quàm longè pateat demonstratur, vt non tantum ad populum Noui Testam. sed etiam ad populum Dei sub V. Test. pertinuerit, aduersus Socinum. 231. c. 2. ad 236

Tum etiam aduersus Pontificios Patribus ante Christum patuisse cælum, ostenditur. 236. c. 2. ad 240

IV. Quoniam in collectione Ecclesiæ, fideles fiunt compotes *Gratiæ* primò in hac vita, tum deinde *Gloriæ* in fut. aet. vt Deus hic argumenta habeat declarandæ Potentiæ, Sapientiæ, Iustitiæ, & Misericordiæ, agitur hic. 1. De *Gratiæ*, quotupliciter accipitur. 240. c. 1. 2. & c.

Deinde de *Gloriæ*. 241. c. 2. ad 243

Denique ostenditur, quomodo Deus in colligenda Ecclesia declarauerit Potentiam, Sapientiam, Iustitiam & Misericordiam. 243. c. 2. 244. c. 1

III. De Ecclesiæ conspicuitate, seu visibilitate.

VT melius perspiciatur quo sensu Ecclesia *visibilis*, vel *non visibilis* dici possit, hic primùm distinguitur *Visibile*, quod multifariam dicitur. 244. c. 2

Tum quid in hac Controuersia quærendum veniat explicatur. *ibid.*

Dein, occasio huius inter nos & Pontificios controuersia, eiusque exitus exponitur. 245. c. 1

Postea status Controuersia proponitur, & quo sensu Ecclesia *visibilis* vel *non visibilis*, dicatur, multis adhibitis distinctionibus exponitur. 245. c. 2. ad 247

Rationes Pontificiorum pro Ecclesiæ visibilitate proponuntur numero septem, & refelluntur. 247. c. 1. ad 250

Postea de *Notis Ecclesiæ* disputatur, ac primò de *Notis* in genere, quid, & quotuplices sint, atque vnde duci debeant, ostenditur. 250

Deinde *Notæ Ecclesiæ*, quas adserunt Pontificij numero quindecim, excutuntur & refelluntur. 251. c. 1. ad 257

Tum probatur Ecclesiam esse inuisibilem, & quo sensu *inuisibilis* dicatur, exponitur. 258. c. 1

Vltimo, de veris Ecclesiæ *Notis* agitur. 259. c. 1

Ac primo, quatenus & quo vsque Ecclesia à nobis cognosci possit & debeat, & quomodo *Notæ* conueniant Ecclesiæ, cum ipsa sit inuisibilis, exponitur. 259. c. 2

Deinde, de veris Ecclesiæ *Notis* tria docentur. 1. Esse quasdam Ecclesiæ *Notas*. 260. c. 1

2. Quæ sint illæ *Notæ*. 260. c. 2

Denique, obiectiones Pontificiorum aduersus has *Notas* refelluntur. *ibid.*

IV. De duratione Ecclesiæ perpetua & nunquam interrupta.

Occasio Controuersia proponitur, & quo sensu dici possit Ecclesiam posse, vel non posse deficere, explicatur. 264. c. 1

Quid in hac Controuersia sit tenendum, exponitur. 264. c. 2

Status Controuersia proponitur. 265. c. 1

Rationes pontificiorum pro perpetua Ecclesiæ claritate adferuntur & refelluntur. Exque ductæ

primum ex locis Noui Testamenti.	pag. 265. col. 2
2. Ex locis Vet. Test.	267. c. 1. & 269. c. 1
3. Ex Parabolis Christi.	268. c. 2
4. Ex Patrum autoritate.	270. c. 2
Ultimo, ex sensu communi, seu ratione.	271. c. 2
Vbi Dilemma quo putant Pontificij se vehementer nos vigere, refellitur.	273. c. 1
Et multis adhibitis distinctionibus ostenditur, quomodo potuerit olim esse Ecclesia sub Papatu.	273. c.
2. & seq.	
Denique, probatur Ecclesiam defecisse, hoc est, admodum fuisse obscuratam, primum sub statu Naturæ in Adamo & Eua.	275. c. 1
2. Sub statu Gratia, idque tam sub Vet. Test.	275. c. 2. & c.
Quam sub Nouo Testam.	277. c. 1

V. De Ecclesie constantia in retinenda veritate, siue de eius Infallibilitate.

A D statum Controuersia constitutum variæ adhibentur & explicantur Distinctiones, nempe	
1. Ecclesie, quæ multifariam accipi potest.	280. c. 2
2. Vocis Errare.	281. c. 1
Vbi de errore fundamentalis, vnde sic dicatur.	Ibid.
Et qui sint eiusmodi errores ostenditur, nempe qui pugnant vel cum Fide.	281. c. 2
Vel cum Sanctitate.	282. c. 1
3. Distinctio est vocis Possesse.	282. c. 2
Quibus explicatis status Controuersia ponitur.	Ibid.
Rationes Pontificiorum numero sex pro Infallibilitate Ecclesie proponuntur, & refelluntur.	283. c. 1. ad 287.
Deinde proponitur & excutitur sententia Pontificiorum de Infallibilitate Conciliorum.	287. c. 2
Locorum Scripturæ quæ à Pontificiis pro Conciliorum infallibilitate adducuntur, examen & refutatio instituitur.	288. c. 1. ad 290
Tum rationes, quibus idem adstruere conantur, refelluntur.	290. c. 2. ad 293
Postremo, probatur Ecclesiam posse errare.	293. c. 1

VI. De potestate & iurisdictione Ecclesie.

D efinitur primò, quid sit potestas, & circa quæ versetur, nempe circa vel Res, vel Actiones, vel Personas.	296. c. 2
Tum ea distinguitur in sex varios gradus, vel species.	296. c. 2. 297. c. 1. 2
Deinde ostenditur, Controuersiam nullam esse inter nos & Pontificios de tribus prioribus speciebus Potestatis, sed tribus posterioribus.	298. c. 1
Prima autem Controuersia est, de <i>Autoritate Ecclesie supra Scripturam</i> , nempe, <i>An quod Scriptura à nobis habetur pro Verbo Dei, sit ab Ecclesia autoritate.</i>	298. c. 1
Rationes Pontificiorum pro autoritate Ecclesie supra Scripturam, expenduntur & refelluntur.	298. c. 1. ad 313. c. 2
Vbi 1. de Circulo disputatur, & quo pacto Scriptura per Scripturam probetur, ostenditur.	298. c. 2
2. De Testimonio Spiritus Sancti.	299. c. 1. & seqq.
3. De libris <i>non canonicis</i> & <i>canonicis</i> , an aliqui eorum perierint.	300. c. 1
4. De <i>Canone</i> , & libris in Canonem referendis.	301. c. 1
Vbi Augustini locus peruulgatus, <i>Non crederem Euangelio nisi me Ecclesia moueret autoritas</i> , fusè excutitur & Pontificiis eripitur.	301. c. 2
5. Agitur de <i>Versionibus S. Bibliorum</i> , earumque lapsibus dignoscendis.	303. c. 1
Vbi Scripturæ loca à Pontificiis adferri solita pro constituendo Iudice Controuersiarum in Religione, excutuntur & vindicantur. Eaque primum ex Veteri Testamento.	304. c. 1. ad 307
Deinde ex Nouo Testamento.	307. c. 1
6. Disputatur de <i>Consequentis</i> , siue de iis quæ per consequentiam ex Scriptura deducuntur.	308. c. 1
Actria de iis probantur. 1. Verbum Dei esse quicquid ex Scriptura per necessariam consequentiam deducitur.	310. c. 1
2. Ostenditur quomodo sciri possit conclusionem seu consequentiam esse legitimam.	311. c. 1
3. Demonstratur Conclusionem ex Scriptura deductam non minus esse de fide, quam sunt præmissæ ex quibus deducitur.	312. c. 2
Postremò tribus argumentis breuiter ostenditur, notitiam verbi Dei non pendere ab autoritate Ecclesie.	313. c. 1
II. Controuersia est de <i>Potestate Ecclesie in condendis legibus.</i>	313. c. 2. ad 315
Vbi discrimine potestatis Magistratus, & Præsulum Ecclesie.	313. c. 2
Et quomodo vtrorumque mandata obligent, vel non obligent conscientiam.	314. c. 2
III. Controuersia est, de <i>Iure irroganda pœna</i> , an Ecclesia eiusmodi potestatem habeat.	315. c. 2
ad 319.	
Vbi multiplex pœnarum diuisio exponitur, tum etiam modi infligendi pœnam explicantur.	316. c. 1
Vnde ostenditur.	

Vnde ostenditur, quas possit, vel non possit Ecclesia infligere pœnas.	317.C.1
Objectiones contrariæ dissoluntur.	317.C.2
Vbi de <i>Excommunicatione</i> , quatenus eâ sit, vel non sit vtendum.	318.C.1

VII. De regimine Ecclesie.

T ria hîc præstruuntur ac præmuniuntur. I. Quid & quomodo differt obiectum regiminis Ecclesiastici ab obiecto regiminis Politici.	319.C.2
Vbi ostenditur, <i>An & quomodo Heretici & Schismatici sint, vel non sint è Repub. pellendi.</i>	<i>ibid.</i>
II. Regimen Ecclesiæ hîc considerari non internum & spirituale, sed externum.	320.C.1
III. Regimen Ecclesiæ non esse coactiuum.	<i>ibid.</i>
Deinde, status Controuersie ponitur, <i>An Ecclesia Regimen sit aut esse debeat Monarchicum.</i>	321.C.1
Rationes pro parte affirmante proponuntur.	<i>ibid.</i>
Pars contra negatiua probatur. <i>ibid.</i>	Rationes contrariæ refelluntur. 321.C.2

VIII. De Schismate.

C ausa aperitur cur operæ pretium sit disputare de Schismate.	322.C.1
Deinde, ordo disputationis proponitur.	322.C.2
Ac I. De Schismatis nomine agitur.	<i>ibid.</i>
II. Schisma quid sit explicatur.	323.C.1
III. Distinguitur Schisma in <i>primo factum, & continuatum</i> , item, in <i>temerarium, & iniustum.</i>	323.C.2. 324.C.1
Similiter Secessio distinguitur in <i>Negatiuam, & Positiuam</i> , quæ propriè dicitur <i>Schisma.</i>	325.C.1.2
Vbi quatuor Cautiones proponuntur adhibendæ vt Secessio sit legitima.	325.C.2
IV. Soluitur quæstio, <i>An Secessio nostra ab Ecclesia Romana sit dicenda Schisma.</i>	326.C.1
Vbi ostenditur eam non fuisse <i>iniustam</i> , neque <i>temerariam</i> , sed contra <i>iustam, & necessariam.</i>	<i>ibid.</i>
Et quidem <i>necessaria</i> fuit, quadruplici de causa.	326.C.2
<i>Iusta</i> etiam triplici de causa.	327.C.2
Vbi obiter disquiritur, <i>An primorum Reformatorum sensus & moderatio, quam studio pacis Pontificiis offerebant, sit culpanda.</i>	328.C.1
Deinde, soluitur Dilemma Pontificiorum, de illis qui ante Reformationem vixerunt in Ecclesia Romana.	<i>ibid.</i>
Vltimò, proponitur quæstio, <i>An, & quomodo pijs licuerit colere communionem cum Ecclesia Romana ante Reformationem.</i>	328.C.2
Quæ quæstio multiplici <i>Cultus</i> impij distinctione soluitur. <i>ibid.</i>	Ad finem vsque.

DECIMO SEPTIMO, ANALYSIS

Tractatus de Præiudiciis, &c.

MENDACII lenociniis ac furo ita capiuntur homines vt bellum veritati indicant, cuius morbi causa est prauus animi affectus & malicia quæ iudicium perturbant, adeo vt id nobis fere persuadeamus quod animi affectus nobis suggerit. pag. 553. col. 1. &c. Hic morbus vires suas præcipuè exerit quum de religione agitur. 554. c. 1. Idque ostenditur Indorum, Turcarum, ac Iudæorum exemplo, quorum ignorantia à perturbato animi affectu procedit. *Ibid.* Nec deest tamen huic ignorantie color, non desunt prætextus. 554. c. 2. Quod 1º. Ethnicorum ac specialiter Symmachi. 2º. Iudæorum exemplo confirmatur. *ibid.* Idem affectus eadem hodie præiudicia producant, affectus animi & priuata commoda veræ religionis optioni præponderant. 555. c. 1. Verum vt huic malo occurratur, nec sola suspitione vera religio damnetur accuratissima inquisitione & seuerissima probatio instituenda est: non circumstantiæ solum, non accidentia, sed rei ipsius natura & essentia, causæ penetralia inspicienda sunt: vnum hoc gestit veritas ne ignorata damnetur. 555. c. 2. & 556. c. 1. In quo tamen peccant Pontificij qui doctores suos quos sacrilegij, impietatis ac *blasphemiarum* accusamus nobis inauditis in propria causa iudices constituunt. 556. c. 1. & 2. Ac ante omnia Dei in Scriptura loquentis iudicium defugiunt, & Scripturam obscuritatis, imperfectionis, &c. arguunt. 557. c. 1. Quæ agendi ratio quamuis per se tristis nos lætitia afficit, quum hoc pacto veritatis si non persuadentis tamen conuincentis vim perspiciamus, aduersariis, vbi rationes deficiunt, in contumelias erumpentibus. 557. c. 1. Et nullum Christianum veritatem per Spiritum Dei in se habitantem discernere posse pronuntiantibus. 557. c. 2. Sibi que magnificum Ecclesiæ titulum vindicantibus ac vsurpantibus, ne vllus ipsorum auctoritatem defugiat. 557. c. 2. Ne tamen sola auctoritate agere velle videantur, speciosos prætextus vsurpationi suæ tegendæ & dissimulandæ quærunt. 557. c. 2. Qui ad decem capita reuocantur. *ibid.*

Quorum primum, De Ecclesiæ sc. Romanæ maiestate examinatur à pag. 558. c. 1. ad 563. c. 2. Quum autem maiestas illa in tribus potissimum conspiciatur. 1º. In gloria externa. 2º. In Cære-

monis. 30. In Politeia & Ordine, hæ circumstantiæ non solum variis & periculosis laborant incommodis, sed & cum Ecclesiæ natura & conditione pugnant. pag. 558. col. 1. Ac primò gloria & splendor Ecclesiæ externus non est, corporeus, aut visibilis, sed internus, spiritualis & inuisibilis, quod & variis Scripturæ testimoniis ostenditur, & capitis Iesu Christi exemplo qui quum in forma Dei esset seipsum exinaniuit, & seruus esse voluit. 558. c. 1. & 2. Deinde pompa externa mere carnalis est & superbiæ potius quam virtutis nota. 558. c. 2. Quod Dinitis a Lazari similitudine, Apostolorum exemplo, Librij Episcopi Romani, Athanasij, Gregorij Nazianzeni & Hilarij querelis ac testimoniis illustratur. 558. c. 2. 559. c. 1. Cum Ecclesiæ igitur naturâ subsistere nequit, nec inter eius notas haberi: paupertas contra, humilis ac abjecta conditio naturæ illius magis congruit, eamque magis illustrem & conspicuam reddit. *ibid.* Nec tamen inde sequitur Ecclesiam nulla vnquam quiete frui, & vana esse quæ Deus promissit *reges nutritios illius fore.* 559. c. 1. Nam quamuis promissa rerum terrenarum hæ fuerint ad cœlestia figuranda, tamen externam quoque quietem interdum Ecclesiæ suæ concessit Deus, & principes tum Ethnici, tum fideles fuere illius nutritij. 559. c. 1. 2. Nec hodie reges sunt Ecclesiæ Romanæ nutritij, in illos enim imperium non spirituale tantum, sed etiam temporale illa sibi vsurpauit.

559. c. 1
Nec Ceremoniarum multitudo Ecclesiæ titulum illi magis asserit, quam gloria externa. In Ecclesia enim ea conditione quâ nunc sub Euangelio est subsistere non posse Ceremoniarum multitudinem ostenditur. 1. Rationibus. 2. Ecclesiæ primitiæ exemplo. 3. Denique Augustini testimonio.

560. c. 1. 2
Ordo denique qui in Ecclesiæ Romanæ politia visitur quamuis oculis carnalibus admirabilis sit, longe alius oculis spiritualibus videtur: eminens illa potentia, & transcendens dignitas quæ politiæ ingentem illum Ecclesiæ Romanæ Colossum sustententis neruus est, nota est & tessera Antichristi & vera regni Antichristiani qualitas. 561. c. 2. & c. Nec quamuis Antichristus in templo Dei sulsus dicitur, Ecclesia quæ illum agnoscit Ecclesiæ aliud quicquam quam nomen obtinet. 562. c. 2. In templo Dei sedet, h. e. in loco qui à Deo externo cultus sui exercitio consecratus quidem fuit, sed ab hominibus postea in speluncam latronum conuersus est. 562. c. 2. Sed sac templum illud in quo sedere debet Antichristus esse veram Ecclesiam, non inde tamen sequetur, Ecclesiam Romanam esse veram illam Ecclesiam, sed tantum Templum illud esse fideles, & c. qui nunquam fuerunt, neque sunt de Ecclesia Romana, sed in Ecclesia Romana vt granum in palea. 563. c. 1. Denique Papa sedet in Ecclesia ratione iuris quod sibi in illam tyrannice vindicat. *ibid.* At in Ecclesiis reformatis nulla id genus suprema iurisdictio animaduertitur, sed eiusmodi tantum auctoritas quæ se semper verbi diuini regulæ & disciplinæ Canonibus subijcit, & c.

ibid.
Secundum, vnio nempe examinatur à p. 563. c. 2. vique ad 565. c. 2. Ac primo ostenditur vnionem non semper esse veræ Ecclesiæ notam, nec discordiam falsæ. 563. c. 2. Secundò, Nullam esse in Ecclesia Romana vnionem, sed potius conspirationem. 564. c. 2. & c. Denique discordiam quæ nobis impingitur reuera nullam esse.

565. c. 1. 2
Tertium, Antiquitas nempe, examinatur à p. 565. c. 2. ad 568. c. 2. Ac 1. negatur ab illis esse ea quam iactant Antiquitas & nobis nouitatis crimen iure impingi. 565. c. 2. Sed nouum non esse vt veritas nouitatis accusetur, & mendacium sacram sibi & venerandam prætexat antiquitatem. *ibid.* Hanc olim sibi vindicabant Iudæi & Domino nostro nouitatem obijciebant. *ibid.* Vt nobis Pontificij, sed iisdem aduersus illos exceptionibus vtimur quibus aduersus Iudæos Christus. 566. c. 1. Quibus aduersus Ethnicos veteres Christiani. *ibid.* Dicimus ergo antiquitatem à veritate semper stare. 566. c. 2. Sed in hac antiquitate inuestiganda pedem nusquam figendum esse donec ad Apostolorum tempora peruenerimus. 566. c. 2. Quod & Cyprianus faciendum docuit. 567. c. 1. Cuius hic non auctoritatem, sed rationes producimus. 567. c. 2. Ad Concilia ergo & Patres non est hic recurrentum, nec vniuersorum quoque consensus locuples est veræ antiquitatis testimonium. 567. c. 2. 568. c. 1. Itaque quum Scriptura citra controuersiam omnium sit antiquissima, ex illa sola religionis antiquitas probari potest. *ibid.* & c. Et penes quem est Scripturæ doctrina in antiquitatis ac proinde veritatis ad quam antiquitas exigenda est, causa victor abit. *ibid.*

Quartum, quod Ecclesia Romana ideo sit vera Ecclesia, quod olim vera fuerit examinatur à p. 568. c. 2. ad 571. c. 1. Ac primò dicimus, Ecclesiam Romanam olim fuisse non *τὴν ἐκκλησίαν ἐκκλησίαν*, sed *ἐκκλησίαν τὴν ἐκκλησίαν*, non secus atque Corinthiaca & Thessalonicensis ad quas bis scripsit Apostolus & quas variis elogiis ornauit, & c. 568. c. 2. Constantinopolitana quoque, Antiochena, Alexandrina, & c. pietate & doctrinæ puritate olim floruerunt. 569. c. 1. Sed à quo defecerunt & à maiorum pietate ac doctrina degenerarunt, si se veras Ecclesias iccirco esse hodie contendere vellent, non admitterentur. Non ideo tamen inferiorum portæ contra veram Ecclesiam præualuerunt, nullam enim veræ Ecclesiæ partem constituunt Romanenses, nec veræ Ecclesiæ nisi titulus successerunt. *ibid.* Quod non solum Ecclesiarum Orientalium exemplo, sed etiam decem tribuum, vt & Iudæ ac Beniaminis defectione ostenditur. *ibid.* Quorum apostasia non obstante integra semper mansit vera Ecclesia, nec à Domino vel sponso suo defesta est. 569. c. 2. Probatum exemplo Ecclesiæ Iudaicæ quo tempore Dominus in mundo comparuit. *ibid.* Concluditurque, Ecclesiam quæ veræ successit, illiusque locum occupauit posse errare ac deficere, sponsæque Christi titulum falso prætere, nec aliud quam mœcham & adulteram reuera esse. 570. c. 1. & 2. Nec ad illam pertinere promissa, Non enim ea vera est Ecclesia quæ externè, in speciem & hominum iudicio talis est, sed quæ in abscondito, & c. 570. c. 2. Mulieris in adulterio deprehensæ & Medici veneficij postulati similitudine id illustratur.

ibid.
Quintum, de Auctoribus nempe mutationis, de tempore & loco quo mutatio inuenta est examinatur à

natur à pag. 571. col. 1. ad 573. c. 1. Ac 1. externam Ecclesiæ faciẽ magnas mutationes passam esse tam sub Veteri, quam sub Novo Testamento extra controuersiam est, ostendere tamen à quibus, ubi & quando hæ mutationes cœperint difficillimum, imo forte impossibile est; iniquum est igitur à nobis postulare vt id præstemus, sufficit si mutationem factam esse ostendamus. 571. c. 2. Receptoris penes quem furtum deprehenditur similitudine id illustratur. *ibid.* Vt & exemplo mutationis quæ in doctrina ac Religione à Malachiæ ad Christi tempora contigerat. 571. c. 2. 572. c. 1. 2º. Multæ sunt mutationes quæ paulatim ita formantur vt percipi nequeant, nedum vt tempora, loci, ac auctores illarum denotari possint. 572. c. 1. Quod aliquot in Ecclesia Christiana errorum Catalogo comprobatur. *ibid.* Huic mutationi probandæ sufficit posteriorum doctrinam cum Apostolorum doctrina conferre. *ibid.*

Sextum quod est de conspicuitate seu visibilitate Ecclesiæ examinatur. 573. & 574. Respondereturque, 1. Pontificiis quærentibus, vbinam esset Ecclesia nostra ante Lutherum. 573. c. 1. Ostenditurque, dato non concesso, nos nescisse vbinam esset Ecclesia nostra, male ab hominis ignorantia inferri rem ita non esse. *ibid.* Eliæ exemplum adducitur, cui eiusmodi illatio olim fucum fecit. *ibid.* Id quod Ecclesiæ Israeliticæ contigit id Ecclesiæ Maiorum nostrorum tempore contigisse, id vniuersæ Ecclesiæ contingere quoque posse nemo mirabitur. *ibid.* Nec quia Dominus litium componendarum viam præscribens dixit dic Ecclesiæ, quia Ecclesiam infessuram iuga montium promisit, quia pastores lucem mundi appellat, inferre debemus Ecclesiam semper fore visibilem & conspicuam, nam 1. quando dicitur Dic Ecclesiæ, subintelligitur tacita conditio, *dummodo id fieri possit.* 2. Deus promittit quidem Ecclesiam suam infessuram iuga montium, sed non semper. 3. Quam Doctores Ecclesiæ lumina appellantur, non semper effectus, sed officij habita ratione sic appellantur, adde quod lux illa est spiritualis, quæ non nisi oculis animæ cernitur. 573. c. 2. Sed si iusterur vt præcite respondeamus, respondemus Ecclesiam nostram fuisse Babylone captiuam, sub Antichristi regno. 574. c. 1. Quod Ecclesiæ Iudaicæ antequam Dominus noster prædicare cœpisset similitudine illustratur. *ibid.* Doctores vero Ecclesiæ adeo confuso & perturbato tempore fuerunt. 1. Spiritus Sanctus internè semper Ecclesiam suam docens. 2. Illi ipsi qui publice docebant, Doctores nempe Ecclesiæ Romanæ. *ibid.* Ostenditur deinceps, quomodo & quare non fuerint illi veri doctores. *ibid.* 574. c. 1. 2. Ac tandem quid respondendum illis sit, quum quid Patribus nostris factum sit iuterrogant. *ibid.*

Septimum quod est de successione examinatur à p. 575. c. 1. vsque ad 580. c. 2. Ac primo tollitur vocis ambiguitas, distinguiturque successio in naturalem, spiritualem, politicam, Cathedræ ac doctrinæ 575. c. 1. 2. Postea ostenditur Ecclesiam Romanam ordinis ac politicæ quæ in veteri Ecclesia obseruabatur successionem non habere. 575. c. 2. & c. Nec Cæremoniarum. 578. c. 1. Nec doctrinæ quoque. 578. c. 2. Imo nec personarum. 580. c. 1. & 2.

Octauum quod est de Vocatione examinatur à p. 580. c. 2. ad 585. c. 1. Ac primo ostenditur eum qui iusta & urgente occasione Ordinem deserit, re ipsa non deserere, sed seruare; imo reuera deserere, si hoc pacto non deserat. 580. c. 2. & 581. c. 1. & 2. Primos tamen Ecclesiæ instauratores Patrum nostrorum tempore nihil extra ordinem fecisse, vt qui præcipuis in Ecclesia muneribus fungerentur, nec essent vocationis expertes. pag. 581. c. 2. Adde quod si dotibus necessariis instructi fuerunt, admitti debuerunt, quamuis missionis externæ fidem non facerent. p. 582. c. 1. Temporum enim infelicitate excusari & ab hac accusatione liberari debuerunt. 583. c. 2. Occurriturque quatuor objectionibus. 1. Introdici confusionem si cui libet muneris cuius capax est exercendi, quamuis non vocato, copia fiat. 582. c. 1. 2. Exemplum Sacerdotum antiquæ legis repugnare, quorum etsi à Deo defecissent locum occupate nemini concedebatur. 583. c. 2. 584. c. 1. & c. 3. Regnorum quoque & rerum publicarum exemplum repugnare, vbi nulli, quamlibet idoneæ & bonæ fidei, muneris alicuius administrandi potestas sit, nisi legitime delata fuerit illi illa prouincia. 584. c. 1. & 2. 4. Denique nihil fore periculi sese Ecclesiæ schismaticæ adiungere, si doctrinæ veritas & puritas sufficiat ad veros Ecclesiæ doctores & veram Ecclesiam constituendam. 585. c. 1.

Nonum, De Baptismo & Christianæ religionis substantia quam se habere gloriantur Pontificij examinatur 585. & 586. Baptismum habere concedimus, sed ea ratione quæ hæretici: eâ ratione quæ Ecclesiâ decem tribuum circumcisionem habebat. 585. c. 2. Substantiam quoque veræ religionis, sed idololatria, superstitione, impietate & sacrilegio adulteraram. *ibid.* Non illius, sed harum respectu secessimus. *ibid.* Sic iubente Domino, *Exite Babylone populus meus.* *ibid.* Postquam promulgationem ibi diutius subsistere nefas fuit. 586. c. 1. Tandem occurritur obiectioni cur Dens vocem illam citius non promulgauerit. *ibid.*

Decimum quod est de Cœlesti & Angelica monachorum vitâ examinatur à p. 586. c. 2. ad 591. Et hanc sanctitatem nihil aliud quam hypocrisis esse probatur, siue *paupertatem* quam affectant inspiciamus, siue *discipline illorum seueritatem & asperitatem.* 586. c. 2. 587. c. 1. & 2. Dubiorum quorundam solutio. 587. c. 2. Monachorum professionem veræ humilitatis notam non esse, nec illorum vitam cum Angelicâ quicquam commune habere. 588. c. 1. imò veræ pietati contrariam esse. 589. c. 1. & c.

DECIMOCTAVO, ANALYSIS.

Explicationis loci, qui habetur Matth. 19.

vers. 3. & seqq.

IN hac Christi à Pharisæis factæ Tentationis Explicatione, agitur, de Primò Pharisæis qui Christum Tentarunt, ad pag. 178. col. 1. Secundò de Tentatione in genere, inde ad pag. 190. col. 1. Tertio explicatur per partes specialis hæc Tentatio à pag. 190. col. 1. ad 206

I. Atque ad primum quidem, de Pharisæis nempe, quod attinet, agitur primò de eorum *Nomine*, vbi verum nominis illius etymon indagatur, deque eo variæ sententiæ expenduntur & refelluntur, ad p. 164. c. 2. Secundò agitur de Pharisæorum *Ordine*. 164. c. 2. Vbi ostenditur *Pharisæorum* nomen non designare *Munus* aliquod publicum, aut hominum ordinem in Ecclesia vel Politia, sed *Sectam* duntaxat aliquam, seu vitæ peculiare institutum: deinde rationes contrariæ refelluntur ad 166. c. 1. Tertio agitur de Pharisæorum *Doctrina*, quatenus scilicet ea discedit à pura & orthodoxa libris Veteris Testamenti comprehensa. 166. c. 1. Atque hîc tria potissimum notantur eorum Dogmata. Primum de Traditionibus ἀρχαίως. 166. c. 1. Secundum est de libero Arbitrio. 168. c. 2. Ac consequenter, de Merito. 170. c. 1. Vbi ostenditur Pharisæos non docuisse fatum Stoicum, sed Providentiam Diuinam. 170. c. 1. Tertium dogma est de Statu animarum post mortem. 171. c. 1. Vbi ostenditur eos non docuisse Metempsychosim Pythagoricam, sed de resurrectione mortuorum rectè sensisse. 171. c. 1. Quarto agitur, de Pharisæorum *Vita & Moribus*. 172. c. 2. Vbi ostenditur quanta fuerit eorum auctoritas in Rep. *ibid.* Atque obiter de titulo *Rabbi* quem illi affectabant, agitur. 173. c. 1. Deinde, notatur Pharisæorum hypocrisis, conspicua, Primum in dilatatione Phylacteriorum, vbi de Phylacteriis agitur. 173. c. 2. Secundò in frequentibus lotionibus. 174. c. 2. Tertio in instructione sepulchrorum Prophetarum. 175. c. 1. Quarto in studio conciliandi Profelytos. 175. c. 2. Denique in eorum Dieta, seu victûs ratione. 176. c. 2. Postremò agitur de Pharisæorum *Origine*. 176. c. 2. Vbi primum illius Sectæ initium notatur. *ibid.* Tum etiam Essænotum. *ibid.* Et Sadducæorum. 177. c. 1. Denique, qui sint Scribæ & Νομοὶ indicatur. 177. c. 2

II. Ad secundum quod attinet, nempe de Tentatione in genere. Ea primùm distinguitur in propriè dictam (cuius condiciones exponuntur) & *impropriè* dictam. 178. c. 1. Tum diuiditur in varias species: respectu (nempe) vel *Tentantium*, vel *eorum qui tentantur*, vel denique respectu *qualitatis*; quatenus nempe vel *bona* est vel *mala*. Et quidem respectu *Tentantium*, tentatio est quintuplex. Prima est *Diuina*. 178. c. 2. Secunda *Diabolica*. 179. c. 1. Tertia *Humana*. 182. c. 1. Quarta *Carnis* tentatio. *ibid.* Quinta *Crucis*, seu Afflictionum tentatio. 183. c. 2. Respectu autem eorum qui tentantur, tentatur, Primò *Deus*. 185. c. 1. Secundò *Homines*. 186. c. 1. Nam, nec Diaboli neque Angeli dicuntur tentari, cuius ratio redditur. 185. c. 1. Respectu qualitatis, tentatio alia est *Bona*, alia *Mala*. 186. c. 2. Vbi condiciones requisitæ in tentatione vt sit bona, proponuntur. *ibid.* Atque ostenditur quomodo hæc condiciones conueniant Tentationi Diuinæ, qua Deus hominem tentat. 187. c. 1. Atque hîc de Dei Permissione, Derelictione, & Induratione agitur, Deique iustitia in his vindicatur. *ibid.* Postremò exponitur, quomodo tentatio humana, qua homo hominem tentat, bona sit vel mala.

III. Ad tertium quod attinet, nempe de speciali ista Christi à Pharisæis facta Tentatione, primus Tentationis huius impetus, cum eius depulsione, explicatur. 190. c. 1. Deinde, Pharisæorum instantia, siue secundus impetus, cum eiusdem depulsione consideratur. 197. c. 2. In vtroque autem impetu, & Christi responsione expenduntur, primò, verba ipsa textûs, deinde res ipsa, postremò ratio, seu concilium Pharisæorum. In primo Pharisæorum assultu considerantur verba & res coniunctim. 190. c. 1. Vbi multa ex occasione explicantur obiter. Concilium Pharisæorum exponitur. 192. c. 1. In depulsione primi illius impetus expenditur Christi responsum, eiusque vis, quæ in hoc sita est, *Virum & uxorem vrum quid esse*, quod tribus à Christo probatur argumentis. 194. c. 1. Deinde exponitur ratio vnionis viri & vxoris, quænam illa sit, & qua in re spectanda, vnâ cum similitudine vnionis spiritualis Christi & Ecclesiæ cum illa viri & vxoris vnione. 196. c. 1. Et quæ contra illam viri & fœminæ vnionem objiciuntur, refelluntur. 196. c. 2. In secundo Pharisæorum impetu, exponitur, primò, eorum Consilium. 197. c. 2. Tum quæritur cur Mosis potius quàm Dei auctoritatem objiciant. 198. c. 1. Vbi agitur de Mosis ministerio, eiusque supra reliquos Prophetas excellentia & prærogatiuis. 199. c. 2. & c. Deinde ostenditur discrimen inter Mosis & Christi ministerium. 202. c. 1. Tertio, explicantur verba Pharisæorum, & responsionis Christi, vt sunt, ἀπειλάς. 202. c. 2. ἀπιστίας. 203. c. 1. αὐτῶν. *ibid.* οὐκ. 204. c. 2. σκληροκαρδία. 205. c. 1. ἐπίτηδον. 205. c. 2. Vbi Permissio Dei explicatur & distinguitur. *ibid.* Et ostenditur, cur non idem iam sub Nouo Testamento liceat, quod olim sub Veteri Testamento Iudæis permittebatur. pag. 206. col. 2.

IOH. CAMERONIS

IN ACADEMIA SALMVRIENSI

SS. THEOLOGIAE PROFESSORIS.

PRÆLECTIONES.

Ad Matth. Cap. xvi. Vers. 18. 19.

18. Καὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μὴ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου ἢ κατὰ τυχὸν αὐτῆς.

19. Καὶ δέξω σοι κλεῖς τῆς βασιλείας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὅ ἐὰν δέσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεσμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ ὅ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

18. Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam, & porta inferorum non praevalent adversus eam.

19. Et tibi dabo claves regni caelorum, & quicquid ligaveris in terra ligatum erit in caelis, & quicquid solueris in terra erit solutum in caelis.

Variè hic locus accipitur.

Locvs nobilis in primis, & eorum disputationibus, qui vel notitiam, vel maiorum memoriã, de Rom. Episcopi auctoritate disceatur, celebratus. Dum hinc alij, ius & auctoritatem secundum Christum sum-

mam, Petro successoribusque Petri delatam acerrimè vehementissimeque contendunt: alij arde tenent, atque (vt ipsis videtur) accuratè defendunt, nihil hoc loco singulare aut præcipuum à Domino Petro tributum, quin eandem dignitatem qua Christus eum hac oratione cohonestare atque exornare voluit, cæteris fuisse Apostolis communem. Vnde factum est, vt altercationibus hinc inde, tanquam contentionis funis, locus iste agitatus, vexatus, & penè discerptus sit. Quæ res fecit vt & nos huius loci explicationem susceperimus. Ordo autem huius explicationis hic erit. Primò verborum vim, in quibus sita est rei ipsius difficultas, expendemus. 2. loci sensum, rem ipsam quam hoc loco significauit Christus, quæ quantaque sit demonstrabimus. 3. quæ sententiam nostram labefactare videbuntur, ea (prout res ipsa poscet) amoliamur.

Ordo dicendum.

Verborum explicatio.

Vt ad primum accedamus. Primo loco occurrit vox καὶ εἶπεν Ego verò. Gallicè, Et moi, ie di. Hebraicè ויאמר. Vox est reponentis, similis illi quæ habetur Psalm. 35. vers. 13. Et ego cum egrotarem, id est, Ego verò, &c. Itaque refertur debet ad ea quæ antecedunt, sed non tamen ad ea quæ proximè & immediatè, (illa enim sunt Beatus es Simon Bar Ionã, &c. vers. 17. quæ cum his Christi ver-

bis non cohærent, Ego verò tibi dico, &c. ψ. 18.) Sed ad ea quæ sunt remotiora vers. 16. Tu es Christus Filius Dei viui. Qua confessione complexus erat Petrus summam quæ de persona & munere Christi credi debebant. Quocirca Christus hoc reponit, καὶ ὁ Ἰησοῦς, quasi diceret, Tu confessus es me esse Christum, vide quid tibi pro hac confessione reddam, Ego vicissim tibi dico, Tu es Petrus: Tu me indigitaisti Christum, Ego te Petrum nuncupo. Sic Lucæ 22. ψ. 28. 29. ὁμοίως δὲ ἔστει δὲ ἀπεκρίθη κόπας ματ' ἐμὸν ἐν τοῖς περιστοιχείοις μου, καὶ ἰὼ δὲ ἔειπεν ἑμαυτοῦ κακῶς διέδωκέ μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, & alibi passim Matt. 21. 24. Marci 11. 29. Luc. 20. 3.

6.] Mirè emphasis adauget quod Christus non simpliciter respondit, καὶ ἰὼ λέγει, sed καὶ ἰὼ δὲ Ἰησοῦς. Tu mihi dixisti, Tu es Christus, Et ego verò tibi dico, Tu es Petrus. Certè illa verborum accumulatio Et ego verò tibi dico otiosa esse non potest, quin subesse necesse est his verbis pondus aliquod, vt Christum statuamus aliquid agere quod sit maximum & singulare: Alioquin quorsum tam intenta & sollicita præfatio?

Σὺ εἶπες] Sequuntur ea quæ reponuntur, Tu es Petrus. Illa autem sunt ὡς τίς οὐχ ἄλλος illis Petri Tu es Christus: Itaque quemadmodum Christus nomen est sanè Filij Dei φωνῶ δένειν ὁ ὄνομα, sed illi inditum ad officium eius designandum, consimilitudine Petrus est quidem Simonis nomen, sed Simoni inditum ad Ministerium significandum: quemadmodum enim non fuit consilium Petri Christum de nomine, compellare, cum dixerat Petrus Tu es Christus, ita nec hæc Christi mens est Petrum appellare simpliciter, sed potius ornare titulo quodam, qui ei dignitatem scilicet atque auctoritatem conciliaret. Nam certè si Christus duntaxat voluit Petrum nomine compellare, nõ modò tota oratio ieiuna erit & frigida, sed (quod sine blasphemia cogitari non potest) inepta. Quò enim Petrum versu proximè antecedenti compellans dixerit Beatus es Simon, quorsum pertinuerit adiecisse Tu es Petrus? Est ne qui ita loquatur, Marce, tu quidem es Tullius, Nemo certè. Multo verò minus in hunc modum, Marce, ego verò dico tibi, tu es Tullius. Hoc igitur tenendum est, nõ Petrus Titulum potius esse quàm nomen; sunt enim filij Zebedæi Iohannes & Iacobus dicti coniunctim filij Tonitru, non vt eo nomine appellarentur, sed ad significandum honorem quendam peculiarem qui iis à Christo concessus est. Ita planè eodemque consilio, Petri cognomine Simon insignitus est;

Petrus nõ est hic nomen proprium.

sed titulus.

πέτρος] Quidam dicunt esse vocem græcam, & significare saxum, quod verum est apud Poetas sæpè; etiam apud Historicos & Oratores qui Attica vsi sunt dialecto. Itaque cum ista vox pura pura attica, adeoque insolens sit, pro qua in Scripturâ λίθος ac πέτρα vsurpatur, quæ λίθον ὡσεύ μωρατῶν, πέτραν σημαίνει pro eodem ponere solet, Rom. 9. 33. non est credibile Euangelistam Syriacum κάρκ isto nomine minus vsitato voluisse commutare. Cur ergo (inquit aliquis) πέτρον dixit, nõ πέτραν; nempe non patitur lingua græca vt viris (nisi forte per ludibrium & contemptum) nomina foemini generis tribuantur. At saltem dicit aliquis, Euangelista Syriacum κάρκ λίθον vertisset. Sanè id potuisset, nã Arabs حارث vertit Syriacum κάρκ, & retinuit vtròbique pariter, tam vbi est in græco Τίς εἶς Πέτρος, quàm vbi est & super hanc Petram. Quid igitur obstitit? Ratio nempe Græci sermonis, qui non admittit nomina aut cognomina quæ propriè res significant, & quæ natura sua sunt appellatiua, nisi inflexa nonnihil & detorta. Itaque neminem κλίθε; neq; νικίω, sed νικίω tamen & κλίωτα vocari permittit; Itaq; nec πέτρον quempiam appellatiuè dici, ac πέτρον à πέτρα inflexum facile patitur. Qua in re à Latinæ & Hebraicæ linguæ consuetudine longe disceditur. Nam Latinis sunt non modò Pisenes, & Fabij, & Ciceroes, Lentilij, sed etiam Scrophæ, Bestiæ, & Scipiones, Hebræorum verdè & Syrorum consuetudo non modò id patitur, sed penè exigit. Inde illa Ἰλκῶν Ἀλλων, ארבל ארבל Susanna, זכר זכר Zeob. Itaque à Syrorum consuetudine videtur profectum; quod Antiochus ille, qui in Syria reum potiebatur, se κέραυτος, non κεραινιον, aut κεραινοβόλον dici voluerit.

Porro obseruandum est illud hoc loco, tribus tantum Apostolis Christum noua nomina siue cognomina imposuisse. Petro nempe, item Iohanni & Iacobo filiis Zebedei. Vnde desumitur argumentum Diuinitatis Christi, quia solus Deus in Scriptura dat nomina, vt multis locis patet, Gen. 17. vers. 5. & 13. & cap. 32. 28. quod eo dignius est obseruatione, quo diligentius ab Euangelista Marco notatum est. Nani & hi tres illi fuere coram quibus Christus transfiguratus est, & qui habiti sunt in Ecclesia Christiana pro Columnis. Quæ obseruatio quorsum pertineat, & quam habeat vim, postmodum liquebit.

Καί] Sequitur vocabula &, quæ est Hebræis i copula, & frequentissimè idem valet quod Græcis καί vel &: Vnde factum est vt apud LXX. Interpretes & sæpenumerò non σὺνθετικόν, sed ἀντιθετικόν sit, & non compositionem conjunctarum, sed contrariarum, aut certè pugnantium rerum oppositionem notet. Exempla passim occurrunt. Apud Græcos authores tamen nõquam, aut pserrardè & antithesew nota est. In N. T. tres aut quatuor loci duntaxat obseruantur, in quibus & videtur habere vim aduersatiuæ particulæ. Primus exstat Matth. 12. 25. ὁ ἀγαθὸς ἀβραάμ, & ὁ πονηρὸς. 2. Matth. 15. 4. & ὁ καταλοῖων πατέρων. 3. Act. 7. 43. & ἀνελάθετε τὸ σκίωμα τῆς μολῆς. Verumtamen illud & his in locis non est necessariò aduersatiuum, siquidem omnes hi loci possunt exponi σὺνθετικῶς. Vnus tantum superest, nempe quartus qui exstat 1. Ioh. 2. 20. & ὁ μὲν ἔχρημα ἔχρη. Vbi citra omnem controuersiam & est particula aduersatiua. Sed vt sit, esto copula & aliquando in N. T. antithesim significet, tamen sequenda Tertuliani & Hilarij regula, diligendus est sensus è materia dicti. Porro licet

vel maximè his in locis & esset aduersatiuum, nõ sequeretur statim etiam hoc loco esse aduersatiuum. Itaque sitne & hoc loco, in quo iam versamur, τὸ & ἀντιθετικόν, id verdè disputandum est. Sunt qui dicunt & hic non esse copulatiuum, his rationibus adducti. 1. quia si & esset copulatiuum, sequeretur verba hæc & ὅτι τῷ τῷ πέτρα pertinere ad Petrum, quod est absurdum. Neq; enim Petrus, neque Angelorum quispiam, quin solus Christus Petra est, & rupes illa firmissima, qua solà nititur & stat Ecclesiæ moles. Sed hæc ratio vana est. Nam licet Christus sit Petra, Petrus tamen Petra dici potest. Nam certè Christus non Petra potius quàm lux est, attamen id non obstat quominus Apostolis dictum sit, & quidem à Christo lux mundi, Matth. 5. 14. Et item solus Christus est qui clauis habet regni Cœlorum, cum Petro tamen constet datas fuisse clauis regni Cœlorum. Ac ne ab argumento, quod præ manibus habemus, recedamus longius, etsi Christus solus sit fundamentum Ecclesiæ, nihilominus tamen idem elogium, licet ratione longè diuersa, Petro & Apostolis tribuit; Nempe vt & illi dicantur Fundamenta cœlestis Hierusalem, Apoc. 21. 20. Et quod eodem pene redit, Columna ad Gal. 2.

2. Si particula & esset copulatiua, & de Petro intelligenda essent illa, si nempe Christus tantà illi deferre voluisset prerogatiuam, non fuisset vsus tot, vt viderur, ambiguus; quin nudis & signantibus verbis Petro dixisset, Tu es Petrus & ὅτι ἔτι πέτρα, vel ὅτι τῷ τῷ πέτρα ἀδικοῦ Ecclesiam meam. Sed hæc ratio itidem nulla est: quod nempe Christus figurata locutione vti voluit, alludereque potius ad Petri nomen, quàm verba propria adhibere ad id quod voluit significandum. Itaque non est quod quis miretur, qui obseruarit, quod obseruatu facillimum est, quàm sit familiare Christo vti allusionibus. Nam & in colloquio cum Nicodemo & Samaritana, & in diuina illa disputatione quam habuit de manducatione carnis suæ in synagoga Capernaum, exstant huius rei exempla longè clarissima.

3. Si & esset copulatiuum, & hæc intelligenda essent de Petro, Christus genus nominis de industria nõ mutasset, nihil enim prohibebat quominus nomen πέτρον retineret, siquidem Christi hæc mens fuisset, vt Petrum veller tanquam fundamentum subterni Ecclesiæ suæ, quandoquidem πέτρον saxum significat: multo enim concinnius dixisset Dominus, τὸ εἶ πέτρον, & ὅτι τῷ τῷ πέτρα ἀδικοῦ Ecclesiam meam. Itaque mutatio generis videtur satis euidenter ostendere, Christum noluisse hunc honorem Petro, sed sibi tribuere, nimirum cui soli debetur. Sed responsio facilis est. Christus enim Syriacè locutus est, Euangelistæ autem κάρκ πέτρα verterunt, quod nomen πέτρον, hac quidem significatione, parum esset vsitatum; Non est enim mos Euangelistarum verba aspernari obuia, & abuti operâ in conquirendis vocabulis à communi consuetudine remotis. Itaque Christus non mutauit genus, siquidem Syriacè locutus est, sed Euangelista, nempe ne recederet ab vsu communi. Atque hæc sunt argumenta quibus nonnulli probare nituntur & hoc loco esse aduersatiuum.

Contra quæ, vt pro copulatiuo habeatur, hæc videntur suadere. 1. Quia Christus frustra dixisset Tu es Petrus, si de eo ista non dicerentur ὅτι τῷ τῷ πέτρα. Nisi enim ista ad Petrum referan-

Ad huc sit aduersatiuum.

Ratio i.

Ref.

2.

Ref.

3.

Ref.

& hic est copulatiuum. i. ratio.

Cur non πέτρον dicitur est.

Tribus duntaxat Apostolis Christus nomina mutauit.

Aliquando est aduersatiuum

referantur, quorsum attinebat dicere Tu es Petrus, Ego verò super iſte petram, &c. aut ſi quod ſit aliud huius loci interpretamentum, quo hæc verba aliorſum quàm ad Petrum accommodètur. Quò & illud ſpeſtat, quod cum Chriſtus ſupra Petrũ Simonem, (quod nomen Petri proprium eſt) vocaſſet, nunc hîc eum ſic alloquitur Ego tibi dico, Tu es Petrus, Num cenſebimus id temerè, aut nullo cõſilio factum à Chriſto? non videtur credibile. Tum certè cõſtat (& verò verba Chriſti hoc planè clamant) Chriſtum aliquid Petro promiſiſſe, nam hoc arguit Chriſti præſatio, Ego verò dico tibi, (vt obſeruatum eſt ſupra.) Neque enim videtur voluiſſe Chriſtus, tanquam de re noua, Petrum facere certio. è, fore vt ipſe Eccleſiam ſuam ſuper ſemetipſo eſſet ædificaturus, quod vt tumque ſequitur niſi hæc particula copulatiua ſit, & illa de Petro intelligantur. Nec eſt veriſimile Chriſtum (vt nonnulli exiſtimant) ita dicentem *כי דמי לבתי תי ביתי*, digitum in ſemetipſum intendiſſe, vt & aliàs cum intento in corpus ſuum digito, *deſtruite hoc Templum*, dixit, & tertio die ego ipſum excitabo, nõ eſt enim par ratio. Vt autem maximè indicarit ſeipſum digito cum loqueretur de excitando ſuo corpore, quia ſc. materiale erat & incurrebat in oculos, non demonſtrauit tamen corpus ſuum digito hoc loco, quo agitur de exſtructione & fundamento Eccleſiæ: nempe demonſtratur digito quod incurrit in oculos, Eccleſiæ autem fundamentum viſum fugit & oculorum aſiem. Non eſt enim Chriſti corpus, quod in oculos corporis incurrit, Eccleſiæ fundamentum, Ergo neque ſeipſum indicauit Chriſtus, neque etiam Petrum, propter eam rationem. Reliquum eſt ergo vt dicamus Chriſtum, agere de confeſſione Petri. Sed & hoc non ſatis conſtat, Eccleſia enim non nititur Petri confeſſione, nam *iuſtus ſua fide viuet*, non alienâ. Et tamen, ſi verba illa *כי דמי לבתי תי ביתי* de confeſſione Petri, illud è copulatiuum erit, non aduerſatiuum.

Sequitur vox *οικοδομησα*. In qua duo veniunt conſideranda & notanda, verbum, & caſus verbi, vt loquitur Philoſophus. Verbũ eſt *οικοδομειν*, quod hîc propriè vſurpari non poteſt, neq; enim agitur hoc loco de ſtructure ædium. Itaque metaphoricè ſumi neceſſe eſt, ſic enim ſumitur in Scriptura, & quidem bis tantum in V. T. Genef. 16.2. hæc ſunt verba Saræ de Agare loquentis, *ſi fortè adifices ab illâ*, & Genef. 30.3. verba ſunt Rachelis, *& ego adificabor ab illa*, Bilham autem intelligit. Vtrobique *οικοδομειν* metaphoricè vſurpatur, neque tamen idem ſignificat quod hoc loco, agitur enim his locis de ea ædificatione quæ ſita eſt in procreanda ſobole, verbum hebraicum eſt *בני* adificare, vnde *בן* filius, liberi enim ſunt *עלמ* columnæ familiarum, In te vnum (inquit ille) *domus inclinata recumbit*. Itaq; iſ hebraicè dicitur *adificatus בני* quem Deus patrem fecit, contra *דורר* id eſt *deſtructus* qui orbis eſt. At in N. Teſtamento *οικοδομειν* diuerſum quid ſignificat, licet metaphoricè etiam vſurpetur: nempe Eccleſia dicitur *Templum & Domus Dei*, idque pluribus de cauſis:

1. Quia vt domus compacta eſt & coagmentata ex multorum lapidum apta conſtructione, ita plane templum & domus Dei, quæ eſt Eccleſia, aſurgit ex coadunatione multorum, qui quoniam Spiritu Chriſti regeniti ſunt, *lapides viu* dicuntur 1. Petr. cap. 2.5. Etenim vt ſaxa nondum exciſa, atque expoliata, & efformata nullo inter

ſe diſcrimine latent in lapidicina & cumulo, donec artificis induſtriâ, labore, & arte expoliantur, ita planè quicunq; ex humano genere affumuntur, atque (vt Apoſtoli verbis vtmur) diſcernuntur.

2. Ratio. Eccleſia *domus* Ephes. 2.20.21.22. perinde ac *familia* dicitur, cuius nõpe Paterfamilias eſt Deus, vnde tota dependet, & quo tota nititur veluti fundamento. Itaque quo ſenſu (iuxta ſignificationem metaphoricam. *vebi οικοδομειν* quod occurrit duobus illis Vet. Teſtam. locis) *adificare* dici poſſit qui ſobolis eſt autor & Pater, & *Deſtruere* contra qui ſobolis procreationem prohibet, eodem penè ſenſu in Nouo Teſtamento, quum de Eccleſia agitur, verba *adificandi & deſtruendi* vſurpantur. Etenim *deſtruere* dicitur qui homines alienat ab Eccleſia, Rom. 4.20. contra *adificare* qui homines Deo conciliat per verbi prædicationem. Denique, quomodo Domus & familia ſocietatem quandam hominum eiudem ſanguinis communionem coniuñtorum ſignificat, ſic & Eccleſia *domus Dei* dicitur. Itaque collectio Eccleſiæ eſt ædificatio quædam. Haſtenus de verbo.

Sequitur vt agamus de caſu verbi, quem Philoſophus rectè dixit non eſſe verbum. Etenim veritatis norma eſt enunciatio, in qua verbum præſentis temporis vſurpatur, tam præterita & futura ita demum futura ſunt, ſi hæc quidem aliquando erunt, illa autem fuerunt præſentia. Quæri igitur non abſurdè hoc loco poteſt, quorsum attinuerit quod Chriſtus non *οικοδομειν*, ſed *οικοδομωσα* dixerit, non ſit vſus verbo, ſed verbi caſu, idque tempore futuro. Non prius Chriſtus ædificauerat Eccleſiam ſuam? Non iam tũ cum hæc diceret, eam ædificabat? Aut antea illam quidem ædificabat, at nõ ſuper Petrum, quam poſtmodum tamen Petro erat inædificaturus ſcilicet? Sed reſponſio facilis eſt & plana. Certè Chriſtus heri & hodie fuit, & erit in æternum, fundamentum & caput Eccleſiæ ſue, quo ſolo eã nititur, à quo ſolo pendet, & robur & vires illas, quibus ſtat inuicta atque inexpugnabilis aduerſus omnem vim, ab illo ſolo mutuatur. Verum quia poſt aduentum Chriſti, potiſſimum verò poſtquam ſubuectus eſt in cælũ, tanta lux Euangelij effulſit vt totius præteriti temporis lucem obſcurarit, vt ſtellas exoriens ſol, hoc dicitur *comparatè*, non *ſimpliciter*. Vnde Prophetæ pollicentur orituram lucem nouam. Eſaiæ 30.26. Sic Ierem. 31.33. ſpondet Dominus ſe cordibus inſcripturum Legem (nempe temporibus N. Teſt.) Dominus quidem iam antea effuderat Spiritũ ſuũ in corda fidelium, at non tantã copiã quantã poſt glorificationem ſuam. Vnde Apoſtulus negat prius patefactam fuiſſe plenè Dei miſericordiã, Rom. 3. *Non autem*, inquit, *abſque Lege patefacta eſt Dei iuſtitia*. Et copite. 8. *non accepisti ſpiritum ſeruitutis, vt ſitis rursus in timore*. Et Gal. 4. *non eſti amplius ſub pedagoga*. Iam quæ patefactionis Euangelij, eadem conſtructionis Eccleſiæ ratio eſt: Nimirum nonniſi per Euangelij prædicationem Eccleſia conſtruitur, nam Euangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti. Quoniam igitur proferendum fuit in lucem, quo t latebat antè in myſterio & occulto, Euangelium, dixit fore vt ædificaret Eccleſiam. Deinde hoc dicitur ratione gètium, quæ cum eſſent iis temporibus extra ambitum Eccleſiæ, quæ Iudaico populo

2.

3.

Obj.

Ref.

Petri cõfeſſio non eſt fundamentum Eccleſiæ.

οικοδομωσα.

Metaphoricè hîc vſurpatur.

Eccleſia cur dicatur *Domus*. Ratio 1.

3: Cur non *οικοδομωσα* ſed *οικοδομωσα* dixit Chriſtus.

tanquam cancellis quibusdam continebatur, tamen vocandæ erant ad Christum per prædicationem Euangelij. Significanter verò *οικοδομήσατο*, inquit, non *οικοδομήσεις*, quia ipsius Christi est ædificare Ecclesiam suam, ergo non Petri.

ἐκκλησία.

Ἐκκλησία (μὲν) Est nomen *Ecclesia*, si rei grammaticæ ratio habeatur, à verbo *ἐκκαλεῖν*, sit ortum, nō idēd tamen existimandum est eā nomenclaturā populū Christianū esse hoc loco designatū, quōd sit cœtus hominū quos Deus ex reliquā turba ad iustitiam & beatam immortalitatē Euangelij præconio euocauit. Deus enim in Scriptura vbiq; *καλεῖν*, nusquam *ἐκκαλεῖν*, & vocatio fidelium *κλησις*, non *ἐκκλησις* constanter dicitur: denique fideles dicuntur *κλητοι*, non *ἐκκλητοί*. Sed cūm apud LXX. interpretes non solemnes modō conuentus populū Iudaicū (ex quo solo Ecclesia Dei olim constabat) verum etiam illius gentis multitudo *ἐκκλησία* nuncupetur, (hebraicē *קָהָל* & *עֵדוּת*) nomen sacre Scripturæ vsu iam celebratū visum est Christo & Spiritui Sancto populo imponere, quem ex Iudæis & gentibus erat in vnum collecturus. Nam *Συναγωγή*, nomen Iudæi fecerant sibi peculiare, vnde factum est vt illis tanquam propriū fuerit relictū: nam sicut ab Augustino antē notatū est, etiam belluæ in vnum coguntur. Huc & illud accedit, quōd *ἐκκλησία* nomen Græcis erat familiare & consuetū, vt pote quæ illis concionem & populū conuentum significat, quales cœuentus in græcis Ciuitatibus Reipublicæ causā haberi solebant omnium ordinum promiscuē & indiscriminatim. Nec oscitanter prætereundū est, quod suorum cœtum Deus non *θεωλῶ*, *σὺ θεολῶν* (quæ optimatum propriē est) sed *ἐκκλησία* (quæ est populū cœtus, etiam plebeculæ & ignobilium) appellari voluit. Nimirum ita se res habet secundum Apostolum 1. Cor. 1. 26. *Videte fratres vocationem vestram, vos non esse multos sapientes.* Itaque *ἐκκλησία* græcē est concionari, cum populo agere. Sed enim qui *Συναγωγή* nomen Ecclesiæ Christianæ primis illis temporibus commune fuisse arbitrantur, sententiam suam Scripturæ auctoritate tuentur. Primū enim, auctor Epistolæ ad Hebræos (seu Paulus is fuit, seu quis alius pari præditus auctoritate) cap. 10. vers. 25. *Ne derelinquite*, inquit, *τιὸ ἐπισημασθῆναι ὑμῶν*. Deinde verò Iacobus Epistolæ suæ cap. 2. 2. *Si quis*, inquit, *ingrediatur eis τί τὸ ὑμῶν συνασθῆναι*. At neque si semel atque iterum Christianorum conuentus sic appellati sunt, inde efficitur continuū eam fuisse receptam Christiani populū appellationē (quæ admodum *שַׁבָּת סִנְגָּגָה* Ecclesia Iudaica & olim voluit, & nunc gaudet vocari) neque *ἐπισημασθῆναι* cœtus est eo loco, sed cœtio potius, & ipse (vt ita loquar) *coëundi actus*; hortatur enim Apostolus Hebræos, vt ne vnā coëant infrequenter & rarō. Et *συνασθῆναι* Iacobo locum potius quā conuentum videtur significare. Vult illud interim taceam, quod Iacobus, auctori item Epistolæ ad Hebræos cum fidelibus quidem, sed meris Iudæis res est, quibus nimirum erat solemne & cœtum, & adēd ipsam domum in qua ad verbum Dei audiendum, & preces publicē concipiendas conueniebatur, *Συναγωγή* appellare: vt nemini mirum videri debeat, si vocabulo iis noto & familiari Apostolus vti voluit. Ergo vt eō vnde sumus digressi redeamus, Ecclesia N. T. est fidelium multitudo toto orbe terrarum dispersa, non modō illius pars in vnum collecta, quæ *collecta* diceba-

Cur sic dictus sit Dei populus.

An Christianorū cœtus Synagoga in Scriptura dicatur.

tur, vt & *colligere* in vnum cultus diuini causā coire, & græcē eadem *συνάξις* quæ *collecta* latinis dicebatur. Vnde factum est vt S. Eucharistia, quia non nisi extra ordinem & necessariā de causa priuatim administrabatur, *συνάξις* dicta sit, sicuti hodieque latinē solemnes earum precum formulæ, quæ publicē in conuentibus populū habentur, *collecta* appellantur.

καὶ πόλαι ἄδυ) Non satis constat quid sint hæc quas notat Dominus, *inferorum porta*. Alijenim sic volunt describi Satanæ vim & robur in Ecclesia oppugnanda: Portas scilicet vrbium esse munimenta, itaque aptē sic Diaboli potentiam designari. At verò neque portas, si propriē loqui volumus, dicemus vrbium munimenta, non est hic portarum vsus, mænia & fossa, & vallū, & agger id præstant, portæ muniuntur ipse, non muniunt. Neque verò vt maximē portæ munimenta sint, oppugnacula sunt (si ita loqui fas) continuū, vnde impetus fiat in vrbem, sed propugnacula potius. Hic verò non propugnantium, sed hostium oppugnantium vis & robur describitur. Quæ ratio Maldonatum hominem doctum & acutum, vtinam etiam amantem veri permouit, vt *portarum inferni* nomine censeret intelligendam, non eam vim qua Satanæ Ecclesiam oppugnat, sed eam qua se tuetur scilicet aduersus Ecclesiæ insultus. Népe Ecclesiam vult vltro inferis bellum inferre, vt olim (sit enim res exemplo) populus Israeliticus Ierichuntinis, non quidem, vt illi, cornuum sonitu, sed Euāgelij prædicatione. Verūm ne sic quidem liquet quas Christus portas inferorum dixerit: nam *κατιχύνειν* (quod hic subiungitur) non est obsefforum, sed obseffentium potius, quique vim inferunt potius quā illatam prohibent & defendūt. Quid, quod Ecclesia hīc domui comparatur? At quis dixerit (ni absurda dicat & potentosa) domum seu ædificium oppugnare? obseffetur quidem, & oppugnatur, & capitur, at nec capit, nec oppugnat, neq; verò obseffet. Quamobrem aliis aliō ista referre visum. Nimirum olim in portis consilia habebantur, ius dicebatur: An igitur *portarum* nomine technæ & fraudes diabolicæ, quibus Ecclesiæ grauius semper quām apertā vi nocitum est, intelliguntur? sed nec sic quidem constat ratio, nempe *κατιχύνειν* nō vsque adeo aptē cū de consiliis agitur, vsurpatur, vitium potius & roboris est *κατιχύνειν*. Quod si ea Christi mens fuisset, haud dubiē *ὡς ἔλασσάπισσαι*, non *ὡς κατιχύνουσαι* dixisset. Deinde verò, legimus quidem ius dictum in portis, etiā habitos conuentus, ac consilia arcana non eliminanda & inuulganda in iis agitata, id verò iam nescio an quis obseruarit.

Quid igitur superest quā vt ipsam hīc consulam Scripturam, sui interpretem omnium minimē fallacem? Exstat similis locutio Iob. 38. 17. Pf. 9. 14. Pf. 107. 18. eadem verò Esaia cap. 38. 10. Quæ sit autem huius locutionis vis & significatio iis in locis nemini est obscurum, nempe sic notatur vis mortis & sepulchri in miseros mortales. Affinis huic locutioni est illa *מֵת חַבְלֵי* *funes mortis circumdederant me*, Pf. 18. 6. & 116. 3. Hyperbole splendidissima est, h. e. perierā obrutus iam in sepulchro, humo superaggestā, & quasi vinculis in illo carcere constrictus. Sic verò notatur supremum mortis imperium & vis summa, vltra si quidem, quod agat, nihil habet. Cæterum (hoc obiter) vox hebræa *חַבְלֵי* ambigua est, nam non

πόλαι ἄδυ quid sint.

Sententia 1.

Ref.

Obj.

Ref.

3 Sententia

Rejicitur!

3. Verior;

Funes mortis.

funes;

sive ad huc dolores.
 funes modò, sed & acerbissimos cruciatus significat, quales perpetiuntur dolores fœminæ quæ difficili & laborioso partu funguntur, inde fortasse ductâ similitudine, quod se veluti funibus constringi ac torqueri sentiant: Indeque factum fortasse, vt LXX. Interpretes אֲדִנְיָא דְּתַנְיָא דְּתַנְיָא reddiderint, vt est à viris doctis iam pridem obseruatum. Itaque B. Petrus secutus septuaginta Interpretes אֲדִנְיָא דְּתַנְיָא, non γοῖνιᾱ dixit, Act. 2. 24. λόγος τοῦ ωδύνας τοῦ θανάτου. Videri possit sciolo cuiquam aptius fore dictum, λόγος τοῦ γοῖνιᾱ τοῦ θανάτου; Sed viris illis Θεοποθέτοις, nō grauisimis modò, religio fuit à receptâ versione discedere, nisi id res ipsa efflagitaret & extorqueret: Ne scilicet nonnitatis potius quâ veritatis studiosi videretur.

Quæ sit hic Christi mens.
 Verùm, vt dicitur, è diuerticulo in viam. In summa, hæc Christi hoc in loco mens fuisse videtur, taceant fideles ad tempus demortui, mors in illos dominetur, exerceat ius suum, in sepulchro veluti in carcere eos teneat quasi vinculis constrictos, haud tamen vsque & vsque obtinebit: valebit quidem certè, at non præualebit, ἰχθύς ὡς, ἢ ὡς κατιχθύς. Sed hæc multò erunt clariora si cogitemus serid id quod res est, vocem ἀδης nusquam in Scriptura (vnicus modò locus excipitur) Infernum significare, sed constanter vel sepulchrum, vel hominis vitâ sancti, hætenus quidem, statum & conditionem. Nam quod nonnulli Act. 2. 31. illud non derelinques animam meam eis ἀδου sic interpretantur, eò quod sepulchrum animam non capit, quasi vel ipsi inferi, vel locus quidam illis proximus, Limbum vocant, significaretur: In eo, omnium pace dictum sit, vel incogitantia, vel certè ignoratione Idiotismi linguæ Hebraicæ lapsi sunt: ψάδ enim (quam vocem LXX. ψυχῶν animam reddiderunt) non animam modò, sed & hominis recens mortui cadaver significat. Sanè Deut. 19. Leuit. 10. Esa. 10. ea huius nominis notio est, idque aded liquet vt contradicere nefas sit. Adde quod ἀδης & θάνατος Infernus & mors Ecclesiæ hostes dicuntur, & quidem postremi omnium hostes, teste Apostolo 1. Cor. 15. 26. & Apocal. 20. 14. mors & ἀδης tandem deiciuntur eis λίθου πέτρῃ. Vbi non nisi absurdè τὸ ἀδου nomine inferos quisquam intelligat, quasi verò infernus in infernum deiciatur. At si quis figuratâ hac locutione significatum velit, perituram omnem mortis & sepulchri vim, is demum profectò à Spiritu Sancti mēte minimè aberrauerit. Illud etiam huc accedit, quod Christus suos confirmaturus, eos præcipuè vel maximè erigit in spem beatæ resurrectionis, atque iis immunitatem à mortis & sepulchri veluti imperio ob oculos proponit. Qui in me credit, inquit, quamuis sit mortuus viuet. Iohan. 11. 25. 26. & cap. 6. 39. 40. 44. eum excitabo ultimo die. Itaque Apostolus fidem, & salutis caput atque summam collocat in spe certissima resurrectionis. Sic enim agit 1. Cor. 15. 55. τὸ θάνατος &c. Omnino videri possit ad hanc Christi suauißimam promissionem respexisse. Huc etiam pertinet, quod mors & sepulchrum ἰχθύς quidem certè, at non κατιχθύς: serpens femini mulieris benedicto illi, Christo inquam, calcaneum mormordit, nempe passus, crucifixus, mortuus & sepultus est, hætenus ἰχθύς ὁ θάνατος ἢ ἀδης: At Christus in gloriosa illa sui excitatione, ei caput contriuit, in nostra verò resurrectione contritus est. Sic ἢ κατιχθύς, ἀλλ' ἰδίῃ ἢ ὡς κατιχθύς. Quid igitur? Non meminit Christus hic tentationum

atque insultuum Satanæ? Sanè, sed consequenter. Nam cùm de mortis & sepulchri in Dei populum irritò conatu hic agatur, omnino sequitur vt hic locus etiam ad tentationes pertineat, quas nisi cælitus Christi ope detur exire; mortem & sepulchrum dominari necesse est.

Καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖδας.) Traditio clauium symbolum est potestatis atque autoritatis: Nā quod Esa. 22. 22. dicitur tradam in eius manus מַלְכוּתְךָ Imperium tuum, idem sed figuratè his verbis statim significatur, Dabo ei מַלְכוּתְךָ clauem domus David: Ideoque in Christi titulis & hic censetur, qui habet clauem domus David. Apocal. 3. 7. Quo notatur haud dubiè autoritas & potestas Christi regia, summa quidem illa, vt pote quam nulla possit capere mera creatura, sed vicaria tamen. Enimuerò clauem habere domus vicarij est, Christus autem Patris vicarius est, non ille quidem vt seruus, sed vt filius, Heb. 3. 6. Cæterùm mirari quis possit qua mente Christus B. Petro sponderit se traditurum claues regni cælorum; siquidè traditio clauium autoritatis, potestatis, iurisdictionis & Imperij tessera est, Christus autem Apostolos exseritè veruit dominari, Reges terra, &c. vos autem non sit. Matth. 20. 25. Sed hæc facillè conciliantur. Primum enim clauium traditio non quamuis potestatem, iurisdictionem, Imperium significat, sed eam quæ sit promicondi, quæ pro familiæ conditione diuersâ, diuersa & ipsa esse debet. Neq; verò omnem ademit Christus Apostolis autoritatem, (eam iistribuit quæ summa est in terris, Iohan. 20. 21. Sicut Pater, inquit, me misit, ego vos mitto) sed Regiam, quæ scilicet summi Magistratus propria est, ne obtètu spiritualis potestatis, quam illi datam à Christo maximam sanè habuerunt, in Regum iura inuaderent. Et si verò clauium traditio politicæ cuiusdam potestatis symbolū duntaxat fuisset, hæc locutione tamè haud continuè cèsendus foret Christus Petrum constituisse dominatorem. Nimirum Dominus noster dum ἀνίστατο ποδῶν ἐξ ἑρ de statu regni sui, de que Apostolorum in eo dignitate loquitur, [quomodo prius quâ à mortuis resurrexit haud semel locutus est] qualis demùm is status sit futurus, id verò solet subinnuere verbis Regum & regionum ministro- rum dignitatem, potius quàm spiritualem Ecclesiæ statum significantibus. Vos iudicabitur 12. tribus Israhel, sedentes in 12. thronis, Matth. 19. 28. & Luc. 22. 30. Summam hîc in terris (an parem etiam infra disputabimus) Apostolorum in Ecclesia autoritatem haud obscurè designauit, figuratè tamè, dum orationem captui suorum attemperat; quibus, misso demum Spiritu sancto, crassa illa de Christi regno terreno opinio erat ex animo reuellenda; quæ nempe tam altè infederat, vt etiã post Christi resurrectionem, tum aded cùm in eo esset vt ascenderet in cælum, quærent, quando restitutus esset regnū Israhel. Ad quam quæstione Dominus, vt erat mitissimus, quod nondum tantam lucem ferre possent, haud respondet, sed nec eos obiurgat tamen, tantum iubet expectare Hierosolymis promissam Spiritum. Etiam illud haudquaquam obseruatum est indignum, quod clauium traditione Doctorum apud Iudæos inaugurationis veteri instituto peragebatur; argumento vel illud sit quod tradunt de Rabbi Samuele שלח מפני בארנו ופנקסו בארנו מפני שלח זכה לכן. Ad quam consuetudinem Dominus videtur hoc loco respexisse.

Claves authoritatem significant.

sed hic ministralem.

Scelus huius loci

Ligare.
Soluere.

Και ὁ εἰς λύσεις ὄντι τῶ γῆς.) Hæc iam noua est figura, & à priori diuersa. Postquam enim Dominus Petro promisit clauēs regni cœlorum, consequens videbatur vt statim adderet, καὶ ὁ εἰς κλύσεις ὄντι τῶ γῆς πύτη κλειδίται ἐν τοῖς ἔρασθῆς. Sed ista tamen reuera haud quadrassent. Neque verò verisimile est, Dominum hanc Petri dignitatem verbis, quæ commentariensis munus propriè significant, de honestate voluisse. Jam si spectemus quis fuerit finis potestatis quam hic Petro se daturum Dominus promittit, res non erit obscura. Scribæ, Pharisei, etiam inter Ethnicos superstitiosi Hierophantæ, hominum animos peruersâ quadam religione vinctos tenebât, dum de verâ interim eos iuberent esse securos, vel certè eam securitatem dissimularèt. Petri & Apostolorum erat superstitione quidem exsoluere, contrâ verâ religione mentem humanam obstringere, dum eam auctoritate præscribūt quæ Deus ipse præscripsit, vetant quæ is vetuit, obsequentibus interim veniam & beatam immortalitatem promittentes, contumacibus verò denunciante æternos cruciatus, tam certo euentu quàm si Deus voce cœlitus emissâ id foret testatus. In quo mihi Dominus videtur alluisse ad Phariseorum morem, qui sibi ligandi & soluendi potestatem tribuebant. Itaque eorum posterius, quod illi nefas esse voluerunt id כּוּרָא *ligatum*, contra quæ, quod illi ius factæ esse iusserunt id כּוּרָא *solutum vocant*. Itaque כּוּרָא *ligantes*, & rursus כּוּרָא *soluentes* dicuntur. Id verò Christus haud dubiè notauit, dum Matt. 23. 4. dicit de Phariseis *Ligant onera gratia & difficilia portant*. Haud ignoro tamen Iosephum Phariseorum potentiam in rebus ciuilibus iisdem ferè verbis describere, quibus hic Christus Petrum compellans est vsus, Lib. 1. de Bello Judaico cap. 4. *Adiungunt autem se illi (Alexandræ scilicet Hyrcani & Aristobuli matri) in dominatione Phariseæ, Iudaorum secta quam quæ reliquis habetur religiosior, legemq; accuratius explicare censetur, his propterea impensè admodum fauere Alexandria, fœmina Numinis cultui addictissima. Illi autem populatim fœmina isti simplici sese insinuantes, mox omnia pro arbitrio administrabant, διακείν τε καὶ κατὰ γὰρ ὡς ὁ Σέλιος. λύειν τε καὶ δεῖν, ita vt quos libebat in exilium pellerent, vel ab exilio reuocarent, in carcerem conijcerent, vel è vinculis soluere.* Sed aliâ mente & locutione diuersa, nam cum in exilium pellere, inde quæ reuocare, conijcere, in vincula, & carcere liberare supremæ sit auctoritatis, vtramque potestatem Iosephus Phariseis apertè attribuit, dum eorum ambitionem & præter ius factæ vsurpatam, & specie pietatis callidè velatam auctoritatem verbis acerbissimis & inuidiosè exagitat. Deinde verò alia est hæc locutio, καὶ ὁ εἰς λύσεις, καὶ ὁ εἰς κλύσεις, alia verò ista καὶ ὡς ἀλύσεις, καὶ ὡς ἀκλύσεις, nempe hac locutione de personis, illa de rebus potissimum agi videtur.

est summa doctrina auctoritas.

non vero potestas quædam politica.

II. Loci huius sensus verus. Vbi tria sunt præstruenda.

Hactenus verborum explicatio fuit. Sequitur iam vt rem ipsam de qua Christus hic agit explicemus, id quod secundò loco proposueramus agendum. Dum verò ad hanc rem viam munimus tria nobis veniunt præstruenda. Ac primum quidem illud, *Quidquid sit quod hoc loco Christus singulare & præcipuum Petro detulit, id omne in Petri hæsit personâ: atque in ea dignitate vt neminem decessorem, ita nec vllum pariter successorem habuit. Tum verò etiam, Eam prerogatiuam haud fuisse ealem vt iurisdictio eadem esset, & Imperium in ceteros Apostolos. Denique, Nil*

minus eam fuisse quàm Monarchiam, qualem Episcopus Romanus sibi arrogat.

Vt à primo igitur ordiamur. Petrus nullum habuit successorem, itaq; dignitas Petri non est à Petro in vllum hominem, tanquam à decessore in successorem, deriuata. Quod si cui dubium videtur, an Petrus successorem habuerit, is verò iam animo secum reputet, eam fuisse Apostolici muneris rationem, vt cum successore communicari non potuerit. Scio videri Patres contra sensisse, qui vnanimi ferè consensu tradunt Episcopos esse Apostolorum successores: Quamquam Tertullianus, etiam tum cum homo esset Ecclesiæ (vt cum Hieronymo loquar) lib. de Præscriptionibus diuersum sensisse videtur. Petrum enim haudquaquam vocat primum Romæ Episcopum, neque verò Johannem primum Ephesi Episcopum appellat, sed alterum Romæ, alterum Ephesi primum constituisse Episc. auctor est. Sed vt nos à Tertulliano non dissentimus hac quidem in parte, ita nec Patres à Tertulliano dissentierunt facile enim ista cõciliantur. Fuit aliquid in munere Apostolico commune cum Episcopali, quod quia perpetuum esse debuit in Ecclesia, ordinariū fuit: Cuius generis illa quatuor præcipuè fuere, verbi prædicatio, Sacramentorum administratio, Pastorum ordinatio, & Ecclesiæ gubernatio. Hæc quia sunt eiusmodi vt iis Ecclesia Christi vel ægrè possit, vel omnino non possit carere, ea Dominus voluit esse in Ecclesia perpetua: Itaque hætenus successores Apostoli habuere, nec alios potius quàm Episcopos. Sed & hæc Apostolici muneris ratio quædam singularis (de qua postmodum fusius nobis erit dicendum) inde profecta, quod propter personarum, rerum, tēporum, locorumq; diuersitatem alia debuit esse regiminis Ecclesiæ nascentis ratio, quàm iam natæ, atq; (vt ita dicam) abstractatæ: Id verò nec necesse fuit, nec debuit esse in Ecclesia perpetuum, propterea quod eius vsus perpetuus nullus foret, itaq; extraordinariū fuit. Eiusmodi illud erat quod Apostoli, velut extra ordinem legati, à Christo missi sunt ad Rempublicam Christianam, Ecclesiam, inquam, constituendam, ordinandamque. Id quod, nisi iam satis liquet quale sit, appositione exēpli facile ostendi potest. Cum iustus de causis Reges nouam regno veluti faciem inducere molliūtur, solent ad singulas regni, siue eas prouincias, siue dioceses libet nominare, mittere iuris & Legū peritos, magno teram vsu præditos, & morum integritate. Hi & ius ipsi dicunt, & iudicia constituunt, etiam Senatuum. Quod vbi perfecerunt munere imposito defuncti, ad Regem redeunt legationis suæ reddituri rationem. His si quis requirat an successum fuerit, in promptu iam respondere est, Quod ius ipsi dixerunt, in eo successores habuere Iudices & Senatuum quem constituerunt, at quod noua Iudicia, nouum Senatuum, nouam Rempublicæ formam constituere, id quia extraordinarium fuit, in eo illis à nemine successum est.

f. Apostoli nullos habuerunt successores. Obijciuntur Patres.

Simile.

Non ergo nostra hæc sententia à Patrum mente, nec Patrum mens à Tertulliani sententiâ fuit diuersa. Nam & Apostoli successores habuere, quod ad eam muneris sui partem attinebat, quæ ordinaria & perpetui in Ecclesia vsus fuit: idem vicissim nullos habuere successores, iuxta id nimirum muneris sui quod non iam ordinarium perpetuæ-

Quo sensu Apostoli successores habuerunt, vel non habuerunt

perpetuæque necessitatis, sed primorum duntaxat illorum temporum, quodque aded Apostolicæ authoritatis verus & proprius character, seu potius *εἰδωτοῖς ἡγεμονία* fuit: quod nos solum intelligi volumus dum negamus Apostolos successores habuisse. Sed ad institutum redeamus, id iam a moliti quod disputationis cursum impedire videbatur. Sanè Apostolis non fuisse successum quis negat? Si Paulo, si Iohanni, & ita deinceps cæteris non fuit à quoquam successam, estne idonea causa cur huic Apostolo potius quàm reliquis succedi debuerit? fuitne vnus alicuius Apostolorum munus ordinarium, reliquorum extraordinarium? Num Petrum contendit fuisse Ecclesiæ Doctorem? Hastenus sanè successorem habeat. Sed & quæ inuidia est reliquos Apostolos pari iure habuisse successores? Id verò non iam ostendimus. Sed hæc aliena sunt à questione, illud est quod laboramus scire, Quid authoritatis, quid dignitatis à Petro in Petri successores deriuatum sit, quod non à Paulo in Pauli successores pariter dimanarit?

Nunquid hic fortasse nonnulli respondebunt, Petrum ius & Imperium in reliquos Apostolos, quæ ille in dignitate super Apostolatam à Christo constitutus fuit, ad successores transfuisse. Nos verò demus iam illud sanè, Petrum cum Principatum tenuisse; Sed enim quando Apostoli deserunt esse in terris, ius illud certè videri debet contigèdè desisse. At illi concedent haud dubiè desisse quidem Petri imperium in Apostolos, quippe qui nulli iam sint, ac remansisse idem in Ecclesiam contendunt. Sed quid tandem est illud imperium? Estne potestas eadem cum Apostolica authoritate? Si eadem est, eò dè reuoluimur vnde iam discessimus, Petrus successorem habuerit quem reliqui nullum habuere. An diuersa est? Quo igitur consilio factum est vt in Epistolis, præsertim in inscriptionibus, huius dignitatis nullus meminerit, tantum se Christi Apostolum profiteatur? Hic profectò locus maxime idoneus fuit commemorandæ in Domino dignitatis suæ. Sic Paulus solet: nec profectò credibile est alio spiritu Paulum, alio Petrum scripsisse. Non est nimirum veræ humilitatis authoritatem muneris diuinitus demàdanti silentio prodere. Cùm verò illa Petri in Ecclesiam, si qua fuisset, supremæ authoritatis cõmemoratio, ad conciliandam doctrinæ, quam erat traditurus, authoritatem maximoperè conduxisset, quæ possit dici causa cur eam subtraherit? Haud alia certè magis idonea quàm quod eam non haberet. Nec enim Petrus is fuit qui vel authoritatem à Domino concessam deponeret, vel sibi vllam assumeret haud concessam. Sed age; eos vehementius vrgeamus. Si Petrus hunc Principatum suum ad posterorã transmisisset, quid iam supererat quin & illi reliquis Apostolis foret superiores? Quoniam verò omnium Episcoporum Episcopo Romano id ius obtingit vt sit in illo Principatu Petri successor, si scilicet viueret hodie in terris Paulus, Paulo maior haud dubiè foret. Etsi verò non est admodum credibile quemquam esse tam valentis stomachi vt id possit concoquere, tamen quia incredibilis & prodigiosa est quorundam in hac causa confidentia, libet quærere, num Petro opus fuit Purpuratorum Collegio, quorum nisi de consilio nihil gereret in Ecclesia? Num necesse habuit in Conci-

lium mittere disceptaturos de capitibus Christianæ religionis præcipuis, protractos ex vmbra scholæ Theologiæ Doctores? Quod cùm nemo ausit affirmare, quemquamne existimamus aded immaniter audacem, vt Episc. Rom. eandem cum Petro non dubitet tribuere authoritatem? Atqui is vnus est qui eam sibi vindicat potestatem tam impotenter, vt nullam aliam magis ob causam Orientem ab Occidente diuelli passus sit; Illud sc. malens quàm in animum inducere vt eà decederet, & æquo iure vellet cum fratribus Coepiscopis colere communionem. Ergo iam illud præstruximus, *Quidquid sit hoc tandem à Christo Petro delatum, totum id in Petri vnus habuisse personã, nec vterius promanasse.*

Veniamus ad id quod secundo loco constituendum diximus: *Quidquid Christus hoc loco peculiare Petro detulit, id neque Imperium, neque potestas vlla in aliquos Apostolos fuit.* Nempe Apostolicã dignitate nulla potuit esse maior in terris. Id quod vt non iam incertis & fallacibus coniecturis vtrûque indagatum, sed euidentissimis deprehensum & comprobatum rationibus, teneamus, age verò de Apostolici muneris dignitate & præstantia, quæ quantaque fuerit, disputemus. Tota autem hæc disputatio his veluti finibus circumscribetur. 1. Missione. 2. Instructione. 3. Authority Apostolorum. 4. Muneris amplitudine. Cùm enim in omni munere quatuor ista debeant habere locum, hæc si summa in Apostolis fuisse ostendamus, quin Apostolatus summa fuerit dignitas, proindeque nulli alij subdita dignitati; nemini dubium poterit videri. Pari vero in partem, nedum summo in summum, nullum ius esse potest, summa enim quæ sunt, æqualia eadem inter se esse necesse est.

Vt igitur eo ordine quo constituta est procedat disputatio, à *Missione* Apostolorum incipiamus. Ea verò fuit multò excellentissima, & cum qua nulla vnquam cõferri & æquiparari possit. Quod vt liquidò constet tenendum est, in Ecclesia (si quis animo omnes eius ætates ab initio complectatur) tres esse seu *Missionum*, seu *Vocationum*, (his enim licet in hoc argumento vocabulis vti promiscuè & indiscriminatim) siue gradus, siue species eas potius licet vocare. Prima adeoque infima est illa communis & ordinaria, quæ etiamnum hodiq; obtinet in Episcopis & Pastoribus Ecclesiæ: ea verò partim interna est, (vt cùm Deus priuatis hominibus, præter ingenij & natiuas animi dotes, sacrarum literarum cognitionem, &c. affectum quendam etiam Spiritus sancti afflatu inspirat, vt non quidem temerè & typho inflati, sed tamè quatenus id vel sint Ecclesiæ politia, vel postulat necessitas, ad id muneris adspirent citra iustam ambitus aut Schismatis suspensionem,) partim etiam externa, cùm ad hanc internam vocationem accessit (seu eam præcesserit, seu secuta sit) Ecclesiæ vocatio & comprobatio, quam certo quodam ordine, certisque ritibus, quorum operã id fieri æquum est, Ecclesia publicè testatur. Tales fuere in V. T. inter Iudæos Prophetarum filij, ex quauis tribu illius gentis oriundi, quos etsi nefas erat eam sacri Ministerij partem attingere quæ ad cultum carnalem pertinebat, vt pore cuius cura posteris Leui singulari priuilegio erat demandata, at tamen in reliqui operis, quod erat situm in verbi prædicatione, *πρωτοί* vt socij vocabantur.

II.
Quanta fuerit Apostolorum dignitas.

ostenditur.
I.
ab eorum Missione.

Tres Vocationis species.

I. Ordinaria Pastorum.

Petri Primatus.

confutatur.
I.
Excerpt

Ref.

2.
Papæ forent Apostolis superiores.

2.
Extraor-
dinaria
Prophe-
tarum,
&c.

Secunda vocationis species fuit extraordina-
ria, Patriarcharum & Prophetarum, qui visioni-
bus nocturnis, diurnis, somniis & *ονειροποιίαις*, vel
etiam voce cœlitus missâ admoniti, interdum
ecstasi vel enthusiasmo correpti mittebantur.
Quæ certis de causis in Ecclesia ad vsque Ma-
lachia tempora locum habuit, ab eo verò tēpo-
re desitit ad Christi vsque ascensionem in cœlos:
nisi quod cum iam instaret temporum plenu-
do, Zachariae Iohannis Baptistæ patri indultum
est vt & is vaticinaretur, & Simeoni item, Chri-
sto iam nato. Postquam verò Christus in cœlum
ascendit, Prophetæ extra ordinem in Ecclesia
fuere, sed id duntaxat obtinuit quandiu Eccle-
siæ nouæ fundamēta iaciebantur, nondum verò
iacta fuerant. Quod etiam tempus miraculorum
fuit, rerum enim magnarum initia sunt diffi-
cilia & operosa, ideoque non nisi magno apparatu,
magnoque molimine instituuntur, instituta, ac-
cedat modò diligentia & cura, facile promouen-
tur & conseruantur.

3
Singula-
ria, qualis
fuit Mo-
sis.

Tertia vocationis species fuit non extraordi-
naria modò, sed planè singularis, quæ nulli mor-
taliū præterquam vni Mosi contingit, qui à
Deo, ad liberandam seruitute populū Israeliti-
cū & legem ferendā, aliter multò quam Prophe-
tæ missus fuit; atque in eo in sublimi supra reli-
quos Prophetas collocatur, *habent* (inquit Abra-
ham ad Epulonē, Luc. 16. 29.) *Mosē & Prophetas*.
Verum enim verò, omnes istas missionis species
missionis Apostolicæ ratio longo interuallo su-
perauit. Et enim si cum primâ illa & infima, quæ
Episcoporum & Pastorum propriè est, ea conse-
ratur, res adèd clara est & indubitata vt quæsti-
on nullus sit locus. Quod si eam cum Prophetarum
& Patriarcharum adèd missione conferamus,
& illa infinitis penè gradibus præstantior
apparebit. Prophetæ enim & Patriarchæ visio-
num, somniorum, enthusiasmorum, &c. inter-
uentu mittebantur: Apostoli verò ipsius Dei
filij voce, illos alloquentes *σὺ μὲν εἶπες σὺ μὲν*, sine
villo inuolucro visionis & somnij, apertè & sum-
ma comitate, id quod est diligenter animaduert-
endum. Quocirca & Mosi missione Apostolo-
rum illa sine controuersia multò superior fuit.
Nam quod tradit Scriptura Mosē *Deum de facie
vidisse*, id ed tatum spectat, vt intelligamus Deum
sefē Mosi reuelasse, & veluti conspiciendum sin-
gulari quadam & præcipuâ ratione, qui honos
nemini Patriarcharum aut Prophetarum ob-
tigit. Cæterum idem Moses cum à Deo obnixè
petiuisset sibi dari faciem eius cōtemplari, haud
impetrauit tamen, tantum obtinuit vt ei liceret
Deum à tergo, & quidem non nisi prætereuntem
videre; nondum enim aduenerat ea quam Scri-
ptura vocat *Temporū plenitudo*. At verò Dominus
noster Iesus Christus *ὁ θεὸς ὁρατὸς οὐρανόθεν*, Deus
idem & Homo, quem qui vidit & Patrem vidit,
nullius Angeli opera, per nullius obtentum ve-
li, ipse immediatè Apostolos suos misit. (Hinc
Apostolus 2. Cor. 3. 13. *Non sumus*, inquit, *sicut Moses
&c.* qui locus diligenter notandus, mensque in
eo & Apostoli scopus etiam atque etiam ani-
maduertendus: dixerat versu 12. *Multam habemus
dicendi libertatem*, nunc illius libertatis hanc red-
dit potissimum rationem, quod ipsius missio
Mosaica multò esset excellentior.) Atque hoc
Apostolico muneri tam arctè coniunctum est,
tamque (vt ita loquar) essentialè, vt dum Apo-

Apostolo-
rum
Missio su-
perat.
Ordina-
riam Pa-
storum,
Extraor-
dinariam
Prophe-
tarum.

Singularè
Mosis.

stolus auctoritatem Apostolatus sui asserit, non
alio potius vsus sit argumento. *Non sum*, (inquit
1. Cor. 9. 1.) *Apostolatus? Non sum liber? Non vidi Iesum
Christum Dominum nostrum?* q. d. Quid? etiamne est
qui in me ius habeat? meane eadem est quæ cæ-
terorum Ecclesiæ Doctorum conditio, in quos
Apostoli ius habent, cum viderim Dominum
Iesum, & hoc demum pacto fuerim vocatus?
Huc pertinet quod Actor. 10. testatur Petrus,
Christum non toti populo indiscriminatim ap-
paruisse, sed certis quibusdam testibus *ορισθη-
σάντων* quos ante elegerat: Nimirum ea Aposto-
latus prærogatiua, id priuilegium fuit. Nam
quod & mulierculis se conspiciendum præbuit,
id non eo consilio fecit vt testes essent vniuerso
orbi Christi resurrectionis, quo sine Apostolis
apparuit.

Iam si quis requirat, quæ ratio Deum impule-
rit vt Apostolos voluerit mitti multò splendi-
dius, & magnificentius quàm vel Patriarchas,
vel Prophetas, vel Mosē denique ipsum Prophe-
tarum facile Principem, id sanè expedire
difficile non videtur, si vel rerum magnitudinè,
ad quas gerendas missi fuere, vel personas, qui-
buscum res illis erat, intueamur. Nam Prophetæ
quidem certè, vel ea docebant quæ ad vitam &
mores hominum: rectè instituendos pertinebāt
(quarum rerum norma iam &, apud eos quibus-
cum Prophetis res fuit, certa quædam & minimè
controuersa regula fuit) vel ea prædicabant quæ
mox erant euentura; Itaque tam illustri missio-
ne opus haud vsque aded fuit. Nempe ipsa do-
ctrina ad legem Mosaicam, tanquam ad lapidē
lydium, admota potuit facile ipsa doctori con-
ciliare auctoritatem: Rerum autem euenta, quæ
ea ætate, quâ conciones suas habuerunt, conti-
gère, faciebant fidem non esse vana illa quæ
olim euentura prædicebant de conuersionibus
Imperiorum, de Messia, deque Gentium voca-
tione. Moses verò cum non eò esset à Deo voca-
tus, vt monendo, hortando res tantas efficeret,
sed vt & factis præstaret, nil erat necesse vt eius
missio illustrior esset. At verò Apostolorum vo-
catio multò magis admiranda ac diuinior, vt
ita dicam, esse debuit. Missi sunt ad inuocan-
dum totum retrarum orbem, ad expellendam
barbariem, superstitionem, (nam humanitatis
& Politicæ nō modò non hostes, sed etiam studio-
sissimi fuere, quod verè Religionis ingenium
est) etiam ad antiquandam legem à Deo datam,
ad nouam œconomiam in Ecclesiam inuehen-
dam, pristinam abrogandam. Missi sunt ad Iu-
dæos, missi ad gentes, vel grauissimis præiudi-
ciis occupatos, vel opibus potentes, & rerum ge-
starum belli pacisq; artibus gloriâ tumentes; id-
que tantum opus patraturū solâ verbi prædica-
tione: non traducturi populū fidelem in ter-
ram Canaan, non diffisuri mare rubiū, sed vno
spiritus gladio rem tantam effectam daturi. Hic
si j Missionis suæ documenta protulissent En-
thusiasmos, visiones, vel vt Moses visum ignem
ardentem in rubo; vnde Angelus (qui idem ni-
mirum Deus esset) vocem emisit suam, quid?
arbitramur futurum fuisse vt benignius excipe-
retur quàm Moses olim à suis: qui profectò ni-
sī eos in rem veluti præsentem deduxisset, (quā-
quàm gemerent oppressi immani pondere Æ-
gyptiacæ seruitutis, & quæ volūt homines ea fe-
rè sperāt,) haud dubiè nil aliud effecisset, quàm
vt ab

Cur tam
singulam
fuerit A-
postolo-
rum mis-
sio.

vt ab illis reiectus & contemptus in desertum, vnde venerat, rediret. Irrisissent certè cum Iudei rum gentes (etiam non sine aliqua specie rationis) Apostolorum visiones & somnia. Et vel eos, tanquam atra bile percitos, fuissent paulò humaniores commiserati, vel vt homines vafros, & nouarum religionum callidos architectos auersati. Nunc verò neutri calumnia potuit esse locus. Testati enim ea sunt quæ & sæpe & attètè viderant, cum essent complures variis ingeniis & vitæ institutis diuersissimis: fraudis verò suspitione omnem id amoliebatur quod nec regnandi libidine, nec gloriæ cupiditate, neque querendariū opum studio, ad tantam rem suscipiendam, impulsi videri potuerunt, quum & dictis, & scriptis, & (quod firmissimum omnium est locupletissimumq; documentum) vitæ simplicitate & integritate fidem facerent, facileq; si quis locus æquitati fuit, persuaderent se vltro, sponte, scientes volentes, neque visa tacere, neque narrare non visa. Sic, vt puto, non omnino obscure demonstrauius Apostolorum missionem fuisse multò nobilissimam, vt vel inde liceat æstimare quanta Apostolatus dignitas fuerit, adeoq; cur ea potissimum debuerit esse tanta. Hinc illa, *ὁ ἰωάννης ἔλεγε ὅτι ἡ δόξα*. Luc. 1.2. Et illa item, *ἐν τῷ ἵσθμῳ τοῦ ἁγίου πνεύματος*.

Apostolorum dignitas ostenditur 1. ab eorum instructione.

quæ spectatur.

in Spiritus copia.

Iam pergamus. Missionem sequitur *Instructio*. Diximus enim Apostolos ita fuisse à Christo instructos, vt, si nil aliud esset, inde facile intelligi posset Apostolorum potestatem fuisse summam. Ceterum *Instructio* nobis hinc est (vt more in scholis vsitato vim huius vocis definiamus) *Dei opus quo homines reddit ad munus obeundum aptos & idoneos*. Porro quæ fuerit, & quam mirifica Apostolorum instructio in tribus potissimum elucet. 1. In copia Spiritus, qui in eos effusus est, singulari. 2. In stupendo quo præditi fuere patratorum miraculorum dono. 3. In potestate conferendi Spiritum sanctum, quod illi semper ferè adhibito ritu *impositionis manuum* peragebant. Quibus omnibus ij instructi fuere, non ita modò vt nil desideratum fuerit, verum etiam tam cumulatè & abundè, nil vt animo cogitari quidem amplius, secundum Christum, inter homines possit. Ac primò, vt à copiâ Spiritus ordiar. Omnino sanè Mosis datum est vt in doctrina fidei & morum non erraret, vtpote populi Dei summo post Deum Legislatore. Lex tamè ei à Deo tradita est, non viuâ tantum voce, quod animaduersione dignissimum est, sed insculpta veluti Dei digitotabulis lapideis. At Euangelium non est Apostolis consignatum scripto, atque ita demum iis commissum, sed Christi reuelatione & afflatu Spiritus sancti creditum tanquam fideicommissum, non illud quidem vt esset *littera*, sed *spiritus ministerium*. Non estis vos, inquit Apostolus, *Christi Epistola administrata à nobis aramento, sed Spiritu Dei viui*, &c. 1. Cor. 3.2. Deinde verò Moses cum populo asturus os velabat, Apostoli aliter, quorum operâ dabatur, amoto velo gloriam Dei in Christi vultu clarè resurgentem, etiam plebi & vulgo hominum intueri. Nimirum splendor ille quo Mosis facies adèd vehementer coruscabat, vt eius aspectum populus Israeliticus non potuerit ferre, lucem Euangelij præfigurabat: *Velum Legis erat typus, quo lux illa Euangelij ad ortum vsque Solis iustitiæ debuit (sic visum Dei sapientiæ) obumbrari. At Prophetarum Instructio*

quo, qui tam multa, tam fusè de Christo vaticinati sunt, qui nouam lucem in Ecclesiam intulerunt, quid? an ne illa quidem cum Apostolorum Instructione conferenda est? Ne cum Mosis quidem certè. Nempe, neq; quoties & quando vellent vaticinabantur, & sæpe inter vaticinandum animo corporeq; ita commouebantur, vt vel imperitis rerum diuinarum, vel prophanis hominibus speciem furentum præberent: Vnde fiebat ut refugerent vaticinari, & iuberent sibi inter vaticinandum fidibus cani, vt ardor illè atq; æstus corporis grauius commoti vtcunque temperaretur. Non fuit ea Mosis conditio, ad quem ad Deum quoties & quando volebat aditus patebat; quem scilicet prophetiæ Spiritus non per interualla inuadebat, sed perpetuò commitabantur; nec eius vel animum vel corpus statu mouebat. Quam ob causam (si coniecturæ locus est) *Deum de facie vidisse* dicitur, eiusq; hac in parte dignitas & autoritas supra reliquos Prophetas celebratur. Consulatur locus qui est Numer. 12. v. 7. 8. Quod si hætenus Prophetarum Instructio infra Mosis Instructionem subsidebat: Apostolorum Instructio eâ multo vberior & copiosior fuerit. Præterea quoties id postulabat Dei gloria (qua de re illi, pro cœlesti sapientiâ quâ præditi fuere, statuebant) edebant miracula, id quod ante eos nemini mortalium est concessum. Nam & olim Moses, & Prophetæ, & multi non modò è primoribus, verum etiam è fidelium, vt ita dicam, plebe, nascente Ecclesiâ multa miracula patrarunt. Verumtamen haud quaquam pro arbitrio, neque verò nisi impulsu quodam atque afflatu ad hanc rem extraordinario, quo illi vel de improviso corripiebantur, vel id precibus à Deo consequebantur. Denique conferebant Apostoli Spiritum Sanctum, hætenus certè vt qui iam Christo nomina dederant donis extraordinariis locupletarentur, quæ luculenter 1. Cor. 12. recensentur (nam fidei & penitentiae donum ab occulta & internâ gratiæ dispensatione semper dependit.) Itaque cum Samaritæ complures credidissent, Philippus (cuius operâ Dominus ad eorum mentibus ingenerandam fidem & veram sanctitatem vsus erat) non idem contulit iis Spiritum Sanctum, sed missi Hierosolymis Petrus & Iohannes, vt inter Apostolos præcipui nominis. Illud etiam obiter hoc loco obseruandum, Matthiæ, cum allegeretur in Apostolatam, haud impositas ab Apostolorum vllò manus, quod ea dignitas tanta esset, vt quemadmodum nemini ad eam hominum suffragiis aditus patebat, ita nemini licebat Impositione manuum electionem in Apostolum comprobare. Id quòd in aliis, vt in Timotheo, licuit, & verò ius fasque fuit.

in Miraculorum patratorum.

in collatione Spiritus sancti.

Diximus tertio loco, spectari dignitatè Apostolici muneris in Apostolorum autoritate & potestate, quæ summa fuit & incomparabilis. Id quod, si nil aliud esset, vnica missionis formula satis euidenter comprobaret. *Quomodo* (inquit) *Pater me misit, sic & ego mitto vos*, hoc est, *Quomodo me solum & vnum Pater in terris audiri voluit, eandem ego vobis facio potestatem. Eodem illa pertinent Luc. 22. 29. Quomodo Pater disposuit mihi regnum, ita & vobis ego dispono, vt edatis & bibatis* &c. Quibus verbis Christus significat, haud quidem certè gloriam Apostolorum in cœlis, sed eam dignitatem in qua cõstituti fuere in terris, verbis

Apostolorum dignitas ostenditur 1. ab eorum autoritate & potestate. quam summam fuisse ostenditur.

figuratis ac locutione petiã à consuetudine Regum & Magnatum seculi, qui in rerum administratione sibi proximos tanã habent in dignatione, vt ad mentem etiam adhibeant, à qua ceteri summouentur. Sic Matth. 19. 28. *Sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel in paraliſſima in regeneratione*, id est, in Ecclesiã renouatione. Ac ne cui mirum videatur παλιſſιμοι appellari eam rerum conuersionem, quã post Christi ascensionem in cœlos, indeque Spiritus Sancti missionem, contigit in terris, Apostolus illud Prophetã Esa. 65. 17. *Ecce crea vobis nouum cœlum & nouam terram*, huc refert. Immo verò ecce, inquit, *noua facta sunt omnia*, 2. Cor. 5. 18. Adde quod nõ fuit minor Apostolorum autoritas in Ecclesia Christiana, quam fuerit in Ecclesia Iudaicã Mosis. At eius autoritas summa fuit, & cui nulla par esset, vti supra demonstrauimus: Sed & quanta fuerit hæc Apostolorum autoritas, si repetamus animo quã de eorum instructione paulò ante disputata sunt, liquidò constabit. Quorsum etiam tantus apparatus, si autoritas ea summa non erat futura? Hæc si sic dicta generatim minus mouent, age rem speciatim & propius arbitremur. Ac primum quidem eorum autoritas in hoc erat sita, quod in tradẽda doctrina erant εν υπουδω, nulla lege autoritatis superioris tenebantur, reliqui Doctores ex præscripto, ac veluti tabulis obſignatis agere obstringebantur, hi veluti ex fideicommissio. Itaque Patres Synodi quã Constantinopoli quinta habita est, grauiter meo quidem iudicio, *Quod Apostoli*, inquit, *conuenerunt Hieroselymam non fecerunt vlla necessitate, habuerunt enim Spiritum Sanctum, sed nostrum est conferre de doctrina*. Itaque quemadmodum Dominus nosser Iesus Christus allegauit autoritatem Scripturarum in exemplum, & vt aliquid daret infirmitati auditorum, non ex necessitate, ita & Apostoli: reliquorum erat Scripturarum Apostolicã que doctrinã autoritate niti. Quã obrem Apostolus Timotheum hortatur *ουδεις γαρ τη διαγωσει*: Non qui certe commendet lectionem secularium scriptorum, sed sacriã Scripturã, quã בקרא *lectio, διαγωγης* dicitur, vocabulo in Ecclesia Iudaicã noto & vsitato. Etenim sacriã Scripturã ea semper Maiestas & autoritas fuit, vt exclusis διαποσων & traditionibus, quas Magistri vocant *הורה שבעל פה legem oralem*, sola in Synagogis & sacris cõuentibus legeretur. Ergo eadem est γραφή & בקרא, sed scriptorum respectu γραφή, lectorum בקרא appellata. Etsi verò ita se res habet, tamen ea appellatio seu nomenclatura Scripturã, videtur esse recentior quã vt Esdrã ætate locum habuerit. Itaque dispicendum est, an quod habetur Nehemiã 8. 8. *בוקרא ובינו* aliud sit, nempe, *εϋρωω δεσποτχου μαδεν διαγωγουσατες, εϋϋ τα μεταφρασσαντι διϋ εϋρωωσ τη διαγωσει*. Sed iudicent doctiores: Ego nihil pronuncio, tantum profero suspicionem meam. Ergo vt Prophetarum, sic Apostolorum propria fuit illa formula, *has dicit Dominus*: hoc tamen discrimine, quod Prophetis eam tum demum licuit iure vsurpare, quoties vaticinabantur, id quod non erat in eorum arbitrio positum: Apostolis verò, propter continuam spiritus præsentiam, quoties iis docere libebat, quã autoritas omninò summa est. Deinde verò & in hoc sita fuit summa Apostolici muneris autoritas, quod nimirum Apostolis licebat in flagitiosos,

scelstos, ac refractarios, & contumaces in Ecclesia Christi, non modò censurã Ecclesiãsticã animaduertere, sed pœnã afficere corporã, & quidem si res posceret, capitali. Sic Petrus Ananiam & Sapphitam exanimauit, Paulus Barjesu (qui & Eymas) excæcauit, Hymnæum & Philetum Satanã tradidit, Corinthium, qui cum patris coniuge consuetudinem habuerat, erat traditurus, nisi Ecclesiã precibus id condonasset. Atque ad hanc Apostolicã autoritatis partem referenda illa videntur, *εϋσιτοιμα*, 2. Cor. 13. 2. & illa item, *εϋϋ τον απων χαδαω, ινα παρων μη αποτμωσ χαδωσ ϋ τωδ εϋστωσ το εδωϋ, μοι ο κϋεϋ*. Ibid. vers. 10. Certè designat autoritatem solis Apostolis familiarem. Itaque & cum de Corinthio illo incesti reo ager. *Iam* (inquit, 1. Corint. v. 3.) *vt presens iudicavi vt is qui id perpetravit (vobis & meo spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi congregati) per potestatem Domini nostri Iesu Christi, eiusmodi, inquam, homo tradatur Sathena ad interitum carnũ*. Illa diligenter expendenda sunt, neque enim, si de ordinaria aliqua potestate verba faceret, sic loqueretur.

Egimus iam de Missionem, Instructionem & Autoritate Apostolorum, atque ita egimus, vt putemus nemini iam esse obscurum, quin eorũ dignitas summa fuerit, & prima, vt eorum fuerit subesse nemini, ceteris verò omnibus præesse: Sequitur deinceps vt (quod institueramus) caput hoc definitione Amplitudinis muneris Apostolici concludamus. Quod si demonstrauerimus summum pariter fuisse, effecerimus profectò vt modis omnibus Apostolorum autoritas summa fuerit, tam luculentis tamque firmis argumentis, vt ne sit post hac dubitandi locus, num Apostoli fuerint inter se modis omnibus pares. Igitur vt hinc incipiamus; Muneris Apostolici primum fuit, Legem, Legis ritus & ceteronias, totamque illam œconomiam Mosaicam antiquare, & abrogare. Atqui hoc summum procul dubiò fuit: Lex enim illa data fuit à Deo, tradita Angelorum ministerio, signis, prodigijs cõprobata, spectante atque audiente populo, atque in illius verba iurante. Quis igitur satis æstimare animo possit, quã fuerit operosum & difficile eam Legem abolere, vt ne miretur eam rem tot certaminum, contentionum, & turbarum occasionem præbuisse, cum Apostoli noui homines vulgo ignoti, eam Legem irent abrogatũ, cuius studio, quo Iudæorum quisq; vel supersticiosior, vel sanctior ac religiosior esset, eo vehementius flagrabat? Quamuis autem hinc non sit de abrogatione Legis idoneus disputandi locus, attamen ne cuiquam studio hanc quæstionem, veluti scopolum, defugisse videamur, ea de re, quoad eius fieri poterit breuissimè, sententiã nostram edemus. De Cæremionali, atque etiam Iudiciali lege res clarior est, quã vt in dubium vocari possit. Verum enim verò quando Apostolus de Legis abrogatione disputat, non hanc vel illam illius partem, à reliquo veluti corpore auulsam, intellexisse videtur, sed illud fœdus, cuius formula erat *Hoc fac & viues*, vniuersum cõplexus est. Inde illi Apostoli, qui se negat esse literæ *εϋσινου*, 2. Cor. 3. 6. Legem vocat *καταργουμενοι* τϋ, vers. 11. Etiam eam quã tabulis insculpta fuit lapideis (quam vocant *moralem*) vers. 7. Immo verò ad Hebr. 8. 13. idè contendit Apostolus aboleri eam Legem debuisse, quod *verus* esset appellata.

Huc acce-

Apostolorum dignitas ostenditur. ab Amplitudine eorum Muneris:

quæ spectatur in abrogatione Legis,

etiam Moralit.

2.

3.

Huc accedit quod erat lex illa feruitutis (cui Iacobus *libertatis legem* opposuisse videtur cap. 1. 25. & 2. 12.) & *Iugum intolerabile* Petro non certe pars aliqua Legis, sed in vniuersum Lex Mosaiica appellata est Act. 15. 10. Quod si Lex moralis & ipsa non fuit abrogata, quomodo illa Apostoli referenda sunt, *Non enim ista sub Lege, sed sub Gratia?* Rom. 6. 14. Item & illa, *Quotquot circumcidimini tenemini totam Legem prestare.* Galat. 5. 3. Quid igitur, inquiet aliquis, etiamne à Lege morali Christiani sunt immunes? Quid spectant igitur illa Christi Matth. 5. 17. *Non veni ut dissoluerem, sed ut implerem Legem?* Et illa Pauli Rom. 7. 31. *Quid? Legem abolemu?* &c. Aut, estne quisquam tam vesanus, qui prædicare audeat licere Christianis idola colere? &c. Absit, absit. Quid igitur est? Nempe Lex moralis duplicem habet rationem, vel enim spectatur ut vitæ & morum regula immutabilis, vel ut proponitur sub fœderis formulâ, tanquam si ea vel in minimo neglecta est, pereundum necessarium sit. Atque hætenus propriè Lex dicitur, non regula modo, at priori modo regulam quidem eam, haud tamen Legem propriè dixeris. Vno verbo, materia præceptorum Euangelicorum & Legis moralis eadem est, promulgationis formula non est eadem. Ergo Legis materia & argumentum, Lex, inquam, ut *regula* manet, hætenus enim non est terrificæ & minax, sed multò suauissima, condita scilicet Christi gratiâ, qui & sanguine suo remissionem peccatorum peperit, & Spiritum suum indidit in hominum corda. At sub hac formula *hæc fac & viues*, certè non manet, quin si maneret, Euangelio Christi, cui Lex debuit decedere, locus nullus esse posset.

2. Secundò Apostolici muneris fuit non modò Legem abolere, (id quod necesse fuit, *translato enim fœderis Legem pariter transferri oportuit.* Hebr. 7. 12.) verùm etiam nouam Legem promulgare, Legem, inquam, fidei. Quod illi omnium primi fecerunt, Nam à lapsu primi hominis ad vsque Apostolorum tempora exsistere nunc obscuriores, nunc illustriores gratiæ promissiones, pro Ecclesiæ ætatum diuersa ratione, diuersæ; quæ idcirco promissiones Euangelicæ dici possint: At ipsum Euangelium ante missum cœlo Spiritum Sanctum, si propriè loqui, & ex vsu Scripturæ volumus, nulla fuit ætate prædicatum. Quam ob causam Apostolus, qui idem simplicissimè & consideratissimè loqui solet, ad Rom. 1. 2. (illustri & conspicuo in primis loco) tradit Euangelium fuisse quidem *μεσσησιασμοσ*, non ait idem fuisse exhibitum. Quin vbique cauet diligentèr ne promissiones veniæ & misericordiæ, de que Messias (quales exstant in libris veteris Testamenti) vsquam *Euangelium* vocet, quamuis haud dubiè eadem earum, quæ Euangelij, materies & argumentum est. Idque ab eo factum est ad mantem Spiritus Sancti, Ierem. 31. 31. *Eccè venient, inquit, dies quibus pangam nouum fœdus, &c.* Item, *appropinquat regnum Cœlorum, &c.* Marc. 1. 15. Conueniebat anim ut primùm omnia impleret quæ ad officium Mediatoris in terris pertinebant, cuius generis ea sunt, quæ vel Prophetæ prædixerant, vel Lege Mosis erant præfigurata. Id sequebatur ut ascenderet in cœlum, ut federet ad Dei dextram, quod pariter prænuntiatum, præfiguratumque fuerat: Enimverò solemnis ille ingressus Pontificis Max. in sancta sanctorum, typus erat introitus Domini Iesu in verum sanctuarium, cœlum in-

quam. Priusquam ergo ista euenissent, qui potuisset Euangelium prædicari, quod nil aliud est quam harum rerum, vt iam gestarum, quædam renuntiatio clara & aperta? *Euangelium* certè idèd nuncupata, quod nil gratius & acceptius mortalibus potuit nunciari. Certè *αγγελια* præteritarum rerum est, *δυσφημι* præteritarum rerum quæ mentem afficiunt gaudio & lætitiâ singulari. Ergo Apostoli primi fuere Euangelij præcones, proindeque & summa præditi autoritate.

Tertiò, & in hoc consideranda venit muneris Apostolici amplitudo, quod scilicet eorum, non erat operam vni cuiquam vel diœcesi, vel parochiæ addicere: Apostolorum parochiæ & diœceses tam latè patebant, quàm latè patet orbis terrarum, quin totus orbis eorum parochia & diœcesis dici potuit: Nisi quod sollicitè cauerent ne in his locis prædicarent Euangelium, in quibus ab aliis prædicatum iam fuerat, nisi fortè vel obiter, vel necessariâ de causâ, eo scilicet, vbi opus fuit properanter vt opus Ministerij sui implerent. Itaque B. Paulus ad Rom. 15. 20. testatur se *φιλομυθησας*, hoc est, *penè ambitio è studere ne edificaret super alieno fundamento.* Et 2. Cor. 10. vers. 15. 16. idem testatur se habere *καρια* suum. Est verò *καρια* Architectis *εξουσια*. Et capite 11. 28. profitetur se *angi cura omnium Ecclesiarum*: in quo videre est discrimen muneris Episcoporum & Apostolorum. Nam, vt ait Cyprianus de Vnitate, *Episcopatus vnus est, cuius à singulis in seorsum pars tenetur*, hoc est, vna omnium Ecclesiarum cura est, cæterum huius curæ singulis Episcopis sua portio credita est. Id quod tamen haud quaquam prohibebat quominus & alienarum diœcesium singuli Episcopij curam gererent, verùm *αγαπητικως*, atque ita vt ne ordo Ecclesiasticus conturbaretur, id quod omnino contigisset, nisi autoritas & Iurisdictio Episcopalis certis limitibus fuisset definita. At Apostolis ex æquo omnibus (vt Consulibus Imperij Romani) cura incumbabat, quod ad ius attinet & potestatem, quamuis *πικρομυθησας* inter se operas partirentur, pro eo ac Euangelij propagandi ratio exigebat. Sic Petro Circumcisionis, Paulo *αρεβουσια* cura præcipuè demandata fuit; *quamuis Iudæis, inquit, & gentibus debitor sum, &c.* Rom. 1. 14. Facit etiam illud ad hanc rem, quod Apostoli paris dignitatis insignis & ornamenta à Christo accepere. Nempe spondet omnibus pariter Apostolis Dominus, fore vt *sedent super duodecim thronis, iudicantes duodecim tribus Israelis.* Hic certè & dignitas par *Iurisdictio in duodecim tribus, & paris dignitatis.* Nota est *sedere super duodecim thronis.* Nam quæ ita positæ sunt sellæ vt aliæ aliis inferiores sint, eas certè illius ætatis consuetudo, & Scripturæ vsus *Thronos* dici vetat. Neque verò hæc vlla Tribus vili seorsum Apostolo tribuitur, qui peculiarem in eam habeat Iurisditionem.

Hic verò iam mihi liceat excurrere, eâ tamen lege vt ne diuiser ab instituto Iogijus. Fortè quis requirat, quò demum consilio Apostolorum numerum Dominus duodenarium esse voluerit? Cur item duodecim tribuum Israelis, dum eorum assignat Iurisditionem, potius quàm Ecclesiæ meminerit? Hic ego quidem certè nihil affirmarim, illud tamen omninò certum est: Ecclesia Iudaica ea fuit, cui primùm (vt ita loquar) difertè Deus promiserat Messiam: Gentibus secundariò, ac nonnisi contemptus iam scilicet ac

3. in cura omnium Ecclesiarum per vniuersum orbem.

quatenus est fœdus.

2. in promulgatione nouæ Legis.

Euangelij præd.

Cur 12. Apostoli à Christo sunt electi.

repudiatus à Iudæis, promissus fuerat. *Vobis*, inquit Paulus, oportuit primum annunciari Dei verbum. Act. 13. 46. Itaque idem Apostolus, vbi de Dei benignitate erga gentes, qui iis indulserit nimirum cognitionem redemptoris, agit, Rom. 15. 8. 9. tantum beneficium misericordiae Dei vult acceptum fieri: At quod Iudæis exhibitus est Messias & oblatas, id verò iam ait fuisse *veritatem* diuinæ. Quid igitur? Non fuerit opus diuinæ misericordiae, quod Iudæis Apostoli Christum annuntiarunt omnino. Verumtamen, quia promissiones omnes apud Prophetas Iudæis primum factae sunt, & quidem ita peculiariter, vt gentes in eorum communionem secundariò tantum vocentur (nempe postquam oleæ rami per incredulitatem defraeti, locum veluti vacuum inserendis ex oleastro surculis reliquerunt) hinc factum vt misericordia Dei erga Iudæos *veritas* appellata sit, eadem veritas Dei erga gentes *miseriordia* sit appellata: Nempe videtur illa veritas, quod ad Gentes attinet, si comparatè rem spectes, mera misericordia fuisse. Hinc illustratur locus insignis qui exstat Rom. 11. 30. 31. quo loco Apostolus reddit rationem, cur Deus, qui id haud dubiè poterat, Iudæorum obstinatum & præfractam rebellionem emollire noluerit, nam certè Pauli rigorem & contumaciam flexit, idem æquè faciè (libuisset modò) in reliquis effecturus. Atque hic Apostolus, dum id agit vt nobis (quatenus id fieri potest & debet) diuini Consilij rationem aperiat, non aliò ducit, quàm vt agnoscamus eo facto voluisse Deum, tam in Gentium, quàm in Iudæorum vocatione patefacere misericordiam suam. Profectò, initio statim post lapsum Adæ primi parentis omnium gentium, cum Iudæorum & reliquarum gentium nullum esset discrimen, illa promissio multò dulcissima, *semen mulieris conteret caput serpentis*, non magis ad illos quàm ad hos pertinebat: Sed postquam Gentes à vera religione desciuere, sperà eà doctrinà quæ iis in familiis, vnde originem duxere, præcipuè vigeat, sinit eas Deus suo more viuere, *ambulareque*, vt cum Scriptura loquat, *in viis suis*: vt iam diu volutati, ac demersi veluti in barathro quodam omnis generis scelerum atque flagitiorum, vocati tandem ad communionem gratiæ Dei in Christo, spectaculum præberent & exemplum illustre diuinæ benignitatis. Ad eundem planè modum passus est Deus Iudæos indulgere sibi, & natiuæ solitæque contumaciæ ac rebellionis aduersus Spiritum S. habenas laxare, vt postquam Gentium more ignorantiae & sæculi tenebris diu obruti & sepulti iacuerint, tandem & in ipsorum vocatione ad salutem Deus edat misericordiae suæ haud minus illustre specimen & documentum, quàm ediderat in Gentium vocatione, postquam iam ij & suo ipsorum, & omnium hominum iudicio, re ac factis probarint, sese haud minus gentibus indignos quorum Deus misereatur. Hoc verò illud est quod insigni epiphonemate concludit Apostolus, *Deus omnes conuulsi sub peccato, vt omnium misereatur*, *ὅτι πάντες ὑπὸ τῷ ἁμαρτωλίῳ*, &c. Rom. 11. 32.

Iam redeamus ad institutum. Ecclesia Christiana prima illa, ex puris Iudæis fuit conflata Gentibus nondum admisis in consortium tantæ dignitatis. Ea Ecclesia dein fuit Gentium Ecclesiæ vel radice, vel fundamenti vice, cui illi scilicet vel insereretur, vel inædificaretur. Gentes,

enim oleaster, Iudæi olea fuere, cui gentes tantquam ex oleastro surculi, vt supra diximus, erant inserendi; *aliena cæteroqui à Republica Israël, & sine Deo; Deo*, inquam, illo Israël *ἰσραήλ*, quatenus quidem certè cum gente Israelitica sola fœdus iniit, vt cecinit Psaltes, *Non ita fecit omni nationi, &c.* Psalm. 147. 20. Vt non immeritò (id quod alio loco infra repetemus) Gentium Ecclesia Iudæicæ Ecclesiæ veluti appendix dici possit, quæ tandem, diruto intergerino pariete, vnà in idem coaluerit ædificium. Hæc cum ita se habeant, mirum videri non debet si Dominus noster, eo tempore quo mysterium vocationis Gentium nondum erat euulgatum, cum discipulis agens, tantarum rerum rudibus adhuc & ignaris, totam Ecclesiam nomine *duodecim tribuum* designarit. Neque verò quis illud obijciat, quod decem tribus Gentis Iudæicæ in captiuitate ita periere, vt eorum nomen penitus fuerit deletum: Nam & Apostolus Iudæos Act. 26. 7. *δωδεκάφυλον* vocat, & res est extra omnem posita controuersiam Iudæos fuisse ex omnibus tribubus qui verum Dei cultum, veram religionem nunquam eiurarint, pauci illi quidem, sed tamen fuere qui adjuncti tribubus Iudæ & Benjamin eandem sedes habuerunt, vnde etiam factum est, vt cum reliqua non fuerint multitudine decem tribuum deportati. Eadem hæc res causa fuisse videtur, cur & Discipulorum numerum duodenarium Dominus esse voluerit, vt scilicet quadrarent hæc aptius, & ista Apostolicæ dignitatis designatio tanto esset illustrior & concinnior. Illud sanè in hac causa hoc singulare est, & omnino dignum obseruatu, quod Paulus, qui duodenarium numerum auget, tum denique ad Apostolatam est vocatus, cum Ecclesia Christiana Iudæica iam esset constituta. Nam antea profectò, cum Iuda proditore è medio sublato, Collegium Apostolorum aliqua sui parte diminutum, & mancum esse videretur, vnus Matthias in eius locum est suffectus, qui iustum Collegij Apostolici & legitimum numerum expleret. Hæc satis arguunt, in numero duodenario Apostolorum & tribuum Israël summam & parem potestatem in Ecclesia regunda tanquam figurâ significari.

Idem pares Apostolorum tituli, parique elogia euincunt. Apostoli *serui Christi* pariter vocantur. Nec Petrus magnificentius se effert in Epistolis, quàm Paulus: Iohannes verò reticet omnino nomen suum, qui si illius meminisset, & auctoritatem suam proculdubid adiectis titulis commendasset. Neque enim Apostolis aridebat quod Episcopo Romano soleme est, qui in auctoritate plusquàm Imperatoriâ constitutus, quamque aded exercet Regibus & Principibus formidabilis, iis ipsis Edictis, quibus eos eorumque regna proferibit, vnicum proferibit titulum, *seruus seruorum Dei*, non sine ludibrio & contumelia generis humani. Nam quod Apostoli elogium *seruorum Dei* non repudiarunt, id fecere testandæ auctoritatis suæ causâ, quomodo David & Cyrus *serui Dei* in Scriptura vocantur, quod in illustri quodam, & insigni Dei opere illius ministri fuere. Quam ob causam idem titulus Christo Domino attributus est apud Esaiam cap. 42. 1. & 52. 14. Præterea, Ecclesia niti dicitur duodecim fundamentis, quibus singulis insculpta sunt singulorum Apostolorum nomina: quæ hypotyposis satis euidenter ostendit parem fuisse

Apostolo-

Illustratur locus Rom 15. 8. 9.

& locus Rom 9. 30. 31.

Cur Paulus 13. fuerit adscritus Apostolus.

Apostolorum æqualitas demonstratur.

I. Rationibus.

Gentes Iudæis tanquam surculus truncus inædificatur.

111.
Id quod
Christus
Petro dedit
singulare

non est Mo-
narchia Pa-
pali,

quæ soli
Christo
competit.

Est enim in
conscien-
tiam.

Iam ad id veniamus quod tertio loco præ-
struendum diximus. *Quicquid id est quod hoc loco*
B. Petro à Christo delatum est, nil minus esse quàm quod
Episcopus Romanus, tanquam Petri suc effor, peculiari
quodam iure, supra ceteros Episcopos fratres ac collegas
suos, sibi vindicat: Nempe id eiusmodi est vt soli
Christo competat. Id quod si fuerit à nobis de-
monstratum, vnâ eâdemque operâ pariter de-
demonstratum erit, Episcopum Romanum eos
finis, quibus eius potestas & iurisdicção definita
olim & circumscripta fuit, transiisse, & in ipsius
Christi auctoritatem inuolasse. Quid verò iam
sequatur inde, vt de eo statuamus, nemini est ob-
scurum. Nam qui Schismatum atque hæreseon
in Ecclesia sunt authores, eos Spiritus sanctus nil
dubitat vocare Antichristos; Quid verò si quis
Christi solium in terris occupet, indeque in ho-
minum conscientias, in Reges, in regna, & Poli-
teias leges pro imperio dicat, & edictis grassetur,
quo titulo censendus est? Nam certè duplicem
Scriptura Christo assignat auctoritatem, alteram
in conscientiam, (Ne vocemini, inquit, Magister, vnus
enim magister vester est Christus, Matth. 23. Empti estis
pretio, ne sitis hominum serui, 1. Cor. 7. 23.) alteram
in Imperia & Reges, Per me reges regnant, & Prin-
cipes ejus discernunt, Prouerb. 8. 15. Nimirum vtraque
hæc potestas tanta est, tam sublimis, tamque di-
uina, vt vnus Christus eam in se suscipere, vnus-
que eâ defungi possit. Solent quidem, qui Epi-
scopo Romano tantam tribuunt auctoritatem,
callidè rei inuidiam mitigare: Est enim agnos-
cant Episcopum Romanum caput Ecclesiæ vni-
uersalis, ac totius mundi supremum in terris Mo-
narchiam, in ordine (vt ipsi quidem loquuntur)
ad spiritualia, tamen non negant Christum esse
cùm Ecclesiæ, tum etiam mundi vnum & solum
caput præcipuum: Id quod negant pugnare cum
Episcopi Romani potestate, vtpote (vt eorum
verbis vtar) qui sit duntaxat caput Ministeriale.
Atque, vt ne verba tantummodo dedisse nobis
videantur, quod solent facere Sophistæ, Regum
exemplo rem nobis demonstrant. Etenim Reges
non veremur Dei legatos, sed nec Deos (authore
Deo ipso, Psal. 28. 8. appellare) Nec quisquam est
nostrum qui Reges regnorum suorum capita du-
biter existimare: Nec eo tamen quicquam Regi
regum in Reges iuris detractum arbitramur.
Quæ sententia cum nostra sit, quæ noua nos
religio incessit, vt cum Episcopus Romanus
Christi se subditum palam dicat, eo quod se esse
caput Ecclesiæ, & indirectè totius orbis Dominum
prædicet, id non sine aliquo horrore vel auribus
admittere valeamus? Sed quæ euanidus & emen-
titus sit hic color, tum facile apparebit, cum quæ
fit hæc & quàm immanis Episcopi Romani po-
restas, animo reputabimus. Est enim Deus Ma-
iestatis suæ imaginem quandam in ea authorita-
te quam dedit Regibus (addo etiam Episcopis, &
quicumque tandem aliqua cum auctoritate præ-
sunt) elucere voluit, certi tamen hic fines sunt,
vltra quos si progrediare, in Dei auctoritatem ir-
ruperis, quantum vis te Dei legatum, & vicarium
gloriere. Et certè quid conscientia, quid supremo
magistratu Deo propius? Tam arcto ista cum Dei
Imperio continentur vinculo, vt inde proximè
dependeant; nihil hinc interuenit, hinc iunctura
medium excludit. Nec in conscientiam, nec in
Reges, præter Christum, cuiquam ius est, ne vi-
carium quidem.

Videamus igitur quæ sit hæc; & quanta Epi-
scopi Romani potestas. Ea vero lex potissimum
in rebus cernitur. Primum enim, & si fatentur,
quod negari nulla ratione potest, inficam Dei
verbo auctoritatem non aliunde quàm à Deo au-
thore proficisci, attamen, vt à nobis pro Dei ver-
bo agnoscat, non alio potius effici argumento
quàm Episcopi Romani testimonio, contendunt.
Nam quod Ecclesia non potest errare non
aliunde pendere, quàm ex eo quod Episcopus
Romanus Petri successor extra omne errandi pe-
riculum constitutus est. Atque in hac causâ vsq;
adeo præfidentes sunt, vt asserere non vereantur,
sublatâ tam grauis testimonij auctoritate, non de
Scripturæ sacræ magis quàm de Alcorani veritate,
posse nobis certò constare. Quo nescio an
quid arrogantius, & irreligiosius dici possit. Ter-
tullianus olim Apologet. cap. 5. Senatun Romanum,
quod sibi ius assumeret referendi in Deo-
rum numerum quos visum esset tanto dignos ho-
nore iudicare, sic compellat, *Facit hoc ad causam*
nostram, quod apud vos de humano arbitratu diuinitas
pensatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit, ho-
mo iam Deo propitius esse debet. Quid si hodie vide-
ret atque audiret Episcopum Romanum haud
quaquam disparem sibi auctoritatem vindicare?
Nam quid aliud est, quæso, profiteri, testimonio
Episcopi Romani, vel præcipuè, niti eam fidem,
quæ Dei verbum esse credimus id quod libris Ve-
teris & Noui Testamenti continetur, quàm glo-
riari dogmata Christianæ religionis haud aliam
ob causam credi, quàm quia ea credi iussit Epi-
scopus Romanus? At hoc iam est splendide Dei
& Christi auctoritatem vsurpare, ea enim sola est
quæ agnita potest efficere vt tam sublimis doctri-
na fidem impetret. Quanto sanctiùs & humi-
liùs Paulus? Si Angilus, inquit, è celo (vel nosmet ipsi
etiam) euangelizet vobis præter id quod vobis euangelizau-
imus, Anathema esto. Gal. 1. 8. Item, 2. Cor. 4. 2.
Sed abdicantes occulta turpitudinis. non in edentes cum
calliditate, neque falsantes sermonem Dei, sed declaratio-
ne veritatis commendantes nos ipsos apud omnem conuen-
tiam, in conspectu Dei. E 2. Cor. 1. 24. Non quod domi-
nemur fidei vestre, sed administri sumus gaudiij vestri. Et
Petrus, Vt recens nati infantes τὸ λογικὸν ἄδελον γὰρ α
ἴτιν ἠσκατ. Et 1. Johannis 2. 29. hæc scripsi propter
eos qui seducunt vos. Sed vnctio quam accepistis ab eo,
manet in vobis, neque opus habet vt quisquam vos de-
ceat, sed ipsa vnctio docet vos de omnibus, & verax est,
& non mendax. Quinetiam Christus Dominus,
qui hanc potestatem iure obtinebat, eâ tamen in
terris agens inter docendum non est vsus, sed
doctrinæ auctoritatem ex ipsius doctrinæ inge-
nio, ex operibus, ex scriptura veteris Testamen-
ti conciliabat. Itaque Satanam scripturæ autho-
ritate reppulit: nec Sadducæos pro imperio re-
pressit, sed veluti depositâ auctoritate sua, Erra-
tis, inquit, Matth. 22. 29. nescientes Scripturas &
potentiam Dei. Nempe Christus is fuit, qui cum esset
in forma Dei, haud duxit rapinam quod esset aequalis Deo,
sed exinaniuit seipsum: Contrâ, Episcopus Roma-
nus, cum esset seruus, extulit semetipsum assam-
prâ Christi formâ. Quo nomine quod ei potissi-
mû elogiû debeat, facile quiuis possit iudicare.

Et in eo secundò se præbet conspiciendum
quàm audacter Christi vnus ius & auctoritatem
assumat Episcopus Romanus, quod non dubi-
tat leges præscribere conscientia, quas non
alio potius nomine firmas & ratas esse vult, quàm
quod

quod dicitur
dicitur lex e-
gumentis.

quia Verbi
Dei antho-
ritatè quo
ad nos vult
esse: totam
à suo testi-
monio:

quam au-
thoritatem
nequidem
Apostoli si-
bi arroga-
runt.

2.
quia leges
præscribit
conscien-
tia.

quod ab ipso profectæ sunt, Christi Ecclesiæ scilicet sponso vicario: neque enim hic vel profert ius & æquum, vel auctoritatem Scripturæ, sed id vnam & solum iacet, quod ipse nimirum, pro Imperio sibi diuinitus demandato, sic voluit, sic iussit. Sed enim uerò, inquit, tantum sibi Reges à subditis deferri volunt, neque tamen quisquam est pau'ò modestior, qui eo nomine Regibus dicam scribat: aut si qui sint qui id in Regibus audeant reprehendere, ij verò Regū loco vel Optimates, vel Plebem, vel aliquam societatem ex utrisque mistam & temperatam substituunt, cui eam quam negant Regibus, coguntat tribuere auctoritatem haud minori, immò verò fortasse maiori periculo. At verò, ista plurimum inter se differunt. Nam regibus si quando licet (vt certè licet aliquando) suâ niti auctoritate, eamque solum subditis obtendere, id tamen Reges ipsi negant nisi vsquequaque licere. Quis verò Regum existimet sibi tantum deberi, vt si ea quæ ad Religionem propriè pertinent subditis imperet, nolit aliam quæri mandati rationem præter auctoritatis suæ Majestatem? Liceat hoc Regibus sanè in his quæ ad vitam hanc pertinent, licet etiam in his quæ ad iaphora sunt; at id iis licet quia Magistratus sunt. Episcopus Romanus nec magistratus est, nec iis finibus, quibus sese Magistratus circumscriptis, vel se ipse coërcet, vel ab aliis patitur coerceri. Sanè, quæcumque vel omnino sunt extra Religionem, vel ita cum religionem ista sunt vt illius nullam partem faciant, sed ad ordinem duntaxat seruiant externum, ea si iubeant Reges, iubeant pro auctoritate, parendum est. Aliud addam, iubeat Ecclesia (dummodò iure Magistratus saluo, & sine intolerabili onere iubeat) parendum est. Illud, quia Magistratui dura etiam & iniqua præscribenti, dummodò non lædatur conscientia, habendus est honos, obsecundandum est: Hoc, quia paci studendum est imprimis, & omnes omnino schismatis occasiones vel deuitandæ, vel recidendæ. At Episcopus Romanus neque in hoc genere tantum, neque hac lege solum, sed quàm latè patet religio, & suo quodam eminenti & præcipuo iure (*plenitudinem potestatis* vocat) hanc auctoritatem sibi vindicat, quam nos solius Christi propriam esse putamus.

Discrimen
legum Pa-
pæ & R-
gum.

quia dis-
tat de Le-
ge diuina.

Id ipsum tertid hinc elucet, quod ea quæ Deus soluta esse voluit & libera, Episcopus Romanus putat sibi licere vetare, quæ verò Deus verbo suo verita, & veluti ligata pronunciauit, eadem pro imperio iubet esse libera ac soluta: Hinc Indulgentiæ, hinc dispensationes. Et certè, vel ea de quibus Episcopus Romanus [vt isti loquuntur] dispensat, sunt eiusmodi vt de iis nulla Lege Deus cauerit [atqui si ita se res habet, quò dispensatio, & quorū spectat?] vel omnino sunt nefaria & illicita: hoc verò pacto quidem certè, qua lege potest Episcopus Romanus [nisi summam se habere putet auctoritatem] id quod Lege Dei cautum est permittere? Audacem & superbum dispensatorem esse necesse est, qui quod herus noluit, vltro dispensat, neque vero minus audacem & superbum, qui sciens volens, quod voluit herus dispensari, in eo parcus fuit: quia vel detinet prudens quod Dominus voluit erogari, vel erogat quod idem Dominus voluit detineri pari crimine, herilis potestatis vsurpatione, peccat. Quanta vero sit huius auctoritatis vis

in Episcopo Romano, inde faciè quis possit restimare. quod indulgentiæ & dispensatione non declarat tanquam Minister, sed facit, tanquam Princeps & Magistratus, id quod ius est. Vnde vel infatur, vel auferatur terror cōsciētiæ: si intercedat vel dispensatio, vel indulgentia, quieta sunt omnia, si minus, omnia sollicita sunt, anxia & perturbata. Atque huius rei etiam multa licet proferre documenta, nullum tamen eo exstat illustrius quod in Matrimonij & Excommunicationis negotio apparet, vnde tot orca sunt mala.

Quartò, & eo sibi Imperium arrogat in conscientiam, quod pro arbitrio bonis operibus audeat constituere mercedē: Id quod solius Dei est, qui nimirum id fecit sedulo in Lege & Euāgelio, vt hic nil opus sit vel noua opera confingere, vel iis operibus quibus Deus pollicitus est amplissimam mercedem, pro auctoritate nouā spondere. Satis hac in parte, satis est Dei legem & Euāgelium proponere, Deumque vel remuneratorem benignum, vel vindicem iustum appellare; quæ cura ad omnes eos pertinet, quibus Deus animarum curam cōmitti voluit. At non modò nouum potestatis genus cōminisci, sed & pacisci iis præmium qui eam colunt, atque ita quidem pacisci vt non nisi ex pacto debeatur, hoc verò iam illius est qui non in hominum corpora tantummodo, sed in animas præcipuè sibi vendicat dominatū. Atque huius rei [adeò palam est] licet ipsas Basilicarum Ecclesiæ Romanæ valvas testes appellare. Quid enim alii proclamant illa Edicta Episcopi Romani, quibus is, pro auctoritate scilicet summā, omnium peccatorum veniam pollicetur iis quidem certè qui quoties, quo in loco, & quo tempore ei visum est desinere, Orationem Dominicam, Salutationem qua Angelus erga B. Virginem vsus est, & Symbolum Apostolorum recitarit: cui quidem operi absque Edicto Episcopi Romani tanta merces debita non foret.

Quintò, & eo imperium exercet in conscientiam, quod eos qui vitā iam functi sunt, tanquam in numerum semideorum iussu atq; auctoritate suâ relatos, iubet inuocari: *Sanctorum Canonizationem*, rem nouam scilicet, nouo nomine eam *Sanctio* vocant. Quod totum ab Episcopi Romani auctoritate pendet, nam hunc cultum illo iubente nefas est negare, & eo non iubente nefas est deferre. Is scilicet, vniuersus alienæ conscientiæ, & pietatis estimator peiutissimus & incorruptissimus, adhibitis testibus idoneis rectè potest iudicare, qui ex hac vita in cælum rectè euolauerunt, quibus verò pœnis purgatorij prius erat perfungendum. Id quod is tam facit licenter atque audacter, ac si Histrioniam faceret, cum insigni contumelia totius Ecclesiæ Christianæ. Perinde enim ac si in illa cœlestis nostri Regis domo, tanquam in aula Imperatoris aut Regis, certi quidam honorum dignitatumque gradus forent, *Clarissimatus* scilicet & *Illustrius* [vt inclinatā iam Imperij Romani Majestate loqui solebant] vel *Equestris ordo* & *Senatorius*, [quorum ordinum dignitates inter se distinctæ olim fuere] & Cælitum pariter Episcopus Romanus quosdam gradus & ordines esse iussit: Nempè *Beatos* alios esse voluit, alios etiam *Sanctos*: nec æquè facilem esse viam ad sanctorum, atque ad beatorum ordinem & dignitatem; vt minori negotio Marchiones quàm Duces à Principe renunciantur: Itaque minus mirati homines nostrā ætate sunt

42
quia bonis
operibus
pro arbitrio
pre-
mium con-
stituitur.

52
quia quos-
libet cœlo
infert pœ-
nas.

Ignatium Loyolam in *Beatorum*, quam in *Sanctorum* numerum reatum, id enim pterique omnes deestati sunt. Cum igitur Inuocatio primas sibi partes in Religione facillè vindicet, ea verò Sanctis & Beatis in Ecclesia Romana tribuatur pro Episcopi Romani arbitrio & præscripto (vtpote penes quem sit de re tanta statuere, qui *Beatis* quique *Sancti* sint habendi) dubium omnino non est quin ea re se Regem dominumque conscientia, ad quam nil æquè pertinet ac Religio, palàm profiteatur.

6. Denique, cum sit vnus Dei & Christi remittere peccata, Episcopus Romanus haud veritus est tamen in Ecclesia tribunal erigere, vnde vel ipse, vel eius legati & Ministri, vel pronuncient remissionem peccatorum, vel ea retineant non certa quadam lege, sed pro plenitudine potestatis, tanta seueritate tamque rigide, vt eo retinente nefas sit ea putare remissa. Qua potestate & hominum conscientias & regna, & Ciuitates sibi fecit, & tenet obnoxias. Scio in Ecclesia Romana esse qui contrà disputent, sed illi pauci sanè multitudine diuersum sentientium obruuntur, & Episcopi Romani tyrannide opprimuntur. Nos verò hîc non quærimus iam quantum ei defertur (quanquam illud plurimum est) sed quantum is sibi postulet deferri, quod certè tantum est vt vnus Christi proprium sit.

Non sumus interim nescij quibus cauillis eludi soleant ista, quorum certe pondus & vis tanta est, vt elenari & imminui nulla ratione possint. Arbitrantur enim serui Episcopi Romani (adèd vel de causâ perturbati affectibus, vel de hominum superstitionis stoliditate sunt securi) vnâ aut alterâ scholasticum in modum adhibitâ distinctiunculâ, se huius potestatis iustum sane odium facile posse amoliri. Nempe, vt supra obiter attigimus, negant hanc Episcopi Romani potestatem ei primatid conuenire, quin eum dictant hac in parte Christi esse vicarium, Dominoque, vt loquuntur, suo fiduciarium operam nauare: quod Christi supremæ authoritati eo nihil officere contendunt, quòd nec legati Cæsaris authoritas Cæsaris authoritati quidquam detrahit.

Sed hic fucus facile agnoscitur. Enimuerd vt legati nemo legatus, nec vicarius vicarij vllus est, consimili plane ratione Christus, cum Patris legatus & vicarius sit in salutis humanæ negotio, neminem sibi legatum vicariumve asciscit, multorum tamen vtitur Ministerio. Quod vt nemini dubium euadat, rem paulo altiùs repetamus. Duplex omnino Christi authoritas est, vtraque tamen infinita; Altera ei inest quâ Deus est, quam docendi causâ *essentialem, naturam, ingentiam* appellemus. Hæc si nihil aliud intercederet, non minus miseris peccatoribus (quales natura & moribus sunt omnes homines) formidabilis esset ac Patris, si sacrificium pro peccato non interuenisset: vna nempe Patris & Filij diuina natura est, nec Patri, quâ Deus est, conuenit quicquam quod pari iure filio non debeat. Altera Christi authoritas est, quæ ei competit eodem iure, quo iure Mediator est vocatus à Patre ad id munus gerendum. Nempe, vt tum nostris vicibus apud patrem fungeretur in iis quæ nostræ partes sunt (certè esse debuerunt, si salutis esse compotes vellemus) tum verò etiam vt Patris apud nos sit Vicarius, eorumque bonorum omnium procurator dispensatorque, quæ in nos à Patris, ipsius sanguine reconciliatis,

benignitate proficiscuntur. Hanc potestatem distinguendi gratia *datam, & mediatoriam* licet appellare. Atque hæc potestas non est terrificæ, sed benigna, mitis & blanda; non absterret, sed allicit vtrò & adducit peccatorem, & potestatem illam *essentialem* noua veluti facie induit, atque ex formidabili facit amabilem. Iam satis puto liquere omnem potestatem Mediatoriam in Christum solum cadere, vtpote qui solus idem mediator est. Apud Christum verò nullo iam nouo mediatore est opus, nisi forte Christus apud Patrem Mediatoris officio non est ad plenum defunctus: aut apud Christum nouo sacerdote, nouo sacrificio sit opus; aut secundum Christum nouum Prophetam, legislatorem nouum, nouum conscientia Iudicem desideramus. Iam illud taceo, quod infinita potestas, quantumvis vicaria sit, in hominem nullum cadere potest, cuius nimirum vires finitæ sunt, & certis limitibus circumscriptæ, cum potestas omnis (vbi ratione & sapientia res geritur) *potentiam* (sic enim hæc licet distinguere) conuenientem & commodam, vt finita finitam, sic infinita infinitam, requirat. *ἄπειρον δηλαδή ἕως ἄπειρον διώκων, καὶ αὐτὴ δὲ αὐτῆ ἀτάλῳν.* Atqui iam haudquaquam, vt existimo, obscurum est, quàm sit immanis illa Episcopi Romani potestas, qua in viuos, in mortuos dominatur, dnm cælum vel occludit, vel recludit, animas corpore seiunctas Purgatorio eximit, & cælo infert, quascunque & quandocunque ei libet: dum sibi ipse Imperium in Ecclesiam vniuersam, quâ cælum & terra patet, attribuit, etiam in Angelos, vt eius tumidæ Bullæ proclamant. Quam potestatem nemo, qui superstitione non sit occæcatus, non videt infinitam esse, & eiusmodi qua nemo fingi possit qui non idem sit Deus: quamobrem etiam soli Mediatori nostro, vtpote Deo, ea conuenire potest.

Arbitror iam satis liquere, calumnia vacare quod diximus, *Ius idem eandemque auctoritatem in conscientia arrogare sibi, atque usurpare Episcopum Romanum, qua Christo peculiaris est.* Neque verò magis est obscurum, quo pacto eam in Politias & regna potestatem ad se putet pertinere, quæ vnus Christi propria est. Quod ille multis documentis clarum effecit ac manifestum, nullo tamen euidentiore & magis idoneo, quàm euerfione Imperij Romani, per cuius ruinas is gradum sibi fecit ad id dignitatis fastigium, in quo iam constitutus est, vndèque adèd nunc imminet formidabilis ac tremendus. Quoniam verò non potest ignorare quàm sit hæc potestas inuisa atque odiosa, satagit is quidem certè, sed irritò conatu, rei immanitatem verbis diminuere atque emollire. Negat enim eam se in Imperatores, Reges, Principes, Ordines exercere atque vsurpare potestatem *directè, sed indirectè & consequenter*: Nempe cum Ecclesie vniuersalis cura soli ipsi scilicet credita sit, pertinet vel maxime ad hanc curam dare operam vt Magistratus in officio contineatur, tum demum certe cum negligentia Magistratus cum Ecclesie detrimento est coniuncta. Sed dum sic se tuetur omnino nihil agit; Ea enim Christi, quâ est Mediator, Iurisdiclio est. Neque enim Dominus noster (quâ Mediator, inquam, est) in eos, qui rerum inter homines potiuntur, exercet Imperium alia Lege atque conditione, aliove consilio quàm vt prospiciat Ecclesie, & quatenus Ecclesie rationibus conducere id videtur.

Potestas quam Papa sibi arrogat est infinita.

Eiusdem potestas in Reges.

Pontificiorum de ea distinctio.

Ref.

quia remittit peccata pro auctoritate.

Pontificiorum cauillis & caugia.

Ref. Christus neminem habet Vicarium.

est enim ipse Patris Vicarius.

Vt hoc

Vt hoc iam repetam atque inculcem, non hinc agimus de Christi Imperio illo quod iure naturæ diuinæ ei competit, sed de illo quod ei à Patre traditum est, Ps. 2. & 110. Ergo, ne indirectè quidem tanta authoritas ad vllum hominem pertinere potest, aut vlli homini tribui, quin, hac quidem in parte, Christo Domino eo exæquetur: Is enim solus est qui pedum alterâ, sceptrum & quidem ferreum alterâ gestat manu, quorum isto quidem Regum impiorum contumaciam & superbiam frangit, illo verò Ecclesiam ducit suauiter & regit.

•bj.

Resp.
I.
in genere.

At enim verò cui est commissa finis cura, ad eiusdem etiam officium pertinere videtur, ea omnia procurare atque administrare quæ ad finem consequendum possant villo modo conferre, illa verò præsertim quæ in se ad eam rem plurimum habent momenti. Iam verò Religionis puritas ac sanctitas, quæque ad Dei cultum spectant, ab Episcopo Romano debent procurari, idque vt possit effectum dari facile atque expedire, in Magistratu situm est. Ergo etiam Magistratum coercere, atque in ordinem cogere oportet esse penes Episcopum Romanum. Sed hæc ne specie quidem vllâ veritatis se commendant, nedum vt sint firmam satis ad causam tanti momenti suffulciendam. Quid enim? In classe Imperator, milites, & nautæ alium-ne atque alium finem habent sibi propositum, non eandem victoriam? Quisquamne est adeo mentis inops, vt Imperatoris, militum, nautarum eadem in classe munia esse debere arbitretur? Quid? in Ciuitate, in familia benè morata, optimis legibus constituta, annon omnium vnus idemq; finis, cum munia tamen, operæque secundum munia, diuersissima sint? Atqui id necesse foret, si quorum est ad finem contendere, eorundem foret quælibet adhibere media quæ ad finem conducunt. Sit ergo sanè Episcopi Rom. Religionis puritatem sanctitatemque conseruare, eaque procurare quæ conferunt ad cultum diuinum (dummodò ne eo pacto tantum sibi putet licere, vt omni & quacunque ratione id præstet) docendo, monendo, orando (quæ Pastorum Ecclesiæ artes sunt) Regna transferendi, vitæ necisque Regum potestas, vel indirecta illa, solius Christi est.

2.

Sed res propius inspicenda est. Ac primùm quidem velim scire, Annon & ad Magistratum pertineat operam dare, vt subditis non modò ea suppetant quæ ad hanc vitam non necessaria, verùm etiam vt quantum operâ atque industriâ authoritatèq; consequi potest, studeat promouenda Dei gloriæ, & suorum æternæ salutis, exemplo piorum Regum, Dauidis, Ezechie, &c. quod ad eò Regum muneris est. Itaque & iussus est librum Legis describere, neque vllius hominum nisi Regum auspiciis, Ecclesiæ Veteris Testamenti (si quando collapsa fuit) peracta instauratio est. Ergo idem debet esse Magistratui, qui Episcopo Romano, finis propositus. Neque verò continuo statuendum est, Magistratui fas esse ad hanc metam prædicando, Sacramentaque administrando, & cætera Ecclesiastica munera obcundo, contendere. Sanè patrum est operam dare vt liberos habeant non obsequentes modò, sed Dei etiam reuerentes, & omnino quales eos esse oportet qui beatæ immortalitatis aliquando sint futuri compotes, cum iisdem patribus haudquaquam sit permissum, dum eam rem cu-

rant, illa facere quæ Sacerdotum propria sunt, vt neque Sacerdotibus ea licet facere in hoc genere, quæ patribus iure sunt permissa, vt asperius objurgare, castigare, abdicare, & hæreditate mulctare. Nec aliunde munerum (quæ Scripturæ & Ecclesiæ consuetudine receptum est vt *uocationes* appellentur) ratio discriminis dependet, quàm quod, etsi omnibus ob oculos idem finis & meta proponenda est, tamen officia sunt diuersa quibus præstandis eò peruenitur. Quomodo in familia plures serui sunt, quibus singulis sua munia attributa sunt, cum idem omnibus sit statutus communis finis, sic in hac amplissima Dei domo se res habet. Magistratus, Ecclesiastici Dei serui sunt, ad Dei gloriam hominumq; salutem pariter, niti tamen debent viâ dispari: Itaque non sine, non objecto Magistratûs munus ab Ecclesiastico distinguitur, sed alia ratione.

Sed hæc ita generatim & obscurè perstricta, potius quàm distinctè explicata, possint videri: Quid enim? Ecclesiasticisne licebit vsque ad res ciuiles potestatem iusque suum extendere? Atqui id necesse esse videtur, si Magistratûs officium ab Ecclesiasticorum non differt objectio tenus, circa eadem nimirum potestas Politica & potestas Ecclesiastica versabitur. Tum deinde ratio id ipsum efficere necessariò videtur: Cum enim in omnibus humanis actionibus vel peccati, vel boni operis ratio interueniat (quorum vtramq; definite religionis est, porrò quæ ad religionem pertinent, ea verò sunt iuris Ecclesiastici) omninò consequens esse videtur, vt Iurisdictio Ecclesiastica ad consilia ac negotia politica æquè porrigatur, atque politica potestas ad Ecclesiastica. Denique, quæ causa dici potest cur vtrobique par non sit ratio? Hæc si à nobis expedita fuerint res erit liquida; Constat sic satis nullumne sit, & quod tandem sit, ratione objecti, Politicæ Ecclesiasticæque potestatis discrimen. Iam vt à primo faciam initium. Qui nolunt Magistratûs ius à iure Ecclesiastico distare (quod attinet ad objectum, siue id in quo vtrumque ius versatur,) Ecclesiastici tamen iuris objectum volunt esse strictius, minusque latè patere. Nempe vt politica potestas eò sese extendat quocunque sese Ecclesiastica extendit, at non contra. Id quod sic accipi volunt. Ecclesiastici potestas ad solam pertinet religionem, ad res ciuiles non pertinet, politica in vtroque genere versatur. Idque docent adducto in medium exemplo piorum Iudæ regum, qui non modò Rempubl. sed etiam Ecclesiam sæpè restaurarunt, idque promuneris sui ratione, cum tantum non licuerit in Politia Sacerdotibus & Doctoribus Ecclesiæ Iudaicæ. Nam quod Samuel Dauidem vnxit in Regem, id verò factum diuinitus nullo consilio humano. Itaque trahi non debet in exemplum. Neque verò, vt ad illud veniam, si in omnibus humanis actionibus peccati, vel boni operis ratio interueniat, sequitur quod nonnulli dicunt, eas omnes cadere sub iurisdictionem Ecclesiasticam; aliud est enim de Thesi, aliud de Hypothesi iudicare, aliud est definire quid sit peccatû in genere, aliud verò sit-ne hoc aut istud peccatum pronunciare. Nempe illud expeditum est & in promptu, dummodo ius non ignoretur, illud sæpè impeditum est propter circumstantiarum occultam rationem, & multiplicem varietatem; deinde verò etiam ob rei ipsius, in qua pec-

3.
prelius &
explicati-
tius.Soluntur
objectio-
nes.

2.

catum est, conditionem. Sæpè enim fit vt non sit cuiusuis de circumstantia, quæ reddit actionem vel bonam vel malam, iudicare, vel quia ea non est nota, vel quia nota esse non debet: sæpè res ipsa eiusmodi est, vt de ea statuere non sit nisi periti artificis. Sed res sit exemplo manifesta, à Medici negligentia, vel temeritate, vel inscitia perit æger, quin eo grauissimè sit peccatum non est ambiguum, nemo tamen dubitat quin illius causæ cognitio à foro Ecclesiastico sit aliena. Haud aliter se res habet cum agitur iis de negotiis, quibus agitur priuatum vel publicum commodum, peccari, nisi ritè procurentur, id verò dubium non est. Hortari igitur Magistratum vt officium faciat, quin id sit iuris Ecclesiastici nec id dubium magis est, at quo pacto, qua ratione id fieri debeat præscribere, quando in eo peccetur pronuntiare, id verò ad eos pertinet qui sedent ad Reipublicæ gubernacula. Atque illud sanè hic valeat, *Artifici in sua arte credendum*: alioqui profectò quis non videt quanta foret secutura rerum humanarum perturbatio? Vnde tertium illud facile dissoluitur, cur non æquè ad Ecclesiasticos pertineat curare Rempublicam, atque ad Magistratum, spectat rem Ecclesiæ procurare? Nempe, quæ ad conscientiam pertinent atque religionem, ea sunt eiusmodi vt sine salutis dispendio, certa que animæ pernicie, à nemine ignorari aut negligi queant, quæ sunt sæcularia diuissimam habent rationem. Itaq; Magistratus iure diuino illa tenetur scire, at istarum rerum scientiam etsi non respuit Deus in suis, attamen eam nulla lege necessariò requirit. Sed hic noua quædam rursus exoritur difficultas. Cum Magistratus & Ecclesiastici circa idem versantur, quænam in ea potestatis diuersa ratio est? nam eadem certè non est. Ea primùm, quod dirigere atque disponere penes Magistratum est propriè, penes Ecclesiasticos ministerium atque executio propriè. Deinde verò cum directio atque dispositio etiam ad Ecclesiasticos pertinet, vt cum Ecclesia persecutionem patitur, aut verò Magistratus eam rem arbitrio Ecclesiæ permittit, potestatis tamen huius alia longè conditio est, vt hic locum habeat, quod aiunt vulgò, *cum duo idem faciunt, non est idem*. Nam Magistratus dirigit atque disponit imperando, corrigendo, propositis præmiis & pœnis temporalibus, quas vel infligit, vel indulget; Ecclesia monendo cum autoritate quadam (propositis præmiis & pœnis, sed quas infligere, quasque indulgere non iam in Ecclesiæ, sed in Dei situm est potestate) sed quæ minimè cogit. Itaque Magistratus Ecclesiæ vindex est, non Ecclesia Magistratus: vt riusque Deus.

Haftenus id effecimus vt ne iam sit obscurum aut ambiguum, quàm falso quamque improbè locus hic (in cuius explicatione tota hæc disputatio versatur) ad asserendam Episcopi Romani autoritatem, quam paulatim maiorum vel arte, vel fraude, vel etiam vi quæsitam, nunc apertè sibi vindicat. Illud restat explicandum, quæ sit simplex & genuina loci sententia, quam nos summatim sic proponimus, *Quamuis Dominus noster Iesus Christus Petro hoc loco neque ius & autoritatem in reliquos Apostolos tribuerit, neque potestatem vllam propriè Apostolicam maiorem & eminentiorem, aliquid tamen singulare & peculiare his verbis ei delatum est, quod cæteris cum eo Apostolis non fuit commune*. Id, quia multis nouum & insolens possit videri, &

verò repugnare cum iis quæ à nobis tam multis, tamque studiosè disputata sunt, probandum & omni opere confirmandum est: tum verò apertè & sine vlla circuitione definiendum, quidnam sit tandem illud singulare & præcipuum, quod volumus hic à Domino Petro tributum, in quo situm, cuiusque sit momenti.

Quod ad prius illud attinet, multa sunt quæ euincunt in Petrum aliquid eximium, supra reliquos Apostolos, à Christo Domino collatum, ac primùm quidem ipsa totius orationis emphasis. Cum Christus Discipulos vniuersos rogasset quem se illi esse existimarent, profliens Petrus & omnes vnus præuertens, *Tu es*, inquit, *Christus Filius Dei viui*. Quid ad hæc Dominus? *Beatus es*, inquit, *Simon, Bariona*. Mirum si Petrus reliquis consultis tum demum respondit, cur Dominus non subjecerit statim, *Ecce ego sum Petrus*. Itaque ac si Petrus confessionem edidisset solus, καὶ ὁ σὺ λέγεις, & ego tibi dico. Petrus dixerat, *Tu es Christus*, respondens Christus ex aduerso & quasi verba verbis opponens, & ego tibi dico, *Tu es Petrus*. Atque hic oportet meminisse quæ initio huius exercitationis, cum verborum vim expendere mus, fusiùs à nobis tradita sunt, nempe καὶ ὁ reponentis esse, & ἄρα non esse hoc loco particulam aduersatiuam. Hæc enim arguunt Christum his verbis Petrum singulariter & seorsum compellere, proindeque & singulare quidpiam illi tribuere. Quorsum enim pertinet ista Christi oratio, quæ illius mens, quis scopus, si communiter, si æquè reliqui Discipuli ac Petrus compellantur? Numquid Petri nomen omnibus Apostolis commune fuit?

At verò Petrus Apostolorum omnium nomine hanc confessionem ediderat, itaque nil censendus est peculiare hoc loco consecutus: neque enim fas esse videtur, vt quorum opera fuit communis, eorum merces non sit pari ratione communis. Æquum igitur est & rationi consentaneum, vt quod Petro hic audimus tributum, id ipsum & cæteris Apostolis tributum pari iure intelligamus. Sed eos qui sic disputant eo maxime ratio fugit, quod non animaduertunt cum Christus primùm interrogasset Discipulos, *quem me dicunt homines esse*, omnes nullo discrimine respondisse, & responderunt, (inquit Euangelista) *Alij Eliam, &c.* Hic verò cum iterum eos Christus interrogasset, *vos verò quem me dicitis esse*, non respondent vniuersi vt priùs, vnus respondet Petrus: Itaque & vnum respondentem seorsum Dominus seorsum compellat. Quando responderunt vniuersi, vniuersos Dominus iterum compellat: cum vnus cepisset respondere, vnum Dominus compellat. Cum quæsiuisset Christus, *quem me dicunt homines esse*, non respondit omnium nomine Petrus: At cum secundo Christus quæsiuisset, *vos verò quem me dicitis esse*, hic verò solus omnium Apostolorum Petrus respondit. Atque hic obseruandum est, cum alibi Petrus aliorum nomine Christum fuisset adlocutus, eo in sermone non agi de interno mentis affectu, sed de externo opere, *Ecce nos omnes reliquimus omnia*, &c. Matth. 19. 27. hic vbi de conscientia, de mente agitur & animi sententiâ, multò diuersa est ratio. Vnusquisque apud Deum testis est eius rei cuius conscius esse potest, ea verò res fides aliena esse non potest, nostra fides eiusmodi certè est. At de operibus testimonium reddi potest, indidemque

quod ostēditur.

I.

3.

alij obj.

soluitur.

Obj.

Ref.

Christus Petro aliquid singulare hic promittit.

Cur hic Petrus solus respondet.

demque de fide, deque charitate, sed quatenus illa quæ sit ex operibus intelligi potest. At hic non de operibus, sed de fide agebatur. Itaque hic Petrus respondet solus, illic solus quidem respondet, sed omnium nomine, nempe de opere agebatur. Quominus mirandum est Christum ita respondisse, ut ne Petro seorsum, sed omnibus conjunctim & promiscuè Apostolis responderit, cum hic solum Petrum compellet. Neque verò hæc ideo à nobis disputantur, ac si ij essemus qui suspicaremur, non eandem fuisse Apostolorum fidem quæ Petri fuerit, hoc tantum volumus, esse admodum verisimile, hanc confessionem à Petro non fuisse omnium Apostolorum nomine editam. Quemadmodum in Ecclesia fides est communis, cum tamen in Symbolo fidei non vocem *credimus*, sed *credo* usurpamus: Nempe ut quisque *lustræ sua fide vivit*, ita maxime idoneus suæ fidei confessor est. Sed demus sanè Petrum non fuis, sed Apostolorum verbis respondisse, quid tum postea? Nempe istud, inquiet aliquis, quod Petro dictum fuit, & cæteris dictum Apostolis censeretur debet, cur enim in præmio & honore seiungantur quorum fides una fuit? At verò, inquam, Petri zelus eximius fuit; senserat is præ cæteris egregie spiritus vim. Id quod Christus haud obscure illis verbis significat, *Beatus es tu Simon fili Iona*. Quis enim ambigat hic à Domino singulare aliquid designari? Sanè licet in Petro quandam affectus erga Christum, & propensionis quasi præcipitem vehementiam observare, qua cæteros Apostolos antesse videretur, & ponè longo intervallo reliquisset. Sic cum Christus in mari ambularet, eo agnito statim non primus iam, sed vnus omnium Apostolorum desiliit in mare, atque ad Dominum rectà contendit. Quinetiam à resurrectione, vbi primum Christum in littore stantem observasset, omnium Apostolorum primus, imò verò solus, è vestigio, nullà morà interposita, se dedit præcipitem in mare, atque ad Dominum natando properavit. Pari amore incensus Christum captum iam ad aulam vsque summi Sacerdotis affectatus est, quo facto & si testatus est sibi non fuisse animi satis, at non defuisse animum luculenter ostendit. Sic gallinæ, dum pullitiam fouent, si quis accedat propius, irritantur & verò pugnant, at si repugnes concidit statim omnis illa ferocia, atque in metum exit: quorum altero insitum affectum, altero imbecillitatem naturæ produunt. Nec dissimili de causa effectum est, quod item Petrus & Christum confidenter est securus, & trepidè abnegavit. Sic postquam se ipse præcipitasset in mare; magno incitatus animi ardore, elanguit statim is imperus periculi magnitudine animaduersâ.

Cum ergo zelus Petri tantus tamque singularis fuerit, quid prohibet quominus censeamus, Christum Dominum eam virtutem in Petro voluisse singulari quadam prærogatiua insignire, atque illustrem reddere? Incensus & ardens singulos discipulos præuertit; non potuit sibi temperare quin Christo interroganti primus omnium & solus responderet, (reliqui enim tacitè acquiescisse videntur) solus hinc igitur audit *Tu es Petrus*. Tum verò illud *Simon fili Iona*, cum ad reliquos Apostolos minimè pertineat (neque enim illi nati fuerunt patre Iona) quæ ratio effecerit ut quæ eodem tenore cum istis coniuncta & con-

tinuata sequuntur, aliò trahantur? Deinde etiam illa, *Tibi dico, Tibi dabo, Tu es Petrus*, haud dubiè magnam habent Emphasim, & clarè aperteque significant, hæc tam dicta singulariter, Petro singulariter ac peculiari quadam ratione conuenire.

Denique Petrus hic non proprio nomine compellatur, sed eo quod Christus Dominus ei imposuerat, quod ad eò cognomen potius quàm nominis habet rationem, *Primus, Simon qui vocatur Petrus*; Matth. 10. vers. 2. non obligit id cæteris ut Petri vocarentur. Atqui illud iam æquè certum (ac quod est certissimum) debet videri, non frustra, non temerè & casu, sed sapientissimo consilio, & certa aliqua de causa Deum vel instituta nomina immutare, vel nouo indere, id nil necesse est exemplis demonstrare, nota enim est & celebrata *Sara & Abrami* nominum mutatio. Sed etsi nulla exempla huius rei existant, (quæ exstant sanè plurima) res ipsa id euidenter probat ac demonstrat. Cum enim nomina rerum notæ sint, non nisi iudicio & adhibita ratione, qui vel mediocriter sapiunt, vel vetus nomen & vsu iam receptum antiquant & abolent, vel nouum rebus personisve imponunt. Quanto iam magis nefas foret de Deo tale quicquam animo cogitare, qui signa sua non patitur esse rerum inanes imagines & simulacra, utpote qui potentissimus, optimus, sapientissimus idem sit? Nam omnis causâ quod mortales nomina imponunt, id verò imbecillitatis est humanæ, cui scilicet præter vota vel minimum, vel superest omnino nihil. Quare sine controuersia statuendum, nomen istud Petri à Christo Petro impositum aliquid significasse. Quoniam verò Petro soli id nominis inditum fuit, indidem efficitur eo nomine aliquid Petro singulare fuisse datum reuerâ, nam quò titulus sine re? Hic verò etiam atque etiam illud est notandum, quod non soli Petro datum est ut nouo nomine imposito à Christo cohonestaretur, pari commutati nominis honore Johannes & Iacobus fratres affecti fuere, nam vtrumque Dominus *Boanerges* vocauit. Id Marcus signanter notandum iudicauit cap. 3. vers. 6. quo loco de priori Apostolorum missione agitur. Tres enim tradit fuisse veluti *segreges Discipulos*, quibus (reliquis præteritis) Christus noua nomina imposuit, Petrum scilicet, Ioannem & Iacobum. Cuius rei observatio ad eò B. Chrysostomum commouit, ut non dubitaret affirmare & nomen *Sauli* in nomen *Pauli* à Domino inflexum, ne hac in parte Petro inferior haberetur, Hom. 1. in Epist. ad Rom. Id quod etsi non liquet, (maximè cum non modò Scriptura id reticeat, verum etiam diuersum innuere videatur, ac Paulum facere binominem) tamen satis ostendit, teste Chrysostomo, nouum nomen nouæ dignitatis esse elogium. Adde quod tres illi, quorum nomina Christus commutauit, singulari in Ecclesia, ac præcipuo supra cæteros honore semper fuere. Id quod perspicere facile potest ex secundo cap. Epistolæ ad Galatas. Item ex 2. ad Cor. 12. 11. Et verò certè si diligenter obseruemus apud Euangelistas narrationem rerum à Christo in terris gestarum, deprehendemus, quoties agitur de re maioris momenti, solitum Dominum Petrum, Ioannem, & Iacobum à reliquis Discipulis seorsum seducere, interque hos tres Petrum constanter primo loco numerari: (nam quo consilio Petri nomen inter Ioannis & Iacobi medium Paulus seme-

3.

4.

Petro nomine fuit immutatur.

non si causa.

vt & duobus aliis Apostolis.

Vnde illis tribus singulari in Ecclesia honor fuit.

Non aliorum nomine Petrus edidit confessionem.

singularem in Christum vbiq; pro dit affectum.

Christum Petro aliquid singulare promississe ostenditur.

1.

uus omnium Petrus Spiritu infinctus, & de Nationum vocatione profatus. Et nunc inquit, &c. Act. 15. Hæc sententia & soluit qua omnia sunt legu, & alligauit qua reseruatæ sunt. Hætenus Tertullianus.

Scio fore qui negent vllam Tertulliani habendam esse rationem, vtpote qui ab Ecclesia discesserit, quo mihi nihil dici posse magis absoum videtur. Primum, quia in hoc genere non tam spectari debet quis dicat, quam quid dicat. Deinde verò etiam, cætera veteres in Tertulliano reprehenderunt, at quod Christi factam Petro promissionem sic est interpretatus, eo nomine in Ecclesia reprehensione certè caruit. At clauium traditio non soli Petro facta est, sed potius omnibus communiter Apostolis, quibus nempe potestas clauium fuit communis. Certè clauis & cæteris Apostolis traditæ sunt, id qui negat, idem eos Apostolos fuisse negat, solum contendat Petrum Apost. fuisse. Verumtamen cæteris eâ lege traditæ fuere vt ad Petrum primum eâ cura perueniret, *primus is* (vt pulcherrimè scitissimeque Tertul.) *clauem inuit*: quæ vox quam hæbeat vim non est difficile intelligere, nam qui *induit* putauit legendum videtur esse frustra. Nec dissimilis ratio illius promissionis est, *quicquid solueris in terra solutum erit in celo*. Fuit & hoc (quis dubitet) reliquis Apostolis commune, sed Petro tamen singulariter ac seorsum idem, tanquam peculiare, hoc loco tribuitur. Si causam quis requirat, in promptu est: Petrus omnium primus soluit & ligauit; quid fas, quid nefas esset primus docuit: Cùm vetitum omnes putarent, & lege prohibitum, ne & Gentibus Euangelium annuncietur, is Dei monitu ac iussu primus solum pronunciauit: Ergo & super eum primò Ecclesia edificata, & ei primùm regni cælorum clauis traditæ sunt, & is primùm soluendi ligandique accepit potestatem. Neque verò sequitur continuò, à cæteris Apostolis non fuisse iacta molis Ecclesiæ fundamenta, traditas eis non fuisse clauis regni cælestis, neque datam soluendi ligandique potestatem. Igitur, vt hanc disputationem tandem aliquando concludamus, Petri prærogatiua, quam Dominus ei hoc loco indulget, non est iurisdictio in ceteros Apostolos, multò minus vlla Despotica potestas, sed mera in ægendi ordine prælatio, quæ Petro personaliter indulta in Petri persona hæsit, nec vltra promouit.

Nec melioris æui Patrum diuersa sententia fuit, vt supra satis (vt opinor) luculenter ostendimus. Sed tamen in eorum gratiam, qui quo iure, quæve iniuriâ, Patres in aliam sententiam, quantumvis repugnantes, trahunt omni opere, æge verò coronidis loco nouam hîc disputationem instituamus: in qua si eadem dixerimus quæ viri docti multò antè nos dixere, ne nobis id fraudi sit deprecamur, quasi oliena nobis vel subdolè, vel impudenter vellemus arrogare. Difficile est in hoc genere noua semper afferre, & quæ nos ipsi nobis videmur inuenisse primi, ea plerumque deprehensa ab aliis atque obseruata fuere. In quo iustius doleo, penè etiam indignor, quorundam hominum vel stultitiam, vel insolentiam, qui inter disputandum vi & pondere ipso depressi veritatis, haud aliter emoliri se atque erigere laborant, quàm aduersarium strenuè calumniando. Nam seu noui quid afferat, nouitatem exclamant, seu ab aliis obseruata in medium proferat, iisque tempore vtatur & loco, vt

plagiarium criminantur. Quasi verò hic agatur ingenij gloria, aut doctrinæ laus, non sanctissimæ causa veritatis, quam nos decet modis omnibus asserere ac tueri.

Sed ad rem. Sunt apud Patres, cùm Latinos tum Græcos, quædam Petri elogia, quæ videntur magnificentius aliquid & grandius significare, quàm id quod nos Petro tributum à Christo volumus: extant & locutiones quæ parem habent emphasim. Nos ea omnia proponemus expendemusque Deo iuuante, atque (vti confido in Domino) ostendemus quàm sint aliena ab eo Primatu quem plerique hodie Petro datum acerrimè contendunt, quàmque potius sint nostræ consentanea sententiæ manifestum faciemus, iis quidem certè quorum mens præiudiciis & prauis affectionibus non est prorsus occupata. Ac primùm quidem Petrus Latinis Patribus dicitur *Ecclesiæ fundamentum, Petra firmissima, Rector Ecclesiæ, Caput, Princeps Apostolorum* à Græcis autem *κεφαλὴ, ἀρχηγός, ἡμὸς ἔκ τῆς κοίτης αὐτῆς ἡ ἀρχὴ, ἀρχὴ τοῦ σώματος τοῦ ἐκείνου*. Atque *Ecclesiæ fundamentum, & petra firmissima* eò dictus est certè quòd primus Ecclesiæ fundamenta iecerit, quòd ea fundamenta firma, atque inconcussa & manserint hætenus, & mansura sint in æternum. Titulus verò *Rectoris Ecclesiæ* nil tribuit Petro singulare, nam & in Breviario Romano B. Andreas *Ecclesiæ Rector* appellatur. Etiam quo loco Beat. Hieronymus Petrum *Caput Apostolorum* vocauit, eodem nempe libro 1. aduersus Iouinianum, monuit, *Ecclesiæ fortitudinem ex æquo super omnes Apostolos esse solidatam*. Hæc itaque non repugnant, vt sit B. Petrus *Caput Apostolorum*, & ex æquo super omnes Apostolos sit Ecclesiæ fortitudo solidata. Dicitur nempe *Caput Apostolorum*, quia Apostolorum quoddam veluti collegium fuit, omnes enim inter se collegæ fuere. Cæterùm Collegij omnis hæc conditio atque ratio ferè est, vt vnus sit, non qui auctoritatem & imperium in Collegas habeat (absurdum enim id foret) sed qui totius Collegij sit veluti *Decanus & Præses*, eoque & *Caput*. Id quo factum sit consilio tradit B. Hieronymus disertis verbis, aduersus Iouinianum lib. 1. *At dicis, super Petrum fundatur Ecclesiæ, licet id ipsum in alio loco super omnes Apostolos id fiat, & cuncti clauis regni cælorum accipiant, & ex æquo super eos Ecclesiæ fortitudo solidetur; tamen propterea inter duodecim vnus eligitur, vt capite constituto, sibi soli tollatur occasio*. Quod ipsum videre est in Gallia, in supremis illis iudiciis quæ *Parlamentum Curia* vulgò appellamus. Aliquis vnus est qui consessui præest, qui si nullus esset, haud dubiè magna inde confusio & perturbatio, grauissimæque contentiones orientur, dum vnusquisque (vt est hominum ingenium) primas sibi in dicendo partes deberi arbitraretur, tamque diu de quæstione proposita sibi dicere licitum putaret, quandiu nemine intepillante ipsi liberet. Hunc iudiciorum illorum moderatorem *Caput Curia* sine vllius iniuria meritò vocamus: Neq; tamen hoc elogio is sibi id tribui putat [neque ea nostra mens est] vt possit, nisi adhibito Collegarum iudicio, de vnus Collegæ, nedum de omnium Collegarum vel dignitate, vel fortunis, de capite multo minus statuere: sed neque censoriâ quadam auctoritate aliter quàm ex totius Senatus decreto reprehendere; Immo verò si quid ipse deliquerit, causam apud Senatū dicere teneret. Quin etiam quem Cancellarium dicimus, eundem

Volluntur
Aruputi.

Patres causam
no-
nuant.

Petri elogia & tituli
apud Patres.

Fundamentum
& Petra.

Re Rector Ecclesiæ.

Caput Apostolorum.

Eadem
sunt multum
Patrum
sententia.

quod simili
illi illustratur.]

dem *caput iustitiae* in Gallia nuncupamus, at non ei tamen nisi ex legum praescripto quicquam licet, & sunt exempla grauisissimarum poenarum in eius dignitatis homines ab iisdem illis iudiciis, quorum *Capita* fuisse, constitutarum.

Nam titulus ille *Princeps Apostolorum*, nisi simus latinæ linguæ rudes & prorsus imperiti, necesse est agnoscamus, & verò vltro fateamur, nullam significare auctoritatem, nullam ex se potestatem vel imperium, sed ordinem duntaxat, & praesstantiam quandam. Etenim *Princeps* id ipsum latinè loquentibus sonat quod *primus*, & *Senatus Princeps* Romanis fuit qui nobis *Curia decanus* est. Certè cum Imperatores Romani *Regis* nomen vt inuidiosum, & populo libertati affueto exosum refugerent, *Principis* titulum assumpserunt, rei duriciem ita appellationis ciuilitate emollientes, nam reuera certè ij non *Principes*, sed *Reges* fuisse. Quod autem graeci Patres Petrum vocarunt *κορυφαίω*, non est eo statuendum continuò eos Petro ius, auctoritatem, & imperium in caeteros Apostolos detulisse. Nam Basilus rectè Athanasium Episcoporum *κορυφαίω* vocauit: neque verò credibile est eo pacto Athanasio Monarchiam & Imperium summum in collegas à Basilio tributum: quin eo elogio id tantum voluit vir grauisissimus, & sanctissimus significatum, neminem existitisse Athanasij temporibus Episcopum qui cum eo esset conferendus. Sed & Dionysius Halicarnasiæus (vt est à doctissimo Casaubono obseruatum) Appium Decium Decemviro *κορυφαίω* appellauit, quòd nempe inter eos, quamuis non imperio (quod par & vnum omnium erat) tamen vtunq; emineret. Certè si propriam huius nomenclaturæ significationem attendamus, quid aliud est *κορυφαίω* quàm *praefultor in choro*? Id quod idem ille, nunquam sine honoris praefatione nominandus, Casaubonus obseruauit. Itaque hic titulus quandam ordinis prerogatiuam, nullam potestatis & iuris eminentiam significat.

Ἐξάρχος autem *Præcentor* est, ordinisque primatum, non autem auctoritatis pariter significat; quamuis etiam ad primatum Auctoritatis significandum ea vox traducta est. Quo autem sensu, quaque mente Petrum *Ἐξάρχον*, dixere, eodem sensu, eadem mente & *ἀρχιεπίσκοπον* appellarunt, nempe quomodo apud Photium in Nomocanone Georgius & Theodorus dicuntur sextæ vniuersalis Synodi *ἀρχιεπίσκοποι*, qui nullam tamen Synodum habebant iurisdictionem aut imperium, sed solummodò ab ipsa Synodo electi fuerant qui Synodo praesentent. Verba Photij sunt, *Ταύτοις ἀρχιεπίσκοποις ἡ δὲ δὴν ὡς ἐπινομάσθησαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι, Γεώργιος πρὸς τὸ βασιλίδος πλεως ἀρχιεπισκοπικῆς διακονίας ὑπάρχον ἐπιμαρτυροῦντες, καὶ Θεόδωρος καὶ Γεώργιος ἐν Προσβυτέρων ἀξιωματικαὶ κατελελειμένοι.* Hi tamen puto Conciliorum Monarchæ non fuerunt, nec quicquam in ea Despotici iuris habuerunt. Quin & ipsis, si res ita poposcisset, reis causa apud Concilium fuerat dicenda. Eodem pertinet quod Graeci Patres Petrum *κύριος* & *κύριος* ἡ δὲ ἀποστόλων nuncuparunt, cuius *κυριότης* representantem quoddam est in conuentu Ordinum regni. Vnus nempe à singulis ordinibus deligitur, qui omnium verbis loquatur, cui tamen in caeteros nullum certè imperium est. Atqui hi sunt illi tituli quos adulatōres Episcopi Romani magnà diligentia conquisiuerunt, atque in vnum congefere, dum student Mo-

narchicam quandam potestatem Petro conciliari, quæ ab eo longâ serie in Episcopos Romanos, eius scilicet successores, fuerit propagata.

Venio iam ad eas locutiones siue formulas, quibus id ipsum euinci contendunt. Vnica est praecipue locutio quam ij subinde repetunt, & ad nauseam inculcant, quod dicitur passim apud Patres *Ecclesia super Petrum fundata*. Sed mirum videri debet, neminem dixisse Patrum, Ecclesiam esse fundatam super Episcopum Romanum, siquidem in Elogium etiam Episcopi Romani est, non Petro peculiare & proprium. Tum verò id quis satis demiretur, quod pseudo-Dionysius ille Areopagita tam antiquus, tantæ auctoritatis (vti volunt) in libro quem de Hierarchia conscripsit, Primatus istius, pro quo hodie tantâ animorum contentione decertatur, nullus meminerit, quo in libro tamen ex professo de regimine, ordinisque in Ecclesia ratione disputandum suscepit. Certè debuit primatus Pontificis Romani meminisse, si ea ætate is agnitus fuisset, aut in Ecclesia receptus. Nam quod dicunt Patres Ecclesiam super Petrum esse fundatam, non aliter profecto mente id dicunt, quàm vt significant, Petrum cum fuisse cuius opera Dominus in iaciendis Ecclesiæ fundamentis primùm sit vsus. Atqui is honos soli obtigit Petro, nemini præter Petrum delatus est, non pertinet ergo ad Episcopos Romanos, qui omnes post Ecclesiæ iacta fundamenta vixere. Nam quod Patres primatum Petro tribuunt, Primatus ille ordinis est, confessionis, honoris est, non dignitatis, non potestatis, vt explicat Ambros. ab ipso Baronio laudatus *Annal. tom. 1. Anno Christi 33. Petrus statim, loci non immemor sui, primatum egit, primatum confessionis utique, non honoris, primatum fidei, non ordinis.* Ambros. de Incarn. cap. 4.

Veruntamen, quando Christus primatum certè aliquem Petro detulit, quando Patres id agnoscunt, quando factum id putant vt *κύριος* occasio tolleretur, cum Apostoli, etsi quatenus Apostoli nullos habuerint successores, tamen quando & ipsi Episcopi fuere (nam in hoc genere inferiora superioribus continentur) quæri non absurdè potest, *Aequum-ne sit & consentaneum, vt quemadmodum inter Apostolos vnus erat, qui etsi non iurisdictione, potestate, & imperio tamen ordine emereret, sic inter Pastores Ecclesiæ, vbicumque gentium terrarumve sint, vnus aliquis emineat, qui primus Pastor, & omnium toto orbe pastorum Princeps appelletur: atque ita (quemadmodum loquitur Hieronymus) constituto capite schismatis occasio tollatur.* Nam Scriptura certè tale quid Petro tribuere videtur: cuius rei vnum hoc loco libet proferre argumentum. Certum istud & notum est ex historia Euangelica, quoties in vnum coeunt Apostoli, & res agitur magni momenti, Petrus est qui primus, & ferè solus verba facit. Postquam Christus ascendit in cælum, & esset in locum iudæe proditoris aliquis subrogandus toti negotio praesert Petrus. Die Pentecostes, quia die Spiritus pariter in omnes Apostolos missus, paris haud dubiè dignitatis & iurisdictionis argumentum, Petrus tamen solus omnium nomine Apostolorum surgit & concionatur. Iisdem in Concilio Hierosolymitano, Act. 15. 7. Petrus (quod praesidis est) loquitur primus, & rem, de qua eo in Concilio fuerat agendum, proponit. Neque verò Iacobus decretum pronunciat, sed

vt nec quod dicitur Ecclesia super Petrum fundata.

An vnus esse debeat Primus omnium Pastor.

Princeps Apostolorum.

κορυφαίω.

Ἐξάρχος.

ἀρχιεπίσκοπος.

κύριος.

κύριος.

sententiam dicit suam, in quam tamen à toto Concilio itum est. Ergo Iacobus tantum Petri sententiæ accessit, quam Concilium deinde vniuersum ratam habuit, verba enim Concilij sunt, Act. 15. 23. *Apostoli & Presbyteri & Fratres iis qui sunt Antiochia, &c. Et vers. 28. Visum est enim Spiritui Sancto & nobis, ne quid amplius imponeremus vobis oneris quam hæc necessaria, &c.* Quæ etiam nonnunquam Petrus solus nominatur, tacitis reliquorum Apostolorum nominibus, Marc. 16. 27. *Dicite Discipulis eius & Petro.* Scio quid ad hoc excipi & responderi soleat, nimirum Petrum, qui conscientiam lapsus sui animum penè desponderat, hoc pacto fuisse confirmandum. Sed vereor ne id acutiùs quàm veriùs dici videatur. Nam Petrum iam ipse Dominus abundè fuerat solatus, & Petrus ipse cæteris se iam Apostolis adjunxerat, & conuersus ipse iam (quod futurum prædixerat Dominus) fratres confirmarat. Denique, non solet Scriptura agere tam subtiliter & argutè, quin hoc loco mihi locutio videtur accommodata ad vsitatum loquendi morem, nempe, si quis inter collegas eminet, cum nominamus suppressis cæterorum nominibus, vt supra ostendimus illis exemplis, *Maria & mulieres, Hector & Troiani.*

Resp. ad
quæstio-
nem.

1.

Sed æquo longiùs fortasse prouecti sumus, itaque ad quæstionem redeamus. *An vt inter omnes Apostolos Petrus singulari quadam prærogatiua donatus eminebat, sic inter omnes Pastores pariratione aliquis debeat enumerari.* Id quod etsi concedi posset ordinis causâ, tamen nil minus esset quàm is primatus quem Episcopus Romanus sibi tribuit. Quæmodum enim vt in Anglia inter Episcopos Episcopus Cantuariensis cæteris ordine antecit, in Gallia Lugdunensis, cum neuter tamen in Collegas vllam habeat seorsim, atque extra Concilium iurisdictionem, nec vlla pars dignitatis Papalis, quâ Papalis est, ei competat: Sic etsi vnus aliquis è pastoribus Ecclesiæ ordine primus esset, nil habere ea ordinis prærogatiua seipsâ contenta, nec quæsitâ malis artibus, sed oblata, quod iure quis possit tyrannidem aut dominationem appellare, qualem esse Episcopi Romani quam vsurpat potestatem nemo est qui non facilè videat. Nec dubitandum est, primis Ecclesiæ temporibus Episcopum Romanum, inter cæteros Episcopos, hunc Primatum ordinis, omnium consensu fratrum & collegarum, obtinuisse, vnde is sibi gradum fecit ad Monarchiam, & Regnum quod nunc sibi vindicat & vsurpat.

2.
Primatus
ordinis nõ
potest ho-
die habere
locum.

1.

Stante quidem Imperio Romano (quo nascens Ecclesia Christiana continebatur) id non fuit adèò difficile: Nunc verò hoc Statu Reipublicæ Christianæ diuiso & scisso in plurima regna & ciuitates, impeditum admodum id foret, quoniam non nisi Principum consensu obtineri posset vt vnus aliquis cæteris præiret, quod vix sperari potest, propterea quod in hac rerum Ecclesiasticarum politicarumque coniunctione vrendum esset ne in Principum animis graues inde suspiciones orientur. Nam & illum *excessum* ex alicuius Principum subditis deligi oporteret, vel sedem haberet in certo aliquo regno, seu ciuitate, in cuius esset potestate futurus: Vnde grauissima incommoda essent metuenda. Neque verò sic obuiam huic malo posset iri, si ei principatus seu Status aliquis (vt vulgò loquuntur) attribueretur. Sic enim & ipse Dominus foret principibus alijs de causa metuendus, & bellum ipse

vicinis inferret Principibus, & ei vicissim Principes vicini; vnde nascerentur haud dubiè factiones, confæderatione, quales Remp. Christianam continuò ferè agitauerunt & vexarunt, postquam accessit ad dignitatem spiritualem Episcopi Romani Imperij maiestas. An verò caueri possint hæc mala prudentum esto iudicium: Certè caueri posse non videtur. Sed illud videtur efficere vt vnus inter omnes primatus iure diuino debeat obtinere, quod Petro aliquis certè primatus (quis is sit iam supra definitum atque demonstratum est) etiam à Christo est delatus, cuius autoritatem & præscriptum nos necesse est sequi, quicquid nostra ratio repugnare & contra stare videatur. Sed profectò alia ordinis à Christo instituti, alia eorum ad quæ ordo referri debet, quorumque adèò gratiâ ordo omnis instituitur, proculdubio est ratio. Nam res ipsa per se expetenda est, vt pote quæ finis immobilis atque immutabilis est, ordo (si quando res id non patitur) non pari lege nos adstringit. Atque Apostoli pauci numero fuere, & primis nascens Ecclesiæ temporibus vel in vno loco commorabantur, nimirum Hierosolymis, vel in vnum coibant: itaque Collegium constituiebant, & veluti Senarum. Nunc Pastorum ingens est multitudo, iique toto terrarum orbe sparsi sunt: Itaque nec Collegium in terris constituere, nec conuenire illis licet quoadcunquæ malis Ecclesiæ subueniendum est.

2.

Neque verè est quod quisquam id dicat, (quod à nonnullis tamen dici solet) in Concilio Oecumenico si non omnes, at certè præcipuos Pastores adesse. Primum, quia an vllum omnino haberi possit Oecumenicum concilium quæri iure possit. Certè quàm difficile sit omnium seculorum experientia docuit: nostra verò ætate optari possit id quidem certè, & verò debet optari, sperari verò non potest in hac Imperiorum diuisione, atque hoc Ecclesiæ statu. Sed neque (etsi summa inter Reges animorum concordia esset) haberi posset. Atqui rei extraordinariæ gratiâ ordinem instituere ordinarium, id verò per absurdum videtur. Tempus illud expectandum est quo possit Concilium vniuersale celebrari, tum verò sine controuersia vnus aliquis eligendus foret qui Concilio præsser, quem nil esset necesse dimisso Concilio toti Ecclesiæ præssere. Ac ego quidem sic existimo, præter illud Concilium quod Hierosolymis celebratum est, nullum vnquam existisse Concilium quod *vniuersale* proprie potuerit appellari. Nempe eo in concilio Apostoli interfuere, quibus à Christo Domino totius Ecclesiæ cura, supra atque ante omnes, fuit demandata. Nunc tales tantaque præditi autoritate nulli sunt, nec verò vnquam futuri. Summa responsionis hæc est: 1. Primatum illum de quo iam quæstio est, quique concedi posset, esse Primatum tantum *Ordinis*, de quo Papa non admodum iam est sollicitus, non verò *Autoritatis*, & *Potestatis* quem affectat. 2. Primatum illum impossibilem esse de facto, iniquum de iure, hoc est neque posse, neque debere locum habere.

Obicitur
Concilium
Oecumeni-
cum.
Resp.

Iam pauca quædam his sunt adjicienda. Pontifices Rom. tribus præcipuè nituntur rationibus, dum sibi & Petro supremam arrogant autoritatem. Prima est illius qui scripsit glossam in Extrauagantem Bonifacij VIII. de Maioritate

Christi

Rationes
pro prima
tu Papæ.1.
Ref.

Christus, inquit, erat Dei filius, omnia meruerat, in omnibus habebat imperium: Iam verò Dominus Iesus Christus (vt cum reuerentia eius loquar) parum fuisset discretus (blasphemus os) si Petro eandem auctoritatem non tribuisset. Atqui ista Christi potentia quam habet vt naturalis Dei filius, est inuisibilis, infinita, proinde que & incommunicabilis Angelis ipsis, nedum miseris mortalibus: Itaque nec ipsi Christo conueniret ni Deus idem esset. Certè & si ea totius Christi personæ sit, attamen totius personæ est ratione alterius naturæ, videlicet diuinæ, quæ facit vt ea tota persona polleat. Nihil hic necesse est repetere quæ satis fusè iam supra à nobis in hanc sententiam dicta sunt, neque verò monere, non Deum magis quam Reges, vnum aliquem præter filium rei summæ præficere sole- re. Quod verò aiunt, Ecclesiam esse corpus visibile, ceterum visibili atq; aspectabili corpori visibile atque aspectabile Caput conuenire, vanum est: Etenim Ecclesia, quatenus verè Ecclesia est, hætenus inuisibilis est, qua enim verè Ecclesia est, nihil aliud est quam multitudo hominum Christo capiti, & inter se vnus communionem spiritus conjunctorum.

2.
Ref.

Quod verò aiunt, in Ecclesia esse politiam quandam externam. Est ita sanè. At non cōtinuò necesse est vt in hac politia vnus aliquis emineat: vt in Israelis politia, priusquam illi Regem sibi dari potuissent, penes vnum summum ius haud vnquam fuit. Hodieque in ciuitatibus, quas vocant *liberas republicas*, politia certè est, vnus tamen rerum non potitur. Imò verò vbi voluntas Principis pro lege non est, complura iudicia sunt suprema in quibus ius dicitur secundum Legem. Cùm igitur nullus sit præter Antichristum, qui voluntatem suam audeat Ecclesiæ pro lege obtrudere, id cùm vnus Christi proprium sit, omnino inde efficitur, vt quemadmodum iis in regnis, in quibus iure scripto vtuntur, vnus aliquis non præest iuri dicundo, quanquam Rex absit, sed multi: sic in Ecclesia, quæ leges non condit, sed conditas accipit à Christo, id ipsum potiori iure debet habere locum. Profectò longè aliud est *iudicare secundum legem*, aliud *legem ferre*. Neque vero negem Ecclesiam de rebus externis ius condendi leges habere: Sed quemadmodum sine vilo concordie & pacis publicæ detrimento, aut vero imminutione, singulis in Monarchia prouincijs, singulis vrbibus peculiare quidam *politici* modi sunt, sic in Ecclesijs eadem libertas citra scandalum obtinet. Ac mihi quidem parum abest quin tyrannicum videatur, velle ab Ecclesia Dei quam vocant *conformitatem* omnimodam *politiam*, & Rituum exigere. Id Synodis nationalibus & prouincialibus permitti debet, vt statuant quid in illo genere temporibus, locis ac personis conuenientissimum sit. Etiam illud obijciunt, nec prohiberi, neque posse ex Ecclesia tolli schismata, nisi rei summa penes vnum sit. Quod profectò nemo queat satis mirari. Quasi vero obscurū sit, grauissimis Ecclesiæ scissuris primatum hunc vniuersalem causam dedisse. Hinc Oriens ab Occidente fuit diuulsus: hinc Occidēs & concussus & penè funditus cōuulsus: hinc bella, seditiones, tumultus, Regnorum conuersiones, euerisionesque: Hinc fota inter Principes, & Reges, & incensa odia. Quando verò schismata pacem atque otium Ecclesiæ turbarunt, non Monarchia, sed ea, quæ Christus Dominus instituit,

3.
Ref.

4.

Ref.

politici forma, adnitentibus Principibus Christianis sunt sublata. Id quod clarè testantur rerum Ecclesiasticarum politicarumque historiæ, quæ huius rei exemplis, documentisque certissimis plenæ sunt, neque sentiunt diuersum quæ rerum Christianarum vllum habent vsum. Profectò vnica tollendorum schismatum ratio est, si verbum Dei, si Dei spiritum sequamur, quorum altero dirigimur, altero etiam impellimur ad officium faciendum modeste, suo quisque loco. Hætenus si laboratur, *πία βουθνα η δουτικη, η υ αναπληκης εφρυ*.

Iam quod aiunt, vnum aliquem præesse cæteris omnibus debere, qui pastores mittat. Esto id sanè. Sed iam quæstioni superest locus, velint ne hunc vnum per se solum, an verò per alium hac operâ fungi. Atqui prius illud certè nolunt, nam qui pote vt vnus id possit toto terrarum orbe præstare? Si verò per alium id fieri debere intelligunt, an non Christus singulis in regnis, singulis in prouincijs per ordinarios Apostolorum successores id fecerit? Immo tanto melius, quia is est qui Spiritum dat, qui Ecclesiam regit. Diuinitus à Patribus Concilij Carthaginensis dictum est, in Epistola ad Cælestinum vrbis Romæ Episcopum. *Prudentissimè iustissimèque prouiderunt (Nicena scilicet decreta) quæcumque negotia in suis locis vbi orta sunt finienda, nec vnicique Prouincia gratiam Spiritus sancti defuturam. Quæ a iustis à Christi Sacerdotibus & prudenter videatur, & constantissimè teneatur, maxime quia vnicique concessum est. si iudicio offensus fuerit Cognitum, ad Concilia sua Prouincia, vel vniuersale prouocare. Nisi forte quisquam est qui credat, vni cui libet posse Deum nostrum examinis inspirare iustitiam, & innum. rabilibus congregatis in Concilio Sacerdotibus denegari.* At verò Christus adiri non potest, in cælo sedens nimirum ad dextram Patris. Immo multo facilius quam vnus aliquis in terra fastu tumens, & dignitatis suæ tuendæ augendæque, quam gregis Christi alendi studiosior, qui sæpenumerò etiam in eos qui eum velent adire g. assatur, nec vllum sæuitiæ & immanitatis modum facit, nisi quam inexpleta cupiditate appetit prædam, eam deuoret. Quasi verò Christus Dominus se non adi. patiatur; quasi verò non adeatur maximo cum fructu à pijs, quasi verò non prospiciat Ecclesiæ suæ, non mittat Pastores, aut cuiusquam pia vota & preces repellat.

5.
Ref.Obj:
Ref.

6.

Ref.

Postremò, aiunt æquum esse vt Ecclesia præstantissimo genere *politici*, regatur, nullum autem regimen esse dignius Monarchico (id verò iam sumunt pro confesso) vnde efficitur Ecclesiæ regimen esse Monarchicum. Quis verò id neget? Est enim Christus idem sponsus & Rex Ecclesiæ suæ, Ecclesiæ nimirum regimen conscientie regimen est. Porro illud inuisibili ratione, & interna quadam vi obtinet auctoritatem, dum fleantur in obsequium contumaces, vel franguntur etiam & debilitantur non iam vi & armis, sed occulta quadam & cœlesti ratione. Nam Monarchiâ certè visibili foret opus fortasse, si cogendi essent ab Ecclesia homines, & compellendi quadam violentia ad fidem: quod nulla potest fieri ratione cōmodius, quam si vni soli suprema potestas, tanquam Dictatori perpetuo, committeretur; Nunc aliter se res habet. Itaque totius Ecclesiæ Monarchia visibilis non est necessaria. Certè Dominus, quandiu voluit leui & molli

premi iugo colla populi sui, noluit eum regi Monarchico regimine. Quin ipse disertissimis verbis diuersam πολιτείας formam constituit, in qua summam potestatem penes leges, pluribus constitutis iudicibus, esse voluit, quibus ipse, tanquam Rex & Monarcha populi sui, præesse voluit. Cumque quadringentis quinquaginta post annis Israelitæ Regem sibi poposcissent, Deus ea de re per Samuelem grauissimè conquestus est, *Non enim te, inquit, sed me rejecerunt.* Quod si animis reputemus quibus tandem impulsis causis populus Israeliticus, contempto Dei leni & miti imperio, Regem experuerit, deprehendemus facillè easdem propemodum esse rationes, quibus Monarchicum Ecclesiæ regimen commendatur, *præstantiam* nimirum, & *utilitatem* Monarchiæ: Nempe sic existimabant Israelitæ, fore ut inter se arctiori vinculo iungerentur, & aduersum hostes, seu inferendum bellum esset, seu depellendum, potentiores. Hæc eadem hodie prætexunt, qui Tyrannidem Episcopi Romani tueri ac defendere conantur. Ante Regum tempora Israelitæ liberi fuere, vnum Deum Regem nouerant, & Synedrium Iudicesque, quos Deus ipse summittebat prout eius sapientiæ conuenire videbatur. In quo cernere licet imaginem, & veluti faciem Ecclesiæ Christianæ, quæ primis illis temporibus vnum Christum Dominum, & Episcopum Episcoporum agnoscebat, regebatur Episcoporum curâ & vigilantia, inter quos subinde Deus quosdam singulari doctrina eminere voluit, cum Ecclesiæ status & conditio id requirere videbatur. At postquam vnum omnia ad se trahere passa est, Domini iugum mite & lenè obtentu specioso excussum est, tum verò libertas illa & *ισορομία* Episcoporum pessum abiit: inde dissidia & contentiones, dum quisque primatum adfectat, & in coepiscopos iurisdictionem, deinde primò occupanti cæteri vel assentantur, vel apertè repugnant. Vnde natum *χίσμα* Orientalium & Occidentalium Episcoporum, dum nec superiorem Cæsar, nec parem Pompeius ferre potest. Quibus contentionibus lacerata & oppressa demum Ecclesia est; atque eo res deducta tandem est, ut primatus Episcopi Tyranni, vel Dominatus potius, hodie pro totius Religionis Christianæ fundamento habeatur. Quo nequis æquo grauius offendatur, cauit Spiritus sanctus, qui monuit, nascente iam Ecclesia *cepisse agi Mysterium iniquitatis*: quod profectò quid fuerit præter suprematum dici non potest; immò verò tota series orationis apertè ostendit notari ab Apostolo Primatum. Nam etsi Petrus, quæ erat sanctimoniam, sese intra modestiæ limites continebat, tamen cauere non potuit nec exemplo, nec doctrina, quominus iam tum multi plus æquo illi tribuerent, quod tamen immane quantum abfuit ab eo quod Episcopus Romanus sibi vindicat, & assumit quo iure quæue iniuria, per fas & nefas, fraudulentis consiliis, vi nefanda. Sane Apostolus Epist. ad Galatas capite 1. & 2. dedita opera Petri hunc, quem ei multi deferebant, primatum impugnat acerrimè, atque dum eos nominat qui inter Apostolos primi fuere, eius nomen inter Jacobi & Johannis inserit: Nempe, iis tribus Christus nomen imposuerat, & Jacobo quidem & Johanni vnum imposuerat, quo si conjunctim primo loco Apo-

stolus nominasset, eam ob causam Primatum iis tribuere visus fuisset. Sin Petrum primo loco collocasset, id videbatur parum Apostoli instituto conuenire. Sed non licet hinc diutius immorari, itaque hinc finem disputandi faciamus.

MATTH. Cap. XVI.
Vers. 20.

Τὸ τὸ δὲ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα μηδενὶ εἰπωσιν, ὅτι αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ Ἰησοῦ ὁ χριστός ἐστι.

Hoc est,

Tunc interdixit discipulis suis ut nemini dicerent, ipsum esse Iesum illum Christum.

Locus aliquis Scripturæ dici potest insignis vel propter obscuritatem, eamque duplicem, rerum scilicet, aut verborum; vel propter controuersiam aliquam, ad quam definiendam aut confirmandam locus ille ab Hæreticis afferri solet; vel denique propter illustre aliquod dogma quod in eo continetur. Nam ut in cælo, sic & in Verbo Dei res quodammodo se habet: Cæli partes quidem omnes sunt lucidæ, stellæ tamen & sydera reliquis partibus sunt lucidiora: sic omnia quidem in Scriptura sunt illustria, loca tamen alia aliis sunt insigniora. Locus autem iste quem explicandum suscepimus, illustris est ob difficultatem, quæ est non in verbis, sed in re ipsa, non enim caret difficultate quod Christus hinc prohibet Discipulis ne dicant se esse *Christum*. In huius autem loci explicatione expendenda venit, primum vis & pondus verborum, secundò loci sententia erit aperienda; tertio, diluenda erunt quæ contra possunt objici, vltimò, dogmata quæ ex eo elici possunt, erunt demonstranda.

Ad primum igitur quod attinet, occurrit hoc loco verbum *δυσείλιαν*, quod non simpliciter *iusit* seu *prohibuit*, sed *glauiter interdixit* significat. *Δυσείλιαν* enim *diuidere* propriè & *diducere*, vti contra *συσίλιαν* contrahere & quasi *condensare* significat. Vnde postmodum *δυσείλιαν* dicitur de præcepto aliquo singulari (quo scilicet aliquid singulariter præcipitur aut prohibetur) & ab aliis distincto, & quasi diuiso ac separato. Atque hic est vsus huius verbi in Nouo Testamento, rarè apud prophanos & exoticos Scriptores ea significatione occurrit. Hinc autem oritur quæstio, *An Dei præcepta omnia parè eiusdemque sint omnino authoritatis, an verò alia aliis sint grauiora*, hoc est, maioris vel minoris authoritatis. Ad quam Responderetur per distinctionem. Mandata nempe Dei considerari possunt respectu vel authoris, vel materiæ præcepti. Ratione authoris, qui Deus est, omnia æqualis sunt authoritatis, at ratione materiæ præcepti, siue rei quæ præcipitur, non sunt omnia parè authoritatis. Rerum enim quæ præcipiuntur vel prohibentur aliæ sunt *in se bona*, vel *mala*, aliæ verò sunt *ἀσθενεστάτες*. Illæ sunt in se bona in quibus refulget imago Dei qua iustus, bonus & sanctus est, ad quam imaginem in Christo recreati sumus, & quæ (teste Apostolo Coloss,

Quænam reddant Scripturæ locum illustrem.

Ordo dicendorum

Explicatur vox *δυσείλιαν*.

An Dei præcepta omnia eiusdem sint authoritatis.

Res præcepti distinguuntur trifariam.

Coloss. 3. 10.) *consistit in iustitia, pietate, & sanctitate.* Res in se malæ sunt quæ pugnant cum illa Dei imagine: Adiaphoræ verò quæ in se neque bonæ sunt, neque malæ, sed tales euadunt prout à Deo vel præcipiuntur vel prohibentur, quæque Dei imaginem non referunt nisi sub ratione Entis, at non sub ratione boni moralis, hoc est, quâ Deus est Ens, at non quâ iustus & sanctus est. Iam verò mandata Dei de rebus in se bonis vel malis, multo grauiora sunt quàm quæ sunt de rebus duntaxat adiaphoris. Nam quæ sunt in se bona Deus ita præcipit, vt non possit ea non imperare homini, quæ verò in se mala sunt ita vetat & prohibet, vt ea non possit non prohibere. Vt enim non potest se non summè amare, quia ipse summum est Bonum, sic imaginem suam, quâ talis est, non potest non amare; & ea quæ imaginem illam referunt non potest non probare, & homini ad imaginem suam condico non imperare, atque ex aduerso ea quæ cum illa imagine pugnant, & ab ea abhorrent non potest non prohibere. At res adiaphoras potest vel præcipere, vel non præcipere, vetare vel non vetare, prout ipsi videtur id conducere ad finem sibi propositum. Iam verò inter ea quæ in se sunt bona, alia sunt quæ Dei imaginem magis referunt, hoc est, quæ plura habent impressa imaginis Dei (quæ in veritate, iustitia & sanctitate lita est) vestigia, alia sunt quæ pauciora & obscuriora, quæque idèd minus Dei imaginem referunt. Et inter ea quæ in se mala sunt, alia sunt quæ magis, alia quæ minus ab illa imagine abhorrent & recedunt. Quæ Dei imaginem magis referunt, ea vt à Deo magis probantur, sic ab ipso hominibus magis commendantur & præcipiuntur. Contra, quæ ab illa imagine magis abhorrent, ea seuerius ab eo prohibentur quàm quæ minus cum imagine illa pugnant: verbi gratia, Mandata primæ tabulæ seuerius præcipiuntur quàm mandata secundæ, quia in illis magis refulget imago Dei. Et in secunda Tabula seuerius parricidium quàm adulterium prohibetur, quod illud magis quàm istud pugnet cum imagine Dei. Atque hoc pacto variant Dei de rebus in se bonis vel malis mandata, maiorisque sunt vel minoris autoritatis, prout in se magis vel minus referunt Dei imaginem, vel ab ea magis vel minus abhorrent.

Eodem modo se res habet in Adiaphoris. Nam cum res adiaphoræ neque sint in se bonæ, neque malæ, sed bonæ tantum aut malæ prout ad finem in se bonum vel conducunt, vel ab eo abducunt, quo facilius & melius, vel minus benè aut facillè deducunt ad illum finem, eo etiam magis vel minus à Deo præcipiuntur, & quo magis vel minus à fine abducunt, eo magis vel minus ab eo prohibentur. Finis autem ille quem Deus in præceptione vel prohibitione rerum *ἀδιαφόρων* sibi proponit, duplex est. Primus vt creaturæ suæ obedientiam probet, vt quem Adam prohibuit esum fructus arboris scientiæ boni & mali, Abrahæ verò præcepit immolationem filij: atque ea quæ sunt eiusmodi seuerissimè à Deo præcipiuntur vel prohibentur. Secundus, vt hominem per ea tanquam per media ad finem aliquem in se bonum deducat, vel à fine in se malo abducatur atque reuocet. Cumque ad finem variis mediis perueniri possit, Deus pro arbitrio, ac prout Sapientia sua id iudicauit optimum,

hæc vel illa media elegit, quibus hominem ad finem illum in se bonum deduceret, eaque illi propterea præcepit. Sic Deus Cæremonias sub Lege instituit, Sacramenta item sub nouo federe. Contra, quæ voluit, quibusque pro sapientiâ suâ iudicauit hominem abduci posse à fine in se bono, ea illa prohibuit. Iam verò inter ea quibus homo ad finem in se bonum deduci potest, alia sunt quæ maiorem, alia quæ minorem cum fine illo habent connexionem, hoc est quibus melius & facilius, vel minus benè & facillè finis ille obtineri potest. Illa quæ maiorem habent cum fine connexionem, grauius præcipiuntur, quæ minorem, minus grauius & seuerè iubentur: atque ita præcepta, quæ de rebus illis sunt instituta, maioris etiam sunt, pro ratione illa, vel minoris potestatis atque autoritatis: exempli gratia, Deus nos orare præcepit, vt scilicet per preces nos deducat ad aliquid in se bonum, ad obtinenda nempe beneficia ipsius cœlestia: cumque preces medium sint quod arctissimam habet cum fine illo connexionem, propterea nihil precibus grauius à Deo præcipitur, nihil magis hominibus ab eo commendatur. Item, alia sunt quæ magis & longius, alia verò quæ minus propiusve abducunt à fine bono hominem, vnde fit vt alia magis, alia minus seuerè prohibeantur. Iam verò ea mandata quæ sunt de rebus adiaphoris, minoris sunt ponderis atque autoritatis quàm ea quæ sunt de rebus in se bonis vel malis, quia ista Deus non potest non præcipere vel prohibere, illa verò potest & potuit non præcipere quæ præcepit, vel non prohibere quæ prohibuit.

Hæc distinctio rerum in se bonarum, malarum, & *ἀδιαφόρων* obseruanda est, maximum enim habet vsum in Theologia, adeoque in quaestione illa definienda quæ inter Theologos mouetur, *verum res sint idèd bonæ quia Deus eas vult & præcipit, malæ quia eas vetat, an verò eas præcipiat & vetet quia sunt in se bonæ vel malæ.* Ad quam Respondetur per superiorem distinctionem. Res in se bonas, quia Dei imaginem referunt, non ideo esse bonas quia Deus eas præcipit & vult, sed Deum potius eas velle & præcipere quia in se bonæ sunt, tamq; absurdè dici res illas ideo esse bonas quia Deus eas vult, quàm absurdè diceretur, Deum idèd esse summum Bonum quia se summè amat, cum potius idèd se summè amet, quia est summum Bonum. Pari modo dicimus ea quæ sunt in se mala, utpote imagini Dei aduersa atque repugnantia, non ideo esse mala quia Deus ea prohibuit, sed contra, ea ideo prohiberi à Deo quod illa sint in se mala.

Iam vt hæc distinctio huic loco applicetur, dicimus, Præceptum hoc Christi esse de re non in se bona, sed *ἀδιαφόρων*, & quidem quæ rationem habet mediij ad finem, nam prædicatio Euangelij est medium, & veluti instrumentum, quo fides ingeneratur, *fides nempe est ex auditu, auditus autem ex verbo Dei.* Idèd autem Christus hoc interdicit, quia tum non simpliciter erat necessarium ad salutem scire in specie Iesum Nazarenum esse Messiam, poterat enim salutum obtingere sine hac speciali cognitione, ex fide generali in Messiam venturum, uti mox ostendetur. Atque hæc de vi & pondere vocis *δις ἑλεον.*

Sequitur ipsum Christi mandatum, quo illis

horum Mediorum alia aliis sunt cum fine coniunctio ra.

Distinctio nis superioris vltus.

Quale sit Christi hoc loco interdicitum.

Expeditur

Applicatur distinctio. i. quoad res bonas & malas.

2. quoad Adiaphoras.

quæ sunt Media ad finem, non finis ipse.

hoc Christi interdictum.

interdicit ne euulgent se esse Christum Iesum. Vbi obseruandum est, Christum non prohibere ipsis quominus dicant esse Messiam, sed duntaxat, ne dicant ipsum esse Messiam, cuius hæc est ratio, quod doctrina esset inter Iudæos notissima venturum esse Messiam, itaque non prohibet Discipulis ne hoc doceant, prohibet verò ne dicant se esse illum Messiam, ob rationes quæ mox proferentur, certo enim consilio id prohibuit Christus Discipulis. Sententia itaque loci facilis est & aperta, sed dubia quædam hinc oriuntur quæ (vt initio proposuimus) diluenda sunt. Fuerunt olim, & sunt etiam nunc hodie, Hæretici qui negant appellationem *Filij Dei* denotare aliquid essenziale Christo, eaque significari contendunt munus duntaxat ipsius Mediatorium, idque ex hoc loco sic putant se posse euincere. Petrus (huius capituli vers. 16.) reliquorum Apostolorum veluti nomine confessus fuerat, *Christum esse Dei vni filium*. Vbi eum hac de confessione collaudauit & commendauit Christus, hoc versu Apostolis vetat, ne hoc ipsum, quod per os Petri veluti confessi fuerant, vlli edicant atque euulgent. Quare quod versu 16. Petrus significauit his verbis, *Tu es filius Dei vni*, hoc ipsum alijs, sed æquipollentibus, videtur hoc versu significare, his nempe, *se esse Christum Iesum*: Itaque appellatio illa *Filij Dei vni* denotat munus Mediatorium, quo functus est homo ille Christus Iesus. Huic loco duos alios adiungunt, quibus idem se probare posse confidunt, illum nempe qui habetur Iohan. 10. 34. Vbi quum Iudæi Christo blasphemiam impingerent quod se dixisset *filium Dei*, vindicat se ab ea calumnia Christus quum respondet, *Nonne scriptum est, dixi, Dyaboli. Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura, cur vos me, quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, dicitis blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum*: quibus verbis videtur indicare, appellationem seu titulum *Filij Dei*, quem Iudæi blasphemum contendeabant, nihil aliud significare nisi munus illi à Patre impositum, & ad quod peragendum missus in mundum fuerat, eodemque pacto sese *filium Dei* dixisse, quo Magistratus *Dij & filij Altissimi* in Scriptura dicuntur. Alter locus quo abutuntur habetur Heb. v. vers. 4. 5. vbi Apostolus dicit, *Christum non sibi sumpsisse hunc summi Sacerdotis honorem, sed ei impositum esse munus illud ab eo qui dixit ipsi, Tu es filius meus, ego hodie genui te*. Quibus verbis indicat (inquiunt) Apostolus Patrem hac Christi compellatione, *Tu es filius meus*, constituisse eum summum Sacerdotem, ac proinde appellationem *Filij Dei* designare munus duntaxat Sacerdotale seu Mediatorium.

Appellatio Filij Dei hic secundum Socianos, significat Munus Mediatorium, quod probant.

1.

2.

3.

Sed refelluntur, nã hæc appellatio significat,

naturam eius Diuinam, quod probatur.

ex Rom. 1. 3. 4.

Hic tria nobis sunt facienda. Primò, probandum nobis erit ex Scriptura, appellationem *Filij Dei* significare aliquid Christo essenziale, hoc est, Naturam, vel Personam eius diuinam. Secundò, respondendum erit ad illa Hæreticorum objecta. Tertio, ostendendum erit eorum argumenta præter rem esse, neque eos inde propositum suum euincere, nempe Christum non esse Deum. Ad primum ergo quod attinet, primus Scripturæ locus, vnde probatur titulum *Filij Dei* designare aliquid Christo essenziale, habetur Rom. 1. vers. 3. 4. vbi Christus dicitur *factus ex Davidis semine secundum carnem, declaratus autem filius Dei in potentia & p̄d̄ma āgiuōis*. Vbi quo-

modo secundum Carnem denotat humanam Christi naturam, sic etiam *κ̄̄ p̄d̄ma āgiuōis* designat Diuinam eius naturam, non verò munus aliquod ei impositum: cumque secundum hanc naturam sit & dicatur *Filius Dei*, sanè appellatio *Filij Dei* denotat aliquid Christo essenziale, Personam nempe eius diuinam. Excipiunt ad locum illum Hæretici, verbis illis *κ̄̄ p̄d̄ma āgiuōis*, non significari naturam diuinam, sed modum, seu rationem generationis Christi secundum humanam ipsius naturam, secundum quam conceptus fuit de Spiritu sancto. Huic effugio opponimus primò locum Dan. 19. 24. vbi *Sanctus sanctorum* dicitur *ungendus*. Nam illic *Sanctus sanctorum* est subiectum, *ungendus* verò attributum. Itaque quod Christo est essenziale, nempe eius Persona, significatur his verbis *Sanctus sanctorum*, munus verò eius Mediatorium voce *unctionis*. Cum itaque loco illo Danielis diuine Christi natura significetur hoc titulo *Sanctus sanctorum*, cur mirum aut nouum videatur Hæretico, si Rom. 1. vers. 4. eadem diuina Christi natura significatur vocibus illis *κ̄̄ p̄d̄ma āgiuōis*? Opponimus secundò verba Angeli ad B. Virginem, Luc. 1. 35. *Virtus altissimi obumbrabit te, vnde etiam quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*. Significat enim Angelus virtute Dei opus fuisse ad Christi conceptionem, vt qui inde nasciturus erat diceretur Filius Dei. Iam verò si appellatio *Filij Dei* designaret munus duntaxat mediatorium, & si homo ille quem oportebat hoc munus suscipere, non idem Deus esse debebat, nihil opus erat virtute Spiritus sancti ad hominis *ψ̄̄λο̄* conceptionem, cui munus eiusmodi eret imponendum. Deinde & hoc in verbis illis venit considerandum, quod *Sanctum* ab Angelo vocatur id quod in Christo est essenziale, nam (inquit Angelus) *quod ex te nascetur Sanctum*, & illud ipsum essenziale vocatur ab eodem *Filius Dei*. Itaque hinc duo efficiuntur, primum quod *Filius Dei* designat aliquid in Christo essenziale, secundum quod illud essenziale dicitur *Sanctum*. Itaque nouum nec absurdum est, ut natura Christi diuina dicatur ab Apostolo, Rom. 1. 4. *κ̄̄ p̄d̄ma āgiuōis*. Obseruandum item est hoc quod Angelus dicit *ὁ ἁγίος π̄̄ς*, non verò *ὁ ἁγίος θε̄̄ς*, quod significatur non hominem illum, qui nasciturus erat, dici *Sanctum* concretè, seu adiectiuè, sed naturam Diuinam in eo appellari *Sanctum* discretè, siue substantiuè. Atque sic responsum esto effugio hominis Hæretici, ad Apostoli locum, qui est Rom. 1. 3. 4.

Exceptio ad locum illum.

Ref. 1.

Explicatus locus Luc. 1. 35.

Alterum testimonium quo probari potest appellationem *Filij Dei* designare non munus, sed naturam in Christo diuinam, petitur ex formula Baptisnatis, *Baptizo te in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti*. Cum enim in ea appellatio *Patris & Spir. sancti* designet personam, non verò officium aliquod, æquum est, vt & nomen *Filij* designet personam, secundam nempe S.S. Trinitatis hypostasim, non verò Personæ illius munus seu officium. Tertium testimonium petitur ex iis Scripturæ locis, quibus nobis commendatur Dei erga genus humanum charitas summa, in eo quod filium pro nobis tradiderit, vt Iohan. 3. 16. *Ita Deus dilexit mundum, vt filium suum unigenitum dederit, &c.* Item, *Qui proprio Filio non percipit, sed pro nobis omnibus eum tradidit, &c.* Rom. 8. 32. Nam si iis in locis *Filij* vox munus duntaxat Christo impositum significaret, frigida esset

Probat. ex formula Baptisnatis.

3.

4. *effet hæc charitatis Dei commendatio ad Apollolo instituta, neque enim res tanta est dedisse hominem qui inuere fungeretur mediatorio, præ eo quo i est dedisse proprium & consubstantialem sibi filium, in hoc enim multò maxima elucet Dei charitas. Quin & vox *Ungentis*, quæ habetur Iohan. 3. 16. satis ostendit verum esse quod nos volumus, & Hæreticos refellit. Quarta ratio seu Scripturæ testimonium petitur ex his locis in quibus Christi obedientia summa prædicatur, nam ex eo maxime exaggeratur quod Dei Filius fuerit, ut Heb. 5. 8. *Quamuis Filius esset, tamen ex his quæ passus est obedientiam didicit.* Obedientia illa non esset tantopere deprædicanda, si Christus *ψαλὸς ἀβραῶν* & mera creatura duntaxat esset, non verò ipse Dei Filius Patri consubstantialis. Deinde, si appellatio *Filij* munus designat, hic esset verborum Apostoli sensus, *Quamuis Mediator esset, tamen ex his quæ passus est obedientiam didicit*, hoc verò idem est ac si diceret, *quamuis esset Mediator, tamen fuit Mediator*, nam munus Mediatorium versabatur in obedientia illa de qua illic est sermo.*

5. Quinta & vltima ratio petitur ex Heb. 3. 5. ubi Christus ab Apollolo Mosi confertur & præfertur. *Nam Moses* (inquit) *constitutus fuit supra domum Dei ut seruus, Christus verò ut Filius, & tanto maiore honore dignus iudicatur quam Moses, quanto domo dignior est is qui condidit domum: qui autem omnia condidit, Deus est.* Vnde duo conficiuntur, primum, Christum, domum Dei condidisse, & esse Deum, quia qui omnia condidit Deus est. Alterum, appellatione *Filij* designati diuinam eius naturam, secundum quam omnia condidit, etiam domum Dei seu Ecclesiam, cui ut Filius præpositus est, & quam, quæ Deus est, condidit. His argumentis & Scripturæ locis probatur appellatione *Filij* designari diuinam Christi naturam.

Sequitur iam ut locis Scripturæ, & argumentis quæ inde ab Hæreticis deducuntur, respondeamus. Primum itaque ad hunc ipsum locum quem præ manibus habemus: Respondemus, mutilam ab iis afferri Petri confessionem, non enim tantum dixit Petrus, *Tu es Filius Dei*, sed, *tu es Christus, Filius Dei viui*: nempe duo fuerunt in Petri confessione, vnum, Christum esse Messiam; alterum, eundem esse Filium Dei viui. Vnde pater illa duo esse manifestè distincta, & diuersa significare, *Christum, & Filium Dei*. Christus autem, in hoc suo interdicto, satis habet vetare Apostolis, ne dicant se esse *Christum Iesum*, quia id vetando simul eadem operâ vetat, ne dicant se esse *Filium Dei*: non quod *Filius Dei & Christus* idem significant, sed quod quicumque est *Christus Iesus*, idem necessariò sit *Filius Dei*, cum nemo munus Mediatorium exercere queat nisi qui idem Deus sit. Potest quidem esse Deus absque hoc officio, at non potest esse hoc officium absque Deo.

Ad locum autem qui est Iohan. 10. 34. Respondemus, Christum eo loco non explicare qua ratione, & quo sensu sit, dicatque se esse Filium Dei, sed Iudæos duntaxat malitiæ conuincere, qui ipsi tanquam atrox aliquod facinus obiciebant, quod cum homo esset diceret se Dei Filium: hoc nempe vult, quum Deum Patrem suum dixit, se nihil sibi eo tribuisse quo Iudæi offendi debuerint, vel quod videri deberet ipsis nouum, cum vulgata & familiaris ipsis esset

ex Lega, illa *Deorum & Filiorum Dei* appellatio tributa & concessa quibusdam hominibus. Verba igitur Christi sic sunt accipiendæ, quasi diceret, *Esto, sicut nudus ac murus homo, uti vultis, quia tantopere offendimini, meque blasphemum ideo iudicatis quod me vocem Dei filium, quasi novum & vobis inauditum titulum mihi tribuam? cum tamen hoc sit in Lega vestra familiarissimum, ut qui à Deo ad munus aliquod singulare & eximium, Dei nomine inter homines peragendum, missi sunt (quales sunt verbi gratia, Reges & Magistratus) Dei & Filij altissimi vocentur. Cum itaque negare non possitis, me a Patre missum & sanctificatum esse ad munus hoc, quo iam inter vos fungor, peragendum, quod satis testantur opera illa quæ à me fieri videtis, causa nulla est cur blasphemiz crimen mihi propterea impingatis, quod Deum dicam Patrem meum. Non e go (quod volunt Hæretici) Christus isthic docet se non alia ratione esse Dei Filium, quàm quomodo Iudices & Magistratus *Dij & Filij Dei* vocantur, sed Iudæorum calumniam duntaxat, eo quo diximus modo, refellit.*

Atque hic obseruandum est, obscuriorem fuisse totius salutis humanæ *οικονομια* rationem ante Christi resurrectionem, & eius in cælum ascensum, vnde & ante tempus illud obscura fuit de Christi diuinitate cognitio. Christus quidem nunquam negat se esse *Deum, Dei Filium*, imò non detrectat hominum ad se venientium adorationem, at non tamen exerte & aperte dicit se esse Deum: Deus nempe prout videbat decere Sapientiam suam, apertam huius mysterij notitiam differebat ad resurrectionem vsque Christi, eiusque in cælum ascensum, & Spiritus sancti in corda fidelium missionem. Vnde est quod Paulus Act. 13. 33. dicit, Deum post resurrectionem demum Christo dixisse, *Tu es filius meus, ego hodie genui te*, non quod tum demum coepit esse Filius Dei, & ab eo gigni, sed quia tum Deus potentissimè per resurrectionem declarauit Christum esse filium suum. Hic enim est Scripturæ mos ut res tum dicantur fieri vel nasci quum manifestantur & sese produnt, ut quum Salomon Prouerb. 17. 17. ait, *Amicum nasci in die malo*, hoc est, tum sese prodere quum premit nos angustia. Quare ex illa reuelationis *οικονομια* Christus non hæc negat se esse Deum verum (quod tamen faceret, si, ut volunt Hæretici, diceret se non aliter esse Dei filium, quàm quomodo Iudices dicuntur *filij altissimi*) sed potius hominibus colligendum relinquit, ex verbis suis, se esse verè Deum, verum & naturalem Dei Filium.

Postremò ad locum Heb. 5. 4. 5. Respondetur primò per *κτῶν*, Nam si (ut volunt Hæretici) verbis illis *Tu es filius meus, &c.* Christus est constitutus Mediator, sequitur Christum non fuisse Mediatorem nisi post resurrectionem, cum (teste Paulo Act. 13. 33.) Pater demum post resurrectionem illi dixerit, *Tu es filius meus, ego hodie genui te*. At verò ne ipsi quidem Hæretici ausint dicere, Christum demum post resurrectionem constitutum fuisse Sacerdotem. Resp. secundò, nihil aliud posse ex dicto Apostoli elici nisi hoc, Christum ab eo vocatum esse ad munus Mediatorium à quo genitus est, & à quo dictum est ei, *Tu es filius meus*, quod nos non

Obscurior fuit de Christi diuinitate cognitio ante scensum eius in cælum.

Vindicatur Scripturæ loci à Sociis hinc supra adducti.

1.

Vindicatur 3. locus.

negamus, negamus tantum verbis illis, *Tu es Filius meus*, Christum constitutum fuisse Mediatorem. Nam licet Pater, etiam ante resurrectionem testimonium illi perhibuerit, tamen quoniam ad resurrectionem usque Christus in infirmitate veluti circumvallatus fuerat, & morti obnoxius, vocatio eius ad munus Mediatorium obscurior ad illam usque diem fuit, verum ubi deposita mortalitate gloriosè resurrexit, & in cælum ascendit, tum propriè palàm omnibus veluti declaravit, Christum & filium suum esse, & ad munus Sacerdotale vocatum esse. Itaque verbis illis *Ego hodie genuite*, &c. non continetur institutio Christi in munere Mediatorio, sed declaratio & patefactio quod Filius sit, ac proinde non vltro eum inuolasse in illud munus quo defunctus est, sed ad id vocatum fuisse à Patre.

Socinianorum argumenta sunt præterrem.

Atque sic responsum est ad Hæreticorum illorum argumenta. Ostendendum iam nobis est, argumenta illa esse præter rem. Non enim iis assequuntur quod volunt, imò verò sententiam suam eunt euersum. Nam quamuis probassent appellatione *Filij* designari munus Mediatorium, non tamen inde euicissent propositum suum, Christum nempe non esse verè Deum. Etenim munus illud tantum est, vt à nullo peragi possit qui idem Deus non sit.

Aduersus interdictum Christi obijciuntur duo.

Iam respondendum iis quæ aduersus hoc Christi interdictum obijci, & afferri possunt Dno autem obijci posse videntur, nempe interdictum illud videri pugnare primò, cum Dei bonitate, secundò, cum eius Sapientia. Ac cum bonitate quidem, quia Christus hoc interdicto videtur impedire fidem, & fouere incredulitatem; Fides enim hominum animis ingeneratur per prædicationem Euangelij, quam qui impedit & prohibet, fidem impedit: Christus autem cum vetat Discipulis ne dicant se esse Christum Iesum, quæ summa est Euangelij, videtur eius prædicationem impedire.

2.

Cum Sapientia autem Christi pugnare videtur hoc interdictum, siquidem iam antea amandacat Discipulos ad prædicandum Euangelium, vti patet ex capite 10. vers. 6. 7. huius Euangelij, hoc itaque interdicto videtur consilium mutasse, quod non est Sapientis. Sed ad prius illud respondemus per distinctionem, nempe aliud est credere in Messiam, aliud verò credere hunc singularem hominem esse Messiam. Aliud enim est tenere & nosse essentiam rei alicuius, aliud nosse essentiam illam in hac vel illa esse materia: exempli gratia, potest quis nosse quid sit triangulus, qui tamen si illi offeratur triangulus in materia aliqua, auro puta, vel ære aut ligno, opertus panno aut alio velo, ignoret an materia illa sit triangularis necne. Sic aliud est scire quid sit Messias, siue nosse esse Christum Redemptorem, aliud quis sit Messias, hoc est, scire hunc hominem esse Messiam, nam prius illud est scire veluti formam rei, posterius istud est quasi nosse materiam informatam, hoc est, formam in hac singulari esse materia. Sic etiam aliud est scire quid, seu qualis sit Antichristus, aliud, quis sit Antichristus, potestque fieri vt aliquis sciat qualis sit Antichristus, qui tamen nesciat quis sit Antichristus. Jam verò Christus non interdicat Discipulis prædicationem Messia, hoc est, non vetat ne dicant esse aliquem Redemptorem, hæc enim fuit doctrina in Israele notissima; sed prohibet duntaxat ne dicerent se esse Messiam & Redemptorè illum. Hoc autem non pugnat

cum Christi bonitate, siquidem salus potuit tum obtingere credentibus esse Messiam, etiam si nondum crederent hunc hominem Iesum Nazarenum esse Messiam.

Verum id ipsum non caret difficultate, quod scilicet non sit necessarium ad salutem credere illum esse Messiam qui reuera est Messias. Atque hinc obseruandum est duplicem esse ignorantiam, alia nempe est affectata, alia quæ est mera simplicitatis: verbi gratia, si quis sit qui putet patrem non esse colendum, is certè scelestus est, non enim debet nescire patrem esse colendum: At si quis ignoret quis sit pater, propterea que cum non colat, non est reus contempti patris. Sed si validis argumentis pater se illi probauerit, ipse autem argumenta illa eleuet atque oppugnet, ne agnito patre teneatur eum colere, affectata est ignorantia illa, & à malitia atque odio proficiscitur. Ita si quis sit qui nesciat omnino esse Messiam, seu Redemptorem generis humani, non potest is seruari, est enim crassa illa & effectata de Mediatore ignorantia, quæ eum reum peragit: At si alius sit qui sciat quidem esse Messiam seu Mediatorem, sed nesciat quis sit ille Mediator, non peccat si in eum non credat, si eum non habeat pro Mediatore. Exempli gratia Cornelius Centurio, priusquam Petrum audiuisset, non ignorabat esse Messiam, nam hoc edoctus erat à Iudæis quibus nomen iam suum dederat nondum tamen sciebat quis esset ille Messias, quare tum habuit excusabilem de Christo ignorantiam, vtpote quæ esset mera simplicitatis, siue (vt loquuntur in Scholis) *pura negationis*, ac propterea seruari potuisset per fidem illam quam tum habebat de Messia venturo. Verum, si post auditam Petri prædicationem idem non credidisset Christum Iesum esse Messiam ignorantia eius fuisset affectata, nec seruari potuisset ex generali, quam de Messia habebat, fide. Sic Iudæis post auditam Christum eiusque Apostolos; nullam habuerunt istam excusationem si in Christum non crederent, ignorantia enim eorum affectata fuit, & profecta ex malitia. Ita videmus ignorari posse sine peccato quis sit Messias, posseque aliquem saluum fieri eum non credat hunc esse Messiam, modò ne sit affectata eius ignorantia. Vnde liquet Christum hoc suo interdicto non impedire fidem, aut fouere incredulitatem, quando cum fidem non impedit per quam potest quis consequi salutem.

Instant.

Ref. per dist. 7.

Simili illustratur.

applicatur dist.

Exempl.

Sed hinc rursus quæritur, *An cum Dei summa bonitate stare possit quod non omnibus dederit, & reuelarit verbum suum.* Respondeo, Bonitatem Dei ergo creaturas esse merè voluntariam atque arbitrariam, nisi quum est aliquid in creatura quod referat Dei imaginem quæ sanctus est. Nam cum Deus non possit odisse imaginem suam, sed illam (vti supra ostensum est) amet necessè est, fieri etiam non potest vt creaturam suam non amet, in qua refugere videt imaginem suam. At quum Dei imago non refulget in creatura, imò verò aliquid est ab illa imagine abhorrens, & illi repugnans, tum Sapientia moderatur Bonitatem. Cum itaque omnes omnino homines destituti essent Dei imagine, omnes quidem ad pœnitentiam vocauit, sed alios illustriori modo per Verbum, alios obscuriori per opera creationis & naturæ, prout Sapientia ipsius visum est ista dispensare. Quare quod omnibus non reuelauit Verbum suum, non pugnat

Quod Deus non omnibus reuelauit Christum.

non pugnat cum Dei bonitate.

pugnat

pugnat id cum eius bonitate, quin potius in eo elucet magna eius bonitas, quod nunquam reliquerit se *αὐτῶν*, absque testimonio. Atque hic argumentum habemus pro Prædestinatione, nam quod Deus huic plus indulget, illi verò minus, cum ambo naturâ pares sint, & quidem quia ei sic visum & libitum est, quid aliud est illud quàm executio decreti Prædestinationis? nam nihil agit Deus in tempore, quod non ab æterno decreverit agere, atque eiusmodi decretum est Prædestinatio. At dices, si Deus nullo modo patefacisset reprobis Evangelium, an dici possent rei contempti Evangelij? Respondeo. Eodem modo dicerentur rei, quomodo Diaboli. Diabolus autem non est reus quod Evangelium oblatum respuerit, Christus enim nunquam est ipsi oblatum, sed idèd dici potest reus, quod hominibus Evangelium inuideat, & prædicationem eius impedire conentur. Atque sic demonstratum est, interdictum Christi non pugnare cum ipsius bonitate.

Videndum iam an pugnet cum eius Sapientia, arguarque aliquam in eo inconstantiam & consilij mutationem. Minimè id verò. Nam primò, Christus non prius discipulos emiserat ad prædicandum propriè dictum Evangelium, ipse hoc sibi seruabat (quod est obseruandum) Christo enim viuente adhuc ipsi fuerunt tantum Discipuli, iam autem Discipuli non est, viuente & vidente Magistro, docere. Emiserat quidem iam antea eos Christus, sed vt auditores & discipulos ipsi præpararent: Non itaque propriè loquendo docebant in prima illa legatione Apostoli, sed animos potius hominum erigebant, & præparabant in expectationem futuri Messiaë, quod vel ex verbis Christi ad ipsos liquet, Matth. 10. 23. priusquam peragraveritis vrbes Israelis veniet Filius hominis significans se ad hoc eos mittere, vt aduentum suum hominibus nunciarent. Secundò, quomuis diceremus Christum Apostolos prius emisisse ad prædicandum Evangelium, nulla ramen hic esset in eo inconstantia, & consilij mutatio. Is enim non dicitur consilium mutasse, qui quum aliquid ad tempus vult, exacto illo tempore definit illud velle, sed tum demum est in aliquo inconstantia, quum aliquid ad certum & præstitutum tempus vult, interim, nondum exacto illo tempore, mox mutato consilio definit id velle. Christus itaque potuit velle vt Apostoli ad tempus Evangelium prædicarent, dein exacto illo tempore potuit, sine consilij mutatione, illis prædicationem illam interdiceret. Sic voluit Deus ad tempus Legem ceremoniale obseruari, postea, exacto illo tempore eam, sine consilij mutatione, non amplius vult obseruari.

At quæres, Cur tandem, & quo consilio, Christus noluerit Discipulos suos tum prædicare Evangelium? Multi multa hic dicunt, Nos simpliciter respondemus primò, id ab eo factum esse quia Discipuli, instante Christi morte, & conturbatis ob eam ipsorum animis, non erant tum idonei tantæ rei prædicatores. Nam quos Deus mittit ad insigne aliquod facinus, eosdem etiam simul armat insigni vi & robore Spiritûs, nec vult quemquam mittere qui non sit sibi conscius idonei roboris: quare, nondum plenè missò Spiritu Sancto non erant Discipuli ad rem tantam satis idonei. Secundò, Cùm Christus Discipulos esset brevi relicturus, noluit eos eâ onerare inuidiâ quam necessariò

affert secum Evangelij prædicatione, sed eos voluit expectare donec validè corroborati essent à Spiritu Sancto, quod tum demum factum est, quum post ascensum in eius cælum missus est in eos Spiritus Sanctus. Atque in hoc elucet Christi in Discipulos charitas, quos quamdiu cum iis fuit & conuixit, fouit impensè, vnde etiam eos interrogat, *Quamdiu fui vobiscum, & misi vos absque crumena, &c. num aliquid defuit vobis?* Ipsi verò dixerunt, *Nihil. At nunc, inquam, qui crumenam habes, sumat eam similiter & peram, &c.* Luc. 22. 35. innuens eos longè durius habitum iri postquam ab iis recessisset.

Postremum, quod in explicacione huius loci proposuimus nobis faciendum, hoc est, Dogmata iudicare quæ ex eo elici possunt. Ea autem breuiter sunt ista. 1. Non semper esse prædicandum Evangelium & vbique, sed circumstantias loci, temporis & personarum esse obseruandas. Deus, exempli gratiâ, non vult iam nos derelictâ statione nostrâ excurrere in Hispaniam, vel ad Indos, atque isthic prædicare Evangelium, hoc enim esset fortè canibus & porcis margaritas obijcere. 2. Omnia præcepta non esse æqualia, siquidem Deus alia aliis grauius interdicit, seuertiusque prohibet. 3. Christus est qui clauem habet Davidis, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, mittit enim quum vult, cohibet etiam quum ipsi libet Discipulos, ne dicant se esse Christum Iesum. Atque hæc circa locum istum dicta sunt.

MATTH. Cap. XVI. Vers. 27.

Μέμνη εἶ οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἀγγέλωσιν αὐτὸν, καὶ τότε ἕσονται ἐνώπιον τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

Venturus est enim Filius hominis in gloria Patris sui, cum Angelis suis, atque tunc reddet vnicuique secundum facta eius.

Locum istum nobilem & illustrem fecerunt Luce, quæ hodie ferunt atque agitantur, Controuersiæ. Prima est Vbiquitarianorum, qui refugientes dogma Transsubstantiationis, in aliud non minùs, aut verò magis etiam absurdum delapsi sunt, quum volunt Christi corpus esse aut in, aut cum, aut sub pane, quod vt probent, contendunt esse vbique. Quia verò tam absurdo dogmati querendum erat subsidium, confugerunt ad excellentiam naturæ humanæ Christi, quam aiunt per vnionem hypostaticam cum Diuina cooptatam esse in communionem omnium prioritarum diuinarum, adeoque nihil absurdi esse si corpus eius, cum per illam communionem adeptus sit omnipræsentiam, dicatur esse in, vel cum, vel sub pane. Conquisita sunt igitur vndique ab ipsis omnia Scripturæ loca, quæ aliqua cum specie videntur humanæ Christi naturæ proprietatem aliquam Diuinam tribuere, atque inter ea locus iste non est ab ipsis prætermisus, quem in causæ luce patrocinium trahunt: hoc enim loco putant Christo, quâ filius est hominis, hoc est, (inquiunt) quatenus est homo, tribui Majestatem gloriam, atque potestatem Diuinam, vtpote cui tribuitur hæc potestas iudicandi mundum, & vnicuique reddendi secundum opera eius. Quod si potestas illi tribuitur diuina quâ homo, sequitur

Dogmata ex hoc textu elicienda.

- 1.
- 2.
- 3.

Loco isto abutitur, i. Vbiquitarianij.

Christi interdictum non pugnat cum eius Sapientia. Quod ostenditur.

1.

2.

Ratio in terdicti Christi duplex.

1.

2.

ur & potentiam diuinam illi, quâ homo est, conuenire, potestas enim potentiam præsupponit necessariò. Si diuina potentia, seu omnipotentia, illi conuenit quâ homo, certè & omnipotentia illi conueniet, nulla enim ratio est, cur vna magis quàm alia proprietas Diuina illi competat. Altera Controuersia est Pontificiorum qui hoc acriter aduersus nos tuentur, *Hominem non fide sola; sed operibus etiam apud Deum iustificari*, quod vt probent hæc trahunt locum istum, *Filius hominis reddet vnicuique secundum opera eius*. In huius autem loci explicatione, vt vtraque illa controuersia definitur, ordo à nobis iam prius institutus, seruabitur: primò nempe vim verborum expendemus, secundò loci totius sententiam colligemus; tertio, concludemus inde atque definimus vtramque quæstionem.

Primum ergo expendendus nobis venit titulus ille *Filius hominis*, quem passim in Euangelio Christus sibi tribuit, vera enim appellationis illius ratio cognita primam Ubiquitarianorum controuersiam, quam ex hoc loco mouent, definit. Ac primò quidem aliorum sententias de hoc titulo varias proponemus, tum eam quæ nobis maxime probanda videtur, exponemus. Sunt ergo qui putant Christum ideo se vocasse *Filium hominis* vt ostenderet se verum esse hominem, non verò spectrum & phantasma, quod tamen in mentem venire potuisset iis qui videbant ab eo fieri tam stupenda miracula, quæ ab homine non possunt patrari. Atque hæc est Tertulliani, aduersus Marcionem disputantis, sententia. Sed hæc ratio parum videtur firma, nam dum vixit, & in terris egit Christus, nemo humanæ eius naturæ veritatem in dubium vocauit: multi quidem tum fuerunt qui eum esse Deum vel negarent, vel dubitarent, at nemo fuit qui eum verè hominem esse ambigeret. Itaque necesse non erat veritatem in humanæ naturæ suæ illo titulo adstruere. Ex illo sanè titulo probari potest contra Marcionem veritas humanæ Christi naturæ, (atque hoc satis esse debuit Tertulliano) at non fuit propterea hoc Christi consilium, neque eò propriè respexit Christus, cum hunc sibi titulum tribueret. Altera sententia de hoc Christi titulo, est eorum qui putant Christum ideo se vocare *Filium hominis*, vt charitatem suam erga nos commendaret, quod cum Deus esset factus sit homo, naturam nostram induens, sibi quæ hypostaticè vniens. Sed neque solida est hæc ratio: Nam quotusquisque è plebe quam Christus alloquebatur, eum esse Deum credebat, quem plerique omnes non eum alium esse credebant præterquam *ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς*? qui potuit ergo apud eos commendari Christi charitas ex illa *Filij hominis* appellatione? In hoc quidem elucet summa Christi charitas, quod cum Deus sit hominem se fecerit, sed hæc non fuit ratio cur illam *Filij hominis* appellationem sibi apud plebem tribuerit. Tertia sententia est eorum qui putant Christum hoc titulo nihil aliud significare voluisse, nisi se esse Adami filium, ita vt vox *ὁ υἱὸς τοῦ ἀδάμ* hinc *Adamum* significet, siquidem græcè *ὁ υἱὸς τοῦ ἀδάμ* idem est quod *בן אדם* hebraicè. Sed hoc dilutum est. Quis enim tum ambigebat eum esse Adamo oriundum, cum hominem eum esse scirent natum ex B. Virgine Maria? Itaque nihil opus erat homines monere, vel docere se esse Adamo oriundum. Friget ergo hæc ratio.

Ad quartam autem sententiam (quam putamus veram esse) priusquam veniamus, præstruenda sunt nonnulla, & iacienda eius veluti fundamenta. Cum itaque phrasis ista non in Nouo dumtaxat, sed & in Veteri occurrat Testamento, videndum est quomodo, & quo sensu, alibi in Sacra Scriptura vsurpetur. Primum ergo obseruandum est, phrasin hanc in Veteri Testamento sexcentis in locis nihil aliud significare nisi hominem, vt quum de Deo dicitur, *Non est sicut homo, vt mentiatur, neque vt filius hominis, vt peniteat eum, vbi homo & filius hominis sunt planè synonyma, idemque profus significant*. Sic apud Ezechielem, Deus semper eum sic compellat, *Fili hominis*, hoc est ò homo, quomodo, Angli, Belgæ & Germani quum aliquem sibi inferiorem compellant, solent sic eum appellare, *Man*, hoc est, ò homo: Vt & Apostolus Roman. 9. 20. *ὁ υἱὸς τοῦ υἱοῦ*. Atque hinc etiam est quod Syris *בן אדם* *Filius hominis*, perpetuò significat hominem simpliciter. Verum dilutum foret admodum dicere, Christum se vocare *hominis Filium* vt significaret se esse hominem. Itaque secundò, obseruandus est locus illust. is valdè qui est Dan. 7. 13. quo loco agitur de Messia, refert enim Daniel (postquam in visionibus noctis vidisset Antiquum dierum sedentem in throno) *conspexisse se כבד כבד quasi filium hominis, venientem in nubibus caeli, qui accessit ad Antiquum dierum à quo data est illi potestas, gloria atque regnum, vt omnes populi gentes, atque lingue illi seruiant, nam potestas eius est aeterna, quæ non transit, & imperium eius non interit*. Hic certè Daniel, ipsis attestantibus Iudeis, per *Filium* illum hominis intelligit Messiam. Nam R. Salomo Iarchi in hunc locum aperit dicit *הוא מלך המשיח וקראוהו בן אדם* *ipso est Rex Messias*. Aben Ezra autem quauis non probet hanc interpretationem, atque inulsè, & sine ratione, per *Filium hominis* hic intelligat populum Israelis, refert tamen sententiam R. cuiusdam *רבינו יצחק*, qui hunc locum de Messia interpretatur: Verba Ab. Ezræ hæc sunt *ישמעאל ויאמר רבי ישועה כי זה כבוד אדם ויהא המשיח ויבין דבר רק דוה עם הקדש שהם* hoc est, *Dicit quidem R. Ieschnach voce illa כבוד אדם significari Messiam, sed rectius est vt eà tantum significetur populus sanctus nempe Israelite*. R. autem Saadias Gaon, nobilis atque illustris inter Iudeos Rabbi (titulum enim illum Gaon נגון nullis nisi eximii & magni nominis Rabbini tribuunt) non modò locum illum Danielis interpretatur de Messia, sed & alios nonnullos (qui ab aliis Rabbini aliò detorquentur præuâ interpretatione) vt est ille Psal. 2. *Regum meum vniui super Sion, &c.* & Psal. 110. *Dixit Dominus Domino meo, &c.* item ille qui est Zach. 9. 9. *Ecce Rex tuus ad te venit humilis, & pauper insidens asino, &c.*

Iam verò loco illi Danielis, similis & penè paralelus est iste Christi, quem iam præ manibus habemus, *venit filius hominis in gloria Patris cum angelis suis, &c.* vt manifestam sit Christum hoc loco respexisse ad illum Danielis de se Prophetiam, sicut & loco illo Iohan. 5. 7. *dedit illi Pater potestatem iudicium faciendi, qui Filius hominis est*. Vnde liquet eum se ideo *Filium hominis* vocasse, quod is sit titulus quem Daniel Messia tribuebat, vt hac ratione Christus tacitè plebi insinualet se eum esse de quo scripserat Daniel, quæque hoc titulo ornauerat, atque sic non obscure hominibus significaret se esse Messiam. Nec quemquam mouere debet, quod Daniel non dicit

Pontificij.

Ordo dicendorum.

Quare Christus se vocat filium hominis.

Sententia

Tertulliani. Rejicitur.

Ref.

Ref.

ut vultu hanc appellatio.

1. significat simpliciter hominem.

2. notat Messiam.

fatentibus ipsis iudeis.

quomodo & hic à Christo accipitur.

Obj.

dicat venisse se כבד אבא בר אבא *Filium hominis*, sed כבד אבא *quasi filium hominis*, ac si aliud esset אבא בר אבא *Filius hominis*, aliud אבא בר אבא *quasi filius hominis*. Obseruandum est enim Caph similitudinis apud Hebræos esse frequenter אבא בר אבא, & significare non aliquam duntaxat similitudinem, sed ipsam rei veritatem, vt est etiam illud אבא בר אבא *græcum celebri illo loco Iohan. 1.14. Vidimus gloriam eius אבא בר אבא* tanquam vnigeniti à Patre. Itaque apud Daniele illud אבא בר אבא idem est quod אבא בר אבא; Quod & confirmari potest ex Apoc. 1.13. vbi Iohannes dicit vidisse se in medio septem lampadum אבא בר אבא, non enim vult dicere eum quem vidit habuisse tantum aliquam hominis speciem & similitudinem, sed reuerâ fuisse hominem. Ex his igitur iam est manifestû, Christum dixisse se *Filium hominis* vt eo ostenderet, se esse Messiam quem Daniel hoc nomine iam olim indigitauerat.

Sed iam quæritur cur Daniel hoc nomine Messiam appellarit. Oportet hic nos meminisse eius quod modò diximus, phrasi illâ hebraicâ passim in Veteri Testamento significari hominem simpliciter in genere: Messias ergo vocatur *Filius hominis* quod homo esse debuerit. At quæres, cur Messias vocatur peculiariter *Filius hominis*, cum id nomen omnibus hominibus sit commune? Obseruandum nempe est, nomina quæ speciem vel substantiam significant tam in Hebræa, quàm in Latina, Græca, & omnibus vernaculis linguis, adhiberi ad significandam, אבא בר אבא, & אבא בר אבא, singulare aliquod in specie illa indiuiduum, ob excellentiam, vel munus aliquod singulare, quibus reliquos superat. Sic Poeta nomine apud Latinos Virgilius, apud Græcos Homerus intelligendus venit. Sic semen mulieris substantiam significat, & est appellatio omnibus hominibus communis, singulariter tamen Christo tribuitur, Gen. 3. Item omnes Iudæ Reges vsque ad Sedeciam fuerunt filij Dauid, Messias tamen per excellentiam dicitur singulariter *Filius Dauid*. Ita plane hic titulus *Filius hominis*, qui speciem humanam in genere significat, adhibetur à Daniele ad designandum singularem aliquem & indiuiduum hominem, puta Messiam, ob eximium Mediatoris munus ipsi à Deo impositum, & singularem excellentiam qua reliquos homines superat, & longo post se relinquit intervallo.

Atque hinc patet, nullam habere vim argumentum Vbiquitariorum quod ex hoc loco necesse solent, *Filius hominis* veniet in gloria Patris, &c. Non enim per *Filium hominis* intelligitur hic aut alibi natura Christi humana, sed Persona munere Mediatorio ornata, neque eo significatur naturam hominam Christi potestate infinita esse donatam, sed hoc duntaxat, personam eo munere ornatam potestate infinitâ iudicandi omnes homines esse præditam; Christo nempe Mediatori, qui neque est simpliciter, homo, neque etiam simpliciter Deus, sed אבא בר אבא, data est illa potestas infinita. Eodem modo accipiendus & intelligendus est locus Iohan. 5.27. *Dedit illi omne iudicium quia Filius hominis est*. Nam primò, isthic non est *in quâ* reduplicatiuè, (quæ phrasis à Philosophis quidem vsurpatur, at in Sacra Scriptura, quæ eum loquendi modum ignorant, non inuenitur) sed est *in quâ*. Deinde, *Filius hominis* (vti dixi) non humanam Christi naturam, sed officium

seu munus eius Mediatorium significat, vel potius personam eo munere instructam. Itaque, *dedit illi omne iudicium quia filius est hominis* non significat, potestatem infinitam omnes homines iudicandis datam esse Christo quatenus est homo (vti volunt Vbiquitarij) sed hoc significat, potestatem illam idè esse illi datam quia est Messias qui à Daniele vocatus est *Filius hominis*, & cui Daniel vidit potestatem & imperium ab antiquo dierum esse datum, vt pote qui sit persona illa quæ ad tantum, tamq; sublime munus Mediatorium est delecta. Porro, quomodo appellatio *Filij Dei* naturam Christi diuinam, tum etiam munus eius aliquando significat, sic etiam appellatio *Filij hominis* & Christi munus significat, & naturam eius humanam simul includit. Et quomodo Christus quum se vocat *Filium Dei* ratione muneris, non propterea negat se esse naturalem Dei filium, quin potius illud præsupponit, ita quum se dicit *Filium hominis* respectu muneris Mediatorij, non eo negat se verum esse hominem, quin hoc potius illo includitur.

Iam verò libet hic Maldonati Iesuitæ excutere de hac *Filij hominis* appellatione sententiam. Existimat nempe ille, Christum se *Filium hominis* appellare אבא בר אבא quomodo Psalm. 22. dicit se esse vermem, opprobrium hominis, non verò hominem. Sed futile est hæc sententia, & prorsus aliena. Tantum enim abest vt Christus per contemptum sui *Filium hominis* se vocet, vt contra nunquam hunc titulum sibi tribuat, nisi quum de munere suo Mediatorio agit, atque personam suam ex eo commendare, sibi que conciliare auctoritatem studet. Consulantur omnia Euangelistarum loca in quibus occurrit appellatio illa, inuenietur id verum. Sic, exempli gratiâ, quum Paralyticum sanauit, Iudæis obmururantibus dicit, *Vt sciatis filium hominis potestatem habere remittendi peccata*, &c. Matth. 9.6. Item alibi, *Filius hominis Dominus est etiam Sabbathi*, Matth. 12.8. Et, *mortui audient vocem filij hominis*, & qui eam audierint viuunt, Iohan. 5.25. Et hoc loco, *Veniet filius hominis*, &c. Vix vnus atque alter locus occurrit de quo possit ambigi, quiq; videatur in speciem fauere Maldonati sententiæ; Vt est ille Matth. 8.20. *Aues cæli nidus habent, at Filius hominis non habet vbi reclinet caput*. Qui locus prima fronte videri alieni possit Maldonati sententiæ suffragari, verum attentius consideranti contrarium videbitur, loci enim illius hic est sensus, quamuis tantam sustineam personam, quæ munere tam sublimi ornata est; tamen non est mihi vbi reclinem caput. Est & alius locus in quo titulus *Filij hominis* videtur Christo per contemptum tribui, nempe Ioh. 12.34. *Quis est ille Filius hominis?* Resp. non Christus isthic de se loquitur, sed Iudæi, manifestumque est eos sic loqui quasi per dirisionem, quod Christus hunc titulum sibi tribueret, meus nempe hæc eorum est. *Esne verò tu eximius ille Filius hominis quem Daniel prædixit venturum, & qualem tu te dicis esse?* Atque hæc loca sunt quæ aliquo modo videri possent suffragari Maldonati sententiæ, cum reuerâ tamen illi potius aduersentur.

Non est tamen dissimulandum, alium prætereā locum esse non in Euangelio, sed in Epistola ad Hebræos cap. 2.6. Apostolus enim eo loci Christo aptat hæc Psalmi octauæ verba, *Quid est homo vt requiras eum, & filius hominis vt memineris*

25

Appellationes filij Dei & filij hominis cōfentuntur.

Sententia Maldonati.

Ref.

Cur Messias dicitur sic Filius hominis.

refellitur argumentum Vbiquitariorum.

Vindictur locus Ioh. 5.27.

Explicatur locus Heb. 2.6.

eius? Hæc autem per contemptum dici videntur, quid est homo? quid est filius hominis? nam idem est ac si diceret Psaltes, Est-ne verò homo, misella creatura, tanti? est-ne filius hominis tam eximium quid, vt eum sic magni facias? Qui locus, quando non caret difficultate, nobis venit explicandus. Duo autem hic nodi nobis sunt dissoluendi; vnus nempe, quam aptè & verè Apostolus Christo tribuat, & ad eum restringat, quod de humano genere in vniuersum à Psalte dictum videtur: alter verò, quomodo quod per contemptum de homine à Psalmista dictum est, quid est filius hominis, Christo aptetur ab Apostolo, cum hæc filij hominis appellatio non abjectam & humilem naturam eius humanam significet, sed sublime munus Mediatorium, seu personam illo munere illustram.

in quo duo nodi.

ad quorū solutionē duo sunt probanda.

nempe Apostoli mens siue scopus.

& argumentatio.

Non de Adamo.

Hæc vt soluantur duo nobis erunt probanda. Primum, Psaltem toto illo Psalmo non agere de hominis creatione, & donis homini per creationem collatis, sed de Ecclesiæ redemptione, & de donis quæ fidelibus per Christum, & redemptionis gratiam, collata sunt. Alterū Apostolum verbis illis à Psalmo citatis, quid est homo, quis est filius hominis, non intelligere naturam humanam in Christo, sed extra Christum, Christo tamen vniendam. Vt autem prius illud sit manifestum, sicque prior nodus dissoluatur, tenendum est quæ sit hoc capite Apostoli mens, hæc nempe, Christum supra Angelos euehere; eumque illis longè superiorem probare, id quod facit hoc argumentum: Deus non Angelis, sed Christo subiecit τὸ μέλλον οὐρανὸν & τὴν γῆν futurum sæculum, vers. 5. Ergo Christus est Angelis superior. Antecedens illud quoad primam eius partem, Deum nempe non Angelis subiecisse futurum sæculum, sic probat: Deus homini subiecit futurum sæculum; Ergo non Angelis. Probat autem homini à Deo subiectum esse futurum sæculum, adducto Davidis ex Psal. 8. vers. 6. 7. 8. testimonio, hoc modo; Omnia, Dauide teste, à Deo homini sunt subiecta, vers. 8. Iam verò subiectio illa non est accipienda de rebus huius sæculi, siue de subiectione rerum omnium quæ concessa est homini à Deo in prima creatione, hoc est, de potestate quam tum homo à Deo accepit in omnia manuum ipsius opera, cuius Moses meminit Genes. 1. 18. Ergo intelligendum est illud Davidis dictum de subiectione τὸ μέλλον οὐρανὸν & τὴν γῆν futuri sæculi. Probat autem dictum illud Davidis non debere accipi de subiectione huius sæculi homini à Deo in creatione facta, quia scilicet non videmus Davidis illud dictum compleri in hac vita, in hoc sæculo, Non enim videmus nunc omnia pedibus hominis esse subiecta, vers. 8. Imò verò tantum abest vt homo omnibus creaturis dominetur, vt contra eas habeat & experiatur inimicissimas, ab iisque multa patiat incommoda & damna. Quandoquidem ergo in hac vita, & hoc sæculo non videmus omnia esse homini subiecta, & Scriptura solui non potest, necesse est vt illud Davidis dictum omnia subiecisti pedibus eius, non de subiectione rerum omnium in hac vita intelligendum sit, sed de ea quæ futura est in venturo sæculo. Sic probauit Apostolus non Angelis, sed homini subiectum esse à Deo futurum sæculum.

sed de Christo loquitur eo Psalmo David.

Sed præterea probat idem Apostolus Christum subiectum esse futurum sæculum, de quo eo accipiendum esse illud Davidis dictum, Omnia sub-

iecisti pedibus eius, hoc pacto. Illi subiectum est futurum sæculum, siue, illum honore & gloria coronauit Deus (sunt enim ista duo Apostolo hic ἰσθδω ζωουδτα) quem prius Deus ἠλάτωσε βραχὺ παρ' ἀγγέλους, vers. 7. Sed Iesus Christus ille est quem Deus ἠλάτωσε βραχὺ παρ' ἀγγέλους, vers. 9. Ergo Christus ille est cui futurum sæculum à Deo subiectum est, siue, quem Deus honore & gloria coronauit. Vbi notandum est βραχὺ non significare paulò infra, vt vulgo redditur, sed exiguo, hoc est, breui tempore, (quomodo ab ipso Apostolo explicatur vers. 9. verbis istis, ὅτι πικρὰ ἦν ἡ θάνατος, hoc est, per illud tempus quo passus est mortem) vt hic sit sensus, mimmli eum ad breue tempus infra Angelos. Nam hinc liquet, verba illa Psaltes propriè & primò de Christo esse accipienda, qui ad breue tempus (passionis nempe suæ) factus est, respectu humanæ naturæ, Angelis inferior, non verò de humano genere esse intelligenda, cui breue illud tempus non potest accommodari. Sic ergo demonstratum est, eo Psalmo non agi de Dominio quod homo in creaturas à Deo accepit in creatione, (cuius vestigia quædam obscura adhuc restant in homine, cui vt-cumque seruit tota hæc mundi machina,) non enim eiusmodi, & tam absolutum fuit, aut verò iam est, Dominium illud, vt de eo dici possit, Deum nihil omnino omisisse quod homini non subjecerit, vers. 8. quin potius de eo verum est id quod ibidem ait Apostolus, nunc nondum videmus omnia homini esse subiecta. Agitur ergo eo Psalmo de dominio quod Christus accepit in omnes omnino Dei creaturas, [nullis exceptis] etiam in Angelos [nam in eo quod Deus illi subiecit omnia, nihil omisit quod non sit ei subiectum, vers. 8.] siue de gloria & honore illo quo Deus Christum post mortis passionem, resurrectionem, & in cælum ascensionem coronauit, quum eum euexit & collocauit in cælo à dextris suis, supra omne nomen tam in cælo quàm in terra, nam hodie videmus Iesum gloria & honore coronatum, qui [paulò ante] ad breue tempus, propter mortis passionem, factus fuerat Angelus inferior, vers. 9. Vbi obseruanda est oppositio, quæ eo versu facit Apostolus, inter Christum qui gloria & honore coronatus est, cuiusque pedibus omnia subiecta sunt, & inter hominem cui [vers. 8.] negat omnia esse subiecta. Sic enim demonstrat Apostolus, Davidis dictum non posse [vti loquuntur in Scholis] verificari de homine, sed de solo Christo.

Sic itaque breuiter disputat Apostolus. Scriptura solui non potest, sed necesse est vt complementum suum sortiatur, illa autem testatur omnia hominis pedibus à Deo esse subiecta, quòd cum non videamus iam fieri in hoc sæculo, necesse est vt tandem aliquando, nempe in futuro sæculo, id verum comperiatur, quum scilicet homo [hoc est, fideles] per Christum miseris omnibus huius vitæ solutus, in cælum transferetur, & supra omnes creaturas euehetur. Hæc autem gloria fidelibus, non primò & per se, sed propter Mediatorem Christum competit, adeoque eorum capiti Christo primò conuenit, qui homo factus cum morte sua hominem redemisset, post passionem suam cum summa gloria in cælum est euectus, & supra omnes omnino creaturas constitutus; de quo solo propterea primò & propriè verificatur [vt ita dicam] Davidis dictum omnia subiecisti pedibus eius, de fidelibus autem in futura vita non-

de Christi nepe gloria & ascensionem in cælum.

ratio & vis argumentationis à 3 apostoli.

vita non nisi secundario, & per participationem, seu communionem, quam habent cum capite suo Christo. Quomodo ergo solemus aduersus Philosophos disputare, & contra eos vitam futuram probare, hoc modo: Omnibus est in confesso homini felicitatem, seu summum bonum esse propositum & constitutum quo beatus fiat, eò enim omnes naturaliter tendunt, vt sint beati: Iam verò hæc beatitudo homini non contingit in hac vita; Necessè est ergo vt sit aliqua futura vita, in qua homini felicitas ad quam omnes aspirant, obtingat. Sic nempe disputat aduersus Ethnicos Philosophos B. August. in libris de Ciuitate Dei. Ita planè hoc loco Apostolus ex Dauidis dicto argumentatur, probatque Christo propriè subjectum esse futurum sæculum, homini verò non nisi secundario, & per communionem cum Christo. Cùm itaque iam sit demonstratum, Dauidem eo Psalmo non agere de dominio humani generis in creaturas, quod homo à Deo accepit in creatione, sed de imperio quod Christo datum est in omnes creaturas, ratione muneris ipsius Mediatorij, solutus est hac ratione primus nodus, quo quærebatur, quomodo Apostolo Christo aptet id quod à Dauidè dictum videtur de vniuerso genere humano.

Soluitur 1. nodus.

Soluitur 2.

Sequitur nodus alter expediendus. Ad cuius solutionem notandum est, verba illa Psalms, *quis est filius hominis vt respicias eum*, non vsurpari ab Apostolo de Christo naturâ humanâ prædico, quasi hic esset eorum sensus, *Quis est Christus Filius hominis vt eum respicias?* sed ea dici de natura humana in genere, cum relatione tamen ad Christum, quatenus in eo erat naturæ Diuinæ coniungenda, hoc sensu, *quæ est tanta dignitas & excellentia humana natura, vt eam tanto honore, tanta gloria dignatus sis, vt $\pi\sigma\lambda\acute{o}\varsigma\omega$ ipsam vniuersis, & in eo supra omnes creaturas exereris? An hoc erat promerita? Nihil minus.* Sic nempe alicubi Augustinus loquitur, *Quid promeritus est homo ille Christus, vt $\pi\sigma\lambda\acute{o}\varsigma\omega$ vniuersus fuerit?* Vbi per vocem *homo* non intelligit Augustinus Christi personam ab humana natura denominatâ, sed naturam humanam in Christo, non vt iam vnitam, sed vt vniendam $\pi\sigma\lambda\acute{o}\varsigma\omega$. Ita planè hîc illud Psalms, *filius hominis*, Apostolo non significat Christum munere Mediatorio ornatum, sed naturam humanam in genere, quam Psaltes admiratur à Deo tanto honore esse affectam, vt $\pi\sigma\lambda\acute{o}\varsigma\omega$ vnita, in eo supra omnes Dei creaturas sit euecta. Hoc verò indeliquet, quod *homo* & *filius hominis* hic sunt Apostolo *ἰσθδωαμὶνδῶ* & synonyma; Illa itaque *filius hominis* appellatione non significatur ipse Christus, sed natura humana considerata vt diuinæ Christi naturæ vnienda. Itaque solutus est alter nodus. Atque sic ostensum est, ne ex hoc quidem loco euinci posse appellationem *filius hominis*, quum de Christi persona vsurpatür, dici per contemptum, vti vult Maldonatus, vtque prima fronte videri posset alicui id effici ex illo Apostoli loco.

Expeditur vis argumentationis Apostoli.

Sed iam vis argumentationis Apostoli, quam ex hoc Dauidis dicto deducit, expendenda nobis est. Videri enim posset alicui minus attento Apostolum hoc loco, & in multis aliis, vti argumentis minüs validis quæ aduersarium non vigeant, eumque adeo Scripturæ testimoniis non tam vti, quàm (absit blasphemia dicto) aburi. Quod verum ramen minimè est, quin demonstrari potest, Apostolum nunquam vti aduersus

Iudæos (apud quos Scripturæ Vet. Test. autoritas est facta) argumentis & testimoniis ex Scriptura petitis, quæ non cogant, licet fortè id prima fronte non videatur. Quod vt fiat manifestum duo sunt obseruanda. Primum est, Apud Iudæos (quibuscum res est Apostolo) hoc fuisse persuasissimum, nihil esse in Scriptura frustra dictum, Scripturamque non posse solui, ac proinde implendum esse, & verum inueniri debere quicquid in Scriptura est dictum. Atque huc spectant, & referenda sunt tot Scripturæ testimonia de Verbo Dei, quod sit immutabile, nihilque prorsus excidat eorum quæ Deus locutus est. Item, & illud apud eos in confesso fuit; Scripturam loqui de Messia, adeoque eum esse in quem tota fermè respicit, quique eius sit veluti fundamentum, & quasi medulla. Vnde etiam est quod pleraque in veteri Testamento sunt typicè de Messia dicta, deque eo sunt intelligenda, atque ad eum (quantum quidem id commodè fieri potest) trahenda & accommodanda. Inde est quod Christi & Apostoli, ex ipsorum concessione, aduersus eos argumentabantur eosque valdè vrgebant. Sic nempe agit cum ipsis Christus Ioh. 5.36. *Vos scrutamini Scripturas, & illa testantur de me, & non venitis ad me:* quasi diceret, Apud vos in confesso est, Scripturas agere de Messia (à quo salutem speratis) eòque illas veluti collimare totas, ac propterea vos scrutamini Scripturas vt in iis Christum inueniatis, hoc est, vt ex iis accuratè teneatis quid in iis doceatur de Messia, ut inde deprehendatis & agnoscatis Messiam quam venerit, & tamèn (quæ vestra est deplorata cœcitas) non animaduertitis ea omnia quæ in Scriptura de Messia dicta sunt, in me quadrare, vt hoc agnito ad me veniatis, me recipiatis, meque agnoscatis esse Messiam.

vbi notandum.

1.

His ita constitutis, sequitur vt quicquid $\epsilon\sigma\tau\iota\ \pi\sigma\lambda\acute{o}\varsigma\omega$ in V. T. non per omnia conuenit ei de quo videtur institutus esse sermo, ad Christum referatur, de eo intelligatur, atque in eo verificetur; alioqui aliquid in Scriptura dictum aut scriptum esset frustra, & eareus solueretur Scriptura. Exempli gratia, Dauid Psal. 22. videtur conqueri manus & pedes fuisse sibi perfossos. Quid sibi vult Psaltes illa locutione? Sanè ad exprimentum grauem dolorem nemo vnquam vsus est eaphrasi: Cùm itaque Dauidi non possit id dictum accommodari, & Scriptura solui non possit, de Messia id erit necessariò intelligendum. Itaque vt hæc ad locum istum Apostoli Hebr. 2.6. applicemus, cum Dauidis dictum *omnia subiecisti pedibus ipsis*, verum non sit de homine in genere in creatione considerato, quia non omnia illi sunt iùm subjecta, sequitur necessariò (ne Scriptura soluatür) vt illud de homine in Redemptione intelligatur, illique ex redemptionis gratia conueniat, quod non sit nisi in Christo & per Christum, in quo natura humana ad tantam dignitatem est euecta. Quare vti supra demonstratum est) hoc Dauidis dictum primò & propriè de Christo accipiendum est, nec homini competit nisi in Christo & per Christum. Hoc primum.

ostenditur vis argumenti Apostolici.

Deinde, & illud obseruandum est. Deo nempe visum esse ita, tam in natura quàm in gratia, bonitatem suam testari, vt elegerit commune aliquod principium, à quo, veluti à fonte quodam, in homines deriuaret omnes bonitatis suæ riuulos, hoc enim Sapientiæ ipsius planè conue-

Notandum

2.

niebat. Inde est quod statim initio non plures simul & *ἀδελφοί*, sed vnum duntaxat creavit hominem, à quo postmodum reliqui omnes originem suam ducerent, & quicquid in se per naturam haberent, id totum ab eo tanquam à capite, & sui esse principio, traherent, vt hac ratione arctior inter eos esset naturæ communio atque coniunctio; id quod innuisse videtur Paulus Act.17.26. quum ait *Deum ex vno sanguine totum genus humanum fecisse, ut habitarent per uniuersam terram faciem.* Atque hæc agendi ratio conuenit cum axiomate Philosophico, *Dari in vnoquoque genere aliquod summum, primum & excellentissimum, à quo reliqua eiusdem generis descendant, & accipiant quod est illius generis.*

Iam quod in natura & hominis prima creatione fecit Deus, idem illud in Gratia & redemptione, seu naturæ corruptæ reparatione, & veluti recreatione, facere voluit. Gratia enim naturam non destruit, neque cum ea vnquam pugnat. Constituit nempe Deus caput aliquod, & veluti principium, eorum omnium quos sibi ex reliquis hominibus delegit in peculium, quosque sibi vnire voluit, in quo ipsi reconciliaremur, & à quo vita, salus, Spiritus, & omnia quæ nos per redemptionem habemus beneficia, tanquam à fonte in nos deriuarentur, vt sic & cum Capite, & inter nos per illud caput, arctiorem haberemus coniunctionem. Porro Caput illud est Christus. Inde est quod quicquid accidit capiti, accidat & membris: Caput nempe ad tempus fuit imminutum, & afflictionibus consecratum, idem quotidie contingit membris; Euectum est postea caput ad summam dignitatem, id ipsum continget & membris, sed propter caput, capiti autem per se. Quare (vt hæc ad rem, de qua iam agimus, accommodemus) cum Psal.8. David (vti vidimus) agat, non de gloria & honore quæ homini à Deo in prima creatione concessa sunt, sed de gloria quam fideles in vita futura consequentur, quæ ipsis non continget nisi per & propter Christum, sequitur illa verba, *omnia subiicisti pedibus eius*, quibus gloriam illam complectitur & describit Psaltes, primò & præcipuè de Christo esse accipienda, ac proinde rectè locum illum ab Apostolo ad Christum transferri & accommodari.

Notandum

Res spirituales terrenis significantur.

Tertiò & hoc obseruandum est, Bona spiritualia & cœlestia passim in Scriptura verbis res & opes terrenas significantibus exprimi atque designari, & quidem interdum etiam in nouo Testamento licet rariùs. Exempli gratia Apocal.2.26. quum Apostolus scribit ad fideles qui grauia patiebantur, dicit *eos, si vincant, dominaturos in gentes, & rekturos eas virga ferrea, &c.* Sunt hæc promissiones terrenæ quibus significantur cœlestes: etenim quia in terra magnum & sublime esse putatur dominari Regem in populos multos, propterea voces & phrasas illæ adhibentur ad declarandum Ecclesiæ & filiorum Dei dignitatem. Quod si id fit in nouo Testamento, & quidem cum Deus alloquitur pios afflictos, mirum videri non debet si idem fiat in Ver. Testamento. Hinc est quod apud Psaltem phrasi illa, *omnia subiicisti pedibus eius, oues, boues, aues, pisces, &c.* significantur gloria, potentia, decus, honor & splendor quo ornabuntur, bona denique inexplicabilia quibus cumulabuntur fideles in vita futura. Sic nempe status Ecclesiæ spiritualis significatur rebus terrenis aliud significantibus quàm id quod primò sonare videntur. Cum enim Spiritus qui

in Scriptura loquitur mentiri non possit, & illa non conueniat *ἡ πύλη*, necesse est illis aliquid aliud significari.

Cæterum non modo hic locus ab Apostolo è veteri Testamento adductus hac ratione conciliari potest; sed & reliqui omnes paralleli, hinc enim dignolci potest quàm aptè, & accommodatè ad rem, in nouo Testamento adducantur. Sic nempe Apostolus probat (Rom.9.7.) solos credentes iustificari, eo quod dictum fuit Abraham, *in Isaac vocabitur tibi semen.* Idem ait ibidem Deum non omnibus dare fidem, quia scriptum est, *Iacobum dilexi, Esauum autem odio habui*, vers.12. quæ homini imperito, & ignaro rationis disputandi quam sequitur Apostolus, viderentur parùm cogere, cum ea tamen vel maximè cogant. Inde etiam est insignis illa Allegoria quæ habetur Gal.4. vbi Apostolus dicit Agarem & Saram *ἀδελφὸν ἑβραῖον* esse duo fœdera, *Legale & Evangelicum.* Longum esset omnia adducere, & in omnibus demonstrare quàm aptè citentur: sed si quis tribus illis obseruatis, quæ diximus esse obseruanda, ea adhibeat ad illustrationem & explicationem eiusmodi locorum, deprehendet nulla perperam in nouo ex veteri Testamento adferri, sed omnia perquam accommodatè ad rem produci.

Quin imò nos eadem ratione (quod confidentius sit dictum) vrgere possumus Pontificios. Illi nimirum nobiscum fatentur, omnia Iudæis contigisse in figura, & Ecclesiam Iudaicam fuisse Christianæ typum. Itaque quod illi accidit aliquid habere debet in Ecclesia Christiana *ἑσθίων & ἀέλιον*. Iam verò Scriptura docet Ecclesiam Iudaicam postquam ex Ægypto liberata fuisset, atque in terram Chanaan introducta, & istic constituta hæssset per aliquot sæcula, tandem vbi se corrupisset abductam fuisse iusto Dei iudicio captiuam Babylonem, vnde mox educta & in libertatem vindicata fuit. Quærimus hinc à Pontificiis, cum Ecclesia Iudaica fuerit Christianæ veluti figura, & omnia illis in typo contigerint, cunquē Scriptura solui non possit, nihilque sit in ea frustra scriptum, quid sit quod in Ecclesia Christiana illi rei respondeat? Sanè Ægyptus fuit typus miseræ nostræ seruitutis sub peccati, Diaboli & mortis dominio. Moses & Iosue typi Christi qui nos ab illa seruitute liberavit. Desertum typus mundi, per quem nobis est ad cœlestem Chanaan per varias tentationes & afflictiones contendendum. Quum ergo Christus Ecclesiam suam à seruitute spirituali superstitionis & Idololatriæ Ethnicæ, iugoque cæremoniæ Iudaicarum liberasset, variisque tentationibus, per afflictiones & grauissimas, quas ab Ethnicis passi sunt Christiani, persecutiones exercuisset, tandemque sopitis & compositis illis persecutionum fluctibus pacem Ecclesiæ suæ reddidisset, vocatis ad Christi fidem & obsequium Principibus, Regibus, & Imperatoribus rerum dominis in orbe hoc nostro Christiano, quid est quod in ea respondeat ex aduerso captiuitati Babylonicæ, qua Ecclesia Iudaica corrupta pressa est? Hoc sanè, quod & Ecclesia Christiana otio & pace sub Regibus & Monarchis Christianis similiter corrupta, & omni superstitionis & idololatriæ genere polluta, in miserandam seruitutem Babylonicam spiritualem abducta fuit ab Antichristo, per Nabuchodonosorem superbum

Pari ratione explicari possunt alia Scripturæ loca.

Et eodem argumentandi modo vrgeri possunt Pontificij: quod gemina induatio ne demonstratur.

superbum illum Luciferum, (de quo Esai. 14. 12.) præfigurato: A qua captiuitate postmodum liberata fuit per edicti Cyri promulgationem, hoc est, per Euangelij prædicationem. Christus enim (cuius etiam hac in parte Cyrus fuit typus) tempore captiuitatis illius (spiritualis Babylonicæ Antichristianæ (vt olim Cyrus in Perside tempore captiuitatis Babylonicæ) delitescere in Ecclesia Romana quasi obscurus, nulla ferè erat eius ad populum mentio. Verum ille paulatim è tenebris in quas fraude & actu Satanæ apud homines ab eo fascinatos coniectus erat, processit, & claritate aduentus sui, hoc est, promulgatione Euangelij subruit & euerit Babylonicum illud imperium Antichristianum, Ecclesiamque suam istic captiuam inde emisit. Vnde etiam est quod in Apocalypsi, vbi liberatio ab illa seruitute prædicitur, Deus iubet populum suum exire Babylone.

2. Aliud simile argumentum in Pontificios possumus ducere. Populus Israeliticus in terra Chanaan à Deo constitutus regimine Aristocratico (quod suauissimum & iucundissimum est) primò fuit reclusus atque gubernatus per aliquot sæcula, Deusque illi populo subinde Iudices excitabat, quorum opera & fortitudine ab infestantibus hostibus liberabatur. Verùm postea populum regiminis illius rædium cepit, Regemque sibi dari à Deo postulauit, quod sic uellent reliquis terræ populis & gentibus esse ea in re similes. Deus improbato quidem populi consilio, Regem tamen illi, sed in ira sua concessit. Querimus hîc à Pontificiis, quid sit in Ecclesia Christiana quod illi rei respondeat? Hoc scilicet, quod Ecclesia Christiana, ab Apostolis fundata & constituta, primò suauissimo & iucundissimo regimine Aristocratico administrabatur, communi enim Episcoporum in Synodis conuenientium consilio Respub. Christiana regebatur: Deusque subinde pios & doctos viros excitabat quorum operâ, doctrinâ, industriâ atque prudentiâ Hæreses, quæ Ecclesiam infestabant, expugnabantur. Verùm paulò post eiusmodi regiminis rædere cœpit populum Christianum, ambitio & fastus Ecclesiam occupauit, Rex postulatus est, hoc est, existimati cœptum est pulchrum & commodum esse si vnus arbitrio res Ecclesiæ administrarentur, si vnus esset totius populi Christiani summus Pontifex, vt sic etiam hac in parte similis esset Gentilibus Romanis qui omnium sacrorum suorum summum habebant Pontif. & Sacrificiorum Regulum. Siuit Deus, sed in ira sua, consilium illud præualere, occupauit nempe (Deo iusto suo iudicio id permittente) Pontifex Romanus in populum Christianum regnum, & tyrannidem in eum sæuissimam exercuit, qui quasi alter Saul à Deo reiectus in populum & Sacerdotes Dei debacchatus est, sæuissimeque atrocissimè; Dauidem, hoc est, Christum *Unctum Domini* in membris suis, ferro & flammâ ardentissimè persecutus est.

Atque hæc dicta sunt circa appellationem, seu titulum illum *filij hominis*, quem Christus hîc sibi sumit. Sequitur iam, *ueniet in gloria Patris cum Angelis suis*. Vbi hæc tria veniunt consideranda & expendenda. 1. *ueniet Christus*. 2. *in gloria Patris*. 3. *cum Angelis suis*. Ad primum autem quod attinet, Christus duobus modis venire dicitur. Pri-

mò, *in speciem carnis peccati, vt esset vbi à mortis* vt loquitur Apostolus Rom. 8. 3. hoc est, vt te offerret hostiam pro peccato, ad expianda hominum peccata, qui aduentus propterea fuit humilis & abjectus. Secundò, *ueniet vbi à mortis*, (vt dicitur Heb. 9. 28.) hoc est, non amplius vt offerat hostiam pro peccato, neque vt priùs *in dicitur vbi à mortis*, sed vt salutem conferat hominibus quam præcedente suo sacrificio ipsis pepererat: atque hic aduentus gloriosus erit & illustris. In priore venit Christus vt Sacerdos semetipsum oblaturus, in posteriore venturus est vt Rex. Nam duo illa munera Regis & Sacerdotis in Christo sunt maximè conspicua. In priore aduentu eminet Sacerdotium quo se ipsum obtulit, fuit nempe Sacerdos secundum ordinem Melchisedec: In posteriore eminebit Regia dignitas: eminebit, inquam, nam in priore etiam fuit Rex, sed non eminebat tum regia illa dignitas, quomodo in posteriore resurget.

Hi duo Christi aduentus distinguendi sunt propter Iudæos, qui vtrumque simul commiscunt & confundunt, vel potius priorem negant, posteriorem tantum agnoscunt. Multa sunt in Prophetis de Christo dicta humilia & abjecta, quæ ad primum eius aduentum referenda sunt, alia sunt etiam de ipso dicta gloriosè, magnificè, splendide, hæc ad posteriorem eius aduentum pertinent. Illa Iudæi securè, vel potius malitiosè prætereunt, ista verò auidè arripiunt, & commentitio suo Messiam adaptant. Nonnulla tamen fabulantur quæ aliquam veritatis vmbra habent, licet ab eis non intellecta. Dicunt nempe duplicem esse Messiam, primum volent esse Nehemiam filium, quem interfecit, ad eoque iam pridem interfecerit *אַרְמִילֹס Armilos*, (qui *Armilos* ipsis est idem quod nobis est Antichristus) hoc est, vt coniectari licet, Romanum Imperium, videtur enim vox *Armilos* corrupta ex latina *Romulus*, qui imperij Romani conditor fuit. Alter autem Messias erit Dauidis filius qui conficiet *Armilos*, hoc est, Antichristum. Hæc fabula aliquam veritatis vmbra continet, significat nempe duplicem Christi aduentum; priorem humilem, in quo Christus à Romanis, Pilato nimirum interfecit: posteriorem gloriosum, quo Antichristum & Imperium Romanum euerfurus atque penitum daturus est.

Sed ex hoc duplici Christi aduentu quæstio oritur. An scilicet prior eodem sensu tribuatur Christo quo posterior illi conuenit, hoc est, An sicut quum Christus dicitur postremò venturus, id attribuitur personæ iam existenti, ita cum olim venturus prædicebatur à Prophetis, id accipi debeat quasi dictum de persona quæ iam tum existeret, cui illud attribuitur quod ventura esset. Hæc quæstio est propter Iudæos, & Hæreticos illos qui Christi diuinitatem oppugnant, eumque negant existitisse priusquam veniret. Dicimus igitur Christum ante primum suum aduentum verè existitisse, fuisseque personam verè existentem, non minùs quàm est hodie; quod nos certissimum, & vera fide credendum putamus. Sunt autem qui putant probari & euinci id posse ex ipso verbo *ueniet*, quo vtuntur Prophetæ, cum enim sit prædicatum seu attributum, præsupponit subiectum aliquod verè existens cui attribuitur. At-

fabula Iudæorum de duplici Messia.

Quæstio de primo Christi aduentu, contra Iudæos & Socinianos.

Responsio non satis firma reijcitur.

Duplex Christi aduentus.

verò nos id patem firmum esse existimamus: non, inquam, ex sola vi verbi *veniet* id potest concludi. Nam & de Iohanne Baptista dictum est à Christo, *Veniet Iohannes*, & Deus per Malachiam, *Ecce ego mittam Eliam*: Inde tamen non possis concludere Iohanem Baptistam existisse, antequam veniret, aliter quàm in decreto Dei, quam existentiam neque Iudæi suo Messia, neque Hæretici Christo adimunt.

Non itaque ex vi solâ phrasos *veniet Christus* concludi potest Christum existisse priusquam veniret, verum id concludi potest & euinci debet ex natura rei lucis, quæ est eiusmodi vt necesse sit eam existere priusquam dicatur venire, tum etiam ex circumstantiis loci in quo Christus dicitur venturus. Vt quum Malach. 3. vers. 1. dicitur, *Ecce ego missurus sum nuntium meum, qui preparaturus est viam coram me, atque tum statim Dominus ille quem vos queritis, veniet in Templum suum, & Angelus foderis quem expectatis, ecce veniet, inquit Dominus.* Locus illustris est aduersus Iudæos, nam isthic agitur de Messia (fateente ipso Kimhi, licet Iarhi eo loco nullus Messia meminerit) Messias enim est Dominus ille quem querunt & expectant Iudæi. Dicitur autem venturus in Templum suum; Ergo templum exstructum illi erat antequam veniret, nempe Templum Hierosolymitanum quod diu ante Christi aduentum exstructum fuit, & in quod Christus venit statim post Iohannis Baptistæ prædicationem, adeoque paulò post quàm ab eo baptizatus fuisset. Iam verò Templum non creaturæ, sed soli Deo exstruitur. Quare cum Templum Hierosolymitanum Messia templum dicatur, sequitur Messiam verum esse Deum, ac proinde existisse ante aduentum illum qui à Malachia prædicitur, neque enim Deus aliquo tempore incipit existere, sed ab æterno est, nec vllum habet existentia suæ initium.

Templum autem Hierosolymitanum esse Messia templum in quod ipse venturus erat, probatur ex Agg. 2. 9. vbi gloria secundæ Templi dicitur futura maior gloria prioris Templi. Queritur quo pacto id verum comprobetur, cum templum à Salemone primò extructum longè magnificentius fuerit posteriore: atque adeo Iudæi ipsi fateantur multa defuisse in posteriore quæ in prioribus fuerunt, à quibus summopere ornabatur prius illud Templum. Nam in prioribus fuit Arca sceleris, tabulæ Legis, virga Aaronis quæ floruerat, vna Mannæ, Urin & Tummim, כהן קול, hoc est, oraculum ex Sanctuario emissum. Item, fumus sacrificiorum, qui (vt aiunt) ex altari rectâ in cæli in formam columnæ tendebat, nec vllâ ventorum vi confundebatur: Ignis sacer cælo delapsus, qui nullis imbribus exstinguebatur, nullæ muscæ hostiarum carnes infestabant, nullæ scæminæ abortum ex nidore victimarum patiebantur, Viti adoratori stantes arctabantur sequeque matuò premebant, at prostrati humi non arctabantur, neque ex muna compressione molestiam aut dolorem vllum sentiebant. Hæc & alia nonnulla dicunt fuisse in primo Templo, negant fuisse in secundo. Vnde conficitur prius Templum fuisse ex ipsorum confessione posteriore longè augustius, quomodo ergo verum inuenietur quod ait Propheta, gloriam posterioris Templi futuram esse maiorem gloria prioris? Sanè Iudæi nihil hîc respondere

possunt quod vel speciem aliquam habeat, licet mirum in modum se torqueant in explicando loco illo Aggæi. Dicunt primò, tempore Hasmoneorum, seu Machabæorum, fuisse Templum Hierosolymitanum valde celebre; Atqui nihil tale legitur in historiis illorum temporum: imò status Reipub. Israelis, & Templum ipsum fuerunt tum valde despecta, tempora etiam fuerunt calamitosissima, vt nihil tum fuerit quod vllomodo comparandum esset cum gloria & splendore regni & Templi Salomonici. Dicunt secundò, Templum ab Herode constructum fuisse magnificentissimum, vnde etiam Apostoli Christum monent, *vide quæ saxa, quæ structura*, Marc. 13. 1. Sed ne hîc quidem fuit quidquam conferendum cum Salomonico templo. Dicunt tertio, Posterius templum aliquot annis, 30. puta aut 40. stetit vltra quàm steterit prius illud Salomonis, prout quidem illi rationes suas subducunt. Sed primò quantillum illud est, vt propterea dicere debuerit Propheta, gloriam posterioris templi futuram maiorem prioris gloria, maxime cum tot aliis prærogatiuis prius superauerit posterius? Deinde, Duratio absolutè sumpta non facit ad gloriam, neque est eius pars, duratio quidem auget gloriam, sed & duratio miseriae & status humilis atque abjecti auget miseriam. Cum itaque longè inferior fuerit status populi Iudæici, & Templi Hierosolymitani post reditum à captiuitate Babylonica, quàm fuerat ante captiuitatem illam, tempore Salomonis & florentissimorum Iudæ Regum, longior duratio Templi posterioris supra prius eo inferiorem reddit Templi secundi conditionem, tantum abest vt illustriorem reddat eius gloriam. Sic igitur nihil habent Iudæi quo ostendere possint maiorem fuisse secundi quàm primi templi gloriam. At nobis Christianis facile illud est & expeditum, dicimus enim idèd fuisse posterioris Templi gloriam maiorem quàm prioris, quia Messias Templi Dominus venit in secundum Templum, non venit autem in primum. Ita euincimus templum Hierosolymitanum esse Messia templum in quod ipse venit, à quo gloriam consecutum est maiorem gloria prioris Templi, ac propterea Christum esse verum Deum, quandoquidem soli Deo exstruitur & competit Templum, proindeque Christum verè existisse antequam in illud Templum veniret. Ita non minus in prioribus quàm in posteriore aduentu, de Christo, vt de persona iam existente, dicitur *Veniet Christus*. Atque hinc refelluntur Vbiquitarij, nam qui dicitur venire aliquò, ille inde aberat priusquam eò veniret. Christus dicitur à Malachia venire in Templum suum, non secundum naturam Diuinam, nam secundum istam vbique est, nullo excluditur loco; Ergo secundum humanam, ac propterea caro ipsius non est vbique, nam qui semper vbique adest, non dicitur venire huc vel illuc. Atque hæc dicta sunt circa verbum *veniet*.

Sequitur iam *veniet in gloria Patris*. Gloria Christi duobus modis potest dici gloria Patris. Primò, si Christus consideretur quàm Deus est, seclusâ ratione officij ipsius Mediatorij, hoc respectu eandem habet cum Patre gloriam essentialem. Sed Christus hoc loco de se loquitur quatenus

alia Ref. ponio firmior.

Locus Mal. 3. 1. explicatus contra Iudæos.

& locus Agg. 2. 9.

1.

2.

3.

Templum Hierosolym. fuit Christi templum.

Christi gloria Patris gloria dicitur

1.

Exceptio- nes Iudæo- rum refel- luntur.

Quatenus est *filius hominis*, hoc est, Mediator. Itaque gloria de qua hic loquitur non est illa essentialis quæ est ipsi cum Patre communis, sed est gloria quæ illi comperit qua Mediator. Hæc autem gloria est etiam Patris gloria, quia Christus quæ Mediator est, vicarius est Patris. Dux enim sunt officij Mediatorij Christi partes, prima qua partes nostras agit apud Deum, nostramque veluti personam sustinet apud Patrem, atque hoc respectu Christus humilis est & abjectus: Secunda, qua Patris partes agit apud nos, & hoc respectu gloriosus est & Majestate plenus, quia hac in parte Patris est vicarius, & gloria Christi ideo dicitur *gloria Patri*. Inde est quod Pater dicitur *neminem iudicare, sed dedisse omne iudicium filio*, Joh. 5. 22. & Christus ait, *datam sibi esse omnem potestatem in celo & in terra*, Matth. 28. 18. nempe quia Patris est vicarius.

Atque hinc facile soluitur argumentum Vbi-quitariorum. Dicunt illi, Nihil datur Christo quæ Deus est. At Omnipotentia datur Christo. Ergo, non quæ Deus. Conceditur totum. Ergo, qua homo. Negatur: datur enim illi quæ Mediator. Est autem Mediator non quæ Deus simpliciter, neque quæ homo simpliciter, sed quæ *Deus & homo*. Quod autem data sit potestas illa Christo quæ Mediator, hinc probatur, quia est potestas vicaria. Vicariam autem esse inde patet, quia in fine sæculi Christus dicitur *regnum traditurus Patri*, 1. Cor. 15. 24. Neque convenit ei potestas illa qua Deus, quia sic Spiritus sanctus esset etiam Mediator. Ergo, convenit filio incarnato. Inde nihilominus conficitur aduersus Hæreticos, Christum esse verè Deum, quia alioqui non capax esset tantæ potentiæ nisi Deus esset. Hæc autem *Patri gloria est potestas & potentia*. Neque id mirum videri debet, quando Apostolus Rom. 6. 4. dicit Christum excitatum esse à mortuis *ὁ δὲ δὲ ἔξ ἡς τὸ πνεῦμα*, hoc est, non (vt vertit doctissimus Interpres) *ad gloriam Patri*, sed, *per omnipotentiam Patris*, qui Pater dicitur Christum excitasse à mortuis. Roman. 8. 11. Et Ephes. 1. 19. 20. Pater dicitur exeruisse *τὴν ἐξουσίαν τὴν κατὰ τὸν οὐρανὸν* in excitatione Christi à mortuis.

Atque hic soluendum Hæreticorum argumentum. Quærent illi, cur potentia qua Christus excitatus est à mortuis dicatur Patris potentia: hanc nempe volent illi esse causam, quod solus Pater sit omnipotens, non verò filius, vt potest qui à Patre excitatus fuerit, non propria vi & potentia resurrexerit. Respond. Rationem illam esse falsam, vis enim illa, qua Christus excitatus est, aliquando Christo ipsi, aliquando verò Patri tribuitur, idque diuerso respectu. Christo autem tribui vim illam inde liquet, quod Christus de se dicit, *Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus sumendi eam*. Joh. 10. 18. quod non dixisset Christus, si in sui excitatione se merè passivè habuisset. Tum etiam Christus dicitur *mortificatus carne, viuificatus autem Spiritu*, 1. Petr. 3. 18. hoc est, per omnipotentiam Diuinitatis suæ, quæ Spiritus isthic dicitur; vt ex sequentibus liquet, nam per eum Spiritum dicitur *Christus profectus predicasse spiritibus qui sunt in carcere, olim in morigeris temporibus Noæ, &c.* Diuersas autem ob rationes modò Patri, modò Christo ipsi tribuitur excitatio Christi à mortuis. Christus nempe duobus modis considerari potest & de-

bet. Primum, vt primogenitus mortuorum, seu *primitiæ dormientium*; hoc autem respectu Christus est veluti pars Ecclesiæ, & corporis illius, cuius nos membra sumus, pars præcipua nobiliorque, indeque dicitur *primogenitus inter multos fratres*. Atque eo respectu excitatio Christi à mortuis Patri tribuitur. Secundò, considerari debet Christus vt Caput & Mediator, atque hoc respectu excitatio eius ipsi Christo tribuitur, dicitur Christus seipsum excitasse, quia quæ Mediator vicarius est Patris, & Patris potentiam exercet.

Atque sic de secundo, iam de tertio. Cum Angelis suis. Angeli sunt Christi duobus modis: Christus enim caput est Angelorum, primò, quia creauit Angelos, nam *per ipsum omnia facta sunt, & sine eo nihil factum est eorum quæ facta sunt*, Iohan. 1. 3. Et Coloss. 1. 15. Christus dicitur *ὁ ἀρχὴ τῶν ἁπάντων, quia per eum condita sunt omnia quæ sunt in celo & in terra, visibilia & inuisibilia*. Atque hic quærent Hæretici cur Christus dicatur *primogenitus omnium creaturæ*. Nam, inquiunt, primogenitus eiusdem est naturæ seu essentiae cum illis quorum est primogenitus, estque vox quæ *ἀρχὴ* indicat. Ergo, inquiunt, Christus est creatura. Nonnulli respondent Christum idèd dici primogenitum omnium creaturæ, quod sit genitus ante omnes creaturas. Et sanè verum quidem est Christum esse genitum ante omnes creaturas, sed hoc nodum istum non soluit, immò verò id ipsum est petere principium. Nec responsio illa quadrat verbis Apostoli, qui dicit Christum idèd esse primogenitum omnium creaturæ quia per ipsum facta sunt omnia. Resp. itaque *Primogenitum* dici duobus modis. Primò, propriè pro eo qui ante alios omnes sui similes natus est: atque hoc respectu Christus non est primogenitus omnium creaturæ, sic enim ipse esset creatura, ante omnes alias creaturas à Deo creatus, quod Arriani volunt. Secundò, Primogenitus, Metonymiâ antecedentis pro consequente, ille dicitur qui est Dominus & Hæres omnium bonorum paternorum, vnde phrasi Scripturæ familiaris is primogenitus dicitur qui est reliquorum Dominus Princeps, primarius. Sic nempe Psal. 89. 27. Dauid dicitur *primogenitus Regum*, hoc est, præcipuus & primarius inter Reges, Regum omnium gloriosissimus & famosissimus. Et Esa. 34. 31. *primogeniti pauperum* dicuntur qui pauperimi & miserimi sunt, quasi diceret, pauperum & mendicorum primarios veluti Duces. Et Iob. 18. 13. *primogenitus mortis*, inquit, *decoret eius membra siue ossa*, hoc est, Princeps & quasi Angelus mortis, morti præfectus. Ita eo ipso loco quo Christus *primogenitus omnium creaturæ* dicitur, appellatur etiam *primogenitus mortuorum*, hoc est, Caput & Princeps seu Dominus mortuorum in beata resurrectione excitandorum. Eodem modo dicitur *primogenitus omnium creaturæ*, quia Dominium habet in omnes creaturas, omnium est Princeps, quia omnia condidit. Eodem sensu dicitur Christus Hebr. 1. 2. *constitutus hæres omnium, per quem*, inquit Apostolus, *& secula fecit. Hæres* ibi est Caput, Dominus, Princeps. Nam כּוֹר primogenitus apud hebræos erat fratrum suorum Dominus & familiæ veluti Princeps. Quin & Latinis Hæres pro Domino accipitur. Sic enim Instit. Iuris Ciuil. lib. 2. Tit. 19. de Hæredum qualitate & differentia. §. vlt.

Angeli sunt Christi bifarij: quia eorū est Creator

Locus Col. 1. 15. vindicatur contra Socinianos.

ἀρχὴ τῶν ἁπάντων quid sit? Postolo;

Argumentum Vbi-quitario- rum soluitur.

vt & Sociniano- rum.

Christi excitatio cur modò Patri, modò Christo ipsi tribuitur.

Pro herede gerere, inquit, est pro Domino gerere, veteres etiam Hæredes pro Domino appellabant. Hoc respectu, quatenus nempe Christus Angelos creauit, Angeli hic non dicuntur esse Christi, non enim hic agit Christus de potentia sibi essentiali, quatenus Deus est.

2.
Angeli
sunt Christi
quare
nunc e& Me-
diator.

Itaque secundò Angeli dicuntur esse Christi, & Christus eorum Caput dicitur quatenus est Mediator, hoc enim respectu Angelos habet regni sui Ministros; sunt enim Angeli spiritus ministratorij, πνεύματα λειτουργικά ὑποσπλάγνιστος πύς υμῶν, κληρονομαίῳ σπαρίας Hebr. 1. 14. Atque hæc etiam causa est cur Scriptura non meminit creationis Angelorum, nempe quia Scripturæ scopus est describere Ecclesiam ex hominibus collectam, & per Christum redemptam, ad quã non pertinent Angeli, nisi quatenus sunt fidelium veluti Ministri. Quomodo ergo qui instituit scribere historiam regni Galliæ, non excurrit in historiam rerum Italicarum aut Germanicarum, nisi quatenus illarum cognitio facit ad pleniorẽ cognitionem historiæ Galliæ, at non à capite ipso, & primo exordio, repetit & retexit Italiæ & Germaniæ historiam: sic neque Scriptura meminit Angelorum nisi quatenus id facit ad cognitionem Ecclesiæ ex hominibus collectæ. Iam verò Christus, qua Mediator est inter Deum & homines, Caput est etiam Angelorum, quomodo qui à Rege exercitui Gallorum (quibus Heluetij adjuncti sunt tanquam auxiliares copiæ) præpositus est, is non Gallorum modò, sed & Heluetiorum, qui illis adjuncti sunt, caput est atque generalis Præfectus.

Sequitur iam in textu, *Et tunc reddet unicuique secundum opera ipsius.* Nota est Pontificiorum ex hoc loco nata controuersia, *Nos non sola fide, sed & operibus iustificari.* Quare & hic locus nobis est diligenter explicandus. Et primò quidem verba ipsa veniunt nobis expendenda. Occurrit autem hic primùm πτε tunc, hoc est, non continuò, sed aliquando, certo & statò die. Eadem phrasi vsus est Apostolus 1. Cor. 4. 5. πτε tunc erit unicuique laus à Deo: nempe in magno illo die Domini, qui ab eodem Apostolo aliquando ἀπὸς dicitur ἡμέρα, dies, 1. Cor. 3. 13. ἡ γὰρ ἡμέρα διαθήσει, dies manifestabit. Item & dies illa ἀνθρωπιακὸς dicitur 2. Timot. 4. 8. *Det ipsi Dominus inuenire misericordiam à Domino ἐν εκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ in die illa.* Atque hinc gemina nascitur quæstio non contemnenda, Vna, *Quò fiat ut iudicium Domini differatur vsque ad diem quandam certam, quæ vltima dicitur.* Altera, quæ ex illa priore oritur, *Quò sit hominis conditio ante illam diem, neque enim frustra constituta videtur illa dies.*

πτε hic
quid sit.

Cur Dei
iudicium
differatur
in ultimũ
diem.

Ad priorem ergo respondeo: Hanc rationem secuta est Dei sapientia, vt noluerit suos perfici seu consummari τελειοῦσαι (vt loquitur Apostolus Hebr. 11. 40.) sigillatim, sed simul & semel: Itaque vnum diem constituit in quo omnes suos ὁμοῦ & ἀμὰ consummaturus est. Atque huc facere videtur Apost. dictum Heb. 11. 40. *ne sine nobis perficerentur.* Et sanè in hoc est Christi triumphus, vt omnes hostes suos in inferos det præcipientes, & fideles omnes contra coronet gloria & honore, omnibus det beatam requiem, quod non potuit magnificè & gloriosè ab eo fieri, nisi simul & semel id fieret. Itaque non frustra solet Scriptura nos ad diem illum ablegare, vt 2. Timot. 1. vers. vlt. *Det Dominus Onesiphoro vt inueniat gratiam*

à Domino in illa die. Item, *Noui cui crediderim, ac planè persuasum habeo illum redditurum mihi depositum meum in illa die.* Ratio nempe est illa quam dixi; visum esse Sapientiæ Dei consentaneum, vt diem vnam constitueret, in qua omnes simul & semel perficiat.

Ad alteram autem quod attinet, *Quis sit status fidelium ad illum vsque diem.* Duo sunt hominum genera qui hac in parte valde inter se dissident, in hoc tamen omnes consentiunt quod statum fidelium ad illam vsque diem faciunt miserum. Primò occurrunt Psychopannychiæ, qui aiunt torpere animas, & alto somno sepultas ac veluti obrutas iacere, qui si vellent quod sentiunt aperire & ingenuè fateri, dicerent animas cum corpore extingui. Fundamentum autem huius suæ sententiæ ex Philosophia accersunt Aristotelis, qui ait animam non intelligere nisi interuentu phantasmatum, quæ nulla sunt nisi in corpore, Scriptura præterea se tuentur, locis nempe illis quibus ablegamur ad vltimum diem, quod frustra fieret si animæ iam gloria & felicitate fruerentur. Sed illi facillè refelluntur: Cum enim Christianos se profiteantur, animam corpori esse superstitem non dissidentur, nec Scripturæ fidem derogant. Multis autem Scripturæ locis refelli potest hic error, sed vnum atque alterum duntaxat proferemus. *Memento mei* (aiebat in cruce latro) *Domine cum veneris in regnum tuum. Hodie respondit Christus) mecum eris in paradiso.* Luc. 23. 43. Hinc liquet animam non modò esse corpori superstitem, sed etiam frui beata requie, eamque sentire, Paradisus enim locus est lætitiæ & quietis. Non ergo torpent animæ, nam quæ torpent ea nihil sentiunt. Deinde, si improborum animæ post excessum è corpore cruciantur ante vltimam diem, certè, vt analogia seruetur, necesse est piorum animas quierem sentire. Atqui animas impiorum torqueri, piorum verò frui quiete, liquet ex parabola Lazari & diuitis Epulonis à Christo ipso prolata.

Quis sit sta-
tus homi-
num post
mortem,
ante vlti-
mum iudi-
cium.
Psychopann-
ychiæ

Refelluntur.

Alij sunt qui nolunt torpere animas, sed dicunt esse in subterraneo quodam loco media inter cælos & inferos, quo post mortem recipi volunt fidelium animas. Atque hæc opinio peruetus est. Nam Tertullianus disertè negat vlli patè e aditum in cœlum, nisi Martyribus, ante resurrectionem. Hi non negant animas aliqua frui quiete, negant tantum eas cœlo recipi, illarumque quietem aiunt esse in requie à laboribus, & in spe beatæ resurrectionis. Vnde, quod consequens est, aiunt omnia in incertum suspensa teneri ad vltimum vsque diem. Atque hinc orta est antiqua pro mortuis orandi formula, atque consuetudo, non quod putarentur animæ vstulari flammis purgatoriis, sed quod antiquis illis Patribus primitiæ Ecclesiæ viderentur omnia in incertum pendere ad diem vsque resurrectionis. Itaque in Canone Missæ nullæ sunt pro impiis constitutæ preces, sed *pro iis qui discesserunt in signo fidei, & dormiunt in somno pacis*: quibus verbis liquet eos non putasse animas piorum vti flammis, sed requiescere à laboribus, & diem resurrectionis expectare eadem spe qua in hac vita, nisi quod sit intentior. Sed hæc sententia pugnat cum Christi verbis, *Hodie mecum eris in Paradiso.* Etenim Paradisus non est nisi vel terrenus Adam, vel cælestis: Non sunt autem animæ piorum in illo terrestri, ergo in cælesti. Non sunt

Patriū sen-
tentia de
tertio lo-
co.

Ref.

sunt igitur in loco subterraneo, siquidem sunt in cœlesti Paradiso. Tertul. hanc affert rationem cur piorum animæ non statim post exitum è corpore in cœlum recipiantur, quod pij scilicet non sint præstantioris conditionis quàm fuerit ipse Christus, anima autem Christi non fuit (inquit) statim post mortem cœlo recepta. Ergo neque piorum animæ. Idem tamen excipit Martyrum animas à communi reliquorum fidelium conditione, coactus nimirum manifesto Scripturæ testimonio Apocal. 6.9. vbi *anima decollatorum propter nomen Iesu dicuntur recubuisse sub Altari in cælo.* An igitur Martyres præstantioris sunt conditionis quàm Dominus noster Iesus Christus? quid enim fuerunt martyres nisi serui Christi?

Alij sunt quos istis accenseo, Pontificij nempe, qui volunt piorum nonnullorum animas torqueri flammis *καταειναις*. Argumentum eorum palmarium hoc est, Non, inquit, bis instituitur de homine iudicium: At si animæ piorum recipebantur statim in cœlum ante diem resurrectionis, bis de ijs institueretur iudicium; nempe nunc quum cœlo recipiuntur, deinde in die resurrectionis. Respondeo, non instituitur quidem bis publicum de homine iudicium, conceditur. Negamus tamen inde effici Purgatorium. Nam certè Paulus in ultimo illo die iudicabitur, vti ipse faterur 2. Cor. 5.10. *Oportet, inquit, nos omnes sisti coram tribunalis Christi, ut unusquisque referat in corpore quacunque fecerit, siue bonum siue malum.* Martyres etiam iudicabuntur tum. Nontamen dicent, opinor, Paulum & Martyres esse in Purgatorio, non negant eos esse receptos cœlo. Ergo, etsi bis non instituitur publicum de homine iudicium, non sequitur tamen esse Purgatorium, aut piorum animas cœlo non statim recipi. Deinde, fatemur non institui propriè loquendo iudicium ante vltimum diem. Ergo ne torpent animæ, vel versantur in locis subterraneis, an verò sunt in Purgatorio? Nihil horum; sed piorum animæ sunt receptæ cœlo, nec tamen fruuntur plenitudine gloriæ suæ, hoc est, fruuntur insigni gloria, sed quæ plena non est: Nam anima hominis est pars tantum hominis, at hæc est natura partis vt perfecta non sit nisi iuncta dimidio suo. Itaque cum ista coniunctio fiat tantum die beatæ resurrectionis, sequitur animam non habere plenitudinem gloriæ ante illum diem. Et tamen longe alia est eius conditio extra hoc corpus, quàm fuit in corpore; Nam hîc videt tantum in speculo & anigmate, quasi per nubem, hoc est, per phantasmata, at postquam seiuncta est à corpore, Deus alium illi parauit cognitionis modum quem non possumus capere, nam si caperemus, hoc ipso quod caperemus cerneremus sine ænigmate. Itaque neque torpent animæ, neque in loco sunt subterraneo, nec sunt vacuæ gloriâ, non fruuntur tamen ante resurrectionem gloria illa quæ dicitur *redemptio nostra*: Vnde & dies resurrectionis dicitur *redemptionis* Eph. 5.3. *in quo ob signati estis eis in mîra et apostolice, in diem redemptionis.*

Sequitur vox *ἀποδοσει reddet, retribuisset*, vnde oritur magna controuersia. Cùm enim vox ista reddere relatiua sit, & relationem notet quæ nititur ratione mercedis, aut saltem compensationis, quoties agitur de reddendo, toties videtur agi de compensatione. Est ergo controuersum inter

nos & Pontificios, *An Deus reddat alicui quippiam: quamquàm & hoc referri etiam debet ad ea quæ in Scriptura videntur esse ἐναυλοφωσῆν.* Paulus enim Rom. 11.35. discrete negat Deum cuiquam reddere, *quis illi dedit prior, & sita modo δόσεται ἀπὸ αὐτοῦ, & reddetur ei?*

Sunt qui dicunt (nec hi sunt Pontificij) dominium Dei in creaturas suas niti beneficiis quæ ipse illis contulit, itaque tantum illi esse iuris in creaturas quanta sunt eius in eas beneficia, quare cùm Dei in creaturam collata beneficia non sint infinita (siquidem nulla creatura est infiniti capax) ideò nec dominium Dei in creaturam esse infinitum ac planè absolutum: interuenire itaque Legem quam Deus hominitalit, secundum quam eo agit, eique reddit. Sed pugnat hæc sententia cum Scriptura & ratione. Et primò quidem cum Scriptura. Nam si nihil amplius iuris esset Deo in creaturam quàm quanta sunt eius in eam beneficia, sequeretur Deum non vti gratuita bonitate erga creaturam quum illi ex Lege benefacit, sed istud rationem iustitiæ habere. At contra Scriptura testatur Deum, etiam quum mercedem reddit illis qui Legem impleuerunt, vti hac in parte gratuita bonitate, quod liquet ex Decalogi præcepto secundo, *qui facit misericordiam in mille generationes, &c.* Et Christus, *quum omnia, inquit, feceritis, dicitur serui sumus inuicibus.* Luc. 17.10. quare autem inuicibus? *quia nihil fecimus nisi quod debuimus.* Et obseruandum est, quod iubet Christus nos tum agnoscere seruos, nam ius Domini in seruum non nititur beneficiis quæ seruus à Domino accepit, sed *καρποῦ*; ita Dei in hominem dominium non nititur beneficiis quæ ab eo homo accepit. Secundò, pugnat illa sententia cum ratione. Nam etiam ius quod nos habemus in alios homines non semper nititur beneficiis quæ à nobis acceperunt, puta dominium quod nos habemus in seruos: qua ergo re nititur? nempe excellentiâ, *καρποῦ*. Vnde etiam Aristoteles docet, quòd si quis esset qui reliquos omnes homines sapientiâ superaret, illum fore dignum cui omnes mortales totius Orbis imperium deferrent. Deus itaque propter *καρποῦ* dignitatis & excellentiæ, cuius respectu nulla est inter eum & creaturam proportio, absolutissimum & infinitum habet in creaturam dominium. Illo tamen iure & dominio Deus, qui bonus est, nunquam vtitur: sed aliud est definire *quid Deo liceat*, aliud *quid illi libeat*, posset quidem vti illo iure, at non vult.

Deus igitur nihil cuiquam proprie reddit, quomodo ergo retribuit? nam certum est eum retribuere unicuique secundum opera ipsius. Respond. Deus dicitur retribuere non propriè, sed *ἀποπροποσῆν*, quum stat promissis, & quidem promissis quæ aliqua nituntur conditione. Alia est hac in parte Dei, alia hominum ratio, homo homini retribuere propriè dicitur, quia homo homini debet, & potest aliquid ab eo vicissim accipere beneficium: verbi gratia, Pater potest aliquid debere filio, quia filius non omnia habet à patre, ingenium, puta, indolem, industriam, & ea quæ labore, diligentia, & propriâ industriâ sibi parauit, quæ omnia non à patre propriè, sed à Deo accepit. Deus autem omnia dedit creaturæ, & ipsa à Deo in solidum habet quicquid habet. Deus itaque nemini quicquam propriè reddit;

De Dei dominio quæ re nitatur. sententia Arminianorum.

Ref. np. pugnat iura scriptura.

2. cum ratione,

quò sensu Deus dicitur reddere,

Pontificiorum sententia de Purgatorio.

Ref.

Status fidelium ante Resurrectionem.

ἀποδοσει.

quia nemini quippiam debet, nihil enim à quoquam potest accipere, quod rationem habere possit beneficij; quod si debet, non aliter debet quàm quia se constituit promissis suis debitorem, atque tum reddere dicitur quum ea præstat quæ promisit. Retributio itaque humana est proprie dicta retributio, Diuina verò improprie, Metaphoricè & *ἀποδοτικῶς*; tantum dicta retributio, quia id reddit ad quod voluit sese promissis obstringere, cum tamen minimè teneretur, siquidem absolutum habet dominium.

Dei dominium non beneficiis, sed *ἀποδοτικῶς* nititur.

Vt autem ea quæ diximus de Dei dominio magis illustrentur, hinc addenda nobis sunt nonnulla. Quod ergo dominium Dei non nitatur beneficiis in creaturam collatis, vel ex hominibus ipsis patet. Nam si quis virum magnum & illustrem plurimis afficeret beneficiis, non propterea quicquam in eum acquireret dominij, nisi ipse aliunde eum maioribus dotibus & excellentia singulari superaret. Vnde & Aristoteles in Politicis, illis qui digni sunt imperio (eum autem qui dignus est imperio ita describit, vt conuenire non possit illa descriptio nisi soli Deo) non opus esse ait Lege, legibus eos vult esse solutos, ac proinde eos in omnes ius & dominium habere, ipsis omnes esse subiectos. Cuius rei, & dicti Aristotelici, hæc est ratio; Leges non dantur nisi æqualibus, hoc est, quicumque legibus tenentur aliquid facere, præstare, aut pati, eos necesse est hac in parte esse æquales, quod si quis non teneatur legibus illis, ille eatenus superior est iis qui tenentur illis legibus. Inde est quod Rex non teneatur legibus quibus omnes subditi tenentur, quod illis non sit æqualis, sed superior: quatenus tamen aliquid habet cum subditis commune, & est illis æqualis, puta quatenus homo est & creatura, eatenus etiam iisdem tenentur quibus illi legibus, naturæ nempe & Dei legibus. Ita ergo fit manifestum legem non dari aut ferri nisi æqualibus. Atque hinc est quod nulla possit esse Lex Deo & creaturæ communis, quia nihil potest dari in quo creatura Deo coætuetur. Atque huius rei, & absoluti dominij, vestigium, & vmbra aliquam, Deus in Monarchis vbluit esse impressam. Nam etiam si peccent aliquando Reges aduersus leges, noluit tamen subditos aduersus eos lege agere, & in ius vocare (Monarchiam autem hinc intelligo qualis erat illa Romanorum, Persarum, qualis est hodie Turcarum; imperium denique quod à solo Deo dependet, neque enim hinc de iure Veneto, vel Helueticum, aut Belgicum, &c. sermo iam mihi est) quod tamen liceret subditis facere, si dominium & ius Monarchiæ solis niteretur beneficiis in subditos à Monarcha collatis. Cum hæc itaque si ratio dominij Dei in creaturam, vt sit absolutum, vtpote subnixum *τῆ ἀποδοτικῆς*, quæ est infinita, neque patitur creaturam vlla in re Deo coætuari, hinc est quod proprie loquendo Deus nihil reddit cuiquam, sed dat duntaxat. In eo autem quod diximus Deum, licet absolutum habeat in creaturam dominium, eo tamen propter suam bonitatem non vt, immo nec ipsi libere eo vt, elucet Regis & Tyranni discrimen. Nam Regia potestas est diuina quædam potestas, hoc est, in hoc Rex Dei refert imaginem, quod qui verè Rex est non statim ei libet quicquid ipsi licet, neque facit ille quicquid posset, & verò liceret ei facere; At contra Tyranno quicquid

eius vmbra aliqua in Regibus.

licet, qua summus est Dominus, id ei etiam libet, eaque omnia facit quæ per *ἀποδοτικῶς* potestatem ei licent.

Iam verò ad id quod modo diximus, Deum non vti absoluto Dominio, nec libere ipsi eo vt, excipi & objici posse videtur, quod Deus nonnunquam eo videatur vsus. Annon enim eo vsus est quum passus est peccatum in mundum ingredi, cum posset tamen id impedire? Respond. Nos tum duntaxat dici proprie vti absoluto Dominio, quum facti nostri nullam possumus aliam rationem proferre præter animi libidinem & voluntatem nostram, nam quum accedit sapientia & ratio, hoc est, quum certo consilio, certa ratione id facimus, non tribuitur id factum absoluto dominio. Iam verò Deus non fuit peccatum ingredi in mundum ideo tantum quia sic ipsi libuit, sed certo consilio & ratione, atque pro sua sapientia id fecit. Itaque hac in parte non vsus est absoluto dominio. Quia autem sapientiæ Dei ratio nobis non est semper manifesta (nam Deo quidem semper constat facti sui ratio, at non nobis) inde est quod cum Deus ex sola Sapientia aliquid agit, videatur tum nobis agere ex absoluto dominio, cum tamen reuera eo non vtatur. Nam inter Iustitiam Misericordiamque Dei, & eius Sapientiam hoc est discrimen, quod iustitiæ & misericordiæ ipsius ratio nobis vt plurimum constat, at Sapientiæ non constat. Vnde fit vt Deus nobis diuerso respectu sit, vel non sit, imitabilis: Imitabilis quidem, adeoque imitandus, quoad iustitiam & misericordiam, ideoque animis nostris quædam iustitiæ & misericordiæ inseuit veluti scintillas, hætenus enim se nobis proponit tanquam exemplar imitandum. At quatenus est sapientissimus & potentissimus, non est nobis eatenus imitabilis. Potentiam & sapientiam sane exernit Deus in mundi creatione, suntque illæ manifestæ in operibus ipsius, sed earum ratio non est semper nobis conspicua. Itaque hinc à nobis humilitatem requirit, vt cum animi demissione ea admiremur, solamque hinc voluntatem obtendit, iuxta Psaltem, *omnia in celo & in terra facit quacumque vult*. Psalm. 135.6. ne hinc supra quam decet curiosi simus, & temere in arcana eius irrumpamus. Iustitiæ itaque Dei & misericordiæ potest aliquo modo à nobis capi & reddi ratio, versantur enim illæ circa objecta quæ nobis sunt nota, at sapientiæ sæpè non potest reddi ratio, quia ea non versatur circa objectum iam existens, sed occupatur in objecto suo formando, vt quum ex nihilo Deus omnia sapientissimè efformauit. Iam verò quum non habemus objectum in quod conijciamus mentis oculos, caligat tum mens nostra, & veluti hebescit. Itaque nemo miratur quod Deus puniat rebelles, bonis beneficiat, sed cur Deus non det omnibus fidem & penitentiam, cum id possit tamen, hoc vero est quod nos miramur. Atque hinc est vbi Apostolus exclamat, *ὁ βλάσφημοῦντις Θεῶν καὶ γνώσιος Θεοῦ*, &c. Rom. 11. 33. Et hominibus obmurmuranti os obcludit, *quis tu es, o homo, ἐὰν τινος νευρόσωθῃ τῆς θεῶν?* Rom. 9. 30. Denique potestatem & dominium obtendit, *Annon potestatem habet filius*, &c. Sic igitur loquitur Apostolus, non quod in eo Deus reuera vtatur absoluto

Deus non videtur absoluto suo dominio.

Iustitiæ & Misericordiæ ratio in reuera est manifesta.

non item Sapientiæ & Potentiam,

ratio huius discriminis.

dominio

minio (non enim id facit ideò tantum quia ita ipsi libet, imò verò certissima & sapientissima illius facti ratio ipsi constat, vnde Apostolus exclamat, *ὁ θεὸς πάντες ἑθροῖα καὶ γνώσις θεοῦ*) sed quod facti illius sapientissimi ratio nobis non constat, eam Deus voluit nobis esse occultam, vt cum summa animi demissione & humilitate iudicio eius adoremus, & Majestatem ipsius veneremur. *Σοφία* ergo dicit, quia sapientissimè & certo consilio Deus id facit, *θεὸς* dicit, quia sapientiae illius ratio nos latet.

Sed iam videamus quæ possunt obijci aduersus id quod diximus *Deum nemini propriè loquendo reddere*. Nempe Apostolus Roman. 4. 4. 5. dicit *πῶς ἐργαζομένην mercedem reddὶ καὶ ὀφείλημα* non verò *καὶ χάριν*. Certè si Deus debet homini, necesse est interuenerit ratio mutui pacti inter hominem *ἐργαζομένην*, & Deum ex debito reddentem mercedem. Atqui Apostolus hoc videtur affirmare, alioqui nullum esset discrimen inter Deum remunerantem ex Lege, & miserentem in Euangelio, ὀφείλημα nempe pertinet ad Legem, *χάρις* verò ad Euangelium. Respondeo primò, Deus dici potest imputare aliquid *καὶ ὀφείλημα* vel *ἀπλῶς* vel *κατὰ τι*, absolutè vel comparatè. Dicitur Deus aliquid simpliciter retribuere *καὶ ὀφείλημα*, quum id facit verè & propriè, dicitur autem *κατὰ τι*, id facere, quum est in creatura causa sine qua non: verbi gratia, Deus non dat homini peccatori vitam æternam *καὶ ὀφείλημα*, quare quia homo promeritus est peccato suo contrarium vitæ æternæ, nempe mortem æternam: sed si quisquam esset qui peccator non esset, diceretur illi dari vita æterna *καὶ ὀφείλημα*, non simpliciter & absolutè, quasi Deus ad hoc iure cogatur, quin si illam ei negaret, faceret tùm secundum id quod ei licet, non secundum id quod ei libet, sed diceretur tamen *κατὰ τι* retribui illi vita æterna *καὶ ὀφείλημα*, quia contrarium illius vitæ non esset promeritus, & comparatè ad eum qui peccator est. Nam si instituaturs comparatio inter hominem perfectè iustum, quem Deus seruat ex pacto Legis, & eum cui remittit peccata, videbitur vita æterna ὀφείλημα illius respectu, præ eo cui Deus remittit peccata.

2. Respondeo secundò, *ἐργαζομένην* eo loci non significat hominem perfectè iustum, sed eum qui est mercenarius. Sic nempe argumentatur Apostolus. Quum mercenario merces soluitur hoc fit ex debito, At vita æterna non datur *κατὰ ὀφείλημα* ex debito, sed *καὶ χάριν*. Ergo non datur ex mercede operantibus, seu mercenariis: subijcit enim versu sequente, *πῶς ὁ μὴ ἐργαζομένην*, &c. quibus continetur assumptio illius argumenti. Mercenario licet iure & legibus agere aduersus Patrem familias, filio non licet: itaque id quod filio datur est *καὶ χάριν*, non *κατὰ ὀφείλημα*. Et quod datur *κατὰ ὀφείλημα*, datur tanquam mercenario, vita autem æterna datur tanquam filiis, est enim hæreditas. Ergo non datur operanti ex mercede. Atque hic obseruandum est, omnes sectatores iustitiæ Legalis esse mercenarios, postulant enim omnes vitam sibi dari, putantque eam sibi deberi tanquam mercedem pro opere, si itaque Deus eis retribuere mercedem, id faceret quasi ex debito. Dixi quasi ex debito, quia reuerà Deus nihil ipsis deberet, cum nihil præstiterint quod non debuerint, nullaque sit inter Deum & ipsos proportio, sed quis per opera sua vitam & iusti-

tiam quærun, si Deus eis retribuere mercedem, conferetur id facere quasi ex debito.

Respondetur tertio. Non perinde omnia Deo libère. Alia enim sunt quæ ita Deo libet facere, vt possit tamen ea aliter facere secundum ius & dominium absolutum, alia verò sunt quæ ita Deo libet facere, vt ea non possint ei non libère: libet Deo vitam æternam homini perfectè iusto dare, nec potest illud ei non libère, non quod ei non liceat ex iure absoluto aliter facere, sed quia ita per naturam bonus est vt hoc non possit ei non libère. Iam, quum Deus dat homini id quod non potest ei non libère (vt quum dat vitam ei qui est perfectè iustus, si quis esset eiusmodi) tum dicitur illud dare *κατὰ ὀφείλημα*, quum verò dat id quod potest ei non libère, dicitur dare *καὶ χάριν*, vt quum peccatori remittit peccata, hoc enim ita ei libet, vt possit non libère. Itaque accuratè distinguendum est, primò inter *quid Deo liceat*, & *quid ei libeat*: secundò inter ea quæ illi libent, quia, vt dixi, non omnia perinde seu eodem modo ei libent. Dico ergo Deum, quum remunerat eos qui nunquam in Legis minas incurrerunt, ideò dici cum illis iure agere, & *κατὰ ὀφείλημα*, ex debito, quia non potest aliter facere, non quod ei non liceat, sed quia ita ei libet, & quia per naturam ita bonus est vt non possit id ei non libère. Contra, quum condonat peccata, quia hoc pertinet ad eius libertatem, & hoc ei ita libet vt potuerit non libère, dicitur id facere *κατὰ χάριν gratuitò*.

Atque hinc liquet ratio distinctionis inter Dei bonitatem & misericordiam. Nam misericordia addit aliquid bonitati, & est bonitas seu benignitas quædam erga miserum & indignum cui nulla benignitas debetur, sed contrarium potius ei debetur; Bonitas verò non est erga indignum & merentem contrarium illius benignitatis. Vtitur Deus bonitate etiam erga eos qui seruant Legem, si tales darentur, at misericordiã vititur propriè erga peccatores, misericordia enim versatur circa miseros. Iam si quis Legem seruaret & esset perfectè iustus, is non posset dici miser, non ergo Deus erga illum vteretur misericordia, bonitate tamen vteretur, quia si vellet vt dominio absoluto nihil teneretur ei dare, nec quicquam ipsi deberet. Quod si quando dicatur ei reddere *κατὰ ὀφείλημα*, fit quia non potest velle nihil ipsi dare, aut verò cum plerere, quod potest velle erga peccatorem. Summa igitur responsionis nostræ huc redit, Nemini Deus quicquam debet, nec propriè retribuit vlli quicquam, quum ergo dicitur retribuere & reddere secundum opera, id figuratè, non verò propriè dicitur. Et si quando dicitur reddere *κατὰ ὀφείλημα*, id comparatè tantum dicitur, non verò simpliciter & absolutè, & de iis duntaxat qui legem perfectè impleuerunt. Itaque si quando dicitur reddere peccatoribus, id multò magis figuratè dicitur.

At contra videtur facere quod dies vltimi Iudicij vocatur *ἡμέρα δικαιοκρίσιας θεοῦ*. Item quod Paulus ait 2. Timoth. 4. 8. *Ceterum reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus ille Iudex, nec solum mihi, sed & omnibus illis qui expectant illustrem ipsius aduentum*. Ex quibus videtur confici Deum propriè retribuere. Respondeo, vna eademque dies diuerso respectu dicitur *ἡμέρα δικαιοκρίσιας* Roman. 2. 8. & *ἡμέρα ἀπολογισμοῦ* Ephes. 4. 30. & denique *ἡμέρα ἐλέους* 2. Tim.

Deus videtur homini reddere aliquid.

Locus Rom. 4. 4. vindicatur contra Pōtiff.

1. quid fit κατὰ ὀφείλημα.

2. quid fit ἐργαζομένην.

Deo ali- quid licetè bñficiam dicitur.

Discrimen inter Bonitatem & misericordiam.

Obj.

Loca Scripturæ αναποραξ.

1.18. Et Christus dicitur venturus tum ad iudicium
 sis xpian, in Symbolo Apostolico, tum ad salutem
 sic campis, Heb 9. vers. ult. Item, salus quæ obtinget
 ea die vocatur modò remuneratio & retributio,
 ut hoc loco: modò remissio peccatorum & misericordis.
 2. Tim. 1.18. *Dei Dominus Onesiphoro ut inueniat misericordiam à Dom. no in illa die.* Sic vita æterna
 dicitur modò merces, ut quum Christus ait
 Apostolis suis, *Merces vestra magna est in cælu: modò*
 verò donum Dei Rom. 6.23. *Quin & Dauid Psalm.*
 62.13. *Apud te, inquit, est misericordia* τὸν qui reddes
 vnicuique secundum opera ipsius. Quomodo concilia-
 buntur ista εὐαγγελιῶν, & Dauidis istud dictum
 qui potest stare? Nam vbi se exerit & exercetur
 misericordia, ibi non se exerit iustitia: si est mer-
 ces non est donum, sunt enim illa opposita. Res-
 pondeo. Alterum dicitur propriè, alterum verò
 Metaphoricè. Propriè loquitur Apostolus Rom. 6.
 quum ait, mortem esse stipendia peccati, vitam
 verò æternam esse donum Dei. Sedulo cauit in
 antithesi illa Apostolus periculosam appellatio-
 nem mercedis: quum de vita æterna agitur, noluit,
 inquam, dicere vitam æternam esse mercedem, sed
 donum Dei, & oppositione illa ut meritis & vita, sic
 mercedis & doni, docere voluit vitam esse propriè
 donum, non verò mercedem, nisi impropriè &
 metaphoricè.

concilian-
tur.

Inst.
Donum &
Merces quo
modo si-
mul stare
possint.

At contra Pharisæus aliquis regeret, vitam
 propriè dici mercedem, donum verò non nisi figura-
 tæ & metaphoricè. Respondeo. Quod propriè
 dicitur merces, nulla ratione, nulla figura seu me-
 taphorâ dici potest donum, sed quod propriè est
 donum, id verò metaphoricè potest dici merces.
 Nam ut aliquid merces propriè dicatur, requiritur
 in opere & operante meritum & αὐτῶν quid,
 merces enim ad iustitiam commutatiuam pertinet:
 iam verò quod est eiusmodi nullo modo dici
 potest donum, at donum propriè dictum potest
 dici merces, nempe si donum consequutus sum
 ob aliquid quod debui facere: exempli gratia,
 Seruo herus nihil debet, seruus enim pretio
 emprus non dicitur mereri, si quid ergo illi dat
 herus quod vertat illi in peculium, id propriè
 donum dicitur, merces verò figuratè dici poterit,
 quia datur ob factum officium, & operam fideliter
 præstitam. Itaque si vita æterna esset propriè
 merces (vbi volunt Pharisæi & omnes Iustitiarj)
 nulla metaphora dici posset donum. Quod ergo
 donum in Scriptura dicitur ex eo conficitur non
 esse propriè dictam mercedem, at ex eo quod
 merces quandoque dicitur non efficitur non esse
 propriè dictum donum.

Soluitur
ἐπιφωτισ

Atque hinc facillè conciliatur illud εὐαγγελιῶν
 supra notatum, quod scilicet dies vltimi Iudicij
 dicatur ἡμέρα δικαιοκρισίας simul & ἡλῆος seu ἀπο-
 λυψέως. Dicitur enim δικαιοκρισίας figuratè, quia
 illud Dei iudicium habet aliquid simile δικαιοκρι-
 σίας, datur enim vita æterna ob aliquid præceda-
 neum, non quod illud præcedaneum promeritum sit
 vitam æternam, sed quia Deus hunc voluit sequi
 ordinem, ut non nisi credenti atque pœnitenti,
 & ex fide benè operanti, detur vita æterna.
 Sed idem ille dies propriè dicitur ἀπο-
 λυψέως, ἡλῆος, & ἀφῆσεως. Act. 3.19. Dico ergo
 diem illum κυρίως dici diem ἀπολυψέως, ἀφῆ-
 σεως, ἀφῆσεως, ἡλῆος respectu fidelium, non verò
 esse δικαιοκρισίας diem respectu eorundem nisi me-
 taphoricè.

Inst.

At instant, si ita se res habet cur non dixit Do-

minus, reddet vnicuique secundum fidem suam? cur dixit,
 secundum opera eius, si ex fide duntaxat, non
 etiam ex operibus, datur vita? Ad hoc priusquam
 respondeamus, nonnulla nobis sunt præmittenda.
 Ac primò quidem, Deus dat vitam vel ex Le-
 ge, vel ex Euangelio, hæc autem ita disita sunt
 ut conciliari nequeant, multo minus confundi
 debent. Lex enim est iustitiæ, Euangelium verò
 misericordiæ, quæ non possunt in vno eodem-
 que subiecto conuenire, nam qui experitur iu-
 stitiam non sentit vim misericordiæ, & contra,
 qui misericordiam experitur non sentit vim iu-
 stitiæ; vnde fit ut in Scriptura Gratia & Opera op-
 ponantur ex diametro, quæ maxima est opposi-
 tio. Jam verò si Deus nobiscum agit pro iure suo,
 absolutum habet in nos dominium, atque eò
 respicit sententia illa, *Angeli non sunt coram eo puri.*
 Job. 15.15. Si agit ex Lege sumus omnes peccato-
 res, Legis violatæ rei. Itaque Psal. 143. petit Da-
 uid, *ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia coram te*
nemo iustificabitur. Et Psal. 130. *Si obseruaueris iniqui-*
tates, Domine, quis sustinet te? cum Dauid vir esset
 pius & secundum cor Dei. Hoc igitur certum est
 si nobis experiendum est iudicium secundum
 Legem, imminere nobis certam perniciem. Non
 dat ergo Deus vitam secundum Legem, sed se-
 cundum Euangelium, quod perinde se habet ad
 Dei misericordiam, ut Lex ad iustitiam, reuelat
 enim se Deus in Lege remuneratorem integræ &
 perfectæ iustitiæ, in Euangelio verò ut peccatorum
 condonatorum, & remuneratorem creden-
 tibus in se. Hoc quidem commune est iudicio
 Legali & Euangelico, quod Deus gratuito re-
 pendit mercedem; sed hoc est peculiare Euan-
 gelio, quod rependit mercedem creaturæ quæ
 promerita est damnationem, in Lege verò repen-
 dit creaturæ quæ quidem non promeretur mer-
 cedem, sed quæ etiam non est promerita contra-
 rium, adeoque si rejiceretur à Deo non posset
 dici damnata, quia damnatio fit ob peccatum.
 Hoc obseruandum est ad distinctionem Iustitiæ
 & Misericordiæ in Deo, quæ alioqui nullo pacto
 distingui possent. Non enim potest dici propriè
 Deus aliquid ex iustitia rependere, cum ad id
 nulla lege teneatur, sed potius ex gratia, nam
 gratia est quum eo defungeris ad quod nulla te
 lex obstringit: dicitur tamen Deus ex iustitia da-
 re, quum rependit aliquid creaturæ quæ non male
 egit, nec digna est morte æterna, ex misericor-
 dia verò, quum creaturæ peccatrici, ac damna-
 tionem meritiæ, vitam reddit.

Obserua
1.
Legis & E-
uangelij
pugniam.

Salus ha-
ber non
potest ex
Lege.

Discrimen
contribu-
tionis quæ
est ex Lege,
& illius
quæ est ex
Euangelio.

Secundò obseruandum est, nullam esse omni-
 no proportionem vitæ æternæ & operum no-
 strorum. Quod probatur ex Apostolo, qui Rom.
 8.18. ait τὰ παθήματα τῆ ζωῆς αἰῶνος non esse αὐτῶν equi-
 paranda gloriæ ill. qua in nobis est reuelanda. Ad hoc
 respondent Aduersarij, nullam quidem esse pro-
 portionem inter afflictiones & gloriam; sed esse
 tamen proportionem inter pium patientiam
 in ferendis afflictionibus, & gloriam. Sed vana
 est exceptio, virtutis enim magnitudo mensura-
 tur ex eius objecto. Nam ut ait Aristoteles in
 Ethicis, ea est summa fortitudo quæ versatur cir-
 ca objectum φοβηθέντι, puta mortem. Atqui
 patientia nostra versatur circa res nihili, puta af-
 flictiones, quæ nullam habent, teste Apostolo, &
 ipsis fatentibus Aduersariis, cum gloria futura
 proportionem. Ergo nec ipsa patientia habebit
 proportionem. Iacob cum rediret ex Mesopota-
 mia, de

Obserua
2.
Nullam esse
proportionem
inter opera
nostra, &
Vitam æ-
ternam.
Except.
Pontif.
Rescoll.
1.

nia, de bonis terrenis ac caducis, quibus istic fuerat à Deo locupletatus, loquens, ait, *Minor sum, Domine, omnibus tuis beneficiis*: quanto magis id nobis est dicendum de bonis spiritualibus, maximè verò de vita æterna? Nulla est itaque inter opera nostra & vitam proportio. Sed & hoc potest addi. Peccatum ideo est infinitæ molis, quia eo offenditur Maiestas infinita. Sic enim videmus in vita civili & humana augeri peccatum pro ratione personæ quæ offenditur, eumque minus peccare qui in seruum quàm qui in fratrem, & qui in fratrem quàm qui in matrem, & qui in matrem quàm qui in patrem, & qui in patrem quàm qui in patriam, vel Principem patrem patriæ, peccavit. At in his omnibus offensa est finita, ratione verò Dei offensa est infinita, quia inter Deum & creaturam est infinita distantia. Creatura igitur quæ peccavit in Deum, quid potest ab eo promereri nisi damnationem æternam? Posset hic aliquis excipere, Siquis amat Deum, eumque colit, cum sit pariter inter Deum & hominem infinita distantia, eadem ratione merebitur à Deo vitam æternam. Respond. Contrariam esse hac in parte boni & mali rationem; cum enim bonum mereatur coli & amari, quanto maius est illud bonum, tanto magis coli debet, nec vllum est in eo cultu meritum. At contra se res habet in malo; Bonum enim quanto minus offendi debet, tanto magis peccatur quum offenditur, & si bonum illud sit infinitum, infinita est culpa qua illud offenditur, ac proinde infinitam meretur pœnam. Hoc etiam addo, Quamdiu creatura bona est, vita sequitur bonitatem, sed falsum est vitam æternam sequi bonitatem temporariam, cum nulla sit inter vtrumque proportio. Itaque si Deus bonitati temporariæ reddit vitam æternam, hoc non facit nisi gratuito. Nostra autem bonitas non modo est temporaria, sed & interrupta. Non potest igitur fieri ut Deus det nobis aliter vitam quàm gratuito.

Tertiò obseruandum est, Si iudicium institueretur ex operibus fore ut duo sequerentur absurda. Primum est, Iudicium de aliis esse futurum ex operibus, de aliis verò non esse futurum ex operibus: quod hinc probatur. Christus quum more humano vltimum describit iudicium, hanc rationem reddit sententiæ suæ, *Venite benedicti, &c. quia esuriui & cibastis me, &c.* piis autem negantibus se illi subuenisse respondebit, *quando id prestuistis vel vni paruulorum horum minimo, mihi prestuistis.* En igitur erunt aliqui qui subvenerunt, alij verò quibus subventum est; Hi ergo quibus ab aliis subventum est, quid fecerunt cuius ratione regnum ipsis à Christo detur? Christus enim non commemorat eos quidquam fecisse. Si igitur iudicium fieret, & sententia ferretur ex operibus, sequeretur de quibusdam fieri iudicium ex operibus, de aliis verò non fieri ex operibus, quia nihil fecerunt, non subvenerunt, sed contra illis subventum est ab aliis. Hoc tamen verum est, opera à Christo afferri & commemorari in illa die, ut signa & testimonia fidei & boni affectus, at non ut meritoria vitam æternam. Alterum absurdum quod sequeretur hoc est, Si iudicium instituitur ex operibus, futurum est ut nonnulli iudicentur ex operibus qui nullo opere defuncti sunt, ut sunt illi qui in vltima vitam linea respuerunt, quodnam enim potest esse illorum opus, nisi affectum ipsorum sumas pro opere?

His ita positis atque constitutis, Respond. ad quætionem seu instantiam propositam. Primò, Ideo in extremo iudicio fieri operum, non verò fidei, mentionem, quia tùm pij non secum comparabuntur sed cum impiis. Si enim compararentur secum, actum omnino esset de ipsis, siquidem peccata eorum innumera sunt, & immensi ponderis, si cum bonis ipsorum operibus conferantur. Iustificatio fidelium sit in hac vita (non differtur in vltimum iudicium, quia sit ad pacandam conscientiam) quando illi fide Deum sibi in Christo reconciliatum respiciunt. Atque in hac iustificatione fideles secum comparantur, instituunt nempe collationem sanctitatis suæ cum Lege Dei, qua sit ut cum se videant damnatos per Legem, confugiant ad Christum, & ad Dei misericordiam in Iesu Christo. In futuro autem iudicio non amplius secum comparabuntur, sed cum impiis, vti docet Apostolus Rom. 2. vers. 5. 6. 7. 8. quia cum fideles respuerint iam in hac vita, & per Christum iustificati sint, deletaque omnia eorum opera mala, Deus peccatorum ipsorum non amplius habebit rationem, ac propterea nulla instituetur comparatio peccatorum & bonorum operum quæ fecerunt, quæ sanè si institueretur nihil possent expectare fideles præter mortem æternam. Respond. secundò, In extremo iudicio institui comparationem causæ cum causa, quod docet Apostolus 2. Thessal. cap. 1. vers. 6. & 7. *Iustum est* (inquit) *apud Deum vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem, vobis verò qui affligimini relaxationem, quum reuelabitur Dominus Iesus de celo.* Item Christus in parabola Lazari & Epulonis; sic enim Abraham compellat diuitem illum, *Tu fructus es bonis tuis in mundo, Lazarus verò malis, nunc verò ille refrigerium habet, tu verò torqueris*, Luc. 16. 25. Instituitur nempe iudicium illud non ut conscientia pacetur, sed ut causa piorum cum impiorum causa comparetur. Itaque & David sæpè rogat ut Deus retribuatur ipsi secundum iustitiam suam, alibi verò rogat, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Quomodo hæc conciliabuntur? Nempe quum deprecatur iudicium Dei, spectat grauitatem peccatorum suorum, quum postulat ut Deus sibi reddat secundum iustitiam suam, comparationem instituit innocentiam suam cum iniquitate adversariorum suorum. Respond. tertiò, Scriptura aliter loquitur de iustificando & reconciliando, aliter de iustificato & reconciliato. Quum de iustificando loquitur meminit tantum fidei, quia si meminisset operum, nemo non terretur ob ingentia sua peccata: At fides erigit conscientiam iacentem, & ad pœnitentiam invitat; imò nulla est vera pœnitentia nisi præcesserit persuasio de amore Dei erga nos, amamus enim eum quia ipse nos amauit prior, & flamma amoris Diuini erga nos excitat flammam matuæ charitatis erga Deum in corde nostro gelido. Vbi verò Scriptura loquitur de reconciliato, proponit illam vitam tanquam bonorum operum mercedem, non ut nitatur operibus tanquam causa vitæ, sed ut statuat non sibi esse remissa peccata ut iterum viuat in peccatis, neque fide aperiri fenestram ad otium, sed contra, solamen fidei proponi ut alacrius capessat studium iustitiæ & pietatis, iuxta illud Davidis, *Est apud te misericordia, ut te reuereamur*, Psal. 130. 4.

Sed hinc quæritur, *An licet pius benefacere iniunctum mercedis.* Et sunt quidem qui dicunt abhorre-

Cur Christus reddere secundum opera, non verò secundum fidem. Ratio 1.

Ratio 2.

Ratio 3. Scriptura aliter loquitur de iustificando.

aliter verò de iustificato.

An sit bene faciendum.

alia Ex-cept.

Ref. 1.

2.

Obserua

3. Geminum absurdum sequitur iustificationem ex operibus.

1.

2.

intuitu
mercedis
qui id ne-
gant refel-
luntur.

hoc ab ingenio pij hominis. At illi mihi videntur primò hominem homine exuere: secundò, Deum accusare, qui sic agit cum homine vt illi proponat mercedem: tertio, sanctissimos homines damnare qui mercedem in operis intuitu sunt. Deinde, falsum esse quod illi aiunt liquet ex Apostolo Heb. 11. 6. *Eum qui a. credit ad Deum oportet credere Deum esse remuneratorem is qui requirunt eum.* At verò turpe videtur, & filio indignum, patrem colere intuitu mercedis, vel metu pœnæ. Dico igitur mercedem & pœnam duobus modis considerari, primò, absolute in se, secundò, vt sunt representamina & imagines quibus Dei bonitas & seueritas nobis innotescit: Deus enim per se habitat lucem inaccessam, itaque nec eius bonitatem, nec seueritatem aliter iam cognoscimus quàm ex ipsius minis & promissionibus. Jam verò discrimen filij & mercenarij in hoc non est, quod filius non respiciat pœnam & mercedem, mercenarius verò ea respiciat, sed in hoc est discrimen, quod mercenarius mercedem & pœnam spectat absolute & in se, hoc est, nihil aliud respicit in mercede quàm mercedem, in pœna nil nisi pœnam: at filius in mercede bonitatem patris intuetur, in pœna iram; nihil est autem filio conuenientius quàm vt reformidet patris iram, & bonitate eius delectatur. Hoc ipsum in vita humana experimur, nam quod facit vt amemus aliquem etiam ingenuè, potest esse beneficium quod ab eo accepimus, non quod hæreatus in beneficio, nihil aliud spectantes, sed quia in beneficio consideramus amorem & bonitatem viri illius, qui nobis benefacit nihil tale de illo promeritis. Itaque, iustificatio quæ fit per solam fidem non pugnat cum retributione quæ fiet operibus in extremo iudicio, quia in hac non habetur ratio hominis secum comparati, sed cum alio, nec reconciliandi, sed iam reconciliati.

qua fit
-as bono
rum ope-
rum ad Vi-
tam.

Superfunt duæ quæstiones explicandæ ad plenam huius loci explicationem, prior est; *Quæ sit ratio bonorum operum ad retributionem.* De retributione hætenus disputatum est in explicatione vocis *ἀποδοσει*. Hæc autem quæstio instituitur & mouetur occasione particulæ *κατὰ*, quæ hic est in textu, *κατὰ τὴν ἰσότητα ἀποδοσει*. Huius disputationis fundamentum erit locus Psalmi 72. 13. *Tibi Domine est misericordia, quia tu rependis unicuique κατὰ ἰσότητα* hoc est, *κατὰ τὴν ἰσότητα ἀποδοσει*, secundum opus eius. Duabus autem propositionibus rem totam complectemur, atque expediemus. Prima hæc esto, *Bona opera non merentur de condigno*, quæ contradictoria est illi propositioni quam asserit Bellarminus libr. 5. de Iustificat. cap. 17. cui capiti titulum fecit, *Bona opera mereri ex condigno, non solum ratione pacti, sed & ratione operis ipsius.* Vbi etiam refutat Durandi sententiam, qui assererat bona opera ex se non mereri de condigno, sed tantum ex pacto Dei. Propositionem nostram sic probamus. Si bona opera merentur de condigno, vel merentur si referantur ad dominium Dei in creaturas absolutum, vel ita merentur si referantur ad dominium Dei in creaturas, quatenus illud dominium Deus moderatur suâ iustitiâ. Non primo modo merentur, quia, vt Theologicè & Philosophicè conclusit Durandus, nulla est mutua obligatio inter Creatorem & creaturam, cum omnis mutua obligatio fundetur in æqualitate aliqua, quæ nulla est inter Creatorem & creaturam, vt supra disputauimus. Non secundo modo meren-

propositio.

Bona opera non merentur ex condigno.

probatur.

tur, quia hic agitur de vita æterna quæ nullam habet proportionem cum operibus nostris, est enim illa infinita, opera verò nostra sunt planè finita; est æterna, opera verò nostra sunt temporaria: At inter finitum & infinitum, æternum & temporarium quæ potest esse proportio? si enim vlla esset, certè quantitatis esset, at non est quantitatis proportio, nam infinitum finito est infinitè maius. Hæc ratio nunquam eludi potuit à Bellarmino, qui huc tandem redactus est, vt simpliciter asserat esse proportionem inter vitam æternam & opera, non definiendo quænam, siue cuius generis sit illa proportio, videns nempe se non posse effugere, nec inficias ire quin alias vicerit sententia Durandi, nempe dari mercedem operibus ex pacto, non verò ex condigno.

Sic autem nititur Bellarminus asseritionem suam probare. Primò, Deus dicitur iustus cum reddit mercedem operibus, est ergo inter mercedem & opera proportio, alioqui non esset actus iustitiæ, sed misericordiæ, mercedem operibus retribuere. Respondeo, Deus tum dicitur iustus duabus de causis. Primò, quia promittit mercedem operibus, est autem iustitiæ pars stare promissis, *Fidelis est Deus* (inquit Apostolus 1. Cor. 10. 13.) *qui non sinet vos tentari ultra id quod potestis ferre.* Deus ergo dicitur iustus ob fidelitatem, non quod obligatus sit ad reddendam mercedem. Secundò, dicitur Deus iustus quum reddit mercedem operibus, quia tum instituit comparationem suorum cum impiis, vnde elucet imago quædam iustitiæ diuinæ, quia non considerantur pij quales sunt in se, aut quales esse deberent, (sic enim nullo pacto consistere possent) sed quales sunt comparati cum impiis, quorum respectu vitam æternam videntur quali promereri. Secundò argumentatur Bellarminus, Scriptum est Apocal. 3. 4. *ambulaturos Sanctos in vestibus albis, quia digni sunt.* Respondeo, Atqui scriptum est cap. 7. 14. *quod vestes illa abluta sunt sanguine Agni.* Ergone promeriti sunt fideles vt Filius Dei sanguinem suum effunderet? Non puto vllum esse ex ipsis Pontificiis qui audeat id dicere. Quomodo ergo digni sunt? nempe respectu impiorum: non enim exigit piorum opera ad normam Legis; sed eos cum impiis confert, atque ita aliquam in iis agnoscit dignitatem, quæ in istis non est. Vnde verò illa dignitas? nempe à sanguine Filij Dei quo abluti sunt. Tertio obijcit Bellarminus, Apostolus Coloss. 1. 10. nos hortatur *vt incedamus dignè Deo.* Sed est-ne quisquam mortalium qui sit dignus Deo (quomodo vocem *dignè* accipit Bellarminus) cum tantus sit Deus vt nemo possit eum demereri? Quid ergo significat *incedere dignè Deo*? Sanè, incedere prout decet filios Dei. At in hoc tantum abest vt sit meritum, vt potius sit debitum, tenemur enim sanctè viuere. Ita illæ Bellarmini rationes nullius sunt momenti.

Asseramus iam nostras, quibus vel ipsi Aduersarij cogantur fateri nos non posse operibus quidquam promereri. Prima ratio est, omnes sumus nobis conscij peccati, itaque nulla est Religio in qua non sint supplicationes, & deprecationes, etiam apud Pontif. Litanix frequentes sunt, *Κύριε ἐλέησον*. Non potest autem stare cum conscientia peccati fiducia operum, nam qui implorat misericordiam fatetur se pœnâ dignum, is autem qui potest dicere se mercede & præmio dignum?

Rationes
pro Merito.

1.

Ref.

2.

Ref.

3.

Ref.

Rationes
contra Meritum.

1.

2. dignum? Secunda, operibus nihil possumus promereri, quia nemo pius sibi vnquam satisfacit in opere suo, sed contra fatentur omnes multa sibi deesse. Tertia eademque inuicta, Luc. 17. 7. Dominus noster Iesus Christus hoc nos docet parabolâ, *Seruus si heri domum reuerso inuistrarit, num herus ager illi gratias? Minime. Sic & vos cum omnia feceritis, dicite, serui sumus inuitiles.* Argumentum Christi eo loco tale est. Seruo nulla debetur merces, est enim emptus pretio. Itaque rotus quantus est, Domini est, & si quicquam præstiterit, id eiusmodi est vt si Domino liberit ei quidquam retribuere, id planè gratuitum sit. Nos autem sumus serui empti incomparabili pretio, nempe sanguine Filij Dei: quicquid ergo fecerimus, si nobis aliquid rependit Deus, id omnino gratuitum est. Itaque Apocal. 4. 20. qui incedunt coronati, coronas abijciunt ad pedes Agni, & solum Agnum dicunt esse gloriâ dignum. Quomodo stant ista? Coronantur & tamen abijciunt coronas ad pedes Agni, & sedentis in Throno? Nempe agnoscunt quod coronantur id totum tribuendum esse bonitati Agni, qui hoc ipsis promeritus est. Vnde Augustinus agnouit ingenuè, Deum dum reddit, reddere quod non debet.

4. Quarta ratio, Omnes quibus tribuitur merces illa vitæ æternæ sunt Filij Dei, iam verò filio non datur merces ex iustitia. Serui eramus peccati, redempti autem sumus illa seruitute, & euecti in dignitatem Filiorum Dei. Porro quo iure filij sumus, eo iure hæredes sumus: at filij sumus non in nobis, sed in Christo, hæredes ergo sumus in Christo: vnde patet nos nihil posse promereri ex iustitia. Sic conclusa est prima propositio, *Bona opera non merentur ex condigno.* Itaque nullam habent *gratiam* vel ad dominum Dei absolutum, vel ad eiusdem dominium quatenus Deus illud iustitiâ moderatur. Atque hic reperendum est illud Psal. 62. *Tibi Domine est misericordia, quia rependis vnicuique secundum eius opera.*

2. Propositio. Quæ sit gratia inter opera & vitam, probatur Scripturæ testimoniis, & ratione. Illustratur simili.

Secunda propositio hæc esto. *Datur gratia aliqua inter opera & mercedem, alioqui Dominus non dixisset, retribuuet tibi quia herus aget, nam particula tibi denotat gratiam.* Quæritur autem quæ sit illa gratia, & in quo sita. Respondeo primò, gratia illa sita est in promissione. Deus pollicitus est mercedem operibus piorum, itaque quum coronat eos, coronat tibi quia herus, nempe ob promissionem. Secundò, in hoc etiam sita est illa gratia, quod Dominus delectatur bonis operibus suorum, vt Scriptura disertè docet. Et primum quidem 1. Cor. 5. 9. *quod vobis placere ipsi.* Deinde Hebr. 13. 16. *talibus enim sacrificiis delectatur Deus.* Tertid, 1. Petr. 2. 20. *si beneficientes tamen afflictis toleratis, non hæretis Deo, hoc gratum & acceptum est Deo.* Hæc est ergo duplex gratia, Prima, Deus promittit mercedem operibus, Secunda, Deus operibus delectatur. Accedat illis Scripturæ testimoniis ratio. Deus delectatur iis in quibus elucet imago sua, at in bonis operibus elucet. Ergo. Item, Deus delectatur operibus suis, at bona opera fidelium sunt Dei opera, ergo iis delectatur. Hoc itaque tenendum est, Bona opera sunt præcedanea vitæ æternæ, sed non simpliciter præcedanea, verum vt aliquid cui Deus promittit mercedem, & quo delectatur. Simili filij prodigi poterit res illustrari. Pater filij illius obuiam ei procedens primò dimittit illi peccata, sed priusquam introducat do-

mum induit eum veste noua: Ita planè Deus nobis condonat peccata, sed antequam admittat in cælum nos sanctificat, *Christus enim nobis est iustitia & sanctificatio, 1. Cor. 1. 30.* Et Christi gratia in hoc sita est, quod non modò peccata nobis dimittantur, sed etiam quod Lex Dei scribatur in cordibus nostris.

Non igitur tribuitur merces operibus ex iustitia, sed vt pater tribuit mercedem filio; Est ne verò filius vllus ita nequam, qui patri in os dicat se esse dignum mercede quam pater ei promittit? Christus in extremo iudicio ita cum hominibus ager quomodo pater sæpè cum filiis agit, quorum alij sunt bonæ, alij verò prauæ indolis; quum eos discernit sic cum illis agit, Ille mihi paruit, ille verò rebellis fuit, & quia ille mihi fuit obsecutus præmium à me feret, iste ob peruicaciam castigabitur: Et tamen idem ille qui paruit, quem præmio pater afficit, in multis inobediens fuit; itaque quod præmio donatur, id non sic quod sit illud à patre iure promeritus, sed comparatè duntaxat ad eum qui peruicax fuit; ex indulgentia itaque, non ex merito aut iure, præmium illi conceditur. Sic fideles, in extremo iudicio impiis comparati, præmium obedientiæ & operum suorum accipient non ex merito, sed ex Dei paterna indulgentia: Secundò, Merces nobis redditur quomodo seruo ab heri redditur, seruus autem nihil potest à Domino promereri, siquidem ab eo fuit emptus: gratuitum itaque est quicquid dat ei herus; quanto igitur minus de Deo possumus mereri? Nam pater non est author obedientiæ filij, neque dominus serui, at Deus ipse est omnium bonorum operum quæ à nobis fiunt auctor, eaque sunt ipsi accepta ferenda. Hoc pacto expositâ re istâ vniuersâ satisfacimus conscientiæ nostræ, & varios Scripturæ locos conciliabimus.

Hoc quoque addendum est, Deus quum retribuit mercedem operibus duo intuetur, primum, demonstrationem iustitiæ remunerantis, secundum, laudem suorum. Vtrumque probatur, ac primum quidem sic. Quum Deus tribuit mercedem operibus quæ tum rara sunt, tum etiam imperfecta, eo ostendit quo amore profequatur integram & perfectam iustitiam, *Venec* (inquit Apostolus 2. Theff. 1. 10.) *vt glorificetur in sanctis suis in die illo,* hoc est, vt ostendat quanto opere delectetur obedientia. Tum etiam hoc facit in laudem suorum, quod probatur ex 1. Cor. 4. 5. *tunc vnicuique erit à Deo laus.* Cæterum hoc fit institutâ collatione piorum cum impiis, non cum semetipsis: laudantur enim & vituperantur pii, sed diuerso respectu, laudantur collati cum impiis, vituperantur quum considerantur in semetipsis.

Alterâ quæstio quæ explicanda nobis superest, hæc est, *Cur vita æterna tribuitur potius fidei quam operibus, cum tamen non magis debeatur fidei quam operibus,* vt supra probatum est. Vt muniamus nobis viam ad solutionem huius quæstionis, hoc tenendum est, *Fidem non esse opus.* Pontificij putant se nos hac ratione premere, Fides est opus, quum igitur asseritis vos iustificari fide, fatemini (vel inuiti) vos iustificari aliquo opere. Sunt alij, qui à Pontificiorum sententia abhorrent vel maxime, qui fatentur fidem esse opus, negant tamen iustificari nos fide quatenus est opus. Verum Scriptura semper distinguit fidem ab operibus,

quomodo Merces redditur à Deo fidelibus.

Vltima ratio est Christus dicitur reddere secundum opera.

Curius iustificatio fidei potius quam operibus tribuatur.

Fides non est Opus.

imò opponit fidem operibus in negotio iustificationis. Et ipsi Pontificij vel imprudentes distinctionem fidei ab operibus admittunt, quum dicunt nos partim fide, partim operibus iustificari, quod dictu absurdum esset nisi fides ab operibus distingueretur. Fides igitur non est opus: nam quod vocatur *opus Dei*, Iohan. 6. 29. id fit per allusionem, quomodo Paulus fidem appellat *legem*, Rom. 3. 27. & credentes vocat *filios Abrahæ*, Rom. 4. 11. per allusionem. Nempe Iudæi crepabant perpetuò Opera, Legem, & prærogatiuam suam quod essent filij Abrahæ: Itaque Christus illis respondens, & iustificationem fidei tribuens, eam vocat opus, vtens nimirum ipsis Iudæorum verbis, seu alludens ad ipsorum loquendi modum, qui operibus putabant se iustificari, quasi diceret, Vultis vitam habere operibus, Ergo, opus illud operamini, credite nempe in Filium Dei. Hoc autem discrimen est fidei & operum. Fides nihil Deo dat, sed accipit tantum, at opera sunt veluti sacrificia *ἑχαριστία* quæ nos Deo offerimus. Fides enim organum est & veluti manus animæ, qua suscipimus Dei beneficia.

Fidei & Operum discrimen.

Non operibus sed sola fide iustificamur.

1.

Jacto hoc fundamento dicimus, Iustificationem tribui fidei non operibus. Primò, quia Apostolus quum disputat ex professo de iustificatione, nunquam opera sanctitatis opponit operibus Legis, quod fecisset ad eius propositum, si putasset in iustificatione aliquid esse tribuendum operibus. Nam eius Aduersarij studebant eum reddere inuisum, quasi laxaret habenas licentiæ carnis: itaque si putasset iustificationem fieri per opera sanctitatis, facile fuisset respondere Aduersariis se non negare nos iustificari operibus, sed contendere hoc fieri operibus sanctitatis: at verò nunquam sic agit, sed fidem semper opponit operibus. Hoc autem Pontificiorum causam damnat, quia rationem reddere non possunt cur Apostolus fidem opposuerit operibus. Imò verò cum fides, ex eorum sententia non trahat secum necessariò bona opera, sed absque illis possit esse vera fides, non debuit Apostolus fidem, quæ potest, ex eorum hypothese, consistere sine operibus, opponere operibus. Sed si voluit docere iustificationem fieri ex fide & operibus, debuit opera (puta sanctitatis) opponere operibus, Legis nempe operibus, quia secundum Pontificios fides potest esse sine operibus, non verò opera sine fide. Itaque si nihil aliud esset præter auctoritatem Apostoli, deberet hoc Christianis hominibus sufficere.

2.

Sed accedunt præterea aliæ rationes. Secunda ergo hæc est. Tota salus nostra consistit in gratuita peccatorum remissione, quam Deus offert homini in Euangelio, non simpliciter quidem, sed vt eum inuitet ad pœnitentiam: si enim nullus esset locus remissioni peccatorum, non posset peccator in animum inducere vt agat pœnitentiam; atque ita, hac quidem in parte, eodem loco esset quo Diabolus, nunquam se accingeret ad pœnitentiam, quia nullam haberet spem remissionis. Ideoque Deus vt tolleret hominibus desperationem & metum, offert remissionem peccatorum; nempe in Filio suo Iesu Christo, nam nulla est remissio sine sacrificio, nullum autem sacrificium *ἱλαστικόν* præter illud Christi. Iam verò quæ est animæ facultas quæ hanc agnoscit remissionem? Nulla alia præter fidem, nam fides est quæ Deo promittenti credit, Spes quæ rem

promissam expectat, Charitas autem quæ perspicua in promissionis magnificentia promittentis bonitate, eum amat. Quoniam ergo sola fides est quæ acquiescit in gratuita Dei promissione in Iesu Christo, & remissionem peccatorum apprehendit, ided illi soli à Spiritu Sancto iustificatio tribuitur. Hoc autem obiter hic notandum est, Neminem esse qui certò & serid credat promissionem sibi esse factam, qui non adducatur ad pœnitentiam; quem non statim peccati pœniteat. Cuius rei ratio hæc est, quia sic tollitur occasio desperandi, & magnitudo promissionis atque splendor tantus est vt obscuret, & vilescere faciat quæ in hoc mundo tantopere nobis placent; itaque & sola fide iustificamur, & sola fide sanctificamur, *fide enim purificantur corda*, Act. 13. 9. Tertia ratio. Causa cur Deus nobis remittat peccatum, nobis, inquam, pœnitentibus, hæc est, quod satisfactum sit à Christo iustitiæ suæ; itaque Christus nobis promeritus est hanc gratiam: At satisfactio Christi non potest aliter apprehendi à nobis quàm per fidem; itaque ob hanc causam iustificatio tribuitur soli fidei. Quarta ratio. Ided iustificamur quia filij sumus, vt docet Apostolus Rom. 8. 17. *Si filij, Ergo hæredes, hæredes*, inquam, *Dei, cohæredes verò Christi*. Itaque cum vita æterna sit hæreditas, eo iure nobis obtingit quo filij sumus. Jam verò filij sumus per fidem, non per opera, siquidem opera edimus postquam filij sumus, Ergo & iustificamur per fidem, non per opera. Quinta ratio. Eo iure seruamur quo iure sumus membra Christi, sumus enim in illo dilecti: Iam verò sola fides est quæ nos facit membra Christi quoad nos. Ergo etiam illa est sola quæ nos iustificat, & cui idcirco iustificatio tribuitur, non operibus.

3.

4.

5.

Hæc quæ iam diximus, probanda nobis sunt ex Scripturis. Ac primò, quod sola fides nitatur Dei promissione quæ est de remissione peccatorum, probatur ex eo quod fideles vocantur *filij promissionis*, Roman. 9. 8. & Gal. 4. 28. Vnde enim *promissionis filij* dicuntur, nisi quod fide promissionem amplectantur? imò dicuntur accipere per fidem Spiritum promissionis, Gal. 4. 28. Quamquam res ipsa hoc satis testatur, nam etiam inter homines promissio præstantioris eiga inferiorem tum demum rata est si inferior eam admittat, nulla verò fit si non admittat, nullo vitio promittentis, sed eius qui non admisit.

Sola fides nitatur promissione Dei.

Atque hinc soluitur vulgatum illud Sophisma, quod quis tenetur credere, illud verum est. Atqui tenetur reprobis credere Christum esse pro se mortuum. Ergo illud verum est. Resp. per distinctionem. *Verum* non vno eodemque modo dicitur, nam verum aliud est quia promittitur, aliud verò quia narratur, aliud denique quia prædicatur. Vnde sequitur ea quæ creduntur non esse pari ratione vera, tantum vera sunt vel vt promissa, vel vt narrata, vel vt prædicta. Atque sic distincta maior est, nempe, quod tenetur credere verum est vel quomodo vera sunt quæ narrantur, vel quomodo vera sunt quæ prædicantur, vel quomodo vera sunt quæ promittuntur. At vnusquisque tenetur credere Christum pro se esse mortuum: id verò non est distinguendum. Ergo id verum est. Huc demum accommodanda est distinctio, nempe ergo id verum est vel vt narratum, vel vt prædictum, vel vt promissum. At primo & secundo modo verum non est, nã quæ vera sunt

Arminianorum sophisma soluitur per dist. Veri, quod tripliciter dicitur.

vera sunt ut narrata, ea fuerunt seu ea credideris, seu non credideris, & quæ vera sunt ut prædicta, illa scilicet futura sunt seu credideris, seu non credideris. At quæ vera sunt ut promissa, ea nihil necesse est esse nisi credideris, imò necesse est ea non esse si non credideris. Discriminis ratio hæc est: narratio & prædictio omnis absoluta est, non completitur tacitam conditionem, neque respicit fidem auditoris: at promissio omnis, eo quod promissio est, fidem exigit ab auditore, adeoque conditionem habet implicitam, fidem nempe quæ nisi præstetur erit quidem promissio vera, at res promissa tamen non præstabitur, neque enim prædicta simpliciter, sed promissa sunt. Porro non continuò omnis promissio quæ in se vera est præstatur, accidit enim ut illius culpâ cui facta est irrita fiat, si euentum spectes, sed promissio tum demum simpliciter & absolute vera est, quam si promissioni creditur promissio impletur. Exempli gr. Deus Israelitis promisit terram Chanaan, Iosue & Calebo promissio præstita est, & quidem illis solis, nempe illi soli crediderunt, reliquis non est præstita, non crediderunt scilicet, nec quisquam tamen hinc concluderet falsam fuisse hanc promissionem: atque ita hominum infidelitas Dei fidem non abrogat. Et verò id est quod testatur Propheta Pſalino 106. 14. quo loco reddit rationem cur quibus Deus promiserat terram Chanaan, non fuerint tamen in eam intromissi, nempe quia non crediderunt. Quorsum & respexit Iohannes 1. Cath. cap. 5. *Si recipimus testimonium hominum, testimonium Dei maius est, si quis non credit Deo, facit eum mendacem, quia non credit testimonio Dei de filio suo, & hoc est testimonium, quod scilicet Deus nobis dedit, ut vitam æternam* Vides ut tenemur credere Deum dare nobis vitam æternam, non tamen id continuò verum est nisi credamus, est enim verum tantum sub fidei conditione. Quod verò satisfactio Christi apprehendatur fide, inde patet, quod *edere carnem Christi & bibere eius sanguinem* nihil aliud sit quàm *in eum credere*, hoc enim tantummodo fide fit. Satisfecit autem Christus carnem suam morti tradendo & sanguinem effundendo, quam carnem oportet nos edere & sanguinem bibere, nempe fide. Ergo fides est quæ apprehendit satisfactionem illam. Quod verò sola fide sumus filij Dei patet ex disertis verbis Iohannis, cap. 1. Euang. vers. 12. *quosque acceperunt eum dedit eis hoc ius, ut sint filij Dei, nempe credentibus in nomen eius.*

confirmatur testimonio Scripturæ.

Satisfactio Christi sola fide apprehenditur.

Fides non præcedit Spiritum, sed sequitur.

Sed ex hoc loco nonnulli, in tanta luce Evangelij, inter ipsos Evangelicos cœperunt quærere, *An Spiritus præcedat fidem, an verò sequatur*, id est, An prius credamus, post verò accipiamus Spiritum adoptionis. Hoc inritum est: Nam fides aut est à Spiritu aut à ratione, iam verò non est à ratione, ergo à Spiritu. At dicimur *per fidem accipere Spiritum*, Galat. 3. 2. certè. Sed quem Spiritum? non spiritum credendi, seu fidei, sed Spiritum consolationis & sanctitatis: Etenim consolatio non præcedit fidem, sed sequitur, nam quia credo Christum esse servatorem meum, sentio summam pacem. Itaque credendo accipimus Spiritum sanctitatis, & consolationis (non tamen sequitur omne donum Spiritus sequi fidem) quemadmodum dicimus *sapientiam accipi sapientiam*, nam stultus non est capax sapientiarum. Imò verò eò deueniunt homines illi, ut di-

ctum Ieremiæ, *indam legem meam in corda ipsorum*, interpretentur de conuersis, non de conuertendis. Sed conuersi iam habent legem inditam, & si id verum est de conuersis, eos opus habere ut indatur ipsis Lex, multò verius erit de conuertendis.

MATTH. XVII. à Versu 10.

ad 14.

- 10. Καὶ ἐπιρώπησαν αὐτῶν οἱ μαθηταὶ αὐτῷ λέγοντες, τί οὖν οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίας δεῖ ἔλθειν πρῶτον;
 - 11. Ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα.
 - 12. Διὶ γὰρ ἡ ὑμῶν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐπίνοσαν ἐν αὐτῷ ὅσα ὑπέθεσαν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀβραάμ, καὶ πάρεστι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.
 - 13. Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι ὁ παῖς Ἰωάννης Βαπτιστῆς εἶπεν αὐτοῖς.
10. Tunc interrogarunt eum Discipuli sui, dicentes, Quid igitur Scriba dicunt, oportere ut Elias primum veniat?
11. Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem veniet primum, & restituet omnia.
12. Sed dico vobis Eliam iam venisse, quem non agnouerunt, sed fecerunt ei quæcunque voluerunt, ita futurum est ut filius hominis patiatu ab eis.
13. Tunc intellexerunt Discipuli eum de Iohanne Baptista hæc dixisse.

Hic locus potuisset à nobis præteriri, verba enim eius clara sunt & perspicua, nullaque egent explicatione, verum quia Pontificij eo abutuntur ad struendam suam, de Eliæ aduentu ad debellandum Antichristum fabulam, quamuis reuera ad illam confutandam maximè conducatur, nos ideo hunc locum suscepimus explicandam. Disputabimus igitur primò aduersus Pontificios, deinde verò aduersus Iudæos, quantumvis iisdem penè utriusque utantur argumentis, sed nobis aliter cum Pontificiis qui Christiani sunt, aliter cum Iudæis agendum est. Quæritur ergo, *An iam venerit Elias*, ille, inquam, cuius hic mentio apud Malachiam cap. 3. vers. 1. & Malachiæ cap. 4. vers. 5. & 6. Nos asserimus Eum iam venisse, Pontificij negant. Argumenta illorum hæc sunt.

Vindictur hic locus.

aduersus Pontif.

Primò, aiunt Johannem Baptistam, cum quærent ex eo Iudæi an esset Elias, respondisse se non esse Eliam, Ioh. 1. 21. Sed facile soluitur hoc argumentum. Etenim Iudæi quæsiuerant ab eo, an esset is Elias quem sibi finxerant. Iam verò hæc est Iudæorum de Elia sententia, aut commentum potius, referente Dauide Kimhio Comment. in Malach. 4. Deum creaturum nouum corpus Eliæ ante diem ultimi iudicij, prius enim corpus eius resolutum fuisse in quatuor elementa ex quibus fuerat primò compactum. Itaque cum Iudæi interrogarent Johannem Baptistam an esset Elias, rectè negauit se esse Eliam, nempe ex eorum mente, & talem qualem sibi fingebant Eliam. Sic cum Christus ab aliquo appellatus esset bonus, tacitè negauit se esse bonum (*Cur me, inquit, bonum vocas?*) nullumque esse bonum præter Deum affirmavit: nempe Scriba ille eum ita compellauerat ac si Christus merus esset homo, & tamen epithetò ei tribuerat

quorum hæc sunt argumenta.

Resp. Iudæorum de Elia aduentu sententia.

uni Deo proprium, negavit igitur Christus se esse ex mente illius bonum.

1. Argumētum.

Secundò dicunt, Dominum nostrum Jesum Christum hoc loco dicere, *Eliam esse venturum*, vers. 11. *Ἡλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, ὃς ἀποστασέσει πάντα*, hoc itaque intelligendum esse volunt non de Johanne Baptista qui iam venerat, sed de vero ipso Elia. Respond. primò. Nichil magis esse confuetum, quum agitur de interpretanda Prophetia, quàm verba ipsa Prophetiæ primò ponere, deinde ea interpretari, ut si quis locum aliquem propheticum de adventu Christi interpretandum susciperet, verba loci primò proponeret, mox subiceret explicationem. Ita Christus Malachiam primò affert, deinde explicat quum ait, *sed dico vobis Eliam iam venisse*. Secundò Respond. *ἔρχεται* non modò significat illum qui venit, aut qui venturus est, sed etiam qui debuerat venire, ut sit sensus, *Ἡλίας ἔρχεται*, hoc est, Elias is est qui debuerat venire, cæterum iam venit. Huius locutionis exemplum illustrissimum habetur Mat. 11. ubi Johannes discipulos mittit ad quærendum de Christo *ὁ υἱὸς Ἰσραὴλ* & quæ verba nullum haberent sensum si ita exponere atur, *Es-ne tu is qui venturus es aut qui venis?* sed optimum habent ita versa, *Es-ne tu is qui venturus erat, aut, quem oportuerat venire?*

Resp. 1.

2.

3. Argumētum.

Tertiò aiunt, Elias Malach. 4. dicitur *venturus ante terribilem & metuendum Domini diem*, At prior Christi aduentus, quem præcessit Johannes Baptista, non fuit terribilis. Ergo Johannes Baptista non est Elias. Respondeo. In Scriptura etiam prior Christi aduentus dicitur terribilis: Nam Act. 2. 17. Petrus verba quæ habentur Joelis cap. 2. & quibus sanè terribilis denotatur Christi aduentus, de priori Christi aduentu interpretatur. Quum & ipse Johannes Baptista dicit se esse nuntium illius terribilis diei, nam ait, *securim esse ad motam radicibus arborum instugiferarum, & paratum esse ignem qui consumat illas arbores*. Item, *Dominum tenere in manibus suis venelabrum, quo excutiat ex area sua paleam & foveatulos*. Itaque prior etiam Christi aduentus dicitur terribilis. Sed quæri potest cur dicitur terribilis. Nempe quia Iudæi olim quidem Deum, & Prophetas ad se missos contempserant, sed nunquam in calamitose & exitiali casu, Nam dicit Dominus, *se venisse in iudicium, ut qui vident non vident, sed ceci fuerint*, Iohan. 9. 39. adeoque etiam ob contemptum Christum planè à Deo reiecti sunt Iudæi. Aliàs quidem multa mala olim passi fuerant in exilium acti, sed liberati tamen semper fuerant, & ex omnibus illis malis tandem emerferant. Unde argumentum elicimus quo Iudæos hodie vehementer premimus, quum quærimus ab iis quo peccato tantum malum accersuerint in caput suum: quum enim Christus ad eos venit in terras, ipsi non erant idololatriæ, quales erant quum Babylonem deportati sunt, nec tanta tamque horrenda patrabant scelera quàm patrata sunt à patribus eorum, & tamen longè grauius est ipsorum iudicium quàm fuit unquam patrum ipsorum, utpote qui dispersi sint per vniuersam orbem terrarum sine Rege & Sacerdote, sine Templo & sacrificio, & hoc iudicium tam graue tamque diuturnum est, ut nullus illi iam à multis sæculis imponatur finis.

etia prior Christi aduentus dicitur terribilis.

surdicatur

Argumentum aduersus Iudæos validissimum.

4. Argumētum.

Quartò, aiunt Pontificij, Elias omnia restituit, At Johannes Baptista non omnia restituit.

Ergo Iohannes Baptista non est Elias. Respondeo, minorem illam afferre est Angelo contradicere, qui Luc. 1. 16. 17. eadem de Johanne Baptista usurpat quæ Malachias cap. 4. de Elia. Item Zachariæ, qui id ipsum de filio suo vaticinatus est replexus Spiritu Sancto; verba eius sunt, *Conuertet corda patrum ad filios, & rebelles ad prudentiam iustorum, ut paret Domino populum* κατεσθαι αμαρτωλῶν, Luc. 1. 17. Et dicitur Iohannes Baptista *predicator remissionis peccatorum ex visceribus misericordiae, quibus visitauit nos Oriens ex alto*. Luc. 1. 78. Hoc autem fecit Iohannes Baptista *in spiritu & virtute Elia*, Luc. 1. 17. Iohannes ergo dicitur omnia restituisse eodem modo quo dicitur *conuertisse corda filiorum ad patres*, hoc autem non fecit plenè & perfectè, nam suos etiam nunquam eruntque semper impij. Ergo neque intelligendum est eum omnia plenè restitutum, sed comparatè ad statum Ecclesiæ præcedentium temporum sub Veteri Testamento.

Resp.

quomodo Ioh. Bapt. omnia restituerit.

5. Argumētum.

Resp.

Ultimum Pontificio rem argumentum hoc est, Discipuli Christi intellexerunt verum Eliam, Ergo quum Christus dixit *Ἡλίας ἔρχεται*, intellexit Eliam verè & propriè dictum. Respondeo. Primò quidem quum Discipuli interrogarunt Christum, putabant ipsum verè & propriè dictum Eliam venturum, sed hunc ipsis abstulit errorem Christus quum ait, *Ego verò dico vobis Eliam iam venisse*, unde subicitur, Discipulos intellexisse eum de Johanne Baptista esse locutum. Atque hic obiter obseruandum est, Christum aliter cum Discipulis suis priuatim agere, aliter cum hominibus pertinacibus publicè, nam Discipulis apertè & clarè, reliquis obscurè respondet, nisi cum esset coram Pilato & Caypha quia enim uterque Iudex erat, idèò clarè coram illis professus est se esse Regem Christum filium Dei.

Iudæorum argumenta.

1.

Resp.

Iam venio ad Iudæos, à quibus argumenta sua sumpserunt Pontificij. Primum Iudæorum argumentum hoc est, *Dura est & ridicula interpretatio, veniet Elias*, hoc est, veniet aliquis qui non est Elias, nempe Iohannes Baptista. Respondeo primò, Iohannes Baptista eodem modo dicitur Elias, quo Messias dicitur David, Osæ cap. 3. vers. 5. *Tunc conuertentur filij Israelis, & quarent Dominum Deum suum, & Dauidem Regem suum*. Si Messias dicitur David, cur non & Iohannes Baptista dici possit Elias? Sed ut candidè cum illis agatur. Respondeo secundò, Iohannem Baptistam dici Eliam quia venit *in spiritu & virtute Elia*: & magna sanè fuit similitudo inter Iohannem Baptistam & Eliam. Primò, Elias erat Prophetarum princeps (nam Moses fuit aliquid amplius quàm Propheta) Iohannes autem Baptista talis fuit ut nullus Prophetarum ei fuerit comparandus. Secundò, Iohannes Baptista Eliæ similis fuit ratione officij (nam tenendum est dona semper dari ad proportionem muneris seu officij) quia Elias missus fuit ad instaurandum cultum Dei in Israele, & eos oppugnandos qui rerum summâ potiebantur seu in Rep. seu in Ecclesia, atque idèò potestatem habuit edendi miracula. Ad idem quoque munus missus etiam fuit Iohannes Baptista, & in eo multò potentiùs defunctus est quàm Elias, nam sola vi verbi id confecit absque ullo miraculo. Confluxit enim ad eum undique magna multitudo, & Pharisæos duriter increpauit, Progenies (inquit

Collatio Elia & Ioh. Bapt. Resp.

2.

(inquit illis) *viperarum*, &c. Et sicut Elias Achabam regem, & eius uxorem, Jesabelem, confidenter & absque metu objurgavit, ita Johannes Herodem. Tertio, in vitæ genere fuit Johannes Baptista similis Eliæ, eadem enim utriusque vestis, idem victus, & eodem habitationis genere uterque delectabatur, quod non est factum sine mysterio. Nam Prophetæ doctrinæ quam prædicabant solebant exhibere symbola etiam in rebus externis. Itaque cum esset uterque prædicator penitentiæ, cuius symbola & indicia sunt vestis vilis & contempta, victus facile parabilis & neglectus item solitudo, symbola illa ideo fuerunt ab utroque adhibita atque usurpata. Iohannis nempe prædicatio nec fuit, neque esse debuit, temerè prophetica, sed neque etiam merè Euangelica, erat enim Johannes, & eius munus, veluti medium quo fiebat transitus à prophetis ad Christum.

Secundum Iudæorum argumentum est, Elias debuit proximè præcedere diem Iudicij. Quid ita? quia debuit præcedere diem terribilem Domini. At Iohannes Baptista non proximè præcessit diem Iudicij Ergo non est Elias: Respond. duplex esse Iudicium, alterum *universale* totius mundi, alterum *particulare* mundi, ut ita dicam, Israelitici, quorum alterum alterius typus est. Mundus autem Israeliticus (hoc est Iudæorum Republica) totus iam est delectus, novum cælum, nova terra iam facta sunt. Hoc Iudicium particulare debuit præcedere Iohannes Baptista (non verò universale totius mundi) & revera illud præcessit, eo enim Iudicio oppressi hodie jacent Iudæi, quod contempserint vocem Johannis Baptistæ præparantis eos ad excipiendum Christum. Itaque Dominus noster Iesus Christus eadem oratione & ruinam Hierosolymorum, & totius mundi excidium prædixit Mat. 24. Quod autem Elias non debuerit proximè præcedere diem ultimi Iudicij, hinc patet, quia *veniet ut instauraret omnia*, at ante Iudicium ultimum non instaurabuntur omnia, sed in ipso Iudicij die. Non debuit ergo venire proximè ante illum diem.

Tertium Iudæorum argumentum est Eliæ debuit esse magna autoritas, Iohannis Baptistæ non fuit magna autoritas. Ergo non est Elias. Respondeo. Imò verò magna fuit Iohannis Baptistæ apud Iudæos autoritas, & longè maior quàm ipsius Christi, ut patet ex Iosepho, qui Iohannis Baptistæ præclaram mentionem facit, mortem illius & mortis causam recitat, quod non fecisset nisi magna fuisset eius autoritas. Quod si facit etiam Christi mentionem, id non facit tam ingenuè; imò verò quæ de Christo apud eum habentur, non immeritò suspicari quis possit ea non esse illius.

Venio iam ad argumenta nostra, quibus probamus Iohannem Baptistam esse Eliam. Primum est, nisi Iohannes Baptista sit Elias, Elias nondum venit. At Elias venit. Ergo. Probatur minor. Nisi iam venerit Elias, Christus nondum venit, At Christus venit. Ergo probatur connexio maioris, quia Elias debuit præcedere adventum Christi, uti testatur Christus, quum de Iohanne Baptista loquens ait, *Ecce ego mitto Angelum ante faciem tuam, ut præparet vias tuas*. Matth. 9. 8. quæ verba à Malachia de Elia sunt enuntiata. Secundum argumentum est, Christus (Matth. 11. 14.) postquam

de Iohanne Baptista verba fecit, subiicit, *Et si vultis recipere, ipse est Elias qui venturus erat*, quo clarius nihil dici potest. Item, hoc loco Christus dicit Eliam venisse, *ψ. 12. Hic est Iohannes*, & loquitur de eo loci de Iohanne Baptista, ita ut Discipuli ipsi illud intellexerint *ψ. 13. Hic est Iohannes Baptista qui venturus erat*. Idem testatur Marc. 9. 13. Cum ergo Elias debuerit præcedere adventum Christi, ipse autem Christus monuerit Iohannem Baptistam esse Eliam consequens est ut nos quoque intelligamus istum Eliam esse Iohannem Baptistam. Hæc argumenta valent contra Pontificios.

Contra Iudæos autem sic argumentamur. Primum, Elias debuit omnia restituere (uti ait hinc Dominus noster Iesus Christus) & hæc sunt reapse ipsa Malachiæ verba cap. 4. 6. Itaque non debuit statim sequi dies ultimi Iudicij, sed restitutio potius Ecclesiæ per penitentiam. Sed hoc argumentum per se sumptum levius fortasse videri potest, itaque hoc secundò addimus. Finis restorationis illius describitur à Propheta, *Ne veniam & feriam terram anathemate*. Iam verò quoties hæc vox *terra* in Veteri Testamento reperitur sine adiectione, toties significatur terra Israelis. Itaque non agit Propheta de exitio totius terræ in extremo Iudicio, sed tantum de clade Iudaica, si perstent in contemptu oblatae gratiæ. Tertium argumentum est, Iudæi fatentur agi de Elia sub initium capituli tertij Malachiæ: Atqui eo loco agitur de primo adventu Messiae etenim pollicetur Deus *se missurum Angelum ante faciem suam, qui præparet sibi viam & tunc venturum Dominum in Templum suum*. Hæc non possunt intelligi de die extremi Iudicij. Quotò, promittit Deus fore *ut exoriatur Sol iustitiae*, Mal. 4. 2. quo nomine Zacharias agens de Iohanne Baptista filio suo, & eius officio Christum insignit, vocat enim eum *ἀνατολή τοῦ ἡλίου*, quod idem est ac *Sol iustitiae*. Itaque hoc obiter observandum, multò rectius verum fuisse locum illum à doctissimo Interprete gallicè quàm latinè, nam latinè verus est ab eo, *germen ex alto*, at *ἀνατολή* non est *germen*, sed *Oriens*, gallicè verò rectè redditus fuit ab eodem, *Orient d'habit*. Sic ergo probatur aduersus Iudæos Eliæ adventum præcedere non diem Iudicij, sed primum adventum Christi.

Iam verò quia hætenus nobis munivimus viam ad clariorem loci huius explicationem per disputationem istam aduersus Iudæos & Pontificios, propius verba ipsa & locum intuebimur. Primum, discutienda sunt illa quæ Discipuli tribuunt Scribis, quum ita Christum interrogant, *Quomodo aiunt Scriba Eliam venturum primum* Ubi diligenter obiter vim particulæ *primum* aduersus Pontificios. Haud dubiè illud *primum* Discipuli non intellexerunt de die Iudicij, ut sit sensus, *Quomodo dicunt Scriba fore ut Elias veniat ante diem Iudicij?* est enim ista interrogatio conjungenda cum iis quæ præcedunt, non autem cum iis cohæreret illo sensu, nam proximè præcedit interdictum quo Christus vetat ne divulgent visionem: ex illo igitur interdicto nata est huius quæstionis occasio. Eam autem sic deducit Origenes, ait discipulos vidisse Eliam una cum Christo, itaque mirum iis fuisse visum cur non præcessisset Christum, nec prius apparuisset in terris quàm Christus. Sed nihil

contra Iudæos 1. arg. gamentū.

25

30

40

sensus Ios. c. exquisitur.

primum quid hic significat.

Occasio cur Discipuli Ch. interrogent de Eliâ interrogant.

3.

2 argumētum Iudæorum.

Resp.

3 argumētum.

Resp.

Joh Baptistæ est Eliæ, contra Pontificios, arg. gamentū.

videtur ista ratio non satis firma, nam si rem propius intueamur, videbimus interrogationis occasionem natam esse ex Christi interdicto, nempe ubi viderunt Christum vetantem ne visionem emulgarant antequam resurrexisset à mortuis, statim mirati sunt atque conturbati, siquidem putabant ipsum restauraturum Rempubl. Israelis secundum carnem; (quod & credebam Pharisei & Scribæ de Messia) venturum autem esse primum Eliam ante instaurationem illam à Christo faciendam: Quærent igitur ab eo, quomodo loqueris de resurrectione tua à mortuis, cum nondum restauraveris Remp. Israelis, necdum venerit Elias, quem tamen oportet (ut aiunt Scribæ) prius venire? Vnde patet fallum esse quod ait Maldonatus, Discipulos scilicet, quum audierunt Christum mentionem fecisse de resurrectione mortuorum, putasse eum loqui de die Iudicii, ideoque interrogasse an nondum venisset Elias. Non enim loquitur Christus de resurrectione à mortuis generali, sed de sua. Patet igitur Apostolos non quævisse de ullo Eliæ adventu quem putarent præcedere diem Iudicii, sed de adventu Eliæ ante primum adventum Christi. Quæri autem posset, Cur Discipuli in quæstione sua citarunt Scribarum auctoritatem, non autem Scripturam ipsam, quæ tamen prædicat adventum Eliæ. Respondet Maldonatus, Discipulos homines fuisse rudes, & è plebe, itaque fecisse quod facere solent plebeij, qui ea Concionatoribus suis attribuunt, quæ tamen ab iis hausta sunt è Scripturis. Non improbo penitus hanc responsionem, sed aliter tamen puto respondendum. Nempe videbant discipuli se à Phariseis hoc argumento posse urgeri, Dicitis vestrum Iesum esse Messiam, ubi ergo est Elias qui debuit Messiam præcedere? proponunt itaque objectionem verbis Phariseorum & Scribarum.

Cur meminere Scribarum.

Iohannis Baptista.

Sequuntur verba Christi, *Elias veniet, & restituet omnia.* Iam supra explicuimus verbum *ἑστῆται*, nempe illud neque præsens, neque futurum tempus propriè in Scriptura aliquando significare, sed de eo dici qui debuerat venire, etiamsi iam venerit. De verbis istis, *restituet omnia*, dubitatur quomodo possint consistere cum iis quæ paulo post sequuntur, quibus attribuit Iohanni Dominus quod agnitus non fuerit, sed contra passus sit à Judæis quæcunque ipsi voluerunt. Ad dubij istius solutionem duo sunt consideranda, primum, quodnam fuerit Iohannis officium, tum, quæ fuerit officij istius efficacia; atque ita hæc quæstio absoluetur. Iohannis officium fuit parare viam Domino, duo autem obstabant quominus via esset parata. Primum, ignorantia Euangelij, quæ partim affectata fuit vitio sæculi, partim simplex ob obscuritatem prophetiarum. Et vitium quidem sæculi debuit Iohannes expugnare in spiritu Eliæ, qui spiritus fuit terrificus & minax: itaque omnes Iohannis conciones sunt minaces & terrificæ. Iuxta hanc officij sui partem dicitur *Vox clamantis in deserto, Complanate vias Domini, &c.* Matt. 3.3. Et idem dicitur *reducturus rebelles ad prudentiam iustorum*, Luc. 1.17. & vocatur *Concionator penitentia*, Marc. 1.4. cuius symbola erant victus & amictus, & locus ipse in quo prædicabat, nempe Desertum. Debuit autem afferre nouam lucem, atque ita simplicem ignorantiam ortam ex obscuritate vaticiniorum tollere. iuxta vaticinium Zachariæ patris de eo, *Tu autem puerule, Propheta Altissimi vo-*

Munus seu officium.

caberis, præbis enim ante faciem Domini, ut pates vidit eius, & des cognitionem salutis populo eius per remissionem peccatorum: ubi tota doctrina Euangelij est proposita. Tamen doctrina Iohannis non fuit perfecta, quia hæc omnia faciebat ut excitaret desiderium adventus Messia, itaque in concionibus suis semper ablegat ad Messiam. Doctrina igitur illius neque fuit (quoad circumstantias) doctrina Legis & Prophetarum, (quamquam substantiâ eadem fuit) neque fuit doctrina illa quam Christus & Apostoli annunciarunt, sed medium quid, ut docet ipse Christus Luc. 16.16. *Lex & Propheta vsque ad Iohannem, ab eo tempore regnum caelorum euangelizatur.* Itaque dicitur summus Prophetarum, & tamen minimus in regno caelorum dicitur eo esse maior, Matt. 11.11. Summus quidem omnium Prophetarum, quia Christum vidit, & ostendit digito dicens, *Hic est agnus Dei qui tollit peccata mundi*, Ioh. 1.29. Minimus tamen in regno caelorum dicitur eo esse maior, quia non potuit Christum mortuum, & à mortuis suscitatum, & in caelum euectum prædicare, quod fecerunt Apostoli, & quotquot eos secuti sunt Ecclesiae Doctores. Cum itaque doctrina Iohannis non fuerit merè Prophetica, nec merè Evangelica, hinc sequitur obtinuisse sub Iohanne novum Ecclesiae statum, quia mutatio doctrinae mutat statum Ecclesiae: & doctrina indicauit Baptismum, qualis enim fuit doctrina, talis fuit & Baptismus. Hinc factum est ut Christus voluerit baptizari baptismo Iohannis, quia voluit Christus defungi omni œconomia. Itaque voluit subijci legi ceremoniali, & Politicis Iudæorum legibus, & Baptismati Iohannis, ita ut nihil sit quod Christus non præstiterit, ut omnis generis peccatores consolationem haberent, eosque sui confortes faceret. Quare cum Iohannes eum repelleret à suo Baptismo, *Sine*, inquit, *iam, oportet enim nos implere omnem iustitiam*, Matt. 3.15. hoc est, oportet me defungi non modo legali œconomia, sed & tuâ. Efficacia verò officij Iohannis Baptista tanta fuit, ut tota Iudæa, immò etiam ipsi Pharisei, prodirent in desertum ut baptizarentur à Iohanne: magna etiam fuit eius auctoritas apud plebem, ut liquet ex Matt. 21.26. At interfectus est ab Herode. Verum est, sed sibi inde metuebat Herodes à plebe, apud quem Iohannes in magna erat existimatione. Munus itaque Iohannis si spectemus, & eius efficaciam, verè (ut inquit Christus) *κατῆνοι τὰ πάντα.*

medius Ecclesiae status sub Iohanne.

Cur Christus baptizari voluerit.

Efficacia muneris Iohannis Baptista.

HV C quoque Dn. Cameronis Prælectiones, ex loquentis & continua oratione videntur ore, ab Auditorum nonnullis excepta sunt utcumque, quoad mentem & sensum, non verò ubique quoad verba ipsa: Quæ verò sequuntur ex dictantis ore, etiam quoad ipsa verba, omnes ubique fermè descriptæ sunt.

MATTH. Cap. XVII.

Verf. 14. ad 22.

Explicatio historia de Lunatico arreptio sanato à Christo. Vbi agitur de fide quæ est instar grani sinapis, qua montes transferantur.

Continet hic locus narrationem editi à Christo miraculi & Lunatico arreptio. Ipsa quidem

Ordo dicendorum.

narratio simplex est, res tamen est eiusmodi, ut non modo possit remorari attentum auditorem, sed & torquere: sunt enim nonnulla in ea narratione obscura & perplexa, si referantur ad iudicium humanæ rationis. Ac primò quidem dubitari potest, quo pacto is qui dicitur laborasse morbo pendente (vtri videtur) à causis naturalibus, idem tamen dicatur *arreptivus*, præsertim cum ab hoc ipso Evangelista cap. 4. vers. 24. Lunatici & *δαίμονιοι* distinguantur. Secundo, quomodo Dominus noster Iesus Christus tantam vim tribuat fidei (fidei, inquam, quam indignatur non fuisse exhibitam à generatione peruersa, queritur enim istos, qui Lunaticum obtulerant, fuisse fide destitutos) ut qui eam habent montes possint hinc inde transferre. Tertio, quare dum Discipuli accedunt ad Christum, & quærunt unde factum sit ut eorum operâ non potuerit subleuari Lunaticus, responderit eis, *Hoc genus demoniorum non eiici nisi ieiunio & oratione*: quibus verbis videtur Christus demoniorum genera distinguere, & singularem quandam efficaciam tribuere precibus & ieiunio in expellendo certo quodam Dæmonum genere. Hæc omnia sunt eiusmodi ut diligenter considerari debeant, nam illarum quæstionum solutio magnum habet usum in Theologia.

Antequam autem aggrediamur istam Disputationem, oportet nos aliquid præfari de Miraculis, quia tum primum versamur in loco Scripturæ in quo agitur de Miraculo. Primum igitur videndum quid sit Miraculum. Miraculum est iam constituto natura ordine operis patratum extra ordinem naturæ. Dico primum, *constituito natura ordine*, ne Creatio videatur miraculum. Secundo dico, *extra ordinem naturæ*, ne illa quæ oriuntur ex vi agendi & patiendi quam Deus iadidit creaturis Miracula videantur. Sunt enim vires quædam occultæ naturæ, & rationi humanæ penitus ignotæ, ex quibus oriuntur opera, quæ si referantur ad iudicium nostrum, miracula queant videri, cum non sint tamen. Hæc autem sunt duum generum, vel enim sunt eiusmodi quæ patrari possunt ab hominibus peritis naturæ rerum, quæ etsi specie miraculi non fallant totum genus humanum (nihil enim patrari potest ab homine, cuius rationem non possit alius homo reddere) tamen rudem aliquem possent fallere. Alia verò sunt eiusmodi quæ etiam mortaliū omnium oculos queant perstringere, qualia sunt ea quæ à Dæmonibus eduntur, & tamen hætenus non fallunt vllum, quatenus nihil in eo genere sit, unde colligi possit aliquid factum esse ex nihilo. Dixi autem *extra ordinem*, non verò *contra ordinem naturæ*, ut ostenderem non posse illa etiam dici Miracula, quæ eiusmodi sunt ut si sint, simul etiam non sint: illa sunt *ἀπίσταντα* impossibilia, hoc est, non possunt habere rationem Entis, nam hæc est ratio Entis, ut non sit *non Ens*, sicut ratio *non Entis* est ut non sit *Ens*. Unde oritur duplex potentia, vna quæ nititur vi agentium & patientium quæ est in creatura, altera quæ nititur simplici possibilitate, hoc est, quâ res eiusmodi est ut nihil sit in ea pugnant cum existentia, hanc potentiam Scholastici vocarunt *Obedientialem*. Itaque Miraculum propriè dictum est specimeum creationis, nam creatione aliquid factum est quod non implicabat contradictionem, nulla enim erat potentia contraria

in hac materia. Quæ non sunt huiusmodi possunt fieri à Dæmonibus. Porro quæ sunt eiusmodi, vel sunt eiusmodi ratione operis patrati, vel ratione modi quo opus patratur (sic enim clarioris explicationis gratiâ loqui iam libet quamuis rem attentius consideranti res eodem redit) verbi gratia, quum excitatur mortuus, si ipsum opus respiciamus eiusmodi est ut necessariò præsupponat aliquid factum esse ex nihilo, nam nulla fuit in cadauere, præsertim iam resoluta, potentia passiva ad animam recipiendam, nec potentia vlla actiua in anima ut se vniat rursus corpori. Sic quum curatur cæcus, cæcus, inquam, à natura, vel cui deficiunt spiritus visui; vel cui deest nervus opticus per quem transmittuntur ad oculum spiritus, ratione operis ipsius opus est eiusmodi in quo aliquid fit ex nihilo. Atque eiusmodi miracula (ut hoc obiter dicam) non fiunt in Papatu. Ratione modi, ut quum morbi qui Medicorum ope curari possunt, tamen curantur citra opem causarum secundarum: Et hîc necesse est fieri aliquid ex nihilo. Atque hæc de natura Miraculi.

Secundo loco videndum de vsu Miraculorum. Est autem ille vsus ut illustretur Dei gloria; nam cum miracula præcipua ratione sint opera Dei (etenim quo magis elucet vis causarum secundarum in aliquo opere, tanto longius recedit opus ab illorum genere in quibus agnoscitur digitus Dei: quod hinc apparet, quia quæcumque facit Deus immediatè, ea dant hominem in stuporem, cum tamen ea quæ facit interuentu causarum secundarum non adeò mirentur homines) efficitur necessariò nullum miraculum esse posse quod non inferuiat gloriæ Dei: nam causæ secundæ in agendo non raîd (quod ad illas attinet) aberrant à scopo, licet Deus ex illa aberratione eliciat gloriam suam. Cum ergo miracula non dantur vlla vi vel Angelo, vel homini inditâ, necesse est ut edantur ad illustrationem gloriæ Dei: unde necessariò conficitur, quæcumque sunt contra Dei gloriam ea fieri vel Dæmonum ope, vel esse meras præstigijs & mendacia. Et hoc quoque sequitur, Christum quum miracula edidit quibus probaret se esse Dei filium, atque eiusmodi quæ à nullo Dæmone patrari possunt, euicisse necessariò hac ratione se esse verè Deum, contra eos qui negant ex miraculis Christi colligi posse Christum esse Deum, cum Apostoli & Prophetæ eadem patrarint; nempe non ea patrarunt ut assererent sibi vllam dignitatem, sed ut conciliarent authoritatem doctrinæ, Christus verò miracula edidit ut assereret sibi dignitatem, *ut sciatis*, inquit, *filiū hominis potestatem habere remittendi peccata*, dixit *Paralytico*, *Surge & ambula*. Matth. 9. 6. Item, *Pater operatur vsque nunc, & ego operor*. Iohan. 5. 17. Et, *ut omnes honorent Filium quomodo honorant Patrem*, vers. 23.

Hic est primus vsus Miraculorum. Alter hic est. Miracula habent vsus aliquando symbolieum, cuiusmodi erant omnia Christi miracula. Etenim dum excitaret mortuos, dum eiceret dæmonia, dum curaret corporis morbos, ostendebat quam vim exereret in liberandâ Ecclesiâ suâ à seruitute Diaboli, & morte, & illis animi morbis quibus sui etiam consistantur; itaque remittebat etiam peccata dum miracula ederet in corporibus miserorum hominum. Unde

1.
ratione operis.

2.
ratione modi.

Miraculorum vsus duplex
1.
Illustratio gloriæ Dei

Christi Deitas ex miraculis ipsius probatur.

2. vsus Symbolicus.

Aduersus
Socinum

facile soluitur nodus ille quem nexuit impius Socinus, qui eo quod Matthæus ea quæ dicta sunt Esa. 53. de Christo, quod *tulerit infirmitates nostras*, ad id accommodat quod omnes generis morbos curarit, inde concludit illo Esaie dicto non significari Christum satisfacisse pro peccatis nostris, sed ea duntaxat abstulisse. At, inquam, eo quod Christus abstulit peccata nostra, eo nulla ratione effici potest eum non satisfacisse, sed contra, idè abstulit quia satisfacit. Duobus enim modis auferuntur peccata, primò *Remissione*, atque ita peccata relatiuè auferuntur, nempe secundum relationem quam habent ad pœnam, quomodo vox *Peccatores* in Scriptura aliquando significat puniendos, vt inquit ad Dauidem de filio suo Salomone, & de se Bersabee, *nos erimus peccatores*, 1. Reg. 1. 21. hoc est, si succedat quod molitur filius tuus Adonia, nos subiciemur pœnæ. Secundò, tollitur peccatum absolute quum ipsa peccati corruptio tollitur. Prius fecit Christus per obedientiam suam, alterum facit Spiritu suo.

Peccatum
auferitur1.
Relatiuè.2.
absolute.Christi Sa-
tisfactio
probat.1.
ex verbis
Esaie.2.
ex Antece-
dentibus.3.
ex Confe-
quentibus.4.
ex vers.

5.

6.

Quod autem Esaïas, dum dicit Christum *portasse languores nostros & dolores baiulasse*, non intelligat aliam ferendi peccata rationem, quàm eam qua feruntur susceptâ in se peccatorum pœnâ, patet tum ex verbis ipsis quibus vsus est Propheeta, tum ex antecedentibus & consequentibus. Verba Prophetæ sunt duo, quorum alterum אָשׂוּן respondet verbo græco ἀπέειν, alterum לָבַדּ verbo græco βασάλειν. Iam verò ἀπέειν græcè duo significat, nempe aliquid tollere seu leuare humo, & quia id non fit nisi vt rem sublatam aliò feras, idè significat etiam *auferre*; at βασάλειν significat aliquid *humeris ferre*, non verò tollere. Itaque significat Propheeta genus mortis Christi, quum vsus est illa voce אָשׂוּן quæ respondet τὸ ἀπέειν, quo alludit etiam Petrus quum dixit Christum *uisitatum*, hoc est, *sustulisse peccata nostra*; verbum autem βασάλειν לָבַדּ significat *ferre* vt non possit aliud significare, itaque hebræi *bajulum* vocant לָבַדּ, neque vnquam vel לָבַדּ vel βασάλειν alia significatione occurrunt in Scriptura. Si etiam verba Prophetæ cum antecedentibus & consequentibus conferamus, necesse est vt intelligamus non nudam peccati ablationem, sed eam quæ fit suscepta peccati pœna. Cùm enim vers. 3. præcedente Propheeta meminerit dolorum & languorum Christi, necesse est vt hoc versu agat de ea ratione auferendi peccata quæ fit per dolorum perpersionem. Nam cùm dicitur *subsumisse dolores & morbos nostros*, sane designatur peccatum, sed vt *quæ* habet ad pœnam, quomodo alibi peccata vocantur *debita* ratione *quæ* ad pœnam, quia nos ad pœnam adstringunt. Tum verò sequentia id probant. Ille enim qui ita *morbos nostros pertulit, & dolores baiulauit, vt qui consilij Dei non essent conscij putarent eum percussum à Deo*, sanè abstulit peccatum perferendo peccati pœnam. Deinde, versus quintus, vbi dicitur *castigationem pacis nostra ei impositam fuisse*, satis ostendit, primò Christum castigatum fuisse, sed loco nostro, deinde castigatione ista factam esse nobis pacem. Item vers. 6. Propheeta dicit, *Nos eramus errantes vt oues, & Deus venire fecit super eum iniquitatem omnium nostrum* (hebraicè est חַטֵּאתֵינוּ) luit igitur Christus pœnas pro peccatis nostris. Nam quod Hæreticus linguæ hebraicæ imperitus, cùm ex Lexico

didicisset *וְיָצַד* aliquando, sed per Metaphoram, significare *intercedere*, ita explicat locum, vt dicat Christum intercessisse pro peccato, facile refellitur, quia nulla est hic mentio de Intercessione, sensus enim est, fecisse Deum vt peccata nostra in illum occurrerent, nam וְיָצַד est *facere occurrere*, siue ipse occurras, siue facias vt alius occurrat. Id ipsum confirmat versus 8. vbi dicitur Christum *sublatum esse à caritate, & ex defectione populi Dei esse ei plagam*. Et vers. 11. *Cognitione sui iustificabit seruus meus multos, quia iniquitates eorum baiulauit, idè inter Prin. ipes partem ei dabo*. Hic locus nulla ratione potest eludi, non enim idè exaltatus est Christus quia abstulit peccata nostra, imò auferre peccata pertinet ad eius exaltationem, est enim hoc gloriosum, sed idè exaltatus est quia se deiecit pro peccatis nostris. Itaque seu ipsa Prophetæ verba, seu antecedentia, seu consequentia intueamur, non potest aliud effici quàm Christum abstulisse peccata nostra perferendo peccati pœnam.

8.

11.

At quæres, quo pacto quæ de peccatis nostris dixit Propheeta, *Christum nempe peccata nostra baiulasse*, Matthæus accommodet ad morbos quos sanauit Christus? Respondeo, quia vis illa qua Christus sanabat morbos typus erat virtutis illius qua peccata nostra ablaturus erat, iuxta Esaïæ Prophetiam: non est autem Prophetæ mens docere simpliciter Christum baiulasse peccata nostra, sed ita baiulasse vt auferret. Itaque secundum hoc posterius Matthæus vsurpauit locum Prophetæ, nam nihil est necesse vt typus per omnia quadret, satis est vt possit significare eam rei partem cuius est typus. Iam verò morborum curatio non est typus modi seu mediij quo Christus sustulit peccata nostra, nempe baiulationis, (atque ita non fuit necesse vt Christus ipse baiuiaret morbos eorum quos curabat) sed est typus finis, nimirum ipsius ablationis peccati, quia scilicet quod Christus aufererat morbos, significabat eum etiam esse ablaturum peccata nostra. Quomodo Paulus quum dicit *Israelitas fuisse olim baptizatos in mari & in nube* 1. Cor. 10. 1. hoc tantum voluit significare, eundem euentum typicè consecutum esse transitum per mare, & præsentiam nubis, qui reuera consequitur Baptismum. Locus igitur iste à Matthæo hoc tantum consilio adhibitus est, vt doceret quis esset peculiaris finis miraculorum à Christo editorum, nempe vt ostenderet quid esset in anima designaturus, qui tam benignus fuerat in corpore.

Quomodo
Matthæus
Esaie Io-
cum vsus.
Pet.

Videmus de *natura & vsu* Miraculorum, videamus iam tertio loco de *Occasione*. Occasio parandorum Miraculorum est duplex, vel enim status & conditio Ecclesiæ id exigat, vel Deus testatur se velle edi miracula. Status Ecclesiæ id exigat, quum est aliquid gerendum extra omnem Ecclesiæ ordinem à Deo constitutum, vt verbi gratia, quum vel innouandus est Ecclesiæ status iam à Deo constitutus, vel Ministri Ecclesiæ reuelant quod nunquam fuerat antea reuelatum: hinc opus est miraculis, & hac occasione semper edita sunt miracula in Ecclesia. Sed dicat aliquis, Cur ergo Johannes Baptista nulla edidit miracula, cùm tamen mutauerit Ecclesiæ statum? Respondeo. Talia edidit miracula qualia requirebat status Ecclesiæ tempore illo; iam verò status ille medius fuit inter statum Ecclesiæ

Occasio
Miraculo-
rum.1.
Status Ec-
clesiæ in-
nouandus.Cur Ioh.
Bapt. nul-
la fecerit
miracula.

Ecclesiæ

Ecclesiæ sub Læge, & Ecclesiæ statum sub Evangelio : itaque nihil erat necesse adhibere Miracula, sed ea duntaxat adhibere necesse fuit quæ miraculi speciem præberent, in quo genere fuit natiuitas Johannis tota Judæa notissima, & vitæ ratio planè extraordinaria. Nam si Johannis personam intueamur, erat ex tribu Leui, itaque nihil faciebat præter constitutum in Ecclesia ordinem: si doctrinam spectamus, erat prædicatio remissionis peccatorum & pœnitentiæ, quæ non abhorrebat à doctrina in Ecclesia recepta ex instituto Dei: Nam quod erat Christi nuncius non potest numerari in planè extraordinariis, cum Christus iamjam esset venturus. At alia Ecclesiæ sub Christo & Apostolis conditio fuit, etenim Christo concilianda fuit auctoritas qualis in nullum mortalem cadere potest, & immutandus fuit Ecclesiæ ordo à Deo institutus, ad quod miraculis opus fuit. Ex his autem patet Pontificios iniuste à nobis petere miracula, siquidem nec quicquam reuelamus quod non fuit ante reuelatum, nec constitutum à Deo Ecclesiæ statum immutamus. Et hæc prima est Miraculorum occasio, nempe quum id exigit status Ecclesiæ. Altera occasio est quando Deus id vult. Deus enim extra ordinem etiam quum Ecclesia constituta est, facit aliquando miracula, sed rarò. Nam quod Elias constituto Ecclesiæ statu miraculum parauit, dum milites ad se missos igne cœlitus delapso absumpsit, id fecit ad sui defensionem. Prophetæ autem reliqui miracula ediderunt quia res futuras & ignotas prædicebant, & ideo prædictionum certitudo miraculis fuit confirmanda. Porro vt edantur miracula duobus opus est, nempe vt Deus velit & iubeat: Jubet autem Deus vel Verbo suo, vel afflatu Spiritus: de quo afflatu agit Apostolus 1. Cor. 12. 9. vbi agit de donis Ecclesiæ, & inter dona extraordinaria *fidem* numerat.

His præmissis de naturâ, vsu & occasione miraculorum, veniendum nunc est ad solutionem quæstionum quas initio proposuimus. Nam primò quidem dubitatur quomodo Mattheus eundem hoc loco appellet Lunaticum & arreptitium, cum cap. 4. vers. 24. distinguat Lunaticos ab arreptitiis, vt patet ex eo quòd postquam docuit Christum curasse arreptitios & lunaticos, adiungit etiam paralyticos: ita enim videtur noluisse eosdem vocare arreptitios & lunaticos, sed potius distinguere genera malorum quibus miseros istos homines subleuauit Christus. Huc accedit quod affectus lunaticorum notatus suo nomine non potest non esse naturalis. Vt penitus tollatur omnis difficultas necesse est teneamus qui lunatici, qui arreptitij propriè dicantur, vt inde colligi possit quàm ista vel pugnent, vel consentiant inter se. Et lunatici quidem sunt quorum morbus vel intenditur, vel remittitur prout crescit, aut decrescit, augetur aut minuitur Luna: itaque eius generis morbi varij sunt, quorum species recensere non est huius loci. Hi autem morbi dicuntur pendere à Lunâ, quod hoc aut illo modo affecto corpore necesse est vt Luna sic agat in corpus: nam si à Lunâ simpliciter hi morbi gignerentur, necesse esset omnes hoc morbi genere implicari. Necesse est igitur vt homines hoc morbo affecti primò certam aliquam habeant corporis dispositionem, in quam postea Luna agens non potest hunc morbum non pro-

ducere. *Δαμονίζεσθαι* seu *arreptitij* illi dicuntur qui à dæmone agitantur: Si igitur Dæmon ita immutet statum corporis, vt corpus reddatur (vt ita loquar) lunæ obnoxium, idem iam erit *δαμονίζεσθαι* & *αλλωρίζεσθαι*, *arreptitius* & *lunaticus*. Dicam clariùs. Luna non agit ita in corpora vt hoc aut illud affectum consequatur, nisi quia iam corpus sic affectum est vt luna hoc vel illud efficiat, cum ergo Diabolus ita afficit corpus vt reddat illud tali lunæ operationi obnoxium, idem est *lunaticus* & *arreptitius*.

Quod autem Dæmones id possint facere ex eo patet, quod quæ Dæmon facit in corporibus nostris interdum sint eiusmodi vt remediis quibus corpus afficitur minui possint: nam ita clarum sit Dæmonem sic agere vt immutet duntaxat temperamentum corporis: verbi gratia, Saul dicitur correptus à malo spiritu Domini, hoc est, submisso à Domino, idque ob scelus Saulis, sed hic furor Saulis agitati à Dæmone poterat demulceri modulatione & cantu, quod fieri nequaquam potuisset nisi instrumentum efficaciam Satanæ esset, vt ita loquar, passibilitas humani corporis: actio enim Satanæ cantu citrata prohiberi non potest, sed efficacia actionis, quia pendet à corpore in quod agit, prohiberi potest iis rebus quibus afficitur corpus. Itaque Petrus Pomponatius excellentissimus Philosophus, sed pessimè sentiens de Religione Christianâ, non rectè conclusit nullam esse Dæmonis efficaciam, quod vidisset multorum morbos, qui videbantur esse à Dæmone, leuatos curatione medicâ: nam cum Diabolus agat in corpora nostra pro ratione temperamentum & constitutionis eorum, effecta etiam eius possunt minui & augeri, prout alteratur temperamentum. Immo, quod magis mirandum est, cum Spiritu Dei afflarentur Prophetæ, consequebatur sæpe in Prophetarum corpore insignis quædam immutatio, ita vt qui Prophetas ludibrio habebant, eos solent vocare *insanentes*, quemadmodum legimus cap. 9. lib. 1. Reg. vbi cum ille ab Elisæo submissus accessisset ad Jehu, eumque esset allocutus, comites Jehu quærent quid illi insano rei esset cum Jehu: & cap. 9. vers. 26. Reuelationum Jeremiæ, Semeia pseudo-Propheta increpat principem Sacerdotum quod non conijciat in vincula veros Prophetas, quos contempnim vocat *insanos*. Id autem non potest referri ad Prophetarum dicta, quasi insaniisse dicantur, quod eorum prædicta nulla ratione niterentur, sed ad ipsum corpus, & ad id quod se prædebat in corpore. Jam verò & hæc corporis agitatio orta à spiritu remediis quibus afficitur corpus solebat cohiberi, sicut legimus cap. 3. 2. lib. Regum vers. 15. nam Elisæus dum parat sese ad vaticinandum iubet accessi Psalterem, solebant enim vaticinantes expectari admirabiles corporis agitationes. Itaque hoc est conclusum, si Diabolus ita hominum corpora potest immutare vt sint obnoxia Lunæ, mutato scilicet corporis temperamento, non est absurdum vt dicatur *αλλωρίζεσθαι* & *δαμονίζεσθαι*. Vt verò res tota clarior euadat, necesse est vt breuiter perstringamus ea quæ multis dici possent de naturâ Dæmonum, de viribus & ingenio eorum, quatenus illa ex Scriptura peti possunt.

Dæmonum natura planè incorporea est, idque vel hinc liquet, quod quæ ratio nonnullos coegit affingere corpora dæmonibus, ea non facit

Arreptitij qui sint.

Dæmonum efficacia in corpore humano.

Spiritus prophetici actio in corpore Prophetarum.

Cur Prophetæ dicti sint *insani*.

Dæmonum natura planè incorporea.

Altera occasio Miraculorum.

quomodo idem fit Lunaticus & Arreptitius.

Lunatici qui sint.

quod illi maximè voluerunt : neque enim poterunt animo capere , quí fieri possit vt quod neque paruum est , neque magnum , illud possit esse aut agere . Sed si ita se res habet , necesse est vt dæmones sint omnino corporei , quod est absurdissimum . Sed quod hanc sententiam maximè refellit , hoc est , quod si tribuantur corpora dæmonibus , necesse est vt illis tribuatur figura . Est enim necesse vt statuatur ex quâ materiâ sit hoc corpus , neque poterit nobis constare ratio tot effectorum , quæ planè mirabilia sunt , si dæmonibus corpora tribuantur . Possunt illi quidem corpora induere , aut specie corporeâ præsentiam suam testari , at quod sint corporei hoc verò Scriptura non docet , quæ eos *spiritus* appellat , hac voce (quauquàm metaphoricè vsurpatâ) substantiam incorpoream designans : Nam cum è corporibus nullum sit spiritus , hoc est , vento subtilius , humanus autem animus , quandiu in hoc corpore versatur , egeat speciebus ad res intelligendas , *spiritus* nomine dæmonum naturam scriptura designauit . Vires dæmonum sic describuntur in Scripturis , dicuntur *principes mundi , principes aeris* , & multis exemplis Scriptura docuit magnam esse dæmonum vim tum in animâ , tum in corpore (nec opus hîc est afferre exempla) sed planè diuersâ ratione , nam animæ substantia cum sit merè spiritalis , nullam vim Scriptura tribuit Diabolo in animam , præter eam quæ est simplicis suasionis , id est , præter eam cui animus , nisi sponte se prodat , possit obniti : sed in corpora nostra Scriptura tribuit eam vim Satanæ cui (propter passibilitatem corporum) resisti nullâ ratione possit . Atque hîc occurrit obseruatu dîgnissimum , quod Deus non vtitur ministerio bonorum Angelorum , cum aliquid est animæ suadendum , at contra Satanæ toties ferè mentio fit , quoties tentationis mentionem Scriptura facit : monent quidem Angeli homines , sed quomodo homines ab hominibus monentur , nec est tam intrinsecum commercium Angeli cum anima , quàm Dæmonis cum animâ . Huius rei hæc est ratio , quod Deus sanctificationis nostræ laudem vult in solidum tribui Spiritui Sancto , peccatum autem & mortem patitur Diaboli & inconstantia nostræ esse propria . Ingenium dæmonum est vt sint homicidæ , idèdque voce hebraicâ dicuntur *רוצחים nocentes* & *אויבים aduersarius* , sunt enim semper intenti in hoc vt nobis noceant , seu id fieri possit in animâ , seu in corpore . Et piis præsertim instant , atque imminet : quo ne nos terremur voluit etiam Christus corpus suum obnoxium esse Satanæ ad tempus . Itaque & delectantur omnibus quæ hominibus ingrata sunt & molesta , & contra iis anguntur quæ illis grata sunt & iucunda . Nam neque delectantur humana societate , cuius rei signum est quod Scriptura illis tribuit (quoties de inferendo hominibus damno desperant) loca deserta , & solitudinem . Contra ingenium Spiritus Dei hoc est , quod mirificè delectatur hominum societate , nec delectatur solitudine nisi per accidens , nempe , quatenus solitudo non opponitur societati bonorum , sed impiorum : at verò Diabolus idèd tantum delectatur locis incultis quod illa loca sint homini ingrata . Hæc disputata sunt vt afferatur lux iis quæ passim dicuntur in Scripturâ *דברים דאמוניזומאון* . Atque ita soluta est prima illa quæstio quam attulimus , nempe quí fieri possit vt

& Spiritus
lis.

Vires.

in animam;

in corpore
sa.

Ingenium.

idem dicatur *αλληλων ζουδων & δαμωνιζουδων* . *Lunaticus & arreptivus* .

Sequitur secunda quæstio , cuius solutio longè maximum habet vsum : ea autem sic habet , Cum Dominus noster Iesus Christus patri istius Lunatici exprobrarit incredulitatem (vt constat clariùs ex Euangelio secundum Marcum capite nono) tum etiam Discipulis : & patri quidem , quod filius non fuerit statim liberatus , Discipulis verò quod istius filium non liberarint : quæri non absurdè potest , quæ sit illa fides quam desiderauit tum in patre , tum in Discipulis . Nam si ea fides fuit quæ dicitur *Miraculorum* , videtur Deus vitio vertere quod quis non habeat fidem miraculorum : si verò fuit illa fides iustificans , videtur exigi ab iis qui fidem habent iustificantem , vt ea credant quæ objecto fidei iustificantis non continentur . Vt ea quæstio definiatur necesse est disputemus de fidei natura , idque non perinde ac si nobis ex preffesso agendum esset de fide , sed quatenus ea disputatio pertinet ad propositæ quæstionis solutionem . Fides igitur in genere est *firmus & constans animi assensus , quem Deo loquenti in verbo suo præbemus* . Sic enim fides distinguitur à ratione & sensu ; quod ratio quidem & sensus versentur circa eas res quas Deus nobis reuelat , at non verbo , sed alia ratione : Omnis enim cognitio seu per sensum , seu per rationem ingignatur animis nostris , est à Deo , at non à Deo loquente in verbo suo . Cæterum vt ratio sensum superat , neque tamen quippiam suadet quod pugnet cum sensu : sic fides rationem superat ; neque tamen suadet quicquam quod pugnet cum ratione , scilicet recta . Attamen non petinde ac ratio nihil habet perceptum cuius cognitio non sit orta à sensu , sic fides etiam nihil habet perceptum cuius cognitio non sit orta à ratione : hoc est , vt dicam clariùs , non vt nihil est ratione cognitum cuius cognoscendi occasionem non præbuerit sensus , ita nihil est fide cognitum cuius cognoscendi occasionem non præbuerit ratio . Atque hac in parte non eodem modo se habet fides ad rationem , quo ratio ad sensum . Poterò fides etiam gignitur rationibus ductis à sensu ipso , sed Deo ita volente , quo referendum est illud Christi dictum ad Thomam , *Credidisti , Thoma , quoniam vidisti* : non quod sensus possit per se gignere fidem , sed quia Deus in gignenda fide vult vri sensu . Itaque fidei hæc est ratio & ingenium vt pendeat à reuelatione diuina quæ fit per verbum Dei , seu Deus , vt nos adducat ad credendum , vtatur rationibus ductis à sensu , seu non vtatur .

II.
quæstio

Qualis fuerit fides quam exigebat Christus.

Fides.

differt à ratione,

eamque superat.

gignitur quandoque ratio. nibus ductis à sensu.

Credimus Deo

vel Narranti,

vel Promittenti.

Sed quoniam verbum Dei versatur vel in narrando , vel in promittendo , hinc oritur fidei distinctio , nam vel credimus Deo narranti , vel promittenti . Narranti credimus siue præterita narret , siue prænuntiet futura . Cæterum hætenus Deus non promittit quatenus narrat vel quæ fecit , vel quæ facturus est . Etenim quæ simpliciter narrat Deus , vel fuerunt , vel erunt , seu illa credideris , seu non credideris , vt cum narratur in Scriptura mundum esse conditum , fore Iudicium extremum : illa , quoad existentiam , nullam habent *ἀνάγκη* cum fide huius aut illius . Credimus autem Deo promittenti , quum Deus aliquid promittit ; sed , vt id fiat quod promittit , exigat ab eo cui promittit , vt credat id euenturum . Hæc distinctio planè est necessaria ad naturam fidei

ram fidei intelligendam, & soluendam quaestio-
nem. Cæterum promissiones diuinæ aliæ sunt
speciales, aliæ generales: speciales sunt quæ cer-
tis quibusdam personis factæ sunt, generales,
quæ omnibus. Quæ certis personis fiunt, ut
quam Dominus pollicetur Apostolis fore ut eji-
ciant Dæmonia modò credant: quæ omnibus,
ut quam Dominus pollicetur omnibus vitam æ-
ternam, modò credant, quæ promissio in Scriptu-
ris luculenter describitur passim, sed nusquam
clarius quam prioris Iohannis cap. 5. vers. 9. ad 16.
Iam verò fides quæ exhibetur promissioni spe-
ciali, & ea quæ exhibetur generali in hoc conue-
niunt, quod perinde ut dum creditur promissio-
ni generali, quod creditur euenit, & nisi credatur
non euenit, quia Deus redditur mandax quan-
tum in hominibus est, ita ita meritò non facit
quod promissit; ita quoties non creditur promif-
sioni speciali, quod promittitur non euenit, & si
credatur euenit.

Ut ista quæ diximus disputeatur accuratius
idque ex verbo Dei, primò hoc extra controuer-
siam est, *fidem niti verbo Dei*,] vnde & Philosophi
per ludibrium omnes qui profiteantur se niti ver-
bo Dei vocant *credentes*, ut in scriptis Auerrhois
sæpè id occurrit.] Sanè quod Paulus dicit *fidem
esse ex auditu, auditum autem esse ex verbo Dei*, id con-
uenit fidei in genere, non quod nulla quæ cre-
datur possint ratione percipi, sed quia nisi Deo
reuelante ratio nunquam illa percepisset, quod
vel hinc liquet, quod nemo Philosophorum po-
tuit olim percipere mundum esse factum ex ni-
hilo, quod tamen vera Philosophia à verbo Dei
admonita satis ostendit. Sed in hoc controuersia
est, quod sint qui nolunt admittere ullam fidei
distinctionem, sed vnum tantum esse docent fi-
dei habitum. Certe vnus est genere fidei ha-
bitus, sed an specie sit vnus, id verò est quod quaeri-
tur. Iam verò non esse specie unum vel hinc li-
quet, quod fides qua credimus Deo narranti, &
qua Deo promittenti credimus sint inter se di-
stinctæ: non autem gradu sed specie, hoc est, non
sic distinguuntur ut maius à minori, sed ratione
objecti; illic enim credimus Deo quatenus nar-
rat, hic quatenus promittit. Non autem distin-
gui gradu hinc liquet, quod si gradu distinge-
rentur, sequeretur inde distingui imperfectione
tantum: Itaque qui præditus est fide qua credi-
tur promissioni generali, teneretur & credere fi-
de qua creditur promissioni particulari. At hoc
est falsum. Itaque fides, qua credimus promissio-
ni particulari, non est necessaria in eo qui credit
promissioni uniuersali, nisi eidem facta sit parti-
cularis promissio cui facta est uniuersalis. Dici-
mus enim hos fidei modos non ita inter se pu-
gnare, ut non concurrere possint ad eiusdem fi-
dei complementum, hoc est, fieri optimè potest
ut qui præditus est fide qua creditur promissioni
generali, præditus sit etiam fide qua creditur
promissioni speciali, & Deo narranti. Sicut in ho-
mine anima vegetatiua & sensitiua peculiarem
habet rationem, quam non habet in belluâ, sic
etiam quoties in eo qui præditus est fide qua cre-
ditur promissioni uniuersali, hoc est fide iustifi-
cante, reperitur fides qua creditur Deo narranti,
& promissioni speciali, tunc ista peculiarem ha-
bet rationem, quam non habet in iis qui non
sunt præditi fide iustificante. Hæc autem pecu-
liaris ratio in hoc sita est, quod in eo qui prædi-

tus est fide iustificante fides hæc historica, & fi-
des qua promissioni particulari creditur (quam
non ausim appellare *fidem miraculorum*, quia non
est necesse ut omnes promissiones particulares
sint de edendo aliquo miraculo) referuntur ad
fidem iustificantem: In iis autem qui non sunt
præditi fide iustificante, fides qua creditur Deo
narranti, & fides item qua creditur promissioni
speciali non referuntur ad iustificantem: verbi
gratia, qui credit Deum esse, & omnia regi prou-
identia Dei, nisi sit præditus fide iustificante, credit
hæc quidem, sed contremiscit, quia illa non cre-
dit à Deo fieri in eius gratiam: At qui est prædi-
tus fide iustificante credit ita omnia à Deo regi
ut cedant in bonum suum. Sic qui credit prom-
issioni particulari, si præditus sit fide iustifi-
cante, credit illi promissioni ut argumento diuinæ
erga se misericordiae: At si non sit præditus fide
iustificante hærebit in illa promissione, neque
eam ulterius extender. Cæterum obseruandum,
neminem posse esse præditum fide iustificante
qui non sit & præditus fide qua creditur Deo
narranti, fieri tamen potest ut aliquis sit prædi-
tus fide iustificante cui nulla facta sit specialis
promissio. Discriminis ratio in hoc sita est, quod
fides iustificans præsupponat necessariò notitiam
de Deo, ista autem notitia non potest aliter ha-
beri quam per verbum Dei describens nobis
Deum ipsum & opera eius: Itaque ut natura hu-
mana includit in se necessariò naturam vitalem
& animalem, ita fides iustificans semper includit
in se fidem qua credimus Deo narranti: At verò
quia Deus non promittit aliquid omnibus sigil-
latim, hinc fit ut fides iustificans non includat in
se necessariò hoc fidei genus. Jam venio ad solu-
tionem quaestionis propositæ. Quæritur ergo,
*quomodo Christus exprobravit inaequalitatem tum Disci-
pulis suis, tum Iudæis*. Respondeo unico verbo, Id fa-
ctum esse quia neque Discipuli, neque Iudæi cre-
diderunt verbo Christi. Non Discipuli Christus
enim dederat ipsis potestatem eijcendi dæmo-
nes, non crediderunt autem verbo Christi, quia si
credidissent eiecissent. Non Iudæi, Christus
enim professus erat se esse Filium Dei prædi-
tum illa potestate, & tamen illi ea de re dubi-
tarunt.

Sed ex hac quaestione nascitur alia grauior,
propter Pontificios qui disputant aduersus fidem
iustificantem quæ amplectitur promissionem
generalem, eamq; sibi peccatim applicat. Quæ-
ritur enim, *si-ne ista fides de qua hîc sermo, qua credi-
tur promissioni speciali, fides iustificans*. Item, *si-ne fides
illa qua creditur Deo narranti, fides iustificans*: Pontifi-
cij enim ex hoc loco & aliis probare conantur
eandem omnino esse. Primò, prolatis ex Scriptu-
ra variis locis ostendunt multis remissa esse pec-
cata quod crediderint promissioni speciali. Se-
cundò, aiunt fidem illam cui tot elogia in Scri-
ptura tribuuntur, & cui aded promittitur vita
æterna, esse fidem quæ nititur potentia Dei, nam
multos tanauit Christus qui habuerunt tantum
fidem de omnipotentia Dei, nostra autem fides
iustificans non tam potentia quam voluntate Dei
nititur. Tertio, Apostolus quum Heb. 11. descri-
bit fidem iustificantem, meminit fidei qua cre-
ditur Deum condidisse sæcula, quæ fides est
ea quæ habetur Deo narranti. Sed ex præstuctis
& iactis iam à nobis fundamentis facile est ob-
jectiones illas refellere. Ad primum itaque re-

Solutio 2^a
quaestionisalia Quæ-
stio.An fides
iustificans
eade sit
cum histo-
rica & Mi-
racu-
Argumeta
Pontif.

1.

2.

3.

Resp.
ad 1^{am}Promissio-
nes Dei
aliæ sunt
Speciales.aliæ, Gene-
rales.Fides niti-
tur Dei
Verbo.An sit v-
nus tan-
tum Fidei
habitus.Fidei, qua
promissio-
ni genera-
li, & qua
specia-
li creditur
colatiue.

spondetur, fides qua creditur promissioni speciali vel inhæret illi promissioni, nec ulterius progreditur, vel refertur ad fidem iustificantem. Si primo modo consideretur, (qualis est fides illorum qui in ultimo Iudicij die dicturi sunt, *Domine nonne prophetauimus in nomine tuo*) falsum est Christum eiusmodi fidei vnquam promississe remissionem peccatorum, illis enim qui dicturi sunt *nonne prophetauimus*, &c. dicit, *non voui vos*: Si posteriori modo consideretur, quum scilicet refertur ad fidem iustificantem, tum fides qua creditur promissioni speciali confunditur cum iustificante, estque illius veluti pars quædam, atque ita verum est Christum ei promississe remissionem peccatorum. Sic fides historica qua credimus Deo narranti, quum refertur ad fidem iustificantem est eius veluti fundamentum & basis. Res clara euadat exemplo: iubet nos Deus accedere ad sacram euadat exemplum: iubet nos Deus accedere ad sacram euadat exemplum, illa symbola sic accipimus vt signa & argumenta bonitatis illius, & tamen actus ille quo ea sumimus est actus fidei iustificantis. Ad secundum sic respondeatur. Quum constat de Dei voluntate tum fides iustificans dici potest niti Dei potentia, & tum vt fides iustificans sit plena nihil aliud requiritur quàm vt credamus Deum posse. Iam verò in omnibus illis Scripturæ locis quos proferunt Pontificij, vbi videtur ab hominibus nihil aliud requiri nisi fides de omnipotentia Dei, sermo est de iis qui iam credebant Deum velle: Miseri enim homines qui audiebant Christum promittentem curationem morborum non potuerunt dubitare de Christi voluntate, sed de potentia potuerunt dubitare. Sic quum Deus promissit Abrahamo semen, non potuit dubitare an vellet, sed an posset. Itaque non negamus fidem iustificantem habere pro objecto Dei potentiam, negamus verò habere pro objecto solam potentiam. Et quod aliquando in Scripturis fit duntaxat mentio potentia, id fit quia iam constat de voluntate. Fides ergo iustificans aliquando & plerumque pro objecto habet Dei voluntatem, quum de potentia constat, & res nobis videntur possibiles, aliquando verò Dei potentiam, quum certi sumus de eius voluntate, aliquando autem & potentiam & voluntatem simul. Ad tertium respondeo si le iustificante credimus quidem sæcula esse condita, sed negamus nos id tantum fide illa credere, nam fides iustificans includit quidem historicam, sed & adiunctam habet persuasionem de Dei misericordia. Quin ex hoc ipso capite necessariò euincitur ista non esse diuellenda, fidem iustificantem à fide qua creditur Deo narranti, sit enim fidem Apost. definit: fides est *πίστis ἀπὸ λόγων, ἢ ἐκ λόγων ἢ ἐκ μὴ βλέποντων*. Iam verò res *esperanda* dicuntur non quæ sunt simpliciter futuræ, sed quas spe apprehendimus: res autem illæ non possunt esse malæ, (non enim mala speramus) sed bonæ sunt, vt est *felicitas* & *vita æterna*. Iam verò si fides sit *πίστis* & *ἐλεγχος*, certè vtramque fidem complectitur fides iustificans, vt anima humana complectitur in se non modò rationalem, sed etiam vegetatiuam & sensitiuam. Sed & vox ista *πίστis* hoc euincit, nam hæc vox vel idem significat quod apud Prophanos scriptores, nempe *substantiam* (vt interpretatur Chrysostomus) vel *πίστis* eo loco idem significat quod solet significare in Scriptura. Posterius hoc Bellarminus non admittit, & cum negare non posset ex Scri-

ptura id probari posse, ait Chrysostomum peritum linguæ græcæ sic interpretari. Quæ responsio indigna est tanto viro, nam eadem phrasis est in Nouo Testamento, quæ est in Veteri apud LXX. Atqui illi *πίστis* interpretantur per vocem hanc *πίστis*: quum & Apostolus ipse sic etiam vocem interpretatur hac eadem Epistola cap. 3. 14. *ἐὰν ὁ πῶς ἀρχὴν τῆς πίστεως μέχρ' ἴδωμεν βεβαίως καὶ παράνομα*. Cum itaque ex vsu Scripturæ significet *certam expectationem*, certè illic intelligitur non fides Diabolica, sed fides iustificans qua creditur promissioni generali.

Cæterum quia Bellarminus aduersus illam fidei iustificantis definitionem, quum dicimus eam esse *firmam ac certam Dei misericordia erga nos persuasionem*, strenuè disputat, & argumenta eius non sunt contemnenda, ideo non à re alienum erit ea diluere. Primum argumentum hoc est, fides nostra niti debet Dei verbo, at fides ista qua credimus Christum nos redemisse à peccatis, & fore vt certò nobis detur vita æterna, non nititur verbo Dei: nusquam enim scriptum est, Petrum, Paulum, &c. seruatum iri per Christum. Ergo non est fides iustificans. Ad hoc vulgò responderi solet, fidem hanc nostram sic niti Dei verbo, quia verbo Dei vita æterna promittitur omnibus credentibus. Sed contra hanc responsionem instat Bellarminus, non quæri an vita æterna promittatur credentibus, sed vnde constare tibi possit te credere. Itaque respondendum: duobus modis dici potest *fidem nostram niti verbo Dei*, primò, cum aliquid credo quia verbum Dei id narrat simpliciter, hoc est, quum Scriptura narrat aliquid fore, esse, vel fuisse; atque hoc modo non tenemur credere ea quæ credimus fide iustificante: secundò, quum credimus ea quæ Scriptura iubet credi: Iam quum credimus nos habere vitam in Christo, non id credimus ac si simpliciter Scriptura diceret hoc esse, sed quia id iubet credi. Itaque si iubeor credere me redemptum esse per Christum, fides mea nititur verbo Dei, atqui iubeor in Scriptura id credere. Ergo, &c. Si quæretur locus vbi iubemur id credere repetendus est locus 1. Iohan. cap. 5. versibus 9. 10. 11. 12. vbi iubemur recipere testimonium Dei, quod testimonium dicitur hoc esse, *Deum nobis dedisse vitam æternam, & vitam illam esse in Filio*, ita vt qui non credit huic testimonio Dei non futurus sit particeps vitæ, quia non credendo facit Deum mendacem.

Iam quod Bellarminus ait, nos non posse scire ex Scriptura an credamus, non puto satisfieri illi argumento, si dicamus posse hoc sciri ex notis fidei propositis in Scriptura: Bellarminus enim vel alius leluita excipiet, posse quidem sciri ex Scriptura quæ sint fidei notæ, sed non posse ex ea sciri an notæ illæ nobis insint: aliud verò est scire veras fidei notas, aliud an tibi insint. Respondeo itaque, sensum fidei non esse fidem, hoc est, actum illum reflexiuum in ipsam fidem quo credo me credere, non esse ipsam fidem, sed potius sensum quendam fidei. Itaque non est opus vt habeam Dei verbum vnde possim directè colligere me credere, satis est vt ex Dei verbo habeam notitiam naturæ fidei, tum conscientia mea perhibeat mihi testimonium notas illas veræ fidei mihi inesse. Porro testimonium conscientia est testimonium Spiritus Dei applicantis mihi ea quæ de fide docentur in Scriptura. Itaque testimonium

Bellar. arg. aduersus fidem iustificantem refutata.

1.

Refp. 1.

2.

quo sensu dicatur fides nostræ niti, Dei verbo.

Inst.

Ref. Quomodo certi sumus nos credere.

Locus Hebr. explicatur.

monium hoc non eſt incertum cum ſit à ſpiritu, neque etiam huiusmodi eſt hoc teſtimonium qualis eſt perſuaſio phanaticorum, cum teſtimonium hoc nihil aliud ſit quam verbum Dei applicatum, alioqui nihil firmiter credi poſſet, quod tamen ipſi Pontificij non dicturi ſunt, etenim firmiter credunt Eccleſiam non poſſe errare, & certò ſciunt ſe hoc credere.

Secundum Bellarmini argumentum hoc eſt. Quod ſequitur iuſtificationem non eſt objectum fidei, at fides, qua credo mihi eſſe partam vitam ſanguine Chriſti, præſupponit vitam datam per Chriſtum eſſe objectam ſuum, & idipſum ſequitur fidem, nam ideo Chriſtus dat mihi vitam quia credo in ipſum: iſta autem ſunt pugnantia, nam fidei effectum non poteſt eſſe eius objectum, Reſpondetur. Vitam in Chriſto datam conſiderari vel prout eſt in promiſſione cui credere iubemur, vel prout eſt in ipſa re quam iam conſecuti ſumus: Itaque non eadem ratione vita æterna præcedit fidem, qua ſequitur eam; præcedit enim fidem in promiſſione, ſequitur in re. Itaque nihil eſt in eo abſurdi. Sic Chriſtus exprobrat Diſcipulis quod non eieciſſent dæmonium propter incredulitatem eorum, unde liquet, quod poſſe eiecere dæmonia præcedebat illorum fidem in promiſſione, ſequerebatur in re. Niſi hæc reſponſio valeret, non poſſet reddi ratio cur Deus dicatur reddi mendax per incredulitatem noſtram, hac enim ratione Deus redditur mendax quum non creditur Deo, licet non det effectum, quia ſcilicet homo illi non credit.

Tertium argumentum. Si fide certò ſtatua-
mus vitam & remiſſionem peccatorum nobis eſſe partam per Chriſtam, tum nihil opus eſt precibus, fruſtra inſtata ſunt Sacramenta in Eccleſia, qui enim certò ſtatuit ſibi eſſe partam per Chriſtam, fruſtra orat vt ſibi remittantur peccata, fruſtra vitur Sacramenti. Reſpondemus; fidem non eſſe hoc ingenio vt ſtatuat peccata nobis eſſe remiſſa in ſanguine Chriſti etiamſi non oremus Deum, etiamſi contempnamus Sacramenta, etiamſi hæreamus in peccatis; hoc non eſt ingenium fidei iuſtificantis. Sed hæc eſt fides iuſtificans, quæ ſtatuitur nos quicquid petierimus à Deo id eſſe conſecuturos propter Chriſtum, quæ ſententia explicata eſt à Chriſto Marc. 11. 24. *Quicquid petieritis à Patre in nomine meo, credite vos illud accepturos.* Item hæc eſt fides iuſtificans qua ſtatuitur, ſi nos poeniteat peccati fore vt Deus noſtri miſereatur: non eſt autem hoc ingenium fidei iuſtificantis, vt ita apprehendat Dei miſericordiam ac ſi ea foret efficax etiam iis qui eam non petunt. Itaque hoc ipſum quod nobis obijcit Bellarminus potuit Chriſto obijcere, nam Chriſtus orauit Patrem, & quidem ſerid ac vehementer, ne ſe derelinqueret, cum tamen præditus eſſet vera fide, & quidem ea fide qua Chriſtus, quatenus homo, perſuaſam habebat ſe nunquam à Patre dereliſtum iri; attamen Patrem orat. Quorſum? diceret Bellarminus, quia nempe hoc eſt ingenium fidei vt non excludat, ſed includat potiùs preces. Ipſi Pontificij credunt fore vt Eccleſia nunquam pereat, libri tamen eorum rituales pleni ſunt precibus quibus orant Deum vt conſeruet Eccleſiam. Iidem credunt Concilia Oecumenica non poſſe errare, ea tamen inchoant à precibus & invocatione Dei. Quid aliud habent quod hic reſpondeant, quam

quod nos reſpondimus, nempe, non hoc eſſe ingenium fidei iuſtificantis vt excludat preces & bona opera, ſed vt nihil tribuat dignitatis poenitentiae noſtræ, precibus, inimò ne ſibi quidem ipſi, ſed ſoli miſericordiae Dei quam ſola fides amplectitur.

Quartum argumentum hoc eſt. Fiducia omnis naſcitur ex bona conſcientia & perfeuerantia in opere bono, itaque non patitur vera fides vt quiſpiam ſibi certò perſuadere poſſit ſe hæredem fore vitæ æternæ. Reſpond. Veram fidem hinc deprehendi quod purget conſcientiam, & gignat in animo certum propositum vitæ rectè inſtituendæ, nam *fides purificat cor* Act. 15. Itaque fides noſtra quatenus ſignificare poteſt noticiam illam qua ſcimus nos eſſe fideles, poteſt naſci ex bona conſcientia, attamen fides proprie dicta bonam parit conſcientiam, ideoque non poteſt naſci ex bona conſcientia, ne quidem ex Pontif. ſententia. Itaque hoc argumentum Bellarmini nihil facit ad rem, fides enim ſemper debet præcedere quicquid in nobis eſt boni, vnde Apoſtolus ait, *quicquid ſit ſine fide eſt peccatum*, Rom. 14. 23. hoc eſt, oportet me ſcire quod ego facio gratum eſſe Deo ex ipſius miſericordia: quod facit ſola fides, quia docet Deum vt miſericordiâ, non iuſtitia. Itaque fides non naſcitur ex bono opere, ſed animum addit ad faciendum bonum opus: ex bonis operibus poſſum ſcire me habere fidem, non tamen inde ſequitur veram fidem ex operibus eſſe & naſci.

Quintum argumentum Bellarmini. Vera fides affert pacem & tranquillitatem conſcientiæ, at fides iſta qua quis credit certò ſibi eſſe remiſſa peccata per Chriſtum, & ſibi eſſe partam vitam non affert pacem & tranquillitatem. Non eſt ergo vera fides. Rationem minoris addit, quia, inquit, quis eſt ille qui ſibi perſuadere queat ſe eſſe prædeſtinatum, ſe eſſe perfeueraturum? Hoc argumentum eſt indignum viro docto. Nam ſi illa fides qua quis certò ſtatuit ſibi eſſe remiſſa peccata & partam vitam æternam non affert tranquillitatem, quæ tandem fides id faciet, cum ipſo fatente vera fides debeat afferre pacem? An id faciet fides Diabolorum, vel eorum qui deſperant? hæc verò ſunt hominis infani. Cæterum, quod ait neminem poſſe ſtatueri ſe eſſe prædeſtinatum, ſeque perfeueraturum, diſtinctione opus eſt: Nemo poteſt illud ſcire à priori, verum eſt, non poſſe ſciri à poſteriori factum, quia prædeſtinatio habet ſua effecta, ex effectis autem peruenimus ad noticiam cauſæ. Itaque ſi ex Scripturis probemus eſſe prædeſtinationis effecta, ſequitur nos poſſe certò nobis perſuadere, nos eſſe prædeſtinatos, & conſequenter nos eſſe perfeueraturos. Quod ſi quis mihi negaret eſſe prædeſtinationis effecta, ſic probarem eſſe, Spiritus Sancti teſtimonium nobis eſt notiffimum, dicitur autem *teſtimonium* non actu primo, ſed ſecundo: hoc eſt, Spiritus Sanctus dicitur nobis teſtari, tum verò nos dicimur agnoſcere teſtimonium Spiritus, & quidem affirmantis nos eſſe filios & hæredes Dei. Itaque ſi Spiritus non mentitur & nos non decipimur, tum verò ſcire poſſumus nos eſſe prædeſtinatos, nam ille cui Spiritus Sanctus teſtimonium hoc præbet, & qui illud credit, erit hæres vitæ æternæ, at nemo erit hæres niſi prædeſtinatus.

Quod item ait Bellarminus neminem eſſe fides ſe

4. Argum.

Reſp.

5. Argum.

Reſp.

exteſtimo-
nio Spiritus
certò
ſcimus nos
eſſe prædeſ-
tinatos.2 argum.
Bell.

Reſp.

3. Argum.

Reſp.
Fides ſalu-
tem non
appre-
hendit ſine
mediis.quod probatur ex-
plo Chri-
ſti.& ipſorum
Pontificio-
rum praxi.

se. perseueratos. probetur

posse certum se perseueraturum, falsum est: Nam si omnes fideles tenentur credere se perseueraturos, tum certò perseuerabunt (reliqui autem non tenentur id credere, quia nunquam id cœperunt) atqui omnes fideles tenentur persuasum habere se perseueraturos: quod euincitur ex illo loco Pauli 1. Cor. 10. 14. *Fidelis est Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis ferre, sed cum tentatione dabit exitum*: Ubi obseruanda sunt hæc verba *dabit exitum*, nam si in tentatione Deus dat fidelibus semper exitum, tum certi esse possunt se perseueraturos. Quod autem nonnulli excipiant, Deus si credidero dabit exitum, hoc verò est nugatorium, idem enim est ac si diceret, Deus si dabit exitum, dabit exitum, nam fide perseuerare est exitum adipisci. Itaque fideles qui implorant Dei auxilium petunt ab eo ut semper credant, Deus autem non daret illis quod petunt, nisi det ut semper credant. Certè piorum nemo à Deo petit ut possit credere si velit, sed ut semper credat. Itaque vel Deus non exaudit eorum preces, vel dat illis vt semper credant. Falsum itaque est quod ait Bellarminus de perseuerantia. Tum, nisi possamus certò statuere fore ut perseueremus, omnes consolationes Scripturæ erunt frustraneæ, quum enim trepidamus, causa trepidationis hæc est, dubito an sim perseueraturus: Itaque oportet accedere consolationes quibus certus fiam me perseueraturum, & ad hoc faciunt omnes consolationes Scripturæ, quæ alioqui forent irritæ. Perseuerantia Petri non fecit ut Christum non abnegaret, sed ut ne abnegaret usque ad finem: Christus enim pro eo perierat ne fides eius deficeret, & in hoc exauditus est Christus quod Petrus non defecit penitus. Itaque concludatur iam tota hæc disputatio definitione fidei iustificantis. *Fides iustificans est firmus assensus quem præbemus impulsu Spiritus Sancti omnibus in qua in verbo Dei vel narrantur, vel promittuntur, speciatim autem promissioni de vita æterna petita per Christum.*

2.

Fidei iustificantis definitio.

Quomodo fides iustificans amplectatur omne Dei verbum.

Præsertim autem ulterius progrediat operæ pretium facturus mihi videor, si quædam quæ obijci possunt contra ea quæ superius à nobis proposita fuerunt diluam, ne quis hæreat animis scrupulus. Ac primò mirum videri possit & nouum, quod ambitu objecti fidei iustificantis contineri voluerim ea omnia quæ de Deo, & de Dei operibus narrantur in Scriptura, item, promissiones particulares: Etenim fides iustificans ea est propriè quæ respicit promissionem uniuersalem quæ facta est Ecclesiæ in Christo. Sed hoc quicquid est facillè diluitur. Etenim ut primò hoc loco respondeamus, dicimus, aliud esse obiectum fidei iustificantis simpliciter & absolute consideratæ, aliud verò quæ est iustificans: Nihil enim prohibet ut illa fides quæ iustificat habeat obiecta quorum respectu non iustificat. Deinde fides iustificans aliter intuetur obiecta illa quàm ea fides quæ non est iustificans, perfundit enim illa luce sua, ita quidem ut non possit illa obiecta intueri, nisi eandem vim adhibeat quam adhibet dum intuetur directe promissionem generalem: verbi gratiâ, qui præditus est fide iustificante dum credit Deum esse, non hoc credit simpliciter, sed Deum credit esse qui sit illius pater: dum credit Deum condidisse mundum, non hoc credit simpliciter, sed Deum patrem suum condidisse mundum. Sic si Rex Galliæ filium habeat,

Diferimen inter fidem historicam & iustificantem.

ille crederet quidem esse Regem Galliæ, sed continuò crederet illum esse patrem suum. Itaque hic fidei actus mirificè recreat & exhilarat animum, quod non faceret si non esset actus fidei iustificantis. Nam in quibus fides est merè historica, ut in Dæmonibus & impiis, tantum abest ut ea possit sustentare animum labascentem, ut contrà eâ deiciatur: tanto enim vehementior est metus & trepidatio conscientiæ. Postremò hæc est ratio definitionis ut complectatur ea omnia sine quibus res definita concipi nequeat. Jam verò fides quæ intuetur promissionem factam in Christo, non potest animo concipi nisi statuamus ea fide credi Deum esse, mundum condidisse, hominem esse lapsum, &c. Præterea est regula in Scholis, *Prius præscindi potest à posteriore, licet posterius non possit à priore*. Sic anima vegetatiua potest esse sine sensitiua, & sensitiua sine rationali, sed rationalis non potest esse in corpore sine sensitiua & vegetatiua. Ita, qui credit se esse redemptum Christi sanguine necesse est credat Deum esse, sed qui credit Deum esse non statim idem credit se esse redemptum Christi sanguine.

Hæc sunt eiusmodi ut hinc diluatur quòdunque Pontificij adferunt ex Scriptura ad oppugnandam sententiam nostram de natura fidei iustificantis: nam dum illi vim fidei iustificantis eleuant, proferunt nobis exempla in quibus fidei iustificanti tribuitur quod credimus Deum esse, mundum ab eo esse conditum, &c. Sed hæc est manifesta calumnia: Nihil enim prohibet ut eadem fides feratur in promissionem vitæ æternæ per Christum, eademque fide credantur ista quæ de Deo dicuntur, vel ei tribuantur in Scriptura, ea ratione quæ supra à nobis est explicata, illa enim omnia intuentur fides iustificans. Itaque Apostolus Hebr. 11. postquam hortatus esset fideles ad perseuerantiam in fide, describit dignitatem fidei, *Iustus, inquit, ex sua fide uiuet*: quæ verba petita sunt ex Propheta Abacuc, quo loco agitur de fide iustificante vel maximè: postmodum subiungit descriptionem fidei, certè iustificantis, nempe, *fides est uis uisus* &c. qui locus supra à nobis est explicatus. Sic solutus est primus nodus.

Diximus secundò, fidem iustificantem neque solam Dei voluntatem intueri, neque solam eius potentiam, sed utramque conjunctim, potentiam autem præcipuè, quum rationi magis liquet de voluntate; voluntatem autem præcipuè cum rationi magis liquet de potentia: cæterum fidem nullam esse in Deum quâ non credamus Deum non modò posse, sed etiam uelle. Sed contra obijci possit (& Pontificij id obijciunt) fidem iustificantem aliquando esse eiusmodi ut respiciat solam potentiam, nec prohibeat quominus qui eâ est præditus dubitet de Dei voluntate, qualis est Pontificiorum fides, illi enim non dubitant de potentia, sed de voluntate Dei. Hoc autem ut probent proferunt exemplum leprosi illius de quo Luc. 5. 12. Nam cum leprosus ille sic Christum interpellasset, *Domine si vis potes me mundare*, hoc responsum tulit à Christo, *Volo, munda*. Negari non potest fidem illius fuisse iustificantem, atqui illa nitebatur solâ Dei potentiâ, non autem voluntate: certus erat de potentiâ, dubitauit de voluntate. Responderetur primò. Quum agitur de beneficiis terrenis impetrandis à Deo longè aliter se res habet, & se gerit alio prorsus modo fides

Reselluntur objectiones Pontif. aduersus fidei iustificantis definitio-

Fidem non solam Dei potentiam intueri sed etiam voluntatem.

Obj.

Deleproso sanato.

Resp.

2. fides iustificans quàm quum agitur de impetranda vita æterna, aut Spiritu Dei, & aliis bonis ſpiritualibus: nam vita æterna, Spiritus Dei, & dona ſpiritus ſunt in ſe bona, itaque fides iustificans ea ſibi à Deo pollicetur ſine conditione, quia Deus teſtatus eſt in ſe illa velle dare: reliqua autem beneficia, quia non ſunt ex ſe bona, neque illorum priuatio per ſe mala, & quia nulla exſtat de iis promiſſio certa, ſed Deus pro ſapientiâ ſua & pro arbitrio ea diſpenſat, idèd fides iuſtificans inter orandum, bona illa apprehendit cum conditione *ſi vis*. Sic Chriſtus, *Pater eripe me ab hac hora, fiat tamen voluntas tua non mea*. Promiſſio quidem certa eſt Deum illa daturum ſi id nobis expediat, ſed an expediat necne non eſt noſtri iudicij, ſed diuini. Itaque iubemur in eo genere orare Deum quomodo pater liberos ſuos inſtituit: nec enim eos ita inſtituit vt petant à patre vt ſe amet ſi velit, ſed ſiquid aliud eſt ab eo petendum, vult eos id petere cum hac conditione, *ſi ita videtur*, hæc enim ratio petendi eſt argumentum animi hamilis & pendentis à patre. Iam verò beneficium illud quod ſtudebat impetrare leproſus ille terrenum erat, itaque debuit in illo iuſtificans fides niti præcipuè Dei potentiâ, teſtationem autem voluntatis diuinæ Deo reſeruare, non enim ei conſtabat de eius voluntate. Reſpond. ſecundò. Multum intereſt quo affectu illa pronuntientur, *ſi vis*: vel enim pronuntiantur illa affectu narrantis ſimpliciter, vel affectu exprobrantis, vel affectu orantis. Quum proferuntur affectu narrantis ſimpliciter, certè verba illa ſignificant clarè & apertè dubitationem animi de voluntate Dei, vt quum dico, *ſi Deus veller, poſſet impios momento temporis tota terra exterminare*, nihil minus volo ſignificare quàm Deum hoc velle. Si animo exprobrantis proferuntur, arguunt ſummam incredulitatem: at quum orantis affectu pronuntiantur pernego illa verba dubitationem includere, eſt enim potius argumentum qua fides vtitur inter orandum quo ſe ſuſtentet: vt ille qui dixit, *Domine dic verbum, & ſeruus meus ſanabitur*, ille certè non dubitauit de amore Chriſti erga ſe, non magis quàm Publicanus quum oraret, *Deus eſto propitiuſ mihi peccatori*. Ita maximè dubitaſſe cenſendus eſt leproſus dum dixit, *Domine ſi vis potes me mundare*, fides enim orantis non dubitat, vt docet Iacobus cap. 1. verſ. 5. *ſi quis caret ſapientia, petat eam à Deo, & miſer, qui daret illi*, ſcilicet non modò de potentia, ſed maximè de voluntate Dei: Idem addit, *Deus enim nemini exprobrat ſcilicet peccata*, nam quod sæpè nos hæere inter precandum facit, eſt metus ne Deus exprobrat nobis peccata noſtra. Iam autem miſer ille leproſus hoc dicit affectu orantis, *Domine ſi vis potes me mundare*, præceſſit enim vox *ſi vis* ſenſus itaque verborum ipſius eſt, *Domine velis me mundare*, nam ſi vis id potes: ſi putaret miſer ille Dominum eſſe auerſo à ſe animo, non tanta cum fiducia protuliſſet hanc vocem; itaque hoc tulit à Chriſto reſponſum, *Volo, mundator*. Certè filius patrem hoc pacto sæpè compellabit, *ſi vis potes hoc vel illud erga me præſtare*, nec tamen de patris beneuolentia dubitat. Reſpondeo tertio. Duplex eſſe dubitandi genus, alterum quod fidei naturam planè deſtruit, alterum quod comitatur fidem; quomodo ſunt nonnulli morbi qui non poſ-

ſunt conſiſtere vnâ cum vlla ſanitatſ parte, & à quibus natura vincitur, alij verò ſunt qui cum aliqua ſanitatſ parte conſiſtunt. Qui ſic dubitat vt ipſe dubitationem impugnet, & tandem oppugnet, ille ita dubitat, vt hoc non impediatur quominus ſit vera fide præditus, ſed exigua: vnde oritur exprobratio Chriſti ad Petrum, *domine cur dubitaſti*, non dixit, *ò incredule*, ſed, *ò exigua fidei homo*. Talis etiam fuit fides patris iſtius Lunatici, *Credo Domine, ſed ſuburni incredulitati mea*; vbi apparet dubitatio, ſed quæ à fide oppugnatur, vt natura valida oppugnat morbum, & tandem expugnat. Niſi eſt itaque abſurdi ſi dicamus leproſum dubitaſſe, modò fides (uti fecit) expugnauerit dubitationem. Quin & Spiritus ſanctus eiusmodi dubitationem notauit in fide Abrahami, dicit enim de eo Apoſtolus, *credit ſub ſpe, contra ſpem*, quorſum hoc fuit notatum? niſi quia animus fidelis aliquando dubitat in fide ſua, vbi tamen fides euadit ſuperior. His tribus reſponſionibus ſolutus eſt nodus, Prima enim locum habet, ſi leproſus ille Chriſti promiſſiones ac beneuolentiam erga miſeros omnes ignorauerit: quod ſi eas nouit, ſecunda reſponſio locum habebit: tertia verò prioribus lucem affert.

Diximus tertio, fidem qua creditur promiſſioni ſpeciali, ut eſt illa quæ montes transferuntur, non eſſe fidem iuſtificantem neque eius partem ullam, niſi tum quum illi qui præditus eſt fide promiſſionis generalis facta eſt etiam promiſſio aliqua ſpecialis, is enim tunc eodem habitu & promiſſionem generalem & ſpecialem amplectitur, nam idem eſt habitus fidei quia creditur promiſſioni uniuerſali & qua creditur ſpeciali promiſſioni, hoc eſt, ſiquis præditus ſit antea fide iuſtificante & fiat ei promiſſio aliqua ſpecialis, non opus eſt ut ſpiritus ei infundat nouum habitum fidei ad amplectendum promiſſionem illam particularem: eſt enim utrobique idem qui promiſit, eadem potentia & bonitas quæ effectum detur promiſſum particulare, ſed ita tamen ut longè maior ſit fides quæ generali promiſſioni creditur, quam quæ particulari creditur. Itaque multos videas qui crediderint promiſſioni ſpeciali, qui tamen generali non crediderunt. Bellarminus l. 1. de Iuſtif. cap. 15. contra contendit, fidem qua montes transferuntur eſſe excellentem & eminentem quendam gradum fidei iuſtificantis, quod nos pernegamus his moti rationibus. Primò, quia ſi ita ſe res haberet, qui minimo fidei iuſtificantis gradu præditus eſſet non poſſet montes transferre, at hoc falſum eſt Chriſti teſtimonio, qui dixit Diſcipulis, *ſi fidem haberetis vt eſt granum ſinapi*, &c. Itaque transferri montes tribuit Chriſtus minimo fidei gradui. Secundò, ſi fides qua transferuntur montes eſſet eminentiſſimus fidei iuſtificantis gradus, ſequeretur nos peccare dum non credimus nos poſſe transferre montes, nam quantum de eſt excellentiſſimo gradui fidei, tantumdem peccatur: At falſum eſt nos peccare dum non credimus nos poſſe transferre montes, nulla enim nobis eſt de transferendis montibus facta particularis promiſſio.

Sed Bellarminus tamen id probare conatur ex 1. Cor. 13. 2. *ſi haberem omnem fidem iſta vt poſſem montes transferre*, &c. Iam verò (inquit) ſub ſinem capitis Apoſtolus ait *hæc tria manere, Spem, Fidem, &*

Fidem miſeraculorum non eſſe eminentem fidei inſubgradum.

Probatur contra Bellarminum.

1.

2.

Object. ex 1. Cor. 13. 2.

Charitatem : Itaque cum sub finem capitis agat de fide iustificante, (vt est in confesso) necesse est etiam vt de eadem agat initio capitis, quando disputatio illa continua est: alioqui Apostolus diceret *ἀνάθεμα*. Sic videtur sufflaminari imperus argumentorum quæ supra proposuimus ad sententiam Pontificiorum refellendam. Respondeo. Tametsi nihil sit quod nos cogat hoc Pontificiis concedere, de eadem fide agi ab Apostolo sub finem capitis de qua egit initio, tamen vt cum iis agamus candidè *καὶ ἐν ἀρεσκείῃ*, Respondemus. Obseruandam esse phrasim quæ vsus est Apostolus, initio enim capitis non dixit simpliciter *si habeam fidem*, sed, *si habeam omnem fidem*, sub finem capitis non dixit, *nunc autem manet omnis fides*, sed, *nunc autem manet fides*. Ergo initio capitis egit de omni fide, sub finem verò de ea fide quæ *fides* simpliciter dicitur: quorsum autem ista obseruatio? nempe initio capitis hoc Paulus voluit, Etiam si omnis generis fidem habeam, charitatem autem non habeam, nihil sum: Sub finem autem capitis tacitè negat omnis generis fidem manere, fides enim miraculorum temporaria fuit, quæ non diu mansit in Ecclesia. Nam quemadmodum quum ædificantur ædes solent ab Architecto multæ adhiberi machinæ, quæ absoluta ædium exstructione amouentur vt inutiles, ita dum facienda erant Ecclesiæ fundamenta opus ad tempus fuit istis miraculorum veluti machinis, quibus oppugnaretur, adeoque expugnaretur vel inuita ratio humana, & ad fidem pertraheretur; sed Ecclesiâ post modum constitutâ non perinde opus fuit miraculis. Iam verò nobis probandum est *πίστις* significare *omni generis fidem*: id autem probauerimus si ostenderit hanc locutionem Scripturæ esse familiarem. Non congeram multos locos, vnum tantum in signe proferam 2. Corinth. 8. cap. vers. 4. *ὁ ἀγαλλῶν ἡμᾶς δεῖς ὅτι πᾶσι τῷ θλίψῃ ἡμῶν, ἐς τὸ δωρεῖν ἡμᾶς ἀγαλλῶν τοῖς ἐν πίστι θλίψῃ*: hoc est, *qui premuntur omni genere afflictionis*: Sic eodem hoc cap. 13. 1. ad Corinth. *πίστις γὰρ* vsurpat pro *omni genere cognitionis*, tantumque abest vt locus iste infringat sententiam nostram de variis fidei speciebus, vt contrâ eam stabiliat.

At dicet aliquis, si ita se res habet, poterit fides iustificans separari à charitate: deinde, charitas maior erit non tantum fide miraculorum, sed etiam vera fide iustificante, quorum vtrumque videri poterit absurdum ex sententia vera Ecclesiæ. Respondetur ad prius illud, non inde sequi fidem iustificantem posse separari à charitate quod Apostolus dixerit, *se nihil fore si omnem habeat fidem, nec tamen habeat charitatem*; Est enim hæc locutio illi similis Gal. 1. *Etiam si nos, aut Angelus de cælo, aliud vobis euangelizaret sit anathema*: Eiusmodi nempe locutio, cum sit hypothetica, nihil positiuè statuit. Porro & hoc etiam atque etiam obseruandum est, quod Apostolus hoc loco fidei iustificantis meminit *ἐν τῷ κατὰ θεον*, speciatim verò fidei miraculorum, quia eorum iudicio qui charitate non sunt præditi, (quos Apostolus eò loci oppugnat) fides illa omnium excellentissima videtur: stupent enim tantum ad ea quæ carnis iudicio sunt admiranda. Sic Simon magus hoc præcipuè miratus est, quod Apostoli per manuum impositionem dabant Spiritum sanctum, quod donum multa miracula

sequebantur. At quærat aliquis, cum fides & charitas insolubili nexu inter se coniunctæ sint vt à se inuicem separari non possint, cur Apostolus sic sit locutus, *Si habeam fidem & charitatem non habeam*. Etego vicissim quæro, Cum esse *anathema à Christo*, ab eo separari, & cum odisse in homine mortali sint nexu insolubili indivulsa, qui fieri potuit vt Paulus Rom. 9. 3. alterum horum optauerit, nempe esse *anathema*, alterum autem quod ei cohæret, nempe *separari à Deo*, execratus sit? nempe hæc sunt eiusmodi vt licet separari actu non possint, alterum tamen possit sine alio concipi. Tum verò & illud potest quæri, quomodo is qui fingitur esse præditus fide, non autem charitate, possit esse nihil. Respondetur. Quia omnis nostra excellentia sita est tota in Dei imagine, cuius potissima pars est charitas. Fingamus hominem præditum summâ gloriâ, honore, diuitiis, &c. impium tamen esse & præditum Diabolico ingenio, est-ne quispiam qui eiusmodi hominem miserum; non prædicet, & tanto magis execretur quanto maiori gloria secundum carnem præditus est? Diaboli certè nobis sunt execrabiles, non ob cruciatus quos vel patiuntur, vel infligunt, sed ob inueteratam malitiam naturæ, quæ nulla vi expelli potest. Itaque nihil prohibet quominus Pontificiis concedamus, ab Apostolo agi initio capitis de omni genere fidei, præcipuè autem de illa fide quam tantopere hypocritæ admirantur, fide nempe miraculorum qua montes transferuntur, quando illius fidei speciatim Paulus eo loci meminit.

Venio iam ad solutionem secundæ objectionis, *Siue charitas maior fide*. Duo sunt autem ratio quibus effici videtur fidem esse maiorem charitate. Prior hæc est, fide iustificamur, charitate autem non iustificamur. Ergo fides maior est charitate. Posteri variis rationibus obruere hoc argumentum, sed vnicam duntaxat adferam. Iustificatio non est finis sanctitatis, sed contra sanctitas finis est iustificationis; non enim iustificamur quia sumus sancti, sed Deus impium iustificat vt sit sanctus: Ergo si sanctitas maior est iustificatione, multò magis maior dici potest fide, etenim fidei excellentia pendet à iustificatione. Itaq; si sanctitas excellentius quidpiam sit quàm iustificatio, quippe eius finis, sanctitas etiam erit excellentior fide. Huc etiam hoc accedit quod charitas semper manet, fides autem non semper manet, neque enim fidei iustificanti locus erit in cælis: Jam verò charitas non præcellit fidei simpliciter ob durationem, siquidem duratio etiam mali est, nam malum & mors durant, sed ideo durat charitas quia est excellentissima: reliqua enim dona vt *spes*, *Prophetia*, *fides* sunt media, non autem finis, at charitas est finis. Itaque 1. Iohan. 3. 3. postquam Apostolus descripsit ingenium fidei & spei, subiungit, *quicumque hanc habet spem purificat semetipsum*. Certè regnum cæleste est regnum charitatis: quid enim suauius animo cogitari potest quàm Deum ardentissimè amare & proximum? quatenus hac dulcedine perfunduntur animi, eatenus fruuntur pace & tranquillitate. Sed hoc gaudium, hæc charitas non potest obtineri nisi per fidem iustificantem, qua mentis oculi aperiuntur. Vnde illa Pauli hortatio Eph. 4. *Condonate*, inquit, (hoc charitatis est) *quomodo Christus vobis condonauit*, hoc autem non nisi fide, & quidem iustificante, percipi potest.

Resp. 1.

2.

alia Inst.

Resp.

alia Inst.

Resp.

Resp. ad 2. quæst. An Charitas maior sit fide. Objecti.

Resp. 1.

2.

Infr. duplex

Resp. ad 1.

potest. Alterum argumētum quo videtur probari posse charitatem non esse fide excellentiorem, hoc est. Causa est excellentior effectu suo, iam verò spes & fides sunt causæ charitatis: Nam (inquit Petrus) *fide purificati eorum cordibus*, Act. 15. Et Christus, *cui peccata multa sunt condonata is dilexit multum*: Percipitur autem remissio peccatorum non charitate sed fide, itaque cum causa effectum suum antecedit, necesse est vt saltem hac in parte charitate fides sit præstantior. Sed hoc argumentum vel pueri possint refellere: Est enim causa quædam quæ propriè efficiens dicitur, & illa substantia est, hæc effectu suo est præstantior, vel saltem æqualis, vt in hoc argumento, spiritus qui in nobis efficit charitatem est excellentior charitate. Sed sunt quædam (quibus causæ nomen tribuitur) quæ à causa efficiente adhibentur tanquam media ad finem suum consequendum, vt medicus vtitur pharmaco ad reddendam ægroto sanitatem, nemo tamen dixerit pharmacum esse præstantius sanitate. Ita planè, quo Deus vult sanctificare iis oculos mentis aperit, Ephes. 2. 18. vt comprehendant τὴν πλάτην, &c. Itaque in Scriptura fides & bona opera distinguuntur vt medium & finis, vocati enim sumus ad sanctitatem. Quare, non ex eo quod fides charitatem gignit idèd fides charitate maior est, quandoquidem hoc facit vt medium, non vt causa efficiens completa.

Explicanda iam venit tertia quæstio, quid sibi voluerit Christus dum rogatus à Discipulis, idque seorsim, cur eorum opetâ curari non potuerit ille Lunaticus & arreptitiuus, respondit id factum esse *propter eorum incredulitatem*; cæterum *hoc genus demonij non ejici nisi oratione & ieiunio*. Quam quæstionem vt absoluamus, necesse est vt hæc ordine à nobis disputentur. Primò, sintne certa Dæmoniorum genera: Secundò, an Christus hoc loco agat de certo quodam Dæmonum genere: Tertid, quæ sit vis orationis & ieiunij in expellendis dæmonibus: Quartò, quo pacto (si vlla est vis orationis & ieiunij in expellendis dæmonibus) id stare possit cum iis quæ à nobis disputata sunt, quæque affirmat hîc Christus, idèd Dæmonem non fuisse eiectum quod Discipuli non fuerint præditi fide. Esse autem certa quædam Dæmonum genera Scriptura restatur, nam Matth. 12. 45. Christus disertis verbis docet, semel eiectum dæmonem aliquando redire, adjunctis sibi septem aliis (hoc est, multis) peioribus. Item, hinc agnoscimus varia esse distincta dæmonum genera, cum sint qui vocentur *Angeli Diaboli*, quæ denominatio locum habere non potest nisi essent qui propriè dicantur *Angeli Diaboli*, nisi item esset Diabolus: Item, sit mentio *principij Dæmonum*. Itaque dubitari non potest quin sit distinctio Dæmonum in certa quædam genera. Immo princeps Dæmonum à Paulo dicitur *Deus huius sæculi*, & quicquid à reliquis Dæmonibus sit id ei tribuitur. Quod autem *Beelzebub* vocatur, id factum est odio idoli Accaronitarum, cui nomen erat *Beelzebub*, hoc est, *Γεζεβουβ*. Itaque nomen hoc non significat vim Diaboli, sed potius odium quo Diabolus dignus est. Sic hodie & olim Iudæi si quid damnabant, id omne vocabant *ἡδαι* à vocabulo *ἡδαι* quod *sculptile* significat. Cæterum Deus noluit in Scriptura accuratè describi quæcumque Diaboli insunt, aut attribui pos-

sunt: sed hætenus tantum ea voluit nobis innotescere, quatenus expediebat negotio salutis nostræ. Itaque ne creationis quidem Dæmonum aut Angelorum meminit vsquam Scriptura, non quòd non doceat Dæmonas esse creatos, adeoque obnoxios Dei imperio, sed quia Scriptura continet historiam Ecclesiæ, idèd in Scriptura non debet agi de Angelis & Dæmonibus, nisi quatenus id conducit ad intelligendam historiam Ecclesiæ. Cæterum quum dicimus hîc *Dæmonum genera* non intelligimus ea genera de quibus disputant Philosophi, sed Dæmonum genera intelligimus quomodo dicimus vulgò *varia hominum genera*.

Venio ad secundam quæstionem, *An Christus hoc loco agat de certo quodam Dæmonum genere*. Sunt enim qui hoc negent, & quidem inter Patres Athanasius & Chrysostomus, inter Scholasticos autem Thomas Comment. in hunc locum: hi nomine generis intelligunt quosvis dæmonas, vt sit sensus, *hoc genus Dæmonum non ejicitur*, &c. hoc est, *Dæmones ejici non possunt*, &c. Qui sunt in hac sententia sic se tueri queunt: nempe, quod nulli dæmones ejiciantur nisi oratione, tum quòd Christus non dixit τὸν δὲ ἑξοῦ, sed simpliciter τὸν ἑξοῦ vt vulgò dicimus *este ræce*, dum sæpe vniuersum genus intelligimus. Alij verò (quorum sententia est potior) volunt hîc intelligi certum genus dæmonum: Qui ita se tueri possunt, quod apud Marcum Christus patrem interrogat, quando fuerit puer ille infestus à Dæmone, respondit autem ille, statim ab infantia, mox verò interrogantibus Discipulis subiecit Christus, *hoc genus non ejici*, &c. Itaque designare videtur deterrimum genus dæmoniorum, cum certum sit alios aliis esse deteriores. Nam quod nullus dæmonum ejici possit nisi adhibetur oratio & ieiunium, id verò non pugnat cum hac sententia, nam quæ sunt necessaria in toto genere, ea si in generis quadam specie magis sunt necessaria, speciatim solent illi speciei attribui: vt si quis agens de insigni scelere, sic loquatur, hoc scelus non potest nisi morte expiari, ille non vult vllum esse scelus quod non sit morte dignum, nam si non esset morte dignum, nequidem esset scelus; Itaque Spiritus in Scriptura iram Dei in certa quædam immaniora peccata accendi docet, cum tamen non sit vllum peccatum quod Dei iram non mereatur.

DE IEIUNIO.

Sequitur iam tertia quæstio, *Quæ sit vis orationis & ieiunij in expellendis dæmonibus*. Hic autem primò distingui volumus vim orationis à vi ieiunij, non enim idem vsus ieiunij in hoc opere, qui est orationis: quod vel hinc manifestum est, quòd cum in Nouo Testamento crebræ sint hortationes ad orandum, nullus sit locus quo spiritus nos hortetur ad ieiunandum: non quod non laudetur ieiunium in Nouo Testamento, sed quum excitandi sumus ad officia veræ pietatis, nunquam nos hortatur Spiritus ad ieiunandum. Immo verò dum Matth. 9. 11. Pharisæi Christum interrogant, cuius Discipuli non ieiunent, respondit Christus tuendo factum Discipulorum, quum non fecisset, si ieiunium esset pars veræ pietatis & cultus Dei. Ergo, si quando in Nouo Testamento ieiunium laudatur, hoc sit non ob ipsum ieiunium, sed ob adjunctas

An Christus hic intelligat certum quoddam genus Dæmonum. Alij negant.

Alij affirmant.

obje 2.

Resp.

3. & vlt. in hunc locum quæstio.

Sunt cetera & distincta Dæmonum genera.

Ieiunij secundum Pontif. v. sus quintuplex.

1. & 2. admittitur.

Reliqui reſciuntur.

Ratio

2.

Verum Ieiunium Evangelicū.

Vindicatur locus 1. Tim. 4. 8.

ieiunio preces. Pontificij contra sentiunt, nam quintuplicem tribuunt vsum ieiunio. Primus est, vt edometur corpus. Secundus, vt disponatur anima ad orandum. Tertius, vt colatur Deus. Quartus, vt satisfaciamus pro peccato. Quintus, vt promereamur bona temporalia, & sempiterna. At verò nos contra asserimus vnicum esse ieiunij vsum, nempe vt magis idonei reddamur ad officium faciendum, seu id officium Deo, seu proximo debeatur. Itaque duplicem vsum quem collocant Pontificij primo loco, admittimus, sed vt vnum atque simplicem. Idem enim ieiunium nos reddit idoneos ad rectè concipiendas preces, quia corpus edomatur: tertium, quartum, quintum vsum penitus rejicimus, quod vt iure factum sic tuemur. Corpus & exercitatio corporis pro fine animum habent: Itaque omnis corporalis exercitatio eatenus est vtilis, quatenus animam reddit idoneam officio faciundo: nam venter corporis causâ institutus est, corpus autem animæ feruire debet: & eatenus corpori feruendum est quatenus id animæ feruit atque conducit. Deinde nullum opus externum bonum est nisi quatenus est vtile proximo. Itaque cum ieiunium non sit proximo vtile nisi per accidens, non erit nisi per accidens opus bonum, nempe si meo ieiunio iuuetur proximus, vt si ipse abstineo cibo & potu vt cibus & potus corpori meo destinatus cedat in vsum pauperis & egeni; sed hoc non dicitur tum ieiunium, sed potius abstinentia. Nam ieiunium non est opus externum (licet fiat in corpore) quâ ieiunium est, sed habet finem qui est intra nos, nempe exercitationem animi. Verum quidem est ieiunium aliquando nullum habere finem, quemadmodum nec fletus, quum nempe ieiunium oritur ex animi dolore, non verò instituitur vt deiecto corpore anima etiam deiciatur, vt qui consistantur magnis animi angoribus ob peccata, vel etiam ob crucem, profectò fieri non potest vt delectentur cibo & potu; itaque ieiunant, sed quemadmodum fletit, nempe non fletit ob aliquem finem, sed lacrymæ sponte sua erumpunt, sic non ieiunant ob aliquem finem, sed quia eos eò impellit animi dolor. Hoc significauit Christus Matth. 9. 12. dum causam reddit cur Discipuli non ieiunabant, quia, inquit, *nondum ablati sunt eis sponsus, sed quando sponsus eis auferetur, tum ieiunabunt.* Itaque eo loco non agit de ieiunio quod instituitur ad animum deiciendum, sed de eo quod oritur ex animi deiectione, nam istic coniunxit ieiunium & fletum. Atque hoc est verum ieiunium Evangelicū quod oritur ex animi dolore, quod non est pars cultus diuini, vt nec fletus, nisi metonymicè accipias ieiunium, hoc est, signum pro re signata: Nam quid est ieiunium & fletus in se considerata? res bruta & inanimata. Quod autem Deus dicitur *colligere suorum lacrymas in vasa sua*, per hoc significatur animi angores quorum testes sunt effusæ lacrymæ. Sic planè quum commendatur ieiunium, commendatur id vnde profluxit, nempe verus animi dolor: Nam sacrificium Deo gratum est animus fractus, ac contusus sensu peccati ac miseræ. Itaque 1. Tim. 4. 8. hortatur Paulus Timotheum, vt exerceat se in pietate, nam *exercitatio corporalis parum prodest*: nempe non idem ieiunamus vt excitemus dolorem in animo, paruam vim, & vires exiguas ad hoc habet ieiunium, nam

sæpe ieiunant impij & hypocritæ, nec tamen dolorem vllum verum animi excitant, necesse est enim vt prius animus affligatur & deiciatur, quàm corpus. Quod autem ait Bellarminus, Apostolum eo loci per exercitationem corporalem intelligere ea quibus exercetur corpus valetudinis gratiâ, vt quum olim ludebatur pilâ, trocho, &c. id verò frigidum est, neque enim credibile est Timotheum eum fuisse qui se in palæstra ludis istiusmodi exercebat, sed pietatem opponit Apostolus exercitiis illis quibus corpus affligebatur, tanquam quæ ad pietatem aliquid conferrent.

Ut autem ista quæ de ieiunio diximus plenius intelligantur, plura hic adjiciemus, nempe, quid sit ieiunium, & quotuplex. Ad primum quod attinet, *ieiunium est abstinentia à cibo & potu tum quum vel appetitus, vel natura requirit alimentum.* Est autem *abstinentia*, vt distinguatur ieiunium ab inedia, quæ non proficiscitur à voluntate, abstinentia autem est actus voluntatis. Triplex est autem ieiunium, *Religiosum, Politicum, Physicum.* *Religiosum* duplex est, nempe quod non habet finem, sed consequens est, vel quod finem habet. Ieiunium religiosum quod habet finem illud est quod adhibetur vt animus sit magis aptus ad orandum, vel legendum, vel audiendum Dei verbum; itaque illud ieiunium non est adhibendum quod mentem præpedit: atque hîc est adhibenda prudentia Christiana, vt vnusquisq; ita vtatur ieiunio vt non obſit mentis iudicio, sed proficit illud quæ iuuet. Ieiunium religiosum quod nullum habet finem est illud quod oritur ex animi dolore concepto ex aliqua causa religiosa, & à vera pietate orto, qui dolor facit vt cibum & potum respuamus. Hoc ieiunium laudatissimum est non in se, (nam in se omnia ieiunia eadem sunt, quæcumque tandem sint) sed ratione originis: Nam certè multò magis deicitur animus hominis qui idem ieiunat quod est animo deiecto, quàm illius qui ieiunat vt sit animo deiectiore. Ieiunium *Politicum* est quum quis abstinet cibo & potu vt exequatur diligentius officia sibi præscripta in secunda Legis tabula, vt quum quis præfert cibo & potui bonum & commodum proximi sui: hoc ieiunium voco *Politicum*, quia etsi Deum habeat pro fine vltimo, tamen proximum habet pro fine proximo. In hoc genere est & illud ieiunium, quum quis fraudat suum genium vt subueniat extremæ necessitati proximi. *Physicum* ieiunium dicitur quum quis ieiunat sanitatis & valetudinis gratiâ, in quo ieiunio nunquam peccatur nisi per accidens, nempe quum quis hæret in illo fine sanitatis, nec tendit vltèrius, nempe vt reddatur magis idoneus obeundis muneribus vocationis suæ. Porro præter hæc ieiunij genera, omne ieiunium est vel *ordinatum*, vel *superstitiosum*.

Cum igitur hæc sit ratio ieiunij, quæri potest, qua ratione factum fuerit vt opinio ista superstitiosa de ieiunio occupauerit hominum mentes, & vnde proficiscatur quod ieiunium existiment homines partem esse cultus diuini, idque non ideo quod referatur ad cultum diuinum vt ad finem, sed quod in se sit ipse cultus diuinus; vt legere est apud Bellarminum de bonis operibus lib. 2. cap. 11. Causa in promptu est: sic nempe comparati sumus omnes à natura vt re externas valde admiremur, eoque magis quod habeant difficul-

Ieiunium

Triplex.

1. Religiosum.

2. Politicum.

3. Physicum.

Vnde sit orta opinio superstitiosa de ieiunio.

difficultatem quandam, atque idcirco Dei cultum in iis facile collocamus. Unde factum est ut non modò in ieiunio, sed etiam in vigilia olim collocaretur Dei cultus, qui mos iam exoleuit, siquidem multorum scelerum causa erant Pervigilia olim in primitiua Ecclesia crebro usurpata: vigilantes enim nocturnis illis vigiliis in ipsa Ecclesia abutebantur ad nefanda quæq; perpetranda: nomen tantum *Vigiliarum* illarum mansit in Ecclesia Romana. In ieiunio (inquam) & in vigilia collocatus est Dei cultus, quia abstinere cibo & potu, & vigilare sunt corpori molesta.

Hanc huius rei causam reddit Paulus sub finem capituli 2. ad Coloss. vers. 21. 22. 23. *Ne attigeris neque gustaueris*, &c. qui locus videtur subobscurus. Nam primò quæri potest, quid sibi velit illud *ne tange*, &c. *qua omnia*, inquit, *percutit ipso usu*. Respond. Paulum intelligere res ipsas circa quas tactus, gustus, concretatio versatur, quæ cum sint obnoxia interitui fieri non potest ut vlla pietas sit in harum rerum abstinentiâ, aut verò im pietas in earum tactu aut gustu: nempe quomodo Christus dicit, *nihil eorum qua in os ingreditur polluit hominem*, & ipse Paulus alibi, *Regnum Dei non esse in cibo & potu*. Rom. 14. 17. Sed præcipuè consideranda sunt Pauli verba quæ proponit ultimo versu, quæri enim potest, an *ἀτιμὰ*, ψ. 23. eodem referatur, & de iisdem accipiat, atque *ἀτιμὰ*, vers. 22. Respondeo, referri *ἀτιμὰ* ad *τιμὴν* quod proxime præcedit; ut sit sensus, præcepta & doctrina illas hominum de abstinentia habere quidem speciem sapientie; Primò, quia illis præscribitur cultus voluntarius, qui cultus ille est quem Pontificij vocant *bonæ intentionis*, qui homini maximè arridet, & ideò maximè illi probatur quia voluntarius est, unde fit ut eiusmodi opera homines vocent *Supererogationis* opera, quibus sibi volūt multò plus deberi, quod ea non sint à Deo præcepta. Secundò, quia illa sunt *ἐν τῇ πενιθειᾷ*, versantur enim circa ea quibus humana natura redditur sordida veluti & contempta, ut Monachus qui quo sordidior est eo sanctior videtur; unde in Evangelio scriptum est, *Pauciores solitos esse ἀφαιρῆναι τὰ σφόδρα*. Tertio, quia illa sunt *ἐν ἀφειδίᾳ σώματος*, hoc est quia hac ratione cruciatur corpus. Sed consideranda sunt vltima verba, *ἐν τῇ τιμῇ τοῦ σώματος*; quæri potest quid sit illud *ἐν τῇ τιμῇ*. Respond. primò, hæc verba includenda esse per parenthesis, nam series sermonis id requirit ut hæc jungantur, *ἐν ἀφειδίᾳ σώματος τοῦ σώματος* ὁ σφόδρα, hoc est, illis corpori non parcitur quantum ad carnis expletionem attinet. Secundò, si velimus scire quid Paulus hic per *τιμὴν* intelligat, ipse consulendus est 1. Thessal. 4. 4. *ut unusquisque vestrum sicut possidere vas suum* *ἐν ἀχαιοῦς* *ἢ τιμῇ*, nam est quædam *ἀφειδίᾳ σώματος* quæ est *ἐν τιμῇ*, ut quum quis non indulget libidini carnis, unde fit ut non polluat carnem suam. Itaq; versu præcedente Apostolus istam *τιμὴν* explicauit, *hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestri, ut abstinentiis à scortationibus*, &c. Huic *τιμῇ* opponitur *ἀτιμία*, ἀχαιοσύνη, & ἀκαθάρσια Rom. 1. 24. Contra, *τιμὴ* ὁ χαιος, dicitur Heb. 13. At ista superstitionum abstinentia, seu *σώματος ἀφειδίᾳ* non est *ἐν τιμῇ*, nam corpus eâ veluti dehonestatur & foedatur: quin & sententiam illam quæ non admittit, nec probat abstinentiam nisi ea sit *ἐν τιμῇ*, rejicit Bellarm. Nempe quia nihil improbo homini æquè gratū

est quàm ut quum offensus est ab aliquo, cruciatur sibi ab eo satisfiat, Dei ingenium ex suo ipsius ingenio homo metitur. Sic quia homines naturâ suâ sunt mercenarij, huiusmodi ingenium Deo affingunt: hoc est enim hominis ingenium ut Deum ex semetipso & creaturâ metiatur, & se omnium rerum, adeoque Dei ipsius constituat mensuram.

Cæterum ieiunium in Oriente & Meridie longè frequentius olim usurpabatur, hodieque multò magis celebratur in iis locis quàm in Occidente, & iis regionibus quæ spectant ad Septentrionem. Quid ita? nempe, quia id facile patitur corporis temperamentum. Itaq; videas Turcam quatrimum ieiunantem, cum tamen nihil inde decedat eius valetudini. Summa eorum quæ hæcenus dicta sunt huc redit, nunquam esse ieiunandum nisi quum id à nobis exigit animi dolor (atque tum modus adhibendus est ieiunio) vel quum augendus est & intendendus animi dolor, vel quum comparandus est animus ad magis serio capeffendum studia rerum cœlestium, vel quum proximus iuuatur ieiunio, vel quum ieiunium prodest sanitati, cuius nos decet curam habere. Potest quidem ieiunium nos aptiores reddere ad Deum colendum, vel potest proficisci ab eius cultu, sed non potest esse pars illius, non magis quàm lacrymæ & fletus.

At orationis diuersa est ratio: Etenim oratio pars cultus diuini, in qua plurima sunt quibus Deus misericè delectatur. Primò, in oratione occurrit sensus miseræ nostræ, nulla autem re Deus magis delectatur quàm corde fracto & contrito. Tum in precibus ad Deum confugimus, quo Deus etiam vehementissimè delectatur. Itaque sensus miseræ nostræ inter precandum non est finis illi dolori quem præsentiscunt damnati, est enim iste conjunctus cum summa superbia, dæmones enim & damnati iidem sunt superbi; At sensus miseræ verè precantis conjunctus est cum summa animi demissione. Itaque ad Deum confugimus; desperaturi si conscientia nostra ita persentisceret miseriam, ut tamen putaret se indigne pati conditione sua, & qui hoc modo est affectus tantum abest ut ad Deum confugiat, ut contra eum tanquam tyrannum execretur, siquidem desperat de impetranda venia. Non est ergo idem Ieiunij & Orationis usus in expellendis dæmonibus. Ieiunium enim vel est ab oratione, (nam qui orat serio & cum genua non delectatur cibo & potu) vel tendit ad deijciendum animum, quod necessarium est in oratione.

Explicanda iam superest vltima quæstio, *Quomodo pacto ista simul stare possint, ut vi fidei operantur dæmonia, cum tamen adhiberi necesse sit Ieiunium & Orationem*. Respond. Vtrumque verum esse, & sola fide; ejici dæmonia, & ieiunium atque oratione etiam ejici: non sunt enim ista collateraliter opposita, sed subordinata. Itaque quæ sunt fide operante per pieces, ea non sunt partim fide, partim precibus, sed illa fide quæ nos adorandum impellit, fides enim promissione nititur, promissio autem nulla facta est secusâ conditione precandi. *Petite & dabitur vobis*. Et Marc. 11. 24. *Quæcumque petieritis orantes, credite vos ea accepturos, & ea fient vobis*; Ubi promissio quam respicit fides est promissio qua iuuamur ad orandum, itaque fides illâ niti non potest nisi nos impellat

Quando sit ieiunandum.

Preces quàm Deo sint gratæ.

quomodo fide sola & tamen precibus etiâ ejiciantur Dæmonia.

ad orandum. Et Iac. 1.6. *Petate in fide nullatenus dubitans, nam qui dubitat similis est fluctus maris, &c.* Itaque Dominus noster Iesus Christus rogatus à multis ut vellet eos sanare, omnem vim illarum precum fidei tribuit, *fides tua te servauit.* Quomodo ergo absurdum dicta aut cogitatu foret, nos partim animâ, partim manu aliquid mouere loco suo, rectè autem dicitur nos solius animæ vi per manum aliquid mouere loco suo, non autem partim animæ vi, partim manus vi, quia manus vis omnis est ab anima, sic ineptè dicitur partim nos fide, partim precibus obtinere, omnis eniam vis precum est à fide, ideoque & Christus orauit dum ederet miracula, ut Ioh. 11. dum excitaret Lazarum. Et Iac. Epistolæ suæ Cathol. cap. 5. orationem qua sanantur ægroti vocat *ὁ χυλὸς πίσεως.*

Iocus Iac. 5. de Vnctione ægrotorum explicatur.

Pontificiorum argumenta soluntur, 1.

- 1. Qui locus Iacobi cum sit similis huic loco quem habemus præ manibus, operæ pretium erit expendere loci illius sententiam, cum eo abutantur Pontificij ad stabiliendum sacramentum quod vocant *extrema unctionis*. Nos sic sentimus, Iacobum eo loco hortari ægros ut utantur dono illo sanationum, extraordinario quidem si respiciamus tempora nostra, sed quod tum erat in Ecclesia familiare. Pontificij contra, volunt hoc loco agi de Sacramento quo non corpus, nisi raro admodum & præter finem Sacramenti, sed anima curatur. Argumenta quibus illi nituntur ista sunt. Primò. Reliqua præcepta quæ sunt in illa Epistola perpetuum habent usum, Ergo & illud de unctione ægrotorum. Sed hoc argumentum futile est: multa enim sunt præcepta in Epistolis Pauli quorum hodie nullus est usus, et quum ait 1. Cor. 14. 1. *Querite dona spiritualia, maxime verò ut prophetetis*, quæ dona tum erant in Ecclesia, at hodie nullum habent usum, ideoque præceptum illud non pertinet ad nos, sunt enim quædam quæ debent fieri certis temporibus, quæ, si temporis accedat mutatio, non possunt obseruari. Sic Paulus docet quo habitu debeat mulier prophetare, quod ad tempora nostra non pertinet. Secundò aiunt, si ageret eo loco Iacobus de miraculosa sanatione, debuerat etiam consulere cæcis, surdis, &c. eorumque meminisse. Respond. id esse futile. Donum enim sanationum erat familiare tum in Ecclesia, at donum curandi cæcos, excitandi mortuos non erat ita frequens. Tertio, debuerant accersi alij quàm Seniores, nempe ij qui præditi erant dono sanationis. At (inquam) donum sanationis vel maxime vigeat in iis qui præerant Ecclesiæ. Quarto, hoc fuisset nimis molestum Senioribus, si quum primum quis inciperet ægrotare, continuo illis ed accurrendum esset. Et hoc etiam admodum futile est, nam est, & erit Presbyterorum officium consolari homines afflictos, eos præferim qui ab iis petunt consolationem. Denique, inquiunt, nemo illis temporibus fuisset mortuus, sed omnes fuisse immortales, siquidem penes Presbyteros fuisset quosvis ægrotos sanare. Sed & hoc leue admodum est, nam in hoc genere Presbyteri nihil aggrediebantur sine fide: Iam verò Deus non promittebat semper iis qui erant præditi dono sanationis, ut quoties vellent, & quos vellent, toties possent sanare, sed quotiescumque id expediebat gloriæ Dei, & saluti ægroti, cuius rei iudicium erat penes Spiritum quo ducebatur is qui præditus erat dono

sanationis. Alioqui si argumentatio illa Pontificiorum valeret, tum quum vigeant in Ecclesia dona sanationum (quod ad tempus fuisse negari non potest) nemo unquam fuisset mortuus.

Sed argumenta in contrarium multo sunt validiora, ducta partim à verbis Apostoli, partim à totius orationis serie. A verbis Apostoli, nam sic loquitur, *oratio fidei seruat nō καμνοῦσα, & excitabit eum Dominus.* Excitare autem & seruare laborantem nihil aliud est quàm sanare agrum, quorsum enim meminisset Apostolus morbi quum de ista salute egit? Certè longè aliud est *σῶσαι ἀμφοτέρωθεν*, aliud *πᾶσαι καμνοῦσα*, illud enim est peccatum, hoc verò morbum auferre. Tum verò consideranda est vis huius vocis *ἐξίπαι*, quæ cum de ægrotato dicitur toties significat restitutam sanitatem, ut Matth. 8. 15. *ἐξίπην ἐ, δινάρεν*, de Petri focu. Alioqui quum tandem hic intelligent Pontificij excitationem? Certè hoc loco intelligi non potest salus animæ, quia nunquam hoc sensu occurrit hæc vox in Scriptura nisi in allegoria, ut quum Paulus Eph. 5. *Expergiscere*, inquit, *tu qui dormis.* Cæterum *ἐξίπαι* semper dicitur vel de ægro, vel de mortuo. Sed quod nullo pacto expugnari potest, tota series orationis huc spectat, *sanabit eum oratio fidei, & excitabit eum Dominus, & si vlla admisit peccata remittentur ei*: ubi notantur duo distincta beneficia, quorum prius corporeum est, posterius spirituale. Nam ordo horam verborum imprimis est considerandus: quem enim sensum ista habebunt, *Dominus curabit eius animam, morbos animi, & si admisit peccata remittentur ei.* At ista optimè cohærent, *Dominus non modò curabit morbum corporis, sed etiam morbum animi.* Icaq; priori loco agitur de sanatione corporis, deinde de sanatione animæ, quomodo sanare solebat Dominus ægrotos, nam primò leuabat eos morbo corporis, tum morbo animæ, unde & illa locutio toties in Euangelio usurpata, *fides tua te seruat.* Tum & illa verba obseruanda sunt, *si fecit peccata &c.* hoc est, si peccando contraxit illum morbum: nam afflictiones non sunt semper castigations, sed interdum probationes: unde Dominus de cæco nato, *neque hic peccauit, neque pater eius*, hoc est, non est illi inflista hæc cæcitas ob eius peccatum, neque propter patris peccatum, *sed ut opera Dei manifesta in eo fierent.* Iam si illa unctio adhibita fuisset ut esset Sacramentum spirituale remissionis peccatorum, quem sensum haberent verba illa, *si peccata admisit remittentur ei*? locutio non debuit omnino esse hypothetica.

Contrariæ argumenta. 1.

2.

3.

Pontif. instantiz de O.co Resp.

Duo Signorum generia. 1.

2.

At instant Pontificij: Quorsum igitur oleum adhibetur? nam si fuit sanatio miraculosa, potuit fieri sine oleo. At, inquam ego, si fuit sanatio spiritualis, quorsum oleum? nam & potuit fieri sine oleo, sed Marc. 6. disertè notatur Discipulos solitos fuisse oleo ungere egrotos, solet enim Deus adhibere signa, quæ duorum sunt generum. Unum est eorum quæ similitudinem quæ est inter res corporeas & incorporeas significant, ut in Baptismo, quia anima suas habet sordes, ut & corpus, & ea purgatur suis sordibus, ut & corpus, ideo Deus instituit signum ablutionis animæ, aquam nempe, quo signo illa similitudo demonstratur. Aliquando verò signa adhibet Deus quæ significant similitudinem inter res ipsas corporeas, ut verbi gratia, quum Moyses percussit petram baculo, signum erat quo hoc significabatur,

bat, quomodo aliquando impulſu vaſa teſta-
cea confringuntur, atque ita erumpit liquor, ſic
Deus vi ſua diſſidet hanc petram, & effluent
aquæ. Sic quum mare virga percuffit. Et Domi-
nus noſter Ieſus Chriſtus quum ſurdum *κοζιλανος*
carauit, immitit digitos in eius aures, tangit ſa-
liua linguam eius: Item erigit prehensâ manu
Jairi filiam mortuam, & luto ex ſputo confecto
cæci oculos illinit: Sic curatur miraculoſe Eze-
chias adhibito ſignum emplaſtro, ubi eſt analo-
gia ſigni & rei ſignatæ. Ita quia oleum magnam
obtinere vim in copore humano, ideo adhibeba-
tur in miraculoſa uſtione, nulla quidem neceſ-
ſitate, ſed ordinis gratiâ.

Super eſt nobis ſoluenda quæſtio circa ieiunium
Discipulorum, Matth. 9. cap. dicuntur Diſ-
cipuli non ieiunaffe, imò verò Chriſtus eo loco
negat iis eſſe ieiunandum, & tamen hic Chriſtus
videtur iis exprobare quod nō ieiunarint, quum
interrogatur ab iis cur non potuiſſent eijcere dæ-
monium, reſpondit, *hos genus dæmonum non eijcitur
niſi ieiunio*, &c. Hæc quæſtio duobus modis ſolui
potest. Primò, ſi dicamus Chriſtum Matth. 9. non
negaffe ſimpliciter Diſcipulos ſuos omnino ieiun-
affe, ſed tantum non ieiunaffe *τὰ κοινὰ καὶ πικρὰ*,
quemadmodum diſcipuli Iohannis & Phariſæi,
quibus hoc erat ſolenne. Aliud enim eſt ſæpè &
ordinariè ieiunare, aliud extraordinariè: qui ſæpè
& ordinariè ieiunant, ſimpliciter dici poſſunt ieiun-
are; qui non niſi raro & extraordinariè, huius
poſſunt etiam non ieiunare. Sed hinc ſic obij-
ciunt Pontificij, ſi ita ſe res habet, cum diſcipulo-
rum Iohannis & Phariſæorum ita eſſent ieiun-
ia, Chriſtus verò aſſerat fore aliquando ut Diſ-
cipuli ſui ieiunent, intellexit ieiunia ſtata & ſo-
lennia, qualis nōpe tuerant Diſcipulorum Jo-
hannis & Phariſæorum ieiunia. Quod & hinc
confirmant, quia Dominus noſter utitur qua-
dam parabola quæ id illis ſignificare videtur, *Ne-
mo*, inquit Chriſtus, *mittit vinum nouum in vtres ve-
teres*, &c. qua voluit Chriſtum innuere, Diſcipu-
los ſuos nondum eſſe idoneos qui ferant iſtam
carnis macerationem quæ eſt à ieiunio, tamen
poſtquam Spiritus in eos ſuperueſſet, eos tum
demum fore idoneos qui ieiunent. Itaque negat
Bellarminus eiuſmodi ieiunium eo loco à Chri-
ſto commendari, cuiuſmodi eſt ieiunium quod
nascitur ab animi triſtitia, nam, inquit, tale non
fuit ieiunium Diſcipulorum Iohannis & Phariſæo-
rum; imò Diſcipuli nunquam magis ſunt lætari
quàm poſtquam Chriſtus in cælum aſcendit. Itaque
Bellarmino ieiunant etiam qui ſunt animo hilari,
quod eſt ieiunium hypocritarum.

Nos ad ſingula ordine reſpondebimus. Ac pri-
mò, Negamus Chriſtum agere de ieiunio quale
fuit illud Diſcipulorum Iohannis & Phariſæo-
rum, & aſſerimus quod res eſt, Chriſtum tacitè
arguere & reprehendere ieiunia illa Phariſæo-
rum & diſcipulorum Iohannis, nempe ſi quando
ieiunia non ſunt orta ab animi dolore. Nam hoc
vult Chriſtus, non eſſe ieiunandum illis qui ſunt
animo hilari, ſed illis qui ſunt ſub cruce, nec eam
tum eſſe conditionem Diſcipulorum ſuorum, ſed
aliquando fore ut in anguſtiis conſtituti ſeant &
ieiunent. Nam quod aiunt, Chriſtum uſum para-
bola quæ oſtenderet Diſcipulos ſuos nondum
eſſe idoneos ad ieiunandum, ridiculum eſt. Nam
cur minus idonei fuiſſent quàm Diſcipuli Iohan-
nis & Phariſæi? Adde, quod ieiunium quod non

proficiſcitur ex animi dolore, ſed ab animo hi-
lari, eſt facile ieiunium. Iam verò ſi mihi proban-
dum eſſet ieiunia Apoſtolorum, de quibus eo
loco agit Chriſtus, eſſe ieiunia profecta à ſummo
animi dolore, non proferrem alium locum quàm
eum qui eſt 2. Corint. 11. 26. 27. ubi Apoſtolus
contexit catalogum afflictionum ſuarum, & in
eo meminit ieiunij, *in ieiunio ſæpè*: designans nempe
tantum fuiſſe ſæpiſſimè animi ſui dolorem, ut
coactus fuerit abſtinere cibo & potu; nam qui
verè lugent illis non delectantur. Neque tamen
intelligit ieiunium coactum, iſtud enim ſignifi-
cavit quum dixit *καὶ λιμῶς*, ſed illa intellexit ieiun-
ia quæ oriuntur ab animi dolore. Quod ergo
negat Bellarminus, ſolitos fuiſſe Diſcipulos poſt
reſurrectionem ieiunare ab animi mœrorem, hoc
verò eſt falſiſſimum. Nam tunc demum cœpe-
runt cum cruce & perſecutione conſtigere, à qua
fuerunt immunes quandiu Chriſtus vixit in ter-
ris, quia tunc non præditi fuerunt eâ animi con-
ſtantiâ, qua poſtea induti fuerunt ex alto, atque
ob id ab eo dictum eſt, *non eſſe infundendum vinum
nouum in vtres veteres*. Summa igitur hæc eſt. Diſ-
cipuli non ieiunabant crebrò: & ſi quando ieiunab-
ant, id fiebat raro & extraordinariè, idcirco
Chriſtus negat ſimpliciter eos ieiunaffe, aſſerit
autem ieiunaturos, quum ipſo illis erepto, perpe-
tuò res illis eſſet futura cum cruce.

Alia ratione ſolui poteſt hæc quæſtio. Diſ-
cipuli ſolebant ex tempore eijcere dæmonia, ita-
que non eſt credibile, cum eſſent eijcienda dæ-
monia, eos poſtulaffe ſibi dari aliquod tempus
ad ieiunandum, & tum poſtea eieciſſe dæmonia.
Nam quod orarint ſiue voce, ſiue mente, extra
controuerſiam eſt, ſed eos ieiunaffe non eſt cre-
dibile, cum quotidie ederent miracula. Itaque ſic
etiam reſponderi poteſt ad hanc quæſtionem,
Chriſtum hoc tantum velle, Diſcipulis deſuiſſe
fidem, indeque profectum ut dæmonem non
potuerint eijcere, cum dæmonia ordinariè non
eijciantur niſi oratione & ieiunio: quaſi dicat,
hoc genus dæmoniorum eiuſmodi eſt ut non
eijciantur niſi oratione & ieiunio, idcirco opus vo-
bis fuit magna fide ut illud eijceretis: nam & Iu-
dæi eijciebant dæmonia ieiunio & oratione. Ita-
que cum Chriſtus velleſt ſignificare quàm diffi-
cile eſſet eijcere dæmonia, dixit non poſſe eijci
niſi ieiunio & oratione.

MATTH. Cap. XVII.
Verſ. 24. 25. 26. 27.

Cum veniſſent in Capernaum acceſſerunt ad Petrum
illi qui didrachma accipiunt, &c.

DE DIDRACHMIS.

Locus iſte multorum ingenia torſit, idque
tribus potiſſimum de cauſis: Prima, quia vi-
detur quibuſdam hoc loco Chriſtus non modò
aſſerere ſuam immunitatem à ſoluendo tributo,
ſed etiam Diſcipulorum: nam quod ſoluit tribu-
tum, hoc videtur feciſſe duntaxat ne eſſet ſcan-
dalo, & ne videretur ſeditioſus. Secunda, videtur
hic conſtitui aliquis Petri primatus, nam qui ac-
cipiebant tributum non accedunt reliquos Diſ-
cipulos, ſed Petrum: tum Dominus noſter Ieſus
Chriſtus non ſoluit hoc tributum reliquorum
Diſcipulorum nomine, ſed tantum ſuo & Petri

ieiunia Apoſtolorum non faciunt ſtata.

Summa Concilia-
tionis.

2. Solutio:

Tria ſunt
quæ locum
iſtam no-
bitem red-
dant.

1.

Cur oleum
adhibitu

loci eſt
de ieiunio Apo-
ſtolorum
concordata.

Solutio
1.

Obj. Pon-
tif.

2.

pro ſtatis
ieiunij.

Reſp.
ad 1.

ad 2.

3. Tertia, videtur in speciem Dominus vti paralogismo: sic enim argumentatur; Filij Regum terræ non debent Regibus tributa, Ego sum filius Regis: Ergo, non debeo tributum: Nam certè si filij Regum sint in terra alienâ debent tributum: Tum & hoc valde durum est, Nùm Reges terra exigunt tributum à filiis, an ab alienis? si aliter illa verba interpretemur, quàm ut dicamus Christum hoc velle, neminem esse Regum terræ qui à suo ipsius filio exigat tributum: quod si ita se res habet, quî poterunt illa verba accommodari ad Christi mentem & scopum? Nullus est Rex qui exigat tributum à filiis suis; Ergo, cum ego sim filius, non debeo soluere tributum. Oratio est admodum obscura: Locus ergo obscurus cum sit, meritò à nobis explicari debet.

De Didrachmis.

Tota autem huius loci explicatiō pendet à significatione unius voculæ, nempe si teneamus quæ sint illa *Didrachma* de quibus hoc loco agitur. Nam vel intelligi potest nomine didrachmorum tributum quod imperante Augusto impositum erat Iudæis, *Capitationem* Romani vocarunt olim: vel intelligi potest tributum quod ministerio Sanctuarij debebatur, cuius tributimētio fit Exod. 30. & 2. Chron. 24. Tum, si de hoc tributo agitur quod pendebatur in usum Sanctuarij, quæri potest an de eo agatur ut intercepto à Romanis, aut verò de eo agatur quatenus etiam tum pendebatur in usum Sanctuarij. *Διδραχμων* vox est græcâ, attamen usurpata ab hebræis qui scripserunt græcè, etiam tum quum agunt de rebus hebræorum, ut à Iosepho. Sed quid significet *διδραχμων* hoc loco non constat apud omnes, dissentiunt hic interpretes. Nam plerique putant hic agi de tributo quod *Capitationem* Romani vocabant, estque hæc sententia vulgò recepta: Alij putant hic agi de dimidio Sicii sanctuarij, ut intercepto à Romanis. Alia est sententia quæ videri potest noua, nempe hic agi de dimidio siclo quatenus dependebatur in usum sanctuarij. Hæc sententia nobis confirmanda est, & refellenda sunt aliorum argumenta.

tres sententia.

Refellitur 1. sententia.

Ratio 1.

2.

3.

4.

5.

Ur ergo probemus agi hic de dimidio siclo quatenus dependebatur in usum Sanctuarij, primum probauimus non agi de Capitatione. Capitatio erat tributum quod à singulis exigebatur: Jam nulla fit mentio apud Iosephum de eiusmodi tributo. Erat tum quidem tributum impositum familiis, quod Agrippa remisit. Deinde, quod assertur ex Luc. 2. nempe iussisse Augustum describi *πᾶσιν οἴκου δὲ λω*, leuius est quàm ut adstruat authoritatem, quia hoc mandatum fuit uniuersum, nempe ut Augustus cognosceret nomen & opes populorum suorum. Ac præterea tributum illud Iudæis impositum, quod Appianus in Syriacis dicit fuisse grauissimum, erat centesima pars bonorum vniuscuiusque patrisfamilias: non ergo fuit dimidium sicli, sed varium fuit pro ratâ cuiusque parte bonorum ipsius. Tum non potest agi hic de tributo familiæ, quia pugnant tum verba exigentium tributum, tum etiam Christi & Petri verba: Nam hæc est natura huius tributi familiæ, ut exigatur à nolentibus, iam verò qui exigunt tributum hoc, agunt cum Christo & Petro ac si volentes, & vltro soluerent tributum hoc, sic enim compellant Petrum, Magister vester nùm *πλὴν τῶν δίδραχμων*? Tum id col-

ligitur ex responsione Petri, sic enim respondet Petrus, *Ναι*, quæ vox neque est affirmantis, neque negantis, sed hoc loco idem significat, quod quum respondit mulier Chananæa, *ναι κλει*, vox est *συχωρητικὴ*. Tum etiam responsio Christi hoc arguit. Non enim videtur ratio illa dari posse responsionis Christi, si agatur de tributo quod pendebatur Cæsari, nam esset paralogismus, Reges terræ non exigunt tributa à filiis suis, ergo ego non soluam. Sed quia nos non nisi inuiti discedimus à sententia doctorum virorum, notandum est pronomen *αὐτῶν* aliquando habere vim nominis, vt cum Dominus noster Jesus Christus profiteretur *fore ut non amplius bibat de hoc fructu vitis*, &c. Matth. 26. 29. Certè illud *αὐτῶν* eo loco est pronomen si spectes sonum, sed si rem spectes est nomen, quasi diceret Christus, non bibam vinum, donec bibam vinum nouum. Sed hoc loco consideratio hæc non potest habere locum, quia sequitur *ab alienis*: Itaque antihesis *alienis*, satis notat intelligi alios præter Regum filios. Sic ostensum est non agi hic de Capitatione, sed neque de dimidio siclo quatenus interceptus erat à Romanis. Probatum hoc duobus argumentis. Primum idem est cum superiore, nam agitur hic de tributo voluntario, ad cuius solutionem nemo vi à Magistratu compellebatur. Secundò, tributum quod pendebatur sanctuario non interceptum fuit à Romanis nisi post deletas Hierosolymas, teste Iosepho lib. 7. capite 28. de bello Iudaico, qui disertis verbis dicit dimidium hoc sicli ante cladem Hierosolymitanam Sanctuario dependi solitum fuisse. Verba eius hæc sunt, *φίσει ὃ τίς ἔστω δὴ πῶτ' ἔστω Ἰουδαίους ὑπέθελε, δὲ οὐ δραχμῆς ἕκαστον κελύθουσι ἀπ' ἀπὸν ἔτ' εἰς τὴν Καπιτώλιον φέρων, ὡσαύτ' αὐτῶν εἰς τὴν ἐν Ἱερουσόλοις τῶν σωστέλων*. Ergo tributum hoc (de quo hoc loco agitur) nondum erat à Romanis interceptum. Quod autem tributum hoc non fuerit interceptum ante deletas Hierosolymas, non factum est sine mysterio, quia tributum illud erat symbolum redemptionis & liberationis Iudæorum ex Ægypto.

Refellitur 2. Sententia.

3. sententia. Confirmatur.

Vindictur contra aliorum rationes.

Ratio 1.

Sequitur ergo vt dicamus hic agi de dimidio sicli quatenus dependebatur in usum sanctuarij. Quod probatur. Primum, testimonio Iosephi qui peritus rerum Iudaicarum testatur hoc tributum in usum sanctuarij pendi solitum. Secundò, id ipsum constat ex Christi argumentatione, nemo Rex tributum exigit a filio suo, ego sum filius Regis illius qui exigit hoc tributum, Dei nempe, itaque non teneor illud dependere. Tertia ratio, quia videmus hoc tributum à Deo fuisse præscriptum Exod. 30. Sed sunt viri docti qui negant præscriptum illud extendendum esse extra tempus suum; mandatum nempe volunt temporarium fuisse, quod non nisi semel in deserto usurpatum fuerit, locumve habuerit. Hi rationes suas afferunt quas examinabimus. Prima ratio petita est à fine tributi, qui fuit *ministerium sanctuarij*, hoc est, ad instrumenta sanctuarij ex auro, argento, ære, &c. comparanda: cum itaque hæc instrumenta semel comparata fuere, nihil opus fuit deinceps hoc tributo. Respondetur, vox hebræa *מכירת* significat illa omnia quæ necessaria erant ad sanctuarium, iam verò quædam sunt perpetuò necessaria, ergo & tributum debuit esse perpetuum. Secunda ratio ducitur ab vsu tributi, quod eò spectabat vt esset argumentum Israelitas

Israelitas fuisse redemptos à Deo, quæ redemptio non pertinet ad eorum posteros, quare nec tributum. Sed hæc ratio est fluxa, quia ad posteros etiam pertinet redemptio ex Ægypto, quod probatur primò ex præceptis Dei, *Audi Israel, Ego sum Deus tuus qui te eduxi ex Ægypto, &c.* Tum ex Sacramentis, Pascha enim reuocabat in memoriam liberationem filiorum Israel ex Ægypto. Hoc etiam patet ex ritualibus Judæorum, in quibus hæc licet videre hebraicè scripta in celebratione Paschæ, *hic est panis afflictionis quem comederunt patres nostri in Ægypto. & eduxit nos Dominus Deus inde manu forti & brachio extenso, & nisi Deus eduxisset patres nostros ex Ægypto, ecce nos & filij nostri & filij filiorum nostrorum essemus iam seruituti addicti, &c.* Tertia ratio, Non legitur in Bibliis hoc tributum exigi solitum. Respondetur, neque legitur etiam decimas exigi solitas, quæ tamen soluebantur; non enim necesse est ea quæ semper fiunt notari in historia, sed quæ aliquando & rarò. Quarta, Scribitur Neh. 10. 32. Nehemiam imposuisse trientem sicli, atqui Nehemias fuit obseruantissimus legis, quidni ergo exigebat dimidium sicli? Respondeo, fortasse tanta fuit desolatio Templi vt etiam præter dimidium sicli quod dependi solebat, requireretur in super triens sicli, non sit autem mentio eo loco dimidij sicli, quia hoc erat vulgare & consuetum. Sed esto, non fuerit hoc tributum perpetuum, constat tamen ex scriptis Iosephi hoc tributum suo tempore solui solitum, si non quotannis, saltem eo modo quo Moses præceperat.

Inter disputandum præcedenti Prælezione quædam dicta sunt quæ possent injicere scrupulum auditori. Itaque explicanda sunt antequam ulterius progrediamur. Primò autem occurrit illud, quod eodem argumento quo probauimus hoc loco non agi de Capitatione, aut de dimidio sicli quatenus interuersum fuit, videtur concludi etiam posse, non agi de dimidio sicli quod dependebatur in usum Sanctuarij. Nam sic collegimus, tributum de quo hoc loco agitur est voluntarium, quærent enim qui exigunt illud tributum, an Dominus soluat illud: Itaque neque est Capitatio, neque dimidium sicli interuersum. At inquit, dimidium sicli quod sanctuario dependebatur non erat etiam voluntarium, nam erat lege impositum: Itaque res ipsa non videtur satis explicata. Respondeo primò, non esse magnopere laborandum fuerit-ne solutio huius dimidij sicli, Christi tempore, lege præscripta necne, sed tantum (quod attinet ad loci huius explanationem) quærendum est, fuerit-ne hoc in usu receptum apud Judæos? annon consuetudo hæc abiecit veluti in legem? nam si ita se res habet, certè tributum hoc non fuerit merè voluntarium, neque tamen inde efficietur, non fuisse hoc tributum dimidium sicli quod dependebatur in usum sanctuarij. Jam solutionem huius dimidij sicli vsu fuisse tum receptam, luce clarius est, etenim apud Iosephum mentio fit huius consuetudinis. Et in Judæorum libris, nempe in 7° Rambam libro 3. qui est *de temporibus*; Tract. 7. qui est *de Siclis*, mentio fit huius consuetudinis tanquam legis, de dependendo quotannis dimidio siclo in usum sanctuarij. Itaque etsi hoc tributum non esset merè voluntarium, nihil hoc fecerit contra sententiam nostram, qui hoc tantum volumus euincere, non agi hic de alio tributo quàm de

dimidio sicli quod erat sacrum tributum, quando id tributum dependi solitum constat tum ex historia, tum etiam ex his libris quibus Judæorum reges describuntur. Secundò, responderetur hoc tributum non fuisse merè voluntarium, neque contrarium posse inde colligi quod quæsitum est ab iis qui illud exigebant (qui non dicuntur Publicani, sed simpliciter *οἱ τῆ δὶδραχμᾶ λαμβάνοντες*) an Christus solueret hoc tributum? quia seu habeatur ratio temporis, seu loci, potuit huic quæstioni esse locus, etiam tum quum ageretur de tributo à Deo imposito. Nam primò, si loci habeamus rationem, hoc quæsitum est in Galilæa, idque Capernaumi, vbi magna fuit morum licentia, quæ si Romanis fuisset damnosa, non abiisset impunè: At quia nihil inde decedebat Romanis, sed Deo, & tum Judæorum res publica erat non modò attrita, sed penè excisa, potuit hæc quæstio habere locum in Galilæa & Capernaumi, nempe vbi licebat per Magistratum si non prophana, saltem sacra violare. Tum etiam, si habeamus rationem temporis id ipsum liquebit, nam eo tempore quo hæc gesta sunt, Disciplina Judæorum fuit omnis ferè soluta. Itaque Phariseus ille qui describitur Luc. 18. deputat in magna parte gloriæ suæ quod decimas solueret, quod non fecisset, si omnes fuissent coacti soluere: sed quia propter licentiam temporum pij duntaxat decimas solvebant, aut qui volebant videri sanctiores & religiosiores, vt Pharisei, hinc fit vt in rebus à se præclarè gestis, Phariseus numeret solutionem decimarum, quam nemo negat à Deo præscriptam. Idem igitur dici potest de hoc tributo dimidij sicli quod dependebatur in usum Sanctuarij: At tributum Romanis debitum omnes cogebantur dependere.

Diximus secundò non contigisse sine mysterio quod euerfa vrbe Hierosolyma, proindeque cultu Legali penitus abolito, id quod Templo debebatur interuersum fuit à Romanis, & Joui Capitolino consecratum. Erat enim id argumentum reiectionis Judæorum, erat sigillum libelli repudij quod Deus dederat Judæis. Nam hac ratione factum est, vt quod videbatur Judæis auctoramentum seruitutis quam Deo debebant, idolo planè sit consecratum, vt populus ille non videatur amplius esse Dei populus, quod antea Judæis nunquam contigerat. Certè deleta priori Templo hoc tributum non fuit interuersum & vasa prioris templi cum essent à Balthasare violata, non caruit hoc crimen suâ pœnâ. At hic longè aliter se res habet. Etenim Deus cum magnâ patientiâ tolerat Vespasiani factum, satis ostendit longè aliam esse captiuitatem secundam Judæorum quàm priorem, quemadmodum longè alia est destructio secundi Templi & prioris. Nam primò, fit mentio in Scripturis duorum tantum Templorum, & secundi quidem Templi gloria maior dicitur futura quam primi. Itaque excidium Hierosolymitanum prius non fuit sine aliqua spe, nempe Prophetæ vaticinati fuerant illud excidium, captiuitatem, & tempus captiuitatis definiuerant, quo exatò spem fecerant Judæis restitutionis: Sed in destructione secundi Templi nihil tale contigit, non fit mentio tertij Templi, non definitur tempus captiuitatis. Itaque datus est veluti libellus repudij Judæis in destructione secundi Templi. Prophetæ quidem (vt Moses) vaticinantur fore vt aliquando po-

necne

Judæorum reiectio in euerfione secundi Templi.

Diferimen 1. & 2. captiuitatis iudæorum.

1.

Resp. An dimidium sicli Sanctuarij fuerit tributum voluntarium.

pulus Iudæorum restituantur. Et Moses quidem Deut. 30. vers. 3. & seqq. (quod potest alicui mirum videri) vaticinatus est de ista restitutione ultimâ populi Iudaici, & hanc restitutionem notat hoc signo, *fore ut Deus legem indat cordibus Iudæorum, ut ambulent restituti in mandatis suis*. Hæc verò prædictio pertinet ad nouum Testamentum, nam fermè iisdem verbis Moses & Prophetæ describunt statum populi Dei sub nouo Testamento: neque est quod quemquam moueat quod Moses dicit fore ut restituantur in terram suam Israelitæ, quia iis locis, quos citat Paulus Rom. 11. ut probet restitutionem Iudæorum, fit mentio restitutionis in terram Chanaan, nam hic est mos Prophetarum, ut cultum noui Testamenti describant verbis significantibus cultum qui tum obtinebat. Cæterum hoc discrimen semper manet, non est præstitutum certum tempus secundæ captiuitati, ut priori, & restitutionem à secunda captiuitate sequitur conuersio cordis ad Deum, quod de liberatione à priori captiuitate nusquam scriptum legitur. Deinde in priori captiuitate non fuerunt omnes Iudæi ab ducti in captiuitatem, sed hæsit semen quoddam ex tenuioribus, qui essent vinitores & agricolæ, qui erant veluti semen posteritatis futuræ, hoc est, cum essent vinitores & agricolæ erant veluti terræ possessores, quod erat argumentum fore ut Iudæi terram rursus excolerent: Sed in secunda captiuitate nihil tale contigit, immò omnes Iudæi redacti fuerunt in seruitutem, vel affixi crucibus. Tertio. In priore captiuitate nondum confusæ fuerant familiaria (quod est magnopere obseruandum, & si Iudæi hoc considerarent haud dubiè percellerentur animo) sed exstabant adhuc stemmatum descriptiones. Itaque populo illo captiuitate liberato habebatur ratio familiarum in primis, & qui non poterant probare cuius essent familiaria, non erant Iudæi: in posteriori verò destructione nihil tale fuit. Ratio autem huius facti hæc est, quòd tum, nempe in priori captiuitate, Messias nondum venerat, itaque Dei prouidentia factum est ut tunc posset reddi ratio genealogiarum, sed in secunda captiuitate omnia conturbata sunt, non ante. Nam Paulus notat profetiam suam, & quum compellat Agrippam meminit *ἰδοὺ αὐτὴν*. Quarto & postremo, considerandum est in priori captiuitate Iudæos deportatos fuisse in certum locum, quo vivebant simul, in secunda verò dispersi sunt per totum terrarum orbem. Itaque & secundæ captiuitatis videtur Moses meminisse Deut. 30. 3. quâ factum est ut per omnes mundi plagas Iudæi dispergerentur.

Variè agi-
satus de
Didrach-
mis locus.

Iam progrediendum est ad solutionem illarum quæstionum quæ nobis propositæ sunt initio disputationis. Prima hæc fuit. *An Christus hoc factum suo docuerit se & Discipulos suos, adeoque & Discipulorum suorum successores, esse immunes à soluendo tributo Magistrati, eo quod dixerit filios esse liberos*. Certè si vera sunt, (ut sunt) quæ supra à nobis disputata sunt de Didrachmis, quæstio illa facillè expediri potest, ex iis enim sit manifestum non hic agi de tributo quod Magistrati solui debet, sed de dimidio sicali quod ex præscripto Legis Cæremonialis in usum Sanctuarij à Iudæis pendi debebat. Interim cum hic locus variè agitur, & alij eo vtantur ut probent Christianos omnes obstringi iure ad soluendum tributum, alij verò

vtantur hoc loco ut doceant non esse soluendum tributum à Clericis, operæpretium facturi sumus si ex hypothesi disputemus, & concesso (quod tamen falsum esse supra fusè probauimus) hic agi de tributo quod pendebatur Magistrati, *An, etsi Christus tum semetipsum, tum suos etiam exemisset necessitate soluendi tributi quod Magistrati debetur, id trahi possit in exemplum?* quod nos negamus. Fingamus enim hoc loco agi de tributo quod Magistrati pendebatur, & Christum eo tributo se & Discipulos suos Apostolos exemisse quandiu ipse fuit in terris, nego hoc priuilegium pertinere ad successores Apostolorum. Quare duo hic sigillatim disputanda sunt. Primò, etiamsi Christus fuerit immunis à soluendo Magistrati tributo, non sequitur hoc priuilegio debere frui Ministros Dei in Ecclesia. Secundò. Etiamsi Apostoli Christi immunes fuissent viuente Christo à soluendo tributo, non inde sequitur hoc priuilegium successoribus Apostolorum conuenire.

Ad primum quod attinet, Christus non fuit obnoxius vlli Regi nisi *ἡ οὐνομίαν*, quia nempe illi ita libuit, erat enim (etiam quâ homo) præditus ea dignitate quæ omnem humanam superat dignitatem. Itaque quod Christo conueniebat, non continuo reliquis hominibus conuenit, nisi quis sit mortalium qui sibi idem possit tribuere quod Christus. Nec obstat quod Christus fuit homo, proindeque obnoxius secundæ tabulæ Legis: Sunt enim quædam præcepta secundæ tabulæ quæ non conueniunt homini in uniuersum, sed tali homini, & certo cuiuspiam homini: ut verbi gratia, quum præscribitur ut liberi colant parentes, hoc præceptum pertinet ad liberos: item quum vetatur occidere, in secunda tabula, hoc præceptum non pertinet ad Magistratum. Quid ita? quia fundamentum secundæ tabulæ Legis est amor proximi secundum Deum: itaque nullum est præceptum generale in secunda tabula nisi hoc vnum de diligendo proximo, reliqua præcepta obtinent auctoritatem pro ratione circumstantiarum. Itaque qui supremus est Magistratus, (qui iisdem patres sunt) ij sunt quibus debetur primo præcepto secundæ tabulæ obedientia, non sunt ij qui debent obedientiam, absurdum enim foret. Itaque si Christus eiusmodi fuit persona in quam Magistratus nullum ius obtinere debuit, certè Christus non tenebatur (siquidem voluisset vti in re suo) parere Magistrati, quia etiamsi fuit homo, non fuit tamen ex eo hominum genere qui debent Magistrati obedientiam. Quod ut teneamus, intelligendum est duo esse hominum genera qui debent obedientiam Magistrati. Primum est eorum quibus opus est Magistratu, nam (ut rectè obseruatum est ab Arist.) *ἡ πολιτικὴ ἐστὶν ἀρχιτεκτονικὴ*, ordo in Repub. Magistratus est, qui præscribit ea quæ sunt faciendâ. Itaque ij quibuscum pessimè ageretur nisi essent Magistratus (quales sunt omnes meri homines) ij tenentur obedire Magistrati. Nam ob hanc causam Deus hoc præscripsit, neque fieri potest ut amemus proximum nisi ordo iste stet inuiolatus, ut nempe sint qui imparent, & sint qui pareant: Itaque quorum interest ut stet hic ordo, eos etiam ex mandato Dei oportet parere Magistrati. At Christus non est in hoc genere hominum, immò, ne tum quidem fuit cum in terris versaretur, edidit enim vel tum

Disputatur hic duo.

1.

2.

Christus nulli Regi fuit obnoxius nisi *ἡ οὐνομίαν*.

Obj.

Resp.

Debetur obedientia Magistrati.

à duobus hominum generibus.

1.

in quo genere non fuit Christus.

specimina

specimina autoritatis suæ : vt quum eiecit (& quidem adhibita pœna corporali) eos qui emebant & vendebant in Templo : certè Dominus noster Iesus Christus hoc facto docuit quid posset, si per œconomiam humiliationis suæ licuisset. Immodò (quod possit videri paradoxum) Christus eiusmodi homo fuit, vt ne matri quidem perinde obedientiam, atque amorem exhibuerit. Itaque hoc obseruatum est Luc. 2. 51. Christum fuisse *ὁποσὸν ἄπορ* parentibus (cùm nusquam tamen obseruatum sit Christum non fuisse adulterum) quia illa *ἡ μήτηρ* erat pars *ἐκκοινωνίας*, ideò obseruanda fuit (nam ne in vita quidem humana & ciuili, filius omnis debet obedientiam matri, putà si filius Rex sit.) Vnde etiam in Euangelio nunquam eam matrem vocat, sed constanter mulierem, nempe quia non eodem prorsus modo Christi mater eius mater fuit, quo reliquæ matres hominum matres sunt. Alterum hominum genus quod immune non est ab obedientia præstanda Magistratui, est eorum qui ipsi non sunt Magistratus, nam qui sunt Magistratus non tenentur Magistratui parere, neque enim par in parem habet imperium. Certè Christus non fuit Magistratus, attamen dignitas Christi longè fuit amplior, eius potestas multò maior quàm si fuisset Magistratus. Itaque ex eo quod Christus immunis fuerit à soluendo tributo non sequitur illos mortales esse immunes.

Venio iam ad demonstrationem secundæ propositionis. *Etiamsi Christi Discipuli fuissent immunes à soluendo tributo (quales non fuerunt) non tamen sequitur idem ius pertinere ad ipsorum successores.* Ratio in promptu est. Discipuli (quandiu Christus agebat in terra) erant veluti Christi familia, etiam secundum carnem: At Christo iam subuecto in cœlum nulla est secundum carnem familia. Itaque quæ Christi dignitas effecit vt esset immunis à tributo, eadem idipsum præstitit erga familiam, & effecit vt etiam Discipuli immunes essent ab eo. Vt res clarior fiat, Notandum est Christum cùm ageret in terris, etiam secundum carnem præ se tulisse speciem quandam regiam: Itaque Discipuli eius ei famulantur etiam secundum carnem, obeunt quæ iam ministeria, immò omnia feruè, indeque factum vt Christus Hierosolymam ingressus sit non sine pompa quasi regia, quamuis illa species in Christo fuerit abjecta, non erant enim Discipuli eius purpurati aulici, nec ipse ingressus est Hierosolymam inuectus quadrigis, sed aino. At iam eùm status rerum sit immutatus, & Christus non sit iam in terris, neque hîc familiam habeat secundum carnem, licet Discipuli eius fuissent immunes à tributo, non potest tamen id trahi ad exemplum. Ac nequis hæreat, hoc hic adiciemus. Omnes quotquot sumus Christiani tenemur Christum sequi, esse ministri Christi, illi ministrare, at non secundum carnem, sed secundum Spiritum. Deum Christus erat in terris, non omnes tenebantur eum sequi, & secundum carnem illi ministrare, sed quibus ab eo præceptum fuit. Itaque priuilegia Apostolorum hac in parte non pertinebant ad successores Apostolorum.

Ad rem autem ipsam quod attinet, etsi alio loco hac de re (si Deus dederit) disputabitur fusiùs, tamen breuissimè à nobis demonstrandum est, *Non posse eximi à tributo (nisi benignitate Regum) Christianos, ne illos quidem qui præsumunt Ecclesia.* Hoc au-

tem probabitur, primò Scripturâ, secundò ratione ipsâ. Matth. 22. 21. Dominus noster Iesus Christus iubet *reddi Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo ea quæ sunt Dei.* Iam verò nemo est qui dubitet quin nomine eorum *quæ sunt Cæsaris*, Dominus intellexerit ea quæ ad politiam pertinent, eorum verò nomine *quæ sunt Dei*, ea quæ pertinent ad Religionem: neque credibile est Christum non esse locutum ad eorum mentem qui ex eo quæsiuerant, an esset soluendum tributum. Nam vt Pontificij, sic etiam Iudæi putabant se esse præditos ea dignitate vt nemini soluerent tributum nisi Deo. Itaque Christus sic respondet ad eorum mentem, Tributum non esse Dei primò, sed Magistratus: itaque soluendum est Magistratui & Cæsari; at cultus & Religio soli Deo tribuenda sunt, quæ tamen Cæsares sibi vendicabant. Sic Apostolus iubet & docet *omnem animam subditam esse potestatibus supereminentibus*, Rom. 13. Iam obseruandum hoc loco Paulum non tam sollicitum esse de præsentis tempore, quàm de futuro, nam tùm ad eò tenues erant Christianorum res, vt sit incredibile Christianis tùm in mentem venisse vt in Magistratum insurgerent, sed eò spectat Paulus vt componat animi motum. Nam etsi aliquando propter inopiam virium Magistratui non possumus resistere, tamen animo resistimus. Hoc obseruandum est contra Pontificios, nam ea est eorum impudentia, vt modestiam Christianorum primitiuæ Ecclesiæ imputent temporibus. Secundò, ratione idem probatur. Hæc enim præcepta nituntur ratione de qua nos admonet Scriptura. Cum enim sint eiusmodi res humanæ, vt non possint stare si non sit Magistratus, certè debetur obedientia Magistratui, & secundum obedientiam tributum; neque enim fieri potest, vt Magistratus officium faciat, & munus suum obire possit, nisi præditus sit hac potestate vt puniat delinquentes, & præmio donet obedientes, quod fieri non potest sine sumptu, vnde pendet ius exigendi tributum.

Sequitur iam vt consideremus quorsum spectet ista Christi ratiocinatio, quod secundo loco nobis propositum fuit disputandum. Sanè si Christi hæc mens fuit vt se suosque immunes probaret à soluendo tributo, certè ratiocinatio eius (quod non potest dici aut cogitari sine blasphemia) videtur esse sophistica, aut (vt mollius dicam) dura & coacta. Non enim ideò quod Reges terræ non exigunt tributa à filiis suis, sequitur non esse exigendum ab iis qui non sunt filij regum terræ. Quod si quis respondeat argumentum esse à minori ad maius, quasi diceret Christus, Reges terræ non exigunt tributum à filiis suis: Ergo, multò minus à me qui sum Filius Regis cœli: ille non satisfaciet quæstioni: videtur enim hoc argumentandi genus otiosum hoc loco. Si enim ea Christi fuisset mens, nihil opus fuisset tanto verborum circuitu, potuisset enim res breuius vno verbo couinci, hoc pacto. Non possunt Reges terræ exigere tributum ab iis qui in eos ius habent, Atqui ego cùm sim Rex Regum, ius & potestatem habeo in Reges terræ. Quare statuendum est Christum aliter ratiocinari. Et profectò intuenti propiùs verba & scopum Christi constabit nihil aliud Christum voluisse nisi hoc, quemadmodum Reges terræ non exigunt tributum à filiis suis, ita Rex cœli non exigat à me Filio suo tributum. Cùm igitur *ὁποσὸν ἄπορ*

quomodo
Christus
fuerit pa-
rentibus
subjectus.

2. genus
hominum.

a. quod hic
disputatur.

Pfisi Disci-
puli fue-
runt im-
munes, Pa-
stores ta-
men non
sunt im-
munes.

2.
Rationes

Qualis sit
hoc loco
Christi ra-
tiocinatio.
Rejicitur
quorundam sen-
tentia.

Nalli Chri-
stiani ne-
quidem
Præfules
Ecclesiæ
sunt immu-
nes à Tri-
buto pro-
batur i.
Scriptura.

Vera sta-
tuitur.

sint tributum quod pendetur Regi cœli, certè ego sum immunis à pensione illius tributi. Quæ ratiocinatio rectè procedit. Vbi diligenter obseruandum est, Reges à filiis exigere obedientiam, non tributum: quæ obseruatio quo pertinet, & quam habeat vim, postea patebit. Nam solutio tributi notat aliquem gradum seruitutis, vnde fit vt nobiles à solutione tributi sint immunes.

Sed hinc oritur noua quæstio, *An Christus non debuerit obedire Legi patris sui, siquidem Lege imperatum fuit hoc tributum.* Hic nobis primò probandum est, Christum non fuisse obnoxium Legi cæremoniali, ex Scriptura; tum verò ostendendum quomodo Christus fuerit legi obnoxius: atque ita diluentur omnia argumenta quæ possunt afferri aduersus sententiam nostram. Primò, satis constat Christum non fuisse obnoxium Legi cæremoniali, cum ipse testetur Mat. 12. 8. & Marc. 2. 28. *Filium hominis esse Dominum Sabbathi*; Jam verò & istud constat, *Sabbathum* significare synecdochicè totam legem cæremonialem, immò nihil æquè commendat Deus atque sabbathi obseruationem. Sed sic videtur occurri posse huic argumento; Christum fuisse Dominum sabbathi quatenus erat Deus, non quatenus homo. Sed ista responsio primò semetipsam refellit. Secundò, pugnat cum mente Christi afferentis se esse Dominum sabbathi. Primò, refellit semetipsam, quia si Christus dicitur sabbathi Dominus quâ Deus, certè quâ homo nulla necessitate cogi potuit ad obseruationem sabbathi. Ratio in promptu est, potuit enim solui hac necessitate qua homo vi dominij quod obtinebat quâ Deus: & certè si Christus quâ Deus potuit alios eximere hac necessitate, multò magis semetipsum qua homo est. Tum hæc responsio pugnat cum mente Christi, Christus enim hac responsione utitur ut discipulorum factum teneatur, quos non negat soluisse sabbathum (ut Scriptura loquitur) sed teneatur potuisse eos soluere sabbathum: quod ostendit duabus rationibus, quarum prior hæc est, in summâ necessitate sabbathum solui potest, quod probat exemplo Dauidis, cui cum immineret mortis periculum datum est vesci panibus propositionis. Secunda hæc est, quod Sacerdotes sabbathum profanant in Templo, mactant enim hostias, sed, inquit, quia hoc fit in Templo hoc illis licet: Jam verò hic adest maior Templo, qui proinde potest soluere & se & suos necessitate obseruandi sabbathi. Sic patet vis argumenti, Si Christus quia Dominus sabbathi potuit alios eximere, multo magis se ipsum quâ homo est. Sed & id clarius liquet ex iis quæ Christus adiecit apud Marcum, *Sabbathum, inquit, est propter hominem; non verò homo propter sabbathum*: vnde concludit, *Filium hominis esse Dominum sabbathi.* Memineritis autem quid sit *Filius hominis*, & cur Christus dicatur *Filius hominis*, ut possit perspicui quæ sit argumenti vis; hoc enim vult Christus, ea omnia quæ pro fine habent hominem, quæque non sunt finis hominis, sunt eiusmodi ut de iis statuendi ius sit penes Mediatorem, semen mulieris. Jam verò (inquit Christus) Sabbathum est eiusmodi (nam est Sabbathum propter hominem, non homo propter Sabbathum, nec est eadem ratio obseruandi Sabbathum quæ est amandi Deum, nam amor Dei est finis hominis, ad hoc enim factus est homo ut amet & colat Deum.) Ergo

Christus non fuit obnoxius legi Cæremoniali.

Venio iam ad alterum membrum, quomodo Christus fuerit obnoxius Legi, siquidem non fuit obnoxius legi Cæremoniali. Tum etiam & hoc loco quæri potest non absurdè, *Quorsum Christus legem Cæremonialem obseruauit*, nam obseruasse certè constat vel ex eo quod Johanni Baptiste respondit, *Oportet me adimplere omnem iustitiam.* Deinde Apostolus disertis verbis testatur Christum factum fuisse sub Lege, Gal. 4. 4. quo loco non potest intelligi simpliciter lex Moralis, non enim Christus nos redemit à necessitate obseruandi legem Moralem, neque soli Iudæi (de quibus eo loco agitur) obnoxij erant legi Morali. Denique postquam Apostolus dixit, *Christum esse factum ex muliere*, (quandoquidem per hoc satis intelligebatur lex Moralis) non debuit adijcere, *factum sub Lege.* Nos iam singula excutiemus, ac primum hoc pacto. Duo sunt genera eorum quæ à nobis Deus exigit, prius genus est earum rerum quæ sunt per se bonæ; ab istis præstandis nemo potest esse immunis, ne Christus quidem secundum carnem quâ homo. Ratio est in promptu, quia hæc sunt eiusmodi quæ Deus non potest non amare & quæ creaturam non potest non decere vt ea expetat, in iis enim sita est præcipua creaturæ excellentia. Itaque quemadmodum Deus non potest mandato permittente concedere homini facultatem peccandi, ita mandato exigente non potest illa nõ exigere. Unde sequitur, ea quæ sunt eiusmodi non esse numeranda in iis quibus humana natura affligitur, aut deicitur, sed contra quibus ornatur. Hæc si quæritis quæ sint, Resp. verbis Christi qui sic colligi summam Legis, *Amabis Deum tuum toto corde, & proximum tuum vt te metipsum.* Sed alia sunt quæ ob certas quasdam rationes imperantur, cum sint res in se neque bonæ neque malæ, vt puta Sacrificia, & Cæremoniæ illæ reliquæ legales, quæ peccatum præsupponebant in eo cû imperata fuerunt, quæque aded fuerunt typi & figuræ Christi & cultus spiritualis. Cum ergo huius generis mandatorum ratio in Christo locum habere non potuerit, sanè Christo imperari non potuerunt. At illa quibus ornatur, & in quibus sita est excellentia naturæ humanæ, quibus Christi natura vacua esse non potuit nisi eadem peccatrix fuisset, certè nihil tribuit dignitati Christi quâ homo, si dicamus eum quâ hominem fuisse immunem ab iis officiis: perinde enim est ac si dicamus, Christum qua hominem potuisse odisse Deum & proximum. Attamen etiam illa quæ sunt eiusmodi, non eo modo imperantur Christo quo reliquis hominibus, sic enim imperantur hominibus, vt mandatum præsupponat in iis propensionem ad peccandum, vt externo illo mandato veluti fræno cohiberi possint; quomodo si quem è famulis nouimus esse furacem, solemus seuerè illi interdiceret vt à furto caueat, & continuo poenam illi interminatur, hoc audiente famulo fidei; Attamen nullus est famulus qui non teneatur abstinere furto. Christo nihil opus erat Lege externâ quâ cohiberetur à peccato, erat enim *αἰμαρτία* & etiam longè aliâ ratione quam Adamus ante lapsum. Quo etiam fundamento nititur veritas huius dogmatis quo statuitur Perseuerantia fidelium, cum enim Adamus noster sit omninò *αἰμαρτία*, sequitur eius membra non peccare peccato quod est ad mortem.

Quomodo
Christus
fuerit ob-
noxius Le-
gi.

Rerum &
Deo præce-
ptarum
duo sunt
genera.

Legi Mora-
li Christus
fuit obno-
xius.

at diuersâ
ratione
quam ho-
mines.

An Chri-
stus debue-
rit solvere
D. drach-
ma.

Christus
non fuit
obnoxius
legi Cære-
mon.

1.
quia Do-
minus Sab-
bathi.

2.
quia Sab-
bathum est
propter ho-
minem.

Quorsum
Curritus
Regem Cæ-
rem. serua-
us.

Venio iam ad reliqua quæ supersunt. *Quorsum igitur Christus seruauit legem etiam Cæremonialem?* nam circumcisus fuit, baptizatus Baptismo Johannis, ascendebat singulis festis Hierosolymam. Respondeo. In natura est appetitus quidam unionis, qui facit ut res moueantur & quiescant præter conditionem naturæ suæ, hinc hæc ut leuia moueantur etiam naturæ deorsum, grauiâ sursum. Ita, quo quis sanctior est, ed uehementius appetit gloriam Dei, & si id gloria Dei exigat, agit etiam ea quæ non tenentur facere. Itaque tamen Christus secundum rationem specialem personæ suæ non debuerit seruare legem Cæremonialem, tamen eam seruauit, quatenus id requirebat gloria Dei. Sic Paulus exemplo Christi factus est Iudæis ut Iudæus, &c. 1. Corinth. 9. Sed quærat aliquis quo pacto id exigeret gloriæ Dei à Christo? Respondemus verbis Christi, *Ne simus illis*; inquit, *scandalo*: Nam si Christus non seruasset legem Cæremonialem omnes Iudæos longè à se abegisset. Itaque Christus nihil fecit *ὑποκριτικῶς*, immò quod Reges aliquando faciunt, id fecit, nam ut amicos suis addant, aliquando ea faciunt ad quæ facienda nullo iure tenentur.

Quomodo
Christus
liberam
hic se di-
cat.

Sed paulò uberius explicandum est quòd spectauerit Christus hoc loco. Iam enim ostendimus Christum cum esset filius, Patri obedisse, at tamen cum esset filius non debuisse tributum illud (quod debebatur sanctuario) dependere, quòd illa solutio esset nota seruitutis peccato contractæ, cum amare Deum & proximum sint documenta summæ libertatis; non est enim libertas, sed licentia, quæ à Deo auersi & Deum & proximum odimus. Quæritur ergo, nunquid Christus, cum liberum se hoc loco dicat, negauerit quòd ei tribuitur in Scriptura eum esse *Dei seruum*. Certè Esa. 53. 11. Christus dicitur seruus, *seruus meus iustus cognitione sui multos iustificabit*: quo pacto, inquam, poterunt ista stare, ut Christus liber, idemque seruus Dei dicatur? Quòdque auget difficultatem, hoc est quòd exstat Hebr. 3. ubi Apostolus Christum cum Mose confert, dicitque Mosè fidelem fuisse in domo Dei ut *seruum*, Christum verò ut *filium*. Nam si Christus in domo Dei fuit seruus Dei, quo pacto idem in eadem Dei domo filius dici potest? Ut hoc soluat tenenda est vis huius nominis *seruus*: Seruus enim is dici potest, qui ita non est sui iuris ut alius in eum dominium obtineat, atque ita quicquid à Deo creatum est, Angeli, homines, &c. *serui Dei* dici possunt, ob dominium Dei in eos. Hactenus Christus secundum humanam naturam Dei seruus est, nam humana Christi natura creatura est. Seruus idem dici potest is qui fungitur aliquo munere iussu & imperio superioris; Itaque in Scriptura *serui Dei* dicuntur quos vocat Deus ad munus aliquod singulare obeundum, quomodo Cyrus dicitur *seruus Dei*, ut & Nabuchodonosor, quia uterque occulto Dei consilio vocatus fuit ad opus (quòd verè *Dei opus* fuit) patrandum: Sic Prophetæ ratione muneris dicuntur *serui Dei*, sic Mosès & Aaron *ἱεροφύλαχοι*, & Christus ad eam rationem muneris Mediatorij etiam *serui Dei* dicitur, sed longè alia ratione quàm reliqui mortales. Alij enim quicumque tandem sint, seu Angeli, seu homines præfunt operi quòd faciunt tanquam serui: Christus autem tanquam Dominus, hoc est, alij non sunt Domini operis illius

cum tamè
seruus in
Scriptura
dicatur.

Seruus bi-
farium di-
citur.

1.

2.

hoc sentio
Christus
est seruus
qua Media-
tor.

quòd faciendum illis dedit Deus, Christus autem Dominus operis, sui fuit & est. Immo alij dum præfunt operi, in sui gratiam, hoc est, suo bono præfunt, nam in Mosè bonum cedebat libertas populi Israelitici, cuius ipse pars fuit, quando enim populus ille obnoxius fuit seruituti seruiebat & ipse Mosès: At Christo ex nostra redemptione nihil redibat præter laudem summæ misericordiæ, neque enim erat obnoxius seruituti à qua nos liberauit. Tum reliqui serui Dei in patrando opere aliunde vires mutuantur, & fuerunt *ἀνάγκῃ ὑπάκουοι*. At Christus (quippe Deus) suâ vi opus redemptionis nostræ perfecit, quòd Apostolus indicat, quum ibidem Christum Mosè præponit, quòd qui *construxit domum præstantior sit ipsa domo*, Deum autem esse qui omnia *construxit*, nosque esse *Christi domum*, ab eo scilicet *conditam*, Mosè autem non *condidisse domum*, sed ei à Deo *prepositum esse tanquam seruum ad testificanda ea quæ post erant dicenda*. Itaque videntis Mosè fuisse à Deo constitutum testem tantum eorum quæ per Christum perfecta sunt. Quum filius fungitur aliquo munere sibi à patre demandato, longè alia est eius ratio quàm serui, nam munere illo defungitur filius cum authoritate, at serui conditio prorsus seruilis est. Tertio, seruus is dicitur in Scriptura qui *premitur aliqua miseria*, ut Israelitæ dicuntur fuisse serui in Ægypto. Hac ratione Christus dicitur Phil. 2. 7. *assumptâ serui forma sese exinanuisse*, non quòd natura humana in se considerata sit forma serui, sed quia natura humana obnoxia miseriis verè sit forma serui. Itaque naturam integram nemo dixerit *formam serui*, neque Christus iam gloriosus in cælis dici potest habere *formam serui*, nam illa *forma serui* pertinet ad eius exinanitionem. Unde etiam *forma Dei* eo loco non simpliciter significat naturam Diuinam, sed naturam Diuinam quæ exierit *Maiestatem suam*, ut sit Apostoli sensus, *Christus qui Deus erat, Diuina maiestate pradius, exinanuit se, & assumpsit naturam humanam miseriis multum obnoxiam*. Quarto, seruus dicitur, cuius conscientia non est libera, & hoc sensu seruus opponitur filio in Scriptura, nam illi serui dicuntur qui habent conscientiam obstrictam, at liberi qui acceperunt spiritum adoptionis. Sunt autem tres gradus seruitutis huius conscientiæ; primus positus est in pauoribus conscientiæ, qui oboriuntur quoties consideramus iustitiam & Legem Dei, & peccata nostra, propensionemque ad peccatum. Secundus est seruitus peccati, quum sponte volentes renitimus iustitiæ, obsequimur peccato. Tertius gradus est quum conscientia se sentit obstrictam cultui externo, qui in rebus externis totus est situs. Et illa seruitus rursus duplex est, vel enim Deus illius author est, qui olim voluit premi hac seruitute populum suum, vel homines ipsi sibi auctores sunt huius generis seruitutis, ut in Patru. De hoc genere loquitur Paulus 1. Cor. 9. *Iudæi se Iudæum fecisse*, &c. Jam verò Christus non fuit seruus hac seruitute, ut supra probatum est: cumque ad hanc seruitutem pertinuerit solutio ista didrachmorum, non mirum est si ab illa sese immunè dixerit. Noui Arriani & veteres contèdunt Christum omnimodo seruum esse, sola excepta peccati seruitute: Immo verò eo loco quem citauimus ex Heb. 3. contèdunt Christo tantam dignitatem non potuisse conuenire, quia, inquiunt, dicit Apostolus Christum fuisse fidelem ei qui *feci*

3.

hoc respe-
ctu Chri-
stus fuit
seruus qua
passus est.

4.

Tres huius
Seruitutis
gradus.

Cui serui-
tuti Chri-
stus non
fuit obnox-
ius.

eum: Ergo Christus factorem habuit. Quod si respondeas Christum fuisse factum secundum naturam humanam, poterunt urgere sic illis non satisfieri. Itaque respondemus, Christum fuisse factum ratione muneris, hoc est, constitutum à Deo in munere Mediatoris. Quæ locutio non debet ideo videri dura, quia vel explicata est, vel usitata in aliis Scripturæ locis, & explicata quidem à Petro Act. 2. quem Deus fecit Dominum & Christum, hoc est, constituit. Sic 1. Sam. 12. 6. Deus dicitur fecisse Moysen & Aaronem, hoc est, vocasse.

An Christus hic Petro tribuat aliam quam prærogatiuam.

Negatur.

Sequitur tertia quæstio. Annon Christus aliquam Petro asserat præ aliis Apostolis auctoritatem, si quidem pro se & pro Petro tributum soluit, non item pro reliquis. Hoc argumento utuntur Pontificij, & vulgò habetur pro leui, sed leue aded non est. Nam hoc illi volunt, tributum non solère pendi nisi à patribus familias, Ergo hoc pacto Christum indicasse Petrum esse patrem familias, reliquos autem Apostolos esse sub eo ut filios, vel seruos in domo. Sed nihil videtur vanius si perpendamus ea quæ diximus de tributo hoc, quod probauimus fuisse dimidium sili quod dependebatur sanctuario: pendebatur autem hoc tributum à singulis qui annum vigesimum excessissent. Itaque iuxta expositionem nostram concidit plane argumentum istud Aduersariorum. Sed concedamus agi hîc de tributo quod pendebatur Romanis, illudque pendi solitum à solis patribus familias. Respondeo, ideo Christum soluisse pro se & Petro, quia Petrus habebat familiam Capernaumi, unde & Christus focrum eius sanauit à febre, reliqui autem Discipuli familiam istic suam non habebant. Item responderi potest, fortasse reliquos Apostolos abfuisse, nam de duobus hîc tantum sermo est: fortasse & pro reliquis soluit, licet Euangelista non meminerit. Hæc autem non ita à nobis disputantur, ac si nihil unquam tributum fuisset à Christo Petro præ aliis Apostolis, sed quia neque hoc Scripturæ loco, neque alio loco probari potest Penum ullum ius habuisse in Apostolos. De Petri autem prærogatiuâ qualis & quanta fuerit, alibi à nobis disputatum est. Ided hîc conclusa esto tota hæc de Didrachmis disputatio.

AD MATHÆI

Cap. xviii. Vers. i.

Ἐν αὐτῇ ἡμέρᾳ προσήλθον οἱ μαθηταὶ τῆς ἰησοῦ λέγοντες, Τίς ἀπὸ μαζῶν ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ υἱοῦ ἀνθρώπου;

Eo ipso tempore adierunt Iesum discipuli dicentes, Quisnam maximus est in regno caelorum?

Quid sit Regnum caelorum, & An possit Fides esse absque bonis operibus: deque Apostolorum ambitione quæ cum fide potuerit stare.

Quod sunt in hoc capite sententiæ, tot sunt quæstiones explicatione dignissimæ, ideoque totum caput non analyticè, sed per quæstiones explicare decreuimus. Prima quæstio hæc est, Quid sit regnum caelorum, & quid sibi volunt Discipuli cum quærunt, quis sit maximus in regno caelo-

Regnum caelorum

rum. Nam regnum caelorum non videtur semper unum & idem significare, unde multiplices ei voci ab interpretibus tribuuntur significationes. Nos autem existimamus regnum caelorum unum & idem significare in Scriptura, nempe Christi regnum (quod & regnum Dei dicitur) siue statum & conditionem Ecclesiæ quæ propriè Christiana dicitur. Ut ita sentiamus adducimur auctoritate Danielis cap. 2. vers. 44. reuelationum eius, qui disertis verbis regnum Messisæ vocauit regnum caelorum: eique regno tribuit tres conditiones, quarum prima est quod regnum illud nunquam corumpetur, sed manebit semper illius regni caput, neque continuabitur per successores sibi inuicem succedentes. Secunda est, quod non dabitur alteri populo, nam certus est & præcognitus numerus eorum qui huius regni beneficio fruuntur. Tertia est, quod illius vi non modò concutientur, sed euerrentur penitus omnia alia regna. Itaque cum Daniel regnum Christi, regnum caelorum dixerit, extra controuersiam est regnum caelorum nihil aliud esse quam Christi regnum. Neque Rabbinij hoc ignorant, nam Aben-Ezra quem illum Danielis locum explicat, מלכות המשיח interpretatur מלכות המשיח. Quod si quis requirit cur id regnum dicatur regnum caelorum, multæ causæ reddi possunt; ac primò quidem quia Rex qui hoc regno potitur non est terrenus è terra, sed caelestis è caelo, seu eius æternitatem secundum naturam diuinam, seu eius originem secundum naturam humanam intueamur, genitus enim est etiam secundum naturam humanam modò planè caelesti per Spiritum sanctum. Deinde sedes huius regis non est in terra, sed in caelis, illic regnat, inde exerit vim & potentiam, non quod non sit ubique quo ad naturam diuinam, sed quia non ubique prodit perinde gloriam suam ac in caelo, in quo nullus peccato, nullus mortis, (quæ gloriam Christi in terris obscurant) locus est. Tum & regnum caeleste dicitur, quod & eius subditi est quoad naturæ conditionem sint terreni & animales, tamen postquam cooptati sunt in hoc regnum fiunt caelestes & spirituales, nam qualis Rex est tales facit & subditos suos. Itaque etsi fideles versentur in terris, eorum tamen πολιτεια conuersatio est in caelis. Item regnum Christi caeleste dicitur, quia sedes certa subditorum eius regni non est alibi quàm in caelo. Itaque in terra versantur ut peregrini, habenturque à mundo pro exteris. Denique regnum hoc Christi caeleste est propter rationem gubernationis quæ tota caelestis est: Cum enim constet duabus partibus, quarum altera sita est in subditorum conseruatione & defensione, altera in hostium impetu non solum coercendo, sed etiam in delendis & seuerè puniendis hostibus, utrunque facit modo caelesti & inuisibili. Nam suorum corda aflat, & regit Spiritu suo sancto, armat eos patientiâ, instruit item iis artibus quæ faciunt ut etsi simplices sint veluti columbæ, tamen prudentes sint ut serpentes: hostium verò conatus frangit, occulta quadam vi hostibus inter se collis; & aliquando dormiente Ecclesiâ, interdum verò animis suorum eam vim inspirans, ut (quando id legitime & ex vocatione fieri potest) etiam eorum operâ utatur ad opprimendos hostes gloriæ nominis sui: quando verò id non licet, ut plerumque non licet, facit ut patientia suorum impij

est Christi regnum.

Cur sic dicitur Ratio 1.

2.

3.

4.

5.

vinca.

Vincantur; defatigentur, dat eos in stuporem, facit enim vt eorum fide superetur mundus. Quoties ergo in nouo Testamento occurrit vox regni cœlorum, toties meminimus eâ nihil aliud significari quàm statum Ecclesiæ quæ proprie Christiana dicitur, quomodo Ecclesiæ Iudaicæ opponitur.

Sed his quæ diximus duo sunt loca Scripturæ quæ repugnare videntur, quorum prior exstat cap. II. Matth. vers. 12. vbi Dominus ait, *à diebus Iohannis Baptistæ regnum cœlorum passum esse vim, & violentos illud rapere*: Quod si regnum cœlorum sit status Ecclesiæ proprie Christianæ, status ille non fuit ante resurrectionem, neque enim Christus vquam eos reprehendit qui obseruabant cultum cærimoniale, immò eis exemplo præiuit. Sed responsio facilis est, nam dicitur eo loco regnum cœlorum vim pati, quòd prædicatione Iohannis excitatum sit vehementissimum desiderium illius regni, quod antea languidum fuit. Itaque apud Lucam eadem Christi sententia aliis verbis enunciatur, *A diebus Iohannis Baptistæ, prædicatur Regnum cœlorum*. Iam verò inde colligere est, hanc prædicationem non fuisse regni præsentis, Primò, quia Christus 12. Matth. cum mittit Discipulos, iubet vt prædicent quod appropinquauit regnum cœlorum, quod si fuit hæc prædicatio Discipulorum, certè non fuit angustior illa Iohannis Baptistæ. Itaque illud *regnum cœlorum vim patitur*, idem est ac si dixisset, *à diebus Iohannis Baptistæ sunt qui adeò a. Lent regni cœlorum desiderio, vt non patienter ferant expectationem*: quomodo etiam decet nos vim inferre regno illi futuro quod expectamus. Tum nisi res ita se haberet, esset *οὐκ ἔστιν ὁρατόν* oratio, nam dicit Christus *neminem esse inter uatos ex mulieribus maiorem Iohanne Baptistæ, & tamen minimum in regno cœlorum esse eum asorem*, sanè si ille prædicasset regnum cœlorum præsens, tum fuisset se ipso maior. Quorsum etiam alludit in oratione Dominica Christus, dum iubet vt Discipuli precentur *ueniat regnum tuum*: quæ precatio ad nos etiam pertinet, quia gloria regni Christi non simul & semel, sed sensim promouetur, donec adueniat vltimus dies. Alter locus Scripturæ exstat cap. 17. Euang. secundum Lucam, vbi Pharisæi quærent à Christo quando venturum sit regnum cœlorum, & Christus respondit *regnum Dei esse intra eos, & venire sine obseruatione*, hoc est, *ex improviso*, vel vt alij volunt, *sine apparatu*: quod si regnum Dei erat intra eos, iam tum præsens erat. Sed responsio facilis est si consideremus vim illius locationis: solet enim Christus in Euangelio de re iam iam futurâ perinde loqui ac si esset actu, quod liquet ex colloquio Christi cum Samaritanâ, cui dicebat *veniet tempus, immò iam venit, quo veri adoratores nec adorabunt in hoc monte, nec Hierosolymis*, & tamen id nondum complementum habebat quum hæc loqueretur Christus, siquidem tamdiu mansit vetus Tabernaculum quamdiu summus Pontifex nondum ingressus erat in verum Sanctuarium, hoc igitur non potest aliter intelligi, quàm quia iam iam futurum erat.

Porro, Regni Christi duplex status est, gloria nempe & gratia: Status gratiæ est in quo Christus per peccatorum remissionem, per sanctificationem spiritus, per hostium suorum cladem temporalem, ad Ecclesiam liberandam exerit etiam in hac vita potentiam, sapientiam, misericordiam,

& iustitiam suam. Status gloriæ est in quo Christus participes facit gloriæ suæ electos suos, & contrâ, hostes non afficit pœnis temporalibus vt in hac vita, sed pessumdat, & æterno exitio deuouet. Vnde factum est vt in Scriptura *regni Dei* nomen aliquando significet statum gratiæ, vt cum Paulus docet *regnum Dei non esse in cibo & potu, sed in gaudio; iustitiâ, & pace per Spiritum sanctum*. Aliquando etiam plerumque regnum cœlorum designat statum gloriæ, vt cum Paulus ait capite 15. prioris ad Corinth. *carne & sanguinem*, (id est, animale istam hominis conditionem qualis est in hac vita) *non posse possidere regnum Dei*, hoc est, non esse capacem tantæ gloriæ, nisi sit immutata. Cæterum quoniam ad statum regni pertinet vel maximè modus in ordinem cogendi subditos, atque regendi, hinc fit vt Euangelium *regnum Dei* dicatur, & Verbum *sceptrum Dei*.

Quæritur iam, quid sibi volunt Apostoli dum quærent quis sit futurus maximus in regno Dei. Et nonnulli volunt Apostolos inductos curiositate hoc voluisse resciscere, quoniam sint illi quos Deus in Ecclesia tum militante, tum triumphante, donis suis maximè locupletaturus est. Quorum sententia non potest se tueri, eo quod Apostoli iam antea contenderint de primatu, cum nihil tale legamus scriptum. Cæterum aliquam habebit speciem, si statuamus Apostolos non quærent quis sit maior in regno temporali, verum in regno cœlorum. Sed illa ratio friuola est, nam & hodie Rabbini *regnum Messia* vocant *regnum cœlorum*, cum tamen nihil eis in mentem veniat de regno spiritali Messia. Huc accedit quod Christus, dum Discipulos reprehendit hoc nomine, non obicit illis curiositatem, sed superbiam: est quidem in curiositate superbia, sed non proprie dicta, quæ est appetitus gloriæ, non autem appetitus scientiæ supra modum. Sed si ita seres habet, vt Discipuli quæserint à Christo quis eorum futurus esset maximus in regno illo terreno & temporali Messia quod ipsi sibi somniabant, quæri potest: Primò, quo pacto cum crassa ista opinione de Messia regno possit stare fides, quam fuisse in Discipulis veram nemo negauerit: tum quomodo stare possit cum natura veræ fidei iste fastus & immodicum studium inanis gloriæ, quorum vtrumque videtur pugnare cum ingenio veræ fidei. Vt soluamus has quæstiones tenendum est, Discipulos vtroque hoc vitio laborasse, nam post Christi mortem, queruntur sese excidisse spe sua, Luc. cap. vlt. *Nos (inquiunt) putabamus eum fore per quem restituendus erat Israel*. Tum, cum Christus iam iam ascensurus esset in cœlum, quærent ab eo quando restitutus esset regnum Israeli: vt taceamus illud quod ipse Petrus Christo repugnat, postquam audiuit Christi consilium esse proficisci Ierosolymam & pati. Si ergo Petrus, qui confessus erat Christum esse Filium Dei, hac infirmitate laborauit, quid censendum est de reliquis Apostolis?

His præmissis, vt respondeam ad primam quæstionem obseruandum est, longè aliam fuisse fidei rationem ante missionem Spiritus, postquam iam Christus ascendisset in cœlum, & illius fidei quæ in fidelibus fuit vocatis post Spiritus missionem. Nam ante missionem Spiritus fides fuit planè similis illi cognitioni quæ in Scholis dicitur *confusa*, quæ si in modo suo subsistit nihil habet erroris admixtum, sed tantum coniunctam

a. Gloria

quis sit sensus quæstionis Apostolorum.

Crassa Apostolorum de Christi regno opinio.

qualis fuerit ratio fidei ante Spiritus sancti missionem.

objiciuntur duo Scripturæ loca.

Resp.

a. locus.

Resp.

Regni Christi status duplex. a. Gratia.

habet ignorantiam quæ dicitur puræ negationis: ut si quis hominem nouerit, neque tamen notarit accuratè lineamenta oris & habitum corporis eius, is profectò non errauit hætenus quatenus illa specie hominem illum nouit: At si, prout est animus humanus irrequietus, quamdiu aliquid non nouit accuratè, curiosè inuestiget, aliquid addet de suo, vnde nascetur error: quomodo nos si subsistamus in confusa cognitione gloriæ illius quæ reuelanda est, nempe illam magnam fore tum animi tum corporis, at si gloriam illam definiamus, non errauimus quidem hætenus quatenus eam putauimus summam, sed quatenus eam uoluimus definire, cum tanta sit ut eam animus humanus non possit capere. Eodem pacto, fides Patriarcharum, Prophetarum, etiam Apostolorum ante resurrectionem, erat confusa, hoc est, habebant de Messia, de fœlicitate regni Messia: notitiam cõfusam, quam si quando uoluerunt definire, hic passim sunt aliquid humani, nempe quia aliquid uoluerunt scire quod ferre nondum poterant. Mensura autem confusæ aut distinctæ fidei est confusa aut distincta reuelatio. Si igitur antè certum tempus præstitutum à Deo, mysterium salutis nostræ, seu regnum cœlorum fuit obscurius reuelatum, omninò consequens est ut fides adhibita reuelationi fuerit confusa: uerbi gratia, in Apocalypsi Antichristus reuelatus est etiam primitiæ Ecclesiæ, & iis qui præcesserunt aduentum Antichristi, sed obscurè & confusè, nam uaticiniorum commentarium est euentus rerum prædictarum. Itaque Patres illi non errarunt quatenus crediderunt Antichristum esse venturum, sed cum aliquid addiderunt de suo, & uoluerunt definire quisnam esset ille Antichristus, inde exorti sunt errores. Ut accomodemus hæc ad rem, dicimus eiusmodi errorem de Messia: regno potuisse stare cum fide confusa, sed non cum distincta: nam confusa fide non scitur in particulari quis sit status regni Messia: sed tantum in genere fore beatissimum: sic errores circa statum beatorum in cœlo possunt stare cum fide nostra de beatitudine & immortalitate. Hæc uerò non est nostra, sed Pauli sententia 1. Cor. 2.9. qui applicat ad statum noui Testamenti quæ ait Esaias, *quæ non uidit oculus, nec audiuit auris*, &c. nam non agit eo loco de statu futuro in cœlis, sed statum ueteris Ecclesiæ comparat cum statu nouæ Ecclesiæ. Item cap. 16. ad Rom. ait, *Euangelium fuisse tacitum à temporibus secularibus*, hoc est ab initio mundi ad illum usque diem quo per Euangelij prædicationem patefactum est. Item ait Gal. 4. disertis uerbis Deum perinde se gessisse erga Ecclesiam sub ueteri Testamento, ut pater se gerit erga filium nondum in matura ætate, sub Nouo autem talem se præbere qualis pater est erga filium adultum. Sed contra ista duo sunt quæ facere uidentur. Primò illud, quod clarissimis uerbis in ueteri Testamento describitur aliquando regnum Christi. Hoc argumentum adeo permouit nonnullos, ut quæcunque Paulus dixit de discrimine reuelationis sub utroque Testamèto, ad id restrinxerunt quod est de gentium uocatione: in quam sententiam eo faciliùs iuerunt quod Apostolus in Epist. ad Ephes. ita uidetur rem explicare. Sed tamen idè non infringitur vis argumenti: nam in ueteri Testamento nulla sunt clariora testimonia quàm ea quibus Spiritus prædicit fore ut gentes

vocentur ad communionem populi Israelitici: Sic igitur occurrimus huic argumento. Duplex est claritas reuelationis, vna est ex parte reuelantis, nempe cum reuelans sic agit ut nisi habeat auditorem vel rudem planè, vel malignum, possit quid uelit percipi ab auditore: Alia uerò reuelatio est clara etiam ex parte auditoris, cum tanta est ut ruditas auditoris non possit obstare quominus quid dicatur percipiat, sed sola eius malignitas. Iam uerò negamus testimonia de regno Christi, ante illorum complementum, fuisse talia ut possent intelligi ab auditore rudi. Huius rei duplex afferri potest ratio. Primò, quod illæ promissiones omnes obumbrabantur Lege, quod in Mose (qui fuit Christi typus) figuratum est, cuius facies splendebat quidem, sed obuelebat eam.

Sed quo pacto potuit Lex obscurare lucem promissionum mihi iam explicandum est. Lex duobus modis potest doceri, vel *materialiter* vel *formaliter*: Si doceatur materialiter non potest officere vllò pacto doctrina legis claritati doctrinæ Euangelij, nam tum demum lex docetur materialiter cum traditur quid sit sanctum, quid minus sanctum, quid iustum, quid iniustum, quid castè fiat, quid minus: hæc sunt enim quæ lex docet, quæ tantum abest ut pugnent cum Euangelio, ut fiat eius finis: idè enim in Euangelio nobis reuelatur bonitas & misericordia Dei, ut adducamur ad studium ueræ sanctitatis. Lex docetur formaliter, cum proponitur tanquam fœdus, *hoc fac & uiues*, hoc modo si lex consideretur, uere & proprie *lex* dicitur, sin legem consideres citra hanc formalitatem non est *lex* proprie, sed *regula & norma*. Iam uerò lex si consideretur ut fœdus, atque proponatur in Ecclesiâ ut fœdus, haud dubiè obumbrat Euangelium. Itaque Apostolus hac in parte uerementissimè laborat in Epistolis, nam hæc aduersus Euangelium speciosè admodum disputabantur, *Deus inuit-æ fœdus frustra cum populo suo*, aut, *perigit-ne Deus cum populo suo fœdera dõn-ata*, aut denique, *Deus populo-ne suo proposuerit conditionem fœderis impossibilem*: quæ omnia Apostolus vno uerbo diluit, dum ubique docet fœdus legis fuisse œconomicum, idè cœpisse diu post promulgatam gratiæ promissionem, & desisse tum cum fides esset reuelata. Vbi obseruandum est *legis* nomine non intelligi n̄ materiale legis, seu præcepta uitæ rectè instituendæ (illa enim semper uiguerunt, nec vllò modo possunt abrogari, & ipsa promissione Euangelij, quæ lapsus hominis secuta est, sunt antiquiora) sed *legis* nomine Apostolus intelligit legem formaliter consideratam, quomodo Deus post Adæ lapsus nunquam egit cum populo suo, ante illud tempus quo lex in monte Sinai promulgata est. Huius obscuritatis consideratio Apostolum impulit ad tradendam differentiam Ecclesiæ Judaicæ & Christianæ, quam ille non in hoc collocat quod Judæi minus Dei filij fuerint quàm Christiani, sed quod Deus Judæos filios suos habuerit ut seruos, capite 4. Epist. ad Gal. Christianos autem ut filios. Itaque filij sunt Judæi, & filij sunt Christiani, sed Judæi filij sunt qui habentur ut serui, Christiani uerò filij qui habentur ut filij: ut pater in familia à filio adhuc puero exigit quantum non est præstando, non animo puniendi eū si minus præstet, sed exercendi causâ ne se gerat licentiùs, interim prohibet ne filius de cle-

sempe cognitio confusa & obscura.

quod simili illustratur.

confirmatur Scripturæ testimonio.

•bj.

Refellitur

r. causa obscuritatis promissionum sub V. T.

Lex nempe, quatenus est fœdus,

non autem quatenus est Norma.

Discrimen fidelium Iudæorum & Christianorum.

de clementia patris desperet: at cum adulto filio pater aliter agit, aperit illi mentem suam, edocet quantum possit, quantum non possit, neque ita solet vllus pater filium adultum exercere. Sic (inquit Apostolus Galat. 3. 23.) Deus egit nobiscum cum essemus adhuc pueri, *custodiebamur sub lege, usque ad fidem qua erat ventura*, id est, usque ad claram prædicationem Euangelij: Vbi notanda est vis verbi illius, *custodiebamur*, nam custodire Pædagogus est, (itaque idem *pædagogus* & *custos* est, & hebraicè pædagogus est *מורה*, num (inquit Cain) *ego sum custos*, id est, pædagogus fratris vt mihi sit ratio reddenda si quid illi lecius accidit:) Itaque *custodiebamur sub lege* idem est Apostolo ac id quod alibi dicitur *lex erat nobis pædagogus*. Nam antequam effusus esset spiritus (quomodo effusus est cum Euangelium amoto velo prædicatum est) necesse fuit populum coerceri aliquo repagulo, id verò lex fuit, cui tamen adangebantur sacrificia & oblationes pro peccato, & quædam addebantur promissiones, vt esset quo Ecclesiæ fides niteretur. Itaque Apostolus cap. 3. ad Rom. dicit, *iustitiam Dei nunc reuelari sine lege*, nempe quia olim cum lege reuelabatur.

Altera causa obscuritatis promissionum sub Veteri Testamento est in verbis quibus significatæ sunt; nam Prophetæ symbolicè loquuntur & figuratè, propriè ratò admodum. Quæ res non quidem per se, sed per accidens tantum, dedit occasionem Iudæis scandali, nam cum illi Prophetarum vaticinia *et non in* putarent intelligenda, ea autem sic intellecta non possunt aliud obijcere animo humano præter speciem felicitatis terrenæ, hinc factum est vt apud rudem populum minus clara fuerint. Cuius rei exemplum fuit in Ecclesia primitiua, multi enim alioqui boni & viri docti, dum Prophetarum vaticinia volunt interpretari, in Chiliastrarum errorem inciderunt, siuxerunt nempe Christi regnum in terra terrenum fore: Etenim non obseruarunt Apostolos in Epistolis, in homiliis ad populum, quæ dicta sunt Prophetis *et non in* de regno Messia terreno, trahere ad regnum spirituale. Sic cap. 2. Apocal. vita futura describitur verbis terrenum imperium significantibus, *qui vicerit dabo ei dominari super gentes, et conteret eos virga ferrea*: Sed Thyariensibus istud vaticinium non potuit videri obscurum, quia orta fuit tum lux Euangelij, Verùm aliquis fortasse quæret, si hæc fuit conditio Ecclesiæ Iudaicæ, quo pacto seruari illa potuit? Nempe Christus non qua clarè notus seruat, sed qua sincerè & verè agnitus. Iam verò Christum fuisse verè & sincerè agnitus in Ecclesia Iudaica nemo est qui possit negare, quin totam neget scripturam. Etenim quorsum facta est promissio Adamo, *semen mulieris conteret caput serpentis*, si illius tum nullus erat vsus? Quorsum item tantopere gaudius est Abrahamus cum vidisset in Spiritu diem Domini? Quorsum illud pertinet quod dicuntur Israelitæ bibisse de spirituali Petra, Petram autem fuisse Christum, si nulla fuit notitia Christi in Ecclesia Iudaica? vnde duo conficiuntur. Primò vim viuificam Christi non esse positam in materia carnis Christi, contra Pontificios, sed in eo quod Christus fuerit Agnus, id est, sacrificium pro peccato: Alterum aduersus Socinum, quod Christus non doctrina & exem-

plo, sed satisfactione sua nos redemit: quis enim posset esse vsus doctrinæ & exempli Christi apud eos qui longè ante Christum diem obierunt? Nam certè Apostolus disputat cap. 9. & 10. Epist. ad Hebr. sanguine taurorum & hircorum non potuisse mundari conscientias, itaque opus fuisse alio sacrificio: quod argumentum nullum habet pondus si sine Christo vlla offerentibus sacrificia secundum legem obrigit salus: disputat enim eo loco Paulus de necessitate & vsu sacrificij Christi, quod sacrificium non potuit desiderari, neque debuit, si sine illo sacrificio Ecclesiæ Iudaicæ salus obrigit. Ideoque disertis verbis Apostolus ait v. 15. pertinuisse hoc sacrificium *ad expiationem transgressionum qua erant sub Veteri Testamento*, hoc est, quæ sacrificiis Veteris Testamenti non potuerant deleri, idque *vt vocati accipiant promissionem*, quod nihil necesse est intelligere dictum de Abrahamo, Isaaco, & reliquis Patriarchis, cum possit de iis intelligi qui vocati sunt per Euangelium, vt sit sensus, Nos vocati ij sumus quibus promissio illa obrigit: quæ tandem promissio? nempe clara illa misericordiæ diuinæ quam in illa Epistola Apostolus *promissionem* solet vocare: Nam *promissio* non est Apostolo simpliciter remissio peccatorum amota lege, siue velo, qualis est promulgata per Euangelium post ascensum Christi in cælum.

Iam explicatum est quomodo vera fides, quæ Apostolis inerat, potuerit stare cum crassa illa opinione de regno Christi terreno. Sequitur explicanda quæstio multò difficilior, quomodo vera fides & ille factus, quo Discipuli videntur fuisse inflati possunt simul consistere: nam laborasse hoc morbo Discipulos negari non potest, cum hoc nomine à Christo tam grauiter sint reprehensi. Atque huius quæstionis explicatio eo magis est necessaria, quod Pontificij hac in parte à nobis dissentiant. Nam illi quidam existimant, non esse veræ fidei ingenium vt non possit admittere in societatem quæuis vitia; Nos verò negamus constanter: vnde efficitur vt nobis Pontificiorum fides non sit vera fides. Sed operæpretium est scire quo animo Pontificij hoc dogma aduersus nos virgeant, vt possit faciliùs tota quæstio intelligi adeoque expediti. Sic igitur ratiocinantur. Si vera fides potest separari à bonis operibus non iustificabit sola, quid ita? quia (inquiunt) fingamus fidem solam esse, nullos habere comites virtutes, certè non iustificabit sola, absurdum enim est vt iustificetur qui omni scelerum genere contaminatus est: At fides potest separari à bonis operibus, ergo, &c. Nos autem sic occurrimus huic argumento. Primò dicimus, hanc esse naturam earum rerum quas animo licet fingere, vt possint in animo gignere quendam conceptum, eas autem res quæ implicent contradictionem, quia concipi nequeunt, neque fingi debere, vt si quis iuberet nos fingere eundem hominem esse & belluam, quod fieri non potest: Ita non potest fingi, fidem esse sine operibus absque implicatione contradictionis. Hæc est sententia nostra, quam ita refellunt; Causa concipi potest sine affectu, ergo fides sine operibus, quorum causa est. Sed non decet hæc argumentatio viros acutos & versatos in Philosophia: aliud enim est aliquid concipere *præcisè*, aliud verò aliquid ita concipere vt in cōceptu includatur verum & falsum: verbi gratia, possum quidem concipere

causa obscuritatis promissionum sub V. T.

An Fides iustificans possit separari à bonis operibus.

affirmant Pontificij

Christus verè fuit agnitus sub V. Test.

nos negamus.

fidem præcisè ab operibus, sed non fidem carentem operibus: possum quidem concipere formam ignis non considerato calore, sed non possum concipere formam ignis quæ fit sine calore. Quod verò dicunt fidem posse separari ab operibus, hoc verò est quod si locum haberet vehementissimè nos vrgeret. Quod ut assequamur necesse est ut habeamus ob oculos finem iustificationis nostræ, qui est sanctificatio nostra, ideo enim nos Deus iustificat per fidem, ut per eandem nos sanctificet: si ergo fides potest separari à charitate; certè Deus non adhiberet fidem ut conditionem iustificationis nostræ. Et ut stet causa iustificationis hoc firmiter tenendum est, *fidem non posse separari ab operibus*. Porro, aliquid ab aliquo non posse separari bifariam dicitur nempe vel ut effectum non potest separari à causa adæquata, vel ut causa adæquata non potest separari ab effectu suo. In hoc argumento multum interest scire quo modo fides à charitate separari non potest: nam si dicamus fidem non posse separari à charitate ut effectum à causa, haud dubiè Pontificij assequuntur quod volunt, nempe vim iustificandi quæ inest fidei esse à charitate, idèdque fidem (quam *formatam* vocant) non posse separari à charitate dicunt, quomodo causa adæquata ab effectu suo nequit diuelli. Id autem nobis est ostendendum. Et primò quidem fidem non posse separari ab operibus quia eorum est causa adæquata. Secundò, respondendum est ad argumenta Aduersariorum, deinde disputatio hæc tota accommodanda est ad solutionem questionis propositæ.

Argum. 1.

Primum ergo argumentum est, si fides à charitate separari potest, vel ideo fit quia nullo modo charitatis causa est, vel quia non est causa charitatis adæquata, at non potest idèd separari à charitate quod non sit vilo modo causa charitatis, nam hoc aduersarij dabunt, neque item potest separari à charitate, quod non sit causa adæquata charitatis: & id sic probamus. Si omnia argumenta quibus incitamus ad amandum Deum proponuntur à fide, tum fides est causa adæquata charitatis; At prius est verum, ergo & posterius. Unica hac ratione potest occurrere huic argumento, nempe si dixerint Pontificij hoc esse ingenium humanæ voluntatis, ut possit obistere omnibus argumentis quibus mouetur dum mouetur. An ita res habeat aliàs disputabimus: Nunc hoc vnum respondemus, hanc responsionem Aduersariorum pugnare cum Scriptura quæ negat impios Deum nouisse, 3. cap. 1. Epist. Ioh. & 2. cap. eiusdem, *Qui odit fratrem est in tenebris*. Itaque propositis iis omnibus argumentis quibus voluntas flectitur, dum flectitur, fieri non potest ut voluntas resistat, alioqui contra Scripturam dabo hominem qui non versatur in tenebris, sed in luce, qui vidit Deum, eum nonit, neque tamen amat ipsum. Hic Pontificij coguntur confugere ad significationem quandam verbi *nouisse*, & aiunt impios non nouisse Deum, hoc est, non amare, nam *nouisse* sumitur in Scriptura pro *amare*. Sed id glossema facilè refellitur illis locutionibus, *versatur in tenebris, non nouerunt Deum*, &c. & verbis Apost. Rom. cap. 1. *obtenebrata est illorum mens*. Ut illud interim taceamus *nouisse* cum in Scriptura significat *amare*, non significat simpliciter amare, sed amare cum cura, itaque si superior non curam gerit inferioris, dicitur in Scri-

Accept.

Resp.

alia Ex-
cept.

Resp.

2.

ptura non nouisse inferiorem. At hoc sensu non potest tribui homini *non nouisse Deum*. Illud verò nulla ratione potest refelli, nempe Pontificios, dum sic interpretantur vocem *nouisse*, cogere, quantum in ipsis est, Spiritum Sanctum non modò *κατολογαίν*, sed etiam *καταλογαίν*. Et quis tandem sic loquatur, *impij non norunt Deum*, hoc est, *non amant Deum*? Etenim dicere, Impij non amant Deum, idem est ac si dicas, qui non amant Deum non amant Deum: at verò impij rectè dicuntur *non nouisse Deum*, quia volunt videri impij *cognoscere Deum*. Et certè si Deus per fidem non mouet cor, sequetur cor humanum posse summum bonum conspectum & cognitum abominari: At hoc est absurdissimum, nihil enim abominatur cor humanum nisi quod saltem in speciem malum est, nam *bonum & appetibile, malum & fugiendum* recipiuntur.

Secundum argumentum est hoc, Si fides non potest à Christo separari, non potest item separari à charitate, At prius est verum, Ergo. Ratio connexionis est hæc, Christus duobus modis consideratur, vel *absolutè* in se, vel *relatè* ad nos. Iam verò fides de qua agimus non est, illa quæ Christum considerat qualis est in se, sic enim nulla esset consequentiæ necessitas, sed fides considerat Christum ut redemptorem adeoque sanctificatorem nostrum, quod fieri non potest nisi Christus nos sanctificet, nam quæ credere potes illum esse sanctificatorem tuum, cuius vim non per sentis? Tertium argumentum est, Amor Dei erga nos, est ille qui accendit in nobis amorem erga Deum, teste Iohan. cap. 4. 1. Epist. At amor Dei id non potest efficere nisi illum cognoscamus; (alioqui pueri, infantes, electi ante vocationem amarent Deum) amor autem ille non cognoscitur nisi per fidem, ergo fides accendit in nobis amorem erga Deum. Itaque Apostolus Paulus tantopere rogat Deum *ut aperiat nobis oculos mentis, ut possimus percipere quæ sit longitudo, latitudo, &c.* Eph. 3. 18.

Sed hic priusquam progrediar ulterius, occurram quæstioni quæ oritur ex eo quod dixi, fieri non posse ut voluntas non moueatur dum proponuntur ei illa omnia quibus mouetur dum mouetur. Nam sæpenumerò accidit ut proponantur multa quibus induci potest animus humanus, & inducitur aliquando, quibus tamen non semper inducitur. Sed duplex est rerum propositio, una cum obijciuntur tantum species rerum: Non intelligimus eiusmodi propositionem, non enim commouet animum, ut si Turcæ proponantur ea quæ credenda sunt de Christo, non idèd commouebitur statim Turca, etiam si species eorum feriat animum eius. Sed est aliud genus propositionis quæ dicitur in Scriptura *demonstratio spiritus*, item *ὀπίσθη* spiritus, vnde & fides cap. 2. Coloss. dicitur *ὀπίσθη τῆ ἐπίστασθαι χριστῶ ἐκ νεκρῶν*. Hæc est illa propositio quæ diximus fieri non posse ut animus non commoueatur, primò, quia est demonstratio, & quidem spiritus, secundò quia est *ὀπίσθη*. Atque ita solutum est dubium.

Iam pergendum esset nobis ulterius nisi necesse esset explicare hic, vnde fit ut ista opinio de fide (uempe eius vim esse tam exilem, ut non possit commouere per se voluntatem) inualuerit. Fides, etiam apud eos qui non sibi videntur prophani, nil aliud est quàm opinio, & assensus qui eli-

36

37

Duplex rerum propositio quæ fit animo.

quid sit Fides Pontificios,

qui elicitur viribus (vt aiunt) liberi arbitrij captiuantis intellectum, & iubentis ei credere. Itaque nihil mirum est si cum sic sentiant de fide, putent fidem rem esse eiusmodi quam voluntas non experitur tanquam aliquid quod agat in voluntatem, sed contra in quod voluntas agit. Itaque fides Turcarum, Judæorum, Pontificiorum, respectu subiecti eadem est fides.

Quartum argumentum quo probatur fidem à charitate non posse diuelli est hoc, Quod potest esse sine charitate potest esse sine vita æternâ, At fides non potest esse sine vita æterna, Ergo. Propositio est vera, nam *sine sanctitate nemo videt Deum*, & hoc Pontificij non negabunt. Minor probatur tot Scripturæ testimoniis quæ cuius obuia sunt, vt non sit opus vllum adducere. Nec potest tolerari vlllo pacto Pontificiorum cauillatio. Qui credit habet vitam æternam, modò prædictus sit reliquis virtutibus, sic enim affingunt Christo & Apostolis orationem nugatoriam, quasi quis diceret, qui habet 10. obolos diues est modò habeat præterea amplissimas diuitias. Tum hæc responsio pugnat cum Euangelio, quod ideo proponit vitam æternam credenti, quia scilicet nulla est nobis spes in operibus nostris. Iam verò si hic esset Christi sensus, Credite & habebitis vitam æternam modò sitis prædicti reliquis virtutibus: tunc attribueretur salus operibus.

Quintum argumentum est; Si fides facit vt stemus non potest diuelli à charitate, nam qui non est prædictus charitate ille non stat, sed cecidit, & est in morte: Atqui fide statamus, cap. 11. Epist. ad Rom. Sextò, Fide iustificamur saltem synecdochicè, quod Pontificij concedunt, At si fides potest separari à charitate, nullus erit synecdochæ locus, nam synecdoche est cum pars quæ à toto non potest seungi, pro toto ponitur: Itaque si fides potest seungi à charitate, nulla ratio est cur possimus iustificari fide. Immodò si Apostolus voluit nos partim fide, partim charitate iustificari, & fuit in hac sententia fidem posse esse sine charitate; at vbi charitatem sine fide, debuit Apostolus dicere, nos iustificari charitate, quia hoc pacto nemo sibi illuderet; cum contra si fides possit esse sine charitate, poterit aliquis sibi illudere, credendo se iustificari fide cum non habeat charitatem. Septimò, Fides dicitur imputari ad Iustitiam. At quod imputatur ad iustitiam habetur loco iustitiæ. Unde colligo fidem non posse separari à charitate, hoc pacto. Quod habetur loco iustitiæ non potest esse sine charitate, At fides habetur loco iustitiæ, Ergo. Probatur Maior, quia si aliter se haberet, posset aliquis esse iustificatus, & tamen permanere in grauissimis sceleribus, haberet enim fidem qua iustificaretur. Octauo. Spes non potest seungi à charitate, ergo nec fides: quia spes non est sine fide. Quod spes non possit esse sine charitate, probatur. Primo ratione, nam spes nihil aliud est quam certa expectatio vitæ melioris; quæ non potest stare cum delectatione in vita præsentis, nam qui habent hanc spem adsperant ad vitam futuram. Secundo probatur autoritate, Spes (inquit Apostolus cap. 5. ad Rom.) non confundit, at si posset esse sine charitate confunderet, quia posset esse in impio. Quod autem fides non possit esse sine spe, patet, quia fides est hypohusis rerum sperandarum, Hebr. 11. Nono. cap. 5. Epist. ad Gal, fides est fructus spiritus, itaque

non potest diuelli à charitate. Obserua Apostolum non dicere esse effectum spiritus, quia multa sunt effecta spiritus quæ possunt esse sine charitate, vt donum prophetiæ, linguarum, &c. At fructus spiritus solis piis est peculiaris, vt patet ex scopo Apostoli, nam opponit eo in loco *Filius Dei*, qui aguntur Spiritu Dei, *hominibus carnalibus*, & *spiritum carni*; itaque ubi fides est, caro non est, & ubi caro non est, charitas ibi est. Si requiratur vehementior probatio, ubi non sunt lites, contentiones, &c. ibi charitas est, at vbi fides est ibi non sunt lites & contentiones, loco citato. Ergo. Nam ut id dicamus obiter, unde oriuntur lites, nisi ex nimia æstimatione rerum humanarum? at eam fides tollit, quæ nos eleuat ad contemplationem rerum cœlestium.

Decimò. Qui credit (inquit Iohannes) quod Christus est Iesus et ex Deo natus est; qui ex Deo nati sunt iuguntur Spiritu Dei, nam ut ait Apostolus cap. 8. ad Rom. qui aguntur Spiritu Dei sunt filij Dei. Pontificij respondent eo loco agi de fide formata: Sed mirum est hoc potuisse excidere viris doctis, nam hac ratione nihil aliud respondent quàm agi de vera fide, forma enim est quæ dar esse rei, nos autem non agimus de fide qualis est diabolorum, sed de vera fide per quam Christus habitat in cordibus nostris, cap. 3. Epist. ad Eph. vers. 17. Nam quod docent charitate fidem informari, & ipsi secum pugnant & cum rerum natura: nam docent (ut Bellarminus libro 5. de Iustif.) charitatem oriri ex fide, iam verò qui fieri potest vt effectum tribuat vim causæ suæ? Tam, res ipsa hanc sententiã respuit, nam fides est quæ est *ἐπίσταν δὲ τῆς ἀγάπης* Galat. 5. 6. quæ (ut illi ipsi locum illum fatentur traductum verè ac genuinè) *per fidem operatur*. Iam verò operari non est passiuum sed actiuum, quomodo capite 2. prioris ad Thessal. *ὡς τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ* dicitur *ἐπίσταν ἐν τῆς καρδίας*. Jam verò quis dixerit verbum Dei dici efficax in credentibus, quod credentes tribuant vim aliquam verbo? quin potius verbum dicitur efficax in credentibus, quia illud verbum operatur fidem in credentibus, quo sensu dicitur etiam verbum viuum, penetrans tanquam gladius anceps, verbum illuminans oculos, verbum denans sapientiam insipientibus, &c. Deinde etiam, quod est validum & firmum illud in Scriptura dici solet *ἐπίσταν*. ut cap. 5. Jac. 1. 16. *multum valet oratio iusti ἐπίσταν*, hoc est, oratio facta in fide quæ constans est. Jam verò fides exerit efficaciam suam in operibus, sed interuentu charitatis, nam gignendo charitatem in corde profert opera, quomodo in vita futura conspectus Dei, (qui dicitur in Scriptura *incedere per visum, non per anigma*) ita voluntatem determinat (ipsis Pontif. fatentibus) ut qui illo conspectu fruuntur non possint non amare Deum, ita in hac vita qui incedunt per fidem non possunt pro modulo fidei non amare Deum: certè vita futura non destruit libertatem voluntatis, sed perficit. Duo sunt autem quæ videntur facere contra interpretationem verborum Apostoli *fides operatur per charitatem* à nobis allatam, Prius est quod Syrus Interpres illa verba aliter videtur interpretari, nam vertit illum locum *בתגומת מרגאמרה*, quo nomine à doctissimo Interprete reprehensus fuit: posterius est quod Epist. Jac. cap. 2. fides dicitur *perfecta esse per opera*. Cæterum neutrum horum obest sententiæ nostræ; Nam ut hoc mittamus, nos non magnopere moueri authoriz

10.

Fides non informatur charitate.

Obj. 1.

Resp.

tate Syri interpretis, dicimus tamen eum hoc loco non errasse, non est enim מתגמרה *Metgamera* ea quæ perficitur, sed potius quæ ostendit se esse perfectam: sic 2. cap. 1. ad Thessal. eadem verbi forma vertit Apostoli verba, qui eo loco ait verbum Dei esse *ἐπιτελειται*; item verba Apostoli quæ exstant sub finem 3. cap. ad Ephes. quibus docet potentiam Dei esse *ἐπιτελειται*. Itaque nihil opus erat *Metgamera* exponere significatione passiva: Alterum verò illud, quod fides dicitur perfecta fuisse per opera, æque leue est, nam fides Iacobo dicitur *perfecta per opera*, Iac. 2. 22. eadem phrasi qua & cap. 12. 2. ad Cor. *potentia Dei dicitur perfici in infirmitate*, *πληθύνεται*, utrobique enim idem occurrit verbum. Nemo autem ita insanit, ut putet infirmitatem nostram aliquid addere potentiae Dei, sed sensus est, potentiam Dei exercere vim suam, & ostendere quàm magna sit in infirmitate. Sic cum Iacobus dicit *fidem perfici per opera*, non hoc vult fidem mutuari vim ab operibus, sed contrà, ostendere quanta sit in operibus. Itaque cap. 11. Epist. ad Heb. quæcumque præclare gesta sunt à piis omnia fidei tribuuntur, ut conferendum sit caput illud cum hoc Iacobi loco. Et eodem sensu Iacobus docet, *Scripturam fuisse impletam qua docet fidem Abrahami ei imputatam fuisse ad iustitiam*: Et quomodo impleta? quia scilicet Abraham ostendit operibus fidem suam non fuisse inane simulacrum fidei, sed fuisse veram & viuam fidem. Posset & illud objici, unumquodque operari per formam suam, cum autem fides operetur per charitatem, admissa interpretatione nostra, hoc saltem inde consequitur charitatem esse fidei formam. Sed hæc argumentatio est planè puerilis, est enim huic similis, ignis operatur per calorem, calefacit enim vim caloris, itaque calor est forma ignis, non sequitur: sed hoc tantum sequitur, calorem non posse separari à forma ignis, & ignem interuentu caloris calefacere, nempe quia calor consequitur necessariò formam ignis. Ita & hoc rectè sequitur, non proferre fidem bonæ operæ nisi interuentu charitatis, excitat enim charitatem in corde, unde oriuntur bona opera: & hoc item rectè sequitur, Charitatem non posse separari à fide, sed non sequitur charitatem esse formam fidei.

xi. Argum. Undecimum argumentum est, Fides purificat cor, Ergo non potest separari, à charitate, non autem purificatur cor quando ardet odio Dei & proximi, nam illud odium est cordis impuritas. Respondent Sophistæ, fidem hoc facere disponendo, & illustrent exemplo, Eruditio, humaniores literæ emolliunt ingenium, cum tamen eruditi omnes non sint adeò humano ingenio: hoc faciunt igitur literæ per modum causæ disponentis. Sed hæc responsio vana est, nam in ingenio erat semen aliquod humanitatis, quod perductum est ad bonam frugem adiuumento humaniorum literarum. At sine fide nihil potest (ex Pontificiorum ipsorum sententia) esse in homine boni, & si id negent Pontificij, autoritate Christi & Apostoli reuincuntur: quorum alter nos docet, *quicquid sine fide est esse peccatum*, alter nos *nihil posse extra se*. Nam verò causa disponens & inclinans nunquam producit effectum suum, nisi in ea re quam disponit sit virtus ad productionem effectus, etiam priusquam causa disponens ageret. Ergo cum in corde humano ante fidem nulla sit vis, nullam inclinatio ad veram chari-

tatem, non dicitur cor humanum purificatum fide tanquam causa disponenti, sed tanquam causa efficaci, nam causa disponens semper requirit vim in subiecto. Duodecimum argumentum. Postquam Ioh. cap. 3. primæ Catholicæ descripsit fidem, subjungit continuò, *& quisquis habet hanc spem in eo purificat se, sicut & ille parus est: & pauld post, quisquis in eo manet non peccat*: ergo fides à spe, spes à charitate non potest diuelli. Decimum tertium argumentum, Apost. cap. 10. ad Rom. (quo loco ex professo disputat de iustitia fidei) disertis verbis testatur, *omnes qui confessi fuerint ore, & crediderint corde seruatum iri: corde, inquit, creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem*. Decimum quartum argumentum, Si fides posset separari à charitate non debuissent (capite 11. Epist. ad Heb.) omnes pii laudari propter fidem suam, atque ita ut quicquid ab iis rectè factum sit totum fidei tribuatur; quis enim pius laudet ob ea quæ ipsi cum omnibus sceleratis communia esse possunt? Decimum quintum argumentum, Apost. cap. 3. 2. ad Thessal. ait *fidem non esse omnium*: & eodem loco docet maximam hominum partem impiam esse & coopertam sceleribus: Si ergo ut Apostolus doceat non omnes esse pios, ait fidem non esse omnium, certum est fidem non posse esse in impiis hominibus, sed tantum in piis. Ideoque Iohan. 6. cum Dominus significat discipulis aliquem esse ex iis qui cum esset traditurus, ita ait, *sunt aliqui ex vobis qui non credunt*: atque ita odium sui per incredulitatem designat.

Decimum sextum argumentum, Luc. 10. Dominus ait, *Anputatis filium hominis cum veniet inuenturum fidem in terra?* cuius locutionis sensus est, putatis ut ne reperiat veram pietatem? Ergo fides non potest esse ubi non est pietas, & ubi est pietas ibi necesse est fidem esse. Decimo septimò. In scriptura *fidelis & sancti* pro eodem ponuntur, ut 1. cap. 7. ad Thessal. *cum venerit ut glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus suis*, videtis quod idem sancti sint & fideles. Contra impij increduli dicuntur, *& ij qui pereunt, Quod si rectum est* [inquit Paulus] *Euangelium nostrum, rectum est iis qui pereunt, quibus Deus huius sæculi exciuit mentes*, hoc est, infidelibus. Decimum octauum argumentum est, Fides nostra dicitur *nostra victoria qua mundum vincimus*, cap. 5. 1. Cathol. Johan. At res eiusmodi quæ possit esse sine charitate, quæ non est efficax, non debuit nec potuit ullo iure ornari hoc elogio, nam si assuenda est charitas fidei, ut potiamur victoria, dicendum erat charitatem esse victoriam nostram. Decimum nonum argumentum; Fidem nostram Apostolus vocat *clypeum quo ignita Satana tela extinguuntur*, Eph. 6. 16. Potest ne ea res clypeus dici ut possit in eo esse qui Satanae spiculis configatur & necetur? Vigésimum, 1. Petri cap. 1. 15. dicuntur fideles *custodiri virtute Dei per fidem ad salutem*, si fides est instrumentum virtutis Dei per quam seruamur, certè est instrumentum efficax, non autem esset efficax nisi traheret charitatem. Vigésimum primùm. Dum Christus orat pro Petro, non orat ne Petri charitas deficiat, sed ne deficiat fides; Itaque non deficiente fide Petri, nec ipse deficit prorsus, non deficiente autem fide deficeret Petrus, si manente fide non maneret Petri charitas. Vigésimo secundò. Quod affert pacem & gaudium inenarrabile conscientiae id non potest esse sine charitate;

Object. 2.
Resp.

Object.
30

Resp.

xi. Argum.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

tate; ratio est quia ubi odium est, non potest esse gaudium aut pax. Iam verò constat ex Scriptura, fidem afferre pacem cap. 5. ad Roman. & 1. Petri cap. 1. 8. *In quem creditis etiam si non vidistis, & exultatis in eo gaudium inenarrabili.* Vigesimo tertio. Habemus accessum ad Deum per fidem. Ergo quicumque præditus est fide potest accedere ad Deum. At ei qui odit Deum non patet accessus ad Deum, cum potius eum exhorreat. Vigesimo quarto. Cum Apostolus 3. ad Philip. describit illam iustitiam de qua sola gloriatur, appellat illam *iustitiam quæ est in fide*, quæ obtingit interuentu fidei, vel quæ sita est in fide: At quod potest habere locum in impiis non est eiusmodi. Denique Apostolus appellat perfectionem Christiani hominis *evangelium misericordias*, (Ephes. 4. 13.) Ista locutio est admodum *ἀνωγει* nisi fidem consequerentur omnes virtutes Christianæ. Hæc sunt argumenta omnia quæ adducenda habeo aduersus Pontificios.

Sed priusquam progrediar moneo ea quæ possunt addi his argumentis non facere ad hanc rem, vel si faciant pertinere ad ea quæ attulimus. Verbi gratia, Apostolus 1. Tim. cap. 5. docet eum *qui non habet curam familie suæ abnegasse fidem*: Videtur hoc argumento probari fidem non posse esse sine charitate: Sed id fit potius ob rei ipsius naturam, quam ob vim sermonis, nam hoc est solemne hebræis magna peccata notare nominibus quæ significant peccata vulgò detestanda, ut cum rebellio aduersus Deum dicitur in Scriptura *diuinatio, incantatio, & idololatria*, 1. Sam. 15. 23. non quod rebellio sit diuinatio, &c. sed sic loquitur Spiritus ut noceat quam sit execrabilis præfracta aduersus Deum animi obstinatio. Sic Apostolus auaritiam vocat Idololatriam, Col. 3. 5. non quod velit (ut vulgò accipitur) auaritiam esse idololatriam, sed quia nihil erat execrabilius omnium Iudæorum iudicio quam idololatria. (Hodieque Iudæi Germani quoties aliquid detestantur, dum etiam Germanicè loquuntur, vocant illud פסול: & in scriptis Rabinorum nihil est frequentius quam res abominandas appellare פסולות) Sic etiam quia nihil erat detestabilius quam Apostata Iudæi vocant eum הכופר, ideo Apostolus ut ostendat quam sit horrendum peccatum prætextu pietatis negligere curam familie suæ, ait eos esse instar abnegantium fidem, & deteriores infideli. Idèd non est tutum hoc loco uti ad probandum conjunctionem fidei cum charitate, quamquam Bellarminus non potuerit hoc argumento se explicare. Tum etiam quod fides dicitur cap. 1. Epistolæ ad Tit. *fides electorum Dei*, cum quod est electorum non possit esse commune cum impiis, hoc facit vel maximè ad rem quam agimus, sed pertinet ad id quod citauimus ex Apost. *fides non est omnium*. Denique & conjunctionem fidei cum charitate probat quod Apostolus testatur cap. 3. ad Ephes. *Christum per fidem habitare in cordibus nostris*, sed hoc referendum est ad illud argumentum, *Quod non potest separari à Christo non potest separari à charitate*, cuius supra meminimus: At illud non est omittendum quod Paulus 2. cap. Epist. ad Galat. ait, se quod *viuit in carne, viuere in fide Filij Dei*: quorsum & illud pertinet, *Iustus ex fide viuere*.

Jam nobis respondendum est ad argumenta Pontificiorum, quorum primum hoc esto. Duodecimo cap. Ioh. quidam è principibus Judæo-

rum dicuntur credidisse in Christum, iidemque dicuntur magis dilexisse gloriam mundi quam gloriam Dei. Nos etiam hoc adiciemus cap. 2. Iohan. id ipsum esse scriptum aliis verbis, nempe multos è principibus Iudæorum credidisse in nomen Christi, attamen Christum non credidisse illis. Confirmatur hæc ratio eo quod aliud sit *Credere in Christum*, aliud *credere Christo*, nam his verbis *credere in Christum* significatur vera fides conjuncta cum fiducia. Sed respondeo duobus modis, primò dici posse de Petro id ipsum cum Dominum suum abnegaret, quod isti Principes non fecerunt, nam non dicitur eos negasse Christum, sed tantum non esse auctores eum confiteri, quia metuebant ne eicerentur in Synagoga. Etsi autem quoad euentum non multum interest, an quis metu peccet aut malignitate animi, tamen quo ad ipsum multum peccatum interest. Etsi igitur de Petro dici posset, cum abnegaret Dominum suum, eum magis dilexisse vitam temporalem quam Dominum suum, non tamen dici poterat eum prorsus excidisse charitate: Ita etiam idem dici potest de istis principibus Iudæorum. Et certè Nicodemus & Josephus Arimathæus ex his fuerunt, qui mortuo Christo ostenderunt se eo viuo non fuisse charitate erga eum destitutos. Certè aliud est quemadmodum habitus & actio, sic habitus fidei & actio fidei, habitus charitatis & eiusdem actio: nam (ut didicimus in Ethicis) potest actio virtutis stare cum habitu vitij, alioqui habitus vitij exui non posset, quemadmodum etiam actio vitiosa potest etiam stare cum virtutis habitu. Ut igitur Petrus non amisit habitum fidei cum Christum abnegaret, quæ est actio incredulitatis, (nam Christus orauerat pro eo ne fides eius deficeret) sic nec isti principes Iudæorum dicuntur amisisse habitum charitatis, tametsi ad tempus non exeruerint habitum charitatis. Secundò respondemus, etiam *credere in Christum* esse homonymum, ex eorum genere quæ analogica dicuntur, nam quia fides temporaria conjuncta est cum quadam fiducia temporaria, hinc fit ut quod dicitur de fide iustificante id dicatur de fide temporaria, quæ varias quidem habet fidei iustificantis conditiones, at certè firmitatem non habet. Ut semen quod non altius reconditur in terra, nec altius agit radices, quod ad germinationem attinet eandem videtur prodehere quam semen commissum altiori sulco. Unde non ex eo quod isti Principes Iudæorum dicuntur credidisse in Christum, sequitur continuò eos fuisse præditos verà illà & iustificante fide quæ in unum cordis occupat, nec hæret in superficie.

Secundum argumentum Pontificiorum hoc est, Paulus 2. ad Cor. cap. 13. dicit *se nihil fore etiam si habeat omnem fidem, neque charitatem habeat*. Ergo potest fides à charitate separari. Sed locum illum supra refutauimus in disputatione de fide miraculorum: Uno verbo, est illa locutio hyperbolica, verbi gratia, cum Paulus optat se esse Anathema à Christo, nemo inde concludat Paulum optare ut oderit Christum, quamquam esse *anathema à Christo* & *odisse Christum* nequeant dilungi: Ita ex eo quod Paulus dicit, *etsi habeam omnem fidem nec habeam charitatem nihil sum*, non potest concludi posse aliquem habere omnem fidem absque charitate, sed tantum hoc, si id fieri posset ut quis haberet omnem fidem, nec tamen haberet

Rejiciuntur nonnulla alia argumenta.

1.

2.

3.

Refelluntur argumenta Pontificiorum.

1.

Resp. 1.

Resp. 2.

2. Argumentum.

Resp.

charitatem, eiusmodi virum nihil fore: cuius rei cum multæ aliæ, tum hæc ratio à nobis allata est, quod media nihil sunt sine fine, finis autem præcepti charitas: fides & remissio peccatorum, &c. sunt media ad hunc finem.

Tertium argumentum quod habet speciem aliquam hoc est, ductum ex cap. 2. Epist. Jacobi sub finem capituli. Quod potest esse in dæmonibus potest esse sine charitate, At in dæmonibus fides esse potest. Ergo. Quod si respondeamus non agi eo loco de fide iustificante, Instant agi de eiusmodi fide qualis fuit illa Abrahamæ. Ut hoc argumentum solvamus explicandus est totus ille locus, qui quidem per se facilis est, sed quem importuna nonnullorum capillandi libido difficilem fecit. Ut sententia Jacobi teneatur refellenda nobis est primò Pontificiorum glossa, nam nisi id fiat luditur opera: deinde expendendæ erunt aliorum interpretationes: tum denique ea æfferenda est interpretatio quæ nobis maximè idonea videtur. Pontificij volunt Iacobum disputare *fit-ne fides sola qua iustificemur*, & concludere, neque fide sola, neque solis item operibus, sed partim fide, partim operibus iustificari. Hæc interpretatio si admittatur pugnabit Iacobus cum Paulo, pugnabit secum ipse. Pauli enim hæc est sententia, sola nos fide iustificari: quod vel inde colligi potest, quod nusquam opera (ne Gratia quidem opera) opponit operibus Legis, sed fidem duntaxat. Secundò, docet pàssem Paulus nos iustificari fide, id est gratis, quomodo ipse Paulus explicat mentem suam. Tertio. Paulus idem negat nos iustificari Lege *quia Lex fit factorum*, 3. ad Galat. fides autem non fit factorum: quod argumentum non modò nullam habet vim, imò ridiculum est, si operibus iustificemur. Quarto. Diserte testatur Paulus nos servari per fidem (quem idem est atque iustificari per fidem) ut studeamus bonis operibus, cap. 2. ad Ephes. Immodò hoc utitur argumento ut probet nos non iustificari propter opera, etenim hoc subnectit per conjunctionem quam Grammatici *causalem & ratiocinativam* vocant, nempe *enim*. Denique, Paulus cum profert exempla iustificationis nostræ profert non modò impios, sed pios etiam lapsos, putà Davidem cap. 4. ad Rom. qua ratione refellitur cavillatiuncula de prima & secunda iustificatione. Nam primam illi definiunt iustificationem qua homo redditur sanctus, secundam, quâ sanctior redditur ex sancto; si verba spectes absurdè: sic enim & erit tertia & quarta & quinta iustificatio, immodò penè infinitæ, quatenus pluri sunt & penè infiniti gradus augmenti iustitiæ. Deinde, quid commiserita est fides in eo progressu vitæ, ut tantum non possit quantum in initio? In prima autem iustificatione non negant nos iustificari solâ fide: Ergone ingenium fides mutauerit, ut in secunda iustificatione non possit quantum in prima? aut peccata hominum, qui præ reliquis hominibus hoc fidei privilegio donati sunt, non tam merebuntur inferos, si in se spectentur, quàm eorum peccata qui nondum tanto beneficio affecti sunt quantum illud est quod credentibus contigit?

2. Sed & Iacobus cum semetipso pugnaret si hæc fuit Iacobi sententia. Nam ait Scripturam fuisse impletam cum Abrahamus iustificaretur ex operibus: At quam Scripturam? non Legem quæ iustum pronunciat qui præstat eam, sed eam

voce quæ Evangelica est, *Credidit Abraham Deo & imputatum est ei in iustitiam*: Quænam obsecro est ista consequentia, *Abraham credidit Deo. & imputatum est ei in iustitiam*, Ergo *Abraham iustificatus est ex operibus*? Cerrè ista nullomodo conciliari possunt, ne dum cohærere ut consequens cum antecedente: Etenim vel sensus horum verborum hic est, *Abraham credidit & eius fides imputata est ei in partem iustitiæ*, vel ille, *Abraham credidit & eius fides imputata est ei in solidam iustitiam*. Secundum sensus si admittatur, satis liquet non quadrare hæc verba Iacobi instituto, immodò potius cum eo pugnare, si id fuit eius institutum quod ei affingunt Pontificij. Si prior illa sententia admittatur, æquè absurda erit ratiocinatio Iacobi. Scriptura testatur Abrahamum fuisse quadamtenus iustificatum cum credidit, Ergo hoc testimonium Scripturæ impletum est cum offerret filium: nulla est cohæsiō. Ut id interim prætereamus silentio, quod hominis iustitia coram Deo diuidi non potest, & id dicatur imputari in iustitiam quod locum iustitiæ obtinet. Itaque esto, sit fides in se iustitiæ pars tantum, ne sit iustitia, si tamen imputetur à Deo in iustitiam, pars iustitiæ in se, quod non est in se iustitia, habebit apud Deum æstimationem & pondus totius iustitiæ, ut si pars debiti soluta, aut verò id quod nulla ratione pars debiti esse potest imputetur in solutionem debiti. Debitum enim in Scriptura id propriè significat quod homo Deo debet, non deberet autem homo Deo fidem iustificantem nisi existeret promissio gratuita salutis, immodò homo peccaret credendo nisi præcederet gratuita promissio: Nam (ut alias monuimus) non peccant Diaboli eo quod non credant Christum sibi peperisse salutem. Itaque *fides gratuita, promissio, salus & redemptio* per Christum parva idem significant in Scriptura: unde etiam iustificari *fide, gratia, sanguine Christi* idem sunt. At pœnitentiæ & amoris erga Deum alia ratio est, etenim etiam Diabolus debet amorem Deo, & pœnitentiam etiam si Deus ipsum occidat, quatenus *pœnitentia & amor* (quo qui semel peccavit Deum prosequitur) eodem redeunt.

Sic arbitramur refutatam Pontificiorum sententiam. Sed qui à Pontificiis dissentiunt non eodem modo hunc locum interpretantur: Nam alij volunt Apostolum eo loco agere de iustificatione nostra coram hominibus, quæ explicatio stare non potest, ut quidem nobis videtur. Primò quia illud opus Abrahamæ, quo dicitur obtulisse filium, patratum est remotis omnibus arbitriis, solus testis erat Isaac, qui nec potuit mentem patris nosse nisi ex eventu, Addamus & hoc, nullum spūs esse externum quod hypocrita non possit imitari. Deinde, inquirunt Pontificij, agitur hoc loco de iustificatione quæ fit partim operibus partim etiam fide, at iustificatio nostra coram hominibus non advocat fidem, immodò fides eiusmodi est ut nulla ratione possit nisi per opera innotescere. Itaque iustificatio coram hominibus non fit nisi per opera: nam quod fit per causas subalternas, non dicitur fieri partim per illas: verbi gratia, ignis calefacit per formam mediâte calore, nemo tamen dixerit ignem calefacere partim per formam, partim per calorem. Itaque hoc argumento permoti alij, aliter hunc locum interpretati sunt. Negant enim apud Paulum verbum *iustificationis* aliud significare quàm apud Iacobum,

Aliorum interpretationes rejiciuntur.

Argumentum.

Explicatur locus Jac. 2. 24.

Pontificiorum de hoc isto sententia. Rejicitur

1.

2.

Iacobum, sed Metonymiam quærun in vocabulo *operum*, aiunt enim metonymiam esse effecti pro causa: ut nempe cum Abraham dicitur iustificatus ex operibus nil aliud intelligatur, quam quod Abrahamus iustificatus sit per fidem, non inane illud spectrum fidei quod Iacobus exagitat, sed viam efficacem & per charitatem operantem. Quæ interpretatio optimè quadrat cum mente & scopo Iacobi, cuius consilium est hoc loco non disputare quo modo iustificemur, sed cuiusmodi sit, & quod ingenium illius fidei qua iustificamur. Attamen quia hæc metonymia dura videri possit & parum visitata in Scriptura, tentemus & nos aliam huius loci interpretationem.

Vera propositio.

Iacobi Propositio.

Nostra igitur hæc esto. Ac primò quidem tenendus est scopus Iacobi, is autem tenebitur si consideremus propositionem, & propositionis illius conclusionem. Propositio est versu 14. *quæ vultis, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera verò non habeat, num potest fides illa cum seruari?* Unde constat Apostoli consilium esse probare, fidem quam se opinantur habere qui opera non habent, non esse eam fidem qua quis ad salutem niti possit. Verba enim illa, *si fidem dicat aliquis se habere*, satis ostendunt Apostolum non disputare hoc loco aduersus veram fidem, sed aduersus eam quæ opinionione hominum fides est: porò dicere hoc loco est mentis non oris, nemo enim vsque adeo impudens est ut audeat gloriari palam & apertè de ea fide quæ nulla habeat opera consequentia. Tandem propositio concluditur v. 26. quo tota clauditur disputatio, *nam sicut corpus absque spiritu*, &c. quorum enim illa pertinent? certè ut significetur fidem illam quæ non habet opera consequentia non esse fidem viam, sed mortuam, proinde illa fide neminem posse vitam consequi. Cum ergo hic sit scopus disputationis Iacobi, necesse est eam interpretationem verborum, quibus vtitur Apostolus in hac disputatione, esse maximè idoneam, quæ facit ut liqueat rectè conclusam esse ab Apostolo propositionem disputationis: contra, eam interpretationem falsam esse quæ, si admittatur, Apostolus non effecerit quod proposuerat: cum ergo Pontificiorum interpretatio sit eiusmodi, sequitur continuè eam falsam esse & rejiciendam.

Propositio nem suam Iacobus probat.

1.

2.

3.

Primum argumentum quo ostendit Apostolus veritatem propositionis, ductum est à simili, v. 15. 16. Quemadmodum illa charitas nullam habet vim quæ tota est in verbis, vt cum quis pauperi benè precatur, nec eleemosynam illi indulget: sic, inquit Apostolus, ea fides inanis est quæ tota in inani quadam opinione fidei sita est, & vano simulacro fidei quod nullam habet vim & efficaciam. Secundum argumentum proponitur v. 18. cuius hæc est vis, Fides inanis est obnoxia graui incommodo, potest enim ei detrahi larua, nempe aliquis poterit sic compellere hominem de inani fide glorientem, *ostende mihi fidem tuam*, neque poterit is regerere sic vrgenti, *& tu ostende mihi fidem tuam*, respondebit enim, *ego tibi ostendam fidem meam ex operibus*. Argumentum tale est, Vera fides non est otiosa, non potest iatete, operatur per charitatem, fides illa hypocritica otiosa est, itaque non est vera fides. Vbi notetur obiter, hoc argumentum Iacobi nullum habere pondus si vera fides possit seiungi à charitate. Tertium argumentum proponitur v. 19. Potuit enim hypocrita respondere, ego planè persuasum

habeo Deum esse, & quidem vnum (hoc est symbolum quo Ecclesia Christiana & Iudaica distinguitur à gentibus) at, inquit Apostolus, ne sic quidem euadet hypocrita, nam ita præuenietur, illa non est fides Christiani hominis quæ Dæmonibus inest; at illa fides qua quis Deum credit esse vnum, nec habet opera, Dæmoni inest, itaque non est vera illa fides quæ requiritur in homine Christiano. Quartum argumentum proponitur vers. 21. 22. 23. & ductum est ab exemplo Abrahami, est autem eiusmodi: Ea sola fides est verà quæ similis est fidei Abrahami Patriarchæ (vbi obseruare Abrahamum ornari eodem elogio hoc loco à Iacobo quo ornatus est à Paulo cap. 4. ad Rom.) at fides illa quæ est sine operibus non est similis fidei Abrahamæ, & qui illa fide sunt præditi, non sunt similes Abrahamæ, quia Abraham ex operibus fuit iustificatus, id est, operando dedit experimentum fidei suæ: vt 1. ad Timoth. cap. 3. vers. 16. Deus dicitur *manifestatus in carne, iustificatus in spiritu*, hoc est, dedisse experimentum sui vi spiritus, vi diuinitatis suæ. Sed quæri potest hoc loco, cui dedit Abraham experimentum fidei suæ? numquid hominibus? at hoc supra reiectum est: numquid Deo? At Deus experimento non habet opus. Responso facilis est, *proba me*, (inquit Dauid) *tentame*, & Deum compellat, immò in conscientiæ suæ recessu, & adyto. Et 22. cap. Genes. (vnde desumpta est hæc historia cuius hoc loco meminit Iacobus) dicitur disertis verbis Deum tentasse Abrahamum, & cum in eo esset vt iamjam immolaturus esset filium, impetu eius inhibito, *nunc* (inquit Angelus Dei, Christus scilicet) *cognosco quod diligis me, quia non pepercisti filio tuo*. Dicamus ergo Abrahamum hoc pacto iustificatum esse operibus apud Deum, non iustificatione causæ, nam illa est à sola fide, sed iustificatione effecti & signi. Res illustretur alia phrasi qua Iacobus vtitur 1. cap. vers. 12. *Beatus vir qui tolerat tentationem, quoniam cum probatus erit, dicitur quod dicitur, hoc est, dignus accipiet coronam vitam*. Iam verò probatio ita non facit vt res sit, sed dat rei, quæ iam est, specimen & experimentum. Sic Petrus 1. Cathol. capite 1. vt, inquit, *exploratio fidei vestra multò pretiosior exploratione auri quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperitur in laudem vestram*. Porò, quod dicunt Deo opus non esse experimento, hoc sanè verum est, at non periinde sequitur, homines non præbere sui experimentum Deo; itaque Apostolus ait, *studemus nos approbare Deo*. Nec est Pontificiorum vllus qui ausit negare charitatem iustificari ex operibus; quod non tum duntaxat habet locum, cum adsunt arbitri & testes, sed etiam remotis arbitris, alioqui quorsum tenderent hortationes Apostoli vt nosmetipsos exploremus, an simus in fide? Quemadmodum ergo etiam si nullus agnosceret Christum, tamen verè esset iustificatus in spiritu, ita quamuis Abraham nullam haberet operis illius conscientiam, tamen verè foret dignus. Hanc autem esse Apostoli mentem hinc patet, quod disertis verbis docet, & quidem, verbis quæ proximè sequuntur, fidem Abrahamæ esse administratam horum operum: ait enim fidem *αὐτοῦ ἔργων*. Quæ verba Syrus Interpres sic vertit, *fides aueruit opera*, id est, fuit efficax in operibus, vt postea Apostolus explicat aliis verbis *suit perfecta fides ex operibus*, quomodo (vt supra explicatū est) *virtus Christi perficitur in infirmitate*, nempe in infirmitate

4. ab exemplo Abrahami.

vera interpretatio loci huius. quomodo Abraham iustificatus sit ex operibus.

Illustratur simili phrasia.

Probat hęc interpretatio.

1.

tanquam in subiecto, non per infirmitatem tanquam per effectum, non quod potentia Christi quidpiam mutuetur à nostra infirmitate, sed quia in ea se exerit, consimili ratione fides *perfici per opera* dicitur quia per ea se prodit. Nam si Apostoli mens fuisset docere fidem cooperari operibus ad iustificationem, profectò aliis verbis vsus fuisset, & dixisset potius opera cooperari cum fide, quam fidem cum operibus. Et præterea, quomodo potest intelligi fides perfecta ab operibus, si opera non addiderunt aliquam perfectionem fidei in negotio Iustificationis? At certè clarum est nullam perfectionem addi fidei ab operibus in negotio Iustificationis, siquidem à fide proficiscuntur tanquam à causa: atque ita bona opera, proficiscuntur à fide tanquam à causa, ut non sit bonum opus quod à fide non sit profectum. At dicet aliquis, cur non dixit Apostolus fidem *ἐν ἔργῳ*, sed potius dixit *συνεργῶν*. Responsio in promptu est, res est Apostolo cum hypocritis, qui vnicum opus fidei putabant esse *credere*, at Apostolus aliquid requirit ampliùs in vera fide, ut non tantum se exerat in credendo, sed etiam in operando, atque idèd dixit *συνεργῶν*, & *πλειονῶσται*, hoc est perfectionem suam ostendere in operibus. Id ipsum probatur verbis Apostoli quæ habet *ψ. 23 q. uibus* docet impletam esse Scripturam quæ Abrahamo laudem fidei tribuit, cum Abrahamus offerret filium suum, laus autem ista fuisset inanis nisi Abrahami fides sese probasset operibus, non enim ei debet laus fidei tribui qui destitutus est vera fide, is autem destitutus est verà fide qui eam non probat factis. Itaque *ψ. 24.* concludit Apostolus non ex fide tantum dari experimentum veræ fidei, id est, non tantum credendo, sed etiam operando per veram charitatem; nisi quis malit *fidem* tantum dici Apostolo eam fidem in qua nihil est præter *credere*, quod etiam in eo est qui vera fide destitutus est, sunt enim plures fidei species. Quintum argumentum Apostoli est ductum ab exemplo Rahabæ; ubi obseruandum est tam hoc exemplum, quam exemplum Abrahamæ afferri ab Apostolo cap. 11. ad Hebr. ad probandam vim veræ fidei; itaque utrumque exemplum eodem referendum est. Sequitur Apostoli conclusio *ψ. 26.* corpus quod nullam habet vim sui mouendi, destitutum spiritu, mortuum est, & homonymas tantum corpus, reuerà cadaver est: sic planè ea fides quæ non est efficax in operibus cadaver est fidei, non vera fides. Porro corporis exemplo potius quàm imaginis uti voluit, ut res videretur vilior & contemptior, & denique foedior, nil enim mortuo corpore foedius est. Nam quod Pontificij dicunt spiritum esse causam vitæ corporis, dixerint nè etiam opera esse fidei causam? aut, an perinde dicent motum tribui fidei per opera, ac anima corpori motum tribuit? cum sit certissimum Apostolum dicere fidem *συνεργῶν τῆς ἔργῳ*, at corpus animæ *συνεργῶν* nemo satis sanus dixerit. Itaque tantum abest ut ex eo loco probari possit fidem à charitate posse seiungi, ut contra nullus sit locus qui luculentius probet fidem cum charitate esse quàm coniunctissimam.

Quartum argumentum quo probant charitatem posse seiungi à fide, sumitur ex cap. 1. Epist. ad Philip. *Datum est vobis* (ait Apostolus) *non modo credere in Christum sed & pro Christo pati*. Sic igitur colligunt, Potest quis in Christum credere

etiam si non patiatur pro Christo, itaque fieri potest ut quis credat in Christum etiam si Christum non amet. Antecedens putant sequi ex verbis Apostoli, nam si cuicumque datur credere in Christum, eidem daretur pati pro eo, frustra, immò nugatorie (quod absit) dictum esset ab Apostolo. *Datum est vobis non modo credere in Christum, sed & pati pro eo*. Respond. Etiam si detur fieri posse ut quis credat in Christum, cum tamen idem non patiatur pro Christo, non sequi tamen continuò veram fidem posse esse sine charitate: fieri enim potest ut is amet Christum qui pro Christo nihil vnquam passus est, ut ij qui nunquam vocati sunt ad hoc à Deo ut patiantur persecutionem ob nomen Christi, quod est apud Apostolum, *patis pro Christo*. Nec obstat quod Apostolus id numerat inter dona Dei, cum Apostoli flagrantissimi ob Christi nomen gratias agant Deo, *quod digni habiti sint qui Christi causa affligerentur*, Act. 5. 41. Hæc itaque est mens Apostoli, non modò vobis datum est credere in Christum, sed etiam hoc vos honore affecit Deus peculiari, ut pro Christo patiamini. Sed esto, Apostolus aliud voluerit, nempe datum esse Philippenfibus non modò ut credant, sed etiam ut æquo animo tolerant res aduersas, non sequetur tamen alterum ab altero posse seiungi. Nam & Apost. cap. 5. ad Rom. affirmat fide iustificatos gloriari in spe gloriæ Dei, *neque id solum* (inquiunt) *verum etiam gloriamur in afflictionibus*. Nùm quòd Apostolus sic locutus est, vel pronuntiabimus Apostolum nugatorie locutum, vel fieri posse ut qui gloriantur spe gloriæ Dei, idem non gloriantur in afflictionibus? Nam quod aiunt, committi *ἀδελφῶν* si fides à patientia non potest seiungi, id ipsum de spe verà & glorificatione filiorum Dei, quam Apostolus docet etiam vigere in afflictionibus, dici posset. Cæterum, dona quæ sunt distincta inter se non continuò diuisa sunt, & separata: certè aliud est *credere*, aliud *ferre res aduersas patienter*, at fieri non potest ut qui credit *ἀνυπακούσας*, idem non ferat patienter crucem. Itaque Apost. 10. ad Heb. quo loco disputat de patientia hortaturque Hebræos ad patientiam, subiungit continuò consolationem, *Iustus*, inquit, *ex sua fide uiuet*, quasi locus esse non possit fidei ubi patientia locum non habet.

Quintum argumentum est, In Ecclesia sunt boni & mali, Ergo in Ecclesia potest esse fides sine charitate. Ratio consequentiæ est, qui fidem non habet non est in Ecclesia, mali sunt in Ecclesia, quidam igitur mali fidem habent. Respond. ad argumentum. In vera Ecclesia tantum boni sunt, cæteri sunt in Ecclesia professione tenus. Itaque tantum abest ut hoc argumento probari possit fidem posse seiungi à charitate, ut contra hoc argumento vel maximè id proberetur, fidem non posse seiungi à charitate. Sic ergo colligimus, Contra quos non possunt præualere inferiorum portæ, illi non possunt esse destituti charitate, At contra Ecclesiam non possunt præualere portæ inferiorum. Ergo. At respondebunt, Ecclesiam in quibusdam non esse destitutam charitate. Sed responsio inutilis est, nam sic contra aliquam Ecclesiæ partem præualebunt portæ inferiorum, quod est absurdum, cum Ecclesia tota sit corpus Christi, & hauriat vitam à Christo Capite. Sextum argumentum. Si charitas non potest seiungi à fide id fit, vel quia charitas est de ratione fidei, vel

5. Argumentum quod iacobus probat pro positione suam.

2. Argumentum quod Pontif. quo probant fidem separari ab operibus.

Resp.

2d

5. Argumentum Pontif.

Retorquentur.

6. Argumentum.

fidei, vel quia charitas sequitur necessarid fidem: At neutrum verum est; Non prius, sicut enim distinctæ virtutes *fides* & *charitas*: non posterius, quia fides disponit tantum, alioqui tolleretur liberum arbitrium. Respondeo, hoc argumentum esse vanissimum: nam pari ratione patientia poterit separari à charitate, alioqui si qui verè amat Deum is necessarid patiens est in tribulationibus, sequetur ex eorum sententia, hominem esse destitutum libero arbitrio, quando charitate necessarid inducetur ad patienter toleranda aduersa. Septimum argumentum. Si aliquis actus fidei potest esse sine actu charitatis, tum nihil prohibet quin omnes actus fidei sint sine charitate: & hæc ratio consequentiæ: Si primus actus fidei potest esse sine actu charitatis, cur non & secundus? si secundus, cur non & tertius? & ita deinceps: At aliquis actus fidei est sine charitate, nempe primus actus. Respondeo, hoc argumentum viro docto indignum est, nam pari ratione probò charitatem posse esse sine patientia, nam prior est actus amandi Deum quàm actus patientiæ: Itaque & sic colligo, si aliquis charitatis actus potest esse sine actu patientiæ, ergo & omnes actus. Sed vt ad rem ipsam respondeam, dico primò, non continuo sequi ex eo quod aliquis actus prior est effectu suo, actum illum non posse esse sine effectu suo, potest quidem esse sine eo tanquam antecedente, & tanquam concomitante, at hoc nefando quidem vnquam auditum est, aliquid quod prius est prioritate causæ, posse sine effectu suo esse semper, Sic visio Dei in vita futura verè prioritate causæ præcedit amorem Dei: Ergo poterit visio Dei esse sine amore? absurda consequentiæ. Sic in hac vita prius verè cognoscimus Deum quàm verè Deum amemus. Itaque Apostolus (quod annumeretur argumentis quibus probatur conjunctio fidei cum charitate) cap. i. Epistolæ ad Tim. *Fine*, inquit, & *ἡ ἀληθία ἐστὶν χάρις ἐκ cordis puro & fide non simulata.* Et i. cap. 2. ad Tim. reddens causas gaudij sui cum de Timotheo cogitat, *Quia* (inquit) *subit animum recordatio fidei tuæ ἀνομιῶν*: Ergo prius Deus cognoscitur in hac vita quàm amatur, & eodem modo amatur quomodo cognoscitur. Itaque impij homines (i. cap. Epist. ad Tit.) dicuntur Deum profiteri se cognoscere, quem factis abnegant. Respondeo secundò. Uno eodemque momento nos credere & amare, quamquam credere naturâ prius sit, vt beati in vita futura quàm primò Deum vident Deum amant. Quod sic demonstramus, si esset momentum aliquod quo amamus, puta A, quo momento non crederemus, puta B, sequeretur nos quando amamus in A, hoc momento non credere, quod fieri non potest, amemus enim id quod non sciremus. Iam si non repugnat naturæ rei vt quis simul amet & credat, neque repugnabit item vt simul & credamus & amemus. Dabimus exemplum huius rei: forma prior est natura proprietatibus, at tempore forma & proprietates consequens formam simul introducit: itaque falsum est vllum esse credendi actum sejunctum ab actu amandi, immò hæc sunt simul credere & amare, nisi quod alterum altero natu: à prius est. Octauum argumentum est. Non exprobrat Spiritus sanctus fatuis virginibus quod non fuerunt præditæ fide, sed quod non suppeteret illis Deum. Quasi verò ij quibus

oleum non suppetit habeant veram fidem in Christum. Tum vnico verbo refellitur argumentum, omnes impij dicuntur *infidelis*, piorum titulus est vt *fideles* vocentur.

Vltimum argumentum Bellarmini hoc est. Si (inquit) fides non potest separari à charitate, Iustificatio nostra penderet à charitate: At hoc absurdum est. Sed consequentia nulla est, nam non idè fides iustificat quia charitatem gignit, sed idè iustificat quia Christum amplectitur, immò idè gignit charitatem quia Christum amplectitur, nam in quorum corde Christus per fidem habitat, illi non possunt non amare Christum. *Charitas Christi* (inquit Paulus) *nos constringit: & quando? cum scilicet cogitamus quod si vnus mortuus est pro omnibus, omnes mortui sunt.* Nec sequitur iustificationem nostram esse incertam, cum charitas sit imperfecta, nempe fides non est tanti apud Deum quia fides est, aut charitatem gignit, sed quia per eam reddimur membra Christi, qui solus est iustitia nostra apud Deum.

Priusquam vltius progrediar, necessarium duco explicare argumentum à me propositum paulo explicatius aduersus Bellarminum. Ille enim sic argumentatur. Aliquis actus fidei præcedit actum charitatis, ergo fides potest esse sola: Jam ut illud confutaremus vsi sumus duobus argumentis, quorum prius est, Si actus fidei quo credimus, & actus charitatis quo amamus non possunt esse simul, sequetur quo momento amamus eo nos nō credere, & contra, quod est absurdum; quia animus in vita futura interdū amaret, interdum videret Deum per vices, quod est absurdum: ut si credit in momento A, non amat in illo momento, & si amat in momento B, non credit in illo momento, si actus amandi & credendi sunt disuncti. Alterum argumentum à me allatum est hoc, si quo momento credimus eodem non amamus, quo amamus eo non credemus: At hoc dixi esse absurdum, quia amor noster ferretur in rem quam dum amamus non cognoscimus. Itaque sicut non sunt diuersa momenta quibus res pulchra cernitur & amatur, sed ista sunt ordine naturæ distincta, prius enim esse videre rem pulchram quàm eandem visam amare, scilicet natura, tempore autem ista coniuncta sunt, sic Deum non prius tempore agnoscimus per veram fidem in Christum quàm eundem amemus: quod Paulus explicauit clarè tertio capite posterioris ad Cor. *Nos omnes* (inquit) *qui reuera facie gloriam Dei in Christo contemplamur, transformamur in eandem imaginem, quæ transformatio naturâ quidem sequitur illam contemplationem, sed tempore simul est.*

Iam soluemus propositam initio quæstionem, Cum ita se res habeat ut fides à charitate nequeat seungi, consequens est ut nec possit separari ab humilitate, vnde igitur factum fuit quod Apostoli vera fide præditi de primatu, & quidem terrene, inter se contenderint? si quidem illa contentio non humilitatis, sed potius superbiæ fuit. Respond. tenendum esse arctè actum fidei & actum charitatis non posse à se diuelli, sed ita tamen ut si remissus sit & minus vehemens fidei actus, remissus item sit & minus vehemens charitatis actus, etenim amamus prout credimus, amamus prout cognoscimus, & vehemens & contentus fidei actus vehementem gignit & contentum charitatis actum. Itaque Paulus cap. 4. 2o

Explicatio
refutatio
argumenti
septimi;

quomodo
factus Dis-
cipulorum
potuerit
cum vera
fide confi-
tere.

ad Cor. quo loco agit de patientia & constantia sua, *Credidi (ait) idem locutus sum*; nempe (vt ex antecedentibus & consequentibus constat, legatur 3.4.5. cap.) hoc vult Apostolus, vis ac vehementia fidei meæ tanta est vt fieri non possit, quin id quod credo omnibus annuntiem, cum ad id munus à Deo vocatus sim. Itaque cum Petrus Christum Dominum abnegauit, fides eius se remisit, labefactata fuit, quemadmodum cum Adam pater omnium nostrum peccauit, peccauit tum primum cum fides eius in Deum cœpit labascere, cum illa cogitatio subiit animum eius, Deum illi inuidere felicitatem illam quali debebatur naturæ eius. Et pari ratione fidei habitum cōsequitur charitatis habitus, nam quæ ratio est actus ad actum, eadem est ratio habitus ad habitum, nam actus perfectus, facilis, expeditus notat habitum perfectum. Itaque qualis est fidei habitus talis est & charitatis, si fidei habitus esset perfectus charitatis habitus esset etiam perfectus. Itaque cum in hac vita fides nostra imperfecta sit, necesse est item habitum charitatis esse imperfectum. Quod si habitus charitatis sit imperfectus, necesse est vt aliquando à nobis eæ actiones proficiantur quæ charitatem non sapiunt, alioqui habitus charitatis perfectus esset; hoc autem contingit non quod prorsus destituti simus charitate, sed quod ea charitas non sit omnibus numeris absoluta. Eæ autem actiones sunt vel actiones quidem charitatis, sed quæ admixtam habent multam imperfectionem, vt cum qui pauperi elemosynam erogat, neque tamen hoc facit satis libenter, certè in hac actione elucet & amor & neglectus proximi, & amor tamen neglectum superat, nam si neglectus superaret amorem, elemosyna non erogaretur; elemosyna, inquam, quatenus elemosyna est, nam opus externum potest obiri etiam sine charitate, vel id fit cum aliquod opus editur in quo ne mica quidem charitatis apparet, vt quæ faciunt homines irati, & qui æstu libidinis abripi se patiuntur. Hæc autem diuersitas oritur inde quod fides aliquando agit, aliquando feriat, & cum agit, aliquando perfectius, aliquando minus perfectè operatur, vnde in actionibus charitatis minus aut plus apparet vis amoris à fide excitati, at cum fides planè cessat, tum eduntur illæ actiones etiam à pijs quæ pios minimè decet. Quid igitur, inquit, discrimen inter pios & impios, credentes & incredulos? nempe quod quemadmodum ij qui præditi sunt habitu virtutis (vt petamus exemplum ex Ethnicis non alienum) tamen aliquando ea faciunt quæ homines etiam flagitiosi admittunt, at non id faciunt crebrò, more quodam, & solentes: cuius rei hæc est ratio, quod actionum frequentia habitum testetur, si viciosæ sunt, vitij, si verd bonæ sunt, virtutis, at, vt egregiè Aristoteles in eodem penè argumento, *vna hirundo non facit ver.* Itaque & David adulterium & homicidium commisit, & Petrus Dominum abnegauit, & quidem adhibito perjurio ad cumulum peccati, neuter tamen ea scelera sæpius patrauit, nempe pugnat frequentia talium actionum, aut repetitio etiam, cum vi habitus illius quo præditi fuerant. Itaque nihil prohibet quominus Apostoli ad tempus contenderint de primatu cum præditi fuerint vera fide & charitate, si quidem in istis contentionibus non perseuerarunt, sed resipuerunt.

Habitu
charitatis
imperfectum
se
quantura
actiones

vel imper
fecta

vel etiam
mala.

Discrimen
inter pios
& impios
quom pecc.
cant.

Hæc dicta sunt in genere, speciatim autem distinguenda est superbia: Est enim quædam superbia (quod de superbia dicimus, de quouis peccato dictum intelligatur) quæ stare cum vera fide nullo modo potest, qualis est illa superbia quam Scriptura vocat *עוון רמות* *elationem oculorum*, item *עוון רמות* *oculos elatos*, *נאפי נובה* *nafi eminentiam*, item *לב רות*; hæc superbia non potest stare cum fide, oritur enim à contemptu Dei & proximi: quemadmodum cum castitatis habitu quædam actiones planè repugnant, ut illa flagitia quæ Christiano homini nefas est vel nominare, attamen quædam actiones (modò non sint repetitæ) cum habitu castitatis cōsistere possunt: quemadmodum actiones quædam quæ temperantiam sapiunt cum habitu luxuriæ possunt stare. Sed est alia quædam superbia quæ oritur ex incogitantiâ, cum quis oculos dum habet defixos in cogitatione rerum terrenarum citrà comparationem earum cum Deo, earum fulgore ad tempus perstringitur: ut Petrus dum percussus mortis metu hæret totus in ea cogitatione, non conuertit animi oculos ad Christum, labitur itaque: at postquam cœpit cogitare de Christo, resipiscit continuo. Sic David primum in cogitantiâ impellitur in adulterium, tum obicit se illi pudor & infamia, & dum nusquam aliud oculos deflectit, protruditur in homicidium, at cum admonitus Deum cogitat, eius fides, non secus ac puluis tormentarius admoto igni, prodit continuo vires suas. Jam verò ista Discipulorū superbia non fuit prioris generis, sed posterioris. Quod si quærat quis vnde fiat ut qui semel peccauit incogitans non reperat easdem actiones crebrò, Respondetur id fieri quia pugnat actionum malarum repetitio cum virtutis habitu, non pugnat vna aut altera actio mala.

Duplex Su
perbia
1.

2.
ex incogit
tantia.

AD MATT H. Cap. xviii.

Verf. 2. vsque ad 6.

2. Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς, ἔσπεν αὐτῷ ἐν μέτω αὐτοῦ.
 3. Καὶ εἶπεν, Ἄμω λέγῃ ὑμῖν, εἰδὲ μὴ σεσφῆτε, ἢ ἡνώθε ὡς τὰ παιδία, εἰ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἔρατων.
 4. Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τῶν ἄνθρωπων, ἔσται ὁ μέγιστος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ οὐρατων.
 5. Καὶ ὅς ἐάν δέξῃται παιδίον τοιοῦτον ἐν ὄντι τῷ ἐν ἱματί μου εἰμὲ δέχεται.
2. Et quum euocasset puerulum Iesus, statuit eum in medio eorum.
3. Et dixit, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & fiat^s vt pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cælorum.
4. Quisquis igitur demiserit seipsum, sicut est puerulus iste, is est maximus in regno cælorum.
5. Et quisquis exceperit aliquem puerulum talem in nomine meo, me excipit.

*Quid sit esse Maximum in regno cælorum,
& An dentur varij gradus gloria
in vita futura.*

I AM explicatum est à nobis qua mente quæsiuerint Apostoli quis esset futurus maximus in regno cælorum, iam explicanda est responsio

Christus
Discipulos
suos1.
Reprehen-
dit,2.
Monet.3.
intermina-
tur illis.Discipulo-
rum fastus.Superbia
spiritualis.

responsio Christi. Ac primo quidem loco Christus vitur & admonitione, & reprehensione, cum constituto ob oculos Discipulorum puerulo respondit, eum fore maximum in regno cœlorum qui moribus suis referat imaginem illius humilitatis, & simplicitatis quæ in illa tenella infantum ætacula elucet: hæc sunt nobis sigillatim exponenda. Ut ergo redeamus ad id quod Dominus statim facit, hoc in primis obseruandum est, Dominum non objurgare Discipulos suos, sed ita reprehendere vt simul moneat, neque enim ea fuit discipulorum conditio quæ eorum quorum animus obduruerat, supererant enim in Discipulis (vt supra declaratum est) multa quæ facerent vt Discipuli non essent alieni à Christo, tantum absæt vt essent abalienati. Nam & Electi prius quàm vocentur alieni sunt à Christo, attamen non sunt abalienati. Itaque Dominus sic increpat Discipulos vt moneat interium, quod est patris erga liberos, & Doctores erga discipulos. Tum & illud occurrit, quod quamquam Christo constitutum fuerit Discipulos suos (quod testatur precibus iis quas profudit cap. 17. Iohan.) conseruare, excepto solo filio perditionis, tamen interminatur inter reprehendendum, & denunciat Discipulis suis fore vt excludantur regno cœlorum ni ingenium exuant & mutantur. Itaque non fuit Christus in ea sententia in qua illi sunt qui putant hortationes, minas, promissiones frustra adhiberi, immò verò ridiculè & absurdè, quando certa est & constituta eorum salus quibus promissiones fiunt. Erant enim (excepto Iuda) reliqui omnes Apostoli, quibuscum Christus hinc agit, ea conditione. Nisi (inquit Christus) quos elegerim, quæ verba dicta sunt *ἐλεγεῖν*, vt instituta sit comparatio inter reliquos Apostolos & Iudam: Sed de hac re (Deo iuuante) fusius disputabimus aliàs. Tertio loco consideranda sunt ipsa Christi verba, aut sententia potius verborum quibus vsus est Christus. In primis autem obseruandum est, Christum non sic compellere Discipulos, vt dicat *εἰ μὴ ὁμολογήσῃς*, sed simpliciter esse ait *εἰ μὴ σεαυτῆρα*: Nam *ὁμολογήσῃς* non significat simpliciter mutationem, sed pœnitentiam in Scriptura. Hic autem etsi pœnitentiæ locus fuit, tamen Christus hoc noluit significare, sed tantum mutationem ingenij & affectus: nempe non modò fecit Discipulorum opinio hæc de Christi regno carnali, atque hic Discipulorum fastus opinionem illam consecutus, vt discipuli indigni essent regno cœlorum, sed etiam vt *δούλων* esset vt qui sic animis essent affecti possent esse ciues regni cœlorum, seu spectemus quale sit regnum cœlorum in terra, seu cogitemus quale sit regnum cœlorum in cœlis, quæ distinctio regni cœlorum à nobis supra adhibita est & explicata. Nam & ij qui magnificè sentiunt de semetipsis, & qui eorum rerum studio ducuntur quæ sunt positæ & constitutæ supra hominum conditionem, non possunt admitti in regnum Dei quale est in hac vita, multò minùs quale est in vita futura; & quidem seu *spiritualis* sit illa superbia, qualis non fuit Discipulorum, (nam *superbiam spiritualem* docendi causâ appellamus opinionem propriæ iustitiæ, de qua Paulus disputat sub finem cap. 9. Epist. ad Roman. cum ait, noluisse Iudæos submittere sese iustitiæ Dei dum suam iustitiam stabiliunt, quæ superbia Pharisaica dici potest)

seu (quæ fuit Discipulorum superbia) intelligamus superbiam *carnalem*, quæ non oritur ex opinione propriæ iustitiæ, sed ex amore sui, & nos effert in res terrenas, abripitque earum cupiditate quæ in pretio sunt & honore apud homines. Nam regnum Dei etiam in hac vita in hoc situm est, quod iustitia Dei in iniustitia nostra perficitur, dum impium iustificat per fidem (vt docet Apostolus Rom. 4.) dum mortuos in peccatis viuificat, dum pollutos sanctificat, item dum eius virtus perficitur in infirmitate, id est, in cruce & afflictionibus suorum, nam 12. cap. 2. ad Corinth. non agitur de peccato quum ait Apostolus, *Glorior in infirmitatibus*, sed de afflictionibus. Ergo neque spiritualis superbia, neque carnalis potest habere locum in iis qui volunt esse participes regni Christi. Non negamus tamen quin qui tales sunt indignissimi sint regno Christi, sed tantum monemus Christum non hoc tantum velle, sed docere illa esse *ἀκούσας*, vt cum filios Zebedæi sic compellat, *Potestisne calicem bibere quem bibiturus sum, & illo Baptismate baptizari quo baptizatus sum?* quasi diceret, rem quæritis quæ est supra conditionem vestram.

Venio iam ad responsionem Christi, in qua illud primò obseruandum est, quod responsurus Discipulis puerulum ob eorum oculos constituit, *παῖδον* enim hoc loco eodem sensu vsurpatur quo capite 1. Matth. vbi iubet Angelus Iosephum *ἀγαλακτήειν τὸ παιδίον*. Nec obstat quod dicitur Christus aduocasse puerulum, nam apud Marcum Christus dicitur *λαβὼς* assumpsisse puerulum, & apud Lucam multò *εὐφρακτικῶς* apprehendisse puerulum injecta manu, græcè *ἔπληξε*, & pertinebat ad suauitatem illam affectus Christi puerulum lætentem blandè compellere. Itaque non pugnant inter se Euangelistæ, cum eorum vnus ait Christum *προσηλάσασθαι*, alij verò Christum assumpsisse puerulum: nam si de puero hinc agitur, nullus est ferè adeo ingenuus puer, vt accedens ad ætatem illam quæ adolescentia dicitur, possit esse idoneum exemplum huius humilitatis, & simplicitatis ad quæ Christus suos hortatur. Sed præcipuè consideranda est hoc loco ratio docendi, qua Christus vitur: quæ in speciem à Christo satis rustice instituta videtur, cum enim vitur comparationibus non solumus res ipsas in medium proferre, sed rerù duntaxat vocabula vsurpare. At Christus, quia abhorruit ab ea ratione docendi quæ saperet elegantiam sæculi (vt in omnibus eius concionibus videre est) id sequitur docendi genus quod est ad captum plebis accommodatissimum: iam verò hoc vnusquisque experitur, vt quoties cum affectu aliquid docet, toties cupiat non modò rerum imagines, sed multò vehementius rem ipsam ponere ante oculos; Itaque si quem objurgamus, non dicemus tantum esse *stipite* stupidiorum, si forte cui obijcimus stuporem, sed *hoc stipite*, modò nobis versetur ob oculos stipes. Id quod idè obseruandum duximus, quia multi in hoc grauissimè peccant, quòd genus docendi Christi dum volunt exigere ad normam illam quam sequuntur sæculi sapientes, multa inuexerunt in religionem Christianam quæ prodigia potius sint quàm mysteria, cuius rei (si Dominus voluerit) exempla proferemus, sed tum cum res ipsa id videbitur *efflagitare*,

Christi ratio
docendi.accommodata ad
vulgi captum.

cap. 1. Epist. Iac. Deus dicitur dare omnibus *ἀνάσ* quod dat, id est *benignè, misericorditer*; nam quemadmodum ubi crudelitas ibi fraus, ita ubi abest dolus ibi est mansuetudo. Eadem virtus in Scriptura dicitur *תָּמַר veritas*, siue de Deo agatur, siue de hominibus, ut cum dicitur Deus *facere misericordiam & veritatem*: ut cum exploratores missi ad explorandum Ierico pollicentur *se vsuros misericordia & veritate erga Rahabem*: ut cum Prouerb. 16. dicitur *expiari iniquitatem misericordia & veritate*, hoc est, Deum remittere peccata iis qui offensas fratribus remittunt, ibi enim vox significans antecedens, nempe *expiare*, ponitur pro voce significante consequens, nempe *remissionem peccatorum*.

4. Virtus
vbi dicitur
297.

Denique simplicitas etiam parit *ἡ ἀπειροσύνη*, nam curiositate, quæ vitium est humani generis, minimè laborant verè Christiani. Itaque nec altum sapiunt, nec suspicaces sunt, idè nec cauti, sed expositi insidiis: quod quoniam Dominus perspexit, ante monuit ut hæcenus simplices simus ne alios decipiamus, *Estote (inquit) simplices sicut columba*: hæcenus autem cauti simus ne decipiamur, *Estote prudentes sicut serpentes*. Nam certè *filius huius sæculi*, quia non sunt præditi ista Christiana simplicitate, *in generatione sua multo sunt sapientiores filiis lucis*: vnde etiam fideles in Scriptura dicuntur *ἡλαθῆς*, quia facillè possunt capi.

An dantur
varij in vi-
ta æterna
glorie gra-
dus.

Explicauimus naturam humilitatis Christianæ. Tenenda est nunc Christi mens, ut explicemus quid sit *esse maximum in regno cælorum*, videtur enim Christus non obscure innuere in regno cælorum esse diuersos dignitatis gradus. Itaque nobis definienda venit illa quæstio, *Sint-ne omnes Dei electi pares in communionem beatae illius glorie qua eos manet in cælis*. Potest autem hæc quæstio vel sic disputari, ut quæramus cuiusmodi, hoc quicquid est, in se sit, vel, quid Scriptura super hac re nobis reuelauerit. Nos constituimus insuper haberi a priori ratione disputandi, de re tanta quærere quid Spiritus Sanctus nos velit in verbo credere (seu de paritate, seu de imparitate gloriæ nostræ in cælo. Et primo quidem loco proponemus eorum argumenta qui statuunt magnum fore discrimen dignitatis filiorum Dei in cælis, tum expendemus eorum argumentorum pondus, denique tertio loco proponemus argumenta quæ possunt efficere ut diuersum sentiamus, & eorum argumentorum item vim considerabimus.

Affirmati-
uz partis
argumeta.

1.
Resp.

Primum ergo argumentum, quo nituntur qui existimant imparem fore gloriam filiorum Dei, hoc est, *Deus (inquiunt) reddet unicuique secundum opera sua*. Sed hoc argumentum leuissimum est, non enim hac locutione instituitur comparatio piorum inter se, sed piorum cum impiis. Itaque extremo illo die omnes pij collocantur ad dextram Christi, impij contra ad sinistram. Tamen magna accedit argumento vis si hoc addatur, Paulum 1. Cor. 3. docere unicuique obuenturam laudem, & quidem peculiarem; agit enim de doctoribus, quos docet seruatum iri; sed ægrè, tanquam per ignem. Sed nec argumentum hoc perficit quod concludendum erat. Agitur enim de laude quæ unicuique obtinget in magno illo die cum occulta cordis patefient, non autem de beatitudine quæ extremum illud Iudicium consecutura est. Secundum argumentum ductum est à statu impiorum in inferis. Verum neque

2. argum.

hæc ratio cogit, nam pœna irrogatur meritò, piorum verò merces gratuita est. Itaque pœnas nihil prohibet esse inæquales, quando omnes impij non sunt æquè impij, mercedem verò id non facit inæqualem, cum piorum nemo mercedem mereatur. Tertia Ratio hæc est. Paulus cap. 15. 1. ad Corinth. (quo loco disputat de resurrectione) disertis verbis ait, *aliam esse gloriam Lunæ, aliam Stellarum, Stellæ inter se gloria differre, eandemque esse rationem resurrectionis*. Sed nec ista ratio quicquam efficit, nam Paul. eo loco disputat de differentia gloriæ corporum nostrorum in hac vita, & gloriæ qua induentur in vita futura. Non negat corpora nostra habere aliquam gloriæ in hac vita, tantum vult eam immare quantum differre à gloria reuelanda. Quarta ratio, cap. 12. Dan. (quo loco agitur de futura gloria) docet Propheta fore, *ut, ut משכילים fulgeant ut splendor firmamenti, מצריקים qui alios introducunt ad inuentiam splendoris ut Stella*. Sed hæc ratio leuissima est, iidem enim sunt משכילים & מצריקים periti & doctores, immò משכיל tam est in תנ"ך quam מצריק, sed quod refulsi nulla ratione potest, splendor firmamenti omnis est à stellis, nam firmamentum est quidem corpus pellucidum, sed lucem omnem sumit à stellis. Itaque ut maximè alij sint מצריקים, ille tamen locus potius est ceteris ut sit par doctorum & discipulorum gloria, quam ut sit impar. Et certè quid prohibeat tam pium esse auditorem quam sit doctor, quod si non est donis locupletatus tot & tantis, id pertinet ad huius vitæ miseriam, peccatum non est quo detrudi mereatur in locum inferiorem in beato regno illo, alioqui & qui eleemosynam erogant, cum diuites sint, potiori essent loco in regno cælorum quam quibus eleemosyna erogatur, nam doctrina, institutio species est quædam eleemosynæ, nam & doctrina & eleemosyna habent pro obiecto miseriam, sed hæc corporis egestatem, illa animi inopiam.

Quintum argumentum, *In domo patris mei (inquit Christus) plures sunt mansiones*; Sed nec hæc ratio concludit quod voluit, non enim notat disparitatem hæreditatis, sed magnitudinem & amplitudinem quæ tanta est ut sit ἀφθρία: Græci eleganter *copiam abundantiam* vocant ἀφθρία, cum unicuique tantum suppetit quantum si possideat nemini inuidet. Sextum argumentum, *Similes (inquiunt) erimus Angelis, At Angelorum diuersi ordines sunt*. Respond. Angeli diuersorum ordinum (si Scholasticis credimus) diuersæ sunt speciei, itaque nihil mirum est si in Angelis perfectionis ratio diuersa est. At membra Christi non sunt diuersæ speciei, seu naturam seu gratiam spectes. Deinde quod diuersi ordines sunt Angelorum id proficiscitur à diuersitate ministerij, quod obiri non potest cum concinnitate quadam nisi sit distinctio quædam: At in beata vita nullus est ministerio locus, Deus enim erit omnia in omnibus, itaque ex diuersitate ordinum in Angelis non poterit concludi diuersitas gloriæ in Angelis. Sed quod perimit quæstionem hoc loco, id est, quod Christus agit eo loco de resurrectione, & ait nos quoad corpora similes fore Angelis non ratione substantiæ aut delineationis membrorum, sed eo quod neque cibo neque potu ad conseruationem indiuidui, neque item matrimonio ad conseruationem speciei indigebimus. Septimum argumen-

30

41

51

6.
Resp.
11

2.

30

70

argumentum. *Verbum Dei est semen quod in aliis profert triginta, in aliis sexaginta, in aliis centum, &c.* Sed hæc ratio se ipsam refellit; agitur enim de efficacia verbi in hac vita, quæ non est tanta in his quanta in illis. Octauum argumentum: cap. 14. Apocal. dicuntur sequi Agnum 144000. qui virgines sunt, Ergo (inquiunt) sunt quidam qui sequuntur Agnum, quidam qui non sequuntur, quorum gloria minor est. Respond. si sint quidam qui non sequuntur Agnum illi miseri sunt, siquidem Sanctorum beatitudo in hoc posita est quod illustrantur gloriâ vultus Agni. Deinde illi qui sequuntur Agnum, sunt electi Dei, sunt virgo illa de qua Paulus 2. Cor. 11. quæ in hac vita fuit Christo desponsata, sunt ij qui dicuntur signati, ex singulis tribubus Israelis duodecim millia, ideoque 144000. nam hi numeri pares sunt. Nonum argumentum, *Qui parce seminat* (inquit Apostolus cap. 9. postea ad Cor.) *parce metet.* At, inquam, parce metere eo loco est nihil metere, sequitur enim continuè, *non ex necessitate, hilaritatem enim datorem amat Deus.* Itaque est hæc parsimonia affectus; quam vsque adeò execratur Deus vt eius generis sacrificia rejiciat, immò & morte mulctarit, etiam in hac vita, sic offerentes, testes sunt Ananias & Sapphira: quanquam locus ille intelligi potest de gaudio spirituali, & donis quibus Deus in hac vita gratuito compensat benignitatem suorum erga fratres.

Decimum argumentum, Luc. 19. Dominus noster regnum cælorum atque eius statum describit parabolâ, quæ inducit hominem nobilem seruis suis negociandi causa pecuniam distribuentem, ea lege vt subductis rationibus quantum quisque lucratus est, tantum ab herô dignitatis consequatur, vnde concludunt, cum lucrum impar fuerit dignitasque consecuta lucrum, necessariò sequi id ipsum habere locum in re quæ per parabolam significata est. Hoc est vnicum illud argumentum quod speciosissimum est, & plurimum videtur facere ad probandam in cælis gloriæ disparitatem. Ceterum non est propius inuenti consilium Christi vsque adeò vehemens ratio ut quæstionem definiat. Etenim omnes isti serui æquali fuerunt industria præditi, lucrum item geometrica proportionem æquale; nam pro rata (vt loquuntur) tantundem omnes lucrati sunt. Itaque si hoc argumentum aliquid efficeret, hoc efficeret, dona, non vsum donorum, esse quæ nos reddunt gratos Deo, quod absurdum est. Nouimus enim in Scriptura viduam pauperculam foeminam tantum laudis reportasse ex elemosyna quantum diuites. Immo verò Matthæus qui eandem recitat parabolam, non meminit huius disparitatis, sed contra omnes seruos eadem industria eandem mercedem accepisse. Quid igitur est? Nempe illud, non quæcunque ponuntur in parabola eadem applicanda sunt in parabolæ redditione, alioqui locus hîc foret merito de congruo. Nam Matthæus clarè testatur talenta fuisse distributa seruis pro seruorum facultate & ingenio, & seruus inducitur, cui pecuniæ minimum erat tributum, ita se excusans vt dicat, se metu percussus & absteritum conscientia auaritiæ domini sui, talentum defodisse, quod non est credibile posse accommodari ad hoc, parabolæ, nequè enim ingrati homines sic se apud Deum excusaturi sunt, nequè vt ne vtantur beneficiis Dei hoc argumento deterrentur. Sed

est hic mos Christi cum simile adducit, non modò n' formale similes ponere, sed & iam n' materiale, ea lege vt n' formale similitudinis duntaxat spectetur in eius redditione, vt verbi gratia, Cum quis partitur inter seruos munia, sic solet agere vt iste herus, quia ingenium humanum, & ratio vitæ id exigit. Itaque hætenus considerandum est materiale similitudinis. At materiale hoc non potest locum habere in distributione donorum Dei, non est enim par ratio, formale tamen similitudinis habet locum, nempe, quod quemadmodum qui herô lucrificiunt, sibi lucrificiunt si modò bonum & fidelem dominum nacti sunt, sic non frustra laborant qui Domino laborant. Undecimum argumentum. *Dominus promittit Discipulis fore vt sedeant in regeneratione iudicantes duodecim tribus Israelis, quo videtur singularis quadam dignitas Discipulis assignari.* Sed responsio facilis est, solet enim Dominus etiam cum agit cum discipulis statum regni sui describere verbis significantibus regnum terrenum, atque ita verbis illis duntaxat significat præcipuam Apostolorum dignitatem in Ecclesia constituenda; nam nihil est necesse trahere hoc vocabulum *regeneratio* ad gloriam in cælo significandam, cœpit enim Ecclesiæ *regeneratio* tum cum Christus ascendisset in cœlum, & sedisset ad Dei dextram. Attamen cum supremus gradus gloriæ Christi, quâ Mediator est, sit iudicare viuos & mortuos, & tum demum dici possit singulari quodam modo sedere in throno gloriæ suæ, ita interpretemur sane locum hunc, nihil tamen quod faciat ad rem inde concludi potest, nam & omnibus piis idem titulus tribuitur, & quidem magnificentioribus verbis, ut cum Paulus cap. 6. prioris ad Cor. ait, fore vt etiam minimi è Corinthiis iudicent Angelos, quod est aliquid multò splendidius quàm duodecim tribus Israelis iudicare. Et Apocal. 2. pollicetur Dominus Thyatirensibus potestates ingentes, & Ecclesiæ Laodicensi, *si quis vicerit dabo ei sedere mecum in throno meo, vt & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.*

Duodecimum argumentum ducitur ex hoc loco quem explicamus, *qui se demiserit tanquam puer is erit maximus in regno cælorum.* Respondetur primò nihil opus esse vt intelligamus hoc loco regnum cælorum quale est in cælis, quando nec Apostoli intelligebant illud, sed regnum cælorum quale est in terra, vt is maximi faciendus sit qui maximè demissè de se sentit. Sed intelligatur etiam de regno Dei quale est in cælo, tamè ne sic quidem efficient quod volunt, est enim Christi mos res quas magni debemus facere nominibus designare earum rerum quas magni facimus, vt cum se dicit *panem, aquam, lucrum, &c.* Sic Paulus fideles ait esse filios Abraham; vt si quis studio pulchritudinis nimid esset effœminator, hunc, si nos rogaret quis esset pulcherrimus, sic exciperemus, vt responderemus eum qui verè vir est esse pulcherrimum, nempe designantes nomine illius rei quam ille peruersissimo mentis errore appetit, rem maximè experendam. Sic tenemus sententiam responsionis Christi, *vestra vera dignitas in hoc sita est, vt quam maximè demissè de se vnusquisque vestrum sentiat.* Decimum tertium argumentum. *Nisi esset in regno cælorum imparitas gloria studium bonorum operum in teperceret.* Responsio facilis est, quos nec amor in Deum, nec spes vitæ beatæ, nec

Obiectio
circa
Christi
parabolas.

ii. Argu-
mentum.

Resp:
1.

2.

12.

Resp:
1.

2.

simili illud
stratur.

13.

inferorum horror à malo potest abstergere, eos suos præcipuè cuiusdam dignitatis in cælo non alliciet. Ut hoc interim taceamus, vix fieri posse ut hac spe nitentibus ad metam vocationis nostræ non obrepant cogitationes abhorrentes ab illa sinceritate amoris quem Deo debemus. Decimum quartum argumentum. *Aut in cælo magnam fore confusionem si omnes præditi sint eadem gloria, abhorre autem à pulchritudine æqualitatem, ut videre est in ordine qui nullus est ubi paritas est.* Resp. primò, In quo tandem cerneretur ista inæqualitas, nam in cognitione Dei? num in amore Dei? vix concedent hætenus nos fore impares, nam qui in amore pares sunt, eos necesse est pari præditos esse cognitione rei amari. Ergo superest ut sit ista imparitas in corpore, et non videntur ista convenire, ut qui eadem animi dignitate præditi sunt tamen dispares sint ea dignitate quæ elucet in corpore, quæ dignitatis animæ emphasis est duntaxat. Secundò Resp. Ordinem non esse in disparibus semper, sed in distinctis, ut in sancta Trinitate summa est æqualitas & paritas. Ergo ratio ordinis non est à disparitate, sed à distinctione, nihil autem vetat quominus par gloria dissimilis tamen sit, ut videmus in pulchritudine corporea, duo corpora pari pulchritudine & dissimili tamen, prædita. Decimum quintum. *Non sunt omnes pii præditi eadem sanctitate, usdem donis in hac vita: Itaque necesse est, ut ne violeetur proportio, ut eadem sit conditio piorum in vita futura.* Resp. Distinctionem quæ est inter pios in hac vita, vel esse ex peccati reliquiis quæ in vita futura nullæ erunt, vel ex vitæ usu, quæ exigat ut sint alij qui doceant, alij qui doceantur, alij qui imperent, alij qui pareant, quorum neutrum potest habere locum in vita futura. Ultimam argumentum. *Omnes Patres fuerunt in hac sententia. Quod animus non est refellere, non enim disputamus quis sit status in vita futura, sed an ex Scriptura demonstrari possit, aut rationibus firmis, dissimilem aut disparem fore gloriam.*

Negatiuz
partis ar-
gumenta.

1.

Ostendimus non posse demonstrari ex Scriptura imparitatem filiorum Dei in cælis, sequitur ut proferamus ea argumenta quibus videtur probari posse parem fore dignitatem electorum in cælo, quorum primum hoc est. *Deus* (inquit Apostolus) *erit omnia in omnibus* post resurrectionem carnis: Ergo Deus erit æqualiter in omnibus, nihil enim magis dici potest quàm ut sit omnia in singulis. Sed respondent, Deum quidem fore in singulis omnia, attamen pro singulorum modulo, & hic adhibent quod est in Scholis vulgarissimum, *omne receptum recipi ad modum recipientis.* Itaque quamquam sol marmor & adamantem ferat pariter, attamen non pari modo admittitur in marmore & adamaute lux Solis. Afferunt etiam simile, nam vasa quæ non sunt eiusdem mensuræ, tamen si in mare demittantur implentur ex æquo. Sed neque axioma illud, quod celeberrimum est, videtur commodè hic adhiberi, nam omnes electi naturâ pares sunt: quare si feriantur illo sole ex æquo, necesse est ut ex æquo eius lumen admittant. Itaque electorum alius in hac parte non est instar marmoris, alter instar adamantis, nam marmor & adamas sunt res naturâ distinctæ, itaque non mirum si vna & eadem causa non producat in iis eundem effectum. Simile autem hoc vasculorum est prorsus dissimile in hoc argumento, & quidem in eo in quo con-

Resp.

sistit eius vis: sumus enim omnes vacui gloriâ Dei, & naturâ omnes eiusdem mensuræ: quare non est par ratio vasculorum quorum alia aliis minora sunt, & filiorum Dei qui natura pares sunt. Itaque vix est quod quis possit respondere ad hoc argumentum. Secundum argumentum hoc est, Dominus noster Iesus Christus cap. 13. Euang. secundum Matthæum, quo loco dicit de gloria cælesti, afferit fore *ut iusti fulgeant instar solis.* Unde primò necessariò concludatur, locum illum qui citatur vulgò ex 12. Dan. non exponi commodè si trahatur ad asserendam imparitatem gloriæ, quia splendor Solis summus est: Itaque si omnes iusti splendebunt instar Solis, erunt præditi pari dignitate & gloriâ, alioqui dixisset Dominus fore ut alij sint instar Solis, alij instar Lunæ. Tertium argumentum adduci potest ex Justificatione. Omnes ex æquo iustificamur, at Glorificatio est effectum Justificationis. Itaque Apost. cap. 8. ad Rom. à Justificatione ad Glorificationem continuò progreditur. Cum ergo nulla sit imparitas in iustificatione, consequens videtur nullam fore in glorificatione nisi quis vitam æternam velit quidem acceptam ferre iustificationem, gradum verò in vita æterna sanctitatis & donis in hac vita, quod est abiuratum. Quartum argumentum, Christus effudit sanguinem pro omnibus nullo discrimine, & sancti etiam Martyres in cælis (ut est 7. Apoc.) incedunt induci atque thronis, sed quæ ab ædinem illam contraxerunt ex sanguine Christi.

2. Argum.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Quantum argumentum dicitur à titulo filiorum Dei in Scriptura, quomodo sunt filij eo modo sunt hæredes, at sunt omnes pariter filij, Itaque & omnes pariter sunt hæredes. Sed respondeat aliquis illud non sequi. Verùm urgeo filios Dei in hoc distingui à filiis hominum, quod inter hominum filios omnes non sint æquè parentibus chari, tum quod vnus duntaxat est qui dicitur primogenitus. At hi. omnes filij Dei (excepto Christo) eo inter se pares sunt quod sunt omnes primogeniti. Itaque eo titulo insigniuntur ab Apostolo c. 12. ad Heb. *Accessisti ad conuentum primogenitorum qui conscripti sunt in cælis.* Sextum argumentum. Omnes electos Deus fecit Reges & Sacerdotes Apoc. 1. Itaque æquales, nam regia dignitas summæ dignitatis symbolum est. Summæ autem dignitatis nulli sunt gradus. Septimum argumentum. Paulus 2. Tim. cap. 4. ait coronam iustitiæ sibi reseruari, cum tamen eandem coronam sibi communem esse dicat cum iis omnibus qui amant apparitionem Christi, ubi consilium eius est ostendere se eiusdem dignitatis fore cum reliquis fidelibus participem. Octauum argumentum. Omnes filij Dei erunt æquè sancti in cælis, ergo erunt pari præditi gloriâ; Gloria enim sanctitatem sequitur ut sanctitatis *est in omnia*: nam quod Dominus noster cum esset sanctissimus miser erat in terris, hoc factum est ex Oeconomia. At verò iam in cælis excellit gloriâ supra reliquos, ut est sanctissimus ob vnionem hypostaticam. Nonum argumentum. Videbimus Christum sicuti est; Itaque par erit gloria, nam eorum qui vident Deum sicuti est hæc est conditio ut pariter Deum videant. Non est eadem conditio eorum qui Deum vident in ænigmate, quomodo Deus videtur in hac vita, nam videre Deum sicuti est, est videre eum quantum videri potest. Atqui Deus ab iis qui natura sunt eiusdem

eo peccat quod eius animus sic auertatur à vero scopo, vnde oriuntur schismata, contentiones, aut certè (vt hic minimum peccetur) remittitur studium veræ pietatis. At scandalum *animi* secundi generis eiusmodi est vt cui objectum est peccet per imitationem. Error autem qui in omni scandalo est aliquando proficiscitur ex illius vitio cui scandalum objectum est, hoc est, qui offenditur efficit vt quod in se non est scandalum, id ei scandalum fuerit: hoc solet dici vulgò scandalum *acceptum*: Ita Christus crucifixus Judæis scandalum est, nempe propter errorem, cum enim Judæi credant Messiam regem esse terrenum, non cœlestem, non potuerunt non offendi cruce Christi: sic quod vera religio exigit animi puritatem, minimè sollicita de rebus externis, item quod caret omni pompâ, hoc carnalibus hominibus, etiam non planè impiis & prophanis, scandalum est, nempe sentiunt de Deo carnaliter: itaque non potest iis videri cultus legitimus qui alienus est ab hoc sensu carnali, nempe Deum tum demum ritè coli existimant, cum colitur vt coli solent homines. Interdum hic error est à culpa illius qui objecit scandalum: idque multis modis, vt si quis hortando induxit in errorem, cum esset vel magna præditi autoritatè, vel magno ingenio, vel magna eloquentia, is scandalum objecisse dicitur, decepit enim imperitos & illaqueauit; vel etiam hoc fit peccando in moribus, in vita, nam exemplo suo minus malos illexit in peccatum, improbos confirmauit: vel id fit dum quis abutitur libertate sua quæ parata est per Christum; atque hoc est illud scandalum de quo Apostolus toties & tam multis disputauit. Obseruandum autem est huius generis scandalum non esse in se peccatum, sed peccatum est ob animum objicientis scandalum; Etenim vesci carne aut non vesci in se *id est peccatum* est: attamen peccatum est nisi quis animo Christiano vescatur aut absterneat carne. Animus autem Christianus est, qui non modò non odit proximum, sed amat etiam, qui simpliciter non amat is negligit, non contemnit, qui odit, etiam contemnit. Itaque hac ratione duobus modis scandalum objicitur, vel cum superbe (vt insultemus minus peritis & infirmioribus) vtimur libertate nostra, vt si quis præsentem hominem cætero qui bono viro, sed minus affueto libertati Christianæ, vt eius simplicitatem irrideat & traducat, faciat ea à quibus abhorret, vel etiam si non quidem hoc animo, sed tamen ita negligenter vtatur libertate sua vt sit lata culpa. Nam qui amant solliciti sunt, etiam timent ea quæ sunt tuta in se. Itaque Paulus sæpè hoc in Epistolis inculcat, vt rationem infirmorum habeamus, *Quis* (inquit) *infirmus est quin ego infirmus sim, quis offenditur quin ego offendar?* Quo loco Apostolus semetipsum veluti constituit infirmorum loco, aded vt si illi offendant pedem duntaxat, aut cadant etiam sine pernicie, tamen se uri & cruciari grauissimè, & suis humeris onera illorum sustinere se existimet. Porro id non semper eo modo fit quo sensu vulgò scandalum accipitur, vt gignatur dolor aut indignatio, sed vel præcipuè quum exemplo aliquis prouocatur ad ea sine fide faciendâ quæ alij ex fide possint facere. Itaque Apostolus sub finem capitis 14. ad Rom. & cap. 8. 1. ad Corinthios, monet sedulo eos qui præditi sunt cognitione, & sciunt quid liceat, quid non liceat, vt habeant sibi fidem

suam, non vtantur ea in fraudem fratrum infirmiorum.

Porro & ad hunc mundum scandalum distinguere potest, vt sit scandalum in se seu lapsus sequatur, seu non sequatur, & scandalum quod scandalum est idèd quia lapsus sequutus est. Nam & piis objiciuntur scandala, cum tamen non semper labantur, impiis autem sine lapsu nullum ferè objicitur scandalum. Sic scandalum objectum Israelitis, à Balaco, authore Bileamo, nullus Phineæ lapsus secutus est, at impiorum tamen Israelitarum & hypocritarum ruina secuta est. Το φιλόλογον in Petro scandalum fuit quod Petrus Christo objecit, attamen Christus non impegit in hoc scandalum, non est euersus, at id ipsum τὸ φιλόλογον cum Petro objicitur (quamquam is non fuit impius, sed infirmus) Petrum deiecit & affligit solo. Scandalum verò quod lapsus sequitur duplex est, vel enim res est in se necessaria, vel res in se legitima quidem, attamen non necessaria (vt cum vnus Deus inuocatur id scandalum est, & argumentum impietatis apud eos qui existimant etiam creaturam inuocandam esse, vnde sic vt blasphemant hanc nacti occasionem, & calumniantur deditos cultui vnus Dei) vel est res legitima, non tamen necessaria, ut cum Christianus vtitur sua libertate in iis rebus in quorum vsu nullum est peccatum: & hoc scandalo tum impij, tum infirmi fratres offendunt. Scandalum quod oritur ex rebus per se bonis & necessariis non licet euitare, quia non est faciendum malum vt eueniat bonum: Bonum enim est expetendum quatenus bonum est, non expetitur autem quatenus bonum est, si malum simul expetitur; nam qui expetit bonum abhorret à malo; qui autem abhorret à malo quæ malum est, is nullo malo, quodcunque sit, potest allici. Jam verò nullæ sunt res planè necessariae præter eas quæ sunt in se bonæ, atque eiusmodi vt nisi voluntas illa expetat à suo vero & proprio objecto aberret. Itaque vt maximè tumultuetur mundus, tamen omnia, etiam extrema quæque, subeunda sunt vt stet illibata Dei gloria. At rerum legitimarum, sed non necessariarum, dispar est ratio, nam si ex earum vsu, propter externas circumstantias, aliquid decedit gloriæ Dei aut paci Ecclesiæ, aut Reipublicæ, absterneendum est illis. Non enim Deus indulget libertatem vllam contra gloriam suam, contra quietem & tranquillitatem societatis humanæ cuius est studiofissimus. Verbi gratia, licet Christiano, cum illi res est cum Christiano, multa docere quæ vera sunt, attamen quia inde infirmus acciperet fortasse occasionem scandali, non debet statim ea docere.

Sed hic tamen modus est seruandus, vt respectum habeamus quid faciat ad promouendam Dei gloriam & publicam tranquillitatem conseruandam. Ita autem modus tenebitur, si meminerimus id nihil facere ad promouendam Dei gloriam, sine quo puritas Religionis Christianæ, in iis quæ necessaria sunt ad salutem, conseruari potest. Item, si hætenus absterneamus vsu libertatis à Christo nobis partæ, vt ne foueamus in hominum animis eam opinionem, quæ si foueatur necesse est existiment nobis hanc libertatem non esse partam in Christo. Itaque, aliud est profiteri modestè quid sentias priuatim, aliud id ipsum publicè docere, cum nempe de rebus

Scandalum acceptum.

Scandalum datum, quod est multiplex.

1.

2.

3.

& istud rursum est duplex.

1.

2.

Scandalum aliud est in se, aliud ratio ne eueniat.

& hoc rursum duplex.

1.

2.

prius non est euitandum.

posterius est vitandum.

sed cum cautione quadruplici.

1.

2.

agimus

aginus non necessariis ad salutem. Vnde deprehendere possumus qui sint schismatici, qui minus, non enim schismaticus eo agnoscitur quod fouet peruersum dogma, immò contingit aliquando vt sententia schismatici hominis verissima sit, tamen quia eam neque loco, neque tempore, nullaque necessitate vrget, schismaticus est, & scandalum obicit Dei populo. Cùm enim non agatur salus Ecclesiæ, ostendit se non adductum studio gloriæ Christi, sed suæ potius existimationis, Ecclesiam turbasse. Item, & hinc carnalium hominum ingenium deprehenditur, qui libertate Christiana abutuntur, non vt testentur quantum beneficium nobis sit partum per Christum, sed vt sibi iudulgeant, aliquando etiam vt fratribus insultent. At tamen si quis sit pertinax, & modestiam istam Christiani hominis rapiat in argumentum imminuendæ libertatis Christianæ, sanè tum nobis vtendum est libertate nostra: vt idem Paulus Timotheum circuncidit, Titum non passus est circuncidi: Idem Paulus Petro restitit in os ob rerum adiaphorum vsum, & idem proficitur sese fecisse omnibus omnia, nempe habuit personarum rationem. Sic colimus vnionem cum iis qui diuersum sentiunt à nobis de Religione, quos nempe non existimamus esse pertinaces, sed idèd errare quod nondum constituta sit ob eorum oculos, veluti in edito & aperto loco, veritas. At si qui sunt qui veritatem viderunt, qui eam hauserunt oculis, iidemque foueant partes & studia, cum iis pacem non colimus. Itaque hoc vt caput concludatur, habenda hic est ratio non rerum, sed personarum, cauendumque ne vbi eadem res locum habet, idem putemus nobis licere. Sic aliter agendum erit cum Turca & Indæo, aliter cum homine Christiano qui ad Turcas defecerit, aliter cum eo qui natus est in Romana Ecclesia, & veræ Religionis planè ignarus est, aliter cum eo qui edoctus veritatem tamen pertinax est. Quem admodum satis ostendit in rebus secularibus humana prudentia, vt, verbi gratia, cùm agitur de salute corporis si iatruum dispicere solet quando lenibus, quando item asperis remediis vtendum est, nam quum malum est vehemens adhiberi iubet remedium vehemens, cùm autem spes aliqua luculentior sese ostendit, lenius agendum præscribit.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Sed, quandoquidem locus id exigit, dispute-mus etiam paucis de Libertate Christiana, in qua tota nostra beatitudo sita est, & qua vna differimus (si Christiani sumus) à reliquis hominibus. Est autem libertas Christiana *immunitas à seruitute spirituali*: Ea verò vel est inchoata, vel plena & absoluta omnibus numeris, inchoata in hac vita, absoluta post beatam resurrectionem. Est porò seruitus spiritualis vel animi seruitus, vel animi seruitutem secuta corporis seruitus. Hæc non aboletur penitus in hac vita, immò verò seruitus ista tam corporis quam animi in hac vita triplex est, vel est enim *naturalis*, vel est *politica*, vel est *conscientia*. Naturalis seruitus animi est ignorantia & imbecillitas, quæ tamen caret peccato; Non enim (inquit Paulus) *multi estis sapientes, nec multi fortes*. Immo verò (quod magis miserum est) nulli crebrius gemunt & suspirant quàm pij, quibus in gemitibus tantum abest vt sit vllam

peccatum, vt iis Deus deleatur, certè etiam in Christo locum habuerunt, attamen hæc magna animi seruitus est qua pij in hac vita non planè liberantur, nempe ob peccati reliquias, in Christo verò eadem illa ignorantia & angores animi locum habuerunt, quia missus fuit ad expiandum peccatum. Atque ita peccatum vel est *αφορμη*, vel est causa imbecillitatis & doloris in animo. Seruitus naturalis corporis est morbus & quicquid ad morbum pertinet, denique mors, vnde Christus in hac vita neminem liberauit, tantum effecit per mortem & resurrectionem suam, vt quod natura sua iudiciaria pœna est, id sit castigatio paterna, inter quæ discrimen est longè maximum, cùm pœna iudiciaria ab odio, paterna castigatio ab amore proficiatur: quo sensu, quaque mente Deus Dauidi pollicetur fore (erat autem Dauid Christi typus) *vt si liberi eius peccent (intelligatur autem locus typicè) eos castigaturus sit castigatione humana, non eos penitus deleturus*. Ad quem locum Apostolus respexit cap. 10. 1. Cor. *Tentatio (inquit) vos non cepi nisi humana, Deus autem fidelis est, qui vos non patietur tentari supra vires vestras, sed vnà cum tentatione dabit exitum*.

Dictum est quæ sit seruitus naturalis tum animi tum corporis: ab ea seruitute non reddimur immunes in hac vita, tantum effecit Christus per mortem & resurrectionem suam (cuius vis per Spiritum Sanctum excitat nos ad patientiam & gaudium) vt illa mala quæcunque sint tolerantur. Sequitur seruitus *politica* quæ triplex est, vel est enim *ciuilis*, vel est *filialis*, vel est illa quæ propriè *seruilis* est & dicitur. *Ciuilis* est ea qua ciues subditi sunt Magistratui, *filialis* qua liberi parentibus (huc etiam referatur obedientia quam vxor debet viro) *Seruilis* est propriè seruatorum eorum qui omnia debent heris suis. Sed nec hac Christus seruitute nos liberauit in hac vita, gratia enim eius neque cum natura pugnat, neque cum iure humano (itaque insignem illi Christo & Religioni Christianæ faciunt iniuriam, qui prætexentes libertatem Christianam detrectant obedire dominis suis secundum carnem, contra disertum Dei verbum) sed tamen effecit Christus vt sponte non coactè hanc seruitutem seruiamus, vt hac in parte non serui, sed liberi simus.

Tertia seruitutis species est seruitus *Conscientia*: ea autem in hoc primo sita est, quod natura nemo est qui ausit in Deo fiduciam collocare, facit enim peccati conscientia vt sola Dei mentione mens humana terreatur: hæc seruitus appellatur *metus mortis*, non corporeæ tantum, sed multò magis æternæ. Ab hac seruitute Christus nos facit immunes in hac vita, immò hæc immunitas est sola beatitudo nostra, quòd licet malè nobis simus conscij, tamen audemus Deo nos committere cum certa salutis spe. Apostolus hanc libertatem appellat *μὴννησιαν*, & Spiritus Dei hinc dicitur *spiritus libertatis*, (Vbi inquit Apostolus 2. Cor. 3. 17. *est Spiritus Domini illic libertas est*) & *spiritus adoptionis*, quia quantumuis Lex sit minax, tamen hic Spiritus facit vt Deum Patrem inuocemus: nempe constituit nobis ob oculos gloriam Dei in facie Christi crucifixi, excitati à mortuis, sedentis ad dextram Patris, & intercedentis pro nobis, vnde oritur fiducia inenarrabilis, deinde gaudium &

vel corporis

Quomodo ista Christus nos liberat.

2° Politica seruitus triplex.

ab hac nos non liberauit Christus.

3° Seruitus Conscientia quintuplex.

1. à qua Christus nos liberat.

Seruitus spiritualis.

triplex
1. Naturalis, quæ est, vel Anim.

pax conscientiae quæ superat omnem intellectum.

2. Secundò conscientiae seruitus in hoc cernitur, quod nemo est qui naturam non indulgeat libidini animi sui, Deo neglecto; aut si excitatus somno peccati cogitet de Deo, non nisi vel inhians mercedi tanquam prædæ, vel metu pœnæ compulsus Deo seruit. Hæc est illa seruitus quam Apostolus cap. 7. ad Rom. & cap. 4. Epist. ad Galat descripsit. Alij enim sic viuunt ac si nulla Lex esset, & nullo numine res humanæ regerentur: alij ducuntur quadam Religione, sed quicquid faciunt id faciunt coacti, aut saltem tanquam mercenarij, vt sunt Pontificij, qui nunquam meminerunt bonorum operum, quin simul meminerint meritorum. Hac seruitute nos Christus liberauit, nam *Spiritus uita* (inquit Apostolus Rom. 8.2.) *qui est in Christo liberauit me a lege mortis & peccati. Legem autem mortis* vocat Apostolus eam quam superiori capite vocauit *legem membrorum, repugnantem legi mentis*. Itaque qui Christi sunt hætenus filij sunt, hoc est seruiunt Deo non vt mercenarij, sed vt filij obsequuntur Patri. Hoc autem facit Christus per Spiritum, dum constituit nobis ob oculos horrorem peccati, iram Dei, & continuò Dei amorem in Christo, & spem certissimam beatæ uitæ. Qui sic affecti sunt, quatenus sic afficiuntur, non possunt sibi indulgere, neque Deo parere coacti, immò Dei mandatis nihil illis suauius est: quam voluptatem animi puram & sinceram non semel descripsit Propheta Dauid. Sed tamen in hac uita nemo est qui plenè hanc libertatem consecutus sit, inchoata in terris & prouecta absoluenda est in cælo. Itaque (inquit Paulus Galat. 5. 17.) *caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem*, ita tamen vt partes Spiritus potiores sint. Nec enim Dauid sæpè commisit adulterium, aut Petrus sæpè Christum abnegauit.

3. Tertio, & in hoc cernitur seruitus conscientiae, quod cultus Dei, vel certis quibusdam ceremonijs alligatur etiam ex Dei præscripto, vel certis quibusdam personis, vel certis quibusdam temporibus, vel certis quibusdam locis, vel certarum rerum, quæ per se neque bonæ sunt, neque malæ, vsu vel abstinentiâ. Etiam hac seruitute nos Christus liberauit, & quidem penitus etiam in hac uita, erant enim omnia hæc à Deo instituta eo tempore quo nondum miserat in corda suorum Spiritum adoptionis, eâ mensurâ & copiâ quâ missus est Euangelio iam exhibitio, nam constringenda erat hac ratione carnis licentia, ne lasciuirent homines, & nouos cultus sibi excogitarent (quod fecerunt gentes) quum nondum Dei populus adeptus esset plenitudinem gratiæ Spiritus Sancti, cuius effusio differrebat ad tempora Noui Testamenti: sed hæc seruitus populo Israelitico peculiaris fuit, eratque pars seruitutis legalis, pertinebat ad iugum legis. Quarto, pars etiam seruitutis conscientiae non contemnenda est, quod promissiones gratiæ lege obumbrabantur, prætendebatur enim iis Lex ueluti uelum, vsque aded vt ita uelata non potuerint cerni nisi obscure, & ueluti sub luce malignâ. Huius rei typus erat Moses uelatus, nam splendebat quidem eius uultus (qui splendor Gratiae & Misericordiae Dei symbolum erat) sed huic splendori Moses uelum prætendit, quod esset tantus vt eius aspectum populus Israelis ferre

non posset. Nostra conditio alia est, nos enim asserti in libertatem plenam filiorum Dei, contemplantur uelut reuerta facie gloriam Dei in Christo. Hæc sunt duæ partes seruitutis Legalis, quæ seruitute etiam filij Dei premebantur ante exhibitum Messiam. Itaque licet essent hæredes, hætenus tamen nihilo differabant à seruis, Gal. 4.1. Denique seruitus conscientiae in hoc sita est, quod omnia nos terrent, nisi quod rebus prosperis efferimur supra modum. Et hac nos Christus liberauit, proposita nobis ob oculos certissima spe (vt vt miseri simus in hac uita) beatæ immortalitatis, cum ipse in sanguine suo uiam nobis in cœlum patefecerit, non exemplo tantum (quæ consolatio fuisset admodum frigida & ieiuna) sed satisfactione, quam ratam esse apud Deum restata est eius resurrectio à mortuis.

Sed libertas ista filiorum Dei, quæ *ἐλευθερία* dicitur *libertas & redemptio*, non est plena & perfecta in hac uita. Ea uero est uindictio animi & corporis ab omni, non modò miseria peccato contracta, sed etiam imperfectione quæ naturæ essentialis est, vt inconstantia & mutabilitate: nam natura & immutabilitas pugnant, vt desinamus quærere cur Deus labilem hominem condiderit, hoc enim est quærere cur homini indiderit naturam. Ea duos habet gradus, quorum prior mortem statim consequitur, cum piorum animæ requiescunt à laboribus suis, nec id tantum (nam & corpus quiescit, mors enim piorum nihil aliud est quàm somnus, vt testatur Scriptura) sed fruuntur etiam gloriâ, quantam anima à corpore seiuncta capere potest. Secundus gradus est summus, glorificatio nimirum totius hominis: cuius *ἀνάστασις* est mundi renouatio. Nam cum homo ut pars uniuersi, quemadmodum Deo uisum est animam quidem præcipuè, sed tamen corpus etiam gloriæ suæ facere particeps, ita etiam eidem sapientiæ uisum est filios quidem suos ornare gloriâ, sed & uocare in communionem huius gloriæ (quatenus id conuenit) *καὶ οὐ τὸ κτίον*, hoc est, *καὶ τὸν* Uniuersum. Eoque magis quod Uniuersum ob peccatum hominis redditum est obnoxium uanitati, quo factum est vt deletio hominis peccato huius rei testimonium extare uoluerit Dominus in, restitutione Uniuersi: cuius restorationis quæ sit ratio tam est absurdum quærere extra Scripturam, quàm uelle curiosius rimari quæ sit ratio nostræ resurrectionis. Itaque nobis cauendum est, ne contra Scripturas cum iis sentiamus qui uniuersum hoc docent redactum iri in nihilum: (quem errorem tamen quis errare potest citra dispendium salutis) iisdem enim argumentis adducti pedibus illi in hanc sententiam iuerunt quibus freti hæretici ueteres & recentiores impugnarunt resurrectionem mortuorum.

DE NECESSITATE SCANDALORVM.

D istum est quid sit scandalum, & quia locus id poscete uidebatur indicaui obiter quid sit, & in quo consistat libertas Christiana: sequitur igitur vt pro instituti ratione disputemus quæ sit scandali necessitas. Est uero illa quæstio ardua in primis, quæ aded multorum non è uulgo solum, sed magni nominis in Ecclesia uitorum ingenia torfit. Nam dum uoluerunt iustitiam Dei exigentis seuerè pœnas ab authoribus scandalorum à

hec à Christo sublata est.

5. in terroribus sita. aqua Christus nos etiam liberauit.

sed non plenè in hac uita.

1. eius gradus.

2.

Mundus in integrum restituentus est.

De necessitate Scandalorum.

1. Sententia, eorum scilicet.

rum à

ea etiam non liberauit Christus.

sed non plenè in hac uita.

In Ceremoniis sita.

hanc sustulit Christus.

4. Velum Legis.

constituendum esse id (ob quod miseri homines tam graui supplicio afficiuntur) eiusmodi esse vt nulla necessitate ad id patrandum (quicquid tandem fuerit) inducti fuerint: cum ista pugnare inter se videantur, vt quod peccatum non est, pœnâ expiari debeat; id autem apud eos est pro certo & constituto, peccatum nullum esse quod idem necessarium sit. Itaque cum sint isti, de quibus nunc agitur, homines Christiani, qui Christi auctoritatem pro eo ac decet summo se profiteretur habere loco, eius hanc vocem *neesse est scandala venire* (in cuius explicatione iam versamur) benigna interpretatione emolliuerunt, certè id conati sunt. Auctor Glossæ interlinearis in primis *neesse* pro eodem hoc loco accipit, ac si scriptum fuisset *utile*, vt fuerit ista Christi mens ex illius sententia, *utile esse vt scandala eueniant*: nam & sic vulgò loquimur, vt quod admodum expedit id dicamus necessarium: In qua sententia & Chrysostomus est, cuius ad eò auctoritate author illius interpretationis se tuetur. Sed quominus hæc interpretatio locum habere possit obstat Christi consilium in primis, tum etiã verba quibus vsus est, nam intuenti propiùs scopum Christi nulla neque vola neque vestigium (vt dici solet) huius sententiæ occurreret: Non est enim Christi animus hoc loco docere quam afferant utilitatem, sed contrã quàm sint scandala damnosa: quanquàm (ut suo dicitur loco) summã habent utilitatem, non euentura omninò si prorsus haberent nullam. Ea est enim bonitatis Dei & sapientiæ vis & magnitudo, ut nullum malum patiat euenire quod tantum malum sit, ut nullam possit habere rationem boni, immò verò bonum maximum & summum dari potest, & est reuerã, malum nullum est merum & sc̄junctum ab omni bono. Sed hæc non fuit hoc loco Christi mens, itaque hæc interpretatio aliena est vel ob hanc causam quam attulimus, etiamsi nulla alia subesset: Sed & Christi verba huc sentum respõnt, Christus enim dixit exerte, *neesse est vt remant scandala*, vix autem ac ne vix quidem sic loquitur Spiritus quoties agitur de eo quod non est propiè necessarium: Nam quod Apostolus Paulus dixit impositam sibi esse euangelizandi necessitatem, illam intellexit necessitatem quam docendi causa appellemus necessitatem *potestatis*, nempe hoc voluit, non licere sibi non prædicare Euangelium, quæ significatio necessitatis ab hoc loco prorsus est aliena. Sed esto sanè *necessarium* aliquando sit idem quod vehementer utile, tamen huic loco tam diluta significantissime vocis explicatio non conuenit. Nam Lucas omnem dubitandi ansam sustulit, cum eandem rem narrans *necessarium* per *ἀνεπισημασμένον* (id est) *non contingens non esse* explicauit, ut sit idem hoc loco *ἀνεπισημασμένον* (id est) *non contingens non esse*, quod eodem reddidit (ut notum est) quod *impossibile non esse*. Iam verò (de quo nihil opus est ut moneamus) *impossibile non esse* & *neesse est esse* eadem sunt re, verbis tantum differunt. Verùm enim verò id in primis (ut maximè hæc quæ diximus non essent) animaduertendum est, authores huius interpretationis in id incurrisse quod, ut vitarent hanc interpretationem, commenti sunt: Nam si utile est scandala euenire & bonum est euenire scandala, quod si verum est, quid est quod cuiuspiam aures offendat si audiat *neesse esse* ut quod bonum est eueniat? Quod si respondeant *scandala esse*

non quidem per se bona, attamen per accidens (ut loquimur in Scholis) esse bona; interpretentur igitur sanè hoc loco ita necessitatem scandalorum ut affirmant, aut certè saltem admittant; scandala euenire necessitate quadam, sed per accidens, non autem ea necessitate quã eueniunt illa quæ per se bona sunt; nihil ut opus fuerit ad eò refugere veram & genuinam significationem vocis *necessarii*. Adde quod ea quæ sunt per accidens utilia *neesse* est dirigantur & destinentur à causa superiori ad bonum finem, nam si tantum pendant à causã proximã, per se quidem erunt damnosa, nunquam erit aut esse poterit ut fiat per accidens bona, sed hoc *neesse* est fieri à causa eminentiori moderante atque temperante secundè causæ intemperiem, ut in antidotis videre est quæ constituuntur ex iis quæ per se præsentissima sunt venena, attamen maximè sunt conducibilia, vel ad restituendam vel ad conservandam sanitatem: sed hoc fit vi, consilio, industria causæ superioris res noxias eo ordine, atque ad eum modum componentis, ut id inde oriatur cui illæ aduersæ maximè videbantur.

Hac interpretatione refutatã superest alia profliganda, illa nempe hac priori minus toleranda; qua conceditur scandalorum necessitas in genere, negatur singulorum scandalorum necessitas. Nempe sic aiunt, *neesse* est scandala euenire, at nihil est *neesse* est ut iste, putã Judas, hoc scandalum, putã Christi prodicionem, obijciat. Itaque in eo peccari & quidem liberrimè, quòd iste huius certi scandali auctor sit. Et ut res notior fiat, adhibent illustrationem à simili, nam *neesse* est, inquiunt, ut omne corpus naturale sit in loco, attamen nihil *neesse* est ut corpus naturale sit in hoc aut illo loco. Item (quòd videtur magis facere ad hanc rem.) Contradictionis de futuro contingenti *neesse* est alteram partem esse veram, alteram falsam, attamen nihil *neesse* est ut extra distinctionem sumpta hæc pars vera sit seorsum, aut pars illa falsa seorsum. Etenim eandem rationem esse veritatis quæ est rei ipsius, effecta autem contingentia (qualia sunt futura contingentia) non habere necessariam cum causa sua connexionem, alioqui fore nulla ut sit differentia inter illa quæ necessariò, & illa quæ contingenter tantum euentura sunt. Sed nec authores istius interpretationis videntur attigisse scopum ad quem maximè collimarunt, hoc enim, voluerunt efficere, ut ne peccatum videretur necessarium: concesserunt autem peccatum in genere necessarium esse. Iam verò quæ in genere necessaria sunt (si quidem necessarium pugnat cum natura peccati) ea si fiant non habebunt peccati rationem, nam quod in genere malum est, illud in singulis malum esse *neesse* est. Quis autem ad eò stupet, ut vel peccatum in genere malum esse, vel quod generi conuenit in diuiduis conuenire neget? ea enim quæ *neesse* est esse in genere, si mala sint, etiam *neesse* est mala sint in specie & in singulis. Nam quod etiam pueri norunt, genus non est nisi in specie & in diuiduo, itidem quòd ut fiat in genere malum non est, illud, si quando sit, malum esse non potest ob eandem causam. Itaque si *scandala esse* in genere non est malum, nec ut sint in specie & in diuiduo malum erit. Non autem in genere malum erit *scandala esse*, si quicquid necessarium est id ipsum malum non est, quod asserunt authores

Ref. 1.

2.

2. Sententia.

illustratur simili.

confirmatur exemplo.

Reficitur.

qui Necessitate interpretantur.

Ref. 1.

2.

3.

4.

Except.

secundæ interpretationis. Itaque necesse est, cum concedatur necesse esse ut sint scandala in genere, fateantur id ipsum non esse malum, vnde sequitur quod conclusimus, nec in specie, nec in individuo scandala mala esse. Id ipsum liquebit si exempla quibus usi sunt expendamus. Verbi gratia, necesse est corpus naturale esse in aliquo loco, Ergo cum est in loco nihil accidit quod pugnet cum eius natura. Item, nullum in eo peccatum erit: quid ita? quia si necesse est corpus esse in aliquo loco, quando est in hoc aut in illo loco, nihil corpori accidit quod potuit evitari, est enim in hoc aut illo loco secundum propensionem illam qua tendit ad locum, & gaudet loco: non enim quodlibet corpus quemlibet locum appetit, sed certum quendam, nec potest natura corporis ferre, ut se habeat indifferenter ad locum: immò hoc pugnat cum natura corporis. Itaque nec leuia deorsum, neque graua sursum tendunt, & quæ sunt graua non tendunt ad quemlibet locum inferiorem, sed ad eum qui est è regione, ut ignis qui est in nostro hemispherio non tendit ad superiorem locum qui est in hemispherio opposito, sed ad locum nostri hemispherij qui oppositus est ei loco vnde mouetur: Eadem quietis in loco ratio est. Itaque hoc exemplum nihil facit ad rem quam volunt ostendere, asserunt enim liberum arbitrium esse potètiã ad vtrumlibet, rem autem demonstrant similitudine ducta à rebus Physicis, quarum potentia ad vnã oppositorum determinata est & definita. Speciosius est exemplum ductum à necessitate veritatis illius contradictionis quæ est de futuris contingentibus. Sed & alienum est hoc exemplum, nam futurorum contingentium ea ratio est ut possint esse vel non esse, non est ea scandalorum ratio ut possint esse vel non esse. Nec Christus dixit, *necesse esse aut vt scandala sint, aut vt non sint*, quemadmodum olim vates Tiresias, *aut erit quod dixi, aut non erit*, sed Christus aperte dixit, *Necesse est vt scandala sint.* Jam verò repetamus quod dictum est, genera rerum non existare nisi in indiuiduis. Itaque Christus hoc voluit, necesse esse ut certa quædam scandala sint, ut cum dicit de Juda, *Quidam sunt è vobis qui non credunt*, quod Euangelista sic interpretatur, *Non erat exim qui esset ipsum traditurus: Et, Filius hominis abn sicuti scriptum est de eo, va autem homini illi per quem tradetur filius hominis.* Denique hæc interpretatio maximam partem prouidentie Dei tollit è medio, nam si ratio habeatur causarum secundarum (qua ratione scandala peccata sunt) multò plura sunt in mundo mala quàm bona, plures enim sunt mali quàm boni, immò bonorum virtus imperfecta est: Itaque Deo detrahenda esset huius sapientie, potentie & bonitatis in gubernatione mundi, nisi scandala essent definita & certa, & quoad auctores, & quoad locum, & quoad tempus, & quoad eos quibus obijciuntur scandala. Itaque (vti post modum fusiùs docebimus) non esset vnde pij agnoscerent se castigari à Deo, quum illis res est cum impiis hominibus qui ipsis scandala obijciunt nec esset argumentum diuinæ prouidentie cum impij sese inuidè evertunt, idque obiectis inuicem scandalis (nam non modò impij pijs obijciunt scandala, sed & sibi inuicem impij ea obijciunt) in quo deprædicatur Dei sapientia, ut cum Deus Madianitas inter se commisit, Judic. 7.

Quid igitur fieri ne potest ut idem necessa-

rium sit & peccatum? Certè necessitas videtur pugnare cum peccati ratione, non est enim peccatum quod non sit idem spontaneum, nec spontaneum esse videtur quod necessarium est. Sed necessarium non dicitur vno modo, est enim necessarium quoddam quod *violentum* est, idque vel à consilio (ut si quis per contumeliam impulsus alium deiecerit, ista vis quidè est si respicias eum qui deiecit, at ista vis à consilio est si impellentem respicias, modò is sit qui eo animo impulerit ut impulsu deiceret eum qui deiectus est) vel etiam à casu, cum hoc nullo impellentis consilio factum est, ut cum pater lapsus vnicum filium sibi carissimum oppressit: vtrobiq; necessitas fuit, & quidem violenta, hic à casu, illic à consilio profecta (cum *casum* dicimus respicimus causam secundam, nam si rationem habeamus primæ causæ, cum sit Prouidentia, eaque non vniuersalis tantum, quod est imperfectio, sed particularis, nullus casui locus est, ne in rebus quidem iis quæ iudicio nostro, cum mens non affargit altius, fortuitæ videntur.) In his quæ sunt eiusmodi nulla est peccati ratio: cuius rei ratio est in promptu, nam qui aliquid agit per vim vel patitur, Physicè agere vel pati videtur, in iis autem quæ Physicè sunt, neque virtus, neque vitium, neque laus, neque vituperium locum habere possunt, etenim non agunt sic agentes pro arbitrio, quod principium est actionum Ethicarum. Immodò si volumus propriè loqui, aguntur potius quàm agunt; agunt enim duntaxat secundum inferiorem formam, verbi gratia, formam eam quæ conuenit ipsis quæ corpora sunt, aut eiusmodi aliquid: Vt quum quis oppressit filium, non facit id quæ homo, sed quæ corpore graui prelitus est. Secundò, necessarium est necessitate *natura*, quæ necessitas est veluti radix prioris illius necessitatis, ut cum graua tendunt deorsum, leuia autem sursum. Quæ sunt ad hunc modum necessaria rationem peccati nõ habent, etenim quæ sunt eiusmodi non pendent (si causæ proximæ rationem habeas) à iudicio & ratione. Proficiscuntur quidem ab appetitu, nam omnis motus in linea recta est ab appetitu, sed *innato*, ut loquuntur Scholastici, non autem ab appetitu *elicito*, cui locus esse nõ potest in iis quæ sensu & ratione; hoc est, omni cognitione destituta sunt, nam omnis cognitio vel est à sensu, vel à ratione. Motus autem in circulo etsi non oriatur ab appetitu loci, tamen oritur ab appetitu actionis, quæ à corporibus sine motu proficisci non potest: sed quoniam isti appetitus sunt bruti, & natura hinc sui nescia est, hinc fit ut in istis actionibus virtus aut vitium nõ possit habere locum. Unde fit ut illi sint ridiculi qui dicunt naturam esse sapientè, eam (inquam) quæ se ipsam non nouit: omnis autem laus tribuenda est auctori naturæ, quicquid enim bruto appetitu fertur ad finem, certè illud habet finem constitutum, non constituit sibi finem, non cognouit finem; constituere autem finem, & cognoscere, est sapientis & ordinantis. Tertium genus necessitatis est eius quam licet *animalem* appellare, ut appetitus belluarum, nam vitalem appetitum qui est in plantis accensimus necessitati naturali, quia tam in plantis quàm in lapidibus & lignis deest sensus. In actionibus quæ proficiscuntur ab appetitu animali idèd peccatum non est, quia non facit iste appetitus ut animal, quod eo præditum est, possit statuere de suo fine; non

fallitur species simile de corpore in loco.

quod non est ad rem.

Expenditur exemplum.

de futuris contingentibus.

reijcitur hæc sententia.

Necessarium est multiplex.

1. Violentum à consilio,

à casu.

2. necessitas naturalis, in qua nullum est peccatum.

3. necessitas animalis,

in qua nullum est peccatum.

aliquid noui, estne vt die crastino possit moueri? Itaque (inquiunt) nox consilium dabit, vel enim deseruit ira, vel euanuit lætitia, vel dolor mitigatus est, vel cogitauimus de re magis serid aut aliud quid interuenit, nulla alioqui venisset voluntatis mutatio: adeò verum est, & quidem *καθ' ἑαυτὴν* verum, postea causa poni, sublata effectum tolli. Sed multis id accidit in hoc argumento quod Pontificiis, qui dum volunt adstruere transubstantiationem omnia Philosphiæ fundamenta conuellunt.

5. *Nulla potentia se ipsam pro-*
pellit in a-
ctum.
Except.
Quintò. Nulla mera potentia semetipsam pro-
pellit in actum, quicquid enim eiusmodi est, id
in actu esse necesse est: voluntas autem (id est, vo-
lendi facultas aut nolendi) mera potentia est, ita-
que se ipsam excitare non potest ad agendum. Si
enim hoc facit, facit hoc per aliquem actum, at
quod est in mera potentia illud non agit: Itaque
voluntas non potest semetipsam excitare ad volen-
dum, aliunde excitetur (nempe ab eo quod est in
actu) necesse est. Sed dicunt excitationem vo-
luntatis nihil aliud esse quàm ipsam volitionem,
quanquàm sui oblitī sèpius dicant voluntatem
velle quia sic ei libet, quasi diceret parietem esse
album quia albus est, aut voluntatem velle quia
vult. Sed respondemus, voluntatem in mera po-
tentia non velle, pugnant enim ista: Nos autem
quærimus, vnde fit vt quod fuit in mera potentia
iam sit in actu, non potest enim idem eodem
tempore esse in actu & in potentia mera.

6. *Voluntas non se ip-*
sam deter-
minat.
Sextò, aiunt voluntatem esse indeterminatam.
At si ita se res habet, quid eam definit? semperne
vagabitur incerta? certè ipsa sese nunquam de-
terminabit; siquidem (vt illi loquuntur) natu-
ra sua indeterminata est, omnes enim actiones
formarum suarum naturam sequuntur, vt passio-
nes naturam materiæ. Immodò verò & sic vrgen-
tur: Non potest dici quæ sit ista voluntatis se-
metipsam determinantis actio, non est enim vo-
lucio, vt loquuntur, est enim volucio ipse termi-
nus, itaque non est determinatio. Aut si hoc vo-
lunt, voluntatem sese determinare, id est volun-
tatem velle, loquuntur ridiculè: nam quemad-
modum mentis est intelligere, sic voluntatis est
velle, sed veluti dum quærimus cur mens potius
huic quàm illi propositioni assentiatur, ridicu-
lum esset respondere mentem semetipsam deter-
minare, quia mentis est intelligere non enim cum
quærimus vnde fiat vt mens intelligat (fieri enim
non potest vt mens non intelligat) sed quærimus
vnde fiat quod mens huic potius quàm illi pro-
positioni assentiatur: Sic planè cum de voluntate
agitur, non quærimus rationem cur voluntas ve-
lit, repugnant enim ista vt voluntas sit, & non ve-
lit; sed cur hoc potius quàm illud velit. Num di-
cent voluntatem sese determinare? At eiusmodi
velle necesse est præcedere aliam determinatio-
nem, atque ita in infinitum.

7. *Res voli-*
te sunt
causa voli-
tionis.
Septimò, aiunt id quod volumus esse causam
sine qua non volucionis nostræ: nempe hoc volunt,
Cum voluntas sit in eorum numero quæ referun-
tur ad aliud, nulla potest esse volucio nisi sit ali-
quid quod velimus, attamen illud obiectum non
potest esse volucionis nostræ causa, sed voluntas
sui domina facit vt hoc vel illud velimus. Sed
huc dicunt duo absurdissima, quorum prius
hoc est, quod volunt id quod volumus se ha-
bere ad voluntatem vt materia ad actiones quæ

exercerentur in materia; nempe materia non im-
pellit agentem ad agendum. At obiectum vo-
luntatis mouet voluntatem, *trahit enim sua quæ-
que voluptas*; & dictum est non semel, sed centies
reperitum ab Aristotele. *τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἡδύς, τὸ καλὸν*
ἔνεκεν πάσης πύστη ἀπόδοσις. Itaque obiectum vo-
luntatis non te habet impuiciter vt obiectum, sed
vt obiectum mouens & afficiens.

8. *contraria*
sententia
euertitur
præcticus
sylogis-
mus.
Octauò, nisi voluntas necessariò feratur in ob-
iectum sequetur concedi posse maiorem & mino-
rem syllogismi rectè intellectas, attamen posse ne-
gari conclusionem, quod manifestam implicat con-
tradictionem, vt quis mentis suæ compos maio-
rem & minorem rectè intellectas concedat, & ne-
get conclusionem. Quid ita? Nempe quidam est
præcticus syllogismus qui locum habet *ἐν τοῖς πρᾶξι*
πρακτικῶν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι, cuius hæc est propositio,
Quod est honestum, quod est facile, quod est ju-
cundum, quod pertinet maximè ad finem, quod
facit vt simus animo tranquillo, illud volendum
est. At si eiusmodi imaginaria sit voluntatis liber-
tas quam illi fingunt, concessa maiore & minore
hæremus in conclusione. Atque ita illi premun-
tur hoc argumento quo vtuntur aduersus hanc opi-
nionem, nullus esset hortationibus, nullus con-
silio locus, & nullus esset syllogismus Rhetoricus:
quorsum enim syllogismi oratorum nisi ad excitan-
dos auditorum animos? Itaque Herculi Gallico
catenas & vincula tribuerunt quibus homines au-
ribus alligatos captiuos trahebat, quod isti syllo-
gismi non efficerent si se haberent ad voluntatem
merè obiectiue. Immodò non opus esset rationi-
bus, sed res esset merè proponenda, nam rationi-
bus nihil promouetur si rationes habent se me-
rè obiectiue. At rationibus multum promo-
uetur.

9. *Voluntas*
veller sine
vlla ratio-
ne.
Nonò, Sequeretur voluntatem posse aliquid
velle sine vlla ratione: Nempe (ex illorum ten-
tentia) obiectis animo omnibus rationibus ita-
bit, inquiunt, immota in vtramque partem, quod
vix capi potest. Si ita tamen se res habet, seque-
tur voluntatem humanam esse impetum quen-
dam belluinum, hæc verò egregia est libertas quæ
homines belluas facit. Itaque Iurisperiti di-
cunt pueros & insanos carere voluntate, non
agnouerant ergo illi hanc libertatem belluinam
quæ tantopere prædicatur. At, inquiunt, dicitur
vulgò, *stat pro ratione voluntas*: Hoc verò à nullo po-
test dici nisi à Rege aut à stulto. A Rege autem
dicitur hac mente, *nolo vlli mortalium credere ratio-*
nem consiliorum meorum, non autem istâ mente, *nul-*
la est ratio consiliorum meorum, hoc enim esset pa-
lam profiteri stultitiam & imprudentiam. Stulti
autem propriè nullam habent voluntatem, idè
nec *καθ' ἑαυτὴν* habent.

10. *Idem esse*
sapiens &
vir malus.
Decimò, Sequeretur eundem esse sapientem
& virum malum, fierique posse vt qui non erret
mente, is sit vir malus. At hoc falsissimum
est, nam mali iidem sunt stulti quatenus mali
sunt. Hoc non eget probatione; nil enim mag-
is arguit stultitiam quàm temeritas in eligen-
do, iidem autem mali etiam temerarij sunt; ita-
que & stulti.

11. *possemus*
iperare si-
ne gaudio.
Possemus etiam hoc probare argumento du-
cto à natura spei, Spes enim non est quælibet
opinio rei futuræ, sed opinio rei futuræ quæ iudi-
catur esse bona. Si ea esset libertas voluntatis
quam illi asserunt, possemus sperare sine gaudio &
lætitia,

9.
contraria
sententia
euertitur
præcticus
sylogis-
mus.

tolluntur
hortatio-
nes consi-
lia, &c.

9.
Voluntas
veller sine
vlla ratio-
ne.

Obj.

Resp.

10.
Idem esse
sapiens &
vir malus.

11.
possemus
iperare si-
ne gaudio.

læticia, quod eſt manifeſtè absurdum, nam ſpem ſemper ſequitur gaudium, vſque aded vt plerique omnes ſpem in voluntate collocarint (nam certè in intellectu eſt) atque ita, ſi hoc valeret, ſpes & metus coinciderent.

Duodecimò. Ariſtoteles cap. 12. lib. 3. Eth. ait, ἀνοίας τῶν ἐν παρορμησὶ, ἀνοίας τῶν καὶ ὅλες αἰτίας ἢ καὶ ἐν γίνεσθαι, id eſt, ignorantiam qua eſt in intellectu practico; & ignorantiam vniuerſalem cauſam eſſe vitij (eo autem loco vocat ignorantiam vniuerſalem quæ non oritur ex ignorantia facti, ſed ex ignorantia iuris, nam ignorantia facti excuſat, iuris non excuſat: ut ſi quis ignorat Deum eſſe colendum, patrem venerandum, fidem ſeruandam, hæc eſt ignorantia καὶ ὅλες) quod Ariſtoteles non dixiſſet ſi in ea fuiſſet ſententia, voluntatem poſſe obuiſi intellectu παρορμητικῶ. Et cap. 4. eiusdem libri, cùm de malis agit, dicit eos decipi, quia (inquit) ἴδοντ' φαίνεται αὐτῶν ἀγαθόν, ἐχθρῶν. Uſi autem ſumus authoritate Ariſtotelis, ne nouum dogma videremur inuehere in Philoſophiam. Sic lib. 1. Ethicorum definit Bonum quod omnia appetunt. Ergo nihil eorum quæ appetuntur malum videri poſſet. Et Polit. lib. 1. Omnia omnes faciunt propter bonum ſiue verum, ſiue φαυλόμυρον.

Venio iam ad argumenta petita è Theologia. Primum hoc eſt, Scriptura omnes impios vocat ſultos, Ergo intellectum ſequitur voluntas neceſſariò, poſſet enim aliter dari impius qui ſtultus non eſſet. Item Scriptura ait, Euam primum fuiſſe deceptam, deinde Adamum, Ergo voluntas Euæ & Adami ſecuta eſt intellectum. Ergo in omni peccato eſt deceptio, nam ſi in primo peccato fuit deceptio, multò magis in reliquis. Et quorſum pertinebant rationes Diaboli per ſerpentem loquentis niſi ut deciperet, aded non poſſet inuadi arx voluntatis, niſi capiatur primò intellectus propugnaculum. Itaque impij apud Salomonem (quì in Prouerbijs expoſuit rationem vitæ humanæ) ſunt eloquentes, ducuntur rationibus ductis ab utili in ſpeciem apud auaros, à iucundo, ſed in ſpeciem, apud libidinoſos. Prou. 1. Immo Scriptura docet impios omnes verſari in tenebris, ſoli pij dicuntur filij lucis, aded plena lex mentis pugnat, cum voluntatis peruerſitate.

Secundò, Pij dicuntur ſerui iuſtitie, mali autem ſerui peccati: Itaque hætenus nulla eſt voluntatis adiaphoria, ſeruit enim vtrobique, & vtrobique libera eſt; in regno iuſtitie, iuſtitie ſerua eſt, libera à ſeruitute peccati; in regno peccati, ſerua eſt peccati, libera à iuſtitia. Sed quemadmodum in Phyſicis generatio dicitur propter formam, corruptio propter priuationem formæ, cùm tamen vtrobique mutatio ſit, & quidem ſi mutatio conſideretur præciſè, par mutatio: ſic planè par eſt vtrobique ſeruitus, ſed quia ſeruitus iuſtitie eſt excellens quædam ſeruitus, libertas dicitur, ne intelligamus coactam ſeruitutem, ſed ſpontaneam. Vnde ſit vt nullum ſit arctius vinculum quàm amoris, eſt hæc quidem ſeruitus amare, ſed gratiſſima.

Tertiò, impij dicuntur in Scriptura non nouiſſe Deum, & ne ſit vlla ratio dubitandi, eoſdem dicit Scriptura non vidiſſe Deum, poſſet enim quis cauillari, dici impios non nouiſſe Deum, id eſt, non amare Deum. Sed illa ἐμφατικῶς ſunt quæ exſtant 3. capite primæ Cathol. Iohan. qui peccat neq; nouit

Deum, neque vidit: Itaque Paulus capite 4. Epistol. ad Ephes. ignorantie tribuit peccata Gentium. Jam verò ſi iſta fictitia libertas haberet locum, fieri poſſet ut quis Deum planè cognosceret idemque impius eſſet, quod fieri nullo modo poſſet ſtante Scriptura. Nam quod aiunt Adamum peccaſſe citra ignorantiam, contradicunt Scripturæ quæ manifeſtè docet Euam primum, tùm Adamum fuiſſe deceptum, omnis autem deceptio verſatur vel circa ſenſum, vel circa intellectum: Itaque nec Eua, nec Adamus peccarunt ſine ignorantia, ſed fuit illa ignorantia quam deſcribit Ariſtoteles, quæ eſt in παρορμησῶν, quæ eſt ignorantia ἢ καὶ ὅλες: Vt ſi quis ſibi perſuadet patrem eſſe interficiendum, etiamſi id putet verum eſſe, tamen non immunis erit à poenâ (cùm ignorantia ἢ καὶ ὅλες excuſet tamen, nempe ſi quis patrem hoſtem ratus interficiat imprudens, hæc eſt ignorantia ἢ καὶ ὅλες) immo in eo ipſo grauiffimè peccatur, quod quis laborec iſta ignorantia.

Quartò, Fides non poſſet ſeparari à charitate (hoc ſupra à nobis eſt probatum) fides autem eſt in intellectu, Ergo intellectus trahit ſecum & ducit neceſſariò voluntatem, alioqui iſta non eſſent αὐτῶν, ut fidelis idem & peſſimus eſſet. Sed occurri poſſet huic argumento, fidem eſſe in voluntate, ſaltem illius aliquam partem. Non eſt iam conſilium noſtrum diſputare de ſede fidei, quænam illa ſit, obiter tamè (pertinet enim iſtud ad rem quam agimus) monemus fidem neceſſariò ſecundum aliquam ſui partem eſſe in intellectu. Jam verò quæ erit illa pars fidei? cognitio (inquiunt) At fidei, quæ ſecum neceſſariò adducit charitatem, quicquid eſt in intellectu eſt ſanè cognitio, at non quæuis cognitio; ſed iſta cognitio qua certò ſtatuis hanc rem tuam eſſe, iſta autem cognitio non poſſet diuelli ab amore. Deinde nec hoc quidem videtur poſſe concedi, vllum habitum vnum ac ſimplicem habere diuerſa ſubiecta, ſunt enim diſtincti habitus Intellectus & Voluntatis, ita ut voluntas & intellectus inter ſe diſtinguantur. Denique, quis negabit & credere actum eſſe intellectus? nam quod credere cordi tribuitur in Scriptura, id ided ſit quia & intellectus cordi tribuitur in Scriptura. Et certè & credere verſatur circa verum, ideoque qui non credit dicitur Deum reddere mendacem. Cùm igitur ita ſe res habeat, fieri non poſſet ut voluntas prædita ſit eâ libertate quæ poſſit efficere, ſi eâ vtatur, ut non aſſentiat intellectui.

Quintò, Deus neceſſariò vult bonum, neceſſariò odit malum, vtrumque autem in Deo pro eo ac decet magnopere laudatur. Itaque neceſſitas & virtus non pugnant, proindeque nec neceſſitas & vitium in ſe pugnant. Reſpondent Deum hoc facere neceſſitate quadam naturæ. Sed huic reſponſioni duobus modis occurritur, priori ſic, fateantur igitur neceſſe eſt aliquam neceſſitatem cum laude coniunctam eſſe, quando non negant Deum hoc nomine à nobis eſſe colaudandum, vbi autem laus habet locum, illic etiam virtuti locus eſt, nulla enim eſt vera laus præter eam quæ virtuti tribuitur. Poſteriori ſic reſpondetur, non videntur iſti homines conſideraſſe appetitus innatos ſimpliciter non conuenire Deo propter imperfectionem, nam appetitus innatus ſeiunctus eſt à cognitione, ut cùm grauius natura ſua tendunt deorſum: appetitus

Obj. Ref.

Adami deceptus peccauit.

4. Fides non poſſet ſeparari à charitate. Obj.

Ref.

Fides eſt in intellectu.

non autem in voluntate.

5. Deus neceſſariò vult bonum & odit malum. Obj. Ref.

23

1. In peccato eſt ignorantia.

1. I. probatur argumentis Theologicis.

2. Omnes impij ſunt ſulti.

3. Pij ſunt ſerui iuſtitie, impij vero peccati.

3. Impij non nouerunt Deum.

item animalis, etsi ducem habeat cognitionem, tamen quia omnis illa cognitio est à sensu, includit in se imperfectionem, itaque nec Deo tribui debet. Restat vnicus appetitus, amor scilicet ortus à cognitione, qui Deo conuenit: & sanè brutus amor sit necesse est qui non sit à cognitione. Itaque amor quo Deus bonum amat, malum odit, non dicendus fuit appetitus naturalis, sed planè voluntas, quomodo Aristoteles ait *βούλην esse τὴν τίλει*. Deus enim, secundum nostrum considerandi modum, ipse sibi finis est, & amat semetipsum & quæcunque bona sunt, quia semetipsum nouit perfectissimè, & boni pulchritudinem, (Itaque quòd voluntas sequitur intellectum, tantum abest vt aliquid adimat perfectioni huius facultatis, vt contrà adumbratio quædam sit perfectionis illius quæ est in Deo) non autem Deus amore suo facit vt bonum sit bonum, nec odio suo facit vt malum sit malum. Nomine boni aut mali non intelligo ea quæ natura sua *ἀδελφοί* sunt, nobis autem redduntur bona & mala pro Dei imperio, sed *bonum* appello ipsum Deum & imaginem Dei, *malum* appello quicquid pugnat cum imagine Dei. Itaque Deus neque peccatum potest velle, neque ea quæ contradictionem implicant, quia neutrum horum conuenire potest cum Dei imagine. Deus enim est ens summum, itaque quod entis rationem non habet Deus non potest velle: & idem optimus est, itaque quod neque per se, neque per accidens ad bonum referri potest, neque per se, neque per accidens velle potest.

Amor est à cognitione.

6. Christus quæ homo necessariò odit peccatum.

7. Indurati non possunt peccare.

Except.

R. csp.

Sextò, Christus quæ homo necessariò abhorruit à peccato, necessariò studuit pietati, attamen sanctissimus fuit, dignus etiam hac in parte, quæ homo fuit, summâ laude: Fuit autem Christus voluntate præditus, & quidem libero arbitrio. Itaque necessitas quædam est quæ nec cum voluntate, neque cum voluntatis libertate pugnat.

Septimò, aiunt esse quosdam induratos qui non possunt non peccare, hoc enim non possunt negare, tantum cupiunt sibi dari istos induratos hoc quicquid est mali in semetipsos acceperunt, cum ante indurationem in eo statu fuerint vt potuerint non promereri vt indurarentur. Sed de isto statu disputare nobis super sedendum est, tantum accipimus quod dant, nempe induratos non posse non peccare: Itaque necessitas quædam est quæ potest stare cum peccato, aut certè (quod absurdum est) indurati non peccabunt, si quidem peccatum & necessitas pugnant. At, inquit, eo peccant indurati quod potuerunt non peccare, nimirum antequam ad necessitatem peccandi vitio suo impulsu sunt, & rem simili illustant. Certè ebrij peccant quia nulla necessitate sese inebriarunt. Sed hoc est negare re ipsa induratos peccare post indurationem, & disertè affirmare peccatum præcessisse indurationem, nullum verò peccatum secutum esse indurationem: quemadmodum qui planè ebrius est, si in quem impetum faciat, quia hoc à ratione & iudicio (cuius nullum vsum habet) proficisci non potuit, non magis dicetur peccare quàm qui laborat phrenetide, tantum idèd plectitur, quòd cum sit ebrietatis suæ causa, debet iure dare pœnas ob ea quæ ebrius patrauit. At non est ea peccatorum quæ admittunt indurati ratio, sunt enim verè & propriè peccata in se, alioqui Satan &

Angeli eius, quo nunc sunt statu, propriè peccatò dicendi non essent, sed vnicum duntaxat fuerit illorum peccatum, nempe primum illud quo deuenerunt scilicet in hanc necessitatem: adèd que nullum propriè esset hominis peccatum præter vnicum illud primum Adami, quæ omnia absurdissima sunt. Non enim solemus inter orandum petere à Deo veniam & pacem conscientia peccati Adami tantum, sed multò vehementius conscientia peccatorum nostrorum quæ nos ipsi admisimus. Denique induratio (quod illi maxime volunt) pœna dici non posset nisi peccatum indurationem consecutum pœnam augetet. Etsi enim peccatum pœna est, tamen non est propriè pœna, pœna enim & peccatum se mutuo respiciunt, itaque eorum alterum alterum esse non potest propriè. Jam verò puniuntur indurati ob ea quæ post indurationem patrauerunt, alioqui nil opus erat causam pœnæ tribuere peccatis secutis indurationem, debuisset tribui peccatis quæ indurationem antecesserunt immediatè.

Octauum argumentum ducitur à nominibus quibus Scriptura naturam peccati designat, nam hebraicè peccatum est *חטא*, *אש* autem est à scopo aberrare, vt cum illorum Beniaminitarum iaculandi pericia describitur in Scriptura quod non aberrarunt à scopo, vtitur Scriptura verbo *אש*. Jud. 20. 16. Græcè autem peccatum dicitur passim *αμαρτία*, quod est verbum verbo redditum *חטא*, nam quemadmodum *אש* est hebraeis aberrare à scopo, ita *αμαρτία* Græcis. Et Apostolus 9. cap. Epistolæ ad Heb. (quo loco breuiter describit quid fieret à Sacerdote summo in die *כפורים*) peccata vocat *ἀνομιὰς*: nam dum vult docere principem Sacerdotem, typum nempe Christi, obtulisse pro peccatis populi, ait eum obtulisse *ἑαυτὸν ἀνομιῶν*, id est, verbum verbo pro Erratis. Qui locus (quia res id poscit) vindicandus est à Socini calumnia: Nam homo imperitus phrasæ Scripturæ nullâ ingenij culpa, sed contemptu officij Christi, hinc arripuit occasionem asserere id in die propitiationis Sacerdotem obtulisse tantum pro leuibus quibusdam peccatis, vel potius erratis, quæ propriè rationem peccati non habuerunt. Jam ne videamur aduersus eum vti eius artibus, hoc illi concedimus *ἀνομιὰ* etiam dici *חטא* semel, est autem *חטא* peccatum non quale describit Aristoteles *ἐν τῇ ἀναρπύσει*, sed circumstantiatum vt plurimum, attamen *ἀνομιὰ* apud LXX. Interpretes idem est quod *חטא*, & *אש*, quæ voces etiam atroc *felix* & *delictum* significant, item id ipsum est quod *γὰρ* transgressio, rebellio. Sed & miser ille refellitur ipsius Dei autoritate, nam Leuit. 16. iubetur princeps Sacerdotum confiteri die propitiationum *על העוונות על ישראל* & *כל חטאתם* omnia peccata eorum. Cum igitur peccatum *ἀνομιὰ* sit, nulla est libertas in voluntate qualem isti homines fingunt, nempe quæ sit eiusmodi vt etiamsi intellectus & mens illustrata sit, tamen voluntas, pro libertate scilicet sua, peccet. Itaque 2. cap. 1. ad Cor. ait Apostolus *si nouissent, non crucifixissent Deum gloria*. Jam verò obseruandum est illo loco Apostolum non agere de plebe, sed de sapientibus Judæorum; quos appellare solet *ἀρχόντων αἰῶνος* *גורוי העולם*, nam quod Paulus adiecit *ἑαυτοῦ*, hoc fecit in contemptum, non enim solent Rabbini sapientes suos appellare principes huius.

2.

8. Peccatum est aberratio.

Locus Heb. 9. 7.

Vindicatus contra Socinum.

huius saculi quod iustitiae est & perit continuo. Immo dubitandum non est quin fuerint ex istis Sapientibus qui reluctante conscientia Christum damnarunt: aded nullum peccatum esse potest ubi ignorantia non sit.

Nonum argumentum ducitur à nomine pœnitentiæ in Scriptura, dicitur enim μετανοία: quemadmodum autem νοεῖν est mentis, sic etiam μετανοεῖν, quid enim est aliud μετανοεῖν quam quoddam νοεῖν; Itaque mentem sequitur voluntas, nempe in peccato erat ἄγνοια, uti supra demonstratum est, in pœnitentia μετανοία. Et, si eorum cum quibus nobis controversia est, sententia esset vera, posset esse μεταμέλεια ubi μετανοία non sit (quo nihil dici potest absurdius) nam μεταμέλεια voluntatis est, quæ scilicet ex eorum hypothese non est obnoxia intellectui, sed propriam habet & ingentiam libertatem. Itaque etiamsi nulla esset μετανοία in intellectu, esset tamen voluntatis μεταμέλεια: nempe, si illis credimus, non pendet voluntas ab intellectu per modum effecti, sed quomodo actio pendet ab obiecto circa quod exercetur. Nam licet sit istud absurdissimum, tamen minus absurdum est eo quod ex eorum sententia sequitur, μετανοίαν posse esse in intellectu cum nulla sit in voluntate μεταμέλεια: Nam μεταμέλεια significat μετανοίαν ἐν τῇ voluntati, μετανοία ἀπονοίαν ἐν τῷ intellectui. Et, quod nolo vos latere. Scriptura pœnitentiam impiorum vocat μεταμέλειαν, nunquam μετανοίαν, aded impossibile est μετανοίαν esse absque μεταμέλειαν.

Decimum argumentum sumitur à statu hominis extra gratiam. Nam ij aduersus quos disputatio hæc ex Scriptura instituitur, non negant gratiam Dei necessariam esse post lapsum, ut quis opere propriè bono defungatur, tantum dicunt gratiæ esse indulgere homini ἢ posse, libere autem arbitrij esse effectum dare quod ut posses gratia effecit. Quin etiam (aded sunt liberales) docent mera voluntate adductum Deum indulgisse illam gratiam, & hac sua liberalitate putant se effecisse ut decretum Dei, quæ illi constituunt, de hominibus saluandis videatur merè gratuitum. Fingamus igitur (quandoquidem id fieri potuisse concedunt) Deum noluisse indulgere hanc gratiam, fuissetne ullus peccato locus; certè non fuisset si stat eorum hypothesis: Nam ubi necessitas locum habet inde excluditur peccatum; at iidem fateantur necesse est quod sine Gratia Dei post lapsum fuisset aliqua peccandi necessitas, eoque adducti sunt ut existimarent Gratiam esse necessariam. Aut igitur peccandi necessitas stabit cum peccato, aut Gratia nihil opus fuerit; ubi enim peccatum non est quis Gratia locus esse possit? non enim indulgetur Gratia nisi ubi vel jam peccatum est, vel ubi periculum est peccandi.

Vndecimum argumentum. Regeniti verè dicuntur non posse peccare, (pro modulo scilicet regenerationis) eiusque rei ratio redditur, quia (inquit Iohannes Apostolus 3. cap. 1. Catholicæ v. 9.) *semen Dei in iis manet & quia ex Deo geniti sunt.* Non igitur querendum est quare peccauerit Adamus, aliud enim est esse Filium Dei per modum naturæ, cui scilicet fluxam & instabilem esse veiatu essentiale est, aliud per modum gratiæ, quæ nempe firma, permanens, ac stabilis est. Itaque Apostolus cap. 3. post. ad Tim. *Fidelis est, inquit, Deus qui vos firmabit & custodiet à maligno illo, quod*

profectò Adamo non iurè concessum. Vbi obseruanda sunt diligenter illa verba *supra* & *φωλάσθαι*, habent enim singularem emphasim; Notant nempe vim & efficaciam Gratia, qua imbecillitas illa & inconstantia natua stabilitur & corroboratur aduersus omnem insultum, quo debilitari alioqui & frangi denique sanctissimus quisque facillè posset.

Duodecima ratio. Si ista libertas imaginaria (quam solam refutamus) locum haberet, sequeretur pari luce perfundi eorum mentes qui respuunt Euangelium, & eorum qui Euangelium amplectuntur. Consequentia necessaria est vsque aded, ut ij à quibus dissentimus vltro concedant rem ita se habere, immò in hoc collocant suæ causæ firmamentum. Dicunt enim (sunt eorum verba) *esse connaturale voluntati, ut possit quod oblatum est ab intellectu vel rejicere, vel admutare etiam,* (Atque hic sæpenumerò excidunt eis hæc verba *prout ei libet*, quæ sensum habent, si explicentur, planè ridiculum: nam possunt quidem ista verba usurpari cum agitur de illis actibus quos in Scholis imperatos vocant, non enim fiunt nisi iusserit voluntas, at cum de ipsa volitione agitur, de actu quem elicitum vocant voluntatis, non nisi ineptissimè adhibentur, huc enim redibit sententia, *Voluntas potest velle si velit, & nolle si noluit*) proindeque negant absurdum esse, ut qui Euangelium aspernatur habeat mentem tantà perfusam luce, quanta est illa quæ eius animum qui Euangelium libenter suscipit, circumfusit. Sed ita contradicunt Christo qui disertis verbis in Euangelio secundum Matthæum capite 11. testatur Deum celasse mysteria sua sapientes, atque illa reuelasse paruuis. Iam quibus aliquid celatum est profectò illi non erant tantà luce perfusi quantà illi quibus id ipsum reuelatum est. Et idem Dominus desinat miseram Ierosolymitanorum conditionem, *Si (inquit) ignorassetis hodie ea quæ pertinent ad pacem tuam, sed hæc occultata sunt ab oculis iuis: vnde clarissimè liquet eos qui Christum secuti sunt & amplexi vera fide, maiorem proculdubio Christi notitiam fuisse consecutos.* Immo verò Moses Deut. 29. 4. negat Deum rebellibus *Israelitis dedisse cor*, id est mentem, *ad intelligendum.* Qui locus quia nuper cuiusdam glossa deprauatus est & detortus in alienum sensum, explicandus & vindicandus est. Verba certè Mosis clara sunt, quibus docet primùm, Israelitis in deserto bonam mentem defuisse (Itaque omnes impij iidem cæci sunt) secundò, Deum non dedisse iis bonam mentem, esse igitur bonam mentem Dei donum. At, inquit ille, non agitur eo loco quid Deus dederit aut non dederit. Sed inquam, non est certè scopus Mosis docere quid Deus der aut non der, pertinet tamen id ad Mosis scopum. Quod ut rectè perspiciamus, tenendum est omnes mortales esse naturà malos, atque ita malos ut opus eis sit cœlesti quadam gratiâ: Itaque quoties aliquem volumus accusare ut malum, solemus dicere Deum ei non dedisse bonam mentem, non quod velimus Deum facere authorem eius malitiæ, sed ut cum agitur de morbo insanabili non dubitamus sic loqui, Medicus istum non sanauit, neque sanaturus est: sic cum dicimus locum aliquem esse caliginosum, sic loquimur ut negemus locum esse illustratum à sole, aut solem eò pertingere. Nec quisquam hic excipiet, non agi tùm quid sol faciat aut non faciat, quando clara est sen-

9. Pœnitentia est

10. Gratia redederetur inutilis.

11. Regeniti non peccatur.

12. In quali luce perfunderentur increduli, & credentes.

quod falsum est, & Scripturæ repugnans.

Locus Deut. 29. 4. vindicatus.

Except. 1.

Resp.

Ibi est necessarium malum ubi Deus non ponit bonum.

tentia, nempe hoc volumus, esse locum caliginosum, idque demonstramus remotione causæ lucis. Sic Dominus noster Iesus Christus etiam cum Iudæis exprobrat contemptum Euangelij. *Nemo (inquit) venit ad me nisi Pater traxerit illum, & quisquis audierit à Patre is veniet ad me scriptum enim est, omnes erunt docti à Deo.* Ergo Moles volens ostendere nequitiam Israelitarum, qui eius scopus est, id ostendit ea locutione quæ designat remotionem causæ bonitatis. Secundò ait, non sequi, Deus non dedit Israelitis cor ad intelligendum, ergo noluit dare. Itaque hoc vult, non quæcumque Deus vult ea facit: Et ut sunt isti homines acuti, aiunt in natura hoc verum esse, nempe *quicquid vult idem facit Deus*, hoc largiuntur, At cum, inquit, agitur de voluntate humana, non quicquid vult idem continuo facit. At quid ita, inquam? Nam boni minoris quale bonum Physicum est, Deus author *amoris* est & propriè, maioris boni & præstantioris, quale bonum Ethicum est, idem non erit author? aut magis facile est Deo naturam trahere quàm hominum voluntatem? Non est, inquit, sed pugnat hoc cum natura voluntatis. At hoc pugnat cum ipsorum hypothese, nam fatentur quorundam corda ita Deum afficere ut omnino pertrahat in suam sententiam. At quod fit in aliquo citra vllum detrimentum voluntati ingenitæ libertatis, id ipsum in omnibus potest fieri. Sed vt ad argumentum redeamus, Paulus disertis verbis testatur omnium *eorum qui perierunt oculos fuisse excacatos à Deo huius sæculi*, 1. Cor. 4. Itaque quod erat demonstrandum) contemptores Euangelij non senserunt tantam lucem quantam qui crediderunt Euangelio persenserunt.

Decima tertia ratio ducitur à sensu conscientie, quem Tertullianus vocat *anima testimonium*: Solemus enim precari bonam mentem impiis hominibus, solemus Deum rogare ut eorum mentes luce sua illustret, nobis videntur furere & insanire: Itaque dicimus furorem, rabiem, & reliqua eiusmodi dementare impios, eos efferari: neque nos Christiani solum sic loquimur, sed omnes omnino homines: immò verò grauissima quæque scelera *αἰσθητικῶς* dicimus. Quod omnino tamque constanter fieri non posset, nisi conscientie hoc esset altissimè infixum, opus esse noua luce ad impios & sceleratos homines ab instituto auocandos. Hinc apud Paulum crebræ preces & orationes, ut Deus hominum oculos velit illustrare luce Spiritus & Euangelij sui. Itaque voluntas obsequitur intellectui tum demum cum omnino illustratus est.

Decima quarta ratio. Nisi voluntas ferretur necessario in obiectum suum Deus non posset esse præsciens omnium futurorum. Iam futura hæc dicimus non qualia sunt extra causas suas constituta, tum enim Deus illa considerat ut præsentia, sed qualia sunt in *ἑσθι* ad causas suas, quatenus sunt (ut loquuntur) in futuritione. Hoc argumentum vsque adèd Pomponatium insignem Philosophum commouit, ut concesserit Deum non posse certò scire omnia illa quæ sunt futura, adiecta hac conditione *quatenus futura sunt*, id est, sub ratione futurorum. Et certè ratio consequentia manifesta est: Nam quod non est certò futurum illud non potest certò sciri, scitur enim vnumquodque prout est, & scibile necesse est scientia esse mensuram. Si ergo (ut loquuntur

isti) voluntas humana à nulla causa secunda potest determinari, necesse est omnino vt Deus eodem modo se habeat in cognitione eorum quæ fiunt à voluntate, quatenus futura sunt, quomodo qui versatur circa diuinationem futurorum contingentium.

Effecimus vt arbitror necessariis rationibus voluntatem non ferri in obiectum suum aliter quàm necessario, sed vt res tota plenius intelligatur proferendæ sunt rationes contrariæ: Ex vero vel accersitæ sunt è Philosophia, vel è Sacra Scriptura. Primaratio è Philosophia hæc est. *Si voluntas ferretur necessario in obiectum suum eadem esset causa libera & necessaria, Etenim causa libera est qua agit quia sic et libet. Porro necessitas & libertas pugnant.* Priusquam occurramus huic rationi, tenendum est quid sit libertas, nam definitione libertatis hæc quæstio definitur. Libertas igitur est *facultas faciendi quod libet*: itaque liber is est qui quantum vult tantum potest (contrà seruitus est inopia facultatis faciendi quicquid libet) libertas enim dicitur ab eo quod libet. Porro duplex est facultas faciendi quæ tibi libeat, *Ethica* altera, altera *Physica*: facultas *Ethica* est quando lege aliquid licet agere aut non agere: hoc modo nulla creatura rationalis libera est, neque hoc pacto potest dici causa libera: atque Paulus idèd necessitatem sibi dixit impositam prædicandi Euangelium; nempe hoc voluit, sibi non licere non prædicare Euangelium, non autem illud, sibi impossibile esse vt non prædicet Euangelium. *Physica* facultas est quando possumus aliquid agere viribus corporis, aut animi, vel etiam ope illorum bonorum quæ vulgò fortunæ appellantur: sic potest aliquis interficere vel non interficere innocentem, erogare aut non erogare elemosynam. Et hæc facultas *Physica* faciendi quod libet adèd distincta est à facultate *Ethica*, vt aliquid *Ethicè* liceat quod non licet *Physicè*, vt ægrotus licet cohortari filios suos ad sanctè viuendum, at morbi vi impeditus non potest id præstare. Et contrà, multa *Physicè* licet facere quæ *Ethicè* non licet: Puta hominem perdere *Physicè* aliquando licet, at *Ethicè* nunquam licet, est enim lege interdictum. Iam verò vt accommodemus ista ad rem, Creatura rationalis lege non est libera, hæc est brutorum libertas, quæ quoniam ratione carent nulla lege tenentur, quanquam id in animantibus potius negatio seruitutis est, quàm propriè dicta libertas. Itaque ista libertas seu immunitas à lege propriè in Deo solo locum habet, in hominibus autem *κατὰ τὴν*, neque in iis quæ sunt adiaphora, quæ neque sunt bona neque mala, de quibus non est lata certa & definita lex. Libertatem autem *Physicam* ne homo quidem obtinet in vniuersum, pleraque enim sunt quæ etsi nobis liceat, cum maximè velimus non possumus tamen præstare; nempe deest facultas exequendi consilium & voluntatem animi. In Deo multo aliter se res habet, est enim omnipotens, itaque nihil vult, aut potest velle quod idem non possit effectum dare. Itaque solus Deus verè & propriè liber est, & *Physica* libertate qui est omnipotens, nihil est ei impossibile, & *Ethica* libertate quia nulli est obnoxius legi, ipse sibi lex est, & quicquid vult iure vult eo ipso quod vult: nullam enim Deus agnoscit legem præter voluntatem suam, quæ omnis æquitatis norma est, & legum lex.

Occurrit contra-riis argumentis,

ac primò Philosophicis.

Eadem causa esset libera & necessaria.

Duplex facultas faciendi, quodlibet.

1. Ethica.

2. Physica.

discrimen inter utramque.

Creatura rationalis non est libera à Lege.

sed solus Deus.

6. Except.

Resp.

3. Except.

Resp.

11. Argument. sentis conscientie id ipsum cœpincit.

14. Deus neciret futura contingentia.

Resp. ad argument.

His ita constitutis, Respondetur ad argumentum negando consequentiam, Non enim ex eo quod voluntas fertur necessariò in obiectum suum sequitur volentem non esse causam liberã: libet enim is est qui facit quantum vult, volens autem necessariò facit, quantum vult, saltem aliquando, itaque liber est. Sed in hoc latet argumenti fallacia, quod confunduntur actus qui vocantur *eliciti* voluntatis cum actibus *imperatis*. Libertas voluntatis in his omnis versatur, non autem in illis: ut verbi gratia, dicimus in actu imperato voluntatem esse liberam quia actus imperatus dependet à voluntate, id est, eo actu defungimur quã voluimus. At libertatem quærere in eo actu elicitò, tam absurdum est quã si quis actum elicitum diceret imperatum, cum actus elicitus non imperentur, sed eliciantur. Itaque non sequitur voluntatem non esse liberam in actibus imperatis quod se habuerit necessario in elicitis, cum (ut dictum est) actus elicitus non sit imperatus, sed actus imperati causa impellens. Deinde etiam est fallacia in voce *necessariò*, nam necessarium non vno modo dicitur, nam & necessarium est quod à vi profectum est, & necessarium est quod est profectum à natura *ἀπό* dicta, & necessarium est quod est ab appetitu animali. Libertas cum his generibus necessitatis stare non potest, sed nos supra demonstrauimus esse quandam necessitatem dependentiæ voluntatis ab intellectu & ratione: hanc necessitatem negamus non posse consistere cum libertate, quia non impedit quin aliquis tantum possit quantum velir, quæ definitio libertatis est.

Secunda ratio Philosophica eorum hæc est. *Si voluntas non esset immunis à necessitate tunc sequeretur nos non posse esse bonos aut malos, At hoc est absurdum, Ergo & illud.* Respond. negando consequentiam. Nam si Philosophicè agamus ideo in nostra potestate firmum est ut simus boni aut mali, quia actus quibus comparatur habitus virtutis aut vitij pendet à voluntate nostra, actus autem illi sunt actus imperati, cohibitio & redactio in ordinem perturbationum animi, quod fit (ex Philosophia) crebris actibus iisque imperatis. Itaque dum Philosophia vult in nostra potestate esse ut simus boni aut mali, hoc vult duntaxat, nos si velimus hoc consequuturos ut simus boni, & si velimus hoc consequuturos ut simus mali. Denique hoc tantum vult, pendere à voluntate vitium aut virtutem. At vera Philosophia (ne Aristoteles quidem) vnquam docuit, voluntatem postis iis omnibus quibus elicitur in actum posse non elici in actum, hoc nefando quidem vnquam auditum est in Peripatetica Philosophia.

Tertia ratio eorum est: *Si ita se res haberet non posset homo dici Dominus actionum suarum: Iam ut aliquis sit in culpa necesse est ut sit *Κύριος* ἢ *ὀπάειος* αὐτοῦ.* Respond. hoc argumentum idem esse cum primo mutatis verbis. Nam esse causam liberam & dominum actionum suarum idem significant. Dicimus igitur negandam consequentiam. Non enim dicitur homo dominus actionum suarum quia positus omnibus quæ mouent voluntatem potest velle aut non velle, sed quia in negotio virtutis aut vitij tantum potest quantum serio vult. Itaque dominium & libertas non præcedunt, sed sequuntur voluntatem: & huius dominij libertatis ratio posita est in facultate præstandi quod velis,

idque iudicio & ratione, nam pueri, furiosi & animalia bruta possunt quidem appetere, sed non velle, propter rationis inopiam.

Quarta ratio eorum ducitur ab experientia. *Sæpenumerò contingit ut hoc in nobismetipsis sentiamus, nempe nos ita aliquid velle ut tamen teste conscientia possimus illud nolle: ut verbi gratia sedere, aut stare, humi procumbere aut deambulare.* Respond. hoc est totum ab intellectu, quomodo enim sese habet intellectus ad *τὴν ἀρετήν* eodem modo se habet voluntas: quia igitur intellectus hic nutat & vacillat, quia nihil videt in re singulare & egregium, inde fit ut voluntas pendula sit, & hæreat incerta. Itaque stat firma nostra sententia voluntatem sequi necessariò intellectum, immò confirmatur hoc argumento: nam in hoc rerum genere solo voluntas ita versatur; nempe cum agitur de rebus indifferentibus: extra hanc speciem, ista voluntatis nunc in hanc, nunc in illam partem præpensio nullum habet locum. Arque hinc (ut hoc obiter moneamus) nonnulli videntur arripuisse occasionem asserendi suum illud dogma de voluntatis ἀδυστορία, quum agitur de Christo amplectendo aut rejiciendo: quia enim boni illi viri negant aliquem posse esse certum de salute, & dubitant an sint præditi Spiritu Sancto, necesse fuit ut illorum credere sit actus imperatus voluntatis. Quod si sensissent vim & lucem illam Spiritus Christi, qua deiecitur carnis factus, & erigitur spiritus seu suauitatis Christi & spe certissima vitæ æternæ, certè execrati fuissent istam ἀδυστορίαν voluntatis, quam statuunt locum habere etiam tum cum Christum amplectimur.

Quinta ratio eorum est, *Voluntas sæpenumerò obnititur intellectui, itaque non sequitur necessario dictum intellectus, proindeque non fitur vlla necessitate in obiectum suum, alioqui obiecta spæte non posset non commueri.* Responsio facilis est, perinde enim voluntas oblectatur menti, ut ipsa sibi repugnat: At hoc dici propriè & verè non potest (dicitur tantum *ἢ ἢ ἐξυμπαρῆ*) quomodo enim voluntas sibi repugnet ipsa, aut intellectus sibi ipse non assentiat? hæc sunt ἀόυσια. Voluntas tamen dicitur quæ vult nolle, & quæ non vult aliquando velle, quomodo in vulgata editione Prouerb. 13. 4. piger dicitur *velle & non velle*, optimo sensu si conueniret illi loco; Nam piger quodammodo vult, quodammodo non: Sed hoc eius *velle & non velle* unum idemque sequitur intellectus iudicium, itaque ut est hic pugnantia quædam in voluntate, par est pugna in intellectu; quod intellectus iudicauit esse quodammodo bonum, id ipsum voluntas hætenus appetit, sed quod intellectus pronuntiauit melius esse quàm pejus id ipsum voluntas etiam vehementius appetit quàm ab eo abhorret. Itaque hoc argumento nihil promotum est, tantum sic ostenditur imbecillitas humani iudicij in actionibus bonis & malis, in expetendis & fugiendis, atque ex hac inconstantia orta pugna & dissidium in animo humano: Cæterum nullum est argumentum, quod probet euidentiùs voluntatem non esse affectam ἀδυστορίας erga ea quæ appetit, isto exemplo, nam in hoc sita est voluntatis seruitus quod ista appetit vehementissimè, usque ad eum ut in lucta succumbat, & ipso facto se victam fateatur: nulla fuit igitur ἀδυστορία, sed ardentissimus quidam affectus cum summa coniunctus cæcitate. Etenim quæ stultitia fingi aut dici possit maior, quàm id

45

retorquetur.

5. Argumentum.

Resp. quomodo voluntas obnitur intellectui.

retorquetur argumentum.

1. Argumētū fallacia.

2. fallacia.

3. argum.

Resp.

3.

Resp.

quomodo homo sit Dominus actionum suarum.

non sunt enim eiusmodi homines planè profani & Athei, tamen pluris faciunt res terrenas quàm Deum. Hæc est illa ignorantia qua peccant improbi, quos Aristoteles dicit peccare ἀνοῦδται, cum tamen non peccent δι' ἀνοίαν per ignorantiam: estque eadem ignorantia quam dicit esse ἐν ἀνομιῇ, quamque vult causam esse τῆς κακῆς πράξεως, quod homines mali sunt, immò hanc ignorantiam ἀπορίας vocat aberrationem. At ignorantia ex parte obiecti longè diuersa est ab ista, nempe (si propriè loqui volumus) illius causa non est in ignorante, sed est ab obiecto: vt verbi gratia, si pater interdixerit filio quiddam, neque id definierit, fecerit autem filius quod vetuit pater, fecit filius aliquid δι' ἀνοίαν propter ignorantiam, non fecerit simpliciter ignorans: Nempe nouerat patri parendum, idque optimum esse, atque ita id pernouit vt voluerit, sed quia obiectum fuit eiusmodi vt non percipi potuerit quodnam fuerit, hinc factum est vt fecerit quod vetuerat pater: Hæc est ignorantia τῆς οὐσίας, quæ latissimè patet, vt si quis venenum præbeat hauriendum vinum ratus se præbere: sunt de hoc genere penè infinita. Sic igitur respondemus ad argumentum, vbi ignorantia ex parte obiecti locum habet, hinc demum excusationi locus est & veniæ, at contra sicubi est ignorantia cuius principium est in ipso subiecto, ἐν ἀνομιῇ, tantum abest vt excusatio locum habeat, vt ita ignorantia nihil sit execrabilis. Quod verò argumento adiectum est, vbi necessitas locum habet, & misericordia locum esse, et si supra à nobis refutatum est, tamen vt res magis sit perspicua, hoc loco sic hanc rem explicamus. Est quædam necessitas ἢ ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ ἐξουσία, illa necessitas excusat, sed necessitas cuius ἡ ἀνάγκη est in nobis; ea verò necessitas tantum abest vt excuset eos qui ducuntur hac necessitate, vt contra eos reddat execrabiles: verbi gratia, aliquis ægrotat, non hoc ei crimini datur quia morbi principium est extra eius mentem, idem ægrotet, sed sua culpa accesserit intemperantia morbum, hæc necessitas non excusat, quia eius principium est ἐν ἀνομιῇ in mente: Alioqui qui malus est, non posset reddi peior, quia quò maiore impetu animi ruit in malum eò minus erit malus: immò qui eum vitij habitum contraxerunt vt non possint non peccare, eò minus peccabunt. Denique hoc tenendum est, necessitatem tàm demùm excusare, cum est eiusmodi vt iudicij & voluntatis interuentu euitari non potuerit, quod in peccato nunquam contingit, nemo enim in eo peccat quòd si voluisset non potuisset euitasse.

Sed quoniam locus hoc postulat, aliquid dicendum est obiter de necessitate & contingentia. Sunt igitur qui negent contingentiam & necessitatem posse conuenire inter se, quòd sint inter se tota natura opposita, quæ autem sunt eiusmodi nulla ratione posse consistere. Sed isti grauiter errant; Etsi enim contingentia & necessitas ita erga se mutuo affectæ sint, vt contingentia non possit esse necessitas, neque necessitas item contingentia, tamen fieri potest vt idem sit contingens & necessarium. Sed sit res exemplo clarior, casum & consilium ita è diametro inter se opposita sunt, vt nulla ratione casus possit dici consilium, aut consilium casus, tamen vnum idemque fieri potest casu & consilio; adeo differunt multùm ista conuenire formaliter & conuenire subiecto: Nam certè formaliter

casus & consilium non conueniunt, at subiecto conueniunt: vt verbi gratia, si herus voluerit duos seruos sibi inuicem occurrere, & neutrum monuerit quid sibi esset in animo, eò autem ablegarit vtrumque quòd si tendant necesse est eos occurrere, aio istum occursum esse fortuitum, & eundem occursum esse à consilio, fortuitum si refertur ad seruos, à consilio si ad herum. Cuius rei ratio hæc est, casus & consilium, cum tribuantur rebus quæ fiunt, significant rerum dependentiam cum suis causis, cum autem res multiplicem habeant dependentiam, nempe quot habent causas, tot modis dependent à causis suis: Itaque quatenus occursum ille dependebat à seruis dicitur factus casu, quatenus dependebat ab hero dicitur factus consilio: Eadem est ratio necessitatis & contingentia, nam aliquid dicitur fieri contingenter, nempe cum refertur ad causam à qua non dependet necessariò, idem dicitur fieri necessariò, cum refertur ad causam à quâ necessariò emanauit: verbi gratia, voluntas vel potest conferri cum obiecto materialiter considerato, atque ita voluntas, si appetit illud obiectum, dicitur illud appetere contingenter, quia si spectetur voluntas in se, si obiectum item in se, nulla ratio reddi potest cur voluntas magis amplexa sit quàm sepulerit id obiectum. Vel obiectum potest considerari formaliter vt est in ipsa mente, quale est post ἀπολύτως deliberationem, atque hac ratione voluntas dicitur velle necessariò, non autem contingenter. Res illustretur exemplo; priusquam orator habuerit orationem, priusquam permouerit auditorem obiectis menti speciebus rerum, auditor ita affectus est, vt dicamus posse fieri vt velit quod orator scaturus est, posse etiam fieri vt nolit, attamen requiri suasionem vt obiciantur animo quibus commoueat: At si cui persuasit orator rem esse absolutè bonam, non iam dicimus amplius fieri posse vt is velit aut non velit cui persuasum est rem esse expetendam. Videtis ergo ut contingentia & necessitas cum significant tantum dependentiam rerum, possint simul competere eidem rei, quia idem potest dependere à diuersis causis, pro quatum ratione diuersimodè se habet. Etenim id omne necessarium est quòd si non sit sequatur idem esse & non esse. Iam verò quædam sunt causæ quæ etiam si sint, effectum tamen non sequetur, verbi gratia, causa docendi est scientia, attamen causa est contingens, non enim continuò prælitus scientiâ docet: at si dixerò, præditus scientiâ volens docere docet, hic est dependentia necessaria, nam (vt rectè monuit Aristoteles) facultates quæ sunt κατά τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν οὐρανῶν ὁπρὸς τὰς ἀνάγκαις qui iis prælitus est.

Veni iam ad argumenta Theologica quibus vtuntur. Primum hoc est. Deus impressit creaturis præditis ratione imaginem sui; nulla autem necessitate Deus, vult quòd vult, ei quoque neque creatura rationales necessario volunt quæ volunt. Respond. Duo sunt genera eorum quæ Deus vult alia enim vult vt finem, alia vt media: quæ vult vt finem ea non potest non velle, nihil enim vult ut finem præter se: quæ autem vult ut media, idèd non necessariò vult, quia mens diuina non potest iudicare illa necessaria esse ad finem, neque enim Deus vlla re indiget extra se. Itaque non proficiscitur ex natura voluntatis diuinæ, quòd Deus ea vult liberè, sed ex natura rerum ipsarum quas Deus vult. Et id ipsum locum habet in animo humano.

Demonstratur;

Refelluntur argumenta Theologica.

à Dei imagine ducuntur.

2. ex parte obiecti.

Resp. ad argumentum.

Resp. 2.

Necessitas alia excusat.

alia non excusat.

An necessitas & contingentia possint simul stare.

Affirmatur.

exemplo illustratur.

nam quæcunque sic volumus ut velimus illa *ἀδελφός* sine vlla necessitate, illa sunt eiusmodi quæ mens non iudicavit esse necessaria. Itaque tantum abest ut illa ratio infirmet sententiam nostram ut confirmet potius: quemadmodum enim Deus ita vult semetipsum ut non possit non velle, quæ autem ita vult ut ea potuerit nolle, sunt *ἀδελφός* respectu Dei, sic finem nos non possumus nolle, neque itidem ea quæ iudicamus vtilia & necessaria ad finem, tamen ea libertate, quæ necessitatem excludit, appetimus quæ mens non iudicavit conducere, aut esse necessaria ad finem consequendum.

Quomodo
Deus ipse
sibi sit fi-
nis.

duplex fi-
nis.

Quomodo
Dei liber-
tas sit eū
eius immu-
tabilitate.

Obj.

Ref.

Quomodo
Deus sit li-
berè bo-
nus.

In responsione ad hoc argumentum ductum à naturâ Dei, tenendum est primò, Deum dici à nobis finem *relatiuè*, non quidem ad ipsum Deum (neque enim aliquid sui ipsius finis dici potest) sed ad voluntatem Dei, quomodo secundum modum considerandi nostrum voluntas Dei à Dei essentia distinguitur, alioqui voluntas Dei & Deus idem sunt. Dicitur autem aliquid finis respectu voluntatis duobus modis, vel ut est finis *appetitus*, vel ut est finis *fruitionis*: appetimus autem ea quæ nobis desunt, fruimur iis quæ adsunt. Itaque aliter Deus finis est respectu voluntatis suæ, aliter finis respectu nostræ voluntatis: finis est *fruitionis* respectu voluntatis suæ, Deus enim fruitor, gaudet semetipso, sibi intimus est, nos egeni & pauperes appetimus finem qui est extra nos, quem consecuti eo fruimur: fructio autem est acquiescentia in ipsa re, appetitus est motus ad rem, itaque Græcè *ὑπέξ* dicitur, id est *extensio*. Secundò videtur non iatis appositè à nobis dictum, Deum velle illa quæ sunt extra se *liberè ἀδελφός*, cum eius voluntas sit immutabilis. Sed quia Dei voluntas immutabilis est non affert vllam necessitatem eius voluntati præter eam quæ est ex hypothesi, nempe, hoc posito quod Deus aliquid velit, necesse est ut id velit constanter, sed ut hoc voluerit nihil fuit necesse, nulla enim est necessaria connexio inter Deum & res quas extra se Deus vult: verbi gratia, Deus est, ergo creaturus est mundum, nulla est consequentia. Sed dicer aliquis, *Esto, quadam Deus velit ex hypothesi necessario, attamen vult necessario media ad consequendum finem quem proposuit sibi ex hypothesi*. Resp. Medium dici potest duobus modis, vel *proprie*, vel *improprie*: *improprie*, ut si quis dicat medium quo fit triangulus esse descriptionem trium linearum tribus angulis inter se coniunctarum, quæ nihil aliud est quam triangulus ipse: vel medium est *proprie* dictum, quod scilicet non est de finis illius essentiâ, ut verbi gratia non est de essentiâ trianguli ut describatur circino, aut regula, aut hominis manu, itaque sine vlllo medio Deus describet triangulum, non tamen describet sine corpore, neque sine tribus angulis. Dicimus ergo, etiam constituto sine Deum posse finem consequi sine medio *proprie* dicto. Obiter autem hic disquiramus an verum sit quod affirmavit vir magnus, *Sit-ne affine blasphemiam dicere Deum esse liberè bonum*, propterea, (inquit) quod esse liberè bonum sit voluntatis, Deus autem natura bonus est. Respondeo, bonitas Deo tribui potest duobus modis, vel *Metaphysicè*, ut bonitas nil aliud significet in Deo quam perfectionem essentiæ diuinæ, atque hoc sensu nemini vnquam in mentem venit asserere Deum esse liberè bonum; vel bonitas Dei significat

Dei amorem ortum ex cognitione, quomodo Deus intuendo suam ipsius pulchritudinem semetipsum amat, & præterea omnia quæ illius pulchritudinis imaginem referunt, atque ita Deo tribuitur bonitas per modum perfectionis *Ethicæ*: Iam verò negare Deum esse hoc modo liberè bonum non modò est affine blasphemiam, sed si quis eam sententiam mordicè tueri vellet reus esset blasphemiam. Nam quæ sunt in Deo per modum naturæ non sequuntur, sed antecedunt Dei cognitionem, proindeque libera non sunt; at quæ sunt in Deo per modum perfectionis *Ethicæ*, præsupponunt præcedentem cognitionem, ac proinde libera sunt. Quare dicere Deum ea velle non liberè, hoc esset affirmare Deum semetipsum amare quomodo natura sui conseruatrice est, appetitu qui non ponit, sed excludit cognitionem præcedentem. At si *liberum* id dicatur esse, quod potest esse vel non esse, tanè ne hoc quidem respectu Deus est dicendus hoc modo *liberè* bonus; neque enim Deus potest se non amare, aut sui imaginem, immò non potest non se amare, & ea quæ referunt imaginem suam non amplecti, illque delectari.

Secundum argumentum. *Angeli Apostata peccarunt cum eorum peccatum nullus præcederet error: Adamus stem lapsus est, cum mens Adami nullo modo caca esset. Itaque voluntas non obsequitur intellectui*. Respond. error in Angelis atque in Adamo non quidem præcessit eorum peccatum, sed tamen fuit eorum peccatum primum. De Adamo res est expedita, nam Scriptura docet eum fuisse deceptum, quod etiam si Scriptura non docuisset, res ipsa tamen per se loqueretur, etenim stultus putauit Deum esse mendacem, se fore Deo similem, vno verbo credidit Diabolo potius quam Deo, quæ summa cæcitas fuit, atque (vt Apostoli verbis vtar) *ἡ ἀπάτη τῆς σαρκὸς οὐδὲν ἀδελφός* *odiuum mentis aduersus Deum*. De Angelorum peccato id ipsum ex analogia statuendum est (quanquam Scriptura nobis hoc peccatum non descripsit) necesse est enim Angelos credidisse se beatorum fore Deo contempto, nam quicquid facit creatura rationalis facit propter finem, nisi fortè insaniat. Itaque non disputandum est quæ fieri potuerit vt error pœna peccati præcesserit peccatum, cum omnis error in intellectu pratico peccatum sit, vt si quis dicat, quis est Deus vt mihi imperet? aut si quis neget Deum esse omnipotentem, non est leuis error, at idem grauissimum peccatum est. Sed illi eadem chorda semper oberrant, confundunt enim ignorantiam cuius causa est in ignorante, cum illa cuius causa est in obiecto: nam quid fecerat Deus vt potuerit Adamo illam suspicionem injicere? aut quid egerat Diabolus vt potuerit sibi autoritatem conciliare?

Tertium argumentum ducitur à peccato in Spiritum Sanctum, negant peccatum illud coniunctum esse cum errore mentis. Respond. vnde factum est igitur vt Dominus Pharisæis obiecit cæcitatem, *cæci sunt inquit cæcorum duces*, cum iisdem Pharisæis eodem capite hypocrisim obijciat? Tum quæro quæ factum sit vt Iudas (quem nemo negabit peccasse in Spiritum Sanctum, aut sciuisse esse cælum & inferos) tam vili pretio animam vediderit (vt nec Christum dicam, quem non ignorauit missum esse à Deo) aut quale fuit illud consilium Iudæ, obire mortem

2.
Argumentum à peccato Adami & Angelorum.
Ref.

de Adamo.

de Angelis.

3. Argumentum à peccato in Spiritum Sanctum.
Resp.

1.

2.

momentaneam quam secutura erat continuū mors æterna? Quanta autem sic cæcitas illa qua laborant miseri isti, vel hinc non conijcere, sed videre est planè, quod finem sibi proposuerunt qui natura sua finis non est, nam finis natura sua verum & summum bonum est: isti autem in super habito summo bono in eius locum summum malum substituerunt. Nam ut cum destinantur sagittæ in metam, oculi est metam cernere, balistæ, arcus, & brachij quod reliquum est præstare, sic in actionibus quæ morales vocantur, mentis est finem dispicere, voluntatis ad finem tendere, isti autem (si qui mortalium) toto sine aberrant, immò vero totum finem auersantur, & τὸ φαιρόμενον πλὴν confectantur. Iam verò qui sine aberrat cum necesse est etiam in mediis errare, neque enim fieri potest ut qui cæcus est in dispiciendo sine, non labore eadem cæcitate in electione mediolorum: quemadmodum enim finis quem appetit non est vere finis, sed finis tantum φαιρόμενον, sic illa media non erunt verè media, sed media φαιρόμενα; nempe finis erit φαιρόμενον si referatur ad verum finem, ideòq; etiam media erunt φαιρόμενα. Præterea, qui peccant in Spiritum sanctum necesse est ut falsam de Deo habeant opinionem, etenim refugiant ut malum quod vndeque bonum est, contraque appetunt ut bonum quod pessimum est: iudicare autem quid sit malum, aut verò quid sit bonum, id mentis & iudicij opus est. Deinde qui hoc peccatum admittunt superbi sunt, & quidem inflati diabolicè superbia: vbi autem superbia locum habet, falsam & peruersam opinionem esse necesse est; nepe superbus pluris se facit quam reliqua omnia, etiam Deum, quod scelus sine summo mentis errore admitti non potest. Denique Apostolus capite 6. ad Hebr. dum vult ostendere reliquam nullam esse salutis spem iis qui agnitam semel veritatem abnegarunt, negat posse fieri ut resipiscant, itaque necesse est exultimare eos desipere interea dum indulgent peccato. Nulla enim est resipiscencia quam desipientia quædam non præcesserit, cuius desipientiæ argumentum maximum est in iis qui Spiritum sanctum irritarunt, quòd omnes eorum conatus sunt irriti & vani, & planè eiusmodi ut exempla sint illius diabolici conatus quo Christum tentauit, hodieque Ecclesiam Dei oppugnat, quæ summa, sed scelerata stultitia est.

Iam respondeamus ad argumentum. Duplex est cognitio, cui duplex opponitur ignoratia: Est cognitio *theoretica*, qua scimus rem esse, & quid sit, quomodo cognoscuntur res Physicæ, Mathematicæ, & Metaphysicæ, & quod in Theologia cum his habet analogiam. Est cognitio *practica* qua res cognoscitur ut expetenda aut fugienda, quæ cognitio Ethica est. Prius cognitionis genus inest iis qui peccant in Spiritum sanctum, postorius non in istum, sed verò ignorantia huic posteriori generi opposita iis vel maxime inest. Fieri enim non potest ut quis refugiat quod non nouit esse refugiendū nam ut ait Aristoteles, omnis βλάπτων ἐστὶν ἀνομιάνους ἢ nihil autè refugimus aut appetimus animo, quia sumus rationales creaturæ, sine ratione & consilio. Itaque facile diluitur argumentum. Qui peccant in Spiritum sanctum sunt ἀδότες & non εἰδότες: εἰδότες si rationem habeamus *Theoretica*, ἢ εἰδότες si rationem habeamus cognitionis *practica*. Jam verò hæc est veluti

radix omnium scelerum (adeoque scelestissimum) iudicare illa fugienda quæ maxime expetenda sunt, contraque expetenda quæ maxime fugienda sunt: hi sunt quibus Propheta horrendum *re* denunciat, iis nempe qui malum dicunt bonum, hoc est iudicant, & contra, bonum malum. Nulla enim huius erroris ratio reddi potest quæ vel speciem habeat extra ignorantem. Quemadmodum igitur Aristoteles negat ea vi fieri quorum principium est in nobis, ita planè negandum est ea per imprudentiam quæ excusat fieri, quæ fiunt per errorem qui non aliunde ortus est quàm à nobismetipsis.

Quartum argumentum. Apostolus capite 7. prioris ad Corinthios ait, *Patrem virginis nubilis ἐξουσίαν ἔχει πρὸς τὸ δελεῖν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ*, hoc est, *habere potestatem in voluntatem suam: non potest autem habere potestatem in voluntatem suam nisi interuentu voluntatis, Itaque voluntas sui ipsius domina est.* Respond. verba Apostoli interpolata sunt & detorta in alienum sensum: non enim Apostolus ait patrem habere potestatem in voluntatem suam, tantum præscribit patri quid liceat & expediat modò potestatem habeat in voluntatem suam. Itaque tacite significat Apostolus voluntatem non esse sui ipsius dominam, atq; hanc imaginariam voluntatis libertatem (veram enim libertatem nos asserimus) non esse connaturalem voluntati, si enim esset connaturalis, quid opus fuisset adijcere, *si habeat potestatem, &c.* Itaque Apostolus inquit aliquando accidere vt quis non habeat potestatem in voluntatem suam. Immo id aperte significat Apostolus, vult enim patres eos qui non habent potestatem in voluntatem suam collocare nuptum filias suas. Atq; inde patet Apostolum eo loco non agere de naturali libertate voluntatis, sed de ea libertate quæ aliquando inest voluntati, aliquando non. Nam quæ voluntati congenita sunt, ea non possunt abesse sine ipsius voluntatis interitu, vel enim pertinent ad ea quæ ipsam voluntatis essentiam constituunt, vel ad illa quæ voluntatis essentiam necessariò sequuntur. Itaque aliud voluerit Apostolus, nempe nomine *voluntatis* intellexit actus voluntatis imperatos, qui in hoc genere semper sunt in potestate patris, si nempe uti voluerit summo iure, iidem non sunt semper in potestate patris si uti voluerit *diuina*: verbi gratia, potest pater filiam docem negare, atque ita priuare matrimonio, at id est abuti iure paterno, si ea filia conditio est vt opus habeat nubere. Dicitur ergo pater potestatem habere in voluntatem, cum quod is vult id ipsum vult filia, contra, non habet potestatem in voluntatem suam, cum aliud filia vult, aliud pater; vel etiam quum aliud exigit commodum filia, aliud velle patris, quod eo loco Apostolus vult cedere necessitati. Secundò sic responderi potest, nam Syrus Interpres illa verba sic accepit vt interpretatus sit *μη ἔχει ἀνάγκην ἀνατὰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς* hoc est, *non coegerit eum voluntas*, illa autem verba *ἐξουσίαν ἔχει πρὸς τὸ δελεῖν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ* hoc est, *imperat propria voluntati*: nempe tum voluntas cogere dicitur cum volumus aliquid vehementius quàm nolumus, tamen id nolumus; quomodo ὁ ἀνεγκέλιος ἰν-continens Aristoteli differt ab ἀνελαίω, ab homine *flagitioso* & *perditi ingenij*, quod voluntas τὸ ἀνεγκέλιος non est aliena à virtute prorsus, magis tamen fertur ad vitium quàm propendet ad virtutem.

4.

Argu-
mentum à di-
ctis Apo-
stoli

Resp.

I.

Locus A-
postoli via
dicatur.

explicatur.

Resp.

2.

2.

3.

monet se hoc consilio induraturum cor Pharaonis, id est, non ablaturum cor eius lapideum. Secundò, eueniunt scandala ut Deus iustus non quidem sit, erit enim seu scandala eueniant, seu non eueniant, sed vt eius iustitia emineat, nam (quandiu latet hypocrisis, non vsque aded clara est & manifesta lux iustitiæ diuinæ in puniendis hypocritis, sed post quàm illa se prodidit in scâdalo, Deus autem *ὁμολογῆσαι ὁρῶν*, vt loquitur Apostolus, omnes agnoscunt iustitiam Dei. Ideòque Deus noluit filios Eli abstinere in publico sceleribus suis, etenim id fecissent non amore iustitiæ, sed vt darent aliquid authoritati patris, nempe (inquit Scriptura) *voluit Deus eos interficere*. Sic primo capite Epistolæ ad Romanos Deus Ethnicos tradidit in reprobū sensum, vt illa patrerent à quibus natura humana abhorret, nempe vt inueniatur iustus dum iudicat. Hic est secundus finis scandalorum. Tertio, vt Dominus edat exempla misericordiæ suæ: sic Ezechiam Dominus sinit labi, nempe vt haberet ob oculos exemplum imbecillitatis suæ: & sæpenumerò Deus sic omnia disponit sua prouidentia, vt magna peccata magnæ pœnitentiæ & humilitatis causam præbuerint. Sic populo Israelitico (qui non sine mysterio 11. cap. Epistolæ ad Rom. describitur vt vnica persona) Deus non emolliuit cor, quid ita? nempe ob eam rationem quam tradit Apostolus: fuerat olim Gentes anbulare in viis suis, nempe vt in Gentium vocationem elucesceret misericordia eius, sic nunc Iudæos sinit ambulare in peccatis & viis suis, vt in iis reuocâdis misericordia eius resulgeat: nempe, inquit Scriptura, *conclusit Deus omnia sub peccato, vt omnium miseretur*. Sed dicat aliquis, Si Deus Iudæis cor emolliuisset non fuisset id misericordiæ diuinæ? Resp. Quia Iudæis primò factæ erant promissiones, si paruissent Iudæi non perinde eluxisset splendor misericordiæ diuinæ. Itaque Apost. ait Christum fuisse *ministrum veritatis apud Iudæos, misericordia erga Gentes*, 1. Cor. 15. 8. Iam verò vt patèret eandem esse natura conditionem omnium tam Gentium quàm Iudæorum, ideoque opus esse omnibus Dei misericordia, sinit Iudæos indulgere sibi, vt olim fuerat Gentes, atq; in hæc: arcana nequis temerè irrumperet, Apostolus veluti fores obiecit, *O profunditatem diuitiarum sapientiæ Dei!* Quartus finis scandalorum est demonstratio sapientiæ Dei, *ὁ ἀποκάλυψεν τὰς βουλὰς αὐτοῦ ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, qui sapientes comprehendit in astutia sua*, Verba sunt Eliphazi in libro Iobi cap. 5. versu 13. *חכמים בערמתם לוכדו הַכְּמִים בְּעָרְמָתָם & consilium peruersorum infatuatum est*. Nisi eueniant scandala non elucebit tantùm Dei prouidentia quantum elucet: Nul- lum maius vnquam fuit scandalum quàm pro- ditio & crucifixio Christi, in quo tamen Deus euidentissima dedit argumenta Iustitiæ, Sapien- tiæ, Potentiæ, & Misericordiæ suæ,

Præterea, scandala pertinent ad consolationem piorum; quod vt teneamus necesse est vt habeamus ob oculos materiam scandalorū. Aliud enim scandalum est à doctrina noua & impura, vt cùm doctores falsi, Pseudoprophetæ turbant Eccle- siam Dei, & seducunt multos; aliud scanda- lum est ab exemplo, cùm in Ecclesia aut extra Ecclesiam in mundo occurrunt exempla flagi- tiorum tam multa, vt plurimi tanquam inun- datione aquarum abripiantur in eadem scelera

& flagitia. Aliud scandalum est à cruce, à perse- cutione, vt cùm Deus laxat habenas, & sinit grassari impios & furere aduersus pios, sed ita tamē, vt tam hoc quàm illa scandala quæ sunt à doctrina & moribus cedant in gloriam & salutē piorum. Ac in gloriam piorum quidem, quate- nus hac ratione probatur eorum fides, sanctitas educitur in lucem hominum & Angelorum, im- mò verò quatenus ita piji sibi innotescunt, experiuntur qui sint. Id verò fit non vno modo, nam sæpenumerò tentatur per falsos doctores sinceritas fidelium in agnitione veritatis, vt cùm Deus non modò non prohibet quominus sint pluri & impostores, sed etiam sinit imposturam confir- mari iis signis quæ miraculi speciem habeant: Itaque mittit efficaciam erroris, sed quæ efficacia est in iis duntaxat qui non dilexerunt veritatem, vt docet Apostolus cap. 2. 2. ad Thessal. vnde fit vt electi qui seduci non possunt, teste Christo, ed magis conspicui sint in hoc discrimine, dum qui verè credunt non seducuntur, illi autem qui pereunt seducuntur, id est produunt sese, nec latent testi larua qua non modò aliis, sed sibi etiam ipsis imposuerunt aliquando. Huius vsus scandalis meminit Paulus cap. 11. prioris ad Cor. vers. 9. *Oportet enim, inquit, etiam hæreses in vobis esse, vt qui probi doctores sunt, siant manifesti*. Porro *δοκίμοι* sunt qui Hebræis, (Hebræos voco non Scriptores Veteris & Noui Testamenti, sed quos *Magistros* vocant) *בְּרִיּוֹת מְבֻרָּחִים* probati. Ita dicunt Abrahamum, Iacobum, &c. fuisse *בְּרִיּוֹת מְבֻרָּחִים דֹּקִימוֹת כֵּן יְהִי*. Deinde scandalis, quæcunque tandem sint, probatur fiducia in Deum, vt scan- dalis quæ Iobo objecta sunt, quæ quidem omnis generis fuerunt, es enim ei etiam fuit cum scan- dalo à doctrina, studium enim probare amici eius neminem affligi nisi qui impius est, & cum scan- dalo ab exemplo, & quidem eo exemplo quo Adam seductus fuit, vxoris nempe; & denique cum cruce & persecutione, nempe vt probaretur eius fiducia, atque aded amor erga Deum. Itaque Deus veluti gloriatur apud Satanam de integritate serui sui, & prorsus vult ei obijci scandala, vt probeatur Satanæ & hominibus & Angelis Iobi constantia. Immo verò vt pericu- lum fiat fidei & amoris erga Deum, Dominus cap. 13 Deut. monet populum suum, si quando contigerit vt falsus propheta hortetur ad colen- dos Deos alienos, & signa addat hortationi, sta- tuat apud se tum Deum tentare, experiui, facere periculum fidei & amoris suorum. Denique, non nisi scandalis probatur studium erga proximum, *quæ est enim gratia* (inquit Apostolus) *si eos feramus quorum iram vitò prouocauimus*, id ipsi faciunt & Gentes & quilibet, dum modò non sit fera & immanis bellua. Itaque vt constet nos verè proximum, nullo nostro commodo sed suo, amare, necesse est scandala obijciantur. Itaque vt breuiter hoc caput concludatur, faciunt scanda- la ad probationem agnitionis veritatis Dei, quæ non agnoscitur tunc cùm tribuimus authorita- tem veritati ob consensum & suffragia homi- num: Tum etiam faciunt scandala ad confir- mandum fidem nostram in Deum, & secun- dum fidem amorem, tum etiam studium erga proximum.

Secundò faciunt scandala ad gloriam filii, quatenus hac ratione reddū ut conformes Filio Dei. Certè nisi obijciantur nobis scandala

1. quia iis probatur eorum Fi- des.

Amor & fi- ducia in Deum;

studium & charitas in proximum.

2. quia iis conf. imes redduntur capiti Christo.

respectu fi- delium v- sas est mul- tiplex.

non erit conditio nostra conditio membrorum, quorum hæc est ratio vt vnum corpus efficiant cum capite. Itaque sæpe monuit nos Christus ne scandalis terreamur, quando illi res fuit cum scandalis, & ea superauit, *Non est* (inquit) *discipulus supra magistrum, neque seruus supra herum.* Ita scandala faciunt ad gloriam electorum.

1. Faciunt etiam ad perficiendum in ipsis bonum opus Domini, scandalis enim vocamur ad veram cognitionem veritatis, quid enim est quod complures adduxit ad disquirendum de salute aliud quam quod se viderent non posse nisi consensu hominum in tantâ varietate opinionum?

2. Tum etiam scandalis crescit in Deum fiducia, Cap. I. 2. ad Cor. Apostolus hominum scelere profiteretur se eò esse redactum, vt existimaret sibi continuò esse moriendum, nempe inquit, *habuimus in nobis condemnationem mortis; vt speraremus in solum Deum qui euocat mortuos:* Et sæpenumerò accidit vt qui deseruntur ab omnibus, etiam à parentibus, hinc didicerint vnus Dei præsidio niti. Deinde cum scandala aperiant nobis vel occultam hominum leuitatem, vel fraudem & crudelitatem, deinde inconstantiam rerum humanarum, hinc discimus solum Deum amare, vt ait Propheta *expediisse sibi vt affligeretur, vt disceret statuta Domini.* Hac etiam & accedit ille fructus quod scandalis castigamur & erudimur, nempe David non est castigandus pœna, sed necesse est vt filius. & carissimus quidem filius, se præbeat patri immorigerum ad feritatem & immanitatem vsque, nempe non potuisset alia ratione tam facile castigari & cogi in ordinem. Postremò, scandalis etiam fit vt nos huius vitæ tædeat, & ad eum adspiremus locum in quo quia nullis impiis locus est, sed Christo tantum, beatis Angelis, & Spiritibus electis, nec scandalo locus vllus est, quod à Davide significatum est, & in Davide adumbratum (Psal. 120.) quem tædebat extra patrium solum inter extraneos commorari, cuius rei non ad eum tæduisset si illi cum extraneis benè conuenisset.

3. Porro cum scandala natura sua aliena sint ab hoc fine, à gloria Dei, & salute fidelium, necesse est respectu huius finis vt media tantum sint per accidens, quare à superiori causa scandala dirigi necesse est ad hunc finem. Itaque (quod consequens est) cadunt sub prouidentiam, nempe quatenus referuntur ad hunc finem. Sed quærat aliquis, quomodo fieri possit vt hinc non sequatur Deum esse authorem peccati, scandala enim peccata sunt. Respondeo, vel hoc loco nobis res est cum Atheis qui negant omnem prouidentiam, vel cum Christianis qui profitentur se asserere prouidentiam, etiam qualis tradita est in Scripturis. Si cum Atheis res sit, sic erunt repellendi. Solet Magistratus vti carnificis crudelitate quoties plectendus est sceleratus: solet Pater filium obijcere contumeliis nequissimi serui vt experiatur animi magnitudinem & constantiam filij sui, cum tamen neque Magistratus hoc pacto, neque pater item affines sint crimini tortoris, aut perditis & nequam serui. Quod si res nobis sit cum Christiano res est expedita, nempe ij à quibus dissentimus concedunt Deum indurare aliquos; Jam verd indurationem sequitur (vt & ipsi fatentur) pertinacia in malo, & sæpenumerò adest facultas induratis patrandi

quæ designarunt animo. Respondeant ergo illi vicissim, quomodo Deus hinc non sit author mali: Quicquid dicant, nos liberarint onere respondendi. Vnum est solum (quod & nos dicimus) quod respondere queant, nempe Deum indurare non efficiendo, sed (quod illi liberum est) suspendendo actum gratiæ & bonitatis suæ.

Cæterum hoc perpetuò ob oculos animi constituendum est, temerarium esse & sacrilegium velle scrutari rationem Prouidentiae Dei in malo. Primò, quia Scriptura opposuit hinc curio sitati nostræ repagula quædam quæ perfringere nemini licet, neque potest cui non sit constitutum Deum in iudicium vocare: hinc est quod iudicia Dei dicuntur *inexpligabilia imperuestigabilia*, nempe vt significetur Deum nil agere, nil constituere, nil non agere, nil permittere, nil præterire sine certâ ratione, cum omnes viæ eius sint iudicia, id est, certam habeant normam præscriptam ab eius summa sapientia; & *imperuestigabilia* hæc iudicia appellantur, ne se frustra fatiget, non sine summo periculo, in eo inuestigando humana mens quod inueniri non potest. Deinde id ipsum recta ratio demonstrat, etenim concursus diuinæ prouidentiae, aut, vt dicamus clarius, vis diuinæ prouidentiae eiusque ratio potest quidem se prodeire in euentu, hoc est, potest sciri quomodo sciuntur illa quæ cognoscuntur demonstratione & hoc pacto, nempe inuito aut inscio Deo nihil euenit, esset enim Deus vel imbecillis, vel imprudens, attamen non potest sciri ista vis in modo operandi aut non operandi: vnde fit vt diligenter nobis cauendum sit, ne rem natura sua inexplicabilem conemur explicare, ne nobis id ipsum accidat quod multis, vt vel ea doceamus quæ, si vera sint, necesse sit Deum esse authorem peccati, vel item sic prouidentiae diuinæ reddamus rationem, vt inde sequatur Deum esse improvidum vel negligentem, aut verd obnoxium humanæ infirmitati, quæ non potest ea impedire quæ veller maximè non euenire. Atqui in eo quidem statu in quo nunc sumus res ad eò non est impedita, procliuus enim sumus omnes in malum, itaque cum ista procliuitas se prodit scandalo, id est dicto aut facto, nil aliud sit, quàm quod in publicum prorumpit quod latebat antea: Itaque constat hinc aliqua ratio prouidentiae diuinæ, quæ hoc pacto ita ostendit, quò propendebat peruersum hominis ingenium vt simul efficiat vt ea omnia quibus hoc ostenditur redundant ad gloriam nominis sui, etiam ad laudem & salutem suorum. Sed cum agitur de primi hominis lapsu hinc demum hæret ratio humana, neque se expedit satis: Cuius rei hæc ratio est, quod Scriptura nobis ita primi hominis conditionem descripsit, vt vnum hoc inde colligi possit, fuisse integrum & quoad corpus, & quoad animam; attamen mutabilem fuisse & res ipsa docuit, & Scriptura. Tum etiam, quod cum agitur de primi hominis transgressione, prouidentiae & decreti Scriptura non meminit, vel enim describit Adami lapsum, atque ita ut lectoris & auditoris cogitationem inuitet, ut ne alius arcessat causam peccati Adami quàm à Diabolo & Adamo: vel dum notat ea quæ consecuta sunt illum lapsum (ut dum Scriptura disputat, non narrat historiam) nos deducit ad Adami lapsum, tanquam ad primam mali labem, atque ita ut nos hætere velit in hac causâ, ut cum Apostolus docet *per unum hominem*

Non est scrutanda ratio prouidentiae in malo.

1.

2.

duo scopi li fugiendi.

In statu peccati ratio prouidentiae aliqua reddi potest.

at in primo hominis lapsu vix potest reddi.

probatum contra Atheos.

apud Christianos.

hominem peccatum ingressum esse in mundum. Quod non est idèd factum, quia nulla fuit prouidentia quæ versata sit, & vim ostenderit suam in Adami lapsu, sed ne nobis occasionem daret inquirendi curiosius & sollicitè in illius prouidentia rationem, quin hoc docere voluit, ita sese gessisse Dei prouidentiam in illo lapsu, vt à culpa fuerit immunis; neq; tamen illud, quicquid culpæ fuerit, admissum sit vel inuito & repugnante Deo, (absit enim ut summum bonum à malo superetur) vel cæcutiente aut conuiuente Deo: quod si capi à nobis non potest, potius inscitiam accusamus nostram quàm Deo prouidentiam detrahamus, sine qua Deus esse non potest.

quomodo iustus sit Deus in puniendis Scandalis.

Sequitur explicandum, Quomodo, si scandala eueniant, iustus sit Dominus, qui ob id homines plectat quod euenit necessario. Cuius quæstionis solutio ex iis pendet quæ supra disputauimus de necessitate, quam conclusimus non pugnare cum ratione peccati. Itaque si constat quod necessarium est idem peccatum esse, consequens erit vt quod necessarium est idem pœna dignum sit: Prius autem verum est (ut supra demonstratum est) ergo & posterius. Attamen hic scrupulus hæret qui eximendus est, quod scandala non modò necessaria sunt si referantur ad causas suas, sed etiam ad Dei prouidentiam. Sed & hic Scriptura disertis verbis nobis legem præscripsit, tum etiam constituit nobis ante oculos exempla legis, ut capite decimo quarto Ezech. Propheta (inquit) si decipus fuerit, ego decepi eum, ait Dominus (id est, prouidentia mea contigit ut ille fuerit decipus) Attamen ego extendam aduersus Prophetam manum meam, & delebo eum funditus de populo meo Israel.

ratio Diuina iustitia in illis.

Exemplum autem huius rei luculentissimum existat non modo in historiâ Pharaonis, sed & capite 10. Esaiæ, vers. 5. Adeatur ipse locus. Quod si quis hîc rationem iustitiæ requirat, responsio facilis est. Deus hominibus vitur interdum indens rebus aliquid quod iis non est à natura ingenitum, ut cum hominibus in peccato mortuis dat fidem & pœnitentiam, aliquando vitur homine relinquendo eum in manu consilij sui, ita quod idem ut dum malè agit culpæ ratio hæreat in eo qui egit malè: ut sit contraria Prouidentia ratio in bono & in malo, nam omni homini bonum exoricum & aduentitium quiddam est, alioqui non posset gloriam dare Deo, malum verò & defectus hominis malum & defectus est, alioqui non posset sibi dedecus tribuere, aut merito Deum iustum in iudiciis suis prædicare. Itaque cum Scriptura Prouerb. 16. 4. Deum dicit omnia fecisse, adiectum est continuò, etiam impium, (magnam habet emphasin etiam, neque sine ratione adiectum est, nempe ut nobis constet certa quadam & peculiari ratione in impijs clucere prouidentiam diuinam,) vt facere eo loco sensum eum possit admittete, quem eadem vox admittit dum significat in Scriptura ordinare, disponere: verbi gratiâ, Deus phrasi hebraica dicitur fecisse Christum, scisse Aaronem & Mosem, non quod vox illa referatur ad creationem, sed ad prouidentiam, quatenus versata est circa illas personas, quatenus illis vsa est in bono & ad bonum, ut eadem ipsa vox vsurpan potest cum agitur de prouidentia Dei malis vteute in malo quidem, attamen non ad malum, itaq; vocantur vasa etiam in Scriptura, id est instrumenta, & virga furoris Domini. Vnde colligi potest illius sententiæ

Salomonis non absurda interpretatio, Deum omnibus vti rebus, etiam malo in diem malum, hoc est, vt sit virga furoris Domini: quo sensu dicuntur etiam vasa ad dedecus, vitur enim iis Deus tanquam torribus & carnificibus, contra pij sunt vasa honesta, non enim solum iis Deus vitur ad bouum, sed in bono iis vitur ad bonum.

AD MATTH. Cap. XVIII. Vers. 8. & 9.

8. Εἰ ὃ ἡ χεὶρ σου ἢ ὁ πὺς σου σκandalίζει σε, ἐκκοπήστω ἀπὸ σου, καλόν ἐστι ἵνα μὴ εἰσέλθῃς εἰς τὴν ζωὴν μετὰ τὸν ἄνωγον, ἢ δύο χεῖρας, ἢ δύο πόδας ἔχοντα βλάσφημα εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

9. Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου σκandalίζει σε, ἔξελε αὐτὸν ἀπὸ σου, καλόν ἐστι ἵνα μὴ ὀφθαλμὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσέλθῃ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βλάσφημα εἰς τὴν γένναν τῆς πυρός.

8. Si verò manus tua vel pes tuus fuerit vt tu offendas, abscinde ea, & abjice abs te, bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum, potius quàm duas manus vel duos pedes habentem conijci in ignem æternum.

9. Et si oculus tuus fuerit vt tu offendas, erue eum, & abjice abs te: bonum est tibi luscum ingredi in vitam potius quàm duos oculos habentem conijci in gehennam ignis.

DE VARIIS CHRISTI locutionibus.

Locus iste Veterum ingenia fatigauit, dum in eo rem absurdam & abhœrentem tum à ratione, tum à Religione & sãni, præscriptam à Christo cerneant, nempe ut quis sibi oculum eruat quando oculus peccandi præbuit occasionem, aut manum amputer cum manus facultatem mali committendi præbuit. Itaque confugerunt ad Allegorias, nam eorum alij nomine oculi & manus voluntatem, & affectus animi prauos intelligi voluerunt, alij illa quæ nobis charissima sunt (ut parentes, uxorem, liberos, voluptates denique) figuratè hic à Christo deseri censuerunt. Quæ interpretationes non possunt viquequaque quadrare huic loco, subiecit enim Christus præstare ut monoculi, claudi, & manci, ingrediamur in regnum Dei, quàm ut vtrumque habentes oculum, & integri projiciamur in gehennam ignis. Nam si allegoriæ locus est in iis quæ antecedunt, necesse est ut etiam in consequentibus locum habeat, quod absurdum est: quem enim sensum habeant hæc verba, præstat sine prauis affectibus ingredi in cælum quàm peccatorem deirudi in inferos? Oratio diluta est: cum, præstat suos odio prosequentem ingredi in regnum cælorum, quàm amore prosequentem deijci in inferos. Non possunt dici vnoculi qui omnes suos negligunt, siquidem nostri nobis oculi sunt; neque claudi, aut manci qui sibi charissima abjiciunt, siquidem quæ chara sunt pes & manus nobis sunt.

Difficultatis huius loci ratio.

Aliorum interpretationes.

reijciuntur.

Sanè oratio Christi simplicissima est, nec causa dici potest cur hic Allegoriâ vti voluerit. Est nempe hyperbolica locutio, cuius sententia huc redit, si daretur optio, (vel ut Paulus ad Galatas loquitur, si fieri potuisset, eruissetis oculos ac mihi dedissetis) potius eximendum esse oculum, aut excindendam manum, aut verò pedem quàm ut

vera proponitur.

patiamur nos auctores esse scandalorum, cum scandalali ea sit natura ut accersat in auctorem pœnam æternam: Eam enim esse beatitudinis præstantiam, ut optabilius sit eâ frui saltem ex parte, quam ut ea admittamus quæ nobis integris miseriam adferant intolerabilem. Sic filius patris amantissimus, si quando audiat à quoquam exigi à se ut patrem offendat; *moriatur*, inquit, non quod velit significare *amors* se moriturum, sed se moriturum potius quam ut offendat patrem. Et sunt filij qui rogant aliquando parentes suos ut ipsos exheredent, non quidem hoc cupientes, sed significantes tamen malle se (si res eò esset deducta) excidere hæreditate, quam obstringi tam seuera lege: sic Moses Deum rogauit ut ipsum deletere vellet ex libro vitæ.

illustratur
simili.

Sermo
Christi.

aliquando
hyperbolis.

Hyperbo-
larum ex-
empla.

1.

Sed multos hoc decipit quod Christum arbitrantur ubique exactè & sollicitè (quomodo Aristoteles aliquis) fuisse locutum, quod à vero alienum est: Christus enim semper quidem vitur ingenuâ oratione, attamen ut sæpius simplicem, & (ut loquuntur Grammatici) rectum sermonem adhibet, sic etiam aliquando vitur hyperbolis) quæ tamen tantum abest ut obscuræ sint, ut contra nil illis sit significantius) aliquando Prouerbiis penè è triuio petitis; aliquando figurata est Christi oratio, aliquando cauta, nunquam tamen vafra & insidiosa. Nos pro eo ac exigit locus & ratio temporis, harum locutionum dabimus exempla. Et Hyperbolarum quidem hoc esto specimen, quod Christus, si quis cuiquam in sinistram maxillam alapam impingat, suadet ut dextram obuertat, quod acceptum *ἡ ἄριστε* non habet in Christo (singularis patientiæ exemplo) vllum exemplum, sed est locutio hyperbolica quâ uti voluit ad commendandam extremam aliquam patientiam. Immodò verò Christus iubet suos cautos esse, & ipse (quandiu licebat per muneris sui rationem) non modò sibi cauit à malo, sed repulit etiam. Harum locutionum exempla occurrunt quotidie, ut cum litem cum aliquo habemus & patientiam nostram profiteri volumus, iubemus ut cui nobiscum res est, nos etiam pedibus proculcet, non hoc ab illo exigentes, sed ita demonstrantes quanta simus præditi animi demissione. Eodem pertinet quòd Dominus suadet angariani ad vnum milliare ita obsequi ut alterum milliare adijciamus.

2.
Si in Tyro
& Sidone
facta fuisse
signa

vindicatur
hic locus
aduersus
Arminia-
nos.

1.

Alterum exemplum hoc esto, Christus dum exprobrat incolis Chotazin & Bethsaïda immanem contemptum Euangelij, *Si in Tyro* (inquit) *& Sidone signa fuissent edita quæ in te, penitentiam egissent iam pridem*: Hyperbole haud dubiè est, cuius sententia simplex hæc est, Tyrios & Sidonios multò minus grauius peccasse quam Chorazaitas & Bethsaïditas, itaque fore ut & minus grauius plectantur. Qui secus sentiunt necesse est ut primum probent Christum non solum esse uti hyperbolis, aut hoc loquendi genus non esse idoneum & accommodatum ad animos hominum commouendos. Nam quod aiunt, Deum præuidisse assensum futurum Tyriorum & Sidoniorum modò illa signa pararentur, longè discedunt à Christi scopo, qui hoc tantum eo loco vult demonstrare, Chorazaitas & Bethsaïditas pessimos fuisse. Etenim quis est adèd impudens, ut si Tyrij & Sidonij assensuri erant miraculis quibus miseri incolæ Chorazin & Bethsaïda non

fuerunt commori, tribuerit hoc externo obiecto, non efficaciam & energiam spiritus aperientis cor, id est mentem, ut videat quid illa miracula & quantum portendant? *Paulus enim plantat, Apolos irrigat*, prædicat uterque & miracula edit, *Deus tamen est qui dat incrementum*, id est, qui efficit ut vtriusque prædicatione & miraculis assensus præbeatur. Deinde verò etiam, non (quod illi volunt) sic vindicatur iustitia Dei, ne ex hypothese quidem ipsorum, sic enim statuitur Deus negasse obiecta externa quibus excitari potuisset consensus in nobis, quod est affine blasphemiam. Nam si tales simus ut obiecto externo assentiamur si obijciatur, est in nobis bonitas quædam, quæ quòd se non prodidit id profectum est non ex subiecti ignorantia (quæ quid sit superiori disputatione demonstratum est) sed ex obiecti defectu. Quæ dicta sunt nobis obiter, nam Deo iuuante aliquando prolixius hac de re disputabimus. Hoc vnum tantum adijciemus, eo loco non prædicationis Euangelij, sed miraculorum & signorum factam esse mentionem, quæ quantum possint satis liquet ex iis quæ extant apud Lucam (sub finem cap. 16. quo loco Abraham inducitur agens hoc modo cum Diuite apud inferos, *nisi audierint Moysen & Prophetas ne excitatum quidem è mortuis audient*: ut mirum sit viros doctos ex illo loco Matth. 11. colligere ita affectos fuisse Tyrios & Sidonios ut si accessissent miracula, eorum conuersio fuisset certa, cum sic locutio hyperbolica, sed popularis tamen & accommodata ad populi captum, quâ vitur Dominus. Sic homines prætractos solèmus Diabolis dicere peiores, cum tamen nemo meritò nos mendacij possit accusare, vel nobis errorem tribuere, quasi homines existimemus Diabolis peiores. Certeùm hoc verissimum est quòd quis maiora accepit à Deo dona fore ut tantò puniatur grauius, si donis quæ accepit abusus est: ut Luc. 12. Seius ille qui nouit voluntatem Domini, neque eam effectam dedit, duplo pluribus plagis dignus censetur.

2.

3.

3.
Exemplum.

4.

5.

Est & illa hyperbole quâ vsus est Dominus, *Cum facis* (inquit) *elemosynam, non nouerit sinistra tua quid dextra faciat*, quasi diceret Dominus, si sinistra tua oculos haberet, tam debet simpliciter, & in occulto, non captans approbationem, dextra elemosynam porrigere, ut facti dextera sinistra conscia non sit. Est & illa hyperbolica locutio qua vitur Dominus Matthæi quinto, *Cælum & terram præteritura, priusquam unum lota, & apex Legis auferatur*. Obseruemus autem obiter nomine *lota* intelligi minimos characteres Legis, *apicis* autem eminentias illas quibus characteres hebraici distinguuntur inter se, notæ autem vocalium quæ *Puncta* nominamus *נקודות* nomine designari non potuerunt, quia præter vnicum *Cholem* subijciuntur non imponuntur litteris, *נקודות* verò propriè *cornua* sunt aut *cornicula* potius. Etiam cum Dominus effert fidei vim vsus est hyperbole, nam dum vult significare nihil esse anxium aut graue vsque adèd ut fides etiam minima non possit id superare atque eluctari, apud Marcum ait eam esse fidei vim, ut etiam montes transferat, hoc est perumpat omnia obstacula. Vnde satis apparet hyperbolas non esse mendacia, ut nonnulli dicunt, alia enim est *Grammatica*, alia *Rhetorica* significatio; hæc pendet ex affectu & consilio dicentis, sed quod prodit

Hyperbo-
lenon sunt
mendacia.

prodit illa, à verborum significatione nudâ & simplici est. Porro nullæ sunt locutiones magis familiares quàm hyperbolicæ, etiam apud Judæos quibuscum Christo res erat, tamque nobilitatum est apud illos illud loquendi genus; vt ei nomen peculiare indiderint, nam cum significare volunt aliquid dictum hyperbolicè, dicunt illud dictum esse כהן הפלאה by hoc est, καὶ ὡς ἑσθλῶς.

Diximus secundò Christum vsum esse Prouerbiis. Exempla huius rei passim occurrunt, vt cap. 7. Matth. 23. *quæ mensura metimini, eadem remetentur vobis*, Prouerbiū est quo etiam hodie vtuntur Judæi, sed accommodatum à Christo ad rem diuinam: Vult enim Christus homines eo prouerbio inducere, vt quam misericordiam à Deo petunt eadem erga homines vtantur. Eodem capite vers. 3. 4. 5. *qui trabem ipse gestat in oculo parum censeatur idoneus qui festucam eximat ex oculo fratris sui*, prouerbiū item est celebre apud Judæos: vt & illud Matth. 13. *Nemo Propheta in patria*. Illud etiam nobis familiare est, *nemo potest seruire duobus heris*: & illud prouerbiū, *seruus qui cognouit voluntatem Domini neque illam facit, dignus est qui duplo pluribus plagis afficiatur*, eleganter à Christo traductum est ad illorum miseriam significandam qui donis Dei licentiùs abusi sunt, quales sunt ij quibus Euangelium prædicatum est, si illud contempserint. Etiam in Prouerbiis illud numerandum est, *seruus non semper manet in domo heri, filius semper manet*, quo prouerbio Christus vsus est, vt demonstrat discrimen conditionis Iustitiariorum, hoc est, eorum qui nituntur operibus legis ad vitam consequendam, & filiorum qui sola fide nituntur, neque Deo seruiant mancipiorum iustar meru poenæ, aut spæ mercedis, sed animo prompto; nam Iustitij hypocritæ ad tempus florent, laudem consequuntur apud homines, etiam in Ecclesia Dei; at tandem eiciuntur foras, *omnis enim planta* (inquit Christus) *quam non plantauerit pater meus eradicabitur*, quod in Judæorum reiectione adumbratum est, etenim cum reiecti ideo sint quod serui esse voluerunt, exemplum est reiectionis eorum qui sub Euangelio nolunt viuere, hoc est, sub gratia, sed sub lege. Quod verò exstat Matth. 19. prouerbiū item est, illud nempe *facilius est vt camelus transeat per foramen acus, &c.* (quo loco lectio non est sollicitanda, neque vt quidam volunt legendum est καὶ ὡς, quam vocem induciti auctoritate Scholiastæ Aristophanis, *καὶ ὡς καὶ* funiculum crassum, aut *καὶ ὡς* interpretantur, nam & Cyrus interpres Cameli vocem retinuit, & in Judæorum prouerbiis & hoc prouerbiū numeratur, nisi quod loco cameli elephas vsurpatur) nihil vt necesse fuerit eo loco disputare quomodo Deus possit efficere vt camelus transeat per foramen acus, nec eò deuenire vt statuendum esset, Deum posse camelum ad eò exilium facere & macrum (quod nimis sapit Scholasticas argutias) vt posset strigoso camelo aperiri porta, & patere tam angusta quàm sit foramen acus, est enim prouerbialis locutio quam adhibet Christus ad demonstrandam summam rei difficultatem. Sic vernaculo sermone dicimus, si quid difficile denotare velimus, facilius nobis esse lunam dentibus prehendere. Et Matth. 13. 12. *habenti dabitur*, prouerbialis est locutio, nempe hoc voluit Christus significare, eos qui magnificiūt dona Dei locupletari nouis do-

nis, contemptores autè oblatæ gratiæ priuari illo lumine quod illis affulserat. At Christus eò loco tamen non dicit quod dicunt nonnulli, non abuti Dei donis à nobis esse, perinde atque à nobis est quod iis abutimur, tantum ostendit Christus qua ratione Deus agat cum suis: nempe dat illis specimen bonitatis suæ & veluti χάρις, sed quo facit vt illi tanto ardentius sitiant augmentum gratiæ, cum reliquorum corda non perinde afficiat: quod qui negat necesse est improbius sit illi Phariseo, qui verbo tenus saltem professus est se debere Deo quod non esset sicut iste Publicanus, nempe coactus est profiteri non modò Dei munus esse quod boni simus absolute, sed quod boni simus comparatè.

Diximus tertio loco Christum sæpè vti figuratis locutionibus. Eæ verò non sunt vnius generis, nam & Parabolas quas vocant adhibet, sunt autem parabolæ quæ Hebræis משלים & חידות dicuntur: & משלים quia משל Hebræis est dominari, itaque eximia sententia & selecta quæ non proponitur aperte, sed testata quadam figurâ illis dicitur משל eadem planè mente qua Græci αἶνον dixerunt, nam αἶνον laudare est Græcè, cum αἶνον significet symbolicam narrationem qua significatur aliquid notabile imprimis; quem & ἀπολογία dicunt, nam ἀπολογία dicitur quia comparatio quædam est similitudo, ἀπολογία autem nihil aliud est quàm comparare, vnde factam est vt etiam sententiæ egregiæ nudis & significantibus verbis propositæ parabola dicantur à LXX. Interpretibus, nam חידות משלים parabolas interpretantur. Vox autem חידות enigma vertitur, ἀπό τῆ ἀνιήσεως, ἀνιήσεως autem est ἀπό τῆ ἀνιέν. In parabolis autem Christi hoc est obseruandum, quod sunt narrationes rerum veluti gestarum, sed tamen terrenarum, ad significandum res cœlestes insinuatæ: Nam quemadmodum Sol obscurius quidam, attamen tutius in pelui cernitur, quam si ipsum solem intueamur, ita planè rerum cœlestium & diuinarum ratio est, multo melius intelliguntur dum proponuntur velatæ veluti parabolis; & hæc docendi ratio simplicissima est eadem, quod vel hinc liquet quod est antiquissima, itaque & apud Sacros & prophanos auctores crebra sit mentio parabolarum, & accommodatissima est ea docendi ratio ad captum ingenij nostri.

Sed in omni parabola, speciatim autem in parabolis Christi, hoc tenendum est, vt parabolis vtamur tanquam pictâ tabeliâ, nempe vt ne putemus quicquid pingitur id habere significationem, sed certum quid duntaxat, quod vt pingatur reliqua pingi necesse est. Itaque reprehendenda est illa anxietas & sollicitudo eorum qui in parabolis Christi omnia student rescacare ad viuum, quod est non interpretari, sed vexare & torquere parabola. Huius rei cum multa possimus afferre exempla, vnum duntaxat afferemus. Est parabola in Ecclesia celeberrima à Christo ptinens vsum vsurpata, ducta à filio prodigo quem vulgo vocant, Luc. 15. In ea parabola inducitur filius quidam maior natu indignans si a trem petidum rediisse in gratiam cum patre, pater autem blandè compellans primogenitum, neque reprehendens tamen ob inuidiam: sanè hoc non pertinet ad scopum Christi neque, nisi velimus argutari, occurrit quòd possit istud trahi. Quorsum igitur attinuit in parabola huius rei meminisse?

Parabola Christi.

משל

αἶνον

ἀπολογία

חידות משלים

Parabolica locutio vtiq; liqma.

simplicissima.

non sunt vexandæ Christi parabolæ.

quod demonstratur exemplo parabole Filij prodigi.

nempe, id est quod diximus, multa pinguntur vt pingantur reliqua: Nam quod nonnulli distant sic significari Iudæorum inuidiam aduersus Christianos è gentibus, non fuit ea Christi mens, vt parebit legenti parabolam & illius occasionem, & vt fuisset maxime, ne parabolæ quidem ratio constaret, inducitur enim pater fouens & amplectens inuidum filium, & studens omni ratione eum placare. In summa, quoties Christus ducit similitudinem à rebus terrenis in hoc genere, toties quicquid sit in illis rebus commemorat, assumit autem id duntaxat ex iis quæ sunt vulgò quod facit ad eius mentem; Vt dum vult similitudine quadam docere quàm sit grata Deo resipiscentia miseri peccatoris, inducit mulierem lætantem ob recuperatam drachmam, attamen non hoc solum facit, sed & inducit accendentem lucernam, euertentem domum, & abdita quæque sollicitè rimantem, sed hoc fecit vt illud faceret, vti liquet ex parabolæ redditione.

& Drachma recuperata.

Vsus huius obseruationis.

aduersus hæreticos Anabaptistas.

Quod eo diligentius à nobis obseruari debet, vt obuiam eamus Hæreticis, qui prætexentes erroribus suis Christi auctoritatem ad parabolas confugiunt, è quibus neglecto eo quod in Scholis vocatur *formale* parabolæ, & *materiale* vrgent: vt verbi gratia, Anabaptistæ ex eo quod in parabola de semine & zizaniis Dominus vetat euelli zizania, inde colligunt non esse fas Magistratui animaduertere in homines sceleratos, quod est præter Christi scopum, vt & illi ipsi reipsa & factis agnoscunt, nam vtuntur excommunicatione, & quidem dirissimâ, cum in redditione parabolæ Christus meminerit tantum prouidentia Dei, qua fit vt improbi in hac vita floreat, pœnas aliquando daturi. Quorum igitur meminit Christus illius dialogismi? nempe quia in hoc genere id solet fieri in eo vnde Christus parabolam duxit. Sic Anabaptistæ Sociniani ex eo quod hoc capite Dominus induxit Regem quendam debitori subdito condonantem gratis immensam summam, concludunt ea parabola significatum à Christo, Deum citra vllam satisfactionem homini condonare peccatum, cum tamen in redditione parabolæ Christus eius rei non meminerit: quamquam vt illis liceret hoc vrgere, tamen non possent aliud efficere quàm Deum non exigere ab eo satisfactionem cui peccatum condonat. Cæterum non est eadem ratio apud Deum debitæ pecuniæ & pœnæ, nam pecunia debita ni soluat in nullius damnum cedit præterquam Creditoris, itaque si tam diues est, vt hoc damno non lædatur, si bonus est condonat gratis, nulla non iam dico à debitore, sed ne à sponse quidem exacta solutione: At pœnæ debitæ non est eadem ratio, non enim idèò iudici debetur, quia nisi luatur, Iudex in damnum incurret, sed quia nisi soluat non fiet iustitia; quod obiter à nobis dictum sit, vt teneatur medius hic Hæreticus: seu enim mens Christi fuerit rationem ostendere condonationis peccatorum nostrorum (quod non est verum) tantum inde effecerit, Deum nihil à nobis exigere, seu non fuerit ea Christi mens (vti patet ex redditione parabolæ) abusus est hoc loco. Pari errore Pontificij abutuntur parabolâ diuitis Epulonis & Lazari, nam ex eo quod scriptum est, Abrahamum vidisse epulonem diuitem in inferis, colligunt Sanctos omnia videre, etiam infe-

Pontificios.

ros, cum id dicatur vt possint commodè reliqua dici quæ pertinent ad scopum Christi. Tum etiam quod dixit Christus de Samaritano illi sic interpretantur, ac si quæcunque dicuntur à Christo in illa parabola certam haberent significationem, cum scopus Christi sit duntaxat ostendere quis sit proximus, vti patet ex parabolæ redditione & occasione: sed de his rebus copiosius si permiserit Dominus, differemus vbi occasio tulerit.

Est etiam aliter figurata Christi locutio, sæpe enim quod consequens est ponitur pro antecedente, & vicissim, quod antecedit vsurpatur consequentis loco. Vt cum profiteretur *se venisse non quæ pacem mitteret sed gladium*, consequens posuit antecedentis loco, nam Euangelium & vitæ sanctitatem, quam Christus attulit, persecutiones sequuntur, vt fuerit hæc Christi mens, *veni eam doctriam traditurus, atque vt eius vna auctor sim, quam consequentur turba & dissensiones*. Sic cum pollicetur fore vt *confiteatur coram Patre qui cum confessi sunt*, ex consequenti antecedens voluit intelligere, quos enim interrogati fatemur esse nostros habemus pro nostris, colimus si superiores sint, amamus si sunt inferiores: itaque Christus confessionem posuit pro eo quod in hac vita confessionem antecedit. Vtus autem est antecedenti ad significandum consequens non semel, vt cum exigit Luc. 14. vt discipuli sui odio habeant patrem & matrem, odium posuit pro eo quod est effectum odij. Sic, Prouerb. 8. Sapientia inquit, *qui me oderunt diligunt mortem*, vsurpatur consequens pro antecedenti, nam amor mortis, si esse posset, ad ea facienda homines impelleret quæ faciunt qui Sapientiam oderunt: Sic impij dicuntur odisse animam suam, quam tamen amant vehementissimè, quod ea faciant ex quibus oritur exitium animæ. Sic Apoc. 22. Dominus denunciat se nomen illius deleturum ex libro vitæ qui addidisset aliquid verbis illius Prophetiæ, vbi antecedens vsurpatur pro consequente, si enim alicuius nomen deletur ex libro vitæ consequens est vt illi perendum sit, itaque alterum pro altero vsurpatum est. Simili penè figura Deut. 29. Moses describit impietatem Israelitarum; *non dedit* (inquit) *vobis Dominus cor ad intelligendum*, per remotionem causæ omnis pietatis summam designat impietatem. Et Dominus cap. 6. Ioh. *Nemo venit ad me nisi Pater traxerit illum*. Ex eius figuræ obseruatione soluantur quæstiones natæ ex parabola de Epulone & Lazaro, in qua consequentia pro antecedentibus ponuntur: Verbi gratia inducitur Epulo implorans fidem & opem Abrahami, quia id sequitur cruciatum: Item describitur sollicitus de salute fratrum suorum, & hoc loco consequens pro antecedente positum est, nam dolorem hoc sequitur in hac vita, vt ne cupiamus eum nobis esse communem cum nostris.

Hoc verò Dominino per familiare item est, vt abstractis quæ vocantur vtatur pro concretis, vt cum se dicit *Resurrectionem & vitam*, pro authore resurrectionis & vitæ: Eodem sensu dicitur à Propheta *Iustitia nostra*, & nos item dicimus *Iustitia Dei in illo*, simili figura, hoc est, iustificati à Deo in illo, quomodo Israel dicitur *Dei sanctitas*, hoc est, populus quem Dominus sibi sanctificauit. Nihil autem magis consuetum est Christo quàm vt nomen signi ponat pro re significata.

consequentis pro Antecedenti. exemplū.

1.

2.

Antecedentis pro Consequente Exemplū.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

abstracta pro Concretis.

Signum pro re significata.

Itaque

Itaque dum parabolas suas interpretatur, nomina rerum significatarum signis tribuit, vt cum Luc. 8. semen dicit esse verbum Dei, &c. & Ioh. 6. verba sua dicit esse spiritum & vitam; & in institutione Coenae eadem figura dicit panem esse corpus suum. Sed figuræ huius ordinis Christo ideo familiares sunt, quia lingua qua vsus est exigebat ut sic loqueretur, neque enim Hebræi aut Syri aliter loquuntur, dum volunt ostendere quid cuius rei signum sit, solent enim tum signum nomine rei ornare.

Denique Dominus sæpenumerò alludit, idque vel ad mentem eorum quibuscum illi res est, vt cum exegit à Nicodemo vt iterum nasceretur, respexit ad mentem Nicodemi qui maximè extollebat dignitatem generis sui, quod erat vitiū omnibus Iudæis familiare. Id ipsum videre est in colloquio cum Samaritana, & in disputatione instituta Capernæumi, utrobique enim Christus genus dicendi figuratum adhibuit, utrobique alludit ad id quod iis cum quibus agebat maximè fuit cordi. Quandoque alludit ad consuetudinem receptam, vt cum Lazarum inducit in cælo recumbentem in sinu Abraham, alludit ad id quod fieri solebat in conuiuuiis inter Iudæos, nempe ut cui maximus honos deferretur is reclinet caput in pectus patris Coenae. Sæpè etiam respicit Prophetarum prædictiones, & statum regni sui spiritualem verbis terrenis describit, vt cum pollicetur Petro se daturum ei clauis regni cælorum, & Apostolis, fore ut sedent super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Allusio est, qualis & illa est quam adhibuit in Epist. ad Thyatirenses, qua pollicetur fore ut qui vicerit Gentes conterat virga ferrea. Apocal. 2. 26.

Dixi vltimo loco orationem Christi esse aliquando cautam, tametsi nunquam sit dolosa. Est verò cauta, vel cum res illi est cum Discipulis suis, vt cum non vult illi patefacere planè quis sit & quatenus, atque adeo quis futurus sit status regni sui, nempe non debuit hoc fieri ante diem, non potuissent Apostoli hoc ferre; vel cum res est illi cum Aduersariis, idq; duobus modis, vel enim studet eludere eorum captiunculas prudenti responsione, vt cum à quærentibus quâ auctoritate tanta gereret, quæsiuit vicissim vnde esset baptisma Iohannis: vel studio & industria contemptores veritatis celat veritatem, cuius rei exemplum illustre est in Euāgelio secundum Matth. cap. 13. eo nempe loco interrogatus, cur populum alloqueretur per parabolas, Vobis (inquit) datum est, &c. deinde subjicit continuò; habenti dabitur: in quo genere hoc temperamentum sequitur, vt etiam tum cum parabolicè loquitur, illa obscuritas neminem possit offendere præter pertinaces & obstinatos, ac capitales hostes veritatis.

Atque inde soluitur illud quod vulgò quæri solet, Cur Dominus nō omnia tradiderit in verbo tam clarè vt nullus esset dubitandi locus, nempe hoc est quærere quod discipuli quæsiuerunt à Christo, noluit nempe Dominus in verbo suo consulere hominibus præfracti ingenij, sed iis tantum qui ratione ducuntur: quod si studisset ita loqui in Scriptura, vt & impudentiæ satisficeret, nequaquam id assequi potuisset, nulla quidem imbecillitate, sed quia ea est sermonis ratio, ut etiam si sit explicatissimus tamen in eo

occurrat quod in alienum sensum à petulanti ingenio detorqueri possit. Igitur Dominus in ipsa oratione specimen exhibuit simplicitatis & sinceritatis suæ, cuius argumentum non est illa anxietas superstitiosa qua formularij vtuntur, ingenuitas quædam orationis, quæ testatur dicentem nil sibi metuere à calumnia & cauillis. Itaque cauendum sedulè est, ne verba Christi diuexemus, quod illi faciunt qui aiunt, non videri vsque aded magnum malum, ut cui suspendatur mola asinaria projiciaturque in mare, itaque fingunt hic mysteria, cum Christus eo prouerbio vsus sit, quo vti solebat vulgus ad designandum graue aliquod & inexpiabile scelus.

Christi oratio simplex sincera.

AD MATHÆI Cap. xviii. Vers. 10.

Ορατε μη καταφρονησητε εις τους μικραν τουτων λεγο ο ο μιν ειναι οι αγγελου αυτων εν ερανοις δε παντες βλεπει τον πατερα τον εν πατρει μου τον εν ερανοις.

Videte ne contemnatis aliquem ex paruis istis: dico enim vobis. Angelos eorum in Cælis per omne tempus videre facium Patris mei qui est in cælis.

DE DEO ET ANGELIS.

Priusquam aperiã mentem Christi hoc loco, necesse habeo verba quædam quibus Christus vsus est interpretari. Ac primò illud μικραν τουτων, qui sint quos Christus μικρα vocat, tum verò quid sit hic καταφρονειν, deinde quomodo Angeli dicuntur βλεπειν τον πατερα, denique, quomodo Pater dicatur esse in cælis. Μικρος Hebr. קטן vel refertur ad ætatem, vel ad molem, sed prius ad molem quàm ad ætatem, ideo enim pueri & μικροι iidem sunt, quia corpus puerorum mole paruum est, & μικρος Hebraicè dicitur קטן Sed hoc loco μικρος non videtur significare paruulum ætate, aut mole corporis, agit enim Christus de iis quos versu 6. ornauit hoc elogio, vt eos vocaret paruulos, sed credentes, itaque quærenda est hic alia huius vocis significatio, ut nempe sit קטן & קטן sed quatenus hæc verba Hebræis abjectam conditionem denotant, ut cum Genes. 32. Iacob profiteretur se paruum esse, קטן, id est, minor sum omnibus tuis misericordis, & omni veritate quam fecisti mihi, haud dubiè indignitatem suam agnoscit, atque hoc vult profiteri, se non esse tanti ut Deus ipsum tam magnis beneficiis profectui debuisset. Sic Deut. 1. 17. Moses Iudices hortatur, vt ne faciem agnoscant in Iudicio, קטן גדול קטן גדול, id est, tam eum qui contemptus est quam qui magnus est audietis, sequitur enim קטן גדול קטן גדול hoc est, non timebitis à facie cuiusquam. Itaque קטן eo loco is est qui conditionis est abjectæ: sic etiam קטן denotat statum miserum, & qui despiciatui habetur, vt cum Gedeon profiteretur se esse קטן paruum in domo patris sui, id est contemptum, exstat locus cap. 6. Jud. & cap. 5. Michææ, Propheta Bethlehæm dicit (qua sententia non est hic disputandi locus) esse קטן paruam inter chiliadas Iudæ, hoc est despiciatissimam in tribu Iudæ. Itaque Dominus cap. 30. Ierem. ubi agit de restitutione Israelitarum ויהכבדתי & glorificabo eos קטן ויהי & non erunt parui, hoc est, contemptibiles. Sic Iob. cap. 14. 21. defluens conditionem mortalium, Filij

Explicatur verba Christi.

Id est μικρος

significat abjectos & humiles conditionis, homines.

Allusio- num gene- ra.

1.

2.

3.

Christi lo- entio cau- ta erga Discipulos

erga hostes suos.

Cur non omnia in Scriptura tradita sint clarif- simè.

hominis, inquit, glorificantur & item 1772, hoc est, sunt inglorij, cum pater defunctus vitâ nihil sentiat. Tenendum igitur est non denotari hoc loco à Christo ullam animi demissionem, quæ virtus est, & quidem in Angelis summa, sed *μυεσι* hic sunt conditione & statu vitæ illi quos homines vulgò contemnunt, nempe vel ob paupertatem, vel ob obscuritatem generis, vel ob imperitiam rerum, vel ob corporis vitia, & si quæ sint alia quæ in sæculo infamia sunt. Quod idèd obseruandum est, ne patiamur nobis eripi argumentum gratiæ diuinæ, quæ in hoc elucet, quod dum paruos eligit Deus quibus reuelat mysteria sua, non respicit vllam quæ est in illis virtutem, sed *τω τειρωσ* conditionem afflictam & prostratam humi: quo sensu item Virgo Maria Deo gratias egit quod respexit *τω τειρων*, hoc est, afflictam conditionem anulla sua. Itaque Dominus cum 11. cap. huius Evangelij gratias agit Patri quod arcana sua celauerit sapientes & intelligentes, paruulis autem reuelauerit, proculdubio statum & conditionem notauit: cuius rei obuia sunt documenta, pauci enim sunt sublimi loco constituti qui verè agnoscant Christum & Euangelium eius. Atque id est quod Paulus obseruauit, dum hortatus est Corinthios vt meminerint qui sint & quàm contempti. *Videte* (inquit) *fratres vocationem vestram*, id est, videte quales sitis vos qui estis vocati, quod non sitis multi Sapientes, &c. 1. Cor. cap. 1.

Sequitur vox *καταφρονειν* contemnere, quæ idem est hoc loco quod Hebræicè נא, significat autem נא non modò contemnere, sed negligere etiam, vt cum Salomon eos detestatur qui pauperem negligunt, vocat eos pauperum contemptores, nempe in hoc genere negligere contemnere est, & contra qui non negligit, sed curam gerit pauperis, is honorare pauperem dicitur Prou. 14. 31. eodem sensu quo Petrus cap. 3. 1. Epist. maritum vult (eius vxoris suæ Dominus sit) tamen *ατιμεν* & *τιμ* honorem tribuere vxori *ως αδελφου οιδει*. Itaque in lingua sancta, vt negligere est contemnere, sic vicissim curare, sollicitum esse de re aliqua conseruanda est illud honorare vsque adèd vt *πρωτιο* afficere, Hebræicè honorare sit, vt cum cap. 13. Iud. Manoah Angelum prophetam ratus pollicetur ei fore vt eum honoraret si quod prædixerat erat euenturum, *והכרתני* id est *præmio te afficiam*: sic alicubi Cicero Tironem monet, se dedisse operam vt Medico honos haberetur. Itaque honorare non pertinet tantum ad laudem, sed etiam ad mercedem, ad curam, vt nemo miretur quid sibi voluerit Apostolus, qui capite 5. prioris ad Tim. hortatur Timotheum vt *pauperulas viduas honoret*, nempe hoc voluit, vt earum curam gerat, vt det operam vt illis bene sit: eodemque sensu eodem cap. *presbyteri qui bene præsumunt digni iudicantur* à Paulo duplici honore. Quid est igitur hoc loco *καταφρονειν* *τω μυεσι*? nempe non contemnere modò, sed vel negligere eos qui secundùm carnem sunt contempti, & tamen in Christum credunt. Consilium ergo Christi est reprimere Discipulorum fastum, qui alios etiam in Christum credentes contemnebant, quod non fuerunt ornati & locupletati à Christo tot privilegijs quot ipsi consecuti erant, seu hi paruuli fuerint inter ipsos Apostolos (neque enim omnes Apostoli iisdem præditi donis fuere) seu fuerint alius ordinis.

Illud verò quod Angeli dicuntur hoc loco

contemplari faciem Patris, & quidem semper, simplicissimè dicitur, nempe consequens ponitur pro antecedenti, nam quia in hac vita Apparitores & Ministri stant coram iis qui in eos habent impetum, vt sint parati ad eorum nutum, idèd dum voluit Dominus significare contemptos istos homines magnæ esse curæ Deo, ait eorum Angelos esse Dei Ministros & Apparitores, & vsque adèd sedulos vt nisi iussi nihil faciant, iussi autem omnia. Quod verò adicitur *δλε παρτις*, non est torquendum, sic enim Regina Sabæ cap. 10. prioris libri Regum Salomonem alloquitur, *Beati* (inquit) *homines tui*, hoc est famuli tui, qui semper stant coram te, noluit hoc Regina, famulos illos & seruos nunquam discessisse è conspectu Salomonis, tantum hac phrasi significauit paratos esse semper illos ad exequenda Salomonis iussa. Cæterùm non debet videri nouum quod Christus eos Angelos qui pro salute suorum excubant, Angelos dicat eorum quibus operam dant, nam & Paulus, quamquàm Christi Apostolus fuit, hoc est à Christo missus, tamen cap. 11. ad Roman. proficitur se esse *Gentium Apostolum*, hoc est, missum ad Gentes, uon autem à Gentibus: sic Angeli fidelium dicuntur, non qui mittantur tanquam nunciij à fidelibus, sed qui mittuntur ad fideles. Porro non dicuntur hic Angeli paruulorum istorum, quod vnusquisque peculiarem habeat Angelum sibi additum, sed quia Angelis, pro Dei arbitrio, hoc incumbit ex officio vt inuigilent suis (sic capite 3. Esaiæ quod dictum est *Principes & Magistratus populi pueros fore*, nemo inde collegerit singulis è populo datum esse quendam Magistratum) qui Angeli certè numero plures sunt, & quidem qui succedunt sibi inuicem.

Iam considerandum nobis est quid id sit deum quod Dominus Iesus Patrem suum dicit esse in cælis, quando nonnulli sunt hoc sæculo qui Deum cælo, quod ad essentiam attinet, includunt, tanto grauiori scandalo quod nondum fecerunt ex Ecclesia. In qua disputatione hunc ordinem Deo iuuante sequemur, primo loco afferemus argumenta quibus euincitur Deum non esse inclusum cælo, immò verò demonstratur Deum esse vbique: secundo loco adducemus in medium eorum ratiunculas qui dant operam vt Deus cælo conclusus videatur: tertio loco docebimus ex Scriptura cur cælum Deo tanquàm sedes assignetur.

Ordinem autem ab iis argumentis quæ recta ratio sponte sua suggerit, & ea priori loco ponemus quæ sola Aduersarius proposuit sibi refellenda, cum adiciemus reliqua quæ vel imperitè, vel malignè reticuit. Primum argumentum hoc est, *Deus est perfectissimus, Ergo est vbique*. Huic argumento sic occurrit, vt antecedens largiatur, consequentiam neget: sed & rationem negationis addit, quod immensitas non sit perfectionis argumentum: Itaque Deum negat immensum, aut (quod eodem redit) infinitum. Sed hoc negare est negare pertinere ad perfectionem boni vt sit bonum infinitum, itaque finitudinem esse de boni essentia, quod vsque adèd absurdum est, vt hoc asseuerare sit frueri: nam omne bonum quo maius est, eò melius est, omni autem bono finito maius dari potest; saltem animi cogitatione, vt numeris semper vnitas potest adjici, & magnitudini aliquid superaddi, at bono perfectissimo nullum potest dari perfectius bonum, non enim

faciem Patris, quid sit.

4.

δλε παρτις

5.

Angeli

Deus quoad essentiam non est cælo conclusus,

Probat 1. argumentis a recta ratione petitis.

2. Deus est perfectissimus.

3.

contemplari

esse per-

esset perfectissimum, dabitur autem si sit finitum. Itaque non potest idem esse perfectissimum bonum, & finitum: vnde sequitur perfectissimum bonum esse infinitum, infinitum, inquam, *negativè*, id est non finitum, nam quod *privativè* infinitum est, id imperfectum est, veluti materia prima qualis in Scholis describitur. Secundum argumentum. *Deus à nullo pendet tanquam à causa. Ergo essentia infinitus est.* Adversariis consequentiam negat, neque negationis suæ ullam affert rationem, tantum dicit, hoc esse postulare non demonstrare. At consequentia necessaria est, nam ut hoc taceamus, quod nisi stet hoc argumentum mundi creatio malè & perperam inde demonstratur quòd finitus est, nulla enim erit consequentia. Mundus est finitus ergo pendet à causa, quando instantia dari poterit rei essentia finitæ quæ tamen à causa minimè pendet; Sic eliserit Adversarius vim illius argumenti, aut eliserit potius, quod tamen habitum est hætenus pro necessario & invidio. Ut (inquam) hoc taceam res ipsa id demonstrat; quicquid enim non dependet aliunde tantum possidet quantum vult, neque vult quod non possidet. Porro qui nemini subitus est ei licet omnia velle quæ rationem boni habent, etiam perfectionem summam, nam quod creaturis id interdicitur, inde est quod non licet esse illis pro arbitrio, sed pro ita & conditione naturæ, quæ dependens est cum sit creata, ideoque certis limitibus pro Creatoris sapientiâ circumscripta. Tertium argumentum quod refellit istud est, *Materia prima dicitur infinita potestate. Ergo Deus est actus infinitus.* Quod quia nostrum non est, propterea in eius vi tuenda non laborabimus. Quartum argumentum. *Deus est actus purus. Ergo est infinitus.* Negat hoc ex illo sequi, nulla addita ratione negationis. Nos consequentiam probamus argumento accommodato ad eiusvis captum. Actus purus non potest moneri, esset enim actus purus præditus potentia passiva, quod est portentum. Iam verò aut Deus non poterit esse ubi vult esse, non poterit se vno loco movere, aut dum movebitur erit in potentia, & quidem passiva: Iam verò (quod est absurdum) à seipso movebitur. Itaque nisi consequentia valeat Deus vni certo cuidam loco affigetur, ut clavus immobilis: quod sanè non decet eum affigere qui Deum concedit (certè cogitur concedere) veritari non Aristoteleo morte, (qui Deum nihil vult agere nisi per cælum) sed divino quodam modo, id est infinito, in gubernatione rerum, nempe ut singulis adsit rebus non ut per satellites, sed ut ipse omnia pertingens.

Quintum argumentum, *Deus est infinitus potentia, ergo & essentia.* Atque hic non audet negare consequentiam, vidit enim potentiam infinitam non posse tribui Deo nisi statuatur Deus essentiam habere infinitam; cur autem neget antecedens reddit rationem prodigiosam planè, & hætenus inauditam, *Deus (inquit) non potest facere impossibilia, atque ita non potest omnia.* Nos non exagrabimus hoc loco hominis cæcitatem, tantum vno verbo dicam, quod est impossibile illud nihil aliud est quàm nihil, nempe quod rationem entis non potest habere. Itaque non sic probavit non posse omnia facere: hoc tantum assecutus est, ut Deus id non possit facere quod si fecerit nihil fecerit, quod est probare Dei omnipotentiam, non eam refellere. Sextum argumentum hoc est,

Deus est infinitus duracione, Ergo est infinitus essentia. Negat sequelam. At sequitur tamen, nam ut baculus, aut linea non potest fingi vnâ sui parte finita, altera infinita, neque corpus vllam secundum vllam dimensionem infinitum, quod non sit infinitum secundum omnes dimensiones, sic nec Deus potest statui infinitus secundum vnâ perfectionem, nisi statuatur secundum omnes. Huius rei ratio hæc est, in finita duracione infinitam vim requirit, etenim secundum modum considerandi nostrum in Deo vis duracione est natura prior. Nam quam ille attulit rationem negationis ratio non est, sed mera blasphemia: ait enim, *natura Dei necessitatem requirere ut sit duracione infinitus, non requirere ut sit essentia infinitus,* quod est tribuere perfectionem Deo nisi in gradus infinitam, non tribuere Deo perfectionem nisi in gradus infinitam, nam esse simpliciter est infinitus gradus perfectionis, quem solum vult infinitum esse in Deo. cum merito decentius fuisset Deo tribuere in istam Iustitiam, Misericordiam, Sapientiam, Bonitatem, adeoque Essentiam, sunt enim ista in Deo eadem, quæ nos animi cogitatione propter mentis imperfectionem cogimus distinguere. Septimum argumentum quod ille redarguit, petitum est à Dei operatione: nempe *Deus omnia in omnibus operatur, atque nullis loci terminis contineri potest.* Ad hoc ita respondet, primò ut Deum neget necessitò esse ubi operatur, cum agit per causas secundas, seu illæ Physicæ sint ut in natura & politia, seu hyperphysicæ, ut cum aliquid sit extra ordinem per Angelos. Deinde, negat effici ex eo quod Deus operatur omnia in omnibus Deum esse infinitum essentia, cum operetur in finito & circumscripto loco, nempe in mundo qui scilicet non est infinitus. Prima responsio facillè refellitur, multa enim agit Deus sine causis secundis, ut cum mortuos excitat, cum Spiritum suum mittit in hominum corda, cum auferit cor lapideum, carneum verò indit. Secunda autem Responsio non poterit aliter se tueri quàm si Deum fingamus ubique diffusum, atque ita ut constet partibus? Vel enim totus est in cælo, vel totus idem in terra, vel partim in cælo, ex illius hypothese in terra esse non potest; Deum enim cælo includit, si partim in cælo, partim in terra est, Deus compositus erit, & quidem ex partibus quarum alia extra aliam sita est, quo nihil dici potest absurdius. Speciosius, & minus crasse respondisset si (quod res est) ostendisset Deum voluntate sua omnia efficere, atque ideo nihil necesse esse ut adsit rebus quas facit, nam causæ illæ quarum præsentia necessaria est ex sunt quæ non possunt agere nisi per contactum, quomodo anima non movet corpus nisi sit in corpore, & si vera esset eorum sententia qui singulis cælis singulas tribuunt animas, non possent cælos suos animæ illæ movere nisi essent in cælis. At primæ omnium rerum causæ non est eadem ratio, agit enim tantum per voluntatem, quod Centurio in Christo videtur agnovisse, qui noluit adesse Christum, tantum voluit ut Christus iuberet. Sed nihil hoc obstat quominus argumentum habeat vim suam, nam qui tantus est ut solo nutu faciat omnia, eundem tantum esse necesse est ut nullo contineatur loco, nam quæcunque loco continentur ea non agunt nisi per contactum, (itaque miri. Angelos necesse est)

7.
Deus omnia in omnibus operatur.

2.
Deus non pendet à causa.

3.

4.
Deus est actus purus.

5.
Deus est infinitus potentia.

6.

vnde necessariò sequitur non esse finita quæ non agunt per contactum.

8.
Deus omnia implet.

Octauum argumentum. Deus (Ierem. 23.) *testatur se omnia implere, terram, & cælum.* Respondet *implere* eodem modo ibi accipi quomodo cap. 4. ad Ephes. quo loco Christus dicitur *ascendisse in altum ut impletet terra & cælum.* At eo loco non significare voluit Apostolus Christum esse vbique per essentiam, sed per prouidentiam, Ergo nec illo loco Ieremiæ *implere* aliud potest significare. Respondeo, *implere* non esse idem Ieremiæ quod Apostolo, nam Ieremiæ idipsum est quod significatum est ab Ethnicis, *locus omnia esse plena*, nempe nullus potest indicari locus aut cogitari animo vnde Deus dici possit abesse, nec à Deo prouidentia Dei diuelli potest. At apud Apostolum *implere omnia* significat (vt patet ex iis quæ sequuntur) effundere in homines dona quibus Ecclesiæ ædificium compleatur. Sanè ex Apostoli verbis non colligitur vniuersalis Christi prouidentia qua Deus est, sed specialis illa cura Ecclesiæ. Et videtur Ieremias intuenti propius locum, probare Deum omnia videre quod vbique adsit. Itaque aliud est Ieremiæ *omnia implere*, aliud Apostolo. Nonum argumentum. *Salomon testatur cælos cælorum non continere Deum* (1. Reg. 8. 27.) *quicquid autem est extra cælos cælorum id necesse est infinitum sit, nihil enim fingi potest extra locum omnem quod non sit infinitum, vt nihil fingi potest extra tempus quod non sit æternum.* Ille hoc tantum respondet, prouidentiam Dei non contineri cælo, sed etiam in terra sese exercere. At hæc responsio pugnat cum mente Salomonis, pugnat cum locutione qua vsus est. Cum mente Salomonis, miratur enim Deum velle in terra habitare, hoc est, velle locum quendam in terra deligere in quo speciali quadam ratione se patefaciat hominibus: Nullum autem pondus habebit hoc, *Cæli cælorum non continent eum*, si ea sit mens Salomonis quam ei affingit Aduersarius. Deinde, pugnat hoc item cum phrasi qua vsus est Salomon, nam dixit olim Philippus Alexandro, *Macedonia fili non capit te*, quia Macedonia regio quædam fuit angusta, at non est credibile Salomonem, vt significaret Dei magnitudinem, voluisse ostendere Deum in terra versari, sed contra cum neget Deum contineri cælis cælorum, voluit demonstrare esse infinitum, non quoad prouidentiam ditionem quæ ad ea loca tantum extenditur quæ cælo terraque continentur (*cæli* autem nomine non modo cælum hoc adspectabile, sed & cælos cælorum comprehendimus) sed potius hoc voluit, essentiam Dei non concludi rebus creatis.

10.

His argum. adjiciemus quæ ille vel imprudens, vel sciens volens præterit. Atque illud primo, *quod si Deus non sit vbique sequetur absurdum, Deum ne in duobus quidem simul locis esse posse.* Nam quod prohibet quominus Deus vbique sit impedit idipsum quominus sit in duobus locis. Quod ille videtur agnouisse, nam ait, *nil aliud colligi posse ex Scriptura quam Deum esse tantum in cælo, & testatur sibi videri absurdum vt vnum idemque à semetipso seiunctum sit.* Itaque nihil est quod in probatione consequentiæ immoremur. At verò negabit absurdum esse vt Deus is esse statuatur qui simul esse non possit in pluribus locis. Id verò absurdum esse vel hinc patet, quod omnibus ex æquo præsens est, neque eam Antipodib. quàm nobis est

vicinior, tum assignandus nobis locus esset in quo Deus sit potius quàm alibi. Secundo loco, Deum totum vbique esse patet ex eius operatione, nempe non magis hic operatur quàm illic, hoc est, vbique operatur quatenus in eo omnia subsistunt: nec eius præsentia aliunde quàm ex operatione cognoscitur, atque ita (vt supra monuimus) operationem sequitur hætenus præsentia quatenus potentia. Denique, *cælum dicitur Dei thronus, terra scabellum pedum eius*, itaque necesse est Deum non modò in cælo esse, sed etiam in terra, nisi velimus affirmare alibi esse Dei quæ supra lumbos existant quàm quæ sunt infra, quod est horrendum dictu. Sunt & alia argumenta, quorum quoniam meminimus in responsionibus ad illius argumenta, nolumus ea repetere.

Sequuntur eius argumenta quibus probat Deum esse cælo inclusum. Primo, *Cælum vniuersum in locis dicitur Dei thronus, itaque Deus tantum est in cælo.* Respondeo. At iisdem in locis terra dicitur *scabellum pedum eius*, Ergo non minus est in terra quàm in cælo. Quod si Metaphor. dicatur cælum thronus Dei, argumentum solutum erit, nam hic erit sensus, Deus in cælo testatur præsentiam suam magnificentius quàm in terra, sed tamen vbique est. Secundum argumentum, *Infinctus natura Gentes omnes inter orandum in cælum attollunt oculos, itaque Deus non est alibi quàm in cælo: si enim in terra esset orantes demitterent oculos.* Respond. Sophisma est quod in Scholis dicitur *non causa pro causa*, nam quod homines cælum tuentur tum maximè cum orant non idèò fit, si sapiunt, quod nusquam alibi Deum esse putent quàm in cælo, sed primò, quia quæ illis obuersione ob oculos non videntur illis esse causæ vel malorum vel bonorum quæ iis obueniunt. Itaque rerum aspectabilem nihil aspiciunt, sed quantum possunt abducunt oculos ab earum rerum contemplatione, & quia motus oculorum motum animi sequitur, necesse est vt oculos in altum tollant, & quidem, si fieri posset, tam intentè vt cælos ipsos penetrent: nempe hoc gestu testatur animus non esse res incurrentes in sensum quæ vel impiorandæ sunt præcipuè, vel quibus gratiæ sunt agendæ: Itaque & admirantes & admirabundi oculos tollimus in cælum, nempe quia non occurrit in rebus quæ incurrunter in sensum argumentum & ratio illius rei quàm admiramur. Deinde, ordinaria Dei beneficia, ea præcipuè quæ sensus feriunt, proficiuntur à causis secundis: harum autem causarum ea series est vt quæ nobis proximæ sunt, id est quæ sunt infimæ, pendeant à superioribus, vt pluuia, siccitas, fertilitas, lux, & vita denique: vita, inquam, vegetatiua. Itaque quoties ad primam causam deuenire volumus, propter humanæ mentis imbecillitatem, ascendit mens eò veluti per gradus subiecta, at tamen non mentitur, id est, non fingit causam illam primam nusquam alibi esse quàm in sublimi. Denique Dei præsentiam non perferenscit mens humana nisi ex operibus Dei: itaque vbi illa magis sunt conspicua, illic Deum magis adesse iudicat, vt cum cogitur dicere *digitus Dei hic est*, cum autem nusquam tam occurrant manifesta documenta potentia, maiestatis, & gloriæ Dei quàm in cælo, & præferim in cælis cælorum, hinc fit vt eo mens subiecta erigat simul oculos propter obsequium oculorum. Sanè & nos sic eum premere queamus, (nempe Deum non vult

9.
Cæli cælorum non capiunt Deum.

11.

12.

Contraria argumenta refelluntur.

1.

2.

Cur orantes oculos in cælum tollimus.

Causa 1.

2.

Retorque-
tur argu-
mentum.

Non vult esse in terra) Jubebantur Israelitæ ita orare vt faciem obuertent in illū locum in quo esset Arca fœderis: inde ne collegerit Deum fuisse conclusum illā Arca, nec alibi fuisse? Minimè; id verò tantum, si vult sibi cōstare, dixerit, Deum edidisse in Arca, aut ex Arca fœderis singularia peculiaris cuiusdam presentia documenta, nempe ob sui patefactionem. Itaque & ipse soluerit nodum quem nexuit, nam eadem ratione dicitur esse in cœlo. Obiter verò hoc notetur præter rem quam agimus, hoc non fuisse perpetuum, quia typus erat futuræ Christi presentia in terris. Itaque Christo in cœlum subuecto, vbique Deus vult puras in cœlum tolli manus, vt ait Apostolus. Tertium argumentum, *Inquinaretur Deus si versaretur in terra, nempe in terra multa sunt fetida & sordida.* Responso facilis est, *tangerè, vel tangi nisi corpus nulla potest res.* Nam alioqui inquinabuntur Angeli, qui versantur in terris, etiam in locis spurcissimis, velut fossa in quam detrusus fuit Daniel.

Quartum argumentum: *Deus (inquit) præditus est essentia visibili nec tantum animi; sed corpus etiam oculis.* Itaque necesse est Deum esse natura circumscripta, quando cognosci non potest, nedum videri, quod conditione natura infinitum est. Occasionem sic argumentandi arripuit ex Scholasticorum doctrina, qui Deum docent cerni per essentiam, si minus corporis, at certè oculis animi. Quanquam autem diuersa quæstio est; *Deus ne cernatur oculis corporeis,* attamen hoc tenendum est isto loco, authores huius sententiæ & fautores (in quibus ille est cum quo nobis est controuersia) existimare, nos non excitatum iri à mortuis præditos ea membrorum compage, & delineatione quæ in hac vita locum habet, sed Deum noua efformaturum corpora spiritualia (itaque nihil promouemus si probauerimus Deum non esse colorem aut lumen corporeum, quæ sola sunt propria oculi obiecta) quod falsum esse vel hinc conuincitur, quod Apostolus docet fore vt hoc mortale induat immortalitatem: Itaque subiectam necesse est esse idem, cæterum subiecti (quod appellant) formam accidentariam fore diuersam, alioqui nihil est quod induat immortalitatem, neque quod exuerit conditionem mortalem. Itaque explosa est illa corporis visio, de qua nemo vnquam nisi Anthropomorphita cogitauit. Nam quæ sunt ista corpora spiritualia? sunt-ne corpora quæ sunt spiritus? at hoc est esse corpus & non esse, quod si spiritualia sunt κατὰ τὴν, id verò ita explicandum fuit, vt ne corporis natura (quod in sua specie perfectum est) destruat. Nam quod dicit nos fore *ἰσαχρῶτες* authore Christo, longè abit à Christi mente, qui nihil aliud vult eo loco quàm nihil opus fore matrimonio quod ob indiuidui propagationem institutum est (Angeli enim Angelos non gignunt) & quod consequens est, neque cibo & potu ad conseruationem indiuidui opus fore. Attamen stat argumentum si Deus animi oculis cerni potest per essentiam, certè videtur stare: quicquid enim mens humana perfectè comprehendit illud finitum est: nempe quod est infinitum à finito comprehendere non potest. Itaque cogimur illa diuisim considerare in Deo, quæ in eius essentia vnum idemque sunt, vt in foro rusticis aurea numismata propter imperitiā cogimur secare in minimas partes, vt in nummos, quorum magna congeries exæquat aureum, ea planè con-

ditio est mentis nostræ cum de Deo cogitandum est. Sed quæritur, *An in vita futura eo assurgere possit mens humana, vt Deum perfectè comprehendat,* cum eo pacto Deum comprehendere in hac vita excedat modulum cogitationis nostræ, etenim omnis imperfectio in vita futura abolebitur, est autem imperfectio non posse Deum comprehendere, alioqui Deum comprehendisse nulla esset perfectio, itaque videtur fore vt in vita futura, in qua sola perfectio locum habet, Deum perfectè comprehendamus. Sed quædam est imperfectio creaturæ essentialis (quæ imperfectio non dicitur comparatè ad creaturas, sed respectu Dei) quæ imperfectio negatio tantum est summe perfectionis, id est, hoc tantum importat creaturam non esse Deum, ea imperfectio si tolleretur consequens esset nos esse Deos, quod est cogitatu & dictu absurdum & blasphemum. Attamen imperfectio priuatiua quæ notat defectum aliquem in creatura cum comparatur cum semet ipsa, id est, cum cogitamus creaturam non esse tam perfectam quàm potest esse manens creatura, ea omnis imperfectio abolebitur: verbi gratia, quicquid potest perficere corpus, ita vt corpus non desinat esse corpus (perfectio enim subiectum non destruit, sed ornat) quicquid potest perficere animam, ita vt anima non desinat esse anima, id adert in vita futura.

Itaque quærendum restat, *An pertineat ad perfectionem anima vt essentiam Dei comprehendamus.* Sanè non videtur, ratio est quia incomprehensibile comprehendere non potest, omne autem infinitum incomprehensibile est, nullis enim terminis continetur, itaque comprehendere non potest. At (inquit) non potest infinitum comprehendere distinctè, attamen confusè comprehendere potest, atque hanc comprehensionem *apprehensionem* dixerunt; vnde celebris illa vox, *Deus cognoscitur totus, sed non totaliter,* & exemplum adducunt oculi qui totum hominem contemplatur, confusè nempe, at non totaliter. Sed non est ea ratio rerum quæ in sensus oculorum incurrunt, & diuinitatis, res enim sensiles compositæ sunt, idè non possunt villo sensu comprehendere omnino, at Deitas simplicissima est: certè nec animus potest, nedum sensus; ea confusè comprehendere quæ simplicissima sunt, nisi ea comprehendat aliter quàm per essentiam, id est, ipsam essentiam apprehendendo. Itaque si Deus cognoscitur à nobis per essentiam, necesse est vt distinctè à nobis cognoscatur, & si à nobis distinctè cognoscitur, comprehendatur etiam, quod illi nolunt qui statuunt Deum videri in futura vita per essentiam.

Attamen illis non desunt sua argumenta. Nam primò aiunt, felicitatem hominis sitam esse in vnione cum Deo, eam verò nullā fore nisi humanus intellectus essentiam videat. At hoc argumentum nihil dici potest absurdius, pugnat enim cum axiomate in Scholis vulgatissimo, *omne receptum recipitur ad modum recipientis.* Jam vero si essentia Dei videbitur modo finito videbitur, nam recipiens finitum est: itaque videbitur infinitum per essentiam modo finito, quod implicat contradictionem. Etenim cognitio est quædam imago rei in mente. Itaque si cognitio finita est, res autem comprehensa infinita, sequetur rem cognosci & non cognosci. Deinde authores huius sententiæ concedunt non fore patrem gloriam electorum in vita æterna, at si Deus per essentiam

Duplex in creatura imperfectio.

1.

26

Non est de anima perfectione vgi sam Dei essentiam capiat, probatur. Except.

Resp.

contraria argumenta refelluntur.

1.

Argum.

Argum. mentum.

Sociniano- rum sententia de resurrectione corporum.

Ref.

Except. Ref.

An ipsa Dei essentia animi oculis cerni possit.

videtur certè erit par gloria. Nam cum respondent Deum ab aliis magis, ab aliis minus videri per essentiam, quicquid dicant, *magis & minus* statuunt in essentia diuina, quod absurdissimum est.

Deinde, aut neminem fore fœlicem nisi expleatur facultas intellectiua, non autem satiatum iri intellectum nisi cognoscat primam causam, eam autem non posse cognosci si per mediũ cognoscatur, nempe per speciem, tum nullam dari speciem causæ primæ. Sed nec hæc ratio vllum habent pondus, nisi fortè velint essentiam diuinam penitus comprehendere, nam dici potest non expletum iri appetitum intellectus nisi prima causa penitus comprehendatur, quod illi tamen negant. Quod si respond. nō esse appetitum mentis conjunctum cum ratione expetere perfectam cognitionem primæ causæ, & nos itidem respondebimus non esse appetitum legitimum intellectus expetere cognitionē essentiæ diuinæ, sed vt perinde tactus non aspirat ad ignis essentiam, sed ad ignis effecta & quidem temperata ad modum tactus, ita planè animus noster tantum expetit de Deo scire quantum animi modus requirit, si tendit vltra, insaniat. Ultimo loco aiunt, scriptum esse 1. Johan. cap. 3. fore vt videamus Deum sicuti est. Possemus respondere eo loco de Christo agi, qui certè à nobis videbitur qualis est, nempe secundum naturam humanam, nam non videtur à nobis in hac vita. Sed aliud respondemus conuenientius scopo Apostoli & rei veritati: quoties in Scriptura mentio fit visionis Dei non intelligi essentiæ visionem, sed peculiarem quandam Maiestatis diuinæ reueiationem, vt cum Iacob post luctam illam celebrem profiteretur se Deum vidisse *facie ad faciem*, nō profiteretur se Dei essentiam vidisse, quam non posse videri in hac vita consentiunt omnes: & Num. 12. testatur Dominus se aliter Mosen, aliter reliquos Prophetas compellare, nempe se Mosen alloqui *facie ad faciem*, reliquos Prophetas non item: nam omnes alij Prophetæ terrentur, & percelluntur visionibus Dei, & status mentis in iis immutatur, vel non percipiunt illa quæ enunciant, rapiuntur enim in exstasim quandam inter prophetandum, mouetur eorum mens: Mose etsi eum circumfulsit diuinæ Maiestatis splendor, nihil tale obrigit, sed stetit immotus. Denique Moses testatur Deut. 5. 4. *Deum facie ad faciem allocutum esse populum*, quod intelligi aliter non potest quàm de peculiari quodam modo reuelationis, qui supra reliquos quibus se Deus patefecit modos eximium quid habet & singulare. Cæteroqui Deus Mosen compellans Exod. 33. *Posteriora mihi videbis, faciem autem meam nemo videbit, & viuet* (hoc verò est quod dixit Paulus cap. 15. 1. ad Corinth. *Carnem & sanguinem non posse possidere regnum Dei*) nam eo loco Dei facies non est tantum imperferutabilis essentia Dei, sed ille, modus visionis qui locum tantum habet in vita futura, quasi diceret Dominus, Qualis ego sum erga Ecclesiam meam nemo potest in hac vita penitus habere perspectum, mori prius & mutari necesse est quàm eo quis assurgere possit. Ergo in hac vita Deus videtur, & quidem facie ad faciem, sed comparatè, verbi gratiã, Iacobus præ reliquis Deum vidit facie ad faciem, Moses præ Iacobo. Cæterum omnis Dei visio in hac vita ænigmatica est, vt docet Paulus cap. 13. 1. Cor. item cap. 5. posterioris,

hic enim incedimus per fidem, non per visum. Ergo, inquiet aliquis, in vita futura Deum videbimus, non autem in ænigmate, proindeque in essentia. Sed Deus duobus modis considerari potest, vel prout est in se, atque ita Deus à nemine videtur, ne ab Angelis quidem illis quos singunt ordinis esse supremi, nempe Seraphim, qui ante Dei maiestatem constituti oculos tamen suos alis velant, vel Deus consideratur qualis est erga nos, atque ita perfectè cernitur in vita futura, in hac vita tantum in ænigmate. Huius autem rei exemplum esto puer qui in prima infantia patrem nouit, non iam dico essentiam patris, sed tamen patrem nouit, at tamen non per sentit scit qualis sit pater, non iam dico quoad essentiam, sed quoad affectum patetnum nisi adulus, & postquam expertus est & agnouit quantum fecerit, aut velit facere pater in eius gratiam. Cum igitur in hac vita non obtingat nobis nostra beatitudo nisi spe, & ea sit tam sublimis vt superet cogitationem nostram, non videmus Deum sicuti est. Ergo illi Deum vident sicuti est qui re ipsa & facto tantam experiuntur Dei bonitatem, quantam humana creatura experiri potest.

Quintum argumentum. *Natura non admittit infinitum. Ergo Deus non est infinitus.* At Deus non est natura, sed author naturæ, itaque in natura valeat hæc ratio, quæ non potest esse infinita neque quantitatis (absurdum enim est vt vel magnitudo vlla, vel vllus numerus sit actu infinitus) neque item formæ, & virium ratione, absurdum enim est vt quod creatum est, proindeque aliunde dependet, id infinitum sit: attamen rei finitæ authorem infinitum esse necesse est, quando vt res finita sit vi infinita opus est *nihil* enim rei finitæ existentiam præcessit; inter *nihil* autem & *aliquid* nulla proportio est: itaque qui ea fecit esse, quæ non modò secundum formã, sed etiam secundum materiam non fuerunt, præditum fuisse infinita potentia necesse est. Nam quod ait Deum differre à reliquis omnibus rebus; itaque finitum esse, futile est; eo enim Deus à rebus omnibus differt quod infinitus est, non differt Deus à creatura quod aliter circumscribatur quàm creatura (sic enim creature inter se differunt, earum enim aliæ aliam habent circumscriptionem) sed eo differt Deus à creatura, quod nullis sit definitus limitibus: quod vel inde colligi potest, quod nihil tam sublime de Deo cogitari potest quo non possit aliquid sublimius cogitari. Itaque fatiscit animus quia res objecta animo abiit in immensum.

Sextum argumentum. *Deum quodam non potest, itaque potentia diuina limitibus quibusdam continetur.* Hoc argumentum supra refutatum est, nam quod est sua natura impossibile id verò nihil est, quæ verò sunt eiusmodi vt si fiant sint, non autem non sint, ea infinita sunt: quod vel hinc constat quod nullus est numerus adeo magnus, vt vnitas ei non possit adjici, nec vlla moles tam vasta quin ei aliqua moles adjici possit, vnde sequitur, possibilia numero esse infinita, aut mole: nempe Deus hunc mundum condidit, & alium potuit condidisse, & rursus alium, &c. & corpus hac mole præditum creauit, nempe hoc vniuersum, & potuit aliud corpus multò ampliùs creasse. Itaque falsum est quod ille sumit, nempe si Deus possibilia tantum potest potentiam Dei esse finitam: nempe in infinitis quæ Deus potest impossi-

2. Argumentum.

3.

Quid sit in Scriptura videtur Dei.

Obj. Ref.

Duplex Dei cognitio.

Illustratur simili.

5. Argumentum quo videtur effectus Dei essentiam esse finitam. Ref.

Obj. Ref.

6. Argum.

Possibilia sunt infinita.

Itaque potentia Dei est infinita.

impossibilia comprehendi non possunt. Itaque Deus poterit infinita, neque tamen poterit efficere quod est impossibile, quicquid enim potest possibile est.

7. *Vltimum eius argumentum hoc est. Nusquam Scriptura docet Deum esse infinitum, prædicat quidem Scriptura Dei magnitudinem, ac non asserit Scriptura eum esse infinitum.* Hoc argumentum nihil est, nam pari ratione dixerim Deum ne finitum quidem esse, quia Scriptura nunquam dixit Deum finitum. At (inquis) nihil opus fuit vt Scriptura doceret Deum esse finitum, cum rei natura id satis indicet. Sed nos idem reponimus, nihil opus fuisse vt Scriptura prædicaret Deum infinitum, cum Dei natura vt sit finitum pari non possit. Quamquam falsum est quod sumit. Nam Scriptura docet Deum esse infinitum, non modò enim ea Deo tribuit quæ in nullum possunt cadere qui naturæ conditione finitus sit, verùm etiam disertis verbis celebrat infinitudinem naturæ diuinæ. Nam Psal. 145. v. 3. Deus ita dicitur magnus vt eius magnitudo inuestigari nequeat, iam verò quod eiusmodi est vt à nulla mente possit percipi id infinitum esse necesse est. Quod ipse videtur agnouisse, negat enim fore vt non percipiatur diuina essentia. Multo verò clarius id asseritur Psal. 147. vers. 5. quo loco dicitur Dominus *מגדל רובו* multus robore, & continuo subiungitur, *intelligentia eius non est numerus*: iam verò notissimum est idiplum posteriori quod priori membro iudicari, non enim alio sensu dicitur *magnus robore* quàm quo sensu eius intelligentia dicitur numero carere, id est, esse infinita. Quod si respondeat id dici hyperbolicè, vt de blasphemia nihil dicamus, principium perit: deinde etiam concedit quod nuper negauit, nempe Scripturam infinitudinem Deo tribuere, sic profligata sunt eius argumenta.

1. *Scriptura loca quibus Deus infinitus esse prædicatur.*
2. *Cur Deus in cœlis esse dicatur.*
3. *Causa.*
4. *Cur Deus in cœlis esse dicatur.*
- Sequitur iam quærendum, *Cur Deus dicatur esse in cœlis, cum sit ubique.* Id verò fit multis de causis. Primo quidem ob eas quæ supra à nobis explicatæ sunt, cum doceremus cur orantes in cœlum tollant oculos. Deinde etiam quia supra cœlos omnia quæta sunt, in cœlis aspectabilibus, atque infra cœlos qui incurrunt in sensum omnia motui sunt obnoxia: nam & cœli aspectabiles continuo circumaguntur, & infra Lunam omnia subinde depereunt & auferunt. Cum igitur natura diuina quæta sit, & quamquam agat, minime tamen agatur hinc fit vt mens humana, dum de illa cogitat, sese efferat supra omnia illa quæ agitantur, quocumque demum agitentur motu. Deinde, supra cœlum nihil potest cogitare mens nisi quod non continetur in vniuerso, quemadmodum igitur dum cogitat de æternitate Dei egreditur extra limites temporum, & Deum cogitat qui fuit *על כל הארץ*, sic etiam dum Deum vult eximere e numero rerum conditarum, transgreditur terminos creaturæ, & eo conscendit vbi nulla creatura est, vique adeo vt neget Deum contineri cœlis cœlorum. Quarto, nulla est in cœlis peccati labe, in terra autem omnia plena sunt peccato, itaque dum cogitamus Dei sanctitatem eo se mens subuehit vbi peccato nullus est locus. Iam quod consequens est, vbi miseria est, ærumnæ, calamitas, perturbatio, non cernitur plene gloria Dei, itaque dum vult mens occupari in contemplatione gloriæ diuinæ, subducit se à conspectu rerum humanarum

quæ plenæ sunt miseria, vnde etiam & cœli sunt sedes Angelorum, vbi & spiritibus beatis certa requies datur, illic enim neque peccato, neque quæ peccatum sequitur morti vllus est locus. Denique, Deus tum demum pro modalo ingenij nostri à nobis capitur dum cogitatur à nobis prout est inuisibilis, talis autem commodè cogitari non potest, nisi auertamus oculos non corporis modò, sed etiam animi à rebus sensibilibus, id verò nunquam tam facile fit quàm dum eludamur & emetimur, & superamus omnia ista visibilia. Itaque Dominus Iesus corpus suum intulit cœlo, non modò vt esset archabo salutis nostræ & futuræ gloriæ, verùm etiam vt nos eum eò animi affectu sequeremur, vnde fit vt conuersatio nostra in cœlis sit. Quod si olim, vt modò à nobis explicatum est, Deus voluit adorari vbi fuit Arca, id factum est idè vt existeret typus conuersationis Christi in terris, voluit enim Deus expectari Messiam in terra ante priorem Messie aduentum, eundem nunc vult non de terra, sed de cœlo quidem, at tamen non amplius descendit in terram, expectari. Hinc est quod Dominus iussit nos Patrem nostrum orare qui est in cœlis, nempe vt non modò habeamus ob oculos robur & potentiam Dei (quæ hac locutione significantur) verùm etiam vt inter orandum cogitationes nostræ non affligantur rebus aspectabilibus, nihil vt opus sit imaginibus & similitudinibus, Colligamus igitur ex Christi verbis Christi mentem. Ne quispiam contemptos istos vulgo qui in me credunt audeat contemnere, tam enim Deo chari sunt vt eorum custodiæ præfecerit Angelos apparitores suos, & ministros, qui ad eius nutum præstò sunt.

DE ANGELIS PLENIOR disputatio.

Itaque disputandum erit nobis de custodia Angelorum, qua in disputatione vt res plenius intelligatur, quærendum nobis erit, primò, an sint Angeli; secundo, quæ sit Angelorum natura; tertio, quæ proprietates; quarto, sint ne Angelorum ordines; quinto, quod sit Angelorum ministerium. esse autem Angelos vel hinc liquet, quod sunt in rerum natura quædam quæ nullis possunt adscribi causis Physicis, vnde ne esse est Spiritus esse vnde illa proficiscuntur: tum etiam videtur ipse ordo vniuersi id requirere vt sint Angeli, nempe certu est naturam esse corpoream, & certum item est median esse naturam, quæ nempe partim corporea partim incorporea sit, consequens igitur est vt sit natura quemadmodum merè corporea sic etiam merè incorporea. Scriptura verò non probat esse Angelos, quemadmodum neque probat animam esse immortalem, sed hoc sumit. Quod vero non meminit creationis Angelorum, (hoc est, non de signavit tempus quo creati sunt tum cum describeretur historia creationis mundi) hoc pari de causa factum est, ac in historiis regnorum non fit semper mentio accurata originis vicini regni. Nam in Scriptura describitur Ecclesiæ historia, itaque Angelorum hætenus Scriptura meminit, quatenus id pertinet ad historiam Ecclesiæ, at tamen eadem Scriptura satis aperte docet Angelos esse, & quidem creatos esse.

Natura verò Angelorum incorporea est, quod vel hinc liquet, quod eorum effecta eiusmodi sunt, vt à corporea natura proficisci nequeant, sunt

5.

Esse Angelos probatur.

Cur Scriptura non meminit creationis Angelorum.

Natura Angelorum est.

incorporea
probat

1.

enim planè eiusmodi qualia sunt animæ, quam nemo sanus corpoream dixerit, sequeretur enim corpus esse in corpore, deinde animam præditam esse magnitudine, proindeque figura, unde superesset quærendum qua tandem figura, an triangulari, an quadrangulari, &c. Et certè qui Angelos corporeos statuerunt, in quibus fuerunt plerique Patres, & nostro sæculo quidam doctissimi viri, adducti sunt hac ratione, quod non possent percipere rationem motus Angelorum, nisi Angelis corpora tribuerentur: quæ ratio efficeret ut anima etiam esset corporea, nam post mortem vel in cœlum subvehitur, vel in inferos detruditur, itaque animam locum mutare necesse est. Sed Scriptura nobis hîc satisfacit, vocat enim Angelos *in lingua spiritus*, voce quidem Metaphoricâ quæ tamen rebus corporeis vulgò non tribui solet.

2.

Iam quodnam tandem corpus tribuemus Angelis? an ex elementis conflatum? at eiusmodi corpora caduca sunt & mutationi obnoxia: an quintum elementum? at eius elementi figura circularis est, & in circulo mouetur. Porro nullum aliud esse corporis genus vel ipsa Scriptura agnoscit, nam quod corpora nostra post resurrectionem nanciscantur immortalitatem, id non efficit ut non fuerint elementaris naturæ, quoad substantiam. Nam quod aiunt cœlum quoddam esse Empyrium, è cuius substantia corpora illa Angelica composita sunt, videntur indulgere ingenio, quod est enim cœlum illud Empyrium? num beatorum sedes? certè illi loco non videtur hoc nomen quadrare: attamen si de re ipsa non constat, de nomine ne simus solliciti. At de re ipsa non constat, sedes enim beatorum non est materia, non est substantia: Adde quod cum de Angelis sermo est, non est satis tutum ea tradere quæ Scriptura non tradit. Nam Philosophi certè (in quibus est & Aristoteles) qui Intelligentias constituunt, tantum abest ut illis corpora affingant, ut contra negent conuenire posse Intelligentiis corpoream naturam, quin volunt eas esse *ἀμείρους* & *ἀμύθους*. Deinde, quorsum atinet corpora Angelis tribuisse? Num ob necessitatem? ut animæ, quæ est corporis organici perfectio, corpus necessarium est, non est enim forma separata, id est, propriè forma est, itaque materiam requirit, vsque aded ut anima humana à corpore seiuncta *ἄνω* tamen & inclinationem retineat suam, quam corporis resurrectio consequitur: Itaque nec Scholastici quidem beatitudinem animæ volunt esse perfectam ante diem resurrectionis, quo die dimidio suo anima reddenda est. Aut, putant-ne Angelis corporis vsum necessarium esse, nempe oculorum ut lumen & colores adspiciant, narium ut olfaciant, &c? aut quis demum erit vsus huius Angelici corporis? Nunquid pertinet ad ornatum Angelorum? At si ita se res habet, necesse est (quod illi nolunt) Angelis corpora tribuere distincta membris, & splendida, splendor enim & distinctio congrua pulchritudinem facit: At illi hoc negant, adscribunt enim illis corpora vsque aded tenuia, ut omnem subterfugiant sensum, quod coacti sunt fateri, cum Angeli præsentis sæpe sint in terra, neque videantur tamen, immò nunquam videntur nisi corporibus assumptis. Corpus verò corpus non assumit, sed quod est natura *ἀόρατος*, id ut testetur præsentiam suam corpus veluti argumentum sui assumit. Itaque Scriptura capite 1. ad

3.

ad Coloss. Angelos simpliciter vocat *ἀόρατος* inuisibiles, eosque numerat inter Dei opera inuisibilia. Denique si Angeli corporei essent, videri posset nullam creaturam incorpoream à Deo condi posse: Iam verò etiam si Deus non omnia fecit quæ potuit efficere (cum eius potentia non possit exhauriri) attamen exhibuit specimen potentie suæ in creatione mundi, itaque & mera corpora creauit, & substantiam partim corpoream, partim incorpoream, unde sequitur & merè incorpoream substantiam à Deo conditam esse.

4.

corpus non
est angelis
necessarium.

Ceterùm cum dicitur Angelorum natura incorporea, non explicatur *ἁπλῶς* positivè quæ sit eorum natura, sed non est quod quis hoc miretur, cum animus humanus constitutus in corpore ad intelligendum opus habeat phantasmate: itaque potest quidem percipere quid res non sit cum incorporea est, at quid sit non potest percipere, si ab omni materia penitus seiuncta est. Itaque hætenus ne se ipsam quidem capit, quò diligentius nobis cauendum est, ne in hoc genere phantasiæ obsequamur, quæ nullam substantiam expertem molis, ne Deum quidem ipsum, imaginari potest. Cùm igitur animam dicimus esse corporeæ molis expertem, caueamus sedulò ne animam singamus instar puncti, inde enim eadem consequentur absurda quæ eam sententiam sequuntur quæ Angelos facit esse præditos magnitudine. Nam punctum est extremum lineæ, itaque vbi linea non est punctum nullum est: Et animaduertendum est multa dici in speciem affirmatiuè, ut negetur tamen aliquid quod corporeum est, aut quod conuenit rebus quas humanus animus potest affirmatiuè percipere: ut verbi gratia, cum æternitas dicitur esse tota simul, *simul* eo loco etsi speciem habet vocis positivæ, reuera tamen negatiuum est, negat enim (specie affirmationis) prius & posterius siue successionem, quæ locum habere non possunt nisi vbi est terminus aliquis, quemadmodum in loco, *ante*, *post*, *sursum*, & *deorsum*. Pari ratione anima dicitur esse in toto tota, & in qualibet parte totius: tantum ut hac locutione excludatur animæ *ἁπλῶς* assistentia quam vocant (quæ non conuenit animæ cum sit forma) & diuisio quantitatis & molis, quæ non conuenit animæ cum non sit materia: Et in hoc argumento vice versa quum Angeli dicuntur incorporei, non hoc dicitur eo animo ut simpliciter aliquid de Angelis negetur, sed ut hac negationis formula exprimat indirectè, quæ aliter exprimi nobis mortalibus non potest, Angelorum essentia.

Sequitur ut agamus de proprietatibus Angelorum. Teneamus autem hoc loco, dandam esse sedulò operam ne quid, propter incommoda quæ nobis inde sequi videbuntur, negemus vel affirmemus; item ut euitemus absurdum: Vtrumque enim temerè fit, sed rei ipsius naturam & rationem sequamur. Prima proprietas & maximè communis Angelorum hæc est, *quod sunt in loco*. Id verò Scriptura testatur passim, quæ Angelos docet nunc esse in cœlo, nunc in terra, & in terra quidem nunc hîc, nunc illic, prout poscit ministerij Angelorum ratio. At hoc absurdum videtur, cum enim Angelorum natura planè sit incorporea, quomodo in loco esse possunt? Etenim quod est in loco à loco definiri necesse est, si verò non definitur loco

Anima non est instar puncti.

Anima
non est in-
star puncti.Anima to-
ta in toto.Angelo-
rum pro-
prietates.1.
Esse in loco.

Angeli nō
sunt in lo-
co intar
punctis.

neque per
virtutis ap-
plicationem.

neque Ange-
li sunt
vbique.

sed in lo-
co,

at non vt
corpora.

An Ange i
possint esse
simul in
pluribus
locis.
Ratio pro
affirmatio-
ne.

Ref.

contraria
rationes
pro nega-
tione.

- 1.
- 2.

loco etiam erit extra locum;definiri autem loco Angelus non potest,cum sit incorporeus. Itaque Scholastici,vt hos eximerent scrupulos, pro ingenij acumine multa commenti sunt. Nam fuit nonnullorum sententia,Angelum in loco esse vt punctum: Sed hæc sententia explosa est,non est enim punctum in loco, ne linea quidem, ne superficies quidem, sed corpus in loco est, cuius extremum est superficies, quemadmodum extremū lineæ punctum est: ablit verò à nobis vt Angelos imaginemur punctis. Ea verò sententia quæ vulgò obtinuit, hæc est, Angelum in loco esse per contactum, non quidem corporeum, sed eum quem vocat virtutis applicationem. Sed nec illa sententia potest stare: nam prius aliquid est natura quàm operetur, & nihil in loco cogitari potest operari, nisi cogitetur prius esse vbi operatur, aut certè alicubi esse. Deinde non semper operantur Angeli vbi sunt, per applicationem, inquam, virtutis, quod vel in Dæmoniis videre est, qui non semper agitantur. Itaque alij dixerunt Angelum esse vbique, dixerunt enim Angeli esse in loco nihil aliud esse quàm habitudinem Angeli ad res, ibi Angelū igitur esse vbi operari potest, etiamsi non operetur, seu simul hoc possit, seu succelsiuè. Sed nec sic ratio præsentia Angeli ostenditur, nam prius est esse alicubi quàm posse alicubi operari: quemadmodum enim esse præcedit operari, sic posse alicubi esse præcedit posse alicubi operari. Quid igitur dicemus? affirmemus sanè Angelum esse in loco, sed non eo modo quo sunt corpora, quemadmodum Angelos dicimus esse, cum negemus tamen esse corpora. Non autem sunt in loco vt corpora, primò, quia nulla mole præditi nullam complent locum; Deinde etiam, nullis extremitis (quæ non habent) possunt exæquari loco: Denique, quia ad sui conseruationem loco non indigent. Attamen (quod sæpè monuimus) caueamus hic definire modum & rationem præsentia Angelorum, quam non nisi per negationem possumus comprehendere.

Iam disquirendum, possit-ne esse Angelus simul in pluribus locis, aut plures Angeli eodem simul in loco, non est enim inutilis hæc quæstio. Et sunt qui idè negent absurdum esse vnum & eundem Angelum esse simul in locis disitis, quod motores orbium cælestium necesse sit esse in eodem orbe singulos, eosdemque totos in disitis orbis paribus, perinde ac anima tota dicitur esse in toto corpore, & tota in singulis partibus corporis. Sed hæc ratio nulla est, nam vt illud taceamus, nondum esse definitum orbis cælestes circumagantur ab Angelis, an potius vi formæ qua præditi sunt, Angeli illi motores sic statuentur orbium cælestium formæ, non autem sunt formæ orbium cælestium ex eorum sententia, sed assistentes tantum. Itaque si qui sunt eiusmodi Angeli motores, eos necesse est in vna duntaxat esse orbis parte, non enim statui possunt toti esse in toto orbe, nisi dicantur esse formæ orbis. Itaque non ex eo quod Angeli mouent orbis cælestes concludi potest vnum & eundem Angelum posse esse in pluribus locis. Quod pugnat etiam cum vnitatem Angelorum: Sequeretur enim Angelum distare à semetipso: deinde etiam, si potest simul in pluribus locis esse, & omnibus in locis poterit esse simul, nam si in duobus, cur non & in tribus, & quatuor

atque ita in infinitum? Certè quod prohibet quominus natura Angelica omnibus locis adsit, est naturæ ipsius circumscriptio & finitudo, quæ prohibet vt ne sit alio loco quam vbi est, siue in vno vbi. Denique sequeretur Angelum eodem tempore posse moueri & quiescere, nempe hic mouebitur, illic quiescet, cum possit esse in pluribus locis, quæ sunt absurdissima. Ex huius vnus absurdi consideratione & reliqua quæ sequuntur absurda colligi possunt, sunt enim infinita. Nec obstat quod Angelus pluribus simul locis potest operari, agit enim in corpora quæ vel contigua sunt, cum sunt plura, ita vt vno impulsu aliud impelli possit, vel continua sunt, cum corpus vnum est, vt vna parte mota, altera possit moueri. Quod si (vt doctiores Scholastici ingenuè fatentur) vnus spiritus non potest esse in duobus locis disitis, multominus corpus. Ceterum Scriptura hanc quæstionem definit, nam mitti Angelos docet, & docet proficisci, & venire; frustra si Angelus vno eodemque tempore distantissimis locis esse potest. Nam hic motus arguit imperfectionem quandam naturæ Angelicæ, si scilicet comparatur cum Deo, qui non mouetur ipse cum moueat omnia, prout poscit rei motæ & naturæ diuinæ ratio.

Negant etiam vulgo plures Angelos vno eodemque loco posse consistere. Rationem negationis afferunt, quod non possunt plures Angeli in eodem loco operari. Neque verentur quod potest obijci, multos posse vnam eandemque mole loco mouere, aiunt enim id ideo euenire, quod singulorum (qui moliantur pondus id quicquid sit) motus sit partialis, at vt vnus absolutè moueat & completè, & plures, id verò pugnantissimum esse. Sed ij sunt qui negant Angelum aliter in loco esse quàm per operationem, quod nos suprà refellere statuimus: quemadmodum enim rei esse præcedit eius operari, sic esse alicubi præcedit eius operari alicubi. Deinde etiam sumunt aliquid, nempe; dum plures Angeli operantur singulos efficere quod ab omnibus factum est, quod pugnat cum Scriptura disertis verbis, quæ & pios docet à pluribus custodiri Angelis, & à pluribus obsideri Diabolis. Immo in Euangelio est qui infessus fuit tanta multitudinè Diabolorum, vt eorum princeps se Legionem profiteretur. Certè si Angeli non sunt corporei possunt esse vno eodemque loco plures, quod enim facit vt duo entia non possunt esse simul, nil est aliud quàm quod corpus excludit loco corpus mole & quantitate sua, at vbi nulla moles est, nulla dimensio, causa dici non potest cur in vno eodemque loco esse nequeant: vnde sequitur eos imprudentissimè negasse Angelos esse incorporeos, qui docent tamen fieri posse vt duo Angeli eodem loco sint: hoc est enim negare Angelum esse corporeum, à quo illi abhorrent, vel fateri dari posse penetrationem dimensionum. Sic explicata est quæstio de præsentia Angelorum.

Sequitur vt disputemus de Angelorum motu, quæ quæstio sequitur prioris quæstionis definitionem, eandem enim ratione percipitur motus Angeli è loco, qua percipitur eius in loco quies, aut (vt significantius dicam) eius præsentia. Quid enim vetat Angelum esse vbi non operatur, ad extra, inquam? Jam verò non est Angelus in loco modo corporeo, sed conuenienti naturæ Angelicæ: non est in loco per operationem,

3.

4.

An plures
Angeli simul esse
possint eodem in loco.
Ratio pro
Negatiua.

Ref.
1.

2.

rationes
contrariæ
pro Affir-
mativa.

Angeli mouentur loco.

itaque nec mouebitur per operationem quam prodit in medio per quod mouetur. At mouebitur tamen, nam quod alibi fuit, & nunc est hîc, illud necessarîo destituit locum ubi fuit, vt hîc esse inciperet, quod sine motu fieri non potest. Quidquid enim in eodem statu permanet, illud non mouetur; itaque quod non permanet in eodem statu id moueri necesse est: non autem permanet in eodem statu quod nunc hîc, nunc illic est, moueri igitur necesse est. Mouebitur tamen pro naturæ suæ ratione: si corpus est, emetiendo omnes mediij partes, si spiritus, cùm non habeat mensuram corpoream, non mouebitur eo pacto: quomodo igitur mouebitur? erit nunc hîc, nunc illic, quomodo est in loco, & pro ratione motus; nempe si moueatur motu continuo non interrupto, aut si moueatur motu qui discretus dici potest & interruptus: in summa pro motus ratione nunc hîc erit, nunc illic, attamen nunquam metietur medium per quod mouetur. Unde oritur quæstio, *Moueatur ne Angelis in instanti?* Certè Aristoteles demonstrauit motum (si vllus dari posset in vacuo) peractum iri in instanti, substantiæ autem incorporeæ (qualis Angelus est) medium perinde se habet ac vacuum, non enim obstat: corpus enim corpori viam intercludit, spiritu non potest intercludere. Itaque videtur Angelus moueri in instanti. At hoc nõ est moueri, omnis enim motus est inter duos terminos, præsertim motus in linea recta, qui terminos habet fixos, & constitutos. Itaque cum nulla possit esse conjunctio earum rerum quæ indiuisibiles sunt (iunguntur enim quæ extrema habent, non quæ non habent extrema) fieri non potest vt in duobus instantibus se proximè sequentibus Angelus hîc sit & illic, nempe in priori instanti hîc, in posteriori illic: multò minus in eodem instanti hîc & illic, quod non aliud esset quàm simul esse hîc, & simul illic.

Quomodo mouentur.

an in instanti.

Negatur.

Obj. ex Aristot.

Soluitur.

vnde fit vt Angeli nõ moueantur in instanti.

Quid igitur respondebimus Aristot. neganti vacuum hac ratione potissimum, quod si datur motus daretur in instanti, quæ res (vt loquuntur) contradictionem implicat, nam si est in instanti non est motus, non erit enim indiuisibilis, & si motus est, non erit in instanti, erit enim diuisibilis? Respond. Aristotelem eo loco agere de motu leuium & grauium qui pro mediij ratione tardior aut velocior est, nempe vbi medium obstat minus velocior est, vbi magis tardior. Itaque vbi per medium nulla mora est, nulla item ratio tarditatis aut velocitatis poterit deprehendi: sicuti enim vbi per medium minima mora est, maxima erit velocitas, sic, cùm nulla erit per medium mora, non iam erit velocitas, quæ gradus habet suos, sed erit motus qui non est motus, nam nulla est planè proportio. Sed hæc ratio non valet cùm agitur de iis quæ non impediuntur à medio dum mouentur, sed ab ipso situ terminorum motus à quo & ad quem: sic primus orbis, dum mouetur secundum partes, impeditur situ, non autem medio (si tamen hoc dicendum sit impedimentum) nempe ea pars orbis quæ est in Oriente non potest esse eodem tempore in Occidente, quamuis non impediatur à medio, nisi fortè partes orbis interjectas mediij locum obtinere dicamus: sed etiam si (quod non potest fieri) fingantur abesse, attamen non potest animo concipi quomodo in eodem instanti quod est in Oriente sit in Occidente. Sed neque id tribui poterit

voluntario motui Intelligentiæ motricis, quàm constituunt in orbibus, res enim est eiusmodi vt contradictionem implicet: Itaque etiam si id vellet motrix intelligentia, & esset ad eam virtutis infinitæ, non posset facere tamen vt aliquid sit hîc & illic, & moueatur hinc & illinc in instanti. Quid ergo statuemus? sanè Angeli, quo minus moueantur in instanti, non prohibentur vllò obstaculo quod sit à medio, sed à situ terminorum motus, non possunt enim dari extrema sine medio, nec ab extremo ad extremum perueniri potest nisi per medium.

Sequitur quæstionem de motu Angelorum disputatio de Angelorum cognitione, nam quædam sunt Dei ministri, & ob id loco se mouent, sanè præditi sint cognitione necesse est, non enim mouentur bruto motu & naturali, vt bruta & elementa. Disputant igitur de ratione intellectus Angelici tum ex parte *subjecti*, tum ex parte *objecti*, id est, quomodo Angelus intelligat, & quid intelligat. Et sunt qui putent Angelos intelligere per essentiam, neque componere, nec diuidere (id est affirmare aut negare) neque colligere. Aiunt enim non decere formam separatam vt per species intelligat, quod est vix animæ humanæ, quando disputatur intelligat-ne per speciem, an verò non. Tum, *componere & diuidere & argumentari* dicunt pertinere ad imbecillitatem mentis humanæ constitutæ in corpore. At illud *intelligere per essentiam* (vt hoc moneamus ante omnia) dicitur ambigè, nam vel potest hac locutione significari Angelum intuendo suam essentiam intelligere, vel intellectiõnem Angeli nihil aliud esse quàm quod est Angelus ipse. Ceterum ista enunciatio neutro modo vera est, nam vtrumque horum Dei proprium est, nempe vt in seipso videat omnia, atque ita vt illa cognitio non sit aliquid reapse superadditum essentiæ Diuinæ, quando Deus non est compositus. Angeli autem non habent in se rerum omnium perfectiones tanquàm in causa; neque item quis dixerit cognitionem Angeli Angelum esse. Itaque non dicitur Angelus intelligere per essentiam, seu particula P E R significet medium quo, seu etiam medium *sylogisticum*. Deinde, si intelligerent per essentiam, quando intelligunt quod antea non intellexerunt, sequeretur mutatio in essentia, at hoc est absurdissimum. Tum etiam & illud accedit, quod capi non potest quomodo Angelus intelligat per essentiam, cùm res ipsæ non sint in intellectu: Etenim quantum possumus assequi, intellectus cum est in actu mutatur de potentia in actum, non potest autem mutari à re constituta extra se nisi aliud quid intercedat, nam intellectus est & res sunt, attamen intellectus eas non percipit continuò.

Itaque huc deuenerunt nonnulli, vt dicerent Angelum quædam intelligere per essentiam quædam per species; nempe (inquiunt) Deum intelligunt per essentiam, & seipsum. Et ne nos miremur istud, asserunt exemplum, & dicunt lucem quæ est in oculo videri non per speciem. Mirum ni dicant oculum humorem chrySTALLINUM videre, nam certè propriè species non videtur, sed res per speciem: visio enim nihil aliud est quàm impressio speciei in oculo qui verè oculus est. Itaque rectè dixerunt fore vt speculum videret si animatum esset, & lux quæ cernit oculus (quod ipsa testatur experientia) non est splendor hu-

Tertia Angelorum proprietas cognitio seu intellectus

An intelligat Angeli per suam essentiam.

Negatur.

1.

2.

3.

An quædam per essentiam, quædam per species.

Negatur.

moris chrySTALLINI, sed species illius lucis quæ est in aëre, itaq; hoc exemplo nihil promouetur. Immo verò dum anima seipsam intelligit, sit sibi ipsi veluti speculum, & hoc facit *arguitiue*, potius quàm *intuitiue*, hoc est, ex operationibus suis, non ex immediato intuitu efformat, vt potest, ideam sui. Dei verò essentiam etiam Angelis ipsis esse inuisibilem supra demonstrauius, speciem autem Dei qui sapiunt nullam fingunt, nam speciem non habet Deus, est enim infinitus, & quod eiusmodi est imaginem non habet, præter eam quæ est (qualis esse potest) imago causæ in effectu. Hic autem effectum, quando infinitis partibus subsidet infra magnitudinem causæ, non potest ita causam referre, vt filius patrem: Itaq; ne ab Angelis quidem comprehenditur Deus aliter, quam si statuatur Deum non posse comprehendere, vt illorum *scire Dei essentiam sit scire esse incomprehensibilem*.

Mirum autem est eos negare Angelos componere & diuidere, id est, affirmare & negare, qui non detrahunt Angelis electionem & liberum arbitrium, & cognitionem quam dicunt *vestimentam*: quæ consideratio etiam affirmat Angelos colligere & argumentari, nam ex creatura colligunt esse Creatorem. Sed quærunt hoc loco, *unde sint hæc species quarum interuentu Angeli intelligunt?* Et sunt qui affirmant fuisse statim inditas à Deo ab initio, sed eos qui hæc asserunt necesse est pariter asserere Angelum nihil intelligere iã, quod non intellexerit ab initio, & res notas fuisse Angelis priusquam essent: Immo verò, si sibi volunt constare, necesse est Angelos semper intelligere, si quidem intellectio nihil aliud est quàm receptio speciei, nam quod nos non semper intelligimus non prouenit aliunde nisi quia species rei non semper est in intellectu. Deinde quandoquidem Angeli intelligunt per species, quid prohibet quominus in iis quæ naturaliter Angelus intelligit, species impressa sit à re ipsa intellecta, non quidem immediatè, sed tamen interuentu alicuius facultatis in Angelo, quam nos perinde ignoramus ac qui natura cæci sunt non possunt deprehendere quomodo quis lucem videat, neque quid sit lux. Sanè cum mittuntur in Scriptura, designantur illis personæ & locus ad quem mittuntur.

Sequitur iam vt disputemus quænam intelligentur ab Angelis, siue de cognitione eorum ex parte objecti. Cognoscunt autem Angeli vel cognitione naturali quæ illis veluti ante oculos ponuntur, vel etiam cognitione supernaturali ea quæ reuelantur, & per reuelationem obijciuntur illorum intellectui, qui res objectas percipit ea ratione quæ supra explicata est. Ea autem ponuntur ante Angelorum oculos naturaliter quæcunque incurrunt in sensum humanum, & per sensum in intellectum: Etenim fieri nequit vt anima humana plura percipiat quàm mentes illæ puræ & sejunctæ ab omni materia, non modò quod ad eorum attinet essentiam, (nam & anima humana hac conditione est) verum etiam ob id quod non sunt formæ junctæ materiæ, vt anima humana, quæ nihil percipit (ided quia forma est hominis compositi ex materia corporea & anima) nisi ex sensuum saltem subsidio.

Neq; hic fingamus animo phantasmata quædam rerum in Angelica illa natura, (si phantasma imaginem significat à rebus per sensus im-

pressam) neque enim sensibus præditos Angelos fingere decet, qui cognoscendi modus cum corporeus sit non potest tribui mentibus incorporeis, sed tamen illis aliquid analogum affingere necesse est; *ad hoc autem euentu & effectu, non autem ratione medijs, id est, Angeli habent vnde cognoscant res sensiles, attamen id quo Angeli res sensiles cognoscunt non est instrumentum corporeum.* Quod si ratio illius facultatis nos ita fugit vt eam aliter non possimus exprimere quàm negando, id est, detrahendo Angelis modum cognoscendi res corporeas & incurrentes in sensum, qui rebus corpore præditis tantum conuenit, quæ ratio tutissima est, ne nos id conturbet aut mirum videatur. Nam, vt supra obiter attigimus, etiam ignorant qui sensu aliquo destituti sunt ab vtero, (vt vtar phrasi Scripturæ) ea quæ sensu illo percipiuntur, nec possunt percipere rationem quæ deprehendere possit quod ipsi non deprehendunt; & decet conditionem mentis humanæ meminisse se non esse Angelicam, sed humanam mentem, proindeque nec se facere *ut* & canonem cœlestium illarum mentium. Itaque quæcunque potest cognoscere homo, & ea potest Angelus cognoscere, non tamen eodem instrumento, at facultate tamen eadem cognoscit Angelus, quæ tanto nobilior est quanto minus instrumento opus habet.

Iam verò satis scimus quæ sint illa quæ homo naturaliter potest cognoscere: nempe quarum rerum vel argumenta simpliciter, vel etiam causas potest deprehendere, quæ causæ argumenta quidem sunt, sed non simpliciter argumenta. Etenim *argumenta simpliciter* vel gignunt opinionem duntaxat, vel aliquid amplius, attamen quia non ostendunt rei causam non sistunt animi motum, qui non acquiescit nisi in cognitione causæ naturæ. Sed quoniam Angelorum ingenium nostro multò acutius est, idè in hoc genere nobis immane quantum antecellunt. Ergo in natura sciunt quid possit agere, quid item pati possit, quod etiam mortalium acutissimos subterfugit. Sed si boni sunt, hac in parte non errant, non enim ex eo quod quid possit agere aut pati concludunt fore vt sequatur actio & passio: Mali verò hîc errant, & hominibus miseris illudunt, etiam tum cum sibi non videntur illudere, ratio in promptu est, pendet enim omnis vis agendi in natura à Deo: itaque si quando Deo libet, eam sistit: vt, verbi gratiã, si ignis applicetur materiæ quæ potest admittere vim ignis, consequens videtur vt illa materia caleat primum, tum concipiat flammã, attamen quia Deus author naturæ & moderator intercedit, id verò non sit, vt in illa fornace in quam coniecti fuerunt socij Danielis. Deinde (vt de iis quæ mente percipi possunt taceamus, scilicet de rerum omnium essentia quam Deus non condidit frustra, frustra autem videbitur condidisse si supreamentes eam atque eius rationem celasset) omnia illa intelligunt Angeli quæ Deus illis reuelat. Ea autem dum sunt generum, vel enim Angelis reuelat consilium suum, itaque mittuntur & dantur illis mandata; frustra, si illis natura cognita essent Dei consilia. Et cogitationes hominum Deus iis reuelat, vt cum Daniel cap. 10. reuelationis suæ orasset Deum, missus est Angelus, nempe qui nouerat Danielem orasse Deum ex animo, ne quis id factum putet quod deprehendisset mo-

non vident Angeli ipsam Dei essentiam.

Angeli componunt, diuidunt & colligunt.

per species intelligunt non inditas in creatio- ne.

sed à rebus intellectis emanant.

Quid Angeli intelligent.

Angeli non cognoscunt per phantasma.

sed per ali- quid illis analogum.

quod defini- niri non potest.

neque ca- pi.

quæcunq; homines naturaliter intelligere possunt.

ea omnia capiunt Angeli.

etiam rerè essentiam norunt.

tum ea quæ Deus reuelat.

tum labiorum Danielis. Quorum vtrumque Deus immediatè non arguitiue (vt loquuntur) seu argumentatiue, sed intuitiue nouit, id est, nouit tanquam immediatè videns, quæ Dei proprietates est in Scriptura. Etenim ipse semetipsum, & consilia sua nouit solus, paupquam reuelauit mentem suam.

Humani autem cordis solus scrutator est. Itaque Angelorum coniectura fortasse (quanquam boni Angeli non assentiuntur coniecturis) poterit pertingere ad cogitationes mentis, non poterit ed assurgere Angelorum scientia. Et ratio est, quia mens spiritus est planè, phantasmata quidem quæ sint possunt Angeli deprehendere, at quod sit mentis iudicium, quorsum inclinet, hoc verò signis tantum quibusdam Angelus potest colligere, nempe iudicium mentis & cognitio est ab ipsa mente immediatè, phantasma illius objectum duntaxat est: Itaque qui eadem habent phantasmata, non iudicant tamen perinde; vt cum obijciuntur argumenta verbis significantibus, terminorum vim tenent omnes, non tamen omnes compdnunt & diuidunt eodem modo: quidam enim sejungunt coniungenda, id est, affirmant neganda, alij verò jungunt disiungenda, id est affirmanda negant. Itaque mens humana est Dei penetrabile, & si quando Angeli mali hac in parte videntur verum dicere, hoc fit coniectura, nisi tum cum Deus illis patefacit quid euenturum sit, vt mendax ille Angelus qui se mitti petiuit vt deciperet Achabi Prophetas, hoc tulit responsum, & praualebit. Ipsum autem Dei consilium quis nouerit nisi Dominus, aut reuelante Domino? immò verò sæpenuerò contingit, vt Deus qui nunquam mentitur Angelos suos mittat vt interminetur, quod tamen facit sine quodam, nempe vt teneat, & reuocatos inducat ad resipiscentiam, quem Dei finem imbecillitas humana, aut malignitas diabolica non semper percipit: Attamen in eo Angeli boni iudicium suspendunt suam, neque enim imitantur Prophetam Ionam. Itaq; sequuntur præfens, quod nempe videtur eis sequendum, neque enim in arcana Dei consilia irrumpunt; tum verò acquiescunt, non decepti, Dei iudicio, postquam euentus rem comprobauit: quanquam in Scriptura Prophetas legimus sic egisse, bonos Angelos non legimus adhibitos ad ea iudicia denuntianda quæ Deus non est exsecutus.

Cæterum nos admonet hic locus, vt dispiciamus quid de illa cognitione matutina & vespertina quæ Angelis tribuitur sentiendum sit. Primus omnium Augustinus diem Angelis tribuit allegoricum, quem nihil aliud esse voluit præter Angelorum cognitionem: huius autem diei terminos vespertinum & matutinum tempus, idem voluit esse diuersas Angelicæ cognitionis rationes, nempe cognitionem matutinam esse illam quâ Angeli Deum immediatè, & in Deo omnia intuentur: Vespertinam autem quâ Angeli res creatas, adeoque semetipsos intuentur, indeque ascendunt ad Deum vsque. Certè hæc Allegoria mirabilis est, & obnoxia magnis incommodis, quæ frustra amoliri acutissimi homines conati sunt. Nam vt illud taceamus quod matutina lux vespertina non est clarior, tamen enim vicinus est nobis Sol vespere quàm est manè, quæri potuit huius diei Meridies, nam certè nullum est matutinum tempus, nullum vespertinum, sine

meridie. Deinde matutina lux incrementum capit, quo enim Sol altius subuehitur supra horizontem eo clarius lucet, non quod in se clarior sit, attamen maiori lucis copia terram perfundit. Tum etiam negat Angelos componere & diuidere, affirmare & negare, argumentari, colligere, quæ erit igitur ista Dei cognitio vespertina? Certè à creaturis ad Deum mens non potest assurgere nisi colligendo, non enim Deus in creatura cernitur intuitiue, sed arguitiue, seu argumentatiue. At illud multò grauissimum est, quod Dei essentia (cùm sit simplicissima & infinita) imperuia est etiam Angelorum obtutui: Itaque & sublimes illi Seraphim, quos in suprema Hierarchia constituunt, alis obtegunt oculos suos. Itaque si illa cognitio matutina est qua Deus ipse cernitur, & omnia in Deo, nulla est: nempe vnus Dei proprium est vt ipse semetipsum contempletur, atque in se omnia. Et hoc addamus, (nam eludi potuit non potuit refutari) aiunt Angelos semper occupari in cognitione matutinâ, nunquam ergo occupantur in vespertina, pugnant enim ista, vt Deus in eodem instanti cernatur in semetipso & in creaturâ: Alterum enim sit obtutu immediato, & veluti directo, alterum autem per reflexionem. Nam quod aiunt, cogitationem hominis eodem actu ferri in finem & in media, si verum dicunt, necesse est idem sit actus mentis Angelicæ in comprehensione matutinâ & vespertinâ; quanquam quod afferunt falsum est, nam si finis consideretur sine relatione ad media; non consideratur eodem actu finis quo media. Jam illi contemplationem Dei matutinam nesciunt illam esse ad quam deducuntur ex contemplatione creaturarum, (immo illa cognitio vespertina est) sed volunt esse immediatum quendam obtutum ipsius Dei, quo ferimur in eum absque creaturis, alioqui concideret cognitio vespertina cum cognitione matutinâ. Cæterum Augustini allegoria neminem premit, quia allegoria est, quæ nullo nititur certo Scripturæ fundamento. Etenim veræ allegoriæ illæ sunt, quæ nisi admittantur aliquid scriptum frustra fuerit.

Sequitur considerationem cognitionis Angelorum etiam consideratio voluntatis Angelicæ, nam intellectum sequitur voluntas. Duo autem sunt quæ veniunt hic consideranda, quorum prius hoc est, habeat-ne voluntas Angelica aliam prorsus rationem quàm sit ea quæ est voluntatis humana quæ voluntas est: posterius est, sint-ne bonorum Angelorum pugnant inter se voluntates. Et quod ad prius attinet, aiunt voluntatem Angeli adhærere objecto apprehenso immobiliter, quemadmodum etiam & intellectum affirmant perinde se habere: & certè si hæc est intellectus Angelici ratio, eadem erit & ratio voluntatis Angelicæ. Itaque hinc reddunt causam cur Angelus semel lapsus non potuerit restitui, nam (inquiunt) hoc est discrimen voluntatis Angelicæ & humanæ, quod voluntas Angelica ante electionem quidem indifferens sit, post electionem verò minimè; è contrâ, voluntas humana & ante, & post electionem indifferens est. Sed qui sic loquuntur & pugnant cum rei ipsius veritate, & cum semetipsis. Cùm rei ipsius veritate, vnde enim factum est vt Angelus laberetur? nam certè semel Angelus adhæferat objecto, neque antequam laberetur peccator fuit, labitur enim qui stat, non qui nunquam stetit. Deinde pugnant ipsi secum, nolunt enim Angelum

non sunt tamen vni diuina.

nec Dei consilium norunt nisi Deo reuelante.

Angelorū cognitio matutina & vespertina.

Ref.

I.

2.

3.

4.

5.

Obj. Resp.

1.

2.

4. proprietat. De Angelorum voluntate duo queruntur.

I.

quorūdam sententia

Ref. 1.

2.

Angelum componere & diuidere, nec colligere item, Ergo nolunt Angelum errare: quod si nolunt errare, neque voluerint item Angelum adhaerere malo, nedum vt semper malo adhæreat: nam verum & falsum locum non habent nisi in compositione & diuisione, termini enim simplices non gignunt errorem, sed præpostera iunctio terminorum, vt cum quis lucem tenebras existimat, & vicissim tenebras putat esse lucem. Itaque magnæ sunt tenebræ in Diabolico intellectu, & quidem tenebræ quibus non significatur ignorantia negatiua, sed priuatiua, ignorantia prauæ dispositionis quam vocant.

2. An bonam Angelorum voluntates sint interdum pugnant. Posterioribus autem illud, *sint-ne bonorum Angelorum pugnant voluntates*, non frustra quæritur, nam exstat cap. 10. Dan. locus qui videtur id probare. Dicitur enim eo loco, *Princeps regni Persici stetit coram Gabriele*, idque tum cum Gabriel ad Danielem properaret, vnde concludunt aliud sensisse de Repub. Gabrielem, aliud verò principem regni Persici, Angelum nempe illum. Itaque sic tollunt omnem difficultatem, vt statuunt Gabrieli aliquid fuisse reuelatum, nempe vt Danielem consolaturus proficisceretur, non fuisse autem reuelatum quid inter proficiscendum ei fuit euenturum, nempe aliud reuelatum fuisse Principi regni Persici, qui intercessit quominus Gabriel ad Danielem, tam citò quam constituerat Gabriel, proficisceretur, indeque coortam illam dissensionem, qualis (inquiunt) inter bonos viros quandoque oriri solet, nullo odio, sed sæpe studio veritatis. Attamen (quod omnium pace dictum velim) hæc videntur dicta nimis humanè, immò videntur gratis dicta. Nam vt maximè demus intercessisse Principem regni Persici, non inde sequatur repugnasse intercessioni Gabrielem; nam quod oriatur inter viros bonos dissensio, id fit quia nouit vterque quæ sit conditio humani ingenij, nempe vt erret & labatur, & ea multi putent se rectè facere, & Dei iussu, qui errant tamen: At Angelum ita de Angelo cogitare non est credibile.

2. Quamquam phrasis illa *stetit coram me*, non significat necessariò intercessionem, seu oppositionem, nam certè aliud est dicere, *stetit coram me* aliud verò *stetit coram me*. Itaque apud Danielem Angelus cap. 8. qui Danielem alloquitur, dicitur stetitisse *stetit coram me*, & eodem hoc capite quid prohibeat eadem phrasi idem significari: certè dicit Angelus *se relicturum esse apud Regem Persia*, quæ locutio auxilium & opem potius significat quam aduersam vim. Itaque mox denunciat fore vt egrediatur, nempe regno Persiæ, venturumque Principem Iauan, qui deserto à Gabriele Persiæ regno debellaturus erat regem Persiæ: Itaque cum testatur *se reuersurum vt bellum gerat cum regibus Persia*, noluit hoc significare quod nonnulli arbitrantur, vt bellum gereret aduersus Reges Persiæ, stetit enim illud regnum, immò floruit vsque ad Alexandri tempora. Tum hanc esse Angeli mentem ostendunt quæ initio capituli sequentis Angelus continuò subiungit, docet enim se eum fuisse qui corroborarit Darium Medum. Itaque nihil hic occurrit quod possit iure probare bonos Angelos inter se dissentire. Certè, huic quidè (vt nobis videtur) errori occasionem præbuit versio Vulgata, quæ *stetit coram me* vertit *stetit mihi* contra vsum huius locutionis, nam cum capite sequenti describuntur dissensiones successorum Alexandri, dicuntur quidem stare & surgere ad-

uersus se inuicem, sed non coram se inuicem. Itaque nihil erat quod doctissimum interpretem cogeret, quæ dicuntur à Gabriele de Principe regni Persici interpretari de Cambyse, non enim dicimus *regem regni*, aut *principem regni* eum qui Rex est, Pleonasmus esset durus admodum: Nam populum Romanum aliquis dixerit habuisse imperium in Bithynia regem, non tamen dixerit, in Regem regni Bithynia, sed in Nicomedem Bithynia regem. Deinde in ipso textu distinguuntur apertissimè *Princeps regni Persici*, & *Persia reges*; frustra, si eidè est princeps regni Persiæ qui sunt Persiæ reges: Dicit enim Angelus *principem regni Persici stetit coram se*, & continuò subiungit *se relicturum esse apud Reges Persia*, nempe id postulante Principe regni Persiæ. Itaque sub finem capituli *princeps Iauan* dicitur Angelus ille cuius opera Deus vsus est ad delendum imperium Perfarum. Denique quid vis potius dicendum est, quàm admittendum pugnam esse inter eos in quibus peccatum locum non habet, proindeq; nec ignorantia quæ vitio verti possit. Itaque quando & nomen *Principatus* Diabolo tribuitur in Scriptura, *שׂוֹמֵר מַצְוֵי* significat *resistere*, potius eò confugiendum esset, vt dicamus eum qui restitit hoc loco, Angelum eiusmodi fuisse qui sunt illi qui in Scriptura *שׂוֹמֵר מַצְוֵי* dicuntur.

Affectus verò vt ira, odium, gaudium, tristitia, quoties Angelis seu bonis seu malis tribuuntur, non significant idem vniocè quod significant dum tribuuntur hominibus, sed analogicè tamen idem significant. Nam in homine isti affectus animæ insunt quatenus cum corpore communionem habet, id est, odium in homine non est simpliciter auersio voluntatis, sed habet etiam coniunctum *sed* *perurbationem*, vt Cicero vocat, quæ perturbatio est etiam in corpore. Itaque iram non modò definiunt *cupiditatem vindictæ*, sed etiam *feruorem sanguinis qui est circa cor*: & odium, & inuidia febres & rabiem gignunt. Itaque odierunt Angeli, &c. sed eo modo qui eorum naturam decet, id est, auersantur magna vehementia, boni quod est reuerà malum, mali bonum, sed quod tamen malum illis videtur. Voluntas autem & affectus primò in hoc se producit, quod hinc oritur ea quæ dicitur græcè *αισθησις*, latinè *communicatio*, nam belluæ certè affectus suos produunt voce, sed affectus tantum, nempe amorem, aut odium, gaudium & dolorem, idque ea voce quæ dicitur inarticulata, quia non distinguitur syllabis, homines verò non suos modò affectus produunt, & aperiunt, sed voluntatem, conceptus intellectus & mentis, qua *αισθησις* sublata non posset stare societas humana. Itaque qui muti sunt, attamen signa adhibent, & signorum vim deprehendunt.

Cum igitur & Angelorum sit societas, & Scriptura doceat Angelam Angelo aliquid significare, necesse est vt tribuamus Angelis sermonem quendam. Sed quale gaudium, quale iram iis tribuimus? nempe conuenientem tam diuinæ prope naturæ, cuius modum & rationem non nisi negando possumus explicare. Certè Scholastici, dum eam affirmando voluerunt exprimere, incassum laborarunt, hæc nempe est illorum sententia: Mentis humanæ (quominus sese aperiat sola voluntate) vnum ob stare, vnum esse impedimentum, quod menti corpus obicitur, cum ergo Angelica natura nullo corpore prædita

Affectus quomodo Angelis compendant.

Proprietas. Sermo Angelorum.

qualis à Scholasticis statuitur.

2. An bonam Angelorum voluntates sint interdum pugnant.

quidam affirmant.

sed Ref.

1. An bonam Angelorum voluntates sint interdum pugnant.

2. An bonam Angelorum voluntates sint interdum pugnant.

3. An bonam Angelorum voluntates sint interdum pugnant.

Ref. I. sit, asseuerant Angelos sola voluntate exprimere quid sibi velint, id est, vt dicam crassius, *volendo sese patefacere, & mentem suam efficere vt euentus voluntatem consequatur.* In qua sententia illud primò occurrit reprehendendum, quod putant esse crassam corporis molem quæ obstat quominus homo cogitationes hominis possit deprehendere: Fingamus igitur nos habere vitrea & pellucida corpora, ideòne facilius parebit nobis aditus in mentis adytum? Si voluerint, inquit, quibus cum nobis res est. At, inquam, voluntatem illam sequetur aliquis actus, nempe actus eius generis quo appellantur *imperatos*, non est enim eadem ratio voluntatis creatæ & Dei. Nam Deus sola voluntate facit quicquid facit, Angeli voluntate quidem præditi sunt, sed cui subiecta est quædam facultas qua vtuntur in opere. Itaque non continuò voluntatem Angeli sequitur effectus, nisi Angeli voluntatem sequatur Angeli opus. Hoc autem est id quod quærimus, non enim agitur hoc loco de causa quæ impellit Angelum ad loquendum, (sæ enim Angeli voluntas est) sed de ratione quâ Angelus exequitur id quod voluit, quam nos aded dicimus nisi negando non posse comprehendij; Nam quæ de illuminatione afferunt à superioribus Angelis profecta in inferiores, eiusdem sunt farinae: Non iam disputamus quæ sit ista illuminatio, quem locum habeat, semper enim illud manet quomodo fiat hæc illuminatio. Denique, negant Angelum nisi signis quibusdam adhibitis posse colligere quæ sit hominis mens. Ergo negant sola voluntate hominem posse reuelare cogitationem suam Angelo, quod necesse est illos concedere si præter corporis crassitatem nihil obest quominus Angelus mentem humanam possit perspicere. Etenim objectu corporum Angelici oculi non præpediuntur magis quàm Angelorum motus.

Angelorū motus perniciosissimus

Secundò prodit se voluntas Angelorum in opere, ad opus autem requiritur vis & facultas. Itaque disquiritur quæ sit, & quanta potentia seu vis Angelorum. Hic enim illud occurrit primò quod eorum motus pernix est vsque aded vt nihil supra, itaque tribuuntur ob hanc causam illis alæ in Scriptura. Tenendum interim est motum istum perniciosissimum licet, tamen non peragi in momento: nam vt supra est disputatum, motus qui momento peragitur non est motus, omnis enim motus est à termino ad terminum, itaque est veluti iter; requiritur igitur medium quid, duo enim termini non sunt vnus idemque terminus. Mouetur tamen Angelus in momento, & in instanti si res exigatur ad iudicium phantasiae nostræ, vt oculi nictus tamen nobis videatur fieri in instanti, attamen ratio docet requiri tempus, nam conjunctio & disunctio palpebrarum non potest fieri nisi describatur linea; itaque motus ille est diuisibilis pro eo ac linea quam describit motus est diuisibilis. Huc respexit Apost. 1. cap. Epist. ad Hebr. & Propheta Psal. 104. nam iis Scripturæ locis *ignis & ventus* dicuntur esse Angeli Dei & ministri. Cæterum quærent hoc loco, voluerit-ne Dauid hoc significare, *Angelos esse veluti ventum, veluti ignem flammantem*, vt ita loquat, an verò voluerit Propheta, *ignem & ventum esse veluti Dei Angelos, & ministros.* Sunt qui prius ita affirmant vt pro certo habeant Prophetam & Apostolum hoc tantum voluisse,

ferè in momento.

locus Psal. 104 4 illgstratus.

*Deum creasse Angelos qui essent instar ventorum, & instar flammantis ignis, eò quod existiment Prophetam prædicare opera Dei, in quibus sint Angeli: Deinde, Apostolum cum testimonium citat ex Veteri Testamento, disertè affirmare hæc dici ad Angelos. Sed vicissim hoc negari potest, quod nulla causa reddi possit cur Psal. 104. mentio fiat creationis Angelorum, cum statim sequatur mentio creationis terræ, præcedat autem illam quam ponunt mentionem Angelorum mentio *ὡς πνεύματα εὐρησθησαν* quæ sunt in regione aeris. Deinde, negant ex eo quod Apostolus dixerit illa dici de Angelis, sequi continuò hanc esse Prophetæ mentem, vt velit significare Deum creasse Angelos ad instar ventorum, satis enim superque putant satisfactum Iudæis (qui locum hunc queruntur detortum esse in alienum sensum) si dicatur, Deum ventis & fulminibus perinde vtique Angelis & ministris suis: vnde sequitur Deum habere Angelos & ministros, nõ est enim figura nisi rei veritatis sit. Itaque aiunt hoc tantum velle Apostolum, *Deum Angelis vti tanquam ministris suis, quandoquidem ventos & fulmina comparat Angelis.* Certè phrasis hebraica hoc requirit, est enim in hebr. *עשה מלאכיו רווחות*. Ergo, quod facit ad rem nostram, motus Angelorum est celerissimus, quandoquidem ventis & igni Angeli comparantur. Et sanè hanc ob causam 1. cap. Ezech. (ex quo capite Hebræi colligunt quicunque ferè dici possunt de apparitionibus Angelorum) mentio fit venti; & item ignis: Immo Angeli dum vocantur *כרוכים* non dicuntur ob aliam causam *כרוכים* quàm quod eorum motus celerissimus sit. Itaque Psal. 18. Deus dicitur inuehi nubibus tanquam quadrigis, & volare super alas *כרוכ*. Et Psal. 104. dicitur *על כנפי רווח* *incedere super alas venti.* Cum itaque Deus velit Angelos testari præsentiam suam vento & igni, non absurdè alludit Apostolus ad locum illum Psal. 1. perinde ac cap. 10. Epist. ad Romanos allusum est ad id quod dictum est Psal. 19. quæ enim dicuntur eo loco de cælis Apostolus traxit ad Apostolos. Summa huic credit, Angeli Christo sunt inferiores, quid ita? quia Deus ventos & flammam ignis dicit esse Angelos suos & ministros. quod omnino non foret dictum nisi Angeli inferiorem obtinerent gradum quàm Christus.*

Cur Cherubin vocantur.

Pernicitatem motus sequitur vis agendi: Ea tanta est vt tamen limites habeat suos. Duplex enim est potentia actiua, vt est duplex item passiua potentia, quarum altera nil aliud est quàm vis faciendi quicquid non implicat contradictionem, vt loquuntur, & vis admittendi (si tamen ea vis dici debet) quicquid non est *ἀποσαν*. Hæc potentia Deo peculiaris est, & dicitur Omnipotentia: in creatura autem dicitur à Scholasticis *potentia obedientialis*, nempe quia nihil est in creatura naturale quo possit educi in actum; quod fit hac omnipotentia *ἀπὸ αὐτῶν* dicta, vt cum ex nihilo fit aliquid, aut cum excitantur mortui, aut cum quod minimum fuit maximum fit, nullâ vi materiæ, sed quia Deo ita liber, cuius velle posse est. Hæc potentia, quatenus actiua est, soli Deo conuenit, quatenus est passiuæ omnibus creaturis, immò verò iis quæ non sunt, conuenit: Itaque non tribuenda est Angelis. Altera potentia est quæ non est simpliciter facultas agendi quæcunque non implicat contradictionem, sed agendi secundum modum agentis facultatis & subiecti patientis:

Vis agendi in Angelis maxima.

patientis: nempe hic necesse est intercedere vim in agente, in patiente autem potentiam quæ potest educi in actum adhibita vi conuenienti. Itaque nihil hic fit quod excedat omnem naturæ ordinem: vt verbi gratiâ, lapis natura tendit deorsum, at si hic motus sistatur apprehenso manu lapide, nihil accidit præter ordinem naturæ in vniuersum, necesse enim est vt minor vis cedat maiori, quod si non obseruaretur, violarentur naturæ leges, immò eueniret aliquid contra naturam, vt quod natura maius est superetur ab eo quod natura est minus. Ex hoc genere rerum est facultas Angelica, nam certè possunt Angeli naturæ impetum prohibere, quid ita? quia maiori præditi sunt vi quàm natura. Itaque vel ipso Nebucadnetsare telte sistunt ignis vim, prohibentque ne focij Danielis exurantur, & leonibus obstruunt os, ne quantumuis famelici deuorent Daniele. Sæpè etiam naturam impellunt, id est, admouent actiua passiuis, vt loquuntur, atque ita immutant naturam, id est, peculiarem naturæ ordinem, non vniuersalem. Ita injiciunt oculis scotomata quibus prohibent videre, atque ita irritant etiam naturam consopitam, vt cum obijciunt menti phantasmata, quibus animus humanus excitatur vt cogitet quid sit factio opus, at tamen ipsam animi arcem non inuadunt, nam de objecto phantasmate integrum est illi iudicare.

Jam verò vt possint statum elementum & regionis elementaris immutare non est obfcurum, vnde quicquid factum est apud Ægyptios, opera Angelorum factum prædicatur Pl. 79. 49. neque tamen (vt opinatus est vir magnus) eo loco intelligendi sunt Angeli mali (quanquam si Angeli mali tantum possunt, omnino consequens est vt idem possint boni Angeli) nã eum decepit vulgata versio, & ea quæ dicitur Lxx. etenim מלאכים אכזריים perinde interpretati sunt, ac si *malorum* epithetum esset adiectiuum non substantiuum, quam ambiguitatem tollit textus heb. nam, מלאכים est in regimine. Si enim Propheta intelligi voluisset malos Angelos dixisset מלאכים רעים. Eadem vi & quæ quiescunt, faciunt vt commoueantur, & in sublimi tempestates & procellas gignunt (alia tamen ratione & aliam ob causam quàm ob eam quam Cacodæmones respiciunt, nam & illi in hoc genere tantundem possunt, si permiserit Deus) vt cum illustranda est Dei gloria, vel in puniendis hostibus Ecclesiæ, vel etiam ad vindicandam auctoritatem Dei à contemptu, vt cum data est Lex in monte Sina, ortus est (vt testatur Apostolus) Angelorum opera terræmotus, procella, vnde tonitru, & fulmina. Contrà cum pij castigantur Cacodæmones id ipsum efficiunt, vt videre est liquidò in libro Jobi: non enim vtitur Deus Angelis suis aduersus pios, sed pro pijs & propter pios adhibet potius eorum vim & potentiam: Neque dubium est quin & Angelorum opera vsus sit Dominus non modò tum cum sistendus esset sol, sed etiam tum cum retrò agendus esset, quamuis enim narratio vtriusque historiæ non meminit Angelorum, tamen rei ipsius natura, vt ab Angelis id factum esse existimemus, postulat. Nam nec dum narratur quid contigerit Danieli in specu mentio vlla fit Angelorum, attamen ipse Daniel narrat Deum misisse Angelum suum, qui leonum ora obturaret. Sic cum Lex in monte

Sina data est, etsi de Angelis nulla fiat mentio eo loco quo datæ legis historia describitur, meminit tamen Paulus Angelorum. Neque enim aliter intelligi possunt verba Pauli, qui Legem docet cap. 3. Epist. ad Gal. dispositam esse per Angelos. Deinde, ordo vniuersi postulat, vt quod Deus facit immediatè id eiusmodi sit vt in re facta fuerit possibilitas simpliciter, quæ potentia *obediens* dicitur, vt supra monuimus. Itaque quæ sunt eiusmodi à solo Deo fieri possunt, & quidem immediatè tantum à solo Deo. Ratio in promptu est, quia vt fiant requiritur vis infinita, at quæ sunt eiusmodi vt possit fieri à vi finita sed minori, non est verisimile Deum facere immediatè, propter eum quem diximus ordinem Vniuersi, qui pendet ex ministerio causarum secundarum, quo vtitur Deus. Itaque quoties aliquid accidit quod vim naturæ ordinariam excedit, illud rectè Deo tribuitur vt auctori, Angelis autem vt ministris: neque aliter intelligi potest quid utilitatis ex Angelorum custodia ad nos redeat, qua de re infra fusius disputabimus. At ne Cacodæmonibus tribuamus tantum vt in Ætherea illa regione, (quam Aristot. dixit *quintum elementum*) quippiam possint hoc cogitare, quòd Paulus eos vocat *principes aëris*, atque ita videtur sublunari regione eorum vim definiisse. Illud verò tenendum est, in animas nostras, nisi obijciendo phantasmata, nec Angelos, nec Cacodæmones quippiam posse, hoc verò non est agere in animam necessariò, id est, vt anima necessariò assentiat, aut dissentiat, quin vnius Dei est ita nobiscum agere vt neque renitatur, neque queamus reniti: itaque solus Dominus est cōscientiæ non modò de iure, sed & de facto, etiam quoties ac prout ei libet. Atque hæc de potentia Angelorum disputata sunt, quam Dauid prædicat amplissimè Psal. 104. dum eos non modò vocat גבורים, sed & גבורי כוח habet enim singularem Emphasis iste Pleonasmus, ne quis Angelorum vires audeat metiri vel ex naturæ corporeæ, vel etiam ex naturæ nostræ (quatenus incorporea est) modulo, non enim dicuntur Dauidi גבורי כוח nisi propter vim summam.

DE ANGELORVM ORDINIBVS.

Sequitur vt disputemus de Ordinibus Angelorum. Atque hic quærendum est, quomodo differant inter se Angeli, specie ne an numero tantum: quæ disputatio non est otiosa, facit enim maximè ad intelligendam naturam Angelorum. Et Scholasticorum quidem Principes definiuerunt facis confidenter Angelos specie differre, quia (inquiunt) in specie non datur prius & posterius, quod verissimum, at in Angelica natura datur prius & posterius. Id verò est quod quæritur. Etsi enim alius Angelus alio excellentior est, non tamen est hoc prius & posterius tale quale intellexit Aristoteles, dum dixit in specie non dari prius & posterius: potest enim illa excellentia esse accidentarium quid, quod si intelligatur excellentia ipsius formæ quæ non potest intendi & remitti, hæc probatio est petitio principij. Certè dicunt isti in vita futura fore diuersos gradus gloriæ, & eos penè infinitos, attamen negant in vita futura fore ut beati differant specie. Deinde, negant fieri posse vt eadem specie extra materiã non sint vnum, & si diuersa sunt, idè diuersa esse quia sunt in materia diuersa. Itaque exertè aiunt,

quamam à solo Deo fiant sine Angelorū ministerio.

quid possint Angeli in animas nostras.

Angeli specie differunt.

secundum Scholasticos.

Ref. 10.

20.

vincunt & superant naturam.

applicant actiua passiuas.

statum elementorum immutant.

tempestates & procellas gignunt.

et si id non semper nocet.

impossibile esse vt plures albedines existant separatae à materia quin sint vnica albedo, quandoquidem, inquit, eadem formæ specie non nisi materia distinguuntur. Hæc verò sunt hausta ex lacunis Auerrhois, quem secutus hac in parte Cæsalpinus (etsi professus Religionem Christianam) ausus est affirmare (neque id solum, sed probare etiam conatus) vnicam esse in rerum natura mentem, quæ tamen dicatur esse plures propter materiam in qua operatur diuersitatem. Atque ita Solem possemus dicere plures esse Soles, non enim habet Sol vnicum operationis suæ objectum, sed multiplex, non modo in regione Ætherea, sed & in sublinari, nam non terras modo, sed Lunam illustrat. Cæterum non decuit Christianos Philosophos ita negare Angelos specie eosdem esse, quia si valeret hæc ratio actum esset de Religione Christiana. Certè quod attulerunt de albedine euerit planè dogma Transsubstantiationis: Aiunt enim fore vt si plures albedines separentur à materia fiant vnica numero albedo. Ergo iam accidentia sine subiecto quæ finguntur in Eucharistia erunt vbique, non erit vnus hostiæ albedo ab alterius hostiæ albedine distincta: immò periculum est hac ratione, ne omnes animæ separatae à corpore stantur vna anima. Vnum hoc patet effugium, quod distinguantur *quædam* ad corpora, nempe vt animæ differant secundum habitudinem ad hoc aut ad illud corpus. At hæc distinctio inepta est, nam habitudo animæ ad hoc aut illud corpus animam habet pro subiecto, itaque ipsum subiectum animæ necesse est distinguatur distinctione sibi peculiari. Ratio est, alioqui omnes animæ secundum substantiam erunt vna anima numero, distinguantur duntaxat *quædam*, quod est purus putus Auerrhoismus. Porro, quod dicunt fore vt si Angeli specie conueniant sint materiales, cogentur pari ratione (si sibi constant) affirmare fore materiales si dicantur conuenire genere, nam genus symbolum materiam est; non negant autem conuenire genere. Ergo vanus fuit hic metus, scimus enim, cum de Angelis agitur, non esse intelligendum genus Physicum, quod nihil aliud est quàm communitio materiam, neque speciem Physicam, quæ nihil aliud est quàm forma impressa in materia, sed aliquid tamen analogicum generi & speciei est in Angelica natura, nempe vt genus dicatur natura illa incorporea, quæ præditi sunt, tum species, quod (secundum modum considerandi nostrum) superadditur huic naturæ incorporeæ, vt genus & species tribuantur Angelis *quædam* duntaxat, quomodo in Metaphysica genus est veluti, & species, & proprietates; Nam si Angelorum ea natura est vt nihil possit addi eius excellentiæ nihil detrahi, nisi intereunte Angelica essentia, certè nulli mali Angeli sunt, aut si sunt vlli, nunquam fuerunt boni. Ergo, nil necesse fuit ex gradibus excellentiæ colligere species distinctas, neque erit (quod illi voverunt) ea ratio excellentiæ Angelicæ, quæ est numerorum & figurarum. Etenim si plura & pauciora sunt quàm tria, ternarius esse non potest, Angelus autem esse potest etsi multum decedat de eius excellentiæ. Ergo mensura excellentiæ Angelicæ non constituit speciem. Itaque debuerunt esse cautiore, etenim Auerrhois hoc est dogma, menti nihil accedere, nihil decedere posse. Qui verò Angelos specie volunt differre

ideo quod excellentia differunt, necesse est fateri, quod vult Auerrhoes, in illas mentes nullam posse cadere mutationem. Itaque Auerrhoes sanè distinxerit mentes ita vt specie differant, alioqui non habituras locum in rerum natura, Christiani id caueant. Et sanè nemo negauit naturam humanam qualis est in Christi persona, multis partibus excellentiorem esse natura humana qualis est in nobis, cum tamen species non mutetur: & in vita æterna alius erit status corporum quàm est in hac vita, alius item animæ, & tamen non modò non mutabitur species, sed ne indiuiduum quidem. Atque hæc proponenda fuerunt aggressis disputare de ordinibus Angelorum; Etenim vt statuunt Angelos specie differre aiunt se adductos hac potissimum ratione, quod sint distincti ordines Angelorum.

Iam verò Ordines illi vocant non simpliciter eos qui denominantur à gradibus excellentiæ cuiusdam accidentariæ, id est, quæ nihil addit essentia, sed essentia aduenit; Sed Ordo illis est *Angelorum multitudo*, sic constitutus vt primus in secundum, secundus in tertium vim habeat, vt in ciuitate alij sunt qui principem obtinent locum, alij qui sub iis, attamen cum imperio instituti sunt, alij qui nullum habent imperium quale qui sunt secundi ordinis, attamen imperium habent. Porro in singulis ordinibus constituunt gradus, vt in regno Gallia etsi omnes prælati quos vocant vnus ordinis sint, nempe Ecclesiastici, attamen inter Prælatos alij aliis præstantiori dignitate præditi sunt, nempe maior est Patriarcha quàm Archiepiscopus, & ita deinceps. Tum aiunt se adductos vt sic sentiant de Angelis, eò quod triplex ratio sit cognoscendarum rerum. Prima hæc est, Res (inquit) cognoscuntur prout sunt à Deo; secundò, cognoscuntur prout sunt à causa vniuersali secundum Deum; tertio, prout sunt à causis particularibus proximis immediatis. Iam verò cum Angeli sint mentes, aiunt distinguere Angelos pro ratione cognitionis: & quidem Angelos primi ordinis ab Angelis secundi ordinis, quod primi ordinis Angeli Deum intueantur, & ex Dei contemplatione percipiant rationes rerum; Secundi verò ordinis Angelos aiunt cognoscere causas vniuersales rerum secundum Deum, tertij ordinis Angelos colligere causas rerum quomodo colliguntur ex consideratione causarum proximarum quæ particulares sunt. Tum adducuntur etiam (vt profitentur) autoritate Dionysij Areopagita, qui sic distinxit ordines Angelorum quos *Hierarchias* vocat. In vtroque autem Ordine tres constituerunt gradus, supremum, medium, & imum: Ita tres sunt Hierarchiæ, sed quia singulæ ternos complectuntur gradus, exoriuntur inde nouenchori Angelorum, ad eò placuit illis numerus nouenarius.

At Iudæi nouenario denarium prætulerunt, & quidè ita vt non distinxerint Angelos in tres Hierarchias, quarum singulæ tres gradus continerent, sed in decem Hierarchias; nempe Hebræis numerus nouenarius non placet, dicunt enim sacrum esse symbolum dissentientis à se naturæ, idque (prout sunt homines stolidè arguti) videntur sibi collegisse inde quod quatuor & quinque reges in Genesi pugnarunt inter se, quam pugnam decimus Abraham superueniens diremit; quatuor enim affectus collocant in homine,

Auerrhoismus de vniuersali mente.

noxius & lethiferus.

Obj. Resp.

In Angelis est aliquid generi & speciei analogum.

Gradus excellentiæ non variat speciem.

1.

2.

Sententia Scholasticorum.

quinouent

2. Iudæorum qui decem faciunt Ordines.

tuine, quinque; sensus, quibus addunt rationem ut decimum, quæ scilicet ista contineat & cogat in ordinem. Itaque aiunt decimas dependi Deo, nouem partes nostras esse: Et Aristotelem dicunt adductum esse vi veritatis, ut partiretur rerum genera in decem quas *Categorias* vocauit; Hinc aiunt, item decem esse mandata, & quid non? idem scilicet quod denarius numerus sit consummatus, nam ultra denarium qui progreditur redit ad unitatem. Quod reuera non est casu factum (ut nonnulli arbitrantur) sed rei natura id postulante, nam denarius numerus est in se perfectissimus, nam continet omnes numerorum differentias, partium, ut duo, imparium, ut tria, & pariter parium, ut quatuor: tum omnes rationes multiplicandi numeros, quos Græci vocat *ἀριθμοί* & *ἀριθμοί*: deinde etiam omnes proportionēs, Arithmeticam, Geometricam, Harmonicam, eam quæ est in symphoniis, itaque *ἀριθμοί* Philo dictam putat quasi *ἀριθμοί*, à verbo *ἀριθμίζω*: Tum etiam completitur & punctum, & lineam, superficiem, & solidum, & metitur numerorum infinitudinem. Sed Christianis idem placuit nouenarius ut dissentirent saltem hac in parte à Judæis, tum ut restarentur amorem & cultum Trinitatis. Etenim nouenarius numerus nil aliud est quàm ternarius in se multiplicatus.

Cæterum Judæi sic enumerant Hierarchias suas. Primam faciunt eam quam vocat *חיותות* animalium sanctitatis, quæ ipsi constituunt sub Deo throno Deo proxima: hoc autem nomen desumpserunt ex 1. cap. Ezech. nam in illa admirabili visione apparent animalia sub Throno. Sed ne sæpius eandem rem exculcemus, obseruandum est Iudæos omnia sua mysteria exsculpere ex illo primo capite Ezech. Itaque Metaphysicam dixerunt *מכשה ומרכבה* *epificium citrus*, ut Physicam vocant *מכשה בראשית*. Itaque tacite agnoscunt non describi à Mose creationem Angelorum, sed *φύσιν nature huius inferioris*. Secunda Hierarchia est *אננים* *Rotarum*, quam sibi videntur deprehendisse ex illo 1. cap. in quo etiam fit mentio *rotarum*. Tertia Hierarchia est *אננים*, eam videntur sibi collegisse ex 33. cap. Esaiæ, quo loco dicitur *נאמרו אננים צעקו חוצה נאמרו אננים* *Nuncius eorum clamauit foris*, nullo argumento, sequitur enim, *ואת מלאכי ואת מלאכי שלום* *& nuncij pacis stabunt*. Immo verò nullus est hebræorum qui possit reddere rationem huius vocis *אננים*. Nam Aben-Elra eos rejicit qui sic vocem hanc interpretabantur ac si contracta esset ex *אננים* nulla ratione, nullo eiusmodi compositionis in grammatica exemplo: tum illorum qui sententiam rejicit qui aiunt hoc loco agi de Hierusalem & altari, quod altare dicitur *אננים*, sed illud eos decipit, quod videbantur iis quæ sequuntur in hoc versu cogi interpretari *אננים* per *מלאכי*, quia *אננים* magnam habet affinitatem cum *אננים* *Ariel*, quæ vox *Leonem fortem* significat; Idem fortissimos Angelos hac voce significari putarunt. Quarta Hierarchia est *אננים*, quam videntur expiscari ex illo celebri cap. 1. Ezech. Etenim dicitur color qui in illa visione cæteris eminebat, fuisse *אננים* quod interpretantur *colorem aris qualis est dum feruet in camino*. Itaque illis *אננים* & quicquid describitur in illo capite, videtur fuisse Angelus ex illa Hierarchia. Quinta Hierarchia est *Seraphim*, hanc videntur inde collegisse quod mentio fiat *Seraphim* apud Esaiam cap. 6. nec animaduertunt (qua

de re infra disputabimus) eo loco Angelum hoc nomine fuisse designatum propter opus, etenim ardore igneo contigit labia Esaiæ. Sexta apud eos Hierarchia est *מלאכי*: Nomen est hoc in Scriptura frequentissimum, & omnino omnibus Angelis commune, sed Iudæi nomen illud peculiare fecerunt certæ cuidam Hierarchiæ, quia illis videbantur certi quidam Angeli dici in Scriptura *מלאכי*: neque enim volunt tantum vnum singularem Angelum designari semper, sed aliquem semper qui sit eiusdem Hierarchiæ. Septima Hierarchia apud illos est *אננים* ut Plal. 8. humana natura in Christo prædicatur inferior natura Angelica facta ad tempus, & ibi Angeli dicuntur *אננים*. Octaua Hierarchia est *אננים*, quem Ordinem deprehenderunt ex 1. cap. Jobi vbi dicuntur *filij Dei sterisse coram Deo, Satanam verò adstuisse*. Nono loco collocant *כרובים* idem quod Angeli etiam *Cherubim* dicuntur in Scriptura; Nono autem loco collocant quia videbatur illis in Arca aliquid huius modi significatum illis Cherubim qui incubabāt Propitiatorio. Decima Hierarchia apud Hebræos est eorum Angelorum quos vocant *אננים*: videntur autem sibi collegisse apte ex Scriptura esse peculiarem quandam ordinem Angelorum hoc nomine insignitum, eo quod Angeli qui humana specie Patriarchis apparuerunt *viri* dicuntur. Et his Angelis tanquam munus proprium tribuunt *commutare cælitus ad homines*, itaque constituunt eos in imo, nam Cherubim erant quidem in terra, sed eorum figura cum essent in adyto, in ipso penitissimo recessu Sanctuarij, excubabant iuxta Arcam fœderis, itaque superioris ordinis fuerunt.

Ita verò ista sunt nimis absurda, Nam & *Seraphim* etiam dicuntur Angeli qui hominibus apparuerunt, apud Esaiam loco supra citato; & Angeli qui Patriarchis apparuerunt dicuntur *אננים*, quia nempe specie virorum apparuerunt. Certe si Scriptura non monuisset Angelos illos fuisse qui *viri* dicuntur, non oportuisset nos aliter sentire de iis quàm de viris, sed eadem Scriptura quæ eos *viros* dicit nempe quia primo aspectu viri esse videbantur, notat Angelos fuisse. Itaque (quod obseruandum est posteriori loco) ea locutio (ut hoc obiter dicam) nullo modo Pontificiorum causam iuuat, nam inter eos qui sunt paulò acutiores eadem figura panem Eucharistiæ *panem* dici volunt qua figura illi Angeli dicebantur *viri*. Sed dispar ratio est, ac prius quidem quod panis Eucharistiæ dicitur priori loco esse *Christi corpus*, posterioris esse *panis*, hic contra, Angeli priori loco dicuntur esse *viri*, posteriori esse *Angeli*, nempe nequis putet eos fuisse viros. Itaque hæc ratio pugnat cum Pontificiorum consilio: facit enim pro nobis, si res attentius spectetur, nam quemadmodum illi Angeli dicuntur *viri* postea *Angeli*, ne appellatio illa nos fallat & eos reuera viros fuisse putemus, ita planè panis priori loco dicitur *corpus Christi*, sed ne ea locutio nos fallat post modum dicitur *panis*, & eadem ratio est poculi. Deinde Angeli illi non idem dicuntur *viri*, quia sola accidentia sibi assumpserant, quorum specie recti viderentur homines esse, sed quandam substantiam illis præditam accidentibus; at negant illi in Eucharistia quippiam esse quod substantiæ rationem habeat præter corpus Christi.

Refellitur
ista Ange-
lorum di-
sectio.

Corpora
ab Angelis
assumpta.

Porro vel ipsi Pontificiis assentientibus corpora illa quæ Angeli assumpserant, vera corpora fuerunt: quod si negarent inde reuincerentur quod ederunt, biberunt, & manibus hominum attrectati sunt. Nec hic confugiendum est ad Phantasmata, cum Angeli, verbi gratiâ, qui Sodomam missi sunt, omnibus se præbuerunt conspicuos. Itaque istæ apparitiones non sunt simplices visiones, quæ non solent esse communes omnibus, sed iis tantum in quorum gratiam visio fit. Itaque non quantum Prophetæ audiuerunt, & viderunt, tantum audiuerunt & videntur qui vna erant cum Prophetis. Hoc tamen non caret difficultate, vnde sint ista corpora conflata, nam & apparent subito Angeli, & disparent veluti puncto temporis. Ea res principes Scholæ ita commouit vt concluderint corpora ista ærea esse: Nempe putarunt se occurrere expeditissime isti quæstioni, quam animus humanus possit hic ipse sibi proponere, vnde fit vt subito assumant, vt tam subito deponant corpora, si quidem illa sunt ex materia solida & crassa: tum, ne quis mirretur corpus æreum figuram capere, tum etiam posse admittere vt quis velutiprehendat, & verò palpet ærem, negant vel hoc, vel illud absurdum esse, & aiunt nubes induere formam quandam (si nilis cogitatio disteriorum, & scommatum Aristophani Comico amplissimam materiam præbuit in Nubibus) deinde ærem quidē qualis est rarus, non posse contactui obniti, attamen si ccondensetur aiunt nihil esse facilius. Sed hæc dicuntur (nequid grauius dicam) præter rationem; Nam quis negat nebulas habere quandam figuram, nempe non sunt purus aer, sed vapores, itaque habent eandem figuram, quam fumus in ærem subuectus. At quæ atulerunt de condensatione aeris ea pignant cum recta ratione, aer enim raritatis suæ & densitatis certos habet & definitos à natura limites, quos quantum excedit, tantum discedit à natura sua: Itaque si paulo densior fiat, fit aqua, si densissimus & crassus fiet terra, pro elementorum ratione. Christiani rem totam vnico verbo expedire queant, tam est enim procliuē Deo aliquid corpus ex nihilo facere, atque peracto opere in cuius gratiam illud corpus fabricatum est, id ipsum in nihilum redigere, quàm fuit illi procliuē vastam hanc mundi machinam ex nihilo fabricare, & exiguum panum numerum puncto temporis augere, haud dubiè adjecta non inuenta tanti operis materia. Hæc certè dicere potius decet; quàm ea quæ cum nullo Dei verbo nitantur, hoc præterea trahunt secum vt Religionem Christianam reddant ridiculam.

Angelorum
distributio
in vncem
Ordines.

At Christiani, illi nempe quibus placuit de Angelis philosophari supra Scripturam, aliter Angelorum ordines distribuerunt (quod supra à nobis ostensum est, attamen non satis plenè) id verò est quod nobis superest agendum. In prima igitur Hierarchia collocarunt Seraphim, Cherubim, & Thronos, in secunda, Dominatus, Virtutes, Potestates, in tertia principatus, Archangelos, Angelos. Præter autem eam distinctionem cuius supra meminimus peritam à diuersa cognoscendi ratione, aiunt se vt sic sentiant adductos eâ distinctione operationum quæ mentis cognitionem sequuntur, quæ sic operationes distinguuntur, vt in operatione sit primò appetitus finis; hic, inquit, conuenit primæ Hierarchiæ:

Distributio
tionis il-
lius ratio.

deinde, dispositio & electio mediorum ad finem; hæc conuenit secundæ Hierarchiæ: tertia executio operis, hæc conuenit tertiæ Hierarchiæ. Itaque primum Chorum Angelorum volunt intentum in Deum tanquam in finem ferri, qua in re illis cum Iudæis perbellè conuenit, nam secundum istos שרפים הויה nusquam discedunt à throno gloria (quem vocant כסא הכבוד) id est à Dei conspectu. Itaque Dionysius ille Angelos primæ Hierarchiæ perinde ac שרפים הויה statuit *desuper proximo* nullo fungi ministerio. Deinde Iudæi eam volunt esse rationem superioris Hierarchiæ ad inferiorem, quæ sit ratio causæ ad effectum, Dionysius item ille vult superiore Hierarchiam *φωσίζεσθαι illuminare, & διακαθαίρειν purgare & τελειοποιεσθαι perficere*: vim autem istam percipi in inferiori semper, nempe infimus ordo hanc vim percipit per secundum, secundus immediate à primò, primus à Deo, quæ sunt Iudaica & Platonica figmenta.

Immo verò pugnant ista primò cum Scriptura (neque enim modò ided hæc damnanda sunt quia Scriptura horum nusquam meminit, quam modesto viro id satis esse possit, sed quod Scriptura contra stet & validè repugnet.) Non est enim vt quis possit reddere rationem cur Paulus non miminerit *Seraphim & Cherubim* i. cap. ad Coloss. quo loco tamen consiliū est Apostolo ostendere Christum etiam excellentissimarum creaturarum causam esse & authorem. At *Thronorum* (inquiunt) meminit. At, inquam, Throni obtinent infimum gradum in prima Hierarchia, cur illorum meminit que sunt in imo gradu, non in summo? quorum si meminisset, illa quæ sunt in imo nullo causæ suæ detrimento præterire potuisset: etenim valuisse argumentum à maiori ad minus. Secundò, leguntur in Scriptura & *Seraphim & Cherubim* missi & verò versantes in terris, hæc ratio omnem pertinaciam expugnat, itaque concidit prima Hierarchia quæ volunt esse affixam Throno gloriæ. Nec explicant se hoc argumento dum respondent, *Seraphim & Cherubim* fuisse in terris eò quod qui aliquid facit per alium, ipse id fecisse videatur; Ita enim quidvis dici possit, & Deus fuisse in terris, nō *Cherubim & Seraphim*. Tum ipsorum locorum circumstantiæ hoc satis indicant, nam cum de eo agitur qui aliquid per alium facit, actionis quidem *επιτελεσμεα* ei tribui potest, non solent actionis circumstantiæ speciales illi tribui. Itaque malè sibi conscij hanc destituunt rationem, & ided illos dicunt fuisse in terris quòd aliis Angelis id imperarint, nempe Vicariis suis. Sed & hoc absurdum est pari ratione, eodem enim reuoluimur. Deinde etiam, quo pacto qui sunt in vnum Deum intenti vacent illi negotio? Denique, quorsum tam longæ ambages? nam prima Hierarchia secundam illuminat, vt loquuntur, secunda tertiam. Itaque hic opus fuit magna circuitione, quam cum asserant contra Dei verbum nulla nixi ratione, nihil est quod prohibeat quominus illam pro inepta & absurda habeamus. Illud porro animaduertendum est, rationem nullam reddi posse cur certis quibusdam Scripturæ locis merito fiat *Seraphim & Cherubim*, (qui, vt illis placet, in prima Hierarchia constituti sunt) quam aliis Scripturæ locis vbi Angelorum mentio fit, si ided *Seraphim & Cherubim* mitti dicuntur quia pro imperio inferiorum ordinum Angelos mittunt. Etenim hoc debuit dici

& modus

Ref.
tanquam
Scripturæ
contraria.

1.

2.

3.

4.

dici ubique, ubique debuit fieri mentio Seraphim & Cherubim, siquidem id eorum fit mentio quia mittunt, non mittuntur, nam ex eorum sententia semper mittunt, nunquam autem mittuntur. Huc etiam accedit quod Apostolus 1. cap. Epist. ad Heb. ait omnes Angelos esse *πνεύματα λειτουργικά* Spiritus ministros & *ἄγγελος*. Itaque vel illi Seraphim & Cherubim non sunt Angeli, vel ministrant & mittuntur. Illud autem effugium (vt nihil dicam grauius) frustratur eos. Aiunt enim Apostolum eo loco instituite comparationem inter Christum, & eos Angelos per quos data est Lex, (quomodo autem data fuerit lex per Angelos supra explicatum est) repugnat enim hoc consilio Apostoli, quod eò spectat vt probet nihil esse in rerum natura, vel intra, vel extra aspectabilis mundi limites quod cum Christo conferendum sit; Itaque nil planè effecisset nisi omnium, etiam excellentissimorum Angelorum meminisset, immò haud dubiè fuisset præuaricatus, & prodidisset causam quam agebat. Sed eos qui volunt sapere supra Dei verbum sic oportet cauillari.

Denique nec hoc prætereundum est, quod fluxo & putri fundamèto omnis ista Hierarchiarum distinctio nititur: Volunt enim triplicem esse cognitionis gradum, qui à nobis supra explicatus est, Ergo fateantur necesse est quosdam Angelos expertes esse cognitione primi gradus, nempe Angelos secundi Ordinis, quosdam secundi generis, nempe Angelos tertij Ordinis, quod absurdissimum est. Etenim secundi Ordinis Angelos necesse est causam primam cognoscere, non eam duntaxat quæ secundum primam dicitur *vniversalis*. Et Angelos itidem tertij ordinis necesse est tum primam, tum secundum primam causam *vniversalem* cognoscere, non modò causas rerum proximas & particulares. Alioqui Deum ipsum ignorabunt, & *vniversi* naturam. Hic non occurrit quid queant respondere, nisi fortè hoc velint, magnum esse discrimen, eò quòd Angeli primæ Hierarchiæ perfectius cognoscant primam causam, & ita deinceps. Sed hæc responsio inutilis est, Etenim pugnat cum eorum verbis, volunt enim colligere ex tribus cognitionis gradibus tres Ordines, quod si ea fuit eorum mens, nempe alium Angelum alio ista minus cognoscere, non poterunt sic probare tres tantum esse ordines. Deinde etiam in singulis Hierarchiis constituunt tres distinctos cognitionum gradus. Pugnant item ista cum iis quæ disputarunt de cognitione matutina & vespertina, quarum cognitionum vtraque conuenit omnibus Angelis etiam eorum iudicio. Itaque omnes Angeli cognouerint & primam causam, & reliquas causas. Tm & illud non potest dilui, Aiunt enim omnes Angelos frui visione beatorum: Itaque Angelus Angelum non illuminat, vt illi loquuntur, nec est in Angelis alia cognitio atque alia, sed eadem, specie saltem, quanquam non sit gradu eadem; nempe visio quam vocant *beatorum* vna est eademque, immò si (vti volunt) videtur Dei essentia ab Angelis, nullus erit locus distinctioni cognitionis, nequidem illi quæ est *graduum*: Nam cum Dei essentia simplicissima sit, non potest partim videri, partim non videri, quicquid enim partes habet finitum est, quod est infinitum non habet partes.

Atque hæc disputata sunt aduersus prius illud quod subtraherunt opinioni suæ fundamètum. Alterum illud multò inutilissimum est, quod dixerunt in omni operatione requiri tria, nempe vt animus finem spectet, deinde mediolorum faciat delectum quibus finem assequatur, denique vt opus reapse & facto exequatur: Sunt quidem ista verissima, sed non huc pertinent, quid enim dicemus? Angelos esse qui soli fini sunt intenti, alios qui solis mediis, alios mancipatos operis executioni, cum ipsi tum finis, tum mediolorum nescij sint? quæ omnia dicuntur per absurdum. Neque sic excusari possunt, vt dicantur alij Angeli præcipuè fini, alij verò præcipuè mediis, alij præcipuè operi in hæere: sic enim peccarent secundi & tertij Ordinis Angeli. Ratio est, quia Angelos oportet habere finem ob oculos, cum sint creaturæ intelligentes.

Venio iam ad id quod vltimo loco disputandum proposuimus, nempe quod sit tandem Ministerium Angelorum. Illud verò vt expediamus necesse est expendamus quibus nominibus aut titulis potius Angeli (boni inquam) in Scriptura ornati sunt, pertinet enim hoc ad Ministerij Angelorum rationem percipiendam, vt quibus nominibus appellentur quorsumque illa nomina spectent teneamus. Primò autem illud semper debet nobis esse ob oculos constitutum, cum de Angelorum nominibus agitur, Angelos inter se non compellere se mutuo istis nominibus, neque enim (vt nonnulli delirarunt) loquantur Angeli vel hebraicè, vel græcè, sed in nostri gratiam, quæ illis indita sunt nomina, indita fuerunt, Angeli certè aliud se quàm de nomine cognoscunt, quomodo autem se cognoscant mutuo, id verò quoad eius fieri potuit à nobis supra explicatum est. Itaque si Angelus vocatur Gabriel, aut Micael, ne putemus hoc factum alio sine quàm vt consulatur imbecillitati nostræ. Certè qui muti sunt non vtuntur nominibus, neque si natura muti sunt nominum vim percipiunt sunt enim surdi, attamen distinguunt, illi quidem aliter, Angeli aliter: quomodo autem hic modus definiendus sit supra dictum est. Primum autem Angelorum nomen, & maxime commune hoc est, quod *Angeli* vocantur, quod nomen & malis Angelis commune est, attamen longe diuerso sensu, vti post modum liquebit. *Angeli* igitur dicuntur eodem sensu quo Hebr. *מַלְאָכִים*. Illa autem vox Hebræa *nuntium* proprie significat, sed & latet in illa voce operis significatio, cuius vestigia hinc deprehenduntur quod *מַלְאָכִים* hebraicè *opus* significat: Apostolus ergo cap. 1. ad Hebr. videtur complexus vtramque significationem, nam Angelos vocat *πνεύματα λειτουργικά* & *ἄγγελος*. Ergo non sunt *nuntij* simpliciter, sed *administri*.

Certè ob hanc causam etiam dicuntur *Exercitus* 1. Reg. cap. 22. 19. attamen non eo sensu quo nonnulli arbitrantur, nempe cap. 2. Genes. quod dicitur de cælorum exercitu de Angelis interpretantur, nulla ratione, nam *עֲשָׂרִים* *exercitum* quidem significat, at non primò, etenim *עֲשָׂרִים* quicquid ordinis rationem habet complectitur: Itaque & de tempore dicitur, vt cum Iobus proficitur vnicique constitutum esse certum quoddam tempus, vtitur hac voce. Item Esa. 40. cap. ait *impletum esse עֲשָׂרִים* *populi Israelis*, hoc est instare tempus liberationis Israelis constitutum.

Primum fundamētum distributionis in nouem Ordines, euectitur

fundamentum.

Euectitur.

De Angelorum titulis in Scriptura.

cur nomina illis indita.

1. nomen

Angeli.

2. Exercitus

Itaque Deus Deut. cap. 4. vetat ne populus incueatur *exercitus caelorum*. Etenim vt in temporum interuallis, sic etiam in situ & dispositione ordo quidam est, hoc verò quod illo loco dicitur *exercitus*, dicitur à Jerem. cap. 7. 18. כְּלָכָה id est *opus*, vbi deest quidem &, attamen hoc non est nouum. Certum autem est idem significare illic כְּלָכָה quod alibi כָּצָא, dicitur enim Act. 7. cap. Deus dedisse populum vt coleret *exercitus caelorum*. Neque hoc mirum videri debet, cum apud Græcos *μάχις* & *ἀσπίς* de exercitu dicantur. Non igitur ineptè, sed doctissimè LXX. Interpretes *exercitum caelorum* ὄμοιοι *ornatum* interpretati sunt: Etenim *ornatus* (si propriè & antiquè velimus hanc vocem efferre) *ordinatus* est, itaque qui loquuntur Romanè indiscriminatim *ornare* & *ordinare* *provinciam* dicunt, & *ornatissimus* is est Latine loquentibus qui per omnes honorum ordines ad summum vsque subuectus est. Ergo Angeli dicuntur *Exercitus* lib. 1. Reg. cap. 21. etiam *exercitus caelorum* צבא השמים quod sint *exercitus caelestis*, id est, ordo quidam caelestis. Itaque cauendum est nobis sedulo ne oppugnantes figmenta Platonica & Iudaica de Angelorum ordinibus, statuamus nullum esse inter Angelos discrimen. tē cap. 2. Euang. secundum Lucam, Angeli dicuntur ἰσχυροὶ & ἐξουσία, quod nihil aliud est quàm צבא השמים, indidemque colligitur nomen *exercitus* Angelis tribui, non ob id præcipuè quod Deus iis vtatur tanquam militibus ad debellandos hostes suos, (neque enim agitur de hostibus delendis apud Lucam) sed *exercitus*, id est *ordinis* nomine dum insigniuntur Angeli, significatur *μάχις* ordo quem obseruant in obeundis ministeriis suis, neque enim confusè & remerè, sed ordine conuenientissimo obeunt munia sua.

Cur dicantur Exercitus.

Etiā Cacodæmones Angeli dicuntur.

Jam vero quod etiam mali spiritus Angeli dicuntur, id fit vel simpliciter, nempe ad notandam excellentiam originis suæ, rarò tamen id fit, nempe quia inde exciderunt: vt cap. 6. 1. ad Cor. sancti dicuntur iudicaturi Angelos, nempe denominantur eo loco Cacodæmones ab excellentiâ naturæ suæ, & originis vt constet ratio prærogatiuæ Sanctorum: Nam si nomen ipsis tributum fuisset ab Apostolo, quo significaretur eorum misera conditio, vt cum dicuntur *Diaboli*, obscurasset illud nomen excellentiam naturæ malorum spirituum, proindeque non patuisset quanta dignitas esset Sanctorum. Et apud Judam dicuntur Angeli qui non seruarunt τὴν ἀρχὴν *originem*, seu (vt vulgatus Interpres accepit) *principatum dignitatem*, nempe eo loco agitur de Dei iustitia, itaque debuerunt Cacodæmones nomine illius quod primitus illis datum est appellari, nempe vt constaret ratio iustitiæ diuinæ. Cæteroqui non vocantur *Angeli* absolute, quin id nomen Angelis qui perstiterunt peculiare est: Attamen vocantur *Angeli Diaboli* & *Angeli Satana*, quia nempe mittuntur à Diabolo principe veluti, qui idem pari ratione τὸ ἔργον *Satan* dicitur: nempe Dei aduersarius est (calumniando Deum apud homines) & filiorum Dei, calumniando Dei filios: exemplo autem sit Iobus qui hanc iniuriam passus est, vnde & *fratrum Calumniator* dictus est in Apoc. & eodem ingenio præditi sunt Athei & inuidi homines, obrectatores, quos spiritu Satanae agi eorum opera & verba demonstrant.

at non absolute.

Vocantur etiam Angeli in Scriptura *Throni*, *Dominatus*, *Principatus*, *Potestates*. Attamen non videntur hæc nomina omnibus Angelis communia, sed ὁ *Throni* nomen est quorundam Angelorum, & ita deinceps. Cæterum pseudo-Dionysius ille Areopagita (quod tumidum & spumofum illud dicendi genus quod secutus est, vt alia taceam argumenta, satis indicat) studuit (& secundum eum Scholiastes) harum appellationum rationē reddere. Nam *Thronos* Angelos dixit eos qui supremum obtinent dignitatis gradum, hoc quidem non vsque ad eò male, nam cap. 10. Dan. vers. 13. mentio fit Angelorum *ἰσχυροὶ*. Etenim Gabriel profiteretur Micaelem vnum *primorum* Angelorum venisse qui ferret sibi suppetias; Nec est quod quisquam arbitretur eo loco *ἰσχυροὶ* significare *principatum* in cæteros ἰσχυροὶ, non est enim *ἰσχυροὶ* principatus nota, sed vel numeri simpliciter, vel ordinis. Itaque cum *vnus* (quod hebraicè *אחד* dicitur) *primum* interpretamur, ordine primum non principatu, sed dignitate intelligimus, vt cum creationis dies primus hebraicè dicitur dies *vnus*, ordo significatur. Itaque *vnus primorum*, loco citato est *vnus ex primis*, vt sint multi primi, qui nempe primi dicantur non comparati inter se (absurdum enim id foret) sed primi respectu inferiorum. Sanè Apostolus huc videtur respexisse cum *Thronos* dixit, nempe, *inter se aequales*; *Thronos* enim summæ dignitatis symbolum est, cum ergo *Thronos* dixerit, non autem *Thronum*, credibile est Apostolum voluisse notare illos Danielis *ἰσχυροὶ*, quo sensu in Ciuitate dicuntur *primi Magistratus*, & *vnus è primis Magistratibus*. Porro, *Dominatus* idè dicitur asserunt quod nulli secundum Deum subiecti sint potestati. At *Throni* id conuenit, Videant autem quomodo *ἰσχυροὶ* dici propriè possint hac ratione, qui *Throni* subditi sunt. *Δυναμεις*, *Virtutes* quod, inquit, sustineant illustrationem illam quæ est à Dei conspectu validissimè. Cum autem ventum est ad reddendam rationem cur vocentur *ἰσχυροὶ*, eodem reuoluuntur, nam quicquid cauillentur; eandem coguntur reddere rationem nominis *ἰσχυροὶ*, & *ἰσχυροὶ*. Tum etiam quum quærentibus cur nonnulli Angeli dicantur *ἀρχαὶ* *principatus*, id ipsum ferè respondent, *ἀρχαὶ* & *ἀρχαὶ*, propterea quod illis insit quidam *principatus*. *Archangelos* autem dicunt idè appellari quosdam ex Angelis, quod in Angelos reliquos imperium habent. Nos verò ita putamus simplicissimum esse, nempe vt dicamus Paulum dum vult ostendere esse inter Angelos ordinem quendam, id voluisse significare nominibus earum rerum quæ in oculos nostros incurrunt quotidie: nempe in politia humana sunt *Throni*, quales sunt Regum & Monarcharum, & sunt *ἰσχυροὶ* quales sunt Regulorum, & sunt deinde *ἀρχαὶ*, quales sunt qui à Regibus & Regulis præficiuntur provinciis aut urbibus: & sunt *ἰσχυροὶ* quales sunt Magistratus infimo loco constituti, & certè lingua latina *potestas* id videtur significare, vt luuen. Sat. 11.

Alia Angelorum nomina.

locus Dan. 10. 1. illustratus.

Dominatus

Virtutes.

Potestates.

Principatus.

Archangeli.

Pauli locus Coloss. 1. 6. explicatus.

Cuius qui trahitur prætextam sumere malis,
Quàm fidenarum Gabiorumq; esse potestas,
Aut de mensura ius dicere, &c.

Ergo videtur voluisse Paulus simpliciter significare ordines esse, aut potius ordinem inter Angelos, attamen an sint quatuor, aut verò pauciores,

pauciores, aut plures, id verò ex verbis Pauli defini-
niri nequit. Nam & Iudas in Epistola sua ait he-
reticos sui temporis ἀδελφῶν τῶν κλεινῶν, καὶ τῶν δόξαι
βλοσυροῦν, unde tamen nemo collegerit duos
tantum esse dignitatis gradus, nisi forte nomine
κλεινῶν. In intelligamus illum ordinem hominum
qui est cum imperio, δόξαι autem nomine illum
hominum ordinem qui est cum dignitate sine
imperio, ut cum nobiles conferuntur cum ple-
beis. Summa rei huc redit, Paulus nominibus
quibus humanæ res appellantur Angelos distin-
guat, non quidem ut ostendat accuratè quot sint
inter Angelos discrimina, sed ut rem tantam no-
bis adumbret. Certè cap. 1. ad Ephes. meminit
principatus, potestatum, virtutum, & κλεινῶν, quo in
loco neglexit ordinem, (immò verò & nomen
Throni omisit) quem secutus erat cap. 1. ad Col.
nomen verò δυνάμεις adhibuit quod non adhi-
buerat, ut nobis constet Paulum noluisse hic
philosophari, sed & 6. cap. eiusdem Epist. ad
Ephes. Cacodæmonas vocat ἀρχαί, καὶ ἑσθλαί
(nempe ut doceat quantum possint) nominibus
quibus illi ornantur qui in sæculo multum pos-
sunt.

Dicuntur etiam aliqui in Scriptura Angeli
Archangeli. Sit-ne autem aliquis bonorum Ange-
lorum sicut malorum Princeps quæri potest. Nos
existimamus id maximè convenire tum analogi-
æ fidei, tum etiam Scripturæ, ut sit inter malos
Angelos quidam veluti Dux & Imperator, non
sit autem Dux & imperator inter bonos, sed om-
nes vnum eundemque Ducem & Imperatorem
habere, nempe Christum, quia caput omnium
Angelorum est, qui ipse non est Angelus, nisi eo
sensu quo in Epist. ad Heb. Apostolus dicitur, nem-
pe quatenus Mediator est, & à Deo missus, non
quòd sit præditus natura Angelica. Certè huc
pertinet quòd cap. 10. Dan. Micael dicitur *primus*
primorum, non dicitur (ut vir magnus interpretatus
est) *principes dux primorum*. Attamen Micael ille
Dan. 12. dicitur *magnus princeps*, dicitur stare à par-
tibus populi Dei. Et cap. 12. Apoc. inducitur bel-
lum gerens cum Angelis suis adversus Draco-
nem & Angelos suos. Sed alij hic respondent
Micaelem illum esse Christum, nobis non licet
hoc respondere, quia ostendimus ἡ ἀρχαί
locutionem esse eiusmodi, ut non possit denotare
Imperium in primos, sed vel nota sit numeri, vel
ordinis. Sed nos hunc nodum aliter solvimus,
nempe in omni Collegio, etiam si Collegium sit
parium, necesse est aliquem esse et si non autho-
ritate, attamen ordine primum alioqui in Colle-
gio & à Collegio nihil potest geri ordine. Quem-
admodum ergo ad locum illum *Tu es Petrus*, fuisse
docuimus omnes Apostolos eiusdem esse digni-
tatis, eiusdem auctoritatis inter se æquales, cum
tamen Petrus in illo Collegio esset ordine pri-
mus, ita inter hos ἀρχαί nihil verat Micaelem
ordine primum fuisse, non autem auctoritate. Et
sicut Petrus omnium Apostolorum adeoque
Pastorum Ecclesiæ, quia fuit ordine primus, vni-
tatem representavit, quod à Cypriano observa-
tum est, sic nomine Micaelis omnes isti ἀρχαί
significantur, cum dicitur *Michael & Angeli eius*.
Porro, ne cuiquam videatur insolens Micaelem
nobis esse Angelum creatum, Calvinus, tamen si
non pugnet acriter adversus diuersum sentien-
tes, tamen in ea sententia fuit. Cæterum qui pu-
tant esse aliquem inter Angelos principem,

utuntur loco Apostoli 1. ad Thess. cap. 4. ubi di-
citur *venturus Christus cum voce Archangeli*; Sed
obseruandum est eo loco non esse scriptum
τῆ ἀρχαί, sed simpliciter *in voce Archangeli*, nam
dicitur Domini venturus cum Angelis in vo-
ce tubæ; Nos autem vocem illam tubæ non du-
bitamus interpretari ingentem fragorem qui
Angelorum opera edetur, solet enim Deus
etiam cum miracula edit, ea facere quæ videntur
vim aliquam habere ad opus patrandum, si
naturæ id opus sit: sic cum curat nativ. a surdum,
immittit digitum in eius aures & cum curat na-
tura cæcum, inungit sputo eius oculos, & cum
Lazarum excitat à mortuis, exclamat *Lazare exi
foras*.

Sunt etiam Angeli qui *Seraphim* & *Cherubim*
vocantur, immò verò hoc nomen omnibus An-
gelis videtur esse commune, & quidem eodem
sensu, nam שרף quidem *serpentem* significare
videtur cuius venenum ignitum sit, & corpora
veluti urat, attamen & hæc vox inclusit in se si-
gnificationem alarum, quare Esa. 15. 30. epithe-
tum שרף est שרפ. Itaque שרף non est quilibet
serpens, sed serpentem volantem significat,
אצידו נחשיל. Et כרוב alatum aliquid & volutare
significat, (quod vel inde colligitur, quòd Psal.
18. dum Dei maiestas describitur verbis res ter-
renas significantibus, Deus dicitur volare alis
כרוב, quo loco nomine כרוב non possunt intel-
ligi Angeli, quia continua est allegoria ducta à
ventis & tempestatibus, sed proculdubio *volare
alis* כרוב est velocissimo ferri motu: unde etiam
כרוכי dicuntur collocati ob Hedenis hortum
cum gladiis flammantibus, nihil enim igne ve-
locius) aut speciem potius expasarum refert ala-
rum, ut nullus hic dubitandi locus sit quin illi
Cherubim armati gladiis flammantibus Angeli
sint, quorum opera Deus ignem accenderit in
aditu horti, ut existeret testimonium iræ Dei ad-
versus Adam, & esset typus conditionis eo-
rum qui ob peccatum ius aeternæ vitæ æternæ
amiserunt. Certè cap. 6. Esa. Seraphim sunt
alati, ut Seraphim & Cherubim idem sint, nam
& Cherubim igneos fuisse, vel inde liquet quod
gladios habuerunt flammeos, & Ezech. 10. ani-
malia illa quæ primò describuntur, Cherubim
dicuntur ob alas & ignem. Nam quod Kimhius
Cherubim dictos putat quasi כרויב alienum
est: Etenim Cherubim vox est Hebræa illud au-
tem כרויב est Chaldaicum, & quidem vox com-
posita ex כ nota similitudinis, & nomine ריב
pueri. Seraphim igitur dicuntur Angeli quod
speciem habeant igneam, ad notandam sum-
mam velocitatem & vim in exequendis Dei m-
datis, ignis enim velocissimus est, atque (ut lo-
quuntur in Scholis) maximè acrius, & Cherubim
item eodem sensu dicuntur. Nō est igitur (ut ille
Pseudo-Dionysius arbitratus est) titulus *Sera-
phim* peculiaris certis quibusdam Angelis, nec
idem titulus *Cherubim*, sed potius omnibus cō-
munis: quod Apostolus videtur expressisse Heb.
1. 6. dum locum Psalmi qui supra à nobis expli-
catus est, *qui facit Angelos suos spiritus, & ministros
suos flammam ignis* de Angelis interpretatur, aut
potius ad Angelos accommodat, nihil enim
aliud illa verba significant quàm Angelos esse
Cherubim & Seraphim, Pseudo-Dionysius pla-
nè deliravit cū dixit Angelos primæ Hierarchiæ
Cherubim dici ob copiam scientiæ linguæ Hebr.

Seraphim.

Cherubim.

unde dicitur.

nomina
sunt omni-
bus Ange-
lis commu-
nia.

fortasse semidoctus aliquis illi hoc persuaserat quia in Cherubim est syllaba quædam $\alpha\eta$ quæ sola seorsim sumpta *multitudinem* significat.

Iam verò ex his nominibus facile est colligere quod sit ministerium Angelorum: neque enim frustra est inter hos hic ordo, nec idèd inest ut obeant munia sua ordine, nulla enim re Deus delectatur magis quàm ordine. Unde & ab Apostol. cap. 14. 1. ad Cor. negatur esse Deus confusio- nis, quo loco Apostolus hortatur ut qui pari- bus præditi sunt donis in Ecclesia, tamen ob or- dinem alijs cedant: quo sensu dicit *Spiritus Pro- phetarum subiectos esse Prophetis*, non est enim hæc Apostoli mens eo loco ut qui Propheta est pen- deat à iudicio alterius Prophetæ (sic enim cum Michæa pessimè actû fuisset, & verò, ut blasphe- mauit quidam è Pontificiis, sic Spiritus Dei Ec- clesiæ iudicio subiceretur) sed hoc tantum vult Apostolus, ut ne qui Prophetæ sunt omnes lo- quantur simul, sed (ut subicitur eodem loco) *omnia fiant ordine & vno loquente Propheta cæ- teri sileant, etiamsi esperit illos impetus*. Itaque non ineptè quæritur, *An absoluto Angelorum Mini- sterio, cum Deus erit omnia in omnibus, huic ordini, qui non est nisi ob ministerium institutus, locus sit futurus*, quam quæstionem non est nostrum definire. Deinde etiam hæc vires quæ Angelis inditæ sunt, facultates sunt muneris exequendi. Neque ta- men propterea (in qua sententia nonnulli faci- runt) homines Angelis præferendi sunt, quod Angeli in hominibus protegendis Deo seruiant, nam & Regis est curam gerere subditorum suo- rum, & Patrum liberis prospicere, & sæpenume- rò qui summo loco sunt se totos in imo consti- tutis impendunt: quod vel Domini nostri Iesu Christi exemplo liquet, qui in nostri gratiam exi- naniuit semetipsum, & solent in ampla & ma- gnifica domo in Patrisfamilias gratiam, etiam qui principem locum obtinent ad omnia se de- mittere, obsequantur modò Patrifamilias. Certè Angelorum ministerium vsque ad eò diuinum est ut *Elohim* appellentur, id est *Dij*, quomodo etiam Iudices dicuntur *Elohim* non ob naturæ excellentiam, quia in Angelis secundum Deum summa est, sed ob dignitatem Ministerij, nempe Iudices Ministri sunt, sed qui sint *Elohim* ministri cum imperio: itaq; non sunt eorum famuli qui- bus ministrant, præfecti tamen illis sunt, quanto magis Angeli? Obiter autem hic obseruandum est, Ministros & Pastores Ecclesiæ non dici *Elo- him*, quia non præstant Ecclesiæ cum imperio; so- lius enim Dei est præscribere leges conscientiæ. Sunt igitur Angeli $\mu\delta\mu\alpha\tau\alpha\ \lambda\epsilon\iota\tau\epsilon\rho\upsilon\kappa\alpha$ quidem, sed quo modo Magistratus $\lambda\epsilon\iota\tau\epsilon\rho\upsilon\varsigma$ est: alioqui *Elo- him* dici non possent qui Magistratum gerunt, quando *Elohim* dicuntur propter auctoritatem & imperium.

Porrò Ministerium Angelorum vel pertinet ad fideles & electos Dei, vel etiam ad Dei hostes, sed diuersa ratione, nam ad fideles pertinet tan- quam ad finem, ad Dei hostes, tanquam ad me- dium. Itaque Ministerium Angelorum erga Dei hostes non spectat aliò quàm ad salutem fide- liam, vnde dicuntur ab Apost. *mitti ob salutem eo- rum qui sunt Dei heredes* capite 1. ad Heb. Id autem obeunt vel in fouendis fidelibus, vel in prote- gendis: vtrumque autem faciunt vel in animis fi- delium, vel in corpore. Atque in animis multis modis, & primò quidem monendo, deinde

etiam consolando, cuius ministerij in Scriptura passim exstant exempla, Prophetæ enim sæpè monentur, etiam mittuntur Angeli qui solentur Prophetas: verbi gratiâ, missus est Angelus qui Eliam solaretur, & ad Christum ipsum, quatenus homo fuit, missus est Angelus qui eum solaretur versantem in agone. Sed tamen obseruandum est hoc loco, id semper fieri vel specie sensili, vel quæ videtur esse sensilis: specie sensili, ut cum vigilan- tibus occurrunt visibili specie Angeli, nihil opus est afferre exempla harum apparitionum, sunt enim frequentissima: specie quæ videtur esse sen- silis, ut in somno per somnia, cogitationes enim somniantium hoc differunt à vigilantium cogi- tationibus, quod qui somnians cogitat, putat se agere aut pati extrinsecus, nam opinatur se vigi- lare, cum qui vigilans cogitat nihil putat se agere aut pati extrinsecus, sed solum putat se cogitare. Sic Iosephus admonitus est ab Angelo, sed per somnium. At dum Diabolus monet suos, dum solatur item, id est dum illis blanditur, rarò hoc facit specie sensili, rarò ea specie quæ videtur esse sensilis, nam (quod potest facile) vtitur phantas- matis quæ etiam vigilantibus objicit. Et Scri- ptura (ut alibi monuimus) quoties peccati me- minit toties serè meminit tentationis Diabolicæ, quæ tamen non est profecta à specie sensili, aut quæ videtur esse sensilis. Causa in promptu est, nam & Angeli possunt menti objicere phantas- mata, sed tamen cum agitur de hominibus ad of- ficiam faciendum excitandis, non perinde An- gelorum fit mentio in Scriptura, ut Diabolorum quoties de hominibus ab officio auocandis agi- tur: nempe vult Dominus mentis nostræ renoua- tionem sibi adscribi in solidum. Neque tamen id velimus pernegare, Angelos etiam objicere phantasmata quibus excitetur animus ad bo- num, tamen haud sine causa Scriptura non me- minit huius actionis, & ut maxime Scriptura il- lius meminisset, at tamen laus rectæ voluntatis nostræ Angelis non esset tribuenda. Phantasmata enim non efficaciter agunt in intellectum aut voluntatem, nisi pro eo ac voluntas & intellectus vel recti sunt, vel prau. Unde 1. Reg. cap. 22. men- daci spiritui dictum est, *& praualebus*, id est, phan- tasma quod objicies mouebit. Tenendum est igitur arctè, iustissima de causa (cum de iis quos vocant *bonos animi motus* agitur in Scriptura) nul- lam fieri mentionem Angelorum, nisi quatenus vel objiciunt speciem sensilem, vel eam quæ vi- detur esse sensili: ut perinde in causa salutis nos existimemus de Angelis ut de hominibus, qui promouent salutem nostram nulla interna com- municatione cum anima, sed extrinsecus dunta- xat, ut Angelorum hic eadem sit quæ hominum conditio: At cum agitur de exitio nostro, de quæ iis quæ eò pertinent, Diabolo tribuitur interna quædam cum anima communicatio. Nata autem est in Ecclesia Romana crassa superstitio hinc quod existimarunt intercedere cum Angelo in- ternam animæ nostræ communicationem; vnde factum est, ut eos quos vocant *bonos animi mo- tus* (in super habito Dei Spiritu) Angelis tribuant, quasi par esset in piis bonorum Angelorum mi- nisterium, atque in impiis cogitationibus est malorum. Etiam bonis Angelis tribuitur ani- mas eorum qui in Domino moriuntur in cælum subuehere, aut potius dum subuehuntur com- mitari.

Ang:lorū
ministe-
rium.

non eos
deicit in-
fra homi-
nes,

sed est di-
uinum.

Ministeriū
Angelorū
circa Fide-
lium ani-
mas,

Ministerium Angelorum circa fidelium corpus.

In corpore autem Angelorum ministerium sæpe sese prodit variè, vel enim fouent hoc corpus, vt dum Eliæ cibum apponunt quo vescatur. Et si autem hoc non faciant visibili specie hodie in Ecclesia, tamen non est dubitandum quin id faciant, nam verba Psal. 34. 8. clarissima sunt, *Angeli castrametantur circa pios & eripiunt eos*: Cuius re: multa sunt exempla, nam in hoc genere multa nobis videntur accidere fortuitò, quæ tamen procul dubiò Angelorum ope subministrata sunt, tanquam Eliæ panis ille subcineritius, quomodo Agaræ aperti sunt oculi vt fontem videret. Quod si quis quærat cur hoc non fiat hodie visibili specie vt olim, ratio in promptu est, lux Euangelij tam clara est, tam confirmata vt his subsidiis nihil opus sit: Non est opus (inquam) vt Elisæus Deum oret, vt oculos Gehazi aperiat vt videat currus igneos, sed tum cum nondum Euangelij lux clara esset, sed lateret abscondita in mysterio, cum nondum iacta essent fundamenta Ecclesiæ Christianæ, decebat Dei sapientiam ita subuenire hominum infirmitati. Tuentur etiam corpora nostra ab iniuria multis modis; vel enim ab ea quæ proficiscitur à rebus inanimatis, vt cum prohibent quominus ardor ignis sæuiat in socios Danielis, quidni etiam prohibeant quominus cæli intemperies & carceris fœtor tenerum affligant corpusculum, sunt enim hæc omnia eiusdem generis. Etiam compescunt ferarum rabiem, cuiusmodi Daniel profiteretur beneficium obrigisse sibi, adeoque depellunt tela quæ ab insensissimis hostibus in nos conijciuntur, veluti obiecto umbone, id verò si non faciunt visibili specie perinde est. Sæpè etiam grassantur in hostes, & tunc illis injiciunt terrores, quales sunt quos Ethnici vocant *terrores Panicos*, sic Samaria obsidione liberata est; & interdum etiam aërem sic immutant vt reddant pestilentem, vnde sequitur hostium mors. Porro cum hostes in se mutuò sæuiunt, hoc potius Angelis malis tribuendum est quàm bonis, non possunt enim inter se sæuire nisi odiis mutuis incendantur eorum animi. Itaque vt seducuntur quadringenti Prophetæ à mendaci spiritu, cum par ratio sit, sic etiam instinctu mali spiritus consentaneum est exardescere odia inter malos. Cæterum (quod iam sæpè monuimus) instinctus iste non ita mouet efficaciter voluntatem, vt si boni essent non possent obniti. Sæpè amoliantur obstantia, vt dum vellent piis illis mulieribus aditum patefacere in Christi sepulchrum (quod non idèò fecerunt vt aperirent Christo iacenti in sepulchro veluti portam, quod faciliè quiuis potest obseruare, modò attentius legat huius rei historiam apud Euangelistas: Certè Christus peractæ resurrectionis & peragendæ locupletes habuit testes, nullos habere voluit resurrectionis in fieri: Etenim vt nostræ resurrectionis modum ac rationem firmiter à nobis credi, attamen non vult mente teneri quia non capit tantam rem huius vitæ ratio, sic suæ resurrectionis rationem ita temperauit, vt eius modum nos voluerit latere.) Sic etiam Petrum soluerunt vinculis, & ianuam carceris aperuerunt. Quod verò penè præterieram, occulta quadam vi hostes percellunt etiam nullo edito opere externo, aut incurrente in sensus, ut cum decidunt hostes tanquam percussu fulmine, cuius exemplum habemus in militibus obsidentibus Christi sepulchrum.

quod ipsi tuentur ab iniuria.

hostes terrent.

amoliantur obstantia.

Cæterum Scriptura de officio Angelorum cum hæc commemorat, tacet illa quæ traduntur à Peripateticis de cælorum motu. Etenim notum est satis superque receptum esse in Philosophia quæ principatum obtinet in Scholis, cælos moueri ab intelligentiis, quas libuit Christianis Philosophis *Angelos* appellare. Non est autem credibile Scripturam (quæ tota est in prædicanda Angelorum virtute, ea præcipuè quam exerunt in rebus quæ ad homines pertinent, in quibus est vel in primis cæli circumactio, vnde pendet generatio, interitus, & omnis omnino motus inferiorum & sublunarium quæ sunt elementaris naturæ) rem tantam voluisse silentio præterire. Immo verò Scriptura contrarium docet vel directè, vel indirectè. Directè quidem dum affirmat *omnes Angelos esse missos* ad procurandam fidelium salutem: Certè non potest eo loco (vti supra nobis demonstratum est) syncategorema *Omnes* restringi, euehit enim Apollolus Christum supra omnes Angelos, non supra eos duntaxat qui hominibus opitulantur, quod leuius est & facilius quàm torquere & circumagere cælum. Deinde id ipsum Scriptura ostendit indirectè, reprehendit enim idololatrias quod cælum & stellas Numinum loco haberent, cum sint res inanimatæ: At nullus est etiam è crassis illis idololatriis qui syderibus non tribuerit mentem, dummodò sydera pro Deo habuerit. Sed Christianos Philosophos hoc fefellit, quod Aristotelem hic habuerint præcuntem, qui contendit cælos moueri à Mentibus, singulos à singulis. Immo verò quot sunt in cælo motus tot Mentis constituit Aristoteles in cælo. Itaque si ad nostra vsque sæcula peruenisset, quibus deprehensi sunt motus sæculo illius planè incogniti, Mentium numerum auxisset. Certè definitionem numeri *Mentium* ait pendere ex Astrologia. Itaque postquam tot sunt orbis excentrici, homocentrici, & cum sit motus Epicycli, & planetæ in Epicyclo; tot erunt mentes, tot Angeli. Et Aristotelem quidem decuit hæc sententia, conuenit enim eius principiis: Etenim vult omnem motum esse à mouente, & singulos motus à singulis mouentibus, vt vnus idemque mouens vnum tantum habeat & simplicem motum: Cum ergo constituisset Mentis agere per modum causæ naturalis, id est, (vt loquuntur) ad extremum virium suarum, primum autem mobile deprehendisset vnico motu moueri, plus posse primum motorem negauit. Cumque eius sit sententia cæli formam non esse eductam vi efficientis è potentia materiæ, adeoque neget quippiam posse ex nihilo fieri, consequens erat vt negaret motum cæli esse posse ab ipso cælo, quatenus corpus est, & aspectabile, hæctenus enim sequeretur cælum habere causam efficientem, quæ induxerit illi materiæ hanc formam, quod item pugnat cum eius principiis.

Nam quod aiunt idèò constituendas esse intelligentias cæli motrices, quod sit cæli motus non propter se, sed propter alia, nempe ista inferiora, videtur hæc ratio non euincere cæli motum aliunde esse quàm à cæli forma. Nam esto, sit omnis motus qui est propter aliud quàm propter id quod mouetur, à forma intelligente, seu illa sit propriè forma vt mens humana seu forma assistens quæ non facit cum re mota vnum per se, attamen non dabimus cælum simpliciter moueri

An Angeli orbis ecclesie voluant. Peripateticorum & Scholæ sententia. Ref. 1.

2:

3:

Aristotelis de mentibus sententia.

principiis eius sententia.

ab alijs non satis firmo fundamento imposta.

propter aliud, quia quæ pars mouetur propter totum ea propter se mouetur, quandoquidem bonum totius partis bonum est, Cælum autem mouetur propter bonum vniuersi, & si autem vniuersum non sit vnum per se, & totum per se, attamen vnum est & totum. Itaque vniuersum confusum foret si cælum non moueretur, deficit autem aliquid parti etiam totius aggregatiui, nisi altera totius aggregatiui pars suam habeat perfectionem. Nisi ergo cælum moueatur, deerit aliquid cælo, nempe cælum erit pars totius imperfecti; sitne illud totum aggregatiuum, aut totum per se perinde est: nam & domus totum aggregatiuum est, neque potest ratio singularum domus partium conflare, nisi omnes partes domus suam habeant in summa *ὁ τῆς ὁλῆς* perfectionem. Deinde etiam, nisi cælum moueretur decederet aliquid pulchritudini cæli, duplicem autem habet cælum pulchritudinem, quarum altera est cæli substantia, hanc quidem non amitteret cælum etiam si non moueretur, non enim contraheret rubiginem à quiete; sed est altera cæli pulchritudo, quæ est in ordine & situ partium, consequenterque in motu, vt nimium exurgat illa harmonia, non dicamiam soni, quam affluerunt Pythagorei cælo, sed motus & situs partium, cuius imaginem videre est in saltatione Musica, quæ concinnitate motus delectat. Res est per se clara & euidentis: fingamus enim omnia stare, cælum & stellas, tollatur vicissitudo ista, quæ quando harmonica est pulcherrima est, non est enim vicissitudo melioris & peioris, sed vicissitudo boni. Quod si Aristoteles Deum credidisset conditorem cæli, & formam rudem & indigestæ materiæ indidisse, omnino perinde atque docet elementa moueri ab efficiente quatenus impressit formam elementis, & asseruisset cælum moueri quidem à Deo, sed quatenus Deus indidit cælo formam, quam sequitur iste motus. Sed redeamus ad institutum, illud modò monuerimus, expendenda etiam atque etiam esse à Christianis dogmata Philosophorum, neque temerè eundem esse in eorum sententiâ, nisi prius habeamus ob oculos quod sit eorum *ἡ ἀληθὴς ἀρχὴ* *πρῶτον* *verum*, quod si deprehendamus ex Religionis Christianæ esse *πρῶτον* *falsum*, discedendum est ab illa sententiâ, idque eò securius quod inde discedentibus recta ratio nunquam aduersabitur. Nam quæ sequantur grauiâ incommoda de motu cælorum à Mentibus profecto, nisi iam anhelaremus ad metam huius disputationis, possemus Deo iuante ostendere, & (quod pace omnium dictum sit) vt nobis quidem videtur, quæ contra afferuntur refellere, nam præ eo argumento quod refutauimus reliqua leuissima sunt.

Quærendum igitur nunc est, *An singulis hominibus singuli Angeli tributi sint custodes.* Quæ opinio idèd debet suspecta videri quod celebrata est ab Ethnicis, qui singulis hominibus statim natis adscribent singulos bonos & singulos malos genios, quos eorum lateribus veluti affigebant. Attamen non quicquid suspectum est id ipsum temerè debet rejici, neque enim inter Ethnicorum sententias nihil sani est, nam & nonnulli eorum vnum Deum esse crediderunt. Itaque stet sanè hæc sententiâ si ex Scriptura probari potest, stet si non potest improbari ex Scriptura. Certè in Scriptura de hac peculiari custodia Angelo-

rum altum silentium, nam quod Psal. 34. *Angelus Domini dicitur castra metari circa pios*, id Psal. 91. explicatur, cum dicitur Deus Angelis suis mandasse curam suorum, & quidem vsque adeò diligentem & sollicitam, vt caueant ne fidelium pes offendantur. Itaque *Angelus Domini* ex Scripturæ locutione est quilibet Domini Angelus, quomodo *iustus homo* in Scriptura dicitur quilibet iustus, & Diabolus dicitur quilibet Diabolus, sic etiam *Angelus Domini* quilibet Angelus Domini; Immo locutio hæc est nobis per familiaris, dicimus enim famulum obsequi domino suo, famulum curare res heri sui cum non intelligamus tamen certum quendam famulum: & quod ex hoc loco (cuius explicatio nobis præbuit occasionem digrediendi in hanc disputationem) petunt argumentum, id quàm sit facile supra à nobis demonstratum est. Vnicus superest locus Act. 12. qui videtur huic sententiæ fauere, quo loco ancilla Rhode reprehenditur à piis quibusdam qui in vnum conuenerant locum, quod temerè Petrum credidisset stare præ foribus, quam reprehensionem dum illa asseueratione à se studet amoliri, responsum est, *esse Petri Angelum.* Sed primò sumunt pro confesso quod non est positum extra omnem controuersiam, eo loco *Petri Angelum* non significare *nuntium eorum que Petro acciderant.* Certè qui sunt in vinculis & carcere solent nuntio, um operâ vt, qui significant quo in statu res suæ sunt: Itaque nihil est absurdi si statuamus *Angelum* eo loco *nuntium* dici græcè. Quod verò dicitur eo loco Rhode agnouisse vocem Petri, id Rhode si significauit non impetrauit fidem, fieri autem potest vt non significarit, sed tantum affirmarit Petrum stetit præ foribus; At verò cum perseveraret, eò tandem ventum est, vt (quod solet accidere) Petri iniecta mentione à Petri nuntio, quibuscum Rhode res erat putarint Rhode secius rem accepisse. Deinde, etiam si demus eo loco Angelum intelligi propriè custodem Petri, (quamquam si hoc detur necesse est demus etiam Angelos custodes figuram, & reliqua eorum quorum custodes sunt assumens, nempe vocem, gestum, &c. quæ quorsum pertineant non facile est dispicere, etenim ista non simulantur nisi illudendi causa: Itaque Diabolus sic solet illudere miseris hominibus, vt cum Samuelis assumpsit figuram, bonos Angelos non est credibile sic illudere) sed vt hoc demus, non tamen peculiaris Angelus denotabitur, vt cum dicimus *medicum Regis, famulum Regis* non certum quendam medicum, aut famulum intelligimus, sic per vices solent excubare milites, & qui excubat quandiu excubat, *excubitor* dicitur, attamen non intelligitur certus quidam & peculiaris affixus semper huic curæ, nulli decedens, nec vllâ succedens. Certè *princeps regni Persici Angelus* fuit cui Deus curam commisit Persici regni, Attamen iste Angelus non fuit solus, neque necesse est statuamus Angelum istum fuisse huic regno perpetuo affixum, sed vna cum reliquis Angelis curam regni gerebat, vt manifestè colligitur ex 10. cap. Dan. Certè cum agitur de Lazari anima subuehenda in cælum non fit mentio vnus Angeli, sed Angelorum; absurdè, si Lazarus peculiarem habuit Angelum: sanè maiorem affert consolationem à pluribus quàm ab vno Angelo custodiri.

Atque hæc sunt quæ nobis visa sunt idonea ad cogni-

Non sunt temerè amplectenda Philosophorum dogmata.

An singuli homines singulos habeant Angelos custodes.

Scripturæ loca quæ videntur hoc asserere.

ad cognitionem Angelorum adipiscendam quæ in Scriptura nobis tradita est, quam disputationem claudimus hac admonitione, ut caueat vnusquisque ἐμὲ καταδίδειν εἰς τὸ μὴ ἐνώμασθαι ἰrrumpere temerè in ea quæ non vidit, etiam cum de Angelis sermonem instituit. Cuius rei Augustinus etiam nos monet 57. cap. Enchir. ad Laur. quo loco fatetur se non percipere quæ sit distinctio Thronorum &c. nempe aut ignotus fuit illi, aut contemptus Pseudo-Dionysius Areopagita. Porro, operæpretium est considerare vnde fiat quod Angeli miseris mortalibus ministrant, peccatoribus præsertim. Hoc verò Christi beneficio nobis impetratum est, is enim est super quem Angeli ascendant in cælum & descendunt in terram. Itaque ab Apostolo 1. ad Ephes. dicitur ἀνωκαθ' ἡμῶν ὅσα ἐστὶν ὅμνια quæ sunt in cælo & in terra. Jam verò quæritur quid sit apud Apostolum illa ἀνωκαθ' ἡμῶν, ac primò quorum sit, secundò quid sit. Sunt qui nomine eorum quæ sunt in cælo intelligunt animas Patrum in cælum receptas, eorum nomine quæ sunt in terra hominum animas à corpore nondum solutas: sed hæc interpretatio videtur nimis arguta, quia si intelligatur reconciliatio cum Deo significatio erit diluta, sensus enim erit, Christus tam reconciliauit Patres quàm nos Deo. Sed videtur maius aliquid designasse Apostolus, & creaturas omnes diuisisse in cælestes & terrestres, & affirmare Christum ista omnia esse recapitulatum, hoc est, Angelos & homines, ut Calvinus explicat. Itaque dubitandum non est quin Apostolus intellexerit Angelos, quorum sedes propria cælum est, & homines quorum sedes natia est terra, supernaturalis autem cælum est in Christo, sanè quod anima recipitur in cælum seiuncta à corpore superat naturam, quod Angeli sunt in cælo non superat naturam, immò non nisi ob œconomiam & λειτουργίαν versantur in terra. Itaque aptissimè spiritus cælestes dicuntur τὰ ἐν οὐρανοῖς, fideles autem τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Sed quæ sit hæc ἀνωκαθ' ἡμῶν quæri potest. Ac primò quid significet ista vox eo loco. Putant esse Metaphoram ductam à re oratoria. Nam ἀνωκαθ' ἡμῶν apud Rhetores est breuis collectio eorum omnium quæ dicta sunt fusè & copiosè. Cæterùm non videtur conuenire vt Apostolus mutuatus sit ab Oratoribus Græcis & Sophistis locutiones quibus voluerit exprimere rem tantam: Et certè propiùs intuenti ista similitudo non videbitur satis grauis, neque satis familiaris plebi ad quem scripsit Apostolus. Non enim solent Christus & Apostoli vti similitudinibus quæ redolent sæculi sapientiam, sed iis quæ sunt familiares & obviae, & penè petiæ à triuio. Itaque ἀνωκαθ' ἡμῶν potius eo loco nomen est deductum ἀπὸ τῆς κεφαλῆς; est autem κεφάλαιον vox græca quæ significat σωμαριθμίαν summam plurius numerorum, quam caput liceat appellare, vt in Additione arithmetica, quæ etiam vulgò manifesta est, summa Additionis κεφάλαιον dicitur, in quo plures numeri vnum faciunt, vt si vnum vni addatur confurgit numerus qui omnes vnitates illas in se complectatur, ipse tamen vnica numeri speciem constituens. Itaque Apostolus dum voluit significare rudibus hominibus vnionem cum Angelis per Christum, similitudine vsus est perquam familiari, nam & artis Arithmeticæ imperiti & penè infantes ac pueri naturæ ductu ἀνωκαθ' ἡμῶν. Huc etiam & illud accedit quod

lingua quæ Apostoli temporibus familiaris erat Judæis (cuius lingue phrasim vbique ferè sequitur Spiritus Sanctus in Nouo Testamento) הסכמה consensum significat: Est autem הסכמה à voce Chal. סכום quæ vox summam & κεφαλῶν numeri Chaldæis significat (itaque Exod. 5. quo loco agitur de laterum numero præscripto, hebraicum est סכומך & סוכן, at vbique Chaldæus Interpres סכום posuit, id est κεφαλῶν summam numeri) Vnde הסכמה conuenire & consentire significat, significatione in speciem neutra, reapse actiua; est enim in Hiphil quæ significationis est actiua. הסכמה igitur conuenire est, vt qui conuenit author sibi sit vt conueniat, quemadmodum השכיח id ipsum est quod latine animaduertere, est autem animaduertere significationis in speciem neutrae, at reipse actiua. Cum igitur הסכמה consensum significat à סכום quod summam significat, nullum dubium est quin intelligatur ab Apostolo coadunatio Angelorum & hominum veluti in vnam summam. Nam in ἀνωκαθ' ἡμῶν Rhetorica non est coadunatio in vnum, sed breuis multorum repetitio, at in ἀνωκαθ' ἡμῶν Arithmetica vnus sit numerus.

Hinc oritur noua quæstio, quo pacto Christus homines & Angelos in vnum redegerit, & responsio facilis est, vel enim quæritur ἀπο τελέσιματος ratio, vel medijs cuius interuentu peruentum est ad hoc apotelesma. Hoc loco illud occurrit primum, quod per Christum homines qui in prima creatione erant ex terra terreni & animales, redduntur, quantum eorum substantia & natura ferè potest citra implicationem contradictionis, ἰστέλλοι. De anima nullus est dubitandi locus; de corpore quantum ferè potest corpus. Neque manet dubitandi locus quando Apostolum audimus asserentem, Corpus mortale reddi immortale, corpus animale reddi spirituale. 1. Corinth. 15. Vnde ἰστέλλοι dicuntur à Christo. Deinde Angeli, perinde atque omnes Dei creaturæ, propter peccatum infensi sunt homini: Itaque dum homini reconciliantur, homo vicissim illis, sit ἀνωκαθ' ἡμῶν illa quæ illius, cuius iam meminimus, ἀνωκαθ' ἡμῶν causa est. Vnde factum est vt Christo statim nato Angeli advolarint, & Deo gratias egerint, hominibus autem fuerint gratulari: Indidemque proficiscitur quod læticia singulari perfunduntur quoties conscijs sunt (conscijs autem sunt pro creaturæ modulo) penitentia & conuersionis peccatorum; nam vt Deus creaturam quæ est creatura non potest odisse, (vnde fit vt sublato peccato per Christum reconcilietur creaturæ) sic item boni Angeli, perinde ac pij inter homines, non oderunt malos quæ homines sunt, sed quatenus mali sunt.

Porro hæc fuit ratio medicorum quibus ad hoc Apotelesma peruentum est. Christus peccatum sustulit, atque vt in cruce discrimen illud aboleuit quo Gentes à Judæis distinguebantur, nempe producta in lucem veritate typorum & vmbra- rum legalium, quibus ceu symbolo quodam & intergerino pariete Judæi à Gentibus segregabantur; sic etiam peccatum deleuit, quo Angeli boni ab hominibus malis separati fuerant ac seiuncti. Exemplum autem huius rei esto obuium & familiare, in regno quandoque magna subditorum pars à Rege descedit, atque ita non modò Regis, sed etiam bonorum ciuium in se odia accersunt, si mali illi subditi redierint in gratiam

Quomodo Angeli & homines in vnum coalescant per Christum.

quæ ratio non facta fuerit ista recapitulatio.

Simili illustratur.

ocus Eph. o. 6. expli- carus.

quoquam recapitulauit Christus.

quid signi- ficet ἀνωκαθ' ἡμῶν. 1. sententia. Rejicitur.

2.

cum Principe, continuè fit vt & cum bonis ciuibus in gratiam redeant, atque ita fit *Recapitulatio* quædam, (vt utamur Apostoli verbo) & quæ fuerunt disiecta & dissepata membra in vnum coalescunt. Ergo Christus dicitur reconciliasse per crucem Judæos & Gentes, Angelos & homines, quia occasionem inimicitiarum sustulit in cruce, quomodo iam à nobis dictum est. Hoc autem fieri non potuit nisi Judæi & Gentes reconciliarentur Deo: vt id fieret tamen nihil opus fuit vt Angeli Deo reconciliarentur.

Quid sit Reconciliari Socini sententia.

Ref.

Ex Græcis exoticis scriptoribus.

ex Paulo 1.

2.

At quid sit Deo reconciliari non videtur constare, nam reconciliatur alicui non qui exorsus est (inquit Hæreticus) sed qui odit. Itaque & hoc loco nobis id est expendendum, edque magis quod huius quæstionis explicatio pertinet ad explicationem rationis qua Christus dicitur *recapitulasse Angelos*. Primò autem obseruandum est, Hæreticum hallucinari dum putat reconciliari tantum eum qui odio habuit, non qui odio habitus est, sunt enim ista relata, eiusque locutionis aded exstant exempla in lingua latina, quibus ideo nō vtimur quia Apostolus non scripsit latinè: In lingua græca autem vsque adeo familiaris est hæc locutio vt potuerit in Lexicis illius exempla deprehendere, vt cum Lexicographi citant locum ex Ajace *μασιγοροω* apud Sophoclem, quo loco Tecmessa inducitur narrans Ajacem præfectum esse *ως κατ'ομάζην* *δ'οις χόλι* vt reconcilietur *Dei ob iram* Deorum: nempe Ajax Tecmessæ imposuerat, simularat enim se ided tentorio egredi vt expiaret peccata sua. Immo verò etiam si nulla huius generis occurrerent exempla, loci quibus Apostolus ea voce vtitur cum agitur de nostra redemptione, euincunt ita se rem habere; nam capite quinto Epistolæ ad Romanos *δικαιώθηται* & *κατ'ομάζην* iustificatum esse & reconciliatum esse eadem sunt; Ergo quæ argumenta probant iustificari esse consequi remissionem peccatorum, eadem probabunt reconciliari nihil aliud esse quàm *reserui in gratiam cum Deo*: & capite quinto 2. Epistolæ ad Corinthios cum Deus dicitur fuisse in Christo reconcilians sibi mundum, subiungitur *ως λογιζόμεθα* non imputans (in Indicatio) peccata. Ratio ergo reconciliationis est in eo sita, quod Deus remittit peccatum: ac propterea reconciliatur non modò qui odit, sed etiam qui odio habitus est, siquidem is qui odio habitus est remissionem peccatorum accipit, non indulget. Nec obstat quod scriptum est primo capite Epistolæ ad Coloss. nos fuisse reconciliatos cum *ἡδέσθη τῆ ἁγείας* inimici mente essemus: nam vt illud taceamus posse nos dici inimicos mente quia Deus nos oderat ob mentem à se alienam, sequitur enim continuè *τοῖς ἔργοις* ob opera, dicitur præterea inimici mente eo loco, vt antecedentis nomine intelligatur consequens, nempe ac si sic locurus fuisset Apostolus, *Deum nobis qui eum oderamus, proindeque odio digni fuimus, peccata condonauit*. Atque hanc esse Apostoli mentem indicat vox immediatè præcedens *ἀπαλλοτριωμένοις* abalienatos, non alienos: quomodo capite 2. ad Ephes. Gentes dicuntur fuisse abalienata à fœdere promissionum, nempe eo quod ad Gentes non pertinebant salutis promissiones Israeli factæ ante exhibitum Messiam (quorsum & pertinet quod ait Dominus se non esse missum nisi ad perditas oues domus Israelis) tum autem demum Messias exhibitus est plenè, cum peracto in terris redemptionis nostræ opere in cælum ascendit, atque inde Spiritum Sanctum

misit: Huc etiam & illud facit quod Apostolus ad Ephes. cap. 2. hanc reconciliationem definit *libertatem accedendi ad Deum*. Itaque non intelligitur ab Apostolo reconciliatio tantum eorum qui odio habuerunt, sed etiam eorum qui odio habitus fuerunt, immò verò prius illud posterius hoc sequitur, non præcedit: non enim remittuntur nobis peccata quia fuimus pij, sed vt simus in posterum. Itaque reconciliamur Deo ea reconciliatione quæ pertinet ad eum qui odio habitus est, vt reconciliemur in posterum ea reconciliatione quæ pertinet ad eum qui odio habet.

Vnde sequitur Hæreticum nihil fuisse promoturum, etiam si probasset *κατ'ομάζην* significare reconciliationem quæ est illius qui odio habet, finis enim non tollit media, sed præsupponit potius. Itaque cum amor Dei in cruce Christi (cuius Apostolus semper meminit quoties meminit amoris Dei) hunc habuerit finem, vt miseros mortales pelliceret ad amorem ipsius, non continuè ex eo quod per mortem filij Dei nos excitati sumus ad Deum amandum fuisse secutum Filium Dei non satisfacisse pro peccatis nostris, (quod ille contendit) immò verò contrarium sequitur. Id quod dum Apostolus obseruat, tanti facit vt in hoc existimet vel præcipuè elucere admirabilem illam lucem bonitatis Dei, & sentiri vim amoris diuini, quo Deus nos etiam tum cum essemus alieni ab eo, per filium, & quidem per filium vnigenitum, nos reconciliauit sibi: nempe vt erepti tyrannide hostium nostrorum, & imperio illius qui imperium habet in mortem abolito nos ei seruiamus. Jam verò si ista reconciliatio est flexio cordis nostri ad amandum Deum, (vt ne illud prætereamus) hæc, inquam, reconciliatio de qua egit Apostolus, non videtur posse reddi ratio idonea, cur sanctificatio cordis constituta fuerit ab Apostolo finis huius reconciliationis, nihil enim sui ipsius potest esse simul medium & finis; Atqui ita sentit Apostolus ad Coloss. capite 1. vers. 22. & passim in Epistolis.

Hinc colligere est reconciliationem, quoties tribuitur Angelis (tribuitur autem disertis verbis ad Coloss. 1. 26. siquidem *quæ sunt in cælis*, & *quæ sunt in terra*, eadem Apostolo significant quæ versu proximè antecedenti, vbi Apostolus nomine eorum quæ sunt in cælo Angelos ipse designat) non significare reconciliationem Angelorum cum Deo, proindeque nullo Scripturæ loco niti sententiam maximi viri, qui ex Ephes. cap. 1. collegit beneficium redemptionis etiam ad Angelos pertinere: nihil enim est aliud *ἀπαλλάξαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ* cap. 1. ad Ephes. quàm est *ἀποκαταλλάξαι* reconciliare, *εἰς τὴν εἰρήνην* pacificare capite 1. Epistolæ ad Coloss. Jam verò boni Angeli nunquam fuerunt à Deo alieni: itaque ista *recapitulatio* non est Angelorum cum Deo, sed Angelorum & hominum. Et certè videtur discouenire vt Angeli boni Mediatorem habeant, non vna de causa: Nam primò Mediatoris hæc conditio est vt debeat particeps esse vtriusque naturæ, iam verò Dominus noster Jesus Christus non fuit particeps Angelicæ, sed humanæ naturæ; tum etiam (quod ab Apostolo obseruatum itidem est capite 3. Epistolæ ad Galatas) non est Mediator qui idem non est duorum Mediator, & quidem duorum propter dissidium, alioquin frustra illa ratio allata fuerit ab Apostolo; Nam cum Lex non pronunciet veluti

Socini de reconciliatione nostra sententia. Ref.

Angeli non sunt cum Deo reconciliati.

nec Mediatorem habent.

edita

edita voce homines esse peccatores, Pharisei colligebant, quod hodie colligant Sophistæ, fieri posse ut quis per Legem iustificetur: quæsum enim, inquit, Deus dedisset legem, nisi homo præditus esset viribus ad legem implendam? Quod argumentum Apostolus, etsi aliter, tamen etiam hoc pacto refellit, *Lex non est data simpliciter, inquit, sed data est per Mediatorem.* Ergo data est hominibus alienis à Deo: Argumentum nulum erit si Mediator potest esse eorum qui non sunt alieni à Deo. Itaque si vera est Apostoli & legitima argumentatio, Angelorum non erit Mediator. At *Conseruator* tamen erit, absit enim ut putemus creaturam, quæ non potuit esse sine Deo, sine Deo stare posse. Et quidem hic *Conseruator* non alius erit quàm CHRISTVS, non quidem quàm Mediator est, sed quàm Dei filius, per quem omnia condita sunt, & qui omnia sustinet verbo potentia suæ: Attamen non negamus Christum (etiam quàm Mediator est) *Caput* esse Angelorum, quatenus nempe Angeli veluti milites sunt & famuli, quoties agitur de Ecclesiis tuenda:

AD MATH. Cap. XVIII.

Vers. 15. 16. 17. & 18.

Si frater tuus in te peccauerit, &c. Dic Ecclesia, &c.

ITEM, ad Vers. 19. & 20.

Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illis sum in medio eorum, &c.

QVÆ sit Christi mens hoc loco etsi non est obscurum, at tamen quia non modò variæ, sed discrepantes etiam sunt de re tanta interpretum sententiæ, visum est & hunc locum quoad eius fieri à nobis potest illustrare. Quod ut fiat à nobis commodè & ordine, primùm necesse est consideremus qui sint quos Christus hoc loco compellat. Id verò videtur esse constitutum extra controuersiam, sunt enim (ut ex serie narrationis constat) discipuli Christi, sed cum discipuli Christi vel sint etiam Apostoli, vel simpliciter discipuli Christi, necesse est teneamus, an Christus discipulos suos alloquatur ut discipulos simpliciter. Nam qui *Christiani* demum, ij primitus *Discipuli* vocati sunt, Christiani enim Antiochiæ primùm sunt appellati qui Christo nomen dederunt, ut ex Actorum libro constat, & *Discipuli* dicantur Euangelij secundum Johannem capite 6. omnes Christi sectatores, etenim sit eo loco mentio discipulorum qui à Christo secesserunt: & *ἰσχυροὶ* linguâ Hebraica iidem sunt qui lingua Græca *quintæ* auditores. Certè Christus discipulos suos non alloquitur, quatenus Apostoli sunt, nam hastenus commendat illis tantum ea quæ pro Apostolici muneris ratione iis incumbunt agenda, hic autem præcipit illa quæ omnibus Christianis communia sunt. Quæ distinctio diligenter obseruanda est, ne nobis id accidat quod Pontificiis, qui pro animi libidine & ingenio ista confundunt: verbi gratia, Christus iussit omnes discipulos bibere dum celebraretur Cæna Domini à discipulis primùm, hoc illi putant præscriptum à Christo discipulis, non ut discipulis simpliciter sed ut Apostolis, itaque negant ius bibendi commune esse proceribus Ecclesiæ

cum populo. Rursus cum Dominus noster vocat discipulos sal terræ, lumen mundi, urbem constitutam in montis iugo, illi perinde dictum interpretantur ac si Apostoli non quatenus Apostoli, sed quatenus simpliciter discipuli sunt, dictum foret; indidemque concludunt Ecclesiam Dei semper esse aspectabilem, non modò fidei oculis qui animæ sunt oculi, sed etiam corporis oculis. Absurdè, nam Apostolici muneris ea ratio fuit, ut cum missi essent ad prædicandum toto orbe Euangelium, neque eorum doctrina, neque vita debuerit, aut potuerit esse clancularia; imò illis præscriptum fuerat à Christo, ut quæ audierant clam ea publicitus efferrent: id verò non incumbit semper agendum omnibus Christianis vbi que, ne iis quidem quæ aliorum doctores sunt. Quod vel ipsi Jesuitæ fatentur, nihil enim est quod non conentur ut lateant iis in locis in quibus sine certa pernicie in publico nequeunt versari. Quod si sit prudenter, non astute & insidiosè, hastenus quidem reprehendi non debet; nam & Christus ipse latuit aliquandiu, & se subduxit non semel furori Judæorum, sed id ne fiat ab illis subdolè & vulpium in morem, penes, non iam dicimus veros Christianos, sed quicumque vllum habent sensum humanitatis, esto iudicium.

Hæc autem admonitio inanis est, nisi certa sit quædam regula qua distingui possint illa quæ Christus dat Apostolis suis præcepta cum omnibus Christianis communia, ab iis præceptis quæ discipulis, quæ sunt Apostoli, sunt peculiaria. Hæc verò regula non est vna, nam vel pender à locutionibus Christi, vel à rei natura, & conditione de qua loquitur Christus: Nam dum discipulos compellat, dum iis dat præcepta, quoties agitur iis de rebus quæ ad eorum munus spectant propriè, compellat eos vniuersos, non utitur singulari numero, sed plurali. Rursus cum agitur de iis rebus quæ discipulis conueniunt, non quatenus Apostoli simpliciter, sed quatenus Christiani sunt, plurali quidem utitur numero quandoque, sed ad singularem statim delabitur, cuius rei exemplum est capite 6. Euangelij secundum Matthæum. Sed certissima norma hæc est, ut res ipsas de quibus agitur intueamus, sint ne eiusmodi quæ certo cuidam hominum ordini conueniant, an verò quæ omnibus hominibus in vniuersum competant: verbi gratia, non est omnium prodire in publicum, itaque nec omnium est ciuitatem esse positam in monte, at Apostolorum tamen est in publicum prodire, missi enim sunt hoc sine ut ne in angulis modò, sed quod fecit Paulus Athenis; palam prædicant Euangelium: At patienter ferre, & quatenus fieri potest, studere modis omnibus ut respiscat frater, aut verò non habeatur pro fratre, id non Apostolorum modò, sed omnium omninò est hominum. Cum igitur ita se res habeat, nonnullis (iisque viris doctis) visum est illa verba *quæcumque ligaueris in terra, &c.* pertinere ad omnes Christianos; nempe dicunt orationem esse continuam. Cæterum si nihil aliud afferunt, afferunt id quod est in controuersia; nam certè si spectentur ipsa verba oratio non est continua, multa enim sunt interiecta, si verò res ipsa spectetur, nec oratio videbitur esse continua, quandoquidem durum est affirmare cuiusuis esse ligare & soluere; nam Petro ut singulare priuilegium

Ad hanc distinctionem regulæ obseruandæ.

1.

A Christi locutione.

2.

A rei de qua agitur natura.

Hæc Christi verba, quæcumque ligaueris, &c. non sunt dicta omnibus fidelibus.

Quod lib. quæ.

1.

sed Considerato rem

Christum:

Ordo didicendorum.

I. Considerandum quos hic Christus alloquitur,

Nempe Apostolos quatenus sunt discipuli,

siue Christiani:

non autem quatenus Apostoli.

Quæ distinctio obseruanda contra Pontificios.

capit. 16. tribuitur potestas ligandi & soluendi, quæ etsi omnibus Apostolis communis fuit, certa tamen quadam ratione (quæ non fuit Apostolis communis) Petro conueniebat, vt explicatum est à nobis in illum locum. Deinde locutio non est eadem, nam priori loco Christus vtitur numero singulari, posteriori plurali numero; iam reddi potest ratio cur à plurali numero ad singularem transitus sit, vt videre est in præceptis Legis apud Moysen, at à singulari ad pluralem non fit temerè transitus. Sed hæc clarius cum ad eum locum erit peruentum, à nobis explicabuntur. Certè societatem Christus intellexit omnium Apostolorum, non quod singulis Apostolis seorsum non conueniret *ligare & soluere*, sed dico Christum intellexisse societatem Apostolorum, quia Apostolis id conueniebat. Quomodo autem huc delapsa sit Christi oratio postea ostendemus.

Secundo, considerandum de quibus peccatis Christi hic loquatur.

In te non hic significat, te conscio.

Secundo loco considerandum est in qua causa Christus hæc præcepta dedit, nam plerique omnes Orthodoxi putant hic agi de peccatis in Deum, quæ admittuntur non publicè sed clam, consciis tamen hoc & illo. Res autem clara est (absit modò præiudicium ab hominum autoritate) neque enim Christi verba hæc sunt, *Si quis in Deum peccet*, sed, *Si quis peccet in te*, quæ verba quid sonent non est ambiguum. Maldonatus qui hanc interpretationem reprehendit (est autem Caluini & Bezæ) hanc, inquam, quæ facit vt verba, *Si quis peccet in te* significant si quis peccet te conscio, excusat, negat enim eam pugnare cum Christi verbis, (tantum affirmat repugnare consilio Christi) quod similis locutio occurrat Psal. 15. *Tibi soli peccauit*. Sed interpretes Orthodoxi de hoc loco non cogitarunt ne per somnium quidem, non est enim neque similis locutio, neque sententia par: nam apud LXX. Interpretes versus est, *Tibi soli peccauit*, potuit quidem & verti, *In te solum peccauit*, & quidem ad verbum. Sed quoties Apostoli & Evangelistæ Hebræis vtuntur phrasibus, iis fermè vtuntur quomodo versæ sunt ab iis qui Vetus Testamentum ex Hebræo Græcum fecerunt, at tamen quia hoc potest esse non perpetuum, ratio hæc non foret satis valida, nisi res ipsa reclamaret. Non est enim mens Davidis agnoscere se peccasse Deo conscio, etenim peccatum eius erat iam vulgatum, & dilatanimis oratio est: hoc tantum voluit, hominum iudicio (quod est carnale & crasum) videbatur tantum in Vriam peccasse, at hoc ille dicit vsque ad eò leue esse, vt præoffensa quam in Deum admisit, penè nihil sit, & planè nihil; quomodo terra cum cælo comparata à Mathematicis deprehenditur nullam habere magnitudinem, sed instar puncti esse. Itaque vt Petrus ait Ananiam & Sapphiram non mentitos esse hominibus, sed Deo, quanquam etiam hominibus mentiti sunt, ita planè negat David se peccasse hominibus sed Deo, quod verba sequentia satis indicant, *Ut iustificeris in verbis tuis, & sis purus quando iudicaris*; non est enim peccatum ad eò graue vt mereatur maledictionem si ad proximum referatur, sed inde est omnis peccati gratia quæ facit vt peccator tam horrendo supplicio afficiatur, quod peccata secundæ tabulæ in Deum ipsum redundant. Itaque stat hoc, verba ista *si quis peccauerit in te* idem significant quod significarent ista, *Si quis peccauerit aduersus te*.

Sed significat, aduersus te.

Quod si quis neget, reuinci potest vel hinc, quod eadem verba eadem sententia existant apud Lucam cap. 17. quo loco iubetur frater in quem peccatum est, redeunti ad se fratri & culpam agnoscenti remittere culpam, non est autem illius qui peccati conscius est remittere culpam admissam in Deum, & vt hoc admitti possit emollium benigna interpretatione, at tamen stat contra quod dicitur eodem loco, *si redierit ad te, & dixerit, pœnitet me*. Sed quod est inexpugnabile hoc est, quod hoc loco, saltem paulò post hunc locum; Petrus audita Christi oratione, Christum interrogat quoties condonaturus sit fratri suo, si frater sæpe in eum peccauerit, *Nunquid*, inquit, *septies? Immo*, inquit Dominus noster, *septuagies septies*; id est (vt ita loquar) infinities: & statim (quod nullo modo eludi potest) Christus affert simile debitoris cui immensa quædam vis pecuniæ, & quidem Regi creditori debita, remissa fuit, cum is tamen exiguam & contemnendam summulam pecuniæ noluerit debitoribus suis remittere, vnde factum est vt iram creditoris Regis ingratus debitor accersuerit in se: quæ omnia demonstrant, *peccare in aliquem* hoc loco non esse aliquo conscio peccare, sed aliquem potius offendere, quocumque tandem modo id fiat. Huc accedit etiam illud quod Christi præceptum (absit blasphemiam dicto) absurdum potest videri, si *peccare in aliquem* nihil aliud est quàm aliquo conscio peccare: Iubet enim Christus peccatorem reprehendi adhibitis testibus, tum vult peccatorem deferri ad Ecclesiam, quo consilio si tu solus sis peccati illius conscius? Nam factum negabit, tu affirmabis factum, vtri potius credetur? certè rei causa bonis viris potior iudicatur donec constet de accusationis iure & veritate. Immo verò si *peccare in te* hoc loco est *peccare te conscio*, oratio non cohærebit, erit mutila & imperfecta, supra enim hortatus est Christus vt ne fratres contemnamus, quod quid sit explicatum est, nempe vt studeamus modis omnibus fratribus nostris. Iam verò vult præscribere quid sit faciendum si frater peccauerit in nos, hoc ne est nobis conscio? Illud esset actum agere, supra enim id præscriptum est; certè fratrem contemnit qui peccantem videt & negligit, vt ægrum aspernatur qui non succurrit; sed præscribendum erat tamen quid nobis ex officio incumbat agendum, quando lædimur à fratre. Itaque Christi hortatio non fuisset numeris omnibus absoluta, nisi & in hac parte nos fuisset cohortatus ad patientiam & charitatem: atque ad patientiam eò quod non vult nos statim excandescere in fratrem, ad charitatem verò eo quod nos vult potius sollicitos esse de fratris nostri salute, quàm de nostro damno. Itaque conclusum esto, *Peccare in aliquem* hoc loco significare *aliquem ledere*, non *aliquo conscio peccare*. Pugnat enim tum cum prudentia, tum etiam cum pietate, ea peccata in lucem proferre quæ latent, ita vt in lucem proferri non possint, non autem poterunt in lucem proferri si te solo conscio admissa sunt. Itaque Iudices sæpe coguntur dimittere etiam eos quos certò sciunt esse nocentissimos, quia non suppetunt argumenta quibus conuincantur: at tamen cum agitur salus Reipublicæ boni viri hic solent *adulantes*, & non sine præsentis capitis periculo eum deferre quem norunt perniciem & extremum casum Reipublicæ moliri. Sed eius generis peccata

Quod p. batur.

1.

2.

3.

4.

extraordi.

extraordinaria sunt, Christus autem agit de iis quæ in vita quotidie contingunt. Quid igitur inquiet aliquis, non licebit mihi fratrem reprehendere qui me conscio peccarit? non licebit, si minus patientem præbeat aures monenti, de novo testibus adhibitis monere? non licebit pertinacem ad Ecclesiam deferre? Omnino, modò cum possis convincere, alioqui in primo reprehensionis gradu subsistendum erit. At hoc tamen præscriptum est non hoc loco, sed supra: de quibus enim sumus solliciti, quos non contemnimus, eos etiam à via aberrantes solemus monere, quod ad eò Levitic. cap. 19. disertis verbis à Domino præscriptum est, *Ut ne feramus in fratre peccatum.* Sed aliud est disputare quid factò opus sit, si frater nobis conscis peccarit, aliud verò statuere, id hoc vel illo loco Scripturæ præscribi, non enim is negaverit fratrem debere reprehendi, ob ea etiam peccata quæ non admisit in te, sed in Deum, aut in homines, qui negaverit id præscriptum hoc loco. Itaque non sequitur, Christus hoc loco non iussit reprehendi, & quidem adhibitis testibus, fratrem, non iussit deferri ad Ecclesiam peccantem te conscio, sed peccantem aduersus te. Ergo illud Christus non iussit omnino: nam supra illud iussit, & Deus Levit. 19.

Tertio considerandum nobis est quid Christus hoc loco præcipiat, in primis autem iubet moneri fratrem clam, seorsum ista autem admonitio haud dubiè hortatio est ad pœnitentiam, quæ non potest esse vera nisi allatum damnum (si fieri possit) reparatur: attamen non vult Christus nos esse præcipuè intentos reparando damno, sed inuigilare salutem proximi. Quod si clancularia admonitio ista spernatur, vult adhiberi Christus testes, nempe viros bonos & prudentes, testi enim horum utrumque inesse necesse est, non est enim testis idoneus in hoc genere, qui parum prudens est, nec est idoneus testis qui non est vir bonus. Itaque non loquitur hic Christus de quouis peccato, sed de eo tantum quod sic admissum est ut possit probari: multi autem sunt probationum modi, quos nihil necesse est hic commemorare. Porro id obseruandum est, Christum hoc loco ita reprehensionem fratris commendare, ut meminisse velit vnumquemque quo sit loco, & qua in parte humanæ vitæ constitutus, nam Dominus non delectatur Stoica & Cynica seueritate, qua (quamuis esset summus rerum Dominus) nunquam est usus. Itaque si frater tuus qui te offendit, sit in superiori loco constitutus quàm sit is quem tu obtines, reprehensionem oportet esse conjunctam cum summæ animi demissionis testificatione. Itaque sunt qui non nisi genu flexo sunt reprehendendi, ut si filius patrem reprehendat, aut seruus Dominum, &c. quàm prudentiam homines in speciem tantum humiles, cæteram superbissimi mortalium prudentiam carnis solent vocare, seque Prophetarum exemplo solent tueri, qui Regibus summa cum acerbitate peccata sua exprobrarunt. Sed videant illi homines quo spiritu ducantur, nam certè non sic egit Christus nisi quando voluit Majestatem suam declarare. Prophetæ autem dum sic agebant, agebant acti Spiritu, qui ipsos tanto impetu corripiebat, ut raperentur extra se. Paulus certè qui ardebat zelo & sanctitate nobis sententiam Christi

aperit ad Timoth. cap. 5. 1. Epist. quò loco Timotheum iubet senem increpare perinde ac patrem, adolescentes verò vel coætaneos, ut fratres, quanquam Timotheus post Apostolos secundum dignitatis gradum obtinebat. Adhibenda igitur est tum in reprehensione, quæ sit remotis arbitris, summa modestia, tum in testium delectu summa, si fieri potest, prudentia: nempe, si redarguendus est frater, non adhibebo testes eos qui ei malè volunt, aut qui sunt extranei, sed amicos potius quorum interest ut illi bene sit, quinque ad eò illi benè volunt, ne quis irritati animi sui libidini, aut feruori, prætexat authoritatem Christi. Sunt verò qui adhibitis testibus fratrem reprehendunt, ut traducant fratrem, neque enim eum reprehendunt apud quos reprehensus corrigi, & emendari sed efferari potius, atque in desperationem agi potuit.

Denique Christus cum priora ista frustra sunt tentata, ad Ecclesiam rem vult deferri, *Dic*, inquit, *Ecclesia.* Ubi occurrit primò illud, pietatem & lenitatem Christianam cum summa esse conjunctam prudentia, nempe ut in re medica medicus non statim adhibet ad curandù morbum extrema remedia, frustra enim, imò non sine periculo, adhibetur aspera vbi lenibus valetudo & sanitas potuit restitui; etenim omnis medicina natura sua ingrata est, & pungit ut proficit. Itaque si curari frater posset, vel sine dolore, vel mediocri cum dolore, esset id optabile in primis: non enim decet Christianos, qui spiritu Christi aguntur, Menippos agere, & in canum morem miseros peccatores adlatrare, imò verò id ut per se barbarum est & ferum, via est compendiaris ad tumultus excitandos & contentiones, ad dissipandam Ecclesiam, & (quod grauissimum & extremum est) miseros homines à Christo abalienandos. Hinc illa Pauli sollicitudo ne nimio dolore peccator, & quidem flagitiosissimus, contabesceret, aut (ut ille loquitur *ἐμφορῶν ὡς τὰ ἀβρῶν*) absorberetur. Etiam id non est hoc loco prætereundum, quod vbi prima via nihil effectum est, altera & demum tertia rem tentari vult Christus, nempe peccatoris conuersio, etsi diuinum opus sit, tamen ratione ad naturam humani animi accommodata peragitur; non enim Dominus cum hominibus agit perinde ac si stipites essent aut trunci, sed dum eos vult in viam reuocare, agit eo modo ac ratione quæ decet eius sapientiam, nempe, ut qui ratione præditi sunt non agantur cæco motu, sed quem ratione potest admittere; rationem autem non hic voco corruptam & dapravatam hominis naturam, sed vim intelligendi, quæ humanam animam à belluina distinguit. Itaque quia natura moniti commouemur vult nos moneri, & quia vehementius mouemur à pluribus moniti, quàm ab vno; si non profuit vnus admonitio, vult adhiberi plures qui nos moneant: id quæ per quosdam veluti gradus, ut ex hoc loco constat.

Hinc verò oritur quæstio quæ prima si ore explicatu videtur difficillima. Nam si ea nostra conditio est ut simus in peccato demortui, omnis autem excitandi nostri ad veram vitam vis superet omnem naturæ modum, frustra videntur ista adhiberi: nam apud mortuum tantumdem promouebis, si nullus moneas quàm si moneas & tantumdem tres poterunt, quantum vnus, tantum

Secundò præcipitur publica etiam reprehensio. Vbi r. obseruanda summa Christi prudentia

2. Deum in conuersio- ne nostra, modo natura nostra conuenienti nobiscum agere.

Quæstio quo pacto modus ille possit consistere cum peccatoris ingenij;

Scholasti-
corum
quorum-
dam error.

Refellitur

1.

2.

3.

4.

vnus, quantum tres, & itidam tantum poterunt tres, quantum Ecclesia. Est secta quædam Scholasticorum quæ Deum affirmat agere non vi causarum secundarum, sed ad præsentiam (vt illi loquuntur) earum, id est, nolunt ignem esse qui vrat, sed Deum vrere ad præsentiam ignis: quomodo dicunt etiam Transsubstantiationem peragi non vi verborum consecrationis, sed ad prolationem tamen eorum. Si illorum sententia vera esset quæstio foret expedita facillima, nam procliuè esset & in promptu aded respondere, in causis secundis quanquã illæ nihil per se faciant, Deum tamen constituisse ordinem quandam, & pro ratione ordinis agere secundum causarum præsentiam. Sed isti homines dum Deum volunt facere omnipotentem, omnem illi detrahunt sapientiam, qui causas velit esse quæ causæ non sunt, quod enim nullam habet vim agendi, id verò causa non est: quod si aliquid fiat (vt illi loquuntur) ad præsentiam alicuius rei, rem illam signum esse rei, non causam necesse est. Tum imprudentes Deo aliquid indignum adscribunt, etenim quis dicat Deum lucere, aut vrere? facit quidem Deus vt aliquid luceat, facit vt vrat, nempe indidit vim illam Deus causis secundis, quæ agendi ratio multò nobilissima est, vim autem istam quam indidit sustinet etiam ac tueretur collapsuram alioqui. Pugnat verò ista sententia cum Scriptura, quæ admirabilem Dei potentiam & sapientiam prædicat, elucetentem in hoc quod singulis rebus pro speciei ratione singularem vim indidit. Deinde, ridicula est planè & absurda hæc sententia, vt quis cum gemitum edit & suspirium, non propriè dicatur gemitum & suspirium edidisse, sed Deus ad illius præsentiam edidisse gemitum, quod videretur nõ modò non esse *συναίσθησις*, sed insanire penitus. Itaque qui sic conantur hanc quæstionem soluere, viam ineunt qua deducuntur in locum contrarium planè illi loco in quem tendunt. Ut illud interim taceamus, non esse verisimile Deum sic agere in Ecclesia, quod vel inde nobis constat, quod non quouis modo vult prædicari Euangelium, sed requirit *εὐθεμία τῶ λόγου*, requirit ordinem & methodum, requirit iudicium in seligendis iis quæ rudibus, quæque rerum diuinarum peritioribus & doctioribus proponenda sunt: frustra, si Deus agit in hominum animis tantum ad præsentiam, (vt ita loquar) soni externæ prædicationis, hoc enim pacto etiam iacendo lapsides in auditores Euangelium prædicari posset. Deinde etiam, cum instituenda essent sacramenta, non promiscuè & indiscriminatim quiduis pro sacramentohaberi voluit, sed ea quæ habent analogiam quandam: nempe vbique Dominus accommodat actionem suam ad captum humanæ naturæ, quam non abolet sed ornat potius gratia, vnde & de se loquitur humanis verbis, & nos vult ita de se loqui. Itaque nondum est soluta quæstio.

Quoniã verò hoc argumento vel vti possunt, vel vtuntur Semipelagiani, Iesuitæ, & Nouatores, priusquam recta occurramus argumeto, hoc obijciendum illis est, quod sic non Semipelagianismus, sed purus putus Pelagianismus statuitur. Deus enim non vtitur hac ratione agendi apud conuersos tantum, sed vel maximè in conuertendis hominibus, seu illorum mentes illustrat cognitione veritatis, seu etiam eorum corda

Tam Semipelagianorum quam Orthodoxorum inter est soluere propositi tam quæst.

emolliat & flectat. Itaque Paulus non statim obijcit Atheniensibus recondita illa & abstracta religionis Christianæ mysteria, sed tanquam inchoans opus incipit à rudimentis, id est, ab iis quæ non sunt vsque aded remota à captu humanæ rationis; consilium eius scilicet fuit (quæ ratio procedendi accommodatissima est humanæ menti) à notioribus ad ignotiora progredi. Itidem Timotheum monet vt se initem præbeat, & eandem admonitionem ad omnes omnino Ministros Euangelij Paulus pertinere vult, nempe vt sic concilietur animus etiam aduersarij; contra, idem pertinaces, & quos Christiana lenitas tumidos fecit & superbos, durius haberi & seuerius vult: cuius rei exemplum habemus in Christo. Si igitur hæc ratio vllam habet vim, Pelagianismum æquè ac Semipelagianismum corroborauerit. Itaque tam eorum qui ea aduersus nos vtuntur (si quidem non sint Pelagiani) quam nostra interest huc soluere nodum, ostendereque si nulla sunt in natura humana præter gratiam veræ virtutis semina, quorsum eam attingat iis modis excitari. At illi (si volunt quod res est fateri ingenuè) vt olim Stoici à Cynicis pallio, verbis tantum & locutionibus à Pelagianis se distare profitebuntur; Nam quod Pelagiani naturam candidè & rotundè vocabant, isti homines gratiam appellarunt, nempe *posse si velis*; quod non est à gratia, sed tam conjunctum humanæ naturæ, vt si ab ea se jungatur hominem in belluam conuerti necesse sit, neque enim peccatores sumus nisi quia peccamus volentes: itaque illud *posse naturæ* est, *velle autem gratiæ*, cum illi contra *posse gratiæ* adscribant, *velle autem actu* (vt illi loquuntur) connaturali libertati voluntatis. Itaque tota hæc causa nostra est, qui docemus homini non esse gloriandum nisi in Domino.

Respondemus igitur ad argumetum hoc, primùm quod non sit ea ratio mortis animæ in peccato quæ est mortis corporeæ; itaque nisi benigna interpretatione emolliatur, obnoxia calumniam est illa responsio, qua statuitur (in specie quidem certè) verbum Euangelij quocunq; modo propositum non habere alium vsum quam Christi verbum Lazarum excitantis. Etenim si ita se res haberet, nullum esset in iis peccatum qui Euangelio non parent, vt si Christus non indidisset vim Lazaro vitalem, quantumvis vocatus Lazarus non peccasset etiam si iacuisset, neque se sepulchro mouisset. Sed in vocatione hominum ad salutem verbum Euangelij longè diuersum habet vsum, non est enim anima humana Physicè, sed (vt ita loquar) Ethicè mortua; mortem autem animæ Physicam appello, qua fieret (si vlla eiusmodi mors esset) vt anima amitteret facultatem intelligendi & volendi, quo pacto anima desineret esse anima, mortem autem Ethicam animæ appello peccatum, quæ vox quid significet supra expositum est; quod peccatum aded non est malum animæ Physicum, vt qui id assereret, ad Manichæismum proximè accederet; sed est tamen peruersus quidam affectus animi; quo fit vt abutatur facultatibus quæ illi à natura insitæ sunt, itaque remanet quod fuit animæ essentialè, id est, facultas volendi & intelligendi. Quare speciebus opus est quibus istæ facultates veluti admoneantur, nempe quis possit intelligere nisi aliquid intellectui obijciatur,

Soluitur quæstio proposita.

1. Non est eadem ratio mortis animæ & corporis.

Ethica & Physica mors animæ.

Peccatum mors Ethica animæ.

aut nolle, nisi sit objectum quod velis aut nolis?

2. Deinde, duplex est animi dispositio ad fidem & poenitentiam, vna quam liceat appellare docendi causa, *Dispositionem sine qua non*, alteram dicemus *dispositionem formalem*; verbi gratia, vt audiamus Euangelium, vt ne refugiamus parantem se vt annuntiet Euangelium, est dispositio sine qua non, non est dispositio formalis, fieri enim potest vt auditum Euangelium aspernemur. Item, vt ordine & via tradantur quæ tradenda sunt, pertinet ad dispositionem istam quam vocamus *sine qua non*, at non ad dispositionem *formalem*, fieri enim potest vt ista, quantumvis methodicè explicata, mysteria repudiemus. Item, aliquando ita odimus aut contemnimus prædicantem Euangelium vt eius verba ne dignemur quidem auribus percipere; itaque necesse est vt qui volet à nobis impetrare vt audiatur, amoliat hoc odium, hanc animi perturbationem; quod si fuerit assecutus maximè, non impetrarit tamen dispositionem illam quam *formalem* diximus, sed istam tantum quam vocamus *sine qua non*. Paulus vtriusque dispositionis meminit, cum (vt ipse loquitur) *μετακαταίωσιν ἐπὶ τῶν λόγων*, cap. I. ad Cor. ait *se plantare*, Deum verò esse qui dat incrementum; nempe plantatio est hominis, & pertinet ad dispositionem *sine qua non*, dare verò incrementum (quod est Dei) pertinet ad dispositionem *formalem*; Quid sit autem dispositio formalis petatur ex Scholis Philosophorum. Sed res illustretur simili: In curatione vulneris necesse est vt Chirurgus militem curet exuendum lorica, tum etiam veste, tum sæpenuerò vt liget, at ista non est dispositio ad curationem vulneris formalis, non enim sic curatur vulnus, sed vt emplastri id fit, quæ dispositio est formalis ad curationem. Sic planè differentem de salute parta per Christum, necesse est non quouis modo differere, hoc enim esset quouis modo emplastrum etiam lorice aut vesti applicare, sed summa hic opus est prudentia, quam (vt supra monuimus) Apost. vocauit *ὀρθοπαιδικὴ ἐν λόγοις*; & danda item opera ne cuiusquam animus à nobis abalienetur, quod est veluti ligare vulneratum, nisi quod hac ratione ligatur citra dolorem.

3. Denique & hoc respondemus, esse quandam ad fidem gradum, qui tamen fides non sit, non enim continuo qui non est procul à regno cælorum is introducit in regnum cælorum; gradus autem iste ad fidem & poenitentiam in hoc situs est, quod veræ fidei dogmata etsi superant, non tamen euertunt communes notiones, quæ sunt lucis primigeniæ reliquæ. Itaque qui ita docet vt sic attemperet sermonem, nihil vt videatur dixisse quod communibus repugnet notionibus, haud dubiè is etsi non promouit ad fidem (vt loquuntur) *inclusiue*, attamen ad fidem auditorem promouit *exclusiue*. Sed nec hic quippiam promouetur, nisi Deus admouerit vim spiritus sui, tanta est & tam præfracta abalienatio à Deo: attamen si quid hac ratione promouetur, tantum est quantum Paulus fecit apud Agrippam, *propemodum mihi persuades vt sim Christianus*, non dixit, *persuades*. Hæc nūc vera forent quorsum tot Apologiæ pro fide Christiana & à veteribus & à recentioribus scriptæ? illis nempe Apologiis res non agitur testimoniis Scripturæ, hoc verò ridiculum foret ad quæstionem probandam quæ-

stionis adhibere veritatem, ea enim est quæ quaeritur. Ergo vt hæc accomodemus ad rem quam nunc agimus, cum Dominus hortatur, vt fratrem primum compellemus solum, deinde adhibitis arbitris, tum fratrem deferamus ad Ecclesiam, non respexit Dominus dispositionem *formalem* ad poenitentiam, quæ est à sola spiritus luce, sed dispositionem illam quam diximus *sine qua non*.

Quartò & illud expendendum est, qua mente nobis Christus præscripserit vt si atque contumacem deferamus, nō enim quicquid iubet Dominus vna eademque ratione iubet, nam sæpe iubendo non imperat sed indulget, vt, verbi gratia, iubet Adamum vesci fructibus omnium arborum quas plantauerat in Edene, præter vnicam arborem scientiæ boni ac mali, non est imperium, sed paterna indulgentia. Itidem. Noæ omne genus ciborum præscripsit præter sanguinē, &c. & quæ ed spectant, indulgentia etiam est, & 4. Decalogi mandato iubet nos sex diebus laborare, certè non est imperium, sed indulgentia, potuit enim à Iudæis cōplures exigere dies quàm septimum, & licebat Iudæis feruari (modò id fieret non ad peccatum) etiam reliquis diebus. Itaque, vt hoc obiter moneamus, parum firmum est argumentum quod ex hoc loco colligitur aduersus institutionem dierum festorum, non est enim hoc præceptum ab imperio, sed ab indulgentia, eo sensu nempe quo deprauatores Legis præcepto *Amabū proximum tuum* subiunxerūt formula præcepti, *& odio habebū inimicum tuum*, id est (vt Pontificij patrum Phariseorum vestigia secuti interpretantur) licebit tibi sanè odisse inimicū tuum, attamen hoc tibi non præcipitur (immò consilium est Evangelicum vt ei benefacias) sed non est saltem nefas eum negligere, modò (vt hypocritæ illi loquuntur) illum ames generali charitate, i.e. modò hypocriticè ames, non enim amat proximum suum qui quantum potest in eius gratiam præstare, tantumdem non præstat. Simili lege Deut. 25. Deus permittit populo vt mutuo de pecuniam in fœnus Chananæis, non quod hoc exigat, sed indulget potius, nèpe Israelitis quos eligerat in peculiarem populum dederat Chananæos & quæ fuerant Chananæorum: itaque potuerunt sine furti crimine id iuris sibi arrogare in Chananæorum bona, quod summus rerum Dominus iis permiserat; cæterum quando beneficium hoc fuit, licebat illis vt aut non vt beneficio pro arbitrio. Neque verò hoc præscriptum illis perinde fuit ac singularia quædam mandata, quibus Deus vult Anathema esse, ideoque deleri penitus gentem illam; non enim fuit hoc simpliciter beneficium (potuerunt nempe qui erant ex illa gente in seruitutem redigi, atque adhiberi ad vilia ministeria obeunda) sed pertinebat id ad vltionem peccatorum illius gentis, cuius ministrum Deus esse voluit populum suum.

Superest igitur disquirendum: An præceptum hoc, quo Christus iubet fratrem deferri, sit huius generis vt ad indulgentiam potius quàm ad imperium pertineat. Sanè quicquid Deus præscribit quod non simpliciter beneficij, sed officij rationem habet, id est à Dei imperio. Itaque in distinguendis iis quæ mandatorum formula concipiuntur in Scriptura, id semper ob oculos habendum est, pertineant-ne res præscriptæ ad

Applicatur distinctio quæstioni.

I V. Considerandum quodnam sit hoc loco Christi præceptum. Aliud nempe est Imperij, aliud Indulgentiæ.

Quomodo dignoscitur alterum ab altero.

officium, an verò ad beneficium & privilegium simpliciter: quod si occurrat in mandato officij ratio, non est profectò indulgentia sed imperium. Immo verò aliquando occurrunt (vt ne mandati specie decipiamur) quæ per concessionem dicuntur in Scriptura, cum non probetur tamen quod conceditur, vt cum Apost. cap. 4. Epist. ad Ephes. vers. 26. *irascimini*, inquit, *sed ne peccetis*, quod videtur iracundiæ (in quam optimi quique fetè proni sunt) aliquid dare: hoc fit ea figura quam concessionem dicunt; nam laudabilem irâ Apostolus non intellexit, sequitur enim *ne sol occidat super iram vestram*. Neque item illa legenda sunt cum interrogatione, vt doctissimus interpres arbitratus est, non enim dixit Apostolus *irascimini ne etiam peccetis*, sed *irascimini, & ne peccetis*, quasi diceret, si tanta est infirmitas etiam in regenitis vt prorumpant in iram, irascantur sanè, at ne excalescant vsque adèd vt aliquid vel dicant vel faciant quod eos peccatoribus & irrogenitis faciat pares, id est, ne vtantur verbis; & multò magis abstineant factis, quæ testentur animùm immanem & ferum. Jam si ad hanc normam res exigatur, facile erit distinguere quid mandati specie indulgeatur, quid iubeatur pro imperio: nam vt diximus iubetur officium, indulgetur beneficium simpliciter: simpliciter, inquam, nullum enim exigit officium Deus à creatura quod idem reapse non sit beneficium; neq; enim Deus nobis eget, vt Dominus seruo, pater filio, vxor marito, aut denique Rex subditis suis, sed *beneficium simpliciter*, dicitur in quo nulla se ostendit ratio officij erga Deum.

Hoc Christi præceptum est partim Indulgentiæ.

Jam si hanc regulam sequamur, facile erit discernere pertineat-ne ad officium, an ad beneficium simpliciter, quod Christus hoc loco præscribit. Certè recurri potest ad Ecclesiam vel eo animo vt interuentu authoritatis Ecclesiasticæ reparetur damnū, vt vel præcipuè habeatur fratris ratio, qui corrigendus est & reuocandus ad sanam mentem. Si Christi consilium esset hoc loco rationem præscribere, qua quod amissum est iniuriâ fratris, recuperari possit, indulgentia est; nam certè neminem cogit Christus ad repetendum ius suum; Immo Apost. cap. 6. 1. ad Corinth. requirit in Corinthiis vt patienter se potius affici iniuria quam litigare. Nec est quod quispiam verba Pauli sic interpretetur, vt Paulus damnet tantum litigationem apud iudicem à Religione alienum, nam reclamant Pauli verba, *Omnino vniuersa*, id est, *defectus est in vobis quod christiana estis, litigatis aduersus vos inuisem*. Quo loco expendendum est illud *omnino*, quasi diceret Apostolus, grauiter in eo peccatur quod sunt inter vos lites, attamen quando hoc malum non potest vitari, litigetis sanè, sed apud fratres. Quod verò Apostolus dicit potius ferendam esse injuriam (nam illud *statim vniuersa aduersus vos* proculdubio sic accipiendum est vt doctissimus Interpres latinè vertit, *Quare non potius iniuriam patimini*) ex eo oritur quæstio non contemnenda, quæ hoc loco eò potius explicanda est quod pertinet ad hanc rem quam Christus agit, peccent-ne qui litigant, quoties damno aut omnino vlla injuria affecti sunt, etenim Paulus id videtur damnasce, *Cur non*, inquit, *potius fertis injuriam*? Sed non est explicatu difficilis hæc quæstio, si obseruemus primò, quo animo, tum quibus affectis iniuriis litigandū nobis sit. Sunt enim iniuriæ leues

Quæst. quatenus liceat litigare.

Soluitur.

& quæ sine villo damno vocationis (vt secundum Script. loquamur) ad quam nos Deus vocauit, tolerari queunt, huius generis injuriæ patientia vincuntur potius quam contentione. Verùm si injuria eiusmodi est, quæ, non iam dico sine damno nostro, sed sine eorum damno qui nobis proximi sunt, vt libetorum, &c. tolerari non potest, hinc profectò indulgendum est aliquid nequitia seculi, litemque intentare licet, ne malum augeatur & crescat remedio hoc neglecto, aut patientia in remedium intempestiue adhibita: vt cum quis magna prædicitur autoritate hæreseos insinulat fratrem qui munere publico fungitur in Ecclesia, atque ita insinulat vt eius criminatio præcludat viam pergenti ad metam vocationis suæ, non est ferenda hæc injuria, sed repellenda est: non potest autem facilius aut modestius repelli, quam si frater apud fratres cum fratre modestè & Christianè expostulet de injuria. Item si per fraudem quis studuerit fratrem spoliare atq; exuere iis facultatibus, quibus instructus & se, & familiam alit, sanè cedendo hac in parte injuriæ, injuria afficit suos, nullam gerit familiæ curam. Sed in primis habenda ratio est animi, nempe si non odio aut indignatione percitus, sed iusta & necessaria tuorum cura, ad quam subeundam te vocauit Dominus, incitatus, tuam & tuorum agas causam. Sed cum de re leui agatur, Apostolus vult nos potius pati injuriam. Item, potius quam rei necessariæ amissæ iactura inflammet odio, atque efferet animos nostros, vult (quomodo à nobis supra explicatum est) potius erui oculum, excindi manum, aut pedem, quam vt nostrum esse putemus quod Domini est, vt penes nos sit vindicta atque vltio; sed hæc dicuntur hyperbolicè & comparatè.

Vel frater persequitur injuriam non tam animo damnum reparandi, quam studio reducendi in viam fratrem aberrantem, quæ hoc loco mens Christi fuit proculdubio, qui non vult quidem negligi damni restitutionem, attamen non iubet pro imperio vt id præcipuè spectemus, sed in primis vult haberi rationem respicientiæ illius qui nos affecit injuria. Itaque cum hæc sit Christi mens, præceptum est ex eorum genere quæ non habent duntaxat permittendi, sed imperandi vim & authoritatem. Sed hic tamen habenda est prudentiæ Christianæ ratio quam charitas moderatur. Primò, vt ne ob quæuis delicta fratris nomen deferamus, nam, vt monuit Iacobus, *in plerisque cessitamus omnes, & nemo nascitur sine crimine, optimus ille est qui minimis vrgetur*. Certè quædam sunt dicta & facta quæ proficiuntur ab impetu quodam animi, quorum subit statim pœnitentia, etiam si fratrem non vrgeas, immò in isto genere non vrgendus est, & ista nimia sollicitudo verendum est ne fastum & superbiam hypocritarum sapiat potius quam animum verè Christianum. Sed ne hic hæreamus incerti, necesse est notari quodam charactere illa in fratrem peccata ob quæ meretur deferri, hæc autem esto nota, si frater peccet ita in te, vt peccatum aut sit scelus, aut affine sceleri, denique eiusmodi vt sit argumentum animi (nisi vita reliqua nota sit & perspecta) profani, contemptoris Dei & proximi: vt si frater videtur insidiatus vel famæ & existimationi tuæ, quod est animi nigri argumentum; aut si etiam vitæ immineat tuæ, quod est argumentum animi feri & immanis,

Licet neque, non loquimur, sed grauem ob iniuriam.

modo animus non sit vindicta cupidus.

Quatenus præceptum Christi sit Imperij præceptum. Cautiones in deferendo sicut adhibenda.

I. Non leuibus, sed grauissimis de causis.

Putat, ob scelere, aut sceleri proxima

aut

aut per fraudem studuerit te spoliare & exuere iis bonis sine quibus hæc vita non potest tolerari, quod est animi auari simul & feri: vno verbo si frater in te peccatum admisit quod Scriptura peccatum elata manu patratum vocat, quia non tam tua res, quam illius agitur salus, omnia tibi tentanda sunt quibus ad resipiscentiam adduci possit. Deinde etiam danda est opera, vt ne ea quidem peccata quæ descripsimus deferatur frater, nisi de re ipsa constet, ita vt non modò tu, sed & abij conscij sint, alioqui frustra occupabitur & distrahetur Ecclesia, quando nisi adhibitis testibus nil probari potest, & non credibile est fratrem quem priuatim conueneras, confessorum esse in publico cœtu, quod seorsum negauit. Deniq; & illud obseruandum est, quanquam Christus non agit hoc loco ex professo de peccatis aduersus Deum, quæ pertinet ad priorem tabulam Legis, neque etiam de peccatis quæ te conscio admissa sunt in alium, tam è etiam si nullus alius exstaret Scripturæ locus, ex hoc loco colligi potest κατ' ἀναλογία, ob huiusmodi peccata fratrem esse deferendum. Nempe, Christus non vult hoc loco delationem hanc aliam habere præcipuum finem quàm salutem proximi, quæ cum agatur tam in his quàm in illis peccatis, præceptum etiam hoc ad hæc peccata pertinebit, vbi enim legis ratio locum habet, ibi etiam & legem habere locum necesse est.

Verum enim verò multa hinc oriuntur quæ possunt habere animum sollicitum, nam Ecclesia in scriptura multitudinem significat. Ergo deferendus erit reus multitudini. Deinde Ecclesia non est semper visibilis, imò natura sua inuisibilis est; quatenus Ecclesia est; Ergo constituetur iudex inuisibilis, aut non semper visibilis. Deinde Ecclesia, etiam Concilia possunt errare, Ergo cum agitur de peccato, de agnitione peccati, statim erit eorum iudicio qui possunt errare, & duci humanis affectibus. Atque hæc sunt quæ arripuerunt nonnulli ad constituendum in Ecclesiam vel Democratiam, vel Monarchiam: Democratiam, inquam, quæ verè ὀλιγαρχία est, & Monarchiam quæ verè tyrannis est. Et priores quidem illi hoc præcipue nituntur, quod Ecclesie nomen putant nusquã adhiberi in scriptura nisi ad significandum promiscuam & confusaneam multitudinem, quod omnino falsum est, nã Hebraicè ἕκκλησια non semel in scriptura conuentum iudicum significat, vt Pl. 8. Et præterea cum agitur de iudicando vtum cædes admissa fuerit temerè & fortuitò, ratione scilicet causarum secundarum, iubet ἕκκλησια Ecclesiam ea de re iudicare. Itaque quod illi sumunt pro confesso falsum est, Ecclesiam esse miscellaneam turbã: satis enim constat iudicia in populo Israelitico nõ fuisse exercita per plebem, sed per certos quosdam & constitutos iudices. Nac quod afferunt ex quinto prioris ad Cor. eorum sententiam iuuat, quod Apostolos reprehedit Corinthios quòd non eiecerint illum qui ad miserat incestu: Etenim Epistolæ ad Ecclesias scriptæ scribuntur tam ad ὁμοῦς καὶ πρεσβυτέρους Ecclesie, quàm ad populum; At quæ scribuntur in Epistola accipienda sunt ita à Presbyterio & à populo, vt vnusquisque tam Presbyteriorum quàm qui sunt è populo præceptum interpretetur pro officij ratione. Quamuis verba propius inuenti, non queritur Apostolus quod Corinthij non eiecerint miserum

illum, sed quod non defleuerint illius casum, neque dederint operam vt eiceretur; nam Presbyterorum in Ecclesia (vt Magistratus in Republica) societas sæpè nostrã, non iam dico seditione, sed dolore & iusta indignatione excitatur: Unde fit vt tam in Republica quàm in Ecclesia populus neglecti ab iis qui ipsis præfunt officij pœnas merito luat, nempe per vtrumque non stetit quominus malum grassaretur & late serpe et. Sed nec eo iuuantur quod sequitur, Paulum noluisse tradi Satanæ flagitiosum illum, nisi plebe conuocata quæ Corinthi fuit, nam aperte ait, *si hoc constituisse, & absurdum foret vt Apostoli autoritas* (quæ in terris post Christum suprema fuit) à turbæ iudicio penderet. Imò Apostolus hoc voluit fieri in exemplum, nam vt supplicia in Republica sicut etiam in Ecclesia infliguntur, non clam, sed in publico, ob exemplum. Deinde eo in primis obseruandum est, quod Apostolus hoc loco meminuit spiritus sui, quod non est referendum ad Apostoli animum simpliciter, sed ad vim quam eodem loco vocat Domini nostri Iesu Christi, cuius ille minister & dispensator fuit, de qua vi & autoritate satis multa diximus cum interpretaremur locum illum *Tu es Petrus*. Denique non est credibile Dominum nostrum Iesum Christum (qui non est perturbationis & confusionis author, sed ordinis) voluisse iudicia esse penes plebem, quæ vel ob imperitiam rerum, vel ob affectuum perturbationem accipere debet non dare leges, & iudicium subire non ferre. Itaque ne in Democratias quidem apud Græcos iudicia permittenda fuerunt plebi, deligebantur tamen à plebe iudices (quod non est negandum) at id fiebat tantum in Democratias: quæ Reip. administrandæ ratio Athenis fortasse locum ad tempus potuit habere, quod esset Attica ingeniorum feracissima, alibi fortasse Democratie ratio aliena est à ciuium bono. Huc etiam & illud accedit, quod animo capi non potest, qua ratione controuerisæ inter fratres exortæ componi, & definiti possint, si res ad singulorum suffragia deferatur, non enim poterunt colligi suffragia singulorum nisi res protrahatur in immensum. Itaque sic profligata esto ista nonnullorum opinio, qui iudicia Ecclesiastica penes vniuersum populum Christianum esse volunt.

Superest igitur vt teneamus quid sit quod hoc loco Christus Ecclesiam appelleret. Et sanè non est res adeò explicata facilis vt videtur prima fronte, nam si (in qua sententia fuit etiam Interpretis doctissimus) Ecclesie nomine Synedrium intelligamus πρεσβυτέριον ἢ λαὸς (vt appellatur Lucæ 22.) cõuentus primariorum Sacerdotum & Scribarum, qui erat Synedrium magorum, queritur ratio tam nouæ & insolentis appellationis. Certè cœtus is ἕκκλησια aliquando dicitur in Scriptura, ἕκκλησια autem Ecclesia est, id est cœtus, cõtus multorum. Attamen, quoties ea vox synedrio tribuitur toties Græcè vertitur συναγωγή, nec vllus in Vet. Test. occurrit locus quo vox ἕκκλησια cum synedrio significat, non exponatur per vocem συναγωγή. Cœtus autem ille nunquam dicitur Ecclesia, sed Ecclesia est ἕκκλησια: est autem ἕκκλησια populi, multitudinis, quæ etiam συναγωγή Græcè dicitur. Ergo peculiariter συναγωγή synedrium est, quam & ea appellatio pertinet etiam ad populum. At Ecclesia cœtus populi duntaxat significat in Vet. Test. & quidem cœtus externum, non

Neque est tiam Synedrium iudicum significat.

quod συναγωγή potius nomine significatur.

2. Cautio.

Peccata etiam in Deum hic possunt intelligi.

Ecclesia hoc loco quid significet.

Nempe non promiscuam plebis turbam.

Obj.

Resp.

Quid in
vet. Test.
קָהָל
significet.

autem quatenus cœtus ille *קָהָל* habet ad Religionem; (qua in re vel imperitè, vel malitiosè Bellarminus sibi & aliis imposuit; nam dum vult probare Ecclesiæ visibilitatem totus est in citandis locis Script. Vet. Test. in quibus occurrit Ecclesiæ nomen) veluti quum dicitur *odi Ecclesiam malignantium*, quem locum tamen ille non citavit, non enim faciebat ad illius causam. At contra in Nouo Testam. *Ecclesia* cœtum significat, & quidem cum *קָהָל* ad Religionem, cuius rei (vt hoc obiter moneamus) hæc est ratio, quod Ecclesia Dei non propriè, sed metaphoricè *Ecclesia* dicitur: nam traductum est nomen à politico cœtu ad cœtum religiosum designandum. Synagogæ autem nomen nunquam adhibetur vel à Christo vel ab Apostolis, ad spirituales Dei populum designandum, nam quod 2. cap. Epist. Jac. nonnulli *Synagogam* Ecclesiam dici arbitrantur, decepti sunt, quod eo loco dicitur quidem *ἡ ἐκκλησία*, sed adjecto pronomine *ὑμῶν*, id est *in conuentum vestrum*; etenim absurdè dictum fuisset *ἡ ἐκκλησία ὑμῶν*, nam in N. Test. dicitur quidem *Ecclesia* Dei populus quem Deus in vnum colligit per Verbum & Spiritum suum; sed hoc fit non adjecto pronomine. Obscurè tamen videtur vocari *Ecclesia* etiam cœtus eorum qui conuenerunt vt audiant Dei verbum 1. cap. Ecclesiasticis, nam Salomon isthic se vocat Hebraicè *קָהָל*, hoc est *Ecclesiasten*, habet autem concionem de Religione. Cæterum neminem perturbet quod Salomon fœminino genere *Cobeleth* vocatur, non enim voluit significare animam suam loqui, in qua sententia fuit vir magnus, durum enim est vt quis sibi nomen tribuat fœminini generis, quod sit anima quæ ei suggerit quæ dicenda sunt, sed non est nouum in lingua Hebræa vt nomina fœminina viris tribuantur, præsertim si res id possit, itaque Esdr. 2. est qui *Sophereth* dicitur, h. e. verbum verbo *descriptrix* eadem planè forma qua *Kobeleth* dicitur. Sed nec hic locus euincit Ecclesiam in Veteri Test. sumi vt in Nouo, non enim significat in Nouo cœtum hominum in eundem locum, sed in sensu diuiso, homines qui vt possit res & tempus conueniunt aliquando, aliquando non conueniunt. Denique nomen hoc Ecclesiæ in Nouo Testamento non notat *קָהָל* ad coitionem, sed vnitatem significat: sic cum populus in Vet. Testam. conuocatur Religionis causa *קָהָל* dicitur, sed tamen Ecclesia Dei in Veteri Test. non dicitur *קָהָל*, nomen hoc proprium est Noui Test. cuius ratio à nobis explicata est cum interpretaremur celebrem illum locum *Tu es Petrus*.

Vera Dei
Ecclesia
nunquam
dicitur Synagoga.

Cur Salomon
non vocet se
קָהָל.

Ecclesiæ
nomine
Synedriū
Iudaicum
Christus
non intellexit.

Hæc cum ita se habeant, quæ potest reddi ratio cur synedrium Iudæorum Dominus Ecclesiam vocauerit? certè alibi in Nouo Testamento *Synedrium* dicitur *συνεδριον τῶν ἀποστόλων*, cur hoc solo loco *Ecclesia* dicatur non videtur dici posse causa idonea. Fortasse dixerit hic aliquis Christum non esse loquutum Græcè sed Syriacè. At Euangelista tamen non scripsit Syriacè, sed Græcè, cui ergo hoc loco Ecclesiam dixit, quod alibi alio nomine Græco significatur? Deinde negari non potest quin Synedrium fuerit Magistratus politicus: Esto enim licuerit prouocare à Synedrio, at tamen Synedrium Christi temporibus precario quidem, sed tamen auctoritatem retinebat quandam etiam in Iudicio pœnali: precario, inquam, nam dubium non est quin potuerit inter-

cedere Magistratus Romanus. Respondet hic quidam vir doctus, agi hic de Magistratu politico Christianique esse hanc mentem, vt Magistratus politicus qui rectè sentit de fide primùm adatur, tum si nihil sic promouetur, vt liceat fratri experiri iure apud Magistratum alienum à Religione. Quæ sententia etsi habeat speciem veri, attamen aliena est à Christi mente, qui hic conscientiæ legem præscribit, & vult nos esse sollicitos, non tam de accepti damni restitutione quam de emendatione fratris; neque enim dat hoc loco Christus præcepta æconomica, sed quæ spectant ad conscientiam: hoc vero pacto Christi præceptum non respiciet mansuetudinem & patientiam Christianam. Fingamus enim summam habuisse *ἀπονομῶν* Synedrium, profectò causa apud Synedrium agi non potuisset, nisi frater etiam poena corporis muldaretur, hoc verò non est componere dissidia inter fratres, sed inflammare & vehementius accendere odia fratrum. Itaque nihil responderet, dum responderet hoc non fuisse tum metuendum. Primò, quia facit hoc contra eius scopum, vult enim abolere omnem auctoritatem Ecclesiasticam, stare solam Magistratus auctoritatem, si Christianus est. Certè si frater noxius deferatur, causaque agatur apud Magistratum Christianum, non poterit res abire sepe numero sine graui poena. Deinde etiam & sic vrgeri potest, quid si frater non sit refractarius, quid si suceat iudicium? erit profectò illi fortasse perendum. Nam quod res est fateretur, nisi prouocatio intercessisset futuram erat vt iudicium frater subiret, quod non videtur valdè humanum, vt frater ed cogatur, ut vel non habendus sit pro fratre, vel vt sit cædendus puta flagris; dura enim electio est & difficilis. Quod si hoc dicat (quod videtur innuere) Synedrium solitum vti clementia & moderatione, cum Magistratus Christianus neque vti solet, neque vti debet vti clementia & moderatione illa quæ poenæ nullum reliquit locum; neque enim Magistratus est poenitentiam rei, sed culpam spectare, Dei enim hoc est peculiare, qui tamen (pro vt sapientissimus fuit) inuenit rationem expiandæ in Christo culpæ. Atque hac ratione non pertinuit hoc præceptum ad eos qui viuunt sub Christiano Magistratu. Cum ergo Christus ita sit hoc loco loquutus, vt verbum quo vti solet autem in Nouo Testamento tribui Synedrio Ecclesiæ nomen, explicandum nobis erit quid Ecclesiæ tandem nomine Christus significarit.

Igitur *Ecclesia* nomine videtur Christus significasse Collegium Presbyterorum, qui Ecclesiæ Christianæ erant præfuturi, cuius Presbyterij mentio fit 1. Tim. 4. quo loco Apostolus Timotheum hortatur vt *ne negligat domum sibi indultam per Prophetiam, cum impositione manuum Presbyterij*. Nam quod vir doctus *Presbyterium* eo loco vult significare officium & dignitatè Presbyteri, neque videtur loquutioni conuenire, neque significationi vocis *Presbyterij*, nec Apostoli scopo. Nam primò loquutio est admodum dura ut *impositio manuum Presbyterij* significet dignitatem Presbyteri, nam oratio explicata sic se habebit, *impositio manuum dignitatis Presbyteri*. Deinde sæpius fit mentio in Nouo Test. *τῶν ἀποστόλων*, at nunquam significat *τῶν ἀποστόλων* iis in locis officium,

Responsum
fratri
interpretatio
huius
loci.

Ecclesia
hic
Presbyterium
Christiana.

Presbyterium
non
est
dignitas
Presbyteri,
sed
Collegium
Presbyterorum.

officium, sed Collegium, vt Luc. 2. & Act. 22. & lingua Græca *πρεσβυτεριον* dignitatem Presbyteri significat potius quam *πρεσβυτεριον*. Attamen raro *πρεσβυτεριον* significat item dignitatem Presbyteri, sed vbi *πρεσβυτεριον* legi possit. Quicquid sit, non redolet simplicitatem phraeos Apostolicæ *Presbyterium* vsurpatum pro officio Presbyteri. Denique Timothei authoritas maior fuit quam vt *πρεσβυτεριον* aut *πρεσβυτεριον* eius officium dici possit. Nam cap. 5. hortatur Timotheum Apostolus, vt ne accusationem aduersus Presbyterum admittat, nisi probetur trium, aut ad minimum duorum testimonio. Jam verd Presbyter in Presbyterum nullam obtinet authoritatem, par enim in parem non habet imperium. Quid igitur fuit ista impositio manuum Presbyteri? Non potuerunt Apostoli Timoth. constituere eo loco quo fuit in Ecclesia? Omnino, sed Apostoli constituto ordine Ecclesiæ non faciebant quantum illis licebat, sed vt legati ad ordinandam prouinciam iussu Regis constituunt pro arbitrio Iudices, prouincia verd ordinata cõmittunt administrationem prouinciæ Iudicibus & Legibus secundum ordinem quem instituerunt, ita planè se gesserunt in executione muneris à Deo sibi demandati Apostoli, non semper vsi sunt extraordinaria potestate, sed rebus iam constitutis ordinariè in Ecclesia rem geri volebant. Itaque nullus est dubitandi locus quin Timotheus à Seniorum collegio electus fuerit qui toti Collegio præflet, & quidem non sine authoritate aliqua, sed quæ modum tamen & limites suos haberet. Qui autem fuerint hi limites radicare facile est, si habeamus ob oculos quod fieri solet in omnibus ferè collegiis, nempe vnus aliquis est qui etsi omnia non possit, aliquid tamen potest, nempe (quando res poscit) collegium conuocare, de re graui ad collegium referre, etiam collegas suos seorsum si minus rectè faciunt officium, oburgare & monere, & nisi agatur res maxima, castigare.

Sed quominus Ecclesia presbyterium significet Ecclesiæ Christianæ, duo in primis obstare videntur. Ecclesia multitudinem Christianorum significat in Nouo Test. Presbyterium autem est collegium *πρὸς πρεσβυτεριον*, cuius collegij erat *πρεσβυτεριον* vnus, non potest enim stare sine præside vnum collegium. Deinde verba Christi, *sic tibi velut Ethnicus & Publicanus* non possunt referri ad tempora Noui Test. sed pertinent propriè ad Ecclesiam Judaicam. Verum prius illud facile est diluere, nam Ecclesia perinde multitudinem significat in Nouo Test. vt *Sancti* dicuntur quilibet Sancti, at verd 6. cap. ad Corinth. Apostolus Corinthios grauius reprehendit quod non detulerint cognitionem litium suarum Sanctis, non intelligit autem promiscuam multitudinem (vt supra à nobis probatum) sed eos qui in Ecclesia constituti erant vt vacarent gubernationi Ecclesiæ: quemadmodum igitur Apostolus *Santos* dicit quosdam & præcipuos ex sanctis, sic Christus *Ecclesiam* dixit quosdam & præcipuos ex Ecclesia. At, inquit aliquis, Principes Christiani non sunt in Ecclesia præcipui? Resp. Verum id esse in sensu diuiso, hoc est, sunt præcipui, & sunt in Ecclesia, at tamen non est verum in sensu coniuncto, eos esse præcipuos (vt ita loquar) Ecclesiasticos, non enim obtinent Principes directè authoritatem Ecclesiasticam, sed indirectè. Non quod velimus

vlla in causâ vllum eximi Jurisdictione Principis, sed quia eius Jurisdictio non nisi per media Ecclesiastica pertinet ad conscientiam; nempe Princeps non prædicat Euangelium, non ligat & soluit peccatores, at de officio Principis est dare operam vt sint qui prædicent Euangelium, vt sint qui ligent & soluant peccatores. Vno verbo perinde Principis est curare salutem animarum ac eiusdem est saluti corporum prospicere, non est autem Principis prouidere ne morbi grassentur directè, esset enim medicus, at indirectè tamen Princeps id studere debet. itaque Magistratum collegium nullo modo Ecclesia dici potest, imò quatenus Magistratus est de Ecclesia, subicitur hac in parte Collegio Ecclesiastico. Neque tamen ista inter se pugnant, idem vt imperet Collegio Ecclesiastico, & pareat idem, imperat enim quemadmodum medico imperat Rex, paret vt paret medico, nam si medicum facientem officium morte mulctet, non faciet quod decet sapientem Principem, sed quod faciunt furiosi & insani; si veneficum afficiat extremo supplicio, faciet quod ius est & fas, & quod non facere nefas esset. Sic impij Reges & insani Prophetas iusserunt interfici, pius Rex & idem sapientissimus Dauid Nathanem exosculatus est. Cæterum accipiatur cautè parendi verbum, Rex enim cum Senatu Ecclesiastico paret, non paret illi obedientia ciuili quæ Collegium respiciat, sed obedientia religiosa quæ Deum respicit. Sic, qui Lictori missus à Senatu parebat, non parebat Lictori, sed Senatu. Verum de hac re Deo iuuante infra disputabimus copiosius, interim videte quæ annotauimus ad illum locum, *Tu es Petrus*.

Alterum verd illud quantumuis speciosum sit, tamen (pace omnium dictum sit) futile est. Nam solet Christus vt i loquutionibus ductis à consuetudine sui temporis, ad eas res significandas quæ contingere debuerunt post eius ascensionem in cœlum, quarum locutionum compiura exempla à nobis supra annotata sunt. Itaque non necesse est vt quoties vtitur Christus locutione significante rem quæ tum habebat cum versaretur in terris, toties putemus Christum nihil aliud voluisse. Deinde Paulus temporibus Noui Testam. locutionibus vsus est ductis à consuetudine Ecclesiæ Judaicæ, 1. ad Corinth. 16. *Si quis non amat Dominum Iesum, sit Anathema Maranatha*, quid verd sit *Anathema*, quid *Maranatha*, utque harum vocum significatio ad Ecclesiam Judaicam propriè pertineat, si permiserit Dominus, infra explicabimus. Ad hæc omnia & illud accedit, quod Ecclesiæ illa rectè dicuntur dici, quæ dicuntur iis qui Ecclesiæ præsunt cum authoritate, nam quemadmodum corpus dicitur videre, cum soli videant oculi, sic Ecclesia audire id dicitur quod ij audierunt soli qui sunt veluti Ecclesiæ oculi: non quod Antistites sint multitudinis hac in parte vicarij, neque enim oculi vicarij sunt pedum aut manuum, sed quemadmodum corpus totum quoddam est, cuius membra singula suas habent functiones, ita planè Ecclesia est veluti corpus quod constat ex plurium membrorum compage, quibus singulis sua singularia munia tribuuntur. Itaque vt qui aliquid objecit oculo conspiciendum, corpori dicitur id objecisse, cum tamen non sit singularum corporis partium videre, ita qui Collegio Presbyterorum aliquid

Quomodo principes obtruncant authoritatem in Ecclesia.

Quomodo Magistratus idem subicit & imperet Presbyterio.

Resp. ad secundum.

1.

2.

3.

Quo modo quæ dicuntur Presbyterio, dicitur Ecclesiæ censenda sint.

Obijciuntur duo ab Erasto.

1.

2.

Resp.

Ad primū.

Instant.

Quo pacto
Timotheo
manus im-
positæ di-
cuntur à
Paulo si-
mul &
Presbyte-
rio.

detulit, aut verò Præsidi illius Collegij, Ecclesiæ rem detulisse videtur, cuius id Collegium pars est. Dispari tamen ratione Timotheus idem dicitur per impositionem manuum Presbyterij vocatus, cap. 4. 1. ad Timoth. & vocatus à Paulo per impositionem manuum, 2. Tim. 1. nam impositio manuum Presbyterij fuit, quia electio fuit à Presbyterio, Pauli fuit, quia ordinatio fuit à Paulo, qui hac in parte (ob eam causam quam supra retulimus) non est vsus extraordinaria, sed ordinaria potestate. Nam qui manus imponit facta iam electione, etsi munere quodam fungitur singulari, attamen id eiusmodi est vt pendeat ab Electorum (vt ita loquat) suffragiis, non enim licet manus imponere ei qui non electus sit; itaque discrimen est inter electionem & impositionem manuum: at cum Collegium Presbyterorum iudicat, non pendet id iudicium à plebe. Porro (vt obiter moneamus) non debet id mirum videri quod Apostolus Timotheo electo ab ordine Presbyterorum, manus imposuerit, cum ipse solus (si vti voluisset summo iure) id potuisset, cum esset Apostolus (Apostolatus autem summam fuisse auctoritatem secundam Christum in terris, à nobis demonstratum est in locum illum, *Tues Petrus*) nam cap. 6. Act. Apostoli Diaconis electis ab omnibus Discipulis manus imposuerunt. Deinde etiam, cum totum Presbyterum nemini possit imponere manus, receptum est vt qui eiusdem est ordinis cuius esse debet is qui electus est, electo manus imponat; cum autem Timotheus Presbyteris esset superior, qui manus illi imponere debuit ex eodem Presbyterio esse non potuit; itaque superioris ordinis quam sit ordo Presbyterorum aliquem aduocari necesse fuit. Nam etto, par parem possit sanè constituere, at superiorem qui inferior est non poterit; nihil igitur decentius fieri potuit quam vt Apostolus à Presbyterio electum impositione manuum ordinaret. Certè hodieque in Ecclesiis nostris ordinatio non fit à pastore quatenus pastor est, sed quatenus ad tempus singularem auctoritatem obtinet.

Alia Fra-
ctio ob-
iectio.

Ad quam
Resp.

1.

2.

3.

4.

5.

Mutatio
numeri
valde hic
notanda.

Neque verò quod vir doctus objicit, Christum hic non instituisse regimen Ecclesiæ N. T. cum nondum ascendisset in cælum, neque verò à mortuis resurrexisset nos debet commouere. Nam primò, Christus hæc verba fecit tum cum iam esset se oblaturus in sacrificium pro peccatis nostris; deinde cap. 16. meminit ædificationis Ecclesiæ suæ. Item, quærent Discipuli initio cap. quis sit maximus futurus in regno cælorum, itaque ad regnum cælorum præcipuè ista referenda sunt omnia; esse autem Ecclesiam Noui Testam. regnum cælorum satis euidenter à nobis alibi demonstratum est. Et verò sequitur continuò, *quorum peccata ligaueritis in terra*, quod pertinet ad N. Test. nam eadem verba repetuntur Discipulis post resurrectionem; tum & sequitur paulò post, *ubicumque vestrum duo aut tres congregati fuerint in nomine meo*, nulla ratione, nullo consilio, nisi omnia ista referantur ad Ecclesiam Noui Testam. nam Christo agente in terris non fiebant coitiones Discipulorum. Notetur autem hic aduersus cavillationes, personæ & numeri mutatio. Nam cum agitur de delicto à fratre commissò, cum agitur de aduenda Ecclesia, quia ista ad Apostolos pertinent non qua Apostoli, sed qua Christiani sunt, dicuntur in numero singulari, quæ figura

Grammaticæ est etiam vsitata in reliquis linguis: nam quæ ad omnes pertinent sic proponi solent, vt si quis Latinè diceret, *quam profiteris artem eandem exerceas*, omnes proculdubio compellat, idem enim dicit ac si diceret, *quam quisque profiteretur artem eam exerceat*. At si quis ita loquatur, *quam profiteremini artem eam exerceere*, non est quidem in speciem mutata persona, sed reapse tam numerus quam persona mutata est. Vt illud interim taceamus, quod non est verisimile Christum voluisse Apostolos & Discipulos suos (dam agitur de persequenda iniuria) ad Synedrium infensissimum Christo & Discipulis ablegare voluisse, id enim fuisset (quod Paulus seuerè vetat) suadere vt potius ludicibus infidelibus quam sanctis arbitris vtamur.

Ergo quid illis respondebimus qui hinc euincunt Ecclesiam fore perpetuo visibilem in terris, tum etiam qui ex hoc loco concludunt non posse Ecclesiam errare? Primum negabimus ex eo sequi quod Christus non ablegat ad Ecclesiam fore vt Ecclesia semper visibilis sit. Alia enim ratio est præceptorum quæ loquutionibus affirmatiuis concipiuntur, alia præceptorum quæ formulis negatiuis proponuntur: nam horum hæc est ratio vt sint perpetua, illorum non item (de virtute, inquam, sermonis, vt loquuntur Scholastici, nam fieri potest vt quædam præcepta affirmatiua formula concipiuntur, quæ eadem perpetua sunt, sed rem ita se habere colligitur non ex vi formulæ, sed ex materiæ vi) Vt, verbi gratia, iubemur erogare eleemosynam, non est hoc præceptum perpetuum, neque enim vel omni loco, vel omni tempore, vel omnibus, vel ab omnibus erogari potest eleemosyna. Imò verò hoc hoc loco si frater in nos peccarit iubemur adire fratrem seorsum, non potest hoc semper & ab omnibus fieri; nam fortasse notissimum erit nos esse offensos à fratre; non erit notissimum quis offenderit, & vt esset notissimum quis fratrum te offenderit, aberit fortasse. Itaque non ex eo quod iubet Christus adiri Ecclesiam, sequitur continuo posse semper adiri Ecclesiam, sed quemadmodum cum agitur de conueniendo priuatum fratre supponitur facultas, sic cum Christus iubet adiri Collegium Presbyterorum. Certè si apud Toupinambaultios frater offenderit fratrem, non poterit adiri Ecclesia, nisi constituta sit inter Babaros illos Ecclesia. Tam facillè diluitur quod ex hoc loco volunt Ecclesiam non posse errare in Controuersis definiendis: Etenim, inquirunt, si standum est Ecclesiæ iudicio, necesse est Ecclesiæ iudicium idem Dei sit iudicium: At prius illud verum est, ergo & posterius. Nam si quis respondeat agi hic de controuersis inter priuatos, non infringet vim argumenti, immò videtur potius addidisse pondus huic rationi: nam credibile-ne est Deum voluisse Ecclesiam iudicare de peccatis quæ committuntur in proximum, fuisse securum de iis peccatis quæ committuntur aduersus priorem tabulam Legis? non est, inquirunt, credibile. Itaque concludunt hoc loco Deum definiendi controuersias (cuiuscunque tandem generis sint) potestatem Ecclesiæ tribuisse. Deinde & sic possunt auctoritatem Ecclesiæ ex hoc loco confirmare, quod agatur hic causa conscientie, nam vult Dominus nos stare iudicio Ecclesiæ cum de peccato agitur, nunquam autem agitur de peccato nisi quando

Non sequitur ex hoc loco Ecclesiam esse perpetuo visibilem.

aut verò eam non posse errare.

quando agitur de conſcientia. Itaque parum intereſt vtrum quis dicat hoc loco agi de peccatis aduerſus proximum, aut de peccatis aduerſus Deum, ſemper enim agatur de peccato. Sic explicata eſt omnis vis rationis Pontificiorum.

At quicquid hac parte dixerint, nihil promoverint, non modo eo quod cum agitur de Eccleſiæ conſtantia in retinenda & confirmanda veritate, non diſputatur de ſingulis Eccleſiis, quas in conſeſſo eſt poſſe errare (nam & ij quibuſcum nobis controuerſia eſt tribuunt tantum Conciliis Oecumenicis hoc infallibilitatis priuilegium) at hic non agitur de Conciliis Oecumenicis, non enim quando frater fratrem offendit, cogenda ſunt Concilia Oecumenica. Itaque aut nihil effecerunt, aut tantum effecerunt vt ſingularum Eccleſiarum Presbyteriis tribuenda ſit poteſtas definiendi controuerſias, vt nihil opus ſit Conciliis Oecumenicis, neque verò Papæ authoritate ad definiendas controuerſias, nam fruſtra ſit per plura quod æquè commodè per pauciora perſici poteſt. At hoc non eſt argumentum ſolueri, ſed tamen eſt oſtendere quod nihil faciat ad illam cauſam quam agit is qui vtitur argumento. Itaque nobis non erit reſiſtiam cum Pontificiis, ſed cum aliquo fanatico, qui voluerit ſingulos cœtus Eccleſiaſticos non poſſe errare in doctrina, quale fortatte nunquam exiſtit, nec exiſtabit etiam; vt vel hinc colligamus quam ſit in hac parte Pontificij pertinaces, & iidem parum perſpicaces qui ea afferunt, quæ non decet afferri niſi à fanaticis & ſtupidis hominibus, quibus (ſi fieri poſſet vt illis ſatiſfieret) ſic ſatiſfacimus. Deus Eccleſiæ ſuæ commiſit poteſtatem omnes omnis generis controuerſias definiendi, neque id fecit tantum in gratiam Eccleſiæ vniuerſalis, ſed & in gratiam ſingularum Eccleſiarum, hoc non eſt negandum: ſed hæc poteſtas non eſt poteſtas Domini, ſed qualis eſt poteſtas Iudicis qui vulgò ſubalterne dicitur, cuius ſententia ſtat ſi Legenitur, non ſtat ſi lata eſt contra Legem. Hæc verò Chriſti mens eſt, et enim non dixit Chriſtus, *ſi frater tuus videtur in te peccaſſe*, ſed, *ſi frater tuus in te peccauit*: ſupponit igitur Chriſtus peccatum eſſe admiſſum & vera, non opinione. Itaque quemadmodum temerè prouocatur à Iudice ſubalterno, neque temerè modò ſed damnòſè etiam (etenim afficitur mulcta à ſuperiori Iudice (etenim iuſtam inferioris Iudicis ſententiam contempſit) ita planè qui ab Eccleſiæ Iudicio iuſto prouocatur, multo magis qui id Iudicium contempſit, reddidit ſe obnoxium Dei Iudicio. At ſi frater non peccauit in fratrem, Eccleſia autem iudicauit peccaſſe, non pertinet ea ſpecies (caſum vulgò vocamus) ad hanc Chriſti Legem.

Eadem reſponſione occurritur argumento quod ſecundo loco in ſubſidium iſtius afferunt; Non enim ex eo quod Chriſtus Eccleſiam vult adiri, quod vult noſ ſtare Iudicio Eccleſiæ, ſequitur Eccleſiam non poſſe errare. Nam & Chriſtus Phariſæos iuſſit adiri, & ea fieri quæ præſcriberent Phariſæi, cum idem Chriſtus iubeat vt caueamus nobis à Phariſæorum fermento, quod Euangelista interpretatur doctrinam Phariſæorum. Sic Iudex ſuperior inferiori adiri iubet, neque ordinis ſeruandi cauſa patitur rem ad ſe ſtatim deferri, attamen non prohibet idem Iudex ſuperior, ne ſibi inferior Iudex erret

prouocetur ad ſe, nouit enim inferiorem Iudicem ſibi eſſe inferiorem. Ergo poteſt ex hoc loco colligi quis ſit ſeruandus ordo in Eccleſia in definiendis controuerſiis, non poteſt hinc colligi ſiſmitas & veritas definitionis. Nam vt illud repetamus, ſupponitur in hoc præcepto reuera peccatum eſſe, non ſupponitur quæri, An ſit peccatum. Itaque quod ſequitur, quodque quinto loco obſeruandum eſt, *Niſi auduerit Eccleſiam, ſit tibi tanquam Publicanus & Ethnicus*, ſic accipiendum eſt, vt ſupponamus ſemper & reſpſe peccatum eſſe, & noluiſſe fratrem obedire monenti Eccleſiæ & ſtudenti reuocare in viam. At ſi res fuit controuerſa & dubia, non ſpectat eo præceptum Chriſti, vt quis in re controuerſa cæca obedientia ſtet hominum Iudicio: verbi gratia, iubentur filij parere parentibus in omnibus, & quicumque non parerit patri monenti habetur in Scriptura pro execrabili, quid ita? quia nempe ſupponit Scriptura patrem monere ſapienter & piè, quod ſi pater ſecus faciat, non tenetur conſcientia filij vlla lege obſtricta, præter eam quæ ſit Dei. Itaque videre eſt in Scripturis exempla piorum qui non contempſerunt ordinem inſtitutum à Deo, attamen ſi ſecus ab hominibus in dignitate conſtitutis, ſeu in Rep. ſeu etiam in Eccleſia, ſuit conſtitutum quàm præſcripſit Deus, prouocauerunt à ſententia lata. Vnus autem pro omnibus ſit Paulus, qui cum Judæus eſſet agnouit Synedrj Principem pro Principe populi ſui, & cum animi impetu excauiſſet excuſat hinc, quod æſtus & perturbatio (quam dum excuſamus, *iuſtam* vocamus *dolorem*) ita eius præpediſſet mentem vt non agnouerit (loquamur ita) in inſtanti authoritatem Principis Synedrj: & prouocauit idem Paulus ad Cæſarem, quia etſi malus, attamen Magiſtratus fuit, & damnatus à Cæſare haud dubiè prouocauit ad Deum.

Sed quid ſit *ſit tibi tanquam Ethnicum & Publicanus* nondum liquet. Sunt qui dicant Chriſtum nihil aliud velle quàm licere experiri iure apud Magiſtratum profanum & alienum à religione, quoties frater contempſit Magiſtratum Chriſtianum quem illi nomine Eccleſiæ à Chriſto deſignari volunt: quæ ſententia planè abſurda eſt, liquidem accommodetur ad Chriſti verba. Argumentum autem quo præcipuè nituntur vt probent ſententiam ſuam, hoc eſt quod Publicanus idem vir bonus eſſe poſſit, idque videntur ſe probaſſe: rationibus petitis partim à re ipſa, partim etiam à teſtimonio Sacræ Scripturæ: & re ipſa quidem huiusmodi eſt, vt ſit non modò legitimum, ſed ſanctum etiam fungi munere Publicani, omnis enim ordo eſt à Deo, non poteſt autem ſtare Republica ſine Publicanis, itaque Publicanorum munus ſanctum eſt. Quem ergo Chriſtus iubet haberi eodem loco quo ſunt Publicani, eum continuò non iubet haberi pro homine profano & alieno ab Eccleſia. Deinde Johannes Baptiſta non modò admittit Publicanos ad Baptiſmum, verum etiam quærentibus quid eſſet in poſterum agendum, reſpondit ita vt illis non præſcriperit vt abdicarent ſe illo munere, ſed tantum vetarit ne munere ſibi impoſito abuterentur ad auaritiam & crudelitatem quam auaritia parit ſæpenumerò, quæ etiam gignit auaritiam. Etiam Zachæus non cogitur à Chriſto ſe Publicani munere abdicare, tantum admittitur ad pœnitentiam, cum in obſcuro munere multa geſiſſet

quod oſtenditur
Primò per incommodum.

Secundo Reſp. dicitur ad argumētum.

1.

2.

Simili iuſtitur.

Exemplo confirmatur.

V. Confiderandum quid ſit ſit tibi tanquam Ethnicum & Publicanus, Erant de hac phraſi ſententia. Argumenta quibus nititur eius ſententia.

1.

2.

3.

4
 auatè. Publicanus igitur idem vir bonus esse potest. Huc etiam accedit illud, quod Christus Ethnicum cum Publicano hoc loco coniunxit, quod non fecisset nisi Publicano & Ethnicò aliquid esset commune. Atqui vnum potest esse Ethnicò & Publicano commune, illud nempe quod litigandum erat aduersus vtrumque apud præsidem Romanum: erat enim Publicanorum nomen vsque ad eò exosum Iudæis, vt proculdubid causa essent casuri si res acta fuisset apud Iudæos. At haberi pro profano id non fuit commune Publicano & Ethnicò, quando (sicuti supra demonstratum est) Publicanus idem vir bonus & sanctus esse potuit: Ethnicus iudicio rationis humanæ potuit quidem esse vir bonus, non potuit haberi tamen pro sancto.

Ref.

Sed hæc quantumuis speciosa sint, attamen reapse sunt leuissima, nituntur enim hac hypothesi quæ falsissima est, Christum non vti iis loquendi formulis quæ populo erant in ore, sed vbique sequutum esse dicendi genus accuratum & exactum ad normam Philosophorum & Oratorum, qui vtuntur in dicendo arte quadam accommodata vel rebus vel personis. Huius hypotheseos falsitatem nos supra demonstrauius, cum explicaremus illum locum, *Si manus aut pedus te offenderit, excinde eum, &c.* Sed ne videamur (quod faciunt hæretici) tergiuersari, hoc à nobis hoc loco adijciendum est, etiam Apostolum Paulum sic loqui vt habeat rationem vulgi, vt verbi gratia 2. cap. Epist. ad Gal. Nos, inquit, *natura Iudæi, qui non sumus è Gentibus peccatores*, dum sic loquitur noluit significare fideles è Gentibus potius esse peccatores quàm sunt Iudæi fideles, sed ita loquutus est secutus sententiam Aduersariorum de fidelibus qui erant è Gentibus. Sed & Dominus noster Iesus Christus peccatores & alienos ab Ecclesia solet *Publicanorum* nomine appellare, tum etiam *Ethnicorum* nomine designat eos qui nullum habent consortium cum Ecclesia Dei; vt cap. 5. Euangelij secundum Matth. cum hortatur suos ad patientiam & benignitatem erga hostes suos, quam non modò testentur tolerantia quadam, sed etiam benefactis, *Alioqui enim, inquit, si eos tantum amatis qui vobis benefaciunt, quid præstueritis quod non præstent Publicani?* Itaque Christus sequutus vulgatam loquendi consuetudinem eos dixit *Publicanos* quorum (vt loquitur Scriptura) portio est in hoc mundo, vt idem Dominus cap. 6. eiusdem Euangelij, dum damnat supersticiosam preclarum repetitionem, eam damnat eo nomine quod sit Ethnicis valde familiaris. Itaque sic colligimus, Christus impios aliquando designat nomine *Publicanorum & Ethnicorum*, Ergo falsum est quod asseruit vir doctissimus, *Publicanum à Christo non potuisse dici virum profanum.* Est scilicet quidam loquendi modus, seu figura quam Iudæi vocant גארי רב, Rhetores autem & Grammatici Græci λέγοντες ἁστυνοίαι: est autem ista figura tum familiaris, cum agitur de re aliqua quam studemus reddere exosam, vt verbi gratia Beatus Paulus cap. 2. Epist. ad Ephes. hortatur Ephesios velint meminisse qui fuerint olim, nempe *Gentes*: dictum est ἡστυνοίαι, & secundum גארי רב, per contemptum pristinæ conditionis. Idem tamen cap. 3. vers. 1. eiusdem Epistolæ, *Ego Paulus vincit Iesu Christi pro vobis Gentibus.* Quum, inquam, sic loquitur, aliquando eratis gentes, Et, ego sum vincit pro vobis Gentibus, vide-

quos Christus intelligat Publicanorum & Ethnicorum nomine.

ratio huius phrascos.

tur loquutus pugnancia, sed facilis est ratio conciliationis, nam cum dicit Ephesios fuisse *Gentes*, est גארי רב, cum ait Ephesios esse *Gentes* proprie loquitur. Idem genus loquendi adhibuit Paraph. Chald. cum alienum à Dei populo, quicumque tandem sit & cuiuscunque Gentis, vocat גארי רב id est, *Syrum*, quomodo interpretatur quod scriptum est Leuitici 25. vers. 47. Et *Syrius* Interpretes in Nouo Test. quod dicitur cap. 16. Actorum statim initio, Timotheum fuisse filium *Græci Patriis*, exponit *Patriis Aramaii seu Syrii*. Quid ita? Quia nempe securus est גארי רב, non enim eo loco notatur tam natio patris Timothei quàm religio; cum autem Syri etiam antiquitus essent nobilissimi Idololatæ, hinc factum est vt quicumque à Deo vero esset alienus, *Syrius* hac loquendi formula vocaretur. Sic apud authores Ecclesiasticos, *imiles* dicuntur non qui natione Græci sunt, sed qui non sunt Christiani, eadem figura quam nos in sermone vernaculo *Turcas & Arabas* solemus vocare, non eos qui sunt Turcæ & Arabes natione (è qua gente multi sunt viri humani) sed auaros & crudeles designamus. Hoc, quia studio causæ abreptus non animaduertit vir doctus, effecit vt futilem ratiunculam habuerit pro luculentissimo argumento: res enim per se obuia est; Christo nempe & Euangelistis penè solenne est quoties *peccatorum* faciunt mentionem, toties meminisse *Publicanorum*. Itaque Dominus Iesus cap. 20. huius Euangelij, scorta seu meretrices Publicanis adiungit, & initio cap. 15. secundum Lucam, Publicani & peccatores coniunguntur. Neque hæc figura Nouo Testam. peculiaris est, sed etiam in Veteri vsitata, nam Deus Ezech. cap. 16. Israelitis exprobat quod eorum habitatio esset *Cananaeorum habitatio*, & quod nati essent *patre Amorrhæo & matre Chittæa*, nec tamen habitatio Israelitarum erat tum terra Canaan, nec nati erant patre Amorrhæo aut matre Chittæa, sed dictum id est secundum formulam illam loquendi quam גארי רב Rabbini vocant: nam *Canaanæi, Amorrhæi, Chittæi* Gentes erant exosæ: itaque Deus dum vult exagitare Iudæos, *Cananaeos, Amorrhæos* eos vocat. Consimili figura Iudæi 8. Ioh. Christum vocant *Samaritanum*, & *daemonum habere* dicebant, non quod putarent Christum esse Samaritanum, aut arreptitium, sed quod ea nomina apud Iudæos significabant rem abiectissimam, & maximè inuisam. Etiam Arabes dissentientem à se in negotio Religionis vocant *Magum* id est, *Magum*: & quodam Idiomatice linguæ Gallicæ iidem *hæretici & sorilegi* vocantur. Itaque vt redeamus eò vnde digressi sumus, verba Christi non efficiunt vt statuendum nobis sit, Christum velle, non quidem vt qui Ecclesiæ dicto non sit audiens habeatur pro profano, sed tantum vt conueniatur apud Magistratum.

illustratus à iis similibus.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

Sequitur vt ostendamus hoc Interpretamentum alienum esse à Christi mente, idque duplici ratione, quarum prior pender à phrasi qua Christus vsus est, *Sit*, inquit Christus, quæ phrasis imperantis est, vt constabit intuenti loca omnia in quibus hæc phrasis reperitur in Nouo Testam. Sic cap. 5. secundum Matth. *Sit sermo vester Ita & Non.* Et cap. 20. *Si quis velit esse Magister inter vos, sit seruus vester.* Et 1. ad Corinth. cap. 10. vers. 22. *Si quis non amat Dominum Iesum, sit Anathema.* Et cap. 1. ad Gal. *Si quis Euangelizauerit*

Erasti interpretamentum est à Christi mente alienum.

vobis

vobis aliter quam Euangelizauimus vobis, sit Anathema. Et Iacob. 1. Omnis homo tardus sit ad loquendum, &c. Et 3. cap. 1. Petr. *Quarum ornatus* (loquens de mulieribus Christianorum) *fit non in nodis capillorum, sed in homine interiori.* Semel *Est* concedentis est 2. Cor. cap. 12. vers. 16. sed tam imperfonale est, vt loquuntur Grammatici. At non est credibile Christum voluisse imperare vt qui minus fuit obsequens Ecclesie, is trahatur in ius apud Magistratum. Nam vt Christus hoc concesserit non imperauit tamen, quando multa eueniunt, certe possunt euenire, quae id prohibeant, & vnicuique liberum est tueri, aut non tueri ius suum. Christi mens etiam & consilium ab hac sententia abhorret. Nam (vt antehac monuimus) Christus non dat hic praecipua economica, sed quae pertinent ad vitam religiosè instituendam; quando autem experiendum sit iure, & quibus legibus, abundè supra à nobis demonstratum est.

Supereft iam quærendum quid sit tandem id quod Christus hic exigit. Nam cum Publicani & Ethnici fuerint exosi, videri posset Christus nos hortatus, vt odio eos habeamus qui Ecclesie disciplinam neglexerunt: (cum tamen nihil magis alienum sit à mansuetudine Christiana; itaque Paulus vlt. cap. 2. Theff. v. 15. etiam eum qui sua culpa se abalienauerat ab Ecclesia, iubet tantum admoneri vt fratrem, interdicit seuera lege ne eum odio habeamus.) At ita se res non habet, sed hic antecedens positum est pro consequente, quae figura à nobis supra explicata est, cum versaremur in explicatione illius loci, *Si manus tua, aut pes tuus te offenderit, &c.* quia enim quos odimus, eos refugimus, hinc fit vt quos nos refugere velit Christus, eos etiam velit haberi pro exosis, sed non haberi exosos. Sed quid tandem illud sit, nondum liquet. Ad verò docet Paulus accuratè 1. ad Cor. cap. 5. & 2. ad Theff. cap. vlt. & hoc quidem posteriori loco duo exigit, quae tamen eodem redeunt. Primò, v. 6. hortatur nos *σάλλεσθαι ab omni fratre qui incedit ordinatè,* cum v. 14. *ne nos illi adiungamus, ad verbum misceamur illi.* Quae duae locutiones rem totam exprimunt, nam est *σάλλεσθαι* inde te continere quo te imperus animi trahit, quomodo mater quae filiolum vnice amat, si prudens est cohibet imperum amoris, neque filiolo quantopere ipsum diligit ostendit nimia familiaritate, proindeque nec *αἰαμίγηται non misceatur filiolo,* nisi quando & vbi necesse est. Itaque *habere pro Ethnico & Publicano aliquem* non est odisse, sed non vti familiariter eo qui contempsit vocem Ecclesie; quis autem is sit iam declaratum est.

Huius rei tres sunt causae grauissimae, quarum prima est salus illius qui contempsit vocem Ecclesie, secunda Ecclesie aedificatio, tertia Dei gloria. Primae causae Apostolus meminit 2. ad Theff. cap. vlt. v. 14. iubet enim nos *vitare consuetudinem fratris inordinatè incedentis, vt pudeat ira ἑστραπῆ* (quae vox elegantissima est, significat enim huiusmodi animi perturbationem vt qui ea afficitur, quærat vbi se possit præ pudore occultare) nihil enim est quod magis incitet peccatorem quam si fratres videat eandem proficentes Religionem nihilominus ipsum colere, atque fouere: vt in morbis, si contemnantur à medico, aut verò ab iis qui assident decumbenti, aeger proculdubio putabit morbum esse leuem. Itaque Christiana subductio

non est subductio Anabaptistica coniuncta cum odio & execratione; sed est argumentum tantummodo amoris erga peccatorem. Itaque ita subductio est, vt non sit simpliciter subductio (nam hortatur nos Apostolus vt eum moneamus cum quo non vult nos habere commercium, quæ autem moneere possumus nisi ad eam hominem, & studeamus in viam reuocare?) sed quemadmodum nemo cum iis ludit qui consistantur cum morbo lethali, neque serit cum iis quosuis sermones, sed totus intentus est in eam cogitationem quæ leuetur morbus; nempe si amat serid, & ab ægro admittatur, nam ægri sæpenuerò respuunt monentes. Hæc est prima ratio. Secunda est ea cuius meminit Apostolus cap. 5. 1. ad Cor. v. 7. quo loco reprehenduntur Corinthij quod pollutum incesto non eiecerant, cum metuendum esset ne fermenti paululum totam massam fermentaret. Accidit enim vt qui non gemunt ad aliena peccata, tantique peccatorem admissio peccato faciunt quanti antea fecerunt, vt peccatum illis leue & ioculare aliquid videatur, itaque facillè irretiunt & inuoluuntur peccato; vt qui vlcera maligna, & quae serpunt & contagia sua inficiunt, putant esse leuia, facillè eorum contrectatione morbum contrahunt. Tertia causa est Dei gloria, nam cum in Ecclesia, & in eorum societate qui profitentur veram religionem, tolerantur homines apertè impij & profani, fit hac ratione vt nomen Dei blasphemetur inter Gentes, & tales existimentur esse qui tolerant, quales sunt qui tolerantur: vnde fit vt Deus propter vnus peccatum sæpè excandescat in totam Ecclesiam, præsertim cum conueniente Ecclesia peccatum patratum est. Ita fit vt Ecclesie culpa blasphemetur nomen Dei inter Gentes. Quae res Apostolum impulit ad Timotheum hortandum vt seruos diligenter admoneret officij erga Dominos, *ne, inquit, nomen Dei blasphemetur.* Et id ipsum cauendum docet Apostolus Petrus priore Epistola cap. 3. vxoribus maritorum infidelium fidelibus.

Hanc autem quam diximus esse Christi mentem quae sequuntur apertè demonstrant, *Etenim* (inquit Christus) *Amen dico vobis quaecumque ligaueritis in terra, ligata erunt in caelo.* Nam si esse loco *Ethnici & Publicani* est *trahi in ius apud Magistratum,* non cohærebunt Christi verba sequentia cum præcedentibus, reddit enim rationem Christus, cur qui contemnit Ecclesie hortationes merito habendus sit pro Ethnico & Publicano, quia nimirum Ecclesie vox in terra eadem sit Dei vox in caelo, vt idem sit Ecclesie & Dei contemptor. Quod vt facilius intelligatur, ante omnia cauendum est nobis ne eorum amplectamur sententiam qui putant hanc (quæcumque tandem sit) potestatem soluendi & ligandi omnibus fidelibus esse communem, quod Augustinus sensisse videtur homil. 15. de verbis Domini, *Si fratrem, inquit, habes pro Ethnico & Publicano ligasti illum in terra, si correxeris fratrem, soluisi illum in terra.* Non quod hæc Augustini sententia non sit in se vera, sed quia aliena est à scopo & mente Christi, quod Augustinus alibi passim agnoscit. Nam certè qui corrigit fratrem, atque ita corrigit vt emendet, fratrem soluit vinculis peccati; contra, qui fratri iuxta Dei verbum interminatus est, fratrem pœna obstrinxit. Sed mutatio numeri hic obseruanda est, nam dum Christus ageret de officio hominis priuati vsus

Quid sit habere aliquem pro Ethnico & Publicano.

Docet id Paulus Apostolus.

Nempe nõ vti eo familiariter.

Cuius rei tres sunt causae grauissimae.

1. Salus peccatoris.

2.

3. Dei gloria.

Expendi vers. 18.

Potestas ligandi & soluendi.

non est omnibus fidelibus cõmunis.

est singulari numero, at postquam cœpit agere de Apostolorum officio & successorum, numerum mutauit è singulari in pluralem. Itaque hic est ætiologia, qui contemnit vocem Ecclesiæ habendus est pro Publicano & Ethnico, quid ita? quia quæcunque vos ligatis in terra eadem in cœlo ligata sunt contra, quæ in terra soluitis eadem in cœlo soluta sunt.

Deinde verba ipsa sunt attentius consideranda, nam Christus ista non dicit tantum, sed asseuerat & affirmat adhibita formula *Amen*, quod non solet facere Christus nisi cum agitur res magni momenti. Operæ autem pretium est scire quid sit *Amen*. *Amen* Hebraicè id dicitur quod Latini *firmum* & *ratum* vocant. Et autem particula *ἐπιεικὴς* vsurpata, itaque subintelligitur vel imperatiuus vel indicatiuus modus; Indicatiuus vt cum aliquid affirmamus Paulus hanc vocem sic expressit *πιστὸς ὁ λόγος* *fidelis est hic sermo*, id est, *Amen, sermo firmus & ratum*. Vel subauditur modus imperatiuus, vt in clausulis precum, intelligitur enim *sit Amen, esto Amen*. Septuaginta Interpretes verterunt *ἴσχυον*, id est *firmum & ratum esto*. Tum & hoc obseruandum est, Christum non sic loqui, *Quosunque ligaueritis in terra ligati erunt in cœlo*, aut, *Quosunque solueritis in terra, soluti erunt in cœlo*, sed neutro genere vsus est, haud dubiè non sine graui causa, quæ tum demum innotescet cum perceperimus quid sit *ligare & soluere*: quæ vocabula etsi à nobis explicata sunt cum interpretemur locum illum *Tu es Petrus*, etiam & hic veniunt explicanda peculiari quadam de causa. Tenendum igitur est illa verba *ligare & soluere* in Ecclesia Judaica fuisse vsitatissima, proindeque notissimæ significationis quo tempore Christus agebat in terris, significabat autem *ligare* in Ecclesia Judaica *interdicere, prohibere*, contra *soluere* significabat *iubere & permittere*. Itaque eorum lingua *אסר* est *prohibere*, & contra *התיר* est *permittere, soluere*, vt cum dicunt, *Ezechielem & Dauidem nihil ligasse quod non esset ligatum in lege*. Itaque *ligare* est declarare rem aliquam esse profanam, vt sunt illa quæ illi vocant *אסורים* *res prohibitas*; contra *soluere* est pronunciare rem aliquam esse legitimam, vt sunt illa quæ ipsi vocant *מתירים*: Vt sit hæc sententia Christi, quæcunque Ecclesia causa cognita declarabit esse iniusta, ea Deus declarat esse iusta, contra, quæ Ecclesia pronuntiat esse iusta, ea Deus iusta pronuntiat. Capite 25. huius Euangelij Christus alludens ad hæc vocabula Phari'seis denunciat Dei iram, *Quid* (inquit) *ligent onera* *atque imponant qua ipsi nouunt portare*: Certè alludit ad illud *ligare & soluere* quod erat Rabbinis semper in ore, *Hoc ligatum est, illud verò solutum est*.

Hic verò quæritur, quo pacto fieri possit vt tanta sit Ecclesiæ authoritas in terris, ac primò illud occurrit expendendum, Sequaturne Ecclesiæ sententiam Dei sententia, an verò præcedat, tum, sitne Ecclesiæ sententia huiusmodi vt nunquam discedat à Dei sententia. Quod ad prius atinet, necesse est Ecclesiæ sententiam sequi sententiam Dei, iudicat enim ex præscripto & secundum legem: Itaque non est hoc statuendum, Ecclesiam sententiam ferre, Deum autem ratam eam habere. Hoc solent facere Principes dum res etiam ipsis est cum iudicibus sibi subditis, vel ob socordiam, vel ob imperitiam iuris & æqui, vel ob occupationes crebras, & æquas, At Deus

tamen hoc non facit, neque enim vel deses est, vel imperitus æstimator rerum, vel implicitus curis grauioribus, imò verò Legem Ecclesiæ dedit quam si illa sequatur non errauerit. Quorsum igitur ista sic pronunciata sunt à Christo, ac si præcedere debeat Ecclesiæ sententia? Nempe sic loquimur vulgò: Si pater familias procuratori præscripsit legem, reliquam alloquens familiam sic dicit, quicquid iste fecerit ego fecero; nempe hoc vult intelligi, Legem esse à se dispensatori præscriptam, vnde fiet vt quicquid illa Legge damnabitur iure per dispensatorem, ipse vindex sit futurus. Quomodo ergo fit vt quæ Ecclesia damnat, quæ interdicit, quæ habet pro illegitimis, ea Deus habeat pro profanis? quia nempe Ecclesia sequitur præscriptam à Deo Legem.

Secundum verò quod quæritur, discedatne Ecclesia aliquando à præscripto verbi Dei? id verò intelligi potest duobus modis: vel si sic quæramus, An Ecclesia quodam animi malignitate odio inflammata, & agitata affectibus humanis transiliat limites sibi præscriptos, vel, Num errore, qui non sit crimen, aliquando desectat à veritate? tum, si horum alterutrum aut vtrumque fiat, quæri poterit, quomodo vera sunt illa quæ tam asseueranter Christus pronuntiat?

Resp. ad vtrumque. Si Ecclesiæ nomine intelligantur ij qui hominum iudicio Ecclesia sunt, dubium non est quin peccent sæpenumerò animi quadam malignitate, quod Christus Dominus noster ipse expertus est, habitus enim est pro execrabili & blasphemio ab eâ quæ hominum iudicio Ecclesia fuit. At si nomine Ecclesiæ intelligamus veram Ecclesiam, & *ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία*, ea verò nunquam sic peccat. Sic autem peccatur interdum ignorantia iuris aut facti; & iuris quidem, cum ignoratur quid Lex Dei præscribat agendum, facti verò, cum incensi odio qui præsent in Ecclesia non cognita causa damnant innocentem, volentes scilicet nescire quia iam oderunt. Prioris erroris exemplum habemus in Ecclesia Judaica, Christum enim damnarunt haud dubiè nonnulla ignorantia iuris, & si rem accuratè expendimus, ferè omnes; neque enim putauerunt verum Messiam autorem exiturum bonorum cœlestium, sed terrenorum potius; vnde ortum est scandalum, quo factum est vt oculos occluderent ad illam lucem quæ in Christo fulgebat. Certè cum omnis Judæa intenta & erecta esset in expectationem liberationis à tyrannide Romanorum, etiam Phari'sæi profecti sunt ad Johannem in desertum, & Christum tot miraculis patris insignem haud dubiè ambabus vnus amplexi fuissent, si se regem terrenum professus fuisset. At ille de corporea seruitute parum sollicitus, totus erat in Ecclesia reformanda, in prædicanda fide & poenitentia, quod proceribus Ecclesiæ non placebat. Ignorantiæ autem facti iidem Iudæi nobis exemplum præbent, reprehensi eo nomine à Gamaliele quod contra legem inauditum auderent damnare. ista porò iuris & facti ignorantia, quia oritur vtraque ab animi malignitate quadam, neminem potest excusare. Interdum etiam sic peccatur, nulla iuris aut facti ignorantia, sed vel superbia, vel auaritia, repugnante & contra vrgente conscientia Superbia, vt si quis veritatem odio habeat, quod illius lux luminibus suis obstruat,

Ratio huius loquutionis Christi quæcunque ligaueritis &c.

An Ecclesia à Deo præscripto discedat in iudiciis suis.

Resp. Ecclesia quæ hominum iudicio tantum est Ecclesia à Deo præscripto discedit.

Ignorantiæ iuris.

vel facti.

2.

Superbiam

efficiatque

Amen, quid sit.

ligare & soluere quid sit.

Non sequitur Dei sententia Ecclesiæ sententiam.

efficiatque ut reus peragatur inicitia, proindeque deiciatur de eo fastigio in quo constitutus fuerat: Avaritia cum vel pecuniae cupiditate, vel spe augendae rei domesticae, vel rei familiaris emittendae metu contra ipsam pronuntiatur veritatem.

Sed altero illo erroris genere quem diximus non habere crimen, potest etiam vera Ecclesia discedere a vero. Errorem autem qui non habet crimen dicimus eum omnem errorem qui non est argumentum animi perfidi, atque alieni a Deo, quem facile agnoscit sensus humanae conscientiae, unde oritur in hominum animis illius derestatio. Erratur autem eo modo (ut qui errat non continuo insimulandus sit perfidiae) interdum ignorantia iuris, (at non ea quae nullam habet excusationem) interdum ignorantia facti, at quae excusari possit. Ignorantia iuris, ut cum agitur de re leui, in cuius ignorantia versari possit etiam is qui caetero qui sapit in diuinis, non sunt enim omnia Christianae Religionis dogmata eiusdem momenti. Non est idem errare cum Augustino, & errare cum Arrio; uterque erravit & quidem in iure, sed alter graui & inexpiabili errore, alter fortasse leui. Possit etiam Ecclesia impetu quodam animi, dum aliorum respicit, errare, & quidem grauius, in ipso iure, verbi gratia Ecclesia Galatarum, attamen hic error non fuit argumentum animi alieni a Deo, quia propositis ob oculos Ecclesiae Galatarum rationibus quibus erroris grauitas ostendebatur respicit (quod non faciunt ij qui in ipso iure grauius errant eo erroris genere qui excusationem non admittit) saepe enim fit ut dum cupiunt vitare Charybdim boni viri, interdum incidant in Scyllam, unde tamen moniti statim resiliunt. Hoc est quod Basilius *ἀμπερίας ἀπολαΐας* vocat, Metaphora ducta ab iis qui contenti sunt funes, saepe enim tanta est contentio ut rumpatur funis, nempe contendenti non fuit animus funem rumpere, id tamen contingit dum nimia vi contendit; attamen rupto fune agnoscit errorem suum. Facti autem ignorantia non sine venia peccatur, cum causae sunt idoneae, saltem probabiles, cur factum sciri nequiverit. Ita multos boni viri habent pro haereticis, quod a viris fide dignis, ut quidem illis videtur, audiant iis adscribi ea a quibus abhorrent. Sic Basilius olim habitus est pro haeretico etiam ab iis cum quibus idem sentiebat de fide, & quos colebat tanquam fratres, nempe illi de Basilio sic forte sentiebant aliorum impulsu, qui inuidebant Basilij laudi, quae summa fuit in Ecclesia propter profligatum Arrianismum tanta vi ut Philostorgius Arrianus scripserit reliquos omnes Ecclesiae Doctores praeter Basilio fuisse pueros. Sed ut Aristoteles acurè & verissime argumentum actionis admittit ignorantia facti vult esse, si sequatur poenitentia statim, sic Ecclesiae verae contingat sanè sic errare, non continget tamen ut admonita perseueret in errore. Sic Ananias veritus est Paulum admittere in societatem & colloquium ignorantia facti, nempe putabat esse persecutorem Ecclesiae, admonitus tamen Paulum amplexus est. Denique, neque ignorantia iuris neque ignorantia facti, sed sciens prudens, conscientia scilicet erroris sui, Ecclesia errare potest, at id tamen nunquam facit superbia aut avaritia impulsu, sed metu, qualis ille est qui cadere potest in constantes etiam viros, quamuis Deus aliter iudi-

cer: sic Petrus nulla vel iuris, vel facti ignorantia laesus est, cuius tamen fidem Christus ait non defecisse. Attamen sicut humanum est labi, ita diabolicum perseuerare, iustantur se non esse sic lapsos, qui in lapsu perseuerant; Illi autem qui sint, iudicare facile possunt homines a posteriori, solus Deus a priori, qui corda hominum nouit. Certè aliud est re benè cogitata & expensa Christo renuntiare, & falso dogmati subscribere, aliud incitatione quadam animi orta ab obiecta specie rei sua natura metuendae veluti cespitare. Nam qui prius parant, illi haerent in errore, non enim temerè in eum impegerunt, at qui postea hoc admiserunt, postquam ad se redierunt, colligunt nouas vires, quod & ipsi accidit Petro. Cum igitur vel in alterum errorum genus incidere possit Ecclesia, tamen ab altero immunis sit, certè Ecclesiae iudicio non est standum absolute. Cuius veritatis haec est ratio, quod cuius statur iudicio in iis quae conscientiam respiciunt, eum necesse est diuinum esse planè & ἀμπίλων, qui verò errori obnoxius est, (quacunque tandem de causa errori obnoxius sit) is hominem se esse demonstrat, & proinde labilem: At quod singulis potest contingere in Ecclesia, totis Ecclesiis contingere nihil verat. Singulis autem in Ecclesia alterum genus erroris contingere posse ipsa docet experientia, & rationes attulimus cum doceremus esse quadam peccata quae cum vera fide stare possunt, tum cum explicarem ea quae scripta sunt initio huius cap.

Quae autem huc vsque a nobis disputata sunt, videntur duo trahere incommoda: Etenim diximus Ecclesiam sequi Dei Legem, itaque non haberi raturum a Deo quod decreuit Ecclesia, nisi cum Ecclesiae decretum Legi Dei contentaneum est. Id vero omnem in speciem adimit auctoritatem Ecclesiae, nam si Ecclesiae statuta non sunt aliam ob causam firma, quam quia constituit Ecclesia quod Deus constituerat, cuiusvis tanta est auctoritas quanta est Ecclesiae: nam si minimus quisque doceat Deum esse colendum, & contemnatur idem, haud dubiè Deus vindex erit. At non est æquum ut eadem homini priuato quae Ecclesiae tribuatur auctoritas. Imò verò, si eadem sit priuati hominis & Ecclesiae auctoritas, nulla erit auctoritas Ecclesiae, nam priuati hominis nulla est auctoritas: quae autem auctoritas tanta est quanta est ea quae nulla est, ea certè non nisi ridiculè *Auuthoritas* dicitur. Diximus item Ecclesiam posse errare saltem aliquomodo; at id videtur eleuare prorsus energiam & emphasim verborum Christi; verba enim Christi magnificentiora sunt quam ut possit cæcus ille cui Christus tantum promisit, errare.

Sed ista speciem quidem habent veritatis, verum nihil minus. Ista autem veritatis species ut detrahatur mendacio, quod ad prius incommodum attinet tenendum est, omnia quae sunt legitime non vno modo legitime fieri, sed quot sunt vocationis species, tot etiam modi sunt agendi legitime. Triplex autem est species vocationis, alia enim *Officium* dici possit, alia *Ministerium*, alia *Inuisibilis*. Et *Officium* quidem est quod fraternitatis iure vnusquisque proximo debet, quae autem hac ratione fiunt, ἀγαπητικῶς, duntaxat fiunt; nam neque par in parem, neque inferior in superiorem habet imperium: itaque ab hoc genere actionum abest omnis auctoritas, ut cum frater monet

Ideoq; Ecclesiae iudicio non est simpliciter & absolute standum.

Obijciuntur duo ad ea quae superius dicta sunt.

1.

2.

Resp. ad i. per distinctionem.

Vocatio est triplex: 1. Officium;

2.
Munus.

fratrem, aut verò filius patrem, abesse debet auctoritas. *Munus* autem est cura alicui demandata, sine iurisdictione tamen quam vocant, adeoque sine ea auctoritate, quæ vel tanta est, ut quod præscribitur putetur idè faciendum quia præscriptum est, vel potest is cui præscriptum est pœnâ adigi ad obedientiam, ut si Accensus missus à Rege, Nobili, Regis nomine, imperet ut Regem adeat, fungitur ille quidem munere, attamen nullam habet (ut loquuntur) iurisdictionem, non enim quod iussit idè ratum est, quod ille sic iusserit, sed quia à Rege missus est, & quidem hoc munere ei imposito: sed nec ei licet ulterius progredi, aut coercere pœnâ rebellem, hoc Rex sibi & iis quibus tribuit iurisdictionem, reseruat.

3.
Iurisdictione.Quomodo
tria hæc in-
ter se differ-
tant.

Iurisdictione autem est ius ea præscribendi quæ nisi præscriperis non erunt legitima, si præscriperis erunt, ut potestas coercendi pœnis dicto minus obsequentes. Iam verò tria hæc ita inter se differunt ut *viuens*, *sentiens* & *homo*, nam omnis iurisdictione munus est, omne munus officium, quemadmodum omnis homo sentiens est, omne sentiens viuens. At contra omne officium non est munus, omne munus non est iurisdictione, ut omne viuens non est sentiens, verbi gratia planta: & omne sentiens non est homo, verbi gratia bellua. His ergo sic constitutis facile est dilatare argumentum: nam aliter Ecclesia, aliter priuatus nos commonefacit officij, priuatus hoc facit pro officij sui ratione, non pro ratione muneris quod nullum habet, Ecclesia verò facit pro muneris sui ratione. Porro munus omne coniunctam habet auctoritatem, quamuis illa auctoritas iurisdictionis auctoritas non sit, ut liquebit intuenti vitam humanam. Ergo Ecclesia habebit auctoritatem, sed eam quæ muneris est, quæ sanè magna est auctoritas, grauius enim punitur qui aspernatur monentem pro muneris sui ratione, quam si aspernatur monentem pro officij sui ratione: verbi gratia, si quis monet rebellem ut ad sanitatem redeat pro officij ratione, puta frater, filius, amicus, multò leuius peccat si eum contempserit, quam si contempserit missum à Rege dedita opera, cuius monitu resipiscat. Quæ autem à nobis disputata sunt adimunt quidem Ecclesie auctoritatem iurisdictionis, non adimunt auctoritatem Muneris: ut pædagogus habet quidem auctoritatem muneris in puerum, auctoritatem iurisdictionis pater sibi seruat. Itaque multò grauius peccat puer qui præceptoris monita negligit, quam si negligeret eadem monentem condiscipulum. Non ergo detrahimus omnem auctoritatem Ecclesie, sed quandam, nempe iurisdictionis auctoritatem, de qua Deo iuuante disputabimus infra.

Applica-
tur distin-
ctio ad pro-
positum.Authori-
tas Eccle-
siae est au-
thoritas
muneris.non iuris-
dictionis.Resp.
ad 2.
1.

Alterum verò illud leuius est, non enim eleuatur continuò pondus verborum Christi, si habemus pro constituto Ecclesiam posse errare, nam Christus tam *ἐμφανῶς* capite 23. huius Euangelij loquutus est, cum iubet omnia fieri quæ præscriberent Pharisei, idem tamen Dominus Iesus cap. 16. huius Euangelij sedulo Discipulos suos monet, ut sibi caueant à fermento Phariseorum. *Fermentum* autem (ut ex eodem loco constat) dixit, non mores & vitam, sed doctrinam Phariseorum, ut constat ex vers. 16. Quemadmodum ergo non ex eo quod Christus iussit omnia fieri quæ præscriberent Pharisei, sequitur fuisse in doctrina Phariseis per omnia obtempe-

randum, cum idem Christus cauerit ne id fieret à Discipulis, sic neque hinc colligitur Ecclesie cæca obedientia esse parendam, quia pollicitus sic Christus fore rata quæcunque stauerit Ecclesia. At hoc est, inquiet aliquis, non soluere argumentum, sed (ut loquuntur in Scholis) respondere ad hominem, hoc est, sic poterit os occludi homini Christiano qui agnoscit auctoritatem sacræ Scripturæ, sed Porphyrio haud ita satisfiet; dicet haud dubiè hæc inter se pugnare. Itaque aliter respondemas, solemne esse cum imponitur alicui munus, uti istis formalis, cum tamen subintelligatur hoc semper, fore ut cui munus illud imponitur, non abutatur munere. Sic dicimus eum qui patris vocem contemnit Deum contemnere, at non intelligimus tamen eum qui vocem patris praua iubentis contemnit, eundem Deum contemnere, adeoque (quod exemplum supra attulimus) paterfamilias certis legibus commissa cura familiaris dispensatori, seruis imperat ut dispensatori pareant, denuntiatque si secus faciant fore ut vindex sit, attamen si familia conscia dispensator abutatur munere sibi imposito, & patris familiaris bona dilapidauerit, nemo est in familia bonus qui putet religiosum insurgere in dispensatorem; nam ratio & naturæ sensus docent eius generis priuilegia limites habere legem ab eo datam, qui priuilegium indulgit. Itaque facit hæc ratio ut Ecclesia bonorum cælestium tantum dispensatrix sit, non facit ut iis modis (qui supra declarati sunt) non possit abuti munere. Sic solutæ sunt hæc difficultates.

At videri possit durum adimere Ecclesie ius pœnæ irrogandæ, tum etiam parum (ut videtur) conuenit Christi verbis, ut Ecclesia Dei sequatur sententiam, nam Ecclesia suas etiam habet pœnas quas irrogat reis: Et Christus non dixit ea fuisse ligata in cælo aut soluta, quæ ligaturi aut soluturi erant Apostoli, sed ea ligatum & solutum iri, quæ illi ligauerint aut soluerint; ita que non videtur præcessisse, sed sequuta Dei sententia. Cæterum n. utrumque hoc in se leue est & futile. Nam quod ad prius attinet, Ecclesia (si volumus propriè loqui) neminem punit, nec hoc ius sibi arrogat, fungitur enim vice patris; iam verò castigat pater, non punit. Est autem magnum discrimen inter *pœnam* & *castigationem*. Nam pœna vindictæ rationem habet, non habet rationem emendationis, itaque ne pœnitenti quidem remittitur, ut videre est in iudiciis pœnalibus, in quibus ludex nullam habet pœnitentiæ rationem, neque emendationis morium, afficit enim extremo supplicio quandoque pœnitentem reum; tantum hoc habet ludex ob oculos, ut qui Leges contempsit, non impune ferat, seu pœnituerit eum, seu non. At Ecclesia neminem castigat nisi quem studet adducere ad pœnitentiam; itaque nec propriè punit, & si quem segregat à communione fidelium, vel hoc facit ut medicus qui quod abscindit membrum corporis non punit, tantum cauet ne pars syncera trahatur; vel facit quod is facit cui dispensatio commissa est (qui tamen nullam habet iurisdictionem) qui scilicet non dat cibum & mercedem ei cui herus lege data vetuit præberi cibum & mercedem; vel facit quod is cuius munus est monere facere debet, id quod vulgò *Censuram* dicimus, id pœnæ rationem non habet, sed medelæ potius; veræ autem pœnæ sunt quas Deus ludex irrogat. Huc etiam &

Instanti
duplex.Resp.
ad 1.
Ecclesia
non punit
sed casti-
gat.

etiam & illud accedit, quod si quid Ecclesia facit quod analogiam habeat cum pœna, non hoc facit tanquam si ullam haberet iurisdictionem, non enim quod facit Ecclesia idè ratum est, & firmum quia visum est Ecclesiæ, sed quia sic Deo visum est. Itaque ille qui deicitur de Ecclesia iniuria, nihil amittit apud Deum, imò verò acquirat potius aliquid, patitur enim persecutionem ob iustitiam, in qua patientia beatitudo est. Itaque Ecclesia propriè ius puniendi non habet: contra videas ubi iurisdictione locum habet, quod de pœna constituitur ratum est, quantumvis in se sit iniquum. Alterum verò illud nihilo maioris est momenti: Nam distinguenda sunt illa quæ dicuntur œconomicè ab iis quæ propriè dicuntur, nam quæ dicuntur œconomicè eadem dicuntur figuratè, sed ea tamen figura quæ familiaris est & nota. Dicuntur autem œconomicè illa quæ dicuntur cum committitur cura Dispensatori, verbi gratia, Pater familias discedens domo, *Quicquid, inquit, iste iusserit ego iussero*, non hoc vult dum sic loquitur, sententiam suam sequenturam dispensatoris sententiam, tantum hoc vult, ut ne familia expectet eius reditum, quoties officium faciendum est, quando ille non constituit iis imperare edita ex eo loco voce quò profectus est, sed per Dispensatorem, cui tamen leges imperandi dedit, contra quas si quid præscriperit Dispensator, non obtemperavit, herò, proindeq; nec familia. Et in vita quidem humana fieri id potest sine piaculo, at non in vita Christiana, neque enim excusaverit gregem negligetia pastoris. Cuius discriminis hæc est ratio, quod sunt quædam in familia quæ ne bonus quidem scire possit herum velle nisi dispensator admoneat, itaque defensionem, non modò excusationem locus est. At nemo à Deo damnatur nisi ob peccatum, peccatum autem huiusmodi est ut in iis situm sit quæ nesciuisse non est infirmitatis, sed vitij, est enim ea ignorantia iuris quæ nullum excusat. Itaq; id ipsum obtinet in familia in hoc genere, nam si quædam sunt quæ Dispensator præscriperit, eiusmodi ut possit bonus aliquis è familia subsistere non esse id præscriptum ab herò, licet familiæ intercedere: si sit, verbi gratia, Dispensator feculator aut ganeo, si dilapidet bona herilia sibi commissa.

Vers. 19. & 20. Πάλιν λέγει ὁ κύριος, ὅτι εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆ γῆς περὶ τῆς πατρὸς ἡμῶν, ἐγὼ αὐτῶν ποιήσω. &c. Altera est ratio qua Christus Ecclesiæ suæ cœtibus Ecclesiasticis conciliat auctoritatem, nempe promittit fore ut quicquid unanimes consensu qui præfunt Ecclesiæ petuntur sunt à Deo, dum munere sibi imposito fungi student, id impetratum sint à Patre illo cœlesti: nam nihil negat Pater iis quibus adest Filius, iam verò ubicunque duo aut tres conuenerunt in nomine Filij, Filius iis ita adest ut iis præsit. Quorum verborum sensum ut teneamus, 1. Necessè est ut expendamus vim verborum quibus Christus est usus: & primò occurrit illud πάλιν, *rursus*, quod quid significet hoc loco non est usque adeò clarum, propter inusitatum huius significationem in qua hic adhibetur. Nam πάλιν lingua Græca duo tantum significat, vel enim est particula, ut ita loquar, *repetitiua*, quæ significat repetitionem rei iam factæ, aut sermonis iam dicti, vel est particula *oppositiua* significans oppositionem, cum significat *contra*, è *diuerso*. At hic neu-

trius est significationis, nam nec Christus hic quippiam repetit quod antè dixerit, neque facit oppositionem. Quid igitur est? Loquutio est Syriaca, in qua lingua particula respondens particulae πάλιν significat additionem, idemque quod lingua Latina *præterea*, & lingua Gallica *& aussi*. Est autem illa particula ܘܢܐ, (ducta ex ܘܢܗ Hebræo) quæ significat *iterum, præterea, etiam*, ut cap. 4. Evangelij secundum Matth. dum Diabolus tentat Christum citat locum è Scriptura, Christus autem respondet, *rursusq; scriptum est*; noluit opponere Scripturam Scripturæ, neque repetere locum Scripturæ prius allatum, hoc tantum voluit, *etiam scriptum est*, ut id scriptum est, ita etiam & hoc. Et cap. 5. eiusdem Evangelij, *Rursus dictum est antiquis non pejerabis*, noluit dicere hoc bis esse dictum, tantum sensus est, *præterea dictum est*. Itaque nihil opus fuit ut doctissimus Interpres insolentia significationis particulae πάλιν commotus nos moneret in verustis Codicibus scriptum esse *δὲ πάλιν*. Nam Syriacus Interpres, qui verustissimus est certè, πάλιν legit & vertit ܘܢܐ, & est (ut diximus) illa significatione vocis ܘܢܐ usitata in lingua Syriaca.

Sequuntur illa verba λέγει ὁ κύριος. Accipiendum autem est illud ut dictum significatè, non enim significare tantum vult Christus se aliquid dicere, sed maius aliquid. Et certè hæc locutiones *dico tibi, dico vobis*, vel sunt *constitutiuæ*, id est, significant constitutionem, vel sunt *affirmatiuæ & asseueratiuæ*, nullus ut dubitationi locus in auditoris animo relinquatur: verbi gratia, capite 2. Evangelij secundum Marcum, dum Christus vult se demonstrare verum esse Deum, & qui non per blasphemiam sibi tribuit potestatem remittendi peccata, ait paralytico, *Dico tibi, Surge, & tolle grabatum tuum*. Et cap. 5. eiusdem Evangelij secundum Marcum, *Pueri, dico tibi, Surge*, ubi dico tibi constitutum est: quò pertinet quod dicitur Psal. 82. *Ego dixi, vos dij estis*; ubi, *Ego dixi* vox est potestatis constituentis, unde Apostolus dixit *omnem potestatem esse à Deo*. Et est eadem locutio *assequeratiua*, sed quæ asseuerationem cum auctoritate conjunctam habet, cuius locutionis passim existant exempla in Euangelio; nam Christus cum aliquid magnum affirmat (cum præflet domui Dei non ut seruus, sed ut filius) *Duo* (inquit) *vobis, dico tibi*. Similis est locutio apud Prophetas, *Dixit Dominus*. Itaque non est oscitanter legendum in Euangelio, *Dico tibi, dico vobis*, præsertim hoc loco, quo Christus præmittit Ecclesiæ rem optatissimam, & maximè necessariam. Itaque, *dico vobis*, hoc in loco est idem quod Græcè *διχοειζόμενοι ὑμῖν*, & hebraicè *אמרתי לכם*. Itaque Lxx. Interpretes blasphemum illud Rabfacæ dictum, *Ne vos faciat confidere Ezechias*, verterunt, *Ne dicat Ezechias vobis*.

Sequitur εἰν δύο ἢ τρεῖς. De hac loquutione infra agemus. Συμφωνήσωσιν. Συμφωνῆσθαι est vox musica, significat *concentum*, (concentus autem à cantu eo differt, quod cantus vnus sit, concertus nonnisi plurium) hic verò consensum significat animorum, qui in hoc situs est quod plures non modo eodem, sed eadem via tendunt: certè nisi eodem tenderint, summa erit dissentio: nisi via eadem tenderint, erit quidem dissentio, non erit summa. Hoc est Hebræis, qui scripserunt post Prophetas, *אמרתי*, cuius verbi significationem supra explicauimus, cum explicarem quid esset

λέγει ὁ κύριος
est emphaticum.

Quid συμφωνήσωσιν
hæc significet.

Ad 2.

πάλιν quid
hic significet.

fratrem, aut verò filius patrem, abesse debet auctoritas. *Munus* autem est cura alicui demandata, sine iurisdictione tamen quam vocant, adeoque sine ea auctoritate, quæ vel tanta est, ut quod præscribitur putetur idè faciendum quia præscriptum est, vel potest is cui præscriptum est pœnâ adigi ad obedientiam, ut si Accensus missus à Rege, Nobili, Regis nomine, imperet ut Regem adeat, fungitur ille quidem munere, attamen nullam habet (ut loquuntur) iurisdictionem, non enim quod iussit idè ratum est, quod ille sic iusserit, sed quia à Rege missus est, & quidem hoc munere ei imposito: sed nec ei licet ulterius progredi, aut coercere pœnâ rebellem, hoc Rex sibi & iis quibus tribuit iurisdictionem, reseruauit. *Iurisdicctio* autem est ius ea præscribendi quæ nisi præscripseris non erunt legitima, si præscripseris erunt, ut potestas coercendi pœnis dicto minus obsequentes. Iam verò tria hæc ita inter se differunt ut *uiuens*, *sentiens* & *homo*, nam omnis iurisdicctio munus est, omne munus officium, quemadmodum omnis homo sentiens est, omne sentiens uiuens. At contrà omne officium non est munus, omne munus non est iurisdicctio, ut omne uiuens non est sentiens, verbi gratia planta: & omne sentiens non est homo, verbi gratia bellua. His ergo sic constitutis facile est diluere argumentum: nam aliter Ecclesia, aliter priuatus nos commonefacit officij, priuatus hoc facit pro officij sui ratione, non pro ratione muneris quod nullum habet, Ecclesia verò facit pro muneris sui ratione. Porrò munus omne coniunctam habet auctoritatem, quamuis illa auctoritas iurisdictionis auctoritas non sit, ut liquebit intuenti vitam humanam. Ergo Ecclesia habebit auctoritatem, sed eam quæ muneris est, quæ sanè magna est auctoritas, grauius enim punitur qui aspernatur monentem pro muneris sui ratione, quàm si aspernatur monentem pro officij sui ratione: verbi gratia, si quis monet rebellem ut ad sanitatem redeat pro officij ratione, puta frater, filius, amicus, multò leuius peccat si eum contempserit, quàm si contempserit missum à Rege dedita opera, cuius monitu respiscat. Quæ autem à nobis disputata sunt adimunt quidem Ecclesie auctoritatem iurisdictionis, non adimunt auctoritatem muneris: ut pædagogus habet quidem auctoritatem muneris in puerum, auctoritatem iurisdictionis pater sibi seruauit. Itaque multò grauius peccat puer qui præceptoris monita negligit, quàm si negligeret eadem monentem condiscipulum. Non ergo detrahimus omnem auctoritatem Ecclesie, sed quandam, nempe iurisdictionis auctoritatem, de qua Deo iuuante disputabimus infra.

Alterum verò illud leuius est, non enim eleuatur continuo pondus verborum Christi, si habemus pro constituto Ecclesiam posse errare, nam Christus tam *ἐμφανῶς* capite 23. huius Euangelij loquutus est, cùm iubet omnia fieri quæ præscriberent Pharisei, idem tamen Dominus Iesus cap. 16. huius Euangelij sedulo Discipulos suos monet, ut sibi caueant à fermento Phariseorum. *Fermentum* autem (ut ex eodem loco constat) dixit, non mores & vitam, sed doctrinam Phariseorum, ut constat ex vers. 16. Quemadmodum ergo non ex eo quod Christus iussit omnia fieri quæ præscriberent Pharisei, sequitur fuisse in doctrina Phariseis per omnia obtempe-

randum, cùm idem Christus cauerit ne id fieret à Discipulis, sic neque hinc colligitur Ecclesie cæca obedientia esse parendum, quia pollicitus sit Christus fore rata quæcunque statuerit Ecclesia. At hoc est, inquiet aliquis, non soluere argumentum, sed (ut loquuntur in Scholis) respondere ad hominem, hoc est, sic poterit os occludi homini Christiano qui agnoscit auctoritatem sacræ Scripturæ, sed Porphyrio haud ita satisfiet; dicet haud dubiè hæc inter se pugnare. Itaque aliter respondemas, solemne esse cùm imponitur alicui munus, uti istis formalis, cùm tamen subintelligatur hoc semper, fore ut cui munus illud imponitur, non abutatur munere. Sic dicimus eum qui patris vocem contemnit Deum contemnere, at non intelligimus tamen eum qui vocem patris praua iubentis contemnit, eundem Deum contemnere, adeoque (quod exemplum supra attulimus) paterfamilias certis legibus commissa cura familie dispensatori, seruis imperat ut dispensatori pareant, denuntiatque si secus faciant fore ut vindex sit, attamen si familia conscia dispensator abutatur munere sibi imposito, & patris familie bona dilapidauerit, nemo est in familia bonus qui putet religiosum insurgere in dispensatorem; nam ratio & naturæ sensus docent eius generis priuilegia limites habere legem ab eo datam, qui priuilegium indulxit. Itaque facit hæc ratio ut Ecclesia bonorum cælestium tantum dispensatrix sit, non facit ut iis modis (qui supra declarati sunt) non possit abuti munere. Sic solutæ sunt hæc difficultates.

At videri possit durum adimere Ecclesie ius pœnæ irrogandæ, tum etiam parum (ut videtur) conuenit Christi verbis, ut Ecclesia Dei sequatur sententiam, nam Ecclesia suas etiam habet pœnas quas irrogat reis: Et Christus non dixit ea fuisse ligata in cælo aut soluta, quæ ligati aut soluti erant Apostoli, sed ea ligatum & solutum iri, quæ illi ligauerint aut soluerint; itaque non videtur præcessisse, sed sequuta Dei sententia. Cæterum n vtrumque hoc in se leue est & futile. Nam quod ad prius attinet, Ecclesia (si volumus propriè loqui) neminem punit, nec hoc ius sibi arrogat, fungitur enim vice patris; iam verò castigat pater, non punit. Est autem magnum discrimen inter *pœnam* & *castigationem*. Nam pœna vindictæ rationem habet, non habet rationem emendationis, itaque ne pœnitenti quidem remittitur, ut videre est in iudiciis pœnalibus, in quibus ludex nullam habet pœnitentiæ rationem, neque emendationis mortuum, afficit enim extremo supplicio quandoque pœnitentem reum; tantum hoc habet ludex ob oculos, ut qui Leges contempserit, non impune ferat, seu pœniterit eum, seu non. At Ecclesia neminem castigat nisi quem studet adducere ad pœnitentiæ; itaque nec propriè punit, & si quem segregat à communione fidelium, vel hoc facit ut medicus qui quod abscindit membrum corporis non punit, tantum cauet ne pars sincera trahatur; vel facit quod is facit cui dispensatio commissa est (qui tamen nullam habet iurisdictionem) qui scilicet non dat cibum & mercedem ei cui herus lege data vetuit præberi cibum & mercedem; vel facit quod is cuius munus est monere facere debet, id quod vulgò *Censuram* dicimus, id pœnæ rationem non habet, sed medelæ potius; veræ autem pœnæ sunt quas Deus ludex irrogat. Huc etiam &

2.
Munus3.
Iurisdicctio.Quomodo
eria hæc in-
ter se disse-
rant.Applica-
tur distin-
ctio ad pro-
positum.Authori-
tas Eccle-
sæ est au-
thoritas
muneris.non Iuris-
dicctiois.Resp.
ad 1.
1.

2.

Instantia
duplex.Resp.
ad 1.
Ecclesia
non punit
sed castiga-
tantum.

etiam & illud accedit, quod si quid Ecclesia facit quod analogiam habeat cum pœna, non hoc facit tanquam si ullam haberet iurisdictionem, non enim quod facit Ecclesia idèd ratum est, & firmum quia visum est Ecclesiæ, sed quia sic Deo visum est. Itaque ille qui deicitur de Ecclesia iniuria, nihil amittit apud Deum, imò verò acquirit potius aliquid, patitur enim persecutionem ob iustitiam, in qua patientia beatitudo est. Itaque Ecclesia propriè ius puniendi non habet: contra videas ubi Iurisdicatio locum habet, quod de pœna constituitur ratum est, quantumvis in se sit iniquum. Alterum verò illud nihilo maioris est momenti: Nam distinguenda sunt illa quæ dicuntur œconomicè ab iis quæ propriè dicuntur, nam quæ dicuntur œconomicè eadem dicuntur figuratè, sed ea tamen figura quæ familiaris est & nota. Dicuntur autem œconomicè illa quæ dicuntur cum committitur cura Dispensatori, verbi gratia, Paterfamilias discedens domo, *Quicquid, inquit, iste iusserit ego iussero*, non hoc vult dum sic loquitur, sententiã suã sequuturã dispensatoris sententiã, tantum hoc vult, vt ne familia expectet eius reditum, quoties officium faciendum est, quando ille non constituit iis imperare edita ex eo loco voce quò profectus est, sed per Dispensatorem, cui tamen leges imperandi dedit, contra quas si quid præscripserit Dispensator, non obtenerant, hero, proindeq; nec familia. Et in vita quidem humana fieri id potest sine piaculo, at non in vita Christiana, neque enim excusauerit gregem negligetia pastoris. Cuius discriminis hæc est ratio, quod sunt quædam in familia quæ ne bonus quidem scire possit herum velle nisi dispensator admoneat, itaque defensionem, non modò excusationem locus est. At nemo à Deo damnatur nisi ob peccatum, peccatum autem huiusmodi est vt in iis situm sit quæ nesciuisse non est infirmitatis, sed vitij, est enim ea ignorantia iuris quæ nullum excusat. Itaq; id ipsum obtinet in familia in hoc genere, nam si quædam sunt quæ Dispensator præscripserit, eiusmodi vt possit bonus aliquis è familia subsistere non esse id præscriptum ab hero, licet familiæ intercedere: si sit, verbi gratia, Dispensator scortator aut ganeo, si dilapidet bona herilia sibi commissis.

Vers. 19. & 20. Πάλιν λέγει ὑμῖν, ὅτι εἰ δὲ ὁ υἱὸς συμφωνήσῃ τῷ πατρί, ὅτι ὁ υἱὸς συμφωνῇ τῷ πατρί, ὅτι ὁ υἱὸς συμφωνῇ τῷ πατρί. &c. Altera est ratio qua Christus Ecclesiæ iuxta cœteribus Ecclesiasticis conciliat auctoritatem, nempe premitit fore vt quicquid vnanimi consensu qui præsunt Ecclesiæ petuntur sunt à Deo, dum munere sibi imposito fungi student, id impetraturi sint à Patre illo cœlesti: nam nihil negat Pater iis quibus adest Filius, iam verò vbicunque duo aut tres conuenerunt in nomine Filij, Filius iis ita adest vt iis præsit. Quorum verborum sensum vt teneamus, 1. Necessè est vt expendamus vim verborum quibus Christus est vsus: & primò occurrit illud Πάλιν, *rursus*, quod quid significet hoc loco non est vsque adèd clarum, propter inusitatam huius significationem in qua hic adhibetur. Nam Πάλιν lingua Græca duo tantum significat, vel enim est particula, vt ita loquar, *repetitiua*, quæ significat repetitionem rei iam factæ, aut sermonis iam dicti, vel est particula *oppositiua* significans oppositionem, cum significat *contra*, è *diuerso*. At hic neu-

trius est significationis, nam nec Christus hic quippiam repetit quod antè dixerit, neque facit oppositionem. Quid igitur est? Loquutio est Syriaca, in qua lingua particula respondens particulae Πάλιν significat additionem, idemque quod lingua Latina *præterea*, & lingua Gallica *Et ausi*. Est autem illa particula תוּ, (ducta ex תוּ Hebræo) quæ significat *iterum, præterea, etiam*, vt cap. 4. Euangelij secundum Matth. dum Diabolus tentat Christum citat locum è Scriptura, Christus autem respondet, *rursusq; scriptum est*; noluit opponere Scripturam Scripturæ, neque repetere locum Scripturæ prius allatum, hoc tantum voluit, *etiam scriptum est*, vt id scriptum est, ita etiam & hoc. Et cap. 5. eiusdem Euangelij, *Rursus dictum est antiquis non peiurabis*, noluit dicere hoc bis esse dictum, tantum sensus est, *præterea dictum est*. Itaque nihil opus fuit vt doctissimus Interpres insolentia significationis particulae Πάλιν commotus nos moneret in vetustis Codicibus scriptum esse βυβλῶν. Nam Syriacus Interpres, qui vetustissimus est certè, Πάλιν legit & vertit תוּ, & est (vt diximus) illa significatio vocis תוּ vsitata in lingua Syriaca.

Sequitur illa verba λέγει ὑμῖν. Accipiendum autem est illud vt dictum significat, non enim significare tantum vult Christus hæc aliquid dicere, sed maius aliquid. Et certè se locutiones *dico tibi, dico vobis*, vel sunt *constitutiuæ*, id est, significant constitutionem, vel sunt *affirmatiuæ & asseueratiuæ*, nullus vt dubitationi locus in auditoris animo relinquatur: verbi gratiã, capite 2. Euangelij secundum Marcum, dum Christus vult se demonstrare verum esse Deum, & qui non per blasphemiam sibi tribuit potestatem remittendi peccata, ait paralytico, *Dico tibi, Surge, & tolle grabatum tuum*. Et cap. 5. eiusdem Euangelij secundum Marcum, *Puella, dico tibi, Surge*, vbi *dico tibi* constitutum est: quò pertinet quod dicitur Psal. 82. *Ego dixi, vos dij estis*; vbi, *Ego dixi* vox est potestatis constituentis, vnde Apostolus dixit *omnem potestatem esse à Deo*. Et est eadem locutio *asseueratiua*, sed quæ asseuerationem cum auctoritate conjunctam habet, cuius locutionis passim existant exempla in Euangelio; nam Christus cum aliquid magnum affirmat (cum præfesset domui Dei non vt seruus, sed vt filius) *Deo* (inquit) *vobis, dico tibi*. Similis est locutio apud Prophetas, *Dixit Dominus*. Itaque non est oscitanter legendum in Euangelio, *Dico tibi, dico vobis*, præsertim hoc loco, quo Christus premitit Ecclesiæ rem optatissimam, & maximè necessariam. Itaque, *dico vobis*, hoc in loco est idem quod Græcè διζωεύζομαι ὑμῖν, & hebraicè דִּבַּרְתִּי אֲנִי וְאַתֶּם. Itaque Lxx. Interpretes blasphemum illud Rabfacæ dictum, *Ne vos faciat confidere Ezechias*, verterunt, *Ne dicat Ezechias vobis*.

Sequitur εἰν ὁ υἱὸς συμφωνῇ τῷ πατρί. De hac loquutione infra agemus. Συμφωνῇ τῷ πατρί est vox musica, significat *concentum*, (concentus autem à cantu eo differt, quod cantus vnus sit, concentus non nisi plurium) hic verò consensum significat animorum, qui in hoc situs est quod plures non modo eodem, sed eadem via tendunt: certè nisi eodem tenderint, summa erit dissentio: nisi via eadem tenderint, erit quidem dissentio, non erit summa. Hoc est Hebræis, qui scripserunt post Prophetas, וְכֹהֵן, cuius verbi significationem supra explicauimus, cum explicarem quid esset

Ad 1.

λέγει ὑμῖν
est emphaticum.

Πάλιν quid
hic significet.

Quid συμφωνῇ τῷ πατρί hic significet.

mollius blasphemasset; itaque notatum est id à Spiritu Sancto. At in Scriptura sacra ponitur quidem pro Deo ipso Dei nomen, sed hac formula *nomen Dei*, non formula rabbinica *nomen simpliciter*. Hæc igitur esto prima huius formulæ *nomen Dei* significatio, ut significet ipsum Deum. Sed tamen cum aliquid fieri dicitur *in Dei nomine* diuersa locutio est, tum enim *nomen Dei* significat authoritatem & potentiam Dei, ut 1. Sam. 17. vers. 45. profiteretur Dauid se prodire aduersus Philistæum *in nomine Domini*; Tu quidem venis ad me cum clypeo & hasta, ego verò tibi procedo obuiam *in nomine Dei*, hoc est, non fretus meis viribus, nec authoritate mea, sed Dei potentia, & iure quod obrinet in omnes, sic Psalm. 20. Hi (inquit) *in equis & curribus*, nos autem *in nomine Dei commemorabimus*, hoc est, hi iactant robur & instrumenta bellica, nos autem potentia Dei & autoritate in creaturas nitimur. In Ecclesia autem Iudæica tam fuit hæc phrasus vsitata, ut cap. 4. Actorum sic Petrus & Apostoli compellentur à Synedrio, *in qua potentia & in quo nomine ista facitis*, id est, ut Gallicè loquimur, *quis vobis dedit hanc authoritatem?* Et Matth. 21. interrogatur Christus *qua potestate ea faceret qua faciebat*, id est, quo nomine. Hinc patet quo sensu dicamur *seruari in nomine Christi*, Actor. 3. vers. 16. nempe vi & authoritate Christi, & 1. ad Corinth. 6. vers. 11. eodem sensu dicimur *iustificari in nomine Christi*. Atque hinc affertur lux formulæ in Ecclesia celeberrimæ, *Baptizo te in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti*, id est, authoritate Patris, Filij, & Spiritus sancti baptizo te in remissionem peccatorum, & sanctificationem Spiritus, alioqui baptismus esset ritus inanis. Itaque hoc loco dicuntur conuenire in Christi nomine, qui deliberaturi de re magna, nec ex authoritate sua conueniunt, sed ex vocatione, id est, iubente Christo, neque item subnixi viribus suis, sed fiducia auxilij Christi. Ego (inquit Christus) *veni in nomine Patris mei*, id est, veni missus à Patre, & non recepisti me, alius venit in proprio nomine, id est à nemine missus, sua authoritate & recipietis eum. Neque id solum requiritur, sed etiam ut qui vocantur à Deo, à Deo pendeant (pendebunt autem à Deo, si in consiliis suis sequantur Dei præscriptum, quod nisi fecerint, non conuenerint in nomine Dei, sed in suo nomine) tum etiam agnoscant non posse fieri ut sequantur in consiliis præscriptum Dei, nisi Deus adsit per Spiritum suum, & det ipsis bonam mentem. Tenemus igitur quid sit *conuenire in nomine Christi*, nempe conuenire, primò, ex vocatione, secundò, conuenire animo sequendi præscriptum Dei, tertio, ita ut vnusquisque diffidat sibi, & soli Deo fidat, & promissionibus auxilij Diuini. Et ratio est (ut summam colligamus quæ diximus fusè) quòd scilicet ex phrasi *aliquid facere in nomine Dei* est aliquid facere subnixum authoritate & potentia diuina.

Verbis ita expositis facile est soluere quæstiones quæ hinc oriuntur. Ac primò quidem illud, vnde fiat ut in cœtibus Ecclesiasticis peccetur sæpè grauissimè cum Christus tam magnificis verbis pollicitus sit auxilium suum. Nempe non obseruatur promissionis condiciones; illæ verò tres sunt, primò, ut conueniatur (quomodo à nobis supra explicatum est) magno consensu, hoc enim voluit Christus significare, dum requireret

id quod Euangelista *συμφώνησαν* vocauit; secundò postulat Christus ut qui conueniunt in vnum inuocent nomen Dei, idque sincerè, sedatis animi affectibus & perturbationibus; tertio ut qui conuenerunt in vnum, conuenerint ut de eo deliberent quod pertinet ad munus sibi iniunctum à Deo, atque in iis Conciliis sequantur leges præscripti muneris; tum ut discipiant quid præscripserit Deus, atque id assequi non putent suis viribus, sed illud à Diuino auxilio, & à Spiritu S. illuminatione pendere existiment. Itaque verba hæc cum suauissima consolatione necessariam continent admonitionem, ut qui Ecclesiæ præsumunt expendant quid sibi conueniat pro ratione muneris impositi, nec temerè (quod prouerbio dicitur) in alienam messem immittant falcem, sed sequantur vulgatum illud, *Tractent fabrilia fabri*: tum ut sciant Deum non reliquisse Ecclesiam sine certis quibusdam Legibus, nec putent conscientiam regimen esse arbitrarium. Denique ut sic de semecipis sentiant, ut putent hoc quantum est, quod sanè maximum est, neminem præstare posse nisi qui sit diuinitus corroboratus.

Altera verò quæstio hinc nullo negotio soluitur, nempe, An hinc sequatur Ecclesiam non posse errare, quod Christus rem adeo magnam promiserit Ecclesiæ? Respondemus enim promissionem hanc esse, non esse prædictionem: Hoc est autem inter *Promissionem & prædictionem* discrimen, quod prædictio nulla nititur conditione, promissio conditione nititur: itaque prædictio nisi impleatur non potest esse vera, promissio etiam si non impleatur vera esse potest; nempe quominus impleretur non stetit per promittentem, sed per eos quibus promissio facta est, quippe qui non impleuerunt conditionem; *Deumq;* (ut loquitur Johan. cap. 5. Epist. 1. Cathol.) *effecerunt mendacem*, etenim quoties promittit Deus, exigit fidem & obsequium, non prædicat simpliciter quid sit euenturum. Itaque necesse est Pontificij probent prius se esse veram Ecclesiam, se conuenire in Conciliis eo animo quem hic exigit Christus, quàm à nobis postulent ut *ακατακλις*, nulla adhibita deliberatione, amplectamur temerè quod in eorum cœtibus constitutum est. Neque tamen hinc sequitur promissionem istam esse frustraneam. Etenim non est leue argumentum spiritualis lætitiæ, ut quis certò persuasum habeat fore ut modò occupetur in iis quæ pertineant ad munus suum, Deumque habeat ob oculos atque ab eo pendeat, alleciturus sit votorum suorum summam. Itaque & conuentus hic meminit Christus, & precum, & nominis sui: & *Conuentus* quidem, quia omnibus non eadem indulget dona, nec eadem copia, ut collatis in vnum sententiis facilius discipiantur quid sequendum, quid fugiendum sit. Atque ita singuli admonentur conditionis suæ; nam si vnus solus præ cæteris sciret, conuentu non esset opus. Tum etiam ut foueatur concordia Christiana, Christus omnibus noluit omnia indulgere, sed pro admirabili sua sapientia ita dispensare munera sua, ut ne quis fratrem contemnat. Ut illud interim taceamus, quod nihil est efficacius, tum ad excitandam, tum etiam ad inflammandam magis magisque mutuam beneuolentiam, quàm si in vnum, quoties occasio fert, conueniamus, idem

An Christi verbis fiat ut Ecclesia non erret. Resp. Discrimen est inter promissionem & prædictionem.

Nec tamen est frustranea Christi promissio.

In nomine Domini, id est, in authoritate Domini.

Quid sit in nomine Christi conuenire.

Vnde fiat ut in cœtibus Ecclesiasticis grauissimè peccetur.

enim amor qui vnit animos, facit etiam vt præsentia fratrum secundum carnem mirificè lætemur.

Neq; hinc fit vt Concilia sint aduersaria.

Cæterum quod hinc deducunt œcumenica Concilia, quæ Augustinus plenaria vocat, non posse errare, pari iure id faciunt, ac si duobus aut tribus in vnum coeuntibus tribuerent tantum vt ne possint errare: nam quod hic pollicetur Christus, certè non minus est quod duobus aut tribus pollicetur, quàm quod pluribus, nempe vt illis adsit, & vt impetraturi sint quicquid petierint à Patre cœlesti; iam verò negant hoc esse peculiare Conciliis quæ vocant *Vniuersalia*. Nostra autem sententia secundum Christi mentem plana est, nolimus enim hic plus tribui à Christo multis quàm paucis, sed spectandam esse qualitatem, non quantitatem, vt dicunt in Scholis: non est enim multitudo quæ efficit vt non erretur, sed probitas & sapientia, quæ si insit duobus aut tribus non magis errabitur quàm si multis inesset.

EIVSDEM

IOHANNIS CAMERONIS, de Ecclesia integra Disputatio, Prælectionibus ab eo Salmurij explicata.

Ita explicatus est locus longè celeberrimus, Satque, vt arbitramur ab interpretamentis hominum, & cauillis Doctorem Ecclesiæ Romanæ vindicatus. Veruntamen quia agitur res magni momenti, quoties de Ecclesia Christi agitur, & titulo Ecclesiæ multi abutuntur ad conciliandam sibi contra ius fasque auctoritatem in hominum conscientiam, vt eximatur omnis scrupulus, consilium nostrum est, appendicis loco, hæc explicationi disputationem de Ecclesia adicere, vt res tota veluti oculis subiecta vno obtutu conspici possit. Itaque quæ hætenus sparsim à nobis de Ecclesia disputata sunt colligentur hoc loco in vnum, ea breuitate quam argumentum tam latè patens admittere potest. Est quidem tota de Ecclesia quæstio per se facillima explicatu, sed astu & vafricitie humani ingenij, quod magis tenebras offundere veritati, quàm lucem asferre amat, factum est vt sit impeditissima, & maxime inuoluta. Itaque non temerè res nobis aggredienda est, sed est progrediendum via quadam & ordine. Primo igitur loco disputabimus de Ecclesiæ nomine. Secundo, de Ecclesiæ natura & conditione. Tertio, de Ecclesiæ conspuitate. Quarto, de Ecclesiæ duratione. Quinto, de Ecclesiæ constantia in retinenda veritate. Sexto, de Ecclesiæ iurisdictione. Septimo, de Ecclesiæ regimine. Octauo, de Schismate: atque ita, si voluerit Dominus, complexi fuerimus quicquid pertinet ad hanc rem quam agimus, nam his quæstionibus definitis nullo negotio satisfieri poterit iis qui de Ecclesia nobis litem mouent, quicumque tandem illi sunt.

Ordo dicendorum proponitur.

AD MATHÆI Cap. XIX. Vers. 3.

3. Καὶ προσήλθον αὐτῷ οἱ φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτὸν, καὶ λέγοντες αὐτῷ, Εἰ ἔστιν σὺ θεὸς ἢ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, πῶς γινώσκεις αὐτὸν καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ, &c.

3. Tum accefferunt ad eum Pharisei, tentantes ipsum, & dicentes, An licet homini dimittere uxorem suam qualibet de causa? &c. ad versum vsque 10.

DE PHARISÆIS PLENIOR disputatio.

Hæc est in speciem apertissima narratio vnius è tentationibus Christi: Cæterum hæc narratio in speciem simplex offert nobis materiam disputandi de rebus longè grauisissimis, vt postmodum liquebit. Atque vt viâ quadam & ordine instituat explicatio huius loci, primùm à quibus profecta sit hæc tentatio exponemus, deinde quænam illa fuerit, denique quis illius fuerit exitus, Deo iuuante trademus. Est verò hæc tentatio profecta à Phariseis, de quibus nobis differendum erit eo diligentius, quod imprimis conducatur ad intelligendos complures locos Noui Test. necesse qui fuerint illi qui Phariseorū nomine toties designantur in libris Noui Testamenti: Tum etiam facit ea res plurimum ad interuiscendum puram illam & veram doctrinam quæ traditur libris Veteris & Noui Testamenti, ab ea qua (quantum in hominibus fuit) puritas veritatis illius adulterata est. Ergo vt qui sint Pharisei teneamus disputabimus, primò de nomine *Pharisæorum*, vnde dicti sint Pharisei. Secundò de ordine Phariseorum, quæ illius ratio & conditio fuerit, sit-ne hoc nomen dignitatis & officij in Ecclesia, an verò sectæ simpliciter. Tertio de dogmate Phariseorum & eorum doctrina. Quarto de vitæ instituto. Denique de origine huius ordinis; quem ad locum vbi peruenerimus etiam ea trademus (sed breuiter) quæ pertinent ad naturam reliquarum quæ inter Judæos celebres fuerunt, Sectarum.

Ordo dicendorum.

De Phariseis quæsum hic disputetur.

Quinque circa Pharisæos hic considerantur.

DE NOMINE PHARISÆORVM.

Igitur vt à nomine Phariseorum ordiamur, sunt, (quidem ij viri longè doctissimi) qui Phariseos dictos esse putant quod essent diuinæ Legis interpretes, nam פרושׁאן est interpretari, qui se tuentur primò auctoritate Hebræorum. Sunt enim inter Iudæos qui dicant: Phariseos esse nominatos quod essent הפרושים התורה Interpretes Legis. Et Iosephus libro 1.º de bello Judaico capite 4.º tradit Phariseos fuisse σὺδὲ τῶν Ἰουδαίων, δοκούντων ἀκριβέστερον τῆς ἡθ' ἀγγων, καὶ ἀκριβέστερον τοῖς νόμοις ἀφ' ἑσῶσαι, ordo quidam Iudæorum qui videbantur reliquis Iudæis sanctius viuere, & legem accuratius interpretari. Quorsum & illud etiam accedit quod in Nouo Testamento mentio fit discipulorum huius ordinis hominum, quærunto enim Judæi Matth. 9. 14. cur Christi discipuli non ieiunent, cum ieiunent Phariseorum discipuli, vnde videtur concludi non absurdè Phariseos eosdem esse doctores & interpretes legis. Nec huic sententiæ obstat (inquiunt) quod à doctissimo viro obseruatum est, Phariseos non dici פרושׁאן quod dicendum omninò foret siquidè Pharisei interprete

De Etymo nominis Pharisæorum.

Opinio. Rationes quibus illustrantur.

1.

2.

Obj.

R. e. f.

interpretes sunt : Nam forma Pahul actiuam habet significationem apud Syros & Chaldaeos: Itaque mirum videri non debet si nomen huius ordinis, etsi iuxta rem grammaticam Hebræorum passiuam habet significationem, tamen ea ætate qua lingua hebræa corrupta fuit & tota penè Chaldaica reddita, Syra (inquam) illa lingua cuius vsus fuit vernaculus inter Iudeos actiuam habet significationem : Sic ילד pater dicitur, קטור hominida, קטור raptor & eiusmodi sexcenta. Hæ rationes ed permouerunt doctissimum Interpretem Bezam vt posteriori Noui Testamenti editione sententiam de huius nominis Etymologia mutaret : nam in prioribus editionibus Noui Testamenti (adductus auctoritate maximi & incomparabilis viri Merceri) notarat Pharisæos non esse dictos ideo quod essent interpretes diuini iuris, sed (vt Mercerus aurtumat) quod essent à reliqua turba segregati, & vt fuit candidus & ingenuus, profiteretur vtrò Drusij rationibus viri in hoc genere literarum doctissimi se vt sententiam mutaret, permotum. Cæterum quam vim habeant hæ rationes Deo iuuante postmodum trademus.

Sed hæ rationes non sunt solidae.

2. sententia.

Alij sunt & hi viri docti, qui פרושים dictos putant Pharisæos, quod vitæ genere omnium oculis à reliqua turba internoscendi exponerentur. Sed vt פרוש expandere & explicare significat quod erat inuolutum atque ob oculos illud constituere, tamen Metaphorica significatione id non significat : Nec ed iuuantur quod φαισάδοι per σήμα vnicum scribitur, nam & φαισάδοι antiquitus etiam scriptum est hoc nomen, & σήμα simpliciter etiam σήμα exprimitur. Sed hæc etymologia arguta nimis est, & à namine veterum obseruata, vt illud interim taceamus, non esse verisimile scdam quam Apostolus vocat ἀπειθεῖς ἄλλω Act. 26. 5. assumpsisse nomen quo assumpto se exosam reddidisset; etenim manifesta est professio hypocriseos vt quis se eo nomine censerit exigat quod notat animum hypocrite. Itaque hæc etymologia & perita longius est, & disconuenit rei. Eorum autem qui Pharisæos dictos putant פרושים quasi φαισάδοι, sententia explosa est merito à viris doctis, idque, si nihil aliud esset, ob insolentiam huius appellationis: nam φαισάδοι græcè dicuntur non qui se sponte segregarunt, sed qui recisi sunt. Quamquam & ratio iam allata à viris doctis hanc etymologiam refellit: nam פרוש & פרושן sanè significat, at פרוש non idem significat. Sed hoc loco tamen vindicanda est Epiphaniij sententia, qui Pharisæi vocem ἀφαισάδοις interpretatur; quod, inquit, φάρις hebraicè sit ἀφαισάδος; quod Epiphaniij dictum reprehenditur iniuria, vt videtur. Cùm enim ἀφαισάδοι Epiphanius dixerit suum illud φάρις, non est credibile virum haud imperitum linguæ hebraicæ intellexisse פרוש quæ vox rupturam significat & scissionem, non enim suum illud φάρις sic interpretatur, sed ἀφαισάδοι nomine potius. Nam est & hebraicum פרוש quod æquè facillè græcis literis φάρις exprimi potest. Verum quidem illud est פרוש significare פרוש excrementum, sed hoc fit פרוש & פרושן, quia hic fit separatio quædam. Cæterum natura & primigenia vocis significatio est ἀφαισάδος. In eadem sententia fuit Origenes linguæ hebrææ, vt inter Græcos, peritissimus.

Rejicitur.

3. exploditur.

4. sententia verior.

segregati instituto vitæ à reliqua turba. Atque in hac sententia sunt Judæorum doctissimi, qui Pharisæos dictos putet quod essent פרושים מדרש, hoc est, segregati à viis mundi; atque hæc est vera huius nominis etymologia : Id quod multis argumentis probati potest, ac inde primum quod Pharisæi dicuntur quidem פרושים sed ab iis qui student hebraicè scribere (iam hebraismi hæc est ratio vt quæ sic terminantur passiuam habeant significationem aut neutram, hoc est, vel significant, licet nobis sic loqui, receptionem actionis aliunde profectæ, cuius generis sunt participia passiuæ, vel denotent rem præditam esse aliqua conditione, quo modo latine doctus dicitur vel qui audiuit aliquem docentem, vel qui præditus est cognitione ac scientia; nunquã apud Hebræos huius formæ nomina actionem significant, itaque פרוש non sunt interpretes Legis) At verò qui inter scribendum vel æmulantur, vel vsurpant chaldaicas locutiones, illi non iam פרושים sed פרושי potius eos vocant. Nomina verò hac forma Chaldaicis & Syris passiuæ sunt significationis vel neutrius, nam quod in Paraphrasi Chaldaica legitur פרוש intrefector, & reliqua eiusmodi, Iod illud est index Teri, argumento est quod pluraliter legitur פרושי est enim Banoni Chald. Secundò, פרוש separatus Onkelos vertit פרוש Genes. 49. 26. nam quo loco hebraicè dicitur פרוש נזיר Nazir inter fratres, illud vertit פרוש דאחיהו, hoc est verbum verbo, viro Pharisæo, hoc est, separatio græcè Χαλπις, latinè eximius, egregius diceretur. Denique res ipsa id docet, nam qui se sanctitatis vitæ nomine commendant solent eisdem profiteri se eximium & singulare quid vt consequantur studere, vt non sit dubitandum quin eadem mens Pharisæis fuerit.

Rationes quibus nititur.

1.

2.

3.

R. e. f. opinio.

quatuor Scripturam interpretandi genera.

Nam arrogasse sibi solis ius interpretandi Legem, tam fuisse ab instituto suo alienum; quàm si Iesuitæ hodie sibi arrogarent ius Episcoporum. Jam qui sunt in Ecclesia constituti in aliqua dignitate vt plurimum non inuident vlli gloriam sanctitatis, tamen non patientur, (& quidem fortasse non iniuria) turbae nisi graui de causa Ecclesiæ ordinem. Non est igitur credibile Pharisæos homines astutos & callidos hanc laudem sibi vt peculiarem arrogasse, quod essent diuinae legis interpretes, quamquam reapse eam sibi vindicarent; quod & Iesuitæ hodie faciunt, cùm erubescant tamen hoc profiteri. Itaque non valet ea ratio, sicut & nascit forma Chaldaicorum nominum, vt quæ hebræis forma pahul sunt apud Chaldaeos nihilominus actiuam habeant significationem, nusquam enim occurrit hac significatione פרוש apud Chald. aut eos qui eorum dialecto sunt vsi, quin illis interpretes Scripturæ & Legis est פרוש, vt quum dicunt quatuor esse genera interpretandi quibus vtuntur פרושים Interpretes, nempe primum פרוש דרך siue sensum literalem, secundum פרוש דרך hoc est, sensum inquisitorium, qui sensus est quem Latini Theologi allegoriam vocant, vt quum Psal. 84. Ibunt de virtute in virtutem, siue de robore in robur, vel vt alij de turba in turbam interpretantur פרוש בית מדרש h. e. de Schola in Scholam: Tertium, sensum intelligentiam הכול דרך h. e. spiritualem cùm eruant non iam allegoricum sensum, sed latentem & abditum: Cuius locutionis existat exemplum Apoc. 3. 18. & 17. 9. hic est intelligentia, hoc est, sunt ista inter-

pretanda על דרך השבירה. Nam vt monuimus alibi non abhorret Spiritus Sanctus in Scriptura à locutionibus vltatis in Ecclesia, quarum דרך קבלה, quum ex literis dictionum colligunt quis sit Scripturæ sensus. Certè ne hebraicè quidem qui loquuntur solent *interpretes* appellare פורשים, verbum quidem פרוש semel in Scriptura significat *interpretari*, vt cum Leuit. 24. agitur de eo qui blasphemarat, dicitur traditus in custodiam על פי יורה hoc est, *vsque dum exponeret eis Moses quid faciendum esset de eo, ex prescripto Domini*. Sed tamen ab eo verbo non solent Rabini (præter eorum consuetudinem tamen, nam affertant locutiones ductas ex illis vocabulis quæ rarè occurrunt in Scriptura) formare פורשים, quin & *interpretum* nomen & *interpretationis* deducunt à Pihel. Pharisæi igitur dicuntur *segregari* non פורשים, sed פרישן.

Quæ ratio effecit vt maximus ille vir & acerrimi iudicij Mercerus arbitratus fuerit Paulum Rom. 1.1. alluisse ad nomen sectæ cuius fuerat antequam nomen suum Christo dedisset, dum dicit se ἀφωρισμένον εἰς διαίτην, vt qui olim fuit Pharisæus, h.e. *segregatus*, is se Pharisæum quidem profiteratur, sed *Pharisæum*, h.e. *separatum* ad Evangelium Christi. Quinetiam (vt fuit præditus singulari quodam ingenij acumine) eò progreditur vt Paulum velit eodem loco alluisse ad nomen illud suum quo primitus insignitus fuerat, *Saiis* nempe, cum Apostolus κλητὸν se ibidem vocat, quasi κλητὸς fuisset ἁγίος hoc est *postulatus, vocatus*. Sed ita obseruatio vt est peracuta, respicitque ingenium eruditum, tamen non videtur conuenire menti Apostoli: id verò sic facillè possit quis colligere, si cogitarit & reputarit animo nomina huius formæ duplicem habere significationem, vel enim actionem significant susceptam ab alio, vel significant aliquid inhærens & permanentis, vt verbi gratia, hoc nomen latinum *electus* aliquando significat id quod eligitur, aliquando significat simpliciter id quod eximium est & egregium, vt cum dicimus *aurum electum*: sic etiam linguâ Hebraicâ קורא & כורר quorum alterum *locatum*, alterum *electum* significat, aliquando participia sunt quæ notant susceptam actionem ab alio profectam, aliquando rei ipsius dignitatem notant, & adiectiua sunt. Et certè פריש seu פרישה non est vsurpatum à Pharisæis vt participium significans actionem ab alio profectam, sed vt adiectiuum, quomodo Christus Heb. 7. 26. iure merito dicitur ἅγιος, cum κεραισμένον ἢ ἀμφοταλῶν: nam participium κεραισμένον eo loco nominascit, non enim dicitur Christus κεραισμένον ἢ ἀμφοταλῶν quasi quondam immixtus illi turbæ, post segregatus inde fuerit, sed dicitur κεραισμένον ἢ ἀμφοταλῶν quod nulla cum iis communitio ei fuerit neque consociatio.

At Paulus cum dicit se ἀφωρισμένον haud dubiè hac voce vsus est non modò forma, sed etiam participij significatione: etenim Gal. 1. 15. ὁ ἀφωρισθείς εἰς διαίτην. Quum ergo se ἀφωρισθείς εἰς διαίτην profiteretur, noluit hoc intelligi adiectiue, sed *participialiter*, quomodo quum audimus in N. Test. *electos* dici peccatores, non est hoc intelligendum actiue, sed *participialiter*; maxime cum in libris Noui Testamenti fiat mentio Christi, & Dei eligentis: quemadmodum etiam quum *vocatos* audimus dici quosdam in Nouo Testamento non est id accipiendum adiectiue,

tamet si linguâ hebraica קוראים dicantur *nobiles & insignes viri*, cum tam crebra fiat mentio in Nouo Testamento Dei vocantis. Apostolus autem (quod est valde obseruandum) se κλητὸν Apostolum dicit, non vt se reliquis Apostolis præponat, sed vt vindicet Apostolatam suam à calumnia. Itaque quemadmodum colligimus ex Gal. 1. quo sensu Rom. 1. dixit se ἀφωρισμένον, pari ratione ex eodem illo capite colligere licet quo sensu se dixerit ibidem κλητὸν. Paulus (inquit) *Apostolus non ab hominibus, neque per homines, &c.* Etenim Apostolatus hæc est ratio vt vocatio ad id munus planè extraordinaria esse debeat. Sic igitur Apost. se κλητὸν vocat, vt fideles κλητὸς ἀγίος: nempe κλητὸς ἀπόστολος est *Apostolus ad hoc muneris vocatus diuinitus*, & κλητὸς ἀγιος est *itidem vocatus ad hoc vt sit sanctus*, nam adj. εἰσιue κλητὸς *nobilem* significat, quæ significatio non conuenit Apostoli scopo, & frigida hic & otiosa foret.

DE ORDINE PHARISAEORVM.

Ordo siue οὐτάγμα (vt loquitur Josephus) Phariseorum is fuit, vt ne muneris, vel (vt loquimur) *functionis* in Ecclesia designatio & notatio ab hoc nomine petenda sit. Id quod facillè probari potest. Primò ex ipsa nominis Etymologia quæ à nobis suprâ explicata est. Etenim segregari non dicuntur ij qui certa quædam munia obeunt, sed quorum vitæ genus & ratio singularis est. Id quod vel vnico argumento demonstrari potest, nam Sacerdotes & Scribæ qui γραμματεῖς dicuntur & γραμματοί, (si tamen hoc nomen, de quo postea disputabimus, officium significat) nomina sunt sumpta à munere, ac nomen Phariseorum, siue פרושים iidem sunt qui חסידים פיי, nempè si habeas originis rationem. Itaque (qui locus facit ad hanc rem) R. Dau. Kimchi dum exponit vers. 7. cap. 1. Sophon. quo loco Dominus præaunciat fore vt visitet principes, & eos quorum amictus peregrinus est, citat veterem glossam his verbis ויש מפרשים אנשים שמראים עצמם פרושים וחסידים ולובשים מלבוש נכרי שיכרום בגלבושים שהם פרושים ודרכיהם רעים hoc est, *sunt qui sic hunc locum interpretantur, homines qui semetipsos ostentant tanquam si essent separati (Pharisæi) & פיי, quique induunt se vestimenti genere peregrino, & quo populus nequaquam vitur, vt agnoscantur ex vestibus quasi פיי essent, cum tamen moribus sint corruptissimis*. Itaque ipsa nominis vis satis euidenter probat Sectæ nomen esse. Huc etiam pertinet quod (vt monuit Elias grammaticus) פרישה כל נירה est פרישה, hoc est, vox נירה est idem quod dialecto vsitatiore נירה. Certè etiam quæ rara sunt, seu admiranda, seu stupenda & horrenda sint, seu פרישן nomine designantur, vt cum Deus dicitur hebraicè ושה פלא hoc est, *operator mirabilium*, Chald. Paraph. vertit עבר פרישן: & grauis & horrenda iniquitas dicitur פרישן, vt Job. 21. Nempè legit Chald. Paraph. non quod nos hodie legimus ערן פלילים, sed legit ערן פלא non *iniquitatem Iudicum*, sed *iniquitatem mirabilem*, vel etiam ערן פלאים, nam & hæc locutio occurrit in Scriptura.

Secunda ratio ducta est ex historia Josephi harum rerum peritissimi, qui lib. 1. de bello Jud. cap. 7. quo in loco meminit Judæ Galilæi, disertis verbis docet πείρα εἶδη ἀπέστας φιλοσοφείδων ὡς εἶς ἐστὶν αἰσῶν, Judam autem Galilæum fuisse ὁφιστὴν ἰδίας ἀπέστας hoc est, *Institutores peculiaris sectæ*: Jam in his sectis numerat Pharisæos. Ergo Pharisæi fue-

Mereri lapsus.

fed doctus lapsus.

reuincitur.

Iocus Heb. 7. 26. illustratus.

Iocus Rom. 1. illustratur.

Pharisæorum nomen nõ denignat Munus sed Sectam. quod probatur.

1. ex nominis Etym.

2. Josephi auctoritate.

Pharisei fuerunt secta quaedam, ut apud Ethnicos sectae Epicureorum, Stoicorum, &c. Tertia ratio, Act. 23. aperte dicitur & significanter fuisse Scribas quosdam ἐκ μέγιστον φαισαίωσαν, hoc est, *partium Pharisaorum*, Ergo Pharisei secta quaedam & factio fuerunt. Sed & Apostolus Paulus hanc sectam Act. 26. ait fuisse, ἀνελεῖσάτω: quae verba obiter nobis sunt explicanda; Nam *Pharisei* nomen non significat quamlibet segregationem, sed accuratam quandam & exactam, qualis eorum est quos hebraei מְדַבְּרֵי קִדּוּשׁ vocant qui anxie ac scrupulose sibi cauent ab iis quae sunt *vorā*. Itaque profanum vulgus sic notant ut dicant מְדַבְּרֵי מֵינֵינוּ, hoc est, *in ἀνελεῖσάτω*. Nec abludit Apostolus ab hoc loquendi genere cum Rom. 2. 18. & Phil. 1. 15. hortatur fideles ut velint δουλεύειν τῷ θεῷ ἀφίστασθαι, nam ut in rebus adiaphoris superstitiosum est ut quis sit מְדַבְּרֵי קִדּוּשׁ, sic cum agitur de rebus quae sunt in se bonae non potest adhiberi nimia cura.

Hanc autem esse vim huius nominis hinc patet, quod verbum פָּרַשׁ et si diuisionem & separationem notat, haud notat tamen quamlibet diuisionem, sed eam quae fit subtili quadam ratione. Id quod hinc colligere cuius liceat, quod פָּרַשׁ Chaldaice פָּרַשׁ *stimulum* significat, & quod *pungit*, ut Esa. 28. vbi de rastro agitur, dentes rastri dicuntur פָּרַשִׁים vnde & פָּרַשִׁים *equites* dicuntur, quomodo Graece ἰπποκάνθα, & Prouerb. 23. פָּרַשִׁים כַּפְּעוּנֵי מַפְרִישׁ *sicut aspi qua pungit*, hoc est, diuidit, sed subtiliter & punctim; quam vocem Chald. Paraph. legit ac si פָּרַשׁ non autem מַפְרִישׁ scriptum esset, nempe sic interpretatur דַּפְרָה *qua volat*. Atque hoc verbum פָּרַשׁ id significare, praeter ea quae supra attulimus, satis ostendit quod Hebraeorum נָקַב verbo פָּרַשׁ Chaldaice redditur, ut Leuit. 24. quo loco de blasphemia agitur, dicitur Hebraice blasphemator ille expressisse nomen Domini (nomen illud characteristicum est יהוה) וְיָקוּב הַשֵּׁם Chald. vertit פָּרַשׁ הַשֵּׁם, hoc est, *argute, distincte nomen Domini protulit*, puta cum indignatione, et si enim multis violatur Maestas Dei, tamen tum grauissimè violatur, quum quae adhibuit symbola (in quibus symbolis est nomen Dei illud characteristicum quo se secerni voluit & distingui à reliquis Diis) contemnantur, tum fit in Deum contumelia insignis. Non erat igitur idonea causa cur Munsterus vir doctissimus illud פָּרַשׁ interpretaretur *maledixit*, non fuit ea Paraphrastae mens, voluit illud נָקַב, quod significat *perforare*, exprimere. Sunt igitur Pharisei, ut diximus, מְדַבְּרֵי קִדּוּשׁ, nam מְדַבְּרֵי קִדּוּשׁ est qui omnia comminuit, aded subtilis est, vnde etiam *grammaticum* significat illud vocabulum.

Neque mirum videri debet, quod cum haec sit verbi פָּרַשׁ in Scriptura propria & genuina significatio, tamen occurrat hac significatione tantarò, nam omninò in Chald. semel tantum occurrat, idq; significatione tantum Metaphorica. Et enim ferè simile quid obseruare licet in verbo, רקיע. Mirati sunt viri docti quorsum spectauerint LXX. Interpret. dum רקיע verterunt σέπτεμα, nam רקיע est *extendere*, itaque Gen. 1. *expansum* potius debuit verti, ut videtur, quae nomenclatura conuenit rebus etiam iis quae aut nullam aut mediocrem habent hypostasim: sed reuera ita se res habet, est quidem רקיע *extendere*, sed ita extendere ut res extensa consolidescat, id quod non licet

obseruare ex vulgato vsu huius vocis in Scriptura; sed tamen id licet obseruare inde quod ad eas res significandas adhibetur, idque ad eas solas significandas quae soliditatem habent & firmitatem, ut cum dicitur Deus רקיע הארץ: vnde factum est ut & in Syra dialecto רקיע significant *compingere*, nulla autem compactio fieri potest sine compressione aliqua, quae rem extendit primum, tum extendendo firmat.

Sed tempus est iam examinandi has rationes quibus effici videtur, Phariseos non fuisse sectam, sed Collegium hominum qui in Ecclesia munere Ecclesiastico fungebantur. Et rationem ductam à nominis Etymologia supra refutauimus. Sed tamen magnam vim habere videtur quod Matth. 9. manifesta mentio fit discipulorum Pharisaorum, tum Matth. 23. *Sedens* (inquit Christus) *Scriba & Pharisei in cathedra Moysi*, nihil videtur dici potuisse significantius: Tum Paulus dum se gloriatur Phariseum fuisse, natum patre Phariseo idem alibi significat quomodo accipi velit, nempe ita ut discipulus operam dederit magistro Gamalieli, vnde & se Act. 22. 3. dicit sedisse ad pedes Gamalielis, nam *Schola* ישיבה & *scholarcha* ראש הישיבה dicitur. Tum elogium est Pharisaorum, cuius supra meminimus, iis tributum à Josepho lib. 1. de bello Judaico capite 4. quod caeteris accuratius Legem interpretarentur. Deinde Josephus Gorionides quum de Phariseis agit, *hi sunt* (inquit) *qui legem populo interpretantur*.

Sed haec rationes non sunt magni momenti; Nam ut à prima ordiar, dicuntur quidem discipuli Pharisaorum nonnulli, sed & sunt qui dicantur *discipuli sapientum & iustorum*, ut in Paraph. Ecclesiast. cap. 9. 1. צְדִיקִים וְחַכְמִיּוֹת וְהַלְמִיד יְהוֹן, nec quisquam est qui extimet haec nomina *iustorum & sapientum* significare munera Ecclesiastica. Sic nos hodie *Iesuitarum discipulos* dicimus, neque est propterea quisquam qui censeat *Iesuita* nomen esse nomen functionis Ecclesiasticae. Multò grauius videtur quod Christus dicit Phariseos sedisse in cathedra Moysi; Sed & illud leue est, quid enim vetat Phariseos sanctos munere publico, praesertim cum Act. 23. 9. γραμματέως dicuntur fuisse τὸ μέγιστον φαισαίωσαν. Nam quod eo loco γραμματέως distinguuntur à Phariseis factum est quod quamuis è Phariseis quidam essent Scribae, non omnes tamen Scribae continuè erant Pharisei; ut Jesuitici ordinis quidam sunt Sacerdotes, attamen non quicunque sunt Sacerdotes continuè sunt Iesuitae. Sed & huc accedit illud, quod cum Pharisaorum praecipua esset autoritas (ut vbiq; docet Josephus) priuatim docendo (quod & hodie faciunt Iesuitae) eodem fuere loco ac si publicè docuissent, qui honos hodie defertur Iesuitis. Sed alia Scholarum ratio est, alia Ecclesiae: & Scholas suas habuisse Phariseos, extra controuersiam est, attamen non hinc efficitur cuilibet Pharisaorum in Scholis docere licuisse, quemadmodum Monachi suas habent Scholas, cum tamen non liceat cuilibet Monacho docere. Itaque quod Paulus testatur se Phariseum & doctum Pharisaorum opera, tantumdem valet ac si aliquis hodie se Iesuitam profiteretur & Iesuitarum opera institutum. Caeterum hoc est obseruandum hoc loco, publicos Doctores vocari in Scriptura *Scribas*: Cuius nominis vim si quis velit deprehendere, eum oportet

Phariseos esse sanctos munere Ecclesiastico.

Rationes
1.
2.
3.

4.

Refelluntur
1.

2.

Non publicè, sed priuatim docebant Pharisei.

5.

Scribae quae fuerint & cur sic dicitur.

3. Scripturae ratione.

ratio etymologica nominis Phariseorum.

Locus Leuit. 24. explicatus.

רקיע quid proprie significet.

meminisse primum in Paraphr. Veteris Testam. Prophetas dici *Scribas* ספרים, deinde meminerimus itidem Esdram *Scribam* dictum ספרא, quæ appellatio si Phariseis tribuitur, notat officium quod Phariseis conueniebat, non quatenus erant Pharisei, sed quatenus ad hoc munus ob-eundum è reliquo grege Phariseorum electi fuerunt.

DE DOCTRINA Phariseorum.

ANte omnia monemus *Doctrinam Phariseicam* nobis hic esse quicquid Pharisei docuerunt diuersum & dissentaneum à Dei verbo. Nam cæteroque Phariseos doctores commendauit Christus, *sedent* (inquit Christus) *in cathedra Moysi*; quam prærogatiuam non detulit Sadduceis, nam Sadducei funditus eueriebant (vt post modum exponemus) omnem Religionem negata resurrectione mortuorum, quæ res in causa fuit vt nullo pacto pro Doctoribus Ecclesiæ haberi potuerint: At Pharisei tametsi Legem Dei (vt iam liquebit) multis modis adulterarint, & contaminarint, attamen non sunt eo progressi vt ausi sint conuellere veræ doctrinæ fundamenta: vnde factum est vt audiri potuerint, hætenus quidem quatenus in cathedra Moysi sedebant, adeoque Ecclesia Dei non ided perierit quod talibus Doctoribus coacta sit operam dare: Nam hoc est ingenium Ecclesiæ vt si modò ea tradantur quæ prima sunt religionis elementa & fundamenta, possit falsum discerni à vero: at si ipsa fundamenta & elementa religionis non tradantur, quia nulla superest veritatis regula & norma, necesse est nullam esse Ecclesiam. Sic temporibus maiorum nostrorum Pharisei Doctores erant Ecclesiæ, sedebant in cathedra Moysi, hætenus audiendi quatenus (inquam) ea docebant quæ scripta fuerunt, id enim hoc loco nobis est *Mosis Cathedra*, vt Hilarius eum locum interpretatur (& res ipsa vt sic intelligatur poscit, neque enim Moses cathedram habuit) *qui Doctores fuerunt Legis tradita à Mose, ij de Mosis cathedra docuerunt.*

Quomodo fecerint Pharisei in cathedra Moysi,

& audiri debuerint.

quid sit Mosis cathedra,

primum phariseorum dogma. Scripturam non esse sufficiens.

Traditionum tria nomina. 1. Παροιμίαι מסורה cuius correlatum קבלה Cabala.

Phariseorum hoc primum fuit Dogma, quod *negarunt omnia que spectant ad religionem scripta esse*, id quod Josephus disertis verbis notauit lib. 13. Antiq. cap. 14. verba eius sunt νόμιμα πάντα παράδοσαν τῶν δὲ νόμων ἐν πατρίωσι δόδοις, ἀπὸ τοῦ ἀναγράψασθαι. Itaque docebant duplicem esse legem, nempe *φαρμακεία*, & *שכנתב* *oralem & scriptam*, ἀρχαίον & ἑξῆς. Quæ doctrina vt penitus perspiciatur, accuratiùs à nobis explicanda est. Præter legem scriptam erat à Phariseis commendata doctrina quædam quam diuersis nominibus appellabant: Nam & dicebatur, *traditio*, ἀρχαίον מסורה קבלה δόδοις: item, *שמורה* hoc est, *auditio*, אנה. Item *δὲ παρῶσι* *בשנתב* *duplicario*, ad verbum *δὲ παρῶσι*. Παροιμίαι doctrinam suam vocabant quod esset (vt inquit Josephus) ἐν πατρίωσι δόδοις, vnde & percipi potest ratio cur eadem *קבלה* sit vocata, nam *מסורה* *traditio* & *קבלה* *δόδοις* sunt (vt loquuntur in Scholis) correlata: Itaque *מסורה* refertur ad *קבלה* & vicissim, vt sit eadem hic ratio quæ est in dando & accipiendo, vt quum dicunt *יש מפי איש וקבל איש ארם* hoc est, *Adam tradidit doctrinam posteris suis vsque ad tempora Noachi*, dicitur etiam posteros eius accepisse doctrinam il-

lam, quod est קבלה, tum Noachum tradidisse doctrinam vsque ad tempora Abrahami, & Noachi posterius קבלו *acceperunt* doctrinam illam; Abrahamitem vsque ad Moysi tempora, quibus Deus ipse tradidit doctrinam Moysi, nempe Legem ופירושו hoc est *& expositionem eius*; Mosem autem tradidisse Josuæ &c. vbi semper est intelligenda *acceptio* קבלה. Hic verò obseruandum est, traditiones istas non scriptas Phariseorum in Nouo Testamento nunquam dici simpliciter *Traditiones*, sed notari semper aliquo elogio, vt cum dicuntur *traditiones seniorum*, *traditiones humane*, *traditiones vestra*, si quando Christus compellat Phariseos, nunquam verò simpliciter & absolute vocantur *traditiones*. Quin si quando traditionis vox ponitur simpliciter, nulla cum adiectione, sumitur in bonam partem: Vnde colligere licet nõ esse aspernandas traditiones, quando & ipsum Dei verbum *traditio* est; Nam quæcunque modo tradantur *traditiones* dici possunt, deinde si agnoscuntur, hætenus *accipi* eadem dicuntur: hoc vsque aded verum est, vt libris Veteris Testamenti *audire* (quod est obsequi) *Deo*, & *audire vocem Dei*, quod est esse *Dei dicto audientem*, in Paraph. chald. reddatur per vocem קבל *accipere Deum, accipere vocem Dei*. vnde etiam in Epistola Judæ dicitur ἀρχαίον ἢ ἀρχαίον ἢ ἀρχαίον ἢ ἀρχαίον; imò verò Apostolus 1. Cor. 11. 23. Ego, (inquit) *tradidi vobis* ארם אשך קבלתי *quod accepi à Domino* מסורת ליהוה, quo in loco vtrumque coniunxit Apostolus *tradere & accipere*. Sic in Nouo Testamento διδάσκει λόγον est קבל *auscultare sermoni, obedire, non audire tantum*. Ergo Iohan. 1. 11. 12. *ad propria venit*, siue ad sua, sui autem non acceperunt eum, quotquot autem eum acceperunt, *dedit eis potestatem* τὸ γινώσκουσι τὸν θεόν, *qui acceperunt eum*, hoc est, qui ei exhibuerunt ὑπακούω νόμων, vt eodem loco monemur, sequitur enim τὸν νόμον τοῦ θεοῦ. Itaque *accipere Christum, est per fidem obedire Christo*. Vnde etiam Apostolus Rom. 6. 17. *eis ὅτι ἀπαρτίστητε τὸν νόμον* διδάσκει, alludit ad verbum מסר *tradidit*. Nam est eo loco enallage, vt videtur, pro *eis ὅτι τὸν νόμον ἀπαρτίστητε ἢ διδάσκει*: Sic illud, *Populo vt placerent quas fecisset fabulas*. Quomodo locutus est etiam Paulus Eph. 1. 10. *Ipsius enim* (inquit) *opus sumus, creati in Christo ad bona opera*; *qua antea preparauit Deus vt in iis ambularemus*, videtur enim Enallage manifesta, *qua antea preparauit Deus vt in iis ambularemus*, pro *antea preparauit nos Deus*, &c. Nam quod de operibus dicitur referendum est ad personas, non enim opera ad personas, sed personas ad opera præparat Deus: quod etiam cap. 1. eiusdem Epistolæ dicitur *Electi vt simus sancti*, non dicitur *Electa sanctitas*, & ratio est in promptu & facilis, nihil enim est opus præparare bona opera, sed eorum necessaria præparatio est qui bona opera patraturi sunt. Igitur hoc teneamus, ἀρχαίον מסורה, ἀρχαίον קבלה non ponuntur in vitio, at מסורה & קבלה quoties aliquid adjicitur, sanè in vitio ponuntur: significant enim mendacium, hoc est, nihil est eorum quæ vocabula significant. Etenim traditionem oportet fluxisse ἀπ' ἀρχῆς à principio, & *acceptio* itidem, Ego, inquit Paulus, *tradidi vobis quod accepi à Domino*. Itaque prudenter Paulus cum se diceret ζῆλωτὴ ἀρχαίον, adiecit παρῶσι: vbi obseruandum est Paulum cum meminit παρῶσι ἀρχαίον, hoc est, ἀρχαίον ἢ παρῶσι, non eas vocasse, ἀρχαίον ἢ παρῶσι: Etenim *Patres* Paulo sunt Patriarchæ, Rom. 9. ὡς οἱ πατέρες **Christus**

non dicuntur absolute Traditiones in N. T.

Traditionis vox quandoque in bonam.

quandoque sumitur in malam partem.

Christus verò istas traditiones Pharisæicas vnico verbo perstrinxit, eas enim vocat ex Esaia *ἐπιτάγματα ἀνθρώπων*, traditiones humanas, & Paulus Coloss. 2. 22. *ἐπιτάγματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων*.

Vocantur etiam traditiones שמעתי אודיעים, Hebraicè שמעתי : quæ vox in Scriptura non ponitur in vitio : existat enim Esa. 73. מי האמין לשמועתינו *quis credidit auditioni nostræ*, hoc est, *nostræ doctrinæ* : Et Paulus Gal. 3. 2. Nunquid (inquit) accepistis Spiritum ex operibus Legis, an ex auditione fidei, *ἐξ ἀκοῆς πίστεως* האמונה האודיעה, hoc est, ex doctrina fidei vobis à me tradita. Ita ergo se res habet, Verbum Dei non est ab hominibus, sed ex Deo, & quotquot audiunt verbum Dei, audiunt aliunde reuelatum. Itaque iniquum fuit hominum traditionibus *auditionis* nomen tribuere, non enim *ἀκοῆς* dici potest, aut debet nisi quod primùm à Deo auditum est : *Quisquis* (inquit Chr. Joh. 6. 45.) *audivit, & didicit à Patre venit ad me*. Non loquitur certè Christus de auditione humana, & non scripta, neque Propheta item Esaias. Reliquæ auditiones vani sunt rûmorem, & commenta hominum per manus tradita: quæ fuerunt quæ in Paganismo obtinuerunt olim, quæ autoritatem quidem à maioribus habent aliquam, à Deo verò nullam. Cicero in lib. de natura Deorum: Cottam Pontificem maximum inducit disputantem, & quidem ita vt neget esse Deos, id eum à Balbo Cottæ esset objectum, cum vellet refellere orationem à Balbo habitam, non ausus est refellere Pontifex, sed dicit autoritate maiorum debere confirmari, vt Pontificij hodie faciunt.

Denique Traditio משנה vocatur siue מתורת דברי תורה, & משנה דברי תורה sunt, nam illud ת pro w ponitur, prout Chaldaismus exigit. Sed non est quæstio contemnenda, cur traditio משנה vocata sit, & דברי תורה, etenim דברי תורה repetitionem significare videtur, & Hebraicum משנה Exemplar est, vulgo *Cosiam* vocant. Cum igitur hæ traditiones adjectæ sint Legi, quæri potest cur דברי תורה appellatæ sint: maximè cum sic loquantur, *נתנו* tradiderunt, *docuerunt*. Nostra hæc est sententia: Qui docet Legem, qui commentatur in eam aliquid, eum oportet subinde verba Legis repetere, vnde factum est vt primùm interpretationes Legis vocatæ sint משנה & משניות. Itaque isti תנאים hoc solum profitebantur, se Legem (quod Pharisæis Iosephus tribuit) accurate explicare, *אנאכי ביעצתי לך*. Sed cum explicationi Legis aliquid adijcerent de suo, factum est vt & id ipsum משנה דברי תורה sit appellatum, & משניות item: verbi gratia, dum illa Legis, *quicumque maledixerit patri aut matri, &c.* interpretarentur, negabant ea Legge posse reos peragi qui patri petenti aliquid necessarium ad vitæ vsum, responderent *donum quodcumque à me fuerit, &c.* locus est Matth. 15. Hoc interpretamentum, quia non nititur ipsa lege, Christus *משניות* vocauit; דברי תורה item dici potest, quia eius tradendi occasionem præbuit legis interpretatio. Correlatum (vt loquuntur) תלמוד משנה est תלמוד, nam quod ratione Doctorum dicitur משנה id ipsum ratione discipulorum dicitur תלמוד *doctrina, disciplina*. Itaque in Paraphrasi Cantici Cantic. משנה & תלמוד conjunguntur quidem, sed quasi quis מסורה & קבלה conjungeret: Nam קבלה correlatum est vt loquuntur מסורה sic תלמוד correlatum est משנה. Neque fuit quod

viri docti תלמוד eo loco interpretarentur *Commentarium*, משנה verò *textum* veluti, תלמוד enim non scribitur cum affixo post משנה, sed solum ponitur: deinde in illa Paraphrasi משנה solum ponitur, quia idem משנה & idem תלמוד. Deinde, etsi liquet authorem illius Paraphræos vixisse post ea tempora quibus משנה & תלמוד, hoc est Iudæorum pandestæ scripto consignatæ sunt, nondum tamen scripti fuerunt Commentarij in משנה. Præterea Commentarij illi vetustiores dicuntur גמרה, non dicuntur תלמוד. Hoc igitur primum fuit Pharisæorum dogma; Scripturam docebant esse minùs perfectam & minùs perfectam.

Unde ortum duplex משניות Traditionum genus: vnum earum quæ aliquid per occasionem interpretandi Scripturam adijciebant Scripturæ, vt solet fieri; alterum genus erat earum, quas ex abdito quodam mystico sensu Scripturæ eruebant; quod est & Pontificiorum dogma. Porro Christus hoc illis objicit, quod in vtroq; genere peccarent: vt quum Discipulos suos tueretur aduersus calumniam Pharisæorum, qui illis objectabant quod illotis vescerentur manibus; qua in re Christi facultatem & benignitatem quis facile perspiciat: Neque enim dedita opera, & veluti ex professo, inuehitur in ritus & Cæremonias, quibus nihil inerat perniciosum, atque (vt ita dicam) virulentum; sed eas demum traditiones exagitat quæ religionis fundamentum conuellebant: cuiusmodi fuit illa traditio quam iis exprobrat cap. 15. cuius & nos iam meminimus supra.

Cæterùm cum locus ille aliquam habeat difficultatem, obiter nobis venit explicandus. Quæruunt viri docti quæ sit horum verborum sententia *δῶκεν, ὃ ἐστὶν ἔμοιγε ὡφελεινός, donum, quod ex me tibi utile sit*, Matth. 15. 5. Et sunt hac super re tres inter se dissentientes, & discrepantes sententiæ: prima eorum est qui putant his verbis nihil aliud significari, quàm donum & Anathema quo pater iuuetur, hoc est, patri vtile esse quod à filio donum Deo offertur: Itaque filium officio satisfecisse etiam si patrem non iuuerit opibus, quod donum obtulerit. Atque in eo Monachi, & qui se Clericos vocant, Pharisæos volunt imitari. Cæterùm diuersa planè ratio est, nam *δῶκεν*, quod hebraicè קרבן dicebatur, cedebat in vsum Sacerdotum, nihil inde ad Pharisæos redibat, nisi quatenus nihil prohibebat Sacerdotem esse secta Pharisæum. Sed non videtur hæc interpretatio commoda, maximè cum expendimus particulam *ὃ ἐστὶν*: non enim *ὃ ἐστὶν* de re certa dicitur, sed hypothesi siue conditionem satis apertè notat. Secunda interpretatio est viri longè summi Iosephi Scaligeri, qui hunc locum sic interpretatur, vt quod attinet ad sensum quem inde eruit, non discedat à prima interpretatione, tantùm docet Ellipsin esse, vt sit sensus, *Donum quod à me profectum est, tibiq; prodest, me absoluit iure quod in me habes*. Cæterùm, ait vulgatum esse, ut quum de formulis citandis agitur, citentur ita vt sint intercisæ (vt Latinè adjecto *Es cætera*. Græcè adjecto, *καὶ τὰ ἕτερα*, Hebraicè adjecto, *cum citatur Scriptura, vel וכלו* cum citantur scripta Rabbin. aut aliorum scriptorum præter sacros) atque formulam esse inde probat, quod inter offerendum offerentem conceptis verbis vti oportuit, nempe his קרבן הורה De-

Aliud Traditionum nomen est. אודיעים.

3. n. men. משנה.

cur traditiones sint dicte a. is. major.

certe. a. tum. est. תלמוד.

Traditiones.

à Christo damnata.

locus Matth. 15. 5. explicatus.

sententia de huius loci mensura.

Rejicitur.

sententia.

Ref. num hoc proficit mihi & meis. Sed nec hæc interpretatio quadrat; nos est enim mos Scripturæ formulas, proverbia, &c. proponere concisè; Deinde hæc interpretatio iisdem argumentis refelli potest quibus prima, quæ multo mollior videtur.

Tertia sententia eorum est, qui putant iuramentum hoc esse, siue execrationem, quæ filius Deo deuouet quicquid potest à se profectum patri prodesse, quam interpretationem, quæ magnum virum Masium habet authorem, frustat Scaliger conatus est refellere: vnico enim duntaxat licentitur argumento eoq; leuissimo, quod nihil opus fuerit iurantem inducere filium: Nos & hoc adijciemus, quod videtur scelus nimis atrox, neque credibile, sic nullo obtentu, nulla specie, tam splendide, tamque aperrè voluisse Pharisæos docere impietatem. Sed Masium iuuat imprimis, quod hæc formula Judæis usitata est, קרבן seu donum est quo à me iuuaberis. Jam verò quod Scaliger negat induci debuisse filium iurantem, pugnat hoc primùm cum Christi scopo, etenim præcesserunt illa verba, quicumque malediceret patri aut matri &c. Reprehendit igitur Pharisæos, quod Mischnâ suâ sic illum locum interpretarentur, aut corrumpere potius, vt dicerent, non esse numerandum inter maledicta, aut probra iacta in patrem, si filius sic eum excipiat, vt rogatus respondeat דבר &c. Deinde, pugnat etiam cum rei veritate, nihil enim magis solenne est, & consuetum, quàm vt filius rebellis & contumax sic partem rejiciat, vt execretur interim, non quidem patrè fortasse, sed vel temetipsum, vel aliud quid. Illud verò quod vnum videtur pondus aliquod habere, nempe carere omni specie quod docebant, filium si execretur non maledixisse patri, non est vsque aded momentosum: Etenim hæc execratio cõsecratio fuit, & votum; sed votum quo filius sese obstringebat, nulla pietate erga Deum, sed iniquo & ingrato erga patrem animo; qua in re duobus modis peccabatur, ac primùm quidem in eo, quod patri non tribuebatur honos; (porò, ex phrasi Scripturæ, patri laboranti inopia succurrere est patrem honorare: quomodo Paulus iubet honorari viduas: & Presbyteros qui dignè presunt dicit esse dignos duplici honore: nam cum ab inferiori merces superiori debita tribuitur, honorarium illud est, non est merces) deinde, quod pater parum verecunda oratione excipiebatur: nam si par parem sic excipiat, tolerari fortasse id poterit, ac si pater sic excipiat à filio, maledictum est, quamuis si oratio ipsa spectetur, nihil minus est quàm maledictum.

Atque hanc esse genuinam huius loci interpretationem vel Syri interpretis autoritate facile probari potest, sic enim hunc locum interpretatur מני דתהנא מדי קרבני דוּן מ:um, quocumque iuuas i possis à me; quæ ipsissima est Judæorum formula, מני דתהנא מדי קרבן Res est sancta quicquid à me profectum tibi prodesse possit. Itaque מדי non fuit ab interprete Syriæ versionis exponendum, id quod, sed potius, quodcumque. Sed & hæc interpretatio videtur placuisse authori vulgatæ editionis, Donum (vertit) quodcumque ex me tibi profuerit, Marc. 7. vbi malè interpungitur quod ex me, tibi proderit, nam legenda sunt ista vno spiritu, quodcumque ex me tibi proderit, atque interpunctio rejicienda in anteriorem locum, hoc pacto,

donum, quodcumque ex me tibi proderit. Sic Christus ostendit (Matt. 15. 6.) Pharisæos Legem Dei irritam fecisse. Qui locus nos admonet locutionis cuiusdam obseruandæ in Scriptura: Etenim Proverb. cap. 1. Sapientia stultis exprobrat consiliorum suorum contèptum his verbis, ותפרו כל יצא לך לך. Interpretes sic verterunt ἀκρίβειαι πειρῆται τοῦ βουλοῦ μὲν, Chald. verò Paraphrastes vocem תפרו quod est otiosum redditus, & inutile, אַוּוּעוּ, vertit תפרו, hoc est, mutastis: nam mutare & abolere, cum de Dei mandatis agitur, eodem redeunt. Itaque Actor. 6. 14. καταλύσει ἐν ἵππον ἔθνη, & διδάξει τὸ ἔθνος ἀπὸ δόξαν ὁ Μωσῆς, destruet hunc locum, & mutabit consuetudines quas tradidit Moyses מוטב הנהגותי, hoc est, abolebit. Quod nos ided obseruauimus vt moneremus non debuisse corrigi Paraphrastem à doctissimo viro, nam illud תפרו אתו & illud תפרו כי idem planè significant.

Denique solemne fuit hoc Pharisæis, non quidem in speciem abolere Legem, sed verba Legis in alienum sensum detorquendo eam reapse abrogare; atque hic fuit eorum error perpetuus, quod in Legis interpretatione hærebant in prima verborum significatione, nec reputarunt animo quod monet Paulus, legem esse spiritualem. Unde sequutus est error multò grauissimus, quod iustitiam ex Lege sectabantur, quod omnino ij facere nequeunt, qui quæ sit vis legis teneant. Non sine graui causa igitur monuit Christus (Matth. 5. 20.) discipulos suos, non fore vt iis patiat aditus ad regnum caelorum, nisi eorum iustitia abundet supra iustitiam Scribarum & Pharisæorum, hoc est, nisi renouentur spiritu Dei, vsque aded vt ad intimas animi cogitationes & affectus renouatio ista pertineat. Quomòrem etiam subiunxit normam iustitiæ Pharisæorum, normam item veræ iustitiæ, dictum est antiquis, ego verò dico vobis, &c. hæc est illa iustitia Pharisæorum, iuxta quam Paulus gloriatur se fuisse irreprehensibilem, etiam ante conuersionem, iuxta iustitiam, inquit, quæ est in Lege, Philipp. 3. 6. Sed cur Pharisæorum iustitiam dixerit iustitiam esse eam quæ est in Lege? nempe in eo loco idem est quod per. Iustitia ergo quæ est in lege Paulo eo loco iustitia est quæ est per legem. Atqui ista differunt, nam iustitia quæ est in Lege iustitia est lege præscripta à Deo, iustitia quæ est per legem iustitia est illa quam Lex iubendo potest ab homine impetrare, quæ iustitia vera non est: sic Rom. 2. 14. dicuntur Gentes fecisse ea quæ sunt Legis, τὰ τῆ νόμου, hoc est, fecerunt quæ lex potest facere vt quis faciat. Porò, duo sunt quæ lex potest facere, vnum est cohibere hominem externum, excitare in homine qualecunque studium virtutis, alterum eum accusare & excusare aut defendere, id quod Apostolus dixit ἐργον νόμου ver. 15. hoc est, efficacia Legis, quod Lex in nobis ἐργάζεται. At ἐργάζονται sunt ea quæ fiunt à nobis prout scripta sunt in Lege (qualia opera ab homine irrogenito null' à edi possunt) seu ἐργα νόμου dicuntur quemadmodum dicitur iustitia quæ est in Lege.

Secundus error Pharisæorum est dogma delibari arbitrij viribus: nam inquit Josephus libro secundo de bello Iudaico cap. 7. εὐδοκίμην ἔχοντες τὰς ἀποστάσεις παρὰ τὰς ἐν τῷ μὲν ἀποστάσει τὰ δίκαια, & μὴ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅτι τῆς ἀποστάσεως κτλ. & βουδὴν ἢ ἐς ἕκαστον ἐχόντων εὐδοκίμῳ, hoc est, fato & Deo tribuunt omnia,

Locus Mat. 15. 6. explicatus.

Quomodo Pharisæi Legem Dei abrogasse dicantur.

Locus Philipp. 3. 6. explicatus.

2. Dogma seu error Pharisæi de Libero Arbitrio.

Obj. 1. Ref. i. Object.

Confirmatur hac interpretatione.

qua iusta sunt, aut non agere, aut plurimum situm esse in hominibus, iurare autem & fatum; quod dogma intelligi non potest nisi reuocemus quid sit εἰδωμένον, hoc est, fatum Phariseorum. Nam doctissimi viri Phariseorum εἰδωμένον volunt esse id quod recentiores Judæi vocat מיל הכוכבים quod dicitur Astrorum influxus. Itaque ex eorum sententia, voluerint Pharisæi humanum arbitrium inclinari quidem & moueri quodammodo stellarum vi, cæterum non flecti profus; quod verò eos adduxit vt sic sentirent, hoc fuit solum quod εἰδωμένον fatum Chald. dicitur מיל; porro מיל influxum significat, nam מיל est fluxus, vnde מיל טוב & מיל רע dum significant prosperam aut aduersam fortunam טוב מיל est אגלה טוב. Rabbinum etiam appellant Iouis stellam טוב מיל vt & צרק. Atque sententiam suam inde confirmant quod cap. 9. Eccles. vers. 2. (quo loco dicitur omnia omnibus pariter euenire) Chald. paraph. sic eum locum vertit מילא כליא במילא תלו omnia à fato pendent; hinc, inquit, מילא est influentia, quam vocant, syderum.

Sed profectò ita se res non habet, nam εἰδωμένον & ἀνάγκη Josepho (cum de Phariseorum dogmate agit) eadè sunt. Illud autem, si nihil aliud esset, inde euinci posset, quod cum priori loco εἰδωμένον & ἀνάγκη distinctè posuisset, posteriori loco tamen solum εἰδωμένον nomen posuit, nempe quia εἰδωμένον idem illi est quod ἀνάγκη. Cum igitur dicit, omnia tribuuntur fato & Deo, illud & Deo epexegeticè dicitur. Deinde lib. 12. Antiqu. distinguit Essenos à Phariseis, quod Essenii docerent τὸν εἰδωμένον πᾶσι εἶναι esse necessitas, fato omnia regi, cum Pharisei voluntatem humanam vocent in partes. Atqui constat Essenos maximè omnium deditos fuisse religioni, quæ penitus tollitur si omnia à syderum influxu reguntur, etiam voluntas humana; sic enim inducitur Physica quædam necessitas, quæ religioni & pietati nullum relinquit locum. Attamen certum est fatum מיל dici, מיל autem influxum significat, hec etiam addamus, apud Jobum Astra dici מילות: nempe non est dubitandum corpora illa cælestia agere in hæc inferiora, sed pro ratione (vt ita loquat) actiuitatis & passiuuitatis, atque ea omnis actiuitas & passiuuitas corporea est, & merè Physica. Itaque agant sanè in corpora & res corporeas, cum & ipsa corpora sint, in animam, quando est se iuncta à materia, nihil est illis iuris. Cæterum non sic efficitur vt continuè מיל fatum Physicum significet: Nam מיל decernere est, & definire, primò verò secare significat; quomodo Horatius dixit quo multa magnaq; secantur indice lites: & Latine, decidere cum aliquo est subductis mutuo suarum rerum rationibus conuenire; attamen Chaldaicè מיל Astrologi dicuntur. Imò verò מיל impressio dicitur illis à motu syderum facta, vnde & meteora oriuntur. Quemadmodum igitur ea nomina quæ propriè Dei voluntatem significant, & fatum (quod à fando dicitur) ad res merè Physicas significandas transtulerunt, sic etiam nomina quæ res Physicas significant ad voluntatem Dei significandam pari libertate adhibuerunt: Nempe par vtrobique effectum est, atque effecti necessitas: atque hinc fit vt causarum nomina permutata sint.

Atque ita se rem habere, primùm hinc probari potest, quod solet Paraph. Chald. opes, res prosperas מילא vocare, sed quoniam hæc ratio calumnie

obnoxia est, & cauillationi, longè grauior causa cur sic sentiendum sit asserti potest ex eodem illo loco quo nituntur: nam Eccles. cap. 9. 2. postquam Paraph. dixit omnia pèdere à fato, statim & continuè nulla interiectione verborum adiecit מילא נהגור hoc est, decretum est cælis: Jam verò cælum Deum significat, מילא Judæis Deus est: nempe quia habitat in cælis, sicut etiam illis dicitur מילא quia habitat in loco, nam מילא illis est templum Hierosolymitanum, quod antonomasticè sic vocant ביתא Syrochaldaicè: vnde desumptæ sunt illæ locutiones, Peccauit pater in cælum & in te, hoc est, in Deum & in te. Item, Venient Romani & auferent hunc locum, hoc est Templum. Certè cælo (corpore Physico, inquam) nihil decerni potest: Jam verò מילא decernere est, & statuere, sic Græcis εἰδωμένον ἔργον vocata est, vt ἔργον illis vicissim εἰδωμένον. Certè ἔργον fatum Physicum est, vnde Aristoteles quasdam ἔργον quas violentas vocat, negat esse εἰδωμένον; & εἰδωμένον ἔργον stata sunt tempera, vt verbi gratia, quando Sol est in Capricorno, si tum aër intepescat non intepuit εἰδωμένον ἔργον stato tempore, & fortuna, fatum, necessitas, εἰδωμένον, τὸν, ἀνάγκη eadem sunt: nam fortuna fors est, vnde & fortis dicitur & ἀνάγκη necessitas, & τὸν ἀνάγκη τὸν τὸν denominatur vt cum Satyrus scripsit

Si fortuna volet fies de Rhetore Consul,

Si volet hac eadem fies de Consule Rhetor:

fortunæ nomine fatum intellexit, & necessitatem, ἀνάγκη ἀνάγκη vocat, hoc est, rigidam atque immotam necessitatem, quam Lucietius vim abditam appellauit,

Vsq; adeò res humanas vis abdita quadam Proterit, &c.

Certè quod miseri illi his nominibus velarunt, diuina est Prouidentia, cui nihil in natura rerum subtrahi potest. Neque verò Scriptura hoc eodem loco cuius Paraphrasim iam explicamus מילא nomen refugit, verba Scripturæ sunt וכל מקרה אחר כאשר לכל מקרה אחר, vnusquisque vt omnibus, vnus est accidens, hoc est, vna fortuna, vnus casus: nam si causas secundas respiciamus מקרה est quod ad primam causam si referatur גורל decretum est: sic qui imprudens cum in arborem impingit securim excusso ferro viatorem interemit, dicitur hoc factum מקרה, etiam nomenclatore Deo. Itaque idem Paraphr. versum proximè antecedentem sic reddidit, Quoniam hæc omnia reposui in animo vt exquirerem hæc omnia, quod iusti & sapientes, & discipuli eorum, qui illis subiecti sunt vt dicit operam disciplina Legi, traditi sunt in manus Domini, & ab eo decretum est in toto mundo quicquid futurum est in diebus eorum, etiam amorem quem amant, etiam odium quod odierunt; nemo est Propheta in mundo, qui sciat quid euenturum sit hominibus, omnia εἰδωμένον decreta sunt, vt iis obuenant. Ubi obseruandum est quod in Vulg. edit. redditur, & homo non nouit sit-ne odio an amore dignus, vertitur à Chald. Paraph. Nemo est qui sciat amorem quem amat, aut odium quod odit, hoc est ex vsu linguæ, Nemo nouit sint-ne ea appetenda que appetit, aut fugienda que refugit: quæ paraphrasis scopo Spiritus sancti optimè conuenire videtur: neque enim hinc agitur de amore aut odio Dei, sed de hominum & rerum odio & amore. Etiam in Heb. sic habetur, etiam amorem, etiam odium non nouit homo eorum omnium que sunt ante se, quo nihil verius dici potuit: sæpe enim quæ maximè expetiueramus, deprehendimus

Cur Deus dicatur à Iudæis מילא

Fortuna, fatum, necessitas idem sunt.

Fortuni vocem מילא Scriptura non refugit.

locus Eccles. 9. 2. illustratus.

Fatum Pharisæorum non est influxus Syderum.

sed Diuina prouidentia quod probatur

Fatum cur dictum sit מילא

Obiectum
authoritas
Iosephi

2.
Kimhi:

3.
locorum
N. Test.

perperam
iste Me-
tempycho-
fros error
Pharisæis
tribuitur.

1.

2.

3.

4.

quomodo etiam illum locum vertit Interp. Syrus, *stans inter se & animam suam*. Quæ locutio perperam versa est à Boderiano, refert enim illa verba ad sequentia, cum non cohærent sed disjungantur: sequitur enim apud Syrum Interpr. & hac presabatur. Quid igitur est *sabâr* *œd*: *œw-ni*? Certe id ipsum quod Hebraicè *לבר*: nam LXX. Interpr. eam particulam sic exponunt *εὐθ' ἐκείν*, Zach. 12. 12. atque id ipsam conuenit Pharisæorum nomini, *פריש* enim (vt supra dictum est) est *qui segregatus est*: quod illi (vt post modum dicemus) etiam in vita factitare soliti sunt. Sic vbi Ierem. 17. Propheta conqueritur coactum se esse seorsum sedere *ישבתו בדר*, in Targum est *פריש* quasi diceret *Pharisæus*, hoc est, *separatus*.

Tertium dogma Pharisæorum. Author est Iosephus in ea fuisse hæresi Pharisæos, quæ staturer animam vita in corpore sanctam vocari in ius, atque in locis subterraneis vel requie & honore frui, vel æternis affici pœnis, pro eo ac vixit in corpore. Quæ sententia Tertulliani fuit vt disertis verbis docet lib. de Anima cap. 55. & 58. *Omnam animam in Inferis oportet sequestrari vsque ad diem Domini*. Atque hoc nititur probare multis argumentis; Et hoc quidem præcipuo, quod discipulus non est supra magistrum, itaque quemadmodum Christi anima in inferis fuit, ita & reliquorum hominum animas esse debere, solas Martyrum animas excipit. Sed & idem sensisse videtur Augustinus, nam Enchirid. ad Laurent. cap. 109. *Tempus, inquit, autem quod inter hominis mortem & diem resurrectionis interpositum est animas abditis receptaculis continet, sicut vnaqueque digna est vel requie, vel arumna pro eo quod sortita est in carne cum viveret*. Ambrosius etiam non videtur ab hac sententia longè recessisse, nam idem probare conatur citatis, (quod notandum est) capp. 5. & 7. lib. 4. *Esdrae*. Sed bene habet quod Ambrosius illa habitacula superiora dixit, quo dicto emolliri potest illa sententia. Cæterum hoc dogma, siue errorem Christus refutauit Luc. 16. 22. nam Lazari animam ait traslatam fuisse ab Angelis in sinum Abrahæ. Certè Angeli è cælo in terram & vicissim è terra in cælum ascendunt, ad inferos non commeant Angeli. Tum *sinus Abrahæ* eo loco non significat speciem quandam subterraneam, ne locum quidem omnino significat, quis enim *sinus humani* nomine locum designet? Quid igitur est *sinus Abrahæ*? nempe regnum cælorum quod conuiuio à Christo Matth. 8. comparatur, & quidem conuiuio in quo Abraham pater credentium primum locum obtineat, cæteri verò coniuuæ vnà cum Abrahamo recumbant, fuit autem mortis vt qui conuiuatum in Principis sinu recumberet, is honoratissimus haberetur, quod argumentum fuit & indicium anoris illius singularis, quo Christus Iohannem profecutus est, nam recubuisse dicitur in sinu Christi, Christus autem sedebat medius, vt apud Iudæos locus medius in conuiuio præcipuus fuit. *sinus* igitur *Abrahæ* est præcipua dignitas in regno cælorum.

Sed & docuerunt Pharisæi, piis animabus hoc indultum iri vt reuiuiscant, *פסאולו איהווא* vocat Iosephus. Sed hic viri docti (inter quos Beza & alij) *μετμεύχουσι* (quæ & *μετεσταμάτωσι* dicitur) hoc est, transmigrationem animarum

in aliena corpora à Iosepho significari volunt; Ut sic sentiant testantur se his præcipuè rationibus adduci, quod Iosephus quam dixerat *פסאולו איהווא* cap. 2. lib. 18. Antiq. eam cap. 7. lib. 2. de bello Iudaic. *μετμεύων εις ιππεσι σάμα* vocauit, *transitum in aliud corpus*. Voluntque Pharisæos id dogma ex Pythagoreorū lacunis hausisse. Deinde Kimhium citant qui Comment. in Psal. 104. tribuit hanc sententiam sapientibus *חכמים* hoc est *perscrutatis*. Dixerunt, inquit, quidam è sapientibus *חכמים* quod omne viuens postquam mortuum est, resurget: propterea quod animæ circumuoluuntur, & redituræ sunt in mundum, attamen non sunt hæ redituræ ad materiam primam, quemadmodum ipsa materia erit (stabit) in seipsa, & hoc fiet iugiter, complurium millium annorum spatio. Magni Philosophi dixerunt animam nunquam redituram in corpus, quemadmodum Iobus dixit, *donec cæli non fuerint nunquam resurgent, nunquam experiscentur*, iuxta verò fidem nostram, nos qui semen sumus Israelis, firmiter innitimur fide nostra, quæ statuit animas redituras ad materiam primam vnde egressæ sunt, tempore viuificationis mortuorum (hoc est resurrectionis.) Atque isti *חכמים* haud dubiè (inquiunt viri docti) sunt Pharisæi: quos designauit Paulus 1. Cor. 1. 20. nomine *σχηματιστῶν, vbi sapiens, vbi scriba, vbi disquisitor huius seculi*? nam *חכמים* scribarum est. Denique vnus atque alter locus est in N. Testam. qui (vt illi arbitrantur) aliter explicari non potest nisi hæc fuerit Pharisæorum sententia: nam Matth. 16. quærit Christus, quem se esse homines arbitrentur, & respondent Discipuli, esse plerisque in ea opinione vt existiment Christum vel esse Eliam, vel Ieremiam, vel aliquem è Prophetis: vnde hæc suspicio nisi quod ita à Pharisæis edocti *μετμεύουσι* esse credebant? sed & Discipuli Iohan. 9. quærent, vnde is (quem nouerant ab ipso ortu cæcum fuisse) hac pœna affectus sit, ob sua-ne an parentum peccata? absurdè (vt videtur) nisi & ipsi in hoc errore fuissent; qui enim fieri potest vt peccando cæcus à natiuitate cæcitate hanc accersuerit, quæ omne peccatum præcedit, nisi statuamus animam illius cæci in alio corpore peccasse?

Sed hæc rationes non sunt eiusmodi vt iis adduci debeamus, eum errorem vt tribuamus Pharisæis, quem Christus nunquam iis obiecit, obiecturus haud dubiè, siquidem Pharisæi tam absurdum dogma publicè docuissent: sed neque credibile est, Christum in Discipulis suis eum errorem tolerare voluisse, qui omnem Religionem funditus euerit, resurrectionem penitus tollit. Nam si *μετμεύχουσι* locus est, quis relinquitur locus resurrectioni corporis? Hic sanè locum habebit Sadducæorum quæstio, nempe quærebant vt rius futura esset quæ septem nupserat fratribus, quæ quæstio solui facillè potest, cum de conjugio sgatur cuius nullus est vsus in resurrectione, at non solui potest si traducatur ad animam quæ in penè infinita corpora migrat, si quæretur cuius-nam corporis anima illa hospes sit futura in beata resurrectione. Denique non est credibile Sadducæos capitales Pharisæorum hostes, siquidem Pharisæi sic senserunt, id reticere voluisse in disputationibus quas instituere solebant contra resurrectionem. Huc & illud etiam accedat, quod verisimile non est, veteres,

1. dogma
Pharisæo-
rum
De anima
rum status
post obitum.
que eadem
fuit Patrū
sententia.
Tertullia-
ni.

Augustini

Ambrosij,

qui error
à Christo
est nota-
tus.

Referte-
dionem
docuerunt
Pharisæi,
non autem
μετμεύ-
ουσι.

Epiphanium, Hieronymum, Clem. Alexandrinum, qui omnes Phariseorum errores quanta potuerunt diligentia annotarunt, tam grauem errorem reicere voluisse.

Responde- tur.

r. authori- tati Iose- phi.

Iudæorum de resurre- ctione var- riz senten- tia.

Explicatur Iosephi lo- cus.

Responde- tur ad lo- ca N. Test ac 1. ad locum Matth.6.

Sed occurrēdū tamen est iis rationibus quæ tantos viros in hanc sententiam, quæ Phariseis hunc errorem tribuit, pertraxerunt. Ac primūm quidem illud quod (Iosepho teste) tradiderunt. Pharisei μεταλαμβάνειν τὸ πνεῦμα, ad μεταμύχων τρῆσιν non potest. Etenim μεταμύχων erat quarumuis animarum tam brutorum quàm hominum: At μεταλαοις illa Iosephi piis animabus est peculiaris. Certè Iudæorum opinio fuit solis piis qui sanctè vixerunt datum iri resurgere. Impiis hanc prærogatiuam negant: Ergo, & μεταλαοις ista ad resurrectionem referenda est, cūm impiorum hæc sit fors (vt clarius docet idem Iosephus lib.18. cap.2. Antiq. Iud.) vt in æternum in illo carcere detineantur subterraneo, solis verò piis indulgeatur πασάντων ἀναστροφῶν. R. David. Kim hi in Psalm.1. solis sanctis tribuit resurrectionem. Cæterūm in hoc à Iosepho dissentit, quod tradit impiorum animas simul cum corpore interire, Maimonides autem ab vtroque dissentit, nam planè resurrectionem negat, solam vult animam manere supersistentem. Itaque facile erit intelligere, quorsum spectent illa quæ lib.2. Machab. scripta sunt de Sacrificio expiatorio, quod pro defunctis obtulit Iudas: nempe cūm vulgò crederetur solos iustos resurgere, qui autem occubuerant eo bello, nisi intercederet expiatio, iniusti forent (nam subtrahit & auersi Anathematis erant rei) opus esse pro iis Sacrificio existimabat: vnde colligitur nihil facere illum locum vel ad limbum Patrum, vel ad Purgatorium adstruendum: Consulatur locus. Neque verò est, quod quis vigeat voces μεταλαοις, & πνεῦμα σῶμα, apud Iosephum, quasi illis significaretur Metempsychosis: nam μεταλαοις hæc dicitur ratione loci illius subterranei, in quo ante resurrectionem degunt animæ ex Phariseorum hypothesi, & πνεῦμα σῶμα non notat diuersum corpus materia & substantia, sed diuersum qualitate, quomodo ferè Luc.9.29. εἶδος, hoc est, species vultus Christi dum transfiguraretur, dicitur γινεσθαι πνεῦμα.

Quod verò negant commodè explicari posse illos Scripturæ locos, qui exstant Matth.16. & Ioh.9. in eo (pace tantorum virorum dictum sit) frustra sunt. Nam vt priori loco hæc dicamus, si μεταμύχων credita est vel à Iudæis vulgò, vel à Discipulis Christi, contra quod quàm illi sentiunt, non possunt illi loci explicari. Nam qui crediderint Iudæi Christum esse Ieremiam eò quòd anima quæ Ieremiæ corpus aliquando infedit, corpus Christi infederit? Sic enim non magis Christus Ieremias fuerit, quàm is cuius corpus ante Ieremiam anima illa tot corporum hospes infedeat. Deinde nulla nos ratio cogit, vt Metempsychosin statuamus ab illis creditam, eo quod Christum suspicati sunt esse Ieremiam, aut aliquem è Prophetis: quidni enim suspicati fuerint Ieremiam excitatum fuisse à mortuis, quod profectò crediderunt, vt habetur Luc.9.7.8. penè difertis verbis, verba Euang. sunt, *Audiuit verò Herodes Tetrarcha omnia quæ ab eo (Christo scilicet) fiebant, & dubitabat* (hoc est, pendebat animi) *propterea quod à nonnullis diceretur Iohannes excitatus à mortuis; à nonnullis verò Eliam apparuisse, ab aliis deni-*

que quendam è veteribus Prophetis resurrexisset. Ego idè Dominus creditus est Ieremias quod non videretur creditu absurdum Ieremiam resurrexisset; nihil vt opus sit confugere ad Metempsychosin.

Quin etiam, cūm interrogant discipuli, vtum is qui à prima natiuitate cæcus fuerat, suoy an alieno peccato contraxerit hoc corporis vitium, nihil necesse est (vt constituatur quid sibi voluerint) recurrere ad Metempsychosin: imò μεταμύχων id non admittit facile: Metempsychosis, inquam, Phariseorum, hoc est, quæ Phariseis asfingitur: solè enim iustorum animæ ex hypothesi traducuntur in noua corpora, discipuli autem suspicantur illum cæcum fuisse impium. Deinde dici potest, discipulos ob oculos habuisse peccatum originis, quod hebræi vocāt חרעוץ signum malum. Tum & id haud absurdè potuerunt cogitasse (vt sunt omnia Deo præsentia) præuidit Deum multò, ante, qualis cæcus hic futurus esset, ac proinde quemadmodum impio Regi intentanti in Prophetam manum graue inflixit pœnam, vt atrocitatem sceleris designati tum cohiberet, tum puniret etiam, sic cum isto cæco egisset; sed nihil opus est huc deuenire, res est expedita & facilis. Res mira videbatur discipulis quempiam nasci cæcum, cūm omne malum (quod docendi causa passiuum appellamus) peccati pœna esse videatur, hoc autem malum nõ possit in hoc genere censeari, nam vt infans qui nondum vllò scelere peccata patris imitatus est, peccati pœnas à patre admissi luat, videtur duriusculum: tum etiam vt statuatur vllò peccato à se admissio (cūm nondum peccarit) hoc malum accessiuisse, pariter absurdum videtur.

Denique quod volūt Phariseos dici à Kimhio sapientes חכמים, in eo sumunt pro confessio quod est maxime controuersum, imò verò quod negari potest: Nam sapientes חכמים sunt Physici indagatores naturæ rerum, nam quæ Græcis Physica, ea Hebræis חכמה dicitur. Et certè eo loco clarè distinguit Kimhio sapientes חכמים à Iudæorum Theologis. Unde colligitur pari ratione male acceptum à Doctissimo Interprete illum locum qui est 1. Corinth. 1.20. *vbi sapiens, vbi Scriba, vbi disquisitor* σοφιστής huius sæculi? neque enim intelliguntur eo loco σοφιστής nomine Physici, sed Theologi Iudæi. Nam חרעוץ verbum verbo redditum, est σοφιστής: Poterit חרעוץ est qui allegoricè & mysticè Scripturam interpretatur: vnde eiusmodi Commentaria מדרשים dicuntur, hoc est, סולמותים: Et ratio est, quia interrogationibus refertæ sunt, vnde Schola illis בית מדרש dicitur, בית אורפא, vt & אורפא בית אורפא בית אורפא. Itaque 2. Reg. 22. 14. quum Hulda Prophetissa dicitur habitasse Jerosolymis in בית אורפא, Chald. Paraphr. vertit בית אורפא, hoc est, in domo doctrina, בית אורפא igitur collegium est, & Schola, vt & versio Gallica habet. Nam בית אורפא reperere, docere est; nam sine repetitione nulla potest esse disciplina; præsertim cūm instituitur interpretatio eorum quæ à graui aliquo viro scripta sunt, hic enim verborum authoris crebra repetitio necessaria est.

2. ad locum 1ch.9.1.

locus 1. Corinth. 1.20. illustratus

DE VITA AC MORIBVS Phariseorum.

Phariseorum vita & mores vel in iis cernuntur quæ pertinent ad res ciuiles, vel quæ spectant

Quanta fuerit Pharisæorum.

Pharisæus fuit, at negat itidem tamen tum se profanum fuisse cum esset Pharisæus (porro profanum vocamus qui religionis omnis contemptor est) sed reuera ita se res habet, Qui sua nituntur iustitiâ ad consequendam salutem, etsi sibi videantur hoc vnum studere vt se Deo probent, at tamen reuera aliter se res habet. Qui enim nititur se probare Deo, deprehendit statim quam sit res nihili iustitia humana, itaque ea minimè nititur. Nec quicquam est efficacious, aut quod habet maiorem vim ad desiciendos hominum animos quam si quis se sistat coram Deo, sic enim sit vt contremiscant omnes, etiam ij qui sanctitate cæteris præstant. Deinde, fieri nequit vt quis iustitia sua nitatur, qui idem non sit arrogans & superbus. Cæterum arrogantia & superbiam hoc est ingenium, vt virtus celata nulla virtus (si fueris arrogans) esse videatur. *Parum* (inquit ille) *distat inertia celata virtus.* Itaque minimè mirandum est si Pharisæi opinione quadam iustitiæ tumidi & inflati, consecrati sunt gloriam apud homines; Quod ipsum deprehendimus in nostræ ætatis Pharisæis; videtur quidem sibi studere vt se probent Deo, vita tamen & mores, etiam illa victus durities, satis ostendit quod spectent, nempe vt pro sanctis habeantur: nam externa quæ sunt in eorum vita eminent, interna latent (cæterum externa dicimus rationem victus, vestitum, & illam, quam vocant, Disciplinam feueram, atque vt videtur intolerabilem) Non solet autem Christus quid profiteantur homines (ne id quidem quod sibi videntur profiteri) spectare, sed quod reuera sentiunt, quod re & factis palam testantur.

Quid sint phylacteria.

Sed iam nobis explicandum est quæ sint illa *phylacteria, simbria*, quorum meminit Christus dum exprobrat Pharisæis fastum & hypocrisin. Ac Phylacteria quidem illa, membranæ sunt quibus inscribuntur quatuor Pentateuchi lectiones, quarum prima continet nouem priores versus cap. 6. Deuteron. secunda nouem priores versus cap. 13. Exod. tertia octo posteriores huius capituli, hoc est, versus inter 9. & 17. interiectos, quarta continet ex Deuter. cap. 11. versus qui sunt ad 13. ad 22. Hæc phylacteria Judæi fronti aptant, & תפלין vocant, hoc est *appensa*, quamuis sunt qui hoc vocabulum à תפלה quæ vox *orationem* significat, deducunt, quasi istorum תפלין præcipuus vsus esset in oratione; atque hoc pacto *Tephillin* dicerentur, quomodo Pontificij corollas suas, siue rosaria solent vocare *Patenostres*. Phylacteria verò græcè dicuntur quod fuerint ad instar phylacteriorum concinnata. Porro φυλακτήριον græcis est *amuletum*, quod annectitur corpori aduersus fascinationes, item aduersus morbos, nam & *αμύμη* est cuius vsus possit esse legitimus. Hanc autem ritum obseruarunt Pharisæi, vt & reliqua multitudo Judæorum, qui quidem Pharisæis fuerunt addicti, rati se in eo Deo obsequi, quasi Deus id præscripsisset quatuor illis Scripturæ locis, quæ illis phylacteriis inscribebant; Nam sua phylacteria volunt esse ea quæ dicuntur Deuteronom. 6. 8. Exod. 13. 16. שטפות. Itaque Paraphr. Onkelos vertit תפלין, & Vulg. Interpres Exod. 13. *quod appensum est.* Cæterum non videtur iis locis Deus commendasse vsum horum Tephillin, nam Exod. 13. agitur de rebus, non autem de verbis, at qui res qui possint esse תפלין? nempe Deus vult Pascha esse Israelitis לטטפות hoc est, quod

quid quod ludzi vocant Te-phillin.

quodq; in Scriptura vocatur שטפות

Quid sint שטפות

vers. 9. eiusdem cap. dicitur לזכרון in monumentum, Id quod facile quis intelligat, si animo re putet quid significet vox שטפות, atque vnde deriuata sit: שטפות est forma pluralis numeri, significantur autem ea voce ornamenta: id quod vel hoc argumento probari potest, quod 2. Samuel. cap. 1. 10. quod est in Hebr. אצפרה Chald. Paraphr. vertit שטפות. Cæterum eo loco intelligitur *armilla* cum gemma quæ armillæ fibula fuit, & certè quemadmodum אצפרה dicitur à צפר (quæ vox motum & incessum significat, quod ea ornamenta ad motum corporis mouerentur, atque magis conspicua redderentur) ita שטפות à שט deductum est, est verò שט non simpliciter *incedere*, sed inter incedendum corpus totum iuueniliter agitare. Itaque Esaias cap. 3. 16. exprobrat puellis Israel הלך וטפות. Haud dubiè igitur שטפות frontis ornamenta sunt, quæ in incessu agitantur. Requirit igitur Deus à populo suo, vt quemadmodum fieri non potest vt quis obliuiscatur ornamenta, & quidem illius ornamenta quod mouetur, neque id solum, sed etiam quod mouetur ob oculos ad omnem motum corporis, ita ne tradant obliuioni, seu eius benefacta, seu etiam præcepta. Itaque Deut. 6. vetus Interpr. vertit שטפות *ea qua mouentur*, quod confirmat imprimis interpretationem nostram. LXX. verò Interpretes ἀσάλευτα reddiderunt ἀσάλευτα, nam ἀσάλευτον propriè est quod est inconcussam, quod non mouetur, quanquam fortasse illi scripserunt, ἀσάλευτον quemadmodum habetur in editione Latina vul. Pari ratione inducti Judæi schedulas affigebant ianuis & portis, atque eas schedas seu membranas solent illi מוטות vocare, propterea quod מוטות *postes* significet: at qui Dominus dum inscribi ianuis Legem suam voluit, nihil aliud iussit aut voluit, quam vt Legis memoria nunquam ex animo populi sui discederet. Similes existant locutiones in Prouerb. iubet Sapientia ligari collo *præcepta sua.*

אצפרה seu Fibria.

Cæterum, *simbria* hoc loco, in cuius explanatione iam versauer, sunt quæ גרילים Hebraicè dicuntur. Iussit enim Deus populum Israeliticum vti veste simbriata, atque istas simbrias vt גרילים Deuter. 22. appellauit, sic Num. 15. ציצית easdem vocauit. Ea verò vocabula Chald. Paraphrastes reddit כרספרין, quæ sunt hæc אצפרה *simbria* quarum Christus meminit, quibus etiam Judæi ad superstitionem vtiebantur authoribus Pharisæis: nam & istis simbriis assuebant membranam, aut schedam inscriptam verbis Legis, desumptis ex iis locis quorum supra meminimus, atque hanc schedam ציצית appellabant. Vnde vnam eandemque rem תפלין dicunt cum aptatur capiti, מוטות cum aptatur ianua, ציצית cum aptatur vesti. Verba eorum sunt תפלין, כבגד, ציצית בפתח, מוטות בזרוע, כראש ובזרוע, & monent ציצית appendicem esse simbriarum. Jam facile est perspicere quorsum Pharisæi spectarint dum Phylacteria dilatarent sua, & simbrias suas amplificarent, nempe vt eo ceteris pietate antecellere viderentur, quemadmodum inter Pontificios, quo quisque supersticiosior est, eo gestat corollam maiorem, & grandioribus globulis.

Eodem referenda est anxia illa diligentia, quam adhibebant in manuum & supellectilis, cuius vsus quotidianus erat, ablutione: neque enim aliò spectabant, quam vt se sanctitatis studiosos hoc externo ritu probarent; signa etiam ne per

2. in Pharisæorum locutionibus frequentibus,

ne per ignorantiam vlli rei immundæ vel vestem afficerent. Immunda autem illis fuerunt non ea tantum quæ Lege Deus immunda pronuntiarat; (quanquam ne illa quidem immunda sunt, nisi quis sit conscius immunditici illius) sed alia præterea multa. Hanc superstitionem notauit Christus Marc. 7. 3. Euangelista autem fufius narrauit, nam notat non vefci Pharisæos nisi prius *πυγή* lauent manus. Quid sit autem *πυγή* non constat, varix sunt de huius voculæ significatione Interpretum sententiæ. Nam sunt qui *πυγή* vertunt *sapè*, & certè *πυγή* ea notione occurrit apud auctiores Græcos, Ecclesiasticos eos quidem, sed tamen Græcos. At quoties agitur de locutionibus quæ existant in Scriptura, eorum qui scripserunt Græcè si Ecclesiastici sunt authores, non est magna autoritas; Nam solent alludere (etiam tum cum disertissimè loquuntur) ad locutiones in Scriptura vsitatas. Alij sunt qui contendunt olim scriptum *πυγή*, hoc est, *crebrò*, sed nec *πυγή* hac notione vsurpatur apud probatos auctores; Neque verò conuenit huic loco vt *πυγή* *sapè* significet; non enim multis vicibus & per intervalla, cum cibus esset capiendus, Pharisæi manus abluabant, id quidem præstabant diligenter & accuratè, sed continuà & non interrupta lotionè. Alij sunt (in quibus est doctissimus Interpres) qui *πυγή* *pugno* interpretantur, quod postulet sollicita manuum lotio vt manus in pugna contracta cauum manum fricet. Quæ interpretatio (quod pace tanti viri dictum sit) frigida videtur. Theophylactus *πυγή* exposuit *μύχει τῶ ἀγκῶν* *Θ* ad cubitum vsque, quorsum respexerit facile est conijcere, fando enim accepit haud dubiè, qui fuerit mos in lauandis manibus Pharisæorum, nempe manus in altum soliti erant tollere, atque digitis contractis superfusam aquam excipere, quam necesse fuit ad cubitum vsque defluere, quod omninò est *πυγή* *νίπνεσθαι*, hoc est, digitis in vnum contractis lauare manus: id quod vlli vocant *יד יד* *manuum elevationem* & notandum est *יד יד* illis esse *lauare*, sed manus lauare, & quidem hoc ritu, cum *יד יד* proprie significet *attollere*. Ad dit Euangelista, redeuntibus à foro Pharisæis fuisse solemne operam dare lotioni, nempe verebantur ne ex Gentilium & prophanorum hominum contactu impuritatem contraxissent. Certè hanc ob causam nisi necessitate aliqua coacti nullam cum Ethnicis, cum profanis & impiis hominibus (quos illi *peccatores* vocabant) consuetudinem habebant. Itaque Christus induxit Pharisæum peccantem, sed *σαδδύκα* *οὐδὲ* *εὐαγγῆ*, hoc est, *seorsum*, Publicanum autem stantem *μακρίθει*, quod referri potest ad verecundiam illius Publicani, qui scilicet sanctum illum Pharisæum non audebat propiùs accedere. Sed & aliò potest referri, nempe ad locum, erant enim omninò (vt notat Iosephus libro 2. aduersus Appion.) in Templo quatuor septa, ad primum patebat aditus quibusuis etiam Ethnicis, ad secundum viris & fœminis promiscuè, ad tertium viris tantum, ad quartum Sacerdotibus, ad adyta verò soli Principi Sacerdotum: Itaque fortasse steterit hic Publicanus in primo illò septo.

Etiam pertinet ad ostentationem sanctitatis quod Prophetarum sepulchra ædificabant, Matt. 23. 29. quemadmodum hodie Pontificij solent inanis substructionibus profiteri reuerentiam

qua memoriam sanctorum Martyrum profequuntur. Id quod Christus perinde illis objicit, ac si animo commendandi patrum suorum, qui Prophetas occiderant, immanitatem id ab eis factum fuisset: Quod sanè mirum videri possit, nam certissimum est Pharisæorum hoc non fuisse consilium, quemadmodum neque Pontificiorum hodie consilium est Tyrannorum atrocitatem & immanitatem commendare, dum ædificant in Martyrum honorem templa specie visenda. Attamen ita se res habet, objicit hoc illis consilium Christus, & quidem disertis verbis, ac non sine indignatione. Sed in primis tenendum est orationem Christi esse figuratam, neque verò id dicemus (quod tamen dici posset) Christum nihil aliud velle, quàm apud Deum illam exædificationè sepulchrorum Prophetarum eodem esse loco, ac si studio Maiorum homicidarum, odio prophetarum id fecissent, quando ipsi æmuli in hoc genere patrum fuerunt, nam & Christum Prophetarum principem, & sectatores Christi persecuti sunt ad necem vsque. Illud potius dicemus quod res est, indignantis hanc esse vocem, hoc autem facit indignatio, quàm iusta est, vt quæ ab authoribus aliò referuntur, eò referantur quod authorum moribus est conuenientissimum: Vt si hodie Pontificiis obijceremus omnem istam operam, hos sumptos quos impendunt templis magnificè construendis, non eò spectare vt commendatur Martyrum memoria, sed potius vt comprobatur eorum atrocitas, qui in martyres scelerunt, quando hoc moribus & reliquæ vitæ Pontificiorum conuenientissimum est, maximè cum quo nomine pasci illi Martyres interfecit sunt, eodem nomine furunt hodie in verè Christianos, eandemque fidem, quam prisca Martyres sanguine suo obsignarunt, profitentes, figurata quidem erit locutio, vera tamen, omnis enim figurata locutio ad propriam locutionem (vt eius teneamus sensum) reuocanda est: figura autem est ab aff. ctu, affectus est ira aut dolor. Est ergo hæc verborum Christi sententiæ, vos quidem exædificatis Prophetarum sepulchra, quos Maiores vestri interfecerunt, sed si res æstimeretur ex vestris moribus, id facitis vt atrocitatis Maiorum vestrorum, ac crudelitatis memoriam commendatis, nempe eadem facitis quæ illi.

Præterea & illud pertinet ad redarguendam ostentationem Pharisæicam quod Christus iis exprobrat summam quidem diligentiam in conciliandis profelytis, sed iis quos multis partibus deteriores quàm ipsi fuerunt, reddebant. Quo loco nobis est explicandum qui fuerint quos Judæi *προφύτοι* vocabant, tum quid hoc sit quod in hac Pharisæorum diligentia Christus maximè reprehendit. Profelyti sunt quos Hebræi *גרים* vocabant, *Inquilini* in terra promissionis quam Deus populo suo singulari munere largitus est. Postea etiam illi *Profelyti* vocabantur, qui etiam si nullum haberent domicilium in terra Israelis, tamen Judaicam Religionem, cum essent exteri profitebantur: *προφύτοι* quasi *προφύτοι* qui accesserant ad Religionem Judaicam: *προφύτοι* verò *προφύτοι* vno verbo dicitur à Judæis *גרים*, & qui sit profelytus *גרים*. Est igitur *גרים* *προφύτοι* quemodo Matth. 28. 19. *μαθητεύειν* dicitur *προφύτοι* *μαθητεύειν*, *facere discipulum*, locutio est hebraica, nam *תלמיד* heb. discipulus est, vnde formant

4? in studio conciliandi Profelyti. Qui sint Profelyti.

1. Quid sit *πυγή* lauent. sententia.

2.

3.

4. vetior.

qua de causa frequenter illæ locutiones vsurpantur.

3. in extruptione sepulchrorum Prophetarum Explicatur locus Matt. 23. 29.

verbum תלמוד מאגדתא, neque verò (quod putavit doctissimus Interpres) singulare aliquid verbo illo מאגדתא designatur, quin simpliciter מאגדתא est תלמודא docere, sed docere ea quæ pertinent ad Religionem, vnde Christiani primitus discipuli vocabantur, more Judæorum qui eos omnes qui singularem in modum Religionis studio incumbabant Doctore præeunte, תלמידים Discipulos vocabant. Sed in Ecclesia Christiana profelyti nomen idèd non est vsurpatum, propterea quòd vocatio Gentium non erat extraordinaria, sed ordinaria: Itaque Gentes vocatæ non habebantur pro profelytis, quin tum fuit vna eademque Ecclesia Judæorum & Gentium. Ante illa tempora diuersa fuit ratio vocationis, nam quicumque è Gentibus ad Judæos transibant, id faciebant veluti extra ordinem, nondum enim venerat tempus vocationis Gentium: Attamen recens conuersos è gentibus ad Christianismum προσφύτους vocabant, nomine cuius vsus præcedente tempore nullus erat. Fiebat autem ista admissio προσφύτων in Ecclesia Judaica, etiam per baptismum, non modò circumcissionem, vti præceperat Dominus, sicut enim profelyti vt loquuntur ובקרן ובטילה, ובטילה, hoc est, circumcissione, baptismo & oblatione; sceminæ baptismo, & oblatione, viri tribus illis.

Christus autem non reprehendit hanc Pharisæorum diligentiam in conciliandis profelytis, sed eorum mentem potius & consilium. Itaque Christi verba non sunt ita intelligenda, ac si se iunctim duo Christus reprehenderet, primò quod Pharisæi tantoperè laborarent in traducendis Gentilibus ad Judaismum, deinde quod eos facerent duplo magis reos gehennæ, sed sic reddenda sunt, Væ vobis Pharisæi quod postquam omnem mouistis lapidem, vt vel vnum conciliatis Profelytum, miserum illum redditis vel vobis duplo dateriorem. Similis exstat locutio Rom. 6. 17. Gratia Dei (inquit Apostolus) quod eratis serui peccati, obedistis verò ex animo &c. Non fuit hæc mens Apostoli vt primum gratiæ agerentur quod essemus peccatores, deinde quod obediuerimus Euangelio, sensus simplex & obuius est, nempe, Gratia Deo quod cum serui fueritis peccati obedieritis Euangelio: nam pristina nostra conditio quantò magis misera fuit, tantò maius beneficium est quod adepti sumus. Verba tamen Christi agentis (Matth. 11. 25.) Patri gratias, quòd sapientes & magnos celsarit Euangelium, idque paruulis reuelauerit, non sunt ea ratione interpretanda vt nonnulli arbitrantur: nam virobique tam in priori, quàm in posteriori membro mentio fit operis quod Deo tribuitur, & quidem operis in quo elucet Dei sapientia, conuenit enim sapientiæ Dei, vt quæ mundi iudicio excelsa & sublimia sunt ea Deo contempta sint, contra quæ Mundus aspernatur et Deus curet, quod nos docet Paulus disertis verbis 1. Cor. 1. 25. Fuit autem consilium Pharisæorum non quidem Deo profelytos, sed sibi ac seclæ suæ conciliare. Imò verò tanta tamque operosa fuit hac in parte eorum diligentia, vt discipuli Magistros superarent, atque hoc est quod Christus populari locutione significauit cum diceret, duplo magis filios gehennæ quàm vos, hoc est, multò superstitioniosiores, multò confidentiores; Quod in Papatu vsu venire solet, vt qui Pontificiorum Pharisæorum operis ad Christianismum conuertuntur,

Quomodo fiebant profelyti.

quo sensu reprehendit Christus Pharisæos quod facerent Profelytos.

idololatria Papistica penitus imbuantur, à puritate Religionis multò vehementius abhærerent quàm Doctores quorum opera conuerti sunt scilicet.

Atque hæc sunt quæ visum est notare præcipue de moribus Pharisæorum; quamquàm & hoc obseruare licuisset, quod Josephus monuit lib. 18. Antiq. cap. 2. Pharisæos, ἱερωτικὴν ἔχοντες διαίταν, quod Epiphanius explicauit fusius. Nam lib. 1. Panarj (quo loco disputat contra Pharisæos) Pharisæis tribuit quæ Christus nusquam eis obiecit. Primò quod asseribus soliti essent incubare admodum angustè, vt ne grauiori somno comprimerentur; quod si aliquando contingeret, fiebat vt deuoluti solo alliderentur. Tum glaream etiam substernebant composituri sese ad quietem, etiam spinas. Jeunabant autem bis singulis septimanis, nempe Sabbati secunda & quinta, hoc est, die Lunæ & die Jouis. Pontificij retinuerunt ieiunium feriæ quintæ. Alij addunt quartam feriã quæ est dies Mercurij. Tum etiam authores sunt qui tradunt, solitos eos vesti quæ utebantur talari stimulos suffigere, vnde fiebat vt inter ambulandum subinde compungerentur, inde sequebatur sanguinis effusio, atque eorum locorum per quæ incedebant, ciuentatio. Scriptores Judaici solèd appellari Monachos מרושים & Monachas מרושות, eos scilicet omnes qui austeri vitæ genere vtuntur.

Pharisæorum Diæta secundum Epiphanium.

DE ORIGINE PHARISÆORVM.

EXorta est secta Pharisæorum temporibus Demetrianis, annis circiter 109. ante Christum natum, vt colligere est ex Josephi lib. 13. Antiqu. cap. 9. Simul natæ sunt etiam duæ hæreses, & illæ celeberrimæ, Essæorum & Sadducæorum vt idem Josephus author est. Originis autem occasio hæc videtur fuisse. Cum Judæa graui tyrannide oppressa iaceret, & pij extrema quæque perpetarentur, concrematis qui reperiri potuerunt sacris codicibus, multi vel apertè defecerunt ad Ethnicismum, multi quibus apertè deficere religio fuit, tamen vt quoquo modo Dominos placarent, sese ad eorum mores & ritus composuerunt: Alij verò, & illi pauci admodum, palàm insuper habitis cruciatibus & doloribus corporis veram Religionem profitebantur, quo nomine חסידים pij appellati sunt, nempe non eam solum ob causam quod sese non contaminarent idololatria & superstitione Ethnica, multi enim iam fecerunt quibus tamen non est tributus titulus חסידים, ij nempe quibus satis fuit delitescere; Vnde factum est vt lib. 1. Machab. cap. 2. qui Ασκηταί vocantur statim hoc elogio ornantur quod sint ἐκαστοζήτους καὶ νόμου, מתנדבim בתורה, nam non continuò qui Legis est obseruans, est etiam ἐκαστοζήτους, sed necesse est aliquid amplius accedere, vt nempe id vltro & sponte profiteatur, neque expectet donec ab eo exigatur fidei ratio; Atque hi sunt quos dicunt חסידים non qui simpliciter pij sunt, nam hi dicuntur simpliciter בתורה ויוסקים occupati in L. ge. Illi verò qui sunt מתנדבim ἐκαστοζήτους, aliquid amplius præstant, nempe התורה רבית חסידותם siue aularium Legi; quo pertinet quod obseruauit R. Dauid. Kimhi Comment. in Psal. 105. פ. 17. ex מרוש hoc esse discrimen inter חסיד & צדיק, quòd, inquit, Iustus facit ea quæ Lege sunt præscripta, חסיד verò amplius aliquid quàm præceptum est.

Quando ex. erit Pharisæorum secta.

& vnde orta.

Quinam fuerint olim discipuli חסידים H. flau.

qui postea
dicti sunt
Pharisei.

Isti חסידים אחרונים postea Pharisei פרושים ap-
pellati sunt, quod singulari ista vitæ sanctimonia
a reliqua turba essent segregati, atque vt פרושים
vocarentur id videtur dedisse occasionem, quod
scriptum est Psalm. 4. כי הפרתי חסיר לו *quia sepa-*
rauit sibi Dominus חסיר חסידים igitur sunt פרושים.
Sanè Iosephus Ben-Gorion in historia quo loco
describit Hyrcani defectionem à Phariseis, quos
vocaui Phariseos eosdem vocat חסידים. Phari-
sæi igitur propago quædam fuere priorum illo-
rum חסידים אחרונים *atque ita quæ*
prius non fuit secta, in sectam tandem rebus pa-
catis, aut certè paulò quietioribus exiit; vt in Ec-
clesia Christiana Monachi (vt docet Hierony-
mus in vita Pauli) primùm fuerunt qui persecu-
tionum metu in loca deserta secessere (non erat
id sectæ nomen) nempe Anachoretæ, at postmo-
dum tamen in sectæ nomen euasit, & ordinis cu-
iusdam hominum, qui certis Legibus commu-
nionem inter se colebant. Sed vt fieri consuevit,
etiam isti חסידים postquam sectam constituere
cœpere in partes diuisi fuerunt, nam qui minus
vtebantur seuera disciplina, quique cum populo
consuetudinem habebant, neque sese ex huma-
na vita subducebant *Phariseorum* nomen retinue-
runt.

Esseni &
חסידים
iidem.

Apud reliquos nomen חסיד remansit, vnde &
Esseni dicti sunt. Nam חסיד lingua Syriaca est
חס, quoniam verò ח Cheth nulla Græca litera
exprimi potest, hinc factum vt quod proximum
fuit per εσσαδν Græc. redderetur. Id quod Græcus
solemne est, vt verbi gratia, (ne longius abea-
mus) non dicunt χαριστας, sed Αασιδιους à חסיד.
Certè instituto vitæ seueriori Esseni à Phariseis
tantum distinguebantur. Cæterùm quod essent
Traditionum retinentes in eo consentiebant
cum Phariseis, in vno quidem dissentiebant vel
maximè, quod libero arbitrio nihil, omnia fato
tribuebant. Erat istorum Essenorum non vnum
genus; nam fuerunt qui à conjugio abstinebant,
nullo nuptiarum odio quasi conjugium illegiti-
mum putarent, sed (quod Monachi olim facie-
bant) vt tanto diligentius Religioni operam da-
rent, à qua conjugium putabant esse auocamen-
tum. Quod si nullo voto obstricti prout cuique à
Deo datum esset, fecissent, in iis laudabile fuis-
set. Alij verò operam procreandis liberis dabant,
alij contemplationi vacabant, alij operi incum-
bebant, omnes in secessu & à turba semoti: unde
factum videtur quod eorum in Euangelica histo-
ria nulla mentio facta fuerit; Non enim prodi-
bant in publicum, non docebant plebem, & quæ
Christus in Phariseis reprehendit qui in luce ho-
minum versabantur, qui etiam res tractabant ad
communem vitam pertinentes, quibus præcipuè
occurrendum erat, etiam ad reliquos Essenos (seu
חסידים seu פרושים eos dicas) pertinebant. Certè
nomen פרוש generale est, vnde fit vt Gentilium
Vestales & Christianorum Moniales Iudæi vo-
cent פרושות.

cur eorum
non memi-
nerunt E-
uangelistæ.

Sadduceo-
rum.
i. origo.

Nam Sadducæi diuersa secta fuere, qui neque
חסידים neque פרושים dicti sunt (cùm Pharisei
tamen sint חסידים Tradunt enim Hebræi An-
tigonum focerum Simeonis Iusti, qui initio tem-
porum Templi secundi vixit (fuit autem hic An-
tigonus haud dubiè חסיד seu פרוש, orthodoxus
tamen vt videtur) discipulos sic instituisse, *Ne sitis*
tanquam serui qui Domino seruiunt ea conditione vt ac-
cipiant mercedem, sed sitis tanquam serui qui Domino ser-

uiunt ac si non essent accepturi mercedem, & sit metus
caelorum (hoc est Dei) *super vos.* Unde duo ex eius
discipulis quorum alteri nomen fuit צדוק, alteri
ביתוס occasionem ceperunt nefarij dogmatis, vt
statuerent animam una cum corpore interire, ne-
que vllam esse præter eam quæ obuenit in hac
vita bonorum operum mercedem: quasi verò ex
eo quod pij viri officium est Deum colere non
mercenarij, sed filij animo, sequeretur post hanc
vitam nullam esse spem reliquam. Negabant
porrò Angelos esse, quod magnus vir S. aliger
miratur, præsertim cùm quidem reiectis Prophe-
ticis libris & contemptis Traditionibus, quinq;
librorum Mosis auctoritatem agnouerint, in
quibus fit crebra Angelorum mentio. Sed Sad-
ducæi non quidem negauerint esse Angelos, tan-
tum negauerint Angelos spiritus esse immorta-
les, & per se subsistentes, quod si quando vrgean-
tur prolatis iis locis quibus agitur de Angele-
rum apparitionibus, respondebunt fortasse fuis-
se illa spectra, quibus Angelorum nomen tri-
butum est, quòd eorum spectrorum interuen-
tu Deo libitum fuit significare hominibus vo-
luntatem suam, hæc, inquam, responderint,
sed frustra. Etiam קראים dicti sunt, quasi dicas
Scripturarios quod solis Mosis libris profiterentur
se niti.

Sadduceo-
rum error
de Anglis

Cæterùm vt ad Essenos redeamus, Philo Iu-
dæus librum scripsit de eorum vita ac moribus,
cui titulum fecit *Πησι βίη & ἠθῶν αὐτῶν*, quo libro Eu-
sebius & Eusebium secuti plerique Pontificij
contendunt describi vitam Monachorum, quos
volunt ea tempestate vixisse in Agypto, cùm
Philo statim initio illius libri admoneat lecto-
rem consilij sui, proficetur enim sibi esse in ani-
mo qui Essenorum mores sint tradere, tum quæ
tribuit Essenis eo libro eiusmodi sunt vt Chri-
stianis convenire nequeant. Hieronymus tamen
Eusebium secutus in catalogo scriptorum Ec-
clesiasticorum meminit Philonis, ac si Christianus
fuisset, eò quod libri illius author fuerit
idem tamen Hieronymus lib. 2. aduersus Iouin.
& Philonis, & Essenorum, & illius libri ita men-
tionem facit, vt liquidò appareat eum in diuersa
sententia fuisse.

Philonis
liber de
Essenis.
Eusebij &
Pontificio-
rum error
de eo li-
bro.

Fuere etiam qui *Scribæ & Legisperiti νομοὶ* ap-
pellabantur. Sed isti non constituebant sectam
peculiarem: nomina videntur hæc fuisse mune-
rum non verò sectæ. Cæterùm quæri solet à viris
doctis fuerint ne iidem Scribæ & νομοὶ, an ve-
rò diuersi, & plerique omnes eosdem fuisse existi-
mant, quod difficile sit horum discrimen
ostendere, si nominum habeatur ratio; nam Scri-
bæ Legis erant interpretes, quos *חבראי*
vocant, *γραμματῆς* Græci, & νομοὶ haud dubiè
legis itidem Interpretes fuere, νομοὶ dicti *ἀπὸ τῆς*
νόμος, quomodo *γραμματῆς* dicuntur *ἀπὸ τῆς γρα-*
μμάτης. Certum tamen est Christum Luc. 11. Scri-
bas & Phariseos à Legisperitis distinxisse, nam
cùm Phariseis & Scribis horrendum illud *Va*
denuntiasset, subdit *καὶ ὁμῶς τοῖς νομοῖς ὑμῶν*, vbi illud
καὶ emphasim habet; præterea cùm increpauisset
Scribas & Phariseos respondit quidam ex Le-
gisperitis, *Magister hac dicens, nobis etiam facis contume-*
liam, vbi norandum est illud *etiam nobis*, quasi di-
ceret, non modò Phariseis & Scribis, sed nobis
etiam, quæ verba nihili forent nisi Legisperiti alij
essent, alij Scribæ. Nobis quidem ita videtur,
Scriba fuerunt Legis Interpretes, sed qui publicè

Scribæ &
νομοὶ.

diuersi fue-
runt.

Quinam
faciunt
Scribæ

quidam
vero r. m.
xii.

in Synagogis Legem interpretabantur, qui fungebantur munere Ecclesiastico, *σοφιστῶν* verò ij videntur fuisse quos Hebræi חכמים *sapientes* vocant, qui Legem quidem interpretabantur, sed in Scholis priuatim: quod videtur posse colligi ex verbis Christi, *Va vobis Legisperitis, sustulistis enim clauem scientiæ*: Nam olim insigne doctoratus apud Iudæos fuit clausus cum pugillaribus; itaque de quodam R. Samuele scripserunt, eo mortuo (quod filium non habuerit) clauem eius & pugillares in arca fuisse reconditos, verba eorum sunt נתנו לתרו ופגסו בארונו כפני שלא זכה לבן. hoc est, *postquam mortuus est posuerunt clauem eius & pugillares eius, eo quod non habuerit filium.*

DE TENTATIONE QVA PHARISÆI Christum aggressi sunt.

Diximus suprà fusiùs de Pharisæis, sequitur vt de eo quod à nobis secundo loco propositum est, tentatione qua Pharisæi Christum circumscribere conati sunt, agamus. Eam narraturus Euangelista vtitur quodam apparatu, *Accesserunt, inquit, ad eum Pharisæi tentantes & dicentes*, vni-co verbo res confici potuisse videtur, *Pharisæi Christum tentarunt*; certè illud *dicentes* superuacaneum esse videtur. Sed obseruandum est solemne esse in Scriptura, quoties ea de re mentio faciendâ est quæ ab aliquo consilio proficiscitur, quæ que est magni momenti seu re ipsa, seu opinione hominum, vt hoc genere locutionum quæ aliqui redundare in speciem videntur. Itaq; quod *accedere* dicuntur Pharisæi, in eo notatur vt res illis cordi fuerit; non leuiter studio rei quam agebant afficiebantur, quando *accessisti* eos monet Euangelista. Par ratio est illius locutionis, *tentantes & dicentes*: sic in libro Iobi sæpius dicitur, *Iob assumpsit parabolam, & dixit, item, & respondit, & dixit*, quæ locutio crebrò occurrit in Euangelis: etiam Syrus Interpres quod est in Græco simpliciter *dicit*, vertit *testatur accidit*: Et certè hæc locutio maiorem habet Emphasim, vt liquet, quam si simpliciter dictum foret, vel *tentaui* vel *dixit*: Porro vt faciliùs intelligamus quæ fuerit huius tentionis ratio quam hoc loco describit Euangelista, videtur esse necesse vt de Tentatione in genere disputemus; nec erit hæc digressio inutilis, tum ad plures Scripturæ locos intelligendos, tum etiam ad definiendas & explicandas grauissimas quæstiones & controuersias in Religionè.

Tentatio non vno modo dicitur, est enim vel *proprie* dicta tentatio, vel *improprie*, sed *analogicè* tamen dicta: & *proprie* quidem dicta tentatio est quum sit periculum quid aliquis vel sciat, vel possit, vel iudicet, vel etiam velit. Itaque omnis tentatio ad personas refertur, quod si etiam ad res pertinere videatur, non est rerum tamen quarumlibet, sed earum quibus personæ censentur, quatenus, inquam, personæ sunt, quod genus rerum, docendi causa, licet vocare res *personales*, quales sunt illæ quæ ad naturam præditam ratione proprie pertinent. Nam si velimus experiri an aliquis sit diues, aut corporis robore præditus, ex Scripturæ vsu non possit id dici tentatio, quia robur & diuitiæ non sunt ex eo rerum genere quas *personales* diximus, nã diuitiæ externæ sunt, robur autem corporis ad animum non pertinet. In tentatione igitur proprie dicta tria requiruntur, primùm, consilium tentantis, nempe vt

qui tentat hoc spe etarit vt sciat vel quid possit, vel quid sciat, vel quid velit, vel quid iudicet qui tentatur. Et in natura creata tentatio potentia *σοφιστικῆ* vel cum sciētia, vel cum iudicij, vel cum voluntatis tentatione: omnis enim potentia, quam *personalem* diximus, creaturæ rationalis quatenus personæ est, refertur ad hæc tria (vt constantia animi, & posse capere ea quæ sunt Dei pertinent ad intellectum) at in Deo res aliter se habet, tentatur enim aliquando Dei potentia ea tentatione quæ neque spectat ad Dei scientiam, neque item ad Dei iudicium, at voluntatem. Itaque secundò requiritur in tentatione proprie dicta vt qui tentat laboreat ignorantia; vnde tertium sequitur vt sit anxius & sollicitus de euentu tentationis. Est & aliud quod conuenit tentationi proprie dictæ nempe consilium decipiendi.

Tentatio *improprie* dicta est qua fit simpliciter vt quod obsecutum erat innotescat, seu aliquo consilio hoc fiat, seu nullo, seu id proficiscatur à tentantis ignorantia, seu tentanti quod euenit, quod-ve iam fuit, notissimum erat, seu id fiat cum sollicitudine quadam de euentu, seu sine vlla sollicitudine. Et ratio communicatæ nomenclaturæ est, quod in vtraque tentatione vnum aliquid præstatur quod tentationis proprie dictæ finis est, nempe vt res latens, & abdita innotescat, quocumque tandem modò id fiat. Tentatio igitur *proprie* dicta solummodò vel ab homine, vel à Diabolo, & omninò à sola creatura intellectu prædita proficisci potest. Sed vt res tota pleniùs intelligatur, considerandum primò tentationem distingui posse, vel ratione tentantium, vel ratione tentatorum; & si tentantium habeatur ratio, tentatio alia diuina est, alia humana, alia diabolica, alia carnis, alia rerum aduersarum: si autem eorum qui tentantur habeatur ratio, vel *Deum*, vel *homines* petit tentatio. Denique Tentatio vel *Bona* est, vel *Mala*.

Tentatio diuina est ea cuius author est Deus; fit autem, vel *efficiendo*, vel *permittendo*, vel *omittendo*. Et *efficiendo* quidem vel *dicto*, vel *facto*; *dicto* vt cum Deus Abrahamum dicitur tentasse, atque exegisse vt filium offerret, *facto* verò duobus modis, vel enim *rebus prosperis* & secundis Deus homines tentat (vt Exod. 16. 4. Deus pollicetur fore vt Manna de cælo plueret, vt nimirum tentet populum suum) vel etiam *aduersis*, vt Deuteronom. 8. 2. (inquit Moses) *vt Deus te affligeret & tentaret*, est *ἐν ᾧ δοῖν*, hoc est, vt affligendo te tentaret, quemadmodum hoc loco, *tentantes & dicentes*, alterum enim modum rei, alterum consilium significat. *Permittendo* autem Deus tentat, dum habenas laxat Sathanæ & improbis hominibus, id quod nisi Dei permissu nequaquam fieret, vt Deuter. 13. 3. si quis Pseudopropheta studeat populum seducere, profiteretur Deus se eo tentare populum suum. Vel *omittendo* simpliciter Deus tentat, dum suspendit veluti actionem, neque id adhibet quod solet aut potest adhibere, sic 2. Paralip. 32. 31. Deus dicitur *tentasse Ezechiam & dereliquisse eum*, vbi obseruandum est *ἐν ᾧ δοῖν*, sensus enim est, *tentaui Ezechiam derelinquendo eum*. Cæterum tentationi diuinæ in vno tantùm conuenit cum tentatione *proprie* dicta, nempe eo quod tentatione diuina innotescit non quidem Deo, sed hominibus, quod antea latuit. Itaque loco

Tentatio
duplex.
1.
proprie di-
cta.

ia qua tria
requiruntur.
1.

2.

3.

2.

Improprie
dicta.

Tentatio
variè distin-
guitur.

Tentatio
diuina mult-
plex.

1.

efficiendo.

permittendo.

3.

omittendo.

qua in re
conuenit
cum prop-
rie dicta;

loco antea citato Deus dicitur tentaffe Ezechiam vt notum eſſet quid in animo haberet, in Hebræo eſt דָּרַרְתָּ verbum verbo ad ſciendum, quod Interpretes referunt ad hominum noticiam, in quibus ſunt & illi ipſi qui tentantur: (quò respexit Apoſtolus dum Rom. 5. 4. Tribulationem dicit operari patientiam, patientiam verò probationem ſeu experimentum, experimentum verò gignere ſpem, omninò designauit noticiam ſui quam nanciſcuntur fideles dum conſcij ſunt experientia roboris illius ſpiritus quo ſuſtentantur in cruce, nam vt poſt modum dicemus tribulationes eædem tentationes dicuntur in Scriptura) quam ai *ἡ πειρασμός* dictum videri poſſit, vt cum Deus teſtatur Abrahami, *nunc*, inquit, *cognoui*, &c. pari figura dicitur quâ Deus pœnitentia duci fertur in Scriptura: figurata porrò hæc locutio ad ſimplicem reuocari pot eſt hoc pacto, *nunc cognoui me amari à te*, hoc eſt, tu hoc feciſti quo facto ſi me lauiſſet animus tuus, conſtituiſſet qui tu affectus eſſes erga me: nam profectò duriusculum videtur iſta verba ſic interpretari vt referantur ad cognitionem hominum, quaſi hic ſenſus eſſet, *nunc cognoui*, hoc eſt, nunc feci vt homines cognofcerent: id quidem ſit (vt iam monuimus) dubium tamen eſt an Deus id voluerit hoc dicto ſignificare. Auguſtinus tamen celeberrimum dictum *Deus vult omnes homines ſeruari* hoc pacto interpretatus eſt, vt Deus id velle dicatur quod efficit vt pij velint: cuius interpretationis duritiem emollire ſtudet inde, quòd, inquit, Deus cognofcere dicatur in Scriptura dum facit vt homines cognofcant, quidni pari ratione dicatur velle ea quæ facit vt velint homines: atque hanc interpretationem contendit Apoſtoli ſcopo quadrare, qui eo loco pijs commendat precum ſtadium, argumento ducto à piorum ingenio, in quibus ſic agit Dei ſpiritus vt eos inflamment ſtudio ſalutis omnium omninò hominum. Sed ſi licet ingenuè fateri quod res eſt, eſt quod hac interpretatione ſignificatur verum ſit, parum tamen conuenire videtur locutionibus Scripturæ quod iis hac interpretatione tribuitur. Reliqua diuinæ tentationi minimè conueniunt, tentandi conſilium, ignorantia, ac ſollicitudo, non enim tentandi conſilium habet, neque ignarus eſt, neque ſollicitus qui omnifcius & omnipotens eſt.

Tentatio Diabolica ea eſt cuius author eſt Diabolus, qui idè *πειράζων* dicitur in Scriptura, *הַמְטִיר*: & quidem *הַמְטִיר* tanquam nomine appellatio, nam participium nominaliſcit. Itaque Latinus Interpres Matth. 4. 3. rectè vertit *Tentator*, vnde lux quædam aſſertur ei loco qui eſt 1. Theſſ. 3. 5. *Ne forte*, inquit Apoſtolus, *tentauerit vos is qui tentat*, Vbi notandus eſt lapſus Interpr. Latini, nam vertendum erat *Tentator*, videtur enim hæc locutio habere redundantiam, *ne forte tentauerit vos is qui tentat*, quod Syrus Interpr. cauic, reddidit enim participium ac ſi nomen eſſet. Quomadmodum igitur Diabolus vocatur *Satan*, Diabolus *κατήρεος* (Apoc. 12.) ſic *Tentator* etiam dicitur. Porrò *ἰσθ* eſt *ἀντιμαρτυροῦ*, quod Deo & Eccleſiæ aduerſetur, vnde Antichriſtus *ἀντιμαρτυροῦ* dicitur: *ἀντιμαρτυροῦ* verò & *κατήρεος* idèd vocatur quod pijs apud Deum traducat, cuius rei exemplum eſt in libro Jobi illuſtriſſimum, tamen non ex lingua Græca immediatè, ſed ex

Syriaca ad uſum Scripturæ traductum eſt, etenim Syriaca lingua קטגור quidèd non quemuis *accuſatorem*, ſed (vt exponit R. Ben-Maimon) *המלשין אדרה לשרך* qui aliquem calumniatur apud Regem, quique Latine *dulator*, Græcè *συκοφαντής* dicitur, contra פרקליט quod forma Emphatica dicitur etiam פרקליט eſt (interprete eodem Rabbi Ben-Maimon) מרץ טוב על אדם למלך qui intercedit apud Regem in alicuius gratiam: vnde factum vt in Scriptura *אמרו* nomen Diabolo tributum ſit, & quidem adiuſta hac eadem notatione nominis, Apoc. 12. 10. *proiectus eſt accuſator* (*הקטגור*) *fratrum noſtrorum*, qui *accuſabas eos apud Deum noſtrum* (hoc eſt, Patrem, Regem noſtrum) *die & nocte*. Contra *Paraliſi* nomen Chriſto tributum eſt 1. Joh. 2. 1. *quod ſi quis peccauerit*, *אדוואט* *Aduocatum habemus apud Patrem*, in Syro eſt פרקליט, quod eſt notandum. Idem titulus tribuitur etiam Spiritui Sancto, Joh. 14. 16. item dicitur *intercedere pro nobis* Rom. 8. 26. quanquam & alia ſub eſt ratio cur Spiritus Sanctus *Paracletus* vocetur, nam פרקליט eſt Hebraicè המליץ, ſic enim redditur à Syro Interpreter: porrò מליץ eſt quicumque loquitur diſtinctè, explicatè, ac tanta cum ſuauitate vt auditorem delectet. Itaque Spiritus Sanctus qui ſemper ſecum aſſert gaudium & lætitiã פרקליט *Paracletus* idèd dicitur: quo Chriſtus reſpexiſſe videtur præcipuè Joh. 14. 26. *Paracletus autem Spiritus Sanctus quem mittet in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quacumque dixerò vobis. Pacem do vobis, pacem meam relinquo vobis*. Nulla eſt enim ſincera & pura auditoris voluptas præter eam quæ oritur ex veritate ſimul & dulcedine eorum quæ dicuntur. Sed & videtur Chriſtus *Paracletum* המליץ eo ſenſu dixiſſe quo uſurpatur Genef. 42. 23. quo loco agitur de Interprete qui interceſſit inter Joſephum & fratres (nempe Joſephus ſimulabat ſe nescire hebraicè, itaque opus ei fuit Interprete) nam Chriſtus facit hic Spiritum Sanctum interpretem, Ille, inquit, *docebit vos, & ſuggeret omnia quacumque dixerò*, planè Interpretem ſignificauit.

Sed vt redeamus vnde digreſſi ſumus, Diabolus idem *tentator* eſt: peragitur autem tentatio Diabolica, vel *intraſecus*, vel *extrinſecus*, vel coniuñctim *intraſecus* & *extrinſecus*. *Intraſecus* ea ſuggerèdo quibus animus allici pot eſt, cuius generis tentationum meminere Apoſtoli 1 Cor. 7. 5. *Nolite* (inquit) *vos mutuo defraudare, niſi forte ex conſenſu ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi, & iterum eodem reuertimini, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram*. Quæ ſit autem huius incontinæ tentationis ratio formalis, (vt loquuntur) ad Phyiſicam propiè pertinet explicare, quæ docet quæ ſit motuum animi ratio: nempe phantaſmata menti ſeu animo obijciuntur, phantaſmata autem cum materia coniuncta ſunt; porrò magnam habet vim Satanas in materiam: Itaque vt in ſublimi meteora, ſic in humana phantaſia gignere pot eſt phantaſmata, quibus tamen ſi animus rectus eſſet & integer minimè afficeretur, niſi fortæſſe horrore quodam & deteſtatione earum rerum, ad quas conſectandas illa phantaſmata inducere videntur: id quod etiam in hac naturæ prauitate aliquando experimur, vt ſi matris animum ſubeat phantaſmata de cæde vnici filioſi & chariſſimi; ſequitur continuèd horro; at ſi eadem omnem exuerit humanitatem, & ſig

quibus in rebus difcrepet.

Diabolus dicitur.

Tentator.

Satan.

κατήρεος

cui opponitur *μαρτυροῦ*.

Cur Chriſtus,

& Spiritus Sanctus dicatur *Paracletus*.

II. Tentatio Diabolica intraſecus.

per ſpecies Phantaſiaz obiectas.

animo fero & barbaro, pellicitur phantasmate. Hoc pacto Diabolus dicitur *immisisse in cor Iudæ ut traderet Dominum*, qua locutione exprimitur id quod Hebræi dicunt, *dare in cor*, neque enim cum *immittere in cor* Satanæ tribuitur, significatur simpliciter aliquid in phantasia obiectum menti à Satana, quin simul etiam euentus notatur; quemadmodum & *dare in cor* euentum notat, & assensum cordis. Itaque Deo tribuitur, idque non modo cum agitur de bono, sed etiam de malo, ut Apocal. 17. dicitur *Deus dedisse in cor Regibus terra ut regna sua traderent bestia*, cæterum diuersa ratio est, uti infra exponemus. Tentat verò Diabolus *extrinsecus* vobis visibili specie, vel sine vlla specie visibili, quemadmodum enim Angeli ita pios custodiunt ut specie visibili se præbeant conspiciendos, sæpius tamen & ordinariè Angelorum custodia ab Angelis ita proficiscitur ut nulla species in oculos incurrat, neque verò vllum alium sensum afficiat, sic Diabolus struit homini insidias interdum, ita ut se sensibili specie prodat, interdum verò lateat, & quidem ordinariè & plerumque.

Extrinsæca visibili specie.

Quomodo Christum tentauit, contra Cyprianum & alios eorum rationes.

Illius generis tentationis exemplum habemus in Christo qui à Satana visibili specie tentatus est, quamuis sint qui id negent factum, in quibus fuit Cyprianus, atque ut sic sentiam his se adduci rationibus proficentur. Nam primò non videtur iis conuenire, ut Satanæ permissum fuerit ut corpus Christi ei fuerit obnoxium, atque ita quidem obnoxium, ut corpus sacratissimum transvehere & transportare licuerit, deinde negant sibi fieri verisimile, ut è deserto Christus fuerit translatus Hierosolymam vsque, adeoque in Templi Hierosolym. fastigium, tum negant vllum esse vsum huius translationis, deinde etiam contendunt tentationem Satanæ peractam fuisse in deserto, denique notant commonstrata Christo esse regna mundi & gloriam eorum, idque fieri nequaquam potuisse sensibili specie, maximè cum Lucas notauerit id factum *in siluâ xoris, puncto temporis*: quinetiam; ne torquere Scripturas videantur, obseruant Prophetas, nempe Ezechielem & Ieremiam, dici translatos, cum tamen non reuera, sed cogitatione, siue phantasia id factum sit.

contrariæ rationes.

Atramen aliter se res habere videtur. Nam cum Historia Evangelica sit contexta simplicissima narratione, minimèque figurata, quando de re quam uti gestam narrat, agitur, non est credibile rem aliter esse gestam quam quomodo narratur: deinde quorsum attinisset illa Satanæ tentatio, qua Christum in fastigio Templi constitutum sic aggreditur, *de jice* (inquit) *remet ipsum*, si hæc omnia in nuda phantasia fuissent peracta? Deinde adèd aperte, adèd candidè ista narrantur ut lector nusquam admoneatur visionem fuisse, neque verò ea suspicio possit lectoris animum subire, nisi èd adigatur rei quæ narratur absurditate, quæ hic (ut postmodum ostendemus) nulla est.

Ref. præcedentes rationes.

1.

Nam quod negant conuenire ut Christi corpus Satanæ potestati obnoxium fuerit; nullam habet vim, cum illi ipsi authores fateantur Christi sensus à Satana fuisse delusos, etiam phantasia quæ animæ & menti proxima est: certè si videtur indignum Christo ut Satanæ quicquam licuerit in ipsius corpus, multò indignius videbitur ut Satanæ quicquam licuerit in Christi phan-

tasiam, quæ corpore multò est nobilior. Cæterum possit quis mirari, cum tota Scriptura deprædicet quovsque Christus quod ad corpus attinet sese demiserit, quempiam vereri, si Satanæ in Christi corpus eiusmodi aliquid permissum sit, ne Christo aliquid decedat. Quod verò non fit illis verisimile Christum è deserto fuisse transuectum Hierosolymam, vel Physica (ut ita loquar) vel Ethica ratione adducuntur, atqui nulla ratione Physica adduci possunt, quia ferri possunt corpora sine interitu, certo tempore, per certum spacium, tamen si momento id fieri non possit: iam verò non docent Euangelistæ id factum momento, aut tempore vsque adèd breui ut illius motus celebritatem non potuerit ferre corpus humanum vita præditum: deinde multa potuit Christus sui tuendi causa, quæ naturæ legibus fieri non possunt, nam certè Christus non est inuitus raptus à Satana non magis quàm proditus à Iudæ, & crucifixus à Iudæis. Iam quod negant vllum esse vsum huius translationis, hoc est quod pernegamus, nam & plerumque corpora Diabolo obnoxia sunt, quæ autem piis, qui cum hoc tentationum genere conficiantur, maior potest afferri consolatio, quàm si habeant ob oculos exemplum Christi, qui si non est à Satana cæsus, certa quadam ratione id est factum, summa enim & extrema Christi passio, ea debuit esse quæ clausit omnes Christi afflictiones, itaque ne ab hominibus quidem Christus cæsus est, ante illam extremam passionem. Cæterum quod negant potuisse fieri ut puncto temporis Satan omnia regna mundi, & eorum gloriam Christo commonstraret, si quod negant velint tueri, oportet negent Christum reuera subuectum in montem, nisi fortè dixerint subuectum in montem in visione, atqui ut Christus omnia regna mundi videret in visione nihil opus fuit ut in visione subueheretur in montem, nam quæ fiunt in visione ea sunt eiusmodi, ut si reapse fierent, reapse fieret quod fit in visione: iam verò fac reapse aliquem subuehi in excelsum montem, non videbit propterea regna mundi & gloriam eorum, propter Horizontem, iam non dico cæli tantum, sed etiam terræ. Atque hoc est quod eos maximè habet sollicitos, & quod effecit ut ad visionem confugerent, non enim videtur quæ Christus puncto temporis in monte quantumuis edito constitutus oculis potuerit vsurpare regna mundi, & eorum gloriam. Nobis verò res videtur facilis, fac enim quempiam esse qui velit orbem terrarum designare, profectò (sic fert ingenium humanum) cui velit demonstrare terrarum orbem, eum in editum aliquem locum subducat, & veluti intento digito demonstrabit, & si ei res sit cum ingenio acuto, sitque peritus, statim demonstrabit. Neque verò colligi potest ex historia Evangelica, tentationem hanc peractam in deserto, tamen clarè doceant tum Matthæus, tum Lucas cœptam esse in deserto: quod verò attulerunt de Prophetis, qui traducti in ea loca dicuntur in quæ corpore non sunt traducti, alienum videtur; eo enim faciunt ut incurrant in id quod maximè effugere voluerunt, nempe ut ne quid adscribatur Christo quod indignum fuerit illius maiestate, quæ ratio Ethica est, & quæ à nobis proposita fuit, ut eam reselleremus, id quod hoc loco facimus; multo enim indignius Christo videtur ut tam arctam habuerit cum

Christi

Christi animo coniunctionem spiritus diaboli, quam habuit spiritus Propheticus in Prophetis: deinde hæc non sunt paria, nam hæc dicuntur disertè contigisse Prophetis in visione, vide Ezech. cap. 40. hic verò nulla visionis mentio fit.

Cæterum vt hoc obiter moneamus, in hac Christi tentatione exemplum habemus omnium tentationum quæ à Satana proficiscuntur, vel enim (vt infra fufius differemus) eo pertinent vt nos adigant in desperationem, vel vt securos reddant, nosque inflent inani quadam fiducia, vel vt nos vana spe alliciant: ad quæ tria Diabolus conatus est Christum impellere, ad desperationem dum ei objicit, quòd cum esset filius Dei laboraret fame idem, & nequiret lapides mutare in panes, id quod piis gementibus sub cruce etiam hodieque solet objicere: ad fiduciam & securitatem, dum eo Christum impellit, vt se velit præcipitem dare de Templi culmine, eò quod Deus suorum curam gerat, vt hodie etiam multis piis aliquando venit in mentem (nisi obfisteret spiritus Dei) vt media salutis consequendæ velint negligere. Denique ad vanam spem, & frustraneam, dum Christo pollicetur omnia mundi regna, id quod penes eum non fuit præstare; sic hodieque per suos emissarios eos tentat, quos magnarum rerum spe allicit, si assentiantur, deluendos.

Ad hoc genus tentationis, puta qua visibili specie Diabolus tentat, pertinere videtur illa Pauli tentatio cuius meminit 2. Corinth. 12. 6. verba Pauli sunt, *datus est mihi stimulus carni meæ, Angelus Satana qui me colaphizat.* Sunt quidam qui arbitrantur Paulum hac locutione notare eam quæ vulgò dicitur concupiscentiam, sunt qui aliud vitium quocumque conflictatus sit Paulus designari existimèt, sunt denique qui aduersarium quendam insignem, qui Paulo immineret indefinenter, puta Alexandrum ærarium intelligi volunt, & sunt denique qui morbum & cruciatum aliquem corporis à Paulo statuunt subindicari, ea tamen sententia simplicissima videtur quæ statuit Paulum cæsum plagis ab Angelo quodam Satanae. Porro non est obscurum in Scriptura Angelos Satana dici, quos Cacodæmonas vocamus. Paulus enim nullo consilio hic vsus fuisset (vt videtur) Allegoricis locutionibus, cum narret (certè videatur narrare) rem gestam. Ait quidem inditum sibi stimulum in carne (quanquam *σέλοψ*, vt postea dicemus, aliud videatur significare) sed id explicat quid sit, *Angelus Satana*, inquit, *qui me colaphizat*, amore Scripturæ, quod priore loco dixit figuratè, posteriore nudis & significantibus verbis proponit: deinde (quod maxime considerare est) Paulus reuelationi atque superbiam, quæ inde nasci potuisset (ni prouidisset Deus) apponit crucem longè grauissimam, quæque potuit tantum demere de fastu ingenito, quantum addere potuit illa excellentia reuelationum & magnitudo, vt ipse loquitur. Itaque describit hic nobis haud dubiè afflictionis quoddam genus penè intolerandum; quod idèd *σέλοψ* vocatur *ὁ τῆς σαρρῆς*. Est autem *σέλοψ* *assula*, vel etiam quicquid acuminatum humano corpori infigitur, vnde nascitur acutissimus dolor; etiam *σέλοψ* *σαυρῆς*, non quilibet tamen *σαυρῆς*, sed quo damnatorum corpora transfigebantur.

Atque in hoc genere neque corporis morbum, nec item Aduersariorum calumnias numerari decet, multo minus concupiscentiam, aut aliud vitium vllum, nam vitium vitio non curatur; Hoc primum. Tum concupiscentiæ non fuit obnoxius, hoc est, conflictatus Paulus; superbiam verò Pauli curatam fuisse superbiam non est credibile: denique gloriatur Paulus vers. 10. in hac infirmitate, itaque non est hæc infirmitas vllum vitium: postremò, non est temerè discedendum ab eo quod Scripturæ verba præ se ferunt statim, atque (vt loquuntur) prima fronte, oportet subesse grauem causam, quæ hic (vt nobis quidem videtur) nulla potest afferri. Etenim si esset vlla, dignitas Apostolici muneris & sanctitas Pauli ea causa foret, at cum (vt fatentur plerique omnes) tantum permissum sit Diabolo in corpus Christi quantum à nobis supra demonstratum est, qui mirum videatur licuisse Diabolo sæuire in corpus Pauli? Deinde Iobus vit proculdubidò sanctissimus expertus est corpore tenus Diaboli sæuitiam, vt ne hoc insolens videatur quod in sanctorum corpora sæuiat Diabolus. Quod superest hæc ita à nobis disputantur, vt si quis repugnet feramus faciliè repugnantem, quicquid sit tamen afflictionem grauissimam designauit Apostolus.

Jam vt tandem hoc caput absoluamus, Tentationi Diabolicæ cum tentatione propriè dicta in duobus conuenit, in hoc primum, quod omnis tentatio Diabolica præsupponit (vt loquuntur) ignorantiam, solius enim est Dei scrutari corda: deinde sollicitudinem de euentu secum trahit; in vno non conuenit, quod tentatio propriè dicta pro fine habeat notitiam rei latentis, quæ de re Diabolus non est sollicitus, hoc vnum studet, euertere & pessundare quos tentat. Itaque hæc notitia non est, vt loquuntur in Scholis, *terminus, sed sequela* tentationis Diabolicæ. Quæ & extrinsecus alio modo peragitur quàm specie visibili, quem modum idèd non oportet nos præterire, quòd sit frequens & ordinarius, nempe cum ita Diabolus tentat extrinsecus vt interuentu earum causarum tentet quæ aliò referri possunt, si res humano iudicio æstimeretur: id verò fit duobus modis, vel *immediatè* cruciatibus corporis, vel *hominum interuentu*, seu cruciatu corporis seu iactura famæ & honorum, seu etiam commodis huius vitæ instituat tentatio. Porro commodorum huius vitæ nomine intelligimus voluptates, opes, dignitates, & si quæ sunt eiusmodi quæ carni adlubescunt: Sic Iobum Diabolus tentauit, nempe immediatè in corpore insistis cruciatibus, non visibili specie tamen, quia cruciatus illi corporis quos pertulit Iobus aliò referri potuissent, nempe si hic sedeat arbitra mens humana, nam eosdem morbos qui oriuntur à causis quas *naturales* vocant, Diabolus & potest & solet infligere, nam qui procellas excitat in mari, & in aëre, quæ tamen videntur oriri proximè ex causis naturalibus, quidni etiam turbet constitutionem corporis humani? Verùm tamen cum id sit non continuò refertur acceptum illud damnum Diabolo, quia fieri potest vt nulla hic Diaboli opera interuenierit, at quum cruciatus eiusmodi est vt non possit vlli causæ naturali tribui, eum demum agnoscitur Dæmonis opera cruciatum inflictum esse, nam boni Angeli non delectantur hominum

Refelluntur alie sententia:

Tentationis Diabolicæ & propriè dictæ cōmementia,

diffirimen.

Tentatio Diabolica per afflictiones a se illaras.

vel immèdiate.

Christi tentatio exemplum est earum quibus à Diabolo tentamur.

locus 2 Cor. 12. 7. illustratur.

varie de eo sententia.

omnium simplicissima.

σέλοψ quid sit.

cruciatu, piorum, inquam, quamquam (vt alibi disputauimus) in malis & impiis nihil prohibet Deum etiam bonorum opera vti. Deinde in eodem Iobo exemplum habemus illius tentationis quæ sit hominum interuentu cum tamen à Diabolo profecta sit, nam in diripiendis Jobi facultatibus hominum opera Diabolus vsus est, vt ne quis putet si quando in improborum manus incidit sibi potius cum hominibus quàm cum Diabolo tentatore rem esse. Alterius verò generis tentationis diabolicæ, quæ peragitur iis oblati quæ spectant ad hanc vitam, exempla quotidie occurrunt. Sed & animum hominum interuentu Diabolus tentat iis rationibus quæ ad corpus & ad hanc vitam pertinere videntur, vt cum abutitur operâ seductorum ad homines à Christo abducendos, id quod ei solemne est, quodque Apostolus caueri iubet, vsus argumento ducto à prima Euæ tentatione, quæ peracta est non quidem vllius hominis interuentu, sed tamen veræ doctrinæ deprauatione, & suggillatione: Etenim suasit antiquus ille Serpens Euæ, alio animo à Deo interdictum vt vesceretur fructu arboris vitæ, quàm quo animo Deus id interdixerat. Hactenus de tentatione Diabolica.

vel med atē
hominum
interuen-
tu.

111.
Tentatio
humana
multiplex.

Tentatio *humana* est nobis hoc loco quæ ab homine proficiscitur (nam cæteroqui *tentatio humana* Apostolo 1. Cor. 10. est quæ non superat vires humanas) ea verò peragitur interdum tacendo, interdum loquendo, interdum agendo, interdum continendo se ab actione, quæ distinctiones modorum huius tentationis quousum spectent, infra liquebit.

1V.
Carnis ten-
tatio à la-
cobo des-
cripta.

Carnis tentatio ea est quam describit Jacobus Epist. Cath. cap. 1. 13. 14. Eam verò describit κατ' ἀφ' ὧν, & κατ' ἐναντίον, *negando & affirmando; negando* quidem vers. 13. nam negat eam esse à Deo: Cum enim caro & affectus carnis naturales sint, Deus autem naturæ author sit, potuit subire hominum animos, ea esse à Deo quæ à carne & affectu carnis proficiscuntur. At Jacobus id negat primùm argumento ducto à Dei ingenio, qui vt ipse non tentatur, ita etiam neminem tentat, nempe non tentatur vllis affectibus cum sit purissimus, vnde illi nomen *Sancti Sanctorum* tribuitur, ita etiam neminem impellit ad peccatum, neque author est impuritatis affectuum; neque enim ista impuritas à natura est, cuius author est Deus, sed à naturæ perturbatione & prauitate, cuius Deus tantum abest vt sit author, vt eam execretur: κατ' ἐναντίον verò seu *affirmando* vers.

1.
κατ' ἐναντίον.

14. describit Jacobus hanc tentationem primùm à *causâ*, tum ab *agensi modo* quem vocant: & *causâ* quidem est concupiscentia, *agensi modus*, est attractio, quo sensu nempe dicitur *trahis sua quemque voluptas*, & quo sensu Jesus Christus non dubitauit dicere Johan. 6. *Nemo venit ad me nisi Pater traxerit eum*; Nam quo modo concupiscentia carnis trahimur ad peccandum, eodem modo concupiscentia Spiritus trahimur ad Christum, vtroque suauius est quædam & dulcedo, sed illic impura, venenata & exitialis, hic verò pura, salubris & omnino beata, vnde fit vt Jacobus hanc attractionem *insecationem* dixerit. Sic autem tentamur non quod hæc ipsa concupiscentia non sit peccatum, sed quod ista concupiscentia sollicitamur atque impellimur vt in peccatum ulterius progrediamur;

2.
κατ' ἐναντίον.

quædam malum peccatum est, vel simpliciter malum peccati, vel bonum, vel neque bonum neque malum; cæterum quod neque bonum neque malum est in se, id omne in ordine (vt loquuntur) bonum aut malum est, prout eo nempe quis benè vel malè vtitur. Atqui concupiscentia non est malum peccati si simpliciter, nam mali peccati Deus author potest statui, mali, inquam, peccati simpliciter: fatemur enim & esse quoddam malum peccati, quod idem malum culpæ est, cuiusque idem Deus author esse non potest, nisi permittendo (vt post explicabimus) aut omit-tendo. At Jacobus non vult Deum authorem esse concupiscentiæ. Itaque concupiscentia non est malum simpliciter peccati, quod si malum peccati non est simpliciter, sequitur vt ita malum peccati sit, vt sit malum culpæ, (nisi quis negare velit simpliciter concupiscentiam esse omnino malum peccati.) Atqui nullo modo Deus author dicitur concupiscentiæ. Itaque consequens est vt concupiscentia pro malo peccati quæ eadem culpa est, quatenus culpa est, habeatur. Sed dicat aliquis, hastenus quidem Deum non esse authorem concupiscentiæ.

Trabeve
quid sit.

quemadmodum in humano corpore causas morborum vocamus etiam ea quæ ipsæ morbi sunt.

Itaque omnis tentatio à concupiscentia orta, ipsa peccati rationem habet, neque enim concupiscentia dicitur aut dici debet quilibet affectus naturæ, sed is demum qui peruersus est & præposterus; Id quod tribus modis contingit, vel enim appetitur id quod nulla ratione appeti debet (vt cum Adamus concupiuit similis esse Deo, aut cum quis uxorem proximi concupiscit) vel id fit cum cupimus quod cupi quidem potest, at simpliciter tamen & absolute, nullâ adhibitâ conditione, appeti nefas est vt si quis quod alienum est cupiat, id ipsum tamen cupiat etiam cum proximi detrimento, nullius interuentu compensationis; nam non quidem cupit quod cupi nullo modo potest (sic enim nullus commercio esset locus) sed cupit prauè, quod rectè debuit cupere: vel denique id fit dum nec ea cupimus quæ nefas est cupere, nec ea ratione id cupimus qua nefas est id cupere, sed cum e quo vehementius ea cupimus quæ cupimus, vnde oritur magna seges peccatorum, hinc enim fit vt nos & mundus nobis Deo & vitæ æternæ chariores sint, neque enim vetat Deus vt nobis studeamus, nec vetat itidem vt ea quæ ad hanc vitam spectant amemus, tantum modum exigit. Vnde liquet omnem actum, etiam primum, concupiscentiæ peccatum esse: id quod breuiter quidem, sed tamen non paucis, neque contemnendis rationibus demonstrabimus. Initio autem hic monemus concupiscentiam nobis hic esse, quod Jacobus *concupiscentiam* vocat, non est autem (vt aduenti locum statim occurret) concupiscentia Jacobo consilium, sed primus ille motus animi quem consilium nondum est secutum, hoc est (vt ita loquamur) *velleitas* quædam, non autem propriè dicta voluntas, quæ nempe rata est & fixa, quæque si minus re & factis se prodat, factum id est impedimento extrinsecus obiecto, non autem idem quod ipsa sibi voluntas manum iniecerit, cum nullus esset obex externus.

Igitur vt hinc cordiamur, vel primus iste animi motus peccatum est, vel simpliciter malum peccati, vel bonum, vel neque bonum neque malum; cæterum quod neque bonum neque malum est in se, id omne in ordine (vt loquuntur) bonum aut malum est, prout eo nempe quis benè vel malè vtitur. Atqui concupiscentia non est malum peccati si simpliciter, nam mali peccati Deus author potest statui, mali, inquam, peccati simpliciter: fatemur enim & esse quoddam malum peccati, quod idem malum culpæ est, cuiusque idem Deus author esse non potest, nisi permittendo (vt post explicabimus) aut omit-tendo. At Jacobus non vult Deum authorem esse concupiscentiæ. Itaque concupiscentia non est malum simpliciter peccati, quod si malum peccati non est simpliciter, sequitur vt ita malum peccati sit, vt sit malum culpæ, (nisi quis negare velit simpliciter concupiscentiam esse omnino malum peccati.) Atqui nullo modo Deus author dicitur concupiscentiæ. Itaque consequens est vt concupiscentia pro malo peccati quæ eadem culpa est, quatenus culpa est, habeatur. Sed dicat aliquis, hastenus quidem Deum non esse authorem concupiscentiæ.

Concupis-
centia præ-
uitas.

in tribus
spectatur.

Omnis
motus
etiam le-
uissimus
concupis-
centiæ est
peccatum.

probatum.

I.
quia non
est malum
peccati sine
peccato.

Obj.
Ref.

Ergo,

Ergo, inquam, eò rediguntur vt statuunt concupiscentiam esse malum pœnæ simpliciter, vnde fit vt Deus illius author simpliciter statu possit. Deinde, omne malum pœnæ eiusmodi est (malum, inquam, pœnæ vt distinguitur à malo culpæ) vt dolorem debeat afferre, at non concupiscentia omnis affert dolorem. Ergo, &c. Tum, si malum pœnæ est, certè est naturale malum pœnæ; ea verò quæ sunt eiusmodi in hac vita, si nullam habent peccati rationem, sunt argumentum pietatis & virtutis exercendæ, at concupiscentia non est eiusmodi, Christus enim non laborauit concupiscentia. Denique quæ sunt simpliciter mala pœnæ, ea eiusmodi sunt vt commiserationem pariant, non odium & execrationem, at concupiscentiam oderunt omnes pij & execrantur, imò verò execrantur vt malum non quidem pœnæ, sed culpæ, testis verò est ipsa conscientia seu temetipsum, seu alium reprehendas. Et certè mali pœnæ simpliciter neminem pœnitent, nemo veniam deprecatur, pœnitent autem concupiuisse, & Deum oramus vt nobis etiam cum animi motum, qui euanidus videtur, condonet, idque ipsa veluti cogente conscientia, vnde fit ut eos soleamus beatos prædicare qui concupiscentiæ minimum obnoxij sunt, non hoc nomine quod sint minus calamitosi, sed isto potius quod minus mali sint.

Præterea concupiscentia est peccati originis (vt loquuntur) actus secundus, peccatum igitur est, habet enim peccatum originale peccati rationem, vt actus primi; quare necesse est cum concupiscentia sit actus profluens à peccato in actu primo, vt sit ipsa peccatum quod dicunt *actuale*, nam actus primi dicuntur cum respectu ad secundum actum, seu vitij seu virtutis habitus sint. Unde cap. 7. Epist. ad Rom. Apostolus ait, *peccatum arrepta occasione ex Lege genuit in me omnem concupiscentiam*, deinde concupiscentia nulla est quæ nos non impellat vterius, quo nomine si nihil aliud esset, peccatū censeretur debet, nam quæ (vt loquuntur in Scholis) intentione & productione tantum differunt, ea necesse est eadem esse specie & natura. Itaque cum intentionem & productionem concupiscentiæ omnes peccatum esse fateantur, & ipsam concupiscentiam peccatum esse necesse est fateri. Neque verò est quod respondeant, sic tolli mediocritatem affectuum, aut verò accenseri vitiis, nam quod mediocre est id si intédatur aut producat fit enorme, etenim affectuum mediocritas non dicitur concupiscentia. Ut sit finis, concupiscentiam esse peccatum admonet ipsa Philosophia, quæ virtutem collocauit in affectuum mediocritate. Ergo quicquid est citra vel ultra hanc mediocritatem vel infra vel supra constitutum, id inter vitia numerandum est. Huc etiam & illud accedat, quod grauioribus Philosophi concupiscentiam inter vitia numerarunt, vnde eum demum virum bonum iudicarunt qui oculo irretorto possit auri splendorem intueri: quare autem *oculo irretorto* quia dum cor vehementius commouetur, commouetur & perturbantur spiritus, vnde pendet motus quo fit vt oculi trepidant.

Cæterum quòd qui concupiscentiam è vitiorum numero exemerunt induxit in errorè, illud est, quod putarunt eam haud pendere à iudicio & ratione; nam cum omne peccatum sit voluntarium, nihil autem voluntarium sit quod non

fit à iudicio & ratione idem profectum, cum voluntas sit appetitus rationalis (vt loquimur in Scholis) iam verò concupiscentia videtur esse sensitiuus, saltem vt plerumque, non est igitur vt videtur voluntarius. Sed hinc responsio facilis est, non est enim concupiscentia simpliciter appetitus sensitiuus, sed appetitus (quamquam hoc omni concupiscentiæ non conueniat) sensitiuus quidem, sed qui excelsit modum, id quod euenit culpa iudicij & rationis, etenim iudicij & rationis est definire & circumscribere appetitum sensitiuum, id quod tum ratio, tum experientia, tum etiam probat autoritas grauissimorum Philosophorum: quorum enim attingeret menti imperium tribuere & iudicio, si menti & iudicio nulla est potestas in appetitus sensitiuos? imò si ita se res haberet nulla esset vnio animæ rationalis cū sensitiua, neque posset quis institui ad virtutem vilo pacto, certè non aliter quam belluæ, & bruta animantia. Deinde ipsa experientia docet nos minimè commoueri iis rebus quæ sensibus quidem gratæ sunt, si modò notum sit nobis quàm sint perniciosæ, vt verbi gratia, esto qui impèsius rebus dulcibus delectetur, idem si animo compertum & exploratum habet esse quidpiam quod idem dulce est & venenatum, auerfabitur continuo. Iam qui virtutum sedem esse voluerunt *ἡ ἄνωθεν ἀνάγκη, τὰ πάθη ἀφ᾽ ἑαυτῶν*, inferiorem animæ partem, haud dubiè agnouerunt in eadem animæ parte vitia sedem habere. Itaque negarunt affectus in homine esse partes ἀλόγους, nempe illud omnino ἀλόγως dicitur, quod à ratione in ordinem cogi non potest, non modò ipsa facultas irrationalis. Sapere est iam vt alia ratione eos vergeamus, nam cum eò redigantur vt agnoscant concupiscentiam non esse malum pœnæ, neque fateantur esse malum culpæ: hos vnus, inquam, superest eò vt confugiant, vt dicant concupiscentiam neque bonum esse, neque malum: id quod pugnat cum sensu communi, vt loquuntur. Imò verò si concupiscentia neque malum est pœnæ, neque malum culpæ, necesse est sit beneficium diuinum, nam quod suauitatem aliquam habet, si idem non est peccatum, beneficium est, nam malum pœnæ simpliciter esse non potest. Cæterum tentatio carnis cum tentatione propriè dictâ in hoc vno conuenit, quòd ea id quod latebat pateat.

Tentatio afflictionis ea est quæ per doloris sensum peragitur, cuius generis tentationis crebra fit mentio in Scriptura; vnde in Epist. ad Hebr. cap. 2. 17. Apostolus fidelium afflictiones *temptationes* non dubitauit appellare, nam afflictos eosdem *temptatos* dicit; Imò verò & ipsum Christum *afflictionibus temptatum* prædicat, verba Apostoli sunt vers. 17. 18. *vnde debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis Pontifex apud Deum, ut expiaret delicta populi: eo enim quòd passus est ipse tentatus, potest & iis qui tentantur* (nempe afflictionibus) *auxiliari*, & cap. 4. 15. eiusdem Epistolæ, *non enim habemus Pontificem qui non possit affici sen u infirmitatum nostrarum, sed tentatum per omnia iuxta similitudinem, absque peccato: tentatum dicit per omnia nempe per persionibus & doloribus; illud verò absque peccato duobus modis accipi potest, vel vt xopis absque exceptione notet, vt sit sensus, Christus omnia genera tentationum expertum, præter tentationem carnis, quæ (vti supra demonstrauimus) eadem peccatum est. Arque ita hunc*

Ret.

5.
Concupiscentia non est quid
ἀλόγως.

Tentatio
Afflictionis
& Crucis.

explicatur
locus Heb.
4. 15.

locum interpretatus est Syrus Interpres, nam illud *χωρίς αμαρτίας* reddidit *כִּן כִּן סִוּרִים* à peccato, hoc est, excepto peccato: quâ significatione particula *χωρίς* non semel occurrit, vt Mat. 15.38. *χωρίς ψωδιον exceptis feminis*, & 2. Corinth. 11.28. *χωρίς τῶν παρειῶν exceptis reliquiis*. Vel etiam *χωρίς* eo loco significat *sine*, quomodo doctissimus Interpres eam vocem interpretatur, vt sit hæc sententia, Christus in omnibus tentatus est pari ratione ac nos, sine peccato tamen, nam in hac carnis infirmitate vix accidit vt afflictionibus tentemur sine peccato: etsi enim non superet afflictio & vincat, facit tamen primo statim impetu vt cedamus, & etsi non prosternamur, attamen subsidamus, & succumbamus veluti: Tentationes ab afflictionibus profectæ quas Christus expertus est, non fuerunt eiusmodi. Christus enim ne minimum quidē celsit loco: contra id ipsum nobis vsu venit quod iis qui luctantur, etsi enim non continuo affigatur solo, neque vero profusus cadant, vacillant tamen & titubant. Atque hæc interpretatio (quamuis & prior commodum habet sensum) eo iuuatur quod postquam Apostolus dixit *χωρίς πάσης*, addidit *καὶ ἰσοίτης*, in omnibus & pari ratione, Afflictiones enim & tentationes Christi huius generis duobus modis conferri possunt cum nostris, primò in *materia* (vt ita loquar) vt Christus in eadem incurrerit quæ nos, deinde in *vi & efficacia*, vt quemadmodum nos afficimur dolore, quoties hæc vel illa obijciuntur, Christus pariter acrem senserit dolorem; prius illud Apostolus significauit dicto *χωρίς πάσης*, posterius significasse videtur dicto *καὶ ἰσοίτης* iuxta similitudinem. Jam verò quia vis afflictionum nõ modò est in doloris sensu, sed etiam in peccato in quod impellimur vi doloris, addendum fuit in hac similitudine afflictionum nostri & Christi, eum modum esse obseruandum vt ne vllam peccati labem Christo adspargamus; Tentatus igitur fuit Christus in omnibus, & quidem, quod ad sensum doloris attinet, eadem ratione qua nos, sine peccato tamen, quod nobis haud contingit si quando cum rebus aduersis conflictamur, nam (vtamur hoc exemplo) quantumuis aquam puram & limpidam exagites non fit turbida, at si aquam puram quidem vt videtur, sed in cuius ima parte arena est aut lutum, exagitaueris, continuo quæ visa est pura aqua videtur lutulenta aut certè turbidula. Porro cum Christus dicitur tentatus in omnibus, ne putemus Christum speciatim & sigillatim perpeßum ea omnia quibus obnoxij sunt miseri mortales, sunt enim infinita, sed hoc accipiendum est (vt loquuntur in Scholis) lata significatione.

Afflictio
autonoma
licè dicta
Tentatio.

vindicatur
locus 1.
Cor. 10.13.

Iam aded verū est esse tentationes quæ oriuntur ab afflictionibus, vt ipsa afflictio *tentatio* antonomastice vocetur vt 1. Cor. 10.13. *tentatio*, inquit Apostolus, *vos non cepit nisi humana, fidelis autem Deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed dabit etiam cum tentatione exitum, vt possitis sufferre*: *tentatio* eo loco afflictio est. Nam quod vir maximus tentationem hic peccatum interpretatur, videtur pugnare cum verbis Apostoli, qui tolerantia hoc loco meminit non enim tolerari peccatum, sed afflictio dicitur: id verò quo videtur permotus vt tentationem hoc loco sic acciperet, non videtur vsque aded magni momenti, nam (ait) Apostolum reprehendisse ob

delictum supra Corinthios, & graueriter oburgasse, itaque contendit opus fuisse consolatione, vnde scilicet profectum fuit vt eleuarit eorum peccatum quodammodo, atque extenuarit, *tentatio non vos cepit nisi humana*, hoc est, quod est à vobis patratum profectum est ab infirmitate carnis. Nam cur non potius arbitremur Apostolum obuiam ire excusationi quam Corinthij poruerant non sine specie prætexere peccato? quod nempe inter eos versarentur quibus erat aliquid dandum, cum Christiano nomini vsque aded essent infensi, vt qui erant leniendi & demulcendi ne oriretur in Ecclesia persecutio: id quod sic diluit Apostolus, Nihil vobis contigit ab Aduersariis religionis Christianæ quod vobis debuerit incutere terrorem; aut verò in posterum incutere debeat, cum Deus ita suis prospiciat vt ne patiatur eos *tentari*, hoc est, affligi supra vires, quin ferendis magnis malis pares indic animo vires, magnæ calamitates magnæ patientiæ documenta sunt, quam patientiam suis Deus haudquaquam denegat. Atque hunc esse illius loci genuinum sensum, præter id quod de tolerantia nuper attulimus, hortario quam statim subiungit Apostolus satis arguit. Itaque, inquit, *charissimi refugite idololatriam*, quid enim est quod impellat Corinthios vt cum Idololatriis colant communionem, quàm periculi metus? quod omnino nullum est, si quidem Deus non sinit suos ea adire pericula vnde exitus non pateat.

& verus eius
sensus
exponitur.

Sed quæri potest hoc loco, quid sit illud *humana tentatio*? profectò *tentatio*, hoc est afflictio, *humana* est ea quæ exacta est ad modum virium humanarum (vulgò *proportionatam* dicimus) vt ea sit *tentatio humana* quæ viribus humanis non est maior: vires autem humanas hic non voco eas quæ ab humanis viribus proficiuntur, sed quas in hac vita Deus, si quando opus est, hominibus indulget. Imò verò & *tentatio humana* dici possit ea quæ non superat eorum cruciatuum grauitatē quos, cum agitur de rebus sæculi, non detrectant tolerate ij quorum spes omnis in sæculo est, vt fuerit hæc Apostoli mens, *quid vobis* (ò Corinthij) *grauius contigit in causa Religionis quàm quod hominibus quotidie solet contingere*? Ac si quis requirat huius locutionis rationem, ea certè petenda erit ex vsu Scripturæ, nam verba fœderis quod Deus cum Dauide pepigit hæc sunt, 2. Sam. 7.14. *visitabo in virga hominis iniquitates eorum* (in Scriptura frequenter occurrunt eiusmodi locutiones, vt cum *hominis esse* dicuntur ea quæ sunt accommodata ad vires humanas; sic Esa. 8. *Scribe stilo hominis*, hoc est, stilo quo litteræ sic exprimantur vt ab homine quod scribitur legi possit: contra quæ sunt excelsa, quæque rapiunt in admirationem ea *Dei esse* dicuntur, vt quum Scriptura quosdam montes vocat *montes Dei*, item cum Moses dicitur *pulcher à Deo*, hoc est, insignem in modum pulcher, eodemque pertinet quod 1. Corinth. 13.1. Apostolus dixit, *si linguis Angelorum loquerer*, nam & Angeli *ἄγγελοι* *Dij* dicuntur in Scriptura) *gratia autem mea non recedet ab eis*: Deus enim aliter cum reprobis, aliter cum suis agit, nam reprobos ita domat vt frangat & conterat, suos verò castigat, sed hoc adhibito temperamento vt ne viti acerbitate castigationis pereant. Cæterum afflictiones *tentationes* nominari in Scriptura tametsi minimè constaret (constat tamen) aliunde,

quid sit
Paulo huius
modi tentatio.

vnde patet
ta hæc locutio.

de, tamen satis constaret ex Iacob. 1. 12. *omne gaudium existimate fratres cum in tentationes varias excideritis*, & 1. Pet. 1. 6. *In quo, inquit, exultatis, ad tempus tristitia affecti in variis tentationibus, plane afflictiones notavit.*

Esi autem rebus etiam prosperis tentamur, Scriptura tamen nusquam res prosperas *tentationem* vocat, cuius rei causam fortasse requirat aliquis, idque non absurdè: Ac nobis quidem sic videtur, res aduersæ dolorem afferunt, & vehementiore nos afficiunt sensu quàm res prosperæ quæ voluntatem pariunt, neque enim voluptas tam acri sui sensu mortales afficit, quàm dolor, quod experiundo persentiscimus: cuius rei ratio in promptu est, nam voluptas est accessio quædam rei non necessariæ, dolor est à priuatione illius quod necessarium fuit. Deinde rebus prosperis latet hominum hypocrisis, quemadmodum in area vix fieri possit vt palea à frumento secernatur si sit *risoripula*, at si ingruat ventus continuo dissipatur palea, frumentum non mouetur loco: Unde sapiens dixit, *spem hypocrita spem esse fallacem, visum autem sperare in ipsa morte.* Unde fit, (vt hæc tertia ratio sit) quod eos qui rebus aduersis absterrentur, multò lubentius excusamus quàm qui prosperis rebus defecerunt à Deo. Atque has ob causas factum putamus quod non continuo, vt afflictiones *tentationis* dicuntur in Scriptura, sic res prosperæ venerint in communionem huius nomenclaturæ.

Hactenus de prima distinctione tentationis pro diuersa tentantium ratione, sequitur secunda pro diuersa ratione eorum qui tentantur. Nam hoc pacto distingui potest vel in eam quæ Deus tentatur (in qua specie numeranda est tentatio quæ tentatur Christus) vel in eam quæ tentantur homines. Nam Angelos & Diabolos tentari in Scriptura non legimus, cuius rei ratio non absurdè queri potest, cum sit Angelorum & Diabolorum natura huiusmodi, vt sint intellectu præfati, qua natura tentationi obnoxia est. Atque huius rei hæc nobis causa videtur, quod Angelorum quidem ea condicio est vt firmiter adhærescant bono, Diabolorum verò vt firmiter adhærescant malo, idque patet, vt nihil hic sit opus tentationis, at hominum natura diuersa est, nam & sibi videatur iusti qui minimè sunt iusti, & inconstantes sunt natura qui iusti sunt. Sed dicat aliquis cum ita se res habeat, nullum esse locum tentationi quæ tentatur Deus: sed responsio non est difficilis, nam vt cumque Deus in se is sit qui tentari minimè debeat ignorantia tamen humana fit vt Deus tentetur, imò verò Diabolus Christum tentauit, haud dubiè quadam inducus ignorantia.

Tentatio qua Deus tentatur, est qua periculum fit quid Deus possit, aut velit, aut sciat, quod fit duobus modis vel *directè*, vt ita loquar, vel *indirectè*, *directè* vt cum Israelitæ tentarunt Deum in deserto, testis est Dauid Psalmo 78. *posset-ne* (inquiunt) *Deus aquam nobis sufficere, nobis panem sufficere*, &c. sic etiam tentarunt Ananias & Saphira spiritum Domini, si tamen id referendum est ad tentationem quæ peragitur *directè*, Apostolus enim illis exprobrat hanc tentationem, perinde ac si voluissent experiri, fieri-ne posset vt Spiritus Domini eorum fraudem occultam deprehenderet. Et tentatur *voluntas* Dei quum tentatur Dei patientia, tum enim queritur &

sic periculum, an Deus non sit æquo animo passurus hominum scelera, hoc est, an velit ea punire, vt cum Malach. 3. 15. pij murmurantes aduersus Deum (quod nonnunquam contingit) aiunt, *impis tentasse Deum & fuisse liberatos*: quamquam hoc etiam ad tentationem quæ peragitur indirectè referri potest, sed aliquando contingit: vt in alio genere tentetur Dei voluntas, vt cum experiri volumus quid Deus constituerit vt Esi. 7. 12. *non tentabo*, inquit Achaz, *Dominum*, agitur enim eo loco de signo quod ab Achazo peti Propheta postulauit.

Tentatur Deus *indirectè*, quoties id fit quod fieret si esset consilium Dei tentandi, cum tamen nullum eiusmodi consilium sit: hoc genus tentationis Scholastici *Interpretatiuam* tentationem vocant, propterea quod id quo peragitur hæc tentatio, non potest, si rem ipsam intuearis, aliter accipi quàm si statuas profectum esse ab animo & consilio tentandi; iam verò hæc tentatio est triplex, quod nomen nempè fuit tentatio *directa*, vel enim tentatur Dei *scientia* indirectè: quò pertinet (quod & supra monuimus) factum Ananias & Saphiræ, qui tentasse dicuntur Spiritum Sanctum, non quod animus illis fuerit explorandi & experiendi an Deus esset conscius occultorum, sed quod eorum factum eiusmodi fuit vt vix aliter potuerit accipi. Secundò tentatur *potentia* Dei indirectè, cum negliguntur causæ secundæ, quomodo Christus illa Legis verba *non tentabis Deum tuum* interpretatus est. Nam cum potentia Dei eluceat præcipuè in iis quæ facit Deus sine causarum secundarum interuentu, omnino videtur is periculum facere quantum Deus possit qui negligit causas secundas. Denique tentatur Dei *voluntas* indirectè ab impiis hominibus, qui sceleribus suis videntur experiri si ne Deus arbiter rerum humanarum, an curam vllam gerat mortalium, nam quod ab illis sit eiusmodi est, vt si hoc illis esset consilium (non est autem) maximè ab illis fieret. Hoc sensu accipienda sunt verba Apostoli 1. Cor. 10. 9. *Et ne tentemus*, inquit, *Christum, sicut & eorum nonnulli tentarunt. Ne tentemus*, hoc est, ne iritemus, nam eodem capite diuersis verbis quidem, rem tamen eandem significat, *ne*, inquit, *Christum iritemus, ne pro nocemus Christum ad iram*, p. 22.

Cæterum hic locus obiter à nobis explicandus est, nam Doctissimus Interpres existimauit partem lam 2. redundare, quod profectò nemo possit satis mirari, cum non possit ea detrahi nisi tota sententia mutetur, non enim Apostolus sic simpliciter dissuadet ac dehortatur Corinthios ne Christum tentent, sed eos etiam deterret exemplo Israelitarum in deserto, qui & Christum tentarunt, profectò si simpliciter dixisset *qui Christum tentarunt*, potuisset id durius dictum videri cum Christus nondum esset natus illo tempore, atque hoc ita emollit Apostolus vt affirmet etiam tum existitisse Christum. Et certè si hæc particula detrahatur, erit locus obnoxius cauillationi Hæreticorum, qui contendunt sic intelligendum hunc locum, *ne tentemus Christum, quemadmodum eorum nonnulli Deum tentarunt*; Itaque negant ex hoc loco probari posse Christum esse Deum, neque verò illis satis feceris si respondeas (quod annotauit doctissimus Interpres) in quibusdam exemplaribus legi *omni* non verò *ad illi*, nam vt illud faceam, quod non caret periculo in

vel indirectè.

idque tripliciter.

1. eius scientia.

2. Potentia.

3. voluntas.

locus. Corinth. 10. 9. explicatus & vindicatus.

Cur res prosperæ non dicantur Tentationes.

Quinam tentari dicantur.

Deus tentatur.

vel directè.

disputationibus quæ instituuntur aduersus Hæreticos, eleuare fidem codicum, nulla fuerit sententia, *ne tentemus Christum*, quemadmodum quidam *tentant Christum*, præsertim cum superioribus verbis facta sit mentio Israelitarum. Quod si locus esset conjecturæ, statuendum potius foret utrumque olim scriptum *αὐτὸν* & *αὐτῶν*, sed lapsu temporis alterum in quibusdam codicibus excidisse, alterum hæsisse. At si vis particulæ *εἰ* spectetur, neque verò habeatur pro redundante, necessarid sic erunt accipienda verba Apostoli ac si vellet (quod sanè vult) Christum tentatum ab Israelicis in deserto, quorsum enim attinisset dixisse, *quemadmodum*, &c. cum in prioris membro nulla Dei, sed Christi mentio facta fuerit? certè non modò frigida, sed absurda planè sententia est, *ne tentemus Christum, quemadmodum & eorum nonnulli tentant Deum*.

Deinde non est dubitandum quin Apostolus respexerit ad id quod scriptum est Exod. 23. 21. (quo loco Deus agit de Angelo quem p̄fecerat ducem Israelitarum in deserto) his verbis, *caute tibi à facie eius* (simpliciter intelligi, quandoquidem ille adest inspector, cautè te gere, ne committas quod eius oculis non sit gratum) *audi verba eius, ne irrites eum, non enim parcat tibi, neque remittet tibi peccata, nomen enim meum est in illo*, hoc est, is est per quem tibi adsum, meus Legatus. Omnino hæc sunt eiusmodi vt nulli Angelo creato conuenire possint; sanè Angelus dux Israelitarum idem nomine Dei & Angeli designatur, vide Exod. 14. 19. & confer cum eiusdem capituli v. 24. Neque verò est quod quisquam autumat Angelum eo loco Deum appellari ideo quòd sit Dei legatus, nam est legati verbis eorum à quibus missi sunt loquantur, attamen nulla lingua, nullius gentis consuetudine nomine mittentis indigitantur, verbi gratia, nemo est qui Galliarum Regis legatum Regem Galliarum vocet in casu (vt loquuntur) recto, hoc est, ita vt præcedat non sequatur, hoc est, ita vt conueniat non autem regatur; in recto casu, inquam, & obliquo itidem, deinde vt maxime id pati posset consuetudo, & linguarum idiotismus, nullum exstat tam insolentis *μεγαλίστως* exemplum in Scriptura. Denique cui facta potius fuerit permutatio in certis quibusdam Scripturæ locis, quàm in omnibus, profectò causa dici non potest, si *εἰ* *μαρτύριος* sit: verbi gratia, cur Genes. 18. vnus ex Angelis duntaxat dicitur *κύριος* petitiùs quàm reliqui duo? vt finis sit, vnde aliquando fit in Scriptura, vt Angelus se patiatur adorari, aliquando (vt Apoc. 22. 9.) respiciat hunc honorem, nisi statuamus Angelum esse quendam qui idem Deus sit, & cui ad eò Dei nomen propriè conueniat?

Homines verò tentantur vel ab aliis hominibus, vt hoc loco Christus à Phariseis, vel à semetipsis; & quidem à semetipsis duobus modis, vel tentationis quam *carnis* tentationem supra diximus, vel ea tentatione quam Scriptura *probationem* *δοκιμασίαν* vocat; cuius tentationis meminit Apostolus 1. Cor. 13. 5. quo loco hortatur Corinthios vt sese tentent, hoc est periculum sui faciant; & hæc quidem tentatio, quæ *probatio* est, in laude ponitur: quod si quis requirat ad quod genus tentationis sit hæc tentatio referenda, an ad eam quam propriè dictam vocauimus, an verò ad eam quam diximus impropriè dictam tentationem. Respondeo omnino ad propriè dictam

tentationem pertinere. Porro vt quo pacto ista tentatio peragatur teneamus, hoc tenendum est primam, homines vt plerumque nescire qui fiat, idque ob hanc rationem quod amore sui cæcutiunt: deinde esse certas quasdam notas vnde quis deprehendere possit quis sit, alioqui frustra hæc tentatio institueretur, vnde fit vt hoc opus tentationis perficiatur collatione notarum atq; applicatione. Quod si cui id mirum videtur cum eadem cæcitas utrobique idem possit, vnde necesse est rem manere incertam, is consideret habitum latere natura sua, neque prodi nisi actu, orietur igitur ex actus cognitione habitus cognitio. Iam verò non est mirandum si cum habitus lateat natura sua (vt qui amant fingunt sibi somnia) aliquis putet se esse eum (quod ad habitum attinet) qui non est, at cum actus ipsos sensus feriat, ne cæcum quidem potest latere. Iam verò harum quas dixi notarum applicatio in hoc sita est, vt quis conetur ea persentiscere actu secundo in se, quæ opinione quadam persuasit sibi inesse actu primo, (vt loquuntur in Scholis) vt verbi gratia, nemo est qui se non arbitretur Christianum, nota hominis Christiani est sensus Spiritus Christi consolantis & sanctificantis animam, si quis igitur scire velit an sit habitu Christianus, cum sciat hanc esse notam hominis Christiani, necesse est experiatur an persentiscat actum secundum, nempe consolationem & sanctitatem non iam in habitu, sed in ipso (vt dixi) actu: vnde deducitur hoc potissima, certò posse vnumquemque scire sit-ne verè Christianus, alioqui frustra institueretur hæc tentatio, non autem instituitur frustra, cum non præcipiatur frustra, non autem frustra præcipitur cum ab Apostolo præcipiatur, idque isto fine.

Hactenus Tentationem distinximus pro diuersa tentantium, item pro diuersa eorum qui tentantur ratione, sequitur altera diuisio, tentatio alia *bona* est, alia *mala*: In bona tentationis requiritur primò, vt qui tentat iustum habeat finem. Secundò, vt qui tentat iustum habeat finem. Tertio, vt ratione legitima instituat tentatio. Ius tentandi oritur ex tribus hisce conditionibus quas concurrere nihil necesse est. Prima conditio est, vt qui tentat sit potestate superior. Secunda si minus sit potestate, hoc est autoritate, superior vt iustam habeat & idoneam causam dubitandi. Tertia, vt sit id quod dubitat eiusmodi vt sciri id expediat. Tentationis finis tum demum erit iustus si spectet ad Dei gloriam, vel etiam ad vtilitatem proximi, si ab homine proficiatur: vnde sequitur tentationem bonam, quam diximus, cuius homo sit author, proficisci necessarid ab amore Dei, & proximi studio. Media verò legitima erunt, si fuerint eiusmodi vt neque peccata dici queant, neque illecebræ ad peccandum, quæ conditio ad eò necessaria est vt si absit, quamuis qui tentat ius tentandi habeat, finem item, vt videtur, iustum, tentatio tamen mala est & peruersa, nam est ea regula perpetua, non sunt facienda mala vt eueniant bona. Iam videndum est speciatim omnino tentationi diuinæ & humanæ conueniant hæc conditiones, an verò aliqua sit tentatio diuina vel humana cui hæc conditiones non quadrent; Nam de tentatione Diabolica nulla est controuersia.

Ac primum quæri potest qui conueniant Diuinæ

Angelus
Israelita
rum in de-
serto dixit
Christi-
anus.

qui idem
est Deus.

Homines
tentantur

Carnis ten-
tatione.
Probatione.

Quomodo
hæc tenen-
da instituantur.

Obiect.

Ref.

Quomodo
quis certò
sciat se esse
vere Christi-
anum.

Tentatio
bona.

eius condi-
tiones.

Ius ten-
tandi nitur
tribus condi-
tionibus.

Diuina
tentationi
conueniunt
hæ condi-
tiones.

1.

Diuina tentationi hæ quas diximus bonæ te-
tionis conditiones; Nam Deum auctorem esse
tentationis malæ cogitatu, nedam dicta, nefas
est. Certè Deus cum sit supremus mundi rector ius
habet tentandi, imo solus ius habet infirmitum.

2.

Hominum etiam eorum quibus tentate licet, ius
certis legibus circumscriptum est, quantum igitur
est Dei dominium tantum patet ius quod habet
tentandi Deus. Hoc igitur esto positum extra con-
trouersiam, maxime cum alibi à nobis de Dei do-
minio & iure fusè disputatum sit. Secunda verò
conlito conuenit pariter Diuinæ tentationi, glo-
ria, inquam, Dei, nam cum Deus non habeat
proximum, absurdum foret diuinæ tentationi
præscribere finem proximi salutem; possumus ta-
men aliquid analogum huic fini eius loco substi-
tuere, *studium creatura*, quod nihil necesse est par-
esse erga omnes creaturas, cum dispensatio effe-
ctorum bonitatis Dei *ad extra* (vt loquuntur) non
sit natura, sed liberæ voluntatis opus. Gloria au-
tem Dei ex diuina tentatione oritur duobus mo-
dis, vel cum patet latens creaturæ vitium, vt
cum Deus tentauit Ezechiam 2. Paral. 32. qui cœ-
perat iam effecti animo, occulta tamen, & quæ
forè vel ipsam Ezechiam latebat, arrogantia, vel
cum prodit vim spiritus sui quæ alioqui latuisset
veluti sepulta, nisi tentatione excitata & exercita-
ta sese exercuisset, vt fieret illud, *Virtus mea per-
ficitur in infirmitate*; quomodo nempe Iacobus ait,
fidem perfici operibus: sic ab Apostolo Martyres
tentari dicuntur Hebr. 11. 37. Tentationis igitur di-
uinæ, cum res ita se habeat, finem iustum & san-
ctum esse oportet. Sed & media diuinæ tentatio-
nis legitima sunt, idque liquebit si cogitemus &
recolamus aniano quæ supra à nobis disputata sunt
de ratione tentandi qua vtitur Deus, vel enim *agen-
do* tentat, vt cum castigat suos, vel hypocritas
etiam (atqui proculdubio seu suos castiget, seu
etiam impios, nihil facit quod vel peccati colo-
rem habeat) vel *permissendo* tentat, cum sinit Sa-
tanam per falsos Prophetas grassari in Ecclesia. Sed
neque id peccati rationem habet, neque enim
summus mundi rector dum sinit malum fieri, au-
thor est mali, cum sinere malum fieri aliquando sit
sapientiæ & bonitatis; Cuius rei hæc est ratio,
quod summæ sapientiæ est moderari & regere non
vno modo, sed variis modis, non modò certo
quodam ordine, sed & extra ordinem, & ex tene-
bris lucem, ex confusione & perturbatione ordi-
nem elicere, præsertim si id fiat ab eo qui modum
possit rebus præscribere, quique summum habeat
ius & imperium: quorum neutrum cum vlli crea-
turæ conueniat, consequens est vt ne liceat crea-
turæ malum permittere, & contrà, cum horum
vtrumque Deo conueniat, indidem efficitur
vt liceat Deo malum permittere. Denique dixi-
mus Deum tentare *non agendo*, id quod Scriptura
derelictionem vocat, quo modo iam sæpius ex Scri-
ptura docuimus Ezechiam tentari: In quo etiam
nihil est, quod ad Deum attinet, quod peccati ra-
tionem habeat, potest enim Deus pro arbitrio
continere aut exerere vim suam, id quod nulli
creaturæ tribui potest ob hanc causam, quod
omnes creaturæ mutua quadam cognatione in-
ter se coniunctæ sint, vnde fit vt altera alterius
opem poscat, & iure postulare queat, propter
eam nempe quam diximus naturæ communitio-
nem: vnde sequitur quandam esse creaturarum

3.

mutuam dependentiam, vt ita loquar, quod in
coniunctione creaturæ cum Deo locum habet.
Etsi enim creaturæ dependet à Deo, Deus tamen
minimè dependet à creatura, vnde sequitur pari-
ratione, vt debeat quidem creatura Deo, Deus
nihil debeat creaturæ, & vt possit Deus iure age-
re cum creatura non possit vicissim creatura iure
agere cum Deo. Quo referendum est quod scri-
ptum est in Iobi libro, *Ne ipsos quidem Angelos pu-
ros esse coram Deo*, hoc est, Deus, si ei libèret
etiam ipsos Angelos deserere, ita posset vt impu-
ri euaderent, vel apertius, quicquid est in Ange-
lis puritatis, id omne à Deo est, auferat Deus
quod suum est, Angeli prodibunt impuri. Ita-
que ne Angelis quidem licet expostulare cum Deo.
Quod verò Scriptura huius generis tentatio-
nem notat verbis actionem significantibus nemi-
nem debet perturbare, (vt cum rogamus Deum *ne
nos inducat in tentationem*, haud dubiè vtimur ver-
bo quod actionem notat: sic Ecclesia Esa. 63. 17. vi-
detur queri à Deo factum vt aberrarit à recta via,
quare, inquit, *fecisti nos aberrare à vis tuis?* At-
qui Iacobus, vti suprà explicatum est, notat di-
fertis verbis *neminem tentari à Deo*, neque verò id
fieri posse) nam certum est verba illius formæ esse
(vt loquuntur Grammatici Hebræi) Hiphil. Iam
verò significatio formæ Hiphil in speciem actio est
semper, non est reuera tamen actio continuo, sed
permissio aut verò actionis quædam suspensio, vt
cum 2. Sam. 8. (si tamen in re clara exemplis vtèn-
dum est) dicitur David *Moabitas alios occidisse;*
alios verò viuificasse: certè *uiuificare* videtur actio-
nem significare, reuera tamen nihil aliud signifi-
cat eo loco, nisi non occidere. Itaque etsi vetus
Interpres non reddidit illam petitionem, *ne nos
inducas in tentationem* verbum verbo, illius tamen
sensum haud malè expressit dum vertit, *ne nos si-
nas induci in tentationem*, similis locutio est Plal.
66. 11. *Induxisti nos* (inquit Ecclesia) *in rete*, hoc
est, passus es nos induci, nec verò sine blasphe-
mia intelligi aliter potest locus Esaiæ, quem nuper
citauimus.

Permissio
Dei in ma-
lo.

Sic verbum *indurare* in Scriptura non significat
actionem, sed actionis suspensionem, nam natu-
ra cor humanum rigidam est, itaque nulla est opus
actione noua vt induratur. Quemadmodum igitur
David eos ex Moabitis viuificasse dicitur qui-
bus vitam non ademit, quam (libuisset modo fa-
cile adimere potuisset, consimili planè ratione
Deus eos indurare dicitur quorum duritiam & ri-
gorem, cum nullo negotio (voluisset modo) emol-
lire potuisset, non emollit. Itaque & hæc induratio
verbis meram negationem significat, vt verbis
Deuteronom. 27. 4. *non dicit* (inquit Moter) *vo-
bis Deus cor ad intelligendum, neque vno autem ad
audiendum*. Et vt indurationem verbis negantibus
significauit, vnde etiam efficitur Deum dum indu-
rat non esse peccati auctorem. Deinde & id obti-
nendum est (vt vtamur breuitatis causa vocabulis
Scholasticorum) actus voluntatis diuinæ (iuxta
modum considerandi nostrum) duobus modis *ne-
gatiuus* dici potest, vel vt negatiuus dicatur respec-
tu *proximi termini*, vel vt negatiuus dicatur respec-
tu *sui*. Negatiuus dicitur respectu proximi termi-
ni, quum sequitur eum actionis suspensio, nega-
tiuus erit respectu sui, si nulla fuerit planè Dei, (si
fas sic loqui) volitio, aut nolitio. Atqui posterus

quæ ver-
bis actio-
nem signi-
ficantibus,
designatur.

vt & Indu-
ratio.

Quæ si vo-
luntatis
diuinæ ra-
tio in a-
durationse.

hoc Deo affingere insanire est, blasphemare modò, etenim humanæ voluntatis imbecillitati conuenit ut sic se habeat negatiuè, id est, ut neque velit neque nolit, at diuinæ voluntati non potest hoc tribui, cum enim Deus sit mundi rector, adedque omnia gubernet, nefas est statuere Deum otiosum rerum spectatorem: dicitur ergo hoc sensu voluntas Dei habere actum negatiuum, quum vult aliquid non agere. Porro discrimen est sanè magnum inter ista, *non velle agere, & velle non agere*, nam altera locutione negatur actus voluntatis, altera affirmatur voluntatis quidem actus, terminus tamen actus statuitur tantum negatiuus. Hinc efficitur posse actus eius generis verbis actionem significantibus notari, quamuis terminus sit negatio, præsertim cum certo consilio suspendatur actio, quod fit in induratione & tentatione diuina, quæ derelinquendo (ut supra demonstratum est) peragitur. Sic quoad eius fieri potuit tentationem diuinam à calumnia vindicauimus.

Tentatio
quæ Deum
petit mala
est.

Tentatio humana vel Deum petit vel homines: Deum si petat, mala est, nulla enim bonæ tentationis conditio ei tribui potest, hæc enim quidem, nam homo nullum ius habet Deum tentandi, neque enim vel potestate superior est, vel ratio vlla est dubitandi de scientia, de potentia, vel voluntate Dei. Imo verò de his rebus dubitare est peccare grauissimè, nisi tam fortè cum voluntas Dei nondum reuelata est, quod duobus modis contingere potest, vel cum agitur de doctrina salutis nondum reuelata, primum licet cohibere animi assensum, iuxta illud *omnia probate, & probate spiritus an sint ex Deo*. Sed in hac dubitatione duo tamen hæc tenenda sunt, quorum prius hoc est, ut ne de ipsis principiis & fundamentis dubitebus, secundum ut ne dubitatio sit à proteruita, & pertinaciam habeat. Itaque laudantur Beroenses, qui doctrinam Pauli ad Scripturæ normam exegerunt; nempe doctrina Pauli eorum respectu qui imbuti erant duntaxat ea cognitione quæ sola obtinuit in Ecclesia ante Christi tempus, conclusionis non principiorum rationem habebat. Deinde contingit hoc aliquando ut liceat dubitare cum agitur de futuris contingentiis, tum nempe cum Deus fecit potestatem sui de hoc genere rerum consulendi, ut in Ecclesia Judaica edebat per Prophetas, vel per Vrim & Thummim, & Ephod responsa; exemplorum pleni sunt libri Veteris Testamenti: at cum Deus hanc potestatem non fecit, sine sacrilegio nemo potest irrumperè in Dei arcana. Atque hoc loco hoc obseruandum est, quum probatur Dei voluntas iurè & legitime, Scripturam id non appellare *tentationem Dei*, sed *probationem* potius diuinæ voluntatis; quæ in laude ponitur, cum Dei tentatio semper ponatur in vitio. Cuius rei hæc ratio esse videtur, quod tentatio Dei ipsam Dei personam petit, & est vel à neglectu, vel à contemptu Diuini numinis, cum probatio Diuinæ voluntatis possit consistere cum honorifica de Deo opinione. Itaque diserte adiectum est ab Apostolo *probate spiritus an ex Deo sint*: Si enim constet esse ex Deo, nefas erit probare amplius, sic enim ad Deum pertinebit hæc tentatio, exhibitque in tentationem ipsius Dei.

aliud est
Probare, a
liud Tentare
Deum.

An Verbum Dei
subiectum
sit ecclesiæ
iudicio.

Hic locus nos admonet sophismatis, quo Pontificij (qui videri volunt acutiores) vtuntur, ut ostendant non esse nouum & insolens dogma,

quo verbum Dei subiecerunt Ecclesiæ iudicio. Sic enim disputant, *Spiritus Prophetarum subiecti sunt Prophetis*, Atqui Esaiæ &c. item Pauli &c. Spiritus est Propheticus, subiectus est igitur Prophetis: Porro Prophetæ *Ecclesiastici* sunt quos vocant: Sophisma est, non enim eo loco (existit autem is locus 1. Cor. 14. 32.) agitur de probatione Spirituum, sed de ordine qui seruandus est in Ecclesia, nam cum apud Corinthios tumultuaret & confusè, prout quisque Spiritu corripiebatur, institueretur Prophetia, Apòstolus inuenit Prophetas esse Prophetis subiectos, hæc enim ut si quis Prophetas surgat ad dicendam, reliqui taceant: Atque hanc esse Apostoli sententiam ratio subiecta facile euincit, addit enim continud Apòstolus, *Deum non esse Deum confusions, sed ordinis*. Verum enim verò etiam si eo loco ageretur de probatione Spirituum nihil promouerent, nõ enim priusquam probetur Spiritus, notum est an sit à Deo. Deinde probare an Spiritus sit à Deo, non est iudicij quod *authoritatis* vocent, sed iudicij quod dicunt *discretionis*, inter quæ magnum est discrimen; Nam ut veritas dignoscatur atque percipiatur omnind opus est iudicio discretionis, qui enim sine iudicio possit veritas percipi? Certè iudicium fit cum statuitur hoc esse verum, illud falsum; Atqui de hoc iudicio non agitur in ea disputatione in qua quæritur, *pendeat-ne authoritas verbi Dei quo ad nos à iudicio Ecclesiæ*, imò verò tum quæritur de iudicio *authoritatis*, quum sic instituitur disputatio. Nam nos fatemur ingenuè verbum Dei discerni (in quo est iudicium) ac distingui à verbo humano ac Diabolico, sed hoc iudicium differt in duobus à iudicio quod Pontificij tribuunt Ecclesiæ; ac primò quidem in hoc, quod hoc, iudicium omnium fidelium est, non est vllius certi ordinis, iuxta illud, *omnia probate, quod bonum est retinete*; Deinde quòd (ut iam diximus) hoc iudicium non est *authoritatis*, sed subiectionis potius, quando nihil aliud est quam admittere Dei verbum, & repellere quicquid est Dei verbo contrarium, id que percepta ipso animi sensu doctrinæ bonitate, sine quo sensu percipi non potest, ut lucem is non videt qui lucere non nouit nisi testimonio alieno.

Etiã admonet nos hic locus quæstionis quæ solet agitari hinc inde, vnde factum fuerit ut Gedeon Deum tentaret impunè, Zacharias Johannis Baptistæ pater idem non tulit impunè. At si nihil aliud quæreretur, responsio facilis esset, nam Deus prout est mundi rector, non continud eadem peccata punit in suis, neque verò ob eadem peccata pariter punit alienos, est enim hoc ei liberum, sed quærit tamen potest, an uterque Gedeon & Zacharias pariter peccauerint? certè videtur, itaque Gedeon veniam deprecatur, quasi peccati sibi conscius, attamen hoc discrimine quod Gedeon agnita infirmitate fidei suæ, postulauit fidei confirmationem, vnde sequitur eum subdubitalle potius quam dubitalle, haud quaquam verò desperasse, & luctatum fuisse, & vero superasse in Gedeone Spiritum aduersus carnem, & denique Gedeonis tentationem fuisse ab eodem animo à quo fuit illa vox, *Credo Domine, tu tamen succurre incredulitati meæ*. At de Zacharia nihil tale scriptum est, quin videtur aut dubitalle, aut omnind desperasse. Jam verò inter dubitationem & subdubitationem hoc inest

locus
1. Cor. 14.
32. explicatus.

discrimen
inter Zachariam &
Gedeonis
tentationem.

hoc inest discriminis, quod qui subdubitat in meliorem partem pronior est, qui dubitat in se-
quiorem.

Tentatio humana vt sit bona, vt sit mala facile cognoscetur si alterutrum explicetur (nam vt tentatio diuina, hoc est, quâ homo Deum tentat mala sit ratione mediiorum & finis, quando nemo ius habet tentandi Deum, tradere superuacaneum forer.) Igitur tentatio humana, (illa, inquam, quâ homo hominem tentat) mala est si non habet ius tentandi ille qui tentat: non autem habet ius tentandi si vel deest autoritas, vt si quis cum neque Rector, neque Iudex, neque Magister sit, tamen in modum Rectoris, Iudicis, Magistri tentet, in quo genere plerumque peccatur. Atque huius tentationis hæc est ratio, vt qui sic tentatur, non teneatur facere periculum sui. Deinde tentatio qua homo hominem tentat mala est si nulla sit iusta & idonea dubitandi ratio, vt si quis tentet animo explorandi an is qui tentatur probus sit, sapiens, animi magnitudine præditus.

Vnde oritur quæstio in speciem certè grauis, qui fieri possit, vt in hac naturæ perueritate, atque infirmitate non sit iusta & idonea dubitandi causa in hac parte. Deinde videtur Apostolus nos à dubitando reuocare, negat enim charitatem esse suspicacem 1. Corin. 13. 5. quo negato videtur tolli à rebus humanis res planè necessaria, exploratio aliorum, quæ non modò inter pares locum habet, sed etiam inter eos quorum conditio dispar est: vnde crebræ in Scriptura hortationes, vt probemus quæ obijciuntur nobis, tum iubemur quidem *simplices esse instar columbarum, acumen prudentes esse instar serpentium.* Quæ videntur pugnare cum charitate (cuius est omnia credere) minimè verò pugnant, aliud enim est *suspicacem esse*, aliud est *se credulum*, aliud verò *omnia credere*, nam *suspicacem esse* & *credulum* extrema quædam sunt, *omnia* verò *credere* mediocritatem habet. Etenim vt sit suspicio tria ista interuenire necesse est, primò vt qui suspicatur in deteriorem partem pronior sit, secundò, vt quod in deteriorem partem pronior est, proficiatur ab amore sui, & odio proximi, aut certè contemptu, vnde sequitur gaudium quoddam animi, si quod verum esse suspicio suaserit, reapse verum esse compertum est. Id quod notauit Apostolus 1. Cor. 13. 6. quo loco ait *charitatem non gaudere iniustitia, gratulari verò veritati*, hoc est, si quis deprehensus est reus, charitas non hinc petit lætitiæ, sed tristiæ potius materiam, quod si compertum est quempiam esse innocentem, qui suspectus fuit de scelere, gaudet charitas. Vbi notandum est *aduersus* & *aduersus* opponi, nempe *aduersus iniustitiam* iugiter, & pro iustitia ponitur, quemmadmodum *mendacium* pro *iniustitia* Rom. 3. 7. imò verò & capite 1. 18. eadem est antithesis *iniustitia* & *veritatis*; qui *veritatem Dei*, inquit Apostolus, *detinent in iniustitia*, hoc est, qui eam iustitiam quam Deus exigit irritam peccato reddunt & inanem. Enimverò Apostolus hoc loco non de quauis veritate, sed de veritate agit quam *practicam* licet appellare, quæ veritas practica nihil aliud est quàm norma iustitiæ. Tertio, vt quis habeatur pro suspiciaci requiritur vt nullum habuerit argumentum suspicandi probabile. *Credulitas* verò vitium mentis est potius quàm morum, nam is demum credulus est qui non iam pronior est in meliorem par-

tem, neque tantum in eam propendet, sed ruit potius sine consilio. At qui dicitur ab Apostolo *omnia credere*, is est qui in meliorem partem pronior est, maximè cum nondum habuerit argumentum diuersum suspicandi. Neque verò hoc prohibet quominus & eos tentet de quibus omnia credit, nempe qui sic affectus est non tentat animo maligno, aut quod putet inesse illis quicquam mali quod gaudeat illis inesse, aut velit. Itaque qui omnia credit nunquam vitur tentatione nisi in causa graui, cum res agitur magni momenti, quæ non est temerè illius fidei cuius ingenium non sit tibi notum, committenda; vt si quis velit liberos tradere in disciplinam, explorat qui sicut Pædagogum mores, quodnam ingenium, quis animus, &c. iam vt dixi qui sic tentant, animo beneuolo tentant, conscijs scilicet imbecillitatis humanæ. Vno verbo, *credere* Apostolo in hoc genere non idem significat quod in iustificationis negotio, diuersitatis autem hæc est ratio, quod *credere* propriè est assentiri cum nullum argumentum habeas assentiendi ductum à ratione. Iam in rebus humanis oportet illum assensum parum esse firmum, quia quæ argumenta eiusmodi fidem conciliant, ea probabilia tantum sunt, vnde fit vt assensum oporteat esse minus firmum. At in rebus diuinis diuersissima ratio est, nam etsi argumenta quibus iste assensus nititur, non sint petita à ratione, nituntur tamen firmissimo argumento; Dei veritate.

Tentatio qua homo hominem tentat vitiosa est ratione mediiorum, quum qui tentat, ipse vt tentet peccat; cuius generis tentationis reprehensio occasionem præbuit Augustino scribendi de Mendacio; Cum enim Priscillianistæ hæresim suam occultarent, neque vllis præter sectatores suos nisi cautè proderent. Catholici vt eos deprehenderent, atque ex latebris extraherent, mentiebantur se esse Priscillianistas, aut verò iis fauere: quæ res fecit vt Augustinus accuratè, & multis argumentis disputarit, nullo pacto licere mentiri. Huc etiam illud spectat, *Non sunt facienda mala vt eueniant bona.* Sed interdum accidit vt medium tentationis non sit peccatum in se, sit tamen illecebra ad peccandum, vt si quis alicuius tentet pudicitiam, non iam dico ipso peccandi actu sed verbo, coniectu oculorum, &c. Sunt quidem illa fortasse *ad hoc peccata*; quoniam tamen apta nata sunt ad excitandam concupiscentiam adhiberi non debent.

Denique ratione finis huius generis tentatio mala est, si quempiam tentemus animo nocenti: hoc est, vel vt pelliciamus ad peccandum, vel vt illi odium, vel inuidiam consemus, vel iacturam famæ, fortunarum, aut vitæ conciliemus. Ad quod genus pertinet ista tentatio qua Pharisæi Christum aggressi sunt, non enim discendi animo, sed calumpniandi Christum tentarunt. Nam nihil opus est monere tentationem in Scriptura ea significatione poni, vt non ipsam tentationem, sed peccatum, tentationis euentum no-
tet, quomodo 1. Cor. 7. 5. *ne Diabolus* (inquit) *vos tentet per incontinentiam*, hoc est, ne Diabolo tentante peccetis; Et Gal. 6. 1. *ne & tu tentaris*, hoc est, ne tentatus pecces. Antecedens ponitur pro consequente. Haud multum diuersa ratione Deus *vocare*, Electi verò *vocari* dicuntur in Scriptura, non tam vt notetur vocatio, quam vocationis efficacia, & non iam dico, euentus, sed

quid omnia
credere.

Credere in
genere
quid sit.

3.
ratione
Mediorū

4.
ratione
nis

Tentatio
pro peccato
aliquando
ponitur.

Tentatio
qua homo
hominem
tentat.

mala est
1.

An & quomodo
alij
rentare
possint.
Suspicio
quomodo
cum chari-
tate non
pugnet.

ad aspi-
cionem
etiam requi-
santur.

quid sit
credulitas.

effectum, quo (quod attinet ad agendi modum) vocatio diuina à tentatione distinguitur, nam tentatio omnem mutuatur efficaciam ab illius qui tentatur arbitrio, at vocatio diuina efficaciter flestit, atque mouet arbitrium, ratione tamen conuenienti naturæ liberi arbitrii, quod eiusmodi est vt sequatur ductum intellectus, si igitur intellectu moto mouetur, nulla vis allata est arbitrio, quin leni & suauis, & eius naturæ apto motu inflexum est.

SPECIALIS CONSIDERATIO
tentationis Pharisæorum.

Explicatio
verborum
Tentatio-
nis.

Sed iam veniamus ad specialem considerationem tentationis quæ Pharisæi Christum tentarunt. Nam primò quidem ipsa verba attentius consideranda sunt, tum res ipsa, denique ratio qua impulsus sunt vt Christum sic tentarent. *Silicet homini*, hoc est, an vlli licet, phrasis est Hebræo-syriaca, nam illud *si* Hebræicè אם est, quod Hebræis est interrogatiuum, cum Græcis εἰ & Latinis *si* interrogatiua particula non sit. Sed & illud *homini* pro *vlli* positum est, alioqui dicendum fuisset, *An licet viro uxorem dimittere*, non enim uxoris *homo*, sed *vir* est: verum id dictum est ex vsu lingue Syriacæ, etiam Hebræicæ, Hebræi enim & Syri pro *vllum* hominum dicunt, quemadmodum etiam latinè *Nemo* est nec *homo*. Sic 2. Cor. 12. Paulus proficitur se raptum in paradysum illic audiuisse *qua non licet homini loqui*, hoc est, quæ nulli licet eloqui. Qui locus à nobis obiter est explicandus. Paulus *paradysum* sedes beatorum vocat, phrasi vsitata ea ætate, & quæ eam ætatem proximè præcesserat in Ecclesia Judaica: עֵדֶן dicunt, Græci verò ἄδυσον , quæ vox proprie hortum significat, sed in quo amœnitas potius & voluptas quàm utilitas quæritur; quod nomen cum horto Eden, ex quo eiectus fuit Adam, ἄδυσον esset tributum, ἀνομασίως cepit etiam adhiberi ad significandum locum illum in quo beata requie, & gloria ineffabili, quibus id datum est per Christum, fruuntur; qui locus & tertium cœlum vocatur, quod sit supra cœlos aspectabiles, atque hoc totum quod nobis inane videtur, quodque *cœlum* nominatur, cum sit interiectum inter terram & cœlum aspectabile.

locus
2. Cor. 12. 4.
explicatus.

ἀρρήτα
Paulo quod
sunt.

Sed non æquè notum est quid sibi voluerit Paulus cum dixit se audiuisse ἀρρήτα , nam Vulg. quidem Interpres illud exposuit *arcana*, & Syrus, *verba quæ non dicuntur*: nunquid hic ἀρρήτα sunt *quæ dici nequeant*, an verò quæ si dici queant attamen dicere nefas sit? Certè ἀρρήτα lingua Græca duo tantum significat, quantum nobis obseruare licuit, vel id quod non licet dicere (non licet autem aliquid dicere duas ob causas, vel quia nefandum est, & eiusmodi vt vel auribus admitti, vel ore proferri haud possit sine culpa) vel etiam ἀρρήτα est quod idè nefas est dici quod sit arcanum; & eiusmodi vt non debeat euulgari; At vt ἀρρήτα dicatur quod nulla lingua exprimi vllò modo possit, ægrè impetrari potest ab iis quorum aures Græco idiomati assuetæ sunt. Huc etiam & illud accedit quod Paulus subiicit, *quæ non licet homini loqui*, nsm et si licet lingua latina, & ἄρρητα Græca, non modò *potestatem* quam vocant, & *ius*, sed etiam *potentiam* quam dicunt, significat, tamen hoc infrequentius quàm illud hac formu-

la significatur. Deinde (quod magnoperè obseruandum est) in libris Noui Testamenti *licet* semper potestatem significat; itaque non nisi graui de causa à recepta huius particulæ significatione discedendum est. Attamen Doctissimus Interpres ἀρρήτα interpretatus est *quæ dicitur non proferri, & quod non licet loqui* exponit *quod dici non potest*, hac adductus ratione, quod non est credibile Paulum habuisse vllam rerum diuinarum arcanam noticiam quam nefas esset cum Ecclesia communicare.

Certè duplex est notitia rerum diuinarum, saltem cogitari potest animo duplex notitia, altera quæ sit earum rerum quarum notitia toti Ecclesiæ vel necessaria, vel utilis sit, profectò eiusmodi nullam Paulus habuit noticiam quam cum Ecclesia non communicarit, tamen certum sit etiam in Ecclesia omnia non esse omnibus cognitu necessaria; imò & hoc confidenter dici potest, quædam nonnullis esse scitu vtilia quæ omnibus & singulis non modò non sunt vtilia, sed & damnoſa etiam, vt potè qui illa nondum possint capere, nam perinde mens humana afficitur luce cognitionis rerum diuinarum, vt corporis oculus hac luce quæ incurrit in sensum oculorum: nempe si æquo vel imbecillior sit oculus, vel lux clarior hebescit oculi acies. Atque sic planè se res habet in rerum diuinarum reuelatione, tenendus modus est atque habenda ratio captus eorum apud quos res agitur: in quo Christi habemus exemplum, *multa*, inquit, *habeo vobis dicenda, sed nunc non potestis ferre*. Sed & est notitia rerum diuinarum quæ et si tali viro, qualis fuit Paulus, utilis sit, tamen non est inuulganda, propterea quod non est datum omnibus esse Paulis, quemadmodum neque rapti in tertium cœlum ea raptus vehemètia vt diiudicari vix possit an fuerit in corpore, an extra corpus: nam certè Paulus id iam non videtur innuere, sed apertè significare sibi contigisse, *sive*, inquit, *in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit*, hoc est, (vt nobis quidem videtur) siue anima in corpore constituta, siue ad tempus seiuncta à corpore & segregata. Quæ sententia stare potest si statuamus animam rationalem, etiam in homine, distinctam esse à sensitua, quamuis non sit diuersa, quæ summorum Philosophorum opinio fuit. Iaque illa Pauli ecstasis etiam si (quod nolumus tamen affirmare, maxime cum ipse Paulus non affirmet) statuatur peracta separatione animæ rationalis quam vocant, tamen mors dicenda non est, quando non secuta est animæ, quam vegetatiuam & sensitiuam vocant, extinctio, quod in morte proprie dicta contingit.

An possit
esse aliquid
rerum di-
uinarum
cognitio
quam non
liceat pre-
palare.

Pauli rap-
tus an ex-
tra corpus
fuerit.

Jam vt redeamus eò vnde digressi sumus, habuerit sane Paulus cognitionem quandam rerum diuinarum arcanam, quarundam, inquam, rerum diuinarum, quam cum Ecclesia non communicarit, ac hinc tamen non efficitur vllam Paulum habuisse cognitionem vtilem Ecclesiæ aut necessariam, quam Ecclesiam celarit. Etenim testatur disertis verbis Act. 20. 20. *se nihil subtraxisse vtilium, quominus annuntiaret & doceret publicè, & per domos*: certe qui non reticuit vtilia, necessaria non reticuit. Deinde eodem cap. idem Apostolus, *non enim subterfuzi*, inquit, *quominus annuntia-rem omne consilium Dei vobis*, vbi obseruandum est illud *omne*, & *consilium*; & inferius, *omnia*, inquit, *ostendi vobis*. Hanc si distinctionem adhibeamus

Potuit
Paulus
quædam
scire quæ
non euul-
gavit.

non erit

neque pro
pterea no-
bis est me-
tuendum
Pociffi. iis.

non erit verendum (etiam si verba Pauli *qua non licet* de potestate, quam vocant, intelligamus) ne Hæretici inde colligere possint, Paulum non omnia reuelasse quæ quidem fuerint scitu & vilia & necessaria, tantum enim colligere possint Paulum non omnia promiscuè quæ nouerat, atque indiscriminatim reuelasse, quod nullo periculo concedi potest. Nihil igitur opus erat vt Doctissimus Interpres à recepta verborum & locutionis qua vtitur Paulus significatione, huius metus periculi quod nullum est, discederet. Quanquam hæc à nobis disputantur nō vt negemus profus eam esse potuisse Pauli mentem, quæ ei tribuit Doctissimus Interpres, tantum monemus nihil esse necesse ed deuenire; maximè cum hæc sit eorum ratio quæ lingua humana nequit effari, vt possit ea tamen quodammodo effari, si quidem eiusmodi sint quæ capi animo queant: nam subsidit quidem, fateor, immane quantum sermo infra cogitationem de rebus maximis, haud ita tamen vt nullo penitus possint humano sermone res illæ adumbra. i, si quidem eiusmodi sint vt mentis humanæ vi capi & comprehendi possint.

Jam hæc quæ vidit Paulus percepit animo haud dubiè, esto igitur, ea non potuit effari pro dignitate, at quadantenus potuit describere, non describit autem. Quando igitur ita seres habet, videtur multò facilius esse os hæreticorum hominum obstruere, si demus Paulum hic agere de potestate, non autem de potentia, quam si id omninò negemus. Quod si demus Paulum hic agere de potentia, necesse est intelligamus Pauli verba dicta esse hyperbolicè: porro hyperbolæ vilitatissimæ sunt in Scriptura, sed hæc responsio hæretico homini fortasse minus satisfecerit, præsertim cum sic verbis Pauli vis quædam videatur afferri, nam (vt supra monuimus) *licet* in Nouo Testamento nusquam significat aliud quàm potestatem, non *licet* negationem potestatis. Cæterum si hoc loco significat potestatem, non multum interest vtrum datius *homini* connectatur cum verbo *licet* (vt sit sensus, nulli quantumuis sit præditus magna autoritate, ne Apostolo quidem, qualis ego sum, quæ sunt eiusmodi licet reuelare) an verò cum verbo *loqui*, vt sit sensus, non licet hæc reuelare vlli.

καὶ οὐκ αὐ-
τίσιν.

Licet-ne homini dimittere uxorem suam. Uxorem suam non dicitur sine emphasi, id quod moneamus ideo, satis enim videbatur dixisse *uxorem*, quando alienam nemo dimittit sed suam, verum tamen sic videtur dimittenti uxorem acrius peruellii auris, cum officij sui admonetur. Id quod haud dubiè, quæ erant malignitate animi Pharisæi, de industria ab illis adjectū est, vt si Christus respondisset id licere, tanto maiorem illi inuidiam conflarent. Alia mente Paulus 1. Cor. 7. 2. *vnquamque suam vult habere uxorem*: quo in loco (vt id obiter moneamus) *habere uxorem* est debitum vxori reddere, vt c. 5. eiusdem Epist. omninò, inquit, *auditur inter vos fornicatio, & quidem fornicatio talis, qualis nec inter gentes, ita vt quis uxorem patris sui habeat.*

καὶ οὐκ αὐ-
τίσιν.

Ἀπολύσαι] *dimittere*. Etiam latinè *absoluere* dicitur, vt si quis absolui se petat nihil aliud petit quàm sibi vt liceat discedere. Jam cum vxor non nisi inuita dimitteretur (nam certè *repudiata* ηρωρα hoc est *expulsa* dicitur in Scriptura, quamquam & ηρωρα *dimissa* etiam dicitur, sed ηρωρα Hebraicè etiam *inuitum eicere* significat, non mo-

do *mittere ire volentem*) quæri potest quorsum id LXX. Interpretes verterint ἀπολύσαι, Ad hoc responderi potest, rem duram aliquando molli verbo significari, vt cum qui mortuus est eum *vixisse* latinè dicimus, non dicimus esse mortuum: quomodo Achis Psal. 33. qui heb. dicitur *eiecisse Dauidem*, græcè tamen dicitur ἀπολύσαι *absoluisset*, Gall. *despescher*; Deinde dicitur *absolui* mulier cum dimittitur, quia ea dimissione soluebatur nexu, non enim quandiu viro obnoxia est, mulieri licebat nouo nubere viro: at dimissa ipsa dimissione hoc ius acquirebat, nam quæ antea non erat suis iuris & libera, sic sui iuris reddebatur: *repudium* igitur & ἀπολύσαι *absolutio* haud quaquam pugnant, etiam si inuitæ & reluctanti repudij libellus obtruderetur.

Cæterum quando huc deuenimus, habet ali-quod operæpretium disquirere cuiusmodi fuerit Iosephi factum, scribit enim Evangelista Iosephū cum esset *vir iustus, & nollet Mariam traducere, occultè dimisisset eam*: Nam sunt qui existiment non id licuisse Iosepho si constitisset contractam fuisse noxam, quàm Iosephus suspicabatur, post sponsalia: vt sic sentiant adducuntur eo quod Deus adulterium non vult tolerari, itaque (vt Iosephi factum tueantur) aiunt Iosephum suspicatum (vt sunt bonorum virorum suspiciones proniores in clementiorem partem) beatam virginem grauidam ex conceptu qui sponsalia præcesserat. Sed cum Evangelista rem narret simpliciter, neque iustitiæ Iosephi tribuerit quod hoc fuerit suspicatus, sed quod clam dimiserit Mariam Virginem, nihil opus est vt eo confundamus. Item aliud Magistratus, aliud subditorum in Repub. officium est, nec verò subditi tenentur (nisi cum graue aliquod periculum metuendum est) quorum criminum soli conscij sunt ea deferre, præsertim verò in eo genere, at Magistratus diuersa conditio est. Cæterum Iosephus non fuit Magistratus, quod igitur dicitur Iosephus dimisisset clanculum Mariam, simpliciter accipiendum est: nam (vt postea explicabimus) in legitima dimissione testes requirebantur. Deinde non tam hic de dimissione seu repudio agebatur, quàm de mortis supplicio irrogando iuxta legem, quod ea pœna præcauebatur ne liceret desponsatæ fidè fallere. Verba igitur illa intelligenda sunt de simplici dimissione & clancularia illa quidem. Et si autem ἀπολύσαι] est ἀπολύσαι apud prophanos Scriptores, corporis pœnam, non modò infamiam notat, tamen non quamuis corporis pœnam, sed eam quam sequebatur infamia designat; itaque primò & per se (vt loquuntur) infamiam, secundò pœnam corporis notat; in N. Testam. verò infamiam & contemptum notat, id quod colligi potest ex cap. 6. vers. 6. Epist. ad Hebr. & cap. 10. collatione, nam quod altero loco est ἀπολύσαι] altero loco est ἀπολύσαι] : Et certè ἀπολύσαι] est ὀργή quod propriè significat *euulgare*, Gallicè *eschaffauder*. Atque hic obseruandum est, cum Iosephus *iustus* dicitur, non significari iustitiam commutatiuam, aut distributiuiam, sed probitatem, benignitatem, clementiam animi, Gallicè *bonité*.

Expendi-
tur Iosephi
consilium
de repu-
dianda B.
Virgine.

καὶ οὐκ αὐ-
τίσιν.
quid sit.

κατὰ πάντων αἰτίων] *propter omnem causam*: videri possit dictum insolenter, nam & certe non significat propriè *propter*, sed *secundum*, *iuxta*: Deinde *omnis causa* etiam durius dictum videri possit, cum dicendum potius foret, *quaslibet*, vel *singulas*

causa. Quod ad illud χ attinet meminimus hebræas præpositiones η &c. quæ multiplicem habent significationem, ideoque respondent multis præpositionibus in aliis lingua, in Nouo Testamento indiscriminatim reddi per quamlibet præpositionem cui in qualibet significatione respondent, ut verbi gratia, η significat aliquando χ , aliquando δ , aliquando *iuxta*, aliquando *pro*, quo modo Latine *propter* idem quod *iuxta* & *pro* significat: Itaque & LXX. Interpr. indiscriminatim seu η significet *propter*, seu significet *iuxta*, id expriment per χ : huius generis locutio est quum *pro* δ , & δ *pro* δ ponitur, quod multoties fit in Scriptura, ut *redempti sumus in sanguine Christi*, hoc est, per sanguinem Christi: quamuis & id dici possit, neque absurdè, χ hoc loco significare etiam *iuxta*, ut sit sensus, num statim atq; oboritur aliqua occasio dimittenda est vxor: Ita χ retinuerit natiuam significationem; & certè id non videtur alienum (vti postea explicabimus) à mente & consilio Phariseorum. Cæterum *omnis causa* hoc loco quælibet causa est, nam in Scriptura, *omnis* non significat semper vnum idemque, ponitur enim interdum *pro vno quoque*, quæ eius primaria significatio est, deinde *pro comprehensione atque complexu singulorum*, ut verbi gratia, Ephes. 4. 13. *donec omnes occurramus ad unitatem fidei*, significatur complexus atque vnio singulorum, sic quum dicimus, *omnes fideles qui sunt aut fuerunt, aut erunt constituere corpus Christi*, non intelliguntur singuli fideles seorsim sumpti, sed conjunctim omnes, cuncti, (vt placet nonnullis Grammaticis eam vocem interpretari, quasi diceret *conjuncti*.) Deinde significat *omnis* ex singulis ordinibus, aut verò etiam speciebus certum, vt cum Christus dicitur sanasse *omnem morbum*, in Schola vocant *genera singulorum, non autem singula generum*. Denique hæc vox *omnis* pro voce *quilibet* ponitur, nempe ita vt significantur singuli, non iam conjunctim, sed disjunctim, inter quæ magnum est discrimen: Nam qui *omnes* conjunctim dicit, singulos complectitur, ita vt oporteat sumi omnes, at qui *quolibet* dicit (quod hoc loco dicitur) non significat statim omnes esse sumendos, tantum significat non interesse qui sumatur, vt (quod iam diximus) hoc loco quæriunt Pharisei, an quamlibet ob causam liceat vxorē dimittere. *Causa* verò in Scriptura duplicem habet significationem, vel enim *crimen* & *culpam* significat, exempli gratia, titulus crucis Christi ab Euangelista dicitur *causa inscripta, causa* eo loco crimen est cuius falsò Christus infamatus est, quamquam vera fuit inscriptio: & Pilatus, *nullam (inquit) inuenio causam*, h. nullum crimen. Verumtamen quoniam diuortia (vti post docebimus) non semper fiebant ob crimen aut culpam, sed ea de causa quæ calamitatis potius quam culpæ nomen meretur, præstat vt hic *causam* intelligamus non eam tantum quæ culpam notat, sed *occasionem* etiam. Tenemus igitur mentem Phariseorum, quærent num qualibet de causa (quæcunque tandem illa sit) statim atque datur, liceat diuortium facere.

Iam dispiciendum est quo animo id quæsiuerint, quo consilio? Certè vt Christum seu affirmaret licere, seu negaret, caperet: Etenim si affirmaret & bonorum viro-um odium erat aditurus, & sibi ipse contradixisset, docuerat enim (vt constat ex Matt. 5. 32.) id non licere; Et si id negaret,

pari in periculo res erat, imò verò multo maioris; nam & legi & consuetudini Iudæorum sic derogasset. Itaque (vt illis quidem videbatur) nullus Christo exitus patebat. Iam quod attinet ad inuidiam apud bonos si Christus affirmasset licere, res erat manifesta, (nam de altero, quod Christus sibi contradixisset, dicere nihil opus est) etenim repudia & diuortia etsi lege permissa tam diuina quam humana, tamen apud bonos malè audiebant. Itaque Paulus neque in Presbyterorum collegium admitti voluit eum qui diuortium fecerat, 1. Tim. 5. 9. neque verò in numerum viduarum eam quæ diuortium non iam passa est tantum, sed si passa est alteri viro nupsit, vel si non est passa, ipsa diuortium fecit, temerè, inquam, quamquam Lege permissum diuortium fecit, vel Lege permissum matrimonium contraxit.

Sed quoniam Pontificij aliud volunt à Paulo iis in locis significari, vindicanda est hæc interpretatio nostra ab eorum calumnia. Nam illi quidem (1. Tim. 3. 2.) *vnus vxoris virum*, & (1. Tim. 5. 9.) *vnus viri vxorem* sic interpretantur, vt sit *vnus vxoris vir* qui semel duxit vxorem, ea verò *vnus viri vxoris* quæ semel tantum nupsit; Itaque volunt à Paulo in Episcopis & viduis damnari secundas nuptias. Atqui nuptiæ secundæ nullà Lege neque diuina, neque humana habitæ sunt pro vitiosis, imò verò testatur Paulus Rom. 7. 3. disertis verbis, morte solui matrimonium, hoc est, morte fieri vt liceat secundò contrahere matrimonium, nam si aliud vellet Apostolus, nempe mortuo marito vxorem desuisse esse vxorem, ridiculum id foret & absurdum, nam quis hoc neget? Itaque vers. 3. 3. *viuo marito adultera erit si sit alteri viro*. hoc est, si nupsit alteri viro, at si mortuum fuerit vir, soluta est lege, vt ne sit adultera etiam si alteri viro nubat. Si in secundis nuptiis vllum esset vitium, profectò Paulus neque verè hæc dixisset, nec quod his dictis petit foret effecturus. Deinde Apostolus meminit vitiorum, aut verò earum rerum quæ vitio affines sunt, ac verò secundæ nuptiæ neque vitiosæ sunt, neque verò etiam affines vitio, nisi quomodo & primæ nuptiæ affines vitio dici possint: Nam si quis temerè matrimonium contrahat, vel eo certè peccat, si id non facit temerè, non peccat. Iam secundæ nuptiæ si temerariæ sunt, omnino in iis peccatur, quod si non sint temerariæ, eadem lege qua primæ fiunt legitime.

Sed vt res tota fiat manifesta, tenendum est tres olim fuisse species Polygamix. (Cæterum Polygamia & Digamia idem significant, quemadmodum lingua Hebraica דו duo plures seu plura significat, vt cum Eccles. 4. 9. dicitur *duo sunt potiores vno*, hoc est, plures; & Psal. 62. 12. *Semel locutus est Deus, bis illud audiui*, hoc est, sæpè audiui; & ratio est, quod etsi vbicumque duo sunt non sunt tria, quatuor, &c. tamen vbicumque tria, quatuor &c. sunt, ibi duo sunt, & qui ab vno discedit aut eum in nihil, aut in plura necesse est incurrisse.) Prima species Polygamix est ea quæ fuit semper legitima, vt quis possit secundum contrahere matrimonium solutus iure diuino prioris matrimonij vinculo, hæc est illa Polygamia quæ sola non est vitiosa. Secundum genus Polygamix est, qua fiebat vt vno eodemque tempore vnus plures haberet vxores, de quo infra nobis erit differendum fuerit. ne legitima, & si legi-

Præpositio
num usur.
libere fre-
quente.

omnis
vniuerso
eis Omnis
acceptio-
nes.

Discrimen
inter omnes
& quilibet.

omnis
causa hic
quid signi-
ficet.

Phariseo-
rum consi-
lium de
capiendo
Christo.

locus Ti-
mor. 9. 22
pluratus.

Pontificio-
rum senten-
tia de Mo-
nogamis.

Ref.

Secundæ
nuptiæ
non sunt in
vitio.

tres Poly-
gamix spe-
cies.

1.
licita.

2.
licita.

si legitima fuit, quatenus fuerit legitima. Cuius generis, ut nec prioris, non arbitrandum est Apostolum meminisse, nam etsi inter Iudæos & gentes barbaras locum habuit, interdista tamen fuit Rom. legibus. Sed & fuit Polygamie tertium genus legibus permissum, ea autem Polygamia fiebat cum repudiata vxore vir alteram duceret vxorem, vel vxor repudiato priore viro, alteri viro nubebat. Porro permissam fuisse hanc Polygamiam legibus liquidò constat ex Dig. st. lib. 24. titulo 2. de Diuortijs & Repud. Nam & fit mentio diuortij quo vir ab vxore, & quo vxor à viro diuertebat, ut interim taceamus nihil occurrere frequentius in veterum scriptis. Denique ex Marc. 10. 12. patet vxores solitas diuortium facere, si (inquit Christus) vxor dimittat virum. Teneamus igitur quid requirat in Episcopo Paulus, quid in vidua item idem: requirere Paulus in reliquis Christianis certum est, sed in Episcopis tamen id maximè requirit, neque enim quæcumque honesta & legitima habentur ab hominibus (cuiusmodi sunt illa quæ legibus humanis permittuntur) continuò reuera honesta & legitima sunt, non enim humanæ leges sed diuinæ iusti & recti regulæ sunt.

Cæterùm hic locus nos admonet ut explicemus quod sequitur apud Paulum 1. Tim. 5. 11. habet enim aliquam difficultatem, verba Apostoli sunt, *juniores autem viduas ne admittas, postquam enim καλεσπωιδωτων aduersus Christum, volunt nubere habentes κριμα, quod primam fidem abnegarunt.* Videtur Paulus probare continentie votum, tum etiam improbare si voto quis se soluat, nã quorsum referri queant Apostoli verba nisi id statuamus? reprehendit enim appetit, ut videtur, viduas quæ volunt nubere, atque id duplici nomine reprehendit, Primò, quod illa nubendi cupiditas proficiscatur à lasciuia aduersus Christum: tum quod eo facto fidei, hoc est, votum quo se obstrinxerant prius, violarunt. Iam verò si dicamus Apostolum viduas reprehendere non quod nubant, sed quod ea lege nubant ut Christo renuncient, ut abnegent fidem Christianam, videbitur hæc interpretatio admodum dura, nam vno verbo hoc dici potuisset, si hæc fuisset mens Apostoli. Deinde, quorsum attinebat meminisse illius καλεσπωιδωτων? nam si eo nomine luxus & impudicitia significatur, quid prohibebat eas scortari clanculum? Metus (inquiunt) censuræ Ecclesiasticæ; Atqui multò grauior censura metuenda fuit nubentibus ea lege ut abnegaretur Christus: deinde potest clancularia scortatio latere, aperta defectio à Christo latere non potest. Denique, an non potuerunt nubere Christianis, si secundæ nuptiæ legitimæ sunt, neque voto prohiberi possint? ut interim illud taceamus, quod tamen magni momenti est, non dici viduas abnegasse fidem, sed abnegasse primam fidem, quorsum attinebat adijcere illud primam nam profectò non est adjectum otiosè: supra enim versu octauo, si quis (inquit Paulus) suorum maximè autem domesticorum curam non gerit, fidem abnegauit, non dicit primam fidem. Quid igitur hic statuendum est? dabimus-ne viduas voto se obstrinxisse? Minime verò, quid igitur erat nempe de iis viduis agit Paulus quæ se Ecclesiæ ministerio addixerant, ad ea munia obeunda quæ sexui conueniunt: iam additis huic ministerio nulla alia idonea causa fuit defugiendi

quod susceperant munus præter consilium nubendi, postquam igitur cœpit displicere vel ob laborem, vel etiam ob vilitatem, prætexebatur pigritiæ & fastui consilium nubendi. Non reprehendit igitur Apostolus viduas quod nubant, nam *juniores (inquit) volo nubere, sed quod nubant ita ut nuptias obdendant tantum, ne pareret quod non audebant profiteri vitium, segnitie scilicet & fastus, id verò est quod Apostolus reprehendit.* Itaque eas accusat primò καλεσπωιδωτων, deinde quod primam fidem abnegarunt, denique, hoc quicquid est κριμα vocat, non κατεκλειμα.

Hæc singula ordine expendenda sunt, ac primò, quid sit καλεσπωιδωτων. Στρωθ insolentiam significat 2. Reg. 19. 28. & Apocal. 18. 7. imò verò hæc est genuina vocis græcæ significatio; Iam verò insolentia duo parit, quorum alterum facit ut laborem refugiamus, hoc pertinet ad segnitiam, alterum ut reputemus indignum nobis esse laborem, aut si nullus suscipitur labor, rem nobis esse indignam, unde fit ut qui ita sunt affici id prodant in cibis, vestitu, &c. unde σπρωιδωτων interprete Hesychio est ὑβριζειν κ. βεβησ φερεν contumeliosum esse & deliratum: quod ego hebraicè dicitur כחמא loco citato, LXX. Interprete σπρωθ venterunt: porro κριμα proprie quiescere est, sed quoniam quies & otium insolentiam hanc quæ diximus gignit, hinc fit ut כחמא dicantur insolentes, superbi & arrogantes: ut Psal. 123. 4. satiata est anima nostra חמא חמא חמא ὑβριζων κ. βεβησ φερεν. Καλεσπωιδωτων igitur non est tantum lasciuire sed insolere, se si efferre cum contemptu: Itaque Syrus vertit על להם מצריא משיח. Nam מצריא Chaldaicè & Syrice significat primò distumpere, distindere, unde מצריא est distumpi, quoniam verò quæ supra modum inflantur ea necesse est crepare, hinc fit ut tumor is & superbia quæ se prodit cum contemptu, hac voce significetur: ut Proverb. 30. 17. quod est hebraicè oculus subsannans patrem אבא לילך עין תלך hoc est, oculus prodans patris contemptum, Chaldaicè vertit אבא מצריא לילך. Græcè ὑβριζων ὑβριζων ὅτι πατρία. Non igitur tam notatur ab Apostolo lasciuia viduarum quæ fastidiū laboris & aspernatio, ut illis quidē videbatur, tam vilis ministerij, porro quia quicquid impenditur pauperibus, Christo impeditur, quibus illa ministeria in specie vilia videtur, ij aduersus Christum sese efferre verè dici possunt.

Iam verò illud χυσι κριμα non videtur significare pœnam aut condemnationem, nam est phrasis duriuscula habere condemnationem, quanquã κριμα sæpè ponitur pro κατεκλειμα. Itaque satius videtur ut κριμα accipiamus pro culpa, sed pro culpa quatenus habet ad pœnam, hoc est, pro reatu: quomodo Rom. 5. 16. ex uno (inquit Apostolus) est ὁ κριμα εις κατεκλειμα; absurdè si idem esset κριμα & κατεκλειμα. Sed κριμα ut eo loco significat culpam cum ὁσει ad pœnam, sic hoc loco pariter peccatum significat quo contrahitur reatus. Atque hoc loco obseruanda est Apostoli prudentia, qui cum meminisset versu præcedenti nuptiarum, ne eas nuptias damnare simpliciter videretur, exponit in quo peccatum sit, nempe non eo quod viduæ nupserint, sed quod insolentie & fastidio suo nubendi necessitatem prætexerint, quod eo pacto (ut supra annotauimus) ratio iusta & idonea se eo munere abdicandi quod obibant, occurrebat.

3. permissa.

legibus humanis.

locus 1. Tim. 5. 11 de viduis quæ volunt nubere. explicatus

reijcitur communis illius loci interpretatio.

alia commo-dior affertur.

κατεκλειμα quid sit

χυσι κριμα

ἡρώτων μί-
στρ. quid
sit.

Denique quod ultimo loco ponit Apostolus primam fidem abnegarunt, referri potest ad fidem quam Ecclesie dederant cum inter Diaconissas nomen suum profiterentur, quæ fides prima dicta videtur ratione fidei quâ se nouo marito obstrinxerunt; fieri enim nequibat ut quæ sui non erat iuris, ea Diaconissæ munere fungi posset, illis (inquam) temporibus. Nam si notasset defectionem à fide Christi, abnegationem, inquam, Religionis Christi, certè *ἡρώτων* simpliciter non autem *ἡρώτων μίστρ* dixisset, neque enim hic *ἡρώτων μίστρ* potest accipi ut Apoc. 2. 4. *ἡρώτων ἀγάτη*, nam prima *charitas* dicitur ratione posterioris charitatis, sed quæ deterior fuit, ut constat ex eo loco: Atque ita certè quis posset dici deseruisse primam fidem, quando non iam incrementum sed decrementum cepit fides: At qui fidem (ut loquuntur) totaliter abnegauit, is ex vsu Scripturæ dicitur simpliciter *abnegasse fidem*, vix dici possit *abnegasse primam fidem*. Sed nec vltimum moueat quod *fides* hoc loco dicitur ea fides quæ cernitur in promissione præstanda. Nam Matth. 23. 23. Dominus noster queritur Phariseos neglexisse iudicium, misericordiam, fidem denique: *Iudicium*, hoc est, non reddidisse cuique ius suum, *miseriordiam*, hoc est, quod non fuerint affecti sensu alienæ miseræ, denique *ἡρώτων* vocat fidem in pæctis & conuentis, vnde *ἡρώτων δόδλ* dicitur qui quantum ipsius conditio exigat, tantum studuit ex animo persolvere. Atque hæc à nobis disputata sunt, ut ostendamus etiam si Pontificiis detur non agi hic de defectione à fide, frustra tamen eos laborare ut ex hoc loco probent continentie votum, cum in omni promissione necessitas contrahendi matrimonij excipiatur tacita conditione, & Apostolus hic damnat viduas non quod nubrent, sed quod tædio suscepti muneris affectæ, necessitatem nubendi caussarentur, cum nulla alia honesta ratio occurreret.

locus hic
nihil inuat
Pontificios.

Tentationis à Christo depulso.

Sed redeamus iam vnde digressi sumus. Hic fuit primus impetus tentationis Phariseorum: videamus iam ut Christus eum depulerit; *Non legisu*, inquit, *quod qui fecit ab initio, marem & feminam fecit eos, & dixit, huius rei causa derelinquet homo patrem & matrem, &c.* Summa responsionis Christi huc redit, qui non sunt duo sed vnus, eorum alterum ab altero diuelli nefas est, atqui maritus & vxor eiusmodi sunt. Ergo, &c. Maior propositio est certissimæ veritatis, enim uero ea quæ unum faciunt eiusmodi sunt ut habeant partium rationem, iam cum pars à parte abscinditur, sanè fit aliquid præter naturam, partium enim hæc est ratio ut ex earum vnione dependeat totius salus. Iam Christus tribus a. gumentis id probat, probat, inquam, Deo auctore virum & vxorem partes esse quæ vnâ carnem constituent, hoc est, arctissimo inter se vinculo coniungi. Primum argumentum inde ductum est, quod Deus initio creauit marem & feminam. Quod argumentum leuius videri possit (absit blasphemia dicto) nam & belluas Deus creauit mares & feminas. Cæterum longè aliter se res habet, nam in creatione belluarum nulla fit mentio maris & feminæ, in creatione viri & mulieris id fit tantummodò: & ratio est, quia belluarum libidines vagæ sunt, ducuntur enim impetu naturæ: quod si in quodam genere aliter se res habet, factum est id admonendi hominis causa, quomodo sapiens ablegat nos ad fornicas.

Virum & vxorem vnum esse Christus probat.

1.

Itaque id ipsum hic accidit quod cum dicitur Deus afflasse Adamo spiritum vita, cum tamen in historia creationis reliquorum animantium quorum Spiritus est à Deo, nulla huius afflictionis mentio fiat, nempe factum id est ut notetur animæ immortalitas; Ita planè maris & feminæ mentio expressa est facta, vbi agitur de creatione viri & mulieris ad notandam istam conjunctionem, ut certè res ipsa poscere videtur, nam omnia hic ita comparata sunt, ut in iis qui ratione præditi sunt non promiscua esse omnium, sed duorum duntaxat inter se conjunctio significetur.

Secundum argumentum quo Christus vitur ex eo ductum est, quod viro præscribitur ut adhareat vxori suæ. Cuius argumenti vim quidam malè feriat homines dum volunt ostentare acumen ingenij, studuerunt eleuare, aiunt enim scriptum esse, *diliges proximum tuum*, neque tamen vltimam subesse causam cui inde colligi debeat, colendam esse societatem constanter cum vno aliquo è proximis. Sed multa sunt quæ faciunt ut non debeat videri par ratio, ac primò quidem istud, quod iubetur *vir derelinquere patrem & matrem*, vnde efficitur conjunctionem viri cum vxore summam esse, quando nulla in natura conjunctio arctior est quam parentum & liberorum: Itaque si conjunctio viri & vxoris hæc ita superat ut illa ei cedat; profectò oportet eam conjunctionem esse multò maximam, porrò summæ conjunctionis hæc est ratio ut sit indiuidua. Hic verò obiter obseruandum est, verba hæc *derelinquet patrem & matrem* à Paraphr. Chald. ita esse verba ut significetur *derelictio cubiculi patris & matris*, nempe veterum & illorum mos fuit non modò virgines, sed & adolescentes etiam continere in cubiculo, propter ætatis illius lubricum; Itaque adolescentes non pernoctabant extra patris cubiculum: certè ob hanc causam *ἡρώτων*, hoc est, *occultus* Hebraicè adolescens dicitur, quemadmodum & virgo *ἡρώτων*. Non erat igitur quod Pontificij tanto operè urgerent locum illum qui est 2. Michab. 3. 16. quo *ἡρώτων* inclusæ virgines in magna trepidatione dicuntur prodisse in publicum: (quasi verò apud Iudæos ulli fuissent Nonnæ) nam illud *κατάκλειστοι* positum est ut Epitheton, non autem ut nota discriminis virginum inter se, quomodo Euripides *παρθέτων ἐκ κατάκλειστον* vocat pari de causa. Nā cum non esset decorum ut virgines vagarentur per plateas, certè ad notandum magnam trepidationem hoc epitheto fuit opus, ut hæc sit sententia, virgines quarum conditio exigebat ut laterent domi, coactæ sunt prodire in publicum. Ipse locus adeatur. Deinde illa verba notanda sunt, *Adharebit vxori suæ*. Nam huius verbi hæc est vis *ἑσσολληθήσεται* ut significet arctissimam conjunctionem, nam quid sit *κατὰ δει* nemini est obscurum. Deinde vox Hebr. quæ hac voce redditur est *פך* *adharetere, conglutinari*, *פך* autem est ferrumen, *plumbatura, conglutinatio*: adde quod non simpliciter vox ea redditur *κατὰ δει*, sed *ἑσσολληθήσεται*. Denique Apostolus 1. Corinth. 6. 17. *qui adharet Domino*, inquit, *vnus spiritus est*. Nam quod sæpenumerò *פך* sic usurpatur in Scriptura ut non significetur *ἑσσολληθίς*, sed *conjunctio* simpliciter, id fit figuratè. Ut finis sit, quemadmodum hæc verba sequuntur, non præcedunt, *sed adharebit vxori suæ, &c.* necesse

2.

Virgines inclusæ quæ sint.

Adherere vxori notat arctissimam vnionem.

neceffe est obtinere eam vim quam fequelæ ratio exigit, atqui præceffit quod Deus fœminam creauit vnicam, idque ex costa exempta ex viri latere, confequens ergo ratio postulat (ifta enim dicuntur vt in Scholis loquimur *illatiuè*) ut intelligatur coniunctio duorum. Certè Malach. 2. 19. id ipsum significari videtur, *Nonne, inquit, vnum fecit (nempe Deus) cum esset abundantia Spiritus in eo.* Alludit scilicet Propheta ad homines creationem quæ perfecta est afflatu spiritus vitæ; quasi diceret Propheta, potuisset Deus plures simul homines creare, neque enim deerat illi, quem afflaret etiam multis, spiritus; at verò unum tantum creauit, nam mulierem ex costa viri efformauit. Itaque mulier in viro condita est, neque vero plures efformauit mulieres, quod tamen procliuè fuisset Deo, & facile æquè atque vnicam ex vnica costa formare. Quotum vero sic egerit Deus Propheta indicat, *vt esset*, inquit, *semen Dei*, hoc est, excellens semen, nam qui gignunt ex promiscua & vaga libidine, dant ad instar belluarum operam procreandis liberis, itaque eorum soboles, si generationis rationem habeat, non est *semen Dei*, hoc est, soboles Deo dignâ, orta nempe ex nefario concubitu: vnde factum est vt quodam naturæ instinctu, vulgo qui hac conditione nascuntur sint contempti, id quod ad calamitatem potius quàm ad peccatum, si eorum qui nascuntur rationem habeamus, referendum est.

Denique inde ducit argumentum Christus, quod dictum est *& erunt duo in vnam carnem.* Certè in Hebr. nulla duorum fit mentio, vnus carnis fit mentio. Attamen res ipsa poscit vt duo intelligantur: Etenim neque vnus vir cum pluribus vxoribus, neque vna vxor cum pluribus viris possunt vnum efficere, oportet enim coniunctionem esse arctissimam, non potest autem esse arctissima inter plures quàm sint duo. Id quod facile intelligi potest, nam arctissima unio est inter duo; quod si aliquando contingit vt vnum multis arctissime vniatur, hoc ideo fit quia illa multa vnum sunt inter se, vt verbi gratia, Christus arctissime vnitur cum omnibus fidelibus, sed hoc fit idèd quia omnes fideles unum cor constituunt: itaque non singuli fideles Christi sponsa sunt, si volumus propriè loqui, sed tota Ecclesia, fideles simul sumpti, id quod fieri commodè potest propter unius eiusdemque spiritus communionem; unde & dicuntur corpus Christi, & alij aliorum membra. At in matrimonio id non potest habere locum, nam non omnes simul, sed vnaquæque seorsim vxor est, neque potest maritus omnibus se pariter exhibere, si una plures habeat vxores, unde oriuntur rixæ, contentiones, ut post modum dicemus.

Sed nondum explicauimus in quo sita sit ista viri & vxoris unio, qua fit ut sint una caro. Id verò intelligi facile potest si intendamus oculos in finem istius vnionis: finis autem illius est ut vir auxilium habeat & subsidium in præcepto, non quoduis auxilium & subsidium, sed illud quod fit (ut loquitur Deus) *וְכָבֵד*. Nullum autem eiusmodi auxilium suppeditari viro potest nisi cum eo coalescat in unum, nam auxilium *וְכָבֵד* est quod semper, & ad omnia veluti coram & præstò est, etenim *וְכָבֵד* significat *tanquam coram eo*, unde sequitur necesse esse ut sit hoc auxilium compar: unde factum est LXX. Interpr. verterint illud

וְכָבֵד וְכָבֵד אִמְרֵי, deinde *quoror*, alterum enim horum alterum sequitur, quamvis non sint eadem. Nam auxilio uno opus est, primò ad procreationem sobolis, quamvis enim propriè genitor sit, non potest tamen solus generare naturæ conditione, unde fit ut genita proles utrumque parentem agnoscat patrem & matrem, & quidem tanquam unum, unus enim ab uno est. Atque huc respexit Apostolus 1. Cor. 6. 15. 16. quo loco probat scortatores & qui vagis libidinibus dant operam, corpora sua facere membra scortorum, eo quod scriptum est, *& erunt duo in carnem vnam.* Vnde (ut hoc obiter moneam) colligi potest quæ mente Apostolus dixerit 1. Cor. 6. 18. *Omne peccatum esse extra tempus, præter scortationem, cum quis scortatur pescet in suam corpus:* Nam quod haud dubiè vit maximus ita accepit dictum, ac si scortatio singularem quandam fœditatis notam corpori inureret, percipi vix potest; nam & id ipsum de ebrietate & sanguinis effusione dici cur nõ possit pari iure? sed, ut videtur, ita se res habet: Nullo alio peccati genere corpus redditur alterius membrum, hoc est, pars sociæ, non coalescit in unum; at per scortationem fit, iuxta hanc quæ à nobis explicata est vnionis rationem, ut qui scortatur coalescat in unum cum scorto. Jam hac in parte hætenus similis est unio Ecclesiæ cum Christo, quod ut in illo genere fit carnis unio, itidem in hoc fit vnus spiritus. Itaque Apostolus postquam illud protulit, *& erunt duo in vnam carnem*, continuo subiicit (nempe alludens ad illam phrasin *in vnam carnem*) *qui autem adhaeret Domino est vnus spiritus*, hoc est, coalescit in unum spiritum cum Domino. Nam ex Adamo formata est Eua, itaque quatenus id fieri potuit, in hoc genere, inquam, Adamus cum Eua communicatus est. Secundò, homini auxilio opus fuit in liberis educandis, nullum autem auxilium æquè idoneum nancisci potuit quàm vxorem, quæ eadem mater esset, quod fieri nullo modo potest sine hac vnione; enim verò quo arctior coniunctio est eo plura & efficaciora suppetunt amandi argumeta. Tertio, homini auxilio opus fuit vel ut (quod futurum fuisset nisi lapsus interuenisset) communicaret enim aliquo gaudium suum, nam ut minuitur dolor si quem habeas ad quem doloris tui sensus aliquis petueniat, sic intenditur læticia & gaudium si quæ habes qui tuum gaudium suum esse existimeris; id quod in statu naturæ, in nulla hominum coniunctione, æquè potest contingere ac in coniunctione viri & vxoris. Vnde sequitur summam esse animorum coniunctionem, quæ non est iam inde estimanda quod videmus oriri dissidia inter virum & vxorem, deinde mutuo rediri in gratiam, nam illa inconstantia est à peccato, & à turbato ordine naturæ: quamvis in hac etiam prauitate ingenij humani dissidia inter virum & vxorem rariora sint, certè prodigiosiora habentur instinctu naturæ, quàm dissidia quæ oriuntur inter eos qui quauis alia coniunctione coniuncti sunt. Illud etiam obseruandum est (nam primigeniæ naturæ veluti palatij, quædã rudera agnoscimus, etiam in hac naturæ nostræ calamitate quæ peccato contracta est) quod reliquæ societates, quæ fœdere contrahuntur, non continuo gignunt tam acrem & vehementum affectum amoris: nam hic etiam inter ignotos postquam fœdus pactum est, nascitur continuo summus amor, nisi id malignitate quadam impediatur,

locus Malach. 2. 19. explicatus.

3. quia duo sunt in carne vna.

Mutuum viri & vxoris auxilium spectatur.

1. in liberorum procreatione.

2. in eorum educatione.

3. in familiariorum communitatione.

& mutuo amore summo.

4. in commu-
nitione re-
rum om-
nium.

qua fit vt etiam liberi oderint parentes, id quod pro prodigio habetur, vt est reuera. Quartò, hæc vnio cernitur in communiōe rerum omnium: etenim si viro bene est, vxori non potest esse pessime esse viro; quod que ita intelligendum est, sæpenumerò fit vt qui societatem inter se contrahunt studeant priuatis quisque commodis, at hac in coniunctione fieri id nequaquam potest, cum sit eiusmodi vt omnia sint, certè esse debeant communia.

vnio viri &
vxoris non
facit pari-
tatem par-
tium.

Cæterùm etsi hæc vnio tanta sit, non facit paritatem tamen; Id quod Apostolus 1. Cor. 11. non vno argumento probat, quorum prius hoc est, *non enim* (inquit) *vir ex muliere, sed mulier ex viro*: Itaque vir respectu mulieris causæ quandam rationem habet. Deinde, *non*, inquit, *conditus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum*: interpretatur Apostolus illud *faciamus ei auxilium*, nam auxilium certè aliò refertur, porrò quod refertur aliò minus est eo ad quod refertur. At hæc imparitas tantum abest vt prohibeat quominus hæc vnio acta sit, vt contra eam reddat actiorem, Etenim (vt diximus) hæc vnio refertur aliò, non est terminus, sed potius vltierius spectat: atqui si pares essent vir & mulier, obtinere non posset id que spectat illa vnio, cum eius rei ea sit ratio vt paritatem respuat. At vnionis nostræ cum Christo ratio diuersa est, habet enim rationem termini, neque enim nos Christo adiuncti sumus vt Christus auxilium habeat, neque vnio nostri cum Christo vltierius tendit, nam in Christo vnimur Deo, quæ hominis felicitas est summa; imò Angelicâ felicitate maior. Paulus igitur mulieris caput virum esse docet 1. Cor. 11. 3. vt eandem habeat rationem vir ad mulierem quam caput habet ad corpus (nempe caput & corpus vnum quidem constituunt, sed hoc tamen inter se discrimine, vt à capite sit motus animalis & sensus, cuius facultas per totum corpus diffunditur) vnde fit vt vxorem viro subditam esse oporteat; quod si contingit vt vir qui est non iis præditus sit dotibus quas conditio capitis requirit (vt in vita vsu-venit quamuis rariùs) id non à primigenia naturæ conditione, sed à peccato ortum est, quemadmodum accidit aliquando, vt pueri viris iam matura ætate prudentia antecellant. Cùm igitur vir dicitur mulieris caput, de iure, non de facto, semper est accipiendum.

nec pro-
pterea mi-
nus est ar-
cta illa
vnio.

Christi &
Ecclesiæ
cum viro
& vxore
collatio &
similitu-
do.

- 1.
 - 2.
 - 3.
- Et certè hoc loco animaduertenda venit ratio similitudinis coniunctionis Christi & Ecclesiæ, nam vt mulier à viro omnia accipit, nisi naturæ ordo perturbetur, nihil verò dat, sic planè Ecclesia à Christo omnia accipit, Christo nihil dat præter amorem & reuerentiam, quæ duo sola, non perturbato ordine naturæ, vxor viro exhibere potest. Deinde, apud neminem viri præceptum & exemplum tantum valet, aut verò valere potest, aut debet, quàm apud vxorem, nisi (vt iam sæpè diximus) turbetur ordo naturæ. Vnde efficitur vt vir vxorem sibi reddat quàm simillimam, inde veteri verbo dictum est, *vxorem esse viri speculum*; hoc identidem monemus, ordine naturæ non turbato. Hinc oritur altera ratio similitudinis coniunctionis Christi cum Ecclesia, & viri cum vxore: nam Christus Ecclesiam suam sibi similem facit, tum secundum animam, tum etiam secundum corpus: in quo elucet duplex discrimen atque disparitas, ac primò quidem illud, quod

vir hanc vxoris conformitatem non potest aliter efficere quàm præcepto & exemplo; quorum vtrumque solum si Christus præstaret nihil fieret: Christus facit vt præceptum & exemplum quod exhibet efficax sit; nam mentem illuminat & cor fleat. Deinde, non est situm in viri arbitrio corporis dotes cum vxore communicare, vt sit si ma valetudine &c. At Christus hoc facit, etenim *transformat corpus hoc vile nostrum, vt reddat cor forme corpori gloria sua*, hoc est, corpori glorioso.

Sed quod diximus de vnione viri & vxoris videtur etiam ad belluas pertinere, hac saltem in parte, quod inter eas coniunctio quædam sit procreandæ sobolis causâ, quandoque etiam educandæ, à natura instituta, seu (vt verius dicamus) à Deo naturæ auctore. Cæterùm longè aliter se res habet, in hoc primò, quod belluæ nulla ratione, sed naturæ impetu quodam, coniunguntur, tum diuelluntur statim; At viri & vxoris coniunctio non est eiusmodi, sed à consilio & ratione profecta; nam etsi homines perditio ingenio in coniugio non querant quod præcipuè quæri debet, multò minus extra coniugium, tamen non est inde æstimanda coniugij ratio. Itaque hoc discrimen ab Apostolo Johanne notatum est cap. 1. Euangelij secundum Johannem vers. 13. *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*: primum in genere notauit Apostolus veluti causam materialem generationis, nam quod *ex sanguinibus* dixit, phrasi hebraica est dictum pro *ex sanguine*, Hebræi enim *sanguines* pro *sanguine* dicunt sæpenumerò: Deinde cum alij bruto quodam naturæ impetu adducantur sine consilio, (quamuis inde proles nascatur) alij verò consilio, hinc fit vt sit efficientium (vt ita loquamur) causa: tum in generatione discrimen: enimuerò qui gignunt sine consilio, ad morem belluarum gignant, hæc est *carnis concupiscentia*: qui verò ita gignunt vt adsit consilium, vt decet viros gignant: Itaque sic geniti dicuntur *geniti ex voluntate viri*. Quare vt Deus caueret ne perinde homines ac belluæ libidinarentur, in genere humano aliter marem & foeminam, aliter in belluarum genere creauit, nam generis humani marem & foeminam sic condidit, vt foeminam ex viri costa effinxerit, at non est hæc ratio obseruata in generis belluini maris & foeminæ creatione.

Qua in re alia elucet similitudo coniunctionis Christi cum Ecclesia, & viri cum vxore, enimuerò Ecclesia ex Christo condita est: quod ita accipiendum est, Christus primum exemplar & Archetypus primus est Ecclesiæ, nam dicitur Ecclesia *quæ quærit & vxoriam patris* Rom. 6. 5. idè quod qualis fuit Christus talis redditur Ecclesia per Christum: igitur Christus origo huius conformitatis est atque exemplar. Deinde à Christo, quicquid in nobis inest huius conformitatis, profectum est, enimuerò ex huius plenitudine hausimus omnes: denique per Christum ad nos pertinet benedictio. Itaque vt Adam primò conditus, tum deinde, veluti appendix Adami, condita est Eva, sic planè Christus veluti fundamentum substatum est Ecclesiæ, vnde & dicitur *Ecclesia fundamentum*, & Ecclesia Christo superædificata. Quò referendum est quod mulier dicitur *ex ædificata ex viri costa*, id quod non sine mysterio significatum est illâ lateris Christi pertusione (quæ non fuit frustra, sed certo consilio notata) qua pertusione factum.

Obj.

Ref.

27
similitudo.

factum est vt efflueret sanguis & aqua, sanguis ad expiationem, aqua ad sanctificationem: nam expiatio proprie dicta Ecclesie nulla contingit nisi beneficio sanguinis Christi, cuius effusione Deus placatus est. Porro sanctificatio à spiritu Christi est, qui ob hanc causam aqua in Scriptura dicitur. Vnde intelligitur quod scriptum est 1. Iohan. 5. 6. *Hic est, qui venit per aquam & sanguinem, Iesus Christus, non in aqua solum* (quod notatum est ne detur locus eorum hæresi qui negant Christi satisfactionem, tantum Christo tribuunt sanctificationem, & hanc tamen suspensam ab humano arbitrio) *sed in aqua & sanguine.* Christus non sanctificat modò Ecclesiam, sed pretiosi sanguinis effusione reconciliauit Ecclesiam Deo. Hoc illud est mysterium quod Apostolus significauit Ephes. 5. vers. 27. & 23. *sacramentum* (inquit) *hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia: nempe hoc vult Apostolus, in coniunctione maris & femine, atque conditione illius coniunctionis, elucere imaginem coniunctionis Christi cum Ecclesia.* Certè Judæi (teste Munstero) fatentur creationem femine ex costa viri factam *וּלְיָמִינוּ וְלִי יִתְּנֶהָ לָּךְ*, hoc est, *ad significandum, siue notandum, coniugium viri superni qui benedictus est: id quod illi haud dubiè à maioribus suis acceperunt, ab ipsis tamen perperam intellectum, nam ignorant planè quæ sit Mæsiæ & Ecclesie coniunctio.*

Hic verò oritur quæstio non contemnenda, & quidem gemina; Nam primo loco quæri potest, fuerit-ne hæc creandi mulierem ex viri costa instituta à Deo ratio, vt significaretur coniunctio Christi cum Ecclesia. Et verò si dicamus, consequens esse videtur, vt prius cogitaretur veluti Deus de Christo & de Ecclesia quàm de creatione, id quod non videtur conuenire, nam (teste Apostolo) Christi coniunctio cum Ecclesia præsupponit peccatum, verba Apostoli sunt Ephes. 5. 25. *vir diligit vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsam tradidit pro ea, vt illam sanctificaret mundans eam, &c.* Deinde Ecclesia fuit ante Christum, Christum, inquam, non quatenus est filius Dei, sed quatenus manifestatus est in carne. *Qui autem fieri potuit (quæri potest) vt quæ Christum, non quæ Deum simpliciter, sed quæ Deum & hominem, habet sponsum & caput, vlla potuerit exstare priusquam Christus Deus & homo idem esset?* Jam ad vtramque quæstionem facile est respondere: Ac ad priorem hoc pacto, Typi sunt duorum generum, sunt enim typi qui instituto tantum significant, quales sunt typi *legales* (cuiusmodi typus non est hæc mulieris ex costa viri creandi ratio) sunt typi qui ob similitudinem typi dicuntur, quales sunt typi, vt ita dicam, *naturales.* Nam in operibus Dei, etiam diuersi generis, est similitudo quædam, verbi gratia, Deus hominem creauit ex terræ puluere, materia informi; iussit lucem splendescere è tenebris, haud dubiè typus est & similitudo (quam etiam Apostolus notauit) nouæ creationis. Vt altius ascendamus, Deus omnia creauit ex nihilo, Apostolus Rom. 4. 17. *qui vocat* (inquit) *ea que non sunt, &c.* refert hæc ad iustificationem, & iustificationis consequentia, propter hanc quam diximus operum Dei similitudinem. Nam vt in natura naturaliter (vt ita loquamur) sic in statu gratiæ, agit gratiosè, seruato interim discrimine quod est inter naturam & gratiam, nam natura nihil præsupponit, siue non *ens* (vt loqui-

mur) etenim si quis vltèrius progrediatur incurrat necesse est in nihil; gratia verò præsupponit naturam, nihil tamen præsupponit eorum quæ ponit in natura. Jam verò in natura perditam & deprauatam, ab alienata à Deo, etsi non excludat naturam, tamen excludit id omne quo possimus vniri Deo. Huius generis typus est mulieris ex Adami costa formatio. Nec propterea sequitur Deum prius de Christo dando & Ecclesia per eum redimenda, quàm de homine creando cogitasse, consilium-ve cepisse: quemadmodum ex eo quod lux illa primigenia splendesceret Dei iussu è tenebris typus est nouæ lucis, qua in generatione tenebræ nostræ spirituales depelluntur, non sequitur Deum prius cogitasse de spirituali ista luce nobis conferenda, quàm de prima illa luce creanda.

Secunda verò quæstio facilitate pari solui potest, nam in rebus corporeis & merè naturalibus necesse est fundamentum & caput præcedere, at in rebus spiritualibus non est eadem ratio. Certè vt mulier conderetur ex viri costa, quia hæc creatio corporalis fuit, oportuit virum (vt ita loquar) præexistere: at creatio Ecclesie in Christo spiritualis est, nempe hæc est eius ratio, Deus Ecclesiam redempturus ob oculos Christum habuit non iam statim exhibendum, eodem enim res reddit, sed exhibendum aliquando: vnde dicitur Christus *fuisse heri, hodie & in æternum.* Id quod fieri nulla ratione posset si Christus mera esset creatura, mera autem creatura fuerit, si nihil habet Christus quod Christo dispensatione quadam non fuerit datum, quantumuis id egregium sit. Cuius rei hæc est ratio, quod Christus idem Mediator est, & conformitatis huius exemplar, imò verò dispensator est huius conformitatis. Nam Adamus quidem exemplar fuisset (nisi fuisset lapsus) integritatis, at mediator idem non fuisset, neque verò dispensator, nisi fortè materialiter, vt loquuntur: at Christus Mediator fuit quod requirit vim infinitatem; & dispensator idem est, quod officium pariter vim requirit infinitam (inquam) sapientiam & potentiam.

Et illud etiam obijci potest aduersus id quod diximus de vnione viri & vxoris in liberis educandis, quod huius quidem vnionis exempla occurrant etiam in genere belluarum. Sed & hic facilis responsio est, nam in illo genere primùm hoc rarum est, deinde vt maximè frequens & verò perpetuum esset, tamen hoc interest, quod hic amor non est perpetuus, nam postquam fœtus belluarum adoleuit, depellit etiam ab iis à quibus duxit originem: At (quod sæpè monuimus) in genere humano, nisi naturæ ordo turbetur, procedente ætate non minuitur parentum amor erga liberos, sed crescit potius, aded vt protendatur ad nepotes, & nepotum aded nepotes.

ALTE RA. PARS TENTATIONIS

Christi à Pharisæis instituta.

HAtenus fuit prior impetus tentationis, quæ Pharisæi Christum adorti sunt, atque aded eius depulsio: sequitur alter, sequitur & illius depulsio, atque ita tandem, Deo iuuante, veniemus ad exitum tentationis. Cùm Christus addixisset variis rationibus non licere viro repudiare vxorem, quærent Pharisæi qui id fieri possit, cùm Moses iusserit dare libellum repudij, atque ita demum dimitti vxorem, si occasio ferret: Neque

1. Iohan. 5. 6.

Quæstio
gemina.

1.

1.

2.

Resp. ad
primam.regenera-
tio est velu-
ti quædam
creatio.ad secun-
dam.Alia obie-
ctio contra
vnionem
viri & v-
xori.consilium
Pharisæo-
rum in hæc
instantia.

verò id quærunt quasi videantur velle Scripturam cum Scriptura committere, sed quod est cautorum & versutorum Sophistarum, præ se ferunt studium discendi, cum interrogant *cur ergo Moses mandauit dare, &c.* nempe hoc videntur significare, ita quidem, vt docuerat Christus, se rem habere, cæterum esse quod quis miretur quo consilio Moses, cum res ita se habeat, dari iusserit libellum repudij; non est enim credibile Mosen Dei seruum discessisse à norma iustitiæ, & æquitatis, vel latum vnguem. Sed vt huius *in sensu* vis percipiatur, primo loco expendenda nobis erunt ipsa verba, quibus hæc *in sensu* concepta est, tum ipsam instantiam quæ fit, & cuius momenti, explicabimus, si Deus dederit.

Et in verbis quidem primum id occurrit, quod non dicunt Pharisei *cur Moses, sed cur igitur Moses, &c.* Quorsum id pertineat iam à nobis explicatum est; est oratio dubitantis, nunquid Moses repugnauerit instituto Dei, aut quorsum spectauit? deinde, non dicunt *cur igitur Deus, sed cur Moses*: nam præfesto argumentum videtur multo speciosius quod à Dei autoritate ducitur, quam id quod petitur ab autoritate humana: cum igitur Pharisei incumberent huc totis viribus, vt Christum circumscriberent & premerent, & tenerent captum, prima fronte videtur ab iis hic adhiberi debuisse, non Moses, sed Dei autoritatem, si quidem Moses, vt testatur Deus ipse, seruus Dei fuit, & repetit Apostolus Heb. 3.5. Sed in promptu huius rei ratio est, nam Moses nomen hoc loco non est hominis designatio, non est itidem Doctoris in Ecclesia designatio, sed neque Prophetæ, simpliciter, inquam, sed (vt loquitur Apostolus Gal. 3.19.) designatio Mediatoris inter Deum & populum. Cum igitur constet nullum fuisse, in lege ferenda, commercium Dei cum populo nisi Moses interuentu, hinc fit vt nomine Moses duo designant, quorum posterius includit prius, nempe Deum id voluisse, idque per Mediatorem, nam ministerij Moses, & Doctorum in Ecclesia, & Prophetarum non erat vna eademque ratio. Moses enim minister fœderis fuit, quod nulli neque Prophetæ, neque Doctori datum est, præter Christum, qui Doctorum Doctor, & Prophetarum Prophetæ est. Qui Mosen secuti sunt (præter Christum, inquam) nullius fœderis ministri fuere; non legalis (nam fœdus legale pactum est in Moses manu, hoc est per Mosen, prouocatur siquidem illi ad legem Moses) neque verò fœderis Euangelici quod ab illis quidem prædictum est, vt & ante Mosen, at tamen per eos non est pactum illud fœdus. Atque hinc fit vt Moses cum Christo conferatur in Scriptura, vt Johan. 1.17. *Lex per Mosen data est, gratia verò & veritas per Christum*: comparatio est Mediatoris cum Mediatore, Moses legis fuit Mediator, Christus Mediator Euangelij. Nam eo loco *gratia & veritas* vnum idemque significant, sed ratione diuersa: gratia quid sit nemini obscurum est, nempe est *affectus benefaciendi, & quidem gratuito*, vnde ipsum beneficium *gratia* dicitur; *veritas* verò id ipsum significat, nam qui natura immites sunt & immanes, ij etiam sunt ingenio fraudulentus & subdolo, *Asutam gestant rabido sub pectore vulpem*; vix fieri potest cui subdolos est animus, idem vt crudelis non sit, imò fieri non potest; quod si crudelis animus idem non sit subdolos, ita fit ob impotentiam Physicam, nam qui crude-

lis est idem vellet esse, si posset, insidiator. Atque hinc fit vt quod *gratia* idem dicatur *veritas* in Scriptura: cuius luculentum documentum exstat Genes. 24.27. nam seruus Abraham Deum alloquens meminit *miseri cordia & veritatis Dei*, idem Labanem dum studet hero ac sibi conciliare, meminit *miseri cordia ac veritatis*. Quod nos idem obseruamus, vt ne putemus, dum de salute nostra agitur, hæc duo distingui *gratiam & veritatem*: Certè salus nostra fœdere nititur, itaque dum Deus salutem præstat, probat eadem opera se esse veracem, constantem in dictis & factis, at tamen cum reddenda est ratio huius locutionis, dicendum est simpliciter, eam ob causam, quæ est à nobis allata, *gratiam* eandem dici *veritatem*: quod haud dubiè alludit Apostolus Petrus 1. Cathol. cap. 2.1.2. Vt igitur eò redeamus vnde digressi sumus, *Moses* hoc loco hominem non significat, neque Doctorem, neque verò Prophetam, sed Dei internuncium. Itaque sic solet Scriptura loqui *Moses & Propheta*, vt *Maria & mulieres*, sic Græci *ὁ δὲ ἡ πάλαι οἱ θεοί*. Atque hinc est quod *Moses* Vetus Testamentum significat, *sedent* (inquit Christus) *in cathedra Moses*: profesto Scribæ & Pharisei non fuerunt Moses successores, nempe Moses cum esset Mediator Veteris Testamenti nullum potuit, neque verò debuit, habere successorem, pugnat hoc cum ratione muneris Mediatoris, sed *Moses* eo loco Legem significat, *cathedra* *era Moses* igitur est cathedra in qua explicatur Lex. Sic 2. Cor. 3.15. *quando* (inquit Apostolus) *legitur Moses*, paulò superius dixerat *in lectione Veteris Testamenti*, hoc est, dum legitur Vetus Testamentum. Itaque *Moses & Vetus Testamentum* idem significant.

Cæterum hic locus obiter est explicandus, *explicatus*. verba Apostoli sunt, *quando legitur Moses manet velum impositum cordibus eorum, at quando conuertetur ad Dominum auferetur velum*. Habet locus iste primò ambiguitatem, deinde, etiam sublata ambiguitate, aliquam difficultatem, nam illud *conuertetur* refertur potest ad Vetus Testamentum, seu ad Mosen: Sed id nobis videtur paulò durius, quam vt ad personas referatur videtur repugnare in versu antecedenti numerus pluralis, nam si rei Grammaticæ ratio habeatur, hoc pacto dicendum fuit *quando conuertentur ad Dominum*. Sed tamen id nos magis debet mouere quod *omnes qui* in Scriptura est *conuersio personarum*. Itaque non est temerè discendum ab illa significatione. Deinde enallage numerorum frequens est in Scriptura, præsertim cum de aliqua gente agitur, nam quia gens vnum quid est & multa simul, hinc fit vt indiscriminatim pluralis & singularis numerus adhibeatur cum de gente agitur. Sed superest expedienda difficultas, nam videtur Apostolus requirere ante ablationem veli, conuersionem ad Deum; iam cum *velum* sit ignoratio finis Legis & Christi, mirum videri possit vt sequatur conuersionem ad Deum, non præcedat potius cognitio finis Legis qui est Christus. Sed si verba Apostoli propius inspiciantur, deprehendemus non hic agi de rebus quarum altera altera prior est, sed de iis quæ simul peraguntur. Etenim (inquit Apostolus) *quando conuertitur ad Dominum tollitur velamen*, non dicit *postquam*, non dicit *tollitur*, tantum ostendit quid fiat quando aliquis conuertitur ad Dominum.

Sed tamen

cur Moses,
non Deian
thoritatē
objiciant.

Moses vt
Mediator
considerandus.

Gratia &
Veritas
idem sunt
ex Ser ptu-
ra phrafi.

locus 2.
Cor. 3.15.

conuersio
ad Deum
quomodo
præcedat
veli abla-
tionem.

Sed tamen non sic videtur solui iste nodus.

Etenim Apostolus Rom. II. 29. *nisi*, inquit, *perseuerarint in incredulitate inferentur*, potens enim est Deus eos *iterum inferere*: hic non videtur habere locum id quod diximus, primò, quia hic adhibetur coniunctio conditionalis, tum quod sequitur conditionem enunciatio in tempore futuro: itaque hic videtur requiri conditio antecedanea, tum promitti aliquid consequens: qua ratione fiet ut præcedat fides, saltem ut ne Judæi perseuerent in incredulitate, sequatur autem hæc infirmitas. Et verò difficultatem auget quod *infirmitas* hic non dignitatem significat, etenim hic mentio fit *potentia*, non autem *potestas* Dei: porro *potentia* quidem diuinæ opus est nos inferere Christo per fidem, hæc enim est efficacia & vis Spiritus Dei in nobis: at dignitatem illam tribuere quæ fidem sequitur, *potestas* est, non est enim *potentia* ius tribuere, sed idoneum reddere cui ius tribuatur, id verò *potentia* est. Itaque iustificatio & adoptio pertinent ad Dei *potestatem*, at fidem dare etiam ad Dei *potentiam*, ut Rom. 14. 4. docet Apostolus, *suo*, inquit, *Domino stat vel cadit, stabilietur autem, potens enim est Deus eum stabilire*; omnino hic agitur de interna spiritus vi, qua confirmamur stantes, erigimur verò iacentes. Attamen ne huius quidem difficultatis solutio difficilis est: sunt enim (ut loquuntur in Scholis) effecta quædam *formalia*, quæ sic vocantur quod eorum ratio sit in ipsa forma, verbi gratia, quod quis homo est, est effectum formale animæ rationalis. In hoc genere porro sic loquimur ut dicamus, si hæc materia prædita fuerit anima rationali erit homo, nolumus tamen ista duo re distincta esse: sic planè, si quis crediderit in Christum, eum dicimus fore Christi membrum, nempe fides est veluti ratio per quam quis redditur membrum Christi. Atque hæc videtur fuisse mens Apostoli, non enim dicit Judæos excisos propter incredulitatem, sed excisos *incredulitate*, nempe istud excidium Judæorum est Judæorum obduratio, causa verò, quod ad Judæos attrinet, formalis indurationis est incredulitas, deinde etiam, *tu verò* (inquit Apostolus) *stas*, non dicit propter fidem, sed *fide* nam causa formalis standi est fides, quid enim aliud sit hoc loco stare, quàm perseuerare in fide?

Sed fortasse hærebit aqua, si obijciatur nobis locus qui est Johan. 7. 17. *si quis* (inquit Christus) *fecerit voluntatem Patris cognoscat de doctrina*. Hic aperte videtur Christus postulare ut prius fiat Patris voluntas quàm cognoscatur de doctrina. Certè tam interest Aduersariorum hunc locum explicare, quàm nostra interest, nam omnino hæc videantur *accusata*, ut quis prius faciat voluntatem Dei, quod rei caput est, tum deinde iudicet de doctrina. Neque enim hic fas est ita arguari ut dicamus, aliud esse *velle facere* voluntatem Patris, aliud verò eam *effectam dare*; nam profectò qui sermo ducitur veræ pietatis studio, is iam hoc ipso sine controuersia pius est. Atqui nulla est pietas quæ veræ doctrinæ cognitionem præcedat, cum pietatis omnis regula sit doctrina. Itaque aliud respondendum est, nempe, non dicit Christus *cognoscat de doctrina* simpliciter, sed *cognoscat de doctrina*, non enim omnis doctrina est *de doctrina*, tantum *de doctrina* vocatur, hoc quidem loco, Christi prædicatio, quæ non excludit omnem præcedaneam doctrinam, sed eam tantum quæ (ut iam diximus) *de doctrina*

hic dicitur. Sic quum dicit cap. 1. 18. eiusdem Euang. *Patrem nemo vnquam vidit, Filius qui est in sinu Patris reuelauit eum*, non excluditur hoc dicto omnis reuelatio, neque omnis cognitio veritatis, sed singularis quædam cognitio ac præcipua, quæ non specie, sed gradu, distat ab ea cognitione cuius author fuit Christus agens in terris. Quum igitur Christus ait, *si quis voluerit facere quod Pater vult*, voluntatem designat quæ eum cognitionis modum sequitur qui haberi potuit ante Christi prædicationem, nempe ex doctrina Mosis & Prophetarum, quàm qui animaduertent, & ad eum reuelationis modum ducebantur studio componendi vitam suam, haud dubiè auidè doctrinam Christi (ut ita loquar) bibebant. Nam, ut hic vtamur exemplo adeò crasso ut in ipsos incurrat sensus, pannus leuiter tinctus faciliè, quo leuiter tinctus est, colore imbuatur, accedat modo opera tinctoris; atque ita accipiendum est illud *Habenti dabitur*. Cæterum nulla ratione hinc colligi potest, rudem istum & inchoatum cognitionis modum aliunde esse quàm à Deo, aut posse esse efficacem nisi accedat Spiritus Dei: quod nos eo diligentius obseruauimus, ut si qui nollet ea admittere quæ attulimus ad illustranda cætera Scripturæ loca supra à nobis adducta, si tamen hoc impetrari potest, sic ea cogatur intelligere, ut intelligatur in utroque loco aliquid præcedaneum, sed præcedaneum quod à Deo sit, non ab homine: præcedat sane aliquid, hoc verò detur, modò ne quidpiam præcedat quod non sit omnino à Deo, nullatenus verò ab homine, nisi quatenus, & quoad efficitur à Deo.

Sed iam reuertamur ad institutum. Igitur Moses Mediator fuit, eoque antecessit (quod cœpimus dicere) omnibus Prophetis & Doctoribus Ecclesiæ Judaicæ. Id quod docuit ipse Deus Numer. 12. 6. verba Domini hæc sunt, *Audite verba mea, si sit Propheta inter vos, in visione motum me faciem ei, in somno alloquar eum, non ita seruus meus Moses fidelis est in tota domo mea. ore ad os alloquar eum, & faciem (non verò in ænigmatibus) & similitudinem Domini contemplantur*. Quo loco Deus inausus constituit discrimen inter Moysen & reliquos Prophetas, id verò discrimen in tribus situm est, ac primò quidem *in modo reuelationis*, secundò *in re*, tertio *in reuelationis frequentia*. In reuelationis modo, nam reliqui Prophetæ ita afficiebantur Spiritu Dei, ut ea animæ pars quæ Phantasia dicitur præcipuè commoueretur: vnde sic bat (quod & alibi monuimus) ut prophanis hominibus viderentur motæ mentis: at Deus cum Mose egit familiaritè, ipsam Moysi mentem affectu luce sua: illa, inquam, luce cuius irradiatio non præstringit, sed corroborat potius mentis aciem. Ad rem quod attinet, Deus Mose ea omnia reuelauit quæ tunc temporis Ecclesiæ sciri erant necessaria, vnde profectum est illud edictum *non addes, neque detrahis quicquam*; quò etiam respexit Christus, *si crederetis Mose, crederetis etiam mihi*. Denique Moysi & Prophetarum in hoc diuersa fuit ratio, quod Mose, quoties ei libebat, patebat aditus ad Deum, Prophetas oportebat expectare donec *irrueret in eos Spiritus Domini*, quoties, inquam, prophetandum fuit, nam alioqui doctrii haud expectabant istum Spiritus impetum, nempe

Mosis prædicatione supra reliquos Prophetas.

triplex: 1.

2.

3.

Inf. ex Rom. 1. 19.

Soluitur.

alia Inf. ex Joh. 7. 17.

Resp. minus commoda Reijcitur.

alia melior affertur.

partes agebant tunc Doctorum, non Prophetarum, & hac in parte Mosis erant hypodidascali (vt ita loquar) quæ nos strictim monemus, ne immoremur in singulis verbis examinandis atque expendendis: nam cæteroque obseruanda nobis esset phrasis & faciem (non autem in ænigmatate) & similitudinem Domini videbit, nam Apostolus hac locutione vsus est in diuerso argumento 1. Cor. 13. 32. βραβειον (inquit) ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰδέναι (hoc est, במראה, nam במראה non visionem modò, sed & speculum aliquando significat) ὅτι εἰδόμεθα (hoc est בחירות) ὅτι εἰδόμεθα εἰδόμεθα εἰδόμεθα, hoc est, במראה אל פה os ad os, & במראה, nam במראה etiam vultum & faciem significat, & 2. Cor. 5. 7. per fidem ambulamus, non per aspectum οὐ εἶδον εἶδον, Vulg. Interpr. edidit non per speciem, non malè, nam εἶδον omninò species est, תבונה, εἶδον εἶδον εἶδον εἶδον. Itaque & eo loco Apostolus alludit ad hæc (in quorum interpretatione versamur) Domini verba: per speciem igitur est בתבונה.

Quæstio gemina. 1.

Soluitur.

Mosis ministerium excellentius Prophetarum ministerio.

Moses quo modo facie ad faciem Deum viderit.

Vnde oritur gemina quæstio, nam cum Apostolus videre in speculo, videre in ænigmatate referat ad hanc vitam, videre autem facie ad faciem, item, ambulare per speciem referat ad vitam futuram, nunquid negarit Mosem vidisse εἶδον εἶδον εἶδον εἶδον, & ambulasse per speciem? Hæc est prima quæstio, quæ videtur definitu difficilis. Sed hic nobis primo loco expendendum est qua de visione agatur: etenim visio Dei duobus modis potest considerari, absolutè & comparatè, atqui nihil prohibet Dei visionem eam quæ non est absolutè per speciem, facie ad faciem, comparatè tamen dici esse eiusmodi, nam & maior lux cum confertur cum minori, lux dicitur, minor lux tenebra, nempe præ illa luce. Itaque cum instituta sit comparatio reuelationis quæ Mose obtigit cum reuelatione quæ obtigit reliquis Prophetis, non disconuenit vt Mose quæ obtigit reuelatio, ea dicatur non in ænigmatate, non in visione, neque verò per somnia (vt ita loquamur) fatidica contigisse; maximè cum conditionem ministerij Mosaici consideramus, etenim id eiusmodi fuit vt reapse & factis obtinerit autoritatè; nam quæ Deus per Mose fieri iussit, ea & ἔργα & ἔργα re & factis oportuit præstari, quod ad rei exhibitionem attinebat, nullus erat figuræ locus, quo modo & quæ Moses fieri iussit, ea eo modo fieri oportuit. Paucis, Mosis νόμος & νόμος Ecclesiæ norma fuit, hæc non fuit conditio reliquorum Prophetarum, nam si quando illis aliquid docendum fuit quod non esset in Mose lege scriptum disertè, promittebatur id quidem non exhibebatur: imo verò etiam promittebatur per ænigmata, hoc est verbis res terrenas significantibus. Cuius rei ratio Iudæos hodieque facit errare, dum Messiam fingunt qualis descriptus est ἔργα & ἔργα à Prophetis. Arctè interim tenendum est res à Mose exhibitas typos fuisse, seu tamen res. Atque ita soluta est prior quæstio, nempe reuelatio Mose quæ obtigit si conferatur cum reuelatione quæ indulta fuit reliquis Prophetis, non fuit ænigmatica, at si conferatur cum ea patefactione quæ obtinget in vita futura, omninò ænigmatica fuit: imò verò & ænigmatica fuit si conferatur cum reuelatione Noui Testamenti, nam illud constans est & inconcussum, Patrem nemo vidit vnquam, Filius qui est in sinu Patris ipse enarrauit, nempe quatenus cognosci potest in hac vita. Nam certè ante Christum exhibitum, erat quidem Patris cognitio,

hoc est Dei, quatenus & Christi & nostrum omnium pater est per Christum, sed obscura, vigeat enim tum adhuc spiritus seruitutis: quod Apostolus respexit Heb. 1. 1. multifariam, inquit, & multipliciter, &c.

Quæstio altera sequitur. Ait, hoc loco quem explicamus, Dominus, se Mose alloqui ore ad os, ac Mose contemplari במראה, idem tamen Dominus negat (Exod. 33. 20.) fore vt Mose videat faciem suam, & verò negat id fieri posse, non enim, inquit, videbit homo faciem meam & viuet: idem Dominus (absit blasphemia dicto) videtur idem affirmare & negare. Iam vt hæc quæstio solvatur; ipse locus nobis diligentius considerandus est. Præcesserunt hæc verba Dei, ego transire faciam omnem bonitatem meam coram facie tua, & clamabo in nomine Domini coram facie tua, miserebor cuius miserebor, & gratiosè indulgebo ei cui gratiosè indulgebo, tum sequitur illa, & dixit non poteru videre faciem meam, quia non videbit homo faciem meam & viuet: Vnde hoc primum facile est intelligere, non agi, in huius generis locutionibus, de visione essentia diuinæ (vt loquuntur) sed de cognitione Dei; nam certè faciem Dei vidit, vt probatum est, hoc est cognouit Deum, idem tamen Deus hoc loco negat faciem suam posse videri; id quod postea clariùs explicat, amouebo, inquit, manum meam & videbis posteriora mea, facies autem mea non videbitur, hoc est, videbis me à tergo, non autem videbis me coram: qualia Deus habet posteriora, talia sunt & anteriora Dei, etenim vtrobique eiusdem rationis locutio est. Sed hic tenendum est, esse cognitionem quandam voluntatis diuinæ, cuius est ea ratio vt nemini moueat admirationem, ea est voluntas Dei reuelata seu in Euangelio, seu etiam in Lege. Hæc voluntas est quam Deus hoc loco posteriora sua vocat: atque illa est quam notauit his verbis faciam transire coram te omnem bonitatem meam, h. e. reuelabo tibi voluntatem meam in qua elucet summa bonitas, faciem autem meam non videbis, hoc est, quod est apud me arcanum & reconditum, quodque illis explicatur verbis miserebor cuius miserebor, &c. illud enim iam occultum est, & dicitur in nomine Domini, vt omnes conticecant, neque verò pergat quis vltèrius inquirere. Huius arcana voluntatis cognitionem nemo est mortaliu qui possit assequi, imò verò qui audet eò irrumpere, eum mori necesse est, & absorberi illius abyssi voragine.

2. Quæstio. locus Exo. 320 explicatus.

Quomodo Moies non faciem, sed posteriora Dei, dicitur vidisse.

locus Den. 20. 9. vindicatus.

Iudeorum expositio.

Refellit.

I.

Id ipsum verò est quod Moses docuit sub finem cap. 29. Deuter. vers. 5. 29. quæ occulta sunt (inquit) ea sunt Domini, quæ verò reuelata sunt, ea demum ad nos pertinent, & ad filios nostros. Qui locus est ab Aben-Ezra Iudæo deprauatus, etenim vult is eo agi de discrimine peccatorum, quorum alia scilicet occulta sunt, alia verò nota & manifesta, punire verò peccata quæ occulta sunt Dei solius esse, at quæ sunt nota & manifesta, vt puniantur, id verò pertinere ad hominum curam, seu Reipubl. seu Ecclesiæ præsent. Id quod etsi verum est, tamen non est hoc loco ea mens spiritus, id quod facile intelligi potest vel ex re ipsa, vel ex scopo Spiritus Sancti, vel ex verbis ipsis. Nam rem ipsam si spectemus, nihil opus fuit populum moneri occultorum criminum iudicium esse penes vnum Deum, quis enim id ignoret? Sane quod crimen ignoratur nec à Politico, nec ab Ecclesiastico Iudice plesti potest, itaque nihil opus fuit hic admonitione. Deinde, consilium Spiritus

2. Spiritus Sancti est obviam ire dubitationi quæ posset animum subire; nam initio capitis conuicerat Judæos peccati, & quidem multò grauius, tum subianuerat eiectiones Chananeos ob peccata sua, atque in eorum locum substitutos Israelitas, potuit hoc, & quidem non iniuria profusus, mouere admirationem; curenim non æquè vindex fuerit peccati Israelitarum & Chananeorum. Deinde, non erant præter Chananeos multæ aliæ gentes paribus flagitiis contaminatæ, (aut verò etiam sceleratioribus & grauioribus multò? ut igitur conquireret animus humanus, admonet Moses non decere Deum in ius trahi, aut ed cogi ut iudiciorum & consiliorum suorum, quæ occulta sunt, reddat rationem (nempe, ut supra diximus, Deus non ostendit mortalibus faciem suam) sed designandum esse animum in seria meditatione Legis diuinæ, quæ nempe vitæ regula est & norma. Sed & id ex ipsis verbis facile colligi potest: enimverò hic ea de re agitur, cuius cura non certo hominum ordini, sed vniuersæ genti commendata est, at ius suppliciorum & pœnæ irrogandæ non promiscuè ad omnes, sed ad eos solos qui præsumunt, pertinet. Deinde, ut (inquit Spiritus Sanctus) faciamus verba omnia huius Legis, apertè testatur non agi de certo quodam genere, sed de pietate generatim, de omnibus (inquam) officiis pietatis.

3. Etiam hanc, quam demonstrauimus, auctoritatem Moses arguunt vel tituli qui Mosi tribuantur in Scriptura, vel etiam locutiones quibus vitur Spiritus Sanctus quem agit de Mosi ministerio. Ac inter Mosi titulos hi duo maximè sunt illustres, quod vocatur *Mediator* & *Redemptor*. Nam si vnum Christum excipiamus, nemini hi tituli neque tribuantur, neque verò tribui possunt. Ac *Mediator* Moses dicitur non modò quod intercederet inter Deum & populum, sed etiam quod intercederet inter populum & Deum: itaque legimus neque populum potuisse ferre Dei vocem, adeò fuit terrificæ, sed postulasse ut Moses loqueretur, neque Deum sustinuisse ut adiretur à populo, sed constituisse ut Mosi interuentu populum conueniret, conuenireturque vicissim à populo. Id quod nos idè obseruamus, quòd Hæretici qui negant opus fuisse ut Deus nobis reconciliaretur, hoc præcipuè niti videri volunt argumento, quòd non pertineat ad conditionem Mediatoris ut sit vtriusque partis conciliator: atqui constat in Mose vtrumq; habuisse locum, ut populum adduceret ad Deum, & Deum populo conciliaret: quamvis (ut postmodum dicemus) hoc typicè factum est, non autem reuera, id enim pertinet ad Christi gloriam qui vnus est Mediator (non iam dico *typicus*, sed, ut loquimur in Scholis, *realis*) Dei & hominum. Alter verò ille titulus *λυτρωτής* *Redemptor* Mosi tribuitur, quòd populum seruitute Aegyptiaca liberarit: quòd ille quidem fecit, nullo pretio soluto, cum ratio huius seruitutis eiusmodi fuerit, ut iniusta cum esset nullam requireret pretij solutionem, itaque res figurata est hac Mosaica redemptione, causa & rei modus non potuit figurari. Neque verò idè contendendum est Christum persoluisse pretium nostræ redemptionis, simpliciter quòd dicatur redemptor, sed quia dicitur nos redemisse pretio; deinde, & vel maximè, quia ea seruitutis nostræ conditio fuit, ut stante Diuinæ legis

auctoritate, intemerataque Dei iustitia, aliter liberari nequuerimus.

Jam hæ loquendi formulæ, quibus vitur Spiritus Sanctus cum designat Mosi ministerium, satis ostendunt quæ fuerit Mosi auctoritas. Nam primò Exod. 14. 51. dicitur populus *credidisse in Deum & in Mosen*: neque verò eo nomine reprehenditur populus, sed potius certo consilio id notatur, nam & Exod. 19. 9. Deus ipse sic loquitur, dum commendat auctoritatem quam Mosi tribuerat, *Ecce veniam ad te in crassa nube, ut populus audiat cum ego te alloquar* וַיֹּאמֶר יְהוָה בְּיָמֵינוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיִצְטָקוּ וְיִצְטָקוּ וְיִצְטָקוּ וְיִצְטָקוּ. Neque verò est quòd quispiam hic causetur, hanc locutionem Dei idè adhibitam, ut significaretur Deum uti Mosi ministerio, ut sit hic figura quam Grammatici *ἐν ὄψει δούλου*, *credidit populus Deo & Mosi*, hoc est, *credidit populus Deo loquenti per Mosem*; Nam etiam Deus per reliquos Prophetas allocutus est populum suum, attamen nusquam scriptum est, *& populus credidit Deo & Propheta*. Neque verò vigemus interim ipsa verba, non enim scriptum est simpliciter, *populus credidit Deo & Mosi*, sed si (ut loquuntur) Hebraicam veritatem consulamus, scriptum est, *& credidit populus in Deum & in Mosem*. Etenim eisi Ecclesiæ consuetudo obtinuit ut *credere in* significet illam fiduciam quæ soli Deo debetur, attamen phrasis Scripturæ, quæ ut plerumque hebraica est, non id euincit, nam particula *in* nota datiuus casus est, sic *loqui in aliquem* hebraicè est *loqui alicui* (eadem est phrasis in lingua Hispan. & Vasconica dialecto) sed cum Moses Deo subiungitur, certè hac locutione singulare aliquid demonstratur, nempe istud, Mosem cum fuisse per quem Deus ad populum, populus item ad Deum accederet. Atque hic tenendum hoc est, non agi de mediatione *reali*, sed *typica*. Ceterum Christus hoc ipsum videtur significasse, *si crederetis* (inquit) *Mosi, crederetis etiam mihi*, Johan. 5. sumpsit pro confesso credendum esse Mosi: neque verò meminere Prophetarum, eo, inquam, loco. Atqui Hebraicè *credere Mosi* est *credere in Mosem*. Verumtamen ut diuersa est mediationis Christi & Mosi, diuersa item ratio est fidei in Mosem & in Christum: tam diuersa, inquam, quàm est diuersa mediationis ratio: ea verò tam diuersa est quàm vmbra à corpore, imago, à re, & denique cælum à terra, & verò res finitæ in finitis, vnde sequitur nullam esse (ut loquuntur) proportionem fidei in Mosem & in Christum.

Sequitur altera locutio quæ notat singulare Mosi ministerium, nam i. Cor. 10. dicuntur Israelitæ *baptizati in Mosem*, omnino significans locutio est. Si enim hoc tantum Apostolus notauit, *baptizati sunt Mosi ministerio*, videtur hoc admodum frigidum, nam in Ecclesiis quotidiè ministerio Pastorum baptizantur infantes, & si fœtæ occasio, adulti, nemo tamen dixerit infantes aut adultos baptizari in eos quorum ministerio baptizantur: imò verò, quòd haud dubiè in hoc grauius est, *ut ne quis dicat*, (inquit Paulus i. Cor. 10. 15.) *me in nomen meum baptizasse*. Quid igitur est? nempe Moses Mediator fuit, at non verus & spiritualis, sed typicus & carnalis duntaxat Mediator (id quòd nulli præter Mosem contingit) nam Christus verus Mediator fuit; typicæ verò mediationis typica etiam signa esse oportuit.

2.
ex Scriptura
Pharisi-
bus.

1.
credere in
Mosem.

Mosis præ-
rogatiua
dignoscitur.

1.
ex titulo
cuius.

dicitur
enim Me-
diator.

Redemptor.

2.
baptizati in
Mosem.

Discrimen
inter Chri-
sti & Mosis
Mediatio-
nem.

Hæc cum ita se habeant, immane quantum est discrimen inter Mosis & Christi mediatio- nem, ut interim de personis nihil dicamus. Hoc verò discrimen Apostolus paucissimis quidem verbis, attamen significantissimè, demonstravit Heb. 3. 5. & *Moses quidem* (inquit) *fidelis fuit in tota domo Dei tanquam seruus* (repetit autem Apostolus verba Domini Mosis ministerium vindicantis à contemptu, eo loco qui supra à nobis est explicatus) *Christus verò tanquam filius*. Vbi obseruandum est, Apostolum agere non tam de Christi persona quam de officio Christi, quod ea vult esse cum dignitate coniunctum, ut nullus eo fungi possit qui idem non sit Dei Filius, cum contra Mosis ministerium, etsi fuit excellentissimum haud dubiè, tamen non erat huiusmodi ut superaret naturæ humanæ modum. Vnde facile solui potest quæstio haud quaquam contemnenda, etenim Apostolus negat Christum præfuisse domo Dei *ut seruum*, at verò ab Esaia Propheta, seu potius à Deo loquente per Esaia *seruus* vocatur Christus, & quidem vbi de iustificatione agit: quæ videntur inter se pugnare. Neque verò quæstio dissolvitur, si Christum dicas *seruum* dici respectu naturæ humanæ, quandoquidem Christus *seruus Dei* dicitur eo loco ob ministerium quod obiit, cuius etiam meminit, professus se venisse non qui ministerium admitteret aliorum, sed qui ministraret ipse. Deinde verò cum Moses dicitur *seruus Dei*, non notatur Mosis persona, sed ministerium, cuius si ratio habeatur Moses *seruus* fuit, sed hæc seruitus dignitas summa fuit ut Regum serui nobiles sunt. Nos igitur sic respondemus duo esse genera ministerij, unum eorum est quod à nemine possit obiri ob dignitatem, qui non sit idem filius: omnes nempe ministerij Christi partes sunt eiusmodi ut requirant potentiam infinitam, nam & Christi officium Propheticum, Sacerdotale, & Regium eiusmodi sunt, ut nisi qui Deus sit nemo possit iis defungi. At est aliud genus ministerij, quod eiusmodi est ut qui non sit Deus is eo defungi possit: hoc ministerio qui fundi sunt *serui Dei* dicuntur simpliciter & omni modo. Moses verò quia huius generis officio fundus est quod excellentissimum fuit, dicitur anonomasticè *Dei seruus*. Non igitur pugnant ista ut Moses dicatur præfuisse ut seruus, Christus verò ut Filius, quanquam etiam Christus seruus fuit, nam filium nihil vetat quadam ratione *seruum* dici, dummodo eius ministerium non sit aded vile ut non deceat filium. Sed & aliud est, nam seruit aliquis vel secundum dispensationem (ut loquuntur) vel quia aliter seruire nefas est: At Christi seruitus economica fuit, nam cum formam serui assumpsit erat in forma Dei, non fuit eiusmodi seruitus Mosaica. Porro *seruitutis* nomine non hic intelligimus amorem Dei & proximi (cuius ratio pertinet ad Christi personam) sed vilem & abiectam conditionem Christi (ut Apostolus loquitur) *in diebus carnis suæ*, quam post beatam resurrectionem deposuit, natura humana retenta. Et certè Mosis ministerium ministerij Christi figura tantum fuit, at Mosis legislatio (quanquam illius respectu Moses Mediator fuit) Christi Euangelium pro fine habuit. Itaque quantum distant umbra & corpus, & medium sine, maximè medium non absolutè necessarium ad finem consequendum, tantum differt legislatio Mosis à Christi prædicatione.

Quomodo
tam Chri-
stus quam
Moses ser-
ui dican-
tur.

Ministerij
duplex.

- 1.
- 2.

Christi ser-
uitus qua-
lis fuerit.

discrimen
ministerij
Mosis &
Christi.

Quod indicauit Apostolus Galat. 3. 20. & 21. nam primò Apostolus ait Legem datam esse *in manu Mediatoris*; quæ locutio hebraica est, hoc est per Mediatorem, Mosen verò intelligit haud dubiè, nam præcedunt illa *per Angelos*, Angelorum autem nomine intelligit spiritus illos ministros, quorum opera Deus vitur sæpenumerò vel in turbando, ut nobis videtur, ordine naturæ, ut cum sol sistitur, aut excitantur præter leges naturæ tempestates, venti, fulgura &c. quod factum est cum lex daretur per Mosen. Subjungit autem Apostolus *Mediator autem non est vnus*, nempe mirum videri potuit si alius esset Mediator Euangelij Christus, atque ut ne mirum videatur, monet Apostolus *Mediatorem non esse vnus tantum*, sed & alterius fœderis: itaque illud *vnus* neutrius est generis, non masculini. Deinde, quia videbantur ista pugnantia ut Mediator non sit vnus fœderis, & quod consequens est, ut non sit vnum fœdus, monet Apostolus optimè ista inter se quadrare, quia Deus vnus est, qui vnum eundemque scopum constituit in vtriusque fœderis pactione; nam finis legis est Christus in iustitiam omni credenti. Cum ergo ministerium Mosis subordinatum fuerit; ut ita loquamur, ministerio Christi, idque authore Deo, subordinata autem inter se non pugnent, quanquam diuersarum rerum fuere Mediatores, vnus tamen (quod ad consilium & voluntatem attinet) erat Deus: nam de naturæ diuinæ vnitate non videtur agi eo loco.

Ἐπιείλας præcepit] Notat autoritatem iun-ctam præcepto, neque enim temerè occurrit usurpata hæc vox aliter in Scriptura: Nam Apostoli certè non sic loquuntur ut præ se ferat eorum oratio vllam præter Christi autoritatem, nempe non fuerunt Mediatores sicut Moses. Porro videri possit dictum calumniosè, & subesse cauillationem, cum Moses non præceperit dari libellum diuortij, sed permisit videri igitur possit Phariseos rem auxisse in majus de industria. Verum tamen multò aliter se res habet, nam quod hic dicitur *Ἐπιείλας*, apud Marcum est *ἐπιτρέψαι* permisit, nulla igitur, hac quidem in parte, cauillatione vsi sunt Pharisei. Neque verò pugnant inter se Euangelistæ, quorum alter introducit Phariseos dicentes *Ἐπιείλας* præcepit, alter eosdem facit dicentes *ἐπιτρέψαι* permisit: nam hebraicum verbum *פָּרַח* vtrumque significat, *præcipere* & *permittere*, quia horum vtrumque conuenit, ut ita dicamus, genere analogico: iam verò notum est nomine speciei analogicæ interdum genus ipsum designari. Itaque nihil prohibet permissionem præceptum dici, sic 1. Reg. 5. 2. Salomum rogat Hiramum ut *præcipiat cædi in Libano cedros*, hoc est, ut permittat cædi. Tenendum est igitur præceptum duobus modis dici, vel ut sit iuris, vel ut pertineat ad iuris relaxationem: si iuris est, *præceptum* propriè dicitur, si pertinet ad iuris relaxationem, *permissio moralis*, quam voculam adjicimus ut distinguatur hæc permissio, de qua agimus, à permissione occultæ prouidentiae, quæ non est iuris relaxatio. Duo autem sunt genera relaxationis iuris, vnum est quo fit ut quod permittitur, cum antea non esset, euadat legitimum, ut liquet ex exemplo quod iam à nobis allatum est: non fuisset fas cædere cedros in Libano, nisi permissu Hiramum, qui Libani dominus erat, at cum potuerit Hiramum remittere quantum visum esset de

locus Gal.
5. 19. illa
stratur.

Ἐπιείλας.

concilian-
tu: Marcus
& Mar-
thaus.

permissio
moralis,
siue rela-
xatio iuris
duplex.

1.

esset de suo iure, potuerunt cædi cædri legitimè. Sed & alterum relaxationis iuris est genus, quo non redditur legitimum quod fuit illegitimum, sed tantum redditur minus illegitimum, atque ita quodammodo cogitur in ordinem: ut cum Magistratus, etsi nullo delectetur vitio, attamen multa permittit, hoc est, modò certa quadam ratione fiant, non punit, neque verò eo fit ut probet ea etiam facta certa illa ratione, sed quia aliter maio obuiam ini non potest. Neque verò tenetur propterea obstricta conscientia Magistratus, dummodo faciat quicquid in eo genere fieri possit ad conservandam Rempublicam, quâ eversa etiam boni malis permixti pereunt. Cum igitur neutra harum relaxationum iuris, neque ea quæ res redditur legitima, neque verò etiam ea quæ redditur minus illegitima, aliunde proficisci possit quàm ab eo qui præest cum imperio, neque verò alia ratione quàm proposito edicto (nam ad quæ conuenit Magistratus, atque ita demum permittuntur, habent analogiam cum iis quæ per occultam Dei providentiam geruntur) hinc fit ut lingua Hebraica etiam iuris relaxatio *præscriptum* dicatur.

Βελιόν *ἀποστασίη*] hæc vox planè Biblica est, ac profanis Scriptoribus ignota, nam Diuortium Latini, *ἀγζύριον* & *διείρις* vocant Græci: quantum inter hæc duo constituitur discrimen, nam *ἀγζύριον* facit ut coniugium non possit redintegrari, *διείρις* leuius esse videtur diuortio: *βελιόν* igitur *ἀποστασίη* est *כפר כרתיות* qui vocatur in Scriptura. Nam Deus Deuter. 24. (quo loco permittit dari libellum repudij) aded sollicitè & cautè id permittit, ut ex ipsi permissionis verbis colligi possit id permissum veluti agrè. Certè Ethnicis in diuortio non requirebant tot circumstantias, satis erat vel nuncium remittere, & iubere ut vxor suas sibi res habeat: At quod à Deo iubetur scribi libellum repudij, & vxori tradi, certe videtur inhibere quodammodo impetum animi concitati, & relinquere spatium delibrandi. Deinde, quod cauebatur ea permissione ne liceret marito in posterum vxorem quam repudiarat reuocare domum, contra quàm fiebat inter gentes. Tam & hoc singulari consideratione dignum est, quod non qualibet de causa licebat dare libellum repudij, sed certa quadam, nempe si maritus aliquid animaduertisset turpe & fœdum in vxore, quodque conciliaret horrorem. Denique & id etiam notandum est, quod marito quidem permissam fuit vxorem dimittere, contra vxori non licuit dare viro libellum repudij; cuius rei hæc videtur esse ratio, quod non est paritas iuris viri in vxorem, & vxoris in virum cum vir vxoris caput sit: sic patet iniuriis sæpè, & non sine scelere interdum, sæuit in filium, at non licet filio in patrem sæuire.

ἀπὸ τῆς] Videtur dictum diuiniusculè, remotum enim est substantiuum, nempe *mulierem*. Sed id non est nouum in sacra Scriptura: in qua etiam obseruare est, pronomen non significare, ut vulgò solet, eandem rem specie quæ præcessit, sed eandem analogia, ut cum dicit Christus, *non bibam ab hoc tempore ex fructu hoc vitis, vsque ad diem illum cum ipsum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei*. Certè pronomen *αὐτόν* neque ad idem numero, neque verò ad idem specie quod præcessit refertur: neque enim spondet eo loco Christus fore ut in regno Patris idem numero (ut loquun-

tur) vinum bibat quod tum bibebat, nec verò etiam spondet fore ut idem specie vinum bibat. Sed tamen quia pronomen *αὐτόν* idem quod præcessit significat, intelligendum est significari idem quod præcessit, sed analogia idem, non verò specie, aut numero idem. Verumtamen quia rarior est & insolentior hic pronominis vsus, Interpretes volunt alij idem significari numero (ridiculè sanè & absurdè, sed tamen id volunt, nempe ij qui existimant Christum potrexissè libendum Discipulis, & verò bibissè sanguinem suum.) Alij verò (in quibus etiam est Chrysostomus) volunt significari idem quod præcessit specie, Christus videlicet vinum bibit, spondet verò fore (ex eorum sententia) ut denud vinum bibat vnà cum Discipulis. At prior quidem sententia stare nullo modo potest, non est enim credibile Christum bibere in regno Patris sanguinem suum, nam nec in iduatu Christi venit in regno Patris, nec Christus ipse sanguinem suum ex fugit. Tum verò etiam & illud non est præterendum, quod queri potest, si Christus ipse suum sanguinem bibit in regno Patris, idne faciat continud, an verò certis quibusdam temporibus. Ac prius quidè illud absurdissimum est, ut Christus semper in bibendo suo sanguine, sine vlla intermissione occupetur: postea verò haud paulò minus, cur eodem in regno Patris, hoc potius quàm isto tempore, Christus sanguinem suum bibat? nam non sunt credo ferie & festa in cælo. Deinde, quorsum attinet, aut quò spectat potus iste sanguinis in regno Patris? quem cedo vsus habet? Nam (ut iam dicemus) Christus in terris agens cum Discipulis à resurrectione non legitur bibissè, comedissè legitur Luc. 24. 4.

Qui verò idem specie volunt intelligi, quasi Christus profiteatur consilium suum esse ut denud vinum bibat, nec eorum sententia stare potest. Id quod multis rationibus probari potest, nam etsi Evangelistæ diligenter & penè anxie, & scrupulose omnes Christi apparitiones descripserint, quidque dixerit fecerit-ve narrant exactè & exerta, acramen nusquam meminerunt Christum bibissè. Deinde, non tantummodò Christus pollicetur fore ut bibat de fructu vitis, sed hoc adjicit *Επιθητὸν νέον*: atqui si intelligitur eadem specie, statuendum foret Christum bibissè vinum proximo anno natum, quod fieri nullo modo potest, cum Christus paucis post diebus resurrexerit. (Nam in cælo non est qui vsque adeo insanat ut vinum bibi existimet, nisi forte Mahumedani, in quibus qui doctiores sunt erubescunt id fateri.) Denique (nihil enim necesse est omnia afferre quibus hæc sententia non modo laboretur, sed euertitur etiam) Christus loquitur de eo potu quo vsurus erat in regno patris: Atqui tempora proxime secuta resurrectionem non (si volumus proprie loqui & significanter) pertinebant ad id regnum: enimvero regnum Christi, etsi semper fuit, tamen tum demum illustre cœpit esse, vsque adeo ut is status regnum Christi proprie appelletur, cum ascendit in cælum, confeditque ad dextram Patris, indutus nimirum nostra natura. Atqui apud omnes in confesso est Christum in cælo non bibere vinum.

Restat igitur ut euincamus ex vsu loquendi Scripturæ, vbi de Christi regno mentio est, ambitu temporis Christi regni & status non continere i

& vindica-
tis.

1.
à Pontifi-
ciorum
corrupte-
la.

2.
i quorum
dam in-
commoda
interpreta-
tione.

Christi
regnum in
terris vn-
de inchoa-
um.

tempora & conditionem gloriæ Christi in terris post resurrectionem. Id quod duobus duntaxat Scripturæ locis iam quidem studebimus euincere. (Nam nisi breuitati studeremus res posset pluribus adductis rationibus & testimoniis probari) Prior Scripturæ locus est Johan. 20. 17. Maria Christi pedes tangit adorabunda scilicet, Christus eam repellit, simul adjicit, *nondum ascendi ad Patrem*. Mirum si Christus adorantem repellit Mariam Magdalenam, qui neminem vnquam repulit adorantem, causa nulla potest dici alia cur id fecerit, quàm quod Christum non simpliciter adoraret, sed adoraret gratulabunda, quasi Christus iam eluctatus esset, & nixus ad supremum vsque fastigium & culmen dignitatis suæ: vnde consequens est Christum non statim à resurrectione contigisse apicem & meram gloriæ suæ. Id ipsum constat ex iis quæ exstant Act. 1. nam cum discipuli quæsiuissent quando tandem Christus restitutus esset regnû Israel, respondit, *vestrum non est scire tempora quæ Pater posuit in propria potestate* (hoc vult nempe, non esse hominum inquirere in Dei arcana, vt certè momenta temporum designare quibus vaticinia compleantur, nisi disertis verbis notata sint, est diligentie plus equo curiosæ) at (inquit) *recipietis virtutem Spiritus Sancti*. Vnde facile est colligere *regnum Israelis*, hoc est regnum Messia, tum demum cœpisse postquam *ascendit in altum, & dedit dona hominibus*, vt loquitur Scriptura. Non quasi tum demum Christus cœperit esse Rex, sed quia tum primum cœpit regnare illustri illo & glorioso modo quem Prophetæ tantopere deprædicant.

Itaque vt hæc tertia ratio concludatur, cum Christus spondet fore vt bibat cum discipulis suis in ægno Patris, noluit sic accipi hoc dictum, ac si futurum esset vt biberet cum discipulis in terris statim à resurrectione, sed tale quid potius esse videtur quale illud est, *Ingrédier ad eum, & cenabo cum eo, & ipse mecum*, Apocal. 3. 20. Itaque ad illud eo loco idem quidem significat quod præcessit, nempe vinum, sed idem non numero, neque verò specie, sed (vt diximus statim initio istius disputationis) idem analogia; nam eodem cibo, eodem vti potu communionis argumentum est, celebrare vna conuiuia eodem pertinet: vt illud interim taceamus, quod spirituale gaudium cum vino comparatur in Scriptura. Verum tamen non videntur ista stare cum iis quæ scripta sunt Act. 16. 4. quo loco Petrus testatur *Deum excitaſſe Christum tertio die, conspicuumque fecisse non toti populo, sed testibus quos ipse prius designauerat, nimirum nobis* (inquit) *qui comedimus ac bibimus vnà cum eo, postea quàm resurrexit à mortuis*: videtur Petrus disertis verbis affirmare Christum vnà cum discipulis bibisse postquam resurrexit à mortuis. Hic verò illud primum obseruandum est, quod Petrus non dixit, Christum comedisse ac bibisse cum discipulis, sed discipulos comedisse ac bibisse cum Christo: inter quas locutiones magnum sanè discrimen est: nam si priori vsus fuisset Petrus locutione, haud dubiè eam adhibuisset eo animo vt inde fidem astrueret resurrectioni Christi, quomodo Christus ipse dignatus est vesci cum discipulis: (nam bibisse eum post resurrectionem cum discipulis in Historia Euangelica non legimus) iam verò cum diuersa locutione vsus sit Petrus, haud dubiè ea locutione designauit tantum (ea figura quæ dicitur *consequens pro an-*

ecedenti) conuictionem & familiaritatem discipulorum cum Christo: Non (inquit) *toti populo, sed nobis qui cum eo coniunctissimè viximus*. Itaque hæc verba qui vnà cum eo edimus & bibimus, distinguenda sunt à sequentibus postquam resurrexit à mortuis, & iungenda sunt cum antecedentibus non toti populo, sed testibus quos antea designauerat. Quæ à nobis ita disputantur, vt etiam si detur verba ista iungenda esse cum sequentibus, non autem cum antecedentibus, non concedamus tamen Christum, cum diceret *donec bibero illud nouum*, id intellexisse quod Petrus hoc loco (si quidem hæc verba iungenda sunt cum sequentibus) intelligi voluit: non enim erat nouum quod Christus bibendum iussit.

Δίσει αὐτοῖς, ὁ Μωσῆς, &c.] Quod fuerit Mosis officium, & quæ illius authoritas in Ecclesia, iam à nobis satis superque demonstratum est: hic igitur id tantum obseruamus (quod facit imprimis ad ea confirmanda quæ iam diximus) Christum tantum Mosis tribuere vt Dei non meminerit (quemadmodum neque Pharisei) sed Mosis, eam ob rationem quam supra diximus.

ὡς τὸ σκελετοκαρδία] Doctissimus Interpret vertit ὡς quasi mens Christi esset, iuxta duritiem cordis vestri, adductus, vt sic illam propositionem verteret, vsu & consuetudine Græcorum, cæterum hic sensus durior esse videtur. Quod verò verebatur discedere ab vsitata significatione huius propositionis quum iungitur accusatiuo, metus vanus fuisse videtur: Etenim in libris Noui Testam. adedque in versione LXX. Interpretum (quorum phrasæ scriptores codicis Noui Test. ideò secuti sunt, quod essent vsitatae in iis Synagogis Judæorum quæ erant inter Gentes, ex quibus collecta fuit Ecclesia) nihil est frequentius istis Enallagis præpositionum. Cuius rei hæc est ratio, quod vnica præpositio apud Hebræos complures habet significationes, quibus præpositiones apud Græcos & Latinos plures respondent, plures, inquam, vel simpliciter in se, vel structura plures: Atque hæc illis lex hebræam præpositionem vertendi, vt indiscriminatim eam vertant reddantque per quamlibet è præpositionibus cui respondet. Vt rem demonstremus exemplo vsitatissimo in Scriptura, *per sanguinem & in sanguine* Christi idem est, quia nempe ἢ Hebræorum respondet vel τὸ δὲ vel τὸ ἐν. Atque non aliter hoc loco accipitur ὡς, nam respondet Hebrææ præpositioni הַ: iam verò vt apud Latinos propter vtrumque significat, & rationem ordinis (vt cum latine dicimus *propter aqua vinum* &c.) & causæ ratione, sic הַ Hebræorum vtrumque significat, & rationem ordinis, & rationem causæ. Atqui hoc loco non significatur ordinis ratio, ὡς τὸ σκελετοκαρδία, sed (vt post modum fusè docebimus) causæ ratio.

Quomodo etiam accipienda est eadem præpositio 2. Cor. 3. 13. *Nec sumus sicut Moses qui imponebat velamen faciei suæ ὡς τὸ μὴ ἀτινίσαι, ne intuerentur filij Israel, &c.* sic enim vertit Doctissimus Interpret. Atqui non videtur sic fuisse vertendum hunc locum, sed ita potius, *quoniam non intuebantur, siue, non tendebant contra oculos* (quod est ἀτινίσαι) neque enim id poterant, id quod ipse Apostolus docet vers. 7. *Quod si* (inquit) *mortuū ministerium litteris infixum in saxo fuit gloriosum, aded vt non possent filij Israel intueri faciem Mosis*: En quod post modum dicit ὡς τὸ μὴ ἀτινίσαι quia non intuebantur,

ὡς, quid hic significet.

Enallages præpositio- num ratio.

locus 2. Cor. 3. 13. explicatus.

verus eius sensus.

quid sit ὡς quod Christus dicit se bibiturum.

obiect.

2. ef.

prius

fit affinis; non est ea incuriæ & humanæ negligentiae ratio, unde sequitur dolor vel ob pœnam, qui Diabolo etiam cruciat, vel ob culpam, qui pertinet ad eos solos qui verè pij sunt, si quid seclius admittatur. Verumtamen neque permissio occultæ Dei prouidentiae, neque humanæ incuriæ consideratio, pertinet ad hunc locum quem explicamus, non enim eo excusantur hominum facta quod arcanâ Dei prouidentia permittantur, hinc verò agitur de excusatione facti quod aliqui iniquum videatur. Itaque ad alteram significationem verbi *permittere* deueniendum est: Et enim permissio quaedam est lege sancita, quæ contingit duplici ratione, primùm, cum id quod permittitur eiusmodi est vt permissio id faciat legitimum, vt verbi gratiâ homini, postquam lapsus est, nullû est ius in Dei creaturas, itaq; nisi accedat Dei permissio vt iis vtatur fruatur, immundis etiam munda erunt immunda, at accedente Dei permissione (quod pertinet illud Apostoli, *Domini est terra & plenitudo eius*) fit vt creaturarum vsus sic legitimus. Sed hoc genus permissiois tum duntaxat locum habet, cum agitur de rebus quæ pertinent ad liberam Dei dispositionem, cuius ratio pendet à ratione Domini Dei: (neque enim Deus vnquam eiusmodi dispensatione vtitur in rebus per se & natura sua pugnantibus cum iustitiæ & equitatis normâ. Sic in lege Ceremoniali, quam vocant, hoc pacto potuit Deus permittere, aut interdiceret quod libebat, & verò quoties libebat id fieri. Sed neque hæc permissio pertinet ad hunc locum. Denique, permissio est quâ non quidem permittitur malum, sed, si malum sit, circumscribitur certis quibusdam limitibus, nec ulterius euagetur. Hoc genus permissiois Christus hoc loco designauit. Porrò vt permittere malum lege, malum est, à quo Deus abhorret, sic malum circumscribere ac definire, certum modum ei præscribere, bonum est. Id quod demonstrari potest, primùm ex analogia, deinde ratione: ex analogia, non probat morbum qui remedia præscribit quibus morbi imperus sistitur, quanquàm illa remedia nō sint eiusmodi vt morbum radicatus extirpent. Ratio verò id

ipsum docet, nam vt prohibere omninò malum optimum est, sic, si eiusmodi malum est vt prohiberi non possit, id lenire proximum optimo est: cuius generis *permissio* Christus hoc loco intellexit. Neq; verò quispiam hinc objiciat, Deum potuisse malitiam illam penitus tollere; non enim hinc agitur de occulta Dei prouidentia, sed de legibus Dei, nam Deus cum agit per occultam prouidentiam, ita agit vt euentus sequatur, cum agit legibus, non item.

Sed cum ita se res habeat, quærat aliquis, id que non absurdè, cur eadem lex non obtineat temporibus Noui Testamenti? Ratio est dubitandi, quod *quandiu homines* (vt inquit ille) *erunt, tamdiu vitia erunt*, neque aliter comparata est hominum natura temporibus Noui, quam comparata fuit temporibus Testamenti Veteris: quod igitur permittit in Veteri Testam. cur non idem permittit in Nouo? certè vbi legis ratio obtinet locum, legem ipsam obtinere necesse esse videtur. Attamen certum est Dominum Iesum vsurum huius permissiois penitus sustulisse, vt constat ex hoc loco. Quid igitur dicendum est? Nempe duo hic licet respondere, quorum prius hoc est, quod et si eadem sit humanæ naturæ ratio temporibus Noui & Veteris Testamenti, non est tamen eadem ratio Gratiæ, quæ multò copiosius, ac luculentius patefacta est, & explicata *vlтимis temporibus*, quæ Scriptura vocat, quam tum cum vigerunt *rudimenta mundi*: Itaque multò seuerius & sanctius vitam oportet his temporibus instituere. Tenebantur quidem & præsci illi eandem sectari vitæ sanctimoniam, at nos multò maximè, quanto enim quis accepit plus alio, tantò plus debet. Deinde & illud respondemus, legem hanc esse Politicam: porò legum Politicarum hæc est ratio, vt non modo vitia penitus prohibeant, sed modum etiam vitiiis præscribant: in quo non peccat Magistratus, nam si quod optimum est, facere non possis, proximum est vt refugias quod passimum est: sic verbi gratia, pij Magistratus coguntur sæpenumerò circumscribere vel Ethnicismum, vel hæresim, quam legibus suis (nisi velint omnia cõplere tumultu & seditione) tollere nequeunt.

Iam verò Deus (eò enim ei libuit, vt ita loquamur, descendere) sese præbuit veluti Magistratum Politicum populi sui, quod est valdè obseruandum, vt intelligamus illud quod Samueli dictum est, *non te, sed me rejecerunt, ne regnem super eos*. Nam ante illa tempora Deus erat Rex veluti Politicus, quo nomine pendeatur Sanctuario annua pensio sicles, qui *Sanctuarij sicles* dicebatur: ac proinde quo modo Reges suos habent veluti Proreges, quos nominant & designant pro arbitrio iubeant, sic planè ante extrema Samuelis tempora Deus Iudices delegabat, ac submittebat, quibus nefas erat Regis nomen sibi arrogare, at postquam populus hanc Imperij rationem aspernatus est, postulat sibi dari Regem. Perperam igitur Pharisei collegerunt licuisse dimittere vxorem, ex eo quod, si quando contingeret vt quis malignitate quadam animi impulsus dimitteret vxorem, dato libello, & certa quadam de causa, id fieri iusserit. Quod si quis requirat, num Magistratui id ipsum liceat hodie, facilis responsio est, si eadem essent hominum ingenia, iidem mores, non multò potentiora & vehementiora remedia tanti mali, temporibus Noui quam Veteris Testamenti, omninò id Magistratui liceret, sed cum aliter se res habeat, id nequaquam licet.

Cum huc vsque progressus esset Vir Doctissimus in huius loci explicatione, exorti sunt tumultus nostri ciuiles anno M. DC. XXI. quibus exterriti plerique omnes S. Theol. studiosi hinc se vel domum quisque suam receperunt, vel exteras petierunt Academias. Et ipse Camero Angliam primùm, atque inde patriam Scotiam petiuit, unde cum post sedatas, & vtcumque compositas has turbas, Salmurium sub finem anni M. DC. XXIII. rediisset, non potuit ab animo suo impetrare vt tabula isti imperfecta à se relicta vltimam manum imponeret. Itaque interim dum vxor grauissimo (quo tandem extincta est) morbo diu hinc consistatur, rogatus à paucis, qui hic erant, S. Theologia studiosis, in eorum gratiam has, quas hic subiicimus, priuatim dictauit Responsiones ad selectas, quæ proposita illi fuerunt in Epistolam ad Hebraeos, Quaestiones.

alia lege sancita, eaque duplex.

1. qua ali- quid fit legitimum.

2. qua ali- quid fit minus illegitimum.

malum circumscripte bonum est.

cur non idem liceat sub N. T. quod licuit sub Veteri.

Resp. 1.

2.

DE NOMINE ECCLESIAE.

Vocabulū Ecclesia a pud profanos auctores quid significet.

IGITUR vt à nomine ordiamur, Ecclesia vocabulum est vsitatum apud prophanos auctores, ac traductum ad significandum Dei populū (vt loquitur Scriptura) ἡ Κοινὴ. Dicitur autem Ecclesia *ἐκ τῶν ἐκκλησίων* ab euocando, Ecclesia enim profanis scriptoribus concio est: Concio autem est non optimatum, sed eorum etiam qui sunt è plebe: dicitur autem concio à *ciendo*, vnde ortum est frequentatiuum *citare*, quia singuli edicto publico proposito vocabantur in concionem. Etiam in lingua Latina existant huius vocabuli quædam vestigia, dum quædam Comitia *calata* vocant. Itaque videri potest Ecclesia dicta quod sit multitudo hominum euocatorum, qui iussi sunt ponere curam rei domesticæ ad tempus, egredi domo, & curare Rempub. idque vt fieri possit in vnum locum conuenire. Attamen non videtur Ecclesiæ nomen hac de causa vsurpatum in Scriptura, sed potius adhibitum ad designandā multitudinem quandam. Cuius sententiæ non est vnum argumentum, sed plura. Nam primū in Vet. Testam. Ecclesiæ nomen occurrit sæpe, & quidem eo sensu vt significet cœtum, seu multitudinem hominum quacunque tandem de causa consociatorum atque coactorum in vnum locum, vsque aded vt legamus Ecclesiam *malignantium odi*, vt est in vulgata versione: & passim populus Israelis non quidem dispersus per familias, sed collectus in vnum locum, etiam nullo proposito edicto, Ecclesia dicitur, aded verūm est Ecclesiam non esse ided dictam quod euocata fuerit, sed quod in vnum collecta speciem habeat Ecclesiæ illius quam profani scriptores Ecclesiam vocant. Imò verò hoc obseruatu dignum est, quod cum agitur de cœtu, qui stato tempore & loco conuenit, proindeque de cœtu euocato lege quadam, non solet in Vet. Test. is cœtus dici קהל, sed עדת. Et עדת quidem Synagogam interpretantur, Ecclesiam nunquam: est enim עדת à עד, Kahal autem à nullo est: Verumtamen à קהל formatur קהלות quod dicitur de pluribus qui in vnum coeunt, etiam si nullus locum aut tempus præscripserit, & verbum הקהיל quod est *colligere multitudinem in vnum*; Nam quod Salomon dicitur קהלת non ided dicitur quoad coadunauerit turbam, sed quod turbam coadunatam alloquutus sit, aut sustineat personam alloquentis turbā collectam in vnum, nam קהלת non est ὁ πῶν ἐκκλησία qui conuocat multos qui conjuncti faciunt Ecclesiam, sed ὁ ἐκκλησιαζων qui in concione habet orationem. Itaque Augustinus imperitia linguæ Hebraicæ grauitur est lapsus, cum nomē Synagoga vilius existimauit Ecclesiæ nomine, quod, inquit, Synagoga sit etiam belluarum, quæ non vocantur, sed coguntur in vnum, Ecclesia non sit nisi hominum qui vocantur. Atque inde factum putat quod Ecclesia Christiana non Synagoga, sed Ecclesia dicta sit; quasi verò Ecclesia Iudæorum fidelium conuentus fuerit belluarum: nam cæteroqui etiam

Quid significet in Vet. Test.

Salomon cur sit dicitur Kheleth,

Lapsus Augustinus de nomine Ecclesiæ.

Ecclesia N. Test. Grex dicitur & cuile, immò verò in N. Test. Synagoga nomen significat aliquid nobilius quam Ecclesia, quemadmodum nomen hominis significat aliquid nobilius quam nomen animalis, nam עדת *סυναγωγῆ* nunquam dicitur Ecclesia; Ecclesia semel atque iterum Synagoga dicitur, nempe Ecclesia etiam est confusanea multitudo, עדת non item.

Deinde, & hoc obseruandum est, in Vet. Test. Ecclesiam non dici simpliciter hominum multitudinem, sed multitudinem hominum coadunatorum qui conuenerunt in vnum locum, qui que huc illuc dispersi non retinent amplius nomen Ecclesiæ: At contrà in N. Test. Ecclesia non dicitur tantum ided quod conueniat in vnum locum, sed etiam cum singuli qui Ecclesiam faciunt seorsum viuunt, retinent nomen Ecclesiæ. Quod item est obseruandum aduersus Bellarminum, qui ex eo quod in Vet. Test. Ecclesiæ nomen semper significet visibilem cœtum, conclusit Ecclesiam in N. Test. esse cœtum visibilem, nempe vel ob imperitiam, vel odio veritatis ignorauit alium esse huius vocabuli vsu in Nouo, quam in Veteri Testamento. Nam in Nouo Testam. Ecclesia dicitur, non ided quod conuenit in vnum locum aspectabilem oculis corporis, sed quia vbicunque sit, tota veluti in vnum locum coacta Dei oculis subiecta est, Deus enim eam semper videt, perinde ac si foret in vnum locum congregata. Itaque quoties occurrit Ecclesia nomen in N. Test. ne putemus Ecclesiam dici quod semper sic collecta in vnum quandam locum, sed Ecclesiam dici quia multitudo est hominum, quam Deus iisdem oculis intuetur, ac si in vnum quandam locum conuenissent: vt Ecclesia quæ dicitur in Vet. Test. potius significet conuentum quandam corporeum & internum qui definitur loco, in Nouo Ecclesia quidem conuentum significet, sed tamen qui non definitur loco. Iudæi tamen hodieque קהל vocant Ecclesiam, non quidem cœtus suos in Synagogis, sed ipsam religiosam societatem quæ inter eos est, seu conueniant in vnum locum, seu non conueniant: quomodo nos Ecclesias dicimus plurali numero, non quidem Ecclesiam vniuersalem, sed eas societates ex quibus Ecclesia vniuersalis conflata est, vt cum dicimus Ecclesias Gallicas aut Anglicas, &c. Imò dicunt Iudæi קהלה קדשה seu קהלות אגודות אגודות singulas suas societates, vt cum dicunt קהלה קדשה שברומי Ecclesia sancta quæ est Romæ. Verum totam illam societatem Iudæorum non vocant קהל Ecclesiam, sed כנסת vel כניסה id est Synagogam, vt cum dicunt in Cantico Cantorum Deum alloqui Synagogam, id est (si Christianorum more loqui volumus) Ecclesiam suam: nam Iudæi hoc sensu קהלה & קהל nunquam dicunt. At in Nouo Testam. ἐκκλησία non modò de singulis collegiis, sed etiam de vniuersa societate Christianorum dicitur, nempe referunt vocabulum כניסה Apostoli, ided quod Iudæi suum illud fecerant (est autem כניסה

Ecclesia aliud in V. Test

Aliud in N. T. significat.

quod obseruandum aduersus Bellarminum.

Discrimen & conuenientia inter Iudæorum קהל

seu קהלה

vel כנסת

ἐκκλησία in N. T.

Synagoga, collectio) nulla superstitione aut odio Judæorum, sed distinctionis causa, ne qui Synagoga audiret dici, Judaicum aliquid dici existimaret. Latini quidem colligere (quod ipsum est quod Hebræis שׁוּב) pro congregari ad operam dandam rebus sacris vsurparunt, vt Tertullianus & Cyprianus cœtus Ecclesiasticos *Collectas* dixerunt (id est, Hebræicè שׁוּב) attamen Ecclesiam nunquam dixerunt *Collectam*, vnde & illas preces quas in cœtibus Christianorum concipi publicè fuit receptum dictas, esse *Collectas* alibi obseruatum est. Ergo *Ecclesia* non id ipsum significat in libris Noui Test. quod in libris Vet. Test. apud LXX. Interpretes, cum ea dicatur Ecclesia, eæ dicantur Ecclesiæ in Nouo Testam. quo non sunt conuentus, sed tamen homines societate quadam religiosa inter se iuncti; in veteri verò Testamento *Ecclesia* conuentus nomen est, neque vlli multitudini inditur nisi quæ conuenit, & quatenus conuenit in vnum locum. Uade exoritur noua quæstio, cur Apostoli quibus est solenne sequi phrasim vsitatam in Veteri Test. hic discesserint ab illa phrasi seu loquutione? Cuius rei ratio in promptu est: Nam Israel, seu in desertum seu in terram Canaan collectus, typus erat Ecclesiæ Dei, seu eò vocetur quo loco constituta mundus ei sit tanquam desertum, seu colligatur in patria cœlesti, nam desertum mundi huius, Canaan cœli typus est.

Atque hæc de nomine Ecclesiæ dicta sufficient, nisi Bellarminus, & alij viri docti qui nobiscum idem sentiunt de religione putassent se obseruasse *Ecclesia* nomen tam in Veteri quàm in Nouo Testamento tribui etiam loco in quem religionis causa conuenitur: & Bellarminus quidem neglecto Nouo Testamento scilicet, confugit ad Verus Testamentum, vt huius rei argumentum inueniret, & locum profert ex capite 6. libri Apocryphi Judith, qui illi videtur facere mirificè ad hanc rem, eo enim loco Bethulienfes dicuntur continuisse sese tota nocte intra Ecclesiam, atque Deum orasse. Nec refalletur Bellarminus, si respondeamus librum esse Apocryphum, quandoquidem certum est scriptum esse librum ab homine Iudæo. Itaque vel hoc collegerit Bellarminus, Iudæis quæ hodie dicuntur בית כניסה *domus Synagoga* dici olim solitas *Ecclesias*. Itaque aliter occurrendum est, nempe hæc verba in Judithæ libro existant quidem in vulgata editione, non existant in Græca, vnde vulgata descripta est. Et verò res ipsa negat Iudæum, quicumque author fuerit illius libri, hæc verba scripsisse, nam primò legenti locum illum liquebit adjecta esse *ἐν τῷ ναὸν*, atque ita vt adjectio videatur superflua. Tum & illud cordatos homines debet mouere, quod illa peruigilia (*Vigilias* vocant Christiani quæ Gentiles *peruigilia*) abhorrent à consuetudine Iudæorum, neque enim solent pernoctare in Synagogis suis. Quid igitur dicemus? nempe assutam esse hanc laciniam à Christianis apud quos (dum omnia ad captum Ethnicorum volunt accommodare) *peruigilia* (*Vigiliarum* nomine indigitata) in vsu fuerunt. Etant autem Christianorum *vigilia* nocturni conuentus in templis, qua in re imitati sunt morem Ethnicorum, qui comestationibus ac saltationibus nocturnis sacra sua celebrabant, quod Christiani boni homines semota lasciuia ad pium vsum accommodandum duxerunt, sed

res malè successit, atq; idem in hoc negotio Ecclesiæ Christianæ euenit, quod fabulosi Poëæ narrant accidisse Troianis, qui admiserunt intramœnia celebrem illum equum. Id verò res ipsa demonstrat & euentus, nam *Vigilia* tandem abolitæ sunt in Ecclesia, mansit tantum nomen, quod hodie non priuilegium significat, sed ieiunium, celebrandum eo die qui festum diem & solemnem proximè præcedit; nempe more veteri nullum ieiunium præcedebat festum diem, sed *vigilia*.

At alter ille vir doctus & nobiscum idem sentiens de religione, magnoperè contendit aduersus eos quos meritò pios & doctos vocat, in N. Test. *Ecclesia* nomen significare locum quendam certum & publicum quo conueniebant Christiani, atque in hac disputatione sic versatur, vt putet agi rem magnam, si negetur Christianos Apostolorum temporibus habuisse templa quædam qualia sunt nostra; concedit ille quidem liberaliter, non fuisse vsque aded magifica, vt sunt hodie Gallicana & Anglicana, sed tamen nisi templa fuerint, negat potuisse rem Christianam gari ordinarè. Eius potèd argumenta hæc sunt. Primò affirmat Paulum (quod Bellarminus vsque aded perspicax Sophista non vidit) 1. Corinth. 11. cap. sic loqui, *Cum conuenitis in Ecclesiam, audite schismata esse in vobis. At conuenite in Ecclesiam non est conuenire in conuentum, sed in locum conuenire, Ecclesia igitur locus est. Tum, inquit, vers. 20. Apostolus interpretatur mentem suam, nam quod prius dixit conuenire in Ecclesiam, postea dicit, conuenire ὅτι ἑστὶν: itaque idem locus & Ecclesia est. Tertio, opponit Apostolus Ecclesiam domui, non domos habetis (inquit) aut Ecclesiam Dei contemnitis? frustra, nisi Ecclesia locus esset perinde ac domus. Deinde etiam, omnia iubet Apostolus fieri decenter, at nisi sit certus locus & quidem publicus, nihil decenter fieri potest in Ecclesia. Tum Paulam ostendit valde fuisse sollicitum in segregandis Christianis à Iudæis, quâ necessitate adductus fuerit ad docendum in Schola Tyranni cuiusdam. Sed hæc omnia leuissima sunt. Nam vt à primo ordiar, etsi non soleat dicit conuenire in conuentum, attamen conuenire in Senatum dicitur, quamuis Senatus conuentus sit, & conuenire in Synodum, quamuis Synodus conuentus sit. Certè cum queritur Cicero Catilinam ausum fuisse venire in Senatum, non intellexit Senatus nomine locum, sed conuentum Senatorum: Neque enim in quocunq; loco Senatores vna sunt, Senatus est, sed quotiescunq; conueniunt deliberandi causa, tum Senatus esse dicitur: Et vbicumque Pastores Ecclesiæ simul sunt, non continud Synodus est, nisi deliberandi causa de rebus Ecclesiasticis conuenerint. Pariratione non vbicumque pij vnà sunt, conuenisse dicuntur in Ecclesiam, sed vbicumque tandem sunt religionis causa, coisse dicuntur in Ecclesiam. Itaque in Ecclesiam additum est τὸ κοινὸν ἔργον ad designandam conuentus rationem & conditionem, quæ designatio faciebat vnice ad rem quam Apostolus agit. Vult enim argumentum ducere Apostolus à sanctitate conuentus (à sanctitate loci neutiquam) ad Corinthios à dissensionibus absterrendos; nam in omni sanè conuentu dissidia fugienda sunt, at detestanda in conuentu Ecclesiastico, qui instituitur Religionis causa, multò vehementius.*

Collecta apud Patres quid sint.

Cur populus Dei dicatur Ecclesia in N. T.

Ecclesia vocabulum non significat eadem factam.

Neque in V. T. aduersus Bellar

Neque in N. Test. aduersus Ful. le. um.

Argumenta quibus illucitur.

1.

2.

3.

4.

5.

Ref. ad 1.

Quid sit Paulo conuenire in Ecclesiam.

Ref. ad 1.

Quod

Quid sit
ἐκτὸς αὐτῆς
συνῆχθη.

Quod deinde addit, ἐκτὸς αὐτῆς vers. 20. idem significare quod Ecclesia ψ. 18. æquè leue est: Nam primo loco potest hoc negari, nihil enim opus est vt ἐκτὸς αὐτῆς συνῆχθη dicamus idem esse quod συνῆχθη ἐν ἐκκλησίᾳ, quamuis qui conueniunt in Ecclesiam sanè eodem loco conueniunt, at propterea non verum est idipsum esse (vt loquuntur in Scholis) formaliter, eodem conuenire (eodem, inquam, loci) & conuenire in Ecclesiam. Sunt quidem eodem subiecto (vt loquimur in Scholis) sed non sunt eadem tamen secundum formalem rationem, vt loquuntur. Itaque ex hoc loco tantum probat Christianos solitos conuenire in vnum locum; haud dubiè (qui enim fieri possit vt conuentus sit, qui non sit vno loco) at non probat quod instituerat, locum hunc fuisse publicum, definitum, & certum. Deinde, ἐκτὸς αὐτῆς hoc loco (quod ille sumpsit pro confesso) non significat locum, sed personarum conjunctionem, vt sit sensus, conuenire ἐκτὸς αὐτῆς conuenire simul, nulla habita loci ratione, licet impossibile sit simul conuenire qui non sint eodem loco, sed horum tamen alterum prius est, alterum posterius: appetitur enim locus propter conjunctionem, non conjunctio propter locum. Neque hæc locutio noua est, sed vsitata, nam Heb. יחד עם de conuentu agitur respectum notat, non personam ad locum, sed personarum inter se. Jam verò LXX. Interpretes (quorum, vt sæpe monuimus, loquutiones scriptores Noui Test. quod essent in Ecclesia notissimæ imitati sunt) exponunt יחד עם, id est, simul, vt cum quod est scriptum Psalmo 2. יחד נוסדו vertunt συνῆχθη ἐκτὸς αὐτῆς. Immo verò יחד vertunt ἐκτὸς αὐτῆς, iam verò יחד personarum certè conjunctionem notat, quod ex affixo facile colligi potest. Itaque ἐκτὸς αὐτῆς est Latine vnà, Gallicè ensemble, additum ἐπιφασίως causâ, quod faciebat, vel maximè ad obtinendum quod Apostolus studet, vt ἐκτὸς αὐτῆς hic sit αἷμα, ὁμοθυμαδόν. Turpe enim est eos qui vt conjunctim de re magna agerent, conuenerunt, inter se dissentire, &, quod grauius est, damnosum est & impium. Itaque ἐκτὸς αὐτῆς personarum vnitatem, non identitatem loci designat, quanquam illa hanc sequitur. Denique συνῆχθη duobus modis dici potest, vel vt de singulis seorsim sumptis dicatur distributiue, vel vt de omnibus simul sumptis dicatur collectiue; Jam posterius hoc dici non potest, nam congregatio non congregatur, sed congregata est, at de singulis seorsim coeuntibus id verò & verè & eleganter dicitur. Ergo concedemus ἐκτὸς αὐτῆς significare ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, sed quemadmodum genere species significatur, non concedemus tamen locum hic designari.

Resp ad 3.

Alia est oppositio Grammatica, alia Logica.

Tertium verò in quo videtur ille triumphare, etiam facile est, & planè nihili: Nam Ecclesiam ait opponi priuatis ædibus, locum autè opponi loco, itaque Ecclesiam apud Apostolum locum esse. Sed non quæcunque opponuntur ἐκτὸς αὐτῆς, secundum Grammaticam (vt ita loquamur) oppositionem, ea Logicè opponuntur: verbi gratia, si quispiam sit qui in publico facit quod domi factum oportuit, sic eum solemus oburgare, Non tu ædes habes, non in ædibus est quo possis sedere, ita contemnis ciuitatem? sanè ciuitatis nomine non intelligimus plateas vrbs, sed ora ciuium qui in publico versantur. Itaq; non opponuntur hic Logicè aliquid hoc loco, &, illo loco fasere,

sed his inspectantibus, & illis inspectantibus, aut verò, nullis inspectantibus. Quam fuisse Apostoli mentem verba quæ continuò subiungit epexegetica satis demonstrant, Num, inquit, pudore afficitur tenuiores? Quid est igitur Dei Ecclesiam contemnere? est ruborem & pudorem conciliare pauperibus & egenis, qui magnam Ecclesiæ partem constituebant. Sic 14. capite prioris ad Corinthios, Apostolus interdicit mulieribus ne in Ecclesia loquantur, & statim addit, & si velint discere loquantur domi. Profecò non opposuit locum loco nisi Grammaticè, Logicè non opposuit, non enim nefas est vt mulier loquatur in eo loco quo religionis causa conuenitur, sed in conuentu Ecclesiastico & publico. Itaque hoc loco Ecclesia significat cœtum Ecclesiasticum, quæ secunda est significatio, & rarissima huius vocis in Nouo Testamento.

Quod verò adunxit, omnia debere fieri ordine & decenter in Ecclesia, itaque necesse esse vt primi illi Christiani templa habuerint publica, videtur non agnouisse ordinem Ecclesiæ non inde pendere, alioqui nullus fuisset in Ecclesia ordo cum cœtus Ecclesiastici essent antelucani, quod vel ex Plinij Epistolis discere est. Nam hic ordo quo constitutum est vt in publicum quendam locum semper conueniatur, requirit pacem & tranquillitatem, non publicâ modo sed Ecclesiæ, alioqui & obnoxium periculo, & res absurda foret feruente persecutione velle templa publicè construere in quæ conueniatur. Itaque necesse est probet prius tempora Ecclesiæ tum fuisse pacata admodum, quod ille nunquam probauerit: affirmat quidem, non probat tamen. Immo verò semetipsum refellit eo argumento quod vltimò loco adducit, ait enim Paulum docuisse in Schola Tyranni cuiusdam. Non docuit igitur in Templo, & potest (quod ille tantopere timet) incommodum hac ratione vitari quam sequutus est Paulus. Nempe timet ne si cœtus Ecclesiastici aliquo certo loco non celebrentur, fiat confusio & permixtio hominum diuersum de Religione sentientium. Sed vt id euitetur non est necesse vt sint templa, sed sufficit vt sit locus quo conueniatur, non quidem semper vnus & idem, aut si sit vnus & idem, potest esse iuris priuari, qualis locus fuit Schola Tyranni, non est necesse vt publici iuris sit. Immo verò cum locus publici iuris est, multo magis metuenda est hæc confusio, nemo enim arcetur loco publico: Et, si quis arcendus erat illis temporibus (quod non putamus licuisse) arcendum fuisset autoritate Magistratus. Christiani igitur suos cœtus habuerunt, & habuerunt certis locis, & verò, vt constat ex cap. 4. 1. ad Corinth. eo admittebantur infideles, nempe vt inuitarentur ad nuptias Agni: tamen nondum probatū est fuisse à Christianis publicè extructa templa quæ illi Ecclesias vocauerint. Nam tolerantur etiam ab insensissimis hostibus Religionis sæpenumerò qui priuati religioni operam dant, non credibile tamen est eosdem, si sacra sua colant publicè, æquè toleratum iri, nempe diuersum de religione sentientibus videtur contumelia. Sanè Judæi suas habebant Synagogas & quidem ex Edicto, itaque eo conferebant se Apostoli vt in Actis passim videre est, nec inde abscedebant nisi ejeti, quoties in publico docendum erat Euangelium. Esto igitur conclusum in Nouo Testam. Ecclesia vocabulum

Resp. ad 4. An primis Christianis Templa fuerint publica.

Resp. ad 5.

Ecclesiæ vocabulum in

N. T. nunquam significat cum.

nunquam significare locum. Cap. quidem 16. Act. *ορασην* locum significat in quo conuenitur ad orandum, sed nomen est quo Judæi hellenistæ ædes publicas in quas conueniebant Religionis causâ indigitarunt (vnde illud Iuuen. *In qua te quæro profuecha*) Syrus interpres vertit doctissime *בית צלותא* *domum orationis*. Tenendum est igitur (quod & iam supra conclusum est) Ecclesiæ nomen in N. Test. neque conuentum significare, neque locum in quo conuenitur, quamuis iunctum nomini aut verbo significet conuentum, vt cum dicitur *conuenire in Ecclesiam*, *loqui in Ecclesia*, haud dubiè conuentus significatur, & cum genitiuo jungitur (nisi sit genitiuus *Dei, Christi*) significat etiam conuentum, vt cap. 12. ad Hebr. *Ecclesia primogenitorum*, id est, cœtus, conuentus primogenitorum, vt vertit doctissimus interpres, qui de industria voluit Ecclesiam Latine interpretari. Porro (quod etiam supra monuimus) Ecclesia dicta est ab Apostolis societas fidelium; propterea quod in Vet. Testam. dici solitum fuit pro Ecclesia Israelis *קהל ישראל*.

neq; etiam conuentum significat nisi verbo iunctum,

aut nomini genitiui casus.

Cœtus fidelium in N. T. nunquam dicitur Synagoga. Resp. ad Scripturam Iosa, ad 1.

Quid sit *ἐκκλησία* raulo.

Nec satis firmum est quod assertur à viris doctis, qui negant alio nomine Ecclesiam in Veteri alio in N. Test. appellari, nam aiunt Ecclesiam Vet. Test. vocatam quidem esse *Synagogam*, sed & Ecclesiæ in N. Test. id ipsum nomen tribui; idque student probare tribus locis in N. Test. quorum primus exstat 2. ad Thessal. cap. 2. quo loco Apostolus hortatur Thessalonicenses ne conturbentur variis rumoribus, eosque obsecrat per aduentum Christi & *ἐπισημασθησθε* eorum ad Christum, vbi, inquit, Ecclesia dicitur Synagoga. At nulla mentio fit eo loco Synagogæ, sed *ἐκκλησίας*. Tum *ἐπισημασθησθε* eo loco significat aggregationem fidelium ad Christum, quæ peragitur in magno illo die: Nam facta mentione aduentus Christi meminit continuè aggregationis nostræ ad Christum, nempe ante illud tempus nunquam coniungimur omnes ad Christum: Quod si *ἐκκλησία* Ecclesiam eo loco significaret, oratio neque aliquid significaret, neque cohæreret, quid enim sibi velint hæc verba, *Oro vos per aduentum Christi, & per Ecclesiam*? Sane non facile est assequi quid sibi velit qui sic loquitur.

Tum etiam cur aduentus Christi primò meminert, tum Ecclesiæ, si *ἐκκλησία* aliud eo loco significat quàm collectionem omnium fidelium; collectionem, inquam, quæ fiet tum cum anima & corpore simul vna conueniemus ad Christi tribunal, atque vna cum Christo regnabimus. Secundus locus quo nituntur est Hebr. 10. quo loco Apostolus hortatur Hebræos ne deserant mutuam *ἐπισυναγωγην*. At si *ἐκκλησία* eo loco Ecclesiam significet, sensus erit, *Ne deserite Ecclesiam vestram*, quo modo non solent loqui Apostoli, nam Ecclesiam Dei dicunt, & Christi, sed Ecclesiam horum, aut illorum non solent dicere. Deinde pugnat illa interpretatio cum mente Apostoli, nam agitur de conuentibus Christianorum in vnum cultus Diuini causa, itaque Apostolus hortationis suæ argumentū adjicit, quod sic accenditur charitas mutua: iam verò quæ esset hæc sententia, ne deficite ab Ecclesia vt accendatur charitas mutua? Profectò, absurda planè: sed si conuentum intelligamus optimè quadrant ista, nihil enim potentius ad colligendos

Resp. ad 1.

fidelium animos quàm si frequentissimè conueniant publicarum precum, & verbi audiendi causâ. Tertius locus est 2. cap. Epist. Cath. Jacobi, *Si quis*, inquit, *ingrediatur eis συναγωγας*. Sed obseruandum est non dixisse Apostolum *eis συναγωγας*, sed *eis συναγωγῶν ὑμῶν*, in Synagogam, hoc est, in conuentum vestrum. Jam verò nullo modo potest dici Ecclesia *συναγωγῶν ὑμῶν* multò minus aliquis ingredi in Ecclesiam aureum gestans anulum. Quid est igitur eo loco *Synagoga*? nempe conuentus, coitio, congregatio. At Iudæis *Synagoga* non est conuentus tantum, sed societas Iudæorum. Ergo hoc maneat firmum, Apostoli abstinerunt nomine quo vetus Ecclesia designata est, nouum nomen ad indicandam Ecclesiam Christi adhibuerunt. Itaque cum Iudæi *Synagoga* nomen etiam loco tribuerent, Apostoli *Ecclesia* nomen nunquam dederunt loco, etiam si Augustinus diuersim sentierit, nam eodem modo interpretatur quæ scripta sunt 1. Corinth. cap. 11. quemodo doctus ille vir cuius sententiam refutauimus. At Syrus Interpres longè doctissimus & vetustissimus idem, diuersim hic sentit ab Augustino, nempe eo cap. vbi que Ecclesiam *קהל* interpretatur, id est *cœtus, conuentum*. Atque hæc de nomine Ecclesiæ disputata sunt.

Resp. ad 3.

DE NATURA ET CONDITIONE Ecclesiæ.

SEQUITUR secundum caput, de natura & conditione Ecclesiæ; Est autem Ecclesia, vt à definitione ordiamur, *Societas hominum ex vniuerso genere humana iam corrupto, per ministerium Verbi, iuxta Dei beneplacitum, vni capiti Christi vnitorum, atque in eo Gratia in hac vita, & Gloria in futura compositum, idque vt exstat extra Deum argumentum Sapientia, Potentia, Iustitia & Misericordia Dei.* Est autem Ecclesia Societas, est enim multitudo, *πολλοὶ ἱδὲ multi sumus*, cap. 10. 1. Cor. Et quidem eorum qui inter se iuncti sunt, alioqui multitudo illa non foret societas, nam eodem loco inquit Apostolus *οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἴσμεν*. Et verò est *nummum* hæc societas, non verò Angelorum (nam non esse belluarum nihil opus est monere) Angeli enim excubant quidem pro salute Ecclesiæ, sunt Ecclesiæ conjunctissimi studio atque affectu, attamen non sunt Ecclesiæ membra. Quod vel hinc colligere est, quod sint *Spiritus administratorij missi à Deo* (vt testatur Apostolus. cap. 1. ad Heb.) *ad procurandam Ecclesia salutem*. Deinde, cum Ecclesia sit corpus Christi mysticum, Angelos de Ecclesia non esse necesse est, nam non pertinent ad corpus Christi: ij corpus Christi faciunt, quos Christus assumpsit, *non assumpsit autem Angelos, sed semen Abraha.* Denique Ecclesiam Christus sanctificauit & lauit sanguine suo; at Angelis id non contingit: non lapsis, nulla enim illis salutis spes reliqua est: nec integris, nihil enim opus fuit illis purgatione, at confirmatione tamen opus fuit, sed confirmatio sanctificatio aut purgatio dici nequit. Attamen Christus Angelorum caput est, sed alio sensu quàm quo dicitur *Ecclesia caput*, nempe eorum caput est quæ Deus est, qui illis quicquid sunt totum dat, deinde etiam quæ Mediator est, eorum adhibet ministe-

Definitio Ecclesiæ.

1. Est Societas

2. Hominum non Angelorum.

Christus quemodo caput Angelorum.

ministerium ad Ecclesiam tuendam. Ergo Angeli ministri sunt Ecclesiae, vel Dei potius erga Ecclesiam, non constituunt Ecclesiae partem: ut cum eidem Regi duo regna subdita sunt, quamquam socia & confederata tamen non constituunt vnum regnum; ea planè societatis Angelorum & fidelium ratio est, duæ sunt velut ciuitates inter se coniunctissimæ, attamen non sunt vna eademque ciuitas. *Hominum*, igitur *societas* Ecclesia est, & quidem *collecta ex vniuerso genere humano*: Deus enim nullius in colligenda Ecclesia neque gentis, neque ordinis, neque dignitatis rationem habet, itaque in hoc genere non his magis, quàm illis addictus est. Sed colligitur Ecclesia non simpliciter ex humano genere, verùm *ex humano genere corrupto*, alieno à Deo, itaque dicitur Christus *sanctificasse & purgasse Ecclesiam suam*, cap. 5. ad Eph. Et 17. Joan. *Ex mundo*, inquit Christus, *erant*. Nam quæ fuit Christi Discipulorum conditio, eadem omnium conditio est ætterna: non enim nos Christum, sed Christum nos elegit. Itaque Apost. 2. ad Ephes. omnes affirmat indiscriminatim, tam qui è Gentibus quàm qui è Judæis crediderunt, *fuisse mortuos in peccatis*.

Colligitur autem Ecclesia *per Ministerium Verbi*: Verbum Dei instrumentum est quo Deus vtitur ad colligendam Ecclesiam, nam cum Ecclesia sit societas hominum quos Deus intellectu & voluntate præditos esse voluit, verbo suo Deus vtitur pro captu humani ingenij in colligenda Ecclesia. Porro *Verbum Dei* duobus modis intelligi potest; nempe ut vel *Legem* significet, vel *Euangelium*, id est, omnem doctrinam à Deo profectam. Sed nos *Verbi Dei* nomine Euangelium intelligimus, quod in Scriptura *Verbum Dei* solum vocatur, cum *Lex*, quatenus significat doctrinam Euangelio oppositam, *Verbum Dei* in Scriptura nusquam appellatur, alioqui *Lex Dei* etiam pro doctrina Euangelica in V. T. fit. sumitur, vt Psal. 19. quo loco eadem egiæ Legi tribuuntur quæ Apostolus Legi detrahit, Euangelio peculiariter tribuit; nempe vox hæc non vt sua doctrinam significat. Non est autem omnia doctrina idonea ad colligendam Ecclesiam, quando Ecclesia colligitur ex multitudine hominum qui natura peccatores sunt & rei mortis æternæ. Jam doctrina Legis quid aliud possit facere apud homines perditos & condemnatos quàm augere & intendere desperationem? ut si quis agrum ita soletur, ut prædicet laudes valetudinis firmæ & integræ, contraque exaggeret significantibus verbis miseriam eorum qui coguntur decumbere, & conflitari cum morbo lethali. At huiusmodi est Legis doctrina, solos enim prædicat beatos qui non sunt peccatores, reliquos quotquot sunt, & quicumque sint denuntiat non modo miseros esse, sed obnoxios maledictioni; Itaque ab Apostolo vocatur *ministerium mortis*. Et quia lex quædam habet, nempe quod ad præcepta attinet, omnia illustrata & consentanea rationi, appellat legem *Litteram*: quorsum, & quo consilio? Nempe ut moneret in hominibus mortuis in peccato, legem nullam habere vim ad eos commouendos ut ea præstent quæ lege præscripta sunt. Quo Apostolus respexit cap. 8. ad Roman. vbi docet quid Legi fuerit impossibile, & cuius vitio Legi id fuerit impossibile, nempe non vitio Legis quæ iusta est, & sancta, ut Apostolus docet cap. 7. sed vitio carnis, hoc est naturæ humanæ cor-

ruptæ & deprauatæ peccato: Nam lex est instar cibi, porro cibi non est curare ægritudinem, sed sanitatem conseruare, imò verò cibi, nisi adhibeantur tempore & loco, accidit ut sint noxij nullo ciborum vitio, sed illius morbo cui offeruntur.

At Euangelij non est ea ratio: etenim spem habet salutis, quam à Deo proponit atque offert, salutis, inquam, miserorum, & afflictorum, & iacentium. Et quamuis præcepta habeat, & quidem tam accurata quàm sunt præcepta Legis, tamen ea sunt condita tanta suauitate & dulcedine, ut illabantur atque infideant hominum animis; quod discrimen Legis & Euangelij longè maximum est, vnde Euangelium *Spiritus ministerium* est, nam *Spiritus consolator* est, & idem *sanctificator nostri*, quæ duo Euangelium complectitur ut soletur miseros, & peccatores adducat ad pœnitentiam. Itaque cum obijcitur parem esse conditionem Legis & Euangelij, quod tam non sunt idonei homines qui pareant Euangelio, quàm non sunt idonei qui Legi pareant, futile id est. Nam lex inuenit peccatores, itaque nullo pacto fieri potest, ut quando solis iustis pollicetur vitam æternam, vlium soletur, aut ab illo impetret ut in posterum studeat bonis operibus. At Euangelium pollicetur vitam æternam etiam peccatoribus sceleratissimis, tantum exigit in posterum fidem & pœnitentiam. Itaque summam affert consolationem, atque in posterum quidem omnem aufert occasionem indulgendi peccato, quando relicta est spes veniæ. At lex vtitur, ut loquuntur, stricto iure, nec tantum an te peccati pœniteat spectat, sed an peccaueris, vnde efficitur quod si Euangelium nullam habet efficaciam, id inde proficisci quod malitia humani ingenij summa sit, & quæ, nisi res ipsa nota esset, superaret omnem fidem. At in eo quod homines detestant facere quod lex præscribit, magna quidem elucet malitia & detestabilis (Lex enim bona & sancta) sed tamen quia semel transgressi legem non possunt legem præstare (requirit enim lex obedientiam non in posterum modo, sed quæ integra fuerit & præstata ab ipso statim, pro ætatis conditione, vitæ limine) longè aiuersa est conditio Euangelij & Legis: ut verbi gratia, si Rex curet per Ministros suos reo legi quid faciendum ei fuerit, aut idem Rex curet legi quid minus in vita antea factum fuerit à reo, postuletque in posterum ut ad Regis misericordiam confugiat, profectò, ut loquuntur, toto cælo hæ agendi rationes distant. Huc etiam & illud accedit, quod Deus, quibus Spiritum indulget, non indulget nisi per prædicationem Euangelij, quo referri potest etiam illud Pauli, *Num accipistis Spiritum per prædicationem Legis, an verò per prædicationem Euangelij* cap. 3. ad Gal. Nam *Spiritus* est quicumquid superat naturam corruptam, nempe non modò dona extraordinaria, sed etiam lætitia, gaudium, & amor Dei, qui nullus est nisi vbi est coniunctus cum summa voluptate. Quod verò accidit ut verbi Ministerium non sit efficax apud omnes, id vero inde fit quod omnes non admittant tantam lucem. Sed cum sumus omnes natura vera luce destituti, quæritur non absurdè vnde illud discrimen oritur, id verò Paulus describit, nam ait, *Si Euangelium nostrum rectum est, rectum est is qui perit, quorum mentes, volueta, Deo huius sæculi excacauit, nempe incredulorum, vt ne illis illuc escat*

Euangelij supra legem præstantia.

Obj.

Ref.

Legis & Euangelij discrimen.

Simili illustratur.

Vnde fit vt Verbi ministerium non sit efficax apud omnes.

illuminatio Euangelij gloria Iesu Christi. Nec propterea adscribenda est Deo causa incredulitatis nostrae, sed adscribenda tamen est Deo proinde causa fidei nostrae, nam quod terra lucida est, id verò Soli debet, quod verò opaca est sibi. Etenim quod Satanas excæcat mentes nostras, id non facit aliter quàm per modum tentationis, vt loquitur Scriptura, qui frustraneus esset nisi nos procliuves essemus, atque propenderemus eo quo ille nos allicit; argumento sit quod apud Christum nihil promouit, quamuis vehementissimè tentarit Christum.

6.
Iuxta Dei beneplacitum. Quod probatur.

1.

2.

3.

Vindicatur locus Rom 9. v. 18. contra Arminianos.

Adieciimus autem collectionem istam Ecclesiæ per verbum fieri, *iuxta Dei beneplacitum*, pluribus de causis, ac primò quidem, quia Scriptura meminit Dei beneplaciti in hominum vocatione ad salutem, vt verbi gratia Paulus cap. 1. ad Galat. *Quando, inquit, visum fuit Deo qui me separarat à ventre matris meae, & qui me vocauit per gratiam suam, reuelare mihi filium suum, &c.* Nempe agnoscit Paulus vocationis suæ principium & causam esse *Dei beneplacitum*. Quorsum respexit Jacobus Catholicæ suæ cap. 1. *Volens, inquit, peperit nos verbo, vbi significanter dixit volens. Voluit, scilicet, significare non aliunde profectam esse regenerationem nostram quam à voluntate Dei, hoc est, vt in Scholis loquuntur, vocationem nostram in solidum vt causæ adæquate, qua posita effectum sequitur, ferendam esse acceptam voluntati diuinæ. Nam cap. 6. v. 18. ad Rom. Apostolus, inquit, Misereatur quorum vult misereri, indurat autem quos vult indurare. Quæ verba nullo modo trahi possunt ad iustificationem, quia induratio emolitioni cordis, non damnationi opponitur. Non enim Deus quos damnauit, prius eos indurat, sed damnat induratos, quemadmodum non eos quos fide donat prius iustificauit, sed iustificat fide donatos: Itaque vatio iustificationem præcedit, neque enim Deus quos iustificauit eos vocat, sed contra quos vocat, eos iustificat. Deinde etiam non est credibile Apostolum ad Dei voluntatem recurrisse, cum ageretur de reddenda ratione cur hi potius, quàm illi iustificarentur, cum in promptu causa sit, nempe hic Deo credidit, hunc pœnituit peccati, ille non credidit, istum non pœnituit peccati, causa iusta & idonea est etiam humanæ rationis iudicio, nisi quis insaniat. At cur Deus huic potius fidem ac pœnitentiam dederit quàm isti, cum simus omnes natura pares, id verò non æquè liquet, itaque hic nobis in Dei voluntate est acquiescendum, non quidem eo animo ac si Deo ascriberemus incredulitatem hominum, sed vt Deo fidei nostræ totam laudem tribuamus, nam Deus quidem omnis boni auctor est, itaque si hic bonus est potius quàm iste, debet hoc Deo, & quidem, vti dictum est, *comparatiuè*, id est, non debet Deo tantum quod bonus est, sed quod potius bonus sit, quàm hic aut ille (vt qui è paupere diues factus est à Rege, debet diuitias suas Regi, & ita quidè vt instituta comparatione inter se & reliquos pauperes, agnoscat sibi datum à Rege quod paucis datum fuit) saltem vt id ex animo faciat quod ore tenus fecit Pharisæus, vt Deo gratias agat quod non sit is qui sunt alij demersi atque obruti peccatis, nulla spe, nulla fide præditi: alioqui necesse est vt partim nobis, partim Deo salutem debeamus, siquidem quantum in nobis Deus fecit tantum in reliquis fecerit. Nam discrimen est certè, &*

quidem immane, non autem pendebit discrimen à diuersa agendi ratione in Deo, siquidem Deus gratiam suam tam his quàm illis pariter offerat, nam causa pariter agens non facit discrimen, sed tantum causa partialis est, vt loquimur in Scholis. Itaque quod hic rejicit Euang. id est à Diabolo, & à malignitate naturæ, quod ille paret Euang. id est à Dei gratia.

Eadem ratio effecit vt Apostolus eodem cap. totum hoc quod Deo paremus tribuerit, non operibus, id est, nulli prærogatiuæ quæ à nobis non à Deo esset, ait enim, *Esse à vocante, non ex operibus* quod hic credit, iste non credit. Neque verò detorqueri ista verba possunt ad negotium iustificationis, cum iustificatio sequatur non præcedat vocationem. Nam cap. 8. inquit Apost. *Quos vocauit, eos iustificauit, & certè locutio esset admodum dura, vocationem opponere operibus cum de iustificatione agitur, siquidem (quod volunt auctores huius interpretationis) eo loco agitur de iustificatione. Nam solet Apostolus quoties de iustificatione disputat, fidem opponere operibus, nunquam opponit vocationem operibus. Deinde quod rei caput est, non potest hoc fieri, siquidem vatio communis est, nam quæ communia sunt ea non opponuntur. Itaque si vatio communis est tam operanti quàm non operanti, frustra dicitur, *Id non fit ex operibus, sed ex vocante.* Adiciatur & illud, quod Interpres Syrus longè vetustissimus hunc locum ita vertat, vt illa verba *ἐκ τῆς καλοῦσθαι* interpretetur *בִּיד רְקוּרָא* per manum vocanti, quæ locutio facit vt vocanti tribuatur efficacia quædam, multo enim vehementior est quam si dixisset *דִּי לֵי*, nam quoties agitur de efficacia, toties sic loquitur. Sic interpretatur quod in Græco designatum est vel per particulam *ἐκ*, vel per particulam *ἐξ*. Vt cum 17. Act. Deus dicitur iudicaturus mundum *ἐκ ἀδελφῶν*, vertit *בִּיד גְּבֵרָא* per manum viri. Itaque specialis quædam est vatio, eademque efficax, nam non est specialis nisi efficax sit. Tum etiam quod sequitur id ipsum confirmat, sequitur enim, *Vt propositum quidem secundum electionem maneat: Quibus in verbis hoc in primis obseruandum est, quod Apostolus non dixit, vt propositum *κατὰ τὴν ἐκλογὴν*, sed propositum *κατὰ ἐκλογὴν*: nam ἡ ἐκλογὴ hæc demum locutio designare posset electionem quæ facta est secundum quandam legem, qualis est ex omnibus peccatoribus electio fidelium ad salutem, at Apostolus non est ita loquutus, simpliciter dixit, nulla adhibita designatione, vt propositum Dei *κατὰ ἐκλογὴν* maneat: Quid est igitur propositum Dei *κατὰ ἐκλογὴν*? sic liceat nobis loqui, nihil aliud est quàm propositum electiuum, ideoque liberum, saltem qui diuersum à nobis sentiunt hoc concedent.**

Vindicatur item locus Rom 9. 11. Non ex operibus, sed ex vocante.

Quid sit Apostolo propositum Dei κατὰ ἐκλογὴν.

Diuinæ & humanæ electionis discrimen.

Porrò hoc est humanæ & diuinæ electionis discrimen, quod cum Deus ipse sibi finis est (nihil est enim præstantius Deo; itaque extra se nullum habet finem) attamen nihil illi opus est mediis vt perueniat ad finem suum, est enim sibi ipsi intimus non proximus modò: At electionis humanæ diuersa ratio est, nam finis hominis homo non est, sed Deus, & cum ad Deum non quauis via peruenitur, sed vnica duntaxat, electionis mediatorum (quatenus ab homine proficiscitur) ratio & cōditio non est merè libera, si libertatem *indifferentia* nomine designemus, non magis quàm ægis remediorum electio libera est, nisi fortè fingamus

fungamus infanientem ægrum, qui quævis remedia iuxta habeat. Vnde hoc sequitur, electionem aliter Deo, aliter hominibus tribui: quoties, inquam, Deo simpliciter tribuitur, vt hoc loco in quo versamur, est merè libera (& verò verba Apostoli præcedentia hoc indicant) nam notat æqualitatem: hæc sunt eius verba, *ψ. 10. Ex vno concubitu, deinde, cum nondum nati essent, aut aliquid boni egissent, quibus ille verbis haudquaquam fuisset visus in tam immani discrimine, quantum est eorum qui credunt Deo, & quos peccati pœnitet, & eorum qui aspernantur Dei gratiam, & peccato securè indulgent. Denique & illud etiam atque etiam animaduertendum est, quæ Apostolus hic præfatione vsus sit, nam sic exorsus est disputationem hanc vt dixerit, non solum autem, quæ locutio indicat satis Apostolum agere de re (si reuocetur ad calculum humanæ rationis) multo magis implicita atque impedita quàm sit ea de qua egerat versu præcedenti: quæ res (nisi velimus digredi) non potest à nobis iam commodè explicari. Igitur hoc teneamus, duplicem esse *θεσβειν*, vnã certis quibusdam legibus obstrictam, seu ille leges sint præscriptæ à iustitia, seu item à misericordia: à iustitia, vt si quis esset iustus, certè Deus eum iustificaret, attamen non esset hæc *θεσβειν* & *ἐκλογη*, nam est ratio cur hoc fiat; itidem si esset qui scid in Deum crederet, eius haud dubiè Deus misereretur, sed tamen hoc esset fortasse *κατ' ἐκλογην* non esset si nullo modo *κατ' ἐκλογην*: Sed cum omnia sunt paria (vt certè qui ab eodem nati sunt, vt nos omnes sumus ab eodem sanguine, quemadmodum Paulus loquitur & Propheta) mera est *ἐκλογη*, pura pura electio. Ne distinguamus igitur nimis subtiliter *Propositum Dei ad electionem Dei*, sed dicamus quod res est, hæc verba *κατ' ἐκλογην* adiecta esse explanationis causam, vt sensus, vt *propositum Dei quod liberum est, sit firmum*. Non est autem in Deo actio merè libera iustitiam credere item & pœnitentem: (merè autem liberam actionem vocamus eam quam omittere non pugnat cum natura Dei) nam inest Deo naturalis quædam proprietas, misericordia nempe, cuius obiectum est is qui Deo gratiam & veniam offerenti fidit, Deus scilicet non potest semetipsum abnegare: At verò ita hunc compellare tam vehementer, atque (vt vulgo loquimur) tam persuasivè vt manus det, id verò tam liberum est, quàm creasse aut non creasse mundum.*

Itaque hæc Dei actio non est appellata *Vocatio* frustra sed certa quadam ratione. Nam, vt iam monuimus, sæpè sequuntur Apostoli phrasim *Vet. Test. in exemplis suis* (nempe non contempserunt lectionem *Vet. Test. quod scriptum erat lingua Græca*) iam verò in Veteri Testam. *vocare* quoties Deo tribuitur, aliquando quidem significat nudam & simplicem vocationem, sed hæc significatio rara est admodum, nec, quantum possum meminisse, occurrit nisi in Prouerbiis, vbi Sapiencia vocare dicitur etiam stultos: Quorsum Christus respexit cum diceret, *Multi vocati, pauci electi*, nempe Christus est illa Sapiencia quæ vocat etiam stultos, stultos autem dico non parituros, nam alioqui tam qui parent, quàm qui non parent natura stulti sunt. Igitur quæcumque scripta sunt in libro Salomonis de Sapiencia, propriè intelligenda sunt de Christo manifestato in carne, & vocante homines ad rectam salutis

viam ingrediendam & insistendam: Nam certè Sapiencia Patris nunquam se destituit, semper edidit testimonia sui, nam *lux erat in mundo* statim ab initio, *Et lux in tenebris, sed tenebra non comprehendunt illam lucem*, at ista lux se prodidit luculentissimè tum demum cum Verbum caro factum est. Sed multo frequentius *vocare*, quoties Deo tribuitur, significat designationem quandam coniunctam cum efficacia, quia in rebus designandis solemus eas nominibus suis appellare. Designantur autem homines, immò vero res inanimatæ, vel ad bonum, vel ad malum; & homines quidem ad bonum, vt cum Deus dicit, se vocasse Bezelelem nomine suo, vt Arcam & quæ ad Arcam pertinerent fabricaretur, hoc vult, se efficaciter eum vocasse, id ed, indidisse illi tam facultatem, tum etiam voluntatem: non quod vsus Bezelele sit, quemadmodum qui fitulâ vtuntur, aut tibiis quas inflant (sicut nonnulli loquuntur, dum volunt exosam reddere hanc sententiam, quæ omnem boni operis laudem Deo in solidum tribuit) sed quia sic affectit Bezelelem spiritu suo, nihil vt illi desset ad facultatem, vel ad voluntatem tanti operis præstandi. Sic *Esaia cap. 29. Dominus noster Jesus Christus* profiteretur se à ventre vocatum esse à Deo ad opus salutis nostræ peragendum, hoc est, se constitutum esse in hoc munere; In hac loquutione tamen figura est, nam quemadmodum *Jeremias à ventre sanctificatus fuit*, vt scriptum est *Jerem. 1. cum tamen non fuerit statim Propheta*, sic Dominus noster ab utero matris (vt Scriptura loquitur) vocatus fuit, cum tamen non continuò cœperit vel Propheta, vel Sacerdotis, vel Regis etiam (quatenus manifestatus est in carne) munere fungi. Et in malo eadem vox vsurpatur, cum agitur de creaturis præditis ratione, vt cum *2. Reg. cap. 3. tres Reges dicuntur vocati à Deo vt Deus eos tradat*; porro tradere in Scriptura malum significat: Ergo vocatio illa trium illorum Regum fuit in malum, efficax tamen. Et de rebus inanimatis item cum agitur eadem vox adhibetur, tum in bonum, tum in malum. Et in bonum quidem, vt cum Dominus dicitur *vocare frumentum Ezech. 36. & alibi passim in hoc genere*. Item cum dicitur *vocare gladum, vocare vastitatem, vocare famem*, in malum quidem, sed efficax tamen vocatio significatur. Itaque hoc conclusum esto, *vocare* in Scriptura significare designationem efficacem, quæque pendeat à voluntate, & vi designantis, vt testantur exempla huius locutionis iam allata.

Sed vt accedamus ad rem propius, obseruandum est etiam atque etiam quod scriptum est *Esaia cap. 55. Vocabis gentem quæ non nauis: eo enim loco existat vaticinium de Gentium vocatione, quam figurata quadam locutione Deus dicitur non agnouisse, quia nempe non erant populus Dei ante illam vocationem*. Et eo quidem loco vel hinc colligi potest agi de vocatione quadam efficaci, idque non ex euentu, sed ex vocantis voluntate, sequitur enim, *& populus qui te non noisit curret ad te*. Ita adimitur omnis iaus obedientiæ naturæ, tota tribuitur Gratiæ vocantis. Atque hinc haud dubiè factum est, quod toties Apostoli verbo *vocationis* vsi sunt, nempe adhaferunt phrasi Scripturæ. Itaque iudem *vocati & credentes* dicuntur in Scriptura nec tamen intelligendum est hoc nomen ac si adiectiuum esset

Duplex Dei θεσβειν 76.

at multo frequen- tius, vocari efficiuntur.

idque tam in bono.

quàm in malo.

etiam de inanimatis.

Vocare quid sit in V. T.

Nempe aliquid quando, vocare simpliciter,

sed rarius.

Vocatio Dei ad salutem efficacem.

non ex euentu, sed ex Dei vocantis voluntate.

Quid Vocati & credentes significet in Scriptura.

(quæ est nonnullorum doctorum virorum sententia) vt *vocati* dicantur *illustres & celebres*: Non quod hæc vox non occurrat in Scriptura hoc sensu, nam Num. 16. Principes Israelitarum dicuntur *vocati*, sed quia in Nouo Testamento vox *κατοί* *vocati* participium est, non adiectiuum simpliciter. Quum 8. cap. ad Rom. qui Deum amant dicuntur *vocati secundum Dei propositum*, certè necesse est eo loco nomen *vocatus* aut *vocati* participium esse, non adiectiuum: Nam *propositum Dei* non est simpliciter Dei voluntas, sed voluntas antecedens effectum (vt vox ipsa significat) quanquam nullus dicitur *celeber* nisi *vocatus à Deo*. Etiam serui à Deo dicuntur *vocati* vt sint serui, *In qua vocatione* (inquit Apostolus) *vnusquisque vocatus est in ea maneat*: quo loco *vocatio* designatio est ad statum quendam in vita, seu status contemptus sit, seu in honore. Vnde factum est vt quod Iacobus Esau prælatus sit, minor maiori, etiamsi nihil aliud intelligeretur quam prælatio terrena, tamen tribuitur vocationi Dei, nempe Deus vocauit ad hoc Iacobum, non vocauit Esauum.

Cæterum vis huius vocationis quæ non ad rem terrenam vocatur, sed ad communionem Christi vt loquitur Apostolus 1. Cor. 1. non est aliunde quam à verbo Dei, sed tamen non est à verbo Dei simpliciter quatenus ab homine proficiscitur illud Dei verbum, sed quatenus à Spiritu Dei: agente per illud verbum, intrinsecus mouetur cor hominis ad fidem & pœnitentiam. Itaque dixit Paulus, *Paulus plantat, Apollo rigat, Deus dat incrementum*. Itaque cum in definitione Ecclesiæ *ministerium verbi* meminimus, intelleximus ministerium verbi quatenus comitem habet spiritum. Vnde Apostolus 1. Cor. 2. 4. ait *predicationem suam fuisse in demonstratione spiritus*, quam eandem vult fuisse *in vi spiritus*: nempe non est ista vis *Physica* quæ mouetur cor hominis, quamuis vis sit, sed est vis *Ethica* veluti, nempe ista vis *demonstratio* est, demonstrationi autem non potest humana mens repugnare. Quod si apud quosdam Euangelium efficax non fuit, apud eosdem certè Euangelium non fuit *ἀποδείξει ἐν δυνάμει*. Nam continuo sequitur, *Vt fides vestra sit in Dei potentia*. Et *sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius, oculi, neque Principum seculi, &c. Quam nemo Principum seculi nouit, si enim nouissent, non crucifixissent Dominum gloria sicut scriptum est, quæ oculis non vidit, &c. Nobis autem Deus reuelauit, &c. Nemo nouit ea quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, nos autem non accepimus spiritum mundi, sed Spiritum Dei, vt sciamus, &c. Animalis autem homo non capit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim ipsi sunt, & non potest ea cognoscere, quia dydicantur spiritualiter, spiritualis autem dydicat omnia. Quis enim nouit mentem Domini? Nos autem Christi mentem habemus*. Non credo loquitur Apostolus de impiis & hypocritis. Hac etiam pertinet quod Ezech. 36. Deus pollicetur *se ablatum cor lapideum, & daturum cor carneum*, quæ verba Apost. 8. cap. ad Rom. sic interpretatus est vt *cor lapideum* appellet *φρόνημα τῶν ὀφθαλμῶν*. Cor verò *carneum* appellat *affectum spiritus*, est enim carnis affectus pugnans cum affectu spiritus: Attamen alibi rem penè totidem verbis enuntiauit, nam Euangelium suum ait inscriptum *carneis tabulis cordis, non lapideis*. Quod verò nonnulli *cor* voluntatem interpretantur, frustra sunt; nam Lex non scribitur in voluntate, sed in mente, cuius est agnosce-

Vocatio-
nis Dei ef-
ficacia à
verbo Dei
est.

quatenus
comitem
habet Spi-
ritum.

Cuius Spi-
ritus vis
non est
Physica, sed
Ethica ve-
rum effica-
cissima &
irresistibi-
lis.

Cor etiam
mentem si-
gnificat in
Script.

re Legem, & intelligere cordi tribuitur in Scriptura: Itaque dicitur *ἀνοήτῃ καρδίᾳ, cor non intelligens* Rom. c. 1. Et cap. 29. Deuter. *Non dedit vobis, inquit Moses, cor ad intelligendum, & cor creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, vt ait Apost. Vbi *cordis* nomine mens haud dubiè intelligitur, nam mentis est credere, nempe, *credere* est actus qui habet pro objecto verum, mentis igitur est credere. Et Dominus noster Iesus Christus, cum soli fidei tribuit vitam æternam, sic definit fidem vt *cognitionem* appellet, *hec est, inquit, vita æterna vt te cognoscant vtrum Deum, &c. Cor* igitur in Scriptura mens est, non tamen illa mens quam Philosophi *Theoreticam* appellant simpliciter, sed potius mens *Præctica*, quam voluntas non potest non sequi.

Atque ille locus ita quendam malè habuit, vt commentus sit aliquid quo posset tenebras offundere tantæ luci, scripsit enim eo loco Deum agere apud conuersos, non apud conuertendos. Sed hoc mernm est effugium, nam (vt alibi monuimus) si conuersis opus est vt Deus auferat illis cor lapideum, multò magis conuertendis. Deinde, ridiculum est Deum statuere auferre cor lapideum iis qui conuersi sunt, nam conuersorum corda carnea sunt, non lapidea; non autem auferretur alicui quod non habet. Denique inspicienti locum liquidò constabit agi de celebri illa vocatione Iudæorum, cuius Paulus meminit ad Rom. 8. At Iudæorum conuersionem præcedet auersio, nam conuersionis objectum oportet esse eiusmodi vt quod conuersum est auersum fuerit. Sed exstat similis locus. si loquutionem spectemus, cap. 31. Ierem. qui nullo pacto eludi potest. Nam Christus illum locum aliter interpretatur cap. 6. Ioan. Nempe Christus illo loco vitur vt probet neminem ad se venire, id est, conuerti (nemo enim conuertitur nisi ad Christum veniat) nisi Pater trahat eum, quia *Scriptum est*, inquit, *& erunt omnes docti à Deo*. Itaque non agitur eo loco de conuersis, sed de conuertendis: & si de conuersis ageretur, multò vehementior ratio esset in conuertendis, nam multò facilius promouetur res mota quàm mouetur immota. Atque hæc est illa celebris *vocatio* quæ in Nouo Testam. nunquam dicitur *euocatio*, quamquam sit reuera euocatio. Itaque Ecclesia non est dicta (vt putarunt viri docti) *ἐκκλησίᾳ*, quamquam verum est Ecclesiam euocatam esse, neque enim *vocatio* vnquam dicitur in Scriptura *ἐκκλησίᾳ euocatio*, sed Ecclesia ob eam rationem *Ecclesia* dicta est, quæ supra allata est. Deinde tanta est huius vocationis excellentia vt *vocatio* simpliciter appelletur, nam licet ignobilis sit terminus à quo, tamen nobilis est terminus ad quem: nempe sicut creatio dicitur simpliciter, ita & vocatio, nam cum creationem dicimus, non notamus terminum à quo, sed potius terminum ad quem. Vnde illud, quod est 4. cap. ad Rom. *qui vocat ea quæ non sunt tanquam si essent*, non dicit Apostolus *qui euocat* sed *qui vocat*.

Porro & hæc vocatio est secundum Dei beneplacitum, seu statum & conditionem, seu genus & patriam, seu locum intueamur. Si statum & conditionem, nam agit Christus gratias Patri quod verbum Euangelij reuelauerit *υπακούσας*, cum tamen idem verbum celauerit Magnates, quos Rabini vocant *גרוי עולין*, nempe Deus etiam illorum corda potuisset emollire, voluisset modo,

Fides est a-
ctus pro-
priè Men-
tis,

sed præcti-
cæ.

Vindica-
tur locus
Ezech. 36.
26.

1.

2.

3.

Vocatio ele-
ctorum
nunquam
dicitur e-
uocatio in
N.T.

sed Vocati-
onem
simplici-
ter.

Quæ voca-
tio est se-
cundum
Dei bene-
placitum,
sive respi-
ciatur sta-
tus, & con-
ditio voca-
torum.

non ta-

non tamen sic egit Deus. Atque eius consilij rationem reddit Christus, *quia*, inquit, *sic tibi visum est*, nam fortasse alij aliis stultiores sumus, non sumus alij aliis nequiores, Adam certè tentatore stultior fuit, attamen nequissimus fuit. Atque ut huius libertatis Dei habeamus argumentum, quanquam raò, tamen Dominus etiam superbiorum factum dejecit. *Que res Paulum permouit ut Corinthios hortaretur vocationem ut vellet considerare suam; nempe, inquit, non estis multi sapientes secundum carnem, & sed stultabuius mundi elegit Deus.* Notandum autem est accurate quod præcedit, *Nos prædicamus*, inquit, *Christum crucifixum, Iudæis scandalum, Græcis stultitiam, attamen vocatis Iudæis & Græcis Christum potentiam & sapientiam Dei.* Itaque falluntur illi qui rationem vocationis hinc petunt quod iste illo melior fuerit, non falluntur qui rationem vocationis inde petunt, quod iste hoc contemptior fuerit, quamquam & Deus hinc liber est. Nam etiam nobiles, & potentes, & tumidos inani opinione scientiæ, licet paucos, vocat; nempe ut speciem edat libertatis suæ, quod i sed monuit Apostolus, non enim dixit, quod *nulli sapientes secundum carnem; sed quod non multi sapientes.*

Eadem libertas etiam cernitur si genus respicias & patriam. Nam aliquandiu Deus fuit Gentes aberrare, tanquam si conuinceret ad eorum peccata, uti nos docet Apostolus cap. 17. Act. & rursus Iudæos fuit aberrare: quidam enim tam omnes Iudæos, quam Paulus petuisset conuertere, voluisset modò? neque enim omnes Iudæi magis quam Paulus peccauerant in Spiritum Sanctum. Vnde prædicatio illa misericordiæ Dei, qua utitur Paulus, in qua quod huius rei meminit, *feci enim ignorans*, meminit causæ impellentis. Nam certè qui blasphematur Christum quemadmodum Paulus, in eo conuersionis causâ sine quâ non esse potest, non potest esse impellens causâ. Iudæos, inquam, fuit aberrare, Nam & hoc testatur Apostolus ad Rom. 11. (Et quidem iisdem penè verbis quibus vsi sumus, *sic eadem sententia*) vers. 13. *Quemadmodum enim*, inquit, *vos Gentes aliquando fuistis rebelles Deo, misericordiam autem nunc consequuti estis horum rebellionem, &c. & v. 32. Conclusit Deus omnes in rebellionem, & vers. 33. ὁ βῆθ ἡ πῆτυ, ὁ profunditatem diuinarum.* Porro Deus ita conclusit omnes & obstruxit hoc peccato, ut neque faciendo, neque deficiendo, sed non faciendo hoc consequutus sit. Neque enim Deus auctor est peccati; auctor autem esset si vel faciente Deo, vel deficiente contingeret malam; sed libet Deo pro Sapientia sua non tantum semper facere quantum potest. Itaque si quid fit boni, Deo efficiente id fit, nempe auctor omnis boni est, efficitque in suis & velle & perficere: si quid mali fit, non fit deficiente, sed non faciente Deo. Nam *deficere* certè vel culpam, vel imperfectionem causæ denotat, quorum neutrum in Deum cadere potest: Neque enim Deus infirmus est, qui imperfectione laboret sine culpa, neque malus est, qui deficiat culpa voluntatis, in quo peccatum est. Ad hanc libertatem Dei & beneplacitum respicit Propheta David, Psalm. 147. *Qui*, inquit, *verba sua annuntiat Iacob, & statuta sua, & Iudicia Israeli, non fecit sic omni genti.* Cuius discriminis ratio non pendet à Iudæorum & Gentium conditione, quàm disertis verbis excludit Moses, dum prælatos Israelitas reliquis Gentibus negat,

ob iustitiam vel dignitatem vllam quæ illis peculiaris fuerit. Quod si meminit amoris quo Deus prosequutus est Israelitarum Patres, non facit tamen hoc eo consilio, ut Iudæis persuadeat, se fuisse prælatos, ob Gentis nobilitatem: Nam Iosue eodem consilio quo Moses ad dejiciendum illius gentis factum, reuocat illis in memortiam patrum suorum conditionem, atque ita reuocat ut moneat eos fuisse idololatrias. Qui locus notandus est imprimis, ne quis quod huic potius Genti quàm illi annuntietur Euangelium, hominum meritis, non Dei beneplacito attribuat.

Nam quod quidam locum Psalmi quem nuper citauimus sic interpretatur, ut iubeat obseruari loquutionem *non fecit sic*, nempe vult sic innuere Deum quidem iudicia sua, & statuta reliquis gentibus reuelasse, at non sic ut Iudæis. Primò, in eo grauissimè errat quod hoc putat innuere hanc loquutionem. Nam *non sic* in Scriptura mera negatio est, non autem est simpliciter negatio modi, ut cum Dominus noster dicit, *Vos autem non sic*, Luc. 22. 26. mera negatio est. Et Psalm. 1. *Impij autem non sic*, mera itidem negatio est, & quidem utrobique adsignificans contrariam *sententiam*. Deinde, verba quæ sequuntur hoc interpretamentum refellunt, sequuntur enim ista, *& Iudicia eius non nouerunt.* Beneficium ergo hoc in eo situm est, quod Iudicia Dei Israelitæ nouerunt, non nouerunt autem Gentes: Nam si tam Gentes quàm Iudæi Dei nomen agnouerunt, quocumque tandem modo fuerit id factum, seipè perinde est. Tum quæ præcedunt verba id ipsum euincunt, facit enim Propheta mentionem operum Dei: Operum, inquam, Dei qualia exhibentur in creatione & gubernatione mundi, hoc verò versu singulare aliquid prædicat concessum Israelitis, nempe verbum Dei. Sic Psalm. 19. priore parte Psalter celebrat bonitatem Dei, quæ elucet in vniuerso, quam Deus omnibus omnino hominibus patefecit, at posteriore Psalmi parte totus est in de prædicanda illa Dei bonitate, quam Deus exhibuit conspiciendam in verbo: quod beneficium Ecclesiæ peculiare est. Hinc verò non sequitur Deum celasse Gentes bonitatem suam: imò hinc sequitur potius Deum reuelasse (ut loquitur Scriptura) in oculis Gentium quàm esset bonus, at non ita tamen ut Gentes Deum agnouerint, quod Ecclesiæ proprium est. Non enim Deus utitur alio instrumento ad conuertendos hominum animos quam verbo suo, quod efficax fit per Spiritum, cuius rei nos admonuit Paulus 1. Cor. cap. 1. Verba autem Pauli hæc sunt, etiam atque etiam expendenda. *Postquam per Dei sapientiam* (nempe eam quæ elucet in creatione & gubernatione mundi) *mundus non nouit per sapientiam* (illam nempe quæ iam descripta est) *Deum, beneplacitum Dei fuit per stultitiam prædicationis seruare credentes.* Ergo reuelarit sanè Deus etiam Gentibus bonitatem suam, & quidem illam bonitatem qua inuitantur homines ad pœnitentiam, proindeque quæ nullum relinquit locum desperandi: Attamen ista reuelatio non est efficax, ea quæ per verbum fit duntaxat efficax est, vnde & *ministerium Spiritus* dicitur. Atque hoc est illud beneficium quod effert, uti decebat, laudibus Propheta cum dicit, *& non nouerunt illa.* Vbi Et illatium est, perinde enim est ac si diceret Propheta, *propterea non nouerunt, ut doctissimè vertit Vatablus.* Non

Vindicatur
Psalm. 147. à
falsa inter-
pret.

1.

2.

3.

Deus Ver-
bo tantum
suo con-
uertit ho-
mines.

uecorum
tenu &
atria.

omodo
eus con-
stit om-
is sub pec-
to,

pecca-
tamen.

dei non
at Gen-
us præ-
i suo
rito.

quod *propterea* significet causam efficientem, sed causam non efficientem; Vt cum dicimus locum esse opacum & tenebrosum, propterea quod sol non illustravit illum radiis suis, non notamus illa locutione causam efficientem tenebrarum, sed causam non impediendam tenebras, quam, docendi causa, *non facientem* appellamus. Et eâ tem figurâ solemus dicere familiari sermone, *hic non legit Aristotelem*, cum volumus designare aliquem rudem & imperitum Philosophiæ: non notamus tamen hic efficientem causam. Et id est quod Apostolus nos docuit, simul enim docet Gentes ita fuisse à Deo habitas, vt non reliquerit se Deus apud eas *adorver*, & docet idem Deum *fuisse Gentes ambulare in viis suis*. Quæ videntur pugnare, cum non pugnent: Nam alterum refertur ad efficaciam reuelationis, alterum refertur ad reuelationem. Porro efficacia reuelationis est *ve. b.* Quod si Deus extraordinaria quadam ratione se quibusdam è Gentibus patefecit, referendum est hoc ad patefactiones propheticas, vt Job: Nos autem hic agimus de vocatione ordinaria qua homines vocantur ad salutem, quam negamus aliter fieri quam per verbum.

Et ratione temporis, eadem videtur libertate Deus. Nam alios hoc, alios illo tempore vocat, alios mane, alios hora tertia, alios sexta, vt est Matth. 20. Sic Gentes in plenitudine temporis vocauit, non semper: Judæos itam vocaturus est in temporis plenitudine, quos iam non vocat: quod ille quidem facit summa cum sapientia, sed cuius rationem tamen nos non tenemus. Itaque acquiescendum est vobis in eius beneplacito, & existimandum id sapienter fieri, quia à Deo fit, qui nihil nisi sapienter facit. Nam hominis quidem est & belluarum temerè & nullo consilio facere quæ faciunt, non conuenit Deo qui idem sapientissimus est. Eadem libertate nuper memoriâ auorum nostrorum (quod antea non fecerat) iussit, & collocavit in edito loco faciem Euangelij sui: Quid aliud respondeamus iis qui quærent, cur hoc non prius fecerit, quam quod Christiani olim Judæis & Gentibus fecerunt, nondam venisse plenitudinem temporum, *plenitudo autem temporum est dies & hora quam constituit Dominus*. Et ratione loci vocatio nostra Deo adscribenda est: Nam alios vocat eo loco in quo peccauerunt, in quo sedent peccantes, vt *Matthæum in Telonio*, quod non est obseruatum frustra in Scriptura, quasi diceret *nepeiem in lustro*. Alios dum sunt in viâ ad peccandum, quam ingressi sunt, vt Saulum dum proficiscitur Damascum. Alios in patibulis in quibus suffixi sunt propter scelera sua, vt Latronem. Alios in pegmate, vt complures tortores & carnifices, quos *adfectos* idèd vocabant, quia cum in eo essent vt torquerent Martyres, ipsi Martyres fuerunt, verbo Dei, & constantiâ Martyrum permoti. In prosequiis vero & Synagogis, hodieque in Templis quæ vocamus, multos vocat Deus, qui se ed contulerant non vt inuenirent quod discerent, sed quod calumniarentur. Quod Dei beneplacitum etiam cernitur, si numeri rationem habeamus. Nam nunc paucos vocat, nunc plurimos, tantâ copiâ vt *rumpant granaria messes*. Quorum respexit Christus cum diceret *Messem esse magnam, operarios autem paucos*. Nam hoc in primis mirabile est, quod quibusdam temporibus & certis magnus fit concursus ad Euangelium audiendum ab

omnibus ferè, aliis temporibus Euangelium ab omnibus contemnitur, cuius discriminis ratio nos latet. Nam quod nonnulli causantur mores hominum, id ipsum afferunt pro ratione quod quæritur: quærimus enim cur ij sunt hominum mores potius his quam illis temporibus. Denique & beneplacitum Dei in hoc apparet, quod Deus nunc maiorem, nunc minorem (si obiectum spectemus) lucem ostendit Ecclesiæ suæ. Nam vt taceamus discrimen reuelationis sub V. & N. T. temporibus. Vt. T. tenebræ sæpè numero (si humano iudicio res pensetur) videntur occupasse ipsam Ecclesiam. Et temporibus N. T. id ipsum accidit, cum tamen certum sit verbum Dei nunquam fuisse penitus extinctum: quia de re suo loco, Deo iuuante, fusius disputabimus, nunc satis sic hoc attigisse quatenus pertinet ad Dei libertatem, & beneplacitum. Atque hic conclusum esto hoc caput, *Vocantur homines, sed omni ratione secundum Dei beneplacitum.*

Imò verò cum n. q. ij per ministerium verbi secundum Dei beneplacitum vocantur, vocentur ad communionem Christi, diximus *Ecclesiam societatem esse hominum vni Christo capiti vnitorum*. Itaque de hac vniõne nobis disputandum est. In qua disputatione hanc sequemur ordinem, primò ostendemus hanc vniõnem existere. Secundò demonstrabimus quam sit necessaria, utilis, iucunda, & magnifica. Tertio studebimus exponere in quo sita sit hæc vniõ. Quarto quæ sint huius vniõnis proprietates docebimus, quam sit arcta, quam si firma, quam efficax. Quinto probabimus eam latèssimè patere, neque tantum ad populum Noui Test. sed etiam ad populum Dei sub Veteri Fœdere pertinere. Denique, ostendemus quomodo id fieri possit.

Vt igitur ordiamur à primo, Esse hanc vniõnem Noui Test. & Veteri item edocemur. Nam Christus dicitur caput Ecclesiæ suæ cap. i. ad Eph. *Deus*, inquit Apostolus, *dedit ipsum caput super omnia*, eodemque loco Ecclesiam vocat *Christi corpus*. Dedit, inquit, *eum caput Ecclesiæ, quæ est corpus eius*. Hoc est diligenter notandum, quod Christus disertis verbis dicitur *caput super omnia*, & Ecclesia item disertis verbis, *corpus eius*. Sed quæ sequuntur non sunt minus obseruanda; Nam ibidem Ecclesia dicitur *quæ est completum Christi*. Quid hoc est *complementum Christi*? Veterianus quid hoc tandem sit, necesse est consideremus vocem hanc *complementum* esse Hebræicam, nam *complementum* Latine, *תוספתא* Græcè, *ἑπιπληρωμα* est, *תוספתא* autem non dicitur vno modo in Veteri Testamento, nam aliquando *תוספתא* significat, *multitudinem*, vt cum dicitur *multitudo pastorum* *תוספתא מלוא* Esai. 31. 4. Significat etiam *תוספתא* id quod implet & occupat locum, vt cum dicitur Psal. 24. *Domini est terra, & plenitudo eius*, nam sequitur *continud, orbis & habitantes in orbe, &c.* Esaiæ 42. cap. *plenitudo maris* dicitur, id est, ea quæ sunt in mari, nempe quibus si deludaretur terra, spoliaretur mare, terra & mare vacua videri possent. Eodemque sensu Amosi cap. 69. Oppidani dicuntur *plenitudo oppidi*, nempe oppidum vastum & desertum est nisi sint incolæ, nec vlla tristior facies obijci potest oculis quam si quis inueniat oppidum & agrum desertum, nam continud horror occupat intuentis animum. Itaque hic *plenitudo* perfectionem quandam connotat, vnde priusquam Deus terram ornasset plenitudine sua,

apud Paulum conciliatur.

Etiam ratione Temporis Deus est libertus in vocatione sua.

Item ratione Locorum.

& ratione Numeri.

denique & ratione gradum Luminis.

De Ecclesia cum Christo Capite suo Vniõne.

Vniõ nostra cum Christo probatur. c. N. Test.

Ecclesia quomodo Christi dicitur

תוספתא quid significet in Vet. T. 1. 2.

dine sua, dicitur fuisse *תרו וברו deferta & vacua.* Tertio *מלוא*, מלא in Scriptura refertur ad mensuram ut cum dicitur *plenitudo funiculi מלא מלוא* 2.Sam. 8. 2. *plenitudo pugilli*, Exod. 9. 8. Leuit. 21. 2. hoc est, iusta pugilli mensura, *plenitudo calami*. Ezech. 4. 8. Denique ad staturam refertur, diciturque *מלא קומה* plenitudo stature, ut cum Saül dicitur concidisse in terram *מלא קומתו* secundum plenitudinem stature sua, 1.Sam. cap. 28. Atque hæc ultima significatio hic locum habet, tamen si & reliquæ omnes locum habere possint hoc loco. Nam & Ecclesia multitudo est, & quidem multitudo quæ colligetur aliquando in unum locum, & habet certam quandam mensuram. Attamen Apostolus quum vocat Ecclesiam *מלוא Christi* ad ultimam significationem respexit, id quod colligere facile possumus ex c. 4. eiusdem Epist. & cap. 2. ad Col. nam *ψ. 16. cap. 4. ad Ephes. ex quo (Christo nempe) totum corpus compactum est, & connexum: & cap. 2. ad Col. vers. 19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones est coagmentatum, &c.* Itaque cum Ecclesia dicitur plenitudo Christi, intelligamus plenitudinem illam quæ requiritur in corpore. Huc enim haud dubie Apostolus respexit.

Verum quoniam si Ecclesia est plenitudo Christi, Christus videtur esse imperfectus sine Ecclesia (nam corpus si desit ei sua plenitudo, imperfectum est) subjunxit Apostolus Christum esse authorem huius plenitudinis. Nam ut Philosophi dicunt animam fabricari sibi corpus, ita Christus Ecclesiam sibi fabricatur, quamquam longè dispar ratio est. Nam anima non est perfecta se juncta à corpore, alioqui resurrectione nihil foret opus. Itaque si (ut dicunt) anima corpus fabricatur, facit id quo indiget, at Christus Ecclesiam sibi quidem aptat, *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*, non est tamen indigus Ecclesie suæ, sed quia constituit se unire Ecclesie, sibi unire Ecclesiam, id est, esse unum cum Ecclesia, inde fit ut Ecclesia dicatur etiam Christi complementum. Ut si quis constitueret pauperulam ducere in uxorem, nulla necessitate, sed tantum quia vult ita vitam instituere, non vult solus vivere: licet in genere humano (quod indigam est & egens alienæ opis) vix occurrit exemplum quod vel leuiter adumbrat rem tantam. Ecclesia igitur dicitur Christi plenitudo, ex hypothesi nempe, quia Christus sic voluit. Cuius rei hoc sit argumentum, quod Christi liberalitas in Scriptura tam magna deprædicatur, ut nefas sit Christum hominem aut creaturam existimare. Nam Paulus ad Col. 1. proficitur se implere quod superest afflictionum Christi. Attamen hoc non dicit simpliciter, sed ea utitur voce quæ significat officium. Nam, inquit *ἀπαρτι* non dicit simpliciter *ἀπαρτι*. Christus passus est, Paulum pro eo æquum est pati. Obiter autem obseruetur eo loco, *passiones Christi* dici phrasi vsitata in Scriptura, quæ patiuntur homines eo quod redduntur conformes Christo, ut 2. ad Corinth. 1. *Sicut*, inquit Apostolus, *abundant in nobis passiones Christi, ita & per Christum abundat consolatio nostra*, nempe passiones Christi eo loco non sunt quas Christus in cruce passus est, sed quas patimur vel propter Christum, vel cum Christo. Deinde quod Apostolus Ecclesiam dicit corpus esse Christi, & complementum Christi, qui implet omnia in omnibus: Non est hoc ita intelli-

gendum & accipiendum; ac si Christus omnes faceret membra corporis sui: Nempe videmus rem multò aliter euenire, neque enim omnes sunt Christi membra, sed quod de Apostolis Christus dixit *novi quos elegerim*, latissimè patet. Quid igitur sibi volunt illa verba. *Qui omnia in omnibus implet*? Nempe quod nos significamus (neque enim Apostolus loquitur obscure aut ambigè) cum dicimus *Solem omnia illustrare*, nempe hoc tantum volumus significare, nihil illustrari quod Sol lumine suo non illustrarit? Et certè nihil aliud voluit Apostolus ut si quis dicat, Deum esse authorem omnis boni, & omnia bona omnibus concedere, nemo hinc colliget si sanus sit, Deum in omnibus eadem operari bona, tantum sic loquendo significamus, nihil esse boni quod non oriatur à Deo. Sic Apostolus omnem plenitudinem vult esse à Christo, non vult omnes participes esse huius plenitudinis quæ est à Christo. Nam Ubiquitariorum glossema contemnendum est, non enim agitur de impletione creaturarum inanimatarum, (neque enim necesse est ad errorem tam crassum redarguendum altius ascendere) sed de complemento corporis Christi, de quo agit Apostolus.

Et 1. cap. ad Col. Caput dicitur Ecclesia Christus, & corpus eius Ecclesia: Et capite 5. ad Ephes. diversa paulò ratione caput dicitur Ecclesia, sed quomodo vir vxoris caput est, ut sit duplici ratione significata nobis vnio Christi cum Ecclesia, & vicissim Ecclesie cum Christo: Nempe res vel vniantur Physico quodam modo, vel, ut ita loquamur, Ethico. Physico autem modo nihil vnitur arctius quàm membra capiti, in qua unione vnum est quod est præcipuum, caput nempe: Atque modo illo Ethico (quem docendi causa sic vocamus) nulla est arctior vnio quàm vxoris & viri, in qua vnione vir veluti caput est, vxoris enim est pendere à viro. Est & alia ratio cur Christus dicitur Ecclesie caput, est enim Rex, idemque Pastor Ecclesie: Nam & Reges Pastores sunt, & qui Rex est, idem tamen pastor semper non est; Rex quidem ille sit de iure (nam & iniquis Regibus est parendum) at de facto tamen non est Rex. Et hoc quidem pasto dicitur Christus Rex Ecclesie, quatenus ut Pastor gregem tuetur ab incursu luporum, ipsumq; pascit, sic Christus Rex Ecclesiam pascit verbo & Spiritu, & opponit Sapientiam & robur inuisibilem quo poller, hostium fraudibus, & potentie quæ magna est si eam metiamur pede rationis nostræ, sed cassa est nullaque si conferatur cum sapientia Christi, & eius insuperabili robore: Quæ sapientia, quodque robur sese prodit in infirmitate Ecclesie, hoc est, cum Ecclesia videtur dejecta & penitus destituta. Itaque cum Christum audimus dici Regem Ecclesie (nam & Rex hostium suorum est, velint nolint) sic Regem intelligamus, ut Pastor sit.

Et ex libris Vet. Testam. id ipsum constat, nam cum dicitur fore ut *semen mulieris conterat caput serpentis*, haud dubie vnio quædam intelligitur, non est enim cuiusquam creaturæ conterere caput serpentis; suis, inquam, viribus: quod Apostolus respexit cap. 16. ad Rom. cum certò affirmat ut *Deus conterat Diabolum sub pedibus fideium*. Iam verò hoc non est factum nisi per Christum qui Deus est, sed Deus *φωσφωδης εν οδρω*, Verbum caro factum,

hoc ultimo sensu dicitur Ecclesia, Christi *מלוא*.

neque propterea Christus in se imperfectus.

Christus quomodo creatur & sit caput Ecclesie.

quid sibi velint illa Pauli, qui omnia in omnibus implet.

2. probatur nostra cum Christo vnio ex Vet. Test.

1. Semen mulieris.

est Chri-
stus singu-
lari modo.

qui particeps voluit esse carnis & sanguinis, quia pueri (vt est cap.2. ad Hebr.) quos assumpserat participes erant carnis & sanguinis. Itaque illud *semen mulieris* non est legendum oscitanter, sed expendendum etiam atque etiam, neque dubitandum est quin Apostol. qui *seminis* toties meminit, non fuerit permotus illo vocabulo *seminis*, *Semen*, inquit, *dixit, non semina*, Galat.3.16. Quamquam eo loco agit de Abrahami semine, res tamen eodem redit, nam quomodo dictum est *Abrahami semen*, dictum est eodem modo *mulieris semen*. Et certè Christus (si propriè loqui volumus) est mulieris semen immediatè, hoc est (ne quis hic crassum aliquid imaginetur & carnale,) natus est proximè muliere, non proximè prognatus est viro, quod non prohibet quominus semen Abrahamæ, semen Dauidis fuerit, atque aded Adamo oriundus, quemadmodum Lucas ab Adamo genealogiam Christi repetit secundum carnem. Sed hoc tamen mulieris, hic hominis Filius, (nam vt alibi obseruauimus, *hominis Filius* dicitur per excellentiam, quemadmodum dicitur *Semen mulieris*) non est mulieris semen, & Filius hominis ratione quadam plebeia, & vulgari, sed conceptus è Spiritu Sancto. Itaque non est sic natus vt esset promiscuè omnium hominum caput, sed eorum tantum quos ex vniuerso humano genere corrupto Deus voluit regenerare per Spiritum Sanctum, atque ita vnire & conformes facere (quatenus fieri potest) Christi Filio. Quæ res occasionem Christo præbuit, vt Nicodemo (viro quidem minimè malo, sed tamen supra modum elato vanâ æstimatione nobilitatis suæ) objecerit considerandam necessitatem nouæ cuiusdam generationis, scilicet regenerationis. Nam natura etiam cum recta est, mutabilis est, & cum deprauata est, deplorata & conclamata est. Cum igitur Christus in Vet. Test. dicitur *semen mulieris*, & quidem tam maturè, intelligamus Christum dici in Veteri Testamento caput Ecclesiæ suæ.

2.
Christus
Sponsus Ec-
clesiæ scilicet
pius dicitur
in Vet.
Test.

Illustratur
locus
2. Cor. 11.2.

& Prou 19.
14.

Sed crebrò dicitur in Vet. Testamento *sponsus Ecclesiæ suæ*, nam vt taceamus Psalmum 45. & Canticum Canticorum, & quæ scripta sunt Ezech.16. exstat manifesta promissio Osee 2. 19.20. *Desponsabo te*, inquit, *mibi in sempiternum*. Itaque Christus sponsus est Ecclesiæ suæ, quod Apostolus interpretatus est alludens ad illum locum cap.11. posterioris ad Corinth. *ἡμεῖς ἡμῶν ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς ἐν ἑαυτοῖς, desponsauimus vos vni viro*. Doctissimus Interpres, & idem vir maximus, verba ista negat cohærere, attamen diuersum sensit Interpres Syrus, qui hæc verba sic interpretatus est *מכרתין לגברא חד, Mecar autem Chaldaicâ & Syriacâ Dialecto est desponsare*. Etiam in Veteri Testamento vox hæc *ἀφύλαξις* de desponsatione dicitur, vt Prouerborum cap.19. vers. 14. quod est in Hebræo *אשר משכרת מארני* LXX. Interpretes reddiderunt, *ἀφύλαξις ἡ ἀφύλαξις ἡ ἀφύλαξις, hoc est, à Domino vxor desponsatur viro*; in Hebræo quidem est *מארני אשר*, *משכרת*, hoc est, si Hebraica interpretemur, *vxor prudens est à Domino*. Attamen Chald. Interpr. (ut est in quibusdam editionibus) vocem hanc *משכרת* interpretatur *מתמכרא*, vel ut est alibi *איתמכרא*, quod idem est, nam alterum est præteritum, alterum Participium. Iam cum Interpretes LXX. aliter illum locum essent interpretati, quàm quomodo Interpretes Christiani (non iam

intelligo authorem vulgæ interpretationis, sed Varabulum, & Mercerum) qui locum illum perinde interpretati sunt ac docti inter Hebræos, nempe ut *אשר משכרת* dicatur *vxor prudentia*, eâ formâ quâ *שמכרת* *Merces* dicitur Hebraicè, quæri potest non absurdè, quo consilio Chaldaeus Paraphrastes *מתמכרא אתא* adhibuerit ad interpretationem eorum verborum. Quod Eliam Leuitam Grammaticorum facillè principem aded commouit, vt in Meturgeman patet esse mendum aut erratum, quod ille sic corrigi vt legendum præscribit *מתמכרא* pro *מתמכרא* hoc est pro *desponsata, tradita*, nam *סטר* Chald. *tradere* est, unde *מכרה* *Traditio*. Sed hæret semper scrupulus, & Elias non videtur obseruasse *מכר* esse vocabulum merè Chaldaicum in Nouo Testamento Syriaco usitatissimum, ut in eo loco quem nuper citauimus, & cum beata Virgo dicitur fuisse *מכרה* *Josephi*, id est, *desponsata* *Josepho*. Quid igitur est? Certè videntur LXX. Interpretes & Chald. item Interpres legisse non quidem *אשר משכרת*, sed errore in quem lapsus erat factis procliuus *משה משכרת*. Nam si rectè pingatur *ר* apponaturque ei suus apex accedit proximè ad *Lamed*, quomodo in Psalmo 19.4. quod notissimum est pro *legerunt* *Lamed*, nempe ob apicem *ר*, sed hoc tamen mendum non irrepsit tam latenter, nec tam latè diffusum est, nec tantam auctoritatem obrinuit, ut non permanferit usque ad hodiernum diem in Codicibus Hebræis vera lectio. Atramen ex hoc loco colligere est, phrasi usitata in Synagogis Iudæorum Hellenistarum (ad quorum caput Apostoli sese accommodabant sapientissimo consilio) *ἀφύλαξις* significare *desponsare*: nec mirum est Apostolus hac uti voce, non enim profitetur se sibi desponsare Ecclesiam, sed Christo.

Nec illa locutio durior videri debet, quàm illa qua usus est, cum dicit se genuisse etiam fideles, 4. cap. 1. ad Corint. Qui locus à nobis obiter est exponendus, sunt enim hæc Apostoli verba, *Non habetis multos patres, etiamsi multos habeatis Pædagogos*. Quid sibi vult Apostolus dum patrem pædagogo opponit? Et doctissimus Interpres purat Apostolum eo nomine Pseudo-Apostolos perstringere, qui cum essent eius auctoritate præfeti Corinthiis, quomodo pater pædagogum iuuentuti filij præfeci, auderent tamen insurgere in Apostolum. Sed hæc interpretatio (quod pace tanti viri dixerim) minus commoda videtur, nam non est credibile Pseudo-Apostolos fuisse eos quos Apostolus præfeci Corinthiis, fuissent enim Apostatæ, & haud dubiè Paulus hoc illis obiecisset. Nam certè doctè obseruatum est à magno illo viro, Apostolos solitos iactis fundamentis Ecclesiarum, committere curam operis promouendi aliis (de qua te nos alibi disputauimus.) Jam verò Paulus illos mendacij arguit, nunquam illis objicit Apostasiam. Itaque non est credibile Paulum Pædagogi nomine id significasse. Immo illud nomen cum refertur ad eos qui præfeti sunt à Patre, non solet vsurpari ad significandum aliquid quod sit refugiendum. Itaque videtur Apostolus aliud respexisse. Nempe ut in lingua Latina *Patruis* dicuntur qui duriter & seuerè iuniores habent, sic Apostolo *Pædagogi* sunt qui sæuiunt in eos qui ipsorum curæ commissi sunt, titulo Doctorum: Nempe Pater docet, & Pædagogus, sed diuersa ratione, nam

Est 1. Cor. 4.
15.
aliena in-
terpretatio
huius loci
reijcitur.

verior af-
fectur.

Pædagogi
qui sunt A-
postolo.

nam hic plagosus est Orbilius, iste mitis & lenis, cum gravitate tamen; quia pater est admonitor. Atque hanc esse mentem Apostoli constat, primò ex ipsius loci circumstantia, tum ex cap. 11. 2. ad Corinth. quo loco Paulus, ignaviam & vercordiam sapienter (ut solet omnia) objicit Corinthiis, quod ferant istos Pseudo-apostolos, qui eos in servitutem redigunt, etiam qui eos cædunt verbis, cum tamen verè Pastores, (ut Apostolum mitissimum paterno erga eos animo affectum) non ferrent. Quod est ingenium eorum hominum qui respuunt Christi Euangelium, nam Papæ, & Cardinales, & Episcopos, & Monachos ita ferunt, ut ferant eorum & superbiam, & avaritiam, ac qui nihil sibi in eos iuris arrogat, neque in eorum conscientiam, qui nihil spectant præter hoc unum, ut Christo dent nomen verè & ex animo, hos verò rejiciunt & contemnunt; unde factum est ut vigente tyrannide conscientiarum multi certatim integra patrimonia profuderint, ut esset unde tyrannis se sustentaret, & gravius incumberet humeris miserorum hominum. At postquam reddita est libertas Evangelij, qui patres sunt contemnuntur, amantur pædagogii, nempe humanum ingenium servile est & abjectum, vno verbo superstitiosum, omnis enim superstitio coniuncta est cum metu servili. Deinde eo loco observandum est, Paulum ita se profiteri patrem, ut nunquam se vocet patrem. Dicat aliquis ista non differre, attamen multum differunt, nam qui se vocat patrem titulum sibi arrogat, ac qui se profiteretur esse patrem non arrogat sibi titulum, tantum significat affectum. Itaque profiteremur inter loquendum nos multorum esse patres, à quibus nolimus tamen nos vocari patres. Nam cum agitur de religione, professio paterni affectus in Pastore magnopere necessaria est, ac ut se vocet patrem, & arroget sibi hunc titulum, non caret periculo, adeò proclivis est animus ad superstitionem. Itaque cum in Ecclesia primitiva nomen hoc Episcopis esset tributum ad instar tituli, res paulatim eò provecta est ut desierit in idololatriam & superstitionem. Quæ à nobis non ita dicuntur, ac si nefas putaremus quempiam vocari patrem, sed ut ostendamus quam sit inde proclivis lapsus in idololatriam, ut in Ecclesia Romana videre est, in qua Episcopi, immò reliqui Monachi potius quam Episcopi, vocantur Patres ob auctoritatem in conscientiam, & Magistri nostri itidem; quod damnavit Christus Matth. cap. 23. In summa, aliud est profiteri se patrem esse, testari affectum, aliud vero ambire illum titulum, & se eo nemo plebi venditare.

Redeamus iam ad institutum. In Vet. Test. ut significetur unio nostri cum Christo, Christus dicitur Pastor, & Rex noster, & quidem Davidis nomine id significatur. Ex plurimis locis quæ exstant in Prophetis, duo eligemus præcipua, nam Ezech. cap. 37. §. 24. Pollicetur Dominus fore ut David Pastor sit futurus populi sui, *Et erit, inquit, Pastor omnibus vnus*, deinde pastorem illum Davidem vocat servum suum. Vbi observandum Davidem primò dici, *pastorem vnum*, tum nominari *Davidem*, deinde dici, *vnum omnibus*. Et Ezech. cap. 34. §. 23. *Suscitabo, inquit, super eos pastorem vnum & pascet eas servus meus David.* Quorsum Christus alludit cap. 10. Johan. §. 16. quo loco ait Christus *& erit vnus pastor, & vnum*

ovile. Ex quorum locorum collatione satis patet quàm sit friuolum quod assunt Pontificij ad stabiliendam Monarchiam Papæ. Nempe sic agunt, Si Christus nomine Pastoris semetipsum intelligeret, cur dixerit, *& erit pastor vnus*, non dixerit aperte, *Et ego sum vnus illis Pastor?* Nempe, Christus alludit ad hæc duo loca quæ nuper citavimus, quasi diceret, Implebitur quod prædictum est à Prophetis, fore ut sit vnus Pastor. Deinde solemne Christo est, etiam cum de se loquitur tertiâ uti personâ, ut cum dixit, *Cum Filius hominis veniet, creditis fore ut inveniatur fides in terra?* Hinc concludit quispiam, alium esse Filium hominis præter Christum qui loquitur? Denique & id notandum est, Christum dici Davidem apud Prophetas, & quidem ferè passim, ut ne quis miretur Johannem Baptistam (nam in eo triumphant Pontificij) dictum esse Eliam. Aiunt enim Eliam venturum, cum hoc prædictum sit; & nos itidem dicamus Davidem venturum, quia hoc prædictum sit. Profectò necesse est respondeant quod res est, Davidem venisse, sed Davidem illum esse Christum: Et nos Eliam venisse dicimus, sed Eliam illum esse affirmamus Joannem Baptistam qui venit in Spiritu Eliæ. Sic ostensum est ex Veteri & Novo Testamento, Christum esse omnibus modis Ecclesiæ caput. Nemini autem debet mirum videri quod illud hic clariùs, illic obscuriùs dicatur, cum sit aia ratio reuelationis sub Veteri quàm sub Novo Testamento, de quo disputabimus cum de Scriptura agemus. Nec quispiam item miretur id dici in Veteri Testamento euenturum in tempore futuro. Nam quæ sub Novo Testamento multò illustriora fuerunt quàm sub Veteri, ea ita in Veteri Testamento narratur, ut narrentur tanquam futura. Cuius rei rationem postmodum reddemus, cum ventum erit ad disputationis caput, in quo agetur de amplitudine unionis Christi cum Ecclesia, disputabiturque sitne vitrusque Ecclesiæ veteris & novæ Christus caput.

Quàm verò sit hæc unio cum Christo utilis & necessaria, abundè explicatum est (in libris Novi Testamenti præcipuè) omnibus modis: Primum, per negationem omnis boni citra hanc unionem; ut cum Dominus capite 15. §. 5. *Johannis* *quod nihil potestis facere, vbi notanda est Emphasis particulæ* *quod*, nec à Syro, nec à Latino Interprete expressæ. Nam *quod* hic non est simpliciter *sine*, nec *quod* *quod*, est Syriacum *אין* *אין*, ut interpretatus est Syrus, sed maius aliquid, quasi dicat Christus *seorsum à me*, Hebraicè *לבד ממני*. Nam eo loco Christus agit de unione nostri, quàm ait esse necessariam quàm sit unio palmitum cum vite. Itaque illud *quod* est *לחוד* Chald. & Syriac. Deinde necessitas istius unionis exprimitur per positionem seu *sin* omnis mali. Nam 3. Johan. *Qui non credit in Filium, ira Dei manet super illum*, vbi etiam notanda est Emphasis vobis *manet*. Certè naturâ sumus omnes Filij iræ, fide autem in Filium liberamur, attamen Christus nò huc respexit, nondum enim in hac vita persentiscimus iram Dei, immò multi ne sentiunt quædam iram, sed simpliciter loquitur Christus. Nam in Scriptura *sin* singularem habet significationem, notat enim constantem & penitissimam adhesionem rei illius quæ dicitur manere. Nam est quædam Dei ira quæ transit, & adflat tantum, & quodammodo, (si ita loqui liceat) lambit,

Hominum
superstitioforum
ingenium.

Aliud est
profiteri se
patrem, aliud,
vocare
se patrem.

Christus
in V. T.
etiam dicitur
Rex, &
Pastor nos-
ter.

indica-
re locum
h. 10. 16.
intra
pactif.

Christum
vocatur
David,
Quomodo
Ioh. Bapt.
dicitur Es-
lias.

Quàm sit
necessaria
& utilis
nostra cum
Christo un-
io ostendit-
ur.

Ira Dei
manens
quæ sit.

ut ignis qui non destruit, sed expolit potius, ut est cap. 54. Esaïæ. Ita quædam Dei est momentanea, quam experiuntur etiam Filij Dei. At *ira manens* ea est quæ ita perdit ut nunquam disperdat, & cruciat ita ut nunquam perimat. Nam & in bono hæc vox *manet* vsurpatur, & quidem multò frequentius (ut est liberalitas & misericordia Dei multò magis admiranda quàm eius seueritas & ultio, nam huius causas tenemus, illius nulla est causa præter Dei bonitatem gratuitam, qui Christum nobis dedit, & in Christo Redemptore omnia) ut cùm Dominus pollicetur capite 14. 16. Johannis fore ut Consolator maneat cum Discipulis suis in æternum, & versu sequenti id ipsum repetit, eandem inquam, locutionem; *Vos, inquit, illum cognoscitis, quia manet vobiscum, & erit vobiscum.* Et certè non est obseruatu indignum quod Hebraicum verbum שכן & Chaldaicum שרר sic vsurpantur: ut in veteri illo & celebri dicto Judæorum, quod referendum est ad illustrationem loci in quo versamur, *duo qui simul sedent, & inter illos sunt verba legis, שכניה, hoc est, Spiritus Dei est inter illos: Spiritus autem habitatio & veluti mansio dicitur, quia Dominus in Veteri Testamento, Habitabo, inquit, inter eos, hinc factum est ut spiritum Dei præsci Iudæi vocarent Schecina, habitationem, sed de hac re alibi egimus copiosius. Eadem necessitas & utilitas vnionis nostræ cum Christo demonstratur per formulas loquendi quæ significant ἀπὸ negationem maximi boni, ut cùm 1. Johannis capite 5. dicitur, *qui filium non habet, non habet vitam; & contra positionem ἔσθαι sum. bonorum, ut cùm eodem capite dicitur, qui filium habet, vitam habet.* Item, cùm filius dicitur Prophetas Sacerdos, Rex noster, factusque nobis à Deo sapientia, iusticia, sanctificatio & redemptio. Item cùm dicitur, Resurrectio, Princeps vitæ, Lux: & negatiuè iterum, cum dicitur Johan. 3. 36. nos non visuros vitam nisi regeneremur: *videre enim phrasi Hebraica eo loco experiri est.* Nam *videre* linguâ Hebr. non modò ad sensum omnes exteriores & interiores etiam mentis refertur, sed ad ipsam quoque experientiam, vnde illæ phrasæ in Scriptura *videre bonum, videre malum, &c.**

Deinde, quàm sit iucunda hæc vnio cum Christo vel hinc liquet, quod in hac vita pax ea quam affert superat omnem intellectum. Ita declaratur positiuè quantam affert voluptatem hæc vnio. Negatiuè autem, cum pollicetur Dominus fore ut nunquam sitiatur aut esuriat qui comedit carnem eius, hoc est qui in ipsum cedit. Sed quid tandem illud est Philip. 4. 7. *Pax qua superat omnem intellectum?* Nempe pax illa huiusmodi est, primò ut qui eam sensit, priusquam eam sensit non potuerit fingere animo quid tandem illud sit. Deinde, postquam ea pax percepta est, fieri nullomodo potest ut quis eius vim pro rei dignitate & excellentia possit explicare. Nam quod nonnullis videtur aliquid significare quod præter intellectum, & sine eius interuentu voluntatem afficit, vel hinc refelluntur, quod eadem pax eodem loco custodire dicitur intellectus nostros, & Apoc. 2. Calculus albus qui fidelibus datur eiusmodi esse dicitur, quem nemo nouit præter eum qui accepit. Ergo, qui accepit Calculum, nouit quis sit Calculus. Non est autem nouum in Scriptura, ut ea dicantur superare omnem intel-

lectum, quæ humanus intellectus non potest ita distinctè concipere, ut eadè possit explicare. Nam in Scriptura Spiritus dicitur vehemens affectus qui rapit in admirationem; nam etiam si pro obiecto intellectum habeat, tamen maius dicitur esse aliquid quàm intellectus, ut verbi gratia, c. 8. ad Rom. Spiritus ipse dicitur *intercedere pro nobis per gemitus inenarrabiles*: Nam Apostolus quasdam & singulares fidelium preces à reliquis distinguit, nempe cum animus constitutus in angore, idemque erectus fiducia in Deum precatur veluti raptus extra se, quales fuerunt Moysi preces, qui cùm non dicatur orasse in Scriptura tamen Deus sic illum compellauit ac si clamasset, nempe orabat spiritus in Moise, non orabat intellectus: Spiritus, id est, intellectus Moysi non distinctè concepit preces. Et cap. 14. vers. 15. 1. ad Cor. *Psallam spiritu, psallam etiam mente.* Nempe, voluntate, credo, nemo psallit, nam psallere opus est intellectus, sed opposuit Apostolus spiritum intellectui, quia Spiritus eo loco significat intellectum ita affectum ut non possit distinctè explicare quæ concepit. Itaque eodem capite supra hortatur, ut *qui lingua (id est spiritu) loquitur, roget ut possit interpretari, hoc est, ut non modò spiritu, sed etiam mente loquatur.* Duobus igitur modis afficitur intellectus humanus, & quidem à Dei spirite, quorum alter huiusmodi est ut cùm intellectus sic afficitur κατ' ἔξωθεν Spiritus dicatur, alter cùm intellectus sic afficitur ut dicatur simpliciter intellectus. Ratio prioris affectus accedit ad Prophetiam Ecstasim, quamquam non est semper eadem cum illa, posterior accedit proximè ad natiuam rationem mentis humanæ; Itaque si prior illa perpetua esset, non posset in hac quidem vita humanus animus tantam vim ferre.

Nec fuit diuersa mens Apostoli, Ephes. cap. 3. *Et, inquit, qui summa cum exuperantia potest omnia facere supra ea quæ petimus, aut cogitamus: & paulò superius, Ut sciamus charitatem illam Christi omni notitia supereminentiorem, vbi Apostolus videtur dicere pugnàtia, quomodo enim nouerimus quod omnem notitiam superat? Sed res est expedita si obseruentur ea quæ supra à nobis explicata sunt. Et eodem certè loco Apostolus optat ut valeamus assequi cum omnibus sanctis, hoc est, comprehendere, nam καταλαβαίειν Græcis, Latinis est comprehendere, vnde ἀκαταληψία Academica, quia Academici negabant aliquid posse comprehendere, id est, intelligi certò. Nam quod addit *quæ sit illa latitudo, & longitudo, & profunditas & altitudo, ostendit immensum esse quod comprehenditur, & veluti infinitum, quale Aristoteles describit, cum infinitum definit extra quod semper potest aliquid capi. Itaque capit hanc vim mens humana, & non capit: Atque in eo capit, quod rapitur in admirationem, & videt aliquid semper superesse quod persentiscere quidem potest, attamen nõ ita percipere ut possit explicare totum. Quod verò Apostolus (ut obiter illum locum explicemus) meminit latitudinis, & longitudinis, & profunditatis, & altitudinis, non est vexandum: Nam Apostolus loquitur simpliciter, nempe in hoc vniuerso aliquid consideramus ut longum, aliquid ut latum, aliquid ut profundum, aliquid ut sublimè supra nos positum. His igitur verbis vsus est Apostolus ut extendat veluti & dilateret humanam mentem: quasi diceret, ut immensitatem illam**

Spiritus sanctus manere cum fidelibus qui dicitur.

Spiritus qui ab intellectu distinguitur.

Bisariam Dei afficitur intellectu humanus.

Quo sensu dicamur capere, So non capere, ea quæ Deus nobis dat.

Quàm sit iucunda nostra cum Christo vnio.

illam amoris Dei possitis comprehendere. Atque hoc est gaudium illud quod Petrus ineffabile vocat 1. Cathol. cap. 1. Quomodo Apostolus 8. ad Roman. gemitus piorum dicit esse ineffabiles: Nempe intellectus comprehendit quid hoc tandem sit, at non distinctè, nam quicquid mens distinctè comprehendit, potest idem distinctè explicare. Et hæc est illa pax cuius meminit Ioan. cap. 14. vers. 27. *Pacem meam, ait do vobis, non quomodo mundus dat pacem.* Quæri potest quid sit hoc, non quomodo mundus dat pacem? Et verum quidem est quod obseruarunt viri docti, mundum sæpe mentiri cum dat pacem, mundum sæpè aggredi quantum non potest præstare cum dat pacem, etiam cum non mentitur, sed seridè agit. Sed Christus tamen aliud videtur voluisse, (quamuis hæc verissima sunt, atq; alius animo infigenda) nam mundus vel fallax est, vel inops consilij & virium, itaque qui nituntur mundo non consulunt sibi, nituntur enim eo quod vel decipit fraude, vel deficit imbecillitate virium. Hæc verò videtur mens fuisse Christi, vt inspicienti locum propius liquebit; Nempe mundus dat pacem vt amoliatur res aduersas carni, Christus non ita dat pacem, sed pax Christi tum demum viget, cum rebus secundum carnem aduersis non premimur modò, sed penè opprimimur. Confertur cum hoc loco cap. 4. ad Philipp. & res erit manifesta.

Itaque Christus Spiritum vocauit *Paracletum*, Spiritum, inquam, suum. Quorsum autem vocauit *Paracletum*? Nam Doctissimus Interpres idèd *Paracletum* dici contendit, quod sit deprecator & Aduocatus noster apud Deum. Sed operæ pretium est considerare quibus rationibus sit adductus, vt qui in Ecclesia *Consolator* dicitur à prima vsque antiquitate, eum voluerit dici potius *Aduocatum* & *Deprecatorem*, in qua sententia non fuit beatæ memoriæ Calvinus. Prior quidem ratio hæc est quod Παρακλητος Græcâ linguâ *Aduocatus* est Latine, posterior quod 8. c. ad Rom. iste Spiritus dicitur intercedere pro nobis. Et prior quidem illa ratio non est tanti, nam Παρακλητος vox est Attica, quâ significantur illi (vt ipse vir ille magnus obseruauit) quos in periculo acerrimus vt nobis adfuit consilio, qui iidem *Aduocati* dicuntur Latine, etiam si nō licigent in foro nostro nomine: Itaque Παρακλητος linguâ Græcâ, & *aduocatus* linguâ Latinâ non significat proprie *deprecatorem*, sed cuius consilium requiritur in re difficili. Verum quidem illud est, quod per accidens idem Aduocatus deprecator est, quomodo Christus Dominus noster dicitur *Deprecator* 1. Iohan. 2. Posterior verò ratio non est magni momèti, nam 8. ad Rom. Spiritus dicitur intercedere pro nobis, quia excitat in nobis affectum precandi, qualis supra à nobis descriptus est. Quid igitur est Παρακλητος ? Non est vox adhibita ab Euangelistis dū alludunt ad morè & leges sæculi, præfertim Græcorum & Latinorum, sed vox Παρακλητος vsitata fuit etiam inter Iudæos, nam Παρακλητος illi vocant מְרַחֵם barbarè quidem, sed postquam Iudæi dispersi fuerunt inter gentes, varij barbarismi in eorum linguam irreperunt quos admiserunt. Quod vt melius intelligamus, sciendum est vocè esse quandam Hebræam formâ participij מְרַחֵם , quæ vox generali significatione significat eum qui loquitur cōtinuè, eleganter & accommodatè: iam verò qui ita loquitur non docet ille qui

dem simpliciter, sed docet ita vt voluptate quadam afficiat Discipulum, tum etiâ qui loquitur accommodatè & eleganter, facit faciliè id quod is cuius nomine loquitur vel non potest, vel potest ægrè facere, inde factum est vt מְרַחֵם linguâ Targumicâ & Chaldaicâ sit interdum מְרַחֵם hoc est Doctor, interdum מְרַחֵם hoc est Interpres, sed & est interdum linguâ Chaldaicâ (vt cap. 16. Iob) מְרַחֵם , hoc est Consolator: Nempe Spiritus sanctus non docet simpliciter, sed ita docet vt soletur, itaq; מְרַחֵם est: & idem Spiritus sanctus est מְרַחֵם , quia nos nescimus neq; quid loquendum sit, neque quomodo orandum. Itaque Christus vetat nos esse sollicitos hæc de re, nam pollicetur fore vt interpretem habeamus Spiritum, nempe qui faciet vt simus disertissimi. Et certè cap. 14. Joh. Christus huc præcipuè videtur respexisse, nempe vt non describeret deprecationem quandam & intercessionem Spiritus, sed duo illa quæ nuper commemorauimus, nempe quod Spiritus edoctrus esset Apostolos, & redditurus eos idoneos qui aliis respondeant, & eos doceant. Quod verò 8. ad Rom. dicitur intercedere pro nobis, hoc non est ita intelligendum ac si ipsa persona Spiritus sancti immediatè intercederet, intercedit enim per gemitus; porrò non gemit Spiritus, sed nos gemimus: itaque docendo hoc facit, efficiendo vt gemamus. Ergo non videtur Syrus Interpres debuisse reprehendi à doctissimo Interprete quod מְרַחֵם vt vocem peregrinam & barbaram adhibuerit ad exprimendam vim vocis Græcæ Παρακλητος , cum vox illa existerit ante Syrum Interp. vsitata in Ecclesia Iudaica. Nam non est credibile, Paraphrasten Chaldæum vocem hanc mutatum esse à Christianis quos oderat: est autem vsurpata à Paraphraste Hagiographorum qui vixit diu post natum Christum, & hac paraphrasi testatur capitale odium aduersus Christianos. Eadem causâ Spiritus dicitur *primitiæ*, & *arrhabo*, & *sigillum*. Nam sublata spe melioris vitæ nullus superest consolationi, & paci animæ locus. Ergo primitiæ, arrhabo & sigillum respiciunt beatam immortalitatem. Itaque potissima pars illius voluptatis quæ percipitur ex vnione nostri cum Christo nos manet in cælo. Ea autem voluptas describitur aliquando formulis negatiuis, vt cum dicitur fore vt omnes lachrymæ abstergantur ab oculis nostris, non futurus amplius luctus, aut clamor, aut mors, quod in hac vita accidit: sed sepius describitur formulis affirmatiuis, vt cum dicitur fore vt inebriemur, & exsaturemur, idque deliciis quæ sunt ad Dæi dextrâ.

Quam verò magnifica & gloriosa sit hæc vnio colligi potest, vel si rem consideremus confusè, vel si distinctè expendamus quanta sit: & confusè quidem, si spectemus titulos & elogia quæ ab hac vnione proficiuntur, vt cum Ecclesia dicitur *Domus Dei*, cuius lapis angularis & fundamentum est Christus: cum dicitur *Templum Dei*, *templum Spiritus sancti*, cum dicitur *sponsa Christi*, *corpus Christi*, cum dicuntur omnes fideles *filij Dei*, *primogeniti* quorum nomina scripta sunt in cælo; dicuntur *genus electum*, *regale Sacerdotium*, *populus Dei peculiaris*. Sed obiter explicandum est quid sit illud *regale Sacerdotium*, & *populus peculiaris*. Quæ verba non sunt ita accipienda ac si remota essent à consuetudine loquendi qua vitur Spiritus sanctus, nam primò (vt obseruatum est à doctissimo Interprete) *Sacerdotium regale* dicitur

Quomodo Spiritus dicitur pro nobis intercedere.

Quam gloriosa sit nostra cum Christo vnio, colligitur primò confusè.

Explicatus locus 1. Pet. 2. 9.

Explicatur locus Ioh. 14. 27.

Spiritus sanctus cur dicitur Paracletus. quorundâ sententia rejicitur.

1.

2.

Ecclesia, quomodo Exod.19. Deus populum Israeliticum appellat *regnum Sacerdotum*. Sed quorsum appellatur *regnum Sacerdotum*, hoc verò explicandum est. Chaldaeus Paraphraſtes *Onkelos* vertit *Reges & Sacerdotes*, quomodo Christus Apocal.1. dicitur nos feciſſe *Reges & Sacerdotes*. Itaque *Sacerdotium regale* nihil aliud eſt quàm *multitudo Regum & Sacerdotum*. Sed quo pacto dicuntur qui ſunt in Eccleſia *Reges & Sacerdotes*? Nempe *Cohanim*, hoc eſt *Sacerdotes* dicuntur reſpectu Dei, *Reges* aliorum reſpectu. Quod vt plenius intelligatur notandum eſt, כהן *Miniftrum* ſignificare qui Regi proximus eſt, כהונה *præcipua dignitas* eſt. Eſt autem Rex vel cui imperium eſt in conſcientiam, qualis Rex ſolus eſt qui idem Deus eſt, & eſt Rex cui imperium eſt in corpus, quales ſunt Reges *עוֹמְדֵי עֵמֶק*. Itaque duplex eſt *Cohen* in Scriptura, vel reſpectu Dei, vel reſpectu regum: & reſpectu quidem Dei illi *Cohanim* ſunt qui populo præeunt in peragenda re diuinâ, quia Deo proximi videntur. Reſpectu autem Regum illi *Cohanim* ſunt qui ſunt regibus proximi, vt cum 2. Samuelis 20. Hiram Iairites dicitur fuiſſe *Cohen* Dauidis, & cap.8. 2. Sam. filij Dauidis dicuntur fuiſſe *Cohanim*, hoc eſt præcipui Regis miniſtri, quæ dignitas ſumma fuit, & ſi Judæis credimus, occaſionem præbuit Abſalomo (quia non fuit admiſſus in communionem huius dignitatis) conſpirandi in patrem. Atque ita ſe rem habere conſtat ex cap.18. 1. Paralip. quo loco qui dicuntur cap.8. 2. Sam. fuiſſe *Cohanim*, iidem ſunt כהן ליד הַר אֲשֵׁרִי לַיהוָה, hoc eſt, *Primarij præpe Regem*, filij Dauidis nempe. Quod nos ided oblectamur, vel vt hoc exemplo probemus imperitiam & inſectiam heretici hominis, qui ex eo loco quo Dauidis filij dicuntur *Cohanim* contendit Dauidem fuiſſe Sacerdotem, & quidem ſecundum ordinem Melchizedech. Sed vt hæc accommodemus ad rem noſtram, quia Deus conſecrauit populum ſuum cultui ſuo, & quidem vocatione quam ſupra deſcripſimus, hinc fit vt Eccleſia Sacerdotium dicatur. Et quia omnia ſubjecit, etiam vitam etiam mortem, pedibus populi ſui, & voluit populum ſuum dominari in hoſtes ſuos, hinc fit vt Eccleſia vocetur *regale ſacerdotium*, etiam *populus peculiaris*, האֲדָם הַקְּדוֹשִׁים, עַם כֹּהֵן, vt obſeruauit Doctiſſimus Interpres. Sed quorsum עַם כֹּהֵן? Nempe *εὐαγέλιον* Græcè eſt *abundantia*, abundant autem ornamenta & quæ ſunt prætioſa, itaque reconduntur etiam, & habentur maiori in pretio quàm quæ ſunt vulgaria. Deus igitur quamuis ſit totius mundi Rector, tamen habet Eccleſiam vt diadema in capite, & ſigillum in manu (vnde omnium hominum Seruator dicitur, maximè verò fidelium) iam *Segulla* Heb. idem eſt quod *precioſum*. Diſtinctè verò colligere eſt quanta ſit dignitas huius vnionis, ſi ſpectemus quis ſit iſ cui nos vnimur, qui nos ſimus: vt ſit ille Dei Filius &c. nos autem concepti & nati in peccato &c. Deinde, ſi conſideremus quid fecerit vt eſſet huic vnioni locus, vt, quod verbum caro factum eſt, quod natus eſt ex muliere, factus ſub lege, &c. quod crucifixus eſt, quod excitatus à mortuis. Nam quò tantum molimen niſi res ageretur maxima? Denique ſi intueamur illa quæ ex hac vnione ad nos redundant, vt remiſſionem peccatorum, Spiritum conſolationis, Spiritum ſanctificationis, vitam æternam denique, & beatam immortalitatem, quæ omnia eiufmodi ſunt

vt credentis animum rapiant in admirationem, nam animalis homo vel palam, vel occulto cordis ſenſu hæc irridet.

Quid autem ſit vnio noſtri cum Chriſto cogitari multò facilius poteſt quàm explicari, attamen quia nihil cogitari poteſt quod non ſit traditum in verbo Dei, nihil autem traditum ſit in verbo Dei quod non poſſit quodammodo explicari, & nos hoc caput aggrediemur, illud præfati in parte diſputationis, quod ab initio etiam præfari debueramus, nempe nos adumbraturos rem tantam, quam ne Angelica quidem mens poſſit pro dignitate comprehendere. Atque vt id fiat, diſputandum nobis eſt de vnione in genere, non enim poteſt à nobis ratione vlla perſpici ratio vnionis noſtræ cum Chriſto, niſi ſciamus quid ſit vnio. Illud autem imprimis obſeruandum eſt *vnionem*, & (vt ita loquamur) *vnitionem* diſſerte inter ſe, nam vnio eſt rerum actus qui formæ rationem habet, nempe actus rerum vnitarum quæ vnitæ ſunt: vnio autem actum ſignificat cauſæ efficientis, quatenus vnit eas res quæ vi illius actus manent vnitæ. Itaque, vt Grammaticè loquamur, vnio eſt nomen verbale participiale, vnio verò nomen merè ſubſtantiuum. Deinde vnio & vnitas diſſerunt, ſi propriè loqui volumus, nam vnio eſt rerum diuerſarum, vnitas vnus eiufdemque rei. Itaque vnitas eſt ſpeciei, vnio indiuiduorum; vnitas eſt diuinæ eſſentiæ, vnio perſonarum, & vnio eſt diuinæ nature & humanæ in Chriſto, & quidem vnio hypſtatica, attamen vnitas non eſt; & vnio eſt animæ & corporis, vnitas tamen non eſt. Sic indiuidua inter ſe vniantur, non ſunt tamen vnum niſi reſpectu communis nature, quemadmodum diuinæ perſonæ vnionem habent quatenus ſunt diſtinctæ, non ſunt vnum niſi reſpectu nature quæ vna eſt. Denique vnio vel dicitur *ab vno*, vel *ad vnum*; & *ab vno* quidem duplici ratione, vel *ab vno* vt à *communi ſimpliciter*, vel *ab vno* vt à *communicato*, non *communi ſimpliciter*. Sic totum genus humanum vnione quadam colligatur, eſt enim in omnibus hominibus vna eademque natura, vnitate, inquam, formali: ſic trianguli omnes trianguli ſunt vnitate quadam nature quæ reperitur in omnibus, vnitate, inquam, formali. Sed hæc vnionis ratio, ſi nihil aliud eſt, non completitur in ſe communicationem ab vno. Nam homines qui ſunt inter ſe vniti communionem nature, non tamen acceperunt omnes, ab omnibus quibus communionem nature iunguntur, hanc naturam; ſic fratres iunguntur inter ſe, & vniantur communionem nature, ſed quam non acceperunt à ſe mutuò. Et vnio dicitur ab vno reſpectu nature, non ſimpliciter communis, ſed *communicatæ*, nempe pater & filius vniantur inter ſe non ſimpliciter ob eandem naturam communem (nam & ea eſt inter fratres vnio) ſed ob eandem naturam *communicatam*; nempe non modò præditi ſunt eadem natura qua pater, ſed etiam eam naturam à patre acceperunt. Itaque vnio ab vno *communicato* præſupponit neceſſariò communem naturam, at vnio ob communem naturam non præſupponit neceſſariò vnionem ob naturam *communicatam*. Vnio autem ob naturam *communicatam* duobus modis contingit, vel vt refertur ad primam originem communicationis, vel vt ad proximam refertur. Ad primam originem, vt verbi gratia Deus dicitur feciſſe omnes homines ex

Cohanim qui dicantur in Vet. Teſt.

Carpitur Socini inſectia.

colligitur ſecundò diſtinctè.

Qua in re ſita ſit noſtra cum Chriſto Vnio.

Diſſerunt Vno.

Vnitas.

Vnitas.

Vnio eſt duplex. 1. ab vno *communis ſimpliciter*.

ab vno *communicato*.

idq; ruruſ bifariam.

I.

vno eodemque sanguine; nempe omnes Adamo sumus oriundi: At si proximam originem intueamur, vnio quædam est inter homines peculiaris, vt qui sunt eodem patre eadem matre proximè oriundi vnionem habent inter se & cum proxima origine.

Sed & est vnio ad vnum; Est verò vnio ad vnum cum ex pluribus coniunctis oritur vnum tertium. Id verò fit non vno modo, nam vel oritur aliquod vnum distinctum & separatam ab iis quæ vnita fuerunt ut id vnum oriretur, ut cum ex vnione plurium mediocrum exoritur finis distinctus à mediis, tum sanè omnia illa media efficiunt vnum quid, nempe ob finem qui vnus est, cum tamen inter se distincta sint. Non enim hîc media intelligimus quæ sunt in solidum media singula per se sumpta, sed illa quæ sumpta seorsum aliquid possunt ad medium consequendum conferre, non nisi simul iuncta possunt id omne præstare quod requiritur ad finem assequendum, ut dixit ille, *Et quæ non profunt singula, multa iuuant*; itaque concursus plurium facit vnum & solidum Medium. Sed est vnio ad vnum eorum à quibus

Vnum quod exoritur ex vnione non potest separari, immò ne distingui quidem nisi animi cogitatione: sic partes vnitæ totum constituunt, cum tamen vnitæ partes si rem spectemus ipsam nihil aliud sint quam totum. Est igitur totum distinctum sic à partibus sigillatim sumptis, & verò etiam, si rem attentius consideremus, à partibus simul sumptis, attamen ab iis separari non potest. Nam qui partes dicit, seu dicat simul sumptas, seu seorsum, plures notat, at qui totum dicit, directè, ut ita dicam, non distinguit (ut qui corpus humanum dicit, aut orbem terrarum) sed distinguit pro natura totius, ex consequenti, ut ita loquar. Sed non omne totum vnus eiusdemque est generis, nam est totum quoddam quod in Scholis vocant *essentiale*, cuius partes sunt materia & forma. Et est totum quod in Scholis vocant *integrale*, cuius partes liceat membra appellare Et hoc totum item vel *continuum* est, vel *discretum*: continuum id est, quod constat ex partibus quæ ideo numerantur quod possint separatim considerari, non ideo numerantur quod actu sint separata, quomodo lineæ partes dicimus, &c. At totum cuius partes discretæ sunt, totum quidem est & vnum, sed eo ferè modo quo vnum ternarium dicimus, vnum quaternarium, simul enim distinguimus & vnimus, dum sic loquimur. Hoc vero totum non est vnus eiusdemque generis, nam pluribus modis plura naturâ suâ discreta vniri possunt ad constituendum integrum aliquod. Sed est in eo genere præcipuum quoddam totum, quod nos docendi causa *Totum politicum* vocemus, eo sensu quo Aristoteles dixit hominem *animal politicum*, id est, animal gaudens societate, non belluinâ illâ sed quæ est à ratione: Non quod iudicaret Aristoteles quosuis homines dignos hac appellatione, sed ita loquutus est ut indicaret quid exigeret ab homine natura & conditio humanitatis: Et est totum aliquod *Physicum*; ut in corpore humano quod non conitat ex partibus (si habeamus rationem contactus corporei) separatis, sed coniunctis, & quidem ita coniunctis, ut sit quædam continuitas, non contiguitas tantum, quemadmodum in iis contingit quæ sunt arte facta, cuius generis etiam Totum quoddam est, sed quod non vsque adeò

Totum dici potest atque illa quæ naturâ inter se cohærent.

Hæc præfati eadem accommodemus ad rem de qua agimus. Primo igitur loco obseruetur vnionem Ecclesiæ cum Christo distinguendam esse ab vnitione, ut ita loquat, Ecclesiæ cum Christo. Nam vnio est actus transiens, vnio est veluti forma manens: & vnio communis est Patri, Filio, & Spiritui Sancto, vnio propria Filij, vel, (vt magis propriè loquamur) cum Filio ut cum termino. Quomodo quod natura humana vnita est diuinitati, si vniendi actum respiciamus communis est Patri, Filio, & Spiritui Sancto (est enim actio ex earum genere quæ sunt ad extra) at si vnionem ipsam spectemus, est Filij propria, nam Filius Dei non est quidem solus causa efficiens huius vnitionis, attamen solus terminus est huius vnionis. Itaque & in Scriptura Pater dicitur nos dare Filio, & Filius nos eligere, & Spiritus Sanctus inscribere cordibus nostris fidem; quam peculiari quadam ratione quod ad Filium accedimus Patri tribuitur. Nempe alia ratio est constituendi obiecti quod Christus tueatur, aliud tueri obiectum constitutum. Nam prius illud opus eiusmodi est, ut in eo præstando Deus (Trinitas, inquam) vtatur libertate sua. Nam, *quorum vult miseretur, quos autem vult indurat*, id est, Deus non dat omnibus fidem & pœnitentiam. At posterius illud est quidem gratuitum & meræ benevolentia, attamen quia obiectum iam constitutum est, non est ex hypothesi liberum. Atque huc Christus respexit cum diceret, *hanc esse voluntatem Patris, vt ex omni eo quod sibi dedit Pater nihil amitteret, sed excipit in nouissimo die*, quod est fundamentum quo nititur perseverantia sanctorum. Nam cur Deus hos potius quam illos det Christo (quod facit ipse, teste Christo, cap. 17. Johan. quo loco etiam de custodia agitur, de qua nunc nobis sermo est) reddi nulla ratio potest, quamquam cur non hos Deus det Christo reddi potest ratio, nempe mali fuerunt, & indigni tanto beneficio. At cur hos Deus illis prætulit, cum simus omnes natura eiusdem criminis rei, causa dici non potest præter eam quæ supra à nobis descripta est, *Dei beneplacitum*. Deinde cum audimus intercedere nobis cum Christo vnionem, meminerimus vnionem hanc non esse *vnitatem* (quamuis ab vnitate proficiscatur, tendensque ad vnitatem) sed vnionem rerum natura destinctarum; non est enim vnitas plurium sed vnus, vt supra demonstratum est, attamen vnio plurium est.

Denique secundum hanc rationem vnionis quam descripsimus omnibus modis vniti Christo sumus, primò vnione illa quæ est ab vno, duobus modis, nam sumus eiusdem naturæ participes cuius fuit Christus. Itaque si eiusdem naturæ communio vnionem facit, vnio nobis est cum Christo: Naturæ autem nomine non intelligimus materiam veluti & substantiam naturæ humanæ, sed naturam humanam quomodo sanctificata est vi Spiritus Sancti, nam Christus non fuit simpliciter homo (quamquam reuera homo fuit) sed fuit homo conceptus ex Spiritu Sancto, idque non sine mysterio. Neque enim Christus quorumuis hominum caput est, sed eorum quos Pater ei dedit, ij autem sunt qui Spiritu Sancto regenerati sunt. Itaque pro iis solis orat Christus, negat verò se orare pro mundo. Mundus autem

Vnio nostra cum Christo non est idem cum vnione, (quæ communis est toti Trinitati.

quamquam peculiariter Patri tribuitur.)

neque cum vnitate.

I. Vnionem Christo vnione quæ est ab vno bifariam.

I. ob communionem naturæ humanæ, & quædam sanctificationem, quem in se eam conceptus est & Spiritu sancto.

2.

11.

1.

2.

Totum

Essentiale,

Integrale,

continuum.

Discretum.

ad quod

genus Totum refertur

potest

Totum politicum.

ad continuum vero refertur

Totum Physicum.

(vt id ὁδὸν παρδύου explicemus) vel sumi potest *negatus* (vt loquuntur in Scholis) vt mundus significet eos qui nondum venerunt ad Christum (atque ita verum non est Christum non orare pro mundo) vel mundus sumi potest *positiue*, vt significet eos qui Christi gratiam aspiciunt, quales sunt ij omnes qui non credunt Euāgelio, & gratiam repudiant oblatam. Atque ita intelligenda sunt illa Apostoli verba, *In Adamo moriuntur omnes, & omnes in Christo viuificantur*. Nempe non moriuntur omnes in Adamo, sed ij tantum qui in Adamo permanserunt; neque viuificantur omnes in Christo, sed ij tantum qui Christo adhæserunt. Non enim Pater dedit Filium vt nemo pereat simpliciter, sed vt eorum nemo qui credunt in Filium pereat, *Sic enim Deus dilexit mundum, &c.* Cæterum vt essemus confortes eiusdem naturæ cum Christo, sapientiæ Dei visum est vt Christus moreretur primò, tum excitaretur à mortuis, denique ascenderet ad cælum, duabus de causis, nam & expianda erant sacrificio peccata nostra, & testanda illustri argumento vis & efficacia satisfactionis, nullum autem illustrius huius rei argumentum esse potuit, quàm si Christus defunctus illa satisfactione ostenderet se in resurrectione victorem. Deinde Christus quidem à prima statim origine secundum naturam humanam fuit sanctificatus, quippe conceptus à Spiritu Sancto, nostra eadem non est conditio, vt pote qui concepti sumus in peccato: Itaque renouari & immutari nos oportet, ideoque Christus pro suis mori voluit & excitari à mortuis, vt in eo tamquam in capite existeret (quantum fieri potuit) ideo conditionis Ecclesiæ, nam mortuus est quoad vitam attinet animalem, vt nos moriamur quoad veterem hominem attinet, & excitatus est à mortuis, nouamque inuit vitam, vt nos etiam renouaremur ad imaginem Dei, quæ sita est in sanctitate & beata immortalitate. Vnde factum est vt Christo propriè Ecclesia vniatur quatenus crucifixus est & excitatus à mortuis, nempe vt in Christi morte Ecclesia sit veluti satisfaciens Deo & expians peccata, non in se, sed in capite Christo, in resurrectione autem Ecclesia sit veluti defuncta satisfactione, eoque triumphans, non itidem in se, sed in Christo capite. Deinde in Christo moriente in cruce Ecclesia fuit moriens peccato: Itaque Paulus non dubitauit dicere 6. cap. ad Romanos *ψ.6.* Christum mortuum esse peccato, quia nempe Ecclesiæ suæ nomine mortuus est peccato: eademque mente in beata resurrectione dicitur viuere Deo Ecclesiæ suæ nomine: non enim est aliud Christi resurrectio quàm symbolum resurrectionis animæ omnium fidelium à morte peccati. Hæc verò eiusdem naturæ communio ab Apostolo demonstrata est capite 6. ad Rom. docet enim nos esse *συμφύτους*, quasi dicas *congenitos* Christo, & *conuatos*, nempe propter similitudinem (vt est eo loco) mortis & resurrectionis Christi. Porro, vbi nulla naturæ communio est, nulla *συμφύτους* esse potest, nulla cognatio. Atque eodem respexit Petrus cap. 1. secundæ Cathol. quo loco docet *non esse confortes diuinæ naturæ*, quod est prudenter considerandum. Certe confortes sumus diuinæ naturæ non vno modo, sed, vel quia in nobis est *formaliter*, id quod in natura diuina (vtimur autem vocabulis vstatis in Schola) est *eminenter*, alioqui *formaliter* (vt

Mortuus est item, & Resurrexit,

duabus de causis.

Ecclesia Christo vniatur propriè quatenus est mortuus & excitatus.

Explicatur locus 2. Petr. 7. 4. Quomodo sumus confortes naturæ Diuinæ.

loquuntur) diuina natura incommunicabilis est: Vel dicimur reddi confortes diuinæ naturæ, quatenus confortes facti sumus naturæ Christi quæ homo est, in qua Christi natura Deus non impressit leuia vestigia potentiae, bonitatis & sapientiæ suæ, qualia sunt impressa omnibus creaturis, neque item imaginem fluxam & debilem, vt ita loquar (qualis fuit in Adamo, cuius rei testis sit eius lapsus,) sed firmam & stabilem imaginem tum sanctitatis Dei, tum beatitudinis, quatenus creatura illius capax esse potuit. Itaque cum Christus sit idem Deus & homo, nos autem (vt loquitur Apostolus cap. 3. ad Hebr.) Christi participes facti sumus, facti sumus eius participes, primò, secundum naturam diuinam, quatenus id quod est in Christi naturâ diuinâ *eminenter*, in nobis est secundum modum creaturæ, in nobis, inquam, qui credimus in Christum. Secundò, participes facti sumus Christi secundum naturam humanam, quatenus id quod fuit in Christo secundum eam *formaliter*, id ipsum in nos per Spiritum Christi deriuatur. Atque ob hanc causam dicitur Christus primogenitus inter multos fratres, nempe ob communionem naturæ humanæ, nam quod ad naturam Diuinam attinet, multò magnificentior titulus debetur ei, nam idem Creator est & Ecclesiæ suæ Redemptor.

Secundò diximus vnitatem naturæ considerari posse, vel vt simpliciter vnitas est, vel vt est vnitas communicata. Maior autem est vnio quæ oritur ex vnitate communicata, quam quæ ex ea quæ est simpliciter vnitas, verbi gratia, maior est vnitas patris cum filio quàm filiorum inter se, nempe inter patrem & filium non est simpliciter vnitas, sed vnitas communicata. At inter fratres est vnitas quidem naturæ, sed non vnitas communicata, neque enim frater fratri communicat naturâ, sed fratribus omnibus pariter est à patre natura communicata. Itaque non nobis est solum vnio est cum Christo arcta, quod sumus participes naturæ Diuinæ eo modo qui supra à nobis est explicatus, sed multò magis eo quod in eo & per eum sumus facti participes Diuinæ naturæ, nam ex eius plenitudine hausimus omnes. Vt Adamus auctor generis nostri est secundum carnem, homo terrenus terrenorum, ita Christus auctor generis nostri est secundum spiritum, homo cælestis cælestium. Attamen diuersa ratione, nam Adamus generis nostri non est author immediatè, itaque patribus nostris propinquiores sumus omnes quàm Adamo. Quæ ratio facit vt minus arcta sit vnio nostri cum Adamo primo parente: nam vnio arctissima non potest intendi aut remitti, ut dicitur in Scholis, vnio autem quæ est in genealogia (ut videmus) intendi potest & remitti, unde tot sunt orta cognationum discrimina. At cum Christo secundum rationem vnionis quæ oritur ex vnitate communicata, ita coniuncti sumus, ut Christum contingamus propinquitate generis immediatè. Itaque ille *κατ' ἔοικω* primogenitus ex mortuis dicitur capite 1. ad Coloss. Nos reliqui omnes pariter primogeniti dicimur cap. 12. ad Hebr.

Sic demonstratum est Ecclesiam unam esse cum Christo iuxta utrumq; modum illius vnionis quam diximus esse *ab vno* docendi causa. Etiam Ecclesia Christo unita est secundum eum modum unionis quo media unijuntur inter se propter

Secundò vnimur Christo vnione quæ est ab vno communicata, ob naturâ nẽpe eius ab eo nobis communicatam.

Tertiò, vnimur Christo vnione quæ est ad Vnũ.

Quomodo Media vnimur

propter finem; & quo partes inter se vniuntur propter totum, id est Ecclesia Christo vnita est eâ vnione quæ est ad vnum, sed media non sunt vnum respectu finis vno eodemque modo, nempe non respiciunt vno eodemque modo finem. Sunt enim quædam media quæ sunt à fine remota, quædam quæ propius accedunt ad finem. Itaque hîc sunt varij vnionis gradus, nam media quæ ad finem proximè accedunt multò magis inter se vnita sunt, quam quæ sunt à fine remotiora. Et media sunt quæ per se tendunt ad finem, media item quæ ad finem referuntur non per se, sed per accidens, ideoque per accidens tantum media sunt. Haud dubiè igitur maior erit vnio mediolorum quæ per se tendunt ad finem. Denique alia sunt media quæ tendunt ad finem per se, instinctu quodam & ductu naturæ, quæ vt alibi diximus, bruta est & sui nescia, quam naturam arte facta imitantur. Alia verò media sunt prædicta ratione & iudicio, quæ tendunt ad finem notum & cognitum. Illa verò multò arctius inter se vniuntur, non enim media sunt simpliciter, sed media quæ proximè accedunt ad finem, neque id solum, sed media per se, quæ sponte sua, ratione & iudicio tendunt ad finem. Porro, finis est vel verus vel falsus: non autem conuenit inter ea media quæ finem falsum appetunt, nempe non appetunt omnia vnum eundemque finem, sed vnumquodque eorum finem appetit qui videtur finis, vnde ortæ sunt inter Philosophos diffinitiones de finibus bonorum & malorum. Itaque qui sic appetunt finem, non possunt dici propriè media, nempe semetipos faciunt finem, quemadmodum Deum dicimus sibi ipsi finem esse. Nam ut Scriptura docet Deum fecisse omnia propter semetipsum, sic qui falsum appetunt finem omnia propter semetipsum appetunt, quod fuit primi parentis peccatum. At qui verum appetunt finem ij inter se coniunctissimi sunt, non enim ducuntur amore qui vocatur *concupiscentia* (Græci *φιλαυτία* vocant) sed amore qui vocatur *amicitia*, quem *φιλία* vocant. Itaque necesse est ab illis abesse inuidiam & odium, atque illis inesse amorem summum, cuius vmbra videre est in iis qui vnus Principis ductu & auspiciis militant. Jam verò omnia quidem referuntur ad Deum vel remotè, ut ita loquar, vel proximè, vel per se, vel per accidens. Et per se quidem, ut quæ bona sunt vel bonitate Physica & Metaphysica, vel bonitate morali per accidens autem quæ mala sunt: vel referuntur ad Deum non modò per se, sed vtrò tendunt ad Deum, vt qui præditi sunt bonitate Ethica, quam sic vocamus docendi causa, ut boni Angeli & fideles. Verùm, in iis quæ (quia sic ad finem tendunt) coniunctissima sunt inter se, tamen gradus vnionis, sunt, ut in exercitu cuius omnia membra tendunt ad finem, & quidem iudicio & ratione, tamen sunt gradus vnionis, nam si licet ita loqui, multò arctius Dux adhæret militi, quàm miles Duci, nempe penes Ducem est *ἡ γρηγορία*, ut est multò arctior coniunctio patris cum filio, quàm est filij cum patre. Ita hic planè, ut arctissima sit coniunctio Christi cum Ecclesia, quia Christus & Ecclesia ad eundem finem tendunt, attamen multò arctior est Christi cum Ecclesia, quàm sit Ecclesiæ cum Christo, immò verò multò propius accedit Christus ad finem quam Ecclesia, est enim Mediator & is per quem Ecclesia tendit ad Deum, ut

(quamuis hæc non sint omnino paria.) Dux multò propius accedit ad finem, quàm miles; itaque Duci laus victoriæ tribuitur, non militi: Vnde illud Pauli dictum, *Vos estis Christi, Christus autem Dei*. Media autem dicuntur Christus & Ecclesia respectu finis, quia Deus his medijs vtitur ad finem consequendum, nempe ut sic miseris mortalibus vniatur, eosque beatos faciat & immortales. Porro, qui falsum appetunt finem ob eam causam quam supra attulimus, media dici non possunt.

Secundo verò modo vnionis quæ est ad vnum, nempe eo modo vnionis quo partes inter se vniuntur, Christo Ecclesia vnita est. Nam cum sit partium vnio, quædam Physica (ut ita dicamus, ad quam vnionem referenda est ea quæ Physicam vnionem imitatur, nempe ea quæ est ab arte) & vnio item quædam Politica, ita Christo Ecclesia vnita est, ut in ea vnione exister exemplum vtriusque vnionis. Et Physicæ quidem atque illius quæ Physicam imitatur, cum Christus & Ecclesia dicuntur *vnus corpus*, cuius Christus caput est, cum Christus & Ecclesia dicuntur *vna domus*, cuius Christus fundamentum & lapis angularis est. Et vnionis Politicæ similitudinem in vnione Christi cum Ecclesia deprehendere est, cum Christus dicitur Ecclesiæ suæ *Sponsus, Rex, Pastor*, &c. vtròque autem hoc obseruandum est, seu dicatur Christus Ecclesiæ, seu dicatur Ecclesia Christo vnii modo Physico aut eo qui Physicum imitatur, seu modo Politico (quicumque tandem is sit) distinguendas esse partes, nam in toto Physico pars vna est præcipua vnde pendet reliquæ, & in toto item arte facta, & in toto Politico quoque, ut caput in corpore, fundamentum in domo, in coniugio vir, in Republica Magistratus. Nam & caput corporis pars est, & fundamentum pars domus, & vir & vxor vna caro sunt, itaque vir pars est, & in Republica Magistratus pars est Reipublicæ, sed præcipua. Cæterum semper id ob oculos habendum est quod hæc vnionis exempla adumbrant tantùm, non satis exprimunt vnionem nostri cum Christo, nempe proposita sunt ut quæ in rebus humanis singula tantùm reperiuntur, ea doceamur omnia simul, & quidem multò magnificentiora & firmitiora esse in vnione nostri cum Christo. Nam & Christo vnimur vnitate eiusdem nature spirituales, & quidem nobis à Christo communicatæ: & vnimur Christo eâ vnitate quæ est mediolorum non per accidens, sed per se, non instinctu naturæ, sed ductu mentis, & inclinatione voluntatis tendentium ad eundem finem: & ea vnione quæ est partium inter se quæ eadem viuunt vita (quæ vnio Physica est) & quæ eodem principio nituntur (quæ vnio etiam in arte factis cernitur) & ea item vnione quæ est rerum inter se cohærentium vnione quadam Politica, ut est hominum inter se in familia, vel in Republica.

Sed ut res sit illustrior demonstrandum est quod sic tantæ vnionis vinculum. Id verò deprehendi non potest nisi consideremus quanta sit vis spiritus, vnde omnes istius vnionis modi profiscuntur. Nam quia spiritu Christi ducimur, hinc fit ut etiam Christo cohæreamus. Vnde & dicimur *vnus cum Christo Spiritus*, cap. 6. 1. ad Corinth. Apostolus scilicet alludit ad id quod vxor & maritus dicuntur vna caro, ut perinde nos

vnuntur ad finem.

Mediolorum ad finem varia dispositio.

Finis alius verus, alius falsus seu apparent.

Deus est verus finis.

Varij gradus vnionis.

maior est Christi cum Ecclesia vnio, quam Ecclesiæ cum Christo.

Christo vnimur vt partes in toto.

Physico.

Politico.

cuius ipse pars est præcipua.

Vinculum huius Vnionis est Christi Spiritus.

dicamur vnus Spiritus cum Deo, quomodo vxor
 ca n marito dicitur vna caro. Itaque quod scri-
 ptum est Ephes. cap. 5. *Ecclesiam esse carnem de carne
 Christi, & os de osibus eius* non est vexandum, dicuntur
 enim ista per allusionem, ceterum sensus est,
 nos esse vnum spiritum cum Domino. Quor-
 sum pertinet illud Apost. cap. 8. ad Rom. *si quis
 non habet Spiritum Christi, non est Christi*. Porro, quæ-
 cunque hætenus dicta sunt de vnione nostri
 cum Christo, sic intelligenda sunt ut Christum
 non cogitemus iam Deum simpliciter, sed Deum
 incarnatum & Mediatorem nostrum; nam cum
 Christo quatenus Deus est, nobis intercedit qui-
 dem vnio, sed quomodo cum Patre. Deinde &
 hoc tenendum est, Christum mediatorem hinc da-
 re, nihil accipere quod non dederit, est author eor-
 um omnium in suis quæ ad hanc spectant vnio-
 nem: Vnde etiam dicitur *dilexisse Ecclesiam suam, &
 seipsum tradidisse pro ea*, &c. cap. 5. ad Ephes. Deni-
 que & hoc considerandum est, Christum ita vni-
 tum esse Ecclesiæ suæ, & Ecclesiam vicissim
 Christo, ut aliquando *Deus futurus sit omnia in om-
 nibus*: nempe donec mors & peccatum aboleantur
 non patet nobis aditus ad Deum nisi per
 Christum. At postquam omnes Dei hostes & sa-
 lutis nostræ pessundari fuerint, tum immediata
 erit vnio nostri cum Deo, quod Apostolus signifi-
 cavit cap. 15. ad Cor. Ita tamen ut Christo hæc
 laus propria sit & sempiterna, quod huius vnio-
 nis fuerit conciliator.

Quàm verò hæc vnio arcta sit & firma, & effi-
 cax, etsi satis constat ex iis quæ disputauimus de
 vnionis huius ratione, tamen demonstrandum
 nobis est in aliis argumentis. Ac primò quidem
 quàm sit arcta hæc vnio, vel hinc patet quod
 Christus & Ecclesia vno eodemque nomine ap-
 pellantur cap. 12. 1. ad Cor. quæ nota est summæ
 vnionis, eo autem loco Ecclesia Christus voca-
 tur. Tum quod 17. Iohan. confert Christus vnio-
 nem Ecclesiæ secum cum vnione sui cum Patre:
 Quæ verba item non sunt vrgenda ac si eadem
 prorsus vnio esset, sed intelligenda sunt secun-
 dum proportionem, ut sic vnio summa. Denique
 & hinc colligi potest quàm sit hæc vnio arcta,
 quod sit immediata. Nam in rebus humanis plu-
 rium nulla est immediata vnio cum vno, hic au-
 tem omnes æquali propinquitate Christum con-
 tingimus. Itaque obseruanda sunt diligenter illa
 verba quæ existant capite 4. ad Ephes. & capite 2.
 ad Coloss. quibus verbis Apostolus totum cor-
 pus Christo iungit, totum autem, ut loquuntur
 in Scholis, intelligatur *totaliter*, nam certè
 in reliquis corporibus totum, ut loquuntur
Categorematicè iungitur parti præcipuæ, non iun-
 gitur *Synecategorematicè*. Itaque nullum est mem-
 brum corporis Christi, ne vilissimum quidem
 iudicio humano, quod non æquè Christum
 contingat atque illa quæ sunt nobilissima; &
 ratio est, quia Christus totius Ecclesiæ, &
 singulorum Ecclesiæ membrorum sponsus est.
 Itaque Apostolus dixit *qui adhæret Domino vnus
 Spiritus est*: huc etiam referatur & illud, quod
 omnes dicimur primogeniti, id quod supra mo-
 nuimus.

Indidemque sequitur firmam esse hanc vnio-
 nem. Nanc in cæteris quidem rebus vnio non est
 ideo firma, quod vis vnionis non pendeat ab
 vno, sed à pluribus, quod multis exemplis posset
 demonstrari nisi res esset obuia; Nos vnum affe-

remus, vnio mariti cum vxore ideo non est firma;
 quia non pendet à marito ut vxor casta sit, monet
 quidem maritus vxorem ut sit casta, at non potest
 impetrare ab vxore ut sit casta. Hic verò longè
 diuersa ratio est, nam quicquid in nobis ratio-
 nem boni habet, id omne à Christo capite est, ut
 quicquid est in sarmentis illud totum à vite est.
 Neque verò potest aliter constare ratio laudis
 quæ Christo capiti debetur, nam hærebit semper
 animis quantum illi tribuendum sit, triensne, an
 quadrans, an sextans, an dodrans, ut tutissimum
 sit assem illi tribuere, & profiteri nos, ut nihil
 possumus sine illo, sic quicquid possumus nos
 posse per illum. Huc etiam & illud accedit, quod
 cum apud Prophetas in Veteri Testamento, tum
 etiam in Nouo Testamento sic describitur vnio
 nostri cum Christo, ut negetur fore ut semel vni-
 ti Christo separemur à Christo. Ut Jerem. cap. 31.
 pollicetur Dominus fore ut fœdus ineat cum
 suis, non quale fuit fœdus quod iniit cum popu-
 lo Israelis, quod, inquit, illi violarunt. Itaque fœ-
 dus iniit Deus cum populo N. Test. quod popu-
 lus N. Test. non est violaturus, non enim, quod
 est valde obseruandum, eo loco agitur de sub-
 stantia fœderis, sed de efficiaciâ, nempe Propheta
 in nomine Domini sic non agit, *Non seruiam vobis-
 cum fœdus, quo exigam vt faciatis & viuatis*, sed, inquit,
non seruiam vobis nisi fœdus quod violatis. Cuius rei ra-
 tionem subiungit, quia *scribam Legem meam in cor-
 dibus vestru*. Deinde Osæ 2. postquam inuectus
 est Propheta in rebellionem populi, pollicetur
 nomine Domini fore vt *Deus desponset sibi populum
 suum in infirmitate, & in sempiternum, & auferat no-
 mina Bualim ex ore populi sui*, hoc est, quominus defi-
 ciant à se prohibeturam. Et hæc quidem dicuntur
 in tempore futuro, non quod iam tum non
 essent, sed quod non essent tam illustria: quomo-
 do Deus pollicetur iisdem locis remissionem
 peccatorum, non quasi iam tum nulla esset, sed
 quia non fuit illustris, ut infra demonstrabimus.
 Locus verò qui est Jerem. 31. multò illustrissimus
 est, etenim pollicetur Dominus disertis vobis fore,
 vt ita *Spiritum suum indat cordibus suorum, vt nun-
 quam re edant ab eius timore*.

Etsi autem non sit consilium nostrum hoc lo-
 co disputare de perseverantia Sanctorum ex pro-
 fesso, attamen respondendum est eorum cauilla-
 tionibus qui citatos à nobis locos detorquent in
 alienum sensum. Ac primò quidem negant pro-
 misiones Dei semper præstari, itaque etsi Deus
 promiserit perseverantiam, negant ided sequi ut
 sint qui perseverent: Etenim duplex est genus
 promissionum, ut aiunt, quorum alterum condi-
 tio ne nititur, alterum minime: Et promisiones
 quidem illas quæ conditione nituntur, negant
 impleri continè, in hoc autem genere esse pro-
 missionem de Perseuerantia. Sed, ut mollissimè
 dicam, hæc est cauillatio indigna viris qui se
 Christianos profitentur, nam promissio de per-
 seuerantia eiusmodi est ut excludat omnem con-
 ditionem, præter primum illum actum fidei Chri-
 stiani hominis sese ex animo Deo committentis,
 alioqui promissio huc rediret, *Perseuerabitis si per-
 seueraueritis*. Deinde ipsa Prophetæ verba res-
 piciunt hoc interpretamentum: Nam seu Jere-
 mias cap. 31. & cap. 32. seu Osæ cap. 2. in nomine
 Domini hæc annuntiet, manifesta est antithesis,
 nempe inconstantie Israelitici populi secundum
 carnem, cum constantia populi Israelitici secun-
 dum Spi-

Obseruan-
 da sunt cir-
 ca hanc V-
 nionem
 tria.

- 1.
- 2.
- 3.

quàm sit
 arcta hæc
 Vnio.
 colligitur.

- 1.
- 2.
- 3.

quàm sit
 firma pro-
 batur
 ratione.

- 1.

2.
 Scripturæ
 testimo-
 niis.

- 1.

2.

- 3.

2.
 Obicitur.

Res
 1.

- 2.

3. dūm Spiritum. Denique verba illa, *Et dabo illis cor unum, & viam unam, ut timeant me omnibus diebus, ut bene sint illis & filiis eorum post eos*, &c. nunis sunt manifesta. Nam quod aiunt Deum non semper consequi finem suum, non quadrat huic loco. Etenim, ut iam diximus, est antithesis, & Deus opponit statum spiritualem Ecclesiæ suæ statui carnali Ecclesiæ Iudaicæ. Deinde quando Deus non assequitur finem suum, hoc fit ideo quod finem illum non est persecutus simpliciter & absolute, persequitur autem Deus finem absolute, cum adhibet illa media quibus positus oritur finis, non autem persequitur finem absolute, cum adhibet illa media quibus adhibitis non sequitur finis: verbi gratia, voluit Christum esse sacrificium pro peccato, & voluit hoc absolute. Quid ita? quia adhibuit omnia media unde hoc exortum est, conuenienter tamen, atque ita ut non sit affinis culpæ, sed auctor boni quod per accidens ex culpa exortum est, Et aliquando Deus finem quidem habet, sed quem non persequitur absolute, quod nos colligimus ex posteriori, ut cum non adhibet illa media unde exoritur finis. Sic Scriptura docet, Deum velle omnes homines seruire, attamen non adhibet apud omnes homines illa unde exoritur salus. Sed ut ipsa experientia testatur hoc nonnullorum priuilegium est, non omnium. Iam verò locis quæ citata sunt agitur de medio, quod si adhibeatur finis sequitur. Nam ait, *dabo illis cor unum, & viam unam*, non modò cor, sed *viam* etiam dixit, iam verò cor unum & viam unam sequitur merus Domini omnibus diebus. Nam eorum qui non perseuerant non est unum cor, neque via vna. Quod verò aiunt, agi hîc de iis qui reduces erant futuri ex captiuitate Babylonicâ, errant grauissimè, & ipsi secum pugnant, nam Dominus noster Iesus Christus ista traxit, & accommodauit ad populum N. T. cap. 6. Iohan. & res ipsa id testatur: nam iis qui reduces erant ex captiuitate Babylonica ista non obrigerunt, immò populus Iudæorum tamen alio genere scelerum, tamen non aliàs sceleratior fuit quàm postquam reductus fuit ex captiuitate Babylonica. Quod verò aiunt promissionem esse in futuro, ideoque de re quæ nondum præstata fuit, suprâ à nobis est refutatam. Nam pari ratione asserant promissionem de remissione peccatorum quia est in futuro non pertinere ad N. Test. & populum N. Testam. præcipuè: sic enim argumentantur, Si Deus hic pollicetur perseuerantiam, nondum fuit perseuerantia, nempe pollicetur perseuerantiam in futuro. Itidem & nos sic argumentemur, Si Deus pollicetur remissionem peccatorum, nondum fuit peccatorum remissio, etenim Deus eam pollicetur in futuro: At certè iam fuit peccatorum remissio, fuerit ergo etiam donum perseuerantiæ. Quorsum igitur promissiones in futuro? quia tollendi erant omnes typi, nullus erat futurus Israel secundum carnem, hoc est Israel typicus, sed Israel secundum Spiritum, itaque & omnia erant futura illustriora, ut cum sublatis typis res ipsa proponitur nuda. Adjicient & hoc, nempe Metaphoricas esse locutiones, unde, inquit, nihil concludi potest nisi prius constet de genuino sensu verborum; At, inquam, omnis metaphorica locutio similitudinem significat, itaque exponi non potest ita ut tollatur ratio similitudinis, tolletur autem nisi statuamus

1. Dei populus secundum Spiritum perse-

ueret, propter antithesim quæ in iis locis parum adhibetur, & commemorationem causatum perseuerantiæ, quæ ad eam arctam habent cum effectu connexionem, ut iis positus necesse sit effectum sequi. Nam quod aiunt sic futurum ut Prophetæ redderent populum securum, nos respondere iis possemus quod est ipsi solempne, incommodum non soluit argumentum: Attamen quia veritatis Professores nihil æquè decet ac candor, respondeamus quod res est, duplex esse genus securitatis, vnum quod proficiuntur à neglecta mediocritate, alterum quod procedit à certitudine mediocritate. Certitudo autem mediocritate duplex est, vel enim dici possunt media certa, quia certè ea adhibebis, vel certa dici possunt quia si ea adhibueris certè finem consequeris. Hæ verò promissiones afferunt quidem secundi generis securitatem, quæ non est vitiosa, depellunt primi generis securitatem: hæ enim Dei promissiones nihil aliud efficiunt, quàm ut statuas apud te fore ut Deus tuus nunquam ita te derelinquat, ut non adhibiturus sis illa media, nec fore vquam ut illa adhibueris frustra. Iam verò qui statuit nunquam fore ut non adhibeat, aut ut sine fructu adhibeat illa media, potest ne fieri ut idem non adhibeat ea quæ putat certè sibi esse adhibenda? Fieri non potest. Exemplum autem huius rei esto caput nostrum Iesus Christus, qui media scilicet non contempsit, immò persecutus est summo studio, nam orauit Deum & exauditus est, & consolatus est eum Angelus à cælo, & admisit consolationem: Et Daniel cum haberet persuasum fore ut Deus redimeret populum suum, attamen orauit Deum suum. Eiusdem farinae est quod aiunt sic statui Prophetas dixisse pugnancia, nam iidem, inquit, hortantur homines ad perseuerantiam. Sed est duplex genus perseuerantiæ, vnum est Physicum, quomodo cælum perseuerat & terra, cuius perseuerantiæ principium est natura secundum Deum, bruta scilicet atque expertis rationis: profectò hoc genus perseuerantiæ non admittit admonitiones. Sed est aliud genus perseuerantiæ quod est ab animi proposito, id vero admittit, & poscit vltro admonitiones; nam propositum animi est à iudicio & ratione: porrò, iudicium & ratio requirunt obiecta de quibus iudicetur, illa autem obiciuntur admonitionibus, verbi gratia, Christus quæ fuit verè homo, attamen in agone admonitus fuit ab Angelo. Quamquam duplex admonitio est, vna extraordinaria quæ fit à spiritu, non quidem quomodo docent Anabaptistæ, sed à spiritu suggerente ea quæ scripta sunt in verbo Dei, sine hominis interuentu; & est admonitio alia quæ coniunctum habet spiritum, sed adhibito interuentu hominis: Huius autem generis admonitio, ut & prior illa, tantum abest ut efficiat ne firma sit perseuerantia, ut contrà quod Deus sic agit, inde colligamus esse firmam, sic enim agit Deus ut sit firma.

Id ipsum verò tam clarè & tam multis locis Novi Testam. docetur, ut mirum sit viros doctos ad tantam lucem non aperire oculos: Et nos quidem non afferemus omnia, sed quædam loca, eaque maximè illustra, quæque illi conati sunt deprauare, sed frustra. Primus autem locus esto qui est cap. 16. Matth. quo loco pollicetur Christus fore ut ædificet Ecclesiam suam, atque ita ædificet ut aduersus eam portæ inferorum non sint

Obicitur. 6.

Resp.

Securitas duplex.

Certitudo mediocritate duplex.

Dei promissiones non pariunt securitatem vitiosam neque mediocritate neglectam. Exemplo illustratur.

Obicitur. 7.

Resp. duplex perseuerantia. Physicaj

Ethica.

Probat Perseuerantia ex N. T.

1. locus.

præualituræ, quod si Ecclesia deficiat à Christo, certè præualuerint aduersus eam inferorum portæ. Nam quod respondent portas inferorum significare mortem & damnationem; non efficit (etiã si id deret) vt ne ex hoc loco possit probari perseuerantia Ecclesiæ. Nam qui non sunt perituri, eos necesse est perseuerare. Itaque si Ecclesia non potest perire, non potest itidem non perseuerare, nam si non perseuerauerit, peribit. Porro, quid sint hoc loco portæ inferorum à nobis declaratum est cum explicaremus illum locum: Nempe *portæ inferorum sunt sepulchrum*, ex phrasi Script. quæ non modo *inferos*, sed *inferorum portas* solet dicere. Quod verò adijciunt promissionem hinc fieri duntaxat aduersus vim externam, non aduersus propriam hominis malitiam, non loquuntur satis clarè, videntur enim præsupponere fore vt Ecclesia malitiâ laboret, & contumaciâ, quod si sic sentiunt, profectò dicunt quod res est, Deus enim hominibus contumacibus non pollicetur auxilium suum. Sed res longè aliter hinc se habet, pollicetur enim Dominus Ecclesiæ fore vt non sit contumax, nam *adificabo*, inquit, *Ecclesiam meam, & portæ inferorum*, &c. Itaque (quod citra contumeliam dictum sit) hoc est cauillari, nam ita Deus Ecclesiæ nihil polliceretur quod non sit commune omnibus hominibus. At Christus certè singulare aliquid hinc pollicetur Ecclesiæ nempe vt quantumuis illa prona sit in rebellionem, ille tamen hunc impetum sit cohibiturus per Spiritum suum; quod non est polliceri auxilium hominibus profanis, sed polliceri (quæ summa consolatio est) vt ne qui natura proclives sunt ad impietatem, eò vergant quò ducit natura. Denique (tanta est inconstantia) respondent, promissionem hinc tantam dirigi ad Ecclesiam Christi quatenus ea est talis, neque promitti perseuerantiam in fide, aut ipsos semper mansuros Ecclesiam, sed quantisper Ecclesia manent, &c. hoc est, vt loquuntur in Schelis, promissio hic sit Ecclesiæ in sensu composito, non in sensu diuiso. Ac sic promissio nulla exit, vt si quis homini promittat fore vt non moriatur, moriatur tamen cui promissum est fore vt non moreretur, quia quando moritur desinit esse homo, nulla erit promissio, nam certè homo quamdiu homo est, non moritur. Sic solemus ridiculè dicere, remedium esse aduersus mortem vt edamus & bibamus, quia quandiu edemus & bibemus non moriemur. Sic verò tollitur omnis consolatio & fiducia in posterum: quis enim est cuius mentem vnquam subiit hæc cogitatio, etiã si Deum ex animo coluero, in eum sperauiro, tamen me Deus destituet? At hæc cogitatio sæpe animum subit, in hac inconstantia naturæ & leuitate, inter tot hostes quis poterit stare, & perstare vsque ad finem? hoc verò est quod sollicitos habet pios, itaque hinc opus est consolatione, nulla autem erit si nulla est promissio. Vt illud interim taceamus, quod si istorum hominum cauillatio locum habet, fieri poterit vt nullam habeat Deus in terris Ecclesiam, immò verò vt omnes qui in Christum crediderunt simul deficient: nempe non possumus iudicare de firmitate Ecclesiæ nisi ex promissionibus Dei, omnes autem promissiones Dei secundum istos præsupponunt, non ponunt perseuerantiam, perseuerantia autem incerta est: Itaque transeundum nobis est in castra Socinianorum, qui exertè docent nihil esse absurdi, si di-

camus fuisse aliquandiu Ecclesiam Dei in terris extinctam.

Secundus locus Noui Testamenti est cap. 10. Iohan. Quo loco Christus ait, *Oues meas nemo rapiet è manu mea*. Iam verò rapiuntur è manu Christi qui deficient à Christo, oues autem non rapiuntur, ergo nec deficient. At illi more suo respondent oues quantisper oues sunt, non posse eripi, fieri tamen aliquando vt desinant esse oues: Causam verò conseruationis ouium esse Patris potentiam, quæ opponitur imbecillitati hostium, non autem dicitur potentia illa causa esse immutabilitatis voluntatis. At nos non dicimus voluntatem esse immutabilem, hoc est enim vnus Dei proprium vt immutabilis sit. Attamen eorum qui sunt oues Christi, dicimus ita nunquam mutari voluntatem vt deficient à Christo. Quod verò aiunt potentiam Patris hoc loco opponi imbecillitati hostium, mera nugatio est, hostes enim nostri non dicuntur validi nisi ob facultatem superandi nos: itaque non potest opponi potentia Patris illorum imbecillitati, nisi quatenus prohibet ne illi nos superent, non autem prohibebit si ab illis superemur, superabimur autem si cedamus, pollicetur ergo Christus fore vt ne cedamus. Immo verò nemo est in tentatione qui sibi aliunde metuat quàm à semetipso, vnde vox illa notissima in Ecclesia, *Ne nos inducas in tentationem*; non enim credo, oramus Deum ne sit author mali, blasphemare enim strenuè inter orandum, sed vt ne nos patiat superari à Tentatore, quod est puto, vt efficiat vt nos superemus Tentatorem. Et sanè cum quis constitutus in carcere, & percussus metu mortis confugit ad Christum, & nixus veritate huius promissionis rogat Christum, vt credo, non petit à Deo perseuerantiam si velit perseuerare, hoc est, vt perseueret si perseueret, esset enim iocularis petitio (at qui in agone constituti sunt non iocantur) sed petit à Deo vt perseueret, nam, inquit, oues Christi nemo rapiet è manu Christi.

Tertius locus hic est, cap. 14. Ioan. v. 16. *Ego rogabo Patrem, & alium Consolatorem dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum*. Hic se vertunt in omnes partes, ac primò quidem hoc respondent, Christum hoc tantum velle, ego pro tempore tantum ad vos veni, vt breui post mortem redeam ad Patrem, sed Spiritus Sanctus ita venturus est vt nunquam moriatur. Quasi quis metueret ne Spiritus Sanctus moriatur. Contrà, hoc vult Christus, Ego duntaxat ad tempus secundum carnem fui vobiscum, at Spiritus meus semper vobis aderit: opponit præsentiam Spiritus præsentis suæ secundum carnem. Sed quia metuunt ne hæc responsio succedat, respondent 2. Hanc promissionem pertinere tantum ad solos Apostolos, & proinde argumentum non valere. Accipimus quod dant, Ergo Apostoli saltem perseueraturi fuerunt. At orarunt Apostoli, & ieiunarunt, & non laxarunt habenas libidini carnis, & subegerunt corpus iuum. Itaque falsum est quod dicunt, dogma de perseuerantia inducere securitatem. Sed fieri, inquiunt, etiam potest vt spectet ad totam Ecclesiam, at debet, inquiunt, necessariò subintelligi conditio, si nimirum seruent eius mandata. At scriptum est, fore vt hic Spiritus deducat eos quibus datur in omnem veritatem. Itaque Spiritus est qui facit vt seruemus mandata, nam *deducere in omnem veritatem*, est effici vt

Except. 1.

Except. 2.

Resp.

Except. 3.

Resp.

1. Promissio foret ridicula,

& consolatio nulla esset fidelibus.

Resp.

2.

2. locus Scripturæ ad probandum Peccatum uer.

Except. 1.

Resp.

Except. 2.

Resp.

3. locus Scripturæ.

Excipitur.

1.

Resp.

Excip.

2.

Resp.

Excip.

3.

Resp.

ambules in omni veritate: nisi fortè hoc velint, (quod tamen se nolle profitentur) non esse Spiritus opus quod exequimur Dei mandata: nam Spiritus Dei certè ubiq; est etiam in impiis, hinc autem Christus Spiritum pollicetur singulari quodam modo, qui nullus erit, si Spiritus Dei non est aliter in piis quàm in impiis, non erit autem aliter, nisi aliquid amplius efficiat in piis quàm in impiis. Nam cum his potius dicitur adesse quàm illis, non est hoc intelligendum secundum Spiritus essentiam, sed secundum efficaciam Spiritus. Denique dicunt *iva vs* non semper significare euentum, fieri enim posse vt Spiritus recedat, & repellatur. Itaque ne promissio quidem Spiritus Apostolis facta, qualis hæc fuit, firma erat, fieri enim potuit vt Apostoli repellent Spiritum: quod apud illos sanè non est absurdum, nam coguntur id fateri, cum his disertis verbis affirmant fieri posse vt promissio ista ad solos spectet Apostolos. Omnis itaque certitudo iaciendorum fundamentorum Ecclesiæ Christi non pendeat à Spiritu, sed à libertate voluntatis Apostolorum. Itaque Spiritus non fuit determinans, sed determinatus potius, neque constabiliens, sed constabilitus. Vt finis sit, pugnat hæc glossa cum scopo Christi. Nam Christi consilium est consolari, at miserum mortalem & obnoxium peccato non consolatur qui sic compellat, non discedet à te Spiritus nisi volueris, nam ille inde sibi non metuit, metuit tantum à se ipso. Imò vnica hæc est & solida consolatio, non modò non discedet à te Spiritus nisi volueris abigere Spiritum, sed efficiet Spiritus vt ne id velis: quo fundamento nituntur & preces, & gratiarum actio, dum pro eo impetrato Deo agimus gratias.

Huc etiam & illud accedit, quod Christus cap. 17. Joan. orat pro suis, & quidem vt seruentur à malo, nullum autem malum perniciosius est defectio; orat igitur ne vnquam deficient sui. Porro Christus non orat frustra; Itaque vt vt pereat mundus non deficient illi qui verè Christi membra sunt. At illi inquit Christum impetrare quicquid rogat, sed eo modo quo rogat, etenim Christus in cruce pendens rogauit pro hostibus suis, orat & orauit pro inimicis suis. Et hoc ipso capite orat pro suis vt conseruentur à malo, attamen peccant credentes. Jam verò subsumunt Christum nunquam orasse pro absoluta perseverantia credentium in fide. Deinde (vt titubant & vacillant in hoc argumento) respondent hæc esse dicta specialiter Apostolis Christi (non ergo pertinere ad fideles reliquos) propter munus quod illis impositum est. Deinde Christum respicere presens tempus, nempe tradendus erat, interficiendus, illi verò dispergendi. Denique, hoc loco, inquit, sub voce *mali*, si peccatum quis velit comprehendere, præsupponitur eos pro quibus Christus orat non esse de mundo, sed ipsi videre debent ne mundum diligant. Et, vt finis sit, Christum ostendisse se (cum pro Apostolis orauit) non orasse tanquam pro singularibus personis, sed tanquam pro Apostolis. Deinde non debet id latius trahi, quàm verba patiuntur, nimirum vt vnum sint, & per fidem sanctificati e charitate compingantur.

Sed ista ferè non egent refutatione. Nempe vt à primo ordiamur, aiunt Christum impetrare quo modo rogat, rogasse autem Christum non

simpliciter pro suis. Quomodo autem rogauit Deum pro suis? Hoc illi debuissent explicare. Non est enim Christi oratio, cum intercedit pro suis, suspensa, sed certa. Nam quod dicunt Christum orare pro hostibus suis etiam hodie, petimus locum aut rationem è Script. quo id probetur. Sanè postquam Christus sedit ad dextram Dei, vtitur aduersus hostes suos scepro ferro. Et quod afferunt Christum orasse pro hostibus in cruce, vt Pater ipsis condonaret, longè diuersa ratio est. Primò illæ Christi preces non erant Christi preces quatenus mediator est, sed quatenus homo fuit pius & sanctus, at Christi preces cap. 17. Joh. sunt Christi preces quatenus mediator. Quæ distinctio multis probari poterit, nos tantum vnum afferemus, quod erit omnium instar: Christus cap. 17. Joh. disertis verbis negat se orare pro mundo, hoc est, pro iis qui non erant credituri, vt patet ex antichristi ac in cruce, etiam fatentibus iis quibuscum nobis cõrouersia est, orauit pro mundo, etiam pro iis qui non erant credituri. Secundò, quædam sunt preces quæ tacitè includunt cõditionem aliquam in eo pro quo precamur, quædam verò quæ nullam possunt includere conditionem: Vt rem demonstrem familiari exemplo, oramus Deum vt det vitam æternam peccatori, sed tacitè præsupponimus fidè & penitentiam, quia sine fidè & penitentia vita æterna dari non potest, imò nescis est orare vt impoenitenti Deus det vitam. Quædam verò preces sunt quæ nullam præsupponunt conditionem in eo pro quo oramus, vt cum oramus Deum vt det fidem & penitentiam alicui, nulla potest præsupponi conditio in eo pro quo oramus, nempe constitui eum ob oculos vt perditissimum hominem, destitutum fidè & penitentia. Hac adhibita distinctio. Resp. Preces quas Christus fudit in cruce habuisse cõditionem: itaque exauditum fuisse Christum, quatenus obuenerit iis pro quibus orauit (si præstiterim conditionem) vita. At preces, quæ sunt Joh. cap. 17. nullam possunt præsupponere conditionem: sunt enim preces quas Christus concipit non pro hominibus simpliciter, sed pro fidelibus, quæ non è spectant vt Deus simpliciter det vitam fideli, sed vt ne pariat fidelem superari à malo. At illi (pro eo ac sunt acuti homines) respondebant, fideliam sumi extensiuè, vt fidelis sit qui permansurus est in fide ad finem vsque (vnde illorum electio completa, incompleta, fides intensiua, extensiua, &c.) At hæc Resp. nugatoria est, nam Christus orauerit pro iis qui perseveraturi sunt ad finem. Jam verò obiectum rei pro qua oramus debet esse distinctum à re pro qua oramus, quis enim oret Deum vt qui perseveraturi sunt perseverent? Imò, Deum oramus vt qui alioqui non erat perseveraturus is perseveret, nam oratio esset ridicula. *Perseuerent in fide qui erunt perseveraturi in fide, ne superentur à malo quos malum non superabit: nemo enim superatur à malo qui idem non deficit, nemo non superauit malum qui persistit.* Ergo preces Christi pro fidelibus sunt absolutæ preces, absolutæ, inquam, non vt ab iis dicuntur odiosè, sed absolutæ, quia preces Christi nihil aliud requirunt in obiecto quàm vt quis datus Christo fuerit à Patre, & verè in Christum crediderit.

Quod verò aiunt hæc esse dicta specialiter Apostolis Christi. Nec assequuntur quod voluerunt, & dicunt pugnantia cum Christi verbis:

An & quomodo Christus orauit pro hostibus suis.

Non omnes Christi preces sunt Mediatoria.

quædam preces includunt conditionem, quædam non includunt.

Applicatur distinctio.

Inst.

Resp.

Resp. ad 2.

Fac enim (quod non est verum) Christum orasse pro solis Apostolis, ergo falsum erit (quod & supra notatum est.) quod illi aiunt, certitudinem perseverantię inducere securitatem; Nemo enim ignorat Apostolos etiam in iis quę spectabant ad munus suum fuisse assiduos in precibus & labore, & cauisse diligenter ne eorum culpā Euangelium aliquid caperet detrimenti. Pugnans item quę dicunt cum Christi verbis: Nam Christus disertē proficitur se non modo orare pro Apostolis, sed etiam pro iis qui credituri erant, nempe ut credituri feruentur à malo. Nam illud quod dicunt Christum respicere tempus præsens, indignum est planè tam magnis ingeniis, quando Christus orat pro iis qui credituri sunt vsque ad finem mundi: Et ut maximè verum hoc esset, nihil promouerent, nam hæ Christi preces non effecerunt ut Apostoli non sibi cauerint: nec pugnauerunt preces Christi cum eiusdem hortatione, *vigilate, & orate*: Illud verò quod dant, *mali nomine etiam peccatum posse intelligi*, sed eos pro quibus Christus orat debere videre nã mundum diligat, hoc est perinde ac si quis dicat, Christum orare ne sui diligant mundum, sed esse eorum qui sunt Christi, cauere ne mundum diligant. Hoc iam non est respondere, nam omnino, pro quibus orat Christus non amant mundum. Sed omnis controuersia est sitne effectus precum Christi quod non diligunt mundum, an verò conditio quędam quam Christus requirit in iis ut pro iis oret: quod esse nullomodo potest, nam idem esse effectum precum & conditionem, sunt *ἀδύνατοι*: ut si quis Deum roget ut morbo liberetur, non orat Deum ut morbo liberetur ea lege si morbo iam liberatus est, non enim petimus quę habemus à Deo impetrata, sed vel ea quę non habemus, vel eorum quę habemus conseruationem.

Et, quod nos penè fugerat, dum dicunt hoc pacto fore ut fideles ne peccent quidem, illud verò videtur hoc animo dictum ut patèret effugiata deprehensis; neque enim credibile est eos sic velle eludere omnes Dei promissiones, ut cum Deus pollicetur suis consolationem in hac vita, nos cauilemur sæpe conflictari pios cum magnis animi angoribus. Nam ut semel hoc moueamus, omnes Dei promissiones sic sunt intelligendę, ut in hac vita impleantur quidem, sed ita ut sit futurę vitę locus, nec vlla sit in hac vita perfectio. Itaque Christus, quod est valdè obseruandum, orauit pro Petro, effecitque oratione suã, non quidem ut ne Petrus deficeret, sed ut ne prorsus deficeret. Nam quod aiunt exemplum Petri esse singulare, id nihil aliud est quàm exemplum Petri esse exemplum, omne enim exemplum singulare est. At si hoc intelligant, significatum eo exemp'o aliquid singulare, & quod non fuerit Petro cum reliquis fidelibus commune, profectò dixerunt Christum orasse pro solo Petro, ita ut non sit intercessurus pro suis, quibus multò magis opus est Christi intercessione (si res humano iudicio æstimeretur) quàm Petro, qui singularia adeptus fuit privilegia, nempe Apost. fuit, ut nihil supra dicamus. At videtur esse vehementer absurdum orasse Christum ne fides Petri deficeret, non orare Christum ne miserorum hominum, sed credentium tamen, fides deficiat. Quod si illi hoc velint, habeant sanè Christum qui non oret ne fides eorum deficiat, nostra

sit hæc consolatio quod Christum habemus qui orat ne nostra fides deficiat, nam multo tutius credimus Christo quàm nobis. Deinde dum sic respondent (quod supra monuimus) in id incurrunr quod maximè refugiunt, nam sic commendat Christum securitatem Petro, prius enim quàm Petrus esset lapsus, hoc illi Christus significauit. Sed quoniam locus est insignis verba ipsa consideranda sunt. Ac primò illud *Satanas ὁ ἁρῖστὸς ὁ ὀνόμαζον* hoc est, non simpliciter expetiuit, sed *postulauit*, nam ἁρῖστὸς Græcè est *deposcere ad supplicium*, vel *ad questionem*: Itaque interpres Syrus sic eam vocem vertit, *ἁρῖστὸς*, nempe ut Satanus Iobum, hoc verò *deposcere* est ἁρῖστὸς. Et Apocal. cap. 12. Satanus dicitur accusator fratrum, nempe hoc poscit ut sibi dedantur vexandi tanquam hypocritę, quomodo Iobum sibi dedi postulauit. Tum & illud *ὀνειδισμὸς*, quærunt viri docti quid sit *ὀνειδισμὸς*, nam est verbum infrequens, attamen *ὀνειδισμὸς* Græcè *cribrum* est apud Hesychium, & *ὀνειδισμὸς cribrare* est apud eundem. Sed quia in cribratione duo sunt, vnum concussio illa atque agitatio, qua omnia sursum deorsum vertuntur, alterum verò segregatio atque separatio, secundum priorem significationem hoc loco vsurpatur, ut Christus nihil aliud voluerit quàm Satanam voluisse Apostolos & Petrum dedi sibi, ut eos conturbaret. Quomodo Apostolus cap. 1. ad Galat. testatur Euangelium illud falsum non esse aliud Euangelium, *sed sunt*, inquit, *qui vos conturbant*. Vbi obiter obseruandum est in Græco esse *εἰ μὴ nisi*, ut ne putemus *nisi* in Scriptura significare exceptionem, sed oppositionem, ut & illo loco qui est cap. 17. Johan. *Ex iis quos mihi dedisti nemo perit nisi filius perditionis*, non intelligimus filium perditionis datum fuisse Christo, quasi exciperetur ex eorũ numero qui Christo dati sunt, verum, *nisi filius perditionis*, idem est ac *sed filius perditionis*, quod iis non videtur insolens qui tenent quę sit phrasis linguę. Nam Syriacè *ܐܠܝܢ*, & purius, *ܐܠܝܢ* vertuntur Græcè *εἰ μὴ*, non per exceptionem semper: Ut & cap. 2. ad Galat. dicimur *iustificari non operibus, nisi fide*: Pontificij dixerint, ergo operibus & fide, sed respondendum est illud *nisi*, non esse exceptiuum, sed aduersatiuum. Itaque id quod quibuscum nobis controuersia est asserunt non est firmum, dum volunt Judam fuisse Christo datum, quia scriptum sit, *nisi filius perditionis*. Porro, ut nullus relinquatur dubitandi locus similis exstat locutio Amos 9. 9. quo loco Dominus minatur fore ut cribret populum suum, atque ita cribret ut ne lapillus quidem excidat, sequitur quę continet *& perdam eos gladio*. Itaque *cribrare* est *conturbare & perdere*, si de corpore agitur, secundum corpus, si de anima, secundum animam. Neque vexandum est illud, *ut ne lapillus quidem excidat*, non est enim promissio ut intuenti patebit.

Quod verò dicunt se hanc prærogatiuam libenter concedere Apostolis, Quorsum Apostolis fuerit id concessum? Vel enim iis concessum fuit quatenus Apostoli fuerunt, vel quatenus Christiani; ut si dixerim, hoc tribuitur homini vel quia homo est, vel quia animal est, vel quia corporeus est, &c. At si hoc Petro concessum fuit quatenus Apostolus fuit cur non ipsum fuit concessum Iudę quatenus fuit Apostolus? nã illi sanè fatentur Petrum suã instantiã meruisse ut à Diabolo conteretur. Sed nihil opus est eos sic vrgere, res enim

Resp. ad 3.

Resp. ad 4.

Rursus Resp. ad 1.

Exemplũ Petri labentis, sed non deficientis prorsus. Instant. contra Petri exemplum. Resp.

Illustratur locus Luc. 22. 31.

Illustratur & vindicatur locus Iohan. 17. 12.

Apostolis non qua Apostolis, sed qua Christianis datum fuit ut perirent.

res enim est manifesta, quod datur Apostolo quatenus Apostolus est, datur omnibus qui sunt Apostoli, non est autem commune privilegium hoc Petro & Judæ, ergo non datum est Petro quatenus Apostolus fuit: quod Apostolis datur quatenus sunt Apostoli, datur Apostolis non propter se, sed propter alios, nam Apostolatus non tam respicit eum qui est Apostolus, quam eos in quorum gratiam Apostolus est. Itaque si fides Petri non defecit ut Apostolus esset, fides Petri non defecit ne vlla esset fides saltem in quibusdam, nota enim regula est, *Propter quod aliquid est tale, illud ipsum est magis tale.* Et verò Christus hoc significat, & *conuersus fratres confirmabis*, id est, prohibebis quominus vacillent, cespitent, & cadant denique fratres tui. Itaque vsque aded perseverantia est, ut perseverantiæ organum sit Petrus. Quamquam non debet concedi, Christum ista pollicitum fuisse Petro quatenus fuit Apostolus, sed quatenus fuit fidelis Apostolus, ut cum Deus pio homini qui Magistratus est pollicetur fore ut officium faciat, aut si non faciat, saltem non prius negligat, non dicemus hanc promissionem factam esse Magistratui quia simpliciter Magistratus est, nam Christiani hominis cernuntur officia in omnibus muneribus. Immo verò Christus non dicit se orasse pro reliquis Apostolis, nempe reliqui Apostoli non erant subituri hanc tentationem; attamen dicit se cauisse ne reliqui Apostoli tentationem subirent, nam, inquit, *Postulauit vos Satanus sibi dari*, hoc omnibus dictum est Apostolis, *At ego orauit pro fide tua*, nempe solus Petrus præbuit se obnoxium tentationi.

Quod verò aiunt Christum orasse pro Apostolis capite 17. Joannis, facilis responsio est. Distinguenda sunt ea quæ Christus petit concedi Apostolis suis, quædam enim sunt necessaria absolute ad salutem, (ut, verbi gratiâ, ut feruentur à malo, ut sanctificentur in veritate, nam, inquit, *Ego pro ipsis sanctifico memetipsum*) & sunt quæ proprie spectant ad munus Apostolicum. Quam Christus petit ea quæ Apostolis necessaria sunt ad salutem, non est dandum tum orare Christum pro Apostolis quatenus Apostoli sunt. Immo hoc est pernegandum, nam quæ petuntur in alicuius gratiam, quatenus hoc aut illo munere fangiur, respiciunt proprie hoc aut illud munus, quæ verò eiusmodi sunt ut spectent rectè salutem animæ, non sunt numeranda in iis quæ sunt peculiaris, sed quæ sunt communia. Et ut omnis pertinacia expugnetur, Christus proficetur hac oratione se non modò orasse pro Apostolis, sed pro omnibus qui credituri sunt, continuoq; addit, *ut omnes*, id est, tam hi, quàm illi, *unum sint*, &c. Denique quod dicunt verba Christi non esse trahenda vterius quàm patiuntur, neque sanè id fit à nobis, nam seruari à malo, etque ita seruari, ut vniti simus ærtissimâ vnione inter nos cū Christo, & per Christum cum Deo, tam firmâ vnione ut aliquando vbi ille est nos futuri simus, id verò non aliter efficitur quàm perseverantiâ. Itaque Christus orauit Patrem ut perseveremus omnes, quicumque serid, cum nobis ipsis dissideremus, credidimus nos Christo regendos eius Spiritu, quod est nosmetipsos abnegare. Sunt & alia loca penè innumera in Nouo Testamento, quorum lux tanta est ut frustra ingeniosi homines conentur iis tenebras offundere, sed quia

nobis properandum est aliò, hic subsistimus; hoc interim monentes, ut in timore Domini sepelitis animi affectibus illorum hominum scripta legitis, in quibus si quid occurrit quod pugnet cum eo dogmate de quo iam disputamus, ea de re seriam suscipiatis cogitationem.

Porro, ut institutum nostrum persequamur, quàm sit hæc nostri cum Christo vnio efficax, et si iam satis liquet ex iis quæ iam supra disputata sunt, & vel inde facile colligi potest, quod quæ Christus in nostri gratiam pertulerit, ea eodem apud Deum loco sint ac si nobis tam grauis pœna incubuisset. Hoc verò est quod Apostolus significauit disertis verbis 2. Cor. 5. *Si vnus*, inquit, *pro omnibus mortuus est, omnes mortui sumus.* Ita Christus dum pœnâ quæ fuit *maledictum* defungitur, totum Christi corpus eâ pœnâ defunctum est. Atque hinc patet quæ sit ratio iustitiæ diuinæ, dum pœnam peccatis ne sitis debitam à Christo exigit, nempe vsque aded ærto vinculo Christus & Ecclesia coniuncti sunt, ut Christus sit veluti peccator in Ecclesia, Ecclesia veluti defuncta pœnâ peccati in Christo. Nam quemadmodum dum luctaretur Christus cum ira Dei, Ecclesia non est ipsa per se cum Dei ira colluctata, ita dum Christus dicitur factus peccator ob Ecclesiam, eo significatur Christum non fuisse peccatorem. Itaque eodem modo ista intelligenda sunt, ut Christo mortuo nos dicamur morte defuncti, & pro nobis peccatoribus Christus dicatur factus peccator. Deinde facit hæc vnio nostri cum Christo, ut quæcunq; patimur ab hominum iniustis odiis ea Christus pati dicatur propter eius nobiscum vnionem. Itaque non veritus est Paulus cap. 1. ad Coloss. vocare afflictiones suas *reliquias afflictionum Christi*, quemadmodum & Christus audiente Paulo clamauit ex cœlo, persecutionem Pauli se petere, *Saul, Saul, quid me persequeris?* Immo verò hæc nostri cum Christo vnio nos facit esse ea conditione, ut necessariò multa nobis patientia sint: Etenim facit ut conformes simus Christo, neque poterit constare conformitatis istius ratio, nisi patiamur cum Christo, ut est cap. 8. ad Rom. Cætera quæ spectant ad efficaciam huius vnionis demonstrandam nihil opus est hic repetere.

Veniamus igitur ad id caput quod sequitur, vnio Christi latissimè patet: neque enim Christus Ecclesiæ tantum Noui Testam. coniunctus est, sed Ecclesiæ Veteris Testam. adeoque fuit omnium fidelium, qui fuerunt unquam, caput. Quod ut demonstremus, necesse est ut priori quidem loco ostendamus Christum semper fuisse omnium piorum caput, tum ut ostendamus quomodo id fieri possit. Neque tamen afferemus ea omnia quæ ad hæc se faciunt, nihil enim necesse est, tantum studebimus fontes rationum quibus tanti momèti veritas probetur, indicare; idque vel collatis quibusdam Scripturæ locis, qui erunt reliquorum omnium instar, deinde rationibus quæ Scripturæ autoritate nituntur. Primus autem locus, isque maximè illustris, hic sit, *In Adamo*, inquit Apostolus capite 15. 1. ad Cor. *omnes moriuntur, in Christo omnes viuificantur.* Itaque nullus est qui vitam quam in Adamo amiserat, consecutus sit nisi in Christo, nullus autem vitam consequitur in Christo, qui non sit Christi membrum: Nam Adamus non nisi suis mortem attulit, & Christus non nisi suis vitam cōmunicat:

Quam sit
efficax no-
stra cum
Christo vn-
io colli-
gitur.

1.

2.

3.

Quam latè
patet no-
stra cum
Christo vn-
io; nempe
etiam ad
fideles sub
V. Testam.
eam perti-
nere.

aduersus
Socinum
probat
Scripturæ
testimo-
niis.

1.
locus:

2. Huc & illud accedat quod capite 4. Act. scriptum est, *in nemine salutem esse extra Christum*: quod non potest restringi ad Noui Testamenti tempora, quia Apostolus eo loco urget necessitatem salutis per Christum consequendam. Deinde cap. 9. ad Hebr. disertis verbis dicitur remissa illa peccata quæ erant in Veteri Testamento. Quod non potest ita cludi ut intelligantur peccata eiusdem generis, ut sit hæc sententia, Christum eiusmodi peccata remissa sanguine suo, quæ sacrificiis legalibus expiari non potuerant, pugnat enim hoc interpretamentum cum Apostoli scopo, qui est ostendere sacrificium Christi necessarium esse. Nam si in Veteri Testamento peccata vltro sacrificio fuerunt expiata, nihil erat opus sacrificio in Nouo Testamento: sed Apostolus hoc voluit, peccata non fuisse expiata in Veteri Testamento, itaque opus fuisse sacrificio in Nouo Testamento, alioqui futurum ut patres Veteris Testamenti perirent. Etiam & illud obseruandum est quod eodem capite ait *ψ. 22. sine effusione sanguinis non esse remissionem*, posset enim hoc refertur si Patres redempti sunt sine sanguinis effusione: nam ut dicat redemptos fuisse sanguine hircorum & taurorum statim non potest cum verbis Apostoli, qui negat sanguinem hircorum & taurorum potuisse purgare conscientiam, indidemque concludit necessariam fuisse redemptionem per Christum. Quid? quod ait *vers. 23. etiam necesse fuisse ut cælum sanctificetur*, hoc est, *purgetur præstantiori aliquo sacrificio*: Cælum autem sanctificari dicitur non ratione sui, sed nostri, itaque Metalepsis est qua vitur Apostolus ut alludat ad sacrificia Legalia. Et cap. 10. idem Apostolus disertis verbis docet inde ortam esse, inde pendere necessitatem satisfactionis Christi, quod vetera illa sacrificia non potuerint præstare rem tantam.

4. locus
Excip. 1.
Resp.
Excip. 2.
Resp.
1.
2.
3.
Excip. 3.
Resp.

Et 13. cap. vers. 8. *Christus, inquit, hodie, heri, & in æternum idem est*, quod neque ita intelligi potest, ut cum Christus dicitur fuisse heri, intelligamus Christum fuisse priusquam Apostolus scriberet hanc Epistolam, hoc enim frigidum esset: neque sic intelligi potest, ut hoc Apostolus tantum voluerit innuere, Christum fuisse prædestinatum, nam hoc Christo cum multis commune est, at Apostolus singulare aliquid tribuit Christo. Deinde, fideles quidem dicuntur electi ante iacta mundi fundamenta, apudquam dicuntur fuisse ante iacta mundi fundamenta. Denique non cohærent ista, *Christus fuit hodie, heri & in æternum*, si horum primum intelligendum est de prædestinatione. Nec simpliciter ista de Deitate Christi intelligenda sunt, quamquam hinc colligitur Christum esse Deum, & quidem necessario, nam consequentia arguunt hæc spectare eò, ut certum sit in Christo semper omnia subsidia ad salutem fuisse reposita. Sequitur enim continuò, *Doctrinis variis & peregrinis, &c.* Item, *bonum est ut cor gratiâ confirmetur, non cibus, ex quibus nullam consecuti sunt utilitatem qui in iis ambulauerunt: habemus enim alitare, &c.* Vnde liquet studuisse Apostolum auocare Hebræorum animos à studio rituum, & caeremoniarum ad Christum solum, hoc pacto, Si veteres Iudei in iis ritibus se exercuerunt, non inde tamen vltim fructum, sed à Christo salutem consecuti sunt, *Christus enim est idem heri, hodie, & in æternum*, hoc est, nunc Seruator non est, ita ut olim non fuerit, atque ut non sit futurus in æternum

Saluator. Neque nouum videri debet, ut quibus locis Spiritus sanctus meminit æternitatis Christi, quæ eum Deum esse reuincunt, iisdem meminerit locis Redemptionis per Christum partæ, ut Apoc. 1. *ψ. 8. dicitur, Qui est, qui fuit, & qui venturus est, omnipotens ille*, non quidem eo consilio duntaxat, ut teneamus Christum esse Deum, sed ut teneamus Christum esse Deum, qui semper fuerit Redemptor, & futurus sit, nam sunt illa verba eadem quæ existant cap. 43. Esa. Quo loco Deus meminit æternitatis suæ, ut fuerit, & sit, & futurus sit semper, continuoque subiungit, *Et præter me non est Seruator*, Et Psal. 90. meminit initio Redemptionis Propheta, & è Redemptione ad Dei æternitatem assurgit, ut Psal. itidem 102. sub finem.

Immo verò cap. 6. Exod. Dominus profitetur se in eo esse ut reuelet se Iehouam, hoc est *Æternum* populo suo, cum Patribus sese tantum ita reuelarit, ut fuerit *יהוה*, locum ipsum aditote, nempe hæc est loci illius sententia, Patres quidem senserunt me promissorem Redemptionis, quam quæ interim illis omnia suffecerim quæ necessaria fuerunt, at vos me experiemini Deum æternam, qui promissiones meas reapse ac factis præstem. Itaque meritò reprehensus est, quanquam tacite, Onkelos Paraphrastes à Salomonio Jarhio, quod locum illum, *Et non notus fui illis in nomine Iehouæ*, sic vertit, *Et non notum feci illis nomen Iehouæ*, quod falsum est, nam nomen Iehouæ Patribus notum erat. Sed quærat aliquis, cur æternus dicatur Deus cum de Redemptione agitur. Nempe æternitas duobus modis in Deo considerari potest, vel ut significet aliquid absolutum, quodque Deus solum respicit, vel ut significet vim illam qua Deus ita immutabilis est, ut constans sit in promissis. Promissio autem quæ *וְאֵת הַכּוֹלָלָה* promissio dicitur, est promissio salutis: Ergo cum Deus hanc dat effectam & præstitam edit argumentum æternitatis suæ, nempe constantiæ. Vnde Salomon ille Jarhi, quamquam Iudæus, loco quem citauimus vocem *יהוה* interpretatur ita, ut dicat eo notari Deum esse *יהוה מוסר*, quæ vox crebriò occurrit in N. Test. ut cum Apostolus dicit, non fore per inconstantiam nostram ut Deus abneget se ipsum, hoc est, ut sibi non constet. At quod Deus profitetur se probasse primis illis Patribus (quos Patriarchas vocamus) *יהוה*, illud verò obscuritatem quandam præ se ferre videtur. Nam quid tandem est illud, *Schaddai*? Certè *Schaddai* nomen Dei est, ut & *Iehoua*. Attamen Deus Patriarchis fuit *Schaddai*, non fuit, ut videtur, *Iehoua*. *Schaddai* si rei Grammaticæ rationem habeamus, vocabulum est cuius origo inter Hebræos est controuersa, nam sunt (in quibus est Salomo Jarhi) qui putant *יהוה* dictum quasi *אשר יהוה*, qui est ita omnibus instructus nihil ut ei desit, qui sibi ipse sufficit, nam *אשר* contrahi solet in *ו*. Porò omnia Dei attributa ita nobis consideranda sunt, ut ne in illis obseruemus dumtaxat quis sit Deus in se, sed quem se erga nos exhibeat. Itaque quem admodum *Iehoua* non tantum significat (ut iam supra monuimus) constantiam illam quæ est in natura Diuina, sed eam etiam quæ cernitur in iis quæ Deus præstat miseris mortalibus, ut cum Malach. 3. 6. testatur se non mutari, non vult tantum significare se non esse obnoxium interitui, sed neq; labefactari constantiam cõsiliij sui in hostibus suis profligandis, & protegenda Ecclesia:

Nam

Explicatus
locus Apo-
cal. 1. 8.Illustratus
locus Exo-
6. 1.
De nomi-
nibus יהוה
& יהוה.quid sit
יהוה & cur
Deo tri-
buatur.

Nam sæpenumerò subeunt hominum animos profanæ cogitationes de Deo, cum ex animo voto & sententia res non fluunt. Quorsum Apostolus videtur respexisse cap. 3. ad Gal. quo loco Mediator, inquit, non est vnus, at Deus tamen vnus est: nempe, fuit Legis Mediator, Legis, inquam, quatenus data est in monte Sina, & est, atque initio fuit Mediator Euangelij Christus, qui fuit heri, & hodie, & erit in æternum. At diuersitas Mediatorum non facit vt continuò fuerit diuersitas in Deo, idem enim Deus est, cuius, si ita loqui fas est, ductu & auspiciis Lex & Euangelium data sunt: nempe Euangelij & Legis idem finis est, eiusdemque est incuere finem & persequi, prospicereque de medijs. Hac ratione Schaddai significat illam copiam rerum omnium quæ est in Deo, significabit itidem nomen hoc Deo tributù quod omnia sufficiat suis, vnde Lxx. Interpr. Schaddai in ar. interpretati sunt. Quid igitur hoc erit, Deus præsente se Patribus Schaddai, non præsente se Iehouam? nempe quantum illis sufficebat tantum indulgit, non indulsit quod erat summum, vt sit hic quædam *aimon*, nam dum liberaret posteros Patrum seruitute Ægyptiaca, & eos mitteret in possessionem terræ Canaan, executus est quod promissit. Vt cap. 12. 2. ad Corinth. Gratia, inquit, mea tibi sufficit, non significat Paulum adeptum esse summam vocorum suorum, sed istam quam diximus sufficientiam, cuius & in celebri dicto mentio sit, Pietas cum sufficientia magnus questus est, id est, pietas est questus cum sufficientia, cum tamen expectemus in cælo beatam illam quietem.

Sed hæc Grammatica vocis Schaddai interpretatio non placet Aben Esræ, non enim potest hoc concoquere vt Schaddai dicatur *Afchardai*, veterum enim ne parum conuenire possit, vt nomen proprium conficitur ex relatiuo & nomine, sed si nihil aliud esset, metus iste foret vanus, nam inter Afros (qui oriundi sunt ex Phœnicia, & Punica videntur lingua, id est, Arabica, quæ linguæ Hebraicæ quædam dialectus est) nihil est frequentius, vt cum nomen Quod vult deus imponunt, & *Adeedatus*, &c. Multò magis nos mouere debet quod Iobi 9. scriptum est, Sagitta Schaddai, videntur enim eo significari sagittas quas circumulat mens valentissima. Itaque ille Schaddai interpretantur *victorem*, atque huius interpretationis auctorem laudat Samuelem quendam Rabbini, quem & Principem vocat, qui Schaddai interpretatus est lingua Arabica *Alkahir*, hoc est victorem, Heb. *קצור*, nam lingua Arabica *Schaddad* est vincere & corroborare itidem, quia quæ soluta sunt, eadem sunt inuicta, contra quæ sunt compacta eadem robusta sunt. Sed & lingua Hebraica *Schaddad* est dissipare & perdere, quod victori conuenit imprimis, non enim aliter quam clade & interitu hostium peruenitur ad victoriam, vt eundem victorem & vastatorem esse oporteat. Sed res eodem redit, significatur enim hoc titulo quo pacto Deus agat cum suis, donec executus sit factis quod verbo promiserat imprimis, interim enim omnia illis suppeditat, & in rebus aduersis vsque aded corroborat vt vincant. Quo Deus videtur respexisse initio capituli 15. Gen. Quo loco pollicetur fore vt sit Abrahamo *clipeus*, *ויהי זה* hoc est Deus *propotens*, omnia sufficiens (nam sufficere, est misero sufficere) quali dicitur gratia mea tibi sufficit, & clipeus est illius

quem hostium mucro & gladius petit. Itaque habet hic titulus suauissimam consolationem, eo enim portenditur Deum nunquam desore suis, etiam cum summam promissionis suæ non adimpleuit.

Sed quærat aliquis quorsum ista spectent, nam ne tum quidem cum liberavit seruitute Pharaonica populum suum, ostendit quantum in suorum gratiam præstiturus esset. Sed responsio facilis est, erat enim assertio populi sui in libertatem secundum carnem typus assertionis populi sui in libertatem secundum spiritum; vnde factum est, vt cum de typo ageretur isdem sit verbis vsus Dominus ac si de re ipsa ageretur. Et verò si rem ipsam spectemus Deus ante Christum exhibitum in carne fuit Schaddai, Christo autem in carne exhibitum fuit, secundum hanc rationem, Iehoua. Nam quæ fuit ratio promissionis de afferenda in libertatem gente Israelitica per Mosem, ad ea quæ illam libertatem præcesserunt, quæ fuit ratio præstite promissionis terræ Canaan ad ea quæ possessionem terræ Canaan præcesserunt, eadem est ratio Euangelij patefacti ad eam reuelationem quæ Euangelium patefactum præcessit. Deinde, Dominus vsque ad id tempus quo meliori vita fruemur Schaddai est, nondum enim impletæ sunt promissiones, at in illa beata vita erit Iehoua. Itaque eò nos ablegant Apostoli & Christus: sic Christus cap. 8. Johan. profiteretur se fuisse antequam Abraham esset, atque eo loco non tantum significat se fuisse in se, vt pote qui Deus est, sed se fuisse cõseruatorem Ecclesiæ suæ, nam inquit, Abraham cupiuit videre diem meum, & vidit, & gauisus est, hoc est, Abraham percepit aliquem fructum, alioquin in Abrahamo cupere videre, & vidisse seiungi possent, iam verò coniunguntur ista, cupiuit videre, & vidit. Itaque fructum aliquem oportet redundasse hinc ad Abrahamum, quare sequitur continuò, & gauisus est, immò verò hoc significat gaudium non vulgare, vox, inquam, qua vsus est Euangelista *νῆσαν δὲ τὸν ἐξ ἄβραμ*. Nec verò aliud significatum est Ioh. 1. cum dicitur Christus Lux, & quidem lux quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum, diciturque idem fuisse in mundo. Quod, tamen si verum sit omnem humanæ mentis lucem esse ab illo Sole, attamen intelligendum est præcipuè de illa luce quæ est ad salutem, & qua fit vt tenebris peccati & mortis liberemur. Neque tamen inde sequitur, omnes indiscriminatim homines participes fieri huius lucis, est enim locutio in Scriptura vsitata, vt quoties ita se res habet, vt restitui non possit nisi Deo restituyente, tum Deus omnia eius generis dicatur restituere, vt cum Ps. 145. Deus dicitur sustentare omnes cadentes, & erigere omnes incuruatos, id est, qui cadunt, si sustentantur, à solo Deo sustentantur, & qui eriguntur, à solo Dei eriguntur. Nihil est igitur quod inde concludant Semipalagiani, Christum vera illa luce omnes illuminare, nisi sic intelligat vt Christus statueretur in tenebris luxisse, neque tamen fuisse comprehensus à tenebris, quomodo & Christum omnium hominum Redemptorem dicere possumus.

Sequuntur rationes petite ex Scriptura quibus id ipsum probatur. Prima autè ratio hæc sit, Semen mulieris conteret caput serpentis, hoc verò dictum est statim perpetrato peccato primi parædis, ergo pertinet ad semen mulieris, vt conteratur caput serpentis, non est ergo caput serpentis contritum,

Obicitur aduersus istam loci Exod. 6. 3. explicatio-nem. Resp.

Explicatur locus Ioh. 8. 56. & 58.

& locus Ioh. 1. 9.

Resp.

Rationib. è Scriptura petitis probatur Vnio fidelium Vet. Test. cum Christo.

I. Semen mulieris, &c.

Vindicatur hic locus contra Socinianos.

Christus solus propriè semen est mulieris.

2. ratio contra Socin.

3. Vindicatur locus 1. Tim. 2.5.

Inst.

Resp. 1.

2. Christus non est simpliciter internuncius, vulè Socin.

nec verò conteri potest nisi per *semen mulieris*. Quod non potest detorqueri ita vt statuamus dictum, fore vt essent multi ex semine mulieris, pij scilicet qui contrituri essent caput serpentis. Nam vt priori loco hoc dicamus, qui erant à serpente pessundati, non potuerunt contere serpentem, deerat enim illis omnis vis; Itaque opus fuit quodam semine mulieris quod caput serpentis contereret, atque eam vim, pro eo ac sapientiæ eius visum est, communicaret cum suis. Deinde, si credimus Apostolo 3. cap. ad Galat. Quoties cum de promissione agitur mentio fit *seminis*, intelligitur singulare aliquod semen, id est, aliquis singularis oriundus ex semine. Hanc rationem secutus Apostolus conclusit inde quod dictum fuit, *in semine tuo benedicentur omnes gentes* quendam fore, immò iam esse oriundum, aut ortum Abrahamo secundum carnem, cuius interuentu omnes nationes benedicantur. Et hinc itidem, cum dicitur fore vt semen mulieris conterat caput serpentis, intelligendus est Christus, qui singulari quodam modo mulieris semen est: nam si libèret verba vrgere, Christus propriè *semen mulieris* est, nam secundum carnem patrem non habuit, matrem habuit. Verum quidem id est, omnes homines dici phrasi Hebraica *שׂוּמְנֵי אִשָּׁתוֹ* (cum dico phrasi Hebraica, Chaldaicam linguam intelligo præcipuè) at id nihil prohibet tamen quominus *semen mulieris* significarit peculiare quoddam semen, quomodo etiam (vti supra explicatum est) Christus *filius hominis* singulari quadam ratione dicitur. Ergo, aut ante aduentum Christi in carne caput serpentis non fuit contritum, atque ita Deus nullam habuerit Ecclesiam, aut Christi efficacia & vis, in assensendo populo suo atque vindicando, sese exeruit ante eius aduentum in carne.

Huc & illud adjiciamus quod cap. 1. ad Col. 1. dicitur *primogenitus ex mortuis*: non erit autem primogenitus ex mortuis nisi & Patriarche vi resurrexerit & nonis Christi resurgant, & nri Patriarche vi resurrectionis Christi resurgant, non debuerunt Christo resurrectionem suam. Sed & ille titulus quo Christus *Mediator* dicitur *Dei & hominum*; id ipsum euincit, eoque magis quod dicitur *vnus Mediator*. Id verò non potest torqueri ita vt dicatur Mediator hominum qui nati sunt, post eius aduentum in carnem, nam eodem modo dicitur vnus Mediator, quomodo Deus dicitur vnus Deus: Itaque vel Patres illi non habuerunt Mediatorem: vel Christus eorum Mediator fuit. Neque facit hic ad rem quam vult agere hæreticus, quod dicit Christum Mediatorem dici quod internuncius fuit, fuerit enim Christus hac ratione hominum internuncius, proindeque & Patrum, id est, vt ne cauilemur, internuncius apud homines, Dei, inquam, apud Patres; alioquin quorsum attinisset dixisse Christum esse vnus Mediatorem hominum? Nam nisi intelligantur omnes omnino homines qui fuerunt, qui sunt, aut erunt, aliter haud dubiè loquutus fuisset Apostolus, nulla enim lingua est qua vox *homines* non significet totum genus humanum. Deinde quorsum attinuit adjicere, *homo Iesus Christus*, & quæ sequuntur, *qui se dedit pretium redemptionis*, &c. Sed Apostolus noluit eo loco Christum simpliciter internuncium vocare, quod nos vnico argumento ostendemus, quo omnes eius argutie refellentur. Nam Mediator Christus

dicitur non vt ille vult, quod intercedat pro Deo apud homines, sed eo quod intercedat apud Deum pro hominibus. Itaque *ἱλασθεῖον* dicitur, non quod reddat homines Deo propitios, absurdum enim id est, sed quod reddat Deum hominibus propitium. Itaque 1. Johan. capit. 2. dicitur *habere Aduocatum apud Patrem Iesum Christum iustum*, & ipse, inquit, *est pro peccatis nostris*.

Quod verò dicitur Mosem idem dicitur Mediatorem, cum tamen non fuerit Mediator quomodo nos volumus Christum esse Mediatorem, responsio in promptu est, Mosem quatenus Mediator fuit, fuisse typum. Cæterum Mosem fuisse Mediatorem secundum typum eiusmodi, vt inde colligi possit non modò populum fuisse alienum à Deo, sed Deum etiam à populo, quod per typum demonstratum est. Immo inde colligit Apostolus Legem datam fuisse populo peccatori, quod lata est per manum Mediatoris, neque populo licuit accedere ad montem, soli licuit Mosi, nempe vt in huius typi umbra nos cernamus lucem veritatis, quæ est in re huius typi Domino Iesu, *per quem* (vt est capite 2. ad Ephes.) *nobis patet aditus ad Patrem*. Et profecto nullo consilio Deus adhibuisset Mosem internuncium, nisi populus fuisset admonendus non licere peccatoribus accedere ad Deum sine Mediatore. Itaque tam magna maiestatis suæ signa edidit in monte Sinai, vt populus petierit Mosem sibi dari Mediatorem, typicum, inquam.

Eandem vim habet quod sacrificia legalia vmbra erant, atque typi Christi, itaque & remissionis per Christum obtinendæ. Aut igitur Patribus non sunt remissa peccata, & sacrificia illa inania fuerunt, aut si habuerunt aliquem vsum sacrificia illa, Patres consecuti sunt remissionem per Christum. Nam quod hæreticus excipit, fieri nullomodo potuisse vt illa sacrificia Christi satisfactionem representarent, quod inquit, nulla sit ratio typi, in eo fallitur, quod non animaduertit res spirituales non esse typos rerum spiritualium, sed res corporeas typos esse rerum spiritualium: non enim putat fieri posse vt sacrificia typi fuerint satisfactionis Christi, nisi illis sacrificiis sit satisfactum iustitiæ Dei: immò verò si ea fuisset ratio satisfactionum Legalium, ne typi quidem fuissent. At ille quærit rationem similitudinis. Ea verò non est obscura, namerat olim in Lege reatus quidam typicus, & pœna typica, & secundum reatum & pœnam necessitas quædam typicæ satisfactionis. Reatus typicus in eo fuit, quod peccato pollutus non licebat societatem religiosam colere cum fratribus, & pœna itidem fuit, quod si deprehensi fuissent non oblato sacrificio, non tulissent hoc impunè. Et satisfactio typica fuit quod offerebatur sacrificium veluti expiatio delicti, quod optimè quadrat rei typo significatæ. Peccato alienamur à Deo & ab Angelis, & reatum contrahimus mortis æternæ, & necessitas satisfactionis incumbit, sed qua defungimur sacrificio, impositis, sicut olim victimis, peccatis nostris Christo. Nam quod ait, non fuisse olim receptum, aut constitutum à Deo, vt pro omni generis peccatis victimæ offerrentur, id supra à nobis refutatum est ex cap. 19. Leuit. cum probarem omnia peccata esse *ἀγνῶνιμα*. Sed & hoc eum decept, quod in priuatis sacrificiis nulla grauium

Obijciunt Moses qui Mediator dicitur. Resp. Moses fuit Mediator typicus.

Christus vnus Mediator.

Sic & sacrificia legalia typi erant satisfactionis Christi.

Obijciunt Socini. Resp.

Ratio similitudinis inter sacrificia legalia & Christi satisfact.

Alia Obj.

grauium scelerum habetur ferè ratio; Cuius rei hæc fuit ratio, quod qui pro delictis seorsim sacrificia offerebant, eos oportuit fateri delictum, omne autem graue delictum Deus iusserat in Legge morte puniri. Itaque cum sit clemens & misericors, noluit miseris hominibus arcanorum scelerum sibi consciis imponere necessitatem offrendi seorsim sacrificia, ne adirènt vitæ & capitis discrimen, immò verò ne extremo afficerentur supplicio. Attamen die solènni propitiationum, ne vllum abiret peccatum quod non expiaretur typicè, institutum est anniuersarium illud sacrificium, quod non singulorum, vt in priuatis sacrificiis, sed omnium peccata (quæcunque tandem illa fuerunt) expiabantur, typicè, inquam, nulla enim vera est expiatio peccati nisi ea quam Christus peregit.

Quin etiam Apostolus Corinthios hortatur ne Christum tentent, quemadmodum quidam ex Israelitis tentarunt. Ergo Christus iam tum fuit Ecclesiæ suæ seruator, quem hypocrisis tentarunt. Vt hic locus intelligatur necesse est repetamus animo quod scriptum est cap. 23. & 20. 21. Exod. quo loco Dominus grauitèr interdicit populo Israelis ne irritet, ne se rebellem præbeat Angelo, *Non enim, inquit, condonabit vobis, nomen enim meum est in medio eius.* Haud dubiè hic Angelus Christus est, atque idem ille qui cap. 63. Isaïæ & 9. dicitur *Angelus faciei Dei*, quod multis argumentis probari potest, quorum hoc esto primum, quod Angelus creatus in Scriptura non sit ea dignitate vt dici possit irritari, aut tentari. Deinde quod nulli creature Scriptura tribuit potestatem remittendi peccatum, nisi fortè Ministris Euangelij ob ministerium; At in deserto Moïse & Aarons visibile ministerium fuit, non fuit Angeli. Itaque hic Angelus describitur qui remittit peccata vt Christus. Tertio, vel ipsi Iudæis farentibus cap. 3. Malach. *Angelus fœderis est Messias, & si negarent quæ sunt pertinaciâ, vel ex ratione phræses conuinci possent, præcessit enim & venit Dominator quem queritis, & Angelus fœderis quem cepit:* nota est Scripturæ consuetudo, nempe eadem diuersis, sed idem significantibus verbis eodem versu significare. Itaque Salomo Iarhi testatur Rabbinos (hoc est Maiores suos) obseruasse hunc Angelum esse מטטרון. Porro *Metatron* illis est is Angelus quem vocant ככרא רבא hoc est, *scribam magnum*, quod illi videntur hausisse ex cap. 9. Isaïæ, quo loco Christus dicitur *Consiliarius*, צפן. Certè צפן & ככרא רבא idem sunt. Deinde cum illa verba interpretatur, *Nomen meum est in medio eius*, dicit hoc esse significatum, nomen Dei esse commune cum hoc Angelo: Immo verò eo vsque progreditur, vt dicat huius Angeli nomen esse ככרא רבא, secundum eam rationem quam illi vocant מטטרון. Est autem illis *Gematris* cum nomina nominibus ita conmutantur, vt licet diuersæ litteræ sint, tamen idem numerus exurgat: Ita *Schaldai* est *Metatron*, & *Metatron* vicissim est *Schaldai*, numerus enim qui exurgit ex litteris מטטרון, idè est cum eo qui exurgit ex litteris ככרא, nimirum 314. Cæterum *Metatron* nihil significat per se, significat autem secundum rationem *Gematris*, ergo *Metatron* illis est vox mystica. Profectò nisi locus esset insignis, & quo significatur magnum aliquid, non fuisset opus tam accuratis obseruationibus quàm sunt eæ quas Iudæi hîc adhibuerunt. Nam quod excipiunt

hæretici, scriptum quidem à Paulo, *Netentis eum, sicut nonnulli eorum tentarunt*, at non esse scriptum, *sicut nonnulli eorum tentarunt Christum*, id verò futile est planè, nam huius locutionis plurima exstant exempla in Scripturis. Nos autem vnum afferemus duntaxat breuitatis causa, cap. 8. Joan. *Abraham exultauit, & cupiuit videre diem meum, & vidit; Non est repetitum, & vidit diem meum, sed id subintelligitur.* Deinde possemus & nos vicissim quærere ex hæretico, cur non additum fuerit, *sicut quidam tentauerunt Deum.* Certè si ea est huius vocis sententia quam ei affingit hæreticus, non potest reddi ratio huius Ellipseos, at si ea est sententia loci, vt est, quam nos tradidimus, potest reddi ratio Ellipseos, multò enim insolentior locutio fuisset si repetitum fuisset nomen Christi. Vt illud in *im* taceamus quod ab aliis obseruatum est, *αὐτὸς & αὐτὸς* gignere hiatus in oratione si iungantur simul: Porro *αὐτὸς* necessarium erat, non enim omnes Israelitæ in deserto tentarunt Christum, sed quidam duntaxat.

Præterea Dauid Psalmo 110. Christum vocat *Dominum suum*, agnouit igitur se Christi subditum, non autem fuerit Christi subditus si nullum ius in eum Christus habuit, nec habuerit vllum ius in eum Christus, si nullum à Christo beneficium accepit, nullum autem accepit beneficium à Christo, nisi Christus pertinuerit etiam ad eos qui Christi aduentum in carne præcesserunt. Nam quod excipere posset aliquis Christum dici Dominum Dauidis quia Dauide multò sit excellentior, siquidem (quod & nos alibi probauimus) Dominium non modò nicitur beneficiis, sed *ὑπεροχῆς excellentiâ*, duobus modis refelli potest. Ac primò quidem hoc modo, quod Dauid non simpliciter Messiam vocat *Dominum*, sed *Dominum suum*, idque non compellans Messiam, sed de eo sermonem instituens. Sane etiam eos qui nobis excellent *Dominos* solèmus appellare, si quando eos alloquimur, at si de iis loquimur non solemus eos vocare *Dominos nostros*, sed simpliciter *Dominos*. Itaque in Scriptura honoris causa multi compellantur ita, *Domine mi*, etiam ab iis qui illis non sunt subiecti nisi secundum rationem *ὑπεροχῆς excellentiâ*, iidem tamen, quoties loquuntur in tertia persona de iis quos vocarunt *Dominos*, aliter loquuntur. Deinde nulla potest reddi ratio cur Messias Dominus dicatur Dauidis si nihil potuerit in Dauide: Nam quod aliquis Dominus est propter excellentiam, inde hoc fit quia aliquid potest in eum cuius Dominus est, quid autem potuerit Messias in Dauide si non potuit Dauidem seruare? Nam si damnare potuit, certè & seruare potuerit, quod si neque seruare, neque item damnare, non potest reddi causa cur eum vocauerit Dominum, & quidem suum. Sed respondebunt fortasse Iudæi hæc non dicta esse de Messia, sed de Dauide, aut si concedant (quod concesserunt Maiores ipsorum, recentiores autem Iudæi pertinaciter negant) hæc dicta de Messia, negabunt aliud inde sequi quàm quod suprà diximus, Messiam esse Dauide præstantiorem Regem. At horum neutrum stare potest, nam eo Psalmo qui dicitur *Dominus*, idem dicitur *sedere ad dextram Dei*, deinde vocatur *Sacerdos secundum ordinem Melchisedec*, arqui *sedere ad dextram Dei* id ipsum significat quod *sedere ad dextram Regis*, id verò est euehi in digni-

4.
ratio contra Socium Explicatur & vindicatur locus
1 Cor. 10. 9.
& locus
Exod. 23.
20. 31.

locum 7.
Cor. 10. 9.
Resp.
1.

2.

5.
Ratio contra Socium.

Vindicatur locus
Psal. 110. 1.

1.

2.

Inst. Iudæorum.

Resp.

Except. Socin. ad

tatem regiae proximam, ut cum dicitur Salomo effecisse ut mater Bersabee ad dextram eius sederet. Nam quod cauillantur Sacerdotem in Scriptura *Principem* significare, Messiam autem hic dici Sacerdotem quia Rex sit, non obseruaturunt כהן *Cohen*, cum significat peliticum Principem, nunquam dici de Rege, sed de eo qui Regi proximus est: cum verò idem dicitur *Cohen & Melch*, non dicitur *Cohen & Melch* secundum eandem rationem. Sed Rex est respectu subditorum, *Cohen* respectu Dei. Sanè idem eodem respectu *Cohen* & Rex dici non potest. Quod verò dicere queant, dici *Dominum* ob præstantiam Regni, si hoc intelligunt Dauidem & Christum fuisse terrenos Reges, sed Christi regnum potentius fuisse; præter eas rationes quas supra adduximus, hac ratione refelluntur, quod David Messiae typus fuit: Itaque necesse est regnum Messiae fuisse specie, non gradu distinctum à regno Dauidis, cuius rei hæc est ratio, quod (ut supra obseruauimus) non corporea corporeorum, sed corporea spiritualium typi sunt. Non negauerint Dauidem typum Messiae fuisse, cum Messias Dauid dicatur à Prophetis, nam filius certe Abrahamæ est, ut & Dauidis fuit, non tamen vsquam dicitur *Abraham*, cum dicatur *Dauid*, nempe Abraham pater Messiae, typus Messiae non fuit, Dauid non pater modò, sed typus etiam fuit. Nec miretur quispiam dictum in Psal. לארץ non autem לארץ nam ארץ Deo in Veteri Testam. tribuitur, & Messiae cap. 3. Malach. qui *Dominus* dicitur singulari quadam ratione propter officium Mediatorum, quod si ארץ dictum fuisset, primò non fuisset notata ea voce potestas Regia Christi, sed aliquid Christo essenziale, Dominium illud quod ei conuenit quatenus Deus est, præter consilium Dauidis. Deinde *Adonai* non est *Dominus meus*, sed simpliciter *Dominus*, at *Adoni* est *Dominus mi*, cum ergo Dauid vellet significare Messiam esse regem suum, non potuit aliter eum quam *Dominum suum* appellare, hoc est, *Regem suum*; frustra, si non fuit Dauidis Rex.

Denique cap. 10. 1. ad Cor. *Petra* dicitur fuisse Christus. Nec est quod aliquis hic excipiat, *Petram* fuisse Christum *nobis*, non fuisse autem Christum *Iudæis*, id est, *Petram* significasse Christum quatenus noster est, non autem quatenus pertinere ad Iudæos. Nam pugnat hoc cum Apostoli scopo, qui vult probare eodem genere peccati peccare Christianos & Iudæos olim, nempe quod aspernentur tam hi quam illi symbola gratiae Dei in Christo. Itaque illud inseruit orationi, *Petra autem erat Christus*; nempe ut Christianis auferat materiam gloriandi, eò quod sacramentorum Christi participes facti sint, cum hoc non fuerit olim negatum Iudæis, quique non fuerunt continuò immunes ab ira Dei, ut & Christianorum eadem sit conditio. Itaque non esse gloriandum (ut vult Apostolus) in rebus externis, sed cauendum ne iis abutamur, quæ ratio nulla erit si Sacramenta Iudæorum non exhibebant Christum. Ergo vna est Ecclesia Iudæorum & Christianorum, solo cultu externo distincta: vnde sequitur necessarid, primò Christum non esse aliter Seruatorem quam si satisfecerit pro peccato, secundò non esse eundem aliter Seruatorem quam si verè satisfecerit pro peccato: nam cum constet mortem Christi non fuisse notam

omnibus fidelibus in Ver. Testam. non potuerit mors Christi, quatenus exemplum aut obliuio doctrinæ, illis prodesset, nam exemplum & obliuio doctrinæ oportet esse notam iis qui exemplo & obliuio illa confirmantur. Sed & sequitur Christum verè satisfecisse, nam illa satisfactio ficta *per fictionem iuris* nullum potest habere alium finem quam ut ea statuatur exemplum, nullum autem exemplum iuuat eum cui exemplum ignotum est. Probauimus autem mortem Christi pertinuisse ad Patres, & in confesso est mortem Christi non fuisse notam Patribus, non iuuerit igitur Patres illa mors, ut testimonium iræ Dei aduersus peccatum, sed ut satisfactio vera & realis, quam nihil est necesse distingere scire eum pro quo satisfecit.

Superest ut explicemus quomodo Christus ante aduentum in carnem potuerit esse caput Ecclesiae, mirum enim id videri possit: cum enim Christus sit Deus & homo, qui potuit esse caput priusquam esset homo? Sed mirari desinemus si habeamus ob oculos quibus modis Christus dicitur & est caput Ecclesiae: Vel enim est caput suorum per potentiam, vel per meritum, vel ut est suorum exemplar, non iam dico *exemplum*, sed *exemplar*; ut tribus modis Christus causa salutis nostrae sit censendus, *efficientia*, *merito*, & *exemplari*. Sed secundum *potentiam* ut caput sit, non est necesse ut continuò sic homo, nam potentia est à Deitate. At ut secundum *meritum* caput nostrum sit necesse est ut homo sit, non enim impetrat nobis remissionem peccatorum nisi quatenus est Sacerdos, neque vero Sacerdos esse potest nisi homo sit. At secundum hanc rationem non est necesse ut statim ab initio fuerit homo, nam salus merito Christi impetratur, ut per *causam* moralem. Eius vero generis causæ hæc est ratio, ut vim habeat etiam cum non est *actu*, modò habeat, ut loquuntur in Scholis, *esse cognitum*, cuius rei exempla sunt in vita quàm plurima, nulla enim esset societas, nullum commercium inter homines, si promissa nihil efficerent nisi postquam impleta sunt. Itaque cum Deo, (cui omnia præsentia sunt) certissimum esset Christi meritum, etiam si futurum fuit, tamen exeruit iam vim suam. Eadem est exemplaris causæ ratio, non enim ut res *exemplar* sit necesse est ut sit actu in rerum natura, satis est ut sit in mente: sic, etsi errarunt qui dixerunt Adamum esse conditum ad imaginem Christi hominis, tamen eo non errarunt quod non putarunt absurdum esse ut Christus nasciturus exemplar esset hominis ante ipsi nati, hoc est, ante eius natiuitatem secundum carnem.

Iam his ita constitutis occurrendum est iis primò, qui negant Patribus ante aduentum Christi paruisse cælum, quod Christus, inquit, nondum esset passus. At, inquam, certissimum fuit & cognitissimum apud Deum fore ut Christus pateretur, neque Deus hominibus illiberalior est, apud quos futura (si ea statuunt certò futura) tantam habent vim, cum de satisfactione agitur, ac si præsentia essent. Itaque cap. 9. v. 26. ad Hebr. Apostolus docet Christum *semel passum fuisse in fine saeculorum ad abolendum peccatum*: quo loco duo docet, quorum prius illud est, Christum semel esse passum, *nihil enim*, inquit, *necesse fuit ut multisies pateretur*. Vbi id obiter obseruandum est passionem non posse separari à sacrificio Christi, ut nullum

Alia Inf.

Resp.

Alia Inf.

Resp.

Obijciunt.

Resp.

1.

2.

6 Ratio contra Socin. Explicatur 1. Cor. 10. 4.

Conclusio præcedentium aduersus Socinum.

1.

2.

3.

Quomodo Christus ante aduentum suum in carne potuit esse Ecclesiae caput, & illi vni. Christus est Ecclesiae caput & causa salutis terrarum 1. Efficiencia

2. Merito.

3. Exemplari causa.

Refutatur qui negant fidelibus ante Christum paruisse cælum testimonio Apostoli, Heb. 9. 16.

vt nullum sit sacrificium vbi nulla est passio; Etenim sic Apostolus probat non fuisse opus vt Christus semetipsum sæpius offerret, immò hoc absurdum esse, nam, inquit, *sapius esset passus*: argumentum nullum erit si Christus offerri potuit ita vt non pateretur. Tum illud etiam, quod Christus sacrificio suo profuit Patribus, quorsum enim dixisset Apostolus, *Oportuisset Christum sapius pati à iactis mundi fundamentis*; nam si Patribus illis non fuit opus sacrificio Christi, hæc oratio Apostolus superuacanea est. Responderi enim posset, idèò Christus non est oblatuS sapius, immo neque oblatuS est temporibus Patrum, quod Patribus nihil eo esset opus. Alterum verò hoc loco obseruandum est, quod Christus semel oblatuS est in fine sæculorum, vt intelligamus tantumdem valuisse sacrificio Christi, quantum valuisset si initio sæculorum fuisset oblatuS, sequitur enim finis sacrificij, *ad abolendum peccatum*, quod non magis necessarium fuit sub finem sæculorum, quàm initio, cum tam obnoxij fuerint peccato prioris æui, quàm posterioris homines. Quod verò *finem sæculorum* dicit tempus illud quo Christus passus est, non est torquendum, sed accipiendum simpliciter, vt finis sæculorum dicatur tempus illud quo absoluta est omnibus partibus œconomia, qua Deo visum est vti in Ecclesia colligenda & gubernanda vsque ad aduentum Christi, qui finem imposuit omni œconomiae & perfectionem eam attulit cui nihil adijci possit in hoc seculo, contra quàm fiebat temporibus illis quæ Christi aduentum præcesserunt, nam subinde aliquid vel addebatur, vel detrahebatur, vel immutabatur nullâ hominum culpâ (vt fit iam in Ecclesia Christiana) sed Dei sapienti consilio. Itaque eadem est hoc loco *σωτήρια αἰώνων*, quæ est Apostolo alibi *plenitudo temporum*. Porro hoc arctè tenendum est, aliam esse rationem meriti Christi in iis quæ sunt essentialia ad salutem, aliam esse rationem cognitionis huius meriti, & declarationis seu promulgationis illius, (nam prius illud etiam in Veteri Testamento valuit, posterius verò inualuit temporibus Noui Testamenti, nam & multò clariùs promulgatum est id mysterium, & multò pluribus communicatum, vocatis nimirum Gentibus) vt ne Pontificij putent ex eo quod gratia Christi non fuit æquè nota, neque tam multis annuntiata quàm fuit post Christi aduentum, vim mortis Christi, quatenus pertinet ad remissionem peccatorum, non fuisse æquè efficacem. Certè Apost. cap. 11. ad Heb. docet Patres *expectasse auidè ciuitatem illam quæ habet Deum architectum, & quæ fundata est*; Pondè expectasse dicuntur, non in vita futura, sed in hac vita, & quidem eodem genere locutionis quo nos dicimus expectare Christum è cœlis. Itaque non magis inde colligi potest, fuisse illis egressis statim vi à proficiscendum in Limbum quàm nobis, cum tam nos quàm illi dicamur idem expectare. Quod verò dicuntur Patres sub finem illius capitis non reportasse promissionem, cum Deus aliquid melius nobis prospexisset, *ne sine nobis perficerentur*, non potest trahi ad commentum Limborum. Nam primò dicuntur non reportasse in hac vita promissionem, ergo agitur de promissione implenda in hac vita: At illa promissio non potest esse alia, quàm exhibitio Christi, & plena reuelatio mysterij redemptio- nis nostræ; nam non puto quempiam negaturum

impetrasse eos remissionem peccatorum, & Spiritum Sanctum pro modulo œconomiae quæ tum vigeat. Deinde eodem loco scriptum est, *vt ne sine nobis perficerentur*, at hæc perfectio fuit sita in exhibitione promissionis, nam eo non fuerunt perfecti quod non erant consecuti promissionem, nos ergo præ illis perfecti sumus èd quod adepti sumus promissionem; Promissio autem erat rei præstande in hac vita. Ergo discrimen nostræ perfectionis & Patrum situm est in eo quod in hac vita exhibetur.

Sed difficultatem videtur habere nonnullam quod dixit Apostolus, *ne sine nobis perficerentur*, sed ea nulla est, si consideremus œconomiam Dei, cuius hoc fuit consilium vt ne statim perficeretur Ecclesia, sed certo quodam tempore. Itaque cum Apostolus sic scribit, *vt ne sine nobis perficerentur*, nihil aliud voluit quàm vt ne perficerentur priusquam ad tempora nostra deuentum esset. Et profectò ne Angelis quidem beatis notum fuit mysterium redemptionis nostræ ante Christum exhibitum (atque haud magis spiritibus Patrum) tam clarè quàm Christo reuelato. Itaque tota ista *τελειωσις*, sita est in cognitione, quæ multò illustrior est re exhibita & reuelata quàm dum exhibenda & reuelanda est, vt sunt vaticinia, & omnes Dei prædictiones multò obscuriores ante, quàm post earum complementum. Res erit multò notior si expendamus vim horum vocabulorum quæ tam crebrò occurrunt in libris Noui Testamenti, nempe *τελειωσις*, *perfectus*, *τελειωσις*, & *τελειωσις perfectio*, *τελειωσις perficere*, *τελειωσις perfici*. Quod si teneamus quid significet *τελειωσις*, affecti fuerimus etiam quid voces reliquæ inde deriuatæ significant. *τελειωσις* autem est ex eorum genere quæ in Scholis *αἰθροα* dicunt, nam neque synonymum est, neque homonymum, sed aliquid significat per analogiam commune iis quibus tribuitur, id verò summum est aliquid in vnoquoque genere rerum: quo distinguitur ab eo quo significatur integritas; nam *integritas* notat perfectionem illam quæ exurgit ex partibus, *perfectio* autem illam quæ exurgit ex gradibus. Itaque cum metaphoricè pius dicitur *ἰντεγερ* *ἐλάκνησις*, & cum dicitur *ἰντεγερ* *ἰντεγερ*, res eadem significatur, sed significandi modus diuersus est; Nam in priori significandi ratione adhibita est metaphora à perfectione corporum quæ constant membris suis, vt is dicatur *integer* qui nulla re dimoueri potest à proposito, aut si dimouetur hoc fiat impetu quodam, non ita vt persistet, sed ita vt se recolligat statim. Nam qui sunt corpore vegeto, ijsi cespitent & cadant sese erigunt, at qui corpore debili sunt & infirmo, si cadant non erigunt se: itaque eo testatur non fuisse ipsis corpus *integrum* & firmum. Vnde factum est vt quem Græci dicunt *quadratum virum*, eundem Hebræi *integrum* vocarint: hoc enim, discrimen est *integri* & eius qui *integer* non est, quod hic in parte quadam vitæ non deest officio, at idem in reliqua vita officio deest, vel enim negligit quædam præcepta vitæ instituendæ, quemadmodum ille qui dixit, *In cæteris quidem decere homines iustitiam & aequitatem, at cum de regno inuadendo agitur non decere*. Non fuit hic *integer*, non enim constabat membris omnibus idoneis ad præstanda vitæ officia, vel (quod eodem redit, tamen ratio paulò diuersa sit) qui *integer* est nullis ærumnis dimoueri potest à suscepta sententia secundum

Quid sit illud, Ne sine nobis perficerentur, Hebr. 9. 40.

quid sit Finis sæculorum Apostolo.

Alia fuit ratio meriti Christi, alia cognitionis huius meriti sub V. T.

Discrimen inter integrum & perfectum.

Quid sit ἰντεγερ Integer.

Objec. pro Limbo Patrum.

Resp. I.

ius & æquum. Vel denique *integè* is dicitur in quo omnia sibi mutuo respondent, atque (vt ita loquar) sunt germana, conspirant in vnum; non est enim integrum quod à seipso disidet, nam integrum idem totum est, non est autem totum in quo discrepantia est. Vnde lingua Latina factiones dicuntur *partes*, & Hebr. qui inter se disident dicuntur, *ס' קולן* id est, *partini* passiuè: atque ita qui aliud habet in lingua promptum, aliud in pectore clausum, is non potest dici *integer*, sed ne rectus quidem, *ר'י ר'ט'וס* enim is est qui se non intorquet aut inflectit, nec, vt loquuntur, seruit foro & tempori, sed Deo & conscientiæ, quamquam interim nihil veter eum qui seruit Deo & conscientiæ seruire tempori & foro, quando id fit sine detrimento gloriæ Dei & conscientiæ, non est enim eadem Philosophia Christiana & Stoica. Secundum hanc significationem Apostolus hortatur Corinthios cap. vltim. post Epist. & 1. Cor. 1. 10. vt sint *κατ' ὅσον*, hoc est, *perfecti*, & cap. 3. 2. ad Timoth. Scripturæ perfectio inde demonstratur, quod facit vt *vir Dei*, id est Minister Christi (nam Prophetæ olim *virii Dei* dicebantur, id est, *serui Dei*, vt, *virii Saulis*, id est, *serui Saulis*) sit *perfectus* *ἀρ'ω*, hoc est, constet omnibus membris quæ requiruntur ad opus peragendum, opus, inquam, Ministerij, quod Apostolus præcedenti versiculo descripsit, quo omnia Pastoris munia persecutus est.

At vocabulum *τέλειος* cum eandem rem significet quod *ἀρ'ω*, attamen id, vt supra diximus, diuersa ratione significat. Nam *τέλειος* est iis qui summum adeptus est gradum: Summus autem gradus duobus modis sumitur, vel vt intelligatur summus gradus absolutè, quomodo Apostolus cap. 13. 1. ad Corinthios *π'ω τέλειος*, & *τέλειος* docet esse vitæ futuræ, atque hæc omnia quæ sunt in hac vita, etiam illa spiritualia, quæ spectant ad ipsam conscientiam appellat *τὰ ἐν μέσ'οις*, hoc est, quæ sunt eiusmodi bona, vt bona sint duntaxat ex parte, nempe sunt bonorum illorum quæ nos manent in cælo quædam initia & rudimenta. Vel *τέλειος* dicitur quod summum quidem est si compareretur cum eo quod est infra, sed tamen eiusmodi *τέλειος* necesse est vt sit respectu inferiorum reuera summum. Sed res clara sit exemplo (nam cauillari aliquis possit id omne quod superat summum esse respectu illius quod superatur, itaque cum infra istam perfectionem sint gradus, qui superiorem gradum obtinuit *perfectum* dici posse respectu inferiorum.) Pueri infantibus perfectiores sunt, attamen non dicuntur *τέλειος*, & adolescentes itidem pueris perfectiores, attamen non dicuntur *perfecti*, at cum ad eam ætatem peruentum est qua sumitur virilis toga, quamquam crescente ætate aliquid adjiciatur, tamen dicuntur *perfecti*, quia tum veluti formam assecuti sunt. P'ond' res dicitur *perfecta* cum est assecuta formam, quamquam gradibus eorum accidentium quæ formam sequuntur subinde aliquid adjici possit. Itaque qui defuncti sunt rudimentis Religionis Christianæ dicuntur *perfecti*: nam (vt inquit Apostolus cap. 5. ad Hebr.) *perfectorum cibus solidus est*, nempe alludit ad rationem ætatis, & initio cap. 6. quod statim illa verba Apostoli sequitur, *Contendamus*, inquit, *ad perfectionem*, hoc verò est quod præscribit Paulus cap. 4. ad Ephesios, dum nos excitat vt aspiremus ad virum perfectum in Christo, instituit enim *ἀρ'ω* id est

inter eos quos *various* vocat, id est *infantes*, & eos qui sunt *virii perfecti*. Eademque mente cap. 4. 1. ad Cor. nos hortatur vt *malitiâ pueri simus*, at verò *animò, mente, sapientia, prudentia simus perfecti*, hoc est, vt i. Nec alia fuit Apostoli sententia cap. 2. 1. ad Corin. dum *sapientiam* proficitur *se loqui inter perfectos*, hoc est inter eos qui non iam sunt pueri, sed adulti in Christo: Cuius loci commentarius exstat sub finem cap. 5. ad Hebr. & initio cap. 6.

Atque hæc locutio non est, vt quidam viri docti putant, desumpta ex Græcorum loquendi more, sed, (quid enim prohibet Hebræos tam significanter loqui quàm Græcos) vsurpata in Ecclesia Judaica. Nam Esdras cap. 7. hoc elogio insignitur quod fuerit in Lege *ג'מ'ר'י* id est *perfectus*. Certè *ג'מ'ר'י* ad disciplinam refertur, eandemque significationem habet quàm *discere*, sed hac ratione *Gamer* erit *perfecti*, non autem *perficere*, vnde illâ formulâ *ג'מ'ר'י* hoc est didicimus, verbum verbo, *perfecti sumus*: similis est formula *ג'מ'ר'י*, nisi quod *G'amin* refertur ad lectionem, *G'amin* præcipuè ad cognitionem, vnde Judæi præcipuam partem Pandectarum suarum vocarunt *ג'מ'ר'י*, id est perfectionem *ת'ל'מ'ו'ד*, vt reliquis quæ in Thalmud sunt hæc pars opponatur vt rudimentis. Neque dubium est Apostolos, qui cum non essent superstitiosi, res sacras tradiderunt vocabulis vsitatis, ab hac formula non abhoruisse, dum vellent docere discrimen quod est inter eos qui imbuti sunt ea cognitione duntaxat quæ petitur à Lege & Prophetis, vt qui imbuti sunt cognitione Euangelij habeantur pro perfectis, quasi dicas, pro iis quibus etiam *Gemara* nota est, hoc est ea Theologia quæ est maximè recondita. Vnde Apostolus Euangelium vocat *mysterium quod fuit omnibus retro sæculis reconditum*, omnemque œconomiam Legis *Elementa* appellat, quæ nempe pueris traduntur. Itaque dicit idem, *Legem fuisse pedagogum vsque ad Christum*, postquam autem Christus exhibitus est, nihil opus fuisse pedagogo, quia Christiani non sunt iam amplius instituendi rudimentis, sed habendi pro perfectis discipulis. Cum igitur Apostolus docet ad Heb. capite 7. vers. 19. *Legem nihil perfecisse*, nihil aliud docet quàm Legem fuisse tantum rudimentum.

Et hoc loco, in cuius explicatione versamur, Apostolus nihil aliud voluit significare, quàm fideles temporibus Veteris Testamenti fuisse rudes & neuitios, in N. Test. esse eruditos & prouectos; vnde & Johanni Baptistæ præfertur minimus in regno cælorum. Non facit ergo ille Apostoli locus vt ne populus vtriusque Ecclesiæ, Judaicæ & Christianæ, fuerit in Discipulis Christi, sed tantum facit vt qui vixerunt discipuli temporibus reuelati Euangelij præ illis perfecti fuerint. Attamen quæri potest quid sibi velit hoc, *ne perficerentur sine nobis*. Obseruemus hîc non notari finem, sed euentum rei, nam particule illæ *ne & vt* in Scriptura eodem redeunt quò Latinæ particule *aded vt, aded vt non*, id est notant id quod euenit sæpe, non notant consilium & finem, vt sit sensus: isti omnes non acceperunt promissiones, nam hoc Deus voluit esse priuilegium nobis peculiare, qui vocati sumus per Euangelium, *aded vt illi quantumuis pij*, tamen non adepti sint perfectionem, nempe in hac vita, quemadmodum nos: perfectionem, inquam, quæ sita est in reue-

Vnde hæc locutio Apostoli.

nempe id est *τέλειος* quod Heb. *ג'מ'ר'י*.

Explicatur locus Heb. 11. 40.

ἀρ'ω & *κατ' ὅσον* quid sit Apostolo.

τέλειος quid sit. *τ'ο'εί'ο'ς* duplex. *τ'ο'εί'ο'ς* Absoluta.

2. comparatè dida.

quænam sit ista. simili declaratur.

quinam sint illi *τέλειος* quorum tam sæpe meminuit Apostolus.

Object.

in reuelatione Euangelij, quæ est omnis reuelationis complementum. Sed videtur innuere perfectos esse nobiscum tandem qui aliquando non fuerunt perfecti, cum dicit, *ne perficerentur sine nobis*, videtur hoc nihil aliud esse, quam, *ne perficerentur priusquam nos*. Sed non est opus tantopere virgere illa verba. Nam si prius perfecti fuissent quam nos, perfecti fuissent sine nobis, non enim viximus eorum temporibus. Attamen ne quis scrupulus hæreat, concedamus fuisse perfectos nobiscum, hoc est adeptos tandem maiorem illius mysterij cognitionem. Etsi enim paradoxum est nonnullis, verumtamen est mysterium redemptionis nostræ ne Angelis quidem, ante exhibitum Christum, fuisse perinde notum atque iam Ecclesiæ notum est. Ergo, vt supra monuimus, nec beatis spiritibus piorum receptis cælo. Itaque si quis quærat an nouâ gloriâ locupletati sint Christo exhibito, possumus id affirmare citra vllam nimis curiositatis suspicionem, cum certum sit mysterium illud iis redditum fuisse multò notius: Porro quò notior Deus est, eò amatur vehementius, quò autem Christus notior est, eò Deus est notior, est enim Christus imago Dei. Atque hæc ad illustrationem huius loci pertinent.

An & quomodo Patres maiorem adepti sint gloriâ post, quam ante Christum passum.

Christus quomodo dicatur τελειωθεις.

Verumtamen quia vox τελειωθεις non semper refertur ad cognitionem, sed etiam ad mores, iminò verò Christus cap. 2. ad Hebr. 5. 10. dicitur τελειωθεις, & consummasse suos, videamus quomodo hæc conuenire possint cum iis quæ nuper à nobis sunt disputata. Duplex est cognitio, est quæ fit in nuda perceptione rerum, & est quæ fit in experimentis: secundum posteriorem istam significationem dicuntur τελειωθεις qui docent reat & factis se verè didicisse quod se didicisse. Ita, Iacobus c. 3. 2. τελειον vocat qui non turbat linguam: Quod vt intelligatur pendendum est etiam in disciplina Iudæorum fuisse ἀπειρους hoc est, qui sese exercebant, hi sunt ἰσχυροί, & fuisse itidem quos Philo τελειος vocat, quos dicit non laborare (quamquam hoc dicit nimis confidenter) sed tantum conseruare quæ acquisuerunt labore. Itaque ἀπειρον vocat μέσον ad perfectionem, ferè vt Philosophi dispositionem comparant cum habitu, itaque quoddam illis fuit *discere experimentale*, vt ita loquamur. Christus igitur τελειωθεις dicitur consummatus, quemadmodum dicitur didicisse obedientiam ex iis quæ passus est; Metaphorâ scilicet ductâ ab humana infirmitate. Christus enim initiatus est & perfectus omnis virtutis experimento & documento. Hinc est quod qui sunt patientes τελειοι dicuntur etiam à Christo. Nam est quoddam rudimentum veræ pietatis amare à quibus amèris, et eos amare qui te odio habent, id verò est documentum animi defuncti omnibus officiis veræ pietatis. Atque vt obiter illum locum explicemus qui est Matth. 5. cum iubet nos Christus esse perfectos ad similitudinem Patris cælestis qui perfectus est, consequens ponitur pro antecedente: Nam perfectio eo loco patientiam significat, non enim iubet nos Christus imitari excellentiam naturæ Dei, tantum hortatur vt eius patientiam imitemur: quoniam verò patientia documentum est animi exercitatisimi in pietate, idèd perfectio dicitur, & Metaphorâ hinc ductâ, Deo tribuitur. Cæterùm non sumus nescij τελειωθεις etiam esse consecrare, sed hoc ob-

Diferimen inter Chri-

seruandum est, id non solere in libris Veteris Testamenti dici simpliciter de persona. Non enim dicit Scriptura Sacerdotes fuisse τελειωθεις, sed Sacerdotum manus, quæ τελειωθεις dicebantur, quod etsi antea idoneæ fuerunt, tamen ante illam consecrationem non planè idoneæ fuerunt ad contrectandas res sacras; idoneæ quidem fuerant secundum vim naturalem quæ requirebatur, sed oportebat ad hanc vim naturalem accedere auctoritatem quandam, vt possent manus adiuuere sacrificijs: at Christus dicitur τελειωθεις, non autem Christi manus. Deinde Christus Sacerdos fuit in terra. Denique non consecratur Sacerdos offerendo sacrificium, sed consecratur vt sacrificium offerat. Jam τελειωθεις illa, ipsa est Christi oblatio, qua Sacerdos est, itaque non est consecratio Christi Sacerdotis. Nec fuit diuersa Christi mens capit. 13. Luc. quo loco profertur se *hodie & cras*, id est, ad tempus, *edere miracula. at tertio die fore vt consummetur*, id est breui: oportebat enim Christum priusquam ad cælum ascenderet, certis quibusdam officiis perfungi in terra. Quò respexit etiam cap. 17. Joan. dum testatur se esse executum in terra quod erat ei iniunctum à Patre, nempe qui tantillum supererat temporis, atque iam instabat Christi passio qua consummatus est, factum dicit quod in eo fuit vt penè factum esset. Nec aliò pertinet vox Christi in cruce, *consummatus est*, noluit enim Christus significare typos legales, & quæ prædicta fuerunt in Prophetis tum desisse, nondum enim Christus resurrexerat à mortuis, nondum ascenderat in cælum, quod prædictum fuerat: sed hoc potius videtur significare, se defunctum esse omnibus iis quibus in hac vita defungi debuit, atque ita consummatus esse.

Sed nec illud hoc loco tacendum est, quod Dei potentia in suis tum dicitur perfici cum se prodit in re summa, adeò verum est quod diximus, perfectionem istam tacitè referri ad gradus quosdam. Sic Paulo dictum est cap. 12. 2. ad Corinth. *Virtus mea perficitur, τελειωθεις in infirmitate*: Certè Dei virtus nec augetur nec minuitur, sed tum perfici dicitur cum iudicio humano facit quod summum est, viuimus enim & mouemur in Deo, atque hoc potentia Dei est, at cum in summis angustiis, & in ipsa morte constituti viuimus tamen & respiramus, singulari quodam modo virtus Dei se exerit. Itaque perficitur in nobis, hoc est, ostendit se summam esse, quæ non possit vinci aut superari, quemadmodum etsi qui patientes sunt semper sunt patientes, attamen tum perfecti dicuntur cum in summis malis patientes sunt. Consimili penè ratione fides Iacobo cap. 2. 22. dicitur *perfici operibus*, non quod opera fidem perficiant, sed quod fides dum producit opera ostendit quàm sit perfecta. Neque enim Christi virtus aliter perficitur in nobis quàm quatenus facit vt sentiamus quàm sit perfecta, dum nos perfectos, id est, patientes reddit. Est enim character Christianæ sanctitatis patientia, quæ nec inuidet, nec odit, quod si cui obtigit, oportet eum esse foelicissimum, nec frangitur rebus aduersis, nec prosperis affertur, vnde necesse est sequi vitam quietam. Nam sunt quidam gradus fidei (si tamen gradus ac non potius species appellandi sunt, attamen gradus dici possunt) sed hos gradus opera non sequuntur, & est quidam summus fidei gradus siue species, fides iustificans

Virtus Dei qui dicitur perficitur in infirmitate.

& Fides operibus perficitur.

nempe quam opera sequuntur. Sicut igitur potentia Dei perfici dicitur cum se exerit in summo gradu, sic fides perfici dicitur cum se ostendit esse summam. Porro fides iustificans summa est, non quod iustificans fides fide iustificante non sit excellentior in hoc aut illo credente, sed quoniam fides iustificans fide iustificante excellentior est ut homo homine, non ut homo quolibet animali.

DE GRATIA.

Quod verò diximus unitos Christo compones fieri in hac vita gratiæ, in futura gloriæ, non poterit percipi planè nisi quid sit Gratia, quid Gloria, quod Gloriæ & Gratiæ discrimen expendamus. Gratia autem (vt in pauca conferamus rem quæ videtur latissimè patère) vel significat fauorem, vel significat effectum fauoris, causam fauoris, vel compensationem fauoris. Significat fauorem, vnde illæ loquutiones, inuenire gratiam, consequi gratiam, & apud prophanos scriptores, valere gratiâ, redire in gratiam. Sed hoc tamen semper intelligendum est in omnibus linguis, gratiam significare fauorem qui non oritur tam ex vlla excellentia quæ sit in eo quem amas, quàm ab affectu tuo. Itaque subditi valent gratiâ apud Principem, Princeps itidem non dicitur valere gratiâ apud subditos, sed autoritate potius. Itaque fauorem diximus gratiam, non diximus amorem: nam si propriè loquamur, bonum Principem amant subditi, at subditi, nisi velimus impropiè loqui; non dicuntur fauere Principi, nam omnis fauor amor est, at vicissim omnis amor non est continuò fauor: vnde factum est vt in Scriptura, amor Dei erga nos non simpliciter amor, sed gratia dicatur, at noster amor erga Deum non dicitur gratia, sed amor. חן Hebraica vox est à חן Chanaan, porro Chanaan misereri est, & gratificari. Itaque quod Apostolus cap. 1. v. 1. ad Tim. dicit ἐλεήσω σε consecutus sum misericordiam, Hebraicè esset חנניתי in Hophal. & 1. ad Ephes. Deum, inquit Apost. ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς , hoc est Chanaan: vnde Preces חננות , hoc est, gratia petitiones & חננות precari est, vnde præceptum illud, vt ne homini peruerso fidamus, etiam si vocem suam componat ita vt orare videatur, apud Salomon. Prouerbior. 26. 25. כי יקח חן בפי . Hoc verò tenendum est arctè aduersus Pontificios (quamquam non sunt omnes in hac sententia) qui Gratiæ nomine nihil aliud volunt intelligi quàm donum aliquod supernaturale (de quo postea agemus) nobis infusum. Certè hæc est illa Dei Gratia, Dei fauor, inquam, vnde omnia bona in nos promanant, præcipuè iustificatio nostrâ. Quod apertè significauit Apostolus cap. 3. ad Rom. quo loco docet nos iustificari gratis, Dei gratia, per redemptionem Christi; iustificari, inquam, gratis, quia nos exhibuimus planè nihil, iustificari verò gratia Dei, quia quod Deus sic nobiscum agit, hoc ortum est ex Dei fauore. Denique iustificari per redemptionem Christi, quia fauor Dei ita gratuitus est vt sit gratuitus ratione nostri, non vt ita sit gratuitus vt nullum relinquat satisfactioni locum. Atque vt ne Hereticus putet redemptionem istam non esse satisfactionem, sed exemplam, sequitur, Christum propositum esse vt propitiatorium, idque per fidem in eius sanguine. Sed duplex est Dei fauor, alius est qui misericordia est

Gratia qua dupli- ceter fami- tur.

I. Fauorem significat.

eumq; gra- ritum, at- que inde- bitum.

Discrimen inter Amo- rem & Fauo- rem.

Gratia qua iustifica- mur est Dei fauor.

Duplex Dei fauor.

propriè dicta, qualis est Dei fauor quo miseris prosequitur peccatores, atque hæc est illa Gratia quæ tantopere prædicatur. Alius Dei fauor est quo prosequitur creaturam, qui fauor dicitur, quia creatura, quæ creatura est, subdita est Creatori suo. Secundum hanc significationem etiam Christus crescebat gratia apud Deum, & apud homines, non quæ Deus est, sed quæ homo est. Nam quo illustrior est imago Dei etiam in creatura, eò Deus creaturâ magis delectatur. Porro illustrior fuit imago Dei in Christo adolescente, quàm in pueris; itaque creuisse dicitur Christus gratiâ: quod nihil detrahit (vt calumniantur Pontificij) dignitati Christi, hoc enim factum est per economiam in gratiam nostri, alioqui exclament indignum fuisse Christo vt puer fuerit. Sed Christi indignitas nostra dignitas est, non enim exinaniuit semetipsum in sui, sed in nostri gratiâ, quem admodum docet Paulus Christum non quæsiuisse sua, sed aliena. Meminerimus ergo gratiam Dei esse Dei fauorem, sed alium esse fauorem misericordiæ erga miseris peccatores, alium verò esse fauorem gratuitum erga creaturam, non etiam fauorem misericordiæ, quatenus scilicet misericordia præsupponit peccatum; hoc est, (vt alibi tradidimus) gratia Dei aliquando est חסד simpliciter, aliquando חיים , vt utrumque verò vt חסד sic etiam חסד dicitur, sed diuersa ratione, vt iam explicatum est, nam aliud est nihil promereri, aliud verò promereri poenam; & creatura quidem quæ creatura nihil promeretur: Itaque quicquid nanciscitur gratuitum est, attamen si peccat promeretur poenam; si ergo consequitur Dei fauorem (gratiam inquam) erit illa gratia non simpliciter חסד , gratuita beneuolentia, sed erit חסד , quasi diceret, viscera, qua voce commiseratio erga miserum significatur.

Significat verò חסד gratia effectum fauoris, quemadmodum ἐλεημοσύνη , id est, Eleemosyna dicitur effectum ἐλεημοσύνης , est enim ἐλεημοσύνη misericordia: quemadmodum etiam δικαιοσύνη iustitia eleemosyna dicitur, quod sit iustitia sic dicta effectum iustitiæ, nempe illius quæ eadem probitas est. Itaque Paulus collectam Corinthiorum gratiam vocauit, quamquam diuersa ratione. Nam ἐλεημοσύνη dicitur quia effectum est misericordiæ quæ quis egenum prosequitur: At Corinthiorum collecta & eleemosyna non dicitur חסד , quod profecta sit à gratia qua apud eos valebant ij quibus subuenerunt, sed potius quod esset profecta à gratiâ Dei erga Corinthios; quod potest colligi ex cap. 8. 2. ad Cor. Nam toto eo capite propensionem Corinthiorum ad benefaciendum, & beneficia Corinthiorum vocat Apost. gratiam, nempe effectum gratiæ Dei erga Corinthios. Id verò intelligitur nullo negotio ex 1. v. eiusdem cap. Notam, inquit, facimus vobis, fratres, gratiam Dei qua data est Ecclesijs Macedonia: Dein de exponit quæ sit illa gratia data à Deo v. 2. Quod in multa probatione afflictionis, &c. Vnde colligimus charitatem & effecta charitatis gratiam dici; quantò magis ergo fides gratia fuerit, à qua charitas promanat? Itaque Apostolus cap. 1. ad Philip. gratia, inquit, vobis datum est credere, fides igitur gratia est. Certè omnia dona Spiritus in Scriptura dicuntur חסד : Sunt autem illa duorum generum, alia enim dona sunt quæ nullis contingunt qui iidem non seruentur, alia quæ etiam illis obtingunt, qui non seruantur. Illa dona quæ

2.

2. Gratia significat effectum fauoris.

Illustratur locus 1. Cor. 16.

Charitas & charitatis effecta, & Fides dicuntur Gratia. Dona Spiritus duum sunt generum.

donata que solis iis qui seruantur obtingunt, quæcunque tandem fiat, vno verbo *Gratia* dicuntur, vt cum cap. 3. ad Hebr. docet Apostolus, *bonum esse vt grati constabatur cor, non autem tibiis.* Et Petrus vltimo cap. posterioris Epistolæ vers. vlt. nos hortatur *vt crescimus in gratia & agnitione Domini, &c.* Inmodò ve d quæcunque media faciunt ad has dotes conferendas, ea nomine *gratie* designantur in Scripturis, vt cum Euangelium *gratia* dicitur, *Non estis, inquit Apostolus, sub Lege, sed sub Gratia;* Cum hortatur *vt ne gratiam Dei frustra accipiamus,* hoc est, vt ne Deus nobis frustra promulgarit Euangelium suum: Cæterum promulgatio Euangelij medium est, non est finis, sed quia tam mediocum administratio, quàm perductio ad finem opus est *gratiæ* Diuinæ; vtraque *Gratiæ* nomine appellatur. Sæpius tamen *gratia* vocabulum, etiam tunc cum significat effecta *gratiæ* Dei, adhibetur ad significanda ea dona quæ non profunt iis in quos collata sunt, sed aliis; Vt cum Petrus cap. 4. prioris Epistolæ iubet *nos esse dispensatores gratia Dei,* id est, ut vnusquisque pro virili parte conferat in commune bonum, donum & talentum quod accepit à Domino, *iuxta mensuram doni gratiæ Christi,* vt ait Apostolus cap. 3. ad Ephes. Vnde factum est etiam, vt Apostolus munus suum *gratiam* vocarit passim ferè vt cum dicit *secundum gratiam sibi datam, ne quis spiat supra id quod scriptum est.* Itaque Scholasticorum diuisio *gratiæ* in *gratiam gratis datam,* & *gratiam gratum facientem,* vt iam demonstrauius, non est satis commoda: Nulla enim *gratia* idèd *gratia* dicitur quod nos gratos faciat, verum idèd *gratia* dicitur quia Diuinæ *gratiæ* donum est. Sed si quærenda est donorum Dei diuisio, illa erit longè aptissima quæ secantur in ea dona quæ aliis tantum, non etiam nobis profunt, qualia sunt omnia Dei dona in impiis collata, & ea dona quæ sæpe aliis profunt, aliquando nõ profunt, semper tamen iis profunt in quos sunt collata, qualia sunt spes fides, charitas, & dona quæ communia sunt piis & impiis, sed quatenus eorum donorum finis est vt homines adducantur ad fidem, &c. qui finis si minus sequitur in his quàm in illis, id non fit horum meritis, istorum culpâ, sed misericordiâ Dei erga istos, illorum verò culpâ qui tantum donum contempserunt.

Diximus tertio, *Gratiam* significare id quo fauor conciliatur, sic autem *gratia* nihil aliud fuerit quàm elegantia quædam, quæ vel in vultu vel in sermone elucet, vnde nascitur amor, & conciliatur *gratia* apud illos qui vel audiunt dicentem, vel vident; dicentem, inquam, eleganter, & præditum pulchritudine. Itaque duplex est *gratia* concilians fauorem, animi & corporis: & corporis quidem forma *gratia* dicitur, vt Prouerb. cap. vlt. *gratia,* inquit, *mendacium est, & pulchritudo vanitas est,* notat haud dubiè corporis venustatem, & Psal. 45. *gratia* dicitur *effusa Christi labiis,* hoc est, dicitur Christus amabilis inter loquendum, hoc verò est quod Gallicè dicimus *la grace de bien parler.* Cæterum obseruandum est dona Dei nunquam dici hõc sensu *gratiam,* quasi iis conciliaretur Dei fauor, eaque dona nos redderent Deo gratos & acceptes. Sed si quando dona Dei *gratia* dicuntur hoc sensu (vt sunt dona Dei, *gratia* formæ, & sermonis) hominum ratio habetur qui istis donis inducuntur in amorem, non autem habetur ratio Dei,

Quod vt percipiatur, intelligendum est humanum amorem qui conciliatur istis donis non efficere hæc dona, sed inuenire, at amor diuinus idem inuenit & effecit hæc dona, vt pictor qui delectatur opere suo, idem gaudet pulchritudine operis, & author fuit istius pulchritudinis. Itaq; nulla debuit dici *gratia gratum faciens* propriè loquendo, sed potius dicenda fuit illa *gratia gratum faciens, &c.*

Quarto loco diximus *gratiam* in Scriptura vocant compensationem *gratiæ,* vt cum Apostolus toties vtitur his verbis *gratia sit Deo,* significatur compensatio *gratiæ* acceptæ à Deo, compensatio, inquam, improprie dicta, nam ad Deum nihil redit ex *gratiarum* nostrarum actione, nihil item si negligentes sumus huius officij inde Deo decedit, sed quemadmodum metaphora quadam vita æterna cum sit propriè donum, dicitur tamen *merces,* sic planè cum nos agimus *gratias* Deo retribuimus Deo, sed hoc dicitur metaphoricè: vt cum Psal. 116. exclamat Propheta *quid retribuam Domino? sumam in manum calicem benedictionis:* Similique metaphora Deus in Scriptura dicitur veluti *gratias* nobis agere, cum nos ea facimus quæ illi grata sunt & accepta, vt cap. 2. 1. Petri, *Quæ,* inquit, *gratia si malefacientes patiamur,* & paulò post quod *gratiam* dixit, vocat *gloriam;* nempe illa est *gratia* & gloria quam Apostol. laudem vocat *gratia;* vniquique erit *laus iuxta opus suum:* Jam verò cum diximus in definitione Ecclesiæ, eam compotem fieri *gratiæ* in hac vita, nomine *gratiæ* intelleximus ea dona quæ sunt iis qui seruantur peculiararia, qualia sunt fides, quam sequitur remissio peccatorum (quæ *gratia* dicitur sub finem c. 4. ad Hebræos & iustificatio, quæ eadem *gratia* dicitur initio cap. 5. ad Rom. & secundum iustificationem sanctificationis).

DE GLORIA.

GLORIA etiam dicitur, quemadmodum & *Gratia,* non vno modo, nam vel *rem* significat, vel *opinionem* de re, vel *deprædicationem.* Cum *rem* significat nihil aliud est quàm magnitudo virtutis aut pulchritudinis, quæcunque tandem illa sit. Itaq; lingua Hebr. dicitur כבוד (pondus est, pondus verò magnitudo) & lingua Chaldaicâ קר quæ vox itidem *pondus* significat, eodem sensu. Ad hanc significationem vocis *gloriæ* alludit Apost. cap. 4. 2. ad Cor. quo loco docet *afflictionem leuem & momentaneam producere pondus æternum gloria,* nempe alludit (vt solet) ad Hebræum & Chaldæum nomen *Gloriæ:* vnde factum est vt vtrumque nomen, Hebræum, inquam, & Chaldæum significet *splendorem,* quid enim aliud est splendor quàm quædam pulchritudinis magnitudo, & veluti pondus? Itaque כבוד & קר splendorem notant in Scriptura: vt cum D. N. I. C. cap. 6. Matt. negat *splendorem Salomonis comparandum esse cum pulchritudine florum liliorum,* vsus est nomine *gloria:* Et cum Propheta *carnis gloriam* dicit esse similem *sterculo,* splendorem & pulchritudine notauit. Sic Actor. 2. v. 11. Paulus ait *oculos suos perstrictos fuisse gloria lucis,* id est, magnitudine lucis; porro magnitudo lucis splendor est, nam lux mediocritatis non dicitur splendor. Quod si quis huius appellationis ratione requirat, peti potest ex ipsius rei natura,

ea dicitur
qua sunt
propria
lectis.

mediis
qua faciunt
ad illa con
sequenda.

ea que sunt
communis
piis cum
impiis.

Gratia di
uisio in
gratia da
tam, & gra
tiam facie
tem.
Refellitur.
Alia Do
norum Dei
diuisio.

Gratia si
gnificat
autem fa
uorem.

quæ est vel
corporis.

vel animi.

Gratia non
dicitur
quod nos
reddat Deo
gratos.

Gratia si
gnificat
pensat. omnia
gratiæ.

quo sensu
dicitur
Deo ali
quid red
dere.

Gloria tri
faciam ac
cipitur.

Rem signi
ficat, nem
pe magni
tudinem vir
tutis aut pul
chritudinis.

Itom;
Splendorem

nam quæ sunt mediocria, in earum rerum consideratione & contemplatione nec animus, nec oculus succumbit, sed quæ sunt summa, quæque rapiunt in admirationem, ea cogunt veluti succumbere pondere quodam considerantem & contemplantem. Itaque cum in Domino omnis virtus summa sit, atque ita summa ut sit infinita, ut semper sit aliquid ulterius quam quod humana mens capere potest, cumque in Deo summa bonitas sit (suauitas, inquam, quæ rationem pulchri habet) Deo proprie gloria, id est, pondus tribuitur, unde Act. 7. à Stephano vocatur *δὸς δόξης*, & Psalm. 24. *Rex gloria* כבוד ה' unde & D. N. cap. 2. v. 8. prioris ad Cor. *Domini gloria* dicitur. Sane potentia Dei gloria dicitur in Script. vt D. N. I. C. cap. II. v. 40. Evangelij secundum Joh. *Sic dideris*, inquit, *v. debis gloriam Dei* hoc est, videbis potentiam Dei, non vulgarem potentiam, sed summam, cuius consideratio te rapiet in admirationem, efficietque vt mens tua veluti pondere quodam pressa succumbat, fateaturque non posse rem tantam satis pro dignitate laudari. Et verò Paulus cap. 6. ad Rom. noluit aliud significare, cum dixit *Christum excitatum à mortuis per gloriam Patris*, *δὸς δόξης*. Doctiss. Interpres hunc locum sic interpretatur vt sit Enallage *δὸς δόξης per gloriam*, cum dicendum fuisset *propter gloriam*: At nihil hic est opus Enallage, nam sensus clarus est, *Excitatus est per gloriam*, h. e. *per potentiam gloriosam*, quo modo per gloriam Dei excitatus est Lazarus, id est, per magnam Dei potentiam. Et bonitas Dei dicitur in Scriptura *gloria Dei*, vnde illa Apostoli phrasæ, vt ostendat diuinitas & gloria sua, & *iuxta diuinitas gloria sua*, & *in laudem glorie gratia sua*, notatur insignis Dei bonitas, cuius latitudine, longitudine, & profunditate, quæ pondus addunt, opprimitur mens humana; itaque 1. cap. ad Eph. Apostolus anhelat veluti, nec sibi potest satisfacere in consideranda illa gloria. Hinc verò etiam *Gloria Dei* dicitur omne signum quo Deus potentiam & bonitatem suam testatur. Et signa quidem potentia diuinæ in puniendis improbis *gloria Dei* dicuntur, quia signa sunt magnæ potentia, quæque ipsos improbos dant in stuporem, coguntque fateri digitum Dei. Sic Propheta, *N. n. nobis nomine, sed nomini tuo da gloriam* id est, ede signa potentia tuæ; atque huius generis signa terrorem incutiunt. Cum verò edit Deus signa bonitatis suæ, vt sunt splendor & lux, non autem ignis & flamma, vt est Psalm. 50. signa referunt rem significatam, & exprimunt. Cæterum Deus quæ sibi propria sunt quadam analogâ communicat suis, vnde & *natura diuina participes* dicuntur. Itaque seu eos instruat robore, seu amabiles facit, seu illis indit signa vtriusque horum, eos glorificat: de quo postmodum dicemus.

Secundò Gloria significat *opinionem*. Nam gloria quæ est in re obicitur menti contemplanda, itaque gloria rei est externa, cum quod est in se gloriosum id ipsum quod est creditur esse: Et secundum hanc rationem id quod est in se summe gloriosum, tamen eiusmodi est vt eius gloria augeri possit & minui, nempe quo magis creditur esse id quod est, quamquam rei gloriosæ felicitas non pendet inde, vt si quis solem vitio oculorum pateret obscurum, nihil inde decederet gloriæ solis. Atque hæc ratio gloriæ Dei augeri aut minui potest. Itaque non perceperunt vim veræ gloriæ qui eam desinierunt *notitiam*

claram cum laude, nam si ita res se haberet, ne ita quidem Deus gloriosus esset, volo dicere, *prædixit gloriâ*, (nam Latine *gloriosus* superbus est.) Huc verò respexit Euangelista Johannes cap. 12. 43. quo loco Principes Iudæorum nonnulli dicuntur *amasse vehementius gloriam hominum, quam gloriam Dei*, hoc est, magis studuisse vt conciliarent existimationem apud homines, id est, opinionem, quam apud Deum. Cæterum hoc semper tenendum est, Deum non perinde gloriam tribuere hominibus, dum grata sunt illi quæ iis indulget dona sua, quam cum homines gloriam tribuunt Deo, nam illi habent quod admirentur, Deus verò nihil offendit in homine quod admiretur, nempe quicquid est in homine quod rationem gloriæ habere possit, totum hoc à Deo est, in natura quidem, tanquam à prima rerum omnium causa, in opere verò redemptionis multò illustrius. Sic reprehenditur Herodes, neque reprehenditur modò, sed dicitur graues luisse penas, quod Deo non dedisset gloriam, tum nempe cum exclamaret vulgus, *vox Dei non hominis*: Nempe ille tacitâ animi cogitatione eam gloriam sibi arrogauit.

Denique Gloria est de prædicatio magnitudinis, quosum pertinent tam crebræ exhortationes vt Deum glorificemus. Porro illa glorificatio non modò verbis, sed opere & factis debet præstari, vnde Paulus eo maxime gaudet quod afflictionibus suis glorificetur Deus. Nam verbis quidem proclue est glorificare Dei nomen, sed vera gloriæ Dei prædicatio ea est quæ factis ita elucet, vt qui vident lumen nostrum, hoc est, gloriam nostram (nam, ut supra obseruauimus, lumen gloria est, & splendor) *ij glorificent patrem nostrum qui est in caelis*, authorem illius luminis & gloriæ.

Totidem modis gloria tribuitur homini, nam & significat excellentiam & dignitatem hominis, seu illa interna sit seu externa, seu in anima, seu in corpore & diuitiis; Et quidem anima gloria dicitur, quod in ea sita sit præcipua hominis dignitas, dignitas, inquam, naturæ: Anima verò sine controuersi gloria dicitur Gen. 49. v. 9. (quem locum idè citamus, vt inde lux afferatur tot locis qui existant Psalmorum libro, quibus multi dubitant an Gloria animam significet) verba Jacobi hæc sunt, *Ne sit in secreto eorum anima mea, ne intret in consilium eorum gloria mea*. Quod priore loco *animam* dixit, more Script. posteriore loco *gloriam suam* vocauit. Anima igitur gloria dicitur, quia eâ homo bellis excellit. Sed & gloria item corpori tribuitur, vt cum gloria pulchritudinem significat, sic Esa. 35. dicitur *gloria Libani*, sequitur continuò, & *decor Carmel*, gloria igitur & decor idem sunt. Sic Psalm. 45. *filia Regis dicitur tota gloriosa intrinsecus*, id est, tota pulchra. Et si autem eo loco designetur animi pulchritudo, tamen, quod obseruandum est, designatur allegoricè, nam primò verba illa significant pulchritudinem corpoream, secundariò, & per metaphoram notant pulchritudinem animæ, quatenus nempe vxor Salomonis typus est Ecclesiæ Gentium. At, inquiet aliquis, si pulchritudo corporea nomine gloriæ primò eo loco designatur, quomodo dicitur pulchra intrinsecus filia Regis? Sed responsio facilis est, nam pulchritudo quæ est adscititia à fuce aut ab ornamentis, ea verò externa pulchritudo corporis est, at quæ est natia & genuina, ea

verò licet

Gloria pro exituatione.

1. Gloria significat deificationem magnitudinem, vt cum Deus dicitur à nobis glorificari.

Gloria homini tribuitur trifariam.

2. Gloria pro Anima.

3. Gloria corpori tribuitur, hoc est, pulchritudo, decor. Illustratur locus, Psalm. 45. 14.

Potentiam.

Potentiam.

Denique significat.

Et Bonitas Dei.

Gloria significat opinionem de re.

quo sensu Dei gloria augetur vel minuat.

verò licet sit corporis pulchritudo, tamen interna dici potest; non quidem comparata cum animi pulchritudine, sed collata cum iis quæ extrinsecus conciliant corpori decus: nam non videtur convenire ut in continua allegoria locus sit locutioni propriæ. Cum verò pulchritudo corporis gloria dicitur, non intelligitur quævis corporis pulchritudo, sed ea quæ dignitatem habet & maiestatem quandam. Itaque in Cantico Cantic. Ecclesia dicitur *pulchra sicut Luna, sed subijcitur statim, firmidabilem esse Ecclesiam ut castrorum vexillis*, nempe describitur non quævis pulchritudo, sed ea quæ est coniuncta cum oris maiestate, quæ non est mollis & effeminata. Eadem significatione capite 15. 1. ad Corinth. dicitur *alia esse gloria corporum celestium, alia gloria corporum terrestrium*, hoc est, alia pulchritudo. Item, *alia Luna gloria est, alia astrorum*. Quintetiam & gloria diuitias significat, sed hæc gloria non est interna, ut cap. 31. Genes. indignantur filij Laban quod Jacob gloriam pepererit, id est, diuitias, nam præcessit illud, *abstulit bona Patris nostri*.

Sed ista non superant naturæ modum. Itaque quærenda nobis est alia gloriæ significatio, sed quæ tamen proportionem habeat cum ea quam iam attulimus. Gloria igitur cum superat modum naturæ significat excellentiam animi, item excellentiam corporis, non significabit diuitias, quia cum interna summa sunt nihil opus est externis: Et certè soli sunt beati in cælis qui omnia sua secum portant. Itaque quadam metaphorâ diuites dicuntur, ut cum dicitur *pauper fuisse Christus ut essemus diuites*. Id verò est quod toties *κατ' ἐξουσίαν* Gloria dicitur in Scriptura. Petrus verò cap. 5. prioris Epistolæ vocavit *coronam ἀμαραντίνου δόξης*. Doctissimus interpres vertit *coronam amarant. nam*, qua in versione discessit à vulgato Interprete & Syriaco, Gallica item versione, nam vulgatus interpres vertit *coronam immarcescibilem*, Syrus, *כרונה דלילא דלילא חבלה* *corona qua non marcescit*, Gallicè, *qui ne se peut flestrir*, Quod verò mouit doctissimum interpretem ut sic verteret, fuit insolentia deriuationis huius nominis *ἀμαραντίνου*, nam *Amarantus* est herba ex cuius flore textuntur corollæ. Attamen Helychius Grammaticorum Græcorum facile princeps ἀμαραντίνου, ἀσπιδον exponit, hoc est *quod computrescere non potest*, neque, (quod pace tanti viri dictum sit) videtur commodum ut *corona ex Amaranto*, (cuius mentio fit apud lasciuos Poetas) dicta fuerit Petro gloria beatorum, nam illa corolla quæ fit ex Amaranto continud marcescit: itaque potius videtur significasse Petrus quod dixit initio cap. 1. eiusdem Epist. *hereditatem incorruptibilem incontaminatam, seruatam in cælis*. Itaque hæc gloria duplex erit, in anima, & in corpore. Et in anima quidem, hoc est, in intellectu & voluntate tanta erit excellentia quantam in hac vita humanus animus capere non potest (nam videmus hic in specie & in ænigmate, in vita futura citra speciẽ, species autem hic nobis est figura & similitudo rerum, non qualis est in oculo species humani corporis, sed qualis est in typo species rei figuratæ) verbi gratiã, nõ possumus capere in hac vita quæ sit vita æterna, sed cum de ea cogitamus cogimur eam repræsentare similitudine rerum terrenarum. Sic non capimus planè rationem consilij diuini in opere Redemptionis nostræ, sed cogi-

mur eam comprehendere adhibitis figuris rerum terrenarum: Vnde tot oriuntur disputationes in Scholis, nempe contraria videntur hominibus quæ non sunt in se reuerâ contraria, vt enim designetur res summa mutuanda sunt aliquando hinc, aliquando inde vocabuula, quæ videtur inter se pugnare, cum res significata eadem sit, nihilq; in ea sit pugnans & contrarium. Porro, intellectum sequitur voluntas, itaque quæ ratio est intellectus in hac vita ad intellectum in vita futura, eadem ratio est voluntatis in hac vita ad voluntatem in vita futura. Itaque cum intellectus dicitur ænigmaticus in hac vita, quæ est ratio ænigmatis ad rem, eadem ratio est intellectus in hac vita ad intellectum in vita futura, proindeq; & voluntatis ideòq; & gaudij; nam voluntas vel habet gaudium, vel si summa est, nihil aliud quàm gaudium est. Et sanè Amor gaudium habet, aut est potius gaudium, nam quod dolorem habet comitem hoc fit per accidens, quando non fruimur eo quod amamus. Hæc verò est imago Dei, atq; in anima non sit gloriosa ratione beliarum solùm, sed etiam ratione hominum qui hac gloria destituti sunt, vt dicitur cap. 2. ad Rom. Est quidem huius gloriæ initium in hac vita, vt est cap. 3. post. ad Cor. *Nos enim qui reueta facie intuemur gloriam Dei in Christo, transformamur in eandem imaginem, de gloria in gloriam, tanquam à spiritu Domini*, sed hæc gloria tantùm est arrhabo & rudimentum gloriæ illius cælestis, nempe vt Dominus noster se transformauit in monte, vt gustum aliqũe præberet gloriæ suæ Discipulis, sic planè agit cum suis in hac vita. Altera pars huius gloriæ est in corpore immortalitas, quæ proportionem habet cum excellentia animæ, qualis enim anima est tale corpus est: Excellentia autem animæ superat etiam excellentiam illam animæ Adami, itaque & corporis gloria superabit gloriam corporis Adami, quod multis argumentis probari posset, sed quæ nos afferre superfedemus quia res est nota, & aliud properamus. Itaque dicimur fore *ισχυροί*, & corpus nostrum *spirituale*, & locus corporum supra istos cælos aspectabiles, & societas nostra cum Angelis, & Deus denique futurus *omnia in omnibus*, & nostra corpora reddidit iri conformia glorioso Christi corpori, cap. 3. ad Philippenses.

Quod superast, sic prædidit Deus argumenta potentia, sapientiæ, iustitiæ, & misericordiæ suæ. Itaque 1. cap. 1. ad Cor. Christus dicitur *Dei sapientia & potentia*, nempe quia is est in quo & per quem dum statet Deus acquirere sibi Ecclesiam, & restaurare genus humanum, ostendit quàm sit potens & sapiens; Et potens quidem in Christo secundum carnem in eius conceptione, operibus, morte, resurrectione, ascensu in cælum, sessione ad dextram Patris, hoc tamen discrimine quod argumenta potentia Dei in Christo quandiu versatus est in terris, immò verò ab initio statim conceptionis, conjuncta fuerunt cum argumentis humilis conditionis, alioqui non fuisset illa exinanitio Christi, sed glorificatio potius: nam quod conceptus est ex Spiritu S. id potentia fuit, quod conceptus est ex pauperula Virgine, id fuit humilitatis. At quæ eius resurrectionem sunt consecuta ita fuerunt gloriosa, vt nihil adjunctum fuerit humile. Itaque cap. 17. Joh. petit vt *glorificetur à Patre eã gloriã quã habuerat*, nempe non decebat humanam Christi naturam

quàm in voluntate quæ sequitur intellectum.

in qua est Gaudium.

2. Gloria in corpore.

In Ecclesiæ collectione Deus addidit argumenta Potentiæ,

in Christi

1. Gloria pro Diuitiis v. surparat.

Gloria modum naturæ superans.

que xxi. Glo. dicitur. Illustratur locus 1. Pet. 3. 5. 6. 7. 8.

Gloria illa est duplex.

in Anima. Nam in intellectu.

In nobis.

Sapientia
item,

Iustitia.

Misericor-
dia.Cui subser-
uiunt reli-
quæ Dei
proprietates.In his sita
est gloria
Dei in fa-
cie Christi.Discrimen
Gratiæ &
Gloriæ.

quando à Diuinâ fuit assumpta, haberi tam abjectè. In nobis verò qui in Christum credimus, eadem potentia exeritur in sanctificatione animæ, in resurrectione corporis, in gloria cœlesti, in patientia, in consolatione, in liberatione, in victoria, in tentatione. Atque hæc est illa Potentia ab Apostolo Paulo tantopere prædicata. Quanta autem fuit Dei Sapientia & quàm admirabilis, quod genus humanum repugnantè Dei Iustitia, vt videtur, ita conciliauerit, et nihil tamen admissum fuerit quod cum Dei Iustitia pugnaret, impeditis omnibus peccatis nostris tanto Seruatori, vt potuerit & ratione naturæ Diuinæ, & ratione humanæ naturæ dispungere debita nostra, cum & pati posset, & dignitatem conciliare passioni suæ? vt taceamus summam sapientiam in dispensatione huius Gratiæ. Porro Iustitia manifesta est, cum nemini condonentur peccata nisi cuius peccata expiata sunt, & quicumque pereunt eo merito pereant quod Dei Legem violarint, & tantum Redemptorem contempserint. Denique Misericordia summa est, seu obiectum illius intueamur, homines qui non modò nihil promeriti sumus, sed contrà mortem sumus promeriti, seu rationem Redemptionis, Deus enim non peperit Filio vnigenito, siue fructum Redemptionis, vitam æternam, non qualis erat terrena illa prioris Adam vitæ, seu vnionem cum Filio Dei ætatiorem multò quàm sit ea Angelorum vnio cum eodem filio. Illud verò superat omnem admirationem, quod huic Misericordiæ Deus omnes suas proprietates veluti subseruire voluit, nam potentiam adhibuit, & sapientiam, & iustitiam, sed vt misericordiâ vteretur. Et quod in reliquis operibus videtur adumbrasse tantum, immò verò significasse tantum ex parte, hic planè, & apertè, & omnibus modis demonstrauit. Hæc est eius gloria in facie Christi, cuius contemplatio nunquam exfatiat & explet animum, quia nulla contemplatione comprehendi potest, planè autem reuelabitur nobis cum videbitur sicuti est, sed nunquam tamen ita plenè videbitur, vt non supersit aliquid: quod significatum est illis aquis quæ describuntur apud Ezech. cap. 47. quæ primò pertigerunt ad talos, tum ad genua, tum creuerunt vsque ad lumbos, denique verò intumuerunt in eam altitudinem, vt Prophetæ natandum fuerit: qua figura haud dubiè describitur modus contemplationis gloriæ Dei in hac vita, qui gradus suos habet, tum verò modus contemplationis eiusdem gloriæ in vita futura, qui modum nullum habet. Deus det nobis aliquando frui illa gloria per Dominum nostrum Iesum Christum.

Discrimen autem Gloriæ & Gratiæ in hoc situm est, quod gratia adsignificet quodammodo peccatum & infirmitatem: Peccatum, vt cum dicitur cap. 5. ad Roman. *Vbi abundauit delictum, gratia superabundauit*: infirmitatem, vt cum dicitur cap. 12. poster. ad Corinth. *Gratia mea tibi sufficit, virtus enim mea perficitur in infirmitate*. At gloria non adsignificat peccatum aut miseriam, immò significat peccatum & infirmitatem omnem deletam esse, & iam obtinuisse regnum veræ iustitiæ, & beatitudinis absolutissimæ.

*
* *

DE ECCLESIAE

conspicuitate.

EXPLICATA Ecclesiæ naturâ sequitur vt disputemus de Ecclesiæ conspicuitate, nam naturam Ecclesiæ sequitur eius conspicuitas, quando accidens eius est, vel (vt Pontificij volunt) proprietas, nam quæ sunt huius generis ea sequuntur naturam rei cui insunt. Sed quia res est admodum controuersa præmuniendum est hoc in primis, vt teneamus quid sit in hoc argumento *visibile & inuisibile*, & quomodo hæc Ecclesiæ tribuantur. Nam quicquid cernitur illud non eodem modo cernitur continuè, nam vel oculis *animi*, vel *corporis* videmus ea quæ videmus. Itaque constare oportet vtro sensu Ecclesia dicitur *inuisibilis*, an idè inuisibilis sit quia cerni non potest oculis animi, an verò quia non potest corporeis oculis conspici. Tum, quæ animi oculis cernimus ea vel sunt eiusmodi vt *confusè* cernantur, quomodo non dubitamus esse viros bonos, quamquam non possimus statuere certò qui sint viri boni, vel *distinctè*, quomodo Deum cernimus, non enim tantum nouimus esse Deum, sed scimus quis sit verus Deus. Et corporis oculis item quod videmus non videmus vno modo; Quædam enim ita videmus corporeis oculis vt possimus dici ea videre *per se*, quomodo colorem, figuram, & lumen videmus, quamquam diuersa ratione: vel corporeis oculis aliquid videmus per accidens, quomodo homines videmus, non enim hominem videmus quia homo est, attamen insaniat qui neget se videre hominem. Id verò fit cum eas rerum notas oculis corporeis vsurpamus vnde mens aliud colligit: vt rem dicamus apertius, cum sunt rei, quam sola mens percipit, notè incurrentes in sensus, videmus, & dicimur sensu percipere quod sola mens capit; capit, inquam, per se. Sed quia lineamenta humani corporis nulli conueniunt animali præterquam homini, ea verò lineamenta oculus videt, dicitur oculus etiam corporis hominem vidisse. Sed quia hæc notæ duùm sunt generum, vel enim sunt eiusmodi vt non possint seiungi à re cuius notæ sunt, vel sunt eiusmodi vt seiungi possint, idque vel rarè, vel plerumque, hinc fit vt ista conspicuitas non pariat æquè certam cognitionem. Nam si notæ sunt eiusmodi vt seiungi nequeant à re, certissima cognitio est: si seiungi possunt, attamen non vt plerumque sed rarè, cognitio minus certa est, non est tamen planè incerta. At si notæ sunt eiusmodi vt plerumque abesse possint, cognitio incertissima est. Abesse autem notæ dicuntur, quot modis adesse dicuntur. Itaque quæ de absentia notarum, eadem de earum præsentia, vt ita dicam, volo intelligi, nimirum si notæ sint maximè propriæ, certissima cognitio est, si minus propriæ, minus certa cognitio est, si omninò communes incertissima est, vnde locus fit captioni vulgarissimæ quæ dicitur *ὁμοῦ ἐν ἰσοῦπον*.

Cum igitur disputamus de Ecclesiæ visibilitate, hoc primo loco constituendum est, quæ ratione an Ecclesia cerni possit corporeis oculis, an animi. Et si animi oculis, an cerni possit *confusè*, hoc est, ita vt credamus, & certò constituamus esse Ecclesiam, neque possimus iridem statuere quæ sit hæc Ecclesia, hoc est, eam designare

Vnde
multifariè
dicitur.
nempe, vel
animi oculis,idque vel
confusè,

vel distinctè.

vel oculis
corporis,
idque vel
per se,vel per acci-
dens.

certè.

minus certè,

incertissimè.

quid in
hac con-
trouersia
querendū
veniat.
nempe,
i.

ex cir-

2. ex circumstantiis personarum, temporis & loci: multum enim interest vtrum scias aliquid esse in rerum natura necne, & an scias vbi, & in quo sit illud. Deinde & id constituendum est, cum quaeritur, an Ecclesia cernatur oculis corporis; vtrum hoc intelligatur, an Ecclesia per se cernatur, an verò per accidens. Nam, (quod pace doctorum virorum dictum sit) oculi corporis hic sunt sensus quicumque tandem illi sint, itaque illud fuit ioculare potius, quam seriò dictum, quod non nemo negavit Ecclesiam esse visibilem eo quod audiatur: Non est enim credibile Pontificios aded delirare, vt asserant Ecclesiam cerni oculis corporis per se, oculorum autem corporis nomine intelligimus omnes sensus. Itaque constituendum est hoc semel, an Ecclesia sit visibilis per accidens, id est, an Notæ Ecclesiae quæ in sensus incurrunt sint eiusmodi, vt inde possimus colligere quænam sit tandem Ecclesia, & qua certitudine id possit colligi. Itaque dispiciendum hic erit, sintne Notæ sensuales Ecclesiae huiusmodi quæ non possint abesse ab Ecclesia, aut quæ non possint abesse nisi rarò, aut quæ possint abesse plerumque. Deinde videndum est an Notæ Ecclesiae, sensuales inquam, sint eiusmodi quæ non possint adesse nisi adfit Ecclesia, aut rarò possint adesse nisi adfit Ecclesia, aut sæpe adesse possint vbi nulla sit Ecclesia. Denique & id constituendum erit, vtrum sint eiusmodi Notæ quæ pariant confusam Ecclesiae cognitionem, nempe vt sciamus quidem esse Ecclesiam, attamen nesciamus vbinam sit, aut si sciamus vbinam sit, nesciamus qui fiat vera membra Ecclesiae, aut si id scimus, non sciamus certò. Constituendum pari ratione erit quomodo Ecclesia sit visibilis, an secundum se totam, an secundum partes; & si secundum partes, an secundum omnes partes, an secundum quasdam untaxat. Nam tota terra non potest simul cerni, potest tamen cerni secundum partes, & quidem secundum omnes partes, successivè, inquam, nam vno obtutu terra cerni non potest, attamen nulla est pars terræ habitabilis quæ non possit cerni. Denique & id est constituendum, an Ecclesia dicatur visibilis in Pastoribus, visibilis in Concilio, visibilis in Capite, visibilis semper; an verò aliquando visibilis, aliquando invisibilis.

3. His constitutis vt teneamus statum controversiæ, necesse est constituamus ob oculos occasionem controversiæ, tum quo exierit controversia. Origo autem controversiæ, vt ab ipso Bellarmino observatum est cap. 11. lib. 3. de Eccl. mil. hæc est. Cum inquit, Erasmus objecisset Lutherò non esse credibile Deum tam longo tempore deseruisse Ecclesiam, respondit Deum nunquam deseruisse Ecclesiam, sed non esse Ecclesiam Christi istam quæ vulgò dicitur Ecclesia, ergo hinc nata est hæc controversia tribus modis. Nam primò non videtur leue argumentum quod novata multa sunt in Ecclesia, cum nihil debeat novari: nempe Deus semper adest Ecclesiae suæ, non igitur patitur Ecclesiam errare, nihil vt opus sit renovatione, cui nullus est locus vbi errori non est locus. Secundò, Pontificij volunt Ecclesiam esse iudicem & arbitram controversiarum, non potest autem esse arbitra nisi conspicua sit, itaque hoc illis præmuniendum fuit, Ecclesiam esse conspicuam, vt Ecclesia eadem sit arbitra. Denique cum apud illos constitutum sit,

Ecclesiae caput esse Pontificem Romanum, & non potuerint negare caput hoc visibile esse, & regimen quod ab hoc capite proficiscitur itidem esse visibile coacti sunt fateri. Quæ res ed adegit eos, vt nihil veriti sint definire Ecclesiam, cæterum hominum eiusdem Christiane fidei professione, & eorundem Sacramentorum communionem colligatum, sub regimine legitimorum pastorum, ac præcipuè vnius Christi in terris vicarij Romani Pontificis. Bellarm. lib. 3. de Ecclesia milit. cap. 2. Exitus autem huius controversiæ hic est, quod negant Pontificij pertinere ad essentiam Ecclesiae vt sit invisibilis. Itaque Bellarmin. non est virtus negare requiri ad constituendum aliquem in Ecclesia internas virtutes: verba eius hæc sunt, *Atque hoc interest inter sententiam nostram & alias omnes, quod omnes alia requirunt internas virtutes ad constituendum aliquem in Ecclesia, & propterea Ecclesiam veram invisibilem faciunt, nos autem etsi credimus in Ecclesia inueniri omnes virtutes, tamen vt aliquis absolute dici possit pars vera Ecclesiae de qua Scriptura loquitur, non putamus requiri ullam internam virtutem, sed tantum externam professionem fidei, & sacramentorum communionem, quæ sensu ipso percipitur.* Bellarm. lib. 3. cap. 2. de Eccl. mil. Vnde colligimus quorsum tandem exierit ista controversia, nempe, vt quod aliquis fide, spe, & charitate præditus dicitur Ecclesiae membrum, sit attributio (vt vocant in Scholis) per accidens, non autem per se, vt cum Musicus dicitur vir fortis, attributio est per accidens, non enim conuenit Musico quâ Musicus est; aut vt crassiori vtamur exemplo, cum Musicus idem dicitur puicher, attributio est per accidens. Ergo ed res deducta est vt quaerendum sit, sit ne essentialia veræ Ecclesiae vt prædita sit his virtutibus; an verò, vt ita loquamur, accidentale. Atque, vt hoc obiter dicamus, bellè id conuenit Romanæ Ecclesiae, nam certè si qui in ea sunt præditi vllis virtutibus, id eis conuenit per accidens, non quatenus sunt in Ecclesia Romana, sed quatenus diuersim sentiant ab Ecclesia Romana quomodo acutè Cicero dixit, *Epicureos, si quando viri boni sunt, vinci bonitate natura; quasi diceret, repugnare dogma.*

His ita explicatis constituendus erit status controversiæ. Et primò quidem non erit negandum Ecclesiam Dei visibilem esse animi oculis. Quod si quando non est tota oculis animi visibilis (vt cum Elias dubitaret an esset vlla Dei Ecclesia in terris, vt nos postmodum docebimus) oritur hoc ex imbecillitate fidei, quemadmodum David dubitavit sæpè (sed ita vt se recolligeret) an futurus esset Rex, *Dixi, inquit, præcipi: anter, omnis homo est mendax; haud dubiè Samuelem notauit: at sententia tamen illa vera est in se, quamquam adhibita perperam à Dauide, quod & agnouit ipse.* At Elias tamen non dubitauit Ecclesiam Dei esse in cælo, itaque concedendum, immo affirmandum est, Ecclesiam Dei etiam vniuersalem visibilem esse animi oculis, tum eam quæ est in cælo, tum etiam eam quæ est in terra. Sed quæcumque sunt visibilia animi oculis, ea non sunt continuè distinctè visibilia animi oculis: verbi gratiâ, scimus certò vbique terrarum esse quosdam animo mansuetos, vt in Polonia, attamen fortasse distinctè non modò non scimus qui sint inter Polonos mansueti, sed ne scimus quidem qui sint Poloni, qui non. Hoc pacto non est negandum esse membra Ecclesiae

Exitus controversiæ.

Status controversiæ Ecclesia etiam Catholica oculis animi est conspicua.

et non distinctè tota.

sed per partes, hæc membra.

multa quæ oculis animi sunt visibilia, etiam distinctè, quales sunt, verbi gratiâ, illi quibus Deus testimonium in Scriptura perhibuit. Itaque Ecclesia hoc modo tota quidem erit confusè visibilis, & erit in certis quibusdam membris visibilis distinctè, sed visibilis animi oculis, non corporis. Itaque credimus Ecclesiam Catholicam, non videmus. Est autem Ecclesia Catholica communio Sanctorum quæ oculis corporis non cernitur. Ea autem communio à duobus pendet, vel est enim communio respectu superioris ut capitis, quemadmodum Apostolus Joan. nos docet. *Epist. cap. 1. Si, inquit, dixerimus nos habere communionem cum illo* (nempe Christo, & Patre Christi per Christum, adeoque etiam cum Spiritu Sancto, nam & Apostolus Paulus meminit *communione Spiritus Sancti*) & *communione habemus inter nos* (ut est eodem cap.) id est, communionem, quæ cum sit invisibilis oculis corporis, attamen oculis animi est visibilis: Ista enim communio nec intervallis temporum, nec locorum interumpi potest.

At si de ea Ecclesiæ conspicuitate agitur, quæ oritur ex iis notis quæ sensus percipit, diversa ratio est conspicuitatis. Etenim concedendum est Ecclesiam hætenus quidem esse visibilem, at non simpliciter, sed aliquatenus, & aliquomodo & aliquando, & aliquibus duntaxat. Itaque non erit negandum, primò, Ecclesiam esse aliquatenus visibilem etiam oculis corporis, ut si intelligamus illam partem quæ dicitur Ecclesia militans in terris, & eam partem intelligamus visibilem esse, non totam, sed vel in singulis Ecclesiis, vel in membris singularum Ecclesiarum. Deinde nec negandum est aliquomodo esse visibilem etiam oculis corporis, oculorum autem corporis nomine (ut iam monuimus) intelligimus omnem sensum, quicumque tandem ille sit, quo notæ Ecclesiæ percipi possunt. Sed negandum est primò ullam Ecclesiæ partem per se cerni, tantum concedendum est cerni per accidens, quia quæ incurrunt in sensus non sunt eiusmodi, ut vel pertineant ad essentiam Ecclesiæ, vel fluant necessariò ab Ecclesiæ essentia, ut supra monuimus obiter. Secundò, negandum est oculis corporis distinctè cerni posse Ecclesiam Dei, non est negandum cerni posse confusè, id est, ea cernuntur vnde colligimus Deum hoc aut illo loco habere Ecclesiam, non cernuntur illa vnde queamus colligere hunc aut istum esse verum Ecclesiæ membrum: cuius rei ratio hæc est, quod omnes Ecclesiæ Notæ incurrentes in sensus sunt communes omnibus piis cum hypocritis. Tertio, negandum est posse sciri *distinctè* & *certò* qui sint veræ Ecclesiæ membra, quæ sit vera Ecclesia: at concedendum est tamen posse id sciri *distinctè* & *probabiliter*, quæ scientia vulgo dicitur *iudicium charitatis*. Nam cum obijciuntur oculis notæ, vnde probabiliter colligi potest hunc aut istum pertinere ad Ecclesiam Dei, hos aut istos esse veros Ecclesiæ Pastores &c. oritur quidem distincta cognitio, sic enim non solum scimus esse veros Pastores, sed agnoscimus hunc aut istum pro vero Pastore (verum autem Pastorem hic intelligo Pastorem fidelem) sed hæc opinio est potius quàm scientia. Vnde & hic oritur nova distinctio, cum sint notæ veri Pastoris, & verorum Ecclesiæ membrorum, aliæ aliis illustriores, oritur, inquam, inde nova distinctio *Judicii charitatis*,

Nam quò illustriores Notæ sunt, eo ad iudicium minus incertum est, quò verò obscuriores sunt, eò incertius est. Quod de Pastoribus diximus, id ipsum dicimus de grege.

Huc referenda est distinctio Ecclesiæ visibilis & invisibilis, quæ non eò spectat, ut calumniatur Bellarm. cap. 2. lib. 3. de Ecclesiæ milit. ut statuatur duæ Ecclesiæ, quarum altera sit visibilis, altera invisibilis (quæ divisio valde absurda foret, cum divisionis partes coincident sæpenumerò, nam eadem Ecclesia quæ certâ quadam ratione invisibilis est, quadam ratione visibilis etiam est) sed hæc est distinctio *nominis*, ut loquuntur in Scholis, id est, aliquando Ecclesia nominatur ab iis quæ sunt invisibilia, quæque eius essentiam constituunt, atque hoc sensu dicitur invisibilis, aliquando denominatur ab iis quæ sunt externa, quæque in sensum incurrunt, & tum visibilis dicitur: quoniam verò externa illa veræ Ecclesiæ cum hypocritis sunt communia, hinc fit ut Ecclesiæ nomen etiam hypocritis tribuatur, nempe quatenus Ecclesia denominatur à rebus externis. Sed res hæc quæ non nemini obscura videbitur, aut certe videri posset, illustranda est exemplo. Fingamus ergo fideles Regis subditos dici visibiles & invisibiles; & invisibiles quidem, quia fidelitas unusquisque sibi conscius est, & Deus cordium scrutator, at externæ professionis, externorum officiorum, etiam alij præter nos sunt conscij, sed ea sunt eiusmodi ut sæpenumerò proditores iis defungantur, nihil enim externum est quod simulari non possit. Quisquamne dicet sic constitui duo genera fidelium subditorum Regis? Minimè verò, satis enim liquet sic designari tantum varios modos vnde denominantur fideles Regis subditi, nempe vel ab affectu cordis qui latet, vel ab externa professione quæ patet. Quoniam verò externa professio communis est etiam proditoribus, hinc fit ut hætenus proditores dicantur fideles subditi Regis, donec scilicet suis ipsi se sceleribus prodant. Nihil autem opus est (quando res est posita iam in aperto) ut ostendamus eodem modo se rem habere in Ecclesia. Ergo Ecclesia dicitur quemadmodum homo: Nam & homo pictus & coloratus à Philosopho dicitur homo, & verus homo, homo dicitur, & homini picto & vero quædam sunt communia, secundum quæ tam hic quàm ille homo dicitur; attamen nemo sic cauillabitur constitui duo genera hominum.

Tertio, nec negandum est aliquando Ecclesiam esse visibilem corporis oculis, immò nec negandum ferè semper esse visibilem corporis oculis, nempe visibilem *confusè* non *distinctè*, aut verò distinctè quidem in certis membris visibilem. At non ita tamen ut illa visibilitas gignat certam, & quam vocant infallibilem cognitionem. Immo verò ne negandum quidem est ferè semper esse visibilem hoc pacto. Huius rei hæc est ratio, Deus semper habet Ecclesiam in terris, non potest enim Christus esse caput nisi corpus habeat, & quidem partem corporis in terrâ, quæ terra non stat nisi ut stet Ecclesia. Cum autem Ecclesia & gignatur & alatur verbo, necesse est & verbum esse in Ecclesia, verbum autem non potest esse in Ecclesia nisi prædicetur, non potest autè prædicari nisi oriatur aliquid quod incurrat in sensus, itaque ferè semper visibilis est Ecclesia.

Adjici-

confusè autem tota.

proprie enim creditur Ecclesia, non videtur.

Ecclesia etiam corporis oculis est conspicua.

sed aliquatenus tantum.

& aliquomodo.

nempe non per se, sed per accidens tantum.

neque distinctè, sed confusè tantum.

neque certò, sed probabiliter

ex iudicio charitatis,

quod aliquando certius est aliquando minus certum.

Distinctio in visibilibus & invisibilibus, non dea constituit Ecclesias.

sed vnam tantum dicitur, modo consideratam.

Simili illustratur duplici.

21

Rursus Ecclesia conspicua est corporis oculis aliquando.

imò ferè semper.

Adiicimus autem illud *ferè*, quia nihil prohibet quominus Deus instructu Spiritus, etiam sine verbo, nos doceat, sed hoc est extraordinarium. Ecclesie autem status non est extraordinarius. Nihil item prohibet quominus domi quisque turbulentis temporibus legat sacras literas priuatim seorsum; sed & hoc quamquam non vsque aded) tamen extraordinarium est & rarum. Attamen hic illud obseruandum est, hanc visibilitatem non esse semper æquè claram, nam prout verbum minus clarè & purè prædicatur, aut magis purè & clarè prædicatur, maior etiam aut minor est Ecclesie visibilitas. Vnde fit vt sit visibilitas quædam Ecclesie dicta κατ' ἄποψη, vt cum verbum Dei purè & clarè prædicatur, & quædam visibilitas Ecclesie quæ collata cum illa visibilitate quæ dicitur κατ' ἄποψη inuisibilitas dicenda est; cum nempe prædicatur quidem verbum Dei, sed adobruitur tot humanis traditionibus, vt vix emicent quædam scintillæ illius lucis. Dinique & aliquibus Ecclesia visibilis est, nihil tamen necesse est vt sit omnibus & singulis visibilis. Sic Elias se solum putauit, at reliqui tamen fideles coluerunt communionem inter se fortasse, & sibi mutud noti fuerunt, hæc autem, vt ita loquamur, inuisibilitas Ecclesie, quæ facit vt quibusdam Ecclesie membris non sit nota, oritur vel à persecutione, vel non iam dico, ab immani quadam deprauatione doctrinæ, sed ab idololatriâ summâ, quâ fit vt veri Dei cultus ne professione quidem retineatur, de qua re infra, Deo iuuante, disputabimus fusius. Hic igitur esto controuersie status: *An Ecclesia militans in terris sin minus tota. sal em in partibus suis sit conspicua per se. & primariò, distinctè & semper, & ceriò, & quibuslibet*; Pontificij id affirmant, nos negamus.

Primum argumentum quo vtuntur hoc est, tale quid Ecclesia est quale nomen Ecclesia significat in Scriptura. At nomen Ecclesia semper significat visibilem cœtum (societatem dicere voluerunt.) Ergo, Ecclesia visibilis est. Hoc Argumentum nihil est, nam primò non concluditur negatum, secundò, vtriusque propositio est falsa: nam non negamus simpliciter Ecclesiam esse visibilem, fatemur enim Ecclesiam esse aliquatenus, & aliquando, & aliquomodo, & aliquibus visibilem. Itaque hæc est captio quam in Scholis vocant à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Deinde maior propositio falsa est, quod si vera esset, certa tantum esset per accidens: Nam sæpenumerò accidit vt vocabula alium habeant vsum in Scriptura, alium in consuetudine recepta in Ecclesia, quæ non reperiuntur in Scriptura, quamuis res illis vocabulis significata subinde occurrat, vt sunt verbi gratia *Trinitas*, ἰουόσεν, quæ nusquam in Scriptura leguntur, cum res ipsa tamen clarissimè tradatur in Scriptura. Rursus quædam sunt vocabula vsitata in Scriptura quæ ea significatione quâ adhibentur in Scriptura, nullum habent vsum in Ecclesia, vt verbi gratiâ, *Sacramentum*, nam Baptismus & sacra Cœna nunquam dicuntur Sacramenta in Scriptura; contra *mysterium*, *sacramentum* vt plerumque ea dicuntur in Scriptura, quæ nihil minus sunt quàm quæ Sacramenta dicuntur in Ecclesia, & si quando ea vox ad significandum aliquod signum adhibetur, eâ significatur signum quidem, sed cuius

significatio est occulta: saltem hoc necesse est vt fateantur (nam iam non libet nobis excurrere) nusquam in Scriptura Baptismus aut Cœnam Domini vocari *Sacramentum*. Itaque sic liceret illis argumentari, Quod non dicitur Sacramentum in Scriptura illud non est Sacramentum, Baptismus & sacra Cœna non dicuntur Sacramenta in Scriptura, Non sunt ergo Sacramenta. Nemo aded est in Religione cæcus qui non videat maiorem huius syllogismi esse falsam. Fingamus ergo Ecclesie nomen nunquam occurrere in Scriptura eo sensu quo adhibetur in hac controuersia, in qua agitur de societate quadam hominum cui Deus singularia quædam & summa promisit, imò in vniuersum nihil tale significare, ratio nulla erit, non enim hic disputatur de verbis aut nominibus, sed de rebus, quæritur enim an illa societas, quam vtrunque iam descripsimus, sit eo modo visibilis quomodo à nobis definitum est vtrunque. Tertio, Minor est falsitas: que hic syllogismus vndique laborat. At illi minorem probant collatis quibusdam Scripturæ locis: atque hic errant non vno modo, vel enim quædam Scripturæ loca afferunt quæ nihil faciunt ad rem, vel tantum hoc faciunt vt inductione quorundam concludant vniuersale, qui concludendi modus est Sophisticus, in quibusdam locis Scripturæ nomen Ecclesia significat visibilem cœtum, ergo in omnibus. Non sequitur.

Attamen vt res notissima sit, nos sigillatim, breuiter tamen singula illa loca expendemus. Primus autem locus est. Num. 20. *Cur deduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem*, Ecclesia (inquit Bellarm. cap. 12. lib. 3. de Ecclesia milit.) vocatur populus ille notissimus Israel qui exierat ex Aegypto. Sed hic locus nihil facit ad rem, nam Ecclesia eo loco significat cœtum hominum qui in vnum locum conuenerunt, multitudinem inquam: At in hac controuersia non notatur multitudo hominum qui in vnum sunt congregati, sed societas fidelium ad quos pertinent singulares Dei promissiones. Vno verbo Ecclesia eo loco non dicitur *Antonomaticè*, sed (vt loquuntur Grammatici) *appellatiue* simpliciter. Citant secundo loco, locum qui exstat 3. Reg. capite 8. quo loco Salomon dicitur benedixisse toti Ecclesie Israel, Sed si Ecclesia hoc loco significat id de quo agitur in hac controuersia, Salomon fuerit Papa, imò verò legenti diligenter illud caput, Ecclesia Israel significat multitudinem quæ conuenerat in Templum, itaque nec eo loco Ecclesia antonomaticè vsurpatur, nam distinguntur Sacerdotes & Leuitæ ab illo cœtu. Tertium locum citant ex capite 16. Matth. magnâ confidentiâ, ne impudentiam dicamus. Nam eo loco non significatur Ecclesia quatenus est visibilis, neque enim illa hætenus propriè ædificatur, nec est eiusmodi (quatenus, inquam, est visibilis) vt aduersus eam portæ inferorum nequeant præualere, nam vera certè Ecclesia à Satana non potest vinci, ideoque nec à morte & sepulchro, cum Ecclesia, quam illi volunt esse visibilem, sit eiusmodi vt nihil prohibeat eius membra, quatenus sunt eius membra, superari à Satana primùm, tum etiam à morte. Sed illi tamen hoc vrgent imprimis, quod Ecclesia illa ædificata est vel super Christum, vel super Petrum, vel super fidei Petri confessionem, & quiduis dixerint (vt loquuntur)

sed hæc visibilitas non est semper æquè clara.

neque omnibus semper est cõspicius, sed aliquibus.

controuersie status contractus.

Rationes Pontificij pro Ecclesie visibilitate.

1. Resp.

2.

An Ecclesia nomen in Scriptura cœtum visibilem semper significet.

1. Scripturæ locus.

30

20

30

1000

hæretici, necesse est hæreant, nam si Christo fuit inædificata Ecclesia, Christus tùm erat visibilis; Si Petro, Petrus erat tùm visibilis etiam, si confessioni Petri, ea quidem non fuit visibilis, attamen sensibilis fuit, quod eodem redit. At nihil horum stare potest. Primò quia nos non negamus simpliciter Ecclesiam esse visibilem, quæstio tantum est quomodo sit visibilis, quatenus, quando, quibus. Secundò, non ex eo quod caput Ecclesiæ est visibile sequitur continuò Ecclesiam esse visibilem, nam fieri potest vt Rex sit visibilis, etiam subditi nusquam compareant, nos autem in hoc argumento non disputamus de visibilitate capitis Christi (quem fatemur aliquando fuisse manifestatum in carne in terra, conspectumque fuisse ab omnibus, vt testatum est primo cap. Euang. Ioan. & eiusdem Epist. 1. Cathol. cap. 1. & res ipsa clamat aperte) sed an caput Ecclesiæ semper debeat esse visibile oculis, hoc verò est quod quæritur. Tertio loco respondemus, non ex eo quod symbolum fidei nostræ (putà confessio) visibilis est, continuò Ecclesia est visibilis, nam fieri potest vt de simbolo minime dubitemus, at sæpenumerò accidit, imò semper accidit vt non possimus certò statuere quis id symbolum verè vsurpet. Hic igitur locustantum abest vt causam Aduersariorum iuuet, vt nostram iuuet vel maximè. Quattus locus est Matthæi cap. 18. is nempe in cuius explicatione iam diu sumus versati, qui vt nihil faciat ad rem quam agimus, liquebit facile considerantibus eam, quæ supra allata est, huius loci explicationem. Quintus locus est Act cap. 20. sic autem habet, *Attendite vobis & vniuerso gregi*, vnde sic ratiocinantur, Cuius cura committitur hominibus id necesse est vt sit visibile, at Ecclesiæ cura committitur hominibus, Ergo necesse est vt sit visibilis. Ratio maioris propositionis hæc est, Solius Dei est nouisse qui sint sui, hominis autem ea tantum spectare quæ incurrunt in sensus, si igitur Ecclesia esset societas quædam inuisibilis, frustra daretur hoc negotium homini, vt gereret curam Ecclesiæ quam videre non posset. Atque huic loco Scripturæ multa alia adijciunt, vt cum dicitur Ecclesiæ deducere Pastores suos, cum dicitur saluari, cum Apostolus Pastores hortatur vt conuersentur in Ecclesia quomodo oportet) Qui fieri, inquam, ista possunt nisi sit Ecclesia visibilis?

Respondetur, & in Scriptura eodem tribuuntur electis, vt verbi gratiâ 2. ad Timoth. 2. *Omnia*, inquit Apostolus, *tolero propter eos*, ergo necesse fuerit, si hæc ratio itat, electos fuisse notos Paulo, non enim magis necesse est vt qui verbo docentur nobis noti sint, quàm nobis necesse est, esse notos qui docentur exemplo. Deinde Apostolus Petrus scribit ad electos 1. Pet. 1. At non est magis necessarium vt quos docemus, qui nos audiunt, quos salutamus, qui nos salutant nobis noti sint, par enim vtrobique est ratio. Sed vt rectè occurramus argumento, repetenda est nobis distinctio supra à nobis adhibita, nam Ecclesia vel dicitur visibilis *confusè*, vel *distinctè* visibilis, atque ex his Scripturæ locis probatur quidem Ecclesiam esse *confusè* visibilem, non probatur esse visibilis *distinctè*. Sic cum Christus Petrum hortatur vt pascat oves suas, certè eo significatum est, oves Christi esse saltem *confusè* visibiles, at non est eo probatum esse visibiles *distinctè*: Ete-

nim seu electi intelligantur qui electi dicuntur quia Deus eos elegit vt donaret eos fide, vel (vt nonnulli interpretantur) vt electi dicantur quicumque iam credunt, res eodem redibit, nam tam fieri non potest vt hi quàm isti humanis oculis aspectabiles sint, *distinctè*, inquam, attamen vtutrumque *confusè* fieri potest. Vt cum datum est negotium Apostolis prædicandi Euangelium inter Gentes, nouerant esse electos inter Gentes, & postquam multi professi sunt religionem Christianam, nouerant fuisse electos, id est, fideles actu (quamuis non putamus *fideles actu* dici *electos* eo sensu quo electi dicuntur à nonnullis qui perseveraturi sunt ad finem vsque, repugnant enim verba Pauli quæ citauimus, sic enim loquitur, *Omnia tolero propter electos, vt & ipsi salutem consequantur*, quæ frustra dicta sunt, vt mollissimè dicam, si electi eo loco sunt quos Deus habet ob oculos vt perseveraturos, quid enim opus est vt Apostolus patiat in eorum gratiam qui perseveraturi sunt, nisi eius passio medium sit huius perseverantiæ, id est, medium quo vtitur Deus ad electos suos confirmandos? vnde sequitur confirmationem sequi electionem non præcedere, præcederet verò si electi iidem sunt qui perseveraturi, iidem, inquam, *formaliter*, nam certè *materialiter* iidem sunt) sed Bellarminus passim docet electos esse inuisibiles; itaque cogitur recurrere ad hanc distinctionem quæ si sumus initio huius disputationis: vnde sequitur huius argumèti nullam esse vim. quando nos non negamus Ecclesiam Dei, id est, electos & vocatos esse *confusè* visibiles aliquando, tantum verò negamus esse visibiles *distinctè*. Huc etiam & illud accedit, quod non negamus Ecclesiam esse aliquando *distinctè* visibilem, tantum negamus illi visibilitati esse vllam certitudinem præter eam quæ in Scholis dicitur *Moralis*, quia notæ quibus Ecclesia sic redditur visibilis, sunt illa quæ dicuntur *ἐν τῷ συνήθει*, non sunt *τηρνεύειν*. Iam verò loci Scripturæ adducti ab aduersariis probant quidem Ecclesiam sciri posse *ἐκ τῶν ἐκείνων*, non probant Ecclesiam nosci posse *ἐκ τῶν τηρνεύειν*.

Secundum argumentum quo vtuntur hoc est, vbi non nominatur, sed tamen aperte describitur Ecclesia, describitur semper coctus visibilis, vt Psal. 19. *In Sole posuit tabernaculum suum*, exponit Augustinus, *in manifesto posuit Ecclesiam suam*: & Esaiæ 2. Dan. 2. Mich. 4. comparatur Ecclesia monti magno, & Match. 5. *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita*, quod Augustinus exponit de Ecclesia: demum parabolæ, de Reti, Area, &c. ostendunt Ecclesiam veram, quæ est *regnum celorum*, esse visibilem. Respondetur primò, Etiam si esset vera expositio Augustini loci illius qui exstat Psal. 19. (nouerunt autem qui vel à limine Hebræas litteras salutauerunt, non esse veram illam interpretationem, sed natam ex imperitiâ linguæ Hebrææ, vt intuenti locum propius patebit) tamen nihil faceret illa expositio contra nos, qui non negamus Ecclesiam Dei esse visibilem, tantum negamus semper esse visibilem, quod & ipsi Aduersarij negant. Nam docent summo consensu fore vt temporibus Antichristi tanta sit omnium rerum futura confusio, vt aut Ecclesia cerni omnino non possit, aut vix cerni possit. Itaque vaticinium hoc fuerit de floreari Ecclesiæ statu sub Nouo Testamento, sed qui status tamen perpetuus esse non debuit. Certè Antichristi regnum

Visibilitas capitis non infert necessariò visibilitatem corporis.

4. locus.

5. locus.

quibus alia multa adijciuntur.

Resp. 1. indiretè & per incommo- dum.

2. indiretè per distinctionem. Ecclesiæ confusè, vel distinctè visibiles.

Ecclesiæ seu Electi & verè visibiles sunt confusè visibiles.

Electi non sunt illi quos Deus præuoluit & considerauit vt perseveraturos.

Certitudo moralis.

2. Ratio Pontif.

Resp. 1.

Regnum vel ipsis Pontificiis farentibus cum florenti Ecclesie statu stare non potest; Iam verò nos affirmamus Ecclesiam fuisse conspicuam summo splendore vsque ad Antichristi tempora, sed iidem affirmamus pridem venisse Antichristum, vt ne mirum cuiuspiam videatur Ecclesiam regnantem Antichristo minus fuisse visibilem. Eadem responsione occurrit argumentis petitis è reliquis locis, nisi quod locus qui existat Matt. 5. non facit ad hanc rem quam agimus, nam si velimus fateri quod res est? agitur eo loco de Apostolis, quorum Ministerium fuit tam illustre, tam splendidum vt occultari neque debuerit, neque potuerit, nam parabola de area, & de reti aliò spectant: non enim Ecclesia dicitur *area* aut *rete*, sed Euangelij prædicatio, qua fit vt etiam qui sunt hypocritæ nomen dent Christo: Nos autem Ecclesiam definimus, *Societatem hominum vni capiti Christo vnitorum, atque in eo Gratia in hac vita, & Gloria in futura compotum.* Itaque probabit sanè hic locus Ecclesiam esse confusè visibilem, non probabit esse visibilem distinctè, quando eadem notæ communes sunt piis cum hypocritis: At id non est quod nos negamus, immò hæc nostra sententia est, quæ aded ex hoc loco probari potest.

Tertium Argumentum petunt ex ipso ortu & progressu Ecclesie, nam, inquit, vt omittamus statum Ver. Test. in quo aded visibilis erat Ecclesia vt in carne ipsa portaret visibile signum Circumcisionis, in Nouo Test. sine dubio visibilis erat in Apostolis, visibilis in descensu Spiritus Sancti, visibilis in conuersione hominum, visibilis in confessione, in Baptismo. Resp. Hoc argumentum indignum esse viro graui, non enim eo concluditur quod negatum est, Ecclesiam semper esse visibilem, Ecclesiam esse distinctè visibilem, tantum concludit Ecclesiam esse visibilem confusè: Nam Circumcisio, conuersio externa, Baptismus notæ sunt communes, descensus verò Spiritus Sancti in Apostolos, probat quidem Apostolos esse visibiles, sed supra nos non negauimus reuelante Deo quædam membra Ecclesie esse distinctè visibilia, & aliquando, tantum negauimus hoc esse solemne, & ordinarium.

Quartum Argumentum, Societas hominum est visibilis, Ecclesia est societas hominum, Ergo est visibilis. Resp. 1. Argumentum tale est, Societas hominum est visibilis, Electi sunt societas hominum, Ergo Electi sunt visibiles. Vsque aded negat hanc conclusionem Bellarminus, vt laborauerit magnopere in hoc vt probet Ecclesiam non esse societatem Electorum: Nempe videbat fore vt cogeretur concedere Ecclesiam esse inuisibilem, si daret Ecclesiam esse societatem Electorum. Respondeo 2. à materiali ad formale non esse ratiocinandum, nam homines quidem sunt Ecclesie materia, attamen non ed sunt Ecclesia quæ homines sunt, sed quæ fideles. Quod addit, non posse esse vllam communionem inter fideles nisi sibi mutud noti sint, Primò id concludit quod pugnat cum ipsa experientia, nam est communio Sanctis in cælis, quod fatetur ipse, cum Sanctis qui sunt in terra, cum tamen non sint sibi mutud noti, et si enim quidam in cælis sancti nobis noti sint, non sunt tamen omnes sancti in cælis nobis noti. Deinde, magna est communio inter fideles Germanos & Gallos, attamen non sunt

sibi inuicem noti. Denique fatemur ingenuè quædam esse pietatis officia quibus nemo defungi possit nisi erga notos, attamen nemo inde concluderet noticiam hanc esse certam & distinctam; verbi gratiâ, boni bonis benefaciunt, attamen decipiuntur sæpe, nam qui videntur boni non sunt iidem semper reuera boni. Itaque concludit quod adjiciunt de visibilitate, vt loquuntur, signorum quibus ob signatur omnis societas; Est enim duplex omnino societas *externa, & interna*, in eterna vt sit non requiruntur vlla visibilia signa, at externa sanè requirit: verbi gratiâ, inter omnes bonos, vbicumque tandem terrarum sint, intercedit quædam communio, sunt enim fratres & sibi mutud bonè volunt, etiamsi mutud non se internoscant. Huius rei argumento sunt preces quas concipimus etiam pro ignotis, vt cum Deo commendamus curam fidelium, profectò testamur communionem nostram, præsertim cum preces hæc mutue sint, non est tamen ista communio visibilis. Nam veræ preces animo, non verbis concipiuntur, & si concipiuntur verbis, vel priuatim concipiuntur, vel publicè, cau hoc, ceu illud fiat, non designantur, proindeque nec internoscuntur ij omnes pro quibus concipiuntur hæc preces. Externa quidem communio & societas, quam temerarium esset negare, non posset constare nisi sint huius communonis quædam signa incurrentia in ipsos sensus. At hæc communio neque est Ecclesie essentialis, sæpe numerò enim accidit vt ea complectatur etiam hypocritas, neque semper conuenit Ecclesie, nam aliquando ea sunt tempora vt externæ isti communioni nullus sit locus. Itaque nihil effectum est quarto hoc argumento: Nam, vt id subinde repetamus, non quæritur, sitne Ecclesia *confusè, & non certò, & aliquando visibilis, sed an sit distinctè, certò, & semper visibilis, idque omnibus.* Frustrâ igitur adducunt authoritatem Augustini lib. 19. contra Faust. Manich. cap. 11.

Quintum argumentum. Tempore Christi, inquit, Zacharias, Simeon, Anna, Maria, pauci alij pij, si Philippo & Illyrico creditur, constituebant Ecclesiam, At constat istos communicasse cum Pontificibus in Temple. Ergo vel malè faciebant isti communicando falsæ Ecclesie, vel malè faciunt Lutherani non communicando nobiscum. Respondeo. Qui sic argumentantur, vt nihil grauius dicam, non videntur hoc agere, nam pertinet ad locum de Schismate, quem infra tractabimus, Deo iurante, non pertinet ad visibilitatem Ecclesie. Nisi tamen hoc velint, quod tamen non significant, eos qui colunt communionem externam esse hætenus visibiles, quod nos non negamus, tantum quod res est affirmamus, istam visibilitatem communem esse illis cum hypocritis; Itaque ex illa non posse colligi, nisi probabili quadam ratione cui subesse potest fallacia, eos esse membra veræ Ecclesie. Deinde, vt ne hoc intactum relinquamus, planè dispar ratio fuit Ecclesie Iudaicæ, & tyrannidis Pontificiæ, nam in Ecclesia Iudaica aliquid fuit (typicum nempe illud) quod oportuit stare quandiu res ipsa (Christus) non fuit exhibita. Itaque vt aurum non abijcitur quia aliquando terræ admixtum est, ita neque hoc fuit abijciendum quicquid erat. At non est eadem ratio Ecclesie Papalis, nam in ea nihil typicum est, saltem non debet, & quia esse non debet, nec est

Alia Inst.

Resp. Societas duplex, interna & externa.

5. ratio Pontif.

Resp. 1.

2.

1. ratio Pontific.

Resp.

4. ratio.

Resp.

retorquen do.

2.

Instans. Resp.

quidem, non debet autem esse quod Deus non instituit. Sunt & alia, & quidem non minoris momenti quàm ista, fortasse etiam maioris, quæ responderi possint, sed differenda donec ad eum locum ventum sit, in quo disputandum erit de Schismate.

6. Ratio.
Tenemur nos adiungere Ecclesiam.

Resp.

Sextum argumentum. Probat, inquit, id ipsum ex necessitate, nam tenemur omnes sub periculo æternæ mortis verè Ecclesiam nos adiungere, & in illa perseuerare, id est, capiti eius obedire, & certis membris communicare, ut patet ex Cypriano, Hieronymo, Augustino; At hoc fieri non potest si Ecclesia sit inuisibilis. Respondemus, quod & suprà diximus, Ecclesiam communionem esse duplicem, & interna quidem semper & omnibus necessaria est, externa quando datur eà frui, datur autem eà frui ut plerumque (quod postea docebitur) attamen ita ut non possit inde colligi *distinctè*, & *certò*, & *ab omnibus* quæ sit vera Ecclesia, addamus etiam & *semper*. Sic necesse est parère patri, id est, si pater nor sit, nam patri ignoto nemo tenetur parère, ignotum autem patri dico, cuius noscendi nulla sunt argumenta quibus ingenuus possit commoueri. Quamuis fatendum est disparem pauld esse rationem Ecclesiam, quæ si exigat obedientiam potest semper, immò & hoc vnice vult, probare se esse Ecclesiam, cum falsa Ecclesia non patiatur se adduci eò ut reddat sui rationem, quin agit pro imperio potius, atque omnia studet obruere præiudiciis, quod & faciunt fures, & scorta. Nam certè vera Ecclesiam communio (quæ est, inquam, inter Ecclesiam membra) ea est quæ sequitur communionem cum Christo, istius autem communionis ratio inuisibilis est, quis enim norit quis sit Christi, quis non sit; norit, inquam, *distinctè*, & *certò*, & *semper*; Itaque neque nouerit idem qui sint in Christo fratres sui *distinctè*, *certò*, & *semper*. Sanè mirum est eos homines qui negant (negant autem id Pontificij) quempiam scire posse certò an sit Christi, contendere Ecclesiam, quæ est corpus Christi, visibilem esse: nam si non noueris certò & distinctè an ipse Christi membrum sis, qui noueris quæ sint membra Christi? multò enim nobis propiores sumus quàm alij. Septimum Argumentum sumit veram esse definitionem Ecclesiam quam tradunt, quam falsam esse constat ex definitione à nobis traditâ, quamque infra suo loco refellemus. Itaque hæc argumento non est hic occurrendi locus, neque verò ei occurrere necessarium est.

Vera Ecclesiam communio est inuisibilis.

7. ratio.
Resp.

Resp. ad Patrum testimonium.

Vltimo loco vtuntur testimoniis Veterum, quæ vt vno verbo interpretemur, vel referri possunt ad lumen, gloriam, & splendorem Ecclesiam qui internus est, non autem is quem humani oculi admirantur, qui nihil admirantur quod non sit idem splendidum & magnificum secundum carnem: vel referenda sunt ad eum Ecclesiam statum quem schismatici Donatistæ negabant. Non enim est credibile Donatistas negasse Ecclesiam Dei fuisse visibilem, & quidem distinctè visibilem, & quoad locum, & quoad personas, immò passim hoc clamitant; Argumento sit quod in eo triumphant, quod in Canticis Cantorum sponsum dicitur *recubare in Meridie*, id est, in Africâ. Itaque cum Patres disputant de visibilitate Ecclesiam aduersus Donatistas, argumenta eorum sic sunt interpretanda vt referri possint

Quomodo accipienda sint Veterum testimonia aduersus Donatistas, de Ecclesiam visibilitate.

sint ad scopum disputationis. Scopus autem disputationis est ostendere Ecclesiam Dei non esse alligatam certò terræ angulo, sed latissimè parère. Deinde & hoc habendum est ob oculos, non agi cum Donatistis de communionem in doctrina, sed de communionem externa, quæ, nisi Schismatici sumus, communionem in fide & doctrina sequi debet. Sic refutata sunt eorum argumenta.

Sequitur vt ad eam rem de qua hinc agitur præcipuè refutationem istam accommodemus, nam posset aliquis ad ista omnia quæ diximus respondere, perinde esse, modò Pontificiis concedatur Ecclesiam esse vtcumque visibilem, vel plerumque esse visibilem. At nos respondemus hæc inter se maximo distare interuallo. Nam quod tantoperè Pontificij contendunt Ecclesiam esse visibilem, id non aliud profectum est, quàm quod videbantur sibi rem confecisse si probare possent nos nuper exortos: Iam verò illud non probarint, si demus Ecclesiam fuisse etiam in Papatu aliquomodo visibilem, id est, obscure & indistinctè, *obscurè*, quia in Papatu admixta fuerunt religioni quàm plurima falsa dogmata, vt lolij magna copia frumento, attamen non effecit lolij magna copia ut non fuerit frumentum, tantum effecit vt ne frumentum distinctè internosci potuerit. Quorsum referendum est illud Christi dictum Luc. 8. *Cum venerit Filius hominis reperiet ne fidem in terra?* Quo loco non negatur fore vt reperiat fides in terra, tantum negatur hyperbolicè fore vt fideles multi sint & conspicui in terra: Sic planè cum dicimus Ecclesiam in Papatu esse inuisibilem, non negamus hoc absolutè, non negamus, inquam, Ecclesiam fuisse visibilem, sed dicimus fuisse admodum obscure visibilem, propter Notarum obscuritatem: sic *spera incertam & obscuram* in lingua Latina dicimus, non eam quæ planè nulla est, sed quæ nititur notis admodum obscuris. Deinde etiam dum laborant & sudant in hoc vt probent Ecclesiam esse visibilem, hoc eorum consilium est, vt efficiant esse quandam cœtum cui cœcâ quadam obedientiâ obsequendum sit: Id autem non possunt facere nisi probent istum cœtum esse distinctè notum, non autem probauerint id, si Notæ istius cœtus communes sint piis cum impiis. Itaque si Pontificij non intelligunt alio sensu Ecclesiam esse visibilem, quàm quo sensu eius visibilitas à nobis est explicata, nihil aliud planè effecerint quàm quod sæpenumerò contingit, vt eam veritatem, quam omni ope conantur obscurare, illustrent magis ac magis.

Ostenditur quàm falsam hæc responsiones ad hanc contra Pontificij doctrinam.

2.

DE NOTIS ECCLESIAE.

HUc referendus est locus de Ecclesiam Notis, Notæ enim pertinent ad visibilitatem Ecclesiam, quam rem breuiter quidem, sed tamen (iuuante Deo) non sine aliquo fructu percurreremus. Esset autem nobis de Notis in genere disputandum, nisi prohiberemur breuitate temporis, hæc igitur de hac re tradidisse sat esto, *Nota est rei latentis & occulta argumentum*, nameius vsus patet latissimè. Ergo Nota est *alicuius* quidem, sed præcipuè *cui*, hoc est, Nota respicit potius personam quàm rem: vnde sequitur, omnem Notam debere notam esse *ei cui Nota est*, quare & *ἡ ἑωρα* Græcè

Nota quid sit.

Græcè dicitur, neque rei conspicuæ tribui posse Notas. Itaque, ut hoc obiter moneamus, longè aberrant Pontificij à scopo, dum iidem contendunt Ecclesiam esse per se visibilem, & Ecclesiam habere Notas, non enim quærentur Nota rei notæ, sed rei ignotæ. At nos tamen docet tradere Ecclesiæ Notas, qui fatemur vtrò Ecclesiam esse per se invisibilem, atque notam distinctè soli Deo, ut nos oporteat sanè aliquas tradere Ecclesiæ Notas, Pontificios nihil minus oporteat facere, si volunt sibi constare. Neque enim Sol notis opus habet, aut lux, nisi fortè apud cæcos, quibus aded nullæ possunt dari notæ Solis & lucis. Deinde, Notam oportet esse aliunde notam quàm à re cuius Nota est, etenim medium non potest probari per conclusionem, sed contrà medium argumentum est conclusionis, alioqui probabitur ignotum per ignotius. Itaque & hac ratione longè discesserunt à scopo: Nam omnia volunt referri & pendere ab authoritate Ecclesiæ, ergo nisi accedat authoritas Ecclesiæ nulla poterit istis Notis fides adhiberi; Authoritas ergo Ecclesiæ notior erit istis notis. Non potest autem sciri authoritas Ecclesiæ, nisi prius sciamus quid sit, & quæ sit Ecclesia; Itaque rem ipsam tenebimus priusquam teneamus rei notas, vnde sequitur notas fore superfluas. Tertio notæ sunt vel *per se*, vel *per accidens*, & *per se* quidem notæ sunt, quæ pendent à re ipsa cuius notæ sunt: *Per accidens* vero quæ extrinsecus impositæ sunt rei. Porro magnum est harum notarum discrimen, nam notæ rei extrinsecus impositæ opus habent aliquo argumento præter notam ad rem indicandam. Notæ *per se* vel desumuntur *ex antecedentibus* vel *ex consequentibus*, vel ex iis quæ rem cuius notæ sunt comitantur: & *ex antecedentibus* quidem duobus modis, vel *directè* vel *indirectè*; *directè*, cum causa, aut quod habet aliquam causæ rationem, futuri euentus nota est, ut cum aër cogitur in nubem nota pluuia est. *Indirectè*, ut cum una eademque causa duo producit effecta, quorum alterum altero posterius est tempore, atque ita ut non pendeat ab altero effecto, ut cum oritur repente obscuritas in Mari, nota est futura tempestatis, quid ita? non enim continuè sequitur tempestas, neque obscuritas causa est tempestatis, sed quia effectum est eiusdem causæ quæ producit tempestatem, nota est ex antecedentibus non quidem directè, sed indirectè, at nubium coactio est quidem nota ex antecedentibus directè etiam. At *ex consequentibus* nota ducitur, cum id quod nota est rationem habet effecti, vel *per se*, vel *per accidens*: *per se*, ut cum nihil accessit extrinsecus, qualia sunt illa effecta quæ in Scholis *formalia* dicuntur, ut verbi gratiâ, Proprietates quæ fluunt à forma sunt indicia & argumenta formarum vnde fluunt, sic calor nota est ignis quia fluit ab igne: *per accidens* verò ut cum fumus aut fuligo dicitur ignis nota, non enim *per se* fumum ignis gignit, sed *per accidens*. *Ex iis* autem quæ comitantur petuntur notæ, cum eadem causa sic agit ut non vnum sed plura producat effecta, vnumquodque effectorum socij effecti, ut ita loquar, signum est, sic in agris magna strages signum est naufragij in mari. Ergo notæ quæ propriè notæ sunt, non possunt convenire vlli rei præter eam cuius notæ sunt. Notæ autem *per accidens* sunt quæ significant ex instituto, quæque imponuntur ab hominibus, vel omnino à creatura rationa-

li, ut ab Angelis, vel à Deo significationis causâ duntaxat. Istis ita explicatis accedamus ad rem ipsam.

Quindecim tradunt Pontificij notas Ecclesiæ, quarum prima ducitur à nomine Ecclesiæ Catholicæ ut sit ea vera Ecclesia quæ Catholica dicitur. Primò quærimus sit-ne hæc nota per se, an per accidens. Si per se Nota est, vel ducitur ex antecedentibus, vel ex consequentibus, vel ex iis quæ comitantur Ecclesiam, hoc est, pendet à natura Ecclesiæ ut dicatur Catholica; at nullum nomen pendet à natura rei, itaque nullum nomen nota rei est per se. Necessè est igitur Ecclesiæ Catholicæ nomen nota sit Ecclesiæ per accidens, vtpote quæ nota sit Ecclesiæ ex instituto. Atque hîc quærimus quis imposuerit hoc nomen Ecclesiæ, num Deus aut Angelus? Certè Ecclesia multis nominibus designatur in Scriptura, at numquam tamen in Scriptura vocatur Catholica. Sequitur ergo ut impositum hoc nomen Ecclesiæ fuerit ab hominibus. At quistandem fuit qui hoc nomen imposuerit Ecclesiæ, ipsa ne Ecclesia, an Hæretici, & Pagani? Si ipsa Ecclesia, priusquam ex hoc nomine sciam quæ sit Ecclesia, necesse est nouerim Ecclesiam quæ nomen imposuit, atque ita prius erit nota Ecclesia quàm nomen Ecclesiæ; non enim nomina quæ significant ex instituto, aliquid significant nisi ob id quod notum est hoc nomen huic rei esse impositum. Secundo, nomen *Ecclesia Catholica* impositum est Ecclesiæ ex consuetudine, est enim nomen Græcum. Itaque non est ideò impositum ut eo nomine significaretur quæ sit Ecclesia, sed ut significaret quid sit Ecclesia. At non quærentur iam notæ significantes ex instituto rem quæ conuenit Ecclesiæ, sed quærentur notæ vnde colligi possit hanc esse Ecclesiam. Nemo, nisi insaniat, dicat notam viri boni esse quod vir bonus vocari solet vir bonus: nempe hic titulus *vir bonus* rem significat in genere, non ostendit cui res illa conueniat. Itaque *Catholici* nomen significat quidem rem in genere, at non ostendit quæ sit, ut ita loquar, in particulari illa res, alioqui tot essent Ecclesiæ notæ quot sunt nomina & tituli Ecclesiæ in Scriptura. Tertio, Hæretici etiam vindicant sibi hoc nomen, sic Donatistæ se Catholicos vocabant, ut est apud August. Epist. 48. & Bellarminus imprudens cap. 1. lib. 4. de Notis Ecclesiæ, laudat Lactantium libro 4. cap. vlt. affirmantem singulos quosque hæreticorum cætus se potissimum Christianos, & suam esse Catholicam Ecclesiam putare. Quòd si hoc voluerunt singulari Dei providentia contigisse ut verè Catholicis *Catholici* nomen tributum semper fuerit, profectò idem dicunt ac si dicerent, singulari Dei providentia contigisse ut qui viri boni sunt iidem dicantur viri boni, cum sæpenumerò accidat ut optimi viri pro pessimis habeantur, & è contrà. Et certè omnes Orthodoxi, cum grassaretur hæresis Ariana, hæretici vocabantur. Nec cum his pugnant quæ assert è Patribus; nam quod illis nomen *Catholica* Ecclesiæ nota fuit, hoc factum est per accidens: Nempe etiam hæretici nomen *Ecclesia Catholica* sibi tribuebant, tamen vix agrè potuit hoc obtinere ut *Catholici* vocarentur, quia nempe nota fuerat ab Ecclesia discessio hæreticorum: verbi gratiâ, in politica sæpe accidit ut qui arma sumunt aduersus patriam, profiteantur se esse bonos ciues, attamen non possunt impetrare

Pontificiorum de Notis Ecclesiæ hallucinatio.

1.

2.

Circulum committunt Pontificij.

Notarum diuisio. Aliæ sunt per se, aliæ per accidens.

Notæ per se desumuntur. 1. ex Antecedentibus, directè ind. 2. indirectè.

3. ex Consequentibus, sine ex effectu, per se.

per accidens.

3. ex Comitibus.

Notæ per accidens.

Notæ Ecclesiæ secundum Pontificios.

1. Nomen Catholicæ.

Ref.

1. Nota est per se, sed per accidens.

Ecclesia prius nota debet esse quàm illa Nota.

Refellit

2. Nomen Catholicæ non indicat quæ sit, sed quid sit Ecclesia.

Refellit

3. Hæreticidem nomen sibi vindicant.

Quomodo apud Patres nomen Catholicæ sit Ecclesiæ Nota.

vt habeantur pro bonis ciuibus, impetrant tamen id aliquando, cum nempe vsque aded creuit rebellium numerus, vt boni ciues p̄t̄ paucitate lateant veluti. Itaque hoc argumentum est valde leue, vocantur rebelles, ergo sunt rebelles, vocantur boni ciues, ergo sunt boni ciues. Ergo nullam vim habet hoc argumentum: habuerit sanè sed qualem habet hoc argumentum, vulgò dicitur meretrix, ergo est meretrix, vulgò dicitur pudica, ergo est pudica. At notæ non debet ea esse ratio, notam enim oportet esse certam. Vt verò hæc ad nostram rem accommodemus, nomen *Catholici* non licuit nobis initio vsurpare, quia occupatum fuit ab iis à quibus minimè debebat, & si vsurpassemus, oppressi iacuissemus multitudine: nam Hæretici dicuntur, non qui sunt reapse, sed qui vulgò existimantur, vt & Catholici, quorum autoritas & potentia summa est. Denique longè alia conditio fuit Ecclesiæ ante tempora Antichristi, atque post eius tempora; Nam sicut ipse Christi titulum sibi vindicauit, sic par fuit Ecclesiam Antichristi titulos & elogia veræ Ecclesiæ vsurpare.

Secunda Nota Ecclesiæ est *Antiquitas*. Sed vt respondeamus: Primò, antiquitas non inest Ecclesiæ immediatè, sed interuentu doctrinæ & disciplinæ. Ergo non demonstrabitur antiquitas Ecclesiæ aliunde quam ex antiquitate doctrinæ & disciplinæ, nam personæ certè quæ constituunt Ecclesiam subinde moriuntur, viuunt autem vitam perennem in cælo duntaxat. Itaque Ecclesia non est antiqua ratione personarum, sed ratione doctrinæ & disciplinæ; Ergo nos hac in parte assecuti sumus quod volumus, hoc nempe, vt deueniatur ad doctrinæ considerationem, vt ea Ecclesia verè antiqua sit, & habeatur, quæ antiquam doctrinam & disciplinam retinuit. Quamquam (quod vel ij ipsi quibuscum nobis res est, fateri coguntur) non fuit semper eadem in Ecclesia doctrinæ & disciplinæ ratio, nam ante Legem datam alia fuit Ecclesiæ conditio, quàm post Legem datam, & exhibitio Euangelio immutatus est Ecclesiæ status. Itaque hîc adhibenda fuit distinctio, & quidem duplex, & prior quidem hæc esse poterit, vt aliud sit velle addere aliquid essentia, aliud verò circumstantiis: nam certè si essentiam fœderis gratuiti spectemus, eadem fuit semper, neque enim vlli vnquam indulta est salus nisi credenti, & quem peccati seriò pœnituit, sed ratio dispensationis in hac salute obtinenda non semper fuit eadem. Item & id considerandum est, vnde oborta fuerit hæc mutatio in Ecclesia, an ex hominum culpa, an ex instituto Dei. Nam certè status Ecclesiæ ante Legem, sub Legge, & Gratia diuersus fuit, non hominum vitio speciali sed Deo sic dispensante mysterium salutis nostræ: At sub N. Test. si quæ incidit mutatio (ea verò summa incidit) id factum est non ex instituto Dei, sed hominum culpa & vitio, cuius euentus exempla in Vet. Testam. sunt. Et si enim Deus tum constituerat modum quendam dispensationis, atque iam tum summopere diligebat Ecclesiam suam, hoc est, credentes, & quos pœnitet peccati, tamen multæ sunt hominum nequitia exortæ mutationes rerum in Ecclesia, (in Ecclesia, inquam, quemadmodum aceruum cui plurimum inest paleæ, frumentum dicimus, quia inest illi aceruo frumentum, & ex aurifodina terram extractam aurum dicimus, quia illi

terræ aurum inest) vt nihil hic promouerint Pontificij. Nos enim sic eos conuenimus, vt postulemus iudicari, non de antiquitate hominum, sed de antiquitate doctrinæ. Tum, cum dicimus in Nono Testamento multa esse immutata, non dicimus hoc factum esse vllò Dei præcepto, sed infirmitate, & malignitate ingenij humani.

Secundò, hæc Antiquitas est quidem Ecclesiæ nota, (at non est Ecclesiæ nota simpliciter, Nota, inquam, per se) & quidem ex earum genere quæ ex consequentibus (hoc est, effectis, verum effectis non per se, sed per accidens) petuntur: Nam quod Deus ab initio instituit id necessè est antiquissimum esse. Ergo Antiquitas sequitur naturam Ecclesiæ. Certè quando Deus voluit restituere genus humanum, habuerit Ecclesiam necesse est, sed hoc duobus modis potest considerari, vel si respiciamus Dei promissionem, vel si respiciamus conditionem promissionis, sed diuersa ratione. Nam si promissionem Dei respiciamus, concludemus quidem esse Ecclesiam, attamen non directè id concludemus, opus est enim alio medio, nam & Deus promisit fore vt donet vitam æternam eos qui seruariunt Legem, non tamen inde sequitur vllòs esse qui Legem seruariunt. Itaque si nihil aliud esset, ex eo quod Deus promisit vitam credenti, & quem pœnitet peccati, non sequitur continuò semper fuisse Ecclesiam: Attamen hoc argumentum valet per accidens, nam Deus nullum fœdus frustra instituit. Ergo si detur homine iam lapsò Deum fœdus aliquod instituisse, sequetur vt ne frustra instituerit. Atque hoc argumento Paulus conclusit vitam non dari per Legem, quia, inquit, si data fuisset per Legem, haud dubiè aliquis impleuisset Legem. Quid igitur, inquiet aliquis, quorsum data Lex est? Nempe subseruiebat Euangelio. Hoc igitur effecerit Apostolus Legem esse datam vt subseruiret Euangelio, nam certè Deus nihil facit frustra. Cum igitur Deus homine lapsò nouo fœdere initio iniecerit spem veniæ, non iniecit frustra eam spem, neque enim fœdus iniecit cum Diabolo lapsò. Ergo aliqui fuerunt & semper fuerunt quibus profuit hoc Euangelium. Sed & alia ratione directè hoc potest demonstrari, nam Deus in verbo suo non modò meminit promissionis, sed etiam docuit fore vt efficaciter (nam sufficienter hoc omnibus indulget) quosdam donet ex mera gratia, facultate præstandæ conditionis. Hoc verò sic demonstratur, vt iam diximus, non indirectè, sed directè, itaque dubium non est quin Antiquissima sit Ecclesia. Attamen non propterea *Antiquitas* dicenda est Nota Ecclesiæ, non modò quia, vt supra dictum est, oportet agnosci hanc notam in doctrina priusquam in Ecclesia, sed quoniam hæc nota est admodum obscura hominibus imperitis antiquitatis, præter quàm illius quæ dignoscitur ex Scripturis. Sed nec Antiquitatem Scripturarum agnoscere queant nisi hominum sermone, antiquitatem, inquam, prout consideratur historicè; nam alioqui optimum quodque antiquissimum esse iudicatur, exempli gratiâ, Sol: sed quod ex bonitate iudicatur antiquum, non iudicatur historicè, non est enim profecta illa cognitio ex Chronologia, sed ex rei ipsius natura quæ eiusmodi est, vt non possit admittere nouitatem.

Nam quod

Argumenti infirmitas.

Cur nos Catholicorum nomen non vsurpauimus. Non est eadem hodie quæ fuit olim, huius nominis ratio.

II. Notæ. Antiquitas Refellitur. Antiquitas est quærenda in doctrina, non in personis.

Mutatio in Ecclesia, vel est ex Instituto Dei,

vel hominum culpa & vitio,

Refellitur. Antiquitas sequitur quidem Ecclesiæ naturam.

at non propterea est propriè dicta Ecclesiæ Nota.

inf. Resp. Mutatio in melius facta esse potest designari.

Nam quod aiunt omnem mutationem posse designari, verum quidem illud est, cum agitur de mutatione in melius, in iis quæ pertinent ad religionem & ad mores: quod illi, credo, spiritu vertiginis agitati videntur agnouisse, nam hanc rem probant exemplo mutationis à Christo institutæ: At cum agitur de mutatione in peius non est vsquequaque verum. Cuius rei ratio euidentis est, nam mutationi in melius omnes renitentur, nempe mundus odit veritatem, itaque necesse est oriri magnos tumultus, vbi primum lux veritatis non iam micare tantum, sed splendere atque affulgere mundo incipit, veluti Sol claro meridie. At mendacium furtum est, & mendaces fures, si cauti sunt: itaque obrepunt latenter, at ita tamen vt deprehendi possit, non quidem (quod fures postulant) vt demonstretur, quâ horâ, quibus presentibus, & quo loco furtum fecerint, sic enim cum furibus optimè ageretur, sed ita tamen vt demonstraretur, eo quod rem alienam detinent pertinaciter, cum hoc vno se possint tueri (quod est effugium pessimorum hominum) non posse demonstrari, hoc quodcumque retinent iniuste, qua ratione deuenit in ipso: um manus, quæ agendi ratio iniquissima est, & à qua vir bonus abhorret. Nobis sit satis demonstrasse quando non fuerit error, nam eo demonstrabimus non fuisse antiquum errorem. Eorum qui se venditant antiquitatis titulo, est ostendere id quod credunt antiquissimum esse non eos contemnere qui nihil se credere profitentur quod non sit antiquissimum.

at non mutatio in peius. Ratio huius distinctio.

Simillimitudo stratur.

Refeilitur. Aliud est reuera, aliud opinione hominum, antiqua.

Denique aliud est reuera, aliud opinione hominum antiquum: nam quæ nostra tempora proxime præcesserunt nobis videntur antiqua, at id verè antiquum est quod fuit ab initio. Jam si ad hanc antiquitatis normam res reuocetur, non negabimus, immò gloriabimur veram religionem esse antiquissimam, tantum negabimus aliunde id posse agnosci quàm ex Scriptura, quæ antiquissima est. Quod vi veritatis coactus, sed tamen quadam incogitantia (nam mendax etiam dum dicit quod res est, non hoc dicit sponte, sed oblitus instituti) Bellarm. fateretur cap. 3. lib. 4. qui est de Nota Ecclesiæ, hæc enim sunt eius verba, *apud eos qui admittunt Scripturas diuinas, & historias & Patrum veterum scripta faciunt euidentiam veritatis. Tametsi enim articulorum fidei veritas non potest nobis esse euidentis absolute, tamen potest esse euidentis ex hypothesi, supposita veritate Scripturarum. Quod enim e Scriptura euidenter deducitur, est euidenter verum, suppositis Scripturis.* In quibus verbis, obiter quidem, sed tamen imprimis obseruandum est, quod monet *supposita veritate Scripturarum, quod e Scriptura euidenter deducitur, est euidenter verum, suppositis Scripturis.* Quæ verba magnam habent emphasim, sunt enim bis repetita, vnde sequitur (etiam authore Bellarmino) consequentiis (quas Sophistæ hodie vocant) necessariam esse vim conciliandi obsequium verbo Dei.

III. Nota. Duratio. Quomodo Duratio Ecclesiæ tribuitur.

Tertia nota est *Duratio diuturna, nec vnquam interrupta*, Ecclesia enim, inquit, dicitur Catholica non solum quia semper fuit, sed etiam quia semper erit. Resp. Duratio duobus modis tribui potest Ecclesiæ: vel enim ratione fidei tribuitur Ecclesiæ, vt ea sit natura Ecclesiæ vt semper fuerint, semper futuri sint, & semper sint qui credant verè in Deum: vel duratio Ecclesiæ tribuitur ratione doctrinæ, vt ea sit doctrinæ ratio qua

fides gignitur in hominum cordibus, vt semper tradita fuerit, semper tradenda, & semper tradatur. At sic duratio non erit nota; Non priori modo, necesse est enim sciamus qui sint qui perseuerarint in fide (hoc est, qui verè crediderint) qui non perseuerarint, quæ res soli Deo nota est; Nec posteriori modo, quia necesse erit sciamus quæ doctrina ab initio mundi obtinuerit, quæque etiam obtinebit auctoritatem ad finem vsque mundi; quod non potest sciri nisi duobus modis vel ex historia, quæ, si verbum Dei excipias, nulla est quæ hoc possit demonstrare, vel ex ipsius doctrinæ natura, atque ita prius doctrinam scire oportuerit. Sed hæc nota nobis erit festius discutienda, cum disputandum erit de Duratione Ecclesiæ. Itaque hic non dicimus omnia quæ faciunt ad hanc rem, tantum ea attulimus quæ sunt necessaria.

Quarta Nota Ecclesiæ est *Amplitudo, siue multitudo & varietas credentium*. Respond. Amplitudo conuenit Ecclesiæ duobus modis, vel absolute, vel comparate. Cum absolute dicimus, non volumus id intelligi proprie, nam certe multitudo dici non potest absolute, sed relate duntaxat. Sed quia multitudo relate dicitur vel respectu certorum quorundam (vt instituaturs comparatio inter multos quosdam, & paucos quosdam) vel ratione individuorum, (quæ hoc loco rectè vaga dici poterunt) hinc fit vt si absolute dicantur esse multi, qui multi dicuntur quia sunt complures & magno numero non comparati cum certis quibusdam indiuiduis, sed cum paucioribus in genere, quicumque tandem sint. Sed si hoc pacto multitudo tribuitur Ecclesiæ, Nota non potest esse Ecclesiæ, quis enim sic deliret, vt quia non sunt pauci in Ecclesia, idè concludat vbi sunt multi ibi esse Ecclesiam. Sanè multitudo absolute sumpta nihil distinguit cum absolute sumpta sit communis admodum. Tribuitur verò comparate multitudo Ecclesiæ, cum qui Ecclesiam custodiunt dicuntur multi respectu certorum qui pauciores sunt: at id fieri non potest si Ecclesia cum impiis comparatur, est enim *pusillus grex, & multi vocati, pauci electi, & angusta est via que celum aditur, pauci eam ingrediuntur* & numerus stultorum, & malorum, & ignauiorum multò maior est numero sapientium, bonorum, & fortium virorum. Potest tamen tribui multitudo Ecclesiæ comparate, si comparatur cum semetipsa. Nam multò amplior est in Nouo Testamento quam in Veteri Testamento, & temporibus Noui Testamenti crescit & augetur numerus fidelium. Itaque Nota hæc non potest esse veræ Ecclesiæ nam interdum seipsa est maior, interdum minor seipsa, quod experientia docet. A. si comparatur cum Veteri Testamento multitudo ei tribuitur ex instituto Dei, qui constituit Ecclesiam suam nullo certo loco alligare, in nullo certo populo colligere. At sic multitudo non erit Nota, nisi præcedat notitia doctrinæ & verbi Dei; quod illi nolunt qui nobis has notas venditant. Denique hæc notam delet ipse Bellarm. eodem loco quo eam proponit cap. 7. lib. 4. *Nota hæc, inquit, non requirit vt hoc fiat simul, ita vt vno tempore, in omnibus prouinciis, necessario esse oporteat aliquos fideles: satis enim est si fiat successiue ex quo id sequitur, quod si sola una prouincia retineret veram fidem, adhuc proprie, & verè diceretur Ecclesia Catholica, dummodo clarè ostenderetur eam vnam esse & eandem cum*

IV. Nota. Resp. Amplitudo dicitur vel absolute, vel relate.

[at hoc pacto non est Nota Ecclesiæ]

vel Comparate.

neque hoc etiã respectu est Nota Ecclesiæ.

quo sensu Multitudo Ecclesiæ attribui possit.

Hanc Notam ipse Bellarminus eleuat, & delet.

illa qua fuit aliquo tempore, vel diuersis toto in mundo.

V. Nota. *Successio Episcoporum.* Ref. 1. Non conuenit hęc Nota Ecclesie Romana.

Quinta nota est, quam volunt, *Successio Episcoporum*. Atque dum hanc notam proponunt se præbent ridendos, addunt enim in *Ecclesia Romana*, quasi verò Ecclesie Romanæ ullum priuilegium in hac parte debeatur, cum in illa Ecclesia hæc successio multò magis perturbata sit & confusa quàm in ulla alia Ecclesia: Notum enim est ex historiis, Notum etiam hoc sæculo quàm legitimè Pontifices Romani maioribus suis successerint. At illi uicè fatentur duo requiri (Bellarm. cap. 8. lib. 4. de Notis Ecclesie) vt aliquis Episcopus dicatur ab Apostolis legitimè descendere, & proinde esse legitimus Episcopus, vnum est *Successio*, alterum est *Ordinatio*. At Baronius, & Genebrardus, & omnes Pontificij grauius queruntur, vt illi quidem dicitur, tyrannide Imperatorum Romanorum factum vt electio Episcopi Romani non fuerit libera non paucis sæculis. Itaque defecerit hæc Nota etiam Ecclesie Romanæ: quasi verò quis sit isum vsque adeo imperitus, vt nesciat fœderam nundinationem sedis Romanæ. Itaque si non est vera Ecclesia cui deest hæc nota, ne Romana quidem Ecclesia vera fuerit, non est enim vera *successio* cum quis cui succedit; *successio*, inquam, *de iure*, sed *successio de facto*, quæ iniqua est sæpenuerò. At illi nobis hęc commendant (dum de hac Nota disputant) non quidem *successionem de facto* (hoc enim esset infamire) sed *successionem iustam & legitimam*. Cæterum vt rein ipsam propius intueamur, *Successio Episcoporum* non vno modo dicitur, vel enim sic intelligi poterit, vt ij successores dicantur Episcoporum, qui Decessorum suorum vestigia sunt secuti: atque hęc eos dicemus successores Veterum Episcoporum, qui decessores doctrina & moribus imitantur: At sic *successio* consideranda erit præcipuè in doctrina, quod illi nolunt. Vel *successio Episcoporum* ea dicitur, quæ fit vt serie non interrupta Episcopus Episcopo succedat. Hanc verò esse Notam veræ Ecclesie vel ipsi illi negarint. Nam & in Ecclesia Constantinopolitana, & in Antiochena, & in Alexandrina, & in Anglicana *successio* est Episcoporum. Quid hęc aliud respondeant, quàm Episcopos istos non colere communionem cum Ecclesia Romana? Ego, inquam, sola *successio* Nota non erit. Immo verò, quod grauissimum est, oportuerit prius sciri *requiri communionem cum Ecclesia Romana*, quod si sciatur nihil opus est hac Nota. Illud verò *requiri communionem cum Ecclesia Romana* est illud quod hodie negatur ab omnibus Ecclesiis Christianis, præterquam à sola Ecclesia Romana, cuius auctoritas vocatur in dubium: quam vt tuentur, solent afferre notas quasdam, quo facto profitentur hanc auctoritatem laborare, & requirere extrinsecus quædam præsidia, quæ nullam habent firmitatem, nisi eo fulciantur cui firmando accesserit sunt. Sed de hac re tota disputabitur copiosius eo loco quo agetur de Ecclesie duratione.

VI. Nota. *Consensus in doctrina cum Ecclesia antiqua.* Ref. 1. Conuenit Ecclesie.

Sexta Nota est illis, *Conspiratio in doctrina cum Ecclesia antiqua*. Et quidem hæc *conspiratio* & *consensus* conuenit Ecclesie, oportet enim Ecclesiam semper in doctrina sui esse similem: vna enim fides est, quamuis in modo, hoc est, in mensura reuelationis, atque in cæteris circumstantiis nihil necesse est paritatem esse, & similitudinem omnimodam; alioqui enim non fuisset

eadem Ecclesiam & Veteris & Noui Testamenti, sed alterutram necesse fuisset esse ad alteram Ecclesiam. Quinetiam in Nouo Testamento non est idem omnium, vt ita dicam, sensus de doctrina: nam alij ab alijs dissentiunt, cuius rei exemplum videre est in ipso Papismo, neq; enim idem sentiunt de Religione, omnes Pontificij. Quod si responderint dissentionem istam esse in rebus quæ non sunt vsque adeo magni momenti, fatebuntur eo traditam esse notam non satis explicatè: nam priusquam *conspiratio* in doctrina statuatur Nota veræ Ecclesie, sciendum erit quænam dogmata fidei sint maioris, quæ minoris sint momenti. At in eo summa rei agitur, nam qui id poterit tenere, eiusmodi est nihil vt egeat notis, & tota disputatio reuocatio ad doctrinam quod illi refugiunt imprimis. Tum, quæ est ista Ecclesia antiqua? Nam supra dixerunt *Antiquitatem* esse Notam Ecclesie, nunc verò volunt *conspirationem* in doctrina cum Ecclesia antiqua Notam esse, neque dum definiunt quæ Ecclesia pro antiqua sit habenda. Nam si Ecclesiam Apostolicam (hoc est, qualis Apostolorum tempore fuit) eam demum Ecclesiam antiquam vocant, hodierna Ecclesia non fuerit antiqua, sed duntaxat, quod dicunt, *conspirans* cum antiqua, vt, vel ipsis fatentibus, *elogium antiquitatis* soli Ecclesie qualis fuit Apostolorum temporibus conueniat. Atqui nos hęc non negamus rem, nempe eam demum esse veram Ecclesiam, quæ consentiat in doctrina cum Ecclesia primitiua, tantum negamus hanc esse Ecclesie notam. Iterum monemus; non negamus hoc conuenire Ecclesie, sed negamus id esse notam Ecclesie alio sensu quàm quo nos dicimus, *veram doctrinam notam esse Ecclesie*. Veram autem Ecclesiam dicimus, non quæ fidem duntaxat docet, sed quæ mores etiam, vt excludantur Schismatici, qui in doctrina de rebus cognoscendis, idem sentiunt cum iis qui minimè Schismatici sunt, sed cum ad mores est ventum, tum ducunt à norma. At hoc id est quod illi minime volunt: Nolunt enim rem deferri ad iudicium primitiue Ecclesie, h. Apostolorum & Euangelistarum, proinde quæ Christi & Prophetarum, nam quod aiunt deterendam rem esse ad iudicium Patrum, quorsum pertinet? Non enim minus viuunt Prophetæ, Christus, Apostoli, quàm Patres; nempe non licet nobis percipere viuam Patrum vocem. Nec igitur mirum videri debet si qui prouocant ad Prophetas, Christum, & Apostolos, cogantur fateri se non audire viuam voce loquentes eos Iudices, & arbitros ad quos prouocant. At illi hoc volunt, Antiquitatem eam esse quæ non sit Prophetarum, Christi, & Apostolorum, sed eorum quos vocant *Patres*.

Atque hic videntur sibi nos vrgere mirificè. Aut enim, inquiunt, idem sentitis cum Patribus, aut idem non sentitis: Si prius, ex scriptis Patrum definiatur *controversia*; si posterius, fatemini vos & Patres non idem sentire. Sed hoc dilemma non est valde cornutum (hoc est acutum.) Nam primò, eiusmodi est vt aduersus eos retorqueri possit, nam qui eo aduersus nos vtuntur discedunt sæpenuerò à Patribus quos vocant, quod & ipsi fatentur: Neq; enim idem sentiunt de conditione infantum qui moriuntur ante perceptum Baptismum, quod sensit Augustinus; nempe Augustinus sensit infantes mortuos ante perceptum Baptismum, non modò obnoxios esse pœnæ damni,

sed non est Nota Ecclesie, eo quo volunt sentia. Sic enim recurritur ad examen doctrina.

2. Quæritur quæ sit Ecclesia illa antiqua.

nèpe quæ sit fuit tempore Apostolorum.

sed sic iterum recurritur ad examen doctrina.

quod illi minime volunt.

Dilemma Pournic.

7. Retorquetur contra ipsos.

Conspir-
mus in pre-
cipuis Do-
ctrina cap-
cum Patri-
bus.

damni, sed etiam poenae sensus. Et Eucharistiam aded infantibus docuit disertis verbis necessarium esse ad salutem. Sed illi ipsi qui nobiscum sic agunt, illud vltro fatentur, vt nihil opus hic sit probationibus. Itaque si aduersus nos valuerit dilemma, & aduersus eos valuerit. Sed nihil opus est ed deuenire, duplex enim est conspiratio in doctrina, nam est quaedam conspiratio in precipuis doctrinae capitibus, quae necessaria sunt ad salutem, atque haec consensio facit conspirationem in doctrina, alia vero est conspiratio in omnibus omnino doctrinae capitibus, quae necessaria non est, & iniquè agitur. Iam nos non negamus veram Ecclesiam cum bonis illis Patribus consentire in summa doctrinae, tantum negamus hanc esse Ecclesiae Notam. Nam hanc Notam oportet aliud precedere, nempe vt teneamus qui Patres fuerint, quaeque fuerit Patrum doctrina, quod est operosum, & non facile cognitu aliis quam qui iidem docti sunt, hoc est, versati in lectione tum sacrae Scripturae, tum Scriptorum illorum Patrum. At quando Notae afferuntur ad illustranda non rem ignotam, non sunt afferendae Notae quae non nisi ab his cognosci possunt quibus nihil est opus his Notis. Reliqua addemus cum ventum fuerit ad locum de duratione Ecclesiae.

Sed obscu-
ri est haec
Nota & o-
perosa.

VII.
Nota.
F. 10
Ref.

Septima Nota est, *Vnio membrorum inter se, & cum Capite.* At vnio Ecclesiae duplex est, interna & externa. Interna Nota esse non potest, cum sit inuisibilis, & pertineat ad ipsum Ecclesiae essentiam. Externa vero Ecclesiae vnio cum Capite nulla est, nam Caput Ecclesiae est Christus, qui licet aliquando visibilis fuerit in terris, & nunc visibilis sit in caelo, attamen vnio quae intercedit inter Christum & Ecclesiam, in terris nunquam fuit visibilis, quamuis in caelis visibilis futura sit, externa vero communio membrorum Ecclesiae inter se non potest esse Ecclesiae Nota, quia conuenit etiam profanis coetibus, & haec externae communioni non est semper locus variis de causis, ob distantiam locorum, ob diuersitatem & dissentionem Rerum publicarum, aut regnorum in quibus colligitur Ecclesia, tum etiam inaequum est fit (de quo nos Paulus monuit) vt Schismata oriantur in Ecclesia propter infirmitatem humanam, quae in hac vita non aboletur penitus. Non est igitur certa haec Ecclesiae Nota.

VIII.
Nota.
Sanctitas
Doctrinae.
Ref.

Octaua Nota est *Sanctitas doctrinae*: atque ita doctrina confluitur nota Ecclesiae, quae nostra est doctrina quam illi impugnant: Sanctitas enim doctrinae ea est quae non possit intelligi nisi percepta doctrina; vnde enim colligatur sanctitas doctrinae, quam ex consideratione omnium partium verbi Dei, & dogmatum Fidei. Itaque hic non aduersus nos, sed nobiscum aduersus semetipsum pugnant, & quidem acerrime. Quod si doctrinae sanctitas Ecclesiae nota est, vt certe est, ea apud nos est, non apud Pontificios. Nam, vt multa dicam paucis, doctrina nostra admonet hominem serid miseriae suae, deicit fastum ingenij humani, constituit ob oculos gratiam & misericordiam Dei in Christo, nihil tribuit humanae dignitati, tota est in deprecanda Dei gloria, hortatur homines ad veram pietatem, quae nulla esse potest vbi homines arbitrantur se Deum demereri, recta homines ad Christum ducit, consolatur languentes, erigit afflictos & iacentes.

Nona Nota est *Efficacia doctrinae*. Haec vero Nota duobus modis potest considerari, vel vt haec efficacia seiungatur a doctrina, vel vt ei iungatur: & quidem seiungatur, vt nempe ea dicatur vera doctrina quae efficax sit. Vtrius modo dicatur *efficacia* Nota, non conuenient haec Nota Ecclesiae immediat, sed interuentu doctrinae. Nec enim efficacia est nota Ecclesiae si seiungatur a doctrina, quis enim ignorat mendacium saepius efficax esse quam veritatem, propter nempe ingenij humani peruersitatem. Immo praedixit Deus hoc fore passim: Apostolus autem disertis verbis monuit temporibus Antichristi euenturum vt Deus immittat efficaciam erroris, vt credant mendacio, & verba Apostoli sunt alibi, *proficient in peius decipientes & decepti*. Quod si iungatur efficacia cum doctrina, vt talis doctrina dicatur a Deo profecta, quia cum sit talis efficax fuit, dicimus quidem hoc conuenire verae doctrinae, at non ita conuenire vt semper res tanta illustris sit, & conspicua; nam interdum pauci sunt qui obediunt Euangelio Christi, interdum multi, quod vel ipsi Pontificij non negant: Non enim mirum est, si quae sunt humana placent hominibus, humana autem dico, quae sunt accommodata ingenio humano, vt cultus superstitiosi, qui sunt siti in rebus externis; item praecipua vitae degendae quae caro potest facile praestare, item ratio satisfaciendi Deo facilis. Sed doctrina quae abhorret ab humano ingenio, quae suadet patientiam sub cruce, hominem reuocat a peccato ad veram pietatem quae est interna, &c. ea vero quando efficax est, satis euidens praebuit documentum sui, hoc est, probauit originem suam esse a Deo.

I X.
Nota.
Efficacia
Doctrinae.
Resp.

Efficacia
seiuincta a
Doctrina
non est
Nota,

iuncta Do-
ctrinae, ei
quidem
conuenit,
sed est ob-
scura No-
ta,

Decima Nota est *Sanctitas vitae authorum, & Patrum nostrae religionis*; At nullus est author nostrae Religionis praeter Christum, Ergo sanctitas Christi Nota erit verae Ecclesiae. At illi aliud volunt: Nam Patres intelligunt, at sanctitas Patrum, quaecumque tandem sit, non potest esse nota hodie verae Ecclesiae, nam si Apostolos intelligunt, non percipitur aliunde quae fuerit Apostolorum sanctitas, quam ex verbo Dei. Itaque priusquam haec Nota sit Nota, recurrendum erit ad verbum Dei, atque sic constituetur Nota, quam nos volumus Ecclesiae.

X.
Nota.
Sanctitas
vita.
Resp.

Vndecima Nota est *Gloria miraculorum*. Primo sic responderemus, miracula sunt duorum generum, sunt enim vera, sunt & falsa miracula. Porro si secludamus doctrinam, non est facile ista inter noscitur; Cuius rei haec est ratio, quod quae a Daemone fieri possunt, sunt eiusmodi vt miracula videantur, alioqui frustra mouisset Deus populum suum, Deur. 13. fore vt exorirentur falsi Prophetae miraculorum pattores, & nullo consilio iussisset ea reuocari ad examen verbi Dei: & Paulus 2. Thess. 2. magno studio monet Ecclesiam, dum agit de aduentu Antichristi, fore vt Antichristi aduentus sit insignis patratione miraculorum: *Miraculorum, inquam, quae non possunt inter nosci a veris miraculis, nisi referantur ad doctrinae genus*. Itaque nos hic respondeamus Pontificijs, quod olim Augustinus Donatistis, Tract. 3. in Ioh. Euang. *Nemo igitur vobis fabulas vendat, & Pontius fecit miraculam, & Danatus orauit & respondit ei Deus de caelo. Primo aut fallitur aut fallunt. Postremo, fac illum montes transferre, charitatem autem non habeant, nihil sunt. Videamus vtrum habuerit*

XI.
Nota.
Gloria mi-
raculorum.
Resp.

2.
Augustini
authorita-
te.

Charitatem: crederem si non diuifisset unitatem. Nam & contra istos, vt sic loquar, mirabiles, cautum me fecit Deus meus, dicens, in nouissimis temporibus exurgent Pseudoprophetae, facientes signa & portenta, vt in errorem inducant electos, si fieri potest. Ecce praedixi vobis. Ergo cautos nos fecit sponfus, qui & miraculis decipi non debemus. Et lib. de unitate Ecclesiae cap. 16. Remotis ergo omnibus talibus, inquit, Ecclesiam suam demonstrent si possunt, non in sermonibus & rumoribus Afrorum, non in conciliis Episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus (quia etiam contra ista verbo Domini p. aparati, & cauti redditi sumus) sed in praescripto Legis, in Prophetarum predictis, in Psalmorum Cantibus in ipsius Pastoris vocibus, in Euangelistarum praedicationibus, & laboribus, hoc est, in omnibus canonicis sacrorum librorum auctoritatibus. Tertio, non semper res possit vt edantur miracula, quod & Augustinus obseruauit lib. 22. de Ciuitate Dei cap. 8. Nam tum demum edi miracula oportet, cum antiquanda sunt quae fuerant constituta, & nouandus est Ecclesiae status, vt à nobis annotatum est quum explicarem locum Matth. 17. 9. 14. & sequentibus. Ergo miracula non possunt, neque verò debent esse perpetua in Ecclesia. Quod si illi hoc volunt, eam esse Ecclesiam veram, cuius dum fundamenta iacerentur, edita sunt insignia & stupenda miracula, hoc verò non est nostrum vllus qui neget, sed negamus posse aliunde dignosci Ecclesiam quae horum auctoritate miraculorum se tuetur, quam ex doctrinae puritate. Cum enim ea miracula non sint perpetua, omnino necessarium est vt habeamus pro comperto quae sit illa doctrina, quae tot miraculis olim comprobata fuerit, vt ij ea sibi arrogent miracula penes quos est doctrina, quae miraculis illis confirmata fuit. Quarto, passim in Scriptura nos monemur, fore vt Antichristus se commendat miraculis, nusquam legimus scriptum, vt vera Ecclesia miraculis freta & instructa oppugnatura sit & expugnatura Antichristum. Nam quae illi de Elia & de Enocho praedicant, esse fabulosa etiam olim Hieronymus obseruauit. Denique, si contendant nonnunquam extra ordinem edi miracula Ecclesiae iam constitutae. Respondemus cum Augustino, ea miracula minus esse clara, minus nota. Deinde non esse eandem conditionem Ecclesiae nostris temporibus, quae fuit olim temporibus eorum quos Patres vocant. Nam ea tempestate Paganismus obtinebat, nondum erat penitus deletus, vt neminem deceat mirari tum (nondum rebus planè compositis, cum reuincenda esset mundi incredulitas) edita fuisse miracula ad Martyrum memorias, quas vocabant. (Nam templa Martyribus exstruere & sanctis nouum est, atque in illa Ecclesia inauditum, quemadmodum etiam & Martyrum inuocatio.) Quod si nobis liberet iactare miracula, multò meliori iure id à nobis fieri posset, quam ab iis qui tantopere miracula sua ostentant, sed nos subnixi solà auctoritate verbi Dei (quod etiam admittunt ij qui buscum nobis res est) bonitatem causae nostrae omnibus probare studemus. Nam certè professio edendi miracula suspecta esse debet de impostura, cum his temporibus tanto molimine non sit opus; nam quando qui docent profitentur se non inuehere nouam doctrinam, sed eam commendare quae verbo Dei tradita est, facilè redargui possunt, si reuocetur res ad verbum Dei tanquam

ad amussim exigenda. Meritò igitur suspecti sunt, cum exigunt miracula ab iis qui nihil se facere profitentur quod miraculum requirat. Quid enim æquius est quam vt Deus audiatur in Scriptura, ab iis qui Deum agnoscunt & profitentur loqui in Scriptura.

Duodecima nota illis est *Lumen Propheticum*. Respond. Hæc Nota eiusdem est farinae cuius miracula, itaque eisdem rationibus refellitur: nam sæpe vera vaticinia à falsis non possunt distinguere. Vera autem vaticinia hæc dico, non quaecunque ipso euentu comprobantur, vt & falsa non sunt ea duntaxat dicenda, quae vana esse res ipsa docuit, sed vera nobis vaticinia sunt, quae ab iis Prophetis proficiuntur qui iidem tradunt veram de fide & moribus doctrinam, & falsa in hoc argumento vaticinia itidem sunt, quae ab iis proficiuntur qui falsam tradunt doctrinam. Quæ distinctio est petita ex Deut. 13. Quo loco Deus grauitè monet populum suum, fore vt sint Pseudoprophetae qui res praedicant futuras, quaeque fient aliquando, caueant sibi ab illis, quod Deus hac ratione velit probare qui sint qui seriò studeant veræ pietati, & notam quæ internosci possunt ista vaticinia à veris negat esse rei euentum, ait verò vnicam esse Notam puritatem doctrinae. Itaque hæc nota opus habuerit notâ, nempe doctrinâ; hæc verò est quam illi negant esse veram notam veræ Ecclesiae. Secundò respondeo, Christum in Nouo Testamento Marc. 13. nos monere aperte, fore vt sint Pseudoprophetae in Ecclesia, quibus aded tribuit vim patrandorum miraculorum. Non autem fallit Pseudopropheta nisi quod praedixit eueniat, neque enim Pseudopropheta dicitur propter vanitatem praedictionis, sed ob doctrinae prauitatem, cui ab euentu vaticiniorum studet conciliare auctoritatem. Cuius rei luculentissimum documētum exhibitum est ætate patrum nostrorum Monasterij; nam phantici illi Anabaptistae multa quae videntur non aliunde proficiisci quam à Spiritu Prophético prodiderunt, verbi gratiâ, cum constitutum esset vt omnes ciues omnes suas fortunas in commune conferrent, erant puellae quae quantum vnusquisque domi occuliuisset indicabant certò; Quae res cordatos homines non debet commouere, cum Diabolus sit rerum peritissimus, idque quod nihil est vsque aded abditum vt ei imperium sit, praeter humanæ mentis recessum, in quem tamen penetrat sæpenumero coniecturis quae non sunt omnino & vsquequaque fallaces. Deinde cum sit Diabolus Dei minister in exequendo Dei opere, quid est quod prohibeat eum scire id euenturum, quod vt ab eo fiat negotium ei est à Deo datum. Itaque ne hæc quidem est nota veræ Ecclesiae. Sanè non sunt vana prorsus quae in Ethnicorum libris passim traduntur de Oraculis. Attamen id tenendum est, non perinde Diabolo ac Deo notas esse res futuras: Nam primò, Deus non nititur coniecturis, non diuinat, secus Diabolus. Secundò Deus reuelat, Diabolus si quid nouit certè, nouit ex reuelatione, etsi autem in iis sæpe erret Diabolus quae non nouit nisi coniecturâ, sæpe tamen non errat, nam vt dicitur prouerbio, *σοφὸς μάντις* prudens idem vates est: sed tamen quod non errat, hoc fit contingenter, non fit necessariò. Quod si verò quae nouit eadem nouit Deo reuelante, non errabit quidem, immò necessariò non errabit,

Resp. i. Quando necesse est edi miracula, quando non.

Resp. 4.

Resp. Cur olim in primitiua Ecclesia facta sint Miracula.

Non est necesse nos niti Miraculis.

XII. Nota, Lumen Propheticum. Resp. 1.

2.

Vnde quis Pseudopropheta dicitur.

Diabolus sepe res occulit, & futuras potest indicare.

Aliter Deus, aliter Diabolus nouit res futuras.

etiam quæ ea nouit & praedicit, Deo reuelante.

errabit, attamen immane quantum est hoc discrimen vatum qui veri vates sunt, & Pseudoprophetarum, etiam in hac parte. Nam veri vates tori sunt in iis prædicendis quæ spectant ad Ecclesiæ liberationem, Diabolus satis sibi factum putat, si certarum quarundam rerum euentum prædicat. Deinde (quod hoc quod iam diximus sequitur) vaticinia Diaboli abalienant homines à vero Dei cultu. Iam quæ prædicta sunt de Christo, de Ecclesia, non sunt eiusmodi. Vt sit finis, possemus & nos ostentare nostra vaticinia, sed hoc causam nostram non decet.

Nota decima tertia, qua volunt dignosci Ecclesiam, est *Confessio Aduersariorum*. Tanta enim, inquit, est vis veritatis, vt etiam Aduersarios cogat interdum sibi testimonium dare, iuxta illud Deut. 32. 31. *Non est Deus noster vt dii eorum, & inimici nostri sunt Iudices*. Respondeo primò, illud interdum eximit hanc notam è numero notarum Ecclesiæ, nos enim quærimus notas quibus Ecclesia reddatur semper conspicua, at quod interdum duntaxat conuenit Ecclesiæ, non potest esse eiusmodi. Tùm, non liquet vsque ad eò quis sit sensus huius loci quem citant, nam eo loco *Iudices* non sunt necessariò intelligendi hostes ij qui vi veritatis ad acti coguntur manus dare vel inuiti, immò verò *Iudices* videntur potius dici à Mose, penes quos est imperium & ius præscribendi leges. Nam deslet Propheta conditionem populi, qui si paruisset Deo, omnes hostes suos pessumdedisset, iam verò cum à Deo descuerit, hostes imperium obtinere in populum Dei, atque ita vt Iudices sint populi, quod non semel contigit Judæis. Certè פלילים non sunt qui agnoscunt quod res est, sed qui de superiori loco ius dicunt. Itaque Chaldæus Paraphr. totum illum locum sic vertit *אנא דבבא דינא* vt sit hæc sententia, *quamuis Deus noster non sit sicut Deus eorum, tamen illi nobis ius dicunt paremus eorum Imperio*. Quod à Christianis qui viuunt in Turcia vsurpari potest. Tertio, non quod conuenit Ecclesiæ continuò nota est Ecclesiæ, nam fides, spes, charitas, electio Ecclesiæ conueniunt, non sunt tamen notæ. Nam notam oportet esse cognitam, iam verò ista Aduersariorum confessio non potest certò cognosci, nisi fortè externa confessio intelligatur, ea enim sola est quæ cognosci potest: An illa non est nota veræ Ecclesiæ, nisi fallax admodum. Nam sæpenumerò & mendacio aduersariis testimonium prohibet, nempe spe vel metu inductus, sæpenumerò etiam deceptus specie quadam veritatis; quod in disputationibus Scholasticis quotidie euenit, nam quo quisque est imperitior eo facilius aduersario cedit locum. Deinde hæc nota est admodum ambigua. Nam non vt in bono omnia bona sunt, sic in malo statim omnia sunt mala, nihil igitur prohibebit quominus in malis boni multa laudent. Immo hac in parte boni, vt in cæteris omnibus, agunt simpliciter & candidè, neminem enim fraudant sua laude, at contra impij, etsi tacitè apud se testimonium perhibeant bonis, vix tamen eo adduci possunt vt id profiteantur, nempe odio & inuidia præpediuntur. Virtutem enim palam omnes impij vituperant, tacitè tamen admirantur. Contra vitio plerique assentiuntur, attamen animi cogitatione vitium omnes damnant. Itaq; in quo illi triumphauit, nos id nobis laudi & gloriæ ducimus. Nam, inquit, nusquam inueniuntur Catholici laudasse aut

probasse doctrinam, aut vitam vllorum Echnicorum, aut Hæreticorum, vt necesse fuerit istos Catholicos fuisse homines prau ingenij: nam in Echnicorum doctrina, & Hæreticorum item, non sunt omnia rejicienda, sed segreganda quædam sunt. Tùm si hac lege cum Patribus ageretur pessimè cum iis actum foret: verbi gratiâ, Augustinus Tychonium Donatistam magnifice laudauit, Basilii Libanium, Ausonius Symmachum, itaq; non qui laudentur, sed quid laudetur, spectandum est. Quintò, Resp. homines nostros fuisse laudatos à Catholicis, quamquam hæc responsio nobis leuissima videtur. Quod verò Lutherum & Caluinum iactant multum tribuisse Doctoribus Ecclesiæ Romanæ, magno opere aberant à scopo: neque enim hæc est nostra sententia, omnes Doctores in Ecclesia Romana fuisse idololatrias, nec verò putamus in Ecclesia Romana Christianam Religionem fuisse penitus extinctam. Illi igitur Doctores hætenus à nostris laudari fuerunt, quatenus idem quod nos sentimus docuerunt, hoc est, quatenus non sunt aduersarij nostri, vt hæc in parte confessio nostra *Aduersariorum confessio* dici nequeat.

Nota decima quarta est *Infelix exitus eorum qui Ecclesiam oppugnant*. Sed hæc nota fallax est, nam sæpenumerò impiorum exitus est felix, si res æstimetur humano iudicio: quæ res præbait materiam quærimoniæ Prophetæ, qui cum Deo expolat quod impij descendant viui in infernum, nullæque sint in eorum morte angustia, contraque pij sepissimè cum grauissimis morbis conflantur; & mors Martyrum acerbissima est. Secundò, in felicem exitum eum demum esse qui non sit in fide Domini nostri Iesu Christi. At id cerni non potest, hoc est, non potest discerni certò & distinctè quis piè, quis non piè exeat ex hac vita; Igitur hæc nota nulla est. Tertio, Respond. Si libèret nobis insultare Aduersariis nostrâ, & Patrum memoriâ nemo vnquam Ecclesiam vexauit, cui id non malè cesserit; Contra, quorum opera Deus vsus est in Ecclesia sua reformanda, omnes placidè in Domino obdormierunt: nam Zuinglio quidem quæ mors magis potuit esse optata, quam vt occumberet pro patriæ salute & libertate, obscurus patriis legibus, quæ iubent vt qui sacris præest, idem comes sit in malicia?

Nota decima quinta illis est *felicitas temporalis*. Respond. Itane verò? Atqui crux nota est Ecclesiæ potius quàm felicitas temporalis, nam vt est Rom. 8. Omnes quotquot sumus, prædestinati sumus vt reddamur conformes Filio Dei, vt in reliquis, ita etiam in cruce. Nam in eodem cap. sequitur, *Si cum illo patiamur, vt glorificemur simul cum illo*. Resp. 2. Felicitas temporalis Nota esto sanè, si beatis illis benè cesserit, at si illis malè cesserit, optimè autem iis quibus non contigit, profectò Nota erit falsa, non erit Nota falsæ Ecclesiæ. Contra infelicitas temporalis Nota erit veræ Ecclesiæ, eoque magis quod miraculum censeri possit, vt quibus ista temporalis felicitas obigit, illi tandem fuerint longè miserissimi etiam in hac vita: contra, qui ista temporali infelicitate videbantur oppressi, inde emerferint & triumphauerint. Itaque nihil vanius esse potest, quàm uod iactant tot victorias esse reportatas de nobis in Germania & Gallia, quando huc exiuit earum victoriarum magnitudo, vt Ecclesia Dei antè magis floruerit.

Resp. 5.

XIV. Nota. Resp.

Hæc Nota est fallax.

Resp. 2.

3.

XV. Nota. Resp.

2.

XIII. Nota Confessio Aduersariorum.

Resp. 1.

2. Explicatur locus Deu. 32. 31.

Resp. 3. Non potest hæc esse Nota Ecclesiæ.

Resp. 4. hæc Nota est ambigua.

Retorquetur.

DE ECCLESIAE
inuisibilitate.

Quo sensu
dicatur Ec-
clesia inui-
sibilis.

Probat
eius inui-
sibilitas.

quia nulla
certè & in-
dubitata
eius Notæ
tradi pos-
sunt.

neque ab
Antecedē-
tibus du-
ctæ.

neque ex
Comitan-
tibus.

neque ex
Consequē-
tibus.

In nulla re
externa
sita est es-
sentiæ Ec-
clesiæ.

Ecclesia
quid sit se-
cundum
Paulum.

Responsio
Pontif.

SEquitur ut ostendamus Ecclesiam esse inuisibilem, non quidem absolute (ut Aduersarij volunt nos docere esse inuisibilem) sed eo modo qui prohibet ne possimus distinctè ostendere veluti intento digito, quæ sit vera Ecclesia: nam confusè certè & probabiliter concedimus Ecclesiam esse visibilem. Vnicum argumentum quo id probamus hoc est, id est distinctè & certò inuisibile cuius nullæ Notæ certæ tradi possunt (nam ipsam Ecclesiam in se esse inuisibilem vel ipsi Pontificij videntur agnouisse, qui in tradendis Ecclesiæ Notis non exiguam operam posuerunt, etenim rei manifestæ nemo, nisi insaniat, Notas tradit.) At Ecclesiæ nullæ sunt Notæ quæ certò & distinctè Ecclesiam demonstrent, itaque Ecclesia inuisibilis est. Hoc verò demonstrari potest inde, quod notarum quæ rem certò & distinctè demonstrant, ea debet esse ratio, ut vel ducantur ab antecedentibus per se, vel per accidens, vel ab iis quæ rem comitantur, vel à consequentibus rem seu per se, seu per accidens, ut suprà obseruatum est; at Ecclesia nullo genere harum notarum potest dignosci. Non ex Antecedentibus per se, nam decretum Dei nobis ignotum est; decretum, inquam, vel de emolliendo, vel de indurando. Nam natura omnes nequam sumus. Iam verò decretum de emolliendo quos libet Domino emollire per se antecedit, decretum verò de indurando per accidens: nam si teneremus qui sint indurati & quot, non sciremus continuè per se qui sint electi, sed per accidens tamen id sciri posset. Sic vocatio in tempore, (vocatio, inquam, illa quam sequitur iustificatio) non potest sciri nisi ab eo qui vocatus est, itaque poterit scire se pertinere ad Ecclesiam, non poterit idem scire distinctè & certò qui sunt de Ecclesia ad quam pertinet, adeoque nec scire poterit quæ sit Ecclesia speciatim & sigillatim. Et ea quæ comitantur Ecclesiam non poterunt sciri, nempe Dei protectio, quam nemo metiri potest, neque verò debet ex rebus externis, cum & impijs & pijs Sol oriatur. Sed nec ex consequentibus id potest deprehendi, nam interna ab hominum oculis sunt remota; externa verò sunt eiusmodi ut pijs & hypocritis sint communia. Hoc vnicum est argumentum, nam reliqua huc referuntur. Vnde liquet nihil esse necesse ut negemus, quod Aduersarij magnopere contendunt, *Notas rei distingui debere à re ipsa*: Nam negamus in vlla re externa sitam esse Ecclesiæ essentiæ, ideoque nulla vis est quæ nos cogat ut fateamur essentiæ Ecclesiæ eandem Notam esse, uti nec id concedemus, esse quidpiam quo possit Ecclesia certò & distinctè internosci. Certò, inquam, quia Deus nouit qui sint sui, & distinctè, quia etsi nescimus qui sint Dei, ramen scimus quando prædicatur Euangelium (neque frustra prædicatur) alios esse qui sint Dei.

Sed ut res clarior sit, Ecclesia dicitur Ephes. 1. *Corpus Christi*, & vicissim, corpus Christi dicitur Ecclesia. Ergo Ecclesia est corpus Christi, & vicissim corpus Christi est Ecclesia, ad Col. cap. 1. Sunt igitur ista ἀντισπρόφωτα, hoc est, ut dicitur in Scholis, *reciprocantur*. At respondent, Ecclesia dici-

Corpus Christi, & vice versa, quia, inquit, in Ecclesia est corpus Christi, quidam in Ecclesia sunt de Christi corpore. Quod vehementer absurdum est, nam totum integrum nunquam enunciatur de parte, manus non dicitur corpus, neque itidem pars enunciatur de toto, nam corpus non dicitur manus aut pes; sæpe quidem quæ toti conueniunt parti tribuuntur, & vicissim, sed nullà linguâ pars dicitur totum, aut totum pars, *attribuuntur*, inquam. Quamuis hinc aliud subest, nam epexegeticè, per modum expositionis Ecclesia dicitur *Corpus Christi* Paulo; hæc enim sunt eius verba, *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ quidem est corpus eius, & vice versa c. 1. ad Col. pro corpore eius, quod est Ecclesia*. Sed fingamus tamen, quod nullo modo fingi potest, Ecclesiam usurpari in Scriptura synecdochicè, nempe ut eo nomine pars pro toto significetur, aut totum pro parte, utrumlibet, res eodem redibit. Quærimus enim quid significetur nomine Ecclesiæ, cum Ecclesia dicitur *Corpus Christi*, an omnes promiscuè, atque ita nulla erit Synecdoche, an quidem duntaxat, at illi, cum sint pars potior, superabunt, hoc est, denominabitur corpus ab illis ut à potiori parte, itaque quod toti tribuitur illis præcipuè tribuetur, nec aliter toti conueniet, quàm quatenus illis conuenit qui faciunt potissimam totius partem, ut cum totus homo dicitur immortalis propter animam. Ergo vel hoc effecerimus, ista elogia quæ tribuuntur Ecclesiæ (quatenus Ecclesia tam domesticos reuera, quàm professionem comprehendit) conuenire Ecclesiæ respectu verè domesticorum, ut qui verè domestici sunt de Ecclesia esse propriè existimandi sint. Iam verò si res ita se habet (ut certè se habet) consequens est, ut quæcunque Deus pollicetur Ecclesiæ suæ, seu ea pertineant ad fidem, seu etiam ad mores, intelligenda sint ea de parte, quæ propriè sine tropo Ecclesia dicitur, neque conuenire Ecclesiæ illi quæ Synecdochicè Ecclesia dicitur, nisi per accidens, respectu scilicet illius partis, quomodo viuere is dicitur cuius aliqua pars computruit, quamquam pars putrida, (quod & Aristoteles nos docuit) non est propriè pars, sed homonymas, propter similitudinem & figuram, nam reapse non est pars, quando non est formæ totius particeps. Atque ita nihil efficiunt dum ostentant nobis privilegia Ecclesiæ. Nam libenter concedimus esse quosdam, qui propriè Ecclesia sunt, quibus ista elogia quadrant, sed illam Ecclesiam dicimus nobis non esse certò & distinctè notam. Vnde sequitur frustra nos videri & iniquè, ut demonstremus veluti digito Ecclesiam Dei, nisi fortè velint confusè demonstrari, quod nos non refugimus. Deinde & hoc sequitur, nulla ratione nos videri ut stemus Ecclesiæ iudicio, quando illa Ecclesia cui Deus tam magna indulget nobis est ignota, nempe ea est Ecclesia, quam Aduersarij ipsi fatentur partem facere illius Ecclesiæ, cui hi tituli non conueniunt aliter, quàm quomodo cumulo & acervo tribuitur frumenti nomen, cui tamen plus insit palææ & arenæ quàm frumenti. Atque hac vnica responsione occurri potest omnibus eorum sophismatibus, quibus eludere conantur vim earum rationum, quibus nos probamus Ecclesiam esse inuisibilem, ideoque iniuriam fieri nobis dum vel à nobis exigitur, ut eam veluti intento digito demonstremus, vel etiam ut illius iudicio stemus. Nam, quod suprà monuimus, solus,

Ref.
de abf.
do.

21

elogia quæ
Scriptura
Ecclesiæ
tribuit, fo-
lis verè do-
mesticis
Ecclesiæ
conueniunt

Porismata
duo.

1.

2.

Quomodo Prædestinari pertinent, vel non pertinent ad Ecclesiam.

mus, solus Dominus nouit qui sint sui, 2. ad Tim. Nec obstat quod illi aiunt, Prædestinatos non pertinere ad Ecclesiam Dei. Nam illud potest accipi duobus modis, vt vel prædestinati dicantur simpliciter obiectiue, atque ita sanè fatemur, non continuò qui Prædestinati sunt eosdem esse membra Ecclesiæ: vel Prædestinati sunt terminatiue, vt Prædestinati ij dicantur qui secundùm Dei propositum vocati sunt. Atque ita sanè Ecclesia est ex Prædestinatis, nemo enim qui non est vocatus efficaciter pertinet ad Dei Ecclesiam, nemo itidem qui vocatus est non pertinet ad Ecclesiam Dei, Catholicam, inquam, illam & sanctam, in qua est Communio Sanctorum.

DE VERIS ECCLESIAE notis.

Ecclesia in se quidem est inuisibilis.

Ventum iam est ad locum de Notis Ecclesiæ. Nam certè Ecclesiam in se inuisibilem esse necesse est, cum sit corpus Christi, & vicissim cum Christi corpus Ecclesia sit, vt supra demonstratum est. Nam esse Christi corpus id verò oritur ex communione cum Christo, quæ oculis & menti humanæ non patet, Deus enim solus nouit qui sint sui, & qui Dei sunt vicissim soli norunt certò se esse Dei. Itaque Deus qui scrutator est cordium, omnium omnino hominum præcordia inspicit, at vnusquisque hominum solius conscius est, iuxta illud Apostoli, *nemo nouit ea quæ sunt in homine, præter hominis cor, seu spiritum.* Quid igitur, inquiet aliquis, quæramus Ecclesiæ notas, si Ecclesia cognosci non potest? Certè rei quæ nulla ratione sciri potest frustrà quærentur notæ, notæ enim sunt argumenta rei cognoscendæ. Sed responsio facilis est, nam Ecclesia Dei non est simpliciter incognita, sed modo quodam: neque item debet omninò Ecclesia in hac vita à nobis cognosci, sed modo quodam duntaxat. Illæ igitur erunt notæ Ecclesiæ, qui Ecclesiam reddent notam eo modo quo nosci Ecclesiam nobis sufficit. Nihil autem necesse est vt noscamus certò, & distinctè quæ sit Dei Ecclesia, sufficit vt sciamus distinctè; sufficit itidem vt sciamus distinctè qui perueniant ad Ecclesiam Dei, tamen id certò non sciamus. Quæ res vt plenius & clariùs intelligatur, necesse est habeamus ob oculos, cur necessarium sit vt sciamus quæ sit Dei Ecclesia, seu quæ sit materia (vt nequamur Scholasticè) in qua inest forma constituens Ecclesiam. Jam verò quæ sit Dei Ecclesia cognita necessarium est, vt sciamus cui-nam cetui deceat nosmet adjungere, hoc autem vt sciamus non est necesse, vt possimus certò affirmare hunc aut illius animum Dei iudicio rectum esse, satis est si id coniecturis quibusdam possimus colligere. Nam certè Dominus noster noluit nos esse animalia soliuaga, immò commendauit nos bis vt cum omnibus colamus pacem, omnibus beneficiamus, præcipuè verò domesticis fidei, vt est scriptum cap. 6. ad Galat. Igitur nobis commendata est duplex communio, politica, nempe, & religiosa. Et politicam communionem hic appellamus eam quæ sita est in commercio politico, cuius commercij lex est natura humana; communionem autem religiosam vocamus eam quæ sita est in commercio religionis, cuius commercij lex est verbum Dei. Itaque omnis com-

munitio, recta modo sit, est à Religione. Nam Religio neque naturam, neque politias abolet, immò commendat potius, nam vt verum vero, ita nec ordo ordini contrarius est; Non est tamen omnis communio religiosa, sed ea demum quæ sita est in communione eorundem sacrorum.

His constitutis, nihil necesse vt sciamus distinctè & certò qui sint vera membra Ecclesiæ, satis est si id probabili ratione queamus colligere. Quod duobus modis demonstrari potest. Nam vt in Ciuitate colatur communio, non est necesse vt certò & distinctè teneamus qui sint fidi ciues, & ex animo obsequentes Legibus, satis est si eos internoscamus quorum sceleris non sumus conscij. Et in vita id ipsum obtinet, nam præceptum est vt boni cum bonis vnà versentur, aut non exigit hoc præceptum vt sciamus certò & distinctè qui boni sint, tantum exigit vt eorum vtamur consuetudine, quos esse malos nullo argumento potuimus deprehendere. Etsi enim quædã sunt argumenta malitiæ & improbitatis indubitata, non sequitur tamen continuò vlla esse bonitatis indubitata argumenta. Cuius rei hæc est ratio, quod quæ externa sunt in malo referunt animum, nam non potest adduci vir bonus sibi vt repugnet, at vir malus sæpe dissimulat, pugnat ipse secum, vnde in Scriptura dicitur *habere cor & cor, & esse duplex*. Communio autem hæc politica & sacra non modò publica, sed priuata etiam est, vnde oritur istud, vt aliæ sint notæ communionis publicæ, aliæ priuatae, verbí gratiã, communio publica in politia est eorum qui iisdem vtuntur legibus eidemque subditi sunt Magistratui, itaque illius communionis nota erit professio. Nam qui verè & ex animo pareant illis legibus solus Deus potest deprehendere. Et est item communio priuata in politia, sed & eius fundamentum nullum est præter coniecturam oritur enim non modò ex eodem sensu de Reipub. sed etiam ex quadam speciali coniunctione, vnde fit vt tamen omnes qui sunt eiusdem ciuitatis communionem inter se colant, inter ciues tamen sit arctior horum inter se, quàm illorum communio, nempe pro eo ac sibi inuicem notiores, aut minus noti sunt. Quod habet locum vel imprimis etiam in communione sacra & religiosa: Nam qui iisdem in sacris vtuntur legibus, quique sese profitentur viuere secundùm eas leges, eos necesse est communionem inter se colere: Sed cum inter eos, qui se iisdem legibus vti profitentur alij aliis magis, alij minus noti sint, hinc oritur vt in istâ communionem publicâ, coadunentur qui inter se minus, aut magis coniuncti sunt. Cæterùm vtrobique ea est cognitio distincta vt subesse possit falsum, attamen in communione publica cognitio quidem certa est, at non distincta, hoc est, scimus fieri non posse vt in magna hominum multitudine quæ audit verbum Dei, & eadem sacramenta percipit, omnes impij sint, quia verbum Dei, si minus in omnibus, attamen in quibusdam efficax est. At in arctiori illa coniunctione quæ est cum singulis seorsum, distincta potest esse cognitio, non potest esse certa; certa, inquam, absolutè. Nam vt in Scholis est opinio quædam scientiæ proxima, sic item est in Ecclesia certitudo quædam, quæ propriè dictæ & veræ certitudini proxima est. Huius autem certitudinis hoc est argumentum, quod oritur ex signis

Quatenus, seu quousque, sit necesse nosse quæ sit Dei Ecclesia.

Communio tam Politica quàm Religiosa est vel Publica.

vel Priuata.

Quatenus cognitio de Ecclesia possit esse distincta.

Certa.

sed tamen quam sunt eius Notæ.

ex quibus modo quodam, qui nobis sufficit, cognosci potest.

Cur sit necessarium scire quæ sit Dei Ecclesia.

Duplex communio. Politica.

Religiosa.

quæ non est credibile inesse impiis hominibus: atque hæc est illa certitudo quæ Scholasticis dicitur *coniunctura moralis*.

Hæc à nobis sic disputata sunt, vt meminerimus quorsum pertineat disputare de Notis Ecclesiæ; nempe non eò vt sciamus certò & distinctè quæ sit Ecclesia, vel qui pertineant ad Ecclesiam, sed vt sciamus quibuscum nobis colenda est communio, seu publica, seu priuata, nempe cum iis quibus illa insunt, vnde iudicio charitatis colligi possit eos esse veram Ecclesiam, vel pertinere ad veram Ecclesiam. Id verò non fit cæco quodam iudicio (quod iudicium non est, neque enim quod cæcum est, idem iudicium esse possit) sed eo iudicio quod nititur argumentis, & quidem argumentis duorum generum. Vel enim sunt eiusmodi, vt quia aliquid abest nihil possimus concludere, verbi gratiâ si inciderimus in aliquem cuius doctrina & vita non sunt nobis notæ, non est continuò defugiendus, nam fortè amicum vel fratrem refugeremus. Sed hic nihil est, vt loquuntur in Scholis, positivum. Vel sunt Notæ quædam quæ aliquid ponunt, atque eas eiusmodi esse oportet, vt rarissimè conueniant iis quibus non conuenit id quod his notis designatur, nihil autem necesse est, vt nullis conueniant quibus res designata non conueniat, immò verò etsi sæpè dicantur conuenire iis quibus res non conuenit, illud sæpè intelligendum est *comparatiuè*, non autem *absolutè*. Nam etiam si multi sint hypocritæ in Ecclesia, attamen in mundo multò plures sunt prophani.

Sed tota res clarior erit si ostenderimus primò esse quasdam Ecclesiæ Notas, secundò si docuerimus quæ sint illæ Ecclesiæ Notæ, denique, si refellamus ea quæ Pontificij solent objicere. Ac esse quidem Ecclesiæ Notas Scriptura demonstrat & rei natura. Et Scriptura quidem quæ docet *Græcè donuouos, eos qui verè probi sunt manifestari*. Ergo naturâ suâ latent, neque enim manifestantur quæ posita sunt in aperto, sed quæ sunt occulta & abdita. Oportet, (inquit Paulus, 1. Cor. 11.) *etiam hereses esse, vt qui sunt probi manifesti fiant*. Est ergo Nota quâ internoscuntur pij. Porro soli pij Corpus Christi & Ecclesiam faciunt. Deinde, cap. 3. post. ad Cor. *quæ est probi manifestati ad verbum, agit autem de Corinthiis quos ait notos esse, vt qui verè crediderint Christo*. Itaque verè fideles Notis quibusdam insignes sunt, quæ vbi patuerunt oculis humanis designant fideles. At idem tamen Apostolus docet 2. ad Tim. cap. 2. *Dominum nosse qui sint sui*, hæc est, solum Dominum nosse, nam eadem loquutio est quæ ista, *Deum adorabis, Deo seruius*, quam Christus sic reddidit, *Deum adorabis, & ei soli seruius*. Et rei natura id ipsum postulat, nam quo pacto possit vlla esse communio inter fideles, si nullæ prorsus essent Notæ quibus à se mutuo agnosci possent? Et rursus, certò nobis constaret quæ sit hominum mens, qui animus, si qui sint verè fideles *distinctè & certò* sciri posset. Itaque internosci poterunt fideles, iidemque non poterunt internosci. Nempe internoscuntur, vt ita loquar, coniecturali iudicio, quantum humana mens potest perspicere, scimus qui sint fideles, qui minus, sed certo iudicio solus Deus id nouit. Itaque Apostolus appellat statum animæ interiorem τὰ κρυπτά τῆς καρδίας, & Petrus appellat item *hominem occultum*. Nam vt supra obseruatum est, sui quidem vnusquisque

consciens est, vnde illud Iohannis, *Inde, inquit, seruumus nos esse filios Dei, & Deo gratos, si fratres amamus nostros*: Et, *Spiritus Dei vnâ cum spiritu nostro testatur*, (inquit Paulus) *nos esse filios Dei*. Sed alienæ conscientie nemo conscius est, nisi fortè ea sese patefaciat: At in hypocritis obtendit velum sibi, itaque certo internosci non poterunt hypocritæ à piis.

Quæ verò sint Ecclesiæ Notæ eadem Scriptura docet: ac primò quidem hanc Notam commendat nobis Scriptura, vt ea demum habeatur vera Ecclesia, quæ sese profitetur verè credere in Christum. Secunda Nota est Concordia cum fratribus, tertia, Bona opera. Ij verò profitentur se verè credere in Christum, qui audiunt verbum Euangelij, verbum fidei. Porro audiri non potest illud verbum nisi prædicetur, vt docet Paulus, cap. 10. ad Romanos, non prædicabitur autem nisi Deus excitet, atque propellat in medium qui prædicent Euangelium. Iam verò hanc esse Notam veræ Ecclesiæ Iohannes indicat cap. 4. 1. Epist. *Si quis, inquit, nos audit, ex Deo est*. Ac ne quis cauilletur Iohannem loqui de auditu interno, proindeque nullam Notam præscribere, sequitur continuò, *inde deprehendi qui sint nati ex Deo*, nempe quantum potest assequi mens humana. Nam vt is verè fidelis est qui audit verbum Dei, ita pro verè fideli haberi debet, qui profitetur se verè & ex animo audire verbum Dei. Secunda Nota probatur ex cap. 13. v. 35. Euangelij secundum Iohannem. *Hinc, inquit, omnes scient vos esse meos discipulos, si vos mutuo amatis*: Ergo mutuos amor & concordia nota est Ecclesiæ Christi. Quod verò cauillari queant charitatem latere, leuissimum est, nam, inquit Christus, *hinc omnes cognoscant*, loquitur igitur Christus de coniecturali illa cognitione, quam charitas edit per sui signa quædam, quæ tamen non possunt esse vsque aded indubitata, vt nihil possit subesse falsi. Tertiam verò Notam Christus commendat cap. 5. Matth. *Sic splendeat, inquit, lux vestra coram hominibus, vt qui vident vestra bona opera glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis*. Hæ sunt tres Notæ Ecclesiæ, quarum prima indicium est fidei & spei, secunda charitatis, tertia operum fidei, spei & charitatis. At spes, fides, & charitas pertinent ad essentiam Ecclesiæ, Notæ autem est deducere ad cognitionem essentia, rectè igitur hæ sunt à nobis dictæ Notæ Ecclesiæ, cum, quantum coniecturâ affequi liceat, his solis indiciis deprehendi possit quæ sit Ecclesia.

Jam audiamus quæ objiciant Pontificij. Ac primò negant professionem veræ fidei Notam esse Ecclesiæ, & negationis primam rationem hanc afferant, quod Notas oporteat esse proprias minimèque communes. At, inquiunt, professio veræ fidei, veræ doctrinæ, Nota est communis. Itaque non est Nota. Respond. Nota sequitur naturam rei, hoc primum: Tum talis esse debet, qualis esse debet rei cognitio, si igitur res naturâ suâ vsque aded abstrusa est vt non possit certò & distinctè cognosci, sed coniecturis quibusdam tantum quæ fidem vtrumque faciunt, frustra petuntur eius rei Notæ quæ minimè sint communes; si enim vllæ essent eiusmodi Notæ, res ipsa non esset iam naturâ suâ abdita: verbi gratia, viri boni non possunt certis & indubitatis Notis distingui à malis, ergone nullæ Notæ sunt bonorum virorum? aut adeone non sunt illæ Notæ pro

Oportet nos scire quibuscū debemus colere religiofam cōmuniorē.

Argumenta, quibus nititur debet iudicium charitatis, sunt duūm generum.

Tria sunt de veris Ecclesiæ Notis docenda.

1. Esse quædam Ecclesiæ Notas, quod demonstratur.

2. Scripturæ autoritate

3. A rei natura.

Quatenus internoscuntur verè pij.

II. Quæ sint veræ Notæ Ecclesiæ. Professio veræ fidei.

2. Concordia cum fratribus.

3. Bona opera, seu Virginitas.

III. Objectiones Pont. f. 1. contra primam Notam.

Resp. 1.

pro Notis habendæ, quod sint communes cum malis? Si ita se res habet, dissipetur sanè, concidat omnis societas humana. Itaque ex eo quod Nota communis est, non continuè sequitur non esse veram Notam: In rebus Physicis fortasse valebit hæc ratio, non valebit in Ethicis. Tùm eiusmodi rei Nota esse debet, vti iam monuimus, qualis esse debet rei cognitio: At non est necesse vt Ecclesia certò & distinctè in hac vita internoscatur, satis est vt sciamus probabiliter, vt loquuntur, quæ sit Dei Ecclesia. Itaque cum Notas oporteat habere rationem cum cognitione, Notas nihil necesse est esse vsque adeo proprias, satis est superque si sint eiusmodi, quibus demonstrari possit cui cœtui nobis liceat nos adungere, cum quibus vnà versari, in iis quæ pertinent ad veram pietatem, nos oporteat.

At, inquiet aliquis, ita per calumniam reiectæ fuerint pleræque Notæ Ecclesiæ quas Pontificij commendant, qui ope quæ reiectæ sint eo nomine quod non sint Ecclesiæ peculiare. Respond. vno verbo. Aliam esse in hac quæstione Pontificiorum, aliam nostram conditionem: Nos enim non profitemur quod profitentur Pontificij, posse scilicet certò & distinctè demonstrari Ecclesiam. Itaque non tenemur eadem lege: nostra enim sententia est, Ecclesiam suam naturâ verè & propriè inuisibilem esse simpliciter, si habeatur ratio certæ & distinctæ cognitionis. At Pontificiorum diuersa sententia est, nam illi nullam Ecclesiam agnoscunt præter eam quæ certò & distinctè nota sit: non est ergo quod exigant à nobis Pontificij Notas quales nos ab iis exigimus. Quod si velint tam candidè nobiscum agere vt fateantur quod res est, Ecclesiam nullas habere Notas quibus absolute, præcisè distingui possit, nulla inter nos & Pontificios esset controuersia, obtinuerimus quod volumus, vt ne sit vilius iudicio standum tuum vt ne cogamur singularis sæculis demonstrare vbinam, atque inter quos fuerit Ecclesia.

Sed vt propius cum illis congregiamur, Aiunt prædicationem Euangelij, & vt ò administrationem Sacramentorum (quæ Nota non debet separari à prædicatione Euangelij, cum Sacramentum nihil aliud sit quàm Euangelium reipsa, quamquam significandi modo diuersum sit, & quidem duobus modis, eo quod Sacramenta non adhibentur erga eos qui conuersendi sunt, sed qui se profitentur esse conuersos, aut verò in eorum numero sunt, qui partes & membra conuersorum sunt; deinde Sacramenta omnes ferè sensus ferunt præter auditum, verbum non itè) communem esse Sæctariis & Schismaticis, (atque ita non eluserint planè distinctionem, quâ vsi sumus, sed si vera dicunt, effecerint vt ne quadret: nostra enim distinctio huc spectat, vt teneamus cui cœtui deceat nosmet adungere, atque hoc ob oculos hinc semper est habendum, non quæri à nobis qui distinctè & certò sint de Ecclesia, tantùm quæri cum quibus debeat nobis intercedere communio.) Si igitur prima nota locum habet, necesse est illi tantùm cœtui conueniat, aut verò personis quibuscum nobis intercedere communio potest, non est autem vlla communio Christianis cum Sæctariis & Schismaticis, itaque si hæc nota conuenit Schismaticis & Sæctariis, non erit nota. Respond. primò, no-

tas Ecclesiæ non esse sejungendas nisi quodam modo, hoc est, vbi prima nota locum habet, si non pateat secundam notam locum non habere, non est propterea defugiendus cœtus. Item si secunda nota locum habeat, neque item pateat locum non habere tertiam notam, non erit propterea secedendum. Itaque cum dicimus professionem veræ fidei notam esse veræ Ecclesiæ, sic hoc dicimus vt intelligi velimus secundam notam, hoc est, vt qui profitentur eandem fidem colant inter se communionem. Et cum secundam notam commendamus, sic hoc volumus intelligi, vt qui colant inter se communionem, communionem colant quæ sita est in bonis operibus, non disiungimus enim has notas, sed coniungimus. Respond. secundò, id ipsum posse obijci Johanni Apost. quod nobis obijcitur Nam cap. 4. primæ Catholicæ cum iubet probari spiritus, spiritus iubet probari ex doctrina, vt cum dicit *omnem spiritum esse ex Deo, qui docet Christum venisse in carne*, epitomen dedit Christianæ doctrinæ. Atque hæc sententia eo vehementius premit, quod Iohannes proponat hinc notam Spiritus veram doctrinam, nam Spiritus dicitur *spiritus veritatis* à Christo, veritas igitur à Spiritu non potest separari, vbi igitur veritas est, ibi & Spiritus est.

At, inquiunt, penes Schismaticos veritas est aliquando. Mirum si Schismatici sint penes quos veritas est, nam veritas duplex est, quæ dogmata spectat, & quæ mores, & sic quidem veritas apud Schismaticos, quæ spectat dogmata, non erit penes eos veritas quæ spectat ad mores, nam à moribus nihil magis abhorret quàm Schisma. Esto igitur, sit apud Schismaticos professio dogmatum, non erit professio doctrinæ quatenus spectat ad mores. Possemus & aliter occurrere huic argumento, sed quia propediem, Deo iuuante nobis erit disputandum de Schismate, supersedebimus de hac re plura dicere. Respondent etiam Hæreticos opinione sua hanc habere notam, itaque non esse notam veræ Ecclesiæ, quam scilicet alieni ab Ecclesia sibi queant vindicare. Et alienos (hinc vt agamus candidè) non intelligimus sanè eos quibus nihil est commercij cum Christo, sed eos quibuscum nobis nihil commercij est, nam sæpenumerò accidit vt nos oporteat habere commercium cum iis quibus Christus dicitur est *Nescio vos*, nempe cuius hoc proprium est vt scrutetur renes. At qui si res exigatur ad hanc normam, vt sanè exigi debet, vt dicamus mollissimè quod res est, fugit eos ratio qui confundunt ista, profiteri Religionem, id est, fidem in Deum per Christum (vt loquamur Scholasticè) *opinionem suam*, & reipsa. Nam sæpenumerò est quædam cognitionis species, quæ *cognitio* dicitur quia qui eam præditus est putat se cognoscere: & verò hoc cognitionis genus non facit vt continuè incerta sit cognitio quæ est reapse: nulla enim est Religio quæ non profiteatur se obsequi Traditioni, ne Turcica quidem, multo minus Judæica: non tamen idè admittuntur in communionem veræ religionis, qua reuera demonstrari potest neque Turcas, neque Iudæos retinere veram traditionem Ecclesiæ. Ergo Hæretici sanè & Sæctarij profiteantur opinione suâ veram doctrinam, si tamen eam non reapse profitentur, nihil effecerint; vt qui se profitentur esse viros bonos & sapientes, nisi sese ea facere probaue-

Non sunt sejungendæ

sed coniungendæ Nota Ecclesiæ.

Resp. 2.

Inf. 3.

Resp. Duplex veritas, nempe Dogmatum & Morum.

Inf. 4.

Resp. 1.

Inf. 1.

Resp. 1. Alia est Nota Sacramentorum in hac causa, alia Nota conditionis.

Inf. 2.

Resp. 1.

rint, quæ boni faciunt & sapientes, nihil promouerint.

Inst. nt. Ultimo loco negant etiam inter eos qui se profitentur esse veram Ecclesiam conuenire de doctrina. At in Ecclesia in hac vita non est perfecta, ita nec Notæ Ecclesiæ in hac vita sunt perfecta. Nam qualis est res, tales sunt rei Notæ; nulla autem absoluta perfectio est in cognitione & moribus in hac vita. Itaque ne expectemus donec exhibeat Ecclesia perfecta Notas earum rerum quas non nisi imperfectas possidet. Attamen vnum est in quo necesse est conueniat omnis Dei Ecclesia, nempe vt ne excidat fundamentum, nam cæterò qui nulla in hac vita societas potest coalescere: p̄i sæpenumero inter se pugnant, atque id ipsum illis euenit quod Paulo & Barnabæ, in summa tamen rei optimè piis conuenit. Jam verò ostendere quæ sit illa rei summa pertinet ad locum quo disputabitur, *an, & quatenus Ecclesia obnoxia errori sit.* Ad rem quam agimus satis est vno verbo monuisse, aliud esse profiteri veram religionem *reapse*, aliud *falsò*. Porro illud *falsò* duobus modis sumi potest, vel respectu *subiecti* (nam vt ita loquamur) vel respectu *obiecti*: & respectu quidem *subiecti*, omnes profitentur veram religionem præter contemptores veræ religionis, h. e. omnes putant se esse in ea sententia de religione quæ amplectenda est. At ex parte *obiecti*, falsum hoc est, non enim omnes profitentur eam religionem quæ vera est; inter quæ immane quantum discrimen est, nam aliud est scire quid sit sequendum in religione, atque id profiteri; aliud verò nescire quid sit sequendum in religione, attamen profiteri se illud scire. Sic aliud est profiteri te id ipsum sentire de Philosophia quod traditum est scriptis Aristotelis, cum qui id profiteri teneas quæ sint dogmata Aristotelis; aliud verò profiteri te id ipsum sentire de Philosophia quod Aristoteles, cum tamen quando ad rem ipsam ventum est, nugeris planè, & nihil minus testeris *reapse* quàm te id sentire quod sentit Aristoteles.

Profiteri falsò veram religionem, dicitur bifariam.
1. respectu *subiecti*.

2. respectu *obiecti*.

Simillimitatur.

Obiect. Pontif.

Resp.

Similit.

Secundo loco obijciunt, notas debere esse notiores ea re cuius sunt notæ: Jam (inquiunt) Aduersarij non volunt solam externam prædicationem verbi esse notam Ecclesiæ, sed prædicationem & receptionem, ibi enim dicunt esse veram Ecclesiam vbi prædicatur, auditur, & creditur verbum: At quis nosse potest vbi verè creditur verbum? Respond. Non quæri iam notas vnde certò & distinctè colligi possit quæ sit Dei Ecclesia, tantum hoc agitur vt teneamus quæ sit (iudicio illo quod suprà *coniecturale* appellauimus) habenda pro Ecclesia. Nam quæstio de visibilitate Ecclesiæ (quod iam sæpe monuimus) non eò pertinet vt sciamus distinctè & certò qui sint Christi corporis mystici membra vera, sed vt sciamus (quatenus sciri potest) quibuscum nos oporteat colere communionem. Si igitur prædicatur verbum Euangelij & idem admittitur externa professione, quando cordium solus scrutator est Deus, affecti sumus quod voluimus, nempe nolimus irrumperè in abditos illos recessus mentis humanæ, sed scire qui sint qui iudicio charitatis habendi sunt pro fratribus: vt v.g. in societate humana qui eiusdem Imperatoris ductu & auspiciis militant, non sunt anxij & solliciti de iis notis quibus possint internosci ij qui ex animo parent Imperatori, hoc enim mens

humana non potest assequi, tamen student eas notas tenere quibus id possit probabiliter, quoad eius fieri possit, cognosci.

Præterea inquit, etiam de externa prædicatione, sine dubio notius est quæ sit vera Ecclesia, quàm quæ sit prædicatione verbi, nam id ab Ecclesia discimus. Argumentum igitur quo refelleatur hæc nota hoc erit, Ignotius non est nota notioris. Atqui prædicatione verbi (vt ita loquamur) ignotior est Ecclesia. Itaque non est nota Ecclesiæ. Maior propositio est extra controuersiam, minorem verò propositionem probant, primum auctoritate, deinde ratione, denique exemplis. Et auctoritate quidem Irenæi, & Tertulliani vtuntur. Nam Irenæus ita libro 3. capite 4. *Quid enim est de aliqua modica quæstione disceptatio orta fuisse, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, & ab eis sumere de præsentis quæstione quod certum & re liquidum est.* Respond. locum illum intempestiuè citari, nam si virgemus ipsa verba loci, primum agitur de modica quæstione, tum non agitur de Ecclesia Romana, sed de antiquissimis Ecclesiis: Itaque recurrendum erit hodie ad Ecclesiam Galatarum, Corinthiorum, &c. quæ Ecclesiæ Irenæi temporibus erant florentissimæ. Tertio, *Sumendum erit, inquit, ab Ecclesiis quod certum erit, & re liquidum: Sed quod certum & re liquidum est docetur, non iubetur.* Nam certè Irenæus capite 1. eiusdem libri. *Hi verò inquit, qui sunt à Valentino iterum existentes extra omnem timorem, sua conscriptiones proferentes, plura habere gloriantur quàm sint ipsa Euangelia, siquidem in tantum precesserant audacia, vt id quod ab his non olim conscriptum est, veritatis Euangelium titulent, in nihilo conueniens Apostolorum Euangelis, vt ne Euangelium quidem sit apud eos sine blasphemia, si enim quod ab eis profertur veritas est Euangelium, dissimile est autem hoc illis quæ ab Apostolis nobis sunt tradita, qui volumus possunt discere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur, iam non esse id quod ab Apostolis traditum est veritatis Euangelium.* Denique, vt ne quis dubitet quid respondendum sit, alia conditio fuit sæculi quo vixit Irenæus, alia nostri: Nam Irenæus vixit tempore proximo temporibus Apostolorum, anno 180. post Christum natum. Itaque iis vixit temporibus quibus exstabant ipsa Apostolorum *auitæ* in Ecclesiis: At nostra remotissima sunt ab iis temporibus. Itaque sicut nos hac vtî prouocatione minimè decet, ita nec hac prouocatione conueniendi sumus, præsertim cum nobis placeat hæc quam laudauimus Irenæi sententia. Sed & Tertullianum citant in libro de Præscript. *Quid prædicauerint Apostoli, hoc est, quid Christus illis reuelauerit, & hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias quas ipsi Apostoli condiderunt.* At hic obseruanda sunt ea quæ à nobis iam obseruata sunt, prouocari à Tertulliano ad eas Ecclesias quas Apostoli condiderunt. Si ergo hoc argumentum valet, non fuerit arbitra controuersiarum Ecclesia Romana, sed quæcunque tandem Ecclesia ab Apostolis condita est. Deinde & hoc obseruetur, eandem fuisse Tertulliani, quæ Irenæi fuit, conditionem, vixit enim & floruit anno 203. post Christum natum, nostra non est eadem conditio. Tum hoc respondemus, vtrobique seu Irenæus, seu Tertullianus nobis obtrudatur, prouocatur ad Ecclesias ob Epistolas scriptas ad has Ecclesias, hoc est cum agitur de historica cognitione: Nam hæretici (quantumuis impudentes) non negabant se **contraria**

Instans

Minorem argumenti sui probat auctoritate Irenæi,

Resp.

3.

4.

2. Tertulliani.

Resp.

2.

3.

contraria docere dogmati tradito ab Apostolis: Itaque vt in Jure Ciuili, in eo genere prouocatur ad tabulas, sic Patres illi ad *ἀπίστα* Apostolorum prouocabant. Atque hanc esse mentem Tertulliani patet ex eodem libro. *Confingant*, inquit, *aliquid tale Hæretici* (nempe Successionem; Ergo Successio confingi potest) *sed etsi confinxerint nihil promouebunt, ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciat, neque Apostoli alicuius authoris essent, neque Apostolici: quia sicut Apostoli non diuersa inter se docuissent, ita & Apostolici non contraria Apostolis edidissent, nisi illi qui ab Apostolis descuerunt, & aliter predicauerunt.* Ad hanc itaque formam prouocabuntur ab illis Ecclesia, quæ licet nullum ex Apostolis vel apostolicam auctoritatem suam proferunt, vt multo posteriores, quæ denique quotidie instruantur, tamen in eadem fide conspirantes, non minus apostolica deputantur pro consanguinitate doctrinæ.

Idem deinde ratione ostendunt, certè conantur ostendere. Nam vera, inquit, prædicatio, est prædicatio & interpretatio vera Scripturæ Diuinæ, quæ sit autem vera Scriptura & quis verus eius sensus, non possumus scire nisi ex testimonio Ecclesiæ, vt Aug. docet li. contra Ep. fund. cap. 5. & lib. de Utilitate credendi cap. 14. vnde concludunt, Ecclesiam notiozem esse professione veræ doctrinæ, proindeque veram doctrinam non esse Notam Ecclesiæ, sed Ecclesiam potius Notam esse doctrinæ, nam quod notius est Nota potius est, quàm id quod minus est notum. Respond. primo. Testimonium veræ Ecclesiæ duobus modis intelligi potest, vel vt loquuntur in Scholis *materialiter*, vt testimonium veræ Ecclesiæ sit id quod vera Ecclesia testatur: atque ita fanè fatemur, ordinariè non aliudè veram disci Christi cognitionem, quàm ex iis quæ testatur Ecclesia: nam doctrina quæ eadem non est Ecclesiæ doctrina, non est vera doctrina, licet vulgò probata sit, vt neque falsa est Ecclesiæ doctrina, sit licet vulgò improbata. Vel testimonium, Ecclesiæ intelligitur, vt loquuntur *formaliter*, nempe ita vt testimonium Ecclesiæ dicitur, non quod testatur Ecclesia *objectiue*, sed testimonium Ecclesiæ sit auctoritas Ecclesiæ testantis; atque ita negamus ex testimonio Ecclesiæ constare quæ sit vera doctrina. Sed sit res exemplo notior, ex Philosophi testimonio (verè, inquam, Philosophi) constat quid sentiendum sit de vera Philosophia, nempe *materialiter*, hoc est, percipitur inde quæ sit vera Philosophia, vnde proficiscuntur rationes necessariae. Iam imperium non adhibebit rationes necessariae. Philosophum esse oportet, & quidem verè Philosophum, qui rem addicat rationibus necessariis, atque ita certè agnosceretur Philosophus ex Philosophi testimonio, sed vt diximus iam, ex testimonio *materiali*, non ex *formali* testimonio, hoc est, Philosophus non continuò probabit se Philosophum esse, si se Philosophum profiteatur, ac si præbeat specimen doctrinæ suæ, id vero probauerit: quorsum pertinet illud quod vulgò dicitur, *Artificem ars probat, Magistratus virum arguit, non vir Magistratum.* Atque hinc planè eodem modo se res habet; Nam non eo Ecclesia est, quod se Ecclesiam profiteatur, nec quòd vulgò Ecclesiæ testimonium perhibetur, sed eo Ecclesia est, quod ea facit, & dicit, & docet quæ Ecclesiam facere, & dicere, & docere æquum est. Vnde sequitur fore, vt tam absurdè

faciat Ecclesia, si se aliunde commendet quàm à doctrina & moribus, quàm faceret vir sapiens si vellet se alia ratione commendare, quàm eâ sapientiâ quam testatur dictis & factis: Valeat igitur hinc testimonium *materialis* Ecclesiæ, non valeat testimonium *formale*, nam solius Dei est vsurpare hoc *ἀπίστα*. Sed neque Deus hoc sibi arrogare possit, qui tamen optimo iure hoc sibi arrogare possit, vult enim ex operibus, & ex verbo suo iudicium de se fieri, quia nulla sunt opera conferenda cum Dei operibus, nec vlla itidem sapientia conferenda est cum sapientia Dei. Itaque meretrix potius est, quàm sponsa Dei, quæ sibi tam superbos arrogat titulos. Quod verò ad loca Augustini attinet, quia id pertinet ad locum de auctoritate Ecclesiæ, cum eò ventum fuerit ad ea respondebimus.

Secundò Resp. non idèd quæri notas Ecclesiæ vt sciamus quæ sit vera doctrina, sed idèd quæri veram doctrinam vt sciamus quæ sit vera Ecclesia: verbi gratiâ, non quæritur qui sint viri boni, vt teneamus quæ sit virtus, sed contrà, quæritur quæ sit vera virtus; vt teneamus qui sint vera virtute præditi, non enim vitimur virtute ob hominum consortium, sed contra hominum consortio ob virtutem. Vt res sit clarior, si vtendum est alicuius consuetudine, idèd faciendum est quia vir bonus est, saltem quantum animus humanus potest iudicare; Ergo prius necesse est constet nobis de viri bonitate, quàm nobis constiterit eius consuetudine vtendum nobis esse.

Denique, respond. Longè aliud esse rem scire iis argumentis quæ *artificialia* vocantur, atque iis quæ vocantur *inartificialia*, *institis* & *assumptis* rationibus. Nam nihil verius est, inartificialibus & assumptis argumentis aliquando sit vt prius Ecclesia quàm doctrina nota sit. At artificialibus & institis argumentis vt nota prius sit Ecclesia quàm doctrina, id verò nunquam contingit, neque fanè potest contingere: verbi gratiâ, fama aliquando notior est Doctòr quàm doctrina, sed fama *assumptum* est, & *inartificiale* argumentum, itaque fallax & incertum, nam fama est *tam ficti prauique tenax*, quàm *nuncia veri*. At *instituto* & *artificiali* argumento (cuius generis argumenta minimè sunt fallacia) prius innotescit doctrina quàm doctorem noscamus; Quamuis in hoc genere in quo versamur, non potest percipi quo pacto qui nullum habet gustum veræ Religionis, & veræ doctrinæ, vel fama perducatur ad cognoscendam veram Ecclesiam. Nam oportet vt hoc saltem teneat Deum esse, Christum esse, & Spiritum Sanctum, atque ista prius teneat quàm possit adduci vt credat Ecclesiam esse quæ sit Christiana, nam scire *rem esse* præcedit cognitio definitionis rei. Illius saltem quæ *nominalis* dicitur, itaque scire *quid nominis* est in præcognitis. Porò qui agnoscit quod nomine significatur verum esse, eum necesse est retinere non modò nominis significationem, sed rei veritatem. Ergo concipi animo non potest, si res exigatur ad amissim, quo pacto fieri possit vt Ecclesia doctrinâ notior sit, quando esse Ecclesiam doctrinæ præcipua pars est. Vnde & non minimam partem symboli Apostolici facit fides de Ecclesia. Vt illud interim taceamus, Ecclesiam esse in eo genere Relatorum quæ dicuntur relata *secundum dici*, quorum hæc est natura, vt cognosci non possint nisi cognito correlato.

Resp. 1.
Quæritur
vera doctrina vt
constet de
vera ecclesia, non
contra.

Resp. 3.
Inartificialibus
argumentis
prius constet de
Ecclesia
quàm de
vera doctrina. At
artificialibus
argumentis
prius nota
est doctrina
quàm
Ecclesia.

Resp. 4.

Probant
Ratione.

Resp. 1.
Testimonium
Ecclesiæ
sumitur vel
Materialiter.

vel Formaliter.
Quæ sensu
ex testimonio
Ecclesiæ
constet,
vel a notis
constet de vera
doctrina.
Simili
illustratur.

Applicatur
Simile,
& Distinctio.

Resp.
5.

Sed nec id hoc loco omittendum est, quod fama de Ecclesia tum commouet, cum Ecclesia (id est, qui Ecclesiae sibi nomen vindicant) non est scissa in multas partes, quod Patrum saeculo fortasse non contigit, nostro certe contigit, nam est Graeca, est Aethiopica &c. Ecclesia, est & Romana, quae singulae sibi titulum Ecclesiae vindicant & quidem ostentant vnaquaeque Antiquitatem & successionem: Quamuis (nam accuratorem responsionem differimus eo usque, donec se offerat respondendi locus magis idoneus) Patres nunquam ita conveniunt Haereticos qui profitebantur se sola Scripturarum auctoritatem niti, ut obruerint eos publico consensu & fama, immo tum cum illis res est cum eius generis Haereticis, verbi gratia, cum Arianis, omne causae praesidium collocant in Scripturis.

Resp.
6.

Sed nihil opus est tantopere laborare in hoc argumento, nam ipsi aduersarii nos hic subleuant, fatentur enim aliquando ex hypothese Scripturam esse notioem, quando videlicet Scriptura est recepta, & clare loquitur, & oritur quaestio de ipsa Ecclesia, sicut interdum est contrario Ecclesia est recepta & nota, & quaestio oritur de Scriptura. At, inquam, haec nostra est conditio, nam de Scriptura constat inter nos, quaestio tota est de Ecclesia. Itaque inter nos non Ecclesia debet haberi pro Nota, quando ea est de qua disputauimus, sed Scriptura, cum utrinque Dei beneficio testimonium perhibeat Scripturae, neque Aduersariorum impudentia tanta est ut negent Scripturam, tantum volunt eius auctoritatem pendere ab Ecclesia. Ergo, quod ad rei summam attinet, conuenit nobis cum illis, hanc esse sacram Scripturam, non conuenit inter nos, an Ecclesia tantam habeat auctoritatem. Et, si maxime nulla esset de hac re controuersia, non conueniret tamen quae esset Dei Ecclesia.

Inter nos
& Pontif.
constat de
Scriptura,
lis est de
Ecclesia.Notz Ec-
clesiae non
sunt sem-
per & ubi-
que aequae
purae & cla-
rae.

Atque haec a nobis disputata sunt de visibilitate Ecclesiae, reliqua suo loco trademus. Sequitur ut loquamur de Ecclesiae duratione, cuius quaestiois definitionem priusquam aggrediamur, necesse est meminerimus Notas has quas tradimus Ecclesiae, non esse semper atque in omnibus Ecclesiis singularibus aequae puras, & claras; Vnde nos oportet metiri visibilitatem & inuisibilitatem Ecclesiae. Nam ubi haec Notae sunt clarissimae & purissimae, ibidem necesse est Ecclesiam maxime esse conspicuam, ubi vero haec Notae minus clarae & putae sunt (nam noticia Notae sequitur) illic itidem Ecclesiam minus conspicuam esse oportet, non oportet idem nullam esse.

DE DURATIONE ECCLESIAE perpetua & continuata, atque nunquam interrupta.

Occasio
huius con-
trouersiae.

Sequitur ergo explicanda quaestio de Ecclesiae duratione, quae priori illa, quam iam explicauimus, non est minus nobilis. Solet enim nobis subinde hoc objici, quod eius Ecclesiae nos profiteamur esse membra, quae aliquando desierit esse in terris. Cum vero abhorreat ab Ecclesiae natura ut sit intercisa & interrupta, videtur non sine spe-

cie quadam veritatis nobis id exprobari, quod desertores sumus, & Schismatici, vel sanè noua quaedam & nuper nata Ecclesia. Hic autem, ut & supra, imprimis est constituendus controuersiae status. Ac primo quidem illud est quaerendum, quid verba significant: Nam Aduersarii negant Ecclesiam posse deficere, nobis vero hanc sententiam tribuunt, quae afferit Ecclesiam posse deficere. Jam vero posse desinere, & non posse deficere duobus modis intelligi potest: Nam vel Ecclesia dici potest posse deficere, quia id non repugnat naturae Ecclesiae: vel dici potest Ecclesiam posse deficere, quia id neque pugnat cum natura Ecclesiae, neque cum decreto Dei. Saepenumero enim euenit ut ea non pugnent cum natura rerum, quae pugnant tamen cum decreto Dei; verbi gratia, non pugnat cum rei natura, ut ne corpora nostra reuiuiscant, at id tamen pugnat cum decreto Dei. Vel ut ad rem accedamus proprius, non repugnabat naturae ossium Christi ut confingerentur, ut hoc pugnat cum decreto Dei. Vnde nascitur duplex impossibilitas, quarum altera est absoluta, ut loquuntur in Scholis, altera ex hypothese: Porro impossibilitas absoluta est in natura ipsius rei, at impossibilitas ex hypothese rei accidit extrinsecus. Certe quod Ecclesia nunquam desinit esse in terris non conuenit Ecclesiae, ut loquimur, ex parte rei, sed conuenit Ecclesiae idem quia Deus decreuit Ecclesiam conseruare. Huius autem rei argumentum vel inde peti potest, quod Adamus & Eua exciderunt ea dignitate in qua erant constituti, cum tamen in iis esset Ecclesia, qualis esse potuit in statu Naturae. Deinde Propheta Esaias cap. i. clare testatur, futurum ut totus populus esset instar Sodomae & Gomorrhae, nisi Deus quasdam reliquias conseruasset.

Hoc igitur in hac quaestione primo tenendum est, cum disputamus de Ecclesiae duratione, cum quaerimus possit ne fieri ut Ecclesia desinat esse (non iam dico desinat esse Ecclesia, sed desinat esse in terris; nempe non quaeri, an hoc sit absolute, & simpliciter impossibile, sed quaeri, an hoc Deus decreuerit. Atque hic Dei beneficio nulla est, quod sciam, dissentio inter nos & Aduersarios, omnis enim haec disputatio instituitur de Ecclesia quae est sub statu Gratiae, non autem de Ecclesia qualis fuit sub statu Naturae. Nam neque aduersarii recte faciunt, qui negant illam fuisse Ecclesiam, cum fateantur tamen in illis fuisse (ut eorum verbis utamur) principium materiale & formale Ecclesiae; materiale, inquit, quia Adamus erat primus, formale, quia fuit Doctor; nam si summus Ecclesiae doctor cecidit (ut id interim taceamus, quod ubi Discipulis non est locus, neque Doctori locus est) certe illa Ecclesia, vel consentientibus aduersariis potuit intercidere in Doctore saltem, atque in capite. Neque vero negandum est (quod tamen nonnulli faciunt) Adamum & Euam lapsos fuisse penitus, nam exciderunt statu naturae; Itaque quod se recollecterunt, non fuit Naturae, sed Gratiae opus. Igitur quaerendum erit an hic sit quaestiois sensus, mens quaerentis. An Ecclesia semper fuerit, semper futura sit in terris? Ut postquam Deus decreuit genus humanum restituere, num ita id decreuerit, ut nullo vnquam tempore voluerit urbem terrarum vacuum esse fidelibus, qui constituunt Ecclesiam? Quod si hic sit status quaestiois, neque hic videtur dissentire ab Aduersariis quod

Quo sensu
dici possit,
Ecclesiam
posse, vel non
posse deficere.duplex im-
possibilita-
tas.In hac co-
trouersia
quid sit te-
nendum.Malè negat
Pontificij
Adamum
& Euam
constituisse
se Ecclesiam.Malè ab al-
liis negat
eos penitus
excidisse.

quod illi ita coguntur agnoscere, vt profiteantur, nam hæc sunt verba Bellarmini de Ecclesia lib. 3. cap. 13. *Notandum est multos ex nostris tempus terere. d. improbant absolute Ecclesiam non posse defecere, nam Caluanus, & ceteri heretici id concedunt; Itaque nondum est peruentum ad statum controuersie.*

Denique quæri potest non modò, an Ecclesia semper inuisibilis fuerit natura sua, an verò aliquando inuisibilis quidem natura sua, sed tamen certis quibusdam notis visibilis? (cuius visibilitatis ratio nouissimè à nobis tradita est) verùm etiam, an natura sua sit licet inuisibilis, tamè notis quibusdam visibilis semper fuerit? Sed quamquam hoc vltimum videatur, ne quidè hic hærendum est, nam cum agitur de Ecclesia Veteris Testamenti aut nulla, aut leuis admodum controuersia est nobis cum aduersariis. Itaque quamuis nobis concederent, quod tamen non concedunt Ecclesiam Veteris Test. aliquando desuisse esse iudicio humano, tamen non concederent id ipsum contigisse Ecclesie Noui Testamenti. Et reuera, si volumus agere ingenuè, fatendum est alium esse etiam externum statum Noui Testamenti quàm fuit Veteris, & quidem hac in parte. Nam temporibus Veteris Testamenti aliquando publicè, & quidem de eorum autoritate & consilio qui sacris præerant, Dei cultus penitus abolitus est, quod dum Aduersarij negant, negant primùm contra manifesta Scripturæ loca, nam constat ex libris Regum, constat ex Prophetis non modò Israelem, decem tribus, sed & reliquarum item ita defecisse à Deo, vt admiserint Gentium ritus. At in N. Test. nulla vnquam fuit, nec erit vnquam eiusmodi defectio. Certè aliud est corrumpere veram doctrinam, falsa dogmata admiscere veris, atque adulterare & interpolare Religionem Christianam, aliud verò ab ea penitus defecere. Iam verò hoc aliquando contigit Ecclesie Judaicæ, illud non contigit Ecclesie Christianæ. Quod omnem demirandi mutationem illam quæ contigit in Ecclesia Christiana, occasionem debet præcidere: Nam certè horrenda illa deprauatio doctrinæ, vel potius abolitio quæ contigit temporibus Veteri Testamenti non durauit diu, at deprauatio quæ sub Nouo Testamento contigit, diu durauit. Et certè res ipsa non potest admittere vt sit Ecclesia in terris, nulla sit doctrina quâ ali possit Ecclesia, ad tempus quidem sine institutione externâ stare potest Ecclesia, at propagari non potest, nisi sit Ecclesie regimen extraordinarium planè, hoc est, pendeat ab afflatu quodam immediato Spiritus, quod vt contingat aliquando, tamen non potest vel diu, vel continuè habere locum.

Itaque hic esto status controuersie, *An vnquam Ecclesia Dei, præsertim verò temporibus Noui Testamenti, fuerit obscurata, an verò semper gloriosa & conspicua.* Obscurari autem Ecclesia tum dicitur in hac controuersia, non tum cum nulla est Ecclesia, sed cum latet. Et ne hoc quidem tantùm, sed cum ita latet vt non pateat hominum oculis, quomodo patere solebat, aut verò potuisset patere. Non igitur vt in Veteri sic in Nouo Testamento negamus Ecclesiam fuisse visibilem; nam in Veteri Testamento agnoscimus aliquando contigisse vt Ecclesie notæ planè defecerint, Noui Testamenti affirmamus quidam defe-

cisse notas, at non planè defecisse. Itaque hic dicimus Ecclesiam defecisse non absolute, sed comparatè, hoc est, non fuit Ecclesia Noui Testamenti omnibus temporibus æquè clara & conspicua. Nam initio clarissima fuit, hanc claritatem secuta est imminutio splendoris, tum obscurata est, at non penitus obscurata, denique effulsit tandem: cum Ecclesia Judaica in tam crassis tenebris delituerit aliquando, vt videri possit fuisse penitus extincta. At huius discriminationis hæc est ratio, quod debuit accidere in Nouo Testamento Apostasia, *defectio*: defectio, inquam, diuturna, nam id mysterium inceptum est temporibus Apostolicis, creuit verò & denique peruenit ad extremum, quò vbi peruenit, cœpit declinare tandem. Iam quæ sunt eiusmodi non sunt momentanea, neq; enim vel subito se propiunt in lucem, sed paulatim & sensim, neque concidunt itidem subito, sed vt creuerunt, quamquam pronior & lapsus & casus, quàm ascensus, quæ ratio est hic obseruanda.

Sic constitutâ quæstione, videamus quæ sint argumenta Pontificiorum quibus negant vnquam Ecclesiam defecisse, multò minùs temporibus Noui Testam. Primum autem eorum argumentum ducitur ex Nouo Testamento. Nam Christus pollicetur fore vt *adificet Ecclesiam suam, ita vt portæ Inferorum aduersus eam non sint præualitura.* Matth. 16. sed hic locus nihil facit ad rem. Nam etiamsi Ecclesia intercidet in terris, non eo fiet vt portæ inferorum aduersus Ecclesiam præualuerint, tantùm fieret vt Ecclesia desineret esse in terris, atqui desinere esse in terris non est vinci à portis inferorum, sed contrà superare inferorum portas & perfringere: quamquam verum est Deum semper habere Ecclesiam aliquam in terris, sed nos id volumus tantùm, non posse id probari ex eo loco. Vnde sequitur prodere sic Aduersarios studium causæ, atque à causæ studio ortam mentis perturbationem.

Afferunt item quod scriptum est 3. capite 1. ad Timoth. quo loco Ecclesia dicitur *columna & firmamentum veritatis.* Primò posset negari illud *Columna & firmamentum veritatis* iungendum esse huic voci *Ecclesia*, sed pertinere ad sequentia. Id verò non potest vlla necessaria ratione negari; nam facilis & expeditus sensus est, *Columna & firmamentum veritatis. & sine controuersia magnum est pietatis mysterium.* Sanè Iudæi sic loquuntur cum agunt de summa Religionis suæ, nam opus illud celebre quo Rabbi Moses Ben Maimon tradit summam doctrinæ receptæ inter Iudæos, totidem penè verbis inchoatum est, nempe *העמוד והתורה והמצוה* hoc est, *Fundamentum fundamenti, & columna Sapientia est, &c.* Porro solent Apostoli vti phrasibus receptis etiam in Ecclesia Judaica, sed accommodatis ad rem quam agunt; quæ docendi ratio accommodata est imprimis, nam Religio studet simplicitati, non est anxiosa & superstitiosa. Sed nihil opus est ed recurrere ne videamur arguari. Concedamus Ecclesiam dici firmamentum & columnam veritatis. Ergo hæc columna & hoc firmamentum veritatis semper hærebit in terra, non sequitur itaq; nec hic locus appositè citatus est, quamuis verissimum sit Deum semper habere in terris Ecclesiam. Itaque etsi hic locus hanc rem probaret, tamen nihil effectum foret, non enim negamus Deum semper habere Ecclesiam in terris, præcipuè temporibus Noui

ratio discriminis Ecclesie V. & Noui Test. quoad visibilitatem.

Rationes Pontif. pro perpetua Ecclesie claritate ductæ ex locis N. T. 1. locus. Resp.

2. Locus. Resp. 1. Explicatur locus 1. Timot. 3. 15. 16

Resp. 2.

Testamenti, tantum negamus hanc Ecclesiam semper fuisse gloriosam & conspicuam, affirmamus verò esse non absolutè, sed comparatè inuisibilem.

Locus 3.

Tertius locus quem citant ex Nouo Testamento est Matth. vlt. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*: quæ verba, inquit, dicta sunt ad Ecclesiam visibilem, nimirum ad Apostolos, & cum illi homines non esset permanfuri in corpore vsque ad mundi consummationem necesse est dicere hanc promissionem pertinere ad eorum successores. Et hic itidem locus nihil facit ad rem. Primò, etiamsi datus hanc promissionem factam esse non modò Apostolis, sed etiam successoribus Apostolorum, nihil fieret, nam successores Apostolorum tales sunt quales fuerunt Apostoli, atque iis certè semper Christus adest, non autem ex eo quod Christus piis Pastoribus semper adest, sequitur semper fore pios Pastores. Secundò Respond. nihil opus esse vt hunc locum intelligamus de posteris Apostolorum, agitur enim de missione Apostolorum, quæ non fuit transmissa in illos successores, quos Apostoli, quatenus Apostoli nullos habuerunt, erat enim id munus extraordinarium planè, & ridiculum esset quod omnibus Apostolis dictum fuit, ad solum Petrum trahere & restringere. Quod nos idèd dicimus vt Aduersario: um pertinaciæ aliquid concedamus, neque enim existimandum est, Petrum potiùs quam reliquos Apostolos habuisse successorem. Quod verò aiunt locum solis Apostolis non posse accommodari, cum promissio extendatur ad consummationem sæculi, Apostolique non vixerint vsque ad consummationem sæculi, immò multis ab hinc sæculis ex hac vita emigrarint leue est, nam Christus vilitata locutione, dum vult profiteri se semper adfuturam Apostolis, pollicetur se illis adfuturum vsque ad consummationem sæculi: quæ ratio loquendi non videri debet insolens, primò quia sic potest exponi vt sit sensus, si fieri posset vt viueretis vsque ad finem mundi, ego toto eo tempore vobis adessem, itaque semper adero vobis. Deinde similis existat locutio i. ad Tim. cap. vlt. quo loco Apost. Timotheum hortatur, vt seruet mandatum vsque ad illustrem illum aduentum Domini nostri Iesu Christi, hoc est, ita serua hoc mandatum vt quotidie Christum expectes, atque ita vt si tibi ad id vsque tempus esset viuendum, tamen nihil remittas de studio. Sed hæc non tantum obseruamus vt liqueat, quàm sint cæci Aduersarij nostri in hac causa, nam cæteroqui non negamus Deum Ecclesiam semper habere in terris.

Locus 4.

Quartus & vltimus locus è Nouo Testamento est 4. cap. ad Ephes. quo loco Apostolus docet, *Christum ascendisse in altum, vt daret dona hominibus, & ipse quidem, inquit, alios dedit Apostolos, &c. donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis Filij Dei in virum perfectum.* Ergo, inquit, pollicetur aliquid Deus quod durabit semper, non enim occurrimus in vnitatem fidei, & in hominem perfectum; nisi in magno illo die. Sed primò, vt agamus candidè, si ex hoc loco potest probari conspicuitas Ecclesiæ perpetua, oportet semper fuisse in Ecclesia, atque fore semper Apostolos & Prophetas, & Euangelistas, non Doctores, modò & Pastores; nam hoc loco tam fit mentio Apostolorum, Prophetarum, &

Euangelistarum, quàm fit mentio Doctorem. Et, si velimus illos conuenire summo iure, concederemus etiam Apostolos in Ecclesia durasse, hoc est, Apostolorum doctrinam, quemadmodum Christus iubet audiri Phariseos, qui sedent in cathedra Moysi, hoc est, quia etsi interpolant & adulterant Legem, sunt tamen Doctores Legis. Atque ita nihil euincunt, quando vt supra constitutum est, non negamus ne in Papatu quidem penitus fuisse abolitam Religionem Christianam: quamquam fateamur fuisse adulteratam, atque interpolatam scdum iu modum: quomodo calamitosi temporibus Ecclesiæ Iudaicæ quibus Christus natus est, sanè puritas veræ religionis multis modis contamina fuit, attamen ita vt (quod fieri solet malignâ luce) tamen non fuerint meræ tenebræ, Atque ita nihil effecerint, nos enim non negamus omnibus sæculis existisse Apostolos, hoc est, Apostolorum doctrinam, quemadmodum neque negandum est omnibus sæculis existisse Moysen, hoc est, Moysi doctrinam, quamuis discriminis ratio est diuersa, vt supra est à nobis explicatum. Nam certè omnibus sæculis in Veteri Testamento non fuit tam clara Moysi doctrina quàm fuit Christi in Nouo Testamento. Secundò, Respond. Locum hunc nihil facere ad rem, eo quod nulla sit hic mentio finis sæculorum, immò si fieret vlla mentio, faceret id contra Apostoli scopum: nam, vt constabit legenti totum illud caput, hoc Apostoli consilium est, vt ne qui sunt in fide confirmati contemnant inferiores, quia (inquit) apud Deum constitutum est, vt huius ordinis interuentu qui nunc obtinet in Ecclesia, omnes colligamur in vnum; omnes, hoc est, tam infirmi, quàm qui firmi sunt. Itaque nihil facit ille locus ad continuationem & propagationem Ecclesiæ, quamuis, (vt non iam semel monuimus) Ecclesia propagatur. Sed Aduersarij ostendunt perturbationem animi sui, eo quod adhibeant Scripturæ loca quæ nihil faciunt ad rem. Tertio loco, Respond. vt vndique excludantur, Esto Deus semper dederit Ecclesiæ suæ Pastores (quod sanè non est negandum) attamen dispiciendum est qui sint hi Pastores. Nam vt homo homini lupus est, ita nihil prohibeat hominem homini pastorem esse, neque enim ij soli medici sunt qui soleant quadam pompâ prouecti sunt ad id muneris, sed medici sæpenumerò sunt qui rem tenent, à rei pompâ, quam maximè sunt alieni, quales sunt deploratâ & perditâ Republicâ boni ciues, qui tamen non sedent ad gubernacula Reipublicæ, sustinent tamen, vt possunt, ruentem domum, & pro virili parte student eximere naufragio quasdam tabulas, adeoque eos qui tabulis insident. Denique vt finis sit, Esto Deus (quod tamen non potest probari ex hoc loco) voluerit perpetua quadam serie continuari pastores; non sequetur inde pastores istos fuisse eiusmodi pastores qui oves non duxerint in ea pascua quibus cicuta & aconitum nascatur, satis est vt duxerint in ea pascua quibus etsi insit virus, tamen inest vnde oves pascantur. Iam verò non est aliquid planè extraordinarium, immò ordinarium potius est, vt quod faciunt belluæ, homines facere possint, præsertim Christiani qui Spiritu Dei ducuntur; atqui belluæ aut leuiter attingunt, aut ne attingunt quidem, ea quæ pugnant cum natura sua, Quis igitur

miretur

Pontifici
Doctores
sedent
Aathedra
Cpofolo
rum, qu
moloq
rifi it
moysi
the tra.

Resp.

Explicat
locus Ep
4.ij.

Resp.

Etiã ali
quàm Pa
storibus
titur ali
quando
Deus ad
pascenda
Ecclesiã

Resp.

Quomod
sub Papat
conferat
fuerit Ec
clesia,

Resp.

1.

2.

Apostoli
no habu
runt succ
tores, qu
tenus Apo
stoli.

Instant.

Resp.

mirretur si oues Christi à Pastoribus ductæ in ea pascua in quibus multa bona erant admixta, multa item lurida, tamen vsq̃ sint pastoribus suis: Vti verò pastore id ipsum est quod Christus docet *sedent in Cathedra Moſis*. Nam eo loco Christus agit de Pastoribus qui oues ducebant ad pascua venenata, at tamen quibus inerant salubria, vt alibi Christus monet, cum nos iubet cauere nobis à fermento Scribarum & Phariseorum. Ergo iidem qui sedebant in Cathedra Moſis, iidem adhibebant fermentum, atque ita faciebant vt acceceret quod natu: à suâ dulce erat. Nam nos negamus sanè illo spatio aliquot sæculorum latuisse planè Dei verbum, quod Ecclesiam constituit & facit, tantùm affirmamus multò fuisse obscurius annunciatum illo intervallo sæculorum, quàm antea fuit, & nunc est eas ob rationes quas suprà attulimus, quasque, Deo iuuante, inf à clarius demonstrabimus.

Rationes
Pontif. du-
str ex lo-
cu V.T.

Secundum eorum argumentum ducitur ex locis Veteris Testamenti. Nam non sunt adeo solliciti de Ecclesia Veteris quàm de Ecclesia Noui Testamenti. Itaque hinc iuuauerunt o diuem, quæ res causæ diffidentiam pro dicit, nempe id verentur, ne si id obrineamus contigisse in Veteri Testamento, id ipsum præiudicio quodam euerimus contigisse in Nouo: qua in re meticulosos & timidos homines imitantur, qui tuta etiam timent, & dum non volunt mori moriuntur, Nam intuenti rem propius, etiam si concederent nobis Ecclesiam sub Veteri Testamento intercidisse, nihil viderentur promouere, quando non dum expugnatum est illud dogma, quod statuitur non esse eandem rationem Ecclesiæ Veteris & Noui Testamenti. Sanè Pontificij non negant Ecclesiam Veteris Testamenti penitus errasse, ne Bellarminus quidem hoc negat, sed & suos reprehendit qui id negant: Quidni etiam concedant (nam par est ratio) potuisse intercidere, atque interrumpi Ecclesiam Veteris Testamenti, non enim minus abhorret ab ingenio Ecclesiæ vt erret, quàm ab Ecclesiæ ingenio abhorret vt intercidat. Primus igitur locus quem afferunt hic est, *Deus fundauit eam in æternum*, Psal. 147. 9. iuxta Vulgatam editionem, Secundus, *Isaiæ 61. Et factus perpetuum seruiam eiu, & scietur semen eorum*, &c. quo in loco triumphant, hæc enim sunt eorum verba, *Profecto tam perspicuus est hic locus, vt expositione non egeat*. Nempe, vt ne illis inuidiam faciamus, valde eos mouet vox hæc *semen*, nam denotat vt videtur propagationem: Tum verò *cognoscuntur*, sic enim denotatur propagatio nota, obuia oculis Denique, *& scietur in Gentibus*, erit igitur propagatio nota Gentibus. Sed respondetur primò, insolens esse & nouum apud Prophetas, vt quæ verbis res terrenas significantibus designantur ea terrena sint, alioqui quæ traduntur à Prophetis de bellis, de victoriis, de dignitate restauratæ Reipublicæ Israelis, exponenda forent *Judaicæ*, hoc est, crassè, atque ita vt ne Prophetæ figuras existimentur adhibuisse, hoc est, ita vt Prophetæ non fuerint Prophetæ. Nam qui rem simpliciter narrat, aut docet, ei sanè liceat abstinere à figuris, sed qui Prophetam agit, eum sanè nulla inuidia est vti aliquando vulgaris loquutionibus, & verò propriis, modò figuratis etiam interdum vtatur, & verò plerumque. Jam verò figuratæ loquutionis ea ratio est, vt optime quadret huic loco, quid enim optabilius Dei po-

locus i.

Resp.
1.
Locutio-
es figura-
Prophe-
familia-
s, non
nt pro-
ie acci-
endz.

pulo possit contingere secundam carnem, quam vridigito indicetur; Nam *pulchrum est* (vt ait ille) *digito monstrari, & dici, hic est*. Itaque dum Dominus vult insignem quandam gloriam polliceri populo suo, hac vtriu locutione, quamuis hæc gloria fortasse non obtingat in hoc sæculo. Quot enim viri impij & prophani habiti sunt pro piis, & vicissim pij pro impiis & prophanis, quæ res Apostolum eò adduxit, vt profiteatur 1. Cor. 4. 3. sibi perinde esse seu absoluat, seu condemnetur humano die, etenim se expectare diem Domini, quo occulta cordium proferantur in lucem. Nam certè illa Prophetæ verba non esse intelligenda *& n' p'm'is*, iuxta sensum literalem, vt loquuntur, patet ex eodem capite, pollicetur enim Deus pacem & gloriam terrenam Ecclesiæ suæ, quod si crassè accipiatur delabemur in Iudaismum: hæc enim verba sunt Prophetæ, *Extranei pascent oues vestras, & filij peregrini erunt agricola vestri, & vinitores vestri*.

Vox autem *semen* nihilo magis illam causam iuuat, etenim vel intelligi id possit ita vt ei carnalis nomine significetur res spiritualis, nam optanda secundum spiritum significantur rebus optandis secundum carnem. Itaque apud Prophetas etiam tum cum Deus pollicetur res merè spirituales, *& n' p'm'is*, promittit res carnales: verbi gratiâ, in Psalmis passim promittitur longa vita, & prospera piis. Certè promissio est ad verbum rei carnalis, quod ex illis ipsis Psalmis colligi potest, in quibus sæpius mentio fit non modò rerum aduersarum, quæ piis contingunt in hac vita, sed etiam acerbæ & præmaturæ mortis. Etenim Propheta docet impios florere, ac descendere viuos in infernum, contra castigari pios & quidem quotidie, tum haberi pro ouibus destinatis mactationi, *iugiter, propter, inquit, nomen tuum*. Hic ergo canon sequendus sit, vt in cultu Veteris Testamenti carnalia erant typi cultûs spiritualis, itidem in Prophetarum vaticiniis, rerum carnalium promissiones putamus esse promissiones ad verbum rerum carnalium, reapse rerum spiritualium. Quamquam ne carnales quidem res Deus suis negat, sed hoc fit adhibito quodam temperamento, quæ verò spiritualia sunt ea semper indulget suis, immò verò in cælo suis omnia indulget, vbi neque cruci, neque morti locus est.

Nomine
Seminis de-
signatur
aliquid
spirituale.

Secundò, sit nomine *seminis* mens & consilium Prophetæ, hoc est Spiritus Dei, designare successionem quandam, non designauerit tamen Propheta continuè successionem non interruptam. Nam hodieque qui fideles sunt semen sunt Abraham, non quod fides Abrahami illis tradita sit tanquam per manus, sed quia credunt quem admodum Abraham credidit. Itaque vox *semen* similitudinem & conformitatem posterioris cum priori significabit, non verò propagationem quandam continuam. Nam fac (quod non est) fidem aliquot sæculis fuisse profus extinctam in terris, si quis fidelis derepente prodiret, esset is de semine Abraham, non eò quod continuata & non interrupta propagatione fides ad eum deuenerit, sed qui credidit exemplo Abraham. Ergo, vt vocem hanc *semen* accipiamus ita vt significet posteros fidei, non continuè inde sequetur fidem perpetua quadam serie propagari. Quod nos non eò dicimus ac si negandum esset fidem propagari, hoc enim vltro concedimus, sed

Resp:
Prophe. a
non intel-
ligit succes-
sionem nō
interru-
ptam:

Resp.
3.

vt liqueat quis sit in hac quæstione Aduersariorum nostrorum stupor, qui cum versantur in eo loco, in quo triumphant, eas tamen adhibent rationes, quibus nihil possent efficere si cum illis ageretur iure summo. Denique respondemus, demus sanè *seminis* nomine eo loco significari continuam Ecclesiæ, minimèque interruptam, propagationem, nihil effecerint. Nos enim non negamus quin Deus semper habuerit Ecclesiam, & quidem propagatam in terris, tantum negamus propagationis istius rationem semper æquè conspicuam fuisse. Nam quod eo loco id vrgent, quod Propheta prædixit fore vt agnoscat id semen, vel illi ipsi coguntur diluere hanc cauillatiunculam; nam concedunt sæpenumerò contingere, vt qui se profitentur pertinere ad Ecclesiam Romanam lateant, neq; conspicui sint Gentibus, id est, alienis ab Ecclesia, vt verbi gratiâ, in Anglia Iesuitæ: nunquid noti sunt Gentibus Iesuitæ larvati qui sunt, scilicet, Ecclesiæ semen? Minimè verò. Quid igitur est? Certè rei secundam carnem magnificæ & gloriosæ nomine Propheta pollicetur rem magnificam & gloriosam secundum Spiritum. Vt sit finis, Esto intellexerit Propheta eam Ecclesiæ gloriam, quæ sit tanta vt omnes rapiat in admirationem sui, quæ vt aliquando contigit Ecclesiæ, ita nihil prohibet vt denuò contingat, nempe delecto Antichristo, & Iudæis conuersis ad fidem, non inde sequitur gloriam hanc perpetuam esse debuisse in Ecclesiâ. Iam verò Propheta non pronuntiat hoc fore perpetuum ab initio nascentis Ecclesiæ ad finem vsque; atque ita hoc loco nihil promouetur.

Sunt alij acutiores qui locum citant qui est cap. 62. Esaiæ, quo sibi videntur nos premere & vrgere vehementius, verba sic se habent, *Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte, semper nos tacebunt, sed admouebunt Dominum, ne sit quisquam inter vos qui sileat.* Vnde concludunt non potuisse in Ecclesiam Christianam obrepere vllum errorem, qui quidem sit vllius momenti, quia Dominus eam curam pollicitus sit se suscepturum Ecclesiæ, vt ne passurus sit vquam Ecclesiæ Pastores & custodes obdormiscere. Sed & locus hic nihil planè facit ad rem; Nam vt id primo loco respondeamus, verba ista non continent promissionem, sed significant tantum ardorem & zelum fidelium, cupientium atque exoptantium ex animo restaurationem Ierosolymorum, & aduentum Messisæ. Itaque illa verba *tota die & tota nocte, semper non tacebunt,* sunt explicanda eodem modo atque si posita essent in infinitiuo modo, nam linguarum Orientalium hæc est consuetudo, vt futura pro infinitiuo vsurpent, vt sit sensus constitui in muris Ierosolymorum custodes vt noctu diuque semper clament. Deinde verò, qui sit iste clamor continuo significatur, nempe clamor est precibus suis interpellantium Deum, & veluti admonentium promissionis suæ, quos aded hortatur Propheta vt ne sileant. Itaque versu sequenti, *& ne desit ei silentium, ei, nempe, Domino.* Qui locus plurimum facit ad illustrationem parabolæ viduæ Iudicem ita interpellantis, vt ei instet semper, neque patiatu requiescere. Quæ observatio suauissimam habet consolationem & luculentum documentum constantiæ in precibus. Et verò sequitur, *Donec stabilias, & donec constituas*

Ierusalem in laudem; Ergo non agitur de continuo quodam statu Ecclesiæ, tantum docet Deus quales velit esse pios eo tempore, quo Propheta vaticinatus est restaurationem Ecclesiæ per Messiam.

Tertiò adducunt testimonia ex parabolis quibus omnium consensu significatur Ecclesia, nam area in qua sunt grana & palcæ, rete in quo sunt boni & mali pisces, & ager in quo sunt frumenta & zizania, & conuiuium in quo sunt boni & mali discumbentes, & ouile in quo sunt oues & hœdi, significant Ecclesiam visibilem, vt etiam Hæretici fatentur, nam Ecclesia inuisibilis non habet bonos & malos, sed tantum bonos secundum eorum sententiam: at eadem parabolæ docent istam Ecclesiam visibilem nunquam interituram vsque ad diem Iudicij, nam Matth. capite 3. dicitur: *Ipse permundabit aream suam,* &c. & Matth. capite 13. *Smite vtraque crescere vsque ad Messiam, & infra, Messis autem consummatio est seculi.* Respond. primo, Demus sanè Ecclesiam esse *aream*, esse *rete*, esse *agrum*, esse *conuiuium*, tamen non efficitur ex his locis Ecclesiam semper fore in terris: Nam quod id probant testimoniis iis quibus significatur extremum Iudicium, incassum laborant; fac enim desuisse aliquandiu Ecclesiam in terris, illa testimonia haberent pondus suum, nam vera piorum ab impiis segregatio dilata est in extremum illum diem. Certè, & in hac vita, si res deferatur ad iudicium humanum, & post hanc vitam, par est conditio piorum & impiorum; Nam, vt est apud Ecclesiasten, *Omnia omnibus pariter eueniunt*, sed soleminis illa segregatio continget in magno illo die, cum hœdi à sinistris, agni à dextris constituentur. Non probat igitur hic locus semper fore in terris Ecclesiam, sed non esse Ecclesiam in terris nisi impiis permixtam, & vel hypocritis, vel prophanis hominibus: quamuis sanè non est negandum, Deum habuisse semper, & verò habiturum Ecclesiam. Itaque secundò respond. His parabolis nihil minus efficitur quàm quod volunt Aduersarij. Nam in Ecclesia area est, non noscitur an sit in Area frumentum, *distinctè*, inquam, & *certò*, sæpe enim in area tantum est palcæ, & arenæ, & lolij, vt lateat frumentum, & in reti tanta est copia piscium vilissimorum, vt illa multitudine obruantur pisces nobiles & laudati, & in agro tanta vis zizaniorum interdum crescit, vt sensim ocelorum subterfugiat triticum: In conuiuio autem vel plures sunt mali discumbentes quàm boni, vel boni quàm mali: si plures sunt discumbentes mali quàm boni, profectò boni latebunt, hoc est, non eminebunt boni, sed opprimuntur multitudine: vel plures sunt boni quàm mali, atque vt hoc aliquando contingat, non tamen semper, imò neque sæpe contingit, imò mali superant numero. Tertiò, Respond. nihil opus esse vt istæ parabolæ trahantur ad Ecclesiam, nam area cur potius Ecclesiam quam mundum significaret? Vt sunt homines acuti, respondebunt fortassè idèd aream Ecclesiam significare, quia scriptum est, *permundabit aream suam.* Sed hæc responsio nihil est, nam cap. 13. Matth. Paterfamilias, id est Deus, dicitur seminasse bonum semen in agro suo: At eodem cap. Christus agrum Patris sui mundum dicit esse, *ager*, inquit, *est mundus.* Deinde, cum area sit quæ

neque perpetuò conspicuam.

Inst. Resp.

Resp.

Locus 3.

Resp.

Resp.

Rationem Pontif. du. str. ex Parabolis.

Resp.

Resp.

Resp.

Quid Area nomine sit intelligendum.

permun-

permundatur, sanè aræ nomine vel nihil est intelligendum, nisi quod hîc adhibetur illud nomen propter similitudinem non quidem vilius rei quæ huic nomini respondeat, sed actionis quæ sequitur hoc nomen (nam in aræ fit ventilatio) vel si quid eo nomine significetur, Electi & Fideles significabuntur, qui dicuntur permundari, non, quod ipsi immundi essent (hætenus, inquam, nam naturâ immundi fuerunt) sed quia segregantur ab iis qui immundi sunt, quomodo triticum purgari dicitur, non quod triticum sit imperium, sed quia permixtum fuit impuro. Duplex enim impuritas est, altera interna, altera externa; Interna est inhærens de hac purgatione nulla mentio fit his locis, externa est ab eo quod comitatur, atque extrinsecus accedit, de qua mundatione locus est intelligendus. Quod verò Rete Ecclesia dicitur non id fit auctoritate vili. Scripturæ, nam, vt supra dictum est, Rete est prædicatio Euangelij, Ager verò (Christo etiam interprete) non est Ecclesia, sed mundus in quo sunt boni & mali. Conuiuium verò nec Ecclesiam significat, sed quemlibet cœtum proficientium (idque externo cultu) veram Religionem, quem nos nolumus appellari Ecclesiam in Scriptura aliam ob causam quàm quia iudicio charitatis habendus est pro vera Ecclesia. Itaque Aduersarij produnt stuporem suum in hac causa, nam is solus qui instituit conuiuium ipso conuiuias discernit & distinguit. Ouile autem in quo sunt oues & hœdi non magis in Scriptura est, quàm in rerum natura, non enim ouile dicitur vbi plures hœdi sunt & capri quàm oues: At plures sunt mali quàm boni, quare Ecclesia conflata ex malis & bonis non possit dici ouile. Itaque vel ostendant illi semper fore plures bonos quàm malos in Ecclesia quàm illi vocant, vel desinant vti hoc argumento. Certè nos Ecclesiam dici ouile in Scriptura fatemur, & quidem vnum ouile, quemadmodum dicitur sponsa mea vnica est. At istud vnum ouile est ouile in quo sunt Christi oues quæ eius vocem audiunt. Porro qui illi sint certè & distinctè, solus ille nouit qui scrutatur renes. Atque vt hæc ratio perimatur, fingamus his omnibus locis probari Ecclesiam esse visibilem, atque ita visibilem vt hæc visibilitas nunquam deficiat, nihil tamen inde efficietur aduersus nos, qui non negamus Ecclesiam Dei semper fuisse visibilem in Nouo Testamento, etsi negamus huius visibilitatis eundem semper fuisse splendorem; nempe (vt supra monuimus) cum negamus Ecclesiam semper esse visibilem, intelligimus hoc non absolutè, sed comparatè, vt qui negat noctu lucem esse, non planè negat vllam esse lucem (nam & noctu etiam in densissimis tenebris quædam exiliis lux est) sed id dicitur comparatè, nempe ratione diei. Hoc verò qui negat insaniat, nam certè ante aduentum Christi erat Ecclesia, & quidem Ecclesia visibilis, visibilis, inquam, si comparetur eius status cum conditione Gentilium, Ethnicorum, at inuisibilis si comparetur eius status cum pristinâ conditione, atque eo statu cuius effulsit splendor post aduentum Christi.

Quartò, inquirunt, probatur ex Scripturis id ipsum. Nam Psalmo 89. *Thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut luna &c.* Agitur de regno Christi, Regnum autem Christi Ecclesia est, ita-

que Ecclesiæ conspicuitas continua est. Et ibidem, *Ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli, &c.* Et Daniel cap. 2. *In diebus autem regnorum illorum, excitabis Deus cœli regnum quod in æternum non destruetur.* Et Luc. 1. *& regni eius non erit finis.* Ad primum locum sic respondetur, vt negemus eo agi de conspicuitate Ecclesiæ, nam eodem Psalmo, & quidem versibus proximè sequentibus, sequitur, *Tu verò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum, eueristi Testamentum serui tui &c.* & versu 45. *Cessare fecisti splendorem eius, & solium eius in terram deiicisti,* quæ pugnant cum illa externa pompa & gloria Ecclesiæ, & efficiunt planè vt necesse sit obscurari & latère Ecclesiam: nam etsi hæc dicuntur de Dauide, & eius regno *et non pntè,* iuxta sensum quem vocant literalem, tamen etiam conueniunt Christo & Ecclesiæ Christi. Ergo perperam adhibetur hic locus ad confirmandam gloriosam illam & conspicuam humanis oculis conditionem Ecclesiæ. Ergo Ecclesia sanè durabit, sed hæc duratio similis erit Lunæ & Solis, non in splendore, sed in re. Nam si vellemus, quod non est nostrum, arguari, possemus affirmare Solem latère aliquando, & Lunam itidem, & vtrumque pati Eclipsim, sed nihil opus est ed recurrere, quando consilium Prophetæ hoc est, vt ostendat Ecclesiam parem esse Soli & Lunæ immortalitate, immò superiorem, non esse parem splendore externo, alioqui pugnantia diceret Prophetæ. Iam verò nos non ij sumus qui negemus semper esse Ecclesiam, & esse Ecclesiam immortalem, tantum negamus Ecclesiam semper & vbique splendescere. Semen autem, cuius eo Psalmo mentio fit, non est colluuis improborum & proborum, in qua superant improbi, sed (si allegoricè interpretemur locum) *semen Christi*, nam eo loco David proponitur vt typus Christi: At *semen Christi* ij sunt duntaxat qui non ex carne & sanguine, sed ex Dei spiritu sunt nati. At (etiam factentibus Aduersariis, & postulante rei natura) hoc semen nos non negamus fuisse semper, immò affirmamus apertè & clarè, Christum semper habuisse semen in terris: Quamuis (quod sæpe iam monuimus) Aduersarij hîc ostendunt cæcitatem suam, nam etiam si *semen Davidis*, hoc est, Christi (nam vt in N. Test. Elias dicitur Iohannes Baptista, sic etiam in Veteri & in Nouo David non semel dicitur Christus, vt alibi demonstratum est) desinat esse in terris, non idèd non est in sæculum sæculi, & sicut dies cœli, immò tum demum illa æternitas vera obtingit Ecclesiæ cum desinit esse in terris. Nihil igitur facit ad rem hic locus, extra causam est.

Atque iisdem rationibus occurrunt argumenta quod adducunt ex cap. 2. Daniel. Nam vt ab hoc posteriori ordiamur, fac nullum esse Dei regnum in terris (quod non fuit vnquam, nec est, nec verò erit) nò inde sequeretur regnum illud non fore æternum, immò tum demum æternum erit cum desinet esse in terris: nam quæ de regno dicuntur ea pertinent ad ciues, ciues autem non idèd intereunt quia emigrant ex hac vita. Itaque nec interiret regnum Dei, etiam si omnes ciuitatis illius cœlestis ciues non amplius in terris agerent, quod nos vt negamus, tamen vt negemus non adducimur locis Scripturæ quæ Aduersarij afferunt cæcutientes nimio studio causæ. Secundò, Regnum Dei

Ecclesia Soli similis duratio: ne, non splendore externo.

Semè Christi sunt sōi li pij.

2.
3.
Resp. ad 1.

quid Rete, Ageris, Conuiuij nomine significetur.

In ouili Domini non sunt hœdi, aut hirci.

Resp. 4. Quomodo Ecclesia si modo visibilis, modo inuisibilis.

ratio- nonis. ut ex

idem regnum Christi est, de quo dicitur, *Veniat regnum tuum.* Huius verò regni non sunt ciues qui sunt alieni à Christo, sed hostes, quos Christus scepro ferreo conteret. Ergo non pertinet hic locus ad illam fictitiam Ecclesiam (de cuius ratione, vt illi loquuntur, non sit fides, spes, charitas, virtutes quippe, quæ ex eorum sententia per accidens conueniunt Ecclesiæ, quomodo ciui Romano vt sit doctus) sed conuenit Ecclesiæ fidelium, hoc est veræ Ecclesiæ, quæ non dicitur Ecclesia per accidens, sed per se. At nos affirmamus eiusmodi Ecclesiam semper fuisse in terris, tantum negamus semper fuisse gloriosam.

Resp. ad i. Atque itidem respondetur loco qui adducitur ex cap. i. Lucæ, *Et regni eius non erit finis.* Nam fac Ecclesiam fuisse intermortuam, deserit cerè Ecclesia esse in terris, non deserit esse in cælo, hoc est, ita esse vt nunquam possit deleri; Nam quæ cœlestia sunt eadem sunt æterna, terrena verò omnia obnoxia sunt vicissitudini temporum.

Inst. Pontif. Quod verò Aduersarij, vt veluti fulcro quodam stabiliant argumentum ductum ex his locis, negant aliquot homines occultos dispersos & separatos ab inuicem posse dici *Regnum*, cum regnum sit multitudo hominum congregatorum qui se inuicem norunt, videntur agi spiritu vertiginis. Nam hoc argumento efficietur vt pij omnes qui vixerunt, qui viuunt, & qui victuri sunt, sibi mutuo sint noti, quod est absurdissimum.

Resp. Immo verò tam crasse hic errant, vt ne id quod contingit in vita humana, ac se vtrò ingerit oculis nostris, videantur agnouisse: Nam ne in regno quidem terreno omnes ciues sibi mutuo noti sunt, præsertim rebus confusis & perturbatis: nouimus quidem qui debeant esse ciues, non continuo nouimus qui sint verè ciues.

Vt viri & ciues boni, Attamen illorum hominum tacita quædam est consensio, & arctissima coniunctio, quantumuis occulta sit, & si se quandoque agnoscunt mutuo coniecturis quæ speciem habent, sibi nequeunt temperare quin ruant in mutuos amplexus, quod ipsum solet fratribus accidere qui se mutuo non norunt vel ob vestis, vel ob faciei mutationem, dicas istos non fuisse fratres? Certè Christi regnum si quando (vt aliquando se res habet) habet pompam & splendorem, nec ea pompa, nec hic splendor pertinet ad essentiam illius regni, non magis quàm lætus successus rerum in vita. Vnde fit vt pij vel paucissimis pijs, vel non omnibus sint noti, nam solent viri boni & prudentes vtrumque cauere, vt vel se prodant temerè iniquo tempore & loco, vel etiam dissimulatores sint & vafri, quiq; nō tam gloriæ Dei, & bono proximi quàm sibi caueant. Itaque nec Christus detrectauit aliquando se subducere, & verò silere. Porro Christus vitæ nostræ idem institutor & exemplū est.

fic & verè pij raro sunt sibi mutuo noti. Nam quod Ps. 88. (hoc est, secundum Hebr. 8.9.) locum hunc vrgent, *Si autem dereliquerint filij eius legem meam,* &c. frustra id faciunt, nam filiorum nomine eo loco designantur pij, qui etiam si aliquando peccent vt Dauid, tamen non traduntur continuo in reprobum sensum. Quem locum egregie exposuit Paulus capite 10. i. ad Corinthios, nam quod eo loco dicitur fore vt *Deus visitet virga,* Apostolus exponit *temptationem humanam, Tentatio,* inquit, *vt non capis, nisi humana,* quod verò dicitur eo loco, *Misericordiam auerens meam non auferam.* Apostolus exponit, *Deus non tentauit vos supra id quod*

alia inst. Pontif. potestis ferre. Itaque hic locus nihil facit ad rem, nam agitur de conditione piorum, non autem de continua eorum propagatione in terris. Sed fac agi eo loco de illa propagatione, nihil efficitur; nos quippe eam non negamus, tantum negamus istam propagationem peragi cum apparatu, & pompa obuiā atque incurrente in sensus humanos.

Quintò, aiunt idem probari Testimonijs veterum, Augustini imprimis, & Bernardi. Et Augustinus quidem Psal. 101. concione 2. disputans contra Donatistas, *illa,* inquit, *Ecclesia quæ suis omnium Gentium, iam non est, perit: hoc dicunt qui in ille non sunt, & impudentem vocem, &c.* Infrà, Ecclesiam ita loquentem introducit, *quandiu ero in isto seculo annuncians tibi, propter illos qui dicunt fuit, & iam non est, apostatauit, & perit Ecclesia de omnibus Gentibus.*

Resp. Respond. Augustinum eo loco nomine Ecclesiæ intelligere Ecclesiam electorum & fidelium, quā nos negamus peritisse vnquam: nam quod Aduersarij student efficere, Augustinum non augere de Ecclesia verè fidelium, quod Donatistæ admittebant illam non peritisse, nec perituram, & ad se trahebant illud, *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi,* vt dicam modestissimè frustra sunt, nam etsi Donatistæ negabant Ecclesiam inuisibilem peritisse in Africa, tamen affirmabant peritisse inter omnes gentes, immò verò inter eos omnes à quibus discesserant: At nos hoc negamus. Itaque non est eadem nostra conditio, & Donatistarum. Sed vt expugnetur omnis pertinacia, Augustinus loco citato docet apertè se eā Ecclesiam intelligere quæ inuisibilis est, id est, Ecclesiam fidelium, vocatorum electorum, hæc enim eius verba sunt, *At verò illa Ierusalem de qua dictum est, lætare sterilis quæ non parit, erumpe, & exclama quæ non parturis, &c. quid est respondit ei? ille pluit, illa fructum dedit. Respondit ei, sed vbi? in via formidinis sua; nunquid in se? nam quid esset in se? aut quam vocem haberet in se, de se, nisi solam vocem peccati, vocem iniquitatis? excute voce ipsius, quid inuenis nisi tumultum. Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. Porro, si iustificata est, respondit ei, non ex meritis suis, sed ex manibus ipsius: De hac Ecclesia toto Psalmo agitur, Hæc Ecclesia, quæ est vocatorum & iustificato- rum, vel ipsis Aduersarijs fatentibus, est inuisibilis, Ergo Augustinus agit de Ecclesia inuisibili, nam hæc verba locum quem Aduersarij citant sequuntur. Et infrà, *in hoc ego ei respondet, in vnitate; qui autem non est in vnitate, non ei respondet: ille enim vnus est, Ecclesia vnitatis, non respondet vni nisi vnitatis. Sed existunt qui dicunt, iam hoc factum est, respondit ei in omnibus gentibus, Ecclesia parit plures filios quàm illa quæ habebat virum, respondit ei in via fortitudinis sua, credidit enim Christum resurrexisse, crediderunt in eum omnes gentes. Deinde continuo sequuntur illa verba, Sed illa Ecclesia quæ fuit omnium gentium, &c. quæ sic claudit Augustinus. Cùmque subdidisset, respondit ei, vtrique laus eius, vtrique Ierusalem mater nostra de peregrinatione reuocanda, factosa cum multis filiis, magis quàm ea quæ habet virum. Hactenus Augustinus cui Ierusalem est societas iustificatorum per fidem Christi, ideòque Ecclesia certè & distinctè inuisibilis, nam cæteroqui non negat Augustinus, immò verò affirmat, Ecclesiam obscuratā & obnubilari, Epistola ad Vincentium 48. etsi enim affirmet Ecclesiam, etiam tum cùm obscuraretur, in suis**

Ratione Pontif. dicitur ex partem auctoritatis.

Ratione Pontif. dicitur ex partem auctoritatis.

Resp.

Augustinus Ecclesiam sic nomine intelligit verè piorum.

ob

ii

iii

iiii

v

vi

vii

viii

ix

x

xi

xii

xiii

xiiii

xv

xvi

xvii

xviii

xix

in suis firmissimis eminere, attamen inferius hæc eius sunt verba, *quamquam & illi qui tunc firmissimi fuerunt, & verba Hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem in comparatione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latebant* (loquitur de temporibus Arianæ hæreseos) *Ac sic Ecclesia qua per omnes gentes crescit, in frumentis dominicis conseruata est, & vsque in finem (donec omnino gentes omnes, etiam barbaras teneat) conseruabitur. Ipsa est igitur Ecclesia in bono semine quod seminauit Filius hominis, & vsque ad Messem crescere inter Zizania pronunciauit, Ager autem mundus est. Et paulò post, habent enim etiam Scriptura Canonica hunc arguendi morem, vt tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perueniat. Quod etiam apostolus dicit ad Corinthios, Quomodo dicunt quidam in vobis quia resurrectio mortuorum non est, manifestat vtique omnes non esse tales, verum tamen & tales non extra, sed in eis fuisse testatur, à quibus ne illi seducerentur, qui non ita sentiebant paulò post monuit, dicens, nolite seduci, &c. Ergo Augustinus vbique Ecclesiam piorum intelligit.*

Quod verò attinet ad locum quem locum ex Sermone 79. Bernardi, possemus excipere Bernardum non esse accensendum veteribus, sed nihil opus est hac vri exceptione, verba enim Bernardi sunt, *Ista est, & tunc deinceps non desicit genus Christianum, nec fides de terra, nec charitas de Ecclesia, venerunt flumina, flauerunt venti, &c. Itaque nec verbositate Philosophorum, nec cauillationibus hæreticorum, nec gladiis persecutorum potuit ista, aut potuit aliquando separari à charitate Dei.* Respondeo Bernardum loqui de ea Ecclesia quæ non potest separari à charitate Dei, de ea Ecclesia quæ est corpus Christi, & eius sponsa, hanc autem Ecclesiam concedunt Aduersarij inuisibilem esse. Ergo agit Bernardus de Ecclesia inuisibili, quam nos concedimus vtrò, immò verò affirmamus semper fuisse in terris. Atque vt ne sit vllus dubitandi locus, ipsa quæ proximè sequuntur Bernardi verba, quæ de industria Aduersarij videntur reticuisse, consideremus. *Aded fortiter tenet quem diligit anima sua, aded illi adharere Deo bonum est, glutino bonum est, ait Esaias. Quid hoc tenacius glutino quod nec aqua eluitur, nec ventus dissoluitur, nec scinditur gladiis, denique aqua multa non potuerunt extinguere charitatem;* quæ conueniunt Ecclesiæ illi in qua viget charitas, non conueniunt illi Ecclesiæ, cuius de ratione non sit charitas. Nam quod negant hoc intelligi posse de Ecclesia inuisibili, quod Ecclesiam inuisibilem non persequantur gladij tyrannorum, nec verbositas Philosophorum, nec cauillationes Hæreticorum, cauillantur. Scriptura enim sic loquitur, & res ipsa id euincit; nam vt ne multos congeramus Scripturæ locos, verba sunt Christi, *Aded vt seducant electos, si possibile esset.* Ergo Pseudopropheta student seducere electos. Et Paulus, *Quis nos separabit à charitate & amore Dei, num gladius? &c.* Atqui, si Aduersarij dicunt quod res est, pij non possunt pati persecutionem; nam in confesso est verè pios inuisibiles esse, hoc est, non posse certò & distinctè cognosci. Res verò ipsa id euincit, nam etsi non sint persecutoribus & Hæreticis noti certò & distinctè, qui pertineant ad Christum, qui non sint Christi, non inde sequitur tamen persecutores, & Hæreticos non adoriri eos quibus quantum humanus animus iudicare potest, in sunt verè Christi membrorum notæ, adeoque sæpe res ipsa. Sed hic non est immorandum,

quando in vita humana occurrunt huius rei exempla, nam sunt qui student persequi & subducere fideles Regis subditos, cum tamen de fide subditi erga Regem nemini certò & distinctè constare possit præter vnum Deum: itaque hic planè cæcutiunt Aduersarij.

Vltimò, inquit, probatur hoc idem naturali ratione. Si nobis excidisset sic loqui magnas illi excitassent tragœdias, sed quemadmodum non est vtendum latrocinio aduersus latronem, ita neque cauillandum est cum cauillatore; hoc igitur missum faciamus, expendamus verò quomodo hoc quod volunt probari possit naturali ratione. Primo autem loco hoc afferunt, quod si aliquando sola maneret in mundo Ecclesia inuisibilis, aliquando etiam esset impossibilis salus iis qui sunt extra Ecclesiam, nam non possunt saluari nisi in Ecclesiam ingrediantur, quemadmodum tempore Noë peribant necessariò qui non habebant aditum in Arcam. At non possunt ingredi in Ecclesiam quam ignorant. Igitur non habent remedium. Respondet. Hoc argumentum vndique laborare: Nam primò hoc videtur ab Aduersariis innui, dum sic ratiocinatur, prius sciri Ecclesiam quam aliquis sit membrum Ecclesiæ quam agnoscit, quod est absurdissimum. Nam cum cognitio Ecclesiæ sit articulus fidei, pendetque non à ratione, sed à Dei verbo (non enim ratio est, sed verbum Dei, quod docet esse Ecclesiam) nemo potest Ecclesiam scire, qui eo ipso non sit Ecclesiæ membrum; sed ipso, inquam, quod agnoscat Ecclesiam, qualis enim Christi agnitio est, talis est Ecclesiæ agnitio. At Christum nemo nouit qui non sit fidelis, nec Ecclesiam nouerit quispiam nisi fidelis item sit, nam hæc se mutuo ponunt & tollunt, Christus & Ecclesia: Vbi non agnoscitur Christus, nec agnosci potest Ecclesia, & vicissim vbi Ecclesia agnoscitur, Christus etiam agnoscitur. Ergo etiam si Ecclesia inuisibilis statuatur oculis corporis, tamen hoc argumento non fit vt statuatur inuisibilis oculis fidei. Iam verò vt quis sit veræ Ecclesiæ membrum, satis superque est vt quemadmodum credit Christum esse in cælo, quamuis non possit digito indicare Christum, ita credat Christum habere Ecclesiam in terra, quamuis eam non possit ostendere intento digito, aut dicere confidenter, hic est, nulla illic est Ecclesia Dei: nam, vt iam diximus, cognitionem Christi sequitur cognitio Ecclesiæ.

Secundò, hæc ratio etiam laborat in hac parte, quod statuat necessarium esse vt quis seruetur, idem colat communionem externam cum veris Ecclesiæ membris, quod nihil necesse est, nam vt interna communio necessaria est, sic externa non est necessaria, nisi certis quibusdam conditionibus & legibus: Internam autem communionem dicimus eam, quæ est in vnus fidei & charitatis spiritu quæ fides, qui spiritus charitatis, locum habet etiam tum cum non agnoscuntur fideles mutuo. Quod solet euenire etiam in communi vita. Nam fratres etiam qui se non nouerunt mutuo, tamen se amant mutuo. Externa verò communio quæ sita est in officiis quæ oriuntur ex agnitione mutua (agnitione, inquam, qualis esse illa potest quæ oritur ex signis, quibus tamen subesse potest quædam fallacia) non est ad salutem necessaria. Nam aliquando deficiunt illa signa calamitate temporum, & loci

Argumenta Pontifici ducta ex naturali ratione.

Nō possent ingredi Ecclesiam & sic salutem consequi, qui sunt extra Ecclesiam.

Resp. Aliquis prius debet esse membrum Christi & Ecclesiæ, quam agnoscat Ecclesiam.

2. auctoritate Bernardi.

Resp.

Instant.

Resp. Quomodo Ecclesiæ hostes eam persequuntur, etsi sit inuisibilis.

Resp. Communio fidelium interna semper est necessaria.

at nō semper est necessaria externa communio.

in quo degimus iniquitate. Certè quod Ecclesia vbiq̄ue non est conspicua & gloriosa, neque semper prohibuerit sanè secundi generis communionem, non prohibuit primi. Sed hoc ne Aduersarij quidem queant negare, quando multæ sunt gentes Barbaræ, inter quas fideles detinentur captiui, vt ne hiscere quidem audeant, multæ itidem gentes quæ profitentur Christum, inter quas fideles necesse est conticescere, & latere hætenus, vt nec agnoscantur, nec verò difficultate temporum & loci impediti sese mutud agnoscant: quod Eliæ contigit, nam quod membro alicui Ecclesiæ contigit, quidni possit pluribus contingere membris Ecclesiæ, & verò, si eiusmodi tempora sunt, omnibus? Quod si non fuerunt, nec futura tempora sunt vsque aded calamitosa, vt omnes & singuli ciues Ecclesiæ sibi mutud ignoti sint, tamen non ideo vllum pondus haberet hoc argumentum. Nam quod necessarium est ad salutem, tam singulis quàm omnibus necessarium est, quod verò singulis non est necessarium, nec omnibus itidem necessarium fuerit.

Tertio, hoc argumento statuitur necessarium esse ad salutem, vt quinque credit, alicuius Ecclesiæ extrinsecus membrum esse, quod est falsum. Quid enim si (olim) Catechumenus est? certè Catechumeni extrinsecus nullius Ecclesiæ membra sunt, itaque nec olim numerabantur inter fideles. Est ne qui salutem propterea neget pertinere ad Catechumenos? forte respondebunt, vt sunt argutores, Catechumenos esse in potentia proxima, vt possint accenseri Ecclesiæ membris. Atque ita nos respondemus, fideles & pios calamitosis temporibus, cum omnia sunt perturbata & confusa, esse in potentia proxima (vt cum illis loquamur) vt se adjungant Ecclesiæ, si qua Ecclesiæ facies sese offerat; itaque exultant præ gaudio, & eò non currunt, sed ruunt præcipientes, vbi vel auditur fama veræ Ecclesiæ. Sed & sæpenumerò contingit, vt viri boni tercerè excommunicentur, atque ita sanè, vt licet maximè velint, non possint tamen colere communionem externam cum Ecclesia, quod etiam Basilio contigit viro longè maximo. Quid igitur temerè excommunicatis nulla supererit salutis spes? Minimè verò. Nam quod qui sunt extra Ecclesiam non possunt seruari, illud contingit, vel ided quod qui extra Ecclesiam sunt, extra Christum iidem sunt, quando quidem Ecclesia Christi corus mysticum est, atque ita sanè qui extra Ecclesiam sunt non possunt seruari, sed vt qui sese adjungat corpori mystico Christi (quod Aduersarij fatentur) non est opus vt certò & distinctè agnouerit corpus Christi mysticum. Ergo & nos facillè concedimus extra Ecclesiam nullam esse salutem, neque damus iidem inde sequi, necesse esse vt Ecclesia semper visibilis sit, & conspicua. Vel extra Ecclesiam ided non dicitur esse salus, hoc sensu, vt qui superbiæ & odij spiritu impulsu sese segregarunt à communione fratrum, damnentur seu statuantur obnoxij damnationi, verum hoc pacto superbia & contemptus damnabit, non dolor & mœror qualis fuit Eliæ. Nam sæpenumerò contingit vt frater fratrem desideret, atque hoc laudi ducitur, & si quadam calamitate desiderium illud frustraneum redditur, est hoc argumentum commiserationis, non est argumentum criminationis: At si frater fra-

trem notum (quatenus nosci potest, nam secundum carnem certò noscitur frater, non noscitur æquè certò secundum spiritum) non amplectatur, neque cum eo colat communionem, externam etiam, id verò inhumanum & impium foret.

Denique nos non ij sumus qui negemus Ecclesiam, præsertim temporibus Noui Testamenti, vllò vnquam sæculo ita fuisse obscuratam, vt non potuerit dignosci magnum discrimen inter populum Dei & Gentes. Itaque non ea docemus vnde effici possit, nullum patuisse aditum hominibus à fide alienis ad veram Ecclesiam, nam vt cunque graues corruptelæ, veluti morbi lethales occuparint Ecclesiam & penè obruerint, attamen non ita obtinuerunt vt possent penitus Ecclesiam delere; deleuissent autem si tot tantorumque errorum mole veritas (vnde alitur Ecclesia) fuisset omninò exstincta: at hoc nunquam est factum, neque verò fiet. Nam vt hæc accomodemus ad hanc controuersiam, quæ nobis est cum Pontificiis, ne in Papatu quidem concedimus veritatem Dei fuisse penitus exstinctam, sed quemadmodum in Ecclesia Iudaica, non iam dico, crassa illa idololatria, quæ facit vt etiam ex professo verus Deus contemnatur, sed illa adulteratio cultus Dei quæ diu durauit (nam reiectio veri Dei non durauit diu in Ecclesia Iudaica) non fuit tanta, vt sustulerit omnem rationem cognoscendi veri Dei: Vnde vox illa Christi de Pharisæis & Scribis loquentis, *Sedens in cathedra Moysi, &c.* Hæc tamen adulteratio doctrinæ diuturna fuit, æquè ac doctrinæ adulteratio in Ecclesia Christiana, si rem æstimemus non Arithmeticâ sed Geometricâ proportionem. Nam in Ecclesia Iudaica, hoc est in Ecclesia qualis fuit sub Lege, & verò ante Legem, multa acciderunt (quod ad immutationem status Ecclesiæ attinet) mira & prodigiosa, vt constat ex libris Veteris Testamenti. Attamen quia in illa Ecclesia non erat *Mysterium iniquitatis*, quod sensim prouehi debuit, hinc factum est vt initia puriora fuerint, tum veluti per gradus, vel (vt Iuriscultorum verbis utar) *per alluionem* (Græci dicunt *ἐκ παρρησίας*) debuit crescere hoc monstrum, donec eò magnitudinis deuenit, vt neminem possit latere qui modò oculos habeat. Vbi licet agnoscere insignem Dei sapientiam: Nam in Ecclesia Iudaica tempora subinde interrupta sunt statim ab initio, at in Ecclesia Christiana multò aliter res sese habet, nam statim ab initio malum minimum fuit, singulis ætatibus aliquod cœpit incrementum, nempe veluti factâ compensatione. Nam in Ecclesia Iudaica mali grauitas intentior fuit aliquando, non fuit tam pertinax malum, in Ecclesia Christiana non fuit statim graue, fuit tamen pertinacissimum: nam sub aduentum Christi erat quidem Dei cultus adulteratus, diuque aded adulteratus fuerat, attamen non erat penitus sublatus, & cum Christus veluti denuò apparuit, non quidem iudicaturus viuos & mortuos, sed tamen apparuit *spiritu oris sui*, hoc est, verbo *confessurus hominem peccati*, omnia inuenit dissesta & perturbata, non ita tamen vt sublata fuerit professio Christi, & quidem veri Christi.

Præterea inquirunt; de ratione vnus veræ Ecclesiæ est vt sit visibilis. Sed nos hoc refutat vnus supra, neque enim primo, neque secundo modo

per se

comprobant illud ipsa experientia & statim Pontif.

Resp.

Verè fideles non sunt semper alicuius Ecclesiæ extrinsecus membra. vt catechumeni.

& iniuste excommunicari.

Quomodo extra Ecclesiam nulla sit salus.

2.

Resp. 4.

Eriam in Papatu fuit Ecclesia.

Corruptio nis Ecclesiæ Iudaicæ & Christianæ colatio.

& discrimen.

2. Argumentum Refellitur.

per se conuenit Ecclesiæ vt sit visibilis, immò cum quòd Ecclesiam facit internum sit, externa autem Ecclesiæ cum reliquis cœtibus sint communia, fieri non potest vt, si propriè loqui velimus, Ecclesia sit visibilis, nam quod Ecclesia constat ex hominibus (id quod Aduersarij repetunt hoc loco) non facit vt sit de ratione Ecclesiæ, vt visibilis sit, nisi fortè quis fortè ideò esse de ratione bonorum virorum, vt certò & distinctè sint visibiles, quod iidem viri boni & homines sint.

Denique, inquit, vel homines illi occulti qui Ecclesiam inuisibilem constituunt, profitentur palam fidem suam vel non profitentur. Si profitentur, Ergo non est Ecclesia inuisibilis; si non profitentur, Ergo nulla est Ecclesia; non est enim Ecclesia vera in qua nulla boni, & qui saluentur, non autem sunt boni, nec saluantur qui non confitentur fidem, sed ea in corde retenta, exterius profitentur perfidiam & idololatriam, cum ad Romanos cap. 10. dicat Apostolus, *Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem, & Matth. 10. Omnis qui negauerit me coram hominibus, ego negabo illum coram Patre meo caelesti.* Ergo implicat contradictionem, Ecclesiam esse & carcere omnino forma visibili. Atque hoc est illud argumentum in quo solo videntur sibi triumphare. Quod nobis iam excutiendum venit, ac primo quidem loco animaduertendum id est, quod fatentur, non esse veram Ecclesiam in qua nulli sunt boni. Ergo poterit definitio Ecclesiæ ab illis tradita cœtui conuenire qui non sit Ecclesia, nam id, vt definitio Ecclesiæ cōueniat alicui cœtui, requiritur tantum vt ea quæ sunt in definitione, quæque definitionem necessariò sequuntur, conueniant: vt, verbi gratiâ vt sit triangulum requiritur tantum vt vel definitio, vel quæ sequuntur definitionem trianguli conueniant. Iam verò definitio Ecclesiæ ab illis tradita neque constituit, neque facit vt constituentur boni in Ecclesia, est enim communis (vt fatentur ipsi) bonis & malis, hæc enim sunt Bellarm. supra (pag. 197.) à nobis allata verba ex libro 2. de Ecclesia milit. capite 2. *Atque hoc interest inter sententiam nostram & alios omnes, (hic verò non nos modo, sed & suos notat) quod omnes alij requirunt internas virtutes ad constituendum aliquem in Ecclesia, &c. nos autem etsi, &c. tamen vt aliquis absolute dici possit, &c. non putamus requiri vllam internam virtutem, &c.* Atque hoc obseruandum hîc est, quia gloriantur in eo quod apud Patres Augustinum præcipuè) laudatur Ecclesia, quam Patres, adeoque Augustinus, permixtam quidem malis agnouerunt, non agnouerunt tamen constatam ex bonis & malis, multò minus in ea reperiri bonos per accidens. Quod nos vel ex vnico loco Augustini probabimus qui est 48. Epist. ad Vincent. Donatistam, hæc eius sunt verba, *Dubitatio enim cuncta scientis nostram in illo dubitationem præfigurauit, quando Ecclesia ex multis de quibus multum sperauit, sapè decepta, quod aliter quam credebantur inuenti sunt, sic perturbatur in suis, vt de nullo facile boni aliquid vellet credere.* Et paulò post, *ipsa est ergo Ecclesia qua intra sagenam Dominicam cum malis piscibus natat (videtis vt Ecclesia non sit sagena, sed in sagena) à quibus corde semper & moribus separatur, atque discedit, vt exhibeatur viro suo gloriosa, non habens maculam, neque rugam.* Quæ inuisibili Ecclesiæ, inuisibili, inquam, certò & distinctè, duntaxat conuenire satis liquet. Deinde, quod concludunt est

extra rem: concludunt enim Ecclesiam nunquã carere omnino forma visibili, at hoc non erat concludendum, nos enim, etsi temporibus Veteris Testamenti concedamus aliquando etiam forma visibili omnino caruisse Ecclesiam, non concedimus tamen tantam sub Nouo Testamento vastitatem fuisse inuectam, nam in ea permansit Christiani nominis professio, immò dogmata quæ dicimus fundamenta nostræ Religionis, quicquid istis dogmatibus in Papatu ad veritatem, si fieri potuisset, obruendam adjectum sit.

Sed rectè occurramus argumento. Vel, inquit, homines illi occulti (quod dicitur odiosè, nam non negamus homines esse visibiles) qui Ecclesiam inuisibilem constituunt, profitentur palam fidem suam, & abstinent idolorum cultu, vel non. Respondeo primò. Fieri posse vt profiteantur palam fidem, & abstineant ab Idolorum cultura, neque tamen visibiles sint ita vt constituatur Ecclesiæ visibilitas: nam si pauci sunt præ multitudinem, haud dubiè non facient Ecclesiam conspicuam, conspicuitas enim Ecclesiæ oritur ex eorum multitudine qui extrinsecus saltè nomen Christo dederunt, qui si pauci sint, habebuntur pro fatuis & stultis, & hominibus mente capitis. Secundò respondetur, duobus modis abstineri posse ab Idololatria, vel, vt loquuntur in Scholis, *negatiuè, sed positiuè.* Et *negatiuè* quidem qui abstinent ab Idolorum cultu non faciunt Ecclesiam visibilem; Nam in Israele temporibus Eliæ, Deus septem millia (hoc est quam plurimos) sibi reseruauit, qui non flexerant genu coram Baal, attamen illi non reddiderunt Ecclesiam conspicuam. Vel *positiuè* abstinetur ab Idololatria, hoc verò tum demum fit, cum quis non modò non colit Idola, sed aliquo edito signo testatur se detestari idola, & quidem palam populo, quod fecit Daniel & Danielis socij. Prius, abstinentia nempe negatiua semper est necessaria, posterius, nempe abstinentia positiua non est semper necessaria, alioqui Idololatriæ fuissent qui Baaliticis temporibus latuerunt. Quando verò abstinentia negatiua duntaxat necessaria est, & quando positiua item necessaria sit, pendet ex circumstantiis personarum, loci & temporis, quas hîc definire non est locus, tantum monemus spiritum quo ducuntur pij esse sapientum monitorem. Tertio, Respond. Duplicem esse professionem Religionis: est quædam professio Religionis quæ sita est in bonis operibus, vt prius opera cognoscantur quam Religio, & professio est quædam veræ Religionis quæ sita est in aperta confessione (quatenus fit ore) omnium dogmatum veræ Religionis. Prior professio necessaria est semper. Secunda non est semper necessaria. Nam simulare mendacium est, non profiteri quod sentias, tum demum mendacium est, cum est id ipsum quod simulare, nempe tacuisse intemptiuè, & loco minimè idoneo. Itaque hoc Argumentum est admodum debile, etiamsi nihil aliud esset quod responderemus. Nam, vt hæc conferamus in paucissima, dicimus à Christi temporibus ad ætatem vsque nostram fuisse semper fideles, qui vel pauci profiterentur Religionem, vel abstinerent idololatriam negatiuè, vel profiterentur operibus & vitâ sanctâ qui essent: at nihil horum Ecclesiam facit visibilem & gloriosam, quomodo Aduersarij

Reig. 2. Non concludunt quod est cõtrauersum.

Resp. directè ad argumentum.

& quidem

Abstinerere quis potest ab idololatria, vel Negatiuè,

vel Positiuè

Duplex Religionis professio.

Applicatio distinctio- num superiorum,

Argumentum cõstat Dilemma- te.

Resp. Euerunt ipsi à se datam ecclesie definitionem.

Patres agnouerunt Ecclesiam malis permixtam, at non ex malis & bonis constatam.

hoc intelligi volunt quàm dicunt, *Ecclesiam semper esse gloriosam.*

Alia ple-
nior Resp.
exquadu-
placi Dist.

1. Distinct.
Cultus, qui
est vel ca-
rus, vel im-
purius, vel
religiosus.

2. Distinct.
est conscientia,
Quidam
non sunt
conscij cri-
toris.

quidam
sunt con-
scij, sed il-
lum impro-
bant.

Quidam
denique
sunt con-
scij & pro-
bant.

Sed ut nihil super sit in quo hæreamus, res est explicanda fuse, quod ut à nobis fiat adhibenda sunt docendi causæ: à quædam (ut loquimur vulgo inter disputandum) distinctiones. Prima autem distinctio est *Cultus seu Religio*. Secunda *Conscientia* eorum qui communionem cultus & Religionis colunt. Tertia *Conditionis* eorum inter quos in Religione societas quædam est. Quarta *Temporum*. Secundum primam distinctionem; Cultus alius est *merè purus*, alius *merè impurus*, alius *mixtus*. Jam verò ut ista ad rem accommodemus, in Papatu fuit olim aliquid purum, & est hodieque, nam morbus non tollit, sed labefactat naturam: & in Papatu item fuerunt quædam profus impura, hodieque sunt, qualia sunt illa in quibus nullum apparet vestigium illius pietatis quam Deus præscripsit in verbo suo, ut, verbi gratiâ, Idololatria, &c. Sed & fuerunt in Papatu quædam mixta, in quibus aliquid puri erat, aliquid itidem impuri, ut in Sacramentorum administratione, hæc sit explicatio primæ distinctionis. Iuxta secundam distinctionem, *conscientia*, Alij sunt qui non nouerunt quid doceatur, quid credi iubeatur; alij sunt qui id nouerunt quidem, sed non approbant; alij qui & nouerunt & approbant. (Quæ distinctio non est nostra, sed Augustini epist. 48. ad Vincentium n, eisdem verbis quibus nos sumus usi eam non proponit.) Nam sæpenumerò contingit, ut qui sunt simpliciores in Ecclesia, nihil minus credant quàm quod Rabbini suis tribuit meritò, ut (quod ipsa experientia testatur) multi hodieque sunt in Papatu, quibus frustra coneris persuadere, credi in Ecclesia Romana transsubstantiationem, aut si illis suadeas à quibusdam hoc credi, negent à veris membris Ecclesiæ Romanæ id credi. Ut olim qui subscripserunt Arrianismo, plerique omnes arbitrabantur nihil minus agi, quàm ut ne Filius Dei, pro vero Deo haberetur. Et sunt qui errorem agnoscunt neque probant, sed duorum generum sunt, vel enim idèd non recedunt quia conscientia quadam tenentur; ne videantur auctores Schismatis, vel ne recedant tenentur spe quadam erroris corrigendi, si modestiâ quadam & leni *persuadeat* non continuò id tentent, quod tum demum illis tentandum videtur cum ventum est ad extremum, vel cum vident vlcus esse insanabile, saltem (nisi præpedirentur studio tuendi status sui) possent id videre. Inter quos immane quantum discrimen est, nam etsi aliquando errent priores, tamen si sibi benè conscij sunt, hoc est, si verè & ex animo hoc tamen student, ut ne grauius malum sit factâ discessione, errauerint, quidni? sed ut boni viri errare solent. Nam sunt errores quidam occulti qui non afferunt perniciem, qui non sunt argumenta animi à Christo alieni, unde oriuntur contentiones etiam inter viros bonos, & peritos rerum. Sunt item qui nouerunt errorem & probant; Nouerunt errorem, inquam, non iam dico, nouerunt esse errorem; sed tamen tenent quid doceatur, quid agatur: hi verò excusari nullo modò possunt, nisi fortè excusandus sit ille, qui putaret religiosum esse & sanctum Mahumerem præferre Christo, scortari, libidinari, liberos immolare, &c. Tertia distinctio fuit *Conditionis* eorum qui inter se societatem colunt religiosam, quæ nõ est om-

nium eadem. Nam sunt quorum memoriæ hærent pertinaciter quæ in religione puriora sunt, quamvis ea non statim expendant, atque traducant ad vsum conscientiæ. Sunt verò quorum memoria ne leuiter quidem tingitur harum rerum commemoratione. Horum conditio desperatissima est, illorum non est desperata; Nam est Spiritus Sancti peculiare opus, idoneo tempore & loco nobis in memoriam reuocare ea, quæ dem audiremus primum, vix ac ne vix quidem animum affecerunt: Ut semen aliquandiu iacet occultum, tandem verò prodit vim suam, sic planè Dei verbum, etsi statim prolatum contemni videatur, tamen non est semper inane. Cum igitur in Religione, qualis etiam fuit in Papatu, multa fuerint quæ obseruata potuerint ostendere & prodere Papismum, nihil est absurdi, ut etiam si multi in vita, atque constituti extra agonem & tentationem, ea non pro eo ac oportuit obseruarint, tamen quum ad rei summam ventum est, ea adhibuisse ad salutem. Cuius rei exemplum habemus in Scriptura, Nam Christo agente in terris multa discipuli audierunt, & verò infixerunt memoriæ, quorum tamen nullum interim fructum perceperunt, præpediti tarditate ingenij in rebus diuinis, quorum tamen post Christi resurrectionem non tantum meminerunt, sed notitiam etiam salutarem consecuti sunt. Quarta distinctio *Temporum* est, non sunt enim eadem semper Ecclesiæ tempora. Idque duobus modis potest intelligi, aliquando enim vulgo docentur errores in Ecclesia, sed nulla auctoritate vniuersali & legibus sancita, aliquando docentur errores & commendantur, ut doctrina publico consensu approbata in Ecclesia; Immane autem inter hæc est discrimen. Nam quandiu nullum intercessit decretum, liberum est illis cœtibus interesse quibus traditur illa doctrina, nam id malum tribui potest vitio quorundam, non poterit continuò tribui vitio totius cœtus. Ut hodie (utemur enim exemplo quod ab Aduersariis rejici non potest) in Papatu ferè passim docetur Papam esse supra Concilium, & quidem tantâ vehementiâ id vrgetur, ut nemo sit qui palam pro concione audeat contradicere, nisi fortè vnus aut alter sit vir fortis, qui audeat etiam palam reclamare, id tamen haud impunè laturus, attamen non continuò pro Schismaticis habentur, aut hæreticis, qui diuersum sentiunt, nisi tacita animi cogitatione, & hominum priuatoium in hac parte iudicio. Secundò distinguenda sunt tempora alia ratione, nempe quemadmodum olim cum Dei populus detineretur captiuus in Ægypto primum, tum postea Babylone, non peccauit populus, quod in Ægypto & Babylone passus est illam seruitutem, attamen postquam Deus viam ad libertatem patefecit, si hæssisset in Ægypto, aut in Babylonia, peccasset, & quidem grauissimè. Ita planè distinguenda sunt tempora Ecclesiæ, quandiu oppressa fuit seruitute Ægyptiaca & Babylonica, hoc est, Pontificis Romani, ab iis temporibus quibus Deus sustulit signum & vocauit ad libertatem: nam quando hoc factum est, nullus est veniæ aut excusationi locus relictus, illis quidem quorum oculis obiectum est hoc veluti Dei signum, Euangelij prædicatio. Atque ita se rem habere constat ex Scriptura, quæ non semper iussit, sed certo quodam tempore, & populum suum exire Babylone, quod

1. Distinctio eorum qui colunt societatem religiosam quæ duplex est.

1.
2.

Applicatio distinctio-
nis.

4. Distinctio est Temporum, quæ duum sunt generum.

applicatio distinctio-
nis.

Ex caplo
III. titulus

Alia Temporum distinctio.

applicatio distinctio-
nis.

ne, quod

ne, quod non est perperam annotatum, non enim semper, sed statuto quodam tempore, vox illa de caelo est audita.

Jam verò facile est hinc colligere quæ fieri poterit ut Deus Ecclesiam suam semper conseruet, & quidem visibilem, quamuis comparatè inuisibilem; nam suprâ monuimus (quod & hîc repetimus) Ecclesiam nullo vnquam æuo temporibus Noui Testamenti fuisse absolutè inuisibilem, quamuis esse potuerit absolutè inuisibilis, qualis fuit Ecclesia Israelitica temporibus illis Baaliticis. Nam quod cauillantur Aduersarij id quidem contigisse partì cuidam Ecclesiæ, idem non potuisse toti Ecclesiæ contingere, frustra sunt. Idque duplici ratione ostendi potest; Primò, si vlla pars Ecclesiæ stare potuit, etiamsi absolutè inuisibilis esset (quod Aduersarij concedunt) quidni & omnibus partibus id ipsum possit accidere? Cur enim id huic parti potius quàm illi conueniat? Quòd & illud accedit quod decem illæ Tribus maximam partem populi Dei constituiebant, ut si pompæ & splendoris habeamus rationem, præferenda fuerit illa multitudo Judæorum paucitati. Deinde, quod itidem suprâ monuimus, cum essent impij Reges in Judæa, profectò defecit tota Ecclesia. Itaque Belarminus homo cautus etsi conatur eludere argumentum ductû à statu Ecclesiæ Israelis, quod tum in Iudæa esset Ecclesia, tamen quia fortasse vidit hoc, quod iam à nobis allatum est, potuisse obijci, eò confugit ut asserat diuersam esse conditionem Ecclesiæ Noui & Veteris Testamenti, hanc enim illâ adeptam esse multò præstantiora priuilegia. Itaque hic pes fingendus erat, & certandum ad hanc lineam. Primò igitur querendum est, an hac in parte eadem sit conditio Ecclesiæ Christianæ & Iudaicæ. Et, si non est eadem prorsus, sit ne tamen verum quod nos asserimus, etiam Ecclesiam Noui Testamenti defecisse; defecisse, inquam, non *abolutè* (hoc enim nullo modo concedendum est) sed *comparatè*: Nam illi negant vtrumque, antecedens, & consequentiam antecedentis, & quidem antecedens potius quàm consequentiam, diffisi nempe bonitati causæ, ut ostendemus post modum.

Antecedens verò sic probatur Ecclesiæ in genere duo sunt tempora, vel status potius, nempe *natura & gratia*. At tempore naturæ Ecclesia defecit, nam Adamus & Eua defecerunt. Quod argumentum illi frustra conantur eludere, dum sic respondent, Ecclesiam non fuisse in Adamo & Eua (attamen dum respondent hoc pacto probari Ecclesiam inuisibilem defecisse, non sunt redarguendi ac si quippiam dixissent præter rem, nostro quidem iudicio.) Nam (in quo illi collocant firmamentum causæ suæ) quod duo homines non sint Ecclesia, id vanissimum est, cum fateantur iidem duos illos homines fuisse principium formale & materiale Ecclesiæ. Etenim si principia formalia & materialia Ecclesiæ deficiunt, quid statuendum erit de ipsa Ecclesiâ? Certè sublato formali & materiali rem ipsam tolli necesse est. Quod verò aiunt, hoc pacto probari Ecclesiam inuisibilem defecisse, id quod nos negamus, non euitant vim argumenti: nam sunt quibus hoc non absurdum videatur, nempe ut Ecclesia Dei penitus defecerit, nihil igitur promouerunt, Etsi enim nos id negamus, tamen Hæ-

reticus (Socinus, puta) id possit affirmare. Retius respondissent, si dixissent alium esse statum Ecclesiæ sub Natura, alium sub Græcia. Nam esto, duo homines non constituerint Ecclesiam, ac si successores habeant, ij verò sint principia materialia & formalia Ecclesiæ, certè iis deficientibus deficiet Ecclesia. Ac nos (ut ingenuè fateamur quod res est, & certè putamus rem esse) nolimus uti hoc argumento. Nam certum est Ecclesiam eam demum propriè dici, quæ collecta est postquam homo lapsus est. Porro status Naturæ fuit mutabilis, status Gratiæ non item, quippe quæ Naturæ superuenerit, & non sit mirum Ecclesiam (si tamen Ecclesia dicenda est) defecisse planè, quandiu fuit in statu Naturæ, mirum verò si Ecclesia constituta in statu Gratiæ deficiat. Cuius discriminis rationem non modò facimus niti rei ipsius veritate, sed etiam autoritate Apostoli. Nam rei veritas id postulat, ut si cum lapso homine in eatur fœdus, non ita in eatur ac si genus humanum, quo cum fœdus in eatur, intercideret possit: deficiente autem Ecclesia genus humanum intercideret, quia Dei patientia, quâ mundus sustentatur, huc spectat ut stet semper Ecclesia, & sic stante mundo stet etiam Ecclesia, quæ si collaberet, etiam in hoc sæculo redderet omnia ita perturbata & confusa, ut sæculum infernum videretur. Apostolus verò autoritate sua hoc confirmauit, vel potius Spiritus Sanctus, nam dum vult probare Legem non potuisse viuificare, id inde efficit, quia *si data esset Lex quæ posset viuificare, verè per Legem esset iustitia*: quod argumentum nititur hoc fundamento, quod non conuenit sapientiæ diuinæ ut cum homine lapso fœdus in eatur, quod nemo impleturus sit, cum in eatur fœdus cum homine lapso finis à Deo constitutus sit *cellitio Ecclesiæ*. Porro locus Apostoli quem interpretamur est cap. 3. ad Galat.

Etsi igitur ab hoc argumento discedamus, accesserimus ad rem de qua agitur, hoc est, *An Ecclesia constituta sub statu Gratiæ possit deficere*. Status autem Gratiæ duplex est, vel qui propriè *status Gratiæ* dicitur, qualia fuerunt tempora Noui Testamenti, quibus Deus & illustratus, & pluribus voluit reuelari gratiam suam: vel is qui non propriè dicitur *status Gratiæ*, ut notuina tempora non sunt propriè tempora lucis, attamen ut notu quædam lux est. sic illa tempora, tempora Gratiæ fuerunt. Possunt autem distingui illa trium temporum genera vel rationes. Nam fuerunt tempora quædam quibus Deus per Patriarchas populum suum est allocutus, fuerunt quibus per Prophetas est allocutus populum suum, & fuere item tempora quibus est allocutus populum suum scriptis, cum desisset Patriarcharum & Prophetarum opera: *Tempora*, inquam, *Gratiæ* quidem, sed non illa tamen quæ peculiariter *tempora Gratiæ* dicuntur. Hæc tempora item distingui possunt ratione politici regiminis, nam homine iam lapso regimen politicum, primùm veluti fuit domesticum, quia hoc genus regiminis est maximè naturale, porro natura artis fundamentum est. Secundò, fuit regimen Ecclesiæ politicum non à natura, sed à Dei spiritu præter ordinem naturæ (& verò politicæ etiam) excitantis eos qui regerent politicè Ecclesiam, ut Moyses & Iudicum temporibus, quibus Deus ipse Rex erat; Et sequuta sunt tempora quibus politica,

Status naturæ est mutabilis, ac non status Gratiæ

ratio discriminis probatur. 1. rei ipsius veritate.

2. Apostoli autoritate.

Status Gratiæ duplex, nempe vel Noui, vel V.T. Tempora Veteris. Triplicia.

alia Temporum illorum distinctio, triplex etiam.

1.

2.

3.

Directa argumenti solutio.

Ecclesia Iudaica aliquando fuit absolutè inuisibilis.

Quid sit hic contractum.

Duo Ecclesie status nempe Natura & Gratiæ. An & quomodo Ecclesia in Adamo & Eua defecerit sub statu Naturæ.

hoc intelligi volunt quum dicunt, *Ecclesiam semper esse gloriosam.*

Sed ut nihil superfit in quo hæreamus, res est explicanda fusè, quod ut à nobis fiat adhibendæ sunt docendi causæ quædam (ut loquimur vulgo inter disputandum) distinctiones. Prima autem distinctio esto *Cultus seu Religio.* Secunda *Conscientia* eorum qui communionem cultus & Religionis colunt. Tertia *Conditionis* eorum inter quos in Religione societas quædam est. Quarta *Temporum.* Secundum primam distinctionem; Cultus alius est *merè purus*, alius *merè impurus*, alius *mixtus.* Jam verò ut ista ad rem accomodemus, in Papatu fuit olim aliquid purum, & est hodieque, nam morbus non tollit, sed labefactat naturam: & in Papatu item fuerunt quædam profus impura, hodieque sunt, qualia sunt illa in quibus nullum apparet vestigium illius pietatis quam Deus præscripsit in verbo suo, ut, verbi gratiâ, Idololatria, &c. Sed & fuerunt in Papatu quædam mixta, in quibus aliquid puri erat, aliquid itidem impuri ut in Sacramentorum administratione, hæc sit explicatio primæ distinctionis. Iuxta secundam distinctionem, *conscientia*, Alij sunt qui non nouerunt quid doceatur, quid credi iubeatur; alij sunt qui id nouerunt quidem, sed non approbant; alij qui & nouerunt & approbant. (Quæ distinctio non est nostra, sed Augustini epist. 48. ad Vincentium, nisi iisdem verbis quibus nos sumus usi eam non proponit.) Nam sæpenumero contingit, ut qui sunt simplices in Ecclesia, nihil minus credant quàm quod Rabbini suis tribuunt meritò, ut (quod ipsa experientia testatur) multi hodie que sunt in Papatu, quibus frustra conèris persuadere, credi in Ecclesia Romana transsubstantiationem, aut si illis suadeas à quibusdam hoc credi, negent à veris membris Ecclesiæ Romanæ id credi: Ut olim qui subscripserunt Arrianismo, plerique omnes arbitrabantur nihil minus agi, quàm ut ne Filius Dei, pro vero Deo haberetur. Et sunt qui errorem agnoscunt neque probant, sed duorum generum sunt, vel enim idè non recedunt quia conscientia quadam tenentur; ne videantur auctores Schismatis, vel ne recedant tenentur spe quadam erroris corrigendi, si modestiâ quadam & leni *colera* non continuò id tentent, quod tum demum illis tentandum videtur cum ventum est ad extremum, vel cum vident vlcus esse insanabile, saltem (nisi præpedirentur studio tuendi status sui) possent id videre. Inter quos immane quantum discrimen est, nam etsi aliquando errent priores, tamen si sibi benè conscientij sunt, hoc est, si verè & ex animo hoc tamen student, ut ne grauius malum sit factâ discessione, errauerint, quidni? sed ut boni viri errare solent. Nam sunt errores quidam occulti qui non afferunt perniciem, qui non sunt argumenta animi à Christo alieni, vnde oriuntur contentiones etiam inter viros bonos, & peritos rerum. Sunt item qui nouerunt errorem & probant; Nouerunt errorem, inquam, non iam dico, nouerunt esse errorem; sed tamen tenent quid doceatur, quid agatur: hi verò excusari nullo modo possunt, nisi fortè excusandus sit ille, qui putaret religiosum esse & sanctum Mahumetem præferre Christo, scortari, libidinari, liberos immolare, &c. Tertia distinctio fuit *Conditionis* eorum qui inter se societatem colunt religiosam, quæ nō est om-

nium eadem. Nam sunt quorum memoriæ hærent pertinaciter quæ in religione puriora sunt, quamuis ea non statim expendant, atque traducant ad vsu conscientiæ. Sunt verò quorum memoria ne leuiter quidem tingitur harum rerum commemoratione. Horum conditio desperatissima est, illorum non est desperata; Nam est Spiritus Sancti peculiare opus, idoneo tempore & loco nobis in memoriam reuocare ea, quæ dum audiremus primum, vix ac ne vix quidem animum affecerunt: Ut semen aliquandiu iacet occultum, tandem verò prodit vim suam, sic planè Dei verbum, etsi statim prolatum contemni videatur, tamen non est semper inane. Cum igitur in Religione, qualis etiam fuit in Papatu, multa fuerint quæ obseruata potuerint ostendere & prodere Papismum, nihil est absurdi, ut etiam si multi in vita, atque constituti extra agonem & tentationem, ea non pro eo ac oportuit obseruarint, tamen quum ad rei summam ventum est, ea adhibuisse ad salutem. Cuius rei exemplum habemus in Scripturâ, Nam Christo agente in terris multa discipuli audierunt, & verò infixerunt memoriæ, quorum tamen nullum interim fructum perceperunt, præpediti tarditate ingenij in rebus diuinis, quorum tamen post Christi resurrectionem non tantum meminissent, sed notitiam etiam salutarem consecuti sunt. Quarta distinctio *Temporum* est, non sunt enim eadem semper Ecclesiæ tempora. Idque duobus modis potest intelligi, aliquando enim vulgo docentur errores in Ecclesia, sed nulla auctoritate vniuersali & legibus sancita, aliquando docentur errores & commendantur, ut doctrina publico consensu approbata in Ecclesia; Immane autem inter hæc est discrimen. Nam quandiu nullum intercessit decretum, liberum est illis cœtibus interesse quibus traditur illa doctrina, nam id malum tribui potest vitio quorundam, non poterit continuò tribui vitio totius cœtus. Ut hodie (vtetur enim exemplo quod ab Aduersariis rejici non potest) in Papatu ferè passim docetur Papam esse supra Concilium, & quidem tantâ vehementia id vrgetur, ut nemo sit qui palam pro concione audeat contradicere, nisi fortè vnus aut alter sit vir fortis, qui audeat etiam palam reclamare, id tamen haud impunè laturus, attamen non continuò pro Schismaticis habentur, aut hæreticis, qui diuersum sentiunt, nisi tacita animi cogitatione, & hominum priuatorum in hac parte iudicio. Secundò distinguenda sunt tempora alia ratione, nempe quemadmodum olim cum Dei populus detineretur captiuus in Ægypto primum, tum postea Babylone, non peccauit populus, quod in Ægypto & Babylone passus est illam seruitutem, attamen postquam Deus viam ad libertatem patefecit, si hæsisset in Ægypto, aut in Babylonia, peccasset, & quidem grauissimè. Ita planè distinguenda sunt tempora Ecclesiæ, quandiu oppressa fuit seruitute Ægyptiaca & Babylonica, hoc est, Pontificis Romani, ab iis temporibus quibus Deus sustulit signum & vocauit ad libertatem: nam quando hoc factum est, nullus est veniæ aut excusationi locus relictus, illis quidem quorum oculis obiectum est hoc veluti Dei signum, Euangelij prædicatio. Atque ita se rem habere constat ex Scriptura, quæ non semper iussit, sed certo quodam tempore, & populum suum exire Babylone, quod

Alia ple-
nior resp.
exquadu-
plici Dist.

1. Distinctio
Cultus, qui
est vel pu-
rus, vel im-
purus, vel
mixtus.

2. Distinctio
conscienti-
æ, quidam
non sunt
conscientij
erroris.

quidam
sunt con-
scientij, sed il-
lum impro-
bant.

quidam
denique
sunt con-
scientij & pro-
bant.

1. Distinctio
Cultus eor-
um qui
colunt so-
cietatem
religiosam
quæ du-
plex est.

1.
2.

applicatio
distinctio-
nis.

4. Distinctio
est Tempo-
rum, quæ
duum sunt
generum.

applicatio
Distinctio-
nis.

Ex verbo
ill' scripturæ

Alia Tem-
porum dis-
tinctio.

applicatio
distinctio-
nis.

ne, quod non est perperam annotatum, non enim semper, sed statuto quodam tempore, vox illa de cœlo est audita.

Jam verò facile est hinc colligere quæ fieri poterit ut Deus Ecclesiam suam semper conseruet, & quidem visibilem, quamuis comparatè inuisibilem; nam suprâ monuimus (quod & hîc repetimus) Ecclesiam nullo vnquam æuo temporibus Noui Testamenti fuisse absolutè inuisibilem, quamuis esse poterit absolutè inuisibilis, qualis fuit Ecclesia Israelitica temporibus illis Baaliticis. Nam quod cauillantur Aduersarij id quidem contigisse parti cuidam Ecclesiæ, idem non potuisse toti Ecclesiæ contingere, frustra sunt. Idque duplici ratione ostendi potest; Primò, si vlla pars Ecclesiæ stare potuit, etiam si absolutè inuisibilis esset (quod Aduersarij concedunt) quidni & omnibus partibus id ipsum possit accidere? Cur enim id huic parti potius quàm illi conueniat? Quod & illud accedit quod decem illæ Tribus maximam partem populi Dei constituebant, ut si pompæ & splendoris habeamus rationem, præferenda fuerit illa multitudo Judæorum paucitati. Deinde, quod itidem suprâ monuimus, cum essent impij Reges in Judæa, profectò defecit tota Ecclesia. Itaque Bellarminus homo cautus etsi conatur eludere argumentum ductû à statu Ecclesiæ Israelis, quod tum in Judæa esset Ecclesia, tamen quia fortasse vidit hoc, quod iam à nobis allatum est, potuisse obijci, eò confugit ut asserat diuersam esse conditionem Ecclesiæ Noui & Veteris Testamenti, hanc enim illâ adeptam esse multò præstantiora priuilegia. Itaque hic pes fingendus erat, & certandum ad hanc lineam. Primò igitur querendum est, an hac in parte eadem sit conditio Ecclesiæ Christianæ & Iudaicæ. Et, si non est eadem profus, sit ne tamen verum quod nos asserimus, etiam Ecclesiam Noui Testamenti defecisse; defecisse, inquam, non *abolutè* (hoc enim nullo modo concedendum est) sed *comparatè*: Nam illi negant vtrumque, antecedens, & consequentiam vtriusque, & quidem antecedens potius quàm consequentiam, diffisi nempe bonitati causæ, ut ostendemus post modum.

Antecedens verò sic probatur Ecclesiæ in genere duo sunt tempora, vel status potius, nempe *natura & gratia*. At tempore naturæ Ecclesia defecit, nam Adamus & Eua defecerunt. Quod argumentum illi frustra conantur eludere, dum sic respondent, Ecclesiam non fuisse in Adamo & Eua (attamen dum respondent hoc pacto probari Ecclesiam inuisibilem defecisse, non sunt redarguendi ac si quippiam dixissent præter rem, nostro quidem iudicio.) Nam (in quo illi collocant firmamentum causæ suæ) quod duo homines non sint Ecclesia, id vanissimum est, cum fateantur iidem duos illos homines fuisse principium formale & materiale Ecclesiæ. Etenim si principia formalia & materialia Ecclesiæ deficiunt, quid statuendum erit de ipsa Ecclesiâ? Certè sublato formali & materiali rem ipsam tolli necesse est. Quod verò aiunt, hoc pacto probari Ecclesiam inuisibilem defecisse, id quod nos negamus, non euitant vim argumenti: nam sunt quibus hoc non absurdum videatur, nempe ut Ecclesia Dei penitus defecerit, nihil igitur promouerunt, Etsi enim nos id negamus, tamen He-

reticus (Socinus, puta) id possit affirmare. Retius respondissent, si dixissent alium esse statum Ecclesiæ sub Natura, alium sub Græcia. Nam esto, duo homines non constituerint Ecclesiam, at si successores habeant, ij verò sint principia materialia & formalia Ecclesiæ, certè iis deficientibus deficiet Ecclesia. Ac nos (ut ingenuè fateamur quod res est, & certè putamus rem esse) nolimus uti hoc argumento. Nam certum est Ecclesiam eam demum propriè dici, quæ collecta est postquam homo lapsus est. Porro status Naturæ fuit mutabilis, status Gratiæ non item, quippe quæ Naturæ superuenerit, & non sit mirum Ecclesiam (si tamen Ecclesia dicenda est) defecisse planè, quandiu fuit in statu Naturæ, mirum verò si Ecclesia constituta in statu Gratiæ deficiat. Cuius discriminis rationem non modò facimus rei ipsius veritate, sed etiam autoritate Apostoli. Nam rei veritas id postulat, ut si cum lapso homine in eatur sœdus, non ita in eatur ac si genus humanum, quo cum sœdus initur, intercideret: deficiente autem Ecclesia genus humanum intercideret, quia Dei patientia, quâ mundus sustentatur, huc spectat ut stet semper Ecclesia, & sic stante mundo stet etiam Ecclesia, quæ si collabesceret, etiam in hoc sæculo redderet omnia ira perturbata & confusa, ut sæculum infernum videretur. Apostolus verò autoritate sua hoc confirmauit, vel potius Spiritus Sanctus, nam dum vult probare Legem non potuisse viuificare, id inde efficit, quia *si data esset Lex quæ posset viuificare, verè per Legem esset iustitia*: quod argumentum nititur hoc fundamento, quod non conuenit sapientiæ diuinæ ut cum homine lapso sœdus ineat, quod nemo impleturus sit, cum initi sœdus cum homine lapso finis à Deo constitutus sit *cellitio Ecclesiæ*. Porro locus Apostoli quem interpretamur est cap. 3. ad Galat.

Etiamsi igitur ab hoc argumento discedamus, accesserimus ad rem de qua agitur, hoc est, *An Ecclesia constituta sub statu Gratiæ possit deficere*. Status autem Gratiæ duplex est, vel qui propriè *status Gratia* dicitur, qualia fuerunt tempora Noui Testamenti, quibus Deus & illustris, & pluribus voluit reuelari gratiam suam: vel is qui non propriè dicitur *status Gratia*, ut nocturna tempora non sunt propriè tempora lucis, attamen ut noctu quædam lux est. sic illa tempora, tempora Gratiæ fuerunt. Possunt autem distingui illa trium temporum genera vel rationes. Nam fuerunt tempora quædam quibus Deus per Patriarchas populum suum est allocutus, fuerunt quibus per Prophetas est allocutus populum suum, & fuere item tempora quibus est allocutus populum suum scripæ, cum desisset Patriarcharum & Prophetarum opera: *Tempora*, inquam, *Gratiæ* quidem, sed non illa tamen quæ peculiariter *tempora Gratiæ* dicuntur. Hæc tempora item distingui possunt ratione politici regiminis, nam homine iam lapso regimen politicum, primùm veluti fuit domesticum, quia hoc genus regiminis est maximè naturale, porro natura artis fundamentum est. Secundò, fuit regimen Ecclesiæ politicum non à natura, sed à Dei spiritu præter ordinem naturæ (& verò politicæ etiam) excitantis eos qui regerent politicè Ecclesiam, ut Moïsis & Iudicum temporibus, quibus Deus ipse Rex erat. Et sequuta sunt tempora quibus politica,

Status naturæ est mutabilis, at non status Gratiæ

ratio discriminis probatur.
1. rei ipsius veritate.

2. Apostoli autoritate.

Status Gratiæ duplex, nempe vel Noui, vel V.T. Tempora Ver. T. triplicia.

alia Temporum illorum distinctio, triplex etiam.

1.

2.

3.

Direc̃ta argumenti solutio.

Ecclesia Iudaica a liquando fuit absolutè inuisibilis.

Quid sit hic conatus uersum.

Duo Ecclesiæ status nempe Natura & Gratia An & quomodo Ecclesia in Adamo & Eua defecerit, sub statu Naturæ.

neque fuit secundum naturæ illam legem quam domesticam diximus, neque eadem secundum illam legem quam Propheticam appellamus docendi causâ, sed secundum illam Legem quæ vilitate est inter Gentes; inter quas Leges magnum est discrimen. Nam dum populus vteretur Magistratu quem Deus excitabat, optimè illi fuit, semper enim expectus est liberationem, at postquam cupiuit sibi dari Regem, Samuel ei denunciat quod euenturum fuit, idq; Domini verbis: attamen prætexebat aliquid ambitioni suæ populus, quod non est frustra notatum in Scriptura. Nam hoc typus fuit illius euentus qui diu post sequutus est in Ecclesia Christiana. Nam Deus initio Ecclesiam rexit per pios Episcopos, sed (quod fecerunt olim Israelitæ) Ecclesia Regem petiuit. At postquam Reges deserunt esse in Ecclesia, cœperunt dominari Principes, non quales Iudices fuerunt, nec ita quales fuerunt Reges. Hæc tempora sequuta sunt liberationem à seruitute Babylonica.

Iam istis omnibus temporibus ostendemus defecisse Ecclesiam. Sic temporibus ante Legem quibus obtinuit Politia naturalis, dicitur suo finem capitis 4. Genes. aperte, temporibus Sethi *captum esse inuocare nomen Domini*. Quæ verba alij aliter accipiunt, nam sunt qui ea sic interpretentur, vt dicant temporibus Sethi nomen Domini cœpisse profanari; sic interpretatur illum locum Chaldaus Paraphrasis, cuius Veneris edita Paraphrasis est, contra id quod nobis Hebraica veritas persuadet. Nam in Heb. est verbum impersonale *הווי* profanatum est, ille autem interpretatur *הווי*, vel *הווי* profanarunt, profanè se gesserunt. Sed nisi prohibeant sequentia, hoc autem aliquo pacto stare posset, verùm quæ sequuntur sic habent, *Ad inuocandum in nomine Domini*; certè dicendum fuisset, non, *הווי* sed *הווי*, nam *הווי* actionem significat, non abstinentiam ab actione. Tam hæc non conueniunt Sethi temporibus, immò verò potius conueniunt temporibus quæ Sethi tempora præcesserunt, nam Seth fuit pius singulari quodam modo. Itaque multò melius Paraphrasis Complutensis hunc locum vertit, *בכך שראו בני אדם את השם*, hoc est, *Tunc cœperunt filij hominum inuocare nomen Domini LXX.* verò Interpretes etsi non commodè vertunt hunc locum, eorum tamen versio nostræ conuenit sententiæ, nam quod est in Hebræo *הווי* illi ita vertunt *הווי* *הווי* *הווי*, quod nullum habet sensum, nisi statuamus Sethum demum (nam vt ad Enoschum illa referantur, cum sit Parenthesis, nihil est necesse) autem fuisse inuocare nomen Domini publicè: nam cum audacia omnis spem habeat, non est aded absurdum vt qui ausus est, *sperasse* dicatur. Vulgatus verò interpres sic hunc locum vertit, *& cœpit inuocare*. Iam verò si illud *cœpit* referatur ad Sethum, eadem est hæc interpretatio quæ LXX. sensu, inquam, eadem. Cæterum videtur aliter illum locum legisse, nam pro *הווי*, quod est in Hebræo, LXX. legerunt *הווי*, vulgatus interpres *הווי* potius legisse videtur; nisi fortè mendum est, & scriptum *inuocare* pro *inuoari*. Quod superest, vt dicamus rei summam, Paraphrasis Veneris editionis discedit ab Hebræo, & à temporis circumstantiis; reliquæ interpretationes confirmant sententiam nostram, quamuis & illæ (solâ Complutensi exceptâ) discedant ab He-

bræo. Atque hæc ita dicuntur à Spiritu Sancto, vt ne quis fingat tamen nullum antea existisse Dei cultum & quidem perpetuum, sed vt statuat vnusquisque apud se, cultum illum fuisse obscuriorem, atque obtinuisse inter pauciores: nam ex vsu Scripturæ, quæ latuerant vbi patere cœperint, tùm demum esse cœperunt. Sic apud Prophetas quæ contigerunt temporibus Noui Testamenti sic annuntiantur, an si Veteris Testamenti temporibus earum rerum nihil accidisset; vt quæ dicuntur de cognitione Dei, de remissione peccatorum, de inscriptione Legis in corde, de oblatione sacrificij mundi: quasi verò illa temporibus Veteris Testamenti non obtinissent, obtinebant iam tum sanè, quamuis minus clarè, & inter pauciores. Nam quod sic nonnulli hunc locum interpretantur, vt velint hoc tantum significari, pios cœpisse tum demum vocari *Filios Dei*, & alienum est, & si habeat hunc locum, faueret sententiæ nostræ: Nam *Filij Dei* dicuntur in quibus elucet singulari modo imago Dei, attamen non dicuntur iidem *Filij Dei*. Itaque frustra ad stabiliendam hanc interpretationem confugerunt ad initium capitis 6. quo loco mentio fit *Filiorum Dei*: non enim eo loco dicuntur vlli *Filij Dei*, sed *Filij Dei*. Vt interim illud taceam, *Filios Dei* eo loco esse propriè Magnates & Principes, qui in prima illa ætate principatum obtinebant ob præstantiam virium corporis & animi.

Iudicum verò temporibus Ecclesia defecit, nam cap. 17. Iudicum, (agitur autem eo loco de Idololatria) dicitur *vnusquisque Israelitarum fecisse quod erat rectum in oculis suis*, hoc est, coluisse Deum prout libebat; quam rationem colendi Dei Apostolus *εὐλαβειαν* vocauit. Doctissimus Interpres vertit *voluntarium cultum*; sed egregiè vulgatus Interpres vocem illam interpretatus est *superstitionem*: nam supersticio est cultus Dei, sed qualem sibi præscribit ingenium humanum, nam veræ Religionis est ea facere quæ sunt recta in oculis Domini. Itaque passim in libris Regum pij Reges, qui cultum Dei restaurauerunt, dicuntur fecisse quod erat rectum in oculis Domini: quamuis (etiamsi hic locus non exstaret tam disertis verbis) ipsa lectio libri Iudicum satis arguit his temporibus obscuratam fuisse faciem Ecclesiæ, & quidem (quod mirum videri possit) statim post obitum Iesux, ne quis miretur in Ecclesiam Christianam errores post Apostolorum tempora irrepsisse. Et etiam Regum temporibus defecit Ecclesia, huius autem rei exemplum sunt Baalitica tempora. Nam quod illi excipiunt, etiam illis temporibus fuisse Ecclesiã in Iudæa nugatorium est: Nam aliquando ne in Iudæa quidem fuit Ecclesia conspicua, nempe temporibus impiorum Regum; sed etiamsi semper fuisset Ecclesia in Iudæa, tamen argumentum valeret, nam si pars aliqua Ecclesiæ, & quidem tam insignis pars quàm fuit Ecclesia decem Tribuum, potuit stare occulta, quæ ratio poterit prohibere quo minus etiam tota Ecclesia stet occulta. Sic verò refellitur quod dicunt Ecclesiam occultam eandem esse hypocriticam: Nam Deus septem illa millia (quo Iudice stamus aut cadimus) pronuntiauit esse Ecclesiam suam. Etiam Prophetæ testantur Ecclesiam defecisse suis temporibus: verba Ieremiæ (cap. 2.) sunt, *Confusi sunt domus*

Defecit Ecclesia ante Legem.

Sethi tempore. Explicatur locus Gen. 4. 26. Reprehenditur Chald. Paraphr.

Arguuntur LXX. lat.

etiã Vulg. versio.

Seniores

aliorum interpretatio rejectus.

Defecit ecclesia sub Vet. Test. tempore iudicum.

& Regem temporibus.

domus Israel, ipsi & Reges eorum, & Principes eorum, &c. Nam quod excipiunt ex Augustino vniuersum populum reprehendi, quasi nemo sit bonus; id confirmat nostram sententiam, qui non negamus tum fuisse bonos, eorum sententiam refutat qui volunt Ecclesiam semper fuisse conspicuam. Nam pauci inter multos non possunt reddere cœtum conspicuum, vt vnum & alterum frumenti granum in aceruo paleæ. Item iis temporibus quæ Regum tempora sequuta sunt, defecit Ecclesia, id verò probatur ex cap. 9. Danielis, qui prædixit fore vt Antiochus Epiphaneus *auferret hostiam & sacrificium*, qui locus ab Aduersariis nullo pacto in alienum sensum (aded illustris est) detorqueti potuit. Cuius vaticiniij complementum exstat in libris Machabæorum. Item, defecit Ecclesia tum cum obtinuerunt in eâ authoritatem Sadducæi & Pharisei, qui Hæretici fuerunt, vel fatentibus Aduersariis. Certè Sadducæos & Phariseos Epiphanius *Hæreticos* vocat: Et certè si qui puritatem doctrinæ contaminant Hæretici sunt, illi profectò fuerint Hæretici imprimis. Denique defecit Ecclesia, cum paucis piis exceptis (qui cœti sunt latere, quemadmodum scriptum est, *Feriam pastorem & oues dispergentur*) omnes Christum ad mortem persecuti sunt, etiam qui profitebantur se credere in Messiam, & expectare eius aduentum. Qui status Ecclesiæ refert Apostasiam Ecclesiæ Christianæ, neque enim illi profitebantur se contemnere Legem Moysi, scripta Prophetarum, & Messiam, quemadmodum nec hodie affectæ Antichristi profitentur se contemnere scripta Apostolorum, & Christum. Sic probauimus pro diuersa ratione temporum Ecclesiam ante Christi aduentum defecisse.

Sed, inquit, non est eadem ratio populi Iudæorum, & populi Christianorum; nam populus Iudæorum non erat Ecclesia vniuersalis, vt est populus Christianorum, sed particularis, & propterea etiam extra illum populum inueniebantur fideles & iusti. Respond. primò, Hoc est miserimum effugium, nam cum potissima pars Ecclesiæ deficiat, tota Ecclesia dicitur defecisse. Non enim quisquam ita insanit, vt non prius rem existimet deficere quàm omnino desinat esse: verbi gratiâ, dicimus deficere Lunam, & magnam esse Eclipsin, & horrendam, etiam si tota non deficiat, si maxima sui parte deficiat, sic quæritur Dauid, *defecisse rectos de terra*, quod recti præ paucitate latèrent, quasi nulli essent. Respond. secundo, post datam Legem nulla censebatur Ecclesia extra Iudaicam Ecclesiam, nisi quo pacto aliquis animo fingere potest inter Barbaros esse Christianos: nam quæ afferuntur de Melchisedeco & Iob antiquiora sunt Legge. Quod verò ad Cornelium attinet, is vixit temporibus quibus multa erant corrupta & deprauata in Ecclesia Iudaica, vt non sit aded mirandum si minus adiunxit se Ecclesiæ. Denique *una hirundo non facit ver*, & oportet eos fuisse redactos ad incitas, qui ad ea confugiunt vt ad sacram anchoram. Certè desinant in posterum nobis obijcere, Deum à nobis (absit blasphemia dicto) statui negligentem maritum qui non curam gerat Ecclesiæ suæ, quod dicamus Ecclesiam aliquando defecisse, cum

ipsi fateantur (etiam inuiti, nam diffisi hæc exceptione inde statim resiliunt) Ecclesiam Iudaicam defecisse, neque enim Deus Ecclesiæ Iudaicæ sponfus minus fuit quàm Christianæ.

Temporibus verò Noui Testamenti defecisse Ecclesiam probatur primò, authoritate verbi Dei, secundò experientia. Nam capite 2. posterioris ad Thessalon. Apostolus testatur, *Mysterium iniquitatis suū temporibus cepisse*. In quo loco hæc duo præcipuè sunt obseruanda, primò quod id de quo agit *mysterium* vocat *iniquitatis*: iam verò si eo nomine quis intelligat hæreses, & corruptelas morum vulgares, quæ tum grassabantur in Ecclesia, non est res tanti vt *mysterium* dici debeat: *mysterium* aliquid magnum est & latens. Itaque *Mysterium iniquitatis* dicitur quemadmodum *Mysterium pietatis*, quod cœpit statim à lapsu hominis, sed tandem adeptum est complementum certo quodam & statuto tempore. Itaque doctrina Ecclesiæ creuit per gradus quosdam, donec est adepta perfectionem suam, ipsa quidem sibi in circumstantiis dissimilis, vt puer & staturâ & veste differt ab adulto, sed reapse tamen sibi similis: vnde intelligitur (id quod secundo loco obseruandum est) quod hoc *mysterium* cœpit temporibus Pauli, itaque promouendum erat per gradus: vnde & id colligitur, non intelligi ab Apostolo hæreses quæ statim euanescent, succedentibus nouis hæresibus pugnantibus sæpenuerò, sed aliquod malum quod serpere debuit per omnia sæcula, & serpendo capere incrementum, vt pilæ niuæ quas per ludum pueri conficiunt, nam initio sunt admodum exiguæ, sed dum voluuntur crescunt ferè in montem, præsertim si qui sint qui indefinenter & valida manu eas subinde impellant & versent. Atqui quæri potest, quodnam fuerit tandem hoc *mysterium* quod ab exiguis initiis eousque peruenerit. Responso autem (adfit modò candor & integritas) est facilis, nempe hoc *mysterium* *Papatus* est, cuius fundamenta etiam Apostolicis temporibus sunt iacta. Què dicimus *Papatus fundamenta* intelligimus. Primatum in Ecclesia, non ordinis modò, sed *inrisidictionis*, & *authoritatis*, quam distinctionem explicauimus fusiùs cum interpretaremur locum illum, *Tu es Petrus*, vt nihil sit necesse ea quæ tum à nobis dicta fuerunt hîc repetere. Sed ad rem, Primatus cœpit temporibus Apostolicis, id verò liquet manifestè electione capitum primi & secundi Epist. ad Galat. Nam eo loco omni ope Apostolus incumbit in hanc rem, vt se æquet iis qui tum *Columna* habebantur in Ecclesia, quo in loco id est imprimis obseruandum, quod Zebedæi filios se iungit & in medio Petrum collocat; nempe, his tribus Christus singulare priuilegium indulserat, vnde orta est nimia eorum æstimatio. Porro hoc priuilegium fuit, quod indita iis fuerunt nomina à Christo, quæ nunquam induntur frustra, si quidem induntur Dei consilio; etsi autem nomina indita filiis Zebedæi significabant rem magnam (nam, vt est scriptum capite 3. Marci, appellati sunt *filij tonitru*) tamen non legitur eorum vtrumque separatim vocatum fuisse *filium tonitru*. Deinde, & titulus hîc videtur significare aliquid quod commune sit iis qui verbum Dei efficaciter annuntiant, cum Petro

Defecit Ecclesia etiam temporibus Noui Test. quod probatur. 1. authoritate Scripturæ. *Mysterium iniquitatis.*

quid sit Paulo.

Nempe Papatus, seu Primatus in Ecclesia.

Qui cœpit ipius Pauli tempore.

in Petri, Iacobi & Iohannis persona.

inditum nomen sit peculiare, quod non fuit ei commune cum vlllo, tum Petri nomen significare videtur aliquid imprimis egregium, illud autem quid sit, & quantum exposuimus (vt iam diximus) cum interpretaremur illud *Tues Petrus*. Sed tamen hoc obseruandum nobis venit hoc loco, Apostolum non collocasse Petrum in primo loco, cum agitur de columnis, neque item ultimo loco, sed medio, vt hunc ordinem disturberet; nam si conuinxisset duos fratres eodem nomine appellatos, visus illis fuisset detulisse primatum: si Petrum primo loco collocasset, detraxisset quidem fratribus primatum, tribuisset Petro. Itaque, quod sapientiae Apostolicæ fuit, Petrum in medio locauit.

Nec tamen propterea Petrus fuit Antichristi decessor.

Idolum dupliciter dicitur,
1. *Actiue*,
2. *Passiue*,
idque bifariam.

1.

2.

Antichristianismi fundamenta quomodo fuerant in Petro.

qua in te situs sit Antichristianismus.

Papa arrogat sibi Christi inunus.

Regale.

Sacerdotale.

Nec verò quis hinc infurgat, ac si nos vellemus Petrum fuisse Antichristi decessorem: nam pari ratione quis cauillari posset Jeremiam habitum fuisse Idolum Hieronymo, qui scripsit, etiam ea ætate quâ vixit Ægyptios solitos ad sepulchrum Jeremiæ ea facere quæ faciunt idololatræ; vel vt exemplo vtamur quo animus afficiatur vehementius, Serpens æneus qui Dei iussu est erectus in deserto, Idolum tum fuit cum adorari cœptum est. Sed est *idolum duplex*, alterum genus Idoli est (*siccat enim sic loqui*) *actiue* Idolum, quale Idolum est Antichristum, vult enim se haberi pro Principe, & adorari: Alterum Idoli genus est quod est *passiue* Idolum, idque duobus modis, nam Idolum *passiue* est quod neque admittere, neque verò respicere potest idololatriam, vt sunt res inanimæ, seu aliquando fuerint animâ præditæ, seu nunquam, vt qui hac vita sunt functi, ex ligna & lapides: & est Idolum *passiue*, qui defertur honor quem respuit, huius generis Idola fuerunt Paulus & Barnabas, quorum alter pro Ioue, alter pro Mercurio est habitus. Sic fundamenta Antichristianismi fuerunt in Petro, non *actiue*, sed *passiue*, hoc est, Petro perperam, contra ius & fas, deferebatur primatus. Jam verò norunt omnes etiam pueri, hodieque Papatus priuilegia adscribi & accepta ferri authoritati Patri, & qui vel primoribus labris attigit historiam Ecclesiæ, deprehendet magnum honorem semper habitum sedi Petri, nam mysterium iniquitatis effecit vt Roma sedes Petri haberetur. Neque tamen statim hoc malum aded magnum fuit, nam quæ existunt derepentè eadem euanida sunt, sed quæ exigua habent initia, ea verò excrefcunt aliquando in molem immensam. Certè cum Christus primus sit, Antichristianismus *Prinatus* erit: quid enim aliud sit Antichristianismus quàm vsurpatio dignitatis Christi? Porro, Christi dignitas in tribus est sita, vt sit idem Propheta, Sacerdos, & Rex Ecclesiæ suæ, docendo, offerendo sacrificium, & regendo Ecclesiam. Iam procliue est non modò diuinare, sed indicare digito quis hæc sibi tribuat, apud quos ea authoritas obtineat: non enim latet quis sibi arrogat ius in conscientiam, in regna, in ea quæ spectant ad hanc vitam & ad futuram, qui nouum instituit sacrificium, abstulit sacrificium verè nouum, atque ita facit re quod Antiochus Epiphanes typicè fecit *abstulit iuge sacrificium*, nostrum enim sacrificium iuge est Christus crucifixus, qui vt loquitur Apostolus Heb. 9.12. *Postquam inuenit (id est exhibuit) æternam redemptionem, consedit ad Dei dextram in caelo*. Ille est qui solus pro nobis inter-

cedit, nam eo non intercedente, quid inuenit vllius vel Angeli, vel hominis intercessio? & eo intercedente quis e. it vsus vllius vel Angelicæ, vel humanæ intercessionis? nam piorum certè preces in terra mutuae, non sunt intercessiones, non enim meritis fratri se inuicem commendant Deo, sed meritis Christi freti orant pro se mutuo, quod solent fratres, qui sæpenumerò eiusdem culpæ rei sunt, apud patrem, neque enim tantum pro se quisque orat, sed pro fratre etiam. Nec obtinuit est quis sit qui solus agat Doctoris partes in terris, & Prophetæ: is nempe qui negat posse ab vlllo mortalium statui quid sit verum, quid falsum in religione, nisi testimonium dicat in causa veritatis, quid dixi, *testimonium*? ni sententiam ferat. Itaque etsi non satis piè, tamen non omnino ineptè ad sæculi gustum dictum est, *Româ Tridentum deferri solitum in mantica Spiritum sanctum*. Nam Patribus Tridentinis nefas erat quippiam decernere quod Papæ non luberet. Quinquam res ipsa satis hoc declarat, nam eos non pudet authoritatem Scripturæ *quoad nos* suspendere ab Ecclesiæ authoritate, & Ecclesiæ authoritatem ab authoritate Papæ: vt sit res prodigij similis, nam verbo Dei conciliat authoritatem Ecclesiæ, Ecclesiæ Papa: sic, verbum Dei ultimo loco, Papa primo loco collocatur quoad nos, hoc est, quoad rem ipsam. Nam apud nos obtinet authoritatem is quem agnoscimus: authoritas enim in hoc argumento relatiuum est, quando ea quæ authoritatem obtinent, tum demum authoritatem obtinent cum admittuntur & agnoscuntur, alioqui etiam si mereantur authoritatem contemnuntur, hoc est, quod iis iure debetur, non exhibetur factò, sic amittitur authoritas.

Deinde, Spiritus sanctus prædixit fore vt veniret Apostasia, itaque Ecclesiam necesse est defecisse, nam Apostasia haud dubiè significat aliquid magnum & insigne, sed magnum & insigne malum: quod Apostolus *Apostasiam* nuncupauit *Antonomaticòs*, neque enim intelligenda est defectio ad Gentilismum: nam iis temporibus quibus Apostolus hæc scripsit Gentilismus obtinebat. Deinde, ne Aduersarij quidem hoc concedunt, denotari defectionem ad Gentilismum, sed potius defectionem ab Imperio Romano, in eo secuti nonnullorum Patrum authoritatem. Sed si defectio ab Imperio Romano hoc loco significetur, cum etiam ante elatam facem Euangelij, Romanum Imperium defecerit, sequetur multò ante nostra sæcula defectionem hanc contigisse, & quidem in Ecclesia Romana. Nam, solâ Germaniâ exceptâ, ac ne illâ quidem exceptâ, euiluit vbique authoritas Imperatoris Romani. Itaque si hæc defectio est intelligenda, nos assecuti sumus quod voluimus, Ecclesia tum defecit, subduxit enim se Imperatori Romano, præsertim verò Papa caput Ecclesiæ Romanæ, qui reliquis Principibus exemplum præbuit huius rebellionis, atque aded illis fuit author, vt notum est ex historia. Huc etiam & illud accedit, quod sic nobis licebit aduersus eos disputare, vt aduersus Iudæos disputamus, nam quia est scriptum, *non auferetur sceptrum de Tribu Iuda, donec venerit Messias*, inde effcimus Messiam iam venisse, quando nulla hodie est Iudæorum Respublica.

Quidni

Propheti- cum.

nam se supra Scripturam effert.

Apostasia à Paulo prædicta, quid sit.

nempe, nõ defectio ad Gentilismum,

nempe ab Imperio Romano.

Vnde tam probatur Papam esse Antichristum.

Quidni & sic liceat conuenire Pontificios, defectionem ab Imperio Romano comitatur Antichristi reuelatio (id est exhibitio ex phrasi Scripturæ) hæc defectio iam euenit, Ergo Antichristus est exhibitus. Hæc autem etsi non pertinent ad explicationem vocis *Apostasia*, nisi ex Aduersariorum sententia, tamen vera sunt, atque indicata ab Apost. verbi gratiâ, cap. 2. post. ad Theſſal. *Et nunc, inquit, nolitis quid impediat, intellexit ex omnium Parrum consensu Imperium Romanum, cuius occasum Epistolis publicè scriptis, (quia hoc nihil faciebat ad fidem & ad mores) noluit aliter quàm tacitè denunciare, vnde priscis illis temporibus concipiebantur preces pro mora finis, hoc est, vt ne citò veniret Antichristus, delereturque aded Imperium Romanum. Et sanè rem vel leuiter inspicienti liquebit, Imperio Romano sensim declinante ad occasum, creuisse itidem sensim auctoritatem & tyrannidem Romani Pontificis. Nam quibus gradibus de dignitate pristina descendit Romanus Imperator, iisdem gradibus ad multò maiorem conscendit dignitatem Pontifex Romanus; aded Romæ fatale fuit vt vel corporis, vel animæ simul & corporis Tyrannorum sedes esset.*

Sed redeamus ad institutum. *Apostasia* non significat Apostolo defectionem ad Gentilismum, neque item à legitimo Magistratu, sed id ipsum planè est quod Propheta Jeremias (cum agit de falsis Prophetis, eorumque vaticiniis) vocat סרה, hoc est, (vt venterunt Septuaginta Interpretes, & res ipsa poscit) *declinationem & recessum*, non quemlibet, sed eum cui prætexitur auctoritas verbi Dei. Nam cum Propheta Jeremias objicit Pseudoprophetis sui sæculi Apostasiam, non iis objicit Idololatriam Gentilium, sed adulterationem verbi Dei. Similiter item Paulus 4. cap. 1. ad Timoth. *Spiritus, inquit, manifestè dicit, fore vt vltimis temporibus nonnulli deficiant à fide*, non hoc vult, fore vt nonnulli deficiant ad Paganismum, sed potius, vt nonnulli Doctores profitentibus Religionem Christianam præbeant aures nimis faciles, & pronas. Et cap. 21. Act. Fratres Ierosolymitani dum admonent Paulum periculi in quo versabatur Ierosolymis, aiunt percrebuisse rumorem de Paulo, ac si doceret *Apostasiam*: nempe, non quod Paulo vnquam ab vllò esset obiectum quod defecisset ad Gentes, quod negaret Messiam, aut verò etiam Legem & Prophetas; sed quod obtentu nominis Messiae, Legis & Prophetarum, contaminaret puritatem doctrinæ.

Jam si quærat aliquis, cur hæc *Apostasia* antonomastice *Apostasia* sit dicta Paulo, duplex ratio huius rei reddi potest, quatum hæc potissima est, quod ista *Apostasia* ea fuit quæ non genitura esset in Ecclesia manifestum schisma. Nam admittenda fuit à successoribus verorum & piorum Episcoporum, & quidem à successoribus veri & pij gregis, cum reliquæ *Apostasie* quæ etiam temporibus Apostolicis obtinuerunt, coniunctæ fuerint cum schismate. Itaque Nota illa Ecclesiæ, *successio Episcoporum*, non est legitima Nota, cum *Apostasia* κατ' ἐσχολω dicta ided sic appellata sit, quod debuerat etiam admitti à successoribus sanctorum Episcoporum. Cuius generis *Apostasie* imaginem habemus in Ecclesia

Judaica, qualis fuit à Prophetarum temporibus ad Christi vsque aduentum. Nam labe illa, seu lues potius, ipsos occuparat successores piorum Doctorum, vt patet ex historiâ Josephi, cum pij interim gemerent & suspirarent: neque tamen sic interrupta est Ecclesiæ series & propagatio, quæ non est politica & externa, sed spiritualis, nam pares cum paribus, pij cum piis facillimè congregantur, atque ita omni quo facilis fuit propagatio; vt illud interim taceam, etiam inter impios Doctores, & quidem calamitosissimis temporibus reperiri Josephos Arimatheos, & Nicodemos, qui aliis sæpe plus quàm sibi profint. Altera causa quæ prioris causæ causa est, hæc est, quod reliquæ *Apostasie* statim eruperunt, itaque in iis nullum fuit mysterium: at hæc *Apostasia* quæ Christianam Ecclesiam penè obruit, cœpit ab exiguis initiis, creuit tempore, cum interim non extincta fuerint priora, sed prioribus aliquid singulis ætatibus adiectum. Nam corruptelæ in doctrina initio leues fuere, itaque vel non fuerunt perceptæ, vel negligebantur etiam à viris bonis, qui nisi vrgeat rei grauitas, nullomodo possunt excitari (tametsi nunquam sint dissimulatores) ad ea palàm profitenda, quorum professio turbas excitare possit in Ecclesia, etiam si sint verissima, tantum eunt obuiam malo cum perniciosum est. In quo se ruentur exemplo Christi, qui inuictus est tantum in crassos & intolerabiles errores Ecclesiæ Judaicæ, quæ erant leuiores ne attigit quidem, nisi oblatâ occasione, ne videretur arguator, cum esset tamen non modo summâ inter homines, sed diuinâ præditus auctoritate.

Huc imprimis referendum est incrementum Mysterij iniquitatis, cuius respectu præcipuè, & secundum priorem, & secundum posteriorem rationem *Apostasia* hæc singularem in modum dicta est. Nam initio res fuit tenuis admodum, Petrus primùm cœpit haberi pro primo Apostolorum, in quo modus ille Primatus, qui Petro ex instituto Christi conueniebat, non est obseruatus, tum quia in tenebris nascentis Ecclesiæ (porrò *tenebras* dicimus Scriptorum statim post Apostolorum tempora inopiam) obrinuit fama (vera ne an falsa non iam disputamus) Petrum constituisse Romæ præsertim, successorem. Cum huic rei lenocinium aliquod veluti conciliaret Urbis splendor & dignitas, Episcopus Romanus habitus est pro Petri successore: & cum ad res magnas gerendas ea vrbs esset admodum opportuna, vel ob auctoritatem politicam, erat enim omnium vrbiū Domina, vel etiam ob situm, sita enim est ita vt inde Orientem & Occidentem versus patere possit commercium; hinc factum est vt sensim, nullo penè animaduertente, mysterium illud ad summum tandem perductum sit. Atque illud est mysterium quod *Apostasiam* facit imprimis, quo Christus nomine tenus non negatur, sed in Christi locum Christi quidam vicarius substituitur. Ex huius Christi Vicarij auctoritate non tollitur quidem penitus Religio Christiana, nam statim rei horror & foeditas sese proderet, sed adulteratur tamen & corrumpitur doctrina, eatenus tamen vt non penitus aboleatur (non enim fuisset vnde Ecclesia potuisset ali, Ecclesia, inquam, quæ fuit olim Babylone) sed tamen ita vt

2:
quia non subitò, sed lento gradu progressa est.

quod & videre est in progressu Primatus Papæ.

in quo Primatu *Apostasie* pars conspicitur.

Vnde corrupta & adulterata est doctrina orthodoxa.

horrendum in modum fuerit obscurata, ut olim Pharisæi non aboleuerunt penitus doctrinam Moſis. Itaque iuxta hanc rationem Chriſtus vult eos audiri, nempe ſedebant in Cathedra Moſis, quam Hilarius; cathedram doctrinæ interpretatur: Cùm idem tamen Chriſtus in Phariſæos acerrimè ſit inuectus, denuntiatque illis horrendum *Væ*, quod aditum & ſibi & aliis intercluſerint ad arcem veritatis, nempe ſurreptâ clauſi ſcientiæ.

Sed neque Spiritus prædixit hanc defectiōnem per Apoſtolum Paulum ſolum, ſed in Apocalypſi cap. 18. (ne videamur conſectari Allegorias) iubet Deus populum ſuum egredi Babylone, debuit igitur aliquandiu populus Dei latere Babylone, & quidem ad certum tempus, nam non ſtatim audita eſt hæc vox, ſed longo tempore interiecto, iuxta Dei admirabilem œconomiam. Jam verò exploſa eſt etiam ab Aduerſariis noſtris illa ſententia quæ Babyloniſ nomine ſtatuit intelligi Romam Ethnicam, conſentiant omnes Romam & ditionem Romanam intelligi quatenus defecit, inquiunt, à ſede Apoſtolica. Si nomine *ſedis Apoſtolice* intelligerent authoritatem Petri Apoſtoli, nihil potuiſſet dici rectius. Vt ut ſe res habet, coguntur fateri Romam fore ſedem Antichriſti, adeoque euentum ut magna & penè vniuerſalis defectio reuelationem Antichriſti ſequatur, id verò nobis ſatis ſuperque eſt. Nam quod illi Antichriſtum ſingunt tyrannum quendam, qui vi & armis orbem terrarum Imperio ſuo ſubditurus ſit, non conuenit Apoſtoli ſcopo & verbis, nam quis effugiat vim illam Antichriſti iſtius ſiſtiti, cùm ſit externa? poſtquam autem illa minui cœpit, nihil neceſſe eſt eam fugere, non eſt enim tum metuenda, ut cùm vertuntur in fugam hoſtes, nemo eſt qui ſuos hortetur ut fugiant. Deinde repugnant verba Apoſtoli, notat enim tyrannidem, quæ non vi rectâ, ſed illecebris, & per illecebras vi tandem graſſetur: nam meretrix illa Babylonica dicitur *inebriaſſe Reges Terra*, atque ita demum obrinuiſſe in eos imperium, ut ſolent meretrices, quarum imperium eſt iuxta ſuarum & crudele eſt, tamen nititur initio illecebris. Porro, ut conſcientiâ nihil charius eſt, ſic nullæ ſunt illecebræ magis inſidioſæ quàm quæ conſcientiis ſtruuntur.

Alterum argumentum ducitur ab experiētiâ, quod eſt validiſſimum. Nam doctrina, qualis fuit in Papatu vulgò tradita, collata cum doctrina tradita in primitiua Eccleſia, prodiſt mutationem: nam quod obijciunt notam Eccleſiæ *conſpirationem eſſe doctrina cum doctrina veteris Eccleſiæ*, faciunt ut, quod prouerbio dicitur, forex ſuo pereat indicio, nihil enim eſt quod Chriſtiano homini optatius poſſit contingere, quàm ut reuera deueniatur ad expendendam iſtam conſpirationem doctrinæ. At illi dum hoc profitentur ſe velle, nihil magis defugiunt, nota enim ſunt quæ iactant de conſequentiis: hæc verò conſpiratio, quam volunt eſſe Eccleſiæ notam, quomodo intelligi poterit ſi conſequentiis nullus eſt locus? Nec verò eſt quod hic reſponſent, ſe non teneri ea lege: nam nec nos ea tenemur, niſi quatenus ratio, rei veritas, conſcientia, hanc Legem præſcribunt, quam certè præſcribunt. Neque enim ſi volumus omnia exigi ad normam veteris doctrinæ (quod

ſolùm volumus & nos velle profiteremur) excluſimus illas, quas vocant, conſequentias; nam qui normam dicit & regulam, continud ſignificat aliquid eſſe exigendum ad hanc normam, & ad hanc regulam. Igitur ut illis meritò cauillari videatur, qui ab iis poſtulet, ut ne profeſſi ſe ſtare authoritati Eccleſiæ, admittant conſequentias, ſic æquum eſt ut ne à nobis id poſtulent, qui docemus ſtandum eſſe verbo Dei, ni velint eſſe & videri cauillatores. Quod autem querunt nos diſcedere à doctrina nonnullorum Patrum, quos vocant, eaque habere in Eccleſia Romana pro hæreſibus, quæ in Patribus ſic excuſamus ut appellemus *nauos*, ſutile eſt, quis enim ignoret errari cum venia quadam errore nondum demonſtrato, ſaltem in aliquo genere; at errore demonſtrato, etiamſi res eſſet leuiſſima, pertinaciter tueri ſententiam, id demum eſt pernicioſum. Quod & ipſi vel inuiti coguntur fateri, nam multa in Patribus vocant *nauos*, ut (ne abeam longius) Chiliaſtarum errorem, neceſſitatem Eucharitiæ, etiam cum de infantibus agitur, quæ hodie *hareſes* vocarent. In ſumma, ut hunc locum tandem concludamus, non negamus Eccleſiam aliquam ſemper fuiſſe in terris, non negamus Eccleſiam nunquam (etiam extrinſecus) poſt aſcenſum Chriſti in cœlum, penitus defeciſſe, tantùm docemus non fuiſſe eam omnibus ſæculis æquè conſpicuam, immò verò affirmamus, ſi iſtituatur ſæculorum inter ſe collatio, aliquando fuiſſe extrinſecus ſplendidiffimam, diu præ illo ſplendore fuiſſe obſcuram, nunquam tamen penitus inconſpicuam, quando ſemper fuerunt in orbe Chriſtiano aliquæ Eccleſiæ notæ, licet obſcuræ.

De Eccleſiæ Conſtantia, in retinenda Veritate, ſive de ipſius Infallibilitate.

DE Eccleſiæ quam vocant infallibilitate diſputaturi (quia res eſt ardua & magni momenti in omni controuerſia de religione, de qua homines ex hominum duntaxat conſenſu faciunt iudicium, conſcij ſibi in rebus diuinis ignorantia, qua in re ſe, quod docet Scriptura, cæcos eſſe profitentur vel inuiti, cùm ſit cæcorum in diſcernenda luce pendere à iudicio alieno, lumen enim cognoscitur duobus modis, vel à cæcis, teſtimonio alieno, vel ab oculatis, proprio) neceſſe eſt ante omnia, ut cùm hæc controuerſia hiſ verbis vulgò proponatur, *An Eccleſia poſſit errare*; explicemus vim horum verborum. Sunt autem hîc tria verba, *Eccleſia, errare, & poſſe errare*. Ac primò quidem *Eccleſiam* vel in hoc argumento ſignificat eam Eccleſiam quæ verè Eccleſia dicitur, non quæ videtur eſſe Eccleſia, ſed quæ eſt reuera Eccleſia. Quæ duobus modis poteſt conſiderari, vel *collectiue* ut totum quid, hoc eſt, ut ſignificet corpus Chriſti myſticum, vel *per partes*, ut ſignificet Eccleſia non modò ſingulos cœtus, ſed etiam ſingulos homines, quatenus ſunt membra vera corporis Chriſti; ſic ut nomen Eccleſiæ ſit diſtributiuum,

De Patrum authoritate.

Concluſio Diſputationis quomodo Eccleſia defecerit vel non defecerit.

Exire Babylone quid ſit.

Babylon ea Roma.

Antichriſtus Pontificiorum hæreſis.

Meretrix Babylonica.

Defectio Eccleſiæ Chriſtiana probatur experientia ſola.

Conſequentiam notam & vſus eſt legitimus.

Ad ſtatum Controuerſiæ conſtituendum.

variaz adhibentur Diſtinctiones

1. Eccleſia, quæ accipitur.

1.

vt *bonorum* nomen, quod non modò bonos significat collectiuè, sed etiam *distributiue*, hoc est, singulos bonos: Atque hoc sensu quum quæritur, *An Ecclesia possit errare*; vel quæritur, *An tota possit errare*, vel, *An vlla eius pars possit errare*. Sed & Ecclesia significat non modò eam quæ est & videtur Ecclesia, sed & eam quæ cum non sit, tamen videtur esse Ecclesia. Hoc non est nouum & insolens, res enim non modò nominatur secundum rem ipsam, sed etiam iuxta opinionem: sic viros bonos eos dicimus qui non sunt boni, quia opinione nostra sunt boni, & adamantem dicimus qui non est adamas, quia opinione nostra est adamas. Et secundum hunc sensum quæri potest, *An Ecclesia qua non modò videtur, sed reuera est Ecclesia, possit errare*: vel, *An Ecclesia qua videtur quidem Ecclesia, at non est reuera, possit errare*. Etiam illud videtur, est distinguendum, nam videtur vulgò esse Ecclesia, quæ piis non videtur esse Ecclesia; nomen tamen Ecclesia is cætus obtinebit, nam in nomina vulgus habet ius: hæc est prima distinctio, Ecclesia. Errare

verò potest duobus modis distingui, vel vt erroris distinctio sumatur ex parte *subjecti* vt loquuntur, vel vt sumatur ex parte *objecti*. Et ex parte quidem *subjecti* duobus modis, vel ratione, vt loquuntur, *intentionis*, vt sit error pertinax, & quidem aded pertinax, vt qui sic errat eum frustra moneas, aded veritatem odit, amat verò errorem vel *arrogantiã*, vel *partium studio*, vnde fit vt vis veritatis expendi non possit: neque enim credibile est omnes Hæresiarchas, atque eos omnes quos impulerunt in errorem errare renitente conscientia, quamuis id sæpenumerò contingat. Item, ex parte *subjecti* distinguitur error ratione *extentionis*, name est error qui in hominum animis obtinet *ad tempus*, non tamen *semper* obtinet, nam se recolligunt ex errore, & est error in quo vsque ad finem vitæ miseri homines perseverant.

Alter erroris distinctio petitur à diuersa ratione *objecti*, nam aliquando erratur in re graui, aliquando in re minus graui. Prius genus erroris vulgò *error fundamentalis* appellatur: quid porrò sit error fundamentalis non est adeo facile cognitu, tamen nomen huius erroris sit vsitatissimum. Nos, quia res est planè necessaria, id explicare conebimur, nisi enim percipiatur, non poterit intelligi quatenus vera Christi Ecclesis possit errare, aut non errare. Igitur, vt à nomine ordiamur *fundamenta* Judæi olim hodieque vocant eos quos nos dicimus *fidei articulos*: duobus autem nominibus hic vtuntur eandem rem significantibus, quorum alterum קפר solet verti *fundamentum*, Apostolus *θεμέλιον* vocauit initio capitis 6. ad Hebr. agit autem eo loco de principiis Religionis Christianæ; alterum יסוד quod verti solet *στοιχίον*: nam quæ Græci *στοιχία* seu *elementa* vocant, Hebræi dicunt *fundamenta*, vt cum dicunt esse quatuor יסודים, hoc est, *στοιχία*, *elementa*, eaque notant quatuor hisce litteris אש, רוח, מים, עפר, hoc est, אש, רוח, מים, עפר. Itaque Rabbi Moses Ben-Maimon initium operis (quod יי dicitur seu *Mishna*) facit יסוד היסוד quasi dicas *fundamentum fundamenti*, agit enim isthic de Dei essentia & vnitare, qui est primus religionis Judaicæ articulus. Quam vocem Apostolus vsurpat sub finem cap. 5. ad Heb. vbi agit de præcipuis & primis illis dogmatibus fidei,

& Apostolus hac eadem voce sæpe vtitur, sed adjecto epitheto, vt cum dicit *infirma elementa*, item *egena elementa*, sæpe addit nomen *mundi*. Notat autem ea quæ Judæi prædicabant esse præcipuos fidei articulos, vti nos Christiani loquimur, cum nihil essent minus: nam cæremoniæ illæ Legales obtinebant quidem vicem articulorum fidei, donec veritas fuit exhibita in Christo, at postquam res ipsa comparuit, disparuit umbra & imago rei. Itaque quæ antea fuerunt *στοιχία* simpliciter, coeperunt esse *infirma elementa*, & *egena*, & *elementa mundi*: nam solet Apostolus nomine *mundi* notare fastum & arrogantiam Judæorum. Atque hinc est quod Apostolata, Hæreticus, aut etiam Ethnicus Iudæis vocatur כופר חוקי, hoc est, *qui abnegat fundamentum*, vt contrà si quis Gentilis probet ea fundamenta, solent eum vocare גוי עקרי, hoc est, *Gentilem fundamentalem*, qui probet fundamenta, hoc est præcipuos articulos religionis Iudaicæ, sicut fortè fuit Cornelius. Sic explicata est ratio nominis.

Veniamus iam ad rem ipsam. Error fundamentalis igitur est, qui non potest stare cum verâ fide & sanctitate. Nam duo sunt quæ Deus exigit à nobis planè necessaria, nisi velimus perire, *fidem* sine quâ impossibile est Deo placere, & *sanctimoniam*, sine qua nemo videbit Deum. Itaque Spiritus Sanctus, Spiritus *veritatis* & *consolationis* propter fidem quam gignit in hominum animis, & Spiritus Sanctus propter sanctitatem qua nos informat, vocatur; atque eo eius vis distinguitur à ratione naturali, & specie virtutum quæ inde proficiscuntur. Cum igitur ita se res habeat, quicquid directè non oppugnat modò, sed euertit fidem & sanctimoniam, illud habendum est pro errore fundamentalis. Sed hæc dicta in genere sunt obscuriora, itaq; res est explicanda speciatim. Euertitur igitur fides vel tum cum tollitur prorsus fidei objectum, vt cum negatur esse Deum; vel cum non tollitur objectum fidei, sed statuitur esse eiusmodi in quod non sit credendum, vt cum non negatur esse Deum, sed negatur respicere eos qui ad eum accedunt, quorum vtrumque Apostolus his verbis significauit Hebr. cap. 11. vers. 6. *Nam oportet*, inquit, *credere esse Deum, & quidem remuneratorem*, hoc est, secundum Legem remuneratorem, vel secundum Euangelium: nam Euangelium est post naufragium tabula, suamque habet remunerationem. Nam vbi fœdus est, remuneratio est, sed pro ratione fœderis diuersa: In Lege quia fœdus est Iustitiæ, remuneratio est secundum normam Iustitiæ, in Euangelio quia fœdus est gratiæ & misericordiæ, remuneratio est gratiæ & misericordiæ. Vnde & duplex thronus Deo tribuitur in Scriptura, & duplex retributio. Qua de re disputauimus fusiùs cum explicaremus 27. versum capitis 16. Matth. Tertio (quod & reduci potest ad hoc quod iam diximus) erratur in fundamento dum non negatur id in quod debemus credere, sed falsò constituitur, quod sit duobus modis, vt, verbi gratiã, si quis neget Christum esse Deum, aut esse Mediatorem, Christique loco substituat qui non sit Mediator, haud dubiè errauerit in fundamento, non enim posuerit illud fundamentum quod posuit Apostolus, & Christus aded, cuius hæc sunt verba altius infigenda

Infirma, egena, elementa mundi quid fiat Paulo.

quid sit Error fundamentalis

Nempe qui euertit fidem, & Sanctitatem.

euertitur autem Fides.

1.

2.

3.

2.

3.

2. Dist. est Erroris, qui est vel ex parte subjecti.

vel ex parte Objecti. Error fundamentalis.

vnde dicitur tit.

memoriæ, Joh. cap. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna ut te cognoscant solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Quæ Apostolus aliis expressit verbis, *vnus Deus, vnus Redemptor Dei & hominum*, nam siæ Mediatore non patet accessus ad Deum. Vel etiam erratur in fundamento, cum etsi non substituat loco veri Dei, & veri Mediatoris, Deus aut Mediator quidam fictitijs, tamen adiungitur illis aliquid, & vocatur in societatem tantæ dignitatis. Diuinde erratur in fundamento, quando ea tribuuntur Deo, quæ prohibent quominus conscientia possit in eo acquiescere, vt si quis Deum fingat qui non sit præscijs futurorum, qui non sit omniscius, qui non sit omnipotens, infinitus & quæ sunt eiusmodi. Aut si quis Deum fingat qui neminem seruet nisi qui mereatur salutem, concidat omnis fiducia necessè est. Atque, vt mihi quidem videtur, si quis Deum fingat qui suspendat salutem ab humanæ voluntatis arbitrio (quod nihil est incertius & instabilius, quod ij qui illud docent vtrò fatentur) qui enim possit Deo fidere, quem nouit non id auferre quod maximè est metuendum, hoc est inconstantiam voluntatis, postquam, inquam, natura nostra peccato corrupta est. Nam Adamus etsi mutabilis fuit, tamen idem erat sanctus, & quidem perfectè sanctus, nostra verò conditio est diuersa, quorum sanctitas est imperfecta. Sextò, erratur in fundamento ratione fidei, si statuatur fidendum esse creaturæ, vt qui multa sibi tribuunt, atque suâ iustitiâ nituntur ad salutem, neque se submittunt Deo, neque eius Iustitiæ. Deniquè erratur in fundamento, si quis doceat spertè esse dubitandum, quod docent Pontifices, nam dubitatio & fides pugnant, vnde illa Christi increpatio, *Exiguæ fidei homo quid dubitasti?*

4.

5.

6.

7.

Errores fundamentales qui pugnant cum Sanctimonia.

nempe aduersus Dei Amorem.

1.

2.

aduersus Dei cultum.

1.

2.

Alterum genus eorum quæ euertunt fundamentum continetur iis quæ pugnant cum sanctimonia. Sanctimoniam porò duæ sunt partes, quarum altera ad Deum, altera ad homines pertinet, Sanctimoniam quidem quæ pertinet ad Deum duæ etiam partes sunt, quarum altera in amore Dei, altera in honore qui Deo debetur sita est: Nam Deus bonus idem est, & summâ præditus gloria, ob bonitatem amandus, ob gloriam & potentiam reuerendus & colendus. Errant igitur in fundamento primò, superstitiosi qui non amore bonitatis Dei, sed metu coguntur ad officium, iam etsi Deum fingant suerum, non tamen cogitant quam sic bonus & misericors: Immo nec cogitant de Dei seueritate pro eo ac decet, existimantes enim rebus friuolis Deum posse placari. Secundò erratur hoc modo in fundamento, si quis putet creaturam, verbi gratiâ, Sanctos & Angelos sibi fore magis propitios quàm sit propitijs Deus: sic enim Angeli aut Sancti redduntur Deo amabiliore. Quod verò attinet ad id fundamentum quo Deus colendus statuitur supra omnia, in hoc erratur tribus modis. Primò, cum Dei cultus specie imaginem fingimus, quo nomine Apostolus Gentes reprehendit cap. 1. ad Rom. non enim potest magni Deum facere qui talem Deum depingit: Nam qui Deum prout decet magni facit, non potest, non iam dico in trunco aut lapida, sed ne animo quidem representare sibi Dei imaginem, quin si conetur, damnat studium suum. Secundò in hoc erratur, si quem honorem Deo soli debemus, eum

creaturis, & iis rebus quæ non sunt præditæ animâ tribuamus, vt qui Angelos, & Sanctos, & ligna, & lapides adorant. Tertid cum vis quædam diuina tribuitur creaturis, vt si quis *Agnos Dei, grana benedicta* quæ vocant, &c. putet habere vim sanctificandi, aut exhibendi remissionem peccatorum. Altera pars sanctimoniam sita est in iustitia & sobrietate: *Iustitia* proximum spectat, *sobrietas* nosmetipsos. Iustitiæ verò quam proximo debemus duæ sunt partes, Amor & obsequium, *Amor* erga pares & inferiores, *obsequium* erga superiores. Si quis ergo doceret aliquem esse habendum odio, æqualem aut inferiorem, quocunque tandem obtentu hoc faceret, erraret in fundamento: plerumque etiam odio prætextitur pietas, vt cum docetur fidem non esse seruandam hæreticis, patrem debere odio prosequi filium, aut filium patrem, quando non idem sentiunt de Religione filius & pater; sexcenta sunt eiusmodi. Secundò, id ipsum habet locum cum exhibendus est honos proximo, nam sunt qui dicunt hæretico Regi, aut hæretico patri non esse parendum, qui humana & diuina iura violant hoc pacto. Nam Deus non iussit coli bonum patrem aut bonam matrem, sed simpliciter patrem & matrem, quamuis cum Deus sit præcipuus pater, & patrum pater, non est colendus pater infimus ita vt negligatur supremus. Quid igitur est? Cæsari dabimus quæ sunt Cæsaris etiam Cæsari tyranno, Deo dabimus quæ Dei sunt. Sobrietas vel sita est in cibi & potus vsu moderato, vel in castitate: atque in cibi & potus vsu extari potest aduersus fundamentum duobus modis, vel si quis doceat ingluuiem esse rem solutam legibus, *Quorum vener* (inquit Apostolus: *est Deus*, vel si contra doceat *abstinendum esse cibis quibusdam, quos Deus creauit in usum nostrum, & qui verbo sanctificantur*, quam docet in im Apostolus vocat *Dæmoniorum doctrinam*. 1. Timoth. cap. 4. vers. 1. Vel in castitate erratur, vt si quis polygamiam vtgeat, & fornicationem doceat esse licitam, vel si quis etiam negat matrimonium purum & sanctum.

Tertid venit explicandum quid sit *posse errare*. Id verò duobus modis sumi potest, nam vel *posse errare* sumitur *absolutè*, vel *ex hypothesi*. duplex enim est possibilitas vna quâ id omne dicitur possibile, quod in se consideratum (vt loquuntur) non implicat contradictionem, sic ossa Christi comminui potuerunt. Altera possibilitas est ex hypothesi nempe si Deus ita veller. Hæc possibilitas eiusmodi est, vt præter ea quæ implicant contradictionem omnibus rebus conueniat, sed tamen potest fieri vt quæ & rei ratione, & ratione huius præsuppositionis *si Deus hoc veller*, possibilia sunt, ea tamen sint impossibilia, nempe si Deus aliter decreuit, qui mentiri non potest aut falli. Multum igitur interest scire quo sensu negandum, aut affirmandum sit Ecclesiam posse errare.

His igitur explicatis quæritur, non, *An Ecclesia Dei pertinaciter in rebus ad salutem necessariis possit errare?* Hæc est Aduersariorum impolitura, non est autem sententia nostra: nos enim arctè tenemus, & Dei beneficio defendimus accuratè, Deum eam gerere Ecclesiæ suæ curam, vt non patiat eam ruere in exitium, quod omninò foret, si in rebus ad salutem necessariis pertinaciter erraret: hoc tantum quæritur, *Fierine possit, & verò fa-*

3.

aduersus proximi amorem.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

3. Dist. v. cum, *Posse* et *are*. Duplex possibilitas.

Status Controuersie falsò à Pontificijs ponitur.

Verus status questionis.

verd factumne sit, ut qui humano iudicio pro Ecclesia Dei habentur, ij possint errare, aut errarint? Atque nunc esse statum controuersiae vel hinc apparet, quod inde orta sit hac super re inter nos & Aduersarios contentio, quod illi uoluerunt iudicem constitui Ecclesiam ad controuersias in religione dirimendas, quod si veram illam Ecclesiam Dei intelligunt, quae Christi est sponsa, frustra ea constituntur arbitra, nam (vt supra à nobis multis argumentis, & iis quidem firmissimis est probatum) ea soli suo Sponto certò, & distinctè est nota, vt non possit hic institui ad eam prouocatio, quando nobis ignota est; certò, inquam, & distinctè, iuxta illud celeberrimum in Ecclesia dictum *Dominus nouit qui sint sui*, notum autem oportet esse arbitrum. Quamuis hinc habemus Aduersarios nostros confitentes, illi enim nobis Ecclesiam visibilem commendat, sponsa autem Christi, quatenus est sponsa Christi, non est visibilis distinctè & certò, nam *confusè & probabili conjectura* non diffitemur eam esse visibilem, sed quum standum est aut cadendum arbitrio iudicis, non oportet iudicem esse confusè, & incertà quadam conjecturà notum, sed distinctè & certissimà notuà cognitum. Nos hinc affirmamus Ecclesiam, qua etiam humano iudicio videtur esse Ecclesia, posse errare, & quidem pertinaciter, & in rebus ad salutem necessariis, Aduersarij id negant.

Id verd vt negent adducuntur multis rationibus, quarum prima haec est, *Ecclesia, inquit, est columna & firmamentum veritatis* 1. ad Timor. cap. 3. Neque illis satis feceris si respondeas, Ecclesiam columnam dici & firmamentum veritatis, quod veritatem doceat: Nam vrgebunt semper illa verba *columna & firmamentum*, vt sit sententia Ecclesiam quidem docere veritatem, sed constanter & firmiter. Sed Respond. primò locum istum nihil facere ad rem. Nam propius intuenti seriem orationis Apostoli, verba ista coniungenda sunt cum sequentibus, non pendent a praecedentibus. Verba Apostoli sic habent *Columna & firmamentum veritatis, & sine controuersia magnum est pietatis mysterium*, sensu aperto & plano: Nam idem vocat Apostolus *mysterium pietatis*, sumumam nempe Euangelij, & *Columnam ac firmamentum veritatis*: Atque ita se rem habere hinc probari potest, quod alioqui erit oratio Apostoli hiulca & suspensa, *Vt scias* (inquit) *quomodo tibi sit ve sanctorum in Ecclesia haec est domus Dei, columna & firmamentum veritatis. Et sine controuersia, &c.* Est *cordis*, non cohærent ista. Deinde, non solet Apostolus noui argumenti tractationem inchoare à conjunctione: Et, itaque illud *& sine controuersia magnum est pietatis mysterium* necessariò cum praecedentibus cohæret, nempe, *columna & firmamentum veritatis*. Tertio est vtilitissima formula etiam inter Iudæos, cum quis profiteretur se traditurum praecipua dogmata religionis, vt illi præmuniat, *columnam esse & fundamentum veritatis, vel sapientia, quod traditurus est*, vt exempli gratià celeberrimus ille Moses Ben-Maimon (cuius hoc est elogium inter Iudæos, *à Mose vixit ad Mosén nullus surrexit similis Mosi*) initio nobilissimi operis quo omnia Iudæorum dogmata est complexus, sic habet, *Fundamentum fundamenti, & columna sapientia haec est, vt sciamus quod sit eius primum, &c.* Itaque Apostolus more suo formulas quibus utebantur Iudæi, adhibet iis in locis quibus propriè conueniunt. Secundò respondeo. Largiamur sanè

Ecclesiam dici columnam & firmamentum veritatis (quamquam id, nisi fortè perierit fons de rebus humanis, admodum durum est, vt Ecclesia potius dicatur firmamentum & columna veritatis, quàm veritas columna & firmamentum Ecclesiae: nam quod Ecclesia stat inuicta atque immota, id debet veritati acceptum, quae vinci & concuti non potest) nihil tamen promouebitur hoc pacto. Nam in promissu nobis est respondere, intelligi veram sponsam Christi hoc loco, quam nos non negamus à Christo conseruari vsque adeo, ut etsi nutet & concutiat, quod etiam columnis & fundamentis saepe contingit, tamen nunquam penitus euertatur. Ac de hac Ecclesia nulla nobis est controuersia.

Secunda ratio qua nituntur haec est, Christus est caput & sponsus Ecclesiae suae, & Ecclesia regitur à Spiritu non secus ac corpus ab anima. Itaque non potest Ecclesia errare. Immo, inquit, Christus tenetur remouere omnem errorem exitialem ab Ecclesia, Bellarminus libro 3. de Ecclesia milit. cap. 14. Respondeo primò. Non concludi hac ratione negatum, non enim iam agitur de illa Christi Ecclesia quae Christi populus est peculiaris, sed de ea quae videretur (quantum potest iudicare animus humanus) Christi Ecclesia, deprehenditurque postmodum error atque imbecillitas ingenij humani, dum ipsa sibi laruam detrahit latà sententià aduersus veritatem. Secundò respondeo, Christum quidem caput esse & sponsum Ecclesiae suae, haecenus vt huius dignitatis fructus, in hoc quidem saeculo, non redundet ad Ecclesiam plenè, reseruat enim in caelo, alioqui foret vt ne Ecclesia quidem peccaret. Iam verd & ipsa testatur experientia, & Aduersarij concedunt vltiò Ecclesiam errare grauitè in moribus. Atqui non magis Christus est sollicitus de cognitione veritatis in Ecclesia conseruanda, quam de morum sanctimonia & integritate. Nam cognitio est medium, integritas & sanctimonia finis, itaque multò commendatior est sanctimonia, nempe finis, quam cognitio, medium ad finem: nempe *doctrina veritas est secundum pietatem*, inquit Apostolus 1. Timor. 6. 3. Itaque quod alibi docuimus non est theoretica, sed practica.

Sunt qui ad hoc argumentum aliter respondent, docent enim Spiritum Sanctum ita adesse Ecclesiae, vt sit penes Ecclesiae arbitrium admittere, aut respuere doctrinam Spiritus, vt nemini debeat mirum videri si Spiritus praesentia non prohibet Ecclesiam ab errore, cum nimirum non agat efficaciter in Ecclesia, sed ita vt euentus actionis Spiritus suspendatur ab Ecclesiae voluntate. Sed haec responsio primò est admodum periculosa, deinde est planè falsa: Et periculosa quidem est, nam sic constituitur dogma, à quo huius responsionis, non iam dico authores, sed astipulatores videri volunt abhorre, nempe illud quo statuitur non esse absurdum vt aliquandiu, immò verd admodum diu, nullam Deus habuerit Ecclesiam in terris. Hoc est dogma Socini. Nam si praesentiae Spiritus efficacia in Ecclesia pendet à voluntate hominis; nihil est absurdi vt cum vitia sint, & frequentiora, & diuturniora quàm virtutes, vt spiritus per multa secula in Ecclesia fuerit inefficax. Sed & haec responsio falsa est: quod docemus duobus modis, & priori qui-

2. Ratio Pontific.

Resp. 1.

2.

Alia Re: sponso qua est Semipelagianorum.

Ref. 1. quia periculosa.

2. quia falsa quod demonstratur.

1.

Pontificio- rum ratio- nes pro in- fallibilitate Ecclesie.

I.

Resp.

I.

Locus 1. Tit. 1. 15. explicatus.

Resp.

2.

dem isto, quod dogma & responsio hæc pugnat cum eorum dogmate qui eâ vtuntur: siquidem hoc est eorum dogma, *Mens irresistibiliter illuminatur.* Nam etsi negant voluntatem flæti irresistibiliter, concedunt tamen mentem illuminari irresistibiliter, at non illuminabitur irresistibiliter, si cum Spiritus illuminans adsit Ecclesiæ, Ecclesia tamen non illuminatur, non autem illuminabitur Ecclesia præsentis Spiritu, si præsentia Spiritus non tollit omnem errorem. Nam ubicumque error est, tenebræ sunt, quid enim aliud sunt tenebræ mentis quam error? Deinde & hæc responsio est falsa, cum Spiritus præsentia in Ecclesia huc spectet, vt deducatur in omnem veritatem, alioqui promissio foret inanis, etenim eò pertinet vt miseri homines habeant vnde se solentur, conscij nempe ignorantie suæ, & propensionis in errorem. Itaque cap. 2. 1. Cath. Johan. *At vos* (inquit, alloquitur autem verè credentes) *accepistis vinctionem* (χρίσμα, hoc est spiritum) *& nouistis omnia, & eodem capite inferius, Nihil opus est, inquit, vt quisquam vos doceat, nam ipsa vinctio vos docet omnia.* Itaque Spiritus vis, Ecclesiam immunem ab errore conseruantis, non pendet ab Ecclesiæ arbitrio, sed docendo flætit arbitrium Ecclesiæ, & veluti captiuum ducit omnem intellectum ad obsequium Christi: quod si qui respuunt Euangelium, ij profectò demum sunt quorum mentes Deus huius sæculi excecauit, non sunt ij quos Scriptura singulari quodam elogio ornat, vt eos vocet *Αυδισκουσ, qui audierunt & didicerunt à Patre, qui que adeo veniunt ad Christum.* Nam *audisse & didicisse à Patre naturâ præcedit, venire ad Christum sequitur.*

pro arbitrio ferendam, cui omnes sese cæcâ obedientiâ submittant. Sed de hac re, iuuante Deo, plura dicemus cum ventum erit ad locum de Ecclesiæ authoritate.

Nam quod illud vrgent Iohan. cap. 16. vers. 13. *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.* Primò, non facit hic locus ad rem. Deinde vt demus agi hic de tota Ecclesia, non effecerint quod voluerunt. (Priusquam horum vtiumque demonstremus, illud monemus non esse eos temerè reprehendendos, qui illud *ὁ δὴ ἠκούσεν* verterunt *docebit*, etsi enim non verbum verbo reddiderunt illum locum, tamen expresserunt Christi mentem. Nam *ὁ δὴ ἠκούσεν* verbum est vñtatum in Scriptura apud LXX. in Veteri Testamento & verò ita vt id ipsum significet quod *docere*, verbì gratiâ, Ps. 89. *הוֹרֵנִי דְרֹכְךָ* illi verterunt *ὁ δὴ ἠκούσεν με ὡς τὴν ὁδὸν σου*, & Psal. 25. *הַדְרִיכֵנִי בְאֵמֶתְךָ* illi sic verterunt *ὁ δὴ ἠκούσεν με ὡς τὴν ὁδὸν σου*.) Etenim Christus hic Apostolos suos compellat. Nam quod Matth. 28. 20. Christus pollicetur *se adfore iis vsque ad consummationem sæculi*, idjà nobis suprâ est interpretatum pag. 266. Diximus nempe esse hyperbolen, & ne videretur hoc mirum & insolens, huius hyperbolæ exemplam protulimus è Scriptura, nam hortatur Apostolus Timotheum *vt seruet mandatum vsque ad aduentum Christi.* Sed etiam si demus eo loco agi de Ecclesia (vt certè *αἰδοῦμαι*, hæc possunt, & debent accommodari ad Ecclesiam, quando quæ Christus pollicetur Apostolis, eadem Deus pollicetur in suæ Ecclesiæ gratiam & commodum) tamen sic nihil fit, quia istud pertinebit tantum ad Christi sponsam, de qua hic non est controuersia: non quod etiam Christi sponsa non interdum erret, etiam in doctrina, sed quia non errat exitialiter: *exempli gratia, Vos* (inquit Iohannes) *accepistis vinctionem, & nouistis omnia, & non habetis necesse vt quis vos doceat, quis neget hyperbolicas esse locutiones, quibus significatur omnia ista de quibus agitur, quæ sunt necessaria ad salutem tenere, esse vno verbo instructissimos? sic, Ega* (inquit Christus) *orauit pro te Petre, ne fides tua rescindat; nempe ne Petrus labatur ita vt non se possit erigere. Ex huius generis locis ergo non concluditur Ecclesiam non posse errare, ne veram quidem Ecclesiam, quantum minus Ecclesia quæ videtur quidem vera, non est tamen.*

Inst. Pontif. Ref.

alia Inst.

Ref.

3. ratio Pontific.

cuius duæ sunt veluti partes.

Resp ad r. simili Præcepto de obediendo Parentibus.

2.

4. & directio responsio. Spiritus docet Ecclesiam,

sed nõ plenè & perfectè in hac vita.

De qua Ecclesia quæstio de infallibilitate sit instructa.

Nos igitur sic respondemus Aduersariis, vt concedamus Christum esse caput Ecclesiæ suæ, & Spiritum, non quidem esse, vt illi docent, *animam Ecclesia*, sed tamen *Doctorem Ecclesia*, sed eiusmodi doctorem qui discipulos suos hebetes naturâ reddat ingeniosos & eruditos: quod præter hunc doctorem nullus doctor possit efficere. Itaque nulla est virtus Christiana vnde iste doctor non denominetur, nam dicitur Spiritus *scientiæ & scientiæ, Spiritus fidei, Spiritus timoris Domini, Spiritus precum, Spiritus reuelationis, &c.* Cæterum negamus hunc doctorem in hac vita in omnibus vim suam exerere plenè & perfectè: quod Aduersarij non audent negare, alioqui enim omnes essent pariter sancti, saltem pariter docti. Iam illi concedunt mensuram donorum Spiritus non esse æqualem, esset autem æqualis si Spiritus ageret perfectè: vnde efficitur, posse aliquando, & aliquando errare etiam eam quæ non modo videtur, sed est vera Ecclesia, tamen si non semper & pertinaciter vsque ad finem erret in rebus ad salutem necessariis. Sed de hac Ecclesia nobis non est iam controuersia; est enim (vt suprâ demonstrauimus) soli suo sponso certò & distinctè nota, sed de ea demum Ecclesia nobis controuersia est cum Aduersariis, quæ Ecclesia nostro iudicio dicitur: agitur enim de ea Ecclesia quæ arbitra est in Synodis & Conciliis. Hæc potest esse non vera Ecclesia cum videatur esse Ecclesia, laruata nempe, neque vera Ecclesia esse deprehenditur aliunde, quam ex doctrinæ puritate, concordia, vnione, & vitæ sanctimonia. Itaque prius hæc nota nobis esse oportet quam ea Ecclesia arbitra statuatur: Et, si hæc prius nota sit, eius arbitrio nihil est opus ad sententiam

Tertia ratio qua nituntur hæc est. Obligamur sub Anathematis pœnâ credere Ecclesiæ in omnibus, vt patet Matth. 18. *Quod si Ecclesiam non audierit sit tibi veluti Ethnicus & Publicanus.* Et Concilia omnia dicunt Anathema non assentientibus Ecclesiæ decretis. At iniquum esset sub tam graui pœna obligari ad assentiendum rebus incertis, & interdum falsis. Respond. hanc rationem licet partiri in duas, quarum prior ducta est ab authoritate Christi, denuntiantis habendum pro Ethnico & Publicano qui non obtemperarit Ecclesiæ: posterior ducta est ab eo quod fit in Ecclesia, nam Conciliis solemne est contemptoribus decretorum Concilij denunciare Anathema. Ad priorem rationem sic Respond. Prouerb. 6. verba hæc sunt Spiritus Sancti, *Conserua præceptum patris tui, & ne relinquo legem matris tue. Alliga eam cordi tuo, & annecte eam gutturi tuo, (hoc est, meditare & recale eam crebrò, & sit ea argumentum sermonis tui quotidiani) cum deambulaueris deducet te* (id est, deducat te) *cum dormieris custodiet*

custodiet te, (id est, puta hinc pendere quietem tuam) cum expergefactus fueris, colloquetur tecum, hoc est, colloquatur tecum, audias quid iubeant pater & mater. Quisquam-ne est, qui hinc colligat cæcâ obedientiâ filiis esse parentibus obediendum? ne ipsi quidem Pontificij collegerint, neque enim putant parentes non posse errare, sic enim nec Ecclesiæ, nec Concilij, nec Papæ hoc priuilegium foret. Sic iubent affici extremo supplicio Leges diuinæ & humanæ quicunque Principi sese exhibent rebelles. Nemo tamen inde collegerit Principes non posse errare, aut in omnibus nulla adhibita cautione Principi esse parendum. Immodò verò Matth. 23. iussit Dominus discipulos suos quæcunque dicerent Pharisei ea facere, cum idem tamen Matth. 16. sedulo monuerit discipulos, caueant sibi à fermento Phariseorum, hoc est (vt ipse Euangelista interpretatur) ab erroribus Phariseorum quibus doctrinam sinceram adulterabant. Temerè igitur (vt dicam modestissimè) ex eo quod Christus contemptoribus Ecclesiæ interminatur grauissima, colligitur Ecclesiam non posse errare, cum eadem tribuantur parentibus, Regibus, etiam falsis doctoribus in Ecclesia, sed Doctoribus tamen. Quorsum igitur (inquiet aliquis) spectat hæc locutio? nempe sic loquendum est, quoties de his agitur qui constituuntur in aliquo officio & munere, vt iis concilietur autoritas, statuendum enim est fore vt officio suo ritè fungantur, in eorum gratiam qui eorum fidei commisi sunt. Sic dum pater liberos commendat Pædagogo, præscribit liberis vt pareant Pædagogo, minus obsequentibus interminatur, hoc tamen semper subaudit, modò ne turpe quicquam, aut quod sit contra bonos mores præscribat, quod si fiat, etiam septennis filij, aut quinquennis indoles laudatur à patre, si autoritatem, & verò seueritatem pædagogi fuerit aspernatus. Sed hic locus à nobis supra fusiùs est explicatus.

Altera ratio (quam fecimus secundam partem tertiæ rationis qua vtuntur) sic refellitur. Duo sunt genera Conciliorum, vnum est eorum quod bonâ conscientia nititur Dei verbo, nihil tribuit affectibus humanis, nihil sibi indulget: atque hæc Concilia ed iustius denuntiant Anathema, quò humiliiùs agnoscunt sese potuisse errare, itaque in Conciliis concipiuntur preces. At non fatebuntur tamen se errasse, nempe subnixi Dei verbo, huius autoritate Anathema denuntiant. Sic solent parentes, non quidem imprecari iracundè liberis suis, (quod solent facere parentes parùm sapientes, dum indulgent iusto dolori, neque enim parentes continuò iidem Prophetæ sunt) sed tamen denuntiare (freti autoritate Dei) extrema filiis rebellibus. Quæ denuntiatio est legitima, suffulta nempe autoritate Dei, at nemo inde tamen concluderet parentes non posse errare (tantum hoc concluderet non semper errare qui possunt errare) nec idè adduci debere in contemptum vilius superioris autoritatem, ed quod fieri possit vt eâ abutatur. Sed & est alterum genus Conciliorum quod indulget affectibus, & abutitur sua autoritate, (porrò quæ sit autoritas Conciliorum infra disputabimus) & hæc Concilia denuntiant Anathema, quemadmodum irati Patres, aut verò etiam barbari & feri, etiam pio & probo filio non modò iram Dei

denuntiant, sed etiam imprecantur. Nullis tamen est aded mentis inops, vt putet hinc effici, contemptendam esse autoritatem parentum; qui iustâ & idonea de causa vtuntur autoritate sua. Eadem planè ratio est Conciliorum. Nec si quis dicat aliquando contingere, vt Concilia temerè denuntiant Anathema, continuò irritam facit autoritatem Conciliorum omnium. Nec etiam si hoc pacto fateatur Concilia errare posse, fatetur continuò Concilia errare semper, aut Conciliis licere negat coactis in Dei nomine (quod quid sit alibi à nobis explicatum est) vti sua autoritate, hoc est, denuntiare contemptoribus verbi Dei, Dei iram. Nam si singulis in Ecclesia Pastoribus id licet, vel fatentibus Pontificiis, (alioqui tolleretur ex Ecclesia omnis concionandi autoritas) cum tamen propterea singulis Pastoribus non tribuatur ius infallibilitatis, cur, si Concilia sibi arrogent vt denuntiant Anathema, putabimus eadem sibi arrogare vt nequeant errare? Conciliorum Pontificiorum (hoc est, vt loquamur rotundiùs, Antichristianorum) hoc esto priuilegium. At Christiana Concilia dicant sanè confidenter, *Anathema sit, sed dicant eadem, Nos enim quod accepimus à Domino, tradidimus.*

Quarta ratio quam afferunt hæc est, Ecclesiam esse sanctam docet symbolum Apostolicum hæc autem Sanctitas propriè in confessione dogmatum consistit. Ergo Christiana professio nihil continet nisi sanctum, id est, verum quoad fidei doctrinam, & iustum quoad præcepta morum. Respond. Nouum est & insolens collocare sanctitatem in professione dogmatum, sic enim hypocritæ vitâ contaminatissimâ homines *Sancti* dici possint & haberi. Itaque Ecclesia non dicitur sancta ob professionem dogmatum, sed ob vitam institutam rectè, atque vti dogmata præscribunt. Porro fatentur Aduersarij Ecclesiam errare in vita & moribus, imò hoc repetunt & inculcant vsque ad nauſeam; nempe sibi malè conscij hac in parte, nota enim sunt probra, non modò aulæ Romanæ, sed etiam eorum qui vel supersticiosè, vel etiam subdolè, vt consulant rebus suis, assentantur Romano Pontifici & affectis eius. Quod si vllum pondus haberet hoc argumentum, efficeret vt ne Ecclesia in moribus videatur peccare. Nam Psal. 50. exprobratur impio quòd verba Dei vsurpet ore tenus, quæ vitâ & factis aspernatur. Itaque secundo loco respond. hoc esse elogium non illius Ecclesiæ quæ videtur esse Ecclesia, sed illius Ecclesiæ quæ est Ecclesia reuera: sponsæ, inquam, Christi, quæ non professione dogmatum tenus, sed reapse & factis sancta est & inculcata: sancta, inquam, & inculcata non absolute, etenim ipsa est quæ demissè petit à Deo quotidie remissionem peccatorum, sed comparatè tamen sancta, hoc est, si confertur cum hominibus prophanis & impiis verè sancta est, quia non modò profertur veritatem, sed etiam ad veritatis quam profertur normam exigit & componit mores suos: neque enim Spiritus Sanctus qui eam regit, veritatis modò, sed etiam sanctitatis Spiritus est. Cæterum sanctitas in moribus est, non in cognitione nuda & simplici, alioqui dæmones forent sancti. At de hac Ecclesia nulla nobis est controuersia, fatemur enim sponsam Christi non errare exitialiter; etenim ij sumus qui afferimus dogma de Perſeue-

Principi,

Doctorib.
Ecclesiæ.

Pædagogo.

Resp.
ad 2.
Anathema
in Con-
ciliis denun-
tianti soli-
tum.non arguit
Concilia
non posse
errare.neque pro-
pterea sic
tollitur
Conciliis
omnis au-
thoritas.4. ratio
Pontif.Resp.
1.Sanctæ eue-
dicatur
Ecclesiæ.Resp.
2.Ecclesia
quomodo
Sanctæ.

rantia sanctorum ab Aduersariorum calumnia; fugeret verò nos ratio si iidem assertores essemus dogmatis de perseverantia Sanctorum, hoc est Ecclesiæ sanctæ, & affirmarem Ecclesiæ Sanctorum posse errare pertinaciter. Nam pertinacem errorem sequitur haud dubiè iactura salutis, cum pertinax error sit is in quo perseveratur ad finem vsque. Cuius generis errore neque tota Ecclesia, neque pars ulla Ecclesiæ unquam errat, tametsi nihil absurdi sit vt statuamus, ad tempus Ecclesiam (certè præcipuas partes Ecclesiæ) posse labi, lapsu tamen vnde se statim erigit.

5. ratio Pontif.

Quinta ratio. Si esset (inquiunt) vera Caluini (hoc est, nostra) sententia, qua statuimus Ecclesiam posse errare (Ecclesiam, inquam, quæ videtur esse Ecclesia) pertinaciter (veram autem Ecclesiam nullâ pertinaciâ) sequetur & posse errare Ecclesiam in iis quibus perhibet testimonium Scripturæ, maximè iis quæ ita traduntur in Scriptura, vt et si eorum cognitio sit utilis, tamen minimè est necessaria ad salutem consequendam. Respond. Argum. hoc non modò est futile, sed ridiculum etiam & indignum graui viro: Nam perinde est ac si sic argumentarentur, si quis potest errare, poterit errare dum testimonium perhibet veritati, quod est dicere pugnantia, si quis potest mentiri, potest mentiri dum verum dicit. Nam Ecclesia dum perhibet testimonium Scripturæ, dicit quod res est. Hoc tantum sequitur ex hoc argumento, quotiescunque qui potest errare testimonium dicit, non est ei fides adhibenda, si nullum aliud afferat documentum testimonij sui præter auctoritatem suam: quod nos non modò vltro concedimus, sed affirmamus, & virgemus aduersus Pontificios, quibuscum nobis res iam est. Nolumus enim Ecclesiæ credi testanti Scripturam esse veram, ob Ecclesiæ auctoritatem, quæ nota esse non potest & certa, nî prius nota sit & certa auctoritas Scripturarum. Credimus tamen Ecclesiæ testanti Scripturas esse veras, quia testimonij sui affert documenta, vt in foro tum demum testium fides certa est, cum testando aperuerunt ea quæ fuere clausa, quæque postmodum Iudices experiundo vera esse deprehenderunt, haud deprehensuri nisi testes ea documenta edidissent. Sed de hac re, cum ventum erit ad locum de Ecclesiæ auctoritate, Deo iuuante, accuratiùs disputabimus.

6. ratio Pontific. ab auctoritate Patrum. ac 7. Tertulliani.

qui vindicatur.

1.

Sexta ratio & vltima, ducta est ab auctoritate Patrum, quos volunt docuisse Ecclesiam non posse errare; vtuntur autem hic auctoritate Tertulliani, tum etiam Augustini. Etenim Tertullianus libro de Præscript. aduersus hæret. cap. 28. Age, inquit, omnes Ecclesia errauerint, nullam respexerit Spiritus Sanctus. Ergo, inquiunt, absurdum visum est Tertulliano Ecclesias omnes errasse. Respond. Et nobis id ipsum videtur absurdum, nempe si eo sensu dicatur, quo dictum est à Tertulliano. Quod vt planum sit & apertum, primum hoc notamus, eodem loco (ne abeamus longiùs) Tertullianum scripsisse, *deceptus sit & Apostolus*. Quæ verba consultò Aduersarij in hoc loco citando solent omittere, nempe iis admonemur quodnam dogma Tertul. oppugnet, hæreticorum scilicet nouitorum, qui negabant vllam fuisse Ecclesiam priusquam illi fuissent exorti. Absit autem nos vt id negemus, qui docemus

clarè primis illis temporibus fuisse florentissimas Ecclesias, adeoque semper Deum habuisse Ecclesiam in terris, et si omnibus sæculis non pari splendore effluerit. Deinde, series disputationis Tertulliani id ipsum demonstrat, nam cap. 22. solent, inquit, dicere (putà hæretici) *Apostolos non omnia scisse*. Deinde cap. 27. (qui locus vnicè obseruandus est aduersus Pontif.) hæreticos facit ed confugientes, vt negent vllam Ecclesiam unquam ante se natos accepisse illam veritatem: verba Tertulliani hæc sunt, *Si ergo incredibile est, vel ignorasse Apostolos plenitudinem predicationis, vel non omnem ordinem regula omnibus edidisse, videamus ne fortè Apostoli quidem simpliciter & plene, Ecclesia autem, (id est, Ecclesiæ quas Apostoli docuerunt) suo vitio aliter acceperint quàm Apostoli præferebant*.

Quibus in verbis non modò id notandum est de quo nunc agitur præcipuè, nempe intelligi omnes omnino Ecclesias quas Apostoli docuerunt, sed & id etiam quod Tertul. affirmat Apost. Regulam (Canonem, nam Canon Regula est) *veritatis edidisse*, haud dubiè libros ab Euangelistis & Apostolis conscriptos intelligit, quorum auctoritatem isti hæretici aded defugiebant, vt noluerint admittere hanc regulam, *fides* (inquit cap. 14. eiusdem libri) *in regula posita est, habes Legem, & salutem ex obseruatione Legis*, Legem nempe fidei. Quamquam certum est regulà fidei speciatim designari summam credendorum ex Scripturis collectam, cuius meminit disertis verbis sub finem cap. 12. eiusdem libri, & initio cap. 13. verba eius sunt planè aurea, *Quaramus ergo in nostro, & à nostris, & de nostro: idque duntaxat quod saluà regulà fidei potest in questionem deuenire. Regula est autem fidei, vt iam hinc quid credamus profiteamur, illa scilicet qua creditur vnum omnino Deum esse, &c.*

Secundo loco (atque hic subsistunt) adducunt testimonium Augustini libro 1. contra Cresconium Donatist. cap. 33. & Epist. 118. Et locus quidem prior sic habet: *Scripturarum à nobis tenetur veritas cum id facimus quod vniuersa iam placet Ecclesie, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas, vt quoniam Sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate questionis, Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat*. Posterior autem locus sic habet, *Disputare contra id quod vniuersa Ecclesia sentit insolentissima est insania*. Vterque locus eodem spectat, itaque alterutrum refutaueris, vtrumque refutaueris. Porro priori, proindeque & posteriori loco sic occurritur, quod non agatur de dogmate quod pugnet cum Scriptura, verum de eo cuius notitia conceditur (per figuram quam Rhetores *εὐχρησίων* vocant) esse in Script. obscuriùs tradita, in cuius generis dogmatibus errare (absit modo pertinacia & pernicacia) non sit perniciosum. Queritur enim, *An sint rebaptizandi qui ab hæreticis fuere baptizati*, vt sentit olim Cyprianus, qui in Catholicis omni æuo fuit numeratus. Atque in hoc genere nos minimè defugimus cōsensum vniuersalem Ecclesiæ, immo cum ad huius generis quæstiones res perducta est, dicimus esse ingenij insolentis & petulantis rixari & contendere. Atque Augustinum hæc dicere per confessionem, constat ex filo dissertationis, seu antecedentia, seu consequentia spectemus. Nam probat primùm illud dogma ex Scriptura, & quia vera

2.

2. Augustin.

Vindicatur Augustini locus.

Quibus in rebus sequendus sit vniuersalis consensus Ecclesiæ.

quia verè argumenta interdum non satisfaciunt peccatori, saltem hoc postulat sibi concedi, nihil tradi in Scriptura quod pugnet cum doctrina recepta: vnde concludit tandem in huius generis quæstionibus (iis nempe de quibus Scriptura statuitur nihil tradidisse certum, vt sunt quæstiones de his rebus in quibus cum Cyprino licet errare sine salutis dispendio) dandas esse manus publico consensui. At non est nobis controuersia cum Aduersariis de hoc genere, immò verò nos ipsi sumus qui in rebus obscurioribus, & quibus nihil contrarium est traditum in Scriptura, cedamus libenter consensui publico verè Ecclesiæ. Sed & consequentia apud Augustinum id ipsam demonstrant, etenim meminit obscuritatis quæstionis. Ergo agitur de quæstione quæ obscura est, certè videtur obscura, vt sunt in religione nonnulla, quæ obscura dicuntur idèd quod eorum cognitio non sit clarè, & perspicuè tradita. At huius generis non sunt Christianæ religionis summa capita, non enim dixerit August. obscuram quæstionem, qua quæritur, *An Christus sit Deus, an Spiritus Sanctus sit Deus, an Christus mundi Redemptor sit, &c.* Nec obscuram item quæstionem dixerit, *An remissio peccatorum gratuita sit, An humana natura corrupta sese possit ipsa instaurare.* Itaque cum de huius generis quæstionibus disputat, non solet prouocare ad Ecclesiæ autoritatem, sed testimoniis prolatis ex Scriptura nititur: frust. à, siquidem potuit viam hanc compendiarium ingredi, vt postularer perimi ac decidi controuersiam ex Ecclesiæ iudicio. Quin contra facit: nam lib. 3. contra Maximinum Arrianum profiteretur, vt non vult ipse stare autoritate Concilij Ariminensis, ita se nolle exigere vt Maximinus stet autoritate Concilij Nicæni. Verba eius sunt, *Sed nunc nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense, tanquam per iudicaturus proferre Concilium: nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris: Scripturarum autoritatibus non quorumcumque propriis, sed vtrinque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet.* Ex quo loco colligitur manifestè in rebus arduis Conciliorum autoritatem esse præiudicia, non esse iudicia, proindeque in re magni ponderis, cum res agitur serid, abstinendum esse (Augustini grauisissimi viri exemplo) autoritate Conciliorum, rem ipsam esse inuendendam.

Sed Aduersarij student hunc locum eludere; nam aiunt Augustinum non velle dicere, non teneri vllò modo Maximinum autoritate Concilij Nicæni, sed non teneri in illa disputatione, quia Augustinus id promittebat: quia enim Maximinus obiecit Nicæno Concilio Concilium Ariminense, & Augustino non videbatur operæ pretium tunc, tempus consumere in ostendendo Concilium Nicænum fuisse legitimum, & Ariminense illegitimum, cum haberet meliora argumenta ex Scripturis, ait, *Nunc nec ego huius, nec tu illius autoritate teneris*, id est, nolo nunc teneri Conciliorum autoritatibus, omittamus Concilia, ad Scripturas veniamus. Quibus verbis primò, fingunt promissionem vbi nulla est: neque enim hic Augustinus loquitur per concessionem: Nam videtur hoc verbo *debes*, quod coniungendum est cum præcedentibus, *nec ego Nicænum, nec tu debes Ariminense tanquam præiudicaturus*, &c. Intelligenda sunt ista vt coniuncta, hoc est, si ego vtar autoritate Nicæni Conci-

lij præiudicatus, vltimo arduam quæstionem definiti autoritate Concilij, quod non est disputare sed præiudicare: alioqui *nec ego Nicænum* huiusmodi erit orationis pars mutila. Deinde *Nec ego huius*, inquit, *autoritate, nec tu illius detineris*, verba ista non significant concessionem, alioqui dicendam fuisset, *Nec ego huius autoritate, nec tu illius detinearis*. Denique, quæ sequuntur perimunt controuersiam, *Res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione concertet*. Nihil potuit dici euidentius ad astruendam Scripturæ autoritatem in controuersia Religionis, commendandamque candidam illam & simplicem disputandi cum Aduersariis rationem. Nam quod veriti Aduersarij ne lux tanta hominum oculis vitrò sese ingerat, aiunt Augustinum supra meminit *autoritatis veritate*, in eo fucum faciunt. Nam *veritas autoritatis* Augustino est, veritas autoritate commendata & suffulta: verba Augustini sunt, *Pater ergo & Filius vnus sunt eiusdemque substantia, hoc est istud inuocor, quod in Concilio Nicæno aduersus hæreticos Arrianos à Catholicis Patribus veritatis autoritate, & autoritatis veritate firmatum est.* Porro Augustinus hoc demonstrauerat prius ex Scriptura, vt efficeret nihil decretum fuisse à Patribus Nicænis quod *veritatis autoritate* non fuisset firmatum, proindeque autoritatem Concilij Nicæni fuisse *veritatis autoritatem*, vt si quis diceret, *verba hæc non mea sunt, sed Spiritus Sancti verba.*

Sic refutata sunt argumenta quibus probant Ecclesiam non posse errare, sequuntur ea quibus conantur efficere Ecclesiam repræsentatiuè non posse errare. Hic autem priusquam vltius progrediamur, obseruandum apud Aduersarios distinctas esse quæstiones, *An Ecclesia possit errare, & An Ecclesia repræsentatiuè possit errare*, verba enim hæc sunt Bellar. cap. 14. lib. 1. de Ecclesia milit. *Nostri igitur sententia est Ecclesiam absolute non posse errare, nec in rebus absolute necessariis, nec in iis qua credenda vel facienda nobis proponit, siue habeantur expresse in Scripturis, siue non.* Et cum dicimus Ecclesiam non posse errare, id intelligimus tam de vniuersitate fidelium quam de vniuersitate Episcoporum, ita vt sensus sit eius propositionis, *Ecclesia non potest errare, id est, id quod tenent omnes fideles tanquam de fide necessariò est verum, & de fide: & similiter quod docent omnes Episcopi tanquam ad finem pertinens, necessariò est verum, & de fide.* Et postquam effecerunt, vt putant, vniuersitatem fidelium non posse errare, iam, inquit, *quod Ecclesia repræsentatiuè non possit errare, probatur, &c.* Quorsum pertinet ista obseruatio? nempe, Primùm vt demonstremus, alteram harum quæstionum esse otiosam. Nam si vniuersitas fidelium non potest errare, quid opus est vt Episcopis tribuatur infallibilitas? Immo quid opus est Concilio, quando consensus vniuersitatis fidelium satis magnum argumentum est veritatis, siquidem vniuersitas fidelium non potest errare? Respondebunt fortasse non posse statui in quo tandem fideles consentiant nisi Concilio id declarante. Ergo, inquam, prior illa quæstio otiosa fuit, non enim nititur fides nostra autoritate consensus fidelium, sed autoritate consensus Episcoporum in Concilio. Deinde, quis iste est consensus fidelium de quo singuli fideles dubitant, quod si non dubitant, quorsum attinet conuocasse Concilium? Nunquid quod vnusquisque fidelium credit, statuendus est id credere quia id putat ab omnibus fidelibus credi, de quo consensu omnium

In illis non est hominum iudicio standum,

sed Scripturæ.

recte ipso Augustino.

Exceptio Pontif. ad illum Augustini locum.

Ref. 1.

25

35

Inst. Pontif.

Ref.

An Concilia possint errare.

Pontificio- rum sententia.

Laborata- teratâ quæstio- num quæ superflua est quod ostenditur.

1.

2. fidelium nihil potest habere compertum, & exploratum nisi Concilium cogatur? Deinde etiam hæc obseruatio huc pertinet, vt deprehendamus quanta sit hæc ambiguitas, quæri enim potest quo sensu negent Ecclesiam (id est vniuersitatem fidelium, quatenus hæc vniuersitas distinguitur ab vniuersitate Episcoporum) posse errare; an hoc velint *neminem è fidelibus posse errare* nam certè si aliquot fideles possint errare, falsum est vniuersitatem non posse errare. An potius hoc velint, *Vniuersitatem fidelium, id est, fideles in vnum coactos non posse errare*, cum singuli tamen seorsim errare queant? Nam sic quidem Concilium conflabitur ex vniuersitate fidelium, quod est absurdum. Vel, an hoc velint, *Fideles non errare in eo in quo omnes omnino quotquot sunt consentiunt*. Quod si hæc eorum mens est fortasse non dissentiant à nobis hac in parte: nam omnes fideles consentiunt in fundamento, sed sic quæstio otiosa fuerit, nempe instituta est vt asseratur authoritas Ecclesiæ in iudicandis controuersis. At singuli fideles, vt in quo consentiunt omnes intelligi possit, non possunt à nobis interrogari. Jam videamus quomodo probent Ecclesiam representatiuè non posse errare, hoc est omnes Episcopos: Et hæc tenendum est, *vniuersitatem Episcoporum* iis significare *Concilium constatum ex Episcopis*. Nam certè, *Episcopos seorsim existentes non docet*, inquit, *Spiritus Sanctus omnem veritatem*: Ergo saltem Episcopos omnes in vnum congregatos docebit omnem veritatem. Bellarm. lib. 2. de Concil. capit. 2. Meminerimus igitur Ecclesiam representatiuè in hac quæstione esse *Concilium Episcoporum in vnum congregatorum*.

Loca Scripturæ pro infallibilitate Conciliorum. Locus 1. Resp. 1. Primò nituntur locis Scripturæ, vt probent Episcopos in vnum congregatos non posse errare. 1. Locus est Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me audit*. At hoc non Apostolis in vnum congregatis, sed singulis seorsim prædicantibus Euangelium tribuitur, itaque nihil facit ad rem. Et si quid faceret ad rem iste locus, eo efficeretur, vt ne singuli Episcopi seorsim existentes errent, quod ipsimet Aduersarij coguntur negare, alioqui nihil opus esset Concilio, & locus esset (vt quidam loquutus est) *auferibilitati Papa*. Sed nos aliter respondemus, fortasse enim quis calumniari posset & cauillari, verba Christi singulis Pastoribus tribuere ius infallibilitatis: Dicimus ergo ista verba sequi mandatum Christi, mandatum autem Christi fuit, vt discipuli excitarent in hominum animis Christi desiderium, cui mandato subiunctum est, *Qui vos audit, me audit*: vt si herus famulo præscribat primùm, quid famulus debeat præscribere agendum in familia, tum subiungeret *qui te audit, me audit*, non inde sequetur fieri non posse vt ille famulus discedat ab heri præscripto, aut sic vbi discesserit ei esse parendum: immò potius hoc sequitur, vt quando herus datis mandatis hoc apposuit *qui te audit me audit*, dispiciatur primùm, iubeat ne famulus quod præscribit herus. Denique respondemus aliam esse Apostolorum, aliam esse vulgariam in Ecclesia Pastorum conditionem, nam Apostolorum & missio, & dona erant extraordinaria, Pastorum in Ecclesia diuersa est conditio.

Locus 2. Resp. 1. Secundus Scripturæ locus quem citant est Matth. 23. *Quicumque dixerint facite*. Sec hoc loco nõ agitur, vt nec priori, de Episcopis in vnum congregatis. Deinde agitur eo loco de Scribis

& Pharisæis corruptoribus Legis, à quorum fermento (hoc est, doctrina, cap. 16. Euang. Matt. vt supra obseruauimus) Christus iussit discipulos suos sibi cauere. Quid igitur? possit ne quis cauillari, Ergo Christum dixisse pugnancia? Minimè verò: nam præcesserunt hæc verba *sedent in cathedra Moysi*, hoc est, legunt Mosen & Prophetas, & interpretantur ad Mosis mentem, hæcenus audiuntur: nam *sedere in cathedra Moysi* non est Mose succedere, sed doctrinam quam Moses tradidit, tradere: id quod nos faciliè concedimus Scribis & Pharisæis in Ecclesia Romana, non minus grauibus Christi hostibus quàm fuerunt prisci illi Scribæ & Pharisæi: immò docemus hoc pacto Ecclesiam Christi fuisse conseruatam, quod omnibus sæculis etiam deploratissimis, Scribæ & Pharisæi federint in cathedra non modò Mosis & Prophetarum, sed Apostolorum etiam: neque tamen inde sequitur, doctrinam quam tradiderunt non fuisse fermentatam & adulteratam, atque eiusmodi vt quando purior lux Euangelij affulsit, non fuerit aliò confugiendum quàm ad istos Doctores, quorum fraus aliquam potuit habere speciem quandiu Deus maioris lucis copiam non indulsit.

Tertius locus est Matth. 18. *Dic Ecclesia*. Sed hic locus supra expensus est, & illis ereptus. Interim subit mirari inconstantiam istorum hominum, nam nuper intellexerunt hunc locum ita, ac si ageret de vniuersitate fidelium, nunc eundem locum sic accipiunt, ac si intelligendus esset de vniuersitate Episcoporum in vnum congregatorum. Illud verò, *Amen dico vobis, quacumque ligaueritis super terram, erunt ligata in caelo*, vt istud etiam, *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo*, supra explicatum est.

4. Locus. Quartus locus est cap. 16. 13. Euang. secundum Iohan. In quo loco citando parem produnt inconstantiam, nos verò quo is spectet iam considerauimus pag. 284. ita vt nihil sit opus ea repetere. Certè non conuenit Episcopis tantum in vnum congregatis, si quid facit ad hanc rem quæ nunc agitur, non enim Christus pollicetur eo loco Apostolis suis Spiritum coactis tantum in vnum locum, sed singulis seorsim; atque illi (Bellarminus nempe libro 2. cap. 2. de Conciliorum Authoritate) dum huc locum citant, agnoscunt ingenuè Episcopos seorsim existentes non docere Spiritum Sanctum omnem veritatem, quod est imprimis obseruandum. Primò, quia hinc euincitur fidem plebis non pendere ab Episcopi autoritate: at plebs, inquam, non audit Papam aut Concilium, tantum dat operam Episcopo & Pastori, & quidem seorsim existentibus, dum singuli in singulis Ecclesiis & dicæcesibus munere suo funguntur. Vnde ergo constabit plebi Episcopum non errare, aut Pastorem, siquidem Episcopi seorsim existentes possint singuli errare? Deinde qui seorsim existentes possunt errare, quidni etiam in vnum congregati possint errare? nam ægrorum certè multitudo in vnum coacta non minuit, sed auget morbum; Itaque qui singuli seorsim existentes ægri sunt, eos in vnum coactos ægros esse necesse est, præsertim in hac propensione naturæ in errorem: vt si oues quæ seorsim existentes erant scabiosæ, periculum est ne in vnum coactæ sanioribus affricent scabiem. Denique si hæc vox, *Spiritus veritatis vos docebit*

Doctores Pontificij similes Pharisæis.

3. Locus.

Episcopi seorsim possunt errare, quod obseruandum.

1.

2.

3.

docebit omnem veritatem, non pertinet ad Episcopos seorsim existentes, nullo modo pertinuerit ad Episcopos, & ratio est, quia Apostoli hic primum compellantur. Itaque si sensus est, *Ego vobiscum adero non seorsim existentibus, sed simul congregatis, vosque seorsim existentes poteritis errare, non poteritis errare coacti in unum*, sequetur Apostolos semper potuisse errare cum existerent seorsim, nunquam non potuisse errare nisi in Concilio Hierosolymitano, aut eiusmodi alio Concilio, cuius nulla tamen mentio fit in Scriptura, neque in historia Ecclesiastica. Sed hic locus supra explicatus est.

Quintus locus est Act. 15. 28. *Visum est Spiritui sancto & nobis*. Vnde sic colligunt, si illius Concilij decreta erant decreta Spiritus sancti, reliquorum Conciliorum quæ legitima sunt decreta, sunt decreta Spiritus sancti. Respondeo primo, *Ista non cohære, nam vt ex eo quod Apostolis, etiam seorsim existentibus, prærogatiua infallibilitatis in doctrina indulta est, nemo inde colligat idem privilegium omnibus Pastoribus, etiam legitimis, seorsim existentibus esse concessum; sic nemo ex eo quod Apostolis simul existentibus concessum est vt ne errarent, colliget Pastoribus legitimis in vnum locum congregatis concessum esse vt ne errent, par enim vtrobique ratio est*. Respondeo secundo, *Concilia legitima duobus modis dici posse, vel vt legitima Concilia dicantur in quibus celebrandis ritus externi (vulgò formas vocant) obseruantur, de quibus nobis erit differendum, cum peruentum fuerit ad locum de Regimine Ecclesiæ. Vel legitimum Concilium dicitur in quo celebrando non modò externi ritus, sed multò magis quod Deus requirit intrinsecus obseruatur: exempli gratiâ, Pastores legitimi dicuntur ad quorum institutionem & ordinationem quod extrinsecus requirebatur nihil defuit (verbi gratiâ Judas) qui tamen intrinsecus mercenarij & lupi esse possint, nam externa homines vident & curant, interna solus Deus: vel pastores legitimi dicuntur, qui pastores sunt non modò quod nihil eorum omiserint quæ in externa ordinatione requiruntur, sed qui interna illa, dotes animi & zelum gloriæ Dei, ad ministerium attulerunt, ij sunt verè legitimi Pastores: haud dissimilis est Conciliorum ratio. Nos verò facillè concedimus Concilia legitima quoad id quod requiritur intrinsecus, id est, Concilia verè sine fuco & fallaciâ congregata in nomine Christi, non posse errare in iis quæ sunt alicuius momenti, sed quænam illa sint Concilia dicimus sciri non posse nisi ex Concilij decretis, iuxta illud, *Probate spiritus an sint ex Deo*, & illud, *Omnia probate, quòd bonum est retinete*, & illud, *Si ego ipse, aut Angelus de cælo vobis aliud Euangelizauerit, Anathema sit*. Nam vt pictores & sculptores ductus & lineaméta humani vultus adeo ad viuum exprimunt, vt fallant interdum eminus intuentium oculos, cum tamen vitam & Spiritum non possint inspirare operi, sic planè externam Pastoris aut Concilij formam humana industria facillè mentitur & imitatur, dum vult humana fraus internam mentiri formam nulla meretrix æquè decipit quàm illa quæ est modesta.*

Sextus locus est, *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, Septimus est, *Ego vobiscum sum*

vsque ad consummationem sæculi, Matth. vlt. Ostruus, *Columna & firmamentum veritatis*, vnde sic colligunt, Ecclesia non potest errare. Ergo neque Concilium. Circulus est, nam probatur idem per idem, Medium enim quo probant Concilia non posse errare, est quæstio quam student concludere ex eo quod Concilia non possunt errare, ita quod est in quæstione assertur pro argumento. Nonus locus est Lucæ 22. 23. *Rogavi pro te ne desiciat fides tua, verba sunt Christi Petrum compellantis*. Argumentum tale est, *Romanus Pontifex non potest errare in fide, nam Petrus non potuit errare in fide. Quod si Romanus Pontifex non possit errare in fide, neque Concilia confirmata à Romano Pontifice possunt errare*.

Hoc argumentum est inuolutum magnis ambagibus, quas breuiter sic excutimus. Primò oratio Christi pro Petro non prohibuit quominus Petrus errarit, & quidem in fide, nam abnegauit Christum. Ergo etiam si hæc oratio pertineret ad Pontificem Romanum, non prohiberet tamen quominus erraret in fide. Responderunt fortè, Petrum errasse in moribus (& sanè quicumque errat in fide, is etiam in moribus errat.) Sed hæc responsio nihil ad rem facit: nam Doctor qui metu percussus docet extrinsecus falsam doctrinam, docendo æquè decipit ac si hoc facit prorsus impiè: verbi gratiâ, Liberius Episcopus Romanus metu coactus subscripsit Arianismo. Nihil interfuit plebis scire vnde adductus fuerit vel subscripserit, immò hoc plebs non potuit diuinare, quando subscriptione sua non est testatus se inuitum, sed sponte subscripsisse, vt Petrus iurejurando Christi abnegationem confirmauit. Jam si hoc detur Papam metu coactum posse docere falsa, primò, vnde nobis constabit Papam non cogi? Nam solus est & obnoxius (si quid molitur quod non libeat Consistorio) veneno, idque notissimum est toto orbe Christiano, nec dissimulant Pontificij. Hoc primum. Deinde cuius est metu cogi vt falsa doceat, ejus est etiam spe prolici vt falsa doceat. Hoc igitur obrinemus, fieri posse vt Papa vel metu coactus, vel spe illectus, putà diuitiarum, inanis gloriæ, &c. possit falsa docere. Ergo, inquam, possit esse Apostata & Hæreticus: nam in docendo minimum peccant qui decepti decipiunt, & grauius & periculosius peccant qui sunt *αυτοραταις*. Sed de hac re aliàs pluribus, Deo iuuante. Hoc primum. Deinde, nulla connexio est, Christus orauit ne fides Petri deficeret, Ergo eadem operâ orauit ne Papæ fides deficeret. Tertio, hæc dicta non sunt ita vt quis inde possit colligere promissionem generalem, si, inquam, nihil aliud subest, referuntur enim ad certam quandam circumstantiam. Itaque si nulla alia promissio Petro fuisse facta præter hanc, non posset inde colligi ne Petri quidem infallibilitas, nedum Papæ: quæ sit autem ista circumstantia patet, præcesserunt enim illa, *Postulauit Satanas, &c.* Quarto, Christus eadem est vsus oratione pro singulis credentibus cap. 17. Johan. Neque tamen singulis credentibus concedunt jus infallibilitatis, sic enim daretur locus non modò aferibilitati Papæ, sed etiam Concilij, quando singuli fideles æquè non possunt errare ac Papa, & Concilium. Denique non cohærent ista, Petrus non potuit errare, Ergo neque

3. locus.

Resp. 1.

2. Concilia legitima dici possunt bifariam.

1. 2.

3. & legitimi Pastores.

4. simile.

5.

8. locus

9. locus.

Resp. 1.

Papa potest errare, metu coactus.

spe illectus.

Resp. 2.

3. Promissio Petro facta non est generalis.

4. Idem omnibus fidelibus promissum est quod Petro.

5.

Papa: Papa non potest errare, Ergo neque Concilium.

Confirmatio Conciliorum à Papa conuallitur.

1. Nam quod aiunt Concilia à Papa confirmata non posse errare, in eo se præbent ridendos, nam Papæ confirmatio sequitur Concilij decreta, non præcedit. Itaque diu Romæ disputatum est (nam penè dimisso Concilio Tridentino) An confirmari debuerit Concilium. An Concilia postquam cœperunt desinere, non poterunt errare? hoc verò tam absurdum est ac si quis dixerit, Concilium, postquam desit esse Concilium, non posse errare, nisi fortè hoc velint, Papam declarare, an Concilium errauerit: Sed si hoc voluerunt, ridiculè loquuti sunt, dicendum enim fuit, non, *Concilia à Papa confirmata non possunt errare, sed, Concilia à Papa confirmata non errauerunt.*

2. Deinde si confirmatio Concilij pendet à Papa, periit Papæ infallibilitas: nam si ita se res habet, quid opus fuit Concilio? via enim compendiaria fuit, vt ipse Papa statim ederet quid sentiret de controuersis. Respondebunt fortassè opus esse Concilio vt habeat Papa de quo statuat; vt admoneatur & doceatur, quemadmodum Reges adhibent in consilium viros graues: Sed si ita se res habet, Papa obnoxius est errori, nam nisi Reges obnoxij essent errori, non adhiberent in Concilium viros sapientes.

3. Deinde hac ratione tollitur Concilij essentia, nam etiam in Concilio adhibentur quorum suffragia, vt illi loquuntur, non sunt decisiva, id ipsum potuit à Papa adhiberi conuocatis Theologis.

4. Quartò, sic fatebuntur Papam non esse Petri successorem, Petri, inquam, quatenus caput Vicarium Ecclesiæ statuitur: fac enim, (quod non est verum) Petrum fuisse constitutum in tanta authoritate & dignitate, profectò id ideo factum fuerit quod Petrus excellentiora præ reliquis dona adeptus esset, nam munera collata à Christo non sunt seiuncta à dotibus quæ requiruntur ad muneri administrationem. Atqui si Papa ad definiendas controuersias Religionis opus habet admonitione virorum doctorum, profectò ed testatur se non esse Petri successorem.

10. locus. Decimus locus est ad Hebr. 13. 17. *Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis.* Respondeo primò vt supra, hæc dici de Pastoribus separatim. Secundò, subintelligi conditionem cuius toties iam meminimus, vt cum præscribitur sacris litteris vt Regi, vt parentibus pareamus, non inde colligitur absolutè hoc esse faciendum, quod necesse esset colligere si hoc pacto Regibus, aut parentibus indultum esset priuilegium infallibilitatis. Vndecimus locus est, *Docete omnes gentes.* Respond. Agitur hæc de Apostolis, & quidem seorsum. Duodecimus est Ezechielis cap. 33. *Speculatorem domui Israel dedi te.* Ratio hinc ducta non meretur responsum, nam eo loco agitur de Propheta singulari, de officio Prophetæ. Vltimus locus & celeberrimus est Matth. 28. *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum.* Hic locus alibi à nobis explicatus est, & vindicatus à calumnia.

Hic tamen (quod nos tum fugerat cum eum locum interpretaremur) obseruandum est, quo sophismate vnam è nostris exceptionibus conentur eludere: nam reliqua non repeto. Sic enim solent nostrorum nonnulli excipere, si ita se res

habet, ne duo quidem vel tres poterunt errare, at fatentur Aduersarij non modò duo aut tres posse errare, sed Concilia etiam quæ vocantur Prouincialia, Regionalia, Nationalia. Respondent illi argumentum valere à minori ad maius. Admodum ridiculè. Nam argumentum demum valet à minori ad maius, cum verum est quod ponitur in minore, sed cum quod in minore ponitur falsum est, non potest valere argumentum. Nam argumentum huius generis huc recidit: Si hoc locum habet in minori, habebit locum in maiori, assumitur verò, locum id habere in minori, quæ assumptio si falsa sit, necesse est conclusionem esse falsam. Nam iste hypotheticus Syllogismus in hunc categoricum reducit, Quod locum habet in minori, id habet in maiori locum, at hoc habet locum in minori. Si negatur hæc minor, nihil sequitur: Atqui neganda est ex eorum sententia. Ergo eluserunt, non eliserunt exceptionis nostræ vim.

Destituti Scripturâ confugiunt ad rationes.

Accedat, inquit, postremo etiam naturalis ratio:

Ac primò, inquit, si Concilia generalia possunt

errare, nullum est in Ecclesia firmum iudicium quo

controuersia componi, & vntas in Ecclesia possit seruari:

Nihil est enim maius generali Concilio legitimo & appro-

bato. Quæ verba attentè & cum iudicio sunt con-

sideranda, volunt enim etiam Concilia legitima,

etiam generalia nullam habere authoritatem nisi

Papæ authoritas accedat, & volunt iidem

Conciliis legitimis Spiritum Sanctum præ-

sidere, non enim fecerit (credo) Papæ appro-

batio vt præfederit Spiritus, qui non præfederat

priusquam accessit approbatio, nam sicuti

factum infectum fieri nequit, sic infectum ne-

quit fieri factum. Itaque si Spiritus non præ-

ferat ante Papæ approbationem, hoc infectum ap-

probatio Papæ non reddiderit factum. Cæterum

vt occurramus rectè argumento, hoc expenden-

dum est etiam atque etiam, nihil esse nimirum

humano iudicio acceptius, quàm vt in omni con-

trouersâ detur qui litem dirimat, sic enim videtur

fluctuantis animi æstus componi. Itaque in

Religione homines eo ingenio sumus, nihil vt

optemus vehementius quàm vt Iudex detur qui

sententiam pronunciet, sic enim putamus fore

vt non modò vnicique nostrum priuatim constet

ratio tranquillitatis suæ, verum etiam publici

consensus: non enim adeò iuuat vt quis sibi

consciis sit veritatis, vt non multum huic

voluptati accedat ex noticia publici consensus;

vt in familia boni liberi non modò delectantur

conscientiâ amoris quo prosequuntur seorsum

parentes, verum etiam ea demum voluptas sum-

ma est, si sciant fratres, sorores, in eo consenti-

re. Itaque dandum hoc est, imò affirmandum,

nihil posse veris Ecclesiæ membris accidere gra-

tius aut optatius, quàm si statuatur Iudex qui

omnes controuersias componat, tantum quæ-

ritur quis sit iste Iudex. Nos certè putamus

Concilium de quo nunc agimus, non esse hunc

Judicem, nec verò esse posse. Ratio est in prom-

ptu, nam Concilia non semper, neque vbique

celebrantur, nec verò obtineri potest vt quoties

velimus, toties Concilium possit celebrari.

At, inquit, sunt Concilij Canones quos adire

cuius licet. At verò respondi id primò,

hos Canones Concilij paucis admodum esse

obuios,

Soluitur.

Rationes Pontif. pro Infallibilitate Ecclesiæ.

I. Resp.

1.

Approbatio Concilij à Papa frustranea est.

Resp. 2.

Iudex Controuersiarum summo periculis expetendus.

Iudex ille non est Concilium.

obuios, nam vt adeantur opus est linguarum & Antiquitatis cognitione. Deinde requiri cognitionem historiæ Ecclesiasticæ, & quidem non vulgarem, vt sciamus fuerint ne hæc Concilia legitima. Tertio respondeo, Concilia de quibusdam tantum dogmatibus fuisse consulta. Itaque non hinc peti, nisi in certis quibusdam capitulis religionis, definitionem controuersiarum. Quarto dicimus, diu vixisse Christianam Ecclesiam sine Conciliis, hoc est, à temporibus Apostolicis vsque ad tempora prioris Concilij Nicæni. Quo tempore non est credibile Ecclesiam Christianam nullum habuisse Judicem in Controuersis, alioquin pessimè tum cum ea fuisset ætatem, nunquam enim grauiora perpeffa est quàm iis temporibus: grauiora, inquam, secundum carnem, nec maiori vnquam impetu ab Hæreticis fuit oppugnata, nec vnquam restitit validius & fortius, postquam enim cœpit feriari à cruce, potuit illud à piis vsurpari, *longa pacis patimur mala, sauior armis luxuria incubuit*: Quando itaque tam periculosis temporibus substitit inconcussa sine hoc Iudice Conciliorum, non est credibile Concilia Iudices esse Ecclesiæ. Quid igitur est? non habebit Ecclesia Iudicem in controuersis? Omnino. Et hic stat omnis Ecclesiæ fiducia, quod audet ad Iudicem prouocare, & quidem supremum Iudicem, qui nos non modò iam per internos afflatus, sed per Legem & Euangelium publicis commendatum tabulis alloquitur, non minus quàm illa quæ vocant Concilia. Etenim quid est tandem quod hic requirant? verbi gratia, si velimus habere aliquid constitutum de religione, iubent nos adire Concilium Tridentinum, at huius Concilij decreta non existant (quod ad nostram pertinet notitiam) nisi typis euulgata, atque in varias traducta linguas. Quod si quis hinc causetur vel se nescire, an Concilium Tridentinum rectè fuerit traductum, vel etiam multa esse in Concilio Tridentino tradita ambigunt (quod qui norunt bonorum illorum Patrum consilium, nouerunt iidem de industria id factum esse ab iis, & disputationes Pontificiorum, vel dimicationes potius, dum vnusquisque in suas partes nititur trahere acta Concilij Tridentini, satis demonstrant) verè quidem & iure id causabuntur, ob eas rationes quas euitandæ prolixitatis causa cogimur hic reticere. Attamen Deo loquenti in Scriptura neutrum horum obijci potest, etenim ea vis est verbi Dei, in Scriptura præsertim, vt qui non assentitur (etiam seclusa omnia alia auctoritate præter eam quæ ipsius veritatis est, quæque, vt lucis semetipsam commendantis fulgore suo, summa est auctoritas) eum necesse est eiusmodi esse, vt nulla auctoritate compesci possit & cogi in ordinem: in ordinem, inquam, cogi pro eo ac decet, nam stultus & mente captus etiam obijta palea cogitur in ordinem. Illud enim Christi subinde nobis debet recurrere, *nisi Mosem & Prophetas audierint, ne excitatum quidem à mortuis audient*. Et illud etiam Pauli, *Si Euangelium nostrum tectum est, tectum est illis qui pereunt*, & sanè ita se habet res, nullus vnquam hæretici insolentiam potuit compescere, nec Concilia se nobis approbant auctoritate sua, sed euidencia veritatis, *et de iis*

conditio quæ de religione, & quæ de hæreditate sunt: nam in his litibus componendis iudice externo opus est, & si eius copia fiat, res confecta est. At earum litium, quæ de religione sunt, dispar omnino ratio est, cuius disparitatis non est aliunde quærenda ratio, quàm ab eo quod est obuium. Nam si quis causa cecidit apud Prætorum, non exigitur ab eo vt putet iure se causa cecidisse, sed qui cadit causa cum de religione agitur, ab eo exigitur, non iam externa quædam obedientia, sed interna. Porro interna obedientia non potest impetrari in religionis causa, auctoritate vllâ præter diuinam, si modò est obedientia, atque eiusmodi cuius Scriptura meminit his verbis, *credidi, ideo sum loquutus*. Itaque Concilij auctoritas non gignit fidem, sed pondus & vis earum rationum, quibus adductum est Concilium vt sic statueret. Jam verò cum eadem rationes profertur possint, & verò existant sine Concilio, non sequitur Concilia esse necessaria, quantumuis vtilia sine, qua de re infra disputabimus. Et, quod rei caput est, tantum hinc sequetur, tum demum standum esse iudicio Conciliorum cum eiusmodi profertur rationes, non enim rationibus ob Concilium, sed Concilio ob rationes credendum est. Vnde sequitur Concilia posse errare, etsi non sequatur Concilia semper errare, & ad eunda quidem esse, vt Pastores ab ouibus adeuntur, eoque maiori reuerentia quò plures sunt in vnum coacti, sed non sequitur, *cacà obedientiâ*, sola auctoritate Concilij, Concilio esse parendum.

Sic igitur dissoluitur nobile illud sophisma. In omni controuersia arbitrio opus est, controuersia autem in causa religionis, controuersia est, & quidem summa. Itaque arbitrio hic opus est. Est enim (vt iam monuimus) duplex controuersiarum genus, quorum alterum pertinet ad mentis iudicium, alterum verò respicit tantum hominum externum. In vtroque genere opus est arbitrio, sed in iis controuersis quæ pertinent ad mentis iudicium, oportet arbitrium esse huiusmodi qui illustret mentem, efficiatque perfusa luce vt quæ res facta controuersa, & dubia, iam clara sit & manifesta, nullam habeat controuersiam. Itaque in negotio religionis vnus Dei Spiritus idoneus est arbiter, solus enim componit fluctus animi (vt & maris fluctus iubet ponere) iuxta illud Apostoli, *homo animalis non capit ea quæ sunt Dei, &c. spiritualis verò diiudicat omnia*. Præcesserant verò illa, *Spiritus Dei nobis reuelauit, Spiritus ille qui scrutatur etiam profunda Dei*. Neque tamen sequitur hinc apertè ianua furoribus hominum phanaticorum, qui iactant Spiritum. Nam Spiritus quos docuit, docuit verbo Dei, atque ita docuit vt idoneos reddat qui fidei suæ, omni poscenti rationem spei suæ, reddant rationem: neque enim hic agitur de eo medio quod in Scholis dicunt *Syllogisticum*, cum disputamus de medio quod diiudicatur veritas, sed de eo medio quod *potentia & facultas* dicitur, qua fit vt diiudicemus veritatem: verbi gratia, in rebus humanis nemo veritatem percipit nisi interuentu rationis, at ratiocinandi facultas non est medium syllogisticum, sed mediū quo percipitur vis mediij syllogistici: sic planè hic, vis Spiritus sancti in nobis nō est medium syllogisticum, sed vis qua percipimus quid verum sit, quid verò falsum. Itaq, quemadmodum

& de Religione

Diferentiæ

Quatenus Concilio sit credendum.

Resp. directe ad argumentum Pontif. de iudice. Controuersiarum de Religione Iudex.

est vnus Dei Spiritus.

qui alius est à Phanaticorum Spiritu.

duplex Medium

Simile.

sed Scripura.

Hic Iudici qui non acquiescit.

in nulli alij acquiescit.

Litium forentium.

Cuius rei hæc est ratio, quod non est ea litium

in rebus humanis si quis rectè sentiat, atque probet quod sentit argumentis, nihil effecerit apud hominem qui nullum usum habet rationis, neque tamen ita se tuebitur ut dicat, *Ego ita sentio, itaque sic tibi existimandum est, sed se tuetur ratione, quæ si non percipitur, illius culpa est, apud quem instituitur disputatio.* Pariter in causa religionis, nemo verè pius sic commendat causam quam agit, ut conciliet auctoritatem causæ assensu suo, quamvis rationes quibus nititur non percipiantur ab eo quo cum ipsi controuersia est. Ut desinant Aduersarij obtrectari nobis hac in parte, quasi Anabaptistis similes essemus, aut nobis circum obijcere, quasi probarem nos habere Spiritum Dei, per verbum, & vicissim nos habere verbum, per Spiritum: nam manifesta calumnia est & sophisticatio, nam hæc particula *per* non significat utrobique idem. Cum enim probamus nos habere Spiritum per verbum, *per* notat medium syllogisticum, cum verò dicimus nos tenere (nam non sumus aded ridiculi ut dicamus *nos probare*) quod sit verbum Dei, per Spiritum, *per* non significat Medium syllogisticum, sed Medium facultatis: hoc est, cum quæritur quæ vi factum sit ut tantam lucem agnoscamus, respondemus rotundè & apertè cum Apostolo, hoc non factum vlla vi hominis animalis, sed (ad eiusdem Apostoli mentem) profectum id esse à Spiritu reuelationis, ad Ephes. 1. Itaque vnus ille Spiritus controuersiarum in causa religionis arbiter est.

Alterum verò controuersiarum genus quod pertinet ad externum hominem, ut sunt controuersie de fundo & hæreditate, quia non pertinent ad internum mentis iudicium, sed ad id quod, ne turberetur Respublica, fieri debet, etiamsi aliter sentiant partes, parum interest, aut nihil, ut Arbitrum constituamus à cuius iudicio pendeamus, immò hoc necessarium est ne oboriantur turbæ, vi externâ singulis quæ sua putant vel retinentibus, vel vindicantibus. Id quod in Religione (quæ non spectat hominem externum, sed internum) nullo modo locum potest habere: immò hypocrisis quædam esset, si quod sit in controuersis politicis id ipsum fieret in religione: nam in illo genere acquiescimus non iudicio & ratione, sed quatenus continemus nos ab opere externo. At in religione tum demum acquiescendum est cum persentiscimus ejus veritatem, ut fiat illud, *qua vidimus testamur, & illud, credidi, ided loquutus sum, & illud, hac est vita æterna ut te cognoscant verum Deum, &c. & ut simus præditi Spiritu qui deducit in omnem veritatem, & Spiritu sapientia; Et simus ij qui peruenerunt ad agnitionem veritatis: Item & ij simus quorum intellectus illustratus est luce Evangelij.* Nam certè voluntas ipsa cæca est, & mens temeraria & stulta, si credit ea, quæ ipsa non sensit.

Secundum argumentum. Nisi esset infallibile Conciliorum iudicium, possent reuocari in dubium omnes damnatæ hæreses. At illud absurdum est. Respond. Nullam esse consequentiam. Nam si ita se res habet, Pastores Ecclesiæ non poterunt errare, quia nefas est reuocare in dubiū hæreses & peccata quæ Pastores damnant. Excipient fortasse, hoc ided fieri quia præsupponitur Pastores damnasse hæreses verè hæreses, & peccata verè peccata, ideoque non hinc sequi, non potuisse Pastores errare (nam hoc semper habendum est ob oculos quod Pontifici conce-

dunt, *Episcopos seorsim posse errare*) nos pariter respondemus non ex eo sequi Concilia non posse errare, quia nefas sit reuocare in dubium damnatas hæreses à Conciliis, præsupponitur enim eas fuisse hæreses iure damnatas. Itaque quod non reuocantur in dubium, ided non reuocantur in dubium quia patuit hæreses fuisse, non autem simpliciter quia damnatæ fuerunt. Quid igitur (inquiet aliquis) contulerit Concilium ad hæresim profligandam? aut quid opus fuerit Concilio? Responso facilis est, nam id ipsum possit dici de Patre, si quod pater præscribit faciendum in causa religionis, non est ided faciendum quia præscribit pater, sed quia res ipsa sancta est, quod patris auctoritas? aut quid opus fuit patris præscripto? Ridicula interrogatio est, nam iuuat multum patris auctoritas ad animum excitandum, sed non est id tanti, ut si obstat veritas, patri aliquid sit dandum: facilius & procliuus insinuat se veritas commendata à patre, quam si à seruo commendaretur. Itaque si non est necessaria, utilis tamen est auctoritas patris ad commendandam veritatem. Neque tamen inde quis colligat, veritati ided credendum esse simpliciter, quia pater eam commendauit; tantum hoc sequitur, tantò magis credendum esse veritati, & multò maiori pertinaciâ hinc aberrari à veritate: nec quisquam propterea infallibilitatem patri tribuat.

Tertia ratio quam afferunt. Nulla, inquit, esset certitudo de multis Scripturæ libris, nam de Epistola ad Hebræos, secundâ Petri, secundâ & terciâ Iohannis, Iacobi, & Iudæ, & de Apocalypsi, quem librum etiam Calvinistæ recipiunt, tandiu est dubitatum donec à Concilio res declarata est. Respondeo vno verbo, Ergo de his libris dubitatum est ante Concilium Tridentinum. Item, Ergo Ecclesia errauit ante illud Concilium. Nam si non prius credidit Ecclesia hos libros esse Canonicos, non prius credidit esse profectos à Spiritu Sancto. Ergo in eo saltem errauit Ecclesia, atque ita demonstratum fuerit Ecclesiam posse errare. Sed nos aliter respondemus. Idem iudicium faciendum de Conciliis cum veritati perhibent testimonium, & cum hæresim pugnantem cum veritate damnant. At cum hoc faciunt, id eo iure, eaque faciunt auctoritate de qua nobis supra est disputatum. Ergo eodem iure eademque auctoritate commendarint nobis Canonem Scripturæ, neque tamen hinc sequitur frustraneam esse hanc commendationem. Nam primò, quoties aliquid decretum est à cœtu quodam hominum, qui in aliqua auctoritate constituti sunt in Ecclesia, facit hoc ut ne temerè, & non adhibita accurata & graui obseruatione, id rejiciatur: Vnde fit, ut si verum est quod est à cœtu tanto attentius consideratum, tantò magis se probet, nec alio consilio etiam Apostoli in tradenda vera doctrina vrgent auctoritatem suam. Nam cæteroqui iubent ut ne Angelo quidem, nedum ut sibi credatur. Deinde in Concilio si adsint viri pij & docti, aperiunt quæ fuerunt clausa, mutuâ συζητήσει: id quod non æquè facile possit præstari à singulis seorsim, aut si præstetur extraordinarium id sit. Porro Leges ita conduntur ut respiciatur imprimis non quod rarè sed quod plerumque contingit, Cum igitur

Refellitur
causillum
Pontificiorum.

Alia est ratio
iudicis
controuersiarum
causillum.

ratio 2.
Pontif.

Ref.

Inst.

Ref.

3. Ratio
Pontif.

Resp.
1.
retorquen
do.

2.
Quis sit v-
sus decre-
torum Cõ-
cilij de Re-
ligione.

Nempe
1.

2.

rarè

rard contingat (nam & hoc contingit aliquando) vt vnus solus sapiat, & sit res peissimi exempli omnia ad vnus arbitrium referre, præsertim in causa Religionis, hoc est, putare vnum omnia scire, ad Concilia consentaneum fuit rationi confugere. At hoc non eo consilio factum est, quasi quod Concilium decreuit excipiendum sit cæcâ (vt loquuntur Sophistæ) obedientiâ. Sed potius, quia id exspectamus vt in Concilio, in conuentu doctorum & piorum virorum proferrantur argumenta veritatis que antea ignota fuerit; interim illud cogitantes, fieri posse vt excidamus spe nostra: quemadmodum (vt supra diximus æquum est vt filius patet patrem (præsertim quem bonum putarat) præ se sapere: At tamen non putauerit cæcâ obedientiâ patri parendum. Est & hîc aliud quod sæpenumerò quaeritur, quæ sit eorum qui habentur pro viris doctis & grauibus de Religione sententia, & verò id sciri commodius non potest quàm si Concilium celebretur, & hætenus quidem sit, vt sciamus quid publico consensu receptum sit, id quod magnum habet pondus, quando inest publico consensui veritas, quid enim suauius aut vtilius cogitari possit, quàm vt veritas publico consensu comprobetur. At tamen non hinc sequitur infallibilitas, huius rei exemplum est in vita communi. Nam si quid rectè sentimus de rebus humanis, gratissimū nobis id est, si id ipsum sciamus probari eis qui præditi autoritate & gratiâ sunt. Ergo etiam si hoc solum spectaretur in celebrandis Conciliis, non frustra celebrarentur. Et quando hic agimus de Scriptura, dicimus Concilium aperire rationes quibus sit vt deprehendatur quod occultum fuit, eam ob causam quam supra diximus. Deinde, non esse rem exiguæ voluptatis publicum consensum in verbi Dei autoritate recipienda & retinenda, tantum negamus hinc astrui infallibilitatem.

Simile.

4. ratio
Pentif.

Resp.

1.

2.

Quartum eorum argumentum est. Si, inquit, Concilia possent errare, omnia possent intolerabilem admittere errorem, at omnia non potuerunt, &c. Probant minorem sic, Non admiserunt. In quo duplex error admittitur. Primò, in eo quod ex eo quod factum est, concludunt non potuisse aliter fieri. Secundò, in eo quod principium petunt, nam contendunt id quod nos negamus, quodque est in controuersia præcipuè, nullum Concilium grauisimè errasse. Nam nos quidem fatemur vltro multa Concilia non errasse; immò fatemur Concilia legitima, (quomodo illud à nobis supra explicatum est) hoc est, verè congregata in Dei nomine, non errare in rebus necessariis, sed quid hoc ad rem? non enim hinc sequitur Concilia non potuisse errare; aut eiusmodi autoritatem esse Conciliorum, vt non potuerint quippiam præscripsisse quod non sit excipiendum absolutâ obedientiâ.

Ecclesiam
posse errare.

Probatur

1.

Sequitur vt demonstremus Ecclesiam posse errare, eo sensu nempe, qui supra in statu controuersie constituendo à nobis est explicatus. Nam Ecclesiam simpliciter, & absolute, & omnimodo posse errare nemo dixerit, sed iam quaestio est, An Ecclesia qua videtur Ecclesia, ideoque Ecclesia dicitur quia esse Ecclesia videtur, immò verò an vera Ecclesia aliquando, & aliquandiu non possit errare. Ac primò quidem id probatur iis rationibus,

quibus supra demonstratum est Ecclesiam posse deficere. Secundò, hoc probatur ipsa experientia, nam non est nouum, vt admittantur publice in Ecclesia grauisissimi errores, abusus vocant; sed cum abusus illi in Ecclesia publice tolerentur immò probentur, nec improbantur nisi à singulis priuatim, idque clam, Ecclesiam errare necesse est. Tertiò Ecclesiam posse errare hinc euincitur, quod nulla sit Dei promissio, quæ possit efficere vt ne erret (Ecclesia, inquam, quæ Ecclesia dicitur quia videtur, immò verò ad tempus ea Ecclesia, quæ pertinet verè ad eum cœtum qui facit Christi sponsam) nulla autem eiusmodi promissio est, vt est demonstratum supra. Itaque Ecclesia potest errare. Quartò, probatur hinc, quod si Ecclesia non possit errare, posset eadem esse (saltem quod ad cognitionem attinet) nulli imperfectioni obnoxia, quod vera Ecclesia non agnoscit, immò profiteretur se esse obnoxiam errori, quod argumentum valere potest duplici ratione. Primò, si eo vramur ex hypothesi Aduersariorum, nam dum illi volunt probare verè pios posse excidere salute, hinc illud probant, quod (inquiunt) orant ne excidant salute. Pari ratione Ecclesia poterit errare, nam orant ne contingat vt erret Ecclesia, in *Collectis* (quas vocant) rogant Deum vt deducat Ecclesiam in via veritatis. Sed & alia ratione possunt vigeri hoc argumento. Nam Ecclesia dum se fatetur obnoxiam errori, fatetur etiam se errasse, vt David Psalm. 19. *Ab oculis meis munda me Domine*, quod Dauidi obtingere potuit, potest omnibus fidelibus simul obtingere, nempe vt in eo deliquerint, quod aliquando putarunt rectè factum; idque tum illis fuit occultum, at admoniti respuerunt: verbi gratiâ, Petrus, aliquando nefas putauit cum Gentibus habere commercium, at postmodum respuir: neque tamen hinc sequitur, nullam posse haberi certam notitiam dogmatum Christianæ religionis, non magis quàm ex eo quod aliquando videmur nobis videre quæ non videmus, colligi potest eorum quæ videmus nullam habere nos certam notitiam.

2.

3.

4.

Quintum argumentum est Conciliorum inconstantia, nam Concilia possunt errare. Id verò demonstratur exemplis petitis ex libris Veteris Testamenti, deinde è Nouo Testamento, ex autoritate Patrum, denique ipsâ experientiâ, qua nihil dici potest certius. Et quidem ex Veteri Testamento constat ex 3. Reg. cap. 22. quadringentos Prophetas errasse: Responderunt eos fuisse Pseudopphetas, neque ignorasse vel ipsum Achab, qui eos consulebat, nam cum ibidem diceret Rex Iosaphat, *non est hic quidam Propheta Domini, per quem interrogaui Dominum? Respondit Achab, Remansit vnus, sed ego odi illum, quia non prophetat nisi malum.* Sed hæc responsio vana est, nam habebatur etiam & illi à Iosaphat pio Rege pro Domini Prophetis, non enim respondit Iosaphatus simpliciter, *Non est hic aliquis Propheta Domini? sed, non est pretereà aliquis Propheta Domini?* Deinde facile fuisset & in promptu Micheæ se tueri aduersus istos Prophetas, si non fuissent quoad munus, Domini Prophetæ. Iam verò ab iis habitus contumeliosè, non iis exprobrat vsurpationem iniquam alieni tituli, sed ad ipsum euentum pronocat. Tertiò, ridiculum est hîc & jocularè, ludere

5.
Concilia
errantur
de factis.Probatur
ex V. T.

Except.

Ref.

1.

2.

3.

in nomine Pseudoprophetae. Nam Pseudopropheta dicitur vel qui munere Prophetæ non fungitur, qui non est vocatus ad id munus, quales sunt Pseudoprophetae Ethnicorum, vel sunt Pseudoprophetae qui senserunt aliquando Spiritum Dei, vocatique sunt ad id munus gerendum, sed dum student ut omnia ad gratiam eorum quorum benevolentiam captant, componant, faciunt ut Deus iis immittat Spiritum erroris, ut sæpenuerò Ministris Euangelij, qui artibus aulicis nimis dediti sunt, contingit. Nos verò hos quadringentos Pseudoprophetas fuisse secundi generis, minimè dubitamus. Possemus in eandem sententiam proferre querimoniam Prophetæ Isaia cap. 56. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi.* Quæ verba illi sic interpretantur, ut concedant intelligenda esse non de omnibus, sed de multis. At hoc, inquam, satis superque nobis est: nam errores qui auctoritatem obtinent in Ecclesia, sanè non proficiuntur à bonis paucis, sed à multis malis. Deinde, haud dubiè his verbis Prophetæ etiam Concilia complectitur. Nam in Ecclesia Iudaica erant perpetua Concilia, nempe *magnum Sanhedrin*, cuius Iudicium in omni causa supremum fuit. Ergo Sanhedrin errarat cum Prophetæ sic loquutus est.

Secundò constat ex libris Noui Testamenti Concilia errasse, nam illud Concilium quo Christus condemnatus est, errauit. Solent Aduersarij certè eorum nonnulli, & quidem viri haud contemnendæ auctoritatis, respondere, Concilium illud errasse *in facto*, non autem *in iure*, non enim (inquiunt) damnarunt Messiam, sed eum quem crediderunt ementiti Messiaë titulum & nomen. Est hæc responsio planè ridicula & impia; & ridicula quidem; quia *facti* ignorantia tum sit ignorantia *iuris*, cum nulla ratio idonea est dubitandi de facto, ut si quis profiteatur se patrem colere, attamen eum aspernatur qui verè pater est, non potest se tueri ea excusatione quæ petitur ab ignorantia facti, si ea omnia argumenta quibus probatur aliquem esse patrem, ei objecta sunt. Deinde impia est hæc responsio, nam sic effici posset ut ne errent hodie Iudæi, nam nec illi damnant Messiam, hoc quidem modo quo negant Aduersarij Messiam à Concilio fuisse damnatum, sed eadem hodie Iudæorum sententia est quæ Patrum fuit. Et certè, si ita se res habet; Paulus qui Christum persecutus est non fuit blasphemus, quod tamen vtrò & ingenuè fatetur.

Alij aliter respondent, nam aiunt *Synedrium errasse mente, non verbis.* Nempe sic possint tueri sententiam suam, nam Iohan. cap. 11. Caiphas suadet Christi mortem, & rationem cur id suadeat adjicit, expedire enim ut vnus moriatur pro peccatis populi, & continuò monet Euangelista, Caipham id non protulisse tanquam ex semetipso, sed prophetaisse, quòd esset eo anno Pontifex. Sed hæc responsio multis modis refutatur. Primò in Christo dampnando Pontificis verba non fuere, *Oportet istum mori pro populo*, quæ verba sensum propheticum habere potuissent, sed his verbis sententiam pronuntiavit, *blasphemauit iste*, nempe, qui se Filium Dei verè dixerat, non est igitur par ratio. Secundò, cum quæritur, *An Concilia errent*, non iam disputatur de verbis, sed de Concilij mente, nam si Concilia

tum demum dicenda sunt non posse errare, quando verbis non errant, etiamsi verba aliena sint à Concilij mente, oportebit illa Concilia ex Caiphis constari, haberi que pro Conciliabulis, Christo & nomini Christiano infensis. Deinde, non sic præstabitur obedientia Concilia, sed verbis Concilij, quæ an aliquid significant quod faciendum sit, non iam dijudicari potest ex eo quod Concilium sic decreuit, sed ex eo quod ea verba commodum sensum possunt admittere. Ita verò res sit magis controuersa, nam quis iudicauerit vter sensus sit sequendus, isne quem Concilium in mente habuit, an verò is quem verba Concilij referunt? Certè oportet rem ipsam hinc esse iudicem, id est, oportet nos iudicare quid sequendum, non ex auctoritate Concilij, sed ex rei ipsius veritate (quæ nostra sententia est) nam Concilium ambigè loquutum est, & sententiam dixit: verbi gratiâ, cum Caiphas diceret, *expedire ut vnus moriatur pro peccatis populi*, non potuit id credi sensu recto ex auctoritate Caiphæ, nam ille nihil minus voluit: oportuit igitur id credi ex auctoritate veritatis. Denique respondetur, cum agitur de concilianda auctoritate Concilij, oportet hoc consilium primum, sintne Concilia conflata ex personis, quæ loquuntur tantum per Enthusiasticos (atque ita nihil opus erit Theologis, neque disputationibus, quæ tamen in Papatu *pro formâ*, hoc est, dicis causa adhibentur) vel constituendum, sintne Concilia conflata ex hominibus quorum orationa verba sunt, hoc est, qui si vera dicunt, id dicunt fortitudò, nullo verò consilio.

Sed quoniam hoc loco quæri potest, quorsum verba illa summi Pontificis spectarint, non, inquam, quatenus ab eo prolata fuere, sed quatenus voluit Deus eum rem injustam planè & iniquam animo agitantem, tamen iis verbis efferre ut prophetauerit, & quidem eo quòd illius anni Pontifex esset; sic enim videtur concedi prærogatiua quædam etiam Pastoribus qui munere suo abutuntur, proindeque labefactari nostra, confirmari Aduersariorum sententia, præsertim cum id notetur disertis verbis. Respond. primò, quamquam minus directè, si ita se res habet, vnde factum est ut Pontifex cum ad rem ipsam ventum fuit (nam cum illa verba pronuntiaret, res vocata tantum fuerat in quæstionem, quid facto opus esset) pronuntiauerit *blasphemauit*, nam debuit valere priuilegium præsertim cum ad rem ipsam ventum esset, quando non deliberationem sed decretum, malum sequitur, reapse, inquam, & facto. Sed & respondetur directè, & quidem duobus modis, quorum prior hic esto. Extra solemne Iudicium, & quod ratum debuit esse, id Pontifici obtigisse, ut nobis argumento sit aliquando eos qui in Ecclesia regenda non versantur fideliter, cum de Christi causa agitur, hoc est, de fide, tamen imprudentes ed delabi, ut ea dicant quæ faciunt ad fidem Christi propagandam. Cæterum cauisse Deum ne id fieret in eo Concilio in quo Christus damnatus est, ne quis hinc diceret (quod dici voluit hinc Pontificij) ab hominum auctoritate esse pendendum: Itaque vtriq; prospexit Deus, tum ut habeamus eius providentiæ argumenta, tum ut ea habeamus tam opportunè, ut ne derur (si incidamus in errorem) idoneæ excusationis argumen-

Probatur
ex N. Test.
nempe Cō-
cilium quo
Christus
damnatus
est, errauit.

Except.
1.
Ref.
1.

2.

Alia Ex
cepti.

Ref.

1.

2.

3.

4.

Objicitur
Caipham
propheta-
tasse.

Resp.

1.
Indirectè.
Nullum
inde Pon-
tifici priuilegiū
adstrui.

2.

Directè, bi-
sariam.
1.

argumentum. Nam Pilatum quidem quia Judex fuit (qui hominum ordo nullo vnquam sæculo habitus est pro eo ordine qui non potest errare) sic habuit, vt & Pilatus prophetauerit quodammodo, nam iussit titulo crucis scribi ea verba, & quidem variis linguis, tribus ea tate celebrerimus toto terrarum orbe, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*, tantâ constantiâ vt decretum semel rescindi non sit passus. Secundò, Respondeo, notatum, quia hoc anno erat Pontifex, vt ratio prouidentia diuinæ redderetur, non verò vt notaretur priuilegium Pontificatus. Nam verba quæ magnis viris excidunt, & constitutis in autoritate, multò magis animum afficiunt; cuius generis sunt illa verba quæ dicimus *ominosa*, atque in eo non erramus à vero, modò ne superstitioni, sed (vt Religionem Christianam decet) prouidentia diuinæ ei, quæ nobis inesse debet, cognitioni obsequamur. Certum enim est magnis viris, dum magna moluntur, imprudentibus multa excidere, quæ rerum quas moluntur exitum designant.

3.
Pontific.
Except.
Ref.
Cõcilium
est legitimum,
vel
Intrinsicum
vel
Extrinsicum.

Alij autem concedunt Concilium illud errasse, negant fuisse legitimum. Sed (vt suprà pag. 289. monuimus) Concilium legitimum dicitur vel extrinsecus, vel intrinsicus: & quidem intrinsicus, quod fit toties quoties ij qui conueniunt, conueniunt in Christi nomine, quid autem id sit fusus alibi explicatum est, nempe ij conueniunt in Christi nomine, primò quos Christus constituit aliquo loco in Ecclesia, vt quod faciunt non faciant temerè. Deinde qui conueniunt non subnixi vlla sui fiducia. Denique qui vnicam Christi gloriam habent ob oculos. Atque huius generis Concilia quæ sint, opus demum est & labor scire, non enim sumus *καρδιογράφοι*. Itaque si dicunt illud Concilium idè errasse quia non fuerit legitimum intrinsicus, falsi fuerint quod nos volumus: Nempe cum dicimus Concilia posse errare, & verò errare, dicimus Concilia intrinsicus fieri posse illegitima, hoc est, fieri posse vt qui conueniunt non conueniant freti Deo, sed se, tum (quod sequitur continuò) vt non spectent Dei gloriam, sed suos affectus. Quod si dixerint illegitimum fuisse extrinsecus (in quo comprehenditur prima conditio Concilij legitimi intrinsicus) hoc verò apertè falsum est: Nihil enim requirebatur ad constitutionem Concilij extrinsecus legitimi, quod non adhibitum sit in illo Concilio: nam Synedrij autoritas erat, non iam iuris humani quod vocant, sed diuini, & quidem eo iudicio absolui debuit Christus. Quamuis Aduersarij negent (quod est planè tyrannicum) licere cuiquam quærere, an Concilium sit extrinsecus legitimum, quæ quorsum spectent, nemo non videt; nempe verentur ne etiam in Conciliis, vel potius Conciliabulis Papisticis requiratur, non solum quod est legitimum intrinsicus, sed etiam quod est legitimum extrinsecus: adeo meticulosi sunt & malè sibi conscij, vt nolint examinari causam vel eâ regulâ quæ possit fallere.

4.
Pontific.
Exceptio
trimembris.

Denique (quæ responsio illis vnicè placet) aiunt Concilium illud errasse, sed ita tamen vt concedant non esse quod quis miretur id euenisse, cum facti ratio constat: nempe, inquiunt, primò, non eadem Deus Ecclesiæ Iudaicæ indulget quæ Christianæ, nullæ existant eiusmodi promissiones. Deinde, cum Christus ageret in terris,

nihil opus fuit vt Concilium non posset errare: Tertid, prædictum id fuisse olim à Prophetis. Ad hæc omnia respondeo sigillatim. Atque hinc momentis primùm, non esse operæpretium vt hic adducamus vaticinia, promissiones Propheticas, nam hoc argumentum sic eludent vt respondeant, pertinere illas promissiones ad tempora Noui Testamenti. Itaque nihil promouerimus, noua contentio erit ineunda. Sic ergo propius congresemur. Nunquam destituit Ecclesiam Deus in iis quæ sunt essentialia. Atqui ex sententia Aduersariorum, nisi Concilia nequeant errare, actum est de fide, nullum est firmamentum fidei. Itaque non magis in Veteri quàm in Nouo Testamento, iuxta hanc hypothesim, necesse fuit vt ne Concilia errarent: nam in rebus ad salutem non absolutè necessariis, aliter quidem Deus habuit Ecclesiam sub Veteri quàm sub Nouo Testamento, at in iis quæ ad salutem sunt necessaria, minimè verò. Ad secundum respondeo, non est credibile Christum præsentia suâ detraxisse aliquid Ecclesiæ, præsertim cum quandiu egit in terris, nunquam hoc studuerit vt deicerentur de gradu qui sedebant ad gubernacula Ecclesiæ, immò vsque ad eò ab eo abhorruit, vt donec tempus venerat (tempus autem illud non venerat ante mortem & resurrectionem Christi) ablegarit suos etiam ad Ecclesiam qualis tum fuit. Ad tertium respondeo, prædictum id fuisse quia fuit futurum, non fuisse autem futurum quia fuit prædictum. Iam verò quid aliud hoc facit, quàm fieri posse vt Concilia errarent, cum Deus hoc prædixit certo cuidam Concilio obuenturum? At (inquiunt) non hoc prædixit euenturum reliquis Conciliis. Quid tum postea? non enim prædicit Deus omnia quæ sunt euentura, ergo ex eo quod Deus non prædixit fore vt & reliqua Concilia errarent, sequitur reliqua Concilia non posse errare? minimè verò.

ad 1:

ad 2:

ad 3:

Sed & potest hoc Patrum autoritate demonstrari, verba enim Augustini sunt libro 2. de Baptismo contra Donatistas cap. 2. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habet omnis Episcopus pro licentia libertatis & potestatis sue, arbitrium proprium tanquam iudicari ab alio non possit, quomodo nec ipse potest alterum iudicare, sed expectemus vniuersi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui vnus est, olus habens potestatem & proponendi nos in Ecclesia sua gubernatione, & de actu nostro iudicandi. Et cap. 3. Quis nesciat sacram Scripturam Canoniam tam Veteris quàm Noui Testamenti, certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus Episcoporum litteris ita proponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit vtrum verum, vel vtrum rectum sit, quicquid in ea scriptum esse consiterit. Episcoporum autem litteras quæ post confirmatam Canonem vel scripta sunt, vel scribuntur, & per sermonem fortè sapienterem, inusitabit in ea reperitur, & per alterum Episcoporum gratiorum autoritatem, doctorumque prudentiam, & per Concilia licet reprehendat si quid in eis fortè à veritate diuinitum est? Et ipsa Concilia quæ per singulas regiones, vel provincias fiunt, plenariorum Concilio um autoritatis quæ sunt ex vniuerso orbe Christiano, sine vllis ambagibus cedere, ipsaque plenaria sæpe prius posterioribus emendari, cum aliquo experimento verum aperitur quod clausum erat, & agnoscitur quod latebat, sine vllis typho sacrilege superbia, sine vlla inflata cervice arrogantia, sine vlla contentione luda inuidia, cum sancta humilitate, cum

Concilia
posse errare
probat
testimonio
Augustini.

pace Catholica, cum charitate Christiana. Quem ad locum illi hos excipiunt primò, ut dicant Augustinum tantum hoc velle, Concilia errare etiam plenaria, cum agitur *de facto*, nolle autem Concilia errare tum (plenaria modò sint) cum agitur *de iure*: neque enim, inquit, tum de iure, sed de facto agebatur, cum ageretur causa Donatistarum. Quod omnino falsum est, nam Catholici Donatistis dabant inter disputandum (tamen si id darent tantum, non etiam affirmarent aut agnoscerent peccata Cæcilianum, tantum negabant, etiamsi id factum fuisset, ab Ecclesia fuisse discedendum. Secundò excipiunt, velex mente Augustini constare agi eo loco de facto, non de iure, quia, inquit, verba Augustini sunt, *Cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat*: Atqui id fit tantum cum de facto agitur, non autem cum agitur de iure. Immodò verò nos affirmamus Conciliorum decreta quæ ad mores pertinent, sæpenumerò deprehendi ipsa experientiâ esse illegitima: verbi gratiâ, speciosum fuit decretum de cœlibatu Sacerdotum, experientia docuit impium fuisse, ut in re Medica contingit aliquando, unde illud ortum est, ut Medici quosdam vocent *populares errores*, qui tamen sunt speciosi, & aliqua nituntur probabilitate, iuxta illud, *vox populi, vox Dei*. Secundò respondetur, Augustinum non id modò dicere, sed à moribus ascendere usque ad fidem: quamquam, si Concilia errare possunt in iis quæ spectant ad mores, perniciosus & exitialis error est. Nam non mores ad fidem, sed fides referretur ad mores, nempe mysterium est pietatis. Itaque si Concilium decrevit pugnantia cum pietate, decrevit pugnantia cum fide, Sed nihil opus est iam ed deuenire, nam, ut diximus, sequuntur hæc Augustini verba, *cognoscitur quod latebat*. Itaque Canonum qui ad mores spectant Augustinus priore loco meminit his verbis, *Cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat*, nempe quia nobis proximi sunt, quippe sunt de rebus agendis: deinde Canonum fidei meminit de iis quæ nobis cognoscenda sunt, istis, & *cognoscitur quod latebat*. Sic à posteriori recedit ad prius.

Denique diximus Concilia errasse de facto, primò quia id agnoscunt Concilia, nam precibus quibus concluditur Concilium, orant Deum ut si quid humanitus erratum sit, condonet. Deinde, si credimus Aduersariis, Concilij decreta tum demum sunt rata cum Papa ea confirmauit: Itaque non satis est ut Concilium aliquid decreuerit, necesse est ut eius decreta confirmentur à Papa. Qui pote, nisi fateris Concilia posse errare, & verò fortasse errasse? Sed de hac re supra fusius.

Porrò grauius est inter ipsos Aduersarios controuersia, quo tandem niti debeat fides hominis Christiani, *Nam autoritate Concilij* (nam quis sit Ecclesiæ consensus verus in confesso est sciri non posse nisi per eos qui Ecclesiam repræsentant) *An Papa autoritate*; & quidem summâ contentione inter eos agitata, qui nobis audent obijcere discordiam. Res certè iis ed redit, ut cogantur, velint nolint, fateri se inter se dissentire de fidei fundamento. Nam si Concilium (ut eorum nonnulli volunt) supra Papam est, Ergo creditur Papæ ob Concilium, non creditur Concilio propter Papæ autoritatem; quod si verò Papa supra Concilium sit, credetur Concilio ob

Papam, non verò Papæ ob Concilium. Atqui propter quod vnumquodque creditur, id fidei fundamentum est. Itaque boni illi viri qui nobis inuidiam faciunt de dissentione, inter semetipfos dissentiunt; non enim fides vera dicitur quia creditur quod verum est, sed quia id quod verum est creditur ob id ob quod credi debet. Sed hac de re nobis iam proximo loco *de Ecclesiæ iurisdictione & Autoritate*, fusius erit disputandum, tum, inquam, cum Deo iuuante, explicabimus, nec Ecclesiæ, nec Concilij, nec Papæ autoritate fidem nostram niti.

DE POTESTATE ET iurisdictione Ecclesiæ.

Disputaturi de Potestate & Iurisdictione Ecclesiæ necesse habemus ut teneatur controuersie status, scire quid sit *Potestas*, tum quæ sint *species seu genera potestatis*, alioqui vix expediri & explicari possit ista quæstio, adeo inuoluta est & intricata. *Potestas* igitur in genere ea est, qua quis possit citra cuiusquam injuriam sibi aliquid arrogare. Versatur verò vel circa *res*, vel circa *actiones* simpliciter, vel circa *personas*. Circa *res*, cum res nostra est: itaque hic comprehendendæ & intelligendæ sunt personæ, sed quatenus personæ res sunt, ut cum persona eiusmodi est, ut eam possis tuam rem appellare. Sic seruus res est & persona; Persona, quia ratione est præditus; Res, quia in potestate est aliena, non sui iuris. Vel Potestas versatur circa *actiones*, cum licet cuiquam hoc sibi arrogare, ut hoc aut illud possit facere; quatenus nempe non referretur illa actio ad alteram, verbi gratiâ, ut quis possit legibus non violatis venari aut non venari. Iam verò cum de potestate Ecclesiæ agitur, hætenus de ea agitur, quatenus (inquam) versatur circa *res & actiones* simpliciter. Circa *Res*, ut, verbi gratiâ, cum statuendum est, quid possit Ecclesia suum dicere: Item in *actionibus*, cum statuendum est quid possit Ecclesia facere, aut non facere, nam omnia, ut ait Apostolus, *sunt Ecclesiæ*. Ius habet Ecclesia in omnes creaturas, nam destinatæ sunt à Deo in Ecclesiæ usum, & in rebus & actionibus adiaphoris, hoc est iis quibus neque Deus offenditur, neque læditur proximus, ut vesci hoc aut illo genere cibi, &c. Sed ista pertinent ad locum de Libertate Christiana. Potestas porrò quatenus versatur circa *personas*, est ea qua fit, tibi ut liceat personam vel continere in officio, vel ad officium reuocare. Ea verò multiplex est, est enim vel *minima*, vel *proxima minima*, vel *magna*, vel *maior*, vel *maxima*, vel denique *multo maxima*. Nam his vocabulis instar notarum liceat nobis vti.

Minima potestas qua quis ita agit, ut vel contineat in officio vel reuocet, est quæ nititur nullâ continentis, aut reuocantis autoritate, sed rei veritate. Atque ita ut qui hac minima potestate præditus est agat summè, hoc est, ita ut ne (etiamsi spreta fuerit admonitio) ei liceat vti increpatione, neque quidquam facere quod rationem pœnæ habeat, ut ne iam dicam pœnam, si quando experitur minus obsequentium dicto. Ita, verbi gratiâ, seruo licet dominum continere in officio, aut reuocare ad officium faciendum, filio, pa-

1.
Except. ad
illum lo-
cum.

Ref.

2.
Except.

2.

Concilia
errasse pro-
batur ex
perientia.

Contentio
inter Pon-
tif. de Con-
cilij & Pa-
pæ au. ho-
iitate

Potestas
quid sit.

versatur
circa-
Res.

Actiones.

Personas.

Et hæc est
multiplex.

1.
Minima.

filio patrem, &c. Neque tamen seruo licet, si nihil aliud subest, monendo objurgare herum, neque filio patrem, &c. Neque item adhibere quæ poenæ rationem habent, verbi gratiâ, abstinere confortio & congressu: fac enim seruum ab hero contemni, neutrum licebit, neque vt objurget, neque item vt discedat, nam hæc duo habent rationem poenæ. *Proxima minima* potestas est paris in parem, non est enim nefas vt par (si recta momenti par restiterit) parem increpet, modò hoc faciat prudenter, hoc est, ἀγαθηκώς nec item nefas erit vt adhibeatur aliquid quod rationem habeat poenæ, nempe (vt incutiatur pudor fratri, hoc est pari) eius vt confortio abstineamus, dummodo ne id fiat animo vindictæ cupido, & nostri potius quàm fratris studio. Hæc potestas est quæ *minima* proxima est, itaque *minima* potestati cum hac, & huic cum *minima* hastenus conuenit, quod vtrobique desit autoritas: nam vt minor in maiorem, sic nec par in parem imperium habet, nisi quod propiùs ad maioritatem (liceat nobis sic loqui) accedit par quàm minor, nam vt minus maius fiat necesse est par fiat. Itaque tametsi in primo temporis momento id non accidat, accidit tamen in priori momento naturæ. Itaque par in parem vmbra quandam autoritatis obtinet, nempe quatenus maiori proximus est; attamen reuera non habet autoritatem. *Magna* (quam diximus docendi causa) potestas est, cum quis vel continet in officio, vel reuocat ad officium autoritate, sed quæ eiusmodi est nihil vt habeat quo possit cogere seu intellectum, seu etiam hominem externum, sed eiusmodi tantum est, vt si res ipsa subsit, magna sit: vt verbi gratiâ, Doctoris autoritas in Schola non cogit intellectum, nec item exteriorem hominem (vt vtar phrasi Scripturæ) cum illi res est cum viris; attamen ea autoritas magna est, nempe non est leue discrimen inter eum qui nullo munere fungitur & vera dicit, & cum qui cum fungitur aliquo munere, iuxta muneris præscripti rationem ea præscribit quæ sequenda sunt. Itaque in hoc genere, si qui docet contemnitur, duplo grauius peccatur: non enim modò res ipsa contemnitur, sed & ordo quem instituit Deus. Itaque & qui hoc munere funguntur, tametsi non sit penes eos poenam infligere, aliquid tamen faciunt, & verò licet facere, quod poenæ inflictæ rationem habet, nam non objurgant modò, sed & summouent item quos objurgant, si pertinaciores sunt; atque id non faciunt solum quomodo homines priuati, sed etiam, vbi rectè constituta est Respublica, publica autoritate.

Maiorem potestatem docendi causâ eam vocamus, quæ tanta est vt non faciat & constituat jus, attamen tanta est vt possit perhibere juri testimonium tam certò, vt id testimonium in dubium non debeat reuocari. Quod vt intelligatur plenius, tenendum id est, cum de jure agitur duplicem esse autoritatem, est enim autoritas quædam quæ facit vt id sit jus quòd naturâ suâ jus non est, & est item autoritas quædam quæ facit vt quod jus erat nos putemus esse jus: vnde nata est distinctio autoritatis, in autoritatem *in se*, autoritatem *quoad nos*. Nam autoritas *in se*, ea demum est qua fit vt res mereatur autoritatem, autoritas verò *quoad nos* ea est qua rei meritum nobis innotescit: verbi gratiâ,

gemma genuina non adulterata autoritatem habet *in se*, nempe habet vnde mereatur vt æstimetur gemma, sed gemmularius autoritatem ei attribuit *quoad nos*, non sunt enim omnes eius rei periti, vnde ortum prouerbiu, *Artifici in sua arte credendum*. Sic Medici non faciunt vt pharmaca quæ præscribunt verè pharmaca sint, tribuunt tamen pharmacis autoritatem *quoad nos*: nempe cum res agitur apud eos qui rei Medicæ imperiti sunt, qui enim norint an pharmacum vtile sit, nisi quia Medicus præscripsit? Jam nos *maiorem* autoritatem vocamus, non eam quæ facit vt res autoritatem mereatur, sed eam qua fit vt agnoscamus rem esse eiusmodi vt mereatur autoritatem. Cuius generis autoritatis exemplum habemus illustre imprimis in Republica Romana. Erant enim, liberâ adhuc Republicâ, Jurisperiti, Jurisconsulti, Jurisprudentes trium generum: erant *Antecessores* (qui postea vocati sunt) qui jus docebât, & *Candidati* qui λόται vocabantur, & *Prudentes* proprièque *Jurisconsulti*. Qui *Antecessores* vocati sunt, Doctores erant juris: qui λόται & *Candidati*, ij qui operam dabant responsis prudentum, vnde & λόται quasi *solutores* dicti sunt. *Prudentes* verò siue *Jurisconsulti*, non iam jus faciebant, sed tamen quicquid *Consulti* pronuntiabant de jure, id jus & fas esse etiam à iudicibus existimabatur, nempe ob opinionem peritiæ juris: vnde nata sunt *Responsa prudentum*, quæ legum vim obrinent, quæ postea *rescripta Principum* dicta sunt. Nam postquam Principatus, seu regnum potius obtinuit apud Romanos, omnia ad voluntatem Principis ceperunt referri, itaque *Jurisconsultorum responsa Principum rescripta* dicebantur, non quod Princeps cognouerit de causa, sed quia id ad Majestatem Principis pertinere videbatur, nullius vt sententia haberet pondus, nisi ejus autoritate confirmata.

Potestas *maxima* est ea qua fit, vt qui eâ predictus est, etsi non profiteatur se esse authorem juris quod commendat, tamen hoc sibi possit jure assumere, vt poenam irroget contemptoribus juris, quod dum commendat, negat se esse illius authorem, assertoris tantum partes & vindicis sibi sumit: verbi gratiâ, Magistratus negat se esse authorem juris naturæ, item, negat se esse authorem Religionis, attamen contemptores vtriusque juris (quatenus distingui possunt) proficitur se (& quidem jure) posse curare poenâ afficiendos. Hæc *maxima* est potestas siue autoritas, nam superat *maiorem* quæ puniendi nullum habet jus, itaque & eam superat quam *magnam* diximus, proindeque quam vocauimus *proximam minima*, denique *minimam*.

Potestas *multò maxima* ea est quæ jus facit quod alioqui jus non erat, quæque eiusmodi est vt conciliet autoritatem puniendi qui secus fecerint. Hanc autoritatem *multo maximam* diximus, quia quam vocauimus *maximam* hoc gradu superat (adeoque omnes reliquas species potestatis) quod *maxima*, & reliquæ potestatis species non faciunt jus quod suâ natura non fuit jus: verbi gratiâ, Magistratus dum præscribit leges politicas, quæ Religione & lege naturæ illæsa potuerunt non obseruari, jus facit quod non erat jus. Quantò magis dum eas leges præscribit quæ sunt damnosæ (modò damnum ne cedat in damnum conscientiæ, sed externum damnum sit, quo læduntur *Bona* quæ dicuntur, & corpus)

Similiter illustratur.

Exemplum Maioris autoritatis.

in antiquis Romanorum Jurisconsultis.

S. Maxima.

qua poenâ irroget,

qualis est Magistratus inferioris.

6. Multo maxima. quæ ius facit, & dat autoritatem puniendi.

qualis est summi Magistratus.

2.

Proxima minima nempe paris in parem.

3.

Magna.

vt est Doctoris in Schola.

4.

Maior.

Autoritas duplex.

in se, quoad nos.

ius sit quod non erat antea ius, & quod naturâ sua injustum est? Hæc est potestas *multò maxima*, quam Deus in hominum conscientias noluit exerceri, ideoque nemini id ius tribuit, cuius rei hæc ratio est, quia corpus & bona hujus vitæ sunt caduca, & si hac in parte quis læditur, modò ferat rem patienter & æquo animo, non eo læditur, sed iuatur potius, non visum est Deo alienum à suorum commodis, vt tam duram subeant Legem. Deinde, quia nisi eiusmodi lex fuisset lata non modò verendum erat, sed certò hoc fuit euenturum, vt in Regnis & Rebus publicis subinde noui tumultus exorirentur; si unicuique liberum foret trahere Magistratum in ius, adigere ad causam dicendam. At cum de conscientia agitur, dispar est ratio. Nam lædi illa non potest aut opprimi, nisi continuò de ipsa salute & vita æterna actum sit. Itaque hic summam libertatem Dominus esse voluit; quorsum illud spectat, *Parendum potius Deo est, quam hominibus.*

Hanc nulli hominum in Ecclesiam dedit Deus.

De tribus prioribus Potestatibus non est controuersia, si uero de tribus posterioribus, nempe de

Controuertitur igitur inter nos & Pontificios quæ tandem potestas sit Ecclesiæ; & de illa quam *minimam* diximus, vt & de illa quam diximus *proximam minima*, immò verò de ea potestate quam *magnam* vocauimus, nulla controuersia est, omnis nostra contentio est de potestate *majori, maxima, & multò maxima*. Itaque in tribus dissentit us à Pontificiis, ac in eo primò, quod illi volunt Ecclesiam eâ esse præditam autoritate, vt quod verbum Dei est: Ecclesia iudicauit id pro verbo Dei sit habendum. Non volunt illi quidem (vt ne quid illis asingamus) Ecclesiam constituere verbum Dei, quod suâ naturâ non erat verbum Dei, sed quod verbum Dei agnoscitur, & habetur pro Dei verbo, id volunt perdere ab autoritate Ecclesiæ. Porro *verbum Dei* nobis est doctrinae libri Vet. & N. Test. comprehensa, hoc, inquam, loco. Hæc *maior* potestas est, quam nos negamus Ecclesiæ conuenire. Deinde, Pontificij putant penes Ecclesiam esse punire, vel afficere præmiis eos qui verbum Dei libris Veteris & Noui Testamenti comprehensum contempserunt, vel reueriti sunt. Nos id negamus, hæc potestas *maxima* est. Denique Pontificiorum sententia est, Ecclesiam posse leges condere, quæ contra rationem contemptus & scandali conscientiam obligent, quarumque legum obseruatores attingere præmio (vulgò vocant *beneficium Ecclesiæ*) & afficere pœnâ contempto es Ecclesiæ liceat, id quod nos negamus: hæc est potestas *multò maxima* quàm supra descripsimus.

de 5.

de 6.

PRIMA CONTRO-

VERSA.

De Autoritate Ecclesiæ in Dei Verbum.

Ratione Pontificiorum.

1.

Redeamus iam ad primam controuersiam, huius hæc est status. *Virum, quod agnosceretur verbum Dei traditum in Scripturâ pendeat ab autoritate Ecclesiæ, illi id affirmant, nos negamus.* Affirmationis priuatum argumentum hæc est. Inde agnoscitur verbum Dei quod certissimum est agnoscendi Verbi diuini argumentum, At testimonium

Ecclesiæ certissimum est agnoscendi Verbi Dei argumentum, Ergo, &c. (Staplet. lib. i. de Author. Script. cap. 7.) Minorem probant non vna ratione, ac primò quidem istâ, Deus nos docet per Ecclesiam. Sic igitur ratiocinantur, Cuius ministerio docemur, eius auctoritas facit vt credamus esse vera quæ docentur, Ministerio Ecclesiæ docemur, Ergo, &c. Resp. vno verbo, Propositionem non modò falsam esse, sed ridiculam; Nam docentis partes non sunt partes Imperatoris, sed Doctoris. Itaque nihil aliud sequitur, quàm Ecclesiæ *magnam* esse auctoritatem, hoc est, Ecclesiæ commissam esse peculiariter curam docendi. Atqui Doctor qui verè Doctor est, hoc studet vt doctrinam commendat non autoritate sua, sed veritate. Nam autoritate niti neminem docet præter Regem, nemo facit indecorè præter stultum.

Resp.

Id ipsum probant alia ratione. Ab eius autoritate pendet Scripturæ notitia, qui peritissimus est Scripturarum. At Ecclesia peritissima est Scripturarum, Ergo potissimum ab autoritate Ecclesiæ pendet notitia Scripturæ. Idem Staplet. de Auth. Script. lib. i. cap. 8. Respond. Maiorem falsam esse & absurdam: & falsa quidem est, quia consuluntur periti, non vt autoritate sua rem approbent, sed vt doceant. Ridicula item est, nam si autoritas Ecclesiæ peritia est, non est Ecclesiæ se commendare autoritate, sed peritiâ, vt si quis postulet sibi credi quod peritus sit, tenetur probare peritiâ re & factis. Nam Iudex sanè ridiculus foret, qui, vt probet Decreta sua esse rata & fixa, velit ad peritiâ Juris confugere, nam si sic agat, nihil erit fixum & ratum ni reddat rationem Decreti, sic Iudicia turbarentur.

2.

Resp.

Tertia, quam adhibent ratio hæc est, (vt probent, inquam, Iudicium Ecclesiæ esse certissimum.) Si vllum esset iudicium certius iudicio Ecclesiæ, esset id iudicium Scripturarum. At Scripturarum iudicium in hoc argumento tantum abest vt sit certius, vt ne certum quidem sit, non enim potest probari Script. per Scripturam. Nam daretur circulus, probaretur idem per idem. Vnde constat Script. esse verbum Dei? Quia Scriptura hoc proficitur. Est probatio eiusdem per idem. Respondeo, cum Scriptura dicitur probari per Scripturam, posse id duobus modis intelligi, vel vt instituat probatio, qualis illa est quam Rhetores *inartificialem* vocant & *assumptam*, vt cum res agitur testibus; vel cum adhibentur *instita*, quæ Rhetores vocant, & *artificialia* argumenta. Et sanè si probetur Scriptura per Scripturam, probatio ridicula possit fortasse videri, si ita instituat, vt instituat ad modum *inartificialis* argumenti. Nam sic possint respondere Pontificij, posse sic probari Alcoranum, nam illud sibi præbet testimonium: blasphemabunt illi quidem si sic responderint, sed non est illis nouum ad hunc modum blasphemare. Sed si tamen instituitur probatio, non iam quidem nixa *inartificiali* argumento, sed *instito*, dicimus Scripturam posse probari per Scripturam: verbi gratiâ, Sol probatur per Solem, vir doctus probat se esse virum doctum, sapientia iustificatur à filiis suis, non inartificiali argumento & assumpto, sed perito ex ipsius natura. Sic qui Christum audierunt loquentem, eoque adacti sunt vt faterentur neminem in quâ sic loquuntur, apud illos verba Christi, auctori-

3. Ratio. Daretur circulus, probando Scripturâ per Scripturam ipsam.

Resp. per Disting.

Probationis inartificialis & artificialis.

Simile.

Exemplum.

authoritatem habuerunt ob ipsorum verborum pondus, non putauerunt Christum verum dicere, quia Christus professus est se verum dicere, sed adducti sunt vt crederent vera dicere, ob vim & pondus verborum Christi, *verborum* autem nomine intelligo res verbis conuenienter designatas. Sic (vt eò descendamus) Aristotelis libri summi Philosophi opera esse agnoscuntur, Hippocratis summi Medici, vsque adeo vt inter Philosophos Aristotelis, inter Medicos Hippocratis libri penè sint in summâ veneratione, quantò magis libri Veteris & Noui Testamenti, immò (si ita fas est loqui) infinities magis apud eos qui vllum habent gustum pietatis, nullo argumento extrinsecus assumpto (quamquam nec illa desint) summo in honore & religione debent haberi. Sic igitur respondemus ad argumentum, Scriptura non probatur per Scripturam *authoritative*, inartificiali argumento, nisi apud eos qui cum hanc Scripturæ partem agnoscant pro verbo Dei, adducuntur ad agnoscendum alteram Scripturæ partem (Scripturæ, quam iam agnoscunt, autoritate comprobata) esse verbum Dei. Attamen *rationatiue* Scriptura probatur per Scripturam, hoc est, rationibus petitis ex earum rerum conditione quæ tractantur in Scripturis, tractandique ratione. Nam huius generis probatio instituitur non *extrinsecus* assumptis, sed *intrinsicis* insitis argumentis, quæ probatio longè omnium firmissima est, nam *segnius irritant animum demissa per aurem, quam qua sunt oculis commissa fidelibus*, & multò vehementior est assensus qui ex ipsius rei notitia oritur, quam is quem impetrat testis autoritas.

Quarta ratio qua nituntur hæc est; Aut Ecclesiæ autoritate adducimur vt credamus verbum Dei esse verbum Dei, aut interno Spiritus testimonio, at non interno Spiritus testimonio adducimur, Ergo &c. (Stapleton. de Autoritate Scripturæ libro 1. cap. 12.) Priusquam respondeamus ad hoc argumentum, tenendum est quæ sit ratio interni testimonij Spiritus. Vel enim Spiritus ita potest intelligi, vt sit *extasis & enthusiasmus* Propheticus, vel vt sit lux quædam ita mentem perfundens, vt eam leniter afficiat, ostendatque rationes ipsi rei quæ credenda proponitur insitas, sed occultas antea: vt cum Agaræ aperti sunt oculi, vt fontem, quem non viderat cum esset in proximo, videret, non fuit hæc fontis indicatio Propheticus enthusiasmus. Sic planè Spiritus S. statui possit nos docere, & verd sic nos docet, dum nobis Euangelij veritatem persuadet, non exagitat mentes nostras enthusiasmis, sed facit vt Dei Sapiencia, quæ nobis antea stultitia videbatur, ita *INNOTESCAT*, vt non possimus eam non admirari, amplectique vt rem diuinam planè, cuiusque author nullus esse possit præter vnum Deum. Hæc est illa *πνευματικὴ ἑστία* cuius meminit Paulus. Si ergo nomine *testimonij spiritus* Aduersarij intelligunt enthusiasmos, fatemur ordinariè nemini sic persuaderi Scripturam esse Scripturam. At si nomine *Spiritus* intelligunt lucem Spiritus Sancti, quæ oculi mentis aperiuntur, vt in Scriptura cernant *NOTAS* insitas veritatis, dicimus testimonio Spiritus Sancti præcipuè deprehendi quod sit verbum Dei.

At illi sic conantur hoc refellere. Primò inquirunt, si ita se res haberet, de verbo Dei summus esset consensus inter eos omnes qui se habere

Spiritum profitentur, at magna est inter eos dissentio. Idem Stapleton ibid. cap. 6. Nos verd hic quærimus, quam tandem intelligant professionem, nùm eam quæ veritate vacua est, an eam quæ conjunctam habet rei veritatem? Si prius id intelligunt, consequentia nulla est, non enim ideo sapientis iudicium fallax est & incertum, quia multorum, qui se sapientes putant, iudicium eiusmodi est, nempe fallax & incertum; quod si posterius hoc intelligant, vt sit inter eos dissentio de verbo Dei, qui verè Spiritum Dei habent, tam illorum quam nostra interest argumentum soluere. Nam illi non negant Diuinitatem Spiritus Sancti, nec audent dicere Spiritum Sanctum esse authorem mendacij, nec negare Spiritum esse Spiritum veritatis, quique non modò agnoscat sua, sed faciat etiam luce sua vt agnoscantur. Dum enim student conciliare autoritatem Ecclesiæ, plurimi sunt in eo vt probent Spiritum esse in Ecclesia: quò igitur factum est, vt in primitiua Ecclesia multi libri Scripturæ non sint habiti pro canonicis; habiti, inquam, à tota Ecclesia (nam nullus vnquam liber verè Canonicus ab omnibus Christianis fuit rejectus) cum igitur Spiritus fuerit non in parte quadam Ecclesiæ, sed in tota Ecclesia, vnde factum est vt tota Ecclesia non agnouerit, & admiserit integrum Canonem Scripturæ? Deinde quæro, vnde (si quidem Spiritus est in Ecclesia, Romana inquam, ex Aduersariorum hypothesi) grauissimæ tamen oriantur dissentiones, & quidem de rebus maximi momenti, verbi gratia, de adoratione imaginum, de vltimo principio in quod res soluitur fides, de iure Pontificis Romani? Num negabunt Spiritum Sanctum esse in Ecclesia? At, inquirunt, Concilia non definierunt has controuerfias. Immo quæritur, inquam, an Concilia possint eas definire: itaque omnis definiendi spes sublata est; quando nescitur cuius sit definire, Papæ ne, an Concilij. Nam si quis dicat, vtriusque esse coniunctum, & hoc itidem controuersum est. Quæritur etiam inter eos, an, si Papa negauerit quod Concilium affirmavit, idèd Concilij decreta nullius futura sint momenti. Nam in quibusdam politijs ita se res habet, vt quod ab Ordinibus fit, intercessionem regia impediri possit, sed qui Concilium dicunt esse supra Papam autoritatem constitutum, negant posse intercedere Papam quominus ratum sit quod à Concilio fuit definitum; vnde oritur illa insignis controuerfias inter Pontificios. Denique quæro, an Spiritus Sanctus adsit Ecclesiæ tantùm quandiu Concilium habetur. *plenarium*, inquam, & *vniversale*, (vt loquitur Augustinus) Si ita se res habet, pessimè agitur cum Ecclesia quandiu non habetur Concilium, nam tandiu destituetur Spiritu Sancto, sin hoc nolint, quid est quod dicunt rem pendere à Concilio? Et certè ita se res habet, Concilia *plenaria* quæ vocant & *vniversalia* rarò celebrantur, & adhibentur, vel temporum iniquitate, vt primis illis sæculis, vsque ad tempora Concilij Nicæni, nullum cogi potuit Concilium plenarium & vniversale, vel ob statum Christiani orbis, quando diuisus est & sectus in partes, vt nostro sæculo contigit, nam alij Regi Galliarum Christianissimo subditi sunt, alij Regi magnæ Britanniae, alij Hispaniæ Regi, &c. Nisi inter Reges conueniat, non poterit cogi Concilium vniversale, vel (& præcipuè) id sit hominum vitio,

Resp. 1.

Indirectè

Retorqueatur enim,

I.

27

50

Simile.

Quomodo Scriptura per Scripturam probetur.

4.

Pontific. ratio aduersus testimonium Spiritus.

Resp.

Simile.

Quomodo per Spiritum innotescat Scriptura.

Inst. Pontific.

1.

Papæ præfertim, quietiam sibi metuit à Conciliis ex eo hominum genere conflatis qui à veritate Evangelica sunt alieni: nam tyrannorum hoc est ingenium, vt & timeant sibi ab eorum contentu qui nihil minus quàm rempublicam spirant, nam tyrannis res est admodum suspicax, metuit enim sibi etiam à suis, & durum est homini sibi malè conscio sese credere fidei alienæ. Contrà, veritas quia fortis est & inuicta, eò minus est meticulosa. Quid igitur, quorsum erit res redacta, an eò vt ne adsit Spiritus Ecclesiæ ni Concilium adsit?

Sed tamen soluendum est argumentum, nam hæc omnia quæ suprâ sunt allata, etsi obruunt Aduersariorum, tamen non tollunt rationem dubitandi. Sic igitur habendum est, Spiritum Sanctum non eadem mensurâ omnibus Ecclesiis & singulis personis sese admetiri, vnde sequitur, non debere mirum videri si inter eas quibus adest Spiritus, dissentio est; nempe non adest iis **PARTER** Spiritus, neque tamen eo fit vt ne adsit in iis quæ ad salutem sunt necessaria, tantùm fit vt ne pari copia adsit omnibus. Deinde, quod in rectæ rationis vsu sæpenumero vsurpatur, *Olitor opportunè loquutus est*, nempe eò significantur, Prudentes etiam falli vbi rustici non falluntur, ita planè nihil vetat, quominus tenuioribus aliquando Spiritus adsit **IN RE OPPORTUNA**, qui non adfuit valentioribus, vt nemo gloriatur in se, sed in Deo. Itaque argumentum futile est & leue, vsque adeò vt eius leuitas experientiâ comprobata sit. Nam si pompam & consensus celebritatem intueamur, Epistola ad Hebræos primis sæculis à paucissimis fuit admittita, paucissimis, inquam, quorum autoritas fuit contempta, nam si fuisset in honore, haud dubiè magnum nomen dignitate & autoritate sua reliquos commouisset. Vno verbo, nihil concluditur, quando nondum est probatum Spiritum pari luce, *pariter*, id est eodem modo, *omnibus & semper* affulgere. Nam si detur, quod dari necesse est, Spiritus lucem sese prodere in his potius quàm in illis, in hac potius quàm in illa re, hoc potius quàm illo tempore, nemo mirabitur, vnde orta sit inter eos qui eundem Spiritum acceperunt dissentio; nam ratio manifesta est, **NON FUIT VBIQVE, ET SEMPER, ET IN OMNIBVS, EADEM SPIRITVS COPIA**, quod vel ipsi Aduersarij coguntur profiteri, neque enim negant in Ecclesia alios aliis præstare in hoc genere.

Quinta ratio, si Ecclesia Dei libros quamplurimos à Prophetis conscriptos, ideoque scriptos afflatu & instinctu Spiritus noluit habere pro Canonis, potest Ecclesia Dei, quoad nos, vel conciliare vel detrahere autoritatem verbo Dei (autoritatem inquam, quoad nos, nam de autoritate *in se* nulla controuersia est.) At Ecclesia hoc potest, nam complures libros à Prophetis conscriptos Ecclesia repudiavit (Stapleton. de Autoritate Scripturæ lib. 2. cap. 1.) immò ipse Augustinus testatur libro 17. de Ciuitate Dei, cap. vlt. per paucos fuisse Prophetas, qui ea scripserint quæ Canonis autoritatem obtinerent. Atque hîc plurimi sunt in citanda Scriptura Veteri Testamenti, nam in Nouo Testamento laborant sanè, præsertim cum nulla mentio sit ferè, nisi vno aut altero loco librorum qui à Spiritu Sancto profecti possint videri ab Eccle-

sia contempti & reiecti, neque in Canonem Scripturæ admitti. Huic argumento duplex solet opponi responsio, & prius quidem hæc, quæ negatur vllos libros instinctu Spiritus Dei scriptos intercidisse. Id verò quia probare est operosum & perdifficile, & magnis obnoxium (saltem in specie) incommodis, in eo non immorabimur, quamuis res non sit desperata planè. Sed altera responsio magis nobis idonea videtur. Concedi enim potest sine vllò causæ tanti momenti detrimento, quosdam libros instinctu Spiritus dictatos intercidisse, sed quid facit hoc ad rem? Non enim iam quæritur, *quid diuinâ prouidentia intercidit, aut non intercidit, sed quæritur, quid Ecclesia pro imperio elegerit, aut rejecerit*. Quo in loco dum versantur Aduersarij, produnt animum vastum, & qui nihil non concoquat, etiam blasphemias in Deum: nam dum testantur libros istos scriptos esse à Prophetis, & eosdem testantur reiectos esse ab Ecclesia, quid testantur aliud quàm Ecclesiam habere autoritatem in Spiritum Sanctum, vt quæ dixit Spiritus habeantur pro non veris, aut vera quæ sunt non habeantur pro regula mentis nostræ. Nec est quod ita se excusent, vt dicant iudicatum ab Ecclesia non expeditisse vt illa exstaret, quando quod Deus edidit, sic exstat, nisi velit Ecclesia mentiri, non poterit negare id esse à Deo, si non exstat, nihil est quod hîc Ecclesia interponat autoritatem: nam quæ non exstant ea non leguntur. Quod si hoc velint, potuissent Ecclesiam ea respuere quæ commendauit Spiritus Sanctus, quod non essent opportuna omnibus temporibus, dicimus hîc opus fuisse nouâ reuelatione, nam quod Propheta docuit & commisit scripto, vel id docuit & scripto commisit ad tempus, idque monuit; vel non monuit: vnde sequuta est noua reuelatio, siquidem Ecclesia quod fecit, fecit legitime. Atqui nulla reuelatio reuelationi vlli contraria est. Itaque Lex & Evangelium non pugnant, nec Evangelium fecit vt ne Legi locus esset in Ecclesia, tamen quidam Legis vsus ad certum tempus duntaxat pertinuit; nempe conducit vt teneamus quæ fuerit Dei œconomia in Ecclesia administranda, quod facit vt ij libri non sint iam inutiles, qui ea continent quæ non pertinent ad nostra tempora, vt præscripto tot cæremoniarum. Quid igitur statuendum est, intercidit illi libri? Omnino, at non expuncti fuerunt ab Ecclesia aut deleti, immò verò desiderati potius. Non est igitur factum autoritate Ecclesiæ quoddam non sint relati in Canonem, sed injuriâ temporum. Neque tamen hoc facit vt ne Canonem Scripturæ integrum habeamus; nam integrum id demum dicitur, cum de regula agitur, quod ea omnia continent quæ possint regulam constituere: iam verò libri Scripturæ qui supersunt omnia continent ad salutem necessaria; itaque Canon integer est. Quo cernere est sapientiam Dei & potentiam, nam quantum possit hominum incuria, demonstratum est amissis quibusdam libris Prophetis, hoc est conscriptis à Prophetis, quantum verò effecerit Dei cura & prouidentia, declaratum est consensu iis libris qui normam continent fidei & morum.

Sexta ratio, Ecclesia (inquiunt) quosdam libros qui non erant in Canone retulit in Canonem. Itaque ab Ecclesiæ iudicio pendet quid sit habendum

Resp.

directè.
Spiritus
non eadem
omnibus
semper
mensura
concedi-
tur.

5. ratio
Pontif.

Resp.
1.

2.

Except.
Pontif.

Resp.
Non poterit
Ecclesia li-
bros seu
vulgos
reicere.

Cur ma-
serat scri-
pta Lex
Cætem.
cum iam
non obser-
uatur.

An imper-
fectus sit
hodie Scri-
pturæ Ca-
non.

6. ratio
Pontif.

habendum pro verbo Dei, quid minus. (Staplet. lib. 2. de Author. Script. cap. 3.) Sed liber referri in Canonem duobus modis dici potest, vel ut autoritas inde concilietur libro, vel ut deferatur: inter quæ magnum discrimen est. Nam cum filius agnoscit patrem non conciliat, sed defert patri autoritatem. Iam verò nos non negamus Ecclesiæ esse referre in Canonem genuinos sacræ Scripturæ libros, tantum negamus hoc pacto illis conciliari; quin dicimus potius haberi illis honorem. Sic viri docti dum Aristotelis libros ab adulterinis distinguunt, non conciliant, sed deferunt autoritatem illis libris. Itaque quod commendant pro libris Aristotelis, non commendant autoritate sua, sed commendant vi & pondere rationum; quarum duæ sunt classes, vel enim ducuntur à materia libri, ut cum aiunt, non est hic liber Aristotelis, continet enim dogma quod pugnat cum Peripatetica disciplina, vel ducuntur à forma libri, ut cum dicunt non est hic liber Aristotelis, phrasis enim non est Aristotelica. Per accidens quidem fit, ut hoc pacto concilietur autoritas libro; id verò fit duobus modis, vel apud imperitos, apud quos viri docti sunt in aliqua existimatione, unde fit ut eorum iudicium sit præiudicium, (apud imperitos, inquam) vel apud peritos æstimatores rerum, qui quidem etsi non fuerint eo ingenij acumine, ut potuerint per se notas illas deprehendere, attamen à viris doctis deprehensas, & obseruatas, demonstratasque facile agnoscunt. Nec dispar hinc ratio est, cum agitur de autoritate quæ oritur ex relatione libri alicuius in Canonem; nam id Ecclesiæ iudicium, vel præiudicium est apud imperitos, vel iudicium est apud peritos, hoc est, argumentum est iudicij; Præiudicium, inquam, quia hoc pacto tantum fit, ut excitetur animus ad rem attentius considerandam, quem modum imperiti excedunt, dum non progrediuntur ulterius, sed in ipsa commendantis autoritate hærent. At qui Notas libri, qui refertur in Canonem, affert, (quod facit Ecclesia) is non iam adfert præiudicium, sed, ut diximus, iudicium, hoc est, præbet argumentum iudicandi. Respondemus igitur vno verbo, Ecclesia autoritate sua potest quidem hominum animos excitare ad rei attentam considerationem, non potest autoritate sua persuadere rem ita se habere. Atque sic negamus Ecclesiæ esse conciliare Canonem Scripturarum autoritatem, quamuis non negemus Ecclesiæ esse hominibus hinc præire, ea tamen lege, ut non iam autoritatis, sed veritatis faciem sequentibus præferat. Est igitur mera petitio principij, cum ex eo quod Ecclesia refert in Canonem libros ve. è Canonicos, sumunt Ecclesiam hoc facere pro imperio, proque autoritate sua. Quod si aliud intelligunt, nempe quod nos iam diximus, Ecclesiæ esse agnoscere hos libros pro Canonicis, atque aliis commendare, id verò est extra omnem controuersiam: sed hoc pertinet ad eam potestatem quam magnam diximus, quamque tribuimus Ecclesiæ, non pertinet ad eam potestatem quam vel maiorem, vel maximam, vel multò maximam appellauimus.

Qua distinctione adhibita facile responderetur ad loca citata è Patrum scriptis, ad hanc quam Pontificij volunt Ecclesiæ autoritatem stabili-

liendam, nempe omnibus his locis agitur de MVNERE Ecclesiæ, quod agnoscere verbum Dei, atque aliis commendare, non quidem autoritate sua, sed veritate, in quo tamen potestas quædam est. Sic pater liberis commendat Dei verbum, atque in hac commendatione potestas est quædam, facit enim id multò aliter quàm frater: attamen non probat autoritate sua verbum Dei esse Dei verbum, excitat tantum filij animum ad rem attentius considerandam, quia magna patri debetur reuerentia. Cæterum si deprehendat filius rem aliter se habere, non tenetur patris commendatione: quod si verò ita se rem habere deprehendit, nemo patris autoritatem dixerit inutilem esse, sed & nemo dixerit, filium parère Deo sola patris autoritate subnixum.

Vnicus locus multorum ingenia torfit ob doctrinam & pietatem Authoris. Ego verò, inquit Augustinus, *Euangelio non crederem nisi me Ecclesia Catholica moueret autoritas: quibus ergo obtemperavi dicentibus, credite Euangelio, cur eis non obtemperem dicentibus mihi, nolite credere Manicheo. Elige quid velis: si dixeris, credito Catholicis, ipsi me mouent ut nullam fidem accommdem vobis, quapropter non possum illis credens nisi tibi non credere: Si dixeris, noli Catholicis credere, non rectè facies per Euangelium me cogere ad Manichæi fidem, qua ipsi Euangelio Catholicis prædicantibus credidi.* August. cap. 5. contra Epist. Manich. Hic locus non admittit modò, sed polcit etiam benignam interpretationem, satis enim constat ex August. ni scriptis quibus adductis argumentis Euangelio crediderit, verba enim sunt capite 5. lib. 9. Confess. *Perfussisti mihi Deum alloquitur non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus autoritate fundasti, sed qui non crederent esse culpandos. Nec audiendus esse si qui forte mihi dicerent, unde scis illos libros vnus veri & v. rarissimi Dei Spiritus esse humano generi subministratos? Id ipsum enim maxime credendum erat, quoniam nulla pugnantia calumniosarum questionum, (Græci dicunt πικροτυπία) per tam multa que legeram inter se confligentium Philosophorum, extorquere in hunc potuit, ut aliquando non crederem te esse, quicquid dices quod ego nescirem, aut administrationem rerum humanarum ad te maxime pertinere. Sed id credebam aliquando robustus, aliquando exilis, semper tamen credidi & esse te, & curam nostris gerere, et amsi ignorabam vel quid sentiendum esset de substantia tua, vel qua via duceret, aut reduceret ad te; Ideoque cum essemus infirmi ad inueniendam aliquida ratione veritatem, & hoc (legendum est hic) nobis opus esset autoritate sanctorum litterarum, iam credere expeperam nullò modo te fuisse tributurum tam excellentem illi Scriptura per omnes iam terras autoritatem, nisi per ipsam tibi credi, & per ipsum te queri voluisses, iam enim absurditatem, qua me in illis Litteris solebat offendere cum multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad Sacramentorum (hoc est mysteriorum altitudinem referbam, eoque non ibi illa venerabilior & sacrosancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore seruaret: verbis apertissimus & humillimo genere loquendi se cunctis prebens, & exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te trajiceret, multò tamen plures quàm si nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbæ gremio sancta humilitatis hauriret. Cogitabam hac & aderat*

a thortra-
re in S tri-
pura, n-
ne de ill-
A us non
Auth us
significa-
tur
Simile.

Excitatur
locus illu-
stris Augu-
stini,
Non crederem
Euangelio
nisi me
Ecclesia Ca-
tholicam ur-
ret autoritas.

cui expli-
cando a-
lius oppo-
nit eius-
dem Augu-
stini.

mibi, suspirabam & audiebas me, fluctu ibam & gubernabas me, ibam per viam saculi latam, nec deserebas me. Ex quibus verbis proclive est colligere, quo modo, & quibus adductus rationibus Augustinus veluti manu ductus est ad veritatis cognitionem, nulla enim hic Ecclesie mentio fit, sed autoritatis sacrarum Litterarum. Idque ediligentius est observandum, quod hic Confessionum liber ab Augustino sana est scriptus, in eoque non iam homines, sed Deum compellat, profertque in apertum arcans motus animi sui. Non est igitur credibile Augustinum tam dixisse pugnantia, ut idem fateretur, se persuasionem seu instinctu Spiritus Dei adductum ad cognoscendam Scripturae veritatem, & neget idem se ed adductum vlla alia ratione quam Ecclesie autoritate.

Quid igitur respondebimus ad ea Augustini verba quae supra sunt citata? Ego verò non crederem Evangelio, nisi me moueret Ecclesia Catholica auctoritas? Certè si respondebimus illa Augustini verba sic esse accipienda, ac si hoc vnum vellet Augustinus, se dum esset Manichæus solà Ecclesie autoritate commotum fuisse, & adductum ut crederet Evangelio. Primò in eo (ut solent de re leuissima gloriari) Pontificij triumphabunt, quod Ecclesie autoritas ea sit quae homines à Manichæismo ad Christianismum traducat, & se profitebuntur asssecutos quod voluerunt, nempe nisi constet de Ecclesie autoritate, nihil esse quod possit miseris homines ab errore auocare, ne Evangelium quidem. Deinde, negabunt hanc esse hoc loco Augustini mentem: Quo iure horum vtrumque faciant, non est iam disputandi locus, certè vtrumque faciunt. Nos simpliciter respondemus, Augustini verba sic esse accipienda, ut cohæreant cum iis quae proximè præcesserunt. Illa verò huc redeunt, *His omnibus tamen proponenda est veritas.* Sed præstat ipsum audire loquentem, *In Catholica enim Ecclesia, inquit, ut omittam syncerissimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci spirituales in hac vita perueniunt, ut eam ex minima quidem parte, quia homines sunt, sed tamen sine dubitatione cognoscant, cateram quippe turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit: ut ergo hanc omittam sapientiam, quam esse in Ecclesia Catholica non credis, multa sunt alia qua in eius gremio me iustissimè teneant. Tenet primò, Consensio populorum atque gentium. Secundò, Autoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, veritate firmata. Tertio, Tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendauit, vsque ad presentem Episcopum successio sacerdotum. Quarto, Tenet postremò ipsum Catholica nomen. Jam sequuntur illa. Ista ergo tot & tanta Christiani nominis charissima vincula, rectè hominem credentem tenent in Catholica Ecclesia, etiamsi propter nostra intelligentia traditatem, vel vitæ mericum, veritas nondum se apertissimè ostendit. Apud vos autem, vbi nihil est quod me inuitet an teneat, sola personat veritatis pollicitatio, qua quidem si tam manifesta monstratur, ut in dubium venire non possit, proponenda est omnibus illis rebus quibus in Catholica teneat: si autem tantummodo promittitur, & non exhibetur, nemo me mouebit ab ea fide, qua animum meum tot & tantis nexibus Christiana religioni astringit. Tum illa sequuntur, Videamus igitur quid me doceat Manichæus, &c. Et paulò post, Non credo istum esse Apostolum Christi, quaso ne succenseatis, & male-*

dicere incipiat. Et post modum, *Quero ergo quis sit ille Manichæus. Respondebitis, Apostolus Christi. Non credo. Iam quid dicas, aut facias non habebis: promittebas enim scientiam veritatis, & nunc quod nescio cogis ut credam. Evangelium mihi fortè lecturus es, & inde tentabis asserere personam Manichæi, si ergo inuenires aliquem qui Evangelio non credit, quid faceres dicenti, non credo?* Denique continuò sequuntur illa. *Ego verò Evangelio non crederem, nisi me moueret, &c.*

Sic explicata serie disputationis Augustini, facile est perspicere quæ mens eius fuerit: nempe, quæ sit vera doctrina duobus modis intelligi potest, vel veritate doctrinae, vel autoritate illius qui doctrinam commendat, Augustino verò prius hoc argumentum ductum sub ipsa veritate potius est posteriori. Sic ergo conuenit Manichæos. Aut sectam vestram probatis autoritate, aut veritate: si veritate, præstate id sanè, vicistis, veritas enim omnibus rebus est præponenda; si autoritate, qua tandem autoritate nitimini? num Manichæi Epistolâ? negamus illam vllam habere autoritatem, nisi se nobis ipsâ veritate commendat, quod non facit: sola enim inter vos personat veritatis pollicitatio. Quæ tandem illa erit autoritas quæ se commendat Epistola Manichæi? Evangelij, inquit; sic, ait Augustinus, eodem reuoluimus, nam si (quod facit Epistola Manichæi) secludatur insitæ veritatis ratio, qua tandem autoritate commendabitur Evangelium? sanè res ed deducta est, ut hætenus quidem Evangelio credi non possit, nisi ob Ecclesie autoritatem. Id quod verissimum est. Nam seposita veritate quæ luget in Evangelio, qui fieri potest ut Evangelio quis credat, nisi adductus autoritate Ecclesie? Sed iam Ecclesie autoritas, etiam cum huc disputatio est perducta, non est ea quam fingunt Pontificij, imperium & ius quoddam, sed Ecclesie dignitas, magno & illustribus diuinæ prouidentia notis in Ecclesia conseruanda comprobata: ut verbi gratiâ, Evangelium in Gallia duobus modis se possit commendare, vel ipsa insita veritate, continet enim omnia quæcumque faciunt vel ad comparandam animo quietem & tranquillitatem, vel ad ingenerandum sensum veræ pietatis. Sed hoc argumentum quibusdam infirmioribus non est vsq; adeo obuium; itaque huc accedit Ecclesie autoritas, qua multi commouentur: ut cum vel pietate eorum qui profitentur veram religionem, vel etiam perperis argumentis diuinæ prouidentia in Ecclesie suæ in Gallia restauratione, & Ecclesie restauratæ conseruatione, adducuntur, ut agnoscant hinc esse digitum Dei. Hæc est Ecclesie demum autoritas, quam Augustinus supra dixit nutritam spe, inchoatam miraculis, &c. veritas tamen, ut ex ipso hoc loco patet, teste Augustino præponderat. Itaque nihil promotum autoritate Augustini, nos enim non negamus, cum secluditur insitæ veritatis consideratio, non posse aliunde potius conciliari veritati extrinsecus autoritatem, quam accuratè pendens à dignitate in qua Deus Ecclesiam suam constituit. Sed hoc argumentum dicimus esse argumento ducto à veritate multò infirmius, etiam teste Augustino.

Septima ratio qua nituntur hæc est, Nisi autoritate Ecclesie concilietur quoad nos omnis verbo

Resp. ad illum Augustini locum, I. non satis firma.

Alia Resp. firmior.

cui muniendū adducuntur antecedentia Augustini verba.

Solutio. siue explicatio loci illius Augustini.

Quomodo autoritate Ecclesie credatur Evangelio.

7. Ratio Pontificij. Nos autem

aliter scire
posse Scri-
pturam et
se Verbum
Dei quam
extestimo-
nio Ecclē-
siæ.

verbo Dei auctoritas, unde sciemus hos libros qui dicuntur Verus & Nouum Testamentum scriptos fuisse à Prophetis, Euangelistis, Apostolis afflatis Spiritu Dei. Etenim hic duo quæri possunt non absurdè, vt videtur, quorum prius illud est, Fuerintne Prophetæ, Euangelistæ, & Apostoli afflati Dei Spiritu. Hoc primum. Deinde, vt de eo maximè constet, qui sciimus eorum libros, sicuti erant ab iis scripti, peruenisse ad manus nostras. Quò accedit & hoc tertium, cum ij scripserint vel Hebræâ, vel Græcâ linguâ, qui sciant Græcæ & Hebræicæ linguæ imperiti, an quæ scripta sunt Græcè & Hebræicè rectè, & ad mentem authorum, traducta fuerint in aliam linguam. Certè videtur totum hoc negotium pendere à definitione Ecclesiæ. Vnica responsione his occurritur, nempe, vt Euclidis libri Elementorum ipsa insita veritate, in quancunque linguam sint translati, agnoscuntur primò, pro libris qui continent certissimam veritatem, ideoque quorum author fuerit ductus recta ratione. Secundo, & hos libros, quales ab authore ducto recta ratione scripti sunt primùm, ad manus nostras peruenisse tales, indidem agnoscitur. Tertio demique, eadem ratione intelligimus rectè esse versos seu in Gallicam, seu in Germanicam linguam, nempe quia in versionibus illis existant tam claræ & tam illustres notæ summi & incomparabili ingenij, vt non sit credibile eum qui profiteretur se fundum partibus interpretis fuisse mentitum, quando ingenio fuit deteriori quàm vt rei tantæ author esse possit. Jam ista accommodentur ad rem quam agimus, & res etiã manifesta. Nam scriptores librorum fuisse Dei Spiritu afflatos, & eosdem libros ad nos peruenisse quibuscunque tandem linguis existant, inde colligitur quod sint in iis libris, in quancunque tandem linguam vertantur vt Euclidis libris (quod dictum esto exempli gratiã tantum) insunt, sempiternæ veritatis notæ.

Resp
S. nilli

Applica-
tur
Simile.

In d
Pontif.
de Versio-
nibus Scri-
pturæ.
Resp.
In versi-
one erratur
bisatiam
1.
Simile.

Exem-
plum.

Applica-
tur
Simile.

At, inquit fortasse, nulli igitur nãui sunt in versionibus? quid ergo opus est noua versione? cur tantoperè laboratum est in emendanda veteri & recepta? Eadem responsio recurrit, & occurrit huic quæstioni, nam duobus modis errari potest in versione, vel ita vt praua versio stabiliat dogma, quod pugnat cum dogmate quod Scriptura commendat præcipuè. Atque hoc pacto Mathematicus linguæ Græcæ imperitus deprehendet errorem faciliè, si quid in Scriptis Euclidis malè Gallicè versum sit, idque probabit ex ipsius Euclidis scriptis, siquidem versio tam praua est, vt affingat sensum Euclidi ab Euclidis mente alienum. Sed huius rei habemus exemplum magis illustre, & quod haud dubiè Aduersarijs non displicebit. Thomas ille Aquinas inter Pontificios Scholæ princeps, & in Philosophia pro summo habitus, imperitus fuit planè linguæ Græcæ, vsus est versione scriptorum Aristotelis non barbarâ modò, sed nonnullis in locis foedè deprauatâ: At ille quo fuit non modò ingenio, sed peritiã Philosophiæ Peripateticæ, eos locos ita interpretatur, vt iis non iam reddat sensum qui est in translatione deprauata, sed qui in Græco est. Sic, si quis Christiano versato in Scripturis, & qui sensu quid sit adorare in spiritu & veritate, etiã imperito linguæ Græcæ & Hebrææ, proferat illum

locum qui prauè versus est, *Iacobus adorauit baculum suum*; haud dubiè respondebit, se quidem nescire proprietatem linguæ Græcæ & Hebrææ, hoc tamen se scire certò, pugnare cum dogmate verbi Dei vt quis baculum adoret: Itaque in versione peccatum esse. Sic ex dogmate agnoscuntur in versione perniciosi errores. Sed est aliud erroris genus quod non est perniciosum, vt cum locus aliquis malè versus est, ita tamen vt si ea versio locum habeat, non peccetur tamen in dogma. Arque hoc erroris genus primò, non est reapse error, nihil enim creditur quod non tradatur in Scriptura, tãtùm in hoc erratur, quod id quod alibi traditum est, quodam loco in quo id non traditur, putamus tradi, qui error leuissimus est. Sed præterea, hoc etiã est obseruandum, & hunc errorem, quantumuis leuem, non aliunde corrigi quàm ex Scriptura, nam ex antecedentibus & consequentibus redarguitur. Hoc verò vt fieri possit, etsi Hebrææ & Græcæ linguæ cognitio magnum adfert adiumentum, tamen & sine vlla Græcæ & Hebrææ linguæ cognitione id ipsum potest deprehendi, nisi versio adeo sit deprauata, vt tota orationis series conturbetur, atque ita fiet vt res ipsa clamet versionem non esse idoneam. Quomodo in versionibus Scriptorum sæcularium, si quando nullus occurrit sensus, colligimus erratum esse in versione, & suspendimus iudicium, & cohibemus saltem assensum. Iam verò hoc vltro fatemur in versionibus sacræ Scripturæ si passim peccetur (id quod fieri non potest, nisi quis loco Scripturæ Alcoranum vellet subicere, & ita Mosis & Prophetarum libros vertere, vt nulla appareant vestigia editionis primæ) non posset id aliunde dignosci quàm à dogmatis impietate & absurditate, quæ ratio dignoscendi verbi Dei & expeditissima, & tutissima est. Nam vnde quæso adductæ sunt Gentes ad Euangelium agnoscendum? Certè ipsa vi veritatis, nam etsi aliquando, non semper tamen abhibuerunt Apostoli miracula, quod vel constat ex concionibus Apostolorum Hierosolymis (quamquam erant Profelyti intermixti Iudæis, qui illis visis concionibus manus dederunt veritati, at tamen illi Profelyti è gentibus fuerunt) vel ex Pauli concione Athenis habitâ, quâ Dionysius Areopagita adductus est ad veritatis agnitionem. Sic legimus multos idiotas imperitos linguæ Græcæ & Hebrææ, cum in libros Veteris & Noui Testamenti incidissent, nullius humani testimonij autoritate commendatos, versosque in aliam linguam, immò despectos potius & contemptos, & nonnullis in locis prauè versos, vsque adeo tamen fuisse commotos, vt agnouerint eos libros fuisse à Deo profectos, non ab homine.

Erratur.

Errores in
Versioni-
bus non a-
liunde de-
prehendi
quam ex
ipsa Scri-
ptura.

Vnde com-
moti sint
Iudæi &
Gentes ad
amplecten-
dum Euā-
gelium.

Ostendit, & sic nos vrgent. Esto, inquit, constet de autoritate Prophetarum & Apostolorum, constet hos esse eorum libros qui in manibus versantur, constet esse versos summa fide: attamen non sunt omnes periti legendi, vnde Idiotis constabit ea existare in libris quæ leguntur. Certè, inquit, oportet pendere homines plebeios ex autoritate prælegentis, quantum magis decuit pendere ab autoritate Ecclesiæ. Sed hac ratiuncula nihil est futilius, id quod facile potest intelligi, si ea quæ supra à nobis sunt disputata de insita veritate Scripture expendantur,

Ratio
Pontif.
de Idiotis
qui nesci-
unt legere.
An sola
Ecclesiæ
autorita-
te edantur.
Resp.

quanquam nihil necesse est ad deuenire. Nam proclive est respondere, non vnum esse qui prælegat, sed multos, diuersis locis, diuersis temporibus, diuersæ conditionis quosque, simul in vnum conspirasse vt fallerent, neque credibile est, neque fieri potuit. Et certè hoc pacto, qui captus est oculis non posset (contra quàm testatur experientia) euadere in virum doctum, neque enim cæcis credo datur legere, audire tamen datur, quando ij non sunt surdi & cæci simul. Sed & hæc responsio valet etiam tum cum agitur de versionibus, non est enim credibile, immò fieri non potest, vt in diuersitate tanta versionum tanta sit conuenientia, nisi in versionibus exstet veritas quam vocant originaria, quæ res fecit vt inter disputandum, ne vulgatæ quidem quam vocant editionis auctoritatem defugiamus, quod dum facimus, exemplo facimus Apostolorum qui versionem Græcæ in Ecclesia receptam, etiam vbi paulum discessit ab Hebraica veritate, vt loquuntur, adhibent tamen; nempe cum illa discessio nullum dogmati & rei summæ afferat detrimentum: neque tamen idè falsi fuissent Apostolici, aut vt faterentur vilo iure cogi potuissent, Hebraicam veritatem insuper habendam. Sed hæc est Spiritus Christi natura & ingenium, vt non sit sollicitus, nisi cum agitur de his quæ rectè spectant ad fidem & mores, Græcè τὰ κείρα dices.

Nona ratio qua vtuntur hæc est. Nisi pendat ab Ecclesiæ auctoritate quod dignoscimus verbum Dei, primò cum agitur de Scriptura interpretando omnia forent incerta, quia hominum iudicia diuersa sunt, præcipuè priuatorum, quique nullo munere funguntur, nam (vt dicitur) καὶ ἄλλοι οὐκ ἔμελλον, itaque & πλείους (si ita loqui fas est) nam mores iudicium sequuntur. Deinde, etiam tum cum constat de verbi interpretatione, aiunt rem non esse confectam: nam cum verbum sit veluti lex, lex autem sit vniuersalis, deducendæ sunt ex verbo consequentiæ. At, qui pote? potest enim animus humanus falli & decipi in consequentiis deducendis. Itaque hic confugiendum est ad Ecclesiæ auctoritatem, quæ sit scilicet, vt non modò teneamus quis sit verbi Dei sensus, sed etiam quid (constituto vero Verbi Dei, sensu) inde ad conscientiæ & vitæ vsum concludendum sit.

Jam vt redeamus ad id quod primo loco afferunt de Scripturæ interpretatione, ita hanc rationem muniunt, vt ipsa Scripturæ auctoritate contendat nobis esse mandatum vt Judicem hic adeamus. Et primò (inquit Bellarminus libro 3. de Verbi Dei Interp. cap. 4. testimonium habetur Exod. 18. Ibi enim legitur, quod cum cepisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiastica Republica, sedebat Moses tanquam Princeps & Caput illius Ecclesiæ, & ad omnia diuina circa Legem Domini exorta respondebat, nec homines remittebat ad Spiritum aliquem reuelantem. Ibidem cum constituisset iuxta consilium socii sui, minoris Magistratus qui populum iudicaret, semper tamen sibi reseruabat dubia circa Religionem. Priusquam ad hæc respondeamus, operæpretium est expendere quàm ingenuè agant, & quæ faciunt ad rem adducant. Nam quid sibi volunt illa verba, Cum cepisset populus Dei redigi ad aliquam formam Ecclesiastica Republica: Sic enim euertitur hypothesis, nam aiunt nihil certi esse in Ecclesia nisi

fit iudex & arbiter controuersiarum. Quid certe Mosem omniane fuerint incerta? aut si certa fore, designent nobis quæso ante Mosem controuersiarum Judicem. Nam Abrahamum quidem legitur docuisse in causa Religionis, non legitur Abrahamum Judicem sedisse, qui pro imperio cæcæ obedientiam (quamque non veritate, sed auctoritate commendaret) suis præscripserit. Deinde & illud inuidiosè dictum est, Nec homines remittebat ad Spiritum aliquem reuelantem, videntur enim nobis hic affingere eam sententiam quæ inducit Enthusiasmus Anabapt. Nam si nomine Spiritus reuelationis intelligunt Dei Spiritum, qui idem veritatis Spiritus & reuelationis dicitur, profectò tantum abest vt nobis faciant injuriam, vt contra præbeant argumentum gloriandi, sed in Domino, cum illi sic fateantur vltro Christianorum non doceri quenquam sigillatim Spiritu veritatis, neque compotes se esse Spiritus reuelationis, cuius Apostolus meminit, cap. 1. ad Eph. ideoque fatentur vltro ab ea Ecclesia (quam dicunt tamen esse cœtum fidelium) abesse Spiritum sanctum. Cæterum Spiritus reuelans dicitur vt ratio colligens, in hac specie. Nam (vt iam toties monuimus) quæ ratio est, seu proportio, rationis ad res quæ ratione percipiuntur percipiendas, eadem ratio & proportio est Spiritus ad res, quæ Spiritu percipiuntur, percipiendas, iuxta illud Apostoli, Sed Spiritus Dei, inquit, nobis reuelauit: &, homo animal non percipit ea quæ sunt Dei.

Illà verò quæ statim sequuntur, Cum constituisset iuxta consilium socii sui minoris Magistratus, qui populum iudicaret, semper tamen sibi reseruauit dubia circa Religionem, (nimirum vt intelligeremus vnum esse debere commune tribunal, à quo omnes petant diuinæ Legis interpretationem, & cui omnes acquiescant) dicuntur quidem insidiosè, verum ita tamen vt fraus diluceat: nam Jethro Mosi socius non præscripserit credo Mosi in rebus Ecclesiasticis quid factu opus sit. Itaque callidè consilium Jethronis restrinxerunt ad politica, quod ex ipso contextu refellitur: Idem enim Jethro qui Mosi suadet vt earum causarum, quarum dijudicatio est faciliior, cognitionem committat aliis, Mosi author est vt grauium & momentosarum causarum ipse suscipiat cognitionem. Itaque si graues & momentosæ causæ, eæ sunt quæ spectant, ad Religionem, Moses à Iethrone renuntiatus fuerit Papa, proindeque non fuerit Moses à Deo vocatus immediatè, sed ab homine, & quidem extraneo. Atqui hoc non est credibile, immò cogitatu est impium, vt Moses à Deo diuinitus vocatus aliunde didicerit quæ essent, & quomodo obeunda ea munia quæ vocationis suæ ratio postulabat. Quantò rectiùs & simpliciùs, & Scripturæ (etiam huic Scripturæ loco, in quo versamur) conuenientiùs sentiunt, qui totum hoc consilium Iethronis volunt esse Politicum de rebus Politicis? Nempe, Moses cum esset ingenio leui, vt testatur Scriptura, supra reliquos mortales, quod boni Principes solent cupere præstabat, etiam minimis causis cognoscendis voluit vacare, quod Iethroni viro prudenti non visum est conuenire. Itaque necessitudinè hinc colligitur, Mosem ea quæ hic fecit, quoad agendi modum, vt loquuntur, non fecisse tanquam Prophetam: Nam quæ Prophetæ faciunt, ea eiusmodi sunt, vt nullo humano iudicio queant mutari, non

simile.

In versionibus quibuscumque semper est veritas originaria.

11

9. Ratio binembris.

1. Pars sulta Scripturæ testimonii.

Locus 1. de Indice controuersiarum in Religionis negotio.

Spiritus reuelans quis sit.

Iethronis ad Mosem consilium, cuiusmodi fuerit.

nempe nõ Ecclesiasticum.

sed Politicum.

sunt

sunt (vt loquimur) vel consilio, vel censuræ obnoxia. Sed præstat ipsa verba contextus audire. Et vidit socer Moysi omnia quæ ipse faciebat populo, & dixit, quid est hoc quod facis populo? cur tu sedes solus, tu solus, & omnis populus stat iuxta te à mane vsque ad vesperam? Dixitque Moyses socero suo, quia ad me venit populus ad inquirendum Deum, cum fuerit illis causa, veniunt & iudicio inter virum & inter socium eius (siue inter vtramque) & notifico statuta Dei, & eius Leges. Et dixit socer Moysi ad eum, Non est bonum verbum quod tu facis, cadendo cades, tu, etiam populus qui est tecum, quia supra vires tuas est res, non poteris eam facere tu solus. Nunc audi meam vocem, & consula mihi, & Deus erit tecum: Esto tu pro populo coram Deo, & adduces tu (hoc est refer) eius causas ad Deum, & monebis eos, & statuta, & leges notificabis eis, &c. Et tu considera ex omni populo viros fortes, timentes Deum, viros veridicos, & pones super eos Tribunos, Centuriones, quinquagenarios, & iudicabunt populum in omni tempore, & illi omnem rem magnam referent ad te, & omnem rem parvam iudicabunt ipsi. Si verbum hoc feceris, & quæ præceperit tibi Deus, stare poteris, & omnis etiam populus iste super locum suum ibit pacificè, & obediet Moysi voci socii sui. Quibus in verbis est obseruandum, Moysen non consuluisse Deum, sed ratione & iudicio comprobasse consilium sui socii, quæ res satis significat, non agi eo loco iis de rebus quæ spectant ad religionis summam; tum manifestè notatur in textu quibus de rebus eo loco agatur, nempe non de illis quæ pertinent propriè ad religionem, sed de controuersis quas vulgè lites vocamus, in quibus scilicet agitur de tuo & meo. Nam controuersia de religione non dicuntur controuersia inter virum & virum, ex phrasi Scripturæ. Et præterea, controuersia de quibus eo loco agitur sunt omnes eiusdem generis, tantùm differunt secundùm magis & minus, itaque cuius generis sunt minores cõtrouersie, eiusdem item sunt & maiores. At (vel aduersariis fauentibus) minores illæ controuersia sunt ciuiles, itaque & maiores. Si igitur vrgeant quod in textu agitur de Deo inquirendo, tam hoc pertinebat ad maiores, quàm ad minores controuersias, nam de vtroque genere dicitur, atqui minores illi volunt esse controuersias Politicas, itaque & maiores. Iam si eos pœniteat has distinxisse controuersias, eoque vi veritatis coacti redeant, vt dicant vtroque de controuersis religionis agi, facilè reuincuntur. Nam hæ controuersia ita distinguntur, vt in quibusdam dijudicandis & dirimendis ius summum sit apud Iudicem inferiorem, nulla intercedente prouocatione, quod nisi in controuersis politicis habere locum minimè potest, etiam fatentibus Aduersariis. Et certè qui potest errare, etiam in minimo poterit errare, cum igitur omnem infallibilitatem velint esse penes vnum, oportet (quod consequens est) omnis controuersia in religione eam definitionem, quæ pacat conscientiam, ab vno proficisci: quod sanè volunt, nam in textu leniores controuersias volunt esse politicas, grauiora religiosas, scilicet vt quadrent omnia.

Ita constat quo de genere controuersiarum eo loco agatur. Sed esto fuerint hæ controuersia de Religione, quis miretur in controuersis de religione definiendis hunc seruari ordinem, vt quos Deus præfecit Ecclesiæ suæ ij adeantur, & quidem hac lege, vt quid

Dominus voluerit his docentibus audiamus, quomodo Prouerb. 6. (id quod à nobis est obferuatum) filiis commendatur parentum lex, & quidem commendatur exfertè, non sequitur tamen cæca obedientiâ, quam vocant, parentibus esse obtemperandum. Nam in huius generis mandatis semper illud præsupponitur, facturos officium qui munere funguntur, quod supra fusiùs à nobis est explicatum: Itaque nisi qui præsumt officium fecerint, non tenemur mandato. Neque tamen mandatum est frustra- neum, vt si quis ægro suadeat vt consulat Medicum, si incidat in veneficum æger, etiamsi hominem refugerit, non contempserit illius consilium qui suadet Medicum adeundum. Eadem est mandatorum ratio, sic enim Deus constituit in Ecclesia Doctores, vt illi quidem sint adeundi, cæterùm vt si ea doceant quæ non conueniunt, non sint audiendi, id quod in rebus politicis solet euenire. Nam sæpenumerò consilij capiendi gratiâ adimus viros prudentes & peritos rerum, sed si postquam consilium ediderunt, quod nobis sequendum esse existimant, deprehendamus eos vel vafre & callidè nobiscum egisse, vel etiam foedè & grauius errasse, non continuè sequimur quod est præscriptum, hoc primum. Sed & est aliud, non est enim ea pastorum Ecclesiæ, ne Papæ quidem, conditio, quæ Moysi fuit. Nam Moyses & rei ipsius veritate, & signis euidentissimis, quæque nisi ab infano in dubium non potuerunt vocari, probat se esse Prophetam, & quidem non vulgarem, sed Prophetam extraordinarium, itaque Moysi effata eo ipso Dei effata esse constabat, quod ea Deus euidentissimis signis comprobasset.

Deinde alium adducunt locum, qui speciem quandam & colorem videtur conciliare causæ quam agunt, scriptum enim est Deuter. 17. Si difficile atque ambiguum iudicium apud te esse perspexeris, inter causam & causam, lepram & lepram, &c. & Iudicum intra portas tuas videris verba variare, surge & ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, venis que ad Sacerdotem Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit eo tempore, quares que ab eis, &c. Qui autem superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto Iudicis moriatur. Sed hic locus speciem habet rei quam ex hoc loco student efficere, rem non habet. Primò, ob id quod iam diximus, quia non continuè ex eo quod obedientia præscribitur in Scriptura, sequitur esse parendum nullâ ratione, solâ autoritate, quoniam in hoc genere semper habetur ratio non illius quod fit, sed illius quod fieri debet. Cuius rei ratio hæc est obuia, & petita ex vsu communis vitæ, nempe qui obedientiam præscribit Magistratui habendam, non solet quicquam excipere, ominosum enim id est, & aliquam labem aspergit ordini. Secundo. Agitur eo loco de Iudicio, cuius exitus est animaduersio, si quis non sit audiens dicto. Itaque Iudicium illud est politicum, politicum, inquam, nõ ratione materiæ, vt loquuntur in Scholis; nam non est negandum illo iudicio actum de rebus quæ pertinent ad Religionem: sed tamen non potest negari illo Concilio actum esse politicè de rebus Religiosis, inter quæ magnum est discrimen. Nam iudicium politicum cogit extrinsecus, hoc est autoritate, pœnis reum redigit in

Quatenus, sicut aduen- di & audiendi Pã- flores.

Simile.

aliud si- mile.

Alia est Moysi, alia Papæ ratio.

2. Scriptura locus, de Iudice cõ- stituendo in causis Religio- nis.

Resp. 1.

2.

Quale fuerit Iudæorum סנהדרין.

Iosaphato constitutum.

Quid nomine rerum Regis intelligat Iosaphatus.

nēpe Constitutiones regias.

Resp. 3.

4. Retorquetur in Pontif.

6. 19. 2. Paralip.

ordinem; non persuadet intrinsecus, hoc est, non nititur rationibus, hortationibus. Nam illud iudicium erat quod postea *Sanhedrin* (vocabulo ex lingua Græca deprauato) cœpit vocari. Quo in iudicio non solum erant Sacerdotes & Leuitæ, sed etiam ex aliis tribubus viri idonei: cuius rei exemplum illustre habemus in vita Iosaphati, qui iudicium hoc constituit Ierosolymis (*magnū Synedrium* quod vocant) eâ lege vt summus Sacerdos in rebus quæ pertinent ad Deum, ferret iudicium, alius præesset in rebus Regiis. Cæterum idem exitus est iudicij, tantummunia distinguuntur, vt cum agitur de rebus Religiosis, primas tueatur partes summus Pontifex; cum verò agitur de rebus Regiis, primas partes tueatur qui ad id munus à Rege est delectus. Sed quærat hîc aliquis, quænam hîc sint *res Regia*. Nam si cum Pontificiis dicamus esse res politicas, non videtur hoc quadrare, quia & res politicæ Dei res sunt, præsertim cum de iis Deus legem tulerit, & quidem consignatam litteris sacris: Itaque eundem Jurisconsultum & Theologum oportuit esse, hætenus quidem in Israele, quia, vt monuimus alibi ea Jurisprudentiæ pars verbi Dei pars. Itaque *res Regia* videntur esse Regum constitutiones, & leges quas tulerunt pro conditione rerum. Itaque Iosaphatus pius & prudens Rex cum de rebus agitur de quibus Deus Legem fixerat, seu illæ res sint politicæ seu Religiosæ, iuridicundo hîc vult præesse summum Sacerdotem, at cum agitur de suis constitutionibus aliam vult præesse, in eodem tamen confesso. Erat enim Synedrium septuaginta virale, ad exemplum septuaginta seniorum, quos etiam populus dum esset in deserto pro Synedrio habuit; nam minus Synedrium quod in reliquis vrbibus fuit constitutum, constabat tantum viginti tribus, vnde ad maius Synedrium instituebatur prouocatio, his autem in locis qui vrbis nomen non potuerunt obtinere, si vera est traditio (nihil enim hîc habemus certi ex Scriptura) tres erant iudices. Potuissimus & aliter respondere, nempe agi hîc, vel de his controuersis quarum dijudicatio penderet à sensu, quales controuersia sunt quæ nascuntur de ceremoniis. (Nam quale est controuersia argumentum, talis est controuersia dijudicandæ ratio) vel de controuersis merè politicis, & ciuilibus *inter causam & causam, inter sanguinem & sanguinem*, hoc est, sit ne quis nocens, an innocens, hoc est, an quis cædis author sit, an verò alienus ab hoc crimine: & *inter causam & causam*: cum agitur de rebus & litibus pecuniariis. Controuersiarum in Religione longè diuersa est ratio. Nam lepra à lepra distinguitur à periculis harum rerum, vt febris à Medicis, & definitio causarum, atque accommodatio ad singulas species, non est quod ad conscientiam attinet, momentosa. Denique isti homines dum hoc Scripturæ loco abutuntur, suo se iugulant gladio, vt loquuntur, etenim in hoc confesso vnus voluntas non obtinebat, præerat quidem vnus & dicebat sententiam, at non suâ tamen, sed totius autoritate confensus subnixus. Et, vt miremur cæcitatem horum hominum, factum Iosaphati magnificis verbis collaudant imprudentes: nam ex hoc loco (inspiciatur locus) liquidò constat quæ sit Regum autoritas supra Pontificem: id quod aliis argumentis potest demonstrari, sed ne iam excurremus hoc

vno id probasse sufficiat.

Tertium testimonium cuius autoritate nituntur est Eccles. 12. v. 13. *Verba sapientum tanquam stimuli*, (nempe ob acumen & vim quam obtinent in animos hominum) & *tanquam clauis plantati* (quia sunt axiomata *ἀόριστα* inconcussa) *Authores collectionum* (Græcè dicitur *ἄριστοι δὲ διὰς*, nam colliguntur sententiæ, & collectio hæc est sententia quæ meretur vt eligatur & colligatur, nam electa eadem sententur collecta) *dati sunt à Pastore vno*, nempe ab eo qui Ecclesiæ suæ dedit alios Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores. Nam Aduersarij nomine vnus Pastoris Papam intelligunt, etenim in Scriptura id ipsum eis euenit quod quibusdam agyrtis qui se profiterentur esse chymicos, si quando incidunt in aliquem locum Scripturæ, vbi fiat quædam mentio auri, argenti, &c. continuò aiunt agi de chymicâ eo loco: sic isti planè, adeò sunt ebrij studio Pontificis Romani, vt si quando mentio fit Pastoris, aut vnus Pastoris, continuò Papam, & quos approbavit Papa significari putant. Sed videamus quid colligant tandem ex hoc loco: *si hæc*, inquit, *dicuntur de Sacerdote Veteris Testamenti, quantum magis possunt dici de Sacerdote Noui Testamenti*. Nos verò resp. primò vnicum esse Ecclesiæ Sacerdotem Christum, itaque quæ dicuntur de vnico Pastore hoc loco, ea esse intelligenda de Christo, cui soli hic titulus debetur, nam solus est *ἀρχιεπίσκοπος*. Deinde sic respondemus, vt queramus interim, an istorum sapientum, quorum hoc loco fit mentio, ea sit autoritas vt nequeant errare? Si ita se res habet, ergo penes vnum non est imperium in Ecclesia, imperium, inquam, infallibilitatis; Quod si queant isti errare (id quod docetur etiam in Ecclesia Romana) quorsum attinuit hunc locum citasse, etenim dicuntur dati isti sapientes ab vno Pastore: Atqui si poterunt errare dabuntur frustra, quando non ipse Pastor per se, sed per hos nos docet. Sed nostra responsio est facilis & aperta: nam sapientes vel dicuntur, vt loquimur in Scholis, in sensu diuiso, vel in sensu conjuncto. Et *sapientum verba* in sensu conjuncto, hoc est quatenus sunt sapientes, dum dicunt quæ professionem sapientiæ decent, ea verò sunt eiusmodi vt sint stimuli & clauis fixi: in sensu verò diuiso longè aliter se res habet. Nam sæpenumerò etiam sapientes non sunt sapientes, hoc est, sapiens in sensu diuiso nō est sapiens in sensu conjuncto, sit ipse sibi dissimilis. Vnde hoc concludendum necessariò, non autoritate, sed veritate etiam tum cum audiuntur sapientes esse nitendum, hoc est, iudicandum esse (quod Spiritus Sanctus etiam hoc loco videtur innuisse) de sapienti ex sapientiâ, non verò de sapientiâ ex sapienti. Nam hi *stimuli* notant vim, efficaciam verborum quæ à sapientibus proferuntur. Nam *stimuli* sunt cum stimulant animum, & *clauis fixi* dicuntur, quia sic sistunt motum animi, & mentis æstum componunt, vt animus stet, nec fluctuet, nempe vi veritatis eum in locum deductus in quo consistit, quod non fit, credo, autoritate, sed veritate.

Quartum testimonium est Aggæi cap. 2. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum interroga Sacerdotes Legem, &c.* Pessimè sibi consuluerunt dum citant hunc locum, nam non dicit, *Interroga Sacerdotem*, sed *Sacerdotes*, itaque (quod nos demonstraremus nisi fuisset iam pridem à nobis explicatum) autoritas

3. Scripturæ locus.

Resp. 1.

Vnus Ecclesiæ Pastor est Christus.

Vera mens loci.

4. Cur verba Sapientum dicantur, Stimuli, Clauis fixi.

4. Scripturæ locus. Resp. 1.

authoritas Ecclesiæ non fuit penes vnum. Deinde, adhibenda est hæc responsio solemnitas, non eorum qui interrogantur, quosque nos iubet Dominus interrogare, eam statim esse autoritatem, vt eorum autoritate solâ commoti discamus quid sit sequendum, quid non, sed vel præcipue (cum debeant esse harum rerum præ reliquis peritiores) veritate quam demonstrant, & quidem multò efficacius, vt plerumque, quam quibus aliis: Deus enim qui author est ordinis, ita dispensauit dona sua vt ordinem velit seruari, quod tamen haud ita fecit, vt si perturbaretur ordo, non consuleret aliunde suis. Itaque sæpenumero *olitor loquitur opportuna*, dum delirant Reges.

Ultimus locus est Malach. cap. 2. (Nam quæ citant ex Nouo Testamento ferè omnia à nobis alibi sunt explicata,) *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Itaque, inquit, Sacerdos non potest errare, vnde sequitur, autoritatem Sacerdotis esse Legis instar. Sed primò qui id probent, agi hic de summo, non agi de quouis Sacerdote. Nam certè phrasis Hebraica, Latina, etiam Græca, & vernacula ea est, vt Sacerdos dicatur in singulari quilibet Sacerdos, quomodo pater dicitur quilibet pater, Rex quilibet Rex, &c. Hoc primum. Deinde id ipsum cuius dicitur ex textu, nam præcesserunt illa verba. *Pactum meum fuit cum Leui*, non iam dicitur *pactum meum fuit cum summo Sacerdote*, sed, *cum Leuitica tribu*. Deinde explicatur hoc pactum, nempe ex parte Leui, vt diximus, vt *Deum debuere timere*, & ex parte Dei, vt *Deus illi dederit argumntum huius religiosi timoris*, verba enim sunt, *pactum meum fuit cum eo, pactum vita & pacis, dedique ea illi timorem*; quod explicatur, & *timuit me*. Quod potest explicari duobus modis, vt illud, & vel sit nota finis, hoc est, dedi illi timorem vt me timeret (quæ locutio est vtitatissima in Scriptura, certè qui vel primoribus labris degustarunt Hebræa, norunt per Græcorum *ἴνα*, Latinorum vt, significari *Vau* copulatiuum Hebræorum, cuius locutionis exempla obuia sunt) vel significari potest etiam, Leuitas executos fuisse pactum hoc Dei. Sed vtrouis modo intelligatur locus, nihil eo efficitur, nam si dicamus intelligi ipsum pactum, sensus erit, hoc debuisse fieri. Nam & primo cap. Malachiæ, *Filius*, inquit Deus, *honorabit patrem*, hoc est debet honorare patrem: sic planè hic, *labia Sacerdotis custodient scientiam*, hoc est, debent custodire scientiam. Sic, *non furaberis*, hoc est, non debes furari. Quod si intelligatur fœderis præstatio, nam de fœdere hic agitur, non potest hoc intelligi nisi de quibusdam, sequitur enim continuè. *Et vos recessistis de viâ, & multis fustis offendiculo in Lege, corruptistis pactum Legis*, hoc est, non estis sequuti (si quidem hic secundus sensus locum habet) maiorum vestigia, quod nos etiam Pontificiis exprobramus, & meritò. Itaque quod se vertant, hoc loco citatò ad rem suam, causam quam agunt impediunt, non expedierint sese.

Sequuntur iam ordine loci quos citant ex Nouo Testamento, de quibus nos ea sola expendemus, quæ à nobis hætenus intacta fuere, E quibus est locus 1. ad Corinth. cap. 12. quo loco Apostolus monet, *Alij dari per Spiritum sermonem sapientia, alij verò interpretationem*: vnde concludunt

hoc primum ridiculè, penes arbitrium Ecclesiæ esse interpretationem Scripturæ, cum eo in loco non agatur neque de Concilio, neque de Papa, sed de donis extraordinariis, etiam priuatis hominibus indultis, certè singulis seorsim. Deinde non agitur eo loco de tradenda vera Scripturæ interpretatione, sed de interpretatione *ὑλωσπὸν*. Denique agitur eo loco de dono miraculoso, nam multi linguis loquebantur, qui non potuerunt tamen linguâ vernaculâ explicatè enuntiare quæ erant prolocuti, vnde illa hortatio Apostoli, *ore vt interpretetur*, qui linguâ vtitur peregrinâ & exoticâ, ore Deum vt possit quæ ea lingua effatus est, interpretari. Sæpè etiam accidebat vt qui peregrina lingua vti non potuit, tamen peregrinâ linguâ loquentis mentem interpretabatur, id quod miraculi magnitudinem augebat. Sed & erat (cuius & hoc loco mentio fit) aliud donum, *διέκλειος πνεύματι* dijudicatio spirituum: hoc verò donum nihil aliud fuit, quàm extraordinaria facultas à Deo indita detegendi, & redarguendi phanaticos Spiritus. Hoc est, quod Apostolus alibi vocat *ἐλεγχεις*, quod temporibus Ecclesiæ primitiæ in cœtibus, etiam priuatis hominibus obtingebat, haud dubiè non sine admiratione, non est enim cuiusque conuincere aduersarium, & si quando id obtingat homini indocto, & cæteroqui hebeti ingenio, res non caret admiratione. Mirum est igitur Aduersarios non notasse hunc locum, nam *dijudicatio spirituum* aliquid maius est quàm *interpretatio* linguarum: sed vt maximè id obseruassent, nihil promouissent, nempe agitur 1. de dono extraordinario, 2. de dono priuatis hominibus indulto, vt constat ex ipso contextu, & ex formula *ἀλλω ἴδι*, deinde *ἐτέρω δὲ*, tum hinc quod Apostolus Corinthios hortatur (non iam doctores, aut pastores Corinthiorum) sed ipsos Corinthios, *γεγεννημένοι* vt ne sciantur & magni faciant illa dona, sed charitatem imprimis.

Deinde citant locum qui est 2. Pet. capite 1. *Omnis Prophetia Scriptura propriâ interpretatione non fit.* Hoc primum respondemus, *Propriam interpretationem* dici posse, vel quæ singulis seorsim probatur non autoritate, sed veritate; Atque ita falsum est Scripturam non esse propriæ interpretationis: Oportet enim vnumquemque scire quis sit genuinus sensus Scripturæ, quod si non contingat, nescitur Scripturæ sensus (id quod fieri potest) sine periculo, modò non sit ignorantia vniuersalis. Vel, *propria interpretatio* est interpretatio conficta pro ingenio, atque ita sanè Scriptura non debet corrumpi glossæmatis & interpretamentis. Sic (absit dicto calumnia) ne Aristotelis quidem aut Hippocratis scripta propriæ sunt interpretationis, quin oportet Aristotelem & Hippocratis interpretem, Aristotelem & Hippocratem ad Aristotelis & Hippocratis mentem interpretari. Id verò fit (neque enim vbique loquuntur obscurè) cum adhibentur eorum dicta clariùs ad dicta obscuriùs interpretanda. Sed secundò respondemus, locum istum esse deprauatum ab aduersariis. Hæc verò responsio nostra non modò huc tendit, vt aduersariorum sententiam refellamus, quæ etiam admissa vulgata versione potest refelli ea ratione quæ supra est explicata, verùm etiam vt assertatur Gallica versio à reprehensione, quæ, quod vulgata interpretationem vocat, *ἐπιλωσπὸν* reuelationem interpretatur, cuius in-

Resp.

Quid sit Paulo donum Interpretationis.

Item donum discretiue spirituum.

Locus 2. ex N. Testamento. Resp.

I. Propria interpretatio quid sit Petro.

Simila.

Resp.

Locus ille non est bene in vulgata redditus.

s. seu vltimus Scripturæ locus.

Resp. I.

Scripturæ loca ex Nouo Testamento. I. locus ex N. Test.

terpretationis author est Calvinus, sed qui Be-
 zam hic habuit dissentientem. Certè videtur
 Calvinus non improbasse illius sententiam, qui
 monuit, videri *ἑπιλύσις* scriptum pro *ἑπιλύσις*
 facillimo lapsu, seu pronuntiationem, qualis fuit
 illis temporibus, seu litterarum ductum specte-
 mus. Porro *ἑπιλύσις*, inquit, est afflatus quid-
 dam Spiritus extraordinarius, *ἑπιφοίσις πνεύμα-
 τος*, atque hic se tuentur autoritate Hesychij
 qui *ἑπιλύσις* interpretatur *ἑπιὸς ὡ* incantationem.
 In quo id primum videtur reprehendendum,
 quod Hesychius *ἑπιλύσις* non *ἑπίλυσις* sic inter-
 pretatur, sed hoc fortasse videtur leuius; at istud
 multò grauissimum est, quod *ἑπιλύσις* Hesychio
 non est afflatus, sed efficacia quæ verba incantato-
 rum sequitur: nam *ἑπιὸς ὡ* esse *ἑπιλύσις* dicit.
 Denique non est credibile *ἑπιλύσις* esse hoc loco
 legendum; siquidem à Magis hæc vox infamata
 fuit. Nam cæteroqui verum illud est, illud *Ἰμνὸν*
in me Spiritus Domini, posse fortasse exponi *ἑπίλυσιν*
ἐπ' ἑμε, vel *ἐμοί*, præsertim cum quæ nobis sug-
 geruntur tacitè nullius hominis operâ, de iis so-
 lemus dicere (Latinè quidem) *venisse nobis in men-
 tem*, est *ἑπίλυσις* quædam illa Græci verò in hoc
 genere *ἐπίλυσις* inquit, hoc est quod Gallicè
 dicitur, *le cœur me dit*. Sed quoniam nulla *ἑπιλύσις*
 mentio fit in Scriptura, & in nullis neque vetus-
 tis, neque item recentioribus codicibus *ἑπιλύσις*
 vocabulum fit, existat verò constanter *ἑπιλύ-
 σις* vocabulum: Profectò retinendum est *ἑπιλύ-
 σις*, sed ita tamen est retinendum, vt stet inter-
 pretatio Caluini & Gallica. Nam *ἑπιλύσις* est id-
 ipsum quod Hebraicè *קַבְרָה*, est autem *קַבְרָה* pro-
 priè quæ occulta erant & abscondita interpreta-
 ri. Itaque non est culpandus verus Interpres qui
ἑπιλύσις interpretationem dixit. Hæc vox *ἑπιλύσις*
 existat apud LXX. Interpretes capite 41. Genes. vbi
 agitur de somnio Pharaonis: Meminerimus au-
 tem interpretationem Iosephi Prophetiam esse,
 non profectam ab acumine naturali, sed à reue-
 latione. Itaque Iosephi interpretatio fuit *reuelatio*
ἀποκάλυψις. Quare *ἑπιλύσις* est, nempe illius
 quod alioqui in mysterio consilij diuini foret re-
 conditum, vnde & Prophetæ *Interpretes diuinae vo-
 luntatis* dici queant. Sensus igitur est, Prophetas
 non suæ mentis sensum edidisse, sed fuisse inter-
 pretes consilij diuini. Itaque vaticinia Prophetarum,
 & eorum præconium *ἠγορω ἀκούω* dicitur in
 Scriptura, & ipsi aded Prophetæ sunt *ἑπιλύσις*.
 Sententia igitur est aperta, *Prophetas non suam mentem,
 sed Dei hominibus exposuisse*, id quod tum consequentia tum antecedentia ostendunt.
 Nam in antecedentibus Apostolus dixerat sermonem
 Propheticum esse firmiorem, & laudaret suos quod sermoni Prophetico multum
 tribuerent. Iam verò rationem reddit vnde fiat
 vt tantum debeant sermoni Prophetico tribue-
 re, nempe, inquit, scientes non esse illum ser-
 monem ab ea interpretatione, quæ proficiscitur
 ab vnus cuiusque ingenio, prout hoc aut
 illo modo est affectum. Consequentia verò id-
 ipsum probant, est enim ratio à priori, cur Pro-
 phetarum scripta non fiat habenda pro scriptis
 humanis, quia nempe voluntate hominis, id est,
 humana voluntate prophetia non est aliata. Sed
 & ipsa verba hoc demonstrant, nam, inquit Apo-
 stolus, *Prophetia ὡς γίνεσθαι ἰδίαις ἑπιλύσις*: Nullum
 sensum ista verba habent, si ea interpretemur ita
 vt velimus iis significatum, Scripturæ inter-

Quidam voluntarium esse *ἑπιλύσις* pro *ἑπιλύσις*.

sed malè.

Antiqua lectio *ἑπιλύσις* non est sollicitanda.

Quid sit *ἑπιλύσις*.

quid *ἑπιλύσις*.

Probatur hæc interpretatio ex antecedentibus.

ex consequentibus.

pretationem non pendere à iudicio privatorem
 hominum, (quamuis in se verum sit) loquitur
 enim Apostolus ita vt ostendat vnde sit Scriptura.
 Nam, inquit, *πάντα πνευματικά οὗ γίνεσθαι*, quæ vox
 ortum significat: Et sanè dura admodum foret
 locutio, quæque careat exemplo, vt idè liber
 aliquis dicatur *μὴ γίνεσθαι*, dum de libri interpre-
 tatione agitur.

Etiam citant locum illum qui est Act. 15. *visum est Spiritui Sancto & nobis*, Vnde colligant etiam,
 Spiritus Sancti sententiam tum demum Eccle-
 siæ probari cum accedit Ecclesiæ autoritas, alio-
 qui quorsum, inquit, attinisset adiecisse, *Et nobis*.
 Atque hic aiunt id ipsum contingere quod
 in Republica, edicta Regum tum demum firma
 & rata sunt, cum non modo Regi sic placuit, sed
 accessit etiam ad Regis voluntatem decretum
 seu approbatio Senatus. Sed res explicatu aded
 est facilis vt nihil sit necesse hic immorari, ete-
 nim qui sunt in aliqua autoritate constituti,
 eos necesse est autoritatis suæ aliquam facere
 mentionem, sed oportune & loco idoneo, vt te-
 stentur quænam sit ipsorum autoritas, ne pro
 Diis habeantur. At hic res ipsa poscebat vt Apo-
 stoli testarentur autoritatem suam, constat
 enim ex eodem loco fuisse qui fingerent se mis-
 sos ab Apostolis, quique Apostolis doctrinam
 alienam affingebant. Itaque cauerunt diligenter
 ne hæc opinio hominum animis insideret, ne
 haberentur pro authoribus doctrinæ à qua ab-
 horrebant. Itaque non dicendum erat simplici-
 ter *visum est Spiritui Sancto*, sed etiam, *& nobis*. Cæte-
 rum Prophetas nouimus vsos hac formula *Do-
 minus dixit*, & nos idem dicimus non adiciebant, di-
 uersa enim ratio fuit, nam Prophetæ non nisi im-
 pulsu & afflatu quodam extraordinario propheta-
 bant, Apostoli ordinariè, atque (vt loquuntur
 in Scholis) habituali quadam gratia. Itaque
 etiam sub Euangelio Prophetæ ab Apostolis di-
 stinguntur; quod Prophetarum donum, liceat
 nobis sic loqui, ita fuit infusum, vt non fuerit
 habituale. Deinde loco idoneo hæc est factum,
 nam præcedit hic dictamen Spiritus, *visum est Spi-
 ritui*, sequitur mentio Apostolorum, *visum est no-
 bis*, quo testantur ea demum esse probanda si pro-
 fecta sint à Spiritu, neque cæcâ obedientiâ ipsis
 esse parendum. Id quod vel hinc potest probari,
 quod Apostolus inter disputandum nunquam
 vitur autoritate, semper pugnat veritate, nam
 in Epistolis quid proliuius fuit, quam citare hu-
 ius Concilij autoritatem. Deinde in hac Epi-
 stola mentio fit non modò Apostolorum, sed
 Presbyterorum, & fratrum; Iam cum fratres di-
 stinguntur à Presbyteris; haud dubiè notantur ij
 qui nullo munere fungantur in Ecclesia. Atqui
 non est credibile, neque verò aduersarij hoc proba-
 bunt, homines è plebe, *Laicos* vt vocant, vocari
 in societatem tanti honoris. Huc igitur summa
 redit. Duo sunt quæ conturbant animos homi-
 num, *Res ipsa*, & *rei autoritas*: *Res ipsa*, vt cum rem
 intuentur qualis est in se, nempe cum speciem ha-
 bet veritatis, cum sit tamen aliena à veritate, vel
 speciem habet falsitatis, cum sit aliena à falsitate.
 Deinde & *rei autoritas* perturbat, si sententia ha-
 bet illustres authores & magni nominis, & con-
 sensum magnorum viroium, quique dignitate
 quadam constituti sunt in Ecclesia. Iam, his ma-
 lis non eodem modo occurritur. Nam cum agi-
 tur de rei ipsius veritate, ea probanda est ratio-
 nibus; cum

locus ex N. Testam.

Resp. I. Cur Apostoli sui meminerint in illo Decreto.

non item Prophetæ sub V. Testamento.

Resp. 2.

Quid opus fuerit Concilio in illo Decreto.

nibus; cum de authoritate & consensu, hic sola opus est declaratione, seu professione veritatis, ab his profecta quibus contraria sententia fuit affixa. Atque hic ea fuit causæ ratio. Id quod constat ex iis primum quæ dicta sunt in Concilio illo, nam propositis rationibus res acta est in Concilio, deinde in Epistola (quam licet nobis *Synodicam* appellare) disertis verbis dicitur. *Quoniam audiuimus quod quidam egressi perturbarunt vos sermonibus, quibus hoc non prescripseramus.* Tum argumentum Epistolæ est eiusmodi, fieri ut non possit vlla ratione, ut rerum quas Epistola commendat noticia pependere à sola Concilij authoritate. Etenim sit mentis fornicationis, & veretur ne quis alteri faciat quod sibi nolit factum, quæ cum ipsa lux naturæ patefaciat, non potest statui illa credi, atque in Ecclesia probari simpliciter ob Ecclesiæ authoritatem. Sed & aliud est. Illius authoritatis quam *magnum* diximus hæc est ratio, ut etiam dum præscribuntur illa quæ suo pondere, nulla accedente extrinsecus alia authoritate se commendant, tamen mentionem oporteat fieri, ab eo qui commendat, authoritatis suæ, verbi gratiâ, pater filium hortatur ut Deum timeat, præceptum hoc est eiusmodi, ut suo pondere se commendat etiam *quoad nos*, ut illi loquantur. Antamen quia pater est qui hortatur, hoc est, is cui peculiariter hoc manus incumbit, decet omnino patrem authoritatis suæ meminisse, ut si sic agat, Deus à te id exigit, fili mi, & ego pater tuus id ipsum exigo, estne quisquam qui ita insaniet, ut patrem hoc velle putet hac locutione, ut filius non putet timendum esse Deum aliam ob causam quam quia pater hoc præscripsit: hoc est (ut ne calumniari videamur) ut filius existimet, non sibi aliunde constare sine Deo colendus, quam ex patris authoritate. Atque hic par ratio est.

Etiam adhibent locum qui est ad Galat. cap. 2. *Ascendi, inquit Paulus, Hieroselymam cum Barnaba, & contuli cum illis Evangelium quod prædico in Gentibus, &c. ne forte in vanum currerem, aut cucurrissem.* Vnde colligunt ne predicationem quidem Pauli vllam habere authoritatem nisi procedat Ecclesiæ authoritas, quando quidem ipse Paulus profiteretur vanam fore operam quem nauarat, quamque eræ nauatus nisi consilia cum iis qui videbantur aliquid esse, communicasset. Quibus in verbis duo sunt obseruanda, atque illud primum. Quod isti homines aberrant à scopo, nam Paulus eorum nomine qui videbantur esse aliquid, haud dubie eos designat quibus iam tum nimirum tribuebatur, verba enim illa qui videntur esse aliquid hoc designant. Itaque non notat istos quos designat, elogiis officij & dignitatis, tantum eos designat ab hominum opinione. Id quod pugnat cum Aduersario cum consilio, qui volunt iudicium de verbo Dei pertinere ad officium & munus aliquod in Ecclesia quo funguntur multi, vel, si minus hoc volunt, quo fungitur vnus. Et isti quidem non habent in hoc loco vbi pedem figant, nam si Petrus fuit Papa, non debuit Paulus meminisse plurium, sed vnus. Sed nec qui in priori sententia sunt, possint hinc exculpere quod ipsorum causam iuuet, ob eam rationem quæ iam à nobis est allata, nam haud dubie *ἀπορίας* dictum est, *iis qui videntur*, reprehendit enim tacite Paulus præposteram multorum de quibusdam in Ecclesia præ reliquis magnis vi-

ris, opinionem. Sed & illud etiam obseruandum est, quod Aduersarij hic nobiscum agunt parum constanter. Nam illud, *ne forte*, quoties alibi occurrit in Scriptura, ut & illam formulam, *si forte*, ita interpretantur ac si dubitatio significaretur. At hic, *ne forte*, volunt significare rem certissimam, nam si formula dubitationem significat, concidit eorum ratio, non voluerit Paulus authoritatem Euangelij quod prædicarat, pendere *quoad nos* ex authoritate eorum qui videntur esse aliquid, hoc est, non existimari id esse de iure, metuerit tantum ne id contingat de facto. Itaque si nobis luberet eos sic premere, res esset facilis & procliuus, *ne forte*, *μὴ πως* ne aliquomodo significat alibi dubitationem, quidni & hic significet; Neque verò esset quod illi responderent, nos id negare, nam etsi locutionem istam *ne forte*, velimus significare aliquando eventus certitudinem, tamen non dicimus hoc significari semper hac formulâ. Itaque contendimus hic quærendum esse in subjecta materia sensum formulæ: Nam si materia est contingens (ut loquuntur) formula notat illam contingenciam, sin necessaria, non potest (ut loquuntur in Scholis) de vi sermonis aliquid concludi. Denique respondeamus quod res est, consulendum esse aliquando infirmis, nempe multi sunt quibus veritas displicet eo solo nomine quod certis quibusdam hominibus non placuit, nempe quorum authoritas magna est, diffidunt sibi, istis omnia tribuunt. Itaque & authoritate omnia metiuntur. Ergo si quis hoc scandalum potest amoliri sapienter fecerit, atque idem fecerit ne labore incassum, scandalo non amoto, nec dum sic facit testabitur, se velle veritatis authoritatem ab hominum authoritate suspendere, quin potius sic agit quemadmodum hoc loco Paulus, *Quando sunt qui videntur aliquid esse, & eos consulamus sane, quando veritas ipsa se non commendauit, quod profectò indignum est.* In summa, Paulus cum videret se traduci ab Aduersariis, ac si doceret aliud quam Apostoli, qui authoritate & estimatione apud vulgus hominum ipsum antecederant, & hac in parte voluit eorum os obstruere, ne sic intercluderetur via Euangelio, sensus est planus & apertus. Sic, etiam si Paulo licuisset viuere de altari, noluit tamen; noluit, inquam, ne Aduersarij haberent quod objicerent, veritus nimirum ne id officeret profectui Euangelij. Itaque Aduersarij hic ius cum facto confundunt, non enim idem quod iniquitate temporum, & hominum vel incredulitate vel infirmitate istud contigit, continud sequitur, rem ita se habere debuisset. Immo verò res apud plerisque aliter se habuit; Nam Paulus multo antea prædicarat Euangelium quam ascenderet Hieroselymam, & quidem non sine ingenti fructu: Immo hoc eodem capite in eo gloriatur, quod non nisi certa quadam occasione fuerit coactus hoc iter capessere. Quod si Aduersariorum ratio vllum haberet pondus, Paulus tota hac disputatione, sese planè ridiculum præbuisset, quod est impium cogitatu. Etenim consilium Pauli est omnibus probare authoritatem suam, quam vult esse Apostolicam, ut fuit reuera; Apostolica autem esse non potuit si penderet aliunde quam à Christo & Deo immediatè. Itaque totus in eo est, ut neget se quidpiam hominibus debere. Quod verò ascenderit Hieroselymam, quia id ei potuisset

Resp. 3.

Resp. 2. Virum *μὴ πως* dubitationem; an certitudinem significet.

Resp. 3. Cur Paulus reliquos Apostolos consuluerit.

4. Locus ex N. Testam.

Resp. 1. *οὐδὲν* cur a Paulo sic dictum sit

Simile.

Pontificiorum argumentario Paulam facit ridiculum.

forte esse obijci, respondet hoc fuisse factum ut
 turbas compesceret objectantium dissentionem
 in doctrina à viris summis in Ecclesia. Id quod
 eò fecit libentius, quod ne hac quidem ratione
 cessit illis summis viris, non enim ascendit ideo
 quod essent tales, sed quia videbantur esse. Ergo
 respexit in eo aliorum opinionem, non suam.
 Tum Petrum ipsum testatur se reprehendisse, &
 quidem hoc testatur iis verbis, quibus non ob-
 scure significat id quod voluit, nempe non fuisse
 Petro in ipsum ius, nam Petrum reprehendit ita
 ut restiterit ei in os, & reprehendit eum eo no-
 mine quod esset dignus qui damnaretur. Jam fa-
 temur vltro posse historicè, dum narratur res ge-
 sta, dici *resistum in os*, tum cum quis intercessit,
 etiam qui minori predictus fuit auctoritate quàm
 is cui resistum est, sed ut quis loquens de semet-
 ipso, & quid fecerit narrans, sic loquatur, tolerari
 non potest, nisi primo, vel factum ipse suum
 damnet, quod non facit Apostolus, secundo, vel
 habeatur pro homine impudenti, tertio, vel pro
 eo qui id potuerit. Jam Paulus non damnat, im-
 mo gloriatur potius in eo quod hac in parte
 præstitit. Neque verò quisquam est, qui Pau-
 lum eo nomine ausit reprehendere. Quid su-
 perest igitur quàm ut Paulus id fecerit, quod
 iure fieri potuit, & oportuit?

DE CONSEQUENTIIS ex Scriptura deductis.

Depulsi Sacra Scriptura, aliò confugiunt ad
 inuehendam auctoritatem Ecclesiæ, nem-
 pa aiunt quod res est, verbum Dei non posse ali-
 ter adhiberi tum ad fidem, tum etiam ad mores,
 quàm si ex eo tanquam ex lege deducantur quæ-
 dam conclusiones. Atque hic contendunt incer-
 ta fore omnia, cum sit lapsus proclivis in dedu-
 ctione conclusionum. Atque hic multa dispu-
 tant. Negant id esse Dei verbum quod concludi-
 tur ex verbo Dei. Negant certam esse concluden-
 di rationem, cum humana mens possit labi &
 errare. Denique ut sit certa concludendi ratio, ne-
 gant certam esse ea certitudine quam *fidei* dicunt.
 Porro hæc omnia eò tendunt, ut appareat quan-
 ta sit auctoritatis Ecclesiæ necessitas in contro-
 versis definiendis. Atque hoc commentum non
 est hominum doctorum, adeo absurdum est, sed
 nonnullorum hominum qui modò rudi popu-
 lo imponant, quo quo modo id fiat nihil habent
 pensi. Itaque videtur planè res indigna de qua
 disputetur, sed quando effrons hominum auda-
 cia, & stupor vulgi effecit ut aliquid qui sic dispu-
 tant dicere videantur, & de hac questione nobis
 est disputandum, quam tribus capitibus comple-
 temur.

Primo igitur quæritur, (pudet hæc referre)
*An quod necessariò concluditur ex verbo Dei, sit verbum
 Dei.* Quæstio est hominis insani, nihil enim con-
 cludi potest, nisi quod eo comprehenditur, vnde
 conclusum est: itaque quicquid concluditur in
 eo fuit vnde conclusum est, proindeque conclu-
 sio id ipsum est quod est illud vnde sequuta est,
 nam qui dicit bina & bina, sanè idem dicit qua-
 tuor, quando bina & bina efficiunt quatuor.
 Jam verò, si quod conclusum est non compre-
 hensum fuit eo vnde est conclusum, ea conclu-

sio demum non est conclusio. Sic cum Christus
 dicitur in Scriptura nobis factus per omnia simi-
 lis excepto peccato, concluditurque inde Chri-
 stum fuisse prædicitum proprietatibus humanæ
 naturæ, profectò nihil concluditur quàm quod
 dictum est in Scriptura. Nam qui ait Christum
 nobis factum esse similem per omnia, haud du-
 biè idem ait, Christum fuisse prædicitum proprie-
 tatibus nostræ naturæ, quid enim aliud significa-
 tur? atque hæc referenda est regula *de omni &
 nullo*, quæ omnis bonæ consequentiæ est funda-
 mentum. Nam quod de omni dicitur, perinde
 dicitur ac si diceretur de singulis simul, *omne*
 enim quid aliud est quàm singula simul sumpta?
 Itaque cum ex eo quod de omni dicitur, inferitur
 conclusio de hoc singulari, nihil noui dicitur,
 tantum explicatur quod fuit inuolutum. Et par
 est ratio regulæ *de nullo*, nam quod de nullo dici-
 tur, ideo dicitur de nullo, ut intelligatur non
 posse dici de singulis. Vnde factum est ut Aristo-
 teles (quamquam nos nunc non utimur eius au-
 thoritate) omnem concludendi rationem reuo-
 cauerit ad regulam *de omni & de nullo*. Alioqui ver-
 bum Dei nihil significaret, esset sonus sine men-
 te: verbi gratiâ, *Non occides*, quid hoc tandem si-
 gnificat nisi significet *Petre non occides, Paule non
 occides*? Adime hanc significationem nulla ei sit si-
 gnificatio. Sic verbo Dei docemur Christum ha-
 buisse corpus, adime hanc significationem, *Chri-
 stus ea habuit qua insunt corpori*, nihil fuerit significa-
 tum. Itaque hæc conclusio manet certa, cum ali-
 quid verbo Dei dicitur, eadem operâ dicitur
 quicquid eo quod dicitur comprehenditur, compre-
 henditur autem conclusio; alioqui nulla ef-
 fet: Itaque & pariter quod conclusum est dictum
 est. Certè & hic fuit Dei scopus, nam qui sapit,
 dum loquitur, vno verbo multa significat, alio-
 qui frustra loqueretur, nam singularia sunt infi-
 nita: Itaque cum Deus sit sapientissimus, ita lo-
 quutus est ut quicquid possit concludi ex eo
 quod dixit, velit inde concludi. Nam hominum
 ea oscitantia, vel stulticia est aliquando, ut ea di-
 cant ex quibus aliquid colligitur quod minime
 velint: vnde locus sit deductioni ad impossibile,
 quam vocant in Scholis, sed hoc sit ignorantia,
 nempe non vident quid sequatur, muratu i sci-
 licet sententiam si id peruiderent: itaque reuera,
 si candidi sunt, sententiam mutant, nempe
 cum vident quo sint delapsi. Deinde sæpenumè-
 rò contingit, ut quis veram proferat sententiam,
 cum tamen sit in sententia sententiæ quam pro-
 tulit contraria, nullâ fraude aut dolo malo, sed
 quoniam *non respexit*, hoc est non habuit certam
 notitiam & distinctam veræ quam protulit sen-
 tentiæ, vnde locus est proverbio vernaculo, *Re-
 ctius loquutus est quàm sensit, Ce qu'il dit vaut mieux
 que ce qu'il veut dire*. Sed nihil eiusmodi in Deum
 potest cadere, itaque quicquid Deus dicit, consi-
 lium Dei est ut quicquid inde sequitur ut dicat.
 Est ergo *verbum Dei* quicquid ex verbo Dei con-
 cluditur.

Sed quærat aliquis fortasse, Quomodo possit
 fieri ut habeatur pro verbo Dei quod ex illo con-
 cluditur, cum quod concluditur debeat distin-
 gui ab eo vnde concluditur. Etena est Aduersa-
 riorum vel stulticia vel imprudentia, ut hoc au-
 deant obijcere, perinde ac si quærant, *Quomodo
 pro lege habeatur quod ex lege concluditur*. Sed ne si
 sapere videantur, aliquid respondendum est,
 nam

Petrum à
 Paulo re-
 prehensum
 esse quò
 spectet.

Regula de
 Omni & de
 Nullo, est
 fundamen-
 tum omnis
 bonæ con-
 clusionis.

Cur Deus
 sic locutus
 sit, ut ex eo
 conclusio-
 nes sint e-
 licienda.

quo spe-
 dent in il-
 la Disputa-
 tione Por-
 tificij.

Tria hic
 sunt dispu-
 tanda

1.
 Quod con-
 cluditur ex
 Dei verbo
 est verbum
 Dei.

Obj.
 Pontif.

Resp.

nam verbum Dei dicitur quod omnium consensu verbum Dei est, atque ita sanè conclusio distinguitur à verbo Dei, sed ratio distinctionis est externa, non est interna, hoc est, nititur nostra cognitione. Constat enim de principio, vel (vt significantius loquamur) de præmissis, ideo principium, præmissæ, dicuntur, (habita ratione cognitionis nostræ) *verbum Dei* respectu conclusionis. Nam conclusio est quæstio quæ fuit in controuersia, quæ etsi verbum Dei sit in se, tamen propter ignorantiam Aduersarij, donec concludatur non dicitur verbum Dei; nempe non est sumendum quod erat in quæstione, postquam verò id conclusum est & demonstratum, certè conclusionis sensus hic est: Ergo hoc est verbum Dei. Nam in omni disputatione de religione in hoc cardine versatur controuersia, *sit-ne hoc aut illud ex Dei verbo credendum, aut faciendum*. Sic igitur probauimus verbum Dei esse quicquid concluditur ex Dei verbo.

2. Sed quærunt secundo loco, vt maximè verbum Dei sit quod ex verbo Dei concluditur, vnde possit innouescere conclusionem esse legitimam. Jam verò hoc à Deo quærendum esset non à nobis, & hoc est Deo non nobis dicam scribere, nam si verum est quod est à nobis iam demonstratum, Dei consilium fuisse cum aliquid dicit, simul vt nobis significaret quæ ipsius dictum sequuntur, omninò istud quærere est Deum reprehendere. Sed tamen & hæc quæstio est soluenda, quandoquidem ea temporum est calamitas, vt cum proteruis hominibus, & insanis aded, de re tam liquidâ & clarâ nobis litigandum sit. Sed hic ante omnia est definiendum quid sit consequentia. Est verò Consequentia affectio propositionis ad aliam quandam propositionem, quâ sit vt si ea propositio vera sit, & ipsa etiam sit vera, aut si falsa sit alia illa propositio, & ipsa pariter sit falsa. Cuius affectionis hæc est ratio, quod quæ alterâ propositionum (quæcunque tandem illa sit) dicuntur, includunt necessarîo quæ conclusionem, quæ inde deducitur, continentur: vnde ortum est *consequentia* nomen, nam non propriè sed Metaphoricè *consequentia* dicitur. Sicuti enim cum aliquid trahitur, id quod trahitur sequitur continuè (nempe quia vnum est cum eo quod trahit, omnis enim motus fit per contractum, contactus autem vnionem facit, vnde pendet omnis machinarum ratio, nam in distantia non est vnioni locus, quia non est contactui locus, proindeque nec motui) hinc factum est, vt inter ratiocinandum cum quid dicitur quod cum altero cohereret, & id dictum censeatur cum quo cohereret.

Constituta definitione consequentiæ; quæritur ratio dignoscendæ consequentiæ legitimæ, sit-ne illa certa, an incerta. Res autem duobus modis potest explicari, vel si dicamus notitiam pendere à notitia significationis terminorum: Nam si propositionis termini sint noti, si teneamus quid illis significetur, tenebimus item quid sequatur, quatenus, inquam, tenemus quid illis significetur (nam interdum nota est terminorum significatio confusè tantum, non autem distinctè) verbi gratiâ, *Christus est homo*, oportet hoc sciri quid significet hæc vox *homo*, priusquam intelligamus quæ attribuenda sunt Christo, quatenus homo est. Jam si id sciamus leuiter duntaxat & confusè, quid sit *hominem esse*, qualis est

illa cognitio quæ sensibus est proxima, (quæ vt est tempore prima, sic maximè communis est) ipsa itidem consequentia non erit distinctè nota. Sed cauit nobis hac in parte Deus: nam duo sunt in Scriptura genera terminorum, vnum est merè Theologicum, vt cum dicitur *Filius Dei*, alterum non est Theologicum, vt cum adicitur, *est homo*. In priori genere terminorum hanc sequutus est Spiritus Sanctus docendi rationem, vt in Scriptura, quatenus sciri & intelligi est necesse nobis, explicarit, in secundo genere nihil fuit opus. Et tamen & hic nobis consuluit, noluit enim nos aliud docere quàm quod (nisi insanimus) possit à nobis capi, vt cum *Filius Dei* dicitur *esse homo, verbum caro factum est*. Docuit quid hoc significet *Filius Dei*, quid significet hoc *homo* non docuit, quare? quia nempe omnibus qui non sunt fatui, notum potest esse confusè quid sit homo. At distinctè, in quiunt, sciri non potest ab omnibus æquè. Itaque, inquam ego, nec hoc requiritur à nobis. Nam de recondita illa ratione humanæ naturæ fideles non sunt magnopere solliciti, neque verò decet illos esse sollicitos, quando credunt Christum iis omnibus esse præditum quæ sunt obvia in natura humana, & verò si quid latet & eo ipso Christum esse præditum, non definiunt tamen quid lateat, neque enim necesse est. Atque hæc est prior illa ratio. Secunda hæc est, fides præsupponit rationem, non destruit, præsupponit, quia neque infantibus, neque etiam mente captis & furiosis prædicatur Euangelium, vt ratio & experientia testatur. Quis enim infantem latentem & pendentem ab orbere, aut verò splendide furentem hortetur vt credat in Christum? Cum igitur ita se res habeat, & quidem Deo in verbo id præscribente, sequitur Deum in verbo suo rationem præsupponere. Sed neque infidelitas rationem destruit, quia peccatum non sustulit naturam, alioqui non posset esse idem homo & peccator, tantum naturam deprauauit. Atqui si omnis colligendi ratio penitus fuisset sublata peccato, non iam corrupta, sed extincta & abolita penitus fuisset natura. Itaque infideles quid ex quod sequatur facile deprehendunt, cum tamen minimè credant, quia dispicere quid ex quo sequatur rationis opus est, quæ in illis non perit, hætenus quidem. Vnde igitur sit vt non credant? Nempe, assentiuntur dato antecedente consequens esse verum, quia tenent quid significant termini: sed neque antecedens esse verum putant, neque consequens, cum consequentiam agnoscant tamen. Itaque illis hoc in re verissimâ cotingit, quod sapientibus in re vanissimâ. Nam si quis sic ratiocinetur, Chimæra fuit, ergo Poëtæ non sunt mentiti hac in parte, nemo sapiens est qui neget consequentiam, cum tamen omnes sapientes negent fuisse Chimæram, affirmant Poëtæ esse mentitos, de quo mentiendi genere non iam disputamus. Sic si Turca daret aut Judæus, Jesum Christum Filium Dei esse, equidem eundem & Deum & hominem esse concederet, & consequens hoc pari fide cum antecedente crederet: sed reuera consequentiam agnoscit, antecedens verò negat. Hæc est posterior ratio explicandi quæstionem.

At, in quiunt, sæpenumerò erratur in deducendis consequentiis. Jam hoc primum respondemus, non ex eo quod erretur sæpè in deducendis conclusionibus, sequi deductionem conclu-

Vnde sciri possit conclusionem esse legitimam.

Quid sit Consequentia.

Ratio dignoscendæ consequentiæ legitimæ, sit-ne illa certa, an incerta. Res autem duobus modis potest explicari, vel si dicamus notitiam pendere à notitia significationis terminorum: Nam si propositionis termini sint noti, si teneamus quid illis significetur, tenebimus item quid sequatur, quatenus, inquam, tenemus quid illis significetur (nam interdum nota est terminorum significatio confusè tantum, non autem distinctè) verbi gratiâ, *Christus est homo*, oportet hoc sciri quid significet hæc vox *homo*, priusquam intelligamus quæ attribuenda sunt Christo, quatenus homo est. Jam si id sciamus leuiter duntaxat & confusè, quid sit *hominem esse*, qualis est

2. Fides non destruit, sed præsupponit rationem.

Etiâ infidelis nouit quid ex quo sequatur in rebus fidei.

Obijciunt. Sæpè erratur in deducendis consequentiis. Resp. 1.

fionis esse incertam, non magis, quam ex eo quod iudicium sensuum aliquando fallitur, sequitur comprehensionem sensuum esse incertam. Et certe nisi velimus sponte cæcutire, etiam tum cum sensus erret (quod contingit vel inter somnandum, vel in delirio) si rem intueamur propius, fallax illa comprehensio obscurior est & exilior, quam cum res ipsa sensibus neque impeditis, neque obliuiscis percipitur. Sed quia res contentiosa est, in hoc nolimus firmamentum causæ tam grauis collocare. Itaque aliter respondemus. Consequentiarum duplex est genus, vnum est cuius ratio hæc est, vt proxima sit, alterum cuius hæc est ratio vt sit remota. Et in secundo quidem genere fieri potest, immò sit plerumque, vt mens humana erret, quemadmodum oculum rem intuetur è longinquo, non facile deprehendit figuram & colorem rei. At in primo genere diuersa ratio est. Nam oportet esse aut naturam, aut studio fatuum qui erret in illo genere. Jam verò duplex est errorum genus, alterum quod non omnino pugnat cum bono conscientia, alterum quod cum bona conscientia omnino pugnat. Discriminis verò ratio hæc est quam attulimus, quòd sunt quædam remota à suis principiis, in quibus animus etiam pius potest hallucinari, cum in iis quæ proximè accedunt ad principia, id ipsum locum habere non possit, eam ob causam quam iam attulimus. Itaque hoc genus hominum solemus dicere, vel esse homines impudentes, vel excæcatos studio causæ suæ. Atque hinc oritur ratio fouendæ in Ecclesia concordia, nam errores qui sunt in iis quæ remota sunt à principio, proculdubio sunt tolerandi, at errores qui sunt in iis quæ proxima sunt principio, nullo modo sunt tolerandi. Etiam hinc petenda est ratio lucis verbi Dei. Verbum enim Dei non dicitur clarum respectu nostri, ob aliam causam, quam quia quæ cognitu sunt necessaria, ea, nisi sponte velimus cæcutire, statim se offerant atque ingerant oculis nostris. Ac de hoc tantum genere consequentiarum debemus esse solliciti, hoc est, de iis cognoscendis quæ principio proxima sunt, in reliquis sequendum est præceptum Apostoli, vt foueatur concordia interim, donec Deus, si quis aliter sentiat, patefaciat veritatem. Certè etiam earum conclusionum quæ remotæ sunt à principio, consequentiæ ratio tum demum non potest ignorari, cum non à principio statim, sed à proximo deducuntur, tum proximum id è proximo, & rursus id proximum è proximo, donec peruentum sit ad principium, quod si fiat, profectò & hæc ignoratio à pertinacia est. Cum igitur Deus constituerit Pastores & Doctores, quibus hoc indidit, vt non modò proxima principiis, sed & remota à principiis percipiant vi principiorum, si officium fecerint, pertinaciam oportet esse qui repugnet. Sic explicandum est vulgatissimum dictum, *non error, sed pertinacia Hereticum facit*, nam *erroris* nomine non est intelligendus error in principio, aut in iis quæ proxima sunt principio, sed error in iis quæ à principio sunt remotiora: in quo genere tum erratur perniciosè, cum constitutum est ob oculos auditoris (id quod facere non est cuiusuis) vt extrema per media cohæreant cum primis. Atque hic est vsus Pastorum & Doctorum in Ecclesia, nempe vt hoc faciant pro modulo gratiæ sibi indultæ. Atque ita se rem habere vel

ipsi Aduersarij coguntur fateri, nam & inter eos controuersia sunt, cum tamen gloriantur de consensu, non possunt aliter tueri causam, quam si respondeant, esse in quibus liceat errare citra dispendium concordia, quæ, vt illi loquuntur, Catholicismum facit. Iam si quæras cuiusmodi sint illa, necesse est agnoscant, ea esse quæ remota sunt à principio: vnde natum est in Theologia etiam Scholastica genus *Quodlibeticorum*, vel vt Aristoteles loquitur, *Problematum*. Et certè ne Ecclesia quidem poterit subuenire, si consequentiæ ratio fallax est. Nam Ecclesiæ vox ex sententia Aduersariorum, vel Papæ, vel Concilij vox est. Cæterum neutrius vox intelligi potest nisi deductis consequentiis. Quid ita? quia lex omnis eiusmodi est vt sit Catholica & vniuersalis. Porò vniuersale, nisi referatur ad singulare, nullam habet significationem; Atqui referri non potest vniuersale ad singulare sine consequentia. Itaque vel ex eorum sententia qui aduersus nos litigant, dandus est locus consequentiæ. Immo verò videre est Doctores Ecclesiæ Romanæ iisdem vtentes principiis inter se dissentire, putà dum interpretantur Papatum & Conciliorum decreta, non enim omnes idem sentiunt: id verò tum euenit, quum vel odium, vel studium causæ, vel obscuritas, & dicti ambiguitas dedit pertinaciæ locum in quo posset exultare. Negauerintne & Papatum decreta, & Concilia esse eiusmodi, vt nisi accedat Ecclesiæ autoritas nihil inde possit concludi? Certè dabitur progressus in infinitum. Num Ecclesiæ autoritas non est quærenda in iis qui prauatim docent, ex eorum sententia, sed in Papæ decretis, & in Conciliis. Quòd si aliter res haberet, graue sequeretur incommodum, quis enim definiret hanc controuersiam? Cur non definiretur?

Sed tertio loco quæri potest, num aliter conclusiones, aliter principia credantur: Nam cum conclusiones deductæ sint è principiis vi rationis, videntur etiam credi vi rationis. Itaque nec erunt articuli fidei, proindeque nec verbum Dei. Ante omnia hoc tenendum est, aliud esse consequentiæ rationem deprehendere, aliud ipsum consequens. Nam vt monuimus supra, sæpè verò deprehenditur consequentiæ ratio, cum nec comprehendatur antecedens, nec deprehendatur consequens, tantum intelligitur hoc ex illo sequi. Iam hoc constituto, dicimus non esse fidei proprium, sed rationis etiam dispicere consequentiæ rationem, dicimus tamen fidei esse proprium consequens credere. Nec inde tamen sequitur fidem (qua consequens creditur) nisi ratione, quia ratio non hinc argumentum, sed instrumentum est: quemadmodum cum fides dicitur esse ex auditu, auditus non est argumentum fidei, sed est instrumentum: nam nisi mens habeat de quo statuat, non potest vel assentiri, vel dissentire, non potest autem habere mens de quo statuat, iuxta ordinariam Dei agendi rationem, nisi verbum Dei audiamus. Est-ne quisquam qui inde concluderet fidem nisi sensu? Nam sensus tantum exhibuit de quo iudicandum erat, non est iudicij argumentum. Sic consequentiæ ratio tantum exhibet quid sit credendum, non exhibet rationem cur quid credatur, ratio enim est in antecedenti. Itaque Sophisma est, *pendebit fides à ratione*, vel enim ratio dicitur vt *instrumentum*, vel ratio dicitur vt *argumentum* quod.

His Pastorum & Doctorum in Ecclesia.

Si tollatur Consequentia nihil omnino poterit dici.

III. An Conclusiones aliter quam principia credantur.

Simile.

Resp. 2. Duplex consequentiarum genus.

Duplex etiam errorum genus.

Vnde petenda ratio fouendæ in Ecclesia concordia.

Quomodo conclusiones remotæ à principiis sunt tam nota.

Quomodo non error, sed pertinacia facit hæreticum.

Quis sit

quod suppetit ratio. Porro ita se rem habere hinc liquet, quod Gratia vt neque surdos facit homines, & cæcos quoad corpus, sic nec facit (nisi accedat pertinacia) ignorantes quid ex quo sequatur. Sed & aliud est, quod etiam si nihil aliud esset, vinceret tamen solum; quod Spiritus sanctus etiam ratiocinationem acuit, vnde illud si quis aliter sentiat Deus illi reuelabit : & , quod experientia quotidiana facit manifestum, etiam pueri viros in causa Religionis, cum ventum est ad consequentias, superant atque antecellunt quandoque, iuxta illud *ex infantium ere fundasti laudem* : neque tamen id fit per entusiasmos, nam Enthusiasmus non docet consequentiæ rationem, puer docebit, atque ita docebit vt os obstruat aduersario, eumque vel in ruborem, si superest quædam mica bonæ mentis, vel si perditus est, in pallorem dabit.

Fides acuit ratiocinationem.

Argumenta quibus probatur notitiam Verbi Dei non pendere ab Ecclesiæ autoritate

1.

2.

3.

•vj. Resp.

1. Spiritus non voluntatem modo fleat, sed etiam intellectum illum clarat.

2.

imò voluntatem per intellectum modo pet.

Sic demonstratum est quàm sint illa argumenta vana, & leuia, quibus student nonnulli probare eam esse Ecclesiæ autoritatem, vt quæ singulis membris inest notitia verbi Dei, non pendeat aliunde quàm ex autoritate Ecclesiæ; Id quod quàm sit absurdum vnico & altero argumento ostendemus. Esse Ecclesiam non potest sciri ex Ecclesiæ autoritate, at pertinet vel maxime ad Dei verbum, docere esse Ecclesiam, non enim hoc percipitur ratione. Itaque non omne Dei verbum internoscitur autoritate Ecclesiæ, nempe hoc Dei verbum, *esse fideles, esse electos*, non potest sciri autoritate Ecclesiæ. Iam eadem est particulæ cuiusdam verbi diuini agnoscendæ ratio, & totius. Nam ratio formalis agnoscendi verbi Dei non est à ratione, sed à reuelatione, itaque Spiritus Sanctus dicitur *Spiritus veritatis & reuelationis*. Deinde non potest sciri autoritate Ecclesiæ quæ sit Ecclesia, oportet enim prius sciri esse veram Ecclesiam, quæ sibi hanc autoritatem tribuit, quàm agnosci possit quo iure sibi tribuat hanc autoritatem. Denique, sic tollitur vsus gratiæ Spiritus Sancti. Nam si non aliunde quàm ab Ecclesiæ autoritate proficiscitur notitia verbi Dei, quis erit vsus Spiritus Sancti? Nampe, inquit fortasse, vt flectat corda nostra in obsequium. Vt hoc primum respondeamus, sic adimitur Spiritui Sancto laus illuminati intellectus nostri, si quidem *cordis* nomine voluntatem denotant. Itaque flexerit quidem Spiritus voluntatem, non illuminarit mentem. At idem Spiritus est *veritatis, & sanctitatis*, author omnis lucis in intellectu, auctor omnis obsequij in voluntate, itaque Deus qui mittit Spiritum, dicitur *pater luminum*. Hoc primum. Deinde Spiritus dum voluntatem flectit, flectit ita vt mentem doceat, alioqui non haberet locum illud, *Et erunt omnes docti à Deo*. Et sanè voluntatis flexio nulla est, nisi præcesserit assensus in intellectu: vnde sequitur eundem Spiritum esse qui facit vt voluntas seruiat iustitiæ, & vt intellectus veram iusticiam agnoscat. Vnde & *renouari* dicimur *spiritu mentis nostræ*, & *homo spiritualis* demum *dijudicat omnia*, à *neruine autem dijudicatur*. Quod non est ita accipiendum, ac si hoc opus per Enthusiasmus perageretur, nam Spiritus reuelans idem constituit ita ob oculos animi *veritatem*, vt fiat illud Christi quo promissit tantam indultum iri sapientiam suis, nemo vt iis reddentibus fidei & spei suæ rationem, possit obistere.

SECUNDA CONTRVERSIA.

DE POTESTATE ECCLESIAE in condendis Legibus.

I AM sequitur vt quæramus, conueniatne Ecclesiæ potestas illa quam *maximam* diximus. Potestas autem *maxima* nobis est, potestas condendarum legum, condendarum inquam legum quæ necessario obligent vel conscientiam, vel etiam, vt loquuntur Theologi, hominem externum. Iam Aduersariorum sententia est, posse eos qui præfunt Ecclesiæ, maxime summum Pontificem, cogere fides vt id credant vel faciant quod ipsi iudicauerint. Deinde aiunt, istas constitutiones obligare in conscientia, non modò ratione scandali, negantque liberum esse eas seruare vel non seruare, etiam si absit scandalum. Hæc verò quæstio etsi in se explicatu facilis est, tamen temporum calamitate factum est, vt non sit vsque aded facilis explicatu. Nam negari non potest Ecclesiam leges condere, & leges quidem quæ spectant ad religionem & conscientiam; non enim fert Ecclesia politicas leges. Quomodo igitur hinc deprehenderetur status controuersiæ? Nam cuius est ferre leges quæ obligant conscientiam, eiusdem est, sanè videtur esse, cogere, modò vires adsint, vt legi pareatur. Sed hæc difficultas vt explicetur, teneamus necesse est primò, quid sit *Lex*, deinde, quia ea res magnum habet vsum, quid sit *obligare conscientiam*. Et lex quidem est, etiam assentientibus Aduersariis, quæ ab eo proficiscitur qui iurisdictionem & principatum obrinet, seu is vnus sit, seu Magistratus qui vnus non est, volunt enim Ecclesiam habere vim in spiritualibus, vt habent Reges in temporalibus; ita vt sicut illi possunt condere leges ciuiles, & punire transgressores ciuilibus pœnis, sic Ecclesia, vel Pontifex Romanus, possit condere leges Ecclesiasticas verè obligantes in conscientia, & possit transgressores punire, saltem spiritualibus pœnis. Nostra sententia diuersa est. Negamus enim idem esse ius Regum & Magistratus condendarum legum, & Ecclesiæ. Nam ius Magistratus est *summe*, non tenetur reddere vlli præter quàm Deo, & conscientiæ suæ, rationem legum quas fert. Itaque quæ à Magistratu proficiscitur, ea demum propriè lex est : & Magistratus in Scriptura *Dij* dicuntur, qui præfunt Ecclesiæ non dicuntur *Dij*, nempe ob iuris differentiam; Ecclesiæ enim est docere primùm; tum præscribere, Magistratus alia conditio est. Itaque non peccarit Magistratus si legem tulerit cuius nullam reddit rationem, lex modò in se iust fit. At Ecclesiæ diuersa ratio est, non enim veræ Ecclesiæ liber leges ferre, quarum non reddat rationem. Itaque Magistratus solet insigniri his titulis in Scriptura, vocatur *Potestatis superior*, aliquando *Dominatus*, *Rex* Ecclesia, & qui præfunt Ecclesiæ non solent ornari his titulis. Immodò verò Paulus aperte testatur se non esse *Dominum fidei*, hoc est, à cuius imperio pendeat fides, quemadmodum in Republica quod hoc, vel illud rectè fit, non quærunt ciues aliunde quàm ex lege quam tulit Magistratus, nihil

Pontificiorum iurisdictionem.

Ad constituendum Controuersiam statum.

à mittitur quædam.

I. Quid sit Lex.

Ratio differentis inter Magistratum & Ecclesiæ Præsules.

2. Cor. 1. 14.

aliud disputant apud se quàm an sic constitutum sit à Mag. st. aru. Sic milites dum parent Duci aut Imperatori, non quærunt in materia mandati rationem iustitiæ, aut æquitatis, aut prudentiæ, satis est si sciant mandatum profectum esse ab Imperatore. Ecclesia non sic agit, non enim dominatur Cleris, nec agit cum iis quos Christus redemit, ac si non possent capere quid sit religiosum, quid minus. Itaque quæ ab Ecclesia proficiuntur, *admonitiones* potius, & *hortationes* dici debent, quàm *Leges*: quamquam si ad verbum Dei referantur, exigantur que ad hanc normam *admonitiones* quidem sunt respectu Ecclesiæ, at *Leges* respectu Dei: nempe hac ratione quod commendavit Ecclesia, Deus imperavit, quando quod ab Ecclesia commendatum est, id ipsum Dei verbum est.

Porro eorum quæ mandat Ecclesia duo sunt genera, vel enim spectant ad fidem & mores, vel ad ea quæ conducunt ad fidem & mores. Vtrumque genus verbo Dei præscribitur extè, sed non vno modo, nam quæ ad fidem & mores pertinent, ea non iam generatim, sed speciatim, & verò sigillatim verbo Dei sunt mandata, sunt enim eiusmodi quibus nulla possit accidere mutatio. Quæ verò conducunt ad fidem & ad mores, ea quidem disertis verbis commendantur, sed generatim. Sunt autem ista non vnius generis, nam vel spectant ad politiam Ecclesiæ, vel ad singulorum mores, & viuendi rationem. Inter hæc porro duo discrimen est, vt alia traduntur in Politica, alia præcepta in Ethica, nempe Politicæ ea ratio est, vt habeatur ratio totius ciuitatis; Itaque Politica architectonica est. At Ethicæ diuersa ratio est, nam habetur in Ethica singulorum ratio, quare Ethica cum Politica conspirat, non potest enim censeri in vniuersum ciuitati, nisi singuli ciues officium faciant. Præcepta tamen sunt distincta, nam sæpenumerò ciuitas realè regitur, cito tamen multi in ciuitate faciunt officium, & sæpè item accidit ciuitas vt benè regatur cum tamen plerique detrectent ciuitatis imperium. Jam Ecclesia ciuitas est sed ciuitas Dei: vnde nascitur item in Ecclesia ratio huius discriminis, vt sint alia quæ pertineant ad totam Ecclesiam, quatenus est corpus quoddam, alia verò ad Ecclesiam, quatenus est *membrum* totum considerata. Prioris generis sunt quæ spectant ad ordinem qui seruandus est in Ecclesia, de quo ordine præceptum habemus, vt omnia fiant *in ordine*. Ad secundum genus pertinent quæ spectant ad priuatas functiones pietatis: pietatis, inquam, erga Deum, charitatis verò erga proximum, vt cum veretur ne Dei nomen blasphemetur, præscribitur aliquid faciendum quod alioqui omitti potuit, aut omittendum quod alioqui fieri potuit. Item cum præscribitur (ne oriatur scandalum) aliquid fieri quod alioqui potuit omitti, aliquid omitti quod alioqui potuit fieri. Ratio discriminis hæc est, quod quæ pertinent ad fidem & ad mores, ea sunt constantissima & certissima, quæ conducunt ad fidem & ad mores pensanda à circumstantiis personarum, loci, & temporis, quæ cum sint penè infinitæ, non potuerunt de istis sigillatim præcepta tradi, tantum hoc à Deo commendatum est Ecclesiæ, vt quicquid sit fiat ordine, publicè, inquam; priuatum verò nihil fiat nisi quod sit *de ordine*. Vt igitur ista ad rem nostram accommodemus,

dicimus in neutro genere conuenire Ecclesiæ potestatem ferendi leges: Nam in iis quæ pertinent ad fidem & ad mores, lex expressa est & explicata, lex, inquam, Domini nostri Jesu Christi: In iis verò quæ spectant ad ea in quibus, neque fides neque mores siti sunt, sed quæ conducunt ad fidem & ad mores, legem quidem habemus in verbo generalem, ceterum particularem nullam habemus, ob eam quam attulimus rationem, nempe pender hoc à circumstantiis. Cauendum est igitur sedulo, ne quis (quod arbitrantur nonnulli) putet dignitatem Noui Testamenti imminui, nisi tam exsertè tradantur in Verbo Dei præcepta de iis quæ spectant ad ordinem totius Ecclesiæ, & modestiam singulorum, quàm exsertè traduntur præcepta de fide & moribus. Nam pertinet hoc potius ad libertatem Ecclesiæ Christianæ, quam tantopere deprædicat Paulus: si enim certis quibusdam circumstantiis alligaretur Ecclesia, esset adhuc sub pædagogia Legis, & in posterum foret semper. Jam verò multo aliter Christi beneficio se res habet. Vnde sequitur non esse disputandum ita, vt quoniam in Veteri Testamento de rebus alioqui adiaphoris certa fuit Lex Lex, inquam, non quatenus ab Ecclesia, sed quatenus à Deo profectus est, id in Nouo Testamento habere locum. Nam populi Noui Testamenti ea conditio est, vt non sit is populus multitudo puerorum sub pædago, sed adultorum; quod si aliter accidit non id proficitur ab œconomia & instituto Dei, sed vitio humano. Cuius rei hæc est ratio, quod temporibus Noui Testamenti admodò clarè & luculenter Deus aperuit consilium suum, vt nihil opus sit pædagogia. Summâ huc redit, Quid sit fides, quid sit pietas, quid sit charitas verbo Dei demonstratur. Quid ad hæc conducatur, seu reputandum rem in vniuersum, seu reputandum rem quatenus singulis competit pender ex cognitione circumstantiarum. Jam id definire Deus voluit esse pens Ecclesiam, hæc tamen lege, vt quod definit Ecclesia conueniat generali definitioni Dei. Res illustretur vnico exemplo, ieiunandum est, & quidem publicè, in genere verbum Dei hoc definit, at in specie fieri non potuit vt verbum Dei definiuerit. Nam ieiunij publici occasiones infinitæ sunt, vt in Scholis dicitur *individa esse infinita*. Jam Ecclesiæ est dispicere occasionem, illud verò pender ex consideratione circumstantiarum: Nam aliquando publicè, aliquando priuatum est ieiunandum; aliquando non est omnino ieiunandum.

Quomodo verò huius generis præcepta obligent conscientiam, aut non obligent, iam explicemus. Obligatur conscientia duobus modis, vel *directè*, vel *indirectè*. *Directè* quidem cum ea præscribuntur quæ præscribit Deus, *indirectè* cum ea præscribuntur quæ non præscribit Deus, præscribantur tamen ab eo cui nos Deus iubet pæ. e. Ea verò præscriptio duobus modis fit, vel enim nititur solâ iubentis autoritate, vel nititur ratione quam, qui iubet, affert, sed pro autoritatis suæ ratione. Nam est quædam in terris autoritas eiusmodi, quæ in certo quodam genere non tenetur reddere rationem præceptorum, sed & est autoritas in terris eiusmodi, vt teneatur rationem reddere: vt verbi gratiâ, si res agatur non modò frauola, sed etiam iniqua, tamen si pater præscripserit, aut Magistratus,

Quæ Ecclesia mandat sunt dyom generum.

1.

2.

Cuius itè duo sunt genera,

3.

4.

Ratio discriminis illa hæc.

In neutro genere Ecclesiæ potestatem ferendi Leges.

Discrimen hæc in parte Ecclesiæ V. & N. Testamenti.

Ratio discriminis.

Summa præscriptio.

II. Quid sit obligare conscientiam.

Magist. ut præcepta. si iustitiam iubeatis auctoritate.

stratus, faciendum id est, etiam id friuolum sit, & iniquum: *Iniquum* autem dicimus non quo proximo infertur damnum, aut gloriae Dei aliquid detrahitur, nam in hoc genere nemini parendum est, sed *iniquum* quo nobis detrimentum adfertur. Sed & est autoritas in terris, qualis est autoritas Ecclesiastica, quae tenetur reddere praescripti rationem, (id quod etiam supra monuimus) praescripti, inquam, quod non est in verbo Dei nisi in genere, non in hac aut illa specie. Huius generis praescriptio obligat, & eadem non obligat conscientiam: nempe non obligat ratione *materia*, sed obligat conscientiam ratione, ut ita dicam, *formalitate* illius materiae. Porro formalitas illa duplex est, vel enim consideratur respectu praescribentis, vel consideratur quatenus refertur ad finem. Et certe quatenus ad finem refertur, eo non obligat conscientiam, quod si te tantum respicias, liber es, quod tenetis id sit propter aliquem finem, nempe conservandus est ordo publicus, non obiciendum scandalum fratri, aut eiusmodi aliquid.

Sed oritur hic quaestio, *An respectu iubentis teneamur legibus Ecclesiasticis*, hoc est, an si Ecclesia praescripserit aliquid iniquum; iniquum, inquam, respectu nostri, praescripto teneamur ob reverentiam quae Ecclesiae debetur. Responsio facilis est, non esse eandem rationem reverentiae quae debetur Ecclesiae, & parentibus, & Magistratui, quia Ecclesia tota versatur in regenda conscientia, certe versari debet. Itaque quod Ecclesiae praescribenti aliquando friuola & iniqua quis pareat, hoc ideo facit ne contemnere videatur nulla causa necessaria Ecclesiam, quem contemptum scandalum & schisma sequitur. Cum in obedientia quae Magistratui debetur & parentibus diuersa sit ratio. Itaque si quando eiusmodi Ecclesiae praeccepta negligi possint citra contemptum & scandalum, non tenetur iis cuiusquam conscientia. Sic igitur se res habet. Conscientia obligatur praecceptis Ecclesiae, (iis, inquam, quae spectant ad ordinem, & ad vitanda scandala) *indirecte*, quia materia praeccepti non est in verbo Dei, quamquam finis praeccepti sit in verbo Dei. Tum etiam obligant conscientiam *indirecte* Ecclesiae praeccepta, quia Deus non vult contemni praepositos Ecclesiae, nisi iusta & necessaria de causa, inde enim orientur tumultus, & schismata. Ergo, ut caput hoc concludamus, etsi Magistratus praeccepta & mandata conscientiam obligant *indirecte*, tamen non eodem modo obligant conscientiam Ecclesiae praeccepta. Hoc primum. Tum, Ecclesiae praeccepta conscientiam obligant *indirecte*, non modò respectu materiae praeccepti, quae omnino non obligat nisi quatenus refertur ad finem, sed etiam respectu praecipientis, diuersa tamen ratione quam Magistratus. Vnde colligitur conciliatio duorum locorum Scripturae. Nam Apostolus iubet ut pareamus Magistratui *propter conscientiam*, non respectu materiae, sed iubentis respectu, Magistratus enim est cui Deus nos subiecit. Idem Apostolus iubet ut abstinemus Idolothytis, negat idem fieri id debere ob conscientiam, cum tamen id Ecclesia praescripserit. Et ne maior honos Magistratui quam Ecclesiae habendus? Minimè, sed obedientia quae Magistratui debetur caeca est, nisi cum agitur de Dei gloria, aut cum parendum

est Ecclesiae, Ecclesia non est Ecclesia si eiusmodi exigat honorem. Itaque praescribit Apostolus haec ut pareamus Ecclesiae, quatenus Ecclesiae praecceptum refertur ad finem, hoc est, si, nisi obsequimur Ecclesiae, scandalum oritur. Sic Dominus noster Jesus Christus, etiam paruit Magistratui, nempe ne oriretur scandalum, nos aliter tenemur parere Magistratui, non tenemur aliter parere Ecclesiae, nisi nisi pareamus, scandalum oriatur, nempe cum Ecclesia ea praescribit quae in se nullius sunt momenti. Sed longè diuersa est Aduersariorum sententia, nam illi volunt Ecclesiae praeccepta conscientiam obligare, etiam in hoc genere. Quam sententiam ut percipisquis, considerandum est eos hoc nole, nempe ut quaecunque praescribit Ecclesia directè obligent conscientiam, quasi in se essent bona, sed tamen directè obligare conscientiam, quatenus Spiritus Dei adest Ecclesiae semper, æquumque est ut nullo adhibito examine, quicquid ab Ecclesia decernitur habeatur ratum & fixum, iuxta illud, *Ecclesia non potest errare*. Atque si quis rationem huius distinctiuncule requirat, proferent ex Dei lege exemplum, quae in lege multa praescribuntur quae non fuerunt in se bona, neque mala itidem, sed tamen habebantur pro iis quae obligant conscientiam, quia Deum nempe authorem habuerunt, etsi nulla constaret ratio praeccepti, atque haec nos dicimus directè obligare conscientiam. Nam, ut ita loquamur, directæ obligationis formalitas haec est, quod praecceptum materialiter consideratum est à Deo. Deus enim praescripsit materiam praeccepti, quamuis etiam eorum quae praescripsit Deus diuersa ratio sit. Nam alia sunt in se bona, quae impressas habent notas bonitatis & Iustitiae diuinæ, alia verò adiaphora: sed tamen utrumque genus in hoc conuenit quod à Deo praescriptum est. Non est eadem ratio constitutionum Ecclesiasticarum. Itaque simpliciter concludi potest, *Constitutionibus Ecclesiasticis non obligari conscientiam*. Nam in hac disputatione, obligatio conscientiae non consideratur *absolute*, sed *comparate*: fatemur enim aliquando obligari conscientiam, tantum negamus *absolute* obligari: & omnino: quae distinctio etiam atque etiam obseruanda est. Iam quia quae Pontificij adferunt argumenta ad tuendam sententiam petita ex Scriptura & ratione, vel à nobis supra refutata sunt, vel his quae diximus refutantur, otiosum est & superuacaneum ea adferre.

Quomodo
constet hac
in parte
Pontificio-
rum sen-
tentia à
nostra.

TERTIA CONTRO- VERSIA.

AN ECCLESIA HABEAT IUS IRROGANDAE PÆNÆ.

SEQUITUR igitur ut disputemus de ea potestate quae multò maxima dici possit, quae nempe sit ut Ecclesia possit eadem condere leges, & poenis afficere contumaces & rebelles. Et potestatem quidem legum ferendam eam Ecclesiae detrahimus quam ei adscribunt Pontificij. Jam verò videndum est, sit-ne pariter ius irrogandae poenae Ecclesiae detrahendum. Nam certe

aliquando contingit, ut qui ius nullum legis condendæ habet, tamen ius habeat puniendi transgressorem: exempli gratiâ, Magistratus potest punire blasphemos, cum tamen in eo agatur Religio, cuius author Magistratus non est, sed solus Deus. Ut res sit explicatior & magis expedita, tenendum est ante omnia, quid sit pœna, quæque sint genera pœnarum, tum quibus modis infligi pœna possit, denique veniendum erit ad definitionem quæstionis. Et pœna quidem omnis eiusmodi est, ut sit ei qui ea afficitur damnosa; damnosa, inquam, in se: nam fortasse non erit, si respiciamus iudicium & existimationem eius cui pœna infligitur. Deinde, fortasse non erit damnosa respectu exitus & eventus. Deinde, oportet hoc damnosum quodcumque sit, infligi ob aliquod delictum; Vnde exoritur pœnæ definitio, *Pœna est aliquid damnosum quod infligitur ob peccatum.*

Quid sit
Primo.

Pœnarum
multiplex
distinctio.
Pœna est
vel Civilis.

vel Religio-
sa.

quæ ratio-
nem ha-
bet.

vel Finis.

vel Medij.

Estque vel
in Verbis, ut
sunt Re-
prehensio-
nes.

vel in Fa-
ctis, ut est
Abstinen-
tia, Præ-
sæntia, &
confortio
familiari.

publica.

Cæterum pœnarum distinctio vel desumitur à pœnarum materia, vel etiam à fine pœnæ, nam est pœna *corporalis*, quæ corpus ipsum afficitur. Est pœna *civilis*, quæ sit iactura vel opum vel dignitatis. Priorem iacturam *multam* dicimus, posteriorem *insaniam*. Est & pœna quæ animam afficit, quatenus religioni obnoxia est. Atque id pœnæ genus est duplex, nam vel est temporarium in hac vita, vel est æternum in vita futura. Et temporarium quidem in hac vita, cum eo sit ut auferatur quod recuperari potest, æternum verò fuerit si id auferatur quod nullo modo recuperari potest. Porro ea quæ ablata possunt recuperari duorum sunt generum, quorum alterum *medij*, alterum *finis* habet rationem: ut verbi gratiâ, *finis* rationem habet animi gaudium, consolatio, & edificatio quæ oritur ex auditione verbi Dei, & societate fidelium: *medij* verò rationem habet exclusio, atque eiectio ex cœtu piorum, repulsa cum accedendum est ad sacramentum, nam his rebus fit ut gaudium animi minuatur. Sed hæc tantum volumus esse exempla, res enim latius patet quàm ut totam complectamur. Dicimus huius generis pœnas esse vel *in verbis*, vel *in factis*: *In verbis*, ut reprehensiones, quæ omnino pœnæ rationem habent cum publicæ sunt, noluisse alioqui Apostolus Timotheum palam peccantes palam reprehendere, ut & reliqui metuant, nam certe reprehensio non gignit metum, nisi quatenus rationem habet pœnæ, metuimus enim naturam reprehensionem, præsertim si gravis sit & reuera. Itaque & reprehendi (*consensam* vulgò dicunt) pœna est. Vel infligitur hæc pœna *facto*, & quidem duobus modis, vel *privatim*, vel *publicè*: privatim cum quis conscius vitæ nequiter actæ proximi sui, ut ei incutiat pudorem, non facit ei copiam sui, atque ita hominem punit, nam pudescere punire est: ad quam pœnam irrogandam Apostolus hortatur fideles non quidem semel, sed sæpissimè, immò ferè totus in eo est, tantum cauet ne hic affectibus indulgeatur. Nam ut in sordium ablutione modus quidam est tenendus, ne ipsa cutis detrahatur si nimia frictio sit, sic etiam in hoc genere est adhibenda quædam moderatio Spiritus Christi, sapientiâ temperante hanc pœnam. Vel *publicè* id fit, dum iam toti Ecclesiæ præscribitur ab iis qui præsunt Ecclesiæ, ut Rei confortium defugiat. Porro confortium est duplex, vel in vita privata, vel in communi-

ne & participatione eorundem sacramentorum. At sæpenumerò accidit, ut illius confortio privatim abstinentum sit, cuius confortio in communi sacra non erit abstinentum: nempe nos eorum fratris peccatorum aliquando conscij sumus, quorum Ecclesia non est conscia. In hac specie schismatici est ingenij abstinere fratris confortio, nempe dum illi invidetur quod eius peccatum non est notum, sic cauetur ne nos possimus esse participes eorum quæ Deus instituit in gratiam nostri, seu verbi auditio, seu sacramenta intelligantur.

Sed & aliter pœnæ distinguuntur respectu finis. Nam est pœnæ quoddam genus quod infligitur *in vindictam*, aliud verò pœnæ genus, quod infligitur *ad gignendum pœnitentiam*: inter quæ genera magnum est discrimen, ut iam, Deo iuvante, videbimus. Cæterum vindictæ duplex est genus. Nam est vindicta quæ est *ab ira* propriè dicta, quæ damnatur in Scriptura: sed & est vindicta cuius meminit Paulus cap. 13. ad Roman. vbi de Magistratu agit, quæ non est *ab ira* propriè dicta profecta, sed *à studio iuris conservandi*. Vnde apparet discrimen illud quod diximus, nam utrius modo vindictæ nomen usurpetur, nulla aut perexigua habetur pœnitentiæ ratio. At cum agitur de priori pœnæ genere infligendo, si confiterit de pœnitentia, nullus huic generi pœnæ locus est. Cuius rei ratio est in promptu, quod media superuacanea sunt & otiosa planè, cum ad finem est peruentum: iam prius illud pœnæ genus tantum infligitur ut gignatur pœnitentia, itaque si liqueat de pœnitentia, nullus hac in parte pœnæ usus est. Sed in hoc argumento non modò hæc sunt spectanda quæ iam diximus, sed considerandus etiam est modus, & ratio pœnam infligendi. Nam pœna non vno modo infligitur: nempe vel *voto* infligitur, vel *sententiâ* infligitur (*suffragium* vocant vulgò) vel pœna infligitur *reapse & facto* immediatè. Et pœna quidem *voto* infligitur, ut cum Eliâ votis impetravit, ut ignis de cælo consumeret & vastaret eos quos misit Achazias ad ipsum comprehendendum: haud dubiè fuit pœna, & quidem gravissima, quæque possit dici ab Elia inflicta, quia Eliâ voto ut infligeretur est impetratum. Sic etiam miracula dicuntur edita ab Apostolis. Sic haud dubiè Petrus Ananiæ & Sapphiræ pœnam inflixit. Sed & pœna *sententiâ* (qui volunt rem emollire, *suffragium* vocant) infligitur, ut cum quis ira damnatur ut eam sententiam sequatur certò pœna, sed interuentu tamen noui iudicij, quod iudicium pro norma & lege sententiam hanc quam diximus habet, ut (nullum aliud enim est exemplum quod possit huc accommodari.) *Responsa prudentum* quæ vim legis obtinebant apud Iudices. Vel denique infligitur pœna *proximè*, & *immediatè*, cum pœnæ inflictio decretum sequitur statim, nullius noui decreti interuentu: meminimus autem *Decretis*, quia ij quorum opus à pœna infligitur (puta carnicifex) non dicuntur propriè punire. Nam hic rationem habent organum eius generis quod Aristoteles vocat *ἐμφυλον*: & quidem facit rectè Aristoteles duo genera instrumentorum, quorum alterum est *animatum*, alterum *inanimatum*, atque animatum organum cum infligitur pœna est carnicifex. Itaque nullâ lege, neque diuinâ, neque humanâ tenetur reputare

2. commu-
nicat Sa-
cramento
sua.

Pœna in-
fligitur.
vel in Vin-
dictam.
vel ad pœni-
tentiam g-
gendam.

quam con-
stat de Pœ-
nitentiâ
non est in-
fligenda
pœna.

Modus in-
fligendæ
pœnæ.

triplex.

1.
Voto inflig-
gitur.

2.
Sententiâ
seu Suffra-
gio.

3.
Proximè seu
immediatè.

reputare cum animo suo, sic ne quod decreuit Iudex æquum aut iniquum, est enim merè instrumentum, quamuis animatum.

Iam hæc sunt accommodanda ad propositæ quæstionis definitionem. Ac primum id tenendum est, si spectemus pœnarum genera quatenus, ut ita dicam, materiâ distinguntur; pœnas Ecclesiasticas non esse ex eo genere pœnarum, quibus vel corpus læditur, vel detrahitur aliqua facultatibus & dignitati in Republica. Nam huius generis pœnæ irrogandæ ius apud Magistratum est: Neque enim distinguitur iurisdicctio Ecclesiastica à Politica, objecto & ultimo fine, sed mediis: quicquid enim cadit sub iurisdictionem Ecclesiæ, id ipsum cadit sub iurisdictionem Politicam, sed ratio puniendi diuersa est, nam pœnæ Politicæ sunt vel quas vocant corporales, vel civiles &c. Huius rei hæc ratio potest reddi, quod iurisdicctio Politica coactiua est eadem, huius autem generis pœnæ propriæ sunt quæ cogunt. Iam verò ut ad alterum genus pœnarum transeamus: pœnarum, inquam, quibus anima afficitur, ita ut sint animæ exitiales, & eatum quidem irrogandarum ius nullum habet Ecclesia, vnus enim idemque Deus est qui seruat & damnat, nam ut Philosophi dicunt contrariorum eandem esse scientiam, sic nos possumus affirmare contrariorum in hoc genere idem esse ius, nullus enim potest damnare qui non possit idem absoluerè. At reliqua pœnarum genera quorum supra meminimus, ea verò penes Ecclesiam sunt.

Sed quoniam & pœnas distinximus ratione modi, quæri potest, pœnit-ne Ecclesia, irrogare pœnas temporales *sententiâ*, quam diximus: verbi gratiâ, Magistratus habet ius puniendi Hæreticum pertinacem, hoc est in confesso inter nos & Pontif. Itaque si quem Ecclesia Hæreticum pertinacem iudicauit, eoque dignum morte aut carcere &c. statim Magistratus tradat afficiendum eum supplicio, quæritur an Ecclesia *sententiâ* suâ irrogarit pœnam corporalem. Nostra quidem hæc est *sententiâ*, licere quidem, & verò id incumbere Magistratui, consulere Ecclesiam cum agitur de hæresi, iidem tamen negamus id esse ius Ecclesiæ, ut quicquid ipsa decreuerit, eo ipso quod decretum est ab Ecclesia, cæco animi impetu Magistratus sequi debeat, sed dispicere ipse debet quid sit decretum. Huius rei exemplum est, quod Magistratus Medicos consulunt cum quæritur an quis sit veneno existitatus, neque tamen Magistratus sequitur Medicorum *sententiâ* obedientiâ quadam, sed ratione, nempe Medici eas afferunt *sententiâ* suæ rationes, quibus perspectis Magistratus iudicat. Aliud enim est deprehendere rationem, aliud iudicare proposita ratione; quod si minus fiat, Iudicis est pronuntiare *non liquet*: alioqui non iam Iudex, sed carnifex foret, Medicus propriè Iudex esset. Nihil enim æquè Iudici conuenit atque ratio, nihil æquè conuenit carnifici, quam ut quod à Iudice decretum est, exequatur nulla adhibita ratione. At tamen potest Ecclesia, & verò debet, Iudicem admonere officij sui, & Reges aded qui Iudicibus præsumunt, sunt enim oues Christi quanquam Reges sint & Iudices terræ. Sed hoc fit non pro imperio, quasi Ecclesia arrogaret sibi ius & authoritatem *seculari*, quam vocant, in Magistratum.

Quod si ita se res habet, multò minus potest Ecclesia, ne consulto quidem Magistratu, plebem aduersus Magistratum concitare: illud enim multò arrogantius & insolentius fieret, nullum enim est, si volumus dicere quod res est, ius populi in Magistratum, nullo enim munere publico fungitur. Quod si verò agitur: res apud Democratiam, fatemur quidem populum in illa Republica esse quodammodo Iudicem. Damnamus igitur eos omnes qui putant Ecclesiæ licere vel *sententiâ* populum ad rebellionem concitare: non iam moramur: sine hoc illis rebellio. Quod non facit tamen, ut non possit induci populus ut Deum legitime colat, potest enim coli Deus legitime, etiam non perturbato Reipublicæ statu (vnde locus fit patientiæ & martyrio) iuxta vulgatum illud,

*Heredes hostis impie,
Christum venire quid times?
Non auferit mortalia,
Qui regna dat cælestia.*

Itaque seruitutem, rem quæ nostro iudicio videtur immanis, non sustulit Paulus, nec vetuit Christus tyranno Cæsari quod est Cæsaris dari, aded bene conuenit spirituali libertati cum seruitute corporali.

Superest iam disputandum, An Ecclesia vel *sententiâ*, (quid autem sit, iam explicatum est) vel *animi voto* quenquam possit afficere pœnis æternis. Nos vtrumque negamus. Prius hac ratione subnixi, quod quemadmodum non pendet ab Ecclesia quempiam facere (*sententiâ*, inquam) hæredem vitæ æternæ, ita neque pertinet ad Ecclesiam quempiam facere mortis æternæ reum. Etenim fœdus Deus pepigit cum hominibus, cuius fœderis conditionem qui præstat saluus erit, qui non præstat non erit saluus, seu Iudicium Ecclesiæ intercesserit, seu non intercesserit: Id quod supra demonstratum est fufus, cum doceremus Ecclesiæ *sententiâ* sequi Dei *sententiâ*; itaque ne *sententiâ* quidem esse, sed denuntiationem. An verò *animi voto* Ecclesia, possit infligere pœnam æternam quæri potest. Exstant enim in Scriptura precum formulæ conceptarum ab Ecclesia aduersus hostes Ecclesiæ, quibus in precibus non modò pœnarum quæ in hac vita solent infligi, sed & æternarum mentio fit. Hic verò adhibenda quædam distinctio est, ne quæ sunt diuersa confundantur. Nam ut hoc dicamus priori loco, aliud est agere de singulis sigillatim, & verò nominatim, aliud verò in genere de pertinacibus Ecclesiæ hostibus. Nam qui singulorum meminuit & nominatim, arrogat sibi partes Dei, ut habeat pro constituto & explorato hunc aut illum esse pertinacem Ecclesiæ Dei hostem; sed qui in genere imprecatur hostibus Ecclesiæ, hoc non facit, immò verò hoc subintelligit, hostes Ecclesiæ eosdem esse obstinatos & præfractos. Deinde distinguendæ sunt preces *Prophetica* ab *ordinariis* Ecclesiæ precibus; Nam *Prophetica* preces à Prophetis ortæ sunt primùm, qui afflata Spiritus Dei didicerunt, & nouerunt qui sint pertinaces, qui minus. Prius genus precum etiam hodie locum habet in Ecclesia, secundum non item, quia nec vaticiniis, vnde illæ preces proficiuntur, neque miraculis locus est.

concitare plebem in Magistratum.

Ecclesia non inema addicere potest æternis pœnis, neque *sententiâ* iactat.

neque *animi voto*. Obijciuntur Preces in Scriptura aduersus Ecclesiæ hostes conceptæ. Resp.

Resp.

2.

obj. Sed aduersus ista (nam vt quis dicat Ecclesiam non *sententiã* quam diximus, non *animi voto*, sed *immediatè* pœnam posse infligere seu temporariam, seu æternam, nullam subesse rationem demonstrauimus) primò hoc potest obijci, quod pœnæ temporales interdum inflictæ sunt animi voto à Prophetis & Apostolis. Nam Christus sane nullas eiusmodi pœnas inflixit, quod est obseruandum, Majestace quidem suã, quoties libuit eam prodere, teruit aduersarios, ac non perdidit tamen, extrinsecus, inquam, quod fecerunt Prophetæ & Apostoli. Sed responsio est in promptu. Id quod à Prophetis & Apostolis in hoc genere factum est, factum esse extra ordinem, Christumque hoc genere abstinuisse, vt tanto altius infigeret hominum animis *uangelicam* Euangelicam, patientiam & benignitatem qua utitur erga peccatores.

Deinde & hoc obijci potest, quod est in Ecclesia locus excommunicationi. Excommunicatio autem videtur esse inflictio pœnæ æternæ vel *lætæ sententiã*, (quæ est sententia Pontificiorum) vel factem *animi voto*. Cuius rei hæc ratio solet adferri, quod in Ecclesia Judaica erant tres Excommunicationis species, prima vocabatur *נדר*, secunda *חרם*, tertia *שמת*. Erat verò *נדר* *separatio*, nam *נדר* in Pihel est *separare, expellere*, *חרם* verò *Anathema* verti solet; *שמת* autem idipsum est quod *Maranatha*. Atque inter has Excommunicationis species erat discrimen, quamuis Rabbini omnes has excommunicationis species solent vocare *חרמות*. Atque inde dicunt *Herem* dici quod pertingat ad bis centum quadraginta octo corporis humani membra (tot enim desinierunt esse corporis membra) quia *חרם* compositum est ex *ח* quod significat octonarium, ex *ר* quod notat ducenta, & *ם* quod notat quadraginta. Sed omnia ista friuola sunt. Nam *Niddui* quidem separatio est, sed quæ conuenit leprosis & contaminatis secundum Legem ceremoniale Mosis, *Herem* verò eorum est qui sunt obnoxij morti iuxta Mosis Legem Politicam. Quid ergo est *Schammatha*? Eriam sunt ex eo grege qui *Schammatha* dicunt esse *שם מותה* vel, vt illi loquuntur, *שם מיתה* *ibi mors*. Sed si ita se res habet, nulla erit distinctio inter *Herem* & *Schammatha*. Nostra igitur hæc est sententia, *Niddui* erat eorum qui Lege ceremoniali erant pollutii; *Herem* eorum qui eam culpam contraxerunt, quæ non nisi morte lui possit. Sed quid erit *Schammatha*? Certè *Schammatha* (quæ in sententia sunt etiam prisca Judæi) ortum est à *שם אתה* *Deus venit*, quod & *מרן אתה* *Maranatha* dicitur, est autem *אתה* *מרן* *Dominus noster venit*. Certè Apostolus hoc nomine non est vsus; nomine, inquam, *Schammatha*, sed formulã *Maranatha*, dum voluit rem prorsus execrandam designare, *si quis non amet Iesum Christum, sic Anathema Maranatha*: vbi *Maranatha* adjicitur ad significandum extremum Anathema. Porro, *Schammatha* est vltimum Anathema, itaque *Schammatha* & *Maranatha* idem erunt, quamuis ratio Etymologiæ videtur hic difficilis & obscura. Nam *Schammatha* nomen est in quo obscura admodum vestigia sunt illius quod diximus *שם אתה*, quod tamen non videbitur mirum, si consideremus *Schammatha* non esse tam antiquum quam *Maranatha*. Nam in *Paraph. Cant. Cantic.* occurrit quidem hæc vox,

sed hæc *Paraphrasis* non est antiqua: haud dubie si Apostoli ætate fuisset vsurpata, quando Apostolus gaudet vocabulis vsitatis in Ecclesia, eo fuisset vsus. Sed iam videamus quid sit illud *Maranatha*, quod post *Schammatha* dictum est. Explicauimus iam duos gradus Excommunicationis communis, *Niddui* & *Herem*; & *Niddui* diximus esse separationem iuxta legem ceremoniale, *Herem* cum quis morte afficiebatur, *deuotus*, καὶ θρηνα. Quid superest igitur quam vt *Maranatha* sit excommunicatio quam sequebatur mors æterna. Sic erunt hic tres gradus, 1. Segregatio ceremonialis, 2. Segregatio seu potius exemptio ex vita humana, 3. Segregatio à cœtu piorum in vita futura. Quod tamen à nobis dictum sit, non ita atque si affirmarem rem ita se habere. Nam *Niddui* certè mentio sit in lege, & *Herem* itidem, cæterum *Schammatha* & *Maranatha* nulla sit mentio in Lege. Quare credibile est, Judæos tum cum non liceret vti *Herem*, introduxisse *Schammatha* & *Maranatha*, tanquam aliquid grauius, vt quando derelicta ratio vlciscendi, solent homines confugere ad diras & execrationes: id quod etiam locum habet in iis qui vitio laborant (quod speciem virtutis habet) *μυρομελεις*, quod vitium non cadit nisi in eos qui sunt bonæ mentis, tametsi non seruent modum. Nostram autem conjecturam hoc iuuat quod *Maranatha*, initium est Prophetiæ Enoch, de qua in Epistola Iudæ: *Dominus venit est Maranatha*, denunciatio est extremi Iudicii.

Iam quæritur sit ne penes Ecclesiam huiusmodi diris vti. Nam in Ecclesia Christiana est quod habet analogiam cum *Niddui*; in Republica, (non iam dicimus in Ecclesia) si Magistratus faciat officium (Christianus, inquam, Magistratus) etiam est *Herem*, sed an sit *Maranatha* & *Schammatha* hoc demum est quod quæritur. Sanè non videtur: nam, vt inde ordiamur, in Veteri Testamento est *Niddui* & *Herem*, nullum *Maranatha*, in Nouo Testamento (quod Veteri sanè mitius est) mentio quidem sit *Maranatha* ab Apostolo: sed primò hoc est obseruandum, *Maranatha* Apostoli non denuntiari vllis nominatim hominibus, sed in genere pertinacibus oforibus Christi, id quod supra docuimus Ecclesiæ licere, ea adhibita prudentia quam supra demonstrauimus. Deinde & hoc obseruandum, Apostolos fuisse etiam præditos spiritu Prophetico. Itaque & illis datum est scire, si non omnes, saltem quosdam ex eo genere, qui ita peccant vt nulla sit spes reuoluentiæ. Itaque quidni illis licuerit adhibuisse *Maranatha* in hac specie? Tertio, quod non est obseruandum oscitantè, solet Christus, solent Apostoli accommodare sententiam ad captum auditoris, & rem quæ maximè refugienda est vocabulis vsitatis designare, quanquam non semper ad amussim (si habeatur rei Grammaticæ ratio) quadret significatio vocabuli: verbi gratiã, *si tibi* (inquit Christus) *tanquam Ethnicus & Publicanus* (quam locutionem supra explicauimus) non probauit hac locutione Christus eos qui Ethnicum & Publicanum putarunt nihil aliud esse, quam esse *alienum à vera religione*, sed quia vulgo his vocabulis designabantur homines execrabiles, & in quibus ad sanam mentem reuocandis frustra labores, inde factum est vt sic loquens sit Chri-

1. Apostolos pœnas corporales inflixisse.

Resp.

2. Excommunicatio quæ in Ecclesia vsurpauit solet. Excommunicatio apud Iudæos triplex.

Quid sit נדר & חרם

quid שמת

quid Maranatha.

An Ecclesia liceat diris eiusdem deouere aliquem.

Negatur.

Obijciunt Maranatha Apostoli.

fit Christus. Nam quando cum hominibus infanis nobis res est, & aperte impietatem professis, ratio & bona mens suadet, vt ne laterem laemus, aut indignemur si vulpes ingenium non exiit. Quidni & Paulus sic fuerit loquutus, vt sit hæc verborum eius sententia, *Quam misera eorum fors est & refugienda, quibus Maranatha denuntiatum est, tam vobis videatur misera eorum conditio qui Christum non amant*, vt ne putemus cum quibusdam z. lotis, excitari hominum animos ad odium. Cæterum facile est hinc colligere, quando quidem spiritus propheticus desit in Ecclesia, nisi forte (quod tamen rarum admodum est, & si contingat, opus habet diligenti consideratione) obtingat extra ordinem, nullum esse locum, cum agitur de potestate Ecclesiæ ordinaria, ne animi quidem voto, & precibus apud Deum vlli denuntiandi Maranatha; vlli, inquam, nominatum, nisi propositâ pœnitentiæ conditione, & fidei in Christum: quæ ratio si adhibeatur, est quidem denuntiatio in specie minax & terrificæ, sed propius considerata, plena consolationis.

Etiã illud obijci potest, aliquando contigisse vt Ecclesia, non iam Magistratus, sed viri Ecclesiastici, etiam temporibus Noui Testamenti affecerint peccatores *Cherem*, hoc est, morte mulctarint, cuius rei exemplum est mors Ananiæ & Sapphiræ. Cur non possit Ecclesia id ipsum, hodieque, si cum pertinaci nobis res sit, & Sophista? Facilis responsio est, Faciat sanè hodieque Ecclesia modò possit, at non potest hoc facere quod potuit Petrus. Jam neque est prudentis, neque verècur di hominis, sed imprudentis aggre di quod nouit se non posse prestare. Cæterum nondum soluta est quæstio, nam quæri potest, vnde id factum sit, de quo si constiterit, satis liquabit non licere id ipsum Ecclesiæ. Primò, id factum est idèd, quod Apostoli non modò vt docerent, sed etiam vt doctrinam miraculis comprobarent constituti fuerunt. Tum etiam & illud, quod qui Apostolis à Christo missis immediate, & non sine singulari testimonio atque approbatione etiam externa, resistunt, multò grauius & maiori dedecore Euangelij resistunt, quàm qui resistunt ordinariis Ministris. Nam certè Christus non est sic vitus contemptum Euangelij quàm ager in terris, quia nondum venerat tempus quò debuit palam innotescere omnibus gloria Euangelij. Attamen huius rei quedam veluti edidit præludia, nam institores flagris eiecit è templo. At temporibus Apostolicis opus fuit hac disciplina, quæ tamen non est latè grassata; Nam vnus exemplum quum est notissimum potest plurimum. Hæc non est hodie Ecclesiæ conditio. Denique Apostoli non sum miserunt sicarios, nec armarunt seruos & ancillas Ananiæ & Sapphiræ in herum suum: Petrus sola fide in Christum, quæ miraculorum dicitur; hoc patrauit. Qui hoc ius sibi arrogat hodie, quique se tuentur hoc exemplo summittunt sicarios, veneficos, excitant in Republica tumultus, seditiones, quæ singulari Dei prouidentia semper recidunt in ipsorum caput, quod non contigit Petro. Sic absolutum est caput *De potestate Ecclesiæ*, de qua multò plura dici potuissent, hæc qualiacumque & quantulacumque tamen si attentius considerentur, Deo iuuante, & vt speramus, sufficient. Nam

quæ argumenta Pontificij ad sententiam suam tuendam solent afferre, suprâ à nobis confutata sunt.

DE REGIMINE Ecclesiæ.

Qvod sit Ecclesiæ regimen vt habeamus definitum, ante omnia tenendum hoc imprimis est, Ecclesiæ regimen propriè, atque, vt loquantur, adæquatè habere omnium & singulorum conscientiam pro objecto: qua in re differt à regimine politico, quod regimen politicum, etsi conscientiam habeat pro objecto (nam omnis ordinis à Deo constituti finis est salus hominum, & Dei gloria) tamen regiminis politici hoc non est proprium, & adæquatum objectum. Quod duplici ratione ostendi potest, quarum prior hæc est, quod regimen politicum vt setur etiam in iis regendis, qui sunt à religione vera profus alieni. Etenim si proprium & adæquatum objectum politici regiminis esset conscientia, eijciendi Republica & regno forent continuò, neque agnoscerent pro ciuibus, qui diuersum à principe sentiunt de religione. At hoc non semper fit, neque verò fieri debet, nisi tùm cum potest fieri legitime; poterit autem tum fieri legitime, cum factum non sequitur occasus atque interitus totius Reipublicæ dummodo qui eijciuntur verè sint Hæretici & Schismatici. Sed hîc interdum accidere solet, quod vlcibus quæ Medici *ex no. 19.* vocant: nam si vlcus eam partem corporis occupauit, vnde recidi non potest nisi totum corpus pereat, Chirurgus non admouet hîc manum, ne carnifex sit potius quàm Medicus. Sic etiam si constet de Hæresi, & quidem pertinaci, deque Schismate, non tenetur tamen Magistratus in hoc genus hominum grassari, si quidem sequitur totius Reipublicæ adeoque Ecclesiæ interitus. At regiminis Ecclesiastici non est eadem conditio. Nam regni & ciuitatis subditi & ciues esse possunt, etiam qui non benè sentiunt de religione, quemadmodum legitimus Rex aut Magistratus esse potest, cuique adèd debetur obedientia, qui pessimè sentit de religione, verùm Ecclesia, quæ Dei Ciuitas est, non potest pro ciuibus agnoscere aut subditis eos qui ne quidem iudicio charitatis ad ciuitatem & regnum Dei pertinent. Neque pagnat quod obijciatur, præscriptum olim Israelitis vt integras delerent ciuitates, si quidem discederent à cultu diuini numinis, nam semper id subintelligitur fieri id potuisse commodè, alioqui Zorobabelis erat impetum facere in Samaritanos, & principum Israelis, qui Zorobabelem sunt secuti, quod neque fecerunt, neque ab iis minus factum crimini datum est. Commodè hoc autem fieri potest, vel si Hæreticorum & Schismaticorum numerus tam est exiguus, vt superari nullo negotio possit; Deinde si adsit Spiritus quem docendi causa *Propheticum* vocamus. At hîc quærat aliquis, cur non idem Ecclesiæ liceat? nam par videtur esse ratio. Responsio est in promptu, stat Respub. & Ecclesia in Respub. modò colatur societas ciuili, nulla eiusmodi societas est in Ecclesia, sed sacra tantum. Altera ratio, quod in Republica dum Magistratus procurat salutem hominum, & Dei gloriam, propriè hoc facit per

1. Proprium Ecclesiæ regimicis obijctum.

differt ab objecto regiminis Politici

Quod duplici ostenditur ratione.

1.

An & quomodo hæretici sint è Republica eijciendi.

Objectio pro exterminandis Hæreticis Res.

Cur non tam Ecclesia quam Respub. ferat dissentientes in Religione. Resp. Ratio. 2.

Ministros Euangelij, hoc est, utitur eorum opera. Quemadmodum igitur in procuranda corporis sanitate etiam Magistratus operam ponit, sed non proprie, utitur enim Medicorum opera, dat operam ut sint parati Medici; Itaque sanitatis corporis regimen proprie penes Medicos est, at tamen etiam penes Magistratum est, sed diuersa ratione.

Secundò obseruandum est Regimen Ecclesiæ esse externum ratione mediocri: in quo differt à regimine Christi & Spiritus Christi, nam objecto tantò non differt. Externum autem regimen est illud, quo per externa media contenditur ad finem. Hæc autem media externa sunt, *verbi prædicatione, administratio sacramentorum*, & quam vocant, *Disciplina Ecclesiastica*. In quo genere est adhibenda distinctio, sed à nobis supra explicata, cum ageremus de Ecclesiæ potestate in præscribendo: quâ distinctione adhibita facile intelligemus Ecclesiam, si proprie loqui volumus, nullam habere ius in conscientias hominum, nam impropriè loquendo certè ius habet: quod ius quod sit, & quantum supra demonstratum est.

Tertiò & hoc obseruandum est, Ecclesiæ regimen minimè esse cõstitium. Ratio est, quia habet pro proprio & adæquato objecto conscientiam, quæ cogi non potest. Itaque Magistratus est proprie qui studet quieti & tranquillitati publicæ, quatenus ea facit tranquillitas ut Deus, vel saltem à paucissimis ritè colatur, quod grassante ferri licentiâ fortasse minus liceret: at Ecclesia dat operam, non ut quamplurimos, sed ut quàm optimos habeat ciues.

Cum igitur teneamus quæ sit Ecclesiastici regiminis ratio, facile percipi poterit, sine hoc regimine penes vnum, an penes plures. Atque ut vocabulis technicis rem explicemus, sit ne hoc regimen *Monarchicum*, an *Aristocraticum*: nam *Democraticum* esse nemo est, nisi mentis inops, qui contendat cuius generis homines phantasiæ pauci patrum memoriâ, Dei beneficio paucissimi nostri existant. Igitur imprimis repetendum est & recolendum, non iam hîc agi de interno regimine Ecclesiæ, Nam id tantò *Monarchicum* debet esse, & non potest non esse; nulli enim tribui debet ius regendi hominum conscientiam, præterquam ei qui idem sapientissimus & potentissimus est. Porro is vnus est Dominus noster Iesus Christus. Neque verò potest tribui hoc ius vlli præter eum solum, quando, ut quis tanto munere fungatur, opus est iis dotibus quæ sunt infinitæ. Omnis hæc disputatio instituitur de regimine externo, quo in regimine non requiritur vel infinita sapientia, vel infinita potentia, itaque potest esse penes hominem.

Atque hîc solent Pontificij nobiscum expostulare. Nam primò, negant se tribuere Pontifici Romano ius regiminis interni, quin aiunt id regimen esse solius Christi: tunc queruntur sibi fieri magis iniuriam, dum illis affingitur hæc sententia, quæ statuit duo capita in Ecclesia: negant enim hoc à se fieri, cum Pontifex Romanus respectu Christi minimè sit caput, sed ipse membrum sit Ecclesiæ cum reliquis, caput autem sit dumtaxat respectu aliorum, idque caput externum *Ministeriale*. Sed immeritò nobiscum expostulant, nam nos quidem agnoscimus ingenuè, eos non tribuere Pontifici Romano *potentiam*,

quam dicunt in Scholis, hoc est, vim & facultatem quâ possit hætere hominum animos: at tamen tribuunt Pontifici Romano *potestatem* internam, hoc est, ius præscribendi leges quibus conscientia teneatur. Ita etiam si *potentiam*, quam non possunt tribuere Pontifici Romano, illi adiungunt, *potestatem* tamen & ius illi tribuunt, atque ita Pontificem Romanum alterum Christum faciunt, nam Christi solius hoc est proprium, ut sit Ecclesiæ suæ Legislator. Deinde nos quidam non negamus, posse fieri ut vnus idemque caput sit & minister, modò in diuerso genere id contingat, ut in regno, Rex supremum caput est, at Prouinciarum præsides capita sunt, singuli singularum Prouinciarum, sed in diuerso genere, nam Rex caput est supremum, isti ita capita sunt ut sint Ministri. At in hac causâ hoc non potest habere locum, nam primò quod ad internum regimen attinet, fatetur Christum non habere vicarium potentia suæ, quæ incommunicabilis est, ut potest infinita, potestatem tamen Christi volunt esse communicabilem. Absurdissimè, cum potestas & ius infinitum non possit à potentia infinita separari & seiungi. Sed in exemplo quo vtuntur Regis & Præsulum, diuersa omninò ratio est: Nam primò Rex cum sit homo, non potest quidem nisi per ministros. Itaque *potentia* Regis pendet à potentia eorum quorum ministerio utitur, ut si sint viri fortes & magno præditi animo, si sint sapientes, si magna authoritate, si instructi copiis, hoc demum Regis robur est. Itaque partem quandam potestatis suæ cum his communicat: nam in plerisque omnibus causis nulla datur ad Regem prouocatio. Cæterum etiam si daremus regimen Ecclesiæ penes plures esse, si tamen eiusmodi regimen intelligatur, quod ratione potestatis sit internum, res ferè eodem redibit: erit Antichristianismus, seu vni seu pluribus tribuatur, sed Antichristianismus proprie dicitur cum vni tribuitur, sic enim sit ut quod Christo quæ Christus est, & Rex Ecclesiæ suæ, proprie conuenit, id homini peccatosi tribuatur: in quo situs est Antichristianismus. Et si enim multi sunt exorti hæretici, multi qui blasphemarint nomen Dei, tamen nullus est præter Antichristum, qui Christi partes ausus sit sibi vindicare. Neque speciem habet tantam, ut possit huic tyrannidi colorem aliquem conciliare, quod dicunt Pontif. Romanum Christi esse Vicarium. Nam & in Regnis, multis exemplis hoc potest demonstrari, Regiam maiestatem, cum imminuitur, minui hoc prætextu, nam est qui se dicit *Regis vicarium*, quique quæ arbitrio facit, ea regio nomine obumbrat, vnde oriuntur euerfiones regnorum. Deinde, est quoddam regiminis genus quod vicariatum omnem (ut ita dicam) excludit: ut ne discedamus ab exemplo quo nuper sumus vsi, Rex, nisi sit infans, aut mente captus, aut absit domo, neque debet neque potest admittere vllum vniuersalem, ut ita dicam, regni sui vicarium. Præsertim si, (ut in hac causâ) arroget sibi authoritatem quandam *diuinam*, quæ tanta sit ut non possit à subditis trahi in ius. Cum igitur ita se res habeat, certè Christus vicarium non potest admittere. Tum etiam, est quoddam genus vnionis & coniunctionis quod vicariatum omnem excludit, verbi gratiâ, patris & filij, mariti & vxoris, nam hîc certè vicariatus non potest habere locum, nam nec filius vllum potest

11. Regimen Ecclesiæ est externum.

pag 314 & 319

111. Non est cõstitium.

An sit Monarchicum.

Ecclesiæ regimen internum.

vni Christo competere.

Pontificiorum de nobis quere hæ duplex.

sed iniqua utraque, & quidem 1.

tum & z.

Christus nullum habet potentiam, neque potestatis Vicarium. 1.

nec quare dicit Regis sumus.

2.

Obtentu Vicariatus Christus à regimine depellitur.

3. Regimen eiusmodi est ut vicarium non pariat.

potest agnoscere patris vicarium, nec mariti vxor.

Sed tamen si hic intelligatur regimen externum Ecclesiae, quod à nobis est supra definitum, quaestio non est omnino contemnenda, vtrum debeat esse Monarchicum, an verò Aristocraticum. Dixi non esse contemnendam quaestionem, quia sunt dubitandi quaedam rationes. Deinde etiam, quia sic confusio quaedam fortasse inuehitur in Ecclesiam, & perturbatio rerum omnium, nisi haec potestas penes vnum sit: at non videtur statim inuehi in Ecclesiam Antichristianis, quia potestas de qua agitur, non est interna in hominum conscientias, sed externa, sita in iis quae ad pertinent, vt verbum Dei praedicetur, Sacramenta administrentur, morum censura peragatur ordine quodam, & via quae conuenientissima sit. Et sunt quidem dubitandi rationes, nam certissimum est in Ecclesia Judaica, quae à Deo fuit instituta, regiminis rationem eiusmodi fuisse vt esset Pontifex Maximus. Tum ratio ipsa videtur suadere, nullum posse coetam, nullam hominum societatem coire & constare, nisi sit vnus, cuius interuentu, tanquam fibula quadam, partes illae tam variae, tamque inter se dissentientes contineantur. Cuius rei exemplum quotidianum habemus incurrens in oculos in coetibus Ecclesiasticis, nam vnum semper oportet eligi, qui praesit coetui, & videtur Deus hoc pacto impressisse vnitatis suae imaginem rebus, quod et si multae sint, tamen consistere nequeant nisi vnitate, & ea quidem lege, vt sit vnum quod emineat, vnde illa dicta, *hic vltimus est vnus Rex, vna Lex, vnus Pastor.* Quod adeo ipsa experientia videtur confirmari, nullum enim est aduersus schismata, & contentiones quae solent oriri, praesentius remedium, quam si pendeant omnes ab vnus arbitrio: nam multi quidem inter se dissentiunt, vnus verò non dissentit à semetipso, vnde fit vt si multa in vno conueniant, & conueniant inter se. Sic in familia pax est & tranquillitas, si familiae conueniat cum patre familias, quamuis sint in familia aduersa studia, tamen referuntur ad vnus arbitrium.

Sed haec omnia et si specie quadam veritatis arrideant, tamen nihil aliud sunt quam dicta insidiosè ad simplices decipiendos. Quod vt liqueat, hoc est constituendum ante oculos animi, quid possit in hoc genere fieri; nam profectò (neque enim quis dubitet, nisi fortè mentis inops) optandum esset vt vnus operà Ecclesiae regimen possit constare. Nam, vt loquuntur, caeteris paribus, quod paucioribus mediis opus est, eo facilius peruenitur ad finem; vt via quae breuissima est, si sit aequè expedita, ineunda est. Itaque si fieri posset, vt esset vnus qui posset suis humeris sustinere tantam molem, profectò causa dici non posset, cur Ecclesiae regimen in terris non debeat esse Monarchicum, regimen, inquam, externum. Sed fieri hoc nullo modo potest, quis enim tantum onus, nisi sit vasti animi & furiosi, aut verò prophani & impij, velit suscipere.

At, inquiunt, cum Imperator (nihil enim repugnat) aut Rex possit dici totius orbis, cur non pari ratione quis possit omnium Ecclesiarum Episcopus? Possemus quidem sic respondere, nunquam contigisse vt esset vnus totius mundi Dominus, ne florente quidem Imperio Roma-

no, quod latissimè patuit: idque contigisse singulari quadam prouidentia. Nam solus quidem Deus res humanas ab infimo loco in supremum, subuehere, hac tamen lege, vt supremum hoc fastigium intuenti non sit supremum. Itaque ab Orbe condito ad hunc vsque diem fuerunt semper, & erunt plures Orbis Domini. At tamen (tanta est bonae causae fiducia) ne sic quidem dignamur respondere. Faciamus igitur vnicum fuisse, aut esse posse Orbis Dominum (totius, inquam, Orbis) ratio Ecclesiae prohibet quominus id fiat in Ecclesia. Quod duplici ratione potest ostendi, quarum prior haec est. Ecclesiae regimen non est coactiuum: Itaque non cogit minis, aut legibus eorum qui praesunt, nec adiguntur illius vi & potentia ad parendum: sic enim non conscientiam, sed corpus subigeret quod Ecclesia non postulat. Deinde si quis sit Rex qui multitudine negotiorum obrutus, distractus & distentus tot curis non facit quod exigit Reipublicae tranquillitas, & otium, non est continuò deiciendus de illa dignitate, duabus de causis. Nam primò nihil inde redit quod sit conscientiae damnosum, si Respublica minus rectè administretur, quia (etiam factentibus Aduersariis) politicum regimen non pertingit ad conscientiam. Deinde huc & illud accedit, quod bonus Rex (si quidem id fieri possit sine grauiori incommodo quàm quod studet euitare) in hac specie tenetur aliquem ad discere in communionem imperij. Sed quae rerum saecularium conditio est, aut vix aut nunquam potest id fieri sine grauiori incommodo. Sed in Ecclesia neutra harum rationum locum habet. Itaque non est par ratio.

Jam procliuè erit respondere ad ea quae allata sunt. Nam quod dicunt in Ecclesia Judaica fuisse summum Pontif. Primò in eo nobis imponunt quod vocant eum *Pontificem maximum.* Nam Scriptura sanè vocat eum *magnum Pontificem*, cuius in consecratos, vt ita loquar, nullam fuit imperium, pro imperio nihil potuit in eos, tantum iis omnibus praesibat, & certa quaedam munia obibat quae reliquis obire fuit nefas, nihil potuit decernere in collegas suos pro arbitrio. Itaque regimen illud non erat Monarchicum, sed Aristocraticum, quale regimen est Venetae Reipublicae, in qua tamen Dux est, & Princeps Reipublicae qui vocatur: nam, vt saepe iam monuimus, nullum potest esse collegium, nulla societas, vbi vnitati non sit locus. Porro oportet huius vnitatis repraesentamen esse in vno, nam etiam in Aristocratiis, quamuis hic vnus subinde mutetur, manet tamen in vno aliquo, et si non in vno eodemque. In quibusdam verò Aristocratiis etiam in vno eodemque semper manet, vt in Veneta Republica is quem *Ducem* vocant, hoc primum. Deinde responderetur, non eadem est Christianae Ecclesiae ratio quae Judaicae fuit, neque si amplitudinem, neque si rationem cultus, & religionis spectes. Nam si Ecclesia Christiana nullius regionis finibus continetur, sed toto terrarum orbe disseminata & dispersa est, non colligitur ex singulari aliquo populo, sed ex omnibus omnino gentibus. Itaque nulla fuit invidia quampiam vnum praesuisse reliquis in Ecclesia Judaica, eo modo qui à nobis explicatus est, at odiosum foret admodum, & quidem meritò odiosum, vnus aliquis toti praeserit Ecclesiae Christianae, quae nullis neque loci finibus, neque,

An Ecclesiam externum Regimen sit Monarchicum.

Rationes pro parte affirmante.

- 1.
- 2.
- 3.

Partis negantis.

Ratio, Optandum quidem esset Ecclesiam vnus regi arbitrio.

si id fieri commode posset.

at si id natio modo potest.

Obj. à Simili. Resp. 1.

2.
Similis aliam diffinitio datur: 1.

2.

Resp. ad contraria argumta. ad 1. Resp. 1.

Ecclesiae Judaicae regimen fuit Aristocraticum.

Resp. 2. Non est eadem Christianae & Judaicae Ecclesiae ratio. 1. respectu amplitudinis.

ratione
et illis.

ut ita loquar, populi continetur. Tum & ratio cultus discrimen hic facit. Nam cultus Dei Legalis ille vni loco fuit veluti alligatus, nempe ei loco vbi erat Arca foederis, quicumque tandem fuerit, deinde Hierosolymis, postquam arca constituta fuit Hierosolymis. Itaque non modo requiebat, sed etiam necessarium fuit, vt vnus esset qui tam operoso cultui præfesset. At cultus Ecclesie Christiane diuersa ratio est. Nam quacumque patet caelum, modò prædicatur Euar gelium, & administrantur Sacramenta, nostrae sunt Hierosolyma. Quæ res, vt hoc respondeamus tertio, fecit locum typo, nam summus Sacerdos typus erat & figura Christi. Itaque non debet quod ille fuit in exemplum trahi, quando typorum in Ecclesia Christiana nullus vltus est.

resp.
3

Quod verò afferunt secundo loco, nullum ætatum posse coire nisi sint qui præfunt. Verum quidem id est, sed nihil facit ad rem, quia nunquam coit in vnum rota Ecclesie cœtant in cœlo. Cæterum particulares Ecclesie cœtant in terris, & semper vno p. gaunte, & cum Pastores cœtant, & vnus item præfesset. Jam verò, An inter Pastores vnus possit eminere, non est hic disputandi locus, quia iam queritur duntaxat, An omnibus animis Pastores vni debent præfesset, satis est ostendibile hac ratione non probari Monarchicum regimen.

ad
resp.

Quod verò contendunt vltimo, sic componi Schismata, aperte negant quod res est. Certè si quis vnus esse posset eam animi sapientiã prædictus, eam cognitione rerum quæ geruntur, aliquid fortasse dicerent; sed eiusmodi nullus est mortalius. Hoc tamen fortasse in singulis Ecclesiis, addamus item & Diocœsibus, possit habere locum: sed alia ratio est partium, alia totius simul sumpti. Non enim qui tenus progreditur, continuo progreditur vltra, est enim modus in rebus, sunt certi fines intra quos consistere fas est, vltra quos progredi nefas est. Sic potest graue onus hominibus sustinere, qui non possit idem ætatem montem aut Adantem ferre. Cætera petantur ex his quæ disputabamus cum explicarem locum illum, *Tus Petrus*, nam iam nobis est disputandum de Schismate.

resp.
ad 2.

DE SCHISMATE.

Schisma est ecclesie morbos.

Disputationi de Ecclesia velut appendicem subiiciemus disputationem de Schismate; est enim ea questio nobilis imprimis. Nam Schisma Ecclesie morbus est & veluti vulnus, cui iam inde ab Apostolorum temporibus fuit obnoxia, et si non semper laborarit Schismate. Cuius rei hæc est causa, quod pax & tranquillitas Ecclesie certa, quandiu militat, nulla est: Deinde non est is modus, nec ea efficacia Spiritus in hac vita, vt omnino compescat, vel (vt significantius dicam) componat, denique (vt loquitur Scriptura) mortificet vitiosos animi affectus. Vno verbo, vt nihil arguet ingenium Spiritus Christi, ac studium conseruandæ societatis & vniõis, in quo charitas elucet, sic etiam nullum est euidentius argumentum pravitate ingenij humani (vnde & inter carnis opera conuentiones nominantur) quam tumultuandi & rixandi studium. Itaque ad mores & vicia studia instituenda planè neces-

quo hæc laborat.

Quæ de Schismate

saria nobis est hæc cognitio, vt promptum sit quò vergat animus: An studia nostra, quibus sæpe zelum præteximus & gloriam Dei, sint Schismaticorum hominum, an verò eorum quæ rectè contendunt ad metam: Metam, inquam, quæ nobis in Christo est proposita, vt simus in Christo & internos vnum. Deinde, solemne est audire voces exprobrantium Schisma nobis quò discessimus ab Ecclesia Romana, nec potest apertè responderi ad ea quæ obijciuntur, aded sunt speciosa, nisi teneamus quid sit Schisma. Quod si compertum fuerit, atque ita compertum vt explicatum sit, facile erit occurrere conuenientibus nos esse authores Schismatis in Ecclesia. Igitur vt hæc disputatio via quadam & ordine instituat, peragaturque, videtur primò disputandum de nomine Schismatis, tum de re, quid sit, deinde de Schismatum speciebus seu modis (nam fortè, si volumus propriè loqui, vix sunt Schismatum species, quamquam modi sint Schismatis) denique hæc omnia erunt accommodanda ad eam quæstionem definiendam, cur vigemur, dum exigitur à nobis ratio, quæ secessionem fecimus ab Ecclesia Romana: præsertim cum illud adjicitur, nouum esse exemplum, & maiorum nostrorum memoriã inauditum, vt vel qui ante hæc tempora vixerunt pro sacrilegis & hæreticis sint habendi, aut nos nullã necessaria de causa tantos excitasse tumultus. Sunt enim hodieque quamplurimi quibus & tyrannis Pontificia, & crassa idolotatria (quæ illa tyrannide, quo iure quæ iniuria, obtruditur) mirum in modum displicet, qui tamen dicitant, fortasse etiam arbitrantur, se Religione quadam teneri quominus secessionem faciant, nempe veriti ne faciant Schisma.

lit ddy
tantum
in Ratio.

Ordo d
disputatio
nis.

Schismatis
nomen.

metapho
rica ad an
imum tra
sfertur.

ad Schis
matis ci
uilem ac
tandem.

quæ cum
tata ra
tione con
spiratio di
citur.

Vt igitur ab eo quod primò proposui ordiar, ab explicatione nominis (cuius generis definitionem Græci vocant *ἰσχυρισμός*, quæ ducit ad rei ipsius cognitionem) *σχίσμα* Latinè est *scissura*. Porro scissura est cum partes inter se coherentes vel disiliunt, vel diuelluntur vi quadam: Vnde metaphorâ plenâ luminis & venustatis traductum est hoc nomen ad eam discessionem significandam quæ fit in hominum societate, non sine aliqua vi. Nam in omni Schismate aliquid est violentum, hoc est, vt in natura præter ordinem, sic etiam in societate præter ius & fas: nam si quando heterogenearum, vt ita loquar, partium discessio quædam fiat, discessio illa non est discissio, non est Schisma: sed cum id contingit partibus quæ homogeneæ videbantur, reuera Schisma est. Vnde linguâ Latinâ in ciuili dissensione partes dicuntur, vnde illæ loquutiones, *bonarum partium*, & *partium studio*, quibus locutionibus notatur semper diuisio & Schisma. Etiam hæc voces, *seditio* & *secessio*, nihil aliud notant quàm Schisma quoddam ciuile: nam *seditio* est cum itur seorsum, & *secessio* est cum seorsum conceditur, vbi semper vniõis significatio includitur. Itaque in omni discessione disceditur quidam, sed & coitur in vnum. Vnde factum est vt *conspiratio* eadem *seditio* sit. Itaque & *conspiratio* ἡνῆν linguâ Hebræâ, hoc est, *colligatio*: Et Hofeæ cap. 4. quo loco Propheta dicit, *Dei populum se segregasse cum meretricibus*, notat verò idololatriam, non dubitauit Jonathan vocem ἡνῆν Hebraicam vertere *ἡνῆν*, hoc est *conspiratio* se. Vnde factum est etiam, vt Hæreticos Hebræi dixerint *ἡνῆν* hoc est *species*, quæ

quâ voce simul vnio & separatio significatur: & כתר seu כתר, hoc est, *societas & cœtus*, etiam *sectas* vocant, non semper eâ significatione quæ ediosa sit, nam quod in Ecclesiâ Latina & Græca dicere solebant *Ordines & Choros Angelorum*, illud כתר מלאכים dicerent. Certè quod Genes. 32.2. dicitur *Castra Anglorum* כתר אלהים Chaldæus Paraphrastes vertit משותף *turmas*, quia turmarum hæc est ratio vt sint vnitæ simul & diuisæ. כתר porro est à כתר *consundere & tundendo comminuerè*. In Nouo Testamento autem χιλις, emphaticè, quod est קרע Hebraicè, quasi diceret *dilatationem*, nam קרע veluti oppositum est כרע. Et certè propriè *χίλις* scissura est eiusmodi rei dilaceratio.

Cæterum nomen hoc apud Prophanos auctores neque in Veteri Testamento quidem existit, at verbum tamen vnde deriuatur occurrit, in seditione populus dicitur χιλις, & linguâ latinâ *scindi*, vnde illud Poëtæ, *Scinditur incertum studia in contraria vulgus: Scinditur*, hoc est, χιλις, vbi semper intelligitur aliquid *ἀτακτον* *inordinatum*, tumultus. Sed hîc id ipsum contingit quod planisque vocabulis, quæ in Ecclesia inuecta iunt, vt fuerint iure quodam Ecclesiæ facta Ecclesiastica: verbi gratiâ *Sacramentum* apud Prophanos auctores significat quidem rem sacram, sed tamen non quamuis, sed id tantum quod inter Ethnicos pro multo sanctissimo habebatur, nempe *insufurandum*: vnde factum est vt in Ecclesia Latina quicquid esset sanctum, quicquid decebat Christianos proficere quadam veneratione animi, dicitur sic *Sacramentum*. Item vox hæc *Idolum* sanè Scriptoribus prophanis *Imaginem* significat, seu in phantasia, seu in marmore sculpatur: at vsus Ecclesiæ & consuetudo obtinuit, vt id omne *idolum* sic, cui animus humanus vel affingit Diuinitatem, vel tribuit cultum Diuinum. Pari causa factum est, vt *Schismatis* nomen sit Ecclesiasticum & Ecclesiæ peculiare: eoque magis quod Apostolus capite 11. ad Corint. *Audite*, inquit, *Schismata esse inter vos, & partem aliquam credo, oportet enim*, inquit, *esse inter vos hæreses*. Quo loco videtur Schismata discernere ab hæresibus: quod tamen nunc est intelligendum, vt putemus nullam esse hæresin vbi non sit Schisma, quamuis Schisma possit esse vbi non sit hæresis: nisi quod Schisma inueteratum vt vltus sebitus aut vltus, sic etiam hæresin gignat. Porro & ex hoc loco constat, *Hæreses* nomen iam tum factum fuisse Ecclesiæ peculiare, alioqui apud prophanos Sctores est dogma seu sententia in Philosophia. Nam cum de finibus bonorum & malorum Philosophi inter se dissentirent, quam quisque sententiam fuerat amplexus, ea verò *Hæresis* dicebatur, vnde illa locutio, *in hac hæresi sum*, hoc est, *sic sentio, in hac sum sententia*. Hæc de nomine *Schismatis*.

S. quitur definitio rei. Est verò Schisma secessio in religionis negotio vel temeraria, vel iniusta, siue facta si, siue contumaciata. Quæ definitio naturam Schismatis in se considerati complectitur. Nam Schisma certè secessio est: non enim qui nullo vinculo continentur & coniunguntur, faciunt Schisma, sed qui coniuncti fuerunt: itaque neque Turcæ, neque Judæi Schismatis possunt accusari, quia nulla vnquam Turcis & Judæis intercessit cum Ecclesia communio, Judæorum nomine intelligimus eos qui Judaif-

num, qui vocatur, profitentur. Sed & hoc ipsum in Sacra Scriptura secessio dicitur: Etenim, inquit Apostolus Ioan. 1. Cath. 2. 19. *Egressi sunt à nobis, sed non fuerunt à nobis*. Notat haud dubiè eos qui à Ecclesia secesserant, cuius tamen Ecclesiæ professi fuerant se esse membra: Neque tamen ij designantur qui prolapsi sunt in Ethnicismum aut Iudaismum, nam illi quidem grauius admiscerunt scelus quàm vt *Schisma* dici possit. Quæ res fortasse in causa fuit, cur temporibus Ecclesiæ Iudaicæ nullum nomen inditum schismati fuerit, quia quicumque tum defecerunt ab Ecclesia, ita defecerunt vt idololatria esset manifesta, sine vilo obtentu. Nam illæ sectæ Sadducæorum, Phariseorum, Essenorum colebant communionem in sacris inter se: in sacris, inquam, quæ symbolum erant Ecclesiæ Iudaicæ, Apostolus vocat, *carnalem cultum*. Sed Schisma non est quæuis secessio, nam & in Republica secessio quædam est quæ *secessio* dicitur, vnde *partes* cœperunt appellari qui harum aut illarum partium fuerunt: sed vt monuimus supra, quemadmodum vox hæc *Idolum & hæresis* significat altera imaginem, altera quamuis opinionem quam quis elegit vt verissimam, attamen hæc significatio in Ecclesia est restricta, *Idoli* ad imaginem significandam cui defertur honos religiosus, & *hæreses* ad significandam opinionem singularem, quam pro ingenio aliquis amplexus est & arbitrio, cum abhorreant à canone & norma veritatis, sic peculiari quadam ratione *Schisma* dicitur non quælibet secessio, sed secessio in religionis negotio. Sed neque quælibet secessio in religionis negotio *Schisma* est, etenim Scriptorura duplicis secessionis meminit: Nā est secessio quædam in bono, laudabilis illa & probata, vt cum cap. 52. Esaiæ, Deus hortatur suos vt egrediantur, hoc est, vt secedant & sese separent à medio impiorum, quod Apostolus reperit vt accedat ad institutum, cap. 6. postea ad Cor. Et 18. Apoc. dicitur au dita cœlitus hæc vox, audita, inquam, in visione Propnetica, *Egredere Babylone popule mi*. Achaicus generis secessio profecto non est Schisma: Schisma igitur est secessio vel temeraria vel iniusta. Quæ nos distinguimus, eadem enim Schismatis quæ erroris ratio, nam est quidam error leuis, qui non est hæresis, error tamen est, fitque hæresis cum accedit pertinacia: non quod vllus error in se augeti possit, sed augetur adiecto nouo errore. Iam, etiam cum agitur de leuissimo errore, pertinacia facit vt nouus accedat error, qui enim disputant aduersus errorem leuem, ea solent proferre absurda quæ illum errorem sequuntur, si pertinacia ne discedatur ab errore obstat, omnino id fit concedendo quæ sequuntur. Et est error qui in se hæresis est, non iam ob absurda quæ sequuntur, sed quia immediatè hæresis sese ostendit in ipso errore. Eodem modo res se habet in Schismate. Nam est Schisma quod nemo possit vocare iniustum planè & iniustum, sed temerarium tamen, quia causam habet leuiculam, quod Schisma tamen si accedat pertinacia (accesserit autem si leuitas causæ demonstratur) erit verè & κατ' ἔροξον Schisma.

Quæ res vt plenius intelligatur, tenendum est vt omnis Schismatis, sic etiam temerarij Schismatis notitiam vel esse à priori, vt loquuntur in Scholis, vel à posteriori: A priori si nobis paterent hominum animi, nam ad faciendum Schisma

quod & Res secessio dicitur.

Verum non quæuis secessio.

sed tantum in Religionis negotio, & quidem non in bono.

sed in malo.

Schisma

est ab errore sui.

Schismatis vox.

vt & Sacramenti.

& Idoli.

facta est Ecclesiæ peculiaris.

sicut & Hæreses vox.

Definitio Schismatis.

nemo impellitur (si volumus dicere quod res est) nisi amore sui, aut suorum. Unde fit ut etiam in Schismate temerè factò odium interueniat: Immodè verò nullum schisma fit temerè, vbi charitati locus est, nam ait Apostolus *Charitas est vinculum perfectionis*, hoc est, perfectissimum vinculum: *Charitas non est suspicax, charitas non est vitiligatrix*, itaque cum ob rem leuem schisma fit, manifesta odij nota est. Porò odium omne non est eiusdem generis. Nam est odium quod nascitur ex *offensione*, & est odium quod nascitur ex *offensione*. Jam distinguendi causà *offensam* dicimus si quis læsus sit, *offensionem* dicimus scandalum acceptum, cum quis *rogè* fert quempiam sibi præferri, aut verò id metuit, nam tum fit illud Poëtæ, *Maxima de nihilo nascitur historia*, quod ab eo dictum de amore, ad odium pertinet, maximè ad inuidiam.

Porò temerè fit Schisma vel ab authoribus, vel ab iis qui authorem sequuntur. Et authores quidem temerè schisma faciunt, cum non grauem, sed leuem habuerunt Schismatis occasionem: nam vt, si vlcus (quod idem non sit carcinoma, aut vlcus cacoethes) partem aliquam corporis occupauit, putà digitum, non est continuè recidenda ea pars sed vel emplastris curanda, vel tolerandum est malum, donec (vt loquuntur Medici) viribus naturæ expugnetur; sic non statim atque oritur in Ecclesia opinionum diuersitas, adhibendum est ferrum, nam hæc Chirurgia carnificina esset. Ceterum quod de erroribus diximus, id ipsum etiam extendi potest latius, etenim sæpenumerò accidit, vt etiam ob hæresim schisma fiat. Possit hic aliquis dicere, tantum abesse vt tum temerè secessio fiat, vt contra fiat iure. Sed quemadmodum Iudices dum nimis auidè condemnant reum (reum, inquam, qui verè reus est, mortemque aded commertus) attamen Iudices iniqui sunt, quia feritate animi potius impulsu quàm amore & studio iustitiæ sententiam pronunciarunt, sic temeraria est secessio, etiam si iustas videatur habere causas, quæ ab odio est profecta. Nam in hoc genere id ipsum oportet fieri, quod requiritur in Chirurgis & Medicis, vt si quando membrum aliquod recidant, id faciant inuiti & coacti, & postquam omnia sunt experti quibusvis mali sisti, aut in h. b. ri potuit. Nam charitatis hoc est ingenium, inquit Apostolus cap. 13. ad Corinth. *Non gaudes, inquit iniustitiã sed congratulatur veritati*. Vbi notandum est veritatem opponi iniustitiæ, quemadmodum 1. cap. Epist. ad Rom. Apost. ait, esse qui detineant veritatem in iniustitia, mens Apostoli hæc est, *Charitas pugnat cum ἡμιχαρεια*. Est autem ἡμιχαρεια virtù quo fit vt non modò gaudemus calamitatibus hominum, sed etiam auidè, bibamus rumores, & verò cum rumoribus, subest veritas, ea re impensè delectemur: Charitas verò facit vt simus patrum similes, qui filiorum laudes admittunt, at verò vituperium nisi re perspecta non admittunt, & si res est perspecta, grauissimè dolent.

Etiam temeritas secessionis deprehenditur, vt loquuntur, à posteriori, si eius occasio leuis sit: erit autem leuis, nisi vel inciderit grauis & intolerabilis persecutio, vel ille cœtus vnde fit secessio laboret hæresi, aut verò deditus sit idololatriæ. Si enim persecutio tolerabilis sit, fiat autem secessio, non erit quidem illa secessio in-

iusta, sed temeraria fuerit, & verò *Schisma*. Persecutionem autem grauem dicimus, quæ vel vitam petit, vel ea quæ sunt ad vitam necessaria, quæ persecutio si oboriatur omninò secedendum est; non enim vel suadet, vel præcepit Dominus, vt persecutorib. caput vltro obijciamus, immò nos docuit exemplo suo, nos, si quando eiusmodi tempora sunt, subducere furoi eorum qui nos persequuntur. Cæterum grauis persecutio non modò ea est quæ ad vitam, & ad ea quæ sunt ad vitam necessaria pertinet, sed est item quædam persecutio spiritualis, quæ pertinet ad animam, cuius generis est Anathematismus, excommunicatio iniusta & iniqua. Certè qui ex cœtu aliquo eiekti secedunt & se subducunt, secesserunt quidem illi, attamen non fecerunt Schisma: alioqui fuissent Schismatici qui Christo agenti in terris nomen dederunt, nam & illi ex Synagogis Judæorum sunt eiekti. Sed tamen vt hæc secessio legitima sit, seu ei præbuerit occasionem corporalis, seu spiritualis persecutio, oportet eam fieri ab inuitis & dolentibus. Nam si ex graui persecutione quis arripiat auidè occasionem secedendi, profectò quamuis secessionis occasio fuit iusta, tamen fecit Schisma, sed cuius homines, non Deus, conscij sunt, vt qui bello ciuili delectantur, etiam si bonarum partium sint, & iustam habeant atque idoneam occasionem belligerandi, tamen quia lætantur sibi oblatam occasionem, eo peruelles sunt & hostes patriæ.

Secundò secessio temerè fit, si sit quidam error in cœtu vnde seceditur, qui idem non sit hæresis, vel superstitio; ritus superstitiosus qui idem non sit idololatria. Nam si error est tolerabilis, si ritus, superstitiosus licet, sit tolerabilis, non oportet fieri secessionem, quia vt supra monuimus, nisi morbus sit lethalis & contagiosus non est deserendus æger, immò ne tuti quidem deserendus est nisi ægè admodum. Etiam secessio fit temerè, cum sit ob morum corruptelas, quorsum illud Christi pertinet, *Sedens in Cathedra Moïsis, facite quæcumque dixerint vobis*. Cuius rei hæc est ratio, quod vbiicumque viget puritas doctrinæ, Deum in eo cœtu necesse est habere Ecclesiam, tamen si obruptam penè multitudine scandalorum. Itaque qui secessionem faciunt ab eiusmodi cœtu, haud dubiè inde secedunt vbi Deus colligit Ecclesiam.

Est verò secessio iniusta veluti extrema Schismatis linea. Secessio autem iniusta ea est quæ fit nullà oborta persecutione, nulla vel hæresi, vel errore grassante in Ecclesia, nulla obtinente superstitutione aut idololatria, cum nulla sunt in Ecclesia scandala, aut penè nulla; eiusmodi fuit Schisma Donatistarum. Diximus vltimo loco, Schisma esse secessionem vel factam, vel continuatam: Nam sæpenumerò authoribus Schismatis & principibus sublatis è medio, secessio continuatur in posteris, sic non modò Donatus, & sectatores Donati in Africa, sed quicumque sequentibus temporibus Schisma continuauerunt, secessionem fecerunt. Illud verò obseruandum est, fieri sæpenumerò, vt quæ Ecclesia Schismaticos habet Pastores, non sit eadem continuè ipsa Schismatica. Nam ij Pastores Schismatici sunt, qui fratribus suis student inuidiam & odium conciliare, cum tamen grex minimè sit Schismaticus, ignorat enim quid rerum geratur.

Cuius

& odium
ignia.

quod est
vel ab offen-
sione,
vel ab offen-
sione.

Schisma
temerè fit
ab autho-
ribus,

1.
ob leuem
causam,

imò etiam
ob hære-
sim.

quod si
mili osten-
ditur.

Non nisi æ-
gè facien-
da est Se-
cessio.

2.
Temerè fit
Schisma
quum per-
secutio
non est in-
tolerabi-
lis.

quæ sit in-
tolerabilis
persecu-
tio.

2.
Anathe-
maticus
iniustus.

3.
Secessio fit
temerè ob
errorem
leuem.

ob morum
corrupte-
las.

Secessio
iniusta que
fit.

Schisma
continua-
tum.

Aliquando
Past. sunt
Schismatici,
cum
grex minimè
sit.

Quod duo-
bus exem-
plis demō-
stratur.

1.

Cuius rei duo habemus illustria exempla: Quo-
rum alterum exstat in sacra Scriptura; alterum in
historia Ecclesiastica. Paulus cap. i. ad Philipp.
queritur, *Multos esse qui Euangelium deceant per con-
tentionem, & per inuidiam, ut addant, inquit, vinculis
meis cruciatum*: haud dubiè eos notat Apostolus
qui ipsū suggillabant & traducebāt, quasi me-
ritò ea pateretur quæ ei acciderāt Hierosolymis.
Attamen idem Apostolus gaudet Christum ab
iis annuntiarī, non gauderet autem, si qui iis da-
bant operam, qui fuerunt ex eorum grege, quod
Schismaticis Pastoribus præberent aures, eo ef-
fent & ipsi Schismatici. In historia verò Ecclesia-
stica e. si plura sint exempla, vnum tantum affe-
remus. Basiliius à fratribus, ut iis temporib. loque-
bantur, anathematizatus est, tulit æquo animo
iniuriam, nec exclamauit continuò Schismaticas
esse Ecclesias, quibus præerant Antistites Schif-
matici, qui secessionem fecerant à Basilio, cū ipse
non fecisset secessionem. Itaque si quando eius-
modi tempora sunt, non continuò tamen est despe-
randum de Ecclesia, quasi nulla esset, eò quod
regatur ab iis qui sunt Schismatici. Immo ali-
quando res poscit, ut qui iniuriam passus est, si-
leat, ne reddat Pastores à quibus iniuriam passus
est, Ecclesiis quibus præfunt exosos, proinde &
inutiles. Hæc patientia est laudabilis, ac similis
planè affectui materno, cuius exemplum habe-
mus in muliercula, quæ potius passa est per sum-
mum nefas abripi filiolum quem habebat vni-
cum, quàm ut scinderetur in partes. Et reuera sic
interno scitur pij hominis in Ecclesia ingenium,
patitur enim sæpenumerò, cum iactura nominis
sui & existimationis, iniuriam, ne Ecclesia scin-
datur, cū impij & mercenarij, si quis eos vel di-
gno extremo attingat, aut quidpiam faciat quod
eorum famam imminuat, obtentu vel seueritatis
in disciplina Ecclesiastica, vel puritatis doctrinæ
conseruandæ, dum reuera tantum sibi student,
non dubitant excitare turbas, coelum terrâ mis-
cere: nempe hos agitur, ut ne illis quidpiam de-
cedat.

Schisma
variè di-
stinguitur.

Aliud est
Negatiuum.

aliud Pos-
itiuum.

quod an-

Porro Schisma distinguitur variis modis, vel
ab occasione, ut cum occasio leuis est aut nulla:
vel à modo, ut si dicamus schisma aliud esse, ut
loquuntur in Scholis, *nag uuum*, aliud *positiuum*.
Jam docendi causa schisma *negatiuum* vocamus,
schisma quod non exit in cœtum & societatem
aliquam religiosam, sed simpliciter secessio est
& subductio, cū non instituitur Ecclesia fa-
cto Schismate. Quod schisma vel à pluribus
seorsum, vel à pluribus simul fieri potest: ut,
verbi gratiâ, solet euenire in Ecclesijs, ut com-
plures insurgant in eos qui præfunt Ecclesijs,
subducantque sese cœtibus Ecclesiasticis, atque
in hoc conspizent, sibi que præbeant mutuò &
consilium & auxilium, qui tamen non con-
dunt Ecclesias nouas: sæpe hoc fit quidem, sed
à pluribus seorsim, qui tamen non conspirant
in vnum, hoc est quod diximus schisma *negati-
uum*. Schisma, quod docendi causa *positiuum* di-
ximus, tum fit cum instituitur Ecclesia, hoc est,
cū fit confociatio quædam, quæ legibus Eccle-
siasticis, & Dei verbo, atque Sacramentorum
administracione vitur separatim: quod quædam
formulâ desumpta ex Scriptura dicitur, *struere
altare aduersus altare*, hoc est, quod schisma An-
tonomasticòs dicitur, & κατ' ἑξοχῆν. Ratio est

cur κατ' ἑξοχῆν Schisma dicatur, hæc, quia sæpe-
numerò secessio, ut ita loquamur, *negatiua* legiti-
ma est, non erit tamen legitima si sit *positiua*, hoc
est, vsu veniet ut iure & præ liceat secedere ab ali-
quo cœtu, non liceat tamen continuò nouum
cœtum institueret: verbi gratiâ, multi eorum cul-
pâ qui præfunt Ecclesiæ (nullâ Ecclesiarum qui-
bus præfunt culpâ) eijciuntur, fac hoc euenire
(nam certè potest id euenire) si colligant (ut vtar
vocabulo Ecclesiastico) seorsum, Schismatis
erunt rei: quia ferenda videbatur hæc iniuria.

Sed tamen hic hoc tenendum est, ut spectemus
imprimis quæ fuerit eiectionis occasio, num ali-
qua ratio quæ solos eiectionis attingebat, an verò
eorum causam, hoc primùm. Nam si eiectionis
causa fuit odium priuatū, nihil fuit necesse seor-
sum institueret Ecclesiam, quia Ecclesia Dei sta-
bit, nempe in his quibus (ut ita loquar) causa
personalis odij istius, vnde profecta est eiectio,
non inest. Quod si seorsum instituantur Ecclesie,
haud dubiè fit diuisio, neque enim institui pos-
sunt nisi inter fratres reuera odia oriantur: id
quod fini dogmatis Christiani repugnat, nã præ-
cepti finis charitas est. Deinde, non modò spe-
ctandum an causa sit personalis, ut ita loquamur,
(nam causa personalis nullâ adfert necessitatem,
sublatis enim è medio personis nullâ habet vim,
Pascitur in viuis luor, post fata quiescit, inquit ille: por-
rò genus *fati* est abdere se in tenebras) sed imprimis
illud spectandum est, sit-ne *rei* causa, ut ita
loquat, non *persona*. Atque hic considerandum
etiam atque etiam est, sit-ne res grauis & momen-
tosa, quæque, si negligatur, tanta est ut de salute
& gloria Dei actum sit; an verò de re eiusmodi,
quæ Dei gloriâ indeliberatâ & salute hominum
potest insuper haberi: neque enim quicquid ve-
rum est, id ipsum continuò necessarium est, ut qui
salubres cibi sunt, non sunt continuò necessarij.

Præterea & hoc est obseruandum, cum conden-
da est noua Ecclesia, (*nouam iam voco Ecclesiam
quæ se segregauit*) oportet haberi rationem *χρ-
εωατ' don rum*. Nam sæpenumerò accidit ut se-
cessio sit legitima, etiam legitima ob causam, non
iam personalem, sed realem, cum tamen seces-
sionem oporteat esse *negatiuam*; si *positiua* sit, *χρ-
εωατ'* fuerit, & quidem grauisimum schisma, quo Dei
gloria & animarum salus periclitabitur: Non e-
nim potest institui noua Ecclesia, nisi sint Pasto-
res & Doctores; neque Doctores & Pastores esse
queunt, nisi sint qui mittantur; neque illos mit-
tit Deus quos non instruat donis necessariis.
Denique, ut hoc caput concludamus, oportet
haberi posterorum rationem. Nam ut est propa-
gatio quædam *naturalis* & *civilis*, sic etiam est
Ecclesiæ quædam *spiritualis* propagatio, quæ
facit ut de posteris sollicita sit Ecclesia, iisque
prospiciat. Itaque fieri potest, & verò fit, ut
secessionem *negatiuam* fecerint qui cauerint ii-
dem ne nouos condant cœtus, propter poste-
ros, solet enim odium partium propagari.
Sed, inquiet aliquis, Ergo eiectionis ex Ecclesia,
& iniuriâ, quæ supererit ratio Dei colendi? Fa-
cile est occurrere huic quæstioni; nam cultus
Dei est quidem ille, quod ad essentiam atti-
net, vnus idemque (quemadmodum obse-
quium quod debetur Regi aut Patri, (si tamen
parua licet componere rebus maximis) sed ra-
tio, ac (ut loquuntur Philosophi) modus huius

tonomasti-
cè dicitur
Schisma.

Ut secessio
positiua sit
legitima.

1-
ne causa sit
personalis.

sed realis.

& quidem
grauis.

2-
sunt Pasto-
res neces-
sarij don-
is instru-
cti.

3-
posteris
cōsulatur,
& spes re-
concilia-
tionis ne
tollatur.

Obj.

Resp.

cultus non est semper vnus idemque, neque debet semper esse. Sanè qui eiectioni sunt ex Ecclesia colant Deum cultu priuato, non instituant tamen nouas Ecclesias, nisi accesserit causa idonea: fuerit verò causa idonea, si persecutio pertinuerit ad plurimos, sitque eiusmodi, vt non modò nitatur causa personali, sed reali etiam, & causa grauis sit & momentosa, caueaturque in posterum vt sublata causâ locus sit reconciliationi.

An idèd si-
mus Schif-
matici
quod ab
Ecclesia
Rom. se-
cessimus.

Resp.
Secessio-
nem qui-
dem feci-
mus,

sed ea non
est
Iniusta.

neque te-
meraria,

verùm iu-
sta & ne-
cessaria,

Nec Nega-
tina modo,

His ad hunc modum explicatis atque consti-
tutis, superest quærendum id quod vltimo loco
à nobis positum est. Sitne verum quod nobis ob-
iicitur, & maioribus nostris piæ memoriæ, nos esse
Schismaticos: & hos quidem quod fuerint Schif-
matis authores, hoc est quod schisma fecerint,
nos verò quod in Schismate perstiterimus, hoc
est, in nobis & per nos cōtinuatum fuerit & pro-
ductum schisma. Res facilis est, expendantur
modò ea quæ à nobis supra sunt disputata. Nam
tatum abest vt negemus nos fecisse secessionem,
vt contra in eo quod secessionem fecimus glo-
riemur; sed benè habet quod non omnis secessio
illegitima est, proindeque neque schisma. Igitur
si demonstrauerimus nostram secessionem non
esse illegitimam, demonstrauerimus nos non esse
reos Schismatis. Id verò demonstrabimus, si
ostendamus neque temerè, neque iniuste nos se-
cessisse. Posterius hoc ne Pontificij quidem ipsi
negant, nam secessio iniusta nobis iam est ea se-
cessio quæ nullam, ne velleum quidem, cau-
sam habuit. At illi fatentur aliquam fuisse cau-
sam, neque enim negant multa obrepisse in Ec-
clesiam quæ possint obijcere scandalum (*Abusus*
vocant) tum in ritibus, tum etiam in vita & mo-
ribus: tantum dicunt temerè à nobis Schisma fa-
ctum, quia non fuerit scilicet idonea causa. Itaq;
controuersie status hic erit, fueritne iusta, & necessa-
ria causa secessionis nostra. Nos hoc affirmamus, illi
negant. Hic verò repetenda sunt quæ diximus
suprà, iusta secessionis triplicem esse causam, qua-
rum prima est Persecutio intolerabilis. Secunda,
non iam Error, sed Hæresis. Tertia, Idololatria,
Quarta, verò causa (cuius nō meminimus supra,
quia versabamur in thesi, hic verò meminimus,
quia ventum est ad hypothesim) si agnitus fuerit
Antichristus. Jam nos contendimus secessionem
nostram quatuor has habere causas, intolerabi-
lem persecutionem corporis & animæ, hæresim,
Idololatriam, Antichristi agnitionem. Nec quis-
quam est cui aded frons perierit, qui possit nega-
re has esse iustas secessionis causas. Itaque in hoc
vno est laborandū, vt probemus has causas fuisse
datas. Jam res deducta fuerit ad quæstionem
quam vocant *de facto*, incubueritne tam grauis
persecutio, fueritne error tam grauis, vt hæresis
idem fuerit, sitne Idololatria rea Ecclesia Ro-
mana, an in ea sedeat Antichristus? Sed quoniam
non est vnum & simplex (quod & supra obser-
uauimus) secessionis genus, est enim secessio me-
renegatiua, vt sic loquar, & est secessio positiua
(iam verò vt hæc secessionum genera inter se differant
suprà explicatum est) cautari possit aliquis seces-
sionis negatiua iustas nos habuisse causas; at positiua
non item. Non enim defunt qui non negant ex-
trema quæque ferenda fuisse à singulis priuatim
ob confessionem Christiani nominis, qui ne-
gant tamè iidem oportuisse nouam quasi institui

Ecclesiam. Itaque qui ante hanc secessionem
aded multa passi sunt, cum tamen non fecerint
secessionem (*positiuam*, inquam) ab iis laudibus in
cælum vsque tolluntur: qui verò (vt quos *Albi-
genes* vocant) secessionem fecere *positiuam*, (nam
etiam suos habebant conuentus) magnoperè im-
probantur. Addunt quod res non successerit,
etenim deleri sunt & extincti.

Huc igitur incumbendum est, vt liqueat mo-
dis omnibus secessionem nostram non modò
(quatenus ea est quam *positiuam* diximus) *iustam*
esse, sed *necessariam*. Atque vt à posteriori ordia-
mur, *necessaria* fuit vel ob multitudinem seceden-
tium, quæ ratio politica est: nam tanta hominum
multitudo quæ, citra graue scandalum, viuere po-
tuisset sine vilo Religionis exercitio? aut quomo-
do deleri in hac paucitate profitentium Christi
nomen, & Christianæ Reipublicæ tenuitate, citra
graue tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ dispedium?
Nam certè si pauci sint, videtur nihil esse molien-
dum, sed expectandum patienter tempus Domi-
ni: sed cum messis magna est, certè messis ma-
gnitudo admonet colligendam esse messem in
horrea, & cum sit illud *rumpunt granaria messes*, ex-
truenda sunt horrea. Deinde subest & alia ratio,
nam non quouis, sed certo quodam tempore vo-
luit Deus fieri hanc secessionem: cuius rei docu-
menta nobis exhibent typi, tum etiam oracula
quæ exstant in Scriptura. Nam Israel in Ægypto
seruiuit diu, liberationis statum fuit tempus. Sic
Dei populus in Babylonia seruiuit diu, liberatio-
nis item fuit certum & constitutum tempus. Con-
similis hic ratio est. Nam constitutum erat apud
Deum vt Electi sui & fideles aliquandiu serui-
rent, non frueretur illa libertate qua nunc fruun-
tur, sed ad certum tempus essent veluti in pere-
grino solo: sed & constitutum fuit etiam apud
Deum certum tempus liberationis, non enim
statim ab initio audita est hæc vox, *Egredere Baby-
lone popule mi*. Id quod reapse & factis compro-
batum est. Nam quæcunque secessionis *positiua*
fiunt, oportet eas eiusmodi esse, vt sint viri præ-
diti donis singularibus, qui possint, non iam vlla
authoritate humana, sed diuina, id est, petita è
Scripturis, factum tueri, atque congregari cum
Aduersario, non iam eo animo, atque eo euentu,
vt qui reddunt fidei suæ rationem, sed vt Pasto-
res & Doctores. Nam ista dona distincta sunt,
aliud enim donum est hominis Christiani red-
dentis rationem spei suæ, aliud donum Docto-
ris *docentis & increpantis*. Itaque cauendum est se-
duld, propter phanatica ingenia, ne hæc con-
fundantur. Sed & id ipsum eo comprobatum est,
quod non vi, sed eâ ratione qua Religio debet
promoueri, res acta est, hoc est, ordine quem in-
stituit Deus: vt qui sunt in autoritate aliquæ
constituti faciant singuli quod est muneris sui;
Magistratus obeat munia Magistratus, qui iis
funguntur muneribus quæ spectant ad animam
& conscientiam, faciant itidem officium suum.
Sed nec vllibi turbata est Respub. nec deiectione
de Cathedra qui fungebantur munere Ecclesia-
stico, nisi fortè ij deiectioni sint qui deseruntur ab
auditoribus consciis prauæ doctrinæ. Nam
Magistratus & eorum qui præfunt Ecclesiæ di-
uersa ratio est. Magistratus enim nec po-
test, neque debet deserere, debent deserere qui
præfunt conscientiæ, si minus rectè faciunt
officium.

sed *positiua*
fuit.

Et ea qui-
dem.

Necessaria

1.
Ob multi-
tudinem
creden-
tium.

2.
quia tem-
pus à Deo
constitu-
tum ven-
tat.

quod o-
stenditur,

1.
ipso Facto.

2.
modus &
ratio fuit
conuenien-
tissima.

sine tu-
multa &
seditione.

officium. Etenim omnis Magistratus potestas, quatenus sese exerit & facit ut sentiat, ad corpus tantum pertingit, & ad ea quæ vocantur bona externa (veteres dixerunt *bona fortuna*) quarum rerum iacturâ nullum sit detrimentum conscientiæ: At qui præfunt Ecclesiæ, iidem conscientiæ præfunt. itaque si non faciant quod spondet tanti muneris professio deferendi sunt, nam *parendum Deo potius quam hominibus*: ut si quis Medicinam professus, non curaret morbum, sed exacerbaret potius, profectò foret deferendus, & cooptandus in eius locum alius, quia nihil debet esse antiquius sanitate; quanto æquius est, ut eadem cautela adhibeatur cum agitur de salute animæ, & de Dei gloria: quanquam nihil opus est hæc deuenire. Nam singulari Dei providentia factum est, ut vnde cœpit ista REFORMATIO, ne in ordinis quidem Ecclesiastico quippiam sit turbatum, quia Deus & animos Magistratûs, & eorum qui publicis muneribus fungebantur, ita permouit, ut conspirarint & consenserint in vnum: ut in Germania, in Anglia, (iam cum Germanorum memini, & Heluetiorum memini, nam hodie quidem Heluetij accensentur Germanis) nec Magistratus loco motus est, & qui auctores fuerunt puritatis segregandæ ab impuritate, omnes muneribus fungebantur in Ecclesia quæ id postulabant.

At in Gallia, & fortè alibi, res secus acta est. Primò negamus ullam unquam à nobis vim illatam Magistratui, quod etiam si euenisset (quod non euenit, nulla tamen culpa Religionis foret, sed hominum impatientia. Nam Religio quidem id vetat, iuxta illud, quod & supra citauimus, *Herodes hostis impie*, &c. Certè ante exortos ciuiles motus in Gallia, vera Religio iam efflouerat solâ Martyrum constantiâ & patientiâ constabilita. Jam verò cum ita se res habeat, frustra quærent, *Quâ tandem auctoritate hoc ausi sumus?* Etenim etiam si daremus (id quod nullo modo damus) Auctores & Principes rei tantæ aggrediendæ fecisse Schismata, non sequeretur tamen eos qui eorum secuti sunt sententiam, Schismaticos esse. Nam, ut supra obseruauimus, sepe numero accidit ut Pastores sint Schismatici, plebs verò Pastores secuta minimè sit Schismatica. Etenim hæc est Schismaticis ratio, ut subire odium non iam rei, sed personæ, quo in genere imponi potest facile simplici auditori: verbi gratiâ (id quod supra attulimus pro exèplo) Paulus Apostolus etiam inter Christianos male audiit culpâ Doctorum, doctrina tamen Pauli non cõtinuò male audiit: Itaque Paulus in eò exultauit & grauisus est, quod à Schismaticis Pastoribus vera Christi doctrina annunciaretur. Esto igitur, quod tamen non est, non possunt conuinci Schismatici aut hæreseos, qui secuti sunt Pastores veram tradentes doctrinam, nisi prius conuincantur hæreseos, aut verò probetur eandem doctrinam traditam esse in Ecclesia Romana. Secundò, respondeo satisfieri huic quæstioni, in cuius solutione iam versamur, si dicamus Gallos (nam vnum hoc potest obijci) coisse in vnum cum Germanis & Anglis, itaq; rem factam legitimè. Nam ut in præliis multa sunt ab hac turma & cohorte, ordine, atq; ad præscriptum legum militarium, quæ tamen ab hac aut illa cohorte viderentur fieri tumultuariè. Quid ita? quia quod in hac vel illa cohorte sit, Ducum

iussu sit, quod sit in reliquis turmis & cohortibus, non fiet fortasse iussu Ducum, attamen ita fiet, si se adiungant iis qui quod faciunt, iussu Ducum faciunt; nempe conscijs eos demum esse Duces qui fidelem operam nauant Regi, & Reipublicæ. Itaque si se eorum militibus aggregarunt, nihil fecerunt temerè, tum præsertim cum exercitus videretur disiectus & dissipatus, sic nempe restaurantur prælia, alioqui nihil fieret. Tertio Resp. *Necessitas aeternam nullam habere legem*, ut vulgò dicitur. Quid hoc est tandem? Nam quod legem non habet id possit videri illegitimum, itaque si necessitas nullam habeat legem, laxentur habent necessitati, furet. Sed est quædam necessitas quæ verè & propriè est necessitas, est verò ea necessitas tum, cum si quod est faciendum negligatur, Deus & hominum salus contemnatur: id verò tum accidit, cum Deus indulsi humano generi idoneos homines, tempore idoneo, qui vindicent gloriam suam. Lex enim illa æterna est, *Amabû proximum tuum sicut teipsum*. Itaq; quicquid sit ad hanc normam sit legitimè. Santo igitur eiusmodi tempora, ut filij Abraham non profiteantur fidem Abraham, nemo est qui miretur, certè qui possit iure mirari, si Deus ex lapidibus excitet filios Abrahamæ.

Esi autem quicquid necessarium est, eo ipso quod est necessarium, iustam esse videtur, tamen aliquando accidit ut aliunde iustitia & æquitas possit demonstrari, quod etiam in hoc argumento locum habet. Etenim cum malum est insanabile, secundò & lethale, tertio contagiosum, secessio etiam *positiua* iusta est. Sed an sic malum insanabile sciri non potest, nisi prius omnis cura, & secundum curam remedia adhibeantur, quibus malum curari possit, si possit curari. Jam factum id est à maioribus nostris, & viris pijs qui vixerunt iis sæculis, quæ tempora maiorum nostrorum antecesserant, sed frustra: ita euenit quod est apud Prophetam Jeremiam cap. 51. vers. 9. *Curauimus Babylonem & noluit sanari*, vnde illud sequitur, *Reuertatur vnusquisque in terram suam*, manifestò notatur secessio *positiua*. Quæ verba typicam habent significationem. Nam captiuitas Babylonica typus erat captiuitatis Ecclesiæ Christianæ spiritualis, vnde satis liquet, Lutherum piæ memoriæ non temerè, & nullo consilio aureo libello præscripsisse titulum, *de captiuitate Babylonica*, nam Apocalyp. cap. 18. hæc typicè à Propheta dicta adducuntur ad significandam Ecclesiæ Christianæ temporibus Antichristianis captiuitatem. Non est igitur hoc glossema nostrum, sed ipsius Spiritus Sancti interpretatio. Cæterum ipsa Prophetæ verba id ostendunt: *curauimus*, inquit, *Babylonem*, hoc est, quod nemo ausit negare, dedimus operam ut Babylon resipisceret, & noluit sanari, hoc est, noluit resipiscere, desperata igitur & conclamata eius salus est. Itaque *Reuertatur vnusquisque in terram suam*, hoc est, satis diu dum curauimus Babylonem viximus, Babylone, iam cum nihil promotum fuerit, secedamus vnusquisque in terram suam, notatur noua confociatio; nam iudicium eius peruenit ad cælos vsque: Etenim sic significatur quod Christus dixit, *Si non venissem ad eos non habuissent peccatum*, hoc est, quod dixit Propheta *peccatum eorum peruenit ad cælum*, nam qui monitus, & iterum iterumque monitus

30

Seccessio nostra fuit etiam iusta,

quia malum in Ecclesia Romana fuit insanabile

Curata est Babylonia, sed noluit sanari.

authoritate Magistratus, & eorum qui in Ecclesia præstant.

Obijciunt. Ecclesiæ Galliarum reformatio. Resp. 1.

Resp. 2.

non respicit, omnino eius peccatum ad cœlum peruenit. Huius autem sollicitudinis maiorum nostrorum existant luculentissima documenta, nam vsque eò prouecti sunt vnionis studio, atque odio Schismatis, vt nullam ferè conditionem pacis recusarent, præter eas vnde securus foret omnis religionis interitus.

An culpanda sit primorum Reformationum causa cum Pontificiis, pacis studio.

Quo nomine queri potest an culpandi sint. Nos certè (quod bonâ omnium cum pace distū sit) non sumus in ea sententia, vt sint culpandi, qui etiam hac in parte agnoscimus spiritus Christi mansuetudinem: nam neque Christus in Pharisæis omnia reprehendit, immò verò tolerauit multa, quæ si notauit aliquando, obiter & pro re nata notauit, & quidem exsertè; & Paulus qui spiritum Christi habuit, hoc exemplum sequutus est. Nam & ille omnia tolerat, & nihil non facit vt sit vnio, modò fundamentum CHRISTVS sit inconcussum. Nam vt Medici in curandis morbis corporis, non temerè vel adhibent pharmaca vehementia, vel iubent adhiberi ferrum & ignem, id quod supra notauimus: ita faciunt animæ Medici. Fortasse querat aliquis, quo consilio? Nam certè etiam minimum malum fugiendum est, præsertim cum Apostolus moneat *feruenti parum totam fermentare massam*: sed fermentum Apostolo est, quod est lethale & contagiosum, non est fermentum Apostolo quod potest tolerari. Et vt respondeamus ad quæstionem in omni secessione, positiuâ præsertim, necesse est oriri dissensiones & distractiones animorum, vnde oritur odium veritatis: nam sæpè numero odio personarum sic vt ipsa veritas odio sit, non enim æquè facile agnoscitur, dum qui eam proponunt exosi sunt auditori, ac dum auditori grati sunt & accepti. Itaque id ipsum euenit quod in morborum curatione. Nam Medicus ægro ingratus non æquè facile curat morbum, quia nec agnoscitur, nec pari facilitate admittitur remedium quod à Medico ingrato proficiscitur, ac remedium quod adhibetur à Medico grato & accepto. Deinde, secessiones positiuas sequuntur non modò odia & dissensiones, sed tumultus, & sæpè numero bella civilia & cædes, quorum hic semper exitus est, vt victoria sit (iuxta vetus illud verbum) Cadmeæ. Jam hoc illud est à quo vel maxime abhorret spiritus Christi: neque tamen illud defugit ita vt si res possit, hoc est, si necesse sit, vt hoc malum fugiat, velit incidere in maius malum. Nam & Christi hæc est vox, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium*, hoc est, mea doctrina est eiusmodi, vt haud dubiè eam secuturi sint tumultus: nempe Esauus Jacobum persequitur, nec, etsi Jacobus odit maxime turbas illas intestinas, æquum tamen est, vt componantur, Jacobum cedere benedictionem Esauo fratri.

Dilemma Pontif de illis qui in Ecclesia Romana vixerunt ante Reformationem.

Sed hinc oritur quæstio, vt mihi quidem videtur, minimè contemnenda. Sic enim vigeant nos Aduersarij: Aut qui delituerunt in Ecclesia Romana ante hæc tempora, (tempora, inquam, institutæ reformationis) pij fuerunt, aut impij: si pij, secessio non fuit necessaria, ideoque nec iusta: quod si impij fuerunt, nulla fuit illis temporibus Ecclesia, quod absurdum est, neque enim vnquam tam fuere calamitosa tempora, Deus vt nullam habuerit in terris Ecclesiam. Nos verò respondemus, ad hanc quidem quæ-

stionem vnico verbo. Non esse eandè temporum rationem. Nam quandiu durat captiuitatis tempora, licet esse captiuum, at postquam illuxit ille dies quo vocantur omnes ad libertatem, si quis malit delitescere inter captiuos, quàm incedere erectus inter liberos, profectò iam is non captiuus, sed seruus est. Sic, quod & alibi monuimus, licuit aliquando viuere in Ægypto, & quidem in summa seruitute, & in Babylonia etiam, sed postquam venit dies Domini, postquam audita est vox, *Egredere Babylone, ex Ægypto*, iam non amplius integra & libera fuit optio. Sic conclusis atque obsessis licet protrahere vtcunque vitam ægrè, fame & siti & squallore & fatigatione penè oppressis, at obsidione liberatis in summa annonæ copia, & passis portis, idem non licet, nisi velint perire pro merito.

Dilectat.

Hinc rursus oritur quæstio in speciem admodum difficilis explicatu, Etenim videmur tacitè concessisse, licuisse aliquando communionem colere cum Ecclesia Romana etiam corrupta. Diximus enim populum Dei detentum fuisse Babylone aliquandiu captiuum. Iam ista captiuitas quæ fuerit, nisi Dei populus cum Babylonijs vnâ societatem inierit? Nam certè non hic intelligitur societas quædam ciuilibis, quam hodieque qui sunt egressi Babylone colunt cum ciuibus Babylonis. Itaque alia quædam societas est intelligenda. At quæ tandem illa fuerit? num religiosa? qui potest? Nam cultus ille Babylonicus est impius cultus, superstitiosus. Atque hæc impietas secessionis fuit causa. Respondemus, cultum dici posse impium duobus modis, vel *in se*, vel *relatè*, vt loquuntur in Scholis. Nam fieri potest vt aliquis cultus sit *in se* impius, qui *relatè* non sit impius: immò potest esse *relatè* pius, vt quando ignoratur quid rerum geratur: verbi gratiâ, sunt in Papatu multi viri boni & simplices, qui clamant magnam fieri sibi iniuriam si quis doceat, Papam sibi tribuere ius in conscientiam, quod tamen est verissimum: dico honorem qui tribuitur Papæ ab istis, non esse impium *relatè*, hoc est horum respectu, non enim putant eum Papam esse qui reuera est, quod si putarent, haud dubiè eum refugerent. At alij (in quo genere sunt Iesuitæ & omnes Doctores Ecclesiæ Romanæ) qui Papæ tribuunt ius in conscientiam, atque secundùm hoc ius ei honorem habent reuera diuinum; horum iam cultus, non tantum est *in se*, sed etiam *relatè* impius. Sed res erit clarior exemplo. Sit qui sororem duxerit uxorem, sed quam minimè norit esse sororem, immò quam certò persuasum habeat se nulla neque consanguinitate, neque affinitate, nec vlla propinquitate contingere, haud dubiè sunt *in se* incestæ nuptiæ, at *relatè* non sunt incestæ: erunt tamen incestæ *relatè*, si postquam quid gestum sit innotuit, non sequatur pœnitentia. Sic qui Papæ honorem habuit, quia non habuit perfectam Papæ sacrilegam Tyrannidem, is quidem honorem habuit Antichristo, sed, vt ita loquar, *materialiter*, non *formaliter*: cultus ille fuit *in se* Antichristianus, nam habitus fuit Antichristo, sed *relatè* nõ fuit Antichristianus, hoc est, respectu deferentis. Sic multi pij & simplices viri putant falsum esse quod doceatur in Ecclesia Romana verum Christi corpus immolari verè in Missa. Isti sanè si qui sunt, (sunt autem quàm plurimi) cultu

Quomodo pius tum licuerit colere communionem cum Ecclesia Romana.

Obicitur Resp.

1.

2.

3.

Resp. Cultus alius est.

alius est. laud impius.

Simili illa.

applicatur simile.

cultu vtuntur *in se*, vt ita dicam, impio, at qui *relatè* ad ipsos, minimè sit impius, modò, inquam, sit animi simplicitas, neque simulatè, sed verè & ex animo negent impium illum cultum probati in Ecclesia cuius se membra esse profitentur.

Secundò, cultus impius dici potest duobus modis, vt sit impius vel *per accidens*, vel *per se*: Cultus impius *per accidens* iterum potest distingui, vt sit vel cultus *conunctus* impio cultui, vel cultus *admixtus* impio cultui, inter quæ magnum sanè discrimen est: verbi gratià, si quis Deum orat per Dominum nostrum Jesum Christum, idem tamen finita oratione inuocet Virginem Mariam, aut Sanctos, fuit hic pius cultus coniunctus cum impio, proindeque & impius, sed *per accidens*, quia iunctus fuit cultui impio. Sed aliquando accidit vt cultus aliquis sit impius quia est *admixtus* impio cultui, vt si quis in vna eademque oratione precibus ad Deum preces ad Sanctos intermisceret, dico, etiam preces ad Deum impias esse *per accidens*, quia *admixtæ* fuerunt impiis precibus. Cultus verò *per se* impius, est cultus qui iam non propter ea quæ sunt adiuncta, aut quibus est *admixtus*, impius videtur, sed quia sua naturâ est impius, habet non iam *extrinsecus*, sed *intrinsecus* causas & rationes impietatis.

Hac adhibita distinctione, aio cultum Papiſticum, *in se* impium fieri aliquando *relatè* pium, aut certè tolerandum. Itaque qui sic communicant cum Pontificiis, non sunt continuò habendi pro Idololâtris, nisi si admoniti, quod nostro fit sæculo, contemnunt monentem: hoc enim certissimum est argumentum, quæri tantum occasionem delitescendi in captiuitate illa Babylonica. Secundo loco Respondèo vt suprâ, temporibus quibus summa est annonæ inopia, non esse parricidâ sui qui eibis minus salubribus vtatur,

idem tamen si illis temporibus veneno vescatur, erit sui parricida, neque verò excusabitur hoc crimen, si dicat, nihil fuisse aliud quo vesceretur, nam semper aliud est, aut verò si præter venenum nihil est, expectanda est dextera Domini. Jam facile est hæc accommodare ad rem nostram. Nam cultus *per se* impius venenus est, cultus *per accidens* tantùm impius est veluti cibus insalubris, quo tamen vescendum potius est quàm moriendum. Si ergo distinxerimus in Papatu, (quod non est difficile) ista, facile erit cognoscere quatenus temporibus illis captiuitatis Babylonice licuerit, aut non licuerit populo Dei societatem colere cum ciuibus Babylonice, temporibus, inquam, illius captiuitatis. Nam, vt suprâ docuimus, alia nunc sunt tempora. Nam Deus iam coelitus clamat *Egrede e Babylone*, &c. Reliqua petantur ex locis de Ecclesiæ perennitate, de visibilitate, & infallibilitate.

Hoc tamen vnum velimus obseruatum, hic præsertim, multum interesse quo animo quis delitescat in Papatu: nam si quis id faciat quod ipsum pudat Euangelij, profectò quicquid obtédât & prætexat, impius est, his præsertim temporibus, atque eo facto testatur iam se non esse captiuum, neque enim frui liber libertate oblata. Attamen si quis eo animo delitesceret (quod ante Reformationis tempora potuit contingere) quod non patèret exitus, absit à nobis vt temerè virum sic affectum animo damnemus. Quæ à nobis disputantur in eorum gratiam, quibus duorum videtur vt secludantur ij omnes à Christi confortio, qui vllò *inquam* sæculo vllam communionem coluerint cum Ecclesia Romana, nec cum illis sentiunt, qui putant Ecclesiam fuisse illis temporibus in illis solis qui secesserunt ab Ecclesia Romana, vel illa secessione quam dicimus *negatiuam*, vel illa quam docendj causâ diximus *positiuam*.

Causa
contingenda

THESES DE EFFICACIA

GRATIÆ DEI, ET VSV LIBERI

HOMINIS ARBITRII, IN NEGOTIO

salutis humanæ.

Omnium
dogmatũ
Christiane
religionis.

DOCTRINA Christiana est illa quidem tota *a* ad illustrandam Dei gloriam, ad *b* animos hominum afflictos & iacentes erigendos & sustentandos, ad *c* promouenda veræ virtutis & pietatis studia, comparata: *d* in quo eius sanctitas & diuinitas vel præcipuè elucet.

a Rom. 1.16.17. *2.* Cor. 4.4.5.6. *b* Psal. 19.3.9. *Es.* 4.61. 1.2.3. *c* 1. Tim. 3.16. *2.* Tim. 3.16.17. *d* *Ibidem* Rom. 2.16.

I I.

Nullus tamen eius dogma ista facit (si obtineat potentiùs & efficacius, *a* quàm id quo constitutum est, vocationis nostræ ad communionem Filij Dei vim neutrquam à naturæ viribus pendere, sed totam in solidum, quanta quanta est, à Dei gratia & Spiritus Sancti potentia proficisci: quod nos (Deo volente) explicare, & à calumniis vindicare instituimus, ea breuitate quam huius generis disputatio requirit.

a Ephes. 1.13.14.17.18.19

I I I.

Hoc vt ordine & viâ perficiatur, consideranda venit, primo quidem loco quæ ante vocationem sit animi conditio; tum quæ in ipsa vocatione sint Spiritus Sancti, quæ voluntatis nostræ partes; denique, qui status animæ vocationem efficacem consequatur. Ita (vti speramus) celebris illa & tot disputationibus exagitata, de liberi arbitrii & gratiæ in negotio salutis concursu, quæstio explicata fuerit & definita.

I V.

Ac primum, vt ab eo ordiamur quod primo loco propositum est, hominem vocationem illam ante efficacem (de qua sola nunc agitur) Scriptura *a* seruum vocat peccati, *b* venditum vt subsit peccato, *c* naturâ filium iræ, *d* conceptum in peccato, vnde & non *e* secus peccato ac piscis aquâ sese ingurgitat, *f* cum is sit nimirum cuius cogitationes constanter malæ sint, *g* cuius cor lapideum, *h* & supra omnia peruersum, *i* Deo aduersum & Dei legi tam pertinaciter repugnans, vt ei ne possit quidem se submittere, imò verò homo *k* aded extra Christum nihil potest, vt in *l* offensis & peccatis sit mortuus.

a Rom. 6.2c. *b* Rom. 7.14. *c* Ephes. 2.3. *d* Psal. 51. 7. *e* Iob. 15.16. *f* Gen. 6.5. *g* Ezech. 36.26. *h* Ierem. 17.9. *i* Rom. 3.7. *k* Iob. 15.5. *l* Ephes. 2.1.

V.

Atque hi tituli (si nihil aliud esset) satis ar-

guunt, quàm sint illa vana quæ de liberi arbitrii virib. in causa salutis vulgò iactantur. Etenim si serui sumus peccati, quo pacto cum seruitute poterit vnà consistere libertas? Si venditi vt peccatum in nos imperium habeat, erit-ne, præter filium, qui nos possit afferere in libertatem filiorum? Si in peccato concepti sumus, certè ingentum nobis à natura peccatum est, proindeque non in natura, sed extra naturam tanti mali remedia quærenda nobis, & inuenienda sunt. Si cogitationes nostræ prorsus & constanter malæ sunt, poterunt-ne ad id quod verè bonum est adspirare? poterunt-ne esse bonæ simul & malæ? Si supra omnia humanus animus est deprauatus & peruersus, quæ potest inesse naturâ in nobis, vel animo fingi rectitudo? Si cor ipsum lapideum est, quo sensu affici, quo motu ad veri boni fontem ferri potest? Si extra Christum constituti nihil possumus, poterimus-ne (quod summum est) ad Deum redire? Si Legi Dei natura submittere sese non potest, est-ne vt possit vel cogitare ex sese, vel efficere quod verè bonum est? denique quis esse potest vel in bono, vel ad bonum, hominis demortui sensus aut motus?

V I.

Profectò animi sensus, & ipsa (qua nihil esse potest certius) experientia satis ostendit, hominem Sancti Spiritus expertem non modò esse aduersum à Deo, sed & vsque aded aduersum, *a* vt Dei veritatem in mendacio detineat, *b* & à lege quæ eius inest membris, lege, inquam, peccati, (quicquid hortetur contrà iubeatque mentis lex) vinci se & captiuum abduci patiatur.

a Rom. 1.18. *b* Rom. 7.23.

V I I.

Ratio denique id ipsum suadet. Cùm enim liberum arbitrium sit facultas quædam naturalis, vera autem sanctitas vel in iis sita sit, vel ab iis pendeat, *a* quæ omnem excedunt naturæ modum, *b* fide, spe, & charitate, fieri non potest vt natura suis duntaxat viribus instructa, eò se erigere atque assurgere queat.

a 1. Cor. 2.14. *b* 1. Cor. 13.13.

V I I I.

Cùm igitur hæc sit hominis nondum efficaciter vocati conditio satis inde liquet, ab homine nil ad vocationem sui posse afferri præter solam volendi aut nolendi facultatem, quæ si homini nulla inesset, ne homo quidem esset, nedum vt gratiæ diuinæ particeps esse possit. Ex quo efficitur, neque hominem esse stipitem & truncum, neque agere etiam (dum obsequitur diuinæ vocationi) naturæ saltem viribus, sed hastenus quidem agi à Spiritu tantummodò: qui Spiritus

Et 4

de libero
arbitrio
maximè
cõtrarius.

Præcipuè
& maximè
momea-
toium.

Ordo di-
cedoram.

Hominis
status ante
Vocatio-
nem.

Probatur
ille status
1. ipsa ex-
perientia.

Tum & ra-
tione.

Quid ho-
mo in Vo-
catione
sua præstet
vel no præ-
stet.

Docuinz

naturalem illam volendi aut nolendi facultatem, qua caro abutitur ad peccatum, auocat à malo, & ad bonum inuitat atque allicit, persuadendo quidem. sed tam potenter tantâque efficacîâ, vt animus sic à Spiritu affectus non possit non assentiri.

IX.

Actio Spiritus Dei in Vocatione.

Id quod vel inde intelligi potest, quòd illa Spiritus actio in Scriptura appellatur *a* creatio; *b* mortificatio, *c* viuificatio, *d* regeneratio, *e* renouatio, *f* illuminatio, *g* cordis lapidei ablatio, *h* carni contra donatio, *i* conuersio, *k* sanctificatio, *l* fidei & *m* pœnitentiæ donatio, *n* liberatio, *o* è regno tenebrarum in regnum lucis traductio, *p* reuelatio, *q* tractio, *r* cordis apertio, *s* potens insitio, *t* vegetatio, *u* obsignatio, *x* operatio efficax conatû & consummationis, *y* miseratio indurationi opposita, *z* ablutio, *aa* missio Spiritus, *bb* Legis in corde inscriptio. Denique in vocatione efficaci Deus ipse *cc* doctoris agit partes, & ita quidem vt omnia illa depellat quæ prohibere queant ne pareant vocati.

a Psal. 51. 12. Eph. 2. 10. *b* Rom. 6. 2. *c* Ephes. 2. 5. *d* Ioh. 3. 5. *e* Ephes. 4. 23. *f* Ephes. 1. 18. *g* Ezech. 36. 26. *h* Ibidem. *i* Ier. 31. 18. & Thren. 5. 21. *k* Ioh. 17. 17. *l* Philip. 1. 29. *m* 2 Tim. 2. 25. *n* Ioh. 8. 31. 36. *o* Coloss. 1. 13. & 1. Petr. 2. 9. *p* Gal. 1. 16. & 1. Cor. 2. 10. & Matth. 11. 25. *q* Ioh. 6. 44. *r* Act. 16. 14. *s* Rom. 11. 23. *t* 1. Cor. 3. 6. *u* Ephes. 1. 13. *x* Philip. 2. 13. *y* Rom. 9. 15. *z* 1. Cor. 6. 11. *aa* Gal. 4. 6. *bb* Ier. 31. 33. *cc* Ioh. 6. 45.

X.

Motus liberi arbitrij Ethicus non Physicus.

Satis hæc euidenter ostendunt, Spiritus in vocatione partes esse dantis hominis qui vocatur, accipientis duntaxat: nullamque in hoc negotio interuenire vitium humanarum cooperationem, nullam gratiæ & liberi arbitrij concursum, qui quidem possit efficere vt sociæ causæ locum obtineat, cum tamen moueri à gratia liberum arbitrium necesse sit, sed motu, vt ita loquar, Ethico, non Physico, qui motus tamen sit tam efficax quàm si Physicus foret. Neque enim animo percipi potest, quo pacto liberum arbitrium (quod principium ethicum est) aliter quàm ethicè moueri possit, quamuis agnitâ & boni speciei non b possit non commoueri, eoque vehementiùs quòd illustrior est & nobilior species obiecta.

a Act. 26. 19. *b* Cant. 5. 6. & 6. 5. *c* 1. Cor. 3. 18.

XI.

Solus est Spiritus Sanctus.

Et certè Spiritus Sanctus non ob aliam magis causam *a* Spiritus Sanctitatis appellatur, quam quia *b* nos sanctificat, *c* qui cum ex sanguine & libidine carnis & viri nati sumus, (quæ *d* generatio nos excludit Dei regno) necesse est agnoscamus, esse quidem in nobis liberum arbitrium quod sanctificetur, at quod sanctificet, aut verò iuuet sanctificationem, nullum esse posse.

a Esa. 63. 10. *b* 1. Cor. 6. 11. *c* Ioh. 1. 13. *d* Ioh. 3. 5. 6.

XII.

qui cordis nostri duntaxat.

Nempe inest animis nostris affectus quidam erga res terrenas & nosmetipsos, accerimus idem & vehementissimus, qui mentem præpedit quominus, vt oportet, Dei veritatem attentè consideret: vnde sequi necesse est voluntatis deprauationem atque alienationem à Deo, vt fiat illud Tertull. Apolog. cap. 1. *malunt nescire, quia iam sciant*

XIII.

Hic est ille affectus quem Scriptura vocat *a* cordis duritiem, *b* cuique aded tribuit mentis ignorationem, vnde reliqua omnia mala proficiscuntur.

a Marc. 3. 5. *b* Ephes. 4. 18. Ioh. 5. 44.

XIV.

Itaque & is est propriè in quo superando atque edomando sese exercit illa Spiritus vis admiranda, quam tantopere deprædicat Apostolus Ephes. 1.

XV.

Idque Spiritus in nobis facit, dum nos miseræ nostræ, & bonitatis Dei in Christo, sensu afficit, quam ad rem adhibet aliquando *a* solius verbi ministerium, *b* aliquando vtitur præterea pavoribus conscientiæ, & *c* angoribus animi sub cruce gementis, qui agendi modus in Scriptura *d* osium constrictio vocatur

a Act. 16. 14. *b* Psal. 51. 10. 14. *c* Psal. 119. 67. *d* Psal. 51. 10.

XVI.

Hominis autem iam vocati efficaciter ea conditio est, etsi labatur interdum, at pessumdari tamen & funditus euerri non possit. *a* Manet quippe in eo Dei semen, cuius viuificæ facultati perseverantiæ nostræ tota laus est tribuenda: quæ si ab humani viribus arbitrij penderet, causa dici non potest cur non singulis momentis nobis esset pereundum: ea est inconstantia & leuitas voluntatis nostræ. Nempe non est credibile aliquid amplius in nobis, quàm olim in Adamo, præstare naturalem illam voluntatis libertatem.

Hominis conuersi Perseuerantia.

a 1. Ioh. 3. 9.

XVII.

Magna interim est, & penè anxiosa piorum *a* sollicitudo ne gratiâ excidant, quam aded Spiritus Sanctus in eorum animis gignit, vt vel hoc fræno eos in officio contineat, vel calcari ad officium faciendum impellat.

a 1. Cor. 9. 26. 17.

XVIII.

Itaque qui Spiritus est author nostræ vocationis, idem & perseverantiæ nostræ vnicus author est censendus, vt hac quidem in parte eadem sic eorum habituum, quos *infusos* vocant, quæ est eorum quos *acquisitos* appellant, ratio: nempe, quibus, acquiruntur rationibus iisdem etiam conseruantur.

Spiritus Sanctus author est

XIX.

Igitur vt in prima vocatione, sic etiam in perseverantia, nulla est liberi arbitrij & gratiæ cooperatio, est tamen (detur veniat verbo) *suboperatio*, vt nos conficiamus quidem salutem nostram, sed Deo efficiente in nobis velle & perficere. Philip. 2. 13.

nulla Arbitrij nostri cooperatione.

XX.

Quod autem Euangelij ministri *Dei cooperarij* *a* dicuntur, aliorum pertinet, sic enim instituitur comparatio inter externam verbi prædicationem, eiusque in hominum animis vim & efficaciam, quarum prior à Deo quidem est, sed operæ humanæ interuentu, altera immediatè à solo Dei Spiritu proficiscitur: in quo apparet imago quædam cooperationis, homine extrinsecus loquente,

sed hominum, Ministrorum n. p. Euangelij operaria.

loquente, Spiritu intus persuadente. At hinc de sola interna illa Spiritus efficacia agitur: quæritur enim, requirat-ne illa duntaxat assensum, (quod nos negamus) an verò (quod affirmamus) efficiat etiam?

a 1. Cor. 3. 9.

XXI.

Itaque totum hoc opus Scriptura Spiritui tribuit, a qui in fidelibus habitat, mundoque fortior est: b fidelitati Dei, qui suos non sinit tentari supra vires, sed vnà cum tentatione dat exitum, nec c opus suum rude & inchoatum relinquit: d potentia, & e precibus Christi, quæ f inanes esse non possunt: denique g nostræ vnioni cum Christo capite, quâ nulla arctior aut firmior cogitari potest.

a 1. Cor. 3. 16. b 1. Cor. 10. 13. c Philip. 1. 6. d Iob. 10. 29. e Iob. 17. 11. f Iob. 11. 42. g Osee 2. 19.

XXII.

Indidem proficiscitur, quod Scriptura vt piorum animos, ob eorum defectionem qui nomen aliquod in Ecclesia fuerant consecuti, perturbatos confirmet, a curam illam paternam quâ Deus prosequitur suos, b vimque & efficaciam Spiritus iis ab oculos constituit: frustra, si hinc solum ad nos rediret, quod hypocritis est nobiscum commune, posse perseverare si velimus, non etiam velle quod possumus.

a 2. Tim. 2. 19. b 1. Iob. 2. 20.

XXIII.

Idipsum verò est quod quotidianis à Deo precibus contendimus, id docentis & iubente Christo, qui suos non vult orare frustra, neque verò a fluctuare animis & titubare inter orandum, sed certò statuere sese exauditum iri.

a Marc. 11. 23. 24.

XXIV.

Et certè, si certitudo perseverantia conuelleretur, aut labefacteretur etiam vilo pacto, necesse est salutis certitudinem simul nutare & corruere, si demque aded debilitari & frangi, denique omnem illam piorum solidam consolationem in fumos euanescere.

XXV.

Sic explicatum est quæ sit gratia, quæ item liberi arbitrii, in prima hominis conuersione, tum etiam in perseverantia, vis & efficacia, quam nemo melius definire queat quàm is qui dixit, qui ego liberum arbitrium? saluatur. Tolle gratiam, non est quod salues: tolle liberum arbitrium, non est quod saluatur. Bernard. de libero arbitrio.

XXVI.

Quæ sententia nec libertatem voluntatis tollit, nec vltiam ei cum gratia cooperandi vim attribuit, neque iustitiæ diuinæ repugnat, nec hortationes frustraneas facit, nec studia veræ pietatis vel remoratur, vel remittit.

XXVII.

Quomodo enim hæc gratia vis libertati voluntatis nullum relinquat locum, cum non efficiat vt homo velit, (id enim homini à natura est insitum) sed tantum prohibeat ne malè velit, (quod est à peccato & naturæ corruptione,) vtque bonè velit (quod est naturæ integræ & illaese)

faciat. Profectò, gratia morbum naturæ pellit, ipsam naturam fovet & perficit.

XXVIII.

Itaque ista voluntatis humanæ determinatio eius naturam non destruit, sed conseruat & ornatur. Neque enim physica est, à principiis physicis profecta; sed ethica, pendens à iudicio & ratione: nempe, vt finis non potest non appeti, (cum tamen sponte & voluntariè appetatur) ita nec quæ ad finem tendunt, respuit voluntas, aut potest respuere, comprehensa semel atque agnita. Sanè qui metam seridè cupit contingere, eum necesse est velle etiam seridè cursu defungi, sine quo ad metam perueniri non potest.

XXIX.

Imò verò nec Deus amare bonum, nec malum liberè posset odisse, si ista (quam diximus) determinatio voluntatis cum eius libertate pugnaret; sed nec beati Angeli, nec apostatæ Spiritus, nec Sanctorum animæ celo receptæ, nec impiorum in inferos detrusæ, nec indurati in hac vita vllam haberent voluntatis libertatem, cum sit certissimum, in his omnibus voluntatem esse determinatam.

XXX.

Itaque non tam in nos contumeliosi sunt, quàm in Spiritum Sanctum, qui odiosè exclamant, sic hominem statui stipitem, & truncum, & demortuum, sine sensu, sine motu, sine vita: sic enim loquitur Scriptura, dum nobis tribuit a lapideum cor, quod ligneo haud minus rigidum est, eademque apertè clamat, b nos esse mortuos in peccatis.

a Ezech. 36. 16. b Ephes. 2. 1.

XXXI.

Nam causæ nimio studio abrepti, non satis attendunt quâ mente Scriptura, quo animo nos secundum Scripturam loquamur. Scriptura namque, nosque aded secundum eam, hominem arbitramur in bono stupidum, in malo sensus acerrimi; imò verò in a bono mortuum, in malo & in malum b viuentem, vegetum, & valentem, vt qui cum ratione insanat, & non nisi iudicij, & electionis interuentu, quæ verè bona sunt aspernetur, vt sit hic animi stupor à corporis stupore, & animi mors à morte corporis longè diuersa.

a Ephes. 2. 1. 5. b Ier. 4. 1. 22.

XXXII.

Vnde sequitur illà cauillatiunculâ nihil calumniosius, frigidius, aut ineptius dici posse, non peccant mortui (inquiunt) si admoniti non reuiuiscunt, neque verò stipites, si iussi se non mouent loco, proindeque nec homines in peccatis mortui, quorum cor malicia obdurauit. Neque enim vel mortui quoad hanc vitam animalem, vel stipites agnoscunt, & contemnant vocem monentis adhibito iudicio & ratione, quod strenuè faciunt qui mortui esse in peccatis, & habere cor lapideum in Scriptura dicuntur.

XXXIII.

Itaque & illud corrui, quod tam fluxò & instabili fundamento superstruxere, nullum vituperio, nullum laudi, premio nullum, nullum pœna locum relinqui, si voluntas constanter determinata statuatur. Quid enim; non diabolos & induratos vituperio, non pœnâ dignos censemus, etiam ob ea

sed illud ornatur potius.

Voluntas determinatio non tollit libertatem.

nec reddit hominem truncum lapideum.

Perseuerantia fundamentum.

Sententia ista.

est fidei analogia.

Gratia efficiat non efficiat libertatem.

Neque tollit laudem & vituperium.

quæ post primum lapsum admisere, quorum voluntatem tamen in malo esse obfirmatam apud omnes in censeffo est? Contrà, non Deum, non beatos Angelos laudamus, cum certum sit tamen eos in bono immotos persistere?

XXXIV.

Et certè cum sit hoc Dei ingenium, ut non possit bonum non amare, necesse est, eos qui ad Dei imaginem restaurati & reformati sunt, pro restorationis & reformationis modulo, a bono arctissimè & firmissimè adhærescere. Contrà, b qui filij diaboli sunt, cum patris imaginem referant, pari necessitate quod est verè bonum refugiant, sponte tamen & volentes.

a *Iob. 5.9.* b *Iob. 8.44.*

XXXV.

nec Deum
conturbat
iniustum.

Æquè vanum & friuolum est, quod distant, hæc ratione Deum statui iniustum, qui non causa, sed persona rationem habeat, cum paribus paria non reddat, quique (quod non faciunt fera & immanes bellua) suos negligat, cum omnium corda gratia sensu non afficiat, & tyrannum denique, qui damnat eos, qui ei obedientiam exigenti parere, aut indurare volenti resistere nequaquam poterunt.

XXXVI.

Sed hæc fycophantiæ sunt sanè petuetustæ, & est a Apostolo luculentè refutatæ, ut nos minimè deceat iis perturbari aut commoveri vehementius. b Deus enim ager ipse causam suam, & ab horum calumniis facillè vindicabit: est enim sapientissimus, potentissimus, & iustissimus.

a *Rom. 9.* b *Iob. 13.7.8.*

XXXVII.

Deus enim
liber est in
dispensatione
Gratiæ.

Quid enim? Deo non licebit, quod vilissimus homuncio sibi licere existimat, ut de a suo faciat quod ei libet? & cum omnes a Deo indurari mereantur, mirabimur aut queremus vili fieri iniuriam, si b miseretur quorum vult misereri? Num, si c vniuersum genus humanum passus fuisset hære atque obui in peccati cæno & voragine, in quenquam fuisset iniquior? Aut est natura nostra Angelicâ præstantior, quam d Deus restaurare noluit? quod tamen, si sic ei libuisset, (quæ est illius sapientia) facillè præstare potuisset.

a *Matth. 20.15.* b *Rom. 9.15.* c *Rom. 9.22.* d *Heb. 2.16.*

XXXVIII.

Vt illud interim omittamus, quod nihil in vita magis sit obuium, quàm exempla libertatis quâ Deus vtitur in dispensatione donorum suorum. Non occurrunt quotidie diuites, pauperes, ægri, valentes, hebetes, ingeniosi, cerebrosi, & acerrimo præditi iudicio? & (quod ad rem quam agimus plurimum facit) alij vocantur ad salutem per Euangelium, alij de Christo, ne fando quidem, quidquam vnquam acceperunt. Cuius disparitatis etiã causam nos ignoramus, Deus tamen nouit optimè pro singulari & immensa sapientia, citra cuius præscriptum nihil facit, quamque adeo nos mirari potius, quàm curiosè rimari decet: neque enim vel pueri vitorum, vel homines consilij Diuini rationes queunt percipere. *Rom. 11.34.*

XXXIX.

nec pro. At *Vrsi, Leontes, Tigros, aut si qua fera dici potest immi-*

*rior, catulos suos amoris acrisensu prosequuntur, neque dilantant aut vorant, ne in extremâ quidem fame, imò ne sinunt quidem vllum in eos saure, quantum quidem in illis situm est, cum tamen satis constat Deum multos sinere errare, labi, denique in exitum & perniciam ruere. Quid tum postea? Nùm sunt indiscriminatim & promiscuè omnes mortales Dei filij? aut eam habet nobiscum Deus cognationem & coniunctionem naturæ, quæ Vrsis, Tigribus, & Leonibus, cum catulis suis intercedit? Sanè, (vt pereat mundus) Deus suorum neminem nec passus est vnquam, nec patietur interire. *Joh. 17.12. 2. Timot. 2.19.**

perera
delis
est
Deus.

XL.

Quo minùs est ferenda istorum hominum inconstantia, qui dum de cura Dei erga totum genus humanum intempestiuè rhetoricantur, iudem tamen Deo incuriam impugnant, quasi eorum quos in Christo semel est complexus, salutem tam oscitanter curaret, vt eos profus finat deficere, quod illi horrendo vocabulo apostasiam sanctorum vocant.

XLI.

Sed & insignem Deo faciunt iniuriam qui negant, Deum iustum fore si ab homine exigat quod non potest prestare. Quid enim? Non peccat hodieque diabolus eo quod non possit non peccare? aut non peccant damnati, quos tamen constat aliud nihil posse quàm peccare? an non etiam ab illis fides exigi debuit a qui credere nequiverunt, bonaque opera ab iis qui non credunt, cum b impossibile tamen sit sine fide Deo placere?

aut iniu-
sus.

a *Iob. 12.39.* b *Heb. 11.6.*

XLII.

Cæterùm hac calumniâ nihil est putidius. Etenim, cum sit duplex impotentia, altera ab infirmitate, altera a malignitate quadam animi profecta, illi alteram cum altera vel malitiosè, vel certè imperitè confuderunt: Nam vt impotentia ab infirmitate profecta veniam potius & misericordiam, quàm iram & indignationem meretur; sic altera illa, quæ ex inobita malitia oritur, execrabilis est, & quouis supplicio dignissima.

Duplex
impotentia,

vna excu-
sabilis.

a *Iob. 5.44.*

XLIII.

Quid enim indignius est, aut diabolicum magis, quàm ita affici animo, vt Deum nequeas amare? In vita certè humana nullam vocem filius emittere possit irmanierem & dirioyem, quàm si verè & ex animo dicat, non posse a se impetrari vt patrem amet. Quisquam-ne est qui hanc contumacem, præfractam & prodigiosam animi ingratisissimi feritatem veniã dignam, ac non potius atrocissimis penis expiandam putet?

altera dam-
nabilis.

XLIV.

Consimilis planè calumniã est, quod Deo student inuidiam facere, eo quod nemo volenti indurare possit resistere: Deus enim indurando non efficit, a sed fert magnã potentia, certo consilio, duritiem in impiis: quomodo lingua Sancta b viuificare dicuntur, quicumque patiuntur eos viuere quibus vitam, si libuisset eripere potuisset.

quomodo
Deus indu-
ret.

a *Rom. 2.4. & 3.24. & 9.22.* b *Gen. 47.25. & 6.19. & Num. 22.33.*

XLV.

Quod verò negant, vltim locum admonitionibus &horta-

Non tol-
luntur hor-
ationes.

Exhortationibus relinqui, si parere atque obtemperare non est arbitrij nostri, & ipsi secum, & cum ipsa veritate pugnant. Fatentur enim, apud induratos & obstinatos admonitiones & hortationes esse infructuosas: nec audent negare tamen, Dei providentiâ accidere, vt & a indurati moneantur & excitentur, si fieri possit, ad poenitentiam agendam.

a *Act. 8. 22.*

XLVI.

Nam apud eos certè quorum miseretur Deus, admonitiones & hortationes quid aliud sunt quàm quedam veluti a plantationes & irrigationes, quibus scilicet Deus dat incrementum? Itaque non magis pugnant cum necessitate efficacis Spiritus, quàm plantatio & irrigatio humana cum Diuina benedictione: quod & illud pertinet, nisi Dominus adificauerit domum, frustra laborant qui adificant eam, quo significatur, etiam non laborare frustra qui ædificant.

a *1. Cor. 3. 6. 7.* b *Psal. 127. 1.*

XLVII.

Apud reliquos verò eadem illæ cohortationes testimonia sunt a patientiæ Diuinæ, & diuitiarum benignitatis eius, quibus quod abutuntur b ipsorum vitio imputandum est, quemadmodum quod c iisdem ad salutem vtuntur electi, gratiæ diuinæ adscribendum est.

a *Rom. 2. 4.* b *Ibid. vers. 5.* c *1. Cor. 3. 6. Act. 16. 14.*

XLVIII.

Jam verò quod contendunt *carnis induci securitatem, nisi verbi efficacis partim humana voluntatis, non tota Spiritus attribuat.* clarè testantur se non agnouisse quam sequatur agendi rationem Spiritus Sanctus, qui regenitos non modò monet, excitat, & impellit ad agendum, sed etiam a cautos & sollicitos reddit: quamobrem b Spiritus precum, & c Spiritus timoris Domini, & Spiritus fortitudinis appellatur, immò verò hic est Spiritus qui d subleuat infirmitates nostras: quæ omnia cum securitate pugnant.

a *1. Cor. 9. 27.* b *Zach. 12. 10.* c *Esa. 11. 2.* d *Rom. 8. 26.*

XLIX.

Nam quo pacto, qui nouit Spiritum sic agere, poterit esse animo quieto & tranquillo, nisi sentiat hos motus? Et si sentit, erit quidem securus de euentu, cæterùm istâ securitate non auocabitur a labore ad otium, sed ab otio contrâ ad laborem reuocabitur.

L.

Atque ita sunt depulsæ calumniæ quibus gloria Diuinæ gratiæ obscuratur: superest vt consideremus quàm absurdè, (vt ne dicam impiè) liberi arbitrij concursus efficax cum gratia statuatur.

LI.

Ac primum omnium illud obseruandum est, in hoc concursu gratiæ & liberi arbitrij quædamnamus, Spiritui Sancto monendi & excitandi duntaxat partes attribui; libero arbitrio, assentiendi & obsequendi: Ita parere Deo (quod rei caput est) naturæ, monere verò vt id facias (quod leuius est) Spiritui Sancto adscribitur. Nemo certè eo quodd monetur, sed quodd monenti parer, bonus est.

LII.

Tum, quid fingi aut dici potest magis peruersum ac præposterum, quàm gratiam communem vim liberi arbitrij (quod est naturæ) peculiarem facere? Nam si quicumque extrinsecus vocantur gratiæ Diuinæ participes redduntur, (vocantur autem extrinsecus tam qui parent, quàm qui renitentur) omnino consequens est, vt gratia communis, assensus autem, qui est a libero arbitrio, sit peculiaris: Et cum assensus sit peculiaris, sit verò a libero arbitrio, necesse est vt quod est liberi arbitrij, proindeque naturæ, sit peculiare.

2. Gratia erit communis, Naturæ verò singularis.

LIII.

Cum autem omne discrimen filiorum Dei, & sæculi, in hoc positum sit, quodd hi minùs rectè, illi rectè gratiâ vtuntur; non sit autem gratiæ vt rectè gratiâ, sed liberi arbitrij, liberum vero arbitrium sit naturæ, omnino consequens est, vt omne discrimen filiorum Dei & sæculi sit a naturâ, minimè verò a gratia, quæ ex eorum hypothesi communis est.

3.

LIV.

Illud verò omnium longè grauissimum est, quodd si naturæ non iam Diuinitas, sed Deitas quædam ascribitur: cui enim debet conuersionem, qui nihil agnoscit sibi a Deo datum, quod non hypocritis & impiis hominibus tributum sit? An Deo gratiæ author? At illâ nisi benè vtaris nihil promouetur. An Deo naturæ author? At natura communis est. Itaque aliud requiritur vt natura gratiâ rectè vtatur, alioqui cum Deus vtumque, tam gratiam quàm naturam, in his & illis ad conuersionem efficiendam adhibeat, eadem vis in his & illis idem effecerit. Nunc autem cum sit discrimen, quo inter se differunt, longè maximum, erit in his aliquid quod in illis non est, quod tamen a Deo non est profectum, qui, ex hypothesi, iniquus esset scilicet, nisi eadem omnibus adminicula ad salutem suppeditaret.

4. Homini Deitas quædam tribuitur.

LV.

Sic verò non Deus hominem, sed homo Deum eligere statuitur: nec Deus figulus, sed lutum; nec contrâ homo lutum, sed figulus suæ salutis existimatur, quod & a Scripturæ, & rectè rationi repugnat: quicquid enim a Deo est, commune esse, quicquid autem peculiare est, ab homine proficisci censetur ex hypothesi.

5. Homo Deum eligeret, non contrâ.

a *Iob. 15. 16.* b *Rom. 9. 11.*

LVI.

Vnde sequitur horrenda pietatis omnis & religionis enerfio. Quis enim v-l de se demissè, vel de Deo, pro cedeat, magnificè sentiet, qui sibi quicquam inesse, quod a Deo non acceperit, gloriabitur.

6. Fouetur superbia.

LVII.

Itaque, nec firmâ animi fiduciâ in vnum Deum recumbemus, neque certò apud nos statuemus nunquam fore vt nos derelinquat, cum auxilium Dei in hoc solùm esse putemus, vt nos si velimus, iuuat, non etiam, vt efficiat vt velimus, verùm id ab arbitrio nostro pendere, quo nihil est incertius.

7. Fides & consolatio aboletur.

LVIII.

Quid verò a Deo petamus quod ex arbitrij viribus pendet? Dedit enim Deus omnibus sufficientem gratiam, seu eam petierint, seu non petierint: usus autem illius gratiæ penes humanum

8. Preces tollantur.

est arbitrium, ex hypothesi. Vnde consequens est, vsum precum omnino tolli.

LIX.

& Gratia-
rum actio,

Aut quid Deo gratias agamus quòd hypocritis præstamus? cum illud non sit à gratia, (quæ nobis cum hypocritis, ex hypothesi, statuitur esse communis) sed à recto gratiæ vfu, qui noster est scilicet, quippe à nobis profectus.

LX.

9.
tollitur
Prouiden-
tia.

Denique sic tollitur penitus Prouidentia. Nam si in conuersione peccatoris non elucescit, & quidem præcipuè, vbi tandem se præbabit conspiciendam? non autem elucescet in conuersione peccatoris, nisi Deus constiterit peccatorem conuertere: neque statuerit Deus conuertere peccatorem, nisi peccatoris animum ita afficere decreuerit vt oblatam non repudiet gratiam; neque ita affecerit eius animum, nisi aliquid singulare, & quod aliis non indulget, ei concesserit: id autem fieri non potest, nisi totum hoc opus in solidum gratiæ tribuatur. Hanc autem cur Deus his potiùs quàm illis impertiatur, admirandum potiùs quàm disputandum est.

ITaque totam hanc disputationem, doctissimi, grauissimi, mitissimi, & sanctissimi Senis verbis concludamus. *Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur vt persuadeatur, illi autem non ita, duo sola occurrunt inse- rim qua respondere mihi placeat, ò altitudo diuitiarum! & numquid iniquitas apud Deum? Cui ista responsio displicet querat doctiores, sed caueat ne inueniat presumptores.* August. de Spir. & litt. cap. 34. Quod ille nunquam dixisset, si vel tantillum semi-Pelagianis fauisset.

COROLLARIA.

I.

VNitas & simplicitas diuinæ essentiæ nere-
tæ quidem rationis iudicio *deusans* est

cum distinctione personarum, Patris, Filij, & Spiritus Sancti, quibus est communis: est enim infinita, ideoque communicabilis, quantumvis indiuidua sit.

II.

Generatio æterna Filij, & processus Spiritus Sancti à Patre, & Filio, non tam ex Ecclesiæ consensu quàm S. Scripturæ autoritate credenda sunt.

III.

Vt peccatores Deo reconciliarentur satisfactio fuit necessaria: ea autem à nemine nisi Christo, Filio Dei, exhiberi potuit.

IV.

Huius satisfactionis nemo, nisi verè fidelis, sit particeps. Porro fides in Christo non mortem solam, neque vitam solam intuetur, & ne hanc quidem vt causam sine qua non, sed vtramque concurrentem *ὁρμητικὴς* & efficaciter, ad plenitudinem satisfactionis, qua loco nostro defunctus est.

V.

Itaque sola fide iustificamur.

VI.

Tam est *ἀεισάβη*, vt fides iustificans sit sine bonis operibus, quàm vt bina & bina non efficiant quatuor.

VII.

Fides non est omnium. Itaque prædestinatio est ad fidem, non modò ad salutem fidelium.

VIII.

Sacramenta N. Testamenti signa sunt & sigilla *Gratia* Dei à Christo instituta.

IX.

Ea duo sunt tantum, quorum alterum præcipuè fructum mortis Christi; alterum præcipuè mortem Christi significat & obsignat. Itaque alterum nunquam, alterum sæpe repetendum est.

PRÆLE-

PRÆLECTIO POSTERIOR

HABITA XI. AVGVSTI 1618.

CVM EIVS THEMA PRIDIE EIVS DIEI,

à Reuerendis & doctissimis viris Dnn.

Examinatoribus præscri-
ptum esset.

PRÆFATIO.

Reuerendi grauissimique viri.

*Q*UOD neque meâ, neque amicorum opera ambiui, nec spe præcepi, aut animi voto concupiui, id mihi video hodierno die contigisse, ut Burdigala usque huc accitus autoritate Synodi, Senatu huius Academia suffragante, & annuente Ecclesia Burdigalensi, stem in hoc consessu periculum mei facturum, an is sim qui cum aliquo fructu in ea Schola, in qua hæcenus summorum virorum ingenium enituit, industria & labor desudauit, queam versari, idq. non tradendis secularibus disciplinis, sed Sacrosancto Dei verbo interpretando, atque aliis in hoc genere præeundo. Quæ res an me magis rescire & recreare, quam perturbare & perterrefacere debeat, nondum apud me constitutum habeo. Nam (præterquam quod, ex quo Pater ille Cælestis ad Verbi Ministerium obeundum pro ineffabili sua bonitate me vocauit, vita mea curis & angoribus animi conflictata, & grauissimis iactata est & vexata tempestatibus) quod tamen nunquam ausus sum mihi arrogare, quantum nunc mihi iudicio maximorum virorum video oblatum, illud effecit, ut dum ad hunc locum, ad quem nisi doctissimis atque exercitatissimis aditus patere non debet, minimè adspiro, sed ad usum duntaxat Christiana plebis studia mea comparo, non potuerim ingenij culpam studio & diligentia resarcire, ut mihi magnopere verendum sit, ne minus satisfaciam expectationi & opiniononi vestra. Rursus autem me recolligo: cum idem apud me cogito, neque ambitu & prensatione (pessimis artibus) hominum mentes à me fuisse occupatas, nec vlla me huc deuenisse subnixum mei fiducia, sed tantum ne viderer aliqua conscientia, non iam dico inscitia, sed tamen aliqua conscientia (nihil enim attinet reliqua dicere) deterritus, iudicia vestra refugisse. Nam si causatus fuissim imperitiam meam (verè quidem fortasse id fecissem) verebar ne non satis ingenuè & candidè id fecisse viderer: (est enim genus quoddam vituperandi sui ambitiosum) sin obtendissem illa quibus humanus animus ducitur, meorum desiderium, & nescio quam rerum mearum & rationum conturbationem, metuebam ne ea oratio hominem eum minimè deceret, cuius est alios ad hæc (si Dei gloria id poscat) aspernanda excitare: præsertim cum ad hæc omnia accederent Ecclesiastici Regiminis leges, in quas ego me iurasse profiteor. Hac sola conscientia me sustento, cui spero Dominum non defuturum, confidoque adeò fore ut vos pro pietate, proque vestra aequitate, innocentia mea faueatis, quod vos rogo atque obsecro, simul etiam ut cogitetis illud, rerum omnium initia esse rudiora, cæterùm adspirante Deo prouehi atque augeri. Sed iam plus satis præfati sumus, ad rem ipsam veniamus.

quid sit

est continuè *σωτηρία*: Nam & Deus uiuit, & beati Spiritus uiuant, & quidem vitam beatissimam; sed *σωτηρία* est ea demum vita quæ miseris & deploratæ spei, & denique perditis hominibus obuenit. Itaque Spiritus Sanctus qui simplicissimè, cautè tamen & sapientissimè loquitur, felicitatem sceleris legis promissam vitam vocat, non salutem. Etenim, si qui vi legis uiuant, (uiuit autem vi legis nemo) iidem non seruantur, sed tamen donantur vita; Donantur, inquam, pertinet enim vita, etiam lege promissa, ad gratuita Dei munera, quæ gratia *חסד* in Scriptura dicitur, quamuis ab illa gratia, quæ *חסד* uocatur vita legis non pendeat. Nam cum Deus etiam iustum remuneratur, utitur *חסד* Exod. 20. 6. nemini enim quicquam debet nisi quia ei libet: quum verò impium seruat, certè uicitur *חסד*, at illo *חסד* quod est *חסד*. Illud gratia simpliciter, hoc misericordia propriè appellari queat, ut sit planè ea differentia inter *חיים* & *σωτηρία* quæ est inter *חסד* & *חסד*. Itaque Apostolus in diuina illa & admirabili Legis cum Euangelio comparatione, cum de promissionibus Legis agit, *vita* semper meminit, cum ad Euangelium peruentum est, *salutis*.

ent Dei.

Salus ista porro, *Dei salus* & *nostra salus* dicitur, (sicut etiam sanctificatio nostra *vita Dei*, & *vita* item *nostra*) Dicant indefinenter, magnificetur Dominus, qui amat salutem tuam, Psal. 70. 5. Domine in fortitudine tua latabitur Rex, & in salute tua quàm uehementer exultabit, Psal. 21. 2. sexcenta sunt huius generis loca; nempe *salus Dei* dicitur, quia proficiscitur à Deo: crebrius autem & potissimum *nostra*, quodd eius nos reddamur per Christi gratiam compotes. Huius locutionis passim occurrunt exempla.

cur nostra dicitur.

Eadem salus etiam *iustitia* uocatur, & quidem *Dei iustitia*, tunc *nostra* etiam, Psal. 69. 28. Adhuc peccatum peccato, & ne ueniant in iustitiam tuam. Et Psalm. 98. 2. In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Et Esa. 56. 1. Itaque salus mea in proximo est ut ueniat, & iustitia mea ut reuelatur, quo in loco *iustitia* & *salus* synonyma sunt. Quem ad locum & Paulus respexisse uidetur Rom. 3. 21. Hic ubique *iustitia* salus est. Salus item *iustitia nostra* dicitur Ierem. 51. 10. Dominus eduxit iustitiam nostram. Et Psal. 35. 27. gaudeant qui uehementer cupiunt iustitiam meam, haud dubiè salutem & liberationem significauit: nam continuè adjicitur, ut *iustitiæ* synonymum nomen, *Pax*: qui, inquit, uehementer cupiunt pacem serui eius. Quod priori loco *iustitiam* dixit, posteriori *pacem* nominauit.

ratio huius appellatiouis.

Quarum locutionum ratio petenda est ex lingua hebræa, in quâ *צדקה* probitatem significat, & *צדק* probum, benignum: Vnde fit ut quicquid à benignitate quadam animi & clementiâ proficiscitur, quod beneficij ratione habeat *צדקה* & *צדק* appelletur. Quare *צדקה* ex Scriptura usu *ἐλεησώμενος* significat, quæ vox & ipsum misericordiæ affectum significat, & misericordiæ effecta. Itaque septuaginta Interpretes *צדקה* Deuter. 24. 13, & Dan. 4. 27. *ἐλεησώμενος* interpretati sunt. Matth. 6. uoces *ἀγαθός* & *ἐλεησώμενος* promiscuè vsurpantur. Sed de vi uerborum hætenus. Nunc uerò rem ipsam consideremus.

Hortatur igitur nos Apostolus ad absoluendum opus salutis nostræ iam inchoatum, Similis

exitat admonitio Rom. 13. 11. *καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἐπιπέσει ἢ ἡ σωτηρία ἢ ἡ ἐπιδοχὴ δωροῦ.* Non continuè inchoatur & absoluitur salus, quemadmodum nec mundus statim ac condidit, absolutus est; quicquid cōtra senserit Augustinus (de Gen. ad litt. lib. 4. cap. 33.) quem alioquī sanctissimum & doctissimum hebraismi ignorantia impulit in errorem. Nam quod scriptum est *Deum omnia condidisse* *וַיִּבְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ* simul Eccles. cap. 18. 1. id ex vsu Hebrææ linguæ est *pariter*, siue, *tam hæc quàm illa*, (*וְיָ* enim hanc vim habet, ut Psal. 49. 11. *שׂוֹפְרוֹת יָדָיו יָדוּ* h. e. *aque moriuntur ac stulti & stupidi intereunt*. Et vers. 3. *וְיָדָיו יָדוּ וְיָדָיו יָדוּ* h. e. *aque diues ac pauper*.) Ille unico momento mundum fuisse conditum & ornatum existimauit: quem errorem eò lubentiùs errauit, quod ei uidebatur illa agendi ratio diuinæ omnipotentis conuenire, dum non cogitat interim satis attentè (quod salua laude tanti uiri dictum sit, cuius memoria apud pios omnes sanctissima est) Deum uti omnipotentiam suam non absolutè, sed prout eius sapientiæ conuenire uidetur. Quemadmodum igitur in creatione prima quidam admirandi illius operis ueluti gradus & interualla fuere, sic item in noua ista Ecclesiæ reparatione, quæ *noua terra & cælum nouum* dicitur Esa. 55. 17. Deus opus suum non absoluit statim, sed sensim & paulatim promouet, donec ad beatum illum sabbatum perducatur. Hebr. 4. 9.

Solus nostra non statim.

sed per gradus dicitur.

Vnde gemina exoritur difficultas: nam doctores Ecclesiæ Romanæ, & Nouatores semipelagiani, Ecclesiæ Christi turbatores, hoc loco abutuntur, ad stabiliendum impium & nefandum dogma, quo gratiæ monendi & excitandi, atque, ut illi loquuntur, iuuandi tantum vim tribuunt, & naturæ humanæ, uoluntati, ac libero hominis arbitrio annuendi, efficiendique ut gratia efficax sit, vires assignant. Quorsum enim inquirunt, tam grauis & serua hortatio, nisi & nos aliquid possemus? etenim si parere non est arbitrij nostri, iniquus profectò Deus est, qui exigat quantum præstando non sumus, & impossibile detrectantibus obsequium mortem mineret æternam. Tum etiam negant Deum agere seridè, si sic nobiscum agat, ut iubeat ea quæ à nobis fieri haud quaquam posse nouit certò.

Hoc loco abutuntur Pontificij & Arminiani.

Sed dum sic disputant miseri, non uident se imprudentes in atheismum delabi, nam & gratiam Dei hoc pacto non modò inanem, sed & damnosam reddunt, tum etiam omnem prouidentiam tollunt: quorum utrumque prius ostendemus, deinde hunc nodum, qui illis gordius uidetur, non secabimus, sed soluemus, Deo uolente. Ac, ut inde incipiamus, gratiam Dei illi reddunt inanem: hoc enim uolunt, tantum exigere à nobis iure licere, quantum possumus, exigere uerò obedientiam, posse igitur præstari. Nihil ergo, ex illorum hypothesi, exigetur à nobis si nihil possumus, nil autem poterimus sine gratia: unde efficitur, nisi adsit gratia, fore ut nihil iure exigatur. Quod si ita se res habeat, sanè neque debetur quicquam: nihil igitur, nisi accedat gratia, debetur. Itaque si absit, nihil iure exigere potest: quapropter etiam nec rei erimus coram Deo. Itaque ad absoluendum reatu, qui nullus erat, gratiam nihil opus fuit. Sed

Sed sic Gratiam Dei reddunt.

1. inanem.

euicimus eos sic disputando gratiam reddere inane.

Age verò ostendamus vt eam reddant damnosam. Ideo enim merito damnamur, quod nolimus quantum potuimus: Idem verò fatentur quod possumus id esse à gratia, gratia igitur fuerit damnosa quæ efficit vt possumus, quod si non effecisset aut damnandi, proindeque saluandi fuissimus. Parum verò in hac causa interest, sit ne gratia per se damnosa, an per accidens. Quicquid enim per se irane est, si per accidens damnosum sit (vt in temporis statuæ & pupæ) propriè damnosum dici debet.

Denique cum negant Deum seriò agere, si exigat ea quæ nouit ab homine non posse præstari, vel Deum faciunt illusorem, vel imperitum humanarum rerum; quorum vtrumque cum eius summa sapientiâ & bonitate pugnat. Quid enim? audebunt ne negare Deum scire qui paritum sint, qui minùs? aut si id nouit, (nouit autem certissimè) concedent ne esse illusorem, qui eos horretur quos nouit iam, si moneantur, non fore dicto audientes? quicquid ad ista responderint, suum ipsi soluerint nodum. Et certè quid respondeant aliud, quàm Deum etiam eos hortari, quos pro singulari sua providentia nouit optumè hortationibus nullum esse locum relicturos? vt hoc pacto bonitatis & longanimitatis suæ, tum etiam contumaciæ reproborum possit extare documentum, nihil vt impij habeant quod prætexant malignitati & superbix suæ; quæ nostra est sententia.

Nam quod aiunt id demum verum fore, si statuamus improbos homines potuisse parère; in verbo potuisse latebras quærunt, etenim est quædam potestas cui voluntas imperat, eam nos non negamus impiis & contemptoribus Dei (quales naturâ sumus omnes) vel maximè inesse, possumus enim Deum colere si velimus, indeque prouenit quòd iustus est Dominus cum sententiam aduersus peccatores pronunciat. Quid enim prohibet quicquid minus pareamus? Certè non obstat inopia vllius facultatis, qua vtatur voluntas, quoties ad agendum quod volumus, nos impellit: quæ si abesset, certè nullum nobis hac quidem in parte peccatum inesset, vt si quis egenti & languenti subuenire seriò cupit, nec potest tamen. Si huius generis esset impotentia nostra, calamitas esset, vitium non esset: sed est quædam impotentia quæ ipsi inest voluntati, (vt in Thesisibus disputauimus) quæ profectò peccatum est, quod se longè lateque diffundit. Itaque cum dicimus esse plerosque qui nequeunt esse viri boni, nolumus hoc sic accipi, ac si vellemus vllum esse, qui nequeat, si velit, esse vir bonus. Itaque vt est absurdum affirmare, Deum ab iis exigere obedientiam, qui etiam si eam velint maximè, tamen præstare nequeunt; sic impium est negare quicquam ab iis deberi, qui soluendo sunt impares, quòd soluendo pares esse noluerunt; quæ est natia omnium nostrum conditio.

Iam verò qui hoc pacto non possunt præstare quod debent (nempe quia nolunt) certè apud eos hortationes non sunt frustraneæ: vel enim hortando monendoque idonei redduntur, (est enim Verbum Spiritus sancti instrumentum,

quo flectit & corrigit voluntatis nostræ prauitatem) vel illis admonitionibus fit, vt nihil sit quod malignitas humana possit iure obtendere: etenim sic præciditur omnis ansa exoptulandi cum Deo: quòd respexit Paulus cap. 10. Epist. ad Rom. 9. 15. 18. Sic explicata est prior difficultas. Sequitur altera.

Hortatur nos Apostolus ad conficiendam salutem nostram: imò verò & alibi Apostolus Timotheum sic hortatur, vt moneat fore, vt si officium faciat, se primùm, tùm alios etiam sit seruaturus. 1. Timoth. 4. 16. Quid ergo nos miseri & perditii, & deplorati, seruatores nostri sumus? non erit hæc Christi solius laus Iesu nostri, præter quòd nomen ea nullum aliud est, &c. Act. 4. 12. Sed aliud est salutem iure meritoque acquirere, aliud in parte salutis possessionem mitti; prius illud soli Christo conuenit, (cuius iustitiâ, obedientiâ, & morte salus nobis acquisita est, satisfactumque est iustitiæ diuinæ expiationem peccati exigenti) postèrius hoc etiam soli Christo conuenit vt causæ primariæ, sed nobis etiam tribuitur vt instrumentis quibus ad hanc rem Deus vtitur: quibus instrumentis tamen nulla penitus inest vis, quæ ab illo fonte inexhausto omnis boni in nos non deriuatur. Itaque nec seruatores nostri sumus, nec dici possumus, sed tamen conficere hætenus salutem nostram in Scriptura dicimur, quatenus fide, pœnitentiâ, perseverantiâ, salus à Christo nobis parata aditur. Quomodo intelligendum est illud Augustini, qui se creauit sine se, non se seruabit sine se.

Quamquam vox ipsa scriptura satis indicat, posse quidem adiri à nobis possessionem salutis, at non posse acquiri. Etenim quibus obuenerit salus scriptura, eos esse mortis reos necesse est: Itaque veniâ & remissione peccatorum egent vel maximè, (quæ præcipua salus est) idèò; Paulus in remissione peccatorum hominis felicitatem collocauit, Rom. 4. 6. 7. Jam verò qui rei sunt mortis, quorum beatitudo sita est in venia & peccati expiatione, eos ne credibile est alio iure ad salutem posse niti, & contendere, quàm illo quod sanguine Filij Dei, atque eius absolutissimâ numeris omnibus obedientiâ, partum est?

Itaque non pugnant ista, Christus solus nos seruauit, & nos nihilominus salutem nostram conficimus: solus nempe Christus ius adipiscendæ salutis nobis impetrauit, nos autem instinctu Spiritus Christi illius iuris reddimur participes. Quod sine fide non fit, imò sola fide fit, quæ Christum, quæ Dei promissiones amplectitur, nobis applicat, & nostras facit: Quod & si fides sola facit, tamen cum id facit sola non est, sed trahit secum pœnitentiam & bona opera, quæ (vt verissimè dixit ille) non sunt causa Regni, sed via regnandi. Bernard. de lib. Arbit. Quomodo sola est in sole lux quæ illustrat, at ista lux tamen non est, nec esse potest, sine calore.

Hætenus fuit hortatio ad perseverantiam, sequitur modus & ratio quam Apostolus vult à nobis in perseverantia adhiberi. Ea verò his verbis describitur μετὰ φόβου καὶ Ἐπιου: quæ nihil aliud quàm humilitatem atque summam animi demissionem significant, idque ex vsu sacræ Scripturæ, quæ nunquam alio sensu hæc verba simul iuncta vsurpat.

Quod vt liqueat, obseruandum est quinquies tantum

2.
3.
De in fa-
ci r' illu-
sorem, vel
ignorantem.

Soluatur
Ex epro
per oistn-
torem
d' p'cis
impotentia.

2.

quæ reddit
hominem
inexcusa-
bilem.

Quo sensu
dica-
mur conficere salutem nostram.

quod non
pugnat cum
Christi
seruatoris
titulo.

Timer
tremor.

humilitatem
significat.

In Veteri
Test.

tantum in sacris literis hanc locutionem occur-
 rere, eadem semper mente; Primus locus est
 Psal. 2. 11. *Scrute Domino in timore* בירא, & exul-
 tate cum tremore ברערה, ad quem locum haud
 dubie Apostolus respexit; iam vero nihil magis
 quam cupidatio pugnat cum gaudio & laetitia
 summa, qualis eo loco describitur; est enim לך,
 quod non *latari* modo, sed *gestare* & *exultare* prae
 gaudio significat. LXX. ἀγαλλιάσθαι verterunt,
 quod non vulgarem sed quantam animus cape-
 re potest maximam laetitiam, ipso corporis habi-
 tu & gestu se prodeientem, designat. Cum ergo hic
 affectus cum timore & tremore coniunctus sit eo
 loco, nihil minus significare *timorem* & *tremorem*
 necesse est, quam pavorem & consternationem,
 aut verò dubitationem & diffidentiam, quae non
 potest esse sine anxietate & sollicitudine. Itaque
 eo loco *timor* & *tremor* nihil aliud significant
 quam modestiam & humilitatem: Etenim ut
 pavoris & metus argumentum & materia nobis
 inest, ita gaudij & laetitiae in Christo.

Secundus locus existat 1. Cor. 2. 3. καὶ ἐπὶ ἐν
 εὐλαλίᾳ καὶ φόβῳ ἡ ἐξ ἡμῶν πλῆθος ἐγγράβου πρὸς ὑμᾶς.
 Paulus summa praeditus in Ecclesia secundum
 Christum auctoritate, ait se *versatum in infirmitate*
 αὐθιγία (qua voce LXX. reddiderunt Hebraeorum
 חֵלְוָה Ecclesiast. 12. 6.) in timore & tremore inter
 Corinthios. Quid? num sibi à Corinthiis
 metuebat? minime verò, sed eo loco humili-
 tatem suam & mansuetudinem, atque animi
 simplicitatem cum pseudoapostolorum fastu
 contendit.

Tertius locus est 2. Cor. 7. 15. οὐ μετὰ φόβου καὶ
 ἔργου ἐξέλεσθε ἀλλήλους. Quo loco Apostolus eo nomi-
 ne Corinthios laudat, quod summa cum reue-
 rentia Titium exceperint: nam eum exceperisse
 trepido animo & pavido, non fuisset admodum
 laudabile aut decorum.

Quartus locus Ephes. 6. 5. οἱ δούλοι ὑπακούετε
 τοῖς κυρίοις ὡς κυρία μετὰ φόβου καὶ ἔργου: quo loco
 commendat servis obedientiam & obsequium
 spontaneum erga dominos, à quo nihil est ma-
 gis alienum quam servire illiberaliter, quod illi
 faciunt qui non nisi metu coacti officium faci-
 unt: itaque adiecit Apostolus ἐν ἀποκρίσει τοῦ
 κυρίου.

Supersit hic locus quem prae manibus habemus,
 quo μετὰ φόβου καὶ ἔργου id ipsum quod alibi si-
 gnificat. Quod si nihil aliud esset, antecedentia
 & consequentia evincunt: Etenim haec hortatio
 Apostoli ducta est à Christi exemplo. Christus
 maxime ornatus donis, quid dixi *maxime ornatus*
 donis? Christus verus Deus assumptà servi formà
 summam humilitatem testatus, atque ita decur-
 so vitae studio coronam adeptus est: Itaque &
 vos conficite (inquit Apostolus) salutem vestram
 in timore & tremore. Profectò si hoc loco
timor & *tremor* aliud praeter humilitatem signifi-
 cant, ista minime cohaerent.

Tum quae sequuntur id ipsum arguunt: *Deus enim facit in vobis tum velle sum perficere.* Atqui si
 Deus facit horum utrumque nulla metus causa
 subest, humilitatis subest maxima. Quocirca ali-
 bi Apostolus verbum φοβῆσθαι metueret ἢ ὑμῶν
 φοβῆσθαι opposuit. μή ὑμῶν φοβῆσθαι, ἀλλὰ φοβῆ. Rom.
 11. 20. Atqui causa nulla est cur metus proprie
 dictus superbiae opponatur, cum diabolo
 (quoniam nihil est superbius) & impiis, & conscie-

leratis nihil sit magis meticulosum. Itaque eo
 loco φοβῆσθαι planè ἀπειροφροσύνη est, demisse de se
 sentire.

Atque hic, ut ad rem veniamus, vnus est me-
 tus quo corripuntur Christiani, cum de pericul-
 lis, quibus se obsessos & circumdatos videt, sunt
 solliciti: diffidunt sibi, & ad Deum confugiant:
 quomodo, qui matris vlnis gestatur in fons in
 praecipiti loco, tanto arctius matrem ample-
 ctitur & stringit quantum casus raris est metuen-
 dus, itaque sibi diffidit & firmiter ad-
 haerescit, certus se casurum nisi adhaerescat. Nam
 & alter metus est quo pij non corripuntur, sed
 ducuntur, estque reuerentia Diuinæ Maiestatis,
 orta à consideratione tum bonitatis & gloriae
 Dei, tum nostri peccati & miseriae. Bonitas enim
 Dei (ea praesertim quae in Christo nobis affulsit)
 ea est quae Deum reddit amabilem, gloria reue-
 rendum facit, faceret & tremendum, nisi cum
 bonitate quadam immensa & inexhausta esset
 coniuncta. Denique peccati & miseriae nostrae
 cognitio nos cogit de nobis demisse atque hu-
 militer sentire: quae omnia ad veram humili-
 tatem animis nostris ingenerandam concurrant
 necesse est, alioqui nihil sit.

Itaque illi nullum gustum habent, nullo vere
 humilitatis sensu afficiuntur, qui vel de Dei mi-
 sericordià dubitant, vel viribus arbitrij quidpiam
 attribuunt, quorum vanitatem vnicus hic locus
 mirifice convincit: Etenim idem Apostolus salu-
 tem vult à nobis confici κατὰ φόβου (ut explicatum
 est) quod omnia Deo, nobis planè nihil, debeamus:
 itaque & bonitatis, & potentiae Dei, & no-
 strae miseriae nos admonet, nihiloque segnius
 nos hortatur ad salutem peragendam: quod
 contemptoribus Diuinæ gratiae, & Iesuitis, No-
 uatoribusq; Semipelagianis peridiculum vide-
 tur, Apostolo non videretur, qui nos hortatur stre-
 nuè, cum efficaciam hortationis agnoscat non
 aliunde quam à Deo proficisci, qui idem facit in
 nobis velle & perficere.

Duplex
 metus in
 prius lauda-
 bilis

1.

2.

3.

qui non
 nat cum
 dubitat o-
 nes, aut sui
 fiducia.

13. Ο Θεός γάρ ἐστιν ὁ ἐργῶν ἐν ὑμῖν, ἃ τὸ
 θέλει, ἃ τὸ ἐργεῖν ὑπὲρ τῆς ἐξουσίας.

13. Deus enim is est qui efficit in vobis, &
 ipsum velle, & ipsam agere, pro beneuolo suo
 libito.

ROPONIT VR igitur hortationis ratio
 his verbis, quae nobis sigillatim expli-
 canda sunt. Oremur autem à signifi-
 catione vocis ἐργῶν: Ea verò signifi-
 cat adionem conuenientem cum efficacia, & qui-
 dem summam, quae prohiberi nullo pacto possit,
 idque ex vsu Scripturae, in qua sola rectè quaeri
 & inueniri vocabulorum, quibus utitur, signifi-
 catio & potest & debet. Quod Hebraicè scri-
 ptum fuerat: וַיַּעַשׂ יְהוָה, Quis operatus est & fecit?
 vocans secula ab initio, ego Dominus, &c. Esa. 41. 4. id
 LXX. sic verterunt ἡς ἐνέργησεν ἡ ἐπίστα τὰ πάντα; quo
 loco actio efficacissima, & quae omne obstacu-
 lum perumpat & tollat, significatur: Satis enim
 liquet eo loco agi de creatione & conseruatione
 mundi.

ἐργῶν.

quid in
 Vet. Test.

item Nou.
 Test.

ut & hic,
 quod prius
 dicitur

ex Antec-
 edentibus.

ex Conse-
 quentibus

videtiam in N signi- ficet

Itaque Apostolus Paulus eâ sem vritur voce, cum agit de executione decreti & consilij Diuini quod irritum fieri aut mutari non potest. *ὅτι τὸ πάντα ἐνεργῶδες καὶ τὴν βουλὴν τῆς θεότητος ἐστὶν αὐτοῦ.* Vt utrobique significetur efficacia quædam tanta, vt etiam obstantia & repugnantia cedant, quod res ad exitum perducatur. Similis est locutio Matth. 14. 2. *αἱ δυνάμεις ἐνεργῶδες ἐστὶν αὐτοῦ*: Agitur eo loco de Christo, quem Herodis famuli, ob admirandâ & iocundam in edendis miraculis vim, Iohannem Baptistam à mortuis excitatum superstitiosè crediderant. Sed & diabolus dicitur *ἐνεργῶς ἐπὶ τοῖς ποσὶ τῆς ἀπειθείας* Ephes. 2. 2. ad notandam potentiam & imperij vim, quod in reprobos obtinet. Nam cum improbi naturâ procliuēs sint in peccatum, alieni autem à Deo, fieri non potest, vt accedente Satanæ astu & tentatione, non ruant in omne scelus velut effusis habenis.

Diabolo etiam tribuitur.

Quod ille (quantumuis callidus veterator) nequaquam obtineret, nisi ij, in quibus *ἐπίστα*, sponte animi arcem proderent. Manent enim illud firmum, *nemo laeditur nisi à semetipso*. In quo apparet insigne discrimen inter *ἐπίστα* Dei in iis qui vocantur ad salutem efficaciter & eam quam Satanas exercet in suis. Esi enim tam hæc quam illa tam efficax sit, vt euentus ita sequatur, vt non possit non sequi; Tamen diabolus nullis machinis, nisi quis assentietur, quidpiam efficere potest. Cuius rei luculentissimum documentum Christus nobis exhibuit, qui tentatus à Satana Satanam repulit, *illos fluctus rupes vt vasa refundit*. At Deus *ἐπίστα* efficit etiam, non impetrat modò assensum.

sed aliter quam Deo.

Indurationis ratio.

Itaque cum Deus tradit Satanæ reprobos agitando, non eo *coguntur* impij ad peccandum, verum tamen cum Deus prauitatem ingenij humani, quam corrigere potuit, non corrigit, sed fert: Satanæque permittit, vt artibus utatur suis, & instet dies noctesque (quod nisi permittente Deo, & quidem iustè & sapienter, non posset) id demùm *induratio* in Scriptura dicitur: non quod Deus peccati author sit, aut esse possit, (apage blasphemiam) sed quia nisi adfulserit Deus, & nos *ἐπιγὰ* in officio cōtinuerit, peccamus sponte quidem, sed tamen necessariò (*infallibiliter* sophistæ dicerent, quod eodem redit) quomodo terra, postquam occidit sol, prodit opacitatem & tenebras suas, cum nemo tamen Soli tenebras adscribat, aut Solem (nisi fortè insaniat) tenebrarum authorem dicat.

Immo verò ne diabolus quidem in nobis malum efficit, sed procliuitatem & propensionem in malum, innatam proxit, & excitat consopitam: cum contrà Deus sit qui *ἐνεργῶ* in suis *velle & perficere*. Quid enim scilicet inueniat Deus in vobis præter meras tenebras, & animi voluntatisque malignitatem quandam, donec illucescat vobis Spiritus Sanctus iubeatque (quod olim in primâ creatione fecit) *vt lux è tenebris emicet?* 2. Cor. 4. 6. auferatque *cor lapideum*, detque aliud *cor carneum*. Sic explicata vis est vocis *ἐπίστα*.

ἐπίστα hic quid signi- ficet.

Sequuntur illa *καὶ τὸ θέλει & τὸ ἐργῶν*: quibus verbis id ipsum exprimitur, quod Apostolus hic ipse Rom 7. 18. dixit, *θέλω & κατεργάζομαι velle & perficere*; quod vel maximè facit contra semi-Pe-

lagianos, qui volunt *velle* esse à nobis, *perficere* autem à Deo. Absurdissimè, vti postmodum apertius demonstrabimus, nunc enim in eo duntaxat sumus, vt verum & genuinum verborum sensum teneamus. Loquitur autem ed loci Paulus non de homine planè profano & impio, sed de regenito, quatenus ei insunt prima regenerationis rudimenta.

Sed redeamus ad ipsa verba *τὸ θέλει καὶ τὸ ἐργῶν, τὸ θέλει καὶ τὸ κατεργάζομαι*, quæ idem profus significant. Nempe duo sunt voluntatis motus, quorum prior inchoatus est tantùm: eum, barbarè quidem sed significanter tamen, in scholis *Velleitatem* vocant, non est enim voluntas certa & constans, sed tantùm inclinatio quædam, & leuis atque euanida animi commotio, qualis eorum est qui *virtutem vident, intabescuntque relicta*: qui *vident meliora probantque, sequuntur verò deteriora*, qui vellunt, vt discant, esse viri boni, nolunt esse tamen reuera viri boni; cum in pietatis negotio tantum vnusquisque possit, quantum *seriò & vehementer vult*.

Duple: voluntatis motus.

1. quædam Velleitas.

Alter autem ille animi motus qui solis inest vere pijs, neque iis tamen proh dolor! inest semper, ob reliquias carnis & peccati, quibus, quamdiu hic viuimus in terris, conflictamur: alter, inquam, ille animi motus est plena & constans atque immota voluntas vel in bono, vel in bonum. Ea hic *ἐργῶν*, & 7. cap. ad Rom. *κατεργάζομαι* dicitur. Itaque agit hoc loco Paulus de Dei efficacia in pijs, iis scilicet qui non modò afficiuntur perfunctoriè pietatis studio, sed *ducuntur* etiam & *rapiuntur*. Iam verò, cum nec animo cogitari possit tertius motus, Deus autem vtrumque istum efficiat, & quidem *ἐπίστα*, sequitur nil inesse in humana voluntate boni, quod authori Deo non sit referendum in solidum.

2. eo ha ns certa Velleitas.

quæ ἐπιγῶν seu κατεργάζομαι dicitur.

ἐπίστα hic non hominis.

Supereft illud *καὶ τὸ βούλει*: quem locum interpres Syrus & Arabicus, imprudentes quidem illi, sed tamen corruerunt: Sic enim ille reddidit *Deus est qui efficit in vobis velle & perficere illud quod vos vultis*. Arabs autem sic, *quoniam Deus est qui inspirat vobis studium (seu efficaciam) vt velitis & faciatis id quod vultis seu desideratis*. Volunt nempe hîc intelligi humanam non diuinam *βούλει*, quæ manifesta est corruptela. Nam in iis quibus iam inest *βούλει* quid opus est efficere *velle & perficere*? Etenim nihil opus est in illis qui iam volunt, *efficere* *τὸ velle*.

sed Dei intelligitur.

Tum *βούλει κατ' ἐξοχῶν* in Scriptura nihil aliud est quàm quod in scholis vocatur *Dei beneficium*, quodque Paulus alibi vocat *βούλει* & *δύναμις* & *ἀγάπη* Ephes. 1. 5. Hæc est eadem illa *βούλει* cuius meminit Christus, *καὶ*, inquit, *ἐπιπῆρ, ἵνα ὁπίς ἐξῆτε βούλει ἑμαιοθεν* &c. Matth. 11. 25. Vnde liquet nullam aliam esse causam cur Deus in his efficiat *velle & perficere* (quod in alijs non facit) præter Dei *βούλει*. Itaq; & Apostolus ca. 9. Epist. ad Rom. 8. 15. dum studet causam reddere, cur alij indurentur, emolliantur alij, soli Dei voluntati totum id assignat. Itaque, (inquit) *cuius vult miseretur, quem autem vult indurat*. Huc etiam pertinet quod scriptum est Epist. ad Philip. 1. 20. *ἵνα ὑμῖν ἐχαρίσθῃ, Vobis gratis datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, sed etiam pro eo pati*. Et certè quæ tandem alijs causa reddi possit? cum simus omnes naturâ pares, annon est necesse, vt quicquid

quicquid nobis inest discriminis (quod ab vlla bonitate animi proficiscatur) totum hoc à Deo fit & quid enim habes, inquit, quod non accepisti? 1. Cor. 4.7. Est ne qui ausit respondere se habere, quod non acceperit, summum bonum, velle quod est bonum & perficere, aut verò alterutrum horum? Profecto, qui hinc contra cœlum oculos audeat tendere nemo est.

hic pro

Non est autem quod quis miretur insolentiam particulæ *καὶ*, quæ hinc pro *καὶ* posita est: Nam quod hoc loco Apostolus *καὶ τὴν διδονίαν* dicit, alibi dixit *καὶ τὴν διδονίαν*: Ephes. 1.5. sed nihil est istis præpositionum enallaxis frequentius. Sic 2. Thessal. 2. 1. *ἐρωτῶ ὑμᾶς*, inquit Apostolus *καὶ τὴν παρουσίαν*, pro *ἐστὶν τὴν παρουσίαν*. Sic *καὶ αἰματι*, pro *ἐστὶν αἷματι* Ephes. 2. 13. & ita passim. item Joh. 1. 16. *καὶ ἐν αὐτῷ ἔστιν ζωὴ*, vbi *ἐν* positum est pro *ἐστὶν*, nam est Hebraicum *ענין*, significatur enim abundantia gratiæ Christi à Prophetis deprædicata. Nota est exclamatio illa *gratia gratia*, quæ exstat Zachar. 4. 7. Sic explicata est vis verborum, quibus hortationis ratio continetur.

Spiritus sanctificatis efficaciam.

est irresistibilis quod probatur.

1. Iam verò rem ipsam intueamur propius, & accuratius expendamus. Eam autem duabus propositionibus complectemur, quarum priori huius efficaciam vim & veluti *τὸ πῶς*, definiemus, posteriori illius modum, & veluti *τὸ πῶς* describemus. Prima igitur propositio hæc esto, *ἐν ἑσέῃ* Dei, quæ in suis efficit velle & perficere, impediri nullâ ratione potest. Exoniam si prohiberi posset, vel ideo prohiberi posset quod illi nolint, vel quod cum velint non perficiant: absurdum hoc utrumque, quare & illud. Quomodo enim quod velle efficit & perficere, id impediatur voluntatis culpa quam corrigendo tollit?

2. Tum verò, est ne credibile Deum emolliendo non tam poterat agere quàm indurando? Atqui ei induranti nemo potest resistere Rom. 9. 19. quocirca nec emollienti.

3. Iam verò, quorsum & illud spectat quod pertinet quod Apostolus huius *ἐπιχειρίας* vim tam magnificè effert, ut sibi satisfacere nequeat? Vocat enim eam non modò *δύναμις*, sed *μέγιστος δυνάμις*: neque id solum, sed *καὶ πάντων μέγιστος δυνάμις*: neque hoc duntaxat, sed etiam *καὶ πάντων μέγιστος τῆς δυνάμεως τῆς κρείττης τῆς ἑσέῃ* Ephes. 1. 19. Quæ nemo, cui non perit frons, negare potest significare vim, potentiam, & efficaciam qua frangitur & prosternitur voluntatis humanæ superbia, & contumacia naturæ aduersus Deum in ordinem cogitur.

4. Quamobrem etiam sicut *ἐπιχειρίας* vos mundi creationi significandæ tribuitur Ephes. 1. 10. sic vicissim creationis vox adhibetur ab Apostolo ad significandam huius *ἐπιχειρίας* vim. Ephes. 2. 10.

5. quia intellectus irresistibiliter illuminatus.

Denique fateantur necesse est, intellectum non posse non assentiri veritati agnita, aut verò nondum agnita assentiri. Itaque etiam fateantur necesse est, eum qui agnouerit veritatem non posse non credere. Iam verò ea est in mente Dei *ἐπιχειρία* quæ efficiat ut agnoscas, imò verò & persentiscas Dei veritatem, qualis in Christo patefacta est, quam *ἐπίσεια* Apostolus vocavit *φωτισμὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς διανοίας*, *εἰς τὸ ἀδύναμις ἔσθαι ἢ ὑπὸ τῆς κληρώσεως αὐτοῦ* & 2. Cor. 4. 6. *φωτισμὸν γνώσεως* &c.

Idemque Apostolus alibi totum humanum

genus in duas partes diuisit, eos nempe qui seruantur, & eos qui pereunt: & horum oculos à Deo huius sæculi excæcatos, ut ne adspectant Euangelij lucem, illorum contra oculos, ut eandem intueantur lucem, à Deo illuminatos docet 2. Cor. 4. 3. 4. 5. 6. Potest ne, obsecro, qui mentis oculos non habet occæcatos, cuiusque adeo acies mentis luce Dei illustrata est, tantum & tam splendidam solem non videre, aut visum non admirari & venerari?

Vnde sequitur neque voluntatem sic affectam posse reluctantari: etenim fides sanctificat cor, fide, inquit Apostolus Petrus, *purificatio eorum cordibus*. Act. 15. 9. Non potest effici & gigni fides in mente, nisi continuò in voluntate charitas accendatur, illa charitas, inquam, *qua morte potentior est*, nedum ut vlla vi aquarum extinguatur. Cant. 8. 6.

Voluntas autem sequitur intellectu.

Et certè, qui non diligit in tenebris versatur, teste Apostolo Iohanne, 1. Iohan. 2. 11. Imò verò Paulus, tametsi multa de Christo sudauerat, multa in Christianis viderat haud dubiè quæ eum in stuporem darent, tamen non prius agnouit Christum sibi reuelatum: (Galat. 1. 16.) quàm verè & sincerè Christo se totum tradidit. Quocirca testatur etiam, *ignotum fuisse Christum iis qui Christum crucifixerunt, haud crucifigendum si nouissent*. 1. Cor. 2. 8. Profectò, qui *resecta facie gloriæ Domini velut in speculo intuentur, & continuò transformantur in eandem imaginem*, 2. Cor. 3. 18.

Denique, ut concludatur tandem ista propositio, eodem pacto charitarem in nobis efficit Deus in hac vitâ, quo efficiet in futurâ: *charitas enim mansibit* (1. Cor. 13. 13.) specie eadem etsi non gradu. Atqui, in vitâ futurâ sic efficiet ut amemus, ut fieri non possit ut non amemus. Itaque pro gratiæ modulo id ipsum in hac vita facit. Hæc est illa *inscriptio legis Dei, non in tabulis lapideis, sed cordi carnis tabulis* Ierem. 31. 33. Sic facit Deus, quod promissit, *ut ambulemus in statutis eius*. Ezech. 36. 26. 27. Reliqua è Theobis petantur.

6.

Secunda propositio hæc esto, *Deus ista omnia facit persuadendo*. Motus hic Dei persuasio est, sed potentissimâ, valentissimâ, efficacissimâ, quâ voluntas inclinatur, flectitur, ducitur, rapitur denique. Vnde illa, *persuadeas* (aut *pellicias*) *Domine Iaphetum ut habitet in tentoriis Sceni*. Gen. 29. 27. Item, *Ecce ego persuasi ei* (seu *pellexi eam*) *& deduxi eam in deserto, & locutus sum secundum eius cor*. Ofes 2. 14. Præcesserant illa, *& visitabo, &c.* Item, *Persuastisti mihi Domine*, (vel, *pellexisti me*) *& pellectus sum*. Ierem. 20. 7. Vide autem vim persuasionis huius: *vim*, inquit continuò, *attulisti mihi, & superior euasisti*.

Voluntas flectitur persuasione.

Quorsum & illa etiam pertinent. *A te dixit cor meum, querite vultum meum, vultum tuum, Domine, quæram*. Psal. 27. 8. Et *Benedicam Domino, qui consilium mihi dat, qui facit etiam ut noctu me erudiant renes mei*. Psal. 16. 7. Item, *mane, mane peruellit mihi aurem, ut audiam sicut qui docentur, Dominus aperuit mihi aurem, & non fui rebellis, non retrocessi* Esa. 50. 4. 5. Huc etiam illa Domini referenda sunt, *Quicumque audiuit à Patre, & didicit, venit ad me*, Iohan. 6. 4. 5.

Ac optandum quidem esset, rem tam claram clarè in Ecclesia proponi, & sine vlla verborum nouitate, quæ obscuritatem parit: sed quoniam res aliter se habet, & nobis, quid de vocabulig

*Ethicum fo-
rius quam
Physicum di-
cendum est.*

(quibus hic motus in scholis designatur) sentiamus aliquid est dicendum, omnium, si fieri potest, cum bona venia & pace. Hunc motum alij *Physicum*, alij *Ethicum* dicunt, nos magis proprie *Ethicum* quam *Physicum* appellari posse putamus: non quod ab eorum mente, qui *Physicum* eum vocant, dissentiamus, sed quia eorum menti exprimendæ hæc vox non modò visa est parùm commoda, sed etiam reddere calumniæ vehementer obnoxiam. Qui enim motum *Physicum* dici audit, quid aliud statim significari putabit quàm *motum brutum*, qualis est *pecudam, quæ appetitu ducuntur, aut lapidum, qui feruntur deorsum impetu quodam nature, quæ sui nescia est?* At, qui *Ethicum* motum persuasionem istam vocabit, & ansam calumniæ præcideret, & rem appositè significabit. Non sumus interim nescij novos semi-Pelagianos suasionem illam suam *motum Ethicum* vocare, sed certè *suasio*, si nihil aliud quàm *suasio* est, non etiam *persuasio*, haud mouet; quin, *mens immota manet, lacryma voluntur inanis*. Itaque suasionem illam suam parum conuenienter *motum* vocarunt;

illa enim *suasio* in salutis causa, est nuda duntaxat rerum propositio (vt cum describitur Christus & Christi beneficia) nil præterea est: aut si est aliquid ampliùs, inclinatio quædam animi est vt velit, non etiam vt perficiat. At nos persuasionem intelligimus, quæ efficiat & velle & perficere: qualis fuit illa Pauli persuasio, quæ tanta fuit vt profiteretur se *cum iuxta Deum*, & veluti *constringi a thoro Christi*. 1. Cor. 5. 14. Sed homines miseri qui gratiam Dei meram suasionem esse volunt, aliorum sensum *ex suo ipsorum ingenio* meriuntur; vel enim (si quis eorum vitam paulò attentius consideret) homines sunt omnibus coopti probris, vel boni quidem viri, si eorum mores ad iustitiæ externæ & ciuilibus normam exigantur, cæterùm vim istam Spiritus nec senserunt vnquam, nec verò cupiunt persentiscere; imò verò subsannant & irident eos qui se eam sensisse profitentur. Tu quidem sic, ego (inquiunt) aliter sentio. Nampe hoc illud est, si *Euangelium nostram rectum est, rectum est iis qui percunt*, &c. 2. Cor. 4. 3.

PRÆLECTIO

PRÆLECTIO POSTERIOR

HABITA XIII. AVGVSTI 1618.

CVM EIVS THEMA PRIDIE EIVS DIEI,
à Reuerendis & doctissimis viris Dnn.
Examinatoribus præscri-
ptum esset.

PRÆFATIO.

Reuerendi grauissimique viri.

DEVS huic vniuerso, quacumque patet oculis nostris, tam illustria indidit signa potentia, sapientia, & bonitatis sua, eaque tam altè insculpsit, ut sine casu atque extremo interitu natura deleri atque obliterari nequeant. Itaque author libri de mundo perelegantis quidem illius, sed qui tamen non mirùs ineptè quàm falsò iribuitur Aristoteli, haud absurdè in hac mundi machina Deum tale quid fecisse scribit, quale Phidias in illa celebri Minerua, qua in Athenarum arce reposita atque dedicata fuit. Phidiam namque fama est egregium in primis sculptorem, cum clypeatam, de more, sculpsisset Mineruam, umboni clypei indidisse effigiem suam, eà arte, ut in eo mutuo occurrentibus & desinentibus, tanquam fibula, membrorum statua commissuris, eius imago nisi soluta absolutissimi atque emendatissimi operis compage, inde non potuerit reuelli. Quod in admirando mundi opere designauit Deus, ut exstarent certissima atque illustrissima documenta & exempla sapientia & Diuinitatis suae, Rom. 1. vers. 20. vnde intelligi posset & cognosci illius numen, quod alioqui omnem sensum refugit, etiam oculorum, qui acerrimus tamen, idemq; purissimus, & ab omni materia maximè seiunctus est. Nil ut superesset, quod obtenderent impietati atque ingratitude suae mortales, si minus in contemplatione opificij tanti id facerent, quod in operum humanorum consideratione faciunt: solent enim, si in aliquid arte humana affabrefactum incidunt, in opificis laudes prorumpere.

Deus se
in crea-
tione pa-
refecit.

Iam verò & in verbo suo id ipsum Dominus fecit, & quidem multò luculentius atque illustrius. Cognitio nempe Dei, qua ex natura opere petitur, obscura est & umbratilis, pra illa sapientia qua ex verbo hauritur: cui Deus tam expressas atque indubitatas Diuinitatis suae indidit notas, ut (faceat modò illa prauitas & ingenij humani petulantia, qua purissima quaeque contaminare, & quae sunt rectissima amat deprauare & intorquere) negari nullo modo possit eius sanctitas, atque auctoritas planè caelestis & Diuina.

sed multò
magis,
in Verbo.

Nam, ut taceam styli & characteris maiestatem cum summa coniunctam simplicitate, quam hominum nemo amulari aut assequi possit, (quae res vsque adeò Longinum, hominem à Christiana religione alienum atque abhorrentem, commouit, ut in libro quem scripsit ἐπὶ ὑψίς de sublimi genere dicendi, non aliunde potius τῆς τῶν λόγων δεινότητος exemplum, quàm ex Mosis scriptis petiuerit.) Ut taceam item pondus rerum, grauitatem sententiarum, & altitudinem mysteriarum, quae simul & percellit & demulcet animum legentis; Cuiusmodi illud est, & quam obsecro vim habet ad proculcandam & obterendam impietatis sacrilegam audaciam, quod ea est librorum Veteris & Noui Testamenti, quibus totum Dei verbum consignatum est, consensio ac conspiratio, ut licet diuersissimis scripti sint temporibus, alteri tamen in alteris contineri videantur? Adeò certè vaticinia euentis, euentia vaticiniis conueniunt; adeò typi rebus, res typis quadrant, ut nullus sit, nisi quem vel impietas efferauit, vel superstitione dementauit, quin cogatur agnoscere tam hos quàm illos libros esse diuinos, cum, quae in illis adumbrata & praedicta fuere, in his exhibita & impleta describi videat. Cuius rei specimen illustre, locus quem pra manibus habemus, exhibebit. Exstat autem

quod ostenditur,

1.

2.

3.

PSAL. LXXVIII. Vers. 19.

עלית למרום שבית שני לקחת מהנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים:

Ascendisti in altum, captivos abduxisti, accepisti dona distribuens inter homines, etiam rebelles ut habitet inter eos Dominus Deus.

Bi describitur multis ante sæculis, annis scilicet mille, victoria, aut triumphus potius Christi, devictis iam hostibus non sine sanguine & sudore, in cœlum gloriosè ascendens hucus item tantę victorię, Christi; liberalitas & munificentia prorsus diuina. Quo in loco explicando hunc ordinem, Deo iuvante, sequemur. 1. (more nostro) singula verba & locutiones expendemus. 2. Iudaicam & Papiſticam huius loci in erpretationem referemus. 3. genuinam & veram loci sententiam exponemus, & tum cum iis quę præcedunt, tum cum iis quę sequuntur (quę regula interpretandi Scripturę facillima & tutiſſima est,) componemus. Denique si peruenſerit Dominus, ostendemus quid sit hoc eundem, & quanti momenti, quod Propheta hic euenturum promisit, nos verò euenſſe certò credimus.

חלי Chal. סלחתי ascendisti. Compellat autem Propheta Deum, ut post modum liquebit. Iam verò in Scriptura Deus est ubique sit (est enim infinitus, intra omnia, attamen non inclusus; extra omnia, nec tamé exclusus) nihilominus tamen & descendere dicitur, & ascendere duobus modis. Et descendere quidem, quoties visibili aliqua specie obiecta, testatur singulari quadam & certa ratione præsentiam suam: ut cum se accingit Dominus ad exigendas à Sodomitis tot immanium scelerum pœnas, אררה descendam (inquit Gen. 18. 31. hoc est visibili specie testabor præsentiam meam) & videbo. Et certè è tribus illis Angelis qui Abrahamo tùm apparuerunt, tertius אֱלֹהֵי אֲרָם dicitur vers. 17. Sic idem ille אֱלֹהֵי אֲרָם se descēdisse dixit cum Mosè de rubo compellaret, in quo visibili specie, peculiari quodam modo se adesse testabatur. Itaque, inquit, descendi, אררה Exod. 3. 8. Huic autem descensui opponitur ascensus quidam, qui tùm sit cum Deus, postquam testatus est visibili specie præsentiam suam, eam subducit hominum oculis, ut cum apparuisset Iacobo redeunti ex Padan Aram, subiicitur eum ascendisse, ויעל מעלי Gen. 35. 13. Nempe specie disparente.

2. Alter modus descendendi, qui Deo tribuitur in Scripturis, est cum Deus hostium clade & interitu, suorum verò liberatione testatur Ecclesię, se vna cum illa in terris agere. Osi cœlum (inquit Ecclesia, Esa. 64.) scindas & descendas. Videtur enim Deus, quoad diu insultat hostis & pij gemant, cœlo se continere & ferari. Rursus idem, cum congregitur cum impiis, cum eorum conatus vel elidit, vel frangit, videtur cœlum discidisse, & descendisse in terram. Atque huic descensui oppositus est etiam Dei quidam ascensus, cum de-

uictis & obrictis hostibus Ecclesia requiem nãciscitur. Deus autem quasi re perfecta, triumphabundus veluti, se recipit in cœlum arcem glorię & maiestatis suę, tanquam si nil negotij ei amplius in terris foret: ducta metaphora à principibus sæculi, qui re bene gesta, victis & triumphatis hostibus, inueſti quadrigis magnã pompã in imperij arcem ascendunt. Huc verò David respexit Psal. 7. 8. Et cœsus populorum te circumſtet (victorem nempe) & huius rei gratiã in altum reuertere (triumphator scilicet.) Versu præcedenti egerat David apud Deum de auxilio impetrando aduersus hostes Dei & suos, nunc hoc versu ea re impetrata, quid euenturum sit proponit, nempe (ut populus Dei Deum gratulabundus veluti circumſtet, tum verò Deus negotio confecto & peracto in altum, vnde venerat, reuertatur: quę figura est non venusta modò, sed florida & splendoris atque luminis plena.

Christo autem vterque hic ascendendi & descendendi modus propriè conuenit, nempe vtroque modo verè descendit priùs, tum ascendit. Et priori quidem modo κατέβη, quoad eius fieri potuit: Nam cum sit Deus ἰσὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς in carne manifestatus, non se præbuit conspicendum, ut olim Patriarchis & Prophetis visibili quidem specie, verùm-zuanidã & ad tempus, duntaxat assumptã, sed naturã humanã vnita eã lege, ut cum natura diuina in eandem hypostasin ita veluti coalesceret, ut nullo sæuo Persona diuina eam esset abjectura, quin semper vnus idemque esset Deus-homo, Homo-Deus, Immanuel, Deus nobiscum. Cùm verò non iam visibilem speciem, sed naturę humanę veritatem, quam in Personæ vnionem assumpserat, oculis hominum subduxerit & verè subuexerit in cœlum, eã præditam gloriã quam non capit mens humana, nedum ut vllis verbis tanta res explicari possit, certè propriè hætenus & Christus dicitur descendisse de cœlo, & in cœlum ascendisse: imò magis propriè quàm olim idem Filius Dei verus Deus ascendisse & descendisse scribitur in libris Veteris Testamenti.

Posteriori etiam modo Christus in Nouo Testamento descendisse de cœlo, & ascendisse deinde in cœlum, magis propriè dicitur quàm in veteri (nisi vbi prædicitur eius ascensus, ut hoc loco) Etenim in Veteri Testamento descendisse dicitur congressurus cum hostibus Ecclesię typicis & carnalibus; at in Nouo Testamento descendit oppugnaturus & expugnaturus robur, vim, & omnem Satanę tyrannidem, mundi, peccati, & inferorum potentiam, quod fuit verè εὐελες τῶν πρὸς hostes veros Ecclesię frangere & debellare. Eodemque modo ascendisse in cœlum dicitur in Nouo Test. tantò quàm in Veteri significantiùs ἐν ἡμιφανικώπτερον, quantò illa victoria, & victoriam eam consequuta pax, iucundior fuit, latius se diffudit, & maiorem cum Christo, tum Christi populo gloriã peperit. Istud igitur verbum חלי vel maximè propriè Christo conuenit: nec superest quòd hic ogganniant Iudæi, uti postmodum Deo iuvante, ostendemus luculentius. Aliorum verò pertinet quòd Ioan. 3. 13. Scriptum est ἰδὲν αἰνέσθαι, &c. Nemo ascendit in cœlum, nisi is qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo. Eo enim loco, ut intuenti Christi scopum satis liquet, Ascendere in cœlum nil aliud est quàm

Christo conuenit vterque modus.

1.

2.

alia significatione phrasos illius.

inquirere

Summa textus.

ordo didicitorum.

Deus dicitur ascendere & descendere.

ducitur modis.

1.

2.

inquirere aut admitti in conscientiam Consilij Divini. (Eodem ferè sensu eadem locutio vsurpatur ab Apostolo Rom. 10. 6. Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum, &c.) Fortasse autem alluserit Christus ad factum Moïsis, qui in montem ascendebat Deum consulturus, indidemque veluti à Deo ad Populum descendebat, vt hæc sit Christi sententia, Nemo vnquam Consilius fuit consilij paterni, aut consilium Patris reuelauit, aut verò eam habuit communionem cum Patre, vt tantum possit, prater vnicum Filium, quæ prærogatiua haud dubiè tam Christum eximit numero creaturarum, quàm Spiritum S. cui ea cum Christo communis est 1. Cor. 2. 11. ostenditque euidenter eum esse verè Deum. Id verò est quod alibi docuit Christus, Patrem nemo vidit vnquam, &c. Iohan. 1. 18. & Nemo nouit Patrem nisi Filius, &c. Matth. 1. 27. Iam ad thema redeamus.

Sequitur מרום לברום מרום sublime, excelsum, vt plerumque in Scriptura cælum significat, vt Psal. 102. 20. prospicit מרום de sublimi sanctorum sua, Dominus ex cælo terram inuetur, quod priùs מרום dixerat, posterius apertius cælum vocauit. Et Esa. 32. 15. donec effundatur super nos spiritus מרום de alto, id est, cælitus. Eadem vox plurali numero idem significat Psal. 148 1. Laudate Dominum è cælo, laudate eum במרום, in excelsis quod priori loco cælum, hîc מרום dixit. Et Job. 31. 2. Quæ portio Dei supernè erit, & quæ hereditas optimi maximi במרום & מרום פילוסוף è sublimibus, id est, cælu. In Nouo Testamento redditur מרום, & מרום מרום Matth. 21. 9. & מרום מרום. Luc 2. 14. hoc est במרום. Idem etiam exprimitur voce & מרום ad Ephes. 1. 3. & מרום מרום מרום במרום. Cum ergo Propheta ait Deum, Filium Dei ascendisse in altum, non quemuis altum locum significauit, sed ipsum cælum, quod solum propriè & verè altum est, reliqua omnia non מרום sed comparatè alta dicuntur. Itaque coactus est perfidus Paraphrastes (seu is sit Iosephus Cæcus, seu Aquila, nil refert) מרום interpretari לרקיע hoc est in firmamentum siue cælum. Hæc igitur duo consecuti sumus & Iudæis extorsimus, agi hîc de eo qui Deus est, & quidem de eius ascensu in cælum, eum sint voces מרום & מרום siue מרום מרום. Sed pergamus.

שבת שבי. Doctissimus Interpres vertit captiuam duxisti captiuitatem, siue multitudinem captiuorum: sed ista expositio luci huius loci tenebras offundere videtur. Quæri enim potest non absurdè, quæ sit ista captiuorum multitudo: nec in promptu est quod possit appositè responderi, nisi velimus arguari. Quanquàm, si nil aliud est, valeat hæc interpretatio, habeat auctoritatem suam: sed aliud est certè quod prohibet quominus admitti possit, illud nempe quod hæc locutio, quoties occurrit in Scriptura, nil aliud significat quàm captiuos abducere, vt Iud. 5. 12. in cantico Deborahæ, Exurge Barac שבך & abduc captiuos tuos, fili Abinoham. Et Numer. 21. 1. Cananeus Rex Arad pugnavit contra Israel em שבך מנו שבך, hoc est, & abduxit de eos captiuos. Et Deut. 21. 10. cum exieris ad bellum in hostem tuum, & dederit eum Dominus in manum tuam ושבת שבי hoc est, & captiuos abduxeris. Et 2. Paral. 28. 11. reddite אשר שבתם hoc est, captiuos quos abduxistis. Similis planè locutio exstat Ezech. 18. 16. qui neminem ladit, pignus non accipit, וגולה לא גול & rapinam non rapit. Et cap. 22. 29.

populus terra violenter opprimis, וגולה גול & rapinam rapit: ferè vt latini dicunt seruire seruitutem, vincere victoriam, &c. Itaque non tam multitudo captiuorum hac repetitione designatur, quàm ipsa captiuorum abductio.

Sequitur חתמת מתנות quod LXX. verterunt & λαβες δαύμα. Arque hîc græci Interpretes, Theodorétus in primis, mirificè arguantur; non enim capiunt quid sit & λαβες חתמת. Itaque sic hunc locum interpretantur, Apostolus dicit dedit, vtraque autem acciderunt, quandoquidem qui accepit ab accedentibus fidem, laigitur gratiam. Quæ expositio frigida est, (vt nihil grauius dicam) & ab hoc loco aliena. Sed eò deuenire nil fuit opus, nec illi profectò, si vllum hebrææ linguæ vsum habuissent, sic abusi fuissent ingenio. Nam חתמת, cum de munere agitur, est dantis, non accipientis modò: solet enim cui animus est munus dare, id sumere primum in manus, & componere atque ornare; & ita demùm compositum atque ornatum offerre. Itaque Gen. 32. 13. ויקח מן הבא בידו & accepit de iis quæ sibi venerunt in manum, munus ipsi Esau fratri suo: dicitur de Iacobo parante munus quod ad fratrem mitteret. Et capite 43. 19. קחו מומרת accipite de præstantissimè fructibus terra in vasa vestra, & deserte viro illi munus, inquit Iacobus filiis in Ægyptum profecturis. Deus etiam cum exigit à populo Israelitico oblationem, accipite, inquit, Deut. 12. 26.) nempe mihi dandum. Itaque Paulus hunc locum citans verbum & δαύμα posuit pro verbo λαμβανειν: Et si enim fert aliquando errorem LXX. Interpretum, tamen hoc non facit semper, sed certo consilio, quoties nempe nullum adferunt causæ quam agit detrimentum, cuius rei exempla possumus afferre, si res esset nostri instituti.

בארם Duobus nominibus vocantur homines in Scriptura Sacra, quorum alterum est ארם alterum ארם, quasi græcè diceret & ἀρσπρωτες: sed ארם perinde vt ἀρσπρω lingua græcâ ferè semper significat virum fortem, vel nobilem & clarum: Contra ארם hominem infirmum aut obscurum. Sic Samson id nomen vsurpauit Iud. 16. 7. Ero ארם ארם, sicut vnus è vulgo; Et Dauid Psal. 82. vers. 7. Attamen ארם hoc est quasi vnus è vulgo moriemini. Vnde illa nomina ארם & ארם בני quorum alterum viros fortes vel magnates significat, alterum homines infirmos & tenuioris fortuna. Psal. 4. 3. בני ארם & בני ארם, quousque gloriam meam in ignominiam &c. Sed multò clarissimè Psal. 49. 3. Etiam ארם בני ארם בני ארם simul diues & pauper. Dicitur igitur hoc loco Filius Dei, postquam ascendit in altum, dona dedisse hominibus, & quidem infirmis & abiectis, iuxta illud 1. Cor. 1. 26. non estis multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, &c. Et, Ago tibi gratias, Pater Domine cæli & terra, quod absconderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelaueris infantibus, Matth. 11. 25. Quo loco non (vt caullatus est nuper quidam semipelagianus & δαύμα) notatur virtus illa & πειροφειστω, quæ non est aliunde quàm à Christi gratia, sed & πειροφειστω tantum, & abiecta conditio eorum quos Deus eligit vt plurimum, quibus reuelet gratiam suam. Itaque continuè subijcitur, & δαύμα πατηρ quia ita placuit tibi.

Etiam rebelles & ἀπειθοῦντας Magnam habet emphasim particula & magnam item מוררים: non enim quilibet peccatores

cepisti dona hic significat.

dedisti, distribuisti.

Aras hic significat.

homine, abiectæ conditionis

Serorem, hæc superbi,

מרום cælum hic significat

etiam factibus Iudæis.

שבת שבי hic significat

abduxero captiuos.

etiam ad Christum vocantur,

סוררים sunt, sed superbi & elati homines, tumidi & inflati inani gloria. Etiam ad hos gratia Christi redundat, etiam horum contumaciam retundit, & emollit, sed raro admodum, & sunt haud frequentia illius Christi bonitatis exempla, nempe *יד עז אלהים* quod apud homines sublime est, abominatum est in conspectu Dei Luc 16. 15. Deo namque libet ea quae excelsa sunt in mundo dejicere, & veluti proculcare atque obrerere pedibus: Contra, qui neglecti & contempti sunt, & quos mundus habet despiciatui, eos euehere in dignitatem filiorum suorum. Itaque & scorta & propudia praelata sunt Pharisaeo splendore & dignitati, Marc 21. 31. Paulus fuit rebellis סורר tumidus, si quis alius. E gentibus nonnulli fuerunt summo loco constituti, quibus tamen lux gloriae Christi affulsit, at huius generis exempla, ut dixi, rara sunt. Non perierunt omnes Pharisaei, euzi Nicodemus, Gamaliel, Ioseph Arimathaeus: quoru[m] quisque est tantâ multitudine? At quis numeret vel recenseat eos, quos Dominus è plebe vocavit? Tametsi enim, si cum reprobis conferantur, pauci sunt, attamen in se plurimi fuere. Paucae etiam è diuitibus foeminis Dominum Iesum secutae sunt, nam, *quam difficile est, inquit Christus, diuitem ingredi in regnum caelorum* Matth. 19. 23. 26. Cum autem subiecissent discipuli, *quis ergo potest seruari?* respondet Christus, *Apud Deum omnia sunt possible.* Quam ob causam etiam coetus fidelium dicitur *ἐκκλησία*, non *συνκλητή*: est enim *ἐκκλησία* ut plurimum populi & plebis, *συνκλητή* nobilium & optimatum, ut alibi monuimus.

sed pauci

Habitare de Spiritu Dei dicitur.

לשכון Paraphrastes Chaldaeus hagiographorum, ceteroqui impudētissimus & ineptissimus Scripturae deprauator, hunc locum tamen egregie reddidit, nam istos סוררים vocat סוררים rebelles, qui sunt, inquit, profelyti, qui respiciencia respiciunt, habitat in illis שכנת Spiritus gloria Domini Dei. Certè apud Prophetas saepe Deus vocem habitare usurpat, cum agit de praesentia Spiritus sui in cordibus suorum. Itaque Rabbinum Spiritum Domini vocauerunt שכנת habitationem, nam שכנת aliud est, *vbi* nempe regio sine vicus. Et nihil ferè crebrius apud Apostolum in Epistolis occurrit, quam mentio huius habitationis, quam expressit his vocibus *οἰκὸν, ἐνοικίον, ἀνασκηνώσας, ἀνασκηνώσασθαι*. Rom. 8. 11. *ἐστὶν πνεῦμα ζωοποιῶν* & *ἀντὶ τοῦ ὅτι μακάριοι οἱ ὑμῖν*. Et 2. Cor. 6. 16. *ὅτι ἐνοικίωσθε ἐν αὐτῷ*. Sic 2. Tim. 1. 14. Ephes. 3. 17. & Iacob 4. 5. ad inuidiam fertur spiritus *ὁ ἄδικος καὶ ἡμι* Ephes 2. 22. vocatur *κατοικητήριον τοῦ ἁγίου πνεύματος*. Imò verò ad ipsum vocis שכן & שכנת sonum aliquando alludit 2. Cor. 12. 9. *ὅτι ἐν ἐμοὶ ἔμεν* ut habitat in me potentia Christi. Sane שכן est hab. tare in tentorio, quod graeco *σκηνώσασθαι* dicitur.

etiam in N. Testam

Porro יהוה יי duo sunt è decem nominibus quibus Deus in Scripturis insignitur, quorum alterum יהוה videtur esse יהוה contractum, id est quae aeternitatem diuinæ essentiae significat: alterum verò יהוה יי significat relationem quandam Dei ad creaturas, designat enim dominium & potentiam Dei, auctoritatem & vim quam exerit in mundo. Itaque Deus initio Geneleos, ubi de creatione agitur, non יהוה statim, sed יהוה יי vocatur. Vnde apparet cur nomen יהוה יי etiam creaturis, purà Angelis & Magistratui in Scriptura tribuitur: nempe in iis, ob ministe-

rium eis commissum, relucet imago quaedam diuinæ potentiae & auctoritatis: יהוה autem & יהוה creaturis nunquam tribuuntur, nisi fortè inanimatis ellipticè: Sic Arca ellipticè dicitur יהוה quomodo latinè ad *Minerva, ad Castoris*; supple, *adem*. Itaque יהוה tum est genitui casus, nisi maui metonymiam esse rei significatae ad signum ipsum significandum, cuius generis metonymiae in Scripturis frequentissimae sunt. Itaque hoc loco יהוה יי aeternus Deus est, sed vim suam exerens in suis ad salutem, quâ de vi Paulus agit Ephes. 1. 19. cuiusque aded nos meminimus Thest 9. & seqq.

Ceterum non est hoc loco nobis tacenda admirabilis quaedam *סוף*. Aiunt Cabbalists (sides sit penes authores) יהוה symbolum esse illius affectus in Deo quo condonat peccata, eo quod in Psalmis frequentissime illa occurrant יהוה ללוה *laudate Iah*: materiam nempe amplissimam laudis diuinæ, & veluti segetem gloriae ipsius esse misericordiam, & peccatorum remissionem. Tum yerò etiam sic philosophantur, aiunt יהוה notam esse anni iubilaei, qui fuit annus restitutionis, etenim יהוה compositum esse ex יהוה notam numeri quinarum, & י numeri denarum notam, si igitur quinque per decem multiplicentur, seu decem per quinque exire quinquaginta, qui numerus est anni iubilaei, vltimus ספרות בנות primus autem ספרות חכמה ad quem *exclusiue* (ut loquuntur) pervenit Moses. Et si autem recentiores Iudaei quid sibi hoc velit, quod Moses quinquagenarium capere non potuit, haud assequuntur, est tamen credibile veteres Iudaeos eos voluisse obscure significare imbecillitatem legis ad iustificandum: nempe posse quidem lege excitari in hominum animis remissionis desiderium, ceterum ad remissionem consequendam aliud quam ad legem esse confugiendum. Itaque pervenit quidem Moses vsque ad oram & limitem terrae Canaan, ulterius non est progressus: Iosue fuit, veri Iosue typus, qui populum in terram promissionis introduxit. Haec ergo est in summa loci huius sententia. *Tu Deus, Fili Dei, ascendisti in caelum, tu devicisti, tu triumphasti de hostibus tuis, de hostibus tuorum, tu tuam munificentiam testatus es abjecta & contempta sortis hominibus, etiam tu rebellium & superborum fastum & contumaciam devicisti, mitigasti, emollivisti, ut esset in quibus habitares potenter per Spiritum tuum.*

Dictum Cabbalisticum obferendum.

Sed vindicandus iam est hic locus à Iudaeorum, tum etiam à Pontificiorum calumnia & iniuria, deinde vera sententia explicanda & illustranda, quod à nobis initio propositum est. Quatuor autem sunt in primis Iudaei qui in hoc loco corrumpendo laborarunt. Primus est Chaldaeus Paraphrastes, qui licet יהוה interpretatus sit משיחיה tamen Mosen vult hoc loco compellari. Atqui משיחיה *firmamentum*, nullo pacto montis (Sinai putà) verticem quatumvis editum significare potest, nisi quis loqui velit *ἀνώγει*, quia motium iuga ad vsque mediam aëris regionem vix se erigunt: sed esto tamen, possit aliquando *firmamentum* hoc sensu intelligi, hoc loco certè non potest, neque enim toto hoc Psalmo Moses compellatur, sed Deus; tum, actum est superioribus versibus de constitutione Ecclesiae Judaicae, ad id vsque tempus quo Hierosolymis constabillata est sedes & domicilium cultus diuini.

Vindicta hic locus

I. contra Iudaeos, nempe Chaldaeam Paraphrastes.

Quod si

Quod si quis requirat unde factum sit, ut inde statim transitus fiat ad ascensum Christi in cœlos (nulla mentione facta exinanitionis Christi) in promptu causa est, Psalmi huius argumentum faciunt solæ victoriæ & triumpho Christi. Itaque non satis consultò omissa sunt in editione Antuerpianâ illa verba כשה נביא משה Propheta: tantum enim abest (quod authores illius editionis metuebant,) ut inde vllum offerri possit scandalum, ut contra nullus æque locus probet Judæorum pertinaciam & perfidiam ac iste, in cuius interpretatione satis impudenter profitentur inueteratum aduersus Christum odium. Illum verò locum שבי שבית captiuam duxisti captiuitatem, exponit, docuisti verba legis (nisi forte traectio sit) quo nihil ineptius est. Secundus qui hunc locum deprauauit est R. Salomo Jarchi, qui Paraphrasen Chaldaicam est sequutus, nisi quodd illa סוררים אף sic interpretatur ac si hoc vellet Propheta, Mosis ministerium in causa fuisse, ut Deus in tabernaculo vellet habitare inter Iudæos, qui fuerant antea rebelles, Deumque irritarant. Itaque iisdem, quibus ille, rationibus refelli potest. Tertius est Aben Ezra, qui Dauidem hîc vult cōpellari, & למרום interpretatur מוצרים & propugnacula munitissima. Absurdissimè, nam למרום ארץ פלגשתי posittum, cœlum significat: illa verò accepisti dona inter hominis interpretatur seruos diuenditos: ista autem etiam rebelles &c. sic enarrat, Et ferient fœdus tecum rebelles qui profelyti erunt, & habitabunt in loco Mastabaria tua. Quartus est Kimchi, qui nouum & sibi peculiare commentus est huius loci interpretamentum: Vult enim ascensu Dei in aërum notari subductionem auxilij diuini, contra vsûm huius locutionis in Scriptura: Et illud, abduxisti captiuam captiuitatem: em de populi Israelitici captiuitate intelligendum putat. Reliqua autem interpretatur, Dona qua dedisti hominibus, nempe, ut habitare faceres Majestatem tuam inter eos, utque seruares eos ab omni malo, accepisti, hoc est, abstulisti illa dona &c. Quæ absurdissima sunt, & pugnant cum Psalmi scopo, qui est dominium, & gratiarum actio potius quàm querimonia: nempe deprædicatur toto psalmo bonitas Dei in asserendo in libertatem populo suo. Itaque si hæc Kimchiana glossa admittatur, non cohærebunt ista cum iis quæ præcedunt & quæ proximè sequuntur. Sic vindicatus est hic locus à Judæorum fraude.

Pontificij supersunt redarguendi, qui ex hoc loco limbum Patrum exsculperere student. Quo argumento? Nempe, inquit, abduxit Christus captiuitatem captiuam, (hoc est, Patres è limbo eductos) dum in cœlum ascenderet. At, inquam, nos supra demonstrauimus istam locutionem nunquam adhiberi in Scriptura, nisi quories de hostibus agitur: Patres verò est ne quisquam qui dicat Dei hostes fuisse, aut fuisse ductos captiuos cum liberarentur? Itaque nihil hic locus Pontificiorum causam iuuat. Nam quod Apostolus, loco hoc citato, Christum dicit descendisse in inferiores partes terræ, Ephes. 4. 9. phrasîs est hebræa לתחתיות הארץ quæ propriè quemuis locum subterraneum, & methaphoricè iterum (Psal. 139. 15.) significat; Nec est quod huc adferat quod scriptum est, fuisse Christum & κατέβη τις η̄ς, Matth. 12. 40. (quibus verbis limbum volunt intelligi) cum Tyrus etiam dicatur esse & κατέβη τις θαλάσσης, Ezech. 27. 24. cum ta-

men sit insula terræ proxima. Locutiones factæ Scripturæ sunt ex eius vsu interpretandæ. Sic dicit Dominus apud Dauidem Psal. 16. 10. Non derelinques animam meam in inferno, vel, in sepulchro (eadem enim sunt ista ex phrasî hebræâ) vbi anima corpus hominis recens mortui significatur Num. 9. 10. Si illas è vobis immundus erit, &c. & propter cadaver, siue hominem mortuum. Nam quod ad Hebræos (cap. 9. 8.) Apostolus docet stante tabernaculo typico verum tabernaculum non fuisse reuerentum, aliò spectat: Nempe Apostolus hoc vult, nondum ingressum fuisse summum Pontificem Ecclesiæ in verum sanctuarium, quandiu velum Sanctuarij carnalis non fuit scissum, quod non negamus; ac inde non efficitur pius ante illum Christi ingressum, nullum fructum mortis Christi persequisse; quæ summa fuisse miseriam. Nec ab hac mente diuersus abit Augustinus. Quin hæc est illius vox (quam frustra Bellarminus calumniari voluit & obscurare.) Illis iustis qui in sinu Abrahae erant, cum ille (Christus) in inferna descenderet, nondum quid contulisset inueni, à quibus cum secundum BEATIFICAM presentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. August. Epist. 99. ad Euodium. Reliqua quæ Pontificij afferunt ad astruendum fictitium limbum; quia non est hic excurrendi locus, & illa sunt leuissima, lubens prætereo.

Sequitur iam quod tertio loco disputandum proposuimus, superest enim probanda atque astruenda vera huius loci sententia. Nullus est verè Christianus qui neget hîc agi de ascensu Christi in cœlum illustri illo & glorioso; sed alij aliter. Alij, hîc primùm agi de ascensu Dei ex Ægypto in loca deserti montosa, qui ascensus tyqus sit, scilicet, ascensus Christi in cœlum. Alij, & τὸ πῶν ista ad Dauidem, tum ad Christum (cuius Dauid typus fuit) referenda censent. Neutri, ut videtur satis appositè: Nā nec ascendere Deus in Scripturâ dicitur, nisi cum in cœlum ascendit, (vti demonstrauimus) nec למרום, cum de Deo agitur, vnquam aliter quàm de cœlo intelligendum; Dauid verò toto hoc psalmo non compellatur. Itaque hoc loco de Christo agitur citra typum: Id verò liquebit seu præcedentia respiciamus, seu consequentia. In præcedentibus agitur de liberatione typicâ, de triumpho Dei typico, de liberatione populi Israelitici (Israelis, inquam, secundùm carnem) ex Ægypto, de triumpho Dei, hac persæta liberatione. Hic agitur de liberatione spiritali Israelis secundùm spiritum; de triumpho Christi, qui eam liberationem consecutus est; Supra Sionis mentio fiebat, ad cuius radices sitæ erant Hierosolymæ, quod ascendebant adoraturis; hîc fit mentio veri Sionis, quod, spiritu Ecclesia in terris agens ascendit. Sequentia verò id ipsum euincunt, reliquis enim Psalmus consumitur in prædicanda insigni quadam & indelibata victoria; quam consecuta sit gentium cum populo Israelitico confociatio; quæ eisi verò res terrenas significantibus designentur, aliò tamen haud pertinent quàm ad Christi triumphum, & gentium vocationem celebrandam. Est enim Prophetarum mos (& verò res ipsa id postulat) ut statum regni Christi, Christo nondum exhibito, τυπικῶς & figuratâ oratione adumbrant.

Ventum est tandem ad eum institutæ narrationis locum, in quo rei quæ hîc prædicatur à Propheta, grauitas & pondus est expendendum;

Salom. Jarchi.

Aben Ezra.

Ben Kimchium.

2. aduersus Pontificios.

cum aliis locis, quibus similiter abutuntur.

Agitur hic

non de Christi ty. po.

sed de Christo citra typum.

Christi Deitas.

illud verò ante omnia, quod hîc Christus clarè Deus vocatur: id quod satis cõstat ex totius Psalmi ordine & serie orationis. Et si autem nõ sit res huius instituti, neque verò etiam consilium nostrum, excurrere in locum communem de Christi Deitate (quam contemptores Filij Dei & admiratores sui, nefario scelere, quantum quidem in illis est, abolitum eunt) tamen cum hic de Christo, tanquam de Mediatore, agatur, ostendemus paucis, quàm arcto vinculo Christi Mediatio cum eius Natura diuina connexa sit; vtq; sublata eâ Mediationem tolli continuò necesse sit. Nam etsi nonnulli sint qui in dubium ausint vocare Æternitatem Filij Dei, pauci tamen sunt qui audeant Mediatoris nomen ei adimere: nisi quod infauftus ille Faustus Socinus (monstru & scelus hominis) cum vidisset non posse consistere ea quæ decessores sui in Polonia sparserant de natura & persona Christi, cum iis quæ eidem illi de Christi Officio Mediatorio docebant; cumque esset illi constitutum *Ne quod dicitur deo, eo infania prolapsus est, vt reapse sublata mediatione nomen inane Mediatoris Christo reliquerit.* Itaque ex eo quod Christus Mediator noster est, & Deum esse, & quidem Deum nostrum, non fictitium illum aut nouitium, qualem eum hæretici finxerunt, sed verum & Æternum, rationibus necessariis addicemus. Solis enim splendor tantus est, vt si quis contrà tendat oculos, magnopere sit metuendum ne penitus excæcetur; at si eius radios, qua terram pertingit & lumine vestit purpures, contemplemur, & inde suauissimam percipimus voluptatem, & facillè intelligemus quàm sit inexhaustus lucis fons, quam purus & limpidus, vnde illi luminis riuuli ad nos vsque dimariarunt.

coniata Sociniam.

ex munere Christi Mediatorio probatur.

Mediator noster.

Neque tamen rem altius repetemus, quando ratio temporis id vstat: tantum hæc dicemus, Mediatorem & Seruatorem eundem esse; Finis enim Mediationis est *salus*, ipsa Mediatio *medium ad finem*. Itaque vnus eiusdemque muneris duo nomina sunt, Mediator & Seruator, quorum alterum à *fine*, alterum à *medio* ductum est. Jam verò vt *salus* nostra numeris omnibus esset absoluta, non vno, non multis, sed omnibus, in qua incurrimus mala, nos oportuit liberari. Quatuor autem malis obnoxij sumus, *ignorantia*, *reatus*, *prauis affectibus*, & *hostium fraudi atque crudelitati*. Itaque nobis opus fuit *sapientiâ*, quâ *tenebra ignorantia* quibus obruti & sepulti iacemus depellerentur: Et *Sacrificio* atque *intercessione*, *iustitia* denique, qua *reatus noster* aboleretur: & *sanctitate*, qua *affectuum impuritas* elueretur, & *voluntatis prauitas* corrigeretur: & *Redemptione* denique, quâ *hostium sauitia* & *astui* eriperemur. Quocirca Apostolus Christum dixit nobis constitutum à Deo *Sapientiam*, *Iustitiam*, *Sanctificationem*, & *Redemptionem*, 1. Corinth. 1. 30. quæ nomina, cum in speciem res ipsas significant, tamèn ex vsu linguæ Hebrææ (quem sequuti sunt scriptores *Hebræi* N. Test.) designant earum rerum authores, quarum nomina sunt: nam *Sapientia* is dicitur esse, qui sapientiam docet: (quomodo Christus Joh. 11. 25. se *Resurrectionem* esse dicit, hoc est, resurrectionis authorem) & *Iustitia*, qui iustificat: & *Sanctificatio*, qui sanctificat; & *Redemptio*, qui redimit. Itaque Christus eo Mediator noster est, quod *Doctor*, *Iustificator*, *Sanctificator*,

quibus malis nos liberare debet.

& *Redemptor* noster est; quorum primum ad Propheticum, secundum ad sacerdotale, tertium & quartum ad eius munus Regium pertinet. Ecce enim Prophetæ est docere, sacerdotis iustitiam acquirere, Regis subdere imperio suo affectus nostros, & vim hostium nostrorum debilitare & frangere, consiliaque reddere irrita atque inania.

Jam verò nihil horum à Mediatore perfici potest, nisi idem Deus sit & homo. Etsi enim & homines docent, id tamen faciunt *gratis* duntaxat, non intus; itaque incassum laborant si quando incidunt ingenium hebes & indocile. Doctrinâ quippe extrinsecus propositâ ingenium acutum & attentum eruditur, non redditur acutum & attentum. Nostra conditio alia est, qui natura hebetes sumus, & in rebus cœlestibus talpis cæciores: Itaque nobis opus fuit summo doctore, qui cœcitatem istam mētis discerneret. Satis enim superque est ei qui non est captus oculis, vt videat, facem præferre; cæco ad videndum non est satis, vt vel toto sole feriat. Quis autem Doctor noster sit in hoc genere? quis tantum possit, qui idem Deus non sit? Nam certè vt decipiamur, vt trahamur in errorem, id quidem facile est; quid enim procliuus est quàm vt cæcus, si cæcum ducem sequatur, in scroben decidat? At verò vt ducamur rectâ in ipsam veritatis arcem, Deo duce & doctore opus est: Itaque & *Dei* nos esse oportet, Joh. 6. 45. & *Eia* 5. 4. 11. Quocirca cum Christum vnicum Doctorem agnoscamus, & quidem internum, necesse est & Deum esse credamus, qui legem suam tabulis non lapideis, sed carneis inscribit; vt nobis hîc cum Jobo liceat exclamare, *Quis sicut ille, Doctor est?* Job. 26. 22. Sanè mortalium nemo; sed nec Angelorum vllus etiam, qui cum cœcitate corporis depellere nequeant, quod ea res vim infinitam requirat, certè nec, quod maius est & magnificentius, mentis natiuas tenebras discutere possunt.

Verum eniuertè, cum Christus in Scriptura *Propheta* dicatur, idem titulus & hominem esse eum reuincit: Absurdum enim, vt qui merus est Deus, is *Propheta* cognominetur, & hoc cognomen titulis accenseat suis. *Suscitabo* (inquit Deus per Mosem Deut. 18. 18.) *Prophetam* *quod sicut tu es* (Mediatorem N. Test. quemadmodum tu Veteris Testamenti es Mediator) *è fratribus eorum*; hominem igitur. Quo de loco aliàs fufius agemus. Nunc hoc obiter monemus, Mosem fuisse *lucra* non *Spiritus* Doctorum, & *typicum*, non *verum* Mediatorem: Ideoque nefas esse, ex eo quod Moses cum esset mediator, idem merus homo fuit, concludere nihil opus fuisse vt noui Testamenti Mediator Deus esset: non sunt enim ista paria, imò tam lōgo inter se disita sunt interuallo, quàm distat *litera* à *Spiritu*, *veritas* à *typo*, *umbra* à *corpore*, denique *cœlum* à *terra*. Itaque ad mediationem Moysicam nil opus fuit facultate infinita, ad Christi Mediationem virtus infinita fuit necessaria.

Jam verò si quis causam requirat, cur *Prophetam* Ecclesiæ, hominem esse oportuerit, procliuus est & in promptu respondere, *sic visum sapientia Diuina*. Neque enim facilius aut efficacius nobis reuelari & patefieri consilium Dei potest, quàm si illius opera interueniat, qui idem Deus & homo est: etenim quia Deus est, poterit id præstare: &

Christus ni fuisset deus non potuisset esse noster Deus.

seu Propheta.

cuius ratio auiguar

itate: & quia homo est, poterit id accommodatè & appositè facere. Dicit enim non potest, quanto-
pore sola Dei mentio rrepidas conscientias ter-
reat: quàm autem meri hominis mentio parum
valeat ad conscientiam prostratam, & afflictam
solo subleuandam (quicquid Pontificij sibi sin-
gant) satis experimur. At cum vnus idemq; Do-
ctor & Deus & homo sit, nulla queat assequi ora-
tio quantopere ea cogitatio animum afficiat &
recreet. Sanè idem hic Dei Filius, quò Maiesta-
tem occultaret suam, & tanto splendori velum
prætenderet, ne aciem oculorum nimiam maiesta-
tis suæ luce præstingeret atque hebetaret, olim
dum vellet voluntatem suam Patriarchis edere,
assumpsit ad tempus speciem visibilem, sed, vt
iam monuimus, euanidam: At verò cum ad rem
ipsam, ad rei caput & summam esset ventum, non
iam speciem euanescentem & temporariam, sed
ipsius naturæ humanæ veritatè adsciuit in vni-
onem personæ. Id vero est quod Apostolus docet
Hebr. 1.1. *Deus multis vicibus, multiq; modis olim Pa-
tribus per Prophetas locutus, vltimis hisce diebus locutus
est nobis per Filium &c.* Itaque & Sol vocatur Mal.
4.2. quod ea sit ruelationis, cuius Deus in carne
manifestatus author est, ad Prophetarum re-
uelationem ratio, quæ est solis ad candelæ, aut
(vt dicamus aliquid magnificentius) ad stella-
rum lumen. Nam & candela lucet, & stellæ,
at præ luce solis quantula luxilla est? sed iam
pergamus.

Discussâ caligine illa, quæ mentibus nostris
inest, nil fuisset promotum, nisi oculis continuo
nostris occurrisset peccati expiatio, quæ *Iustitia
nostra est*. Vt cumque enim mortales ad tempus se
vana spe lactent, & suauiter sibi plaudant, tamen
necesse est trepidare conscientiam & æstare, si
quando eò mens assurgit, vt cogitet Deum esse
arbitrum rerum humanarum, mundi rectorem,
iuris & æqui vindicem acerrimum, nullo priuato
odio (quod falsò Ecclesiam credere, tartareum
illud ex omni hæreseon genere constat mon-
strum, Socinus sibi persuasit) sed solo æquitatis &
iuris amore, & studio tuendæ authoritatis earum
legum, quas ille tulisset nunquam nisi æquissi-
mæ atq; optimæ fuissent. Quæ cogitatio de Deo
tam altas in humano animo radices egit, vt inde
reuelli nequeat. Itaque & solo naturæ seu instin-
ctu, seu ductu, homines peccati sibi conscij de
satisfactione cogitant; quam et si friuolam com-
miniscuntur, comminiscuntur tamen, eoque do-
cent veram satisfactionem esse necessariam: nam
καὶ ἡ νόμος non fallunt, affectus huius aut illius
decipiunt; non sunt enim naturæ, sed *ἐκ δόξης*
quædam naturæ & *παρεχόμενοι*, vt Philosophi ver-
bis vtat. Stat igitur illud inconcussum atq; im-
morum, *satisfactione opus fuit, satisfactio fuit necessaria*.
Itaque & Sacerdote & sacrificio opus fuit, & Sa-
cerdos & sacrificium fuit necessarium, proindeq;
& *intercessio*: non possunt enim ista seiungi, *satisfac-
tio pro peccato, sacrificium, intercessio, Sacerdos*.

At quæuis oblatio pro peccato, sacerdos qui-
uis, cuiusuis intercessio sacerdotis rem tantam
haud perficere & præstare potuit. Non enim age-
batur de sordium carnis sanctificatione, sed de
purgatione conscientia; non de typica & exter-
na remissione, sed de remissione interna & reali.
Itaque nobis fuit opus Sacerdote, Sacrificio,
intercessione, cuius vis & gratia infinita esset.

Porro, quis foret is præter eum qui idem Deus
esset? id verò est quod premit, vrget, & expendi
etiam atque etiam iubet Apostolus ad Hebræos
cap. 9.10. Fuit enim peccati labe duplex im-
puritas contracta temporibus veteris Testamen-
ti, quarum vna externa fuit & corporea, Aposto-
lus *carnis impuritatem* vocat. Heb. 9.13. (Nempe
hoc reatu obstrictis non licebat libere cœtibus
adesse Ecclesiasticis, atq; ita colere communi-
onem cum fratribus) Hæc impuritas & Sacerdote,
& Sacrificio, & intercessione hominis, pro mu-
neris ratione summi Pontificis; cæterum homi-
nis, tolli & aboleri potuit. At est alia impuritas,
quam peccatum animæ adflat & afficit; ea verò
taurorum & hircorum sanguine, aut buculæ ci-
nere elui & deleri non potest. Itaq; David Psal.
51.18. *Hostis non delectaris aliqui eas obtulissim, holo-
caustum non vis.* Et 50.9. *Non est vt accipiam de domo
tuâ iuuenem, nec de caulis tuis hircos.* Et 51.13. *Num co-
mesurus sum carnem taurorum, & sanguinem hircorum
bibiturus?* Et 40.7. *Victimam & libum non amas, ho-
locustum & hostiam pro peccato non postulasti.*

Cum autem peccatum sit infiniti ponderis, at-
que illius labe, horror, & fœditas æstimanda sint
non humano, sed Diuino iudicio, quo constitu-
tum est vt peccator maledictus sit, *maledictus qui-
cunque non perstiterit* &c. Deuteron. 27.26, non po-
test id aboleri, & penitus tolli, nisi Sacerdos, nisi Sa-
crificium, nisi Intercessio dignitatis & meriti im-
mensi interueniat, quod æstimandum est, vel
præcipue, ex Personæ dignitate. Etenim si id eò
Deus iustus est, qui æternum impœnitentes dam-
nat, quia ab illis offensus, & quidem grauissimè
est, non quoddam impij peccati infinitum, si habe-
tur temporis ratio, sed quoniam qui offenditur
infinitus est: quid est quod veter quominus satis-
factio nostra infinita pondere sit, quamuis tem-
pore finita? dummodò (quod fuit necesse) Me-
diator noster, sacerdos idem & sacrificium, infini-
tæ virtutis, infinitæ dignitatis fuerit. Nā dum
cauillantur nonnulli, *vel guttulam sanguinis Media-
toris (si res ita se habet) id potuisse præstare*. Confundunt
satisfactionis *ἐλάσις* cum *ἑκτίσις*: Nam potest ali-
quid personæ dignitas *ἐκτίσις* satisfactionis de-
trahere, *ἑκτίσις* nil potest. Cuius rei hæc est ratio:
ἐκτίσις est satisfactionis essentialis, *ἐλάσις* non est:
Nam necesse est vt sit satisfactio, prius quàm in-
finiti ponderis sit: iam verò guttula sanguinis ef-
fusa non potest esse *ἑκτίσις* satisfactio, ideoq; nec
satisfactio. Sed sit res exemplo clarior. Rex ludi-
bundus Filio alapam impingat; satisfactionis
locū id non potest habere: at idem pœnas repos-
cens faciat id ipsum; obtinebit, ob Personæ di-
gnitatem, satisfactionis vicem. Ergo, inquit, *sangui-
nis guttula effusa, modò Deo reposcente pœnas peccati id
fiat, satisfactio erit*. At, inquam, Deus reposcens pœ-
nas peccati non acquiescit te ludicra & scenica;
sed *maledicto*, quod eius iustitia exigit necessariò,
sapientia autem modum ei præscribit, tum ra-
tione temporis, tum etiam personarum.

Hoc igitur euicimus, sacerdotem nostrum, &
Sacrificium, internecionemque, quæ vtrumque
consequitur, debuisse esse infiniti ponderis, ideo-
que Deum esse debuisse qui Sacerdos esset no-
ster, idemque sacrificium & intercessor. Id verò
est quod Apostolus docet totâ Epistolâ ad
Hebræos, cuius statim initio probat Christum
esse Deum, tum verò vel maximè, dum vni-

qualis est
ia Christo.

ob personæ
dignita-
tem.

neque Sa-
cerdos.

quia opus
fuit Satis-
factione.

que esset
ponderis
infiniti.

Ad quam
Satisfac-
tionem ne-
cesse fuit
Christum.

esse etiam
hominem,

sacrificij à Christo oblato euehit, *obtulit semetipsum*, (inquit, Heb. 9. 14.) *Spiritu æterno*. Indidemque efficitur, oportuisse Christum esse hominem: neque enim vel pati potuisset, ideoque nec offerre sacrificium, neque loco nostro pati, nisi nobis arctissima quadam vnione cõiunctus fuisset: quod nisi assumptâ naturâ nostrâ nequaquam fieri potuisset. Sed & id ipsum necesse fuit, vt esset idoneus pro nobis apud Deum intercessor, *vt per omnia* (ait Apostolus Heb. 2. 17. 18.) *fratribus similis factus, misericors esset & fidelis Pontifex, in iis qua apud Deum agenda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quod perpeffus fuit, cum tentatus est, potest & iis qui tentantur succurrere.*

& quidem
sanctissi-
mum:

Sed neque id solùm, verùm etiam vt esset homo sanctissimus, summè fuit necessarium. Neque enim vel decebat vniri Naturæ Diuinæ, quæ à peccato penitus abhorret, naturam peccato pollutam: vel grata Deo & accepta hostia esse potuisset, aut vim & pondus satisfactionis obtinere, quæ ipsa expiatione eguisset: Vel fides nostra firma & stabilis foret, si in Christo solam mortem, non etiam vitam sanctissimè actam, intueretur. Vt anathema illis (si qui sint) qui ista diuellunt, *Christi iustitiam & Christi mortem*, meritò denunciandum sit, cum Petrus ista coniunxerit, dum nos *precioso sanguine Christi, vt pote Agni immaculati & incontaminati redemptos* dicit 1. Pet. 1. 19. Apostolus autem in Epistola ad Hebræos, non modò non separat à morte & oblatione Christi vitam sanctissimè actam, sed etiam Deitatis (quam *spiritum Aeternum* vocat) in eo sacrificio rationem vult haberi vel imprimis: *quandò magis*, inquit, cap. 9. 14. *sanguis Christi, qui per Spiritum aeternum se ipsum obtulit inculpatum Deo, purgabit conscientiam vestram à mortuâ operibus.*

Item, vt
Christus
Rex esset
noster,

Jam verò, quoniam & obnoxij sumus hostium fraudibus & crudelitati, Mediatorem & Seruatorem nostrum eundem & Regem esse conueniebat, & quidem summâ potentiâ summâ præditum potestate: neque enim humana prudentia conatus hostium nostrorum & consilia eludit, nec vlla vi, præter Diuinam, eorum impetus frangi & debilitari potuisset. Itaque nobis opus fuit Mediatore Deo, cuius *robur* esset inuictum & insuperabile, *sapientia* imperuestigabilis, qui gerendo muneri Regio esset idoneus. Non enim haberet is infinitam potestatem, cuius potentia finita est: nec cadit in eum infinita potentia, qui ipse finitus & circumscriptus est naturæ cõditione, quicquid in saniam & furat aduersus Christum Romanus Antichristus, qui cum se non neget esse merum hominem, adeoque potentiâ præditum finitâ, potestatem sibi tamen attribuit infinitam. Cum igitur oportuerit Seruatoré esse præditum potestate infinita, & vi præditum esse eundem atque robore infinito, necesse est, Porro vis infinita soli Deo conuenit. Itaq; & Deum esse eundem, necesse est. Imò verò vt Rex esset, & hominem esse oportebat. Nam cum Christo Regia potestas tribuitur, vt Mediatori, non intelligenda venit suprema illa autoritas, quam (vt Deus) obtinet in omnem creaturam, sed potestas *mediatoria*, quæ tota versatur in protegendis iis quos sanguine redemit: Cuius potestatis exercendæ ius nititur merito satisfactionis, qua loco nostro defunctus est, & arctissima illa vnione quæ illi nobiscum intercedit, quarum

oportuit
eam esse
Deum,

& homi-
nem,

neutra locum habere potest, nisi homo sit. Itaque *potentia, robur, efficacia*, qua potestas Christi Regia exercetur & sese exerit, est illa quidem in sola natura diuina, quippe quæ sola infinita est: *ipsa potestas* neque est in humana, neque etiam in diuina natura seorsum, sed in Christi persona, atque (vt in scholis loquuntur) in toto Christo, qui tantæ potestatis capax haud fuisset, ni Deus esset. Quomodo autoritas prædicandi Euangelium nemini competit qui anima & corpore non sit præditus, absurdum tamen dictu foret quempiam secundum animam, aut eundem secundum corpus esse ministrum Euangelij.

Hinc autem facillè intelligitur quomodo *potestas infinita Christo data sit*, Matth. 28. 18. nempe quâ *constitutus est à Patre Rex, donec subiciat pedibus inimicos suos*. 1. Corinth. 15. 24. 25. Neque enim eo loco agitur de autoritate quæ Christo conuenit quâ Deus est, (quam autoritatem docendâ causâ *essentialis* appellamus) neque item de vlla autoritate, quæ vt ita dicam, subiectiuè inhæreat naturæ humanæ: sed tantum de Christi *potestate mediatoria*, cui exercendæ Christus idoneus esse nequaquam potuisset, ni idem *Deus-homo, homo-Deus* fuisset. Sic ostendimus Christum Mediatorem Deum esse, idque ex muneris sponte suscepti ratione, quod tantum erat, vt à nemine, qui idem Deus non esset, obiri potuerit. *Præfuit igitur Dei domui, non vt seruus, sed vt Filius, haeres & Princeps*. Heb. 3. 56.

Veniamus iam ad ea, quæ vltimo loco proposuimus dicenda; primùm, expendamus quis sit hic Christi ascensus. 2. quàm necessarius. 3. quos adferat fructus. 4. quis sit illius finis.

Christus igitur ascendit in cœlum (vt huc accommodemus locutionis istius vsus) in veteri Testamento duobus modis. 1. Olim cum subduceret speciem quâ se conspiciendum veluti præbuerat, ascendere dicebatur, vti supra explicatum est. Nunc autem ascendit subducta humanis oculis atq; subiectâ in cœlum naturâ nostrâ, quam in vnionem hypostaticam assumpserat nūquam deponendam. 2. Olim ascendere dicebatur, cum deuictis & subiugatis hostibus Ecclesiæ, Deus velut in arcem cœli se recipere videretur, quodd non ampliùs testaretur potentiam suam in terra contra hostes suos jam debellatos & deletos; Nunc verò Satanâ, inferis, peccato, mundo, teterimis inimicis expugnatis, verè ascendit in cœlum, *vide & vult expectari à nobis*. Philipp. 3. 20. A&. 1. 11. Atque ut olim adorantes intendebant oculos versus Tabernaculum, quodd Christus expectaretur in terram descensurus; nunc adorantium oculi in cœlum subleuantur, quodd inde venturus sit iudicaturus, non iam in terra, sed in nubibus, viuos & mortuos. Fuit porro Christi ascensus in cœlum necessarius, seu personam seu Officium illius, seu conditionem nostram intueamur. Nam cum Christus secundum humanam naturam fuerit homo cœlestis, cœlo oriundus, non quidem ille quoad corporis materiam, (vt somniarunt miseri Anabaptistæ) sed tamen quoad generationis rationem & modum, (non enim more hominum genitus fuit, sed quadam cœlesti & diuina ratione conceptus ex Spiritu S.) non debuit ob hanc causam semper hære in terris, imò perfecto opere quod susceperat faciendum, oportuit eum in natura

Duplex
Christi as-
census in
cœlum.

1.

2.

Necessa-
rius respe-
ctu Christi

1.

Personæ

natura humana subvehi in cœlum: Itaque propter *οἰκονομία* duntaxat debuit versari in terra, propter *originem* ascendere in cœlum. Vnde & nostra (quatenus regeniti sumus) eadem conditio est, *ὡς ὁ πολίτευμα ἐν τοῖς οὐρανοῖς* Philipp. 3. 20. *qualis est homo cœlestis, tales & qui cœlestes sunt.* 1. Cor. 15. 48. *Peregrinamur in terris, cœlum nobis patria est* Heb. 11. 14. 15. 16. & 13. 14. Etenim non sumus amplius primi, sed secundi Adami membra.

Quod si munus eius *Mediatorium* consideremus, perinde videbitur Christi in cœlum ascensus necessarius. Nam ut à munere *Prophético* ordiamur, si Christus hæssisset in terra, neque *omnia*, neque *tam clarè*, neque *tam magnificè* docuisset. Non *omnia*, nam, inquit ille, Joan. 16. 12. *adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc potestis portare.* Pertinet enim vel maximè ad doctrinam Evangelij ascensus Christi in cœlum, qui prædicari, nisi ascendisset ad Christum, non potuisset. Neque *tam clarè*, nam ut succederet Spiritus Sanctus Christo decedendum fuit: *Nisi enim abiero, inquit, Consolator ille non veniet ad vos, si autem profectus fuero, mittam eum ad vos.* Joan. 16. 7. Denique Christi prædicatio in carne ignobilis fuit & contempta præ illa, quæ de cœlo iam fungitur per Spiritum & seruos suos Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Pastores & Doctores.

Manus autem Christi *Sacerdotale* & eius ascensum in cœlum requirebat pluribus de causis. Ob hanc primùm, quod oblatio in terra sacrificio extra sanctuarium, Sacerdos noster debuit victimam in sanctuarium inferre. Quod *typicè* factum est à Sacerdote typico, *verè* à vero Sacerdote debuit præstari: is autem die festo propitiationum hostiâ mactatâ & oblatâ extra Sanctum Sanctorum, sanguinem oblatæ victimæ ed inferebat. Quocirca id ipsum factum oportuit à Sacerdote noui Testamenti. *Nam si esset in terra, ne Sacerdos quidem esset, manentibus illis Sacerdotibus qui secundum legem offerunt dona.* Heb. 8. 4. vide & caput 9. à vers. 6. ad 12. & vers. 24. 25. Huc etiam accedit quod Christus *Sacerdos est in æternum.* Heb. 7. 16. 17. Itaque debebatur ei cœlum, quod munere illo, quod in terris cœperat obire, fungatur in æternum: idque intercedendo pro nobis, quod alibi quàm in vero sanctuario, hoc est, in cœlis, fieri non debuit. Cæterùm modus huius intercessionis vel hinc intelligi potest, quod eius sanguis *dicunt præstantiora loqui quàm sanguis Abel,* Hebr. 12. 24. Nam ut vindictam Abelis sanguis reposcebat, sic Christi sanguis effusus misericordiam nobis impetrat.

Regium denique Christi munus exigebat ut in cœlum ascenderet. Nam quandiu egit in terris, assumptâ serui formâ, in similitudine carnis peccati, non exeruit, neque sanè pati potuit illa exinanitionis suæ conditio ut exereret, maiestatem illam *Regiam*. Quamuis nec eam penitus occultauit, quin ut sol cum luna eius luminibus obstruit, prodit tamen lucem suam, sed exiliter & obscurè: Christus itidem tot edictis miraculis, etiam in cruce, & mortuus denique secundum carnem, effecit ut illas nubes radij gloriæ suæ perumperent. Verùm enim verò ut eius Maiestas effulgeret, ac splendorem suum, ut sol claro meridie, diffundere longè lateque, oportuit Christum ascendere in cœlum, & ad Dei dextram gloriose consistere.

Sed & *conditio nostra* id ipsum requirebat. Nam & confirmanda fuit *fides nostra*, quæ nutasset haud dubiè, imò verò concidisset, ni non modò in Resurrectione Christi, (plures enim reuixerunt) verùm etiam in eius illustri & glorioso ascensu in cœlum, certissimum mortis deuitæ, & effraatarum inferni portarum, deletique imperij Satanæ, exstitisset documentum. Itaque Paulus docet *Christum traditum fuisse propter offensas nostras, excitatum verò propter iustificationem nostram.* Rom. 4. 25. Nempe non nisi fide iustificamur, fides autem nulla fuisset nisi mortem consecuta fuisset resurrectio. Tum erigenda fuit *spes nostra*, quæ fluctuasset itidem & iacuisset, ni Christus & cordibus nostris sui arrhabonem indidisset, *Spiritum veritatis consolationis, & sanctitatis* (Joh. 16. 7. & 13.) & nostri arrhabonem vicissim, *naturam nostram*, cœlo intulisset. Quorsum adeò respexit, inquit, Johan. 14. 2. 3. *vado paraturus vobis locum, & cum profectus fuero & parauero vobis locum, rursus veniam, & assumam vos ad meipsum, ut vbi sum, & vos sitis.* Item Johan. 16. 7. *sed ego dico vobis veritatem, expedit vobis ut ego abeam, nisi enim abiero, Consolator ille non veniet ad vos; si autem profectus fuero eum ad vos mittam.* Tum etiam accendenda fuit atque inflammanda *charitas nostra*, quæ non inteppuisset modò, sed refrixisset penitus, aut cerrè exiisset in amorem carnalem, si Dominus Jesus in terra hæssisset. Argumento autem sit affectus Petri & reliquorum Apostolorum, concitatissimus quidem ille atque acerrimus, sed qui tamen præsentia carnali inhiaret atque inhæreret tam pertinaciter, ut nulla alia ratione temperari, & denique penitus reuelli posset, quàm discessu secundum carnem atque ascensu Christi in cœlum. Ita Paulus 2. Corinth. 5. 16. *Quod si etiam nouissimus Christum secundum carnem nunc tamen non amplius nouimus.* Imò præsentia Christi in terris prohibuisset quominus in cœlum animum penitus attolleremus; nempe ibi est mens nostra, vbi amat. Nunc autem cum Christus non agat in terris in carne, sed in cœlo, ed animus contendit, ed adspirat, vbi ille est: Itaque ut affectus nostros in cœlum subueheret, & à solo & rebus terrenis alienatos affigeret rebus cœlestibus, in cœlum ascendit. Quæ res vehementissimæ hortationis Apostolo præbuit argumentum. Itaque (inquit, Col. 3. 1. 2.) *si resurrexistis cum Christo, superna curate vbi Christus est ad dextram Dei sedens: superna curate, non terrestria.* Et cum miseriam huius vitæ deplorat, eam totam in hoc collocat quod Christi beatificâ præsentia caremus, *scientes* (inquit, 2. Corinth. 5. 6.) *quod cum aduenæ sumus in corpore, peregrè absumus à Domino.* Et gloriam vitæ futuræ vnico verbo describens, *erimus* (inquit, 1. Thess. 4. 17.) *semper cum Domino.* Et rationem reddens cur cupiat dissolui, *cupio*, inquit, *dissolui & esse cum Christo.* Philipp. 1. 23. Et profectò ita est, nulla cogitatio potentior est, ac maiorem vim habet ad affectus nostros seiungendos à terra, & ad res cœlestes erigendos, quàm si Christum ad dextram Patris in cœlo sedentem ob oculos habeamus. Itaque, ut reliquam taceamus idololatriam Pontificiorum, quæ summa est, astus fuit Satanæ mirabilis eam inuexisse in Ecclesiam, Christi præsentiam in terris, quæ sacrificuli digitis, & panariis, *ἡσυχίᾳ τῶν ἁγίων* animos hominum affigeret.

3.
respectu
conditio-
nis nostræ,
ad confir-
mandam
n. p.
1.
Fidem.

2.
Spem.

3.
Charita-
tem no-
stram.

7.
Muneris

Sacerdotale.

Regi.

Sic explicata est necessitas ascensus Christi in cœlum, ratione personæ & muneris sui, tum etiam conditionis nostræ, quæ omnia vt ascenderet in cœlum requirebat. Nunc superest vt exponamus fructus illius ascensus admirabiles & illius finem, quod faciemus quàm breuissimè, quando nobis differentibus tertia iam penè effluxit hora.

Ascensus Christi fructus 1. Hostium captiuitas.

Primus fructus ascensus Christi est hostium captiuitas: atque hinc nobis exponendum, qui fuerunt hi hostes, & quomodo à Christo capti. Quatuor autem hostium à Christo debellatorum Scriptura meminit peccati, diaboli, mundi, & mortis.

np. 7. Peccati remissio, & corruptionis naturæ abolitio in morte.

Ac primùm, peccatum Christus aboleuit cum nobis attulit peccati remissionem, tum etiam cum naturæ prauitatem correxit: vtrumque perfecit tum morte sua, tum etiam resurrectione, quæ in Scriptura *ἡ σωτηρία* etiam ascensum Christi significat. Et in cruce quidem peperit satisfactionem & sacrificio peccatorum remissionem; Itaque tradit Apost. Col. 2. 14. *Dominum affixisse cruci, è medio sustulisse & deleuisse chirographum quod nobis erat contrarium.* Et Gal. 3. 13. *Christum factum fuisse maledictum pro nobis, vt nos ab execratione legis redimeret. Prauitatem item naturæ in cruce correxit & sustulit: Etenim eam eo vetus noster homo crucifixus est, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruamus peccato.* Rom. 6. 6.

Quod enim Christus vitæ animalis in cruce finem imposuit, cum esset caput nostrum, oportuit in nos detuari, vt nos peccato, quod nostræ animalis vitæ adnatum est, moreremur. Tum etiam id fecit exemplo Christus crucifixus 1. Pet. 2. 21. in quo cernere est absolutissimam omnium virtutum imaginem, dilectionis, humilitatis, patientiæ, mansuetudinis, liberalitatis, fidei, spei, &c. Vt nõ possit fieri villo pacto, vt fidei oculos in illa imagine (quæ nullo vel ligno, vel saxo, vel ebore, vel argento, vel auro effingi potest) defigamus, quin excitentur in nobis vehementissimi motus, ardentissimumque verè pietatis studium, cum summa aduersus nosmetipsos, si quando nobis & affectibus nostris indulgentius, indignatione, odioque vitiorum coniunctum. At resurrectioni & ascensui Christi in cœlum Scriptura & remissionem peccati, & prauitatis naturæ correctionem tardè quidem, sed tamen aliquando, vt hoc loco, tribuit, diuersa ratione: Nempè remissio peccatorum tribuitur resurrectioni & ascensui duabus de causis, quarum prima hæc est, quod satisfactionis à Christo in cruce præstitæ resurrectionis apocha fuit. Cum penderet Christus in cruce debitum soluebat, cum surrexit, cum ascendit in cœlum apocham adeptus est; Itaque remissio peccatorum tribuitur cruci, vt solutioni debiti, resurrectioni & ascensui in cœlum, vt apochæ debiti soluti. Sed res illustranda est exemplo. Remissio debiti vel adscribitur pecunie à fideiussore numeratæ, vel apochæ quam fideiussor pecuniâ solutâ in debitoris gratiam assequutus est. Pecuniæ numeratæ ascribitur, vt cause, apochæ, vt argumento pecunia numerata. Attulit etiam nobis resurrectione & ascensu in cœlum peccatorum remissionem, alia ratione, (quæ caussa posterior esse potest cur resurrectioni & ascensui in cœlum remissio peccati tribuatur) nempe fide iustificamur, ea autem (vt supra diximus)

in resurrectione & ascensu Christi

nulla foret, ni Christus resurrexisset atque ascendisset.

Etiam resurrectione naturæ prauitas corrigitur. Etenim sicut Christus secundum carnem resurrectione & ascensu in cœlum renouatus est, sic, cum is sit caput nostrum, necesse est vt ista renouatio in nos propageretur, nosque vnà cum eo resurgamus & ascendamus animis in cœlum. Col. 3. 1. Et Rom. 6. 4.

Diabolum autem Christus tum in cruce, tum in gloriosa resurrectione, & ascensu in cœlum debellauit. Et in cruce quidem Col. 2. 15, quatenus promeritus est apud Patrem, ne illi quadquam in nos liceat, veteremque hominem, qui nos ei reddebat obnoxios, crucifixit & interemit. In resurrectione autem, quatenus eam gratiam ratam esse testatus est, & nos secundum hominem interiorem ita renouauit, vt non iam amplius Satanæ, sed Deo viuamus, Rom. 6.

2. Diaboli.

Itaque & mundi vim tum crucifixus, tum ascendens in cœlum, simili modo fregit. Quid enim possit mundus, vel illecebris, vel scuitiâ, vel exemplo in eos qui cum Christo mortui, cum Christo reuixerunt, & vnà ascenderunt in cœlum, & vnà ad dextram Dei confederunt? Eph. 2. 6.

3. Mundi debellatio.

Sed & mortem cruce, & resurrectione, & ascensu in cœlum aboleuit. Etenim stimulus mortis peccatum est, 1. Cor. 15. 16. quod quomodo cruce & resurrectione abolitum sit, iam dictum est, nec properantibus & anhelantibus ad metam huius differentiationis repetendum est. Sed hæc nobis aduersus Socini impietatem fuerant disputanda, qui, eo quod hæc Christi victoria aliquando eius resurrectioni & ascensui in cœlum tribuitur, vim & pondus mortis Christi non eleuauit modò, sed, quantum in illo fuit, penitus sustulit: Homo execrabilis, qui nimio Christi odio ista vel non vidit, vel se non videre simulauit. Omitto quod acquisitio salutis morti & cruci tribuitur in Scriptura, (vitâ tamen haud exclusâ) applicatio ascensui in cœlum, vnde Spiritus datus, Apostoli instructi sunt, adeoque Euangelium, quod est potentia Deus in salutem (Rom. 1. 16.) est profectum.

4. Mortis abolitio.

Sequitur alter fructus ascensus Christi in cœlum. *Dedisti dona hominibus.* Totum hoc Apostolus refert ad ea charismata, quibus Deus locupletauit eos quorum operâ in Ecclesia colligenda vtitur, quorum alij Apostoli, alij Propheta, alij Euangelista, alij Pastores & Doctores dati ab eo & constituti sunt, ad coagmentationem sanctorum, ad opus Ministerij, ad edificationem corporis Christi. Ephes. 4. 11. 12. Hæc autem dona pro ratione temporum & locorum, pro sapientissima, sed liberrima tamen Dei dispensatione, variâ, & nunc maiora, nunc minora sunt. Quâ de re nos disputare fusiùs (ut institueramus) temporis ratio vetat.

Secundus fructus.

Finis porro huius Christi Triumphis vnio est nostra cum Deo, vt Deus in nobis, velut in templo atque domo, habitet, quod in hac vita inchoatur Spiritu Christi, perficiendum in vita futura, cum Deus erit omnia in omnibus. 1. Cor. 15. 28. Cui Patri, Filio, & Spiritui Sancto sit laus omnis in sæcula sæculorum. A M E N.

Finis Ascensus Christi

ARGUMENTA
IN DISPUTATIONE
ADVERSUS PRÆCEDENTES THESES

PROPOSITA, VNA CVM SOLVTIONIBVS

& responsionibus, prout ista ex Disputan-
tium & Respondentium ore
excipi potuerunt.

AD THES. 4.

Ad id quod in ejus calce homo dicitur in offensis & peccatis mortuus.

Ex Ephes. II. vers. 1.

OBIECTIO.

QUIBUS superfluit aliqui motus ad vitam, ij non sunt planè mortui.

Atqui omnibus hominibus superfluit aliqui motus ad vitam. Ergo, &c.

Resp. per distinct.

Duplex est regeneratio inchoata & absoluta: qui tantùm inchoatè regeniti sunt, iis insunt boni quidam motus, quales sunt ij qui à Christo dicuntur in Euangelio accipere verbum cum gaudio, radicem tamen in seipsis non habent, itaque non perseverant: qualis item fuit Saul cum exclamaret, *Es-ne tu, fili mi, David*, &c. Sed euanidi sunt isti motus. Alia est regeneratio absoluta, quæ regeneratio propriè in Scriptura dicitur, estque à Spiritu qui *Spiritus Christi* dicitur, quo sensu Thes. 6. is Spiritus Sancti expers dicitur, qui vinci se & captivum duci à lege peccati patitur. Ista regeneratio non euanidos eiusmodi motus producit, sed hominem reuera liberat à lege peccati. Illi quibus obtigerunt rudimenta veluti regenerationis, possunt habere bonos motus sed euanidos, qui videntur habere aliquam cum regeneratione proportionem atque similitudinem, aliquam eius speciem atque umbram: sed hoc, quicquid est, non est à natura, sed à modulo Spiritus & regenerationis inchoatæ, quem consequuti sunt.

Instantia.

In vita naturali nemo dicitur mortuus quamdiu habet aliquem metum ad vitam, ergo in vita spirituali nemo dicendus est mortuus cui inest aliquis bonus motus ad vitam.

Responsio.

Alia est ratio vitæ animæ, alia vitæ corporis, vitæ corporis qua physicè est in indivisibili, neque corpus potest dici vivere nisi verè viuat. At

vita animæ est Ethica, in habitu nimirum virtutis; iam verò aliud est habitus virtutis, aliud *Sp. S. ens* ad eam: *Sp. S. ens* nempe est rudimentum quoddam virtutis, ideoque qui præditus est *Sp. S. ens* nec planè improbus est, neque etiam præditus habitu virtutis: sunt itaq; gradus quidem in vita animæ Ethica, non in physica corporis.

Instantia.

Spiritus S. non abutitur locutionibus, sed loquitur simpliciter, prudenter tamen. Quum Scriptura hominem dicit in peccatis mortuum, abuteretur hac phrasi si non omnem excluderet vitæ spiritualis gradum. Cum itaque in illis ipsis qui dicuntur mortui in peccatis sint aliqui boni motus ad vitam (vri iam concessum est) proindeque non sint profus mortui, sequitur, phrasim illiam & similes esse hyperbolicas, quibus significatur magna hominis indurati obstinatio, non verò excluditur in natura omnis vita spiritualis gradus, atque motus ad eam.

Responsio.

Quum sic loquitur Scriptura, non loquitur de irrogenitis quatenus habent aliquos bonos motus, sed de natura hominibus loquitur, in se sub peccati statu cõsiderata, vultq; illis phrasibus Scriptura designare, quis sit naturæ corruptæ status, vt si quis bonos aliquos motus in se persentiscat, id non imputet naturæ, sed gratiæ alicui particulari Spiritus Sancti: Itaque non sunt hyperbolicæ hæ locutiones, sed metaphoricæ ad hoc adhibitæ, vt quantum quisque recedit ab illaprauitate naturæ, id non sibi & naturæ tribuat sed gratiæ: sic in formula confessionis peccatorum qua vtimur in publica liturgia dicimus *nos esse inuisiles ad omne bonum*, &c. qua ratione profite-mur coram Dei tribunali quales simus per naturam, non quales simus per Dei gratiam, vti loquitur Scriptura. Phrases ergo illæ conueniunt naturæ corruptæ, suntque eius descriptiones, qualis ea in se est, non quatenus est affecta à

gratia, aut aliquid ad naturam à Spiritu Dei accedit.

Instantia.

Ergo est aliquod medium inter vitam & mortem, naturam & gratiam; quod est absurdum.

Respondetur.

Dari medium non inter naturam & gratiam, sed inter naturam & vltimum gratiæ complementum. Sic inter tenebras & lucem non est medium, sed inter densas & obscuras noctis tenebras, & lucem quæ sequitur Solis ortum datur medium, natura quidem non admittit gradus sed gratia, quæ est instar lucis, admittit gradus, neque omnibus eodem sese modo communicat.

Instantia.

Christus in Euangelio Judæis exprobrat, *quæritis me & peccato vestro moriemini*, si de Christo inquirunt & de vita æterna, quomodo semper fuerunt mortui?

Responsio.

Aliorsum pertinere videtur hic locus, omnes Judæi ardent studio Mesiæ, hoc est illis tantum innotuit atque infixum quàm Turcis Mahometana supersticio: sed frustra, quia illi quæerunt carnalem Mesiã, cum itaque nullus sit carnalis Mesiã, non inueniunt eum, atque illud est quod eo loco voluit Christus. Itaque sic Resp. duobus modis quæritur Christus vel secundum Spiritum vel secundum carnem, secundum carnem quæri potest sine Christi Spiritu, at secundum Spiritum quæri non potest sine Christi Spiritu. Quum Dominus noster Jesus Christus isthuc agit de quærendo Mesiã, Mesiã intelligit carnalem: Judæi enim non quæerunt spiritualem, nam si quæsiissent, eum in Christo procul dubio inuenissent.

AD THES. V.

Obijciuntur.

Si natura voluntatis bona est, nihil obstat quominus velit & faciat bonum, quemadmodum arbor bona bonos fructus profert. At natura voluntatis bona est. Ergo, &c.

Responsio.

Bonum dicitur trifariam: est bonum *physicum*, est bonum *metaphysicum*, est bonum *Ethicum*. Actio voluntatis quatenus est ens, bona est bonitate *physica* vel *metaphysica*, sed est mala *Ethice*, quia actioni adnascitur *actio*. Voluntatis itaque entitas bona est *physicè*, sed voluntas non est bona bonitate *Ethica*, cuius bonitatis *Ethicæ* respectu motionem diuinam vocauimus, *motum Ethicum*, quia motus determinatur à fine. Si argumentum valeret, pari modo concludi posset, diabolum posse velle bonum, nam naturale est voluntati velle bonum, sed *actio* quæ est adnata motui voluntatis, facit vt actus sit peccatum.

Instantia.

Si omnes homines sunt ita à natura comparati vt velint & finem & media ad finem (id est volunt esse beati, & volunt media ad beatitudinem tendentia) voluntatis natura non tantum *physi-*

cè sed & *Ethicè* bona est. Atqui prius verum est. Ergo, &c.

Respondetur.

Distinguendo *velle esse beatum*. Est quædam beatitudo quæ concipitur sub vniuersali quadam notione, iuxta quam vnusquisque sibi bene vult. Negatur appetitum huius beatitudinis esse *Ethicè* bonum, quia bonum *Ethicum* est quo quis dicitur vir bonus. Vel, *velle esse beatum*, est cupere esse beatum fruitione Dei, frui Deo propter Deum; hoc modo nego homines natura cupere esse beatos. Homo cupit seruari, sed non cupit seruari per Christum, amat salutem, at non quatenus ea sanctificatur homo, sed quatenus ex ea cedit ad ipsum aliqua vtilitas seu *volupe*, aliud ergo est appetere beatitudinem sub notione vniuersali, qui appetitus naturalis est, aliud eam appetere sub notione particulari, hoc est beatitudinem definitam: nam omnes Philosophi consenserunt esse beatitudinem, seu summum aliquod bonum, sed dissenserunt de finibus bonorum. Nam alii in voluptate, alii in indolentia, alij in virtute summum bonum collocarunt. Negatur itaque argumenti consequentia, voluntatem ideo esse bonam etiam *Ethicè*, quia appetit beatitudinem sub notione tantum vniuersali, appetitus enim iste conuenit etiam diabolis, impiis vt Balaamo qui *cupiebat mori morte iustorum*.

Instantia.

Si media conducentia ad beatitudinem, quæ efficiunt virum bonum, inueniuntur etiam in *Ethnicis*, & non renatis, voluntas bona est etiam *Ethicè*. Sed verum est prius. Ergo.

Responsio.

Negatur minor.

Instantia.

Probat minor. Quorum mens illustrata fuit noticia Dei, rerumque diuinarum, & voluntas ita affecta est vt legi Dei obsequeretur, in illis reperiuntur media conducentia ad beatitudinem, quæ virum bonum efficiunt, atqui *Ethnicorum* mens illustrata fuit noticia Dei & rerum diuinarum, nam *τὸ νόσθον ἡ θεὸς* fuit illis reuelatum. Rom. 1.19. & voluntas eorum obsequabatur legi Dei, nam quæ legis sunt faciebant & opus legis scriptum ostendebant in cordibus suis Rom. 1.14.15. Ergo &c.

Respondetur.

Distinguendo *Magis*. Duobus modis obsequi potest voluntas legi Dei, vel enim ei obsequitur vt rei quæ rationis iudicio bona est vel ei obsequitur propter amorem Dei qui author est legis. Concedo voluntatem humanam obsequi quadantenus legi Dei, quatenus ea congrua est & conformis humanæ rationi, vt Lucretia ex animo detestata est impudicitiam, quia scditas impudicitie ei ob oculos obuersabatur, iudicabarque impudicitiam esse rem scdam; sic Cato perfidiam & tyrannidem oderat, quia iudicabat ex recta ratione ita esse odio digna; Lucretia tamen & Cato non sunt hac in parte obsecuti legi Dei, propter Deum, seu quatenus à Deo lata est: nam qui obsequitur legi Dei propter Deum, ejus studium par est in obseruandis omnibus eius mandatis. *Ethnici* autem in quibus virtutes aliquæ insignes eminebant, in aliis infra vulgus sæpe subsidebant. Deinde duplex est *Ethica*, est enim *Ethica* quædam quæ dici potest

Politica,

Politica, quæ necessaria est vt stare possit politia humana. Multi fuerunt inter Ethnicos qui in hac Ethica excelluerunt, & eius respectu viri boni dici poterunt, atque adeo fuerunt, comparatè nimirum ad alios, qui improbi & impuri fuerunt. Sed est alia Ethica *spiritualis*, quæ ad eam quæ in cœlis est *πολιτικῆς* pertinet. Apostolus locis suprà allatis agit de iis, qui legis æquitatem quoad humanam politiam, agnoscebant, & festabantur, qui non tamen eò assurgebant vt colerent ex ea Legislatorem. Deus Legi suæ tam manifesta iustitiæ & æquitatis impressit vestigia, quàm diuinitatis suæ in mundo. Itaque quemadmodum in contemplatione mundi voluit nos assurgere ad mundi creatorem, ita noluit nos hæere in nuda Legis contemplatione, sed ascendere ad Legislatoris cultum & cognitionem.

Instantia.

Apostolus Rom. i. exerte ait, æternam Dei potentiam & Diuinitatem factam fuisse manifestam in Ethnicis. Ex quibus Apostoli verbis argumentum sic conficitur. Admiranda Dei potentia & diuinitas est in Ethnicis facta manifesta. Itaque in tantæ eius potentiæ & diuinitatis contemplationem, non semel atque iterum sed subinde ita correpti sunt admiratione, vt multa in eorum scriptis extet admirationis illius egregia documenta. Exempli gratia Galen. l. 4. de vsu partium prorumpit in admirationem tantæ diuinæ bonitatis & sapientiæ quæ in admirabili partium humani corporis fabrica atque structura conspicua est. Si itaque eam agnouit admiratus & contemplatus est, vtique ad Deum vsque assurrexit.

Responsio.

Admiratur quis vel inuitus vel vt lubens, multi sunt qui vel inuiti coguntur, admirati virtutem, quique (vt ait ille) *virtutem vident intabescuntque relictæ*, item, *meus immota manet, lachryma voluntur inanes*, laudant eos quos vident virtute præditos, sed id faciunt tamen inuiti & illubentes, neque enim eos imitantur. Itaque admiratio ista euanida est, & postquam auerterunt oculos redeunt ad ingenium, nec vlla sunt reliqua in illis admirationis illius vestigia. Sed alia est admiratio coniuncta cum studio & amore, quæ admiratio vt permanens est, sic nulli Ethnicorum obtigit, ob voluntatis peruersitatem atque naturæ deprauationem. Et sanè Galenus qui sic in admirationem diuinæ sapientiæ erupit, est alioqui impius & profanus scriptor, qui quantum potest dogma de immortalitate animæ vel dissimulat, vel etiam impugnat.

AD THES. XXVIII.

Obijcitur.

Si finem & quæ in finem tendunt comprehensa semel atque agnita non potest respuere voluntas, quicumque nouit finem & media quæ tendunt ad finem ea amplecteretur. At contrà se res habet, nonnulli enim præditi sunt illustri cognitione & finis & eorum quæ ad finem tendunt, neque tamen ea persequuntur.

Responsio.

Duplex est finis & mediorum ad finem agnitio, altera nempe *Theoretica*, altera *Practica*, quam distinctione docet Aristoteles in Ethicis. Cui in hoc genere primæ partes sunt deferendæ: cognitione *Theoretica* fateor aliquando cognosci finem & media, neque tamen voluntatem sequi cognitionem illam, sed cognitione *practica* (quando mens practica voluntati præscribit quid sit faciendum vel fugiendum) aio fieri non posse vt voluntas non sequatur. Aliud, inquam, est cognoscere finem & media cognitione *Theoretica*, quando illa facultas tantum agit, quam Aristoteles vocat *νοῦς θεωρητικὸς*: aliud verò eadem cognoscere *practice* quando *νοῦς πρακτικὸς* apprehendit obiectum suum; priorem cognitionem non sequitur semper & necessariò voluntas, posteriorem semper & necessariò sequitur.

Instantia.

Adamus fuit præditus vtraque cognitione, *Theoretica* & *Practica*, nec tamen finem per media persequutus est.

Responsio.

Negatur Adamum tum cum peccauit fuisse præditum cognitione *practica*, nam credidit diabolo, qui vsus est apud illum argumentis quibus fidem habuit. Itaque præditus tum non fuit cognitione *practica*.

Instantia.

Præditus fuit Adamus summa sapientia, quippe qui creatus ad imaginem Dei, ergo vtraque cognitione præditus fuit. Quod si non fuit præditus cognitione *practica*, id fuit vel ante peccatum, vel post peccatum tantum, vel in ipso peccato. Si ante peccatum tum peccatum fuit antequam esset peccatum, quod absurdum, nam non habere cognitionem *practicam* finis & mediorum, peccatum est. Si post peccatum tantam cognitionem illam non habuit, inde factum est quòd Deus eum propter præcedens peccatum priuauerit illa cognitione: ac proinde ante peccatum & in ipso peccato habuit illam cognitionem; si dum peccaret non habuit illam cognitionem, sequitur eum dum peccare cœpit præditum fuisse illa cognitione.

Responsio.

Adamus fuit præditus cognitione *practica* ante peccatum, concedo: post peccatum & in ipso peccato, nego: imò radix eius peccati hæc fuit, quod non cognouerit cognitione *practica* finem & media. Ferè omnes filij agnoscunt (cognitione *Theoretica*) patrem esse colendum, eum esse obediendum, sed plerique putant non esse iucundum illi, in hac vel illa actione quam præscribit, morem gerere: Aio ergo in ipso actu temptationis titubasse primum Adamum, deinde corruisse, & originem peccati fuisse incredulitatem, quæ & ipsa est peccatum, sedesque eius est mens *practica*, quæ ratione tantum & formalitate quadam est à voluntate distincta.

Instantia.

Si eodem momento quo excidit Adamus, exutus est cognitione *practica*, tum priuatus est ista luce autequam id esset peccato suo promeritus; At Deus neminem priuat gratia sua immeritò, Ergo, &c.

Responsio.

Duplex est gratia *sufficiens & efficax* : Deus neminem priuat gratia sufficiente nisi peccatorem, concedo, gratia efficace, nego. Cognitio autem practica gratia est non sufficiens modò, sed etiam efficax. Intellectus practicus ille est qui versatur in singulari quadam actione, quem intellectum si Deus det fieri non potest vt homo peccet.

Instantia.

Atqui sine gratia efficaci non potuit Adamus prætare Deo obedientiam quam ab eo requirebat. Mirum autem videtur Deum non dedisse Adamo efficacem illam gratiam, nam qui potuit iuste irrogare illi pœnam ob non præstitam obedientiam, ad quam præstandam vires non habuit.

Respondetur.

Duplicem esse potentiam, duplicem esse impotentiam. Est quædam potetia quæ nihil aliud est, quàm facultas quædam exequendi ea quæ velis & cupias : vt qui cupit seruire Deo, eum necesse est Deum cognoscere, vnde fit vt animantia bruta non sint peccati rea, quia Deum non cognoscunt. Hanc potentiam habuit Adamus ante peccatum. Alia est potentia quæ magis est efficacia quàm potentia, qualis est ea quam pij petunt à Deo, non enim petunt vt possint, si velint, sed vt velint. Dico ergo Deum non exigere quicquam ab homine, quin dederit ei vires exequendi quod vult; dederat Adamo vires ea efficiendi quæ vellet, siue in bono, siue in malo. Verum dare semper voluntatem Deus non tenetur, & pugnat hoc cum Dei veritate. Deus eo quod exigit non indit voluntatem, tantùm indicat quid creatura debeat velle; dat vires cum indit sui cognitionem, & facit vt nihil sit impedimèti præter liberam hominis voluntatem. Deus à nemine exigit quod non possit si velit, concedo; quod non possit, ita vt cum posse, simul habeat & velle coniunctum, nego. (Sic enim homo nunquam peccaret aut labi posset) hoc autem est intellectum habere practicum imbutum cognitione practica. Adamus præditus fuit hac potentia vt posset si vellet, non fuit autem semper præditus intellectu practico imbuto cognitione practica; qui re ipsa nihil aliud est quàm ipsa voluntas, ratione tantùm & formalitate quadam (vti dictum est) ab ea distinguitur. Summa quidem fuit lux in eius animo, nec affectus eius eum aliò trahebant; at fuit tamen eadem ratio sanctitatis Adami quæ fuit immortalitatis, vtraque nempe fuit mutabilis. Non est ea ratio iam filiorum Dei, quia Christi (qui est secundus Adam, & cuius ipsi per fidem sunt membra) sanctitas est immutabilis; quod respexit Apostolus 1. Cor. 15. *primus Adam erat è terra terrenus, &c.*

AD THES. XI.

In postrema Thesis verba, necesse est agnoscamus esse quidem in nobis liberum arbitrium quod sanctificet, &c.

Obiectio.

SI homini datum est liberum arbitrium, datum homini data est potestas peccandi, at

hoc est absurdum. Ergo, &c.

Responsio.

Data est *per se*, nego. Data est *per accidens*, concedo. At hoc non est absurdum.

Instantia.

Eodem modo data est facultas peccandi quo liberum arbitrium ipsum. At liberum arbitrium datum est *per se*. Ergo & potestas peccandi data est *per se*.

Responsio.

Negatur Maior.

Instantia.

Eo modo datum est liberi arbitrij proprium quod datum est liberum arbitrium ipsum. Atqui potestas peccandi est proprium liberi arbitrij. Ergo.

Responsio.

1. Negatur minor, est enim aliquod liberum arbitrium in quo nulla est peccandi potestas, vt in Deo & beatis Angelis, & vt futurum est in nobis in cœlo. 2. Distinguo verbum *datur*, cum enim in dono spectandus sit præcipuè donantis animus, quæ donans respicit, & quæ donare intendit, illa donantur *proprie & per se*: quæ donare non intendit, donum tamen quoquomodo consequuntur, illa non dantur *proprie & per se*, sed *per accidens*. Priore modo Deus dedit liberum arbitrium, potestatem peccandi posteriore tantum.

Instantia.

Qui priore modo dat antecedens, dat etiam & consequens. Ergo nulla solutio.

Responsio.

Duplex est genus consequentium, alia enim congruunt & cum proprio sine antecedentis, & cum animo donantis, alia contraria sunt & cum eis pugnant; Deus dedit liberum arbitrium & liberi arbitrij consequentia prioris generis: posterioris, qualis est potestas peccandi, haudquamquam.

Instantia.

Causa causæ est causa causati: atqui Deus est causa liberi arbitrij, liberum arbitrium causa peccati. Ergo & Deus peccati causa est.

Responsio.

Duplex est genus effectorum, seu causatorum, alia enim procedunt à causa efficiente *proprie & per se*: Alia vel posita sunt in immutatione causæ, vel ex immutatione causæ proficiunt, & sunt potius effecta *per accidens*. In priore genere causa causæ est causa causati, in posteriore, minime: Porro peccatum pertinet ad posterius illud genus. Cum enim liberum arbitrium *per se* inclinaretur ad bonum, accidit vt mutaretur; mutatum est autem quia constitutum erat in statu naturæ, qui fluxus est & mutationis capax.

ALIUD MEDIUM.

SI datum est homini liberum arbitrium, remansit in homine liberum arbitrium, atqui non remansit. Ergo.

Responsio.

Alia sunt in libero arbitrio essentialia, alia accidentalia tantum, quæ sunt essentialia vt est potentia volendi & agendi liberè, illa remansere in homi-

in homine: quæ accidentalia vtest *ad hoc* ad bonum & ad malum; illa, immutatione facta, sublata sunt quidem, at nego ideo peritisse quæ essentialia sunt.

Instantia.

Quod naturale fuit in homine illud remanfit in homine, atqui liberum arbitrium est in homine naturale. Ergo.

Responsio.

Naturale duplici modo dicitur, vel enim sic appellatur id quod est essentialia, & pertinet necessitudo ad naturæ constitutionem vel id quod naturæ non constituit necessarium, sed exornat tantum, quatenus natura id habeat ad ortum. Priore modo liberum arbitrium, & est quid naturale homini, & in homine remanfit, at non est sic naturalis ea *ad hoc*: Posteriore *ad hoc* fuit naturalis, at nihil necesse est ut ea sublata, tollatur & liberum arbitrium ipsum. Est enim uti diximus liberi arbitrij accidens, adeoque separabile.

Instantia.

Vires liberi arbitrij post peccatum remanferunt, ergo & liberum arbitrium ipsum.

Responsio.

Eodem redit distinctio: Aliæ enim sunt vires in quibus essentia ipsa liberi arbitrij sita est, ut posse liberè agere: aliæ sunt accidentales, ut posse vel bene vel malè agere. Hæ separari possunt manente libero arbitrio, ut in beatis qui cælo recepti sunt, qui malè agere non possunt, & in Diabolo qui bene agere nequit. Illæ neque sublatae sunt neque tolli possunt manente subiecto. Ita cum beati non nisi bene agere possint libere tamen agunt. Contra Diabolus cum non possit nisi peccare, liberrimè tamen peccat, peccat enim libentissimè.

Instantia.

Si homo cooperetur cum Deo in bonis, præditus est iis liberi arbitrij viribus, quæ dicuntur accidentales, potest enim bona agere: atqui verum prius. Ergo, &c.

Responsio.

Cooperatio cum Deo duplex est, altera propria, altera verò impropria: Propria est cum qui operatur neque producit, neque producere potest effectum sine cooperante: Impropria, quum vis quæ producit effectum est in operante solum, nullatenus in cooperante ut cum Deus vitur homine in excitatione mortui. Priore modo nego hominem cooperari cum Deo, posteriore concedo, at non inde sequitur hominem præditum esse potestate illa agendi quæ *ad hoc* dicitur.

Instantia.

In ea cooperatione secundum quam homo dicitur cooperari cum Deo in bonis, Deus non potest producere effectum sine homine. Ergo cooperatio illa non est impropria, sed propria, & sic nulla solutio.

Responsio.

Cooperatio in qua qui operatur non potest producere effectum sine cooperante, item duplex est: altera enim est eiusmodi ut cooperans habeat rationem subiecti tantum in quo principale agens vim suam exerit, ut ex eo aliquid proficiscatur. Altera est eiusmodi ut cooperans habeat rationem causæ sociæ quæ ex se vires con-

fert ad effecti productionem. Priore modo homo cooperatur cum Deo, nam bonæ actiones humanæ quidem absque homine produci nequeunt, habet tamen in iis homo rationem subiecti tantum. Jam verò nego ex eo sequi, esse in homine in statu naturæ corruptæ facultatem illam bene agendi, de qua agitur. Posteriore modo nego hominem cum Deo cooperari, ea tamen est propria cooperatio in qua cooperans habet rationem causæ sociæ.

Instantia.

Si homo concurrat ad bonas actiones ut instrumentum per quod Deus agit, concurrat ut causa sociæ. Atqui verum prius. Ergo.

Responsio.

Instrumentum est in duplici differentia, aliud enim est instrumentum in quo nihil planè est quod ad effecti productionem conferat, quod non accipiat à principali agente, aliud quod aliquid ex se ad effecti productionem confert. Homo in bonis actionibus est prioris generis instrumentum, at non inde sequitur hominem esse causam sociam in istiusmodi actionibus. Posterioris generis instrumentum causa sociæ est, at nego hominem esse in bonis istiusmodi instrumentum.

Instantia.

Fideles aliquid conferunt in bonis actionibus quod non accipiunt à principali agente nempe Deo: Ergo propriè cum Deo cooperantur, & sic nulla solutio.

Responsio.

Actiones bonæ fidelium spectari debent in duplici differentia temporis, nempe, vel in prima regeneratione quo tempore primum fiunt fideles, vel in progressu regenerationis, quum iam facti sunt fideles. Priori illo regenerationis momento vis omnis agendi est in principali agente, nec quidquam instrumentum confert quod non accipiat ab illo. Posteriore vis est aliqua in cooperante quidem, verum eam à principali agente ante accepit, idèoque id omne, quidquid est, principali agenti debet. Itaque sic respondeo: Instrumentum quod aliquid ad effecti productionem confert, duplex est, vel enim id quod confert debet principali agenti, vel non debet: si non debet appellari potest causa sociæ, quæ propriè cooperatur. At nego in homine esse tale quidquam. Si debet non est propriè causa cooperans atque sociæ, quæque in eo negotio de quo agitur, dici possit habere à natura vires illas liberi arbitrij quæ sitæ sunt in facultate bene agendi.

AD COROLLARIUM III.

Satisfactionem non videri necessariam.

Objicitur.

Id solum necessarium est ad reconciliationem quod requiritur à Dei natura & voluntate. At satisfactio non exigitur à Dei natura & voluntate. Ergo.

Responsio.

Negatur minor.

Instantia.

Illud tantum natura & voluntas Dei exigit, cuius oppositum repugnat voluntati & naturæ Dei: At oppositum satisfactionis non repugnat naturæ & voluntati Dei. Ergo.

Responsio.

Negatur minor.

Instantia.

Quod per Deum omnibus licet, id non repugnat naturæ & voluntati Dei. At per Deum omnibus licet reconciliare sibi inimicos absque satisfactione. Ergo.

Responsio.

Duplex est inimicitia, publica & priuata; priuata Deus vult vt omnes condonent, at minime publicam. Exempli gratia, Deus non vult vt Princeps scelerato legum publicarum violatori poenam commertitam remittat. Jam vero in hac causa Deus non est considerandus vt priuatum, sed vt is qui publicum gerit Magistratum.

Instantia.

Si ei qui publicum gerit Magistratum licet poenam sine satisfactione remittere, Deo etiam id licet. Sed verum est prius. Ergo & posterius.

Respondetur.

Ad minorem. Sunt quædam genera peccatorum quæ condonari possunt absque iniuria boni publici. Magistratus ius aliquod habet, & potestatem aliquid remittendi in eo genere, ita tamen vt legum authoritas maneat illibata. Alioqui non licet ei remittere. Itaque negatur minor.

Instantia.

Vnicuique licet cedere de iure suo. Ergo & Principi.

Responsio.

Distinguitur ius: est ius priuatum & est ius publicum; etiam Principes, etiam populus ius habent priuatum de quo possunt cedere. At non possunt cedere de iure publico.

Instantia.

At possunt Principes leges ipsas abolere.

Respondetur.

Distingui potentiam. Alia est tyrannica, alia legitima, Princeps non potest legitime bonas leges abolere.

Instantia.

At condonatio peccatorum absque satisfactione potest fieri à Deo sine cuiusquam iniuria. Ergo.

Respondetur.

Non potest fieri à Deo illæsa iustitia.

Instantia.

Si verum id esset, tum iustitia puniens esset Deo essentialis, at non est Deo essentialis. Ergo.

Responsio.

Negatur minor.

Instantia.

Ira non est Deo essentialis, iustitia puniens est ira. Ergo.

Respondetur.

Distingui iram. Ira considerari potest vel in se absolute, vel ratione modi. In se considerata, est essentialis Deo; est enim Deo essentielle punire peccata: sed modus puniendi nimirum in eo ipso qui peccatum perpetravit, aut in alio, liber est Deo, pendet enim à præscripto rationis diuinæ, nam Deus potest transferre peccati poenam.

Instantia.

Actio libera voluntatis in Deo non est eius proprietates essentialis. Atqui ira est actio libera voluntatis in Deo. Ergo.

Respondetur.

Est quædam libera voluntas quæ distinguitur à natura Dei, vt creatio; & est libera voluntas quæ non potest distingui à natura Dei, vt velle bonum, amare iustitiam & seipsum, sunt actiones liberæ voluntatis Dei, sed quæ ab eius natura non differunt, neque enim ei conueniunt vt creatio.

Instantia.

Deus miseretur cuius vult, & indurat quem vult, Rom. 9. Ergo ira est actio planè libera.

Responsio.

Duo sunt genera proprietatum Dei, vnum est earum quæ versantur circa obiectum constitutum. Alterum est earum quæ versantur circa constitutionem obiecti sui. Proprietates quæ versantur circa constitutionem obiecti sui sunt sapientia & potètia. Proprietates quæ versantur circa obiectum constitutum sunt iustitia & misericordia. Sapientia enim & potentia obiectum sibi faciunt, sed iustitia & misericordia Dei offendunt obiectum iam constitutum, non ipsæ faciunt. Quæ Dei proprietates obiectum sibi faciunt eæ sunt liberæ; quæ verò circa obiectum iam constitutum versantur, illæ obiecto posito nou possunt non exerceri exempli gratia. Fieri non potest vt si quis seruet legem Dei, Deus ei non retribuatur vitam æternam, &c.

Sunt etiam duo genera actionum Dei: quædam fluunt à proprietatibus, quæ quia non habent obiectum, sunt in Deo liberæ, aliæ verò fluunt à proprietatibus, quæ quia habent obiectum, non possunt non exerceri obiecto constituto. Qualis autem est proprietas talis est actus.

Ad locum autem Pauli quod attinet, dico illos actus miserendi & indurandi pertinere ad proprietates Dei à quibus obiectum constituitur, & quidem obiectum iræ punientis, quam posito obiecto non posse non exerceri affirmamus. Non potest sibi temperare Deus quin odio habeat mala. Ipse Socinus fatetur fieri non posse vt Deus condonet peccatori impœnitenti.

Instantia.

Dispensatio Dei est libera.

Respondetur.

In actione potentia & sapientia, concedo: in actione iustitia & misericordia, nego: quum Apostolus Heb. 10. 26. vult docere vnde fiat quod sit impossibile, vt peccatum in Spiritum Sanctum remittatur, id probat, quia non est satisfactio. Tale est argumentum, pro quo non est satisfactio, id non potest remitti, sed pro peccato in Spiritum Sanctum non est satisfactio. Ergo.

Instantia.

Matthæus dicit Deum nobis remittere peccata, eo modo quo nos debemus remittere fratribus nostris. Sed nos debemus remittere sine satisfactione. Ergo.

Responsio.

Est identitas quæ per omnia conuenit, & est identitas quæ consistit in proportione, nos quidem

quidem debemus condonare sine satisfactione quia priuati. At qui publicum gerit Magistratum, non tenetur offensam publicam condonare: Quod si Rex possit inuenire rationem qua satisfiat publicæ iustitiæ, poterit etiam remittere. Præterea eo modo quo tenemur remittere, Deus etiam nobis remittit, nempe ex mera gratia.

Instantia.

Non remittit gratis qui exigit satisfactionem.

Respondetur.

Qui exigit satisfactionem ab eo ipso cui remittit, Concedo: qui exigit à vade, Nego: Potuit Deus quemadmodum in Diabolo, sic à nobis peccati pœnam exigere. Quare fuit magna hæc gratia, quod cum posset à nobis ipsis pœnam peccati exigere, transtulit eam in vadem.

Instantia.

Atqui non potest pœna peccati transferri in innocentem.

Responsio.

Concedo, 1. Si cum damno innocentis & damno publico fiat illa translatio. 2. Si transferatur in innocentem qui nullam habeat naturæ communionem cum nocente. Alias nego. Jam verò nullum horum locum habuit in Christo, nam 1. Christus non succubuit pœnæ, deinde translata est in eum magno bono publico, denique ita translata est vt Deus eum considerarit tanquam caput nostrum.

Instantia.

Si potest pœna peccati transferri à nocente in innocentem, poterit etiam præmium ab innocente transferri in nocentem; At hoc absurdum. Ergo.

Responsio.

Alia est ratio pœnæ alia præmij. Pœna non per se & propter se irrogatur, sed ne legû autoritas & maiestas violetur. Itaque ratio puniendi quæ facit vt legum autoritas maneat illibata, bona est & legitima. Cum ergo per translationem pœnæ in vadem fiat vt legum autoritas maneat incolumis, translatio pœnæ bona est & legitima. Non est eadem ratio translationis præmij. Nulla enim est ratio aut species boni publici in translatione præmij ab innocente in nocentem.

AD IDEM COROLLARIVM.

Satisfactionem videri superuacaneam.

Obijcitur.

SI absque Christi satisfactione homines fuerunt Deo reconciliati, tum illa fuit superuacanea. At verum est prius. Ergo.

Responsio.

Negatur minor.

Prob. Minor. Si ante Christi satisfactionem homines fuerunt Deo reconciliati, tum fuerunt reconciliati absque illa satisfactione: Prius est verum. Ergo.

Resp.

Alia est prioritas temporis, alia causæ moralis. Homines fuerunt Deo reconciliati ante satisfactionem Christi, respectu prioritatis temporis, Concedo: fuerunt reconciliati ante Christi satisfactionem ratione prioritatis moralis causæ, Ne-

go: Causa physica effectum suum præcedit tempore, non item causa moralis. Ex.gr. Eximitur quis è carcere quâdo vas sese stirit pro reo, & pollicitus est fore vt debitum soluat, etiam antequam actu soluerit. Sic & antequam Christus actu reapse pœnas peccati lueret, multi fideles sub V. Testamento fuerunt Deo reconciliati. At non sine consideratione futuræ satisfactionis, quam ab æterno Patri fuerat veluti pollicitus.

Instantia.

Quos Deus intensissimo amore persecutus est ante satisfactionis considerationem, illi fuerunt ante satisfactionis considerationem Deo reconciliati; Atqui fideles Deus intensissimo amore persecutus est ante satisfactionis considerationem. Ergo.

Responsio.

Duplex est Dei Charitas siue amor. Vna est antecedens, quæ Deum mouit vt inueniret modum satisfaciendi iustitiæ suæ, cui nisi satisfactum fuisse, Charitas effectum sortiri aut locum habere non poterat. Hac charitate antecedente nos persecutus est Deus non habita ratione satisfactionis, nisi vt medij præstandi. Alia est charitas consequens à qua proficiuntur omnia beneficia in nobis. Hac nos Deus non est persecutus nisi propter Christi satisfactionem; Simili potest illustrari duplex illa Dei charitas. Sit aliquis Pater qui idem sit Princeps: Filius eius admiserit delictum aliquod, ideoque multandus. Pater idem iustissimus qui nihil vult admitti quo ius legum violetur, priusquam videat filium, eique reconcilietur, curat satisfieri iustitiæ seu legibus publicis. Dico in eo considerari posse duplicem amoris gradum: Vnum quo excogitat modum satisfactionis filij; alterum quo habita ratione illius satisfactionis patitur se videri à filio, eique reconciliatur.

SATISFACTIONEM

VIDERI IMPOSSIBILEM

& absurdam.

Obiectio.

QVOD nec à creatura ψαλῆ, nec à Deo ψαλῆ, nec à θεῷ ἑαυτοῦ πρῶτον præstari potest, illud est impossibile. Atqui satisfactio est eiusmodi. Ergo.

Resp.

Nego minorem. Potuit enim satisfactio præstari à θεῷ ἑαυτοῦ πρῶτον.

Instantia.

Si θεῷ ἑαυτοῦ πρῶτον satisfecit, Deus etiam satisfecit; At Deus non satisfecit. Ergo.

Responsio.

Deus merus non satisfecit, Concedo; at, qui est Deus & homo non satisfecit. Nego.

Instantia.

Si Deus satisfecit idem sibi ipsi satisfecit: At hoc absurdum maximè per solutionem pretij. Ergo.

Responsio.

Satisfactio est duplex: vna qua compensatur iniuria priuata, hoc modo Deus ipse sibi non satisfecit: altera est qua compensatur seu reparatur iniuria publica, Deum hoc modo non posse sibi satisfacere, Nego; Deus non sustinet in acci-

pienda satisfactione personam priuati hominis, sed Principis, qui ius habet administrandi, ut ita dicam, rem publicam cæli & terræ. Quum quis peccat, ista iniustitia Deus non læditur ut priuatus, sed violatur iustitia, quæ considerari debet respectu muneris quo Deus ut mundi iudex fungitur. In iustitia humana si quis incurrit in multam, potest Magistratus pro eo soluere multam ut legibus satisfiat, cum agitur de reparatione boni publici potest aliquis sibi satisfacere quæ iudex est & Rex. Ira Dei nihil aliud est quàm zelus iustitiæ, non boni sui, nihil enim Deo decedit, ex peccatis nostris.

Instantia.

Id quod sapit scenam, id locum in Deo non potest habere, at de penu suo sibi ipsi soluere & satisfacere, sapit scenam. Ergo.

Respondetur.

Sibi ipsi ut priuato & ut parti offensæ soluere ad compensandû damnum illatum, vel iniuriam priuatam reparandam, id sapit scenam, Concedo. Sed nego Deum vel Christum sic sibi ipsi satisfacere. Deus enim aut Christus in hoc negotio non consideratur ut pars offensa & priuata quæ damnum vel iniuriam accepit, sed consideratur ut Princeps, ut Rex, cui (ut ita dicam) à natura commissum est ius administrandæ rei publicæ mundi.

Instantia.

Distinctio illa locum habet cum ius publicum potest distingui à persona quæ ius habet, ut in Magistratibus humanis. At in Deo qui natura sua summus est iudex, ius non distinguitur ab eius persona.

Responsio.

Quia Deus natura sua est Magistratus, uti concessum & verissimum est, nec Deus potest aut debet considerari modo qui non sit cõsentaneus naturæ suæ, ideo non potest considerari ut pars læsa, Deus enim propriè non læditur peccatis nostris, nullam iniuriam, nullum damnum patitur. Quid enim Deo ex peccatis nostris decedit, aut quæ illi propter peccata puniuntur quid ipsi inde accedit? Cum itaque homines plectit, non hoc facit ut sibi de reparatione damni illati satisfaciatur, sed ut stet ius æternum inuolabile. Si Deus damnum ex peccatis nostris pateretur, obiectio valeret, sed Deus hoc tantum spectat ut ius fasque vigeat, iam ius est & lex æterna & immota, ut Deus & iustitia colatur. Hoc ius si maneat immotum nec impunè liceat illud violare, consequens est inde summum bonum, nempe horror peccati. Nam fidelis cum considerat, Christo fuisse moriendum nec aliter potuisse expiari & condonari peccatum, magis inde abominatur peccatum quàm si dehisceret terra.

Instantia.

Deus eo modo accipere damnum potest quo gloriam. At gloriam accipere dicitur. Ergo.

Responsio.

Gloriam accipere dicitur, sed impropriè. Non enim ut hominibus, sic & Deo, aliquid ex gloria quam accipere dicitur accedit, quo beator aut perfectior in se reddatur; offenditur Dei maiestas peccatis hominum, quo modo iudex legum violatione offenditur, non quod ipse eo lædatur, vel damnû aliquod accipiat, sed quia est amans iuris & æqui, & odit iniustitiam. Itaque remittit quidè

ille iniurias priuatas, at publicas punit. Deus si priuatas iniurias pati posset, eas quia sumè bonus est remittere posset, sed quia sustinet personam Regis, Principis, Magistratus, non potest illibata legum æternæ iustitiæ reuerentia & maiestate (qua bonis bene, malis malè esse decet) iniurias publicas dimittere impunitas; ingenitum est à natura omnibus hoc principium, Deum esse assertorem iuris publici, iam finis infligendæ pœnæ est ut omnibus constet quàm horrendum sit peccatum; quòd si Deus remisisset peccata absque satisfactione, profectò peccatum visum fuisset leue & contemnendum. Jam quia Deus nihil potest facere quod pugnet cum iustitia & natura sua, & Ecclesiam in terris voluit coligere, ideo peccati pœnam in Christum vadem transferrà necesse fuit.

Instantia.

Si satisfactio eatenus tantum esset necessaria, quatenus Deus est osor peccati, atque ut omnibus constaret quàm horrendum sit peccatum, tum satisfieri illi potuisset per pœnam aliquam magnam, non tamen infiniti pretij & valoris, quia ostendisset satis ea ratione se esse osorem peccati.

Resp.

Negatur minor. Ostendisset quidem se odisse peccatum, sed non ostendisset quantum sit illud odium, est enim infinitum quod non se exerit nisi per pœnam infinitam aut infinitæ æquipolentem.

ALIUD MEDIUM.

Obiectio.

Si à *σταδίων* & ex consequenti à Deo prestita fuisset satisfactio tum sequeretur, duas contradicentes simul esse veras. At hoc absurdum est. Ergo.

Responsio.

Negatur consequentia.

Prob. Verum esset eundem placatum esse & reconciliatum, antequam esset placatus & reconciliatus. Idem enim Deus dat & exigit atque accipit satisfactionem. Iam verò dare satisfactorem est animi placati, exigere satisfactorem est animi non placati.

Respondetur.

Eundem posse simul esse & placatum seu non iratum, & non placatum, sine contradictione, nempe non eodem sed diuerso respectu; est nempe ius & odium duplex, priuatum & publicum, & utrumque in eundem potest competere hominem, qui publicum nimirum gerit Magistratum. Sit enim ille læsus & damno vel iniuria ab aliquo affectus, iram inde & odium poterit concipere geminum, priuatum & publicum: Priuatum quatenus damnum accepit aut iniuria affectus est; Publicum quatenus ipse est Magistratus iuris & æqui amans, cui graue est leges publicas violari, quiq; tenetur earum auctoritatem factam tectam tueri. Idem ille respectu iuris & damni priuati, si bonus est, ac mitis ingenio, non irascetur, vel si irascatur potest irā ex ingenita bonitate deponere, atque reconciliari illi à quo læsus est. Respectu autem iuris publici, & quatenus publicum gerit Magistratum, nō potest illibato legum iure dimittere eum inultū. Quid hinc facturus est
ut simul

vt simul quâ priuatus locum det ingenitæ bonitati atque clementiæ, qua fertur ad condonandam iniuriam, & amoris atque zelo iustitiæ, quo quatenus Magistratus leges publicas factas tectas tueri tenetur. Nempe ipse soluet pro reo multam quo legibus satisfiat. Sunt nimirum duæ Principis seu Rectoris partes, vna necessaria, ne delictum patiat abire impunè, ne sic legum autoritas violetur; altera, pœnæ modum statuere atque despicere, & excogitare vias & rationes quibus quidque commodè & conuenienter fieri possit & debeat: v. g. plures sunt modi quibus delictum puniri potest, putà vel in ipsius delinquentis vel in vadis persona; Quâ publicus est Magistratus, si iuris æquiq; amans, legumque custos, exiget ille (& quidem necessario) satisfactionem ne leges impunè violentur. At quatenus est priuatus priuato damno vel iniuria affectus, quia est vir bonus & mitis dabit ipse fideiussorem soluetque multam: Sic idem placatus erit simul & non placatus; sed diuerso respectu. Non placatus quatenus exigit multam & satisfactionem, quam exigere tenetur quâ Magistratus; placatus autem quatenus vt priuatus fideiussorem dat & multam soluit.

Porro cum Rector statuit pœnæ modum quo legibus & iustitiæ satisfiat, per vadem, eo satis ostendit se non ferri priuato vindictæ affectu in peccato puniendo sed amore tantum & zelo iustitiæ. Itaque placatus est ille simul & non placatus. Placatus est quoad priuatum affectum, non placatus quatenus legum custos, iuris & æqui amans & studiosus. Ex. gr. filius iudicis incurrit in multam iudex non potest condonare multam salua legum autoritate, potest tamen excogitare modum quo multa soluat, & filius absoluat. Quatenus ex priuato affectu excogitauit soluendi modum, & multam soluit, eo se ostendit placatum, vel saltem non iratum; quatenus verò exigit solutionem, quam pro muneris ratione exigere tenetur non est placatus.

Cæterum priuati affectus non pugnant cum amore iuris & æqui, quo volumus satisfieri pro peccato, neq; ius publicum prohibet quominus intuentu satisfactionis delictum expietur, legum autoritas maneat illibata, affectibusq; priuatis locus sic detur: prohibet tantum eos affectus priuatos qui exciudant satisfactionem. Jam verò vt hæc ad rem, hoc est ad Christi satisfactionem, accommodentur, dico Deum nos non odisse eo genere odij quo homo hominem ex damno accepto, aut iniuria illata odit, Deus enim nullam à nobis priuatam accepit iniuriam, peccatis nempe hominum non læditur, aut damnum vllum pati vel accipere potest. Itaque cum peccatum punit non punit studio & animo vindicandi, aut desiderio damnum reparandi, sed ideo tantum quia vindex est iuris & æqui, mundi; Rector, odiumque Dei nihil aliud est quam amor iustitiæ. Quare respectu iuris & damni (vt ita dicam) priuati Deus nunquam fuit nominibus iratus, hoc respectu fuit potius semper illis placatus, atque ex innata bonitate propitius, & propenso erga eos affectu. Iratus tantum fuit respectu iuris publici, cuius est assertor & vindex quâ mundi Rector. Jam verò qui sic offenditur quia nullo damno priuato afficitur, non ob priuatas vllas iniurias, sed propter bonum publi-

cum offenditur, potest ipse satisfacere, quia quod satisficit, publico satisficit, non sibi vt priuato. Cum itaque duæ sint Rectoris partes (vt dictum) Deus quatenus est mundi Rector debuit necessariò peccati pœnam exigere, & potuit quâ sapietia est præditus inuenire modum satisfaciendi, pœnamque in vadem transfereudi, quem vadem ex ingenita bonitate & visceribus misericordiæ motus est vt nobis daret. Hoc pacto respectu iuris & damni priuati (quod nullum Deus pati potest) placatus fuit Deus (quia nūquam hoc respectu iratus fuit) sed quia obstabat ius publicum (cuius est custos, cuiusque solummodo respectu nobis irascitur) quominus peccatum abiret inultum, pro Sapietia & libertate sua modum satisfaciendi & inuenit & constituit vt sic simul & iustitiæ & misericordiæ locus esse posset. Deus nempe qui nos pro innata bonitate amabat, erga miseros propendebat, affectu beneuolo, voluit tamen immota voluntate ex amore nimirum iustitiæ inflexibili & immutabili, vt satisfaceret iuri publico, quod peccatum violatum erat. Hæc voluntas quandoquidem non habet coniunctum priuatum odium ex priuata accepta iniuria, vel illato damno, non obstat quominus satisfactionem ipse præstiterit & fideiussorem dederit sine theatricali scenæ specie, vt filij iudicis simili demonstratum est. Sic ergo Deus simul & placatus fuit, quatenus modum soluendi per fideiussorem admisit & subministrauit, & non placatus fuit quatenus exigit solutionem: At non eodem modo & respectu, non placatus fuit respectu odij priuati, hoc est reuera non fuit hoc respectu nobis vnquam iratus, quia peccatis non læditur, non placatus autem fuit respectu odij publici quatenus Rector offenditur ob ius violatum.

ALIVD MEDIUM.

Christum non videri satisfacisse.

Obiectio.

Qui pro alio satisfacit is soluit quod ille debet. At Christus non soluit quod nos debebamus. Ergo.

Respondetur

Ad Maiorem per distinctionem. Id soluit quod alius debet pondere & valore, concedo: id soluit specie, nego: Iam verò Christus id soluit quod nos debebamus pondere & valore, quod satis est.

Instantia.

Si Christus id soluit pondere & valore quod nos debebamus, tum passiones humanæ Christi fuerunt infiniti valoris. At hoc falsum. Ergo.

Respondetur. Negatur minor.

Instantia.

Finitum non est capax infiniti, atqui natura humana & passiones Christi sunt finitæ. Ergo non sunt infiniti valoris & dignitatis.

Respondetur

Ad Maiorem per distinctionem, Quod finitum est non modo in se, sed etiam respectu obiecti & subiecti, non potest esse infiniti ponderis, concedo: Quod finitum est in se, infinitum autem respectu subiecti vel obiecti, non potest esse infiniti ponderis, Nego: Nam est aliquid finitum respectu subiecti, quod est infinitum respectu

objecti: vt furari, scortari, &c. sunt actiones finitæ respectu subiecti, sed sunt infinitæ respectu obiecti, Dei nempe qui illis offenditur, ideo merentur mortem æternam; & rursum est aliquid in se finitum quod respectu subiecti est infinitum, vt passiones Christi, quæ in se finitæ quidem sunt, sed ratione Christi qui eas pertulit, infinitæ sunt, quia Christus est infinitus vtpote Deus.

Instantia.

Si passiones Christi infinitæ fuerunt respectu Christi, tum fuerunt infinitæ respectu naturæ ipsius diuinæ. At hoc respectu non fuerunt infinitæ. Ergo.

Responsio.

Passiones Christi fuerunt infiniti valoris respectu personæ Christi, nam verbi gratia, Regia dignitas facit vt si quis intendat digitum in Regem (quam tumuis actio illa in se leuis sit) is tamen scelus admisisse censetur ob dignitatem regiam. Ita quia humana natura in tantam dignitatem est euecta vt diuinæ naturæ sit vnionis hypostaticæ vinculo consociata, non potuit illa temerari atque violari, quin illa passio sit infiniti pretij atque dignitatis. Ideo ergo naturæ humanæ Christi passiones sunt infiniti valoris, quia qui passus est fuit *θεοσφοτος*, Christus quidem passus est secundum naturam humanam, non secundum diuinam, quod tamen Christus passus est secundum naturam humanam, id persona diuina passa est. Sic, si Rex ducat in vxorem ancillam, & aliquis eam iniuria aut contumelia affecerit, is non ancillam læserit aut contempserit, sed Regem ipsum in vxore offenderit. In Christo autem multo adhuc ætior est vnio naturæ humanæ cum diuina, quàm est vxoris cum marito.

Instantia.

Si hoc verum esset, tum guttula sanguinis Christi ad satisfactionem sufficisset. At hoc falsum. Ergo.

Responsio.

Negatur consequentia.

Instantia.

Passiones Christi sunt infiniti valoris (vti concessum est.) Effusio guttulæ sanguinis Christi est passio Christi. Ergo.

Responsio.

Passiones Christi sunt infiniti valoris nempe quæ habent rationem maledicti, ac effusio guttulæ sanguinis non habet rationem maledicti; ratio est, quia quod habet rationem maledicti id eiusmodi est vt qui patitur totus & veluti radicitus cohorrescat. Si Rex per ludum & iocum impingat filio alapani, quis dicat esse passionem, & posse id locum habere satisfactionis: Sed si ex ira & indignatione id faciat, passio fuerit & satisfactionis locum habere poterit.

Instantia.

Effusio sanguinis quæ rationem habet pœnæ, habet rationem maledicti. Atqui effusio guttulæ sanguinis in Christo habuisset rationem pœnæ. Ergo & maledicti.

Responsio.

Negatur minor; Id enim solum rationem pœnæ habere potest quod infligitur à iudice legi cõuenienter. Non conuenit autem legi quæ mortem denuntiat, vt ob eius violationem id infligatur tantum ex quo guttula sanguinis manet. Porro

id est legis diuinæ quæ mortem denuntiat ingenium vt leuiore sanctione contenta esse non potuerit. Quod enim Deus mortem peccato pro pœna constituit, non est ex iure positiuo, sed ex ipsa rerum natura, scilicet non potest peccatum aduersus Majestatem diuinam commissum non mereri quod extremum & ab omni parte grauissimum est. Neque vero potest iustissimus iudex quidquam aliud pro pœna statuere peccato, quàm id quod meretur.

ALIUD MEDIVM.

Obiectio.

SI alio modo potuerant homines Deo reconciliari per Christum quàm per satisfactionem, tum satisfactio quæ est per mortem non fuit necessaria. Atqui prius est verum. Ergo.

Respondetur.

Negatur minor.

Instantia.

Probatur minor, Si iustitiâ vitæ & actionibus Christi possunt homines, iusti constitui, sequitur alio modo quàm per mortem potuisse homines reconciliari. At verum prius, Ergo.

Responsio.

Si potuit iustitia vitæ satisfacere totaliter nihil erat necesse vt Christus moreretur, Concedo. Sed vt esset satisfactio perfecta necesse fuit vt ad iustitiam vitæ accederet mors Christi. Quare nunquam sunt diuellenda mors & iustitia Christi. mors Christi sola nihil facit, nec iustitia sola, sed mors Christi ornata eius iustitia. Atque hæc est rei illius ratio; Pœna seu passio Christi in se non habent, rationem satisfactionis, quia pœna illa in se finita est: summa itaque dignitas, summa excellentia, quæ in Filio est, facit vt passio seu pœna illa sit infiniti valoris, ac proinde satisfactio: Quare vt satisfactio esset perfecta necesse fuit vt Christus simul & sanctissimus esset & mortem oppeteret. Id ipsum necesse fuit ratione nostri, nam vt conscientia nostra pacem habeat necesse est vt intueatur tum iustitiam tum mortem Christi, *Mortuus enim est iustus pro iniustis, obtulitq; seipsum immaculatum Deo.*

AD COROLLARIVM V.

Obicitur.

Fides nunquam est sine bonis operibus. Ergo, non potest sola iustificare.

Responsio.

Fides dici potest iustificare sine bonis operibus duobus modis, vel ita vt dicamus fidem quæ iustificat non habere coniuncta bona opera, vel vt dicamus bona opera non esse causas socias iustificationis. Fides quidem nunquam est sine bonis operibus: at non inde sequitur bona opera esse causam sociam quæ cum fide concurrat ad iustificationem, sic sol nunquam illuminat sine calore, ac calor tamè non est causa sociæ quæ cum sole concurrat ad illuminationem. Ita fides non iustificat separata à bonis operibus, neq; tamen propterea bona opera sunt causa sociæ iustificationis nostræ.

Instantia.

Quomodo Abraham est iustificatus, sic & nos iustifi-

iustificamur, Abrahæ filij. Atqui Abraham non est iustificatus sola fide, verum etiam operibus, teste Apostolo Iacobo 2.21.

Resp.

Iustificari quis dicitur, vel apud se & in conscientia, vel apud Deum. Abraham non est iustificatus apud se & in conscientia, sola fide, sed etiam operibus. Concedo. Non est iustificatus sola fide coram Deo. Nego. Explico. Pius aliquando solet dubitare an sit ex eorum numero qui iustificati sunt, hoc est, agnoscit quidem se iustificandum vera fide, sed dubitat an fides sua sit vera, id autem deprehendit & cognoscit ex calore fidei, nempe charitate, Iacobus non agit de ea iustificatione quæ est ad tribunal Dei, sed de ea qua iustificamur in conscientia nostra, dum nobis patet iustitia nostra. Iustificamur igitur, hoc est, patet nobis iustitia nostra non tantum fide sed etiam bonis operibus, quatenus sunt argumenta fidei synceræ, sed non iustificamur hætenus coram Deo qui solam intuetur fidem.

Instantia.

Si Deus solam intueretur fidem non commemoraret in iudicio bona opera. At in iudicio commemorat bona opera fidelium, Ergo.

Resp.

Iudicium Dei duplex est, vnum quod peragitur secundum legem, alterum quod peragitur secundum Euangelium Christi. Quemadmodum est thronus duplex, nempe iuris districti & gratiæ. Si in iudicio quod est secundum legem commemorantur opera nostra & examinarentur, actum de nobis esset, iuxta illud *ne intres in iudicium cum seruo tuo*, &c. Si commemorantur in throno gratiæ opera, non est actum de nobis, quia est thronus gratiæ. Qui iustificantur in throno gratiæ non iustificantur ex operibus, comme-

morantur tamen eorum bona opera, non vt causæ sed vt media & signa veræ iustificationis, nempe fidei.

Instantia.

Atqui in iudicio quo Deus iudicaturus est homines secundum Euangelium *ὡς κερὶ ἔργου ἀγαθῶν*, & studium bonorum operum non tantum vt signa, sed etiam vt antecedentia vitæ æternæ commemorabuntur, teste Apostolo Rom.2. Ergo.

Responsio.

Duplex est antecedens alterum vt causa, alterum vt ratio & argumentum, quomodo dicimus aliquid antecedere conclusionem in syllogismo, vt cum ex fumo conicitur & colligitur ignis, fumus est antecedens non ratione consequentis sed consequentiæ. Sic si Pater compellat Filium, *quia mi fili paruisti mihi volo te esse heredem*. Ius hæreditatis non comperit filio quia paruit, sed quia filius est, verum commemoratur obedientia, quia hac obedientia Filius se demonstrauit esse Filium.

ALIUD MEDIUM.

Obiectio.

SI multæ conditiones requiruntur in iustificandis, non iustificamur ex mera gratia. Sed prius est verum. Ergo.

Resp.

Distinguo conditiones, si multæ conditiones requirunt in iustificandis, quæ habeant proportionem cum iustitia Dei, Concedo. Sed si conditiones quæ requiruntur in iustificandis nullam habeant proportionem cum iustitia Dei, nego inde effici iustificationem non esse ex mera gratia, nam non excluduntur conditiones omnes, sed eæ quæ possunt habere rationem meriti,

EIVSDEM
IOHAN. CAMERONIS
 AD QVÆSTIONES IN EPISTOLAM
 AD HEBRÆOS ILLI PROPOSITAS,
RESPONSIONES.

QVÆSTIONES GENERALES.

QVÆSTIO PRIMA.

*Quo pacto cognosci possit, an Epistola ad Hebr.
 sit Canonica.*

Cur libri
 sacri dicantur
 Canonici.

SCRIPTVRA sacra, quam Canonici appellamus, ea quidem tota est fidei nostræ regula, at non tamen ideo dicitur *Canonica* quod regula sit; *Canonicus* enim is liber dicitur qui relatus est in Catalogum (quem veteres *Canonem* appellarent) eorum scriptorum quæ pro diuinis habitata sunt. Etenim cum Ecclesia Christiana cœpit ab hæresibus infestari, cœperunt etiam hæretici homines quorundam librorum sacrorum auctoritatem in dubium reuocare, deque iis disputare, ac si à Deo immediatè non essent profecti, & supposititios quosdam alios pro diuinis venditare. Vt igitur eorum fraudibus obuiam iretur, visum est necessarium vt Catalogus eorum librorum fieret qui pro sacris & diuinæ auctoritatis haberentur. Atque is Catalogus *Canon*, id est, *regula*, eam ob causam appellatus est: quod ex veterum phariseis demonstrari potest, quum dicunt, *librum aliquem esse in Canone, relatum esse in Canonem*: item, *duplicem esse Canonem*, quorum alter *αποστολικος*, alter verò *ἀπὸ πρεσβυτέρων* dictus est.

Canon quid sit.

Librorum Canonico-
 rum duo genera.

I.
 Eorum de quibus nunquam fuit dubitata.

Libri autem qui sunt in Canone, seu qui *Canonici* dicuntur, duorum sunt generum, alij sunt de quibus nullus vnquam dubitauit an essent diuinæ auctoritatis, sed tacito quodam omnium consensu factum est vt sine vlla controuersia, sine villo Ecclesiæ seu Conciliorum publico decreto, in Catalogum seu Canonem illum referrentur; cuius generis sunt libri omnes Veteris Testamēti. Nullus enim fuit vnquam cœtus piorum qui dubitarit eos immediatè à Prophetis, quos Dōmini Spiritus afflauerat, esse profectos, quamobrem summam in Ecclesia Judaica, atque etiamnum in Christiana, auctoritatem semper obtinuerunt; nec non libri quidam Noui Testam. quanquam non omnes eiusmodi fuerunt. Cuius discriminis hæc videtur fuisse ratio, quia nempe Christiani per totum orbem terrarum dispersi fuerūt, eandem omnes librorum sacrorum notitiam habere non potuerunt, quamobrem Apostoli, & Apostolici homines, Epistolas ad Ecclesiam quandam particularum scribere potuere, & reuerà scripsere, quæ ab iis habitæ sunt pro diui-

nis ad quos missæ fuere, & penes quos autographum ipsum authoris remansit, minus tamen certò cognitæ fuerunt ab iis qui procul remoti erant, apud quos idè minus etiam auctoritatis habuere. At libri Veteris Testamenti ad vnum tantum populum pertinere, qui dispersus non fuit in varias regiones dissitas atq; remotas, sed iisdem finibus comprehensus vnum veluti cœtum effecit; vnde factum est vt nullus è libris sacris Judæorum ad tribum aliquam particularem missus fuerit, sed vniuerso populo æquè noti fuerint, & æqualem planè obtinuerint auctoritatem. Alij verò Noui Testamenti libri eiusmodi fuerunt, vt hominem quidem à Spiritu Dei immediatè afflatum authorem habuerint, minimè tamen consequuti sunt eam auctoritatem vt ab omnibus in vniuersum susciperentur sine vlla suspitione (præsertim propter Hæreticorum fraudes, qui vel eorum auctoritatem oppugnaverunt, vel alios libros Ecclesiæ obtrudere voluere quos diuinos esse asserbant) cuius generis fuit Epistola ad Hebræos, & quidam alij, ad quorum auctoritatem asserendam opus fuit decreto & testimonio publico Ecclesiæ in Synodum vel vniuersalem, vel particularem conuocata: nempe quanquam ij libri meriti sint vt tacito etiam consensu pro sacris haberentur, id tamen consequi apud omnes non potuerunt, nisi accedente publico Concilij alicuius testimonio.

Rationes autem propter quas de quibusdam libris dubitatum est, hæc sunt: Primò, quia scripti sunt ab iis quorum nomen non fuit vsque aded celebre in Ecclesia: Libri enim qui authores eos habuerunt quorum nomen clarum fuit apud Christianos, verbi gratiâ Paulum, cuius auctoritas & fama fuit in Ecclesia longè maxima, id facillè consequuti sunt vt pro diuinis haberentur, quales sunt omnes Epistolæ Pauli, & prima Catholica Petri & Johannis, de quibus an fuerint Canonice nunquam fuit dubitatum. At quorum scriptores non æquè clari fuerunt atque celebres, ij quibusdam Ecclesiis fuerunt suspecti, quippe quia non habuerunt pro comperto satis quis eorum author esset; si quid in iis occurrat obscurum atque difficile, aut verò hæreticorum fraudibus in speciem obnoxium, aut explosis ex Ecclesia Christiana dogmatis in speciem fauens, eos vel suspectos habuere, vel omnino reiecere, quanquam id ab omnibus Ecclesiis nunquam factum

2.
 Eorum de quibus aliquando fuit dubitatum.

Rationes cur de quibusdam fuit dubitatum.
 I.
 Authoris nomen obscurius.

factum sit, sed à quibusdam tantum. Secundò, quia scripti fuerunt ad eos qui minimè celebres erant, sed præ cæteris obscuri: verbi gratiâ, nunquam dubitatum est de Epistolis ad Romanos & Corinthios, non ea de causa duntaxat, quod Imperium & nomen Romanum longè maximum esset & celeberrimum, aut verò quod linguæ Græcæ vsus latissimè pateret in orbe terrarum, & Græcarum ciuitatum (qualis Corinthus fuit) celebris fama esset: sed etiam quia Ethnicorum religio à Christiana abhorrebat quàm maximè. At dubitatum est de Epistola ad Hebræos, non tantum quia Christiani illi, qui natione Hebræi erant, præ cæteris nationibus essent obscuri, sed etiam quia quum Judæorum religio à Christiana non videretur vsque adeò discrepare, Hebræi isti inter populares suos veluti deirescebant, vnde factum est vt scriptum, quod ad eos primò pertinuit, minimè Christianis omnibus innocuerit, qui (vt antea diximus) locorum interuallis erant maximè disiti. Tertio, quia scripti non sunt ad particularem aliquam Ecclesiam, sed ad Christianos vniuersos: Etenim scripta quæ ad vniuersam aliquam nationem mittuntur & pertinent, tam nota esse non possunt, quia certis quibusdam personis tantum traduntur, vniuersis nequaquam; sed quæ ad Ciuitatem, aut cœtum aliquem particularem mittuntur, & traduntur singulis, & cœui ipsi vniuerso, vnde longè late quæ postea peruagantur.

Verùm ex eo quod ante dictum est, quosdam libros ab Ecclesia publico testimonio approbatos esse, oritur quæstio quæ nobis est definienda, nimirum, quo pacto id factum sit, vt Ecclesia potuerit discernere, quinam libri mereantur vt habeantur pro diuinis, quinam verò id minimè meriti sint; neque enim satis erit si respondeamus, Ecclesiam ducto Spiritu Sancti id fecisse. Vt igitur quæstionem istam expediamus, notandum est, Spiritum Sanctum, quod ad libros sacros seu scribendos seu dignoscendos attinet, duobus modis hominibus affuisse. Prior modus est per Enthusiasmum, quum scilicet quis ita à Spiritu Dei afflatur vt sit numerum eius organum, merum autem organum voco, quum ita mouetur homo vt ea tantum proferat quæ à Spiritu distantur, nullo adhibito rationis & iudicij vsu, neque in excogitanda materiâ, neque in verbis deligendis: quales fuerunt afflatus Prophetarum, qui ea tantum effati sunt quæ Spiritus intus suggererat, vt cum quis nuncius id narrat quod accepit in mandatis, verbis conceptis, nihil adiiciens de suo, aut verò detrahens. Tales etiam fuerunt afflatus Apostolorum die Pentecostes, & quorum operâ Spiritus S. vsus est in scribendis libris diuinis, quod ad res ipsas attinet, qui id demum argumentum tractarunt quod Spiritus suggessit, non quod ab aliis hominibus didicerant, aut quod suum ipsorum ingenium suppeditare potuit. Ecclesia, in discernendis libris sacris, à Spiritu Sancto sic afflata non fuit. Posterior modus est, quum mens quidem luce Spiritus Sancti illuminatur, sed ita tamen vt qui perfunditur ista luce adhibeat vsu rationis & iudicij sui, & industriam atque diligentiam: non ita arripitur à Spiritu vt ipse nihil agat, nihil meditetur aut commentetur, sed ita allucet ei Spiritus, vt interim ipse adhibeat naturalem ingenij dexteritatè & sagacitatem. Istius-

modi verò lux illa fuit, quæ affulsit Ecclesiæ in discernendis libris qui sacri essent, qui verò minimè: Atque id est quod *Spiritum discretionis* vulgò vocant. Et sic occurritur obiectioni Pontificiorum, qui sic nos vigere solent, ac si latam portam Enthusiasmis aperiremus, quum asserimus vnumquemque fidelem eâ præditum esse mensurâ Spiritus, vt possit scriptum diuinum ab humano discernere: nempe, non volumus vnumquemque fidelem sic afflari à Spiritu vt Prophetæ & Apostoli olim afflati sunt, sed ita tamen illuminari Spiritu illo discretionis, vt non facile à Pseudoprophetis & Pseudopostolis ei imponatur.

Hic autem monendum est obiter, non esse necessarium vt quis liber habeatur pro diuino, scriptus fuerit à Propheta aut Apostolo, satis erit si scriptus sit ab homine Apostolico: *Apostolicum* autem hominem voco, cuius auctoritas magna fuerit in Ecclesia, qui que vixerit Apostolorum tempore, ita vt scriptum eius ab aliquo Apostolorum & videri & approbari potuerit. Ita vt si quis probauerit scriptum aliquod ab eo editum fuisse, & Ecclesiæ traditum qui temporibus Apostolorum vixerit, & ab Apostolo quodam visum fuisse atque probatum, idem etiam probauerit scriptum illud esse Canonicum. Lucas enim non fuit Apostolus, quia tamen vir fuit Apostolicus, Apostolis familiaris, eaque scripsit quæ non modò Apostolos latere non potuerunt, sed etiam ab iis approbata sunt, scripta eius pro diuinis atque Canonicis habita sunt, neque vnquam dubitatum est an in Canonem referri deberent. Sic etiam, quamquam Epistola ad Hebræos ab Apostolo Paulo scripta non fuerit (quod euidentissimis rationibus, non leuibus coniecturis, postea ostendemus) non idè tamen habenda est pro Apocrypha: quare diuinam auctoritatem apud nos habere debet, modò eas in se habeat insitas notas; quæ à nobis imperrare debent vt aliquem librum pro Canonico suscipiamus.

Æ verò notæ quatuor sunt: prima est *Antiquitas*, nam quod antiquissimum est, illud etiam optimum esse necesse est; non est enim pro Canonico habendum quod à nupero quodam authore profectum est, aut verò repente exortum est, quanquam materia ipsa diuinitatem aliquam redoleat: Poterit enim doct. ina ipsa esse diuina, quæ tamen, quoniam immediatè ab iis non est profecta quorum operâ Deus extra ordinem vsus est ad condendam Ecclesiam, non efficiet vt scriptum ipsum pro Canonico habeatur. Non potuit autem immediatè ab iis proficisci, nisi scriptum sit antiquissimum, quia postquam semel Deus Apostolorum operâ Ecclesiam suam constituit & edocuit, neminem excitauit qui, eodem quo ipsi modo, afflaretur à Spiritu Dei: omnes alij qui eos secuti sunt, de suo aliquid admiscuisse potuerunt.

Secunda nota est *Argumentum, & ipsa doctrina*. Debet enim argumentum esse planè diuinum, ita vt nihil sit in eo quod humanum sapiat ingenium, aut doctrinam humanam. Neque verò id satis est, ad conciliandam auctoritatem diuinam libro alicui Noui Testamenti, vt nihil sit in eo impij, nihil stulti, nihil quod nō sit verum aut diuinum etiam, sed nihil aliud spirare debet præter quàm Christum, subinde ac præcipuè loqui de

Soluitur
obiectio
Pontific.
Enthusias-
mo.

Etiam vir
Apostolicus
potest
esse auctor
libri
Canonici.

Notæ libri
Canonici.

I.
Antiquitas.

2.
*Argumentum
& doctrina.*

redemptione generis humani per Christum, de vita æterna, de resurrectione, de ultimo iudicio. Etenim, si quis nobis liber pro Canonico obtruderetur, qui tractaret idem argumentum quod habetur in Proverbiis Salomonis, & eodem modo, ille merito rejiciatur: si quidem alia nunc est edocendæ Ecclesiæ ratio, post Euangelium à Christo allatum, ab ea qua usus est olim Salomon, aut quisquam alius eiusmodi scriptor, quamquam *Stylus*; amotum enim est velum, clarè & perspicuè, & sine ullis ambagibus, recta ad Christum & vitam æternam deducèdi sumus. Cuius rei Epistolæ Pauli testimonium luculentissimum perhibere possunt, qui, ne in rebus quidem quæ ad Ecclesiæ policiam pertinent, sibi temperare potest quin subinde Christum appelleret, ita ut ne pagina quidem una sit, in quâ Christi nomen ter aut quater non reperiat.

3. *Modus & Methodus differendi.* Ea enim eiusmodi esse debet, ut viuida sit, plusquam in alio quoquam genere scripti, ita tamen ut eruditionem & artem humanam minimè sapiat; & animadvertas quidem certè artem aliquam, sed quæ ad normam artis humanæ non sit exacta, longo tamen eam superet intervallo. Ut si legas Epistolas Apostoli Pauli, videas quidem methodum aliquam innectendis argumentis, & in disputationis filo deducendo, sed quæ minimè similis sit methodo Platonis, aut Aristotelis, aut verò cuiuspiam alius, qui citra extraordinarium afflatum, qualem sensit Apostolus, res divinas tractavit quàm discretissimè doctissimeque: quicquid enim illud est quod est ab ingenio humano, aut eruditione sæculari, vim illam, quæ in argumentationibus Apostoli viget, nequaquam imitari potest.

4. *Character atque stylus.* Nam in orationis genere apparere debet *Majestas quædam*, non quæ sita sit in grandiloquentia, sed in vocibus atque phrasibus quæ demulcendo percellant, quæ non sint quidem tumidæ aut inflatæ, (qualis esse solet eorum stylus qui sublimem quandam grandiloquentiam affectant) sed graues & propriæ, ad argumentum accommodatæ, & quas facile diiudices ab ingenio humano non esse, ut quæ longissimè recedant ab usitato genere dicendi. Deinde, & inesse debet quædam *Comitas*, non quæ sita sit in deiecta & humi repente ratione dicendi, sed in modesta quadam *simplicitate*, quæ magnificè tamen aliquid habeat coniunctum. Hoc pacto qui liber pro Canonico existimandus est, non simplici tantum & comiti stylo conscriptus sit, quomodo fortasse scripserunt Herodotus atque Xenophon, sed comitas illa aliquid magni & generosi præ se ferat: quemadmodum cum Angelus offert se conspiciendum humanâ specie, os quidem humanum agnoscitur, & humana membrorum conformatio, apparet tamen semper aliquid, ut ita dicam, peregrinum, quo percellaris animo, & facile admonearis, non esse verum hominem, sed spectrum. Denique, sit in eiusmodi stylo nescio quid quod effari non possum, persensiscitur tamen ab iis qui legunt, quo facilè eum discernas à scriptis humanis, quemadmodum cuiusvis est in esculentis discernere sapes, quanquam rationem diuersitatis explicare haudquaquam facile sit. Hæc autem ita dicta sunt, non quasi hoc velimus,

vnamquamque harum notarum seorsim sumptam ad id sufficere, ut Canonicum librum, ab eo qui minimè Canonicus est, discernere possis, nam exempli causâ, multa sunt alia scripta, præter Apostolica, quæ possint esse antiquissima; sed fieri haudquaquam posse arbitramur, ut istæ omnes notæ in eodem scripto simul reperiantur, quod idem non sit Canonicum, & à Spiritu Dei immediatè profectum. Quas omnes notas cum Epistola ad Hebræos clarè & perspicuè præ se ferat, de illius diuinitate nobis non est ambigendum.

QVÆSTIO II.

Quis sit author huius Epistolæ, Paulus an verò alius.

Multò facilius est dicere quis istius Epistolæ non sit author, quàm quis sit author, quod sentimus tamen liberè dicendum est. Ac primum quidem sic censemus, eam authorem Apostolum Paulum non habere, quod sequentibus argumentis ostenditur. Primò, solet Apostolus omnibus suis Epistolis nomen suum præfigere, quod cur hic non fecerit causa satis firma nulla dari potest. Respondent viri docti id factum esse pluribus de causis, nempe, inquit, tacuit nomen suum quod illud scierit Judæis esse exosum, ne lecto authoris nomine in fronte Epistolæ ab eius lectione submouerentur. At friuola est hæc ratio, non enim scripsit ad Judæos in Iudaismo pertinaciter perseverantes, sed ad Hebræos ad Christi fidem conuersos, quibus (ut patet ex hac ipsa Epistola) erat notissimus & verò charissimus. Quod si ad Romanos scribens, quorum Ecclesia ex Judæis & Gentibus constabat, in qua aduersus Judæos disputat, eorumque reiectionem aperit, nomen suum Apostolus non dubitauit fronti Epistolæ præfigere, multò minus reformidare debuit idem in ista facere, in qua non disputat contra Judæos, sed arguit tantum eos ad quos scribit negligentia: quod parum in studio pietatis profecerant. Respondent secundò, Apostolum nomen suum reticuisse, ne ex nomine suo, quod sciebat esse incredulis Judæis exosum. Hebræis creditibus, ad quos scribebat, constaret odium & inuidiam apud populares. At & hoc ipsum leue est, nam religio certè Christiana, non verò Pauli nomen, inuidiam & odium illis creabat. Denique & id aiunt, Paulum ea de causa nomen suum reticuisse, ne deprædicando dignitatem Apostolatus sui labem aliquam aspergeret dignitati Christi, utpote qui sit Apostolus Hebræorum, cui propterea soli titulus ille debebatur. At quàm hoc sit friuolum vel hinc patet, quod Petrus qui fuit Apostolus circumcisionis, quum scribit ad Judæos dispersos non metuit id periculum, sed Apostolum in ipso limine Epistolæ disertè se prædicauit.

Secundò Phrasis & distinctio huius Epistolæ non est similis distinctiõni Paulinarum Epistolarum, (quod rationis genus magnum pondus habere debet) id autem procliuè esset infinitis penè prolatis testimoniis, sed sufficit id quibusdam tantum indicasse. Nusquam in Epistolis Paulinis vocem illam *aiōres* eo sensu reperias quo usurpatur in hac Epistola, apud Paulum significat *Tempora*, minimè autem *mundum*, *uōmōi* dicit, &

Paulus non est huius Epistolæ author.

Ratio 1. Pauli nomen non præfixum Except. I.

Ref.

2.

3.

Ratio 2. Phrasis non est Paulina.

Except. *ἡτίαν, & τὰ πάντα.* Neque vnquam Paulus illud *μήποτε ἀρροῦντο* dixisset. Respondent quidam è nostris hominibus, hanc Epistolam Syriacè priùs conscriptam fuisse, multum autem in translatione deperditum esse de nativo & genuino dictionis caractere. Sed hoc vanum est: primò, quia (vti infra demonstrabimus) conscripta fuit Græcè hæc Epistola, non autem Syriacè. Secundò, si Syriacè scripta fuit, periit-ne prototypum illud exemplar? Sanè periisse necesse est, nusquam enim compareret; & si intercidit, quid superest quàm vt de auctore & diuinitate istius versionis dubitemus? Denique, sic infringitur vis argumenti illius quo apud Pontificios euincimus libros Sapientiæ (qui Salomoni tribuitur) & Ecclesiastici esse Apocryphos, quia non referunt Hebraicum idiotismum, & Salomonis stylum. Procliuè est enim Pontificiis excipere, id quod viri isti docti faciunt, libros istos ex Hebræo fuisse yeros, atq; ideo stylum non parum fuisse immutatum: nam si id verum sit in Epistola ad Hebræos, quid-ni etiam in aliis quibusdam libris verum erit? At è igitur tenendum est (quia ita sanè se res habet, non modò ne vis argumenti nostri concidat) Epistolam ad Hebræos, quam nunc præ manibus habemus, versionem non esse, sed ipsum authoris exemplar prototypum.

Ref. Tertiò. Methodus & ratio differendi abhorret ab eo argumentandi genere quod Paulo familiarè fuit. Quum enim Paulus agit aduersus Iudæos, agit quidem aliquando prolatis è Veteri Testamento testimoniis, vnde deducit argumenta, sed rarò ducit argumenta sua è typis legalibus: At author huius Epistolæ totus est in typis. Neque hîc reponendum est, Apostolum de industria immutasse disputandi rationem, quia res illi fuit cum Hebræis, non verò cum Gentibus. Nam in Epistola ad Romanos, & alibi passim, disputat etiam, & quidem accuratè, aduersus Iudæos, nec tamen vtitur (nisi rarò) eo argumentandi genere. Denique, ex ipsa scripti lectione deprehendas, id non sapere *ἑὸς* & ingenium Paulinum. Nam (vt obiter id moneamus) quamquàm vnus & idem Spiritus omnes illos diuinos Scriptores afflauit, vnunquumque tamen sanctificat prout ingenio à natura comparatus est, sic tanta est in Epistola Iohannis, & tam mira comitas & suauitas, vt eam nemo legere possit quin continuò harioletur Apostolum illum suauissimis fuisse moribus. Quamquàm autem admirabilis illa suauitas Paulo defuerit, attamen eius scripta summam lenitatem cum grauitate coniunctam arguunt, at author Epistolæ ad Heb. lenitatem istam minimè habet, vbique incitatus est, vbique tonat atque fulgurat, & ab ipso Epistolæ exordio grande aliquid & magnificum spirat: vt facile conijcere possis erecto fuisse & elato ingenio. Nam quod quidam respondent, Apostolum quidem multis de causis ingenium suum dissimulasse & mutasse stylum, parum firmum videtur; nam nulla causa fuit (vt supra ostèdimus) cur id hîc potius quàm alibi fieret, imò potius hîc id fieri non debuit, si Apostolo religio fuit contumaciam Iudæorum offendere. Et quamuis vlla causa fuisset, non potuisset tamen stylus sic immutari & dissimulari, quin vestigia quædam & notæ Paulini ingenij apparerent; quemadmodum quamquàm quis incitatus incedat, sic tamen incedit, vt gestum

naturalem & illum corporis habitum, quem à natura habet, penitus non amittat.

Quantum argumentum desumptum erit ex historia. Primus omnium qui hanc Epistolam Paulo Apostolo adscribit, fuit Clemens Alexandrinus, qui ea assert quæ supra refutata sunt, & postmodum adhuc refellentur, vixit autem paulò ante tempora Tertulliani: At cum eæ rationes, quibus impulsus fuit vt eam Paulo attribueret, vanæ & fluuolæ sint, testimonium eius non debet esse magni momenti. Magnum à contrario pondus habere debet quod ante tempora Hieronymi, nemo vnquam in Ecclesia Romana affirmauit eam esse Pauli Apostoli. Sanè cum Paulus eam in vinculis scripsisse dicatur Romæ, vbi & martirium passus est, bis mirum est eum istius Epistolæ exemplar, quod eius nomen præ se ferret, Ecclesiæ Romanæ non reliquisse. Nam quod Hieronymus ait, si ideo non sit Pauli quia nomen Pauli non habet, iridem nullius esse, quia nullius nomen habet, cauillatiuncula est & argutum dictum, non acutum aut solidum responsum, non enim sic argumentamur, illam non habere auctorem cuius nomen non gerit, nullius enim gerit, sed eam non esse Paulinam, quia nulla causa esse possit, cur morem illum præfigendi nomen suum, quem vbique diligenter seruat, hîc etiam non vsurparit. Accedat denique & illud, Apostolus solet Epistolas suas ita claudere, vt salutationes sua ipsius manu scribat, atque id vult haberi pro signo in omnibus suis Epistolis, vt ne quis fidelibus imponat, quod quamobrem hîc non fecerit ratio nulla reddi potest.

Nunc refellendæ sunt hæ rationes propter quas eam Paulo asserunt, quod fiet breuissimè quia leuissimæ sunt. Aiunt ergo quædam reperiri in hac Epistola quæ in aliis Pauli scriptis ferè eadem habentur. Quid tum postea? sanè in duobus prioribus capitib. Epistolæ Petri prioris plura reperias quæ sunt eadem cum iis quæ dixit Apostolus Paulus, quàm in tota hac Epistola? Ergone ideo Paulina etiam est? Deinde, inquit, facit mentionem vinculorum. At nemo-ne potuit esse in vinculis præter Apostolum Paulum, aut in vinculis per Epistolas Ecclesiam admonere, & hortari atque consolari? Nominat, inquit, Timotheum. Ita sanè se res habet, sed Timotheus potuit esse aliis præter Paulum familiaris, verbi gratià Barnabæ, quem Paulus diu habuit comitem peregrinationum suarum. Adiecit denique salutationes, quas (vt aiunt ipsi) Paulus voluit haberi pro signo in omnibus Epistolis suis. At, inquam, Paulus non id voluit, salutationes esse signum Epistolarum suarum (nam quî potuit Apostolus prohibere quominus etiam alij Epistolas suas salutationibus clauderent? & reuerà id fecit Petrus) sed hoc voluit, pro signo haberi quod manu suâ salutationes scriberet, vt ij ad quos scribebat, ex ductibus & lineamentis Scripture, genuina sua scripta ab adulterinis & supposititiis discernere, quod etiam præter salutationes signo aliquo obsignare potuit, quo res fieret clara magis & perspicua.

Quis ergo illius author est? Sanè quanquam id certò sciri non possit, nihil tamen ideo decedere debet de authoritate illius. Nolim hîc quicquam pro certo affirmare, libenter tamen mihi persuaserim eam Barnabæ adscribi debere. Et reuerà

4. Ratio. a testimonio veterum Patrum.

5. Ratio.

Refelluntur rationes quibus ea adstruitur Paulo.

Barnabæ videtur esse potius quam Pauli.

Tertullianus integrum locum ex hac Epistola citans aduersus Romanos (quem sententiæ suæ fauere falso putabat, vt Deo fauente ostendemus cum ad eum locum ventum erit) eam citat sub nomine Barnabæ, quod nequaquam fecisset, nisi putasset Romanos in eadem sententia fuisse, quos ex ea Epistola reuincere conabatur. Quod si illi existimassent eam ab Apostolo Paulo fuisse conscriptam, quandoquidem Pauli maior fuit authoritas in Ecclesia quàm Barnabæ, ille qui summam doctrinæ suæ autoritatem conciliare voluit, eamque tueri testimonio virorum summæ autoritatis, titulum Epistolæ haud immutasset. Et certe si rem propius intuearis, stylus & character istius Epistolæ cum ingenio Barnabæ, quale ex Actorum historia deprehendi potest, optimè conuenit: videtur enim paulò incitatior animo fuisse quàm Paulus (vnde natus est ille paroxysmus qui narratur Act. 15. 39.) quod graues illè increpationes redolent; & eo etiam oris habitu & specie, quam subimitas illa styli maximè decere videatur; atque id ex eo conijcere est, quod quum Lycaones Paulum pro Mercurio acceperint, Barnabam existimarunt esse Jouem, id verò nunquam fecissent, nisi eo vultu & oris habitu fuisset qui non tantum gratiam conciliaret, sed etiam reuerentiam.

quod & stylus arguit.

Quando scripta fuerit,

Si quis autem quærat quo tempore scripta fuerit, puto scriptam fuisse tempore magnæ alicuius persecutionis, cuius nulla super sit historia, cuiusmodi multas perpepsi sunt fideles, quarum ne vestigium quidem vllum in historia Ecclesiastica est, quemadmodum Paulus multarum rerum meminit in Epistolis, quas ab hostibus Euangelij passus est, quarum ne leuem quidem mentionem fecit Lucas in Actis. Atque hæc dicta sunt de authore istius Epistolæ. Nam pro vano illud haberi debet quod quidam scripsere, eius authorem fuisse Clementem non Alexandrinum illum, sed Episcopum Romanum: nam iste Clemens (si quæ illius nomine circumferuntur eum reuerat authorem habuerunt) meminit istius Epistolæ vt scripti quod à maioribus accepisset. Neque etiam me magnoperè mouet consensus scriptorum Græcorum, qui eam Paulo tribuunt, neque enim consensus iste fuit vniuersus, nam Eusebius dubitat an sit Pauli, & in eam rem citat Clementem Alexandrinum, neque quicquam certi ea de re ex traditione habere potuerunt.

Non est Clementis.

QUESTIO III.

Vtrum hac Epistola Græcè scripta fuerit, an verò Syriacè.

Scripta fuit Græcè.

Ratio 1.

Omnes libri N. T. scribi debuerunt Græcè.

NOS quid ea de re sentiamus supra declarauimus, nimirum conscriptam fuisse linguâ Græcâ, non Syriacâ: Id autem quibusdam argumentis confirmandum est. Primum erit, idque maximè, vt puto, momentosum, quod omnes Noui Testamenti libri Græcè scripti fuerunt: Cuius rei ea ratio est obseruatione dignissima, quod Euangelium tradendum non fuit eâ linguâ quæ peculiaris esset alicui populo, sed ferè omnibus mortalibus communis. Quandiu quidem Deus fuit nationes ambulare in viis suis, & solum populum Israeliticum habuit veluti in peculio, doctrinam cœlestem iis litteris consignauit quæ populo isti peculiæres essent: at quando cœpit doctrina cœlestis ad omnes omnino gètes perti-

nere, eo fuit opus idiomate quod maximè notum esset. Quàm autem latè patuerit vsus linguæ Græcæ neminem latet, qui bonas litteras vel leuiter attigerit; testis Cicero est, Orat. pro Archia Poëta, *Græca leguntur in omnibus ferè gentibus: Latina suis finibus, exiguis sanè continentur.* Quinetiam debuit Euangelium ea linguâ tradi, non quæ ad tempus aliquod esset duratura, qualis fuit Hebraica, sed quæ magno in pretio apud posteros futura semper esset. Lingua autem Græca id facile obtinuit quandiu Imperium Romanum stetit, at postquam Romani Pontifices aduersus Imperatores inualuere, & rerum summâ potiti sunt, eorum superbiâ & tyrannide factum est, vt studium litterarum Græcarum in Occidente iacuerit, quod nostris hæc sæculis denuò excitatum est, atque adèd apud posteros vigebit: Retinuerunt quidem Scriptores sacri phrasim & characterem hebraicum, quia Gentes, quæ per prædicationem Euangelij cum Judæis in vnum corpus coaluerunt, antiquæ oleæ insitæ, assueuerant etiam phrasi Hebraicæ, quam LXX. Interpretes in versione sua retinuerant, vt eadem operâ Euangelium eo stylo potissimum traderetur, qui libris V. Test. (quos summo in honore Judæi semper habuerunt) maximè congrueret, iis tamen vocibus quæ Gentibus familiares essent. Retinuerunt, inquam, Hebræorum stylum & scribendi consuetudinem, quamquam Græcis vocabulis vsi sunt.

Existimo enim viros doctos iampridem probasse sufficienter, illud esse fabulosum quod à quibusdam proditum est, Euangelium secundum Mattheum primùm conscriptum fuisse Hebraicâ linguâ. Atque id eo euincere facile est, quod quæ citantur à Matthæo, è Veteri Testamento, desumpta sunt ex versione LXX. Interpretum. Etenim si Matthæus scripsit linguâ Hebraicâ, ea haud dubiè citauit vt existant apud Prophetas, quæ quo iure & quâ autoritate Interpres interpolauerit, non potest satis solidè demonstrari: At quamobrem sic ea citauerit Matthæus, de eâ re verò constat Spiritui Sancto, qui eum immediatè afflauerat, atque in eo cum cæteris Noui Testamenti scriptoribus causam communem habuit. Rationes autem, quibus veteres ferè omnes permoti in eâ sententiâ fuisse videntur, sunt vanissimæ. Inchoauit, inquiunt, Matthæus opus suum à Genealogia Christi, Hebræorum more. Quid tum postea? Nonne etiam Christi genealogiam Lucas descripsit? Ideo ne etiam scripsit Hebraicè? quod fortassis illi assererent, nisi ex præfatione, quam operi suo Lucas præfixit, id abudè refutaretur. Hieronymus memoriæ prodidit, se vidisse Euangelium Matthæi Hebraicè scriptum. Sanè id mirum videri non debet, conuersum enim fuit in linguam Hebraicam, vel potius Syrochaldaicam, in vsum Hebræorum, seu Judæorum Hierosolymitanorum.

Secundum argumentum est è phraseologia: quamuis enim sæpe author Epistolæ ad Hebræos hebraizet, sæpius tamen *ἐπιμιμνήσκει* quàm solet Paulus, ac, rem intuenti propius, stylus videbitur ad Græcorum idiotismum accedere & Metaphoræ potius Græcæ quàm Hebraicæ sunt. Nā quod quidam respondent, id ab ingenio Interpretis profectum esse, qui Syriacum idiotismum idiotismo Græco exprimere conatus sit, id supra refuta-

Obj. de Euangelio Matthæi.

Ref.

2. Ratio. Phraseologia est Græca.

refutauimus. Accedat tamen & illud, id minimè licere Interpreti sacrorum librorum, nam quanto magis Interpres adhæret phrasi exemplaris prototypi, tanto maiorem laudem laturus est. Atque eo nomine malè audiuerunt (& meo quidem iudicio iure meritoque) Castellio atque alij nonnulli, qui sacram Scripturam interpretantes longius recesserunt ab hebraicâ phrasi, quo magis accederent ad phrasim latinam aut gallicam. Quinetiam in eâ allusiones quædam sunt ad græcas voces, quas lingua Syriaca ferre non potest, vt in voce illa *ὁ γ. δ. ἰ. κ. λ.*, quæ (quidquid eade re nonnulli sentiant) nunquam Syriaca fuit, nisi postquam Nouum Testamentum *καὶ τὸ ὁ γ. δ. ἰ. κ. λ.* vocari cœpit: Certè neque Onkelos, neque Jonathan, vocem *כ. ר. י. ל.* verunt *ὁ γ. δ. ἰ. κ. λ.*, sed nec Targum Hierosolymitanum. At si author istius Epistolæ Syriacè scripsisset, proculdubio eâ scripsisset linguâ, quæ tum in Judæâ vsitata erat.

Et hic etiam valeat ea ratio quam supra attulimus, nimirum, si scripta sit Syriacè authorem, in citandis locis è Scripturâ sacrâ, haud dubiè sequuturum fuisse veritatem hebraicam, non autem versionem LXX. Interpretum, quæ postea Interpres pro ingenio suo immutare non debuit: Cùm igitur ea quæ citantur totidem verbis habeantur in versione græcâ, necesse est id ita factum esse ab ipso Epistolæ authore. Cur autem potius securus sit versionem illam græcam, quàm veritatem Heb. (cui non vsque quaque respondet) ratio est in promptu, quàm in sequentibus fusius explicabimus, cùm ad parallelismos ventum erit: nempe, quia versio illa apud omnes tunc temporis summam obtinebat auctoritatem: ita vt si quid esset in Prophetis de quo dubitari posset, in eam faciliè partem inclinabant in quam ista versio propendebat. Quædam fuerunt quæ author istius Epistolæ ad rem suam accommodare voluit, quæ quoniam magis fortassis vrgēt vt exstant in versione LXX. quàm vt sunt in hebræo, apud eos qui versionem istam maximi faciebant, ea sic potius produxit.

Nunc refutandum est id quod asserunt qui putant Syriacè fuisse conscriptam. Minimè de- cuit, inquit, Hebræos aliâ linguâ compellare quàm eâ quæ ipsi esset familiaris. At si ratio ista valet; quamobrem quæso Apostolus Paulus Romanos non Romanè, sed Græcè compellauit; sanè, aut par aut maior ratio fuit, cur ad eos scriberet latinè, quàm ad Hebræos Syriacè. Lingua quidam Græca nota non fuit fæci plebis Judaicæ, quemadmodum neque plebi Romanæ, nota tamen fuit Pastoribus, & iis qui præsidebant Ecclesiis, vigeat enim tum donum linguarum in iis. Cur autem græcè potius quàm alio idiomate id factum sit, supra à nobis demonstratum est.

AD VERS. I.

Cur hac Epistola non sit inchoata more reliquarum, in quarum fronte meminit Apostolus sui tum muneris, tum etiam nominis.

SVpra demonstratum est hanc Epistolam non habere Paulum authorem, ideoque mirum videri non debet, si non sit eo modo inchoata quo Paulus suas inchoare consuevit. Quod au-

tem nomen authoris non habet præfixum, neque id mirum esse debet, nam hoc planè arbitrarium est, neque enim Iohannes Epistolæ suæ nomen præposuit, quanquam nemo vnquam dubitauit quin Iohannis esset, tam altè sunt in ea impressa vestigia Spiritûs illius quo Iohannes afflatus Euangelium suum conscripsit: Peculiarem fortassis habuit causam author iste ob quam id non fecerit, sed ea nos latet, & hoc non est magni momenti.

AD VERS. 2.

Quo sensu Christus dicatur καὶ γενόμενος πατρὸς.

Respexit author Epist. ad illum Pl. 2. locum, *Postula à me & dabo gentes hereditatem tuam, &c.* quo loco dominium Christi in omnes creaturas, quod ei traditum est à Patre, vocatur *hereditas*, dominium, inquam, quod habet propter munus mediatorium. Etenim duplex est Christi dominium in creaturas, alterum *essentiale*, quod ab æterno habet commune cum Patre & Spiritu Sancto, nimirum quatenus est Deus; alterum *verò* quatenus est Mediator. De priore illo dominio vox illa *καὶ γενόμενος* non est hic intelligenda, nam quæ dicuntur de Christo quatenus est Deus, ea exprimuntur per verbum substantiuum simpliciter, aut per verbum substantiuum adiectâ præpositione quâdam, vt, *Christus est omnipotens*, *Christus est omnipotens*, quæ per nomen adiectiuum exprimuntur; aut, *Christus est à Patre* cum adiectâ præpositione. Deinde, Imperium illud quod habet quatenus est Deus, quia naturale est, non potest dici *gen*: quis enim dicat, quia Pater essentiam suam Filio ab æterno communicauit, & cum essentiâ dominium in creaturas, idèd Patrem Filium heredem omnium constituisset; nam & sic poterit dici à Patre constitutus Deus. Denique dominium illud *essentiale* non potest vocari *hereditas*, nam idèd *Heres* dicitur, quia dominium illud, quod obtinet in creaturas, id commune habet cum hæreditate, quod quemadmodum is qui hæreditatem adit in locum alterius succedit, sic, quod ad imperium illud attinet, Christus Mediator veluti successit in locum Patris, vt sit eius Vicarius: Iam quod habet filius à Patre quatenus est Deus, id non habet vt Vicarius, & succedēs in locum alienum, sed naturali & essentiali communicatione. Huc etiam accedit, quod dominium illud *essentiale* non eâ tantum de causâ Christo competit, quòd Creator sit rerum omnium, sed propter *καὶ γενόμενος* quandam essentiæ diuinæ, quæ tanta est, & tam excelsa supra genus omne creaturarum, vt etiam si mundus ab eo conditus non esset (quod ne animo quidem fingi potest) ipse sit tamen rerum omnium Dominus: quod genus dominij Christus non potuit habere aliquâ *gen*.

Dominium igitur, de quò eo loco agitur, est ius aliquod (vt ita dicam) *Vicarium*, quod pendet à munere, cuius ea ratio est, quod postquam Deus apud se decreuit Ecclesiam sibi comparare per Mediatorem, vnità naturâ filij diuinâ cum naturâ nostrâ humanâ, personæ, quæ existis duabus naturis constat, opus illud demadavit; munus id ei dedit coniunctum cum *hereditate*. id est dominio vniuersi istius mundi. Atq; ita Filium suum,

duplex Christi dominium. 1. Essentiale qua Deus

de quo nō hic agitur. 1.

2.

3.

4.

2.

Vicarium qua enim Mediator.

3. Allusions ad voces Græcas.

4. Citat Scripturam sc. cundam LXX. Interpr.

Refutatur rationes contrariæ.

quâ Mediator est, constituit inter se & creaturas suas peccato contaminatas, ut se non amplius iis communicet nisi mediâte per Christum; & sic remansit quidem Christus, quatenus est Deus, vna cum Patre suo, rerum omnium æternus & naturalis Dominus, at quatenus idem est Deus & homo, vna eademque persona Mediatoris, vicariam istam potestatem accepit à Patre, iuxta illud Matth. cap. ultimo. *Omnia potestas mihi data est in celo & in terrâ.* Ideoque non tantum ipse se in victimam obtulit pro peccato, sed etiam misit Spiritum Sanctum in Apostolos, & quotidie mittit in fideles, laboranti Ecclesiæ succurrit, & quidquid est inimicum Ecclesiæ, & gloriæ Dei, prosternit ac frangit, & scepro ferreo comminuit. Tamen enim Deus id facere verè dicatur, id præstat tamen per filium, cui id muneris ab eo demandatum est. Christus autem id imperium non accepit ut Deus est (nam, ut supra diximus, eatenus non potest dici rerum omnium *constitutus hæres*) neque etiam ut homo est, nam natura humana, per se sola, tantæ dignitatis arque potestatis capax non est, ut mittere possit Spiritum Sanctum & vniuersum mundum hæreditate obtinere, sed quatenus Deus est & homo in vnâ eademque personâ, Mediator atque Redemptor noster. Habet enim imperium illud *χρῆμα* quandam particularem ad Ecclesiam, ad cuius salutem promouendam, & peragendam redemptionem, totum comparatum est, quam *χρῆμα* æternum illud & essentielle dominium habere nequit. Nam si Christum consideres sine munere mediatorio, & ut Deus est tantum, tantum abest ut imperium vllum habeat quod ad sanctam Ecclesiæ comparatum sit, ut ne quidem Ecclesiam sic habiturus; nam absque illo munere foret, quod propter nos suscepit, nobis omnibus preuendum esset.

Ea autem est Imperij illius conditio atque natura, ut tamdiu duraturum sit quamdiu supererit peccatum, nulla enim immediata communio intercedere potest inter Deum & creaturam, quamdiu peccatum superest, opus est Mediatore qui stet medius inter vtrumque, & per quem omnia à Deo ad nos dimanent: At postquam peccatum omnino deletum & abolutum fuerit, tunc Imperium illud cessabit: deletum, inquam, non tantum imputatione iustitiæ, aut non imputatione peccati, sed etiam reuerâ, cum nulla amplius erit in Ecclesia labes. Quod nos docuit Apostolus I. Cor. 15. 24. *Cum, inquit, tradiderit regnum Deo & Patri &c. oportet enim illum regnare vsque quod ponat omnes inimicos, &c. Cum autem subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse Filius subijciatur illi qui omnia pedibus eius subiecit. Et sic, inquit, Deus erit omnia in omnibus,* id est, non se communicabit Deus Ecclesiæ suæ mediâte per Christum, sed immediatè per se, quoniam deleto peccato, & abolitis ac pessundatis omnibus Ecclesiæ hostibus, opere redemptionis peracto, non magnopere opus erit Mediatore, qui inter Deum & creaturam intercedat, siquidem creatura Deum rectâ accedet, & immediatè gloriam & sanctitatem eius participabit. Quæ res simili potest illustrari, ac veluti poni ob oculos conspicienda; sive plures esse globos ex pellucidâ materiâ, eo situ ut sint inter se paralleli, sive etiam animo alium quendam esse globum interiectum inter istos globos & corpus Solis, ita ut radij solares reliquos globos, nisi per eum

solum, nequaquam pertingant, eodem planè modo Deus hominibus nunc se communicat, mediâte nempe per Christum: At sive tandem ita accidisse ut Sol omnes istos globos irradiet, non amplius per primum illum qui medius interiectus erat, sed immediatè, ita ut rectâ radij Solares ad vnumquemque eorum pertingant, nullo interposito medio, sic planè futurum est aliquando ut Deus nos omnes immediatè irradiet, & impleat Spiritu suo, sine operâ Mediatoris.

Atque id est quod Apostolus vult cum ait, *Tum Deus erit omnia in omnibus.* Nempe, perfecte sancti & gloriosissimi erimus, quemadmodum Deus optimus est & gloriosissimus, nam in his duobus imago Dei consistit, totaque nostra salus, quam Christus quidem inchoat in hac vitâ, at postquam eam perfecit, tunc abdicabit se eo munere, quo plenè & perfecte defunctus erit: *Et sic* (inquit Apostolus) *subijciatur Christus ei qui subiecit illi omnia, &c.* Nam Christus quamdiu Mediator est, si absolutè eum consideres, subiectus quidem est Patri, non quatenus, inquam, est Deus, sed quatenus est Mediator, eatenus enim est inferior Patre; at si comparetur cum Ecclesiâ suâ, habet aliquid peculiare quare subiectus non dicatur, non est enim eadem conditio Christi, quatenus est Mediator, & membrorum eius; Ipse Rex est, nos verò subditi, illi data est omnis potestas, nos verò sumus ij ad quorum salutem & redemptionem peragendam potentiâ istâ utitur: at cum cessabit illud munus, opere peracto & debellatis omnibus hostibus, tunc dicitur *traditurus regnum Deo & Patri, ut sic Deus omnia in omnibus, & tunc etiam fore dicitur Patri subiectus*, quia Christus, quatenus homo est, partem Ecclesiæ suæ constituet, (quamquam eius sit futurus caput, quemadmodum Adamus quamuis esset generis humani caput, eius pars fuit aliqua) ac propterea ager Deus immediatè in eum hætenus, quemadmodum in reliquos fideles.

Quod altero simili poterit clarius euadere: Fac Regem aliquem hoc habere in animo, nimirum per Filium vnigenitum multos alios adoptare filios, non quidem simul ac semel, sed paulatim, donec tandem omnes illi adoptiui filij iure liberorum Regis plenè ac perfecte fruantur, quamdiu filius ille, cui id muneris demandatum est, opere suo fungitur, prærogatiuam quandam habet præter ius antiquum & naturale filij, ita ut si absolutè eum consideres, sit quidem patri subditus, at si eum compares cum iis in quos pater ei ius dedit, ut eos adoptet & donet ius liberorum, minimè dicatur subiectus: At postquam munere suo penitus est defunctus, & opus adoptionis peractum est, cessat illa prærogatiua, ius illud imperij, quod habebat in adoptiuos tradit in manus Patris, & ipse, quemadmodum cæteri qui sunt adoptiui, dicitur Patri suo subiectus, non *absolutè* tantum sed etiam *comparatè*. Sic planè Christus nos deducit in possessionem hæreditatis paternæ, ac postquam id peractum fuerit, dicitur quidem primogenitus inter multos fratres, id est, caput Ecclesiæ, sed tamen subiectus non *absolutè* duntaxat, sed etiam *comparatè*, quatenus pars Ecclesiæ.

quomodo
Deus erit
omnia in o-
mnibus.

quomodo
Christus
subijci-
endus est Pa-
tri.

Dominij
istius du-
ratio.

Explicatur
locus 1 Co-
rini. 15. 24.
de regno à
Christo
Patri tra-
dendo.

Simili il-
lustratur.

Simili il-
lustratur.

Cur Mundus hic vocetur *aiōres* in Plurali.

aiōres hic significat Mundum non Ecclesiam.

- 1. Priusquam reddamus rationem cur mundus dicatur *aiōres* in plurali, probandum est aduersus Hæreticos, Apostolus per hanc vocem mundum significare, non verò nouam Ecclesiæ creaturam. Quod probatur tribus potissimum argumentis, Primum est, quod cum Apostolus, sub initium cap. II. huius Epistolæ, eandem istam vocem eo sensu vsurpet vt significet mundum, *τὸν κόσμον καὶ τὸν αἰῶνα τῆς αἰῶνας ἡμετέρας* Deo, neque verò vsquam alibi ea voce vñs sit, præterquam hoc loco quem præ manibus habemus, non est verisimile alio sensu hic eam vsurpasse, nulla adjectâ, in alterutro horum locorum, distinctionis, & diuersitatis notâ aut ratione. Secundum est, quod vox ista vsitata fuit eo sensu tunc temporis, nam in Liturgiâ Iudæorum Deus *יהוה*, hoc est, Dominus mundi vocatur, faciuntque triplicem nomen seu *יהוה*, Primus est *יהוה השמים* Mundus depressus, id est, regio ista elementaris; deinde *יהוה הארץ*. Mundus medius, Orbis scilicet cælestes, quos alio vocabulo vocant *גלגלים*. Tertius est *יהוה העליון*. Mundus excelsus, id nempe quod Apostolus vocat tertium Cælum. Cùm igitur ea vox ea notione tunc temporis in Ecclesia vsitata fuerit, non est verisimile authorem istius Epistolæ alio sensu eam vsurpasse quam non soleant Apostoli voces nouas confingere, aut iis nouas assignere significaciones, nisi res nouæ sint: vox autè illa neq; in Veteri, neque in Nouo Testamento Ecclesiam vnquam significat. Tertium argumentum est desumptum à particula *ἡ*: Hoc enim sibi vult Apostolus, rationi consentaneum fuisse, vt ille constitueretur omnium rerum hæres atq; Dominus, per quem omnia condita sunt, nempe, non esse eam personam quæ sit imbecillis, & impar tantæ dignitati, nō est enim merus homo, qualis fuit Moyses, neque mera creatura, qualis esset Angelus, sed & Deus & Homo, ille ipse qui omnia creauit. Quod si de Ecclesiâ explicetur hæc vox *aiōres*, quoniam pacto ista cohærebunt, *quem constituit heredem omnium, per quem etiam Ecclesiam creauit?* At si sic dicas, *quem constituit Dominum omnium, qui propter quem etiam omnia condiderat*, sententia plana est. Non igitur sic loquendum fuit, si *aiōres* significat Ecclesiam, *ὃς ἔθηκε κληρονομήων πάντων, δι' οὗ καὶ τῆς αἰῶνας ἐπιόντων*, sed sic potius, *ὃς ἔθηκε κληρονομήων πάντων, ὃς δι' αὐτὸν καὶ τῆς αἰῶνας ἐπιόντων*.
- 2. Atque ad illustrationem istius loci facit locus ex Epistola ad Colossic. cap. I. 15. vbi Christus dicitur *ἀρχὴ τῆς κτίσεως*, *ἡ τῆς ἀσώτου ἐκείνου τῆς πάντων*. Quam enim eo loci vox *ἀρχὴ* designet dominium naturale quod Christus in creaturas habet, *essentiale* scilicet atque *diuinum*, non verò *mediatorium*, rectè sequitur *ὃς*, Dominus rerum omnium quia per eum omnia condita sunt, non verò per quæ etiam omnia condita sunt: quam obrem si ad Heb. cap. I. *aiōres* significant Ecclesiam, res eodem modo exprimenda fuit, *quem constituit heredem omnium, quia per eum secula condita sunt*, id est, creata est Ecclesia. Sic autem accipiendum esse locum illum. Coloss. I. ex eo patet, quod Christus dicitur esse *ἀρχὴ*, non verò dicitur *constituit* *ἀρχὴ τῆς κτίσεως*. Neque *ὃς κτίσας* ibi de Ecclesia sumi potest, quia non dicit Apostolus, *τῆς κτίσεως*, sed *τῆς κτίσεως*, nullo adiecto articulo, & addito vocabulo *πάντων*, quod Ecclesiæ minimè cōuenire

Explicatur locus Col. 1. 15.

aiōres hic significat Mundum non Ecclesiam.

potest. Quinetiam Christus nō potest dici creatore Ecclesiam, nisi idem statueretur esse Deus: Nam cum *creare & condere*, hoc in argumento, significant aliquid infinità vi è nihilo producere, non dicitur Ecclesia creata à Christo, nisi quia, in eâ redimendâ & constituendâ, eam omnipotentiam exeruit, quæ ad creationem totius mundi necessaria fuit.

Rationes, quibus Hæretici suam sententiam tueri volunt, friuolæ sunt. Prima hæc est, quod Apostolus cap. 2. huius Epistolæ Ecclesiam glorificatam vocat *οἱ αἰῶνες τῶν αἰῶνων*, quæ dicitur Christo subiecta. At primò non dixit simpliciter *τῶν αἰῶνων*, sed *οἱ αἰῶνες τῶν αἰῶνων*, debuit ergo etiam adicere *τῆς αἰῶνας τῆς αἰῶνας*. Deinde eo loco Christus non dicitur istam *οἱ αἰῶνες* condidisse, sed eam fuisse Christo subiectam. Respicit enim Apostolus ad locum Pl. 8. *omnia subiecisti pedibus eius*, quem refert ad rem futuram. Quemadmodum & alterum illud quod citant ex cap. 6. huius Epistolæ, *qui gustauerunt deum & memores aiōres*, nam neque hî. simpliciter dixit *aiōres*, sed *μνησθησάντων αἰῶνος*, neque eo loci dixit futurum istud *saeculum* à Christo esse creatum. Nunc verò vno verbo respondeamus ad id quod quæsitum est, Mundus hic dicitur *aiōres*, numero plurali, allusione facta ad id quod supra diximus de mundo sublimi, medio, & infimo; vsitatissima nampe fuit tunc temporis ea locutio, vt ex Liturgiis Iudæorum, & libris Thalmudicis ipsorum, facile est demonstrare.

Rationes So inia- notum sc. f. l. unat.

Soluitur quæstio proposita.

Vnde Apostolus habeat mundum per Christum fuisse creatum, cum historia Genesios id non videtur innuere.

Q Væstionem vno verbo expedire possemus, nisi res nobis esset cum Iudæis, diffidendum enim non est, ea quæ ad Christi personam spectant multò obscurius in libris Veteris Testamenti fuisse tradita, quam postquam Euangelium allatum est: quod mirum videri non debet, cum ea quæ ad Christi officium pertinent minimè clarius in iis habeantur, obscura enim illa lux facit, quæ ea quæ fulget in libris Noui Testamenti. Vt alia taceam, id inde perspicue patet, quod nullum grauius scandalum Iudæis oblatum est quàm quod Christus crucifixus fuit; id autem iis nequaquam contigisset, si res in Veteri Testamento tam perspicue proposita fuisset, vt à quouis potuerit intelligi: scilicet, nemo est vsq; adeo Atheus aut Barbarus, qui, lecto Nouo Testamento, facile non agnoscat ea tribui Christo quod crucifixus fuerit, resurrexerit à mortuis, ascenderit in cælos, &c. At in Veteri Testamento ea tam obscura fuere, vt non Athei tantum aut Barbari, sed ne Iudæi ipsi quidem, neque verò pij & religiosi homines id cernere satis clarè potuerint, Christum ad necem esse dandum: ita vt Eunuchus ille Reginae Candaces, vir pius & religiosus, qui quæ religionis ergò sese periculo & longinquo itinere committere non dubitauit, lecto illo Esaiæ 53. loco, dubitavit an de se loqueretur Propheta, an verò de alio: Et ipsi Discipuli Christi, ad hanc vocem fore vt Christus pateretur, veluti improuiso nuncio perculsi fuerunt. Nemini ergo debet scrupulum iniicere, quod quæ ad Christi personam spectant obscura fuerint pijs veter. Testam.

Que Christi in spe- ctant tradita sunt in V.T.

sed obscurus.

temporibus, cum eadem fuerit ratio descriptionis officij Christi.

At quia, cum nobis agendum erit cum Iudæis, responsio ista non videbitur satis idonea, aliter huic quæstioni occurrendum est. Atque, ut ne sit cum homine Iudæo disputatio periculosa & dubij euentus, id prius in genere probandum est, longè aliam fuisse doctrinæ cælestis rationem sub Vetere Testamento, quàm nunc sit post aduentum Messisæ; Neque ista probatio vlla arte instituenda est, sed, quod rei veritas postulat, ostendendum tantùm, veritatem Evangelij sub Vet. Testam. fuisse tectam veluti velo, & cerni non potuisse nisi per inuolucra. Deinde, postquam id probatum fuerit, ea proferenda loca sunt in quibus sit metio seu personæ, seu officij Christi. Id autem breuiter hic faciemus, non licet enim ea fusius explicare, ne cogar digredi. Illud ergo mihi prius probandum est, debuisse, omnia quæ ad Christi officium & personam spectant, sub Vet. Testam. obscurè tradi, idque duabus rationibus, prima ducta erit ab autoritate Scripturæ, quoties enim Scriptura Vet. Test. loquitur de aduentu Messisæ, toties loquitur de cognitione Dei non secus ac si ante Messisæ tempora nulla fuisset Dei cognitio in terris. Inde illè Prophetarum exclamations, inde locutiones illæ hyperbolicæ, *cognitionem Dei terras inundaturam, quemadmodum fundum maris aquis suis*, quibus regitur, &c. Esa. II. Inde illud etiam mulieris Samaritanæ, *vbi Messias venerit docebit nos omnia*. Sic enim facile homini Iudæo probabitur, omnia priscis illis temporibus obscura esse debuisse præ Euangelij luce, alioqui nulla ratio reddi potest cur tantopere lux illa Euangelica deprædicetur. Necnon ista ratione homini Christiano satisfiet, nam si æquè clarè, hæc quæ de Christo dicuntur, ab iis intellecta fuissent atque nunc à nobis intelliguntur, quid noui nobis attulisset aduentus Christi, quod ij non haberint? Sanè ed respexit Dominus noster Iesus Christus, quum loquens de Iohanne Baptista, ait, *eum qui minimus esset in regno celorum maiorem esse Iohanne Baptista*: hæc enim non sunt referenda ad munus Iohannis, quod sublime imprimis fuit, & munere omnium Prophetarum maius, neque ad personam, conceptus enim fuit miraculo, & cum miraculis in lucem editus; sed ad cognitionem Personæ & Officij Christi, quam tamen si habuerit, omnibus iis qui eum præcesserant, longè maiorem & clariorem, minimè tamen hac in parte cum eo comparandus erat cui Christus innotuit post Euangelium prædicatum, ut ut sit mysteriorum Christianæ religionis præ cæteris maximè rudis.

Secunda ratio erit à consideratione sapientiæ Dei: decuit enim aduentum Christi gloriosum esse, quia autem in re gloria ista consistere potuit, nisi habuerit priuilegium & prærogatiuam aliquam supra Legem, & ea tempora quæ Legem datam secuta sunt? Quale nam autem esse potuit illud priuilegium, nisi magna & extraordinaria copia lucis? Sanè, si Sol oriens hanc habet prærogatiuam, ut magnâ lucis copiâ orbem terrarum illustret super stellas omnes, & Luciferum ipsum qui nuncius auroræ est, Sol iustitiæ debuit fulgore aduentus sui lucem illâ, quæ eum antecesserat, veluti præstinguere, ita ut pro nulla ferè habeatur, si cum exorto isto

Sole comparetur. Et reuerà, si volumus fateri quod res est, Sol ille est qui primus, amoto velo, nobis mysterium Trinitatis clarè ac perspicuè reuelauit, præsertim in luculento suo isto loco (cui nullus alius in tota Scriptura, quod ad hæc materiam attinet, præponendus mihi videtur) *Baptizate in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*

Vt ergo nunc respondeamus ad quæstionem, quemadmodum homini Iudæo respondendum existimamus (nam ut homini Christiano satisfiat, satis esset respondere, Apostolum id habuisse ex reuelatione) Aio, Apostolum id habuisse ex V. Testam. atque iis ex locis in primis vbi Christus nobis describitur ut Deus, deinde verò ex ipsa Geneseos historia, imò verò ex primo capite Geneseos. Quorsum enim, obsecro, attinebat, ut Moses (quod nusquam alibi tota Scriptura fit) toties introduceret Deum dicentem, *istud & illud fiat, & postea, factum est?* Nam certè nullo tam Deus sermone vsus est, ut cum allocutus est Prophetas. Frigidum enim est respondere, idèd id factum esse ut humano more significaretur omnia nutu suo condidisse: quis enim ea re dubitet, aut verò non certò sciat Deum, ad fabricandam mundi machinam, nullos adhibuisse vestes aut ferramenta? Deinde, si ita res habet, cur non etiam alibi Deus introducitur vtens simili sermone, cum magnum aliquod opus aut miraculum patrauit? Nullus autem dubito quin ed respexerit Iohannes, cum Christum vocauit *ἀγνός*, quasi diceret, Christum istis formulis indicatum fuisse, *dixit & factum est*, quamquam obscurè sanè, prout tempora ista decebat; quemadmodum etiam obscurè fit mentio Spiritus sancti in eodem capite, quum dixit Moses, *& Spiritus Dei ferebatur super aquas*. Nam prima quidem fronte de vento aliquo loqui videtur, atque sic eum locum exposuit Chaldæus Paraph. At quia nulla ratio reddi potest vnde sit ortus iste ventus, aut idonea causa cur volitaret super aquas, procliuè est coniectari Mosem eo loco aliò respexisse. Eodem planè modo, cum nulla ratio reddi possit satis idonea tam operosæ & anxie obseruationis, Deum ad singula quæque dixisse, *fiat illud & factum esse*, aliquid oportet subesse mysterium. Quando igitur in Nouo Testamento docemur per Christum omnia condita fuisse, aut Iudæi nobis mysterium illud proferant & explicent, aut ne se hac in parte ostendant pertinaces. Fateor equidem, absque luce Euangelij foret, futurum fuisse ut hic cum Iudæis hæremus, at postquam Christus vocatus est *ἀγνός*, & is dictus *per quem Deus omnia condidit*, nemini amplius dubitandi causa superest, quin id voluerit Moses sedula illa obseruatione innuere.

Sed ut tota res perspectior sit, hic ostendendū nobis est, quomodo loca Veteris Testamenti ad Christum debeant accommodari. Dico igitur, tres esse loquendi modos quibus aliquid significare possumus, quorum cum vsus sit in vita quotidiana familiaris, nemini mirum esse debet si in Scripturâ vsurpentur. Primus modus est *ἡ τὴν ἀπλὴν διάλεκτον* secundum simplicem intellectum (nam hic docendi causa noua verba fingenda sunt, non possumus enim id aliter exprimere) cum nempe vnum aliquid duntaxat significatur, idque verbis vel propriis vel tropicis; seu enim dicam

Id quod aduerius Iudæos.

probatum

1. autoritate Scripturæ.

2. ab eorum sententia sapientia Dei.

Respa ad quæst.

Ad illustrationem Parallelogrami V. & N. T. Notandum.

1.

dicam omnia videre, quæ vox tropica est, seu dicant, omnia afferre oculis voluptatem, quæ voces proprie sent, vnum aliquid tantum significare volo καὶ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου. Secundus modus est καὶ ὑπονοίας, idque duobus modis, vel dum instituitur narratio quidem per se fabulosa, sed eo tamen sine vt aliquid eā fabulā significetur, vt sunt, exempli gratiā, Æsopi fabulæ quæ significant καὶ ὑπονοίας; vel dum instituitur quidem narratio rei gestæ, siue gerendæ, sed ita tamen vt aliquid aliud per eam significetur, cuiusmodi sunt in vita humana Comædiæ & Tragediæ. Tertius modus est καὶ τὸ πρόνοιας, quum nempe duo significantur vnâ eâdemque sententiâ, sed alterum directè, alterum verò obliquè, duobus tamen istis tam bellè inter se conuenientibus vt alterum alterum non destruat. Qui significandi modus est valde naturalis, & eius exempla frequentissima sunt. Est & quartus quidam alius significandi modus, quum aliquid ita dicitur, vt dicti ratio nulla possit conitare, nisi aliud significatur quàm quod prima fronte videtur significari, cuius generis locutionis exempla sunt, etiam in Scriptura sacra, frequentissima, atque iis accenseantur loca ista cap. i. Geneseos. Dixit Deus, fiat lux, &c. Et Spiritus Dominus ferebatur super aquas.

hoc est (saluo multorum doctorum virorum iudicio) non vmbra sit, vt ita loquar. Sed & alia ratione, haud quaquam omnino sed tamen paulò diuersâ, Christus dici posset ἀπαύρασμα δόξης &c. nempe, respectu gloriæ & Maiestatis quam tum demum adeptus est cum ascendit in coelos, & consedit ad dextram Dei: etenim ea gloria eiusmodi est vt verè dici possit ἀπαύρασμα δόξης &c. Quanquam enim Christus (quâ homo est) in eius communionem venit, tamen ea est eiusmodi & tanta, vt si Christus merus homo esset, eius haud quaquam capax esse posset. Hæc est illa gloria quam Christus petit à Patre cap. 17. Euangelij secundam Iohan. Glorifica me Pater, &c. Quam adeo proficetur se habuisse ante iacta mundi fundamenta apud Patrem, prædestinatione scilicet, quum ipse tamen, quod ad naturam diuinam attinet, iam tum esset; Nam prædestinatione nemo quisquam dicitur habere, qui non sit idem ipse iam prædestinatione, sed aliter. Hæc item est ista gloria in qua est venturus vltimo die.

3.
Gloria
bet ex Sef.
hione.

Sed iam disquirendum est, quum tot modis Christus dici possit ἀπαύρασμα δόξης, &c. quo tandem modo hæc Elogia hoc loco ei tribuantur. Ac mihi quidem sic videtur, cum ista verba ἀπαύρασμα, &c. iungantur istis verbis καθήκει, omnino illis notari gloriâ illius sessionis, vt in illa sessione Christus appareat conspicuus & visendus non iam tanquam vulgarem in modum, sed excellenti quodam modo, gloria Dei, & visa atque expressa illius imago. Quamuis si ista referatur ad ipsum munus nō magnopere repugnari, dummodo κατὰ (vt ita loquar) muneris, nō χρίστος designetur; Nam sequitur continuo καὶ τὰ εἰσαὶ τῶν σῶν, & vt distinctū quid & extra ambitum huius elogij, vt sit splendor Patris post purgata peccata. Quod verò ad Prophetici muneris functionem attinet, si hætenus dicitur ἀπαύρασμα δόξης, &c. illud ad explicandū erit per præteritū. Deinde expendendum est, an non paulò durius (ob hanc quidem causam quod filius fuit interpres voluntatis Dei) dicens sic splendor gloriæ Dei & χαρακτήρ &c. sequitur ergo vt Regi muneris ratione hi tituli Christo tribuantur. Sed sic reditur eò vt statuendum sit, hic notari gloriam & excellentiam Regiæ dignitatis Christi: quæ interpretatio eadem re ipsa est cum ea quæ nobis probatur. Quare, si ista verba de natura diuina Christi sunt intelligenda, videndum est an quadrent verbis quæ sequuntur, ad hunc modum, qui cum sis Deus, sedet ad dexteram maiestatis, &c. nam participium iunctum verbo vel continet in se rationem rei verbo significatæ, vt cum sit dicimus, cum esset pater filio obsecutus est; vel significat adiuncti conuenientiam, vt, cum esset amictus purpuri sedet in throno. Sed nullum horum potest hic habere locum, non enim idè Christus sedet ad Dei dextram quis Deus; neque verò hæc sessio ad Dei dextram tribuitur Christo, vt aliquid quod mouere possit admirationem eo quod sit Deus.

Me Chri-
sto tribu-
tur.
Sessio
respectu.

non verò
respectu
muneris
Mediatoris.

neque re-
spectu Na-
tura diu-
ine.

Char. For
habet
quid signi-
ficet.

AD VERS. 3.

Quid sit ἀπαύρασμα & χαρακτήρ ὑπὸς ἀνάως δόξ,
Et, quo sensu Christus sic vocetur.

Imago & gloria Dei in Scriptura ij esse dicuntur, in quibus refulget species quædam gloriæ & maiestatis Diuinæ. Id aded verum est vt Apostolus i. ad Co. int. cap. 11. non dubitarit maritum appellare *Imaginem & gloriam Dei*. Sed quoniam hæc verba insignè habent emphasim, ἀπαύρασμα δόξης & χαρακτήρ ὑπὸς ἀνάως, haud dubiè aliquid multò illustrius significatur: non enim solet temerè Scriptura accumulare vocabula quæ illustrem quandam & memorabilem habent significationem, neque in sacra Scriptura vlli creaturæ tantum delatum deprehendimus, vt χαρακτήρ ὑπὸς ἀνάως δόξ & ἀπαύρασμα δόξης vocetur. Sic enim non leuis quædā adumbratio, sed rei ipsius perfecta quædam delineatio videretur designari, vt ἀπαύρασμα δόξης & χαρακτήρ ὑπὸς ἀνάως δόξ significet aliquid quod creaturis commune non sit. Certè Christo hic tribuitur hæc appellatio vt peculiare Elogium, quo reliquis omnibus qui creaturæ sunt, etiam Angelis, præponitur. Quo verò sensu (nam & id quæsitum est) hoc elogio Christus nobis commendetur, id perspicui potest, si habeamus ob oculos personæ Christi excellentiam, & dignitatem muneris. Nam si naturam Christi diuinam spectemus res est iam extra omnem controuersiam, verè & propriè hætenus ἀπαύρασμα δόξης & χαρακτήρ ὑπὸς ἀνάως δόξ dici potest: Si verò muneris habeatur, etiam & propter munus eadem elogio Christo debentur. Etenim in executione muneris sui demonstrauit quæ iusticia esset, quæ Sapientia, quæ Potentia, quæ Misericordia Dei, nō iam adhibitis vmbra & figuris, sed iis rebus præstitis vnde manifestò apparebat tantarum rerum authorem Deum esse manifestatum in carne. Quam mente tota Deitatis plenitudo in eo dicitur habitare, idque corporaliter

hic elo-
gus.
Significa-
tur aliquid
Christo
peculiare.

hæc Elo-
gia ei con-
ueniunt
respectu
1.
Naturæ
diuinæ.
2.
Muneris
Mediat.

debeamus eos esse Deum, cū hæc Christi gloria tanta sit vt arguat Christum esse verè & propriè Deum. Certè ἑμφασις & ὑπόστασις non modò puriori linguâ Græcâ significant res distinctas, verumetiam naturâ pugnantes. Ergo hoc pacto Christus non præ se fert ἑμψαν tantum gloriæ diuinæ, sed reuerâ ea quam adiit gloria, dum sedit ad dexterâ Dei Patris, est θεοκρατίας digna Deo. Verumenimverò, si quis pertendat hæc de naturâ Christi diuinâ esse accipiendâ, mutandâ erit significatio participij ὧν, atque ita accipiendâ vt exprimat rationē, cur nemo mirari debeat quod Christus tantę gloriæ capax esse potuerit, vt pote qui naturâ sit ἀπαύρασμα διδῆς καὶ χαρακτῆρ, &c. sic enim solentius loqui dum volumus significare contigisse cuiquam aliquid singulare, vt si quis dicat, *Cæsarem, cū esset Imperator summus Gallos, indomitam gentem subigiss.* Sed, meâ quidem sententiâ, nihil necesse est eò deuenire: videtur enim hic institui quædam antithesis inter Christi statum & dignitatem, qualis fuit in terris (dū esset peragenda, vel etiam dum perageretur, expiatio peccatorum nostrorum) & Christi conditionem in cœlis. Et si enim Christus in se, quod ad naturam attinet diuinam, is fuit qui Deo par esset, tamen assumptâ naturâ nostrâ, in illa œconomia non vsque adeò propriè hi tituli ei tribui poterunt. Videntur enim respicere cognitionem nostram, vt sit Christus ἀπαύρασμα, &c. quia nobis ita splendet vt glorię diuinę specimen exhibeat veluti nostris oculis vsurpandum, idemque dicitur χαρῆς κτήρ quia Deum nobis χαρῆς κτήρ ἔτι. Vt sit sit, id nobis mordicus tenendum est, nefas esse creaturam, quæ eadem non sit Deus, tam splendidis, tamque illustribus titulis insigniri.

Quo respectu, Muneris an Personæ, Christus dicatur φέρων τὰ πάντα, &c.

VNico verbo hæc quæstio definiri potest. Vim omnia ferendi habet Christus à natura diuina, at verò quod omnia ita fert vt hac suâ potentia vtatur ad conciliandum Deo populum peculiarem, cumque tuendum, id verò iam proficiscitur à munere Christi Mediatorio: vt, si pater filium miseris & egenis præficeret tutorem, qui idem bonorum paternorum administrator esset, filius quippe, atque is, vt tutor in pupillorum sibi commissorum vsus paternis bonis vteteretur, alterum illi vt filio conueniret, alterum vt tutori. Obiter autem & id velim obseruari, participium φέρων iungi cum participio ὧν tam arctè, vt alterum sit alterius documentum.

Quodnam discrimen sit λόγος & ῥήματος.

HÆC verò quæstio non potest facillè explicari, nisi prius teneamus quâ mente Christus Dei λόγος dictus sit. Rerum agendarum duæ sunt rationes, vna quæ humanæ imbecillitatis est, nempe dum res non nisi admota ad opus manu peraguntur, altera, cum solo nutu atque (vt dicitur) verbo fiunt. Vnde profectum est, vt quo quisque potentior est, eò iaster confidentius se vel verbo solo, hoc est imperio aut mandato, res maximas præstare: Indeque factum est, vt cū Deus per filium omnia gesserit, tum quæ pertinent ad opus creationis, tum etiam quæ ad opus redemptionis spectant, dicatur Dei λόγος. Quod

Cur Christus sit dictus Deus λόγος.

si cui mirum videtur cur hæc nomēclaturâ Christus in libris Noui Testamenti nõ sæpè, sed rarè celebretur, is verò cogitet animo quæ fuerit Iohannis mens, dum scilicet describens maiestatem filij Dei, sine vllò respectu incarnationis, eum vocat Dei Verbum, asseritque per eum omnia fuisse facta: haud dubiè (quod & supra à nobis annotatum est) respiciens ad historiam creationis, pro eo ac à Mose instituta est.

Sed sic inuoluta potius quàm explicata quæstio possit videri. Cur enim eandem ob causam non dictus fuerit ῥήμα? id verò mihi videtur factum duabus de causis, quarum prior hæc est, quod λόγος etiam ad mentem & voluntatem refertur linguâ Græcâ, ῥήμα nunquam; deinde verò quod λόγος orationem significat, ῥήμα vocabulum, nomen, verbum, proindeque aliquid imperfecti: vno verbo, quia nomen λόγος dignius est; inde factum est vt Christo λόγος potius quàm ῥήματος nomen tributum sit. Sanè τὸ κτλ λόγος propriè est, nomen ῥήμα: atque vbi Deus Hebraicè quicquam dicitur vel facere, vel dicere, ea loca Paraphrastes Chaldæus ita vertit ac si scriptum esset, *Deum fecisse vel dixisse per verbum suum.* Cuius rei illustre exstat exemplum capite 1. Osee, vsq. 7. hę: enim verba *Et seruabo eos per Iehouam Deum israhel*, Chald. Interpr. vertit *Et redimam eos per verbum Dei Domini sui.* Paraphrastes tamen Ruth Paltielem scribit *interposuisse gladium suum inter verbum suum* (hoc est inter se) *Et Micahim:* Sed & is recentior est, atque apud eum ferè solum hæc occurrit locutio de homine vsurpata. Nam certè causa dici non potest, cui reliqui Paraphrastæ, nisi cum de Deo agitur, hæc ferè nunquam vtantur locutione præterquam affici loco, idque perrariò. Si cui tamen placet vt Christus Dei λόγος dicatur, vel quia promissus fuit à Patre, vel quia interpres fuit paterni consilij, vel quia noster est Aduocatus apud Deum, sententia mihi quidem non videtur incommoda. Sed tamen miror cur, si has ob causas λόγος Dei vocatur, is titulus non occurrat sæpius in lib. N. Testamenti. Vt sit finis, in Ecclesia Iudaica (vt constat ex Chald. Paraphraste) id quo Deus omnia facit & præscribit, dicitur דברא לֹגוֹס. Et Moses mysticè sic eum descripsit, hinc factum putamus vt Christus λόγος dictus sit, cū is sit in quo Deus dicitur omnia fecisse, cū in primæ, tum in secundæ creationis opere.

cur non ῥήμα.

λόγος est τὸ κτλ Chaldæi Paraphrastes.

Quid sit δεξιὰ μεγαλοσύνης, & cur potius Christus dictus sit sedisse ἐν δεξιᾷ μεγαλοσύνης, quàm ἐν δεξιᾷ θεῶ.

ΔΕΞΙᾶ μεγαλοσύνης est δεξιᾷ θεῶ, quod verò μεγαλοσύνη pro Deo posuit, id videtur fecisse pro consuetudine Ecclesiæ Iudaicæ, in qua vox דברא potentia, robur, Dei nomenclatura fuit. Sic apud Petrum Spiritus gloria Spiritus Dei vocatur: nam & דברא gloria ipsam Deum Iudæis significabat. Potest tamen Spiritus gloria הכבוד הכבוד pro Spiritu glorioso accipi, at non perinde commodè δεξιᾷ μεγαλοσύνης pro δεξιᾷ μεγάλη. Certe itum: *dextra Dei* quid sit definiri haud quaquam potest, si hæc verba sumatur seorsim: aliud enim significat *dextra Dei* cū dicimus *dextra Dei redemptum esse populum Israelis*, sic enim significatur Dei potentia, aliud verò cū dicimus *Christum sedere ad dextram Dei*: Quis enim putet hæc locutione significari *sedere Christum ad Dei potentia*? Ergo, vt teneamus vim

Dextra Dei quid sit.

quid sedere ad dextram.

vim huius locutionis, integra sententia sumenda est, & ratio huius locutionis est reddenda. Nam quia homines in opere plerumque dextrâ vtuntur, hinc fit vt & dextram ad dextram Dei Deus adhibere dicatur in insigni quoque opere suo. Et rursus, quoniam qui primam post Reges obtinent dignitatem ad Regum dextram sedent in consilio, vbi de publicis Regni negotiis agitur, vt notetur suprema illa dignitas in quâ constitutus est postquam ascendit in cœlum, dicitur sedere ad dextram Dei Patris. Itaq; nihil frigidius, aut ineptius, dici potest illâ cauillatiunculâ, Dextra Dei est vbique; Christus sedet ad dextram Dei, Ergo Christus est vbique. Perinde enim qui sic argumentantur agunt, ac si quis contenderet hostes Christi esse vbique, hoc pacto, Pedes Christi sunt vbique; Hostes Christi sunt scabellum pedum Christi. Ergo, &c. Sanè Christus non simpliciter dicitur sedere ad dextram Dei, sed in cœlis sedere ad Dei dextram. Coloss. 3. 2. Ephes. 2. 6. & cap. 1. 20.

AD VERS. 4.

Cur author huius Epistola, & ferè reliqui Apostoli, non illustria maximè loca Vet. Test. sed sapius obscuriora, ad probandam excellentiam Persona & Muneris Christi, adhibeant.

Certum est loca quæ hinc citantur ad probandam Christi supra Angelos, & omnem aded creaturam, dignitatem & excellentiam, non præ se ferre statim tantam lucem quanta aliis in locis, idque primo aspectu, affulget. Nam vt ne hinc abeamus longius, non ne videtur is titulus quo Christus à Propheta Iehoua iustitia nostra vocatur, multò illustrior eo titulo quo, sub Davidis persona, vocatur Dei filius. Id quod rem parum attentè considerati proculdubidè possit mouere admirationem, sed mirari desinemus, si cogitemus animo, consilium Spiritus sancti fuisse, nos manu ducere ad ea V. Testam. loca, in quibus vix fieri potuisset vt, nisi eo præeunte Christum veluti latentem deprehenderemus: Nam quemadmodum faces accensæ in speculâ montis edicti, etiam nemine ostendente, statim apparent, vt nihil hic sit opus duce vel monitore: eadem in saltibus fulgent quidem, sed in recessu, vt ad eam lucem opus sit manu ductore, sic planè licet obseruare in V. Testam. Christi munus Sacerdotale, Regium, Propheticum, Gentium vocationem, &c. certis quibusdam in locis multò euentius descripta quàm sunt iis in locis quos Apostoli adhibuerunt, dum de iisdem rebus disputant apud fideles aduersus Judæos. Vnum asseram, exempli gratiâ, locus illustrem, quo & tempus, & causa, & fructus, & ipsum genus mortis Christi, amoto omni involucto, nudè, apertè, & significantissimis verbis apud Daniel cap. 9. describitur: quem locum neque Christus ipse legitur citasse, nec Euangelistarum Apostolorumve quisquam. Cæterum, hæc non sunt ita accipienda, ac si vellemus sic mitigare inuidiam, quæ videtur in argumenti veritatem, quod tractant Apostoli, ex testimoniorum obscuritate redundare, nam quum eò ventum fuerit, res ipsa indicabit quàm aptè atque accommodatè, quantaq; efficaciam, ex illis Scripture,

locis Apostoli ratiocinentur, absit modò pertinacia & libido altercandi.

Quomodo Christus dicatur Apostolo *Ἰσοῦς* & *Χριστὸς* *Ἰσοῦς* *Ἰσοῦς*: Item, quomodo *καταπερικλυτὸν ὄνομα* quò.

QVærendi ratio hæc est, quod Christus non videtur factis Angelis præstantior, vt pote qui etiam totius personæ ratione, non solum secundum naturam diuinam, Angelis infinitis partibus, excellentior fuerit. Deinde verò, qui hereditarius, hoc est, iure hæreditario consequutus est, nomen filij videtur, quum id nomen sit ei naturale? Sed vtraque quæstio facillè solui potest. Nè vt illud interim taceamus, quod præter in Scripturis refertur ad rei quæ iam fuit manifestationem, verbi gratiâ cap. 3. ad Rom. *Ἰσοῦς*, inquit Apostolus, *ὁ Θεὸς ἀληθινός, καὶ ὁ ἀσπόμενος Ἰσοῦς*. Item Iacob. 1. *Ἰσοῦς* & *Ἰσοῦς* non dicitur is qui ante esset *ἀδελφός*, factus est *Ἰσοῦς*, quin potius is qui se *Ἰσοῦς* probauit: *Beatus vir*, inquit Apostolus, *qui tolerat tentationem, quoniam cum probatus erit (Ἰσοῦς & Ἰσοῦς) accipies coronam vitæ*. Sic Dominus Iesus, si vos mutuo amemus eritis Discipuli mei. Vt hoc, inquam, taceamus, haud in commodè Christus possit videri dici reuerà hoc loco factus præstantior Angelis, quomodo nimirum cap. 2. dicitur *gloriâ & honore coronatus*, qui paulisper fuit inferior Angelis factus propter mortis perpeffionem, vt sic scilicet antithesis inter Christi statum sedentis ad dextram Patris, & expiantis in cruce peccata nostra: Nempe, præcessit illud *καταπερικλυτὸν ὄνομα*. Tota igitur sententia huc redibit, Christus confedit gloriosus ad dextram Dei Patris, iam tandem præstantior Angelis factus, cum antea in terris, opere redèptionis nondum peractò, Angelis esset factus ad tempus quodam modo inferior. Atqui nondum liquet, qui Christus Dei filius vllò vnquam tempore Angelis inferior fuisse dici possit. Nam ei ministrarunt, in eos ius habuit & imperium, etiam inter grauissimos animi cruciatus in horto. Sed duplex est præstantia, vna dignitatis, potentia, & essentia, hætenus quidem Christus Angelis semper fuit superior, verum & altera præstantiæ species est, quum docendi causâ præstantiam decoris, & speciei, & Emphaticas seu *ἡμῶν* dicimus. Iuxta hanc excellentiam non est dubium quin Christus non modò Angelis, sed & hominibus plurimis fuerit inferior *ἵνα τὸ πνεῦμα οὐ σαυροῦ*, ad quod accedebat & animæ *πνεῦμα*, tantò illa perpeffione grauius quanto anima corpore præstantior est; vnde & apud Prophetam Psal. 22. *Vermem se profitetur esse, non hominem: ideoque Esaias negat eum quidquam adfuisse quod eum speciosum redderet & desiderabilem.*

Alterà verò quæstio ita demum expediri poterit, si distinguamus rem à nomine, nam res naturâ potest inesse quæ nomen conueniens non continuò adipiscitur: Nomen enim hoc loco est quo res hominibus & Angeleis innotescit, nam Deus nominibus non eget ad res cognoscendas, id imbecillitatis est humanæ. Iam verò quia Propheta (vti postmodum docebimus) verbis illis *filius meus es tu, ego hodie genui te*, præconium edidit quo Christi præstantia, postquam iam resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, celebrata est, ideo dicitur non quidem rem iure

Obj.

hæreditario adiussa, sed rei nomen. Quid igitur, inquiet aliquis, Annon prius hoc Christi nomen promulgatum est? Ac primum quidem à Propheta Esaia cap. 9. 5. *Puer nobis natus est, Filius nobis datus est.* Deinde verò, annon Pater ipse cœlitus edidit hanc vocem, *Hic est Filius meus, hunc audite.* Sed Dauid, omnium Prophetarum primus, ita de Christo vaticinatus est, vt Deum testatus sit Christum pronunciaſſe: Filium suum, idque tum cum de illius resurrectione, & triumpho, qui resurrectionem sequitur est, agit: Neque enim hoc loco quæritur autoritas Christo ex autoritate Noui Testamenti, sed ex oraculis Prophetarum, inter quos Dauid primus est, apud quem hoc nomen Christo tribuitur. Illud omitto, quod non est absurdum vt cum Deus hoc elogio filium sæpe ornauerit apud homines, vt hominibus esset commendatior, Apostolus eo loco, vbi agit de sessione Filij ad dextram Patris, accommodat ad institutum suum eam nominis filij promulgationem quæ apud Prophetam, cum ea dignitas Christo primum obligit, dicitur facta.

Ref.

quadrant tamen vsquequaque; neque enim Philistæi Dauidis erant subditi, vt illis conuenire queant verba tumultuantium illorum Regum, deinde verò, nunquam missus est Dauid in possessionem finium terræ, nec illi datum est Reges Gentium virgâ ferreâ contundere. Illa verò iam certè ne adumbrata quidem sunt in Dauid, *osculamini Filium ne irascatur, & percatis in via, &c.* Item, *beati omnes qui in eum spem locant.* Illa verò verba, *vixi Regem meum in Sione,* quid ni accipi possent tanquam dicta *significans*, vt Sionem cœlestem intelligamus: quomodo & illa proculdubio accipienda sunt, *Quis habitabit in tabernaculo tuo Domine, & quis ascendet in montem tuum sanctum.* Nam *non potest sensui literali,* quem vocant, iis in verbis nullus est locus, etenim in tabernaculo carnali nefas erat habitare; deinde verò spatium atque amplitus illius loci, quod Tabernaculum amplectebatur, piorum multitudinem capere non potuit. Nos tamen putamus ad Dauidem etiam hæc verba quodam modo referri posse, & verò debere etiam referri. Illud enim obseruandum est, quoties occurrit locutio allegorica, cuius tamen sensus literalis est res gestæ, referri etiam locutionem ad rem gestam; Atqui certum est, Dauidem constitutum fuisse propriè Regem in Sione: nam tum demum cum venisset Hierosolymam, & expulisset Iebusæos ex arce, totus Israel eum renunciauit Regem. Itaque cum hæc verba statim ita sequantur, vt præcedens sententia sine illis sit suspensa, dubium non est quin spectent ad Dauidem. Nam quod hoc elogium videri possit magnificentius quàm vt Dauidi conuenire possit, id cuiusmodi sit infra disputabimus. Hic illud monemus, pari ratione negari posse ad Salomonem pertinere vilo pacto illud *Ego ero et in Patrem,* quæ tamen dicta esse de Salomone Scriptura disertè & nominatim testatur.

potest tamen etiam de eo intelligi.

AD VERS. 5.

Quomodo, id quod de Dauidè primò dictum videtur, ab Apostolo accommodatur ad Christum.

Quatuor hic quærentur.

- 1.
- 2.
- 3.

Quatuor sunt hoc loco de quibus quæri potest, ac primò quidem, Annon de Dauidè Psal. 2. agatur: deinde illud, si de Dauidè eo loco agitur, annò videretur Apostolus sumere pro confesso quod est maximè in controuersia, dum quæ ad Dauidem pertinent ad Christum refert. Denique & id durum videtur; vt maximè detur tum ad Dauidem, tum ad Christum ea pertinere, vt, propter commune Christo cum Dauidè elogium, statuamus Christum ipsis Angelis superiorum. Neque enim id videtur posse emolliri, si dicamus id aliâ mente Dauidi, aliâ verò Christo tribui. Nempe, hoc videtur esse petere *τὸ ἐν ἀρχῇ,* & thesi vti pro argumento, id ipsum enim est quod quæritur. Neque verò etiam explicata questio fuerit, si statuamus Dauidem fuisse Angelis præstantiorem. Primùm, quia id cogitatu difficile est, deinde verò magna hinc fiet accessio ad quæstionis difficultatem; quantula enim est hæc Christi dignitas, quæ inde æstimatur quod præstantior Angelis fuit factus, vtpote qui *filij* nomen iure hæreditario consecutus est, si quidem hætenus etiam Dauid Angelis præstantior fuit. Huc etiam illud accedit, quod non videretur elogium. *Filij Dei* Christo peculiare, cum & Angeli in Scripturâ dicantur *Dei Filij,* & populus Israel *Dei primogenitus,* & Magistratus *Filij Dei* vocentur, & verò *Dij,* denique hæc appellatio omnibus piis est communis.

Resp.

ad 1. Psalmus 2. de Dauidè non necesse fariò intelligitur.

Ad id, quod primo loco quæsitum est, responſio non est diffi. illis, etiam ad Dauidem pertinere illa, *Filius meus estis,* quamuis si quis id negaret hæud facillè autoritate Sacræ Scripturæ reuinci posset: neque enim vel quæ præcedunt, vel quæ sequuntur, nisi improprie, ad Dauidem accommodari possunt, cum Christo bellè conueniant. Nam quod dicitur de Gentium & Regum terræ tumultu, etsi in bello quod Philistæi Dauidi intulerant, quodammodo adumbrata sint, non

Quod verò secundo loco quæsitum est, quæ quod ad Dauidem pertinet ad Christum referri possit, illud sic dissoluitur. Dauid Christi fuit typus, quod autem typo conuenit quæ typus est, per se & primò rei figuratæ conuenit, typo per accidens & secundariò. Jam si quis quærat, vnde habeamus Dauidem Christi fuisse typum, id non vno modo expediri potest. Primùm enim Prophetæ Messiam vocant *Dauidem* disertis verbis, at nulla huius appellationis causa dari potest alia, quam quod Dauid Rex Christum Regem, Dauidis regnum Christi regnum adumbravit: Certè Prophetæ tum Messiam Dauidem vocant quàm loquantur de Messie Regis dignitate. Deinde verò, cum ea Dauidi tribuantur quorum vix tenuis quædam umbra in Dauidè fuit, *Scriptura verò solui non possit,* cogimur fateri ea typicè fuisse Dauidi attributa, maximè si simul ei tribuantur quæ ei nequaquam conuenire possunt: verbi gratiâ, Petrus probauit Psal. 16. agi de Christo, at eodem Psalmo de Dauidè agitur, sed quoniam totus Psalmus simul sumptus Dauidi conuenire non potest, euincit Petrus vaticinium esse de Christi resurrectione.

Resp.

ad 2. Dauid fuit Christi typus.

Quod verò tertio loco obiectum fuit sic dissoluitur. Duobus modis elogium dici potest commune, propriè nimirum, vel improprie: Et propriè iterum duobus modis, vel vt idem significetur & specie & gradu; vel vt idem quidem specie significetur, dispari tamen gradu: verbi gratiâ, *elogium filiorum Dei* omnibus fidelibus est commune,

Resp. ad 3. per distinctionem Elogij.

munè, nempe, eadem & specie & gradu excellenti significatur eo nomine. Rursum nomen *filiorum Dei* beatis Angelis tribuitur, & fidelibus item; hic verò eadem specie, sed dispari gradu præstantia designatur, cæterùm *speciei* nomen hic latè sumimus. Sed & elogium *improprie* commune dici potest, cum nec eadem specie, nec eadem gradu dignitas notatur, vt cum creator cœli & terræ dicitur in Scriptura *יהוה*, & Arca fœderis eodem nomine significatur, & vrbs Ierusalem; commune certè elogium est, sed quod non modò non gradu, sed ne specie quidem idem significat: Nam de Arca dicitur vt de signo, atqui esse (vt loquamur Scholasticè) *sacramentale* non est esse reale (nisi quis velit statuere Petram in deserto fuisse Christum realiter) sed *merè* *emphaticè*. Sanè si priori modo, id est, si, vt propriè commune elogium, nomen *filij Dei* tribueretur Christo & Dauidi, quanquam dispari gradu; tamen nil aliud inde colligi posset quàm Dauidem superiorem Angelis fuisse, vt Christus pari ratione intelligatur & ipse Angelis fuisse superior. Si posteriori modo, id est, *improprie* statuamus (quod res est) hoc elogium Dauidi & Christo esse commune, nimirum conuenire Dauidi vt typo, Christo autem vt rei figuratæ, (quod à nobis supra demonstratum est) omnino consequens est vt Christus inde demonstretur Angelis superior. Cuius rei hæc est ratio, quod qui titulus adeo insignis est vt creaturæ tribui non possit nisi vt typo, eum oportet esse prorsus diuinum, nam vt scitè Tertullianus, *figura non esset, nisi veritatis esset corpus*: Ergo cum Dauid dictus sit *Filius Dei* tanquam typus Christi, oportet Christum esse verè Dei Filium, proindeque Angelis superiorem. Itaque nihil opus est eo confugere, vt statuamus Dauidem superiorem Angelis, cum nomen *filij* Dauidi tributum sit vt typo, non autem ad significandam aliquam dignitatem absolutam (vt ita loquamur) in Dauid, sed eam solùm quæ est in respectu ad rem significatam.

Sed hinc oritur, vt videtur, grauior difficultas, ea scilicet quæ quarto loco obiecta est. Nam esto sanè, nomen *filij* non conueniat propriè Dauidi, hoc loco tantum illi tribuatur vt typo, sed an Angelis item tribuitur vt typis, an Magistratibus, an fidelibus indiscriminatim? Responsio non est difficilis, nam vt hic nouam adhibeamus distinctionem, Elogia duobus modis communia sunt, vel ita vt iis, quibus sunt communia, singulis seorsum attribui possint, vt verbi gratia, Elogium *filij Abrahæ* toti populo Israelitico fuit commune, sed & singuli Israelitæ *filij Abrahæ* dicebantur, non iam *attributiue* solùm, sed *subiectiue* etiam (sic enim breuitatis causa loqui liceat) verbi gratiâ, non solùm hac formula, *Ego sum filius Abrahæ*, sed etiam istâ, *filius Abrahæ hoc fecit, hoc dixit*: vel ita Elogium est pluribus commune vt singulis seorsum sumptis non sit commune, interdum ne *attributiue* quidem, sæpè si *attributiue*, at non *subiectiue*. Prioris generis exemplum hoc est, Magistratus *Dij* dicuntur in Scriptura, seorsum tamen nemo qui Magistratum viderit profitebitur se vidisse Deum, aut qui Magistratum salutauerit, se salutasse Deum, neque, si Magistratus quidpiam fecerit, dicet aliquis, *Deus hoc vel illud fecit*. Posterioris generis exemplum esto, Panis dicitur corpus Domini, non hic aut ille, sed cuius Eucharis-

ticus, sed *attributiue* tantum, verbi gratiâ cum dicimus *Panis est corpus Domini*, vel *sumpsit hodie corpus Domini*, Elogium *corporis Christi* tribuitur panis, at propterea, si panis ille decidat in terram, nemo dixerit *corpus Domini decidit in terram*, nempe si quis loquatur ex vsu Scripturæ. Jam verò vt hæc ad institutum accommodemus, nomen *Filij Dei* cum tribuitur Angelis, cum tribuitur Magistratibus, cum tribuitur piis fidelibus, tribuitur iis vt *commune* nomen, at seorsum neque *attributiue*, neque *subiectiue*, nisi fortè huiusmodi hac locutione, *vidi unum ex Dei filiis*, aut, *unus è filiis Dei huc venit*: At verò Christus dicitur *Filius Dei attributiue*, *subiectiue*, & quidem *Emphaticè*, adiecto articulo *græco* *ὁ* *υἱός*, Hebræis autem (quod est multò *ἐμφατικώτερον*) sine articulo, quomodo dicunt *Adonai*, vt apud Esaiam, *Pater natus est, Filius nobis datus est*: & hoc eodem Psalmo, *osculamini Filium*; vbi non sine mysterio Chaldaicâ vocè, non Hebraicâ, *filij* nomen expressum est, compellat enim Propheta Reges Christi & Ecclesiæ hostes, quales fuerunt Assyrij & Chaldæi, qui ætate demum sequenti odium suum aduersus gentem Judæorum, bello vtrò suscepto & illato, prodiderunt.

Quàm verè id, quod de Salomone dictum est, ad Christum accommodetur, Ero illi in Patrem, &c.

Hic primùm nonnullos mouet ipsa locutio, non enim videntur hæc eadem esse, esse alicui in patrem, &c., esse patrem alicuius: item nec esse alicui in filium, &c., esse alicuius filium: quin esse alicui in Patrem nil aliud videtur significare quàm esse alicui Parentis loco, vt esse alicui in Filium esse filij loco: quod si verum est, nihil habet eximium hic titulus. Sed longè aliter se res habet: alia enim Hebraismi, alia Latiniismi ratio est, nam latinè quidem loquentibus esse in Patrem sonat sanè esse Patris loco, Hebraicè non item: verbi gratiâ, verba fœderis Dei cum Ecclesia sunt, *ego ero illi in Deum, & illi mihi erunt in Populum*: quorum puto non est hæc mens, ego ero illis Dei loco, & illi mihi erunt loco populi, sed hæc potius, ego ero eorum Deus, & illi erunt meus populus. Ergo & hoc loco, *ego ero illi in Patrem, ille mihi erit in Filium*, sensus est, ego ero illius Pater, is erit meus filius.

Illam multò grauiora sunt, quod hæc dicuntur de Salomone, atque ita sanè dicuntur vt nullo modo ad Christum trahi posse videantur, idque duabus maximè de causis, Primum enim statim sequuntur illa verba, *quod si deliquerit castigabo illum virgâ hominis*, quod ad Christum nullo modo pertinere potest. Deinde verò, cum Christus sit æternus Dei Filius, quo pacto ea promissio, qua Deus spondet fore vt sit Pater, cum ea sit de futura quæ nondum est, ad Christum referri possit? Sed prior illa causa non est adeo grauis ac videtur, non modò quia nihil absurdi est vt illa verba, *Ego ero illi in Patrem*, pertineant ad Christum, quatenus Ecclesiæ caput est, illa verò *quod si deliquerit*, & quæ sequuntur, ad Ecclesiam quæ corpus Christi est, *caro de carne eius & os de eius ossibus*, vt loquitur Apostolus, Christo tam arctè vnita vt Christus & Ecclesia coniunctim eodem nomine appellentur 1. Cor. 12. 12. verumetiam quoniam vaticiniorum, quibus Christus describitur sub alicuius persona, hæc est ratio, vt non sit necesse

Applicatur Dist.

applicatur distinctio.

Ratio dicitur bitandi.

1.

Resp.

Resp. ad 4.

Elogia sūt communia bifariam.

1.

2.

Ratio dicitur bitandi.

3.

Resp. ad 2.

quæcumque de persona dicuntur, quæ Christi typus est, ad Christum pertinere, imò necesse sit non pertinere; Exemplo sunt ea quæ habentur Psal. 16. Nam quæ sub finem Psalmi dicuntur omnino pertinent ad Messiam, quæ initio, ad Dauidem.

Cæterum res manifesta est, neque verò Judæi queant negare, multa tribui, apud Prophetas, vni eidemque personæ, quorum alia personæ conueniunt quæ repræsentat, non etiam ei quem repræsentat. Cuius rei si quis rationem requirat, ea verò in promptu est, quemadmodum enim qui obscure personam aliquam *χαρακτηρίζεις*, instituta narratione nonnulla admiscet quæ personæ non conueniunt quam *χαρακτηρίζεις*; ne persona manifestò teneatur quam subindicari tantum, & oblique designari res & occasio poscit: Ita planè cum status Ecclesiæ Judaicæ is esset vt tantum lucem ferre non posset, quantam attulisset plena reuelatio Messiae, quæque adeo rationes consilij Dei, in Filio suo operâ Judæorum morti tradendo, conturbasset. Denique, cum vaticiniorum ratio ea sit vt debeant esse *αὐριματῶν obscuriora*, sic Christum *χαρακτηρίζεις* oportuit, vt ne omnino non designatus, nec verò planè ac plenè designatus, videretur. Atque ita se rem habere, vel hic locus vnicus facile euincit. Nam ut illa quod si deliquit ad solum pertineant Salomonem, ac certè amplitudo, gloria, perennitas regni, quæ omnia Deus Salomoni promittere videtur, nec Salomoni obtigerunt vnquam, neque verò ei, vt pote mortali, obtingere potuerunt.

Itaque accuratè distinguenda sunt ea quæ personæ, quæ typus est, tribuuntur in vaticiniis: nêpe ea sunt trium generum, vel enim *merè personali* tribuuntur personæ typicæ, hoc est, ita vt ne personæ quidem conueniant quatenus typus est, sed simpliciter quatenus est talis vel talis persona: Hæc liceat appellare docendi causâ, *personalis*. Secundò, vel conueniunt quidem personæ, attamen non modò personæ vt persona est, sed vt typus est. Tertiò, vel nullo modo personæ conueniunt, neque vt persona est, neque verò etiam vt typus est, sed tantum verbotenus tribuuntur personæ repræsentanti, figuranti, cum reuera soli personæ representatæ conueniant. Etiam & illud obseruandum est, nemini omnium regum qui populo Israelitico præfuerunt, præter Dauidem & Salomonem, tributum elogium *Filij Dei*. Cuius rei hæc est ratio, quod illi duo soli omnium Regum typi Christi fuerunt. Atque in Dauide videtur Christi veluti militia adumbrata, in Salomone Christi victoria ac triumphus. Quod si Judæus vellet negare eo facile reuinci posset, quod de nullis regibus gentis suæ quicquam existeret tam dictum splendidè, nec quicquam tam gestum magnificè, vt conferendum sit cum iis quæ de Dauide & Salomone Prophetæ vaticinati sunt, quæque à Dauide & Salomone gesta sunt & administrata.

Quod verò mirum videri possit illa, *ego ero illi in Patrem*, ad Christum referri ab Apostolo, cum sit hæc promissio rei futuræ, nò verò rei iam existentis declaratio, illud facile explicatur. Nam nec Christus Dei Filius statim ab initio incarnationis declaratus est, neque verò ante incarnationem eo, inquam, nomine palam innouit, sed id demum factum est solenni quadam ratione postquam resurrexit à mortuis. Quæ res Apostolum

adduxit ut testaretur, *Christum declaratum Dei Filium ex resurrectione mortuorum*, Rom. 1.4. Quem admodum igitur Petrus Apostolus verba illa, *Ego hodie genui te*, ad resurrectionem Christi accommodat, sic planè ista, *Ego ero illi in Patrem*, eodem referenda sunt. Id quod minimè ambiguum erit, si primò spectemus hîc agi de Christo Dei Filio, quatenus *ἐφ' ὅσον ἐν σαρρὶ*, in carne manifestatus est. Dauide verò illa verba, *ero illi in Patrem*, non significant constitutionem, sed declarationem rei quæ iam fuit, ex vsu Scripturæ & vulgata loquendi consuetudine, qua fit ut sæpè tum demum dicamus rem esse vel fore, cum cœpit vel incipit innotescere, vt Prou. 17. 7. *אם בצרה יולדו* frater nascetur in aduersitate, hoc est, qui verè frater est, id ostendet in rebus aduersis. Neque verò sic efficitur, hinc non posse probari Christum esse æternum Dei Filium, imò illud vel maximè sic probatur, non enim ea declarantur quæ non fuerunt. Et sanè quis dubitet Christum ante resurrectionem fuisse Dei Filium, cum tamen certum sit Petrum illa verba, *hodie genui te*, ad resurrectionem, vt iam sæpius dictum est, retulisse.

AD VERS. 6.

Quàm benè id quod à Psalte videtur dictum de falsis Gentium Diis, Psal. 97. 7. ab Apostolo Angelis applicetur.

Ratio dubitandi de hac re videtur hæc fuisse; **R**in Hebræo illud solummodo habetur & adoret eum Dii, atque illud Dii videtur tam ad Gentium Deos, quàm ad Angelos posse accommodari. Sed illud primò hîc obseruandum est, quod LXX. Interpretes hanc ambiguitatem sustulerunt, nam nomen *אלהים* Angelos verterunt: Cum igitur LXX. Interp. autoritas apud Iudæos summa esset, non erat verendum Apostolo, ne Iudæis videtur locum illum Scripturæ in alienum sensum detorsisse. Adde, quod hîc adoratio præscribitur, & quidem vt cultus voluntarius, quod Diis Gentium non conuenit, qui pleriq; omnes figmenta fuerunt cerebri humani potius quàm personæ. Denique, vel rarò vel nunquam nomè illud *אלהים*, cum solum ponitur, adhibetur ad significanda Gentium idolâ, quin id sit semper cum adiectione aliqua, vt *Dij Gentium*, *Deus Moab*, &c. Cur verò potius Idola quàm Idololatrias hortatus foret ad Deum adorandum? Atqui Idololatrias imprecatur, eos verò haud quaquam hortatur ad hunc cultum Christo exhibendum, quod omnino fecisset si de honore, quem nolentes volentes coguntur impij Deo habere, hoc loco ageretur, ac multo potius de cultu voluntario, quem nec impij, nec Dæmones exhibent Deo. Huc etiam illud accedit, quod Gentium Dii hoc loco *אלילים* dicuntur. Atqui non est verisimile eos, quos *אלילים* contempnit vocauit Spiritus Sanctus, statim magnifico nomine *אלהים* vocari, eo maximè loco vbi agitur de ignominia & dedecore quo Idololatriæ afficiendi sunt: videtur enim habere speciem aliquam excusationis si *Dij* potuerunt videri quos coluerunt. Adde, quod quibus verbis agit Spiritus Sanctus de idololatriis & idolis, verbum adhibet futuri temporis, ac cum de adoratione facit mentionem vtitur Imperatiuo: Cuius mutationis nulla potior ratio reddi potest quàm quod illis de euen-

Diis Prophet. modo soli typ. po, modo soli Christi conueniunt.

Tria genera eorum que typis Christi tribuuntur à Prophetis.

Regum Iudæ soli David & Salom. fuit re Christi typi.

Resp. ad 3.

2.

Non de Diis Gentium, sed de Angelis eo loco agitur.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

de euentu, hic de officio agatur. Nec illud præmittendum est quod toto Psalmo describitur gratulatio quædam creaturarum, cœli terræ, hominumque, quidni etiam & Angelorum: soli excipiuntur ex hoc numero Idololatræ, nempe, quorum extremo interitu Christus regnaturus est. Sed illa grauior quæstio videri possit, Quo modo hæc ad Christum accommodentur potius quàm ad Deum Patrem. Id verò, Deo iuuante, expediemus, cum ventum erit ad explicationem quæstionis, Vnde constat illa verba, *Et tu Domine fundasti cœlum & terram*, ad Christum pertinere, par enim utrobique difficultas est, pari ratione definienda.

Cæterum quia in Græco sic habetur, *ὅταν ᾖ πάλιν εἰσαχθῆναι πρὸς τὸν οἶκον ἐξ ἡμῶν*, quæritur de quo Christi adventu, de primo an verò secundo agatur. Et sunt qui primum Christi aduentum potius quàm secundum his verbis denotari volunt. Qui in ista sunt sententia traiciunt particulam *πάλιν*, ac si scriptum esset *πάλιν ᾖ ὅταν εἰσαχθῆναι*. Sed liber scire quâ necessitate instituta sit hæc trajectio, nam quin dura sit, nemo est qui possit negare: atqui trajectiones tum solummodò sunt admittendæ cum necessariæ sunt. Illud fortasse eos mouit, quod Angeli Christum natum adorauerunt. Et verò nullus dubito quin Angeli semper Christum adorent, at adstitisse Angelos Christo nato, & specie humanis sensibus obviâ Christum adorasse vt Magi, hoc verò iam probari non potest ex Scripturâ: Cecinerunt quidem illi hymnum Deo, atque ita sanè Christum adorauerunt, sed hic de solemnè quadam, atque (vt vocabulo vtar Scholastico) Christo *appropriatâ* adoratione agitur. Forte an & id eos traxit in hanc sententiam, quod Christus hoc loco dicitur introducendus in mundum, atqui in secundo adventu iudicabit de cœlis, nec descendet in terram. Sed hoc leuissimum est, Nam contra dixerim, Christum, cum primum nasceretur, non fuisse productum *εἰς τὸν οἶκον ἐξ ἡμῶν*, quamuis tum *ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον*, nam *introducitur in mundum* est exhiberi spectandum tanquam in teatro *τῆς οἰκουμένης*, id quod Christo statim nato non contigit, continget verò in secundo aduentu, cum veniet iudicaturus viuos & mortuos. Quartò, firmiora videntur ista quod *εἰσαχθῆναι* rem futuram significat. Deinde verò etiam, quod iungitur cum *πάλιν*. Illud verò iam refelli nullo modo potest, quod totus Psalmus; vnde locus hic desumptus est, describit Maiestatem Christi regnantis, & in hostes quidem seuerè animaduertentis, suos autem magnificè & plenè liberantis: id quod ad Christi natiuitatem, quæ abjecta & humilis fuit referri non potest.

An adoratio Angelorum sit satis firmum argumentum diuinitatis Christi, cum respectu muneris Mediatorij possit, & debeat adorari.

Certè Christo adoratio debetur vel ob naturam diuinam, vel ob officium Mediatoris, sed ista tamen non sunt ita disiungenda, vt eorum vtrumlibet putemus seorsum posse considerari: Postquam enim Dei Filius idem homo est & Mediator noster, neque natura diuina seorsum, neque humana seorsum consideranda est, sed neque inter adorandum Christus, qui idem

Deus & Homo est; exuendus est officio Mediatoris, atque ita à nobis considerandus nudè, sed vt Propheta, vt Sacerdos, vt Rex Ecclesiæ: Actus enim adorandi, vnus cum sit, ista omnia coniunctum respicit in Christo. Quod si quis hic quærat, *Num adoratio Christo non conueniat qua Mediator, etiam si non sit Deus*, facilè est respondere, hanc hypothèsim iam nullam esse; quia non modò eius rei est quæ non est, sed quæ omnino esse non possit, non est enim muneris Mediatorij eâ ratio, vt eo quisquam fungi possit qui non sit idem Deus, propterea quod obire id munus infinitam sapientiam & potentiam requirit. Non enim Christus Mediator est vt Moses, qui seruus idem fuit, nec quicquam aliud quàm internuncius, si propriè loqui volumus, & hactenus Mediator; at Christus Mediator fuit vt *Dei Filius*; Heb. 3. Itaque non alieno, sed suo nomine, edidit miracula, quæ alij eius nomine edunt, & quod summum est, Spiritum Sanctum mittit, & animam idem penit ac resumit. Si tamen fieri posset (quod omninò fieri non potest) vt qui Mediator est verè & propriè, idem non esset Deus, profectò Mediator non esset adorandus, & ratio idonea est, quod hic cultus merè diuinus & religiosus est.

Quod vt penitus habeamus perspectum, id primum obseruandum est, quemadmodum Deus infinitum quantum distat à creaturis, sic etiâ cultus qui ei debetur, cum reuera infinitus esse non possit, quippe exhibitus à creatura quæ finita est, tamen ad infinitudinem (vt ita loquamur) debet nitì; atque is esse vt ne in eo acquiescamus, dum optamus semper esse maiorem: Hoc primum. Deinde verò (nam hoc vtamur exemplo) vt figura circularis nū distat à reliquis figuris quibusdam gradibus (vt reliquæ figuræ inter se, verbi gratiâ, aliquid addas triangulo efficies quadrangulum, & quadrangulo si aliquid addas pentagonum efficies, &c.) sed toto genere penè dixerim, sic cultus, qui Deo debetur, eam debet habere rationem vt non modò gradu, sed specie etiam ab omni alio cultu diuersus sit. Id quod licet adumbrare exemplo illius amoris & obsequij quod vxor viro debet, id enim eiusmodi est vt non modò gradu, sed specie etiam, à cultu & amore, quem eadem parentibus debet, differat, nempe cum sit eius generis, vt si illius vel minimam partem delibaret, & præter maritum alteri deferret, adultera hactenus foret, *pro tanto*, inquam, sic enim nobis loqui liceat, si non *pro toto*.

Sed tamen, quia hoc sæculo omnia sunt plena idololatræ, neque perinde tamen idololatræ deprehendi possunt, ac reuinci, atque adulteri (nam idololatræ Scriptura vocat *adulteros*) vt hic notas quasdâ habeamus quibus discerni queat cultus qui Deo debetur, ab eo qui sine sacrilegio exhiberi potest creaturæ, hæc esto definitio diuini cultus, *adoratio religiosa est animi demissio alicui exhibita infra quàm creatura conditio ferre possit*. Id verò fit vel cum aliquid adoramus quod creaturæ modum superat, vel cum id putamus eiusmodi esse vt reuerâ, si opinio nostra vera foret, creaturæ modum superaret. Vnde fit vt adorantes vel rapiamur in ecstasim, quando vera & genuina est adoratio, vel certè id cupimus, quado agnoscimus adorationis imperfectionem. Porro aliquis adorare possit vt quod superat creaturæ modum, duobus modis, vel si agnoscat id superare crea-

sed ideo quia Deus,

Adoratio qualis debet esse.

Cultus idololatræ cui deprehendatur.

7.

Nō de primo Christi aduentu eo loco agitur.

sed de secundo.

Christus adorandus vt Mediator.

turæ modum, vel si non agnoscat id superare creaturæ modum, cum reuera superet. Iam omnis vis infinita, etiam si non agnoscat pro infinita, tamen si ea tribuatur creaturæ tanquam communicata à Deo, secundumque id cultus exhibetur creaturæ, cultum illum religiosum esse oportet, proindeque idololatricum; nempe, delatus est creaturæ eam ob rem cuius creatura capax non fuit: ratio enim adorationis est sapientia, potentia, &c. infinita, quæ si creaturæ tribuuntur, ex creatura fit Deus, factitius saltem Deus. Itaque Patres orthodoxi Arrianos habuerunt pro Idololatriis, quod idem Christum Deum & factum faterentur, Deum scilicet ob ea quæ illi tribuebant supra creaturæ modum, factum verò, quod hæc à Deo communicata, ad creaturarum modum, cum habere dicitarent.

In cultu creaturæ exhibendo spectanda duo.

1. creatura in hac specie consideranda est vt metum organum, vt exigatur cultus ad modum operæ quam impendit creatura, non verò pro modo operis quod Deus operâ creaturæ patravit. Deinde verò, vt ne rapiatur animus in admirationem creaturæ: Nempe ita se res habet, Et Reges, & viros magnos præditos ingenio, magnâ doctrinâ, magnâ sapiet. à admiramur & colimus, si tamen hic cultu & admiratio suis finibus continetur, non habetur raptum, aut si habet raptum, fertur is raptus restâ in Deum: quomodo legimus in Euangelio, Iudæos non illos impios, sed pios, quibus Christus nondum planè notus, egiss. Deo gratias quòd tam insignia facinora ederet hominam incruentum, cum miraculo cum à Christo editorum esse at spectatores. Quemadmodum etiam cum lucerna per laterne septum didit radios suos, restâ animo ferimur in ipsam lucernam, in laterna non defigimus oculos, utpote quæ nihil ipsa contulit ad lucem, nisi quod eam non exclusit: sic planè cum quid operâ creaturæ diuinitus ad nos proficiscitur, quod tantum est vt creaturæ hic nullæ sint partes, nisi feramur animis restâ in ipsam creatorem, Idololatræ sumus. Diuersa ratio est cum Deus nativâ facultate creaturæ utitur, aut donis Dei quidem illis, sed creaturæ industria quæsitis. Nam hic quod ad opus attinet externum, etiam ipsam creaturam Deus agnosci & coli vult, sed pro modo creaturæ.

AD VERS. 7.

Quomodo locus Psal. 104. qui videtur de meteoris accipiendus, ad Angelos accommodetur.

Tres de hoc loco sententia.

1. Conuenit inter Interpretes, Apostolum rectè ex hoc loco conclusisse Angelos esse Dei ministros, at quâ ratione id conclusit Apostolus, de eo iam non conuenit inter Interpretes, nam alij volunt Psaltes hanc esse mentem, Deum vt ventis & fulgetris, & fulminibus, tanquam Angelis & ministris suis, proindeque Angelos esse Dei ministros, Quorsum enim tenuerit ventos & fulmina cum Angelis componere, nisi Angeli Dei ministri foret? Qui in hac sunt sen-

tentia hac potissimum nititur ratione, quod in Psalmo agatur de iis Dei operibus quæ sunt infra Lunam, vt liquet ex antecedentibus & consequentibus. Alij rursus sunt qui contendunt hoc loco Psaltem non iam de meteoris, sed de Angelis agere, quos scilicet voluit mysticè vocari *ventos & flammam ignis*; propter celeritatem & ardorem quo feruntur in ministerio obeundo. Qui in hac sunt opinione eo potissimum mouentur, quod alioqui hæc Apostoli ratiocinatio ex illo loco durior & coactior possit videri: fac enim Deum non habere Angelos, aut ministros alios, præter ventos & fulmina, tamen locutioni Psaltes locus esse possit: Ergo vt ex hoc loco probari possit Angelos esse Dei ministros, extrinsecus id sumendum est & petendum ex alio loco. Illud verò maximi momenti est, quod res grammatica videtur repugnare quominus hæc verba sic accipiamus, ac si vellet Apostolus Deum vt ventis tanquam Angelis, sic enim articulus præponendus foret vocabulo *πιδματῶν* ad hunc modum, *ὁ πιδων ἀγγέλους τὰ πιδματῶν*; iam verò proponitur vocabulo *ἀγγέλους*, *ὁ πιδων πιδ ἀγγέλους*; deinde verò *ἔχεν πιδ λειτουργείας*. Nobis sic videtur, vtrumque locum habere posse, vt & de Angelis & de meteoris meminerit Psaltes loco citato: nempe non illic agitur simpliciter de Meteoris, vt in Physicis, sed vt adhibetur à Deo ad insigne aliquod opus & documentum iustitiæ suæ edendum: id quod vix vnquam fit sine Angelorum ministerio, vt appareant quidem meteora, lateat Angelus qui in meteoris tamen exerit vim suam. Cuius rei illustre habemus exemplum in historia Legis datæ. Tum enim & intonuit, & fulgurauit, nec quicquam aliud factum prodit Moses, nempe, cui satis fuit ea narrare quæ in ipsos incurrebant sensus: At Apostolus tamen Paulus legem testatur datam esse per Angelos, nempe quos Deus fecerat *ventos & flammam ignis*.

AD VERS. 9.

Qua sit vis horum verborum *ἔχεν πιδ*, quum Psaltes ait, *ἔχεν πιδ ἔχει σε ὁ θεός*.

Id verò haud facile potest intelligi nisi totius sententiæ vim animo teneamus. Id verò assequemur, si quod huius vnctionis subiectum quæ hæc vnctio, denique, quæ huius vnctionis cum subiecto conuenientia, intelligamus. Est verò subiectum huius vnctionis persona Mediatoris, Vnctio verò constitutio huius personæ in officio Mediatoris; quæ iterum duobus modis intelligi potest, vel vt vnctio significet realem (vt ita loquar) constitutionem, vel huius realis constitutionis publicam & solennem declarationem. Quemadmodum David dicitur vnctus fuisse in Sione, Psal. 132. quod tum demum, cum venisset in Sionem, patuit eum Regem fuisse, tum cæpit inclarescere. Iam facile est intelligere quid significet *ἔχεν πιδ*, nam si *ἔχει* referatur ad realem constitutionem Christi in munere Mediatorio, certum est *ἔχεν πιδ* conuenientiam notare, solus uempe is inuentus est dignus tanto munere ob personæ, secundum vtramque naturam spectatæ, sanctitatem; vtramque naturam, inquam, coniunctim non separatim, tam enim nefas est diuinam & humanam in Christo seorsim considerare postquam iam Verbum caro factum est; quam

διὰ τὸτο, notat conuenientiam.

excellentiā quam neque iam à nomine probat, neque verò à gloria, sed ratione longè firmissima, à potentia magnitudine, quam patefecit in mundi creatione, & essentiaē perennitate.

AD VERS. II.

Quid vox κτίσις significet.

Sicut qui existiment hoc vniuersum ita inter-
Sicrum, vt ed omnia recidant vnde orta sunt, id est, in nihilū. Id quod cum sacra Scriptura ex diametro pugnat, etiam cum fidei analogia pugnare videtur. Nam Apostolus ad Rom.8. non ita ambiguè & obscure, sed disertissimis verbis, quæ nullo interpretamento obscurari & depruari possunt, docet mundum (quem creaturam vocat) in nouatum iri, utpote qui & ipse particeps futurus sit gloria filiorum Dei: Atqui quod in nihilum redigitur, perit quidem id funditus, non innouatur, & quod omnino non est nullo de ore exornari potest. Neque verò quis eo loco creatura nomine nouam creaturam existimet denotari, nam & series disputationis Apostoli, & verba hanc interpretationem respuunt. Postquam enim Apostolus egerat de expectatione anxia & sollicita creaturae, continuò subiungit, *ἐμὸν δὲ, ἀλλὰ οὐκ, &c.* absurde si nihil noui affertur; non enim erit alia horum verborum mēs, quàm si Apostolus dixisset, non modò filios Dei gemere sensu miseriae suae, & erigi in certissimam spem liberationis suae, verum etiam filios Dei ingemiscere & erigi in certissimam spem liberationis suae: quæ intolerabilis ἀδυναμία foret.

Est qui cum id videret aliò confugit, vt creatura quidem nomine Ecclesiam significari contendat, eorum verò nomine qui Spiritus primitias habent, Apostolos. Sed nec succedit hæc interpretatio, primum enim certum est agi v.18. promiscuè de omnibus fidelibus, adeoque toto hoc capite, quoties illud *ἡμῶν* aut *ἡμῶς* occurrit. Deinde, nulla potest affrari ratio cur Apostolus sic locutus fuerit, *Etenim expectatio creaturae insensata est in reuelationem filiorum Dei*, si iidem vocantur creatura, & Dei filij. Tum verò etiam qui possint ista, *vanitati creatura subiecta est non sua sponte*, quadrare fidelibus? vel enim hoc iis tribuitur quatenus sunt fideles, vel quatenus homines sunt: Ad quod vanitati subiecti sunt fideles, id. nō iis conuenit eo quod fideles sunt, sed eo quod peccatores sunt, hoc verò illis commune est cum reliquâ turbâ impiorum. Atqui Apostolus ex ista subiectione argurētum ducit vt prebet creaturam suspirante redemptionem, quæ res arguit non hic agi de earum creaturarum subiectione quæ redemptionem non suspirant, quales sunt impij. Quartò, creatura dicitur subiecta, *non sua sponte*, hoc est, vt interpretati sumus, quod non accesserit in se hoc malum: atqui homines in se accesserunt malum, itaque sponte subiecti sunt vanitati: frigidum enim foret hæc verba ista interpretari, ac si eorum hæc mens esset, *homines agrè ferunt subijci vanitati*, nam de eo quis dubitet? At dubitare quis possit, an reliquarum creaturarum hæc quæ nunc conditio est, eadem etiam fuerit conditio primigenia, imò omnes Philosophi & Sapientes sæculi in diuersâ sententiâ fuerunt. Quintò, quorsum spectant illa verba, *sed propter eum qui subiecit*? vel enim hic Deus intelligendus est, vel homines. Atqui vt Deus intelligatur primum

repugnat locutio, deinde res, Et locutio quidem, nam sic mens Apostoli fuit, dicendum erat *ὁ δὲ ἰσοπέθευτο*: deinde, cur hic omniū est Dei nomen? Tum res ipsa hanc interpretationem non admittit, non enim cum redditur apud Christianos causa cur creatura subiecta sit vanitati, solemus ad primam statim causam confugere, suppressâ eâ causâ quæ permouit primam vt eam subiceret vanitati: Idem hic Apostolus cap.5. ad Rom. *per unum* (inquit) *hominem peccatum ingressum est in mundum*. Denique, cum *ἐπιτύχη* significet hic (vt loquuntur in Scholis) actionem receptam, nihil potest dici frigidius, sensus enim erit, subijcitur creatura ab aliquo, quia aliquis eam subiecit. Quod si homines intelligantur hoc loco, vt certè intelligi eos necesse est, vel omnes intelligantur, vel vnus aliquis: At si intelligantur omnes, sententia nulla erit; Creatura hoc est homines credentes, subiecti sunt vanitati non sponte, sed propter omnes homines qui subiecerunt eos. Si vnus aliquis intelligatur, is erit primus homo, qui certè intelligendus est: Atqui primus homo non homines subiecit inuitos vanitati, sed reliquas creaturas, quæ dicuntur fuisse subiectæ non suâ sponte, eo quod earum conditio primigenia nullâ suâ culpâ, sed vitio alieno, mutata est.

Denique ver.21. *Sub spe*, inquit Apostolus, *quod & ipsa vindicabuntur*, &c. quorsum pertinet illud *quod &?* hoc enim pacto innuuntur alij esse præter eas creaturas quæ vindicabuntur, & quidem præcipuè. Iam si creaturarum nomine hic intelligatur fideles, primum quid opus fuit illo *καὶ, καὶ αὐτῶν?* illud enim non potest addi nisi cum res dubitationē pari possit: quis enim si loquatur, *etiam filij Dei redempti erunt?* nemini enim id videtur mirum. Deinde, Ecclesia est cui præ ipuè conuenit redemptio, non enim Ecclesiam propter Apostolos, sed Apostoli propter Ecclesiam fuere. Nec est quod quis hic cauilletur, nomine κτίσις hunc aut illum si delem esse intelligendum, nam illa locutio κτίσις notat corpus & σώματα. Vt sit finis, Apostolus pronominè primæ personæ in numero plurali (nisi cum aliquid dicitur nisi ad fideles designandos; Iam verò *ψ.23.* quod adiicitur, omnibus fidelibus conuenit: primum enim, inquit, *nos qui primitias spiritus habemus*; soli ne habent Apostoli spiritus primitias? deinde ver. 24. *spe seruati sumus*, hæc enim omnia cohærentia vt diuelli nequeant: deinde ver. 25. *per patientiam expectamus*. An & hoc Apostolorum proprium est? Tum verò etiam repugnant Apostoli verba, etiam enim fideles vocentur κτίσις ab Apost. nunquam tamen vocantur κτίσις simpliciter, sed cum adiectione *καὶ κτίσις, noua creatura*. Deinde & illa verba expendenda sunt, *ἐπὶ καὶ αὐτῶν κτίσις*, quorsum enim attinuit adiectione illud, *καὶ αὐτῶν κτίσις?* si eo loco tantum ageretur de nouâ creaturâ, quid opus foret illo *καὶ?* quid illo *αὐτῶν?* nam quis dubitet nouam creaturam ingemiscere: & si nihil aliud sit quod ingemiscat præter nouam creaturam, quo pertinet illud *καὶ*, num ad impios? nunquid impij participes futuri sunt gloria filiorum Dei? aut verò intenti sunt in eam spem? Denique, quid significant illa verba *πῶς ἢ κτίσις οὐσεύσει καὶ οὐσάσει*, vnâ suspirat, vnâ parturit? profectò nihil aliud quàm totum hoc vniuersum vnâ cum piis suspirare.

Id eos

Mundum relictum iri in nihilum.

pugnat cū Scriptura.

1. Excerpt.

2. Exceptio, Socinia- notum.

Ref.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

6.

neque on-
ne.

61. Adan

7.

8.

9.

10.

11.

Rationes
contrariæ.

1. Id eos præcipuè qui in diuersâ sunt sententiâ mouisse videretur, quod non viderent quâ spes, expectatio, gemitus, & dolor, qualis parturientium est, vel inanimatis creaturis, vel animantibus etiam, sed rationis expertibus, tribui possit.
2. Deinde, verò & illud etiam, quod quis huius inuouationis esset vsus non facillè dici posse arbitrentur, etenim cum aspectabilis hîc mundus in hominis gratiam conditus sit, quando is eo vti desierit sequitur vt sit frustra. Denique & illud etiam non parum apud eos habuit momenti vt sic sentiant, quod illis videbatur per absurdum vt tot plantis, tot stirpibus quæ iam interierunt, adde tot brutis animantibus, non vita modò redderetur, sed immortalitas.

Ref.

1. Sed hæc omnia non sunt tanti vt Apostoli verbis vim adferre debeamus, atq; ita interpretari vt Apostolum faciamus ridiculè disputantem. Nam vt ab eo, quod primo loco positum est, ordiar, nemo ferè est paulo humanior qui nesciat rebus inanimatis sensum, & expertibus rationis rationem figuratè tribui. Quoties in Scripturâ Deus cœlos & terram compellat? etiam cœlum in Scripturâ stupere dicitur: certè quando figuratè locutioni aliquid subest quod figuræ respondeat, tum verò oratio non modò perspicua est, verum etiam elegantiam habet & venustatem; atque ne hinc abeamus, esto huius rei exemplû quod præmanibus habemus. Certum est statum rerum esse perturbatum in Vniuerso, de hoc iam nulla est controuersia, sed & pariter certum est, omnem perturbationem statû rerum disconuenire rebus: etiam illud certissimum est, si rebus inesset vllus sensus, vlla mens, futurum vt istam perturbationem auersarentur. Quid-ni igitur etiam figuratè dici possit id fecerit quod omnino facerent si vllis miseris sensu afficerentur. Certè locutio est è rebus petita, nam qui urbem aliquando splendidam & florentem opibus, ciuili bello deformatam videt, non absurdè urbem lugere dicat & suspirare restaurationem. At quanto magis atque aptius id ipsum de vniuerso dici possit? maximè cum in sit creaturæ instinctus quidam quo fertur in conseruationem sui, contra interitum & occasum auersatur.

Ref.

Cur mundus sit reseruitendus in integrû.

2. Iam quod secundo loco negant huius mundi vllum fore vsus, quando homines eo vti desierint, in eo iam aperte pugnant eam Apostoli mente & scopo. Nam Apostolus docet mûdum, siue creaturam esse subiectam vanitati, non sua sponte hoc est, non quod ipsa in se melius hoc accersuerit, *ἀναστὰς τὴν ἐκποτικὴν*, sed propter hominem qui subiecit eam vanitati, nempe peccando: At quorsum id docet Apostolus? nempe vt ostendat abolito peccato, atque homine in integrum restituto, & restitutum iri in creaturam; ista enim connectuntur cum præcedentibus, vt quæ habet *ἀπτολογία*. Nam si vel creaturam nihilum redigeretur, vel maneret quidem, sed foeda & deformis, superesset vestigium peccati & mortis, imò verò monumentum; nunc verò restitutâ creaturâ erigitur veluti trophæum victoriæ filio; Dei. Sic Principes si subditorum perduellium arces & castella dituerunt, etiamsi nihil inde rediret, tamen planè reconciliati cum subditis eas arces, ea castella sæpenumerò restaurant. Quis erit ergo creaturæ renouatæ vsus? hic nem-

pe, vt sit argumentum peccati penitus delati.

Denique, quod allatum est tertio loco, ne id quidem nos magnopere commouere debet. Quemadmodum enim si quis nos interroget, quis futurus sit in beatâ resurrectione status ille, & conditio gloriosa, corporum nostrorum, & à nobis exigat an singulæ corporis partes, interne & externæ, restituendæ sint in integrum: idem deinde quærat, quis sit futurus singularum partium vsus, sic ex curiositas, penè dixerim impia, repellenda est, vt totum hoc negotium permittamus Deo, qui probè nouit quid expediat, quid minus expediat ad conciliandam corporibus nostris, quæ nunc adeo vilia sunt & abjecta, gloriam & dignitatem, deiciunt illis & spinosis quæstiunculis parùm solliciti.

Cum analogia fidei verò pugnare hanc sententiam, quam non probamus, vel hinc liquet, quod quibus argumentis eanitur, iisdem argumentis euertitur dogma de resurrectione mortuorum. Deinde verò, quid fidei conuenientius est, quàm vt existimemus gloriam filiorum Dei longè maximam fore? Atqui ea non est futura longè maxima, nisi non modò in ipsis, verum etiam in creaturâ, exstet huius gloriæ quædam imago; ad eundem scilicet modum quomodo in hâc vitâ non modò in semetipsis, verum etiam in hâc mundi machinâ, vident argumenta miseræ in quam delapsi sunt. Ergo hic interitus cœlorum nil aliud est quàm cœlorum mutatio, quæ qualis sit futura non est sobriæ & piæ mentis vel anxie quærere, vel temerè definire; illud tenendum est arctè, mutationem hanc non fore in deteriorem, sed in meliorem statum.

Mundi and
a habitatio
luger eū
analogia
fidei.

AD VERS. 13.

Quo sensu ab Apostolo 1. Cor. 15. 84. dicatur Christus traditurus regnum Patri, cum passim in Scriptura eius regnum celebretur eo quod vllum finem sit habiturum.

Quid de hac re statnendum sit facilius intelligemus, si perceptum habeamus quomodo Christus dicatur regnare, quomodo item traditurus regnum Patri. Ac regnare quidem Christus dicitur, quatenus vtitur potentiâ suâ ad Ecclesiam tuendam, & vim hostium Ecclesiæ repellendam. Ergo consequens est vt tum dicatur *traditurus regnum patri*, postquam hoc opus peregerit, peregerit verò tum cum Ecclesiæ hostes ed redigenter, vt nullam vim habeant qua Ecclesiæ damnum possint inferre. Cæterum idem est *tradere regnum Patri*, & esse subiectum patri, id quod inde facillè demonstrari potest, quod Apostolus hanc subiectionem aliquando futuram pronunciat, vnde manifestò apparet non agi hîc de vlla essentiali subiectione filij, quæ nimirum ei conueniat vel secundum diuinam naturam, vel etiam secundum humanam: nam iuxta illam filius Patri non est subiectus, cum hætenus sit æqualis Patri, secundum hanc verò semper est subiectus patri, sed quoniam quandiu Christus, qui idem Deus & homo, exercet hoc imperium, non apparet quomodo, quatenus homo, patri sic subiectus, tantisper non dicitur patri subiectus.

quid sit
regnare
Christi.quid trade-
re regnum
Patri,
quid esse
subiectum
Patri.

quoniam verò, postquam hoc pacto deserit regnare, illud clarissimè apparebit, tum demum dicitur fore subiectus Patri.

Ex his iam satis liquet, qua ratione ista possint conciliari quæ posita sunt in quæstione. Nam cum Scriptura negat Christi regnum habiturum vllum finem, hoc tantum vult significare, non esse eam conditionem regni Christi quæ sit terrenarum Monarchiarum & Imperiorum, quæ bello & armis euertuntur, nouis Imperiis suborientibus; nempe illa Imperia propriè finem habent, quæ vi & fraude euersa sunt: At verò illud Imperium, quod idèd dicitur habere finem quòd nulli supersunt hostes edomandi, nullus legum vsus est propter subditorum virtutem neque verò, propter omnium rerum copiam & vbertatem, subditis vllare opus est, propriè finem non habet: Et si enim illius Imperij princeps desit regnare, quia tamen id non contigit vllà virium imbecillitate, sed tantummodo quia non opus est vt regnet, & regnando id iam acquisiuit quod æternum est, regnum habere æternum dici meritò potest. Ergo, quod attinet ad regnandi actum, Christus regno sese abdicaturus est, quod verò ad regnum attinet, regni huius nullus erit finis.

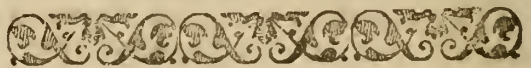
Cur Apostolus 1. Cor. 28. potius dicat, Deum futurum omnia in omnibus quàm Deum regnaturum.

Hæc quæstio in duas secunda est, quarum prior hæc esto, Cur Deus post extremum illum diem non dicatur regnare, posterior hæc esto, cur dicatur tum fore omnia in omnibus. Ac quod ad prius illud attinet, dicitur Deus non regnaturus ideo quod nulli futuri sint hostes in quos exerceat imperium, & is erit beatorum status vt lege apud eos nil opus sit, vt supra dictum est. At futurus omnia in omnibus ideo Deus dicitur, quia nullius interuentu creaturæ, ne Mediatoris quidem, copiam sui facturum sit. Et alludit Apostolus ad locutiones Prophetarum, qui prædixerunt fore vt lumine tum nihil opus esset, quod Deus ipse futurus esset lumen, neque templo, &c. Immò neque cibo & potu, quia, inquit Psalter, *deliciae sunt ad dextram tuam, &c.*

Quo modo ex eo quod hæc dicitur Christus sedere ad dextram Patris, &c. non videtur sequi, vt Pater regnet, Christus verò seruietur.

Quemadmodum Dauid nō est feriatas cum Deus eius pedibus subiceret hostes ipsius, ita planè Christus non feriatas in cælis, quamuis Pater hostes eius ipsius pedibus subiciat. Hoc tamen discrimè inter hæc est, quod vis illa animi & consilij, qua Dauid erat præditus, finita fuit, & eiusmodi vt eam capere posset creatura, at sapientia & potentia Christi infinita est. Querat igitur aliquis, qua ratione igitur Christus (qui hac vi præditus est, eamque exercet) non dicatur ipse subijcere hostes suos pedibus suis? Nec satis sit quæstioni si respondeamus, pari ratione quæri posse; Cur Dauid non dicatur subijcisse hostes pedibus suis. Nam hic in promptu est illud excipere, Dauidem mutuatum à Deo omnem illam vim, Deo debuisse omnem illum successum quem habuit in rebus gerendis, at si

idem de Christo statuatur, statuendum etiam erit Christum vi quæ à Patre fuerit profectas res tantas gessisse, id quod non conuenit, quia infinita vis solius est Dei, Deo autem nil dari potest. Neque verò res erit expeditior si dicamus, vim infinitam à Patre filio communicatam cum essentiam Pater filio communicauit: Nam quæ sic filius habet à Patre ea verò æterna sunt, at hic cum Pater dicitur omnia subijcere pedibus filij, notatur aliquid singulare & temporarium. Itaque illud statuendum est, Patrem dici omnia subijcere pedibus filij, quod filius tantas res gerat tanquam Patris vicarius. Quomodo autem filius sit Patris vicarius hinc intelligi potest, quod quandiu vllæ peccati reliquæ sunt, Pater non nisi interuentu Mediatoris cum Ecclesia, & Ecclesiæ hostibus agit. Itaque *οικονομικῶς* Pater dicitur omnia sub pedibus filij subijcere, quemadmodum *οικονομικῶς* dici potest omnes redemisse per filium.

QVÆSTIONES

IN CAP. II.

AD VERS. I.

Vnde desumpta sit phrasia illa, *μη το τε τωδε πρῶτον*, & quis sit eius sensus.

Maximè *αἰ* Græcè ea dicuntur quæ excidunt animo. Estque hæc locutio non modò apud prophanos Authores, qui Græcè elegantissimè scripserunt, vsitata, sed in sacris etiam libris vsurpata: Prouerb. 3. *μη ὀφθαλμοῖς σου* ne excidunt vbi in Hebræo est, *אל ירום* ne descedant à te, ne recedant; at illi fortasse legerunt *אל ירום* ne effluant. Sed sic hæc locutio referitur ad res Metaphorà ductà ab aquà, quæ nisi quoddam conceptaculo contineatur facillè diffluit. Cæterum in sacris litteris hæc Metaphora singularem habet venustatem, propterea quod doctrina *תורה* imbrī & pluuiæ comparatur, & *stillare* *דור* idem docere est: quinetiam si res attentius consideretur, huius Metaphoræ clara sunt vestigia in vocabulis *תורה* doctrina, & *דור* doctor. Iam quàm eleganter doctrina cœlestis pluuiæ, imbrī, & rori comparatur facillè quiuis intelligit, seu locum vnde pluit, seu pluuiæ vim & vsum multiplicem, siue etiam euentum spectemus. Consulatur Canticum Moysis.

Sed & de personis, non modò de rebus, eadem locutio venustissimè item vsurpatur: Enimuerò solent Latini Scriptores eleganter hominis animum vasi assimilare, Lucret. lib. 6. initio.

Nam cum vidit hic ad victum quæ flagitat vsus,
Omnia iam fermè mortalibus esse parata;
Diuitiis homines, & honore & laude potentes,
Affluere, atque bonâ ratorum excellere famâ,
Nec minus esse domi cuiquam, tamen anxia corda
Atque animum infestis cogi seruire querelis:
Intellexit ibi vitium vas efficere ipsam,
Omniâque illius vitio corrumpier intus,
Quæ collata foris, & commoda cumque venirent:
Partim quod fluxum (h. e. *ὄρε πρῶτον*) partim quæ esse
Vt nulla posset ratione explerier vnguarum. (videbat,
Etiam

soluitur
quæstio.

2.
3.
verior.

I.
dicitur de
rebus.

2.
de Perso-
nis.

Resp.
per Simile

Obj.

Resp.
I.

Etiã Dominus noster Iesus Christus hominis mentem vasi similem fecit, nemo, inquit, infundit nouum vinum in veteres vres, ne rumpantur, & diffuant, μη ἀγγερίων. Et hîc operę pretium est Metaphorę cōcinnitatem obseruare, non enim ideò confertur hominis animus cum vase quod debeat retinere visa, meditata, sed quod debeat esse instat thesauri & pyxidis, vnde audita, dicta, visa, meditata depromantur quando vsus postulat, Homo bonus (inquit Christus) ex homo thesauro cordis sui, &c. Quemadmodum igitur & liquor diffuere dicitur cùm non continetur, sic vasa dicuntur item diffuere omnibus ferè linguis, cùm non continent.

Et non est pretereunda vis prepositionis ἐξ, nam ἐκφυλάσσει effluere vas sæpè expedit, vt cùm vitorum & earum rerum, quarum recordatio nocet magis quàm prodest, memoriam ex animo delemus, vel verò ea nobis cogitantibus vltro delentur, quod accidit bonis viris. Sed hoc nihil minus est quàm ἀγγερίων diffuere, id quod iis tantùm contingit qui ea, quæ omni studio memoriæ semel mandata debuerunt retineri, passî sunt elabi.

AD VERS. 2.

An qui in monte Sinai allocutus est Moysen, fuerit ipse Deus, an verò Angelus.

Ratio dubitandi hæc est, Nam si fuit Deus quomodo eo deprimit legem Apostolus, quod sit doctrina ἀγγερίων, quasi in hoc Euangelicâ doctrinâ inferior esset, quæ scilicet non fuit ἀγγερίων, sed πατὴρ υἱοῦ, non enim filius patre præstantior est: Sin Angelos dicamus eos qui decem illa verba Legis (quę vocantur in sacra Scriptura) prorulerunt, quomodo Angelo ea oratio poterit conuenire, Ego sum Deus tuus, qui te eduxi ex Aegypto, non habebis alium Deum coram facie mea. Nam frigidum est quod alibi nonnulli adferunt, Angelum, tanquam Dei legatum, nomen Dei vsurpare: sanè Patroni clientum personę sæpè induunt, at ne fando quidem vnquam auditum est vllum legatum, cùm Principis sui mandata proponit, aliter loqui quàm in tertia persona, Princeps meus hoc dicit, &c. cuius rei illustre testimonium habemus apud Prophetas, apud quos nimirum solemnîs formula est, dicit Dominus; immò in visionibus Angeli profitentur semissos.

Quid igitur statuendum est? Nempe verborum illorum, quibus concepta fuit lex, in aëre Angelorum operâ sonum fuisse efformatum, (quomodo à manuenses pingūt symbola earum notionũ quæ sunt in heri persona) id quod Angelorum vires non superat, nam certè possunt tantum quantum Cacodæmones, qui in hoc genere tantumdem præstant. Nec est quod quis quærat, potuerit-ne Deus solo nutu, sine Angelorum opera, vocem illam effingere, nam omnino sanè potuit, sed libuit Deo vtî in hoc genere Angelorum operâ; Potuit solo nutu Sodomam perdere, exercitum Sancheribi delere, &c. non hoc fecit tamen. Ergo quoniam tonitru & procellâ lex data est, & quidem tonitru faciente vocis verborum legis materiam,

ad quam accedere necesse fuit quam vocant articulationem Angelorum operâ, propterea hîc Lex dicitur ἀγγερίων ἀγγερίων promulgata per Angelos. Et certè quis Angelorum vsus est, quibus rebus impendunt operam, si vacant procuratione rerum huius generis? Etenim verisimile est nihil communiter fieri extra naturæ ordinem, quod quidem finita vis possit efficere, quod Angelorum vel bonorum, vel malorum, operâ non fiat.

Sed inquiet fortasse aliquis) quid si Deus ipse iussisset hæc vocem extare, quemadmodum initio creationis iussit oriri lucem? At, inquam, ista non sunt paria, nulla enim vis, præter diuinam, lucem producere potuit, id de quo nunc agitur finita vi effici potuit. At verò si solo Dei nutu id fuisset effectum, non visa fuisset ea vox potiùs dicenda Dei vox? Minimè verò, neq; enim Deus vitur voce, hoc imperfectionis est, sed tamen vox Dei dicitur quæ extraordinariâ quadam ratione ad mentem Dei exprimendam in aëre fit; sic tonitru dicitur vox Dei, quanquam certum sit tonitru non proficisci à Deo immediatè. Sic Iobum dicitur Dominus allocutus è turbine, quod Angeli operâ productum tonitru, atque articulationem, mentem Dei exprimeret. Itaque lex dicitur ἀγγερίων ἀγγερίων, quia Angelorum operâ factum est vt repræsentata fuerit quædam ἀγγερίων Israelitis.

AD VERS. 3.

Quid significetur his verbis, ἀρχὴ λαβῆσα λαβῆσα ἐξ ἐκ τῶ κωρις.

Vo sunt hîc quæ lectorem habere possint sollicitum, illud primùm, quod videtur author eius Epistolæ prædicationem salutis inchoare à Christi temporibus, deinde verò, quod videtur innuere inchoatam illam prædicationē à Christo, ab eodem Christo non fuisse absolutam. Prius illud facîle soluitur: Et si enim Moses & Prophetę de salute & vitâ æternâ locuti sunt, tamen id fecere obscure, & pro illorum temporũ ratione: deinde verò, Christo nondum exhibito de Mesiâ, quidem in genere potuerunt sanè illi agere, de isto Mesiâ speciatim agere non potuerunt. Denique, salutis prædicatio ea propriè appellanda est, quæ & partē salutis rationem explicat, & ea nunciat gesta iam esse quibus salus parta est. Non enim Euangelium dici potest nisi earum rerum quarum ἀγγελία est, atqui iam præteritarum solummodò rerum est ἀγγελία, itaque præteritarum item tantum Euangelium est. Ergo, salus ante Christum exhibitum prædicata quidem est, sed non ita vt prædicatio illa Euangelium dici possit. A Christo verò hætenus inchoata salutis prædicatio dici possit, quatenus consideratur Christus agēs in terris: nam si Christum spectemus etiam sedentem ad dextram Dei Patris, indeque mittentem Spiritum Sanctum, hoc pacto tum inchoata, tum etiam perfecta dici possit à Christo Euangelij prædicatio. Sed hîc mentio fit τῶ ἀγγερίων locutionis Christi: Itaque agitur de Christi prædicatione in terris, maximè cùm dicatur hoc loco salus cepisse ἀγγερίων ἀγγερίων. Nam quod Christus cœlitus misit Spiritum in Apostolos, eo dicendus est non per se, sed per

1. Except.

Inst.

Quomodo ante Christum salus fuit prædicata.

Quomodo à Christo cepit prædicati.

Apostolos Euangelium prædicasse, sicuti Reges legatorum operâ vtuntur, quæ agendi ratio adeo sublimis fuit, vt nihil supra.

Sed nondum expeditum est, Fueritne illa salutaris Christi in terris prædicatio inchoata tantum, an verò etiam absoluta. Nam si inchoata fuit tantum, videtur id detrahere dignitati muneris Prophetici Christi; si absoluta, quomodo dicitur *sumpsisse initium* quod absolutum statim fuit? sed hoc posterius, si nil grauius subesset, nullo negotio possit dissolui. Nam quid vetat eandem prædicationem inchoatam & absolutam dici *cœpisse*, nempe, respectu continuationis. Nemo negit absolutam esse prædicationem ab Apostolis, eadem tamen respectu temporum notiorum dici potest cœpta ab Apostolis. Verùm aliud est nam reuera prædicatio Euangelij cœpta tantum est à Christo in terris: Cùm enim Euangelij prædicatio duabus in rebus sita sit, primùm vt res præteritæ narrentur, quæ potuit Christus in terris agens mortem suam, resurrectionem, ascensum in cœlos, sessionem ad dextram Dei, vocationem Gentium &c. prædicare? Deinde cùm hæc res ita debeant narrari, vt remoto velo & omni inuolucro proponantur, futurarum verò rerum in hoc genere hæc fuerit conditio, vt earum, quandiu erant futuræ, obscurior debuerit esse notitia, oportuit istas res à Christo tradi ideo obscurius quia non potuerunt, id est, non debuerunt (vt pote futuræ) tradi apertius: Et verò consequens erat, vt quæcumque ad has res ita pertinebant, vt sciri non potuerint nisi his notis, ea pariter obscure tradi debuerint. Superest igitur, vt Christus, in terris agens, clarè & aperte debuit agere de rebus præsentibus, quæ si spectaretur duntaxat materia, haud maximam partem faciunt argumenti Euangelij; reliqua verò traderet obscurius.

Neque verò eo quicquam decedebat dignitati muneris Prophetici Christi: partim quia ea docuit Christus quæ nulli prius Angelorum, nequè mortalium, reuelata sunt, partim etiam quia non nos metiri decet dignitatem muneris Prophetici Christi ex illius externa prædicatione in terris, sed ex eo potissimum quod in terris agens multorum hominum corda flexit in obsequium veritatis. Ergo, cùm dicimus cœptum prædicari Euangelium à Christo in terris, volumus ne scilicet Christum ea omnia tradidisse quæ Apostoli prædicarunt? Omnino, sed obscurius, atque ita vt illi ea vel parum, vel haudquaquam perciperent. Id quod facile apparebit si quis expendat omnes Christi conciones, in quibus de morte, de resurrectione sua, de ascensu in cœlum, de missione Spiritus Sancti, de vocatione Gentium disputat, verùm (vt diximus) ita vt non intelligeretur, adeo erat occupatus Discipulorum animus cogitatione de statu diuerso Messie: cùm interim non dubitarent de peccatorum remissione grauità, de salute, &c. Itaque cùm monet Discipulos, multa se habere dicenda quæ illi nondum ferre possent, intelligendū ita est ac si dixisset, se multa habere dicenda clarè & aperte, quæ ideo nondum sic diceret, quod illi ea sic dicta nequirent ferre. Huc etiam pertinet quod monuit, non esse committendum nouum vinum veteribus vtribus: Hinc factum est vt multarum rerum post resurrectionem Discipuli dicantur meminisse,

inchoata tantum à Christo fuit Euangelij prædicatio.

1. ratio.

2.

Nec hoc officit dignitati muneris eius Prophetici.

docuit nepe omnia quæ Apostoli, sed obscurius.

quasi iam pridem distarum à Christo, sed quas illi tum demum perceperunt: eodemque referendum est, quod Emaunte iis dicitur aperuisse corda vt intelligerent Scripturas, eas scilicet quibus de eius morte & resurrectione (quarum alterâ grauius offendebantur, alteram vt crederent vix adduci potuerunt, agebantur.

AD VERS. 4.

Quædam discrimen sit statuendum inter

σημεία, τέρατα, &c.

Μερισμοὶ πνευματικῆς (de quibus infra nobis erit Magendum) haud dubiè aliud sunt quàm σημεῖα, τέρατα & δυνάμεις, vt tum demonstrabitur vbi quid sint hi μερισμοὶ πνευματικῆς fuerit explicandum. At certè σημεῖα, τέρατα, δυνάμεις, δυναμῆς, ἰσχυροὶ, ἰσχυρὸς vnum idemque sunt: quemadmodum capite 2. prioris ad Timoth. δεισιμαί, ἀρεταί, ἐν δόξῃς, vnam eandemque rem diuersis nominibus significant. Neque verò hæc vocabulorum eandem rem significantium accumulatio προταυτολογία est habèda, etsi enim idem significatur, tamen non eodem modo significatur, id quod ad constituendam rationem ταυτολογίας necessariò requiritur. Cæterùm idem bis significatur sine tautologia duobus modis, vel cùm proprio vocabulo figuratum adiungitur, vel cùm plura vocabula iunguntur, siue propria siue figurata. Id quod rursus sit duobus modis, vel enim notius vocabulum iungitur obscuriori, vel in significandi modo diuersitas quæ tam est: vt verbi gratia, preces Paulo dicuntur δεισιμαί, quia precibus testatur apud Deum egestatem nostram (nam δεισιμαί indigere est) eadem preces ἀνομιμαί dicuntur, quia precibus animi nostri vota Deo aperimus: eadem dicuntur ἐν δόξῃς, propterea quod non timide & diffidenter, sed penè familiariter Deus adiri se ab orantibus patitur. Hic verò miracula eadem dicuntur σημεῖα, quia signa sunt præsentiae diuinæ, atque eorum proprius vsus est vt consumetur fides nostra; τέρατα verò δυναμῆς, quod homines dent in stuporem, non modò rapiant in admirationem, terrore enim incutiunt (nam τέρας dicitur quasi ἐπὶ αἰσθησὶν ὅτι βέβαιον quod est tremere, pauere) δυνάμεις verò quia in eis elucet Dei potentia; vt certè vera miracula sine vi infinita patari nequeunt. Sunt verò μερισμοὶ πνευματικῆς varia illa dona Spiritus Sancti, quæ & χάρισματῶν vocantur, de quibus Apostolus fusè cap. 12. 1. ad Cor. Et μερισμοὶ quidem, quod nemini vni indulgebantur omnia, sed vnicuique suum peculiare donum: deinde verò, quod eadem dona non eadem copiâ singulis tribuebantur: μερισμοὶ verò πνευματικῆς quod (vt docet Apostolus eodem illo 12. cap. prioris ad Cor.) Spiritus hæc dona pro arbitrio impertiebatur: χάρισματῶν autem quod etsi non nisi in credentes & resipiscētes conferebantur, tamen non pro meritis hominum, sed pro gratuitâ benignitate, Spiritus ea largiebatur.

σημεῖα, τέρατα, &c. δυνάμεις.

sine Tautologia tamen.

quia secundum variorum respectus sic dicuntur.

μερισμοὶ πνευματικῆς quid sint.

AD VERS. 5.

Cur Ecclesie Christiana status dicatur

οἰκουμένη μέμουσα.

Hic duo quæri possunt, primùm cur status Ecclesie dicatur οἰκουμένη, deinde cur dicatur οἰκουμένη

cur οίκου- οίκουμένη μέλλουσα. Et οίκουμένη quidem vocatur pro-
 pterea quod verba Psalmi , quæ interpretatur
 Apostolus, ab Aduersariis potuerunt intelligi de
 mundo hoc , quatenus habitabilis est & cultus,
 quomodo Hebræi בית dicunt, idque opponunt
 τὸν βουθρ deserto, quasi οίκουμένην ἰρήμω opponeres:
 hinc factum est vt οίκουμένης nomē Apostolus re-
 tinuerit. Nam vocabulum αἰών & αἰώνος significat
 potius temporum vices, quàm urbem terrarum quate-
 nus speciem habet & pulchritudinem, itaque eo
 nō possit vtque aded propriè designari id quod
 in speciem Psalmista videtur describere : οίκουμένη
 verò μέλλουσα vocatur, nempe non agit hoc loco
 Apostolus de statu Ecclesiæ qualis est in hâc vi-
 tā , nam hætenus ne οίκουμένη quidem est, nam
 mundus Ecclesiæ desertum est, οίκουμένη Ecclesiæ
 est in cælo, sicuti Israelitarum in terra Chanaan.

Quo sensu dixerit Apostolus, mundum futurum
 non esse subjectum Angelis.

Mundus scilicet futurus huic mundo hîc
 opponitur qui Angelistū bonis tum malis
 (quamuis diuersissîma ratione, his vt tortori-
 bus, grassatoribus, prædatoribus, illis vt Dei mi-
 nistris) subiectus est , at futurus mundus soli
 Christo, quem hoc nomine Angelus præponit.
 Etenim instituitur comparatio inter Euange-
 lium & Legem, atque eo Euangelium Legi præ-
 ponitur quod Lex Angelorum , Euangelium
 Christi θεοειδῶς του operâ fuerit promulgatum.

AD VERS. 6.

An versu 6. ἀθρώπου, & υἱὸς ἀθρώπου designet
 naturam humanam in genere, an verò
 personam Christi.

Naturam in genere designant, sed cum χεῖρα
 tamen ad personam, quod quid sit exemplo
 clarum erit : si dixerō Deum hominem miris
 animi dotibus exornasse, vt qui mente sua cœ-
 lum, terram, maria, quicquid supra, quicquid in-
 fra est complectatur, sanè neque singulos homi-
 nes noto, neque item certas personas, sed natu-
 ram humanam , quatenus in certis quibusdam
 personis talis reperitur. Neque verò id nos mo-
 uere debet quod pronomen αὐτοῦ videtur certam
 personam designare, nam pronominum hæc est
 ratio vt nominum loco sint: Itaque quod nomen
 significat, hoc ipsum significat pronomen? si igi-
 tur ἀθρώπου & υἱὸς ἀθρώπου significant naturam
 humanam, pronomen αὐτοῦ idem significabit, po-
 nitur enim loco horum nominum.

An Psalter Psalms. 8. primò locutus videatur de
 hominu prima creatione.

Multa sunt quæ obstant quominus hic Psal-
 mus referri possit ad primam creationem.
 Illud primum quod continet gratiarum actio-
 nem , atqui non est verisimile Ecclesiam Dei
 gratias agere Deo ob creationem, tacito redem-
 ptionis opere. Deinde, quibus beneficiis pij ex-
 ciderunt, ea quoties commemorant cum gratia-
 rum actione, toties agnoscunt miseriam in quam
 suâ culpâ delapsi sunt, simul etiam petunt vt in

locum vnde deiecti sunt restituantur : quorum
 nihil hoc Psalmo fit. Huc & illud accedit, quod
 Deus dicitur hoc Psalmo propagasse vsque qua-
 que totâ terrâ gloriam nominis sui , id quod
 haud dubiè non nisi ad Ecclesiam Iudæorum &
 Gentium pertinet: nam primâ crea- tione gloria,
 nominis Dei non latius patuit , quàm Paradi-
 sus; nondum enim erant alibi qui nominis Dei
 laudem celebrarent. Adde, quod non quadrant
 primæ creationi illa verba ex ore infantium & la-
 tentium, &c. hæc verò multò minus, propter eos qui
 tibi aduersantur, ad compeſcendum hostem, &c. Sed &
 λατρεύοντες ἡλικιωσας ἀπὸ τῆς πρώτης κτίσεως
 deficere, ad pri-
 mam creationem nequeunt referri, notant enim
 (si eorum prop- riam vim æstimemus) condi- tio-
 nis mutationem in peius. Vnde & apparet quàm
 rectè Lxx. Interpret. ὅτις ἔβραχον, &
 ὁμοίως παρ' ἀγγέλων, illud, quoniam ὅτις ad tem-
 pus etiam refertur, Hof. 1. 4. hoc verò, quia tota
 sententia frigida foret & inepta si ὁμοίως Deum
 significaret; quis enim putet Prophetam voluisse
 hominem, vel in prima creatione, fuisse sum-
 mo Deo paulò inferiorem. Deinde manifesta est
 antithesis quæ huc redit , ad exiguum tempus
 eum Angelis reddidisti defectiorem , at postea
 gloriâ & magnificentiâ coronasti eum. Reliqua
 petantur è Prælectionibus Tom. 2. pag. 161. &
 seqq. Nam illud non est magni momenti quod
 nonnulli hîc aiunt , hominis dignitatem sic de-
 scribunt vt illi subiciantur boues & oues : Etenim
 si ageretur hîc de primâ creatione minima foret
 hæc pars tantæ dignitatis, sed sic solent Prophe-
 tæ gloriam Regni Messiæ describere vt vtantur
 verbis res terrenas (quales naturæ quod-
 dam instinctu appetimus) significantibus , vt
 Psalmo 72. 16. Frumensum edet fragorem in vertice
 montium, &c.

AD VERS. 9.

Quo sensu dicatur Christus mortuus pro omnibus,
 Et, quomodo id non iuuat causam
 Pelagianorum.

Scriptura eadem ait & negat Christum mor-
 tuum esse pro omnibus, haud dubiè verbote-
 nus duntaxat, neque enim ipsa sibi repugnat: Ergo
 vtrumque verum est , sed aliter atque aliter
 acceptum. Nam Christus ideo pro omnib. mor-
 tuus dicitur, quod omnibus datus est redemptor,
 ea lege tamen vt omnes in Christum credant,
 nempe iuxta illud, sic Deus dilexit mundum vt dederit
 filium suum, vt quicumque credit in eum non pereat, sed
 habeat vitam aternam. Ergo Christi mors, sub fidei
 conditione, ex æquo ad omnes omninò homi-
 nes pertinet, verum tamen cum omnes omnino
 homines non præstant hanc conditionem , &
 Christus se tantummodo det cum omnibus suis
 beneficiis fruendum iis qui credunt, hinc fit
 vt Christus pro certo quodam hominum gene-
 re, nempe pro Ecclesiâ, pro fidelibus , mortuus
 dicatur in Scripturâ. Vno verbo, Christus (vt
 ita loquamur) pro fidelibus mortuus est absolute,
 pro omnibus (vt ita loquar) conditionare. Neque
 verò hoc causam Pelagianorum iuuat , non
 enim si Christus pro omnibus mortuus est,
 ideo virtutis est humanæ , non autem efficacæ

quo sensu
 affir-
 tur.

quo item
 negetur.

Pelagiano-
 rum causa
 nil inde
 iuuatur.

cur οίκου-
 μένη.

cur μέ-
 λουσα

35

4.

5:

6.

Obj.
 Ref.

533

Spiritus Dei, si quis ad Christum veniat. Sanè si quis doceret esse omnium hominum promiscuè & indiscriminatim, fidem (facultatem, inquam, credendi) is profecto non faueret modo Pelagianis, sed omninò Pelagianus foret: sed quemadmodum aliud est quærere, an ad omnes pertineat promissio fœderis gratuiti, modò præsent omnes conditionem, aliud, an deus indiscriminatim omnibus credere promissioni, sic aliud est affirmare, Christum mortuum esse pro omnibus modò credant, quod nullo modo Pelagianum est, aliud verò affirmare, omnibus, quod attinet ad Dei partes, datum esse ut credant, quod solum & vnum Pelagianum est in hoc argumento

AD VERS. 10.

An præter necessitatem satisfactionis pro peccato inuatur ab Apostolo, voce *ἰσοπέρι*, aliqua alia conuenientia inter Christum passiones & gloriam filiorum Dei, & qua sit illa conuenientia.

Non ad iustificatio-
nè modo.

sed ad sanctifica-
tionem
nostram
oportuit
Christum
pati.

Oportuisse pati Christum id verò cum tota docet Scriptura, tum disertè affirmat haud semel, cur autem id necesse fuerit pariter eadem Scriptura docet. Nam cum duo nobis essent ad salutem necessaria, quorum alterum est positum in peccatorum remissione, alterum in nostri sanctificatione, quam veteris hominis mortificationem Apostolus vocat: sine sanguinis effusione nulla est remissio, sine afflictione nulla hominis veteris mortificatio; consequens igitur fuit, ut Christus passus pro peccatis nostris eorum remissionem nobis impetraret, nosque operâ quidem Spiritus Sancti, sed tamen afflictionum interuentu sanctificaremur. Itaque quotquot filij Dei sunt afflictionibus obnoxij sunt; quocirca etiam Deus eorum Principem, primogenitum illum inter plures fratres, afflictionibus veluti perfici voluit: nempe hoc requirebatur ut is nobis, nos illi similes essemus. Ergo præter necessitatem satisfactionis, propter Christi nostrique conjunctionem, conueniebat Christum pati.

cur Christi *ἰσοπέρι* in plurali dixit Apostolus.

Notandum autem est quod Apostolus plurali numero *ἰσοπέρι* dixit, quod duobus modis accipi potest: nempe cum instituit comparatio inter vnum & plura, enūciatur vnum ac si essent plura; sic Apostolus hâc eâdem Epistolâ Christi sacrificium *θύσις* vocat cap. 9. 23. non *θύσιον*, quia scilicet Christi sacrificium, quod vnum erat, cum Leuiticis confert. Ergo pari ratione, cum Apostolus hic agat de coniunctione filiorum Dei & Christi respectu afflictionum, passionem Filij Dei *ἰσοπέρι* vocat. Nam supra cap. 2. 9. vbi nullam instituit cōparationem, in singulari numero *ἰσοπέρι* simpliciter dixit, non autem *ἰσοπέριον*. Vel id etiam dici potest, quod hic Apostolus non respicit simpliciter ad crucis passionem, sed ad omnes vitæ Christi passiones, quæ eo à passione Christi differunt, quod non fuerunt coniunctæ cum sensu illo acerrimo iræ Dei, qui Christo sanguinem sudorem expressit, atque illa verba *Deus mi, Deus mi, quare dereliquisti me.* Atque ut verè dici potest, Christum ideo mortuum esse ut efficeret ne filiorum Dei afflictiones coniunctæ essent cum sensu iræ Dei, quam necessariò secuta fuisset, in iis quidem certè, desperatio, pariter item affirmari potest, mortuum esse Chri-

stum, totâque vitâ passum, ut illi admonerentur non aliter confici negotium salutis nostræ quàm per afflictiones. Vnde etiam intelligitur quæ sit cōuenientia inter afflictiones Christi & nostras, quæ itidem differentia: nam afflictionum Christi quædam fuere (ut diximus) sine sensu iræ Dei, at illa quæ *κατ' ἕξωλον* passio dicitur, diuersa à reliquis fuit, quòd ea vel præcipuè fuit in doloribus animæ eiusmodi ut mens humana quæ fuerit eorum conditio & ratio capere non possit. Conuenit inter nostras afflictiones & Christi, quatenus simpliciter afflictiones sunt, non in eo conuenit quòd non sunt coniunctæ (Christi hoc beneficium est) cum paucioribus conscientiæ, & sensu iræ Dei: id quod si quando pijs contingit, id potius (ut loquuntur) de facto iis contingit, quàm de iure: nempe propter fidei imbecillitatem, quæ quo valentior est, eo minùs terretur conscientia.

Discrimen
& conuenientia
nostrarum
& Christi
passionū.

AD VERS. 11.

Qui per *ἰσοπέρι* Apostolus significet.

Meo qualicumque Iudicio *ἰσοπέρι* nec Deum Patrem, nec Adamum, neque verò etiam naturam humanam significat. Nam si vel ad Deum, vel ad Adamum referretur, ratio conformitatis nostri cum Christo non esset manifesta, nam etiam Angeli sunt ex Deo, & impij homines ex Adamo: Atqui iam certum est Apostolum rationem reddere, cur Christum nobis, nos Christo conformes esse oporteat, idque iuxta eam conformitatis rationem quæ Angelorum cum Christo conformitati non comperit. Cæterum inter impios & Christum nulla conformitas est, nam hic Christus non ut homo considerandus est (iuxta quàm rationem cum humanæ naturæ particeps esse voluerit, cognatos, affines, & propinquos habuit secundum carnem, verum hinc vsurpandum est illud Pauli, *Esti Christum nouissemus secundum carnem, attamen Christum nunc non nouimus secundum carnem*, quam ob causam etiam non legitur vnquam Dominus beatam Virginem *matris* nomen compellasse, & Paulus Christum tradit simpliciter natum ex muliere) sed considerandus est Christus ut caput corporis sui mystici, illius quod Ecclesia est. Vnde sequitur illud *ἰσοπέρι* ad naturam humanam referri non posse, nedum ad Adamum.

ἰσοπέρι nec
Deum nec
Adamum.

nec naturam hu-
manam.

Quid igitur statuendum est? nempe videretur Apostolus hâc locutione designare paritatem conditionis, spiritualis, inquam, quasi iuxta nostrum considerandi modum, Deus mente concepisset Ecclesiæ suæ, ideam quandâ, quæ in vno aliquo esset per omnia sibi similis, deinde verò voluerit caput & sanctificatorem Ecclesiæ eiusdem esse conditionis cuius est Ecclesia tota. Fortasse etiam alluserit ad id quod iure Leuitico factitari solitum est, quo iure delibata ex acervo primitiæ aceruum sanctificabant, cum essent primitiæ & aceruus *ἰσοπέρι* ex eâdem massa. Quod si quis quærat, quid sit id tandem, respondebimus id esse quod Paulus vocat *imaginem Dei*, item *κατ' ἕξωλον* nouam creaturam, quod 2. Epistolâ Petri cap. 1. 4. dicitur *θεῖα φάσις*; præterea verò conditio quæ Dei imaginem sequitur, nepe afflictionum commu-

sed condi-
tionis spi-
ritualis
paritatem
significat.

vnde hæc
phrasis.

communio. Vno verbo *ἔστιν* est eiusdem nature & conditionis spiritualis.

AD VERS. 13.

Quid faciat ad Apostoli propositum locus Esaiæ 8. v. 18.
Ἐγὼ ἔσονται πρὸς ἑσέ, ὅτι ἀπὸ.

Nempe docuerat Apostolus Christum sanctificatorem & fideles sanctificatos eiusdem esse conditionis & nature (vt supra ostendimus) spiritualis: id verò inde probat, quod & Christus in diebus (vt loquitur hic idem Apostolus) carnis suæ in Deo spem suam collocavit, id quod non est Dei, sed nec illius creaturæ etiam quæ non angitur & conflictatur rebus aduersis: ex quo patet eò quod etiam Christus Deo confidit, vtrumque Christo conuenisse vt homo esset (sed qui Dei spiritu ageretur, sine quo nulla in Deo confidentia est) idemque homo ærumnosus, non enim Angelis, neque beatis spiritibus (quorum hi exempti sunt omni miserâ perfundi laboribus huius vitæ, illi immunes sunt ab omni miserâ, confirmati in illo statu gloriæ) istiusmodi, inquam, personis non conuenit illud, *Ego confidam in ipso*, cuius rei hæc ratio est, quod hæc confidentia spem habet, & expectationem, cui nullus locus esse potest postquam datum est frui summo bono. Itaque in Sacra Scripturâ eisi piis hæc oratio tribuitur, attamen iis nunquam tribuitur nisi tum cum in maximis animi angoribus versantur.

Cur post illa verba *ἔγὼ ἔσονται πρὸς ἑσέ, &c.* Apostolus inserferas ista *ἔτι παλιν*, cum sequentia nempe *ἔσὼ, &c.* immediatè sequantur.

Resp. 1. **C**rediderim diuersum esse quod instituit probare. Itaque illud *ἔτι παλιν* non respicit verba quæ profert ex Propheta, sed scopum disputationis. Nam duo erant Apostolo probanda autoritate Scripturæ, primùm conditionem Christi eandem debuisse esse quæ nostra, hoc iam probauit ex illo loco *ἔσονται πρὸς ἑσέ ὅτι ἀπὸ.* Deinde verò consonitatem nature spiritualis Christi nobiscum, id etiam iam probauit, sed obscuriùs, itaque id ipsum instituit apertè, & (vt ita dicam) directè probare istis verbis, *Ecce ego & pueri quos tibi dedisti.* Potest etiam & illa afferri ratio, quod verba illa, *ἔσονται πρὸς ἑσέ ὅτι ἀπὸ* pars versiculi sunt, & quidem vltima; vnde factum sit vt cum Hebræorum more sequens versus determinatus sit à priori per *soph passac* quem vocant, eum versus Apostolus citarit ac si noua esset sententia, & longo distaret interuallo; quomodo (verbi gratia) qui prudenter distinctionem librorum factorum in certa quædam capita, quia vsu iam recepta est, obseruant, etiam si cohercat initium capitis cum fine versus capitis præcedentis, attamen in citationibus non continud vtrumque versus iungunt.

Quomodo Christi *παύσα* dici videamur à Propheta, cum fratres eius simus.

Resp. 2. **N**ihil necesse est vt sic verba Prophetæ accipiamus ac si diceremur *παύσα* Christi, nam

verborum sensus constabit si dicamur liberi respectu Dei, sed quos Deus eos liberos suos fecit quod nos Christo tradidit, iuxta illud *nemo venit ad me nisi pater trahat illum*; & illud etiam quos *dedit mihi ego custodiri, &c.* sed & illud *παύσα* ita licet interpretari, vt etiam Christi respectu *παύσα* dicamur, sed quomodo Prophetæ loquuntur. Nam apud Esaiam Christus dicitur *Pater æternitatis*, cap. 9. 5. & posteritas illi tribuitur cap. 53. 10. imò verò dubium non est quin apud eundem Prophetam *generationem eius quis enarrabit*, cap. 53. 8. eodem spectet. Et Psalmo 110. *vos iuuentutis tue* haud dubiè ponitur pro multitudine *יְהוָה יְפָאֵסָא* tanta quanta est guttarum roris; simul etiam notatur iucunditas conspectus tantæ multitudinis, nulla enim species oculis maiorem affert voluptatem quàm roris matutini ex oriente primulum sole.

Quo iure, qua Propheta Esaias de se videtur predicasse, Apostolus ad Christum retulerit.

De eo statuere non est difficile, dummodò id teneamus quod verissimum, & verò indubitatum æque apud Iudæos ac Christianos esse debet, nempe quicquid vel in Regibus, vel in Prophetis, vel etiam in Sacerdotibus, quos Deus ante Messie tempora in Israele esse voluit, singulare fuit, seu id pertineat ad excellentiam, seu etiam ad abjectam & ærumnosam ipsorum conditionem, id in Christo oportuisse eminere, vt pote qui singulari quodam modo idem summus, Propheta, Sacerdos, & Rex Ecclesiæ erat futurus. Deinde verò & illud constituendum est, quotiescunque (id quod sæpe accidit) ita de se loquuntur Prophetæ, Sacerdotes, Reges spiritu Dei afflati, vt quæ de se prædicant Christo aptius quàm ipsis conueniant, de Christo agi præcipuè existimemus: verbi gratiâ Psal. 2. *Quare* (inquit de se Dauid) *fremuerunt gentes* & quoniam tamen si ad Christum hæc referantur, omnia erunt multo magis apposita & expressa, ne Iudæi quidem ipsi (nisi pertinaces sint) negarent præter hostes Dauidis intelligendos esse Christi hostes, cuius nimirum & regni ipsius Dauid, eiusque regnum, typus fuere.

Ergo cum Esaias præcipuus fuerit Prophetarum, vt nomen eius non caruisse mysterio possit videri, quod hinc contemptus & reiectus à Iudæis tantâ pertinaciâ, & tam inhumaniter exceptus testatur se in his ærumnis confidere in Deum, illud in Messie etiam locum habere debuit, deinde verò illa exclamatio, *Ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus.* Nam horum dictorum alterum, *Ego confidam in eum*, magnificentius est quàm vt quifquam id possit vsurpare, qui non ipse fuerit singulari quâdam excellentiâ præditus: non enim vt Dauid in Psalmis de se loquitur in primâ personâ, etiam tum cum iis de rebus agit quæ sibi cum reliquâ piorum turbâ communes sunt, sic Prophetæ de seipso loqui licet. Quemadmodum enim non esset ferendus qui pro concione quasi sese segregans à plebe (id quod ne Apostoli quidem faciunt) testaretur se sperare in Deum, quasi hoc illi soli conueniret: sic nec Prophetæ de se temerè sustinuerunt loqui, nisi tum cum suscipiunt in se personam quæ Christi personam representet, Prophetæ scilicet. Deinde verò, quo

Observandum.
1. Prophetas fuisse Christi typum.

2. eorū dicta de Christo esse præcipuè intelligenda.

Esaias Christi typus singularis fuit.

eius dicta ad Christum præcipuè referenda.

1. Ego confidam in eum.

calamitates magis ferendæ sunt eo confidentia & spes in Deum minus solet deprædicari, nempe animi magnitudine & robore sustineri possunt, sed cum eò deuentum est vt grauitas mali superet vires humanas, hinc verò præcipuè locus est spæi quâ in Deum recumbitur. Quocirca cum Melsiæ ærumnæ (id quod ex cap. 53. Esaiæ facillè possit probari) eiusmodi fuerint, omnino non modò ob dignitatem persone, verum etiam ob magnitudinem calamitatis, præter cæteros mortales ei conueniebat illud, *ὁ δὲ Ἰσραὴλ περιπατεῖ ἐν ὕμνῳ.*

2. Alterum verò dictum Esaiæ gloriofius item est (quod ad locutionem attinet) quàm vt vlli propriè conuenire possit præter Christum. Primum enim illud *Ecce ego*, clarius est & sublimius aliquid notat quàm quod ad Prophetam pertinebat: quæ res eundem hunc Apostolum commouit, vt quæ Dauid de se ipso dixisse videtur, *Ecce ego venio vt faciam voluntatem tuam* ad Christum retulerit. Deinde verò, *Et pueri quos dedisti mihi, Deus*, dicuntur & hæc magnificentius, seu *puerorum* nomine Esaiæ filios intelligamus, seu etiam eos quos Deus vocat paulo superius, *Discipulos suos*, quod mihi videtur verò propius. Nam si Esaiæ filios intelligamus, quid & voluerit, ne Esaias neminem fuisse in populo Israelitico pium & constantem præter se & filios suos? In verò *puerorum* nomine Dei Discipulos, quos scilicet Deus Esaiæ operâ docuerat, intelligere necesse sit (id quod postulare videtur series Prophetiæ concionis) profectò illi pueri, si propriè loqui volumus, non sunt Esaiæ dati, nec vsquam in Scriptura occurrit hæc locutio, nisi cum agitur vel de liberis naturalibus, vel de iis qui liberi sunt & dicuntur, sed Dei, eò quod Spiritu Dei agantur: hi quoniam non gignuntur ab hominibus, nec hominibus dantur, seu illi Apostoli sint suæ Prophetæ, at à Deo Christo dantur, quod Christus eius generationis principium sit, summa huc redit, quæ singularia singularem in modum de se Prophetæ prædicant, ea Prophetis impropiè & imperfectè, Christo propriè & perfectè conueniunt; vt in rerum naturâ, quæ insunt rebus (vt loquuntur) per participationem, in eo quod est primum & summum, perfectissimè debent inesse.

Quomodo apud Esaiam πύδρα designare possint credentes, cum illa πύδρα dicantur signa & prodigia.

NE id quidem difficile est. Nam cum signis & prodigiis duo conueniant, quorum alterum est vt sint rara, alterum vt hominum oculos in se conuertat, propterea quod iis insit aliquid singulare & extraordinarium, eas ob res quæ rara sunt & extraordinaria, eadem signa & prodigia dicuntur, non iam ob significandi vim, sed ob hæc quam diximus raritatem, atque vt ita loquamur singularitatem. Sic Dominus noster Iesus Christus dicitur *σήμερον ἀπέλυθῆναι*, & Psalmo 72. *Prodigium*, & Paulus 1. Cor. 4. *facti sumus* (inquit) *καὶ ἄνθρωποις & ἄγγελοις*. Nempe in teatro edebantur spectacula, in iis feræ & belluæ peregrinâ specie ostentabantur. Quoniam igitur eorum ludæorum numerus, qui verè credituri erant in Christum, minimus erat futurus, imò verò & Gentium, præ reliquâ turbâ hypocritarum &

profanorum hominum ij denique habendi despicatui & hominum ludibriis exponendi, rectè dici possunt more Scripturæ signa & prodigia.

A D V E R S. 14.

Cur Apostolus dixit ὅτι ἡμεῖς ὡς αὐτοῦ, cum in omnibus Christus factus sit nobis similis, excepto peccato.

ΠΑΡΕΠΙΣΤΑΣΙΣ, ὁμοίωσις, πρὸς αὐτὸν ὅμοιος eadem sunt apud bonos auctores. Nampe vsurpantur aliquando de rebus numero diuersis, at specie iisdem: Fortè etiam Apostolus eò spectauit, vt notaret differentiam simul & conuenientiam humanæ naturæ in Christo & in nobis, quæ multiplex est. Primum enim in nobis humana natura non modò est *ὁμοίωσις ἡ ἀμαρτία*, verum etiam *ἐκ ὁμοιωσὸς ἡ ἀμαρτία*, at in Christo est quidem illa, quod ad substantiam attinet, *ὁμοίωσις ἡ ἀμαρτία*, sed *ἐκ πνεύματος ἀγίου*: vnde & eius caro de cælo descendisse dicitur Johan. 6. nempe eum ad modum ad quem Iacobus ait, *omne donum descendere à Patre luminum & ἀπὸ Spiritu S.* Deinde verò, quod etiam in docibus animi naturalibus, quas vocant, Christus infinitis partibus nobis antecelluit. Tertio, quod omnes eius affectus prauis & vitiosis perturbationibus vacarent. Denique quod natura humana non sola seorsim in eo existeret, quod *subsistere* vocant, sed conjuncta cum natura Diuina.

Conuenientia & discrimina naturæ Christi humanæ & nostræ.

1.

2.

3.

4.

Quo sensu Diabolus dicatur habere imperium mortis.

HAUD quidem eo quod vindex iuris diuini mortem infligat sic enim & Angeli dici possunt habere mortis Imperium, nam vt Deus se penumerò in piis exercendis, & verò (dum eos vel castigat, vel probat, vel in iis dat specimen virtutis suæ) eruciandis, operâ Diaboli vitur, sic dū animaduertit in impios, & Angelorum adhibet operam, cuius rei passim occurrunt exempla in Scripturis. Verum longè aliud est, nam hinc *Imperium mortis* est peccati Imperium, quod scilicet mortem æternam secum affert, hæc enim coniunguntur in Scripturâ. Sic Paulus dixit *corpus peccati & mortis, & legem peccati & mortis, & peccatum stimulus mortis*, 1. Cor. 15. appellatur. Nec aliam ob causam *Homicida* dicitur Diabolus quàm quod ab eius instigatu ortum est peccatum. Sic dicitur *agere efficaciter* (Ephes. 1. in filii contumacia.

non quia mortem infligit.

sed quia author peccati,

Postquam in morte Christi Diabolus καταργηται, quomodo dicitur mors vltimus hostis debellandus Christi in resurrectione.

FAcilè soluitur: Nam *Ethicè* (vt ita loquar) in cruce id factum est, hoc est, Christus promeritus est vt id fieret, *Physicè* id fiet in resurrectione, hoc est, eueniet reapse quod Christus vt eueniret promeritus est.

A D V E R S. 16.

An ὁπλασματικῶς sit pro ἀνταγωνιστῶν positum.

ITa esse videri possit. Quemadmodum enim dura nimis locutio foret, *Filius Dei assumpsit homines*, dum id volumus tantum significare,

Affirmatur. Rursus r.

Filius

Filius Dei assumpsit naturam humanam, ad eundem modum & hæc itidem locutio, *Filius Dei assumpsit Angelos*, ad significandum Filium Dei assumpsisse naturam Angelicam, pariter dura videri possit. Deinde, vix dicimus Filium Dei *assumpsit hominem*, quamquam hominem factum tradat Scriptura, qui ergo Angelicam negatur assumpsisse naturam, cur non negatur potius *factus Angelus* quam *Angelos assumpsisse*? Denique, omnino Apostolus ostendit verſ. 17. Christum oportuisse per omnia nobis esse similem, hac ratione *quod non assumpsit Angelos, sed semē Abrahamæ*: que si ὁπλαυβάσει-
Dei σπέρματι ἀβραάμ, est *assumere naturam humanam*, idem videbitur probasse per idem: Nam *fieri similem per omnia nobis*, & *assumere naturam nostram* non videntur re, sed verbis tantum differre. Quod si ὁπλαυβάσει πρὸ ἀπλαυβάσει ponitur, omnia quadrant, vt hæc sit mens Apostoli, Christus non venit redempturus Angelos, sed homines, itaque oportuit Christum hominibus esse similem, fratribus nimirum suis. Iam si quis quæret cur σπέρματι ἀβραάμ nomine eos quos Christus redemit designet, id expedit Paulus, qui duplex statuit Abrahami σπέρμα; in quorum altero etiam Gentes censentur, nempe qui ex Gentibus credunt. Atque hæc locutione eo lubentius vsus est huius Epistolæ author, quod ad Hebræos scribit, qui se Abrahami filios gloriabantur. Pertinet nimirum ad laudem Abrahami quod *pater dicitur omnium credentium*, siue Iudæi sint, siue Gentiles.

Verum enim verò locus hic plerisque omnibus aliorum videtur spectare. Nam verbum ὁπλαυβάσει ad naturæ assumptionem in personæ unitatem retulerunt, his (vt videtur) adducti rationibus, quas hic bona cum eorum veniâ, & pace omnium expēdemus. Primùm igitur id videtur eos mouisse quod ὁπλαυβάσει proprie non significat *opitulari*: Quod quidem verum est, at nec *assumere in personæ unionem* proprie significat: quin ὁπλαυβάσει proprie est *apprehendere, saisir*, linguâ Gallicâ: vnde factum est vt etiam *opitulari* significet, Syracides cap. 4. 12. Καὶ ὁπλαυβάσει (sapientia nimirum) ἡ ζωὴ αὐτῶν, *opitulatur querentibus ipsam*: nam qui in summo discrimine versantur, vel qui se iam vtrò in perniciem coniecerunt, eos si fieri potest injectâ manu asserimus. Ergo non sine quâdam elegantia traductum est hoc verbum ad id significandum quod sub finem versus præcedentis ἐπανόξει vocauit. Et certè Paulus verbo καταπλαυβαίνει non magis proprie vsus est, *Persequor* (inquit) *vt apprehendam*, cuius etiam rei causâ κατέληφθην *apprehensus sum à Christo*: Et verbo προσπλαυβάσει cap. 14. Epistolæ ad Rom. eum verò qui *fide infirmus est* προσπλαυβάσει *assumite*: quorum neutrum opitulationem ἐμφαντικώτερον significat quam ὁπλαυβάσει.

Deinde verò assumptionis naturæ humanæ in unitatem personæ actio momentanea, non continua fuit, itaque eam Apostolus paulò superiùs verbo præteriti temporis μετέχειν significauit, cuius hæc est vis vt duarum naturarum unionem aptè designet; non enim metus homo μετέχειν naturæ humanæ proprie dici possit, (itaque Apostolus dum meminit ἡν παιδίον non dixit eo μετέχειν, sed κοινῶν αἱμάτων ἢ σαρκός) at opitulandi actio Christi continua est. Cæterum actio continua nullo tempore conuenientiùs

quàm præfenti representari potest, Nam sicuti in linea fingunt puncti productionem, sic in temporis continuatione fingimus promotionem quandam præfentis, quod quale sit præter id quod *vid* vocant, animo capi non potest. Hæc igitur causa est cur ὁπλαυβάσει dixerit Apostolus, non verò ἐπλάσει. Nam quod doctissimua Interpres, dum id refert ad assumptionem naturæ humanæ, mentem ait Apostoli fuisse hoc pacto rem veluti præfentem nobis ob oculos sistere, videtur paulò coactiùs, non est enim is Apostolorum mos; neque enim docent vsquam Christum nasci, sed natum esse; Christum pati, sed passum esse, Christum resurgere, sed resurrexisse, (& supra Apostolus non dicit Christum μετέχειν σαρκός ἢ αἱμάτων in præfenti, sed μετέχειν in Aoristo) At cum de fructu mortis Christi agitur, quod is sit continuus, & perpetuus, omnino nil est quod eos iure prohibere potuit quominus verbo præfentis temporis vterentur.

Alterum quod eos in hæc adduxit sententiam, id videri possit, quod non dicit Apostolus Christum ὁπλαυβάσει ἢ ἀγγέλων, sed ἀγγέλων, vt mens ipsius fuerit negare Christum aliquid Angelicum assumpsisse: Sanè Syrus Interpres hæc verba interpretatus est *sumpsit de Angelis*. Sed hæc ratio parum est firma, nam & supra Christus dictus est *factus minor Angelis*, παρ' ἀγγέλων ἡραπρωτότης: & verſ. 5. cap. 1. *Non enim Angelus est dictum, ἀγγέλους* scriptum est, non πῶς ἀγγέλους, cum tamen vtrobique personæ, non natura significantur. Syrus verò Interpres more suo locum ambiguae interpretationis ambiguae vertit: certè eius interpretatio tam huic quam attulimus, quàm diuersæ fauet: nempe huc redit, Christum neminem assumpsisse ex Angelis, sed Abrahamæ semine.

Tertiò negant opus fuisse vt Apostolus nos moneret Christum non opitulatū fuisse Angelis, quis enim eâ de re dubitet? Sed pari ratione regeri potest, quid opus fuit vt moneremur Christum non assumpsisse naturam Angelicam? nam & id quis ponat in dubio? Nec est quod quis hic excipiat dubitatum aliquâdo de naturâ Christi quam assumpserat. Nam vt id omittam quod nemo vnquam existit qui alterâ naturam Angelicam naturam dixerit; pariter dubitatum est an Redemptio Christi non pertinuerit ad Angelos: cum alijs docuerint Christum Angelis acquisiuisse beneficium confirmationis, alijs Christi redemptionem etiam ad Diabolos & damnatos pertinere voluerint. Sed hic multis verbis non est opus, sic enim loquimur, *sanis non est opus medico, sed agris*, quisquam ne est qui hic quærat quorsum attinuerit monuisse sano non opus Medico, quasi verò id dubium cuiquam esse possit. Alij sunt qui contendunt Christum opitulatum esse Angelis, itaque fore vt Apostolus negarit quod res est, si ὁπλαυβάσει significat opitulari. Hic iam non disputamus quomodo Christus Angelis opitulatus sit, an quâ Deus est, an quâ Mediator, absit enim vt vlla creatura quantumvis eximia sit, sine Christo ope vel quâ Deus est, vel quâ Mediator, existimetur vel ad punctū temporis posse stare, sed quemadmodum non omne Christi beneficium dicitur *salus*, sed *salus* ea demum est quæ perditis obtingit, sic non quæuis opitulatio verbo ὁπλαυβάσει designatur, sed ea tantummodo

2.

3.

Excepti
Resp.

2 Ratic.

Ref.

3. Ratio.

Ref.

An & quomodo
Christus sit opitulatus Angelis.

semper Abrahamæ sunt credentes.

Aliorum de hoc locutione sententia.

1.

Ref.
1.

2.

alij ab ho-
minibus.

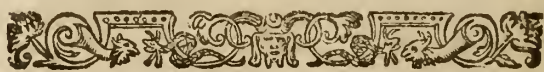
quæ sit iniecta manu , qualem Iudas describit, alios verò (inquit) *seruate, ex flamma rapientes*, qui sic opitulatur *ἑπιλαμβάνεται*. Vno verbo, *ἑπιλαμβάνεται* ad eos pertinet qui crediderunt , & qui manu prensi erigendi sunt ex lapsu.

4. Ratio.

Quartò, fortasse eos & id mouit quod versu sequenti colligit Apostolus debuisse Christum similem fieri fratribus , non enim ista videntur conuenire, Christus opitulatus est femini Abraham, ergo debuit esse similis fratribus suis. Imò verò hæc bellissimè quadrant, nam vt iam à nobis explicatum est *semen Abraham* sunt credentes. Porro soli credentes sunt Christi fratres (vt annouimus cum versum vndecimū interpretaremur) in quo docet Apostolus *sanctificatorem & sanctificatos esse ex vno*. Christus fratres suos seruat, ergo debuit esse illis similis, nēpe vt sit *misericos*, &c. Sic sup à collegit, quoniam igitur *πῦρ διακινῶν* ἄλλοις ἕνα τὸ ἴδιον ἔργον, ipse similiter particeps est factus. Ergo *πῦρ διακινῶν*, ἀδελφοὶ, σπέρμα ἀβραάμ, ἀγαλλοῦμαι, idem sunt credentes, qui *πῦρ διακινῶν* dicuntur quia à Deo geniti sunt, ἀδελφοὶ non ob eam naturæ communionem quæ Christo cum impiis communis fuit. sed ob communionem naturæ spiritualis, quæ cuiusmodi sit supra declaratum est: & σπέρμα ἀβραάμ, quod Abrahamus omnium credentium typus fuit & exemplar: Et denique ἀγαλλοῦμαι, cum Christus ἀγαλλοῦμαι sit & ἀγαλλῶν, quod hæc sanctitas ad eorum naturam corruptam & deprauatam accessit aliunde. Hæc autem à nobis ita dicuntur, non vt eamus de industria vsu receptam celeberrimū viri interpretationem euersum, ea tantum quæ vtrinque dici possunt in medium afferimus, vt perpenlis rationum momentis, sequatur quisque quod loco videbitur conuenientius, omnium iudicia libera sano.

Ref.

dum tentant.) Alterum genus dolorum Christi eiusmodi fuit vt à creaturis proficisci potuerit: Et hætenus item Christus à Deo tentatus dici possit, haud immediatè tamen. Cæterum: creaturæ quæ Christo molestiam attulerunt, vel spiritu Satanæ instigati, vel Angeli ipsi Satanæ fuerunt. Harum tentationum respectu Christus à Diabolo, non modò à Deo, quamquam diuersissimo consilio, tentatus dici possit.

Q V Æ S T I O N E S

IN CAP. III.

AD VERS. I.

Qui mente Apostolus Christum vocet *Ἀπόστολον & Ἀρχιερέα τῆς ἑμολογίας ἡμῶν*.

QUONIAM Politia Iudæorum censetur Mose & Aarone, vt i. Samuel. 12. 6. Dominus, inquit, qui fecit Moysen & Aaronem, & Psal. 77. 21. & Psal. 99. 6. Moses autem Dei Apostolus fuit, hoc est, missus à Deo (vt ipse Exod. 3. testatur) ad liberandum populum, Aaron vero summus sacerdos ἀρχιερέας, & in Christianâ politia, hoc est in Ecclesia, nos oportuit vtrumque habere, Apostolum & summum Sacerdotem. Hoc tamen discrimine quod in Politia Iudaicâ ista non fuerunt semper in vnâ eademque personâ coniuncta, sed diuisa, vt Moses propriè fuerit Apostolus, Aaron summus sacerdos, quâuis ante Legem datam vtrumque Mose competebat; Nam Pascha primùm celebravit tanquam sacerdos, & sanguine agni Israelitarum postes iussit aspergi, in quo vtrumq; fecit, quod erat ἀποστολος, & quod erat ἀρχιερέας. Nam Apostoli nomen generale est, neque hic patet Christum vocari Apostolum ob officium Propheticam simpliciter: Sanè Christus est missus ad liberandum populum suum, quemadmodum, inquit, *misit me Pater, sic ego vos mitto*. En se Apostolum vocat. Quod verò dicitur *Apostolus ἢ ἀρχιερέας*, nostræ confessionis, eo nihil aliud significatur quàm Christum eum esse ἀποστολον & ἀρχιερέα quem nos confitemur, nos, inquam, qui in Deum per eum credimus, vt loquitur Petrus cap. 1. primæ Epistolæ, vt sit tacita antithesis inter ἀποστολον & ἀρχιερέα τῆς ἑμολογίας ἡμῶν ἐκ τῶ νόμου, eorum qui sunt ex Lege, & ἀποστολον & ἀρχιερέα τῆς ἑμολογίας ἡμῶν ἐκ τῆς πίστεως, eorum qui sunt ex fide.

vt Moses fuit Apostolus & ἀρχιερέας sub Lege.

sic Christus sub Euang.

AD VERS. 18.

Quo sensu tentatio in Christum cadat, eique hoc loco tribuatur.

Tentatio Christi respectu.

Dei.

Diaboli.

materiale.

formale.

dolorem Christi alij

à Deo.

TENTATIO cum dicatur multis modis, hoc loco tamen intelligenda est ita vt nihil aliud significet quàm luctam animæ Christi aduersus omnis generis dolores & ærumnas: quæ lucta tentatio dicitur vel respectu Dei, quod referenda sunt illa Dauidis tories repetita, *proba me & probastime*, sunt enim magnificentiora quàm vt vlli mortalium propriè conueniant: vel respectu Diaboli, qui Christo studuit omnibus modis esse molestus, quo illud pertinet, *Princeps huius mundi venit, sed nihil inuenit in me*, Iohan. 14. 30. Ergo cum dicit Apostolus *πειρασθε*, notat (vt loquuntur) materiale tentationum Christi, quod fuit dolor animi & corporis, non inordinatus ille qui est à peccato diffidentia, vehementissimus tamen: formale verò notatur illo *πειρασθε*. Nam quod perperciones tentationes sunt, pendet id non à patiente, sed ab inferente dolorem. Atqui dolorum Christi duo erant genera distinctissima, alterum quod immediatè à Deo proficiscebatur, sine vllius creaturæ interuentu, cruciatus nimirum animæ Christi; hætenus Christus à Deo tentatus fuit immediatè (Scholastici huius generis tentationem vocant interpretatiuam, fecit enim tum idem Deus quod homines solent facere

AD VERS. 2.

Quomodo Deus dicatur ποιῆσαι Christum.

FACERE *ποιῆσαι* linguâ Hebraicâ est etiam ornare, quoniam verò munus dignitatem affert & ornamentum, hinc fit vt vocare ad munus sit etiam *ποιῆσαι*, sic infra cap. 5. *ψ. 4. 5.* Neque sibi ipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron, ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit vt fieret Pontifex, sed is qui dixerat ei, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Sic Deus dicitur fecisse Moysen & Aaronem. Atque ne res dubia sit, facit quod Act. 2. 36. ait Petrus, *Certò ergo sciat tota domus Israel hunc factum esse à Deo Dominum & Christum*, qui locus supra à nobis explicatus est. Sed quærat aliquis,

Facere est vocare ad munus.

Christo honos ex Munere accessit.

Au ho-

An honos aliquis Christo accesserit cum illi imponeretur munus Mediatoris, ut propterea *ἡμεῖς* *γεννητός* dici possit. Certè Apostolus notanter & exfertè sacerdotale Christi munus *honorè* vocavit: sed prompta & facilis responsio est, *honor* dicitur duobus modis vel *absolutè*, ut ea omnia honoris nomine censeantur quæ in se excellentiæ quandam rationem habent, vel considerari potest *honor relatè*, prout afficit personam, nempe illius dignitatem augèdo, atque ita quidem augendo, ut nisi tantum honoris accessisset, tanto indignior & vilior foret. Hoc secundo modo negamus Christum adeptum vllum honorè: quatenus, inquam, Deus est: priori modo facilè concedimus, quâquam quatenus homo est aliquid, imò plurimum hætenus illi accessit. Quid igitur, inquiet aliquis, nū Christus quâ homo subiectum *δουλοῦ* fuit huius honoris? Minimè verò, inquam, sed tamen quia persona hoc honore prædita eadem homo fuit, imò verò & certas, quâ homo obiit actiones ad hoc munus obeūdam necessarias, inde fit ut hinc humanæ Christi naturæ honos accesserit. Quanta autem sit muneris mediatorij dignitas vel hinc æstimari potest, quod (ut sæpè iam demonstratum est) diuinam sapientiam & potentiam requirit.

Cur Christi & Moses instituerit Apostolus comparationem.

Hic repetenda est ab initio Apostoli disputatio. Dixerat superiori capite eo grauiori peccato contemni Euangelium quàm Legem, quod Lex ab Angelis fuerit promulgata, Euangelium ab eo qui Angelis superior fit: deinde verò quoniam contra facere videbatur Christi abjecta conditio in terris, & deniq; mors crucis ignominiosa & maledicta, id amolitus est prolato in medium vsu abjectæ illius Christi conditionis & mortis: hinc redit ad id quod instituerat. Et quia Moses Mediator Legis fuit, quemadmodum eleuauit contemptum Legis præ contemptu Euangelij dum præponit Christum Angelis, id ipsum hinc facit dum Mosè Christo postponit: neque enim expectandum est ab Apostolo ut Prophetis Christum præponat; non enim erant Mediatores quemadmodum Moses. Sanè Deuteron. 28. 18. *suscitabo*, inquit Dominus, *Prophetam* *γῶν* *sicut tuos*, similem tibi, hoc est, *mediatorem*. Quomodo autem Moses Mediator fuerit quia fuit id & exatè, quoad eius à nobis fieri potuit, in Prælectionibus disputatum est, de eo nil necesse hic agere.

An ex voce ἄλλο inferri possit nullum fuisse verè fidelem extra populum Israeliticum.

Certum est post Legem datam & cōstitutam populi Iudaicam hæc illius populi prærogatiuam fuisse quæ indicatur Psal. 147. 20. *Non fecit sic omne Geni*, &c. id que factum est ut in Israele secundum carnem typum haberemus Israelis secundum spiritum. Nam quemadmodum cum solis Israelitis secundum carnem pepigit fœdus, Deus extrinsecus in eorum solum gratiam Legem tradidit inscriptam tabulis lapideis, sic cum iis solis qui sunt Israel in occulto (ut loquitur Apostolus) Deus intrinsecus fœdus iniuit, quod

verò obsignat in eorum cordibus Spiritu suo, tenquam in tabulis carneis Legem suam inscribens. Haud negarim tamen fieri potuisse extraordinariâ quâdam ratione, ut Deus extra populum Israelis, Spiritu tamen & verbo suo, quosdam paucos (vocationis Gentium veluti in præludium) vocarit ad fidem & pœnitentiam, sed illi pauci *οἴκον* tamen non potuerunt constituere qualis hinc describitur, in quâ certæ sunt leges, certitudo. Ut in hanc propendeamus sententiam facit Cornelij exemplum, cui Spiritus Sanctus pij & religiosi animi testimonium perhibet, cum tamen constet eum neque genere Israelitam, neque verò profelytum, quales fuere quæ professione Iudaicæ Religionis, & sacrorum Iudaicorum susceptione adoptiui veluti Iudæi fiebant. Nam si profelytus fuisset, quid opus fuisset ut ei Euangelium annuntiaretur tanto molimine, ut Petrus id facere cœlitus fuerit iubendus.

AD VERS. 3.

Qua ratione Christus dicatur κατὰ σκευὴν τοῦ οἴκου.

Ecclēsia eadem domus est Dei & Christi; Deus enim Christi operâ eam condidit: quemadmodum mundus idem Dei & Christi opificium est, quandoquidem Deus per Filium suum mundum condidit: cæterum operis & opificij diuersâ ratione, nam solo Dei nutu per Filium omnia sunt creata, verùm Ecclesiæ structura maioris fuit moliminis; oportuit enim Dei Filium naturam humanam assumere, atque in eâ peccata nostra expiari, Dei volūtatē non modò extrinsecus patefacere, sed mittere Spiritum Sanctum qui intrinsecus suos erudiret. Nam nihil opus est alio quàm Mose & Prophetis ad externam prædicationem, & quicquid illius solâ vi præstari potest. Cæterum Ecclesia Dei & Christi domus dicitur, quia Deus per Verbum & Spiritum suum in eâ habitat, eam regit & gubernat.

AD VERS. 13.

Quid per τὰ πάντα hic intelligat Apostolus, an omnes omnino creaturas, an fideles tantum.

TΑ' *πάντα* eadem hinc sunt quæ capite 3. ad Ephes. quo loco Apostolus Deum ait condidisse omnia per Filium, & 2. Cor. 5. *Vesera praterierunt, ecce omnia noua facta sunt.* Constructio enim Ecclesiæ, maximè postquam Christus ascendit in cœlum, faciem oris terrarum renouauit. Etsi autem huius operis *ἀποτέλεσμα* vnicum fuit, tamen quia ed peruentum est multis & maximis rebus patratis, & veluti commoto cœlo terraque, ut est apud Prophetam Agg. 2. 7. *τὰ πάντα multa illa & magna dicuntur, ut sit hæc Apostoli mens, quicquid in constructione Ecclesiæ factum est, id eiusmodi fuit ut ab eo solo qui Deus sit proficisci potuerit: qui omnia illa magna facit Deus est, hoc est, (ut ego quidem interpretor) Deum esse necesse est.*

AD VERS. 5.

Quid significent ista εἰς μωσάειον ἔθλ
καληθησομένων.

Existimari Apostolum hanc ratione Mosis
ministeriam à Christi munere distinguere;
Nam Moses testis erat tantum voluntatis diu-
inæ, non diuini operis effector & parator, at
Christus ἑὸς testis modò diuinæ voluntatis, sed
etiam author redemptionis nostræ fuit. Deinde,
Moses nullo vero sacrificio oblato peccata popu-
li expiauit, tantum institutis Dei iussa externis
& carnalibus sacrificiis Christi spirituale & di-
uinum sacrificium, quo iustitiæ Dei cumulatis-
sime satisfactum est, præfigurauit, eoque Christ
Euangelio testimonium perhibuit.

AD VERS. 6.

Quid sit παρρησία, ἢ κούρνια τῆς ἐλπίδος

ITa quidem mihi videtur, Παρρησία & κούρνια
ἐλπίδος est spes quæ gignit παρρησίαν & κούρ-
νια; παρρησία quidem apud Deum, κούρνια ad-
uersus ea omnia quæ terrorem nobis possunt in-
cutere. Iustificati, inquit Apostolus, fide pacem habemus
erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum,
per quem etiam habuimus aditum in gratiam hanc per
quam stamus (hæc est παρρησία libertas) & gloriamur
sub spe gloria Dei, hoc est κούρνια illud. Vtriusque
exemplum illustre habemus ad Rom. 8. Notuimus,
inquit Apostolus, iis qui diligunt Deum omnia simul
conferre ad bonum, &c. (en παρρησία) quid igitur dice-
mus ad hæc? si Deus est pro nobis, quis contra nos? quis in-
tentabit crimina aduersus electos Dei? quis condemnabit?
quis nos separabit à charitate Christi? (en κούρνια glo-
riationem) nam mihi persuasum est neque mortem, neque
vitam, &c.

AD VERS. 6.

An è de Christo, an de Deo accipiendum sit.

Cum Apostolus doceat Christum præesse do-
mum ut filium, constat Christum suæ domui
præesse, quamquam Patrem agnoscat, qui nempe
eum præfecit. Itaque præstat ut ad utrumque
referatur Patrem & Christum, seruata tamen ὁ-
σι quam requirit œconomia adhibita in Eccle-
siæ domo hanc construendâ & constituendâ.
Nam certè, Tu es Petrus (inquit Christus) & super
hanc petram edificabo Ecclesiam meam, ergo Ecclesia
Christi ædificium est, proindeque & Christi do-
mus appellari merito potest.

AD VERS. 7.

Quam aptè accommodetur locus Psal. 95. ad
institutum Apostoli.

Loca Veteris Testamenti in Nouo Testamen-
to quatuor modis adhibentur, vel ut prædi-
ctiones, vel ut in quibus agitur de typis, vel ad
modum allusionis, vel ut quæ continent dogma-
ta & præcepta eiusdem generis, imò verò eadem
re cum iis ad quæ confirmanda in Nouo Testa-
mento accommodantur. Ergo quæritur videtur

quonam tandem horum modorum hic locus
accommodetur ab Apostolo ad institutum & re-
ceptum est iam ab omnibus quod sciam, quarto
modo hunc locum esse accommodatum, ut
fuerit hæc mens Apostoli, quod olim Spiritus
Sanctus fecit, qui quoad tempus erat ne indu-
rarent corda homines horatus est, id ipsum nos
hodie facimus. Quæ ratio, si nil aliud iubeffet,
expedita & facilis foret, sed videtur Apostolus
aliquid innuere altius & sublimius. Argumento
fit quod cap. 4. v. 7, scriptum est, *unquam quendam
præfuit diem, &c.* quod si hodie (ut vulgò accipitur)
totum vitæ tempus significat, quousum perti-
nent illa, *quendam præfuit diem?* Deinde, non vide-
tur idonea reddi posse ratio, cur ex hoc loco
Apostolus probare instituerit superesse nouam
requiem præter terram Chanaan, si hodie *οἰκουεῖν*
vitam hanc notat: hoc enim pacto æquè ex quâ-
cunque aliâ hortatione ad fidem & pœnitentiam
idem colligi petuisset. Ut verò Apostolus
hæc duo collegerit ex hoc loco cum ventum e-
rit ad cap. 4. conabimur demonstrare.

Nostra igitur sententia est hanc esse prædictionem,
prædictio autem nobis hoc loco est sermo de
re futurâ, quocumque tandem modo enuncietur.
Et voce *οἰκουεῖν* haud dubiè intelligendum
est tempus quod vocatur à Prophetis ארצה
הבטחה, Apostolo ἐσχατὴν ἡμερῶν, item πλήρωμα τῆ
χρόνου, id autem Messie exhibitum tempus est, quod
Iudæi vocant ימי מלכות & מלכות המשיח: quan-
quàm illa nomina ad secundum Christi aduen-
tum etiam à Iudæis referuntur, ab Apostolo au-
tem constanter & solummodo. Ergo Psalmus 95.
Propheticus est. Id quod quatuor argumentis
aduersus Iudæos probari & euinci potest; quo-
rum primum hoc sit, Hortationes emphaticæ
crebrè & sine interuallo repetitæ, quarum argu-
mentum nullum ducitur ab vilo præcedenti Dei
beneficio, sed ducuntur à Maiestate Dei, Dei bo-
nitate, ad tempora Messie pertinent proprie:
nempe quia pertinet ad omnes omnino gentes,
quæ sola ratio est cur reticeantur benefacta par-
ticularia. Secundum Argumentum, Quod hic
certi temporis mentio fit, quod aibi in Veteri
Testamento nunquam est factum. Tertio, horta-
tur Propheta populum ne imitentur eos qui in
Meriba præbuerunt sese incredulos; Cur hoc
exemplo vsus est? (nam certè alibi aliis vitur
exemplis) nempe quia à simili peccato: studet
homines reuocare. Paruerat Mosi (ut quidem vi-
debatur) populus cum egressus est ex Ægypto
& desertum ingressus, sed fractus tædio & mo-
lestia itineris, & solitudinis, atque egestatis (si
rem humanitùs spectemus) rerum omnium, inde
cepit obmurmurare, & grauius ferre excessum
ex Ægypto: vnde factum est ut exciderint pro-
missione quam videbantur amplexi, neque enim
aliam ob causam egressi sunt ex Ægypto. Quod
dici potest peccatum huic simile, præter eorum
peccatum qui excitati voce Euangelij, quâ vita
ætterna & regnum cœlorum credentibus promit-
titur, egrediantur ex sæculo, dant nomen Chri-
sto, adiungunt sese Ecclesie, sed ærumnas, & cru-
cem, & continentiam, atque abstinentiam ea-
rum rerum ad quas libido animi impellit haud
ferentes, indignantur atque obloquuntur Deo,
& planè faciunt quod fecerunt Israelitæ ad a-
quas Meriba. Quarto, sub finem Psalmi omnes
Gentes

sententia
communis
de hoc lo-
co.

Rejicitur.

alia com-
modior.

defenditur
aduersus
Iudæos.

1.

2.

3.

4.

Gentes totâ terrâ excitantur ad Deum laudandum. Ergo intelligitur Ecclesia Noui Testamenti, quæ sola ex omnibus gentibus collecta est, proindeque hæc hortatio ad illius Ecclesiæ tempora, hoc est Messiæ tempora, propriè pertinet. Vnde faciliè colligi potest Dei quidem Patris, sed & Christi, hanc esse vocem de quâ hic agitur. Est enim absurdum vt Dei populus iubeatur creaturæ vocem exaudire. Neque verò in tam vehementi exhortatione tam diluto eloquio verbum Dei dehonestari debuit, vt vox creaturæ fuerit appellanda eo quòd creaturæ operâ traditum sit: quanquam extra hortationes id possit habere locum, vt cum dicimus, *doctrina Pauli est verbum Dei*, &c. Hinc verò sequitur Christum esse Deum. Huc referendum est illud, *hic est filius meus, hunc audite*.

AD VERS. 10.

Quid sit *μαρὰ δὲ τοῦ τῆς καρδίας*.

OMnes homines aliquid appetunt per se, id quoties non est bonum, sed malum, in eo grauius errant, nam boni vice malum appetunt, nec alia peccati ratio est. Deinde, error omnino mentis est, sed tamen pertinet etiam ad voluntatem, cum nempe versatur circa ea quæ vel expectanda sunt, vel fugienda. Ergo *καρδία* hic mens est, vt alibi passim.

Quæ sunt ille Dei viæ, & cur Israelitæ ideo culpantur quod eas non cognouerint.

DEi via est quem dicimus vulgò modum agendi quem Deus probat; & duobus modis sumitur in Scriptura, primùm pro eo agendi modo quem Deus sequitur ipse, vt cum dicitur *via Domini non sunt sicut via vestra*: deinde, pro eo agendi modo quem vult nos sequi, tum via Domini est quam iubet & probat: *Via Domini* ergo sunt hoc loco præcepta Dominica. Ignorari autem dicuntur eadem ratione qua Stoici (etiam Aristoteles) aiunt improbos ignorare *ὡς δὲ ἀνέχων, ἢ ὡς δὲ ἐπίσταν*, quæ sint appetenda, & quæ sint fugienda. Nemo enim prudens & sciens miser esse cupit, neque verò ideo excusandi sunt, non enim peccant ignorantiam mediocum; sed finis, quæ ignorantia, teste conscientiam, nullam habet excusationem. Itaque omnes Philosophi eam exagitant vt *ἀπίσταν μοχθῆρας τὰς αἰτίας* improbitatis, eamque detestantur, tantum abest vt excusent. Et ratio est, quia non vitio objecti sed subiecti ignoratur, planè vt si quis in scientiis ignoraret principis: nisi quod illa cæcitas aliquando est ab hebetudine mentis, quæ à corporis morbo proficisci potest; ista non potest habere locum nisi in animo maligno & peruerso, est enim æstimatio utilitatis aut voluptatis corporeæ præ eo quod honestum & sanctum est. Nam verè utile, verè iucundum nihil est quod non sit idem sanctum & honestum, vel per se, vt finis, vel per accidens, vt medium cuius interuentu peruenitur ad finem.

AD VERS. 13.

Quid sit indurare fraudi peccati.

FRaus peccati dicitur (vt supra *παρρησία τῆς ἐλπίδος*) peccatum quod decipit. Dicitur autem decipere peccatum quod sit apprensus bonum (alioquin non appeteretur) cum reuerà sit malum: vnde etiam *αὐδοσία* dicitur *ἀβερρῆσις*. Ratio autem huius indurationis hæc est, Euangelium pollicetur res æternas, Dei fauorem, consolationem Spiritus, sed hæc inuisibilia sunt & futura, contra quæ in peccato sunt, presentia sunt, & quia speciem habens utilis & iucundi; etiam honesti, sed conuenientem prauitati iudicij, facit vt contemnamus Euangelium quemadmodum Esauus primogenituram. Hoc contemptus induratio est.

AD VERS. 14.

Quid sit fieri Christi participem. Et an aliter quam fide Christi participes reddamur.

ANte omnia tenendum est hæc verba ita esse hoc loco accipienda atque illa Christi, *Si vosmet inuicem amaueritis mei discipuli eritis*, vt loquuntur in S. hōis non formaliter, sed interpretatiuè, seu declaratiuè, hoc est, vt non intelligatur tum demū fore vt Christi compotes reddamur postquam perseuerauerimus, sed id tum deum ipsâ experientia & factis comprobatum iri. Nam cum sine Christo nihil possimus, & multo maximum sit, proindeque & difficillimum, opus perseuerare, absurdum foret putare à quoquam id præstari posse qui Christo non fuerit prius infusus, palmes scilicet veræ vitæ. Cæterum quòd queritur quid sit *Christi esse participem*, & an sola fide id perficiatur, vnica responsione explicari potest, Christi enim participatio duabus potissimum in rebus sita est, vt ius veluti in Christum habeamus, deinde, vt fruamur Christo, quorum prius fide obtinetur, postea communicatione naturæ Christi: *naturam* voco ingenium veluti Christi, quod sit renouatâ nostrâ naturâ per Spiritum Sanctum. Deinde etiam *naturam* Christi voco beatam & gloriosam immortalitatem, quæ per eundem spiritum in nobis habitantem vobis obtingit, teste Apostolo cap. 8. ad Rom. Ego cum nomine *participationis* intelligitur ius quod habemus in Christum, quærentibus quomodo participes reddamur Christi, respondendum est, fide: cum verò *participationis* nomine intelligitur nostra Christi, vt ita dicam, fruitio quærentibus quæ sit ratio huius participationis, respondendum est, communio eiusdem spiritus, quâ sit vt (teste Apostolo 1. Cor. 6.) reddamur *vnus spiritus cum Domino*, quemadmodum vxor & maritus *vnâ caro*.

Faciamus igitur maritum esse qui possit vxorem per omnia sibi similem reddere, communicans cū vxore ingenium, dotes animi, vires, speciem corporis, dixerimus vxorem mariti cōpōtem factam, qua ratione? primùm fide data quâ nititur pactum coniugale, sed hæc participatio moralis est; vt ita loquar: deinde verò de eo quod mariti operâ (ed quod maritus est) per omnia

Christi participatio duplex.

applicatur definitio.

Simili illustratur.

(hoc dempto quod est vxor) marito similis facta est. Hoc exemplum foret nostræ Christi participationis. Nam conjunctio corporum tum duntaxat requiritur cum vel conducit ad necessitatem (vt in naturâ , quia omnis actio est per contactum, necesse est corpora iungi, vnde fit vt vacuo non sit locus) vel conducit ad speciem, nam ex situ & coniunctione corporum oritur symmetria. Sed in nostri vnione cum Christo, neutrum horum fingi potest habere locum. Reliqua petantur ex Prælectionibus, maximè verò ex tractatu de Ecclesia, loco de vnione Ecclesiæ cum Christo.

Quid sit ἀρχὴ τῆς ὑπόστασις.

Aρχὴ τῆς ὑπόστασις dicitur quemadmodum καύχημα τῆς ἐπίδοσις, & cap. 6. 1. λόγος τῆς ἀρχῆς: nempe ἀρχὴ τῆς ὑπόστασις est ὑπόστασις ἢ ὑπόστασις ἔχειν, vel ἡ εἶχεν ἐν ἀρχῇ. Vno verbo principium ὑπόστασις, est ὑπόστασις quam cæperunt habere. Johannes in Apocal. cap. 2. similem notionem aliter expressit fac, inquit, prima opera, quod nihil aliud est quàm *pergitte vti cæpistis*. Ergo teneamus modò quid sit ὑπόστασις res erit liquida. Est autem ὑπόστασις vocabulum quo LXX. Interpretes redderunt hebraicum מַחְמִירָה quæ vox expectationem, spem, fiduciam significat: nam ὑφίστασθαι est subsistere, non trepidare, non commoueri, sustinere impetum & impressionem statu immoto & inconcussio: sic Latini dicunt *subsistere aprum*, ὑφίστασθαι κατὰ τὸν Græcè; & ὑφίστασθαι πλήμῃον: in quo duo requiruntur, primùm intentio oculorum quod pertinet ad expectationem, deinde status firmus & immobilis, nempe vt ne ingruentia & aduersa nos occupent & dejiciant, & vt optata ne præterire sinamus, sed amplectamur auidè, illud interim dantes operam, vt ne præcipites impatientia constitutum tempus acceleremus irritò & infelici conatu, sed (vt docet Scriptura) possideamus animas nostras in patientiâ, & ad Prophetæ exemplum, expectantes Dominum (vt vt in speculâ exploratores & vigiles) stemus. Hæc est ὑπόστασις fidelium.

Cur non idem stadium omnibus proponatur decurrendum, cum tamen omnium eadem sit merces.

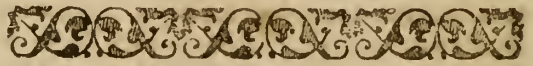
Ratio est in promptu. Merces hæc non est propriè merces, sed (vt alibi docuimus) *donum*: Domino autem licet de suo facere quod ipsi libet. Itaque in parabolâ tantundem lucrati sunt qui minimum quàm qui plurimum in vineâ laborarunt.

AD VERS. 15.

Quid sit ἐν τῷ λέγειν.

Pῶτο ἐν τῷ λέγειν esse quod Hebraicè dicitur *מִתְחַבֵּר*, hoc est, quandoquidem dictum est, & c. hærere ista cum ψ. 13. nam illa Christi enim facti sumus participes, interjecta sunt & inclusa parenthesis, integra sententia hæc fuerit, *Exhortamini alij alios quotidie, quando appellatur dies hodiernus, ne quis ex vobis induretur fraude peccati (Christi enim participes facti sumus) quandoquidem dictum est, hodie*

si vocem eius audieritis, &c. Ergo & illud ἐν τῷ λέγειν non referendum est ad tempus, sed simpliciter κατὰ τὸ μῆνιν accipiendum; nam tempus illis verbis designatum est significanter, quoad appellatur dies hodiernus, nihil vt opus fuerit eiusdem rei, & quidem in proximo, tam obscure repetitione.

QVÆST. IN CAP. IV.

AD VERS. I.

Quid sit κατελείπεσθαι ἐπαγγελίας.

VÆRENDI ratio est quod dubium est, an κατελείπεσθαι hoc loco sit *deseri*, atque ad incredulos referatur & contemptores gratiæ diuinæ (quo sensu ἐπαγγελία *promissio* positum foret pro *re promissa*, quemadmodum spes & fides in Scriptura non tard eas res significant quæ creduntur & sperantur) an verò κατελείπεσθαι hoc loco significet *superesse*, & ad Deum referatur, vt sit totius sententiæ hæc summa, *Cum reliqua sit, cum super sit noua quietis promissio, caueamus ne quis nostrum eâ semetipsum frustretur, defraudet*. Atque hic posterior sensus verbis & scopo Apostoli potius conuenire videtur, id enim est quod instituit probare, quodque concludit ad eod. vers. 9. *Itaque reliquus est Sabbathismus populus Dei*. Ergo κατελείπεσθαι ἐπαγγελίας non videtur esse *derelectâ*, seu *desertâ* promissione, sed, *cum reliqua sit, cum super sit promissio*. Nam promissioni terræ Chanaan, & illius quietis quæ eius terræ possessionem comitabatur, nullus iam locus est reliquus. Ergo vel nulla quietis superest piis, vel nouam oportet superesse promissionem.

AD VERS. 2.

Quomodo Israelitæ fuerim διαβηλισμένοι.

Quemadmodum duplex est in Scriptura *ιλασμός* propitiatio, sic duplex est διαβηλισμός. Est propitiatio *typica*, ceremonialis, & propitiatio *realis*. Illa peragitur aspersione sanguinis taurorum & hircorum, hæc aspersione sanguinis Christi. Sic duplex est Euangelium, *typicum* seu *carnale*, quod nihil aliud fuit quàm promissio terræ Chanaan, quam quotquot crediderunt non continud necesse est crediderint ad salutem in Deum (quemadmodum neque fides miraculorum saluifica est) & est Euangelium *spirituale* seu *reale*, promissio de vita æterna. Iuxta priorem Euangelij rationem Israelitæ fuere διαβηλισμένοι in Ægypto & deserto, vt esset is διαβηλισμός typus nostri διαβηλισμού. Quemadmodum igitur contemptores istius διαβηλισμού typici exciderunt iure adeundi terram Chanaan, sic contemptores veri & realis Euangelij excluduntur regno cœlesti. Hoc tamen inter hæc discrimen interest, quod contemptores Euangelij typici nonnulli respuerunt, at contemptores Euangelij, quales hæc Epistolâ describuntur, non contingit respiscere. Deinde qui typicum Euangelium contempserunt, etsi esipuerunt, tamen non introducti sunt in terram

Euangelij typicum.

reale.

applicatur distinctio.

Discrimen.

Quid sit ὑπόστασις.

terram Chanaan, at si posset quis contemptorum Euangelij inducere in animum vt resipisceret, dubium non est quin ei pateret regnum cœlestē. Cuius rei hæc est ratio, quod Deus (vt exemplum esset illustrius) eo quod contemptores Euangelij typici, etiam pœnitentes, exclusi sunt ex terrâ Chanaan, figurari voluit quàm sit misera illorum conditio qui Euangelium, quod semel amplexi fuerunt, aspernantur. Simile habemus exemplum in Esauo, quem etsi spretæ primogenituræ pœnituit, eam tamen non est consecutus, vt extaret typus conditionis eorum qui cœlestem Patris cœlestis benedictionem aspernantur.

Quid sit ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς.

Ego simpliciter existimem λόγον τῆς ἀκοῆς esse ἀλόγον ὃν ἠκούσαι: neque dubito quin alluserit ad præconum consuetudinem, qui præconij initium faciunt solenne illud ἀκούετε λόγος. Quod & Prophetæ solebant, vnde illa Audi Israel, audiat domus David, itaque verbum Dei Hebraicè dicitur etiam שׁמַע: & hinc ἀκοὴ πίστεως, & λόγος πίστεως, & ῥῆμα τῆς πίστεως pro eodem sumuntur Rom. 10.

Quid sibi velint illa μὴ σὺνκαταμείνῃ τῇ πίστει τῆς ἀκούσεως.

Complutenſis editio habet μὴ σὺνκαταμείνῃ τῇ πίστει τῆς ἀκούσεως: quam lectionem eo repudiavit Doctissimus Interpres quasi nullum funderet sensum. Atqui si hæc vera lectio est sensus apertissimus est, non profuit illi promissio terra Chanaan quod non essent admissi & conjuncti per eiusdem fidei communionem cum iis qui obediuerunt, nam ἀκούειν in Scriptura non modò est audire, sed obedire, Audi Israel, hoc est obedi, sis dicto audiens. Hoc pacto σὺνκαταμείνῃ hoc loco fuerint quos alibi Scriptura vocat σὺσώματα qui in idem corpus coaluerunt, Ephes. 3, 6. Ad quod fit eiusdem promissionis, eiusdemque fidei participatione. Sed recepta lectio retinenda potius videtur, pauci enim fuerunt quibus datum est promissionem quam amplexi fuerant firmiter tenere.

Itaque superest quærendum, quo sensu ἀλόγονη promissio non dicatur fuisse σὺνκαταμείνῃ, temperata, mista fide. Cuius Metaphoræ duplex ratio reddi potest. Verbum Dei animæ cibusest, cibus autem non iuuat, immo tantum abest vt alat, vt contrà noceat, quamuis non per se & ex naturæ instituto, si corpus malè sit affectum: Ergo requiritur in corpore, vt cibus alat, facultas quædam, illa nempe quam Physici concoctricem vocant. Et hîc planè eodem modo se res habet, Verbum Dei non prodest nisi anima fide, veluti facultate concoctrice, prædita fuerit. Verumtamen (vt dicam ingenuè quod sentio) hæc Metaphora dura admodum videtur: Non enim cibus admiscetur facultati concoctrici, sed substantiæ corporis, neq; verò etiam verbum Dei fidei admiscetur. Ergo alia Metaphoræ ratio adhibenda est: Nisi cibus ita coquatur & condiantur vt nequeat vel respui, vel non concoqui, non conducit ad alendum, id verò fit aliquid admisceas. Ita planè nisi verbum Dei ita condiantur vt respui nequeat nullum profert fructum, fructum, conditur autem dum Deus adiungit,

admiscet donum fidei. Itaque τῆς hoc loco consideratur non cum ea χάρις quam habet ad homines, quomodo significat actum credendi ab homine profectum, sed vt Dei donum: vt sit sensus idem quem aliis verbis expressit Moses, Deuteronom. 29. Et non dedit vobis Dominus cor intelligens. Eadem notione Apostolus negat fidem esse omnium, 2. Thessal. 4. nempe negat Deum id omnibus indulgere vt credant. Huc etiam illud referendum est, Paulus plantat, Apollus rigat, Deus dat incrementum. Ergo sententia plana est, non profuit iis sermo (eo quod non fuit conditus dono fidei).

AD VERS. 3. 4. vsque ad 12.

Qua sit ratio quietis septimi diei & quietis in terra Chanaan ad se inuicem, & viriusque ad priorum quietem in cœlis.

Quies septimi diei, & quies in terra Chanaan, quietem in cœlis figurabant: Ergo eandem habent ad se inuicem rationem, quam vnus eiusdemque rei imagines ad se inuicem habere solent. Hæc est vna sabbathi & quietis in terra Chanaan inter se conuenientia. Sed est & alia, non enim duntaxat eo conueniunt quod vnam eandemque rem significant, sed præterea quadam similitudine. Nam quemadmodum perfecto sex diebus vniuersi opere Deus, veluti defunctus omni labore, septimo demum die quieuit, sic Itraeitarum labor ab exitu ex Aegypto vsq; ad introitum in terram Chanaan vno & quadraginta annis demum exantlatus est, hoc est sex annorum septimanis. Nam si rectè calculum ponamus, ante iusiurandum illud Dei quo exclusi sunt possessione terræ Chanaan quæ exierant ex Aegypto omnes præter Iosue & Caleb, vnus annus interfluxerat: Atqui Deus eo iureiurando denunciauit fore vt totos quadraginta annos errarent in deserto, & verò caderent computrescèrentque eorum cadauera, ne mortuis quidem vlla spe relicta vel sepulturæ in terrâ Chanaan. Quies ergo in terra Chanaan secuta est laborem quadraginta vnus annorum, hoc est sex hebdomadam. Iam satis liquet septimum diem typum esse quietis in cœlis, eo primùm quod nulla dari potest ratio cur dictum sit tam disertè, Deum quiesuisse die septimo, sanctificasse diem septimum, cum dies dici non præster (docente Apostolo & re ipsa comprobante) nisi quod eo mysterium aliquod significatur. Quod etiam à Judæis obseruatum est, nam & illi docent quietem septimi diei typum esse quietis sæculi futuri.

Quod si quis requirat, quæ sit horum vtriusque typorum conuenientia cum re figuratâ, non est res explicatu aded difficilis. Nam & Deus in piis dicitur operari salutem, & ipsi pij salutem suam operari dicuntur vno eodemque Scripturæ loco, Philipp. 2. 12. 13. Quemadmodum igitur Deus vniuersum hoc fabricatus est veluti per gradus quosdam, neque statim illud perfecit atque vnico momento, eandem hodièque sequitur in piis operis sui perficiendi rationem. Perfectionem autè operis sequitur quies & gloria, itaque Adam septimo die, siue sub finem sexti diei, trāsatus est in paradisu à Domino. Memorabile

ratio ad inuicem. 1.

2.

septimus dies typus quietis cœlestis.

conuenientia ratio.

verò est & obseruatu dignum, quod disertis verbis apud Moſen est *וינוח* quod reddi potest, & *quiescere fecit eum*: sic opus sex dierum & quies septimi significant salutis nostræ opus, & gloriam quæ illius corona est, quatenus opus Dei idem est. Sed quia & nos operamur salutem nostram, & per multas & varias ærumnas patefacimus nobis aditum ad regnum cœlorum, opus fuit nouo typo, vt & hæc operis salutis nostræ, & gloriæ conditio adumbraretur. Is verò typus est Iosua & Calebi Izor sex hebdomadam ab exitu Ægypti donec ingressi sunt in terram Chanaan, & quies quæ tandem aliquando adepti sunt. Itaque Sabbatismus, cuius meminit Apostolus *ψ. 9.* est piorum requies in vitâ futurâ; cuius quietis tamen primitias, & veluti arrham, in hac vitâ iam acceperunt, dum consolationem spiritûs, & tranquillitatem animi in grauissimis, & cæteris mortalibus intolerandis calamitatibus perſentiscunt, quemadmodum & reliquis septimanæ diebus non continuò laboratur, sed curis interponitur sæpè otium, ne fatiscant penitus qui laborant.

Hinc efficitur opera quorum Apostolus meminit *vers. 10.* non esse peccata (quæ Apostolus vocat *mala opera, mortua opera, opera tenebrarum, fructus carnis, &c.*) sed laboriosa illa piorum opera, quorum ea est conditio, vt eò quod iis pij exercentur, dicantur iidem *certare, luctari, currere, militare & subigere* in pugilum morem *corpus suum*; cui generi nullus in cœlo locus est, in hac vitâ ærumnosâ locus est, imò verò hæc vita non potest aliter exigi. Huc pertinet illud quod dicuntur *beati qui moriuntur in Domino, requiescunt enim à laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.* Profectò eandem rem laborem dixit & opus; dicitur autem *piorum labor & opus eos sequi*, eò quod non fuerit frustranea eorum lucta; nos enim *sequi*, id dicitur, quòd ipsum etsi relinquamus, tamen fructum illius reportamus.

AD VERS. 12.

Quid sit ὁ λόγος τῆ θεοῦ.

SVNT qui *λόγος τῆ θεοῦ* Christum interpretentur, Snam primum appellatio ipsa cōuenire videtur, Christus enim dicitur *ὁ λόγος τῆ θεοῦ* antonomasticòs, quibus de causis non est huius loci disputare, & alibi, quoad eius fieri potuit, à nobis explicatum est: deinde verò quod dicitur *vers. 13.* nulla res creata occulta in conspectu ipsius, quia ad personam propriè pertinet, efficere videtur omnino vt *ὁ λόγος τῆ θεοῦ* hoc loco persona sit, proindeque & Dei filius Christus. Rursus altera ex parte nusquam dicitur in Scriptura Christus *λόγος τῆ θεοῦ* nisi in scriptis Iohannis Apostoli, idque perrard. Non sic Paulus, non sic reliqui loquuntur Apostoli: deinde, cur Epistolæ huius scriptor, qui Christum, qui Dei filium exsertè nominat passim, hoc loco vocet *λόγος θεοῦ*? Denique, non videtur personæ conuenire vt dicatur *efficax, penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingere ad diuisionem animæ & spiritûs*: quæ si personæ maximè tribui possent, tribuerentur tamen respectu alicuius actionis, atqui in hoc genere actio diuina est interna verbi prædicatio, primò igitur & proximè ista verbo Dei conueniunt.

terra Chanaan typus cœlestis quietis.

opera hic sunt ærumna.

videtur esse Christus.

sed potius est prædicatio verbi.

Hæc cum ita se habeant quæstioni locus est, quid sit hic *ὁ λόγος τῆ θεοῦ*. Quæ vt definitur expendenda vis est coniunctionis *τῆ θεοῦ*; notat haud dubiè rationem subiectam iis quæ præcesserunt, atqui præcessit dehortatio à contemptu Euangelii; cuius hæc ratio inter multas adfertur ab Apostolo, quod qui Euangelium contemnunt quod semel fuerant amplexi (nam de huius generis contemptu hoc loco agitur) torqueri solent & angî conscientiâ, nempe spreuerunt agnitam veritatem: Etsi verò videantur ad tempus quiescere, quies illa stupor potius quàm quies æstimanda est, qualis est obrutorum vino & somno. Vulgarum autem est in Scriptura Verbo Dei iudicium tribuere, non enim ad nos pertingit sensus iudicij diuini nisi interuentu Verbi. Quod verò *vers. 13.* res omnes creatæ dicuntur manifestæ in conspectu ipsius, illud *ipsis* referendum est ad id quòd sequitur in eodem *versu, οὐκ ἔστιν ἄρρηκτόν ἐν ὄψεσιν, hoc pacto, verbum Dei efficax est, &c.* & *is de quo nobis sermo est, Christus nempe, omnium rerum confisus est, etiam arcanorum animi.*

quod probatur.

sollicitus Obj.

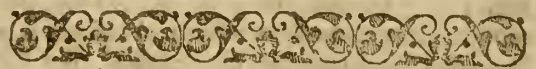
Quid sit μετεωρολογικὸς ἢ μετεωρολογικός.

QVIA Verbum Dei gladio comparauit, & gladij est secare & diuidere in partes, consequens erat cum omnis verbi vis in anima exeratur, vt animam sterilem faceret: Et cum partes animæ sint (etiam Aristoteles sic loquitur) mens & affectus *mentem* (quam Philosophi *νοῦν* vocant) *μετεωρα* appellat, *ψυχή* verò *affectus*. Ergo verbum Dei in in *mentem*, in affectus agit potentissimè, & hæc actio ided dicitur *sectio*, primùm quia *sectio*ne quæ clausa fuerunt & inuoluta aperiantur & explicentur, deinde dolor inferitur. Sed interim tenendum est *sectio*nem vel medelæ, vel etiam vindictæ causâ adhiberi, quorum vtrumque conuenit Dei verbo; nam apud humiles & qui sunt animo dejecto *sectio* hec Verbi medela est, at apud contumaces & præfracto animo homines vltio est & vindicta.

AD VERS. 13.

Qua sit ratio Metaphora τῆ βαρβαρισμῶνα.

REDIDERIM Metaphoram esse petitam à re palæstrica: nam luctatores tum demum aduersarium dicuntur *βαρβαρίζειν*, cum obstricto collo ita versant vt obiciant spectatorum oculis nudum conspiciendum & resectum vndiquaque, id quod tum demum maximè fit, cum eius ceruicibus inequitant. Certè apud Hesychium principem Grammaticorum *τῆ βαρβαρισμῶνα* exponitur *γυμνα*. Nam altera significatio *βαρβαρίζειν de-metere ceruicem* non conuenit huic loco.

QVÆSTIONES

IN CAP. V.

AD VERS. I.

Quid sit μετεωρολογικὸς θεοῦ.

METEΩΡΟΛΟΓΙΚΟΣ θεοῦ duo in se complectitur, quorum prius significatur voce *μετεωρολογικῶς*, nempe *ἐπιείκεια*, quo-nempe ἐπιείκεια.

2. *ἁμαρτία*, & *διγνωστικὴ* unde oritur velexcusatio, vel, si res poscat, purgatio; quæ virtus plerumque inde proficiscitur quod meminimus & nos homines esse, unde fit vt de aliis non durius quàm de nobismetipsis statuamus: Alterum verò est *συμπάθειν*, cùm sensu alienæ miseræ afficimur. Ergo vnico verbo *ἱερατικώτα* causa & effectum significantur, quid est igitur *μετειοπαθεῖν*? *ὑπὸ ἁμαρτίας ὑπὶ συμπάθειν* (nam *ἁμαρτία* idem *μετειοπαθεῖν* est) alterius malis affici eo quod non rigidè & seuerè, sed humaniter & placidè, de aliis iudices, tanquam si tua ipsius res ageretur, vt qui te putes eadem conditione. Hoc verò est (vt loquitur Psaltes) *לך לא הכל* Psal. 41. Ergo inter Pontificem summum & Christum hoc interest, quod cùm agitur de nostris peccatis Christus *συμπάθει* quidem nobis, at non *μετειοπαθεῖ*, qui ipse peccato neque sit, neque fuerit vnquam, obnoxius, at in calamitatibus & ærumnis, & rebus aduersis, quibuscum nobis res est, hic verò non modò *συμπάθει*, sed *μετειοπαθεῖ* etiam Christus, vt pote qui tentatus per omnia fuerit, absque peccato tamen.

Quid sit ἀδένεια, & quo sensu tam legali & τυπico quàm vero sacerdoti Christi tribuatur.

A *Ἀδένεια* hoc loco est procliuitas naturæ ad peccandum, quæ Christo nullo modo conuenire potest. Itaque hætenus typus Christi summus Pontifex non fuit. Quod vt obseruaremus Apostolus monuit his verbis, *πᾶς ἀρχιερεὺς ἔξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος*, nam Apostolus hîc tacitè opponit sacerdotem qui est *ἔξ ἀνθρώπων* sacerdoti qui est *ἔξ ἁμαρτίας* Dei filius, nempe sacerdotem *ἔξ ἡμῶν ἐκκλησίας σαρκικῆς* sacerdoti *ἔξ ἁμαρτίας ζωῆς ἀκατάλυτου*, qui scilicet semetipsum per spiritum æternum obtulit. Etsi enim & is *ἀδένειται ἀδένεια*, attamen non est hæc *ἀδένεια* unde oritur ignorantia & aberratio, id est, peccatum: & quamuis afficiatur sensu alienæ miseræ, attamen hoc non eo facit quod & ipse obnoxius sit culpæ, cuius miseria poena est: & quamuis sacrificium offerat, non tamen id eo facit quod sit peccator ipse. In quâ comparatione facile est videre in quibus conueniat, in quibus item disconueniat sacerdoti cœlesti cum terreno. Itaque Apostolus in redditione non quæcumque in prota si fuerint Christo accommodat, vt liquet. Quod verò etiam *ἀδένεια* Christo tribuit, attamen id facit, & quidem disertis verbis, ita vt *ἀδένειας* nomine nil aliud intelligi possit quàm naturæ infirmitas quam *σαρκικῆς* nomine designauit (pura ab omni peccati labe).

AD VERS. 5.

An illa Patris voce filius meus es tu Christus constitutus sit summus Pontifex.

Minimè verò, sed tamen perhibitum est sacerdotio Christi hac voce testimonium; quemadmodum enim Christi resurrectione demonstrata est personæ Christi excellentia, unde & *declaratus Dei filius* dicitur *ex resurrectione & iustificatione in spiritu*, sic etiam eadem ratione omnibus patuit Christum nullam partem muneris sui

sibi assumpsisse. Quamuis si nihil aliud esset, hæc designatio personæ Patris foret in hanc sententiam, *Christus non sibi sumpsit hunc honorem, sed Pater eum eo ornauit, is nempe qui ei dixit, filius meus es tu: quemadmodum & alio in loco dixit, tu es sacerdos*; quibus verbis Christus non constituitur sacerdos, dictum enim vtrumque pertinet ad Christi glorificationem, nempe quo refertur Psal. 110. & Psal. 2. unde hæc dicta sunt desumpta. Certè temerè inuadenti sacerdotium non dixerit Pater *filius meus es tu*; multò minùs, *tu es sacerdos*, &c.

AD VERS. 7.

Quid sit εἰσακουθεῖς ὑπὸ τῆς δόξης.

E *Ἰσακούειν* apud LXX. Interpretres adhibetur ad interpretandam vim verbi *ὑψίστη* seruare Psal. 55. 18. Et certè hoc loco *παύειν* & *εἰσακούειν* pro iisdem ponuntur; verba Apostoli sunt, *obtulit preces & supplicationes ad eum qui poterat ipsum seruare, & paulò post, & exauditus fuit*: quid aliud hoc sit quàm *& seruatus fuit*? iam *seruari ex metu* si non dicitur duriusculè, nec *exaudiri ex metu* durius dici videri debet, si quidem in Scripturâ pro iisdem vsurpatur vtrumque verbum. At verò *exaudiri ex reuerentiâ* pro *exaudiri pro reuerentiâ*, illud verò adeo durum dictu est vt nullum eius generis locutionis exstet exemplum. Nam quæ adferunt viri docti, aliena sunt, vt illa non potuerunt loqui *ὑπὸ χειρῶν*, &c. nam *ὑπὸ* eo loco est *pro*, & notat causam veluti physicam, itaque nomen & verbum significant alterum causam, alterum effectum illius causæ in eadem personâ, non aliunde, sed intrinsecus, idque ad modum effecti physici, & consequentis vi naturæ: hîc diuersa ratio est, nam qui exaudiuntur propter reuerentiam, alienâ, nempe Dei, ope exaudiuntur, atqui inter reuerentiam & exauditionem aliquid intercedit, nempe Dei voluntas, beneuolentia, sapientia, unde exauditio seu liberatio est propriè tanquam à causâ effectum.

Deinde, omnino conuenit scopo Apostoli vt *διδάσκειν* (quomodo sæpissimè sumitur etiâ apud prophanos scriptores) *metum* interpretemur; nam præcesserunt illa, *obtulit preces & supplicationes μετὰ κραινῆς ἰσχυραῖ*; Certè qui nihil metuunt neque precantur, neque verò inter precandum exclamant, vociferantur. Sed quis fuit iste metus: nempe horror futuri mali, quomodo Chirurghi manum exhorrescit ictum intentantis etiam is qui de exitu nil dubitat. Quomodo ergo exauditus fuit Christus? nimirum factus confirmator; cuius rei historia exstat luculenta apud Evangelistas: Christus enim inquit, *tristis est anima mea vsque ad mortem*; item, *ἤρξατο ἀδημονεῖν ὡς ἐπι inquietari, animo angj*; item sudauit, idque non vulgarem in modum, sed vt guttatim instar grumorum sanguinis sudor in terram deciderit. Deinde, Patrem rogauit vt calix ille auferretur, quo consilio nisi eum exhorruisset? vt nemo possit satis mirari, unde cuiquam venerit in mentem, vel leuiter tincto sacris literis, dubitare an Christus metuerit, quem Evangelistæ nulla fuit religio tradere *ἐκ δαμνῆσθαι & ἀδημονεῖν*. Jam verò *ἐκ δαμνῆσθαι* intendit significationem *ἡ γαμνῆσθαι*: quid sit autè *δαμνῆσθαι* apud prophanos auctores, &

Quid sit εἰσακούειν?

quid δὲ δάσκειν?

Christi metus.

isque vehementissimus.

in Nouo Testamento, non est obscurum, nempe metum cum horrore.

Vnde ille metus.

Causa igitur huius metus fuit doloris magnitudo, quem natura refugit citra peccatum, modo id fiat sine querela & obmurmuratione aduersus Deum: id quod à Christo diligenter cautum est illis verbis, primum si possibile est, deinde & illis, non mea voluntas fiat, sed tua, nam quod in cruce dixit, quare me dereliquisti, et si Græcâ & Latinâ phrasi dubitantis hæc verba possint videri, at Hebraicâ tamen vehemensissimè affirmantis sunt, itaque sensus est. Pater tu me dereliquisti. At inquirunt, qui id fieri potuit? nempe Deus duobus modis sese (vt ita loquar) nobis communicat, primò, sanctificando quatenus sanctus est, secundò, beando quatenus beatus est: atqui Christus non queritur se desertum à Patre quatenus sanctificat, sic enim agnosceret se peccasse: quomodo populus Dei queritur apud Esaiam cap. 63. 17. quare fecisti errare nos, &c. sed quod res est, queritur Christus auertisse Patrem radios gloriæ suæ, & nubem veluti interposuisse, quominus ea in Christo refulgeret.

quid dicit huius Christi.

AD VERS. 8.

Quid sit μαθητι ὑπακοῆς, & quomodo hoc possit Christo conuenire.

Vobis modis aliquid discitur δλαοία & πειρα, mentis agitatione & experientia: multa verò tenemus percepta & cōpreheusa animo, quæ experiundo non didicimus, quam ad cognitionem cum accessit sensus & experientia non intenditur cognitionis modus, sed noua species seu modus cognoscendi adjicitur priori; verbi gratiâ, mens piâ nouit optimè quid sit esse martyrem, & verò non detrectat martyrium, sed quum martyrio fungitur tamen, discit obedientiam; nempe vt dixi πειρα experientia, non quasi antea ignara fuerit officij. Vnde satis liquet vt Christo non conuenit didicisse obedientiam, nimirum δλαοία (qui discendi modus à peccato est & ignorantia) cum tamen Christo optimè conueniat obedientiam didicisse experiundo: qui modus discendi, neque peccatum, neque ignorantiam villam (vt loquuntur) præsupponit.

AD VERS. 13.

Quid sit λόγος διχαιοσύνης.

Quærendi ratio hæc est, quomodo dicantur ἀπνεσι λόγος διχαιοσύνης qui tenent στοιχία ἡσ λόγον τοῦ Θεοῦ. Possit vnico verbo responderi στοιχία ἡσ λόγον τοῦ Θεοῦ dici rudimenta religionis Christianæ, quæ στοιχία dicuntur ductâ Metaphorâ à re Grammatica, in qua initium sit ἀπὸ ἡσ στοιχείων ab elementis, sunt autem elementa litteræ & syllabæ, & voces singulares in quæ λόγος resoluitur; nempe primùm in voces, deinde in syllabas, denique in litteras. Consequens igitur fuit vt perseveras in Metaphorâ absolutiorem doctrinam λόγον, hoc est, rationem vocaret. Sed quoniam hæc non dicuntur continud, nil necesse est huc deuenire, verbs enim Apost. sunt, qui lactis particeps est, est ἀπνεσ λόγος διχαιοσύνης, vbi λόγος διχαιοσύνης eodem modo dictum videtur atque alibi gladius

1. Ratio huius phrasos

2. aptio

spiritus: nam latentes non vtuntur ratione, at ne quis illud interpretaretur seciùs, cum idem sint adulti, adiciendum erat insuita, hac mente, Quæ admodum similes sunt latentibus, eo quod rudiori doctrinâ imbuti sunt, sic item & latentibus similes sunt: quod in percipiendis principiis Christianæ religionis non ratio manentur, non iam dico carnaliter, id enim in vitio ponendum est, sed spiritualiter: Volo (inquit Apostolus) vos esse pueros malitiæ, non autem sensu, (1. Cor. 14. 20.) & οἱ φρεσίνους λέγεται νοεῖτε, ἡ ἀγνοία. 1. Cor. 10. 15. Ergo λόγος διχαιοσύνης hic est quam Ἐπίστω Apostolus vocat & ἡσ. Quæ duabus in rebus videtur sita esse, primùm in percipenda ratione dogmatum Christianæ Religionis, deinde in collatione Veteris & Noui Testamenti, mysteriorumque explicatione. Prius illud autem vocatur ἡσισμὸν πολυποικίλων Ἐπίστων & ἡσ, Ephes. 3. 10. secundum illud ἀγνοεῖτε καὶ ἡσ δεικνύς, ἐν ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ. 17. 3. Quorum vtrumque egregiè præcticum est ab Apostolo in hac Epistola, & deinceps præstabitur. Nec verò aliud voluit cum diceret ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ ἡσ, nam quod latebat in mysterio Melchisedeci statuit eruere & proferre in lucem.

vnde dicit metaphora.

QVÆSTIONES

IN CAP. VI.

AD VERS. 5. Sc 2.

An omnia Christiana Religions στοιχία hic ab Apostolo enumerentur. Et, quo iure illis accenseatur manuum impositio.

AVD equidem existimâim speciatim, hoc est disertis verbis, tradi omnia στοιχία Christianæ Religionis, nulla enim hic mentio fit Mediatoris Filij Dei, & Spiritus Sancti: sed tamen ea crediderim dogmata exfertè notari, quæ in Ecclesia omnibus sæculis etiam maximè rudibus scitu fuerunt necessaria. Neque verò dubium est initium prædicationis Euangelij sumi solitum ab his dogmatibus: quemadmodum enim pictores initio operis lineamenta quædam ducunt crassa in speciem & obscura, quæ imaginis absolutissimæ sunt rudimentum, ita planè Apostoli primas conciones, maximè quas habebant ad Gentes, horum principiorum ambitu concludebant. Cuius rei illustre documentum habemus in primâ concione Pauli ad Athenienses, in quâ nullum traditur aliud dogma præter ea quorum hic meminuit distinctè & speciatim Apostolus, hæc verò sola eâ concione continentur. Verumtamen quia Iudæorum diuersa ratio est, non est credibile Apostolos non statim initio docendi (cum res esset illis cum Iudæis) non tradiisse doctrinam perfectiorem, in quâ scilicet mentio fieret, tum Filij Dei, & quidem crucifixi atque excitati à mortuis, deinde verò etiam Spiritus Sancti, quæ illa formula designantur, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti: Hæc Apostolus hoc loco βαπτισμὸν διδωχῆς, & ὁμολογίας χερῶν nomine complectitur.

Ad Baptisimum quod attinet res non est obscura, sed ambigitur quid hic faciat impositio manuum.

impositio manuum quid sit.

manuum. Mihi sic videtur, (quamvis in re obscura nolim quicquam temerè statuere) Baptifatis imponi solebant manus, quam impositionem sequebatur insignis quædam testificatio præsentis Spiritûs, ita vt Baptifatus rectâ ad Christum, sic *ἐπιθεῖς χερῶν* ad Spiritum agnoscendum ducebat. Quod verò hæc *manuum impositio* non eiusdem est necessitatis cuius est Baptifatus, quamvis rejici non debeat, hoc ideo fit quia Christus eam non præcepit, sed instituti fuit Apostolici. Deinde verò, adhibebatur in Baptifatis, quemadmodum ferè in ægris, vt esset rei extraordinariæ signum visibile, quæ res quoniam cessauit, inde factum est vt signum non fuerit retentum, sed tamen non hærebat illud signum in re extraordinariâ, sed interuentu rei extraordinariæ ordinariam rem significabat. Quid igitur (inquit aliquis) sacramentum fuerit? Haudquaquam: requiritur enim in Sacramento vt Christus id instituerit. Quid igitur fuit? ritus Apostolicus. Licuerit ne igitur Apostolis ritus instituere in Ecclesia? omnino, absit modò (quod illi diligenter cauerunt) superstitio & molestia, quam *iugum* Petrus vocat Act. 15. id quod sit vel frequentia, vel difficultate ritûs. In summâ *διδαχὴ βαπτισμῶν* & *ἐπιθεῖς χερῶν* (vt mihi quidem videtur) est doctrina specialis earum rerum quæ in Baptifato & impositione manuum iniciandis & consecrandis erant cognitu necessariæ.

Βαπτισμῶν autem plurali numero (si coniecturæ locus est) dictum puto, quia inter Iudæos frequentes erant Baptifati; hinc fit vt Baptifatus Christi *Baptifati* fuerit appellatus: quemadmodum idem hic author Christi sacrificium *θύσις* appellat Heb. 8. 23. Neque verò consequens est vt pari de causa dicendum fuerit *ἐπιθεῖς χερῶν*, nam primò id non nisi duriter admodum dici potest; deinde verò non fuit creber vsus *ἐπιθεῖς χερῶν* vt Baptifatorum apud Iudæos, nam *ἐπιθεῖς χερῶν* (quàm illi vocant *סמיכת ידים*) vix utebantur nisi in dedicatione & consecratione personæ.

Quæ sit ratio connexionis ψ. 4. cum præcedentibus.

P Vto hæc coherere cum initio cap. 4. atque hic Apostolum redire vnde fuerat digressus.

An illi quos Apostolus describit ψ. 4. 5. & 6. aliquando excidant Dei gratiâ,

Quemadmodum titulus & elogium *credentium* tam iis tribuitur quibus obrigit fides temporaria, quam quibus datum est toto animo credere in Christum, propterea quod fides temporaria gradum quendam habet veræ fidei: sic qui temporariâ fide Christo adhæserunt tam dicuntur fuisse illuminati, *gustasse Dei Verbum, & virtutes futuri sæculi*, quàm qui reuerâ regeniti sunt. Atque hinc fit vt vtrumque verè dici possit, *qui illuminati sunt, &c. excidunt aliquando gratiâ, & contra, qui illuminati sunt nunquam excidunt gratiâ*, pro diuersitate graduum illuminationis. Neque verò hinc efficitur veram fidem non aliter differre à fide temporariâ quàm duratione, immo verò contrarium efficitur, nam quæ duratione solâ differunt, ea certè gradibus differre nihil necesse est; etenim albedo vnus horæ tot potest habere albedinis gradus, quot haberet si multos annos perdurasset. Præcipua difficultas est in assignanda

diuersitate graduum: quâ in re nobis Christus præiuit, nam in Parabolâ sementis *temporarios* istos credentes similes fecit terræ, quæ superficialia duntaxat est, vnde fit vt non habeat semen quò radices agat: Ergo credunt quidem temporarij isti *ἐσπαράξαι*, sed leuiter & perfunctoriè. Id quod duobus argumentis probo, eo primò quod securi sunt, neque sibi cauent, quemadmodum ij qui (vt ita loquar) animatim crediderunt; deinde verò quod in precibus, in gratiarum actione, & officiis erga proximum admodum sunt remissi & languidi, itaque magnum discrimen est inter hanc fidei gradum, & eam quæ dicitur verè fidei imbecillitatem: fides enim imbecilla est quæ sollicita est, quæ credentem non sinit esse animo elato, itaque excitat studium precum, & quidem anxium & intentum, id quò *ἐσπαράξαι*, vel nunquam contingit, vel contingit rarissimè; vt hic prouerbio locus sit, *vna hirundo non facit ver.* Vno verbo, quemadmodum Philosophi aiunt dispositionem & habitum differre, planè sic differt fides temporaria à verâ fide.

Sed quærat aliquis, cui hominum generi isti temporarij accensendi sint, regeniti-ne, an verò irregeniti? non enim videtur dari posse tertium genus. Atqui responsio facilis est, neque regeniti sunt isti, neque etiam irregeniti; neq; verò consequens est tertium genus dari: quemadmodum qui *ἐπίθετον* habet ad virtutem, neque inter virtute præditos, neque inter viciosos collocadus est, neque verò (si propriè loqui volumus) tertium genus constituunt: Nam vt in Physicis *forma species* constituunt, in Ethicis *habitus* id ipsum faciunt: atqui non ferremus in Physicis sic disputantem, Embryonem neque homo est, neque bestia, ergo datur tertium genus. Certè inchoata & imperfecta nullam speciem constituunt.

Sed non videtur satis expeditum, cur Apostolus his verbis fidelas compellat, siquidem iis nunquam cōtingit excidere. Hic verò nos oportet meminisse quis sit Apostolorum in Epistolis mos, nempe vt communiter nullâ adhibitâ distinctione, vniuersos & singulos, tanquam eiusdem essent conditionis, compellare: verbi gratia, dum scribit Apostolus ad Corinth. ad Galatas, eo increpat promiscuè, cum tamen non essent omnes promiscuè digni reprehensione. Omnino ita hinc se res habet, quia inter Hebræos erant non pauci qui ad hunc tantum fidei gradum peruenerant, quò qui peruenerunt nodum adepti sunt id fidei comolumentum, quod qui assumentur perseverant, perinde agit ac si res illi esset cum omnibus Hebræis indiscriminatim. (Illud verò hic obiter notandum est, *ἐσπαράξαι*, & qui tandem ad veram fidem perueniunt, differre exitu & euentu, itaque promouendi sunt hortationibus ne sint *ἐσπαράξαι*, quemadmodum fœtus qui ab ortu extinctus est differt exitu tantum ab eo fœtu qui ad perfectum statum animalis perducitur, cum tamen non sit adeptus speciem & formam iam perducti fœtus ad perfectum statum animalis) verbi gratia, *Examine* (inquit Paulus) *vosmetipsos in fide vos ipsos probate*: omnes indiscriminatim Corinthios alloquitur. Quid? putabimus-ne Apostolum existimasse istam hortationem pertinuisse ad omnes Corinthios promiscuè? Minimè verò, sed erant omnes

ἐσπαράξαι nec tuas regeniti nec prorsus irregeniti.

cur Apostolus fidelas sic compellat, cum nunquam excidant.

tamen excitandi in eorum gratiam quibus excitari necessarium fuit.

ex verbis
Apostoli
non effici-
tur fideles
posse exci-
dere.

Atque hæc à nobis disputantur, non quod existimemus ex his Apostoli verbis colligi posse, actu excidere eos qui tales sunt quales, hinc describit, nam si verba urgeantur nihil aliud colligi potest, quam si exciderent quos tot donis locupletauit Dominus, ita demum fore ut nunquam respiscant. Neque verò hæc denunciatio superuacanea, proindeque absurda videri debet. Sunt enim duo rerum genera quas Deus conseruat, vnum genus earum est quas conseruat interuentu cuiusdam instinctus, vel naturæ, vel sensus & appetitus, sed bruti & rationis expertis: hinc certe hortationum nullus usus est, sed tamen interuenit aliquid quod hortationum obtinet vicem, nempe vel absterrentur à nocituris, vel ad profutura suauiter alliciuntur objectu rerum fugiendarum & expetendarum. Alterum genus rerum quas conseruat Deus, est earum quæ ratione & voluntate prædite sunt, quas personas vocamus: & væ quidem rursus in duo genera diuidi possunt, vel enim constitutæ sunt non modò extra malum, verum etiam extra periculù, propter lucis copiam, & tentationes remotas atq; è medio sublata: Hinc item denunciationes frustraneæ sunt, nullum habent usum: cur enim horreris ut sibi caueat à periculo qui illud iam nouit, cuiq; adeo nullum imminet periculum. Sed & personæ sunt prædite mente, quibus non adest continuò tanta lucis copia, quiq; in mediis versantur periculis, vndique obfessi & oppugnati; has si Deus decreuit conseruare, interuentu rationis & voluntatis id facit (periculum enim est in genere morali) atqui id fieri non potest nisi subinde affusà nouâ lucis, quâ mens illustretur & voluntas dirigatur: lux autem ita est expetendi & fugiendi clara demonstratio, quæ in hoc statu non internis tantùm afflatibus, sed externis etiam hortationibus peragitur.

sed contra-
rium pu-
tius.

Tantum ergò abest ut ex Deo quod Deus hortatur fideles ad perseuerantiam, iisque exitium interminatur nisi perseuerent, colligi possit aliquando euenire ut non perseuerent, ut contrarium potius inde colligi debeat: ideo enim non sunt perituri quia Deus iis subinde autem vellit, neque sinit indormiscere peccato. Hæc quidem ita se habent, sed non videtur Apostolus huc spectasse hoc loco, nam ex eo quod ait, Deum injustum fore atque veluti obliuiosum, si excideret qui inter Hebræos vera charitate præditi, veræ charitatis opera ediderunt, omnino consequens est (nisi volumus Deum pro iniusto haberi & immemore promissorum suorum) ut qui semel verâ fide verâque charitate præditi fuerunt, non excidant, *ἀποπίπτουσιν*. Quibus in verbis (ut paucis in transitu ea explicemus) dum sunt obseruanda, primùm, esse iustitiam quandam Euangelicam in Deo, ea verò est Dei veracitas in præstandis promissis Euangelicis, quando conditio promissorum exhibita est; Si (inquit Johannes) *fatemur peccata nostra fidelis est & iustus Deus, ut nobis ea condonet*, atqui condonare misericorditæ est: hæc igitur iustitia est Euangelica, non Legalis, proindeque nihil auat hic locus causam Pontificiorum. Deinde quod non prolabimur totum illud pendere à Dei gratiâ, quod verò nonnulli prolabuntur esse à negligentia & supi-

iustitia in
Deo Euan-
gelica.

perseueran-
tia tota est
à Deo.

nitate, quàm adhibent in credendo. Nam profectò quotquot sunt fide præditi temporariâ, et si Christo delectantur, vehementiùs tamen delectantur mundo & sæculo: Itaque non faciunt quod qui Christum reliquis omnibus prætulerunt, quamuis subinde vacillent & nutent, non profitentur se credere apud Deum, ita ut illud adjiciant ex animo, *subueni incredulitati meæ*, qui verè, tamen si exilem in modum, credentium character est & nota, nempe auaris similes sunt & auidis, nunquam sibi satisfaciunt, cum temporarij in maximâ fidei inopiâ securè sibi indulgeant & gloriantur.

AD VERS. 4.

Quo sensu dicatur impossibile ut qui exciderunt renouentur.

Impossibile, primùm dicitur vel cum termini (ut loquuntur in Scholis) directè inter se pugnant, ut si quis dicat *bonum esse malum, non ens esse ens*; vel, et si termini non pugnent inter se directè, attamen quod sequitur constat terminis inter se directè pugnantibus, ut, *Diabolus est bonus*, ut hæc propositio sit vera fieri non potest; sequeretur enim malum esse bonum, quæ propositio constat ex terminis directè pugnantibus. Vel impossibile est id quod si verum sit sequeretur propositio constans terminis è diametro oppositis, sed tamen oportet, ut hoc fiat, aliquod assumi medium extrinsecus, ut verbi gratiâ, si quis manibus pedibusque ita constrictus sit ut ipse non possit vincula soluere, dixerimus impossibile esse ut soluatur, verum tamen adscito aliunde medio, nempe si nemo sit qui velit eum soluere: sic multa in Scriptura dicuntur impossibilia quod ipsa nullas vires habeant, neque hi qui velit eas administrare, Deo nempe nolente. Etiam impossibile dicitur quod pugnat cum Dei naturâ, ut fiat, ut impossibile est impœnitentem seruari, qui gradus impossibilitatis aliquid addit priori, nam in priori non repugnat ratio ut Deus velit, tantùm ideo res impossibilis est quia Deus eam non vult, non ideo eam non vult, quia impossibile est ut eam velit, verbi gratiâ, ut aliquis iniustus respiscat (ut Socrates) impossibile fuit, nullæ enim illi ad hoc inerant vires, & Deus eas illi noluit sufficere: attamen non erat impossibile ut Deus illi eas vellet sufficere, hoc est, non pugnat cum Dei naturâ. At in superiori isto omnino *ἀπίστος* est ut Deus veñt, repugnante scilicet eius naturâ. Superest aliud impossibilitatis genus, cum rei quidem vires insunt idoneæ, non sequitur tamen actus prohibente Deo, sic impossibile dicimus fuisse ut ignis in fornace Babylonica absumeret Sydrachum, Misachum, Abednegonem, vnum id volentes significare, impossibile esse ignem vrere Deo prohibente.

impossibi-
le dicitur
quadrifa-
riam.

1.

2.

3.

4.

Jam disquiramus, ad quem horum modorum pertineat hæc impossibilitas, cuius Apostolus hoc loco meminit. Nobis quidem ita videtur, non modò hoc esse impossibile ut renouentur isti (de quibus agitur) ad pœnitentiam, quia nullas habeant vires ad respiscendum, sese recolligendum (id enim illis commune est cum contemptoribus Euangelij, quorum tamen multi Dei indulgentiâ respuerunt) sed quia pug- at cum Dei

soluitur
quæstio.

cum Dei iustitiâ vt renouentur. Nam ideo statuere id impossibile quia non contingit, sed que Deo decernente vt non contingat (quem modum impossibilitatis postremo loco descripsi- mus) frigidum id foret, sic enim quæcumque non eueniunt impossibilia sunt.

Sed iam videamus quâ hoc pugnet cum Dei iustitiâ. Hic verò cõsulamus ipsum Apostolum, qui cap. 10. huius Epistolæ, de illis iisdem agens de quibus hoc loco, nullam aliam reddit rationem exitij in quod incurrerunt, præter hanc, quod nulla præterea super sit oblatio. Etiam hoc loco id ipsum innuere videtur, *crucifigunt*, inquit, *sibi denuo Dei Filium*, &c. hoc est, in eum se statum coniecerunt vt si renouentur opus sit nouo sacrificio: atqui iam pugnat hoc cum Dei sapientiâ, etiam iustitiâ, vt Filius Dei bis crucifigatur. Ergo, inquiet aliquis, Christus pro omnibus fuerit mortuus eâ lege vt vocentur ad pœnitentiam, præter eos qui postquam eam gratiam degustarunt, eadem superbè contempserunt; Vnde fit ergo vt omnes non resipiscant, siquidem mors Christi cassa & irrita esse non potest? Respon- deo, mors Christi duobus modis dici potest causa pœnitentiæ, vel vt causa *sint quæ non*, vel vt causa *meritoria*: vt causa *sine qua non* respectu eorum qui nondum vocati sunt (nam nisi Christus mortuus esset pro resipiscantibus, neminem Deus vocaret ad resipiscantiam (vt causa *meritoria* respectu eorum qui crediderunt Christo, atque illi per veram fidem insiti sunt, nam quod illi se recol- ligant, totum id debent Christo, & merito mortis eius. Jam si mors Christi vt causa meritoria non esset efficax, profectò cassa & irrita foret, at cum consideratur eo respectu quo diximus, vt causa *sint quæ non*, etiam si non sequatur pœnitentia non sequitur eam esse cassam & irritam; im- mō verò causa *sint quæ non* hæc conditio est, vt sit quidem necessaria ad effectum producendum, non sit tamen efficax; hætenus, inquam, quate- nus est causa sine qua non.

Sed sit res exemplo illustri: Paulus ait se misericordiam consecutum propterea quod peccat ex ignorantia, indene sequitur (obsecro) eos omnes, qui id peccati genus in se admittunt quod Paulus, consequi misericordiam? tantum id se- quitur, hanc conditionem necessariò requiri. Sic Deo liberum est quemlibet vocare ad pœnitentiam, est enim qui eos seruet Mediator merito sacrificij: tamen hinc non sequitur Deum ob- stringi ad singulos vocandos, tantum hoc sequitur, si deesset Seruator frustra institui vocatio- nem. Sic Diaboli non vocantur ad Christi com- munionem, quia nullum est sacrificium pro pec- cato Diaboli. Ergo Christus neque materialiter, neque formaliter, vt loquuntur, pro Apostatis (quos hoc loco describit Apostolus) mortuus est. Atq; hic mihi videtur illud in primis cõside- randum, quod Christi instauratio iis applicari potest qui in Adamo peccauerunt, at verò qui per fusi gratiâ Christi Christo exciderunt, ad eos Christi gratia pertinere non potest. Quemad- modum inferi potest oleæ oleaster, at si tam negli- genter inferatur vt postquam effloruit statim exarescat, nullius iam vsus est quàm vt vtatur.

Atqui p̄i Christo insiti nonne peccant, & quidem grauissimè? Omnino, sed ita tamen vt ne peccatum eorum habeat contemptum, neque

extinguat penitus vim spiritus Christi, & succū illum vitalem absumat. Id quod vt notum fiat tenendum est, tres esse gradus abnegationis Chri- sti, primus est cum eum abnegamus metu terri- amittendæ rei ad hanc vitam aut planè, aut pœ- nē necessariæ, nempe vitæ, fortunarum, & digni- tatis: Hæc abnegatio, quia angorem habet & do- lorem animi conjunctum, non est eiusmodi vt hætenus quidem penitus peccatorem separet vt Christo: quanquam sequitur vt plerumque cal- lus & stupor, qui Apostasiam postmodum gignit totalem. Secundus gradus abnegationis est, cum nullo iam metu rei necessariæ, vel pœnē necessa- riæ, amittende impulsu homines Christum abne- gant, sed spe melioris fortunæ, vt loquuntur, quod si faciunt cœna animi quodam dolore, satis eo indicant Christum non penitus sese rejecisse: sed hoc genus hominum rarè dolore afficitur, & si quando id contingit, euanidus est dolor: quod si grauior sit (id quod accidit nonnunquã) redeunt ad sanam mentem, satis hoc argumento probantes se nunquam penitus excidisse Chri- sto. Tertius abnegationis gradus est conjunctus cum contemptu & indignatione, non iam præci- piti, sed quæ ex imo pectore profecta est, siue ac- cedat metus amittendæ rei necessariæ, siue etiam spes melioris cõditionis: quomodo Esauus con- temptum aspernatus est ius primogenituræ, quod mihi, inquit, *primogenitura cum ego fame peream?* non erat is animi dolor, sed contemptus & indigna- tio. Atqui hæc est illa de qua *ἡ ἀποστασία* de qua Apostolus agit hoc loco, & cap. 10. & cap. 12. v. 16.

Quid sit *ἀποστασία* & *παρανομία*.

ARbitror intelligi id ipsum hoc elogio quod Christus *nomum Dei* vocat cap. 4. Iohan. vers. 10. si scires, inquit, illud *donum Dei*: & cap. 5. Epistolæ ad Rom. vers. 15. vocatur *δωρεὰ* simpliciter dein- de vers. 17. *δωρεὰ τῆς δικαιοσύνης*, nempe Dei gratia in Christo offerentis remissionem peccatorum, lætitiâ spirituales, sanctitatem, & spem beatæ immortalitatis, denique veram felicitatem: quam (quanquam secus atque oportuit) apprehendunt etiam *ἡσυχασταί*, vt supra explicatum est, soli electi verè & ad salutem amplectuntur. Cur autem hæc Dei gratia *donum* dicatur, & qui- dem celeste, non est obscurum: Nam & gratui- tum est, & nobis exhibitum interuentu illius pa- nis viui qui de cœlo descendit, quique veluti materia & substantia est, cui tanquam succus in- hæret. Denique cœlo nos inserit, quotquot id oblatum non negligenter, sed auidè accipimus.

AD VERS. 5.

Quanam sint virtutes futuri seculi.

Virtutes futuri seculi sunt, meo quidem iudi- cio, quæ Act. 2. vers. 11. vocantur *μεγαλὴ δόξα, magnifica Dei*: illa nempe, quæ Deus ante iacta mundi fundamenta præparauit suis per Chri- stum exhibenda; Psaltes vocat *גְּבוּרָה gloriosa*. Psal. 87. Sed quæ nomenclaturæ ratio? Nimirum *δωδμήεις* *גְּבוּרָה* (vt alibi est explicatum) *miracu- la* dicuntur; quoniam verò quæ rapiunt in ad- mirationem ea pro miraculis habentur, Hebræi *נִפְלְאוֹת* quæ sunt eiusmodi vocant. Hinc

Apostasiam gradus tres.

1.

2.

3.

quid dicitur

cur inquit dicitur

quæ ratio nomenclaturæ

Quomodo pugnet cum iustitiâ Dei et Apostasiam feracur.

Obj.

Ref.

exemplo illustratur.

Christus pro Apostatis nullomodo est meritus.

fit vt *δωάμεν* Apostolus vocat admiranda illa, quæ elucet in opere redemptionis nostræ, mysterium incarnationis, mortis, resurrectionis, ascensionis in cœlum, conjunctionis Christi cum Ecclesia, &c. dicuntur autem ista vitæ futuræ *δωάμεν*, quia pertinent ad vitam futuram, & de iis quicquid in hac percipi potest futuræ vitæ arrha quædam est, Ephes. 1. vers. 9. & seqq. vsque ad 15.

AD VERS. 11.

Quæ sit ratio hujus locutionis *πάντες φοβία τῆς ἐλπίδος*.

Πάντες φοβία τῆς ἐλπίδος dicitur vt supra *καὶ ψυχὰ τῆς ἐλπίδος*, spes quæ habet *πάντες φοβία*, nam quæ nititur spes promissionibus humanis, ea certa esse nequit, quæ diuinâ nititur promissione ea debet esse certissima, & verò nî sit, in eo peccatur & quidem grauissimè. Ceterum *πάντες φοβία* eodem modo dicitur quo *ἐμφοβία*, est autem *ἐμφοβία* *σάτις*: quia verò fides & spes Evangelica, si dubitationem habeant admistam, anxietatem afferunt, donec exempta sit dubitatio animus veluti fame laborat, atque (vt quæ sunt vacua) appetit repleri, id quod obtingit cum fides & spes est certa, nam tum demum animus *πάντες φοβία* dicitur, & hæc affectio animi *πάντες φοβία* est.

AD VERS. 12.

Cur dixerit Apostolus *ἐπαγγελίας* in plurali numero.

Obseruandum est promissionem gratiæ nunquam dici *promissiones* in plurali numero, nisi respectu Pactum qui ante Christi tempora vixerunt, sic cap. 3. 16. ad Galat. *Abrahamo dicta sunt promissiones*. At respectu populi Noui Testamenti *promissio* in singulari numero dicitur id ipsum quod plurali numero *promissiones* respectu veteris populi. Cuius rei hanc suspicor esse causam, quod *promissio* gratiæ *πολυμερῶς* & *πολυτρόπως* olim proposita est per gradus & certis temporum intervallis: Ego non respectu materiæ, sed externæ formæ vnicam promissionem *promissiones* vocat Apostolus, nempe cum de iis agit quibus tam variè, tamque multipliciter promulgata fuit *promissio*; sed quoniam exhibitio iam Christo tota *promissio* re exhibitâ fuit, tota perfectissimè promulgata, hinc fit vt quod antea *promissiones* id postea *promissio* appellatum.

AD VERS. 17.

Quid sit *ἐν ᾧ*.

En ᾧ positum est pro *ἐφ' ᾧ*, quam ad rem, hac mente, homines per eum iuuant qui maior est, vt sit contouersiæ finis; eundemque in finem Deus iustus adum interposuit, dum vellet ostendere hæredibus immutabilitatem consilij sui.

Quid sit hinc *μυστήριον ἔργον*.

Mυστήριον est interponendo aliquid agere, verbi gratiâ, cum non adhibetur fides verbis, *μυστήριον δι' ἔργου*, id Deus hoc dicitur fecisse.

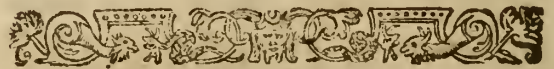
AD VERS. 18.

Quid sit *καταφυγόντες*.

Καταφυγόντες hoc loco est *καταφυγή*, nam, *καταφυγή* quod Lexica exponunt *sperare, confidere*, proprie significat *καταφύσσειν* confugere aliquo; Argumento est quod *καταφυγή* significat *perforium*, *καταφυγώντες*. Et reuera splendidissima Metaphora est, & quæ significantissimè demonstrat affectum animi eorum qui in rebus aduersis constituti, postquam se vident oppugnati, vnde quaque & frustra circumferunt oculos, vel expectantes, vel requirentes humanum auxilium, ad Deum tandem tanquam ad vnicum perforium sese recipiunt.

Quid sit *ἡ τῆς κοινῆς σωτηρίας*.

Nempe spes ad quam inuitamur in Euangelio, quæ dicitur *κοινῆς σωτηρίας* quod ad eam omnibus pateat aditus, nisi qui obduruerunt, hi verò sui sibi exitij authores sunt, culpa Dei nulla est, sed beneficentia potius: Si qui verò parent Euangelio, ideoque sperant quod sperare iubentur, iis profectò non caro & sanguis, non voluntatis in vtramvis partem propensio, sed Dei Spiritus tanti boni fuit author: eodem sensu *κοινῆς σωτηρίας* dicitur *communis salus*, salus veluti in medio posita, Epist. Iudæ. vers. 3. Non est ergo hinc spes res sperata, sed ipsa virtus quæ in rem speratam, tanquam in obiectum, fertur. Neque verò est quod quisquam miretur eam dici *κοινῆς σωτηρίας* cum ius sperandi beatam immortalitatem Christi sanguine partum, quibusdam creaturis, putamalis Angelis, non sit nobiscum commune, immo verò multi sunt etiam homines, & quidem ij non prorsus profani, qui delusi Satanæ artibus, & infra quàm decet animo deiecti vi tantationis, & imbecillitate fidei, dubitant sint ne eorum numero quibus licet sperare vitam æternam. Ergo Apostolus, vt hinc prophanis hominibus cauilantibus ad se non pertinere vt sperent in Deum, os obstruat, inde verò dubitantes confirmet, hanc dicit *κοινῆς σωτηρίας*.

QVÆST IN CAP. VII.

QVÆSTIONES GENERALES.

QVÆSTIO I.

Qui possit probari aduersus Iudæos & hodiernos Photinianos Psal. 110. non de alio quàm de Christo intelligendum.

Dvo sunt hominum genera qui Psal. 110. vnde Apostolus desumpsit dijsputationis suæ præcipuum argumentum deprauare atq; in alienum sensum detorqueere omni ope nixi sunt, Iudæi & hodierni Photiniani, quanquam consilio paululum diuerso: Nam in quidem certè conueniunt, quod existimant si Psalmus Dauidi potest conuenire, effectum iri vt nullâ necessitate hinc colligi potest Christum esse verè Deum. Cæterum Iudæi non modò id conantur, verum etiam vt ne Messias excellentia & dignitas, quanta est, hinc possit demonstrari. Quæ eorum fraus initium viderur cepisse postquam Christus iis os obstruxisset propositâ quæstione, quâ fieri possit vt Messias

Messias Dauidis filius sit, cum sit idem Dauidis Dominus; nam si tum habuissent meditata animo quæ postea commenti sunt, negassent haud dubiè (quod hodie faciunt) eo Psalmo agi de Messia. Nam veteres Iudæos aliter sensisse (vt taceamus iam Christi factum cuius autoritas apud Iudæos nulla est) inde constat quod hodieque in contuminatissimâ Paraphrasi quæ authorem habuit Christi iuratum hostem, tamen exstant prisca sententia vestigia. Nam illa verba רב עלמך דאתה כהן לי לעולם *principes futuri sæculi*, qui titulus præter Messiam nulli conuenit.

Sed iam disputemus & aduersus quidem vtrosque in hunc modum. Nulla causa est cur ad Dauidam debeat accommodari hic Psal. ac Iudæi quidem nullam proferunt, neque verò etiam Samaritaniani. Videamus igitur sint-ne idoneæ rationes quæ prohibeant quominus de alio quàm de Christo Psalmus accipiendus sit. Prima ratio hæc est, agitur hoc Psalmo de eo quem Dauid Dominum suum vocat, at is nullus esse potest præter Messiam verum Deum. Nam quod excipiunt primo, Psalmum hunc non habere authorem Dauidem, deinde Abrahamum intelligendum hic esse qui Dauidis pater fuerit, ideoque & Dominus, multis modis refelli potest. Primum enim titulus Psalmi habet לרורי; neque verò id interpretandum ad Dauidem, nam & præcedentis Psal. titulus est לרורי, quem certissimum est Dauidem habere authorem. Et certè si sic liceret cauillari, omnino nullum Psalmum certò Dauidi possemus adscribere. Sed & est altera ratio, si Psalmus Dauidem habuit pro argumento, omnino eo sine compositus est vt à populo caneretur; Atqui populus Dauidem, cum de eo loquitur, in tertia persona, in publicis cœtibus, non Dominum, sed Regem vocat, Da Regi iudicia tua, in Psalmo quem à populo decantandum Psaltes Salomo composuit Psalm. 72. & Psal. 21. Domine in robore tuo gaudebit Rex. Deinde certè Domino nostro dictum oportuit, non Domino meo.

Quærat hic aliquis è Photinianorum grege, etiam è Iudæorum fortasse, qui possit inde probari necessariò agi in Psalmo de Messia qui idem Deus sit, vt detur maximè Messiam Dominum esse Dauidis. Non est res ardua respondere, nam si Messias Rex est temporalis, omninò Dauidis, qui item rex fuit, Dominus esse non potuit: nam qui Dominum habet, profectò ille rex nullo iure dici potest, Regis enim hoc peculiare est vt nullius sit seruus præter Deum: quod si quando accidit iure, regiam amittit dignitatem; si, inquam, iure id accidat, nam de facto nulla iam hic quæstio est, nam sat scimus eam fuisse Monarcharum vanitatem, vt Regibus quos exuerat regiâ potestate inane Regis nomè relinquerent, vel etiam Reges liberos ita opprimeret vt de facto Reges non essent, quanquam ius dignitatis regiæ ad eos pertineret. Deinde si Messias Rex fuit temporalis, qui potuit Dauidis dominus dici, cum ad eum ista dignitas non pertinisset alio iure quàm quod Dauidis soboles esset? (quod Christi argumentum fuit) neque enim Dauid dicitur sedere in folio Messie, sed Messias in Dauidis folio, illius nempe successor, si quidem temporalis Rex fuit: Et illud sedere in folio Dauidis & non in phry foret intelligendum, quod omnino futu-

rum esset si Rex esset temporalis. Fortasse cauillabuntur temporibus Messie mortuos esse resurrecturos, in iis Dauidem, atque ita fore vt Dauid subditus sit Messie. At, inquam, hoc pacto qui dicitur Messias sessurus in folio Dauidis? aut que erunt in illo Messie regno Dauidis partes? sin Messias habendus est pro spirituali Rege, certè Dauidis Dominus est, idemque Deus: Et illud sedere in folio Dauidis typicè erit accipiendum, hoc est, sedebit in eo folio quod Dauidis folio significabatur. Denique si Messias Rex temporalis erat futurus, vnde fit vt tâdiu ante quàm nasceretur, Dauid eum vocarit Dominum suum? An quod Regni Messie iam tum esset ciuis, an verò futurus? Atqui neutrum fieri potuit, si Messie Regnum à Dauidis regno non alia ratione quàm amplitudine & gloriâ terrenâ differerebat.

Secunda ratio, Dauid propriè non sedit ad Dei dextram, neque, si propriè loqui volumus, hostes Dauidis in seruitutem à Dauide redacti sunt. Nam sedere ad Dei dextram magnificentius est quàm vt mortali vlli conueniat; & Dauid vim quidem hostium suorum repulit, non fuit tamen Monarcha, non euectit vicina regna. Deinde & illa verba magnam habent emphasim ישרה בטה ערך ישרה *roboris tui virgam mittit*: nam primum illud roboris tui grandius aliquid sonat quàm quod creaturæ conuenit, non enim solet Deus cum alloquitur creaturam robor tuum, sed robor meum dicere. Atque hic obiter refellendâ sunt Hæretici, qui Christum docent ferari in cœlo, eo quod scriptum sit, Deum esse qui subiciat hostes Christi pedibus eius: si ita se res habet qui fit vt Christo tribuatur virga, sceptrum, & quidem sceptrum roboris. Tum & illud ישרה notat regnum quod longè latèque patebit, iuxta illud למרבה המשרה Esa. 9. 6. Atqui Dauidis regnum finibus terræ promissionis angustissimis continebatur. Deinde בדרה בקרב אויבך, ne illud quidem ad Dauidem pertinet, repulit quidem Dauid hostes suos, non dominatus est in medio hostium suorum. Illa verò בהדרי קרש certè non nisi spiritualiter intelligi possunt, proindeque demonstrat hic agi de rege spirituali: nam si carnaliter accipiantur quæ sunt illa quæ solet הדרי קרש, num sancta sanctorum? num Templum? At fenestrationis repugnat. Jam verò illa iurauit Dominus & non penitebit, certè rem maximam significant: nec verò hic proferant pactum in iuramentum cum Dauide, quod iureiurando firmatum est: nam & illud pactum ad Messiam referendum est, nam Dauidis sanè posteri interciderunt. Deinde eodem versu, Tu es Sacerdos in æternum: Neutrum Dauidi conuenire potest, ne typicè quidem, neque enim Dauid fuit Sacerdos typicè, neque typicè vixit in æternum. Non prius illud Dauidi conuenit vt esset Sacerdos, non enim in Israele duo erant Sacerdotia, & Deus ita tribum Leui Sacerdotio ornat vt hanc dignitatem ei propriam esse constituerit; non posterius, nam & natiuitatis & mortis Dauidis, & sepulchri Scriptura meminit.

Photiniani cauillantur Dauidem fuisse Sacerdotem. In quo nemo possit satis hominum impudentiam demirari, Scriptura apertè reclamante: Nempe cauillantur primum Dauidem obtulisse sacrificia: Omnino, quasi & populus & singuli è populo non dicantur in Scripturâ offerre

Dauid nō fuit Sacerdos, quod probatur,

I. aduersus Socinianos, quorum refelluntur rationes.

42

probatur aduersus utrosque.

1. ratio.

2. ratio.

3.

4.

5.

6.

7.

Christi Deitas ex Dominis appellacione

ostenditur 1.

2.

- 2. sacrificium, quoties eorum voluntate & rogatu Sacerdotes immolant victimas. Deinde, quod David indutus lineâ veste, quam Scriptura vocat Ephod, saltauerit cum deduceretur Arca Domini. At nulla lege interdictum est, nequis extra ordinem & rei diuinæ causâ Ephod vteretur præter Sacerdotes Leuiticos: Nam quod ad summi Pontificis Ephod pertinet, id verò adeò factum fuit, ut ne Pontifici quidem, nisi certis temporibus, eo liceret uti. Denique, aiunt Dauidem deduxisse arcam Domini, quod nisi Sacerdotibus nemini licebat. Atqui totus populus legitur in historiâ deduxisse arcam; nimirum aliud est arcam Domini deducere, aliud ferre humeris; illud omnibus conueniat ex officio, hoc solis Sacerdotibus. Postremò, filij, inquit, Dauidis erant Sacerdotes כהנים, 2. Sam. 8. Ergo David erat Sacerdos. Sed qui כהנים eo loco dicuntur, iidem & quidem eâdem mente, 1. Paralipomen. 8. dicuntur לוי המלך ליר ראשונים & 2. Sam. 20. Hirad lairites dicitur כהן Dauidis; num & is fuit Sacerdos?

2. aduersus Iudæos.

Iudæi verò aliter caullantur (non sunt enim adeo effrontes ac Photiniani) aiunt כהן esse principem. Illud quidem verè, modò reddidissent rationem cur כהן princeps sit: quam ut teneamus obseruandum est duas esse respectu nostri supremas potestates, altera diuina est, quæ residet in ipso Deo, altera humana quæ in Rege. Iam qui diuinæ potestati proximè seruiunt illi כהנים dicuntur (iidem verò Principes olim fuere, sed cum vtraq; potestas, Politica & Sacra, eidem inesset personæ, Rex Anus, Rex idem hominum Phœbiq; Sacerdos) qui verò Regibus proximè ministrant illi כהנים itidem dicuntur (nempe cum hæc dignitas esset tanta ut in neminem nisi in principem virum caderet) argumento est quod filij Dauidis Patris sui כהנים fuere, hoc est, ראשונים ליר המלך אביהם, ut eam nomenclaturam Spiritus Sanctus interpretatus est loco supra citato.

Jam ergo si David fuit כהן, vel erat כהן respectu Dei (atque in Sacerdos fuerit, quod negant Iudæi quibuscum nobis iam res est, & nos paulò ante confutauimus) vel כהן dicitur respectu Regis, at ipse Rex fuit; Ergo David nullo modo erat כהן. Sed nec illud לעולם Dauidi tribui potest: nam לעולם in Scriptura vel significat totum vitæ tempus, ut sit sensus, eris mihi Sacerdos in æternum, hoc est, nunquam abdicabere; vel significat statum tempus, cuius periodus solemnitas est, nempe Jubilæum, aut tempus Veteris Testam. aut aliquid huius generis, vel significat eam quæ propriè dicitur æternitatem. Prima significatione si sumatur tota oratio frigida fuerit, Dominus iurauit neque pœnitebit eum, fore ut tu quandiu vixeris futurus sis Rex. Quid enim hîc magni aut noui, aut non vulgatissimi dicitur? rari enim Reges sunt qui exuti regno vitam priuatam vixere. Nulla verò solemnitas temporum periodus intelligi potest, nam ideo successum est Dauidi in regno, quia is è vita decessit, non habiturus successorem si diutius vixisset; sequitur ergo ut in æternum propriè sumatur, idque duobus modis, vel quatenus id habere potest locum in typo (qua de re infra disputabimus) nam verbis illis על דברתי כהן comparatio cum Melchisedeco: nam vel ipsi Iudæi subaudiunt caph similitudinis (quanquam meâ quidem sententiâ nihil

opus est) sed tamen eo satis indicant conuenire verbis Prophetæ eam interpretationem quæ Melchisedecum statuit esse typum. Ex his facile intelligi potest, ut quæ sequuntur in Psalmo ad Christum aptissimè, ad Dauidem non nisi ineptè accommodari queant, quod vel ex ipsis verbis, modò quis intendat animum, perspicui nullo negotio potest.

QVÆSTIO II.

Quid sit תָּזֵין מִלְחִשֶׁדֶק, & quàm benè respondeat Hebræo על דברתי.

T'AZIN מִלְחִשֶׁדֶק quid sit facile intelligi potest ex eo quod vers. 11. opponitur תָּזֵין אֲרָפֹן. Nam תָּזֵין אֲרָפֹן est conditio Sacerdoti Aaronici lege præscripta, vnde colligitur quæ illius ratio, quæque (ut ita dicam) natura fuerit: id quod deprehendi potest ex vers. 16. Nam quod dixerat וְתָזֵין אֲרָפֹן, id interpretatur וְתָזֵין אֲרָפֹן אֶת הַדְּרֹמִיִּים: quod verò dixerat, secundum ordinem Melchisedec, id exponit וְתָזֵין אֲרָפֹן אֶת הַדְּרֹמִיִּים. Hinc liquet quæ sit conuenientia hebrææ vocis דברתי & græcæ תָּזֵין, utque altera alteri respondeat; nempe דברתי siue דבר est rei conditio, ut Ecclesiasticis cap. 3. vers. 18. על דברת בני אדם de conditione rerum humanarum: sic Matthei 19. vers. 10. ἐστὶς ὁσὶν ἡ ἀγία πνεῦμα ἀγγέλλει μετὰ τῆς γυναικός, ὅτι οὐ δύναται χωρῆσαι, omnino phrasis est hebræa, nam דבר, & דברתי אגρία illis significant. Quoniam verò דברתי conditionem significat & statum, hinc factum est ut אגρία eodem significatu vsurpatum sit, sed tamen non quæuis conditio דברתי תָּזֵין debet vocari, sed ea duntaxat quæ præscripta est, ut דברתי sit hîc veluti idea. Nam rerum formæ, ut sunt in materia, si idea dicuntur, ideo sic appellantur, quod habeant ὁμοίαν ad eam formam quæ est in mente artificis; nec aliunde factum est ut דברתי, quæ vox propriè verbum significat, rem ipsam notet.

QVÆSTIO III.

Quis fuerit Melchisedec.

Quis Melchisedec fuerit quærere, id verò quærere est quod Deus sciri noluit: immò si hoc notum perspexit foret, typo non esset locus, cuius omnis vis hinc pender, quod Deus non frustra, neque sine causa, tanti viri & genus, & natiuitatem, & exitum noluerit describi, cum tamen hoc ornetur elogio Sacerdos Dei Altissimi: solet enim Scriptura cum Sacerdotum aut Prophetarum meminit, eorum patriam aut genus designare, maximè dum narratur res maximi momenti, cur id hîc non fuerit factum, certè nulla alia causa reddi potest, quàm quod Deus singularis cuiusdam rei, quam eiusmodi descriptio posset utcumque adumbrare, typum & figuram existare voluit.

QVÆSTIO IV.

Quo iure benedixit Abrahamo.

Eodem iure quo summus Sacerdos potuisset Mariæ Virgini benedicere, quanquam ex ea Christus esset nasciturus: Nempe quia primum Sacerdos

לעולם quid significet.

Sacerdos fuit extra ordinem constitutus à Deo, cum Abraham Sacerdos esset ordinarius: deinde, quia Rex idem fuit, non Sacerdos modò, & quidem Rex typicus, nam quod aiunt Semotam eximium Sacerdotium conuenisse potius quàm ulli alij, non meminerunt in extraordinariis Deum minimè respicere personam. Id quod vel Abrahami exemplo liquet, quem Deus natum idololatriis parentibus tantà exornauit dignitate, vt illi femineque eius factæ sint promissiones, cum illius ætate piorum parentum piis filiis id non fuerit indultum.

QVÆSTIO V.

Quibus in rebus Melchisedec Christi typus fuerit.

Et, quo sensu dicitur ἀπαύτως, ἀμύτως, ἀψημαδύγνητος.

nouum Sacerdotium Leuitico præstātius debuit oriri in Ecclesia.

DVrum videbatur Iudæis, etiam iis qui à Christo nõ fuerunt alieni, vt vel aboleretur Sacerdotium Leuiticum, vel nouum in Ecclesiã Sacerdotium institueretur. Hic scrupulus eximendus fuit adhibitã autoritate sacrę Scripturæ: atque hoc est quod facit Apostolus, idque hãc viã, vt ostendat nouum debuisse oriri sacerdotem Aaronẽ præstantiorem. Id verò iam fieri nequit nisi antiquato Aaronis Sacerdotio, nam res poscit deterius præstantioris cedat, nempe præstantius in se deterioris vim omnem continet. Deinde verò Politia Iudaica Sacerdotium habuit conjunctum, quemadmodum in omnibus politiis Religio sibi locum vendicat. Cum igitur nouus Sacerdos esset oriturus, necessario tota politia debuit immutari, vt cuius nulla pars sanctior esset Sacerdotio: Itaque nouã lege opus fuit. Atque hoc illud est quod Apostolus virget versu 12. *mutato igitur Sacerdotio, necesse est vt legis quoque mutatio fiat.* Ergo in hanc partem tota disputationis moles incumbit, vt euincat Apostolus nouum debuisse oriri Sacerdotem; id, inquam, euincat ex sacra Scriptura. Hic verò sic ingreditur disputationem, vt sumat pro confesso Messiam esse Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec: Sic igitur colligit, Sacerdos secundum ordinem Melchisedec debuit oriri, ergo præstantior Sacerdos Aaronẽ, vnde sequitur quod voluit, Aaronicum Sacerdotem ei decedere debuisse. Antecedens ex verbis Psaltæ elucet, consequentia clara est.

Melchisedec Aaronẽ antecelluit.

1.

Nam Melchisedec multis modis Aaroni antecellebat, atque eo primùm, quod Rex idem & Sacerdos erat, & quidem Rex in mysterium à Deo constitutus, vt cui nomen inditum sit *Rex iustitia*, cuius regnum fuerit *Salem*, hoc est, *Pax*. Nam Aaron, quanquàm esset summus Sacerdos, subditus tamen fuit Magistratui, tantum abest vt Rex fuerit. Ergo qui Sacerdos est iuxta ordinem Melchisedec, Rex idem est, & quidem *iustitia Rex*: & Rex idem *Salem*, hoc est *Pacis*, non iam typicus, sed reipsã. Hęc est prima conuenientia Melchisedeci cum Christo, atque in hoc primùm cernitur ἀπαύτως Sacerdotij Christi supra Aaronicum Sacerdotium. Secundò, Aaron non fuit ἀπαύτως, ἀμύτως, ἀψημαδύγνητος, habuit initium dierum, habuit finem vitæ, nempe notum est vnde ortus, quo pacto consecratus in Sacer-

2.

dotem, quando mortuus decesserit successori: At de Melchisedeco nihil tale proditum est, immò certo Dei consilio suppressum illud est, vt qui velint quærere quis fuerit Melchisedec, si id inuenerint, videri possint frustrati Dei consiliũ. In quo cernitur secunda Christi & Melchisedeci conuenientia, ideo enim Scriptura Melchisedecum facit ἀπαύτως, ἀμύτως, ἀψημαδύγνητος, vt ne requiramus in Christo genealogiam carnalem vt pro sacerdote habeatur. Deinde, describitur Melchisedec ac si nunquam mortuus fuisset, id quod illi non magis reuera contigit quàm vt esset reuera ἀπαύτως, ἀμύτως, sed tamen scriptura mortis Melchisedeci non meminit, vt, quatenus fieri potuit, in eo adumbraretur vita æterna Christi Sacerdotis. Denique Aaron in Abraham lumbis soluit decimas Melchisedeco; Item Melchisedecus ei benedixit, minor igitur fuit Aaron Melchisedeco. In quo tertia apparet conuenientia Melchisedeci & Christi. Nam Abraham omnium credentium, tam è Iudæis quàm è Gentibus, pater fuit, Christus porro est qui solus credentium Sacerdos est, cui benedictionem debent acceptam, atq; aded sacrificium gratiarum actionis & gratitudinis (quod decimarum solutione adumbratum fuit) maximè debellatis hostibus, Satanã & Mundo.

3.

AD VERS. I.

An sub Nouo Testamento munus Ecclesiasticum & Politicum ab eodem obiri possint, & cur ista sub Lege fuerint discreta.

MVnus politicum & Ecclesiasticum ab eodem possunt obiri in Nouo Testamento, si quando fieri possit vt sine Reipublice & Ecclesiæ damno vnus idemque possit vtri que vacare; tantum enim vnusquisque debet prestare Ecclesiæ & Reipublice, quantum potest, tantum verò potest in hanc rem impendere, quantum à Deo accepit: Veruntamen habenda est ratio maximè necessarij, atque eo contendendum quo commodum Ecclesiæ & Reipublice nos vocat, à quo nihil magis alienum est quàm perturbatio & confusio, quæ proculdubio euenit cum munia non sunt distincta; neque verò distingui possunt, si indiscriminatim quælibet à quibuslibet obeantur. Atque huc spectat quod Apostolus docet; *nemo qui militat implicatur negotiis huius sæculi*: vbi diligenter notanda est vis illius vocis *implicatur*, nam & militem, si necessitas cogit, oportet negotiis sæculi manum admouere, hætenus tamen vt ne iis sese inuoluat.

possunt coniungi.

sed sæpe non expectat.

Jam si quis requirat, cur hæc munera in Veteri Testamento fuerint distincta, respondendum id primùm videtur, non fuisse omninò distincta, personarum ratione inquam (nam inter se quidem & fuere semper, & sunt reuera distincta) nemo enim dubitat quin Synedrimum confessus politicus fuerit, neque verò dubium est, quin summus Sacerdos, & alij generis Leuitici in Synedrimum fuerint alleci; immò verò Deuteronom. 17. vers. 9. & 12. Judici adjuunguntur Sacerdos summus primùm, deinde reliqui Sacerdotes: id tamen interim etiam iis temporibus obseruatum fuit, vt hætenus vacarent rebus politicis

cur sub Lege fuerint discreta.

vt ne auocarentur à muneris Sacerdotalis functionibus, semper enim cauenda fuit illa Apostoli *ἐμπαροῦν*. Iam vt aliud respondeamus, omnino constat non perinde licuisse politico Magistratui quæ Sacerdotis erant agere; sed huius rei hæc fuit causa, quia Sacerdotium non sine mysterio certæ cuidam tribui erat peculiariter attributum, nempe vt adumbraretur Christi Ecclesia, cuius hæc est conditio vt non censeatur dignitate politicâ, nec quisquam ad eam ideo pertineat quod Magistratus sit aut Rex, quin quatenus Ecclesiæ, hoc est Christi, membrum est, hætenus quidem certè eadem conditio est quâ contemptissimus quisque, sunt enim veri Leuitæ omnia iidem primogeniti.

AD VERS. 2.

An Decima ab Abrahamo sint Melchisedeco date, iure ei debita, an verò tanquam munus spontaneum.

Quandoquidem Melchisedecus Abrahamo benedixit vt Christi typus Ecclesiæ benedicens (nam meminerimus Abrahamum *patrem dici credentium*) dubium non est quin Abrahamus, vt Ecclesiæ typus, debuerit decimas (typum sacrificij Ecclesiæ) Melchisedeco persolvere, nullâ lege præter eam quæ extraordinario Melchisedeci illo facto nitebatur. Atqui in hac historiâ quoties versamur, toties id nobis debet occurrere nihil hâc vulgare esse, nihil fortuitum, sed vtrinque hinc à Melchisedeco, inde ab Abrahamo, rem gestam spiritûs Dei extraordinario afflatu. Id quod si Iudæus aliquis pertinaciter negaret, reuinci primùm posset ex illis verbis historiæ, *יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִשְׁפָּט* ipse autem Sacerdos erat *Altissimi*, quibus redditur rei gestæ ratio, cur enim ista addita sunt? nisi primam vt sciamus nihil hâc fecisse Melchisedecum humano more, nihil temerè, sed pro muneris sui ratione: deinde Melchisedecum Abrahamo benedixisse vt Sacerdotem fungentem officio, denique id ipsum euincitur ex Psalm. 110.

AD VERS. 4. & 6.

Cur præter Sacerdotem Leuiticum alio opus fuit Sacerdotie, qui Christi typus foret.

Nimirum vt exstaret typus excellentiæ sacerdotij Christi, quæ sacerdotio leuitico non potuit commodè adumbrari, propterea quod morte Leuitici Sacerdotes interciperentur: deinde verò quod iidem reges non fuere. Cur autem ad regiam dignitatem noluerit Deus illis patere aditum, multæ possunt causæ afferri, quarum prima hæc est, Munus sacerdotale Leuiticum iis legibus circumscriptum fuit, vt munerij regio obeundo vacare summus Sacerdos nequieuerit, cuius nimirum opera debuit esse assidua in procurandâ Templi & Tabernaculi religione. Deinde, voluit Deus Christum nasci ex tribu Iuda, itaque illius tribûs dignitatem regiam propriam esse voluit. Tertio, Sacerdotium leuiticum etiam Ecclesiam repræsentat, cuius hæc conditio est vt pareat, quatenus Ecclesia (inquam) est, non imperet.

AD VERS. 9. & 10.

Cur non tam dici possit Christus in lumbis Abrahami decimatus quàm ipse Leui.

AD hanc quæstionem respondit olim B. Augustinus, discriminis rationem esse, quod Leui fuit in Abrahami lumbis aliter quàm Dominus noster Iesus Christus: nempe Christus nasciturus erat conditione supernaturali, Leui non item. Pari de causa Christus non dicitur peccasse in Adam, quod eius nascendi conditio non fuit naturalis: sed tamen quoniam Apostolus *ϕ. 14.* huius capituli, Christum docet exortum esse ex Iuda, non autem ex Leui, videtur omnino agnoscere Christum fuisse in lumbis Abrahami: & Petrus disertis verbis Act. 2. 30. tradit Christum fuisse oriturum ex fructu lumborum Dauid; Videamus an aliter occurri quæstioni possit, non quod damnemus Beati Augustini solutionem, potest enim illud *fructus lumborum Dauidis* de Mariâ virgine accipi; & cum dicitur Christus *en carnis ex Dauid*, *carionem* Dauidis pariter dici possit virgo Maria: & certè Christus per miraculum, non naturæ vllâ vi, natus est.

Sed tamen vt dixi videamus num aliâ ratione solui quæstio possit. Profectò Abrahamus vtraque præditus erat dignitate, Principis & Sacerdotis; Atqui hæc duæ dignitates, quæ in vnâ personâ coniunctæ fuerunt in Abrahamo, in posteris Abrahami diuisæ fuerunt, datâ lege. Ergo successerunt Abrahamo, quâ Princeps, illi quibus obtigit Principatus, quâ Sacerdos, Leui cui obtigit Sacerdotium. Hoc primum. Deinde benedixit Melchisedec Abrahamo, non vt princeps Principi, neque enim principis est benedicere, quâ princeps (inquam) est, sed vt Sacerdos Sacerdoti. Abraham vicissim decimas soluit Melchisedeco, non vt princeps principi, sed vt sacerdos sacerdoti. Atqui Abraham, vt Sacerdos, tantum est pater Leui, Iudæ & reliquarum tribuum, vt Princeps: Ergo Leui decimatus fuit in lumbis Abrahami, non Iuda. Sed sit res exemplo explicatior, esto Princeps qui in duabus ditionibus principatum obtineat, alterius respectu sit Rex, alterius respectu Dux: Atque in ditione cuius respectu Rex est, succedat ei filius natu maximus, in ditione, cuius respectu Dux est, succedat filius natus minor: sit verò Ducatus feudalis, (vt loquuntur (& Dominus feudi exigat quod hodie *Homagium* vocant à filio natu maximo, & hanc adferat rationem, quod illius pater idem præstitit iusurandum, respondebit se hætenus non præstitisse iusurandum in lumbis patris, quia patri non quâ Dux, sed quâ Rex successit.

AD VERS. 11.

Quid sit νομοθετῆσαι ἕτη τῆ ἱερουσῶν.

VNo verbo est accepisse à Deo politicam cuius pars esset *ἱερουσῶν*: nam politicæ Iudaicæ duæ partes erant, altera iudicia & res ciuiles spectabat, altera ritus religiosos: cætera nobis cum illis communia fuere. Ergo *νομοθετῆσαι ἕτη ἱερουσῶν* est *νομοθετῆσαι*, quæ habeat *ἱερουσῶν*, subijci. Sed quorsum ita spectant? nempe vt ostendat Apostolus

Apostolus ἰσχυρίζεται ὅτι, ἡ νομοθεσία non posse diuelli, vt si illa mutaretur, νομοθεσία mutari necesse sit, non enim aliter eius ratio constare possit : vt si præcipuam partem ædium (vt pote quâ nititur earum compages) diruas, & totas ædes diruas, vt à fundamento instaurari eas necesse sit.

AD VERS. 16.

Quid sit ἐβλήθη ἀπορικῆ, & Quid sit illa δῶαμος ἀκατάλυτος ζωῆς illi opposita.

ΕΝ ἑβλήθη ἀπορικῆ est præceptum offerendi sacrificium, cuius tota vis sita est in expiatione carnali, tota vis, inquam, effectrix, vt idem hic Apostolus interpretatur cap. 9. v. 13. δῶαμος autem ἀκατάλυτος ζωῆς est; vis illa profecta à diuinitate Christi, quâ effectum est vt Christus non modò ipse viuat in æternum, sed & vitam in nos deriuat. Et hoc item Apostolus interpretatus est cap. 9. vers. 14. Certè δῶαμος ἀκατάλυτος ζωῆς quæ in Christo est, profecta est à Spiritu æterno, per quem sese obtulit Patri.

AD VERS. 18.

Quo sensu dicatur lex Dei ἀδινῆς ἢ ἀωφρῆς.

Nempe eo sensu quem explicat fusè idem hic Apostolus cap. 10. huius Epistolæ: Et Apostolus Paulus initio cap. 8. Epistolæ ad Rom. Item cap. 7. eiusdem Epistolæ, & passim. Nam nec lex moralis sanctificare, nec expiare cærimonialis valet.

AD VERS. 19.

Quid sit ἑπεισαχθῆναι κρείττονος ἐλπίδες.

Nimirum ἑπεισαχθῆναι κρείττονος ἐλπίδες, quæ ἔπις dicitur respectu Veterum, qui præstantius Sacerdotium expectabant, atque illa spe seruati sunt. Neque enim Apostoli scopus hic est ostendere quæ sint legis vires, vt referri istud possit ad ipsam legem, sed id tantum instituit docere, quàm lex sit ἀωφρῆς, vt quæ nihil potuit præstare, ne in eorum quidem gratiam qui eam seruare maximè studuerunt: quorum si qui seruati fuerint, id omne debuerunt promissionibus quæ respiciebant Christi sacerdotium, quarum promissionum respectu Christi sacerdotium dicitur κρείττων ἕπις. Præterea manifesta hic antithesis est inter legem & Euangelium, Leui & Christum.

AD VERS. 20.

Quæ non concludatur ex iureiurando adhibito Sacerdotij Christi excellentia.

Sacerdotij institutio quo magis est solemnis, deo excellentius esse sacerdotium euincit. Itaque cum Leui sacerdotium nullo interposito Dei iureiurando fuerit institutum, haud dubiè non est conferendum cum Christi sacerdotio secundum ordinem Melchisedeci; nam quæ Deus iureiurando confirmat, eadem irreuocabilia esse

necesse est: Itaque in iureiurando verba illa *iurauit Dominus coniuncta sunt cum illis & non penitebit eum*, ideo nempe quia iurauit. Iam quæ Deus mutat à se semel instituta, eorum Scriptura nihil dubitat dicere Deum poenituisse, nempe quia tale quid fecit quæ faciunt ij quos consilij poenitet. Atque hæc de causâ sacerdotium secundum ordinem Melchisedeci ἀπατάλας est, nempe cuius Deum non poenitet, hoc est, quod non pariter Deus mutari. At contra ἡ παρ' ἐδρε ἡμῶν, παρ' ἐδρε non permansit sed transiit sacerdotium Leuiticum; quod futurum omnino non fuisset, si Deus illius institutionem hæc formulâ confirmasset, *iurauit & non penitebit me*. Et reuerâ Scriptura nunquam facit Deum iurantem nisi cum agitur de re æternâ & immutabili.

AD VERS. 25.

Quid sit εἰς τὸ παντελές, an idem quod εἰς τὸ δῶαμος.

Εἰς τὸ παντελές, & εἰς τὸ δῶαμος differunt ἐμφάσει subjectâ materiâ non differunt nam δῶαμος propriè perpetuitatem temporis significat, παντελές non hanc solum, verum etiam omnimodam perfectionem.

AD VERS. 26.

An πῶς vers. 26. respectu Melchisedeci dictum sit.

QVI velit statuere respectu Melchisedeci dictum, eum necesse est fateri Melchisedecum ἀκατον fuisse & ἀμίαντον, id quod duobus modis fingi potest; vel si dicamus Melchisedecum non fuisse ex Adami stirpe, sed conditum à Deo immediate, proindeque verè ἀπάτερ, verè ἀμήτερος, verè ἀκατον & ἀμίαντον, proindeque & ἀθάνατον *immortalem*, quod commentum eorum delirio tolerabilius est, quorum alij Melchisedecum Angelum, alij ipsum Dei Filium, alij Spiritum Sanctum statuerunt. Sed non est credibile quemquam existitisse hominem qui Adamo non fuerit oriundus. Vel fingi aliter id potest, si statuamus Melchisedecum fuisse eodem pacto ἀκατον quomodo fuit ἀπάτερ, & ἀμίαντος; nempe quoniam Scriptura non eum facit, vt Sacerdotem Leuiticum, offerentem pro peccatis suis. Sed ne illud quidem stare potest; quæcunque enim typicè Melchisedeco inerant, ea Apostolus exactè tribuit Melchisedeco; Cur verò potius Melchisedecum dixerit ἀπάτερ, ἀμήτερος, &c. quàm ἀκατον & ἀμίαντον, profectò nulla alia ratio reddi potest præter hanc solam, quod Melchisedeco hætenus Christi typus non fuit, nec quicquam, præter agnum immaculatum, hæc in parte Christum potuit adumbrare. Ergo πῶς dictum est emphaticè, vt initio cap. sequentis. Sed quorum pertinet illud ὅδ? Nempè si Christus peccator fuisset, nec ipse potuisset adire vitam æternam, nec cum aliis eam communicare; proindeque nec Sacerdos ille esset quem Scriptura designauit secundum ordinem Melchisedeci æternum fore Sacerdotem.

secundum quosdam videtur

1.

2.

Ref.

QVÆST. IN CAP. VIII

Explicatio versiculi quarti.

Quomodo
Christus
non fuisset
sacerdos
in reman-
sisset in
terra.

VANDIV verus Sacerdos agebat in terris, tamdiu nefas erat Sacerdotem typicum non ingredi statim & solenni tempore sancta sanctorum, proindeque victimas immolare, & offerre sacrificia pariter necessarium fuit. Ergo si Chr. remansisset in terrâ, & victimæ offerrentur, & summus Sacerdos fuisset ingressus in sanctuarium. Et ratio est, quoniam oportuit hoc pacto significari verum Sacerdotem nondum introiisse in verum sanctuarium, nempe cælum. Atqui duo sacerdotia non possunt de iure simul obtinere: Ergo si Christus mansisset in terrâ, quoniam sic obtinisset sacerdotium Leuiticum, Christus ipse ne sacerdos quidem fuisset. Iam verò ingressus est in cælum; itaque umbræ euanuerunt: Nam actio sacerdotis immolantis extra sanctuarium, & ingredientis in sanctuarium, vna eademque actio fuit, itaque altera sine alterâ iure esse non potuit. Quemadmodum in sacrâ Cœnâ, edere panem Eucharistiæ & vinum bibere non sunt duæ actiones, sed vna eademque actio duabus constans partibus. Atque ita se rem habere hinc euinci potest, quod non alio consilio sacerdos offerebat extra sacrarium, quàm vt ingrederetur in Sacrarium; nec expiatio illa in alium finem instituta fuit, neque aliâ Lege, quàm vt ingressus in sanctuarium sisteret se, peracto sacrificio, coram Domino: Jam id tantisper fieri oportuit, quantum verus Sacerdos non intulit in sanctuarium verum sacrificium.

Actio
Christi se
fferentis
in cruce, &
grauantis
cælum, est
eadem to-
talis actio.

Quomodo
Christus
fuerit Sa-
cerdos in
terra, stan-
tibus Le-
uiticis.

Neque verò hinc sequitur verum Sacerdotem non obtulisse in terrâ, tantum sequitur, actionem veri sacerdotis non adeptam fuisse complementum in terrâ, quemadmodum ex eo quod oportuit Sacerdotem typicum ingredi in sancta sanctorum, non sequitur sacerdotem typicum non obtulisse sacrificium extra sanctuarium. Porro cum dicimus actionem Christi, quâ sacerdos est, non habuisse complementum in terrâ, totam intelligimus actionem, nam oblatio peracta in terrâ perfectissima fuit, sed perfectione partis, non autem perfectione totius. Iam hæc est ratio *ἢ τῷ πνεύματι & ἢ τῷ σώματι* rei figurata & figura, vt figura non cedat veritati per partes, sed per se totam, hoc est, stat tota figura donec in eius locum veniat tota veritas: Ergo cum vna actio summi sacerdotis fuerit constans duabus partibus, immolare sacrificium extra sanctum sanctorum, & ingredi in sanctum sanctorum, non celsit per partes actioni Christi offerentis sese in terrâ, & sistentis se in cælo (alioqui sequeretur potuisse sacerdotem ingredi in sancta sanctorum nullo oblato sacrificio, quod cesserat nimirum Christi sacrificio) sed tota sacerdotis actio toti Christi actioni decessit. Itaque tum demum sublatum est sacerdotium Leuiticum, postquam Christus ingressus est in cælum.

Cur oportuerit eum cælum ingredi.

Jam si aliquis requirat, cum expiatio peccatorum nostrorum pendeat à sacrificio Christi in terrâ, quorsum opes fuerit vt cælum ingredere-

tur. Primum hæc quæstio impia est, æquum-ne enim sit qui peccata nostra expiauit in terrâ, is non adeat in beatitudinem quam nobis peperit? Deinde verò, quod Christus in terrâ fuit, id euenit quòd opus erat illi peragendum in terrâ, alioqui certè cæli & terræ Dominus terram habet pro scabello pedum. Taceo multas alias causas. Iam quia hoc oportuit fieri, & præfigurari oportuit, & figura tamdiu obtinere quamdiu res ipsa non fuit exhibita. Atque hoc est quod nos docet Apostolus cap. 9. huius Epist. vers. 8. vbi docet aperte sterisse prius tabernaculum quandiu verus Sacerdos non ingressus est in Sancta Sanctorum. Iam stante tabernaculo stat & *λαβεία πτωγῶν*: Ergo Christo remanente in terrâ stetit tabernaculum, proindeque & *λαβεία*, atque illa stante Christus sacerdos esse non potuit.

Sed aiunt, non potuisse fieri vt offerret in terrâ. At illud facilè diluitur, primum, quia inchoari potest functio veri sacerdotij stante typico sacerdotio, at perfecta esse non potest illo stante; deinde aliud est offerre in terrâ, aliud peractâ oblatione manere in terrâ: Atqui Apostolus non dicit, si Christus obtulisset in terra non fuisset sacerdos, sed (vt constat ex initio capituli) hoc tantum vult Apostolus, si Christus mansisset in terrâ, si non confedisset ad dextram Patris (hoc enim est *ἐὶ δεξιῶν τοῦ πατρὸς ἡμοῦ*) ne sacerdos quidem fuisset, non est enim sacerdos qui cœpit, non absoluit actionem sacerdotalem. Quemadmodum igitur si summus sacerdos non fuisset ingressus in sancta sanctorum, ne sacerdos quidem fuisset, summus, inquam; ita si Christus non confedisset ad dextram Patris, pari ratione ne Sacerdos quidem fuisset, functio, inquam. Et quia in Christo qui sanctus est sanctorum, non potest officium à legitimâ functione officij distingui, ex eo quod non fungere officio, rectè inferri posset ne officium quidem ei competere. Obseruandum porro est præcedentem versum includendum esse parenthesi.

Nihilominus verè se obtulit in terrâ.

AD VERS. 5.

Quomodo ex Dei ad Moysen dicto concludatur ceremonias fuisse typos & umbras.

DEVS non verbis, vt Noacho, designauit Arcam, sed exemplari, idque in Montis iugo: Id non factum fuit frustra, sed vt monerentur Israelitæ Arcam illam non rem ipsam fuisse, sed rei typum. Porro quæ sit illa res præter cælum? à quâ sententiâ ne Iudæi quidem abhorrent. Hæc est vis argumenti Apostoli, quæ non nititur illis verbis, nequid addas, &c. verum illis, *ἢ τῷ πνεύματι & ἢ τῷ σώματι*.

AD VERS. 6.

Qua sensu dicantur Euangelij promissiones præstantiores legalibus.

QUIA conditio legis est, hoc fac & viues. Id quod simpliciter impossibile est, quando lex nos inuenit peccatores, nec vllū relinquit locum poenitentiae, quod facit Euangelium. Deinde verò promissiones Euangelij habent comitem efficaciam

Quintuplici respectu.

I.

2.

ciam

3. ciam Spiritus Sancti apud electos, promissiones
 4. legales apud neminem. Tertio, promissio Euan-
 3. gelij complectitur donum Perseuerantiæ, pro-
 missio legis minimè. Quarto, promissiones le-
 gis sunt obscuræ; Euangelij sole meridiano
 clariores: Atqui promissio non solatur nisi qua-
 tenus nota est. Ergo, etiam cæteris paribus, pro-
 missio Euangelij præstantior est promissione
 legis. Quinto, promissiones legis (nam hic Apo-
 stolus notat legem scriptam) pertinent ad solos
 Iudæos, promissiones Euangelij indiscrimina-
 tim ad omnes.

AD VERS. 9.

*An non tam videatur violari à multis conditio fæ-
 deris Euangelici quàm legalis. Et qui alterum
 aliter hac in parte præster.*

TAm violatur à multis, sed non violatur à
 tam multis; nam conditio fœderis legalis
 ab omnibus violata est, immò verò præstitum im-
 possibile est, etiam respicientibus: At conditio
 fœderis Euangelici diuersa est. Sed de hac re su-
 pra. Neque verò est quod quisquam cauilletur,
 Prophetam induci adferentem causam instituti
 noui fœderis violationem prioris, cum tamen
 posterius etiam violetur. Nam non affertur sim-
 pliciter à Prophetâ violatio pro argumento, sed
 violatio generalis, vniuersalis, cuius omnes rei
 fuere. Nam certum est legem fuisse scriptam ta-
 bulis lapideis, & à nemine mortalium fuisse ser-
 uatam. Ergo opus fuit nouo fœdere, nisi generi
 humano pereundum sit, & nouum fœdus dissi-
 mile oportuit esse veteri, alioqui fœderatorum
 æquè misera conditio foret. Cæterum hoc fœ-
 dus diuersum esse à priori, tribus argumentis,
 quæ ex verbis Prophetæ facillè est eruere, proba-
 ri potest; primum argumentum est quod Pro-
 pheta dicit, *Non iuxta illud fœdus, non enim illud serua-
 uistis*, vbi notatur fœderis natura, nempe quod
 eiusmodi est vt piorum nemo id vnquam serua-
 rit: Certè nemo seruatur nisi fœdere seruato. Er-
 go fœdus quo seruantur homines diuersum est
 ab eo quo à nemine obseruato nemo seruatur.
 Secunda ratio, fœdus nouum diuersum est à ve-
 teri, nam vbi conditio & promissiones eadem
 sunt, nouum fœdus esse non potest. Ergo vbi
 nouum fœdus est, conditiones & promissio-
 nes diuersæ sunt, & si diuersæ diuersum fœdus
 est. Tertia ratio, causam promissionum noui
 fœderis præstitarum Apostolus adfert remissio-
 nem peccatorum, idque in antithesi: Ergo prius
 fœdus non habebat remissionem peccatorum;
 Atqui fœdera quæ nituntur diuersis funda-
 mentis diuersa sunt.

AD VERS. 10.

*An hac verba ἡ ἁγια ἡθις οἷς θεὸς, &c. designent
 iustificationem nostram.*

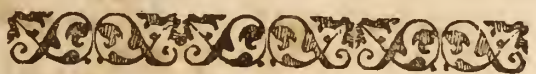
ET si his verbis designaretur iustificatio nostra,
 non sequeretur tamen iustificationem no-
 stram posteriorem esse in inscriptione legis in cor-
 da nostra: nam sæpenumerò in promissionibus
 quod posteriori loco positum est prioris causa

est. Osee cap. 2. sub finem, *Desponsabo*, inquit, *te
 mihi*, atqui certum est hoc esse omnium primum.
 Imò verò, etsi quod priori loco hic positum est
 causa esset posterioris, & posterius iustificatio-
 nem nostram significaret, ne sic quidem obtine-
 rent quod volunt Pontificij, necessariò: nam in-
 scriptio legis corde nihil aliud est quàm efficax
 Vocatio, quæ iustificationem præcedit; nam con-
 tinuatio & perseuerantia in fide & sanctitate,
 quæ sequitur iustificationem, non dicitur prop-
 riè *Inscriptio legis in corde*, sed primus ille actus
 Dei hoc pacto propriè notatur. Sed aliter se res
 habet, nam *Ero illis in Deum*, &c. non significat iu-
 stificationem, nam iustificatio nostra illis ver-
 bis notatur, *quia propitius ero iniquitatibus ipsorum*.
 Ergo vt res tota plenius intelligatur, tenendum
 est tria esse veluti momenta amoris Dei erga nos,
 primum est quod vocamur; Sic Deus fit noster
 vt nos vocet: deinde quo iustificamur postquam
 credidimus; atque cum Deus sic Deus fit noster
 vt nos iustificet. Denique, vt ita vitam institua-
 mus vt appareat legem Dei in cordibus nostris
 esse scriptam, atque ita Deus fit noster vt dele-
 ctetur imagine suâ in nobis, ille vicissim no-
 strum fit vnicum oblectamentum. Atque hoc (vt
 ego existimo) est momentum illud amoris Dei
 quod hoc loco expressit Propheta.

AD VERS. II.

*Quomodo hac verba ἡ μὴ διδασκαλία, &c. non
 pugnent cum verbi ministerio.*

Promissiones noui fœderis inchoantur in hac
 vitâ, implentur autem in vitâ futurâ. Certè
 quo liberaliùs Deus indulget spiritum eo mi-
 nus opus est externâ prædicatione Euangelij; de
 charitate fraternâ, inquit Apostolus, *nihil opus est
 vt scribam vobis ipsi enim estis docti à Deo*, respiciebat
 illum Ieremiæ locum. Et Ioannes, *vnctio vos docet
 omnia*. Ergo cum spiritus non indulgeatur plenè
 in hac vitâ, opus est prædicatione Euangelij,
 etiam externâ. Deinde, hæc sunt intelligenda vt
 dicta comparatè & hyperbolicè. Vno verbo eo-
 dem modo accipienda vt *inscriptio legis in corde*,
 quæ denunciatur vt futura, quanquam & olim
 priorum cordibus Deus inscripserit legem, sed
 hoc tam fuit exile præ eo quod Christus attulit,
 vt Propheta eius nullam habuerit rationem.

QVÆST. IN CAP. IX.

AD VERS. I.

An primo versu particula ἡ redundet.

DOCTISSIMVS interpret es ed pro-
 pendet vt expungatur, retinuit tamen,
 sed ea lege vt iungeretur cum *δικαιώ-
 ματα*, quod eodem videtur redire ac si
 iungeretur (vt reuera iungendum est) cum *αἰσεί-
 ηται*, vix enim percipi potest quomodo differant
 ista, *Habuit prius fœdus etiam constitutos religionis ritus*, sed malè.
 & *Habuit etiam prius fœdus constitutus religionis
 ritus*: Nam quod ait, *vetus illud pactum non*

Quibusdã
 videtur re-
 dundare.

oritur, ad Dei cultum accommodasse, idque de industria. Hoc facile inde potest deprehendi quod cum verbum $\tau\alpha\upsilon$ & inde deriuatum $\pi\tau\alpha\upsilon$, indiscriminatim ad Deum hominesque referantur, illi tamen verbo $\delta\omicron\upsilon\lambda\lambda\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$, quum de Deo agitur, rarè vel nunquam vtuntur, $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ ferè semper, id quod nullà alià de causa factum videtur, quàm quod vellent Dei cultum hâc appellatione minùs vñtatâ $\sigma\epsilon\mu\iota\omega\iota\epsilon\iota\tau\iota$ venerabilem facere. Nam certè, quicquid infimæ ætatis Grammatici, minorum scilicet gentium, dicitent, $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ & $\delta\omicron\upsilon\lambda\lambda\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$, apud bonos & priscos authores, eadem sunt, hoc solo discrimine quod $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ videtur quasi antiquatum. Cæterùm $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ cultum externum propriè significat LXX. Interpret. quemadmodum & $\pi\tau\alpha\upsilon$ Heb. Nam amorem Dei & proximi neque $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$, neque $\pi\tau\alpha\upsilon$ quis dixerit, sed nec illum cultum quo beati Spiritus in celo Deum prosequuntur, qui vellet cum LXX. loqui, $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ dixerit, neque $\pi\tau\alpha\upsilon$, si cum Prophetis loqui volumus. Itaque in Nouo Testamento non dicitur simpliciter $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ cultus Noui Testamenti, sed $\lambda\omicron\gamma\iota\kappa\acute{\eta}$ $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$, quemadmodum & $\lambda\omicron\gamma\iota\kappa\acute{\eta}$ $\delta\omicron\upsilon\sigma\iota\alpha$ dici possit, & $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ $\epsilon\iota\tau\iota$ $\pi\alpha\theta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$, id quod plurimum facit ad huius loci illustrationem, in quo Apostolus $\lambda\alpha\beta\acute{\omicron}\nu\epsilon\iota\tau\iota$ nomine cultum

illum Aëronicum externum & carnalem, sed typicum, notat.

Cur tabernaculum vocetur $\acute{\alpha}\gamma\iota\omicron\nu\ \kappa\omicron\sigma\mu\omicron\kappa\acute{\omicron}\nu$.

Notandum est omnia typica dici mundana, verbi gratiâ terra Chanaan dicitur Mundus Rom. 4. 13. Non enim per legem promissio cecit Abrahæ, vt esset hæres mundi, sed per iustitiam fidei: Omnino intelligitur terra Chanaan, quatenus typus erat regni cœlestis. Sic Apostolus vocat Elementa mundi typica illa rudimenta Ecclesiæ nondum adultæ. Appellationis ratio hæc est, quia illa, quod ad substantiam attinet, & separata à suâ significatione, sunt aliquid terrenum. Dicat aliquis, hoc pacto posse etiam dici nostra Sacramenta $\kappa\omicron\sigma\mu\omicron\kappa\acute{\omicron}$. Sed non est par ratio, nam præter significationem nostra Sacramenta nullum habent vsum, at typi, etiam ex Dei instituto, aliquem habebant vsum præter significationem, qui vsus materia erat idonea quæ significationis capax esset, itaque mundano quodam mōre erat id quod significabat, verbi gratiâ, terra Chanaan erat populi Dei hæreditas mundana, nempe comparata cum cœlesti hæreditate quam significabat.

typica omnia sic dicuntur.

ratio.

M m 4

LECTORI.

V M hac in Epistolam hanc dictaret Camero, subitò Lutetiam accitus graui de causa, coactus est inchoata in hoc caput dictata hic abrumpere. Statim autem atque Lutetiâ rediit, Montalbanum vocatus ut illic S. Theologiam eò profectus est. Porro & hoc te volumus hîc monitum. Cùm post explicatum celebrem illum Matthæi locum **Tu es Petrus**, Camero videret impositum esse sibi à Senatu Academico hoc oneris, ut illustriora Noui Testamenti loca explanaret, proindeq; copiam sibi non esse factam locos, quos Communes vocant, tractandi, interim autem percuperet controuersiam de Verbo Dei, quam hætenus non satis plenè à Theologis explicatam esse censebat, accuratè tractare, quod sine Ordinis illius à Sen. Acad. constituti dispendio fieri posse putauit, id proposuit facere, communicato prius cum Collegis consilio, ut nempe post ferias (quas Vacationes vocant) vernas & autumnales, initio singulorum Semestrium, quum instaurantur Prælectionum publica exercitia, ipse ante præscriptam sibi locorum Noui Testam. tractationem, Prælectiones aliquot extra ordinem haberet de argumento quod ipsi maximè adlubesceret. Itaque initio prioris Semestris anni Academici M. DC. XIX. paucas habuit de Necessitate Verbi Dei Prælectiones, verum quia nihil dum dictabat, sed continuâ, eâq; properanti oratione utebatur, excipi non potuerunt quæ de illo argumento differuit, aut si quæ fortè excepta sunt, ea ita perplexa, confusa, adeoque & manca fuere, ut nihil inde confici potuerit quod esset authore sub dignum. Verum ea paulo inferius habes ab eo postea reposita initio Disputationis quam de Verbo Dei Glascae habuit, ut nihil eorum quæ tum hîc dixit iure desiderare possis. Istam de Necessitate Verbi Dei diatribam secuta est hæc altera, quam hîc subiectam habes, de Notis Verbi Dei in genere, quam initio alterius eiusdem anni Semestris habuit. Eam denique secuta est tertia, de Notis Verbi Dei in specie, quæ isti coniuncta est, quamque ipse etiam habuit initio duorum sequentium Semestrium anni M. DC. XX. sed eam non potuit absoluerè, quia ortis anno M. DC. XXI. turbis ciuilibus, excedens Galliâ in patriam Scotiam se recepit.

E IVSDEM

EIVSDEM
 IOHAN. CAMERONIS
 PRÆLECTIONES VARIÆ
 DE VERBO DEI,

AC PRIMVM,

De Notis Verbi Dei in genere.

Quibus dignoscitur an Verbum aliquod (quodcumque tandem illud sit) sit Diuinum.

Philosophi in scriptis suis, tam Physicis quàm Ethicis, nullam esse Verbi Dei necessitatem contendunt, eo vtuntur potissimum argumento, quòd scilicet homines naturaliter eâ instructi sint cognitione quæ satis est ad vitam rectè instituendam. Contra quos tenenda est ratio Verbi Dei. Est postquam hæcenus disputatum est de necessitate Verbi Dei, sunt iam nobis obseruandæ quædam Notæ, quibus vera Religio à superstitione, & Verbum Dei ab alio quocumque secerni possit. Notarum itaque Verbi Dei duplex est genus. Primum eas complectitur notas, quæ petite sunt vel ab ipsâ naturâ & essentiâ Verbi Dei, vel quæ illius naturam & essentiâ consequuntur. Secundum verò genus eas sub se continet notas, quæ ab iis, quæ accidunt extrinsecus Verbo Dei, petite sunt.

Primi autem generis tres sunt ordines. Primus ordo ea continet argumenta & signa, quæ & si ab ipsâ Verbi Dei essentiâ profluunt, profluunt tamen remotè. Huius autem primi Ordinis quatuor sunt Notæ. Prima hæc est, quod Dei Verbum ea reuelet, quæ ratio humana aut non satis assequitur, aut omnino non assequitur. Secunda Nota hæc est, quod quæ reuelantur in Verbo Dei, ea non modò animum demulcent & oblectant, sed etiam in sui admirationem rapiunt, vt necesse sit fateri, id tale esse vt ab hominibus excogitari nequiverit. Tertia hæc est, quod cum omne mendacium inconstans sit, & à se ipso discrepet, Verbum Dei sit eiusmodi, vt sibi ipsi perpetuò constet, sibi congruat, nihilque habeat repugnans. Quarta denique, Verbum Dei eiusmodi esse vt etiam si superet captum & vires humani ingenij & rationis, at tamen non destruit rectam rationem, & non extinguit lucis illius primigeniæ reliquias.

Secundus Ordo primi generis ea continet notas, quæ accedunt propius ad essentiâ Verbi

Dei. Huius ordinis tres sunt Notæ. Prima, quod Dei Verbum informat ita mentem humanam, vt inexplata illa auiditas discendi, quæ illi à naturâ insita est, conquiescat (faceat modò humani ingenij malignitas, & pernicacia) idque non patefactione earum rerum quæ leues sunt, quales sunt res naturales, Physicæ, & Mathematicæ, sed patefactione summi boni. Secunda, quod Verbum Dei, quodcumque tandem sit, eiusmodi esse oportet, vt sedet animi motum, illiusque æstum & mœrorem componat, quod sapientiâ humanâ nemo mortalium vnquam neque potuit, neque poterit, assequi. Tertia denique secundi ordinis Nota hæc est, quod Verbum Dei tradit præcepta vitæ rectè instituendæ hominibus, & addit argumenta quibus, si fidem adhibeant, in obsequium, redigantur.

Tertius denique ordo primi generis eas habet Notas, quæ tamen Notæ propriè dici non possunt, quia in ipsi Verbi Dei essentiâ constitutæ sunt. Quæ notæ se produnt in sensu remissionis peccatorum, & mortificatione peccati. Cum enim certæ quædam notiones homini à naturâ concessæ sint, quæ quidem hominem ed adigunt, vt sciat aliquid sibi deesse, quod tamen non patefaciunt, Verbum Dei ea omnia suppeditat quæ animus humanus desiderat. Duo autem desiderat animus humanus. Primum hoc est, nempe vt sit tranquillus, quietus, & pace conscientie fruatur, quæ non aliunde oritur quàm ex sensu gratuita remissionis peccatorum in sanguine Iesu Christi. Alterum quod animus humanus appetit, est quod qui serid cupiunt sibi remitti peccata, student vincere affectus onimi: quorum vtrunque in solo Dei Verbo reperire est. Quod duobus verbis expressit Propheta Ieremias, cap. 31. vers. 31. & 32. nempe quod *Lex Dei in cordibus nostris inscribitur, & nobis remittuntur peccata.*

Sequitur secundum genus Notarum Verbi Dei, quæ sunt quidem eiusmodi, quæ si animus humanus comprehendit, colligit id (quodcumque tandem sit) cui hæ notæ indite sunt, rem esse diuinam, licet eam comprehendere non possit.

1.

2.

3.

Ordinis
tertij.

Nota

1.

2.

Genus secundum
Notarum,
extrinsecarum
scilicet

Eius prima Nota est Antiquitas.

Huius autem generis prima Nota est **ANTIQUITAS**, id enim necesse est esse diuinum quod idem antiquissimum est: Itaque Sapientiam antiquissimam eandem à Deo profectam esse necesse est. Si ergo vlla sit doctrina antiquissima, eadem coelestis est. Huius rei ratio hæc est, quia vnumquodque sapit authorem suum: Itaque cum Deus author sit Verbi Diuini, is autem sit (si ita de Deo loqui fas sit) antiquissimus (æternus enim est) idem de Verbo Dei dicendum est. Et verò res ipsa id ipsum testatur, non enim vitium prius est virtute, vt neque morbus aut dolor sanitatem præcedunt, sed sequuntur; atque (vt Phisici docuerunt) quod est præter naturam posterius est eo quod est secundum naturam. Itaque necesse est Verbum Dei esse antiquissimum, si antiquissimum, cui hæc nota indita est, Verbum Dei est.

2. Perennitas.

Secunda secundi generis Nota est **Perennitas Verbi**: Nam si vlla doctrina perennis sit, eandem diuinam esse necesse est. Perennitatem autem definitio, non quidem perennitatem veritatis in se, sed eam quæ respicit cognitionem humanam: id est, si vlla sit doctrina cuius notitia semper obtinuit eam necesse est esse diuinam. Ratio huius rei hæc est, quod omne mendacium varium est & multiplex, & ea planè conditio est humanarum opinionum, quæ foliorum arborum, quæ nascuntur & denascuntur. Itaque Verbum illud necesse est esse diuinum planè, quod nullâ sæculorum iniuriâ potuit immutari, multò minus deleri.

3. Auctoritas.

Tertia secundi generis Nota est **Auctoritas**: Verbum enim Dei, quodcumque tandem illud sit, comitem habet auctoritatem quandam: auctoritatem, inquam, in modo docendi. Nam quæ humano ingenio inuenta sunt, ea etiam, vt se commendent, fucum & quendam leporem adhibent, sed quæ se solâ auctoritate tuentur, eadem diuina esse necesse est. Itaque si quæ doctrina, quæ agat de rebus magnis & admirandis, quæ compellet homines pro imperio, & solâ sui auctoritate vtatur, dum se commendat, eam diuinam esse necesse est. Et vt in vita humanâ impudentia affectat, non assequitur tamen, auctoritatem, & contra grauitas auctoritatem nullam affectat, sed habet characterem quo distinguitur ab impudentiâ & effroni audaciâ, ita planè auctoritas Verbi Dei eiusmodi est, vt non sapiat supercilium humanum, sed habet maiestatem quandam sibi insitam, quâ dignoscitur à fucatis hominum commentis.

4. Humilitas.

Quarta secundi generis nota est, **Humilitas**: Auctoritas enim Verbi Dei comitem habet humilitatem quandam. Humilitatem, inquam, sed qualis est humilitas Regum: Reges enim, cum se præbent humiles, non celant maiestatem suam: Rex nempe aliter se humilem præbet quàm ferus, est enim grauitas eius, auctoritas, maiestas suauitate quâdam temperata. Itaque, neque in Rege maiestas facit vt Regis aspectum defugiamus, nec humilitas item vt maiestatem despiciamus: neque pariter Deus demittit se in verbo suo fordide, neque agit in eo omnino & planè pro imperio.

Quinta Nota est, **Conditio eorum per quos Verbum Dei traditur**. Etenim Sapientes sæculi omnes ingenio valuerunt & eloquentiâ, nil vt mirari debeamus, si ea quæ ab illis tradita sunt sapiant

ingenium humanum. Si is adsit iis qui non ingenio valuerunt, si verba eorum continent res admirandas, quæ faciant vt nos quæramus vnde tam miranda, sanè necesse est eiusmodi homines locutos esse instinctu Dei: Nam certè homines ignari corripuntur aliquando Spiritu vertiginis, sed tamen quæ proficiscuntur ab iis (si sunt prodigiosa) non sunt admiranda.

Sexta hæc accedit, **Consilium eorum per quos verbum hoc (quodcumque tandem illud sit) traditum est**. Nam si fuissent viri magni nominis, qui studuissent hac ratione nominis famam sibi comparare, opes accumulare, & regna consequi, potuissent videri suspecti, quemadmodum Lycurgus, Numæ Pompilius, & reliqui magni nominis legislatores. Sed si eiusmodi fuerint, vt illis (vt dicitur pro uerbo) neque meteretur, neque sereretur, sed contra illis illinc redibant ærumnæ, necesse est eos non accessisse ad rem tantam humano consilio. Neque item potuerunt illud excogitasse vt demulcerent animum, quia quæcumque hoc consilio fiunt, non ita fiunt vt redeant in perniciem authoris, si modò id illi fuerit prospectum. Itaque si quod sit Verbum, quod profectum est ab eo qui eiusmodi sit, idem diuinum esse necesse est.

Septima hæc & accedit, quod si sit **Doctrina** quædam, quæ ob signata est miraculis, id est, signis (vt loquitur Scriptura) quæ omnem naturæ vim superant, & quæ talia sunt vt à solo Deo patriari queant, eam necesse est esse Diuinam. Illa autem miranda Deus patrat vel immediatè, nullo vsus instrumento, vel mediatè, dum vtitur operâ hominum, per quos interdum extraordinariè operatur.

Deinde & hoc est magni momenti, **Quod est genus quoddam doctrinæ quod se vltro commendat, accommodatum ad ingenium humanum; sed si est doctrinæ quoddam genus ita comparatum, vt oppugnet ingenium humanum, & eiusmodi vt vires hominum opprimere studeat, & ea illis inculcare à quibus abhorrent, quod idem tamen sibi gradum facit per momenta ad summum, id diuinum esse necesse est**. Itaque superstitione humanum ingenium deletatur: vera Religio conciliat hominum odia, vnde orta sunt tot Martyria, cruces, regi & id genus supplicia.

Adjiciam, quod Nota sit doctrinæ, **Propagationis ratio**: nam superstitio inualuit vel auctoritate Principium commendata, vel vi & armis propagata: at doctrina quæ nullis eorum præsidiiis freta est, nulla nititur auctoritate humanâ, sed patientia sua vim suam testatur, & se ipsam commendat, eandem diuinam esse necesse est. Non me fugit multos supersticiosos grauisima quæque perpeti vt se probent hominibus; sed quàm rarum id est, cum abundant Martyres. Alius deinde habitus Martyris, alius verò habitus illius qui *καρτερία* quadam impulsu moritur: nihil in Martyre elatum, omnia in illo præsentiam animi arguunt & supercilium, simulata est humilitas & modestia. Vt autem ea quæ fucata sunt mentiantur colorem genuinum, si ea eminus intuearis, quæ tamen propius inspectæ se produunt, sic vera animi demissio nullo pacto potest ita effingi, vt si non vera sit, fraps non luceat.

Itaque

6.

7. *Miracula.*

8.

9. *Propagationis ratio.*

Itaque ut colligam hæc omnia in vnum, & ita redeam ad institutum meum: Si vlla sit doctrina, cui omnes hæc notæ conueniunt, quis ad eò impudens est & præfractæ frontis, ut neget illam esse diuinam: ita ut nihil nobis agendum super sit, quam ut probemus eiusmodi esse vnicam illam quam habemus Dei beneficio libris Veteris & Noui Testamenti scripto consignatam. Quod si affecti fuerimus (quidni autem assequemur) magnum operæ pretium fecerimus: Non erit nobis acquiescendum illis, qui quærent vnde nominis eam esse Scripturam, neque erit confugiendum ad auctoritatem Ecclesiæ, quæ corruet si auctoritas Scripturæ non stet firma.

Sed priusquam hûc veniam, ratio institutæ disputationis requirit, ut amoliat illa quæ aduersus ea, quæ à nobis dicta sunt, obijciuntur, quæ leuia sunt. Ac primò illud posset obijci, quod est grauissimum; Nempe, quod non videtur conuenire iustitiæ Dei, & bonitati Dei, ut miseros homines puniat ob ea quæ credere nequiverunt: nemo enim potest credere id quod non intelligit; fuit autem prima hæc Nota primi ordinis Verbi Dei: nempe ut Verbum Dei sit eiusmodi, ut contineat ea quæ superant humanæ mentis captum. Et certè id Verbi Dei natura poscit, alioquin esset Philosophia, non autem Verbum Dei.

Ut hæc obiectio solvatur, non est recurrendum ad absolutam potentiam Dei in creaturas: Nam si damnantur ideo homines quod non admittant veram religionem, id non fit absolute Dei iure, sed iure Dei iustitiæ & æquitate temperato. Deus enim Judicis partes agit; ij autem Iudices sunt, qui iudicant ad præscriptum Legis & iustitiæ, ita ut qui iustitiam hanc voluerit detræhere Deo, neget Deum Iudicem esse; quod pugnat cum illâ notitiâ, quam Deus in seuit hominum mentibus, de summâ suâ iustitiâ. Non est igitur quæstio hæc contemnenda.

Cæterum, res non erit vsque adeo difficilis, absit modò studium contentionis (quod omnes Christianos dedecet, præsertim verò Theologos, licet tamen etiamnum hodie nimis vigeat, vnde solemne prouerbium, *Odium Theologorum*) si habeamus ob oculos quibus, & quot modis aliquid impossibile dicitur.

Est enim ex impossibiliu genere quoddam, quod fieri nõ potest ut Deus exigat à creaturâ, est enim Deus Sapientissimus, Optimus, Iustissimus; & est item aliud impossibiliu genus, quod Deus meritò exigit à creaturâ. Non licet hîc nobis ea adferre exempla, quæ traduntur nobis in religione Christianâ, quandoquidem eò nondum ventum est: non enim sumimus pro confesso, Christianam religionem veram esse, verum id est quod probare conamur: Itaque exemplum à religione Christianâ petitu alienum foret. Quò ergo confugiemus? nimirum ut consulamus lucem illam rationis, quæ nobis post peccatum reliqua facta est, lucem illam quæ in tenebris lucet, sed tamen quam tenebræ non comprehenderunt. Jam verò lux rationis suadet quoddam esse impossibiliu genus, quod eiusmodi sit ut possit meritò exigi ab homine.

Sed hæc dicta in genere, dicuntur à nobis confusè, sine exemplis & rationibus: Hoc igitur nunc agimus. Ac primò quidam, certum est ea

quæ ita sunt impossibilia, ut cur sint impossibilia, causa sit extra hominem, non autem in homine, illa huiusmodi sunt ut Sapientiam Dei, Bonitatem Dei, Iustitiam Dei non possit decere ut ea exigat ab hominibus; ut verbi gratiâ, si Deus ab infante bimulo exigeret, ut loqueretur Hebraicè, aut si Deus exigeret à cæco ut Solem intueretur, aut verò exigeret à claudo ut incedat rectus. Certè illa omnia sunt eiusmodi, ut, quòd sint impossibilia, non aliunde proficiscitur, quam quòd eorum causa extra hominem est. Id autem extra hominem est, quod non pendet à voluntate & intellectu pratico hominis, (detur venia verbo, sic enim Aristoteles loquitur) est autem intellectus practicus, intellectus qui iudicat de rebus agundis vel non agundis. Quæ igitur sunt eiusmodi ut quod fieri non possunt ab hominibus non aliunde oriatur, quam quòd causam habeant extra hominem, illa (inquam) Deus non exigit ab hominibus, neque verò exigere potest. Ut res explicetur clariùs, non exigit Deus à paupe, ut erogat elemosynam, alienum id est à summa illius iustitiâ, neque item exigit Deus ab ægro ut sit corpore firmo & valido, etenim hoc non est constitutum in intellectu, in mente, in iudicio, in voluntate ægri: fingamus enim ægum iudicare sanitatem rem esse optimam & conducibilem, & secundum hoc iudicium eam appetere, attamen non erit positum in illo iudicio & appetitu ægri ut consequatur sanitatem. Quæ sunt eiusmodi, Deus non exigit.

Alterum genus eorum quæ impossibilia sunt id est, quod cum cui præscribitur ut quod bonum, iustum, & æquum est, faciat, causa cur non obsequatur non alia statui potest, quam quia ita est deprauato, præfracto, & perditio ingenio, ut non possit à se impetrare, ut quod iustum est faciat: Huiusrei exempla non affero (ut dixi supra) ex Scriptura, in vita enim obuia sunt; Et certè huius generis exempla deprehendunt aliquando patres in liberis, maritus in vxore, Rex in subditis. Nam sæpenumerò euenit ut pater exigat à liberis, quod liberi non possunt præstare, & tamen pater, si bonus fuerit, nihil exigat à filio quod non sit iustum, nihilominus tamen filius id non præstat, neque verò præstare potest. Quid ita? nimirum ob prauitatem & malignitatem ingenij. Item sæpenumerò euenit, ut maritus exigat ab vxore suâ, quæ vxor præstare nequit, nempe ut ne scortetur, & (ut loquitur Scriptura) *ne ardeat in alienum*, ut amet, colat, & honoret virum suum. At illa hoc existimat multò difficilius quam totum cælum emetiri. Vnde hoc fit? nempe propter perditum ingenium, & deploratam animi malignitatem. Denique, huius generis exempla obuia sunt in Rebus publicis, in quibus multos inuenias, quos iusta, minax, terrificæ, & grauissima legum poena non reprimat, & rigidum legis frænum non cohibet, sed multi sunt ex leges, à quibus frustra exigas ut obtemperent legi, non enim possunt: Attamen iure & meritò obsequium legis iustum ab iis exigitur. quid ita? quia si non præstant quæ lex præcipit, ided non præstant quòd mali sunt.

Hoc constituto, iam rectâ ad argumentum. Dico ergò, quod mysteria religionis superant captum humanæ mentis (modò superent) hoc inde esse quia mens humana nequam est: non

2.
Eorū quorū causa est in hominis voluntate.

Exempla sunt in vita obuia.

1.

2.

3.

Solvitur obiectio proposita.

impedierit hoc tamen quominus ea religio vera sit; continet enim illud quod dicitur ab Apostolo *mysterium pietatis: & mysterium* quidem à quo natura abhorret, quia ducit ad pietatem. Quod est vnicè obseruandum; multè enim sunt causè quibus adducuntur homines ad contemnendam religionem: Itaque qui de religione malè sentiunt, inter se dissentiunt, vt Turcæ & Iudæi; Turcæ enim de religione malè sentiunt, Iudæi etiam malè sentiunt, sed tamen non eodem modo vtrique, Turci aliter, aliter Iudæi. Sed plurimum inter est scire, qua de causâ ista dissentio nascatur. Nam, qui de religione idèd diuersim sentiunt quod hęc: propius accedit ad pietatem, hęc verò longius à pietate recedat, ij non dissentiunt frustri, sed iustâ de causâ: Sed plerumque euenit, vt studium patrum nostrorum, & quod magis receptum est, quodque facit ad libidinem, faciant vt faueamus huic aut illi religioni. Dicimus ergo eam esse veram religionem, quæ exigit, ab iis qui eam profitentur, qui superant quidem caprum humani ingenij, sed eiusmodi tamen sunt vt quod superant humani, ingenij caprum, non aliunde proficiscatur quàm à nequitia humani ingenij. Neque tamen hoc volumus, posse fieri vt animus humanus ea excogitet: ed enim non potest assurgere mēs humana, quantumuis pura foret: A tamen volumus, vt ea à solo Deo excogitata & sibi proposita agnoscat, pro diuinis, absit modò peccatum, & facessat humani ingenij malignitas. Id est de quo nos admonet Christus Ioan 7.17. *Si inquit, quis voluerit eius* (id est Patris) *voluntatem exequi, cognoscat de Doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.* Quo loco Christus hoc tantum voluit (alloquitur autem Iudæos) significare, quod Euangelium contemnerent, id non aliunde oriri quàm à peruersitate auditorum, eorum nempe: lex enim Dei sancta est, cor verò hominis prauum. Interim tamen obseruandum est, legem non esse Deo præscriptam, sed ipsum Dei velle naturâ suâ lex est: legem enim neque agnoscit Deus, cum non habeat superiorem, sed ipse sibi lex est, quippe qui naturâ suâ sit sapientissimus, optimus, iustissimus; vt enim ignis non potest refrigerare, ita Deus non pugnat cum suâ natura; quod non est impotentia, sed summa potentia, nihil enim posse iniusti summa in Deo potentia est.

Sic soluta esto objectio hæc. Verumtamen quia versamur eo sæculo, in quo est vel magna calumniatorum frequentia, vel etiam infirmorum multitudo, explicandum est quod supra dictum est à nobis, antequam vltèriùs progrediamur. Nam hæc sunt eiusmodi, quæ possint fortasse videri tribuere aliquid Pelagianismo, aut verò Semi-Pelagianismo. Non enim vox latet quàm pugnatum sit acriter circa locum illum Ioh. 7. à nobis allatum: non vos fugit quàm diuersè, & pugnantè, afferantur à multis huius loci interpretationes, quas referre nunc temporis nihil est necesse. Locus est quidem illusterrimus, sed eius lux multos offendit; neque id mirum, semper enim solis lux lippi oculis sit noxia, non sua, sed oculi culpa. Vt autem perspiciatur loci sensus vnum velim vos esse monitos, vt tenentis arctè, aliud esse, *iudicare quid possit animus humanus sepositâ malitiâ*, aliud verò, *quid possit adjunctâ peruersitate & malitiâ*; non est enim mali bona facere,

bona enim arbor producit fructus bonos, putris autem malos fructus fert. Itaque certè, quod quis non agnoscit Verbum Dei, hoc fit quia adhæret naturæ malitia; vt iis quibus res est cum febre, gustant quidem cibos, sed quia imbutum est palatum eorum humore acri, omnia amara illis videntur. Ita planè fates habet cum agitur de religione; est enim imbuta mens prauâ, qualitate, peccato scilicet, quod facit vt non placeat doctrina.

Neque metuendum est id quod verentur nonnulli; Sic enim disputant, si priusquam fecerimus voluntatem Patris non possumus de doctrina iudicare, hoc est iudicare de Doctrinâ priusquam iudicemus de doctrinâ. Sic illi disputant, & acutè quidem: nemo enim quid facit qui non idem iudicet, & tum demum aliquid rectè fit cum sit iudicio, quod autem rectè fit necesse est id fiat Dei iussu, in quo animus acquiescit: quod autem sit Dei iussu, cum iudicio fieri necesse est. Hoc ita certum est, vt etiam agnatum fuerit à Cicerone ipso, homine prophano, nihil enim voluit rectè fieri, nisi quod sit rectâ conscientiâ. Itaque non vult vitum bonum, cum illi aliquid agendum est, dubitare; vt idem hæc in parte velit, quod dicit Apostolus, *Quicquid sit sine fide peccatum est*, quod enim sine fide facimus dubitantes & cespitantes facimus. Cum ergo nemo possit facere voluntatem Dei quam non agnouerit, vnde Christus dixit, *Si quis voluerit eius voluntatem exequi, iudicabit de Doctrinâ?* vult enim (vt videtur) antecedere id quod naturâ suâ sequitur, nempe vult antecedere *exequi voluntatem*, sequi autem *iudicare de Doctrina*: At contra se res habet, necesse est enim præcedere iudicium, voluntatem autem sequi.

Sed quæstio hæc non est difficilis, si absit pertinacia. Res enim ita se habet: Sunt reuelationis diuinæ gradus quidam, quorum primus gradus est ad secundum, secundus autem ad tertium, & sic deinceps. Sed quinam sunt isti gradus reuelationis diuinæ? nempe nulla gens est tam effera, tam barbara, quam Deus celauerit bonitatem suam; nam solem suum oriri facit super iustos & iniustos; & ea sufficit hominibus vnde colligere possunt certissima bonitatis suæ argumenta: Certos autem dignatur beneficio multò magnificentiori, quales ij sunt quos voluit Ecclesiæ suæ membra facere. Atque in iis immane quantum est discrimen, aliis enim fustis, aliis parcius annuntiatur verbum Dei. Cæterum nemo est qui ausit cum Deo contendere, quin causâ cadat, licet Deus non vtatur absoluto suo iure, sed eo tantum quod est iustitiâ & æquitate temperatum. Itaque hoc voluit Christus hoc loco, *Si inquit, perceptam habuissetis doctrinam Moysi, non quidem mente Theoretica, sed mente Practica, qua existat ad opus, iudicaretis de doctrina*, id est, qui luce illa, qua sibi indulta est, rectè vritur, agnoscit nouum augmentum lucis: Vt qui oclulit oculos ad occidentem Solem, profectò & ille ad orientem Solem oculos oclulit, quippe deprehendetur à Sole oriente oculis oclulis: At contrâ, quem sol oriens apertis oculis deprehendit, tanta eum circumfulget luce, vt eum rapiat in admirationem, & efficiat vt prior lux ei tenebrarum sit instar. Ergo quæstionis solutio facillima est, nempe gradus sunt in reuelatione, aliter enim exhibuit se Gentibus,

Obj. No-
uatorum
ex loco il-
lo.

Resp. ad
Object.

Varij re-
uelationis
Diuinæ
gradus.

Explicatur
locus se-
pra alle-
tus.

Quomodo
Mysteria
religionis
superant
caprum
humani.

Vindica-
tur & ex-
plicatur
locus Ioan.
7.17.

aliter: Judæis sub veteri Testamento, aliter sub Euangelio, sed hi gradus reuelationis fuerunt ad vltimam reuelationem gradus.

Sed, inquiet aliquis, si ita se res habet, Pelagianismo lata aperitur porta. Minimè verò: Nemo enim est mortalium, sine Spiritu Christi, qui hâc luce rectè vsus sit; vnde fit vt omnes mortales hâc ratione fiant inexcusabiles, quia quod non agnouerunt hanc lucem, hoc non aliunde profectum est quàm ab eorum nequitia; contra qui eam agnouerunt nihil habent in quo glorientur, id enim omne, quodcunque tandem sit, ortum est à vi spiritus Christi, qui edomuit pertinaciam intellectûs & voluntatis.

Secundo loco objici potest, aduersus ea quæ diximus, scilicet multa esse miraculosa in falsâ religione, multa admiranda, multa quæ in admirationem rapiunt: Meministis enim hanc fuisse secundam Notam primi ordinis Notarum Verbi Dei, vt religio non modò tradat quæ superant mentem humanam, sed quæ rapiant homines in admirationem. Sed hîc opus est distinctione, quâ tandem? Admiranda dici possunt vel *Miracula*, vel *Dogmata*. Et superstitiones quidem hanc miraculorum laudem sibi arrogare, id verò non est mirandum: nos autem non agimus, & loquimur, de miraculis, sed de dogmatis: quanquam falsa religio falsa etism miracula sibi vendicat. Falsa, inquam, miracula; Verum enim miraculum id est, in quo vel in re quæ fit, vel in modo faciendi, apparet aliquid fieri ex nihilo. Jam autem vt aliquid fiat ex nihilo opus est omnipotentia; nulla autem est omnipotentia nisi in Deo. Itaque à solo Deo miracula fieri necesse est. Quod si in superstitione miracula esse iactent supersticiosi, miracula sunt in speciem, non reapse. Itaque Idololum hoc, quod celebratur in viciniâ nostrâ, non excitat mortuos. Vera miracula dicenda sunt quæ conficta esse nequiverunt, quorum probatio apud posteros, non aliunde desumatur quàm ab ipsâ doctrinâ: Non enim est credibile eum qui ingenuè præscribit quod est faciendum, euncem id ipsum confirmare falsis miraculis, iam qui vera docendo probatur se nolle mentiri, ficta profectò non ediderit miracula. Verum hoc est quidem, quemadmodum qui monetam cudunt adulterinam, solent huic admiscere aliquid auri aut argenti, vt commendatior sit, & facilius simplices decipiantur; Ita nulla est doctrina quæ se profiteatur esse Verbum Dei, quæ non sibi vendicat quædam miracula, vt se commendet: in verâ autem religione omnia miracula vera sunt, præter quæ ratio suadet: atque illa sunt quæ referuntur ad Dogmata.

Tertiò objici potest, Quod non conuenit soli Dei verbo, vt nihil in eo dissidens sit, nihil discrepans, cum id ipsum cernatur in scientiis humanis, quæ nullæ sunt si vlla iis inest repugnantia, quæ cum veritate stare non potest: Etenim (vt dictum est supra) falsum à falso sæpè discrepat, at verum à vero dissentire non potest, vt sit hæc eadem veri ratio quæ est linearum rectarum; fieri enim non potest vt linea recta non quadret lineæ rectæ. Et pariter eadem erit omninò ratio falsitatis, quæ est linearum obliquarum, quæ neque inter se quadrant, neque cum lineâ rectâ.

Sed hæc obiectio inutilis est & nulla, multis de

causis. Prior, quia quæ non profunt singula, multa iuuant. Nolumus hanc solam esse Notam Verbi Dei, sed esse vnam ex multis: non enim ex separatim, sed coniunctim cum iis quæ præcedunt, intelliguntur. Diximus autem primo loco, reuelationem diuinam esse eiusmodi vt superet captum humani ingenij, deinde verò tertio loco diximus, eam reuelationem eiusmodi esse debere, vt omnia in illa cohæreant, nihilque habeat repugnans, nihil discrepans. Hæc est prior responsio.

Altera ratio, quæ facit vt obiectio hæc sit inutilis, multo grauior est: nã nulla est humana scientia, cui hæc nota conueniat. Quod vt intelligatur animaduertendum est. Scientiam aliter considerari pro eo ac est in semetipsâ, aliter verò considerari pro eo ac traditur: nam Scientia, pro eo ac est in semetipsâ, necesse est vt non contineat falsum in se: sed tamen pro eo ac traditur, non ex se, sed propter infirmitatem & imbecillitatem humani ingenij, in eâ multa traduntur falsa; nullum vt sit genus scientiæ, quin contineat aliquid falsi, solâ fortasse exceptâ Mathematicâ. Cuius rei ratio hæc est, quod Mathematicæ demonstrationes referuntur ad principium quod cadit sub sensum: Itaque in Mathematica fortasse nullus est error. Hæc ratio adduxit Aristotelem vt illi attribueret ἀνεκλήσει, nempe quia conclusiones Mathematicæ reducuntur ad principia quæ ipsis sensibus comprobantur, vnde factum vt demonstrationis nomen Mathematicæ proprium fuerit, propter conclusionum euidentiam. Reliquæ enim scientiæ, quo longius constitutæ sunt à sensibus, eò obscuriores sunt, vt verbi gratiâ, Physica & Metaphysica omnium à sensu remotissimæ. Itaque coacti sunt Physici hîc agnoscere calliginem humani ingenij. Verum non est ea ratio Verbi Dei, nam est eiusmodi, vt non tradatur à ratione, quæ fallitur & fallit, sed ab ipso Spiritu Dei, ipso Dei instinctu, qui non potest fallere, neque decipere, vt ipse neque fallitur, nec decipitur, nec verò falli aut decipi potest.

At sunt quædam tamen, dicit aliquis, etiam in Verbo Dei, quæ sunt ἐναντιοπαύειν, id est, quæ speciem habent repugnantia. Non est leue argumentum, etiam si primâ fronte videtur res expeditu facillima, vt nempe dicamus aliud esse repugnantiam, aliud autem speciem repugnantia: & verbo Dei inesse quidem speciem repugnantia largiamur, negemus inesse repugnantiam. Hoc pacto res videtur confecta: Sed tamen non ita se res habet; Nam quod iudicio mentis nostræ videtur pugnare, eiusdem modi est, quod ad nos, reuerâ pugnaret: Itaque si id quod videtur pugnare refertur ad iudicium nostrum, reuerâ pugnaret & reuerâ pugnare. Vt verbi gratiâ, si quid iudicio oculorum videtur esse album, quod est flauum, profectò oculus iudicat de iis rebus quæ flauæ sunt, ac si essent albæ. Itaque non tollitur omnis difficultas, si distinguamus inter speciem repugnantia, & repugnantiam: nam etiam qui profitentur falsam religionem, dicerent repugnantiam illam, quæ est in illa religione, non esse reuerâ repugnantiam, sed in speciem tantum.

Deinde huc accedit illud, boni viri inter se dissentiant, etiam in religione; videmus discrepantes eorum hominum, qui eandem profitentur

2. Scientiæ conde-rantur vel in se vel videntur.

Sola Mathematica nihil tradit falsi.

Inst. 1.

Resp. minus soli, na.

Inst. 2.

religionem, & quidem de ipsâ religione, sententias. Vnde igitur illa discrepantiâ? unde hoc diffidium, nisi ex repugnantia dogmatum? nempe quædam commonia sunt principia in verâ religione, unde diuersæ conclusiones deducuntur. Inde sententia illa quæ obtinet locum Prouerbij, *licet bonis inter se dissentire, saluâ veritate.*

Resp. vera
ad 1. Obj.

Respondeo, ac primò quidem, hæc differentia est repugnantie *in speciem* & vera repugnantie, quod quæ in speciem tantum repugnant; repugnant collata inter se, non repugnant collata cum suo principio. Exemplum, est principium in Physicâ, *Omniem quantitatem esse diuisibilem in infinitum*: & item est principium in Physicâ, *Omniem quantitatem esse finitam*. Hinc oritur *Carlopanis*, nempe si ista conferantur inter se, vt quod finitum est dicatur diuidi posse in infinitum, & contrâ, quod est diuisibile in infinitum, dicatur esse finitum. At non sunt ista contraria cum conferuntur cum principiis suis: nam hoc est principium, *Omniem quantitatem ex quantitate constare*, corpus fit ex corpore, superficies ex superficie, linea ex lineolâ, ex terminis enim & indiuiduis nulla fit quantitas. Itaque *omniem quantitatem esse diuisibilem in infinitum*, ita verum est vt etiam se probet fieri. Item, & *omniem quantitatem finitam esse principium* est, est enim omnis quantitas vel discreta, vel continua: Si continua, est vna; si vna, certis limitibus continetur; si certis limitibus continetur, habet figuram; si habet figuram, vel est quadrangularis, vel triangularis, aut vna ex aliis figuris, quæ finitæ sunt. Itaque, quantitatem finitam esse oportet. Itaque animus probè affectus agnoscit *Carlopanis*, non putat tamen inesse contrarietatem: videt enim illa cohærere cum principio, dubitat tantum quomodo conciliandæ sint. Vnde factum est vt imperiti Physici putarint, *Quantitatem esse diuisibilem in infinitum esse rem planè ridiculam*: & affecti sunt speciem veritatis, hæc enim partitio non fieri potest nisi mente. Sed hoc vt exemplum attulimus, itaque non licet illud nobis fusiùs persequi. Vt igitur nulla inter hæc est repugnantia, si conferantur cum suis principiis, ita etiam planè omnino se res habet cum agitur de Verbo Dei; fieri quidem potest vt sit species contradictionis inter dogmata, quum inter se conferuntur; sed si conferantur cum suis principiis, nulla prorsus inuenitur repugnantia. Itaque animus humanus vt rumque dogma verum esse agnoscit, non potest tamen illa dogmata inter se conciliare; in quo elucet acumen ingenij, quo enim quis acutiori ingenio præditus est eo rectiùs ea conciliauerit. Id ipsum euenit in Sophismatis, faciunt enim Sophismata vt appareat, seu videatur inesse contrarietas, non faciunt tamen vt discedatur à principio, agnoscit enim quis Sophisma, qui tamen illud soluere non nouit.

Alterum verò illud quod allatum est à nobis, nempe, quod viri boni etiam de verâ religione inter se dissentiant, videtur esse multò grauius; ceterum nihil facit ad rem. Quid ita? quis etiam videre est in scientiis humanis. Duo erunt viri doctissimi, peritissimi Physicæ & Metaphysicæ, & tamen non erunt in eadem sententiâ. Id præterea videre est in omnibus scientiis. At tamen viri illi in eo conueniunt quod præcipuum est in scientiâ, nempe in principiis. Sunt

Vnde fit
quod etiam
viri boni inter
se dissentiant.

Repugnã
tiam ex
q. 1. 1. 1.
exemplum
e Physicâ.

Applicatio
exempli &
distinctio-
nis.

quædam conclusiones remotæ, quæ longè deducuntur à principiis, in iis viros bonos disfidere non est mirandum. Neque tamen ea res quipiam detrahit veritati Verbi Dei, tantum arguit humanæ mentis imperfectionem & imbecillitatem; quæ eodem modo se habet ad Verbum Dei, vt se habet oculus ad solem; admittit enim oculus solem pro oculi modo: sic pro modulo spiritus mens percipit Dei Verbum. Itaque vt vt sapientes inter se dissentiant tamen aliter dissentiant, quàm stulti & sapientes: stulti enim dissentiant à sapientibus cum agitur de summâ rei; Sapientes non item, sed tantum cum agitur de iis quæ abstrusiora & reconditiora sunt, proindeq; minus necessaria ad humanam vitam. Itaque videtis quod spectent qui hæc dicunt, nimirum eò spectant, vt omnino tollatur Verbum Dei. Nos igitur meminerimus aliud esse, considerare Verbum Dei pro eo ac traditum est, aliud verò, considerare idem Dei Verbum, pro eo ac percipitur ab auditore.

Ne disputatio hæc vltterius quàm par est protrahatur, non afferemus ea quæ facerent ad illustrationem eorum quæ dicta sunt à nobis, sed tantum ea quæ pertinent necessariò ad intelligentiam illius argumenti quod iam tractamus. Inter hæc autem illud primum potest obtinere locum, quod offertur aduersus id quod dixi, *Verbum Dei, etsi sit supra rationem, tamen non esse eiusmodi vt recte rationi repugnet*, videntur enim non cohærere: Nam si Verbum Dei non repugnat recte rationi, videtur etiam non esse positum supra rationem, si verò positum est supra rationem, videtur etiam repugnare. Quod verò allatum est à nobis exemplum, ad hanc rem illustrandam, non videtur vsque quaque quadrare: Diximus enim quædam percipi à ratione, quæ non possunt à sensu percipi, cum tamen ratio non pugnet cum sensu; hoc, inquam, exemplum non videtur vsque quaque quadrare, quia sensus nullo modo iudicat de iis quæ ratione percipiuntur, sed continet se suis finibus: At contrâ ratio iudicat de iis quæ pertinent ad fidem, nam alioquin quomodo posset iudicare, quænam illa sunt quæ pugnant cum ratione. aut quæ non pugnant.

Hic nodus nobis soluendus est. Non potest autem solui nisi definiamus, *Quid sit esse supra rationem*. Quod vt percipiamus illud teneamus necesse est, nempe, tres esse gradus cognitionis humanæ: (non omnes recito humanæ cognitionis gradus, sed eos tantum quorum descriptio facit ad rem quam nunc agimus.) Primus gradus est, vt sciamus rem esse possibilem, non enim potest serper ratio percipere, rem esse, atamen potest percipere ratio rem posse esse: vt verbi gratiâ, memoriâ patrum nostrorum visa est stella in Asterismo Cassiopeæ, nulla ratio potuit percipere eam stellam visum iri, attamen recta ratio potuisset concludere, id esse possibile: Ita manifestum est aliud esse *iudicare quid sit possibile*, & omnino aliud esse, *iudicare quid sit*, aut verò, *quid futurum sit*. Iam verò ea omnia possibilia sunt quæ non implicant contradictionem, (vt loquuntur in scholis) quæ non ita inter se pugnant, vt se ipsa inuicem evertant. Hoc illud est quod potest ratio in dogmatis fidei; Quanquam non possit percipere ea dogmata, quæ traduntur in religione, ita se

Obj.
4.

Vera religio si superat rationem, videtur omnino cum ea pugnet, etc.

tres cognitionis gradus.

1.
Rem esse possibilem.

ita se habere, attamen potest percipere, rem posse ita se habere, & nihil habere repugnantie cum principiis. Hanc non repugnantiam recta ratio percipit, sensus non item, sensus enim est vis bruta quæ agit absque iudicio. Itaque, non est visus qui iudicat de mollitie; mollities enim non est objectum visus, sed tactus. Itaque bestia non ratiocinantur, sed homo.

2. Secundus gradus cognitionis humanæ est cognitio illa quam (docendi causâ) *confusam* appellabimus: Cum nempe aliquid confuse scimus, quod nescimus distinctè. Confuse autem aliquid scimus, cum scimus principia, conclusionem autem, quæ elicitur ex principiis, nisi à peritiori eliciatur, nondum percipimus, sed tamen postquam prolata est in lucem, & ex principiis deducta, tunc eam percipimus. Ut verbi gratia, qui accedunt ad discendum aliquam disciplinam, frustra accedunt ad eam addiscendam, nisi teneant confuse præcepta illius disciplinæ, quàm student addiscere: Ipsium enim illis eueniet, quod euenit sciscitantibus viam quæ eundum est Lutetiam, si illi prorsus locorum sint imperiti: nunquam enim quærendi finis illis esse poterit, sed si quis agricola dixerit illis, pergendum esse ad vicum quendam, rursus quærent quæ viâ, & ita in infinitum. Hoc est confuse aliquid scire, quæ cognitio omnino ad distinctam necessaria est: nam, quemadmodum nisi qui mouet quiescat non potest mouere (si enim mouetur non mouet, & si mouet non mouetur, mouetur autem quatenus mouet, nisi quiescat: Itaque Archimedes, fabricato sibi instrumento quo moueret quemuis molem, postulauit sibi dari locum in quo quiesceret, dixitque fore ut terram ipsam loco moueret) ita planè nisi sit aliquod principium cognitionis, in quo mens humana acquiescat, nihil potest vnquam addiscere. Hoc sensu possunt dici dogmata religionis constituta supra rationem humanam, nempe principia vniuersalia religionis possunt quidem confuse cognosci à rectâ ratione, sed tamen non distinctè. Secundum exemplum adferam de religione, sed in quo omnes consentiunt. Nulla est religio quæ non putet opus esse ut Deum placemus, itaque in omni religione, quantumuis barbarâ, quædam sunt placamenta Dei. Quid est ergo hîc positum supra rationem? Quod nempe ratio nunquam potuit deprehendere verum Dei placamentum: habet quidem illius confusam quandam notitiam, itaque postquam verum, genuinum, & genuinum Dei placamentum illi propositum est, acquiesceret ratio nisi esset peccati labe corrupta & inquinata: non enim acquiescit recta ratio in hoc genere placamentorum, quæ posita sunt in hisce rebus terrenis & fluxis, teste Poëta,

*Ab! nimium faciles, qui tristia funera cadis
Tolli flumineâ posse putati aquâ.*

Itaque dogmata veræ religionis dicuntur esse constituta supra rationem, quia ratio habet tantum confusam eorum notitiam.

3. Tertius gradus cognitionis humanæ, qui facit ad rem nostram, hic est, cum tenemus certè rem ita se habere, attamen non constat ratio, dum discipimus, vnde sit ut res ita se habeat: huius rei multa sunt exempla in Physicâ, ex quibus vnum proferam notissimum; Scimus aliquando rem ita

se habere, neq; tamen tenemus à priori rationem cur res ita se habeat, ut, verbi gratiâ, in demonstratione rem ita se habere intelligimus, quomodo autem res ita se habeat non intelligimus, nisi per demonstrationem. Ita in religione multa sunt quæ percipit humana ratio, & nouit ita se habere, sed Verbum Dei est quod reddit rationem, cur ita se habeant; verbi gratiâ, ratio deprehendit magnam esse perturbationem animi humani, atque eiusmodi perturbationem qualis nulla sit in belluis, neque in vllâ parte naturæ, si solum hominem excipias, ut nempe virtutem quis videat intabescatque relicta, ut homines mortem exhorrescant frustra (nam naturâ exhorrescimus illa quæ natura nos docuit esse eiusmodi ut ea possimus euitare, itaque non exhorrescunt belluæ mortem.) At nulla ratio potuit percipere, aut verò poterit vnquam, vnde orta sit hæc perturbatio animi humani, postquam autem prolata est causa & ratio huius perturbationis ex Scripturâ, tum demum mens humana intelligit, illam causam quæ exponitur in Verbo Dei, eiusmodi esse ut ratio non possit aliorum illam referre. Itaque idem iis euenit qui profitentur veram religionem, dum huius perturbationis causam quærunt in scriptis Philosophorum, quod scripsit Poëta,

*Suaue, mari magno pulsantibus aquora ventis,
E terrâ alterius magnum spectare laborem.*

Nam nos instituti verbo Dei multarum rerum, quas ipsi Philosophi ignorarunt, causa tenemus. Jam quantum temporis & argumenti ratio patitur, explicauit, ut puto, quomodo ea quæ posita sunt supra rationem non repugnent rectè rationi.

Præterea, & hoc scrupulum potest injicere, quod cum ad secundi ordinis verbi Dei Notas ventum esset, diximus, hanc esse verbi Dei rationem, ut tradere debeat de Deo, de ratione vniuersi, quæ expleant animum; Nam multa huius generis tradita sunt à Poëtis & Philosophis, diuina planè: occurrit enim passim in eorum scriptis clara Dei mentio, miseræ humanæ descriptio, rationis vniuersi, atque iudicij Dei, tum etiam prædicantur beati qui Deo curæ sunt, & traduntur præcepta vitæ rectè instituendæ egregia prorsus.

Sed quantum sit hoc expendimus aliàs, cum diximus de necessitate Verbi Dei, ita ut nihil sit necesse illa iam repetere. Sunt quidem, in scriptis veterum Philosophorum & Poëtarum, obscura quædam & incerta veræ religionis vestigia, ut qui legunt codicem vetustum, in quo omnes litteræ vel præ carie, vel præ nimia vetustate, exiliiores redditæ sunt quam ut possint percipi, vnde nascuntur plures & grauissimi errores inter legendum: Ita in ratione humanâ sunt quædam notæ diuinitatis, & diuinæ lucis vestigia, sed quæ non vetustas temporum, at vetustas illa, quam Apostolus *veterem hominem* appellat, obliterauit, & penè deleuit, ita ut opus sit auctore libri, qui describat codicem, & addat commentarium.

In tertio ordine primi generis Notarum Verbi Dei collocaui illas notas, quæ ad ipsam Verbi Dei essentiam pertinent, quæ duæ sunt, Remissio peccatorum & Sanctificatio. Omnis Sapersticio has notas sibi vindicat, sed vera religio ea

at non
rè dicitur.

Obj.
5.

Ref.

Obj.
0.

Ref.

2.
Cognitio con-
fusâ.

aliud simili-
le.

Exemplum
à Religio-
ne sum-
ptum.

3.
gradus co-
gnitionis,
quomodo co-
gnoscimus
n' n' rei.

demum est quæ tradit rationem remissionis peccatorum, & sanctificationis. Hæc autem ratio non est eadem in omnibus superstitionibus, itaque, quæ religio rationem tradit quæ quadrat cum verâ remissione peccatorum & sanctitate, eadem vera est religio. Non immoror diu in illis, sed illa breuiter perstringo, quia meum consilium est hâc horâ, si Deus dederit, imponere finem prolixæ huic disputationi.

Obj. 7.
aduersus
Antiqui-
tatem.

Ref.
Nouum bi-
farium di-
citur.

Altero genere Notarum Verbi Dei complexi sumus ea quæ illi accedunt extrinsecus, in istis autem Notis recensuimus *Antiquitatem* primo loco, *Perennitatem* secundo; iam verò multæ sunt superstitiones antiquissimæ. Sed hoc leue est, nam aliquid nouum dicitur vel respectu *cognitionis nostræ*, vel respectu *cognitionis simpliciter*. Respectu cognitionis nostræ ea sunt noua quæ hodie primùm didicimus, quamuis iam olim aliis ea fuerint nota. Respectu cognitionis simpliciter ea dicuntur noua, quæ à nemine mortalium vquam antea cognita fuerunt. Itaque distinguenda est cognitio *ætà &*, cognitio huius aut illius, à cognitione *simpliciter*. Fatemur ergo multas superstitiones antiquiores esse verâ religione, si æstimentur ex cognitione huius aut illius, vt verbi gratiâ, Ethnicismus, respectu Ethnici conuersi ad Christum, antiquior erit quàm Christianismus: Attamen in se Christianismus antiquior est Ethnicismo, etiam respectu cognitionis simpliciter. Itaque videtis quid respondendum sit iis qui se venditant titulo Antiquitatis.

Obj. 8.
aduersus
Perennita-
tem.

Diximus etiam, Notam veræ religionis esse *Perennitatem*, quam descripsimus non perennitatem religionis occultæ in Deo, sed patefactæ hominibus, nullum vt fuerit sæculum in quo Deus se reliquerit *ἀπαρτυεὶς sine testimonio*, vt loquitur Apost. Hic locus requireret amplissimam disputationem, sed eam differemus in id tempus, quo, Deo iuuante, dicemus eas Notas conuenire Dei Verbo quod exstat in scriptis Veteris & Noui Testamenti consignatum. Sed interim eximendus est hic scrupulus: videmus multa mutari in religione Christianâ, non enim semper fuit Christi Euangelium. Itaque Apostolus cap. 1.2. Rom. ait, *Euangelium fuisse promissum antè Patribus*, quo pacto ergo poterit dici religio perennis, quæ fuit aliquando in promissione? Hic scrupulus leuissimus est, nam quemadmodum vera cognitio suos habet gradus, ita vera religio suos habet gradus, neque nuper inuentum dici debet, quod cohesit cum iis quæ iam olim cognita fuerunt, vt verbi gratiâ, nihil docuit Paulus extra legem & Prophetas, hoc est, quod non possit elici ex lege & Prophetis vt conclusio ex principiis.

Ref.

Obj. 9.

Etiam & hoc posset alicui negotium facessere, quod diximus hoc esse ingenium veræ religionis vt in se conflet hominum odia, cum superstitione id ipsum faciat. Hoc obiter antea explicatum est à nobis, iam verò id ipsum, & fortasse clariùs, repetemus. Plurimum enim interest scire, quâ causâ impellantur homines ad odium religionis. Aguntur enim interdum studio inanis gloriæ, sæpe enim fit vt qui alioqui de religione benè sentiunt, non tam amore veritatis quàm studio nominis sui, excitent odia aduersus homines doctrinam aliquam proponentes quam illi putant à veritate abhorrere, vnde oriuntur Schismata in Ecclesiâ; Non enim satis est verita-

tem tueri, sed solo eius studio tuenda est. Deinde, etiam iis qui proponunt doctrinam aliquam quæ respectu nostri videtur noua, conciliatur odium, quia impugnat patrios ritus, quorum animus tenacissimus est: Nam prout quitque patriam diligit, si modò ingenuus fuerit, eo fit vt inflammetur odio aduersus eos qui hanc doctrinam proponunt, nullo veritatis amore, sed patriæ. Denique, & ij hominum odium in se concitant, qui doctrinam proponunt vitia ingenij humani detegentem & oppugnantem, etenim odiosum est omnibus peccati conuinci, & dulce est carnis libidinibus indulgere. Itaque vt respondeam huic argumento. Odium, quod concipi dicitur aduersus Verbum Dei, vel est iustum vel iniustum. Iustum odium est quod concipitur aduersus doctrinam nouam, eo quod alienet homines à pietate. Hoc odium non experiuntur qui proponunt Verbum Dei, illud enim nunquam alienat à pietate; Eiusmodi odium in se sola superstitione in piis concitat, & concitare debet. Iniustum verò odium & carnale itidem duplex est; vel enim quis excitatur odio aduersus nouam doctrinam, quia vitia oppugnat & suauis est obdormiscere in peccato. quile odium superstitione non parit, Verbum Dei in se constat, vel quis excitatur odio aduersus nouam doctrinam, adductus ratione sui commodi, inanis gloriæ, aut patriæ amore; quod genus odij tam qui superstitionem quàm qui Verbum Dei proponunt, experiri possunt. Et reuerâ quidem iniustum est si religionem impetit, si verò superstitionem, ideo tantummodò iniustum dicitur, quia superstitione odio haberi debet, non ob proprium commodum, aut inanem gloriam, aut patriæ amorem, sed quod homines alienet à Deo & verâ pietate.

Vnum addam. Aduersus ea omnia quæ dixi potest & hoc obijci, si hæc Notæ sunt veræ religionis, ergo his notis adducuntur homines ad eam amplectendam; At hoc est falsum, nam rusticus, qui idem erit pius, non potuisset eas notas habuisse perspectas, illis enim cognoscendis opus est saltem mediocri ingenio. Ergo non debent dici Notæ. Dissoluam hoc argumentum similitudinem conjunctâ cum ratione. Dico ergo, id ipsum hic accideret menti humanæ quod accidit ei qui imaginem egregiè pictam intuetur, statim enim rapitur in admirationem: sed postea opus est primùm attentione, deinde ingenio, vt causas admirationis suæ quis possit reddere quas deprehendit in imagine. Inde ne quis concluderet illas rationes, quibus ille raptus fuit in admirationem, non fuisse in imagine, quia non potuit eas explicare? nullus planè nisi stultus. Sic in Musicâ, omnes in admirationem harmoniæ rapiuntur, sed non est cuiusuis reddere rationem, vnde orta sit hæc harmonia, necesse est enim valeat ingenio, aut si Musicus. Ita est planè in Verbo Dei, nemo non dicet rationes illas & Notas, quæ rapiunt rusticum in admirationem, non ipsi necesse, quia rusticus non possit causam admirationis suæ reddere. Nullomodo, si quidem religio prædita est Notis quibusdam, quibus facit vt homines assentiantur iis quæ in eâ deprehendunt: etiam si id non sit ingenium Notarum veræ religionis, vt eas homines quilibet, & obijctique, possint obseruare, proponere, atque explicare.

Obj. 10.

Ref.

Simili.

DE NOTIS,
 QVIBVS VERBVM DEI
 IN SPECIE DIGNOSCITVR,

hoc est,

Doctrinam libris Veteris & Noui Testa-
 menti traditam esse diuinam.

MEMINI me disputasse de Notis Verbi Dei in genere, ea verò disputa-
 tio priorem alteram de Necessitate Verbi Dei, fuerat secuta, quemad-
 modum institueram, ac vt fere-
 bat temporis angustia, compendiosè admodum
 disserui. Visus sum autem mihi duo effecisse,
 primum, ne quisquam putet satis esse præsidij,
 ad benè beatèque viuendum, in humanâ sa-
 pientiâ, quàm Philosophiam vocent, sed opus
 esse, adeoque necessarium, vt ad eam accedat
 quædam lux accensa cœlitus, quæ nobis præ-
 luceat in his humanis tenebris. Secundum,
 adumbraui doctrinam cœlestem prolatis qui-
 busdam Notis, vnde deprehendi possit quenam
 illa sit, nam negari non potest, nullam esse gen-
 tem aded feram & barbaram, quæ non testetur
 opus quædam cognitione quæ ducat ad vitam
 meliorem, vnde factum vt vnaquæque gens pro
 ingenio sibi fluxerit varias religiones & cære-
 monias, siue placandi Dei, & expiandorum pec-
 catorum modos & rationes, ita vt necessarium
 sit, in hac multitudine & varietate opinionum,
 tenere Notas quasdam & characteres, quibus di-
 stingui possit verum Dei Verbum ab eo quod
 Verbi Dei nomen ementitur.

Sed vtraque hæc disputatio, cum ea quæ in-
 stituta est de Verbi diuini necessitate, tum etiam
 illa quæ hanc disputationem de Notis Verbi Dei
 secuta est, mutila videri poterit, nisi vtramque
 sequatur tertia Disputatio, quæ tota in hoc versetur,
 vt teneamus animo quenam sit illa doctrina
 quæ habeat Notas illas, & quibus libris conti-
 neatur. Atque illa à nobis disputatâ sunt non eâ
 diligentia, quâ solemus vti in Præfationibus (de
 his enim disputatum est à nobis præfationis lo-
 co) sed eâ tamen diligentia quam Præfationis
 ratio requirit, quæ eiusmodi est vt requirat à
 nobis perspicuitatem cum breuitate, & breuita-
 tatem cum perspicuitate.

Memineritis igitur, Auditores, me Notas il-
 las, quibus vtrumque adumbraui Verbum Dei,
 in duas classes distinxisse, quarum prior eas con-
 tinebat quæ ducuntur ab ipsâ Verbi Dei essentiâ,
 quas ideo *institas* liceat appellare, quod non posi-
 tæ sint in iis quæ extrinsecus ad Verbum acce-
 dunt, sed in iis quæ penitissimè Verbo Dei adhe-
 rent: Altera eas continebat. Notas quæ non
 sunt Verbo Dei essentielles, sed veluti externa
 quædam quæ accedunt ad Verbum Dei, quæ
 tamen Notæ eiusmodi sunt, vt nulli vnquam
 humanæ doctrinæ simul acciderint, neque verò
 accidere possint. Atque hoc Notarum genus
 memini me tradidisse secundo loco, fortasse
 quia res ipsa id poscebat, & meritò, nam

Disputatio instituta fuerat de Notis Verbi Dei in
 genere: In hæc verò disputatione diuersum iam
 ordinem sequemur, atque à Notis illis incipie-
 mus quæ maximè obuiæ sunt, & maximè sensu-
 bus expositæ.

Diximus igitur earum Notarum, quæ extrin-
 secus Dei Verbo accedunt, primam esse AN-
 TIQVITATEM, Nam illud Tertulliani (quod
 iam ipso vsu tritum & vulgatum est) semper iu-
 re obinuit, *Primum quodque verissimum*. Itaque
 quæ doctrina antiquissima est, eandem esse ve-
 rissimam oportet, neque fieri potest, vt antiqui-
 tas, à veritate seiungatur. Antiqua quæ sunt ea-
 dem esse vera oportet, & vice versâ, quæ vera
 sunt ea esse antiqua necesse est. Tacitus animi
 consensus, & conscientia sensus facillè id euin-
 cit, nam quæ antiqua sunt, ea semper in summo
 honore fuerunt, & impetrant nullo negotio re-
 uerentiam sui, vnde apud sapientes sæculi ista
 occurrunt, ἀρχαῖοι νόμοι βέλτεροι, & Latine, *vetus
 verbum est*. Item, *Prisci mores*, &c. quæ hoc cla-
 mant, quæ propiora sunt antiquitati, ea demum
 esse verissima & optima. Quod si hoc inualuit,
 nescio quâ prauitate ingenij humani, vt etiam
Antiquitatis nomine abusi sint homines ad fatuam
 simplicitatem significandam, id factum est idèd
 quod morum simplicitas, candor, & ingenui-
 tas, vafri ac versipellibus ingenij fatua esse vi-
 detur. Hinc *Antus* & *apudus* vocant quos fa-
 tuos putant, ferè vt hodie Itali, quem fatuum
 dicere volunt, vocant *bonum Christianum*. Sed ta-
 men apud viros graues nomen *Novitatis* displi-
 cuit, placuit *Antiquitatis*. Itaque Christus, quum
 vult instaurare ea quæ prauo vsu labefactata
 erant, solet prouocare ad priscam illam Anti-
 quitatem, *non fuit sic ab initio*; nempe gnatus
 quantum ponderis habitura esset, apud huma-
 nam rationem, illa ratio. Nam certè noua pla-
 cent quidem, attamen non paritè veneratio-
 nem, sed id valet tantum apud ingenia desulto-
 riâ leuitate insignia. Deus ipse audire vult in
 Scripturâ, *Antiquus dierum*, & necesse est menda-
 cium sequi, non præcedere, veritatem, & adulte-
 ratum quodcumque est, id necesse est fuisse prius
 integrum & purum: Itaque non est dubitandum,
 quin Verbum Dei idem sit antiquissimum, at-
 que ita verissimum.

Verbum autem Dei, sacris libris Veteris &
 Noui Testamenti comprehensum, esse anti-
 quissimum vel hinc liquet, quod ea gens, apud
 quam existierunt tabulæ huius Doctrinæ, om-
 nium est antiquissima, quod facillè demonstra-
 ri potest. Nam nulla est gens, hac vnica excep-
 tâ, quæ possit sui originem demonstrare; le-
 gite Latinos & Græcos libros, quando ad
 eum locum ventum est, vt indicetur quibus
 primùm parentibus vnaquæque gens sit orta,
 splendidè delirant omnes, & fabulosis com-
 mentis, omnes ad vnum, rem inuoluunt,
 idèd vt planè ignoretur earum origo. Neque
 enim putandum est, Sapientes ea credidisse
 quæ de singularum gentium primâ origine tra-
 duntur.

Huc etiam accedit, quod reliquæ gentes, in
 describenda sua origine, hærent in viâ vt pluri-
 mum, neque ulterius ascendunt, paucas admo-
 dum excipias, quæ iactant se esse *admirabiles*, sed
 illi omnibus meritò ludibrium debuerunt. Illud

Externarū
 prima est
 Antiquitas.

Optimum
 & verum
 est quod
 antiquissi-
 mum.

ostenditur
 1.

2.

3.

Gens Iu-
 daica om-
 nium est
 antiquissi-
 ma.

Probatue
 1.

2.

Αρχαῖοι
 νόμοι
 βέλτεροι
 præceden-
 tium.

Argumen-
 tum se-
 quentium.

duo gene-
 ra Nota-
 rum Verbi
 Dei.

1.
 Instita.

2.
 Externæ.

radix tamen vna sit. Sic planè, quæ à nobis infita est à natura intelligendi facultas, nisi aliunde regatur, ea deducitur in varios opinionum Euipos.

Nihil autem est quod possit istam inconstantiam sistere, nisi illa habentiam diuinam habeat pro normâ, quod ipsa res, quod venit in disquisitionem, exposcere videtur. Et quidem duabus de causis. Prima, Quod opiniones humane de rebus diuinis si primùm placent, placet nouitate quâdam, ita vt hic id ipsum illis contingat quod in adulterato numismate, quod primùm placet ob fucum & colorem, at postquam procedente tempore detritus est color, displicet quod placuerat. Sic habet omnis nouitas quandam gratiam & fucum, qui ad tempus afficit oculos & oblectat, sed nisi veritas ipsa sese prodatur natiuo colore, qui nullâ temporis vetustate tolli potest, necesse est vt quam gratiam habet nouitas opinionum, vetustate amittat. Id ipsum vsu venit in iis quæ Græci vocant *ωσπερ ἐὺδρα*, in quibus quædam sunt quæ ad tempus mirificè delectant eos qui iis vescuntur, quia sapida & palato gratissima sunt, attamen horum *ωσπερ ἐὺδρα* creber vsus tandem tædium gignit. Differunt autem ista *ωσπερ ἐὺδρα* à cibis ordinariis, quod cibi nunquam displicent, nunquam pariunt tædium, nisi sit morbus, *ωσπερ ἐὺδρα*, verò etiam si adsit bona valetudo, tamen displicent tandem. Itaque, quæ hominum opiniones cum nouitate conjunctæ placent, mirum videri non debet si accedente vetustate displicent. Secunda ratio hæc est, quæ à Deo proficiuntur, quæque verè sibi arrogant titulum veritatis, idèò quia Deum habent authorem, ea non nituntur ingenio humano, sed rerum ipsarum veritate sese commendant? Itaque, quando ea est rerum illarum natura, vt eæ mutari non possint, oportet etiam scientiam de rebus illis certam esse & constantem. At opiniones hominum (nisi accedant ad normam illam veritatis quæ est in Deo) eiusmodi sunt vt facile mutari possint, nam prout diuersa sunt hominum ingenia, diuersæ sunt eorum opiniones.

Vnde verò ortas putamus inter Philosophos contentiones tam vehementes, tam acres, vt nullâ ratione conciliari possint? nempe à varietate ingenij humani. Nam qui fuerunt ingenio seuero, rigido, & moroso, querulo, & arroganti, ij Stoicismum sunt amplexi: qui verò ingenio fuerunt molli, & studioli tranquillitatis & otij, ij fuerunt Epicurei: qui denique fuerunt ingenio ciuili, modesto, & liberali, ij Peripateticorum doctrinam sunt secuti. Itaque, pro ingeniorum diuersitate nate sunt diuersæ opiniones hominum, quia enim fuerunt ingenio amplectentis accommodatæ, impetrarunt fidem. Quare cum varia sint & infinita hominum ingenia, mirandum non est si subinde variæ opiniones fuerint, atque enatæ sint. Quod & Aristoteles animaduertit; cum enim agit de summo Bono, acutè & verè hoc monet, vnumquemque, prout animo affectus est, ita de summo Bono iudicare, atque inde oriri quod alij summum Bonum collocant in diuitiis, alij in honoribus, alij in voluptate. Idem Philosophus monet necesse esse easdem opiniones sæpè, adeoque infinitis vicibus, recurrere, quid ita? Quia, perspectâ ingenij humani leuitate & inconstantia ingenitâ, deprehendit ex eâ

fore mutationem opinionum, & cum peruerso & falso mentis errore mundum æternum crediderit, ne sic cogeretur dare numerum opinionum esse actu infinitum, statuit fore vt eadem opiniones subinde recurrant. Sed veritatem Dei oportet esse æternam & perennem, adeoque eiusmodi, vt licet cælum & terra ruinam minentur, ea tamen maneat constanter, & quæ nullo dolo, nullo conatu (sue is sit fraudulentus, sue sit cum feritate conjunctus, extinguui possit. Et verò quod nullis humanis calamitatibus obnoxium est, illud oportet naturâ suâ esse æternum.

Itaque, si euincamus doctrinam Veteris & Noui Testamenti libris comprehensam eiusmodi esse vt non modò antiquissima, sed & perennis fuerit, assecuti fuerimus eam esse purum putum Dei Verbum. Jam verò demonstrare hoc procliuè est ex ipsâ temporum serie. Nam doctrina Veteris & Noui Testamenti libris comprehensa ex ipsis libris deprehenditur, iam ab ipso initio quasi per manus tradita ad ipsum vsque Christi tempus. Itaque, quibus argumentis librorum illorum veritas & antiquitas, atque auctoritas comprobatur, iisdem argumentis doctrinæ in iis comprehensæ Antiquitas & Perennitas probabitur. Nam vbinam terrarum, quibus in Bibliothecis, in quâ rerum gestarum commemoratione, seriem rerum quæ vsque ad hunc perennis sit, vnquam deprehendas, nisi in libris Veteris & Noui Testamenti. Nam euoluantur libri Chaldeorum, Ægyptiorum, Phœnicum, Arabum, Græcorum, Romanorum, neque vltra, neque vestigium huius perennitatis occurrit. Nam Ægyptiorum & Chaldeorum libri, qui fuerunt, interciderunt, nullâ illorum librorum memoriâ superstite, Græcorum verò & Romanorum libri apertè testantur religionem illam non fuisse æternam, profitentur enim authores eius, & tempore simul. Cum igitur ita se res habeat, necesse est eam solam doctrinam veram esse, quæ Veteris & Noui Testamenti libris comprehenditur.

Verùm enim verò (inquiet aliquis) contra istam doctrinæ diuinæ perennitatem obijci potest, insignes accidisse mutationes in doctrinâ quæ traditur in libris Veteris & Noui Testamenti, neque verò id negari potest. Hoc primum, Tum & illud obijci potest, Maximâ in parte orbis terrarum doctrinam hanc, quæ Veteris & Noui Testamenti libris traditur, fuisse vel penitus extinctam, vel ita obscuratam vt extincta videatur. Atque hic si responderimus, nihil hâc ratione detractum de Perennitate doctrinæ, quando quidem hæc doctrina semper certa fuit in authore suo Deo, fortè non vili fuerimus respondisse candidè & prudenter: Non candidè, quia quæstio iam non est instituta nisi de Antiquitate quæ documentis quibusdam potest demonstrari: Non prudenter autem, nam primò, quid prohibet quominus authores falsi dogmatum id ipsum iactent? nempe Doctrinam suam non fuisse Deo occultam, itaque non ideo se habendos esse pro doctrinæ nouæ fautoribus. Secundò, quia & sic dederimus iisdem anam iure nobiscum experiundi, atque exposcendi à nobis probationem illius quod à nobis affirmetur.

Itaque quamquam hoc verum sit, neque quisquam possit hoc verè affirmare, qui profiteatur veritatem, respondemus tamen aliter. Duo sunt

Doctrina
libris V. &
N. T. tradita
est per
ennis.

Obj. 1.

2.

Resp. mis
aus foli
da.

Ref.

Cau. dif
crimi is
da, lex est
ratio.

1.

2.

Vnde di
uerse Phi
losophorū
sectæ.

Alia re-
sponſio fo-
licitat.

Duo mu-
tationum
genera.

Cuius ge-
neris mu-
tationis
fuerit ce-
remonia-
rum aboli-
tio.

Locus
Heb. 1. 1.
explica-
tus.

Cur Deus
aliter sub
V. aliter
sub N. T.
cum Ec-
clesia ege-
rit.

In doctrinâ mutationum genera, vnum est quod *mutatio* dicitur non ob ipsam doctrinæ summam, siue non ob ipsum doctrinæ caput, quasi in doctrinæ summa & capite, vlla esset mutatio: sed est mutatio quædam quæ *mutatio* dicitur, propterea quod in iis, quæ ad doctrinam accedunt extrinsecus, facta quædam mutatio est. Sic quum qui puer fuit, fit homo, haud dubie mutatio quædam fit, non quidem in rei ipsius substantiâ, sed in iis quæ ad rei essentiam accedunt. Sic si homini detrahatur vestis, accessit quædam mutatio, non quidem in ipso homine, sed in veste detractâ. Et verò fatemur libenter in doctrinâ cœlesti huius generis interuenisse mutationem, sed tamen ita interuenisse, vt, nisi per calumniam, objici & exprobrari non possit, quia prædicta est à Prophetis vsque ad eadē clarè, vt nisi interuenisset illa mutatio, iam mutatio in ipsâ rei essentiâ accidisset. Etenim, si tempore Noui Testamenti non decessissent vmbrae veritati locum daturæ, & signa rei significatæ, veritas ipsa nunquam comparuisset, res ipsa nunquam foret exhibita, vmbrae nullius corporis vmbrae fuissent, & signa illa nihil significassent. Tum etiam Prophetarum vaticinia quem habuissent exitum, nisi quod prædictum fuit verbo, reapse completum fuisset? Itaque, quod per calumniam objici nobis solet, id nos arripimus, atque in eo contendimus cerni Perennitatem Verbi Dei.

Sanè, vt distincta fuerunt tempora Ecclesiæ, omnino etiam decebat diuinam sapientiam (cuius est omnia facere lege quædam quæ sapiat auctorem suum) diuersis temporibus, siue diuersis ætatibus Ecclesiæ, diuersimodè etiam cum Ecclesiâ agere. Πολυμερῶς, & πολυῶπις πάλαι ὁ Θεὸς λαλοῦσας τοῖς πατέρι, &c. inquit Apostolus Heb. 1. 1. Latine reddi possunt hæc verba, πολυμερῶς, quasi diceret *multis partibus*, h. e. per gradus & momenta, non simul ac semel, πὸ πολυμερῶς nihil aliud istic est quàm diuersitas graduum intensiōnis & remissionis in reuelatione. Πολυῶπις verò est *variis modis*: nam vt aliud est μέρος, aliud verò ὄπις, sic & aliud est πολυμερῶς, aliud πολυῶπις, Deus enim modò nudè & apertè, veluti veste detractâ, veritatem suam proponit intuendam; modò verò eam veluti veste adoperit, neque perspicuam exhibet nisi per inuolucrum; hinc est illud Apostoli πολυῶπις. Tum etiam Deus modò per Angelos, interdum afflatu quodam spiritus sui, interdum per somnia, modò per visiones sese reuelat, ac voluntatem suam patefacit, hoc etiam pertinet ad illud πολυῶπις.

Iam disferimen temporum, siue ætatis Ecclesiæ, id requirebat: nam cum certis de causis non visum esset Deo statim mittere Filium suum, necesse fuit vt pedetentim & paulatim) donec iste soli iustitiæ oriens tenebras noctis prorsus depelleret) lux affulgeret Ecclesiæ. Quod non dissimulauit Apostolus initio cap. 4. ad Galatas, vbi per familiarem simul & egregiam affert huius rei adumbrationem quandam, nam, inquit, non solet pater cum filio puero aliter agere, quàm si puer seruus esset, licet sit filius & heres, non aperit ei animum suum, neque enim ætas illa capax est significationis tam nudæ & aperte mentis paternæ, sed vbi filius peruenit ad ætatem adultam, pater solet cum eo agere familiaritè, ac primùm incipit exuere seueritatem illam paterni vultus,

& cum filio mentis suæ arcana communicare: sic planè se res habet, inquit Apostolus, in istâ Dei œconomia. Nam certè quod in hac vitâ Deus componat se ad mores & ingenium nostrum, quoad eius fieri potest, mihi videri non debet, nam hæc est rerum humana vniuersum ratio. Imò huius rei exemplum, sanè luculentum, exhibuit nobis Deus in ipsâ mundi creatione, vt quæ fiunt, quæque eueniunt perfecta atque omnibus numeris absoluta, ea non fiunt, neque eueniant, statim simul & semel: hæc est doctrinæ cœlestis, hæc est vitæ quæ humana est, ratio & conditio. Et certè earum rerum, quæ vt nascuntur citò, sic intereunt subito, & punctum temporis florent atque vigent, hæc est conditio, vt habeantur pro rebus nihili: Contra (in hac vitâ inquam) quæcunque diu vigent & obtinent, quæcunque se tuentur, neque iniuriam temporis reformidant, ea sunt huiusmodi vt adepta sint veluti per gradus illam perfectionem. Itaque earum Rerum publicæ quæ diutissimè floruerunt, quæque se tutatæ sunt aduersus omnem externi hostis impetum, quantumuis vehementem & validum, hæc fuit conditio, vt ab exiguis initiis ed prouectæ sint. Quis igitur miretur si Deus in Ecclesiâ eandem legem secutus est? Et sanè secutus est: Nam si legamus non ositanter, sed qua decet diligentia & attentione libros Veteris & Noui Testamenti, deprehendemus, primùm paucis admodum hominibus hoc esse datum vt essent verè Ecclesiæ membra, tum pluribus hoc concessum, denique plurimis. Nam in Abele videri possit extincta Ecclesia: sanè post non contemnendum interuallum temporis, nempe Sethi tempore, cœptum est inuocari nomen Domini, non quod antè nulla esset Ecclesia, aut cœlestis doctrina, sed quia latebat extincto Abele. Tum ad Noachi vsque tempora quæ fuit doctrinæ ratio eadem prorsus quæ prius. Et à Noachi temporibus vsque ad Abrahamum id ipsum obseruare licet, & ab Abrahamo vsque ad Moysi tempora, & à Moysi tempora vsque ad tempora Prophetarum, & à Prophetis vsque ad Christi tempora: Christi, inquam, qui secum attulit omnia. Atque in his temporum momentis decet expendere doctrinæ rationem quæ fuerit, eam nempe vt paulatim innotuerit. Nam quanta lux est quam Moses attulit, præ ea quæ illuxit populo Dei ante Moysi aduentum? Quanta lux est quam Prophetæ attulerunt, seu disputent de Christo, deque Christi muneribus, deque illis beneficiis quæ Christus nobis peperit, quanta (iuquam) est præ ea luce quæ fulget in Moysi libris.

Itaque, vt tandem hoc concludamus caput, Dicimus doctrinam fuisse perennem, sed eo modo quo eam perennem esse decuit, nempe hæc est summa doctrinæ cœlestis, vt ne mortales peccati rei, & verò sibi conscij, desperent, neue etiam in se subsidium salutis collocent, aut quærant, sed omnem spem reponent in misericordiâ Dei, atque hinc prouocentur ad poenitentiam seridè agendam. Sed quoniam sine Mediatore nulla est misericordia, hinc fit item vt opus fuerit doctrinâ de Mediatore. Sed hæc doctrina non fuit omnibus sæculis æquè manifesta, neque etiam necesse fuit. Nam si infantes merito & intercessione Mediatoris seruantur, etiam si Mediatorem non habeant cognitum, quid vetet seruari adul-

Variis incrementis res perficiuntur in ipsa natura.

In Rebus.

Doctrina salutis fuit perennis.

tas per eundem Mediatorem, etiamsi illum minus habeant cognitum? Nam conscientia tacito quodam sensu eo adigitur, ut licet confusè, hoc faciat tamen, agnoscat nempe Mediatorem; vsque ad eò ut etiam qui non sunt verà de Mediatore cognitione imbuti, tamen cogantur facere Deum Intercessorem apud se.

Sed & illud objici potest, quod in Gentibus nullum penitus fuerit vestigium huius doctrinæ cœlestis, neque reddi facile potest ratio, cur quod perennè dicitur non obtinuerit, inter plerosque, contra, cur non perenne potius dicendum sit quod inter plerosque obtinuit. Respondeo, Sed quod obtinuit inter plerosque, ut hinc ordiar, illud eiusmodi fuit ut vnum non fuerit, sed multiplex, vagum & incertum, itaque perenne dici non debet; nam quod perenne est id vnum est; varium & multiplex, quia idem leue & inconstans est, vnum dici non potest, proinde nec perenne. At, inquit, doctrina cœlestis non obtinuit inter multos. Respondeo, si non obtinuit, non aliunde id obrigit, quàm hominum vitio. Hoc primum. Quid enim vetet, cum simus omnes naturâ pravi, securum esse in multis cõtemptum huius doctrinæ, & doctrinæ contemptum iustam Dei vindictam, auferentis (ut in Apocal. dicitur) candelabrum suum? Non debet ergo illud quod hominum vitio adscribendum est, quidquam detraherere de perennitate Doctrinæ: quâuis nec hominum vitium prohibuerit, quominus in tenebris micaret ista diuina lux, quam hominum vitio factum sit ut euenerit illud, *Tenebra non comprehenderunt lucem* (Iohan. 1.5.) Quod & Scripturæ autoritate, & experientiâ, facile demonstrari potest, & Scripturæ quidem autoritate, negat enim Paulus (Act. 14. 17.) Deum vnquam sese reliquisse ἀμώτους, & verò idem affirmat ibidem, Deum sese exhibuisse veluti palpandum hominibus, hoc est, argumentis ipsos sensus ferientibus docuisse homines bonitatem suam; quo sine idem Apostolus docet, nempe ut quærerent & inuenirent Deum. Sed & res ipsa id docet, nam cum in religione & Verbo Dei duo sint præcipuè quæ Verbum Dei constituunt, nempe doctrina de satisfactione pro peccato, & de hominis officio erga Deum, vtriusque doctrinæ etiam in crassis illis superstitionibus, fugientia quidem, sed tamen vestigia quædam deprehendas; quorsum enim spectabant lustra illa & sacrificia, quàm ut testaretur quisque opus sibi esse purgatione, seu expiatione quâdam? Deinde, illa præcepta de colendo Deo, de quæ honorandis parentibus, quid aliud sunt quàm admonitiones quædam de puritate doctrinæ, quæ in solâ traditur Ecclesiâ, conseruandâ.

Verum quidem, id est, hæc omnia non modò cessasse incassum, sed etiam fuisse argumentum malitiæ & prauitatis humanæ quæ his veluti communibus notionibus non potuit emolliiri, aut flecti ad verum Deo cultum exhibendum, quem hæc requirunt notiones. Id quod Paulus nos docet luculentissimè Rom. 1. Nam, inquit, quod de Deo cognoscibile est (hoc est, citra eum reuelationis modum, quæ est in solâ Dei Ecclesiâ) hoc illis Deus reuelauit, cuius rei euentus hic est, ut sint omnes inexcusabiles, quorum nemo potuit iure & legitime simplicem illam ignorantiam, quæ sola nos excusat, culpæ suæ & rebellionis prætexere.

Inde non sequitur tamen, vllum esse, aut fuisse vnquam, qui solius naturæ viribus instructus, potuerit huius reuelationis modulo ad veram Christi & Dei cognitionem peruenire, tantum hoc sequitur, hoc eorum hominum non posse profectum esse ab ingenitâ & inolitâ malitiâ, quæ tanta est, tamque pernicax, ut solâ Spiritus Sancti potentia, & efficaciam possit edomari.

In tradenda Perennitate posset nonnullis iacere scrupulum non leuem, quod à nobis dictum est, doctrinam Veteris Testamenti non fuisse gentibus penitus occultam: Nam id primum repugnare videtur loco qui existat Psalm. 147. quo loco Propheta, dum beneuolentiam Dei non vulgarem erga Ecclesiam deprecatur, eo nomine eam commendat, quod *statuta sua dederit Iacob*, &c. tum continuò subjicit, *Deum non fuisse sic omnibus Gentibus* (hoc est, vlli nationi è Gentibus, ne quis hic argueretur, Deum non fecisse quidem sic omnibus, fecisse tamen quibusdam) & non nouerunt ea. Sed hic locus non tam cum nostrâ sententiâ conciliandus est quàm cum Pauli doctrinâ, nam (ut suprâ audiuitis) Paulus docet, non quidem iam obscure, sed clarè, Deum nunquam sese reliquisse ἀμώτους, item, *Deum sese Gentibus reuelasse quantum cognosci potuit*, citra modum illum reuelationis qui peculiaris est Ecclesiæ. Itaque sic ille locus explicandus est ut non videatur repugnare cum doctrinâ Pauli. Sed nec operosum est conciliare hunc locum cum Pauli doctrinâ, quod tamen illi operosum reddidit, qui illud non fecit sic non de re, sed de rei modo explicant. Sic nonnulli superioribus annis, cum hic locus illis objiceretur, responderunt, *Propheta verba sunt fecit, quidem, at non fecit sic*. Sed hæc responsio arguta nimis est, & eiusmodi quam locutio Prophetæ non potest admittere; Nam sic non notat hinc similitudinem, imò verò non sic mera est negatio. Sic Psalm. 1. *Non sic impij*, non est modi rei negatio, sed rei ipsius. Et Christus, *Vos autem non sic*, est negatio rei ipsius. Denique nullus occurrit locus in totâ Scripturâ, in quo hæc locutio significet modum rei, non rem ipsam.

Hæc igitur est sententia Prophetæ, non sic fecit, hoc est, non reuelauit illis. Imò verò Paulus sic hunc locum interpretatur, initio cap. 3. epist. ad Roman. Nam, inquit, *Quid igitur e num præferendū sunt Iudæi Gentibus? Omnino. Atque in eo primum, quod τὰ λόγια τῶ θεῷ ipsis sint commendata, siue concredita: id verò est quod Psalm. sic dixit, Non fecit sic omni nationi; non enim commisit illis, non cõcredidit, oracula & iudicia sua. Quomodo igitur conciliari poterit hic locus Psalmis cum loco Pauli? facillimè & nullo negotio. Nam duplex est reuelatio; vna est quæ oritur à sensu conscientia, & earum rerum objectione in naturâ quæ istum sensum conscientia possunt excitare: sed hic reuelationis modus non est is qui dici possit *Oraculum*, *οἱ κη* & *οἱ ψαψ*, multò minus τὰ λόγια, sed quæ Deus per Angelum, per Patriarchas, per Prophetas reuelat, ea demum sunt quæ τὰ λόγια vocantur, tamen in ipsa (ut ita loquar) doctrinæ substantia nihil sit, quod non sit consonum ad conscientiam sopitam excitandam, etiam iis argumentis quæ Deus adhibet non solùm in natura, sed etiam in effectis prouidentia suæ, ut cum Paulus docet Deum sese non reliquisse ἀμώτους, docet quomodo id factum sit, primum in illa*

Obj. I.

Ref.

Obj. 2. auctas uelium. Ref.

quidam era do rina ve stigia inter Gentes.

Obj. locus Pl. 147.

Qui vindicet ad iuicis No uatores.

Explicatur.

Conciliatur cum Paulo.

quibus homines reddebantur ἀμώτους.

nationum, unde natae sunt Respubl. & Politiae, tum quod bonitatis suae erga genus humanum edidit argumenta, mittendo pluias tempestivas, &c. tum quod crexerit veluti tribunal in vniuersumque conscientiam. Itaque non pugnat Psaltes cum Paulo, tamen illud non sic non sit negatio duntaxat modi, sed etiam rei.

An Deus Gentibus fuerit cognitus

Alterum est eo loco quod possit etiam mouere nobis admirationem, quod subiungit Psaltes, *Et non cognouerunt ea*. Nam videtur Propheta significare qui fuerit exitus huius rei, nempe, quod Deus cum non dederit statuta & iudicia, non cognouerunt eum. Neque verò quispiam cauilletur non cognouerunt ea, hoc est, ea iudicia, ea statuta, at tamen non continuo sequi, non fuisse à Gentibus qui solo illo reuelationis modo instructi Deum cognouerint, nam non ait Propheta, non cognouerunt Deum, sed illa statuta. Nam haec cauillatiuncula facillimè diiuitur, cum Propheta alibi (nempe Psal. 76. 1.) testetur, clarè Dei nomen in Israele notum, hoc est, nullibi terrarum notum fuisse quàm in Israele. Itaque non sic tuebimur sententiam nostram, vt velimus asserere, beneficio illius reuelationis vllum à Gentibus adductum esse ad cognitionem salutis. Quid ergo respondebimus? nempe istud, aliud esse cognoscere Deum aut verò eum agnoscere, aliud autem habere argumenta cognoscendi & agnoscendi Deum. Nam certè Paulus testatur, Deum sese nunquam reliquisse ἀμφοτέρω, & hoc ab eo factum vt eum veluti palpando inuenirent; atque idem Paulus docet, Deum fuisse Gentes ambulare in viis suis, hoc est, non dedisse illis vim Spiritus, quae sola potest caecitatem & duritiam cordis dispellere. Sed tamen res est tradenda illustrius & luculentius.

Deus ad salutem non cognoscitur nisi per reuelationem.

Deus qui sapientissimus est, vbicunque decreuit colligere Ecclesiam (non enim decreuit apud se vbique colligere Ecclesiam) vt ne gloriatur caro adhibet rationem quandam reuelandi sui, quae sit caelestis & diuina planè. Itaque non putat Deus satis esse modo quodam ordinario (& qui, nisi nequissimi essemus, ipsa ratione deprehendi posset) voluntatem suam manifestare, sed vel misso Angelo, vel misso Filio, vel denique misso caelitus Spiritu Sancto. Itaque, vbicunque non exstat ille reuelationis modus, certò colligi potest ibi nullam esse Ecclesiam. Iam cum Gentibus Deus non se hoc modo reuelarit, colligere est inde, Deum in Gentibus non fuisse notum: quamquam non sequitur, vbicunque se reuelat Deus in verbo suo, omnes seruari, at tamen hoc sequitur, Verbum Domini nunquam esse inane, aut incassum proferri. Itaque, cum Deus decreuisset multos Corinthi seruare, Paulum misit Corinthum, quia decretum Dei, de quibusdam seruandis est vt hoc modo seruet, quae obseruanda sunt vt discamus quantum sit nasci in Ecclesia Dei, & quae sit misera eorum conditio, qui in illis regionibus nascuntur vbi nulla est Ecclesia. Sed haec omnia ἐκ ἀπορίας, à nobis disputata sunt. Nam, fac Deum & doctrinam illam caelestem nullomodo fuisse reuelatam Gentibus, propterea non desinet esse perennis, quandoquidem alicubi terrarum fuit, nempe apud Iudaeos.

3. Nota extrinseca.

Tertium γένεσις, siue tertia Nota, quae interoscitur Verbum Dei ab eà doctrinà quae exstat

vel in libris Philosophorum, vel in eorum libris qui religionem quoquo modo amulati & ementiri voluerunt, est CHARACTER librorum quibus verbum illud conscriptum est, seu genus dicendi aut stylus. Neque quisquam arbitretur, nos Characteris nomine, & dicendi genere, intelligere phrasas & locutiones Scripturae (quae tamen nonnullorum sententia est) Nam certissimum est Phrasas & Locutiones Scripturae esse idiotissimos linguae Hebraicae; si quid in illis Phrasibus occurrat insolens, imputandum est genio linguae (sic Hebraei, quum primum legunt Graecos libros, deprehendunt aliquid insolens & nouum) Itaque hic Characterem non dixerim phrasas & locutiones, sed genus dicendi. Primum autem hic tenendum est quod in Rhetoricà didicimus, in lingua Latina, Graeca, Hebraea, &c. esse quandam Characterem, qui iis, qui dicunt copiose & accuratè quacunque tandem lingua, communis sit, cuius vna est tantum regula, & licet phrasas atque locutiones diuersae sint, vnus tamen est Character, verbi gratia, sublime dicendi genus, temperatum, humile, tenue, Character est orationis, atque eadem est ratio, idem Canon, in omnibus linguis, huius Characteris sublimis, temperati, humilis, aut tenuis; solum discrimen positam est in locutionibus & phrasibus. Itaque, agnoscas in Epico poemate Gallicè conscripto Characterem Virgilianum, etiamsi locutiones diuersissimae sint. Characteris autem Scripturae hic esto veluti Canon, vt ipsa oratio referat maiestatem quandam, sed conjunctam cum comitate. Ita duae fuerint Notae, quibus doctrina caelestis, quae habetur libris Veteris & Noui Testamenti, quasi insignitur, vt nempe habeat maiestatem cum lenitate conjunctam. Primum itaque de Majestate.

Character dicendi.

Quid sit.

Sermonis Scripturae.

Majestas.

I. In Narrationibus.

Quaecunque libris Veteris & Noui Testamenti comprehenduntur, vel sunt Narrationes, vel sunt Hortationes, vel sunt Minae, vel sunt Promissiones, vel denique sunt Controuersiae quae disputantur. Aio in his omnibus elucere Majestatem auctoris Scripturae, atque ita vt nullum sit opus scriptum ab vilo mortali, in quo tanta eluceat Maiestas. At hoc dicere futile est, nisi simul probaueris rem ita se habere. Ordinarè itaque à Narrationibus. Narratio, quae institui solet ab homine de rebus magnis, quaeque vix fide impetrant propter ipsarum rerum magnitudinem, solet esse meticulosa & timida, quia dum scriptor veretur ne sibi minus adhibeatur fides, vel à venustate stili studet conciliare orationi suae auctoritatem, vel totus est in iis diluendis, quae contra obijci possunt, neque potest sibi temperare quin interdum exclamet, quae res testatur auctorem scripti conscium esse sibi imbecillitatis. At in Narrationibus Veteris & Noui Testamenti nihil tale reperias, quia Deus est qui loquitur. Et certè, memini me legere apud Aristotelem, Characterem esse hominis μεγαλόφρων simpliciter & nudè narrare quae ipse gessit. Hoc quidem mirum videri possit, at rei tamen natura postulat vt mirum non sit. Nam qui non diffidit sibi (qualis est omnis μεγαλόφρων) non metuit ne habeatur pro mendace, quin putat si talis ab aliquo habeatur, illius qui eum pro tali habet, esse vitium, non suum. At nullus talis μεγαλόφρων est in rerum naturà, sed in libris tantum Aristotelis reperitur.

In narra-

In narrationibus autem Scripturæ omnia sunt recta & simplicia. Itaque Longinus, licet infensissimus religionis Christianæ hostis, coactus est in Rhetoricâ ubi *ἡ δὲ ἱστορία* siue de sublimi genere dicendi disertè & copiosè agit, Mosem hoc nomine commendare, *Quemadmodum*, inquit, *Legislator Hebraeorum, dixit & facta sunt.* Et in Nouo Testam. Matheus & Lucas, cum scripserint diuersis temporibus, tam fuerunt sibi conscij bonæ mentis, vt non anxie laborarint in conciliandâ istâ *ἀσφραγία*, quæ videtur esse in Christi genealogiâ quam proponunt, quia potuit à lectore, qui non fuerit infanus aut deploratæ spei, conciliari.

In Hortationibus deprehendatis Scripturæ grauitatem quandam. Legite Philosphorum scripta, & eorum qui Paræneses scripserunt, etiam tum quum tradunt vitæ instituentis præcepta, vel sunt hirsuti & barbari, & vsque aded agrestes, vt videantur abigere à se miseros mortales, vel dum se student accomodare ad captum ingenij humani, & aliquid detrahare de agresti illa rusticitate, sunt molles & effœminati. Maiestas, illa conjuncta cum summâ simplicitate, in solis libris Veteris & Noui Testamenti deprehenditur. Fateor tale aliquid deprehendi posse in libris Apocryphis, sed id iis in locis occurrit, qui nihil aliud sunt quàm Centones librorum Canonicorum, itaque ubi Centones illi locum non habent, deprehendas notas ingenij humani, vt in præfationibus & præfationibus librorum illorum.

Jam in Promissionibus & Minis id ipsum videre est. Nam Minæ sunt terrificæ, sed ita tamen vt verba subsidant infra rei ipsius grauitatem, quod non solet facere ingenium humanum, nam in illis ita sibi indulgent homines vt crepare interdum videantur. Monachos in describendis inferis sudare videmus, atque ita quidem vt Tragœdi videantur; idem deprehendas cum describunt Christi dolores & cruciatus, At si quis Apostolos, aut Euangelistas, audiat describentes illos cruciatus, nihil tale deprehendet, sed omnia sedata & composita ad grauitatem. Idem cernere est in Promissionibus, Nam licet promissiones sint rerum maximarum, idem tamen temperamentum sequitur Spiritus Sanctus, est enim grauis, sed suavis etiam & vehemens, quiq; plus occultat quàm ostendit, hoc est, qui non sit ostentator; quandoquidem illa occultatio eiusmodi est vt excitet rei desiderium magis magisque cognoscendæ, vt quæ inuoluta cernuntur, si non nisi per inuolucrum visa amabilia sunt, ea sui videndi spe multò vehementissimè animum afficiunt. Itaque non solet Spiritus Sanctus vitam illam beatam describere curiosius, tantum exhibet eam nobis intuentiam eo pacto, vt (quod res est) credamus aliquid subesse maius quàm quod animus noster capere possit.

Iam verò in Controversiis, contentionibus & disputationibus hic est character, vt disputatio nunquam sit anxia & sollicita, sed candidè & liberè decurrat; quod obseruatum est ab Hieron. sed perperam. Nam de Paulo sic loquitur, *Apollog. ad Pammach. Videntur quidem verba simplicia, & quasi innocentis hominis ac rusticani, & qui nec declinare, nec sciat facere insidias, quocumque tamen respexerit fulmina sunt & tonitrua.* Locus hic Hieronymi etiam atque etiam nobis est iam expendendus;

Nam ille quidem dicit quod res est, at non eò fine, neque eâ mente, quo fine & quâ mente hic locus à nobis adductus est. Verum quidem est Paulum non disputare Philosophorum more, si respiciamus characterem & disputandi genus, etenim disputat quomodo decet disputare hominem innocentem, & cui res est etiam cum hominibus plebeis. Hactenus igitur Hieronymus dixit quod res est. Cæterum aliorum spectauit.

Scripserat aduersus Iouinianum duos libros, in his autem libris, quia eorum argumentum erat prærogatiua virginitatis præ eorum conditione qui conjuges sunt, multa dixit aduersus legitimas nuptias, vnde factum est vt inciderit in odium, & reprehensionem etiam Cleri Romani, quæ res in causâ fuit cur scriberet Apologiam ad Pammachium nobilem virum, cuius nomen Romæ clarissimum erat, & maximè authoritatis. Sic autem in eâ Apologiâ se tuetur, vt dicat, interesse multum an disputatio dogmaticas, an verò gymnasticas instituat. Nam, inquit, in disputandi genere dogmatico oportet disputantem dicere quæ sentit, at cum gymnasticas instituitur disputatio, non debet id exigi à disputante: id que probat, primò exemplis Philosophorum, tum eorū qui de Christianâ Religione scripserunt aduersus Gentes, vt inter Græcos Origenes, Apollinarit, &c. inter Latinos Lactantius, &c. qui inter disputandum, inquit, vtuntur *argumentis & Problematicis* (vt ipse loquitur) *lubricis, quibus Diaboli spiritu contexta dissolunt, & quia interdum coguntur loqui nō quod sentiunt, sed quod necesse est, dicunt aduersus ea quæ dicunt Gentiles.* Nempe iis propositum erat refellere quicquid Gentiles dixerint, etsi verum illud sit. Sed, inquit, ne videar potius alios accusasse, quàm me defendisse proferam Paulum, quem quotiescunque lego non verba mihi videor audire, sed tonitrua. Legite eius Epistolas, & videbitis in testimoniis, quæ sumit de Veteri Testamento, quàm artifex, quàm prudens, quàm dissimulator fit illius quod agit. Videntur quidem simplicia verba, & quasi innocentis hominis & rusticani, &c. Calumniemus igitur illum, atque dicamus ei, testimonia quibus contra Iudeos vel ceteras hareses vsus es, aliter in suis locis, aliter in Epistolis tuis, sonant: Videmus exempla captiua, seruiuerunt tibi ad victoriam quæ suis in voluminibus non dimittant. Nempe hoc vult Hieronymus, etiam si nuptias damnauerim, non damnaui quod sic sentiam, sed vt negotium facerem Iouiniano, quomodo Paulus & alij, cum disputant, non ea semper dicunt quæ ipsi sentiunt, sed quibus os obstruere queant aduersariis. Hæc autem omnia hic notamus, vt sciamus quo cum iudicio, & quâ cum cautione, legenda sint Patrum scripta, nam quando Hieronymus apertè profiteatur sibi probari, & ab omnibus laudatum esse, hoc disputandi genus, in quo non quod sentimus, sed quod aduersarium premit atque vrget, à nobis adferatur, cautè legenda sunt Patrum scripta, & dispiendum, an quod dicunt dogmaticas, an verò gymnasticas ab iis dicatur.

Quod vt intelligatur sciendum est, Aristotelem tradidisse triplicem disputationum finem, nam, inquit, vel disputatur *ἀπὸ τῶν ἁλίων*, hoc est, *ὑπὸ τῶν ἁλίων*, vt exerceatur ingenium, huius disputationis finis est victoria; vel disputatur *πρὸς τὰς ἁλίων*, nempe vt tentemus quantum possit aduersarius; vel denique *ὀπίσθω τῶν ἁλίων*, vt teneamus

Cuius dicitur
etiam ex-
penditur.

ette ipso
ongino
thnico.

2.
n Hortationibus.

3.
n Minis.

Et Promissionibus.

4.
In Controversiis
seu disputationibus.
Pauli, teste Hieron.

Et redar-
guitur.

rei veritatem, siue quid sit sentiendum. Sed mirum est prius illud disputandi genus à Patribus, & Hieronymo ipso, tum laudatum, tum vsurpatum, etiam cum res ferò agitur: Tum etiam quæ fuit hæc Hieronymi audacia (ausim dicere *sacri-legæ audacia*) Paulum ipsum affinem facere huic culpæ? Nam hoc vult Hieronymus, Paulum testimonia Veteris Testamenti adhibere mente alienâ à Prophetarum mente, quod profectò paulò minus est quàm Sophistam agere. Cæterum, si quàm fuit Hieronymus vir doctus, tam fuisset peritus sacrarum litterarum (imò confidentiùs dicam, si tam fuisset religiosus quantum exigebat tanti nominis autoritas in Ecclesiâ) nunquam eò deuenisset, nam non est is Dei Spiritus qui mentitur, qui dissimulator sit, qui torquet in alienum & contrarium sensum Scripturas, sed est spiritus humanus, imò diabolicus, si id fiat per dissimulationem. Cæterum, vt concludam hunc locum, G auitas & Miestas in disputatione ea demum est, à quâ abest omnis ars, & quæ præ se non fert vllam sollicitudinem aut anxietatem. Atq; is est Character Apostolicarum disputationum. Possemus nos id ostendere, prolatis omnibus locis Veteris Testamenti quibus Apostolus vtitur, atque hanc Hieronymi calumniam refellere, sed non est iam eò digrediendi locus, neque animus.

Sermonis
Scripturæ
Comitas.

Veniamus ad alterum sacræ Scripturæ Characterem, nempe *Comitatem*, siue *Mediocritatem*, Nam (quod & alibi monuimus) in Regibus ea demum vera est Miestas quæ comitate temperata est; Barbarorum est, dum volunt retinere Miestatem, nullum locum relinquere comitatis; Eorum itidem est qui nesciunt regnare, dum student Comitatu, negligere Miestatem, sed Regum, qui verè Reges sunt, hoc est proprium, vt quicquid dicant faciantve, in eo vtraque virtus eluceat, Miestas nempe & Comitas. Jam verò in sacra Scriptura vtramque hanc virtutem deprehendimus, Grauitatem nempe conjunctam cum Comitatu, idque non vnico argumento potest probari. Atque inde primùm, quod cum S. Scriptura iis de rebus tractet quæ maximè sublimes sunt, atque positæ supra caput ingenij humani, tamen eas ita tractat, vt in orationis simplicitate nemo sit qui quidquam desideret; si quid sit obscurum aut inuolutum, id non est tribuendum orationi, sed rei, nam oratio simplex est, & nuda atque aperta. Deinde est in Characterem, seu genere dicendi aut stilo Scripturæ quedam *οὐκ ἐπιβλητός*, hoc est, Scripturæ author eò vsque se demittit, vt iis locutionibus vtatur quæ non sint longè petiæ, sed è proximo sumptæ. Vt nequeamus satis mirari eorum ineptam diligentiam, qui in singulis Scripturæ locutionibus quæruunt abdita quedam mysteria, non modò enim labor ille inutilis est, sed & magno Ecclesiæ damnò ab iis suscipitur. Cuius rei duplex potest reddi ratio, quarum prima hæc est, Quod sic comparatum sit ingenium humanum, vt, quoties de rebus magnis atque arduis instituit sermonem, eò propè leat vt nolit de iis simpliciter, candidè, & apertè loqui, quod videre est in omnium Philosophorum scriptis, vsque ad eò vt legenti ea scripta non modò aliquando obrepit tædium, & fastidium, verum etiam subeat indignatio. Cum igitur hoc sit ingenium humanum,

atque hoc ingenio instructi accedamus ad legendas Scripturas, non est mirum si, dum volumus videri acuti, nihil cernamus in Scripturâ. Altera ratio hæc est, quod Diabolus, quantum in se est, fouet hanc malitiam ingenij humani, & omni studio atque arte persuadet miseris hominibus rem ita se habere. Hoc quidem ille fecit in eâ doctrinâ quam tradidit olim Gêtibus, omnia inuoluit; quid ita? quæ tradebat ista crassa fuere, vt si sine inuolucro tradita fuissent, sine dubio fuissent contempta. Id ipsum conatus est omni æuo, & quidem tum præcipuè cum agitur de Scripturâ, vt in Pontificiis videre est, qui Scripturam non recipiant nisi commendatam ab ingenio & testimonio humano, quia persuasum habent, Deum non se præbuisse affabilem in Scripturâ. Qui autem talis est, necesse est eum pendere à testimonio humano, hærebit enim semper dubius & suspensus, sit-ne ea verborum mens quam præ se ferunt, persuadet enim Diabolus multis Deum occultasse in Scripturâ mentem & consiliium suum miseris hominibus, quod impudentissimum est mendacium, foetidissimâque calumnia.

Sed & alio argumento hæc Dei *Comitas* in Scripturâ demonstrari potest. Legite exempla & argumenta quibus Deus vtitur in Scripturâ, non videatis esse exempla petita longiùs, sed obuia & veluti ex ipso triuio: nec sunt argumenta quæ non possint percipi nisi à doctis, sed ea sunt vt vel à rusticano possint percipi. Deinde & hoc deprehendimus, argumenta esse eiusmodi quæ cor & conscientiam potius feriant, quàm afficiant intellectum, sunt enim ducta omnia à sensu conscientiæ. Itaque nullum est scriptum quod ingenuitate conferendum sit cum Scripturâ. Atque, vt vtar hîc hâc comparatione (quæ tamen primâ fronte videtur esse aliena) vt in iis scriptis quæ ab ingenio proficiuntur humano, ea demùm maximè admiramur in quibus ista ingenuitas elucet, contra ea scripta in quibus plus inest artis, eo nomine damnamus: verbi gratiâ, si quis conferat Virgilium cum Lucano, aut Homerum cum Virgilio, profectò eum oportet id ipsum pronuntiare quod nos, fordebit enim illi Lucanus præ Virgilio, & Virgilius item præ Homero. Miretur aliquis hortos Cæsaris, & miretur id eò quod videat in his mundi machinam ingeniosissimè veluti effictam, ipsum veluti mare, montes, sylvas, &c. At postquam inde deductus est Baias, desinit illos hortos mirari, licet Baiis omnia sint rusticana, Baiis ipsam naturam & naturæ amœnitatem mirabitur, quamuis in illâ naturæ amœnitate omnia sint veluti syluestria. Atque ita se rem habere hinc deprehenditis, quod si quis ad vnguem teneat Homericæ carmina, potest ea in omni sermone adhibere, ita vt rei cuilibet, de quâ sermo instituitur, aptè quadrent; quod & de Virgilio dici potest, ac non pari causâ & ratione: iam verò vnde hoc nisi ab ingenuitate horum Poëtarum? Quod si ad Sacram Scripturam accedamus istud deprehendetur multò luculentius, nam vnde orta aut nata est seges illa copiosissima iocorum & facetiarum, imò blasphemiarum, quibus impuri & profani homines conspiciunt aures auditorum, dum se putant facetos & acutos, quum Scripturæ dictis ad iocos & disteria sua turpissimè abutuntur; vnde, inquam,

eadem Co-
mitas
ostendi-
tur.

3.

4.

5.
Comparatione cum
profanis
Scriptis.

cum graui-
tate con-
iuncta;

Ostendi-
tur.

1.

2.
Quam nõ-
nulli nõ-
lunt agno-
scere.

Duplici de
causa.

1.

in quam, nisi à Comitatus & ingenuitate stili Scripturæ?

1. Obijciuntur Commentarij.
 Verum cum illà Scripturæ Comitatus, de quâ haftenus dictum est, pugnare videtur multitudo Commentariorum, quibus S. Scriptura illustratur. Comitatus enim est imprimis, ut ne oratio sit suspensa & obscura, sed aperta & clara, nam qui vel punctim & concisim respondent, vel recondunt altius animi sui sensa, eos iudicamus superbos & arrogantes. Si ergo ea est Scripturæ Comitatus quam diximus, quorsum attinuit tot edere Commentaria in Scripturam? Deinde, Character Scripturæ is (ut videtur) est, ut deprehendi non possit nisi illius linguæ peritis, in quâ primum scripta est. Itaque, dum à nobis traduntur Notæ Verbi Dei, quas agnoscere est omnium, videtur hoc alienum, cum non sint omnes, qui in Ecclesiâ sunt, periti linguæ Hebraicæ, aut verò Græcæ. Hæc duo amolienda mihi sunt, alioqui non concludero Comitatum hanc, quam tantopere urgeo esse in Scripturâ.

2. Phrasium Hebraicum.
 Commentariorum necessitas vel orta est ex phrasibus insolentiâ, vel ex eâ obscuritate quam mens humana inuexit in Scripturam, vel deniq; ex hominum supinâ negligentia. Quod si orta est ex insolentiâ phrasibus Scripturæ, nihil inde decedit comitati Scripturæ, nam quæ locutio in hæc linguâ, quâ vtimur vernaculâ, insolens est, ea in Hebræo tantum ab est ut sit insolens, ut contra sit vtitatissima. Atque hoc est quod profani homines caussantur & criminantur, quod Deus nempe voluerit Verbum suum existare eâ linguâ, cuius locutiones omnes insolentes sint & inuitatæ: Sed iniuriâ hoc criminantur, quia etsi phrasibus illæ sint paulò insolentiores, tamen vsu Sacræ Scripturæ iam veluti tritæ nobis redduntur familiares, quod experiēti facile iudicare est. Deinde, oportuit Verbum Dei tradi aliquâ linguâ, non enim potuit omnibus linguis tradi, quia hæc est omnium linguarum natura, ut intereat veteres, & subnascantur nouæ, utque sit hæc vicissitudo quædam: verbi gratia, lingua Gallica quæ hodie nobis vernacula est, iis temporibus quibus Deus voluit Verbum suum prodi literis, nulla planè fuit, non erat omnino in rerum naturâ, nulla fuit gens quæ eâ vteretur. Id ipsum licet obijcere de reliquis linguis. Sed tamen voluit Deus, summâ sapientiâ, Verbum suum consignari eâ quæ linguâ omnium mater est, cumque veller colligere Ecclesiam in Oriente, voluit eâ linguâ tradi Verbum suum, quæ Orientalibus esset vtitatissima: Tertio Phrasibus illarum insolentia (absit modò libido calumniandi) suam habet venustatem & gratiam, nam ausim hoc confidenter dicere, nullam esse linguam in quâ prisce antiquitatis extet expressâ altius vestigia quam in lingua Hebraica, adeo locutiones illæ accommodatæ sunt ad indolem animi simplicis, & qui inter loquendum ipsam naturam ducem sequitur. Itaque Metaphoræ, tropi qui occurrunt in illâ lingua, omnes sunt pleni luminis, redolēt simplicem illam & veluti rusticanam, sed antiquam ingenuitatem.

1. In Nouo Testam.
 Sed hic mirum videri possit, quo consilio id ipsum obtineat in Nouo Testamento, quod Deus scribi linguâ Græcâ voluit, quia (ut monet Cicero pro Archia Poëta) lingua Græca latissimè patebat, & quidem multò latius quam lingua

Latina, Euangelium autem erat propagandum inter Gentes, quæ penè omnes Græcâ linguâ vtebantur, etiam ipsi Romani: obseruat enim Plinius, nullum fuisse honesto loco Romæ natum; cui turpe non esset nescire Græcas litteras, adeoque etiam in ipsâ Galliâ, quæ tum Romanorum erat, & moribus vtebatur Romanis. Jam negari non potest, Nouum Testamentum non esse exactum ad amussim & normam linguæ Græcæ, sed potius linguæ Hebraicæ; hoc, inquam, alicui mirum videri possit. Atque temperare mihi non possum, quin hoc loco commemorem quod meminisse me legere in quâdam Epistolâ Basilij ad Libanium, in quâ excusat dicendi inopiam, quod res illi esset cum scriptoribus barbaris, intelligit autem LXX. Interpretes, quorum locutiones videntur sanè viris doctis (qualis erat Libanius) barbaræ. Respondet Libanius, verum esse quod dixerat, rem illi esse cum scriptoribus barbaris, tu tamen, inquit, disertus es, quod debes nostris hominibus. Atque hæc obiter est notandum, Basilium fuisse omnium Patrum græcorum scriptorem sine controuersâ eloquentissimum: nam in eius eloquentiâ hoc est obseruare, quod, quantum per sæculum licuit, studuit grauitati, cum plerique omnes illo sæculo luxurient, nam si quæ delibat de Philosophiâ, aut ex litteris humanis, ea eiusmodi sunt, ut testentur reconditam eruditionem, sed cui ostentandæ noluit operam dare.

Hic igitur miretur aliquis, quo consilio Deus voluerit N. Testam. scribi phrasi prorsus Hebraicâ: Sed desinet mirari, quicumque tandem ille sit, si cogitarit hoc primum, N. Test. ita scriptum phrasi Hebræâ, ut à Græcis facile intelligi possit, tum etiam in N. T. intermixtas esse phrasibus & locutiones Græcas, quæ testentur Scriptorem potuisse (si libuisset modò) Atticè scribere; sed de industriâ factum quod eo genere, quod mixtum liceat appellare, uti voluerit Spiritus Sanctus in libris Noui Testamenti, idque hanc ob causam præcipuè, quod iis temporibus Ecclesia Gentium inferenda fuit, tanquam oleaster, oleæ Ecclesiæ Judaicæ; & reuera ita se res habet, nulla omnino fuit Ecclesia, in quâ illis temporibus non essent Judæi. Itaque, cum Ecclesia Gentium appendix veluti esset Ecclesiæ Judaicæ, voluit Deus hæc Gentes hoc veluti vinculo colligare inter se. Deinde Biblia Græca terenda erant manibus Gentium, quæ vocibus quidem Græcis, sed phrasi Hebraicâ scripta sunt, itaque libri Noui Testam. qui partem Bibliorum faciunt, non debuerunt ita scribi, ut locutiones essent omninò diuersæ, sed ita ut ex locutionibus deprehenderetur harmonia vtriusq; Scripturæ. Ut ergo respondeam ad obiectionem de necessitate Commentariorum, quatenus oritur ex insolentiâ Phrasibus, aio legitimum eorum esse vsu, ut admoneatur lector, nam sæpè fit ut qui à teneris assueti sunt linguæ Latinæ aut vernaculæ, afferant ad lectionem sacræ Scripturæ animum iam imbutum Phrasibus vel vernaculâ, vel Latinâ, vel Græcâ, vnde fit ut hallucinentur exigētes omnia ad amussim linguæ vernaculæ, Latinæ, aut Græcæ, non vitio Scripturæ Propheticæ aut Apostolicæ, sed suo, nempe, dum non animaduertunt Biblia fuisse primitus scripta linguâ non Latinâ, aut vernaculâ, sed Hebraicâ.

phrasibus Hebraicis scripto.

2.
Propter
inuentam
ab inge-
nio hu-
mano ob-
scurita-
tem.

quam vi-
dere est in
locis con-
trouersis.

Que per-
ueritas
ingenij
humani
exagita-
tur.

3.
ob homi-
num ne-
gligen-
tiam.

Obij 3.
Propheti-
ci sermo-
nis gran-
diloquen-
tia.

Diximus secundo loco, necessitatem Com-
mentariorum ortam esse ab obscuritate, quam
ingenium humanum inuenit in Scripturam. In-
terpres Scripturę grauis, & qui sensus habet axer-
citatos, nõ laborat sæpè in eruendo sensu genui-
no Scripturę, sed in vindicando potius ab homi-
num commentis, nam nescio quã malignitate &
cœcitate fit vt obuius Scripturę sensu nobis di-
spliceat, laboratur itaque sæpius in vindicando
genuino Scripturę sensu, quã in tradendo. Nam
dum volumus nimis acutè intueri sententiam
Spiritus sancti, sæpe fit vt oculos distorqueamus,
eamque minus videamus. Hęc est illa obscuri-
tas quam ingenij humani perueritas inuenit in
Scripturam. Hoc videre est in omnibus contro-
uerfiis, & disputationibus cum Pontificiis, aut
quibuslibet Hæreticis, præsertim verò in illã de
cœnã Domini, quantis hîc opus fuit Commen-
tariis ad explicationem horum Christi verbo-
rum, *Hoc est corpus meum*, quamuis, si absit alter-
candi pruritus sint manifestissima, *Dominus*, in-
quit Euangelista, *sumpsit manibus panem, benedixit,*
fregit, & dixit Discipulis, Hoc est corpus meum: nem-
pe, solet hoc fieri in vitã & sermone communi,
vt cum signum fidei & amicitie nostræ alicui
damus, dicamus, *hęc est fides mea, hęc est cor meum*.
Item, quantis tenebris inuoluit impietas ista
Christi verba, *Pater maior me est*: Arriani illicò in-
de commenti sunt, Christum non esse Patri suo
æqualem, cum hoc tantum voluerit Christus,
iam qui sim latet, sunt enim dies carnis meæ,
nõdum aduenit tempus quo manifestabit Pater
qui sim hoc est, (vt loquitur Paulus) nondum
est filius Dei declaratus in spiritu. Jam verò ob-
scuritas illa, à perueritate hominum in Scriptu-
ram inuenta, nihil detrahit de comitate Scriptu-
ræ, tantum argumentum est humanæ curiosita-
tis. Nam est genus quoddam hominum quibus
nihil facile est & obuium, similes illis qui vellent
sibi probari solem lucere, quo genere hominum
nihil est molestius, nam quicquid dixeris obscu-
rius est eo quod postulant sibi probari, itaq; nul-
lus est cum illis contendendi finis. Atque ita su-
mus omnes à naturã in religione & salutis nego-
tio, comparati. Hoc possit vel inde deprehendi,
quod in legendis prophanis scriptis omnes eò
conferunt ingenij sui vires, vt expendant ratio-
nem elegantie, verbi gratiã, in Horatij scriptis
Græcismos exosculabuntur viri docti, in Auso-
nio laudabunt Critici Archaismos, cum ventum
est ad Scripturam, irrident illi quod in aliis lau-
dant, & non suscipiunt modò, sed suspiciunt
etiam; quasi verò potius liceat Romano viro vti
Græcismis, quã Paulo Judeo vti Hebraïsmis.

Diximus tertio loco, necessitatem Commen-
tariorum oriri à negligentia, quod vsque ad eò
verum est, vt videas etiam Commentaria in Di-
sticha Catonis, & Catethismos, quibus nihil esse
possit facilius. Vnde verò istud nisi propter le-
gentium oscitantiam, supinam negligentiam?
Itaque nullus est locus tam clarus & perspicuus
in Scripturã, qui non sit illustratus Commenta-
riis, nempe quia ingerenda est oculis dormitan-
tis lectoris fax.

Possit & illud obijci, quod penè me præterie-
rat, nempe, in scriptis Prophetarum Veteris Te-
stamenti videri desiderari comitatem istam, &
lenitatem atque mediocritatem, quæ in Noui

Testamētilibris occurrit. Prophetæ enim quod-
dam dicendi genus secuti sunt quod planè est
sublime & grandiloquum, vnde fit vt vulgus scri-
ptis Propheticis magis afficiatur quã Epistolis
Paulinis, ita enim comparati sumus vt verba so-
nantia nos magis afficiant. Hoc est *euangelio qua-*
vis illi Verbi Dei Comitati, quam deprædica-
mus. Verum illa grãdiloquentia nequaquam
cum istã Comitatem pugnat, sed est genus quod-
dam dicendi accommodatum illis Ecclesię tem-
poribus, & verò eiusmodi, vt si Prophetæ hoc
genere dicendi non fuissent vsi, ne Prophetę qui-
dem fuissent. Aio igitur primùm, hoc dicendi ge-
nus fuisse illis temporibus Ecclesię accommo-
datum, quia illis temporibus Ecclesia erat veluti
sub Pædagogo, atque (vt Paulus de Corinthiis
dicit) fideles erant carnales, hoc est, rudes. Quia
ergo Ecclesię tempora tum rudia fuere, oportuit
etiam dicendi genus esse ad temporum rudita-
tem accommodatum, nam quæ generosa videntur
esse, ingenia, reuera rudia sunt, vt quæ non
commoueantur nisi ponantur ob oculos quæ
mouent phantasiã, qualis est illa Prophetarum
grandiloquentia. Atque hęc dicta sunt de iis
quæ Prophetica sunt, nam in narrationibus quæ
sunt in V. Testam. in præceptis etiam, omnia de-
prehendas esse simplicia, & quidem eiusmodi
simplicitatis quæ est in Nouo Testamento, quid
enim simplicius est Pentateucho Mosis? Deinde,
si Prophetæ hoc dicendi genere vsi non fuissent,
ne Prophetæ quidem fuissent: quod sic demon-
stratur. Duplex est omninò dicendi genus in Ec-
clesiã, vnum est quo vtuntur ij qui non modò
afflati sunt Spiritu Dei, sed ita sunt afflati vt ra-
pantur extra se in ecstasi, alterum verò quod
proficiscitur ab afflatu Spiritus Dei, sed non
eo qui gignit ecstasi, Prophetæ non modò
fuerunt afflati Spiritu Dei, sed ita fuerunt afflati
vt veluti ipsi sibi eriperentur, & extra se con-
stituerentur, ad eò fuit vehemens Spiritus il-
le, & eorum motus desinebat in ecstasi. Itaque
oportuit genus dicendi, quo vsi sunt, ex-
primere motum animi, & cum motus ille fuerit
ecstaticus, oportuit etiam dicendi genus esse ec-
staticum.

At temporibus Noui Testamenti non fuisset
accommodatum hoc dicendi genus, quia tum
alia fuerunt Ecclesię tempora. Voluit nempe
Deus cum Ecclesiã agere quasi cum adultã. Itaque
in Apostolorum scriptis non est dicendi ge-
nus ecstaticum, sed omnia sunt sedata & compo-
sita, Apostoli sic loquuntur vt res ipsæ loquatur.
Deinde, afflatus Apostolorum non erat similis
afflatui Prophetarum, non enim erat ecstaticus,
sed compositus & sedatus. Die quidem Pente-
costes Apostoli afflati fuerunt Spiritu Dei, & quidẽ
ecstatico, sed hoc fuit extra ordinem, non enim
sic corripiebantur ordinariè, Quorsum istud?
quia inaugurandi fuerunt Apostoli, & quidem
veluti signo coelitus dato, quod eiusmodi esset
vt expugnaret omnem cõtradicendi proteruiam
& pertinaciam, idque videntibus Judæis, qui
conuenerat Hierosolymã acciti religionis causã
è regionibus in quibus viuebant. Sic etiam in Ec-
clesiã nascente Deus voluit extare miracula, sic
voluit quasdam esse mulieres quæ isto spiritu
ecstatico correptæ mira loquerentur, & quidem
mirum in modum, at id non fuit ordinarium,
neque

Resp.
eiusque
gemina
redd. 1a.
tio.

quarum
vtraque
sub N.
Testam.
locum
non ha-
bet.

neque verò debuit esse. Itaque illi (vt quidem mihi videtur) magnopere erant, qui lectis Prophetarum scriptis putant idem sibi licere, quod illis licuit, & eadē libertate vti se posse quā Propheta olim, siue conciones habeant, siue Principes alloquantur. Nam cum Prophetæ raptiebantur in ecstasim, non modò res suggerebat spiritus, sed & ipsa verba, aded vt etiam malus. Propheta ea proferre cogeretur quæ proferre nolisset, tanta erat vis spiritus illius. Vnde etiam factum, vt ex tyrannis nullus, nisi qui mente captus esset, scuiret in Prophetas, quid ita? quia cum vaticinabantur Propheta ita corripiebantur à spiritu, vt manifestum esset eos afflari spiritu, cogereuturque homines fateri, *hic est digitus Dei*. Neque etiam semper, quotiescunque volebant, prophetabant, sed tum tantum quum in eos iruebat spiritus, vt ait Ezechiel.

Etiam non mihi videntur satis diligenter hoc obseruasse, qui Esaiæ ided tribuunt grandiloquentiam, quod esset stirpe regiā, Amoso verò humile dicendi genus, quod esset Pastor; non obseruarunt, inquam, Prophetis spiritum non modò res ipsas, sed & verba distasse. Sanè, cum leni illo Spiritus afflatu aliquis afficitur, spiritu res ipsas reuelante, fateor genus dicendi varium esse pro varietate ingeniorum, sed in Prophetis id negandum est, quia Prophetæ non modò res ipsas, sed & ipsa verba à Spiritu edocebantur. Fuit quidem Amosus pastor, non fuit tamen seruus aut mercenarius, erat enim Thecuanus, atque omnes Thecuanorum diuitiæ erant in pecore. Sed esto, fuerit mercenarius, non tamen (vt volunt nonnulli) deprehenderetur id ex stylo, & dicendi genere, nam hoc ausum affirmare, nihil posse dici Prophetiā Amosi magnificientius, ita vt non possim satis mirari quomodo tam absurda cogitatio mentem Hieronymi subierit, dum ait genus dicendi ita esse apud Amosum humile, vt facile appareat eum fuisse pastorem & rusticum hominem, contra verò Esaiæ genus dicendi ita esse sublime, vt notam faciat omnibus regiam originem. At, inquam, nec ipse Esaias semper sibi similis est, siquidem interdum genere dicendi vtitur tenui atque humili, & veluti fracto, interdum verò assurgit, & circumducitur? At id ipsum facit Amosus, nempe id fit pro argumenti diuersitate. Sanè in illo dicendi genere, quo vtitur Amosus, nihil est quod non superet eloquentiam Demosthenis, est enim in sermone elegans & disertus, nihil est quod non sit plenum venustatis, & luminis item; ita vt inde nemo colligere possit eum fuisse Pastorem, aut rusticum hominem. Quod nonnulli tamen colligere se posse autumant inde, quod Metaphoris vtatur è re pecuariā ductis, exempli gratiā, cum salutē, quam Deus erat exhibiturus populo suo, comparat ei qui eriperet lupo ouem, aut extremum calcaneum, vel auris particulam, quasi verò non vtatur eadē similitudine Esaias? nemo tamen Esaiam inde contemnit, aut accusat humilitatis in dicendi genere. Ergo, vt hoc caput tandem concludam, in præceptis tradendis, in narrationibus, vbiq; ea elucet Comitatus quam diximus: in scriptis Prophetarum non semper ita elucet, ob eas rationes quas modò diximus. Quanquam & aliter occurrere possumus, nam cum temporibus Prophetarum instituendis

esset sermo de rebus magnis, quæ nondum euenierant, omnino decebat Sapientiam Dei, vt cum nondum datum esset res ipsas intueri, saltem animi hominum excitarentur verborum magnificentiā, at vbi res ipsa exhibita est, nihil opus fuit his verborum phaleris.

Cum iis item quæ diximus de Comitatu pugnae videretur, quod si Comitatus illa sit Verbi Dei Character, Character tantum sit quatenus scriptum est lingua Hebraicā aut Græcā, at non posse esse Characterem Verbi, quatenus scriptum est lingua Latinā aut vernaculā; quid ita? quia translatio mutat verba & locutiones, itaque non erat hoc adferendum, inquiet aliquis, pro Characterem, nam hic Character non est Character nisi linguae Hebraicæ & Græcæ peritis. Sed hoc nullo negotio solui potest, etenim Character eiusmodi est vt non possit vllā versione, quæ genuina est, immutari aut obscurari. Afferam huius rei exemplum satis crassum, legimus Auerthois præfationes redditas Latinè satis barbarè, sed cordatus lector facile inde deprehendet Auerthois fuisse viuum longè disertissimum, manent enim figure, tropi, Metaphoræ, *πάροις*. Hinc fit, vt qui etiam versati non sunt in lectione Scripturæ, tamen cum audiunt concionatorem afferentem Scripturæ verba, mouentur vehementer, non quod phrasas sonent aliquid Gallicum, sed quia eloquentiam redolent, manentque altius impressa Comitatus vestigia, quanquam erunt illustriora si adeantur ipsi fontes. Itaque mihi videtur in translationibus idem euenire, quod in imaginibus quæ solo atramento depinguntur, agnoscas sanè lineamenta & pulchritudinem ipsius rei quæ depingitur, at colores non agnoscas; Sic versiones referunt quidem Maiestatem illam & Comitatem Scripturæ, vt satis appareat eum qui vertit non potuisse esse authorem illius Scripturæ. Itaque, Character & genus dicendi, quatenus refert Maiestatem coniunctam cum Lenitate seu Comitatu, eiusmodi est vt eluceat etiam in translatione.

Sequitur quarta Nota externa Verbi Dei, quæ est, *Eorum conditio quorum opera Deus est vsus in tradendo verbo*. Nam si fuerunt homines rudes & imperiti rerum, si non fuerunt summo loco nati, si nullis humanis instructi præfidiis hanc rem aggressi sunt, profectò oportet doctrinā ab eis profectam esse diuinam planè. Fateor imperitos homines nonnulla dicere peritè, at id sæpè non fit; satis etiam scio atrabile correptos ita nonnunquam loqui, vt rapiant auditorem in admirationem, satis item scio afflatos à Cacodæmonone nonnulla dicere etiam excelsa, sed illa eiusmodi sunt, vt prodant morbum mentis, deinde vbi ad se rediere, eorum poenitet quæ dixere, vel certè ea non agnoscunt: At non fuit eiusmodi conditio eorum quibus Deus vsus est in Verbo tradendo, erant enim viri animo sedato & composito, quæ dixere eiusmodi sunt vt non sint argumenta animi parum constantis, aded sublimia sunt & admiranda vt ab homine mortali fingi non potuerint. Sunt quædam hominum commenta venusta & lepida, quæ delectant auditorem, sed quæ homines isti humile & plebeij scripserunt rapiunt auditorem in admirationem, qui cum fuerint idiotæ, rudes, & imperiti præ reliquā turbā supra populum, omnino necesse est

Obj.
4.

Characterem istum non elucere in translationibus.

Ref.
Imo manent & elucet.4.
Nota externa.
Conditio eorum qui tradunt Verbum.

tatis adipiscendæ gratiâ, vel etiam voluptatis alius sensu, ed impelluntur vt velint decipere. Iam nisi quis velit splendide insanire, non iam dico perficere frontem, non potest hoc Apostolis aut Prophetis affingere, Nam fuerunt omnes miserissimi (si spectemus ea quæ ingenio humano grata sunt & accepta) conditione abjectâ & contemptâ, & penè omnes martyres fuere. Ac ne quis putet eos incidisse per incogitantiam in hæreses (quod Pseudoprophetis & Hæresiarhis aliquando accidit) non modò præscij fuere harum calamitatum, sed vtrò sese exercendos & cruciandos tot malis tradiderunt; eo lubentiùs vxor hac voce tradiderunt, quia vox est vstratissima in Ecclesiâ Judaicâ. Deinde, docuerunt Prophetæ & Apostoli ista esse contemnenda, & quidem exegerunt hoc tam seuerâ lege, vt qui nolit hanc subire conditionem excludatur spe potius beatitudinis. Itaque, non est credibile aliunde profectam doctrinam illam, quam eiusmodi homines annuntiarunt, quàm à Deo. Neque vllam veritatis speciem habet Græcorum calumnia, homines illos studuisse decipere alios homines. Certè authores superstitionis inter Gentes ferè Principes fuere & Magnates, atque ij omnes sibi & suis conciliarunt dignitatem. Iam res est planè stupenda & admiranda, quod Moses, cum pro carnali statu Ecclesiæ tunc temporis idem dux esset, & Princeps, & Doctor, tamen noluit vllum habere è posteris suis pro Principe & Rege. Neque verò semetipsum in Regem creauit, quod res ipsa & euentus clamat; qui enim procliuius fuisset quàm regiam dignitatem tribuisse sibi & suis? Scriptum enim est, *obediuisse populum Deo & Mosi*. Imò principatum tribuit tribui Judæ, nempe Dei afflatu, vnde nasciturus erat Messias, hoc est, voluit tribum Judæ principatum obtinere, non tamen semper aliquem ex illâ tribu, sed tribum ipsam supra reliquas principem esse. Itaque, nomen mysticè tributum fuit huic tribui, nam Judæ nomen est *Confessor*, nempe, ij qui Deo consentunt laudèmq; tribuunt, ij demum principes sunt. Huc accedit etiam, quòd diuini illi Scriptores etiam semetipsos notant, inurunt sibi notas indelebiles, notas, inquam, imbecillitatis humanæ, non diffidentur vitia sua, non dissimulant tenuitatem conditionis suæ, non sunt laudum suarum buccinatores, & si quid sit in ipsis in quo deprehendi possit ingenium & industria, hoc in solidum acceptum ferunt Deo,

Sed, inquiet aliquis, esto, noluerint decipere, attamen decepti deceperunt, non fuit fortassis eorum consilium decipere, sed quia in magno errore versabantur, reliquis authores fuere huius erroris. Resp. Isto loco ista cauillatiuncula nullum habet locum. Nam est duplex docendi genus, vnum est quo quis se proficitur authorem doctrinæ quam tradit, & est aliud docendi genus, quo quis non proficitur se esse authorem doctrinæ quam tradit, proficitur tamen in genere vnde didicerit. Magna est inter ista duo differentia, nam qui proficitur se authorem doctrinæ quam tradit, oportet studuisse mentiri, si modò menti tur, at qui ab alio deceptus est & inductus in errorem, longe aliter se res in eo habet; vnde fit vt Hæresiarhis non feramus, feramus tamen deceptos ab hæresiarhis. Jam Apostoli proficitur

se esse authores, nempe extrinsecus authores, doctrinæ quam tradunt, itaque hinc (si modò viri boni sunt) nullus est deceptioni locus.

Sed, inquiet aliquis, errarunt fortasse, nempe animus humanus ita est comparatus à naturâ, vt in iis quæ excogitauit plerumque erret. Ita est. Verùm si neget quod excogitauit se excogitauisse, eum oportet esset virum malum. Atqui Apostoli & Prophetæ aiunt se hæc non excogitasse, sed instinctu diuino hæc dixisse, atque accepisse ista reuelata diuinitus. Probandum itaque est, Apostolos & Prophetas fuisse viros bonos, ita res confecta fuerit. Deinde, duplex est, pro ratione huius argumenti, doctrinæ genus. Vnum est earum rerum quas quis proficitur se vidisse, alterum earum quas quis non quidem proficitur se vstrasse oculis, sed accepisse, aut verò animi agitatione collegisse. Iam verò quæ tradidit Moses, quæque Apostoli & Prophetæ tradiderunt, ea sunt eiusmodi vt ea omnia, aut maximam eorum partem, viderint, putâ legem datam in monte Sinâ, aut Christum in terris viuentem, docentem, morientem &c. Vnde Johannes: *Epist. Cath. I. Qua vidimus oculis nostris, qua spectauimus; quæq; manus contrectarunt nostra, de sermone vita, id annuntiamus vobis*. Certè, non modò mali & impij, sed omninò insani hominis esset hæc tradere atque affirmare, si vera non essent, sed ab iis conficta, & quidem hæc tradere nullo confictio, nullâ spe, præter eam quæ reposita est in cælo. Atque hoc est genus eorum qui Scripturas sacras tradiderunt, in quibus nemo reperiat argumenta motæ mentis, quin omnia contra composita sunt & sedata. Hæc est nota quinta externa Verbi Dei, nempe, *Consilium eorum qui illud tradidere*: quod consilium locum non habet in Mahomete, nam ille hoc suo commento imperium sui arrogauit, & suis.

Sexta Nota externa, quâ internoscimus doctrinam illam cælestem, petita est à *Miraculis*. Atque hinc ante omnia vos volo monitos, hanc Notam sæpenumerò objici hominum oculis, etiam in ipsis Apostolorum scriptis, vt argumentum internoscendæ illius veritatis quam Apostoli prædicabant, nam doctrina illa confirmata fuit signis & miraculis, itaque non negligenda fuit à nobis hæc Nota. Vt verò quantam vim habeat, ad conciliandam authoritatem huic doctrinæ, perspectum habeamus, duo præcipuè hinc sunt obseruanda, quorum prius quidem hoc est, vt compertum atque exploratum sit vera esse ea miracula quibus doctrina hæc confirmata est. Diabolus, quem quidam scitè & eleganter *Simiam Dei* appellarunt, solet falsis miraculis miseris hominibus illudere. Hæc autem est veri miraculi conditio, vt vel in re ipsâ quæ sit, vel in ipsâ agendi ratione, manifestum sit aliquid factum esse è nihilo, hoc est, nullam superuisse vim in eo causarum genere, quas secundas vocant, cuius interuentu res tanta potuerit perfici vt in excitatione mortuorum, in cæco verè cæco, qui nō laborat scotomate, sed qui verè cæcus est, si ei restitatur visus: item si quis laboret febre, nec interceserit vlla causa secunda, miraculum est si sanetur, quia, ex lege naturali, nihil fit sine causâ secundâ, postquam peruentum est ad causam primam, sine causâ secundâ, miraculum est. In ipsâ re id fit, cum res est eiusmodi, vt nullius

alia Except.

Ref.

Mosis exemplo.

6. Nota externa, Miracula.

quid sit verè Miraculum.

Except.

Ref.

causæ secundæ vi potuerit effici, in ratione autem agendi, quæ res producta est, id fit, cum nullâ secundâ causa interuenit, potuit tamen interuenire. Vt si excitetur mortuus, res est eiusmodi ut nullius causæ secundæ interuentu potuerit effici, at si curetur febris, res non est eiusmodi ut non potuerit effici à causâ secundâ, itaque ut sit miraculum, oportet eam curationem fuisse eiusmodi ut nulla causa secunda interuenierit, diximus enim in genere rerum naturalium nihil sine causis secundis posse fieri, quæ si non interueniant, oportet rem factam esse è nihilo.

Sed vnum hic eboritur, quod possit rem minus attentè consideranti negotium facessere, quærat enim aliquis, in modo rei agendæ quæ possit internosci verum miraculum à falso, nam quod ab eadem causâ semper proficiscitur, id eiusmodi est ut ex eo semper sciri & colligi possit causa necessariò & certò, at cum effectum aliquod potest adscribi pluribus causis, non potest vera causa certò colligi: verbi gratiâ, curata est febris, quid si curata fuerit interuentu causæ secundæ, non fuerit miraculum; at vnde hoc deprehendetur? nam præstigiæ vsque ad eò conjunctæ sunt cum arte, ut prope videantur miracula. Sed hæc ratio patrandi miraculi, & miraculi euentus, quæstionem facillè definiunt. Ratio patrandi miraculi, purâ si nulla accedat supersticio, nullus ritus supersticiosus, sed fiant omnia candidè & apertè, quanquam & Diabolus id potest imitari, sed ita ut diluceat fraus atque fucus. Sed istud præcipuè fit in euentu miraculi, nam si repente curetur febris, fueritque curata interuentu causæ secundæ, æger quidem conualescet, sed non valebit statim, poterit quidem causa secunda nobis ignota tollere febrim, at non ita ut non hæreant adhuc in ægroto quædam morbi vestigia, sed si non modò repente morbus pulsus fuerit, sed pristinam quoque sanitatem & vires recuperarit æger, miraculum est. Hoc posterius liquidum est, nec eget probatione aut explicatione, sed neque illud prius de ritibus supersticiosis, atque quod dixi, præstigiøsa miracula rarè fieri apertè, & in hominum luce, sed clam atque veluti oppanso velo, quod faciunt circulatores & agyrtæ. Verùm, quod vix refelli potest, in istis curationibus, quæ miraculi speciem habent, tametsi momentaneæ sint, id obseruare est, quod non sunt sine insigni aliquâ mutatione corporis, quæ gignit aliquem sensum. Vnicum exemplum mihi sufficit. Scripsit Lipsius duos libros, alterum de diuâ Virgine Hallensi, alterum de diuâ Virgine Aspricollis, in illis libris operosè atque accuratè, summâ adhibitâ diligentâ, notat personas, morbos, tempus quo ægri leuati fuerunt suis morbis. Attamen hoc obseruaueris in his miraculis, nullum esse prioris generis miraculum, etiamsi quid vetuerit hominem vel supersticiosum, vel minus Christianum, hæc finxisset. Sed tamen esto, non finxerit, sint vera quæ dixit. non erunt tamen illa veris accensenda miraculis, quia eiusmodi sunt ut non pertineant ad prius genus miraculorum, neque enim vlla fit mentio vilius excitati à mortuis. Neque etiam miracula illa pertinere possunt ad secundum miraculorum genus, quia imprudens quidem ille, sed tamen haud dubiè Deo huius mentem atque calamum ita regente, notauit in omnibus illis miraculis

sensum aliquem doloris, ut si cui pes fuerit contractior, aut tibia, vel coxa luxata, notat ægrum sensisse vim præsentem numinis Deæ, sed non sine acerrimo dolore, itaque interuenierit causa secunda necesse est. Et certè in curationibus magicis id ipsum animaduertere licet, nam sunt qui arte illâ magicâ mira faciunt in humano corpore, sed ita tamen illa faciunt ut sentiat aliquis dolor & motus in corpore, at vera miracula, quæ sunt posterioris generis, non sunt eiusmodi, nam sunt citra vllum sensum aut mutationem, præter eam quæ apparet in euentu.

Atque hæc à nobis disputata sunt de Miraculis, ut internoscantur vera miracula, quibus vera doctrina confirmata est, à falsis quibus confirmatur falsa doctrina. Certè illi ostentant in Idoliis suis, in tabellis depicta multa miracula, sed hoc nemini debet mouere admirationem, nam memoriâ patrum nostrorum in Insulâ Tyberis, vbi olim fuit Æsculapij templum, erutæ sunt tabellæ æneæ & marmoreæ, quibus in tabellis habebantur insculpta vota, & votorum euentus. eorum qui ad Æsculapium confugebant. Et qui voluerit legere libros doctissimi Medici Hieronymi Mercurialis, deprehendet in illis exempla illorum votorum, nec votorum modò, sed & euentus votorum, ut ne cuiquam mirum videatur, aut insolens, quod nos videmus hodiè in Idoliis fieri id ipsum quod olim ab Ethnicis vsurpatum est.

Sed tamen res nondum sic videtur confecta; nam demonstrandum est omne miraculum debere esse eiusmodi quale à nobis descriptum est. Id verò facillè demonstrari potest, nam cum miracula adhibeantur ad confirmationem doctrinæ cælestis oportet ea esse eiusmodi ut nequeant fallere, non erunt autem eiusmodi, si talia sint quæ possint ab vllâ creaturâ proficisci, nam omnis homo mendax, sed debent proficisci à solo Deo, qui non potest mentiri. Itaque oportet miraculum esse signum rei certæ, nam cæteroqui Scriptura nos monet, falsos Prophetas miracula edituros. Et Donatistæ obiecebant Orthodoxis miracula, sed Augustinus respondet illis, Deum nos fecisse cautos aduersus eiusmodi miracularios, siue mirabilarios potius, quippe qui nos monuerit fore aliquando eiusmodi præstigiatores.

Alterum quod obseruandum diximus in miraculis, est *Tempus*, neque enim quouis tempore solet Deus uti miraculis ordinariè, hoc est, sæpè & frequenter. Sed hoc fit vel quando Deo libuit ratione quâdam extraordinariâ docere eos per quos ei placuit docere Ecclesiam, vel quoties voluit eos, per quos Ecclesiam docuit, ea facere quæ non conueniunt ordinariis doctoribus Ecclesiæ, vel cum docet Ecclesiam per certos quosdam homines, quorum veritas non potest facillè perspicui nisi accedant miracula, vel (quod videtur eòdem recidere, etsi res videatur aliter se habere) cum Deus Ecclesiam renouat, & statum Ecclesiæ mutat. Sunt qui iactant se esse Prophetas, atque afflatos Dei Spiritu, non modò afflatu qui fit per Dei verbum iam in Ecclesia traditum, seu cripto, ut à Mosis temporibus vsque ad nostra tempora, seu viuâ voce, ut primis illis temporibus, Profectò oportet eos facere miracula, si volunt probare se eos esse quos esse se profiteretur, quia

Qui falsum Miraculum à vero dignoscatur.

dignoscitur.

1.

2.

Et ipsi Ethnici habuerunt falsa sua Miracula.

Miraculum ex doctrina præcipuè dignoscendum est.

Quando Deus Miracula adhibeat.

Nempe 1.

quia quod est extraordinarium non nisi extraordinaria ratione probari potest. Itaque, vel omnes Prophetæ miracula ediderunt, vel in illis aliquid inerat miraculi si nile. Deinde, si quis sit Doctor qui non modò verbo Ecclesiam reformet, sed faciat quod videtur esse Magistratùs, verbi gratià Elias qui Bahalis Sacerdotes occidit, & Moses, qui cum esset priuatus se gessit pro Magistratu, quia cum actio extraordinaria est oportet probationem esse extraordinariam, itaque opus est miraculis quæ à solo Deo proficisci possint. Obiiciat aliquis, Magi Ægyptij effinxerunt quod Moses verè fecit. At id in pediculis facere non potuerunt, quod tamen minus fuit operosum. Elias impetrauit cœlitus ignem, & Magi sepenu-
 2. me. d hoc faciunt præstigijs suis, attamen prouocatus Diabolus hoc non potuit, cum veluti deposito pignore Elias certoret cum Pseudoprophetis. Sic fortilegij reis omnis vis perit, cum renentur carcere conclusi, quia tum veluti prouocantur. Vel fiunt miracula tum cum ea docentur, quibus sine miraculo credi vix potest, vt cum prædicatur singularis euentus nondum antea reuelatus, oportet interuenire miraculum, hoc est, tum id videtur conuenire. Jam hinc singulares euentus à promissionibus diuinis de vitâ æternâ distinguendi sunt, quia istæ cognosci possunt ex naturâ omnis religionis, quæ non est religio nisi nos eriget in spem vitæ melioris, cum prædicationes sint certarum rerum quæ Ecclesiæ, aut persecutoribus Ecclesiæ, euenturæ sunt, quia designant gentes, tempus, locum, hinc opus est miraculis, quia homines eo sunt ingenio vt quod meruunt, vel optant, id sibi persuadeant euenturum: Ideoque visum est prouidentia diuinæ, vt internosceretur, vel indere seruis suis quæ essent miraculi instar, aut facere per eorum manus miracula. Tum etiam miraculis opus est cum status Ecclesiæ innouatur. Innouari autem dicitur, non cum ea mutantur quæ hominum ignorantia & peruersitate introducta fuerant, nam tunc dicitur Ecclesiæ morbus curari, itaque necessaria tunc non sunt miracula. Sed nobis hinc status Ecclesiæ dicitur innouari, cum status à Deo institutus, & qui debuit obtinere ad certum tempus, mutatur & succedit ei ratio Ecclesiæ gubernandæ, quam voluit Deus succedere, quâ in re nulla est in Deo inconstantia, quando obtinuit ad certum tempus quod voluit Deus obtinere, sed tamen illud, quantum quantum est (est autem maximum) conueniens fuit vt miraculo ob-
 3. signaretur.

Ventum est iam ad eam disputationis partem de Miraculis, quæ postulat vt quæ generatim de Miraculis hætenus dicta sunt, ea speciatim accommodentur ad institutum nostrum. Hic autem colligenda sunt, veluti in summam, omnia quæ hætenus dicta sunt de Miraculis. Summa autem hæc esto, Miraculum est quo fit aliquid ex nihilo, idque tribus modis accidit, vel vbi nulla operi materia substrata est, vel si substrata est operi materia, in materiâ nihil inest eiusmodi vt fit, id quod dicunt Scholastici, *potentia passiva*, quæ potentia naturæ abs est, & materiam aptam reddit vt formam admittat, seu accidentalis sit hæc forma, siue essentialis: vel inest quidem materiæ potentia passiva, sed deest agens naturale, vis nempe actiua, qualem oportet esse in causis se-

cundis, ita vt causarum secundarum locum obtineat Dei nutus. Deinde, dictum est miracula ordinariè non patrari, sed certis quibusdam temporibus, non quod extra illa tempora nullum edatur miraculum, sed quod id fiat rariùs. Tempus autem quo fiunt miracula definitur tribus circumstantiis. Primum, Quum doctores Ecclesiæ eiusmodi sunt vt profiteantur Ecclasiā & spiritum Propheticum; vt hinc internoscantur Prophetici Enthusiastmi ab iis Enthusiastmis qui sunt è sedibus infernis, Deus voluit vel in personis Prophetarum, vel à Prophetis edi miracula; Vel, cum quæ proponuntur à Prophetis sunt eiusmodi vt ordinariâ reuelatione colligi nequeant, cum sint certorum euentuum prædictiones, & hinc opportunum est vt miraculum patretur vt vaticinio concilietur fides, cum sit de futuro, & multi sint Pseudoprophetæ: Vel cum doctores Ecclesiæ ea aggrediuntur, quæ videntur non pertinere ad officia Doctorum, cuiusmodi fuit factum illud ad Eliam, nam Magistratùs est vti gladio, non Doctoris, aut Prophetæ, itaque oportuit intercessisse miracula. Denique tempus Miraculorum idoneum est cum innouatur status Ecclesiæ, innouatur autem, cum qui Ecclesiæ status à Deo præscriptus est & institutus, is antiquatur vt succedat nouus status.

Jam ista facilè accommodantur ad institutum nostrum. Nam doctrina Christiana confirmata fuit miraculis primi generis, in quibus patrandis nulla materia substrata fuit, vt in quinque panibus quibus pauit Christus infinitam penè multitudinem, aliquid creatum fuit ex nihilo: vnde refelluntur illi qui ementiri nomen Christianum, audent tamen affirmare mundum non esse creatum ex nihilo, aut verò non posse id probari ex Scripturâ. Deinde, & miraculis secundi generis Christiana doctrina confirmata est, in quibus materia est substrata, sed cui nulla inerat potentia passiva: verbi gratià, excitati sunt mortui, cœcis à natura data est videndi facultas, inerat quidem materiæ potentia (quam Scholastici vocant) *Obedientialis*, sed eiusmodi potentia non est reuera & propriè dicta potentia, sed tantum eiusmodi aliquid quod rectiùs dici possit *non implicatio contradictionis*: nam potentia illa obedientialis nihil aliud est quàm non repugnantia in subiecto, quatenus refertur ad potentiam diuinam præsupponit tamen repugnantiam quatenus subiectum consideratur in se, & iuxta eam *non* quam habet ad causas secundas. Et miraculis tertij generis confirmata est doctrina cœlestis, nam morbi curati sunt tum ab Apostolis, tum à Christo. Fuit quidem aliquando in subiecto potentia passiva, potuit aliquando morbus à Christo curatus curari pharmacis, vt febris, attamen miraculum fuit, est enim aliquid ex nihilo aliquatenus factum, quia in causis secundis nulla fuit potentia actiua, quia nullæ fuerunt causæ secundæ. Certè omni potentia passiuæ respondet potentia actiua in naturâ, quoties ergo actiuum non adhibetur, & tamen id fit quod fieret si adhiberetur, miraculum est.

Sed est aliud considerandum in miraculis, quod accommodandum est ad institutum. Nam Christus & Apostoli non profitebantur se esse vulgares homines, & ordinarios Doctores, sed Christus, qui videbatur esse tantum homo,

Tempore quo fiunt.

Doctrina Christiana confirmata fuit Miraculis Primi generis.

Secundi.

Tertij.

Quare Christo & Apostolis opus fuit Miraculis.

profitebatur idem se esse Deum; Apostoli negant se esse inissos ab hominibus, sed profitentur se inissos à Deo, & ratione extraordinariâ. Itaque opus hîc fuit miraculis. Jam miracula edita sunt à Christo & Apostolis in huius rei confirmationem, *Opera*, inquit Christus, *testantur de me, & Credite operibus quæ ego facio, si mihi non vultis credere.* Certè, qui primitus in Christum crediderunt, tali argumento moti sunt ferè omnes ad eum amplectendum, *Nemo facit opera sicut tu*, inquit Apostoli ad Christum. Et profectò hoc argumentum magnum habet pondus, non solet enim Deus perhibere testimonium mendacio. Itaque, si Christus fecit ea quæ non potuerunt fieri nisi à Deo, necesse est Christum fuisse illum Messiam quem in Prophetis promissum & descriptum habemus, nam Herodes cœlitus ab Angelo fuit percussus quod gloriam Deo non tribuerit, cum non est abominatus illam populi vocem, *Vox Dei non hominû.* Quare Deus non dedisset viam patrandorum miraculorum Christo, qui se profitebatur Dei Filium, adeoque Deum, nisi reuera talis esset. Deinde, Christus certos quosdam euentus prædixit, de quibus non potuit certum fieri iudicium ab hominibus non afflatis Spiritu Prophetico, nisi accessissent miracula, verbi gratiâ, prædixit fore ut templum Hierosolymitanum breui æquaretur solo, & euenit quod prædixerat. Cùm Christus esset potens miraculis, & testatus fuisset operibus non modò præsentiam Spiritûs, sed aliquid sublimius, non caruit illud vaticinium fide apud auditores, caritutum fortasse si aliquis ex Doctorum turbâ id denunciasset. Sic Apostolo, um temporibus Prophetæ fuere, verbi gratiâ Agabus, vnde conciliata est illis fides atque authoritas? quia illi Prophetæ loquebantur linguis, aut in illorum personâ aliquid erat miraculi simile. Deinde, Christus & Apostoli multa fecere quæ pertinebant ad Magistratum, nam Christus flagello ex funibus confecto eiecit è templo trapezitas, siue nummularios & mercatores: In ipso facto erat miraculum, quod res gesta sit tantâ autoritate, vt obstuperint omnes; neque quisquam repertus sit qui ausus sit contra hiscere. Sed multò maius est quòd Christus statum Ecclesiæ immutauit, Apostolique qui Christum secuti sunt, statum, inquam, Ecclesiæ, qui à Deo constitutus erat, sed constitutum ad tempus.

hodie vero nobis nihil opus sit

Jam verò, me tacente, possitis respondere iis qui poscunt à nobis miracula, nempe, neminem esse nostrum qui se profiteatur Prophetam, hoc est, afflatum Spiritu Prophetico, qui profiteatur se *ἐκστατικός* rapi, non sumus Enthusiastæ. Itaque iniuriâ à nobis petuntur miracula, profiteamur nos docere quomodo solet Spiritus Sanctus docere suos ordinariè, nihil profiteamur ex *ἐκστατικόν* ordinarium, non debent igitur à nobis requiri miracula quando non id profiteamur quorum esse docere miracula. Vnusquisque si quod professionis est suæ faciat, satisfecerit officio. Deinde, nec profiteamur nos prædicere certos quosdam euentus nunquam antea reuelatos, sed nec euentus, qui reuelati sunt, aliter prædicimus euenturos, quàm quomodo decet facere denunciantes, quorum est prædicere quod prædictum est antea: nihil ergo opus hîc est miraculis. Neque ea nobis tribuimus quæ non conueniunt Christia-

nis & Doctoribus in Ecclesiâ, neque statum Ecclesiæ à Domino constitutum innouamus, tantum ea studemus ex Ecclesiâ eliminare & exterminare, quæ hominum vel ignorantia, vel fraus, inuexit in Ecclesiam: & quoties huius nostri facti reddenda ratio est, proferimus Veteris & Noui Testamenti libros, veluti tabulis obfignatis agentes. At verò exigere ab iis qui tabulas proferunt obfignatas, miracula, est hominis aut nequissimi, aut verò furiosi, tum enim miraculis opus est cùm defunt, aut obscuræ sunt, tabulæ, at cùm tabulæ præstò sunt & luculentæ, aded vt non sint obscuræ, quorsum deceret Maiestatem diuinam vt ederentur miracula?

Sed nondum exemptus est omnis scrupulus, possit enim quis respondere, frustra adduci miracula pro nostrâ doctrinâ, quando non sumus inspectores miraculorum, nec ipsi viderimus ea patari, fando quidem accepimus doctrinam miraculis confirmatam, cæterum quæ fando quis accepit, ea nouit famâ, non certò: sic videtur perisse omnis huius Notæ vis. At nos huic objectamento duo opponimus, quorum prius hoc est, quod nos non iam tradidimus Notas quæ omnibus omnino hominibus notæ sunt, sed eiusmodi quæ saltem quibusdam hominibus, cuiusdam sæculi, notæ fuerunt: Sed ne videamur hîc tergiversari, neque rectâ occurrere. Respondeo, esse quandam famam, quæ tantû esse debet, tantæ, inquam, autoritatis, ac si rem ipsam oculis videremus.

Disputationem de Miraculis, quatenus Notæ sunt doctrinæ cœlestis, ed perduximus vnde ceptum est quæri, quo pacto, si nobis inspectantibus miracula edantur, miracula Notæ esse possint, nam quæ fando accepimus ea fidem vix impetrant, aut incertam & obscuram impetrant, nam fama est *tam ficti prauig, tenax quàm nuncia veri.* Hanc difficultatem vt amoliamur, constituimus disputare de famâ: Etenim si omnis fama eiusmodi est vt sit eadem fallax & vana, nullâ ratione constare nobis poterit de Miraculis ante nos, primis illis sæculis, patris, at si quædam est fama cui fides sine impudentiâ non potest detrahi, etiam si illis temporibus nati non fuerimus, tamen si famâ istâ miracula ad nos peruenerunt, tantum valebit fama quantum ipse aspectus oculorum. Famam autem eiusmodi vt ei fides sine impudentiâ non possit detrahi, definimus tribus conditionibus, quarum prima hæc est, vt sit prisca & constans: Nam ij Scriptores, qui vixerunt diu post ea tempora quorum Historiam profitentur se describere, minus credendi sunt quàm ij qui vixerunt iisdem temporibus, nam oportet eos multa addidisse de suo. Et hæc doctrina multum habet vsum in historiâ Ecclesiasticâ, nempe ne temerè fides adhibeatur scriptoribus. Deinde, oportet famam esse constantem, nam si fama exciuit magnos aduersarios, & verò confutata fuit, etiam si prisca fuit, attamen quia ad hanc antiquitatem non accessit constantia, non potest iure meritoque exigere à nobis fidem: Veritas enim rerum gestarum cùm clara est, tanta est, tantam diffundit sui lucem, vt nemo sit qui contra hiscere possit, nisi tum cùm memoria rei ceptit confensescere. Quàm multa sunt in Poetarum scriptis fabulosa, quæ fama commendauit, sed huic

Object.

Ref.
1.

2.

Non omnis fama est fallax & incerta.

sed quædam est certa, cuius tres sunt conditiones.

1. vt sit prisca.

2. & constantis.

quales non sunt fabulæ Poetarum.

huius generis famæ hæc conditio antiquitatis & constantiæ nequaquã convenit: Nam Poëtæ noui sunt omnes, quæ narrant prisca sunt & antiqua, non profitentur se ea vidisse quæ fabulantur & fingunt, tum omnibus sæculis à viris sapientibus, qui Poëtæ interpretati sunt, confutata est vanitas, & conuicta sunt mendacia eorum. Hic longè aliter se res habet, nam & fama prisca est, & profecta primùm ab *αἰνήταις*, tum confirmata eorum omnium consensu, qui ab iis temporibus ad hæc vsque tempora vixerunt. Dicit aliquis, at apud Ethnicos non obtinuit fidem hæc fama: Nempe Gentis fuerunt hostes infensissimi huius doctrinæ, ne quis miretur si apud eos minùs credita sunt miracula. Certè nobis satis superque debet persuadere famam hanc esse veram, cum sit prisca, cum sit constans, cum à nemine confutata sit, sed ne allata quidem. Etenim Cæsaris & Scipionis, & Hannibalis res gestas & admiramus, & quantum in hoc genere fieri potest, magno assensu comprobamus, quia videtur esse inhumanum profus, atque aded animi efferati & barbari, fidem detrahare rerum gestarum à præclaris illis viris, sine villo certo argumento.

2. **Conditio.** Sed huc accedit & illud quod multò firmitus est, erit autem hæc secunda conditio famæ cui adhiberi debeat fides, quod huius famæ authores, qui hæc nobis prodiderunt, sic ea prodiderint, vt, si mentiti sunt, necesse est haberi eos non pro impiis modo, sed stolidis & mente captis, Jam verò non posse eos haberi pro impiis supra demonstratum est, neque verò pro stultis, & imperitis planè rerum humanarum habendi sunt, neq; enim vel infensissimi Religionis Christianæ hostes hoc dixerint, nam appellant testes miraculorum eos ad quos scribunt: imò in Epistolis Paulinis nihil occurrit crebrius, quàm eorum miraculorum mentio quæ apud eos & ab iis patrata sunt ad quos scribit, non fuisset hoc impudentiæ modò sed insanix, si Paulus mentitus esset, non enim adfert argumenta remota ab eorum hominum sensibus, ad quos scribit, sed ea adfert miracula quorum patrandorum ij ad quos scribit erant organa, imò prouocat ad miracula, atque inde fidem facit Apostolatus sui. Nemo est impostor, præsertim si eius autoritas vocatur in ius, qui ausit sic agere, conscius sibi imposturæ. Dicimus igitur quod res est, eam famam meritò obtinere fidem, cuius authores sic quæ famam nunciata sunt commendarunt posteris, vt ab iis qui tempore ipsorum vixerant redargui possent. Certè in Alcorano nulla, aut infrequens, sit mentio miraculorum, aut si quæ fiat, sunt illa monstrosa, & hac nota iniusta, vt non modò pro ingenio conficta, sed barbare quoque excogitata videantur, tum non audet vllius miraculi testes appellare, non enim sunt telia vt author Alcorani palam ausit asserere patrata.

Tertia conditio famæ cui non est detrahenda fides, hæc est, vt sit eiusmodi quæ extorserit assensum etiã Aduersariorum, eosque ed adegerit vt conati sint non quidem eam refellere, sed tamen obrectare, & obrectando aliquid ei detrahete. Nam certè Judæi, veteres præsertim, non negant, imò affirmant, Christum edidisse miracula, neque vulgaria illa, sed maxima, Christum

aiunt excitasse mortuos, sed hoc factum contendunt (vt loquantur) *לֹא יָדָעוּ הַמִּשְׁתָּדֵר*, hoc est, *arte magica*. Sed nos modò cum egimus de miraculis, ostendimus quæ sint illa quæ nullà arte fieri possunt: Alij infani hostes quoque Christi, concedunt quidem Christum fuisse insignium miraculorum patratorem, sed id Christo obrigisse quod illi notum esset *תַּם הַמְּפֹרָשׁ*, hoc est, *nomen Iehoua explicatum*, quod illi vocant *Adonai*, negantes se scire quomodo esset efferendum, Christum autem tenuisse vim illius nominis, atque ita edidisse miracula, & Mosè item edidisse miracula vi illius nominis, cuspidi enim illius baculi fuisse inscriptum, quo baculo deinde diffudit mare, aperuit petran ex quâ aquæ fluxere. Itaque, cum Judæi non negent miracula edita fuisse à Christo, sed illudant nescio quâ strophâ, oportet vt fama hic commendari Christum edidisse miracula. Cum etiam huc & accedat illud, quod Gentiles vsque aded hanc famam permoti sunt, vt nobis nescio cuius Apollonij Thyanæi vitam descripserint, nempe vt haberent quem opponerent Christo, commento planè ridiculo, nam Thyanæi huius, & eius miraculorum, nulla penè sit mentio nisi apud Philostratum: tum sunt monstrosa, oportet autem miraculum esse tale vt nihil habeat indignum Deo. Cum igitur fama hæc sit prisca, sit constans & eiusmodi quæ consentientes habeat aduersarios, oportet eam famam esse veram, & procaes eos qui contra ire audeant ne causa.

Sed dicat aliquis, posse id mirum videri, cum hæc miracula à Christo edita sint palam, cur scriptores eius ætatis, præter Evangelistas Apostolos, eorum miraculorum non meminerint. Non afferemus Josephum horum miraculorum expressam & exsertam fecisse mentionem, hoc tantum Resp. Non debere cuiquam mirum videri quod in scriptorum illius ætatis libris nulla fiat mentio miraculorum Christi, præter Evangelistas & Apostolos, primò, quia qui eam ætate scripserunt, homines fuere qui in Syriã non sunt versati, sed quod multò grauius est, homines fuere vsque aded rerum Syricarum ignari atque imperiti, vt fædè & turpiter hallucinati sint, etiam in iis scribendis quæ nemo negat fuisse gesta, verbi gratiã *Iudaos*, (inquit Suetonius in Claudio) *impulsore Christo assidue tumultuantes ciuitate expulsi*. Author est summæ autoritatis Suetonius, sed aded imperitus vt putarit Christum vixisse Claudij tempore, & iis temporibus Judæos tumultuatos, quibus vix licuit Romæ loqui, *Christianos*, (inquit idem Suetonius in Nerone) *genus hominum malefica superstitionis, suppliciu affixit*: Summa fuit imperitia religionis Christianæ quæ hanc vocem illi extorsit. Jam, si quæ oculis vltro se in gerebant tam crassè ignorarunt, cur mirum videatur si ignorarunt miracula à Christo edita. Tacitus ait, *Christianos comprehensos & supplicio affectos, non tam quòd essent affines illi sceleri quo Roma incensa est, quam odi humani generis commotos*; facit Christianos genus hominum mite odisse genus humanum. Tum, cum belli illi Scriptores agunt de rebus Judæicis, dicas eos splendide & consultò delirare & nugari. Nam vt eorum nomina taceam quorum scripta ad non peruenerunt, quanquam eorum meminit Josephus in libris contra Appionem, Tacitus prodidit litteris, *Caput asini adoratum*

Obj:
Christi
miracula
ab Ethnais
eis Scrip-
torib.
non com-
memora-
ri. Resp.

1.

Prouo-
cant Scri-
ptores
sacri ad
eos à qui-
bus redar-
qui pote-
rant.

habet
doctri-
Christi-
na,
ad ad i.
one.

quæcunque traduntur iis amplectenda qui religionem Christianam sequuntur, ea vel pertinent ad dogmata, vel ad mores; quæ ad dogmata pertinent, superant captum ingenij humani, quæ ad Mores pertinent, oppugnant indolem & ingenium humanum: denique, ea commendantur oratione quæ non est *ἐν πειθοῖς ἀβραμῆνους ὀφίας λόγους* in persuasoria humana sapientia sermonibus: quod verò hæc in parte summum est, non nisi per gravissimos cruciatus initiabantur qui primùm hanc doctrinam amplexi sunt Ecclesia Christiana, etiam tum cum totos 300. annos esset florentissima, tamen eo temporis spatio vix à persecutione ei fuit datum interspirare, nec fuit vlla ratio iis temporibus magis idonea propagandi Ecclesiam, quàm Martyrium, & Passio eorum qui hanc doctrinam amplexi sunt, itaque hoc fuit opus Spiritus Dei, non ingenij humani. Iam ut ad id quod secundo loco dixi veniam, doctrina aliquando propagatur, commendata vel obtrusa vi & autoritate eorum penes quos summa rerum est, verbi gratiâ, doctrina Mahomeris sic propagata est, ut constat etiam ex ipsorum libris: quò mirum ergo videatur si homines, qui oratione naturaliter delectantur, eam doctrinam amplectantur, præsertim si fucata sit, quam nisi amplectantur, pereundum ipsis erit, nam ferè id accidit quod Sathanam de Jobo dixisse legimus, homini nihil carius esse vitâ, & secundùm vitam dignitatibus & fortunis. At doctrinæ Christiana tantùm abest ut Principum auctoritatem habeat suffragantem, ut contra conspirarint reges terræ (cæteroqui mutuis odiis flagrantibus) ut de terrâ Christi nomen deleteretur, obtinuit tamen Christi doctrina non armis, sed solâ patientiâ, quis igitur neget (nisi fortè perfrixtæ frontis sit) oportere hic interuenisse vim quandam quæ humana non sit, proindeque fateri necesse est, hanc doctrinam verè esse diuinam.

ad ad 2.
net.

8.
ta ex-
na.
minum
um.

Nota octaua est, *hominum odium*, nam cum sit (quod docet ipsa experientia) humanum ingenium auersum à Deo, impium & profanum, argumentum est doctrinæ cœlestis non vulgare, neque contemnendum, si sapientum sæculi excitet in se odium & contemptum. Et certè mirum videri possit, neque iniuriâ, nullam esse aut fuisse vnquam superstitionem, quam homines professi se colere societatem cum genere humano, non vel admiserint, vel tolerarint, præter vnicam hanc doctrinam, quæ libris Vereris & Noui Testamenti continetur. Nam Judæi toti terrarum orbi iniusi & exosi fuere, hoc nulli genti præter Iudæicam contigit, quo nomine? nam erat certè Respublica Judæorum eiusmodi, ut nihil cerneretur in eâ barbarum, aut inhæumanum. Et cum temporibus Christianæ Religionis tanta varietas opinionum de Religione esset, superstitioni sese iniuicem ut muli molos scabebant, & sibi iniuicem adblandiebantur. Nemini vnquam lis mota est de Religione qui non fuerit Christianus, unde potuit istud proficisci? nempe sola Religio Christiana diuina est, & quæ diuina sunt ea nequeunt ingenio humano placere, at perditorum hominum quamuis studia diuersa sint, tamen est communio quædam & consensus, boni verò omnibus impiis sunt æquè iniusi, nempe malum varium est & multiplex, bonum verò vnum & simplex. Igitur nihil impedit malorum studia esse di-

nife-
m ad
fus lu-
os olm.

uerfif
ntitia-
s.

versa, & tamen eos inter se consentire, exemplum habemus in Herode & Pilato, qui quamuis iniuicem iniusi, tamen inter se conuenere, cum crucifigendus esset Christus.

Nota nona est *Martyrum constantia & patientia*, quæ Nota vel obscura, vel incerta videri possit, nam illud non minus vulgatum quàm verum esse videtur, *causa est qua Martyrem facit, non supplicium*. Itaque Martyrium non videtur idoneum bonæ causæ argumentum, sed neque debet esse præiudicium bonæ causæ. Huc & illud accedit, quòd magna videmus exempla patientiæ, primùm in hominibus sceleratissimis, deinde in hominibus planè barbaris, & omnis Religionis planè expertibus, denique in iis magnum nomen, ob singularem animi virtutem, consecuti sunt, cum essent tamen alieni à verâ Religione; ut qui dicat Martyrium esse notam veræ doctrinæ, videatur discessisse à veritate, & notas tradens rei alicuius eam reddidisse incertam & obscuram. Hæc ratio tanti est momenti, ut exigat à nobis accuratam considerationem earum causarum, quæ excitare possint homines ad patientiam, ut agnoscamus quæ vera sit patientia, & quæ adulterina, est enim quædam patientia quæ constantie rationem non meretur, sed pertinaciæ potius. Prima autem causa, quæ possit inducere homines ad patientiam, est animi morbus, nam sunt multi eo ingenio ut dura omnia iis placeant, quicquid molle est & lenè illis displicet, nempe, quæ reliquis mortalibus mollia sunt, huic hominum generi dura & aspera sunt; Itaque, multos videamus sese vltro præcipites dare, & consciscere sibi necem, ita ut possint dici *εὐνοῖε ὑπερβύδοι*, qualis fuit ille qui ipse suum cor edens hominum vestigia vnauit: sed hoc genus in reliquâ vitâ insignes edic notas mortæ mentis, oritur enim hic morbus ab atrâ bile, quâ qui perciti sunt furunt, nisi quod prætexitur furori quædam patientia, quam admiramur, & quidem iure: deinde etiam ad patientiam istam plurimum conducit consuetudo quædam barbarâ, porro consuetudo altera natura est, in quâ, & ad quam quicumque sunt nati & educati, præsertim si barbaro sunt ingenio, euadunt à vitâ ciuili, & ab eo cultu & vitæ elegantia, quam exigit humana ratio, vsque aded alieni, ut brutorum vitam potius quàm hominum agere videantur. Profectò in iis reperias eiusmodi exempla, quæ tamen non numeranda sunt in veræ patientiæ exemplis, quis enim miretur Toupinambaultios & Indos, qui non tantùm patiuntur se rosis imponi, sed se viuos præcipitant ad modulamina tibiæ, nempe, ea est barbaries, ut totam gentem peruagata sit; deinde etiam ferocia quædam animi & superbiâ, & vel odio contemptus, quem præsentem metuunt, vel spe gloriæ, qua cœco naturæ instinctu omnes incendimur, in ipsos perferunt cruciatus magnâ, ut videtur, constantiâ.

9.
Nota ex-
terna.
Martyrum
constantia.

Varia cau-
sa quæ ad
victoriam
homines
inducunt;

1.
Animi
morbus,

ab atra bile.

2.
Consuetudo.

3.
Animi
ferocia, &
gloriæ cupido.

Sed huius generis non fuit Martyrum patientia, nam ut à primo ordiar, non fuere Martyres atrâ bile agitati, cum eorum vitæ institutum fuerit vsque aded sedatum & compositum, quod eorum scripta testantur. Nam si homines sunt censendi ex peritiâ rerum humanarum, præsertim verò ex earum rerum peritiâ, sine quibus nullus cœtus stare potest, quo virtutis genere præcipuè censentur homines; certè ea virtus in

quarum
nulla in
Martyri-
bus lo-
cum ha-
ber.
Non pri-
ma.

illis illuxit imprimis, ed enim coacti sunt capitales huius doctrinæ hostes, vt nihil in iis culpauerint præter constantiam in asserendâ veritate. Deinde, multi pueri & puellæ in ætate illâ tenerâ, quæ non solet atrâ bile tentari, non reluctantes & inuiti, sed vltro & sponte, quando res poscebatur, eius naturæ quodam instinctu refugiebant, atramen vocati à Deo & inuitati non detrectarunt, hâc in parto, Deo obsequi vocanti & inuitanti. Nec potest illa patientia imputari barbaræ cuidam consuetudini, nostri enim martyres nati sunt & educati iis parentibus, in eâ domo & Republicâ, in quâ nihil fuit barbarum præter solam Religionem. Itaque alia Toupinambaultiorum & Indorum, alia Romanorum, & qui Romanæ consuetudini erant assueti, conditio. Tum multum interest an quis æquo animo grauissimos cruciatus ferat ob ritus patrios, nam ipsâ naturâ eò inclinante, nullâ re vnquam afficimur megijs quàm sensu & amore patriæ consuetudinis, vsque ad eò vt etiam si mala sit, eam contemni non patiamur. Sed doctrina Christiana non fuit Martyribus nostris vllâ consuetudine commendata, quin illis nouitia fuit, quasi advena, proindeque & hoc nomine exotica. Ergo, nisi quis insanire velit, non poterit Martyrum nostrorum patientiam tribuere vlli consuetudini. Sed nec ferociæ & arrogantia, quam diximus tertio loco esse patientiæ causam, etenim qui tormentis immo iuntur, qui que vel irrident, vel conspuunt etiam tortores, in eo ipso produnt animi quandam perturbationem, odium aliorum, amorem sui: sed qui totâ vitâ ediderunt pietatis, studij generis humani, modestiæ & mansuetudinis exemplum tam verum, vt ne quidem in atrocissimis supplicijs desierint sibi esse similes, profectò nefas est cogitare eos arrogantia & ferocia eò esse adductos, præsertim cum spectamus Martyrum multitudinem, & suppliciorum grauitatem. Nam esto, vnus & alter possit Martyrem æmulari, & ementiri, non potest huius generis mendacium esse vulgatum, non potest esse multis commune. Jam frequentissima sunt exempla Martyrum nostrorum, adeoque frequentia vt citius torquendo carnifices, quàm patiendò Martyres defensi fuerint, prius tortores piguit tam immanium suppliciorum, quàm Martyres pœnituit patientiæ suæ. Profectò, cum inter primos illos Christianos martyrium tralatitium fuerit & vulgare, patientia ita coniuncta summâ cum animi demissione, magnum est argumentum præsentia Spiritûs Dei, cuius sola vis vim tantam potest effectam dare. Possumus & hoc hîc adicere, quod cum verseremur iam in tradendis externis Verbi Dei Notis, consilium nostrum non est vt singulæ seorsim expendantur, quanquam ne hoc quidem defugimus, sed vt simul in vnum collaeræ constituantur ob oculos. Certè, fieri non potest vt tam illustres Notæ, & tanti ponderis concurrant in eâ re, quæ ab hominibus potius quàm à Deo profecta sit.

Decima Nota externa est, *ira Dei aduersus iuratos & capitales hostes huius doctrinæ*. Ita Dei, inquam, cuius indicia & notas Deus ita inuisit orbi terrarum, vt nequeant deleri: cuius generis, reliquis prætermisissis, duas tantum asseremus, quæ omnium erunt instar. Ac prima quidem hæc sit, Respublica Judæorum, quæ tandiu stetit quam-

diu. Christus non fuit crucifixus, quandiu non eiecerat ac repulerat doctrinam Christianam, tum cecidit & occubuit postquam testata est palam præfractam illam contumaciam, cuius exemplum nullo sæculo illustrius ediderunt, quàm eo quo Christus & eius doctrina contempta est. Non legimus in historiis exemplum eiusmodi euerfionis & occasus cuiusmodi fuit ille quo occubuit Respublica Judaica; nam omnes ad vnum redacti sunt in seruitutem, hoc verò maximum, quod coacti sunt omnes exulare, hoc est, mutare sedes. Huc etiam & illud accedat, quod omnium etiam exterorum Scriptorum testimonio commendatur vbertas terræ quam Judæi incolebant. Tacitus enim non leuiter, sed cum elogio vbertatem Palæstinæ nobis commendat. At hæc regio tota hodie iacet inculta & horrida, nam etiam fertile solum nisi colatur videtur horridum, atramen non squallidum videtur, sunt in inculto solo notæ fertilitatis & foelicis agri, at in eâ regione nullam deprehendas fertilitatis Notam, terra arenosa & salebrosa est, terra quæ proficitur se esse obnoxiam ardoribus, denique, quæ hodie nihil ferè progignit quod testetur pristinam illam fertilitatem. Sanè non est hoc leue iræ Dei argumentum. Deinde, postquam Imperatores Romani cœperunt de industria Christianos atrocitate suppliciorum abstertere à Christo, nunquam illis benè fuit, aut pauci eorum, aut nullus ferè, siccâ morte descendit ad generum Cæteris: quin Imperatorum vita prodigiosa, & plærumque morti quàm vitæ similior fuit, id quo iis temporibus obseruare licet, quibus Ecclesia sese tuebatur solâ patientiâ nullis præterea armis instructa: postquam autem res deuoluta est ad principes Christianos, inualefcente sensim superstitione, atque crescente paribus gradibus auctoritate Pontificis Romani, dissipatum est sanè Imperium, & scissum in partes, non exstant tamen tam dicta exempla iræ Dei aduersus Principes Christianos.

Quatuor Notæ supersunt, nempe prima, *Euentus Doctrinæ*, secunda, *Conditio eorum qui amplexi sunt doctrinam illam*, tertia, *Conditio eorum qui amplexi sunt doctrinam illam*, quarta, *Conditio eorum qui amplexi sunt doctrinam illam*. Euentus doctrinæ hic est, sola Christiana doctrina est quæ exturbauit Idololatriam, vel (ipsâ ratione iudice) supersticiosos cultus & fatuos, postquam ea (cum esset contenta antea Judææ finibus) cœpit nullâ vi (præterquam eâ quæ ab ipsâ veritate proficiscitur) idola deturbare, atque euellere ex hominum animis idolomaniam. Non fecerat hoc Philosophia, quantumuis sagax & ingeniosa, sola tantum perfecit opus Christiana doctrina.

Duodecima Nota est, *Conditio & status animi eorum qui hanc doctrinam amplexi sunt*, nam qui serid eam sunt amplexi nacti sunt in eâ tranquillitatem & quietem animi; item, nacti sunt in eâ vitæ sanctitatem & innocentiam, quod præcepta Philosophiæ non præstiterunt. Nam Philosophia quidem aliquid potuit apud magna ingenia, doctrina Christiana vi suâ quælibet ingenia perdomuit, etiam puerorum & muliercularum ingenia.

Nota decimatertia est *Conditio eorum qui hanc doctrinam amplexi sunt*, hoc est, quod hæc doctrina eiusmodi est vt non possit iure in suspicionem vocari, quia insensissimos sui aduersarios habet Tabelliones, in quorum tabulario

Non fecunda.

Non tercia.

eorum. que tercia m.

Secundo vero loco, in Romanum Imperium.

11 Nota. Euentus doctrinæ.

12. Nota.

10 Nota. Iudicium Dei in doctrinæ Christianæ hostes. & primo quidem loco Iudæos.

13. Nota. 10. aduersarios.

tabulario exstant tabulæ quibus confirmatur. Nam sanè oderunt Ethnici doctrinam Christianam, attamen multum abfuit vt eam odio habuerint ita vt eam oderunt Iudæi. Atquæ nos veluti è tabulis Veteris Testamenti proferimus grauiſſima testimonia doctrinæ noſtræ. Huc & illud addatur, quod huius doctrinæ τὸ ἀπόστολος in eo elucet, quod non antiquat tabulas Veteris Testamenti, quod author Alcorani fecit.

Nota.
τὸ ἀπόστολος
ἐπιπέσει.

Nota decimaquarta est τὸ παρρησιασικὸν doctrinæ, hoc est, libertas quædam. Nam Iudæi sua

habent mysteria quæ celant, & Turcæ item, & Gentes item; At religio Christiana tam ingenua est, tam liberè copiam sui facit, vt etiam paruulos non admittat modò ad sui cognitionem, sed exigat vt imbuantur cognitione sui pro modulo ætatis, quod non facit mendacium. Itaque, argumentum est adulterati Christianismi, quod Christianum nomen nonnulli profitentes, negant tamen Christianæ plebis esse nosse quæ pertinent ad religionem Christianam.

LECTORI.

Cum huc vsque hanc, de Notis Verbi Dei in specie, disputationem perduxisset Cæmery, initio Semestris verni anni M. DC. XXI. & alterius partis, quæ est de Notis Verbi Dei intrinsecis, tractationem reiecisset in initium sequentis Semestris, ortis interim turbis ciuilibus, proptereaque hinc dilapsis huc & illuc S. Theologiæ Studiosis penè omnibus, Galliâ relictâ patriam ipse petiuit, atque ita coactus est disputationem hanc imperfectam, & magna sui parte mutilam relinquere. Verum Glascuensi Collegio in Scotiâ à Rege M. Britannia mox prepositus, controuersiam istam, de Verbo Dei, de integro suscepit plenius, aduersus Atheos & Pontificios, tractandam, prout ea hîc tibi, Lector, exhibetur.

Pp

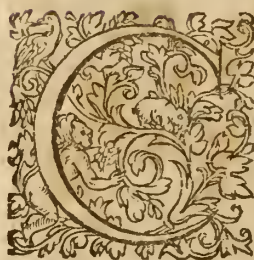
CONTROVERSIAM
 INTER REFORMATOS
 ET PONTIFICIOS
 AGITATA,
 DE VERBO DEI.
 IOHAN. CAMERONIS
 PRÆLECTIONIBVS
 explicata.

Glasgœ in Scotiâ, Idibus Nouembris, M. DC. XXII.

CAPVT PRIMVM.

Synopsis Controversiarum Ecclesiæ Reformatae cum Ecclesiâ Romanâ.

Contro-
 uersiarum
 inter nos
 & Pontif.
 classes
 duar.

VM multa sicut in quibus
 Ecclesiâ purior à Romanâ
 dissentit, ea (ne diuagetur
 animas) reuocanda sunt
 ad certa capita, atque ita
 colligenda ut vno obtutu,
 vno oculorum coniectu,
 cerni possint, id verò cum
 multis modis, tum etiam

hâc ratione commodissimè fieri potest si omnes
 has controversias, quæ multæ & momentosæ
 sunt, in duas classes tribuamus. Quarum prior
 eas quæ aliunde natae sunt contineat, quas do-
 cendi causâ, controversias *per accidens* appellemus,
 non enim inde lis primùm, sed aliunde orta est.
 Ut inter litigandum lis de lite seri solet, sic planè
 in Controversiis & causâ Religionis nostro tem-
 pore euēnit, ut quæ suere præcipua & grauissima
 (quia iis maximè premi videbatur Ecclesiâ Ro-
 mana) præbuerint occasionem nouæ litis, dum
 refugit disceptationem de rei summâ, sed excep-
 tione vitur, contestari litem non patiens, quod
 solent litigantes malè sibi conscij. Altera verò
 classis eas continebit Controversias quæ sunt de
 rei summâ, hoc est de iis causis quæ nobis sece-
 dendi ab Ecclesiâ Romanâ occasionem iustam
 dederunt, atque hæ non aliunde, ut priores, pro-
 fectæ sunt, sed sibi ipsæ debent originem.

prioris
 classis tres
 contro-
 uersias.

Prioris classis controversiæ (ut summatim rem
 comprehendamus) de tribus sunt capitibus, de
 Verbo Dei, de Ecclesiâ, de Politico Magistratus
 authoritate in procurandâ re Ecclesiasticâ. Ac
 Controversiæ de Verbo Dei causam dedit, quod
 Ecclesiæ Doctores, cum satis præsidij

sibi esse non putarent in sacrâ Scripturâ, ad exce-
 ptiones contra sacram Scripturam recurrerunt.
 Controversiæ verò de Ecclesiâ inde nata est oc-
 casio, quod cum essent (uti videri volunt) priscae
 illius & purioris Ecclesiæ successores, diffisi cau-
 sâ bonitati tutissimum perfrugium esse putarunt
 latere veluti sub clypeo tantæ authoritatis, atque
 inde aduersarios, tanquam à sacro limine, maje-
 state loci submouere. Tum verò etiam, cum sit
 multò certissimum Ecclesiam Dei in terris nun-
 quam intercidisse, speciosissimum imprimis vi-
 debatur eos, qui puriorem doctrinam profite-
 bantur, criminari tanquam Nouatores. Denique
 quod potestas politici Magistratus in disquisi-
 tionem vocata est, inde accidit, quod Ecclesiæ quæ
 patrum nostrorum memoriâ facta est reformatio,
 & instituta est & peracta ductu & auspiciis poli-
 tici Magistratus in Germaniâ, Daniâ, Sueciâ, An-
 gliâ, &c. (nempe ad exemplum Regum Iudæ) id
 visum est Doctoribus Pontificiis factum vitio,
 non ritè, non legitimè, non ex vocatione, non ex
 decoro. Itaque ista nostra secessio (si illis credi-
 mus) est Schisma, neque enim quæ bona sunt fa-
 cere, nisi benè ea possis facere, licet.

Atque hæc Controversiarum distinctio im-
 primis obseruanda est: etenim vsuuenit ut dum
 non tenetur, atque habetur ab oculis, origo
 & occasio controversiæ, vel nos necesse sit er-
 rare & labi in constituendo Controversiæ statu,
 vel in nostris tuendis, refellendisque Adversari-
 orum rationibus: verbi gratiâ, nili quis quæri
 existimet, non iam, *An verbum Dei sit perfectum, an
 sit fide dignum, sed, An Scriptura, hoc est, Verbum
 Dei quatenus scriptum est hâc præditum sit virtute,
 hanc*

vsus huius
 distinctio-
 nis.

quo ad 1.
 Contro-
 uersiam.

hanc habeat auctoritatem, discedet à quæstione; Enimvero Maiores nostri ad Verbum Dei, sed ad Scripturam prouocauerunt. Deinde verò in Controuersia de Ecclesia, si quis putet quæri, *Ecclesia ne ullam habeat auctoritatem præter eam quæ ueritate doctrina quam tradidit Ecclesia, nititur tota*, aberrabit fortè à scopo, non enim hoc dedit occasionem Controuersiæ, sed illud potius quod Aduersarij tantam Ecclesiæ auctoritatem tribuerent, ut eâ teneretur conscientia absolutè, nullus ut inde prouocandi locus esset reliquus. Et haud disparatione in quæstione de Ecclesiæ conspiciuitate seu uisibilitate, ante omnia constituendum est quid dederit causam Controuersiæ, alioqui obreper imprudentibus hæc cogitatio, quæri, *Fuerit-ne semper Ecclesia Christiana uisibilis*, id quod fortasse concedi potest sine ullo causæ detrimento. At verò dum se offert menti Controuersiæ occasio, nempe quod trahebamur ad Ecclesiæ, tanquam ad Iudicis, tribunal obtentu specioso, quod Ecclesia spiritu Dei regatur, statim apparet non iam quæri, *sit-ne Ecclesia conspicua*, sed, *sit-ne conspicua ut possumus discernere qui spiritu Dei regantur, qui minus*. Etenim si constiterit refugere humanæ mentis cognitionem, frustra ad Ecclesiam instituitur prouocatio, quando superat ingenij humani, etiam Angelorum captum, certò statuere qui spiritu Dei regantur, qui minus. Atqui omnes promissiones illæ tam splendidæ, tam magnificæ, ad hoc hominum genus tantum pertinent quos Deus sibi in Christo separauit tanquam peculium, quos in hoc sæculo spiritu fidei & sanctitatis donat, in futuro, beatâ immortalitate. Deinde etiam illud causam liti præbuit, quod coeptum est quæri, *cum illa sit Ecclesia Dei ueluti indoles & natura ut non deficiat, ubi-nam gentium tot sæculorum spatio uel exularit, uel latuerit Ecclesia*, id quod si teneatur, statim apparebit non quæri simpliciter, *An possit indicari Ecclesia, sed an distinctè & facillè*. Nemo dubitat Deum Ecclesiam habuisse in terris & quidem inter Christianos, non inter Turcas, quamuis non potuerit uelut digito ostendi, unde efficitur non iam queri, *An Ecclesia semper fuerit conspicua*, sed quomodo & quatenus fuerit conspicua; Itaque non uocatur in controuersiam tota conspiciuitas, sed (ut sic loquar) tanta quantam uolunt Aduersarij.

Consimili ratione quum quæritur de politici Magistratus auctoritate, non inde lis orta est quod quicquam esset nostrum qui politica cum Ecclesiasticis confunderet, quæ duo inter se certis quibusdã limitibus distincta & separata sunt, sed quælitum est, *Liceatne Magistratui præcipere & imperare ut qui præsent Ecclesiæ officium faciant, & minus dicto audientes castigare & subiuuere etiam loco, cum illi sit utriusque tabula custodia commissa*; Nihil ut uerendum sit, ne sic aperiat fenestra ad omnem licentiam; Nam (quod non sine gemitu cogitari uel dici potest) etiam Ecclesiasticæ auctoritatis suæ sunt corruptelæ, & quidem grauissimæ, nec tyrannis Imperatorum tantum damni dedit Ecclesiæ, quantum Cleri ambitio uel foecordia. Sed hic de uocatione quæritur & ratione muneris.

At controuersiarum secundi generis diuersa ratio est: istas enim ut ex se ipsæ oriuntur, ita facile est & expeditum ad certum quendam statum redigere, ut sit promptum diiudicare quid sit in controuersia positum, ipsâ rei de quâ quæritur

naturâ admonente. Itaque has controuersias docendi causâ controuersias per se appellemus sanè, ut priores illas per accidens uocauimus. Eæ uerò omnes ad hæc capita possunt reuocari; uel enim de hominis miserâ sunt, uel de Gratiâ Dei, hoc est, de Christo (ubi de Antichristo erit agendum) uel de uocatione nostri ad fidem & resipiscenciam, beatamque cum Christo communionem, de nostri Iustificatione, de Perseuerantiâ in fide & nouâ uitâ, de statu animæ fidelium post hanc uitam, de Glorificatione, de Prædestinatione (ad quam demum ex harum rerum consideratione patet aditus) de Sacramentis, uel de Cultu religioso, hoc est, de Sacrificio, de uotis inuocatione, de ueneratione seu cultu imaginum, de rerum, temporum & locorum sanctimoniâ. Hæc est controuersiarum Synopsis & summa.

CAP. II.

Apparatus ad disceptationem Controuersia
de Verbo Dei.

Verum enim uerò de prioris generis controuersis acerrimè contenditur, dum qui puriorem religionem sese amplexos sunt professi student, atque nituntur omni opè, ipsam ueluti causæ arcem inuadere, & ad rei caput statim rectâ deuenire. Aduersarij uerò, cauti homines & periti litigandi, contra pugnant interpositis exceptionibus, quibus ueluti talis eminus iactis, ueritatis ipsius studiosos depellere & arcere fatagunt. Et certè nunquam disputant speciosius & plausibilius, quàm quum nobis præscribunt quomodo agendum sit. Itaque inde, unde illis nos submouent, initium ducendum est. Ac quia Verbum Dei hanc obtinuit apud omnes omnino homines, maximè uerò Christianos auctoritatem, ut contradicere & stultum & nefas habeatur, de Verbo Dei omni, aut certè præcipua, contentio est, de quo priuquam dicamus quod est in controuersia, cum res maximi momenti sit, operæpretium est ut aliquid præsemur.

Ac primum quidem explicandum est, quid sit quod omnium cõsensu nomine Verbi Dei significatur, hæc est quam dicunt in Scholis *nominis definitio*, λόγος ὀνομαστικός; deinde, *An sit tale quicquam quale illud est quod omnes tam Turcæ quàm Judæi & Christiani nomine Verbi Dei designant*. Nam his duabus quæstionibus definitis munitur uia ad præsumendas quæstiones quæ nobis sunt motæ, & quotidie mouentur ab hominibus atheis, impia, & contemptoribus omnis religionis, deinde uerò etiam ad definiendas controuersias quæ nobis sunt cum Ecclesiâ Romanâ. Tum tradenda est definitio Verbi Dei non iam ὀνομαστικός, quæ pertinet ad nominis significationem, sed *uocatus Essentialis*, quæ ipsam explicet Verbi Dei essentiam: quâ in quæst. definiendâ nullâ nobis erit cum Christianis Controuersia, quæ non possit expediri paucis, sed ne cum Judæis quidem, imò uerò nec cum Turcis, aded si detur esse Dei Verbum, manifestum erit quod sit illud Dei Verbum, proferantur modò in laudem ea, quæ homines suo præ ingenio inuenire non possunt, cœlestis huius doctrinæ dogmata. Atque hætenus præfati fuerimus.

quotupli-
ces sint.Ordo di-
cendõ-
rum.In Præfati-
one.In rei ip-
sæ tracta-
tione.Quod ad
2.Quod ad
3.Posterioris
classis con-
trouersia.

Controuer
sæ de Ver-
bo Dei.

Inde verò progrediendum erit vltteriùs ad no-
stras cum Ecclesiâ Rom. controuersias, quarum
ordine prima (saluo doctiorum iudicio) ista vi-
detur. Cùm omnes pænè Gentes profiteantur
penes se esse De. Verbum, quibus notis dignosci possit
genuinum Dei Verbum ab adulterino, hoc est, Vnde Ver-
bum Dei obtineat auctoritatem præcipuam apud nos;
nam quin sic in se dignum auctoritate, morta-
lium nemo est qui ausit negare: Etenim hoc con-
stituto, esse Dei Verbum, omnes fatentur assensum,
& quidem summâ cum reuerentiâ, esse illi perhi-
bendum, quis enim Deum audeat mendacij ac-
cusare? Sed tota controuersia hoc vno in cardine
versatur, *Qui possumus scire quod dicitur Dei Verbum
esse à Deo profectum.* Hanc quæstionem altera se-
quetur *quo pacto, siue, quâ ratione Deus certo consilio
Verbum suum tradi voluerit, viuâne tantem voce, an scri-
pto etiam, & quidem ita scripto, vt esset scriptura
non nata veluti fortuitò, ac, vt loquuntur, pro re
natâ, sed instituta vt Norma, ad quam exigenda
est doctrina viuâ voce tradita.* Hanc tertia quæ-
stio sequetur, *Si scripto Deus verbum suum tradi vo-
luit, quo tandem, quibus libris?* Hanc deinde sequetur
quarta, *Sit ne in libris perfectè traditum?* Quæ
quæstio rursus secabitur in duas, nempe, *Trada-
turne doctrina (quæcumque tandem illa sit)
perfectè, hoc est, vel, sic plene vt nihil desit, vel sic per-
spicue vt ab eis possit facile percipi ad quos pertinet.* Dani-
que, *qua lingua, vel quibus linguis, Deus voluit Verbum
suum tradi, vel potius, Sit ne prout hodie in linguis tra-
ditum est, corruptum, vt opus habeat ad sui (nam ita sa-
nè loquamur) iustificationem, vltius auctoritate trans-
lationis.* Arque hæc capita sunt summa contro-
uersiæ de Dei Verbo, quæ (vt videre est) ita
sunt inter se apta, & connexa, ut aliud ex alio
pendeat, ac primæ controuersiæ explicatio
gradum faciat ad explanationem secundæ, & ita
deinceps.

CAP. III.

Definitio Verbi Dei quam Nominis vocant.

Igitur vt, quod instituiamus priùs, à definitione
Verbi Dei, quam nominis dicunt, initium sum-
amus, Verbum Dei si dicatur omnes intelligunt
significari doctrinam de Deo, deque hominis
miseriâ, & beatitudine, de cultu Dei, deque vitæ
officiis quæ temperantiâ & iustitiâ continentur:
quamquam hæc contractius dibi possunt, vt sit
Verbum Dei doctrina de cultu Dei, huc enim omnia
referuntur, cognitio Dei, miseræ, beatitudinis
nostræ notitia, vitæ verò officia hinc pendent,
quibus scilicet nemo ritè defungi potest qui non
sit idem Dei timens. Sed tamen hic illud adji-
ciendum est, vt sit hæc doctrina diuinitus reue-
lata, non percepta ratione; ideo enim Dei Ver-
bum dicitur, quia à Deo singulari quâdam ratio-
ne, non iam humanæ rationis, sed spiritus sui in-
teruentu nobis traditum est.

Etenim ratiocinando multa de Deo, de mise-
riâ, de felicitate humanâ, de Dei cultu, deque vi-
tæ officiis non vsquequaque & planè absurda le-
gi possunt in scriptis Philosophorum, sed iis con-
sentanea potius quæ verbo suo Deus Ecclesiæ pa-
refecit. Itaque acutissimi homines & Deum esse,
& quod consequens est, curam gerere rerum hu-
manarum, & sapientem, & iustum, potentem,

etiam benignum esse collegerunt. Id quod nos,
etsi nulla in sæcularis sapientiæ libris eius rei
mentio foret (vt certè facta est) Apostolus doc-
ceret ad Rom. 1. quo loco testatur disertis verbis,
Deum Gentibus suis agnoscèdi argumenta exhi-
buisse in ipso mundi opificio. Et Act. 14. negat
idem Apostolus Deum semetipsum inquam dereli-
quisse à *ἀποστολῆς* sine testimonio: illud autem testimo-
nium vnico verbo indicat, *ἀγαθοποιῶν*. Item, eius-
dem libri cap. 17. clarè docet quæ sit Dei prou-
dentia, atque vt eam mortales, nisi obster ingenij
prauitas, possint habere exploratam & comper-
tam, & quidem certo fide, vt Deum quærant. Ad
quæ duo respexit Apostolus Heb. 11. vbi de fide
agens, (ad quam omnibus omnino hominibus
aditus patebat, absuisset modò malignitas in-
genij, quam Deus non aliter quàm per Euangeli-
um & Spiritus sui efficaciam curari voluit,) eam
duabus in rebus collocat, nempe vt Deum
credamus esse, deinde, esse arbitrum rerum hu-
manarum, remuneratorem puta, vel iuxta legem
iustitiæ suæ, vsl iuxta legem misericordiæ, quæ
est Euangelium. Sed tamen ista Dei cognitio
non dicitur (si propriè loqui velimus) profecta
à Dei verbo, quamquam non sit diuersa specie,
sed gradu tantum, ab eâ Dei cognitione quæ pe-
titur ex Verbo Dei facilè multò & expeditè, vt
ait Augustinus, *Nihil inuenitur aliibi quod hic non in-
ueniatur plenissimè.*

Pari ratione de miserâ humanâ disputarunt
acriter, etiam nullo Dei verbo instituti, viri sa-
pientes, atque ita disputarunt vt negari nō possit
quin multa dixerint egregiè, etsi non vsque ad
luculenter atque res tanta dici debuit, verbi gra-
tiâ (nam vitam hanc esse calamitosam nihil opus
fuit profiteri, res ipsa loquitur) Aristoteles sub
finem vltimi cap. libri 1. Ethicorum agnoscit esse
in nobis aliquid *τις φύσις ἀνθρώπων τὰς νόσους* natura in-
fium quod repugnat rectæ rationi, nam eo loco *λογος*
non est mens tantum sed recta ratio, quantu-
lum hoc distat à peccato originis, & membro-
rum lege quæ pugnat cum lege mentis? opus au-
tem Legis eo loco est vis conscientiæ in vtram-
que partem, seu accuset, seu excuset. Sed &
eodem capite idem Apostolus planissimè docet,
Gentes etiam iustitiæ Diuinæ noticiam habuif-
se, *Qui cùm, inquit, scientius Dei, quod qui talia
perpetrant digni sunt morte.* Vnde illa, *ὁμοσε θεῶν ἵ-
στῶν*, *supper inuenit scelerum, &c.* *ἵσταν θεῶν ἐκ δυνάμει ὕ-
μας*, & illud,

*Hof- ne euasisse putes quos diri conscia facti
Mens habet atomios, & cæco verberere cadit,
Occultum quærente animo tortore flagellum.*

Atque hæc illi patiuntur quibus à Magistratu ni-
hil est metuendum, cum ipsi sint Magistratus
summi: quod pertinet & illud Persij,

*Magne pater Diuum sanos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis &c.*

Sed & de immortalitate multa sine Dei verbo
non absurdè dixere sæculi sapientes,

*Sunt aliquid Manes, lethum non omnia finit,
Lucidaque euictos effugit umbra regos, hoc est,*

non interit vnâ cum corpore anima. Sed hæc ta-
men doctrina Verbum Dei dici nequit.

De cultu verò Diuini numinis vel vnus Pla-
tonis Dialogus *de legibus*, de Oratione, fidem
facit vt non senserint ineptè, si hanc cognitio-
nem ad vitæ vsum traduxissent. Itaque virtutem

ante

Verbi Dei
nomine
vulgò in-
teligitur,

doctrina de
Dei cultu.

à Deo profec-
ta,

etsi multa
præclarè
dixerint
homines.

1.
de Deo.

2.
de miseria
humana.

3.
de Beatit-
udine.

4.
de Cultu
Dei.

ante omnia à Deo petendam putant. Vnde vo-
rum illud, *Mens bona, fama, fides, & illæ formulæ
Deo iuvante, si Deus dederit.* Sanè dialogus est, &
quidem peruectus, qui quamquam pro adul-
terino habetur tamen Platonis Dialogis accen-
setur, cuius argumentum est *ei apertè didicimur*: Ver-
ba Dialogi hæc sunt, *Quo pacto igitur Socrates tibi
videntur fieri boni viri, si neque natura, neque disciplina
sunt, quo tandem pacto fiunt?* Socrates, *Equidem
non existimem id posse dici perspicue & facile, conyicio ta-
men* (vt hinc Ethnicorum agnoscas sub luce mali-
gnâ rationis rem clarissimam intuentem) *rem esse
vel maximè diuinam, spero, viros bonos quemadmodum
diuinam Vat. s. & qui edunt oracula, neque enim tales eua-
dunt vel natura vel arte, sed quodam diuinitus profecto
afflunt.* Disputarat supra Socrates neque nasci,
neque verò vllâ humanâ informatione, reddi
posse viros bonos, ergo ed res deducta est vt id
diuinitus proficisci statuatur. Eadem penè exitat
sententia apud Ciceronem sub finem lib. 2. de
Natura Deorum. Iam verò tot præcepta de Pie-
tate, de Officiis, etiam spe suffulta immortalita-
tis & corroborata, satis ostendunt lucem in tene-
bris emicuisse (quam tenebræ non comprehen-
derunt tamen) etiam citra Dei Verbum, cuius
participes esse voluit Deus non indiscriminatim
omnes Gentes, sed singulari priuilegio populum
quem sibi peculiarem segregarat a reliquâ mul-
titudine, quod est Israelis elogium, *Non sic fecit
(inquit Propheta) Deus omni nationi, & in Israele
notum est Dei nomen, idemque elogium bonitatis
diuinæ eiga Israellem.*

Et certè, etsi multa sibi tribuant homines, ta-
men in diuini cultus & humanæ salutis negotio
omnes Gentes, dum religioni quam profitentur
conciliant auctoritatem, non iam ad rationem
humanam, sed ad diuinum testimonium confu-
giunt, dum vnaquæq; Gens Deum vendicat, aut
diuinos homines religionis quam profitentur
authores. Itaque vt hoc caput concludamus,
*omnium consensu Dei verbum id est quod non est rationale,
sed diuinâ reuelatione, ad nos peruenit.*

C A P. IV.

De necessitate Verbi Dei, seu, An Verbum
Dei sit necessarium.

ET si verò ita se res habeat, attamen omnibus
fere sæculis existerunt nonnulli qui senserunt,
satis esse præsidij in humanâ ratione ad bene-
beatæ quæ viuendum *quatenus id ferre potest hu-
mana conditio.* Itaque omnem reuelationem ce-
litus profectam non modò superuacaneam, sed
etiam ridiculam existimant, *Quidni enim* (in-
quiunt) *natura homini, aequè ac reliquis animantibus,
prospexerit?* Hi sunt qui negant planè esse quod
definitione Verbi Dei quam nominis dicunt, si-
gnificatur. Aduersus hoc hominum genus hi,
priusquam vltèriùs progrediamur, nobis est dis-
putandum. Ac primò quidem eo possunt re-
uinci, quod omnium Gentium, etiam barbararum,
consensu receptum est vt homini bene sit,
præter eam rationem, quam nimis magnifico
& superbo titulo *vita ducem* vocant, requiri cæ-
lestem quandam sapientiam: Inde nata est reli-
gio, ritus, Cærimonix, quæ solâ sanctitate se
commendant.

Neque verò est quod quisquam hic respon-
det, hæc esse ingeniosa hominum commenta,
ad populum in officio continendum, vel esse
quosdam apud quos ista non valeant. Nam nisi
esset ingenitus animo humano sensus aliquis in-
opiæ suæ, vnde fieri potest vt ad eò oportuno es-
set impolituræ in hoc genere, neq; verò agyrtis
& circulatoribus se decipi temerè patiuntur, qui
non sunt morbi, & quidem grauissimi, sibi conficij.
Itaque hæc responsio, etsi possit aliquid fa-
cere ad injiciendum animo scrupulum de Reli-
gionis quam profitetur quisque, certâ & indubi-
tatâ veritate, tamen nihil facit contra Religio-
nis, & quidem Verbi Dei necessitatem, imò ve-
rò eam adstruit potius. Etenim vt esurientibus,
& penè confectis fame, quisuis cibis auidè ap-
petitur, sæpè qui maximè noxius est, sic laboran-
tibus inopiâ subsidij ad consequendam salutem,
quam omnes naturâ appetunt, cum idem, sanè
non omnino dispar, insit appetitus, mirû videri
non debet vnde sit quod tantum religio possit.
Nam quod praua est plerumque ea quæ arridet
maximè, ideo hinc accidit, quod quemadmo-
dum ægri etsi medicinam appetunt, tamen eam
vehementissimè appetunt, non quæ morbo de-
pellendo re verâ maximè idonea est, sed cuius
seu amaritie seu acerbitate minime offendun-
tur: Sic planè miserrimi & ægerrimi mortales,
etsi ducantur ferè omnes sentu religionis quo-
dam attamen in tantâ varietate eam potissimum,
quisque deligunt, quæ ingenio, indoli, moribus
petris, vitæ rationi, atque vno verbo, quæ prauit-
tati naturæ maximè congrua est.

Nam quod aiunt, non videri hanc cœlestem
sapientiam omnibus necessariam, multi cum sint
qui eam non appetant, aut verò oblatâ respuant,
in eo non disputant, vt profitentur, acutè. Sæpè
enim fit vt desperatio inueniendi, ipsam vel ex-
stinguat, vel certè imminuat valdè, discendi cu-
piditate. Unde etiam, illa quæ tantoperè pro-
batu humana sapientia à paucis admodum, pe-
nè etiam nullus, appetitur, quâ de re existerunt
omnibus sæculis sapientissimorum hominum
querelæ. Denique, si quis solâ ratione omnes
spes opetque suas collocant, ij vel nomines sunt
barbari & feri, vel etsi nobis politis, vitâ ta-
men austolutâ atque abhorrent: ab omni nego-
tio, quales fuerit Epicuræ omnes, quorum hoc
erat dogma, *ad se ipsos, vnde profectum est il-
lud, crede mihi bene qui latuit, bene vixit.* Inter Gen-
tes autem hoc obseruare est; nullam esse quæ pa-
trio instituto abhorreat à religione quæ non sit
eadem belluina, & vitam ferinam agat, non hu-
manam, quamquam ne apud eos quidem religio
proius exulet, sed obtinet potius, & quidem
specioso Diuinæ reuelationis titulo venditata.
Ad eò quod diximus verum est. Quod verò diui-
nâ illa sapientia, etiam tum quum se agerit ho-
minum ecans, non admittitur tamen, id verò ei
auctoritatem maximè debet eleuari, nam & ægri
oblatâ repudiant pharmaca, & prudentium con-
silia vt plerumque contemnuntur.

Igitur vt ad id redeamus quod statim initio
huius capituli, tanquam ab impiis omnis religio-
nis contemptoribus obiectum, posuimus, vide-
tur esse paulominus leue: Negan enim esse ve-
risimile prouidentem naturam in humani gene-
ris curâ defecisse, vel se sui exhibuisse dissimile,

Obj. 1.
Resp.

Simile;

Obj. 2.

Resp.

1.

2.

3.

4.

Object.

3.

tamen e-
rum Deū
aut horri-
agnocunt.

Verbi Dei
necessitas.

Probatur.
Omnium
Genium
consensu.

cuius nempe hoc est ingenium, ut rebus maximè necessariis, maximèque momenti, diligentissimè prospiciat, id quod cernere est in vniuersi fabrica, & eius epitome naturâ humanâ. Sed dum isti sic disputant, videtur, cum ratione insanire, quis enim neget naturam humanam esse confusam & perturbatam? Atqui omnis confusio est præter naturam: itaque querenda potius fuit tanti mali causa. Nam negare malum esse cuius nos latèret causa, cum res ad eò euidentibus, & in sensus ipsos incurrentibus, documentis se probet, id verò, panè dixerim, furere fuit. Hanc verò naturæ humanæ perturbationem vel inde facile possunt etiam ij colligere, quibus nullus inest humanitatis sensus, quod in ipsâ animâ pugna est & lucta inferiorum animæ facultatum cum superioribus, id quod cum lege naturæ pugnat, cuius hæc est ratio, ut quæ ita sunt inter se colligata, ut eorum alterum alteri subiciatur conditione naturæ, ea verò consentiant inter se, dum suum vnumquodque munus tuetur & exlequitur, id quod, exceptâ solâ naturâ humanâ, in toto vniuerso apparet. Ergo dum isti naturam venditant in prouidam (nam *Natura* nomine Deum non intelligunt quem scilicet negant esse, aut si dicunt esse, negant curam gerere rerum humanarum) perinde disputant ac si integra esset natura. Itaque execratione potius quam refutatione digna est hæc sententia.

Necessitas
Verbi Dei
demon-
stratur.

Sic à nobis demonstratum est, quantum valeat, ad attendendam diuinæ reuelationis necessitatem, omnium Gentium consensus est; idque vindicatum est iam ab eorum cauillis & calumniis qui huius rationis pondus eleuare conantur. Sed & ratio ipsa hoc euincit, nihil ut necesse sit ad auctoritatem sensus generis humani hinc confugere. Etenim ut cæci naturâ, tamen nullam lucis habent noticiam, attamen dum subinde cespitant, & verò ruunt, & ruentes alliduntur solo semper ferè acri cum doloris sensu, nonnunquam etiam vitæ periculo, facile deprehendunt aliquid sibi deesse, quod reliquis mortalibus (quos non audiunt querentes, aut molestè hoc quicquid & quantum est ferentes) est indultum, ita planissimè hinc se res habet. Nullam habent miseri mortales, aut si habent vllam, exilem habent & euasidam diuinæ illius lucis cognitionem, attamen in tam acri pugna & vehementi affectuum animi, inter tot vitæ non iam dicimus ærumnas, sed cruciatus, maximè verò dum seridè suscipiunt cogitationem de morte, de quæ hominis statu vitâ hinc perfuncti, iactantur & vexantur veluti æstu quodam, ut ita loquar. In his fluctibus cogitationum sentiunt (ut qui procelloso mari cui nox atra incubuit, *turbantibus æquora ventis*, agitantur) deesse sibi lucem quandam, quam humana ratio suppeditare non potest: ut cunque benè pasti, & benè poti, atque ebrij fœdus huius vitæ delictis (quas *senes* æquius erat appellare, quales sunt porcorum delictis) sibi interdum suauiter blandiantur.

C A P. V.

Specialis consideratio Necessitatis Verbi Dei.

Anxia
sciendi cu-
piditas.

Verum enim verò hæc vniuersim & strictim disputata, si proteruis ingeniis minus vrge-

re ac premere videntur, Age rem ab initio repetentes pressius, sed explicatius, tractemus.

Tribus potissimum in rebus laborat & æstuat mens humana. Nam ut inde ordiamur, animo humano insita est quædam cupiditas inexplibilis cognoscendi, quæ res satis indicat esse aliquid quod eam possit explere & exsatiare cupiditatem, neque enim appetitus naturales frustra sunt, tamen si sæpenumero sint infructuosi, intercedente nimirum aliquâ causâ. Atqui non potuit vis rationis eò assurgere ut possit id intueri ac complecti, quo viso ista mentis anxia meditatio acquiescit, sed conata & enisa eò peruenire defecit veluti in viâ. Id quod facile erit deprehendere intuenti propius quò potuerit peruenire mens humana, reperitâ veteri memoriâ sapientiæ illius sæcularis quam Philosophiam dixere. Enim verò & esse Deum inuenit mens humana, & Diuinam prouidentiam, & (quod consequens est) Diuinum iudicium. Et agnouit hoc vniuersum, quâ patet, à Deo pendere, maximè verò genus hominum, cuius hoc elogium semper fuit, quod ei indita est *Diuina particula aure*, vnde illud natum est vetus sanè & magnæ dictum auctoritatis, *ὅτι ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου, nempe Dei sumus genus & propago quadam*. Sed ista omnia vel obscure vidit, vel tenuit parùm constanter animus humanus.

non nisi
Verbo Dei
expleri
potest.

Quod
quintupli-
ci indu-
ctione de-
monstra-
tur.

Nam ut ad primum illud reuertamur, Deum quidem esse agnouit, sed ita tamen ut non perceperit quanta esset naturæ Diuinæ excellentia. Nam omnes omnino Philosophi in hoc consentiant, finitam eam esse, neque excedere eam magnitudinem quam exhibet illius opus, hoc vniuersum: Itaque nolunt Deum potuisse amplius quam præstitit, ne scilicet (id enim prætexunt in sario dogmati) Deus pro inuido habeatur, qui noluerit aperire omnes sapientiæ & bonitatis suæ thesauros. Inepti homines & ridiculi, non profani modò, nam quod infinitum est quò potest explicari vel verbis, vel operibus. Profectò huic quereis semper erit locus, si infinitum tum demum habendum erit pro infinito quam opus ediderit infinitum, nam certis circumscriptis limitibus creaturæ ita proprium est, ut ab eo nequeat disungi. Porro quod creatura est, eadem lege id produci necesse est, vicissimque quod producit id oportet esse creaturam. Ergo, ab infinito non nisi finitum potest produci. Id quod admoniti iam Verbo Dei, etiam Philosophi verum esse facile intelligunt, nempe (ut postmodum accuratius disputabimus) perspexerunt magnam esse, & immane quatum, discrimen inter opus ipsum productum & vim ad illud producendum necessariam, nihil enim prohibet opus vndiquaque finitum, imò verò afferunt omnia non potuisse nisi ab infinitâ vi produci, infinitâ, inquam vi, non ratione durationis tantum, quam infinitudinis conditionem agnouit & proficetur Arist. vlt. cap. lib. 8. Physic. Nempe, cum statuisset perennem esse motum, & ante & post æternum, collegit inde æternum fuisse motorem, proindeque hætenus infinitum, sed (detur venia verbo) infinitudo hæc *extensionis*, non *intensionis* fuit, *durationis*, non *natura*: quo vno argumento is potuit refelli facile. Nam *infinitum* eiusmodi est ut sit vndiquaque infinitum: itaque cuius tantæ fuere vires ut perenni potuerint sufficere

1.
inductio,
Cognitio-
nis de Dei
essentia &
potentia.

de qua Phi-
losophorū
sententia
refellitur.

sufficere motui, eas profectò tantas esse æquum est statuere, vt extra & vltra Vniuersum se potuerint extendere, accessisset voluntas modò infinitæ potentæ moderatrix. Atque hanc ob causam Apostolus (Hebr. 11. 1.) inter eas animi opiniones veras quæ non nisi Verbo Dei constabili possunt, ac certæ & liquidæ ex obscuris & inconstantibus reddi, hanc posuit non iam opinionem, sed sententiam, postquam accessit Dei Verbum, quæ certò statuimus esse Deam.

Iam verò de prouidentia Diuinâ multa illi, qui Verbi Dei præsidio destituti sunt, disputauerunt, sed tamen quia eos latuit Diuinæ prouidentia ratio, quæ non aliunde potuit perspicere quam ex consilio Diuini explicatione, quæ nusquam nisi in Dei Verbo patet, oportuit eos huc illuc incertos impelli, & denique ad necessitatem quandam, cui nullum opponi possit remedium, confugere, quæ animorum quædam carnificina est. Dum scilicet homines se necessitate quâdam vinciri & intricari sentiunt, cuius nec initium nec exitum vident: quæ res ad eò multorum, etiam sapientum, animum ita perturbauit vt (quod miremur sanè nec iniuriâ) falsi Deum esse, negarent tamen iidem genere curam rerum humanarum. Nam nescio quo pacto, sed tamen ita accidit, vt sententia hæc quæ Deum esse statuit, non potuerit vnquam penitus ex animis hominum exelli. Itaque nec Epicurus Deum esse negauit, quin etiam testes sunt Cicero & Diog. Laertius [vt ism Lucretium taceamus] Epicurum scripsisse libros *de diuinitate*, ad eò prophano hominum mentem quædam Diuini numinis religio occupauit. Etiam Lucretio, eo loco in quo Diuinam prouidentiam omni ope oppugnat, excidit imprudenti hæc vox, lib. 5.

*Vsq; adeo res humanas vis abdita quadam
Obicit, & pulchros fasces sauasque secures
Prosulcare, & ludibrio sibi habere videtur.*

Planè Dei prouidentiam negans vim abditam agnoscit, quæ quid aliud sit quàm Diuina prouidentia, occultè, sed potentissimè tamen & sapientissimè, rebus humanis sese insinuans, atque omnia peruadens.

Jam verò, vt pro instituti nostri ratione quæ propòsita sunt ordine persequamur, Prouidentia agnitionem sequitur necessariò expectatio iudicij Diuini, indidemque (de quo, loco magis idoneo disputabitur) metus & trepidatio mentis malè sibi conscia. Nam quæso, qui pote locus Prouidentia sit si sceleratos nulla manet pœna, innocentes verò ouium instar maculantur impunè? Nam certè his in rebus ordo est atque ratio vt bonis benè esse conueniat, malis autem malè; id quod cum Deus esse consentaneum vsque adeo probauerit, animo humano vt hæc notio insita sit, vnde nate sunt Leges, & secundum Leges iudicia, absurdum planè est, non impium modò, statuere à Deo esse alienum. Indèque profectum est quod non à Pœtis modò (quamquam Pœtæ omnis secularis sapientie habitus sunt semper authores) verùm etiam & à Philosophis (vnus Plato omnium instar erit) celebratæ sint post hanc vitam noxiorum pœnæ, tum verò etiam iustorum præmia, quamquam horum alterum maiori cum animi æstu metuebatur, alterum minori læticia, incertiori spe, percipiebatur,

nempe, quamquam alij magis, alij minus grauiter peccarunt, attamen in eo omnibus inter se mortalibus conuenit, vt rei sint, proindeque in metum proni, in spem languidi. Sed tamen, nisi postquam accessit Dei Verbum, hæc omnia velut incertis rumoribus ferebantur. Nam Apostoli illud sapientissimè & diuinitus planè dictum est, *Sine lege peccatum mortuum est, & sine lege peccatum non imputatur*, quod quamquam aliò spectare videri possit, tamen & huc pertinet, vt significetur, languidas esse & pænè demortuas animæ vires, donec accedente Dei verbo excitentur, etiam in iis ad quæ potuissent peruenire, nisi innatâ atque inolitâ quâdam prauitate fuissent præditæ.

Sed Prouidentia, & secundum prouidentiam diuini iudicij ratio nulla potuit constare, ni falleret agnitum aspectabilem hunc mundum à Deo conditum, à Deo pendè e, maximè verò genus humanum, vt pote in cuius gratiam omnia condita sint, vt fuerit hoc vniuersum theatrum, in quo constituti homines contempètur ipso opere & factis testatam Dei potentiam, sapientiam, bonitatem, iustitiam, misericordiam; quas res omnes solâ instructi ratione videntur, non peruiderunt. Agnouerunt siquidem à Deo mundum conditum esse, mundum regi, hominè præcipuè, sed primùm negauere è nihilo existisse quicquid existat, itaque apud eos decantatissima sententia est, *fieri, E nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti*. Ergo omnes in hoc consensuunt semper, *prater Deum ab omni æternitate aliquid fuisse*; in hoc diuersi abierunt, quod eorum alij materiam quandam rudem, sed quæ fuerit ab æterno, Deo opifici, in quâ artem exerceret suam, subiecere. Alij, quibus id absurdum videbatur materiam fuisse Deo coæternam, à Deo tamen ab æterno mundum manasse statuerunt: Nempe non potuerunt capere quod Verbo Dei admoniti perceperimus, Deum tantâ esse potentia, vt quæ non fuere omnino ea esse iubeat, & verò vt sint efficiat, id quod si rei quæ sit habeatur ratio, planè nullo modo fieri possit, at si efficientis vim & facultatem spectes, res est eiusmodi fieri vt facile possit. Et certè si reputemus animo quàm vel absurdum sit existisse semper ab omni æuo molem quandam nullâ suffaltam vi extrinsecus, ne diuinâ quidem, sed suis subnixam viribus, vel vniuersam hoc quale nunc est numeris omnibus absolutum Deo esse coæuum, nil videbitur dici potuisse aut cogitari absurdius.

Nam si statuunt (non autem sic statuunt) molem illam fuisse à Deo, vnde fuit nisi à Dei potentia? nam certè moles non fiet ex mole, ne detur in infinitum progressus, aut regressus potius. Sin autem vi quâdam suâ essentiam fuisse nixam, neque vili causæ debuisse originem, sequetur (neque verò id poterit negari) molem illam, quam illi omni specie vacuam, hoc est, rem imperfectissimam esse volunt, postquam fuisse: Certè quicquid alienæ opis non est indignum id perfectum esse necesse est. Et verò quid addiderit ei species? nam quæ æterna sunt, eadem sunt immutabilia, atque omnino (vt ab Aristotele demonstratum est) aliter se habere nequeunt. Vt interim illud taceamus, quod quæcunque sunt, ea vi formarum suarum sunt, nihil igitur informe potuit existere, nedum vt potuerit ab æterno existere.

4. inducitur, de Creatione Mundi.

Philosophorum de eâ erroribus res.

Refelluntur.

1.

2. ductio, prouidentia Diuina, circa iam ductum error.

1. teicorū, e Fato.

2. Epicuri prouidentiam negantis.

3. Inductio de iudicio Diuino.

cuius oblectura apud Ethnicos fuit notitia.

1. Sed nec diuersa sententia, quæ fuit eorum inter quos familiam ducit Aristoteles, multo minus absurda est. Illi enim etsi negant materiam fuisse ab æterno, at mundum tamen, hoc est, Vniuersum (quo nihil dici potest speciosius) ab æterno existisse contendunt. Vel enim ita existerit vt Deum non habuerit opificem (nam ita sanè loquamur) atque ita Deus nullam habuerit cum mundo communionem, ne causæ quidem, causæ, inquam, vt causæ cum effectu, quod illi negant; vel ab æterno Deus mundi causa fuerit, vt Sol radorum, id quod nullo pacto esse potest. Nam quæ causæ effectum ita producant, eæ sunt eiusmodi vt effectum habeant homogeneum; nempe effecta vel sunt eiusmodi vt fiant per essentia quandam communicationem, vel ij qui in Scholis vocantur effectus ab ipsâ rei formâ permanentes, quales sunt proprietates, ad quorum neutrum Mundi ratio ad Deum, Dei vicissim ad mundum, referri potest.

3. At si (vt reuera sic sensit Aristoteles) hætenus mundus à Deo est quatenus à motu vniuersi ordo pendet, tam superiorum quàm inferiorum in vniuerso, eodem relabemur, & quæ aduersus materiam disputata sunt, eadem aduersus motûs subiectum disputari queunt, nempe, Non quæretur vnde sit iste motus aded constans ac perennis, sed vnde sit illa materia in quam motus hic vim exerit suam. Atque ea vel ex nihilo est, vel ex essentia communi, vel proprietate Diuinæ est naturæ. Posterius vtrumque absurdum. Etenim mundus non est ex essentia diuinâ, neque verò proprietate est; foret enim in genere accidentis. Superest igitur vt è nihilo factus fuerit, aut verò, quod recta ratio negat, non alteri quàm sibi debeat originem. Itaque, vt hæc ad eum referamus finem quem initio proposuimus; Etsi potuit humana mens, suis instructa viribus, Deum conijcere authorem vniuersi, tamen in eo magnopere hallucinata est, atque grauiter errauit, in definiendâ origine vniuersi, solo Dei Verbo & potuit admoneri, & fuit admonita, quid de re tantâ statuendum esset. Itaque Apostolus non humanæ sapientiæ, sed fidei acceptum fert (Heb. 11.) quod intelligimus sæcula Verbo Dei esse aptata, vt homini sacras literas docto soli id meritò elogium tribui possit,

*Ergo viuida vis animi peruenit, & extra
Processit longè flammantia mœnia Mundi,
Atque omne immensum peragrauit mente animoque*

5. Denique, multa quidem homines, solius præsidio rationis fieri, ausi sunt disputare de generis humani præstantiâ, vt cum Mundus Deum authorem habeat, gens humana ad Deum præcipuo quodam iure pertineat, vt pote quam voluerit præditam esse ratione, atque (vt ille loquitur) *capacem alta mentis animæ immortalis*. Atqui tamen & hic vel nurant & vacillant, vel pugnantia dicunt. Nam certè apud Platonem, in Phædone præsertim, prædicatur animæ immortalitas, sed ite tamen vt non affirmetur. Socrates enim tum etiam quum disputat acerrimè, suum illud *εἰ δὲ τὰν διζωει ἄλυα nihil affirmarim*, inculcat, &, *εἰ δὲ ἂν διζωὶ τῶν διζωειται ἄλυα, si quid huius generis affirmarim*, quæ verba sunt animi dubitantis, sed ita tamen dubitantis, vt non sit obscurum quorsum propendeat, nempe in meliorem partem, vt quod res est statuat, animam esse immortalem.

Aristotelis verò sententia vsque aded incerta & perplexa est, vt multi & quidem celeberrimi Peripatetici negarint, Præceptorem in eâ esse sententiâ quæ statueret animam esse immortalem, alij verò Mentem quidem concesserint ex Aristotelis sententiâ immortalem esse, sed vnam, quæ ad modum earum mentium quibus circumagitantur, cœlestes Orbes, gentem agitarer humanam, quam ideo sphaeram humani generis dixere. Vsque aded verum est, etiam in iis rebus quas solius naturæ viribus instructa mens cernit, mentem; (nisi præferatur veluti fax Verbi Dei) nil liquidò cernere.

Quamquam animam esse immortalem ipsa potuit admonere ratio, non iam incertis & fallacibus argumentis, sed multò certissimis & indubitatis. Nam cuiusmodi, quæso, illud est, quod ex omni animantium genere vnus homo Deum agnoscit? quæ facultas animo inlicita frustranea foret, si iisdem, quibus hæc vita, terminis hæc cognitio contineretur. Certè res æterna non nisi à re æternum duraturâ cognosci potest: neque credibile est tantæ rei sensum ad tempus inditum fuisse, vt (nam liceat nobis sic loqui) accidens subiecto infinitis partibus fuerit multò nobilius. Certè cui conuenit immortale, vt dicam planius, quem decet immortalitas, eam rem immortalem esse necesse est. Huc verò etiam illud accedit, quod incredibili immortalitatis amore ducitur animus humanus, id quod brutis animantibus non inest. Itaque etsi dolorem, mortem tamen non refugiant, nec eorum phantasia ultra huius vitæ breuissimos terminos se: porrigit, atqui certum est appetitus naturales non esse frustraneos: Sed tamen vt cumque ita se res habeat, vnicum est Dei Verbum quod nos hæc in parte reddidit sapientes.

Sic igitur (vt arbitramur) non obscure demonstratum est, irrequietum illum humanæ mentis motum, quo ad cognoscendum fertur, solo Dei verbo regi & sisti posse. Neque verò id repugnat, quod quascunque quæstiones, sut cruce potius homines sibi figunt, eas statim non dissoluit Dei Verbum. Etenim, vt est quædam fames quæ morbus eadem est, quam Medici nolunt exfariari, sed tolli, consimili planè ratione quædam animi curiositas est quæ indulgendo non venit curanda, est enim morbus, sed sananda est potius præceptis, id quod humana sapientia cum non fecerit, egregiè præstitit diuina, quæ mentis nostræ agitationem certis quibusdam finibus, vltra quos excurrere nefas sit, circumscriptis Dei Verbo; satisfactum curiositati rata, quod res est, si in necessariis subueniretur. At reuera ita se res habet, necessaria naturæ rectæ, non deprauatæ auiditatem explent, reliqua superuacanea sunt: quamquàm tam liberaliter nobiscum agit Deus, ea nobis vt verbo suo reuelarit, quorum cognitio facit vt aliarum rerum ignoracionem æquo animo feramus. Vt qui in maximi pretij gazam inciderunt, animos vsque aded vehementer defixos habent in illius boni cogitatione, vt reliqua facilè contemnant.

CAP. VI.

*Explicatio eorum que initio precedentis capitis
proposita sint.*

Sed &

& Aristoteli sententia est incerta.

illa Averrhois est erronea.

aduersus quos omnes Animæ immortalitas.

Probatur.

Solum Dei Verbum sciendi desiderium explent.

Angoris a-
ni hu-
m. tres
afz.

Sed & aliud est quod exercitum & sollicitum habet animi humanum: angitur nempe saepenumero & aestuat; huius autem angoris & aestus (ni accedat Verbi Dei subsidium) inexplicabilis tres sunt omnino causae, quarum prima est miseria huius vitae, quam comitatur incertitudo quaedam, quae animi perturbationem mirum in modum auget. Deinde, metus mortis, nam quo praestantius est genus humanum eo vehementiori incenditur cupiditate immortalitatis, nec quicquam est, secundum aeternos cruciatus, quod natura humana magis refugiat quam ut aeternum esse desinat, contra nihil est quod animum magis reficiat quam certa spes beatæ immortalitatis. Denique, peccati conscientia, quæ in omnibus sanæ, et si in aliis magis, in aliis minus se prodat, nempe ad modum imbecillitatis huius corporis, à quâ cum nemo sit immunis, alij tamen aliis videntur esse valentiores, cum tamen omnes sint imbecilles.

deus
Philoso-
phorum
conso-
lationes va-
nae.

Isti malis, quæ centè gravissima sunt, dici non potest quanto opere laboravit mens seu ratio subvenire, sed, nisi postquam accessit Dei Verbum, frustra. Certè aduersus humanæ vitæ miseriam triplex omnino consolandi ratio adhibita fuit, vt facile est intelligere ex Philosophorum scriptis. Et prima quidem ducta est à necessitate, ferendam enim vitæ mortalis calamitatem contendebant quod esset ineluctabilis, & dolendo nihil promoueretur, quæ consolandi ratio hominibus sanæ mentis desperandi potius argumentum esse videatur. Enimvero res expedita est si patet exitus, aut vlla exitus spes supersit, at quando vndique obfessi, pressi & visæ tenemur, nullus consolationi locus est reliquus. Secundò & hanc tanquam machinam adhibent, & fulcrum ruenti naturæ, quod in acerbissimarum rerum, & gravissimorum dolorum tolerantia se proderet virtus humana. Atqui miserè cum virtute agitur si postquam diu exercita & conflictata est, hic tandem exitus est vt intereat vna cum virtute vir bonus: vt illud interim taceamus, quod etsi mediocribus malis ferendis ista tam speciosè, tam magnificè deprecata virtus humana utcumque sufficit, attamen si quando grauior incumbat tempestas, & ipsa expauescit, & cadit, affligitur solo, & iacet; Testis illa Bruti vox quam extremam emisit, *ὦ τλήμων ἄρετή, τίς σὺ ἄλλοθεν εἶπες εἰ μὴ ἐν ὄνομα, O misera virtus quid tu aliud es quam merum nomen.* Denique huc confugerunt, mortem esse vt statuerent extremam lineam rerum. Atqui hæc consolatio mihi videtur non hominum, sed eorum qui torquentur in equuleo postmodum producendi ad supplicium. Egregia verò consolatio, maximè verò nullâ cum re vehementius angatur mens humana, quàm dum seridè suscipit cogitationem de conditione & statu suo post hanc vitam: vnde profecta est vox illa magni viri & summi Imperatoris iam morituri.

*Animula vagula, blandula,
Hospes, comesq; corporis,
Qua nunc ab'bu in loca,
Pallidula, frigidula, nudulae
Nec, vt soles, dabis iocos.*

item ad-
uersus 2.
nempe
mortis for-
midinem.

Neque verò feliciori successu tentauit ratio humano generi mortis formidinem eximere. Nam hic certè, vt ferè semper, hæsitauit, dum nec potuit statuere certò, eodem exitu dispungi vi-

tam humanam quo belluina expungitur neque verò item certò affirmare animam esse corpori superstitem. Nam vt reuiuiscat corpus, id verò fando videntur accepisse homines, tamen si non obtinuerit fidem, testes sunt versus illi Phocylidis.

*ὄ καλὸν ἀμειλίω ἀδύνατον ἀνθρώπου,
ὅτι τάχα δ' ἐκ γαίης ἐπιζῶσθαι ἐς φάος ἔστιν
λείπαι ἀποζῶσθαι.*

Illud verò quod tertio loco posuimus, multò vehementissimè instat, & premit, & viget, & torquet animam, quod peccatum sequitur peccati conscientia quæ peccatorem renitentem, & reluctantem, obtorto veluti collo trahit ad Dei iudicis tribunal. Vnde nata est fabula Eumenidum, *ἑμενίδων*, seu Furiarum, quæ faces subinde intentant, sceleratis vbique occurrentes. Ac tantè tamque graui & præsentis miseriæ ratio sola nullâ ratione potuit subuenire, quamquàm id seridè, & omni opere conata est, quâ victimis, quâ laucris, hæc enim duo fuere apud Gentes expiationum genera. Id verò etsi verum vsque adeo est vt ipsa veritas per se loquatur, attamen queri potest quo consilio ad tam frivola tam metuendi morbi remedia recurrerint. Hoc verò iam inde profectum est, quod humanæ menti Deus voluit inlicam esse notitiam quandam iustitiæ suæ, cuius hæc est lex, vt ne qui peccat, peccet impune, sed peccatum poena sequatur: seu propria, seu vicaria. (Sed hæc omnia planè comparata fuerunt exemplum, quamquàm eos exemplum latuit, primi parentis, qui cum pro comperito iam haberet peccati sibi conscius, opus esse integumento, quo pudenda nuditas peccato inuecta velaretur, sicut in eis foliis studuit obtegere nuditatem, quæ & aspera sunt tacta, & superficie haud continuâ sed intercisâ, vnde sit, vt & molestum sit, & parum decorum nuditatis integumentum.) Id quod & ipsi (Gentes intelligo) deprehenderunt, notum enim illud est vel pueris ab Ethnico homine editum velut oraculum,

item ad-
uersus 3.
peccati
nempe cō-
scientiam.

vnde Ex-
piationum
opinio a-
pud Ethni-
cos.

Cum sis ipse nocens moritur cur victima pro te
Et illud Ouidij.

*Ab! n' mihi faciles qui tristia funera cadis
Telli fluminea posse putatis aliqua.*

At verò huic pauro & consternationi deiæ conscientiae, Dei Verbum vnicum & idoneum protulit consolationis argumentum, exhibita notitiâ victimæ tam præstantis, vt in cogitatione de re tantâ animus humanus cogatur fatiscere, & se profiteri imparem rei tantæ comprehendendæ, cum quoquo & quaqua versus sese intendat acies mentis humanæ semper aliquid videat ultra; quod iis contingit qui in planitie nullius objectu montis impeditâ, sed solo cælo, quod immensum est, definitâ & circumscriptâ, aciem oculi quantopere possunt intendunt.

circa Deū
cultum.

Supereft vltimo loco quod animus humanus (si modò non exiit ipsius etiam sensum humanitatis) aliquo afficitur primùm sensu religionis, deinde humanitatis (nam Athei etiam tum quum Deum esse negant, id quod supra demonstrauimus, hæsitant & vacillant, & quasi nefandi dogmatis pœniteret, reuocant sententiam) at quum ventum est ad Religionis quæ Deo debentur officia, & humanitatis quæ hominibus exhibenda, hic verò se prodat maligna imbecillitas

Ethnicorum errores.

humanæ mentis, ut est ab Apostolo egregiè demonstratum Rom. 1. Vel enim vnum fingit Deum mens humana, sed corporeum & verò demerendum, quomodo homines inter se, se mutuo demerentur. Vnde natæ sunt imagines, & ab hominibus profectæ satisfationes, quasi Deus eiusmodi scitamenti delectaretur. Vel, quod grauius multo est, plures Deos confinxere, sed inter quos tamen principatum teneret Jupiter, scilicet Opt. Max. reliqui mediocri, & infimi essent, & minorum gentium Dij. Vel si quisquam sese ex illo genere altius erexit, in hoc tamen defecit, quod vel Deum sibi finxit, haud quaquam iustum, sed misericordem, imò verò nec illud modò sed & indulgentem. Certè maximi Philosophi dictum est, *Deum non esse orandum quòd sponte largiatur bona, nam malos, inquit, non exaudit etsi orent, bonos etiam invocatus audit*: quasi verò Deus ipse cum si bonus non delectetur bonitate, atqui bonitatis humanæ pars est non contemnenda humilitatis, vnde oritur supplicatio.

vt & circa virtutem.

In officiis autem humanitatis errarunt quotquot sunt omnes, qui Verbi Dei, veluti monitoris, sapientià destituti fuerunt. Nam ut inde ordiatur, illius virtutis (quæ ut inter solos Christianos locum habet ita solis Christianis *humilitas* vocatur) altum apud illos est silentium. Enimvero hæc virtus ab illis habetur in argumentis animi deiceti ac pusilli. Deinde vero, virtutem quidem illi adamarunt, non potest hoc negari, sed tamen multum interest quo nomine virtutem adames; neque verò ego iam dixerim, quod vulgo dici solet, virtutem ab illis adamatam solius gloriæ spe, nam sunt qui virtutem adamarunt ob speciem virtutis visendam planè, cæterocum auræ popularis planè contemptores, quæ nemo vehementer tangitur qui non sit animo abjecto & pusillo, scilicet verum illud est,

sæpe inter pocula querunt

Romulida saturi quid Die poemata narrent.

Sed tamen virtutem adamarunt ob id quod sibi ipsi viderentur, etiam remotis arbitris, virtutis nomine esse aliquid; qui non est genuinus virtutis amor, is enim demum virtutis amor est verus & genuinus, qui ab amore Dei nos sui sensu afficiente proficitur, ut opacorum corporum nulla vera lux est quæ à cælestis Solis radiis non fuerit prouecta.

CAP. VII.

Inuestigatur, & traditur definitio, quam vocant, essentialis, Verbi Dei.

ἀναγκα-
νάσιον
superio-
rum.

HAtenus quid sit illud quod Verbum Dei, apud eos omnes qui profitentur modò vlam religionem, dicitur, hoc est (vti institueramus) definitionem Verbi Dei quam *Nominis* vocant, siue πῶς πὸ λέξιον tradidimus, quæ quæstio in huius generis disputatione meritò primum obtinet locum: deinde verò & demonstratum est, quàm sit Verbum Dei necessarium in hæc inopià & imbecillitate rationis humanæ, inde ductis argumentis quod (vt in duobus superioribus capitibus fusè disputatum est) sine Dei Verbo neque mentis dum ad cognitionem fertur, agitatio, neque affectuum, dum angitur animus, perturbatio ratione humanâ potest compo-

ni: denique verò, quod religionis sensus atque humanitatis nullis Philosophiæ præceptis neque regi, neque verò opere sese potest exercere, nisi affulgeat cælitus lux Diuina quam præfert Verbum Dei. Id quod satis luculenter ostendit cur Spiritus Sanctus idem *veritatis consolatoris, & sanctitatis Spiritus* meritò, ut est, dicatur: nempe, quia is solus mentis irrequietum notum, quo fertur ad cognitionem, silit, & iubet angores animi tanquam procellam ponere, cælitus luce suâ tenebras (unde oritur desperatio, & propensio ad desperationem) dispellens: denique vnicus est Spiritus qui monet & quid sit officij nostri, & qui nos impellit, vel adducit potius suaviter, ad officium faciendum. Sequitur igitur vt iam inuestigemus quid sit tandem Dei Verbum, & queramus, non iam vt initio, nomenclaturæ huius vim & significationem, sed rem ipsam quæ sit, maximè in hæc turbâ Verbum & Dei Spiritum iactantium.

Ante omnia constituendum est quod nemo nisi mentis inops neget (quando ostendimus iam satis superque Verbum Dei esse necessarium) præcipuum eius argumentum illud esse debere, *felicitatem humanam*, deinde verò (vt loquuntur vulgò) *medis ad eam felicitatem consequendam*. Itaque generatim rem consideranti iusta videbitur & idonea Verbi Dei definitio, si dicatur *doctrina à Deo profecta, quæ homines imbuuntur cognitione veri & summi boni, eorumque omnium quorum cognitio facit ad verum illud & summum bonum consequendum*. Certè hæc definitio eiusmodi est vt nisi à contemptoribus omnis Religionis non possit non admitti. Sed fortasse eo displicebit quod generalis est, adeoque communis, vt videri possit talis qualem omnes sectæ Verbi Dei quod profitentur descriptionem esse contendunt. Itaque rem propius intueamur, & verò viâ & ordine. Primum vt consideremus, quod sit verum illud & summum hominis bonum, deinde verò, quæ demum ratione tanti boni compotes reddantur miseri mortales; quibus duobus explicatis res non modò expedita erit, & facilis, sed confecta.

generalis
& communis
est natura
Verbi Dei
definitio.

Ac summum quidem hominis bonum (in quo definiendo frustra defudarunt Sapientes sæculi) est animæ & corporis, adeoque totius hominis, status perfectus atque omnibus numeris absolutus, nihil vt ultra requiri vel debeat, vel possit amplius. Hic verò status & conditio est Dei imago, quod Philosophus, Socrates inquam, sed, vt omnia, tanquam per objectam nubem, videretur animadvertisse, nam apud Platonem in Theæteto, felicitatem humanam collocat *in fuga* (libet enim eius vti verbis) *miseria humana*, hanc verò in eo sitam esse dicit, vt quàm simillimi eudamus Deo. Etenim omnis fuga, nisi temeraria sit, etiam profectio est, nam attonitorum est ita fugere, vt de perfugio non constet. Cæterum Dei imago in duobus sita est, in sanctitate, & quæ sanctitatem sequitur beatâ immortalitate, quorum altera Dei bonitatem, altera maiestatem & gloriam refert. Et certè nemo est qui id non videat conuenire, is demum vt pro beato habeatur, cuius animo & corpori bene sit, vnde illud vorum,

Summum
hominis
bonum
est.in Dei ima-
gine.h. in perfecta
animæ sancti-
tate.

Optandum est vt sit mens sana in corpore sano.

Sed ea fuit calamitas generis humani vt de harũ alterâ

alterâ dubitarint, de alterâ non dubitarint modo, sed omnino desperarint, nempe non eò vsque se erexit animus humanus vt statuerit (quod tamen statuisse oportuit) Deum esse humani generis patrem, ni ingratitude & contemptu tanta bonitas ludibrio habeatur. Itaque non alteram tantum hominis panem, sed vtramque paternâ beneuolentiâ profequitur: neque enim Deus belluarum Deus est, sed hominum, itaque hominibus aliter, belluis aliter prospicit, vtrisque pro modulo certâ ratione; vnus scilicet hominis priuilegium est vt Dei agnoscendi & cognoscendi gratiâ conditus sit. Quæ res facit vt certò nobis conflet quanta fuerit istius rationis vis, quâ Sacerdos presit Dominus noster Jesus Christus, Deus, inquit, non est mortuorum, sed viuentium Deus: Illud scilicet voluit (sic enim loqui nobis fas sit) Deum cuius est Deus, eiusdem non esse imperfectè Deum, vt animæ gerat curam, corporis nullam omnino gerat, sed id sinat temerè conflictari maximis cum doloribus, & interire denique nullâ cum spe, dum animæ interim (quæ tamen immortalitatis semen est) vtrunque prospiciat. Profectò si animæ duntaxat in hac vitâ cauetur, eâ lege vt ne corpopi sit superstes, non omnino prælatè cum animâ misellâ agitur, nam omnis animæ felicitas in victoriâ est sita, quæ in hac vitâ non obtingit, in qua videlicet luctatur, & si datur aliquando respirare, eâ lege id datur vt ad luctam continuò redeundum sit.

Neque verò pugnant ista cum eorum sententiâ qui beatitudinem humanam (vt loquuntur ipsi) in Dei fruitione collocant, neque enim frui Deo aliud quicquam est quàm potentia, sapientia, bonitatis diuinæ fructum percipere, quem creaturæ modus & ratio ferre potest: Id verò sanctitas ea animæ est quam diximus, & corporis illa gloriosa immortalitas. Sed neque diuersum est quod Scriptura docet, in Dei visione nostram felicitatem esse sitam, nam videtur Deus experiundo quis sit (1. Johan. cap. 3.) & qualem se erga nos præbet, cæterùm (quicquid didicerit Scholastici homines acuti quidem, sed in hoc argumento nimis acuti) inuisibilis est vel Angelis, quibus ad Dei conspectum nulla peccati labe, sola naturæ imbecillitas (creaturæ enim sunt) aditum interclusit. Neque verò continuò (sicuti autumant) hoc pacto illa animo humano iustis cognoscendi cupiditas laborat frustra: nam illi ipsi quibuscum iam nobis controuersia est, fatentur vitò, cupiditatem omnem naturæ, nisi deprauata sit natura, certis quibusdam limitibus esse circumscriptam, alioqui quando liber infans hominibus, alas etiam sibi exoptant quibus volent. Et certè (vt ne longius abeamus) si natiua cognoscendi cupido ex stolidâ & vanâ hominum curiositate metienda est, hominis felicitas sita erit in perfectâ essentiæ diuinæ contemplatione, nam & hominum vnusquisque se Deum esse veller, si quando natiuo animi furori plusculum indulget.

Ergo hoc iam pro constituto habeamus, illud esse Dei Verbum quod homini veluti metam & scopum proponit perfectam sanctitatem animæ, & corporis beatam immortalitatem, vt iam demonstrauimus. Sed hoc tamen eâ lege à nobis dictum accipiatur, vt non sit habendum pro Dei Verbo, quod non tradat idem quâ ratione, quâ

viâ, ad tantam felicitatem perueniatur. Itaque (id quod obiter initio monuimus) ad ingenium Verbi Dei percipiendum necesse est quæramus, Num quæ doctrina tantam spondet felicitatem, eadem illius consequenda rationem expediat. Ea verò omnis sita est in Dei nostrique verâ cognitione, vt fiat nempe illud, *Perditio tua ex te Israel, salus autem tua ex me.* Et naturæ quidem ordine cognitio Dei prior est, sed tamen si cognitiones nostræ habeatur ratio, nostri notitia præcedit. Nam & Deus, dum vult hominum mentes excitare ad sui contemplationem, eis obijcit argumenta quæ senserunt ipsi vel in seipsis, vel in cæteris Dei operibus, vnde ad Dei ipsius considerationem assurgant. Itaque prima de Deo naturalis notio est, *Vniuersum hoc à Deo conditum, & quidem in hominibus gratiam, hominem quæ ad eum ipsum:* Vnde colligitur necessariò Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, & verò (si fas sit ita loqui) sollicitum de genere humano. Alterâ verò ex parte inuadit animum cogitatio de perturbatione rerum omnium, præsertim verò affectuum animi, quibus reluctante conscientia præceps agitur, & quicquid oblectetur & obnitatur, angitur. Denique succurrit illud, *Deum omnis boni & ordinis, nullius mali & confusionis esse auctorem;* Itaque, initio & hoc Vniuersum ita conditum esse vt dignum esset hospite suo homine, atque hominem ita conditum, dignus vt esset tanto domicilio. Ergo illud erit Dei Verbum quod inuectæ calamitatis & miseræ fontes nobis aperit.

Sequitur deinde Dei cognitio, atque illa quidem quæ primò nobis exhibeat Deum cognoscendum qualis est in se, quatenus ferre potest mens humana: nempe sine vilo modo potentem, sapientem, iustum, misericordem, bonum, proindeque & simplicem, & æternum, & infinitum: deinde verò, et si vnum essentiâ, tamen vnum ita, vt sit essentiæ vnitas tribus (nempe propter infinitudinem) non inter se distans, sed distinctis tamen, communis. Hinc deinde & illa cognitio sequetur, quâ Deum percipimus prout erga nos affectus est. Ac hinc quidem illud occurrit statim primo loco, vt velit subuenire miseræ humanæ, id quod omnibus sæculis, omnibus Gentibus (tamen aliâ atque aliâ ratione, atque his luculentius quàm illis, Judæis verbo, Gentibus operibus) patefecit. Denique, reuera subuenit in Filio & Spiritu Sancto, nempe exhibitio filio qui defunctus satisfactione (quâ diuina iustitia acquiesceret, hominum peccatis prouocata ad vindictam) misericordiae viam muniret. Ad quam tamen iis solis pateret aditus qui ad eam confugerint, hinc pertasi conditionis suæ, inde allecti sensu Diuinæ bonitatis, idque Spiritus Sancti interuentu, qui solus malignam naturæ prauitatem vel vi suâ frangere, vel ineffabili suauitate emolliere potest. Non quidem eâ ratione vt nullius externæ rei vtatur operâ, sed vt adhibeat interim creaturarum apud creaturas ministerium; signa item quibus animum afficiat vehementius.

Erit igitur vtrunque iusta & idonea Verbi Dei definitio, si id statuamus esse, *Doctrinam quæ diuinitus profecta homini ob oculos constituat eum neque sibi sui ipsius, neque bonorum quæ percipit esse auctorem, sed Deum solum vniuersi conditorem, hominis præcipuè, cuius in gratiam vniuersum hoc conditum sit; Malorum*

ipsum
pora
ata im-
ortalit-

1.
veram sui
ipsum,

tum Dei
qualis in
se est,

non in ip-
sus essen-
tia diuinæ
vitæ.

dein, quæ
lis egi
nos est, co-
gnitio-
nem.

Verbum
Dei tradit-
e debet
homini,

Verbi Dei
plena defi-
nitio.

verò seu culpa, seu pœna (quæ vocant) non alium esse quàm hominem sibi principem & auctorem. Sed tamen Deum Patrem Filium misisse qui redimeret genus humanum victimâ, & Spiritum Sanctum qui in hominum animis gigneret ea (fidem nempe & penitentiam, studium bonorum operum) quibus reddantur mortales idonei, nullo suo merito qui vera beatitudinis (qui illius victime fructus est) compores sint: cum reliqui mortales, quarum animum non subiit eâ viâ ad felicitatem nisi ac contendere aeternam pereant nullâ Dei, sed suâ ipsorum culpa. Id verò effectum dari Verbi ministerio, & adhibitis signis, quæ Sacramenta vocant, quoties sit efficaciter: vnde nascitur historia Ecclesie nata, educata, adulta & prouecta, semper verò conseruata.

CAP. VIII.

Quæ sit ratio internoſcendi Verbum Dei tradita à Pontificiis, & à nostris indagata, atque ita status Controuersie proponitur.

Cum iam definitum sit quid vulgò significet Dei Verbum, tum verò etiam quàm sit id necessarium, deinde quæ sit illius veluti natura & ratio, sequitur vt quarto loco definiamus quibus notis internoſcatur. Nam (vt supra admonuimus) omnes Gentes quæ religionem profiterentur, Verbum Dei eadem operâ profiterentur, hæc enim omnium animis religio infedit, nemo vt puret de Deo, deque semetipſo, posse quempiam nisi diuinitus doceri: Ea porro doctrina Dei Verbum est. Hic verò initium erit nostrarum cum Ecclesie Romanæ, quam vocant, Doctrinibus controuersiarum.

Etenim si constet Verbum Dei habere Sapientie Diuinæ vestigia tam altè, tamque clarè impressa, vt nec ea Doctrina ab humanâ ratione, nec à mentis delirio, neque verò à Diaboli instinctu proficisci quiuerit (nam hæc sunt tria principia omnium dogmatum, & totidem sunt hominum genera qui perturbant Ecclesiam, Phantici, Impostores, Athæi) consequens est (& quidem necessariò consequens) vt sit à Deo cœlitus orta. Itaque & Sapientia Dei vocatur ab Apostolo, quia Deum refert & renunciat auctorem. Quem admodum enim in hæc vniuersi fabricâ Deus extare voluit certissimas notas potentie, sapientie, bonitatis denique sue, vt si quis ad tantam lucem cæcutiret, illud argumentum esset prauitatis humanæ mentis, illius nempe quam Apostolus significantiſsimè vocauit *ὁ πνεῦμα ὁ ἀγνοίας*, mentis hostilem aduersus Deum affectum. Sic etiam in Dei Verbo elucet veluti (sic enim loquamur) viuis coloribus depicta arcana illius & reconditæ in Deo sapientie lineamenta, quatenus eorum aspectum ferre potest in hæc quidem vitâ acies animi humani. Sicuti igitur ex tanti operis magnificentia, quantum est hoc quâ paret Vniuersum, ni obſtent à deprauatione naturæ inductæ tenebræ, licet colligere opus hoc quantum quantum est, (est verò multò maximum) esse à Deo; consimili ratione, ni obſtet natua mentis humanæ cæcitas, ex ipsâ sapientia Diuinâ, quæ Verbo Dei traditur, facile intelligi potest tam admirabilem, tamque Diuinam sapientiam, non alium habere potius quàm Deum auctorem.

Verum quidem illud est, ni adſit Spiritus San-

cti lux nihil promoueri: Sed & ni adſit eadem Spiritus Sancti lux in consideratione fabricæ Mundi, quicquam ad salutem promouetur. Sed multum tamen interest (id quo i ipsi agnoscunt Pontificij) vtrum disputetur, *Sine Spiritus Sancti lux necessaria*, an verò cum necessaria sit, quid inuendum menti proponat, quòve argumento veritatem nobis suadeat, externone atque adſeno & assumpto extrinsecus an verò ipsa veritatu luce, sicuti reddita oculis videndi vis renunciat menti obſectorum corporum pulchritudinem, nullo iam testimonio, cuius scilicet apud videntes nullus est locus, sed ipsam rerum *sub speciebus* & speciem commendans. Et certè nisi huc deueniatur mentis agitatio componi non potest.

Etenim si aliorſum confugiamus, illud semper occurſabit animo quod in communi vitâ obuium est, inconstantia & varietas humani iudicij, etiam in iis qui se Prophetas esse, & diuinitus afflatos gloriantur. Itaque Apostolus, *Si Angelus è celo, vel ego ipse, aliter annunciauerit, ad id non sit*. Omnem Angelis hoc dicto, omnem sibi ademit auctoritatem, vt in Verbi Dei excellentiam auditorum animos defigeret. Et ipse Propheta Dauid, *Lucerna*, inquit, *pedibus meis Verbum tuum, Domine*. Profectò Dei Verbum lucerna non est si se auctoritate extrinsecus assumprâ, non sua sibi luce, immortalibus commendat.

Hinc verò incipit liquere, quis sit tandem status controuersie quæ nobis est, hæc quidem in parte, cum Ecclesia Romanâ; nempe (si illius Ecclesie fides ex suorum Doctrinam scriptis æstimanda est) hætenus inter nos conuenit, quod testimonium Spiritus Sancti necessarium est ad diiudicandum Dei Verbum. Itaque Stapletonus lib. de auctoritate Verbi Dei (quem edidit aduersus Waitakerum doctissimum virum, & sanctissimæ in Ecclesia memorie) c. x. *Quamquam*, inquit, *hoc arcana testimonium* (loquitur autem de testimonio Spiritus) *proſus est necessarium*. At verò hîc dissentio est inuicem, quanta, quod Ecclesie testimonium volunt obſectum esse (vt loquamur Scholasticè) præcipuum testimonij Spiritus S. Vt rem claris eloquamur, volunt illi quidem testimonium Spiritus esse necessarium, & verò proſus necessarium (verba eam illorum sunt) vt quis Ecclesie testimonio ac iudicio credat. Quibus in verbis illa duo distinguenda sunt, testimonium, & iudicium, nam vtrumque tribuunt Ecclesie, testis vt sit, & iudex: nempe, quam, inquit, *potestatem habet Christus Ecclesia tribuit, Christus porro testis erat & iudex*.

Ergo quæstio erit, non, *Qua facultate dyernatur Dei Verbum*, nam discernendi facultas omnis est à Spiritu, sed, *quo argumento præcipue Spiritus Sanctus vitatur ad conciliandam Dei Verbo apud nos fidem*. Itaque nec agitur iam, vnde mereatur fidem Dei Verbum, illi enim rotundè fatentur id habere Verbum ab auctore Deo, sed, vnde apud nos obtineat tantam auctoritatem. Certè, distinctæ sunt quæstiones, vnde leges auctoritatem habeant, & vnde obtineant: Nam omnis lex auctoritatem à se habet (idoneum modò habeat legislatorè, & sic eâ de re quæ nullâ Dei lege interdicta est) non obtinet tamen continuò. Hic ergo teneatur acutè Controuersie status. Num auctoritas Ecclesie (vt loquuntur) quoad nos, sit illud præcipuum & certissimum argumentum, quo vitatur Spiritus vt nos certos iam reddat, de Verbi Dei veritate.

quod offe
ditur ra
tione.

Pontifi-
corum
sententia
de hæc con-
trouersia.

Verbum
Dei.

Diuinita-
tis suæ in-
ſitas habet
notas.

quid non
fit Con-
trouert-
ſum.

uid Eccl.
e nomine
ic intelli-
ent Pon-
ficij.

Sed ne sic quidem liquet quid sit controuersum, ni teneamus quid Ecclesiæ nomine intelligant Pontificij. Etenim Ecclesia vel numerus est fidelium, vel qui Ecclesiæ præfunt. Et illi quidem hos, non illos, Ecclesiæ nomine, hoc certè loco, volunt significari. Ac ne sic quidem constitutus est dum controuersia status. Quæri nempe potest, quos (vt ipsi loquuntur) Ecclesiæ Præpositos intelligant, num Mosem & Prophetas, num Christum & Apostolos, an verò etiam eos qui Mosis & Prophetarum, Christi & Apostolorum tempora secuti sunt, an denique omnium ab initio eorum qui Ecclesiæ præfuerunt consensum. Et illi quidem non Mosis & Prophetarum, non Christi & Apostolorum, sed præsentis Ecclesiæ autoritatem intelligunt, quippe qui putent eandem esse omnium sæculorum omnium Ecclesiæ Præpositorum autoritatem, certè, nisi velint discedere à quæstione, necesse est intelligant.

Id verò duplici ratione ostendi potest, ac ista quidem primò, quod non est inde nata Controuersia, quod vocaretur in disquisitionem Mosis & Prophetarum, Christi & Apostolorum ius & autoritas, sed Doctorum Ecclesiæ Romanæ, qui omnem veram reformationem rejiciebant obtentu specioso autoritatis Ecclesiæ. Enimverò (vt pænè statim initio diximus) hæc controuersia non est ex earum numero que per se Controuersia dicendæ sunt, sed per accidens; inde scilicet orta, quod nostri sic premeantur vt exigeretur ab iis ratio cur potius Ecclesiæ quædam commendanti (nempe Scripturam, & quod negari non potest, omnia religionis Christianæ fundamenta, Symbolum nimirum Apostolorum) quàm cætera illa multa promiscuè & indiscriminatim, crederent, cum pari autoritate Ecclesia tam hæc quàm illa commendat.

us Con-
ouersia.

Idem & aliâ ratione facillè potest intelligi. Querunt enim inter disputandum, vnde sciamus Mosem fuisse, fuisse Prophetas, Christum fuisse, fuisse Apostolos, aut si fuisse constet, vnde constet eos fuisse diuinitus missos & afflatos? Non quod ista negent, sed vt eò nos adigant vt agnoscamus Ecclesiæ autoritatem, vt certissimum & præcipuum religionis argumentum. Vnde nullo negotio colligi potest de Mosis, de Prophetarum, de Christi, de Apostolorum autoritate non quæri, (quippe quæ ex eorum sententiâ aliunde nobis demonstrata sit, nempe ex autoritate Ecclesiæ) sed de illius Ecclesiæ, quæ illis testimonium perhibet, iure & potestate, ea verò posteriorum temporum Ecclesia est. Vno verbo igitur (vt summam omnia colligamus) hic erit controuersia status, An fidelibus singulorum sæculorum Spiritus sanctus probet Dei Verbum esse Dei Verbum, præcipuè ex testimonio Ecclesiæ sæculi cuius sum, non autem insito argumento.

CAP. IX.

Proponitur, & refellitur prima ratio quam pro sua sententiâ adferunt Pontificij.

i.
quificio-
am ratio.

Sic constituto Controuersia status, Pontificij suam tuentur sententiam hæc primùm ratione, Quod Fidei hoc sit ingenium vt testimonio nitatur,

non vt nitatur argumentis: ceterum Ecclesia testimonium externum vnicum est; nam de interno nulla scilicet Controuersia est. Vnde contendunt effici, Ecclesiæ testimonium præcipuum esse argumentum quo nitatur Spiritus arcanum illud testimonium vt nos ad credendum adducat. Neque verò hoc pacto iniuriam vllam aiunt fieri Spiritui sancto, non magis quàm quum Christi miracula assumpta sunt pro argumento, quo Spiritus vteretur apud hominum animos ad ingenerandam fidem. At verò iam quod fidem aiunt niti testimonio, id ambigè dicitur, nam vel testimonium est res ipsa testata, vel testatis autoritas, inter quæ magnum sanè discrimen est. Nam earum rerum quæ nec vllò sensu corporis, nec animi mente ipsi percipimus, fidem oportet esse penes testem: Attamen si res testata eiusmodi est vt nisi testis eam prodidisset, ea quidem nos latuisset, prodita tamen tam habet & præ se fert illustres & cōspicuas innatæ veritatis notas, vt non tamen testes quàm illa testi conciliet autoritatem, diuersa planè ratio est. Atqui Ecclesiæ testimonium eiusmodi testimonium est. Itaque fides nostra nitatur sanè testimonio Ecclesiæ, sed hæc tenus nitatur vt documentis veritatis ipsius, non autoritate Ecclesiæ, præcipuè nitatur.

Ref.
Fides quo-
modo tes-
timonio.

Nam quod aiunt fidem non niti argumentis, ne id quidem verum est, nisi fortè ea intelligant argumenta quæ mens humana Verbo Dei nec informatæ, nec ad iuta, suo pte ingenio ratiocinâdo colligit. Cæteroqui certè fides nititur argumentis, Noui, inquit Paulus, cui credidi, & scio quod fidelis est qui mihi reddat depositum, &c. Et cum Abrahami (cuius elogium est vt sit pater credentium) fides collaudatur, inde collaudatur quod nullam imbecillitatis suæ habuerit rationem, sed animi oculos defixerit in Diuinæ potentia contemplationem. Verum quidem illud est, fides illa salutaris promissione nititur, non iam quatenus ab Ecclesiâ profecta est; sed quatenus Deum habet authorem. Itaque Ecclesia dum commendat promissionis veritatem, non eam confirmat ductis ab autoritate suâ argumentis, sed verò describendo ob hominum oculos Christum crucifixum, atque in eo aperiendo vt oculis humanis conspicui sint thesauri misericordia diuinæ, qui cernuntur, appetuntur audidissimè (neque verò id solùm, sed obtinentur etiam ipsi) non iam Ecclesiæ testimonio, sed suâ magnificentia, opulentiâ, splendore, pulchritudine, supra quàm dici potest, admirabiles, non autem cernuntur (nam hic consensus est) nisi arcani Spiritus sancti testimonij luce; quod si non cernantur, profectò nulla est autoritas externa quæ tam illustri veritati fidem possit conciliare. Vnde necesse est oriri hinc securitatem & contempum diuinæ gratia, inde metum, trepidationem, angorem animi, & desperationem denique.

Quomodo
argumen-
tis etiam
nitatur.

Quid igitur (inquit aliquis) quorsum attinuit Ecclesiam testem vocare? Certè testis alia, Doctoris alia sunt partes, nam hic rationibus vtitur, iste solam fidem interponit, cuius vni omnis pendet ab autoritate, qua vel est à fidei commissio (nam ita sanè loquamur, vt quum testis exhibet litteras quas Scapletonus vocat litteras credentia, barbarè quidem, signifiçanter, tamen) vel à notâ & compertâ testis integritate & grauitate, quorum vtrumque videtur conuenire Ecclesiæ, cum illi primùm commissum sit cura docendi, itaque diuinitus, deinde verò etiam nemini debeat esse, ob probitatem,

Obj.
de Ecclesiæ
testimo-
nio.

suspecta. At Ecclesia, si volumus dicere quod res est, nusquam in Scriptura testis vocatur: Nam Apostolis hoc quidem elogium tributum est, nempe oculis vsurparunt ea quæ ad historiam vitæ, mortis, resurrectionis Christi, ascensionis in cælum, missionis Spiritus Sancti, &c. pertinent. Etiam Paulus qui hæc non vidit, Christum tamen vidit, atque Euangelium (vt tanquam Apostolus prædicaret) neque per homines, neque ab hominibus, sed à Domino nostro Jesu Christo accepit: Gal. 1.1. itaque & is testis fuit. At Doctorum Ecclesiæ sequentium sæculorum diuersa ratio est, Doctores illi fuere, testes non fuere. Itaque Apostolus Ephes. 4. *Dedit Ecclesia alios Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores.*

Sed fortasse Apostolorum temporibus subnixâ fuerit fidelium fides testimonio Ecclesiæ, nempe Apostolorum, cum ij testes fuerint. Et certè negari neque potest, neque verò debet, auctoritatem testimonij Apostolici magni fuisse momenti: primùm, quia dici non potest quâ spe, quo consilio, (cùm certissima esset & huius vitæ, & vitæ, quæ sequuntur, commodorum iactura) homines rudes & simplices rem aded admirabilem, etsi creditu difficilem ob ingenij humani imbecillitatem, confingerent, atque obtruderent credendam, deinde verò & accedebat admiratio tot donorum, quorum fulgore etiam incredulorum animi aciem perstringebant. Sed tamen ne tum quidem maximi momenti, ad fidem conciliandam, illa Apostolorum auctoritas fuit. Id quod inde facile demonstrari potest, quod Apostolorum Auctoritas sæpè ipsa in disquisitionem vocata, ac veluti in ius pertractata est: in quo statu Controuersiæ auctoritas Apostolica ipsa sibi succurrere non potest, vt pote de quâ iam quæretur, vt idem per idem (sicuti loquuntur) probandum sit, si auctoritas à se ipsa commendetur, etenim auctoritas est de quâ lis est, penes quem nempe ea sit.

Hic verò Apostoli confugiunt ad Ministerij sui excellentiam & efficaciam; vt facile est colligere ex 2. Corinth. cap. 3. *Incipimus ne, inquit, iterum nos commendare, aut nobis opus est, quemadmodum nonnullis, Epistolis commendatoris: vos inquit, testis nostra Epistola.* Hæc est ad Ministerij efficaciam prouocatio. Et Ephes. 3.1. *Cuius gratiâ, inquit, ego Paulus vincit Jesu Christi pro vobis, siquidem audistis dispositionem gratiæ Dei quæ mihi data est erga vos, nempe quod per reuelationem manifestauit mihi mysterium, quemadmodum paucis antea scripsi, id quod legentes potestis intelligere quæ sit mea cognitio in mysterio Christi.* Manifestè ex sapientiæ, quam tradiderat, excellentiâ comprobatur Apostolatus sui auctoritatem. Ac reuera ita se res habet, vt loco magis idoneo fusiùs & apertiùs demonstrabimus. Quæ potuit esse Apostolorum, vt potest ignorantum, apud ignotos, nullis adhibitis miraculis (quomodo initio vt plerumque prædicarunt) auctoritas, alia quàm quæ ex ipsâ luce veritatis ad eos redibat, non ab iis proficiscebatur ad veritatem commendandam.

Attamen initio Epistolarum Paulus Apostolum sese vocat, reliqui item Apostoli, quo fine? num alio quàm vt his titulis doctrinæ conciliant auctoritatem? Sed hic primùm illud obseruandum est, quod hoc faciunt non iam apud creditos, sed apud credentes, qui

ipsâ experienciâ iam didicerant Apostolos haud quaquam fuisse mendaces. Atq; apud istos sanè Apostolicæ auctoritatis mentio magnam habet vim: vt, qui Magistratûs nomè audiunt, si agouerunt iam ante Magistratum, magnopere commouentur; si non cognouerint, non commouentur. Deinde verò & illud obseruatione dignum est, quod ipsa muneris mentio, si res sequatur, opportuna est & magnam habet vim, nullam si res ipsa non sequatur. Vt si quis se Medicum profiteatur (nam obuium est exemplum) excitat id quidem hominum animos in spem quandam, & quia id in vitâ euenit, conuenit vt qui verè Medicus est is se Medicum profiteatur: Sed inde tamen non conciliatur statim illa auctoritas Medico præcipua, sed ex scientiæ & experienciæ in re medicâ documentis. Sic B Paulus 1. Cor. 15, inde colligit resurrectionem fore, quod si ea non foret, Apostolorum prædicatio vana esset, nempe efficacia Euangelij in hac vitâ, atque illius excellentia nota iam ac perspecta, arguebat facile non esse mendacium quod Euangelij titulo commendabatur, itaque nec Apostolos esse impostores, vnde consequens erat, Apostolicam de resurrectione doctrinam non esse imposturam. Vt verbi gratiâ, (nam exemplo sanè res nota sit) dicitur Socrates, lecto Heracliti libro, cùm interrogaretur quid de eo sentiret, respondisse excellentissima esse quæ intelligeret, vnde facile adduceretur vt crederet eximia etiâ esse quæ non intellexisset. Ergo nota muneris Apostolici efficaciam in nonnullis, conciliabat Apostolis in reliquis auctoritatem, quamquàm rem inuenti propiùs Apostolus videri possit non hic agere auctoritate, sed rei veritate, Etenim omnis Apostolica doctrina huc spectat, vt Deus habeatur animæ corpori que sospitator, quorum alterum ab altero diuelli certè non potest. Cùm ergo nulla esset inter Corinthios dubitatio de doctrinæ Euangelicæ, quod attinet ad animam, veritate, admonet eos Apostolus vana ea omnia fore nisi corporis resurrectio, sequatur; nempe, sic commendari animæ salutem vt partis, cuius nulla potest esse foelicitas nisi foelicitati iuncta sit, non enim (vt ita loquamur) partes, sed integrum in solidum foelicitatis capax est, quæ vt ipsa perfecta est perfectum requirit (vt in Scholis loquuntur) subiectum, non enim perfectum in imperfecto locum habere potest.

At verò Euangelium testimonium dicitur 2. Tim. 1.8 *Ne te pudeat, inquit, Apostolus, testimonij Dei nostri* (Staplet. cap. 4. lib. de auth. Verbi Dei, aduersus Whitak.) Atqui testimonium illud est Christi testimonium, non est Ecclesiæ testimonium hoc est, non est de Christo, sed à Christo profectum, siue, non dicitur hoc testimonium Christi tanquam de Christo, quamuis de Christo est, sed tanquam à Christo profectum, vt sit (nam datur quæso verbis venia) testimonium illud, si Ecclesiæ ratio habeatur, materiale, si Christi formale: hoc est, quod testimonium est, illud debet Christo, res verò testata etiam ab Ecclesiâ traditur, vt in foro recitantur testimonia etiam ab iis qui non sunt testes, sed quæ tamen à testibus profecta sunt. Certè (quandoquidem cogimur grammaticari) genitiuus casus non magis effecti subiectum, quàm efficientem causam notat. Atq; ita se rem habere hoc loco inde satis liquet,

Apostoli quomodo testes fuerint.

& testimonij eorum auctoritas,

at non summa tamen,

maior enim fuit auctoritas excellentiæ Ministerij ipsorum.

Ita 1. de Apostoli titulo. Resp.

Inf. 2. Testimonium Christi quid sit 2. Tim. 1.8. Resp.

liquet, quod idem Apostolus ad eundem scribens Timoth. prioris Epistolæ cap. 6. *Apprehende, inquit, vitam æternam, ad quam vocatus es*, deinde paulò post, *denuncio tibi coram Deo qui omnia viuificat, & Domino Iesu, qui testatus est, coram Iudice Pontio Pilato, præclaram confessionem, nempe se esse Filium Dei, quibus verbis summa continetur Euangelij. Ergo si Christum respiciamus Euangelium testimonium est, si Ecclesiam præsentis sæculi cuiusque, non iam testimonium, sed documentum est. Neque verò quicquam contra facit quod Apocal. 2. 13. Antipas *μάρτυς* Christi fidelis dicitur, & cap. 11. vers. 3. eiusdem libri, *Dabo, inquit, duobus meis testibus, & prophetabunt, &c.* Nam exceptio (vt loquuntur) regulam confirmat. Cur enim Antipas *testis* dicatur, cur isti duo *testes* vocentur, si Ecclesia in communi testis est? contra potius statuendum est, cum hoc sit nonnullorum peculiare elogium, non esse toti in vniuersum Ecclesiæ commune. Ergo testimonium Ecclesiæ hoc pacto primùm stabit paucissimorum autoritate, deinde verò eorum qui singulis sæculis vel non fuere, vel non fuere noti. Atqui argumentum quo homines adducuntur ad fidem, quando fides semper & omni loco necessaria est, semper & omni loco debet esse in promptu, apud eos certè qui adducuntur ad fidem.*

Sed tamen id quæri potest, nec absurdè sanè, quorsum attinuerit quibusdam certis hominibus *Testium* nomen tribui: Nam dubitandi ratio est idonea, quod veritas Dei vel ipsa per se efficax est, scã sibi luce præluens, atque hoc pacto quid opus est testimonio? vel non est tanta tamque efficax eius lux & claritas, & si ita se res habet quid superest quàm vt vicerint Pontif. Dei veritatem nonnisi autoritate testimonij, præcipuè hominum, animis innotescere? Neque verò obiectionis inuidia mitigatur eò quod vulgò dici solet, indignum esse vt veritatis diuinæ autoritas à testimonio pendeat humano: Responderent enim (& verò id respondet Stapl. lib. 3. de author. Scripturæ cap. 8.) testimonium hoc etsi hominum sit, non esse tamen humanum, non est enim hominum quàm homines sunt, sed quàm diuinitus instructi sunt: Sic Prophetarum testimonium hominum quidem est, non est tamen humanum, & Apostolorum item; certè homines credimus, at non credimus tamen quàm homines sumus, non enim caro & sanguis est qui hæc reuelat, sed spiritus, vnde *διδασκαλοι* qui homines sunt vocantur, & *διδασκαλοι*, Doctores quidem *διδασκαλοι*, Discipuli *διδασκαλοι*.

Atqui nihil est absurdum vt quod suã sibi luce conciliat autoritatem, comitem idem habeat autoritatem testimonij, eã tamen lege vt ne testimonij præcipuè, sed natiuæ & ingenitæ lucis in comprobando partes sint, vt è triuio petatur exemplum, Adamas suoapte splendore se commendat, non respuit continuò tamen gemularij testimonium. Sed præstat hæere in causã, nam & Joannes Baptista testimonium Christo perhibuit, cum tamen ipse Christus in sitã luce præluxerit, vt exstat luculenter scriptum Joan. 1. quo loco dicitur Christus fuisse *vera mundi lux*, & ibidem Joannes testatur de illã luce. Cuius rei hæc causa, vel certè occasio est, quod in rebus percipiendis, propter humanæ mentis imbe-

cilitatem, hoc est, ob hallucinationem, quæ ad cæcitatem gradus quidam est, testimonio magno opere adiuuamur, cuius nimirum (vt liquebit clariùs infra) hæc vis est & conditio, vt subsidio sit iis qui rem ipsam non viderunt, nam iis qui rei interfuere testimoniis nihil opus est. Ergo, cum hæc in parte laboret mens humana Deus testimonio voluit succurrere, attamen quia Dei luce & ipsi in hæc vitã aspiciamus, testimonij autoritate non nitimur præcipuè. Ne longiùs hinc abeamus, quibuscum nobis res est commendant Ecclesiæ autoritatem à miraculis, quamquàm si miracula abessent, solam existimant Ecclesiæ autoritatem idoneam; sed miracula volunt accedere ex quãdam (vt loquuntur in foro) iuris abundantia. Non est igitur verum, vbi veritas ipsa sibi præluet, nihil opus esse testimonio, enimuerò quo bonum maius eo melius est. Illud tamen verissimum est, non esse Ecclesiæ cuiusuis sæculi testimonium perhibere veritati, id quod faciliè demonstrari potest inde quod Petrus Act. 10. 40. *Hunc, inquit, Deus excitauit tertio die, & voluit apparere non toti populo, sed testibus qui ab eo ante electi fuere, nobis nempe, qui vna cum eo edimus & bibimus, postquam resurrexit à mortuù.*

Sed quoniam disputatio nos deduxit in hunc locum, age vobis de testibus & de testimonio quæram, quamque habeant autoritatem in rebus Diuinis disputemus. Ante omnia tenendum est quis *testis*, quis *doctor*, quid pro *doctrinã*, quid pro *testimonio* sit habendum. Est verò *Testis*, qui rem dicit, affirmat, nequaquam verò probat argumentis, quod si faciat sit sanè testis, hætenus tamen certè non habetur testis. Habetur autem testis duobus modis, vel *actiuè* vel *passiuè*: (quid ni enim barbarè, modò signifi. anter tamen loquamur) *Actiuè* testis est qui se testem profiteatur, ac rem dicit eo fine vt testimonium dixisse videatur. *Passiuè* testis est qui rem dixit quidem, sed non animo dicendi testimonium, cum tamen hominis dictum pro testimonio adhibeatur, vt quum dicimus *testimonium Augustini*, *testimonium Arist.* nam horum vterque Doctor fuit, neuter se testem profiteatur, nisi fortè tum, quum agit de rebus gestis suã ætate, quarum scilicet rerum vel oculati, vel auriti testes fuere, vt loquuntur. Porro seu quis *actiuè* (vt docendi causã diximus) seu *passiuè* testis sit, quatenus testis est subesse oportet autoritatem quandam, quæ si nulla sit testis idoneus effenequit. Cæterum hæc autoritas duplicem habet rationem, vt sit, atque vt *agnoscatur*, sit enim sæpe numerò vt qui testis autoritatem habet rejiciatur tamen, contra admittatur sæpè qui nullam habet autoritatem: In hæc verò controuersia illud subinde repetendum est, non agi de autoritate quatenus est, sed quatenus, cum sit, agnoscitur. nempe non mouet animum autoritas quatenus est, sed quatenus agnoscitur. Autoritas porro quæ agnoscitur, eam esse priùs oportet, non enim facit, sed sequitur, agnitio autoritatem, vt cognitio non efficit veritatem, sed veritatem inuenerit. Ea verò oritur vel ex noto Testis iudicio & probitate, vel ex nota autoritate quæ Testi, ab eo qui Teste maior est, tributa est, vel ex aliquo signo quod eiusmodi sit vt si testis mentiretur ad eum non possit,

ipsi Ad-
uersario-
rum facto
comproba-
tur.

Testis quis
sit.

Testis au-
thoritas.

unde oria-
tur.

aut certè vix possit adesse, vel ex ipsius rei testatæ veritate.

1. Ecclesia testis esse non potest.

neque ob probitatem & grauitatem eius.

2. neque ob Dei de ea testimonium.

3. neque ob miracula.

4. neque ob Martyrium.

Martyrii efficacia quæ sit.

Jam verò nota probitas & grauitas Ecclesiæ cuiusque sæculi non potest fidem facere, non enim testatur de facto, sed de iure Ecclesiæ, non testatur se vidisse Christum, resurrectionem, &c. Atqui nota grauitas & probitas fidem tantum facit in quæstione de facto, in quæstione de iure diuersa ratio est, nam peritiam oportet accedere; porro peritia Doctoris est, Doctor autem quæ Doctor non est testis. Sed neque Maioris testimonio commendari potest testimonium Ecclesiæ, hodiernam inquam & cuiusuis sæculi, quia etsi legamus in Scripturâ insignia elogia tributa Ecclesiæ in genere, attamen quæ sit illa Ecclesiæ in indiuiduo non docet Scriptura. Itaque hoc tantum colligi potest ex Scripturâ, Ecclesiam esse audiendam, quæcunque tandem illa sit, quæ verò illa sit Ecclesiæ, id verò Scriptura docet tantum in genere, adhibita descriptione, quæ non prius accommodari potest ad veram Ecclesiam (liceat enim nobis sic loqui) in indiuiduo, quam teneamus doctrinam: non enim Scriptura Ecclesiam describit ex rebus externis, sed vel maxime ex internis Ecclesiæ conditionibus, & peritis ab Ecclesiæ naturâ, quæ conditiones si innotuerint, innotuerit continuè tota doctrina Christiana: nam Ecclesiæ sine Christo non potest nosci, ne in genere quidem, in indiuiduo autem nisi agnoscat genus, indiuiduum ipsum agnosci non potest.

Verum neque signo etiam agnosci possit testimonium Ecclesiæ, nam si villo possit sese Ecclesiæ commendare signo, certè vel miraculis, vel Martyrio, vel successione perpetuâ ab iis qui miraculis & Martyrio claruerunt commendaretur. Arhorum nihil hîc potest habere locum, nam neque eduntur eiusmodi miracula quæ fidem in re tanti momenti mereantur, non enim excitantur mortui, non restituitur, quam natura negauit, audiendi, videndi, loquendi facultas, & si tale quid fiat (non sit autem) rarè tamen id sit, atqui nos hîc quærimus argumentum obuium, commune, quo pij adducantur ad fidem.

Sed neque Martyrium idoneus est, & qualem quærimus, ad asserendam fidem testis, nam nec omnî æuo Martyres sunt, neque locis omnibus, cum ea autoritas, quæ adducuntur ad fidem amplectendam miserè mortales, si qua sit, semper & vbique debeat esse exposita. Imò verò etsi Martyria essent vulgaria, tamen non suâ vi, sed doctrinæ quam obsignant, conciliarent Martyrii autoritatem, nam notum illud est & omnium ore id estatum, *Non pœna, sed causa, Martyrem facit.* Verum quidem illud est, Tolerantia & patientia sanctorum in grauissimis cruciatibus, illa, inquam, quæ non est coniuncta cum animi quâdam ferocia, atque (vt ita dicam) tumore, qualis est superbissimorum nebulonum contumacia potius quam constantia, excitat, & quidem meritò, in spectatorum animis admirationem, non continuè gignit fidem, nempe *fides est ex auditu, audire porro est ex Dei verbo*, sed quemadmodum Philosophi aiunt, *scientiam esse admirationis filiam*, non quod admiratio gignat per se scientiam, sed quia in nobis exitat, & acuit, & exstimulat sciendi innaam cupiditatem, sic planè mitis illa Martyrum patientia haud dubiè conuertit

in se hominum oculos, & animos rapit in admirationem sui, hætenus tamen duntaxat vt faciat cautè & sapienter curiosos; sic enim fit vt inquirant diligentius in Martyrii causam, quæ perspectâ & cognitâ fidem non iam subnixam autoritate Martyris, sed ipsâ rei veritate, concipiunt.

Neque verò idoneum magis est argumentum conciliandi fidem testi, *successio*, si ea non sit nota, iam verò hîc nota esse non potest, non enim hoc in loco agitur de personarum, sed de testimonij successione: quis enim vsq; adeo ineptus sit vt dubitet an personæ personis successerint? Itaque Christum non legimus litem mouisse falsi Ecclesiæ sui temporis Doctoribus de successione quam *Personalem* vocant. Omnis Controuersia est *An* (vt loquitur Apostolus) *depositum seruari constantè, tot annorum serie, integrum & illibatum.* Ergo prius testimonium sciri oportet quam possumus de testium fide ex successione ferre iudicium. Alioqui, quid obstitisset quominus sub Veteri Testamento Sacerdotes & Leuitæ primum Prophetas hæc exceptione depellerent, quod nimirum successissent iis quos Deus immediate fuerat allocutus? Deinde verò, annon etiam Christum & Apostolos Judæorum Doctores sic conuenire potuissent? Quid superest igitur quàm vt concludamus, Ecclesiam cuiusque sæculi non posse eam sibi *Testis* arrogare autoritatem quæ petitur à signo. At verò omnium maxime propriè Christo, Prophetis, & Apostolis *Testis* nomen conuenit, nam eorum, cum testimonium dicerent de rebus à se visis, grauitas & probitas hominibus sui sæculi nota erat, tum verò fides illis conciliata est vel testimonio cœlitus hominum auribus insonante, vel miraculis, nam successione certè, quamquam id potuerunt, non sunt nixi.

Sanè prodita rei veritas, & constituta in luce atque oculis hominum, haud dubiè testem probat esse veracem, cuius generis testimonium *indictum* dicitur, sed ita demum ad ipsam veritatem prouocatur, quam testis non autoritate suâ, sed ipsâ veritatis luce postulat & iubet, & admitti, & probari. Ac ne sic quidem (si propriè loqui velimus) Ecclesiæ testis est, non enim testatur ea quæ vidit, sed quæ credidit, etsi enim Dei Spiritus testimonium vnique nostrum perhibet, non facit hoc tamen vt Ecclesiæ *testis* possit dici doctrinæ, tantum facit vt (quod singulis fidelibus commune est) testis sit efficacis doctrinæ. Atqui in hæc Controuersia non agitur de experientia fidelium, non est enim ea quæ homines adducit ad fidem, sed quæ homines confirmat in fide, sed de ipsius doctrinæ (vnde hæc nascitur experientia) veritate. Certè qui testatur quæ sit doctrinæ efficacia vt testis, historiam narrat rei apud se gestæ, non docet; qui efficaciam doctrinæ in genere docet, is non testatur, sed docet; etenim testimonium non versatur circa vniuersale, sed circa singulare. Atque ita occurritur præcipuo, & in quo illi collocant causæ firmamentum, argumento. Negamus Ecclesiam esse *Testem*, & si id concederemus maxime (vt strictim iam dicamus ea quæ fusè supra à nobis explicata sunt) Ecclesiam esse testem, attamen non continuè consequens est, vt res testata non se præcipuè suâ luce, sed testis autoritate, probet.

5. neque ob Successionem.

6. ne quidem ob doctrinam, quam tradit, per se lucens testimonium veritatem.

CAP. XI

Propositur secunda ratio Pontificiorum,
& refellitur.

Sed & aliter probant sententiam suam, nempe, non negant (Stapl. lib.1. de autoritate Scripturæ c.5.) toti Ecclesiæ, ad eoque singulis fidelibus, qui scilicet. Ecclesiæ veræ membra sunt, convenire ut iudicent quid in negotio religionis sit falsum, quid verum, neque enim negant, imò affirmant potius, omnibus promiscuè qui credunt indultum esse Spiritum sanctum; agnoscunt scilicet verum id est quod ab Apostolo traditum est, *Si quis Spiritum Christi non habet in verò non est eius.* Sed & illud item amplectuntur (neque enim id potuit negari) *commune fidei iudicium convenire omnibus indiscriminatim in Ecclesia* (Stapl. libid.) Ut sic sentiant eos commouit insignis (1. Cor. 10.) locus *ut prudentibus loquor, vos ipsi iudicate quod dico.* Sed & agnoscunt etiam, præter hoc commune iudicium, iudicium peculiare, quod etsi denegat omnibus (si omnes indiscriminatim sumantur) quibusdam tamen concedunt in Ecclesiâ, ut scilicet non modò assentiantur, sed habeant exploratas & compertas assentiendi rationes, quales sunt, inquit, qui *perfecti* dicuntur. Unde putant se effecisse tertium quoddam esse in Ecclesiâ iudicij genus. Sic enim colligunt, iudicium Ecclesiæ haud dubiè differt à singulorum iudicio, alioqui quorsum attinuerit adhibuisse Pastores? quorsum attinuerit cogi Concilia? denique, quo spectat in Ecclesiâ ordo, qui inter æquales nullus esse potest? Atqui nullum erit discrimen præter id quod pendet ex autoritate; Est verò (ut passim testatur Scriptura) magnum discrimen, nam oves subiciuntur Pastoribus, & verò Pastores in Scripturâ vocantur *ovis dotes præfetti. ἡγούμενοι δυνες.*

Sed ut inde primùm ordiamur, quod priuatorum hominum in Ecclesiâ duplex iudicium, aliud commune, aliud quibusdam peculiare, dixerunt, in eo vehementissimè errarunt: Nam quod non est omnium idem iudicium, hoc non ideo fit quod Deus sic constituerit, sed hominum culpâ; etenim in vicio ponitur quod sunt in Ecclesiâ qui sensus parùm habent exercitatos, Heb. 5. 12. 13. 14. & 1. Corint. 14. 20. Ergo, etsi de facto non sit idem & uniformè totius Ecclesiæ iudicium, de iure tamen idem est, quandoquidem Apostolus *segnitiem* vocat quod non sit idem iudicium; irem hortatur *ut sicut pueri non mente sed malitiâ.* Attamen illud superest dignoscendum, quo pacto à priuatorum iudicio in causâ fidei distinguatur iudicium Ecclesiæ, quæ quæstio huc redit. *Sit-ne eadem Pauli auctoritas quæ singulorum è grege Pauli eadem* (ut ad tempora nostra deveniamus) *Ministri Euanjelij & singulorum è plebe.* Quæ disputatio etsi propriè pertinet ad locum de Ecclesiâ, attamen ne hîc quidem negligenda est, nunquam enim disputant Aduersarij speciosius & plausibilius, quàm cum de autoritate disputant.

Igitur ut à definitione Autoritatis ordiamur, *Autoritas est facultas apta data ad convincendum, cum eorum qui convincuntur demissione animi.* Ea verò vel rebus tribuitur, vel personis. Res autem vna est

cui tribuitur autoritas, veritas scilicet, quæ (id quod ab omnibus iam vsurpatur) *fortis est & pravalet*, nempe vel volentes adducit sponte, vel renitentes conuincit & frangit, unde oritur dolor & mala conscientia. Certè hæc est Verbi Dsi autoritas, siquidem verum est quod docet Apostolus. Heb. 4. 12. *Vivus, inquit, est Dei sermo & efficax, & omni gladio &c.* Certè hæc autoritas præcipua est, est enim eadem Dei autoritas, qui ut operibus, ita etiam verbo suo, & quidem multò illustrius adhuc, hanc Maiestatis suæ notam indidit & impressit. Personæ verò quæ convenit autoritas non habet (ut Philosophi laquantur) unam eandemque ideam. Sanè omnis autoritas est à quâdam excellentiâ, est enim honor & existimatio; Cæterum honor & existimatio excellentiam sequitur: Ergo, quod duplex excellentia est, tam erit multiplex autoritas. Excellentia verò vel est in copiâ & vbertate doctrinæ, unde nascitur *Doctrina* autoritas (quam sic nominamus docendi causa) vel in vitæ probitate & integritate, unde nascitur *Testimonij* autoritas. Porò (ut monuimus supra) *Testimonium & Doctrina* differunt, nempe *Testimonium* de facto, *Doctrina* de iure est. Vel excellentia in *Munere* est, quod vel ad *Iudicium*, vel ad *Imperium*, vel ad *Consilium*, vel ad aliquid (quale est quod infra describemus) ex imperio & consilio mistum, pertinet.

Priusquam hæc singula percurramus, & accommodemus ad institutum, necesse est id præfemur, (quod etiam à Iurisconsultis observatum est) Duplicem scilicet esse autoritatem, quod ad eius vim commouendi attinet, *necessaria* nempe, & *probabilis* autoritas est. *Necessaria* verò est à quâ non licet prouocare, quæ tanta mimitum est ut quicquid inde promanet nefas sit vocare in disquisitionem. *Probabilis* verò ea autoritas est quæ affert præiudicium, ut potè quæ vim habet inhibendi, & suspendendi meatu motum & assensum, donec aliunde veritas probetur.

His ita constitutis videamus iam, *Vlla-ne Ecclesia autoritas tribuenda sit*, & si tribuenda vlla sit Ecclesiæ autoritas, *quam demum & qualis illa sit*, *Sit-ne ea nimirum eiusmodi ut sit præcipuum argumentum quo perducimur ad cognitionem veritatis.* Diximus verò autoritatem rebus tribui. De hac autoritate nulla hîc quæstio est, neque enim Ecclesia veritas est, quæ sola *Rei* habet autoritatem, sed veridica tamen vera Ecclesia est, id quod personæ, non rei convenire. Ergo quæritur quo iure Ecclesia, ut persona, *autoritas conveniat, an ut Doctore?* Nulla iam hîc controversia est, sed Doctoris autoritas probabilis est, non necessaria, cuius nempe autoritatis vis tanta est, ut moueat, non item tanta ut permoueat, nisi accedat lux veritatis auditorum mentibus sine nube objecta. Id quod Dominus Noster, qui sapientissimus fuit, diuinitus & sapienter observauit, nam ne Phariseos quidem voluit prorsus contemni, *Sedent*, inquit, *in Cathedra Mosis, quæ dicunt facite*, neminem vnquam discendæ veræ pietatis causâ ad homines merè priuatos relagauit: Idem tamen monuit *cauendum esse à fermento Scribarum & Phariseorum.* Noluit ipsum munus contemni, quod scilicet à Deo est, Muneri tamen *necessariam* illam, quam diximus, autoritatem

quæ præcipua est.

2. Personæ

est multiplex.

Ecclesiæ autoritas in diuinis est.

qualis Doctoris est.

denegauit. Sic patri Deus vult à liberis singularem deferri honorem, etiam in iis quæ ad pietatem pertinent, hætenus tamen vt moueantur duntaxat, quod si sit non nisi necessaria & graui de causâ à patrum præceptis discedent, nempe præterquam quod id verebuntur (quod scelus est si caueri potest) ne patri ægrè faciant, agnoscent insuper in patre repræsentantem Diuinæ Maiestatis. Eadem planè ratio Ecclesiæ docentis est: Etsi non permouet, mouet tamen, vsque aded vt non temerè, neque nisi serid susceptâ cogitatione, ab eâ doctrinâ discedendum sit: At inde tamen haud quaquam efficitur, vt authoritas illa fidei sit præcipuum argumentum.

non verò
qualis Iudicis.

At verò illius Authoritatis quæ Iudicis propria est (nam vt non conueniat Ecclesiæ cuiusuis sæculi esse testi, supra demonstratum est) diuersa ratio est. Etenim illa, quia ius facit, præcipua est, non enim sit: ne iusta vel iniusta, in rebus humanis, iudicis sententia debet expendi, ne oriantur in Regno vel Rep. tumultus & seditiones. Itaque Iudicis sententia (nam detur quæso venia verbis) effectiua potius est quàm declaratiua: At in rebus quæ pertinent ad veram pietatem diuersa ratio est. Hominum enim (quicun que tandem sint) de iis sententia, non facit, sed declarat, quod ius fasque est. *Vnus enim* (ait Apostolus) *legislator est, Deus nempe.* Ergo non conuenit Ecclesiæ propriè Iudici esse, in iis, inquam, quæ verè & naturâ suâ pertinent ad Religionem. Si quis discriminis rationem requirat, cur nimirum Iudicium etiam iniquæ sententiæ iure exigant obsequium, Ecclesiæ non item, ratio in promptu est. Si contemnatur lata à Iudice temerè & contra ius sententia, vnus fortasse bono illud cedit, at cedit idem maximo totius Reip. malo. Ergo grauius erit malum in quod incurritur non seruatâ Iudicis sententiâ, quàm erit bonum quod obtinetur eâ spretâ. Vnde sit vt etiam Ecclesia hoc h. beatius, nempe in eo genere (non iam dico specie, nam Ecclesiæ nil cum Politicâ commune) in quo Iudici politico id conuenit, nempe quum iis de rebus agitur quæ nos facere Deus neque iussit, neque vetuit. Certè non tam latè patet Ecclesiastica quàm ciuili Iurisdictio, nam quæ ad dignitatem & ad facultates pertinent, multò verò magis quæ ad vitam, ea verò non sunt Ecclesiastici iuris, Politici iuris sunt. Nihil tamen prohibet quin ea facere possit Ecclesia vnde sequitur quod Politico iure fieri posset, vt verbi gratiâ si Ecclesiastico iure parricida segregetur, consequens item est vt incurrat in pœnam legibus politicis denunciata, vt contra si quis politicâ lege peractum est reus vllius criminis, seu contra primam legis tabulam seu contra secundam, admiffi, consequens est vt incurrat in pœnam Ecclesiasticam.

Imperij au-
thoritas.

Imperij item auctoritas ius facit, itaque imperium legitimum non iam probabilem, sed necessariam habet auctoritatem: Cæterum omne imperium Deo subditum est, itaque quod Deus vetuit præstari, illud nemini licet obtentu obedientiæ re & factis præstare, sed neque ea dicere, vel facere, quibus dictis vel factis id præstitisse videatur. Verumtamen multum interest inter ea quæ nefas est præscribi, & ea quæ nefas est præstare, sæpenumerò enim accidit vt præter ius &

fas præscribantur quæ tamen, si detrectentur, præter fas & ius detrectantur verbi gratiâ, pati iniuriam tantum abest vt sit nefas, vt contra iustum sit & sanctum, at iniuriam inferre tantum abest vt iustum & sanctum sit, vt contra sit nefas: attamen in hoc genere authoritas Imperij ius facit, quod ad nos, inquam, attinet, non quod ad imperantem, qui scilicet imperij sui rationem Deo redditurus est. Jam verò videamus, an hæc Imperij authoritas, quæ ius facit quod ad nos, Ecclesiæ conueniat. Profectò in iis quæ Deus vel iussit vel vetuit, soli Deo hæc prærogatiua veluti peculiaris & propria est, nec Imperatori, neque Regibus, neque mortalium vlli tribuenda, nempe conscientia est veluti Dei sponsa, cæterum inter maritum & sponsam non interuenit vicarius. Ergo conscientia præter Diuinam legem necesse est omni aliâ lege esse solutam.

Ecclesiæ non com-
petit in di-
uinis.

At verò si descendamus earum in rerum considerationem quæ non propriè ad conscientiam pertinent (nisi quatenus Maioribus obtemperare conscientiæ est, & quidem secundum ea quæ priori legis tabulâ præscripta imprimis & potissimum conscientiæ sunt, obseruante B. Paulo primum præceptum 2. tab. *Honora patrem & matrem* esse cum promissione coniunctum) quæri non absurdè potest primum, quænam ista sint. deinde verò, sit-ne in hoc genere, vt Magistratûs, sic Cleri etiam (nam sic loquamur) ius Imperij. Ac illa quidem certè quæ non pertinent ad conscientiam rutiùs nequeunt definiiri, quàm si ea dicamus esse quæ per se neque bona neque mala sunt, quæ nullâ lege Deus neque vetuit, neque item iussit, cuiusmodi sunt illa omnia quæ neque ad fidem, neque ad charitatem pertinent (vt loquuntur in Scholis) essentialiter, neque verò ad istas virtutes media sunt à Deo præscriptæ: Nam sunt Media quædam ab ipso Deo præscripta, vt verbi gratiâ, *audire verbum, & Sacramentis Baptismo & S. Cœnâ vel initiari, vel confirmari*; Baptismus enim initiationis, S. Cœna confirmationis Sacramentum est. Porro initiationis Sacramentum oportet esse eiusmodi quod idem & progressum & complementum designet nam initium cum sit (vt in Scholis vsurpatur, & dicitur) in genere Relatorum, necessariò consequentia profiteretur: Confirmatio non item, respicit enim tantum præteritum, & si futurum respicit, quia futurum illud aliquando præteritum erit, sese repeti non detrectat: Quæ ratio est, cur (Baptismus (ut hoc obiter moneamus) semel tantum adhibeatur, cum Sacra Cœna subinde, identidem, sæpè, pro Ecclesiarum consuetudine, repetatur, nam in aliis atque aliis Ecclesiis sæpius aut minus sæpè repetitur: porro quod repetitur iuris Diuini est, quod toties repetitur iuris Ecclesiastici est. Atque eadem est ratio prædicationis Verbi Dei publicè.

in Adia-
phoris.

Ergo quæritur, sit-ne Magistratûs & Ecclesiæ idem ius in iis quæ neque iussit Deus præstari, neque vetuit, ius, inquam, quod ad nos attinet, nam de hoc iure propriè quæstio est. Hic verò adhibenda quædam distinctio est, ne quæ finibus distincta sunt ea non iam coniungamus, (nam fas illud est) sed confundamus, quod nefas est. Etenim duo sunt rerum genera, duplex item auctoritas eas res imperandi. Sunt enim quædam res quæ

in quibus-
dam nulla
erant est.

res quæ ad dignitatem, quæ ad vitam, ad fortunas & facultates pertinent, his de rebus non licet Ecclesiæ pro imperio quicquam præscribere, etsi, quando id poscit Dei gloria, liceat Ecclesiæ hortari ut his omnibus renunciemus; At Magistratui sine controuersâ licet non hortari modò, sed etiam pro Imperio id præscribere, licet, inquam, quoad nos, nam si iure suo abutatur Magistratus, Deo, non homini, obnoxius est. Atque ita satis videtur euidenter demonstratum, quibus finibus potestas Ecclesiastica, quibus politica circumscribatur. Sed tamen & illud superest designandum, liceat ne Ecclesiæ etiam ut hortatrici in hoc genere versari. Responsio verò facilis est, nam vel Ecclesiæ dici possit versari in hortando circa pœnam, vel circa officium. Sub ratione pœnæ non licet Ecclesiæ harum rerum præscribere atque imponere damnum, seu iacturam, nam Ecclesiæ non licet irrogare multas, at sub ratione officij profectò licet, nam sæpè accidit ut vel Christus vel ista amittenda sint, quâ in specie Ecclesiæ etiam circa temporalia versatur, non imperando, sed hortando, non infligendo pœnam, sed monendo quod officij est.

At in diuerso genere diuersa ratio est, nempe quum iis de rebus agitur quæ spectant ad ritus & ad ordinem in Ecclesiâ. Ritus verò & ordinem appello non rem, atque (ut loquuntur) substantiam, sed rei (quam substantiam vocant) externam procurationem. Nam hic Ecclesiæ præceptum (certè illud repeti volumus & retineri) si res indelibata & integra sit, apud nos ius facit, alio tamen iure quàm Magistratûs præscriptum in eodem genere. Nam cum præpositi Ecclesiæ non sint Ecclesiæ Domini, quod Præpositis Ecclesiæ obediunt iure Imperij (ius autem Imperij est cum non inquiratur in consilium Imperantis) id contingit ideo quia oportet vnumquemque studere paci; at verò quum Magistratui in hoc genere defertur obsequium, diuersa ratio est, prorsus inquam diuersa; Non iam enim hic obtendi debet pacis studium duntaxat, sed officium insuper quod debetur iure Magistratui, quamquam & quum cedimus Ecclesiæ, officij ratio quædam interuenit, etenim & illa auctoritatem quandam habet, & argumentum est spectatæ auctoritatis, si quum auctoritas illa in nugis & rebus nihili excedit, spernitur continuò: verbi gratiâ, Pædagogus non est alumni dominus, non est enim pater, itaque non debet alumnus pædago obsequium, quale debet Domino aut patri, at verò tamen si pædagogum leuia; quamquam molesta & inutilia, præcipientem contemnat, parum habebitur modestus.

Verum enim verò de Concilij auctoritate (nam, ut supra monuimus, Concilij auctoritas est quædam) nulla nobis tum Aduersariis nec est, nec esse debet controuersia. Certè Paulus 1. Cor. 7. 25. De virginibus, inquit, *Præceptum Domini non habeo, consilium tamen do*, *ἔχω δὲ δίδωμι*. Nam quod doctissimus interp. hoc loco nomen *Consilij* refugit, id fecit quia verebatur ne Pontificiorum (quæ vocant) consiliis Euangelicis aperiretur fenestra; cæterum id de quo agit Apostolus planè consilium est. Id quod non vnâ ratione demonstrari potest. Ac primum quidem istâ, quod *Mandatum* Apostolus opponit *ἔχω*, Non habeo

Mandatum Domini, inquit *sed ἔχω δὲ δίδωμι*, apertum ponit discrimen inter *Mandatum* *ἔχω* & *ἔχω δὲ δίδωμι* *Consilium*. At, inquit doctissimus Interpres *ἔχω* *sententia* est, non est *Consilium*. Certè qui sententiam edit rogatus consilium dat; itaque hominis rogati sententiam dicere sententia consilium est, alioqui certè non est consilium, sed sententia. Sed quærat aliquis, *Cur non igitur Apostolus δίδωμι* *ἔχω* *dixerit*. Hic verò primum illud respondere est, quod *sententiam dare* & *consilium dare* idem sunt: deinde verò illud, quod Apostolus (qui sanctus idem & prudens fuit) ciuilitè locutus est, itaque cum potuisset dixisse, *consilium do*, quia tamen ea de re nil cauerat Dominis Christus, *Mandatum Christi non habeo*, inquit, *sententiam meam edo*. Itaque sequitur continuò *ἔχω* *existimo*, quæ verba nimis sunt diluta si præceptum significant. Deinde etiam Interpretes Syrus (cuius auctoritas non est contemnenda) *ἔχω* hoc loco vertit *ἔχω*, iam verò *ἔχω* Syriacè *consilium* est. Illud verò multo maximè momentosum est & grave, quod *ἔχω*, 35. profitetur se in eo hoc vnum spectare quod eorum commodo fiat quibus edit consultus sententiam: nam apertè profitetur se nolle ipsis laqueum injicere. Itaque si maior incumbit necessitas, eos vult consilij sui lege solutos, quænam autem ea sit necessitas, aut possit esse, statim exponit, quæ exceptio in præceptis Dominicis nullum habet locum, ea enim vti sunt constantia, constans requirunt obsequium, *Nam cælum* (inquit Christus) *& terra transibunt, at ne vel Iota vnicum legis peribit*.

At ista consilij auctoritas probabilis tantum est, non est necessaria, mouet, non permouet nisi luce consilij; sed enim nos agimus de auctoritate personæ, non de rei auctoritate (nam penes eam volumus esse præcipuam auctoritatem) atque in eo à nobis diffentiunt Aduersarij vel præcipuè. Ergo ut Ecclesiæ *Consilij* auctoritatem tribuimus in rebus adiaphoris, in quibus nempe duntaxat consilio locus est, sic affirmamus secundum Apostolum auctoritatem istam respectu personæ, quatenus (ut ita loquamur) consiliaria est, esse probabilem duntaxat, necessariam verò tum demum si (quod definiri non potest ab vllò nisi generatim) res ipsa, rei circumstantiæ (quæ non habent certam ideam) aliter agendum esse demonstrant, id quod iam mandati, non consilij est. Itaque Christiano consilio mandatum semper excipitur, cauetur scilicet nequid fiat quod pugnet cum mandato. Vnde factum est ut B. Paulus sub finem capituli adiecerit, *Videor autem mihi Spiritum Dei habere*, nempe in eo quod suadet profitetur se loqui quantum potest humanâ ratione iudicare, non intercedente Spiritus (ut ita loquamur) contradistamine.

Est etiam (nam & hoc monuimus) quædam auctoritas ex Imperij & Concilij auctoritate confata, quæ nempe eiusmodi est ut neque tanta sit quanta meri Imperij auctoritas, neque item tam exigua ut consilij auctoritas est, qualis senum est de que Rep. & Ecclesiâ optimè meritorum, cum hominibus priuatis & se minoribus præscribunt officium. Quâ auctoritate Paulus vsus est, quamquam Apostolus esset, in Epistolâ ad Philem. *Quare*, inquit, *cum magnam habeam libertatem imperandi tibi quod officij tui est, amore tamen potius te hortor, cum sim talis, nempe Paulus senex,*

sed hæc Consilij auctoritas non cogit sed suadet tantum.

Auctoritas ex Consilio & Imperio mixta.

nunc autem & vincit I. Chr. Assumit aperte sibi mediam istam auctoritatem, quam etiam Episcopi nascente Ecclesiâ Confessoribus & Martyribus deferebant, ut cum sederent ipsi ad Ecclesiâ gubernacula, tamen in iis quæ pertinebant ad Ecclesiâ disciplinam, Martyrum & Confessorum consilio, tanquam Imperio, se regi paterentur, (vnde natæ sunt primùm Indulgentiæ, quæ doctrinæ puritate contaminatâ, inualecente superstitione, in scdam nundinationem animarum postea degenerarunt) haud dubiè Apostoli hoc dictum in animo habentes. Sed & hæc auctoritas (quam Ecclesiâ non negamus conuenire) non ea est de quâ iam nobis lis est, quæ si personam respicias, probabilis tantum est, si rem, necessaria, quando res ipsa necessaria, ut pote diuinitus præscripta. Sed hæc rei auctoritas est, quæ non venit iam in disceptationem, nam ad amplectendum Dei Verbum personæ probabilis auctoritate utamur certè pro conditione suâ, rei duntaxat necessariâ nitamur auctoritate.

Obj. 1. Sed enim verò ad versus ista quæ tam fusè disputauimus illud primum pugnare videtur, quod Præpositis Ecclesiæ tribuitur ius pronuntiandi sententiam Judicium in morem, nempe Act. 15. Jacobi vox est in Concilio sententiam dicentis, *Quapropterego iudico.* Deinde verò monet Paulus Titum cap. 2. *ut arguat cum omnis imperio* *κατὰ τὸν ὄντος ὀνόματος.* Nihil videtur dici posse significantius. Denique locutio est B. Paulo solemnis, dum hortatur, uti *præcipiendi* vocabulo. Atqui Iudicij & Imperij auctoritas ius facit potius quàm declarat. Sed Resp. non est difficilis, nam ut ab eo quod primo loco posuimus ordiamur, iudicandi potestas etiam priuatis hominibus in Ecclesiâ tribuitur, ut 1. Cor. 10. 15. *Ut prudentibus,* inquit Apostolus, *loquor, vos ipsi iudicate,* quo de loco supra egimus: & cap. 11. 13. eiusdem Epistolæ, *Inter vos ipsos,* inquit, *iudicate.* Ergo non penes quoscunque est iudicandi potestas penes eosdem continuè auctoritas est, nedum Iudicij auctoritas, quatenus, inquam, ius facit, proindeque necessaria est. Quamuis Præpositis Ecclesiæ certum est conuenire Iudicij auctoritatem, sed quæ tamen in iis quæ ad salutem necessaria sunt, non efficiat, sed declaret, quod ius fasque est: id quod supra fusiùs à nobis explicatum est. Quod verò Tito author est Apostolus *ut arguat omni cum imperio,* deinde verò quod occurrit crebrè *præcipiendi* verbum, inde facilè soluitur, quod præpositi Ecclesiæ iidem Præcones sunt, quibus duo ex officio incumbunt, primùm ut imperent non suâ quâdam, sed eorum auctoritate à quibus missi sunt, (itaque & illorum nomen obtinent, & quidem prolatis litteris & sigillo, quod nō fecerint, nihil fecerint, ut cunque constet eos esse præcones) alterum ut denuntiēt, quod ad eos propriè pertinet. Ergo, si quandoque imperant præpositi Ecclesiæ, id ad Deum referunt, quod verò ad eos attinet hoc Imperium mera denunciatio est, quamquàm multum interest quibus utantur, & apud quos verbis. Illud enim semper ob oculos habendum est quod Timotheo præscripsit Apostolus, initio cap. 5. prioris ad Timoth. *Seniorem ne objurges, sed hortare ut Patrem.* Viden' ut *ὀνόματι* imperium non sit apud omnes promiscuè adhibendum, manifestè Apostolus vult haberi personarum rationem.

Ergò ut summam ista multa colligamus, etiamsi Ecclesia dum Verbum Dei internoscit, nō hoc facit autoritate suâ, sed peritiâ quâdam rerum Diuinarum quæ illi cum piis quibus præest (istâ præsertim præeunte) communis est, non continuè sequitur nullam, eam habere auctoritatem. Neque verò etiam ex eo quod auctoritatem habet, sequitur eam tantam esse ut necessaria sit, tantum sequitur probabilem esse hanc quam habet auctoritatem. Cæterum quod probabile duntaxat est, fidei fundamentum esse non potest, ut pote cuius hæc natura & ratio est, ut debeat esse certa & indubitata.

Concilio cum Concilio definitio.

CAP. XI.

Proponitur tertiatio Pontificiorum, & refellitur.

Sed illi tum maximè triumphare sibi videntur; & nobis aded tanquam victis & prostratis insultant, quum exigunt (id quod exhiberi consentaneum est) ut Ecclesiæ auctoritate certius vllum afferamus argumentum quo Dei Verbo fides apud nos concilietur: Neque enim negant Verbum Dei fidem mereri, tantum quærunt vnde fiat ut quam meretur eam impetret fidem. Atque illi hinc sic instant, & nos vrgent, & premunt, ut negent id ex ipso Dei Verbo posse constare, negent item posse id ex Spiritu Dei testimonio liquere; vnde necesse illis videtur ut ed adigamur ut agnoscamus recurrendum esse ad Ecclesiæ auctoritatem, nam quantum dici non potest. Neque enim humana ratio, & optimarum quas vocant, artium disciplina, quæ excolitur insita vis rationis, hinc subsidio esse possit. Certè Verbo Dei per Dei Verbum accrescere apud nos auctoritatem non posse inde putant se demonstrasse, quod neque pars Verbi Dei sociæ parti possit fidem adstruere, neque verò totum Dei Verbum sibi toti. Non prius quidem (ut aiunt) nam quum in disquisitionem vocatur Verbi Dei auctoritas, illius scilicet totius pariter auctoritas disquisitionem vocatur, itaque omnes Verbi Dei partes in hac causâ pariter suspectæ sunt. Sed neque posterius, inquiunt, licet respondere, ut enim totum Dei Verbum toti Dei Verbo auctoritatem conciliet qui pote? Etenim (quod pueri nouerunt) idem seipso notius esse nequit, cæterum quo fit ut fides concilietur id notius esse necesse est, ne fiat illud iactatum in Scholis, *obscurum per obscurius,* vel certè per æquè obscurum: Ut illud interim taceamus, quod idem testis & reus esse non potest, nec afferri pro argumento quod est vel maximè in controuersia positum. Profectò quum de Dei Verbo disputatur, quodcumque adferas tanquam Dei Verbum pro argumento, id ipsum erit vel illius ipsius pars de quo disputatur, vel illud ipsum totum.

Fides 1. Verbo non conciliatur iuxta Fontificios,

neq; ab ipso Dei Verbo.

Sed nec ex Spiritu testimonio effici potest (ut aiunt) ut adducamur ad fidem Dei Verbo habendam. Vel enim testimonium id Spiritus publicum est, vel priuatum. Si publicum intelligamus contendunt se vicisse, siquidem publicum Spiritus testimonium, testimonium Ecclesiæ est, quæ scilicet Dei Spiritu regitur, cuiusque aded vox Spiritus Dei vox eadem est, iuxta illud, *Qui vos audit, me audit.* Sin priuatum testimonium Spiritus, hoc est, quod vnusquisque apud se &

neque à Sp. S. testimo.

in se

in se audit & perferunt, intelligamus, in eo aiunt induci primum Enthusiasmum, tunc verò æquari gregem Pastoribus, cum scilicet Spiritus testantis eadem sit autoritas, ut pote qui sit idem in Ecclesia & Ecclesie membris. Denique, contendunt hoc quidem pacto omnia reddi incerta, nam qui possit certò constare te duci Dei Spiritu? Num ex Dei Verbo, at qui possit constare hoc esse Dei Verbum? Nam ex Spiritu? at sic efficietur ut Spiritus ex Dei Verbo, Dei Verbum ex Spiritu dignoscatur, quæ demonstrandi ratio bella non videtur, nempe sic reditur in circulum, à Spiritu Dei ad Dei Verbum, à Dei Verbo ad Spiritum Dei recurritur, tanquam ab eodem puncto in idem punctum sit regressus vnde progressum fuerat.

Hæc verò ratio quàm est speciosa tantam sanè vim habeat, si minus Pontificiorum causam, qui eam vtuntur, quàm nostram reddit obnoxiam calumnie impietum hominum, atque omnis iuxta religionis contemptorum. Quod si eorum æquè ac nostra interesse constitit hanc seu rationem, seu sophisma, diluere, hinc fiet ut, tanquam in causâ communi, consentire & conspirare pro veritate, (si religio Christiana cordi est) cogamur utriusque, quo nos deuenire necesse est. Nam quod aiunt nec ex ipsius Dei verbi autoritate, neque verò ex Spiritus S. testimonio, constare nobis posse quod sit tandem Dei Verbum, quidni & idipsum pari iure dici possit de Ecclesie autoritate. Vndenam scilicet ea sese nobis probare possit, si & ipsa, proinde ac Dei Verbum, trahitur in ius & cogitur causam dicere. Num (quod illi aduersus Dei Verbum dixerunt) pars Ecclesie parti Ecclesie testimonium perhibebit? Atqui totius Ecclesie autoritas pariter suspecta est. quidni enim nobis hoc liceat reponere, nobis quidem certè, dum Verbi Dei causam agimus, quæ Ecclesie causâ multo dignior est, quod illis Ecclesie causam agentibus, quæ Dei Verbo inferior est, libido fuit obijcere? Siquidem obrinet illud Pauli, *Si de celo Angelus, aut ego ipse aliud Euangelizem, anathema sit.* Deinde verò, neque tota toti Ecclesie poterit conciliare autoritatem, si totum Dei Verbum sibi toti non possit fidem adstruere, par enim ratio est: Vno Verbo, quicquid illi aduersus Verbi Dei apud nos autoritatem disputant, idipsum disputari possit aduersus Ecclesie autoritatem. Itaque hæc quidem in parte non minus nos intra illorum, quàm illi intra nostros fines bellum gerunt.

Huc etiam illud accedit, quod quæri pari ratione possit, vndenam Ecclesie constet de Dei Verbi autoritate, vnde agnoscat Ecclesia Dei Verbum? Num ex parte quâdam Verbi Diuini agnouit reliquam partem? At, illi inquit, hic pariter omnia sunt suspecta; An ved potius ex toto Dei Verbo totum agnouerunt? At, inquit, idem seipso notius esse nequit, ergo non potuit ex toto Dei Verbo totum Dei Verbum Ecclesia dignoscere. Aut si potuit Ecclesia vel ex parte Verbi Dei partem alteram, vel ex toto totum internoscere, poterit Verbi Dei pars ex parte, totum ex toto intelligi, id quod illis absurdum videbatur dum nostram vrgerent & præmerent sententiam.

Sed non magis illis quàm nobis, si quis eos sic vrgeat & premat, ad testimonium Spiritus licet

confugere, nisi (vt sunt reuera) fateantur esse inanes & vanas eas omnes rationes quibus autoritatem Spiritus Dei eleuare conantur. Nam vt inde ordiamur, Ecclesia vel testimonio publico Spiritus (sic enim illi nos vrgerent) agnouit Dei Verbum, vel priuato. Non publico, nam publicum testimonium Spiritus est Ecclesie docentis, non est discens Ecclesie, nam priuatim discitur, docetur publicè, nempe Ecclesia dum diiudicat discit ipsa, quum docet non diiudicat, sed iudicium significat suum, quamquàm id facit veritate potius quàm autoritate subnixâ. Non est itidem priuatum testimonium, sic enim omnia redderentur incerta, siquam vim eorum ratio habet, sic inueherentur Enthusiasmi. Denique, quum sic vrgetur ac premitur Ecclesia vt iubeatur reddere rationem vnde agnouerit Verbum Dei, non licebit Ecclesie recurrere ad Spiritum Dei. Neque verò hic locus est, ex eorum sententiâ, confugiendi ad Verbum Dei, nam sicuti illi nos premebant, vnde constat hoc esse Dei Verbum, sic & premi possit à profanis hominibus Ecclesia, quâ ratione deprehenderit hoc esse Dei Verbum quod pro Dei Verbo habetur. Numquid hic ad Spiritum redibitur? At motus erit circularis, siquidem illi vera distent, à Spiritu ad Verbum, & rursus à Verbo ad Spiritum. Itaque pari illi atque nos vrserunt ipsi, vrgerentur incommodo. Quid superest ergo quàm vt hæc Pontificiorum ratio eodem loco sit quo esse debent caillatione profanorum hominum aduersus omnem religionem: Soluenda tamen si religioni Christianæ suam volumus constare autoritatem.

Sic igitur rem aggredimur, quod aiunt partem Verbi Diuini sociæ parti non posse conciliare autoritatem apud nos, eo quod quoties agitur de Verbi Diuini autoritate toties de totius Verbi Diuini autoritate agatur. In eo primum errant, quod habent pro constituto omnes Verbi Dei partes pariter esse apud omnes suspectas. Certè si altera Verbi Dei pars nota est, altera minus nota, nihil prohibet partem Dei Verbi minus notam accersere à magis notâ parte autoritatem. Itaque D.N.I.C. Sadducæis ex Dei Verbo respondit quærentibus de resurrectione, neque verò Danielis vsus est testimonio, cuius autoritatem, ut pote Prophetæ, Sadducæi Prophetarum contemptores fuissent aspernati, sed tamen quia Sadducæi Pentateuchum, Legem admittebant, Verbo Dei fœdere inito cum Abrahamo nixus dogma de resurrectione, quod Verbi Dei præcipua pars est, probauit. Ergo contra quàm illi statuere, non quandocumque Verbi Dei pars indubium vocatur, statim de totius Verbi Dei autoritate quæritur. Sic B. Paulus, sic Apostoli religioni Christianæ conciliant autoritatem, vt illius autoritatis argumenta accersant ex libris Veteris Testamenti: Absurdè, si vna Verbi Dei pars alteri non potest conciliare autoritatem. Certè de toto non dubitat is continuò qui de totius parte dubitat. Sed quemadmodum notior veritas minus notæ perhibet testimonium, alioqui periret de rebus humanis ratiocinatio, quidni etiam notius Dei Verbum minus noto conciliet autoritatem? Sic laudantur Berœenses quod Euangelium à Paulo prædicatum exigerent ad normam Scripturæ V. Testam. Qui pote, si altera

Resp. ad rationem!

& quidem ad l. eius membrum.

Retorque-
tur aduer-
sus eos hæc
ratio.

1.

2.

3.

nunc autem & vincit I. Chr. Assumit aperte sibi mediam istam authoritatem, quam etiam Episcopi nascente Ecclesiâ Confessoribus & Martyribus deferebant, vt cum sederent ipsi ad Ecclesiâ gubernacula, tamen in iis quæ pertinebant ad Ecclesiâ disciplinam, Martyrum & Confessorum consilio, tanquam Imperio, se regi paterentur, (vnde natæ sunt primùm Indulgentiæ, quæ doctrinæ puritate contaminatâ, inualecente superstitione, in scædam nundinationem animarum postea degenerarunt) haud dubiè Apostoli hoc dictum in animo habentes. Sed & hæc authoritas (quam Ecclesiæ non negamus conuenire) non ea est de quâ iam nobis lis est, quæ si personam respicias, probabilis tantum est, si rem, necessaria, quando res ipsa necessaria, vt pote diuinitus præscripta. Sed hæc rei authoritas est, quæ non venit iam in disceptationem, nam ad amplectendum Dei Verbum personæ probabilis authoritate vtamur certè pro conditione suâ, rei duntaxat necessariâ nitamur authoritate.

Obj. Sed enim verò ad versus ista quæ tam fuse disputauimus illud primùm pugnare videtur, quod Præpositis Ecclesiæ tribuitur ius pronuntiandi sententiam Judicium in morem, nempe Act. 15. Jacobi vox est in Concilio sententiam dicentis, *Quapropter ego iudico*. Deinde verò monet Paulus Titum cap. 2. *vt arguat cum omnis imperio* *κατὰ τὸν νόμον ὀρθότητος*. Nihil videtur dici posse significantius. Denique locutio est B. Paulo solemnis, dum hortatur, *vti præcipiendi* vocabulo. Atqui Iudicij & Imperij authoritas ius facit potius quàm declarat. Sed Resp. non est difficilis, nam vt ab eo quod primo loco posuimus ordiamur, iudicandi potestas etiam priuatis hominibus in Ecclesiâ tribuitur, vt 1. Cor. 10. 15. *Vt prudentibus*, inquit Apostolus, *loquor, vos ipsi iudicate*, quo de loco supra egimus: & cap. 16. 13. eiusdem Epistolæ, *inter vos ipsos*, inquit, *iudicate*. Ergo non penes quoscunque est iudicandi potestas penes eosdem continuò authoritas est, nedum Iudicij authoritas, quatenus, inquam, ius facit, proindeque necessaria est. Quamuis Præpositis Ecclesiæ certum est conuenire Iudicij authoritatem, sed quæ tamen in iis quæ ad salutem necessaria sunt, non efficiat, sed declaret, quod ius fasque est: id quod supra fusiùs à nobis explicatum est. Quod verò Tito author est Apostolus *vt arguat omni cum imperio*, deinde verò quod occurrit crebrò *præcipiendi* verbum, inde facillè soluitur, quod præpositi Ecclesiæ iidem Præcones sunt, quibus duo ex officio incumbunt, primùm vt imperent non suâ quâdam, sed eorum authoritate à quibus missi sunt, (itaque & illorum nomen obtinent, & quidem prolatis litteris & sigillo, quod nî fecerint, nihil fecerint, vtcunque constet eos esse præcones) alterum vt denuntiet, quod ad eos propriè pertinet. Ergo, si quandoque imperant præpositi Ecclesiæ, id ad Deum referunt, quod verò ad eos attinet hoc Imperium mera denunciatio est, quamquam multum interest quibus vtantur, & apud quos verbis. Illud enim semper ob oculos habendum est quod Timotheo præscripsit Apostolus, initio cap. 5. prioris ad Timoth. *Seniorem ne objurges, sed hortare vt Patrum*. Viden' vt *ἀνάγει* imperium non sit apud omnes promiscuè adhibendum, manifestè Apostolus vult haberi personarum rationem.

Ergò vt summam ista multa colligamus, etiam si Ecclesiâ dum Verbum Dei internoscit, nō hoc facit authoritate suâ, sed peritiâ quâdam rerum Diuinarum quæ illi cum piis quibus præest (istâ præsertim præeunte) communis est, non continuò sequitur nullam, eam habere authoritatem. Neque verò etiam ex eo quod authoritatem habet, sequitur eam tantam esse vt necessaria sit, tantum sequitur probabilem esse hanc quam habet authoritatem. Cæterum quod probabile duntaxat est, fidei fundamentum esse non potest, vt pote cuius hæc natura & ratio est, vt debeat esse certa & indubitata.

CAP. XI.

Proponitur tertiatio Pontificiorum, & refellitur.

Sed illi tum maximè triumphare sibi videntur; & nobis aded tanquam victis & prostratis insultant, quum exigunt (id quod exhiberi consentaneum est) vt Ecclesiæ authoritate certius vllum afferamus argumentum quo Dei Verbo fides apud nos concilietur: Neque enim negant Verbum Dei fidem mereri, tantum quærunt vnde fiat vt quam meretur eam impetret fidem. Atque illi hîc sic instant, & nos vrgent, & premunt, vt negent id ex ipso Dei Verbo posse constare, negent item posse id ex Spiritus Dei testimonio liquere; vnde necesse illis videtur vt ed adigamur vt agnoscamus recurrendum esse ad Ecclesiæ authoritatem, nam quantum dici non potest. Neque enim humana ratio, & optimarum quas vocant, artium disciplina, quæ excolitur insita vis rationis, hîc subsidio esse possit. Certè Verbo Dei per Dei Verbum accrescere apud nos authoritatem non posse inde putant se demonstrasse, quod neque pars Verbi Dei sociæ parti possit fidem adstruere, neque verò totum Dei Verbum sibi toti. Non prius quidem (vt aiunt) nam quum in disquisitionem vocatur Verbi Dei authoritas, illius scilicet totius pariter authoritas disquisitionem vocatur, itaque omnes Verbi Dei partes in hâc causâ pariter suspectæ sunt. Sed neque posterius, inquirunt, licet respondere, vt enim totum Dei Verbum toti Dei Verbo authoritatem conciliet qui pote? Etenim (quod pueri nouerunt) idem seipso notius esse nequit, cæterum quo fit ut fides concilietur id notius esse necesse est, ne fiat illud iactatum in Scholis, *obscurum per obscurius*, vel certè per æquè obscurum: Vt illud interim taceamus, quod idem testis & reus esse non potest, nec afferri pro argumento quod est vel maximè in controuersia positum. Profectò quum de Dei Verbo disputatur, quodcumque adferas tanquam Dei Verbum pro argumento, id ipsum erit vel illius ipsius pars de quo disputatur, vel illud ipsum totum.

Sed nec ex Spiritus testimonio effici potest (vt aiunt) vt adducamur ad fidem Dei Verbo habendam. Vel enim testimonium id Spiritus publicum est, vel priuatum. Si publicum intelligamus contendunt se vicisse, siquidem publicum Spiritus testimonium, testimonium Ecclesiæ est, quæ scilicet Dei Spiritu regitur, cuiusque aded vox Spiritus Dei vox eadem est, iuxta illud, *Qui vos audit, me audit*. Sin priuatum testimonium Spiritus, hoc est, quod vnusquisque apud se & in se

Concilia cum Controuersia definitio-
ne.

Fides à Verbo non concilietur iuxta Fontificios,

neq; ab ipso Dei Verbo.

neque à Sp. S. testimonio.

etiam Ecclesiæ competit.

Obj.
1.

2.

3.

Resp.
ad 1.

ad 2.
& 3.

in se audit & persentiscit, intelligamus, in eo aiunt induci primum Enthufiasmum, tùm verò æquari gregem Pastoribus, cùm scilicet Spiritus testantis eadem sit autoritas, vt pote qui sit idem in Ecclesia & Ecclesiæ membris. Denique, contendunt hoc quidem pacto omnia reddi incerta, nam quâ possit certò constare te duci Dei Spiritu? Num ex Dei Verbo, at quâ possit constare hoc esse Dei Verbum? Num ex Spiritu? at sic efficietur vt Spiritus ex Dei Verbo, Dei Verbum ex Spiritu dignoscatur, quæ demonstrandi ratio bella non videtur, nempe sic reditur in circulum, à Spiritu Dei ad Dei Verbum, à Dei Verbo ad Spiritum Dei recurritur, tanquam ab eodem puncto in idem punctum sit regressus vnde progressum fuerat.

Hæc verò ratio quàm est speciosa tantam sanè vim habeat, si minus Pontificiorum causam, quæ eâ vtuntur, quàm nostram reddit obnoxiam calumniæ impiorum hominum, atque omnis iuxta religionis contemptorum. Quod si eorum æquè ac nostra interesse constiterit hanc seu rationem, seu sophisma, diluere, hinc fiet vt, tanquam in causâ communi, consentire & conspirare pro veritate, (si religio Christiana cordi est) cogamur vtrique, quo nos deuenire necesse est. Nam quod aiunt nec ex ipsius Dei verbi autoritate, neque verò ex Spiritus S. testimonio, constare nobis posse quod sit tandem Dei Verbum, quidni & id ipsum pari iure dici possit de Ecclesiæ autoritate. Vndenam scilicet ea sese nobis probare possit, si & ipsa, proinde ac Dei Verbum, trahitur in ius & cogitur causam dicere. Num (quod illi aduersus Dei Verbum dixerunt) pars Ecclesiæ parti Ecclesiæ testimonium perhibebit? Atqui totius Ecclesiæ autoritas pariter suspecta est. quidni enim nobis hoc liceat reponere, nobis quidem certè, dum Verbi Dei causam agimus, quæ Ecclesiæ causâ multo dignior est, quod illis Ecclesiæ causam agentibus, quæ Dei Verbo, inferior est, libido fuit obijcere? Siquidem obtinet illud Pauli, *si de caelo Angelus, aut ego ipse aliud Euangelizem, anathema sit.* Deinde verò, neque tota toti Ecclesiæ poterit conciliare autoritatem, si totum Dei Verbum sibi toti non possit fidem adstruere, par enim ratio est: Vno Verbo, quicquid illi aduersus Verbi Dei apud nos autoritatem disputant, id ipsum disputari possit aduersus Ecclesiæ autoritatem. Itaque hæc quidem in parte non minus nos intra illorum, quàm illi intra nostros fines bellum gerunt.

Huc etiam illud accedit, quod quæri pari ratione possit, vndenam Ecclesiæ constet de Dei Verbi autoritate, vnde agnoscat Ecclesia Dei Verbum? Num ex parte quâdam Verbi Diuini agnouit reliquam partem? At, illi inquirunt, hæc pariter omnia sunt suspecta; An ved potius ex toto Dei Verbo totum agnouerunt? At, inquirunt, idem seipso notius esse nequit, ergo non potuit ex toto Dei Verbo totum Dei Verbum Ecclesia dignoscere. Aut si potuit Ecclesia vel ex parte Verbi Dei partem alteram, vel ex toto totum internoscere, poterit Verbi Dei pars ex parte, totum ex toto intelligi, id quod illis absurdum videbatur dum nostram vigerent & prænerent sententiam.

Sed non magis illis quàm nobis, si quis eos sic vrgeat & premat, ad testimonium Spiritus licet

confugere, nisi (vt sunt reuera) fateantur esse inanes & vanas eas omnes rationes quibus autoritatem Spiritus Dei eleuare conantur. Nam vt inde ordiamur, Ecclesia vel testimonio publico Spiritus (sic enim illi nos vrgent) agnouit Dei Verbum, vel priuato. Non publico, nam publicum testimonium Spiritus est Ecclesiæ docentis, non est discantis Ecclesiæ, nam priuatim discitur, docetur publicè, nempe Ecclesia dum diiudicat discit ipsa, quum docet non diiudicat, sed iudicium significat suum, quamquàm id facit veritate potius quàm autoritate subnixâ. Non est itidem priuatum testimonium, sic enim omnia redderentur incerta, siquam vim eorum ratio habet, sic inueherentur Enthufiasmi. Denique, quum sic vrgetur ac premitur Ecclesia vt iubeatur reddere rationem vnde agnouerit Verbum Dei, non licebit Ecclesiæ recurrere ad Spiritum Dei. Neque verò hîc locus est, ex eorum sententiâ, confugiendi ad Verbum Dei, nam sicuti illi nos premebant, vnde constat hoc esse Dei Verbum, sic & premi possit à profanis hominibus Ecclesia, quâ ratione deprehenderit hoc esse Dei Verbum quod pro Dei Verbo habetur. Numquid hîc ad Spiritum redibitur? At motus erit circularis, siquidem illi vera dicuntur, à Spiritu ad Verbum, & rursus à Verbo ad Spiritum. Itaque pari illi atque nos vrserunt ipsi, vrgentur incommodo. Quid superest ergo quàm vt hæc Pontificiorum ratio eodem loco sit quo esse debent cauillatione profanorum hominum aduersus omnem religionem: Soluenda tamen si religioni Christianæ suam volumus constare autoritatem.

Sic igitur rem aggredimur, quod aiunt partem Verbi Diuini sociæ parti non posse conciliare autoritatem apud nos, eo quod quoties agitur de Verbi Diuini autoritate toties de totius Verbi Diuini autoritate agatur. In eo primùm errant, quod habent pro constituto omnes Verbi Dei partes pariter esse apud omnes suspectas. Certè si altera Verbi Dei pars nota est, altera minus nota, nihil prohibet partem Dei Verbi minus notam accersere à magis notâ parte autoritatem. Itaque D.N.I.C. Sadducæis ex Dei Verbo respondit quærentibus de resurrectione, neque verò Danielis vsus est testimonio, cuius autoritatem, vt pote Prophetæ, Sadducæi Prophetarum contemptores fuissent aspernati, sed tamen quia Sadducæi Pentateuchum, Legem admitterebant, Verbo Dei fœdere inito cum Abrahamo nixus dogma de resurrectione, quod Verbi Dei præcipua pars est, probauit. Ergo contra quàm illi statuere, non quancumque Verbi Dei pars indubium vocatur, statim de totius Verbi Dei autoritate quæritur. Sic B. Paulus, sic Apostoli religioni Christianæ conciliant autoritatem, vt illius autoritatis argumenta accersant ex libris Veteris Testamenti: Absurdè, si vna Verbi Dei pars alteri non potest conciliare autoritatem. Certè de toto non dubitat is continuò qui de totius parte dubitat. Sed quemadmodum notior veritas minus notæ perhibet testimonium, alioquî periret de rebus humanis ratiocinatio, quidni etiam notius Dei Verbum minus noto conciliet autoritatem? Sic laudantur Berœenses quod Euangelium à Paulo prædicatum exigerent ad normam Scripturæ V. Testam. Quî pote, si altera

Resp. ad rationem!

& quidem ad i. eius membrum.

Verbi Dei pars alteri testimonium non perhibere possit? Quinetiam passim videre est in Epistolis B. Pauli rationes à notiori Dei Verbo, tanquam principio, ad minus notum Dei Verbum tanquam conclusionem. Nam, ut iam taceamus crebras illas argumentationes ex notissimis & celeberrimis locis Vet. Test. ductas, quæ subinde occurrunt, sæpè ex vno religionis Christianæ dogmate alterum colligit, nempe sic ex vnâ parte Verbi Dei alteri parti authoritatem conciliat. Cuius disputandi rationis vnicum instar omnium esto exemplum cap. 15. prioris ad Corinth. quo etiam pertinet quod Heb. 11. primi prisca illius æui Patres introducuntur ratiocinantes, & Dei Verbi authoritatem ex Dei Verbi veritate colligentes, nempe minus noti ex magis noti veritate.

ostenditur
ipsa præxi
Aduersa-
riorum.

Quid? quod & illi ipsi hoc coguntur, velint nolint, fateri, seu cum Judæis, seu etiam cum Turcis, seu cum hæreticis instituunt disputationem, nempe Judæos certè student redarguere authoritate Veteris Testamenti, Turcas inde deductis argumentis quod in Alcorano sunt non pauca quæ eadem consona sunt libris Vet. & Novi Testamenti, proindeque Dei Verbum (nã ut in adulterato numismate a genti quicquid est, argentum est, quamquam numisma adulterinum sit, ita quæcunqve in Alcorano traduntur, corrogata ex libris V. & N. T. ad fucum faciendum simplicibus, illa sanè quamquam furto sublata, tamen ad Verbum Dei pertinent tanquam ad Dominum. Si verò cum Hæreticis sit agendum, quod est in Controversiâ dogma hæreticum est, Vnde verò reuincantur? Nam Ecclesiæ statim authoritate? At illi nullam agnoscunt Ecclesiam præter eam quam venditant, tanquam si penes seipos esset, qui in sententiâ diuersâ sunt eos verò Hæretici non iam pro Ecclesiâ, sed pro Synagogâ habent. Quibus igitur hîc vtendum est argumentis? Certè non aliis potius quàm iis quæ petuntur ex eâ Verbi Dei parte quam illi agnouere, neque enim hæresis vlla est tam terrena, tamque immanis, ut totum Dei Verbum auerfetur & respuat, non enim eam hæresis foret, sed Ethnicismus, ut ne iam Iudaismum aut Turcismum dicamus.

pars partii
potest con-
ciliare au-
thorita-
tem.

Ergo id euicimus, ut ne absurdum sit quod illi absurdum statuerunt, Verbi Dei magis noti & illustrioris partem Verbo Dei minus noto conciliare authoritatem, quod vnum respondisse satis hominæ æquo possit videri, quãdo inter nos & illos nulla de toto, tantùm de quibusdam Verbi Dei capitibus controuersia est. Quæ disputandi ratio noua non est. Neq; enim vel Christus, qui id vnus omnium optimo iure facere potuisset, neque verò Apostoli aliter disputarunt. Certè etiam isti quidem, quum aduersus Gentes disputant (tanta illis religio fuit authoritatem suam obtendere) Gentes vrgent Dei Verbo, sed pro captu Gentium, vt Act. 14. & 17. Quidni igitur nobis liceat ita vel conuenire, vel conueniri iure, ut ex agnito vtriusque Dei Verbo nostras Controuersias dirimi postulemus. Nam certè omnis ratiocinatio à notioribus ad minus nota methodus est.

Quomodo
Dei V. sibi
ipsi concili-
ant autho-
ritatem.

At, inquit, quid si totum Dei Verbum sit suspectum, vnde id agnoscatur. Nunquid idem erit reus & testis? sic enim disputant, Minimè ve-

ro, inquam, sed fieri tamen potest vt testimonij veritas rebus ipsis comperta testi adstruat authoritatem, nam Vniuersi species Deum esse testatur, atque aded testis est (sic enim Paulus loquitur Act. 14.) Diuinæ prouidentia. Neque verò fas erit hîc quisquam vt quærat, vnde sibi hanc authoritatem vindicet Vniuersi ratio vt testis sit, nam respondere est in promptu (vt est Psalmò 19.) ipsum Vniuersi ordinem (vt in opificio) elegantiam, concinnitatem, vtilitatem testari, sapientiam item, potentiam, bonitatemque summi illius opificis, Et Verbi Diuini eadem ratio est: in eo enim diuinæ bonitatis, sapientia, potentia, thesauri aperiuntur certè multò clarius conspiciendi quàm in mundi fabricâ. Quidni igitur æquè euidenter Dei Verbum, ac Vniuersum hoc, testetur authorem suum Deum.

Nam quod cauiliari quis possit, esse qui contemnant Dei Verbum. Sunt etiam qui Deum in hoc naturæ opificio contemnant, nempe ita natura est vastum & immane humanum ingenium. Et verò sunt qui ius fatique contemnant ac pro ludibrio habent. Quid tum postea? Certè nec pro imperio Deus ipse in Verbo suo, quanquam id possit, agit, sed prolatis rationibus redarguit & conuincit hominum conscientias, nec aliam potius ob causam, iudicium fidelibus tribuitur, contra impij pro stultis habentur in S. Scripturâ, quàm quod hi non agnoscunt argumenta sapientia, potentia, & bonitatis diuinæ Verbo Dei altè & perspicuè insculpta, illi verò eâ agnoscunt. Profectò extra Dei Verbum, in negotio religionis nihil inuenias quod non sit non modò superstitiosum, sed fatuum etiam & insulsum.

Inst.
Ref.

Neque verò continuò illud efficitur, vt si Verbum Dei ipsum sibi conciliat authoritatem, sicut illi distant, idem seipso notius sit, tantùm sequitur idem sibi conciliare authoritatem. Sed ne hæc vtilitatio videatur, congregiamur propius, negemus sanè abhorreere à ratione vt idem seipso notius sit, nimirum diuersâ ratione, sic vir doctus seipso notior est cum editis ingenij & doctrinae documentis probauit qui esset, & ignotorum & obscurorum hominum consilia expensa atq; attentius considerata cum authoribus, tum sibi etiam conciliant authoritatem. Certè imaginis species prius cernitur quàm veniat in mentem cogitare de pictore, deque illius peritiâ, nec quisquam Aristotelem prius admiratus est quàm Aristotelis doctrinam. Vno verbo, priusquam agnosceremus quod dicitur Verbum Dei esse à Deo, agnoscimus id eiusmodi esse vt nec ab homine, nec ab vllâ creaturâ primitus proficisci potuerit, nempe ob illius sapientia, quæ in illo elucet, diuinam excellentiam. Itaque vt lux sibi ipsa, sic Verbum Dei sibi præluceat, atque vt radij Solares factis testantur se neque titioni accessio, neque candela debere originem, sed Soli, nempe propter luminis non modò copiam, sed gratiam etiam & venustatem, sic planè hîc se res habet. Sic Christus ipse sibi impetrauit authoritatem, nempe qui ad eum capiendum missi erant, reuersi se infestâ, professi sunt se quãdam religione prohibitor, negabant enim quemquam se vnquam audisse eâ vi dicentem quam in Christo senserant. Joan. 7.

alia Inst.
Ref

Sanè diuersæ sunt quæstiones, Sitne qua traditur ex V Dei doctrina

præstantia colligitur Deus eius esse author.

doctrina vera sapientia magistra, & Sit-ne eadem doctrina à Deo profecta, non quod ista seiungi queant, sed quia horum alterum ex altero innotescit, nam quæ doctrina sapientiæ magistra est, eadem Deum authorem habeat necesse est. Ergo ex sapientiæ dignitate & luce, quæ in doctrinâ refulgent, statim agnoscitur Deus author doctrinæ. Insita nimirum est humanæ menti conscientia hæc in parte cæcitatibus suæ, itaque nisi effera sit, doctorem vltro requirit, sed, si à Deo discedatur, frustra. Atque cum omnes sectæ Deum iactent authorem, vnica in hæc iudiciorum varietate sese expediendi ratio occurrit, si datur agnoscere ipsam doctrinæ veritatem, vnde statim colligitur Deum illius fuisse authorem. Locus est apud Apostolum insignis, 1. Cor. 14. 24. qui facit ad hanc rem imprimis. Si verò, inquit, omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis aut idiota, iudicatur ab omnibus, atque ita occulta cordis ipsius fiunt manifesta itaque procidens in os adorabit Deum, & profitebitur verè Deum esse inter vos. Scilicet, ex doctrinæ veritate, quam sensit, ad Deum doctrinæ authorem affurgit. Ergo non quum ex argumento Verbi Dei colligimus Deum illius Verbi authorem esse, idem, vt illi calumniantur probatur per idem, sed ex effecti excellentiâ causæ præstantia agnoscitur, & deprædicatur.

Duplex argumentandi genus.

Sed eos id videtur fugisse quod hîc non modò obseruandum, sed ante oculos constituendum fuit, quod aded à sæcularis doctrinæ Magistris traditum est. Duplex nimirum esse argumentandi genus, vnum ex assumptis extrinsecus, alterum ductum ab insitis rei de quâ agitur argumentis, quæ ad posterius hoc disputandi genus pertinent argumenta, ea nil necesse est aliunde peti quàm à re ipsâ, imo verò necesse est vt ne aliunde petantur. Itaque vocantur *Artificialia*, nempe cum rei insint, ingenio & arte inueniuntur, & adhibentur. Quæ verò ad prius illud disputandi genus propriè pertinent, ea iam extra rem petenda sunt, neque verò nisi ridiculè ex re ipsâ deduci possunt: Itaque *Inartificialia* dicuntur. Sed appositione exemplorum hæc erunt clariora. Quum conciliatur libro autoritas eo quod liber se ipso profiteatur opus esse vt magni, ridiculè id sit. Sic faciebant absurdè Manichæi, qui doctrinæ suæ autoritatem inde conciliabant quod, Manichæum scilicet Christi Apostolum haberet authorem.

V. Dei diuinitas insito.

At si ex insitis doctrinæ suæ Notis, atque, vt ita loquamur, ad intimâ rei naturâ peritis rationibus demonstrassent quod instituerant, id quod non potuere, rem haud dubiè, & quidem iure, confecissent. Alterâ verò ex parte, dum Apostoli id student sibi & doctrinæ suæ vt conciliant autoritatem, ad ipsius quam tradunt doctrinæ excellentiam prouocant, vnde scilicet agnoscatur esse non ab hominibus, sed à Deo. Non me pudeat, inquit Apost. *Euangelij Christi vis enim Dei est in salutem omni credenti. Et 1. Cor. 2. vt fides vestra non sit in sapientiâ hominum, sed in potentiâ Dei. Sapientiam autem nunc loquimur inter perfectos, sapientiam non huius sæculi, neque principum huius sæculi, quæ aboletur, sed loquimur sapientiam Dei in mysterio, quam nemo principum huius sæculi nouit, si enim nouissent, Dominum gloria non crucifixissent.* Scilicet nota sapientia facit vt Euangelium (id quod res est) credamus à Deo profectum, minus nota facit vt idem aspernemur. At-

non assumptio & inartificiali argumento se probat.

que hoc pacto non absurdè disputatur. Non enim ided volumus D.V. esse Dei Verbum quod scriptum hoc sit, (quomodo illi nos faciunt rariocinantes; quæri enim posset iterum, quum constet hoc esse D.V. quod scriptum est, sic enim, aiunt, posset conciliari Alcorano autoritas, nam & in Alcorano subinde idem occurrit) sed potius ex illius sapientiæ, quæ in Dei Verbo elucet admiratione deuenimus ad agnoscendum Deum tantæ lucis & sapientiæ authorem.

Ergo, vt rectâ occurramus, concedamus sanè, quum Verbum Dei ad Verbi Dei fidem asserendam tanquam inartificiale argumentum afferatur, ridiculum id esse, non modò absurdum, tanquam si quis velit testem probare veracem esse eo quod se veracem esse profiteatur. At negemus tamen iidem vel ridiculum esse, vel abhorreere à ratione, vt Dei Verbum tanquam (vtamur enim vocabulis vsitatis) artificiale argumentum afferatur, quum id agitur vt probemus esse Dei Verbum quod reuera Verbum Dei est. Nam sapientiæ ea vis & ratio est vt non aliunde sese commendet quàm à seipsâ, sicut rerum species & pulchritudo, & verò lux, quæ ipsa vt videatur suâ quadam vi facit, modò non desit videndi facultas. Si verò, inquit Apostolus, *etiam est occultum nostrum Euangelium, in quo percutunt occultum est, quorum Deus huius sæculi mentes occauit*, nimirum incredulorum, vsque aded vt ne illos splendore collustraret illuminatio Euangelij gloriæ Christi. Enimuerò si quis quærat quâ luce lux videatur ridiculus sit. Sic etiam quum quæ sit humanæ sapientiæ ratio quæritur, postquam iam ad rem ipsam ventum est, abhorreere planè videtur à ratione, rationis quæreere subinde rationem.

Itaque nihil hîc opus est vt ad Spiritus testimonium adigamur, non magis quàm illis qui sapiunt opus est vt, dum ab ipsis exigitur ratio conscientie sapientiæ suæ (non enim sapit qui dubitat an sit stultus, quemadmodum non videt qui dubitat an sit cæcus, mentis modò compos sit) rationem hanc reddant, quod putent se sapere, ne id quidem, si sic vergeantur, adferre liceat, quod aliorum iudicio sapiant, nempe hîc procliuè foret excipere: Ergo si te alij omnes stultum iudicarent, etiam (quantumuis sapias) tu te stultum iudicabis; id quod maximè abhorret à sapientis ingenio, vt se quærat extra se, nisi tum quum se ipse quærit & inuenit in Deo, quæsiturus se profectò & verò inuenturus alibi, sed miserimum extra Deum, qui Deus non habetur nisi cognoscendo, porò cognitio mentis *visus* est: Ergo quemadmodum illi cæci sunt qui se negant scire an sol luceat necne, ni testes ad sint, ita profus qui se negant ita instructos à Spiritu vt solem illum cœlestem & videre potuerint, & verò viderint, atque illam admiserint mente animoque lucem, reuerâ cæci sunt atque alieni à Deo, nempe illud Apostoli verissimum est, 2. Cor. 3. 18. *Nos verò omnes facie discooperatâ gloriâ Domini contemplantur tanquam in speculo, in eandem transformati imaginem à gloriâ in gloriâ, vt pote à Spiritu Domini.*

Verum tamen si in eas conijceremur angustias, vt vnicum nobis superesset Spiritus Sancti testimonium, quo possimus reddi certiores de Verbi Dei veritate, ne sic quidem hæretet nobis aqua. Nam quod aiunt, Testimonium Spiritus vel est

Resp. argumento per distinctionem.

nihil necesse est hinc ad Spiritus testimonium recurrere.

Distinctio publici & privati Spiritus iudicij excutitur.

publicum vel priuatum, non est ista *Rei*, sed (quam vocant in Scholis) *Modi* distinctio: Etenim Spiritus testimonium publicum idem priuatum Spiritus testimonium est, sed publicum dicitur quatenus scilicet vel omnibus, vel certè iis qui præsunt Ecclesiæ inest. Nimirum, Spiritus vnus idemque est qui totum corpus, & qui singulas corporis partes mouet & regit. Sic testimonium *Rationis* pari iure distingui posset in *publicum* & *priuatum*, vt *publicum* Rationis testimonium vel vniuersorum sit, vel eorum quorum sapientia celeberrima est, *priuatum* singulorum, etiam eorum qui latent in obscuro. Sed enim eadem ratio est vbiq; nec publicum rationis testimonium rectum est si à priuato diuersum sit, neque verò etiam priuatum Rationis testimonium rectum dici queat si publico rationis testimonio repugnat; Etenim eadem recta ratio est, quæ scilicet nil aliud est quàm bona mens, quæ nisi publicè priuatimque sit eadem, bona scilicet mens, eadem esse haud possit. Atqui, in iis quæ rectà ratione percipiuntur, percipiendi ratio publicè priuatimque eadem est, nisi quod publicè præitum est, vt plerumque, & veluti prælata lux, priuatim verò singuli eam lucem viderunt & secuti sunt. Ergo vt inepta foret illa distinctio quâ testimonium oculorum publicum à priuato secerneretur, pariter inepta videri debet illa distinctio quâ testimonium Spiritus publicum à priuato secernitur. Certè qui ostendunt quod ipsi priores viderunt, videntur illi dicere quasi publicum publicè testimonium, qui verò quod ostenditur suis vident oculis, non alienis, illi demum priuato oculorum testimonio nituntur. Itaque, si quæras vnde ad eos rei visæ peruenierit noticia, recurrant quidem ad publicum illud testimonium denunciantis, sed tamen vt ad *occasionem*, non vt ad *Argumentum*.

applicatur
huic quæ-
stioni.

Atqui hîc prorsus ita se res habet. Testimonium Ecclesiæ loquentis instinctu Spiritus S. illius est scilicet quæ testatur quod ipsa prior vidit; est ergo hoc testimonium occasio cur credatur, eorum verò qui credunt hæc conditio est, vt non aliter crediderint quàm quod ipsi viderint id quod testata est Ecclesia. Itaque Ecclesiæ hoc testimonium (vt supra fusiùs disputatum est) *doctrina* potius & *admonitio* quàm *testimonium* fuit; nempe illud verum est quod nos Christus docuit, Joan. 6. *Nemo venit ad me nisi Pater traxerit eum, quicumque igitur audierit & didicerit à Patre veniet ad me.* Præcessit scilicet ratio, *Scriptum est in Prophetis & erunt omnes docti à Deo.* Ergo quemadmodum vniuscuiusque ratio seorsim, iudicat quod verum est, vt ne iam assensus autoritate, sed rei ipsius perspectâ nitatur veritate, & facultas videndi (si qua sit) non alieno testimonio, sed luce, quâ quod visum est perfusum fuit, acquiescit, sic fideles singuli cum sint *Scodduci*, cum sint *filij lucis*, cum eorum mentes Euangelij luce illustratæ sint, non quærunt certitudinem earum rerum, quas credunt, extra se: Sed tamen quemadmodum qui rectè sentiunt confirmantur aliorum iudicio, & quamuis non patiantur sibi eripi veram sententiam, etiam omnibus penè contra sentientibus, perturbantur tamen non nihil, sed ea perturbatio tandem facit vt tanto euadant firmiores, nempe, hoc pacto fit vt de re totâ magis seridè & accuratiùs suscipiant cogitationem. Jam verò

id veritatis ingeniu est, vt quo diutius sepositis affectibus, & pensiculatiùs examinatur, tanto vehementiùs sese probet. Itaque Apostolus 1. Cor. 11. *Oportet, inquit, etiam inter vos hareses esse, vt qui probi sunt, manifesti fiant inter vos.* Ita scilicet nobis à naturâ comparatum est, vt innatâ quâdam ve cordiâ & segnitie *Verum* ex hominum consensu & autoritate metiamur, perturbemur autem si quando vel viros, magnum consecutos nomen, inter se dissentientes, vel etiam multitudinem, videre contingat. Atqui apud verè pios sic tantum efficitur vt veritas, remotis præiudiciis, ab hominum autoritate & consensu profectis, ipsa suâ specie & luce insignis & illustris sola conspiciatur, quæ fidei & veræ Dei cognitionis in terris extrema linea, vel potius apex est.

Neque verò, quod illi subinde objiciunt ter-
triculo-
menti vice, verendum est, ne si conceda-
mus priuatis hominibus, instructis nimirum Spi-
ritu Sancto facultatem iudicandi de doctrinâ, &
verò certò iudicandi, locus sit *Enthusiasmis* quos
vocant, quales sunt scilicet vel à Dei Spiritu, vel
aliunde, raptus, & impetus, & extasis animi, quo-
rum alterius generis exempla sunt in Patriarchis
& Prophetis, alterius in iis quotidie occurrunt,
qui quàm falsò, tam confidenter arrogat sibi
Spiritus Sancti autoritatem, cuius generis sunt
Anabaptistæ, Schismatici, & reliqui id genus, qui
verbo Dei destituti audacter Spiritum vendi-
tant. Etenim *Enthusiasmus* verus, non adulterinus,
is demum est qui est à Deo immediatè, quum
Deus videlicet sese hominum mentibus reuelat
haud quâquam ratione ordinariâ, neque ita vt
illud fiat, *fides est ex auditu, auditus autem ex Dei Ver-
bo*, sed potius vt nullus interuentu qui præierit
didicerint, quomodo Prophetæ & Apostoli di-
dicerunt, & ante eos Patriarchæ & Moses. Dein-
de etiam & illud requiritur in *Enthusiasmo*, vt
scilicet animi motus vehementissimus sit, qui-
que ipsum afficiat corpus, qualis haud dubiè
fuit status & conditio Apostolorum, quum pri-
mum in eos celeberrimo die Pentecostes irruit
Spiritus. Nam neque fideles à Deo aliter docen-
tur quàm hominum operâ, seu Patriarchæ, seu
Prophetæ, seu Apostoli sint, seu inferioris ordi-
nis ministri Euangelij, seu scripto, seu viuâ voce
doceant. Itaque in illâ insigni parabolâ (Lucæ
cap. 16.) author Abraham est, vt Epulonis illius
fratres Mosen & Prophetas audiant, addamus
iam nos Apostolos & qui quæ vocantur *Euangelia*
scripserunt, nempe quemadmodum Mosen &
Prophetas Abraham audiri voluit: nam nobis
Moses & Prophetæ sunt Christus & Apostoli.

Deinde verò, etsi fideles mirificè afficiuntur
Spiritu, attamen non vsque ad eò vehementer af-
ficiuntur vt corpus conturbetur (quod solet
contingere *Enthusiasticis*) neque verò vt rapiantur
extra se, sed lenis & suavis est in illis motus
Spiritus, & cui prorsus similis sit motus à recta
ratione profectus, nisi quod multò vehementior
est, eo quod vel malum quod fugiendum est, vel
bonum quod expectèdum est, non modò veriùs,
sed etiam clariùs & euidentiùs demonstrat. Nam
ratio certè vel id omnino non facit, vel si cona-
tur id efficere non assequitur quod conata est, vt
fit hîc eadem vis rationis quæ naturæ infractæ &
debilitatæ, quæ dum nititur aliquid efficere defi-
cit, vnde monstra oriuntur, quibus nil non modò
turpius,

Spiritus
testimo-
nium non
est Enthu-
siasmus.

ostenditur

1.

2.

turpius, sed magis abominandum est: & certè vt monstra ad nullam propriè speciem pertinent cum tamen iis aliquid insit quod speciem referat, sic Religio omnis, quæ rationem habet pro principe & autore, aliquid præ se fert veræ religioni simile, sed, vt monstra, deforme.

Nempe ita se res habet, vt sit quæratum ab Ecclesiâ quam vocant, quo pacto Ecclesia, hoc est, præpositi Ecclesiæ, internoscant Dei Verbum, respondebunt illi scilicet id Ecclesiam facere beneficio Enthustismi? Nam certè concedunt Ecclesiam internoscere Dei Verbum, cæterum abhorrent ab Enthustismis. Ecclesia verò vel ea est quam omnes (nimirum in præpositis Ecclesiæ) faciunt Ecclesiæ, vel quam singuli faciunt in singulis: Profectò sic loquuntur quibuscum nobis res est, vt Ecclesiam quam intelligunt *representantiam* vocent. At prius illud locum habere non potest, neq; verò & posterius. Non enim semper licet (vt à priori ordiamur) toti Ecclesiæ conuenire in vnum, eo videlicet sine vt vnâ scilicet cõiunctim de re totâ ferat sententiam, cuius quidem periculum fecit, at rem tamen non est experta Ecclesia, 300. annos totos, qui nempe ab eo tempore quo primùm Synodus Hierosolymitana (cuius mentio fit Act. 15.) habita est, ad vsque tempora Nicænæ Synodi, quæ anno demum Domini 325. celebrata est, interfuxere. Sed enim Synodis quæ (loquamur sanè eorum more) Ecclesias particulares repræsentant nulla fides, quæ quidem ab *authoritate* proficiscatur, tribuenda est, quid enim illis iuris? Certè (nam ita res se habet) nefas est membro in corpus arrogare sibi ius, nisi fortè caput sit, aut verò (seruetur enim analogia) quod cum capite rationem habeat, tantumq; sibi assumere, vt quod pars est eodem sit iure quototum, aut totius caput. Ergo huc res rediit, vt nobis quærere liceat, num Ecclesia ante tempora Concilij Nicæni Enthustistica fuerit, liquet enim ab Apostolorum temporibus ad ea vsque tempora nullam fuisse celebratam Synodum cuius autoritas dici possit Ecclesiæ autoritas. Itaq; non magis nos hâc ætate laboramus, quum hâc vrgemur quæstione, quàm Ecclesia ante Nicænâ Synodum. Atqui illa sanè habuit suum *verbum Dei*, hoc est, (vt latine dicamus) *Normam Verbi Dei*, citra Ecclesiæ autoritatem, nempe ipsam verbo Deo innitam lucem.

Sed id quod non est faciamus tamen, facile esse & obuium, & verò tralatitium, celebrare Synodos Oecumenicas, quorum scilicet autoritas sit eadem Ecclesiæ autoritas, qui potuerint ij qui Synodo interfuerint agnoscere verbum Dei? nam certè electionem & sententiam præcedit deliberatio, quæ non peragitur Synodi autoritate, non enim præiuit autoritas sententiæ, sed vel sequuta est, vel certè comitata, vt absurdum sit affirmare Synodum Synodi autoritate comitam vt sic statueret. Neque verò efficitur continuè vt Synodus enthustistica fuerit, cum tamen agnita prius fuerit in Synodo veritas quàm definita. Ergo non omnis cognitio veritatis est ab Enthustismo. Illud sanè obseruandum est, quod in Synodis Oecumenicis, non modò in *particularibus*, quas vocant res agitur primùm, tum deinde concluditur: Itaque ratiocinatio ea est quæ in Synodis præcipuas agit partes. Atqui

Enthustasmus à ratiocinatione vel maximè abhorret. Vnde sequitur, ne in Synodis quidem Enthustismis vllum esse debere locum, in iis verò quibus præsent Synodi multò minus, qualia sunt singula Ecclesiæ membra. Quid igitur est? Nempe, vt in Synodis dispicitur quid sit verum, idque primùm, tum deinde munere Spiritus sancti perspicitur sine Enthustismo, sic pariter ij qui subsunt Synodis (vt verbo Apostoli vtatur) *de quibus non probantur nisi de quæstione* (Philipp. 1. 10.) nullius Enthustismi interuentu, sed tamen autore Spiritu Christi, cuius compotes facti sunt verbo Dei iam ante reuelato. Itaque præceptum est ab Apostolo, vt probemus spiritus sint-ne à Deo, 1. Johan. 4. Sed enim *impetus* qualis est ab Enthustismo, & *probatio* non conueniunt. Ergo *probantur Enthustismi, non probantur*. Quæ ratio Apostolum commouit (2. Cor. 3. & 4.) vt prouocaret ad doctrinam, & quæ vel tantam excellentiam doctrinæ comitata sunt, vel secuta argumenta, dum se studet vindicare à calumniâ, aded noluit auditores esse Enthustistas, quos idem tamen voluit probare spiritus. *Omnia, inquit, probate, quod bonum est retinete, 1. Thessal. 5.*

Quod verò parùm tutum arbitrantur vt singulis in Ecclesiâ tribuatur facultas iudicandi de Dei verbo, eo primùm quod iudicium humanum varium sit & inconstans, tum verò etiam quod maximo præditi homines iudicio, etiam in rebus diuinis, magnopere hallucinètur, ne id quidem, si accuratè expendatur, magriam habet vim ad id efficiendum, quod illi tamen vel maximè volunt, vt scilicet ab autoritate Ecclesiæ pendeamus. Nam certè quod tantopere exagitant mentis humanæ in iudicando leuitatem, id verò eo faciunt consilio, vt liqueat eam regi & veluti manu duci oportet vt perueniat ad veritatem, id quod nos vltro concedimus, nempe in rebus terrenis caligamus, in diuinis verò cæci sumus naturâ, *Homo animalis*, inquit Apostolus, *non percipit ea quæ sunt Dei*. Ergo reginos oportet, at à quo tandem rectore? Certè à Spiritu sancto, quod nec illi negant. Etenim hinc volunt proficisci quod Ecclesia (quamvis constet ex hominibus) non errat tamen, neque verò possit errare, cum non suo ingenio, sed Spiritu sancto agatur. Jam verò *si quis Spiritum Christi non habet is verò Christi non est*, proindeque nec Christianus; Et rursus *quotquot Spiritu Dei aguntur filij Dei sunt*, Rom. 8. 14. Quod si non iam disputant, *sit-ne Rectoris opus, sed qua regula opus sit*, atque ex eo quod iudicium humanum fallax sit contendunt nullam superesse regulam, ad quam possit exigi & componi præter Ecclesiæ autoritatem, in eo vehementer errant, nam in Ecclesiâ vox illa Prophetæ celeberrima semper fuit, *Lucerna pedibus meis Verbum tuum Domine*, Psalm. 119.

Si verò quæstionem quæstioni nestentes quærunt iam, quæ sit regula illius regulæ internoscendæ, ridiculi eo iam sunt, non impij modò, quod regulæ regulam quærunt, ea enim si daretur, de eadem ipsâ vicissim regulâ quæri posset, quâ regulâ potuerit internosci, atque ita nullus quærendi foret finis. Sed præstat rem exemplis illustrare: Enim verò, qui possit, aut quâ regulâ cerni veritas illa quam percipit ratio (nam de facultate nulla inter nos & Pontificios controuersia est,

nec qui Synodis subsunt, Enthustistæ sunt.

Inst. de priuatorum iudicij leuitate.

certè, quum agitur de religione & de Dei cultu agnoscunt Spiritus Sancti lucem esse necessariam, omnis controuersia est de regulâ (Est-ne vlla percipiendæ veritatis regula præter ipsam veritatem? in rebus, inquam, humanis, aut verò quum ea veritas humanitùs percipitur, vlla alia facultas quàm innata rationis lux? Atqui planissimè ita se res habet, vnica mentis nostræ regula Dei Verbum est, vnica facultas eo vtendi à Spiritu Sancto, quorum vtrumque Apostolus significauit Ephes. 1. 17. & 2. Cor. 4. 2. 3. 4.

Retor-
quetur.

Jam verò si pertendant, & sint peruicaces, quæremus & nos vicissim, quâ tandem regulâ iudicari possit eam esse Ecclesiæ autoritatem quam illi Ecclesiæ adscribunt. Etenim, cum sit (vt illi aiunt) inconstans & fallax iudicium humanum, vnde constabit hîc demum non falli? Noe enim puto iam ad Dei Verbum confugient, sic enim fiet quod illi omnium minimè velint, vt id solum pro regulâ, in quâ acquiescendum sit, habeatur, quod regula regulæ est, quæ vera demum & sola regula existimari debet. Sed & eadem contra sensus ipsos disputari possent, quorum tamen iudicij autoritatem nemo vnquam satis sanus, nisi animi gratiâ, eleuauit. Et certè quid possit haberi pro comperto & explorato, vel in Religionis negotio, vel in rebus quæ pertinent ad hanc vitam, si singulis hominibus eripitur iudicandi omni vis & facultas?

An nihil
certò sciri
possit,

Atque hinc oritur nobilissimâ quæstio, Possit-ne æstimari (vt loquuntur in Scholis) ex parte subiecti ipsius obiecti certitudo, hoc est, (vt rem explicatiùs enunciemus) sit-ne par assensus firmitas in mendacio, ac in perspectâ & agnita veritate? Quamquam verò nobis in hâc causâ nihil opus est edeuenire, non enim nos ij sumus qui contendimus æstimandam esse veritatem ex illius assensu qui eam percipit, quippe qui (vt sunt ingenia humana) semper imbecillior est obiecto; tantum iam in eo sumus vt quo argumento sese nobis probet veritas, non qua facultate percipiatur, inueniamus. Dicit tamen illud potest fortasse neque falsò, neque absurdè (nam in re tam difficili & obscurâ nihil ausimus affirmare) id ipsum hîc euenire quod in ipsorum iudicio sensuum, nempe somniantes & delirantes multa sibi videntur cernere, & spectris atque inanibus illis visis assentiuntur, nemo tamen neget magnum esse discrimen inter vel somniantium, vel insanorum hominum *phantasias imaginationes*, & eorum cogitationes & sensus qui mentis compotes, vigilantes & videntes oculis vsurpant ea quæ sibi videre videntur, idque non modò si ad obiectarum specierum veritatem respiciamus, verum etiam dum habetur ratio perceptionis, quique perceptionem sequitur assensus. Itaque Academici peruersam quandam disputandi rationem inierunt, quum ex specie quâdam paritatis in assensu qui præbetur veris & falsis visis, omnia statuerunt esse incerta, atque vbique cohibendum esse assensum (id quod illi dicere solebant *ἡ ἀληθεία οὐκ ἔστιν ἀντικείμενον*), contenderunt.

aduersus
Academi-
cos,

disputa-
tur.

Sed ne vel morosis, vel arrogantibus ingeniis videantur defugisse potius quæstionem quàm ei rectâ iuisse obuiam, conemur omnem præciderè dubitandi ansam hâc in parte. Quo in loco dum versamur, ante omnia illud constituendum est, veritatem non vno modo percipi, vel enim

obscurè & veluti sub malignâ luce cernitur, vel comprehenditur quidem, vt videri potest, exactissimè & arctissimè, attamen omnis illa comprehensio non ipsâ nititur veritate, sed (nil enim vetat quominus id eueniat) sæpenumerò mendacio; vnde natæ sunt opiniones de Religione Christianâ ortæ à piis, quas vocant, *fraudibus*. Et certè sic veritas obtinuit auctoritatem, sed labili & fluxo nixam fundamèto, mendacio nimirum. Atque hoc pacto tenetur veritas, at non tenetur verè, sed ad mendacij instar, itaque nec ipsa tenetur, non enim ea existimanda est veritatis comprehensio, quæ non ipsâ & solâ nitatur veritate; nimirum is non vidit Solem qui luce Solis Solem non aspexit. Jam verò nos hic non disputamus de eo assensu qui vel timidè, vel cunctanter, vel etiam de eo assensu qui confidenter quidem, sed tamen temerè perhibetur veritati, qualis eorum hominum assensus est qui perinde colunt Religionem Christianam (nam sit hoc exemplo) quomodo Turcæ Turciam, aut Indi Indiam, commoti scilicet auctoritate Maiorum & amore sui, sumus enim naturâ amoris patriæ tenacissimi. Itaque vt patriam naturæ quodam instinctu diligimus, pari prorsus ratione patriam religionem affectu quodam, qui naturæ est, profequitur. At verò quum ipsa veritas positus veluti phaleris, & omni mangonio & fuco extrinsecus adscito, sese præbet intuendam veluti nudam, certè tam pluchra species, tamque visenda, ita animum afficit, vt quemadmodum inter castè conjugis amorem & scorti, etiam & parte subiecti (nam vtamur hîc verbis Scholasticis) non modo ex parte obiecti, plurimum interest, omnino in hoc negotio par ratio est: Enimverò (nam illud repetamus) vxoris castè amor non eo differt à scorti amore, tantummodò quod vxor virum, scortum diligit adulterum (quomodo differentiarum ratio pendet à solâ obiectorum differentia) sed etiam in hoc, quod in ipso amore tantum sit discrimen quantum inter honestum & turpe.

In hoc verò argumento, in quo iam versamur, duobus modis deprehendi possit discrimen assensus nostri quem præbemus veritati verè agnitæ, & mendacio, etiam tum quum videtur par vehementia in assensu. Nam primùm in assensu quem veritati præbemus id experiundo deprehendimus, sepositis affectibus & perturbationibus animi, quæ oriuntur plerumque à causâ quæ extra veritatem est, multò clarissimè cerni veritatem; at contra *in hoc genere*, qui mendacium amplectuntur abripiuntur æstu quodam animi. Itaque D. N. I. C. Joan. 7. 17 *Si quis, inquit, volet voluntatem eius facere, nempe Patriis, is iudicabit de doctrinâ*. Ergo quum reuocatur assensus ad examen, inde deprehenditur quàm non sit fallax, si comitem habeat solius studium veritatis. Id vltro fatemur locum non habere æquè in reliquis atque in iis quæ spectant ad pietatem, sed tamen etiam in reliquis habet locum, non enim temerè viri pij & modesti constituunt se perspectam habere veritatem, sed Pauli potiùs imitantur exemplum, qui 1. Cor. 7. accuratè inter ea distinguit quæ Domini sunt, hoc est, quæ habuit pro certis & exploratis, & inter ea quæ ipse iudicabat consultum vt fierent, *Reliquis, inquit, ego dico non Dominus, & c.* Et sub finem capituli, *Beatior est si sic manseris,*

assensus
qui verita-
ti præbe-
tur digno-
scitur.

manferit, iuxta meam sententiam, videor autem & ego Spiritum u. Domini habere, modeste. Itaque eorum Spiritus suspectus nobis esse debet qui omnia se putant comprehendisse pariter. Certè id ipsum faciunt quos sapietes reddidit Dei Spiritus, hæc in parte, quod ij faciunt qui verè sapiunt solius beneficium rationis, Multa affirmant, alia affirmant, sed timidiùs, de multis dubitant: itaque in nonnullis tam sunt parati ad discendum, quàm in aliis ad docendum sunt parati, unde fit ut nihil æquè appetant ac mutua colloquia. Nempe parati sunt reddere (quod officium à nobis exigit Apostolus Petrus) rationem fidei & spei suæ. Et si enim agnoscunt ingenio se posse vinci, ut plerumque, ut conscientia tamen agnitæ veritatis vincatur, de eo verò non dubitant. Ergo, quo diutius defigunt animi oculos in ipsâ veritate, & attentius, tanto clariùs eam cernunt.

2. Alterum porò discrimen in hoc situm est, quod percepta veritas vitæ mores componit, quæ ratio Apostolum adduxit (cap. i. Epistolæ ad Titum) ut religionem Christianam indigaret agnitionem veritatis quæ est iuxta pietatem. Et 1. Tim. 3. *Sine controversiâ*, inquit, *magnum est mysterium pietatis*, Certè mendacium quia cum veritate pugnat, pugnat iridem cum vitæ & morum eâ regulâ quam probat ipsa lux naturæ; quæ res in causâ fuit cur veteres Christiani, dum disputant aduersus Philosophos, huc prouocarint. Nam cum Dei verbi (hoc est veritatis) duæ sint partes quarum *dogmatum* ad dogmata pertinet, altera *in* pertinet ad mores, de Ethicâ nulla controversia est, nusquam enim existant sanctiora, & ad vitæ usum accommodatiora præcepta, quàm in sacri litteris; de dogmate omnis quæstio est. Sed enim si volumus integrè & imperturbatè iudicare, tanta dogmati cum morum regulâ cognatio est, ut ab hominibus impetrari nequeat vitam ut velint complectantur, ut pote quod a vnicum sit humani animi incentiuum, admittatur modò. Itaque hæc fuit Christianæ veritatis laus, eadè que probatio, quod sola potuit humanos affectus in ordinem cogere, id verò est de quo Apostolus multoties gloriatur.

Inf. Verùm enim verò vsuuenit ut maximi viri hallucinentur, etiam in rebus magnis (nam ut supra monuimus, & illud distitit) quis igitur sibi tantum ausit arrogare ut quicquam certò possit comprehendere? At verò, inquam, qui in magnis rebus hallucinantur non sunt viri magni, præsertim si in eo in quo hallucinantur prædentes sint, & si res est eiusmodi quæ pertineat ad pietatem, cuius Deus hanc voluit esse rationem, ut ab humani ingenij acumine non pendèret eius comprehensio, sed à Spiritu quem largitur suis, qui *Vnctio est quæ nos docet omnia*, ut est 1. Joan. 3. 17. Nec quisquam est qui sic ferret disputantem aduersus humanam rationem, ut idè contendat nullius eam esse autoritatis in rebus humanis, nec quicquam eius munere posse certò comprehendere, quod viri sapientes in multis humanis errant.

Ref. Ut verò hoc pacto non æquetur priuatorum hominum autoritas vel Prophetarum, vel Apostolorum, vel Pastorum etiam & Doctorum in Ecclesiâ auctoritas, id verò supra à nobis copiosè explicatum est.

Sed illud fortasse possit imperitos commouere, quod arant, quærenti qui Verbum Dei inter nosci possit, solempne nobis esse respondere ita ut confugiamus ad Spiritus testimonium, & vicissim, quærenti qui Spiritus motum agnoscamus, vice versa ita respodeamus ut recurramus ad Verbum. Verùm hic certè nobiscum agunt parum candidè, ut nequid dicamus grauius; non enim vtimur Spiritus testimonio ut argumento, sed id tamen proferimus dum profiteamur cæcitatem nostram, & cui debeamus acceptum quod agnouimus veritatem; quemadmodum si quæras a sapienti viro rationem consilij, sententiæ, assensus sui, non proferet is quidem, tanquam argumentum, motus animi sui, sed insita veritati agnitæ argumenta. At si ab eodem quæras qui ea deprehenderit, aut verò potuerit deprehendere, respondebit id omne profectum à mentis luce, cuius, si impius omnino non est, profitebitur authorem Deum. Et certè in hoc negotio ita planè se res habet. *Et fuit*, inquit *Apostolus*, *sermo meus, & prædicatio mea, non in verbis humane sapientie ad persuadendum accommodatis, sed in Spiritus demonstratione & potentia.* Aperitè Apostolus alludit ad eam disputandi rationem quam secularis sapientiæ Magistri *Apotheicam* vocant, quamque distinguunt à Rhetoricâ & Dialecticâ ratiocinatione. Et sub finem capituli, *Non inquit, accepimus Spiritum huius mundi, sed spiritum Dei, ut sciamus ea quæ Deus nobis largitus est.* Atque hæc est facultas & vis illa quæ veritas percipitur. At verò si quærant iam, qui agnoscamus Verbum Dei esse veritatem, quibus tandem argumentis, iam verò non confugimus ad spiritum, sed ad impressas ab ipso Deo, authore veritatis, veritati notas. Quâ in re Apostolum Paulum habemus authorem, qui, licet Apostolus esset, proindè que secundum Christum summæ in Ecclesiâ auctoritatis, sic tamen ministerium suum comprobauit, *Commendantem*, inquit, *nos ipsos omni conscientia hominum coram Deo, manifestatione veritatis.* At, inquit, veritas obscura est. At verò, subiicit Paulus, *Si verò etiam occultum est Euangelium nostrum, occultum est in qui pereunt, in quibus Deus huius sæculi occaecauit mentem, incredulum nempe, ne eos illustret illuminatio Euangelij gloriæ Christi.*

Nullus igitur hic, ut illi calumniantur, circulus est, siquidem Spiritum agnoscamus authorem lucis quæ agnouimus veritatem, veritatem autem ipsâ veritate commedamus. Sic facultas videndi est facultas quæ lux, & lucis beneficio colores & figuræ cernuntur, at ipsa lucis, & colorum, & figuræ species non aliunde commendantur quàm à se ipsâ. Quod si cum impiis hominibus nobis res est, non est quod eorum cõtemptu terreamur, nempe, *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Dei*, inquit *Apostolus.* Illud tamen certum est, si expetenda est homini felicitas summa, si vlla eius consequendæ spes, si vitæ societas colenda est, si puritas, castitas, & ea quæ hominem à belluis distinguunt, ea demum veritas est quæ ad res tantas viam nobis munit. Atque hic cogor subsistere reuocatus in Galliam, reliqua exsequitur vbi quando dederit Dominus.

Hec quæ sequuntur Camero Montalbani, anno Domini M. DC. XXI V. & initio anni M. DC. XX V. illic Salmurio actus, dicta sunt publicè.

CAP. XII.

Proponitur quarta ratio Pontificiorum,
& refellitur.

4. ratio
Pontif.

à Canone
Scripturæ
ducta.

SEquitur iam quarta ratio quam adducunt Pontificij in eandem sententiam. Ea verò (vt quæ illi multa dicunt paucis complectamur) sic habet, Non aliunde, inquam, deprehenditur quænam tandem doctrinam pro Dei Verbo sit habenda, quam vnde internoscuntur libri qui vocantur Canonici sacræ Scripturæ ab iis qui Apocryphi in Ecclesiâ vocantur, Atqui hoc posterius non tenemus vlllo alio argumento quam solâ Ecclesiæ autoritate, cuius nempe munus & officium est Scripturæ Canonem conficere, hoc est, catalogum eorum librorum qui authores siue scriptores habuerunt olim Prophetas, Evangelistas, Apostolos, omnes *ἁγίων ἁποστόλων* diuinitus afflatos, vnde necessariò efficitur, vt de Verbo Dei pari ratione non possit nobis certò ac liquidò constare nisi à testante atque approbante Ecclesiâ. Cuius consequentiæ necessitas inde apparet, quod quorum iudicio innotuit *qui libri conscripti sunt à viris Dei spiritu instructis immediatè*, eorundem iudicio innotuerit necesse sit quod sit Dei Verbum: Nam eòdem ista recidunt, *definire cuius libri author fuerit ἁγίων ἁποστόλων*, & *qui liber contineat Dei Verbum*, nimirum hæc duo tantâ necessitudine inter se coniuncta sunt, vt à se inuicem nequeant seiungi, vt qui liber spiritum Dei habet authorem, eodem libro tradatur doctrina diuinitus profecta, idque interuentu, non iam dicimus, humanæ rationis, sed Spiritus sancti, quatenus is quidem sic agit vt nullo secundarum, quas vocant, causarum interuentu peragat opus suum, sed vi quâdam omnem naturæ modum excedente. Nam & in inueniendis & tradendis bonarum artium disciplinis dubium nihil est quin & Spiritus sanctus facultatem exerat suam, verumtamen, quia id non facit Spiritus vllâ vi quæ naturæ vires exsuperet, non habentur authores, nec qui authorum sententiam sequuntur earum disciplinarum doctores, pro iis quos Spiritu suo adflauit Deus, ne tum quidem quum ea tradunt quæ verissima sunt, & rationi per omnia consentanea.

Ref.
I.
de Canone
dubitare
potest is.

Sed hæc ratio, speciosa quidem illa, non vno tamen modo fallax eadem est, & quidem in hoc primò, quod statuit nò aliunde dignosci quod sit Dei Verbum quàm vnde dignoscitur quis liber sacræ Scripturæ sit Canonicus, quis minus. Nam vsuuenit sæpenumerò vt qui dubitat qui libri referendi sint in Scripturæ Canonem, non idem dubitet, continuò quodnam tandem sit Dei Verbum cui rei fidem facit quod primis, aut certè iis Ecclesiæ temporib. quæ primis Ecclesiæ temporibus proxima fuere, de nonnullis S. Scripturæ libris, Canonici ne fuerint quæsitum est, neque quæsitum tantum sed negatum prorsus, non modò à viris magnâ, ob vitæ sanctitatem & doctrinæ copiam & præstantiam, autoritate præditis, verumetiam (quod multò grauissimè est) à totis Ecclesiis. (Nam à totâ Ecclesiâ de nullo vnquam libro verè Canonico dubitatum est, totam autem Ecclesiam dicimus omnes coniunctim Ecclesias.) Atqui iam durum id, & verò nefas, foret vel viros sanctos & graues, quanto magis totas Eccle-

qui de doctrina tamen non dubitat.

fias (veras, inquam, Ecclesias, quæq; hæc de causâ neque damnatæ sunt, neque verò vt damnarentur commertæ) statuere non agnouisse Dei Verbum, sine cuius agnitione nullus cœtus Ecclesiæ nomen sibi potest iure vindicare. Quin etiam id ipsum euincit, quòd (authoribus Pontificiis quidem certè) non statim consignatus est sacræ Scripturæ Canon, quod illi factum contendunt, interiecto certo quodam temporis interuallo, Conciliis Oecumenicis ad hanc rem interponentibus auctoritatem suam: Atqui ante illud tempus quo consignatus Canon est, tenuit certè Ecclesia quod esset Dei Verbum, nempe sponsa Christi vocem sponsi semper agnouit. Ergo aliunde haberi potest quod sit Dei Verbum, quàm vnde habetur quis sit Canon librorum Scripturæ legitimus.

Sed hæc obscuriùs à nobis disputata fortasse egent exemplorum appositione, vt res tota euadat liquida & manifesta. Quemadmodum igitur aliud est quæerere, *ex quo fonte aqua limpida & salubris primum dimanauit*, aliud verò, *hausta-ne sit ex ipso fonte*, nempe vnde purius aquæ bibuntur, an verò *ex riuulo* qui tamè ipse illimis è fonte promanauit, sic planè hic se res habet; diueriæ sunt & distinctæ quæstiones, *Qui liber sit ἁγίων ἁποστόλων*, & *quæ doctrina Verbum Dei merisò dici possit*. Neque enim Verbi Dei ingenium, vt ita loquar, mutatur, non certè magis quàm aquæ seu ex ipso fonte hauriatur, siue per tubulos & canales ad nos demum deriuata: Vt qui homines Scripturarum rudes vel ob linguarum impericiam, vel ob id etiam quod nesciant litteras, docet, vel eos etiam qui audito Scripturæ nomine docentem auersantur, non proferunt statim testimonia Scripturæ, si sapiunt, sed ipsam doctrinæ veritatem, quâ postquam conscientie hominum probarunt, tum deniq; vnde ea doctrina hausta sit monent: nempe, res eiusmodi est vt si quis febricitanti aquam præbeat cuius potu recreatus sit æger, eadem operâ iniecerit ægri animo cupiditatem quandam & studium cognoscendi ex quo tandem fonte ea aqua sit petita: Hæc dissimili ratione, agnitâ doctrinæ veritate incessit statim animum cupido cognoscendi quorum operâ, quibus libris habeatur ea doctrina, quæ ipsa admirabilis in se tam mirificè mentem, voluntatem, omnèsque aded animi affectus commouet: Ergo prius scitur quod sit Dei Verbum, quàm certò statuamus à quibus scriptoribus quibus libris id proditum fuerit primò. Quamuis verò sæpè contingat vt simul vtrumque accadat, quod iis contingit qui non audito Dei Verbo, neque ex scriptis eorum qui sacræ Scripturæ Interpretes sunt, sed ex ipsius statim Scripturæ lectione eum doctrinæ cœlestis gustum perceperunt, vt & doctrinam & scriptiorem pariter agnouerint profectam esse à Deo immediatè, attamè horum alterum altero naturâ prius est. Vt in operum diuinorum consideratione, naturâ prius est vt operis magnificentiam agnoscamus quàm vt id statuamus habere (immediatè inquam) pro authore Deum, quamquam nil vetat simul vtrumque euenire. Verumtamen, vt sine vllâ circuitione huic rationi rectè occurramus, non sunt eiusdem necessitatis ista, vt teneamus quanam doctrina Deum habeat authorem immediatè, & qualem, quemodo comparatum, quâ instructum ratione organum fuerit, cuius operâ doctrina cœlestis ad nos

Simili illustratur.

Experientia comprobatur.

ad nos transmissa est, fuerit ne Apostolus puta, an discipulus Apostoli, ad summam rei nihil inter est, dummodo exploratum & compertum habeamus doctrinam esse à Deo immediatè.

Obj.

At, inquiet fortasse aliquis, non videntur ista cohærere, si enim doctrina immediatè à Deo est, certè organum fuit immediatè à Deo afflatum.

Ref.

Verùm enim verò hoc posterius non sequitur continuè illud prius, nam cum certum sit celestem veritatem non disputando, ratiocinando, sed diuinâ reuelatione hominibus innotuisse, iuxta illud, *Beatus es Simon, fili Iona, Caro enim & sanguis ista tibi non reuelarunt, sed Pater meus qui est in cælo, teneamus modò doctrinam esse diuinam, tenuerimus eodem pacto esse à Deo, & quidem immediatè; At verò consequens non est, eos omnes qui hanc doctrinam tradunt seu scripto, seu viuâ voce, eam accepisse immediatè à Deo; Nempe aliud est, proponere doctrinam qua primitus tradita fuerit reuelatione quâdam extraordinariâ (hoc enim faciunt quotidie veri Ecclesiæ Pastores) aliud verò accepisse hanc doctrinam immediatè à Deo: verbi gratiâ, Aurum immediatè est ex aurifodinâ, traditur tamen per manus idem aurum olim effossum, non verò semper à primis fossoribus, mortales quippe fuere. Est igitur Verbum Dei aurum, primi fossores Prophetæ, Euangelistæ, Apostoli, aurifodina Dei sapientia, aio diuersas esse quæstiones, An omne aurum ex aurifodinâ immediatè sit effossum, & Primitiue fossores fuerint, qui tradiderunt aurum, an verò qui à primis fossoribus aurum sibi quâdam sæculorum successione per manus traditum, alii & ipsi tradiderint. Ad diuitias & opes, modò aurum possideas, id quæ certò scias, minimum id refert scire, sed refert scire aurum esse, & quidem non fictitium, sed ex purissimâ venâ primitus effossum.*

Simile.

applicatur.

Jam apponatur exemplum ad rem ipsam: Nil facit, aut certè pænè nihil, ad salutis certitudinem, scire qui liber scriptus sit à Prophetâ vel ab Apostolo (quod idiotæ sanctissimi homines & fideles, nempe qui litteras nesciunt, non vsque aded exploratum possunt habere) modò agnouerimus Verbum Dei esse: Satis enim inde constabit primitus idem fuisse à Deo reuelatû, quando quidem omnes agnoscunt (id quod etiam supra à nobis disputatum est) hoc esse Philosophiæ, seu humanæ sapientiæ, & Verbi Dei discrimen, quod virationis parta est omnis doctrina & sapientia sæcularis, vnum Dei verbum à Deo, extra omnem naturæ ordinem, cœlitus humanis animis insinuatum est. Sic, vt filius patri obediat non est magnopere opus vt laboret, & sit sollicitus, cuius operâ voluntatem patris agnouerit, modò ei certò constet quæ sit Patris voluntas. In quo obseruare est insigne imprimis discrimen, nam humani patris voluntas non habet insitas sibi notas, insitam lucem quâ se dignoscendam præbeat, & commendat filio; itaque sæpenumerò probum filium oportet acquiescere autoritate legati, vel ministri patris: Dei verbi diuersa ratio est, nam sepositâ Ministri autoritate vt habet, sic etiam obtinet, pondus suum & autoritatem, nempe apud eos qui ex Deo sunt, vt loquitur Scriptura: *Qui ex Deo est nos audit*, inquit Iohan. 1. Cath. 4. 6. nam reliqua turba ad tantam lucem cæcutit, non caligat modò, *Qui non est ex Deo nos non audit*, inquit idem Apostolus.

aliud simile.

sed d. simile.

Cuius rei illustre documentum exstat in parabola de diuite Epulone & inopi atque vlceroso Lazaro, inducitur nempe persona diuitis Epulonis petentis ab Abrahamo obnixè vt liceat Lazaro redire in vitam, & fratribus nunciare quæ tandem eos maneat poena qui vitam agunt flagitiosè & sceleratè, Abraham verò sic inducitur respondens, vt neget fore vt qui Mosis & Prophetarum vocem contemnant, vel illius monitu qui reuixerit excitatus à mortuis, possint ad sanam mentem reduci. Vnde facile est colligere, non docentis autoritate sed insitâ vi veritatis, (seu qui eam docuerit ipse immediatè doctus fuerit à Deo, siue non fuerit) permoueri hominum animos, & perducere ad agnitionem veritatis, eos verò qui verbo Dei vel non mouentur, vel non permouentur, sic affici non ob personæ contemptum, sed ipsius odio veritatis. Nam & ipse Dominus Iesus, proculdubio omni exceptione maior, quamuis & vitæ sanctitate (in quâ nihil vel ab improbissimis obrectatoribus desiderari potuit) vel tot editis miraculis (& quidem interpositâ autoritate suâ, quod Prophetæ & Apostoli ipsi, tot patris miraculis celebres, non fecerunt) autoritatem sibi summam conciliauit, attamen non potuit tanta autoritas auditorum animos permouere, quin illi obiectum sit quod fabri filius esset, vnde nata est occasio illius dicti, *Nemo venit ad me nisi Pater trahat eum*, cuius huc redit sententia, frustra laborari vel in adhibendâ personæ autoritate, vel in edendis miraculis (quæ tamen non sæculis omnibus, sed certis quibusdam temporibus eduntur) vt cœlestis doctrinæ autoritas animum permoueat humanum, sed præterea necesse est vt accedat occulta illa vis Dei quam exierit indito cordi Spiritu sancto, cuius ea lux est vt Verbum Dei auditum statim commendet & probet. *Si cui* (inquit Apostolus) *Euangelium nostrum rectum est, rectum est is qui percunt, quorum scilicet Deus huius sæculi oculos occacauit*. Ergo non ex autoritate docentis, sed ex ipsa vi veritatis commendatur conscientiæ Dei Verbum.

Vnde illud sequitur, vt non sit eadem ratio agnitionis verbi Dei, & personæ cuius ministerio traditum est. Nam de personâ, fuerit-ne extra ordinem diuinitus afflata, hæc vlllo salutis dispêdio (absit modò petulantia & peruicacia) dubitari potest; de doctrinâ, de verbo Dei, non itidem. Et ratio est in promptu: Nam vt Dei verbum Deum habeat pro authore, id verò iam (vt loquuntur in Scholis) Dei verbo essenziale est, at vt peruenerit ad nos proximè à Prophetâ, ab Euangelistâ, ab Apostolo, hoc verò iam certè non est essenziale, sed accidentarium. Itaque, quum quæritur, quis liber sit *Canonicus*, modò iam teneatur eo libro contineri verbum Dei, (id quod ipsa doctrinæ lux noxum facit) quæstio est non de essentiâ (vt loquuntur) sed de accidente: Nam certè Dei verbum prius viuâ voce promulgatum fuit, quàm libris consignatum. Vno verbo igitur negamus, vnde verbum Dei agnoscitur, indidem agnosci fuerit-ne is, cuius operâ ad nos peruenit, extra ordinem Dei spiritus peculiari, & Prophetis, Euangelistis, Apostolis proprio, instinctu impulsus vt id traderet scripto, hoc est, quis liber quem habuerit *Scriptorem* aliunde agnosci quàm vnde agnoscimus quod

Verbum Dei ex se, non autem à Ministri persona, autoritatem apud nos habet.

aliunde agnoscitur Verbum Dei quàm vnde agnoscitur libri Canonici.

fuit Dei Verbum. Itaque falsum est quod posuerunt, non aliunde dignosci Verbum Dei, quam vnde dignoscimus qui libri scripti sunt *Stomachos*, id est, extraordinario Spiritus afflatu. Itaque maior propositio huius syllogismi falsa est.

Inst. Nam quod quærent, Sint-ne, etiam nobis assentientibus, libri sacrae Scripturae qui *Canonici* vocantur fidei certissima regula, deinde verò exigunt ut fateamur, prius de regulâ debere constare quàm nobis liqueat de rei, quæ ad regulam exigitur, conuenientiâ, vnde illud volunt effici, ut (ex nostrâ quidem sententiâ) omnium primò conitet habeanturque pro certo, quæ sit verè sacra Scriptura appellanda, in eo frustra sunt, nam alia conscientia regula est, alia disputandi cum Aduersario. Nam conscientia regula sola & pura veritas est, cuiuscumque tandem ministerio tradatur, quocumque modo, ab Apostolo, à Prophetâ, ab Euangelistâ, seu scripto seu viuâ voce. Argumento est quod Scripturae autoritas non sit vltimum (loquamur iam more Scholastico) principium in quod resoluitur fides, superest enim questio, *An Scriptura sit à Deo*, quæ iam autoritate Scripturae definit non potest, siquidem hoc pacto Scripturae autoritas in dubium vocatur. Tum verò & apud Turcas, & Judæos, ipsa veritas seclusâ autoritate (quatenus nimirum autoritas argumentum est inartificiale) proferenda est, & eius vi urgendus Aduersarius, ut si quis neget mundum à Deo conditum, non poterit id quod negat ei alter probare quàm ductis argumentis à tanti opificij naturâ & conditione. Atque ut ad institutum ista accommodemus, si quis de Scripturae autoritate dubitet, dubitat autem is qui quærit *an ea sit à Deo*, conuincendus est non prolatis testimoniis Scripturae, quæ aspernabitur haud dubiè, sed ipsâ luce veritas quæ traditur in Scripturâ. Atqui quemadmodum in Mathematicis, seu quis libros legerit Euclidis vel Archimedis, sed eadem fortasse legerit methodo diuersâ, aliis verbis, dummodò quod ad rem eadem legerit, veritas principiorum & conclusio-num quæ deducuntur ex principiis, inanet eadem: sic planè se res hinc habet, proferatur Euangelium doctrina cœlestis, non sit ad manum codex Veteris & Noui Testamenti, fiat id apud Gentēs barbaras (ut ne dicam modò Turcas & Judæos) omnino permouebit Euangelium siquidem auditor Spiritu Dei sit instructus, cuius vis si desit multo minus prolato codice Veteris & Noui Testamenti eum permoueas. Hic canon conscientia est igitur vnicus, veritas.

2. Sed disputandi Canon diuersus est, nempe omnis disputationis hæc est ratio ut nitatur certis hypothesebus, quæ hypotheses apud omnes non iunt eadem. Nam, verbi gratiâ, si aduersus Stoicum, Academicum, aut Epicuream instituenda disputatio est, frustra profertur in medium locus ex Ethicis Aristotelis, quatenus inquam solâ authoritate commendatur, adhibeturque testimonij vice, at quum res est cum Peripatetico, qui certò constitutum apud se habet Aristotelem non discessisse à vero, sola testimonij Aristotelis autoritas maximum habet pondus: Tum verò ea ratio non potest aliter eludi quàm adhibitis glossematibus, & cauillationibus, quibus Aristotelis verba in alienum sensum detorquentur, vnde sequitur labor ostendendi pri-

mum ex Aristotelis principiis, deinde verò ex disputationis serie, quæ fuerit Aristotelis mens, quod consilium. Haud secus in disputationibus, quæ instituuntur de religione, se res habet, non sunt eadem nimirum apud omnes hypotheses: Nam si cum Atheis nobis res est, non hoc vtimur argumento, quod Paulus sic docuit, ne deridiculo simus. Eadem ratio est disputandi aduersus Judæos & Turcas, nam apud hos neque Veteris, neque Noui Testamenti autoritate vtimur, apud illos verò non adhibemus Noui Testamenti autoritatem, at verò apud Christianos, qui Veteris & Noui Testamenti autoritatem pariter agnoscunt, certè quando argumenta quæ petuntur ex autoritate promptu facillima sunt, id genus argumentorum adhibemus, nempe ea eiusmodi sunt ut nitantur hypothese quæ est in confesso. Ergo apud conscientiam intrinsecus, atque in vniuersum, sola veritas vim obtinet insitâ sibi quâdam facultate, quam à Doctore non est mutuata, quin potius autoritatem Doctore conciliauit, sed inter disputandum, dum captatur compendium, argumentum ducitur è proximo, proximum autem est agnita & confessa autoritas.

Itaque hæc *ensidæi* nihil aliud promotum est quàm ut fateamur id quod res est, aliam esse rationem veritatis, quatenus reuincit conscientia (nam id sit solius veritatis vi, à quocumque tandem ea tradita sit) aliam rationem autoritatis quæ veritati coniuncta est: Nam hætenus deuincit quidem illa aduersarios, at non peruincit tamen neque flectit in obsequium. Jam verò si non Scripturae autoritas, sed ipsa veritatis vis est quæ conscientiam redarguit, omnino consequens est ut aliunde dignoscatur Scriptura quàm ex suâ ipsius autoritate, id verò fieri aliter non potest quàm si certum prius habeamus, quod sit Dei Verbum. Ergo, *Scriptura hac Verbum Dei est*, conclusio est, non est principium, apud conscientiam, inquam, nam apud aduersarium qui id fatetur, principium sanè est: Vnde efficitur non esse ista paria, *Agnoscere quod sit Dei Verbum, & Agnoscere quæ sit Scriptura*, quando Dei Verbum tradi potest aliis libris quàm iis quos *Scripturam* vocamus.

Summa huc redit, Vnde cumque agnoscutur Scriptura, inde pariter agnoscutur quod sit Dei Verbum, At non continuo hinc efficitur, ut vnde cumque agnoscutur Dei Verbum indidem agnoscutur Scriptura, hoc est, quis liber fuerit scriptus à viris extra ordinem Spiritu Sancto ad eam rem afflatis. Apostolus 1. Cor. 14. author est, omnis veræ Dei cognitionis homines rudes temerè in cœtum Christianorum ingressos agnoscere sæpenumerò (ed adactos vi conscientia) Denm esse qui cœtui præsit, idque ex ipsâ veritatis luce, quæ mentis aciem tam vehementer ferit, ut conscientia coniuncta dederit veluti manus. Atqui isti profectò cum superuenerint non legenti Scripturam, sed docenti viuâ voce, nondum habuere perspectum qui libri Canonici, qui vnus essent, ed tamen demum peruenerunt. Id quod à nobis quæ fiat supra demonstratum est, adducto supra in medium exemplo febricitantis, qui aquæ salutaris potu recreatus incenditur studio cognoscendi vnde ea aqua haurita fuerit. Nam ut illud inculcemus atque repetamus, plurimum

nempe
Scriptura,
apud Christi-
anos.

Ref.
duplex Cæ.
non.

Conscientia,
nempe veritas sola.

Summa ref-
ponsonis.

rimum inter se distant, scire quod sit Dei Verbum, &c, quibus personis id reuelatum primùm, quibus-ve libro consignatum fuerit primùm, nam horum alterum ad salutem simpliciter & absolute necessarium est, alterum duntaxat ex hypothesi, nempe dum proferuntur argumenta quibus iam non id agitur vt probetur doctrinam esse Dei Verbum, sed illud potius, Scriptorem libri non fuisse ex ordine eorum qui à Deo quidem, sed tamen aut dato ab aliis negotio, aut proprio instinctu atque impulsu voluntatis appulerunt animum ad scribendum. Nam in hâc causâ, sola lasciuia & ingenij proteruita crimen facit, alioqui actum foret de salute grauissimorum & sanctissimorum viro- rum, qui de quorundam, qui recepti sunt in Canonem, librorum (verbi gratiâ Epistolæ ad Hebræos) autoritate dubitarunt.

Neque verò quisquam hic cauilletur, nostram hanc esse sententiam, *Non aliunde disci Verbum Dei quàm à Dei Spiritu*, proindeque id sequi, vt quicumque docet Dei Verbum (neque enim quisquam docet quod prius ipse discendo non percepit, seu experientiâ, seu doctrinâ, seu relatu) pariter afflatus fuerit Spiritu Dei, proindeque (id quod phanaticis placet) omnes Ecclesiæ doctores esse *homines*, atque æquè instructos à Spiritu ac Euangelistæ, Prophetæ, & Apostoli. Nam etsi quicquid de Deo tenetur, quod ad salutem conferat & vitam æternam consequendam, id omne menti humanæ se probat, & expetendum videtur omni operâ, illius interuentu lucis quâ humani cordis natiuæ tenebræ operâ Spiritus Sancti depelluntur, tamen id non semper fit vnâ eademque ratione, sed aliter atque aliter: nempe aliquando id fit (sed rarè admodum, idque tum duntaxat quam iacienda erant Ecclesiæ Christianæ fundamenta, nondum verò iacta fuere, vt temporibus Veteris Testamenti, atque aded initio temporum Noui Testamenti) extraordinariò, atque sine externâ prædicatione hominum, solâ reuelatione internâ, vel adhibito Angeli ministerio, vel, eo non adhibito, solâ vi spiritus Prophetici (hæc conditio Prophetarum, Euangelistarum & Apostolorum fuit) vel id fit adhibitâ verbi prædicatione, vel operâ Prophetæ, Euangelistæ, Apostoli, vel eorum qui doctrinam à Prophetis, Euangelistis, Apostolis traditam veluti per manus acceperunt ipsi, deinde verò & aliis iidem tradiderunt: hæc verò conditio est ordinarior, quos vocant, Doctores Ecclesiæ, qui quidem Dei Verbum purè, integrè, & sine vilo furo & mangonio docent. Ergo, etsi non percipitur Verbum Dei nisi Spiritus afflatu, tamen non consequens est, parem esse conditionem eorum qui nullius aduenientis extrinsecus hominis operâ Verbum Dei didicerunt, & eorum qui id ipsum Dei Verbum didicerunt adhibitâ operâ humanâ.

Attamen id videbuntur euicisse, *ex autoritate Ecclesiæ saltem agnosci qui libri Canonici sint, qui non sint Canonici*. Sed de hoc postmodum videbimus, nunc agamus id quod instat. Nam esto sanè (quod nos illis nequaquam concedimus, quo iure id illis denegemus id verò iam infra disputabimus) non dignoscatur aliunde qui libri sint Canonici, attamen cum id non sit ad salutem cognitu necessarium, teneatur modò quod sit Dei Verbum, ad summam rei nihil aut parùm

interest. Non est igitur verum quod aiunt, *Non aliunde internosci libros Canonicos ab Apocryphis, quàm vnde internoscimus Verbum Dei à doctrinâ humanâ*. Sed & æquè illud falsum est, quod affirmant *sola autoritate Ecclesiæ constare nobis posse, qui libri Canonici sint, qui Apocryphi*. Nam quin autoritas Ecclesiæ plurimùm ad hanc rem faciat dubium non est, omnis controuersia in hoc duntaxat sic est, *An huius causa præcipuum momentum ab autoritate Ecclesiæ pendeat*: Id quod tum demum definiti facile possit si teneamus quid sit Ecclesia, quæ eius autoritas, vnde libri S. Scripturæ Canonici vocentur. Sed tota hæc disputatio in eum locum conferenda est quo disputandum nobis erit, *Quibus libris Verbum Dei primùm traditum fuerit*. Nunc id solum est agendum (quod locus in quo versamur necessariò requirit) vt ostendamus (quoad eius fieri potest paucissimis) disci imen librorum Canonice & Apocryphorum, quod ad notitiam & assensum attinet nostrum, non pendere ex sola Ecclesiæ autoritate, ne primò quidem & præcipuè inde pendere.

Id quod vel hinc liquet, quod cum sit positum extra omnem controuersiam, Ecclesiam agnouisse eos libros, atque internouisse qui libri verè sint Canonici, necesse est quibusdam ex notis illud obseruari atque deprehenderit. Ergo primò ac præcipuè agnoscuntur, & internoscuntur libri Canonici ab Apocryphis non autoritate sed notis in sitis, absurdum enim foret statuere Ecclesiam autoritate suâ ipsius permotam sic statuisse. Nam autoritas Ecclesiæ, imò verò omnis autoritas, quum de doctrinâ agitur, præstruit in eo qui autoritate præditus est, famam sapientiæ; duci merâ autoritate imperitorum est: Atqui Ecclesia non est imperita, id verò fatentur Aduersarij, & verò odiosè sæpenumèrò exclamant. Ergo Ecclesia, pro sapientiâ quâ pollet, agnouit libros Canonicos & distinxit ab Apocryphis. Atqui sapiens nil facit imperu, sed iudicio facit quod facit, Ecclesia ergo (vt potè sapiens) examinavit primùm, tum deinde diiudicauit libros Canonicos ab Apocryphis. Atqui tum iudicium sit, rectum (inquam) iudicium, postquam perspecta veritas est.

Prius ergo Ecclesia agnouit libros quosdam esse Canonicos quàm id pronunciauit, & autoritate suâ commendauit. Id verò Ecclesia non est affecuta autoritate suâ, sed quibusdam notis. Eæ verò eiusmodi sunt vt etsi eas deprehendere non sit cuiusvis, eas tamè deprehensas, atque adductas in medium facile quis possit, pro Notarum conditione, agnoscere. Ergo, si hæc Notæ ab Ecclesiâ obseruatæ obijciantur priorum hominum animis agnosci (pro Notarum ratione) æquè facile possent atque deprehensæ sunt & obseruatæ ab Ecclesiâ. Porro Ecclesiæ est eas Notas in medium afferre, neque enim præest Ecclesia singulis qui Christi membra sunt pro imperio, sed pro muneris sui ratione, atqui ratio muneris Ecclesiæ vt Ecclesia doceat: vnde continuo sequitur vt iisdem notis, quibus Ecclesia internouit libros Canonicos ab Apocryphis probet fidelibus qui libri Canonici sint, qui minus. Quæ verò sint hæ notæ non est huius loci definire, pertinet enim id propriè ad eam quæstionem quæ est de discrimine librorum Canonice & Apocryphis, quæ quæstio illius loci propria est, ad quem vbi

quod ostenditur exemplo Ecclesiæ ipsius.

qua libros Canonicos agnouit. Notis quibusdam.

fuerit peruetum, disputandum erit quâ primum ratione, quibus libris primum proditum fuerit Dei Verbum: quâ de quæstione infra, nempe suo loco, nobis erit disputandum.

Nam negari non potest Ecclesiam distinxisse Canonicos libros ab Apocryphis adhibito iudicio, proindeque deprehensis notis quibus hilibri à se inuicem secernuntur, vti supra disputatum est. Si enim autoritate suâ Ecclesia adducta fuerit vt sic constituerit, omnino necesse est id primum, vt idem seipso superius sit, nam autoritas superioris est. Atque Ecclesia non est seipsâ superior, nempe superius & inferius re differunt, Ecclesia autem ab Ecclesiâ non differt. Deinde, si ita se res habet, vt Ecclesia suâ sibi autoritate permota fuerit vt definiret hos libros esse Canonicos, illos minus, omnino & id sequetur, vt Ecclesia statuerit hos libros esse Canonicos, alios Apocryphos eo quod sic statuit, quæ ratio exhibet inanem & putidam nugationem, hos libros definiuit Ecclesia esse Canonicos, quare? quia sic definiuit. Absurdum & ridiculum.

Vnum hic illis superest effugium, vt confugiant ad Enthusiasmos, atque rem ita constituent, cœlitus reuelatum Ecclesiæ hos esse Canonicos libros, illos Apocryphos nullis adhibitis Notis. Id quod multis modis refelli potest, atque eo primum, quod Aduersarij sentiunt (quâ in sententiâ nos non sumus) Synodis Oecumenicis solummodò ius hoc competere vt potuerint definire tantam quæstionem. Sed enim Synodorum et iam Oecumenicarum hæc est ratio, nihil vt definiant nisi causâ cognitâ, atque in omnes partes agitâ, nam ita demum causa cognoscitur. Ergo non eo Spiritus afflatu quem dicimus Enthusiasimum (cuius ratio quæ sit supra à nobis explicatum est) verum adhibita ratiocinatione (non iam eâ modò quæ est à nativâ ratiocinandi facultate, sed à Spiritu Sancto) collegit Ecclesia, qui sint libri Canonici, qui Apocryphi. Addè quod Synodorum Oecumenicarum hæc conditio est, vt sint admodum raræ; multis de causis quas, ad eam quam agimus causam, nihil attinet commemorare. Itaque ab Apostolorum temporibus ad vsque Constantini tempora, hoc est totos 300. annos & quod excurrit, caruit Ecclesia synodis Oecumenicis, vtque ob temporum calamitatem. Jam verò fatentibus Aduersariis, quod sanè res est, nondum fuerat, vt est hodie, consignatus (sic enim loquuntur) Canon S. Scripturæ, nam à quibusdam Ecclesiis de quibusdam libris Canonicis, eo temporis interuallo, non modò dubitatum est, sed (quod superius pauld iam notauimus) constitutum est eos non esse Canonicos. Attamen quidam certè libri, maxima Scripturæ pars ab omnibus agnita est pro Canonica, nullâ autoritate Ecclesiæ, sed quia veritas manifesta ipsa sola per se hominum non proteruorum, sed simplicis & candidi pectoris (quale pectus Christianum decet) animo permouebat.

Et si enim omnibus libris Canonicis Deus imprefferit quasdam Notas, quibus secerni possint ab humanis scriptionibus; non modò ob argumenti diuinam & supremam dignitatem, verum etiam ob ipsum tractandi genus, hoc est, ob styllum & disputandi methodum (de quibus vbi locus id postularit, fufius nobis erit agendum)

attamen hæc Notæ aliis in libris clariùs in aliis minus elucet clarè: quemadmodum in Dei operibus quædam sunt tam admiranda vt non modò detineant animum, sed defigant etiam in admiratione tantæ magnificentiæ (eam magnificentiam intelligimus quæ in ipsâ operis specie & veluti structurâ effulget) cætera quamuis Dei opera sint, referunt tamen haud æquè splendide Maiestatem, bonitatem, &c. Dei, vnde fit vt dum spectantur non æquè moueant hominum animos, atque adducant ed vt fateantur opus esse immediatè diuinum. Consimili serè ratione quidam sunt libri S. Scripturæ qui non modò argumenti sublimi ac cœlesti dignitate ita se commendant ac probant, vt repertus sit nullus vlllo sæculo qui eos libros ausus sit negare esse Canonicos (fanaticose excipio, qui suam doctrinam extraordinariis reuelationibus, non verò Verbo Dei tradito, aliunde acceptam ferunt) alij verò libri Canonici quidem illi sunt, sed tamen quoniam Canonicorum librorum notæ in iis non sunt aded claræ & manifestæ, & possint statim deprehendi atque agnosci, factum hinc est vt prioribus Ecclesiæ sæculis iis de libris controversia inter Ecclesias fuerit, citra vllum Christianæ fidei & concordie dispendium; Nempe res eiusmodi est, quædam verè miracula quibusdam eo non videntur miracula, quod res patrari potuit (nempe in se considerata) ope causarum, quas vocamus, secundarum, vt quum Dominus Iesus Petri focrum febrile leuauit, res potuit confici arte medicâ, neque enim Scriptura testis est, eam febrim fuisse lethalem, verum tamen quod subito hoc est factum, quod nullo adhibito pharmaco, nullâ chirurgi operâ, solo Christus nutu id effecit, id verè miraculum fuit quod Petri focrus febrile leuata est. At verò quod Christus mortuos excitauit, puta Lazarum quattuordecim annorum, & verò iam olidum cadauer id verò eiusmodi est vt rapiat animum in stuporem, cogatque ed mentem humanam, vt eo in opere agnoscat Dei folius manum.

Atque in totâ hâc disputatione, ea, inquam, quæ hoc capite continetur, id ob oculos mentis est habendum perpetuò, non iam, vnde agnoscat Verbum Dei, sed, vnde agnoscantur ij, hoc est (vt vulgo loquimur) persona quarum operâ Verbum Dei nobis innotuit, sint ne illi quibus primum Deus Verbum suum reuelauit, an verò qui Verbum Dei semel reuelatum diuinitus, proditumque litteris cæteris commendarunt, eâ conditione vt quod ipsi acceperant depositum (vnde dicitur in Actibus Apostolorum vocat) non cognoscatur pro Dei Verbo aliunde, quàm si certò habeamus vnde primum traditum sit.

Nam Aduersarios (si modò sibi volunt constare) necesse est ed adigi, vt fateantur illud non posse aliunde constare quàm ex Ecclesiæ consensu: quò de consensu nobis liquere non potest, quod hic requiritur noticia historice Ecclesiasticæ, quæ etsi doctis & eruditis hominibus patere potest: attamen plebi Christianorum non potest equè patere, nempe harum rerum rudibus & imperitis. Et enim ante celebratas Synodos Oecumenicas, quod ad materiam attinet, constitit quod esset Dei Verbum, nulla hinc coitio expectanda fuit. Atqui Ecclesiarum consensus hoc pacto re quidem vnus fuit, sed in Concilio

non po-

non sola
authoritate
sua,

æque per
Enthusias-
mam,

quod ostenditur.

1.

2.

Omnium
librorum
Canonicorum
non sunt æquè
manifestæ
impressæ
Notæ.

Simili il-
lustratur.

De Eccle-
siæ consen-
su certò
constare
nobis sem-
per non
potest.

non potuit nisi cœtu coactō, qui cœtus omnibus sæculis cogi nō potest, vel calamitate temporum, vel hominum iniquitate (nam hæc sunt inter se distincta, nam calamitatem temporum eam intelligimus quæ oritur ex grauissima totius Ecclesiæ persecutione, iniquitatem verò quæ proficiscitur ab improbitate hominum sibi studentium, cum nulla extinctus totius Ecclesiæ persecutio incumbit) quorum vtrunque prohibet cœtum vniuersalem, proindeque Concilium. Atqui consensus aliter percipi certò non potest, etiam ex aduersariorum sententiâ, idque non vnâ de causâ. Nam primùm, qui possit exquiri, aut haberi compertum, quæ sit singularum Ecclesiarum de libris Canonicis & Apocryphis sententia: verbi gratiâ, Ecclesiæ dispersæ sunt, aliæ aliis Regibus subditæ, Regibus verò (neque autem iniuriâ) suspecta est subditorum cum alienis communiō, & si non esset suspecta, res difficilis foret, præsertim hoc statu orbis Christiani. Deinde, Aduersariorum hæc sententia est. Spiritum Sanctum non præesse cum autoritate singulis Ecclesiis, sed coactis in Concilium. Atqui, vt membra corporis oportet omnia esse animata, sic singulas Ecclesias oportet duci Christi Spiritu, alioqui sequeretur grauissimum incommodum, idque omnino metuendum, neminem posse Solem à se visum certò affirmare (nam Dominus noster Jesus Christus à Prophetâ Malachiâ vocatur *Sol iustitiæ*) nisi adhibita consultatione. Et sanè in conciliis legitimis audiuntur argumenta, res mittitur in consilium. Itaque obtinemus (quod vnum velle æquum fuit) inditas esse certas quasdam Notas Scripturæ Canonicæ, quarum interuentu distinguatur ab Apocryphâ, quandoquidem vel percussis animis scriptoris Maiestate agnoscuntur, vel in medium allatæ, ab earum rerum peritis, suâ luce feriunt tantâ efficaciam mentem vt assentiatur. Sed illud hoc loco inculcandum est, lucem hanc cerni non posse citra Spiritus Sancti efficacem operationem, perinde atque quum Dominus noster Jesus Christus cæcis oculos aperuit, quo factum est vt ea viderentur atque oculis vsurparentur quæ naturâ suâ (abfuerat modò cæcitas) videri potuerunt.

CAP. XIII.

Adjicitur confirmatio superioris argumenti Pontificiorum, & refellitur.

AT verò quicquid sit, negari non potest (inquiunt) quosdam libros à Scripioribus *Στοιχειωσις*, editos nō continuò eo ab Ecclesiâ relatos in Canonem, quosdam verò libros eiusdem dignitatis & conditionis, qui primitus in Canonem non fuerant relati, hanc autoritatem, quæ Scripturæ Canonicæ propria est, ex Ecclesiæ approbatione obtinuisse. Atque hîc in eo plurimum laborant, vt ostendant quosdam libros in V. Testamento scriptos à Prophetis hodie non extare, id quod illi volunt accidisse non aliam ob causam, quàm quod eos Ecclesia non retulerit in Canonem, hoc est (vt diximus iam non semel) in catalogum siue Indicem librorum Sacræ Scripturæ: cuius generis sunt ij libri qui citantur in Veteri Testamento, in Chronicis & historicis libris, vt *Liber recti* &c. Nam non vide-

tur fas esse vt Scriptor afflatus Dei Spiritu, dum reddidit rationem breuitatis, eam inde accerfat quod à Scriptori prophano ea fusiùs tradita sint: nam quorsum attinuit vt Spiritus Sanctus ea traderet breuiter, quæ æquè verè, multò copiosius, ab aliis tradita sunt? Sanè videtur hoc alienum esse à Spiritus Sancti ingenio & consuetudine. Sed & libri quidam sunt scripti ab Apostolis, proindeque diuini, qui & ipsi non relati sunt in Canonem statim, sed procedente demum tempore hoc consecuti sunt, vt habiti fuerint pro Canonicis, nempe postquam Ecclesia interposuit iudicium suum. Ergo non aliunde de eorum autoritate librorum nobis constat quàm ex Ecclesiæ autoritate. Neque verò arbitrantur hîc deesse exempla, nam verbi gratiâ, Epistola ad Hebræos olim dubiæ fuit autoritatis, Epistola Jacobi, Epistola Petri secunda, Epistola Johannis secunda & tertia, Epistola Judæ, ipsa denique Apocalypsis, qui tamen omnes libri hodie pro Canonicis habentur, Vnde id nisi ex autoritate Ecclesiæ.

Verumtamen ne sic quidem stabiliri potest quod iecerunt fundamentum, instabile naturâ suâ, illud enim certissimum est, *verum sensum de rebus diuinis à nullâ aliâ vi proficisci quàm Spiritu Sancto*, (quam vim illi ipsi, quibuscum nobis res est, *lucem gratiæ* solent appellare, neque alio argumento Spiritum Sanctum se probare mentibus humanis quàm ipsâ veritate, argumento est quod conscientia cum religione artificissimam habet coniunctionem. Cæterum conscientia nulla est vbi nulla est scientia, neque verò scientia vlla esse potest vbi veritas testimonio tantum, non suâ ipsius luce, hominum mentibus sese insinuaui. Nam quod aiunt, quosdam Sacræ Scripturæ libros non fuisse relatos in Canonem, primùm id negari potest. Nam (si volumus rem ipsam considerare) idem author, siue Scriptor potius libri, consignator libri est, hoc est, is est qui iubet librum suum referri in Canonem, nempe hoc iam in confesso est librum esse scriptum à viro *Στοιχειωσις*, Ergo eo ipso quod librum scripsit, & eum voluit referri in Canonem. Itaque si is liber in Canonem non est relatus, Ecclesia contumax fuit & rebellis Deo, quæ libros eos quos nouerat à Prophetis scriptos noluerit in Canonem referri. Nullus hîc effugio locus patet, nam quid respondebunt? Eos libros non fuisse scriptos auctore Spiritu Sancto? Ergo iure reiecti fuerint, non sola id effecerit autoritas Ecclesiæ, sed libri conditio, quem si Ecclesia pro Canonico agnouisset, ea in re vel errasset turpiter vel nefariè. At verò si iam Ecclesia eos libros agnouerit habere immediatè authorem Spiritum S. neque verò continuò admisit tamen, hæc verò iam manifesta est in Deum rebellio. Porro vera Ecclesia non est rebellis Deo.

Dixerint fortasse, eos libros viles adeoque necessarios fuisse tum cum scriberentur, itaque non admissos fuisse ab Ecclesiâ tum demum cum viles esse desierunt. At verò vel id Prophetæ, libri scriptor, monuit, vel reticuit. Si monuit, non solâ autoritate Ecclesiæ non fuisse admissi, sed ipsius monitu Prophetæ. Quod si Prophetæ id reticuit, nimis fuerit audaciæ quos libros Prophetæ scripsit, Prophetæ non monente, non admississe: quamquàm difficile est statuere, quo

2.

Resp.
ad pri-
mum de
libris qui-
busdam
Ver. Test.
in Cano-
nem non
admissis.

Except.
Ref.
1.

Objec.
Pontif.

1.

An ij libri deficient esse viles.

facto qui quondam libri viles Ecclesiæ fuerunt, coeperint postea esse inuiles. Nam cum sit eorum quæ scribuntur duplex vsus, nempe (vt docendi gratiâ sic loquamur) *practicus* & *historicus*, etsi quidam libri Prophetici *practicum* nullum vsum haberent, retinerent tamen *historicum*. Cæterum *practicum* vsum eum dicimus, qui ad earum rerum praxim spectat quæ libro, cui *practicum* vsum tribuimus, continentur: Verbi gratiâ, Multa sunt in Leuitico quæ hodie *practicum* vsum nullum habent, nam victimas hostias cruentas, quales Deus iis temporibus exegit, Christianis hodie nefas est exhibere, at hæc tamen scire vsum habet *historicum*, sic enim fit vt notum habeamus quæ fuerit differentia cultus diuini sub Vet. & N.T. item hoc pacto tenemus ea quæ Nouo Testamento reuelantur, veteri fuisse adumbrata, id quod maximam habet vim ad demonstrandam Dei Sapientiam, asserendamque religionis Christianæ veritatem. Quod si ideo quod liber aliquis à prophetâ scriptus *practicum* vsum nullum habet nostris temporibus, iusta hæc & idonea ratio haberi debet, quid venter si minus totum Pentateuchum, ac certe maximam Pentateuchi partem non admitti ab Ecclesiâ, quo nil dici potest magis absurdum & impium, si quidem obtinet illud Pauli ad Rom. cap. 15. *Quaecumque ante scripta sunt scripta sunt in salutem nostram.* Deinde, vel existant hi libri, vel non existant, si existant, proferantur in medium, testabuntur haud dubiè rerum maiestate, ac styli quâdam diuinitate summam sibi factam iniuriam ab eâ Ecclesiâ quæ eos reiecit, & factum adeo temerè conuincunt, & redarguent. Quod si nulli existant, mera hæc ariolatio est, & coniectura fallax admodum, nam qui possit fieri iudicium iis de libris qui existant nulli?

2o

Inft.

Ref.

Attamen (inquiunt) interciderunt hi libri, neque vero credibile est Ecclesiæ negligentia id factum, nam Ecclesiæ studiosè conseruat eos libros qui verè Canonici sunt. Sed enim vnde factum est, vt quos Ecclesia libros non retulit in Canonem eos passa sit intercideret? Si negligentia id factum est, Ecclesia negligens fuit hæc in parte, id quod illi euitatum volunt. Sin dedita operâ, haud dubiè continuerunt hi libri aliquid quod Ecclesia iudicauit esse noxium & perniciosum. Atqui hoc vel cogitatur impium foret, vltimos libros qui Deum habuerunt authorem, scriptorèmq; diuinitus immediatè afflatum, quidquam continere quod non sit ad salutem concludibile, tantum abest quidquam vt contineant quod noceat.

An libri aliqui Canonici V. T. interciderint.

Resp. I.

Verum enim verò interciderunt quidam libri quorum fit libris Veteris Testamenti mentio. At, inquam, non si Propheta librum scripsit (vt hoc iis demus omnes eos libros scriptos à Prophetis, nam ex iis scriptos quosdam fuisse nullum dubium est) sequitur protinus scriptum à Prophetâ librum quatenus Propheta est. Multa enim vt priuati homines dixisse & fecisse potuerunt, non secus ac regius Legatus, alia dicit & scribit quatenus Legatus est, nempe Principis iussu extraordinario, cætera agit tanquam priuatus: verbi gratiâ, Si Legatus historiam scribat cuius commentarium non acceperit à Principe, vel eo quod earum rerum quas scribit testis fuerit ipse. Neque verò id refelli eo possit quod à Pro-

Inft.

Ref.

phetis hi libri eitantur, nam & D. Paulus Menandri, Epimenidis, & Arati scripta citauit; & res ipsa clamat necessaria scitu, & maximè opportuna, notata fuisse, dum citantur horum hominum scripta. Si verò quis requirat, quo consilio ea citantur viri diuinitus afflati atque impulsus ad scribendum, in promptu ratio est, ne Spiritus S. vllâ obliuione laborasse videretur, quemadmodum sæpenuerò euenit vt in Scholis Rhetores, dum ea tradunt quæ Rhetorices propria sunt, de Grammaticis aliquid intermiscerent, quod ad cætera attinet lectorem, siue auditorem, amandant in Grammaticorum scholas; Neque verò eo testantur se pendere à Grammaticis, tantum id faciunt vt ne professionis suæ fines veluti excessisse videantur. Sed nihil opus est tam operosè respondere, vno verbo res expediri poterit, si dicamus interciderunt hos libros nullâ intercedente Ecclesiæ autoritate, quasi eos non admisisset, sed quâdam temporum iniuriâ & calamitate, occultâ Dei prouidentia: Id quod nunquam euenisset, si illis libris quidquam fuisset proditum ad salutem scitu necessarium, quod ipsum non exstet proditum iis in libris qui in Ecclesiâ ad omnem vsque ætatem conseruantur.

Resp. 2o

Vnde efficitur leue esse & falsum quod contendunt, *Hoc pacto si vlli libri scripti à Prophetis interciderint, Scriptura Canonem esse imperfectum.* Nam perfectio Canonis Scripturæ pendet à perfectione rerum quæ Canone continentur, quæ si eadem aliis libris traditæ fuerint, qui quidem non peruenierint in nostras manus, fraudi id nobis esse nequit, si earundem rerum noticia iis ex libris quos habemus peti potest: quemadmodum (vt exemplum apponamus) si Aristoteles aut Hippocrates de Philosophiâ & remediciâ pari ingenio, pari doctrinâ, eodem rerum vsu multos libros scripsissent, atque ex iis, ij soli exstarent ex quibus Peripateticum dogma & medica ars disci possit, haberemus (vt ita loquar) Philosophiæ Peripateticæ & Medicinæ Hippocraticæ Canonem perfectum, quod ad rem ipsam attinet. Atqui iis libris quos habemus continetur Lex & Euangelium, quibus summa vtrique doctrinæ ad salutem necessariæ comprehenditur. Id quod ex Domini nostri & Apostolorum commendatione S. Scripturæ clarum redditur. Nam notissimum illud est, *Habent Mosè & Prophetas*, nempe vnde discant quicquid scitu ad salutem necessarium est. Nam si Mosè & Prophetis, hoc est Pentateucho, quinque libris M. sis & Prophetis scriptis, omnia non fuissent abundè contenta & comprehensa, quorum noticia miseris potuisset ad salutem perducere, sed adiungendæ forent traditiones non scriptæ, mutila fuerit & optimâ sui parte scilicet detruncata Abrahami admonitio. Deinde verò docuit Apostolus, *Scriptura posse reddere hominem sapientem ad salutem.* Quid diximus, hominem? Imò verò *hominem Dei*, inquit Apostolus, h. e. ex phrasi Scripturæ *Dei ministrum*, Nam par est locutio, *hominem Saül*, homo Dei, hoc est Ministri Saülis, Minister Dei. Cum igitur rem ipsam teneamus libris qui existant comprehensam, non est quod argamur animo supra modum, tanquam si in Scripturæ Canone quidquam desideraretur quod scitu necessarium sit, si maximè (quod tamen non concedimus, eas ob rationes quas attulimus supra) quidam

Inft. de Canon imperfecto. Ref.

Simili illi stratur.

quidam libris scripti à viris *Scot. & Scotis* interuissēt.

Sed enim (vt iam venimus ad alteram argumenti partem) quidam libri non admissi aliquando ab Ecclesia tandem id obtinuerunt vt admitterentur: Ergo solâ autoritate Ecclesiæ fit vt libri qui merentur vt Canonici sint, pro Canonicis habeantur. Omnino id inconsequens est. Nam vt hoc primum dicamus, vel Ecclesia libris qui merebantur vt in Canonem referrentur eum honorem non habuit quem hi libri merebantur, vel eos semper admisit. Prius illud Aduersarij nolint, negant quippe Ecclesiam posse errare. Atqui grauis error est libros qui ob dignitatem poscunt vt in Canonem referantur, non referre in Canonem, sed dubitare an quod diuinum est pro diuino

Nam quod aiunt, *Ecclesiam eos libros nunquam quidem reieciisse, sed non admisisse tamen*, id verò iam nugari est, velle (quod aiunt) cornicum oculos configere. Nam cum rerum diuinarum duplex sit ratio, vel enim earum intercidit planè memoria, vel earum adhuc cõseruatur memoria: verbi gratiâ. Multa patrauit Christus miracula, quorum nulla ad nos noticia peruenit, ea miracula neque nos admittimus, ignota nimirum (nil autem nisi notum admitti potest) sed nec ea contemnimus aut rejicimus, nam pari ratione ignotum contemni & rejici non potest. Sed diuersa ratio est rerum diuinarum, quæ nobis ob oculos constituuntur scilicet, & quibus aded inuitamur ad Dei cognitionem; eæ si minus admittuntur, neque traducuntur ad vitæ vsum salutarem, respuuntur sanè eo ipso quod non admittuntur: quemadmodum donum oblatum videndi tibi ac vigilantia, si non admiseris, respueris eadem operâ. Sic concidit vis omnis cauillatiunculæ quâ vtuntur, dum negant quidem Ecclesiam reieciisse vllò vnquam tempore librum Canonicum, at verò aiunt Ecclesiam ex iis libris quosdam aliquando non admisisse. Eodem enim res recidit. Ergo si nolunt Ecclesiam errare, sed nec errare posse, eò adigantur necesse est, vt fateantur eos libros ab initio semper fuisse admissos ab Ecclesiâ, qui vt admitterentur hoc verò erant meriti; non est enim æquum vt Dei Verbum à Dei filiis non admittatur.

Neque verò hic responderint (quod tamen res est) *Hos libros admissos quidem fuisse semper à quibusdam Ecclesiis, non fuisse pariter admissos ab omnibus Ecclesiis, nisi tum demum quam vnanimis consensu ab Ecclesiâ tota Scriptura Canon totus consignatus est.* Etenim si id dixerint, quæstioni locus est, An à maiore, an à minori parte Ecclesiæ libri illi fuerint admissi. Si à maiore, ergo ab initio admissi fuerunt ab Ecclesiâ, res enim à maximâ sui parte sumit denominationem. Si à minore, Ergo minor Ecclesiæ pars eadem sanior fuit, & maior Ecclesiæ pars grauissimè errauit. Id quod illi pariter negant posse vnquam euenire. Deinde & hi: subit quærere, vndenam illa sanior Ecclesiæ pars agnouerit eos libros esse Canonicos, ea, inquam, pars quæ eos admisit libros, nam ex autoritate Ecclesiæ obtineri id non potuit, nempe Ecclesiæ autoritas pendet ab Ecclesiæ consensu. Atqui hîc dissensum est, aliis eosdem libros, admittentibus, aliis hæsitantibus saltem, & cohibentibus assensum.

Sed ad rem. Certè de nonnullis Canonicis libris dubitatum est, non quidem ab vniuersâ Ec-

clesiâ, sed tamen à certis quibusdam Ecclesiis, id quod humanæ imbecillitati tribuendum est in vniuersum, (nam quæ speciatim causæ huius dubitationis fuerint, eas loco magis idoneo, Deo iuuante, exponemus) At quod tandem admissi fuerint, atque pro merito in Canonem relati profectò id effectum est effulgente toti Ecclesiæ maiori Spiritus Sancti luce, à quo solo proficiscitur quod verum à falso, bonum à malo discernimus. Atqui (vt sæpius iam diximus) Spiritus S. dum mentis aperit oculos, id ipsum facit quod euenit dum cæco videndi facultas restituitur, nempe ea videt quæ antea non vidit, & visa certis notis inter noscitur, ac distinguit. Id ipsum hic contigit, Ecclesia tandem vniuersa instinctu atque ductu Spiritus Sancti, quos libros authore Spiritu Sancto scriptos non admisit aliquando, eos vt admitteret adducta est.

Neque verò eo existimanda est vel tota Ecclesia, vel Ecclesiæ veræ pars vlla Dei Verbum contempsisse, sed errasse tamen certè existimanda est. Nam (vt etiam non semel monuimus) malum interest inter ignorationem veræ doctrinæ, & scriptoris seu Doctoris, quomodo is instructus sit atque affectus qui doctrinam litteris prodidit, fuerit-ne (vt loquuntur) immediatè actus à Deo vt scriberet, an verò eam habuerit aliunde traditam, quam ipse postea tradiderit. Nam illud ad salutem necessarium est absolutè, hoc non æquè. Deinde, & inter ista plurimum interest, *librum aliquem verè Canonicum reijcere, quod eo putes contineri doctrinam contrariam Dei Verbo* (quâ ratione ducti sanctissimi alioqui & grauissimi viri Epistolam ad Hebr. non modò non admisere, verum etiam reiecere, quod eâ putarent semel lapsis omnem veniæ spem esse præcisam, nam istud sanè repugnat cum totâ Scripturâ) & *librum aliquem, seu Prophetico seu Apostolico Spiritum scriptum, idè non admittere quod dogma contineat Dei Verbo consentaneum.* Sic enim Hæretici, ij maximè qui primis Ecclesiæ temporibus exorti sunt, libros quosdam Canonicos repudiarunt, verbi gratiâ, Manichæi totum Vetus Testamentum &c. Sic Sadducæi omnes Veteris Testamenti libros, præter Pentateuchum, vt Apocryphos reiecerunt, nempe quod iis libris ipsorum errores (vt iis quidem videbatur) multò clariùs & validiùs refellerentur quàm libris Mosaicis. Id quod nos in rejiciendis Apocryphis (quos vocant) libris consilium non possumus videri secuti, nil enim iis libris habetur quod cum nostrâ de religione sententiâ potius pugnet quàm cum Aduersarium opinione, quod, si res esset huius loci, facilè posset demonstrari. Itaque non nisi per atrocem calumniam traducimur, tanquàm ij qui hâc in reprisorum Hæreticorum artes nobis imitandas proposuerimus.

CAP. XIV.

Propositur quinta ratio Pontificiorum, & refellitur.

Quintò sic nos vident. Existiterint sanè Prophetæ, fuerint Apostoli, vnde nobis id constat nisi ex Ecclesiæ autoritate? Deinde, tradiderint illi, scripserint multa, vnde fiet iudicium, an eorum scripta ad nostras manus integra atque intacta peruenerint? Deinde verò, qui ab impe-

quidam libri non fuerint admissi.

in quo Ecclesia errauit, sed humano errore.

Cur Hæretici libros quosdam non admittant

1.

Pontificiorum. Obj. 1. 2.

3.

Resp ad 2. libris aliquando admissis in Canonem.

cept. Ref.

Ex-cept.

Ref. 1.

2.

3. vnde factum vt

ritis earum linguarum, quibus illi Dei mentem nobis aperuerunt, discerni possit & intelligi, an malè vel benè à Prophetiâ & Apost. linguâ (vt ita loquamur) in nostram ve naculam tam sublimia mysteria translata sunt? Denique, cum sint multi in Ecclesiâ qui litteras pianè nesciant, quid illis fiet, annon eos necesse est ecquiescere legentis vel recitantis autoritate, quanto magis auctoritate Ecclesiæ? Sed ad hæc singula ordine, neque verò operosè, respondemus. Nam quod quærunr, *Vnde nobis constet fuisse Prophetas & Apostolos*, id verò facile est expedire, nobis id constat ex consensu orbis terrarum, etiam eorum hominum qui Prophetarum & Apostolorum doctrinæ maximè sunt infensi: Nam ne Athei quidem id negant, tantum dicitant Prophetas & Apostolos fuisse impostores. Atqui iam verò huius generis consensus fallax esse non potest, sed neque vocari in fallaciæ suspicionem, non est enim testis domesticus qui hîc testimonium dicat, quando grauisissimi & capitales veritatis hostes edvi veritatis adiguntur vt fateantur exstitisse quondam Prophetas & Apostolos. Neque verò id negare minus esset vasti & immanis ingenij quàm si quis negaret aliquando exstitisse consules Romæ, nam pari certè impudentiâ vtrumque negatur. At Ecclesiæ testimonium, nisi ab Ecclesiæ filiis, à nemine admittitur. Itaque prius credimus Dei Verbo (quâ fide efficitur vt Ecclesiæ membra simus) quàm Ecclesiam agnoscamus pro matre.

4.
Resp. ad primam.
vnde sciimus fuisse Prophetas, Apostolos.

& eos non fuisse impostores

1.
quod ostenditur ab externis circumstantiis.

Verumtamen si porrò pergant, seque profiteantur agnoscere quidem (etiam sepositâ Ecclesiæ auctoritate) sciri facile posse fuisse Prophetas & Apostolos, at non posse sciri fuerintne impostores. Id æquè facile dissolui potest, primùm iis rationibus quæ ex iis, quas Rhetores *circumstantias* vocant, petuntur, deinde multò maximè illis argumētis quæ res ipsa abundè suppeditat. Nam impostores vel voluptatis, vel honorum, & dignitatis alicuius consequendæ causâ student imponere imperitiõibus. Nullius horum in Scriptores sacrarum litterarum Prophetas & Apostolos suspicio potest cadere, nam & eorum vita grauisissimis ærumnis conflictata fuit, & rerum terrenarum contemptus, etiam honorum (quorùm cupiditate animus humanus maximè afficitur) non modò in eorum scriptis, sed etiam in totius vitæ instituto & ratione clarissimè effulsit. Quin & hæc dogmatis ipsorum professio est, vt per crucem & grauisima quæque, peregestatem atque ignominiam ad vitam cœlestem, tanquam ad metam, contendamus: quâ in re ipsi Prophetæ & Apostoli nobis exemplo præierunt. Ergo nil opus est vt hîc confugiamus ad auctoritatem Ecclesiæ tanquam ad anchoram, quod aiunt, sacram, quando hoc quidem pacto Athei reuinci non possent, illo facilimè. Atqui quum agitur de ratione internoscendi Dei Verbum, ea ratio quærenda est quâ sit vt ex Atheis (quales sumus omnes naturâ) euadamus in eos qui Deum verè norunt & colunt: quæ ratio non potest esse certè auctoritas Ecclesiæ, quam tum demum agnoscimus quum facti sumus Christiani.

2.
ab intrinseca Scriptorum ipsorum excellentia.

Sed & res ipsa id ipsum probat, Nam scripta Apostolorum & Prophetarum tantam præ se ferunt rerum & sententiarum Maiestatem, vt fieri

non possit vt aliunde profecta sint quàm à Deo. Nam cum quicquid dicant aut scribant homines, id faciant vel ductu rationis, vel ab affectibus & perturbationibus animi acti trãversum, vel mente moti (id quod à corporis morbo est & intemperie) vel Dæmonum impulsu, vel Dei quodam instinctu; priorum trium dici non potest quicquam vnde libri tam sapienter scripti potuerint proficisci, non est enim humanæ rationis opus, multò minus affectuum, aut morbi, aut impulsus Diabolici ea tradere tam magnificè, tam diuinum in modum, quæ spectant ad veram & solidam animi humani consolationem, ad Deum cultum & pietatem, ad omnem virtutem, ad ingenerandam in hominum animis spem beatæ immortalitatis; perturbationum autem animi multò minus, proindeque & delirij, fuerit tantam rem præstare. Nam Sathanæ regnum profectò totis iis libris conuellitur & labefactatur.

Sed enim, *Vnde liquebit eos libros ad nos integros, atque incontaminatos, ad ætatem vsque nostram permanfisse?* Nam optimi cuiusque libri fatum hoc est, vt si non procedente tempore intercidat, at certè vetustate cor rumpatur & deprauetur. Ergo si res sic æstimeretur magna incesset animum dubitatio, *An communi fato omnium librorum libri Apostolici & Prophetici non fuerint obnoxij?* Vnde oriri necesse est animi ætium quendam, qui non potest aliter (vt videtur) explicari atque expediri, quàm si in auctoritate Ecclesiæ dubius & anceps animus habeat in quo consistat. Nam illud non satisfacit ad sistendum animi motum, quod affirmari verè potest, singularem hæc in parte adhibitam fuisse à Deo curam & diligentiam, ne vel hominum in-scitiâ, vel incuriâ, vel malignitate iis libris quicquam vel adijceretur vel detraheretur. Hęc enim ratio sumit pro confesso quod in controuersiâ est, *Fuerint-ne hi libri conseruati puri ac integri:* deinde, dici non potest verè, nihil in libris etiam Apostolicis & Propheticis esse immutatum, nam id testantur variæ Lectiones codicum tum Veteris tum etiam Noui Testamenti, quanquàm in Veteri Testamento propter illud quod vocant *קרי & כתב* (hoc est, verbum verbo *lectio & scriptio*, quum aliud legitur aliud scribitur, id quod solet in libris Biblicis notari circulo supra *כתב*, & in margine adscripta voce quæ legi debet) vel nunquam vel rarò contingit. At in Nouo Testamento huius varietatis multa sunt exempla, quæ viri docti collegerunt; omnium verò accuratissimè piæ & beatæ memoriæ Robertus Stephanus Henrici pater. Atque huius varietatis multa præterea attulit exempla Dominus Beza in doctissimo opere. Annotationibus in Nouum Testamentum. Sed & æquè verè dici potest, quosdam libros adiectos esse sæculi & temporum iniuriâ libris verè Propheticis & Apostolicis, verbi gratiâ libri Apocryphi, de quibus vtrumque tam acriter disputari solet.

Itaque vt agamus candidè & simpliciter (quod veritatis sectatores decet imprimis, quo in numero nos esse profitemur) aliter sanè respondeamus, nempe illud primum, Varietas lectionis non neque vllò sæculo vnquam fuit, ante Concilium Tridentinum, ab Ecclesia excussa & definita, sed Ecclesiæ suis utebantur exemplaribus citra vllum veritatis aut pietatis præiudicium. Ergo nil erat necesse hîc vocare in subsidij Ecclesiæ

Resp. 1. ad 2. Vnde sciimus libros Canonicos non esse corruptos.

Resp. minus firma.

reijcitur.

alia resp. solidior.

De variis editionibus Scripturæ.

Ecclesia auctoritatem, quandoquidem Ecclesia, tot sæculis ab Apostolorum vsque temporibus ad nost. a, sine vllâ definitione quæ lectio cui lectioni præponenda sit, steterit. Deinde, qui potuerit Ecclesia hanc quæstionem definire, quæ hodièque varietatem hanc non damnat. Nam Ecclesia Romana verbo quidem id fecit, atque in speciem, reapse nihil minus: Etenim Concilium Tridentinum iussit quidem haberi pro auctoritatè Vulg. editionem, sed cum in Vulgarè editione maxima sit varietas, eam varietatem interposito decreto Concilium Tridentinum non sustulit vnde fit vt tot hodie extant variæ Vulgaræ editionis, quam vocant, editiones. Sed & in illâ nobili editione Bibliorū quæ typis Christ. Plantini, auspiciis Regis Hispaniæ Antuerpiæ prodiit, nil veritus est magnus vir proculdubio Arias Montanus adijcere varias lectiones. Exempli gratiâ, in vulgata editionis aliis exemplaribus scriptum est Genes. 3. *ipsum conteret caput serpentis*, in aliis, *ipsa*. Atqui si Ecclesia vtra lectio vera esset definiisset, altera non pro diuersâ lectione, sed pro corruptâ foret habenda, nam *lectiones variæ*, quæ vocantur, eæ sunt quorum vtraque ferri potest, nam mendosa lectio certè ferri non potest, neque debet, vt pote quæ pugnet cum mente & consilio præcipuo authoris. Ergo nil opus est confugere ad Ecclesiæ auctoritatem, ad quam scilicet frustra confugeremus, vt pote quam Ecclesia nullam hîc interponit, ne Romana quidem. At verò perturbat hæc varietas animum vehementer. Sed nos iam quærimus, an Ecclesiæ auctoritate hæc turbæ componantur, id quod esse falsum iam abundè demonstratum est, non quærimus quâ tandem ratione componantur.

Quoniam verò huc deducta disputatio est, ne quis animi pendeat, & hoc, quicquid est, expediendum est duplex omnino varietas lectionis in libris occurrere potest: Est quædam varietas momentosa, quæ cernitur earum rerum significatione quæ maximi sunt momenti, eius generis varietas in verbis nonnulla est in Scriptura, in rebus nulla; nulla, inquam, in Hebraicâ & Græcâ quam vocant veritate: Alterum genus varietatis est illius quæ nullius est momenti, quod attinet ad rem ipsam, quum scilicet siue sic legas, siue aliter, res eodem reapse redit, quamuis voces vel phrasæ significationis in speciem contrariæ sint, vel nonnihil diuersæ: verbi gratiâ, initio capituli 12. Epist. ab Heb. in receptissimâ græcâ editione peccatum dicitur *ὁ θεὸς ἀντι*, at in Complutensî *ἀντιθεὸς*: voces sunt prorsus contrariæ, at significationis tamen non sunt contrariæ, nam *ὁ θεὸς ἀντι* vertunt, quod nos aded facile circumfistit, *ἀντιθεὸς* verò quod evitari non potest *θεὸς ἀντι* Apostolo est evitari. Res utrobique pænè eadem est. Et capite ultimo Apoc. in editione græcâ, ea quæ receptissima est, existat scriptum, *Quis istus est iustificetur adhuc*, hoc est, probet operibus se esse iustum, quomodo B. Jacobus docet nos iustificari ex operibus; at in Complutensî editione scriptum est, *iustitiam faciat adhuc*, eadem vt videre est) sententiâ. Ergo nulla est in libris Apostolicis varietas quæ cuiusquam animum merito possit offendere, vt nihil hîc opus sit Ecclesiæ auctoritatem implorare.

Quod si verò in re graui vlla esset in sacris litteris varietas, id quod ne vnquâ eueniret singulari

Dei prouidentia cautum est, quæ vt eos libros, quamuis summâ conquisitos diligentia à tyrannorum satellitibus & emissariis, tamen conseruauit, sic etiam inuigilauit vt ne vlla iis accideret insignis mutatio; Verumtamen si id accidisset non auctoritate Ecclesiæ, sed ex ipsâ Scripturâ sacrâ dignosci id potuit: quemadmodum enim errores qui librorum vitio in libros Aristotelis irreptierant, si vllius sint momenti, facillè ex toto genere doctrinæ Aristotelicæ deprehenduntur. Sic etiam in S. Scripturâ si vllò in loco erratum fuisset in ipso dogmate fidei, ex aliis locis potuisset facillè error emendari: neque enim contingit vt in libris maximâ cura adseruatis atque descriptis passim erretur. Nil igitur hîc opus fuisset Ecclesiæ auctoritate.

Verum, enimuero libri Prophetici scripti sunt lingua Hebraicâ & Græcâ primum, deinde vbi in vernaculam. Qui post de Versionum fide imperitus iudicauerit? Et, potest, ne negari magnam esse Versionum varietatem? Id eodem pacto dissoluitur quo ea quæ allata sunt ad conuellendam certitudinem integritatis scriptorum Apostolicorum & Prophetorum. Nam quemadmodum fides versionis Elementorum Euclidis linguam gallicam inde præcipuè dignoscitur, quod versionis author non fuit eo ingenio vt potuerit res tam præclaras ipse commentari & excogitare, vnde sequitur in Versione non esse erratum, atque in eâ nihil existare quod sit Translatoris, præter verba. Sic planè rerum magnitudo tanta vt author versionis Bibliorum eas non potuerit ipse inuenire, satis aperte ostendit & probat Versionis fidem.

Quod verò ad Versionis varietatem attinet, eadem quæ supra distinctio locum habet, nam si in leuiciâ inter interpretes dissensio est, de eo non est quod laboremus. Sin de re graui, ipsa fidei (vt loquuntur) analogia prauitatem versionis redarguet, nullâ intercedente necessitate Ecclesiæ auctoritate. Paucis, errari potest in Versione duobus modis, vel si pugnet Versio cum mente Spiritus Sancti absolutè, hoc est, si Versio reddat sententiam pugnantem cum ipso dogmate, vel erratur non quidem iam aduersus mentem Spiritus Sancti absolutè, sed tamen aduersus mentem Spiritus Sancti hoc aut illo loco. Solum prius genus erroris perniciosum est; ac meâ quidem sententiâ, in nullâ quæ hodie existat Versione occurrit, nisi fortè in Vulg. Vers. duobus hisce (exempli gratiâ) in locis, *Talibus enim hostiis promeretur Deus*, Heb. 13. 16. Sed is error fortean excusari potest, nam *demereri aliquem* Latine non est aliquem deuincire semper, sed sibi conciliare, atque ita dictum erit quemadmodum illud, *Redime peccata tua iustitiâ*: verba sunt Danielis ad Nabuc. Alter verò: *Adorauit fastigium baculi sui*. Gen. 47. 1. Nam perinde dictum videri possit atque, *Adorate scabellum pedum eius*, hoc est, ad scabellum.

Quod si quis pertendat, non posse quosdam errores versionum excusari, imò ne eos quidem deprehendi posse: facilis responsio est, nò esse Ecclesiæ auctoritatem, sed erroris repugnantiam cum cæteris locis sacræ Scripturæ, quæ litè hanc dirimat. Sed vt res magis sit peripicua, adhibeamus notissimum, exemplum vsus est Thomas Aquinas versione scriptorū Aristotelis barbarâ & mendosâ, attamen propterea quod in eâ versione passim

posset si irrepisset in libros sacros.

Resp. ad 34 de translationibus sacrorum librorum.

& eorum varietate atq; discrepantia.

Vnde eorum errores deprehendi possunt.

quorum duo sunt genera.

1.

2.

Vnde etior reuincit

effulgent Peripateticæ Philosophiæ dogmata, ex dissonantiâ versionis cum dogmate Thomas, linguæ græcæ planè rudis, vel errorem versionis obseruat, vel ita versionem interpretatur, quâ parte aberrat à Græco, vt eius interpretatio etsi non quadret si conferatur cum versione, conueniat tamen græco appositissimè, tanquam si Thomas græcum codicem inspexisset ipse, quem nunquam fortasse viderat, aut certè si vidit, non intellexit. Haud dissimiliratione, si in versione Bibliorum tam grauitè extratur vt versionis sententiâ ipsum dogma euertat, qui dogmatis non est rudis, quamuis nullam habeat linguæ Græcæ vel Hebraicæ notitiam, errorem nullo negotio deprehendit.

Resp ad 4.

At qui possit qui nescit literas scire an legantur sacra Scriptura fialiter, an ex iis testimonia citentur integra & intacta, neque enim ipsum codicem iis licet per imperitiam consulere. Sed hoc faciliè solui potest, nempe ex consensu legentium, qui cum non possint vocari in suspicionem syncretismi, disiti quippe locis & rot numero, vt in commune consultaturi conuenire non potuerint. Verumtamen etsi vnus tantum legeret, vnus recitaret, maiestas rerum & lententiarum verborumque tanta est vt legentis aut recitantis ingenio non possit adscribi, vnde fit vt faciliè possit intelligi legentem & recitantem legere & recitare aliena. Ea verò rerum magnitudo non cernitur nisi interuentu lucis Spiritus sancti, iuxta illud Pauli, 1. Cor. 2. 14. Homo animalis non percipit ea qua sunt Dei, neque verò ea potest percipere, sunt enim esultitia, spiritualis verò diiudicat omnia, cum ipse à nullo iudicetur, quod intelligendum est de iure, (vt loquuntur) non de facto, hoc est, non pender homo spiritualis in rerum diiudicatione ab vllius iudicij autoritate, quemadmodum in rebus cernendis oculi non pendent ab alieno iudicio.

CAP. XV.

Proponitur sexta ratio Pontificorum & refellitur.

6. Pontif. ratio, de Scriptura interpretatione.

Sexta ratio, quâ contendunt effici authoritatem Verbi Dei pendere, quod ad nos attinet, ab Ecclesiæ authoritate, ducitur à varietate Interpretationum sacrae Scripturae. Nam cum Verbum Dei non sit iam *littera* (quam vocant) *Scriptura*, sed id quod ea, quam vocant *litteram*, significat, si de sensu controuersia est & de mente Spiritus Sancti, quænam demum ea fuerit, certissimum est de Verbo Dei pariter controuersiam esse. Atqui in hac diuersitate iudiciorum negant quidpiam certè posse statui & definiti, nisi accedat iudicis, qui litem dirimat, sententiâ. Quis verò potius hinc iudex sit quàm Ecclesia? Id quod illi nituntur probare prolatis primùm testimoniis ex Veteri Testamento, tum deinde ex Nouo Testamento. Sed præstat hanc in parte eos ipsos audire disputantes. *Primùm* (inquiunt) *testimonium habetur Exod. 18. Ibi enim legitur quod cum cœpisset populus Dei redigi ad quandam formam Ecclesiasticæ Republicæ, sedebat Moses tanquam Princeps & caput illius Ecclesiæ, & ad omnia dubia circa legem Dei exorta respondebat, nec homines remittebat ad spiritum aliquem reuelantem. Ibidem cum constituisset, iuxta consilium foceris sui, minores magistratus qui populum iudicarent, sem-*

per tamen sibi reservabat dubia circa religionem. Bellarm. libro 3. de Interpret. verbi Dei cap. 4

In quo illud primùm offendit, quod videtur negare vllam ante existisse formam Ecclesiasticæ Republicæ, deinde (quod consequens est) vllum iudicem antea existisse qui controuersias in religionis negotio definirer, quorum vtrumque dictu perabsurdum, & pænè impium est. Neque enim Ecclesia temporibus iis quæ Mosis tempora præcesserunt, caruit suâ formâ. Deinde, nefas est statuere pios ante Mosis tempora hæsisse dubios atque suspensos, quoties agebatur de controuersia in causâ religionis, quod omninò consequens est, si tum primùm iudicium illud Ecclesiasticum constitutum est, vnde nempe volunt illi pendere definitionem controuersiarum. Nam si nullum antea fuit iudicium illius generis & conditionis, fideles verò nihilominus habuerunt quod statuerent in controuersis de religione, necesse est vt certitudo atque firmitas assensus fidei aliunde pendeat quàm ab Ecclesiâ: nam fidei ingenium (vt ita loquamur) & natura omnibus sæculis vna est, siquidem fides vna est. Nam illud, *nec homines remittebat ad spiritum aliquem reuelantem*, calumniosè dicitur, vel impiè, si enim *spiritus reuelantis* nomine fanaticos Enthusiasmus intelligant, putida calumnia est quâ nos petunt, ac si ij essemus quibus probantur Enthusiasmus, tanquam si ea spiritus vis in animabus fidelibus sese exereret ordinariè. Quod si verò iam *spiritus reuelantis* nomine intelligi volunt spiritum Sanctum, qui in Scripturâ idem spiritus veritatis & reuelationis dicitur, impia planè sententiâ est, quam ne illi ipsi qui eam protulere, si sibi modò volunt constare, queant probare, nam non negant, imò verò profitentur vltro, spiritum sanctum necessarium esse ad religionis dogmata percipiendâ.

Illâ verò, cum constituisset iuxta consilium foceris sui minores Magistratus qui populum iudicarent, semper tamen sibi reservauit dubia circa religionem: nimirum vt intelligeremus vnam esse debere commune tribunal à quo omnes petant Diuina legi interpretationem, vt cui omnes simpliciter acquiescant, sine vllâ autoritate Scripturae dicuntur, nempe conficta studio causæ. Neque enim credibile est, Jethronem Mosis focerum præscripsisse Mosis, Prophetarum principi, quid facto opus foret ad dirimendas controuersias circa religionem & Dei cultum, aut Mossem ad eò sibi defuisse & muneri suo, vt Deo non consulto, monitu hominis priuati, quidquam voluerit hanc in parte præter Dei mandatum mutare. Itaque illud reatissimum & simplicissimum est, vt statuamus eo in loco agi de controuersijs politicis ac ciuilibus, quas nos vltro fatemur non posse aliter definiti, atque (vt loquuntur) terminari nisi accedat iudicis autoritas: nempe in quibus id quæritur vt res rerum possessiones sint incertæ, vel potentiorum vis imbecilliores premat, non quæritur id potissimum vt conscientia ratione victa acquiescat. Argumento est quod litigantibus Iudices decretorum suorum rationem non reddant, itaq; non persuadent, sed cogunt, neque docent, sed imperant, cum controuersiarum de religione diuersissima ratio sit, nam fides persuadetur vrique non imperatur, ab hominibus, inquam. Itaque ne Apostoli quidem hoc sibi vendicant vt dominantur in fidem.

Sed

Resp. ad locum Exodi. 1.

2.

3.

eo loco agitur de controuersijs ciuilibus.

Sed id ipsum locus ipse quem citant clarè loquitur: Et vidit socer Moſis omnia quæ ipſe faciebat populo, & dixit, Quid eſt hoc quod tu facis populo? cur tu ſedes ſolus, & omniſque populus ſtat iuxta te à mane vſque ad veſperam? dixitque Moſes ſocero ſuo, quia venit ad me populus ad inquirendum Deum, cum fuerit ei cauſa veniant, & iudico inter verumque, & notiſco ſtatuta Dei eius leges. Et dixit ſocer Moſis ad eum, non eſt bonum verbum quod tu facis, cadendo cades, tu & populus iſte qui tecum eſt, quia ſupra vires tuas eſt res, non poteris eam facere tu ſolus. Nunc audi vocem meam, & conſulam tibi, & Deus erit tecum, & adduces tu eius cauſas ad Deum, & monebis eos, & ſtatuta & leges notiſcabis eis, &c.: Et tu conſidera ex omni populo vires fortes timentes Deum, viros veridicos, & ponas ſuper eos Tribunos, Centuriones, quinquagenarios, decanos, & iudicabunt populum in omni tempore & omnem rem magnam referent ad te, & omnem rem parvam iudicabunt ipſi. Si verbum hoc ſeceris, & qua præcipit Deus, ſtare poteris, & omnis etiam populus ſuper locum ſuum ibit pacificè, & obediuit Moſes voci ſoceri ſui.

Quibus ex verbis illud primum facilè eſt intelligere, hunc ordinem in iudiciis non fuiſſe à ſocero Moſis præſcriptum eo quod alioqui iudicia forent incerta, ſed vt Moſes & populus ſubleuaretur moleſtiâ; nam nec vnus tot litibus dirimendis ſine graui labore vacare poſſit, nec maturè priuatorum hominum lites componi poſſent, ſi earum omnium iudicium ad vnum deferatur. Atqui ſi ageretur de cauſâ religionis, & iudicij certitudo ab vnus authoritate hominis penderet, nulla moleſtiæ, ſed conſcientiæ præcipuè hæc in parte ratio habenda fuit. Deinde & illud etiam obſeruandum eſt, quod hic mentio fit cauſarum, cum fuerit eis cauſa; At controuerſiæ de religione cauſa non dicuntur, ſed quas vocamus lites. Denique & illud non eſt prætereundum, quod ab inferioribus iudicibus in cauſis minoribus ad Moſem non dabatur prouocatio. Vnde ſequitur in controuerſiis de dogmate religionis inferiores iudices non poſſe errare, id quod ipſi negant Aduerſarij.

Illud etiam diligenter eſt notandum, quod nullam veri ſpeciem habet; Moſem de Theſi (vt loquantur) dubitaſſe, hoc eſt, quid in genere fas eſſet, quid nefas, ſed de Hypotheſi: Atqui omnes de religione controuerſiæ ſunt controuerſiæ de Theſi. Porro de iis rebus de quibus Moſes iudicabat, priuſquam diceret ſententiam Deum conſulebat, vt conſtat ex Moſis ad Jethronem verbis. Ergo non agebatur de cauſis religionis. Verùm eſto, fuerit iſtud iudicium de controuerſiis circa religionem, non continuè ſequitur tamen iudicij authoritatem ab authoritate Moſis pependiſſe. Nam Prouerb. 6. commendatur liberis parentum lex, iubentur ab eorum ore pendere, attamen non ſequitur, nullâ ſe authoritate commendare patris pij præcepta præter patris authoritatem. Itaque Jethro prudenter, Eſto tu pro populo coram Deo, & adduces tu eius cauſas ad Deum, & monebis eos: & Moſes ipſe, & notiſco ſtatuta Dei, & eius leges. Huc etiam illud accedit quod Moſis authoritas tot ſignis & miraculis comprobata in exemplum trahi non debet, vt pote cuius munus extraordinarium fuit.

Secundus locus Veteris Testamenti, cuius

authoritate nituntur, vt probent diiudicationem controuerſiarum circa religionem pendere ab authoritate Eccleſiæ, exſtat Deuter. 17. locus ſic habet, Si difficile atque ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris inter cauſam & cauſam, lepram & lepram, & iudicium intra portas tuas videbis verba variare, Surge, & aſcende ad locum quem elegerit Dominus, veniesque ad Sacerdotem Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit eo tempore, quareſque ab eis &c. Qui autem ſuperbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino tuo, ex decreto iudicij moriatur. Sed nec hic locus quidquam facit ad cauſam, non enim (vt ſupra demonſtrauimus) ex eo quod iudicia conſtituta ſunt à Domino continuè ſequitur, ex iudicium authoritate, tanquam præcipuo argumento, pendere fidei certitudinem, non magis certè quàm ex eo quod Deus vult in omnibus cauſis ordinem quendam iudicij ſeruari, effici poteſt, Iudices non poſſe errare: Nam in hoc genere illud ſemper (vt ita loquimur) præſupponitur, iudicium ſententiam conſonam eſſe legi & æquitati, nam illud ſemper valet, obediendum potius eſſe Deo quàm hominibus.

Neque verò excipi contra poteſt, Deum hinc præſcribere *cacam*, quam vocant, *obedientiam*: nam haud dubiè Synedrion ſi quicquam definiuiſſet contra Dei legem, eius definitionis authoritate ſoluti erant etiam priuati homines, quo minus eâ tenerentur, cuius rei luculentum documentum eo habetur, quod ſynedrion illud iudicium, de quo agitur eo loco, ſæpè tam grauiter errauit, vt plebs, ſi ſententiam iudicis ſecuta fuiſſet graui ſcelere ſeſe obſtrinxiffet. Cuius rei in Veteri Testamento multa exſtant exempla, teſtes ſunt Prophetæ quorum in ſcriptis paſſim exſtant grauiffimæ querelæ aduerſus omnes omnino ordines populi Iſraelitici. Et verò ſi nullum exſtaret eiufmodi exemplum temporibus Veteris Testamenti, attamen exſtat eiufmodi exemplum in Nouo Testamento tam clarum atque illuſtre, vt nullo ingenio, nullâ arte poſſit obſcurari, nimirum Synedrion ſententiâ Chriſtus Dominus damnatus eſt, eaque doctrina, quæ eum profitebatur filium Dei, tanquam hæreſis reiecta & damnata. Deinde verò iudicium hoc non Eccleſiaſticum, ſed politicum fuit.

Non id iam agimus vt probemus eo iudicio actum de rebus politicis, politicum enim iudicium dicitur (vt loquantur in Scholis) non quod de rebus politicis tantum habetur, ſed cuius forma & ratio politica eſt, qualia ſunt iudicia de religione quorum exitus eſt pœna merè politica, (ſic enim loquamur) vt multa & pœna corporalis, quarum neutram licet iudici Eccleſiaſtico infligere, vt potè cuius iuriſdictio merè ſpiritualis eſt. Argumento eſt quod Joſaphatus hoc iudicium inſtaurauit iniquitate temporum collapſum, 2. Chron. cap. 19. Id quod illi non animaduertunt, vt qui nil minus velint quàm pendere à Regum authoritate iudiciorum Eccleſiaſticorum vel conſtitutionem, vel etiam reſtaurationem. In quo etſi illi longè abeunt à vero, (id quod ſuo loco demonſtrabitur) attamen quando Regum in eo conſiſtum eſt, vt nequis impunè ferat violatam religionem, ſatis apertè ea res oſtendit iudicium, quod ad formam attinet, politicum eſſe: nam iudicia merè Eccleſiaſtica

Scriptura
locus.T.
non facit
ad cauſam.2.
Synedrion
potuit errare,& errauit
de factis.3.
ſait Politi-
cum.quod o-
ſtenditur.

1.

2.

3.

à solo Deo pendent, quæ nimirum & institui & haberi possint, si Reges impij sunt & alieni à religione, Regibus inuitis & repugnantibus.

4. in eo agitur de facto non de iure.

Hic verò non repetimus (neque enim necesse est) quod supra diximus, his in iudiciis quæsitum esse de facto potius quàm de iure, quod omne cum lege Dei definitum fuerit in Veteri Testamento, tam clarè vt nulla superfuerit ambiguitas, de lege nullus quæstioni locus reliquus esse potuit, de certo quodam facto, fuerit ne legi consensum an diuersum, quæri potuit. Itaque huius generis controuersia significanter ריב id est *lis* vocata est, quâ nomenclaturâ controuersiæ de religione nusquam designantur. Neq; verò repugnat quod 2. Chron. 19. disertis verbis scriptum est, *Inter legem & præceptum, inter statuta & iudicia*. Nam *legis, præcepti, statutorum & iudicij* nomine facta significantur, de quibus quæritur an iuxta legem, iuxta iudicium, iuxta præceptum, iuxta statutum facta fiat, id quod non nisi ex facti circumstantiis definiri potest. Sanè in lege משפט, מצוה, חק, תורה, lex, statutum, præceptum, iudicium, sic vocantur, vt quum dicitur תורה הווי *lex Nazarai*, vt quum dicitur תורה הווי *lex Nazarai*, תורה הווי *lex leprosi*. Imò verò etiam 2. Sam. 7. 19. תורה בטי האדם dicitur *modus & agendi ratio quam homines sequuntur*. מצוה præceptum est simplex & vnum, in cuius executione nullus ordo requiritur, vt quum interdicitur populo, *ne boui trituræ obliget*. משפטים & חקים *statuta & iudicia*; ita distinguuntur, vt eorum alterum ad Cæremonialem legem, alterum verò ad res ciuiles pertineat. vt תורה & מצוה designent formam, חקים & משפטים *materiam*: nisi fortè hæc aliter distingui queant, nihil enim affirmamus, hæc, inquam, in parte.

Obj.

Ref.

3. locus.

Tertius locus exstat Ecclesiast. 12. 11. *Verbo sapientum sunt tanquam stimuli* (sic notat Spiritus sanctus acumen sententiarum quas proferunt viri Sapientes, quod in eo cernitur quod vehementissimè mentis aciem feriant, atque animum afficiant) & *tanquam clauis plantati* (nimirum ob certitudinem fixam & inconcussam) *autbores collectionum dati sunt à Pastore vno*, (collectiones vocat quas Græci appellant *χρησμοί Σειας*, quæ sunt sententiæ variæ in vnum collectæ, quales libro Prouerborum continentur, nullo certo ordine digestæ.) Qui locus quid ad causam faciat intelligi non potest. Nam vt ab eo quod vltimo loco positum est ordiamur, *Pastor hic vnus filius est Dei, Sapientes verò quibus est datus Dei Spiritus, quinam verò illi sint, id verò non eorum autoritate, sed dictorum acumine, & firmitate notæ & perspectæ veritatis, teneri potest: nempe stimuli sunt hæc dicta, quia pungunt & extimulant animum, & clauis plantati, quod conscientia sic iis afficiatur vt sensum eorum excutere, qui hanc vim experti sunt, nullâ ratione queant, quia nempe subinde occurrant animo & mentem percellunt.*

Ref.

4. locus.

Quartus locus exstat Aggæi cap. 2. verba loci sunt, *Hac dicit Dominus Deus exercituum, Interroga Sacerdotes legem &c.* Sed nec hic locus eorum causam iuuat: Nam & Paulus iubet vxorem domi maritum interrogare, etiam iis de rebus quæ ad religionem spectant, neque verò hoc præcepto voluit Paulus vxoris fidem à mariti autoritate pendere. Illud enim obseruandum est in hoc genere præceptorum, illud semper tenendum

Ref.

esse, dummodò faciat maritus quod mariti est, dummodo faciat Sacerdos quod Sacerdotis est. Nam mariti est & Sacerdotis minoribus se quid facto opus sit scire & præscribere, id quod sæpe numero ignorant, aut verò si sciant, affectibus acti transversum diuersum præscribunt. In summa, ordo seruandus est quamdiu seruari potest, seruari autem tandiu potest quamdiu qui cum autoritate præfunt munere suo funguntur; in causâ, inquam, conscientiæ & religionis: quod si minus faciant, ordinis autoritate non teneret constricta cuiusquam conscientia.

5. locus Ref.

Vltimus locus è Veteri Testamento est Malach. 2. *Labis Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirunt ex ore eius.* Quo loco Sacerdotis nomine Sacerdotes quilibet intelliguntur, phrasi hebraicâ, adeoque græcâ & latinâ, vt superiore loco, *interroga Sacerdotes* habetur, non *interroga Sacerdotem*. Atqui ignorat nemo iniquum esse vt à cuiuslibet Sacerdotis autoritate dependeat fides nostra. Itaque eodem loco, *Pactum meum*, inquit Dominus, *fuit cum Leui*, non dixit *cum summo Sacerdote*, sed *cum Leui*, hoc est, cum tribu Leuiticâ. Atqui huius pacti conditio fuit vt Deum timerent, promissio, vita & pax: Conditionem autem violatam fuisse verbis statim sequentibus Dominus conqueritur. Quid igitur, violato à Sacerdotibus Dei pacto standum nihilominus erat autoritate Sacerdotum? Itaque illud *labis custodient* non est accipiendum tanquam dictum modo (vt loquuntur Grammatici) indicatiuo, sed modo imperatiuo, quemadmodum Malach. 1. *Filius honorabit Patrem*, hoc est, Filius debet honorare Patrem. Et in lege Dei, *non suraberis*, &c.

CAP. XVI.

Adjiciuntur & expendantur loci quos citant Pontificij in eandem sententiam ex libris Novi Testamenti.

PRIMUS ac præcipuus locus, quem adducunt Pontificij ad confirmandum dogma suum de Verbi Dei autoritate quod ad nos attinet, est Matth. 18. *Si autem peccauerit in te frater tuus, &c. Dic Ecclesie, &c.* Vnde sic colligunt, Quorum iudicio standum est quum agitur de conscientia, eorum autoritas est ea quâ habetur certa veri notitia: Iubentur autem hic à Christo homines acquiescere iudicio Ecclesiæ, Quid igitur superest quam vt conscientia autoritate Ecclesiæ nitatur? Sed hæc dici non potest quantopere à scopo aberrent, neque enim hoc loco agitur de Ecclesiâ vniuersali, quæ in priuatorum hominum iniuriis consuli non potest: agi autem de iniuriis priuatorum hominum inde liquet, quod non dixit Dominus, *si peccauerit frater tuus*, sed *si peccauerit in te*, hoc est, si læserit famam, corpus, &c. si quicquam tibi detraxerit de fortunis tuis, vel etiam tuorum. Atqui autoritas, vnde volunt illi pendere hominum conscientias, autoritas Ecclesiæ vniuersalis est, & quidem in Synodo Oecumenicâ in vnum coactæ. Id quod rarè admodum contingit, testis sit à Christo nato ad nostra vsque tempora Conciliorum Oecumenicorum infrequentia & raritas, & si haberi faciliè posset, tamen tot querelis audiendis tot dirimendis litibus, quales inter fratres oriri solent, vacare minimè possat

Loci ex Novo Testam. I.

Ref. nempe non agitur eo loco iudicio Synodi Oecumenicæ

sed de iudicio singularum Ecclesiarum.

posset. Et profecto agitur hic de iudicio singularum Ecclesiarum, & quidem tali iudicio ut ab eo non detur ad sublimius in terris iudicium prouocatio, tres enim hic constituuntur gradus, quorum tertius cum secundo immediate cohaeret, cum sit ipse gradus summus, *vade, & corripue eum inter te & ipsum solum*, hic primus gradus est. Si autem te non audierit, *adhuc tecum vnum vel duos*, hic secundus gradus est, quem excipit statim tertius & summus, *Quod si non audierit eos dic Ecclesia*, nullum aliud in terris superest iudicium, sequitur enim illud continuè, *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi veluti Ethnicus & Publicanus*. Jam verò extra omnem controuersiam est, à singularum Ecclesiarum iudicio non esse pendendum in causâ religionis, utpote quæ singulae seorsum possint errare.

Quomodo iubemur stare Ecclesiae iudicio.

Sed tamen nondum est expeditum quod Christus hoc loco commendare videtur, ut stemus Ecclesiae auctoritate in iis quæ pertinent ad conscientiam, quamuis enim non agat Christus de ratione definiendarum controuersiarum in causâ religionis, certum tamen est eâ de re Christum agere quæ pertinet ad conscientiam, æquè autem absurdum est ut conscientia vlla ex parte pendeat ab auctoritate Ecclesiae, quàm ut ab auctoritate Ecclesiae ex toto pendeat, quod enim hoc prohibet, & illud pariter prohibet; nempe summum Dei imperium ac ius, quo sibi hominum conscientias reseruauit, quod æquè vetat ne in vlllo, quàm vetat ne in omnibus ab vllâ auctoritate, præter suam, pendeamus. Itaque non est illis id concedendum quod sumunt, non enim quo iudicio tenemur stare, eius iudicij auctoritas continuè quatenus, inquam, conscientiam conuincit à iudicis auctoritate pendet, id quod vel hic locus satis aperte ostendit. Nam reus culpæ in fratrem tenebatur haud dubiè stare iudicio fratris in quem peccauit, nihil quicquam ab eo postulantis quàm ut resipisceret (neque enim hic Christus dat præcepta æconomica) deinde & multo magis tenebatur stare iudicio duorum aut trium, neque verò quisquam idcirco (qui modò mentis compos sit) arbitretur reum, id si fecisset, in eo pendisse à fratribus, quem offenderat, vel duorum aut trium testimonij auctoritate. Sic Scriptura commendat obedientiam quæ debetur iis qui præsumt Ecclesiae, singulis nimirum, neque tamen voluit eo (etiam fatentibus Aduersariis) singulos Ecclesiae præpositos non posse errare: Huius generis enim hortationes requirunt conditionem, ut hoc loco, *si in te peccauerit*, nam alioqui temerè delatus innocens frater, temerè damnatus, adulterij puts, non tenetur eo se adulterum fateri. Sanè illi ipsi, quibuscum nobis iam res est, fatentur in quæstione de facto Pæpam ipsum posse errare (atqui hic agitur de quæstione de facto) itaque solemnem formulam inter eos est, *non errante clauis*, quæ nimirum si erret, nec absolutio prodest, neque excommunicatio nocet. Ergo quam iubemur stare Ecclesiae iudicio, illud semper intelligendum est, dummodo Ecclesia faciat quod Ecclesiae est. Nam & Christus iubet adiri atque audit Phariseos *sedent enim*, inquit, *in cathedra Moysis*, quæ adjectâ ratione indicauit non absolute, sed certâ quâdam ratione eos esse audiendos, nimirum quatenus & quamdiu verè Moysis partes agunt, verè docent quæ tradidit Moyses, id enim est *sedere in cathedra Moysis*.

nempe non abfolute, sed in officium fecerit.

Quod igitur (inquiet aliquis) pondus addet iudicium Ecclesiae iudicio priuatorum hominum, nisi auctoritate suâ, non solâ veritate, commen det iudicium suum? Sed neq; nos id volumus, iudicium Ecclesiae solâ se veritate commendare, nam ad hanc accedit momentis auctoritas, quæ etsi non habeat tantam vim quantam habet veritas, vim tamen suam quandam habet, ut supra disputauimus, quæ exitatur attentio, certè debet excitari. Dein si contemnatur peccatum eo grauius sit, quàm si veritas ab homine priuato profecta contempta fuisset. Nam quod veritas contempta est vtrobique, seu eam proponant homines priuati, seu qui præsumt cum auctoritate, in eo sanè vtrobique par peccatum est, at quod priuatus, vel qui præsumt cum auctoritate rejicitur, hætenus, inquam, non peccatur pariter, multum enim interest an frater fratri admonenti se morosum præbeat, an verò patri, quamuis eadem monenti, atqui sanè ut in familiâ fratrum offensæ, ipsis fratribus adhibitis arbitris, componi debent, sin inter illos nulla iniri ratio concordiae potest, totius rei iudicium deferendum est ad patrem, quem nisi audiat frater, à fratribus habendus est pro extraneo; sic in Ecclesia componendæ sunt offensæ & similitates priuatim primum, si fieri possit, quod si hoc pacto res non succedat, deueniendum est ad Ecclesiae tribunal, cuius iudicio si quis non stet, habendus erit pro Ethnicus & Publicanus, id quid sit non est huius loci explicare. Quisquam ne dixerit hoc pacto stabiliri vel in familiâ, vel in Ecclesia, summam quandam auctoritatem, quæ teneantur hominum conscientiae obstrictæ potius quàm ipsâ vi veritatis?

Inst.

Ref. quomodo differat Ecclesiae auctoritas à priuatorum auctoritate.

Sequitur locus secundus qui exstat 1. Cor. 14. 32. *Et spiritus Prophetarum Prophetis subiectus est*. Est autem, inquiunt Verbum Dei quod tradit spiritus Prophetarum: Ergo subiectum est Prophetarum examini, & quidem eâ lege, ut eorum propriè sit de re torâ statueret. Sed hic locus ab iis detortus est in sensum alienum à consilio Apostoli: Hic enim non agitur de eo ut nouerimus penes quos sit examen ac iudicium de doctrinâ, sed quo ordine Prophetæ debeant in Ecclesia prophetare: nempe inualuerat apud Corinthios praua quædam consuetudo, ut qui spiritu prophetico prædicerant (quales primis Ecclesiae temporibus multi fuere etiam è plebe, ut constat ex hac eadem Epistolâ, adeoque ex hoc ipso capite vnde locum hunc citant) simul omnes prophetarent, dum singuli nefas esse putant ut sibi mutuo cedant, vnde oriebatur tumultus & confusio, dum vno eodemque tempore diuersis linguis Dei eloquia (ut loquitur Apostolus) diuersa, quamuis minimè dissentanea, sed tamen diuersi argumenti, traderentur. Atque hanc esse Apostoli mentem liquidè ostendit subiecta ab Apostolo dicta ratio, *Non enim*, inquit, *à gratias agat*, hoc est, *turba & confusio sed pacis Deus auctor est*. Hoc pacto *ψ. 31. potest enim omnes prophetare per singulos, ut omnes discant, & omnes percipiant exhortationem siue consolationem*, includendus est parenthesis, atque ita cohaerebit *ψ. 32. cum 30.*

2. Locusex N. Testam.

Ref. I.

Quamquam ut maximè locus accipi posset de subiectione quæ debetur examini & iudicio, tamen nihil aliud hinc efficere possint, quàm Prophetarum esse iudicare de doctrinâ Prophetarum.

3.

Et quis iam adeo sacrarum litterarum & Verbi Dei rudis est, vt audeat negare etiam priuatorum hominum esse probare spiritus, an & Deo sint, & nostrum esse omnia probare, quod bonum est retinere? 1. Joh. 4.1. *Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an sint ex Deo, quoniam multi Pseudo-propheta exierunt in mundum.* Et 1. Thessal. 5.20. & 21. *Prophetas nolite despiciere, omnia autem probate, quod bonum est retinere.* Nemo tamen quisquam est, qui putet hoc pacto deferri priuatis hominibus vt ab eorum iudicij autoritate pendeat conscientia aliena. Et si verò Prophetis deferatur iudicium de doctrinâ, vt pote qui autoritate prædici sunt, quæ penes plebem nulla est, attamen non eo statim efficitur vt iudicium hoc summum sit, vnde scilicet nefas sit ad Deum prouocare, aut eo niti debeat potissimum conscientia, dum certò constituendum est quodnam sit Dei Verbum, quod minus. Hæc etsi verè dicuntur, tamen quia illud *ὁ λόγος θεοῦ* subiici magnam habet emphasim, neque verò nisi admodum duriter dici possit Propheta, qui quidem verè Propheta sit, subiici vilius iudicio, cum ne homo quidem spirituales teste Apostolo, à quoquam iudicetur, tamen non videntur æquè conuenire scopo & verbis Apostoli, neque enim vera sententia eadem continuò est vera loci interpretatio.

3. locus ex N. Testam.

Tertius locus exstat 1. Cor. 12.8.9. & 10. *Alij qui per spiritum datur sermo sapientia, & alij operatio virtutum, alij discretio spiritum, alij genera linguarum, alij interpretatio linguarum.* Atque hinc, si superis placet, concludunt (hæud bellè sanè) pendere iudicium de verâ interpretatione Scripturæ ab autoritate iudicij Ecclesiæ. Absurdè profectò, vt mollissimè dicamus. Nam primùm (id quod dicitur) solè meridiano clarius est Apostolum hinc Corinthios compellere, inter quos etiam hominibus priuatis, id quod ea tempora requirebant, Deus indulserat dona extraordinaria, quæ hodie aut nulla sunt, aut perrara. Nos autem iam quærimus, quo fundamento niti debeat & stabiliri fides electorum omnium ætatum & sæculorum: certè (id quod sæpe repetendum est) meminimus in hæc disputatione iudicium Ecclesiæ dici non singulorum, qui Ecclesiæ membra sunt, iudicium sed (vt ex Adæ. satis alij sentiunt) iudicium Præpositorum Ecclesiæ, idque in Concilio dicentium sententiam, vel vt alij, Pontificis Romani. Atqui Apostolus neque hinc de Concilio neque de Pontifice Romano disputat. Itaque & hic locus est alienus à causâ.

Ref.

4. locus ex N. Testam.

Quartus locus exstat Act. 15.28. *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Quorsum enim attinuit (sic disputant) adjecisse illud & nobis, si sola Spiritus autoritas valet? Profectò, inquirunt causa dici non potest præter hanc vnam, quod de Spiritus testimonio si delibus non potest constare nisi accedat Ecclesiæ item testimonium. Et certè inter eos non nemo ed audaciæ erupit tandem, transfuersum actus studio causæ, vt rem planè similem esse diceret, ac quum Reges ipsi nolunt Edicta sua obtinere autoritatem nisi accedat consensus atque approbatio, atque (vt loquuntur Jurisconsulti) Rati habitio eorum quæ vocant Parliamentorum. In quo in eo errant pænè dixerim impiè, quod res diuersissimas tanquam similes inter se comparatur. Nam quod Reges sic agunt id proficiscitur ab imbecillitate humanâ,

Ref.

1.

nam sæpe cudunt Edicta nullâ malevolentia, sed tamen noxia & perniciofa Reipublicæ, cuius statum ne penitus habeant perspectum multa sunt quæ prohibent, nam & alienis oculis videre & auribus audire coguntur, nempe homines sunt qui non possunt vbique, & semper, & omnibus interesse rebus. Itaque ne vel improborum, vel hominum qui rerum imperiti sunt fraude & consiliis circumueniantur, cauerunt vt penes inferiora iudicia esset ipsos monere, si quid habeat Edictum quod sit detrimentosum regno, quo facti Rex diuersum iudicat, coguntur & iudicia inferiora autoritate Regis Edictum comprobare. At Deus qui Verbum suum tanquam Edictum proposuit, cum idem potentissimus & sapientissimus sit, non exspectat donec de Edicti æquitate vel iniquitate, commodo vel incommodo, à miseris hominibus admoneatur. Præterea Edicta Regia non habent impressas notas regie autoritatis, vnde ab iis qui Regis consilio non interfuerunt, possint cognosci, itaque accedat huc necesse est veluti testimonium inferiorum iudiciorum: At verò Edicti Patris cœlestis dissimilis ratio & conditio est, *Lucerna* (inquit Propheta) *pedibus meis Verbum tuum Domine: & Apostolus, Si Euangelium nostrum tectum est, tectum est is qui pereunt.*

2.

Verumtamen quorsum attinuit adjecisse illud & nobis? Hic verò nodus nullo negotio soluitur, quorsum enim attinet vt Pater cum filiis, Rex cum subditis sic agat, vt Diuinæ primùm, tum suæ meminerit autoritatis, *Deus*, inquit pius pater, *hoc præcipit, & ego ipsum tibi præcipio.* Et Regi pariter licet agere. An ex hoc effici contendunt, nullam esse apud nos diuini verbi autoritatem præter eam quæ Regis & Patris autoritate pendet? nam certè eadem ferè locutio est. Nimirum ita se res habet, duo sunt monentium genera, vnum eorum est qui monent nullâ cum autoritate, in quo genere omnes priuati homines, seu cum iis agant qui & ipsi priuati sunt, seu cum iis qui præfunt cum autoritate; alterum eorum qui monent cum autoritate. Ilorum est illud & nobis reticere, solius Dei meminisse, horum verò meminisse etiam autoritatis suæ, sed quam præcedat veritas, non sequatur, nam sine autoritate veritas valere & potest & debet, sine veritate autoritas in causâ religionis & conscientie nulla valet, neque verò, nisi sit idem amens vel impius, quisquam id potest negare. Quorsum autem attineat autoritatis meminisse humanæ postquam diuinæ mentio facta est, hinc repetere (cum supra fuerit demonstratum) superuacaneum foret.

Obj. Ref.

Vltimus locus est 2. Pet. 1.20. *Hoc primùm scientes, quod omnis prophetia Scriptura propria explanatione non sit.* Illud propria explanatione ed referunt, ac si dictum foret ad distinguendam Ecclesiæ interpretationem à priuatorum hominum interpretatione sacræ Scripturæ: Id quod neque verbis Apostoli, neque verò eius consilio, conuenit. Nam illud *ἄλλοιως* explicatio, siue interpretatio, non pertinet ad totam Scripturam (si quidem referatur ad eorum interpretationem qui ipsi non fuere Prophetæ) non enim tota Scriptura interpretationem requirit, verbi gratiâ, cum Scriptura præscribit bona opera, cum quænam illa sint indicat, nihil opus hinc interpretatione est, res clara est &

5. locus ex N. Test.

Ref. 1.

est & manifesti, *Non adulterandum, non est furandum, &c.* iam hic agitur de interpretatione quæ toti conuenit Scripturæ. Deinde, illud *ὅτι γινεται* nullâ inente, nullo, nisi absurdo & inepto, sensu dicitur, si hæc *interpretatio*, cuius Apostolus meminit, auditorum est vel lectorum sacræ Scripturæ: nam Scriptura non dicitur fieri interpretatione, si quis eam interpretetur, nimirum interpretatio non facit vt Scriptura sit prophetica. Neque verò consilium Appstoli hoc loco est agere de interpretatione Scripturæ, seu ea sit Doctorum, seu priuatorum hominum, seu totius Ecclesiæ, nam præcedente versu Scripturam propheticam ornat elogio, nempe eam comparauit candelæ siue lucernæ lucenti in loco caliginoso, quod elogium necessitatem interpretationis respuit, asserit verò lucem & claritatem Scripturæ. Atque hæc à nobis disputantur, non eo quod, si illi assecuti forent agi hic de interpretatione quæ Scripturam sequitur, res esset confecta, nam *propria interpretatio Scripturæ* ea est quæ pro ingenio confecta est, non est ea quæ proficiscitur vel à Doctoiibus, vel à priuatis hominibus, dummodo non pugnet cum mente Spiritus sancti: quem admodum si quis negaret Aristotelis scripta esse propriæ interpretationis, nil aliud vellet quàm interpretationem scriptorum Aristotelis non debere niti propriâ sententiâ, sed eâ quæ Peripatetica est. Nam alioqui quid vis posset affingi Aristoteli pro ingenij lasciuia & petulantiam, quoties libet ludere in verbis, eaque, pro libidine huc illuc flectere, torquere, ac deprauare denique.

Quorsum igitur pertinet *ἑρμηνεύω*? Nos quidem arbitramur, Id quod adeo res est, *ἑρμηνεύω* seu *interpretationem* ad ipsos Prophetas referendum. Scripturæ igitur Prophetica dicitur *ὅτι γινεται* non fieri *propria interpretatione*, quod Prophetæ Interpretes diuinæ voluntatis non adhibuerint hic consilium & mentem suam. Id quod versus statim sequens probat & confirmat, non enim (inquit Apostolus) *voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Nam qui cogitata mentis suæ proferunt in medium, iid faciunt voluntatis suæ impulsu, Prophetarum diuersa conditio fuit, nam diuinitus afflati & rapti extra se prophetabant. Sed requireret aliquis fortasse, quæ ratio sit cur hic prophetandi impetus, hæc vis, *ἑρμηνεύω* dicatur. Quo in loco primùm monemus, non absurdè *ἑρμηνεύω* *missionem* dici posse, nam qui in stadio cursu certabant solutis repagulis, quæ *carceres* dicebantur, etumpebant ad cursum, Prophetæ autem currere dicebantur, tanquam tabellarij cursores diuinitus missi. Itaque statim illud sequitur, *non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia*, vt Apostolus hic commendat reuerentiam quæ ab iis debetur qui in prophetarum scriptis versari volunt, eos in primis & ante omnia illud oportet tenere, Prophetarum oracula non esse commenta ingenij humani, sed diuina mandata. Si cui tamen id durius videtur dictum, & *ἑρμηνεύω* potius iudicet accipiendum pro *interpretatione*, nos quidem minimè habebit repugnantes, nam certè Prophetæ quid aliud sunt quàm voluntatis diuinæ interpretes? vnde & *מפרשים* vocantur in Scripturâ, hoc est *interpretes*. Et Chald. Paraphr. Cantic. i. vbi dici potuit,

Esaïam vaticinatum, dicit Esaïam explicasse, *sicut scriptum est, inquit, & explicatum (ὁπλῶν ἄφρον)* per manus Prophetæ Esaïa, & statim locum citat. Ergo hæc diuinæ voluntatis prophetica reuelatio haud incommode *explicatio* dici possit.

C A P. XVII.

Adducitur vltimum Pontificiorum argumentum; & refellitur.

Exorti sunt nuper Sophistæ tenebriones (nam *ratio-*
 eorum nomen inter doctos & bonos viros *nantur*
 certè vel obscurum est, vel contemptum) qui Pontif.
 nouam quandam inierunt rationem, (depulli
 nimirum & reiecti auctoritate Scripturæ) quâ se
 sperant assecuturos vt omne Verbi Dei ius, quod
 ad nos quidem attinet, suspensum faciant ab
 Ecclesiæ auctoritate. Nimirum sic ratiocinan-
 tur, Aiunt primùm id quod res est, non contineri
 figillatim omnia Dei Verbo, Scripturâ videlicet,
 vnde necesse est vt si ex Scripturâ velimus ali-
 quid colligere, necesse sit id diuersum esse à Ver-
 bo Dei siue Scripturâ, neque enim (vt illi autu-
 mant) id quod (vt in Scholis loquimur) con-
 cluditur idem est cum eo vnde deducta conclu-
 sio est. Argumento est, quod Syllogismus est ora-
 tio, vnde, per ea quæ posita & constituta fuerunt,
 aliud quid inferitur. Deinde, cum sit tanta huma-
 ni ingenij imbecillitas, vt sæpenumerò hallucin-
 entur homines in colligendo & ratiocinando,
 quærunt (vt sibi ipsis non absurdè quidem vide-
 tur) vnde nam constare nobis possit de necessi-
 tate sequelæ, quam *ἀναλογία* Græci vocant. Et de-
 nique, vt id maximè possit obtineri, certa vt sit
 ratio sequelæ, quærunt quæ sit illius certitudinis
 conditio, fidei ne an rationis? porrò de conse-
 quentiâ non est fidei iudicare, sed rationis, nam
συλλογισμός Græcè *collectionis* significat à ratione
 profectam, itaque *συλλογισμὸν* latinè *ratiocinationem*
 appellamus. Quod iam totum hoc pendet à
 ratione, non autem merè à fide, sequitur omni-
 nõ (vt videtur illis quidem certè) in controuer-
 sis religionis, etiam iis ad quas definit adas ad-
 hibetur Scriptura, rationem principem locum
 obtinere. Quæ omnia cum sint (vt illi volunt)
 per absurda, omnino sequitur, vt nobis constet
 quod sit Dei Verbum, confugiendum esse ad au-
 thoritatem quandam diuersam ab eâ quæ Ver-
 bo Dei non accessit extrinsecus, sed insita est na-
 turâ. Cæterùm auctoritas diuersa ab eâ quæ ipsi
 Verbo Dei inest, vt potè quæ sit lux quæ nullâ
 nisi apud cæcos eget commendatione, nulla
 dari potest magis idonea quàm sit Ecclesiæ au-
 thoritas.

Hæc omnia eodem ordine quo instituta sunt
 persequemur, nempe inde primùm ordiemur, Resp. ad r.
 quod negant esse Verbum Dei quod ex Dei Verbo qua-
 dam sequela necessitate deducitur, nam hic primùm I.
 pes est figendus. Certè si quicquid ex Verbo Dei V.D. est id
 deducitur id ipsum Dei Verbum est, cum singula quod ex V.
 figillatim Verbo Dei non contineantur difertis Dei dedu-
 verbis, illud assequemur, importunos esse & me-
 ritò odiosos Sophistas qui exclamant, non esse
 de Scripturâ quod Scriptura verbum de verbo
 non continet. Hic verò res expedita & facilis est,
 nisi illi nos iubeat primùm omnem tollere è me-
 dio rationis vsum, deinde verò nos eâ sponcione

explicatur
locus, ille.

ἑρμηνεύω
quid sit.

conueniant, quam in causâ pari, nempe suâ, hâc in parte illi ipsi putant esse iniquam, vt reuerâ iniquissima est: denique, nos, si iis hâc in parte accedamus, discedere necesse est à Dei consilio & instituto. Nam insanire quidem iam illud est, si quis putet diuersum esse id quod concluditur ab eo vnde conclusio deducta est, id quod inde primum liquet, quod omnis conclusionis ratio ab hoc pendet principio, quod ea quæ sunt vni tertio æqualia, eadem hætenus inter se æqualia sunt, quæ ratio est syllogismorum quos vocant ex omnibus affirmantibus, in quibus nimirum medium conuenit vtrique extremo, hoc est, subiecto & attributo conclusionis, vnde necesse est subiectum & attributum conclusionis inter se conuenire. Itaque si quod sit (vt ita loquamur) Verbum Dei quod doceat medium eiusmodi vt conueniat vtrique subiecto & prædicato conclusionis, necesse est id ipsum Verbum docuisse conclusionem esse veram: verbi gratiâ, Esto Scriptura non dixerit *quatuor*, dixerit eadem tamen *bina & bina*, nempe inde exstruetur hic syllogismus, Vbi sunt bina & bina ibi sunt quatuor (videte vt bina & bina conueniant optimè *quatuor*) hîc autem sunt bina & bina (videte iam vt bina & bina conueniant *hîc*) Ergo hîc sunt quatuor. Videte iam sequelam, nam quia quatuor & bina & bina conueniunt, bina autem & bina conueniunt *hîc*, propter in eodem tertio conuenientiam, vel potius eidem tertio æqualitatem, sequitur necessariò hîc esse quatuor. In negantibus autem quos vocant syllogismis, nempe quorum conclusio negans est, sequelæ ratio pendet ex eo quod quorum alterum eidem æquale est, alterum inæquale, ea sunt inter se inæqualia (id quod æquè sensus & ratio arguit atque prius illud, quæ eidem tertio æqualia sunt, inter se sunt æqualia) nam in eo syllogismorum genere ponitur (vt loquuntur) medium quod conuenit quidem subiecto conclusionis, sed dissidet ab attributo, vnde sequitur attributum non conuenire subiecto, vt verbi gratiâ, Nullus homo est lapis, Omnis adamas est lapis; Ergo nullus adamas est homo. Vel, ponitur medium quod conuenit attributo conclusionis, dissidet verò à subiecto, vt, omis adamas est lapis, nullum animal est lapis; Ergo nullum animal est adamas. Vnde exurgit negantium syllogismorum duplex ratio, nempe alij sunt in quibus medium conuenit subiecto, cum dissideat ab attributo, alij in quibus conuenit attributo cum subiecto dissideat.

Obj. Sed tamen (inquiet aliquis) fieri potest vt quæ in vno conueniunt ea inter se non conueniant, vt, verbi gratiâ, sensus & homini & bruto conuenit, cum non sit idem homo quod brutum animal. Nehoc possit obijci id verò iam cautum est, quum monuimus principium esse, quæ in vno aliquo conueniunt ea hætenus inter se conuenire. Quod si tamen quis requirat etiam æqualitatis & conuenientæ rationem, facile est respondere, eam demum esse terminorum, quos vocant inter se conuenientiam, quum medium ita potest subijci vt potest attribui; nempe id fit duobus modis, vel enim hoc contingit ita, vt quemadmodum vniuersaliter subijcitur sic vniuersaliter potest attribui (quod non habet locum nisi in iis syllogismis in quibus omne pro-

positiones sunt reciproçæ,) vel vt res hæc omnis æstimeretur ex ratione conuersionis propositionum. Nam etsi propositio vniuersalis affirmans latius pateat quàm propositio particularis affirmans, temen cum mutandæ sunt terminorum sedes, non aliter conuertitur vniuersalis affirmans: quedammodum enim hæc propositio *omnis homo est animal*, si sedibus suis migrent termini, non potest aliter esse vera quàm si dicamus, *quoddam animal est homo*, sic in hâc propositione *quoddam corporeum est animal*, si termini moueantur loco, eadem erit conuersionis ratio, nempe *quoddam animal corporeum*.

Sed ista iam propius admouenda sunt ad institutum nostrum, ad hunc modum scilicet. Quæcumque adferuntur argumenta ex Dei Verbo, ea vel faciunt syllogismos affirmantes, vel negantes. Affirmantes porrò faciunt, quum argumentum eodem modo conuerti potest cum subiecto atque cum attributo; Quod si aliter cum subiecto, vel etiam attributo, conuertatur, illud iam spectandum est atque arbitrandum ex conuersionum regulâ, quæ naturalis est, neque enim fas est, nisi materia id exigat, vt quod affirmatur vniuersaliter id continud reciprocè affirmetur vniuersale de particulari affirmari; porrò vniuersale particulari latius patet, vnde sequitur, conuersionem hîc fieri dum attributum subijcitur ad modum particularem. Sed tamen id constat, quod Verbum Dei docuit conuenire vniuersaliter subiecto, de eo ipso subiectum posse saltem particulariter (vt loquuntur in Scholis) prædicari: Vnde efficietur continud, Verbum Dei id ipsum docuisse, quandoquidem hæc illius ratio est, vt rationem, quatenus est praua, corrigat illa quidem, at non aboleat tamen. In S. verò Scripturâ duo sunt genera propositionum, in quorum altero continentur ex propositiones, quarum vtrumque tam subiectum quàm attributum ab homine vi rationis percipi non potest, quæ propositiones eiusmodi sunt vt ex principiis extra Scripturam de iis disputare nefas sit. At verò & propositiones sunt in Scripturâ, quarum etsi conuenientia attributi cum subiecto nobis sit ignota (siquidem consulamus rationem vel sensum) at tamen postquam vi fidei constitit de attributionis & subiecti veritate, possumus statuere, etiam vis rationis quid sequatur: verbi gratiâ, *Verbum cara factum est*, an sit hæc propositio vera sola fides potest iudicare. At istius tamen propositionis veritate compertâ facile est statuere, eam naturam quam Christus assumpsit non fuisse spectrum, nam docet ipsa ratio quod sit caro id non esse spectrum. Deinde, docet Scriptura Christum ingemuisse; Ergo docet Scriptura non esse merè Deum: sequentiæ ratio necessaria est, propterea quod nequeat Deus ingemiscere, id quod etsi Scriptura taceret, ratio tamen proclamaret.

Sed & ipsum quod volumus regula quam vocant *de Omni & de Nullo*, facile demonstrat & probat, omnis enim conclusio est vel particularis vel vniuersalis, vel affirmans vel contra negans. At verò iam de particulari nil affirmari potest nisi vi propositionis vniuersalis, neque verò multo minus de vniuersali quicquam possit affirmari ad modum conclusionis, nisi quod nitatur veritate vniuersali.

conclusio;
idem reue-
ra est cum
ptamibus,

in syllogis-
mis affir-
mantibus,

vt & in ne-
gantibus.

accommo-
dantur ista
id quæstio-
nem, de
Scriptura.

duo genera
propositio-
num in
Scriptura.

idem ex re-
gula de o-
mni & de
nullo osten-
ditur.

vniuersali. Neque verò de particulari negari potest quicquam quod non possit negari de vniuersali quodam, multo minus negari possit quicquam de vniuersali (ad modum, inquam, conclusionis) quod de vniuersali aliquo notiori non debeat negari. Itaque rectè docuit Aristoteles omnium syllogismorum normam esse eam quam dixit primam figuram, in quâ nimirum Medij & terminorum maioris & minoris extremi, subiecti & attributi conclusionis ea est convenientia, vt faciliè appareat vis istius regulæ, quod de omni dicitur de singulis dicitur, quod de nullo dicitur nulli è singulis conuenit. Ergo nisi velimus, (vt dicitur) cum ratione insanire, Si ex Scripturâ aliquid deducitur, consequentia verò necessaria sit, necesse est vt id quod ex Scripturâ deductum est id ipsum sit quod Scriptura nos voluit docere: At verò iam quod Scriptura nos voluit docere id ipsum est Dei Verbum.

Verum tamen sæpenuerò accidit (nam quis sic posset cauillari) vt in syllogismo propositio- num altera petenda sit extra Scripturam, verbi gratiâ, omne corpus circumscriptum est, Christi corpus est verè corpus, Ergo Christi corpus circumscriptum est. Conclusio huius syllogismi non habetur totidem verbis in Scripturâ. Minor propositio habetur, At maior propositio, omne corpus circumscriptum est, ea verò certè iam non habetur in Scripturâ. Itaque non videtur deducta conclusio ex Scripturâ. Sed hæc importuna cauillatio est. Nam postquam Scriptura admonuit aliquid esse eiusmodi vt de cætero rationis sit & sensûs iudicare, omnino nos iubet de cætero ex sensu & ratione iudicare: vt quum docet Scriptura Christum esse mortuum, certè eadem nos docet credere Christi corpus in sepulchro exanime fuisse. Nam, an Christus mortuus fuerit id iam nouimus ex Scripturâ, an qui mortuus sit idem sit exanimis, id verò nil opus est vt Scriptura doceat, res demonstrat, & quidem rationi, vt ne dicam ipsi sensui: Vnde sequitur, Scripturam docuisse Christum mortuum fuisse exanimem. Pariter, quum Scriptura docet Christum habuisse corpus, eadem operâ docet habuisse quæ corporis sunt, neque verò tamen ea explicat cum sint eiusmodi vt sensu & ratione faciliè percipi possint. Atqui circumscripto sensûs iudicio, non modò rationis, conuenit corpori, docet ergo Scriptura corpus Christi esse circumscriptum.

Sed & ipsi sibi ipsis, dum sic disputant, vehementissimè repugnant. Nam quid aliud disputando conantur, quàm vt homines traducant & pertrahant in suam sententiam, quam illi vocant Catholicam fidem. Id quod non potest aliter confici quàm colligendo ex notiori id quod minus notum fuit. Cæterum illud notius necesse est sit Verbum Dei, non enim nisi Dei Verbo homines conuertuntur ad fidem. Quid? Voluerint ne conclusionem, hoc est, fidei Catholicæ dogma, non esse Dei Verbum eo quod ex notiori Dei Verbo deductum sit. Sic Paulus vbiq; in Actis dicitur ex Dei Verbo redarguisse Judæos, an arbitramur non fuisse, quod docebat Paulus de Christo, Dei Verbum, eo quod fidem doctrinæ suæ conciliauit adhibitâ autoritate Veteris Testamenti?

Quin etiam fatentur illi quidem, nullam esse

admittendam doctrinam quæ non sit eadem Ecclesiæ doctrina, nec vllam esse doctrinam respuendam quam Ecclesia non respuerit. Atqui Ecclesia nec sigillatim omnino potest docere, cum singula sint infinita, neque sigillatim omnes Errores rejicere, cum Errorum varietas & numerus sit infinitus. Sed quoniam ex Thesi, quam definiuit Ecclesia, faciliè quæcumque sub Thesi continentur intelliguntur, & pugnancia internoscuntur, quicquid Thesi continetur, æquè ac ipsa Thesis, ab iis pro Ecclesiæ doctrinâ habetur, quicquid thesi repugnat, pro hæresi vel errore, quamuis disertè, totidemque verbis (quod aliter fieri nullâ ratione potest) hæc omnia non sint thesi comprehensa. Atqui par hîc ratio est. Nam Verbo Dei scripto thesis continetur, proindeque singula thesi comprehensa; eodemque, quæ cum thesi non possunt consistere, rejiciuntur. Quod si id non sit statuendum in nostrâ cum illis hæc in parte controuersâ, æquè nec illis hoc erit statuendum quum disputant aduersus nos, atque pugnant pro autoritate Ecclesiæ: verbi gratiâ, Concilio Tridentino omnes controuersæ non sunt definitæ, ne eæ quidem quæ (si rem sigillatim spectemus) pertinent ad eas controuersas quas disertis verbis Concilium Tridentinum definiuit. At habendus est tamen pro hæretico, & conuincendus autoritate Concilij, qui non credit sigillatim quicquid ex Concilij verbis collegi faciliè possit. Vnde efficitur mentem Concilij fuisse seu probare, seu damnare singula, quæ plurima vnicâ definitione vniuersali comprehensa sunt.

Denique repugnat consilio Dei & menti Spiritus Sancti quod aiunt, *Id quod ex Verbo Dei colligitur non esse idem Dei Verbum.* Nam sicuti homines sapientes paucis multa dicunt, sic planè Spiritus Sanctus paucissimis verbis in Scripturâ multa intelligi voluit. Neque enim Deus nos vult in thesi subsistere, sed ad ea quæ thesi continentur mentis oculos penetrare: vt verbi gratiâ, *Qui credit in Filium Dei habet vitam æternam*, eo consilio hoc dicitur vt vnusquisque statuatur, vnusquisque credentium, inquam, se compotem fore vitæ æternæ, alioqui frustra id dictum fuisset, *Qui credit in Filium habet vitam æternam.* Nil autem credendum est (etiam illis fatentibus) sine Dei Verbo. Ergo etiam illud Dei Verbum est, quo quisque suæ fidei sibi conscius statuit se compotem fore vitæ æternæ. Nam qui tradit axioma vniuersale, tradit eadem operâ axiomata particularia quæ vniuersali comprehenduntur. Et quemadmodum ad Philosophiam pertinent omnes conclusiones quæ ex principiis Philosophiæ deducuntur, habentique, vt ita dicam, pro Philosophicis, sic planè quæcumque conclusiones ex Dei Verbo deducuntur, eadem pro Dei Verbo habendæ sunt, adeoque pro diuinis.

Verum tamen (inquiunt) diuersum est quod colligitur ab eo vnde collectum est. Certè, sed diuersum vt quod continetur ab eo quod continet diuersum est, atqui in genere propositionum vniuersalis affirmans affirmat item particulare: Itaque hæc diuersitas est potius diuersitas in modo proponendi, quàm ipsius rei. Itaque quo quicque caliores habet animi motus eo apud eum minus opus est syllogismo, quia in vniuersali videt statim omnia particularia. Id quod non sit

quomodo conclusio differat à præmissis;

Objct.

Ref.

2.

pugnant
hic phud
uelio. le
Pout filij

1.

2.

aliam ob rationem quàm quia vniuersale omnia particularia comprehendit, sed iudicio eorum qui minus acuti sunt confusè, cum deducta conclusio rem distinctè proponat. Deinde esto, conclusio diuersa sit à Dei Verbo, diuersa erit à Dei Verbo vt pars vna ab alterâ parte est diuersa, nempe Verbum Dei vnde aliquid conclusum est pars erit hoc pacto Dei Verbi, sed notior, minimeque posita in controuersia, atque ided *κατὰ φύσιν* Verbum Dei appellatur, quia nimirum Aduersarius de eo non dubitat. At conclusio tamen & ipsa Dei Verbum fuerit, nempe pars Dei Verbi sed minus nota. Cuius rei exemplum illustre supra attulimus, quam Paulum adduximus in medium, probantem Christi Euangelium Dei Verbo, tanquam conclusionem quam deducit ex iis quæ exstant scripta libris Veteris Testamenti, cum tamen Euangelium vel maximè Verbum Dei sit. Sic demonstratum est, esse Dei Verbum quicquid ex Dei Verbo colligi potest.

CAP. XVIII.

Exsequutio eorum de quibus agere initio precedentis capituli institueramus.

AT verò, inquit, sæpenumerò labuntur homines in colligendo, vnde efficitur hic nil posse pro certo statui. Id verò est illud de quo secundo loco agere institueramus. Sed enim si hoc pacto consequentiæ necessitas in dubio ponenda est, omnia hoc pacto sanè reddentur incerta, nam & ipsi sensus sæpenumerò fallunt, quorum tamen iudicium nemo nisi vel mentis inops, vel impudens, ausit defugere, quum iis de rebus agitur quorum iudicium ad sensus propriè pertinet. Et cum fides sit ex auditu, auditus tamen puta in surditatis, & ipse decipiatur nonnunquam, fidem ex re fallaci obtingere pari iure quis possit contendere. Id quod statuere quàm sit iniquum pariter & absurdum facillè iudicare ij possunt qui non profusus insaniunt.

Sed res propiùs iam inspicienda est. Est enim conclusionum erga principia duplex affectio, vel enim proximè deducuntur ex principiis, vel è longinquo: Et consequentiæ conclusionum, quæ proximè ad principia accedunt, apud sanos quidem homines diiudicatio facilis & liquida est, quemadmodum ea nullo negotio clarè cernuntur quæ in proximo & veluti ante pedes posita sunt, nisi fortè vel sint omnino cæci, vel certè cæcuriant. At earum conclusionum quæ à principiis magis sunt remotæ diuersa sanè ratio est, nam in his sequelæ necessitas non vsque aded liquidè apparet, quin hic opus est acri quâdam & vehementi contentione mentis. Idcirco prospexit hic Dei benignitas humanæ imbecillitati, cauitque ne quæ hic accidere solet, hallucinatio, absit modò stulta arrogantia, cuiquam fraudi sit. Neque enim ea absolutè creditu necessaria sunt, quæ ita obscurè atque inuolutè in Dei Verbo proponuntur, vt quid sequatur haud possit continuè perspectum haberi. Cautum nimirum est à B. Paulo vt in hoc genere, taluâ fide & charitate Christianâ, liceat dissentire, nisi tum demum quum res ita clarè proponitur vt summæ sit pertinaciæ repugnare. Id quod fit quum statim ex principio non deducitur conclusio, sed proximè ex eo vn-

de sequitur proximè, deinde iterum si id ex quo proximè sequitur dubium sit, illud rursus demonstratur, atque ita deinceps donec ad ipsum principium deueniatur, cuius rei exemplum exhibent demonstrationes Mathematicæ, in quibus conclusio à principiis remotissima demonstratur, ascendendo veluti per syllogismos tanquam per gradus ad primum vsque principium: Sed in Theologiâ non est hic magnopere laborandum, nam in quibus demonstrandis tantopere desudandum est, ea certè non sunt creditu ad salutem necessaria. Itaque in hoc genere qui sunt illâ, quæ in homine verè Christiano requiritur, præditi moderatione animi, facillè ferunt dissentientes.

In summâ, diiudicatio necessitatis conclusionum ex principiis proximè deductarum expedita est & minimè fallax, absit modo perturbatio animi, quæ pertinaciam gignit, profecta quidem illa vel à causæ nimio studio, vel ab odio & inuidiâ, vel denique ab aliquâ aliâ animi malignitate, quæ præiudicium non debet afferre, quod tantum valeat vt apud æquos & veritatis studiosos reddere debeat suspectam sequelæ necessitatem, quæ tam illustis & clara est vt etsi dissentientem non redigat ad silentium, (est enim quoddam hominum genus aded mentis peruersæ, vt à piscibus faciliùs impetres vt loquantur quàm ab iis vt taceant, vel testimonium perhibeant veritati) at conuincat tamen atque eò compellat, vt vel absurdissima reponat, vel maximè aliena à causâ. Nam ipsanorum & furiosorum, vt pote qui fidei non sunt capaces (gratia enim naturam præstruit) nulla hîc habenda ratio est. Nam ij sanè ne autoritatem quidem Ecclesiæ agnoscunt, nequidem quid significet nomen Ecclesiæ percipere possunt.

Sed tamen quoniam sæpenumerò accidit vt quod ex principio proximè deducitur non æquè facillè percipiatur, videri possit id efficere vt ne sic perpetuè verum quod diximus de perspicuitate conclusionis proximè è principio deductæ. At tamen res multò aliter se habet. Nos enim principium intelligimus id cuius, vt loquantur, termini noti sunt, quatenus, inquam, sunt noti: Nam si principij termini ignoti sunt, ne ipsum quidem principium notum est, itaque nulla ex eo conclusio deduci potest. Noti autem sunt principij termini vel profusus, vel ex parte. Si profusus noti sunt, dubium non est quin conclusionis deductæ necessitas pariter nota sit, ex parte tantum noti termini sunt, certè eius duntaxat conclusionis necessitas nota erit quæ deducitur ex eâ parte quâ termini noti sunt.

Hactenus ostendimus esse Verbum Dei quod ex Dei Verbo colligitur, diiudicationem consequentiæ facilem esse & expeditam, modò ne desit ratio, absit verò animi perturbatio. Sequitur iam vt demonstremus ex eo non inde effici quod illi volunt, vt fides pendeat à ratione. Id quod in promptu erit intelligere, dummodo instrumenta quibus gignitur fides ab argumentis fidei distinguamus. Id quod nos facere vt maximè nolle mus, res tamen ipsa cogeret, nam Apostoli dictum est, *Fides est ex auditu*, neque verò continuè est fides suspensa à sensu aurium. Sic igitur se res habet. Qui discunt eos necesse est audire primum ea quæ docentur, itaque *Auditores* vocantur (neque

necessitas
conclusio-
nis nota &
certa est.

Objec.

Ref.

Resp. ad

Fides pro
pterea non
pendet à
ratione.

Resp.
ad 2,
1.
in genere

2.
pressius.

duo genera
conclusio-
num ex
principiis
deducta-
rum.

1.

2.

neque enim aliter res ad animum perueniunt quam per ea verba quibus significantur, vt pote quæ symbola notionum animi sunt) deinde ex vno aliud colligere, neque enim paucis verbis omnia possunt doceri, nam sigillatim cuncta persequi & superuacanei & immensi laboris est, singula enim infinita sunt, & vno probè intellecto cætera facile intelliguntur.

Duo ergo sunt discendi instrumenta, *sensus & ratio*, quorum neutrum tamen discendi argumentum est. Quemadmodum igitur nulla est inuidia affirmare fidem esse ex auditu, quamuis impium sit affirmare sensum vllum esse fidei argumentum, sic durum videri non debet si quis fidem dicat esse ex ratione, dummodo id non sic dictum intelligatur ac si ratio fidei argumentum esset, sed vt ex auditu fides, sic ex ratione, nimirum tanquam instrumento, pendere dicatur. Nempe ita se res habet, Argumentum fidei est id propter quod credimus, quod aliter fundamentum quo nititur fides haud incommodè dici potest, instrumentum verò fidei hoc pacto dicitur ratio, sed fide iam instructa, quia colligit, & colligendo inædificat fundamento vi illà sibi insitâ, quam Spiritus neque hebescere neque aboleri finit, quin acuit potius eam & intendit. Breuiter non est hic ratio merè quæ concludit & statuit, sed ratio notiori Dei Verbo illustrata. Itaque multi instructi ratione, quique aded sequelæ necessitatem habent perspectam, non assentiuntur tamen conclusioni nimirum quia non assentiuntur principio vnde conclusio deducta est, quod si facerent & conclusioni pariter assensum essent præbituri: verbi gratiâ, Nemo est qui non videat (ne Turca quidem) si detur solum Christum esse summum Prophetam Ecclesiæ, necessarium esse Mahometem esse Pseudo-prophetam, sed quia non assentitur Turca principio, nec assentitur etiam conclusioni. Itaque accuratè & diligenter perpendenda est differentia notitiæ *consequentia & consequentiæ*, nam de consequentia statuere rationis certè opus est (eadem scilicet Logica est vt in Mathematicis, Physicis, Metaphysicis, sic etiam in S. Theologiâ) at verò de consequente statuere certè fidei solius est. *Ratio vt auditus* hac in parte fidei instrumentum fuit, non fuit eadem fidei argumentum. Quâ in sententiâ eos ipsos esse necesse est quibuscum nobis res est, Nam illis fidei principium est autoritas Ecclesiæ, cætera omnia igitur ex hoc principio deducenda sunt; Atqui ratio est quæ colligit, nunquid ideò volent quicquid ex isto principio deducitur niti ratione, non verò fide? Deinde, huc etiam & illud accedit, quod disputant, quod nos conuincere atque in suam sententiam pertrahere argumentando, ratiocinando, omni studio conantur. Frustra, siquidem ita se res habet vt illi distitent. Esto enim victi pondere argumentorum demus illis manus, non eo erimus fideles, sed sapientes sæculi, nempe qui ratione adducti fuerimus ad fidem, neque enim illi puto ad fidem nos perduxerint aliter, hoc quidem pacto, quàm ex agnito vtriusque principio aliquid concludendo, id nempe de quo prius erat controuersia.

Nam illud interim omittimus quod tamen summum est, sic perire profus eam docendi rationem quam Prophetæ quam Apostoli, quam Christus secuti sunt, & aboleri vim illà *in*

Scripturæ quam Beatus Paulus attribuit, etiam *in* *proprio* *in* *ui* *cor* *re* *ct* *ri* *em* *&* *al* *ia* *con* *sol* *ari* *cem*, imò verò & sic efficietur, vt Scriptura inutilis sit ad docendum: quæ tamen omnia inesse Scripturæ, Paulus idem testis est (2. Timor. 3.) quanto minus poterit Scriptura *in* *di* *ca* *sup* *er* *ent* *em* reddere ad salutem. Nam si nil concludi potest ex Scripturâ quod idem tenendum sit, qui poterit Scriptura *in* *di* *ca* *re* *du* *ere*, si Scriptura ad singularia non est accommodanda, qui poterit *in* *di* *ca* *re* *du* *ere*? Atqui non nisi per consequentiam quandam ad singula accommodari potest &c. Sane Rom. 15. *Quacumque*, inquit, *antea scripta sunt, scripta sunt ad nostram consolationem, vt per patientiam & Scripturarum consolationem, spem habeamus.* Quæ pote, si ea tantum ex Scripturâ fide tenenda disci possunt, quæ non iam vllius consequentiæ vi ex Scripturâ sunt deductâ, sed totidem verbis existant in Scripturâ? Quin etiam idem Apostolus eiusdem Epistolæ cap. 4. *Non est autem tantum scriptum propter ipsum, quod reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus futurum est vt imputetur creditibus in Dominum Iesum.* Atqui nostrum iam credentium nulla mentio disertis verbis in Scripturâ fit, tantum id vi sequelæ colligi potest. Ea porò fides non ideò (credo) iam nititur ratione, quod eius certitudinem necessitate consequentiæ Scriptura stabiliuerit.

Sed & Dn. Jesus Matth. 22. resurrectionem mortuorum ex Scripturâ non aliâ ratione, quàm illâ consequentiæ necessitate, tam clarè aduersus Sadducæos demonstrauit, vt & turbam, non doctos modò, in admirationem respuerit, & Sadducæis os obstruxerit, vt eo loco habetur disertim. Et Act. 17. Paulus traditur differuisse aduersus Judæos ex Scripturis, indèque ostendisse Christum oportuisse pati & resurgere è mortuis, & hunc esse Iesum Christum quem annuntiabat, id quod certè non potuit aliter præstare quàm ratiocinando & colligendo: id quod ibidem significantissimè dicitur *in* *di* *ca* *re* *du* *ere* *&* *al* *ia* *con* *sol* *ari* *cem* iuxta ponere, nam conclusio in principio laiet, & testimonium, quom adhibetur ad aliquod probandum, vt fiat syllogismus, veluti iuxta ponitur. Itaque eodem capite laudantur Beæneses quod verbum susceperint magno studio *in* *di* *ca* *re* *du* *ere*. At videte iam quâ ratione verbum susceperint, *quod* *in* *di* *ca* *re* *du* *ere* *Scripturas* (vel vt est in græco, *quod* *in* *di* *ca* *re* *du* *ere* *Scripturas*) an ita se res haberet. Ratiocinando demum ingentis est iis fides.

Etenim quod aiunt, diuersam esse conditionem Prophetarum, Apostolorum, & Christi à nostrâ, qui præ illis vilissimi sumus homunciones; nimirum eorum autoritas tanta est, vt quod ratiocinando colligunt ex Dei Verbo pro certo sit habendum, non tam vi consequentiæ quàm authoritatis iure, in eo ridiculi sunt. Primum enim dum sic disputant Christus, Apostoli, Prophetæ, non vtuntur autoritate suâ, quorsum enim ratiocinetur cuius autoritas vim legis habet. Deinde res illis est cum Aduersariis, qui eorum summam nimirum autoritatem habebant despiciatui, non nisi ratiocinatione conuincendi. Id quod illa Christi aduersus Sadducæos, audientibus tuis suscepta & peracta disputatio manifestum fecit. Nam capillentur illi sanè (quod audent facere tam impiè quàm impudenter) non posse ex eo loco Scripturæ quem

& ipius
Christi.

Except.

Ref.
1.

1st.

atio nem-
e est in-
strumentum
in argu-
mentum si-
ei.

quod ipsi
Pontif. co-
guntur ag-
noscere.

& contra
eos proba-
tur primò
praxi A-
post.

Christus ad probandam resurrectionem adhibuit, sepositâ Christi autoritate, tanta res probari, atque addici tanquam rebus necessariis. Primum hoc pacto Christum ipsum reprehendunt, qui negatę resurrectionis causam adscribit ignorantię Scripturarum, iniuriã si ex illo Scripturę loco colligi id non potuisset, & verò debuisset. Deinde, quo pertinet illa obiurgatio, *Annon legitis*, inquit Dominus, Atqui verò iam eum locum Sadducęi legerant, quem tamen idem non legisse perhibentur quod ex eo loco non collegerint resurrectionem. Sed & ipsa consequentię vis, si rem ipsam spectemus, demonstrat clarę intelligenti illum locum, tenenti que, vt supra differrebamus, quę sit terminorum significatio, necessariò statuendum esse resurrectionem mortuorum. Nam cum Deus, cuius Deus est, illius non ex parte, sed ex toto sit seruator, omninò consequens est vt Deus, cum non dimidiati Abrahami Deus sit, sed Abrahami hominis, totum Abrahamum seruet, hoc est hominem seruet, proinde que animal constans animã & corpore.

Quid quod Scriptura nos hortatur vt ex Scripturis ratiocinemur, colligamúsque quod fide credendum est. Nam certè non aliò pertinet quod Psal. 1. prædicantur beati qui noctu diu que meditantur in lege Domini, Atqui sine ratiocinatione nulla meditatio peragi potest. Deinde, 1. Tim. 4. Timotheo author est Paulus vt attendat lectioni. Et 2. Petr. 1. fideles excitantur vt attendant ad sermonem propheticum: atqui sine ratiocinante collectione nulla potest esse legitima attentio, quę scilicet non præstatut sine examine atque obseruatione, quam B. Lucas Act. 15. elegantissimè significantissimèque *ἀνακρίνω* vocauit. *ἀνακρίνω*, inquit *παι γραφαι*. Neque verò ianè aliò spectauit Deus, dum in Lege ex quadrupedum genere ea sola animalia pro mundis & puris haberi voluit, quibus natura dedit facultatem ruminandi, & vngulam supra infraque pariter distillam, quorum altero meditatio, altero secuta meditationem inde affirmatio, hinc negatio in mente, vt in voluntate hinc persecutio, inde fuga: quod Beatus Paulus vocat vno verbo *δοκιμάζειν τὰ ἀγαθέεργα*, Rom. 12. 18. Nam cum duollint rerum genera, quorum altero expetenda, altero fugienda continentur, mentis affirmationem sequi oportet expetendorum persecutionem, negationem verò fugiendorum auersationem. Nimirum verè ab Aristotele dictum est in genere Ethico, quod est in mentis agnitione *ἀγνοία* affirmatio & negatio, id in voluntate est *persecutio & fuga*.

Quę cum ita se habeant, facillè iam videre est, non esse tanquam perceptum ratione, sed fide tenendum quicquid ex Verbo Dei iustã & legitimã consequentiã colligitur. Nam facultatem Spiritus Sancti, (quę requiritur, etiam testibus Aduersariis, vt aliquid fide teneatur) ratiocinatio non excludit, Spiritus enim est qui in hęc specie ratiocinandi facultatem dirigit, quomodo Christus in itinere illo Emzũntico dicitur oculos aperuisse Discipulis vt intelligerent Scripturas. Deinde, de eo iam constat, argumentum adhibutum ad definiendam quęstionem esse Verbum Dei, dum ex Dei Verbo aliquid concluditur, vnde sequitur fide illud tenendum esse. Vbi enim interuenit Spiritus & argumentum verita-

tis, de quã statuimus, Verbum Dei est, certè & id ipsum quod statuitur ratione quidem statuitur, sed authore Spiritu Sancto, atque ex Dei Verbo petito argumento.

CAP. XIX.

Adducitur prima ratio, quã emittitur auctoritatem Verbi Dei, eam quę est & valet apud nos, non pendere ex Ecclesia auctoritate.

Hactenus fuimus in expendendis refellendisque Pontificiorum argumentis, sequitur iam vt nostra proferamus, & si opus est, muniamus & confirmemus: in quo eundem seruabimus mobum quem supra tenuimus: neque enim omnes Pontificiorum rationes in medium adduximus, sed ea tantum quę pondus aliquod habere videntur, & quibus aded confutatis cętera facillè confutantur, nec verò omnia nostra argumenta proponemus, sed ea tantum quę nobis esse maximè illustria videntur, idque hoc ordine. Primò docebimus Verbi Dei auctoritatem, quam habet apud nos, non pendere ab Ecclesię auctoritate. Deinde, vnde Verbi Dei auctoritas illa quam apud nos obtinet, proficiscatur ac dependeat ostendemus.

Ac prius quidem illud, *Verbi Dei auctoritas, quod ad nos, non pendet ab Ecclesia auctoritate*, inde facillè demonstratur, quod auctoritas Verbi Dei apud nos & prior & maior est quàm sit Ecclesię auctoritas. Nam priusquam pro certo habeamus Ecclesiam habere auctoritatem, necesse est nos assentiri Dei Verbo: nimirum nos oportet certò scire, An sit Ecclesia, quid sit Ecclesia, vbi sit Ecclesia, quę omnia cum neque sensu, neque ratione deprehendi possint, sequitur vt omnis hęc notitia sit à Dei Verbo, quod tradit esse Ecclesiam, quod Ecclesiam definit, ac describit tam claris notis vt non aliunde haberi possit vbi sit Ecclesia. Deinde verò, vnde obtineri atque impetrari possit ab humanã mente vt statuatur de Ecclesię auctoritate id ipsum quod Pontificij, nempe *cum Ecclesia non possit errare à solius Ecclesię auctoritate suspendendam esse fidem*. Numquid id existimemus effici Ecclesię auctoritate? Atqui iam non absurdum modò, sed ridiculum est, vt propter Ecclesię auctoritatem credamus Ecclesiam habere auctoritatem. Neque ratio vel sensus id probat, neque verò communis hęc notio est, quandoquidem eã de re tam acriter disputatur. Sequitur ergo vt id ex Verbo Dei inspectum habeamus. Ergo prius obtinuit apud nos auctoritatem Verbum Dei quàm agnoscamus auctoritatem Ecclesię. Atqui iam articulorum fidei, quos vocant, credendorum eadem ratio est, hoc est, quonititur fides in vnus dogmatis Religionis Christianę comprehensione atque assensu, eodem nititur in reliquis, siquidem (vt loquuntur in Scholis) credendi eadem formalis ratio est, quodcunque tandem fide percipiatur. Ergo cum ad fidem pertineat tribuere Ecclesię auctoritatem, eiusque auctoritatis modum definire, oportet nos credere Ecclesiam hanc habere auctoritatem, adductos iam in hanc sententiam auctoritate Verbi Dei, proindeque cum sic eadem cęterorum quę creduntur ratio, & nihil erit credendum quod se nobis auctoritate Verbi

Ref.

1.

2.

deinde
Scripturę
auctorita-
te.

1. Ratio

Verbum
Dei prius
cognoscitur
quàm
Ecclesia.

Ref.

Dei non probarit, ac commendarit prius.

Sed & potior & maior est authoritas verbi Dei quàm authoritas Ecclesiæ. Id verò iam non vnâ ratione ostendi potest: Ac primùm eo quod de authoritate verbi Dei apud omnes constat, qui modò Christianam Religionem profitentur non dubitant quæ quantaq; illa sit, at de authoritate Ecclesiæ summa inter Christianos contentio est, dum alij certis quibusdam veluti cancellis hanc authoritatem Ecclesiæ circumscribunt, alij nullum in eâ modum agnoscunt, sed eam esse contendunt, omni exceptione maiorem. Deinde, testatur ipse conscientia sensus multò firmiori assensu nos amplecti fidem de Christo, de mundi redemptione, deque illius creatione, quàm Ecclesiæ immanem illam authoritatem. Et sanè per absurdum foret (vt ne iam dicam impium & blasphemum) statuere animo, haud aliam ob causam credendum esse Deum creasse cælum & terram, Christum venisse, passum esse, resurrexisse, ascendisse in cælum, sedisse ad dextram patris, indeque venturum qui iudicet viuos & mortuos, esse Spiritum sanctum, fidemque & spem nostram in eo collocare, esse societatem quandam hominum quos Deus redemit sanguine filij sui, quosque spiritu suo sancto erudit, docet, corroborat, ac consolatur, sanctificat denique, traducitque à studio sui ipsius & rerum terrenarum in amorem Dei, & cupiditate quâdam potiundarum rerum cœlestium incendit atque inflamat, quàm quia sic Ecclesiæ placuit.

Quod nos haud ita tamen arbitramur exagitantum, ac si propter hominem statueretur hoc pacto credendum esse Deo. Nam vt verum fateamur, de eo magnus inter nos consensus est, si iam constat quod si Dei verbum, nullam superesse dubitandi rationem, cur ei statim, nullo extrinsecus petito atq; accersito argumento, fides adhibenda sit. Sed quia dubitamus cuius verbi, hoc est doctrinæ, Deus sit author, id verò ideò demonstrandum est, quòd illi solâ Ecclesiæ authoritate præcipuè demonstrari posse existimant: Vt filius negat cuiusquâ authoritate se compelli vt patris mandatis, obtemperet, sed tamen sæpenumerò accedit vt dum statuit de mandatis patris, non habeat aliunde statuendi argumentum quàm ex authoritate matris, quæ fidem potest facere, atq; ei significare quæ patris mandata sunt, quæ minus. Sed quoniam diuersa est ratio doctrinæ cœlestis & mandatorum terreni patris, nempe de his non potest semper constare, quod non possint se commendare, ac probare villo caractere, vllâ luce insitâ quæ mentem, animum q; atque affectus omnes ita afficiat, vt in iis paternæ virtutis & sapientiæ imago, ac vis illa authoritatis quam habent patres in liberos eluceat. At verò mandata Patris cœlestis peculiarem quandam ac veluti innatam vim habent, exhibitâ summæ sapientiæ, iustitiæ, misericordiæ, & potentia speciei, vnde fit vt impetrent assensum qualem supra iam ostendimus. Vno verbo, absurdum est, omnem adimere lucem insitam Dei legi, insitam Euangelio, quæ non possit efficere vt ex ipsius doctrinæ ingenio, ac conditione, & efficaciâ denique, certò statuamus de doctrinæ authore. Certè cæcorum est pro certo habere ideò lucere Solem, non quod ipsi solem aspexerint, sed quod ita se rem habere fando acceperunt.

Vt verò, inquit fortasse, Priorem esse Ecclesiæ authoritatem, cum sit Ecclesia ea qua nos instituit ac docet, deinde verò apud nos quidem maiorem, cum sit eâ notior & perspectior. Sed, inquam, prius illud leuissimum est. Neque enim qui docet, authoritate docet, sed veritatis ipsâ vi, quamquam docet idem cum authoritate, quæ cum sint re distincta, accuratè à nobis distinguenda sunt. Nam & in Scholis qui Mathematicas docent disciplinas, docent ij quidem eam authoritate, sunt enim Doctores qui præsent iuuentuti cum imperio, attamen non vtuntur, tanquam argumento, authoritate suâ inter docendum, sed nituntur principiorum veritate, vnde certas quasdam deducunt conclusiones tam apertâ atque euidenti sequelæ ratione, vt rem suâ sibi luce probent, atque ita demum ingenerent animo notitiam, impetrentque assensum, si res ipsa fuerint demonstrata.

Quid? quod si volumus loqui propriè, atque ita vt rei & causæ de quâ agitur conuenit, Ecclesia rarò docet, Nam Ecclesia, in hac controuersiâ, non significat singulos Ecclesiæ præpositos, sed vel Ecclesiam vniuersalem, quæ non nisi Concilio Oecumenico repræsentatur (ea verò iam rarò docet) vel Pontificem Romanum, is verò paucos docet, non modò docet rarò. Neque verò illud hic respondere est, exstare Conciliorum acta, cum ad ea paucis admodum pateat aditus, & quibus patet, in iis (si ea excipias Concilia quæ dubiæ sunt authoritatis, eo quod in iis vel indicendis, vel habendis, non sunt seruatae leges legitimorum Conciliorum cogendorum & habendorum, quibus de rebus maximæ sunt & impeditissimæ controuersiæ) non occurrunt definitiones omnium controuersiarum.

Hoc verò posterius quod aiunt, *perspectiorem esse Ecclesiam quàm Dei verbum*, neque verum est, neque si verum esset id efficeret quod illi imprimis volunt. Nam & Johannis authoritas perspectior fuit & notior Christi authoritate, & Samaritana Samaritanis Christo notior fuit, neque tamen concesserint eo maiorem fuisse Johannis Baptistæ, maiorem Samaritanæ, quod ad nos, authoritatem Christi authoritate, neque enim quod perspectius & notius est, id continud ad probandum maiorem habet vim. Nam signa (quæ græci *σημεία* vocant) notiora sæpè sunt argumentis ductis à rei ipsius veritate, sensui nimirum vel rationi notiora, cum argumenta quæ rem ipsam ab ipsâ rei naturâ ducta demonstrant, neque sensu neque ratione, solâ verò fide percipi possint.

Nam si aliter se res haberet, qui pote vt (quod sæpè contigit) eorum, qui nullâ præditi sunt in Ecclesiâ authoritate, operâ quicquam possit adduci vt agnoscat Euangelij veritatem? Cuius rei exempla multa existant tum in historiâ Ecclesiasticâ, tum etiam in vitâ communi. Nam & ad Persas Euangelium mulierculæ captiuæ interuentu peruenit, quibus haud dubiè Ecclesiæ authoritas perspectior haud quâquam esse potuit verbi Dei authoritate. Et Gregorius Nazianzenus, Gregorij Nazianzeni pater, Nonnæ coniugis vitæ sanctitate & monitis, ipse à fide alienus cum esset (erat enim homo illius Sættæ quam *ψυχαριω* vocabant, quæ ex Hellenismo &

Obj.

2.
Resp. ad
primam.
1.

2.

Resp. ad 2.
& refertur.
1.

2.

Judaismo erat conflata) adductus est eò vt errorem agnosceret, & fidem veram in Christum amplecti vellet. Jam verò nil solet accidere frequentius, quàm vt in priuatis congressibus priuati priuatorum operâ, qui nullam scilicet obtinent auctoritatem, ipsâ vi veritatis conuicti agnoscant veritatem, proindeque & Dei Verbum, veritas enim & Dei verbum (dum de religione agitur & salutis nostræ negotio) idem planè sunt.

Sed & illud hîc obseruandum est diligenter, quod et si homines, qui Ecclesiam constituunt, Verbo Dei nobis sunt notiores, attamen quatenus Ecclesiam constituunt, iuxta hanc conditionem & rationem, non sunt nobis Verbo Dei notiores, vnde solummodò ea disci possunt quæ supra à nobis tradita sunt, illa quidem prorsus necessaria vt quæ sit Ecclesiae auctoritas, quantumque ea valeat, exploratum compertumque habeamus. Vnde sequitur, neque verum hîc ab illis dici, neque si verum dicerent, quicquam promouere quod faciat ad causam.

CAP. XX.

Adducitur seculi ratio & confirmatur.

Illud verò euidenter probat Verbi Dei auctoritatem eam de quâ hîc agitur, quæ vulgo quoad nos vocatur, non pendere ab Ecclesiae auctoritate: Nempe si ita se res haberet, haud dubiè omnibus omnino sæculis fidelium ea noticia veritatis doctrinæ celestis, quam fides requirit, omnis nixa fuisset Ecclesiae auctoritate: id verò nullo vnquam sæculo contigit, nam si repetamus ab initio historiam Ecclesie, deprehendemus primis illis temporibus quæ Legem datam præcesserunt, nullâ Ecclesiae auctoritate commendatum fuisse Dei Verbum. Vnde enim agnouit Adamus, Sethus, Enochus, Abrahamus doctrinam celestem? nunquid hîc intercessit Ecclesiae auctoritas? Neque verò hoc ita eludi potest, quasi dispar ratio esset eorum quos illi docebant, qui scilicet Dei verbum agnouerint solâ Patriarcharum commoti auctoritate. Nam & isti Patriarchæ errori obnoxij fuere, nempe exempli gratiâ, licitam putarunt polygamiâ, & Abrahamus auctor Saræ est, viæ quidem suæ conseruandæ causâ, sed tamen ei auctor est, vt dissimulatâ coniugis conditione pudicitiam prodar. Atqui si Saræ fides, & diuinæ voluntatis noticia, pendebat omnis ex Abrahami auctoritate, cum Abraham hîc tam fœde lapsus sit, eius fidem vacillare in cæteris, quæ acceperat ab Abrahamo, necesse fuit, nam si solâ auctoritate Abrahami commota fuit ad credendum, cur in his potius quàm in illis sequenda fuerit Abrahami auctoritas nulla potest dari idonea ratio. Si enim rem ipsam debuit expendere atque diiudicare, certè non cæcâ quâdam obedientiâ, quæ sola habet pro argumento auctoritatem, sed rerum ipsarum certâ cognitione impelli debuit ad credendum.

Jam verò si ad ea tempora venimus quæ Legem datam sunt secuta, par ratio est, deprehendemus enim sæpenuerò contigisse vt præpositi Ecclesiae, Prophetæ, Sacerdotes, Reges, omnes simul errauerint. Ergo si mandæ fidei argumentum diuersum illis temporibus esse oportuit ab Ecclesie auctoritate. Id verò iam ad eò clarum est vt probationem non requirat, nimirum fatentur ipsi Aduersarij, manifestâ veritate conuicti, potuisse Ecclesiam Judaicam errare, docent enim priuilegium esse Ecclesiae Noui Testamenti vt ne possit errare. Ergo Veteris Testamenti temporibus non potuit suspendi fides ab Ecclesiae auctoritate. Atqui iam constat noticiam eorum quæ ad salutem pertinent, hoc est Verbi Dei, illis temporibus fuisse multo obscuriorem eâ noticiâ quæ fidelibus, postquam iam Christus exhibitus est, indulta est.

Quod si verò iam ad Noui Testamenti tempora descendamus, illud ipsum æquè liquido sese præbet conspiciendum. Nam vt à Christi temporibus ordiamur. Ego, inquit Christus, testimonium ab hominibus non accipio. Johan. 5. Id quod non potest ita refelli vt statuamus hominum nomine Christum designare non Ecclesiam, sed homines nullâ docendi in Ecclesiâ præditos auctoritate. Nam in eodem capite testatur Dominus se majus habere testimonium Johannis Baptistæ testimonio. Et cap. 7. Qui vult, inquit, voluminem Patris mei facere is iudicabit de doctrinâ, Qui locus iterum nobis adhibendus erit, & fusius explicandus, quum eò ventum fuerit vbi disputandum erit, vnde pendeat Verbi Dei auctoritas illa quoad nos, iam enim in eo tantum sumus vt ostendamus eam non pendere ab Ecclesiae auctoritate.

Christi tempora secuta sunt Apostolica illa, quibus sanè non agnitum fuit verbum ex Ecclesiae auctoritate, id quod multis modis demonstrari potest, ac primò quidem si rem ipsam spectemus ac intueamur propius. Nam quò pacto potuerunt homines ignoti commendare auctoritatem suam? haud alio certè quàm magnitudine, grauitate, & excellentiâ doctrinæ. Nam Judæis fratribus quanto notiores erant, tanto fuere contemptiores, nempe ad Christi exemplum, Nonne hic est filius Ioseph, cuius pater & mater & fratres nobis noti sunt? Quod conuictum vt Christus depellat, Nemo, inquit, venit ad me nisi pater trahat illum, & Scriptum enim est in Prophetis, & erant omnes docti à Deo. Deinde, si animaduertamus quæ fuerit concionum Apostolicarum ratio, quæ œconomia, (id quod facile deprehendi potest ex Actis Apostolorum.) Nam si cum Judæis illis res est, non iam ad Ecclesiam, nempe ad suam, auctoritatem confugiunt (quod certè fuisset factu perridiculum, quandoquidem eorum auctoritas apud Judæos nulla fuit, vt pote cum illis essent vel suspecti, vel iniuri) sed prolatis è libris Veteris Testamenti testimoniis doctrinam Euangelij confirmant.

LECTORI.

Cum huc usque dictando in hac controversiâ peruenisset Camero, orta sunt turbæ ciuiles Anno Dn. M. DC. XXV. quæ urbem illam in quâ docebat totam concusserunt, quibus cum ille pro virili, sed nequicquam, obniteretur, coactus per tumultum & seditonem popularem urbe excedere, mox dum in eo esset ut familiam inde educeret suam, in vehementem ex animi ageritudine febrem incidit, quâ paulo post in verbe illâ, omnium bonorum magno cum luctu, extinctus est.

DISTINCTIONES ALIQVOT
IN DISPUTATIONIBVS PVBLCIS
ET PRIVATIS EX ORE
CAMERONIS exceptæ.

PŒNA peccati alia est *Iudiciaria* à iudice scelera vindicante, ex ordine & rigore Iustitiæ inflata. Alia est *Paterna*, Patris filium ob contumaciam & officium neglectum castigantis. Remissâ à Deo culpâ, simul remittitur pœna *Iudiciaria*, non etiam statim remittitur pœna *Paterna*.

2. Iudicium aliud est *Forense* ex præscripto Legum publicarum à Iudice in reos & facinorosos latum. Aliud *domesticum* patrisfamilias liberos ad ipsorum institutionem corripiens. Deus quum pios castigat, iudicat eos ut Pater iudicio *domestico*, non ut *Prætor forensi* iudicio.

3. Ira alia est cum *Amore*, alia cum *odio* coniuncta. Pœna paterna à Deo piis inflata est quidem ab ira, sed cum *Amore*, non cum *odio* coniuncta.

4. Misericordiæ actus alius est *in se* talis. Alius respectu *sensu nostri*. Exempli gratiâ liberare pium à morbo est actus Dei misericordiæ respectu *sensu nostri*, quia sensus liberationem illam appetit. Non liberare à morbo in alio erit actus misericordiæ *in se*, quia morbi continuatio est ipsi conducibilior ad animæ eius salutem; atq; hoc pacto actiones inter se contradictoriè oppositæ, quantum ad actionis substantiam, possunt tamen esse eiusdem proprietatis Diuinæ puta misericordiæ actus: sicut contra vna eadèmq; actio quoad substantiam actionis potest esse & à Iustitia vindicante, & à Misericordia, ut Deus ditabit impium in eius oerniciem, & pium in pietatis eius mercedem: sic olim sanguinis missio erat pœna Castrensis apud Romanos, eadem tamen & à medicina valetudinis causa præscribitur.

5. Mors piis castigatio & emendatio est respectu temporis non consequenti, sed antecedenti mortem. Itaque non sequitur,

Post mortem non est emendationi locus. Ergo mors non castigatio, sed pœna satisfactoria iustitiæ Diuinæ: nam licet non valeat ad emendationem quæ nulla est post mortem, valet tamen ad eam quæ antecedit mortem.

6. Peccata sub Lege contra Legem Moralem, maximè contra Ceremonialem admissa, geminam inducunt impuritatem, *Typicam* seu *Legalem* & *Realem* τὸ πῶθ' ἴσως in conscientia.

Typica illa impuritas non spectanda est in foribus corporis quæ aqua abluuntur: alioquin sanguinis asperzione non sublata fuisset illa impuritas, sed potius aucta: sanguine enim nihil immundius, sed eiusmodi erat legalis impuritas, ut quæ ea esset impurus interdiceretur illi ad tempus à consortio cæterorum hominum, (ut illi necesse esset separatim viuere) & ab aditu templi. *Realis* autem impuritas est peccati macula, animæ seu conscientiæ inhærens vnâ cum reatu.

Similiter duplex erat *Maledictio*, *Typica* seu *Legalis*, de qua dicitur *Maledictus omni qui pender de ligno*, quæ spectanda est in horrore quodam quo homines tacti abhorrebant summopere à suspensi caduere, quomodo olim abhorrebant *Ethnici* à corporib. fulmine tactis, & in ignominia quadam ciuili, quæ maior erat in eiusmodi genere supplicij, quàm in quouis alio. Alia *Maledictio Realis* τὸ πῶθ' ἴσως est ira Dei in peccatum accensa.

Iam quomodo peccati erat impuritas duplex & *Maledictio* duplex, *Realis* & *Typica*: sic etiam sacrificium est duplex, *Legale* seu *Typicum* & *Reale*, seu τὸ πῶθ' ἴσως, & purificatio item duplex *Typica* & *Realis*. Sacrificium *Reale* & τὸ πῶθ' ἴσως vnicum est, Christi nempe mors & sacrificium. Ac sacrificia legalia & typica erant multiplicia ob Christi sacrificij excellentiam, quæ vnico *Legali* sacrificio non poterat satis plenè adumbrari. Sacrificijs & purificationibus *Legalibus* tollebatur impuritas *Legalis* seu *Typica*. Vero & *Reali* Christi sacrificio tollitur impuritas & *Maledictio Realis*, uti docet Apostolus Heb. 9. & 10 vbi appellat *βαπτισμῶν* & *δικαιώματα ὀσέως* sacrificia *Legalia* seu *Typica*, quæ carnem duntaxat purificare poterant, quib. opponit Christi *πλεοπέθει*, *καὶ μείζονα ἀκρωτῶν*, *ὁ ἡγεμονίης*, & *ἰδὲν αἵμα*, & ψ. 13 14. vocat *ἀγιασμοὺς* & *καθάρσιμα τῆ ὀσέως*. *Legalem* seu *Typicam* purificationem, oppositâ impuritati carnali seu *Typicæ*. Cui purificationi *Legali* opponit sanctificationem nostram spiritualem à Christo ψ. 15. *καθάρσι*

καὶ σκευδαίων ἀπὸ νεκρῶν ζῆναι. Pariter sacrificiis Legalibus tollebatur maledictio Legalis seu typica; Christi verò sacrificio reali tollitur vera & realis maledictio, ira nempe Dei.

Jam ex hac distinctione liquet Judæorum fidelium sub Veteri Testamento non alia ratione, nec alio sacrificio expiata fuisse olim peccata quàm hodie expiantur sub Nouo Testamento, Christi nempe vero & vnico sacrificio. Alia quidem habuerunt sacrificia quàm nos habemus, sed typica & Legalia (non verò τυπωθέντα & vera quibus reatus & maledictio typica tollebatur.

7. Infidelitas seu cordis durities (nam hæc duo pro vno & eodem in Scriptura accipiuntur) est duplex. Prima tollit omnem Spiritus Sancti sensum & motum, vt est pertinax rebellio aduersus veritatem prædicatam. Secunda non tollit omnem Spiritus sensum, & motum, sed cum multis Spiritus Sancti bonis moribus, & sensu aliquo potest consistere, qualis erat infidelitas Agrippæ quum Paulo dicebat, *propemodum persuades mihi vt sim Christianus*. Similiter gemina quoque fides duplici illi infidelitati est opposita. Prima est ἀσθένεια seu dispositio quædam aut præparatio ad veram fidem. Secunda ipsa vera fides iustificans.

Infidelitas priore modo sumpta excludit fidem priore modo sumptam (homo qui ἀσθένειαν illam habet fidei, potest ab ea deficere & in infidelitatem illam prolabi) at non excludit fidem posteriore modo sumptam, quia qui verâ fide iustificante est donatus, ab ea nunquam profusus deficit, ita vt in illam infidelitatem priore modo sumptam prolabatur; quare infidelitas adueniens non excludit fidem illam, siquidem fides illa nunquam præcedit in vlllo infidelitatem illam.

Infidelitas quâ Judæi Apostolus tribuit Rom. 11. 20. ob quam rami rariui defrausti sunt, est infidelitas priore modo sumpta, quæ in iis eiecit fidem priore modo sumptam, hoc est ἀσθένειαν ad fidem, at non eiecit veram fidem iustificantem, hæc enim in ipsis nunquam fuerat, hoc enim vel maximè nomine Judæos arguit Paulus totâ illâ Epistolâ, quod fide in Christum iustificari renuebant, iustitiam quæ est ex Lege sectantes, vti liquet, Rom. 10. 31. 32.

8. Promissionum Diuinarum de salute, aliæ sunt *conditionata*, alia *absoluta*: *Conditionata*, vt est illa quâ salutem hominibus proponit, & pollicetur sub conditione fidei & perseuerantiâ in verâ fide ad finem vsque: *Absoluta*, vt est illa promissio, quâ electis suis pollicetur se daturum veram fidem & perseuerantiam.

Quum sunt portandi & excitandi homines ad officium faciendum, ad fidem, poenitentiam, perseuerantiam, &c. proponenda est illis promissio conditionata, *Crede & seruaberis & quicumque perseuerauerit ad finem vsque, ille seruabitur*.

Quum autem erigendi sunt in tentatione, ne animus fatiscat, ne animo concidant, proponenda est illis altera illa promissio absoluta de dandâ fide, & perseuerantiâ, vti facit Apostolus, 1. Ioh. 2. 25. 26. 27. 19. 20. *αὐτοὶ τὸ χάρισμα ἔχουσιν*, &c. vbi ἔστι pro ἀσθένειâ & est ἀπίστικόν. Et Paulus in secunda ad Timoth. 2. 19. *fundamentum Dei manet firmum, &c.* Et Philipp. 2. 13. *Deus est qui in vobis operatur & velle, & perficere*. Si verè fide-

les deficerent à verâ fide, Deus fidelis quidem maneret, respectu promissionis suæ conditionatæ de danda salute fidelibus perseuerantibus: at non maneret fidelis respectu promissionis absolutæ de dandâ fide & perseuerantiâ. Itaque impossibile est verè fideles & electos Dei excidere à verâ fide & salute, sic enim Deus fidelis non maneret in eâ promissione, quâ pollicetur se daturum fidem & perseuerantiam ad finem vsque. Quum Paulus 2. Tim. 2. 13. dicit *εἰ ἀπιστοῦσθε, ἐκείνη ἡ ἐπαγγελία ἄσθενος ἐστί*, id dicit respectu promissionis *conditionata*, non respectu *absoluta*, quod liquet, quia eò loci hortatur fideles ad officium, quod non fit propositâ promissione absolutâ, sed conditionatâ.

9. *Authoritas* alia est *πεισικὴ*, alia *βιασικὴ*, *authoritas* *πεισικὴ* est illa quæ animum excitat ad rem considerandam, *verf. 9.* cum filium familias Pater, Præceptor & seruus monent de re eadem, & ad eam sigillatim cohortantur iisdem argumentis, certè Patris & Præceptoris *authoritas*, apud eum maior est quàm serui ad eum persuadendum, & *authoritas* illa est *πεισικὴ* duntaxat quæ filium illum excitat magis ad considerandum id de quo monetur, aut ad quod excitatur, quàm si à seruo moneatur & excitetur, at non est illa *βιασικὴ*, nam *βιασικὴ* illa est quæ rationum momentis atque pondere nititur, quæ potest eadem esse in Patre, Præceptore & seruo. Conciliorum *authoritas* in rebus quæ ad fidem pertinent, in iisque determinandis est *πεισικὴ*. Excitatur enim mens singulorum fidelium, vt expendat ea quæ definita sunt, quum vident ea definita à tali hominum cœtu: priuatorum autem *authoritas*, quum rationibus & sacrae Scripturæ testimoniis dogma definiunt, si bene probant, *authoritas* est *βιασικὴ*. Nec propterea minor est Conciliorum *authoritas* quàm priuatorum, imò verò maior est: nam præter *πεισικὴν*, habent & Concilia (aut habere debent) *βιασικὴν* *authoritatem* rationum pondere subnixam, & rarò videas vt vnus singularisque priuatus homo fidelis, firmiores habeat rationes suæ sententiæ quàm habeat cœtus eorum qui in Concilio conueniunt, si quidem tales sunt quales esse debent.

Argumentum. Si discedendum est ab Ecclesia Romani, ab ea discedendum vel propter quemlibet eius errorem, vel saltem propter errores qui pugnant aduersus fundamentum. Non est propter errorem quemlibet ab ea discedendum, sic enim nulla communio cum vlla Ecclesia haberi possit: Vix enim inuenias vllam in qua non sit aliquis error: sed neque propter fundamentales errores ab ea est discedendum. Sunt enim errores contra fundamentum propter quos non licet discedere ab aliqua Ecclesia. Exemplo sit Ecclesia Galatarum & Corinthiorum, in quibus erant errores fundamentales, nempe iustificatio per legem, & negatio Resurrectionis.

10. *Respond.* Error fundamentalis bifariam considerari potest, *absolutè* vel *comparatè*: *absolutè* cum non consideratur quid ex quo sequatur, & quomodo fundamentum ex eo errore euertatur, sed error: *simpliciter* & *absolutè* docetur, & propugnatur non respectis, consequentiis. *Comparatè* cum instituitur cōparatio erroris illius, cum fidei capitibus & fundamento, cumque perspecto quid ex quo sequatur, certum est tamen tueri errorem & confe-

consequentias admittere quæ fundamentum euertunt, potius quàm Thesim erroneam deferere. Applicatio distinctionis, Non est deferenda Ecclesia propter errorem fundamentalem, *absolutè* consideratum hoc est, Non est discedendum à communionem illius Ecclesiæ, in quâ recipitur error fundamentalis, cum nondum perspectum est ab eâ quid ex eo sequatur, sed discedendum est ab Ecclesiâ illa in quâ error fundamentalis *comparatè* consideratus recipitur & propugnatur. In Ecclesia Corinth. & Galat. errores fundamentales illi quos arguit Paulus, erant *absolutè* considerati, non verò *comparatè*; nondum enim viderant, nec erat illis demonstratum quid ex illis sequeretur, propterea non fuit ab illis Ecclesiis discedendum. In Ecclesiâ Papisticâ errores sunt fundamentales, non *absolutè* modò, sed & *comparatè*, putà doctrina de Iustificatione per meritum bonorum operum, ita in eâ docetur & defenditur, vt malint quiduis gratiæ, & merito Christi, detrahi, quàm vt errori illi de iustificatione per bona opera aliquid eant imminutum. Ergo non est par Ecclesiæ Corinthiæ vel Galatarum & Ecclesiæ Papisticæ ratio. Nec, si non licuit ab Ecclesiâ Corinthiæ & Galatarum discedere propter illos errores fundamentales, sequitur non licere hodie ab Ecclesiâ Romanâ discedere propter errores illos fundamentales qui in eâ docentur.

Instant. Si longè maxima pars Ecclesiæ est eorum qui errorem fundamentalem tuentur *absolutè* consideratum, sequitur ex concessis ab eâ Ecclesiâ non esse discedendum. At in Ecclesiâ Romanâ maxima pars est eorum qui errores fundamentales amplectuntur *absolutè* consideratos, plebs nempe, quæ non videt quid ex quo sequitur. Minima, verò pars eorum est qui errores illos *comparatè* consideratos propugnant, Doctores nempe, Monachi & Præpositi: Ergo non est ab eâ discedendum.

Respondeo 1. ad Minorem. Eo statu quo iam hodie res sunt in Ecclesiâ Romanâ, non posse facile probari illam minorem. 2. Ad Maiorem respondeo per distinctionem.

Discessio alia est *Externa* ab *Externâ* communionem seu ritibus & Politia atque regimine, alia *interna* ab internâ Spiritus & charitatis communionem. Quum Ecclesiæ Præpositi atque Pastores errant in fundamento non *absolutè* modo, sed & *comparatè*, discedendum est ab illâ Ecclesiâ discessione externâ, quæ externam communionem spectat: non est discedendum ab eâ discessione internâ, quæ communionem internam Spiritus spectat, cuius respectu oportet nos manere coniunctos maximæ illius parti, quæ non errat in fundamento *comparatè*: Sic in Politeia si Ciuitatis alicuius Præpositi & Magistratus aduersus Regem sint coniurati, licet ij minima sint illius Ciuitatis pars, & longè maxima eius Ciuitatis pars illis in hac coniuratione, eorumq; consiliis non adhæreat, fidei Regis subdito discedendum est ab illâ Ciuitate quoad externam communi-

nem, at non quoad internam qua ciues mutuo amoris & Charitatis vinculo inter se sunt erga Regem deuincti. Ergo ab Ecclesia Romana discedendum est quoad externam communionem, licet non quoad internam, respectu eorum qui in ea non errant *comparatè*, sed tantum *absolutè*, quibus cum nos oportet charitatis vinculo esse coniunctos.

Instant. Ecclesia Judaica Christi tempore errabat in fundamento, & quidem *comparatè*, nam eius Præpositi & Doctores docebant ea quæ euertunt fundamentum, & ita quidem, vt à Christo moniti nihilominus tamen in errore persistenterent. Et tamen Christus nemini author fuit, nemini suasisit aut iussit vt ab eius externâ communionem se separaret: Ergo neque iam discedendum est ab externa Ecclesiæ Romanæ communionem propter errores fundamentales *comparatè* consideratos, qui in eâ propugnantur ab eius Præfatis & Doctoribus.

Resp. Non est eadem ratio Ecclesiæ Judaicæ Christi tempore & Papisticæ hodiernæ. Tum enim peculiaris erat ratio, cur non discederent tam citò fideles à communionem Ecclesiæ Judaicæ, licet corruptæ, nempe ritus & Cereniæ à Deo institutæ, quæ, cum essent vmbra & typi Christi, obtinere debuerunt ad plenam Christi manifestationem, quæ plena Christi manifestatio propriè non fuit, nisi post immisum Spiritum Sanctum die Pentecostes, adeoque Petro Gentium vocatio fuit manifestata per visionem Linthei ad eum cælicus demissi. Act. 10. Itaque ad id vsque tempus Cereniæ & ritus Mosaici obtinere debuerant, nec propterea debuerunt fideles ab Ecclesiæ Judaicæ communionem externâ se seiungere. At iam nulla est hodie peculiaris ratio eiusmodi quæ nos tenere debeat in externâ Ecclesiæ Romanæ communionem.

Instantia. Atqui Apostoli etiam post illud tempus passim in Synagogis Judæorum versabantur & cum Iudæis communionem colebant.

Ergo & hodie idem licet nobis facere in Ecclesiâ Romanâ.

Respond. Apostoli versabantur in Synagogis Judæorum, non vt Religionis communionem colerent, sed quia occasionem predicandi Euangelium captabant, & vt Iudæos erroris conuincerent & redarguerent. Et idem hodie in Ecclesiâ Romanâ liceret, si quidem is rerum status esset, & id sine tumultu & seditione fieri posset, vt id aliquando quibusdam in locis factum est initio reformationis, vt post Monachum Romanum Euengelij Minister eundem conscenderet suggestum populum edocendi causâ, atque errores Pontificiorum conuincendi gratiâ: at vbi id sine tumultu & seditione fieri non potest, non licet id facere, & separari debent fideles quoad communionem externam ab Ecclesiis Romanensibus, quomodo Paulus, Judæis eum non amplius ferentibus, sed blasphemantibus, & tumultum excitantibus, discipulos; hoc est, fideles ab iis separauit, Act. 19.9.

IN D. CAMERONIS THESES
de triplici Dei cum homine fœdere explicatio-
nes aliquot ex ore ipsius dictantis exceptæ.

AD THESES. 8. & 46

Quomodo Fœdus Naturæ sit immutabile & æternum.

Resp. Non potest Creatura non debere Deo pietatem, nec potest Deus vel non favere pietati, vel non odisse peccatum: his autem duobus fundamentis nititur Naturæ fœdus, quæ, cum sint immota & inconcussa, ipsum Naturæ fœdus immutabile esse necesse est. Non obstat verò quòd conditio illius fœderis à nemine præstatur, ideòque nec impletur promissio: nam, vt fœdus sit immobile, sufficit vt Creatura non possit eximi conditione fœderis, Deus autem non possit non amare præstantem conditionem, vel non irasci conditionis contemptori, quæ in illo fœdere Naturæ locum habent, vt liquet.

Neque tamen malè concluderit Apostolus fœdus subseruiens esse mutabile, ex eo quòd illius conditio non est impleta (Hebr. 8. 9.) quia fœdus illud inicum est cum homine lapsò, de cuius salute Deus aperuerat consilium suum ante illius promulgationem: Vnde consequens erat, postquam fœderis illius conditionem nemo neque impleuerat, neque impleturus erat, aliud fuisse fœdus, cuius interuentu Deus erat quod se constituisset iam antè significauerat. Sed nec efficitur fœdus subseruiens esse immutabile, ex eo quòd fœderis immutabilitas inde pendet, quòd

conditio præstita non potest non impleri promissio: hoc enim illi fœderi, non per se sed per accidens, nempe quatenus idem est cum fœdere Naturæ, non autem quia subseruiens est & æconomicum: Etenim quæ æconomicum est, & cœpit & desinit, vt, quod ad Dei institutum, nemo mortalium sit hodie sub Lege, quatenus hæc loquutio fœdus æconomicum notat.

AD THESES. 9.

Quomodo Redemptio hominis per Christum dicatur fundamentum fœderis Gratia.

Resp. Redemptio hominis significat totam æconomiam salutis nostræ, quam Christus incarnatione, vitâ, morte, resurrectione perfecit, quæ dicitur fundamentum fœderis gratiæ, quia alioqui fuisset conflictus inter Dei iustitiam & eius misericordiam.

Cur dicitur in fœdere Gratia exigi sola fides, cum exigantur etiam bona opera?

Resp. Fidem solam non idè statui conditionem fœderis gratiæ, quasi vita obtineretur per fœdus gratiæ sine pœnitentiâ & bonis operibus: sed quia solâ fide apprehenditur promissio Dei in fœdere gratiæ.

AD THESES. 10.

Quomodo iustitia dicatur præsupponere fidem in Adamo.

Resp. Dei amorem esse geminum, *antecedentem* & *consequentem*. Adam amabat Deum (amor autem ille est iustitiæ ipsius veluti summa) quia sciebat & videbat se à Deo amatum amore antecedente, quo motus Deus tot tantaque in se contulerat beneficia.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA. OBIECTIONES IN DISPUTATIONE

IOHAN. CAMERONI PROPOSITÆ.

illiúsque ad eas responsiones & solutiones.

Rogatus quenam esset ipsius sententia de potestate Ecclesie in condendis legibus, ad hunc modum respondit.

MHI quidem ita videtur. 1. Duplex est potestas condendi leges, vna est coniuncta cum auctoritate summâ, quæ nullam reddit rationem cur ita sanxerit, vel fecerit. Altera habet quidem coniunctam auctoritatem aliquam, at minimè summam illam tamen, qualis est ferè auctoritas paterna, quæ legum à se positarum æquitatem demonstrat, probat atque persuadet. Illam vnus Deus sibi vindicare potest, hac Ecclesia gaudet. Deinde duo sunt genera legum in Ecclesiâ, aliæ enim versantur circa præceptionem aut prohibitionem rerum naturâ suâ bonarum vel malarum, quarum rerum est regula quædam immota & immutabilis. Aliæ vero versantur circa res quarum τὸ καλὸν & τὸ ἀπίστον pendet ex quibusdam circumstantiis quæ aliter atque aliter se habere

possunt: vt in Galliâ nonnulla turpia videntur quæ inter Heluetios & Germanos nullam planè habent turpitudinem. Prioris generis leges Ecclesia nullas condit, conditas à Deo promulgat tantum, nam quæ ad fidem & bonos mores spectant, ea sunt in Scripturâ Sacrà tradita. Posterioris generis leges Ecclesia ferre potest cum *ad vnitatem* aliqua, illius enim est dispicere quid circumstantiæ postulent, aut vetent, aut patiantur: Ita tamen vt populo Christiano reddat rationem decretorum suorum, & eorum æquitatem illi persuaheat.

Aduersus hanc sententiam aliquis sic argumentatus est.

Cui potestas data est ligandi & soluendi, ei data est potestas ferendarum legum prioris generis, At Ecclesiæ data est potestas ligandi & soluendi. Ergo.

Resp. Verborum *soluere & ligare* duplex est signifi-

significatio, propria scilicet & Ecclesiastica. Propriâ significatione ligare & soluere statuere est ex naturâ ipsâ rerum p. o imperio, quomodo vni Deo ligare & soluere conuenit. Significatione Ecclesiastica nihil aliud est quam declarare quid de vnaquâque re à Deo constitutum sit, quomodo Ecclesia ligat & soluit. Porro significationis istius Ecclesiasticæ ratio petenda est ex vsu Ecclesiæ Judaicæ. Quod enim illius Ecclesiæ Doctores lege vel prohibitum vel permissum significare voluerunt id soliti sunt dicere ligatum vel solutum esse.

Inst. Matth. 23. 4. Ligare est condere leges de rerum naturâ non declarare quid sit de iis à Deo constitutum. E. nulla solutio.

Resp. Negatur antecedens, nihil enim Pharisei & reliqui Legis doctores de quibus eo loco agitur, ligatum aut vetitum esse voluerunt, nisi de quo sic statutum esset in lege diuina; Ceterum legem diuinam sibi duobus modis traditam esse contendebant, scripto & verbali traditione quam Cabbalam appellarunt. In iis quæ scripta erant nitentur autoritate Scripturæ, in aliis Maiorum autoritatem prætendebant quidem, At in eâ non consistebant tamen, sed à Majoribus ad Mosem, à Mose ad Deum vsque progressi, inde legibus suis autoritatem conciliabant, neque aliter earum obseruationem vrgebant. Quâ in re Pontif. x Romanus multo plus audet quam Pharisei, ligat enim atque soluit pro imperio, nec vllam aliam Dei legem allegat, quod si faceret ad illam legem prouocandum esset.

Si ea sit significatio verbi ligare, tum ligare & retinere sunt vnum & eidem. Atqui differunt, retinere enim nihil aliud est quam conseruare rem in eo statu in quo est, ligare autem est aliquid amplius. Ergo.

Resp. Negatur minor. Ligare enim idem est quod retinere. siquidem *retinere* opponitur *remittere* seu *dimittere*: dimittere autem *soluere* est. Cum itaque ligare opponatur *soluere*, itidem necesse est vt cum *retinere* significatione consentiat: nam quæ vni tertio opponuntur, inter se consentanea sunt. Certe si retentio sit conseruatio rei in statu in quo est conseruatio rei ligatæ in eo statu, est continuatio quædam ligationis, quare & retinere ligare est.

Inst. Qui missi sunt à Deo quemadmodum Christus missus est à Patre, habuerunt autoritatem condendarum legum prioris generis cum autoritate summa. Atqui Apostoli ita missi sunt. Joh. 20. 21. Ergo.

Resp. Verbi quemadmodum duplex est significa-

tio, vel enim denotat realem (vt ita loquar) identitatem missionis, vel analogiam atque proportionem aliquam in missione. Priore modo negatur minor, posteriore conceditur minor, negatur maior. Consistebat enim illa analogia duobus in rebus. 1. Quod quemadmodum Christus quamdiu fuit in terris fuit supremus Ecclesiæ pastor visibilis qui nullum socium in eo munere admisit, sic Christo in cælum recepto Apostoli fuerunt Pastores Ecclesiæ visibilis summi itidem. Nam autoritas muneris Apostolici cum nemine communicari potuit. 2. Quemadmodum Christus in prædicanda doctrina cœlesti errare minime potuit, sic Apostoli fuerunt præditi Spiritu *ai audomias* in prædicando Euangelio. Quamuis enim Spiritum pari cum Christo mensurâ non acceperint, eâ tamen mensurâ acceperunt, quæ illos ab omni errore & defendere potuit, & reuera defendit, eorum verò neutrum conuenit Ecclesiæ Pastoribus post Apostolos.

Inst. Qui Apostolis tantum tribuit vt iis auditus ipse auditus esse dici debeat, parem secum Apostolis auctoritatem tribuit. Atqui Christus Apostolis tantum tribuit, vt iis auditus ipse auditus esse dici debeat, *qui vos audit me audit*, Luc. 10. 16. Ergo.

Resp. Negatur Maior. ratio cur negetur ea est, quod phrasim ista vsurpari potest in communicatione potestatis bifariam, vel enim illius qui sic loquitur ea mens est vt declaret, cum ipse præscripserit, quid credendum, faciendumve sit, nolit tamen ipse quæ præscripsit promulgare, sed aliorum vt ministerio, fraudi non est futurum iis qui præscriptis obtemperaturi sunt, quod illa non ex ipsius ore sed ministrorum manibus acceperint, & simul ne de præscriptorum autoritate quidquam ex ministrorum conditione decedat. Vt si quis traditâ seruo regulâ gubernandæ familiæ, cæteris edicat vt illi pareant haud secus ac si ipse pater familias loqueretur. Vel ea mens est vt cum ipse nihil præscripserit, liberam tamen faciat potestatem quiduis prohibendi imperandique. Posteriore hoc modo Christus discipulos non est alloquutus, non enim iis licuit leges de fide & sanctimoniâ pro arbitrio figere vel resigere in Ecclesiâ. Egerunt omnia ex Domini præscripto. Priore modo phrasim illam vsurpauit; cæterum id ad Ecclesiæ consolationem pertinet, cum enim cupiamus Christum præsentem habere atque audire loquentem, negat id esse necessarium, quod eius ministros solos audimus, id saluti nostræ minime fore detrimento pronuntiat.

EIVSDEM

IOHAN. CAMERONIS

MISCELLANEA QVÆDAM

Opuscula.

PRIMA CONCIO HORTATORIA,

Ad præparationem celebrationis Cœnæ Dominicæ, habita Salmurij
in auditorio Theologico, 4. Idus Ianuarij, Anno Domini
1620. cuius argumentum exstat,

1. Corinth. cap. Ii. vers. 23. 24. 25.

23. Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ παράδοσις ὑμῶν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἢ παρέδίδωτο ἕλαβεν ἄρτον.
24. Καὶ ὄψαρις ἕστας ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε, τὸ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου ὑμῶν κλώμενον. τὸ τοῦ ποιείτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.
25. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μὴ τὸ δειπνήσαι, λέγων. τὸ τοῦ ποτήριον ἡ καμὴ Διαθήκη ἔστιν ἐν τῷ ἐμῷ ἄμαρτι. τὸ τοῦ ποιείτε ὅσακις ἀπινητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

A rei pon-
dere & ta-
gnitudine.

LECTISSIMI, Char-
rissimi in Christo fratres,
Dominus noster Jesus
Christus pro eo ac idem
potentissimus, sapientis-
simus, & optimus est, vbi-
uis locorum, quouis tem-
pore, semper & indiscrimi-
natum copiam sui facit

suis: Verumtamen quando in cœtu fidelium fe-
rit aures nostras vox Euangelij, quando vsurpa-
mus oculis, & contrectamus manibus, quando
afficiunt sensus nostros symbola & sigilla sacra
gratiæ suæ, præsertim verò in Cœna Domini, in
qua proponit nobis panem quidem, & vinum in
specie: sed panem & vinum, quæ sunt symbola
corporis sui sanctissimi fracti pro peccatis no-
stris, & præterea sanguinis sui effusi, & quidem
in cruce, quæ mors fuit acerba, ignominiosa, ma-
ledicta denique, singulari quâdam & præcipuâ
ratione testatur præsentiam suam, quod magis de-
cet nos incumbere in hanc cogitationem, vt ne
incuriâ & negligentia, rem tantam aspernari vi-
deamur, aspernari, inquam, teste Deo, consci-
entiâ nostrâ, & hominibus: nam quo maius est be-
neficium, eò contemptores maiori scelere se ob-
stringunt. Quid autem maius dici aut cogitari
potest animo, quàm vt nos non modò in Verbo
Dei, sed etiam sigillis huius verbo additis habea-

mus certa pignora amoris, quo Deus in Christo,
quo Christus ipse nos est profecutus? Et quidem
sigilla quæ Christum nobis sistunt præsentem,
non qualis est simpliciter Deus, aut Deus & Ho-
mo, sed Deus & homo crucifixus pro peccatis
nostris. Itaque quando hoc consilio huc conue-
nimus, vt ea meditaremur serid, vt ita comparari
possit animus ad tantum beneficium percipien-
dum, animo quidem, si nos ipsos intueamur, pro-
iecto, sed si Christum spectemus, erecto. Obte-
stor, & obsecro vos (fratres) per Jesum Christum,
per spem vitæ æternæ, & vim mortis illius, vt qui
adestis hîc corpore, iidem animo adsitis: nam ego
quidem pro modulo gratiæ mihi indultæ, & mu-
neris demandati ratione, explicaturus sum vobis
quæ sit ratio cœnæ illius à Domino institutæ, id-
que præeunte Paulo, quem in hoc argumento
sequi constituimus.

Is autem narraturus historiam rei tantæ præfa-
tur primò, tum rem ipsam narrat: Ac quod præ-
fatione vitur non facit hoc temerè, agitur enim
res magna: neque (quod vobis debet esse notum)
solet Paulus intentare impere filum orationis, quâ
vitur, præfationibus, nisi res (& quidem magna)
id poscat. Ego, inquit, *accepi quod & tradidi vobis*,
neque id dicit simpliciter, *Ego enim*, inquit, *quod*
accepi à Domino tradidi vobis, *Dominum nostrum videli-*
cer, eâ nocte quâ proditus est, accepisse panem, &c. nempe
apud Corinthios (ad quos hæc scripta sunt, tam-
etsi euenit singulari providentiâ Dei quod ad
hunc vsque diem hæc verba leguntur in Eccle-
sia, hoc factum est in vsum Ecclesiæ, itaque ea-
dem etiam pertinent ad nos) cœperant gliscere
contentiones etiam in celebrandâ Cœnâ Domi-
nicâ. Itaque Apostolus dum eos vult reuocare
à contentionibus ad pacem, testatur se nihil
illis tradidisse, quod pertineret ad celebratione-
nem Cœnæ Dominicæ, præter id quod acceperat
à Domino, *Ego, inquit, tradidi vobis quod accepi à*
Domino.

Verba ipsa primò exponemus, neque tamen
diu immorabimur. Vtraque locutio est Hebraï-
ca, & quod dicit *quod accepi à Domino*, & quod di-
cit, *tradidi vobis*: Nam Latine quidem dicimus *ea*
accipere quæ audimus; sed quando sermo est de
rebus

paratur a
tentio.

Apostolus
vitur præ-
fatione.

cuius ex-
ponuntur
verba.

Accepi.

rebus gestis: At in linguâ Hebraicâ (Hebraicam linguam iam intelligo Chaldaicam, vt eam appellat Lucas in Actis capite 26. 14) Accipere audire est ita vt discas, & si res spectat ad actionem, efficias quod audisti: Itaque quoties Prophetæ hortantur Israelitas vt *audiant Verbum Dei*, hoc Chaldaicè est vt *accipiant*. Itaque quod Paulus dicit se accepisse à Domino, id nihil aliud est quàm quod didicerat, & sibi præscriptum fuerat faciendum Christo docente.

Tradidi. Et tradidi vobis] Locutio est etiam vsurpata in Ecclesia Iudaica, quæ significat *docere*. Quod ego (inquit Apostolus) didici Christo docente, id vos docui. Vnde verba illa quæ iam detorta sunt in vsum alienum קבלת & תסורת: nempe קבלת est *acceptio* תסורת *traditio*. Hoc ergo Paulus vult, quod præscripti vobis faciendum, hoc non confixi pro ingenio, sed vt accepi & didici à Domino, eadem animi puritate id vos docui. Vbi (vt hoc obiter dicam) hoc occurrit imprimis obseruandum, quod hac locutione Paulus se profiteatur fuisse Apostolum: hæc est enim nota auctoritatis Apostolicæ, quâ distinguitur ab auctoritate reliquorum Doctorum in Ecclesia, quod Apostoli quicquid docuerunt, id didicerant à Christo immediatè, ἀμέσως. Vnde & illa Apostoli verba quæ exstant cap. 9. huius Epistolæ ψ. 1. *Nonne sum Apostolus? Nonne Dominum Iesum vidi?* Et quod testatur toties, *se non didicisse Euangelium ab hominibus, sed per reuelationem Iesu Christi.* Gal. 1. 12. Itaque videtur Apostolus duo præstare, primùm reuocat Corinthiis in memoriam institutionem sacræ Cœnæ non esse ab ingenio humano, sed à Christo. Deinde, quod ipse, qui illis princeps fuit & author huius institutionis, Apostolus fuit, qui eam didicerit à Christo ἀμέσως reuelante.

Tradidit. Sed quorsum hæc pertinent? neque enim animus oblectandus est inani speculatione rerum, sed speculatio illa referri debet ad commouendos animi affectus, alioqui nulla erit pietas, & religionis pars, nullius vtilitatis erit ista cognitio, nisi meditemur quorsum spectet, nempe vt in tantâ non commoueamur auctoritate hominum. Nam Apostolus non est vsus auctoritate sua, non objecit Corinthiis Ecclesiæ auctoritatem, sed dum voluit eos reprehendere, & afficere eorum animos, confugit ad Christum, *Quod*, inquit, *tradidi vobis id accepi à Domino*, non iubet Corinthios stare sua auctoritate, imò verò agnoscit se famulum, ministrum, internuntium; nam certè viros magnos solet percellere Ecclesiæ auctoritas, quam illi Antiquitatem vocant; at non sic agit Paulus, sed vt permoueat Corinthios, *Ego*, inquit, *vos docui quod didici à Domino*, vt moderatis ingenius res possit videri facillima expeditu. Nam quæ ratio conciliandi tot sententias, tot disputationes quæ obortæ sunt de Cœnâ Domini, promptior quàm hæc est, nempe vt serid habeamus constitutam ob oculos institutionem Cœnæ Dominicæ, nihil vt admittamus præter id quod Christus præscripserit, vt cætera omnia referentur quæ addita sunt, & ea quæ dempta sunt restituantur, & quæ commutata, denique ea reponantur eo loco quo fuerunt ab initio. Certè (quod fusiùs docebimus infra) Paulus profiteatur se nihil tradidisse, nisi id quod acceperat à Domino: Ergo in Cœna Domini faciendum nobis est quod præscripsit Paulus, non est facien-

dum quod non præscripsit. Iam cum dico, non esse faciendum quod non præscripserit Paulus, nolim hoc sic intelligi, quasi nihil agendum sit nisi quod hic præscriptum fuerit, sed nihil agendum quod non faciat ad illa quæ præscripta sunt à Paulo. Non enim Paulus ait, Christum habuisse concionem ante celebrationem Cœnæ Dominicæ, non ait Paulus lætas fuisse factas litteras. Minime verò; sed tamen quia hæc omnia ad rem faciunt, idèd facienda sunt, Ritus verò illi & ceremoniæ quibus adimitur aliquid essentia Cœnæ Dominicæ, quibus additur aliquid; vel quibus immutantur illa accidentia, quæ sequuntur essentiam Cœnæ Dominicæ, ea debent aboleri. Vt verbi gratiâ, in Papatu hoc accessit ad essentiam Cœnæ Dominicæ, quod instituitur sacrificium pro peccatis viuorum & mortuorum: profectò, qui hoc faciunt non possunt affirmare cum Apostolo se tradere quod acceperunt à Domino, quia Dominus non obtulit in Cœna sacrificium, sed in cruce. Itaque hoc est, aliquid adicere. Et item, adimunt aliquid Cœnæ Dominicæ qui vsus interdicitur calicis: Nam vsus calicis est quid essentiale Cœnæ Dominicæ: quid ita? nempe Apostolus hoc præscripsit, cum profiteretur se verè id tradere quod acceperat à Domino. Deinde, tota res in Papatu immutata est (immutata, inquam, in iis quæ *accidentia* vocantur, & quæ debent essentiam Cœnæ Dominicæ comitari) nam cum nihil debeat esse simplicius Cœnâ Dominicâ, tot additæ sunt à Pontificiis histrionicæ gestulationes, quibus illi vim magnam tribuunt, vt vix apud eos ne minimum quidem Cœnæ Dominicæ lineamentum deprehendi possit. Et (quod est caput mali) omnia illa impia additamenta trahuntur in mysterium: si Sacerdos sese inclinauerit mysterium est: si circumiuerit altare mysterium est: omnia illa sunt mysteria quæ non intelligit plebs, sed quæ tamen attonita prorsus spectat, ac si ageretur fabula. Nostra ergo hæc sit gloria, & felicitas nostri sæculi, quod nos (quæ maxima Dei benignitas est) in Ecclesia illa versamur, in quâ, nisi solem lucere pleno meridie voluerimus negare, Cœna Domini celebratur eo pacto quo celebrata fuit à Domino. Itaque, nos primùm eo nomine debemus gratias agere Deo, quòd nos voluerit nasci in ea Ecclesia, in quâ licet nobis frui Cœnâ vti celebrata est à Domino: quæ gloria maxima est, & felicitas item sæculi nostri; nam olim non ita fuit, olim, inquam, tempore auorum & proauorum nostrorum. Sed non satis est cogitare quanta sit gloria nostra, & felicitas sæculi nostri, quod ea sint nostra tempora, in quibus proficere possumus inter nos verè esse Cœnam Domini; nam omnia ista reddent nos Deo magis exotos, nisi statuamus apud nos, cum Deus nos tantis beneficiis locupletauerit, ne nos præbeamus ingratos. Ne inuideamus ergo Pontificiis pompas illas & gestulationes histrionicas, sed caueamus serio ne frustrâ credita sit nobis gratia Dei.

Sequitur iam Narratio institutionis & celebrationis Cœnæ à Christo, in qua hæc veniunt imprimis consideranda. Primò, quod notat Apostolus Authorem Cœnæ. Secundò, quod notat Tempus, quo author Cœnæ Cœnam instituit. Tertiâ, quod notat Apostolus quid egerit aut

quod non est factum in papatu.

sit autem tr. nostra Ecclesia.

tria hæc consideranda,

non hominum, siue Ecclesiæ.

sed Dei, seu Christi, auctoritate standum.

1.
Christus
author
Cœnæ.

dixerit auctor Cœnæ Christus, dum institueret Cœnam. Hęc ergo omnia, quàm potero breuiter, explicabo. Ac primò quidem, Apostolus Dominum nostrum Iesum Christum auctorem Cœnæ duobus titulis insigniuit, nempe *Dominum* vocat, vocat & *Iesum*. Prior titulus argumentum est Potentiæ & Sapientiæ, nam vt quia iure Dominus sit, necesse est potens sit & sapiens; quod enim ista in terrenis Dominis seiunguntur, vel etiam neutrum eorum occurrit, hoc fit imbecillitate vel vitio naturæ humanæ: At cum Paulus Christum *DOMINUM* vocat, Potentiam & Sapientiam illi tribuit. Quod verò Apostolus Christum *IESUM* vocat, notat summam Bonitatem, & Bonitatem quidem, in quâ elucet Potentia & Sapientia Christi: nam non est cuiusuis seruire, sed eum qui seruat oportet Potentem & Sapientem esse, oportet item Bonum esse. Et Christus quidem *DOMINVS* dicitur, hoc est, Potens & Sapiens, non quidem quâ talis est in se, nam Dominium (vt vos scitis) notat aliquid quod non est absolutum, Dominus enim est serui Dominus. Itaque dum Christus dicitur *DOMINVS*, notatur illius Sapientia & Potentia, quâ fuit fundamentum istius tituli qui Relatum est. Iam Christus Potentiam, Sapientiam & Bonitatem suam testatus est, vel in mundi creatione, (quomodo *Dominus mundi* etiam dici potest, nam mundi Creator est,) vel in eius redemptione. Arque vt hic obiter refellam argutiolam heretici hominis, in initio Epist. ad Heb. cap. 1.2. dicitur Christus *constitutus heres omnium à Patre, per quem etiam sæcula condidit*. [Sic enim argutatur, Dicitur (inquit) Christus constitutus à Patre *heres omnium*, quia sæcula condidit. Iam verò si nomine *Sæculi* intelligamus mundum hunc respectabilem, Christus verò hunc mundum respectabilem condidit, quomodo (inquit) potest dici constitutus à Patre *heres*, & *Dominus omnium* quia sæcula condidit, nam eo ipso quod omnia condidit omnium Dominus est?] Sed est hæc vana argutiola, nam non dicitur simpliciter Christus constitutus hæres omnium à Patre, *per quem sæcula condidit, sed per quem etiam sæcula condidit*, quasi diceret Apostolus, Hic quæ Deus hæredem omnium constituit, is ipse est per quem sæcula condidit, alioqui non dixisset *per quem etiam*. Possem hoc glossema aliter refellere, nam *diuines* in plurali simpliciter positum in Scriptura nunquam aliud significat quàm mundum, Heb. 11.3. sed id neque est huius loci neque temporis. Itaque sufficiat monuisse cap. 1. 15. 16. Epist. ad Coloss. Apostolum dum reddit rationem, cur Christus *primogenitus*, & *heres*, hoc est *Dominus* dicatur, non sic loqui, tantùm dixisse, *quia omnia per eum facta sunt*, non addere *etiam*. Hoc est ergo primum Dominium, quod tribuitur Christo in creaturas, nempe Dominus est quâ Creator est. Attamen cum Christus dicitur *Dominus noster* in Scripturâ, alterum genus Domini tribuitur Christo, nempe ratione redemptionis: Redemptio enim est altera Creatio. Cum ergo hoc loco Christus dicitur Dominus, id non tantum iure creationis, sed etiam iure redemptionis intelligendum est, vt sit idem Christi, per quem omnia creata sunt, & vt ita dicam, recreata: nempe si legamus non oscitanter Scripturas, videbimus Deum ab utroque opere petere argumenta Potentiæ & Sapientiæ suæ: neque Prophetæ minori-

qui Domi-
nus dicitur.

quia Crea-
tor

& quia Re-
demtor.

bus laudibus efferunt opus Redemptionis quàm opus Creationis. Itaque habeant illi quidem Deum fictitium, & qui non fuerit Deus antequam conceptus fuerit, & natus & virgine, nos eum habeamus Dominum qui idem Deus est: nam vt loquitur Propheta (Esaï. 54.5.) *Dominus tuus est Redemptor tuus*, id est, Deus & Creator tuus, nempe non potuit viribus humanis mundus redimi, alioqui Angelus id præstitisset. Itaque per quem omnia condidit Deus, per eundem etiam omnia redemit.

Et Christus Dominus *JESVS* dicitur, vt ostendatur ratio dominatûs: nempe est dominatus qui eò spectat, vt qui Dominus est puniat & perdat denique, quomodo Christus, etiam quâ Mediator est, hostium suorum Dominus est: nam vt est apud Prophetam Psal. 110. *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Sed est etiam dominatus quidam, qui eò spectat, vt qui Dominus est seruet & protegat eos quorum Dominus est, sic Christus non simpliciter Dominus est Ecclesiæ suæ, sed *Dominus Iesus*, Dominus Seruator.

Quorsum spectat hoc? nempe vt admoneamur cum celebratur Cœna Dominica, non celebrari rem ieiunam & frigidam: nam res quidem planè frigida est in se, nihil enim est in Cœnâ Domini magnum & eximium si seiungatur ab auctore suo: nempe panis est & vinum. Itaque altius attollendi sunt oculi, oculi, inquam, mentis, & diligenter defigendi in contemplationem Sapientiæ, Potentiæ, & Bonitatis illius qui cœnam instituit. Nam inter supersticiosos sunt ritus qui, si exigantur ad normam iudicij sensûs, multò vehementius afficiunt: Et hæc est nota veræ Ecclesiæ, quod in ea Euangelium simplicissimum sit, & quo Euangelium simplicius est, eo Ecclesia purior est: Et contra, quo crassiora sunt dogmata de religione, eo crassior & impurior est superstitio; est enim coniuncta cum pompa & apparatu. Itaque nos debemus æstimare Cœnam Domini & Seruatoris nostri ex Potentiâ, Sapientiâ, & Bonitate Domini & Seruatoris nostri, non debemus contra iudicare de Potentiâ, Sapientiâ, & Bonitate Domini nostri Iesu Christi ex Cœnâ quam instituit.

Et quanquam ista dantur hominibus qui sensibus sunt additi; ratio tamen non iudicat aliter (*rationem* intelligo reliquias illas lucis primogeniæ, quæ remanserunt in homine post peccatum) nam hæc debet esse ratio omnium signorum, vt ne vehementius afficiant sensus quàm oportet vt mens rem significatam percipiat: nam si sit aliquid egregium in signis quod non pertineat ad rem significandam, non erunt signa; quod demonstrabo familiari exemplo. Qui profitentur artem pingendarum litterarum, ad eò illi sæpè indulgent ingenio, vt dum student pingere litteras, vix possit percipi quæ littera sit, ad eò illam incrustant, & pigmentis obducunt: At contra, qui ita pingunt litteras, vt consulant lectori, solent illi characterem nudum pingere, nullum adhibent cultum præter eum qui efficit vt character, vt ita dicam, significantior sit. Ita planè quando Christi cõsiliu fuit animos nostros à signis terrenis euocare, & erigere ad rem ipsam, Christi sapientiam decuit præscribere signa simplicissima. Quod si fuisset obseruatum, non foret tantopere laboran-

Iesus cur
dicitur.

Ardeor.

signa Sa-
cramen-
torum debet
esse simpli-
cissima.

quod non
est obser-
uatum in
Papatu.

laboran-

laborandum hodie: nam (vt fateamur quod res est) visa est hominibus prorsus in superstitionem illa Cœnæ Dominicæ institutio, vt à Christo præscripta est, nimium rustica, & simplex: itaque illi voluerunt rem micustare & oblinere nescio quibus officinis. Vnde factum est, vt progressu temporis eum quibus, prout valebat ingenio, aliquid excogitarent, idque illi addiderit, Cœna Dominica in mensuram Transubstantiationis venerit. Nam hominum animi crassi sunt, & superstitionosi, itaque omnia volunt præsentia (præsentia, inquam, sensibus, non menti) non putant se Deum videre, nisi videant pictum in tabula, aut sculptum in marmore. Vnde Iudei dixerunt olim (Exo. 32. 1.) *fasciamus nobis Deos*, postquam Moses receisset ab eorum conspectu, quod tamen non dixerant quando Moses illis adfuit, nempe, quando Moses aderat putabant se videre Deum. Itaque nihil potest supersticioso homini gratius accidere, quam imaginacula, quæcumque tandem illa sit, si modo consecrata fuerit à Papâ. Quid ita? hoc est ingenium humanum, quod tamen alienum est à cœlo. Quare nos, quando Christum authorem Cœnæ habemus, ne eò accedamus, vt à multis fieri solet, ac si esset ritus & ceremonia instituta ab hominibus: nam ipsa simplicitas satis indicat Deum esse qui eam instituit. Quod si eo animo accedamus, non est quod hæreamus in signis, sed à signis ad rem ipsam ascendamus, eamque hauriamus & usurpemus animi oculis, & amplectamur brachiis & manibus, sed brachiis & manibus animæ: nam quando Cœna tantum habet authorem res imaginæ est.

2. tempus quo instituta est Cœna.
 Tum, inquit, *Ea nocte quâ proditus est* Describit Apostolus tempus, quo auctor Cœnæ Dominicus Iesus Cœnam instituit. Hic obiter monendi estis hæc verba, *Traditus est*, quibus vtitur Apostolus, non habere illam significationem hoc loco, quam videatur habere in lingua Gallicâ? Nam *Tradere* in lingua Hebraicâ est, *Tradere ad mactandum*. Itaque cum notatur hoc loco Tempus, quo sum hoc obseruauit Paulus? An vt nos notu celebremus Cœnam? minime: Sed respexit Corinthios, qui, dum esset celebranda Cœna Dominica, contendebant inter se. Quid, (inquit Apostolus) vos non meministis illius noctis qua traditus est? Hoc cine est illam Cœnam celebrare quam Christus instituit, cum esset iam iam sese traditurus morti ob peccata vestra? Vos enim contenditis ac si ageretur res ludicra, nec cogitatis quanta sit, nec vos subit memoria noctis illius qua traditus est? Eadem cogitatio nos debet vehementer commouere, atque eò magis quod ea res indicat: primò, Summum amorem Christi: secundò, Constantiam. Nam sunt miseri homines qui putant agere et Passionem Christi nihil aliud fuisse, quam argumentum infirmitatis in Christo. Jam si illi id omne vocant infirmitatem, cuius capax est natura humana, non erant à vero: nam certe si Christus non homo fuisset, non potuisset pati. Sed hoc nolunt. Jam verò qui fieri possit vt Christus tantâ alacritate Cœnam celebrarit, hymnum cecinerit, & nullum exhiberit argumentum animi abiecti & prostrati: Qui, inquam, fieri hoc potuisset, si passio Christi ab infirmitate fuisset profecta? nam sapientissimus & potentissimus fuit, & prospexit quod erat

futurum. Eadem igitur infirmitas quæ eum reddidit imbecillum in Agone (si fuisset merè humana) debuisset in eo esse etiam in Cœnâ: non fuit tamen, nempe illi angores irruerunt in eum in Agone impetu quodam, & quasi facto agmine. Itaque hæc obseruanda sunt diligenter, non modò vt habeamus argumentum amoris Christi erga nos, quem abundè testatus est, cum iam iam passurus instituit tamen celebrationem suæ Cœnæ in nostri gratiam, tum vt sciamus in Christo esse aliquid homine maius, vt potuerit affectus coercere & frænare ne metueret, & laxare etiam habenas timori. Itaque passionem Christi & infirmitatem fuisse: Oeconomiam Dei intelligentis Christo poenam pro peccatis nostris certo quodam modò, & certâ quadam ratione: nam ille quidem totâ vitâ quid egit aliud quam vt perficeret salutem nostram, seu ageret seu pateretur, sed in Agone tamen fuit aliquid maius. Itaque tempus hoc & nox hæc altius insigenda sunt animo nostro, vt abuerfetur nobis ob oculos, in Cœna Domini, horror noctis quâ traditus est.

Venio iam ad celebrationem ipsius Cœnæ Dominicæ, in quâ Paulus, primò, obseruat quid Christus fecerit: secundò, quid dixerit. Primò, docet Christum sumpsisse Panem & Vinum. Vbi duo nobis obseruanda sunt. Primò, Vt consideremus obiectum actionum Christi, tum ipsas Christi actiones. Obiectum actionum Christi est Panis, & Vinum: nam sumpsit Panem & Vinum, sumpsit enim poculum post Cœnam. Hic autem duo sunt obseruanda. Primò illud, quod in obiecto huius Sacramenti elucet summa Sapientia Christi. Secundò, quod in obiecto huius Sacramenti elucet *Divinitas*, & Christi modelatio, *culio rēdant*. Ac Sapientia quidem, quia in Veteri Testamento offerebantur Agni, effundebatur sanguis taurorum & hircorum: Illa autem omnia crassa fuerunt, & tamen videbantur clariù significare mortem Christi, quam Symbola nostra sub Nouo Testamento, quæ sunt Panis & Vinum. Sed meminerimus populum Noui Testamenti esse spiritualem, populum verò Veteris Testamenti carnalem fuisse (cum dico, populum Veteris Testamenti fuisse carnalem, populum autem Noui esse spiritualem, non oppono carnalem spirituali simpliciter & absolute, sed *quæ rē*, secundum magis & minus.) Itaque multò castiora & puriora sunt Sacramenta Noui Testamenti, quam Veteris, (cum dico castiora & puriora, non dico illa fuisse impura, sed tamen magis crassa & terrena pro oconomia Ecclesiæ) vt verbi gratiâ, nos abluimur aquâ in Baptismo, illi circumcidebantur; nos sumus participes Panis & Vini, illis offerendæ erant victimæ, & effundendus taurorum & hircorum sanguis. Tum, in Veteri Testamento signa illa non significabant efficaciam, vim, & pondus mortis Christi directè, sed in Nouo Testamento alia ratio est: nam Panis & Vinum (quibus symbolis etiam qui non sunt instituti in Ecclesia Dei, solent omnia quæ ad hanc vitam pertinent significare) ostendunt nobis data esse omnia in Christo, quæ necessaria sunt, Tum Panis fractus, & Vinum effusum indicant rationem qua sumus participes Christi corporis & sanguinis: non enim sumus participes absolute corporis & sanguinis Christi, sed

3. Institutio ipsa Cœnæ.

Insignorū electione elucet Christi.

1. sapientia.

corporis fracti pro peccatis nostris, & sanguinis Christi effusi in peccatorum nostrorum remissionem.

2.
Benedictio.

Tum etiam *Ἐπιείκεια* Christi in obiecto huius Sacramenti elucet duobus modis: Primò, Quia non sunt semper ad manum hirci & tauri, sed in Ecclesia Dei semper est Panis & Vinum (*semper* hinc sumite largè: nam scio quidem Ecclesiam Dei aliquando redactam fuisse ad incitas, sed tamen hoc rapò euenit.) Itaque Bonitas Christi in hoc elucet, quod ea elegit signa quæ in promptu sunt. Itaque exhibuit nobis non tantum signa casta & pura, sed etiam signa quæ sunt in promptu: Deinde & Christi *Ἐπιείκεια* elucet in obiecto huius Sacramenti, quod non excogitauit noua signa, ne rei insolentiâ terreret discipulos: nam in Ecclesia Judaica, celebratâ Cœnâ Paschæ, solebat solemani quodam ritu porrigi à Patre familias panis & vinum, idque non sine benedictione. Nam sic solebat benedicere Pater familias, *Benedictus Dominus qui nos confirmauit, & uiuificauit, & effecit ut ad hoc usque tempus peruenerimus*: hæc fuit solemnis Benedictio panis inter Judæos. Item & illis erat populam quod vocabant *poculum Benedictiois*, quod dum porrigebant pariter benedicebant Deo, *Benedictus sis Domine*, dicebant illi, *qui creasti fructum uitis*. Vnde in Euangelio legimus, *fructum uitis* (Matth. 26. 29. Marc. 14. 25. Luc. 22. 18.) Videtis ergo in vno eodemque argumento elucere Sapienciam Christi & Bonitatem: Et Sapienciam quidem, quod signa dedit casta & pura: Bonitatem item, quod illa signa in promptu fuerint & usitata. Id ipsum obseruandum est in Baptismo: nam Baptismus, quod notum est, frequens erat apud Judæos: sed præcipue dum admittebantur ad nouum fœdus qui ab eo erant alieni. Itaque præceptum est verus apud Judæos, neminem fieri profelytum nisi in his tribus, in Circumcisione, in Baptismo, & Oblatione. Itaque, qui peregrini olim mittebantur in communionem Ecclesiæ, baptizabantur item: hoc quidem apud Judæos sine Dei autoritate fiebat, sed tamen Christus quia hoc erat admissum non respuit, sed quod non habebat auctoritatem, illi auctoritatem conciliauit. Itaque ut hæc omnia reuocemus ad vsum nostrum, necesse est cogitemus quanta sit Sapiencia & Bonitas Christi Seruatoris nostri, ut omnia nos vehementer afficiant. Atque hæc de obiecto.

Christus
sum sit pa-
nem.

Sequuntur *Actiones Christi* circa obiectum huius Sacramenti. Ac primò quidem illa Actio, *Sumpsit* (inquit Apostolus) *Panem & Poculum*: Solet Scriptura aliquando sic loqui, *Aperuit os suum*. Matth. 5. 2. Hæc autem locutio non occurrit nisi cum significatur res grauis vel in se, vel opinione dicentis: Qui enim loquitur de re graui, non solet præcipitanter & abruptè hoc agere, sed ex vultu deprehendit auditor signa rei, & quidem magnæ, de quâ locuturus est. Itaque non est otiosum quod Apostolus dixit, Christum panem & vinum sumpsisse, sed notauit Christum hoc fecisse, ut notaret rem agi magnam. Quod etiam à Judæis fuit vsurpatum olim, sed cum superstitione; non enim sumebant panem & poculum simpliciter, sed adhibitis ceremoniis & gestulationibus, at Christus hoc non fecit, sed simpliciter his ademptis superstiosis ritibus, sumpsit in manus panem & poculum. Sunt qui di-

cunt latere hic mysteria, & quod Christus panem & poculum in manus sumpsit, id significare assumptionem naturæ humanæ: Sed nihil opus est hinc confugere, tenendum est tantum hoc pacto Christum erigere Discipulorum animos. Itaque & nos eodem planè animo debemus ad sacram Domini Cœnam accedere, nos, inquam, tum qui administramus Sacramenta, tum qui ea accipimus, ut cogitemus agi rem magnam, & ne id agamus perturbatè, & perfunctoriè, quod faciunt multi; vnde oritur graue scandalum, & præripitur vera fidelium consolatio. Itaque assumptio ista panis & poculi notat pondus, & grauitatem actionis.

Deinde *Benedixit* Non immorabor in expositione huius actionis, quia non ita pridem quæcunque in hanc rem dici poterant fusè vobis exposita fuerunt: tantum monebo panem istum non esse simpliciter panem, sed panem super quo Dominus Deus benedictus est, ut loquar phrasi Scripturæ. Itaque, ut qui porrigit panem benedicit, ita & qui accipit benedicat; ut ne porrigatur temerè, sed cum affectu cordis; & ne item sine discretionem accipiatur, sed cum Benedictione, tanquam signum & sigillum corporis Christi fracti pro peccatis nostris, sanguinis effusi in remissionem peccatorum. *Et fregit*. Hæc est tertia actio: nam non modò Christus sumpsit, non modò benedixit, sed fregit: Et sanè fuit hæc consuetudo vsitatissima inter Judæos priscos, & est etiamnum hodie inter illos, si seruant ritus patrios, nempe Pater familias frangebatur panem, & deinde distribuerebat. Sed hic later aliquid altius, argumento sit illud Christi, *Hoc est Corpus meum, quod pro vobis frangitur*. Ut ego crediderim singulari quadam prouidentia Dei accidisse, quod cum esset instituta Cœna à Domino, omnia essent parata: nam ritus nullus inuentus est Domino, tantum ritus, qui non erant superstitiosi, ipse sanctificauit, & ritibus quibus nulla fuit auctoritas, ipse auctoritatem conciliauit.

Atque hæc sunt quæ Christus fecit, non obtulit panem in sacrificium, sed panem quem accepit cum benedictione fregit. Hoc est maxime obseruandum. Nam ut dicam ingenuè quod res est, vetustius est in Ecclesia hoc dogma de Sacrificio, quàm dogma de Transubstantiatione: Prius coeptum est offerri panem in sacrificium, quàm coeptum est credi panem illum transubstantiari, hoc est, mutari in corpus Christi; & prior mos posterioris fortasse fuit occasio. Vnde hoc factum? (videmus enim in Ritualibus Judæorum discretè distingui oblationem, & participationem) vnde hoc, inquam, factum est? nempe, quia isti non obseruarunt quod instituit Christus: nam sumpsit panem, deinde dedit discipulis: hoc docet Paulus quando dicit Dominum Jesum ea nocte, qua traditus fuit, accepisse panem, & gratiis actis fregisse, & dixisse, *Accipite, hoc est Corpus meum, quod pro vobis frangitur*. Hoc autem visum est illis nimis simplex & rusticum, ideoque voluerunt aliquid adjicere, quod illis non successit. Itaque panem obtulerunt in sacrificium, neque tum putarunt se offerre corpus Christi Deo, sed ut in Veteri Testamento prisci Judæi agnum immolabant, quem tamen non putabant esse Christum, sic qui primi panem in Cœnâ obtulerunt, panem hunc corpus Christi fuisse non existimant, Nos

Benedixit.

Fregit.

non obtulit in sacrificium.

vnde coepit opinio de Sacrificio.

runt. Nos tamen in hoc exultemus, quod restituta est inter nos vera Cœnæ Christi institutio: nam panis sumitur in Ecclesia nostra, gratiæ aguntur, frangitur, benedicitur. Ergo sit quicquid à Christo institutum est. Quod si occinant hoc factum fuisse olim aliter, nos succinamus item, sic tamen fuisse factum à Christo, unde vera demum Antiquitatis & Veritatis ratio petenda est.

Applicatio
per adhor-
tationem

Sed audita est hora. Itaque cogor abrumperre filum orationis meæ. Tantum superest ut vos rogem & hortor, ut quando Deus vos nasci voluit eo sæculo quo suscipit faciem Evangelij sui, neque hoc tantum, sed etiam quando Deus voluit vos nasci in Ecclesia ea, in qua eam collocavit: Et quando voluit vos imbui non modò cognitione bonarum litterarum, quod beneficium est non vulgare, sed etiam cognitione filij sui Jesu Christi, quod beneficium summum est, ut quo maioribus beneficiis ausi estis tanto ardentius illum ametis, & in eo spem vestram reponatis & confidatis. Quando iam se offert occasio fidei vestræ testandæ, comparate vos ad rem tantam, reputetis animo vitam ante actam, putetis non esse hominis bonarum litterarum cognitione imbuti, ne dicam Christiani, indulgere genio, laxare habenas vitio & libidini, & insolecere belluarum more, quæ tamen (proh dolor!) solemnes sunt iuventuti Scholæ. Sed unusquisque repetat animo delicta sua, & constituat sibi ob oculos misericordiam Dei; sed misericordiam Dei in Christo, ad quem nemini patet aditus nisi contrito cordi, & misericordiam erga fratres. Meminerimus nos dilectos fuisse à Deo, antequam diligeremus Deum, nam ille, ut ait Apostolus, *amavit nos prior*, ut discamus ipsos hostes nostros, nedum fratres nostros, diligere: qua in re Christus ipse exemplo nobis præiit, unde factum est ut toties vocet omnes omnino homines ad se in Evangelio. Denique, Fratres, hæc tria habere ob oculos, fidem, spem, & charitatem, quæ sunt symbola fidei, & characteres animi Christiani: habebimus autem, si non cum isto mundo statuamus: Ergo amo Christum & spero in Christum, interim tamen ut discam: nepotes viamus, aut verò malitiam nostram hypocriticam larvâ, hominibus quidem, quod Deo non possumus, personemus. Itaque probet se unusquisque sincerè & ex animo, ut hortatur Paulus, & si sit quisquam qui sentiat fidem languidam, sciat medicinam sibi parari in Cœnâ Domini: Si quisquam non afficiatur sensu peccati sui ut par est, sciat idè institui Cœnam à Deo; ut sensus peccati ingravescat: Et si quis videat se primum in iram, cogitet apud se mansuetudinem Christi crucifixi. Hoc demum habeat unusquisque nostrum pro comperto, ut etsi omnia in nobis tenuia sint, confidat tamen certò, fore ut Dominus illa adaugeat, ut qui non solet tenuia conculcare, sed erigere, & contracta refringere, sed constabilire. Is enim utetur sua bonitate erga nos, ad eum accedamus non hypocriticè, sed sincerè, & ex animo per Jesum Christum, Faxit Dei per Spiritum Sanctum.

Cui Patri, Filio, & Spiritui Sancto sit
honor, laus, & gloria in
æterna sæcula.

Amen.

Precatio qua ante Praelectiones uti solebat

Cameo.

OMni potens, Æterne Deus, Clementissime Pater, qui fons es inexhaustus omnis Sapientiæ & Bonitatis: Tu habitas lucem inaccessam, nos autè facemus operti & sepulti tenebris ignorantia: Tu sanctus es, nos miseri peccatores. Cæterum, qui qui sumus, opus manuum tuarum sumus, & oves miseræ quidem naturæ, sed redemptæ tamen pretioso sanguine Filij tui. Itaque respice nos oculis propitiis, affluat nobis lux verbi tui, lux Spiritus tui, fac ut in illa luce te verum lumen intueamur, agnoscamus, amemus, admiremur, & ferid colamus, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium. Amen.

Precatio qua post Praelectiones utebatur.

AGimus tibi gratias, Pater Cœlestis, quod pro singulari tuâ Bonitate nobis adesse dignatus sis: velis hoc beneficium nobis esse perpetuum: neque mentes solùm nostras, sed multò vehementius animos nostros afficere sensu veritatis & Bonitatis tuæ, ut ita affecti studeamus supra omnia promovendæ gloriæ tuæ, Ecclesiæ tuæ ædificandæ, nos nostraque omnia tibi credamus, à te solo pendeamus, te vnum ferid & constanter amemus, colamus, & veneremur, per Dominum nostrum Jesum Christum, Filium tuum. Amen.

CONCIO SECUNDA.

Habita 6. Idus Julij, Anno Domini 1620.

In 1. Corinth. 11. 24.

Ἔτε μὲν ὅτι τὸ σῶμα τὸ εἰς ὑμῶν κτίσθη.

CHARISSIMI fratres in Domino nostro Jesu Christo, summi fuit, ac (non iam dico propinodum, sed omnino) immensi cuiusdam amoris documentum luculentissimum, & omni cognitione maius, quod filius Dei Dominus noster Jesus Christus, non modò particeps esse voluit naturæ nostræ, sed in ea etiam gravissimas grummas pati, & mori: denique, non quidem eo mortis genere quod vulgatum fuit, sed eo demum quod idè acerbissimum & contumeliosum, nefandum adevibile & execrabile fuit. Nam, ut ait Apostolus, *demisit se usque ad mortem, mortem autem crucis*, hoc est, vique aced ut ne quidè mori detrectarit: nam illud usque *ὅτι τὸ σῶμα* est, demonstrat enim magnitudinem rei, & quoniam non appetit mortem suam (ut loquuntur Iurisconsulti) neque item communem & vulgarem mortem, adiectum illud est *mortem autem crucis*: nempe Dominus noster hæc fecit (nam quæ passus est, eadem fecit, nemo enim patitur nisi agendo, siquidem se offert in sacrificium) uulla necessitate impulsus, sed gratuita suâ misericordia, amore & studio nostri, qui esamus non modò vilissimi homunciones, sed desperatæ spei, & perditæ planè. In quo elucet eius summa bonitas; nam hic est summus bonitatis gradus, altius ascendi non potest, quàm ut si quis utatur bonitate sua non modò erga miserum, sed eum

Christi in
nos chari-
tas sum-
ma.

grata men-
te nobiscum
recolenda.

qui meritò miser est. Itaque quod erat proximum, eiusdem bonitatis fuit curare ut ne tantum beneficium obliuione obrueretur, ne eius memoria iacèret sepulta, in quo non consuluit sibi Deus, sed nobis: nostrâ enim interest ut fides nostra confirmetur & stabilietur; nam fide stamus, nec vlla est solida, & cuius fieri posset periculum, constantia, præter eam quæ à fide proficiscitur. Porro fides nulla est quæ non nitatur Deo; nam fiducia rerum humanarum fallax est, euanida & mendax: Tum etiam accendendus erat in animis nostris amor erga Christum, nam ea demum vera vnio est quæ amore coalescit, nihil enim potentiùs, nihil efficacius vnit quàm amor, quod aded deprehendere est vel in ipsis rebus quæ naturæ cæco impetu ducuntur, si quod amatur abest, appetitur vnio, si adest eo fruuntur & gaudent. Jam verò cum homines, etsi peccatores, sumus, tamen non sumus bruta animantia, multo minus eiusmodi ut ducamur cæco impetu naturæ, neque enim animalis imperus cæcus dici debet: nam oritur à cognitione, quæ cognitio proficiscitur à sensibus, & à sensibus ad phantasiâ subuehitur. Sic planè animus humanus consideratione, h. e. intellectu, præditus non concipit temerè amorem & desiderium rei, neque fruitur re amata temerè, sed concipit desiderium ex notitia quam habet rei qua nondum fruitur, sed quam tamen expetit audissimè. Tum postquam ventum est ad ipsam fruitionem, quod ea affert summam delectationem, non aliunde oritur quàm ex boni cognitione, quo datum est frui; nam quo bonum est excellentius, si notum est tanto audius expeditur: & quo idem excellentius esse notum est, si eo fruimur, voluptas maior est; si excellentissimum summa. Nam quemadmodum avarus non existimat se habere ea quæ habet, quia non nouit vsum eorum, & non satiatur eius animus, tum etiam pueri & furiosi habent unde lætari possint, non lætantur tamen; Ita etiam si teneremus ad manum summum bonum, nemo tamen eo delectaretur nisi cognosceret. Sed bene habet quod hoc fieri non potest; nam non datur cuiquam eo frui, qui idem non cognouerit quid sit, & in eo statu miseriam, in quo constituti sumus, nemini indulgetur frui bono, cui non sit indultum & id bonum agnoscere & appetere.

ut noster in
eum amor
accendatur.

qui est à
cognitio-
ne.

Huius
amoris fo-
uendi gra-
tiâ

instituta
sunt à
Christo Sa-
cramenta.

Cum igitur ita ferres habeat, fuit bonitatis & sapientiæ Christi instituere in Ecclesia eos ritus, quorum celebratione mens excitari potuit ad conseruationem amoris sui erga nos, unde nascitur amor mutuus. Jam verò hi ritus sunt quos Sacramenta appellamus; in quibus primum cauit Dominus noster Jesus Christus ne Sacramenta nobis sint idola & imagines; nam imagines & idola aliena sunt à vera religione, Deus enim neque pingi, neque fingi, neque sculpi, sed nec animi cogitatione vult comprehendi, atque tam insanum est Deum fingere mente quàm de marmore sculperè. Itaque Dominus noster sic instituit Sacramenta ista ut voluerit notas esse rerum, non autem personæ suæ, hoc est, noluit aquam in Baptismo esse imaginem sanguinis sui; absurdum enim est ut aqua sit imago sanguinis: Neque item voluit panem in Cœna esse imaginem corporis sui, absurdum enim est ut panis sit corporis humani imago. Sed voluit tamen in Baptismo aquam esse imaginem rei, imaginem (inquam)

propter similitudinem, hoc est, voluit aquam significare quantam vim habeat eius sanguis ad eluenda peccata, noluit sanguinem aquâ significari, sed vim sanguinis. Atque itidem in Cœna noluit Christus panem esse signum corporis sui, quatenus corpus est, eam ob causam quam iam attulimus, sed voluit panem fractum figuram esse mortis suæ, eoque spectare ut excitetur atque incitetur animus noster ad cogitationem non supinam, sed seriam mortis suæ, eoque magis seriam quod Deus ita instituerit hæc Sacramenta, ut non obscurum sit quodnam fuerit Dei consilium; Nempe sunt ista Sacramenta in se (hoc est, ut loquuntur in scholis, si materiæ ratio habeatur) vilia & contempta, ut ne animus illis inhiet aut inhæreat, sed totus defigatur in rerum contemplatione quæ significantur his sacramentis. Quod non abhorret ab ingenio humano; nam (non vtat hic impio, sed tamen prophano exemplo) in ludis Olympicis coronæ neque aureæ neque gemmatæ fuerunt, sed textæ re vilissima & vulgata, quæ & præ oculis & in manibus erat, tamen quia coronæ illæ naturâ viles, significatione nobiles fuere & illustres, non erant conferendæ cum coronis argenteis aut aureis, aut, ut magis propriè dicam, coronæ aureæ vel argenteæ non erant comparandæ cum corollis illis. Quid ita? quia corollæ illæ erant argumenta summi honoris & gloriæ apud Græcos. Hæc dico ne detur locus cauillandi menti humanæ, quæ est admodum ingeniosa, & nihil non facit ut Verbum Dei videatur vanum & ridiculum.

Jam verò, Auditores charissimi, in eo sumus ut vobis de prædicemus, pro modulo gratiæ nobis indultæ, primum sapientiam Christi in instituendo sacramento mortis suæ, quod vocauit Apostolus *sacram Cœnam*. Idque, Deo volente, faciemus non iam repetitis iis quæ iam pridem à nobis dicta sunt; nam si meministis probè, præter verba quibus Christus vsum est in sancta Cœna, reliqua explicata sunt. Verba autem illa non sunt vnus generis; Nam vel Christus affirmat aliquid, vel aliquid imperat. Porro inter ista magnum est discrimen, nam Christi affirmatio docet quid agatur; Christi mandatum quid debeat fieri in posterum. Itemque, cum Christus imperat, vnâ eademque operâ iis verbis iubet ut quod ipse egit id agatur in posterum, simul etiam notatur finis & consilium rei agundæ; nam certè nisi Christus egerit aliquid, frustra nobis commendatur Christi imitatio.

Verba autem Christi hæc sunt, unde quidem iam ordior, *Hoc est corpus meum, quod fractum est pro vobis*. Etsi autem horum verborum sententia clara sit & aperta, vsque adeo ut frustra quis conetur tantæ luci offundere tenebras; tamen in horum verborum interpretatione adeo variatum est, ut septem existant horum verborum interpretationes. Stupetis ad hæc, Auditores, sed desinetis mirari si habeatis ob oculos futilitatem & ineptias ingenij humani, cum videtur sibi acutum intueri & sapere. Nam est genus quoddam stultorum, qui sibi videntur sapere, dum in scirpionum quærant. Quod videre est in vita humana, ut nihil sit quod nos possit offendere, si id videamus contingere id Dei Verbo; nam si hæc est leuitas ingenij humani cum agitur de rebus quæ sensu percipiuntur, nihil est quod moueat admira-

maximè
verò sacra
Cœna.

In cuius
institutio-
ne

expendun-
tur hic ista
verba,

Hoc est cor-
pus meum.

quorum
septem di-
ueris in-
terpreta-
tiones hic
examinan-
tur.

admissionem, si id fieri videmus in Dei Verbo.

1. Prima interpretatio eorum est, qui aiunt Christum non notasse digito corpus suum cum diceret *hoc est corpus meum*, non notasse panem quem porrigebat. Quæ interpretatio primùm ridicula est eo, quod facit Christum loquentem frigide & ineptè: Nam si Christus erat traditurus corpus suum, quid opus erat id significare ea locutione *hoc est corpus meum quod tradam*, dicendum erat potius *tradam hoc corpus*, nam hæc sententia videtur tacite inuere plura esse Christi corpora. Tum quorsum (si quidem ita se res habet vt Christus non notauerit panem quem porrigebat) panem Christus in manu sumpsisset. Denique sic tollitur omnis Sacramenti vsus.

2. Secunda interpretatio eorum est, qui aiunt Christum tantùm hoc voluisse significare, corpus suum esse panem, cum dixit *hoc est corpus meum*. Itaque aiunt esse inuersionem, hoc est, eiusmodi figuram quam Hebræi מקרא מסור vocant, cum attributum est loco subiecti & subiectum loco attributi, cuius locutionis exemplum exstat Joh. 1. 1. quo loco dicitur *Et Deus erat Verbum*, hoc est, Verbum erat Deus: sic isti dicunt *כֶּרְאָוּ הוּא הַבָּרֶכָה*, hoc est, *corpus meum est hoc*. Quæ interpretatio ridicula planè est hoc quidem loco, nam sic dicendum fuisset, *tale quid est corpus meum* (non autem porrecto pane dicendum erat, *hoc est corpus meum*) quemadmodum solet Deus loqui in Euangelio, *simile est regnum caelorum*. Et, si quando vitur similitudine, haud dubiè addit indiuiduum vagum, vt cum dicit, *quidam egressus est vt seminaret*, sed non addit indiuiduum certum demonstratiuè, nam non fit id nisi cum indiuiduum significat aliquid certum, vt cum Iosephus exponens somnium Pharaonis dicit, *septem spicas esse septem annos*, nulla est inuersio, sed enunciatio & interpretatio est recta.

3. Tertia interpretatio eorum est, qui dicunt hæc verba Christi, *hoc est corpus meum* id ipsum significare quod significatum foret si Christus dixisset, *hoc pane continetur corpus meum*. Atque vt ne videantur interpretari insolenter verba Christi, emolliunt duritiem interpretationis adducto exemplo vulgatissimo, nam, inquiunt, qui cantharum manu tenet solet dicere, *hoc est vinum*, quanquam hoc velit significare, *hoc cantharo continetur vinum*. Sed inepta est hæc interpretatio, nam cum quis cantharum manu tenens, ait, *hoc est vinum*, illud hoc illic significat id quod cantharo continetur, non significat cantharum villo modo. Itaque nec hic hoc significabit panem (quod illi volunt tamen) sed quod pane continetur. Atqui hoc est petere quod est in principio, non enim constat an pane contineatur corpus Christi.

4. Quarta interpretatio eorum est, qui hæc verba sic interpretantur vt concedant quidem panem esse corpus Christi, sed corpus Christi vi & efficaciam, volunt enim illam viuificam, quæ est in Christi corpore, transfundi vi ineffabili in panem: vnde fit vt natura panis commutetur, fiatque corpus Christi non quoad materiam & accidentia, sed tamen quoad efficientiam. Nam panem corpus Christi idè esse dicunt, quod tantandem præstet panis quantum præstaret corpus Christi, vt sit ille panis quodammodo aliquid eiusmodi cuiusmodi est quod vocant Medici *ἀντιδοχόν*, hoc discrimine tamen quod

vis est congenita, panem autem vis ista non fit congenita; sed ascita aliunde, transfusa scilicet ex corpore Christi in panem, vnde fit (vt illi loquuntur) vt panis sit corpus Christi, & quidem reuersa, quando non consideratur secundum delineationem extrinsecam, aut Physicam structuram, sed vim viuificam. Quæ sententia planè est absurda: Et quidem in eo primùm quod fingit inesse carni Christi, quatenus est caro, vim quandam viuificandi, & quidem viuificandi ad modum causæ Physicæ, quemadmodum herbis, aut potius succo herbarum inest vis curandi morbos. Quam vim tamen (ne quid piam videamur illis affingere) aiunt esse à diuinitate, parùm memores diuinitatem sic agere in naturam humanam Christi, vt non communicet proprietates suas aliter quàm (vt hoc vtamur exemplo) anima communicat corpori suas proprietates. Jam vim istam viuificatricem nulla creatura finita capere potest; itaque nec transfundi potest in creaturam finitam, infinitum finito capi non potest. Deinde, nec hoc videntur mihi satis attentè considerasse, vim viuificatricem, quæ inest carni Christi, esse vim quandam Ethicam, atque, vt ita dicamus, meritoriam, nam ideo caro Christi dicitur esse *panis vite*, quia oblatio corporis Christi ius adeundæ vitæ nobis consecuta est. Hoc verò obtinuit hæc oblatio, quia caro Christi eadem caro & sanguis Dei fuit propter vnionem. Denique, nullo exemplo demonstrari potest in Scriptura, hanc locutionem, *hoc est corpus meum*, significare posse *hoc habet vim & efficaciam corporis mei*.

Quinta sententia est eorum qui dicunt agnoscendum esse panem esse corpus Christi, ceterùm non esse quærendum quo modo panis sit corpus Christi. Nempe sic videntur diligenter cauisse ne rixæ & discordiæ oriatur in Ecclesia, aut foueantur ortæ. Sic enim agunt, credamus sanè panem esse corpus Christi, ne quæramus quomodo sit corpus Christi. Atqui isti homines mihi videntur in eo aberrare à scopo, quod putant fieri posse vt aliquis cogitet panem esse corpus Christi, dum interim sibi temperat quominus definiat quomodo sit corpus Christi, quod fieri non potest, nisi eorum ea mens sit vt velint inducere Scepticam dubitationem, vt animus ita sit affectus ne neget, aut verò ausit negare, panem transubstantiari in corpus Christi. Vnde sequitur posse dubitari an sit corpus Christi, si quidem dubitatur de transubstantiatione, maxime cum illud est, et si non eiusmodi vocula sit quæ faciat vt animus statuatur modum rei, facit tamen vt animus statuatur quæ sit affectio subiecti erga attributum: vt verbi gratiâ, cum dicimus Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum esse Deum, agnoscimus Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum reuera Deum esse, non tamen ita superbimus vt velimus definire certè modum quo id sit. Atque sic Pontificij negant se scire quomodo panis transubstantietur in corpus Christi (agunt enim magis quàm isti ingenuè) tamen dicunt esse corpus Christi, & definire panem esse.

Sexta interpretatio eorum est qui rotundè, sine fuce aut fallacia, aiunt *spertè & exertè, hoc est corpus meum* significare *hoc est essentialiter & reuera corpus meum*. Quæ sententia vt abhorreat à Christi consilio iam demonstrabimus.

7. Orthodox. Septima eorum est (quæ etiam nostra est sententia) qui aiunt verba Christi non esse torquenda, hunc verò esse genuinum horum verborum, *hoc est corpus meum*, & simplicem sensum, *Hoc*, id est, *quem manibus teneo panis, corpus meum est quod fractum est pro vobis*. Cuius sententiæ veritatem vt adstruamus, tria sigillatim nobis expendenda sunt, primum, quid significet illud *Hoc*, secundò quid significet illud *est*, tertio denique, quid significant hæc verba simul, *Hoc est corpus meum quod fractum est pro vobis*.

1. *Hoc non significat* Et *Hoc* quidem quid significet etiam quæ-runt Transsubstantiatores; nam vt ne videantur dicere pugnantia eò rediguntur vt dicant, *Hoc* significare quidem aliquod singulare, quod incertum est tamen, vt nempe *Hoc* significet *Hoc ens*, quæ est designatio quidem singularis rei sed incertissimæ, quia scitur agi quidem de singulari, nescitur de cuius specie singularis agatur; vt si dicatur *hic homo* designatur quidem singulare, sed ea tamen designatio magis sistet mentis motum quàm si dicatur *Hoc ens*, quia ventum iam est ad indiuiduum incertum quidem, sed cuius tamen species tibi nota est. Sed hæc interpretatio nullo modo quadrat, quia cum indiuiduum designatur à certis circumstantiis quæ soli illi indiuiduo conueniunt, non demonstratur indiuiduum vagum, quia hæc designatio sistit mentis motum. Atque hinc ita se res habet, nam qui porrecto pane dicit *Hoc*, significat aliquid cuius notitia ita afficit mentem vt ne vagetur. Itaque *Hoc* non est hinc descriptio rei incertæ.

Inst. Verùm aiunt *non* esse eiusmodi *hoc*, vt non possit conuenire pani, nempe propter generis disconuenientiam. Sed & in hoc se præbent ridiculos, quia *Hoc* rem significat quatenus incertum fuit quæ tandem res sit. Vt verbi gratiâ, qui librum (quod ignotum erat) affirmat esse donum amici sui, sic ager sanè, *Hoc est amici mei donum*. Quid ita? quia non eo notat formam libri qua liber est, sed notat formam libri quatenus res est capax huius formæ vt sit donum. Sic locutus est ille qui cum ageret de baculo Diogenis, *non* (inquit) *ἀραὸς οὐκ ἔστιν*. Deinde huius locutionis infinita sunt exempla in Scriptura, *Hoc est digitus Dei*, id est hæc res, sic dicimus, *Hoc demum amarum est*, cum tamen agatur de re quæ fortasse fœminini, aut verò masculini generis est.

Ref. sed panem. At nos dicimus quod res est, *Hoc* id ipsum designare quod Christus manibus tenebat, tenebat autem manibus panem: Ergo *Hoc* panem designat. Sed hinc non opus est verbis, nam Paulus hanc controuersiam definiuit, *Panis* (inquit) *quem frangimus, nonne communio corporis Christi est*. Audiamus Paulum si non audimus Euangelistam, *Panis* (inquit) *quem frangimus est communio corporis Christi*: Ergo, inquam, *Hoc* panis est, non est corpus Christi; corpus enim Christi non frangitur. Nec verò *Hoc* indiuiduum vagum est, nam indiuiduum vagum rationem habet vniuersalis: vniuersale autem non potest admittere certam actionem, qualis est fractio; nepe certa actio, non nisi in singulari indiuiduo recipitur. Itaq; *hoc* panis est, non est indiuiduum vagum, nõ est corpus Christi. Huc & illud accedit, quod vbi Apostolus commemorat celebrationem sacræ Cœnæ (qua in celebratione magnificis verbis res offerenda erat, hoc enim faciebat vel maximè

ad rem, vt res magna existimaretur) tamen panis constanter meminit, non meminit corporis Christi, cum hortatur ad Sacramenti participationem, tantum adiicit articulum *Hunc*, vt s. 26. *Quotiescumque ederitis panem hunc*, & 27. *Quisquis ederit panem hunc*, &c. vt ne putemus esse vulgarem panem & tralaticium, sed panem destinatum ad certum vsum. Hæc sunt adeò clara vt nos deceat contemnere argutias quæ contra afferuntur; nam vt aranearum telæ nullo negotio rumpuntur, sic eorum argutiæ facillè perfringuntur.

2. E S T. Venio iam ad secundam voculam *Est*. Jam verò illud *Est* omnino colligat partes enunciationis *Hoc est corpus meum*, & quidem affirmatiuè. Cæterum memineritis (Auditores) ea omnia quæ *ἕν* habent inter se, *ἕν* quidè conuenientiæ, posse coniungi affirmatiuè, vt verbi gratiâ, si paterfamilias constituerit Vicarium, *Ego sum* (inquit visarius) *Paterfamilias*, si res est illi cum sycophanta & debitore, qui neget debitum soluendum quod non adit paterfamilias. Cæterum Vicarius Dei non est in hoc genere qui idem non sit Deus. Itaque concedendum est quidem *Est* significare conuenientiam, quærendū tamen quænam sit illa conuenientia. Nam est conuenientia *causa cum effectu*. Itaque Christus dicitur resurrexerit & vita, quia Christus est causa resurrectionis & vitæ. Et conuenientia item est *effectus cum causa*. Itaque effectum sæpè numero causæ nomine enunciat, vt cum Israel dicitur *sanctitas Dei* quia sanctificatur à Deo. Et *simile* item *cum simili* conuenientiam habet, vnde & Christus se *vitem* dixit. Itaque verba Christi significant sane *ἕν* Christi, habitudinem, conuenientiam, attamen non hanc aut illam significabunt continuò, nam & *Petra* erat Christus enunciatio est in qua significatur conuenientia subiecti cum attributo, *modus* tamen non designatur, quid dixi, *modus* non designatur? imo verò designatur, nam cum notum sit, quid sit *petra*, quid sit *Christus*, nisi quis insaniat sponte, non poterit colligere petram fuisse realiter Christum, ob repugnantiam terminorum, quia si *petra* est Christus, non est realiter Christus; & si Christus est *petra*, non est realiter *petra*: vt non sit magnopere laborandum de ratione conuenientiæ attributi & subiecti, dummodo constet quæ sit *vis* subiecti, & quæ sit *vis* attributi, nam ita constabit de *ἕν*. Atqui de *hoc* hinc constat; nam iam demonstratum est *hoc* esse panem; & de attributo constat quod sit corpus Christi. Itaque & constat item quæ sit conuenientia subiecti cum attributo affirmatiuè, nempe esse similitudinem.

quod ostenditur. 1. ex Scriptura. Iam id ipsum ostendi potest ex scriptura, ex consuetudine Ecclesiæ Judaicæ, ex vsu communi, & (si placet vti hoc argumento) ex auctoritate Patrum. Ex Scriptura, nam euoluantur, excutiantur, perlegantur, & quidem diligentia anxia, omnes libri Veteris & Noui Testamenti, perpetuus est hic tenor, vt quæ significant ea dicantur esse quæ significantur, non iam vt ar exemplis, quia hoc solemne est. Quid igitur mirerur, tanquam rem nouam & insolentem, quod Christus dixerit, *hoc est corpus meum*, cum ea sit consuetudo Scripturæ, vt ea quæ significant dicantur esse ea quæ significantur.

2. ex consuetudine Ecclesiæ Judaicæ id probat: Nam

significat quidem conuenientiam.

sed qualem habet simile cum simili.

quod ostenditur.

1. ex Scriptura.

2. ex consuetudine

line Ec-
fia lu-
cz.

Nam erat hoc apud Judæos solemne ut peracto Paschate paterfamilias in manu panem fumeret & actis gratis frangeret, eumque singulis qui menie accumbentibus distribueret: simul addebat hæc verba concepta, *huc est panis afflictionis quem Patres nostri comederunt in terra Aegypti.* Putatis ne vilum fuisse ex Judæis, vel infantem quidem (nam infantes etsi non loquantur, percipiunt tamen vim verborum) qui putarit panem illum, quem illi comederant, esse eundem panem quem patres sui comederant in Aegyptum non est credibile, & sanè panis ille fuisse admodum mucidus. Imò Judæi solebant occultare panem, ut filij quærent quid significaret panis ille, solebant, inquam, occultare, sed ritu fortasse superstitioso. Itaque cum hæc locutio visitata sit in Ecclesiæ Iudaicæ historia, & etiamnum hodie apud Judæos usurpetur, si tamen illi patrum suorum seruant ritus, Christus autem eodem tempore instituerit sacram Cœnam, eodem genere dicendi usus sit, utpote recepto apud Judæos, est-ne cuius quem possit animum subire cogitatio de Transubstantiatione?

3.
ex vñ
communi
omnium
ingia-
rum.

Præterea natura ipsa & Gentium consuetudo id suadet, nam etsi magna in linguis dissonantia, & magna in formulis diuersitas, tamen omnes in hac formula consentiunt. Nam quia nihil homini magis est ingentum si ingenuus est, quam ut exprimat ingenuè affectus animi sui (si verò non est ingenuus, haud ingenuè) hinc factum est ut omnes linguæ in eo consenserint, ut si quis symbolum portigat amoris & amet, velit autem amorem suum testari, semper eum ita testetur, ut dicat tesseram esse rem: Ut si quis fidem suam velit obstringere, manu porrecta dicet, *hæc est fides mea, fident meam tibi do;* nemo tamen credo putarit, manum esse fidem. Minimè sed fidei signum. Item, si quis librum amico suo det, si ingenuus est, hæc dicet amico, interim dum illi librum porrigit, *Ne putes amice mi hunc librum esse librum, sed cor meum quod tibi do.* Quid si Christus ita locutus esset (& tamen si ita locutus esset nihil dixisset præter morem) quas tragædias excitaissent Pontificij? iam videtis, fratres, quam suauem & dulcem cogitationem hæc verba habeant, *Hoc est corpus meum.*

4.
ex Augst.

Huc accedit & illud, quod ista obseruatio non est nobilita, recens à nobis inuenta, sed iam pridem obtinuit. Nam memini hoc obseruatum fuisse ab Augustino, est significare id ipsum quod significat, lib. 1. Locut. de Gen. in hæc verba Gen. 40. 13. *Tres palmites tres dies sunt.* Verba eius sunt hæc, *Non dixit, tres dies significant. Et multum hæc locutio notanda est: uti aliqua significantia earum rerum quas significant nomine appellantur. Inde est quod ait Apostolus Petra autem erat Christus, non ait, Petra significabat Christum. Hæc Augustinus qui videtur fuisse prælagus earum contentionum quæ in Ecclesia orituræ erant, itaque adjecit multum hæc locutio notanda est, quorsum enim illud adiecit?*

1. locus.

Sed idem Augustinus libro aduersus Adimantum, cap. 13. quoniam Adimantus eum viderat hoc loco Deut. 12. 23. *sanguis est anima,* vnde colligebat idem esse sanguinem & animam. Respondet Augustinus, *Id in signo esse positum non enim Dominus dubitauit dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui.* Atque hinc Aduersarij

Excepr.
Pontif.

omnino æstuant, & vix quid respondere debeant habent. Nam quod dicunt nullam esse inuidiam ut sanguis dicatur anima, quia anima continetur sanguine, hoc primùm ineptè dicitur; tum & sic inducitur dogma Consubstantiationis, tollitur Transubstantiationis dogma. Sed quod est palmarium, & quod nullâ pertinaciâ possit expugnari (nos enim in eo non tam sumus ut disputemus an Christi corpus contineatur pane, sed quid significet; iam verò si Aduersarij dent est nihil aliud significare quam significat, euicimus quod volumus, & hoc illi etiam atque etiam vrgendi sunt à nobis) Eito, corpus Christi contineatur in pane (quod tamen non damus, sed iam demus illud sanè) miser Augustinus sic perierit, Adimantus illi obstruxerit os, si ita respondit, *est hoc Scripturæ loco non aliud significat quam continetur.* Sed ut id maximè verum sit (quod tamen non est verum) quando quidem Christus dixit *hoc est corpus meum,* illud hoc non fuerit reuera corpus Christi. Jam verò non est hæc sententia Pontificiorum ut est significet continetur: Ergo neque Augustini. Sed si Augustinus eadem sensisset cum Pontificiis, hoc reuera est corpus Christi, corpus Christi non continetur hoc, quod tamen Pontificij hinc sic explicant. Atque ita quoquò se vertant capti sunt; nam aut Augustinus optimè respondit Adimanto (atque ita est nihil aliud est quam significat;) aut verò non benè respondit (quod tamen Pontificij non dicent) atque ita est significat continetur (quod illi volunt) ac proinde panis non erit reuera corpus Christi, sed tantum pane continebitur, quæ non est sententia Pontificiorum. Itaque Augustini sententia non fuerit ea quæ est Pontificiorum, aut si eadem fuit, est non est Augustino continetur, ut illi volunt.

Sed quid est sit Augustino eo loci, ipse explicat sub finem illius capituli, quum ait, *Illud quod Lex dicit, fundendum esse sanguinem, nec in escam assumendum, quia sanguis est anima, esse positum dicimus sicut alia multa, & penè omnia Scripturarum illarum Sacramenta signis & figuris plena sunt futura predicationis, quæ iam per Dominum nostrum Iesum Christum declarata est. Sic enim sanguis est anima, quomodo petra erat Christus, sicut dicit Apostolus, Bibebant enim de spiritali sequente eos petra, Petra autem erat Christus. Notum est autem filios Israel petra percussa bibisse aquam in eremo, de quibus loquebatur Apostolus cum hæc diceret, nec tamen ait, petra significabat Christum, sed ait, petra erat Christus. Hinc luce clarius est, Augustino est idem esse quod significat tam loco Deuter. 12. *sanguis est anima;* quam Matth. 26. *hoc est corpus meum,* & 1. Cor. 10. *Petra erat Christus.* Itaque eodem modo Augustino sanguis est anima quomodo petra Christus. Porro quod in eodem corpore sanguis est anima, illud facit per accidens ut sanguis anima dicatur, propria & vera ratio cur sanguis dicatur anima, est ratio significandi, quæ ratio diuersa est. Nam ratio significandi petitur vel à similitudine & convenientia, vel ab instituto, vel à coniunctione physica rei & signi: Porro coniunctio rei & signi vel est effecti cum causa, vel coeffectorum inter se, vel causæ cum effecto. Sed cum agitur de Cœna Domini, quæ sacramentum est, hæc physica coniunctio locum habere non potest.*

Sed etiam & illud obseruandum est, quod

ostenditur
ratione.

omnis affirmatio, quæcumque tandem sit, si sit in voce, symbolum est conceptus mentis, si in mente sit symbolum est rei. Iam verò si *Hoc est corpus Christi*, iam tum cum Christus hoc dixit, imò prius quàm Christus hoc dixerit, *Hoc fuit corpus Christi*. Quod Aduersarij non concedent, volunt enim ista verba, *Hoc est corpus meum*, quandam vim habere vnde oriatur transubstantiatio. At nostra sententia quadrat egregiè, etenim prius Christus distinauit panem in hunc usum, tum id enuntiauit. Sic, si porrigo amico pignus amoris & dico, accipe quæso hoc amoris mei pignus, prius hoc animo constitutum habuit quàm ore enunciauerim. Et certè si vera est Aduersariorum sententia, perinde loquendum fuisset Christo atque Deus inducitur loquens in libro Genesios, *fiat lux*, vel vt Christus in Euangelio, *surgere & ambulare*. Nec proferri potest vllum exemplum ex Scriptura, quod rem constituendam affirmatiuè deligneat: ita ac si esset res constituta.

Quorundam Pont.
exceptio.

refellit.

Itaque non possum satis mirari Aduersariorum stuporem, nam facilius se expediissent si dixissent præcessisse transubstantiationem (quod non dicunt: imen) consulissent que sibi, nisi planè stupidi fuissent, si confugissent ad vocem *ἀλλογιαν* dixissentque Christum non solitum adhibere benedictionem, nisi cum miraculum edicturus erat: Et verò id dixit quidam inter eos satis acutus. Sed hæc obseruatio tamen est vana. Nam Christus cum conuenisset Discipulos proficiscentes Emauntem, & cum iis discubisset, benedixit & fregit panem, & agnitus est à Discipulis suis: non puto tamen dicent ea benedictione panem versum in corpus Christi. Nam (quod sciunt qui vel minimùm versati sunt in libris Iudæorum) primus dignitate inter Iudæos frangebatur panem ætis gratis, Christum verò ritus apud Iudæos receptos obseruasse notius est quàm vt probatione indigeat, demptâ tamen, si quæ erat, superstitione. Deinde, est ne credibile Christum non egisse gratias, nisi patrato miraculo, aut verò miraculum patraturus? Certè hoc asserere, est asserere lucem pleno meridie non lucere, Scriptura enim passim meminit gratiarum à Christo actarum. Sed cur hoc à Christo obseruatum est? possem dicere id fuisse factum quia non erat cæna vulgaris; sed nihil opus est ed confugere, nam si quis fateatur quod res est, Christus secutus est morem solemnem Iudæorum, dempta tamen superstitione, vt fuit sapiens.

3.
corpus meum

Jam venio ad id quod postremo loco dicitur, *Hoc est corpus meum quod frangitur pro vobis*. In quo non diu immorandum est nobis breuitate temporis exclusis, iam pridem enim hora audita est. Tantùm monendi sumus etiam atque etiam, vt meminerimus cuius corporis panis symbolum sit, hoc est, Christi corporis, ne simus affines culpæ eorum qui non discernunt corpus Christi. Nam etiam in vita communi is dicitur non discernere rem qui contemni rei signum, vt si quis amico annulum det quem iaciat in profluentem, aut habeat negligentius, aut verò nihili faciat, profectò illi non fuit cura discernere amicum. Itaque tam est ingratus & affinis culpæ quàm si deiecisset amicum in fluuium. Itaque cum personat hæc vox, *Hoc est corpus meum*,

habere ob oculos cuius sit corpus, vt discernatis corpus Christi. Nam etiam isti qui verbum Dei contemnunt, dicuntur conculcare pedibus sanguinem fœderis: sic qui contemnunt patris verba (verborum, inquam, non sonum, sed virtutem) patrem contemnunt: sic qui præceptorem despicunt, non præceptoris vocem & verba, sed Deum contemnunt. Quod cauendum est sedulò ne nobis accidat. Nam primum secundæ tabulæ Legis præceptum obedientiam parentum commendat, parentum, inquam, non tantùm corporis, sed animi: cui præcepto gratiæ promissio adnexa eius transgressionem facit longè grauissimam, quàm quàm alioqui quodlibet peccatum quod Deum respicit (respicit autem Deum peccatum omne) per se sit grauissimum.

Deinde, considerandum corpus illud fuisse fractum: In cuius consideratione non possum diu immorari, tantùm velim hoc vobis inculcari, & si posset fieri, animo defixum hætere, vt quoties de Christi carnis manducatione cogitamus, toties inducamus Christum ob oculos (oculos, inquam, animi) fractum pro peccatis nostris, gementem & suspirantem sub pondere itæ Dei, quam nos sumus promeriti: qui non sic cogitat, fingit sibi Christum non Christum. Itaque Paulus sic dixit; *Nihil proposuisti inter vos nisi Christum crucifixum*. Miseri igitur homines sunt & alieni à vera pietate, qui vim illam viuificandi querunt in ipsa Christi substantia crasse sumpta, sed semper habendum est ob oculos cibum animarum nostrarum non esse Christum simpliciter, sed Christum crucifixum. Itaque Christus dixit, *Hoc est corpus meum quod fractum est pro vobis*. Nam corpus Christi in se materialiter consideratum & physicè, non est cibus animarum nostrarum, sed corpus Christi fractum.

fractum.

hoc est,
non viu-
um,

Tum considerandum diligentur illud *Fractum*, nam ossa Christi, non fuerunt fracta, attamen corpus fractum dicitur. Caput Christi spinis fuit compunctum, extrema corporis Christi quæ sunt acutissimi sensus propter neruorum concursum, fuerunt clavis transfixa, latus verò transfossus. Sed meminerimus agi hic de fractione Christi in cruce. Iam audite igitur attentè, & descendat altiùs in pectora vestra hæc vox, Christum supplicio fuisse affectum & maledictum fuisse, vt patèret nobis aditus ad illum, & per illum ad Patrem, arque ita factum fuisse maledictum in cruce pro nobis. Porro nulla maledictio in solo corpore est, sed vel maximè etiam in anima. Putatisne Christum fuisse deiectioni animo quàm nos sumus, maximè verò Martyres, qui dolorem summum perpessi sunt summa cum alacritate, quia dum corpus extremo supplicio cruciaretur, anima extremâ lætitiâ perfundebatur. Certè Christi non fuit ea conditio, nam sola mortis huius præsentione (postquàm Deus voluit Christum non iam cognitione tantùm, sed ipsâ experientiâ degustare primitias mortis huius) sudauit in horto, & quidem instar grumorum sanguinis, qui sudor oritur à summa animi anxietate (cuius exempla vidimus in quibusdam) nam *ἀδυναμία* gignit huiusmodi sudorem propter sympathiam animi & corporis. Itaque Christus maledictus fuit pro nobis & corpore & animâ. Quapropter cum audimus Christi corpus fractum in cruce, quis sit Christus seriò cogitan-

sed mos-
tuum

& quidem
morte ma-
ledicta.

cogitandum est, quæ sit item illa contractio, vt habeatur animo corpus hoc fractum fuisse pro nobis.

Jam si hæc serîo animo cogitauerimus, fieri non potest quin cogitemus de natiua miseria, qua iacemus obruti & sepulti: simul etiam & non habeamus ob oculos immane pondus iræ Dei, quod nemo potuit in se transferre præter vnicum Dei Filium. Ad hanc cogitationem & illa accedat, vt cogitemus quàm fuerit amor filij erga nos ardens & fervens. Et sanè hic est amor qui tantopere nobis deprædicatur in Scriptura, Deus nempe ita amauit mundum vt dederit Filium suum, vt quicumque crediderit in eum, habeat vitam æternam: Nec item peperit Filio, & quidem vnigenito, quin eum morti tradidit pro nobis. De his rebus suscipiamus seriam cogitationem, quod si fecerimus, haud dubiè primum tædebit nos nostri, & reuerà, ausim dicere confidenter, nihil est quod tantopere foueat existimationem sui in homine, quàm quod animus humanus non possit capere tantum amorem Dei. *Hoc est* (inquit Apostolus de Euangelio loquens) *Iudæis scandalum, & Gentibus stultitia, Dei tamen sapientia & potentia ad salutem omni credenti.* Ita fiet vt serîo pœniteat nos peccatorum nostrorum, ita fiet vt auidè expectamus Christum, confugiamus ad Christum, in Christo conuiescamus, Christo nos totos dedamus, & rapiamur in admirationem tantæ miseriæ nostræ, tantæ Dei bonitatis; nam priusquam quis norit Christum necesse est nesciat se esse miserum, postquam nouit quis sit Christus. Atque illi qui ita affecti sunt serîo respiscunt, & sentiunt veram consolationem, hos non deserit Deus, sed potenti dextra sustentat, & per multa discrimina in beatam requiem deducit: cuius arthabonem nos iam iam sumus accepturi in Cœna Dominica, ad quam vocamur, si ad eam cum sensu miseriæ nostræ, & desiderio gratiæ Christi accedamus. Nam si extrinsecus tantum voluerimus sacrorum signorum participes fieri, repellent nos à Cœna manus Dei inuisibilis: contra verò si sensu miseriæ nostræ afflicti donum Christi auidè expectamus, & Christum pro nobis crucifixum amplectamur, sigillum remissionis peccatorum nostrorum accipiemus, & artham vitæ æternæ; ad quam velit nos perducere Dominus Deus noster, cui cum Patre & Spiritu Sancto sit laus, honos, & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

TERTIA
CONGIO PARÆNETICA
AD SACRAM COENAM.

In I. Corinth. II. 24.

τὸ πρῶτον εἰς τὸ ἐμὲ ἀξιῶνται.

DILECTISSIMI in Christo fratres; & sæpè & multa ante hæc (vobis audientibus) ex hoc loco de sacra Domini Cœna, de quæ studio comparandi nostri ad eam celebrandam, diximus, & verò temporum ratio exigebat vt sæpè de hoc argumento diceremus,

sæpius enim nobis fuit ad sacram illam mensam accedendum, & vt multa diceremus res ipsa poscebat: nam tam nobilis, tamq; diuini argumenti ea est copia, tam latè diffusa, tam exuberans & exundans, vt nullo ingenio, nulla oratione exhauriri aut consumi possit, nedum tractari & exornari pro dignitate: quanquam de rebus diuinis eadem dicere, & verò reperere, atque identidem inculcare & vtile est, ob imbecillitatem ingenij humani, & necessarium, ob insitam animis nostris prauitatem, addo etiam & iucundum, ob genuinam & sinceram voluptatem quæ inde oritur. Attamen non contigit nobis hactenus eadem de eodem dicere, nam se semper obtulit noua materia, noua, vt ita loquar, seges: nam & hodieque si libèret immorari in explicatione eorum verborum quæ præcedunt ista quæ legimus, profectò ea diceremus quæ nondum à nobis dicta sunt, sed argumentum, materia, res horum verborum, quæ iam legimus, nos reuocat & retinet. Quibus verbis Dominus duo nobis commendat imprimis, quorum prius illud est, vt hoc, inquit, facimus, alterum est vt quod iubet fieri, ne temerè nullo consilio faciamus, sed faciamus in sui memoriam. Itaque in his duobus nostra oratio versabitur.

Quod iubet Dominus hic à nobis fieri, id est quod supra commendauit discipulis suis, *Accipite*, inquit, *edite, hoc est corpus meum*, nempe panem symbolum corporis sui in manus sumpsit, & de more (qui mos à nobis iam antea explicatus est) gratias egit Deo, tum panem fregit, ac porrexit discipulis suis, simul iussit accipi atque edi, adjecto elogio, *hoc est corpus meum*, id verò est quod fieri vult, nempe vt panis, super quo gratiæ actæ sunt Deo, sumatur & edatur, vt que panis ille habeatur non pro pane vulgari, sed pro eo pane qui idem corpus Christi sit, hoc est, figura corporis Dominici, sicuti etiam illa verba Tertullianus explicauit, *acceptam panem benedicens corpus suum fecit, dum diceret, hoc est corpus meum, id est figura corporis mei*: tum etiam Paulus ipse hæc verba sic explicauit, *Quotiescumque, inquit, ederitis hunc panem, & biberitis hoc poculum, annuntiabitis mortem Domini donec veniat.* Quod ergo præscripsit Christus, quod iubet hoc loco fieri, id ipsum est quod ipse fecit Christus, quod fecerunt iussu Christi ipsius discipuli.

Verumtamen cum sit tam insolens, tam effrænis, tam impudens Aduersariorum auidia, vt audeant affirmare verbis istis commendari Ecclesiæ sacrificium, quicquid id est, & quantum est à nobis est repellendum. Etenim si sacrificium hic præscribitur, summum est ac nefandum sacrilegium si sacrificio isto abstineat Ecclesia. Quod si his verbis nullum omnino præscribitur sacrificium, summum itidem est ac nefandum sacrilegium inuexisse in Ecclesiam sacrificium quod à Deo non est institutum: Hic ergo versatur cardo controuersiæ, *An dominus hisce verbis commendaret sacrificium, an verò iusserit tantum gratis actus accipi panem illum atque edi.*

Qui diuersum à nobis sentiunt, hoc imprimis atque adeo vnico nituntur argumento, quod sit verbi *facere* hic vsus in Scriptura vt *τὸ πρῶτον facere* nihil aliud sit quàm sacrificare, idem vsus sit istius verbi in lingua Latina, nam & *facere* in Latina lingua sacrificare est, etiam in Græca lingua *ποιεῖν* quod *facere* significat, *sacrificare* est; enim apud

quid Christus hic nos iubet facere.

nempe, nõ sacrificare, quod voluimus tamen Pontificij.

quorum argumentum hinc ductum.

applicatio
exhortationem

ad cognoscendum
Christiamorem,

& miseriã
nostram.

quam cogitationem
sequitur
certa consolatio.

Proœmiũ
à copia &
amplitudine
argumenti
trahendi.

Poëtas Græcos illud vulgare & tralatitium *πίζειν* *ἵκεν* *πιζειν*, & alia eiusmodi sexcenta. Cùm igitur (inquiunt) vox ista *facere*, hanc habeat significationem Hebraicè, Græcè, & Latinè, quid est quod prohibeat quominus Christus hic sacrificium commendarit?

refellitur.

1.

Sed neque dicunt quod res est, neque si dicent, rectè colligunt quod instituunt colligere. Non dicunt quod res est, etsi enim *facere* in lingua Latina, adeoque in lingua Græca *πίζειν*, significant *sacrificare*, attamen neque in lingua Græca, neque in lingua Latina ea verba hanc vim habent cùm pronomini iunguntur, tantum hanc vim habent cùm rei iunguntur, quæ iam sacra est, atque hunc in vsum destinata vt sacrificetur. In lingua autem Hebraica, *קָרַב* significat *offerre* & *sacrificare*, sed tum demum ea vox id significat cùm agitur de eo sacrificio quod paratu opus habet. Huius hæc est ratio quod *קָרַב* non dicitur propriè de sacrificio, neque primò, sed de iis rebus quæ coquendæ sunt, etenim eæ sunt eiusmodi vt paratu opus sit. Itaque non temerè in quouis sacrificij genere vsurpatur hoc verbum *קָרַב*, sed in certo quodam genere in quo requiritur paratus quidam, nam *קָרַב* in hoc genere propriè *parare* significat, vt cum Genes. 18. dicitur Abraham, non iam lentis passibus, sed celeriter, cucurrisse ad armentum, inde arripuisse vitulum, tradidisse illum seruo vt *face-ret*; quid hoc est vt *face-ret*? nempe vt pararet. Itaque in sacra Scriptura sanè verbum *קָרַב* significat *sacrificare*, significabit id tantum per accidens & secundariò, non per se & primariò. Itaque cùm hoc loco agatur de sacrificio, vt illi volunt, in quo nullo opus est paratu, paratu, inquam, eo qui possit significari hoc verbo, certo certius est verbi *facere* significationem peculiarem perperam ab illis huc detorqueri.

2.

Sed neque colligunt quod instituerant. Esto enim verbum hoc *facere* aliquando id significet, non continuò hinc efficitur hoc verbum hoc loco id significare, res est vel ipsis pueris clara & manifesta: Aliquando verbum *facere* hoc significat, Ergo hoc loco id ipsum eo verbo significatur: profectò non sequitur. Sed tamen hic non est subsistendum, sed demonstrandum hunc locum hanc significationem prorsus respuere, neque posse admitti huius verbi hoc loco hanc notionem.

sacrificium hic non praescribi

ascenditur

1.

Atque id potest tribus rationibus demonstrari, quarum prima hæc esto. Hoc non iubet Christus *facere*, quod ipse non fecit, atqui ipse Christus in Cœna non obtulit sacrificium, ergo neque iussit Christus sacrificium offerri. Non iubet, inquam, Christus nos *facere* quod ipse non fecit, in eo genere quod si à nobis fieri debet Christum *facere* oportuit. Atqui sacrificium hoc eiusmodi est, vt si offerri in Ecclesiâ debuit, Christus ipse debuit esse primus author illius sacrificij, debuit præire nobis exemplo suo (hoc Aduersarij ipsi fatentur, volunt enim Christum esse illius sacrificij authorem, consentiunt omnes in hoc, cætera discordes) & sanè nisi Christus semetipsum obtulerit in sacra illa Cœna, nihil est quod vllus in sacra illa Cœna, aut verò in Ecclesia, Christum offerat, nam cæteroqui Christus multa præcepit fieri quæ ipse non fecit. Atqui ipse Christus sese non obtulit in illa Cœnâ, nam quæcunque fecit Chri-

ab exemplo Christi.

stus in illa Cœnâ, quæ quidem ad rem pertinent, ea nobis ab Evangelistis summa fide prodita sunt: Christus sumpsit in manus panem, Deo gratias egit, fregit panem, benedixit, distribuit discipulis suis, hæc sunt quæ fecit Christus, nullum obtulit sacrificium: Itaque non iussit offerri sacrificium in Ecclesia.

Tum id ipsum liquebit, si habeamus ob oculos quando Christus iusserit id fieri quod fieri iubet, nempe postquam gratiis Deo actis porrexit panem, postquam iussit edi panem adiecto hoc elogio, *Hoc est corpus meum*; Quæ ratio est cur panem iusserit accipi, cur iusserit comedi? quod nempe panis ille non sit panis vulgaris, sed corpus Christi. Atqui panis, postquam editur, non potest offerri in sacrificium. Itaque ipsa temporis ratio satis hunc coarguit errorem, quo statuitur Christus præscripsisse Ecclesiæ suæ sacrificium. Denique etiam & id ipsum liquebit, si spectemus qui sint quibus Christus hoc præscribit; Sunt sanè Discipuli, sed Discipuli non quatenus Doctores sunt & Pastores Ecclesiæ, absurdum enim vt præsentem Christo quisquam se Doctorem & Pastorem profiteatur, nam præsentem & docente Christo omnes sunt Discipuli. Itaque quicquid Christus hic fecit erga Discipulos, hoc fecit vt Doctor & Pastor; Discipuli qui hoc nomine censentur, censentur in grege; alioqui quo iure possit accipi à nobis hic panis & comedi? nos enim Discipuli sumus. Quemadmodum ergo iussit Discipulos accipere & comedere, itidem iussit Discipulos hoc *facere* in memoriam sui; nempe quid *facere*? accipere & comedere illum panem.

3. à temporibus circumstantia.

2. à personis quibus mandatur vt hoc faciant.

Huc accedit quod iubentur hoc *facere* in sui memoriam, hoc est, vt ne existiment institui actionem quæ temporaria sit, sed actionem quæ ad finem vsque sæculi sit continuanda. Nam præsentem Christo (& quidem morte Christi, etsi iam erat in proximo, tamen nondum peractâ) non potuit hoc præscribi Discipulis vt panem illum sumerent, pane illo vescerentur in commemorationem Christi. Sed spectat hoc præceptum ad officium posterorum, à quibus Christus hoc exigit vt sumpto pane, gratiis actis, panem illum symbolum corporis Domini accipiant & edant; spectat ad ipsos Discipulos, quibus repetenda hæc actio fuit. Et vt hoc caput concludamus, Paulus ipse (id quod initio diximus) *Hoc facite* sic interpretatus est: & verò Christus ipse, nam, inquit, cùm de poculo loquitur (eadem porò poculi quæ panis ratio est) *quotiescunque hoc feceritis, bibetis in recordationem mei*: ecce vt explicauit hoc *facite*, nempe per hoc *bibetis*. Cæterum quod offertur Deo in sacrificium (vt isti distant) in Massa, illud non bibitur, non bibitur, inquam, à plebe, nec verò debet.

4.

5.

Sed res ipsa prohibet ne sic sentiamus. Non modò series verborum Christi, sed eorum argumentum obstat ne putemus commendari hic nobis vllum sacrificium; Nam si sacrificium hic commendatur, id vel necesse est vt *typicum* sit, vel *reale* sacrificium, detur verbo venia, sic enim oportet nos loqui. Atqui *typicum* non est, vel ipsis Aduersariis fatentibus, nam Christi vero sacrificio *typica* sacrificia decesserunt. Fuit aliquando in Ecclesia locus *typis* & *figuris*, quam figurarum & typorum hæc est ratio vt rem futuram denun-

6. à rei ipsius natura.

denuncient & demonstrent, at postquam ipsa res exhibitâ est iam non est locus typis & figuris. Reale verò sacrificium nullum potest esse in Ecclesia præcer id quod Christus obtulit in cruce; quod multis argumentis demonstrari potest, nos autem, quia properamus, iis tantum utemur, quæ & animam vehementius feriunt, non iam doctorum, sed etiam eorum qui rudes sunt è plebe, deinde, quæ nullomodo refelli possunt ab Aduersariis, imò quæ eiusmodi sunt ut ne quidem calumniæ & caullationi sint obnoxia. Hæc verò argumenta in duas classes distribuemus, quarum prior ea continebit, quæ ducta sunt à conditione illius cuius est offerre sacrificium. Altera classis ea continebit argumenta quæ ducta sunt à ratione & conditione sacrificij.

Illius qui offert sacrificium hæc est conditio, ut sit sacrificio quod offert multò præstantior: Hoc nos docet Paulus Heb. 7. *Is (inquit) qui benedicit, multò præstantior est eo cui benedicitur*, atque inde probat Melchisedecum Sacerdotem Abrahamo Sacerdote fuisse infinitis partibus præstantiorem. Jam verò nullius est offerre sacrificium cuius non sit benedicere & consecrare sacrificium, neque enim offertur sacrificium sine precibus: Vnde illud efficitur, si Christus hodie non offert sacrificium Deo Patri, si non agit hodie in terris, hoc, inquam, fungens munere, nemi mortalium licere tantam rem aggredi. Quid ita? quia necesse foret Sacerdotem consecrare sacrificium, atque nefas est Christum ab vilo mortaliu consecrari. Cum ergo nullus sit in terris idoneus Sacerdos, nullus qui possit rem tantam vel aggredi vel eff. etiam dare, profectò nefas est rem tantam vel tentari. Hoc est primò argumentum, cuius robur & pondus sinihil aliud est vel inde probatur, quod Apostolus ubi agit de Christi sacrificio, ubi demonstrat quæ sit istius sacrificij vis & gratia apud Deum, docet Christum semet obtulisse Deo per Spiritum æternum, Heb. 9. 14. Quorsum pertinent ista verba? nempe sacrificium Christi (si volumus loqui propriè & significanter) nihil aliud fuit quàm dolores illi & cruciatus quos Christus pertulit, tum in corpore, tum in anima, pro peccatis nostris, quorum dolorum extrema linea fuit mors, nam certè prout Deus est, nihil passus est: Quid verò hos dolores reddidit aded commendatos? nempe quia per Spiritum æternum sese obtulit Deo Patri, vsque aded, verum est, quod Sacerdos sacrificio maior est, ut etiam in Christo locum habeat; nam Christi sacrificium primò & per se est sacrificium corporis sui, porro corpus humanam naturam designat. Iam verò nullus est qui hoc sibi audeat arrogare, ut offerat Christum per Spiritum æternum Deo.

Secundum argumentum primæ Classis inde ductum est, quod Christus Sacerdos est secundum ordinem Melchisedech. Atqui Sacerdos secundum ordinem Melchisedech Sacerdos æternus est. Si hoc tantum dicimus nihil dixerimus, addamus ergo quod addit Apostolus Heb. 7. *Reliqui Sacerdotes, quod morte prohibebantur, admitterant successores, & verò requirebant, at iste, (inquit) quia manet in æternum vnicus Sacerdos est*, Non enim Christus quâ Sacerdos mortuus est, sed qua homo, nam quâ Sacerdos debuit ingredi in Sancta Sanctorum, & quidem cum sanguine: Ergo quâ

Sacerdos viuuit in æternum, nam mortem istam vita consecuta est. Atqui hic dicat aliquis, qui fuerit Christus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, hoc est, æternus, nunquid Melchisedech Sacerdos æternus est? Quod Melchisedech non fuit Sacerdos æternus, certè non videtur conuenire ut Christus dicatur Sacerdos æternus secundum ordinem Melchisedech. Sed responsio in promptu est, nam Melchisedech dicitur Sacerdos *αἰωνίου*, quid ita? nempe non successit patri Sacerdoti, neque filium habuit Sacerdotem: Non erat ex genere Leuitico, quorum Sacerdotum ea conditio fuit, ut nati sint parentibus Sacerdotibus, vel filios habuerint Sacerdotes; At Melchisedech neque patrem habuit Sacerdotem cui successerit, neque filium Sacerdotem cui decesserit. Itaque, quatenus in homine mortali potuit id præfigurari, præfiguratum est in Melchisedech; quid hoc tandem? nempe æternitas Christi Sacerdotis. Nullum habet Christus cui decedat, nam qui decedit mortuus est, qui autem mortuus est non potest ingredi in Sanctuarium, sed *Christus*, (inquit Apostolus) *viuit*, Hebr. 7. 8.

Huc & illud accedit, quod quandiu summus Sacerdos est in Sanctis Sanctorum, in adyto templi non licet offerre foris sacrificium, hoc ipsâ lege prohibitum est. Atqui Christus, Sacerdos noster secundum ordinem Melchisedech, iam est in adyto templi, in Sancta Sanctorum semel est ingressus. Itaque non licet amplius offerre sacrificium in terra. Deinde & hæc ratio hic valet, quod is, cui fas est offerre sacrificium, eiusmodi debet esse, ut ad id vocatus sit & constitutus à Deo. Hoc est secundum legem in libris Noui Testamenti descriptionem omnium Ecclesiasticorum munerum, at nulla est huius muneris descriptio, nulla planè; huius, inquam, muneris, ut quis sit Sacerdos. Si quando hic titulus occurrit in Nouo Testamento, non occurrit ut titulus peculiaris, sed ut communis toti Ecclesiæ, & singulis Ecclesiæ membris, *nos enim Christus fecit*, quotquot *sumus Reges & Sacerdotes Deo Patri*. Hoc argumentum pondus habet maximum, nam etsi in iis quæ spectant ad ordinem Ecclesiæ, Spiritus Sanctus dum studet libertati Christianæ, multa posuit in Ecclesiæ arbitrio, at tamen si quæ sunt (ut ita loquar) essentialia, sine quibus Ecclesia stare non potest, ea verò Deus voluit clari & significantibus verbis tradi in Scriptura. Atqui huius muneris Sacerdotalis, quo Christus offertur, nulla sit in Scriptura mentio, nulla apud Euangel. nulla in actis Apostolicis, nulla in Epistolis Pauli & aliorum. Ergo nullum hoc munus fuit. Quid? cum Paulus instituit Doctores & Presbyteros, cum instituit eos qui præsunt Ecclesiæ, quod huius muneris & dignitatis nunquam meminit? Quare? quia nempe Christus Sacerdos est in æternum secundum ordinem Melchisedech. Ergo à nullo potest offerri sacrificium illud.

Sed, inquiet aliquis, Ecclesia sacrificio non potest carere, nec tamen Christus iam offert sacrificium. Sed ista sunt eiusmodi ut penè pigeat ea refutare. Profectò Ecclesia non caret sacrificio, quo sublato tolleretur simul omnis religio, etenim ubi peccatum est, aut nulla religio est, aut sacrificium est: At sacrificium nostrum est Christus

quæ argu-
menta
duum sunt
generum.

primæ clas-
sis argu-
mentum.

1.

Sacerdo-
tem huius
sacrificij o-
portet esse
Deum.

2.

oportet ef-
fe æternū.

3.

4.
nullus ad
hoc insti-
tutus est à
Deo Sacer-
dos.

Obj.

Ref.

A P O C A L . 18 . 4 .

Καὶ ἤκουσεν ἄλλοι φωνῶν ἐν τῇ ἑρανὲ λέγουσαν,
 Ἐξέλθετε ἐξ αὐτῆς ὁ λαὸς μὲν, ἵνα μὴ συνκοι-
 νωθῆσιν τε τὰς ἀμείριτας αὐτῆς, καὶ ἐν τῷ πλη-
 γῶν αὐτῆς ἵνα μὴ λάβωσιν.

Confirmam
 Authoris

O N S L I V M meum est (si indulserit Dominus) disputare de discessione ab Ecclesia Romana, quæ auorum nostrorum memoria in Ecclesia Latina facta est, sit-ne ea legitime, an verò contra ius fasque, instituta & promotæ: & iure ne, an verò iniuriâ, durari ad hunc usque diem, an verò iusta & idonea ratio sit cur authores & fautores pœnitere illius debeat. Quæ controuersia grauissimâ est & latissimè patet, & denique calamitosis hisce temporibus nō perutilis modò, sed pernecessaria est quæ definiatur: sunt enim non pauci, neque verò contemnendæ autoritatis, qui (vt quidem profitentur) tyrannidem Pontificis Romani, fœdos errores, crassam idololatriam, & superstitionem, quæ in Papatu vigent & fouentur, execrantur, nos tamen reprehendunt ideo quod nos (vt illis sanè videtur) ægrum corpus maluerimus deferere quàm curare. Et hæc quæstio ambitu suo complectitur omnes eas controuersias quibus hodie Christiani in studia contraria scinduntur; non potest enim definiiri nī demonstretur ratio qua Deus Ecclesiam suam, ab Apostolorum temporibus ad eam usque tempora quibus hæc in Religionis causa dissidia gliscere cœperunt, conseruauit, probeturque iustam fuisse & idoneam causam inuocati status Ecclesiæ. Denique, in ea demum tempora deuenimus quibus id ipsum accidit Christianis quod Judæis olim in deserto: vixerant olim captiui in Ægypto, liberi iam in deserto Ægyptum requiebant & suspirabant; vrgent nempe & circumstant atque imminet Amalecitas, & serpentes, fames, siccitas, &c. Itaque multis saluam mouet memoria deliciarum Ægyptiacarum.

in explica-
 tione
 huius loci.

Ad hanc rem delégimus explicandum locum nobilem & celebrem in primis, qui exstat Apocal. 18. 4. καὶ ἤκουσεν &c. Nam cum à Patribus celebrata sit & commendata communio, non interna modò, sed externa & visibilis omnium Ecclesiarum, tantæ autoritatis obrenta nobis audent scribere dicam Schismatis, quod non colamus communionem cum ea quam non negamus esse Dei Ecclesiam. Nec quisquam est qui aduersus nos hoc argumentum persecutus sit acrius & calidius Cardinale Perronio, qui vir ingenio excitato & astuto *Catholici* nomen negauit, & verò studuit eripere etiam iis qui eandem cum prisca Ecclesia fidem amplecti profitentur, quod *Catholici* nomen communionem externam, non eandem modò de Religione sententiam significet, neque eius iudicio ij videri possint cum prisca Ecclesia communionem colere, qui Ecclesiam eam quæ serie perpetuâ, successione con tinuâ, ad nos usque peruenit, deseruere. Id quod cerre speciosum est, vnde enim tanta mutatio quæ contingit? Sed hoc offendiculum Dominus ipse amo-

litus est hoc loco, hortatur enim populum vt *excedit Babylone* &c. qui pote si nulla fuerit Babylon, nam certè Patrum temporibus populus Dei non latuit Babylone, sed segregatus ab impiorum consortio, atque constitutus in edito & aperto loco. Etenim ista vox non audita est cœlitus Ecclesiâ Christianâ statim natâ, sed cum esset adulta & prouectæ iam ætatis, cum aucta & locupletata bonis sæcularibus multum ei decessisset de vera & pristina dignitate. Sed cum sic hoc vaticinium, & omnis vaticinij hæc sit ratio vt verbis edarur figuratis, magna lis est de vaticinij genuina sententia, quam nos vt dirimamus constituimus ante omnia ipsa vaticinij verba interpretari, deinde verò Rhetorica Analyfi vaticinium resolue- mus. Denique ipsam rem, quoad eius à nobis fieri poterit, accuratè expendemus.

Explicatio verborum Grammatica.

Καὶ ἤκουσεν] Auditu propheticò. Ceterum propheticis auditus est duplex, vel qui oritur ab externa specie, à specie extrinsecus objectâ, sed quæ tamen causam nullam habet Physicam: sic Samuel iam tum eum puer esset excitatus est, & is auditus qui fuit ab eo sono quem Hebræi vocant *הַקוֹל* propheticus fuit, ortus quidem ille à specie sensili & externa, sed quæ tamen non proficisceretur à natura. Sed & est *auditus propheticus* qui non est à specie extrinsecus objectâ, qualis haud dubiè hic auditus fuit, sed ab affectu quodam aurium præter naturam. Nam si ita res haberet vt in grauioribus morbis sic organa sensuum afficiantur, vt eos videamur audire sonos qui extrinsecus nulli sunt, inter prophetandum quid prohibeat id ipsum euenire? hoc tamen discrimine, quod ille affectus aurium in Prophetis non est à morbo, sed diuinitus profectus. Itaque & valentibus contingit, & nullo morbo tentatis. Jam inter hæc duas veluti species audiuius propheticæ hoc discrimen est, quod quoties Prophete aures *externa son specie* feriuntur, si qui adsunt alij, auribus eundem vt plurimum audiunt sonum, at quoties *immediate*, vt ita loquar, non iam extrinsecus, sed intrinsecus afficitur aditus instrumentum solus auditus Prophetæ. Eadem est ratio visionis propheticæ, neque enim semper oritur à causa externa. Itaque & noctu vident, & interdum, ita vt soli videant quæ vident, Act. 23. *Non esse assistens ei Dominus ait confide Paulo.* Visio propheticæ fuit haudquaquam ab externa specie. Itaque exserte Lucas notauit noctu hoc quicquid est contigisse, non vt Dominum moneat deserto cœlo in terra sui copiam fecisse Paulo, nequaquam verò certè, sed vt significet ita Paulum noctu fuisse affectum, vt Dominum veluti oculis præsentem cerneret. Sic Stephanus oculis in cœlum intentis vidit gloriam Dei, Act. 7. Et vidit Christum stantem à dextra Dei. Certè idem Stephanus erat in synedrio cum frueretur hoc spectaculo, itaque non potuit ipsam videre cœlum apertum, aut Dominus Jesus in cœlo constitutus oculis eius parère. Sic Elizæus vidit infessos montes turmis Angelorum, & quidem qui quadrigis verherentur, quod eius seruus non vidit, & quod fieri haudquaquam potuisset si illa visio fuisset ab vlla externa specie.

Itaque quod Johannes testatur se audiuisse voeni

vbi p
 mùm v
 ba ipa
 ponunt

Audiu
 auditus
 prophet
 sus dupl
 1.

2.

Discrim
 inter vtr
 que.

sic visio
 propheti
 duplex.

vocem è cælo, cautè legendum est, ne quis putet hanc vocem delatam cælitùs, iungenda igitur sunt ista *vocem ex cælo*, eodemque sensu id accipiendum est ac illud Christi quærentis, *numquid Iohannis Baptisma esset è cælo*, non enim quæsiuit an Iohannis baptisma esset è cælo delapsum, sed an auctorem habuerit cælestem. Atque hoc loco pariter *vox è cælo* vox est quæ causam habet haudquaquam naturalem, sub diuinam. Sic 1. Cor. 13. *primus*, inquit, *homo est è terra terrenus, secundus, Dominus è cælo*. Notat haud dubiè originem Christi hominis, qui è cælo dicitur esse non quod homo, è cælo ad nos descenderit, sed quod Spiritus Sancti vi humana natura coagmentata sit: & coaptata diuinæ naturæ. Atque in hoc genere solet Deus vti Angelorum operâ: Itaque obseruare est in scriptis Prophetarum se è Angelos *exsurgens*, vt in Daniele, &c. indeque fit vt iisdem locis tum Angelus tum Deus appruisse dicatur; Et Angelus quidem, quod Deus eius operâ vsus sit in effigenda specie quam voluit suæ præsentia esse symbolum, Deus verò, quod is sit cuius præsentia fuerit significata. Itaque non est quod miremur quod nos docuit Paulus, *legem fuisse traditam per Angelos*, tonitru enim & coruscatio & caligo, & fumus, & terræ motus, & fragor qui populum Israeliticum dedit in stuporem, ab Angelorum opera proficiscebantur. Et Stephanus Act. 7. 30. eandem ob causam Angelum vocat id ipsum quod Deus vocat Moyses: & Apostolus ad Hebræos 13. 1. Abrahamum & Lotum Angelos excepisse hospitio auctor est, Dei non meminit, quamuis certissimum sit Deum Loto & Abrahamo apparuisse, vti constat ex hystoria, nam ex tribus illis hominibus, qui in speciem apparuerunt, vnus est qui *ἄγγελος* *ἰσραήλ* vocatur, atque hoc videbatur imprimis facere ad causam Apostoli vt Deum moneret fuisse exceptum hospitio. Sed responsio facilis est, Deus non se mouet loco, itaque nec excludi, nec admitti potest, hospitio inquam, sed Angeli tamen qui symbola præsentia diuinæ effingunt veluti & pingunt, ij demum & admitti & excludi possunt, non enim omnem occupant locum, sed tantis locis continentur, vnde & accedunt & recedunt pro arbitrio.

Quod superest, ne miremur Angelorum operâ vti Deum in hoc genere, qui scilicet (quanquam ratione quidem *quodam* & dispari) & Demonum operâ vti solet consimiliter, quoties nempe, dum vel probat suos, vel vlciscitur contemptum veritatis suæ, sinit eos vti artibus suis, illudere oculis ac menti humanæ.

Ἐξῆς τῆς ἀδῆς. Egressus in Scriptura animo, non modò corpori, tribuitur, 2. Corint. 6. 17. Hebr. 13. 13. 1. Ioh. 2. 19. id quod fit tribus de causis potissimum: Etenim magna intercedit cognatio & similitudo sensûs & motûs corporis cum animi sensu & motu, id quod experiundo quilibet facile potest perspicere, nam vt est corporis auersio, sic animi quædam auersatio est, quæ adeò se prodit sæpenumèrò in ipso corporis habitu extrinsecus. Deinde, maxime in pietatis negotio, quæ animus auersatur & rejicit, ab eorum conspectu & sensu ipsum corpus subducit & subtrahit, (nisi fortè coniunctum sit aliquid, & veluti agnatum, quod enim tenet, vt cum Filius patrem idololatram colit & reueretur non

animo tantum, sed & externis obsequiis quæ filij præsentiam requirunt, certè quibus rebus haud inuiti intersumus iis animum aut oportet delectari, vel certè minimè angere. Denique, vsque adeò in Scriptura imbecillitati nostræ consultum voluit Deus, vt typis motuum corporeorum, & rerum in ipsos sensus incurrentium, significarit esse quandoque fugiendum, quandoque etiam appetendum, & quid fugiendum, quid appetendum sit. Atqui in his typis est *excessus è Babylone* (vt ita dicam) *corporea & materiali*, typus scilicet excessus nostri spiritualis è Babylonia spirituali & mystica, quam mentis oculis præcipuè cernimus. Porro typorum huiusmodi hæc est ratio, vt quæ typis tribuntur propriè & reuè à, dem vt plurimum figuratè, & secundum quandam modum, ipsi rei typo significatæ pariter tribuantur. Sic Apostolus Hebr. 13. 13. quoniam Christi egressus ex Hierosolymis coniunctus ille summa cum animi demissione & constantia, quanquam ad supplicium duceretur, typus erat nostræ illius spontaneæ renuntiationis, qua, perspectâ & agnitâ iam Christi bonitate & excellentiâ, nosmetipsos & sæculum abnegamus & eiuramus, perque contemptum, perque cruciatum, & omnis generis ærumnas, contendimus in cælum, hunc animi motum Apostolus *Egressum* vocauit.

Ἐξ ἀπορίας. Pronomen loco nominis, quod non videtur conuenire; non enim adhibentur pronomina loco nominum nisi, in eadem oratione præcesserit nomen: sed perinde se res habet ac si eadem oratio esset, cum plures orationes ita tempore iunctæ sunt vt alia aliam statim sequatur. Id quod hoc loco contigit; hæc enim vox statim audita est, postquam Iohannes Angelum audiuerat clamantem, *Cecidit Babylone*; consequens enim fuit, vt imminente tam atroci supplicio populus Dei meditaretur euestigio exitum è Babylone. Atque illa supplicij maturandi præteriti temporis verbo designata est, loquendi formulâ peritâ à consuetudine humana; etenim duæ significare volumus rem certè & quam proximè futuram, loco futuri temporis vtiur præterito, iuxta illam formulam *Dictum, factum*.

Ὁ λαὸς τοῦ Populus Dei dicitur eodem planè significato quo Reges gentes sibi subditas *populum suum* vocant. Neque verò pertinet hæc appellatio ad quosvis homines indiscriminatim, quamuis sint pariter omnes ij in quos Deus ius habet & imperium, sed peculiari & certa quadam ratione is demum *populus Dei* dicitur, cum quo Deus fœdus contraxit, quique vicissim in verba fœderis iurauit Deo stipulante, populo verò accipiente conditionem. Id quod fit duob. modis; vel enim iuratur fœdus extrinsecus, Deo sensu quodam modo populum compellente, & pari ratione populo accipiente conditionem: sic verò efficitur quædam externo consociatio Dei & populi. Vel iuratur fœdus ratione quadam inuisibili, interuentu Spiritûs, & quidem tantâ efficacia vt inuisibili ratione pariter accipiatur fœderis conditio: Hæc dicitur *inscriptio Legis in corde, in tabulis carnis*. Atqui is Dei populus, qui hanc ob causam *populus Dei* vocatur, dicitur *iudeus in occulto*, quem scilicet certè & distinctè solus nouit Deus; Alter verò ille *populus Dei*, *iudeus in aperto*, quem quæque *iudeus in aperto*; etenim omnia habet externa

Ex ed.

Popule m.

Populus Dei.

dupliciter dicitur.

1.

2.

huius appellationis alia in Veteri, alia in N. Testamento.

ratio huius discriminis.

mutua inter Deum & populum eius relatio.

Cur Deus potius quàm Rex noster dicatur.

atque obuia, nihil, quod quidem ad huius appellationis rationem pertinet, in recessa. Quorum respexit Paulus Rom. 2. 28. Illud verò notatu dignum est, quod huius appellationis usus in Nouo Testamento atque in Veteri diuersus est: nam in libris Veteris Testamenti animaduertere est populum Dei cum vocari qui cum Deus extrinsecus contraxit fœdus, cum esset alioqui intrinsecus impius & prophanus: Itaque & audire est passim Deum querentem per Prophetas, se à populo suo neglectum & desertum, atqui eam ob causam grauissima & extrema interminantem, populi sui reiectionem & abdicationem. Cuius rei exemplum existit primùm in captiuitate decem tribuum, post verò Christi tempore in seruitute & exilio totius Gentis Iudaicæ. Quorum minarum nullum exstat exemplum in Nouo Testamento; nam etsi certis quibusdam hominibus qui profitentur veram Religionem Deus intermineretur, nusquam tamen id facit erga Populum suum. Cuius rei hæc est ratio, quod Veteris Testamenti temporibus Ecclesiæ status non erat *merè spiritualis*, sed magnam partem *carnalis & typicus*, et in populo Noui Testamenti Deus omnia voluit esse *spiritualia & realia*: Itaque in Nouo Testamento nusquam nomen *populi Dei* tribuitur prophanis & impiis hominibus, utcumque extrinsecus nomen Christo dederint. Consulatur noni capitis Epist. ad Roman. vers. 24. & qui sequuntur. Neque verò obstat quod Dominus Act. 18. 10. populum professus est Paulo se habere Corinthi, etiam tum cum nondum illa hominum multitudo credidisset; ea enim appellatio est *ἐκ προφητείας*, anticipationem dicunt, quomodo *oues suas* Christus etiam eos appellauit quos ad sui cognitionem nondum vocauerat, Iohan. 10. 16. nam qui *oues Christi* dici possint *verè & propriè*, qui Christi vocem non audierunt, qui nondum exuerunt ingenium, & mansuescere didicerunt? Sed obseruandum est diligenter quomodo intercedat quædam relatio inter Deum & populum: Nam populo quidem cum Rege, Regique vicissim cum populo, ut sit affinitas & mutua quædam necessitudo nemini obscurum est, & verò ob eam causam Deus in Scripturis & se vocat Regem, & vult à nobis eo nomine celebrari. Quæri igitur potest non absurdè, cur in contrahendo fœdere hac potius formula, *Ego ero Deus tuus* quàm ista *Ego ero Rex tuus* uti voluerit. Sed responsio facilis est, etenim ipsum hoc *Dei* nomen emphasin quandam habet, quæ non in hoc modò sita est quod notat infinitam quandam essentiam, potentiam, sapientiam, verum etiam beneficentiam, prouidentiam, curam. Itaque *Deus* non magnificentiam magis quàm beneficentiæ titulus est & elogium. Itaque *populus Dei* dicitur non is in quo Deus exercet ius & imperium suum, sed qui Dei bonitatem peculiari quodam modo experitur, cui Deus prouidet: Itaque & aliâ nomenclaturâ, eadem tamen notione, *Pater noster* dicitur, nam Pater amorem, curam, beneficentiam, vel præcipuè notat. Itaque Christus diuinitus planè collegit Abrahamum, Isaacum & Iacobum reuicturos, quod Deus eorum esset Deus, hoc est *ὁ πατήρ benefactor*: nam cum sit iam potentissimus oportet eius beneficentiam *ratam* esse & *plenam*. Itaque vtrumque Christus coniunxit, *Erratis*, inquit, *nescientes Scri-*

pturas & potentiam Dei, nisi enim existeret Dei promissio, beneficentia non potest esse *fixa & rata*: nisi verò adsit potentia non potest esse *plena*: Et *plena* certè qui sit, si vel omnino, vel quod ad alteram sui partem attinet, populus Dei petat. Sic locus ille vindicatus est à calumnia Cardinalis Perronij.

Ἰνα μὴ συκοφανησῶμεν τὰς ἀπορίας αὐτῆς, &c.] Ne communitatis eius peccati. Scripturæ sepe idem verbis diuersis significat. Disquirendum, an vnum idemque vtraque hac locutione, an verò alterâ aliud, aliud alterâ significetur. Quærendi ratio est, quod Scriptura totet vnam eandemque rem diuersis verbis continuò significare: neque verò hæc Battologia est, sed potius venustatem habet & lucem, cum significandi ratio sit diuersa. Hæc tamen regula tenenda est, id nequaquam locum habere in attributionibus cum subiectum (ut loquuntur) *formaliter & præcisè* nihil aliud significat quàm attributum, quanquam nomina sint diuersa, ut si quis dicat, *qui diligit Deum amat Deum*, aut *gladius est ensis*, verba quidem diuersa sunt, quia tamen res verbis significata eadem est, manifesta committitur à doctore: At verò in oratione coniuncta nihil prohibet res eandem *formaliter*, diuersis verbis significari. Cuius rei hæc est ratio, quod etsi nulla sit in re diuersitas, tam elucet in verbis diuersitas *modi* (ut loquuntur) *considerandi*: ut si quis dicat, *Christum pro nobis factum esse peccatum & maledictum*, id enim certè dicitur *formaliter*, sed significandi modus & considerandi diuersus est; nam cum Christus dicitur factus esse pro nobis peccatum, notatur relatio & *gens* pœnæ ad culpam, cum verò dicitur maledictum, notatur pœna simpliciter. Atque hinc æstimatur synonymorum delectus. Sed iam videamus idem ne sit hoc loco, *participium esse peccati & pœna*: Certè peccatum in Scriptura pœnam peccati significat. Sic Caius queritur *græuius esse peccatum suum quàm ve ferat*, & Christus dicitur factus peccatum, quoniam & maledictum factus dicitur, & Apostolus Heb. 10. negat sacrificiis legalibus tolli potuisse peccata, & Christus in cruce dicitur *baui esse peccata nostra*. 1. Per. 2. 24. nam *ἀναπέθετο* est *inclinato corpore, subiectis dorso & humeris onus suscipere*, tum verò sese quoad eius fieri potest erigere, ut non iam feratur, sed auferatur onus, Hebr. *כבד* vnde *כבד* Magistri *Bauium* vocant. Verumtamen hæc peccati significatio locū hic non potest habere, duabus de causis, nam primò deterret hic Deus populum suum ne *communitet*, qui voluntatis actus est: atqui non est cur quisquam à subeunda pœnâ deterreatur, tanquam ab actu spontaneo & voluntario. Deinde, cum pœna quam denuntiat hic Deus sit grauissima & extrema, non erat verendum ne eâ populus Dei inuolueretur, qui etsi scilicet per mixtus impiis eadem calamitate extrinsecus implicatus sit & inuolutus, intrinsecus tamen immunis est. Sanè *συκοφανησῶμεν* *communiscare* hic perinde usurpatur ut Eph. 5. 11. quo loco Apostolus pios hortatur, non iam ut ne effusis habenis obsequantur carnis libidini, sed potius ut ne vel per ostentationem (dum nolunt videri seueri & parum ciuiles & urbani) vel per metum conuiceat, aut verò etiam præsentia suâ faueant studiis prophanorum hominum. Itaque illud adiecit *sed potius redarguite*. Quæ huius verbi significatio huic loco vnicè conuenit; non enim iam Deus populum suum hortatur ne Idololatrarum more furat & infan-

Ne communitatis eius peccati. Scripturæ sepe idem verbis diuersis significat.

peccatum & pœna idem hic non sunt.

infan-

infantia, sed ne praesentia sua cohonestent veluti idololatriam, rem non modò impiam, sed turpem & indignam praestantiâ naturæ humanæ; nam certè *συκοφαντεῖν* *communicare* verbum est dilutius, quàm vt possit rem tam horrendam significare. Itaque Esa. I. *גברתי נכבדי* *καί ποτε λίσσῶν* *σοῦ* *furum*, est Litote, cum minus dicitur, amplius significatur, nam certè minus est esse socium furis quàm furem.

Et *Καὶ ἐν ἑσῶ* *Καὶ* non modò hîc coniunctivum est, sed vel præcipuè sequelam notat, nam Dei sic est ingenium, vt non priùs de poenâ irrogandâ quàm de peccato cogitet: Est igitur *καὶ* hoc loco illatiuum, vt Psal. 45. 12. *Quoniam est Dominus tuus & adora eum*, hoc est, idèd adora illum, *καὶ ἵνα μὴ λάβῃτε* est *ideoque*. Nec multò aliter accipiendum est illud, *Nolo mortem peccatoris, sed vt convertatur & vivat*, notatur sequela; neque enim peccatori Deus indulget vitam nisi præcesserit conuersio. *καὶ ἵνα μὴ λάβῃτε* *ἄπο τῆς ἰσθμῆς ἵνα μὴ λάβῃτε*.] Phrasîs est Hebr. *וְיָגֵן בְּגֵן* *קַרְנֵי יָן*. Cæterum *קַרְנֵי* est Hebræorum *קַרְנֵי*, quæ vox non qualemcumque, sed grauem & intolerabilem poenam significat. Itaque Isai. 53. sic habetur in Hebræo, vers. 8. *בְּפַגְעֵי רַגְלֵי נַגְנֵי* *propter prauaricationem populi mei plaga illi*. Qued verò quæri possit, cui Deus populum suum moneat ne communionem habeat cum Babylonîis, cum id non videatur esse metuendum, siquidem Deus populi sui curam gerit; hæc verò quæstio in Analyti Rhetorica postmodum explicabitur.

Analysis textus Rhetorica.

Adhuc fuit duabus Lætionibus horum verborum explicatio Grammatica, sequitur (id quod constitueramus secundo loco) instituenda eorumdem Analyti Rhetor. quam sic aggredimur. Narratio est rei gestæ generatim primò, tum speciatim instituta: & verò generatim, vt sit apparatus ad specialem rei declarationem, id quod fieri debuit: quoties enim agitur de re magni momenti non est statim veniendum ad rem ipsam, sed sensim auditoris animus afficiendus est, vt sit ad percipiendum id quod rei caput est, attentior. Testatur igitur Apostolus primò se *audisse vocem ex caelo*, hæc generalis quædam & confusa narratio est, in qua tamen tria sunt obseruanda sigillatim: Ac illud quidem primò quod *se audisse* ait, nempe alia est Prophetice doctrinæ, alia est (quas vocant) scientiarum ratio; nam hæc quidem ratiocinando colligunt, illa est à reuelatione, & quidem proxima: nam & est quædam reuelatio iis omnibus communis qui habent cum Deo per Christum communionem, qui ob hanc causam *audire* dicuntur, *Qui audiuit à Patre* (inquit Christus Iohan. 6.) *& didicit, venit ad me*. Sed hæc reuelatio, hic auditus non est semper proximus, hic enim adhibentur Prophetæ, Apostoli, & secundum hos Doctores, *Paulus enim plantat, Apollo rigat, Deus est qui dat incrementum*. Sed & est auditus Prophetis peculiaris, atque vt docendi gratiâ diximus, *proximus*, citra humanæ mentis interuentum: itaque passim legere est apud Prophetas hanc formulam, *factum fuit Verbum Domini*, & item eam, *Dixit Dominus. Quis* (inquit Esaias) *credidit auditui nostro, & cui reuelatum est brachium Domini? Audientem Prophetiam* vocat, idque duabus de causis,

Narratio primum generalis.

vbi tria obseruanda sunt. 1. Audire.

quod est duplex.

quarum prior hæc esse potest, quod quæ patefecit Esaias ea audierat, acceperat à Deo, tum verò etiam quod ea patefecerat aliis ab aliis audienda. Vtramque significationem Anglica versio vnico vocabulo complexa est doctissimè, *Report*; id enim eiusmodi est quod non excogitatum fuit tanquam te ipso auctore, sed quod habes ex relatione aliorum, tu aliis item renuncias. Gallica versio habet *predicationem*: id quod exprimit alteram significationem vocis *ἠκούω*, non sine graui auctore, is verò est B. Paulus Rom. 10. 17. *At non omnes obediuerunt Euangelio*, &c. Animaduerte est *auditum* esse discipulorum, non Prophetæ; teste igitur Paulo Esaias prædicationem suam *auditum* dixit, eadem mente & ad eundem significandi modum quo *ἠκούω* traditio Hebraicè dicitur *קָבַל*, non iam tradentium, sed accipientium respectu, *קָבַל* enim *acceptio* est. Nulla igitur doctrina prophetica est quæ non sit à Deo proximè, aut verò consona doctrinæ quæ à Deo proximè est, vt sit Prophetica doctrina omnis doctrinæ norma. Itaque B. Paulus 2. Timoth. 3. 16. omnem Scripturam dixit esse *θεόπνευστον*, & Petrus 2. Cath. cap. 1. omnem Prophetiam Scripturæ negauit esse *ἰδίαι* *ὑπὸ πνεύματος*.

Vterque locus nobis obiter explicandus est. Ac primò illud ante omnia nobis obseruandum est, Apostolum adhibere nomen *ἡραφῆς* vsitatum in Ecclesia Iudaica (nam vt hodie in Papatu & verò anterioribus Ecclesiæ temporibus, discrimen est inter Traditiones vel Verbum non scriptum, & Scripturam, id ipsum obtinuit in Ecclesia Iudaica, nam Iudaicæ & Christianæ Ecclesiæ iidem morbi sunt) sed Paulus dum *ἡραφῆ* *θεόπνευστον* vocat, hoc elogio voluit esse distinctam à traditionibus, quæ homines non Deum auctorem habent. Nam si in traditionibus Iudaicis, in illo Verbo quod vocat *ἡραφῆ* fuisset quiddam *ἰδίαι* *sani*, haud dubiè Timotheum suum Paulus non relegasset ita ad Scripturam, vt eam discriminis causâ nobilitaret elogio tam insigni *θεόπνευστον*.

Venio iam ad locum Petri, sunt qui aiunt Petrum negare Scripturam esse *ἰδίαι* *ὑπὸ πνεύματος*, hoc est (vt illi loquantur) *privata interpretationu*. At hoc interpretamentum neque Petri scopo, neque verò verbis conuenit; nam Petri scopus hic est, vt plebem hortetur ad lætionem Scripturæ Veteris Testamenti: Hortandi ratio hæc est, quod sic candela. Atqui pugnat cum huius nomenclaturæ significatione obscuritas: quin potius Petrus argumentatur (vt loquuntur Rhetores) à facili & utili, Verbum propheticum est candela lucens in loco obscuro, itaque consulendum est. Deinde, subiecta ratio id ipsum satis ostendit non agi de Scripturæ interpretatione, *Non enim* (inquit) *voluntate hominum allata est Prophetia, sed acti Dei homines à spiritu s. locuti sunt*. Ratio hæc est cur Scriptura non sit *ἰδίαι* *ὑπὸ πνεύματος*. Certè (vt est obseruatum à viris doctis) *ἰδίαι* est *illapsus Spiritus in Prophetam*. Sed quia nobis religio est sollicitare verbi Scripturæ, non sit *ὑπὸ πνεύματος* pro *ἰπνεύματος*, *ὑπὸ πνεύματος* tamen non erit *interpretatio*, nisi fortè quis Scripturam velit esse ænigmaticam, id quod Petri consilio repugnare iam diximus: quid igitur est *ὑπὸ πνεύματος*? Certè nihil aliud est quàm Dei demissio Prophetarum ad prophetandum, tantisper enim desinent Prophetæ, muti sunt, non

locus 2. Timoth. 3. 16. explicatus.

locus 2. Pet. 1. 20. explicatus.

se mouent loco, donec Deus illis veluti carceres ad currendum aperiat, itaque *currere* dicuntur in Scriptura *Cucurrerunt* (inquit) & *non misi eos*, *Ἰσραὴλ*, inquit, *ἔσδ' ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπέλυον*, Ier. 23. 21. Ezech. 13. 6. 7. Hæc igitur est mens Petri, Prophetæ non cucurrerunt à se misi, sed à Deo.

2. *Vox.* Secundo loco Apostolus testatur se audiuisse *φωνὴν*: significanter *φωνὴν* dicitur non quælibet vox, sed vehemens & quæ percellit, vt Iohan. 8. 28. *Venit vox de caelo*, sequitur statim, *Turba igitur dixit, tonitru factum est*: vocis vehementia symbolum est ponderis & magnitudinis rei de qua agitur. Itaque Apostolus non ait se audiuisse *dicentem*, aut *verbum*, sed *vocem dicentem*. Tertio loco testatur Apostolus se audiuisse hanc vocem *ex caelo*; quemadmodum enim etsi Deus vbique sit, tamen certis quibusdam locis obseruamus peculiarem Dei præsentiam, sic planè etiam si quicquid pertinet ad hominis salutem id omne cœlitus ad nos peruenerit, tamen quæ sunt singularia & præcipua, & grauissimi momenti, ea singularem in modum orta ex caelo dicimus. Itaque non modò arcana & interna reuelatione voluit Dominus hoc patrefacere Apostolo, de quo nunc agitur, sed voce cœlitus orta, vt à nobis explicatum est, vt ne quis sibi indulgeat, aut huius præcepti contemptum se impune laturum speret. Itaque ad eum modum argumentatur Apostolus Hebr. 12. 25.

Narratio specialis, in qua considerandum. Hactenus fuit narratio generalis, specialis sequitur. *Audui* (inquit) &c. In qua tria veniunt consideranda, primùm qui sint ad quos pertineat hæc hortatio, secundum quæ sit hæc hortatio, denique quibus subnixæ rationibus. Hæc hortatio pertinet ad Dei populum, id quod fortasse mirum videri possit cum ea de re agatur quæ sit omnibus omnino hominibus communis, interest enim omnium excedere Babylone quorsum ergo attinuit compellasse ex vniuerso hominum genere certos quosdam homines? Neque verò nouum hoc est; nam Psal. 34. Propheta sanctos hortatur vt Deum timeant, quasi verò non sit omnium omnino hominum timere Deum, & Christus ad se vocat sitientes Iohan. 7. & Matth. 11. gementes sub onere, quasi verò non pertineat ad quoslibet venire ad Christum. Sed tum id fit tribus de causis potissimum: quarum prima hæc est, quod etsi Deus omnium indiscriminatim hominum curam gerat, quædam tamen pars est humani generis de cuius salute maximè sollicitus est. Id adeo docet Apostolus 1. Tim. 4. 10. *In hoc enim & laboramus & probris afficimur quia speramus in Deum viuum, qui est saluator omnium hominum, maximè verò fidelium.* Qui locus non est obseruandus oscitanter, nempe reddit Apostolus hac sententia rationem cur studium pietatis, de quo egerat versu præcedenti, non sit inane, Deus nimirum qui omnium hominum curam gerit, omnibus omnino hominibus vult prospectum, certè de piis singularem suscipit cogitationem, vnde facile est colligere amoris diuini esse quosdam gradus, alios communes, alios minimè communes, alios minùs communes. Cum hoc iam pro constituto habeatur, neminem esse quem Deus non possit, si contemnatur, ingrati-
tudinis reum peragere. Secundò, sunt quædam hortationes quæ (nam ita sanè loquamur) requirunt præcedaneam pietatem, verbi gratiâ horta-

nempe pii & fideles tribus de causis.

1.

2.

tiones ad perseverantiam, vel ad singularem quendam veræ pietatis actum, vt ad martyrium, aut agnitæ veritatis publicam professionem, hæc hortationes eiusmodi sunt (vt statim liquet inspicienti rem ipsam) vt non possint pertinere ad quosuis. Ac eiusmodi est hæc hortatio, nam (vt postmodum dicemus) aliud est grauite ferre captiuitatem Babylonicam, aliud est, iugum illud excutere, excedere Babylone, nã certè hoc posterius quia summum est nec omni tempore, nec omni loco fuit necessarium, & requirit omnino præcedaneam pietatem, & verò cuiusmodi sit speciatim declarabimus, quum ventum erit ad disputationem de re ipsa. Tertio solent (quæ est ingenij humani hypocrisis) plerique sibi blandiri in negotio pietatis, & se iactare vanis titulis, qui vt extrahantur è suis latebris, hortandi sunt vt id faciant quod titulus quem sibi arrogarunt, sondet. Atque hoc fit vt crebrò in Scripturis Deus in hortationibus prouocet vel ad professionem, vel ad nomen quod quisque sibi assumptum, quæ compellatio vehemens est imprimis. Sic in bello duces in *allocutionibus* quas vocant, non tantum militum nomine, sed fortissimorum virorum milites compellant, vt si quis sit minus dicto audiens eo nomine testetur ignauiam. Atque hoc obseruare est in Epistolis quanquam ea de quibus agunt pertineant ad quoslibet promissum, tamen eorum nomen Epistolæ præscribitur non modò qui profitentur religionem, sed qui reuerà fideles sunt, etenim sic larua detrahatur hypocritis, & habet vnusquisque vnde possit æstimare, an sit pius, & quousque pius sit.

Quod verò hic exigit est *excessus à Babylone*: Quæ sit hæc Babylone non est iam huius temporis dicere, vnum hoc manemus Babylonem hanc typicam esse, nam (id quod suo loco rationibus addicemus necessariis) quemadmodum Israel secundum carnem typus fuit Israelis secundum spiritum, sic captiuitas Israelis secundum carnem in Babylone fuit typus captiuitatis Israelis secundum spiritum in Babylone spirituali. Atque hic excessus non est animi tantum excessus nam is est internus, & huiusmodi cuius solus Deus conscius sit, & verò vbique & semper necessarius, vt nimirum abhorreamus ab idololatria Babylonica. Sed & externus est hic excessus, segregatio in ipsos sensus incurrens à Babylone, quæ nec vbique, nec omni tempore necessaria fuit. Etenim non statim natà Ecclesia editum est hoc oraculum, neque verò statim initio tyrannidis Babylonicæ, sed postquam hæc tyrannis diu durauit, nam reuelationem Apocalypseos quædam series est ad temporum seriem accommodata. Et certè vt tacendi quædam tempora sunt, quædam itidem tempora loquendi cum tamen nullum mentiendi tempus sit: sic planè hic se res habet, quoddam fuit tempus in Ecclesia gemendi, latendi, nulla tamen fuerunt in Ecclesia tempora simulandi; sed de hoc infra fusiùs.

Sequuntur demum rationes quibus hæc hortatio nititur, hæc enim est omnis hortationis vis si adhibitis rationibus corroboretur; nam voluntatis ratio est vt mota mente ipsa permoueat. Rationes autem hortationum vel pari solent ab hortantis iure & autoritate, quæ sæpenumerò summa ratio, æquum enim est vt sapienti & qui in

3.

2. aliquid eos hortatur.

3. rationes quibus hortatio nititur.

qui in nos ius habet pareamus, etiamsi nulla alia ratio supersit; vel petuntur ab ipsa re, cum quod petitur eiusmodi est ut habeat impressas & verò conspicuas notas boni, ut lux non aliunde mutatur argumentum laudis suæ quam habet in semetipsa: Vel ab iis quæ rem sequuntur ut hoc loco. Hic verò obiter, sed attentè tamen obseruandum est in Nouo Testamento raro, & infrequentius, quàm in Veteri Testamento (quanquam id iure potuit fieri) duci rationem ab authoritate dicentis, merè, inquam, id quod factum est quod hæc hortandi ratio cogat potius quàm persuadeat, id quod non vsquequaque conuenit conditioni Noui Testamenti quod ministerium spiritus est, & suaue ac leue iugum. Itaque hortationes Noui Testamenti sunt *ῥηκλήσεις* non sunt *ἐπιτάγματα*: sunt *διδασκαλίαι*, non sunt *δύματα*: id est, sunt hortationes, non sunt imperata; sunt doctrina, non sunt decreta: nam hæc quidem pertinent ad statum Veteris Testamenti, ideoque Apostolus Coloss. 2. 14. ubi agit de Veteri Testamento *ἐπιτάγματα* & *δύματα* meminit: Deus nimirum tum cum id Testamentum pepigit, egit pro iure suo proque imperio. At in Nouo multò aliter se res habet, etenim Deus remisit veluti de iure suo hac noua œconomia.

Locus insignis est in hanc sententiam 2. Cor. 5. 19. Neque verò hinc efficitur ut si contemnatur Euangelium agatur mollius cum contemptoribus quàm si Veteris Testamenti contempti forent rei, nam quò Maiestas suprema magis se demittit dum studet ea quæ sunt infirma & abiecta subleuare, tanto grauiori scelere insuper habetur.

Cæterum duæ rationes quæ hinc adhibentur eam habent inter se cognationem, ut altera alteram consequatur vi (ut ita dicam) naturæ, ut ne (inquit) *participes sitis peccatorum eius*, hæc est prior ratio, & ut ne de plagis, &c. hæc est posterior iuncta necessitate naturæ, nam cum sit duplex bonorum genus, quorum alterum honestum, alterum utile dici possit, hæc est eorum ad se inuicem ratio, ut utile bonum quidem sit, sed quod habeat minimi momenti instar si cum honesto comparetur, hoc primum. Deinde alterum alterius sequela est, non enim honestum est utilis sequela, attamen certè utile honestum sequitur. Horum bonorum docendi causa alterum liceat *Ethicum*, alterum verò *Physicum* appellare. Et malorum eadem prorsus ratio est, nam malum est quicquid est in vitio, & malum itidem est quod pertinet ad cruciatum & dolorem. Et hæc duo mala consimiliter congenerem habent naturam, proinde ut bona quibus opponuntur. Utile porro nobis est hoc loco non quod conducit ad finem simpliciter, sed quod ipsum finis est, quamuis haud quaquam præcipuus, nam illa omnia finis rationem habent, quæ per se expetenda sunt, tantum verò fugienda per accidens, cum nimirum haberi non possunt sine rei præstantioris iactura. Itaque Deus qui populo suo optimè vult (est enim Pater, & quidem Opt. Maximus) vtrumque bonum vult populo suo, & quod consequens est, vtrumque malum depellit à populo suo, sed pro bonorum & malorum ratione alterum prius altero nempe honestum bonum ut præcipuum, utile ut *ῥηκλήσεις* appendicem honesti,

honestum priori loco, utile posteriori. Atque hinc factum est prius ut meminere mali culpæ (ut loquuntur in Scholis) posteriori verò mali poenæ, nam quale Dei ingenium est talem suis affectum ingenerat verbo & spiritu. Itaque prius nobis vult cautum à culpa & vitio, quàm à poena & calamitate, & nos vult minoris facere poenam quàm vitium.

Hoc ita explicato & constituto facile est illud soluere, cur in hortationibus in Scriptura præmij & poenæ mentio sic licet videtur gigni in hominum animis vel præmij spem vel poenæ metum seruilem, cum virtus ipsa per se expetenda sit. Hic verò tenendum est Christianismum non esse Stoicismum, nam Stoicis nihil visum est utile quod non foret honestum, neque item honestum quod non foret utile. Itaque Socratem apud Platonem legimus execratum eos qui primi utile ab honesto seiunxere, quod præclare & honestè dictum foret, hoc sensu, ut nihil habeatur pro utili quod pugnet cum honesto, ac verò ut nil utile sit quod idem non sit honestum (ut loquuntur in Scholis) formaliter, hoc verò iam pugnat cum natura, nam certè aliud est virtus, aliud virtutis præmium, aliud actio virtutis, aliud quod ei conuenit ut ornamentum. Iam verò cum simul proponitur expetenda virtus & virtutis ornamentum, non irritatur præter rationem appetitus dummodò utriusque suus in appetitu locus assignetur ut quod prius est & præcipuum præcipue, & quod posteriori est & minus præcipuum posteriori & minus præcipue expectatur: ut si auro adiungas æs, nullum dubium est quin fiat aliqua auctio, & tanto vehementius debeat expeti aurum quanto ære adiecto auctius est. Sic patres tamen si nil illis minus cordi sit quàm filios habere serui corde & metu, attamen dum filios hortantur spem inijciunt hæreditatis, & verò terrorem hæreditatis amittendæ, nam omne bonum ut appetendum est naturæ, sic malum omne naturæ fugiendum est: neque verò in eo peccatur, quod naturæ consentaneum est, ac persecutionis modus vel fugæ, qui ex boni & mali naturæ metiendus est, est in primis seruandus, non conuenit scilicet ordini naturæ ut honesto utile præferatur.

Sed illud multò grauius est & minus expeditum, quod tum ex hoc loco tum aliis Scripturæ locis colligi videtur piorum statum esse in lubrico & in ancipiti, cur enim metuant quos oportet esse salutis potiundæ certos? Deinde, qui sibi caueant, quibus nulla est idonea metuendi causa? certè omnis cautio oritur ex periculi metu; Itaque in vita æterna nemo sibi cauet. Hic verò animaduertendum est duplicem esse certitudinem, alteram *absolutam*, alteram *ex hypothesi*: & *absoluta* quidem certitudo ea est quæ (ut ita dicam) nihil præsupponit, quod non iam habeas, in cuius possessionem non fueris missus, hæc non est piorum in hac vita certitudo; altera verò certitudo est *ex hypothesi* nimirum cum potiundi certus es, sed tamen ut potiare multa sunt cauenda: Neque verò sic suspenditur certitudo, quia cauendi certus es; Neque verò quisquam cauendi certus est, qui malum, à quo sibi, cauendum ducit, non refugit, nec refugit quisquam quod non metuit, nam merus fugæ principium est. Attamen immane quantum discrimen est

cur hoc posteriore genere vtratur Scriptura.

a re ipsa petitur.

quæ duæ sunt.

ab honesto & utili ducuntur.

piorum certitudo cuiusmodi sit.

eorum qui fugiunt, & metuunt incerto metus & fugæ exitu, quique fugiunt & metuunt certissimo & lætissimo metus & fugæ euentu. Exempli gratiâ Christum legimus metuiffe Hebr. 5. & metu adductum vt oraret; & quidem fidentiffimè, vt Filium Dei decebat: sic Paulum legimus eundem certum de salute, suggillasse tamen corpus suum ne dum aliis prædicat Euangelium, ipse esset *ἀδίκου*. Sed eiusmodi res est vt possit petitis è triuio exemplis illustrari, fingamus enim verbi gratiâ alicui rem esse cum morbo, & quidem, nî Medicus succurrat, lethali, adsit verò Medicus, & quidem eiusmodi cui ob notam & perspectam fidem & periciam confidat: à morbo idem sibi cauebit, hætenus tamen vt ne de Medici ope desperet, contra potius dum Medicum intuetur se sustentet certa spe salutis. Fateor quidem in hoc genere nihil posse esse satis certi, quòd qui Medicus est idem homo sit, At in isto de quo nunc agimus longè aliter se res habet.

Vt sit finis etiam & illud obseruandum est, quod eidem culpæ affines, eadem tenentur pœnâ, non enim titulus aut prærogatiua, sed causa venit in iudicium apud Deum, imò verò quo vberior gratia fuit, tanto grauius metetur supplicium contemptus, Deus enim non est (vt loquitur Scriptura) *acceptor personarum*, Act 10.34. Sed quoniam iam in hunc locum incidimus obiter nobis explicandum est quid sit *accipere personam*, nam Scriptura Nouo Testamento passim negat Deum discrimen facere vt videtur *personarum*, & Scriptura eadem (si rem intueamur propiùs) docet Deum inter personas magnum facere discrimen, neque enim omnibus vel eadem, vel paria indulget: quæ agendi ratio nonnullis videtur redolere *προσωποληψια*. Itaq; considerandum est quid sit *personam accipere*, vnde facile intelligi poterit quid sit *non accipere personam*. At sunt nonnulli qui personæ acceptionem sic definiunt, vt eam velint in hoc esse sitam, vt paribus imparia tribuantur vel imparibus paria: quorum vtrumque cum Deus faciat omnino consequens est vt errarint grauiter in definienda personarum acceptione: nam paribus Deus imparia tribuit, dum verbi gratiâ Israelitas præiulit reliquis gentibus, nulla (vt testatur) adductus ratione præter amorem & beneuolentiam qua gentem & gentis illius patres persecutus est. Et imparibus paria tribuit, Esauum enim maiorem natu voluit seruire Iacob uero minori. Quid igitur est personarum acceptio? Nempe cum ob rationem quandam qua personæ inest aliquid tribuitur præter ius & fas, vel etiam, cum: si id quod tribuitur personæ non sit tributum præter ius & fas, tamen habita est ipsius personæ, ob peculiarem quandam conditionem, ratio minime congrua rei qua tribuitur. Quod vt facilius percipiatur necesse est primùm teneamus vnde sit orta hæc nomenclatura *acceptio personarum*. Est verò *προσωποληψια* διὰ τοῦ τὸ λαμβάνειν τὸ προσωπον: Ποτὶδ λαμβάνειν τὸ προσωπον est Hebr. *ויבב אש* illud enim verbi significat *leuare faciem, accipere faciem*, nam prius illis temporibus hic fuit salutantium gestus vt facie pronâ in terram perageretur saluatio, quod & hodieque fit in Oriente: qui verò saluabatur, is salutantem subleuabat, hoc est *ויבב אש leuabat eius faciem*: sic legimus Dauidem Saulem saluasse pronâ in terram facie, quod si accideret vt

quid sit
προσωποληψια.

vnde deducitur hæc phrasîs.

saluatio respueretur aut verò in super haberetur tum demum nulla erat faciei leuatio, aut personæ acceptio. Id ipsum alia locutione dicitur in Scriptura *agnoscere faciem* vt Deuteronom. 1. *Non agnosceris faciem personæ*, atque à salutantium gestu hoc traductum est ad rem ipsam significandam, nempe ij dicuntur *accipere personam* quibus personæ non commendatur propter causam, sed contra causa propter personam, & verò est quod linguâ Gallicâ dicitur *faueur*. Scriptura igitur detrahit Deo *προσωποληψια* duplici ratione, primùm in iudicio, Deus enim iudicat iuxta Legem, neque cuiquam tribuit quod nefas est tribui Rom. 2.11. deinde cum personæ aliquid tribuitur ob conditionem quandam personarum quod non conuenit ei conditioni, sic detrahitur Deo *προσωποληψια*, Gal. 2.6.

Cæterùm in Scriptura Deus dicitur aliquando *accipere personam* seu *leuare faciem*: sic Lotum compellat Deus: *In hoc accipi inquit, personam tuam*. Ergo *προσωποληψια* aliter in Nouo, aliter in Veteri ponitur, nam in Nouo semper in vitio ponitur, in Veteri non item. Vno verbo *προσωποληψια* est præpostera beneuolentia & iuris peruersio. Itaque non pertinet ad negotium prædestinationis, nam in danda vita æterna nulla est *προσωποληψια* etsi enim detur nonnullis vita æterna, denegetur aliis, id sit idonea de causa, nempe crediderunt Euangelio, quod iis cum reliqua turba non conuenit. Rursus, etsi non donentur omnes tanta cognitione vt inde oriatur fides, hoc verò sit certis quibusdam hominibus donum peculiare, tamen quia id non fit ob certam quandam & singularem rationem inhærentem personæ non est *προσωποληψια*, sed æconomix liberæ & solutæ omni lege, nempe Deo licet de suo facere quod ei libet.

quo sensu aliquando Deo tribuatur.

Rei ipsius seu controuersie tractatio.

Sed iam pernoscenda est res tota & accuratiùs scrutanda (vti constitueramus) cum Cardinale Perronio. Quæritur non quidem (vt fingit odiosè Cardinalis) *liceatne discedere à communione visibilis Ecclesiæ, sed an certo quodam casu, externam successionem Ecclesiæ vendicante, nullo vnquam tempore liceat discedere*: Nos id licere, Cardinalis contra nefas esse contendit. Ac nostram quidem sententiam inde confirmamus, quod Dei populo edictam atque imperatum legimus vt excedat è Babylone: Vnde liquet duo effici, illud primùm quod aliquando Dei populus hæsi. Babylone, deinde etiam istud, non debuiffe hanc coniunctionem esse perpetuam. Hic verò obseruandum obiter est (quod quorsum pertineat postmodum apparebit) populi Dei non iam testè, sed aperte & disertis verbis mentionem fieri: At verò coetus ille cui Dei populus aliquando permittus fuit, figuratè designatur.

status quæstionis. de secessionem.

At Cardinalis negat ex eo quod in allegoria positum quidquam posse colligi certi: Cur id neget verò complures adducit rationes. Quarum prima petita est ex nomenclatura Græca & Hebraica Allegoriæ, nam Græcè quidem *ὑπόνοια* olim appellata est, quæ postea *allegoria* coepit dici. Atqui *ὑπόνοια* Interprete Cardinale nihil aliud est quàm vel *sensus reconditus*; vel quod etiam illi magis placet, *suspicio*. Atqui posterius istud

an ex Allegoria argumentari liceat. negat Perronius. i eius ratio.

Ref.
quid sit
suspicio.

istud interpretamentum, Allegoriæ non potest convenire; et si enim *ὑπόνοια* suspicio est aliquando non semper tamen (ut ipse Cardinalis agnoscit) pro suspicione ponitur. Certè qui allegoria vitur, qui *ὑπόνοια* non *suspicitur*, conscius est enim mentis suæ: nec qui allegoriam interpretatur *suspiciari* dicendus est, id enim non est interpretari: etsi maximè allegoriæ interpretatio *suspicio* dici posset, ipsa tamen allegoria cur *suspicio* dicatur? At prior huius notionis ratio, ea verò neque vocabulo, neque rei vocabuli disconvenit, nam *ὑπόνοια* si verbum verbo reddere velimus est *subintelligere* eâ notione qua hoc verbi accipitur à Grammaticis quo modo ferè & *subaudire* vsurpatur, ut cum dicunt *subaudiendum est*. Est igitur hoc pacto *ὑπόνοια aliud* (ut hoc dicamus barbarè) *sub alio intelligere*, quemadmodum *ὑπόνοια aliud sub alio significare*. Certè *ὑπόνοια* latius patet quàm *ὑπόνοια* si vocabulorum ratio habeatur, nam allegoria in verbis, *ὑπόνοια* in verbis & rebus ipsis potest habere locum. Sed de hac re iterum & fusius cum ad eum fuerit locum peruentum, in quo nobis de allegoria constitutum disputandum. Sed ad rem: Non qui aliud sub alio intelligit, *ὑπόνοια*, (sic enim nos res ipsa loqui cogit) eius mens obscura est & incerta, verbi gratia: Dominus Iesus Matth. 21. sub finem capituli vsus est allegoriâ *ὑπόνοια* manifestissimè, attamen observatum est ab Evangelista principes Sacerdotum & Phariseos *ὑπόνοια* allegoriam, quam Christum adhibuit, non modò intellexisse, verùm etiam inde actos in furorem, aded se non iam pungi, sed vulnerari graviter fenserunt. Frustrâ igitur Cardinalis est qui ex *ὑπόνοια* nomine colligit omnem salutem allegoricum esse incertum.

Allegoria
enudicatur
דבר גדול

Iam verò quod autumat allegoriæ interpretationem Hebræis esse *דבר גדול* quod ille interpretatur *la grande parole*, in eo bis lapsus est, primùm quidem quod putat *דבר* eo loco aliud esse quàm rem allegoriâ significatam: Tum quod *דבר* *magnum* interpretantur non quod est magni ponderis, sed ut ipse loquitur, *quod in infinitum multiplicari potest pro ingenio & arbitrio*, quasi verò interpretatio res esset arbitraria ac non potius tota ad dicentis mentem accommodanda. Sanè Hebræi sensum Scripturæ Grammaticum *דבר קטן* vocant, quod sit facilis & obuius, facile enim est ut plurimum verba Scripturæ intelligere, etiam sæpè ubi obscurissima est? At sensum aperire clausum & textum, seu verborum seu rerum inuolucris, id verò *דבר גדול* *res magna* iure dici potest. Præterea verò quia res ipsæ in Scriptura sæpè significant, tenere quid sit res significans levius videtur, assequi verò quæ sit res significata, id demum maximi est momenti. Sed hæc exemplis adhibitis erunt clariora: Multa sunt in Apocalypsi quæ intelligere non est cuiusvis, cum verba tamen notissimæ sint significationis, etiam pueris: & cum Deus pollicetur populo suo terram Chanaan, quis fuerit is populus, quæ terra Chanaan scire non interest tantopere nostra; scilicet, id est *דבר קטן*. At Israelum secundum carnem, significare Israelum secundum spiritum, id iam *דבר גדול* est. Itaque ne ex nomenclaturâ quidem Hebraica, Cardinalis effecit sensum allegoricum esse incertum.

2. ratio
Petronij.

Altera Cardinalis ratio ducitur ab authorita-

te: De tantissimo est in Scholis dictum *Theologia allegorica non est argumentativa*, hoc primùm. Deinde Augustinus negat habendam esse rationem interpretationis allegoricæ, quæ clarioribus Scripturæ locis non possit confirmari. Denique negat idem Augustinus habere vim ullam eius allegoriæ interpretationem, quæ aliter possit accipi. Sed hæc omnia vel sunt leuissima, vel nihil omnino faciunt ad Cardinalis causam; nam ut ordiamur à primo, quod in Scholis dicitur *Theologiam allegoricam non esse argumentativam*, eò dictum pertinet ut coarceatur ingeniorum lascivia, alioqui æquè verè dici possit *Theologiam litteralem non esse argumentativam*, quis enim dubitet pari errandi periculo, sensum Scripturæ litteralem videri si discedamus à Scripturæ mente atque in allegoria? verbi gratia. Nicodemus verba Christi sic intellexit ut ne latum quidem unguem discederet à sensu litterali, haudquaquam verò errasset si ea dicta allegoricè intellexisset: quo nomine à Christo graviter increpitus est. Et certè quid aliud Apostoli in Iudæis reprehenderunt, quam quod legem non referrent ad Christum, hoc est (ut ita dicam) quod non vterentur *Theologiâ allegoricâ*. Iam verò quod B. Augustinus exigit ut allegorica interpretatio aliunde confirmetur argumentis è Scripturâ petitis, mirum est Cardinalem non animadvertisse sic constitui ab Augustino Scripturam arbitram interpretationis sui. Cæterum ad rem, discedit Cardinalis à quæstione, non enim iam inter nos agitur de iis Allegoriarum interpretationibus quæ non possunt aliunde confirmari, nec alia nituntur ratione præter arbitrium interpretis, sed de iis demum Allegoriis quæ partim ex ipsa Scriptura, partim etiam ex euentu intelliguntur. Id quod ut planum fiat, tenendum est quædam in Scriptura poni allegoricè, quæ pertinent ad fidem & mores; alia verò quæ spectant ad euentum designandum: Harum Allegoriarum alterum genus *iuris* allegoriam, alterum *facti* docendi causa licet appellare. Quoniam verò Scriptura non continet (nam qui pote) omnia facta, hinc fit ut nihil necesse sit allegoriæ facti ex Scriptura quærere interpretationem. Nam factum ipsum allegoriæ interpretatio luculenta est, sic Apostoli multa allegoricè dicta in Veteri Testamento, ad Christum accommodarunt. Quod verò Augustinus quædam allegoriam interpretationem non admisit, quod aliter ea exponi possit, hoc ipsum potest habere locum in expositione litterali, sæpenumero enim accidit ut Aduersarius qui sensum ostendit litteralem, sic repellatur, si possit haberi sententiâ diuersa, & quidem (quæ ipsa litteralis sit) interpretatio affari. Hoc pacto igitur tam sensus litteralis quàm allegoricus incertus foret, id quod ipsi Cardinali haud dubiè videretur absurdum. Verum enim verò ut propius accedamus ad causam, ut est quidam litteralis sensus aded certus ut alius ad fingi non possit sine vi & manifesta depravatione: sic etiam quidam est sensus allegoricus aded concinnus & genuinus ut omnem diuersum sensum excludat. Huiusmodi esse huius loci in quo nunc versamur sententiam postmodum patebit.

Ref.

Sed iam nobis demonstrandum est, sensum allegoricum certum esse æquè ac litteralem, atque postquam iam prolatus est, æquè illustrem, inde

ab allegorica licet argumētari.

probatur

1.

primū quod Apocalypſeos 1.3. *Beati prædicantur qui legunt quique audiunt verba prophetia huius & seruant ea quæ in ea scripta sunt.* Quibus in verbis obiter notandum est quid sit ἀκούειν, nempe mentis & intellectus hic auditus est. Sic vsurpatur eadem vox Matth. 13. 18. *Vos igitur* (inquit Christus) *audite parabolam sementis.* Atqui antea hanc parabolam narrarat. Tum verò eam enarrare instituit. Sic Dominus noster Iesus Christus Iohan. 6. *Quicumque audiuit & didicit à Patre.* Nempe qui non didicit is non audiuit. Nec aliter illud Christi accipiendum est, propterea in parabolis loquor eis quoniam videntes non vident, & audientes non audiunt, Matth. 13. 13. sequitur enim *neque intelligunt*: quod adjectum est per epexeſin. Sed vt redeamus ad rem, Beati prædicantur qui intelligunt & seruant ea quæ scripta sunt in Apocalypſi. Ergo illa & intelligi & seruari possunt: At verò iam fatente ipso Cardinale & re ipsa clamante, pleraque illa omnia quæ hoc libro continentur scripta sunt allegoricè. Ergo quæ allegoricè scripta sunt & possunt & debent intelligi, atque ita quidem intelligi vt seruentur, vt traducantur ad vitæ vsū: quorum neutrum fieri potest si eorum notitia vel nulla est, vel incerta hæc prima ratio sit.

2.

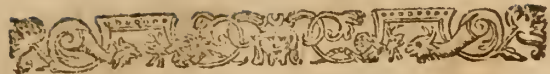
Deinde Apostolus sæpenumero argumentatur à sensu allegorico & quidem Gal. 4. ex professo ἀτινα (inquit) βεῖν διηρησέντων ἡμῶν hæc in allegoria posita sunt. Neque verò quisquam hinc cauilletur Apostolo id licuisse ab auctoritate, non enim inter disputandum Apostolus auctoritate suâ, sed pondere & vi rationum vitur. Tota verò Epistola ad Hebræos in qua Apostolus vsque adeò cauet ne suam obtenderet auctoritatem, vt

ne meminerit quidem nominis sui, plena est allegoricis interpretationibus ac argumentationibus inde deductis, tam aptis tamque firmis vt contradicere vel summæ sit pertinaciæ, vel stoliditatis summæ. Et certè si Apostoli auctoritate sua vti voluissent, nil opus fuisset tam accuratis tamque prolixis disputationibus. Sic Paulum legimus Act. vltimo cap. v. 23. regnum spirituale Christi Iudæis probasse ex scriptis Prophetis, quanquam quæ de hoc argumento apud Prophetas exstant posita sunt in allegoris. Itaque hoc probandi genus ἡρασιάζειν & ἀποκαλύπτειν ἀνοίγειν & iuxta ponere elegantissimè & significantissimè dicitur Act. 17. 3. verba sunt ἡ βεῖν ἀποκαλύπτειν διηρησέντων αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν, ἡρασιάζειν ἡ ἀνοίγειν ἀνοίγειν. disputabat aduersus eos ex scripturis, en nobis rem, ἡρασιάζειν ἡ ἀνοίγειν ἀνοίγειν. hic verò iam rei modus est. Certè hæc ἀποκαλύπτειν iuxta posita nihil aliud est quam allegoriæ ad ἀποκαλύπτειν ad rem allegoriâ significatam accommodatio. Tertia ratio hæc est, quod omnis allegoria refertur ad aliquem finem, is verò est vt aliquid significetur, tacitè quidem & latenter, sed tamen ita vt possit intelligi ab iis quorum id scire præcipuè interest, id quod diuinæ allegoriæ præcipuè conuenit: etsi enim (vt legimus Matth. 13.) improbi homines allegoria veluti velo arceantur à conspectu rerum diuinarum quas habent despiciant & ludibrio, attamen Domini consilium est suos hac ratione docere atque erudire. Certè ipsa ἀποκαλύπτειν & allegoriæ nomina, & quod sensus allegoricus dicitur רבך גדול id ipsum euincit, teneatur modò harum appellationum, quam supra attulimus, vera ratio.

LECTORI.

CUM ex Scotia Galliam repeteret Camero Anno Domini M. DC. XXIII. incidit illi Londini cum Thomâ Rhædo, tum temporis Magnæ Britannia Regis à manu, viro docto familiaris quedam de argumento Theologico epistolica disceptatio, quæ quia est de non contemnenda questione, libuit hinc mutuas ab iis de argumento illo scriptas Epistolas tibi proponere, vt de re ipsa, pro rationum pondere & momento, statuas quod visum fuerit veritati ipsi maximè consentaneum.

CLARIS-

CLARISS. ET ERVD. VIRO
IOHANNI CAMERONI,
THOMAS RHÆDVS,

S. D. P.

*An ex Theologorum sententia, de Concurſu Dei in
actionibus humanis, ſequatur Deum eſſe
authorem peccati.*

VVM heri audiente mecum auidè no-
ſtro Gallouæo multa de Prouidentia
Diuina grauiter & acutè diſſereres, Cla-
riſſime Camero, Deumque omnibus omnium
actionibus miſceres, ſic tamen vt à peccato ab-
ſolueres, renouata eſt mihi, quæ me ſæpe mul-
tùm torſit, quæſtionis memoria, quomodo cum
eadem actio, eaque tota, à duabus cauſis imme-
diatè proficiſcatur, nempe primâ & ſecundâ, pra-
uitas tamen actionis (quæ malitia eius non in-
commodè hic dici ſolet) tota oriatur ab altera
cauſarum, nempe ſecundâ. Reſponſa tua, ne me-
morizæ vel ingenij vitio aberrem, tibi qui meliùs
& doctius id potes, relinquam repetenda, quod
te pro tua humanitate haud grauatè facturum
conſido, & vt Gallouæo mihi que rem gratam fa-
cias, & vt veritatem (quæ tibi cæteris rebus cha-
rior eſt) vindices ab erroris nube. Ipſe argumen-
ta, quæ me habent ſollicitum, pugno Zenonis
contracta, & Logicis ſerè inluſa ſomulis, expe-
diam, vt primo ſtatim intuitu nodus appareat
ſoluendus, & Dialogi lege ad parem (quantum
pote eſt) ſermonis mentiuam reſponſa coerceas,
qua conditione meiſum quoque, vt pat eſt, quo-
ties tuis aliquid repono, obſtrictum intelligo,
Communis tibi cum multis opinio eſt, Vir Cla-
riſſime, hominum actiones eſſe a Deo per imme-
diatum concurſum ſimul operante, imò quic-
quid nomen entis meretur eum habere imme-
diatum authorem, cum alij contra ſentiant (è
quorum numero me quoque proſiteor) multa
fieri & eſſe quæ à Deo neque ſiant, neque con-
ſequentur, niſi mediatè, hoc eſt, interuentu cauſa-
rum creatarum, quibus vires & facultates dedit
ad agendum idoneas, & in ſeipſis ad hoc ſuffi-
cientes, abſtracta eius vltiore actione. Quæ
opinio, cum nihil adferat incommodi, præſeren-
da vtrique eſt veſtro dogmati, vnde abſurda ſe-
quuntur penè innumera, quorum guſtum ali-
quem in paucis hiſce proponam, ea lege vt in eo-
dem genere motetæ debitum exſoluas, & ratio-
ne, ſi pote eſt, & Philoſophicè diluas quæ rationi
& Philoſophiæ vim omnem acceptam ferunt.
Sequitur primò ex eo dogmate, Deum eſſe authorem
peccati, & toties peccare quoties homines peccant, quod
ſic euinco. Peccat quiſquis ſciens volenſque id
agit quod pugnat cum recta ratione, ſed innume-
ræ ſunt hominum actiones quæ pugnant cum
recta ratione. Ergo quiſquis eas agit, peccat. Sed
Deus ſecundùm illud dogma, eas omnes agit.
Ergo etiam in omnibus iis peccat. Sequitur ſe-
cundò, vitioſos animi habitus, qui virtutibus op-
ponuntur contrariè, non fieri, aut eſſe in homini-
bus, niſi faciente eos Deo & conſtanter conſer-
uante. Nam omne ens à Deo fieri & conſeruari

eſt dogmate veſtro eſt. At vitia omnia virtutibus
opposita, entia ſunt, nempe qualitates & habitus:
Ergo vitia omnia à Deo ſunt & conſeruantur in
hominibus. Vnde efficitur, res per ſe & interna
ratione malas, vt libidinem, auaritiã, ſuper-
biam, immanitatem habere authorem & conſer-
uatorem Deum, quo an quid magis abſonum ſit,
non video.

CLARISS. DOCTISS. VIRO
THOMÆ RHÆDO,
Regi Magn. Brit. à manu,
IOHANNES CAMERO
S. P. D.

ETſi malle mecum de re tanta coram agere,
Doctiſſime Rhæde, tamen quia tibi aliter eſt
viſum, morem tibi geram & hac in parte tuo po-
tius quàm meo animo obſequar, nempe id de-
beo vel doctrinæ, vel humanitati, vel etiam di-
gnitati tuæ, ſi igitur habe. Quæ ſit mea ſenten-
tia de concurſu Dei in humanis actionibus, ne-
que ego explicauit, neque verò id in illa tumultu-
aria diſſertatione, vel vtilitate potius, fue-
ram agiſſus. Sed cum tu mihi cum Theologis
paulò durius agere viderere, conatus ſum (ſi qua
poſſem) eorum ſententiam à tua reprehentione
vindicare. Deinde, cum in hortum ſeceſſiſſemus,
cœpiſti tu quæres, qui fieri poſſit vt peccatum,
cum authoribus Theologis ſit nihil, adeò gra-
uem in miſeros homines poenam accerſat. Hic
ego reſpondi, peccatum eſſe priuationem, quæ
actionem cui in eſſet priuam redderet, proinde-
que non eſſe eodem loco ac ſi nihil eſſet haben-
dum. Hic tu iterum negabas te videre poſſe, qui
actio, quæ per ſe mala ſit, priuatio dici poſſit. Ego
verò ſubieci, actionem ab actionis malitia à
Theologis diſtingui, ac actionem quidem cui
accidit malitia, ens eſſe malitiam verò adnatam,
priuationem: illos facile conſeſſuros quicquid
in mala actione boni eſt, à Deo proficiſſi, quic-
quid verò mali eſt, ab eo totum eſſe, qui malè fa-
cit, idque dixi eos docere adducto in medium
exemplo tibiæ diſtortæ, cuius motus eſſet à vo-
luntate, quatenus motus eſt, neque verò idem ſit
à voluntate, quatenus claudicatio eſt. Hæc verò
nolui ita à me dicta accipi, quaſi hæc mea ſen-
tentia eſſet, quam nondum edidi, ſed vt ne cau-
ſam tot grauiffimorum virorum authoritate ſuf-
fultam ad primum ingenij tui impetum deſe-
ruiffie viderer. Itaque vti cœpi pergam. Ad pri-
mum. Quod ais, Deum agere id quod pugnat
cum recta ratione, eſſe ipſorum dogma, id illi
pernegabunt, id enim cauſæ tribuunt ſecundæ
vitio, quæ vires à prima inditas cauſa vitia &
corrumpit, vt ſi quis citharam aut lyram concin-
nè quidem & modulatè pulſaret, haud ederet
tamen idem ſuauiem concentum, propter fidium
diſcordiam, id verò negarent citharædi imperi-
tiæ, ſed vitio organi, adſcribendum. Ad ſecun-
dum. Iam verò quod tibi abſurdum videtur, vitia
à Deo foueri, & id ipſam ipſis videri conten-
dunt, ſibi que iniuriam fieri querentur ſi quis ſe-
cus de ipſis ſentiat. Non negabunt tamen illud
ens (quicquid eſt) quod, vt oculum cæcitas, ſic

peccati seu vitij 7: formale occupavit, à Deo esse, cum eam nihilominus execrentur sententiam, vt blasphemam, quæ labem illam Deo aspergit. Hæc sunt quæ mihi visum est, pro recepta ab omnibus ferè Theologis de concursu Dei in peccato opinione, aduersus argumenta tua afferre. Quæ si tibi minus probabuntur, probabis tamen (vti confido) pro singulari humanitate tua animum meum, meque (vt facis) perges amare.

CLARISS. ET ERVD. VIRO
IOHANNI CAMERONI,
THOMAS RHÆDVS.

EXosculor in te (Clarissime Camero) ingenuū animum & amantem veri. Iam enim agnoscis duabus meis demonstrationibus perlectis, displicere tibi illam *Theologorum* (vt loqueris) *ferè omnium*, sententiam, quam eo tempore tam seridè defendebas, *Omne ens à Deo esse tanquam à causa efficiente immediata*. Eocum enim ais sententiam illam, non tuam, quam vtiq; si veram agnosceres, tibi ipsi fores iniurius nisi agnosceres tuam. Et contextâ colloquij nostri historiâ (in qua sanè meas partes vellem mihi ipsi reliquisses narrandas) videri sanè vis, non veritatis studio propositionem eam tum defendisse, sed eò tantum ne grauissimos viros deseruisse videris. Et nunc quoque leui admodum eius patrocinio defungeris, vt qui nullâ eam ratione munias tuâ, sed ad meas, quibus eam euerto, tralatitiè respondeas. Prius ex argumentis meis constabat syllogismo duplici. Tu vtriusque partes omnes reliquisti intactas, tantum, ne nihil diceres, facis in iis esse quod non est, & id postea refutatas vt meum. Neque enim mihi vnquam in mentem venit, Theologo: um dogma esse, *Deum id agere quod pugnat cum recta ratione*, quod eorum nemo (quod ego sciam) vllibi asseruit, ideoque quæ postea adducis, vt ab hac illos calunniâ vindices, nihil ad me possunt attinere. Sed & ex illis ipsis proum est quam tueris opinionem destruere.

Nam si vera est tua similitudo, primæ potius causæ imputanda est actionis vitiositas. Nam cum Citharædi sit non solum fidibus canere, sed etiam chordas ante concordas facere, quis non vider ipsius vitium esse, non chordæ, si hoc neglexerit? Sed & aliâ ratione similitudo inepta est. Non enim vti actiones hominum à duabus proficiscuntur causis immediatis, Deo & creaturâ, sic chordarum soni à Citharædo & chordis, nam pulsat Citharædus solùm, non etiam sonat; quod si ipse etiam immediatè sonos illos ederet, id est, sonaret, (& hoc nisi dicatur non constat similitudo) idem etiam haud dubiè dissonantiæ author habendus foret, quum inde sit dissonantia vnde immediatè est sonus, aliàs ne quidem à chordis foret. Iam (vt applices exemplum quæstioni) actiones omnes sunt à Deo immediatè. Ergo etiam ab eodem est earum vitiositas. Pari modo claudicat supra à te allata distortæ tibiæ similitudo: Est enim ingressus (cui adest claudicationis vitium) immediatè quidem à facultate motrice tantum, non etiam à voluntate, nam si esset, ferè nequiret quin eadem voluntas claudicationis esset rea. Vides ergo non esse similia ista

quæ pro similibus adducis, aut si sunt, facillè ex iis euinci quod tu tantopere abominaris, Deum esse authorem peccati.

Secundum meum argumentum erat, omne Ens à Deo immediatè fieri & conseruari, vitiosos autem animi habitus, qui virtutibus opponuntur contrariè, esse entia, & per consequens à Deo fieri & conseruari. Quid tu hîc, eruditissime Camero? Respondes nimirum, *Injuriam fieri Theologi, si quis iis hoc absurdum assignat, à Deo vitia foueri*. *Vitia foueri* Metaphora est à te allata, qua argumentum ex se clarissimum obscuraretur. Et Theologorum apud me mentio nulla, nedum vt eis iniuriam hanc fecerim: Nec egent illi (si me consulis) nostro alterutrius patrocinio: Et in vtroque Thraconicum nimis foret vel omnes Theologos accusare, vel omnes defendere. Præstat, me iudice, iis missis, propositionem benè & laudabiliter tueri. Nam quod postea ait, *Peccatè seu vitij* (sic tibi visum est confundere quæ ego habebam pro distinctissimis) *formale esse priuationem, quæ à Deo non fit, à quo tamen fit illius materiale, vt pote Ens*, hæc distinctio aut nulli parti meæ argumentationis, aut conclusioni tantum applicari potest; quod respondendi genus nouum mihi atque insolens videtur. Sed ne de modo sollicitus sim, res ipsa procul à vero est. Nam si vitij vel vitiosi habitus formale esset priuatio, tum vitium opponeretur virtuti priuatiuè. At hoc falsissimum: opponuntur enim ista, (vt ego disertis verbis, ne negligeres, in argumento posui) vt qualitates contrariæ, & postea ex me, si te contra sentire intellexero, latius cognosceret. Manet ergo, Vitia omni ratione esse Entia, tam formali quam materiali, & quod hinc sequitur, fieri ea & conseruari à Deo.

Ex his satis liqueat, doctissime Camero, nihil à te allatum quod mea argumenta non minuat potius quàm euertat, aliæque longè paranda esse subsidia quibus eam propositionem fulcias ruentem. Si videtur vera, asserere constanter vt tuam; si falsa, nihil opus erit amplius periclitari an ego argumentari didicerim. Mihi sanè iucundum erit in vera opinione te socium habere, qui confirmes, vel in falsa aduersarium, qui me doceas.

CLARISS. DOCTISS. VIRO
THOMÆ RHÆDO,
Regi Magn. Brit. à manu,
IOHANNES CAMERO
S. P. D.

ITane verò, doctissime Rhæde, ego duabus tuis (vt loqueris) demonstrationibus perlectis illam Theologorum ferè omnium sententiam, quam tam seridè paulo ante defenderam, *Omne ens esse à Deo tanquam à causa efficiente immediata*, agnosco iam mihi displicere? Seridè tu hæc scripsisti, an potius ludens animi causâ? Nam cui fiat verisimile me tam impium, tamque ab omni ratione alienum dogma vel defensisse seridè, vel tot sanctissimis, sapientissimisque viris tribuisse? Absit ea labe ab ingenio, absit à moribus meis? Tenent illi quidem, non nego, accurateque defendunt, *Deum influere* (ita loquuntur in omne Ens, haud tamen

tamen continuò, *vt causam eius efficientem immediatam*. Nolunt scilicet sublatam è rebus pulcherrimam illam seriem causarum secundarum, unde effecta prout originem proximè & immediatè ducunt, sic speciem quoque suam, iuxtaque hanc denominationem fortiuntur. Id quod ego possem exemplorum appositione facillè demonstrare, sed apud te virum doctum & acutum nihil opus est eò deuenire. Nil verò, inquires,asserunt præterea? Plusculum sanè. Quod si requiras, mihi id displiceat? respondebo, idque ingenuè, me id, quidquid est, non capere, neque verò tantum mihi tribuo, vt quæ assequi nequeo, ea nil dubitem improbare. Sic sentio, loquor, reque rogo, humanissime Rhæde, ne tu me post hæc facias aded præfidentem, vt agnoscam, vel perfectis demonstrationibus tuis, displicere mihi omnium ferè Theologorum sententiam.

At verò volo, inquis, videri non veritatis studio eam propositionem defendisse, sed eo tantum ne grauissimos viros defenderè deseruisse. Bona verba quæso. Non sic scripsi, non sic sensi. Relige, amabo te, & expone verba mea, ea verò sic habeat, *ne causam tot grauissimorum virorum auctoritate sussultam, ad primum ingenij tui impetum deseruisse viderer*. Viden vt ego de causâ quidem certè, de vitiis tuis haudquaquam sim sollicitus, quorum ingenium, doctrina, nominiisque claritas tanta est, vt opem meam non modò non requirant, verùm etiam facillè contemnant. Peruicaciam sanè & typhum, & vaniloquentiam odi ex animo & detestor. Tu de me si aliter sentis, qui sim quidquaquam habes exploratum. Et verò quodcum attinebat optare, me tibi Colloqui tuas partes reliquisse narrandas? Num vt disertius sic etiam fidelius narrares? Non puto, qui alteram illam laudem tibi concedo, alteram non retinéo quidem, sed tamen vt ne tibi ea quoque propria sit, id verò postulo, & vel te iudice, facillè me consecuturam confido. Iam verò quod ais, me leui admodum causæ huius patrocinio defungi, vt qui Theologorum sententiam nulla ratione muniam meâ, sed ad tuas tralaticie respondeam. Quid si ego responderem, accusationem tuam esse leuam, esse tralaticiam? rationes illas tuas, (quas tu *Demonstrationum* magnifico sanè elogio exornasti) non esse tuas, sed iactatas iam pridem & protritas in S. holis? id quod tu homo doctus non potes ignorare. Nam posses, si sic agerem de mea queri acerbitate, qui me prior tam diuiter, tamque asperè excepisti & habuisti? Verùm tamen non existimo nihil tantum licere tecum, vt si agam, neque verò id mihi libet: habeo tui potius, habeo mei rationem, in eoque præstabo quod tibi debetur, quod que me decet. Itaque sequor responsum tui filium.

Prius, inquis, ex argumentis tuis constabat syllogismo duplici, ego verò vtriusque partes omnes reliqui intactas, tantum ne nihil dicerem, feci esse in his quod non est, & id postea refuto, scilicet, vt tuum. Non eras, mi Rhæde, iratus tu quidem, cum ita scriberes, nulla enim suberat causa, scripsi tibi tam en eundem ad modum ad quem ij se lent scribere qui serid irascuntur, id quod tu ipse, tua vbi recognoueris verba, facillè agnosces. Sed ad rem: An ego tuos syllogismos reliquerim intactos? qui Pro syllogismi negavi

assumptionem (id quod fuit reuera in causæ arcem inuadere) simul etiam ostendi (certè conatus sum ostendere) haud temerè istud à me factum. Id verò, doctissime Rhæde, reliquisti intactum. Tu enim assumpseras, *Deum agere humanas actiones quæ pugnant cum recta ratione*, Ego id negavi esse secundum dogma Theologorum, quod tu secundum dogma Theologorum affirmaras esse. Neque tu mihi objecias, à me negatum, *illud esse dogma Theologorum*, quod tu non posueras, non negatum, esse id secundum dogma Theologorum, quod tu posueras vnum: Valet enim ratio negatæ assumptionis tuæ à me allata, vtralibet assumptionis mens fuerit. Eam verò rationem tu ne attingis quidem. Quia à me tamen syllogismorum tuorum ais omnes partes relictas fuisse intactas, recole quæso verba mea, *Id enim causæ sacunda tribuunt vitio, quæ vires, à prima inditas causa, vitiat & corrumpit*. Animaduertis negatæ assumptionis tuæ rationem, & agnoscis verba mea, simul vides syllogismos tuos haudquaquam fuisse neglectos. Nam similitudo à me adducta, quam tu vnam & solam reprehendis, rationis vicem ne habeat sanè. Sed nec ea iure à te reprehenditur, vt mihi quidem videtur. Non enim (vt tu autumas) Citharædi vitium est, si citharam quam pulsat minus aptè temperat, dummodò nec incuriâ, nec inscitâ, sed id faciat certo sapientique consilio, fortasse vt citharæ vitium latens & abditum proferat in lucem, vel vt harmoniæ suauitatem dissonantiæ fastidio commendet, vel vt auditoris insolentiam & mulieres contentum castiget. Quæ, vt in summo illo Rectore locum habeant citra vllam culpæ suspicionem, facillè intelligis. Neque verò id metuo, ne vt citharæ cedi vitium non est si chordas sinat corrumpi & dissolui lyræ compagem, cum id possit nullo negotio solo nutu prombere, tu pariter existimes Deo crimini dandum, si hominum animos in vitia sinat prolabi.

Sed & alia, inquis, ratione similitudo inepta est. Clementer, mi Rhæde, verùm tanten cedo quam obrem hæc similitudo inepta tibi videatur. Non enim, ais, vt actiones hominum à duabus causis immediatis, Deo & creatura proficiuntur, sic chordarum sonus à Citharædo & chordis. Ac nemo est, quod sciam, qui doceat humanas actiones profici à Deo immediate, quia docent omnes vt citharædo tus pulsat, non sonat vtrique, ita Deum non continuò agero quod agunt homines, quanquam eos creat, vt citharædo tus discordes pulsat fides, neque tamen in causa est cur cithara non edat iocundum sonum. Pari, deinde ais, modo claudicat distortæ tibi à me supra allata similitudo. Est enim, inquis, *ingressus, cui adest claudicationis vitium à facultate motrice tan.ùm immediate, non etiam à voluntate*. Bene habet. Ego, inquam, ipso te fatente, quæ causa est motus illius qui claudicatio idem est, non statim eadem causa claudicationis est. Non enim qui vis à facultate motrice motum esse immediate, idem volens à facultate motrice esse claudicationem. Pari ratione, intelligendi & volendi Deus, sic agendo vti agit, homini causa esse possit, etsi malè intelligendi & volendi minimè causa sit. Quemadmodum (vt illud reperam arque incilem) in incessu motrix facultas motus quidem, at non claudicationis tamen, quæ motui adhæret, causa est existimanda.

Sic ais porò, Secundum tuum argumentum erat, *Omne ens à Deo fieri & conseruari, viciosos animi habitus esse entia, & per consequens à Deo conseruari, me verò respondere, Inuiriã fieri si quis iis hoc adurdum affingat, Deum vitiũ fouere* Hic verò tu quereris vltim me metaphora à foueri. Adeo nulla de causa tibi sum suspectus, *fouere enim & conseruare vocis sono plurimum, significacione vel parum vel nihil omnino differunt.* At Theologorum nulla apud te mentio. Quos igitur petit disputatio tua? quorum spectant demonstrationes illæ tuæ? Sed enim non tegent illi (si te consulo) nostro alterutius patrocinio, & in vtroque Thraſonicum nimis foret vel omnes Theologos accusare, vel omnes defendere. Agnosco Rhetoricum Schema. Sed verò (doctissime Rhæde) tibi licebit eos accusare sine vlla arrogantia suspicione, mihi quicumque quidem, sed tamen citra Thraſonicam vanitatem, non licebit eos defendere? An à te illud vitæ tuæ & instituti ratio potius exigit, quàm hoc à me postulat officium & conditio mea? Sed pergamus. Ais, me peccati seu vitij (quæ tu cum haberes distinctissima ego confuderim scilicet) *formale facere priuationem, quæ à Deo non fit, à quo tamen sit eius materiale, vt pote ens.* Qua in responsione mea tu modum primo (sic loqueris) dein rem ipsam reprehendis. Ac modum quidem, quod peccatum cum vitio confuderim. Atqui apud Theologos, in quæstione de concursu Dei in malo, ista nomine diuersa sunt, re eadem; deinde vero, quod adhibuerim distinctionem quæ aut nulli parti argumentationis tuæ, aut soli conclusioni possit applicari. Atqui illa mea distinctio pertinet ad syllogismi tui minorem propositionem, *Vitiosus habitus est ens, nempe quod ad eius materiale.* Vnde illud tantum sequitur, quatenus ens est, & habet materiam, quatenus esse à Deo, non autem quatenus vitium est. Sed in re peccaui. Nam si vitij, vel vitiosi habitus forma esset priuatio (maluisse dixisse *disconuenientia*) vitium virtuti opponeretur priuatiuè. At hoc falsissimum (vt tu disertis verbis posuisti, ne ego negligem) opponuntur nempe vt qualitates contrariæ. Nimis es vehemens, (mi Rhæde) nam negligentia & ingratitude contrariis virtutibus, vitia cum sint, priuatiuè opponuntur. Sunt præterea quidam animi habitus eo solum vitiosi quod iis aliquid desit, vt est ea *φιλαςθωπια* quæ est sine vilo Dei respectu. Si quæ verò vitia videntur esse contrariæ qualitates, id verò vel ideò contingit quod ea quæ in iis materiæ rationem habent, inter se contraria sunt, vel quod eorum obiecta & fines diuersi sint. Atqui in hoc genere non ipsa materia, ens scilicet, sed illius *αταξια* quæ vel priuatio est, vel habet rationem priuationis) vitij rō formale constituit. Id quod erat vindicandum, sine vlla periclitacione an tu scias argumentari. Quis enim id nesciat cui modo notum sit nomen tuum.

Hæc habui quæ ad aculeatam illam Epistolam tuam responderem, in quibus si sui prolixior, tu, mi Rhæde, fultsi in causa; qui me passim acumine ityli tui compungis, haud crediderim animo maleuolo, neque enim ego te læsi vnquam, sed tamen tu id facis, quo consilio tu tibi conscius es, ego non possum statuerè. Quod si tibi animus est ad hæc rescribere, adhibebis, vt spero, non tam in scribendo eloquentiam & acumen,

quàm moderationem animi, & verò humanitatem, quæ virtutes prioribus illis haud paulò præstantiores sunt. Sic tibi Dominus benedicat.

CLARISSIMO VIRO

IACOBO GALLOVÆO,

APVD SERENISSIMUM,
Magn. Brit. Regem supplicum
libellorum Magistro.

IOHANNES CAMERO
S. P. D.

DVo sunt, Gallouæ doctissime, quæ amicus noster, lectâ posteriori responsione meâ, mihi (vt audio) præcipuè objicit, *αδισοπνια & inconstantia.* Ac *αδισοπνια* quidem, in eo primum quod negem Theologorum esse dogma, *Omne ens est à Deo tanquam à causa efficiente immediata;* deinde verò etiam, quod eas rationes, quas ille voluit haberi pro demonstrationibus, & quidem suis, dixerim fuisse iam pridem iactatas, & protritas in Scholis. Inconstantiam verò, quod quam prius testatus sum esse Theologorum ferè omnium sententiam, eam nouissime negarim iis placuisse. Tu specta iam, & arbitrare vt obiecta diluam. Proferat authorem vllius nominis qui in ea fuerit opinione. Nam Deum (vt loquuntur) concurrere cum causis secundis, idque immediatè, certè Theologorum (excepto Durando) omnium constans sententia est. At verò qui omnes Ens esse à Deo tanquam à causa efficiente immediata docuerit, nemo quod sciam sanæ mentis existit vnquam. Atqui ista inter se dissimilissima sunt. Si enim Deus omnium rerum causi est efficiens immediata, quis locus concursui reliquus esse potest? Quod causatum ille ordo ita aptarum, & connexarum, coherentiarumque ita inter se, vt inferiores à superioribus dependant iuxta situm & posituram quæque suam, vnde omnis vniuersi ordo & species exurgit & constat. Aliud igitur ergo est quod aiunt, *Deum adesse causis, causatarumque effectis immediatè,* aliud verò quod negant, *Deum omne ens, tanquam causam immediatam, producere:* illud enim causam secundam præstruit, hoc omnem causam tollit præter primam; etiam hanc, siquidem vbi nil secundum est, neque primum quidem esse possit. Illud probant Theologi, hoc respuunt. Neminem autem arbitror in Scholis esse aded peregrinum, quin agnoscat illas siue rationes, siue demonstrationes, *iactatas esse iam pridem & protritas in Scholis.* Siquis id tamen in dubio ponit, consulat Thomam, consulat Scotum, consulat nouitios Fonseca, Suarezium. Iam verò non possum diuinare quam obrem in me constantiam requirat. Num ego id agnoui vnquam pro dogmate Theologorum, qui id dogma in priorî responsione negaui exsertè illis placere. Nam respondi sanè ad eius argumenta, sed ita vt ostenderem ab eo peccatum *αδισοπνια*, vt genuinam Theologorum sententiam, quatenus & ea ab eo impetita passit videri, in tuto collocarem. Quod ego quo consilio studuerim efficere, tu vnus omnium optime nosti. Si verò nihil aliud fuisset consecutus, at hic tamen vberimus

vberimus huius disputationis fructus videri debet, quod qui sanctissimum sine controuersia, & doctissimum virum, beatæ memoriæ Caluinum fuggillauit, eos eò ad egi vt eum fateantur neque leuissimè, neque locutum esse duriùs quàm ij quorum nomen in Ecclesia Romana summum est. Vale doctissime & humanissime Gallouæ, meque tui & obseruantem & amantem, quod facis, ama.

DE ORDINE
DECRETORVM DEI,
in negotio salutis humanæ,

IOHAN. CAMERONIS
Sententia.

ITA mihi quidem videtur. Duo sunt in Deo genera Proprietatum (loquor autem secundum nostrum considerandi modum) à quibus totidem actionum genera promanant. Sunt enim proprietates quædam, quarum actiones requirunt non modò obiectum & materiam, in qua se exerant, sed certas etiam qualitates, vt Iustitia & Misericordia. Nam iustitia seu *vindex* seu *remuneratrix*, non simpliciter in persona, sed in persona certo quodam modo affecta occupatur; *Vindex* nempe in peccatore, *Remuneratrix* secundum Legem in eo qui immunis est à peccato. Misericordia qua condonat peccata, item requirit in eo qui eam experitur Fidem & Pœnitentiam. Sunt item proprietates quædam Dei, quarum actiones aut nullum requirunt obiectum, aut si vllum requirunt, nullam in eo desiderant & postulant conditionem, vt Potentia & Sapientia Dei, quæ sese prodidit in creatione Mundi, nullum obiectum (nihil enimerat) requirebat, sed constituebat potius: Et in mundi restauratione, etsi proprietates illæ obiectum habeant, (nempe hominem in peccatis mortuum) aut potius actiones ab iis profectæ, puta Vocatio, attamen nullam poscunt in obiecto conditionem, sed faciunt potius, nempe fidem & pœnitentiam. Vnde sequitur, huius generis actiones merè & omni modo liberæ esse, quando nullam poscunt conditionem in eo qui earum vim persentiscit. Itaque iis vti potest Deus aut non vti. At prioris generis actiones liberæ quidem sunt, non ita tamen vt Deus iis possit

non vti. Potuit scilicet Deus creare mundum, aut non creare, potuit itidem mundum restaurare, aut verò non restaurare. At iustitiâ vti, aut non vti misericordiâ, præstitâ conditione quam requirunt, fieri haud potest vt Deus solutum existimet.

Porro totidem sunt genera Decretorum, vnum eorum quæ conditionem requirunt, alterum quæ nullam requirunt. Id *conditionatam*, hoc verò *absolutum* licet appellare. A priori illo pendet Iustificatio, vnde & ipsa conditionem requirit, Fidem & Pœnitentiam. A posteriori isto Vocatio, vnde fit vt nullam requirat conditionem. Cæterum Proprietates, Actiones & Decreta secundi generis subseruiunt veluti proprietatibus actionibus & decretis primi generis, præparant enim & constituunt obiectum. Prioris verò generis proprietates actiones & decreta versantur circa obiectum iam constitutum & præparatum.

Primum decretum est de restauranda imaginè Dei in creatura, saluâ tamen Dei iustitia. Secundum est de mittendo Filio, qui seruet omnes & singulos qui in eum credunt, hoc est, qui eius membra sunt. Tertium est de reddendis hominibus idoneis ad credendum. Quartum de seruandis credentibus. Priora duo Decreta generalia sunt, posteriora duo specialia. Porro secundum modum considerandi nostrum, præcipua minus præcipuis, & generalia specialibus priora sunt. Cum igitur restauratio imaginis Dei saluâ iustitiâ præcipua sit, primum obtinebit locum. Et cum ea duobus modis considerari possit, generaliter sine vlla modi consideratione, vt si quis dicat, *Deus voluit salua iustitia restaurare genus humanum*, rem enunciat, modum verò rei non declarat, vel specialiter, vt si quis dicat, *Deus voluit per Filium suum crucifixum & excruciatum à mortuis restaurare genus humanum*, non modò rem significat, sed modum rei: sed quia sic res specialiter designatur, secundo loco in Deo consideranda venit. Tertium verò & vltimum decretum sunt non modò specialia, sed respiciunt etiam indiuidua & singulas personas, non sine ordine tamen. Nam prius Deus considerat hominem vt credentem quàm consideret vt seruandum; Itaq; in decreto priorè est fides quàm salus. Tertium igitur decretum, de reddendis hominibus idoneis ad credendum, præcessit quartum. Atque hæc omnia intelligenda sunt de Deo dicta accommodatè ad infirmitatem ingenij humani.

LECTORI.

CVm Anno Domini M. DC. X. XI. & XII. Camero Burdigala ageret, atque illic Ecclesiæ Reformatæ unâ cum Primrosio Pastor esset, intercedebat illi magna cum quodam S. Ministerij tum temporis candidato amicitia & familiaritas, à quo cum per Epistolam de nonnullis Theologicis quæstionibus interpellaretur, paucas hæc ad eum dedit litteras, quibus ad illius quæstiones & obiectiones satisfaceret. Spero eas tibi non improbatum iri, vt potè quæ viri illius ubique redoleant ingenium & doctrinam.

IOH. CAMERO, L.C.S.
IN D. IESV.

Burdig. Mense Decemb. 1610.

De Christi Satisfactione, an fuerit necessaria, & pro quibus sit ab ipso praestita.

LITERÆ tuæ, mi L. summam mihi voluptatem cum pari molestia attulerunt, nam & gratissimum erat in summo animi tui angore, quem non obscure significas, vnum me à te delectum, à quo secundum Deum ægritudinis tuæ leuamen petas, & in re certè maximi momenti angi te & perturbari animo vehementiùs, molestissimum accidit. Non frustrabor igitur (quantum in me situm est) expectationem tuam, nec deero meo desiderio, qui nihil ardentius cupio quàm te in pristinae tranquillitatis stratum, vnde te deiectum video, restituere. Dominus Iesus Seruator meus & Redemptor ita me Spiritu suo regat, vt nec ego te docere, neque tu quidpiam à me discere possis, quod vel à nominis sui gloriâ, vel à sacrarum litterarum consensu, vel à piæ conscientia sensu, vel ab animæ salute sit alienum. Neque tamen animus est accuratiùs de quæstione à te propositâ, nunc quidem, disputare, nec verò etiam requirunt litteræ tuæ, tantum petunt depulsionem illarum ratiuncularum, quibus illa sententia, quæ Deo naturalem tribuit propensionem ad pœnam peccatori, si nulla interuenerit satisfactio, infligendam, videtur labefactari. Eæ autem omnes vel ab autoritate summi Theologi, vel à palinodia viri pij, vel à natura Dei, vel à ratione imputationis iustitiæ Christi, petita sunt. Ac priores quidem duæ rationes hactenus me commouent, vt vehementissimè dolcam duobus viris (quorum alter magnum in Ecclesia nomen merito suo consecutus est alter in magna pietatis existimatione apud te est) illud probari quod ij, qui vel negant satisfecisse Christum, aut *μυνησ* duntaxat satisfecisse affirmant, causæ suæ fundamentum ponunt. Quod si constitutum sit, non modò illi quod volunt sibi videbuntur assecuti, sed immò in sensum iræ Dei, totumq; illum horrorem quem peccatum conscientia singulari lumine Spiritus persusæ solet incurrere, euanescere paulatim necesse est.

Venio ad posteriores rationes. Aiunt nihil à Deo amari quia bonum sit, sed ideo bonum esse vnumquodque quia à Deo ametur. Ergo nec seipsum amabit quia bonus sit, sed ideo bonus existimandus est, quia seipsum amat. Quod si hoc illis absurdum videatur, idem valere in Dei imagine necesse est: Si enim Deus naturali atque immutabili propensione in amorem sui inclinatur, consimili prorsus affectu imaginem sui complectetur: si seipsum amat, quia talis est, affectu naturali, & imaginem suam, quia talis est, affectu naturali prosequetur. Sed tu hoc ipse & solidè & acutè demonstrasti. Tantum monendus eras quædam esse in quibus imago Dei elucet quâ Deus est, nulla tamen cernitur in iis similitudo quâ iustus est: Et hæc certè eiusmodi sunt vt à Deo, si

personæ sunt, vel probari vel improbari, si actiones vel imperari vel prohiberi nullo discrimine queant. At neque Deus innocentem damnare, neque fontem absolvere, nec amorem sui prohibere, neque odium sui commendare aut imperare hominibus potest. Hoc mordicus tene, nec vllis technis aut sophismatis eripitibi sinas: in hoc omnes animi tui sensus, desige, si vis habere perspectum quàm horrenda vastitas, ac desolatio, humanum genus, per huius imaginis obliterationem, peruasferit.

Deinde, *Deum esse liberum contendunt, licere ei de suo facere quod libet.* Etiam ne semet ipsum negare? Quid enim tam est Dei quàm Deus ipse? Etiam ne nihil commertum æternis pœnis afficere? At hoc, inquit, ei non libet. Immo verò (inquam) nec potest libere, pugnat enim cum illius natura. Ergo libertas Dei vel à natura, vel à sapientia occulta ipsius dependet, cuius ratio sæpenuerò nos fugit. Hæc cernitur in iis rebus quæ cum natura Diuina non pugnant, vt sunt creare mundum, aut non creare, conseruare aut non conseruare, permittere peccatum aut impedire: harum actionum moderatrix est occulta sapientia, cuius ratio illi constat optimè, cum à nobis homunculis plerumque ignoretur, nisi quatenus obscuris coniecturis, vt *μυνησ* in sole, eam indagamus. Sic quod Deus hominem peccato corruptum facit aut non facit membrum Christi, est arcanae Sapientia, ac quod peccatorem extra Christum punit, id verò iustitiæ est, cuius ratio reddi potest; quemadmodum quod Christo insitum absoluit, tum Misericordia, tum Iustitiæ est, ac efficere ut aliquis sit iustitiæ compensantis obiectum, aut permittere vt non sit, merè voluntarium est. At cum non sis obiectum iustitiæ compensantis, habere tamen te eodem loco ac si id esses, per naturam non potest, nisi priùs impedimentum tollatur. Vis ostendam exemplo. Obiectum iustitiæ compensantis est iustus, Deus ergo priùs iustum facit quàm compenset, Efficere iustum merè voluntarium est, ac iustum compensare non item, pugnat enim cum natura Dei vt iustum non amet, & si amat, omnino compensabit. Sic obiectum iustitiæ punientis est peccator, obistere vel non obistere quo minus quis peccet in Deo est liberum, ac peccatorem non punire (nisi tollatur peccatum) Deo libere non potest, nou enim mentiri potest Deus; vt in promissionibus sic in minis constans est. Hinc emergit cognitio illius libertatis quæ à Dei natura definitur. Tollere ergo, aut non tollere impedimentum, liberum est, ac impedimento nõ sublato ea facere quæ fierent illo sublato, id negotij indeliberum esse. Neq; tamè Deum vllis aliis legibus adstringo quàm Naturæ suæ, à qua neq; vult, neque potest discedere. Tu, aut vllus hominum existimet, Deum sententiam damnatoriam reuocare nō tollatur damnationis causa, aut tolli damnationis causam posse nisi interuentu satisfactionis? Jam verò illa sententia damnatoria ab æterno decreta est in peccatorem, promulgata Adamo in tempore. Maneat ergo fixa & firma necesse est donec eius causa tollatur. Potesne jam percipere quàm sit friuolum quod dicunt, *Eum qui potest impedimentum per satisfactionem tollere, aut non tollere, posse etiam, manente impedimento, citra vllam satisfactionem, idem prestare quod vt prestaret impedi-*

Deum non
necessario
punire
peccatum.

ratio r.
Res esse
bonas quia
Deus eas
vult, non
contra.
Ref.

2.
Deo de
suo facere
licet quod
ei libet.
Ref.

impedimentum sustulit? Vnum addam priusquam ad secundum sophisma transeo. Actionum Dei duo sunt genera: Aliæ sunt quarum nulla est causa extra Deum, in his Dei libertas à Sapiencia definitur. Aliæ sunt quarum causa est extra Deum, in his Dei libertas à Natura Dei definitur: verbi gratiâ *re punire peccatum* causa est extra Deum, sequitur ergo esse actionem non à mera Dei voluntate, sed à natura ipsius proficiscentem.

3.
Deus pro
arbitrio
imputat
cui libert
Christi iu-
stiam.
Ref.

Denique falsum est quod aiunt, *imputationem iustitiae Christi esse merè voluntariam*; neque enim potest per naturam Deus iustitiam Christi ei non imputare pro quo Christus satisfecit. Si ego pecuniam tibi debitam, debitoris nomine tibi persoluam, annon ipso facto facta est imputatio? Quid enim est debitoris nomine pecuniam accipere quàm pecuniam acceptam debitori imputare? Implicat ergo (vt loquuntur) contradictionem ista, *Christus satisfecit pro omnibus, Deus tamen illam satisfactionem non imputat omnibus*. Quomodo ergo Scriptura dicit pro omnibus satisfecisse? Nempe sicut omnibus certantibus præmium propositum est & destinatum, quod tamen nemini confertur nisi ei qui vicerit. Monui te, si benè memini, duplicem esse in Deo misericordiam, vnâ *Antecedentem*, à qua donum fidei promanat, de qua Paulus Rom. 9. (huius dispensationem liberam esse dico) aliam *consequentem*, quâ fit vt Deus fide donatum iustificet, quæ respectu Christi iustitia est, tametsi respectu nostri misericordia est: hanc negavi esse merè voluntariam in Deo. Siquis ergo propriè loqui velit, dicet Christum pro solis credentibus satisfecisse, ij enim soli membra illius sunt. Sicuti ergo Adam suos tantum peccato infecit, ita Christus peccatum in suis tantum oboleuit: Christi verò membrum non est vllus qui in Christum non credit. Audi quid dicam, Fides refacit Christi membrum, at Fides illa te non seruasset nisi Christus pro te satisfecisset. Sunt igitur actus duo distincti, *insitio in Christum per Fidem, & imputatio iustitiae Christi*. Primum merè voluntarium est, secundum non item. Quid ergo (inquies) non donat fide propter Christi meritum? Sanè vt has particeps meriti Christi. Mors itaque Christi fidei causa finalis est propriè. Vnde igitur fides? Nempe vnde factum est vt Deus genus humanum sanguine Christi redimeret, absque quo, aut alia satisfactione, quam animus meus capere non potest, mundo fuisset pereundum, ex merito scilicet Dei beneplacito.

quomodo
pro om-
nib. oran-
dum, om-
niumque
Deus velit
salutem.

Quæ disputas ex priore Epist. ad Timot. 2. 4. sic refello. Quæ preces pro aliorum salute concipiuntur, eæ vel sunt *absolutæ*, vt quum Ecclesiæ iuratos hostes deuouemus, aut Ecclesiam Electorūve Deo commendamus; aut sunt *hypothetica*, vt quum de huius aut illius cōuersione ad fidem, conseruatione in fide, Deum interpellamus. Sic igitur disputo, quomodo pro singulis est orandum eodem modo singulorum salutē vult Deus, At pro singulis est orandum cum conditione, ergo cum conditione singulorum salutem vult Deus. Nam profectò erras vehementer, si putas te posse cum fide pro singulis orare *absolutè*, cum de singulorum salute non sit vlla in Scripturis promissio, fides autē sine promissione nulla est. Quin & si putas Deum sine vlla conditione om-

nium pariter salutem velle, ineptissimus es, vt nequid dicam grauius. An enim existimas Deum quod *absolutè* vult, aut non velle (quod *ἀπόσπαστον* est) aut non posse (quod blasphemum est) efficere? Si vult ergo Deus omnium salutem absolutè, si vult omnes *εἰς ἀγάπην ἀνθρώπων* absolutè, omnino hoc effectum dabit. Sed ita seferes haber. Ita describit nobis Scriptura Dei amorem *antecedentem*, vt in eo gradus quosdam inesse doceat, quorum primus hic est, quod Christus tum Gentibus tum Judæis (hoc enim Scriptura *omnis creatura, omnis carnis, Mundi* nomine intelligit *αἰὼς ἀπὸ καταβολῆς* Ecclesiæ Judaicæ; quæ non erat *καθολικὴ*, sed populum duntaxat Judaicum complectebatur) datus, sed hac cum conditione si in illum credant. Hic gradus describitur celebri illo loco, *Sic Deus amauit Mundum* &c. Joh. 3. Simili loquendi formula quâ dici posset, sic Regem Lutetianos amasse vt perentibus veniam immunitatem concesserit: hic Lutetianorum nomine omnes Lutetianos intelligo, quanquàm immunitatem nulli Lutetianorum proponi asseuero absolutè, sed cum conditione, si supplices veniam petant. Huius gradus respectu, Deus dicitur *dedisse Christum pro vitâ Mundi, velle omnium salutem*, quatenus nimirum vocat omnes ad poenitentiam, alios lege naturæ; hos lege scripturæ, hos Euangelij prædicatione. Ergo Deus qua vocans omnes dicitur velle ad cognitionem veritatis venire, sed quia eos inuitat, sic vult omnes piè viuere quatenus hoc imperat. A secundo gradu *antecedentis Amoris* est quod Deus fidem dat: hoc ostenditur loco non minus celebri, *Nemo venit ad me nisi Pater traxerit eum*. Respectu huius posterioris Christus dicitur datus pro Electis tantum, eosque tantum velle seruare. Infinitas (vt ita loquar) Dei facit vt quæ nobis videntur pugnantia, in Deo non pugnent, nos enim homunculi qui, quia quæ Dei sunt capere non possumus, sub earum rerum figura studemus comprehendere quæ nobis cognitæ sunt, ea verò quoniam finita est, particulas tantum Diuinæ naturæ repræsentat, idque obscurè, atque inde illud *ἐναρξοφαις* in Deo. Vt si humani corporis partes duntaxat oculis tuis paterent obscuriùs, omnis illa harmonia tibi videretur *ἀαμύος*, conscius tamen imbecillitatis oculorum tuorum, apud te statueres ita quidem videri, cæterum non esse.

IOHANNES CAMERO

L.C.S.P. IN CHRISTO IESU.

Burdig. prid. Idus Octob. 611.

DICI non potest (mi L.) quantopere me delectet amor erga me tuus, & eruditio singularis, quorum alterum Ecclesiæ gratulor, alterum mihi gaudeo vehementer. Diatriba tua non modò mihi placuit, sed perpleuit tota! Quàm vellem censors illi tui argumentorum tuorum pondus expendissent, sed profectò ita est, non est qui tantam vim sustineat. Hinc illæ iræ, quas tu non contemnes quidem (quod est Stoici) sed tamen vt Christianum decet ferēs constanter. Nōs in ea tempora incidimus quibus ne in-

doctrinæ quidem methodo *ἀπὸ τοῦ δουλωτέρου εἰς εὐλοία* fas est discedere. Itaque te non minus prudentem quàm candidum esse oportet, nisi tibi velis aditum ad summa obstruere. Perit magno meo cum dolore semel duntaxat lecta illa Diatriba, digna profectò meliori fato, hinc est quod tuarum quæstionum minùs memini, nisi quod te videretur admodum torfisse locus ille Esaiæ decantatissimus c. 5. 4. *Quid potui facere vinea mea, &c.* Quo loco Dominus populo suo *ἀπὸ τοῦ δουλωτέρου* beneficia sua exprobat, quòd eos eduxerit ex Ægypto, quod Legem iis dederit, & in terra Chanaan quieras sedes, quod eos per Prophetas suos sæpè monuerit, denique ea omnia adhibuerit, quæ si illi non fuissent ferrei planè, eos commouere potuissent. Itaque tantum abest vt hic locus pro *ἀπὸ τοῦ δουλωτέρου* quidquam faciat, vt contra nullum esse existinem in tota Scriptura qui euidentius hominum indomitam malitiam ostendat & traducat. Qui hominum amicitiam sibi student conciliare, ij mouent quidem affectus, sed (quate nus fieri potest) beneficiis, precibus, hortationibus, significatione amoris, quibus si nihil promouetur, pænes eos est culpa qui se flecti noluerunt. Certè qui hæc omnia adhibuit & extra culpam est, & partibus suis ita defunctus est, vt nihil omisisse censeatur; Deus igitur, hominum more, cum hominibus & agit & loquitur; sed frustra, nisi mères nostras singulari luce perfundat, quam qui vel omnibus, vel quibusdam impiis cum piis volunt esse communem, næ illi naturam vocationis nostræ parùm attentè considerasse videntur. Nolim de alienâ conscientiam temerè iudicare. Ego certè quoties sententiam illam studeo probare (nam est rationi nostræ valde plausibilis) toties horiesco, presertim quùm Deum cogito, & cæcitatem atque nequitiam natiuam animi humani. Redeo vnde digressus sum. Qui locum Isaïæ accipiunt aliter, quicquid cauillentur, profectò vel Omnipotentis Diuinæ faciunt iniuriam, qui non potuerit populi sui animum mutare, vel Deum mendacii arguunt exclamantem, *Quid potui facere?* Est igitur dictum *ἀπὸ τοῦ δουλωτέρου*.

Obscruaui nuper figuram in Scripturis vfitatissimam, cuius ignoratio doctrinæ de Prædestinatione maximas tenebras offudit, sed illa huic loco non conuenit, eam nouo nomine libuit insignire, *Antecedens pro consequente*; vt verbi gratiâ, quoties agitur de delendo nomine nostro de libro vitæ, non significatur deletio, sed deletionis consequens (sic enim loqui mihi liceat) nempe damnatio. Finge enim apud Deum esse librum vitæ, certè si inde nomina nostra eraderet Deus nobis esset pereundum, Deus igitur quoties minabitur mortem, pro morte id quod mortem secum trahit, mortemque antecedit, intentabit. Sic quum dicit, *super Moab viscera sua commota esse*, vult significare id quod viscerum commotionem antecedit, summam nempe cladem; hæc alia est figura quæ *consequens pro antecedente* appellatur. Possent in sexcentis Scripturæ locis has figuras ostendere, qui illis indicatis statim clarissimi fiunt ex obscurissimis, verùm hoc iudicio & acumini tuo relinquo. Venio ad Erastum. Quæ sit illius sententia de Excommunicatione planè me fugit, nec mihi visus est illius liber, tantum fando accepi ad illius librum

à Beza esse responsum, de re ipsa quid sententiam accipe. In Ecclesia duo sunt, Verbum & Sacramenta, illud institutum est non modò ad fouendam, verùm etiam ad gignendam fidem. Itaque nemo excludendus est ab eorum consortio qui verbum audiunt, modò velit se illis adiungere. Sacramentorum alia est ratio, requirunt enim professionem fidei & pœnitentiæ, siue illa fiat verbo, siue etiam aliis signis. Itaque qui negant se fidem habere, qui pertinaciter in peccato perseverant, atque ita vt ne pœnitere quidem eos peccati profiteantur, iis cenfeo Sacramentorum vsu interdicendum esse. Atque hæc vna est Excommunicatio legitima, quam sic definitio, *Excommunicatio est sententia peccatori impenitentiam profuente vel re ipsa, vel etiam verbo, denuntians peccata eius non esse remissa, proindeque abstinendum esse illi Sacramentorum vsu, qua sigilla sunt Remissionis peccatorum.* Vale.

IOHANNES CAMERO,

L.C.S. IN CHRISTO IESV.

Burdig. Nonis Decemb. 1611.

ERAT animus ad Epistolam tuam tam diligenter scriptam pari diligentia respondere: Sed inciderunt multa quæ me cogunt necessitati potius quæ mihi à te imponitur quàm voluntati meæ satisfacere. Itaque breuiter agam, nec obscure tamen, tecum enim mihi res est, cui mei sensus omnes ita sunt perspecti, vt vel ex nutu meo facile possis diuinare quid velim. Ad rem igitur vt veniam, de fide tibi affentior, & fuit semper eadem mihi mens, tamen paulò aliter rem explicabam. Sol iste qui lucet omnibus, dormienti aut spontè oculos claudenti certè non lucet, nullo tamen solis vitio id accidit, sed illius qui solis beneficio non vitur: Ita Christus pro omnibus mortuus est, sed eos demum illa mors facit beatos qui vera fide eam complectuntur. A Christo enim satisfactio exigi non potuit nî Deus eum considerasset vt eorum caput pro quibus satisfecit, fructus ergo satisfactionis ad eos solos potuit redire qui membra forent huius capitis; si autem sunt soli Fideles; credo igitur Christum pro me satisfecisse, quia verè satisfecit, sed satisfactione illam idèd noui mihi esse saluferam, quia mihi fidei meæ sum conscius. Neque tamen fructum satisfactionis ab ipsa satisfactione diuello, Christus enim pro te satisfecit, sed eâ lege si tu id factum credas, vt si captiuum redimerem pretio numerato; ita tamen vt nî ille se redemptum agnoscat meo beneficio, habeatur pro non redempto.

Quod ad afflictiones attinet, sic sentio. Poena omnis vel ab odio, vel ab amore proficiscitur, illa ad exitium, hæc ad salutem comparata est; illa à Iudice, hæc à Patre proficiscitur. Christus morte suâ satisfecit Iudici, atque ita Deum ex Iudice Patrem nobis effecit, pœnas ergo paternas nō sustulit morte sua, sed seueras illas & rigidas quas Iudex erat irrogaturus. Itaque meo iudicio, nihil opus videretur in hoc argumento meminisse totius & partis; Nam hæc voces, præterquàm quod inuisæ sunt, non carent periculo, sed pœnarum genera confusa, cogitatione distinguenda sunt.

Non

Locus Esaiæ.
5. 4. explicatur.

propria sententia.

Quomodo
Christus
pro omnibus
sit
mortuus.Afflictiones
fidelium
non sunt
satisfactionis.

De Excommunicatione.

Nulla vis in Deo est resistibilis.

Non me latebant nugæ sophisticæ de potentia resistibili & irresistibili. O miseram causam quæ causidicum huc compellit. Sed ego nullam in Deo potentiam resistibilem agnosco, nihil enim conatur quod non possit, aut si id non potest, siue quia est *ἀδύνατον*, siue quia est *ἀδιον*, non id molitur etiam. An dicent esse Deo *ἀπλῶς ἀδύνατον* auferre cor lapideum, dare cor carneum, ita inducere hominum animos in sui amorem vt non possit ab iis non amari? Hæc est noua Theologia, & quam ausim cum quouis Socinianismo contendere.

Simile de theriaca refutatam.

Quæ illorum verbis de theriaca attulisti, sunt (vt nequid dicam grauius) ineptissima: theriaca enim omnem morbum sanat cui sanando idoneas habet vires, nec vllum alium morbum potest sanare. Itaque quicumque morbus theriacâ non est curatus, is profectò theriacâ non potuit curari. Esto igitur Spiritus Christi theriaca, omnem sanabit animi morbum cui sanâdo idoneus est, nullus autem animi morbus tantus est quem hæc cœlestis medicina non possit depellere, quid superest igitur nisi vt omnem morbum adhibita depellat. Quod si vis morbi tanta fuit vt medicinam superauerit, fuerit alias potens, fuerit valida medicina, in morbo à quo victa est neque potens fuit, neque valida. Et certè omne pharmacum dicitur habere vires, sed in id solum in quod agit, non in id in quod non agit. Si Gratia ergo sufficiens est, (vt isti loquuntur) aut sim. lis pharmaco non est, aut sufficiens est in eo duntaxat in quo efficax est remedia enim, quæ malis quibus curandis adhibita sunt infirmiora fuerant, sufficiens, cum non fuerint efficacia, nemo dixerit sanus. Profectò si cor nostrum non esset peruersum, & supra quàm cogitari potest pernicax, fateor vel minimam scintillam gratiæ Diuinæ posse in eo magnam flammam accendere. Sed hoc non queritur, quæ gratia sit sufficiens animo pio & bono, sed quæ sufficiat impio, vt ex impio pius euadat. Sic puluis sulphureus etiam ex scintilla flammam concipit, & *αὐτὸς ἐφέλιπται ἄδρα εἰς ἕρση*, at ligna virentia vix ac ne vix quidem in incendio ignescunt.

Quid igitur? Deus mentitur (sic isti *παραδύσει*) quàm dicit, quid potui facere vinctæ meæ? Minimè, Deus enim personam hominis eo loco induit, quasi sic ageret, Ego nihil eorum omisi quibus humanum ingenium (modò præfractum non sit) commoueri possit; vult enim Deus Judæorum pertinaciam exagitare. Vide quæ ad te scripsi in hanc sententiam. Memini mihi sæpius ab hoc hominum genere (quorum ingenia & mores ego non damno, sed doleo deesse illis verum illum sensum & gustum Christi) exemplum Solis obiectum esse. Quid inquebant, lux Solis non tibi videtur sufficere? Cuinam, inquam, rei? an vt cæcus lucem illam aspiciat? Nihil mentior, obmutescabant. Absurdum dogma & impium nulla ratione magis traducitur quàm si ad se cohonestandum, aduocet similitudinem aut exemplum.

Simile Solis refellitur.

Quæ de prouidentia Dei, & voluntatis humanæ natura attigisti, mihi placent mirificè, & huius prodigiôsæ doctrinæ fundamenta penitus conuellunt, sed quod negas placere Philosophis *τῶν ὁμοιωμάτων* voluntatis qui illius scilicet *ἢ ἰσθμῶν* *ἢ οἰσῶν* *ἢ ἰσθμῶν* *ἢ οἰσῶν* *ἢ ἰσθμῶν* *ἢ οἰσῶν* tueantur, tibi nō assentior:

Intellectum sequitur voluntas.

Sophistarū hoc dogma est, & eorum qui ab iis se decipi sustinuerunt, *ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τῶν οὕτως ἔχει, ἢ δὲ ἀπὸ φιλοσοφουμένων μηδὲς μηδέποτε, εἰ μὴ ἢ μνήμης πάλιν ἀναμνηστικῶν, ὁ ἰσχυρισμὸς τ' αὖ, τῶν δ' ὀρέξεως σκοπιῆς, τῆς τῶν λόγους πᾶς ἕως οὕτως ἐφίεται, ὡς ἔχ' ἢ τῶν πάλιν ὡς ἀπαιτηθῆναι, ἢ ἀρα οὐδ' ἔχ' ἢ ὡς τὸ τέλος, ἢ ἰσθμῶν: ἀδύνατον γὰρ τὸν ἐφίεθρον τῆς τέλος ἀναμνηστικῶν τὰ ὡς τὸ τέλος, πάλιν σωτηρίων, μὴ ἔχ' ἢ τῶν οὐκ ἐφίεθρον ὁσάτως τῆς τέλος πῆρεκα.* Itaque planè tecum sentio, nō ἀδύνατον voluntatis nostræ, nisi in iis quæ pariter bona aut pariter mala esse iudicantur, merum esse figmentum in quo tamen illi causæ suæ firmamentum ponunt. De Socinianismo quæ narras, est mihi non fuerunt ignota, tamen reuocarunt dolorem meum. Est illa hæresis quidem prodigiôsa, sed pauci admodum sunt qui eius fundamenta labefactent, quod nisi fiat, parum sit.

I O H. CAMERO L. C. S.

A DOMINO IESU

Burdig. 16. Maij 1612.

Quomodo Christus pro omnibus hominibus satisfecerit.

1. Pietas tua, mi L. & eruditio apud metantum valent, vt quod litteræ meæ vel tibi non probantur, vel à te minus capiuntur, totum hoc partim infantix, partim etiam negligentix meæ adscribam: Nam & scribendo tædium me facit negligentior, & orationis inopia, si quâdo animum intendo, cogit esse obscurum. Id quod ingenuè agnosco, & mihi in argumento tam diuino accidisse vehementer doleo, præsertim quum cogito quàm grauius id offendere potuerit animum tuum. Quid superest igitur nisi vt quantum in me situm est, tibi satisfaciâ, vt offensam illam omnem (si qua est) studeam delere. Quod si à Domino impetraro, amplissimum laboris mei fructum videbor consecutus, nihil enim mihi carius esse potest amore erga me, & iudicio de me tuo. Sed rem ipsam aggrediar.

2. Tibi non probatur quod scripsi, Christum pro omnibus esse mortuum. At hæc Spiritus sancti vox est, hæc est totius Ecclesiæ confessio, Sic Deus (inquit Dominus) mundum dilexit, vt dederit filium vniuersum vt quicumque, nostri cætera. Tu istis verbis hunc sensum affingis. Sic Deus dilexit credentes. Vbi est acumen tuum? Donum hîc commune proponitur, efficacia doni adiecta fidei conditione ad paucos restringitur. Non est hoc obuium? non hoc vides? Ecclesia verò Christum non alio magis quam Saluatoris mundi titulo condecorat. Nec sanè Theologi repugnant, tantùm distinctiunculâ, rem (quia nimis dura videbatur) emolliunt, docent enim Christum pro omnibus sufficienter, pro fidelibus duntaxat efficaciter esse mortuum: quod nec ego dissimulaui, scripsi enim illos demum illius mortis fructum percipere, qui in illa vnicaque salutis suæ causâ vera fide conualescunt. Hactenus vt puto tibi satisfeci.

3. Sed durum tibi & hæresi Lutheranæ proximum videtur si quis dicat, mundi Saluatorem perinde pro Iuda proditore atque Petro mortuum: At ego hoc neque dixi, neque scripsi, sed nec cogitaui

vnquam, quod meminerim. Nam pro impiis Christum esse mortuum, & verò eos redemisse ipsa docet Scriptura, 2. Pet. 2. 1. & nequis cauillationi locus sit; ipsum iis exprobrat ad eos summi sceleris reuincendos, quod tantum beneficium, tanti beneficii authorem vltro aspernati sint. Cæterum quod tu de tuo assuisti, *perinde pro impiis atque piis Christum esse mortuum*, neque Spiritus Sanctus vnquam docuit, nec ego (qui me Spiritus discipulum profiteor) vnquam asserui, nec assertum à me volo.

4. Quæris deinde (libet enim per tua te sequi vestigia) *Quo pacto fieri possit vt satisfactionis fructus ab ipsa satisfactione non duellatur, si Christus etiam pro iis iacuit qui nullum tanti beneficii fructum perceperunt?* Illud nempe est quod dixi, pro nemine Christum *deus* satisfecisse, verum hac lege addita, vt qui naturâ sumus è mundo, mundo exempti verâ fide Christo inseramur. Sic ad Petrum in peccatis mortuum non magis pertinet Christi mors quàm ad alium quemuis. At postquam Petro datum est credere, est discrimen sanè magnum. Solis similitudo quam adhibui, tum demùm huic rei conuenit, si statuat Christum ipse (Sol iustitiæ) similis soli, illius satisfactio luci solis quæ vsquequaq; diffunditur, satisfactionis fructus utilitati & voluptati quam lux illa secum affert, sensui autem oculorum fides nostra compararetur. Finge iam animo soleis sensu & ratione præditum, qui omnibus luceat, an qui occludit sponte oculos caussabitur, ideo se in tenebris versari quod sol ipsi non illuxerit? aut qui oculos aperuit, quia tum primùm aspexit solem, idcirco etiam tum primùm Solem sibi esse exortum existimabit? audiam tamen libenter prædicantem tum demùm solem sibi illuxisse quum ille eâ luce uti frui cœpit. Profectò solis piis de satisfactione Christi gloriari licet, non quod omnino Christus pro cæteris non satisfecerit, sed quod illi sunt ad quos præcipuus illius satisfactionis fructus & efficacia peruenit. Tu hoc exemplum solis, animo quidem minimè malo, sed tamen aliorum detorsisti, quod fecius accepissem nisi mihi nota esset integritas animi tui. Sed pergam.

5. Et si autem impij eximium & vnicum Christi mortis beneficium, vitam æternam, minimè percipiant (quis enim hoc dixerit vel ioco nisi *deus*, vel serid nisi amens) negari tamen non potest non esse illud singulare, *neminem à Lege damnari posse nisi idem incredulus sit*; Id ad omnes communiter pertinet, & morti Christi acceptum ferendum est, qui Legis maledictione hactenus omnes liberavit, vt nemo in illam incurrat nisi qui Christum pro se mortuum esse non crediderit. Ideoque Apostoli verè, & serid, & grauius in illorum improbitatem inuehuntur qui tantam salutem negligunt, eos æternis addicunt pœnis, vel hoc vnico præcipuè nomine, *quod sanguinem fœderis conculcarunt, quo fuerant sanctificati*, Heb. 10. 19. *Quod Dominum abnegarunt qui eos redemerit* 2. Pet. 2. 1. *Quod Deum mendacij accusarunt*, 1. Johan. 5. 10. *quod Dominum sibi denud crucifigant*. Heb. 6. 6. Sed dicuntur ista ex iudicio charitatis, ô Carneadem acumen! Apostoli inuehuntur in capitales Christi hostes, pertinaces Euangelij contemptores, & loquuntur ex iudicio charitatis? exagitant illorum ingratitude & incredulitate, & iudicant esse pijs, fideles? nam pro solis pijs & fide-

libus (si istis creditur) Christus est mortuus. An est vt hinc possint elabi? Aut Apostoli statuerunt ex iudicio charitatis Christum esse mortuum pro Apostatis, iidemque (quod consequens est) statuerunt Apostatas esse membra corporis Christi, verâ fide Christo capiti insita (saltem ex iudicio charitatis), & temerè fecerunt qui quos iudicarunt esse credentes, iis mortem æternam absque vllâ remissionis spe denuntiarunt. Aut Apostoli nouerant certò, quod res est, obstinatos Christi contemptores non credere, nunquam credituros, imò ob eam causam perituros, & iniquissimè faciunt, qui beneficium, quod in illos nunquam collatum sit, exprobrant.

6. Rectiùs faciunt qui Christum pro impijs *sufficienter* (vt loquuntur) satisfecisse docent (quæ *mea sententia est*) *efficaciter* autem pro solis pijs: quamquam *sufficienter* vocabulum mihi amplius quiddam videtur in hoc argumento significare quàm nonnulli arbitrantur. Nam & Regis Magnæ Britanniæ gaza mihi ditando sufficit, etiamsi tamen eam esse credidero Regis-libertatem, vt nisi ego illam asperner totam illam Gazam meam esse velit, non tamen (opinor) eam mea. Vidésne, mi L. quod spectem. Si loquor obscure, da veniam minus diserto, & (quod non solent quibus cum balbutientibus res est) ne syllabas captes, sed ipse mecum intende animus, & connitere vt assequaris quid velim. Manisti in Euangelio instructum conuiuium, id conuiuium ego arbitror esse Christum crucifixum, ad id conuiuium multi fuerunt inuitati quorum nemo accessit. Negabis in eorum gratiam conuiuium fuisse instructum.

7. Sed ais, in omni satisfactione tria tantum requiri, 1. vt numeretur summa quæ contractum æs exæquet, 2. vt numeretur creditori, 3. vt numeretur eius nomine qui eam debebat. Id quidem verum est, quotiens debitor creditori vt non id præcipuè spectat in satisfactione, vt cuius nomine satisfactum est, is beneficium agnoscat. Cæterum quando præcipuus satisfactiois finis hic est, vt Debitor agnità Sponsoris munificentiam in illius amorem rapiatur, aio debitum quidem solutum esse debitoris nomine, sed solutionem tum demum ratam fore quum Debitor beneficium agnouerit, quum ad rem facit maximè quod de captiuis adduxi, idque velim diligentius recognoscas. Captiuos redemit quidam nihil minus cogitantes, pretium numeravit, addidit hanc legem, si eorum quispian libertatem libertatisve authorem aspernatus fuerit pertinaciter, animo obfirmato, eodem loco esto ac si *deus* pro eo non foret perfolutum. Finge iam animo tibi rem esse cum aliquo ex hoc genere perditorum hominum qui libertatem respuerit, vindicem conspuerit, non exprobrabis Redemptionis beneficium? Quod si cauilletur, se minimè redemptum qui curcere & compedibus detineatur, non respondebis id proficisci non ex eo quod non fuerit redemptus, sed quod redemptionem cum Redemptore superbè contemnat? Ouum ouo similis non est quàm hoc exemplum rei de qua agitur. Mortales omnes naturâ sunt captiui, Christus *deus*, pro omnibus soluit, lex adita est, vt ea solutio iis demùm profit qui in Christum credunt;

credunt; Plerique omnes non credunt, hærent in cæno vitiorum, postmodum in Tartarum præcipitandi, idque ob id præcipuè quod Redemptorem contempserint. Cauillantur ista pugnare, vt quos æterna manent supplicia ij fuerint redempti.

8. Sed age, Hortandus tibi sit aliquis ad fidem, an sit ages, *Crede & Christus erit pro te mortuus: an verò sic potius, Etiam pro te Christus est mortuus, tu quidem Dei h'jus deservutus fide. sine Deo, cæterum dilectio Dei tanta fuit erga te vt Filium dederit pro te, id factum crede & viues.* Expende fœderis concepta verba. *Crede Christum esse pro te mortuum, & Viues:* Vide fœc mortem Christi: promissione non contineri, sed mortis efficaciam, vt sit hæc sententia, Iesus Christus est pro te mortuus, sed nisi credideris nihil inde ad te redibit, immò accedet cumulus scelerum tuo, 2. *Crede igitur, 3. & viues.* Sic ruit quicquid verbis Fœderis superstruxisti. Non ignoro Christum apud Patrem pro solis credentibus intercedere, verum id pertinet ad efficaciam mortis Christi, quam ego propriam fidelium esse libenter agnosco, est enim fides quæ mortem Christi reddit efficacem, non vllâ quæ ei insit dignitate aut meritò, sed quia Deus voluit nos in se feri per eam Christo capiti.

9. *Querunt, vnde sit quod Christus non offertur omnibus, siquidem pro omnibus mortuus est.* At ego vicissim quæro, cur non offertur solis credituris, siquidem pro iis solis est mortuus? Hoc est verè *eis dicitur per se præbatur.* Nos agimus de patrefacta Dei voluntate in Euangelio, illi confugiunt ad arcem Dei consilium. Aliquid dicerent nisi hominum culpâ id accideret quod Euangelium non prædicatur, tamen si hominum dignitate non fiat quod aliquando, quod alicubi prædicatur. Non minus profectò Dominus commendauit Euangelij prædicationem quàm erogationem Eleemosynæ, & reliqua pietatis officia. Quid, quod Adamo, Noacho, parentibus humani generis, verbum illud vitæ commisit, quod si à posteris neglectum est posteri id viderint.

10. Multa mihi occurrunt quæ nec animus, nec temporis ratio, chartæ committi patitur, tum etiam tibi consulendum est. Non sunt enim puto litteræ meæ eodem loco apud te quo fuerunt apud Ciceronem orationes Demosthenis: itaque finem disputandi hîc faciam, quæ enim sequuntur aperta sunt. *Quæris quid mihi sit Exigere satisfactionem à Christo.* Non video cur hoc quæras, verba enim sunt clarissima: A Christo non potuit Deus per Iustitiam (quæ in illo summa est) pœnam peccati exigere, erat enim ab omni labe peccati purissimus, sed postquam ille se Vadem nostrum coram Patre stitisset, aio Patrem id potuisse. Erat clementiæ quod Deus Filium suum constituit sponforem nostrum, quod sponte Fi-

lius illam personam suscepit, sed postquam ille sponfor constitutus est, erat Iustitiæ ab illo pœnam nobis debitam repositore. Id mihi est *Exigere satisfactionem.*

11. Non possum satis mirari quæ te ratio cogere possit, Pontificiis hoc concedere, Nos partialiter *in iudicio* (sic enim scripsisti) Deo satisfacere, nos, inquam, qui credimus. Sentis tu quidem piè, sed hîc loquendi modus mihi non probatur. Castigatio filiorum Dei neque est ex lege, neque ex iustitia: Nam Legis maledictio prius abolita est, & pij in afflictionibus Deum intuentur non vt Iudicem, sed vt Patrem; non sedet in throno Iustitiæ quoties nobiscum agit, neque enim nobis irascitur vt Iudex, sed vt Pater. Falle ris si putas iustitiam punientem (vt loquuntur) aliud esse in Deo quàm odium iustissimum in peccatorem, quod Hebræi non צדקה, sed קצתו vocabulo designant, nam אמת צדקה והסוד יסועה eodem serè ab iis referuntur. Sed pœnæ certè sunt, inquis, quis negat? & quidem pœnæ peccati, quid tum postea? sunt igitur à lege quæ gignit iram. At pij non sunt sub Lege. Vnde igitur proficiscuntur? Ab Euangelio. Vide huius veritatis vmbra & figuram apertam illam certè & illustrem 2. Sam. 7. 14. ad quam haud dubiè alludit Apostolus 1. Cor. 10. Collatio vtriusque loci rem facit euidentem. Sic sentis, obsecro te, velis sic etiam loqui.

12. Sophisticem blasphemam Pelagianorum ego pernoui & contemno, Dei gratiâ, idque puto me tibi significasse. Socini horrenda deliria refelli solâ Scripturæ auctoritate, & animi pij sensu, facîle possunt. Sed nihil opus est Scripturâ, sola ratio adhibenda est. Mundum etiam negat ex nihilo creatum. Sed ist Socinus Vostio multò versutior, nullo quod sciam edico libro prodidit, tradidit tamen discipulis suis, vt à quodam ex illo grege accipi. Et certè non potuit aliter Dogma suum de finitate (vt ita loquar) essentia Diuinæ tueri, quàm si negaret eam esse infinite potentia, cui rei quoniam videbatur obstare quod Scriptura docet, quod ratio suadet, *Mundum ex nihilo conditum*, id negare visum est sceleratissimo nebulonum omnium qui sunt, aut fuerunt, aut erunt vnquam: quod te scire volui, ne Vostius tibi tam ex-crandi Dogmatis author esse videatur. Iam qui de Deo sic sentit, quid consentaneum est eum sentire de Christo? Impudentissimi homines, qui blasphemias suas audeant sacræ Scripturæ auctoritate tueri, modestius fecissent si Mahometis exemplo nouum Alcoranum procudissent, & ille Socinus in Faustis, vel Læhus potius eius patruus, se quartum Prophetam cælo demissum fuisset professus. Cætera coram, si dederis Dominus.

LECTORI.

Qum Camero A. Dn. M. DC. VIII. sacro Verbi Dei Ministerio inaugurandus Examinari de more subjiceretur, datus est illi ab Examinatoribus pro argumento Concionum (quam Propositionem vocant) gallicæ, coram Ecclesia Burdigalensi, cui Pastor dabatur, habenda, locus qui est Rom. 8. 15. Non enim accepistis spiritum seruitutis &c. Quem cum totum unâ concione explicare non potuisset, tribus aliis sequentibus (quas, ex disciplina Ecclesiastica præscripto, post examen ante *χρησθεϊα* habuit) locum illum absoluit explicare. Harum quatuor Concionum gallicarum cum duæ posteriores alicuius furto, & mala fide, surreptæ auctori essent, duæ priores quæ bono fato furaces illas manus effugerant, postea ab amico quodam latine factæ nunc tibi hîc, benigne lector, exhibentur: iis grauis fruere, illi minus æquus qui reliquas duas fraude abstulit & publico inuidit. Quin & magna pars Proximi prioris concionis desideratur, quod cum æquo prolixius esset, magna sui parte certo consilio non tam truncatum, quàm contractum fuit.

IOHANNIS CAMERONIS

CONCIONES DVÆ IN

locum illum qui est Rom.

8. vers. 15.

Non enim accepistis spiritum seruitutis, rursus
ad metum.

CONCIO PRIMA.

Scopus A.
postoli.

Hoc vnum fermè sibi proponit totâ hac Epistola Paulus, vt animam Dei iudicium extirpescens erigat, animumque illis addat qui contra carnis suæ corruptionem luctantur. Potissimum hoc in capite in id incumbit, vbi inter cætera quæ adfert argumenta, hoc est quasi palmarium, *Nos videlicet esse Dei Filios*, atque istud plusquam Achillæo euincit argumento, ducto à Spiritu quem accepimus naturâ, *Non accepistis spiritum seruitutis, &c.* Hic porro quatuor nobis veniunt excutienda atque ventilanda. Primum, quoniam illi sint qui Spiritum seruitutis non acceperunt. Secundum, quis sit ille seruitutis spiritus. Tertium, quænam sint eius effecta. Quartum, quando cœperit, quando etiam desierit dari spiritus ille seruitutis.

ditio tex-
tus in qua-
tuor mem-
bra.

I.
Quoniam
spiritum
seruitutis
non acce-
perunt.

fideles nẽ-
pe omnes à
spiritu re-
geantur,

Ad primum autem quod attinet. Non hîc Prophetas, Apostolos, Euangelistas, Doctores compellat Apostolus, non huius sæculi proceres, sed Dei Ecclesiam tùm temporis Romæ agentem, atque in eâ vniuersam Ecclesiam per totum terrarum orbem sparsam, singulaque eius membra, cuiuscumque tandem sint vel gradus, vel dignitatis, siue ij Judæi, siue Græci, siue Barbari, Docti vel ignari, serui vel liberi fuerint, eorum omnium peculiare est hoc eximium priuilegium, vt nempe à Spiritu seruitutis eximantur: immo & in nobis omnibus (quibus in hac mundi senectâ, inter tot tantasque perturbationis rerum omnium procellas, Deus benignè hanc largitus est gratiam, vt filij sui Euangelium nobis sit

prædicatum, si verâ fide sumus illud amplexi, si nosmetipsos ei morigeros præstitimus) cessare fecit Spiritus illius vsus atque officium, nosque in libertatem filiorum suorum liberali manu asseruit. Quare vnusquisque nostrum ita apud se reputet, te his verbis cõpellari, si modò ipse sibi sic conscius Euangelij prædicatione non fuisse apud se inanem quendâ verborum strepitum, qui corporis aures duntaxat percusserit, sed fuisse diuinam vocem in corde suo grauiter sonantem, & conscientia suæ fundamenta validè quatientem. At si cuiquam Euangelij prædicatio fuit duntaxat instar suavis cuiusdam & amatorie cantilenæ, quæ aurem gratâ quadam prurigine molliter scalpserit, & cor eius leuiculo & cuanido gaudio pupugerit, atque titillauerit, ipse interim ad clangorem spiritualis illius tubæ, atque classici, veterum non excusserit, nec à lethargo vitiorum suorum excitatus fuerit, ad inmundam cruentam, duram, periculosamque aduersus carnem, mundum, atque Satanam pugnam, si, inquam, maneat cor eius obduratum, conscientia alto torpore obruta atque sepulta, mentis oculi occæcati, ipse autem moris & peccati vinculis stertat irretitus, illum necesse est priuari hac singulari consolatione, non est ipsi in eâ pars, aut fors vlla.

non autem
Euangelij
auditores
obliuiofi.

Ad secundum iam delapsi sumus caput. Quisnam nimirum sit ille Spiritus, à quo Apostolus fideles pronuntiat liberos atque exemptos, *is spiritus est seruitutis*. Facilius autem nobis erit assequi cuiusmodi sit illa seruitus, si prius teneamus quot spiritualis seruitutis species in Scriptura occurrant. Tres autem potissimum sunt illius species, seruitus nimirum *Peccati, Legis, Gratiæ*. Harum alicui necesse est omnem hominem subijci. Seruituti *Peccati* subiecti sunt illi qui prauæ obsequentes propensione naturali, excussis rationis habenis, toto impetu ad implenda carnis corruptæ desideria prouolunt, ruuntque præcipientes. Statum conscientia illorum hominum Scriptura appositissimo simili, *cordis nimirum lapidei* appellatione, expressit. Nam vt in rerum natura, lapide nihil est durius, nihil omni sensu vacuum magis aut expers, ita nihil est in malo magis obfirma-

2.
quis sit Sp-
ritus seruitutis
12.

Seruitutis
spiritualis
species
tres.
1. Peccati in
non regenti-
nitatis.

obfirma-

obfirmatum, nihil ab omni bono magis alienum conscientiâ illâ quam captiuam tenet Satan; Per-suadet illa homini eum esse felicissimum, cum tamen vas sit omni miseriarum genere refertissimum, persuadet ei eum esse liberum, cum tamen peccati & mortis vile sit mancipium, immo verò cum putridum ac putidum sit sterquilinum, atque vitiorum omnis generis cloaca fœtidissima, & immundorum spirituum lustrum atque statutum. Is quum à Deo benignitate allicitur, eâ ad carnis licentiam abutitur, quum autem seueritate coercetur, vel aduersus stimulum calcitrât, vel duram atque præfractam ceruicem per contemptum & ludibrium iactat. Seruitus illa eo luctuosior atque miserior est quo occultior, quoque minus ab eo agnoscitur qui eâ tenetur illigatus. Non enim incussio terrore, sed affectu & desiderio, nos ea sibi subicit, nullâ vi cogit aut torquet voluntatem nostram, sed gratâ quadam suauitate eam pellicit. Voluntaria prorsus est hæc seruitus, non ab similibus Diaboli seruituti, qui non potest non peccare, spontaneo tamen motu peccat. Spiritus autem ille, qui primus in nobis fuit huius seruitutis author, non eam in nobis fouet imposito in ceruices nostras Legis vlius iugo, quæ à nobis rigidè per vim extorqueat ea quæ ipsa nobis præcipit, sed in nobis inuenit spontaneam illam propensionem, peccatum nimirum originis, quò sponte ad malum propendemus, quæ propensio idcirco à Paulo vocatur *lex membrorum, lex peccati*, quodd videlicet in nobis gignat peccatum, & per peccatum mortem. Quare hic videre est *Spiritum* aliquem, sed illum qui efficaciter in cordibus incredulorum & contumaciam operatur: *Legem* etiam videre licet, at quæ nobis non est data aut imposita, sed quæ in nobis hæret atque inuenitur: *Seruitutem* etiam, at non coactam, sed eiusmodi vt qui ei subiaceret nolit ab ea liberari. *Fructus* autem huius seruitutis sunt *Peccatum & Mors*. Non huiusmodi intelligit hoc in loco seruitutem Apostolus. De ea sub finem capituli sexti disseruit Paulus *15. Sicuti stitistis membra vestra vt seruirent impuritati, &c.*

Huic ex aduerso opponitur seruitus *Gratiæ*, quæ cum superiore illa hac saltem in parte congruit, quod est voluntaria, cæterum ipsi tam aduersa atque repugnans quàm Christus vsq; Belial, quàm lux tenebris. Est & illi seruituti sunt *Spiritus*, sua *Lex*, sunt & sua *Opera*, sui *Fructus*, quasi grata & iucunda quædam laboris sui merces, sed contrario planè modo atque ratione quàm in priore illa seruitute. Nâ qui eam gignit *Spiritus*, nec immundus est, nec huius mundi *Spiritus*, sed est sanctificationis vitæ, Dei viui, Dominiq; Jesu *Spiritus*, quem mundus non nouit, nec ab vlllo cognosci potest nisi ab eo quem sanctificauit *Spiritus* ille. Hic est ille *Spiritus* qui mentem inouat, voluntatem refingit, cohibet, vel extinguit, (succis saltem neruis elumbat) cupiditates carnales, odiumque peccati ingenerat. Hic est ille *Spiritus* quem Dauid obnixè postulat à se non auferri, qui vitæ nostræ vita est, & animæ nostræ veluti anima. *Lex* ipsius, est ipsa Dei viui *Lex*, Dei digito non in tabulis lapideis, sed in cordis tabulis carnis insculpta, vt illa nobis non sit *littera* quædam *mortua*, quæ nos occidat, sed viuus *Spiritus* qui nos viuificet: vnde etiam à Paulo capituli huius initio *Lex spiritus vitæ* dicitur, quæ libe-

rat nos à *Lege peccati & mortis*. Optatissimæ huius seruitutis *Opera* sunt *Fides*, *Charitas*, *Iustitia*, *Mansuetudo*, *Benignitas*, *Temperantia*, & reliquæ Christianæ virtutes omne. *Fructus* eius sunt læticia spiritualis, gaudium ineffabile, ac plenissima de vita æterna persuasio, quæ nobis sanguine immaculati Agni parta est, vt ei absque timore seruiamus in *iustitia & veritate*, omnibus diebus *vita nostra*. Luc. 1. 74. Ad hanc seruitutem hortatur nos Paulus Rom. 6. 20. vbi eam opponit seruituti peccati, *Quum serui essetis peccati, liberi eratis quoad iustitiam, nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo, fructum habetis vestrum in sanctificatione*. Hinc promptum esset euertere quicquid profligata hominis audacia, proiectaque temeritas, de viribus liberi sui arbitrij somniauit, in hoc certè duntaxat liberi, quod Dei nimirum iustitiæ non se subiicit, nec patitur se subiici, nec potest esse illi subiectum, Rom. 8. 7. Satis nobis iam sit monuisse, Apostolum hoc in loco de hac non loqui seruitute.

Sequitur tertia seruitutis species, quæ vtriusque naturam participare & aliquatenus referre videtur, eam diximus esse *Legis* seruitutem. Vt autem certò sciamus quâ in re potissimum sita sit seruitutis illius vis, notandum est Diuinæ legis duplicem esse quasi *lex* seu respectum, prior quatenus illa auribus nostris insonat, quum vero ac genuino dilectionis erga nos Dei (certissimè spondentis se futurum nobis benignum patrem) sensu expertes adhuc sumus: posterior, quatenus *lex* illa nobis prædicatur quum iam actu persentiscimus in corde nostro à Deo condonata nobis esse omnia peccata nostra, nosque Deo Patri per Christi sanguinem esse reconciliatos. Priore respectu vel nullus est in nobis *Legis* effectus, vel siquis est eius vsus, hoc vnum præstat *lex*, cohibet nimirum coactè hominem externum, ne malitia ipsius foras prorumpat, atque sese extrinsecus diffundat, ne instar immanis aquarum ex frequentibus imbribus collectarum eluisionis, aggere perrupto longè lateque in subiectos campos effundat se, cum interea nullatenus in melius innouetur homo ille interior, sed contra eo reddatur impurius. Per vulgatum illud est, *Nititur in vetitum semper cupimusque negata*, Inde fit vt impuritatis, quæ in nobis ardet, æstus eò magis ferueat atque accendatur interior, ita vt hac ratione fiat *ἡ ἀμωρία καὶ ἡ ἰσχυροὺς ἀμωρτωδία*. Rom. 7. 13. Immo verò tantus est hominis illius furor vt Deo litem mouere, atque conqueri de *Legis* ipsius iustitiâ seu æquitate non vereatur, adeoque eò vsque prouehitur impietatis, vt sæpè apud se, nonnunquàm etiam propalam, non sine horrendâ blasphemîâ cum Deo expostulet, cur ea quæ peccata sunt in offensarum veluti catalogo ab eo numerentur ac censeantur? cur rei tam leuiculæ, tam nullius (vti ipsi quidem videtur) momenti, hominique tam naturali, tam graue tamque acerbum decreuerit supplicium? Sæponumerò etiam nequidem intra hos cancellos coerceri potest, sed vbi pro virili conatus est hunc Dei iudiciorum sensum in se consopire (iuxta illud Davidis Psal. 14. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus, &c.*) in ipsum tandem effectum prorumpit, atque cum Dei proiectissimo contemptui, elata veluti manu diuinam temerat legem.

Opera.

Fructus.

optanda est hæc seruitus.

3.

seruitus, Legi.

Effecta legis in non regentis.

Ingenium irregenti quum à lege vegetur.

que voluntaria est plane, non coacta.

2.

Gratiæ in ægenitis.

seruitutis huius

Spiritus.

Lex.

Cohibetur
nempe
à spiritu
seruili-
ter reprimen-
tis.

Gignitur eiusmodi coacta coercitio, in animo hominis omni sensu gratiæ Diuinæ planè vacui, à Spiritu Sancto intellectum eius collustrante cognitione quadam Legis Diuinæ, & diuinorū iudiciorum (quæ certissimè in impios exsequenda & reuelanda sunt aliquando indubitata certitudine) quæ impetum improbitatis ipsius aliquantum cohibet, sed ita tamen, ut feroci atque animoso equo solet vsuuenire, quum impetus eius chamo & lupato repressus, ipse interim æstuat, frænaque spumantia mandit, superbus ille sonipes, indignans se cohiberi, ne illi, quo naturaliter agitur ferturque, furori indulgeat. Et hoc est genuinum Satanæ ingenium, qui à malo temperat vel quia nequit, vel quia non audet illud exequi. Nouit proculdubiò diabolus quænam sit bona Dei voluntas, nouit eam esse optimam & æquissimam, eosque esse æterno supplicio dignissimos qui illi sunt immorigeri, nihilominus in nequitia & improbitate obduratus pertinaciter perseverat. Non ab simili modo se res habet in istis. Edocentur enim per Legis doctrinam de Dei voluntate, conscientiaæ terroribus, seuisissimisque cruciatibus, quasi totidem diris atque furiis exagitari, certissimi de grauissimo Dei iudicio (quod iam iam eorum imminet capiti) redduntur, vnde fit ut aliquantulum improbitatis eorum impetus coerceatur. Quare, quod à Spiritu reprimuntur improbi illi homines, non potest non esse bonum, at quod seruili-ter & coactè reprimuntur, eorum sit vitio: nisi enim naturaliter ita in malum propenderent, præcepta Dei forent ipsis iucundissima, & factu etiam facillima, nec formidabilior eis esset Dei lex, quam sunt formidabiles iis qui à natura sunt abstemij, Leges politicæ quæ in ebriosos & οἰνοφλυγες sunt latae. Hic Spiritus est quem Deus in eorum etiam (quos in æternum abdicauit) corda mittit, ne in tantâ rerum omnium perturbatione, & horrendâ hominum corruptione (quæ sine Spiritu illius subsidio totum terrarum orbem inuideret) omnia susque deque ferantur. Nisi enim Deus hunc quasi hamum atque vncum impiorum naribus infixisset, omnia in præceps ruerent, nec Dei Ecclesia, vel ad temporis momentum, in sæculi huius Sodomâ stare posset.

nullo ta-
men spiri-
tus vitio.

Cur sic à
spiritu ser-
uili-ter re-
primatur.

Lex du-
plex est.

ἡ ἑστὴν &
ἡ ἑστὴν.

locus Ro-
man. 2. 14.
explicatus.
quomodo
Ethnici τὰ
τῶν νόμων
faciant.

At quâ ratione id fiat, iam indagemus. Quotquot Spiritu illo aguntur vel externam legis prædicationem nunquam audiuerunt, vel à Deo per eam sunt vocati, illi à Paulo αἰδο νόμου, isti ὑπὸ νόμων, esse dicuntur. Rom. 2. Mirum alicui fortè videatur quod quispiam αἰδο νόμου esse possit, cum omnes sint peccatores, peccatum autem nullum sit, aut esse possit, nisi contra legem: Verùm ibidem huius nodi solutionem videre est; Omnes nempe in vniuersum homines aliqua cognitionis Legis mensurâ sunt instructi, at non omnes & singulos Deus tanto dignatus est honore, viuâ voce Legem suam prædicari illis voluerit, & in ea peculiare cum ipsis contrahere fœdus, sicuti ab ipso factum est per Mosem cum populo Israelitico. Nihilominus tamen Ethnici, qui sunt αἰδο νόμων, τὰ τῶν νόμων faciunt naturaliter, νόμων scilicet ἐστῆσθαι Legis scripturæ, quæ per Mosem data est. An igitur (quærat aliquis) Ethnici legem impleuerunt? Minimè verò, scriptum est enim, *Neminem per legis opera iustificatum iri*, Gal. 2. 16. & Rom. 3. 20. Quid ergo est? quænam sunt il-

la τὰ τῶν νόμων quæ Apostolus dicit à Gentibus fieri atque præstari? Certè nihil aliud esse possunt, nisi coacta (de qua nos modò egimus) à malo abstinentia, cohibitio à crasioribus sceleribus, à seruitutis spiritu in iis operante profecta, in illis, inquam, qui sunt sine lege scriptâ Moysi, per naturæ legem, in illis verò qui in lege scriptâ sunt instituti, per illam ipsam legem scriptam. Legis enim cordi naturaliter inscriptæ, absque adoptionis spiritu (qui solus est sanctificans atque innouans spiritus) nullus est vsus, quoad animæ regimen, nisi ut det cognitionem peccati. Atque hic est primus spiritus seruitutis quasi gradus.

Diximus modò Legem secundò considerandam esse quatenus prædicatur animæ quæ spiritu adoptionis ducitur, cuius mens innovata est, voluntas instaurata & quasi restructa, affectus denique & desideria sanctificata. Et quandoquidem Spiritus ille nemini in hac vita plenâ conceditur mensurâ, hinc est quod & in regeneratis vsu suum habet, & effecta producit sua spiritus seruitutis, & hoc diuersimodè, pro modo nempe seu mensurâ quâ conceditur spiritus ὑποδουλίας, si exiguus est spiritus illius modulus plurimum in nobis viget spiritus seruitutis, si magna est spiritus adoptionis mensura infirmus est debilisque seruitutis spiritus, quod si plena concederetur spiritus adoptionis mensura, nullus tum esset spiritus seruitutis locus. Modo autem planè diuerso in regenitis operatur spiritus seruitutis quàm in non regenitis, hi enim terrentur duntaxat, solusque vindictæ diuinæ pauor eos à sceleribus coercet, illi autem metu quidem etiam cohibentur, at metus ille non pœnam duntaxat, sed potissimum Dei offensam respicit, hoc est, quum adoptionis spiritus per legem in homine regenito operatur, ut eum à malo coerceat, non modò formidinem ex pœna in lege denunciata incutit, sed & reuerentiam atque auctoritatem Legislatoris adhibet; regenitus pura abstinet à malo non ideo tantum quod pœnam peccato debitam reformidet, sed etiam quod conscientia ipsi suggerat, Deum istud prohibuisse, interim vellet malum illud non esse malum, vellet impunè sibi liceret id facere quod à Deo interdictum est. Id testantur voces quas quandoque piis excidere quotidiana comprobata atque adstruit experientia, *O, cur istud mihi non licet sine Dei offensâ! O, quàm vellem hoc vel illud non esset peccatum!* Hic prodit se manifesta quædam coactio, quatenus indignatur quodam modo, & agrè fert, homo quod sine Dei offensâ non licet ipsi peccare. Coactio illa non est merè seruilis, sed quasi seruilis, cuius illi soli sunt capaces qui in Christo Iesu sunt Dei filij, verùm primâ adhuc & quasi puerili ætate, ut opus illis sit Pædagogus, atque asperiore seu seueriore patris vultu, quo in officio contineantur. At qui maturiore & grandiore sunt ætate, non est eis necessaria illa paterni vultus seueritas, ut potè qui spontaneo motu propendeant, atque inclinent, ad ea exequenda quæ sunt sui officij, quæque sunt ipsis mandata atque præcepta.

Coactionem istarum discrimen non est propriè à Lege, neque etiam à seruitutis spiritu, qui Lege tanquam instrumento vitur ad hanc vel illam coactionem nobis ingenerandam, sed hinc oritur quod Lex scilicet in illis inueniat carnis cupid-

Legis effe-
cta in rege-
nitis.

Spiritus
seruitutis
aliter ope-
ratur in nõ
regenitis.

aliter in re-
genitis.

utrobique
est coactio,
sed diuer-
sa.

vnde hos
discrimen.

cupiditates feruidas, viribusq; adhuc integris, in istis verò easdem inueniat languidiores atq; elumbes, & à spiritu sanctificationis (qui nō Legis, sed Euangelij est effectum) aliquantum debilitatas. Quum autem Spiritus adoptionis nos reprimat, id alio profus modo in nobis efficit, ingenerat enim peccati odium, non metu supplicij, neque propter Legislatoris autoritatem, sed propter ipsius peccati deformem foeditatem, quā nobis demonstratā, & à nobis conceptā, fit vt ab eo exhorrescamus. Dauidem vide in spelunca (1. Sam. 24.) cum Saule, horret anima eius vel extremo digito eum lædere: eundem vide à Semei probris & conuitiis lacepsitum, prouocatum, iis non mouetur, nullam indebilem aut vindictæ cupidinem concipit, sed agniculo mansuetior contumelias illas perferit patientissimè, pax enim Dei, quæ omnem hominis intellectum longissimè superat, eum non coactè aut violenter, sed molliter, placidè & benignè cohibeat.

Hinc quatuor hominum genera animaduertere licet. Primum eorum est qui in hoc sæculo viuunt sine Deo, hoc est, quorum conscientia nullo Dei sensu afficitur, aut leuissimè tangitur. Secundum, eorum quos Dei terror coeret à patrando scelere, quia interiùs ita pauidè conscientia stimulis agitantur atque excarnificantur, vt in apertum scelus prorumpere non audeant. Tertium est eorum qui temperant sibi à malo, & in bonum feruntur, coactè quidem & cum aliqua carnis repugnantia, at non merè seruiliter, sed quasi seruiliter, non enim Deum solummodò extimescunt, ob feruorem eius iustitiam, sed & reuerètur propter eius autoritatem, sublimemque Maiestatem atque *ἰσχυρῶς*. Quartum eorum est qui à malo temperant & in bonum feruntur absque vlla coactione, immò magna cum voluntate, quoniam *Dei charitas in eorum cordibus diffusa est*. Priores illi nō sunt absimiles profligatissimis, penitusque conclamatis, & deprauatæ indolis pueris, qui nec blandioribus verbis ad bonum tracti, nec minis vllis, aut verò pœnis, à nequitia sibi insita absterri aut abduci possunt. Secundum genus hominum simile est contumacibus pueris, qui non nisi grauioribus interminationibus, & ostentatâ ferulâ ad officium faciendum impelli possunt. Tertium illis non est absimile qui parentibus obsequuntur animo non valdè lubenti, neque alacri & prompto, sed quasi inuito, non tamen tam ferulæ metu quàm patris reuerentiâ moti, quibus interim ægrè est quod hoc à patre imperatum, illud verò ab eò sit ipsis interdictum. Vide abecedarios puerulos, libentissimè ludum litterarum non ingrederentur, si nihilominus bonæ sunt & liberalis indolis, non tam ferulæ metu quàm ne offendatur pater Scholam frequentant. Quartum genus hominum liberis illis est conferendum, qui ad maturiorem prouecti ætatem, ipsimet de rebus, quæ sui sunt officij, per se iudicant, & in eas spontè feruntur, ita vt paternum præceptum sit illis Canonis duntaxat seu normæ iustar, ad quam vitam suam component atque instituunt, vel saltem lori quo suauiter ducantur, potius quàm stimuli quo pungantur & excitentur, vel lupati quo frænentur, aut capistrum quo cohibeantur. In priore hominum genere ne quidem obscurum vestigium Dei spiritus animaduertere licet. Secundum genus à spiritu

seruitutis agitur. Tertium genus èodem spiritu ducitur, sed diuersa ratione, vt explicatum est. In quarto hominum genere viget & regnat adoptio nis spiritus. Mirum autem est, & meritò mirum videri debet, quòd fit vt postremum istud genus (cùm cæteris sit longè præcellentius, vulgò tamen minus commendetur & laudetur. Vide hominem opinione & iudicio omnium fortem atque animosum, non nisi minas spirantem, necemque illi à quo offensus est internaristem, atque adèd tantum non intentantem, si cohibeat animum, manumque & istum inhibeat (quacunque tandem de causa interna motus id faciât) coacta illa (vt sic dicam) temperantia, vno omnium astantium ore commendabitur, & in cœlum laudibus eueheretur. Contrà, si quis ex ingenua mansuetudine, meraque benignitate, & animo ab omni felle & bile puro sibi temperauerit, nullatenusque commotus iniuriâ sibi illatâ fuerit, omnes illud vertent ipsi vitio, licet constaret eum nullo metu aut ignauiâ id fecisse. Ratio autem huius prauis iudicij hæc videtur esse, quia, quod laboriosissimum est id videtur nobis maximè commendandum.

Jam vt hæc vobis, Auditores, applicemus. Cogitet vnusquisque vestrū cuiam horum quatuor Ordinum velit adscribi. Si quis sit in priore ordine, certè status eius atque conditio (hoc saltem respectu) deterior est Diaboli ipsius conditione, qui Deum vnum esse credit, atque inde contremiscit, verum alio etiam respectu melior est conditio eius conditione Diaboli, quatenus Deus Diabolum non vocat ad poenitentiam, verum te, ô dementate homo quisquis es, ad se vocet, nec irrita aut frustranea est eius vocatio, si tu obfirmato corde, & obseratis per impœnitentiam atque incredulitatem animæ tuæ veluti foribus, te ipsum non excludis ab illa, ad quam vocaris beatitudine. Hoc itaque cogita, te hodie à Deo vocari, tempus esse breue atque contractum, dies sæculi huius iniquiores, vocemque Dei non perpetuò auribus tuis insonaturam, quod si supino torpore fractus non attendas ipsius vocationi, quum tempestiuum est, fiet vt tu postmodum de ea tūm cogites quum non erit amplius tempestiuum; *Tam clamabunt ad Deum* (inquit Dauid Psal. 18.) *nec exaudiantur*. Idem cogitandum est hominibus qui in secundo sunt ordine.

At eorum status qui in tertia sunt classe, longè præstantior est, Spiritum enim sanctificationis, licet exiguo modulo & breuiore mensurâ, acceperunt, cuius motus in lucta aduersus carnem & peccatum ita sunt debiles & languidi, vt in iis emineat vigeatque Spiritus seruitutis, vnde fit vt quandoque in illa pugna vires eos deficient, ipsique animo cadant, ac nonnunquam labantur. Verum an propterea animum profus despondere, aut desperationi totòs se tradere oportet? Minimè verò. Immo vires instaurare, animosiusque resurgere eos decet. Fideles enim est, sibi que constans, ille qui dixit, *Venite ad me quotquot laboratis &c.* Matth. 11. 28. Non præbet se nobis immitem & asperiore iudicem, sed potius fratrem aut patrem beneuolum. Vbi eum benignissimum erga nos agnouerimus, quum hinc in miseriam & tenuitatem nostram, inde in gratiæ ipsius opes abundantissimas oculos mentis nostræ coniece-

Spiritus adoptionis non coactè reprimat.

exemplo ostenditur.

Quatuor hominum genera,

1. conferuntur cum quadruplici puerorū indole.

2.

3.

4.

4. istud genus re. i. quis præstat.

Applicatio antecedentium. ad primum genus hominum.

ad secundum & tertium.

tudinem, perfectionem, atque præcellentiam primigeniæ Dei in homine imaginis, in Lege effulgentis, intueri possit. Quæ in eâ à Deo nobis sunt promissæ benedictiones allicerent eum, demulcerentque, & magnâ cum voluptate in Legis obsequio continerent; Legis autem interminationes non magis eum terrerent, quàm infontem virumque probum terrent supplicia legibus ciuilibus in reos & facinorosos decreta.

Verùm in hac naturæ nostræ corruptione Lex videtur nobis esse immittis sæuusque Exactor, in hoc peccati statu, si id impunè liceret, diceremus eam Pharaoni simillimam, qui Israelitas ad coquendum lateres cogebat, paleas interrim vetabat ipsis subministrari. Iubet enim illa, imperat, instat, interminatur, at non flebit cor, non permouet, quid faciendum sit præscribit, at vires ad illud perficiendum non subministrat, non confert. Hinc est, quòd licet in se sit bona, nobis tamen vertatur in mortem, nobisquæ fiat odor mortis ad mortem, sicut à Sole ea corpora quæ sana atque integra sunt, fouentur atque conseruantur, at quæ iam sunt putrida, aut ad putrefactionem vergunt, in dies magis magisque ab eo putrefiunt. Quare ex quo natura humana peccato infecta est, Lex non nisi perpetuos terrores & conscientiæ pauores in nobis excitat: Et hi sunt Spiritus seruitutis proprii ac genuini effectus, qui Lege Dei vitur vt duntaxat imperet officium, cohibeatque à sceleribus, non autem vt hominem per eam ad genuinum Legis obsequium flestat.

Seruilis huius metus quatuor sunt præcipua effecta, cogit enim hominem hæere dubium: primò, num opera ipsius Deo sint grata: secundò, an ipse Deo sit gratus & acceptus: tertio, an constanter in fide & obsequio sit perseveraturus: quartò, & reformidare horrendam Dei iram, mortemque æternam. Lex, inquam, cogit te hæere dubium num tu Deo sis acceptus, quoniam Lex non te priùs iubet esse certum de Dei amore quàm sis iustus, quare cum tu tibi ex Legis accusatione sis conscius de iniustitia, non modò cogis grauisimè dubitare, num tu sis Deo acceptus, sed & compelleris ad credendum, atque apud te statuendum, te omnino esse illi exosum. Eadem de causâ cogit illa te dubitare, num opera tua illi placeant, sintque accepta, neque enim pollicetur mercedem vllam nisi operi perfectissimo, atque omni ex parte absoluto, contrà damnat atque repudiat ea opera in quibus est aliquid vitij. At tu ipse tibi conscius es, ô homo, omnia opera tua grauisimis defectibus laborare, immo vniuersam iusticiam tuam esse instat panni menstruatæ mulieris; vnde fit, vt Lex non modò te iubeat dubitare de operis tui merito, sed cogat etiam certissimè apud te statuere illud esse reiectaneum. Idem ille seruitutis spiritus in hominis animo excitat metum vehementem ne in cultu Dei non perpetuò perseveremus: Lex enim (quæ Spiritus illius est quoddam quasi organum) exigit quidem à te vt constanter perseueres, atque in obsequio ad finem vsque perstes, at non confert tibi perseuerantiæ donum: Itaque animam miserè excruciat terrore futuri horrendi atque inuitabilis supplicij.

Hinc colligimus, primùm, Quom volumus certiores esse num Deo simus accepti, num opera, quæ nos animo ipsum colendi præstamus, sint ei accepta, si certi de perseuerantia in Dei cultu esse volumus, si de vita æterna experimus, non Legi innitendum esse, à qua nil nisi metus, pauor, & desperatio, illa enim est littera occidens, mortisque ministerium, 2. Corint. 3. 7. intolerandum iugum, Act. 5. 10. durus atque asper *padagogus*, Galat. 3. 24. quo fit vt *filii vix à seruo differat*; cap. 4. 1. *mater qua gignit liberos ad seruitutem*, vers. 24. 25. quæ facit vt à gratiâ excludant quotquot per eam volunt iustificari, cap. 5. 4. quæ nullam in homine gignit iusticiam nisi eam que stercoreis instar est habenda, Philipp. 3. 8. quæ nihil *ἰσχυροῦ*. Hebr. 7. 19. quæ à Dei iustitia excludit quotquot per eam cupiunt assequi iusticiam. Rom. 9. 31. eosque *subiicit maledictioni*, Galat. 3. 10. In se quidem bona est, iusta, sancta, sed talis cum sis vertitur nobis in exitium. Rom. 7. 10. quia scilicet, cum in carne infirma sit Rom. 8. 3. hoc est, cum à carne impleri non possit, animam nec iustificare nec sanctificare potest, contrà cum eam erigere atque consolari deberet, terret potiùs, horroremque ei incutit vehementem.

Illud quod monuimus de non intuenda Lege quom de gratiâ volumus esse certi, tum imprimis obseruandum est, quom à Spiritu mente nostra per Legis cognitionem collustratâ (ita vt inde terror animo nostro conceptus hæreat) Satani totis viribus in hoc nititur vt Legi nos affigat, sententiamque aduersus nos ex ea dicat. Tum enim reuerendum est illi intrepidè, conscientiam nostram non esse ex Lege iudicandam, hoc vnum esse Legis quoad nos officium atque vsum, vt nimirum nos deiciat, fractis veluti lumbis, viribusque attritis affigat nos humi: vel vt sit instar nouæculæ ad incidendum putridum vulnus nostrum. Quare Legis vsum vltrâ metum illum vrgere velle, est instituti Dei fines hac in parte transcendere. Lex est nobis alia ex quâ iudicandi sumus, Euangelium nempe gratiæ, quò certi de peccatorum in Christi sanguine remissione redimimur, quodque nihil aliud à nobis postulat nisi vt illud fide amplectamur, idq; facit non iubendo aut imperando, neque minis vllis, sed rogando, hortando, atque persuadendo.

Nihil autem facilius est quàm de istis suauiter differere, quom ventis turgent vela secundis, nec verberatur aut pulsatur conscientia nostra peccati sensu, sed difficillima est horum praxis quom grauitur nos vrget peccatorum nostrorum sensus atque conscientia. Tum enim Satan temporum momenta & occasiones caprat, seseque flestit ac contorquet, agitque ipse in nobis prout videt nos modò in hanc, modò in illam inclinari partem. Quom obuersatur peccati nostri memoria & sensus, quom scditas eius sese oculis nostris objicit, Psal. 51. 5. quom inde Deum iudicium expauescimus, argumentum est nos à Deo per miseræ nostræ sensum quasi subigi ac præparari ad Dei gratiam in Christo amplectendam. Quare quomodo Satan, quom prius nos ad peccatum sollicitabat vehementiùs, in hoc totus incumbibat, vt quàm longissimè de Lege cogitationem submoueret, ita ubi iam videt Legem nobis esse conspicuam, hoc vel maximè studet vt gratiam nobis abscondat,

Ad Angeli de salute.

non est intendum Legi.

præsertim in terroribus conscientia.

Praxis horum difficillima.

ne eâ agnitâ illam fidei amplectamur, sicque ipse de arce præsidioque cordis nostri deiciatur.

Pontificiorum hæsitatio de salute sua.

est spiritus sancti effectum.

Secundò, ex terrore qui à Legge & Spiritu seruitutis proficiscitur, agnoscere licet miseram seruitutem sub qua conclusæ tenentur in Romana Ecclesia hominum conscientiæ, vbi Lex & Euangelium permiscetur, confunduntur; vbi iustificatio quæ est ex operibus probatur, inculcatur, illa verò quæ est ex fide & gratia improbat, rejicitur. Isthic necesse est terrorem & seruitutis spiritum regnare. Quin istud tam certum est apud ipsos, vt totidem verbis *Ἐπεὶ ὁ Θεὸς δόξαει τὸν ἄνθρωπον ἰσχυρῶς ἀγαπᾷ* doceant *Homini Christiano semper esse dubitandum de Dei in se amore*. Causam huius dubitationis atque diffidentie ipsi assignant, nimirum quod nemo certò scire possit, an Deo sit acceptus, an opera sua sint illi accepta, hoc est (vt ingenuè fateantur quod res est) nesciunt num Dei an verò Satanæ sint filii, neque enim separari hæc duo possunt, *Dei Filium esse & ab eodem amari*. Eadem diffidentia atque hæsitatio prodit se & manifestò conspicua est in singulis ipsorum operibus: Nesciunt (vbi eos fateri necesse est) an Deo sint accepta necne: Meritum nihilominus illis affingunt. Verùm quæro annon de operis merito sit pari ratione dubitandum, nam vt quis apud Deum mereatur necesse est eum Deo prius esse acceptum, quare qui dubitat an Deo sit acceptus, cogitur etiam dubitare, an aliquid à Deo mereatur. Qua fronte itaque inniti possunt operibus suis in iustificatione? Si vir probus & spectatæ fidei ambigit num subæratum sint, vel *ἠγαπήσθησαν*, zut non satis probi & ἀπίστοι nummi sui, eos nunquam creditori numerabit. At hi qui clamant, qui profitentur se nescire an opera sua, eorumque merita, futura sint Deo accepta, non verentur ea ipsi obrudere quasi proba atque integra.

Huic dubitationi ex Legge.

opponenda est *πᾶσι ἐσθλότης*.

Huic terrori qui à Legge est, opponenda est quæ ab Euangelio proficiscitur *ἡ ἐλευθερία*, Jesum Christum nimirum nos ab eo terrore sanguine suo liberasse, nosque per eundem adeptos esse plenam libertatem loca sancta ingrediendi, per viam quam dedicauit nobis recentem, per velum, hoc est, per carnem suam, Sacerdotem enim seu Pontificem habemus maximam præpositum domui Dei, itaque accedamus cum vero corde *ἡ ἀποστολή πιστός*, confessionem fidei non vacillantem tenentes, fidelis enim est ille qui promittit. Hebr. 10. 19. Si fidelis est qui promittit, an me decet ambigere de promissi veritate? Annon potius cum Dauide (Psalm. 42.) animæ meæ dicam, *Quare tristis es anima mea? quare tota in me cohorrescis? spera in Deum, anima mea, & ad pristinam tuam quietem regredere, Deus enim tibi benefecit. Si peccata nostra confiteamur, Christus fidelis est qui ea nobis condonabit.* 1. Johan. 1. 9. Immo cum Apostolo licet exclamare, *Vbi est, ô mors, aculeus tuus? vbi ô sepulchrum, victoria tua?* 1. Corint. 15. 55. Non itaque cum Pontificiis perpetuò est ambigendum aut vacillandum, nam qui ambigit, similis est mari fluctu: *ἀνεπιβεβητοὶ καὶ πῶν ὄντων*. Jac. 1. 6.

An timendum & quatenus.

An igitur (objiciet aliquis) nunquam timendum est? certè timendum est, sed ita timendum vt ex eiusmodi metu maiorem concipias fiduciam, sine potius vt timor ille impellat nos ad certam fiduciam. Simili illustratur istud, Qui in summo vertice turtis profundæ voragini

præruptæque vndique rupi imminentis constitutus obambulat, quum ventorum quibus turris illa percellitur effrænem vim cogitat, quum subiectæ voraginis iræmensam intuetur altitudinem, non potest non totus cohorrescere, verùm quum videt se muri propugnaculis innixum, seque validis cancellis vndique circumseptum, ponit metum, & terror ex periculo imminente conceptus compellit eum vt firmissimè propugnaculo, quo cingitur, adhæreat, qui si omnino non metueret, fortè incogitantia aut temeritate suâ præceps rueret. Non absimili ratione, nos omnes qui Spiritus primitias accepimus, quum oculos in peccatorum nostrorum numerum innumerum coniciamus, quum carnis nostræ infirmitatem cogitamus, horremus tum, & reuerà oportet nos cohorrescere metu æternæ mortis, metuendum est tùm ne excidamus; at quum Dei promissionem intuemur, quum Deum fidelem cogitamus, qui non patietur nos tentari supra vires nostras, sed vnâ cum tentatione optatum daturus est exitum, certam inde concipimus fiduciam, fore vt qui opus suum in nobis cepit, illud ad Christi diem vsque perficiat.

Objiciet hinc Pontificius. Certus sum Deum esse fidelem, sibi que constare, verùm an conditionem promissioni annexam habeam necne, non noui, hinc mihi illa dubitatio, & dubitandi iusta causa. Vt huic satisfaciat obiectioni, notandum est, duo esse Promissionum Diuinarum genera, aliæ enim sunt Legis, aliæ Euangelij promissiones. Quum promissiones Legis intuemur non dubitandi modò, sed prorsus desperandi iusta est causa, non est enim in nobis conditio perfectæ obedientiæ illis annexa, at quum Euangelicas respicimus promissiones, quæ nihil à nobis postulant nisi vt eas recipiamus, amplissima est consolationis materia. Instabis, non noui an tanta sit pœnitentia mea quanta esse debet. Respondeo, ita nos debere esse animatos, ita sentire, Pœnitentiam nostram nunquam esse tantam quanta esse debet, verùm inde non sequitur te non posse certum esse de salute tuâ; Primò, quia vel nulla est pœnitentia tua, vel genuina est & sincera, hæc enim est pœnitentiæ natura vt sit imperfecta, nostra enim in hoc peccati statu perfectio est vt nos imperfectos agnoscamus. Secundò, solemne est Pontificiis Legem cum Euangelio confundere, Lex exigit summam & omnibus numeris absolutam perfectionem, per Euangelium autem confertur omnium peccatorum remissio, ac proinde eorum omnium quæ quomodocumque in nobis defunt atque deficiunt. Non pœnitentiæ nostræ dignitas, aut fidei nostræ præcellentia, sed Christi satisfactio nos dignos atque *ἰκανούς* reddit. Quare Satanæ accusanti & vrgenti hæc regeramus, Quum Christi tribunali sumus sistendi non esse animæ nostræ oculos retorquendos in seipsam, vt videamus quid ipsa mereatur vel non mereatur, sed hoc semel nobis ratum esse debet, nos operibus nostris salutem æternam nequaquam assequi posse, sed totam iustitiam nostram, in Christi sanguine esse positam.

Finem faciam vbi prius omnes & singulos monuero, vt dum in Scripturæ lectione versantur atque occupantur, securatè inter minarum & promissio-

Obiectio.

Responsio.

Instantia de Resipiscentiæ imperfectiōne.

1.

2.

Conclusio.

promissionum Euangelicarum obiectum distinguant. Minorum Euangelicarum obiectum est homo securitate carnali consopitus. Promissionum vero, contritum, cor, sensuque peccati percussum. Si sentis te veterosum; certo apud te statuito interminationes illas in te esse dictas, tibi que nullam esse in promissionibus sortem, seu partem, quandiu tu ita stertis. Contrà, si anima

tua sit acri peccati sensu percussa atque exterrita, crede firmissimè tuas esse promissiones Euangelicas, te sub Christi presidio à Legis maledictione (quæ in illum incubuit) tectum ac securum esse, cum ille solus Redemptionis nostræ mysterium peregerit. Ei vnâ cum Patre & Spiritu sancto sit honos & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

LECTORI

Cum Anno Dn. M. DC. VIII. Camero Heidelbergæ (florente tum Academia) S. Theologiæ daret operam, & Verbi Dei Ministerij candidatus isihic ageret, paulo ante quàm ab Ecclesia Burdigalensi ad S. Verbi Dei Ministerium capessendum vocatus inde discederet, rogatus à nonnullis, qui eum familiariùs isihic nouerant, Sanctæ Theologiæ studiosis, Theses hasce de triplici Dei cum homine Fœdere scripsit, quas tibi, Lector, propono, quòd non modò mihi, sed viris multò grauissimis & doctissimis, quibus ille familiaris fuit tum quum primùm scriptæ sunt, & postea etiam pluribus aliis, quibus illæ communicatæ sunt, visæ sint quàm accuratissimæ. Eas opto à te eo animi candore & simplici affectu excipi, qui in authore olim fuit, & quo tibi à me exhibentur.

EIVSDEM
IOHAN. CAMERONIS
 DE TRIPLICI DEI CVM HOMINE
 FOEDERE THESES.

T H E S I S P R I M A .

Fœdus du-
plex.
Absolutum.

FOEDVS in Scriptura interdum significat promissionem Dei absolutam, sine vlla restipulatione, quale Fœdus erat quod Deus cum Noacho statim à diluuiò iniiit, vitro pellicitus nunquam fore vt in homines & animalia aquarum inundatione animaduerteteret. Huius generis Fœdus est quo promittit Deus sese b Electis suis fidem & perseuerantiam daturum, cui promissioni nulla vel animo concipi potest annexa conditio quæ ipsa promissione non comprehendatur.

a Gen. 9. 11. b Heb. 8. 10.

II.

Sed occurrit sæpius in sacris litteris *Fœderis* nomen ita vsurpatum vt planum sit eo significari grauitam quidem Dei promissionem, cum restipulatione tamen sed officij, quod alioqui, etiam nulla tanta intercedente promissione, & à Deo exigì poruisset, & à creatura (siquidem sic vellet Deus) præstari debuisset.

III.

Pendet ista Fœderis distinctio à distinctione amoris Dei, est quippe amor Dei erga creaturam vnde quicquid est in creatura boni totum promanauit, & est amor Dei acquiescens in creatura, idque ob ea quæ non quidem ipsa à se, sed à Deo, quatenus primo illo amore amata fuit, accepit: illum *Primarium* siue *Antecedentem*, hunc *Secundarium* siue *Consequentem*, docendi causâ, appellamus. Ab illo absoluti fœderis tam pactiõnem quàm impletionem, ab isto impletionem quidem illius Fœderis cui annexa est restipulatio, pactiõnem non item, sed à primario amore pendere dicimus.

IV.

Non in absoluto Fœdere nihil est in creatura quod Deum impellat vel ad promittendum, vel ad præstandum quod promissit, at in eo Fœdere cui annexa est restipulatio, Deus implet quod promissit quia creatura exhibuit quod exigebatur, tamen quod Deus eiusmodi Fœdus iniit, hoc est, talia præstanti promissit tanta, totum proficiscitur ab amore Dei antecedente.

V.

Tanta, inquam, quia à modum præscribere compensationi est libertatæ voluntatis, non naturæ Dei actio, cum tamen b aliquid retribuere

in remunerationem debiti à creatura officij, & idipsum polliceri, omnino pertineat ad amorem consequentem Dei, qui non modo voluntarius, sed etiam naturalis est proprietas in Deo, qui suapte natura ad boni compensationem inclinat, sicuti ad poenam mali, cum amor antecedens sit profus voluntarius.

a Matth. 10. 15. b Heb. 6. 10.

VI.

De hoc Fœdere cui annexa est restipulatio hic agemus, idque quoniam non vnum est & simplex, distribuemus in sua genera, & quid cuique generi conueniat, & quo pacto inter se discrepent, diligentius expendemus.

VII.

Dicimus ergo Fœdus aliud esse *Naturæ*, aliud *Gratiæ*, aliud Fœderi gratiæ *subseruans* (quod in Scriptura à *Fœdus vetus* appellatur) ideoque de eo vltimo loco agemus, primum locum Fœderi Naturæ & Gratiæ tribuentes, quia præcipua sunt, quippe quæ aliud non referantur; etsi non negemus fœdus naturæ, in hac corruptione naturæ nostræ, fœderi Gratiæ subseruire, quatenus hominum animos eius desiderio inflammat, quod tamen facit per accidens, cum non sit hic fœderis illius scopus, qua de re b infra copiosius agemus.

a Heb. 8. 13. b Thef. 48. & seqq.

VIII.

Conueniunt Fœdus Naturæ & Fœdus Gratiæ. Primum sine generali, quod vtriusque finis sit Dei gloria. Secundò, Personis contrahentibus, quæ sunt *Deus* & *Homo*. Tertiò, Formâ extrinsecâ, quod vtrique fœderi annexa est restipulatio. Quartò, Naturâ, quod vtrumque est immutabile.

IX.

Differunt, primò, Fine speciali, nam finis Fœderis Naturæ est declaratio Iustitiæ Dei, at finis Fœderis Gratiæ est declaratio Misericordiæ. Secundò, Fundamento, nam fundamentum Fœderis Naturæ est creatio hominis, & humanæ naturæ integritas, at fundamentum Fœderis Gratiæ est Redemptio hominis per Christum. Tertiò, Qualitate & *q̄* personarum contrahentium, nam in Fœdere Naturæ Deus creator exigit ius suum ab homine puro & integro, at in Fœdere Gratiæ Deus vt misericors pater offert se peccatori conscientia peccati percusso. Quartò, Stipulatione, in Fœdere Naturæ exigitur iustitia

naturæ.

Hypothetis
6472.

Amor Dei
duplex
Antecedens
Consequens.

Fœdus hy-
pothetis
cum tri-
plex.

Fœderis
Naturæ &
Gratiæ cõ-
uenientia.

D. scribens

naturalis, at in Fœdere Gratiæ exigitur tantum Fides. Quintò, Promissione, in Fœdere Naturæ promittitur vita quidem æterna & beatissima, sed tamen animalis in Paradiso degenda, at in Fœdere Gratiæ promittitur vita cœlestis & spiritalis. Sextò, Forma sanctionis, In Fœdere Naturæ nullus fuit Mediator, deinde Fœdus Naturæ non priùs promissum quam promulgatum fuit, at Fœdus Gratiæ priùs promissum, dein multò post promulgatum & sancitum est in sanguine Filij Dei.

a Gen. 1.8.9

X.

Iustitia & Fides di- accumen.

Iustitia autem & Fides differunt vt *Dare & Accipere*, quam Iustitia Deo dat, Fides accipit, Iustitia sita est in mutuo amore Dei, Fides in persuasione de amore Dei. At tamen ista indiuiduo nexu coniuncta sunt, sed ita tamè vt Fides præcedat, amor sequatur, Fides sit causa, amor effectum, Fides rudis & inchoata gignat amorem minùs ardentem, perfecta & numeris omnibus absoluta ardentissimum. Ergo, Iustitia præsupponit (vt loquuntur) Fides, contra Fides necessariò ponit amorem vt consequentem.

XI.

Vnde triplex oritur quæstio nec inutilis, nec difficilis explicatu. Prima, cur in Fœdere Naturæ Deus non stipuletur disertis verbis Fidem, sed obedientiam & amorem. Secunda, quo iure in Fœdere Gratiæ Fides & Iustitia opponantur, si quidem non possunt diuelli. Tertia, an & quomodo differat Fides illa quam præsupponit Iustitia exacta in Fœdere Naturæ, ab eâ Fide quam stipulatur Deus in Fœdere Gratiæ.

XII.

Cur Deus a' Adamo non stipulatus sit Fide a,

Ad primam quæst. Respondemus. Deum non stipulatum esse ab homine Fidem nisi ex consequenti. Primò, quia nulla, ne probabilis quidem, suberat homini causa vel tantillum dubitandi de amori Dei, peccatum enim nondum introierat in mundum, contra quam vsu venit in Fœdere Gratiæ, quod initur cum conscientia terribi peccati sensu, & quæ se non potest aliter erigere quam si audiat nihil à se aliud exigi quam Fidem, hoc est, vt persuadeat sibi se eam esse atque acceptam Dei. Secundò, in Fœdere Naturæ spectatur quid homo debeat Deo, idque *debetur* exigitur (debet autem Iustitiam & sanctitatem) at in Fœdere Gratiæ, quid Deus in Filio reconciliatus homini velit offerre, idque benignè offeratur.

XIII.

quomodo Fides & Iustitia opponantur in iustificatione.

Ad secundam quæst. Respondemus, in Fœdere Gratiæ fidem non idèò opponi iustitiæ hominis quod olim non potuerit simul consistere, vel quod simul esse nequeant (immo verò se mutuo ponunt & tollunt, vt dictum est) sed quod in vno eodemque foro (vt ita loquar) ad hominis iustificationem seu absolutionem nequeant concurrere, nam in Iustitiæ foro, in quo ius dicitur ex Fœdere Naturæ, vel iustus absoluitur vel iniustus condemnatur, nec quæritur directè *an credideris te Deo fuisse carum*, sed, *an amaris Deum*. At in foro Misericordiæ non quæritur primò & propriè *an amaris Deum*, sed *an credideris*, & absolueris si credidisti, si minùs, ad forum iustitiæ relegaris.

XIV.

Ad tertiam quæstionem Resp. Fidem, quam præsupponit Iustitia hominis exacta in Fœdere Naturæ, in hoc conuenire cum Fide quæ postularur in Fœdere Gratiæ, quod vtraque sit à Deo, vtraque sit persuasio de amore Dei, vtraq; gignat in homine mutuum Dei amorem, quia abundante Fide abundat, relanguescete relanguescit, extincta penitus extinguitur. Sed differunt primò, fundamento, Fides enim, quam præsupponit iustitia naturæ, nititur titulo integræ creaturæ, ideoque post lapsum Adæ nullum habet locum, etsi enim creaturam in se amat Deus, odit tamen peccato corruptam: Nemo igitur potest sibi persuadere se à Deo amari titulo creaturæ (omnes enim peccauerunt) proinde nec amare Deum. At fides, cuius sit mentio in Fœdere Gratiæ, nititur promissione factâ in Christo. Secundò, Cùm vtraque sit à Deo, Fides tamen quam præsupponit iustitia exacta in Fœdere Naturæ est à Deo (vt loquuntur in Scholis) *per modum naturæ*, At fides quæ requiritur in Fœdere Gratiæ à Deo est, sed *per modum gratiæ supernaturali*. Tertiò, Iustitia quam gignit Fides naturæ erat mutabilis, quia Fides, vt de illa promanabat, pendeat à principio naturæ mutabili, At Sanctitas, quam gignit fides Fœderis Gratiæ, æterna est & immutabilis, quippe ab æterno immutabilique principio, spiritu gratiæ. Quartò, Iustitia quam gignit fides naturalis, tamen in suo genere erat perfecta, nobilitate tamen & excellentiâ subsidebat infra eam sanctitatem quæ nascitur ex fide Christi. Eam quod etiam sanctissimi in hac vita ab illâ originali iustitiâ quàm longissimè absunt, euenit hoc ex inopiâ fidei, sed nos hic fidem in eminentissimo gradu intelligimus, qualis erit in vitâ futurâ.

Fidei A' & non est a' cõuenit.

discrimen.

XV.

Hic iterum duo quæri possunt. Primum, Si sanctitas & fides Adami fuit mutabilis, qui potuit esse securus? Deinde, Quo pacto sanctitas sit effectum fidei ita coniunctam vt à fide non possit separari, cùm in vitâ futurâ fidei nullus sit locus, in qua tamen sanctitas summa est?

XVI.

Ad primam quæst. Respondemus. Non potuisse in Adami animum, qui totus erat in sensu atque admiratione Diuinæ bonitatis defixus, vllas eiusmodi cogitationes obrepere.

XVII.

Ad secundam quæstionem, Respondemus. Persuasione de amore Dei (quam hic Fidem dicimus) vel niti Promissione, sed nondum impletâ, vel niti sensu impletæ promissionis: Hæc locum habet præcipuè in vitâ futurâ, illa etiam in hac vitâ, quam Apostolus idèò a *carissam remane* quæ sperantur, & *in eis eorum quæ non videntur*, appellauit, proprioque nomine Fides appellatur, estque ea quæ requiritur in Iustificatione.

a Heb. 11.1

XVIII.

De promissionis Fœderis Naturæ & Fœderis Gratiæ annexè differentiâ quod diximus, tamen si verum est, tamen propter obscuritatem opus habet explicatione.

XIX.

Vitam igitur cœlestem definiimus eam quam

Vitz animalis & celestis differentia.

nunc Christus viuit in caelis, cuius quoniam a promus author est *caelestis homo*, appellatur *caelestis*: Vitam verò animaleam eam dicimus quam Adam viuebat in Paradiso ante lapsum, non inensione, sed extensione solâ & duratione ab eâ vitâ differentem quæ eius obedientiam perpetuam perpetuò fuisse consecuta, adeoque in omnes eius posteros redundasset, sicuti vita illa cælestis, cuius possessionem iniuit Christus, ad nos omnes qui in Christum credimus adoptionis iure pertinet.

a 1. Cor. 15. 47. 48.

XX.

Fœdus Gratiz dupliciter consideratur.

Fœdus Gratiz vel consideratur vt *Promissum*, vel vt *Promulgatum & sancitum*. Promissum est Patribus, a primùm Adamo, dein b Patriarchis, denique populo Israelitico: Promulgatum verò postquam venisset iam plenitudo illa temporum. Gal. 4. 4. 1. Pet. 1. 20.

a Gen. 3. 15. b Gen. 12. & 15.

XXI.

quomodo Christus Mediator fuerit sub V. T.

Quod sic explicamus, Fœderis Gratiz fundamentum & Mediator est Dominus noster Jesus Christus, sed vel incarnandus, crucifigendus, & excitandus à mortuis, vel incarnatus, crucifixus, & verè iam à mortuis excitatus: a Nulli enim vnquam remissa sunt peccata nisi in eo solo, qui est b heri, hodie & in æternum. Jesu Christo vero Deo veroque homine. Itaque tamen ante incarnationem fuit tantum Deus, non erat tamen hactenus Mediator, sed qua Deus assumpturus carnem nostram, & in eâ omne mysterium redemptionis nostræ peracturus, ideoque *Agnus Dei* dicitur *matutatus ante mundi iacta fundamenta*, & Patres eius gratia seruati sunt sicut & nos.

a Ad. 4. 12. b Heb. 13. 8

XXII.

Mediationis Christi sub Vet. & sub Nou. Test. differebat.

Quamuis autem Filius Dei antequam se in carne patefecit, apud Deum (cui futura sunt præsentia) fuit Mediator idè quia futurus, & idcirco verè propter eum remittebantur peccata, eius spiritu docebant & discebant homines, Ecclesia per eum verè regebatur, tamen primò, Mediationis illius modus & ratio proponebatur obscuriùs: secundò, Vis & efficacia minor fuit: tertio, & ad pauciores redibat.

XXIII.

eius ratio sub Veteri Test. fuit obscurior.

De his sigillatim agemus. Fuisse propositam rationem huius Mediationis obscuriùs ante primum aduentum Christi, constat ex lectione librorum sacri Codicis qui Vetus Testamentum appellatur, in quibus de persona, de ratione executionis officij Mediatoris, adeoque de ipso Mediatoris officio & beneficiis agitur.

XXIV.

nam obscurè describitur eius persona.

Obscurè describitur eius persona, quia tamen si clarè significatum est fore verum hominem, esse etiam verum Deum, tamen coniunctio harum duarum naturarum in Personæ vnitatem, & specialis illius ex circumstantiis designatio, non ita apertè proponitur, vt procliuè fuerit fidelibus eam Christi cognitionem inde assequi, quam adipiscimur quotquot nouo Fœdere iam promulgato, & sancito morte & resurrectione Christi, viuimus. Huc accedit quod typis & figuris eius Persona sæpè adumbratur, & non nisi per inuolucrum intuenda proponitur.

XXV.

Consimili modo ratio Mediationis interdum generalibus tantum verbis proponitur, raro specialius describitur, sæpè numero typis & figuris duntaxat adumbratur.

XXVI.

Eandem rationem, in beneficiis & officio eius describendis, secutus est Spiritus sanctus, sæpè verbis significantur, sed obscuriùs, sæpè præfigurantur typis.

XXVII.

Typi quibus describitur Persona Christi sunt homines vel res, quibus verò describitur ratio Mediationis sunt Sacrificia; Beneficia verò terrenis beneficiis designantur, liberatione ex seruitute Aegyptiaca, introitu in terram Chanaan &c. Prophetæ verò vmbri terrenarum benedictionum omnia significabant, immo verò ipse Dominus noster Jesus Christus concionibus sui miracula adiecit, non tantum ad confirmationem doctrinæ suæ, a sed etiam ad ea figuranda in curatione corporis quæ in animæ salute procurandâ erat exhibiturus.

a Matth. 8. 17.

XXVIII.

Sed in ista obscuritate licet gaudus quosdam obseruare. Ante Legem datam per Moysen obscurior erat promissio, Lege data, vsque ad Prophetarum tempora, minus clara, Prophetarum temporibus vsque ad Joh. Baptistam clarior, post Johannis prædicationem aperta, clarissima cum successisset Johanni Dn. noster Jesus Christus, qui consilium Patris de Ecclesia restauranda & executus est, & promulgauit; dum exequeretur, minus apertè, postquam erat executus, apertissimè, Apostolis post resurrectionem primum, deinde postquam ascendit in caelum solemnè missione S. Spiritus, de quâ a suo loco

In illa obscuritate varij gaudus.

a vide infra, Th. 36. & seqq.

XXIX.

Hic verò quæritur. Primò, Cur obscuriùs ista proponebantur. Secundò, Cur quo tempora à Christi aduentu longius abfuerunt eo obscuriùs. Tertio, Quo pacto Patrum fides fuerit saluifica, siquidem ignotior erat illis Christus quàm nobis.

XXX.

Ad primum Resp. fuisse obscuriùs proposita. Primò, quoniam futura erant, & vaticinia ante complementum debent esse obscuriora, saltem quoad complementi rationem, præsertim quoniam apud eos agitur per quos implenda sunt. Secundò, a Ecclesia fuit tum in infantia & rudis, nondum peruenerat ad maturam ætatem, Deo ira rem pro suâ Sapientiâ dispensante. Tertio, quia æquum erat apertam huius mysterij declarationem Christo summo Prophetæ reseruare. Quarto, b quia detinendi fuerunt animi in Christi expectatione; iam verò c spes quæ videtur non est spes: Haud multò dissimili ratione status noster in vitâ futurâ hic proponitur obscuriùs.

Cur obscurè proponebatur Mediatio.

a Gal. 4. 3. b Gal. 3. 23. c Rom. 8. 14.

XXXI.

Ad secundum Resp. Hoc mysterium èd obscuriùs esse propositum quo tempora ab aduentu Christi longius abfuerunt. Primò, quia quo propius

Cur obscuriùs quo longius à complemento nota.

propius instabat aduentus Christi eo acius excitati debuerunt hominum animi in eius expectatione. Secundò, quia quo tempora illa longius abfuerunt à Christi aduentu, eo Deus aliis rationibus sese clarius patefaciebat hominibus, compellabat eos de cœlo, alloquebatur per Angelos &c. quo verò tempora propius ad Messiae aduentum accedebant, eo illis quidem rationibus minus clarè sese patefaciebat hominibus, proindeque alia ratione subueniendum erat huic (vt ita loquar) defectui. Tertid, Ecclesia quo propior initiis suis eo rudior fuit, proindeque eo iuuatior forma fuit instituenda. Quartò, Ante Legem datam sensus peccati non fuit tam acer, Legem datam acrior quidem, vt tamen acerrimus fuerit tum demum quum à Prophetis Lex exponeretur, & veritas minarum Legi annexarum euidentius ipsa experientiâ, tot calamitatibus comprobaretur. Quintò, quia ante Legem datam iugum Legis (quod quid sit infra Thes. 60. & seqq. dicemus) nondum subierat populus, cum lege data subiisset, Fœdere recenter inito nondum senserat eius onus, donec progressu temporis experientiâ edocti, & Prophetarum concionibus commonefacti, serid tandem deprehenderunt eius grauitatem. Vnde concludimus, doctrinam de Redemptionis nostræ mysterio, quod ad perspicuitatem attinet, minus fuisse necessariam ante Legem datam quàm Legem datâ, & minus Legem datâ quàm Prophetarum temporibus, minusque Prophetarum temporibus quàm tempore Johannis Baptistæ. Sextò, quia consentaneum fuit vt tempora quo longius ab exortu Solis iustitiæ apparuerunt, eò obscuriora essent.

XXXII.

Ad tertium Resp. Fidei mensuram esse Verbum Dei, fidem ergo veram & saluificam eam esse, quæ ea omnia credit quæ reuelata sunt, & eo modo quo sunt reuelata, proindeque Patrum fides fuisse salutarem, quippe quæ crediderit ea omnia quæ tum Deus reuelari voluit, & eo quidem modo crediderit quo à Deo fuerunt ipsis reuelata. Immo sacrilegam esse audaciam contendimus supra Dei Verbum velle sapere, & quæ Deus consultò obscurius & testiùs proposuit, ea reregere curiosius conari.

XXXIII.

Miior fuit efficacia promissi quàm exhibitæ Christi multis modis. Primò, Remissio peccatorum tamen si fuit certa apud Deum, minus tamen sentiebatur propter obiectam nubem Legis. Secundò, percepta minorem adferebat consolationem propter minorem sensum peccati (quem necesse est iis inesse quibus non vsque aded liquet illius expiandi per mortem Filij Dei necessitas) & obscuriorem noticiam illius gloriæ & vitæ quæ remissionem peccatorum consequitur. Tertid, Spiritus minori copiâ effundebatur in fideles, quia reseruandum erat hoc beneficium Christi temporibus, quem a par erat istam immensam copiam Spiritus in humana sua natura primò percipere, b atque inde in nos omnes deriuare. Deinde, cum Christi beneficium minus esset illis tum notum, eò minus amore Dei & Christi inflammari potuerunt. Quartò, c Vigebat Spiritus feruoris quia nondum erat sublatum iugum Legis. Quintò, non fuerunt rectâ ad peccatorum remissionem ducti, vt patet ex formâ Fœde-

ris initi primò in monte Sina, deinde concionibus Prophetarum sæpius repetiti. Sextò, obscurior erat sensus vitæ futuræ, vt liquet ex illius obscuriori mentione in Veteri Testamento, & horrore mortis qui videtur in iis viguisse qui antè sanctiorem noui Fœderis in sanguine Christi vixerunt. Septimò, videntur Patres non adisse eundem gloriæ gradum quem nunc adimus quum morimur in Christo. (Primò, quia decebat Christum primò eam ingredi. Secundò, quia e stante priori tabernaculo secundum hoc non fuit referatum. Tertid, quia proportio quædam & ratio debet esse inter sensum vitæ futuræ in hac vitâ in adultis, & fruitionem eiusdem in vitâ futurâ, sensus autem ille in illis minor fuit & obscurior quàm est hodie sub Nouo Testamento. Quartò, f Non erant perficiendi sine nobis, sicuti neque nos perficiemur ante beatum illum diem secundi aduentus Christi, quo corpus Christi, hoc est, Ecclesia, omnibus numeris erit absolutum.) Quamquam Patres liberatos hoc carcere corporis beatæ vitæ fuisse participes constanter affirmamus, sed eam tamen contendimus g minus excellentem eâ cuius primus particeps fuit Dominus noster Iesus Christus.

a Ioh. 3.34. b Ioh. 16. c Rom. 8.15. d Heb. 10.10. e Heb. 7.8. f Heb. 1.39.40. g Heb. 8.6.

XXXIV.

Ad pauciores perueniebat efficacia Mediationis Christi, restricta primò & conclusa in familiâ Patriarcharum, deinde illâ crescente, in populo Iudaico. Id factum multis de causis putamus, primò, quod aduentus Christi illustrius & luculentior appareret Gentium vocatione. Secundò, vt omnium misereretur Deus, a conclusis enim omnes sub peccatum vt omnium misereretur. Tertid, vt exstaret illustrissimus typus Electionis in Iudæis, & reiectionis in Gentibus, hoc est, Ecclesiæ Dei & Satanæ.

a Rom. 11.32.

XXXV.

Sed tamen vt Dominus noster Iesus Christus assumptâ ad tempus humanâ formâ Patribus apparere voluit, vt hoc pacto veluti præluderet futuræ Incarnationi, ita pauci ex Gentibus etiam ante aduentum Christi asciti sunt in Ecclesiam Dei, vt ita exstaret præludium futuræ Gentium vocationis.

XXXVI.

Hactenus de Fœdere promisso. Initium promulgati Fœderis petendum est ab eo tempore quo Christus omnia quæ de se vel Lege adumbrata, vel in Prophetis prædicta erant, adimpleuit, hoc est, postquam in cœlos subuectus corpus suum cœlo intulit, & Spiritum peracletum visibili linguarum ignearum figurâ, solemniter die Pentecostes, in Apostolorum corda missum declarauit.

XXXVII.

Id liquidò constabit intuenti materiam & formam promulgationis.

XXXVIII.

Nam cum summa Euangelij seu noui Fœderis hæc sit, cessasse omnem *νομοθεσίαν* Mosaicam caeremoniarum, adeoque Legis vsus (cuius a custodia coercebamur vsque ad fidem reuelandam) abolitum: Christo iam crucifixo, mortuo, sepulto,

Pauciores Christi participes sub Veteri quàm sub Nouo Testamento, & Cur?

Quando promulgatum sit Fœdus Gratiz.

ostenditur 1.

Minor efficacy promulgationis exhibitæ Christi.

denique in cœlum recepto : primò, Remissionem peccatorum in eius sanguine clarè, apertè proponi, offerri, dari omnibus verâ fide credentibus hunc esse Christum Dominum & Seruatorem : secundò, Spiritum adoptionis in eorum corda mitti qui in hoc Redemptore firmâ animi fiduciâ acquiescunt, nihil ut illis opus sit pædagogîâ legali, cum sint *trōsidi summi* : Certè Euangelium dici propriè non potuit illa de fide in Christum doctrina, quæ vigente cultu Mosaico, & quidem approbante Christo, iisque nondum impletis quæ Euangelio annunciantur, obtinuit.

XXXIX.

Ex formâ promulgationis id ipsum liquet. Sicut enim Vetus illud Fœdus (de quo mox) ^a non sine magnâ pompâ in monte Sina, audiente & inspectante populo Israelitico, ^b atque in illud iurante, promulgatum est, conueniebat etiam nouum hoc Fœdus statò solemnè die, in conuentu omnium ferè nationum, magno cum splendore promulgari, ut factum est festo die Pentecostes. Act. 2.

^a Exo. 19. & 20. ^b Exo. 19. 8.

XL.

Et certè ante illum diem doctrina de fide fuit eiusmodi, ut potius ad futurum Dei regnum homines vocari viderentur, quàm iuberi præsentium statui acquiescere : Ut ne altiùs ascendamus (res enim extra omnem controuersiam est posita) ^a Johan. Baptista auditores suos ad Christum relegat, ^b Christus ad regnum cœlorum (hoc est, Euangelicum Ecclesiæ regimen) ut futurum iam tantùm & instans, sed tamen nondum præsens, homines inuitat. Immo verò cum à mortuis iam esset excitatus, etsi Apostolis proficere apertè *esibi datam esse potestatem tum in cœlo, tum in terra, imperetque ut Euangelium prædicent omni creatura*, ita tamen hoc mandat ^d ut eos iubeat Hierosolymis expectare complementum promissionis de solemnè missione Spiritus Sancti, quasi iam designati, tum demùm inaugurandi, extraordinariisque signis, multis audientibus atque inspectantibus, palam approbandi.

^a Iohan. 1. 26. 27. Luc. 3. 16. Marc. 1. 7. 8. Matth. 3. 11. 12.

^b Matth. 4. 17. Marc. 1. 15. ^c Matth. 28. 18. ^d Luc. 24. 49.

XLI.

Hic locus esset de huius fœderis excellentia fusiùs disserere, sed cum res alioqui per se non sit obscura, & nos in illius cum Fœdere Naturæ collatione multa attingimus quæ huc pertinent, rem ed vsque differemus donec eius cum Fœdere Veteri (quod Subseruiens appellamus) comparationem instituerimus, de quo nunc dicendum.

XLII.

Vetus fœdus, siue Fœdus *subseruiens*, illud appellamus quod iniit Deus cum populo Israelitico in monte Sina, ad eos præparandos ad fidem, atque inflammandos desiderio Promissionis, & Fœderis Euangelici (quod alioqui in eorum animis oblanguisset) eosque simul velut iniecto fræno à sceleribus reprimendos, ad illud vsque tempus quo Spiritum adoptionis missurus erat in suorum corda, atque eos lege liberatis gubernaturus.

XLIII.

Hinc putamus non esse obscurum cur illud

Fœdus *subseruiens* à nobis appellatum sit, pænè eodem sensu quo à Spiritu Sancto *Vetus* appellatur, non quia prius (ut nonnulli harriculant) sed quia ^a inueterascere, & succedenti præstantiori fœderi decedere, denique a soleri decour.

^a Heb. 8. 3.

XLIV.

Huius Fœderis natura & conditio non potest inuestigari certius, aut faciliùs inueniri, quàm si cum fœdere Naturæ primùm, deinde etiam cum Fœdere Gratiae, contendatur, fiet enim ut in hac contentione, expensis iis omnibus quibus illi cum reliquis illis fœderibus conuenit, omnes eius proprietates in lucem proferantur.

XLV.

Cum fœdere Naturæ conuenit. Primò, quod in utroque altera pars contrahens est Deus, altera est homo. Secundò, quod utrumque annexam habet stipulationem. Tertio, quod stipulatio eadem est quoad Legem moralem. Quarto, quod promissio eadem est genere. Quintò, quod utrumque adducit ad Christum.

XLVI.

Sed differunt. Primò, quod fœdus Naturæ cum omnibus omnino hominibus contractum est, hoc cum solis Israelitis. Secundò, quod fœdus Naturæ statim cum creato homine initum est, nullaque habuit præludia, Fœdus Vetus longè post, quodque multa habuit præludia. Tertio, quod fœdus Naturæ tantum ad obedientiam debitam lege Naturæ, fœdus Vetus etiam obligat ad cæremonias. Quarto, quum utroque fœdere promittatur vita, hic fruitione terræ Chanaan, illic Paradisi designatur. Quintò, quum utrumque fœdus adducat ad Christum, fœdus Naturæ non facit hoc per se, sed per accidens, fœdus Vetus hoc facit per se, est enim eius verus & proprius scopus: Nam Deus non iniit fœdus Naturæ cum hominibus ut eius grauitate pressi ad Christum suspirarent, sed vltimus & præcipuus eius finis hic fuit, ut Deo quod suum est ab homine redderetur; At in fœdere subseruiens Deus ius suum non alio fine exigit, quàm ut homines conuicti imbecillitatis iuræ ad Christum confugiant. Sextò, fœdus Naturæ nittitur creatione, & generali conseruatione, Fœdus subseruiens electione populi Israelitici, eius denique liberatione ex Agypto, & conseruatione in terra Chanaan. Septimo, fœdus Naturæ initum est ut eo suauiter ducerentur homines, erat enim inscriptum cordibus at Fœdus subseruiens ut vel cogerentur homines, agignebat enim ad seruitutem. Octauò, fœdus Naturæ est æternum, fœdus Vetus temporarium. Nondò, fœdus Naturæ non spectabat ad cohibitionem externorum scelerum, nec quoad scopum principalem, nec quoad scopum minùs principalem, ^b fœdus Vetus quoad scopum eius minùs principalem huc spectabat. Decimò, fœdus Naturæ inscriptum erat cordi, fœdus Vetus tabulis lapideis. Undecimò, fœdus Naturæ pactum fuit in Paradiso. Fœdus subseruiens in monte Sina. Duodecimò Fœderis naturæ nullus erat Mediator, Fœdus subseruiens habuit Mediatorem, nempe Mosem. Decimo tertio, fœdus naturæ initum est cum homine integro, Fœdus subseruiens cum parte quadam generis humani lapsi.

^a Gal. 4. 24. ^b Exod. 20. 10.

XLVII.

Fœderis Subseruiens in & Naturæ conseruatione.

Diferimen:

Fœdus Vetus quodam sit.

Cur subseruiens dicatur.

XLVII.

Hic quæri potest, Primum, quomodo per accidens *fœdere Naturæ ad Christum adducamur*, nam ad hunc præcipuè finem non fuisse institutum iam diximus. Secundò, quomodo *fœdus naturæ ducat suauiter, cum cogat potius*? Tertio, tum si cogit, quo pacto, hac quidem in parte, à *fœdere subseruiente distinguatur*.

XLVIII.

Ad primum respondeo, Fœdus Naturæ per accidens homines ad Christum adducit, quatenus ostendit quid homo debeat Deo, & quæ non soluentem debitum maneat pœna, vnde ad Mediatorem cogit respicere, cum homo nec soluendo debito, nec ferendæ pœnæ videat se esse parem.

XLIX.

Verumtamen hoc non pariter in omnibus facit, nam in iis qui sola naturæ luce ducuntur, propter humanæ menti insitam ignorantiam, leuius hoc præstat, eas verò qui in Verbo Dei hoc ius naturæ legunt, vel audiunt descriptum, vehementius veget, omnium verò vehementissimè quorum mentes singulari luce perfundit, vt clarè videant & quantum debeant, & quantum non soluerint, & quàm grauem pœnam eo nomine sint commeriti.

L.

Fœderis tamen huius non fuit hic finis, attamen quod eius cognitio ex hominis lapsi mente non sit penitus oblitterata, factum est à Deo in hunc finem, vt eo esset quo homines cohiberentur, & ad Christum adducerentur.

LI.

Atque etiam ista quæ per accidens facit Fœdus Naturæ, aliter tamen facit quàm Fœdus subseruiens.

LII.

Nam primò, quod Fœdus Naturæ cohibet homines ab externis vitiis, id non facit propter inopiam Spiritus effandendi sub Nouo Testamento (quò respiciebat cohibitio profecta à Fœdere subseruiente) sed ante illam temporum plenitudinem faciebat hoc propter inopiam Spiritus quem illa tempora ferebant, & post promulgatum Euangelium idem facit propter inopiam Spiritus qui nouo Fœdere promissus est. At quod fœdus subseruiens cohibebat, id faciebat quia nondum aduenerat tempus illud quod Deus in fidelium suorum corda misit Spiritum adoptionis.

LIII.

Sicut enim sub Nouo Testamento alius est modus Spiritus in hac vita, alius in vitâ futura, sic sub Veteri Testamento alius erat modus Spiritus, alius sub Nouo. Et sicuti in eo modo Spiritus qui datur sub Nouo Testamento, quoniam in hac vita non datur perfectus, opus est fræno quo cohibeatur caro, quod est Fœdus Naturæ, sic ille modus qui in Veteri Fœdere concedi potuit, quia nunquam concedebatur perfectus, opus erat tum pari fræno.

LIV.

Ergo Judæis tum Fœdere naturæ, sicut & nos tum Fœdere subseruiente, aliter quàm nos, à peccatis externis cohibebantur.

LV.

Sic etiam aliter Fœdus Naturæ adducit ad

Christum, aliter Fœdus subseruiens. Nam Fœdus Naturæ excitat in homine sitim, quæ Christo applicato, vel in Promissione, vel in Euangelio, restinguitur, ac sitis quam excitabat Fœdus subseruiens non potuit sedari nisi aduentu Christi in carne.

LVI.

Itaque homines, quatenus Fœdere Naturæ pressi anguntur desiderio Mediatoris, cupiunt sibi tantum applicari Christum promissam, quâdo non erat exhibitus, exhibitum postquam est exhibitus: At fœdus subseruiens non patiebatur homines acquiescere in Christo quatenus est promissus, sed desiderio aduentus eius in carne inflammabat. Haud aliter sub Euangelio, Fœdus Gratia non modò iniicit appetitum illius modò Jesu Christi qui in hac vita concedi potest, sed etiam excitat in piorum animis mirabile desiderium dissolutionis huius corporis, & secundi aduentus Christi.

LVII.

Ergo & Judæi aliter Fœdere Naturæ ducebantur ad Christum, aliter Fœdere subseruiente.

LVIII.

Ad secundum respondeo, nos Fœdus Naturæ considerare secundum primam suam institutionem quando institutum est cum homine non corrupto, non autem secundum eius vsum accidentarium, hominis naturâ iam corruptâ & deprauatâ.

LIX.

Ad tertium iam respondimus (supra, Theſ. 52. 53.) quomodo explicarem quomodo aliter Fœdere Naturæ, aliter Fœdere subseruiente homines cohiberentur à peccato.

LX.

Sed quia iam de coactione profecta tum à Fœdere Naturæ, tum à Fœdere subseruiente verba fecimus, operæ pretium fortassis erit exponere quid sit, & quotuplex, illa coactio.

LXI.

Coactionem hinc intelligimus eam qua hominis membra vi adiguntur ad ea faciendâ quæ omnino nollet fieri, sed eam in qua interuenit consensus aliquis voluntatis, non absolutus ille quidem & perfectus, sed tamen non coactus, siquidem assentiri & cogi pugnant.

LXII.

Id sit quom quod in se odimus, volumus tamen vt vitemus aliquid quod magis odimus, vel vt aliquid consequamur cuius amor nos acrius inflammat, quàm illius odium quod istius consequendi causâ volumus.

LXIII.

Huius generis coactionem sentiunt quotquot Fœdere Naturæ aut subseruientis ab externis sceleribus cohibentur, sed alij aliter. Nam impij quidem tantum metu pœnæ in Fœdere denunciata à malo absterentur, pij verò etiam amore Dei contrahentis Fœdus, licet ad malum per se inclinent: Illam *seruilem*, hanc *filialem* coactionem quilibet potest appellare.

LXIV.

Diuersitas autem istius coactionis non pendet ab ipso Fœdere siue Naturæ, siue subseruientis, sed à conditione personarum quæ Fœdere aguntur,

dere natura, aliter subseruiente homines ad Christum adducuntur.

vnde est quod Fœdus Naturæ cogit.

coactio quid sit.

alia in pijs, alia est in impijs.

vnde illa diuersitas.

Fœdus Naturæ adducit ad Christum.

Diuerſi-
modè hoc
præstat.

Fœdere
Naturæ
homines
cohibentur
à
peccato.

& Fœdere
subseruiente.

LXV.

Ipsum enim Fœdus per se cogit in hac Naturæ corruptione, sed *seruili* coactione in iis qui fide destituti, *filiali* verò in iis qui fide præditi sunt.

LXVI.

Reliquum est vt Fœdus subseruiens (quod est Vetus Testamentum) cum Fœdere Gratiae comparemas.

LXVII.

Conueniunt: Primò, quod vtriusque author est Deus. Secundò, quod vtrumque contrahitur cum homine peccatore. Tertio, quod vtrumque ostendit peccatum. Quarto, quod vtrumque cohibet à peccato. Quintò, quod vtrumque ducit ad Christum. Sextò, quod vtrumque est symbolum Ecclesiae Dei. Septimò, quod vtrumque pactum est per Mediatorem. Octauò, quod in vtroque promittitur vita.

LXVIII.

Sed differunt: Primò, τῆς ἑσθῆς Authoris, nam in Fœdere subseruiente Deus consideratur vt peccatum coarguens, & solam iustitiam probans, at in Fœdere Gratiae vt peccatum condonans, & nouam iustitiam in homine renouans. Secundò, stipulatione, nam Fœderis Veteris stipulatio hæc est *a Hoc fac & viues*, noui *b Crede & non venies in iudicium*. Tertio, Antiquitate, nam Fœdus subseruiens ceditum est promissionibus Gratiae quæ præcesserunt. Quarto, Modo ostendendi peccatum, nam Fœdus subseruiens non ostendit peccatum primariò, *d* sed experientiã imbecilitatis humanæ in seruando isto pacto. At Fœdus Gratiae hoc facit primariò, *e* docet enim *εἰς τὸ πῦρ* hominem esse peccatorem, *f* eiusque felicitatem esse in remissione peccatorum. Quintò, Fœdus subseruiens cohibet à peccato *g* sed cum coactione, *h* Fœdus Gratiae cum spontanea animorum inclinatione. Sextò, Cùm vtrumque ducatur ad Christum, Fœdus Gratiae hoc facit directè, Fœdus subseruiens indirectè. Septimò, cùm vtrumque sit symbolum Ecclesiae, Fœdus Vetus est symbolum Ecclesiae Judaicæ carnale, at Fœdus Gratiae est symbolum Ecclesiae tam Gentium quàm Judæorum spirituale. Octauò, cùm vtrumque Fœdus pactum sit per Mediatorem, Mediator Veteris Fœderis est homo Moses, Mediator noui non *Ἰησοῦς ἀπὸ πωρ* & sed *θεοῦ ἰσοπρωτῆ* Christus. Nondè *k* Fœdere Vetere datur Spiritus seruitutis, *l* at Fœdere Gratiae Spiritus adoptionis. Decimò, Fœdus Vetus medium erat ad finem, Fœdus Gratiae finis. Vndecimò, Fœdus Vetus terreat conscientias, Nouum consolatur. Duodecimò, Obiectum Veteris Fœderis est homo peccato confopitus, Noui conscientia peccato territa. Decimotertio, Fœdus Vetus ostendebat rationem Dei colendi, non autem præstabat, Fœdus Nouum vtrumque facit. Decimoquarto, Fœdus Vetus est *m οὐκ ἐστὶν* aduersus nos, Nouum verò *σοφία*. Decimoquintò, Vetus Fœdus est *n* à monte Sina tremendo, nouum à *p* Sione cœlesti amabili & amœno. Decimosexto, Fœdus Vetus Gentes excludit, Nouum admittit. Vltimò, & hoc à nonnullis additur discrimen, quod cùm in vtroque promittatur vita, illic vita in terra Chanaan, hic in cœlis degenda promitti videtur.

a Gal. 3. 12. b Iohan. 3. 18. c Gal. 3. 16. 17. 19. d Rom. 7. per totum. e Rom. 3. 9. & seqq. & vers. 23. f Rom. 4. 6. & seqq. g Rom. 7. 21. 23. 24. h Rom. 6. k Gal. 4. 24. 25. l Rom. 8. 15. m Coloss. 2. 11. n Matth. 11. 28. o Heb. 12. 18. vsque ad 24. p Psal. 2. 6.

LXIX.

Erat autem Vetus Fœdus medium ad Christum, vel quatenus homines redarguebat peccati, vel quatenus cohibebat à peccato, vel vt typus & similitudo noui fœderis, priora duo iam sunt explicata, superest tertium.

LXX.

Veteris Fœderis duæ sunt partes, Lex Moralis & Cæremoniae, quibus addi potest *παιδεία*. Hæ si in se considerentur redarguebant hominem peccati, & Lex quidem Moralis, quatenus per imbecillitatem carnis impossibilis est, ostendit hominem non esse spiritualement, cohibetque eundem à sceleribus externis interuentu Spiritus seruitutis, a Cæremoniae verò impuritatem peccato contractam profitebantur: Cæterum, si vt Typi considerentur, Lex Moralis exemplar erat Sanctitatis nostræ, Sacrificia alia mortem Christi expiatoriam significabant, alia sacrificium *b λογικόν* corporis animique nostri cuius respectu c Sacerdotes vocamur) figurabant, reliquæ verò purgationes designabant realem animarum nostrarum sanctificationem in sanguine & Spiritu Christi.

a Heb. 10. 3. b Rom. 12. 1. c Apocal. 1. 6. & 5. 10. & 10. 6.

LXXI.

Hic duo quærentur. Primò, quomodo Moses illius Fœderis potuerit esse Mediator, cùm comprehensus fuerit altera parte contrahente. Secundo, quomodo Sacrificia, Sacramenta & Cæremoniae Veteris Fœderis a carnalibus appellentur, Sacramenta Noui Fœderis non item, siquidem tam illis quàm his repræsentabatur Christi, aut illius beneficia.

a Heb. 9. 10.

LXXII.

Ad primum respondeo. Non esse absurdum vt vnus idemque diuersa ratione & Mediator sit, & altera parte contrahente comprehendatur. Nam in Nouo Fœdere Christus cùm sit Mediator, tamen qua Deus, est etiam altera pars contrahens. Sic in Veteri Fœdere Moses Israelita cum esset, & pars illius populi cum quo Deus fœdus inibat, postquam impositum à Deo Mediatoris officium suscepisset, non iam Israelita simpliciter, sed Mediator est, intercedens inter Deum & populum Israel, idque factum putamus vt esset illustrior Christi typus.

LXXIII.

Sed hinc grauior difficultas videtur oriri, cùm Deus sit infinitus, quærat aliquis non absurdè, quo pacto Moses potuerit esse Mediator inter Deum & hominem, ipse homo cùm esset. Ad hoc Respondemus. Duplicem esse Mediationem, aliam cuius beneficio homines verè & efficaciter vniuntur Deo, & hanc Mediationem fatemur non cadere nisi in Personam infinitâ virtute & potentiâ præditam, ideoque Nouum Fœdus non potuisse vllam admittere Mediatorem, qui Deus idem non esset, constanter affirmamus. Aliam verò esse Mediationem dicimus cuius his duntaxat est vsus, vt ostendat

Fœdus Vetus est medium ad Nouum.

Lexis Moralis & Cæremonialis vsus.

Quomodo Moses Mediator esse potuit.

ostendat quæ sit ratio Dei colendi, non item illius sequendæ vim & rationem inspiret, nec reconciliet homines Deo, sed ea solummodò proponit ex quibus facillè appareat opus esse reconciliationis; Hæc est Mediatio Veteris Fœderis. Idcirco negamus eius Mediatorem esse debuisse infinitæ virtutis, cum hæc non sint infinitæ, sed finitæ, qualisque in creaturam cadere potest, potentia.

LXXIV.

Ad secundum Resp. Sacrificia & Sacramenta Veteris Testamenti meritò dici *carnalia*, Noui Fœderis non item, quia licet tam hæc quàm illa quoad materiam carnalia, quoad significationem Spiritualia dici possint, duplex tamen interuenit discrimen quo inter se distinguuntur.

LXXV.

1. Primum discrimen hoc est, quod Sacrificia, Sacramenta, Cæremoniæ veterum carnalem habebant vsum, præter spiritualem significationem, at Sacramenta Noui Fœderis nullum nunc, ex instituto Dei, vsum carnalem habent, sed merè spiritualem.

LXXVI.

Non negamus tamen ex instituto & consuetudine humana etiam Sacramenta Noui Fœderis carnalem vsum habere, sed nullo Dei verbo præscriptum.

LXXVII.

2. Secundum discrimen in hoc est positum, quod Sacramenta, Sacrificia, Cæremoniæ Veteris Testamenti non primariò, sed secundariò Christum repræsentabat, & Christi beneficia, idque obscurè, At Sacramenta Noui Fœderis Christum primariò significant, idque apertè.

LXXVIII.

Sic Circumcisio primariò Abrahæ semen à reliquis Gentibus separabat, promissionem terrenam ob signabat, secundariò sanctificationem significabat. Sic Pascha primariò transitum Angeli destructoris, secundariò Christum notabat. Sic Sacrificia, purgationes primariò sanctitatem quandam carnalem præstabant, secundariò Christum & Noui Fœderis beneficia figurabant.

LXXIX.

Libet hîc attexere, coronidis loco, trium istorum fœderum, de quibus hanc instituiimus disputationem, definitiones.

LXXX.

Fœdus Naturæ est quo Deus iure creationis ab vniuerso genere humano perfectam obedientiam postulat, & præstantibus vitam beatissimam pollicetur in Paradiso degendam, detrectantibus autem mortem æternam denunciat, idque eo fine vt appareat quanto amore virtutem, quanto odio vitium prosequatur.

LXXXI.

Fœdus Verus est quo Deus à populo Israelitico obedientiam legis Moralis, Cæremonialis, & Politicæ postulat, & præstantibus omnimodas benedictiones in possessione terræ Chanaan promittit, contra detrectantibus maledictiones & mortem seuerissimè, denunciat, idque eo fine vt eos ad venturum Messiam adduceret.

LXXXII.

Fœdus Gratia est illud quo Deus proposita conditione fidei in Christum, remissionem peccatorum in eius sanguine, & vitam cœlestem pollicetur, idque eo fine vt ostendat diuitias Misericordiæ suæ. Atque hæc de Fœdere.

Gloria tibi Domine IES V.

Heidelbergæ, pridie Nonas April. Anno 1608.

TRACTATUS IN QVO
ECCLESIAE ROMANAE
ASSECLARVM ADVERSVS
Religionem reformatam præiu-
dicia examinantur.

IOHANNES CAMERO ECCLESIAE
BURDEGALENSIS FIDELIBVS.

HUNC ego, Viri fratres, librum vobis offero, argumentum si spectetis iuris quidem publici, omnibusque communem, si vero vestra in merita, peculiari iure vestrum. Hic superstitionis consilia reteguntur, quibus vera Religionis examini atque adeo indagationi obsistitur, quod omnium veritatis amantium magni interest, misero præsertim hocce seculo, quo mendacium cladium tum antiquarum, tum nouissimæ memor, collatis signis cum veritate congregari non amplius sustinet, sed timidum ac tremens fossam & vallum objicit: verum fossam cumulare, vallum subruere ac rescindere animus fuit, victoriæ certo si manum conferere hostis cogeretur. Quomodo enim tenebræ coram veritate subsistere, vel imbecillitas & vanitas soliditati & virtuti resistere, vel mendacium veritatem vincere & superare possent? An scopum hunc assequutus fuerim, conscientiam vestram, conscientiam omnium illorum quos cæcus traditionum patet & dogmatum amor & zelus absque notitia transfuersos non abruptit, iudicem capio. Dicam ac verè dicam me illuc collineasse, & omni ostentatione, fūco ac passione procul, summoque animi candore, omnia quæ ad veritatem tendentibus opponi solent obstacula & impedimenta remouere conatum esse: quo factò in spem diuinæ benedictionis erga opus hocce meum vobis ad Dei honorem & gloriam peculiariter à me dicatum, consecratumque adducor. Ac sane quicquid à me prodire potest vestrum est, quum ipsemet tot nominibus vester sim, vt quem olim innumeris beneficiis præoccupaueritis & deuinxeritis, nunc verò honoribus vestris decoratus inter Pastores vestros locum obtineam. Fauentes itaque excipite hoc opusculum, non tam operis & artificij quod rude & simplex est & ab omni illicio alienum, quàm singularis mei erga vos affectus nomine, & excellentis à me suscepti argumenti gratiâ, quæ mihi non paruum fauoris vestri in consilio meo approbando, & veritate quam intricatam extricare, & in lucem proferre volui honestandâ expectationem dant. Interim precibus à Deo petere pergam, vt vobis amoris sui sensum porro dare & in dies augere dignetur.

TRACTATUS

TRACTATUS IN QVO
ECCLESIAE ROMANAE
ASSECLARVM ADVERSVS
RELIGIONEM REFORMATAM
præiudicia examinantur.

CAPVT I.

Prauam animi affectionem hominis iudicium excacare & à veritate sequendâ auertere.

MIRVM sane, non solum plebeculam, sed & eos qui præ cæteris eminent, adeo facile mendacij lenociniis ac fucō capi vt bellum veritati indicant. Veritati, quam tamen hominis animus quo magis excellit, eo magis cognoscere appetit, eadē naturæ propensione ignorantiam odio prosequens, sed ante omnia se decipi indignissime ferens, ita vt ipsimet adultores in illius offensionem inciderent, nedum vt gratiam inirent, illos sibi adulari si suspicaretur. Vt cōtra veritati quantumuis molestæ & amaræ cederet, si illam probe ac plene agnosceret. Difficile adeo est quin mendacij idea nobis non sit inuisa & ingrata, vt cōtra veritatis gratissima. Sed morbi nostri causa est prauus animi affectus & malitia, quæ sæpe ita animū nostrum incendunt, vt veluti atro & spisso quem excitant fumo, vel iudicium nostrum perturbent, vel animæ nostræ aciem penitus extinguāt. Nō tamē ea ratione atque vapores illia cres qui corporis oculos excacantes, illos sic afficiūt, vt homo excacatus, nec quicquam amplius videns, falsa visus specie decipi non soleat. Ast vbi animus affectibus præditus obfuscauit, imo extinxit lumen intellectus, nō propterea superbâ & confidēti illâ perspicacitatis & veritatis accurate percipiendæ facultatis persuasione illum liberat. Ideo quāuis homo in tenebris versetur, se tamē in clarissimo sole ambulare, & quāuis mendaciū amplexus sit, veritatē assequūtū esse credit.

Morbushic vniuersus est, & praua hæc affectio generali humorum omniū in corpore corruptioni similis, omnes vitæ humanæ partes peruasit. Vt verbo dicam, animorum nostrorū morbus est epidemicus, qui facit vt facillimè verum esse credamus quod verum esse cupimus, vt pote moribus nostris magis consonum, desideriorum nostrorum assequutioni magis idoneum & consiliorum exequutioni magis commodum. Tunc vanas species nobis fingimus, & lubentes eas admittimus quæ sese offerunt, vt res nobis eas esse persuadeamus quas animi affectus imaginationi nostræ proponit, vt contra eadē nobis ipsis plaudendi & adulandi naturali propensione, id falsum reuera nobis esse persuadeamus vel ab alio persuaderi nobis facile patimur, quod falsum esse cuperemus, vtpote animorum nostrorū propensione repugnans, moribus nostris contrarium, cœpta nostra interturbans & variis impedimentis refertum.

Prima huiusce corruptionis scintilla in ipsa in-

fantiâ emicat. Pueruli lætantur si fabellam sibi gratam quis veram esse asseruit, atque facile fidem adhibent: quāuis alioqui incredibilis & fabulosa illis esse videatur. Contra vero ægre ferūt si animi causa res ficta esse dicatur, & vix id illis persuaderi potest, tātæ tamq; naturales sunt affectuū vires in obscurādo & excepcādo intellectu.

Ita quisquis perditæ amat veri similitudinem credet esse orationem rē sibi amatam laudantis. Et quemadmodum rem amatam laude dignam esse cupit, illā hāc nube obiectā & interpolitā intuens, sub aliā formā ac colore quā naturali cōspicit. Patres sæpe vim licet sibi faciant & ne mutæ couersationis decori repugnare videātur sese cohibeāt, raciti apud se mendacij insimulant eos, qui ipsis filiorum vitia libere referunt; quū enim filiorū nequā patres esse ægerrime feramus difficillimè id quoq; credimus, quādiu nobis vel minimum rei aliter sese habētis indicium vel umbra tantū superest. Qui litigādī animo ducitur, rabulæ alicuius causam suam approbantis, consilium magni faciet, contra in sapientā Iurisconsultum indignabitur, & solida ac euidētissima illius argumenta quibus bona fide & ex veræ rationis præscripto illum dissuadere nitetur, causamque improbabit & à lite subeundā deducere tentabit, flocci faciet. Idque illo affectu præditus qui intellectum eius perturbat & intricat, & quomin⁹ vanas rerum imagines pressius intueatur, easque cum veritate cōferat, impedit. Sic morbo pudēdo correptus reliquis omnibus medicis eū præferet, qui ægrum quidem at non pudēdo morbo pronuntiauerit, falsam hanc sententiam intellectui sub veritatis titulo ex voto imprimens: nūquam enim sese nobis mendacium quam sub contrariæ veritatis larua commendat. Imo praua animi nostri affectio mendacium fucō illinit, vel saltem obstat quominus laruam illi detrahamus, ne proprius illud intuentes horrenda nobis appareat eius turpitudine ac deformitas.

CAP. II.

Hunc iudicij defectum à prauâ animi affectione promanentem in Religionis negotio præcipue detegi.

NON adeo forsā in vitâ humanâ, vbi de temporali rerum statu ad summum tantummodo agitur, pernitiōsa est hæc excacatio aut voluntaria conniuentia, verum in religionis causâ longe aliter sese res habet: hic enim horrendum est periculum & iactura irreuerabilis; quando omnia illuc feruntur, omnia abripiuntur, corpus inquam & anima, non, vt non sint amplius (quod miseræ saltem alicuius felicitatis species esset) sed vt æternis torqueantur miseris, qui omnis in felicitatis cumulus est.

punienda foret, si ad reatum suspitio sufficeret.

Quin addo ex abundanti falsi suspicionem ordinariam esse vetitatis calamitatem, sub deformi larua pulcherrima latere potest forma. An ideo adamas iniquitatem duritiem perdidit, aut viuidi & fulgentis splendoris sui fontem, si interdum ita extrinsecus obductus & obscuratus fuerit ut primo aspectu vix possit agnosci. In forensibus curiis amplius inquirendum esse decernitur. Id condemnare non est, suspicionem nihilominus præsupponit, licet ergo præiudicatas opiniones & prætextus ad religionem aliquam suspectam reddendum afferre, modo sola suspitione ducti illam non cõdemnemus. Intra suspitionis limites consistendum est, ut à suspitione ad vltiorem inquisitionem & accuratius examen trãfire possimus, Accuratissimam inquisitionem & seuerissimam probationem instituere licet. Si sincerus adamas, qui adulterini suspitione laboraret, sensu præditus esset, conferris & probari gestiret. Sic veritas quæ in suspitionem cecidit, gaudet, lætatur & veluti victrix triumphat si iudicis sententia examini & extreme probationi subiiciatur, secundum veritatem est hæc sententia, nec ignominia nota in illi aspergit, quin potius ad eam eluendam, v iam aperit, estque transitus & aditus ad gloriam. Hæc exposcit illa & effligit, se in suspitionem adduci dolet quidem, sed non conqueritur, nec illud est querelarum eius argumentum. Consuetudine malum hoc lenius illi & tolerabilius redditur, id vero dolet & conqueritur se suspitionibus dampnari, nec sibi causæ suæ penetralia in quibus totius defensionis vires fixæ sunt exponendi copiam fieri. Nam alioqui si in ipsius causæ appendicibus, circumstantiis, veri similitudinibus & coniecturis subsisteretur, causa sæpe caderet, mendacium vero superius foret; Vt plurimum enim corrupto hoc seculo, his rationibus ius ex iniuria fieri solet, quam egregie igitur & diuine inquebat Tertull. Apol. 1. *Nih. l. veritatem de causâ suâ deprecari, quia nec de conditione miratur. Scit enim se peregrinam in terris agere, inter extra neos facile inimicos inuenire. Caterum genus, sedẽ, spem, gratiam, dignitatem in caelis habere. Vnum gestu interdum, ne ignorata damnatur. Quid hic deperit legibus in suo regno dominã tibus. si audia ur? An hoc magis gloria bitur potestas earum, quo etiam auditam damnabunt veritatem? Caterum inauditam si damrent præter inuidiã iniquitatis, etiam suspitionem merebunt ut alicuius conscientia, nolentes audire, quod auditum damnare non possint.*

CAPVT VI.

Religionis reformatæ professorum causam non excussam solis præiudicis ab Ecclesia Romanã damnatam fuisse.

Hanc suspitionem meriti sunt Pontificij, religionem reformatam ignoratã & non excussam condemnantes. Conciones nostras audire & libros nostros legere reformidant. Scripturam quoque sacram neque legunt, neque meditantur. Summa illa opinio quam de Doctorum suorum captu & fidelitate conceperunt fecit ut eos, reos licet & grauissimorum criminum accusatos, sacrilegij nepe, & impietatis, ut qui Israeli

δποσμοις authores fuerint, in propria causâ iudi-

ces constituerint. Si falsa & iniqua sit hæc criminatio hæc erat, illius depellendæ via facillima & summopere efficax omnium scilicet oculis, debilitatem & ineptiam rationum eius exponere. Cur ab auditu verbi Dei adeo sibi metuunt? Cur meditatio adeo seria & pia sacrilegiũ apud illos habetur? Cur sola illius audiendi cogitatio confessione expianda est? quis hæc leges tulit? quis disciplinam adeo exactam constituit? Cui bono? quidve sibi proposuerunt? quem inde fructum sperant? si pontifex culpã vacat, cur hoc prohibuit? Vtrum innocentia an mala conscientia postulat ne accusatio audiatur? An hæc agenda ratione crimen obiectum purgare an potius iudicium subterfugere queritur? Hoc est sane aperte metum proderet. Si nos ita gerere instituissemus, in meritam non bonã, sed malã fidei suspitionem traheremur.

Verum est eos de suggestu & in scriptis suis accusationem nostram interdum proferre, sed eo magis suspecti habedi sunt. Qui enim accusatorem non vult audiri, sed ipsemet illius accusationem proferre, tacitam accusationis adulteratæ & dissimulatæ quo facilius eludi possit, de se suspitionem excitat.

Hæc est quotidiana & continua protestantium querela, accusationem suam numquã nisi adulteratam & in alium sensum detortam proferri. Fidem suam ab aduersariis deturpatam & sub alia quam genuina forma exhiberi. Cum pontificiis disputare, nihil aliud esse quam cum larvis, non cum aduersariis luctari. Ductus quosdam & lineamenta doctrinæ nostræ exprimi, sed non in vera sua symmetria & proportione. Veluti quædam specula quæ vultum quidem deformatum repræsentant, Aliquid nihilominus de colore & lineamenti retinent: Sic quum deformitatem nostram, uti inquirunt, depingere aggressi sint, nolunt tamen faciem nostram ab vllò conspici.

Quid de peritia & fidelitate pictoris iudicatur qui de tabula sua ad archetypum non collata iudicium ferri postulet? Citant & legunt libros nostros in Cathedra, ut Christi calumniatores verba eius sophisticè & cauillatorie citabãt, semperque in contrarium sensum. Sed si verum dicant, cur illorum per otium attentius inspiciendorum & meditandorum facultatem concedere recusant. Cur sola curiositas nos audiendi & libros nostros legendi, peccatum esse censetur? Quænam hæc est contradictio & horrenda confusio libros nostros citare & illorum lectionem prohibere? Verum, homini ingenita pigritia excusatione hoc dignum, imò & plausibile reddit. Confidentiam illam seu potius audaciam quã à doctoribus suis ad libros nostros remittuntur bonæ conscientia indicium esse existimant, sed illorum postea interdictione molesto hoc labore leuatur.

Libros nostros citari gaudent, ne inauditi ab illis dampnari videamur, sed & illorum quoque examẽ sibi interdici, ut ab hoc labore eximantur. Sic mercator piger in serui, imperitus Senator in scribẽ sui curã & siue aquiescit, dum alter rationibus putandis, alter causæ alicuius cõmentario conficiendo, sed perperam vacat, & vterque, ille de inuitore, hic de scribã suo, ait, fideles eos esse & gnauos. in Domini sui rem & commoda natos. Hoc sibi scilicet persuadent ut secure & in vtramque aurem dormire possint,

CAP. VII.

Quibus præiudiciis damnati fuerimus in Ecclesia Romana.

Facile id à nobis probabitur, si per singula Religionis reformatæ Capita iuerimus, & colorem quem vt suspectam illam & exosam redderent inducere quæsiuerunt ob oculos proposuerimus, sed prætextus quibus argumenta illa ac rationes quæ errorum emendationem necessariam reddiderunt eleuare conati sunt & adhuc conantur examinare statui.

Ante omnia Dei in Scripturâ loquentis iudicium defugiunt. Et quemadmodum iudex iniquus & gratiæ obnoxius sub spetiosis obscuritatis & imperfectionis prætextibus legum auctoritatem à se pendere vult, vt sibi ad quiduis pateat licentia, legumque loco voluntatem suam & affectus substituât. Sic mali Pastores in Ecclesiâ quum neque Scripturam falsi insimulare, neque auctoritatem eius defugere possent, varias iudicij illius euitandi rationes commenti sunt, omnes illi defectus & imperfectiones quæ in scriptum purè putè humanum cadere possunt obijcientes; efficaciam eius & maiestatem negantes quum ab illis *a* litera mortua *b* album & nigrum appellatur. Perspicuitatem eius & simplicitatem quum *a* obscuritas, *b* & ambiguitatis illam accusant. Eius sufficientiam, quum *c* insufficientiæ audent arcessere. Eius auctoritatem nostri respectu quum docent illam absque Ecclesiæ auctoritate, non plus auctoritatis apud nos obtinere posse quàm *d* fabellæ Æsopicæ & Mahometis Alcoranus.

Sed nos Dei gratia hæc calumnias, seu potius blasphemias abundè alibi falsi conuicissimè credimus, ita saltem vt veritatis hostes nihil astenus habuerint quod responderent, nisi quod indignatione, desperatione, rabie & furore perciti quod perniciosæ suæ sophisticæ vanitatem, fraudem, ac impietatem omnium oculis exponi & palam examinari viderint, summum suum dolorem dissimulare non potuerint, sed iniuriis, contumeliis, verbis factisque immoderatis, illorum quidem dignis, & causam adèd desperatam, Deo & hominibus inuisam decentibus, sed homine Christiano e imò Christianorum doctore indignissimis, & veritatis grauitatem, lenitatem & gratiam minimè decentibus.

Hic euentus atque hæc agendi ratio, tristis per se, nos tamen lætitia effecit, quum iterum ac modò, summam in hoc exemplo veritatis vim perspexerimus, quæ quamuis non persuadeat tamen conuincit, & si non flectat proculcat tamen & vulnerat aduersarios adèd acriter, vt quamuis non succumbant, tamen conscientia suæ vlcus & vulnus verbis impudentibus & contumeliosis qualia esse solent mulieris in adulterio deprehensæ palam facere cogantur.

Hæc tamen lætitia animos quoque nobis ad pergendum addidit, vt detegamus quo artificio impediunt quominus examinetur conformitas Religionis ad fidei regulam, vt Tertullianus vocat de præscr. adu. hæreti. c. 13. & alibi, dum Deus nobis largiatur facultatem ostendendi quomodo impossibilem reddiderint nudæ & simplicis Religionis considerationem, alienum illi colo-

rem inducentes, eamque tam deformem & à seipsâ dissimilem exhibentes, vt, quemadmodum ab illis vt plurimum exprimitur, prodigiosâ sit deformitate insignis;

Vt autem religionem ita suspectam redderent vt nullus attentè considerare dignaretur concordiam eius & harmoniam cum principiis quæ ab omnitempore, atque etiamnum, extra omnem controuersiam inter Christianos fuere, nullum Christianum veritatem per Spiritum Dei in se habitantem discernere posse pronuntiarunt. Et quum sibi semel hunc Ecclesiæ tot elogiis nobilitatæ, tot promissis auctæ, vt nullus auctoritatem eius in dubium reuocare queat, quin se vnâ eademque operâ, Iudæum, Turcam vel Ethnicum profiteatur. titulum vendicârunt, facile illis fuit doctrinam erroribus suis contrariam extra omnem considerationis dignitatem ponere. Sed quum viderent satis non esse titulum sibi magnificentum vindicare ac vsurpare, nisi quàm verè illud fiat ostensum fuerit, contra veidè tam audacem & temerariam agendi rationem posse omnium in se Christianorum odium & execrationem concitare; hinc vsurpationi tegendæ & dissimulandæ spetiosos (vti quidem arbitrantur) prætextus quæsiuerunt & inuenerunt.

Omnes hi prætextus ad decem capita reuocari possunt, quibus ostentant nobis & proferunt.

1. Ecclesiæ suæ magnificentiam, cui abiectam illorum qui errorum emendationem postulant sortem opponunt.

2. Illius vnionem, & concordiam; contrariarum veidè discidium.

3. Illius antiquitatem: & reformatæ nouitatem.

4. Instant vt confiteamur, se olim fuisse veram Ecclesiam; si confiteamur, exclamant, se igitur eos adhuc hodie esse, quando quidem Ecclesia non perit: vt certè perire nequit, imò nec mutari in essentialibus.

5. Instant de æra temporum, de locis de personis, quando, vbi, per quem hæc mutatio inuenta fuerit, apostasia hæc cœperit, hæc ruina consequuta fuerit.

6. Vbinam gentium tam diu Ecclesia nostra latuerit, quam in urbem, quam in vallem vel solitudinem sese illa receperit.

7. Demandatam reformationis auctoribus prouinciam falsi arcessunt.

8. Successionem suam sine interruptione continuatam ambitiosius ostentant.

9. Iactant penes se esse Christianissimi substantiam, quam vel nobis confitentibus apud se residere arbitrantur.

10. Denique ingenti Clericorum multitudine quos mundo nuntium remisisse, pedibus delitias, opes ac gloriam sæculi calcasse, vt ad celestem gloriam aspirent & perueniant ambitiosa ostentatione plebeculæ oculos præstringunt.

Inde postea concludunt, ibi Ecclesiam esse, vbi fuerint illæ notæ; vbi non fuerint Ecclesiam esse non posse. Atque ita dum arbitrantur se notas illas iure posse sibi vindicare, nihilque in illis nobis esse iuris; quamuis recepta apud nos veritas clarissima luce vel maximè factiosos & animi impotentes circumfundat hisce nihilominus præiudiciis abrepti nos semper condemnant.

CAP. VIII.

Consideratio externa gloria Ecclesie Romanæ, contra verò
paupertatis vera Ecclesia.

FAc autem ex hisce considerationibus dubitari posse an simus vera Ecclesia. Attamen non ideo condemnari debemus. *x* Dominus Iesus Nazarenus vocabatur, hoc agnominis Nathanaelem dubitare fecit an ille reuerâ Messias esset; *A Nazareth*, inquit ille Philippo, *posset aliquid boni esse?* sed quamprimùm Philippus respondit, *Veni & vide*, abiit & vidit. Quid nobis deceder si propius inspexerimus, an spetiosis hisce argumentis nihil insit fallaciæ? Quamlibet accurata inquisitio non facit vt si vera fuerint pro falsis habeantur, sed contra illorum veritatem quo exploratiorem eo illustriorem reddet, at si falsa fuerint, quis falsitatem reteri & in apertum proferri nolit?

Atque id studemus; quoniam verò, amplissimum est argumentum, ne longius quàm par est diuagemur, eundem in spetiosis hisce argumentis examinandis, atque in proponendis sequutis sumus, ordinem sequemur, & à primo exorsu reliqua deinceps ordine suo sigillatim persequemur. Hic Ecclesie Romanæ maiestas omnium prima populi oculos præstringit, tribus hisce circumstantiis conspicua. 1. Gloriâ externâ. 2. Ceremoniis. 3. Politicâ & ordine. At quid fiet, si hæ circumstantiæ suspectam illam potius, Ecclesiam verò contrariam ratiore commendatione, ideo quòd illis careat, dignam reddiderint. Ac sanè 1. Ecclesie natura. 2. Conditio. 3. Periculosa incommoda quæ ex hisce præiudiciis consequuntur, non permittunt eas pro veræ Ecclesie notis haberi. Gloria enim & splendor Ecclesie externus non est, corporeus aut visibilis, sed internus, spiritualis & inuisibilis, & omnis gloria eius ab intus, & est sicut tabernacula Cedar, modò puluere obsita & sole decolorata, modo ventis & tempestatibus agitata: cætèrùm intus splendore & magnificentia tota coruscans: in hoc similis a capiti suo D.N.I. Christo, vt quam Deus b prædestinauerit conformem fieri imaginis Filij sui, in quo dum in tertis versabatur c neque species erat, neque decor, d despectus & sui & e discipulorum & f omnium qui sequebantur illum respectu, externè considerantium iudicio. Quis vltimum hac de causa Tiberio, Pilato, vel Caiaphæ summo Pontifici contulisset? g Natum in præsepi, non verò in palatio, h in oppidulo, non autem Hierosolymis aut Romæ. i Stirpe quidem regia, sed cuius gloria cum populi Israelitici ignominia commutata erat, k quinimo in seruitutem redactum; è virgine, l sed adèd paupere vt m fabrico desponsata fuerit; in natiuitate quidem sua à n pastorum multitudine adoratum, o sed à paucis tantummodo sapientibus: Herodis p persecutione q impetitur, r latentem & ita abditum s vsque ad Baptismi sui tempus, vt vel ipsi Iohanni ignotus esset. Inde à Spiritu t in desertum ducitur, u à Diabolo tentatur, x ab illo assumptus & statutus super pinnaculum templi, exinde y quam cœpisset prædicare, & continuis persecutionibus ad mortem vsque agitur fuit: verùm à quibus? Sanè u à sæculi principibus, à Magistratibus, ab illis ipsis qui Ecclesie titulum, qui

missionem, successionem & Mosis Cathedram iactabant; eiusmodi semper præiudiciis grauatum b Numquid ex principibus aliquis credidit in eum aut ex Pharisæis? En quòd Iesu Christi pompa & magnificentia redigatur, ad ignominiam scilicet & paupertatem. At illum interim intrinsecus intruere. c In illo sunt omnes thesauri sapientie & scientie absconditi. d In illo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. e Author & princeps est vitæ, f Dominus gloriæ: g Filius Dei; h Filius eius vnigenitus, i qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinaniuit.

An deceret igitur Ecclesiam k quæ est opus manuum eius, l & lutum quod digiti eius fixerunt, m serua quam sanguine suo redemit, n sponsa quam Spiritu suo sanctificauit, aliam quam Domini sui tesseram gestare, delicatè tractari, atque alio modo ac ipse? Imò an fieri posset vt corpus capiti suo conforme non esset, vt quum capitis gloria sit inuisibilis, corporis gloria visibilis esset? quum capitis magnificentia spiritualis sit & cœlestis, Ecclesie seu corporis mystici corporea esset & terrena? Quin hæc est eius conditio vt compatiatur vt & conglorificetur: Magnificentie itaque & pompe præiudicio leditur potius quàm iuuatur pudicitia, quæ vt plurimum conditio pauper est & semper cultu adèd modesto ac si pauper esset.

Pompa illa quæ allicit, quæ detinet, quæ denique præstringit oculos corporis, merè carnalis est, & quandoquidem carni tantopere placet, non debet inter virtutis insignia referri, quum superbiæ potius nota sit. p Diues induebatur purpurâ & bysso & epulabatur quotidie splendide, Lazarus contra pauper & vlceribus scatens, cœli iniuriis & hominum contemptui expositus, à canibus adiutus, à suis verò, ab homine sibi simili repulsus. Hic tamen Ecclesie, ille huiusce mundi figura erat. Annon quoque Dominus suos monuit q se illos sicut oues in medium luporum mittere, r illos exosos fore omnibus hominibus propter nomen suum s & quemadmodum mundus ipsum priorem odio habuit, ita & illos habiturum t & extra synagogas, quarum certè erat successio, & quæ antiquitatem prætendebant, eiectionem iri. u Ad magistratus pertrahendos esse, x horam venturam vt omnis qui interficeret eos arbitraretur obsequium se præstare Deo, vt verbo dicam y discipulum non esse super magistrum nec se aliter excipiendos atque ipse exceptus fuisset sperarent, z Videtis vocationem vestram, inquit Apostolus, quia non multi sapientes secundum carnem estis, non multi potentes, non multi nobiles, sed ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea que non sunt, vt ea que sunt destrueret, vt non gloriatur omnis caro in conspectu eius. Idque iuxta gratiarum actionem D. N. I. Christi, a Confiteor tibi Pater Domine cœli & terra, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti paruulis, atque adèd illius hortationem, b Nolite timere pusillus grex, quia com-

placuit Patri vestro dare vobis regnum. Ac sanè si magnificentia externa, verè Ecclesie; contrarium verò, falsè nota esset; vera Ecclesia per spatium trecentorum & amplius annorum, durantibus persecutionibus falsa dicenda fuisset. Et postea quum Arrianismus longè lateque serperet, c & orbis vniuersus Arrianum esse miratus est & ingemuit: Quum Imperator

x Ioan. 1. 46.
47.

y Ps. 45. 14.
z Cant. 1. 5.

a Eph. 1. 21.
& 4. 15. & 5.
23. Coloss. 1.
18.
b Rom. 8. 29.
c Esai. 53. 3.
d Philip. 2. 7.
e Act. 4. 13.
f Ioan. 7. 49.
g Luc. 2. 7.
h Matth. 2. 5.
i Matth. 1.
Luc. 3.
k Luc. 2. 1. 2.
l
m Matth. 1. 18.
n
o Matth. 13.
p
q Marc. 6. 3.
r Luc. 2. 8.
s p q Matth. 2. 12. 13.
t 14. 15.
u Ioan. 1. 31.
v
w Matth. 4. 1.
x Matth. 4. 3.
y Matth. 4. 5.
z Luc. 9. 58.
a 1. Cor. 2. 8.

b Ioan. 7. 49
c Coloss. 2. 3
d Coloss. 2. 9
e Act. 3. 15
& 5. 31
f Apoc. 19
16
g Matth. 3. 17
h Thess. 1.
14. 8. & 3. 18
i Phil. 2. 6. 7
k Eph. 2. 10
l Esai. 64. 8
m 1. Pet. 1. 19
n Ephel. 5.
17
o Rom. 8. 17.
2. Tim. 2. 27
p Luc. 16. 19
q Matth. 10.
16
r Luc. 21. 17
s Ioan. 15.
17. 19
t Ioan. 6. 6
u Luc. 12. 13
x Ioan. 16. 2
y Matth. 10.
24. 25
z 1. Cor. 1.
26
a Matth. 11.
25
b Luc. 12. 32
c Hieron.
contra
Lucif.
d Constan-

d Theodoretus hist. Eccl. lib. 8. c. 16.

e Athanasius in epistola ad eos qui vitam solitariam degunt Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum in Fortunatiano.

f Gregorius Nazianzenus in oratione contra Arrianum & Auxilianum.

d Constantius Liberium Episcopum Romanum contumeliosè interrogaret quantam ipse orbis partem constitueret ut solus ita cum scelerato staret (Beatus enim Athanasius eo apud illum erat in numero & loco) ut terrarum pacem conturbaret. Quum Liberius se reuera solum esse confiteri coactus est , sed tamen nihil hoc de verbo fidei diminuere ; quum tres solos olim fuisse opponeret qui Nebuchadnetzaris idololatriæ obstitissent. *e* Quum ille ipsemet Liberius aliorum exemplo abreptus Arrianismo subscripsit. Quum *f* Gregorius Nazianzenus Ecclesiam multitudine cenferi indignabatur , & quum de Arrianis agens aiebat, stat cum illis plebs, nobiscum veid fides : Aurum habent & argentum, nos veid doctrinam. An vera Ecclesia tunc temporis magnificentia præcelleret ? An à potentioribus stabat ? An recesserat à loco unde gloria & magnificentia exulabat, ut illuc ubi vigebat illa se cõferret ? Memores simus moniti Hilarij ad contemporaneos sanè suos , sed quod ad nostra quoque tempora extenditur. Vnum moneo , caute Anrichristum, malè enim vos parietum amor cepit, malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini, malè sub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est (mirum sanè verbum !) in his Antichristum esse fessurum ? Montes mihi, & sylvæ & lacus, & carceres & voragine sunt tutiores. In his enim Prophetæ aut manentes aut demersi, Dei Spiritu prophetabant. Externa igitur hæc gloria cum veræ Ecclesiæ natura subsistere nequit, nec inter eius notas haberi potest, contra illius defectus Ecclesiæ naturæ magis congruit eamque magis illustrem & conspicuam reddit.

C A P. IX.

Quanam sit vera quies Ecclesiæ quomodo reges sint nutritij eius? Et reges non esse nutritios Ecclesiæ Romanæ.

b Esai. 49. 7. 23. *i* Ioan. 14. 27 & 16. 33. *k* Philip. 4. 7. *l* Rom. 5. 1. *m* Rom. 5. 2. 3. *n* 2. Cor. 4. 8.

o Esai. 60. 16. *p* Esai. 45. 14.

q Esai. 54. 11.

Nulla ne igitur vnquam quiete Ecclesia fruetur ? An vana erunt quæ Deus promisit *b* reges nutritios illius fore, vultu in terra demisso illam adoraturus & pulverem pedum illius lincturos ? Absit, Deus Ecclesiæ suæ reuerâ quietem concedit, sed quietem illam *k* quæ exuperat omnem sensum. Pacem illam *l* ad Deum quam gloriatur in tribulationibus, *m* tribulationem patitur sed non angustiat, *n* aperiatur sed non destituitur, persecutionem patitur, sed non derelinquitur, humiliatur sed non confunditur, deiicitur, sed non perit. Atque hæc promissa, *o* reges fore illius nutritios & pulverem pedum illius lincturos, similia sunt aliis id genus promissis, *p* futuram gentium, *p* reges post illam ambulaturos & vincitos manibus perrecturos, at quas gentes, quos reges ? gentes inimicas, reges inimicos. Promissa ergo rerum terrenarum hæc fuerunt, ad cœlestia figuranda, promissa bonorum fluxorum & caducorum ad bona æterna & semper duratura designanda. *q* Hoc modo Deus promisit se illam in carbunculis & sapphiris fundaturum, nullum amplius tumultum, nullam contractam in portis eius fore pronuntians.

Quia tunc temporis hæc à Iudæis summopere expeiebantur, Spiritus Sanctus illis vsus est ad fœlicem sed spiritualem Ecclesiæ statum desi-

gnandum. Eadem quoque ratione pollicetur, quum transferit per aquas Ecclesia, flumina non operitura illam ; quum ambulauerit in igne non comburenda esse, & flammam non arsuram in illa ; Promissa, si literam spectes, figurata ; si sensum, mystica & realia.

Verum quidem est Deum Ecclesiæ suæ quoque sexternam quietem concedere, sed *t* moderatam nec quæ æternum u durare debeat. Nec sanè decet illam plena pace in terris frui, quia *h*ic *x* peregrina & *y* hospes est, & extra patriam suam, cœlum nempe *a* vnicum pacis suæ & solidæ quietis locum constituta. *b* Pax ordinaria & continua cum eius natura subsistere nequit, illam immutat & tandem aliquando perdere & corrumpere posset. Non secus ac calor externus acis, sine vlla moderatione continuatus caloris naturalis & interni vigorem primum debilitat, ac tandem penitus suffocat & extinguit.

Aliquando quoque reuerâ reges sunt nutritij Ecclesiæ sed rarè. Cyrus nutritius fuit Ecclesiæ Iudaicæ nec tamen illius ciuis. Sic multi Imperatores Ethnici passi sunt Christianos in ditionibus suis sedes sibi figere. Tunc Ecclesia lægentium suxit ; Tunc, si vnquam aliàs, oraculum quo reges Ecclesiæ nutritios fore ferebatur, ad literam impletum fuit.

Non ideo tamen dicimus Deum in Ecclesia sua principes nunquam suscitare ; At quum illi principes dum sese Ecclesiæ nutritios præstare student superfluis illam ornârunt priuilegiis, exitium illi, non promotionem procurârunt.

Non solum poëtæ, superbia & fastus Ecclesiæ Romanæ has voces extorsit, *d* Ne redeat amplius Constantinus. Sed ipse B. Hieronymus suo tempore (vide quæso lector iam à quo tempore) obseruat Ecclesiam in persecutionibus adultam fuisse, sed postquam in principes Christianos incidisset reuerâ creuisse diuitiis & potentia, sed virtutibus imminutam fuisse. Quid ille veid, si hodie viveret ? In Ecclesia igitur nimia magnificentia ab initio futuræ mutationis omen est, sed temporis progressu mutationis in deterius factæ nota certissima.

Sed rerum præsentium status in longè etiam extremitatem incidit. Nullus hodie princeps est qui Ecclesiam Romanam reuerâ sustineat : Sustinet illa potius eos à quibus se sustineri gloriatur. Iure itaque nutritij illius dici nequeunt. In ipsis quoque temporalibus illis dominatur : Auctoritatem ac ditionem illorum à nutu & voluntate sua pendere vult, nec tantum illos excommunicandi ius sibi vindicat, sed & illos principatibus suis spoliare audeat : Vbi libitum est, sceptrum illis eripit & coronas illorum pedibus calcatur, adè vt (ô miram mutationem) nutritius coram alumno suo trepidet ; protector ab illis quos protegit sibi metuat, non eo metu quem Deus sæpe hostibus suis incutit, quique ab occulta causa procedit ut quum vel maximè barbarorum cordibus hanc vocem insonat, *e* Nolite tangere Christos meos ; sed conspirationum, cultorum, cuniculorum pulvere pyrio refectorum, ditionum suarum exitij & populorum defectionis metu. O inhumanum, crudelem & barbarum alumnium ! O perditos & miseros nutritios ! An igitur illa Ecclesia, quæ hanc sibi auctoritatem vindicat, quæ hanc crudelitatem exercet, erit vera Ecclesia ?

r Esai. 43. 2.

s Ps. 125. 3. *t* Prou. 30. 8. & 1. Tim. 4. 8. & 6. 6. *u* Act. 14. 22. *x* 2. Cor. 5. 6. *y* Heb. 11. 13. *z* Heb. 11. 14. 14. 15. 16. *a* Heb. 13. 14. *b* Apoc. 14. 13. *c* Prou. 30. 9.

c 2. Chron. 36. 22. 23. *d* Esai. 1. 11. *e* Esai. 49. 28. & 45. 1.

d Petrarca in epigram. Fontana.

e Hieronymus in vita Malchi monachi. *f* Ps. 105. 15.

Scitè profectò dixit qui primus dixit, Pietatem diuitias peperisse, sed matrem à filia deuoratam.

Partus is finè fuit prodigiolus, vt à pietate monstrum aded *ἀσπορον* & matris suæ conditioni repugnans ortum sit. Sed nihil hîc præter Dei consilium factum est, prædixerat enim illos fregnum suum bestix duros & iugum eius subituros.

I nunc, Ecclesia Romana & gloriare; hanc tam maiestatem iacta, hæc enim est bestix maiestas. I nunc & nobis paupertatem nostram & miseriam obiice; quum ea sit Ecclesiæ conditio.

C A P. X.

Ecclesiam Romanam ceremoniarum suarum præiudicio damnari non iuuari.

Sed age videamus an ceremoniarum Ecclesiæ Romanæ multitudo eum illi titulum asserere possit, quem gloria externa non potuit, & an illarum defectus, quod de paupertate & miseria nostra dici non potuit causæ nostræ quicquam præiudicet; certè, nihilo magis; vtriusque nostrum causa, hic quoque, in iisdem stat terminis. Gloria illorum illis est dedecori, & ignominia nostra nobis decori. Multiplices illorum ceremoniarum superstitiosos illos reddunt, simplicitas verò nostra veræ quam profitemur religioni testimonium perhibebit.

Hoc manifestè patebit, si consideremus *g* reuerà tempus fuisse quo ceremoniarum & rudimenta mundi obtinebant & in Ecclesia Dei, *h* qui tunc sub vmbtis & figuris manifestum se faciebat, vsurpabantur, sed *i* tempus illud non durauit, nisi quandiu Ecclesia infans fuit, quandiu hæres paruulus erat, instar paruuli regendus erat, quum plenæ libertatis & perfectioris institutionis ætas eius capax nondum esset, *k* Oriens ex alto, *l* Sol iustitiæ nondum ortus erat *m* corpus vmbra- rum, *n* veritas figuratum nondum tunc temporis exhibita fuerant. *o* At vbi venit plenitudo temporis, vbi Ecclesia ex pueritia excessit, & hæres ad perfectam ætatem peruenit, Sol iustitiæ ortus est, *p* corpus & veritas nobis exhibita fuere, *q* elementa mundi cessarunt, vmbra euanuerunt, *r* figura veritati, *s* pædagogia carnalis libertati spirituali, *t* obscuritas & imperfectio luci & perfectioni cesserunt. Ideo Apostolus dicebat, *u* Nemo nos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum, quia nempe hæc fuerunt *x* vmbra futurorum, sed vt subiungit Apostolus, Corpus est Christi. Imò vterius pergit, & *y* omnes ceremonias quæ institutione humana introductæ sunt abrogat, *Si merui estis cum Christo ab elementis huius mundi: quid adhuc tanquam viuentes mundo decernitis? Ne tetigeris, neque gustaueris, neque contrectaueris, quæ sunt omnia in interuum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum: quæ sunt rationem quidem habentia sapientia in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.*

Quid solidius dici potuit ad ceremonias ab Ecclesia exterminandas? hæc enim ratione videmus illas neutiquam in Ecclesia, ea conditione qua nunc sub Euangelio est subsistere posse.

1. Ecclesia mortua est cum Christo, sed vt viuat

spiritualiter. 2. Hæc statuta nihil aliud sunt quàm onus, sed Dominus illam hoc onere leuauit. 3. Cæremoniarum fluxa sunt & caduca, at vera pietas solida est. 4. Doctrinæ sunt hominum, at doctrina de cultu Dei diuina est & à cælo promanans. 5. Rationem quidem aliquam habent sapientiæ, speciem aliquam humilitatis, sed reapse nihil aliud sunt quàm *ἔδωλοθρησκείαι*. Frustrà ergo hîc obtenduntur bonæ intentionis prætextus, hoc nihil aliud est quàm folia ficus confuere & sibi perizomata facere. Principum est cultus sui leges præscribere, non verò subditorum sibi ipsis præfigere. Reus est qui id aggressus fuerit; quanto igitur magis damnanda est audacia & detestandum sacrilegium illorum & qui introducunt vel retinent in Ecclesia, cultum Dei solo hominum mandato institutum; quo plus cæremoniarum, eo plus audaciæ & sacrilegij iam verò tunc audaciæ & sacrilegium inter veræ Ecclesiæ notas collocaueris?

Consideremus quæso primitiuam illam Ecclesiam, quæ Apostolorum tempore si vnquam alibi floruit, qui summam illius in rebus omnibus, sed præsertim in cæremoniis simplicitatem non mirabitur? Nam præter Baptismi celebrationem per lauacrum aquæ, & sacram Cœnam, vt à Domino instituta fuit, pane & calice acceptis & post gratiarum actionem distribuitis: Item, impositionem manuum iis quibus S. Spiritus exuandinarie conferebatur siue in uocatione generali siue *d* in particulari ad munus aliquod in Ecclesia & *e* vñtionem ad miraculosam agrorum sanationem, primis illis temporibus, quæ fuit summa illorum simplicitas, nullæ aliæ cæremoniarum reperientur? sed ab illo tempore numerus in immensum non diuina sed humana institutione creuit.

Augustinus *f* de cæremoniis ad Ianuatium agens, eleganter ait, Dominum leui iugo nos subdidisse & sarcina leui, vnde sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione profundissimis societatem noui populi colligauit, sicuti est baptismus Trinitatis nomine consecratus, communicatio corporis & sanguinis ipsius & siquid aliud in scripturis Canonicis commendatur, exceptis iis quæ seruitutem populi veteris onerabant, quæ & in quinque libris Moysi leguntur quamuis autem subiungat, illa quæ non scripta sed tradita custodimus quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, dari intelligi vel ab ipsis Apostolis vel plenariis Conciliis, commendata atque statuta retineri, ad paucissimum festorum numerum passionis nempe Domini, resurrectionis & ascensionis in cæum & aduentus de cælo Spiritus Sancti, omnia illi restringit; imò & eo quod sententiam suam hisce verbis claudit, & si quid aliud tale occurrerit quod seruetur ab vniuersa quacunque se diffundit Ecclesia, satis apertè innuit paucas admodum superuisse cæremonias præter eas quas commemorat, easque parui valde momenti. Formula illa dubitandi, & si quid aliud, hoc necessariò infert. Ac sanè si cæremoniarum sint onus graue propter numerum & illarum obseruandarum difficultatem, si significationis obscuritate cæremonias Iudaicas æquent, si ex cæremoniis legalibus desumptæ sint, vt reuera desumptæ sunt, iis exceptis quas à Paganismo mutuati sunt, sibi ipsi Augustinus contradiceret si existimaret vel Apostolos voluisse vel Concilia potuisse, illas Ecclesiæ iniungere, Dixerat Dominum no-

strum Eccl-

f Apoc. 17.
17.

g Gal. 3. 23.

h Col. 2. 17.

i Gal. 4. 1. 2.
3. 4. 5.

k Luc 1. 7. 8.
l Malach. 4. 2
m Col. 2. 17.
n Ioan. 1. 7.
o Gal. 4. 1. 2.
3. 4. 5. 6

p Col. 2. 17.
q Hebr. 10.
r Gal. 4. 3.
s Gal. 3. 25.
26.

t Hebr. 7. 19.

u Coloss. 2.
16.
x Ibid. 17.

y Coloss. 2.
20. 21. 22. 23.

z Matth. 15
6. 7. 8. 9.

a Act. 8. 36.
37. 38. 39. &
10. 47.
b 1. Ioan. 5. 9.
c 1. Cor. 13
23.

d Hebr. 6. 2.
e 1. Tim. 4.
& 5. 22.
f Marc. 6. 13
Iacob. 5. 14

g Augustin.
epist. 118. ad
Ianuatium.

g August.
ibid.

strum Ecclesiam suam leni iugo subdidisse & sarcina leui, an postea diceret Apostolos & Concilia iugū hoc & sarcinam hanc aggrauare voluisse?

b August.
ep. 119. c. 19

h Alibi conqueritur de ingenti numero & intolerabili multitudine ceremoniarum in Ecclesiis particularibus receptarum & tolerabilem ait esse conditionem Iudæorum, quam Ecclesiæ Christianæ tot seruilibus oneribus suo tempore pressæ: quamuis ingens ille numerus non tam sit intolerabilis propter seruitutem & onus, quam perniciosus propter superstitionem quam parit.

a August.
ibid.

a Ac certè hoc est illud venenum quod in inuentionibus hisce hominis latet; vbi sub larua & fucō alicuius splendoris, sub specie aliqua pietatis, in verum Dei cultum facile admittitur, illum postea suffocant & locum illius occupant. Hoc Dominus noster obseruauit, quū discipulos suos accusatos quod transgredere tur traditiones seniorum, non solum absoluit, sed & accusatos illorum condēnauit quod transgredere tur mādatum Dei propter traditionem suam. Quis adeo hodie cæcutit qui non viderit, qui non quotidie videat mandata, quæ falso mandatorum Ecclesiæ nomine obtruduntur religiosius obseruari & sanctius custodiri quam mandata illa, quæ omnes Dei mandata esse consentitur. Quamuis enim innumerabilia sint & tam varia, omnibus omnino vel maxime stupidis & agrestibus nota sunt & ab illis obseruantur. Spiritualis interim Dei cultus & vera illius ratio ignorantur, præcepta quibus ille præscribitur maximæ hominum parti incognita sunt: Evidens profecto argumentum corruptionis & hypocrisis naturæ humanæ, quæ rebus carnalibus & externis gaudet, internas vero & spirituales spernit ac negligit; hoc grauem illam Prophetæ nomine Dei querelam extorsit, b *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.*

Esai. 29. 13
Ioan. 4. 21.

Homo absque religionis exercitio, non facile vlla quiete frui potest, ideo pietatis aliquā speciem semper affectat. Verum in eo ab illo peccatur quod corporeus externis & corporeis, carnalis carnalibus tantum delectetur; quo magis igitur religio externa est & corporea, eo magis illi arridet; quo magis interna & spiritualis, eo minus arridet. Hæc de causa sub ipso quoque Nouo Testamento & sub gratia eo tempore quo Dominus Ecclesiam suam ad statum, conditionemque purè spirituales extulit, illi nihilominus ceremonias aliquot propter illius infirmitatem, sed numero paucissimas & omni pōpa vacuas, cum verbi prædicatione periculi causa coniunctas, Sacramēta nempe Baptismi & Cœnæ reliquit, volebat enim corda nostra d sursum attollere, nōsque in eo quod præcipuum est defixos à rebus sensibilibus & visibilibus ad inuisibilia & spiritualia abducere.

Coloss. 3. 2

Propterea ceremoniarum apud nos paucitatem & defectum non inficiamur, imo laudi nobis ducimus, quia eadem hic est nostrum atque Beatorum & Apostolorum ratio, Idem nobis atque illis interdictum est, eadem est quoque accusatorum nostrorum condemnatio; eo quod ceremoniis suis veri cultus simplicitatem & sinceritatem suffocant. Hanc traditionum multitudinem, Iudaicam, Turcicam, vel Ethnicam super-

Math. 15. 1
cc.

stitionem, vbi hæc omnia olim atque etiamnum hodie vigent, potius decere asserimus, Religio Christiana illas tolerare nequit, nec possunt cum Ecclesiæ statu spirituali & paupertina conditione subsistere, superstitio ceremoniarum mater sumtuosa est. Id scilicet spiritualis scortatio; cum scortatione corporea cōmune habet; vtri que fucō, ornamentis, & illicijs opus est, quæ sine sumtu comparari nequeunt; Ecclesia illis non sufficit, ita est occupata in subleuandis viuis Christi imaginibus, vt de ligneis imaginibus cogitare illi non vacet, adeo pauper est, vt nihil illi altaribus inaurandis, sumtuosis & superbis ædificiis extruendis, parietibus tapetibus obducendis, plateis cum pompa & triumphali apparatu peterrandis superfit.

CAPVT XI.

Ordinem qui in Politiâ Ecclesiæ Romanæ obseruatur, illi quoque præiudicare.

H Atenus vidimus neque pompam, neque ceremonias Ecclesiæ Romanæ quicquam aliud præstare, quàm quod illam quo magis illis gloriatur, eo magis suspectam reddant, non secus ac pompa, luxus, & plus æquo affectata in vultu venustas ac in mutua cōuersatione comitas mulietis pudicitiam dubiam reddunt. At forsitan politia, ordo & auctoritas quam vsurpat, quum habeat corpus visibile, sedens in throno plusquā imperatorio, in ipsa vrbe Roma, orbis olim capite, nunc vero per vsurpationem maiore quā vnquam, quum Imperio Romano successerit, illudque in hac ipsa successione maiestatis quam sibi tribuit amplitudine superarit vt quæ imperium suum in animam & corpus exerceat, in hoc mundo & extra illius ambitum, nullis rationibus reddendis obnoxia, omniāque sibi subiiciat, non hominem solum externum, sed & internum, conscientiam ipsam. Fortassis, inquam, hæc consideratio hanc Ecclesiam commendabilem, admirabilem & venerabilem reddere possit. Oculis certè carnalibus, id nullus dubitat, at spiritus longe aliud, imo planè contrarium fert iudicium, quum in memoriam reuocatur Christi denuntiatio, fregnum suum non esse de hoc mundo, illius ad Apostolos hortatio, ne sint sicut principes gentium. Exemplum proprium, qui quum fuerit Dominus Dominorum, Rex Regum, humilitatis suæ tempore se principis, imo tyranni ac terreni vsurpatoris tributarium sponte reddidit: mandatum, qui quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo reddere iussit, mandati huius praxis in Apostolis, k qui se potestatibus sublimioribus non solum subditos agnouerunt. Sed & illis omne animam l monitis & hortationibus suis subiecerunt, quum se m fidelium seruos propter Christum esse professi sunt, n se fidei illotum non dominari. Hæc accuratius persèta turpe sanè ac aspectu horridum, oculis spiritus id reddet, quod oculis carnalibus placebat præsertim o quum eminentem illam potentiam & dignitatem transcendentem, noram & tesseram Antichristi & veram regni illius Antichristiani Domini nostri Jesu Christi regno prorsus contrarij qualitatem esse considerabimus.

f Ioan. 18. 36

g Matt. 20. 25

h Matt. 18. 26

i Matt. 22. 21

k Act. 23. 10

l Rom. 13. 1

1. Pet. 2. 13.

14

m 2. Cor. 2. 5

n 2. Cor. 1. 24

o 2. Theff. 2.

4

p 1. Ioan. 28.

Vtique p quum multi semper fuerint, sint, &

futuri sicut Antichristi & falsi doctores qui sese Christo opponunt, unus tamen est qui cui hic titulus præceteris & debetur & tribuitur: ideo quia præter abominandam doctrinæ impuritatem quam cum aliis communem habet, in auctoritatem Christi inuadit, eamque sibi vindicat, sese super Angelos ipsos ac proinde super & omne quod dicitur Deus extollens (Angeli enim illi sunt quibus hoc nomen in Scriptura tribuitur) & hominum conscientias dominandi facultatem sibi tribuens & summum in omnes Christianos imperium sibi arrogans, imperium inquam religiosum, imperium spirituale, ac proinde in templo Dei sedet ostendens se tanquam sic Deus, hominum conscientias ligandi & soluendi, peccatum pronuntiandi quod Deus peccatum non pronuntiat, ab obseruatione legum eximendi quos Deus exemptos non vult; bona opera æstimandi & pretium pro re nata vel augendi vel minuendi potestatem sibi tribuens. Quum maximorum regum conscientias terret hoc illis alte in animum asseclatum suorum operâ imprimens, ut ut serio pœniteant, nullâ posse illos nec corporeâ nec spirituali quiete frui, nisi iohannes absolutio interuenerit, quum pollutum reddidit usum Creaturarum Dei, quas Deus Verbo suo sanctificauit, non quidem ieiunium commendans, sed à certis cibis contra expressam Dei Verbum, à quo hæc doctrina dæmoniorum vocatur, abstinentiam præcipiens: & quum illegitimum pronuntiat matrimonium quod Deus honorabile in omnibus appellat & toti immaculati non sine dignatur, quum uoti Deo nuncupati reos, uoti sui religione liberat, & quum tanquam legitima connubia illa commendat, quæ Dei Verbo incestus condemnantur. Quum indulgentiis suis declarat preces in loco quem designauit cõteras, maioris esse pretij, quum si hoc in illis concipiendis non assignasset; has autem inordinationes ideo exercet ut rerum spiritualium animarum & conscientiarum pretio thesauros suos repleat, quos ut omnibus palam est in Christianis principibus bello lacessendis propinquis ac sanguineis diabolis. aula suæ superbæ voluptuosæ ac profanæ voluptatibus, luxu, & dissolutionibus fouendis profudit. Quid præterea? quum cœlestis basilicæ portas pro arbitrio claudere ac referare aggreditur, & mortuorum dolores vel producere vel contrahere. Quum hanc sibi potentiam tribuens, in illa exercenda tam sit iniquus personarum acceptor, imò tam sordidus & avarus, imò tam inhumanus & crudelis, ut eos tantum quos libitum est seruet, quum omnes seruate possit. Annon hoc est potentiam Deo soli propriam & peculiatem sibi vindicare? sed potentiam quæ in Deo, qui omnium Dominus est, nullatenus est tyrannica. In homine contra qui in alterius gratiâ omnes vires suas intendere & proximum suum sicut seipsum diligere tenetur, plusquam tyrannica. Denique quum imperiosè Angelos iussu sua capescere & exequi iubet, an non sibi auctoritatem plusquam humanam, imò plusquam diuinam arrogat? At tamen hæc potestas, hæc auctoritas, neruus est illius politiæ quæ in gentem illum Ecclesiæ Romanæ colossam sustinet, neruus inquit in qui à capite originem ducens, per totum corpus descendit, æquali proportionem distributus pro vniuersiusque membri

usu, haud secus ac in imperiis mundanis monarchæ penes se summi sui imperij fontem velati, ac solem asseruant, fontis atque huius riuos & solis radios ministris suis, quo officij cuiusque ratione communicant.

CAP. XII.

Quamuis prædictum fuerit, Antichristum in templo Dei sedurum, Ecclesiam tamen qua ab illo stat, veram Ecclesiam esse non posse.

Verum scrupulus adhuc superest, Ecclesiam nempe quæ hæc politiâ quamlibet tyrannicâ & Antichristianâ regitur non minus propterea veram Ecclesiam videri; quin potius, siquidem Antichristus in templo Dei sedurus est, huius potestatis ac dignitatis consideratione, Ecclesiam Romanam verè Dei templum esse, iure præsumi possit.

Illum hic scrupulus non morabitur, qui perpendit an hæc potestas ab Ecclesia vel contra Ecclesiam exerceatur, ab illa approbari vel improbari debeat; qui considerauerit Antichristi asseclas, quocumque tandem tempore, vel nunc si iam aduenerit, ut certissimè aduenit, vel olim, si non iam aduenerit, ut Pontificij arbitrantur, posse Ecclesiam hoc eodem argumento impetere, se nimirum veram Ecclesiam esse, siquidem Antichristus in ipsorum medio sedet. Propterea quidam & non veritus est hæc verba in templo Dei sedere, interpretari. Contra Dei templum sedere, eo quod Græcè *ἐκβαρῆσαι τὸ ναὸν*, quæ oppositione non æquæ & contrarietatem inferunt ac habitatione. Sed etiam eo sensu quo Antichristus in Ecclesia Dei sedere dicitur, nunquam tamen contingeret ut Ecclesia quæ illum agnoscit, illi obtemperat, illum colit & adorat, aliud quicquam Ecclesie quum nomen obtineat. In Ecclesia igitur esse concedimus sed tanquam carcinoma in corpore, tanquam tyrannum in Republica. Ac sardè in verbo Apollolis voce *templi*, non autem *Ecclesia* deducenda operæ usus videtur, ut allusione ad templum Hierosolymitanum *templum Dei* *ναὸς τοῦ θεοῦ* appellatum, mysterium iniquitatis nobis exprimeret: Inueniens quem admodum templum illud Dei olim locus fuerat à Deo externo cultus sui exercitio cõsecratus, sed ab hominibus postea in latronum spelunca non conuersus, qui tamen antiquè sepe Templi Dei nomen obtinebat, pristinae institutionis & veri usus habitatio, sic Ecclesiam Romanam vocari templum Dei, ut quæ primitus illius manu plantata & culta fuerit, Deo & Domino N I Christo per Baptisum & Christianæ fidei professionem cõsecrata, quæ nunc hodie adhuc externâ professione, quantum ab origine sua degenerarint & abominationibus & operibus suis cõsecrationem suam polluerint & professionem suam abnegarint. Rebellibus similes, qui rebellionem suam obstantem, regionum subditorum nomen retinent, & qui conspirationis auctor & caput est, qui quæ à factiosis colitur & agnoscitur, sedere & regis subditis Dominari dicitur. Sic adultera uxoris nomen temper retinet: ac proinde ea ratione templum illud quod factum est spelunca Iudæorum, in quo non Antiochus sed Antichristus abominationem

7 Ibib. &
2. Theff. 2. 4

72. Theff.
2. 4

f Vide Ne-
uerij de le-
gatione sua
Rpmum nat
rationem.

z nempe Ec-
clesiastico-
rum.

u vota mo-
nastica.

x e-gr. regis
Poloniæ qui
uxoris for-
rorem duxit
connubium.

y Clement.
5. in bulla
Indulgent. 2

z Beatus
August. de
Ciu. Dei,
l. 10. c. 59.

nationē desolationis plantauit, *templum Dei* vocari potest.

ed age concedamus illis, templum illud Dei in quo sedere debet Antichristus esse verā Ecclesiam, non inde tamē sequetur, Ecclesiam Romanam esse veram illam Ecclesiam, sed tādū, templum illud Dei esse fideles, qui olim in Ecclesiā Romanā inuenti sunt atque etiamnum hodie implicati inueniuntur, vt Antiquitus Iudei Babylone & totus Israel in Ægypto: illis antiquitus Pōt. rex præsidebat & hodie adhuc præsidet; atque hoc sensu in templo Dei sedet, stricto significatu.

Illi tamen nunquam fuerunt, neque sunt de Ecclesiā Romanā, verū in Ecclesiā Romanā, vt granum est in paleā, nec tamen de paleā, vt aliquot æqui iudices in iudicium iniquorum & gratiæ obnoxiorum confessu sedere possunt, pauci sani in medio multorum pestilentia laborantium sed qui tamen corpus vnum cum illis non constituunt.

Denique vt omnis tergiversatio præcidatur, dicimus Papā in Ecclesiā Dei sedere habita ratione iuris quod sibi in omnes Christianos vindicat, imo in eos qui secessionem, ab illis à quibus agnoscitur, fecerunt, tanquam illorum iudex tyrannicarum cæsarum suatum notam illis inurens & principes ad illos persequendos cogēs. Fixum itaque & ratum hoc esto, hanc Ecclesiā Romanā politiam, quā eisdem cum Ecclesiā Antichristianæ politia naturæ sit, turpem esse & probrosam corruptionis illius & defectus notam.

At si ex aduerso Ecclesiarum reformatarum ordo cōsideretur, nulla in illis suprema iurisdictione animaduertetur, sed eiusmodi tantum auctoritas, quæ se semper Verbi Diuini regle & disciplinæ canonibus subijcit, vbi singuli non vni⁹ sed plurimorum, qui nullius tamen, auctoritate suā, obli gandi ius sibi tribuūt, sed sola decretorum suorum æquitate ac iustitiā, se alię censurę subijciantes, imō & eam admittentes si ratione nitatur, iudicio stant. Ecclesia vtique in tantam latitudinem, longitudinemque potrigitur, vt ab vno regi nequeat, tā nobilis est prolapiæ vt nullus leges ei præscribere. in iis quæ ad cōscientiam pertinent. Deo solo excepto possit: cæteri omnes qui cum illā agūt, tanquam serui, non tanquam Domini agere debent, nihil præscribentes, sed præscriptis testimonium perhibentes, non extollens se supra reges, sed sese illis submittentes, non existimantes se libertate spiritali seruitutis & subiectionis corporeæ, iugo eximi, sed reddentes Cæsari ea quæ sunt Cæsaris, & Deo ea quæ sūt Dei, cui honorem honorem, cui tributum tributum.

Hoc nempe est fundamentum, hæc est institutio iurisdictionis Ecclesiarum reformatarum, quæ longe alia est ac Pontificiæ iurisdictionis, Pontifex enim summum spirituale imperium in Ecclesiā cōstituit; omnes iudicare præmit. ipse vero à nullo iudicari vult, cæcā obedientiam requirit, nō quæ mandatorum suorum æquitate ac iustitiæ consideratione, sed muneris sui summi & eminenti dignitate nitatur, adeo vt statuta sua ac si ab ipso Deo immediate promanarent comā dare nō vereatur, ac si in sermone pectoris sui omnem infallibilis sciētia b plenitudinem gestaret.

CAPVT XIIII.

An vnio & discordia sint nota quibus vera Ecclesia à falsa discerni debeat.

Splendor itaque ille pomparum, cæremoniarū, iurisdictionis ac auctoritatis, quo maiestatem suam commanfare vult Ecclesia Romana, non solum magis suspectam illam facit, sed falsam esse manifestō euincit. Contra, abiectio; simplicitas, humilitas quæ in verā Ecclesiā elucet, illa nō commendat & certā coniecturā, grauissimique præiudicij argumentum est, vt illam eam reuera quam se esse dicit *Ecclesiam reformatam* esse arbitremur. His præcognitiis, reliqua Ecclesiæ Romanæ præiudicia eiudem cum hoc fore naturę, & plus verisimilitudinis quam veritatis, plus gratiæ quā iustitiæ, coloris quā virium habitura ominamur, quod Deo dante in huius examinis progestu videbimus.

Videamus iam suo loco qualis sit momenti vnio quam præterdit Ecclesia Romana, quamque discordiæ quæ ab illa nobis adscribitur, opponit.

Dicimus autem, non esse in genere verum, vnionem semper esse veræ Ecclesiæ notam, nec semper discordiam falsæ; dicimus quoque, vnionem quidem præterdi ab Ecclesiā Romanā, sed reipta nullam esse apud illam vnionem, sed potius conpirationem, qualis fuit obsessorum c Hierosolymis, qui inuicem dissidentes conueniebant nihilominus contra obsidentes; intus dissidentes, extra vniti. Præterea discordiam quæ nobis impingitur, nullam reuera esse, nosque nō solum contra communem hostem, sed & inuicem cōcordes esse.

Vnionem non semper esse veræ Ecclesiæ notam, neque dissidium iustum falsę Ecclesiæ præiudiciū, patet ex eo quod Apostolorum tempore, maxima erant in Ecclesiā dissidia, & in varias seindebantur sententias. Hic cæremonias legis retinendas esse, ille verō repudiandas esse, contendebat. Arque hoc dissidium eam intolerat diuisionem & animorum auersionem in Ecclesiam vt d ipse Petrus coactus fuerit cedere tempori & se ad locorum & personarum rationem componere, adeo vt in grauissimam Pauli censuram inciderit, qui ei in faciem restitit & acriter obiurgauit, quod non rectē ambularet ad veritatem Euangelij. *Audio*, inquit idem Apostolus scribens ad Corinthios, *Scissuras esse inter vos & ex parte credo. Nam oportet heresis esse, vt & qui probati sunt manifesti fiant in vobis.*

Eodem tempore finter Iudeos, Scribæ, Pharisei & Sadducei omnes sub vno eodemque capite, summo scilicet Pontifice in vnum conueniebant, annon igitur hoc præiudicio vti poterant & Christianis discordiam obijcere? Sadducei reuera non consentiebant cum Phariseis in omnibus doctine capitibus, sed omnes nihilominus summum Pontificem agnoscebāt; omnes eidem diuino cultui operabantur; adde quod merus Sadduceorum adeo exiguus erat aliorum habita ratione, vt iustæ recriminationi locū dare non posset; quid si potuisset, quid inde quā criminis inuicem impacti & equaliter vtriusque veri contumelia oriueretur? Quandoquidem autem horum alteri erant vera Ecclesia, num ab

c Ioseph. de bello Iudai. col. 6. c. 4.

d Gal. 2. 11

f Act. 23.

illius diffinitio falsam illam esse inferri possit? Nec diuisio itaque, nec unio, vel veræ vel falsæ Ecclesiæ essentialis notæ esse possunt; sed, ut hæ notæ veræ fuerint, nū propterea potior erit Romanæ Ecclesiæ conditio? quid de illâ per tam diuturni schismatis spatium iudicari possit? quid causæ prætexi? Forſitan diffidium illud non fidei & doctrinæ, sed caritatis fuisse; sed cui bono hæc schismatis in fide & schismatis in caritate distinctio, si utrumque æquè perniciosum est, æquè cum Ecclesiæ natura subsistere nescium? Donatistæ ab initio non dissidebant ab Ecclesiâ Catholica in fide; nihilominus membra esse censebantur, sed abscissa: schisma illorum profecto hæresim tandem produxit, ut vulnus & vlcus inflammatum febriem caussatur. Annon idem sub nouissimo Ecclesiæ Romanæ schismate contigisse fatendum est? quum Antipapæ sese inuicem Antichristi præcursores censebant; illorum sectatores inuicem membra Antichristi? Quid hic quæso regeri potest? Dicentur forſassis, in Ecclesiâ Christianâ Apostolorum tempore & postea in Ecclesiâ Romanâ hæretici & schismatici non fuisse ex verâ Ecclesia, sed tantummodo Ecclesiæ immixti, ut lolium tritico, quod tamen nullam tritici partem constituit, ut seditiosi in exercitu qui exercitus pars non sunt; sed annon idem regerere solent Reformati, quum discordia illis obijcitur, annon fatentur in tritico suo lolium reuera reperiri, aut tamen quod non sit ex tritico suo? in exercitu suo spiritali seditiosos esse, sed qui nullam exercitus sui partem faciant.

Iam vero si quamprimum Euangelium ab Apostolis publicari, Iudaismus & Paganismus Euangelij vi imperi cœperunt, exorta sunt schismata & hæreses, ceu nebulæ Oriente sola. Si èpore tot priuilegiis ornato, adeoque florente propter donorum & gratiarum extraordinarium multitudinem & varietatem, Satan uero huiusmodi conatus est regnum suum ab oppugnatione liberare & validam oppugnariam oppressionem discordia immixta irritam reddere, quis mirabitur idem in nouissimâ hæc reformatione & pari successu conatum esse? quis mirabitur illum contusam vocum multitudinem excitasse, ne vox Christi distinctè exaudiri posset, non secus ac olim Iudæi filios suos per ignem in Molochi honorem traducunt, ne miserandis illorum euulsiuibus mouerentur, sonorum & tinnituum maximorum & acutissimorum varietate lamentabilem illam ac miserabilem vocem extinguiebant. Hoc sanè Iudæis ex voto cedebat, at Satanæ non cessit frustra que laborauit: debilis infantium vox superari poterat, sed Christi vox quamquam lenis ac remissa erga suos, non minus propterea elata ac penetrans fuit, vera religio continuo tenore durauit, omnes hæreses vel extinctæ sunt, vel paulatim & sigillatim extinguuntur, non ignium & putribilium vi, sed gladio Spiritus, sed vi & potentia Verbi Dei, qui uiuit in secula.

CAP. XIV.

Nullam in Ecclesia Romana veram unionem esse, in Ecclesia uero reformata nullum diffidium quod sit alicuius momenti.

Sed ut rem propius inspiciamus, nullum est inter nos ullius momenti diffidium, nec ulla

vera inter ipsos unio, sed hostium communium perdendorum simul conspirans studium, ceu principes qui se alioqui mutuo prosequuntur odio, nihilominus fœdere aliquo aduersus hostem communem copulantur. Sic Herodes & Pilatus, aliàs dissidentes, in gratiam redierunt quum de Iesu Christo Mundi deuotore interficiendo agebatur.

Sanè sæculis prioribus, diffidium in Ecclesiâ Romana summum erat, nec negari potest. Odio sese capitali muro prosequabantur, ut fidem faciunt illorum schismata, ut fidem facit ingens illa opinionum varietas quæ in Doctoribus quos admittunt & in Catholicorum numerum referunt conspicitur. Qui hoc sibi probari uoluerit, consulat tantum Bellarmini scripta: in illis varias, dissimiles ac repugnantes Doctorum illorum quos Catholicos vocat opiniones, in singulis fermè religionis capitibus videbit.

At interim Papa occupatus in omnipotentia suâ Papali, & spiritali auctoritate in temporalibus, imo temporalis auctoritate in spiritalibus & temporalibus simul stabilienda, de doctorum illorum contentionibus non valde erat sollicitus, neque illis sedandis auctoritatem suam interponere curabat: dum hi doctores subtilitatem suam in se ipsos conuertebant, nullum illi negotium facebant, quin potius omnes simul illi adulabantur, inuicem metuentes ne alteris relictis, in alterorum partes descenderet. Hæc neutram in partem propensio disceptantibus grata erat & Papæ conducebat. Nondum ulli aderant extranei, qui domesticorum horumce diffidorum fœditatem propalarent, eaque in rem suam uerterent, liberè itaque tunc temporis loquebantur, nec sibi inuicem veritatem reticebant; sed nunc longè immutatus est rerum status, nec in eodem amplius sunt articulo. Metuendum esset ne seruorum discordia Domini auctoritatem in discrimen adduceret: ideo illam sopire optauit, ut suorum vires coniunctas in extraneum & communem aduersarium conuerteret: cauendum erat ne extranei hæc dissensione abuterentur, & domestici offenderentur. Idque assequutus est, sed quoad eius facere potuit, hoc est tyrannicè & pudendâ prorsus ratione, non dubiorum solutione, quæstionum determinatione, solida controuersiarum decisione, sed absoluta suâ auctoritate silentium illis imponens, & morbum hoc pacto regens & dissimulans, nõ autem radicibus euellens; exempli gratiâ, hodie adhuc veri Thomæ sectatores non concedunt Bellarmino Doctorem suum Angelicum male intulisse, imaginem Christi & veram crucem eadem atque Christum adoratione adorandam esse. Sorbonistæ non assentientur Iesuitis, Pontificem esse supra Concilium, posse æquè reges deponere atque excommunicare; tyannum, vel à priuato legitime interfici posse; hi tamen articuli eius sunt momenti, ut, si veritas ab illis steterit contrarij cõtinuo necessario damnetur, ac propugnatores reos peragant, nec id ulla ratione vitari queat; si Bellarmini sententia de imagine adoratione vera fuerit, sententia Thomæ pura sit idololatria, si Iesuitarum sententia de Pontificis auctoritate, admittenda Sorbonistarum sententia schismatica sit & hæretica, Quid autem hic inquit? Sententias has dubio

dubio procul indifferētes esse & problematicas, quādiu Ecclesia nihil de illis decreuit; Hęc elabi solent, quum propter hanc inter illos sententiarum varietatem, cōtēditur ab illis ne culpam quā ipsi redarguuntur, aliis obiciant, nec leges quas subire nolint præscribant: Verum, vanum est hoc effugium, & os illis occluditur si sententiam Ecclesię non effectiuam, sed declaratiuam esse, hoc est non heresim facere, sed declarare responderimus, non scēns ac medici iudicium morbum grauiorem nō facit, multo minus morbo dat esse. Ægroti de quibus medicus nihil dum pronuntiauit, non minus propterea ægrotant, & æque moriuntur ac illi quos vero prognostico medicus morti adiudicauit, siue igitur interueniat iudicium Ecclesię, siue non interueniat, quod condemnationem meretur per se damnandum est, ac proinde certissimę damnationis, eū qui crediderit, reum facit.

Sed quęso an concipi potest schisma omnibus suis numeris magis absolutum, quam Ecclesię Gallicanę schisma in contestatione contra Concilium Tridentinum? Verum, inquit, at in quibusdam duntaxat articulis: quid refert? quum Concilium systema sit quod totum admitti vel totum rejici postulet, nec se illorum iudicio quos pro imperio & potestate alloquitur subiiciat, vt conclusionum suarum quęsdam seligant & admittant, quęsdam vero repudient, sed simplicem & absolutam, vi auctoritatis suę & præfidentię illius & ductus S. Spiritus quem præterdit, obedientiam postulet.

Post illa, quis non adhuc magis mirabitur Papam nihil de hisce cōtrouersis definire, has difficultates non soluere, nec has quęstiones decidere, An discordiam inter suos fouere & alere gaudet? Nequaquam, nec tempora id postulant, tam arctē ab externo hoste obsidetur, tam acriter inuaditur vt mutuo suorum commercio & consensu summę opus habeat: An igitur dissidentibus omnibus æque fauet? Multo minus: Maiestatis suę & auctoritatis nimis studiosus est, promouendę omnipotentię papalis nimis cupidus, quam vt eodem amoris affectu complectatur illos qui summum illud quod sibi arrogat imperium impugnant, atque illos qui in eo propugnando ex animi illius sententiā omnes animi vires intendunt. Ac sane quis nescit quo loco & numero primi illi habeantur? Politici vocantur, nec Catholicorum illis nomen nisi inuitō conceditur: illorum tamē a se abalienandorum ac proinde vitium suarum imminuendarum metus Pontificem ab illis aperte condemnandis retrahit; Nouit lubrica, si nimium premantur elabi, arcū intensione frangi, Memor est pertinacis animi Leonis decimi, videt quanto steterit illi, vel potius Monarchię pontificię illa acriter nimis & ad omnimodam vsque distractionem vsisse, quę, vt quidem autumat, tempore leniri & flecti potuissent.

Hinc videre est, conspirationem potius inter eos esse quam veram vnionem, vt contra differentiam quę apud nos est, diuersitatem esse potius quam diuisionem, in circumstantiis potius quam in re ipsā, in *παρρησιᾷ* potius quam in *ἐπιστῳ*, in politia potius quam in doctrinā, in accidentibus potius quam in substantia, inter priuatos potius quam in Ecclesiarum nostrarum corpore,

cuius rei confessionum & Catechismorum nostrorum consensus & harmonia luculentū satis præbet testimonium; quę harmonia nullo alio consilio nititur quā vt ad regnum cęlorum, ad hereditatis cęlestis fruitionē, hęc solitā atq; vnicā viā, veri Dei notitiā & illius quem misit Iesū Christum, perueniamus. Si qui vero turbulenti pacem nostram turbare conentur, nostros illos esse non arbitramur, sed h maculas in epulis nostris & pustulas in corpore quas spiritualis vigor erumpere cōegit.

Profecto si quis nobiscum non communicet in doctrinā & caritate, noster nō est, quamuis nobiscū aduersas partes impugnet, non magis quā est aduersarum partium, eo quod cum illis nos impugnet; illi non accensentur Ecclesię Romanę, qui nobis eādē violentiā atq; Ecclesia Romana obsistunt; Nostri non magis censi debēt illi ipsi propterea quod Ecclesiam Romanā nobiscum oppugnant, quamuis longe minoribus viribus & efficaciā, atque ideo longe magis illis ab Ecclesia Romana & ab illis vicissim Ecclesię Romanę, quam nobis ab illis fauetur.

b Sud. v. 1.

CAP. XV.

Nouitatis crimen veritati obici solitum & quomodo de eo se semper purgauerit.

Veniāmus iam ad præiudicium illud omnium granissimum, illam nempe quam præterdunt Antiquitatem, in odium contrā, atq; inuidiam, veritatem quam prædicamus, tāquam nouam trahētes; Antiquitas, inquit, est veneranda ac diuina, Nouitas verō damnanda ac Diabolica. Quod verū esse vltro fatemur. Sed negamus ab illis esse eam quam iactant Antiquitatem, & nobis Nouitatis crimen iure impingi. In hoc litā est contraueris; si se nobis antiquiores probare potuerint, causam non dicimus quin causam obtineāt, nec si nouitatis conuincimur quin cōdemnemur: Condemnatio quippe erit iusta, nosque primi illi subscribere parati sumus. Vnum hic rogamus, nequis fidē illorū sequutus quicquid animis præceperint, admittat; rationes nostrę perpendantur antequam nouitatis inaudiri atque illis tantum accusantibus condemnemur, quamlibet veritatis speciem præ se ferat accusatio. Dum accusator loquitur, vix est quin culpa in accusatum transferatur, sed leges, sed naturę ius, imo Deus ipse, vtramque parti & accusanti accusatę parem attentionem & æquitatem exhiberi volunt, Alioqui quis innocens effugere posset fraudem ac violentiam calumnię, improba semper, sed tunc audacis atque impudentis, præsertim quum verisimilitudinis fūco adulterata pto dit.

Primum itaq; dicimus nouum non esse veritatem nouitatis accusari, & mendacium sacram & venerandam sibi prætexere antiquitatem. Nouitatem hanc Iudæi Domino nostro Prophetę Prophetarum, & Doctorum Doctori obijciēbāt, se verō i Antiquitatis amatores & sectatores esse gloriabātur Ethnicis specie nouitatis primo Christianos in odium adducebat & antiquitatis suę monumenta non superbe minus, quam falso ostentabant. O nos igitur beatos si cum Christo calumniis impetitur; Gloriosa sane fuerunt

i Marc. 7. 5
Marth. 15. 2.
k Symmach.
in relat. ad
Valent.
Theod. &
Arcad.

illa stigmata quæ primis Christianis iniusta sunt, Miseros contra ac infelices illos, qui id genus exprobrationibus ignominia labè nobis aspergunt qui antiquitatem non meliori iure ac Iudæi & Ethnici iactant, æque certe pudendam esse constat illorum nobiscum agendi rationem ac primâ fronte spetiosa videbatur.

Ex exceptionum nostrarum natura exceptionibus Christi aduersus Iudæos & Christianorum aduersus Ethnicos ad iniquitatem detegendam, impetum frangendum & ferociam humiliscalumniæ retundendam congruentium, rem ita sese habere satis pater, *seruamini scripturas*, inquit Dominus. *quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illa sunt quæ testimonium perhibent de me, nisi si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille se ipse.* Hæc est hodie exceptio nostra. Innovationis contumeliose accusamur, respondemus. *seruamini scripturas*, si Moysi crederetis, si Prophetis aut Apostolis Christo quoque inter nos prædicato crederetis, nihil enim quam quod ab illis scriptum est annuntiamus, Scribæ & Pharisei Domino obieiebant, discipulos eius transgredientes traditiones seniorum, ille vero respondit *illos irritum non fecisse mandatum Dei propter traditionem suam.* Idem nobis hodie obicitur & Domini auctoritate nixi, ipsissimis Domini verbis criminis huius infamiam in criminantes retorquemus: *illos traditionibus suis verbum Dei irritum fecisse*, antiquitatem nostram, ipsam esse scripturam, imo *veritatis* in scripturis conuentæ, prædicatæ priusquam scriptæ, antiquitatem, probatares nos esse profiteamur, in d. reuera probamus. Sic quum Ethnici spetioso hoc sed falso nouitatis crimine, causam Christianorum, quoad eius poterant suspectam reddebant, scripturarum o antiquitate proposita conuincebantur, hisce rationibus adductis, religionis auctoritatem non esse tempore æstimandam, sed numine, nec colere quâ die, sed qui cœperis, conuenire iutuere, q. omnipotentem & primum Deum rem nouellam non esse nec proinde verum illius cultum nouum esse posse, cuius formam Deo melius nullus præscripserit. *Cui magis*, inquebant, *de Deo quam Deo crederetur?* An homini qui seipsum ignorauit & ignorat, nisi Deo manducante ad sui ipsius cognitionem deducatur? Non annorum canities est laudanda sed morum, non erubescendum est in ipsâ mundi senectâ conuerti, quia nulla ætas ad perdiscendû sera est, erubescat potius senectus, quæ emendare se nõ potest.

Hæc fuerunt olim veterum Christianorum, & sunt etiam hodie nostræ exceptiones; Hæc eadẽ nostri purgandi & criminis obiecti diluendi causâ iteramus; Nonas nõ adducimus rationes; Non personarum sed doctrinæ antiquitatem considerari postulamur, ad illam aduersarios prouocauimus & quotidie prouocamus, verum illi certamen detestantur & tergiversantur; Atrocem itaque hanc calumniam patimur, quum religionem nostram nouam esse fateri nos, atque id quod asserimus negare nempe antiquitatem à veritate semper stare contendunt Pontificij.

Christus, in speciem, adæcteriorum respectu, ut qui post illos uenisset, nouus erat. Religio Christiana, si ex Ethnicorum monumentis, templis & ædificiis estimata fuisset, noua

quoque fuisset; in speciem, inquam, noua, nam reuera Christus & doctrina eius antiquitate Phariseos atque illorum fermentum superabat. Religio Christiana superstitione Ethnica longe antiquior erat. Atque hic vere stupidum hominis ingenium deprehenditur qui pyramides potius & templorum fastigia, quam veritatem aspicit, immemor hæc olim non fuisse, & veritatem longo præcessisse interuallo.

Annon æquum est nos hic audiri, annon ex æquo & uero loqui censendi sumus, quum ostendimus, ut id consideretur studiose petimus, vitium esse omnibus propemodum hominibus commune, nouum existimare & vocare quod nouum non est, nisi illorum respectu, nec ulli rei antiquitatis honorem deferre, quam quæ illorum opinione antiqua fuerit, qui Antiquitatem & nouitatem ad memoriam suæ normam exigunt? Eadem est religionis & legum, quas huius sæculi corruptio & ignorantia obscurat, ratio, ac terrarum quæ uocantur nouarum, ubi primum deteguntur; ac tamen quis, nisi sensus communis iudicijque expertus dubitauerit eas reuera æque esse antiquas ac reliquam terrarum orbem? Omnis reformatio noua est, sed quid tum? modo typus illius & exemplar sit antiquum. Et si detectio nostra noua sit & recens, attamen terra quam deteximus antiqua est & ab omni tempore, quanquam vulgo ignorata.

CAP. XVI.

In ueritatis inquisitione non recte procedi & quam illius inuendenda rationem ineundam esse doceat S. Cyprianus.

Dicimus itaque Antiquitatem semper à ueritate stare, id credimus & annuntiamus, ueram antiquitatem honorantes, non eam quam nobis ex prætorum ignorantia fingimus, sed eam quæ reapse & uerè antiquitas dici meretur, Alioquin idem nobis eueniet ac iis qui ultra Oceanum & mare Atlanticum nullas esse terras existimarunt, eo quod nullus eò penetrasset quo auorum nostrorum memoriâ Christophorus Columbus. Nos à littore nostro à temporibus nostris ordimur, atque ita *αὐτὸν ποταμὸν*, sed cur non saltem hunc *Temporis*, Oceanum ad alterum usque litus penetramus? Cur in medio cursu animum despondemus? Cur tam citò uela conuertimus? Si nobis uel animus uel media defuerint altius ascendendi, cur nihil supra affirmationem nostram esse contendimus? Cur id inueniri non posse censemus, quod non satis perquisiimus, tum inueniendi metu, tum non inueniendi desiderio, iure ergo uituperamur quod animum remisimus & in media uia uel præ lassitudine uel præ tædio substituerimus. Quum numeratur antiquitas, non ab eo quod primum est fit initium; sed à proximis & nouissimis temporibus, *ante hosce ceterum annos*, inquitur, *ubinam eratis?* Atque ita quum ulterius progrediendû fuisset substituitur, in d. uia relegitur. Non tamen sic adeo male procederetur, si pes nusquam figeretur, donec ad Apostolorum tempora peruentum esset; Hæc enim uia quot interim repetitur nouitates, longe recentiores, & à quibus

2 Ioan. 5. 39

m Ioan. 5. 46

n Matt. 1 5. 6

o Tertull.
Apol. c. 19
p Arnob.
contra gent.
l. 2
q Arnob.
ibid.

r Ambros.
ad Val. resp.
ad Symma-
cpr ep. 31
s Ambros.
ibid.
t Ibid.
u Ibid.

quibus iure quæri posset, *Vbi eratis antehac?* quæ proinde neque sunt eius originis quam vera antiquitas requirit, neque eodem frui possunt privilegio, nostri tamen & temporum nostrorum respectu sunt antiquitates, sed reuerâ si ad Apostolica tempora respiciamus, nouitates.

Quod erat Apostolorum tempore, id verè antiquum est & nihil præterea antiquum est; hi sunt illi patres, illi antiqui quorum termini non sunt transferendi, illi inquam qui nobis consulendi sunt. Cæteri qui ab illo tempore exorti sunt & degenerarunt apertè nobis interduntur. *x In præceptis patrū vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorū custodiat, Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea.* Non aliâ de causâ antiquitas laudatur nisi quia veritatem signat, *y id est dominicum & verum, quod est prius traditum,* inquit Tertullianus: sciendum est igitur quid fuerit prius traditum, & inde supputatio instituenda.

Viam nobis ad id facilem atque expeditam z B. Cyprianus aperit, quamuis in applicationes non nihil peccet, *Si canalis aqua,* inquit, *qui copiose prius & largiter profuebat, subito deficiat nonne ad fontem pergitur, vt illic deflectionis ratio noscatur, vt rumne arescentibus venis in capite sic carèt, an vero integra inde & plena procurrens in medio itinere destituerit: At si vitio interrupti aut bibuli canalis effectum est, quo minus aqua perseveratè cõmuna ac iugiter flueret, reflecto & confirmato canali ad vsum atque potū ciuitatis aqua collecta eadē vbertate atque integritate representatur quâ de fonte proficiscitur, quod & nunc facere oportet Dei sacerdotes præcepta diuina seruantes, vt in aliquo si nutauerit & vacillauerit veritas ad originem Dominicam & Euangelicâ & Apostolicâ traditionē reuertamur, & inde surgat actus nostri ratio, vnde & ordo & origo surrexit;* Ne autem in dubiū reuocemus de quâ traditione loquatur, audiamus quid paulo ante a in eandē sententiâ dixerit. Obiciebatur illi traditio, *Vnde est, inquit, ista traditio, vtrūne de dominicâ & Euangelica auctoritate descendens, an de Apostolorū mādatis atque epistolis veniēs? Ea enim faciendæ esse quæ scripta sunt Deus testatur & proponit ad Iesum Naue dicens, Non recedet liber legis huius ex ore tuo, sed meditaberis in eo die ac nocte, vt obserues facere omnia quæ scripta sunt. Si ergo aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorū epistolis, aut Actibus cõtinetur, vt à quacūque hæresi venientes non baptizētur, sed tantū manus illis imponūtur in pœnitentiâ, obseruetur etiâ & hæc sancta Traditio.* Beatus ergo Cyprianus non aliâ de causâ hæreticorū baptisma improbat, nisi quia non credit sanctam esse & diuinam traditionem? quin illud admittere paratus est, si diuinæ traditionis esse sibi probatum fuerit, & probationis huius regulam Apostolorum scripta facit. Quare diuinam & sanctam traditionem appellat, quicquid hâc ratione probari potest; de quâlibet aliâ di ratione contemptim loquitur, *Vnde est ista traditio?* Tales autem traditiones admittere quoque parati sumus, modo hoc pacto veritatis illarum origo nobis comprobetur quum quæremus, vnde est ista traditio? quando cœpit? & nobis respondeatur, est à sacrâ scripturâ & iam vnde à temporibus Apostolicis.

CAP. XVII.

Vnicam veræ antiquitatis probandæ viam esse vt ad principia ope scripturarum recurratur.

Hic autem B. Cyprianum non citamus vt hominum auctoritate veritati auctoritatē conciliemus; sed illorum verba & rationes ad illam exprimentam mutuamur; Ne spectetur quæso, quis sed quid loquatur: Si enim hic testimonium producendum fuerit, summa atque adeo vnicæ auctoritatis testimonium producemus Domini nempe nobis hanc præscribentis regulâ, *Ab initio non erat sic,* scitè ergo, imo scitissimè inquebat Tertullianus. *Id verius quod prius, id prius quod ab initio, ab initio quod ab Apostolis,* Ad damus quod per se sequitur, quod à scripturâ est, quod à scriptis Apostolicis, id ab Apostolis est.

Antiquitatem igitur hanc quod attinet, annon summam equitatis rationem habemus, quum quin doctrina nostra, si cum Apostolorum doctrina eadem non fuerit, reiiciatur non recusamus, Annon grauissimis & certissimis vtimur rationibus in religionis nostræ antiquitate probandâ, quum omnes è Prophetarum, Apostolorum & Evangelistarum scriptis ducuntur?

Antiquitatis illius quam tantopere iactat Ecclesia Romana probandæ ratio est, ad patres & Concilia recurrere, Quo patres illi, quo concilia antiquiora sunt, eò euidentius antiquitatem illam probant. At qui Patres, quæ concilia scripturâ antiquiora sunt? quæ antiquitas illâ antiquior? quæ antiquior auctoritas, illâ quæ eiusdem est cum scripturâ temporis? Aperia blasphemiæ culpam effugere non potest qui patres vel concilia scripturæ æquauerit, sed vt æquentur, scriptura tamen nunquam patribus & Conciliis recentior dicetur, vel eadem patribus & conciliis antiquitas tribuetur, Nondum eo impudentiæ ventum est. Penes quem igitur est scripturæ doctrina, in antiquitatis ac proinde veritatis causâ victor abit. Hæc itaque antiquitatis controuersia eò redigitur, vt dispiendum sit quænam doctrina scripturæ maxime consètiat? hoc capite explicato, antiquitatis controuersia dirimitur. Fieri nequit vt aliter dirimatur; quamuis enim patres & concilia adducantur, hic semper scrupulus residet an ita statuerint Apostoli? Adduci quoque nequit vniuersorum cõsensus, nec in testimonium trahi; id enim vt fieri posset singuli omnium sæculorum doctores ad Apostolos vsq; interrogandi essent; Si verò vniuersorum consensus nomine, recepta à plerisque opinio insigniatur? de hoc quoq; consensu quomodo iudicabimus? An ex Conciliis? Sed concilia particularia idoneam huiusce rei fidem non faciunt; De Generalibus, à Concilio Hierosolymitano, in scripturam sacram relato, nullum aliud habitum fuit ante Nicænum, quod celebratum fuit anno demum trecentesimo vigesimo quinto. An ex scriptis patrum qui ante illud Concilium vixerunt, b sed illorum maxima pars, imò omniū vetustissimi in eâ fuerunt sententiâ post resurrectionem felicitatem terrenam mille annorum expectandam esse, quorum spatio Dominus hic nobiscum in terris edēs ac bibens versabitur: quam doctrinam patres illi proponunt velut à totâ Ecclesiâ receptam. Patres igitur non sunt idonei testes, nec Ecclesiæ consensus satis

b Iust. Mart. dial. cõtra Tryph. Iren. cont. hæret. l. 5. c. 33. Euseb. hist. Eccles. l. 3. c. 36. Tertull. de spe fidel. vt ab Hieronymo in 36. Ezech. citatur. Victor apud Hieron. ibid. & in Catal. script. Eccles. ad vocem Papias. Lact. diuin. Instit. l. 7. c. 25.

c August. lib. demer. pecc. c. 20. & 24. & lib. ad Bonifac. contra 2. Pelag. epist. c. 22. & 1. 4. c. 4. & lib. contr. Iul. Pel. c. 2. & alibi sepe.

Iocuples est veræ antiquitatis testimonium c. Sed quid de illorum consensu, in admittendis ad Eucharistiam puerulis? An antiquam illam sententiam fuisse credemus? Antiquam utique, sed nostri, non autem veritatis respectu, quæ quum sit vere antiqua & Apostolica, illam erroris damnauit. Nec id inficiabuntur Pontificij. Qui antiquis illis successerunt, errores hos correxerunt, tum mille annorum in terris moræ & terrenarum post resurrectionem deliciarum, tum paruulorum ad Eucharistiam admissio. Hæc successio veritatis antiquitati quam in pristinam auctoritatem & antiquum splendorem reduxerunt non præiudicauit; Tempus quo Patres illi præcesserunt nihil ad illorum sententiam veritate posteriorem contulit.

Nihil itaque præter ius & æquum facimus: quum religionis antiquitatem ex scripturâ probare volumus. Methodus hæc facilis est, necessaria & certa: quotusquisque enim in Antiquitate versatus est, vel versato esse licet, propter immensam tot sæculorum seriem & voluminum ideo legendorum & meditandorum numerum, eumque, si historię quam indagamus veritatem spectemus, iniquum ac deficientem; sin vero maxima

hominum partis vel otium vel captum, infinitum; Age dicant qui in hæc sunt palæstra exercitati, annon de sæculo in sæculum alterationes & mutationes agnoscant? At scriptura omnibus legenda exponitur; liber est vnicus, & in rebus ad salutem pertinentibus perspicuus, nisi præiudicatam de illius obscuritate opinionem attuleris; id alibi demonstraui; Hic tantum, vt argumento nostro cõsentaneum magni illius Chrysoctomi testimonium proferemus, dicitur ἔρχεται ἑλλω καὶ λέγει, ὅτι βέλομαι ἡμῶν χριστιανός. ἀλλ' ἐν οὐδ' αὖτε ποροῦμαι μάχη πρὸς ὑμῖν πολλὴ καὶ εὐχάσις. πολὺς θέρους. ποῖον ἔλομαι δόμα; τί ἀνήθημαι; ἕκαστος λέγει, ὅτι ἐγὼ ἀληθῶς. τίς πεισθῶ, μηδ' ἐν ἑλῶς εἰδῶς ἐν τῷ γραφῶν; καὶ κείνοι τὸ ἀπὸ ποροῦ ἀλλοτῶν. πάνυ γε τὸ ὑπὲρ ἡμῶν; εἰ μὴ καὶ λοισμοῖς ἐλέγξωμαι περὶ ἑσθῶν, εἰκότως ἐθοροῦσα. εἰ ἡμῶν γραφῶν λέγουσιν πιστεύειν: αὐτὰς ἡ ἀπλαγὴ καὶ ἀληθείς; εὐκόλον ἔστι τὸ κενὸν φρονεῖν, εἴ τις ἐκ εἰναις συμφωνεῖ ἑστὶ χριστιανός. εἴ τις μάχηται. ἑστὶ πρὸς ὧν καὶ οἱ καὶ οἱ τέτε. Hæc sunt ipsissima magni illius viri verba, quæ in eius ore minore præmetur inuidiâ & maiorem cõsequuntur gratiam quã in nostro, quibus monemur ante omnia ad scripturas recurrendum esse, siue ad antiquitatis, siue ad veritatis indagacionem & inuestigationem: quibus præterea testatur Ethnicum posse iudicare quis scripturæ congruenter & credat & loquatur, licet de ipsius scripturæ veritate iudicare non possit. Ac sane longe differunt de alicuius scripti veritate & de verborum aliquo cum illa scripto consensu & conuenientiâ iudicare. Ethnici non possunt de scripturæ veritate iudicare, sed secundum Chrysoctomum diiudicare possunt quodnam dogma vel quænam opinio scripturæ magis sit cõsentanea. Hoc autem in hæc de antiquitate quæstione sufficit; Neutri enim in dubium reuocamus, quin Scriptura sit omnium antiquissima, id quod igitur scripturæ cõsentaneum erit, antiquissimum erit. Ethnici de hæc conuenientiâ inquit Chrysoctomus, iudicare possunt, quanto magis ergo Christiani? Ad controuersiam ergo hanc dirimendam compendiosissima via est, scripturam consulere.

d Chrylost. hom. 33. in Acta. Venit Gentilis ac dicit, vellem fieri Christianus, sed nescio cui adhaream, multæ inter vos sunt pugne, seditiones ac tumultus, nescio quod dogma eligam, quod præferã, singuli dicunt: Ego verum dico. Cui credam nescio, quum ego scripturaru sum ignarus, & illi virimque idem prætexant. Sanè hoc multum pro nobis: nam si quidem diceremus rationib. nos credere, merito turbaremus, sed quum scripturas accipimus & illæ simplices sunt ac veræ, facile tibi fuerit iudicare. Si quis illis cõsentit, Christianus est: si quis contra illas pugnat, procul est ab hoc cauone.

Quum collegij alicuius vel societatis priuilegiorum antiquitatem recognoscere volumus, nõ aliud quam ad foundationis tabulas recurramus; foundationis Ecclesiæ tabulæ sunt scriptura; Antiquitatem nostram veram esse si nos enicturos spondemus, si ex huiusce instrumenti die, veram esse euincimus, bonâ ac syncerâ fide agimus. & præcise concludimus; Desinant ergo obicere nouam doctrinam & Apostolorum tempore incognitam à nobis introductam esse; Ne amplius antiquitatem iactent, quamdiu scripturæ antiquissimi antiquitatis monumenti censuram refugient. Malè illi antiquitatem inuestigant certo illam annorum numero metiuntur, qui ab omni tempore id fuisse præsumunt cuius principium ignorant.

Cæterum tutius est antiquitatem veritate, quam veritatem antiquitate probare, e Consuetudo sine veritate, vt benè aiebat Cyprianus, vetustas erroris est. Proportio, figura, ac forma, nummi alicuius, statuæ aut ædificij antiqui, antiquitate non cognoscitur, sed contra harum rerum antiquitas illis qualitatibus, vt puta verissimis notis discernitur: Ita splendor ac vsus solis de illius antiquitate non iudicatur, sed ab illius splendore & vsu facile quis coniciat Cælo ac terra æquè antiquum esse; certè non eadem est temporis respectu, veritatis ac nobilitatis ratio; Nobilitatis enim reuerentiam & splendorem antiquitas auget, verum veritati tempus nihil confert. Non minus est veritas in principio suo, ac procul à principio. Res fuisse credenda est, antequam consideremus à quo tempore fuerit.

Religionem veram esse probemus, & postea de eius antiquitate dispiciemus, imò hoc pacto, antiquitatem eius euicerimus; Virtus enim vitio antiquior est, & veritas mendacio; Superstitio verò religione posterior non secus ac morbus sanitate. Sic parati sumus religionis nostræ antiquitatem ipsius veritate & veritatem, antiquitate probare, ab origine initio facta, à Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum temporibus, vt controuersia contrahatur ac statim dirimatur.

CAP. XVIII

Non ideo bene inferri Ecclesiam Romanam esse hodie πῶ ἀληθινῶν Ecclesiam, quod olim fuerit vera.

Atque ita splendor ille antiquitatis, qui apud nos exoritur & fulget, apud illos nufquam comparet; & quum se antiquos esse prætexant nouitij reuerâ comperiuntur: nos vero qui nouitij audimus, iure prisca sumus & antiqui.

Attamen hic quærent, an possit negari, Ecclesiam Romanam olim fuisse veram Ecclesiam, si quidem extat Pauli epistola ad Romanos, f quorum fides laudatur vt quæ annuncietur in vniuerso mundo; Sane fatemur Ecclesiam Romanã olim fuisse nõ πῶ ἀληθινῶν ἐκκλησίῶν, sed ἀληθινῶν τινῶ ἐκκλησίῶν, cuius fides ab Apostolo verè laudatur: Et si hodie eadem esset quæ olim, illi nos lubentes adiungeremus. Nihil itaque hinc illi accedit; si enim ad illam semel Apostolus literas dedit, bis ad Corinthios dedit.

Si fidem

e Cyprian. ep. ad Pomp.

f Rom. 13.

si fidem illius laudavit & toto orbe celebré esse testatus est, iisdem elogiis Thessalonicensium fidem condecoravit: hæc laudes, illis Ecclesiis hodie in privilegium non cesserunt. Cur ergo Ecclesie Romanæ rationibus conducerent? Ecclesia Constantinopolitana, Antiochena, Alexandrina, pietate & doctrinæ puritate olim floruerunt, sed à quo hodie non damnantur, postquam à pietate & maiorum doctrinâ degenerarunt?

Addunt, Ecclesiam Dei non posse deficere; at, ô miram pernicitiam! Ecclesie, quarum mentionem iniecimus Corinthiaca nempe, Thessalonicensis, Alexandrina & Constantinopolitana, à quo immutatae sunt, à quo errarunt & defecerunt, ad privilegium illud & gratiam quam Deus maioribus contulerat, non admittuntur, si se olim veras Ecclesias fuisse contendunt, non admittetur tamen si se inde veras adhuc hodie esse inferre voluerint; facile & perspicue exponetur, imo probabitur non esse amplius veras Ecclesias nec tamen Ecclesiam Dei inferorum portis succubuisse, imo stabilem perdurasse super petra super qua à summo architecto Domino Iesu fundata fuit. Responderetur hodie illis Ecclesiis, illarum moiores reuera fuisse veram Ecclesiam, nec etiam contra maiores illarum inferorum portas prævaluisse, illos tentationibus omnibus, quinimo ipsa morte superiores fuisse & spulchro olim superiores futuros; eos qui successerunt, illis nomine tenus atque Ecclesie titulo successisse, sed non doctrinæ veritati vel vitæ sanctitati; nullam igitur eorum veræ Ecclesie partem constituere. Ac proinde mihi non esse, si quæ Ecclesie Deus promisit vera sint, nec ad illas tamen spectent, quandoquidem neque sunt à ἀληθινὴ ἐκκλησία neque veræ Ecclesie, sed quibusdam tantummodo veris Ecclesiis successerunt. Hic bonâ fide respondeant doctores Pontificij, annon sit accommodatum hoc responsum & præcsum, litremque dirimens contra Orientales illas Ecclesias quæ à Romana secesserunt; quum maiores suos producant, quum suos esse patres dicunt, cur idem non referrent à nobis responsum: illorum maiores veræ Ecclesie partem constituisse, inferorum portas illis non prævaluisse; sed illorum posteris nihil hunc honorem & specialem Dei gratiam conducere, nisi ostenderint se à patrum suorum doctrinâ non defecisse; sæpè sunt ἡρώων παύσης, λώπαι non minus propterea tamen se promissorum fide apud Patres Deus liberat, quamvis iniquitatis suæ iustâ mercedem filij referant, parentum pietas nihil aliud quam illorum condemnationem auget. Nec pius parens potest perire, nec verâ Ecclesia deficere; sed quemadmodum nimis frequenter contingit bonis parentibus malos succedere filios qui, nisi respiciant, in iniquitate suâ pereunt, sic veræ Ecclesie, impura succedit, quæ in impuritate suâ, nisi mundetur ac reformetur, perit, *Facite fructum dignum penitentia, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham,* inquit h. Iohannes Baptista Iudeis, *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite,* dicebat illis Dominus noster quum se Abrahæ progeniem esse gloriabantur. *illi itaque veri sunt Abrahæ filij, qui fide filij sunt; atque illi veri demum Ecclesiarum primitiarum successores sunt, qui illis in fidei doctrinâ successerunt.*

Decem tribuum quæ defecerunt maiores fuerunt vera Ecclesia; an ideo post defectionem vera Ecclesia dici adhuc potuerunt, eâ de causa quod vera Ecclesia nunquam deficiat. Neutrquam sanè. Nam si decem tribus olim veram Ecclesiam fuisse proditum esset, id de piis illarum maioribus semper intelligendum fuisset, de illis vero externe solum professionis causa & hominum de illis ante apostasiam iudicij; atque ita illorum Apostasia Ecclesie Apostasiam non inuehebat, sed illorum hypocrisim palam faciebat.

Contigit præterea, Iudam, Benjamin & dimidiam tribum Manassis quoque defecisse & peiore quidem defectione quam ceteri Israelitæ; ac proinde generalis fuit illa per totum Israelem defectio, nec tamen tunc temporis, in Ecclesia Dei defecisse dici potuit, quia eorum loco qui defecerant Deus suos semper conseruabat, paruas quasdam reliquias secundum electionem gratiæ Dei genuentes & dolentes super cunctis abominationibus quæ fiebant in medio Ierusalem.

I Iere. 3. 11.
Ezech. 16.
51. & 23. 11.
2. Reg. 16.
21.
m Esai. 5. 9.

n Ezech. 9. 4

CAP. XIX.

Veram Ecclesiam, non obstante Ecclesia Romana defectione, & Apostasia, integram perstitisse.

Idem accidit in Apostasia & discessione quæ in Ecclesia Christiana contingere debebat & quam contigisse hodie videmus; si frustra Iudæi olim inclamabant *Templum, templum,* frustra quoque hodie Ecclesia inclamatur. Si nihil aliud præter templum, fuit, nomen absque re, superbum ædificium, sed latronum spelunca; si olim de templo illo gloriantibus responsum fuit, *q Nolite considerare in verbis mendacij, dicentes Templum Domini, templum Domini, templum Domini est;* annon idem in re eadem hodie respondere possumus? *Legem à Sacerdote non periuram, nec consilium à senioribus, nec verbum à Propheta,* gloriabantur, quia Ecclesie Deus pollicitus fuerat: idem hodie quoque à Pontificiis dicitur, sed quod olim gloriosis illis hypocritis responsum est, *et lex nepe peribit à Sacerdote & consilium à senioribus,* idem quoque hodie respondemus, nihilque aliud petimus, quam ut concedatur nobis sententiâ nostram probare, nec iis opprimamur præiudiciis, quibus & Prophetas & ipsum Dominum Prophetarum principem, summum Ecclesie suæ Prophetam & Doctorem olim opprimere veritatis hostes conati sunt.

o 2. Theff. 2. 3

p Ierem. 7. 4

q Ierem. ibid.

r Ezech. 7. 26.

Quo tempore Dominus in mundo comparuit, quo Deus in carne manifestatus est, imo aliquot sæculis ante quisnam erat status & facies externa Ecclesie Iudaicæ? quis summus Pontifex? qui Moysis successores? qui tamen antiquitatem, successionem & ducum, pastorumque Israelis titulum sibi vindicabant. Sane sub specioso seruatorum titulo, Dei hostes fuerunt; sub Doctorum specie, populi Dei seductores, legis depravatores, toga doctorali superbientes & in interpretum Cathedra sedentes, sese populo iactantes ac vicissim à populo sub magnifico hocce titulo celebrati. Hæc erat externa Ecclesie Iudaicæ species, cum in synagogarum, ac vtriusque Iudæiæ assessoribus, & præsidibus, tum in populo, qui confusiones illas sequebatur, approbabat, &

g 1. Theff. 1. 8.

b Matt. 3. 9.
i Ioan. 8. 39.

k Rom. 14. 16. & 9. 7.

amplectebatur. Aded misera tunc erat Ecclesia Iudaica facies, quæ talis tamen semper non fuerat; sed nihilominus in tam densis tenebris Dei lumen elucebat, qui triticum in hâc palâ conseruabat, exiguum benevolentium numerum, in multitudine illa pestilenti morbo correptâ, exiguum sanè numerum, sed rarorum atque adeo carorum exiguus semper est numerus. Multi sût lapides, sed pauci adamantes; multi in periti, sed pauci docti; Pusillo gregi regnum dare Deo luitum est. Sic igitur Ecclesia quæ successit veræ Ecclesiæ, illius (quæ locum occupauit, potest errare, deficere & fieri aduiterâ, nec tamen vera Ecclesia errat vel à Domino & sponso suo deseritur.

Abstrusa quoque est, nec admittenda exceptio, quæ hic datur, aliâ fuisse Ecclesiæ sub Veteri Testamento conditionem, ante primum Domini nostri aduentum, quanto tempore hæres paruulus erat & nec Ecclesia plenâ adhuc libertate fruebatur, sed uà longè aspiciebat & salutabat repromissiones Messæ actualiter exhibendæ, nec eas tamen obtinebat & accipiebat. Hæc utique vera sunt, sed an inde inferent sub Veteri Testamento Patrem cœlestem filios suos dereliquisse, quod sub Nouo non faciat? illum sponsam suam olim prostituisse, quam nunc sub serâ contineat? Minime gentium, Pater noster cœlestis nunquam fuit absque filiis, sponsus noster absque Ecclesiâ sponsâ suâ: Verum quidem est illum aliter cum illa egisse, nec tam effusè amorem suum declarasse sub Veteri ac sub Nouo Testamento, ut Scriptura docet & nos id concedimus, credimusque: sed ab illo magis sub Veteri quam sub Nouo Testamento desertam fuisse pernegamus, nam *x qui tetigerit vos*, inquit ille, *tangu pupillam oculi mei*. Ecclesia igitur quæ defecit sub Veteri Testamento & quæ defectioni illi adhefit, Ecclesia non erat nisi nomine tenus, & quia prouentibus & dignitatibus, quibus successerat fruebatur, sub laruâ professionis veræ religionis; hæc illa fuit Ecclesia quæ Deum deserens à Deo deserta est. Si vero quæpiam Ecclesia in hunc modum hodie deficiat, an maiori sub Nouo quam sub Veteri Testamento priuilegio gaudebit? imò Deus hypocrisim odit, & æquè omni tempore illam abominatur, atque quo maior est, eo magis illam abominatur; si ergo nouissimis his temporibus creuerit, ita Dei quoque aduersus illam, pro illius atrocitate creuit. Gratia quæ offertur nò excusat, sed sui contemptum aggrauat; nihil itaq; est differentie inter vel perseverantiam vel defectionem Ecclesiæ siue sub lege, siue sub gratia.

Hæc est sententia nostra, & de hoc articulo doctrina, nec tamen dicimus veram Ecclesiam errare, aut finaliter à Deo deficere, in rebus fundamentalibus, quamuis in quibusdam membris ad tempus deficiat, sed eos quidem qui ex maximæ hominum partis consensu Ecclesiæ titulum gerunt vel errasse, vel posse errare, & in fundamento & ad finem vsque asserimus. Ita quum Ecclesia Iudaica errasse dicitur, veram Ecclesiam Iudaicam non intelligimus, sed eam quæ in speciem Ecclesia erat, quæ Ecclesiæ locum occupabat, notas externas ostentabat, nec non uocatione & successione externâ gaudebat. Pariter

quum Ecclesiam Christianam errare posse vel errauisse contendimus, nec fidelium, nec illorum qui in fide illis successerunt numerum intelligimus; illos nec errare nec in fundamento errare posse, omnes simul & ad finem vsque, vltro largimur, sed dicimus, Ecclesiam illam quæ errat; sponsæ Christi titulum falso prætere, nec aliud quam mœcham reuerâ esse.

CAP. XX.

Peruersam & ridiculam esse argumentandi rationem quâ Romanenses vtuntur, quum ex promissis Ecclesiæ factis, se non errauisse nec errare posse inferunt.

FRustra ergo tantopere vrgeatur promissa quæ Deus Ecclesiæ suæ fecit, nobis que oggeritur a super petram edificatam esse & portas inferi non præualituras aduersus eam; haud satis appositè hæc priuilegia citantur, b illam esse columnam & firmamentum veritatis, c sponsam Christi, sponsam inquam d vnicam, illum esse e cum illa omnibus diebus vsque ad confirmationem sæculi, & Spiritum f eius deducere illam in omnem veri aem. In hoc nò vertitur controuersie nostræ cardo; qui hæc promissa vera esse negauerit, atque hæc elogia Ecclesiæ detraxerit, anathema esto, **MARANATHA**; instar Iudæi aut Turcæ obstinatis; sed quemadmodum *non qui in manifesto, Iudæus est*, ut inquit Apostolus, ita non ea semper vera est Ecclesia quæ externè, in speciem & hominum iudicio talis est, sed *quæ in absconditiuius laus quoq; non ex hominibus, sed ex Deo est* h Spiritu eius signata i ab illo cognita, & agnita, ab illo solo inquam distinctè cognita, sed id demum quæritur, an illa cui hic titulus à mundo tribuitur sit vera Ecclesia.

Si Ecclesiam Romanam, veram illam Ecclesiam esse concederemus, dubio procul nunquam illam in fundamento errasse fateremur; illud ergo proberetur & cætera sponte dabimus, nosque quum ab eius communione secessimus schismaticos fuisse ingenue fatebimur; hoc ergo præcipuè inter nos & illos cõtrouertitur an illi sint vera Ecclesia.

Quum hæc ita sese habeant, annon absurda est, iniqua & ridicula illorum disputandi ratio; quum id de quo ambigitur & lis est, præsupponunt, nam quum se Ecclesiam esse dicunt, se nec errasse, nec errare posse inferunt; sed contrario prorsus modo illis argumentandum fuit, nempe, se non errasse, ac proinde se veram Ecclesiam esse. Si mulier quæ in adulterio deprehensa diceretur, directè non responderet, nec accusatione dilueret, sed infamie & opprobrij vitandi causâ nihil aliud quam se castam & pudicam esse diceret, annon iure in suspicionem vel emotæ mentis, vel impudicitie ac impudentie simul traheretur? Quid iudicij ferendum esset de medico, qui veneficij interrogatus, medicamenta ex arte præscripta & fideliter exhibita fuisse nò probaret, sed se doctum, peritum ac fidelem medicum esse rantum exclamaret. Nos dicimus Ecclesiam Romanam (eam nempe quæ sic vult indigitari) esse mœcham illam & l Bsybonem Apocalypseos, Nos, doctores eius animarum veneficij accusamus, illa se castam esse & Christi sponsam respon-

Gal. 4. 1. 2. 3
Heb. 11. 13
39

x Zach. 2. 8

y Gal. 1. 8. 1

a Matt. 16. 18

b 1. Tim. 3. 15

c Ephes. 5. 32

d Cantic. 2.

16. & 6. 3

e Matt. 28. 20

f Ioan. 16

g Rom. 2.

28. 29

h Ibid.

i 1. Cor. 1. 2

Ephes. 1. 13

k 2. Tim. 2

19

l Apoc. 17

respondet, Doctores vero suos Apostolorum successores & Dei seruos; atque hoc solo & nudo responso innocentiam suam probari vult. Profecto si Papatum sponsam esse Christi & eius Doctores Apostolorum hæredes esse fateremur, potior esset illorum causa; sed quis adeo rationis expertus, qui non videat Ecclesiam Romanam à nobis veram esse negari, dum illam erroris & *ἀνομοίας* accusamus? Doctores eius veros Apostolorum successores esse, à nobis negari, dum seductores illos esse conquerimur? Quum nihil itaque aliud ad sui defensionem quam spetiosos titulos afferant, id quod præcipue indubium vocatur, simpliciter asserunt; quæ illorum agendi ratio est, qui nihil habent quod prætexant.

Reuera non inique nobiscum agerent, si accusatio nostra ab affectu tantum penderet, & simpliciter ea assereremus, quæ neutiquam probaremus, simplex enim affirmatio, simplici negatione dilui potest, *Vos id dicitis, at nos negamus*. Attamen qui bene sibi conscius est, hoc suo iure non vitur, sed quæ est illius confidentia innocentiam suam ex abundantia probat. At hic non agitur de simplici assertionem, sed rationibus fundatâ argumentis adeo solidis & evidentibus fultâ, ut ne respondere teneantur, nullum sophisticas, nullum subterfugij genus non adhibeant. Ecclesiæ Romanæ adulteria, doctorum eius veneficia detegere parati sumus; nos hanc accusationem rationibus ac argumentis euincensibus munitam proferimus. Plena sanè est iustitiæ & æquitatis nostra agendi ratio. Illi vero simplici hæc & vana, audaci tamen magnifici & venerabilis Ecclesiæ Pastorum, & Doctorum Ecclesiæ tituli iactantia, suspectos se potius reddunt quam purgant. Quum tamen ad extremum usque premuntur & vrgentur, quasi ad sacram ancoram confugerent, excipiunt; Nos Doctorum Catholicorum Ecclesia sumus; ac si tituli huius veritatē indubium non vocarem, ac si hæc non esset accusationis nostræ summa ac substantia, illos, quos se prætendunt esse, non esse: Indoctis utique Professoribus haud absimiles, qui à discipulis in difficultatem aliquam coniecti, quum illi solvendæ non sint, ad Cathedræ suæ auctoritatem & cornuti pilei privilegium cofugiunt.

CAPVT XXI.

Iniquè ab illis agi quum vllam mutationem in Ecclesia accidisse negant, eo quod auctorum, temporis, & loci circumstantia nominatim designari non possunt.

Palmam tamen nobis præripere sibi videntur, quum responderi volunt vbi, quando & per quem hæc mutatio in Ecclesia cœperit; Existimantes enim præcisè responderi non posse, arbitrantur nos vel inuitos concessuros esse ab Apostolorum tempore omnia in eo statu atq; nunc sunt persistisse, nec considerant infelicem hanc esse sæculi conditionem & mundi coluetudinem, in peius ruere, alterare, mutare, corrumpere, an cum tempore perdere bonum illud quod tempore conseruari debuerat; non quod hæc cõtagio & infectio nocere propterea possit verè Ecclesiæ & fidelium, electorumque numero, quos Deus semper in maximis confusionibus

conseruat, ac in densissimis tenebris illuminat, ut supra ostendimus: sed quia tempus externam rerum omnium faciem senio veluti ac rugis obducit. Sub Veteri Testamento ante prædicatum annum Domini acceptum, Deus Ecclesiam, hoc est suos semper seruauit, nemo tamen negat externam Ecclesiæ faciem magnas mutationes passam esse, omnes id confitentur, & qui confiteri nollent, Scripturam ipsam negaret. Idem sub Nouo Testamento contigit: In essentialibus nullam vnquam Ecclesia Dei mutationem passa est, multo minus perit; sed si extrinsecus ac in eâ multitudine in qua ut granum inter paleas laret consideretur, de mutatione ambigi non potest: Hoc, si quis dubitauerit, ostensuri sumus: sed tyrannicum esse dicimus si quis nos ad personas loca & tempora, à quibus vbi & quando hæc mutatio cœperit & Apostasia consequuta sit sigillatim indicanda obligare velit; si penes receptato em furtum deprehendatur, iustus possessor bonum suum sibi vendicans & ius suum comprobans causam obtinet, & receptor condemnatur, quamuis indicare nequeat vbi, à quo & quando furtum commissum fuerit: non minus de ægro iudicat medicus, nec minus remedia necessaria præscribit, quamuis morbi tempus, locum, vel occasionem ignoret.

Nugatoria sanè ac fallax est hæc conclusio rebus in omnibus, sed præsertim in religionis negotio, pertendere nullam ideo mutationem cõtigisse, quod mutationis locus, tempus & auctores designari nequeant: tam exacta inquisitio & notitia à præteritorum temporum historia pendet: quid tum postea si ignoretur? si nihil de illa in veterum monumentis exstet? Quot incidunt mutationes & alterationes, quarum neque tempus, neq; primus locus, neque primi auctores dici possunt? Et quis inuouatorum solitas fraudes ignorat? quis nescit illos solere auertere & perdere auctoritates & documenta quæ cõtrea se aliquando produci possent? Quot libri sub veterum ac celebrium scriptorum nomine falsò circumferuntur, quorum tanquam monstrorum illos pudisset. Hoc in omnibus scientiis, Medicina, Iurisprudentia atque adeo ipsâ Theologiâ vsuuenit. Iniquum igitur est omnino & iniustum, eos qui de inuouatione litem mouent, velle uti auctoritatibus ab aduersariis de industria suppositis, si liquidiores alias, maiorisque fidei producere possint.

Qui Iudæos antiquæ patrum religionis adulteratæ vel potius puritatis in doctrinâ à Malachi temporibus abolitæ cõuincere aggredèretur, ne ille frustra desudaret in locis, tempore ac auctoribus tam portentosa, mutationis & enormis adeo deprauationis designandis & specificandis: attamen extra dubium est & luce ipsa clarius hanc mutationem & corruptionem in Iudaicam religionem inuectam fuisse: Sed vnde indubitata hæc veritas nobis innotuit? Certe ex Scriptura, ex qua veteris Ecclesiæ Iudaicæ religionem agnoscimus. Huius archetypi & exemplaris collatio, cum religione Iudaica, qualis erat temporibus Iesu Christi satis detegit ingens inter nouam superstitionem & antiquam Religionem discrimen, ac proinde mutationem cõtigisse satis indicat, quamuis illius circumstantias non designet.

Ac sane quum Dominus noster olim Scribas, Phariseos, Doctores ac Interpretes legis redarguebat, & antiquæ ac primigeniæ puritatis innovatæ ac immutatæ convincebat, non utiq; monumenta, instrumenta, loca à quibus & quando hæc innovatio cœpisset illis indicabat; Scripturis tantummodo ac doctrinâ utebatur, quamquam nemo illo melius id præstare potuisset, illo inquam qui vel minima temporum momenta in numerato habuit, qui absolutissimâ & Chronologiæ & historiæ notitiam habuit. Sed nos suo exemplo docere voluit, quam methodum in deregendis ac reformandis erroribus insistere debeamus, nempe nos ad scrupulosam omnium harum circumstantiarum quæ nihil ad rem faciunt designationem non teneri.

CAP. XXII.

Mutationes quasdam esse quæ paulatim formantur, & difficillimum esse imo impossibile tempora locos & auctores alicuius mutationis semper denotare.

Fatendum est itaque experientiam quotidie docere, mutationes quasdam paulatim formari, nec id percipi posse, ita ut præcisè ac in vero suo articulo, singuli, huius progressus, ut ita dicam, insensibilis, gradus obseruari queant. Quis vnquam obseruasse potuit, quando, à quo & quibus gradibus lingua Gallica immutata fuerit? Ille tamen mentis non esset compos, qui ab hac difficultate, imò impossibilitate, nullam in illâ mutationem factam esse contenderet. Quis senum momentum, horam, mensem, annum quo senescere, colorem immutare & viriû diminutionem pati cœpit, præcisè notare possit? mente tamen captum esse illum oportet qui tam apertam mutationem in senectute vel negaret vel non agnosceret.

Et ut hanc considerationem ad Ecclesiæ Christianæ statum referamus, quis nescit in primitiâ Ecclesiâ in millenariorum errorem viguisse? quis tamen designare posset, à quo, vbi & quando cœperit? quis præcisè notare possit quando cessarit, vbi & à quo primùm condemnatus fuerit? quis inde tamen inferre audeat, hunc errorem semper viguisse, ac etiamnum hodie in Ecclesiâ vigere, vel errorem non esse, sed doctrinam Apostolicam? Error quoque fuit olim in Ecclesiâ receptus & probatus, nec vllus ea de re dubitat, Cœnæ Sacramentum in infantibus administrandum esse. Quis primùm erroris illius auctorem nobis indicabit? aut vbi vel quando introductus fuerit? quis acta publica quib. erroris huius oppositio consignata est proferre possit: imò quando & quo in Concilio hæc doctrina condemnata fuerit? Nemo sanè; nec idèd tamen hæc doctrina Apostolorum esse dicenda est.

Ecclesiæ primitiæ Doctorû error fuit, o ipsas Sanctorum animas immediatè ab excessu paradisi non intrare: Tertullianus animas martyrum tantùm excipit. At quis opinionis tam paradoxæ, auctorem, tempus vel natiuitatis locum edere possit? quando, vbi & à quo primùm condemnata fuerit? Ac tamen certissimum est erroneam hanc opinionem principium suum, progressum, ac finem habuisse. Ecclesiæ veteris error

fuit, Deum pro patriarchis, Prophetis, integro iustorum functorum cœtu, ac ipsis martyribus orare, quis adèd in antiquitatis notitiâ versatus est ut distinctè tempus notare, locum proferre, auctorem indicare absonæ huius pietatis possit? An ex difficultate & impossibilitate harum minutiarum exactè explicandarum hanc pietatem semper in Ecclesiâ fuisse & hodie adhuc esse sufficienter probabimus? Quodam tempore q̄ immediatè à Baptismo, lac ac mel baptizatis degustanda præbebantur, corpus & illis integrum oleo iungebatur, s̄torâ hebdomadè à lauando abstinabant, certâ quâdam t̄ anni die oblationes pro natiuitate hoc est in memoriam passionis martyrum offerebant, & impium existimabant die Dominicâ ieiunare, x̄ à Paschate ad Pentecosten ieiunare, y genibus flexis adorare, z nunquam nisi Orientem versus præcabantur Quando hæc cœperunt? vel si ab Apostolis fuerunt, ut tum, quum vigeant, credebatur, quomodo ab illo tempore immutata sunt? quando mutatio cœpta est, à quo, quo ve in loco? si iis satisfacere nequeamus qui hæc omnia à nobis quærerent, an ideo absque ratione, illorum mutationem pertinaciter negabimus? Et quando quidem hæc iure mutata sunt, annon Apostolicæ hoc est diuinæ institutionis illa non fuisse, fatendum est?

Constitutio fuit Apostolica, sed quæ tam diu duntaxat durare debuit, quam diu illius constituendæ occasio; ut abstinere se fideles à contaminationibus simulachrorum, & suffocatis & sanguine. Hanc constitutionem obseruari desisse videmus, nec tamen asserere possumus quando desierit, vel quâ in Synodo abrogata fuerit; an ideo illam adhuc durare dicemus? Interim æquè absurdum est originem negare, eo quod auctor, tempus & locus ignorentur, ac cessationem & finem, eo quod à quo, vbi & quando res vel cessare vel desinere cœperit, indicari non possit. Ut qui illum unquam extitisse negaret, cuius natiuitatis nec mensem nec annum, imò fortassis etiam sæculum designare non posset, vel, ut qui mortuum illum negaret, cuius, obitus annum vel sæculum ignoraret.

Ridicula est igitur cauillatio, instare ut, quo pateat nullam in Ecclesia contigisse mutationem, tempus designemus, locum noremus atq; auctores mutationis proferamus. Sed nos æquos præbemus, quum experientiâ ipsâ mutationem inuectam fuisse probamus, quum Apostolorum doctrinam cum posteriorum doctrinâ conferimus & ingens inter vtramque discrimē & repugnantiam ostendimus; quum Ecclesiæ Romanæ statum cum primæ Ecclesiæ statu componimus, & vtriusque differentiam prodimus, quamuis id genus probationi, ut quæ linguarum peritiam in lectoribus exigat insistere nolimus.

Et ut illâ destitueremur, nec ramen destituimur, non est tamen vel exceptionib. vel præscriptionibus aduersus Scripturam locus. Quod se quioribus temporibus exortum est, quamquam nostri antiquum, illius ramen respectu nouum est. At hic non agitur de personarum antiquitate. Imò hoc amplius addimus ut aliquid æquè antiquum ac Scriptura extet, si Scripturæ non congruat, quo magis antiquitate commendatur, eo magis à falsitate condemnatur: malum enim quo vetustius, eo perniciosius.

q̄ Tertull. d. corona m. c. 4.
r̄ Dion. A. reop. de Hierarch. Eccles. c. 2.
Clem. const. Apost. l. 4. c. 41. & 44.
f̄ Tertull. ibid.
i u x y Tertull. ibid.
z Basil. libro de S. Spiritu c. 27.

Act. 15. 29.

m vide supr. c. 17.

n vide ibid. o Instit. verit. Christ. Irenæus contra hæres. c. 31. Tertull. de anima cap. 5. Ambros. de bono mortis c. 10. August. in Enchir. ad Laur. c. 109. p̄ Epiphani. hæres. 75. contra Arrium l. 3. 4. I Cyprian. epist. 3. 4. edit. Pamel.

CAP. XXIII.

Non bona fide nobiscum agi quum importunè à nobis contenditur vt respondeamus vbinam gentium vel locorum esset nostra Ecclesia & quosnam Doctores ante reformationem habuerit.

Captiosos autem hosce litigatores pudere deberet, & ab eiusmodi argutiis & cauillationibus illis abstinendum esset: sed vt fecundum est vitiligatorum ingenium diuerticulis excogitandis, scrupulum hic nobis mouent; Deus, inquiunt, Ecclesiam in terris semper habuit, quod fatemur; & hæc Ecclesia omni tempore Pastores suos habuit, id quoque concedimus: sed hic inferunt, vbinam igitur erat Ecclesia vestra ante Lutherum? quos Pastores & Doctores habebat? Atque ita rursus ab hominis ignorantia rem non fuisse concludunt, arbitantes nos huic questioni satisfacere non posse, ac sibi persuadentes nos ignorare vbinam fuerit Ecclesia nostra, & à quo recta fuerit, nostram Ecclesiam nusquam fuisse pro certo habent. Veteratorum sane in morem: fac enim, quod tamem falsum esse mox ostendemus, nos nescisse vbinam esset Ecclesia nostra, & qui Pastores eius fuerint, à mutatione & avostasia quæ Ecclesiæ contingit an bonâ fide ex ignorantia nostra inferes rem non fuisse? An hæc illatio esset legitima, *ves illa te latet proinde nunquam fuit?* Ita tamen argumentantur, Vos latet, inquiunt, vbinam fuerit vestra Ecclesia, & quinam fuerint eius Pastores, nullam igitur habebatis Ecclesiam.

Atque ita in nos invehuntur & veluti re bene gestâ triumphant, ac si respondentes nos nescire vbinam esset nostra Ecclesia, nec quos Doctores haberet eadem operâ fateremur, illam non fuisse, vel si fuerit, absque Pastoribus fuisse. Eiusmodi illatio Eliæ olim fucum fecit, cum nesciret vbinam esset Ecclesia decem tribuum, nec qui essent eius Doctores, *b Dereliquerunt*, inquit *pacem Domini, filij Israel; altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio; & derelictus sum ego solus & querunt animam meam vt auferant eam.* Se solû esse arbitrabatur, quia cæteri ipsi erant incogniti: sed Dominus vitiosam esse hanc illationem illum docuit, respondens, *c reliquit sibi septem millia virorum qui non curauerant genia ante Paal.* Si igitur Ecclesia Israelis ita latere potuit, vt Elias & locum & Pastores eius ignoraret, quis maiorum nostrorum tempore idem contigisse mirabitur? quum terra veluti tenebris obducta esset, Deum Ecclesiam habuisse cuius neque locum designare, neque Pastores edere possimus. Nec est regendum, Deum præterea tunc temporis illustrem in Iudâ Ecclesiam habuisse. Quoniam sepe contigit vt Ecclesia Iudæa corruptione aquauerit; imò superauerit *d* Ecclesiam Israelis siue decem tribuum; adeo vt si quis externam Ecclesiæ faciem qualem sese hominum oculis conspiciendam exhibebat intueretur, nihil aliud dicere posset nisi omnia ad summam vastitatem & solitudinem esse redacta. Sed quamuis deploranda hæc mutatio vniuersum Israël & Iudam non peruasisset argumētum tamen ab Ecclesiâ Israelitica statu ductum vim suam semper haberet, nam si tanta Ecclesiæ pars incognita subsistere

potuit, cur cæteræ quoque partes & reliquæ omnes Ecclesiæ particulares incognitæ subsistere non poterunt?

Sane necessaria est hæc conclusio, id quod obstat quominus tota Ecclesia lateat, obstat quoque debere quominus singulæ eius partes lateant; & eandem potentiam quæ Ecclesiæ partes i. Ecclesias particulares vel in maximarum confusionum ac turbarum medio sustinet ac conseruat, Ecclesiam quoque vniuersam pariter conseruaturam. Si Ecclesia ideo semper visibilis esse dicenda est, & quæ digito indicari possit, quia Dominus litium componendarum viam præscribens, dixit, *e Dic Ecclesiæ*; quandoquidem Ecclesiæ particulares hac de causâ adeundæ sunt; hæc augmentatio Ecclesias particulares quoque semper visibiles esse probabit. Si vero non obstat quominus suo respectu sint inuisibiles, vt est in confesso, nihilo magis obstabit quominus Ecclesia tota interdum sit inuisibilis. Si Ecclesia *f semper sita sit in vertice montium & eleuata super colles*, ac proinde sepe visibilis, Ecclesiæ quoque particulares semper visibiles erunt, quandoquidem illa nec videri nec agnosci, nisi in illis & per illas, potest; & si non semper conspicua sit & visibilis in partibus suis, nihilo magis in toto suo conspicua & visibilis erit. Si denique arbitrantur Ecclesiam semper visibilem esse debere, semper hominum oculis expositam, quia Pastores eius sunt *g lux mundi & comparantur h lucernis quæ non ponuntur sub modio, sed super candelabrum*, cum illa sit & esse debeat Pastorum Ecclesiarum particularium qualitas, Ecclesiæ particulares in quibus eiusmodi Pastores extiterint hoc pacto hominis carnalis oculis semper visibiles erunt, quod tamen, vt manifestò apparet, verum non est. Sed profecto Deus non promisit Ecclesiam suam semper in seculum iuga montium: in seculum quidem promisit, nec dubitamus quin subinde ac identidem Deus promissis suis steterit; at nunquam promisit semper in seculum, quod nec etiam contigit: imò contra *i* Deus Ecclesiæ suæ alas promisit, vt volaret in desertum in locum suum à facie draconis persequentis. Et quum Dominus querelas de fratribus in Ecclesiâ sinum effundere nos iussit, vbi priuatæ & secrete reconciliationi non est locus, mandatum hoc hanc conditionem subintellectam habet, *dummodo id fieri possit*: Dominus ad sui temporis consuetudinem respiciebat; & legem præscripsit quam obseruare debemus, sed possibilitate semper præsuppositâ, eodemque Ecclesiæ statu ac illius tempore cuius politia, hoc saltem respectu nõndum erat corrupta. Hoc mandatum igitur non præsupponit Ecclesiam hominum oculis semper expositam fore, sed quando exponitur, præcipit vt illam hac de causa adeamus. Doctores autem *Ecclesia lumina* vocantur, non semper effectû, sed officij habitâ ratione, vt quoque hæc de causâ *sal k terræ* appellantur, quia in hunc finem constituti sunt, atque hoc munus est ipsorum & officij. Sed quum reapse lux sunt, lux illa est spiritualis, quæ non nisi oculis animæ ac spiritûs à spiritualibus cernitur, ab iis, inquam, qui in domo sunt, vt ipsi Dominus obseruat: aded vt harum considerationum nulla continuam visibilitatem externam Ecclesiæ nec in toto, nec in partibus sufficenter probare possit.

e Matt. 18. 17.

f Esai. 2. 2.

g Matt. 5. 14
h Matt. 5. 15

i Apoc. 12. 4

k Matt. 5. 15.

l Ibid. 15.

b c. 1. Reg. 19. 10.

Rom. 11. 4.

d Hoc supra verum esse ostendimus.

CAP. XXIV.

Ecclesiam Dei fuisse ante hanc nouissimam reformationem & vbinā fuerit & qui eius Pastores fuerint.

Sed si adhuc instetur, & quærat^r vbinam esset Ecclesia nostra immediatè ante successione^m nostram, respondemus fuisse Babylone captiuam sub Antichristi regno, in *exite Babylone populus meus*, vt scribitur in Apocalypsi, populus itaque Dei erat Babylone, quamuis Diis Babylonis non seruiret, quinimò eius Doctores erant ipsius Babylonis Doctores: quod si cui mirum hoc videatur, statim Ecclesiæ Indaicæ ante quam Dominus prædicare cœpisset, in memoriam sibi reuocet. Annon tunc quari poterat vbinā antea esset Ecclesia Dei & quinam eius essent Doctores? quid huic quæstioni responderi potuisset? Scribæ & Phariseos quique illis adhærebant, maximam scilicet populi partem esse Ecclesiam? quin potius hostes Christi ac Ecclesiæ erant, nedum vt ipsi Ecclesia essent: vt verè ergo responderetur, paruus iustorum numerus qui sub tyrannidis huius spiritualis iugo gemebant, qui vastitatem quæ ex doctrinâ & antiquâ disciplinâ corrupta oborta fuerat desolebant, hoc Ecclesiæ titulo tunc insignitus fuisset? Phariseos vero de quibus Dominus dicebat *illos sedere in Cathedra Moysi*, Ecclesiæ Doctores esse quoque respondissent. Idem & nos dicimus, Deum antereformationem cœptam, Patrum nostrorum tempore Ecclesiam in medio Babylonis habuisse, in medio Ecclesiæ Papisticæ & Antichristianæ, nec tamen hanc Ecclesiam multitudinem esse illorum qui *bestia n characterè acceperant, eamque adorabāt*; sed o exiguum numerum illorum qui tyrannidem & corruptionem Romanam improbabant, quorum quidam subinde detecti modo in exilium acti, modo crudeliter morti dati sunt, idque sub horrendorum & atrocium criminum prætextu, vt inuisi populo redderentur & eorum memoriâ posteritas execraretur, nisi Deus prouidentia suâ, inuitâ calumniæ fraude ac violentiâ monumenta fidei ac pietatis illorum in hunc vsque diem reseruasset, cuiusmodi miseri Valdenses fuerunt huc illuc errare coacti, ipsique Albigenses enersi ac penitus excisi.

Quod insuper quæritur, quinam adeo cōfuso & perturbato tempore quo Babel regnabat Ecclesiæ Doctores fuerint? Respondemus certè Spiritum Sanctum p̄ internè semper Ecclesiam suam docuisse, externè verò, illos ipsos qui publicè docebant, Doctores nempe Ecclesiæ Romanæ: verùm aliquis obiiciet, hos igitur Doctores, veros Doctores fuisse. Veros Doctores aliquando fuisse inficias non imus, nempe quemadmodum Scribæ & Pharisei veri Doctores simul & q̄ seductores erant: veri Doctores q̄ quum sedentes in Cathedra Moysi, ac illius doctrinam docentes, populus Dei illorum ministerio veram doctrinam excipiebat: seductores quum in suâ ipsorum Cathedra sedentes, suas traditiones ac sua commenta docentes, & pereuntes & quos Deus s̄ non elegerat, venenum ab illis præparatum hauriebant. Sic se res habebant in Ecclesiâ Indaicâ, antequam Dominus sese mundo manifestare cœpisset, alioqui Deus nullam habuisset Ecclesiam; hæc verà quum sint, si de illorum

veritate constituerit, necesse non est de responsione ad id quod quæritur, quomodo? vterius sollicitos nos esse.

Quum de re aliquâ consentitur, curiosum est de illius mediis inquirere. Ne vllus tamen resideat scrupulus, dicamus quâ ratione falsis illis Doctoribus ad populum suum docendum Deus vsus fuerit; Scribæ & Pharisei ante Domini nostri aduentum, Verbum Dei Iudæis & proponebant & prælegebant, quantum ad salutem necessum erat: sed fermentum suum immiscebant, traditiones suas ac commenta sua addebant; vera Ecclesia fermento omisso, verbo pascebatur, falsa Ecclesia contra verbo omisso, fermento vescebatur. Quid mirum? Oues in pascuis herbis tum venenatis, tum salubribus refectis, salubres eligere norunt & à noxiis abstinere. An Christi Oves hâc prudentiâ destitutas arbitramur? oues, inquam, illas & quæ illum sequi dicuntur, quia sciunt vocem eius; alienum autem non sequi, sed fugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.

Quis mirabitur ergo, ante ingentem hanc reformationem quam Dominus nouissimis hisce diebus mundo veluti in senium vrgente inchoauit, Ecclesiam quum sibi veritas cum mendacio proponeretur, veritatem mendacio reiecto amplexam esse. Sanè hæc veritas semper in Ecclesiâ resonauit atque in Ecclesiæ Romanæ Doctorum ore fuit non secus atque benedictio in ore Balaami, nempe vnum Deum esse Creatorem & Conseruato^rem omnium; Patrem, Filium, & Spiritum S. distinctos non diuisos, illum esse Deum: hunc mundum in hominis gratiam creatum, & hominem ad imaginem Dei, hominem peccato suo iram & maledictionem in se attraxisse, Filium Dei naturam nostram assumpsisse, & in illâ offensas nostras expiisse, omnes qui in illum credunt, quos sincerè & verè peccatorum pœnitentiam misericordiam consequi, ideo misericordem illum Deum amandum esse, inuocandum, ei gratias agendas &c. Hactenus Scribæ & Pharisei in Moysi, Prophetarum, Christi & Apostolorum Cathedra sedebant? hactenus audiendi fuerunt, hactenus illos Ecclesia audiuit: sed quando ad hanc veritatem mendacium suum addiderunt, ad hoc Dei Verbum traditiones suas, ad hunc panem spirituale^m & fermentum suum, tunc in propria Cathedra sedebant, tunc non amplius audiendi fuerunt, tunc non à verâ, sed à falsâ Ecclesiâ auditi fuerunt; atque ita ad importunam illam quæstionem quâ quæritur, quomodo? respondemus.

Ipsâ hâc eadem ratione quid respondendum sit quum quid Patribus nostris factum sit interrogant, non multum laboramus: hæc quæstio, Ethnicis interrogantibus, responsum sanè odiosum in ore filiorum de patribus loquentium primis Christianis extorsit, Mirabilem esse Deum in viis suis, sed in speciem omnes damnatos esse: nos ad eas angustias, Deo sit laus, redacti non sumus. In Ethnicismo nihil erat quod seruare posset, nullum gratiæ & misericordiæ verbum. In doctrinâ quæ in Ecclesiâ Romanâ proponebatur, dabatur optio, & quisquis elegerit, quisquis selegit & ad vsu^m suum applicauit seruatus fuit: cur multa Patrum nostrorum millia id fecisse in dubium reuocemus? Deus Ecclesiam sibi in medio

Apoc. 18.4

Apoc. 24.9.
Apoc. 20.4.

Ioan. 16.13.

Matt. 23.2.

1. Cor. 1.18.
2. Cor. 2.15.
Rom. 11.17

Ioan. 10.4.

Matt. 16.6.

medio maxime horrendarum vicissitudinum, confusionum ac desolationum quæ à Malachie temporibus sub Veteri Testamento contigerunt conseruauit. An brachium eius sub Nouo abbreviatum esset, imo quum sit Dominus & ab æterno, & sibi semper similis est nec muratur.

Procul ergo facessat importuna hæc curiositas, procul facessant quæstiones illæ idiotis exagrandis excogitatæ; ubi locorum erat vestra Ecclesia; ubi gentium vestri Doctores? Ecclesia nostra erat Babylone, Doctores habebat, vt nullos alios habuerit, ipsosmet Babylonis Doctores. Quod autem queritur, cur ergo exemplum illorum non simus imitati? cur Babylone egressi fuerimus, si Babylone seruati fuerunt? rationem infra y suo loco reddemus.

CAP. XXV.

Quanam vera sit Ecclesia successio, nec illam à successione vel naturali vel Politica pendere.

Nunc, quia nos successionis præiudicio præcipuè grauâr, quam magni momenti & penes te, non autem penes nos esse volunt, & quæ continuatâ serie apud illos permanferit, nos vero interuenerimus; præiudicij huius vires pressius intueamur.

Ne autem vocis ambiguitas, tenebras offundat, operepretium est scire quam successionem intelligant, an successionem naturalem à patre ad filium, & de generatione in generationem? Nos dicimus ab eiusmodi successione Ecclesiæ successionem non pendere. Hæc erat & est adhuc Iudeorum obitatorum prærogatiua ziphocum esse Patres ac Prophetas, illorum sunt successores generationis carnalis & naturalis habitâ ratione, nec tamen sunt vera Ecclesia; piis maioribus suis quatenus homines succ. esserunt, hæc successio naturalis est. At non successerunt ipsis quatenus fideles, hæc successio spiritualis est. Non qui Israelitæ sunt secundum carnem, continuo Israelitæ sunt secundum Spiritum. Si successionem politicam intelligant, muneris ac auctoritatis habita ratione, dum alter alteri ordine & continuata nec interrupta serie succedit; Ecclesiam eiusmodi successioni non esse alligatam dicimus: quoties b conqueruntur Prophetæ, populum Israelis, Reges ac Sacerdotes in magnam confusionem & perturbationem per idolatriam coniectos esse? At quos Reges? quos Sacerdotes? Reges bonorum Regum successores: Sacerdotes verorum Sacerdotum successores. Annon penes Scribas & Phariseos erat hoc successionis genus quam Politicam appellamus? an ideo tamen veram Ecclesiam const. tuebant? quin potius populi seductores e erant, legis corruptores, Domini nostri ac doctrinæ ipsius hostes capitales & acerrimi. Tam aperta veritati nihil nisi friuolum opponi potest: si dixerint d à Malachiâ prædici, labia Sacerdotis custoditura scientiam & legem requisitum iri ex ore eius. Respondeamus, non ibi agi de reifutura prædictione, sed cohortationem esse ad officium, ac sane immediate post, Propheta Sacerdotes accusat quod recesserint de viâ & scandalizauerint plurimos in lege; indubitatum a gumentum quo videmus verba illa, *labia Sacerdotis custodient scientiam*, nihil

aliud significare quam, labia Sacerdotis debent custodire scientiam; nihil frequentius est in scriptura, quam officia verbis futuri exprimere; omnia fermè Dei præcepta hoc stylo concipiuntur, non habebis Deos alienos coram me, Nô facies tibi sculptile, Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum &c. qui ex hisce loquendi formulis inferre vellet præcepta Dei nunquam violatum iri, insanus esset ac de mens.

Atque ita vera Ecclesiæ successio non semper coniungitur cum successione politica, quæ per se, sine veritatis successione, similis est successioni tenebrarû, morbi, aëris pestilentis, sterilitatis ac tyranni, quum luci, valetudini, aeri salubri, fertilitati ac bono principi succedunt; illa demum vera successio sentenda est, quæ pietatis est successio. Idem sentire, est eidem Cathedræ succedere; idem non sentire, est contrariam Cathedram insidere, Cathedræ successio, nihil successionis præter nomen habet, sed idem sentiendi, successio, veritatem; vt atebat Gregorius e Nazianzenus, docens quid Dominus significet, quum ait, audiendos esse Phariseos sedentes in Moſis Cathedra, hoc est, quum docent quomodo Moſes, quatenus Moſi in doct. ina succedunt, sed id non obstat quominus eos ubi j à Phariseorum fermento cauere præceperit, quatenus non sedent in cathedrâ Moſis, sed in Cathedrâ quam illi sibi met ipsis fabricati sunt.

Quid ergo? annon Ecclesia Dei certam habet in terris successionem? imò Dominus g dixit, *ſicut quercuum firmitas in eo consistit quod repullulent, ita semen Sanctum fore firmitatem illius.* Sed hæc Ecclesiæ successio & propagatio neque naturali, neque politicæ successioni alligatur, sed à liberâ tantum illius dispositione pendet qui h ponit flumina in desertum; & exitus aquarum in sitim; terram fructiferam in saluginem, à malitiâ inhabitantium in eâ, qui ponit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum.

CAP. XXVI.

Papatum ab Apostolis originem non ducere.

Sed vt rem propius inspiciamus, Ecclesia Romana nullam legitimam habet successionem, non ordinis & politicæ, non ceremoniarum, imò nec personarum, multo minus doctrinæ: successionem ordinis ac politicæ quæ in veteri Ecclesia obseruabatur non habet: in veteri enim Ecclesiâ nulli erant Papæ, nulli Cardinales, nulli Patriarchæ, nulli Archiepiscopi, imò nec Episcopi Romano more. Omnes Apostoli, quantum ad potentiam clauium & Apostolarum auctoritatem, erant æquales. Siquid inter illos fuerit discriminis, non fuit muneris illorum respectu; omnes i munus suum summo Apostolo, Apostolorum principi, Domino Iesu immediate acceptum referebant, idem illis omnibus mandatum iniunctum fuerat nempe, vt omnes gentes docerent, eadem peccatorum k remittendorum facultas concessa, leorum nomina equaliter duodecim fundamentis Hierusalem cælestis inscripta, sedent super duodecim m thronos non subalternos, sed collaterales, eiusdè altitudinis & dignitatis, iudicantes duodecim tribus Israelis. Sunt, vt inquebat Constantinus Magnus in Concilio

x Mal. 3. 6

y Cap. 37.

e Matt. 23. 2

f Matt. 16. 6

g Esai. 6. 13

h Psalm. 107 33-34-35.

z Rom. 9. 5

a Rom. 9. 6

b Jerem. 2. 6

c Matt. 23. 16. 17. 19

d Malach. 2. 7.

i Ioan. 20

k Ioan. 20. 23
l Apoc. 21. 14

m Matt. 19. Luc. 22. 30.

z Gelaf. Cy-
zic. Act.
Syn. Nic. 1.
z. c. 7.
o Matt. 16. 14
p Ioan. 20. 23
q Luc. 22. 32
r Ioan. 17. 20
s Ioan. 21. 15
16. 17
z Isidor. Pe-
lus. ep. 1. 1.
183. ad Ti-
moth. A-
nag.

x Ioan. 21
15. 16. 17
y Matt. 16. 18
z Gregor.
Ness. in
Test. & Ver.
Testam. de
Trin. contra
Iudæos. Cy-
rill. de Trin.
1. 4. Chryf. in
Mat. hom.
55. Ambros.
in epist. ad
Eph. c. 2.
Hilar. de
Trin. 1. 2. &
6. August.
tract. 1. 1. c. 21
in Ioan.
tract. 124. &
alibi saepe.
Hieron. in
Abdiam
cap. 1.
a 1. Pet. 2. 17

b 1. Pet. 5. 1. 2

Nicæno, *duodecim columnæ*: non igitur alter alteri innititur, sed qui simul iuncti Ecclesiæ ædificium sustinent. Si Petro *o* Dominus promiserit claves regni cælorum, *idem* p potestatis cæteris quoque Apostolis concessit. *q* Si pro illo rogauit ut non deficeret fides eius, pro omnibus *r* fidelibus quoque, pro totâ Ecclesia sua & omnibus illius membris orauit, *si* Petrum ter hortatus est ut oues suas pasceret, *id* idè factum est quia ter Petrus illum abnegauerat. *t* Triplex abnegatio triplicem instaurationem postulabat, qui ter corruerat, ter erigen lus erat. Anne hæc in pristinum stat *û* restitutio in priuilegium extraordinarium conuerteretur? an serui qui magis seridè de officio suo admonent a maioris auctoritatis priuilegio ornati censendi sunt? an in altiore gradu collocati? Contrâ, se Domini suspectos esse credunt, & cum Petro contristantur; Si Domini corda illorum inspicere possent, dicerent *x* cum Petro, Domine tu scis quia amo te, tu scis me nihil aliud optare quam ut tibi seruiam. Denique si Dominus illi dixerit, *y* Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, primi & celeberrimi patrum dicunt *z* Iesum non personam, sed Petri confessionem intellexisse, non Petrum qui confitebatur, sed petram quam confitebatur, hoc est, Dominum nostrum Iesum Christum, quanquam lubenter agnoscimus Ecclesiam super Petrum, sed nò solum ædificatam esse: vnum est ex fundamentis, sed non fundamentum, vnum ex duodecim fundamentis, vna ex duodecim columnis, vnus ex duodecim iudicibus duodecim tribuum Israelis, sed non illorum fundamentorum fundamentum, illarum columnarum columna, illorum iudicum iudex, sed fundamentum collaterale, columna collateralis, iudex collateralis cum cæteris Apostolis collegis suis, nec etiam Reges deponere aggressus est, neque vllam eiusmodi auctoritatem sibi vindicauit, imo verò hæc duo coniunxit *a* *Datum timete, Regem honorificate*, quamuis tunc temporis Ethnicum, quamuis tyrannum & Ecclesiæ persecutorem, neque dominus est aliis senioribus & Ecclesiæ rectoribus *b* quorum se *consentorem* & collegam profiteatur.

Fac autem Petrum illam habuisse auctoritatem, quæ hodie Pontifici Romano tribuitur, at tamen probandum adhuc incumbet auctoritatem illam cum Petro mortuam non esse: si verò munus Apostoli illi superstes non fuerit, multo minus Principis Apostolorum? Si Apostolatium quod attinet cæteri Apostoli nullos successores reliquerunt, quomodo sui in illos principatus iurisdictionis successorem ille reliquisset? Donum miraculorum habebat. Cui peculiariter hanc gratiam legauit? An Papa miracula facit? Apostolus erat Circumcisionis, an Papa est Iudæorum Apostolus? hæc Apostolatus munera extraordinaria erant, ut Mosis munus quod in ipsius personâ extinctum fuit & post mortem eius suppressum: quemadmodum igitur Episcopus Ephesus malè sibi vendicasset B. Ioannis Euangelistæ auctoritatem, & Episcopus Alexandrinus B. Marci, quamuis hos duos Apostolos traditio ferat Episcopos in successores habuisse, B. Ioannem Ephesinos, Beatum verò Marcum Alexandrinus. Ita Pontifices absque ratione B. Petri auctoritatem vsurpant sub traditionis illius

obtentu quâ Petri successores esse feruntur. Sic hoc respectu hæc Monarchia Papalis nullam habet successionem Apostolicam, siquidem non solum originem suam non habet ab Apostolorum tempore, sed & multis post sæculis in Ecclesia incognita & inaudita fuit, B. Cyriannus *c* Cornelium Episcopum Romanum *Collegam suum & Coepiscopum* vocat, & ceteros Episcopos, *Corneliy Coepiscopos*: Cornelio quæ succedet quod ab aliis Episcopis, (quos illius Coepiscopos appellat) excommunicatos admiserit, atque illi statutum disciplinæ illorum temporum exponit, nempe vt vnus cuiusque causa illic audiatur, vbi est crimen admissum; statutum quod æquum pariter esse ac iustum ait, vt pote fundatum in mandato omnibus pastoribus iniuncto, & singulorum iure in portione gregis sibi adscriptam, quam regat vnusquisque & gubernet, rationem sui actus Domino redditurus.

Pariter, Stephanum quoque Episcopum Romanum acriter obiurgat. *e* Docet, quemadmodum vna est Ecclesia in toto orbe, in plura membra hoc est Ecclesias particulares diuisa, ita Episcopatum vnum esse, cuius à singulis in solidum pars tenetur, ac proinde in plures Episcopatus particulares diuisum; *f* Patem potestatem cæteris Apostolis tribuit ac Petro, quamuis vt vnitas manifestaretur, dictum fuerit Petro, *Tibi dabo claves regni cælorum*. Non itaque personæ Petri, sed Petro, vt qui omnium Apostolorum vnitatem refert; hanc sententiam quoque sequuntur *g* B. Hieronymus & *h* Augustinus. *i* Sinodus Alexandrina literas suas dat non ad Episcopum Romanum particulariter, sed ad illum iunctim cû cæteris, nec ab illis distinctum. B. Athanasius nunquam aliter eum vocat, quam Episcopum Romanum, Coepiscopum suum & Communitrum. *k* Hosius subscribit primo Concilio Nicæno non veluti referens Episcopum Romanum sed in genere Ecclesiæ Occidentis, sic Episcopus Alexandrinus &c. Hosius ergo non aderat vt vniuersalem Ecclesiæ Episcopum referret, sed Ecclesiæ Occidentis; vt cæterorum singuli vt primatarum iurisdictionum Ecclesiæ referrent, vt ex illorum subscriptionibus fusius videre est. Denique quod contigit Pontifici in VI. Concilio Carthaginensi, nullam relinquit dubitationem, nec vllam admittit exceptionem. Nebulo quidam cui Appiario nomè perat pres byterio motus ab Episcopis Africanis ad Zozimum tunc temporis Episcopum Romanum confugit, qui illo in integrum restituto, existimans præclaram sibi dominii sui limitum dilatandorum occasionem præberi, illam confestim atripit & hûc Appiarium quem restituerat cum legatis ad Concilium Carthaginense mittit, quibus præterea iniunxerat vt postulerent vniuersalem Pontificis auctoritatem à Concilio agnosci, hanc in rem Concilii Nicæni acta citans. Interim Zozimo mortuo, Eulalius à maximâ Cleri & populi parte in locum eius eligitur: sed Bonifacij violentiæ cedit, qui, vt ambitiosissimus, quod Zozimus de primatus agnitione petierat persequitur: Concilium prorsus negat quicquam in Concilij Nicæni actis extare quod primatui illi quem aucupabatur faueret: interim delegatos ad Patriarchas Constantinopolitanum & Alexandrinum mittit, vt sibi authentici corum exemplarium ænum

c Cypr. ep. 52. ad Anton. de Corn. & No. uat. edit. Pamel. & libi passim depist. 55. a Corn. de fortun. 8 felicissima

e epist. 92. a Anton. Corn. & No. uat. lib. de vnit. Eccle. sic, f idem de vnit. Eccl.

g Hieron. cõtra Iouin. 1. 1. 14. h August. tract. in Ioã. 119. & 224. i Apol. 2. Athan. k Gelaf. Cy. zic. act. Con. cil. Nic. p. 2. c. 28.

l Tom. Cõ. cil. Concil. Carthag. 6.

Synodi, quæ penes illos erant inspiciendorum copiam facerent. Hic Bonifacio mortuo Celestinus succedit, qui eodem ardore, auctoritatem quam animo præceperat, comprobare postulat; sed quum iam ex delegatorum suorum relatione patres didicissent nihil eorum in authenticis Synodi Nicænæ exemplaribus reperiri quæ superbi illi Romani Episcopi postulabant, fraudem illorum vituperant, factum perstringunt & illos obtestantur ne ullas amplius prouocationes admittant, insigni hæc ratione additâ. Certissimè Spiritus S. gratiam singulis prouinciis non futuram, nisi quis Deum vni soli iustitiam inspirare posse, & infinitæ aliorum Episcoporum multitudini eam recusare crediderit.

Docemur autem hæc historiâ hæcenus Ecclesias Africanas Papam non agnouisse. Et si qui hodie illum in regionibus illi agnoscerent, eâ sane in re illorum successores non essent. Si Papa fuerit ab initio Episcopus vniuersalis, quomodo vniuersaliter illi per totam Ecclesiam tunc non est obtemperatum? Sed non minus notari dignum est, Pontifices illos qui hanc auctoritatis suæ professionem à Concilio exigebant, non misisse legatos qui pro imperio cæterum illum alloquerentur, multo minus, qui detrectantes tãquam schismaticos excommunicarent; Vt etiam quod Scripturam huic primatui asserendo non proferant, sed canonem tantum Synodi. Nondum enim eo impudentiæ deuenerant vt dominij sui amplitudinem in scripturâ fundari præderent. Mirâ tamen audaciâ vsi sunt, acta Synodi Nicænæ impudentissimè adulterantes & ementientes. Cuius tamen fraudis posteros illorum, vt videtur, puditum est. Hodie enim in concilij illius Actis, qualia ab illis accepimus, nihil exstat quod primatui illi faueat; sed ceteri à Patriarchæ potius Episcopo Romano æquantur. Tandem vehemens illa & acerba Synodi prouincialis tantum, in Pontificem censura annon auctoritatem illius tunc temporis nuperam admodum fuisse euincit: Hisce positis, cum successio à primo initium ducere debeat & primus Papa eam auctoritatem non habuerit quam hodiernus, nullam in Papatu, ac proinde in toto Papatus ordine successione esse, sequitur.

CAP. XXVII.

Cardinales Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Monachos & Moniales Ecclesie Romanæ non esse institutionis Apostolicæ.

Postquam successione primi gradus dignitatis in Ecclesiâ Romanâ expeditus, superest vt ad ordines inferiores progrediamur, ac primū ad Cardinales. Nemo hodie adeo ignarus est qui existimet, vel adeo impudens qui dicere audeat institutionem illorum esse ab Apostolorum temporibus, vel minus illorum quale hodie conspicitur non esse Apostolorum sæculo longe posterioris. Quum Ecclesia cresceret, in præcipuis Ecclesiis creati sunt Presbyteri Cardinales, & Diaconi Cardinales, hoc est præcipui presbyteri & præcipui diaconi quorum minus intra limites & iurisdictionem Ecclesiæ vbi creati fuerant coerceretur; si Romæ, intra limites Ecclesiæ Romanæ; si Carthagine, intra limites Ecclesiæ Carthaginensis. Munus illorum, erat presbyteris & Diaconis communibus præesse. Cardinales hodierni

nihil aliud quam Cardinalium nomen habent; longe aliud est illorum munus, ac institutio plane diuersa. Hodie sunt Electores Pape, non itè olim, exceptis Cardinalibus, vrbis Romæ, quatenus clerici partem constituebant: Hodie curam gerunt omnium Ecclesiarum quæ Põtificem audiunt. Olim munus illorum intra vnius Ecclesiæ cancellos continebatur; quæ tamen est illorum hypocrisis hodie adhuc titulos quosdam affectant quibus curis Romanæ vrbis curiis seu parœciis alligantur, vt si non rem, nomen saltim antiquum retineant. Olim mucus illorum nullum illis supra Episcopos gradum conferebat; Hodie principes sunt & Ecclesiæ consanguinei, triplicem coronam proximo agnationis genere contingentes. Cardinales itaque nullam successione habent quæ ab Apostolorum tempore ducatur, nec per consequens Ecclesia Romana partis huius politicæ suæ habitâ ratione.

Patriarchas quod attinet, nulli quoque erant Apostolorum tempore, nec item multo post. In Actis tantummodo Concilij Nicæni legimus iurisdictionem illorum antiquam cõsuetudinem vocari, quod à traditione Apostolicâ multum differt. Præterea Patriarchæ supremam & æqualem cum Episcopo Romano iurisdictionem habebant; Collega tantum illorum erat, quamuis ordine primus: Ceteri illi Patriarchæ hodie nihil amplius commune cum Ecclesiâ Romanâ habent, Pontifex Romanus quoque Patriarcha amplius haberi non vult, & hodierni Ecclesiæ Romanæ Patriarchæ sunt institutionis Pontificiæ, cum tamen pontificis non sit illos eligere, siquidem primæ institutionis, quæ Apostolica tamen non est, habitâ ratione, collegæ & eiusdem cum illo auctoritatis erant. Patriarchæ itaque Ecclesiæ Romanæ nullam legitimam successione habent, cum initium illorum nec à vero initio hoc est Apostolorum tempore, nec item ab antiquâ Patriarcharum institutione ducatur.

Nihilo magis hodierni Archiepiscopi & Episcopi antiquos referunt, non solum inquam quoad mores, sed quoad auctoritatis gradum. Auctoritas illorum à Pontifice hodie pure pendeat; Antiquitus à solo Episcoporum corpore pendeat, non nisi communi consensu deponi poterant; Vt eligerentur Romam currere non tenebantur. Sed sese inuicem de Episcopi alicuius vel Electione vel depositione certiores faciebant. Præterea non eam in magistratum auctoritatem obtinebant, quam hodie vsurpant. En quomodo res immutentur. Hodie Pontificis habitâ ratione auctoritatem suam seruitute, Magistratus verò, tyrannide permutarunt; & quam apud Pontificem iacturam fecerunt, apud Magistratum sarcinerunt, maluntque illius qui longè distat & cuius magnitudo à magnitudine suâ pendet subditi esse, quam multorum vicinorum & quorum splendor splendorem suum obscuraret; Nulla igitur hoc quoque respectu successio est in Ecclesiâ Romanâ.

In vetere Ecclesiâ seniores erant qui presbyteri vocabantur; sed Ecclesiæ Romanæ presbyteri illorum nihil nisi titulum & nomen habent. Præcipuum illorum munus erat docere; isti maxima ex parte illiterati sunt & idiotæ, ac proinde primorum illorum successores non sunt, nisi eâ ratione quæ tenebræ, quæ paupertas &

m Can. 6.
n Ibid.

k Can. 6.
Conc. Nic.

l Polyd.
Virg. l. 4. de
nunc. c. 19.

o 1. Tim. 8.9.

morbus, lucis, diuitiis & sanitati succedunt. Non potest autem huic defectui obtendi, hæc esse personarum vitia; nam in muneribus Ecclesiasticis, personæ ineptitudo, munus tollit & destruit; Ineptitudinem autem hic appello non personæ vitium, sed muneris exercendi, impossibilitatem, Mulier quæ lacte caret non potest esse nutrix, quod si mulieris lacte abundantis locum subeat, id quatenus nutrix facere non potest, & ad extremum nutriticis nihil præter nomen habebit. Ita qui ad docendum ineptus est: doctor esse non potest, sin vero docenti & docendi perito succedat, non quatenus doctor succedet, nec doctoris quicquam præter nomen obtinebit. Præterea præcipuum presbyterorum hodiernorū munus in missâ dicenda & sacerdotio consistit, quorum in antiquorum presbyterorum institutione nulla mentio fit.

Act. 6. 23. In vetere Ecclesiâ erant p̄ Diaconi, hodie sunt Diaconi, Archidiaconi & Subdiaconi. Sed quid veterum Diaconorum hoc hominum genus præter nomen possidet? an pauperum curam gerunt? imò crudeli & importunâ pronentium suorum exactione pauperum sanguinem sugunt? An ministrant mensis? Imò in illorum mensis opiparè illis ministrant. Verbo dicam siquidem veterum Diaconorum munere non funguntur, quomodo illorum successores essent?

De Monachis & Monialibus ne verbum quidem vnicum in Scripturâ, quo id genus animalia Apostolorum tempore fuisse constet. B. Hieronymus q̄ qui professionem illam summo opere extulit, originem illius à Paulo eremitâ satis longo post Apostolos tempore, deducit, quod si alibi originem illius ad antiquiora tempora refert, summo illo quo hanc professionem prosequeretur amore abreptus & sibi ipsi & veritati contradicit. Nec tamen monachi hodierni monachorum illorum quos tantopere Hieronymus laudat successores censerî possunt: quid agit, inquietabat, monachus in urbibus? Hi non solum vrbes inhabitant, sed & in urbibus vrbes condunt. B. Augustini temporibus, si mendicaret monachus furtum erat, in mendicatione sita est hodie Monachorum sanctitas. B. Cypriani temporibus, ei qui continentia votum emiserat, uxorem postmodum ducere non erat illicitum. Hodie pro hæresi & monstro habetur, nisi quatenus pontifex qui veluti Deus in terris quicquid lubet, imò plus quàm Deus in cælis facere potest, vitium enim in virtutem, & virtutem in vitium exemptionibus suis vertit, voti gratiam facit.

CAP. XXVIII.

Ecclesiæ Romanæ Cereemonias non esse institutionis Apostolicæ.

SI verò Ecclesiæ Romanæ cereemonias consideremus, videbimus antiquam illam & Apostolicam puritatem & simplicitatem illis amplius non inesse; omnia autem immutata esse aut inutilia. Florentissimo illo Apostolorum tempore nihil in Baptismo adhibebatur præter aquam, ab illo tempore chrisma, atque iterum sal, & sputum addita sunt. Quam successionem hæc additiones, hæc innovationes habent, siquidem originem suam à primâ institutione non ducunt. Hic successio- nis canalus interruptus est & turbidam hanc, facti-

dâque aquam cum limpidâ simul admisit. Maior adhuc est multo S. S. cœnæ interpolatio: quàm miserrimè ac sceleratissimè mutilarunt. Regis cœlestis signum in duas partes ab illis dissectum est, quarum alteram procul abiecerunt. Heu! quid non causa est superstitio? Sacramenti huius institutio & formula à tribus Euangelistis & B. Paulo recitatur: quid pote purius ac simplicius? quid ceremoniis superfluis ac superstitiosis minus auctum, pompâ ac gestulationibus minus instructum? Iam verò si cum hæc puritate, simplicitate ac, vt ita loquar, nuditate, cereemoniæ, pompa ac gestulationes Missæ conferantur, dissimile quicquam haud magis videri poterit? Quænam ergo ibi agnosci potest successio vbi tanta est discrepantia, nisi mali bono & corruptionis puritati succedentis successio?

Quid insuper de superstitiosis templorum, altarium, capsularum Sacramento reponendo, baptisteriorum, calicum, patellarum, vestium, aquæ lustralis, panis consecrati, olei consecrati, granorum consecratorum, agnorum Dei, Imaginum, baptismi tintinnabulorum, vexillorum, & gladiatorum consecratione dicemus? Vnde harum cereemoniarum fons & origo deducetur? quamuis cor esset illis plumbeum, facies ferrea, fons ænea, has superstitiones tamen Apostolorum tempore vigille dicere non sustinerent. Quam igitur inde successionem prætereundum possunt? An ab Apostolis sunt supplicationes, lustrationes vicales & aruales ac superba illa funerum pompa quæ simul & viuuntur & moritur? imò ab Ethnicâ superstitione.

CAP. XXIX.

Nullam esse doctrinam successionem in Ecclesiâ Romanâ.

SED quod grauius est, veritatis, quæ Ecclesiæ anima est ac vita, successionem non habent.

Vera antiquitas creditit eos qui in Domino Apoc. 14. 13. moriuntur quiescere à laboribus suis.

At illi credunt se ex hac vitâ excedentes torreri in Purgatorij igne, eoque æque calido & ardenti ac est infernalis. Luc. 17. 10.

Vera antiquitas creditit quum fecerimus omnia quæ præcepta sunt nobis, nos esse seruos inutilis, quia nihil fecimus quam quod debuimus facere. Rom. 8. 18.

At illi docent hominem, in Dei conspectu reum, vitam æternam ex condigno mereri posse.

Vera antiquitas creditit non esse condignas passiones huius temporis, ad futuram æternam gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

At illi condignas esse & meritis suis æquiparari posse credunt.

Antiquitas creditit, nos gratis seruari.

At illi, nos operum nostrorum merito, seruari credunt.

Antiquitas creditit nos gratiâ seruari per fidem, & hoc non ex nobis, Dei enim donum est, non ex operibus, vt ne quis gloriëtur. Eph. 2. 8.

At illi credunt nos partim gratiâ, partim fide, partim meritis & operibus seruari; fidem partim esse donum Dei, partim à libero nostro arbitrio procedere.

Antiquitas creditit nos non ex operibus iustitiæ quæ fecimus seruari. Tit. 3. 5.

At illi

q̄ Hier. in vita Paul. Eremitæ.

7 Catal. scrip. Eccl. nomine Phil.

f Hier. ad Paul. de instit. mon.

2 Augustin. in hoc argum. tractatum scripsit de opere monachi.

4 Cyprian. ep. 62. edit. Pam.

Apoc. 14. 13.

Luc. 17. 10.

Rom. 8. 18.

Eph. 2. 8.

Tit. 3. 5.

At illi credunt nos seruari ex congruo operibus quæ facimus ante regenerationem, & ex condigno operibus regenerationem subsequen-
tibus.

b Psal. 14. 3. 2. Antiquitas Deum *b* rogabat, ne intraret in iudicium cum seruis suis, quia non iustificabitur in conspectu eius omnis viuens.

At illi credunt Dominum secum in iudicium intraturum, operum enim suorum merito se iustificari credunt.

o Rom. 11. 6. Prima & Apostolica antiquitas credidit *c* electionem Dei merè gratuitam esse, electionem esse gratiâ, si autem gratiâ iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia; si autem ex operibus, iam non gratiâ, alioquin opera iam non sunt opera.

At illi credunt & ex gratiâ & ex operibus.

d Philipp. 2. 13. Antiquitas credidit *d* Deum operari in nobis & velle & perficere, pro bonâ voluntate suâ.

At illi vtrumque partim libero suo arbitrio tribuunt.

e 2. Cor. 3. 5. Antiquitas credidit, *e* nos non sufficientes esse cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientiam nostram ex Deo esse.

At illi sufficientiam nostram nobis partim tribuunt.

f Ioan. 15. 5. Antiquitas credidit, *f* nos sine Christo nihil posse facere.

At illi credunt nos sine Christo posse facere opera quæ mereantur ex congruo, vt etiam ante regenerationem & sine gratiâ Dei hominem aliquandiu esse posse sine peccato.

g Eph. 2. 3. Antiquitas credidit, *g* nos naturâ filios esse iræ. At illi credunt, nos naturâ nostrâ preparare & disponere posse nosmetipsos ad gratiam.

b Eph. 2. 1. Antiquitas credidit, *h* antequam Christus nos viuificauerit, nos mortuos esse in delictis & peccatis nostris.

At illi credunt, nos libero esse ad bonum arbitrio.

i Gal. 5. 17. Antiquitas credidit, *i* carnem concupiscere aduersus spiritum. Spiritum autem aduersus carnem; hæc enim sibi inuicem aduersari.

At illi credunt, nos legem Dei perfectè hoc est absque peccato implere posse.

k Rom. 8. 7. Antiquitas credidit, *k* sapientiam carnis inimicitiam esse in Deum, nec legi Dei subiici posse.

At illi in carne liberum arbitrium ad bonum agnoscunt.

l Ioan. 17. 9. Antiqui crediderunt, *l* Christum non rogasse pro mundo, sed pro iis quos dederat illi pater de mundo.

At illi credunt, nullum esse certum numerum pro quo Dominus rogauerit, sed indifferenter pro omnibus rogasse.

m Ioan. 6. 44. 45. Antiqui credebant, *m* omnem qui audiuit à patre & didicit, venire ad Christum & neminem posse venire ad illum nisi pater traxerit eum.

At illi credunt, eos qui non veniunt ad Christum, æquè ac ceteros à Patre audiuisse, & nullam esse gratiam, neque electionem particularem in vocatione.

n Ioan. 15. 16. Antiquitas credidit, *n* non Christum à nobis, sed nos à Christo electos esse.

At illi contra credunt, Christum à nobis eligi, volût enim gratiam quâ nos ad se vocat esse vniuersalem & indifferenter omnibus proponi,

adeò vt Christum quod attinet, nulla sit electio, siquidem omnes indifferenter vocat, sed nos ex nobis ipsis illum adire eligamus; ac sane frequenter in ore habent, *fac vt prædestineris, si non es prædestinatus.*

Antiquitas credidit, *o* Deum misereri cuius miseretur & misericordiam præstare cui misericordiam præstat, & quem vult indurare. *o* Rom. 9. 13.

At illi Deum hæc libertate spoliant, & eos qui hanc illi tribuunt, blasphemix accusant.

Antiquitas credidit, *p* eos qui deficiunt & qui à fidelibus exeunt, nunquam fuisse ex fidelibus, *nam si fuissent ex nobis, inquit Ioannes, permansissent vtrique nobiscum.* *p* 1. Ioan. 2. 19.

At illi credunt, eos qui hodie verè fideles fuerint, cras posse deficere & neminem de perseuerantiâ sua certum esse posse,

Antiquitas credidit, *q* nos non accepisse spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei in quo clamamus Abba pater. *q* Rom. 8. 15.

At illi credunt, spiritum fidelium spiritum esse metûs, & semper dubitandum esse: Certum vero esse ac confidere nihil aliud quam præsumptionem esse.

Antiquitas credidit, *r* eum qui credit in Christum habere vitam æternam. *r* Ioan. 3. 38.

At illi dicunt, eum qui credit in Christum certum esse non posse de vitâ, quamuis id Dominus dixerit. Quod, quid est aliud, quam reuerâ credere, in Christum non esse credendum? quomodo enim in Christum credet qui dubitat an à Christo ametur, an à Christo semper amabitur? vt dubitandum esse docent.

Antiquitas credidit, *s* timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatem foras mittere timorem. *s* 1. Ioan. 4. 18.

At illi timorem & metum illis qui caritate ardere debent commendant, non metum Dei offendendi & qui filios decet, sed metum seruilium & damnationis.

Antiquitas credidit, vnicum Christi corpus naturale esse, eumque de Virginis substantiâ formatum.

At hoc illi se credere mentiuntur vt ex tantâ hostiarum, quarum singulas Christi corpus esse dicunt, corpora illi ex pane confectatribuentes, multitudine patet.

Antiquitas credidit, *t* Sacramentum altaris panem esse fractum; at illi credunt corpus esse Christi quod non frangitur. *t* 1. Cor. 10. 16.

Antiquitas credidit, *u* Christum cælo recipi debere vsque in tempora restitutionis omnium. *u* Act. 3. 21.

At illi credunt, corpus Christi esse vbicumque est hostia ipsorum.

Antiquitas credidit, *x* non esse illis credendum qui dicerent, ecce Christus est in penetralibus. *x* Matt. 24. 26.

At illi contrarium quotidie asserunt, cum per vicos illum circumferunt, ad ægrotantes deferunt, pyxidibus includunt.

Antiquitas credidit, *y* Christum semel tantum oblatum fuisse. *y* Heb. 10. 12.

At illi credunt, sæpius, imò infinitis vicibus quotidie offerri.

Antiquitas credidit, *z* fieri non posse vt Christus sæpe offerat semetipsum, alioquin oportere eum frequenter pati. *z* Hebr. 9. 25

At illi credunt, quotidie offerri, nec tamen pati.

a 1. Tim. 2.5 Antiquitas credidit, *a* nos vnicum apud Deum mediatorem habere, at illi nos plures habere credunt.

Antiquitas credidit, nobis illum *b* tantum inuocandum esse in quem credimus.

At illi nobis multos inuocandos esse credunt, in quos credere non licet vt puta sanctos & sanctas Paradisi.

c Antiquitas credidit, *c* nos vero corde, plena fidei certitudine imo & cum fiducia adire posse ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

At illi docent, superbam hanc esse præsumptionem, & Sanctis apud Deum nobis esse vtendum, vt purpuratis apud regem.

d Antiquitas credidit, *d* Deum solum nosse corda filiorum hominum.

At illi credunt, Sanctos cordium nostrorum secreta nosse.

e Antiquitas nobis non commendat *e* preces pro mortuis, vera inquam Antiquitas, scriptura nempe, docet enim post mortem vturum iudicium, quod de immediato aduentu intelligendum est, alioquin dici quoque posset, post natiuitatem venturum iudicium.

Illi contra credunt statim à morte non adesse iudicium & hoc fundamento nixi, pro mortuis precandum esse docent.

Antiquitas credidit, id quod intrat os hominis, hominem non polluere.

At illi credunt, hominem carne quadagesimo tempore comesà pollui.

g Antiquitas credidit, *g* mandatum abstinendi à matrimonio & cibus doctrinam esse Demoniorum, Ecclesia Romana docet & in in vsu habet contrarium.

h Antiquitas credidit *h* non esse adorandas imagines.

At Ecclesia Romana, se totam hanc idololatriam scdat.

i Antiquitas credidit *i* Deum in spiritu & veritate adorandum esse.

Ecclesia Romana nullam religionem ibi esse posse arbitratur, vbi ceremonia non abundant.

k Antiquitas credidit, *k* si quis non vult operari, eum manducare non debere.

At Pontificiorum sanctissimi à labore abstinent & omnium maxime sunt otiosi.

l Antiquitas credidit, *l* Beatius esse magis dare quam accipere.

At illi contrarium prorsus credunt, illorum enim sanctissimi, in paupertate beatitudinem suam collocant.

m Antiquitas credidit, Deum rogandum *m* esse contra paupertatem; at paupertatis professionem vouendam esse censent.

defecerit, annon eadem ratione in toto illo corpore quod à Papatu pendet, defecit? Qui autem successionem in Papatu interruptam fuisse negare voluerit, eadem operâ illum horrenda schismata quæ ab Antipapis excitata sunt, cum duo, tresve illorum successionem penes se esse simul prætenderent, negare oporteret; Nec dici potest, alterum illorum duntaxat successionem penes se habuisse, quid enim cæteris Ecclesiis quæ ab aliis Papis pendebant, factum est? An sub bonæ intentionis prætextu excusabuntur & illarum singulæ dicentur credidisse, se à vero Papâ pendere? Bona hæc igitur intentio Donatistas quoque excusabit, *n* credebant enim se veris Apostolorum successoribus adhærere; Et cur eadem ab Euangelicis excusatio non admitteretur; siquidem Pastores suos, pastorum quos Apostoli ab initio Ecclesiis imposuerunt veros successores esse credunt.

Nihil hic iuuat Barbarij Philippi sermi exemplum afferre, cuius sententiæ & decreta illo iudice facta, etiam post seruitutem agnitam, comprobata sunt & vim suam obtinuerunt. Quia non eadem est ratio munerum Ecclesiasticorum ac ciuilium, hæc ab hominum approbatione, illa vero à Deo pendunt. Hi pontifices igitur, cum veri pontifices non essent, sed vsurpatores coram Deo, quicquid de illis iudicarent homines, nullam auctoritatem habere poterant. Absurdum quoque est Iudæ exemplum, nam quamuis Iudas nequam esset, legitimus nihilominus erat Apostolus, non autem vsurpator, sed ad Apostolatam legitime vocatus, quod de iis pontificibus dici nequit, qui depositi fuerunt, quod sibi vltro Pontificatum arrogassent. Genebrardus vltius progreditur & illegitimus declarat omnes Pontifices quorum electioni intercessit imperator Germanus quamuis magno numero sese inuicem consequuti fuerint, nec depositi. Cum igitur successio ita Pontifici defuerit, quia totius illius Ecclesiæ Romanæ corporis caput est, frustra in personam membrorum qui nullam aliam successionem habent quam ab illius successione deriuatam, interruptam fuisse ostendere laboraremus.

CAP. XXXI.

Purum putum esse vitilitigium, si quaratur qua auctoritate deprauationum corruptelarumque reformationem postulemus & flagitemus.

Verum facite, inquiunt, nos à maiorum nostrorum puritate tot modis degenerasse quis vobis nos reformandi auctoritatem concessit? quis constituit vos iudices super nos? atque ita iterum ad præiudicia. Sic olim Pharisei Domino nostro insultabant, Dic nobis in quâ potestate hæc facis? Sed quid huic auctoritati adeo insistendum est? Vidimus lupum in ouili & vociferatu illum in plagas adegimus hostem non ad portas, sed in ipsâ arce: & ad arma conclamauimus: proditores vidimus & illos digito indicauimus. Hactenus nullâ aliâ auctoritate opus fuit quam zelo honoris summi nostri regis, pacis Hierosolymæ & prosperitatis

CAP. XXX.

Nec ipsam personæ successionem reperiri in Ecclesia Romana.

Quid si non solum ordinis & politiæ Ecclesiasticæ, ceremoniarum, doctrinæ sed & personarum successione destituantur? Si in Papatu

n Aug. epist. 16.

o Genebr. li. 4. Chron. sect. 10.

p Luc. 20. 2.

sperita tū domus eius. Si nullam stragem lūpus edidit, si filius perditionis non sedit in templo Dei, si excubiæ Israelis canes gulosi & sopiti facti non fuerunt, causam non dicimus quin zelus noster fuerit absque notitiā, imò non zelus, sed furor. Ad probandum admitti postulamus & probabimus, nos non nisi legitimā de causā vociferatos esse, nisi id probauerimus, nos victos vltro fatebimur; sed ne quāto simplici auctoritatis defectus præiudicio repellamur. Ad rem aliquam indicandam, nulla alia auctoritas requiritur, quam vt opportunè indicetur; Qui se tempori monuisse ostendere potest, abundè si opus fuerit temeritatis crimen diluit. In hoc igitur rei cardo vertitur, vt perpendatur an opportunè monuerimus necne: hoc facto, quæstio de auctoritate nihil aliud quam vitilitigium esse comperietur & fraudulenta quæstio summæ liti præuertendæ. Quis enim dubitat si ea fuerit externæ faciei Ecclesiæ desolatio quam volumus, quin singuli debuerint, potius quàm vt illam dissimulatione prætermitterent, pro notitiæ & ingenij sui modulo eniti & contendere quam maximè poterant vt remedium afferrent. In Republicâ si quis contra ordinarios Regis præfectos insurrexerit, id seditio, defectio & læsa maiestatis crimen vocatur; at si id proditionis alicuius in regem & regnum adornatæ, auertendæ causâ contigerit, vbi rem ita se habere probatum fuerit, non iam crimen est, sed actio heroica, & obedientiæ exemplum eo nobilius, quo minoris est & nōminis & auctoritatis, is qui id facere & exequi aggressus est. Vulgo iudicatur & vere indicatur, ibi diuinam virtutem manifesto conspici, vbi vis humana propter vilem & abiectam personæ conditionem interuenire non potuit. Si quis in Doctorum ordinem non cooptatus, Iurisperitorum aut Medicorum sententias improbet, temerarius non iudicatur, modo id cum ratione faciat, multo minus si ex artis regulis & præscripto, imò eo maioris sit, quo minus alinnde quàm à propriâ virtute commendatur. Quanto magis si id necessitate & magni momenti occasione postulante, vbi vel de vitâ vel de morte agitur, fecerit? ne ille sane promouendus esset & vt pote dignior tum propter captum, tum propter fidelitatem, in ordinariis illorum, sed indignorum propter ignorantiam malamque fidem, locum substituendus; Quid si hoc in rebus humanis fieri & salutariter quidem soleat quia suprema lex in rationibus regiis & populi salute sita est; annon idem in Ecclesiâ & Ecclesiasticis rebus, vbi de regis regum gloriâ, de animarum salute, de salute æternâ & nunquam desitura, cuius vel lucrum vel iactura est infinita, nec æstimati potest agitur, potiori ratione faciendum erit?

Lex est communis & ordinaria in rerum naturâ, vt grauiora deorsum tanquam ad centrum conseruationis & quietis suæ locum tendant; attamen hæc lex, generaliore naturâ legi subiicitur, quæ non vult dari vacuum. Potius quam ergo detur vacuum, leuiora deorsum, grauiora sursum feruntur. Nec aliter sese res habet in Rebus publicis & vitæ communis societate. In Ecclesiâ lex est ordinaria vt vnusquisque conditionem suam sequatur, ordinem retineat & legem sibi præscriptam obseruet, vt

confusio quæ ex nimia rerum alienarum curâ plerumque oritur, vitetur. At hæc lex generaliori, & maioris momenti necessitatibusque subiicitur, qua ordinariam conditionem postponere, de gradu decedere, ordinem deserere iubet vt extremo malo & irreparabili iacturæ occurratur, cum nulla aliâ ratione quàm hæc in speciem ordinis violatione vitari potest. In speciem dico, nam qui tam iustâ & urgente occasione ordinem deserit, reipsâ non deserit, sed seruat: imò reuera desereret, si hoc pacto non desereret: vt grauiâ contra naturam vel mouerentur, vel quiescerent, si quietis ordinariæ locum non desererent, vt sursum ascenderent, cum obstandum est quominus detur vacuum. Sic miles cui constaret ducem portam hosti prodidisse, ac ordinem suum seruaret, nec in illum quicquam tentaret, reuera ordinem suum nō seruaret, sed militis officio intempestiue fungens, proditorem se esse proderet.

CAP. XXXII.

Eos quorum opera Deus ad reformationem vsus est vocationem externâ habuisse & quamuis nō habuissent modo facultatē ac dona ad huiusmodi opus necessaria habuerint, hūc illis defectū obiciendū nō esse.

Cvin res ita sese habeant cur seditionis & schismatis in Ecclesiâ accusabimur? quum priuati, vt vocamur, in ordinarios ministros insurreximus, cum nullo alio quàm militum munere decorati, ducum munus nobis assumpsimus, ab illorum obsequio nos subduximus, illique tanquam regis nostri hostibus, pacisque & quietis spiritualis regni illius perturbatoribus, ac denique proditoribus bellum intulimus. Quamquam reuera primi ruinarum Ecclesiæ, patrum nostrorum tempore instauratores, muneris expertes aut priuati milites non fuere, sed præcipua in Ecclesiâ munera legitime obibant. In Angliâ omnes Episcopi, in Germaniâ, & item Heluetiâ celeberrimi Ecclesiæ Doctores, à quibus reliqui descenderunt. At excipiunt, si illi veram vocationem habuerint, veram igitur in Ecclesiâ suâ vocationem esse, atque ita se esse veram Ecclesiam. At nos respondemus si extra Ecclesiam detur verum Baptisma, cur in eadem Ecclesiâ vera vocationem non daretur? An vocationem cum falsâ Ecclesiâ minus quam Baptisma subsistere potest? Profecto vbi est Baptisma, ibi & illius administrandi est potestas, & vbi illa potestas est, ibi quoque est vocationem; nemo sigillum apponere potest, nisi sit sigillorum custos; nemo custos est, nisi vocatus: Ecclesiæ sigilla sunt Sacramenta; nemo in Ecclesiâ obsignare potest quam is cui id mandatum est. Agnoscunt Baptisma nostrum validum esse, nec illud, vt nos hæreticos existiment, repetunt. Par pari referimus cum ratam esse volumus vocationem quam Maiores nostri apud illos consequuti erant, & cuius posteris ius transmiserunt. Baptisma ergo nostrum admittere, quid aliud est quam concedere Baptisma à nobis administrari posse: hoc verò quid aliud quam fateri nos ad baptisandum vocationem habere.

Sed argumentum exceptionis illorum, à nobis si vsurpetur, illis conuincendis longè aptius est, si ab illis contendimus aut vt confiteantur se non esse veram Ecclesiam, aut concedant voca-

tionem apud se acceptam, fuisse legitimam. Vbi est vocatio, ibi non continuè est vera Ecclesia. Teste decem tribuum quæ defecerant Ecclesiâ, vt & Ecclesiâ Iudaicâ regum idololatrarum tempore. imo, ipso Iesu Christi tempore, quo Leuitæ vocationem semper habuerunt, quamuis legitimè ab illis non administraretur. Sed legitima hæc est illatio, vbi nulla est vocatio ibi nullam esse posse veram Ecclesiam: teste Ethnicorum ac infidelium multitudine, vbi cum nulla esset missio, nulla esse poterat Ecclesia. Atque hic aliò confugere coguntur, nempe hanc primorum reformatorem vocationem irritam factam esse, doctrinæ, cuius annunciandæ gratiâ illis collata fuerat, corruptione & deprauatione. Sed nonne vident nobis hæc suâ exceptione concedi quicquid postulamus: hoc est nos, omisâ missionis quæstione, doctrinæ immutatæ & adulteratæ accusari, quam accusationem si diluimus, & doctrinæ nostræ veritatem probamus, cur lis nobis de missione & vocatione externâ mouebitur, quam suâ hæc exceptione nos habere concedunt, modò doctrinam corrupetis illam non amiserimus. Quemadmodum nos quoque si doctrinam nostram veram esse probare nequeamus, concedemus nullam nos habere vocationem & Maiores nostros illam amissile statim ac mutationem in Ecclesiam introduxerunt: si verò respondeant, non quæri hic an Doctores nostri ab initio reformationis, Euangelij doctrinam immutauerint, sed an Ecclesiæ Romanæ doctrinam cuius annunciandæ gratiâ missi fuerant & vnde per consequens illorum auctoritas pendebat, immutauerint. Dicemus in Ecclesiâ Romanâ Doctores reuerâ ad publicandam Ecclesiæ Romanæ doctrinam vocati, sed sub titulo *Euangelij* Domini nostri Iesu Christi. Cùm hæc igitur doctrina illis non nisi sub Euangelij nomine commendetur, si fortè detegant doctrinam illam non esse Euangelium, illam docere non amplius tenentur, sed illam tantummodo quam consentaneam esse agnoscunt doctrinæ quæ ipsis commendata est.

Ac sanè si doctrina nostra vera sit, vt non habeamus missionem externam, tamen audiendi sumus: si vero sit falsa, vt hanc missionem habeamus, (vti reuera habemus) detestandi non audiendi sumus. Cur illo statim non deuenitur? cur à doctrinâ initium non fit? An grauiori argumento medicus vel Iurisconsultus impeti potest quâ si ille ineptus aut veneficus, hic verò ignarus aut gratiæ obnoxius esse probetur? an certior est ratio ad conciliandam vel medico vel Iurisconsulto auctoritatem quam si doctum & fidum esse probaueris? quid medico & Iurisconsulto Doctoratus tabulæ profunt, si ignari & infidi fuerint? & necessitate exigente, quid in Doctorum munerum relatos non esse, illis nocebit, si aliunde & fidei & doctrinæ suæ fidem fecerint? Sane non alia est Doctorum Ecclesiæ ratio, si dotibus ad id necessariis instructi sint, admittendi sunt, quamuis externæ illius missionis fidem facere non possent; si verò docendi facultate destituantur, quamuis missionis suæ fidem faciant, missio illa humana tantum est, & auctoritas cuius homo mendax & ignarus est auctor, sed quam Dominus improbat, qui neminem mittit quem non rebus omnibus necessariis ad muneris assi-

gnati functionem instruxerit. Non enim similis est illis scholarum propudiis, qui vt plurimum Doctores renuntiant eos non quos doctrina, sed gratia & munera commendant.

Atque ita vbicunque missio illa diuina locum habet, aptitudo quoque reperitur; vbi hæc non adest nullam ibi quoque missionem diuinam adesse concludere possumus. Iam verò si hæc aptitudo reperiatur, apud Doctores nostros, & apud maximam Ecclesiæ Romanæ Doctorum partem non reperiatur, nobiscum faciunt missionis diuinæ argumentum & testimonium, cum illis autem missionis humanæ tantum; quæ missio incerta est, quia is qui eam confert ignorantia decipi, aut affectu excæcari aut malitiâ denique ita peruerti potest, vt illum vocet quem Deus non vocat, & illum repudiet quem Deus vocat.

CAP. XXXIII.

Primorum reformatorem exemplum: aditum ad confusionem non patefacere, siquidè vocationem externam habuerunt, quâ licet nò habuissēt, temporū infelicitate excusari & ab hac accusatione liberari debuisse.

Multæ tamen hic difficultates excitantur, multa obiiciuntur. 1. Introduci confusionem si cui libet muneris cuius capax est exercendi quamuis legitimo ordine non vocato, copia fiat. 2. Exemplum Sacerdotum antiquæ legis repugnare, quorum, etsi à Deo defecissent, locum occupare nemini concedebatur. 3. Regnorum & Rerum publicarum exemplum quoque repugnare, vbi nulli quamlibet idoneæ & bonæ fidei muneris alicuius administrandi potestas sit, nisi legitime delata fuerit ei illa prouincia. 4. Nihil fore periculi sese Ecclesiæ schismaticæ adiungere, si doctrinæ veritas & puritas sufficiat ad veros Ecclesiæ Doctores & veram Ecclesiam constituendam. Vnde concludunt missionem & vocationem externam absolute necessariam esse nisi aliqua alia circumstantia, vtputa doni miraculorum vel Prophetiæ, defectum hunc supleat.

Sed facillimè ex hisce difficultatibus nos extricamus, cùm ostendimus primos nostros reformatores eam vocationem habuisse quæ tunc erat ordinaria, ac proinde non esse exemplo Sacerdotij sibi arrogandi, cùm ipsimet Sacerdotes essent, neque muneris non assignati exercendi, siquidem hoc illis muneris assignatum erat, & in id vocati fuerant vt docerent, neminem ab illorum exemplo schismatis occasionem captare posse; quia schisma est secessio absque causâ legitimâ: illorum autem secessio iustissima fuit, propter 1. Apostasiam. 2. Hæresim. 3. Idololatriam. 4. Et crudelitatem Ecclesiæ Romanæ. Ad cuius rei probationem admitti postulamus, quia huiusce rei probatio, vnicum est innocentie nostræ argumentum. Si Ecclesia Romana non defecerit, non sit hæretica, non idolorum cultrix, & crudelis, nec hanc accusationem probare possumus, Schismatis condemnemur quod ab illâ secesserimus, atque adeo hæreseos, siquidem secessio nostra vtriusque doctrinæ & Nostræ & Pontificiæ contrarietate nititur.

Sed quia supra facultatem præcipuè muneri gerendo

gerendo patrem inagni fecimus, & illius facultatis exercendæ occasionem, adeo vt duas has circumstantias vocationis & missionis diuinæ notas esse existimauerimus, dato, non concesso, primos quibus Deus in reformationis opere vsus est nullam vocationem & missionem externam & humanam habuisse, videamus an propterea tanti momenti negotium malè & absque causâ aggressi fuerint, & an rationes quæ contra afferuntur, aliquid habeant ponderis.

Omnium ore fertur & spiritus vox est, *quomodo predicabunt nisi mittantur?* Sed id nõ obstat quominus is quem Deus mittit, ab hominibus sapè reiiciatur. Scribæ & Pharisæi Dominum nostrum non solum repudiarunt, sed ad mortem vsque persequenti sunt; Apostoli eundem contemptum senserunt, eandemque crudelitatem. *Quem Prophetarum* (inquirebat Dominus ad Iudæos) *Patres vestri non interfecerunt?* Interim certissimum est nullum ingerere se posse ad munus in Ecclesiâ exercendum, nisi missus fuerit. Sed in eo versatur quæstio, quænam sit illius missionis natura? An sit missio humana, quæ hominum operâ facta sit & ministerio, an vero diuina, quæ sanctionem & approbationem suam à Deo habeat. Cùm tolerabilis est Ecclesiæ status, seruandus est ordo ille, qui à Deo constitutus est, & hominum ministerio peragitur, quomodo nempe à Regibus & Principibus terrenis in Reipublicæ suæ statu politico fieri solet, licet enim ipsi per se immediate possint ministros suos iuri dicundo, vel regendæ Reipublicæ præficere, atque præponere ea tamen potestate & iure plerumque atque ordinarie non vtuntur, quin potius eos iubent certo ritu, certisque formulis (quas ordinis gratiâ, neve sibi imponatur, ipsimet præscripserunt) solemniter modo muneri suo inaugurari. Verùm cùm Reipublicæ status perturbatus est, cùm Ministri ipsi & subditi in eos insurrexerunt, cùm euerfa est & conturbata omnis *ἐκκλησία*, cùm viget & regnat *ἀτάξια* cùm ritibus illis & solemnibus formulis locus nullus relictus est tum rex ipse per se immediate ministros suos creat atque præficit, atque tum satis est ministris illis si non sine Regis iussu atque auctoritate munere suo defuncti sunt. Eadem est hac in parte Ecclesiæ ratio: Deus vult in eâ omnia *καὶ τὰ ἐξ ἡμῶν* huj: at cùm hominum vitio, fraude & malitia tanta est rerum in eâ perturbatio vt nullus iam sit ordini illi locus relictus, non vetat sane vt quod præcipuum est, maximèque momentosum, procuremus, vel cum ipsius ordinis neglectu, si modo ordine constituto & ordinario haberi illud & obtineri nullo modo potest, imo verò tanto studiosius & acrius procurandum illud est, quanto minus viâ & ratione ordinariâ obtineri potest. Ordo sane & methodus in re omni probandus & laudabilis est, at cùm res ipsa vrget vehementi quadam necessitate, viâ autem & methodus constituta seruari non potest, tum natura ipsa, ratio, lex, vsus, & consuetudo docet procurandum id esse omni viâ & ratione quod est maxime momentosum & necessarium.

Neque vero hac ratione lata aperitur porta confusione, aut perturbatoribus fauetur, is enim proprieturbator est qui ordinem possibilem negligit atque contemnit, non verò is qui ordinem quidem toto animo cupit, at eum inuestigare &

consequi ob summam rerum perturbationem, omninò non potest: is turbator est qui temere & sine ratione ordinem constitutum negligit, non verò is qui inuicta & ineluctabili necessitate coactus est insuper eum habere. Non ergo inducitur rerum confusio & perturbatio, cùm munus aliquod exercendum illi permittitur qui potest eo digne & præclare defungi (licet à nullo ad id vocetur homine) cùm necessitas id exigit & postulat, solemnis autem & constituta vocandi ratio obtineri non potest. At cum legibus præscriptæ formulæ obseruari possunt, neque tam vehemens est necessitas vt viam & rationem postulet & verò exigat extraordinariam, ordinem constitutum negligere esset fenestram *τῆς ἐκκλησίας* aperire. Hoc non est seditioni in vrbe, vel castris fauere, cùm ciuis vltro & iniussus in rebellem & proditorem magistratum, miles in perduellem Centurionem vel Decurionem suum insurgit, si nulla alia via & ratione occurri malo potest, tum duntaxat peruertitur ordo & regnat *ἀτάξια* cùm extra huiusmodi casum tantum quis sibi permittit, & licere putat. Prima itaque hæc ratio quæ ducitur à confusione quam secum trahit neglectus ordinis & præscriptarum formularum cùm haberi & obseruari possunt non officit Maioribus nostris, etiam si missione & vocatione illa externa non fuerint instructi, quia eo fuerunt redacti vt ordinem illum commodè seruire non possent.

Cùm enim is esset rerum in Ecclesia status vt ibi hæresis & idololatria vigerent, illi autem qui missione externa ornati erant non modo ea non legitimè vterentur, sed quod deplorandum maximè fuit, cùm pollerent auctoritate eam aliis conferendi, nollent illa ornare eos quibus nec facultas nec voluntas deerat eam magno cum fructu exercendi, & scientiæ clauem, vt olim Pharisæi, interuenterent & regni cælorum portas clauderent; nec introeuntes ipsi, nec alii introitum permittentes, necessum tunc fuit Maioribus nostris in re prorsus extraordinariâ, extraordinarium aliquid audere & tentare, quod fraudi illis esse non debuit, etiam si nulla fuissent instructi externa missione. B. Paulus tam insignem defectionem euenturam prædixerat, ita vt *κατὰ τὴν ἐξουσίαν* illam *δυναστίαν*, appellet, nõ igitur hæresim simpliciter aut particularem aliquam sectam; nam illius tempore eiusmodi defectiones iam conspiciebantur: sed defectionem, sed apostasiam, quæ ita Ecclesiæ faciem obduceret vt vix per tam densas & horrendas nebulas conspici posset. Quinam autem huic apostasiæ intercessuri erant? non sane ipsi apostatæ, non in apostasiâ perseuerantes, sed qui secedunt, qui reclamant, siue inter apostatas auctoritate præditi fuerint, vt Leuitæ inter decem Tribus quæ defecerant, siue nulla fuerit illorum auctoritas; sed inquiet fortasse apud nos esse illam apostasiam? De hoc ergo præiudicio seposita, quærat, & tunc ad doctrinæ examen descendendum erit, quod vnice optamus.

CAP. XXXIV.

Ex Sacerdotum legis exemplo non posse inferri nullum inquam tempore absque externa missione munus Ecclesiasticum exercere posse.

Altera quæ hic mouetur difficultas est, quemadmodum Sacerdotum antiquæ legis munus in ipsa etiam apostasiâ occupare non licebat, non licere quoque in Ecclesiâ Christianæ Doctorem apostasiâ, Doctoris locum, sibi vindicare: sed non eadem est Doctorem Ecclesiæ Christianæ, & Ecclesiæ Iudaicæ Sacerdotum ratio. Administratio illorum typica erat & carnalis, & vt typica & carnalis certis carnalibus & typicis temporibus, locorum & personarum circumstantiis alligata erat; non licebat illis nisi stans temporibus sacrificare, Sacerdotium exercere vni tantum familiæ licebat, idque in terrâ Iudæ: Euangelij vero administratio, realis est, spiritualis, ac ab omnibus circumstantiis libera; quolibet tempore prædicari potest & vbique, quicumque idonei sunt prædicare possunt; imo debent id necessitate exigente. Salus non pendeat ab administratione typicâ & carnali ceremonialis Sacerdotij legis, illius intermissio cessantibus temporibus, locorum, ac personarum necessariis ad illius administrationem circumstantiis, veluti captiuitatis tempore, animarum iacturam secum non trahebat, vt intermissio prædicationis doctrinæ, quam ipse Dominus sub Veteri Testamento in libertatem asseruerat & harum conditionum, temporis, loci, personarum vinculis ideo exemerat quia simpliciter & absolute ad salutem necessaria est. Propterea Doctores habeant ex omnibus tribubus Israelis, qui quamuis Sacerdotum in ceremonialibus & typicis, sacrificiorum nempe oblatione, quæ Sacerdotum personis speciatim assignata erat, defectum non supplerent, nihilominus in docendi munere, succenturiati veniebant & locum quem illi deseruerant occupabant. Propheta & Prophetarum filij ex qualibet tribu indifferenter, luculentum huiusce rei testimonium præbent; vt & Pharisæi quorum vocationem, abusu tantum improbat, Dominus noster probat, qui tamen non erant ex tribu Levi tantum, sed ex omnibus tribubus, vt ex Pauli exemplo, qui è tribu Benjamin erat, atamen Pharisæus & Pharisæi filius, videre est.

Ac sanè si antiquæ legis contra hanc veritatem adducenda locus daretur, vt vni tantum familiæ sub Veteri Testamento Sacerdotium exercere licebat, idque certo solum tempore, & certo loco, iis liri itibus circumscribenda, imo iisdem vinculis constringenda esset libertas, vocationis Doctorem Euangelij: Oporteret eos omnes esse ex vnâ familiâ, & certo tempore & loco vocationem suam exercere. Vnde patet Sacerdotium Veteris Testamenti in exemplum trahi non posse, cum de munere prædicandi & docendi sub Nouo agitur; cum illud certis circumstantiis astrictum fuerit, à quibus munus prædicandi, naturâ suâ, liberum est. Secunda itaque hæc difficultas ab exemplo Sacerdotum Leuiticorum nulla est, quia hoc respectu non eadem est nostri sub Euangelio atque sub lege ratio.

CAP. XXXV.

Ad oppositum esse exemplum iudicum in Republica, vt missio externa in Ecclesia semper & quouis tempore necessaria esse probetur.

Non magis appositè affertur exemplum Iudicum in Republica, quorum munus nullus

quicumque de causa, quantumlibet idoneus, sibi, nisi vocatus fuerit, vindicare potest. Quia præter id quod iam supra obseruauimus, perturbato illo tempore, regem ipsummet Iudices suos eligere & à formulis ordinariis eximere, hoc insuper notandum est, nempe functionem muneris iudicialis, vim suam & efficaciam ab auctoritate iudiciali desumere, vnde decreta executioni non mandantur ideo quia iusta, sed quia decreta sunt, siue ab æquo & perito iudice iustè, siue ab imperito & malitioso iniustè promanarint. At virtus & efficacia functionis Ecclesiasticæ à fungentis auctoritate non pendet; nam si imperitus fuerit aut hæreticus, aut muneris sui de industria contemptor, aut *Verbi Dei caupo*, vt Apostolus loquitur, auctoritas eius non efficit vt cum dixerit *Pax, pax*, continuè pax sequatur; quemadmodum imperitorum & iniquorum iudicum decreta executioni nihilominus mandantur. Vicissim si, qui munere aliquo fungitur, fidus est & peritus, quamuis missionis formulas non subierit, vt qui subire non potuerit, & quod absque missione facit, factu necessarium sit, nihilominus efficaciter, docet, hortatur & consolatur.

Eademque est illius ac medici ratio, cuius auctoritas & missio dosibus & medicamentis quæ præscribit & applicat vim operandi & operando sanandi non largitur, sed artis peritiâ & fide instructus ad medicamentorum ad sanationem, laboris sui fructum & finem, aptorum electionem fertur. Alioqui, quilibet medicus renunciatus sanaret, si medici auctoritas sanaret, non autem vis medicamenti cuius electio & applicatio à medici fide & peritiâ pendet, vnde contingit vt si medicus peritus & fidus fuerit, auctoritatis in illo defectus medicamentorum vim nec impediatur, nec immutet. Hinc per collationem videre est; cur in iudice auctoritas externa simpliciter & absolute necessaria videatur, in pastore vero hæc auctoritas quæ ab humanâ auctoritate pendet non adeò necessariò requiratur, nempe quia iudicis functio absque auctoritate effectum suum non sortitur. In pastore contra, vt auctoritas externa deficiat, dummodo peritiæ & fidei comprobata fuerit, functio, muneris effectum suum atque perfectum & integrum consequitur, ac si missionis externæ auctoritas accederet. Præclarum medicamentum illud est quod operatur, præclarum lac quod alit, siue medicus doctoratus gradum consequutus siue non consequutus fuerit, siue nutrit medicum approbationem & commendationem retulerit, siue non retulerit. Vt hæc circumstantiæ non iuuant, ita nec derogant. Euangelium autem est medicina, inquit Propheta: & lac, inquit Apostolus. Auctoritas ergo illius qui hanc medicinam applicat, qui hoc lac sugendum & bibendum præbet, auctoritas, inquam & commendatio hominum, vt virtutem illius augere, ita nec minuere potest.

At quamuis auctoritas humana quæ ab externa missione pendet non semper in pastoribus requiratur, inquit, miracula tamen hunc defectum supplere deberent; atque hic à nobis quaerunt vbi sint miracula nostra; at nos vicissim quaerimus vbi sint miracula Ioannis Baptistæ; qui nulla vnquam miracula fecisse scribitur. De conceptione enim eius & subsultatione in ventre materno ad B. Virginis Mariæ mundi Dominum in vtero

in vtero adhuc gestantis aduentum sic habeto, hæc miracula edita non fuisse ad comprobandum & stabiliendum munus cuius functionem non nisi longo post tempore aggressus est, cum miracula quæ auctoritatis alicui rei conciliandæ gratiâ eduntur, immediatè ante rem illam vel cum illâ edantur, idque publicè & in omnium conspectu, sed vt præcisè respondeamus dicimus, cum de Euangelio plantando agebatur, tunc reuerà miraculis opus fuisse. At Euangelio semel plantato non amplius necessum fuisse. Miracula oliû edita ad conciliandam Euangelio auctoritatem inter Christianos saltim, virtutem suam adhuc hodie in hunc effectû retinent. Si igitur idem Euangelium à nobis proponi, probauerimus, illius temporis miracula, nostra erunt; nobis itaque hoc probare concedatur, & nisi probauerimus, miracula à nobis exigenda esse vltro fatebimur, imò amplius, quamuis miracula à nobis ederentur, audiendos nos non esse. Nam sanè legimus aduentum Antichristi fore in signis & miraculis mendacij, at non legimus eos qui Antichristo sese opponēt, miracula edituros, aded vt si miracula ederemus, profite remur, iactaremus, præiudicio aduersum nos locum daremus.

CAP. XXXVI.

Primorum reformatorum exemplum schismaticis non fauere.

SVperest quarta obiectio, nempe hanc doctrinam de veris vocationis diuinæ notis hoc est facultatem muneri gerendo parem & facultatis huius exercendæ necessitatem, schismati videri fauere. Sed id fieri non posse dicimus; siquidem enim is qui schisma concitat, illius concitandi nullâ necessitate teneatur, hæc nota Doctore schismatico non conuenit, qui Ecclesiam seorsim constituit, tolerabilis in Ecclesiâ statû tempore, quia tunc dono suo absque necessitate abutitur, nam cum via ordinaria ipsi pateat, cur opus est obliquam sequi; sed cum Maiorum nostrorum tempore via ordinaria præcluderetur, in eam necessitatem compulsos illos fuisse sequitur, in quam schismatici non compelluntur. Nullum profectò ibi est schisma vbi secessionis iusta datur occasio & aliter fieri omnino nequit. Eam autem fuisse temporum miseriam Maiorum nostrorum sæculo dicimus, vt iustam secedendi occasionem habuerint & cum externâ, quam habebant vocatione caruissent, aliter illos sese gerere nequaquam potuisse. Si veritas hæc negetur, nos illam probaturos recipimus. Hunc congressum, præiudicio seposito exoptamus, si officio defuerimus, causam non dicimus quin schismatici habeamur.

CAP. XXXVII.

Quo sensu Ecclesie Romanae concedamus, illam veræ Religionis substantiam retinere, ac nihilominus falsam esse Ecclesiam.

ATamen Baptisma illos, & Christianæ Religionis substantiam habere concedimus, vnde se perire non posse concludunt, nos vero qui ab illis secesserimus, schismaticè egisse.

Ex hac confessione quam se nobis extorsisse putant, præiudicium hoc erunt.

Videamus igitur quam sit illius & vis & veritas. Ac primò, quantum ad Baptisma, illum sanè nos habere fateatur & penes hæreticos esse posse. Sic antiquitas credidit. sic illi credunt & nos quoque cum antiquitate credimus. Baptisma à nobis administratum non reiterant, nec ab illis administratum reiteramus: hoc privilegium nihil nobis plusquam illis, nec illis plusquam nobis confert; vera Circumcisio erat in Ecclesiâ decem Tribuum; non ided tamen erat vera Ecclesia. Ecclesia hæretica Baptisma habere potest, nec tamen minus propterea falsa Ecclesia erit, non Baptismi, sed hæreseos habitâ ratione, non puritatis quam retinuit & Dominicæ institutionis, sed impuritatis & rebellionis suæ contra Dominum respectu. Baptisma ergo illos habere concedimus, sed eâ ratione quâ omnes hæretici, eâ ratione quâ decem tribus circumcisionem post apostasiam suam. Præiudicium hoc igitur nullum est, cum baptisma nobis contentibus habere se, prætendunt, & artificiosè quod addimus dissimulant, corruptum ab illis & adulteratum pro viribus fuisse.

Substantiam Religionis Christianæ quod atinet, fateamur apud illos adhuc hodie esse, sed non puram neque à falsæ doctrinæ veneno, nedum à culmo & paleâ, hoc est erroribus illis qui tolerari possunt separatam. Schisma autem non est Ecclesiam deserere vbi substantia quidem religionis est, sed superstitione, impietate & sacrilegio adulterata; vt aurum atque argentum in improbâ & adulterinâ monetâ cupro & stanno miscentur. Profectò Ecclesia Romana docet vnum esse Deum Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, Filium ad generis humani redemptionem naturam humanam assumpsisse, & in illâ, morte suâ peccata nostra expiasse, sepultum fuisse, resurrexisse à mortuis, ad cælos ascendisse, sedere ad dextram Dei Patris omnipotentis: nos à Spiritu S. sanctificari, vnam esse Ecclesiam, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, fide acquiescendum esse in misericordiâ Dei, spe promissa illius expectanda esse, illum denique charitate esse amandum. Hæc est reuera Christianæ Religionis substantia quæ quoad doctrinam & professionem externam in Ecclesiâ Romana adhuc manet. Hoc respectu illam non deseruimus, imo hisce de causis Ecclesiæ titulum illi concedimus, illique eatenus adhærere non recusamus. Sed quid ad hanc veritatem illius corrupendæ gratiâ non additum est? quæ doctrinarum portenta ad illam obscurandam non sunt introducta? imo quas hæreses? quam idololatriam? quæ sacrilegia non protrudunt, in illius veritatis gratiam, quam, si Deo placet, profitentur? Hæ nostræ sunt secessionis causæ.

Si apud illos veræ Religionis substantiâ frui possemus, nec illorum superstitione pollui, ibi mansissemus. Sed nouissimis hisce temporibus, à quo Dominus Euangelij sui signum extulit, & turbâ suâ proclamari iussit, *Exite Bab, lone populus meus*, & Angeli volarunt per cælos portantes Euangelium æternum & alta voce proclamarunt, *Beati deinceps mortui qui in Domino moriuntur, requiescunt enim a laboribus suis & opera illorû sequuntur*

illos; ad signum hoc non accurrere, huic inuitationi obtemperare, illuc unde hæc vox proficiscitur non tendere, denique Babylone Hierosolymam non ascendere; rebellio est in Deum, & manifestus gratiæ diuinæ contemptus Antea fideles, quos sibi Deus in captiuitate Babylonicâ seruauerat; non secedentes à superstitionis, à superstitione tamen secedebant gemitibus & suspiriis suis illi reclamabant & aduersabantur. Quia Dominus exeundi rationem nondum ipsis patefecerat; nondum illis locum quo se reciperent præparauerat; ut verbo dicam tempus à Deo ad huius captiuitatis & miseræ finem præfixum nondum aderat.

Quemadmodum igitur in Ægypto manere antequam Deus Mosem misisset, & Babylone ante Lxx. captiuitatis annos elapsos peccatum non erat; sed postquam Deus Mosem misit & exeundi potestatem fecit, mansio in illis locis manifestum Ægyptiæ superstitioni & Babylonicæ idololatriæ consensum testabatur, ita antequam Deus cornu suo altū intonasset. *Exire Babylone populus meus*, populum in media Babylone tolerabat & conseruabat, tunc temporis illic manere peccatum non erat, sed captiuitas: at iam post huius vocis promulgationem, non inuitos sed cum voluptate Babilone agere se testantur, qui inde non discedunt, & externè saltim participes se esse delictorum eius; illi proinde, ut par est, & de plagis eius accipient.

Iam verò querere cur Deus vocem illam citius non promulgauerit, cum Deo disputare est & antiquas quæstiones Christianis obiectas reducere. Cur Dominus Iesus Euangelij lucem in Ecclesiam citius non intulisset: quod à Paulo perspicuè soluitur, cum *plenitudinem temporum tunc nondum contigisse* docet. Cur idem Dominus gentes ad sui notitiam citius non vocauisset? Respondet idem Apostolus *cum ignorantia tempora Deus antea despexerit, nunc annūtiare hominibus ut omnes ubique penitentiam agant*. Tempora & momenta in potestate sua Deus posuit.

Sæpissimè quibus vrbe pestilentia correpta egredi non licet, illic manent, & conseruantur: non ideo tamen ij quibus egredi licet illorum exemplo illic manebunt. Pastor oues suas in pascua noxiis herbis referta, potius quam fame eas perire sinat, deducet, sed si in locum à periculo vacuum, illas deducendi occasionem nactus fuerit, secunda fortuna quâ in illis in noxio pascuo conseruandis usus est non obtabit quominus illas hinc aliud deducat. Quod pastor ouibus suis præstat, id nobis ipsis præstare debemus; dum nullus alius pascuorum locus quam Ecclesia Romana sese nobis offererat, necessariè illic manendum fuit. Sed ubi Dominus meliorem locum nobis præparauit, miseri sanè sumus, nisi nos illuc recipimus. Tempore famis patè ac duriter viuunt, sed fame præteritâ & abundante annonâ, qui illa non vitur, dignus est qui fame pereat. Hac igitur consideratio difficultati supra propositæ soluendæ seruiat.

CAP. XXXVIII.

*Nihil esse administratione dignum in vita Monachorum
Ecclesie Romanae.*

Superest ut vltimum præiudicium examine-
mus. Multos vtriusque sexus religiosos habent qui paupertatem diuitiis; disciplinæ asperitatem, voluptatum & deliciarum mollitiæ: humilitatem & mundi cōtemptum gloriæ ac pompæ illius prætulerunt, qui à rerum & negotiorum turbâ semoti vitam Angelicam hic in tertis degunt, naturæ quod exigit recusant, carnem macerant & ita domant ut in posterum non nisi animæ theca videatur, animo certè ac affectu iam in cælos raptâ, non aliter hic quam Angelorum instar commorantes. Ac si quid amplius dici possit, id omne, inquit in Angelicâ & cœlesti monachorum & monialium vitâ reperitur.

Ita circulatorum pharmacorum suorum virtutem iactant, nihil aliud quam extracta, balsama, & antidota contra ipsam mortem esse afferentes; confidentia autem; vultus compositio & eloquentia circulatoria earum certe est virium ut minus cauti & perspicaces illâ seducti has laudes cum plausu admittant; sed experientia tamen contrarium testatur, ac tandem impostorum istorum fraudem ac impudentiam prodit; ita Turcæ religiosorum suorum sanctitatem, austeritatem & extraordinariam pietatem quæ in totâ illorum vitâ conspicitur iactant. Audiamus hic non Turcæ, sed Christianum professione monachum qui diu cum illis versatus erat, qui illos frequentauerat & propius considerauerat, qui superstitionem illorum tradidit: testem hic ab omni suspitione remotum. *Quidam illorum* (inquit) *magnam exhibet patientiâ, nullas vestes gestant, nudè incedunt, pudèda tantū occultantes; tanta perfectionis ut patiedi legibus soluti esse videantur, patientiâ suâ ignitis stigmatibus, cicatricibus, incisionibus, probantes, horum quidam raro admodum edunt ac bibunt, quidam cibo ac potu abstinent, quidam adeo pauperes sūt ut terrena nō curare nec in illis animū habere dicatur, nec quicquam in crastinū reseruant; quidam nunquā loquuntur, nec cū hominibus versantur, ne forte loqui cogantur quorum vnum non asque admiratione vidi; quidam dona visionis, quidam reuelationis habent, alij raptus & ekstases præter naturâ patiuntur. Atque hac ratione nullus inter eos est qui experienciâ aliquâ spirituale non acquirat; & iuxta experientia huius diuersitatē, vestibus & viuendi ratione differunt. Si quis illorū pennas in capite gestare cōspiciatur; hoc illum meditationibus & reuelationibus deditū esse ostendit; si centonibus indutus paupertatis signū est. Qui annulos in auribus gestat, se spiritu propter raptus frequentia obsequetes esse indicant: si Catenas in collo & in brachio gestet raptus sui violentiam ac vehementiâ testantur, horū alij seorsim viuunt: alij sociatim, alij soli in syluis & solitudinibus, alij in vrbibus hospitalitatē exercentes. Quid quæso simile? quid externè saltim & in speciem aded sanctum & austum inter Monachos Christianos?*

Quid hic habebunt quod respondeant si hoc pacto Turcæ illis insultent, idem præiudicium in illos afferentes atque illi in nos afferunt? an hanc sanctitatem nihil aliud quam hypocritism: hanc austeritatem nihil aliud quam barbaram inhumanitatem, ut reuerâ est, esse dicent? atque hæc est nostra in illos exceptio cum nos hoc sanctitatis suæ & monachalis austeritatis præiudicio opprimere quærunt. Quid hoc respectu, inquit, habetis quod barbari & infideles Turcæ non habeant? imò quid habetis in quo ab illis non su-

nen supremum? An hic respondebunt, se fidem & Religionem Christianam habere? Hoc si responderint, hanc illis præiudicij larvam igitur detraxerimus, ita coegerimus illos doctrinæ examen subire. Vita monastica Religionis Romanæ veritatem non amplius confirmabit, sed contra vitam monasticam illa religione à quâ omnem suam dignitatem & auctoritatem mutuatur probare necessum erit. Atque ita controuersiam ad verum statum reduxerimus, ad examen veritatis, omisso præiudicio, quod æquè Turcæ causæ prodesse, ac nostræ obesse potest.

Sed speciosam hanc sanctitatem ac vitæ austeritatem propius inspiciamus, & videamus an non fucus sit, qui eminens conspectus visum fallat, turpis & deformis vultus incrustatio. Ac primum, quodnam quæso hoc paupertatis genus est, ubi nullus de vestibus aduersus frigus & calorem comparandis, de cibo ad famem, de potu ad sitim sedandam, de medicamentis aduersus morbum conquiritendis laborat? An id absque manifesto Dei hominumque ludibrio dici potest? utrum paupertas, an potius diuitiæ & copia id vocabitur? at hæc bona, inquit, indistinctè & promiscuè ab illis possidentur, peculiare nemo quicquam habet. An ideo minus illis fruuntur? annon omnes sole, annon luce promiscuè & communiter fruimur? an ideo pauperes sumus vel diuites, lumine destitui mur vel abundamus? Quid vero de aëre & aqua dicemus? an bonorum illorum penuriâ laboramus eo quod sit nobis illorum cum aliis vsus communis? Paupertas igitur monachalis, nomine paupertas est, re autem diuitiæ & ipsissima abundantia.

Verum disciplina illorum seuera est & aspera. At nos hic terrarum orbem, hic illos testes aduocamus; nolumus antiquas gulæ, crapulæ, scortationis, adulterij & praposteræ illorum Veneris criminationes renouare; sed iudicet orbis, ipsi respondeant, an exactam aded & asperam obseruent disciplinam, an os illud roseum, manus illæ niuæ & molles, oculi illi acres & arguti, vegetum illud corporis robur, duram & seueram carnis macerationem denotent & testentur, an non potius bona illa corporis habitudo sit effectus otij, epularum ac perfecti naturæ nutritimnis: attamen ieiunare, se flagris cadere, humi cubare, cilicio indui credendi sunt. Quidam sane id præstant, nec eâ de re dubitandum est; sed quid inde? si consuetudo leniat primum, deinde prorsus tollat miseriarum illarum sensum? Scite admodum in hanc sententiam loquitur Chrysostomus in libro de Sacerdotio, hoc est Episcopatu vel Episcopi munere, ut hodie à nobis Sacerdotij vox accipitur; ibi enim conferens Episcopatus labores cum speciosa vitæ monasticæ seueritate, quam illius temporibus iam viguisse non negamus, quamuis ab hodiernâ planè diuersam, ait multos esse quibus abstinere à cibo, à potu, à lecto molliusculo molestiam nullam exhibeat, præsertim iis qui cum sint naturæ durioris sic à pueritiâ educati sunt, imo nec multis aliis, quia firma corporis constitutio & consuetudo omnem horum laborum asperitatem leuant.

Sic certè seres habet. Infirmi & debiles iniquis illis asperitatibus succumbunt & in illis vitam amittunt vel voto soluti, recedunt. Validiores & vegetiores non solum superant & sibi tolerabiles

eas reddunt, sed & tandem faciles; imò voluptatem & delectationem ex iis capiunt.

Mirum sane est neminem ad remum damnatorum patientiam mirari, tantam ut in mediis laboribus canant, tam spontaneam ut libertatem sæpe reculent & ad remos manere præoptent? Sed omnes mirantur quum hominem otiosum & probe amictum pedes nudos, quorum ubi lubet calefaciendorum facultatem habet, ostentare conspiciunt, quasi id extraordinarij & naturæ humanæ vires superantis aliquid esset. Quotidie conspiciamus miseros agricolas anhelantes & sudantes, atro pane victitantes, cibos edentes quos tangere non dignaremur, labore se conficientes, nec tamen vllus miratur, nemo illorum misereatur, quia omnes norunt consuetudinem retulisse & domuisse in illis metum & sensum molestiæ & laboris. Quid ergo hic suspiciunt? quid adeo insolens & inusitatum in hac patientiâ, in hoc labore monastico, ut ideo tantopere admirandi sint? An quia inde nulla utilitas, nulla comoditas ad proximum redit? cum miserorum agricolarum & laboriosissimorum remigum laboribus, vita humana subleuetur, hominum societas subsistat & conseruetur. Mirabimur ergo laborem mutilum, molestiam inutilem: at laborem non tantum utilem, sed & necessarium nihili faciemus: sed labore suo patientiam suam testantur; quidni igitur terram colunt? quidni remos agunt? annon ibi patientiæ præstandæ, imò aliorum commodis, vtilitatiq; seruiendi latissimus illis campus patet? si vel multorum seruorum quibus naturalis infirmitas seruitutem intolerandam reddit, locum tantum subeant. Quid si hoc durum nimis videtur, annon habent quo carnem suam macerent, in vineis, agris, areis ac torcularibus vicinorum cœnobiis suis, messis & vindemiarum tempore, ut pauperum laborem subleuent, & mendicationis eleemosynam compensent? Hoc & carnem macerare & aliorum simul vtilitatibus parère, verè dici posset. Illa verò, quam ostentant disciplina suspecta esse debet, quia vtilitatem aliorum non respicit. Qui carnem suam simul macerare & eadem operâ aliis utilis esse potest, nec hanc viam cum insistere possit, insistit, ingratus est & caritate vacuus. Sed certissimum est hoc exercitij non aliâ de causâ ab illis recusari, quam quia suo minus tolerabile est & iucundum.

CAP. XXXIX.

Eorum quæ hic in dubium vocari possent illustratio.

Sed sæcularium laborem spontaneum non esse sobiicient? Cur Monachorum labore minus spontaneus est? An quia illo cum libuerit liberari non possunt? Eadem sanè est monachorum ratio. At illi hoc vitæ institutum sequi coguntur, cum monachi sponte votum suum emisserint? Nec hoc respectu sanè differunt. Desperatio, melancholia, parentum metus, agnatorum iniquitas, adolescentum simplicitas, opprobrij aut laboris in victu quaritando vitandi propositum, primi sunt consilij illius motus quo vita monastica eligitur. Postquam hisce considerationibus commoti fuimus, facile nobis persuadetur, vitam illam qualemcunque ad quam iam propende-

mus, viam esse perfectionis & quæ in paradysum ducat. Sed vbi in casses deuentum est, tum quidam factum agnoscunt & per otium carceres esse sentiunt, quæ extrinsecus magnificorum & superborum palatiorum speciem præ se ferunt. Sed seruum nimis est: vincula, compedes, geminæ portæ, commentariensis & custodes omnem exeundi spem præcidunt; ita pisces qui huc illuc in reti iactantur, piscibus extra aspicietibus ludere videntur: vbi lusus illius desiderium in retia illos illexit, se tandem captos sentiunt. Cum itaque sic se res habeat, vnde fit, inquires, vt nullas querelas, nullos gemitus, nulla suspiria quæ illorum pœnitentiam testentur, audiamus? certè quia nemo stultitiæ suæ præco est, præsertim, quum remedio locus amplius non datur. Nemo qui malis auspiciis vxorem duxit incommoda sua propalabit, si ea cælare possit; quia id non fit sine dedecore; nec enim id genus dolores diuulgando egeruntur: nulla miseris eiusmodi consolatio superest, quam ne miseri credantur. Ita mercatores iacturas suas libenter dissimulant, eas præcipuè quastemeritate suâ fecerunt. Ita Diaboli, qui se eo pacto solantur, si plures in inferos attraxerint, ab illorum flammis & cruciatibus exponendis sibi cauent.

CAP. XL.

Monasticam professionem vera humilitatis notam non esse, nec illorum vitam quicquam cum Angelica commune habere.

FA igitur est paupertas, ea est vitæ monachalis austeritas, quæ nihil miri habeat, nihil quod præiudicij loco esse debeat, in causa præsertim tanti momenti atque est religio, siquidem nihil habeat extraordinarij, nihil quod in vitâ commune non sit, quod in maximè horrendis superstitionibus, idque exactius, non conspiciatur. Sed fortassis humiles sunt, vel, mundum spernunt; vnde id conicitur? an ab illorum paupertate, aut vestibus aut agresti viuendi ratione & ab omni humanâ comitate & elegantiâ remotâ? Certè hæc coniectura aliquid coloris & speciei haberet, si qualiscumque illorum paupertas, vestitus, aut viuendi ratio à mundo sperneretur & contemneretur; sed paupertas, vestitus vilitas & inurbanitas quæ reliquis omnibus contemptum pariunt, monachum ornant & honore honestum reddunt.

Diuitiæ, vestes superbæ, & luxus in nullo sunt apud homines honore, nisi quia possidentibus honorem conciliant. Sed si vilis & abiectus ornatus honorem & reuerentiam parit, vtique eiusmodi ornatum ambire ambitionis est; non illepide dixit, qui Philosopho Cynico dixit se factum illius per pallioli laceri foramina conspiciere, quia honoris aucupandi causâ vilem illum amictum elegerat. Superbissimū olim id fuit genus Philosophorum, promissâ barbâ, vili pænulâ, perâ, scipione, & nudis pedibus, Capucinos nostros planè diceres; Nobiles, plebeij falsam illam grauitatis laruâ sub quâ pectus magis superbum quam sub Alexandri paludamento lalebat, certatim honorabant. Vera humilitas in corde sita est & in animâ; nulla fictione commendari potest, æque facile sub Dauidis paludamento

ac sub Lazari centonibus conspicitur.

Aliquis dicere posset maiorem monachis honorem exhibitum iri, si amplius monachi non essent, sed an hoc verum sit videamus. An ignavis fucis, hebetibus & stupidis ingeniis in monasterium à parentibus propter ineptiam, & ne domui paternæ opprobrio essent & dedecori relegatis, monasticâ professione eiurata plus honoris exhibebitur? An pauperibus quorum extra cœnobium vita operta sit necesse est? An præclaris ingeniis quibus monasterium aditus est ad Episcopatum & inde ad Cardinalatum, immo sæpe ad Papatum? quid si non omnes illuc perueniant, an facilius Monasterio egressi illuc petuenerint? Pontifex ille fuit qui antequam hanc dignitatem consequeretur reti pro cubili vsus, quum rete in lectum mollissimis plumis suffultum mutatum omnes mirari animaduerteret, quod in votis habebat expiscatum se esse respondit. Professio monastica eruditioni ac eloquentiæ splendorem adiicit, non secus ac vmbra picturæ eminentiam. Annon Mantuani existimationem, dignitatēque inter poetas monachus auxit? An minus Onuphrium sui mirati sunt, aut docti æstimarunt? Annon Thomas Aquinas & Scotus eo maiorem nominis celebritatem consequuti sunt, quo monachi fuerunt? Annon gloria & applausus quem ex Monasticâ professione Bucagius retulit, omnem illam laudem æquarunt, quam ex armis vnquam sperare potuisset? Humilitatis notæ non sunt actiones illæ in quibus mediocri honor feritur, longe maioris certissime metendi spe; sed illæ demum in quibus dignitatis & existimationis nusquam nisi in cœlis recuperandæ iacturam facimus, cuius humilitatis laus non ex hominibus, sed ex Deo est, qui illam videt in abscondito & palam muneratur; pro tribunali causas non agere, in iudicum subselliis locum non occupare, arma non sequi, regi non militare, patriæ non inferuire, sed otiosos & tanquam Epicuri de grege porcos viuere, honores proterere & conculcare non est; sed honores illos flocci facere, nec ambire qui omnia illa munerum genera consequi solent, id demum honores vere calcare est. Monachus professio huiusce honorum contemptus fidem facere nequit, illorum contra affectationem potius prodit, quandoquidem certior & facilior multò via est ad honorem illum quem cæteri homines tanto labore & molestiâ conquirunt.

Denique Monachorum vitam Angelicam esse dicunt, sed lubens rogarem quare? dum Angeli hîc in terris versantur, num otium agunt? Nonne omnes sunt *administratorij spiritus, in ministeriū missi propter eos, qui hereditatē capiunt salutis*? Annon hominū cōseruationi inuigilant? At quid faciunt isti Angelo-monachi? Deum orant, inquires, imo *deorant domos viduarum, sub obtentu prolis orationis*, vt olim Scribæ & Pharisei. An hæc simul subsistere nequeunt, Deū precari & hominibus vtilem esse? Nonne Patriarchæ, Prophetæ & Apostoli toti in precibus fuerunt, attamen diu noctuque in hominum salute procurandâ & promouendâ laborarunt? frigida sane ac hypocritica est illorum caritas qui quum plus præstare possint totam illam in precibus consumunt, digni profecto in quos preces suæ in executiones veræ recidunt.

CAP. XLI.

*Monasticam professionem verè pietati
contrariam esse.*

EN igitur quò paupertas illa Monachalis, humilitas illa & tã opere celebrata Angelorum imitatio redeat. Sed si hanc professionem propius adhuc examinare voluerimus, verè pietati prorsus contrariam eam esse comperiemus, illius dehonestamentum, imo pestem & exitium, quæque eo solum tendit vt hominem furem, scortatorem & superbum reddat. Ac primum de furtis, patet. Professione enim monasticâ ad nihil aliis dandum astringuntur & liberi parentibus egenibus subuenire, diues ea possidere quibus pauperum egestatem subleuaret, prudens reip. negotia capessere, fortis patriam leges & religionem fortitudine suâ defendere, imò Theologus prædicare prohibentur. Si enim quidam illorum docent, non quatenus Monachi docent. Hæc facultas illis olim concessa, quasi lege soluerentur. B. Hieronymi temporibus Monachorum officium non erat concionari, sed flere. Prædicationi incumbere est recedere à vitâ monasticâ & illi hoc respectu valedicere. Si vero singuli monachi facultatem & munus à Deo sibi delatum curarent, vt exiguus illorum qui concionantur numerus, monasterium vacuaretur, nec monachi essent amplius monachi, sed inter homines versarentur in illis iuuandis occupati, singuli pro viribus, singuli suo ordine, hic in orphanis causâ agendâ, illi vero in morbis aptis medicamentis vel præuertendis vel depellendis, hic in elemosyna in pauperes de copia sua eroganda; ille in alio munere abeundo, atque ita de cæteris. Sed voto suo ad has functiones exercendas inepti redduntur. Antiquis legibus in ignavos quosdam fucos animaduertebatur, qui ne militare cogerentur pollices sibi amputabant, non solum quia in seipsos barbari & inhumani erant, sed quia reipublicam debito suo fraudabant. Æque sane culpandi sunt qui se vitæ humanæ necessitatibus succurrendi facultate priuant; Non nobis tantum, sed & aliis nati sumus singuli proximis nostris; Hæc est lex naturæ, lex Dei, præceptum Evangelij, vt omnibus bene faciamus, sed præsertim fidei domesticis. Se igitur sponte & vltro inutilem reddere, vltro contra legem facere est, naturam exuere, in Deum rebellare, cæco sui amore teneri, quæ sua sunt querere, nec Dominum Iesum nisi externâ professione tantum & ore tenus querere.

Sed quo intolerabilius est, se non solum inutiles, sed & onerosos reddunt; Alieno labore viuunt; verè pauperes, iis priuant quibus tenuitatem suam sustentare possent, quod illis dari & potuit & debuit sibi sumentes, Beatius existimant accipere quam dare, contra quam Dominus sensit. Non laborant & tamen se victu dignos arbitrantur, quamuis Apostolus dixerit, *si quis non vult operari, nec manducet.*

At preces suas laborem suum esse aiunt. Sed Beatus Augustinus in tractatu quem de Monachorum opere conscripsit, vbi deditâ operâ ostendit omnem monachum qui muneribus & elec-

mosynis vinit furti reum esse, has cauillationes abundè confutauit: ostendens cultum spiritualem hortari nos ad laborem, nedum vt ab illo abertat. Græci illum reuerâ monachum non existimant, qui aliis est oneri. Monachi Abyssini eandem legem sequuntur, & quamuis vita monastica fatis antiqua sit in Ecclesiâ, inertia tamen & mendicitas noua est. Beati Augustini tempore iam in professionis illius gratiam exemplum auiculatum afferebatur de quibus Dominus dicit *neque ferere, ueque metere*; sed beatus ille pater, vt par est respondet, se nempe suadere vt instar auium ex agris postum sumant, nec quicquam secum auferant, nec abs re fore vt alas habeant, vt sturnorum instar abigi, non vero tanquam fures deprehendi possint.

Præterea hæc vita monachalis ignem concupiscentiæ non restinguit, sed accendit potius; Honestas nuptias si libuerit contrahendi libertas, nisi perditus fueris, affectum illum facile exhalat, nec augeti & inflâri permittit; sed voto obligatum teneri spem omnem præci dit & affectum illum intus premit; Nemo fame minus laborat quam qui se, quum voluerit, esurum sperat; qui verò desperat, *carnem suam innadit*, & vt ait Propheta, *brachium suum comedit*. Hæc autem ideo non dicimus vt cœnobij arcana reuelemus, sed vt rectè & tacitè tantum subindicemus quod omnibus palam est.

At quid? Ieiunium, flagella nihil ne remedij huc afferre possunt? Possunt, si semper ieiunaretur, si simpliciter & absolutè ieiunaretur, alioqui illi qui continentiæ dono non est præditus interdum ieiunare, interdum se flagellare dolorem augere est & exacerbare, non verò minuere & sanare. Morbi quidam remediis lenientibus augentur; Anodyna dolorem ad tempus leuant, sed vel ægrum penitus interficiunt, vel dolor postea eo maiori cum impetu & violentiâ redit, ac si aliquot passus retro cessisset vt effreni magis & præcipiti reciprocatione iterum accedere posset: Testem hic Hieronymum laudo, *Tristis iam mihi & horrida*, inquit, *pro ieiunio erat facies & caro mea coram me veluti mortua iacebat, & tamen animus meus in medio cupiditarum mearum incendio feruebat*. An tam sanctum vitum per humilitatem tam puridum & infame mendacium in seipsum palam attulisse dicemus? Neutrquam. Verum dicebat, atque ita, vt virginitatem magni fecerit, insciens & imprudens fatetur, nullum aliud concupiscentiæ, quæ continentiæ dono & gratiâ peculiari non cohibetur, quam Apostoli remedium superesse, *Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquaque suum virum habeat.*

Vera virginitas est in animâ; si in animâ primum non fuerit, nec in corpore esse potest; sed si in animâ fuerit, inde in corpus redundabit, siue in matrimonio, siue in cœlibatu. An credimus B. Petrum qui vxorem duxerat, vt patrum antiquissimi testantur, minus Deo gratum fuisse, quam Paulum qui cœlebs erat? Deus homines non nisi pietate metitur, æquali pietate æqualiter delectatur, siue in coniugatis, siue in cœlibibus.

Quid igitur? Nulla ne erit cœlibatus prærogativa? Magna utique si pietati plusquam matrimonium conferat: at si hæc in re deficiat, matris-

monio cœlibatus longe inferior est. Deficit autem semper in illis qui illo donati non sunt; *sunt Eunuchi* (inquit Dominus noster) *qui seipfos castrauerunt propter regnum cœlorum; sed non omnes hoc capiunt, quod perspicuè nobis à Paulo exponitur, dum dicit velle se omnes homines esse sicut seipsum, sed vnumquemque proprium donum habere ex Deo, alium quidem sic, alium verò sic.* Cœlibatus igitur connubio vtilior est illi quem Deus eâ continentia quâ Paulum donauit, quia eiusmodi viro virginitas est adiumento, connubium vero impedimento foret & obstaculo: Sed si quem Deus eâ continentia non donauit, certe cœlibatus illi pedicæ injicit, propter cœlibatum enim vitur, & Apostolus ait, *melius esse nubere quam vri.* Quemadmodum igitur connubium non nisi impedimento est illi, cui vt Paulo continere datum est, ita cœlibatus nisi aliud quam in turbas & tentationem, cuius periculum lethale est & vitari nequit, conijcit eum, cui continere non est datum. Magis facimus cœlibatum illorum quos Deus ad cœlibatum vocat, sed neminem vocari dicimus, qui in cœlibatu vri cogatur. Cur igitur (inquit) hanc cœlibatum inter vos frequentari non videmus? Hic respondere possumus contra doctrinam nostram, non verò mores disputandum esse; vitia in moribus non debere doctrinæ imputari, si à doctrina condemnentur; doctrinâ n. suâ factum illorum non comprobari, qui quam continere possint connubio inunguntur, nisi grauissima aliqua necessitate illuc compellantur. Sed directè respondendum, quum rarissimum sit continentia donum, mirandum non esse, si cœlibatus qui donum hoc præsupponit sit quoque rarus, sed mirandam potius esse Apostoli prudentiam, qui quum & cœlibatus commoda & matrimonij incommoda exposuisset, denunciat se hæc ad vtilitatem nostram dicere, *non vt laqueum nobis injiciat.* Iam vero si ad cœlibatum idonei non sumus certe est laqueum injicere, si in cœlibatu vri malimus quam honeste in coniugio viuere; Multa martyrum millia, immo myriades tum in prima Ecclesia, tum nostro tempore satis loculentum sunt testimonium, nobis matrimonium non alia de causa carum esse, quam quia nos ad vocationis nostræ munus aptiores reddit. Vt enim variis ab hominibus extrahatur calumniis: quis martyrum nostrorum dulcedinis matrimonij, & affectus erga filios consideratione, quis huius sæculi cutis ab Evangelio sanguine suo signando reuocatus est? Omnes viuere poterant, & plurimi quidem illorum in honore & delicijs, attamen Evangelij causâ mortem vitæ prætulerunt, tormenta delicijs, ignominiam & opprobrium, honoribus & gloriæ sæculi. Inimicos nostros Iudices appellamus, hoc genus mortis nonne longe monachorum cœlibatu admirabilius est? Annon animæ fortioris, maioris zeli, certioris spei, vehementioris amoris, constantioris fidei testimonium, hoc est quam cœlibatus ille monachalis, assiduè impudicus & coactione tantum pudicus.

Sed ad rem redeamus, quemadmodum genus illud viuendi monasticum eo tendit, vt qui illud amplectitur nisi donum illud quod ad cœlibatum requiritur acceperit, in furem & scortatorem euadat, ita quoque hominem arrogantia &

mità de se opinione inflat. Humilitatem reuera profitentur, sed qui humilis esse potest is qui se capacem esse existimat, qui & mereri aggreditur & se mereri credit? Vera humilitas est seipsum, qui ad cœlos tantummodo oculos attollas, indignum existimare. At qui hoc vitæ genus amplectuntur, illos meritis suis præsumunt. Vera humilitas præterea est existimare nos *quum omnia fecerimus, seruos esse inuitiles*, at isti se superetogationis opera præstare credunt, & se pro aliis mereri. O superbiam! ô blasphemiam! Deus præcipit vt *se toto animo, tota mente, totis viribus diligamus*; at illi se longe plura quam ipse præceperit præstare profitentur.

Quocumque tandem modo nos Deus alloquatur, imperando tantum alloquitur. At ecce monachorum superbiam; Consilium quædam, inquitur, à Deo dantur quibus homo nisi voluntaria optemperare non tenetur; solo vero ad illa astringitur. Quis ita quæso salua conscientia de Dei consilijs cogitare potest, nec superbe in illum insurgere? An hic est scopus Domini? An ille est benignitatis eius fructus? quum suadendo iubet & iubendo suadet, an id ideo facit, vt homo æquum & par ius secum affectet? vt mandata sua dissimulet & consiliorum quæ amicus amico dat vim tantum illis concedat, nec illis teneri velit. Principum nostrorum preces, mandatorum vim obtinent, si aliter de illis sentimus ac loquimur, principum loco illos habere definimus & superbe in illos insurgimus. Quid ergo de istiusmodi humilitatis professoribus iudicandum qui Deo in religionis negotio eam reuerentiam exhibere detrectant, quam hominibus ciuilibus humanitatis habitâ ratione præstare tenentur? Hoc profecto non solum superbum est, sed sacrilegum & blasphemum.

Hæc cum ita sese habeant, hæccine impietas præiudicium faciet ad religionis quam proficitur veritatem comprobandam? Imo quandoquidem ea non est quæ primâ fronte videtur, sed plane contraria, vt à nobis probatum fuisse arbitramur, adhibeatur potius ad suspectam reddendam imo condemnandam religionem, cuius se perfectionem & excellentiam esse dicit.

Nos igitur omnia præiudicia quæ ab Ecclesia Romana proferuntur ne causæ nostræ status cognoscat & excutiat ordine expendimus. Hic erat vnicus huius tractatus scopus, nempe vt ostenderemus omnes has exceptiones 1. maiestatis, 2. vnitatis, 3. antiquitatis, 4. firmitatis & stabilitatis, 5. continuationis, 6. successio- nis, 7. veritatis, 8. sanctitatis quam obtendit Ecclesia Romana, friuolas esse præsumptiones, vt solidiori veritatis examini obuiam eatur. Si hunc scopum attigimus, id in votis habuimus; penes æquum lectorem esto iudicium. Sat vero habemus, si conscientia nostra testimonium nobis perhibeat, absque ostentatione, animi exacerbatione, atque adeo omni sinceritate hæc à nobis, vt pote coram Deo potius quam coram hominibus loquutis, tractata esse. Inde in benedictionis eius in laborem nostrum spem adducimur, eo magis, quo veritatis suæ, ad quam illustrandam animum adiccimus, studiosior est.

Obnixè illum rogamus, vt defectus nostros

spiritu suo suppleat, & infirmitate nostrâ non obstante virtutem suam, debili licet medio, ad perfectionem deducere porrò pergat, siue eos confirmando quos iam ad gratiæ tuæ communionem vocauit, siue alios à securitate excitan-

do, vt veritatem ipsius quærant, quærendo innentiant, & in eâ vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum, cui, vt & Patri & Spiritui Sancto sit honor & gloria in æternum: Amen.

CAPITVM HVIVS LIBRI

INDEX.

CAP. I. **P**rauam animi affectionem hominis iudicium excicare & à veritate sequendâ auerere. pag. 553.

CAP. II. Hunc iudicij defectum à prauâ animi affectione promanantem in Religionis negotio præcipuè detegi. *ibid.*

CAP. III. Intellectum affectibus occupatum aliquid semper prætexere vt sibi ea persuadeat qua credere vult. 554

CAP. IV. Animi affectionem similes effectus in religionis negotio hodie producere & speciosos semper prætextus capere. 555

CAP. V. Vt tertò nobis de veritate alicuius Religionis constet, naturam rationum quibus nititur examinare necessum esse. *ibid.*

CAP. VI. Religionis reformatæ professorum causam non excussam solis præiudiciis ab Ecclesiâ Romanâ damnatam fuisse. 556

CAP. VII. Quibus præiudiciis damnati fuerimus in Ecclesiâ Romana. 557

CAP. VIII. Consideratio externæ illius gloriæ Ecclesiæ Romanæ, contra verò paupertatis veræ Ecclesiæ. 558

CAP. IX. Quanam sit vera quies Ecclesiæ? quomodo reges sint nutricij eius? Et reges non esse nutricios Ecclesiæ Romanæ. 559

CAP. X. Ecclesiam Romanam ceremoniarum suarum præiudicio damnari, non iuuari. 560

CAP. XI. Ordinem qui in Politicâ Ecclesiæ Romanæ obseruatur illi quoque præiudicare. 561

CAP. XII. Quamuis prædictum fuerit, Antichristum in templo Dei sessurum, Ecclesiam tamen qua ab illo stat, veram Ecclesiam esse non posse. 562

CAP. XIII. An unio & discordia sint notæ quibus vera Ecclesia à falsa discerni debeat. 563

CAP. XIV. Nullam in Ecclesia Romana veram unionem esse, in Ecclesia verò reformatâ nullum disidium quod sit alicuius momenti. 564

CAP. XV. Nouitatis crimen veritati obijci solitum & quomodo de eo se semper purgauerit. 567

CAP. XVI. In veritatis inquisitione non recte procedi & quam illius inueniendæ rationem incundam esse doceat B. Cyprianus. 566

CAP. XVII. Vnicam verè antiquitatis probandæ viam esse vt ad principia operum scripturarum recurratur. 567

CAP. XVIII. Non ideo posse inferri Ecclesiam Romanam esse hodie veram Ecclesiam, quod olim fuerit vera Ecclesia. 568

CAP. XIX. Veram Ecclesiam, non obstante Romanæ Ecclesiæ defectione & Apostasia, integram perstitisse. 569

CAP. XX. Perversam & ridiculam esse argumentandi rationem, qua Romanenses vtuntur quum ex iis quæ Deus Ecclesiæ promisit, se non errauisse nec errare posse inserunt. 570

CAP. XXI. Inique ab illis agi quum vllam mutationem in Ecclesia accidisse negant, eo quod auctorum, temporis & loci circumstantiæ nominatim designari non possunt. 571

CAP. XXII. Mutationes quasdam esse, quæ paulatim formentur, & difficillimum esse, imo impossibile tempora, locos & auctores alicuius mutationis semper denotare. 572

CAP. XXIII. Non bona fide nobiscum agi, quum importune à nobis contenditur vt respondeamus vbinam gentium vel locorum esset nostra Ecclesia & quosnam doctores ante reformationem habuerit. 573

CAP. XXIV. Ecclesiam Dei fuisse ante hanc nouissimam reformationem, &

- vinam fuerit, & qui eius Pastores fuerint. pag. 154
- CAP. XXV. Quanam vera sit Ecclesia successio, nec illam à successione vel naturali vel Politicâ pendere. 575
- CAP. XXVI. Papatum ab Apostolis originem non ducere. 575
- CAP. XXVII. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Presbyteros Diaconos, Monachos & Moniales Ecclesie Romanae non esse institutionis Apostolicae. 576
- CAP. XXVIII. Ecclesie Romanae Ceremonias non esse institutionis Apostolicae. 578
- CAP. XXIX. Nullam esse doctrinam successione in Ecclesia Romanâ. *ibid.*
- CAP. XXX. Nec ipsam personam successione reperiri in Ecclesia Romanâ. 580
- CAP. XXXI. Purum purum esse vitium quod queritur, quâ auctoritate depravationum corruptelarumq; reformationem postulemus. & flagitemus. 580
- CAP. XXXII. Eos quorum opera Deus ad reformationem usus est vocationem externam habuisse, & quamvis non habuissent, modo facultatem ac dona ad huiuscemodi opus necessaria habuerint, hunc illis defectum objiciendum non esse. 581
- CAP. XXXIII. Primorum reformatorum exemplum aditum ad confusionem non patefacere, siquidem vocationem externam habuerunt, quam licet non habuissent, temporum tamen infelicitate excusari, & ab hac accusatione liberari debuissent. 582
- CAP. XXXIV. Ex sacerdotum legis exemplo non posse inferri nullo unquam tempore absque externâ missione munus Ecclesiasticum exerceri posse. 583
- CAP. XXXV. Ἀποστολικὸν esse exemplum indicum in republicâ, ut missio externa in Ecclesia semper & quouis tempore necessaria esse probeatur. 584
- CAP. XXXVI. Primorum reformatorum exemplum schismaticis non sanere. 585
- CAP. XXXVII. Quo sensu Ecclesia Romana concedamus illam verae religionis substantiam retinere, ac nihilominus falsam esse Ecclesiam. *ibid.*
- CAP. XXXVIII. Nihil esse admiratione dignum in vitâ Mozachorum Ecclesie Romanae. 586
- CAP. XXXIX. Eorum quae hic in dubium vocari possent illustratio. 587
- CAP. XL. Monasticam professionem vere humilitatis notam non esse, nec illorum vitam quicquam cum Angelica commune habere. 588
- CAP. XLI. Monasticam professionem vere pietati contrariam esse. 589

DE SUPREMO IN RELIGIONIS NEGOTIO
CONTROVERSIARVM IVDICE

Auctore IOHANNE CAMERONE verbi Diuini Ministro &
Theologia Professore in Academia Montalbanensi.

Basil. Epist. ad Eust. Med.

Ὁμοιωὶ ἢ θεόπνευστος ἡμῶν διαπιστώσεται. καὶ παρ' οἷς ἀν' ὀρθότητι
δόγματα σωῶντα τοῖς θεοῖς λόγοις, ὅτι τέτοις ἔχει πάντως
ἡ θεία πῆξ ἀληθείας ψήφους.

CAPVT I.

Artificium eorum qui reformationem fugiunt, candor
verò illorum a quibus requiritur.

ALCIBIADES annis ad-
huc iuuenis, sed calliditate
& astutiâ iam senex quum
aliquando Periclem inui-
seret & accepisset, illi tum
non esse otium, quod cogi-
taret quo pacto Atheniensibus
rationem reddere posset,
respondisse fertur, nonne satius fuerit, cogitare
qui fieri possit vt non reddat? Multis scitum
& elegans visum est responsum, sed longe
plures consilij illius vitilitatem & necessitatem
comprobarunt: decoctores, vtilitigatores, repe-
tundarum rei & vt verbo dicam falsarij omnes
hoc consilio tanquam summo & extremo in
causâ desperata remedio vtuntur, ac sanè homi-
ni malè sibi conscio & cuius rationes sibi non
constant, nulla procliuor est ratio quàm in to-
rum rationem effugere. Contra verò, qui bene
sibi conscius est, cuius rationes sunt expeditæ
& à quo ius non potest non stare, nunquam con-
stabitur & tergiversabitur, quin potius rationes
suas primo quoque tempore referet, nihilque
præoptabit quàm vt diligentissima & penitissi-
mè excutiantur & examinentur, verbitur ne
prescriptio, exceptio aut uacillatio, vt rectè illis
vti possit, suspectam causam suam faciant, neve
ipsa res de litis contestatione astimetur. Vt iam
in Religionis controuersis omnibus eadem no-
bis federet sententia, idèmq; animus quem natu-
ralis & ciuilis probitas in causis & discepta-
tionib⁹ nostris nobis suggerit, vt scilicet res ipsa
excutiat. Ac quandoquidem inter vtrosque
conuenit, Testamentum nobis à Patre cœlesti re-
lictum, quandoquidem quib. ad id testameta-
rijs vsus sit, & quibus in tabulis ab illis perscri-
ptum fuerit, apud vtrosque constat, quandoqui-
dem legem habemus ac testimonium, vnam
vnanimi consensu, ad Testamentum illud, ad Te-
stamentarios & illorum Commentarios recur-
tere vellemus & vnâ eadem que voce post Pro-

phetam dicere: *Legem & testimonium consulunt, s³
non loquuntur in sententiam hanc, nulla eiu illis lux.*
Esa. 8. 20. Vtique Deus voluntatem suam non
aperit, Prophetæ & Apostoli illam nisi verbo
non docent. Verbum illud habemus, quid præ-
terea petimus? Vt Dei de doctrinâ iudicium, Pro-
phetarum & Apostolorum testimonium nobis
innotescat, annon opus est vt illud à Deo decla-
retur, à Prophetis & Apostolis promulgetur? De-
clarationem illam habemus, exemplar authenti-
cum quoque illius promulgationis habemus, de
quo Christianorum nullius dubitat. Annon igitur
illud habemus quod nobis opus est, quod
instanter adeo quærimus & expetimus, à iudice
nempe sententiam laicam & decretum interposi-
tum quo omnes controuersie nostræ dirimun-
tur. Regem sanè, Scribam, Senatum, Senatus
commentariam interesse necessum non est,
vbique regis voluntas cognitu necessaria est;
Si de Senatus consulto nobis constiterit, de edi-
cto quoque & decreto constat. Nobis hodie res
non est cum Indæis aut Turcis, quorum illi par-
tis, isti vero totius Scripturæ auctoritatem ne-
gant; Christiani sumus omnes, credimus omnes
ac profitemur nos in veteris ac noui instrumenti
libris Canonicis voluntatis diuinæ declaratio-
nem habere, vtrique agnoscimus in illis verbum
Dei proponi, *Verum, inquam, illud quod potest sa-
pientem reddere ad salutem & ad omne opus bonum per-
fectè instruere.* 1. Tim. 4. Cur igitur iudicis nostri
præsentiam corporalem tan opere requiramus?
cur legatum, & vicarium expetimus quum illius
decretum præ manibus habeamus, nec ab illo fa-
ctum esse ambigamus.

CAP. II.

Quid postuletur, quid referatur & in deliberationem
vocetur ab illis qui reformationem
expetunt.

HÆC est illorum querela qui hodie gemunt
& suspirant, Israël's & Iudæ desolationem
deplorantes, qui optant & expetunt vt, quoniam ad-
modum Iosias librum legis coram se legi cura-
uit, 2. Reg. 22. quem admodum Esdras & Nehemias
idem coram populo fecerunt quom de Ecclesiâ

reformandâ, & ad priorem statum reuocandâ laborarent, id ipsum quoque hodie à nobis præstetur. Si in Christiano orbe omnia cum hâc de religionis negotio lege congruant, nihil in illâ erit immutandum, quin potius ingenia illa inquietâ & turbulenta, nihil nisi dissidium ac hæresim spirantia, paci Ecclesiæ & Orbis vniuersi quieti turbulentiæ nata, grauius erunt puniendâ: At si illis cum hâc lege non cõueniat, contra verò longè discrepent, longe dissentiant ac discordent, cur hominum opinionibus veritas Dei non præferetur? lex consuetudini? & regnum Iesu Christi illius tyrannidi qui sibi in viuos & mortuos, in animam & corpus, in principem ac subditos auctoritatem reuersâ ac iurisdictionem mere supremam attribuit? Atque hîc omnium illorum quibus aliquid sensus, quibus aliquid humani vel tantillum superest, conscientiam obtestamur, vt in tam graui dissidio ac dissensione, in rebus tanti momenti iudicent vtri nostrum declinandi gratiâ Alcibiadis calliditatem vsurpent, vel qui huius regulæ, verbi nempe, quod omnes à Spiritu Dei inspiratum, dictatum, & scriptis consignatum cõsitemur exarant lubentes subeunt, vel potius qui nihil magis quam verbi huius ac scripturæ indicium reformidant; adeo vt illam vel intolerandis in humano scripto defectibus laborare velint & obscuritatis, ambiguitatis, ac imperfectionis accusent, quæ oraculorum Delphicorum ac foliorum Sibyllinorum reuera propria sunt, at minimè conueniunt legi illi Domini, quam Propheta regius vt *integram, restituentem animam, veracem, certam, ac sapientiam imperito afferentem* tantopere extollit.

CAP. III.

In quo obiectiones contra postulatum prædictum afferri solite proponuntur, refutanturq; ea quæ in ipsam postulantium personam ingeruntur.

Q Vandoquidè igitur illuc adigimur vt quò de re ipsâ agendum foret, accusantis qualitas vigeat, iudicis ad quem prouocat auctoritas in dubium reuocetur, ante omnia quo iure, quâve iniuriâ id fiat perpendere nos decet. Ac primo quidem accusatores nouatores appellant, quæriturq; ab illis quænam sit illorum vocatio, quâ auctoritate tã audax facinus aggressi sint vt se Ecclesiæ reformationem expetere proficeantur. Obijciunt itaq; illis *novitas ac temeritas*. Sed hæc obijcere nihil aliud est quam crimen regerere, quod neutiquam probari potest, nec admitti debet nisi prius accusatio falsi comperta & dijudicata fuerit. Instituunt probare doctrinam Domini & Apostolorum alteratam fuisse & immutatam in illâ Ecclesiâ quæ se Catholicam appellat; Nonnam aliam doctrinam præter Dominicam admittunt, cæteras omnes excludunt. Non profitentur ergò se novitates introducere, sed potius exigere velle. *Novitas* itaque illis obijci nequit, quoad nouatores illos esse probatum non fuerit; Quâ in re verus controuersie cardo vertitur; quum hic non de personarum, sed fidei & doctrinæ nouitate agatur, ex quâ fide & doctrina persona probanda sunt, non item illa ex personis,

vt apprimè rectissimè dixit *Tertullianus*. Quum igitur accusationis illorum caput in hoc situm sit, quod Ecclesiam quæ se Catholicam iactat inuolutionis accusent, quamdiu de veritate aut falsitate accusationis huius non constat, *Novitas* illis obijci nequit; neque temerè accusasse dici quoque possunt, donec accusatio directâ & legitimâ defensione depulsa fuerit, non secus enim ac in Republicâ quum de crimine læsæ Maiestatis agitur, quilibet accusator admittitur, nec vllus rejicitur nisi accusationis calumniâ & improbitate compertâ, nec temerè accusare censetur, qui verè acculat, sic in Ecclesiâ, quicumque læsæ Maiestatis diuinæ aliquem accusat, audiri debet, nec illi est temeritas obijcienda, donec falso & sine causâ accusasse conuictus sit. In exercitu, in vrbis oblecta, quum de prodicione agitur, nullius iudicium contemnitur, sed expenditur, non auctor sed momentum consideratur, accusator non punitur, nisi falsa deprehendatur accusatio, sed si de illius veritate constiterit, laudabitur, præmiû referet, in locum accusati plerumque promouebitur. In Ecclesiâ Dei, in conscientiarum negotio, nulli est os occludendum, sed cordis & conscientiarum conuictione, aut satisfactione opus est. Hæc fuit Ecclesiæ Apostolicæ praxis: Id ipsum patres erga hæreticos factitarunt. Ipsemet *Augustinus* de Manichæis loquens in hâc est sententiâ. Quid si vererum quidam præscriptione hîc vsi sunt, id in rebus essentiam fidei propriè non spectantibus ab illis factum est; vbi de doctrinâ agebatur, quum illis res erat cum iis qui Scripturâ præcipuè non nitebantur, sed particulas quasdam illius perperam ad opiniones suas detorquebant, vt inde ea elicerent quæ ex Scripturis ne fiduculis quidè extorquere quis possit, quæque in Scriptorum mentem nunquam venerunt. Ideo illimet ipsi patres *lucifugas Scripturarum* eos appellabant; quinimò tunc temporis non indecens erat præscriptionis inductio. Fieri non poterat vt tantum adhuc doctrinæ decessisset, mysterium iniquitatis quod iam ab Apostolorum tempore concipi cœperat in cunis adhuc erat. Longè alia est hodie nobiscum ratio, qui ad vltima tempora deuenimus, qui à florentissimo & beatissimo illo Apostolorum tempore annos mille sexcentos & quod excurrit computamus. Tam longo temporis spatio multum sanè huic mysterio accedere debuit. Florentissimas Ecclesias olim ab Apostolis plantatas nunc desertas & desolatas iacere videmus, nec hominum memoriam testari amplius possumus.

CAP. IV.

In quo proponuntur rationes quibus idoneum non esse iudicem illum ad quem prouocant qui reformationem expetunt, contenditur.

S Ed iudicis præterea illius apud quem accusatores accusationem suam intentant, Dei nempe in Scripturis aut per Scripturas loquentis competentia in controuersiam vocatur.

1. Dubitatur an Deus hoc modo consideratus index esse possit; omnis iudex, inquit, loqui debet, at Deus in Scripturis vel per Scripturas ita loquitur, quasi non loqueretur, ita vt ipsa Scriptura

Tertull. de præscr. adu. hæret. cap. 3

Act. 17.
Act. 28.

August. lib. cont. Ep. Max. cap. 4. Basil. de Sp. S. c. 27.

Tert. præscr. adu. hæret. 57.

Tertull. de resur. carnis cap. 47.

Octo rationes cur Deus iudex esse nequit.

Scriptura ab aliquo proponi & applicari necesse habeat.

2. Verba iudicis aperta & intellectu facilia esse debent, hoc autem verbum scriptum tam obscurum est quàm quod obscurissimum.

3. Scriptura hæc ambigua est & varias interpretationes admittere potest: cum edicta iudicis certa & absoluta esse debeant.

4. Scriptura imperfecta est, manca & deficiens, ideo ad controuersiarum nostrarum decisionem nec extendi, nec applicari potest.

5. Iudicis decretum pacem conciliare debet inter eos qui illo stant, quum tantam contra vel inter illos qui controuersias suas Scripturam dirimere volunt, dissensionem videamus.

6. Ipsi hæretici Scripturis vtuntur, quum iudicis sententia condemnato nihil proficit.

7. Si Deus in Scripturam vel per Scripturam loquens iudex esset, quid proderent nobis Concilia?

8. Denique si nullam aliam præter Scripturarum decisionem haberemus, suspensos & verincertos pendere nos semper oporteret, quum enim ea sit ingenij humani imbecillitas & fallacia, quis in tantâ multitudine, & in tanto illorum qui sibi Spiritus Sancti donum vindicant diffidio, quis illo prædictus sit agnoscere & obseruare queat? Quis in tanto illorum numero qui se Spiritum habere credunt, & opinione suâ falluntur, illum se habere certò scire possit? Quid igitur, an iudicari recusant? In speciem nequaquam. Sed Ecclesiam iudicem esse volunt. At quum in rem ipsam descenditur, hanc Ecclesiam nihil aliud præter illos ipsos esse comperimus, qui in causâ suâ iudices esse volunt, vt fufus infra ostendetur.

CAP. V.

In quo inanes superiores rationes & obiectiones esse, tribusque vitiis laborare dicuntur, dein prima, nempe, secunda, primum vitium ostenditur.

Iam expendamus rationes quas in competenciam iudicis ad quem citantur asserere solent; quæ si contraria non sint. 1. illorum insuato. 2. Veritati. 3. Nisi ad subuersionem Christiana Religionis tendant; accusatores nullam causam dicunt quin illas admittere debeant; at si deprehendantur subsistere non posse. 1. cum causa ad cuius defensionem citantur. 2. Cum veritate. 3. Cum auctoritate Religionis Christianæ, nemò accusatores malæ fidei postulauerit, si à primâ suâ proocatione desistere noluerint.

Hæc autem omnia facillimè probari posse credimus: Id vero vt ordine suo fiat à primâ ratione initio facto, singulas sigillatim expendamus, videamusque annon causam illam cuius gratiâ adductæ sunt, impugnent.

Ac primò quidem si quum *Deus in Scripturam aut per Scripturas loquitur* perinde est ac si non loqueretur, eo quod Scriptura *muta est, nec vllum emittit sonum*, annon eadem ratione dici potest, quum Patres in scriptis suis, Ecclesia in Conciliorum Canone, Papa in decretis suis, & decretalibus, in diplomatibus, in bullis & indulgentiis loquuntur, omnino perinde esse ac si Patres, Ecclesia & Papa non loquerentur, Præterea annon Patrum

scripta, Conciliorum Canones, decreta & decretalia, diplomata, bullæ & indulgentiæ proponi & applicari debent, idque ab illis quibus nullum iudicis priuilegium conceditur, particularibus nempe Ecclesiasticis, qui errare possunt, vt qui singuli seorsim quatenus in Cathedris suis Patrum traditionem, Conciliorum Canones, Paparum decreta & constitutiones, diplomata, bullas & indulgentias proponunt, nullo Dei promisso extra erroris periculum constituti sint. Prima itaque hæc ratio ex Scripturarum naturâ deducta, Scripturam nempe mutam esse, nec non proponi & applicari debere, locum habere non potest, nisi vnâ eademque operâ Patrum, Conciliorum & Pontificum in quorum verbis eisdem qui in Scripturam præferuntur defectus videre est, auctoritas infringatur.

Secundò *Scriptura obscuritas* adstrui nequit quin simul omnia argumeta hinc deducta obscura esse confiteamur, ac proinde Religionem Romanam in solâ auguratione & cōiecturâ positam esse; ita vt omnia argumenta ad Ecclesiæ Romanæ doctrinam propugnandam deducta, puræ puræque sint diuinationum coniecturæ: non igitur hic à Pontificiis peccatur, quum eos qui defectu & *ἀπερία* Ecclesiam Romanam arcessunt, stare non iubent iudicio illius iudicis coram quo causam disceptari postulant; præsertim cum obscure adeo iudex ille loquatur, vt accusationem illorum nunquam probaturus, multo minus eos qui à multis iam annis sunt in possessione in actorum gratiam reos peracturus sit. Quin potius si instrumenta quibus accusationem suam probare præsumunt, obscura sint & intricata, ad instrumenta illa proferenda cogendi sunt, nedum vt illorum vsus illis præcludi debeat, quisquis enim alium accusat, & accusationis suæ rationes adeo obscuras profert vt intelligi omnino nequeant vnâ eademque operâ & aduersarium suum abscluit & se deridendum propinat.

CAP. VI.

In quo tertia & quarta obiectionis primum vitium ostenditur.

SI vero, vt tertiâ obiectione fertur, *Scriptura ambigua est & varias interpretationes admistere potest*, quâ de causa, quove iure Doctores qui se Catholicos profitentur, Scripturæ expositionem alteram alteri præferunt, vel ipsius qui exponitur textus circumstantiis, vel alio aliquo aperto, euidenti & indubitato, Scripturæ loco, non autem simpliciter Ecclesiæ auctoritate innixi? si, vt aiunt, Scriptura sit *nasus cereus, calceus Theramensis cuiuslibet pedi congruens, versatilis pinnula*, cur per Scripturam interpretationes, aut potius falsas hæreticorum glossas, & expositiones impugnat? Cur Ecclesiæ auctoritatem simpliciter non proficiunt? Profecto hæc ratione transsubstantiationi probandæ non amplius adducenda essent verba Scripturæ, *Hoc est corpus meum*, neque dicendum hæc verba simpliciter prout sonant sumenda esse, vt puta testamenti verba, quum hic locus vt ex Scripturâ desumptus ex Scripturæ naturâ (si locum habeat illorum obiectione) *ambiguus sit & varias interpretationes admittat*: ac proinde non ex

Quæ illa rationes in aduersarios retorquetur.

hoc loco transubstantiatio credenda esset, sed ideo tantum quia sic Ecclesie interpretari placuit. Atque ita Ecclesie Romanæ fides Scripturæ non innitetur, nec ad illius regulam exigitur; sed contra Scripturæ intelligentia innitetur & pendebit ab Ecclesie notitiâ, ad eam ut fundamentum domui superstruatur, & ædificium ipsa sit norma & amissis. Denique, quomodo dicunt Scripturam tam distinctè, tam apertè & euidenter præsuppositam illam Ecclesie auctoritatem probare, ut mirentur à lectoribus in dubium reuocari, si Scriptura ambigua sit & duas differentes sententias admittat, ut tertiâ obiectione contenditur.

Quartum autem defectum, quo Scriptura laborare dicitur, quod attinet, nempe *illam esse imperfectam, nec rationes suppeditare ad probanda vel improbanda ea que credenda vel non credenda sunt in nostris controuersis*. Si hæc obiectione locum habeat, quomodo quæro Ecclesie illius quæ tibi Catholicæ titulum vendicat doctores omnes Religionis Romanæ articulos Scripturam probare aggressi sunt? An quod fieri nequitquam poterat temere aggressi sunt? An ita se sophistas prodiderunt, id in Scripturam quærentes quod reperire non est, & veritatem mendacio comprobantes? Vel, an doctrinæ articuli in Ecclesia illâ Catholicâ creduntur qui in Scripturis non continentur? quis inter illos horum articulorum catalogum contumere auderet? Quinam Doctrinæ articuli in Scripturam non continebuntur, quorum defectu Scriptura imperfecta censenda sit? Non utique articuli Trinitatis, Incarnationis Filij Dei, & Redemptionis generis humani, si lei in Iesum Christum, Spei, Charitatis, Pœnitentiæ, necessitatis & utilitatis bonorum operum, vitæ æternæ, Baptismi, prædicationis Verbi, S. S. Cœnæ. Omnes illi articuli & cæteri qui ab illis pendent in Scripturam profecto continentur. De quibus igitur articulis Prophetæ Apostoli, Deus in Scripturam loquuti non sunt? An de articulo auctoritatis Pontificiæ quæ reges non si pliciter excommunicare, sed & regno abdicare audeat? quæ matrimonia illa permittit quæ Deus in verbo suo interdixit & vice versâ: quæ carnem quadragesimæ tempore comedere (quod per se in differens est) peccatum pronuntiat? quæ imperium & iurisdictionem eam sibi arrogat, ut si plena animarum plaustra in inferos deduceret, nemini ius esset dicere, Domine quid ita facis? eam inquam iurisdictionem quæ ad viuientium & mortuorum vsque animas extendatur? An veto de articulis adorationis imaginum, inuocationis Sanctorum, ignis purgatorij equè calidi ac ignis inferorum, operum supererogationis, meriti ex congruo & ex condigno? Duplicis Christi sacrificij in terris, nempe non semel dumtaxat in cruce sed & quum Cœnam cum discipulis suis celebraret, de cultu linguâ incognitâ peragendo, Christum morte suâ infantes, qui absque Baptismo moriuntur non seruasse; & si quid aliud id genus articulorum extet, de quibus nihil præceperit Spiritus Sanctus, nihil scripserint Prophetæ & Apostoli, imo cœnarium Spiritus Sanctus præceperit contrarium Prophetæ & Apostoli scripserint, auctoritatē scilicet temporalem regum à Deo immediatè pendere, in neminem hominem legi diuina obnoxium esse, non vero suprallegem constituuum: ipsos Apostolos seruos esse & mi-

istros non Dominos Ecclesia, beatas esse illorum animas qui in Christo moriuntur & à laboribus suis quiescere, non esse inuocandum illum in quem non creditur, imagines non esse adorandas, nos quum omnia fecerimus esse seruos inuites, Christum seipsum sapius in sacrificium non obtulisse, sed semel dumtaxat, vnum linguæ incognitæ in Ecclesia etiam in maledictione deputari, Christum infontes vel ante Baptismum admisisse.

CAP. VII.

In quo quinta & sexta obiectionis vitium primum ostenditur.

Quod autem quinto loco Scripturæ obijci-
tur. *Eos qui profitentur se controuersias suas Scripturam dirimere velle, opinione tamen longè inter se dissidere*. Si hæc consideratio, Deum in Scripturis & per Scripturas loquentem iudicem non idoneum qui controuersias nostras decidat & dirimat reddere possit, eadem ratione Ecclesie quoque iudicium re puet & eleuabit, hoc enim respectu omnia hæc pariter & eodem planè modo se habent; primitiue enim Ecclesie tempore Arriani & Orthodoxi, Donatistæ & Catholici Ecclesie iudicium singuli obtendebant. Arriani Concilium Nicenū respuebant & nouum Concilium postulabant, imo plurimi re ipsa Arriani profitebantur in Concilio Nicæno stare velle. Itaque hoc pacto nec Ecclesie iudicis officio fungi poterit, si ex dissidio illorum qui se iudicis alicuius iudicio stare velle profitentur, iudicis incompetentiâ inferenda sit; denique inter ipsos Doctores ut vocantur Catholicos, qui omnes vnâ voce Ecclesie iudicium subire se velle testantur quot dissidia, quot contentiones videre est; Doctor Anglicus Thomas *Crucem patriæ cultu a lorandis esse censet*, atque in hanc sententiam Ecclesie auctoritatem producit ac probat imaginem eodem honore colendam esse atque rem ipsam imagine expressam. Bellarminus aliter sentit, & imagini gradum cultus inferiorem quam rei ipsi attribuit & Ecclesie quoque auctoritatem secum facere asserit. Cur igitur id verbo Dei potius quam Ecclesie abijciatur?

Sexto quum probare conantur Deum in Scriptura loquentem non posse esse controuersiarum nostrarum iudicem eo quod *hæretici Scripturas sibi vindicent & attribuant*, eadem quoque ratione Ecclesiam iudicem esse non posse ostendunt; hæretici enim auctoritatem quoque Ecclesie præterdunt. Patres, Concilia ac Ecclesie traditionem profertunt. Si vero respondeatur id sophisticè ab illis fieri & ut probabilitatem aliquam & verisimilitudinem mendacio suo inducant, quidni & idem ab illis in Scripturæ citatione fiat? Hoc igitur respectu eadem est prorsus Scripturæ atque Ecclesie ratio, nisi quis tacitus secum existimet reapse Scripturam hæreticis fauere, quasi veto Deus verbo suo Diaboli mendacis colorem quæreret, quod & cogitatu impium & dictu blasphemum est.

CAP. VIII.

In quo septima & octaua obiectionis vitium primum ostenditur.

Quod autem septimo loco quæritur, cui bono Concilia si sola Scriptura controuersias nostras dirimere

Dissidium inter doctores Romanos Thom. 2. q. 102. art. 9. 3. Et 3. q. 2. art. 0. Bellarm. lib. de imag. ca. 20. 1.

* Concil. Chalced. 1.

Rom. 13. 7.
Iac. 4. 11. 22.
2. Cor. 3. 5.
Apoc. 14. 13.
Rom. 10. 4.
Exod. 20.
Luc. 7. 16.
Heb. 9. & 10.
1 Cor. 4. 1.
Matt. 9. 14.

suprallegem constituuum: ipsos Apostolos seruos esse & mi-

*dirimere possit? annon vident se ad similem planè quæstionem viam nobis aperire, cui bono Concilia si Ecclesia iudex noster fuerit? Nec ab illis regeri potest, Concilia constituere illam ipsam Ecclesiam, quæ iudex est ille quem sibi sumere volût, statim enim responderetur, Ecclesiam ergo esse sine iudice, nisi quamdiu habetur Concilium, quo tempore elapso, vel nondum iustante conscientia dubiis soluendis locus non erit. Quis vero Concilium hoc conuocabit? An imperator & reges? At illi longè aliud animo moluntur nec eiusdem sunt sententia; fac verò rem illis cordi esse atque ideo bene illis conuenire, annon hoc Concilij vt olim indicendi priuilegio spoliati sunt? Conuocabitur ne ergo à Pontifice? Ille cætus & congregationes nimium reformidat, non ita quam contumeliosè in illis excepti fuerint maiores sui; & in quantum discrimen venerint vel in nouissimo Concilio Tridentino vt sollicitè ambiuissent & Spiritum Sanctum Romæ citatis equis illuc misissent. Præterea Concilium non semper coactum manet, omnes illi interesse non possunt, vt viuam illius vocem audiant Inter hæc difficultates quid interim dubiis & disceptationibus fiet? quis soluet? quis dirimet? hoc pacto ad quem iudicem conscientia semper confugiet vt sibi satisfiat? Nunc vero in Ecclesiâ quæ se Catholicam iactat quis in controuersis nostris iudex sedebit? An Concilium Tridentinum? Sed nullus iudex admittitur qui viuâ voce non loquatur; ac deinceps hoc respectu, Concilium Tridentinum cæteraque omnia Concilia æque muta sunt ac Scriptura; citantur illa & ad varios sensus accommodantur? Si igitur hæc quæstio de Concilij utilitate ad quam præcisè & directè infra respondebimus *Dei in Scripturis loquētis iudicium* respicere nos cogit, Ecclesiæ quoque iudicium respicere cogit.*

Denique si locum habeat vltima obiectio de *incertitudine iudicij humani, quum indicandum est quis Spiritu præditus sit, & an ipse illo sis præditus, in tantâ dissidentium multitudine qui tamen omnes pariter & æqualiter donum Spiritus sibi retribuunt, nec ad auctoritatem quoque & iudicium Ecclesiæ confugiri poterit; nam vt ab illis obijcitur, si sciri nequeat quis Spiritu præditus sit nec ne, propter iudicij humani debilitatem, & Spirituum prætendentium multitudinem ac discordiam, quomodo sciri poterit quinam Ecclesiam Catholicam constituant, vel non constituent? Certè quilibet qui Spiritum solum veræ sapientiæ inspiratorem se habere persuaderi non potest, de stultitiâ quoque suâ & incertiâ dubitare debet, quum de rerum spiritualium delectu atque discrimine agitur. Ac quandoquidem stultorum non est iudicare quinam sint sapientes, quum quivis iuxta hanc obiectiōnem dubitare teneatur an sit stultus, vt qui spiritu destituatur, nullus proinde iudicare poterit quisnam sit verè sapientum cætus, nullus profecto propter iudicij sui incertitudinem, si hæc obiectio locum habuerit, veræ Ecclesiæ certam delectum facere poterit in tantâ eorum multitudine, varietate, ac discordiâ qui titulum hunc tanquam iure debitum sibi arrogant.*

CAP. I X.

In quo prima obiectiōnis vitium secundum ostenditur.

PAtet ergo hæc obiectiōnes cum illorum à quibus preferuntur instituto subsistere non posse attamen causæ contra quam afferuntur ius obscurabunt & imminuent nisi etiam falsitatis & absurditatis illas conuincamus; hæc enim est secundum illud vitium quo illas laborare diximus. Vt à prima igitur obiectiōne initium faciamus. Maxima certè iniuria *Dei vuentis verbum scriptum, verbum mutum appellatur, & Deus hoc modo loquens loqui non censetur; per causam vocis non editæ, quæ in naturâ diuinâ locum non habet, neque etiam inter homines nisi vt animi conceptus & vnâ eademque operâ rerum, quarum conceptus illi sunt imago, notitia per aures ad cor deferantur. Quod quum aliâ viâ, scripto nempe factum fuerit, viuâ voce amplius non est opus, scitè ergo & venustè dixit qui primus libros, Doctores mutos appellauit, vt illorum naturam & soni simul & efficaciam habitâ ratione significaret mutos scilicet si sonum spectes, si vero doctrinam quæ inde hauriri potest, disertos ac eloquentes. Demosthenis hodie ac Ciceronis vocem non audimus, quando tamen illorum scripta legimus, vocem quoque nobis audire videmur; annon ea quæ legato præscripta sunt, Patris testamentum, Iudicis edictum, amici epistola, instrumenti publici exemplar authenticum regis, patris, iudicis, amici, stipulantium voluntatem æque ac verbum vocale & viuâ vox exprimunt? quidni igitur eodem in pretio habeamus præscriptum testamentum, edictum, literas, exemplar authenticum instrumenti quod Rex noster legatis suis cõcessit, Pater cœlestis filius reliquit, iudex mundi protulit, Sponsus sponsæ suæ conscripsit; & Dei atque hominum Mediator Dominus noster Iesus Christus proprio sanguine obsignauit, si *crederetis Moysi*, inquebat Dominus, *credetis mihi*, nec tamen Moses tunc temporis alibi quam in scriptis suis & per scripta sua loquebatur, *habent Moysen & Prophetas*, inquebat Abraham improbo illi diuiti, *audiant eos*; & iterum, *si Moysen & Prophetas non audiant*, de diuitis fratribus loquens, *ne si quidem quissiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur*. Attamen quis in dubium reuocet Moysen & Prophetas tunc temporis hic non vixisse, nec aliter quàm in scriptis suis & per scripta sua locutos esse, & que adeo verum est eum qui animi sui cõceptus scripto nobiscum communicat sermonè nobiscum conferre, etsi vocem eius non audiamus? Quandoquidem itaque vt vtrique vnanimes agnoscimus, non tantum Moysi & Prophetarum, sed Evangelistarum quoque & Apostolorum scripta habemus, quidni Moysen, Prophetas, Evangelistas & Apostolos audiamus hoc pretextu quod scilicet mortui sint, nec amplius loquantur? Annon loquuntur adhuc omnes hodie eadem planè ratione quâ Moyses & Prophetæ loquebantur quum Abrahamus illos audiri voluit; quum autem certum sit, *totam Scripturam diuinitus esse inspiratâ, nec esse propriæ explanationis*; cur non eandem illi reuentionem præstabitur quam præstaremus si ab ipso Prophetarum & Apostolorum loquentium ore illa viuâ voce exciperemus; literæ & verba significationem & vim illius non immutant, non secus atque vox & sonus, apud verè homines, nihil illi addit & conferunt, sed si tantopere sonum & strepitum vocis expectamus, audiamus hoc verbum dum proponitur*

Ioan. 5. 6.
Luc. 1. 1. & 3.

2. Pet. 1. 20.
21.

prædicatur ac legitur, sed quâ ratione præcones Senatusconsulta proclamantes audimus, nec tamen iudicium titulum atque honorem illis deferimus; imò si exemplar valvis nostris affixum offendamus, illud quam reuerenter legimus & sine morâ obtemperamus non expectarâ iudicis præsentia, qui satis præfens esse creditur dum nobis in edicto suo loquitur. Ea igitur saltem iudici cœlesti atque eius rescriptis cõstet reuerentia, quæ iudici & rebus terrenis per nos constat; quum solum rescripti illius exemplar penes nos sit humiliter illud legamus, pareamus idque cum zelo, ne requiramus vt qui inuisibilis est, se aliter conspiciendum nobis exhibeat, vtque mortui resurgant, sed veritatem hanc potius recolamus, *Mosem & Prophetas habemus*, si illos non audimus loquentes, nempe in suis scriptis, ne si quidem ex mortuis resurgerent, persuaderemur.

CAP. X.

In quo secunda obiectionis secundum vitium ostenditur.

Nihilò æquius Scripturam *obscuritatis* accusant, nam si de rebus ipsis in Scripturâ contentis loquuntur, sensum reuera & intellectum humanum quoquo modo sumptæ superant siue vt in Scripturâ proponuntur, siue vt in Ecclesiâ exponuntur, quum nec demonstrationibus probari vel instar conclusionum & principiorum in reliquis scientiis concedi seu præsupponi possint: at hæc obscuritas Spiritus lumine facillimè discutitur, quo si cor destituatur, nihilò magis de veritate iudicari potest, siue vt in Scripturâ expressa cõsideretur, siue vt ab Ecclesiâ prolata audiatur, quam à cæco de coloribus & solis splendore, vel à fatuo & demente de verâ sapientiâ. Vnde liquet non iudicis externi edicto hanc humanæ mentis in veritatem diuinam rebellionem compesci posse, cum de conscientia conuincendâ agitur, quod proprium Dei opus est Spiritus sui virtute *in captiuitatem omnem cogitationem ad obediendum redigentis*. Nec sanè iudicis terreni vel in ipsis causis civilibus auctoritas conscientiam conuincere potis est, sed sententiæ iudicis æquitas & iustitia agnita, quæ quandiu incognita manet, conscientia satisfieri nequit, quamuis externè & vi coacta pareat. Quum igitur in religionis negotio non coactione, sed persuasione, non violentiâ oris occlusionem, sed cordis conuictionem opus sit, nec iudicis quoque externi edicto, sed doctoris interni persuasione opus est, *Nemo enim potest venire ad me*, inquit Seruator nisi Pater traxerit eum, atque in hanc sententiam Prophetarum Scripturam allegat. *Et erunt omnes docti à Deo*. At si non loquatur de *obscuritate rerum* quæ in Scripturis tractantur, sed de *formularum obscuritate*, & verborum quibus ad animi sensus exprimendos vitur Spiritus Sanctus, Spiritum Sanctum dubio procul aiunt aut non potuisse aut noluisse mentem suam apertè exprimere. Neutrum autem potest illi tribui quin de sapientiâ & bonitate eius detrahatur. Vtique lex illa de quâ Dauid loquitur, quum tantopere propter perspicuitatem extollit vt illum, *lucernam pedi suo & lucem itineri suo quæ sapientiam afferat imperito* appellet, lex erat scripta, Scriptura nempe quæ hoc pacto sapientiam af-

fert non solum Prophetis & Doctoribus, sed & imperitis. Scriptura, inquam, de quâ Apostolus loquebatur, quum diceret, *quæ antea scripta sunt ad doctrinam nostram scripta esse*; apertè ergo & perspicuè, quia doctrinæ nihil magis officit quam obscuritas: Scriptura quæ diuinitus inspiratam & uilem ad doctrinam appellabat. Sed quo modo, si obscuritate laboret? Imo quam ait Timotheum à puero nouisse *deo præceptoris* vel à primâ infantia; an quæso infantibus obscuri auctores legendi proponuntur? Scriptura quam B. Petrus *lucernam in splendentem in obscuro loco* vocat, quid vero rei est tenebris cum lumine, lucernæ cum obscuritate; Scriptura denique, vt quam potest omnia ad compendium conferam, cuius lectionem tantopere veteres commendarunt, ac in primis B. Chrysostomus cuius tam sericæ & graues hortationes ac toties iuculcatæ satis produnt abusum illum Scripturæ per obscuritatis causam non legendæ iam illius tempore in Ecclesiâ gliscere cepisse, nondum tamen penitus inualuisse, nec vt hodie passim admissum fuisse. At hic forsitan obijcietur Scripturæ obscuritatem negari non posse, alioqui quis commentatorum, quis homiliarum & concionum foret usus? Sed facilis est responsio, Scripturam quibusdam in locis valdè obscuram esse ipsicias non imus, idque Deum sapientissimo suo consilio sic voluisse dicimus vt hominis superbiam reprimeret ac retunderet & studium quoque lectionis in illo excitaret, vt bene obseruauit Augustinus, cum quo addimus, *in iis quæ apertè in Scripturâ posita sunt, inueniri illa omnia quæ continent sũe, morè, quæ viuèdi*. Cæteroquin Ecclesia militans in vnum simul tota coacta exponere nequit quicquid in Scripturâ obscuritatis occurrit, alioqui non fuisset tam parum ad salutem nostram propensa quum Concilij alicuius opeta amplissimum & authenticum filiis suis commentarium suppeditasset, vt tota Scriptura plana illis & perspicua & omnis obscuritatis experta redderetur. Conciones autem & commentarios quod attinet non semper ad dilucidandum dum requiruntur, sed plerumque ad dilatandum, & ubi Scripturæ lumen afferunt, lumen illud mutuatitiũ non est, & aliunde desumptum, sed ab ipsâ Scripturâ proficiscitur, Scripturæque per Scripturas interpretantur iuxta Patrum consilium & Lenitarum praxim, de quibus scribitur quod *legebant librum legis Dei explanare & exponendo sensum, dabant intelligentiã per Scripturã ipsam*. Adeo vt de obscuris ex perspicuis iudicium fieri possit, imo ex antecedentibus & consequentibus dignosci an interpretatio quæ affertur loco conueniat. Quum in scripto reuera obscuro, interpretationi sola fides & dignitas interpretum auctoritatem vt plurimum conciliet, quia tunc mutua textus & commentatorum, verborum & sensus relatio non apparet, quod nemo dixerit de bonis ac sanis Scripturæ interpretationibus, quæ proinde obscuritatis condemnari non debet.

CAP. XI.

In quo tertia & quarta obiectionis secundum vitium ostenditur.

Non minus iniqua est tertia accusatio quæ Scripturam *ambiguitatis* arcessit; nam si Scriptura

Rom. 1. 54.

2. Tim. 3. 16
2. Pet. 1. 19
Chrysof. hom. 3. de Lazaro
Obiectio de script. obscuritate. Resp.

2. Cor. 10. 5.

Ioan. 9. 44.

Esaï. 54. 13.

Pl. 19.

Scriptura ambigua fuisset & diuersarum interpretationum capax, qui fieri potuisset vt Apostolus Paulus *Iudaos ex Scripturis conuincere*? An dicto ambiguo & ancipiti mens & conscientia hostis obdurati & obstinati cogi potest? an Iudæi Beroenses Pauli doctrinam ad Scripturas examinare potuissent? Quod ambiguum est, & coilibet sensui instar Theramenis cothurni aptari potest, regulæ vicem supplere nequit, quum hic non de regulâ Lesbîâ, quæ dirigitur potius quam dirigit, & in quemlibet sensum flectitur, sed de regulâ certâ, firmâ & sibi semper constante agatur. Quid inquam? nonne Dominus non solum auctoritate suâ vt Filius Dei vsus est, sed ipsâ Scripturâ quum mortuorum resurrectionem aduersus Sadducæos probare vellet, idque tam graui argumento vt nullis Diaboli cavillationibus reuinci potuerit? An loco dubij & incerti sensus probare voluisset veritatem, quam extra omne dubium, omnemque incertitudinem ponere decreuerat? Quid? (nam & Patres testes proferemus) Annon Athanasius & Augustinus censent *ex antecedentium & sequentium comparatione cum præcipuo loci illius de quo agitur scopo, Scripturas contra hæreticos exponendas esse*; quomodo ex ipsis Scripturis ostendi posset, quod tamen quotidie fieri solet, falsam & hæreticam interpretationem cum Scripturâ non quadrare? Denique vestram conscientiam imploramus, an decet Scripturas ambiguas appellando illas eo dedecore atque ignominia afficere, vt oraculorum Satanæ nota illis inuratur? Tales utique si fuissent, & tales illas credidisset Tertullianus, nunquam hæretici *lucifugæ Scripturarum*, ab illo vel appellati fuissent vel appellari meruissent. Quarta accusatio quâ Scripturæ *imperfectiõnis* arguuntur non minus improba est & iniqua, quandoquidem enim Scriptura in eum finem à Deo instituta est vt *hominem sapientem reddat ad salutem & ad omne opus bonum perfectè instructum*, doctrinam ad salutem necessariam dubio procul cõtineat oportet, finem suum alioqui non assequeretur, ac quum doctrinam hanc adeo exactam & perfectam polliceatur illa, aut testimonium eius non est à Deo, aut id, quod de se ipsâ restatur verum est; imo Deus expressè prohibuit Scripturæ quicquam *vel addere vel detrahere*, si id vero locum habuit in Vetere Testamento, an in Nouo Testamento & completiore & perfectiore locum non haberet? Versimile id non est. *Adoremus igitur*, vt loquitur Tertullianus; *Scripturarum plenitudinem*, nec vt ait B. Athanasius, *quicquam præter illas & super illas in iis quæ fidei doctrinam spectant audire vel admittere velimus*; nam quoad politicam & ceremonias in Ecclesiâ receptas, aliter sese res habet. Fateamur Patres se attritos non existimasse ad illarum rationem ex Scripturis reddendam; sed maxima quoque pars ceremoniarum apud illos receptarum extinctæ sunt & vel in ipsâ Ecclesiâ Romanâ quæ tamen de traditionum ab antiquitate approbatarum & pro Apostolicis admissarum conseruatione tantopere gloriatur in defuetudinem abierunt.

CAP. XII.

In qua quinta obiectionis secundum vitium ostenditur.

Quia quoque accusatio quâ Scriptura regula esse negatur, eo quod *eorum qui Scriptu-*

ra iudicio se stare profitentur dissidia componere nequeat, supra modum iniqua est, non enim hic agitur de regulâ cui reapse se subiiciant, quicumque illi se subdicere velle simulant, neque de iudice cuius iudicio reuera stent quicumque se stare velle profitentur: donec Ecclesia hic in terris militabit, eiusmodi regula & iudex nunquam dabuntur. At inuenienda est regula, inueniendus est iudex, quorum iudicio & directione quisquis se submisserit non dissideat ab illis qui idem cum illo faciunt. Alioquin etsi malicia & praua animi affectio non impediunt quominus quis fingat se certæ regulæ cuius doctrina nota est stare velle, vt malæ suæ causæ verisimilitudine aliquâ colorem quærat, hæc tamen vitia impediunt quominus illi reuera stent, vt in exemplo hæreticorum supra citato patuit, qui Concilio Nicæno ac Patrum traditioni stare se velle profitebantur. Præterea regulam non quærimus quam quisquis seruat omnimodè seruet. Nonimus enim Patres ad Scripturæ exemplum & Ecclesiæ consensum sese composuisse, atamen quis illorum id exactè præstitit? omnes ab invicem quæ est infirmitas humana, imo sæpè à seipsis dissident. Quisquis propterea dixerit Deum in Scripturis loquentem non esse iudicem, parili ratione concludere tenebitur nec Ecclesiam ipsam esse iudicem, sed hic agitur de iudice inueniundo, de regula quærenda quæ in præcipuis saltem articulis illos conciliare possit qui veritatis cognoscendæ sincero desiderio seruntur. Magna fuere inter Christianos & Iudæos dissidia. Vtrique se Scripturarum regulam admittere contendebant: B. Paulus dicebat, *se nihil aliud docere quam quod, Propheta futurû prædixerant*. Iudæi nullam aliam præter Moïsi & Prophetarum doctrinam admittere volebant. An idè Iudæos Scripturis refellere, illisque tanquam normâ vt destitit? Et quia Iudæi Moïsi scripta iactantes cum Domino non consentiebant, qui hæc eadem scripta tanti imo pluris ac illi faciebat, an propterea illis dicere non ausus est. *Si crederitis Moïsi, crederitis mihi. nam ille de me scripsit. quod si scriptis illius nõ creditis, quomodo verbis meis credetis?* Et paulò ante, *Ne putate me accusaturum vos apud Patrẽ, est qui accuset vos, Moïses, in quo vos speratis.*

Ioan. 6. 46.
5.

CAP. XIII.

In quo sexta obiectionis secundum vitium ostenditur.

SI verò hæretici, vt sextæ accusationi respondeamus. Scripturam sibi vindicant, id verè & reipsâ ab illis non fit, sed tantum in speciem, ac propterea, vt qui paralogismos in Mathematicis committunt, quamuis scientiæ illius principiis vtantur, nihilominus iisdem principiis refelluntur, hacque de causâ illorum error Mathematices auctoritati & certitudini non præiudicat, sic hæretici quamuis vt hæresi suæ tranellum obuiam habeant, Scripturam in particulas discerpant & in suam sententiam detorqueant, aliter tamen quam iisdem Scripturis conuinci non debent; cuius rei insignis nobis in seipso exemplum reliquit Dominus noster quum tentatus à Satana qui Scriptura in illum abutebatur, eadem Scriptura tentationem repulit. Sic Sacri Patres ab hæresi in pugnanda non destiterunt, donec illâ hoc Spiritus gladio cõfecerunt, licet hæreticis

Scripturæ vsum simularit. Certè hæretici hæresim primum in cerebro suo comminiscuntur, deinde illam in Scripturâ quærunt, quæ parum adeo illis fauet, vt si de *Scripturis solis quæstiones suas* *fistere velint, stare non possint*, vt iniquiebat Tertullianus, qui si axioma suum firmè retinuisset Montani deliriis nunquam ab ripi se passus esset.

CAP. XIV.

In quo septima obiectionis secundum vitium offenditur.

Concilia quod attiner; si Apostolorum tempore viueremus, hanc rationem vtique non improbaremus, nec illos rogare grauaremur vt ad lites nostras componendas in Concilium coegerentur, si quidem illorum qualitas, muneris auctoritas, vel potius dona extraordinaria & Spiritus Sancti illis peculiariter adstantis auxilium hanc illis prærogatiuam concederet vt infallibiliter iudicare, & *vellent & possent, ignorantia humana non excæcaret illos ne veritatem possent agnoscere, nec Pontificis alicuius, Imperatoris aut Regum metus obstaret, quominus illam proferrent.* Sed hodie res nostra eodem loco non amplius stat, illa *infallibilitas* non adest, Prophetas & Evangelistas non habemus, nisi quatenus sese nobis in scriptis suis exhibent; singuli Ecclesiæ Rectores seorsim errori obnoxii sunt, & omnes in vnum coacti, infirmitatis portionem secum afferunt; animi humani imbecillitas, affectus, rationes particulares illorum deliberationibus inreredere possunt & ita illorum oculos perstringere vt veritatem non videant, vel linguas ita vincire, vt illam non proferant. Testes hic ego laudo Concilij Tridentini commentarios, quos illi emiserrunt vel quorum maximè intererat turpitudinem illius cælare, qui que in hoc regno ad intercessionem quâ Concilium illud veritatem fuit fulciendam & Ecclesiæ Gallicanæ libertatem conseruandam manifestè admissi sunt; Commentarios inquam quos in hodiernum vsque diem nullus mendacij arguere potuit; at hic quæritur, annon Dominus igitur auxilium suum frustra promiserit, si nobis adhuc de infallibilitate decisionum Concilij dubitandum sit? Absit, non enim dubitatur, sed liquidò & præcisè negatur Synodorum particularium infallibilitas; errasse fatemur & tamen suam Domini promissis veritatem constare asserimus, nec excipi potest, promissum infallibilitatis factum fuisse non Conciliis particularibus, sed generalibus & œcumenicis, nam Dominus promisit se æquè interfuturum duobus aut tribus *in nomine suo congregatis* atque integræ multitudini: si hoc promissum non impediatur quominus duo aut tres errare possint, non faciet vtique vt de multitudine melius iudicemus. Quid igitur, annon Dominus promissis suis stabit, annon *iustificabitur in sermonibus suis? imo esto omnis homo mendax, vt Dominus verax & fidelis agnoscatur*, non solum enim multis, sed & duobus aut tribus Spiritus sui præsentiam & auxilium in deliberationibus promisit, *si in eius nomine congregentur*, illumque re verâ quærant. Sed quis illos dignoscere poterit, nisi ex constitutionum sanctitate, quæ si non adsit, non tenemur credere illos in nomine Christi conuenisse, ac proinde adè excellentis promissi beneficium participasse. Id probe agno-

uit Augustinus quum Concilia vel vniuersalia corrigi & emendari posse falsus est. Quid profunt igitur Concilia? Certè plerumque obtunt & nocent, nedum vt profint, nam si bonorum numerus minor est, dubio procul multitudo præualebit, eritque concilium illud vnius & quadringentorum Prophetarum, habitum coram Iosaphato & Achabo, vbi vnus bonus à quadringentis malis, vt contra niteretur, victus & oppressus est. Qua propter religiosa beati Athanasij prudentia sese illis opponentis qui Synodos per speciem fidei reformandæ petebant satis laudari nequit, dum responderet, nos habere Scripturam *ceteris omnibus mediis præstantiorem & ad hoc magis aptam ac idoneam, imo dubitare se quin maiorum multitudo in eiusmodi Synodis præponderare possit.* Gregorij Nazianzeni tempore eo corruptionis res deuenerat vt à Procopio Imperatoris nomine ad Synodum citatus venire recusauerit; dixeritque, *se nullius Concilij finem latum, faustumque vidisse.* Sed quum Concilium haberi potest compositum ex hominibus in Scripturâ versatis, gloriæ Dei studiosis, pacis Ecclesiæ amatoribus, dubium non est quin eiusmodi cœtus multum fructus proferre possit, quia quæ difficilia sunt explicare potest, non quidem auctoritate suâ, sed eruditione ac industriâ, ceu quum fenestra manu validâ & agili aperitur, quæ antea clausa manebat, debiliores & minus industrii qui illam aperire non poterant solem vident ac aperturam; non propter aperiens auctoritatem, sed propter illius vires & industriam, quæ sese effectu visibili & sensibili produunt & exerunt. Sed eiusmodi Concilia optanda potius sunt hodie, quam expectanda quum vitiorum illud diluuium quod vniuersum orbem Christianum inundaui, horrendam hanc in nos prænam attraxerit. Tale fuit primum illud Concilium Nicænum cui Scriptura sola iudicij norma & amussis fuit, quod nec examen nec probationem vnquam subire recusauit, vt testatur B. Athanasius, aliis quibusdam Conciliis vel potius conuentibus modestiæ huius exemplum proponens, vt pudorem illis exprimeret & superbiam retunderet; Ac sanè notatu dignum est Patres profiteri se Concilij Nicæni aduersus Arrianos auctoritate vti nolle, sed Scripturæ cui Concilium Nicænum innititur. Quid inde igitur inferemus, nisi approbanda nobis esse bona Concilia, & illorum constitutiones reuerenter admittendas, non idè quia errare non potuerunt, sed si non errauerint, & ita quum de iure quæritur contra hæreticos argumentandum, *Concilium ita iuxta Scripturam decreuit; verum igitur est, non autem hoc modo; Concilium sic decreuit, Res ergo ita sese habet.* At quum de facto quæritur & de historiâ vt de eo quod creditur & generatim atque vniuersè à maxima parte admittitur iudicium fertur, ex Concilij Oecumenici determinatione generalis fides inferri potest, & ad hoc vtilia quoque sunt Concilia vt hæretico qui Ecclesiæ consensum prætere, & hoc pacto infirmis scandalo esse potest os occludatur; sic enim omne offendiculum facillimè tolletur. Profecto si Concilia decreta sua propter auctoritatem suam simpliciter, non autem propter illorum veritatem potius & cum Scripturis conformitatem probari & admitti voluissent, actis suis nec loca Scripturæ, nec rationes quibus nitebantur

Tertull. de
resurrect.
carnis.
cap. 3.

Nazianz.
epist. ad
Proc.

nitebantur inferuissent, nec rerum omnium in illis gestarum narrationes nobis reliquissent, sed Canones tantum sine vllâ aliâ declaratione inferuissent; quum hæc viâ non procederent, decretorum suorum rationem reddere nobis voluerunt, seque non *auctoritatis suprema* usurpatione, sed veritatis declaratione & explanatione commendare, ne nostra fide hominum, sed Dei viuentis auctoritate niteretur. Ac sane cui Bono, Biblia in Concilio mensæ imponuntur? annon vt in confesso sit auctoritatem illius lege dirigi Et quemadmodum in statu politico, iudex qui principis legem pro regulâ habet, ex legis illius præscripto iudicare debet & iudicij sui rationem reddere tenetur, ita Conciliorum est secundum scripturam præcipere & conscientia, quatenus in se est se ex illius præscripto iudicasse ostendere tenentur; At Concilia saltem, inquit Iudices sunt subalterni. Fac esse. At iudicem supremum quærimus, iudicem à quo prouocare non liceat, iudicem infallibilem. Hæc auctoritas, hoc priuilegium Conciliis tribui nequit; Iudicem quærimus qui de se illâ ac tribunali perpetuo pronunciet, ad quem quolibet tempore aditus nobis pateat; ita autem esse Concilia nequeunt.

CAP. XV.

In quo octaua obiectionis secundum vitium, ineptiam & absurditatem quod attinet, ostenditur.

Superest vltima quæstio decidenda, nempe an *iudicij humani incertitudo possit facere vt Deus in scripturis loquens idoneus nō sit qui in causa nostra iudex sedeat*, quandoquidem sciri nequit nec quis habeat, nec an habeatur Spiritus sanctus. Atque hic primum respondere possemus, in re de quâ agitur non opus esse scire immediatè & à priori vt scholæ loquuntur, quis spiritum habeat, sed tantum *quis iuxta scripturâ loquatur*. Quod vbi ex scripturarum cum iis quæ proponuntur collatione innotuerit, facile inferri & iudicari potest, nisi ira & malitia animum impediunt, quis Spiritus verba proponat, ac proinde à posteriori vt loquuntur, discernere quis spiritum habeat, præsertim quum vbi de pastoribus & doctoribus agitur, nemo verba spiritus proferat quam quibus, vt aliunde impij sint ac scelerati, illa spiritus suggestit. Ita vt quæstio ad quæstionem facti redigatur, nempe quis ea quæ scripturis continentur proponat, quæ quæstio deciditur doctrinam propositam ad scripturæ examen reuocando, vt ædificij proportio normæ & amussis applicatione dignoscitur: e. g. Iudæi Beroenses non inquirebant directè & à priori, an quum Paulus illis concionabatur à Spiritu S. inspiraretur, nec ne. Hæc vtique ab illis fieri non potuisset, quum cordium scrutatio solius sit Dei; sed tamen inquirebant an Paulus iuxta scripturas loqueretur, & quum ex doctrinæ Paulinæ cum scripturis collatione mutua conformitatem & analogiam deprehendissent, de re ipsâ verè iudicarunt, Paulum non à se ipso, sed spiritu loqui. Quinimò ipsi Antiqui congregantes cum hæreticis, qui ad scripturæ regulam loqui videri volebant, coram iudicè ethnico causam suam agere non detrectarunt, qui etsi propter infidelitatem, cum quibus veritas faceret pronuntiare non posset,

feliciter tamen pronuntiabat quoniam scripturas quas vtrique testes producebant conuenientius loquerentur. Id autem nobis hodie in controuersis nostris sufficit si enim nobis de illo constiterit qui iuxta scripturas loquitur, quum nullus qui se Christianum esse profiteretur scripturam in dubium reuocet, euidenter erit conclusio, illum nempe, quisquis tandem ille fuerit, secundum veritatem & à spiritu veritatis loqui; Multum inter se differunt, religionis Christianæ principia credere & iudicare quis illis principis conuenientius doceat. Ad primum omnino necessaria est fides & spiritus sancti illuminatio; In altero solus sensus communis requiritur; Vt scripturam veram esse credamus quum Deum vnicum esse docet. Patrem Deum esse, Filium Deum, & Spiritum sanctum pariter Deum, Patrem nec Filium esse, nec Spiritum sanctum, nec vtrumque, fides omnino requiritur; sed vt inde inferamus naturam Dei vnam esse numero, personas Trinitatis distingui, non diuidi, & eandem naturam communem habere, solus sensus communis sufficit qui antecedentis veritate positâ, quæ dubio procul non nisi fide percipitur, consequentiam nunquam negabit. Frustra igitur quæritur quis de consequentiis iudicabit, vt si postquam ex historiâ didicerimus qui in exercitu cohortium numerus fuerit, quis militum in vnâquâque cohorte, quis turmarum atq; adeo equitum ipsorum in vnâquâq; turmâ, quærat deinde quis iudicare possit an deinde militum omnium numerus bene colligi potuerit. Similiter si ex scripturâ probare possumus id quod Christus discipulis suis dedit panem fuisse fractum & ex eadem scripturâ probemus corpus Christi in Eucharistiâ non frangi, multo minus corpus illud panem esse fractum, quærere postea quis inde iudicare & inferre possit Dominum corpus suum in Eucharistiâ externè non dedisse, idem est ac quærere est quis sensu communi præditus sit. Ita quum Apostolus ait, *gratiâ seruatos nos esse per fidem, & hoc non ex nobis, sed Dei donū esse nō ex operibus, vt ne quis gloriatur*. Si hic quærat quis iudicare possit an inde bene inferatur nos non operum nostrorum merito seruari, sed fide: in gratiâ illâ quam operibus nostris meriti non sumus acquiescentes, annon idem est ac si quæreretur qui sciri possit an mente valeamus. Si vero consequentia adeo obscura sit vt difficulter de illâ iudicari possit, certissimum est argumentum & iudicium nullam inde consequentiam deduci posse, ea enim est consequentiæ natura vt vel à Logicæ omnis præterquam naturalis imperito non agnosci & admitti omnino non possit.

Consequen-
tiorum iu-
dex.

Eph. 2. 3.

CAP. XVI.

In quo octaua obiectionis secundum vitium, falsitatem quod attinet, ostenditur.

AT si vltèrius quis progrediatur & quærat ratione quâ sciri possit, an *scriptura sit exemplar declarationis voluntatis diuinæ* quandoquidem sciri nequit nec quis habeat, nec an habeatur spiritus Dei, in promptu erit responsio, illum qui nescit an spiritum habeat, nec nō, non esse Christi, mirum itaq; videri non debere si vocem Christi non agnoscat; Sed quicumque sunt Christi,

spiritus Christi participes sunt, quod si quis spiritum Christi non habet, non est eius, quot quot filii sunt Dei, spiritu Dei aguntur, Non enim acceperunt spiritum servitutis rursus ad metum, sed spiritum adoptionis clamantem in cordibus illorum Abba Pater, & ipse spiritus testatur una cum spiritu illorum, illos esse filios Dei, illosque in diem redemptionis obsignat, illisque est spiritus sapientia & revelationis, Quos sunt Christi, Pastoris sui vocem auscultant & agnoscunt, illi sequuntur, sed vocem alienorum non sequuntur, ab illis recedunt, quia vocem illorum non norunt, Pater illos ad Christum trahit, Docti sunt a Deo. A patre didicerunt, spirituales sunt ac propterea ea que sunt Dei capiunt, quia a spiritu illis reuelata sunt & spiritualiter iudicantur. Vnctionem a sancto acceperunt & omnia cognoscunt. Deus legem suam cordibus illorum indidit. Christus in illis per fidem habitat, corpora illorum templa sunt spiritus sancti; Qui vero tantis, tamque prestantibus diuitiis aucti sunt, an diuitiarum illarum quibus abundant prestantiam ignorabunt? Qui tanta luce perfunduntur, quos Oriens ex alto visum, super quos lucem faciei sue extulit, quorum sol est & scutum, sol iustitia cum curatione in alis suis, quorum oculos illuminavit, an se videre, an se in luce ambulare dubitabunt? Homo naturalis sua ratione se ratiocinari intelligit, quidni ergo spiritualis spiritu spiritu se habere intelligat? At inquires, quot iactabundi spiritum se habere arbitrantur, ac tamen turpiter falluntur? quot spiritu predati sunt, ac tamen in iudicio suo sapere errant? Vtiq; sic res habet, Sed anno vel maligne vel inconsiderate admodum inde inferitur neminem cognoscere posse vel iudicare, & ad salutem certo discernere spiritualia que Deus suis verbo suo extrinsecus & spiritu suo intrinsecus reuelat?

Quot enim inter homines gloriantur & falsam prudentiam opinione seipso decipiunt, quum reuera imprudentes sint & stolidi? qui tamen hinc inferre vellet vitium reuera prudentem scire non posse an sit prudens, non solum Academicam, sed & Pyrrhomanam epochen introduceret. Si igitur hominis fatui vana iactantia offidere nequit certitudini sensus quem de prudentia sua habet vir prudens, non magis hominis hypocritae falsae persuasiones ab illusionibus satanae procedentes concutere poterunt certitudinem persuasionis precedentis ex sensu spiritus habitantis in corde hominis spiritualis, & ut diximus, spiritui illius testimonium reddentis, imo motuum illius cum scriptura verbo conformitas certum illum & confirmatum reddit, & sensum illius a falsa satanae illusionem que nullam preter se regulam habet aperte secernit. Ab eodem aut malitiae a utimprudentie fonte promanant haec illatio, eos qui spiritum acceperunt nullum certum in rebus ad salutem necessariis iudicium ferre posse, eo quod interdum errent; prudentissimi enim quique in rerum civilium notitia, contra prudentiae regulas peccare possunt, quis tamen inde neget prudens & certum consilium ab illis dari posse? Certum, inquam, consilium, iuxta prudentiae regulas, euentum enim, qui sapissime prudentiae consilij, repugnat & temeritati fauet, nemo prestare potest. Docti multa ignorant, sed non ea, quae necessaria sunt, ut hoc nominis mereri possint. Quemadmodum igitur viri cordati a stolidis non differunt eo quod nihil vquam stulti committant, sed eo quod neque solentes, neque enormiter id committant, &

quemadmodum discrimen inter doctum & indoctum non in eo, quod in scientiam quam proficitur praecipuum est, consistit; ignarus contra aut nihil omnino aut parum valde de illa nouit, & si quid quantulumcunque nouerit, id reuera, ut ita dicam, non nouit; Ita discrimen inter hominem spiritualiter doctum & indoctum non in eo situm est, quod homo spiritualis numquam erret, sed in eo quod neque enormiter, neque solenter erret, non in eo quod omnia sciat & nouerit, sed in eo quod omnia ad professionem suam necessaria nouerit, quum spiritualiter stultus & indoctus fere semper erret, solens erret, ignoret ea quae sibi necessaria sunt, ut is sit quem videri vult, quemque se esse proficitur. Quemadmodum praeterea toto caelo distant stulti ac sapientes in vita quotidiana, docti & indocti in bonarum literarum cognitione, ac tamen omnes id genus sapientes, non aequaliter sapiunt, nec docti aequaliter docti sunt, imo nullus vel in ipsa prudentia ac sapientia humana & seculari perfecte prudens est & doctus, tantum inter se quoque distant quos Deus sui notitiam illuminavit & quibus Deus huius saeculi intellectus oculos excacauit, nec tamen vllus illorum ad summum perfectionis gradum conscendit. Inferimus ergo, quemadmodum ij qui Domini non sunt, de spiritu eius certi esse nequeunt, nec proinde verbum eius ad salutem discernere possunt; ita quoque omnes qui sunt illius, spiritus efficaciam in cordibus suis sentire, non secus ac rationis usum experiuntur; & spiritu de rebus spiritualibus in verbo propositis iudicare, quemadmodum ratione, ea, quae ratione capi possunt, discernunt. Satis est nobis probasse fideles regulam certam in scripturis habere.

CAP. XVII.

In quo superiorum omnium objectionum vitium tertium ostenditur.

Atque hisce rationibus duo prima vitia quibus octo superiores obiectiones laborant abunde indicasse nobis videmur. Tertium indicandum superest, nempe *tendere illas ad Christianam religionis euersionem.* Ut igitur ad rem veniamus primum consideremus hunc esse illorum scopum, Christianum de religione sua & rebus credendis ex scriptura nihil certi habere posse, quia *muta est obscura, ambigua imperfecta, nec vllam vel illi se stare velle prostantium animis certitudinem ingenerare, imo in haereticorum gratiam saepe citari potest.* Si execranda haec opinio hominum mentibus semel infuderit quae impudenter & ore & scriptis hodie proponi solet, quid quae Ecclesiae auctoritati quae scriptura nititur fiet? Si adeo debile fuerit fundamentum, anno itidem aedificium collapsescet? si Christianus nec possit nec debeat scriptura niti propter imperfectiones illas quae obtendantur, quae fiducia Ecclesiae auctoritate nitetur, quae, si locum habuerint haec obiectiones nullo alio quam ad id imperfecto fundamento inaedificatur. Si vero vtrumque hoc fidei fulcrum defecerit, scriptura nempe & per consequens auctoritatis Ecclesiae scriptura fundatae (ut necessario fundamento suffosso qui muro innituntur cum muro corruunt) quid religionis Christianae auctoritati & certitudini fiet? De Ecclesiae iure disputatur, Ecclesia

Ecclesia vero scripturam vel vt filia, Testamenti paterni, vel vt sponsa, nuptialium tabularum exemplum profert: & Testamentum illud mutum, obscurum, ambiguum, ancipitis sensus esse deprehenditur, quodque nihil de Ecclesiæ iure explicare possit, imo contra aduersus illam citari queat. His ita se habentibus quodnam erit fundamentum? quanam autoritates? quænam iuris Ecclesiæ demonstrationes? Vtique, si obiectionibus fides habeatur, demonstrationes mutæ, ambiguae, obscuræ, imperfectæ? ac proinde annon de iure illius derogabitur, penitus illud infringitur, nedum vt autoritas illi concilietur, & legitimum esse euincatur. Quis vero non existimet Ecclesiam malâ fide agere tantam sibi auctoritatem vindicando, eamque tam debilibus argumentis fulciendo? Aut quis illam, veram Ecclesiam esse credet, verumque Dei populum qui Testamentum, qui fœderis cum Deo pacti tabulas profert quas profitetur verbis mutis, obscuris, ambiguis, in quamuis partim flexibilibus, imo quæ contra se produci queunt, conceptas esse? Hic quantos risus edent athei? quomodo eheu! concutientur conscientiæ illorum qui hanc obscuritatis, ambiguitatis & imperfectionis scripturarum opinionem credunt & admittunt.

Consideremus secundò illos huc collimare, vt omnes Christiani suspensi & incerti obscurâ spe pendeant, hisce rationibus probare conantes in rebus ad religionem spectantibus hominem iudicio suo diffidere semper debere: quo semel posito, quâ scire ille poterit, annò fallatur dum Ecclesiam aliquam esse credit? Atque hic scripturâ suppetias aduenire nequit, nihil enim certi ab illâ suppeditari posse præsupponitur: & fundamentum hoc positum est, Christianum audientem, legentem, meditantem scripturam falli posse & decipi. Nec magis ad Spiritus sancti testimonium hic confugi potest. Obiectio quippe præsupponit sciri non posse nec quis habeat, nec an habeatur Spiritus sanctus. Nec autoritas quoque Ecclesiæ proferri potest; quaritur enim an aliqua omnino existet Ecclesia. Quemadmodum igitur dubitanti an vllus omnino Papa in terris existere debeat, absurdum foret id ipsius Papæ Testimonio persuadere velle, sic vbi probandum est Ecclesiam aliquam extare, frustra Ecclesiæ testimonium adducitur. Si igitur religio Christiana nescitur, nec Spiritus sancti, nec Ecclesiæ testimonio fœdetur, vt ex iis quæ obijciuntur, necessariò sequitur, quo tandè nitetur fundamento? An philosophiæ? Multo minus. Nam si Christianus spiritu iudicare nequit an vlla extet Ecclesiæ, quia nescit an spiritu præditus sit, necne, neque quicquam eâ de re certi habet, quâ ratione id si iudicaturus est, quæ sine spiritu in rebus spiritualibus plane cæca est.

Tertiò consideremus hîc de notis Ecclesiæ disputari, & quæri quanam illæ sint? alter in hanc, alter in illam sententiam abit. Vnde certa hauriri poterit cognitio? An ex scripturâ? At obiectio id fieri non posse præsupponit: An ex Ecclesiâ? Nihilò magis: Nam Ecclesiam illam esse adeo parum constat, vt de eius notis vt pote controuersis, disputetur.

Quartò, fac de notis illis nobis constare, attamen iuxta obiectionem quâ homines incerti dimittuntur, cuiam cæpi applicandæ illæ forent

discerni non posset, quum tot tamq; diuersi cætus illas sibi vindicent; Hæc est enim obiectionis hypothesis, nos hic scripturâ duce dirigi nō posse & in optione faciendâ in procliuu esse hallucinationem, Ecclesiæ quoque testimonium nihilo magis nobis prodesse, nisi prius veris Ecclesiæ notis illam insignitam esse præsupponamus; sed in hoc controuersia cardo vertitur. Quaritur enim in quâ Ecclesiâ Ecclesiæ notæ deprehendantur; Alicuius verò Ecclesiæ testimonio niti, præsupponit iam constare in qua Ecclesiâ-Ecclesiæ notæ deprehendantur.

Quintò consideremus nullo modo secundum obiectiones eum qui ad Ecclesiam cōuersus fuerit de religione suâ certum esse posse. Si enim argumentis legitimis conuictus non fuerit, nec eius professio quæ conscientiæ conuictionem sequuta est legitima quoque esse poterit. Certissimum est si conuersi fides Ecclesiæ auctoritatem pro fundamento habuerit, conuersionis illius fundamentum legitimum non fuisse, Ecclesiæ enim autoritas persuaderi illi non potuisset ipsius Ecclesiæ testimonium proferendo; scripturæ vero & rationis allegatio, iuxta hypotheses, legitima non est conscientiæ ex impeditâ expeditâ faciendæ ratio. Autoritas igitur Ecclesiæ in cuius agnitionem adductus est his argumentis fundata non potest non debilis & illegitima esse, ac proinde infirma & illegitima quoque sunt omnia quæ hâc autoritate quam Ecclesiæ defert, ductus credit. Ac sane si conuertendus Ecclesiæ auctoritatem in dubium reuocat, an id illi de quo dubitat probabitur, per illud ipsum de quo dubitat? Conuersionis ergo illius ad Ecclesiæ agnitionem argumenta, Ecclesiæ ipsius autoritas esse non potuerunt. Si nullus itaque de conuersionis suæ fundamento certus esse possit nihilò magis de iis quæ fundamento superstructa sunt certus erit.

Sextò consideremus Ecclesiam quæ vocatur Catholica nunquam loqui viuâ voce: homines priuati illius sunt præcones. Quaritur ergo qui constare possit illos munere suo fideliter fungi quum errare possint doctrinam sententiæ quam tuetur Ecclesia contrariam proferentes. Non vtique ex scripturâ, nam iuxta obiectionem verum à falso illius opera discerni requirit. Non Ecclesiæ Testimonio, non enim illa loquitur nisi per priuatos de quibus dubitatur an Ecclesiæ decreta fideliter referant.

Septimò consideremus si fidei fundamentum fuerit Ecclesiæ autoritas, singulos credituros propterea quod alij crediderint: atque ita Christianam religionem ridiculam redditum iri; quum enim Ecclesia sit hominum cætus, quorum singuli fidem suam cætus illius cuius sunt membra autoritate fundant, necessariò sequetur singulos illorum seorsim credituros quia omnes simul crediderunt.

Octauò consideremus horrendâ ac prodigiosam illam absurditatem nos Trinitatis, incarnationis, redemptionis mysteria non nisi ex relatione credituros, quia scilicet maiores nostri, propinqui & populares id ita crediderunt; nec credemus illos Ecclesiam Dei fuisse, nisi propterea quod hoc de se testimonium tulerunt, quod æquo iure sibi Iudæi vindicauerint, si scripturarum autoritas repudietur.

Postremum autem hoc obiectionum vitium demonstrauimus, non ut quenquam irriteremus, Deum in hanc rem testem citamus, sed ut, si fieri possit, ostendamus in qua & quam execranda absurda imprudentes precipitent quidam illorum qui eiusmodi obiectionibus à *Dei in scripturis loquentis* iudicio, ad hominum Ecclesie titulum obtendentium iudicium auertere nos voluerunt; Adde quod certissimum est illum qui hæc precipue vrsit, si de homine ex eius scriptis iudicandum est, hunc sibi scopum proposuisse ut Atheismi fundamenta iaceret, quum de Romanâ religione subuertendâ alioqui non cogitaret, Gallus erat & quietis publicæ amans, cui prospici nouerat, si religio maxime grata & in vulgus recepta seruaretur. Non miramur itaque illum religionem Romanam publice commendasse, hæc enim ille victum quærebat. At illum scriptis suis omnis religionis contemptum prodere ausum fuisse, id verò summopere indignamur.

Ceterum iudicij quod à Doctoribus qui se Catholicos profitebantur de scripturâ fertur iniquitatem euicimus; speramus quoque cognitu facile fore vel nobis ab illis *illudi*, vel ad *impossibile* nos cogi quum iudicium ad Ecclesiam defertur; Vtique nobis *illudunt*, si per Ecclesiam seipfos intelligant, quandoquidem enim aduersarij nostri sunt, iudices esse nequeunt. Quod *fieri nequit* à nobis postulant si per Ecclesiam intelligant corpus mysticum Domini nostri cui tamen soli facta sunt promissa: Quis enim huius corporis membra, illo solo qui caput est excepto, distincte designauerit? Quis igitur illa simul cogere possit? Id verò si fieri nequeat quomodo hæc Ecclesia iudex erit ille quem quærimus? Iudex loquens, iudex notus, ad quem omnes possint confugere, à quo omnibus satisfieri possit. Ac ideo rpe mus petere ut ad hunc iudicem non suspectum & ab vtrisque agnitum *Deum* nempe *in scripturis loquentem* rejiciamus. Concludamus igitur

tur cum Optato Episcopo Mileuitano, *Nemo vobis credat, nemo nobis omnes contentiosi homines sumus. Quærendi sunt iudices? Si Christiani, de vtraque parte dari non possunt; quia studiis veritas impeditur. Si Paganus, non potest nosse Christiana secreta. Si iudeus, inimicus est Christiani baptismatis. Ergo in terris de hac re nullum poterit reperiri iudicium de cælo quærendus est iudex. Sed ut quid pulsamus ad cælum, cum habeamus hic in Euangelio testamentum. Quia hoc loco rectè possunt terrena cælestibus comparari: tale est, quod quibus hominum habens numerosos filios. His, quamdiu pater præsens est, ipse imperat singulis: non est adhuc necessarium testamentum. Sed quomodo terrenus pater, quum se in confinio senserit mortis timens ne post mortem suam, rupta pace litigent fratres, adhibitis testibus, voluntatem suam de pectore morituro transfert in tabulas diu duraturas. Et si fuerit inter fratres contentio nata, non ita ad tumultum, sed quaeritur testamentum. Et qui in tumultu quiescit, tacitis de tabulis loquitur viuus, cuius est testamentum, in cælo est. Ergo voluntas eius velut in testamento, sic in Euangelio inquiratur. Etenim, ut inquit Chrysostomus, Siquid sine scriptura dicatur auditoris animus fluctuat, modo assentiens, modo dubitans, modo verbum ut friuolū respuens, modo ut verisimile admittens. At quæ vocis diuina ex scriptura testimoniū depromitur, tam loquentis verba, quam auditor is animum confirmat. Nonne præterea absurdum foret, inquebat idem Chrysostomus, alteri non fidere quum de pecuniâ numerandâ agitur, sed ipse numerare velle, & tamen quum de hisce rebus agitur, violenter quasi & temere in alterius opinionem abripi se pati præsertim quum stateram exactam, regulam & amussim, scripturarum nempe sacrarum declarationem præ manibus habeamus. Itaque vos omnes obtestor ut iis, quæ huic, illive videntur, omisissis, scripturam hisce de rebus consulatis.*

Gal. 6. vers. 16.

Quicumque secundum hanc regulam incedent, pax esto super eos & misericordia & super Israellem Dei. AMEN.

CAPITVM

CAPITVM HVIVS LIBRI

INDEX.

- CAP. I. **A**rtificium eorum qui reformationem fugiunt, candor verò illorum à quibus requiritur. pag. 593
- CAP. II. Quid postuletur, quidve referatur & in deliberationem vocetur ab illis qui reformationem expetunt. *ibid.*
- CAP. III. In quo obiectiones contra postulatum prædictum afferri solita proponuntur, refutanturque ea qua in ipsam postulantium personam ingeruntur. 594
- CAP. IV. In quo proponuntur rationes quibus, idoneum non esse iudicem illum ad quem prouocant qui reformationem expetunt, contenditur. *ibid.*
- CAP. V. In quo inanes superiores rationes & obiectiones esse, tribusq; vitiis laborare dicuntur, dein prima, itemq; secunda, primum vitium ostenditur. 595
- CAP. VI. In quo tertia & quarta obiectionis primum vitium ostenditur. *ibid.*
- CAP. VII. In quo quinta & sexta obiectionis vitium primum ostenditur. 596
- CAP. VIII. In quo septima & octaua obiectionis vitium primum ostenditur. *ibid.*
- CAP. IX. In quo prima obiectionis vitium secundum ostenditur. 597
- CAP. X. In quo secunda obiectionis secundum vitium ostenditur. 598
- CAP. XI. In quo tertia & quarta obiectionis secundum vitium ostenditur. *ibid.*
- CAP. XII. In quo quinta obiectionis secundum vitium ostenditur. 599
- CAP. XIII. In quo sexta obiectionis secundum vitium ostenditur. *ibid.*
- CAP. XIV. In quo septima obiectionis secundum vitium ostenditur. 600
- CAP. XV. In quo octaua obiectionis secundum vitium, ineptiam & absurditatem quod attinet, ostenditur. 601
- CAP. XVI. In quo octaua obiectionis secundum vitium, falsitatem quod attinet, ostenditur. *ibid.*
- CAP. XVII. In quo superiorum omnium obiectionum vitium tertium ostenditur. 602

IOHANNEM CAMERONEM

CAPITULUM PRIMUM

INDEX

CAP. I. De...
CAP. II. De...
CAP. III. De...
CAP. IV. De...
CAP. V. De...
CAP. VI. De...
CAP. VII. De...

AMICA COLLATIO

DE

GRATIAE ET VOLUNTATIS

HUMANÆ CONCURSU IN VOCATIONE

& quibusdam annexis,

INSTITUTA INTER

CL. V. DANIELEM TILNUM

ET

IOHANNEM CAMERONEM.

UIRO VERE NOBILI,
D. HIERONYMO GROSLOTIO
LISLÆO,

IOHANNES CAMERO

S. P. D.

NOBILISSIME VIR,

VDIO diffidia inter vos esse, & aliquam partem credo; Oportet enim inter vos etiam hæreses esse, ut qui probati sunt fiant manifesti. Verba sunt B. Pauli, neque temerè prætereunda, neque leniter & oscitanter obseruanda, sed animo penitus insigenda, & seriâ atque assiduâ meditatione recolenda. Sic enim ferè vsu venit, ut externis malis pij minùs commoueantur; aut certè hætenus duntaxat, ut ea ferant moderatè: at iidem tamen intestinis & domesticis Ecclesie dissidiis vehementissimè ut plerunque perturbantur; idq; nec iniuriâ fortasse. Nam ut in morbis & doloribus corporis, ij demùm grauisimi sunt multoque maximè metuendi, quorum vis, vehemens illa quidem, sed latens, atque abdita in intimis visceribus grassatur; sic etiam illæ contentiones, quæ à fratrum dissensionibus ac mutuis odiis proficiunt, & acerrimæ sunt & inprimis reformidanda: Nulla enim Respublica, nullus hominum cætus laceratus atque scissus in partes inter se commissas & pugnantes diu stare potest; quin omnem societatem, quacunque tandem illa sit, si viribus aduersus se utatur suis, si ipsa sui hostis est, etiamsi ab externo hoste nullum omnino periculum immineret, dissipari & concidere necesse est. Itaque turbulentis Ecclesie temporibus gliscentibus partium studiis, quæque partium studia sequuntur, odiis, illa B. Pauli, seu potius Spiritus sancti admonitio, non utilis modo, sed pernecessaria est, ne percellamur animis, aut a quo vehementius perturbemur, si quando schismata & hæreses ipsa Ecclesia veluti penetralia occupasse videmus; neu ad id malum (quod plerique faciunt pro dolor!) vel stupeamus attoniti, vel trepidemus animis, ac si de religione actum foret, aut cælum ipsum ruinam minaretur: Nam quæ noua & inusitata sunt, ut si pulchra sunt eadem & specie visenda nos in admirationem rapiunt; sic etiam si portentosa sunt & enormia conciliant horrorem; At quæ non sunt insolita & peregrina, sed solemnia & consuetæ, pessima sint licet in se, mira tamen non videntur. Itaque ut acciderunt, non deiciunt statim mentem de gradu. Iam verò cur nobis insolens videatur quod futurum, & verò necessariò futurum, Spiritus Sanctus multo ante denunciavit? Dissidia igitur oboritura cum Scriptura prædixerit, nosq; eâ de re disertis verbis commonefecerit, quenquam ne æquum est, id si euenierit, grauius commoueri? non commoueamur potius, si non eueniret? Oportet enim, inquit Apostolus, etiam inter vos hæreses esse. Dixerat quippe se partem eorum, quæ de Corinthiorum discordia acceperat, credidisse: Sic verò rationem reddit suspicionis suæ, ne temerè & credulitate animi indutus eò deuenisse videretur, nempe, improvisa atque inopinata, nisi oculis subjiciantur, haud facile creduntur; Præuisa contra & quæ animus præsensit, nunciata, statim & fidem impetrant, & mentem minimè perturbant. Quod utinam quàm est vulgatum atque omnium ore iactatum, tam esset mediatum, atque ab inani speculatione ad vitæ usum traductum: Quotus enim quisque est, qui contentionibus istis, quæ nuper exorta sunt, non fuerit magnoperè perculsus, iis maximè in locis, in quibus illa vigerunt? Tanta profectò (ut Tertulliani verbo utar) mirionum turba derepente extitit, ut multi de certitudine fidei, ac religionis Christianæ cæperint dubitare, multi (& illi quidem viri minimè mali) titubarint animo & hesitarint, dum nunc huc, nunc illuc impelluntur veluti vento ac tempestate variarum ac pugnantium opinionum; quæ conditio miserrima est & coniuncta cum summa sollicitudine atque anxietate: Multi denique sacrarum literarum studio addicti conatus suos damnarint, & cognitionem rei tantæ tanquam imperuestigabilem insuper habuerint. Unde sequuta est florentissima Reipublica perturbatio, penè etiam euersio atque extremus occasus; Et nihil est, vel ad conciliandos inter se hominum animos, vel ad alienandos religione potentius: Tantum interesi scilicet auscultare Paulo, non modo schismata & hæreses fore, sed ut sunt necesse esse nos monenti, simulq; de felici euentu earum turbarum, quæ inde

oriuntur, nos certiores facienti: Nihil enim vel facit Deus, vel omnino sinit fieri, nisi sapienter & optimo fine, quem semper assequitur: ne Deum nobis fingamus oscitantem & otiosum humanarum rerum, ut alienarum spectatorem, multo minus imbecillum & viribus defectum. Itaque Apostolus horum tumultuum, quibus Ecclesiam patitur Deus ut navim fluctibus, agitari, latum exitum demonstrat; quando sic fieri ostendit, ut qui probe sunt nota, quique antea latebant, in lucem producantur, atque in aperto & edito loco constituentur hominibus & Angelis visendi & admirandi: quo theatro nullum dici aut cogitari animo potest illustrius aut magnificentius: Etenim fatali quâdam natura necessitate, ut plerumque. Verum ex hominum consensu metimur, presertim vero in religionis negotio. Id vero inde proficiscitur, quod etsi animis nostris insitus sit quidam religionis sensus, tamen in hac ingenij prauitate ac cecitate innata, nec qua sit vera religio ipsi deprehendimus, nec ab aliis deprehensum atque commonstratum facile agnoscimus. Unde fit, ut, in hoc genere præcipue, de veritate ex autoritate hominum, non ex veritate de hominum autoritate iudicemus: Qua in re ad cæcorum exemplum sese componere videntur miseri mortales, qui lucere Solem tum demum se habere pro explorato & comperto arbitrantur, cum vulgo id dici audierunt: nam ut Sol & reliqua sidera tum cernuntur, cum ea lux quæ diffundunt spectantium oculis admittitur: sit Veritas, quæ naturâ Sole illustrior est, tum demum conspicitur, cum suâ luce, se præbuit conspiciendam, non testimonio alieno. Et certè hoc facit apud nonnullos (si minime apud omnes) qui ut noti sint atque manifesti fiant in religionis causa, sinit turbari Deus hominum consensum, ut qui adducti auctoritate humana Veritatem amplexi sunt, qui verò ipsa Veritatis vi expugnati ei cesserint, agnoscantur. Verum enim vero, quia contendendo & altercando Veritas non modo obscuratur, sed etiam amittitur, nos decet pro virili parte omni studio & ope in hanc curam atque cogitationem incumbere, ut quoquo modo Veritatem à calumniis vindicemus, easque tenebras quas in perniciem suam ingeniosa hominum vafrities offundere tanta luci corata est, depellamus. Atque hæc illa est officij nostri ratio quæ nos excitavit & adhortata est, ut pro mediocritate nostrâ (si tamen aliquid vel mediocre inest nobis) studeremus veritati laboranti succurrere: quamquam illa, nisi opinione hominum, nunquam laborat, in se fortis & inuicta: Sed tamen nos id conamur ut ne laborare videatur: in quo conatu si nihil aliud spondere possumus, certè reddemus fidei nostræ rationem, ut confidimus in Domino: Quod non erit nihil omnino præstitisse, quando ea sunt Ecclesiæ tempora, ut qui idem sentiant cum fratribus de religione, attamen in Heterodoxiæ suspicionem, à quibus id minime oportuit, devocentur, pessimo exemplo, haud nouo tamen, cum præscis Ecclesiæ temporibus, iisque adeo quæ illa tempora proximè consecuta sunt, id ipsum contigerit; Ne quis (cuius hæc est fors) azimum despondeat, aut criminetur ullus eam Ecclesiam falsam esse quæ hoc morbo tentatur, si tamen nil aliud subest: nam ut sæpè malignitate, sic quandoque nimio zelo incogitantia & cæcâ quâdam charitate in viros bonos etiam à bonis Viris peccatur.

Cum igitur nulla hodie celebrior aut disputationibus hinc inde magis agitata atque inuoluta & implicata quæstio sit, quam ea quæ de Libero Arbitrio hominis, liberaque Dei gratia & Electione suscipitur, Gaudeo singulari quâdam Dei providentiâ contegisse, ut cum Clariss. Viro Daniele Tilenô mihi fuerit differendum; Nam inter eos, qui modo veram ac puriorem religionem profitentur, in reliquis convenit, nisi forte quis, nescio quid, quod non audet profiteri, monstri clam apud se alit ac fouet. Quamquam id non libet, suspicari: Non est enim nostrum arcana rimari: pertinet ea res ad Dei, qui ipsa inspicit præcordia, iudicium. Et est cæteroqui huius quæstionis definitio res minime levis & inanis, sed maximi momenti vel ad subleuandam conscientiam deiectam, vel ad animum stantem confirmandum, cohortandisque homines ad Deum, ut decet, colendum. Certè qui ignorat qualis ipse naturâ sit, qui quantum potuerit Dei Gratia, aut possit, neque sensit, neque potest apud se statuere, eum necesse est agitari, & mergi denique, atque absorberi fluctibus tentationum. Nec alij hæc in parte, magis securi sunt, quam ij, qui vel libidini carnis indulgent, vel pietate leuiter tincti sunt: Qui in seipos student alius descendere, atque inde ad Deum ascendere per Christum, aliter sentiunt: nec quoties disceptatur quæ arbitrij nostri quæ Gratiæ Dei vires sint, quid Deus in hominibus eligendis potissimum spectarit, quamque potens illa Gratia sit & firma Electio, existimant agi rem lenem aut proponi spinosam & ieiunam quasi iunculam, sed contra salutis nostræ summam in disquisitionem vocari arbitrantur. Nam seu precemur Deum, necesse est teneamus quid sit à Deo petendum, frustra (ut ne dicam impie) petaturi quod Deus nemini indulget, quod adeo nec eius conuenit potentia, neque illius sapientiam decet: seu Deo gratias agamus, omnino scire nos oportet quæ sint, & quanta Dei in nos beneficia re Deo assentari videamur, qui eo nomine vota Deo nostrâ reddamus, quo nomine nihil Deo acceptum debemus: Tam enim succenset Deus iis qui ipsi beneficium tribuunt, cuius author non est (nullius autem boni non est author)

est author) quàm irascitur petentibus, quæ dare Deum nefas est. Tum nisi, quanta morbi magnitudo sit, agnoscat, quis mediæ vim & efficaciam quanta sit, deprehendet: Certè quicumque hic errant, eos errorem minimè leuem errare necesse est; nam cætera serè Christianæ religionis dogmata extra nos in Deo recondita sunt; Cum verò ad illa ventum est, quibus desinitur quid Deus in nobis agat, ad experientiam, ad ipsam animi & conscientia sensum est deuentum, ut quanto vehementius in hoc genere erramus, tanto clarius & eidentius inopiam Spiritus Christi in nobis prodamus, nosq; demonstramus eò magis esse à Domino alienos. Fieri quidem potest (& verò sæpè id accidit) ut quæ Deus facit in nobis ea vel omninò effari, vel ita effari nequeamus, atque res ipsa possit; vel, imperitiâ quadam, eò sæpè vitimur sermone, qui & menti nostræ & rei disconuenire videtur: Quod rudes & imperiti in describenda corporis sanitate, quâ utuntur tamen firmissimâ, facere solent. Magnum tamen discrimen est, & immane quantum eorum, qui verbis duntaxat, & qui totâ re ipsâ aberrant; multum enim interest Deonè in solidum existimes acceptum serendum quod viuus, an tibi etiam id te existimes ex parte debere. At nil serè, certè parum refert, sciasne omninò, an verò ignores quæ sit vitæ diuinitus tibi data ratio, ut Deus hoc corpus efformarit, atque instruxerit, ut animum corpori coniunxerit, quibus vinculis, aut qua copulâ tandem res naturâ inter se disitisimas colligârît, unde tanta vis? Ac mihi quidem, de hac re cogitanti sæpè numero, in mentem venit mirari, quid tandem esse possit in causa, cur mentis humanæ imbecillati, quoties hallucinatur in percipiendâ operum Dei ratione, eorum præcipuè quæ sunt spiritualia & cælestia tantoq; magis diuina, quàm sunt ista quæ in sensus incurrunt, nolimus aliquid econdonare; dummodo neque sic erret, ut quod ad Dei gloriam pertinet id creature adscribat; contravè quæ creaturæ propria sunt, infirmitatem, errorem, peccatum, ea verò impie attribuat Deo: Vix enim fieri potest (sed nec decet etiam) ut Christianus di rebus tantis sibi ipse silentium indicat, grassante hæresi atque vltro laceffente ad disceptationem, quæ nisi verbis aliter institui haud potest; quæ tam apta tamq; accommodata esse nequeunt, ut rem exæquent, exprimant ve vsque adeò ad viuum. Veniâ igitur potius, quàm reprehensione digni sunt, qui, studuerint modò veritatem asserere, minus cautè loquuntur; nam vetus formula est, Inter bonos bene agier oportet. Hac spe fretus & auxilio Dei, qui piis etiam infirmorum hominum coratibus haud quaquam deest, ausus sum, laceffitus quidem, sed tamen ausus sum cum magni nominis Viro congrèdi.

Eam verò Disputationem (Vir Nobilissimè) nulli potius quàm tibi debui dicare; tuis enim velut auspiciis, tuo hortatu, tuo consilio suscepta est atque instituta, & totos quinque dies continuata in suburbani tui secessu atque amœnitate, te presente atque audiente unâ cum Nobiliss. & Clariss. Viris Hectore Vallæo Merouillæo, Theophilo Bracheto Milterio & Ludouico Cappello, quorum hoc loco eò memini libentiùs, quod eos ob pietatem, humanitatem, doctrinam, ac morum suauitatem penè incredibilem, tibi sciam esse coniunctissimos: quamuis & alias habeo multo grauiores consilij huius mei rationes: Tu enim is es, qui pietate, virtute, doctrina tua, amore singulari & meritorum erga me tuorum magnitudine adeò me tibi deuinxisti, ut ingratis simus sim, ni, quando nullo alio officij genere (quæ mea tenuitas est) possum tibi gratiam referre, palam tester quantum tibi debeam. Id quod facere etsi iam pridem in votis fuit, tamen hæctenus occasio defuit studio meo quæ nunc sese offert, quo nomine mihi gratulor; Etsi enim satis scio hanc dissertationem nil habere singulare, neque aliunde posse tibi commendari, quàm ab argumenti dignitate, quæ summa est; tamen, eò quod eam in nomine tuo voluerim apparere, ut spero & tibi & ceteris probauero utcumque gratitudinem animi mei. VALE.

Tibi Addictissimus

IOHANNES CAMERO.

Cum hac Epistola scripta iam esset, & à Nobiliss. Viro Hieronymo Grosstio Lislæo, ad quem scripta fuerat, perlecta: is diem suum obiit: Non existimaui tamen fas esse hoc qualecumque amoris & obseruantia erga illum meæ monumentum ei dicatum alij cuiquam statuere, ne, quem viuum, magno eius merito colui eius demortui memoriam insuper habuisse viderer. Id te, Lector, monitum volui ne hominem è viuus sublatum, à me per Epistolam intepellari mireris. Vale.

LECTORI S.

V M fuissem amicorum litteris certior factus, Clariss. Virum
 Danielelem Tilenum multis testatum, cupere se vehementer
 mecum vnà colloqui *De Gratia Dei atque Liberi Arbitrij viri-*
buis in Vocationis nostræ negotio, cœpi apud me cogitare quid
 facto opus esset, atque (vt ingenuè fatear quod res est) haud
 leuiter ea cogitatio animum meum perturbauit ; nam si defugerem id
 colloquium, prospiciebam animo, fore, vt multi multa causarentur, Ea
 sunt tempora, atque hominum ingenia; Sin admitterem, animaduerte-
 bam mihi metuendam esse suspicionem temeritatis. Itaque rem ad Illustris.
 Pleßæum detuli, eumque rogavi vellet pro singulari illa, qua pollet, sapien-
 tia, & animi moderatione æstum meum explicare; Is verò mihi author
 fuit, vt cum Collegis communicato consilio, eorum autoritate confirma-
 tus & communitus rem aggrederer; Quod & factum est. Itaque Salmu-
 rio discessi 16. April. vt adessem ad condictum; Condictus autem erat dies
 18. Aprilis: Locus verò, Suburbanum ad Aureliam Nobiliss. & celeberrimi
 Viri Hieronymi Grosstij Lislæi, qui Salmurio tridui itinere distat: In
 itinere conueni quos licuit Ministros Euangelij, Turonensis, Blæensis &
 Aurelianensis Ecclesiæ pastores, Viros doctos & graues, iisque consilium
 meum atque itineris causas aperui, deque re tota quid sentirent quæsiui;
 Qui consilium Collegarum meorum omnes probarunt, meque in digressu
 animi votis Deo commendarunt; Nulli tamen eorum (quod exoptabam
 in primis) licuit Colloquio interesse, quod eo tempore essent in celebra-
 da S. Domini Cœna occupatissimi; nam Vir Clariss. & Doctiss. Nicolaus Vi-
 guerius Ecclesiastes Blæensis morbo erat implicatus. Itaque vnà cum
 Clariss. Doctissimoque Viro Ludouic. Cappello Collega, quem honoris
 causa nomino, in Suburbanum Lislæanum, qui locus erat condictus,
 veni 18. April. quò se contulit etiam vnà cum Nobiliss. & Clariss. Viris
 Hectore Vallæo Merouillæo, & Theophilo Bracheto Milterio quinto post
 die Cl. Vir Daniel Tilenus, cum nos de eius aduentu desperantes me-
 ditaremur reditum ad nostros. Eo die de Colloquio nihil, nisi quod (vt
 mihi retulit Milterius) Tilenus cum iam aduerserasceret, dixit se mi-
 rari cur tot verbis vltro citroque habitis, de Colloquio nulla à me inie-
 cta mentio fuisset: Ego verò vicissim respondi, id ipsum magnam mihi
 mouisse admirationem, eoque iustius, quòd haud esse modesti animi
 iudicarem, vt à tanto Viro ad id colloquium inuitatus, aut laceffitus po-
 tius, vltro eum & prior vocarem ad certamen, quod ego etsi non detre-
 ctarem, nec ambirem tamen. Quod cum à Milterio ei fuisset renun-
 ciatum, postridie summo mane monuit Milterium vt quamprimum
 colloquium institueretur, simul vulgatum illud adiecit, *Tempus non*
est terendum. Itaque postquam in cubiculum Hieronymi Grosstij
 conuenissemus, confedissemusque, & Milterius paucis esset præfatus,
 Ego ve-

Ego verò & Tilenus item nonnulla adiecissimus quæ res poscere videbatur, ventum est ad disputationis ordinem & leges constituendas. Ac quidem Tileno primò videbatur is ordo conuenientissimus vt à Prædestinatione initium sumeretur. Ego verò etsi testatus sum nolle me de ordine litteram mouere, dixi tamen graues esse causas cur à Prædestinationis articulo non sit ordiendum; quòd esset de Prædestinatione quædam opinionum diuersitas, quæ tamen non scinderet Ecclesias; quòd constituto semel quid sit de Dei Gratia sentiendum, de reliquis quæstionibus, quæ ad caput de Prædestinatione pertinent, non existimarem esse contendendum; præsertim cùm Quæstione de Vi & Efficacia Gratiæ definitâ, reliquæ omnes continuò explicentur. Quod cùm Tileno probassem, cœptum est agi de Legibus Disputationis: Conuenit autem vt Latinâ linguâ institueretur, & exciperetur à Ludouic. Cappello & Milterio, desumereturque argumentum Disputationis ex articulis 21. & 22. Confessionis fidei Ecclesiarum Gallicanarum. Disputatum verò est vtrinque ex tempore, quoad Tilenus Lutetiam rediturus discessit, coactus, vt profitebatur: Inde verò notas suas Salmurium misit, ad quas respondi, vt, inter crebras & grauissimas occupationes, licebat. Eam responsionem succincto quidem, sed, vt mollissimè dicam, iracundo scripto excepit. Ad id scriptum amicorum hortatu, respondi; Sed modestè, ne disputatio in iurgiosam altercationem exiret. Hanc verò responsionis meæ partem ad eum haud misi, vt disputandi tandem finem facerem, gnarus mihi rem esse cum Pelida cedere nescio, homine duro atque inuicto. Tandem verò; cùm is de animi ferocia nihil remitteret, mihi que grauissime esset interminatus, & libellum linguâ Gallicâ *De peccati origine*, quo Ecclesias Gallicas traducit, edidisset, idque Lutetiæ tristissimis temporibus, Ego etiam vererer ne me incio disputatio nostra truncata & deprauata prodiret in lucem, (multi enim id fore, ni ego occuparem, denunciarent) Nolui diutius eorum reniti votis, qui, vt per me non staret quominus ea ederetur, efflagitârunt. Quod te, Lector, scire volui, ne hic quicquam, quod quidem meum sit, vel perfectum ingenio, vel industriâ elaboratum expectes; neu aliud putes fuisse consilium meum, quàm vt publicè testarer studium, quo incendor, asserendæ veritatis, ostenderémque quàm ea sit inuicta, quæ vel me tenuis admodum ingenij & vix mediocris doctrinæ homine propugnante; à Viro doctissimo atque exercitatissimo, factionis que aduersæ faciliè principe expugnari non potuerit. Vale.

AMICA COLLATIO,
DE GRATIAE ET VOLVNTATIS

HVMANÆ CONCVRSV IN VOCATIONE
ET QVIBVSDAM ANNEXIS, INSTITVTA INTER
Danielem Tilenum, & Iohannem Cameronem, in suburbano Nobilissimi Hieronymi Grosloij Lillæi ad Aureliam, cui ipse interfuit vnà cum Nobilissimo Hectore Vallæo Merouillæo, excepta ex differentium ore à Theophilo Bracheto Milleterio, & Ludouico Cappello, die 24. Aprilis inchoata, & ad 28. eiusdem mensis continuata Anno Christi 1620.

THESES A CAMERONE PROPOSITÆ
sequenti disputatione ventilandæ ex articulis 21. & 22.
Confessionis Ecclesiarum Gallicanarum.

- Die Veneris
24. April.
1620.
- I. *Fides proficiscitur ab illuminatione Spiritus S.*
II. *Hæc porro illuminatio quibusdam peculiaris est, quibus nempe Deo libuit tantam lucem indulgere.*
III. *Itaque hæc in parte cæteris præponuntur, unde & Electi dicuntur.*
IV. *Quod non est ita accipiendum ac si tantum beneficium temporarium esset, aut eiusmodi quod amitti penitus possit: quando auctor beneficij idem beneficij sui conseruator est.*
V. *Cæterum hæc fides non est inanis speculatio, sed tam efficax cognitio summi & veri Boni, ut voluntatem ita afficiat, ut non possit summo Bono non adhærescere. Vnde sequitur non posse eam seiungi à studio bonorum operum.*

NOTÆ TILENI.

AD primam Thesin. Thesis prima intellecta ex hypothese seu mente & sensu articuli 21. confessionis Ecclesiarum Gallicanarum, est extra controuersiam inter Christianos alienos à Pelagiânismo & semi-Pelagiânismo.

- I. Ad secundam *Quibusdam peculiaris est*] RES P. Conceditur quoad euentum non esse communem, multo minùs vniuersalem, non item quoad antecedaneum quoddam decretum, citra vllum omnino intuitum seu respectum fidei vel incredulitatis & impœnitentiæ, sed tantùm de homine quatenus homo est, nullâ aliâ qualitate præditus seu vestitus. Etenim hoc posteriore sensu non solum *προσωποληψία* Deo tribuitur, verum etiam ut exitij, sic peccati causa Deus statuitur.
2. *Libuit.*] RES P. Libuit autem Deo hanc lucem indulgere illis, quos designat Psaltes Psal. 25. v. 9. E Christus Johan. 7. v. 17. si quis vol. &c. Item Matth. 10. v. 11. Et non indulgere illis quos designat Lucas cap. 7. v. 30. itemque Act. 13. v. 46. & 2. Thess. cap. 3. v. 3. & 6. collatis.
- I. Ad tertiam. *Præponuntur.*] RES P. At non quatenus homines simpliciter, sed quatenus tales, quales descripti sunt præcedenti responsione.

Electi.] RES P. Electi vt plurimùm in Scriptura iidem sunt qui Fideles. Interim fateor aliam esse Electionem ad fidem, aliam ex fide ad salutem: Et illam istâ priorem esse ordine naturæ & causalitatis in Dei decreto, in decreti executione etiam tempore.

Ad quartam. Temporarium.] RES P. Conceditur respectu voluntatis antecedentis in Deo, cuius donum est *ἀμετέλητον*.

Amitti.] RES P. Propriè ea duntaxat amittimus, quæ inuitis, nolentibus, pereunt, & qui nihil reliqui faciunt ad summam diligentiam, vt amissam rem recuperent. Hoc sensu fides neque amittitur, neque amitti potest: Nam quemadmodum nemo eam accipit nolens vel inuitus, ita nemo inuitus amittit, sed si propriè loquendum est abiicitur, deseritur, excutitur à sciente, volente.

Conseruator.] RES P. Quo modo Deus eam dat, eodem modo conseruat: non dat per vim irresistibilem, adhibitâ omnipotentiam quâ creauit cælum & terram, non eo modo conseruat.

Ad quintam. Inanis speculatio.] RES P. Conceditur. Interim illuminatio coniuncta cum gustu doni illius cælestis & participatione Spiritus Sancti &c. Heb. 6. v. 4. &c. non est planè inanis? siquidem ij quos alloquitur eo loco Appstolus, tantùm opus habebant continuatione in eo quod acceperant: Ac præterea *τὸ γούσταν* non significat ex vñu Scripturæ primoribus labris, leuiter & quasi

& quasi pitissando degustare, sed (vt patet ex sequenti eiusdem versiculi particulâ) *participem fieri reuera*, & ex phrasi illâ *gustare mortem* quod est *planè mori*. & ex Psal. 34. v. 9. *gustate quàm bonus sit Dominus*.

2. *Efficax*] RESP. Hæc vox duplicem habet sensum, aut enim *efficax* dicitur *respectu voluntatis illius antecedentis*, quâ Deus vult vt verbum suum non reuertatur ad se vacuum; quomodo pharmacum dicitur *efficax* quoad vim internam, licet nihil efficiat culpâ respuentis ægroti. Aut dicitur *efficax ab euentu*, cum reuera efficit conuersionem actu secundo, qui tamen actus secundo non producitur absque auxilio gratiæ subsequenti. Suscepta fides vtroque modo est *efficax*, hoc est tam in se, quàm in homine qui eam suscepit: Repudiata, priore tantum modo est *efficax*.

3. *Vt non possit non adhaerere*] RESP. In hoc ordine versatur quæstio ipsa, & quâ facilitate affirmatur, eadem negatur. Interim *impossibile* quandoque sumitur, non pro eo quod simpliciter & absolute fieri non potest, sed etiam pro eo quod rariuscule contingit.

4. *Seiungi*.] RESP. Conceditur in sensu composito, nempe quatenus homo regegnitus fidem non modo habet actu primo, sed etiam operatur ex eodem illo principio: Nam quandoque operatur etiam secundum veterem hominem ex principio naturæ corruptæ, quæ non nisi ex parte est renouata seu instaurata.

RESPONSIONES CAMERONIS.

1. **A**D primam notam in thesin secundam. *Quoad euentum*] Cum illuminatio negatur esse quoad euentum communis, videtur innui tacite illuminationem illam (quæ tam clara est tamque vehemens, vt inde oriatur fides) aliquando carere suo euentu: vnde sequitur pariter illuminari eos qui credunt Euangelio, & eos qui respuunt Euangelium, cum tamen id videatur pugnare non modo cum Scriptura, quæ aperte docet eorum oculos, qui Euangelium respuunt, à Deo huius mundi esse occæcatos: 2. Cor. 4. v. 4. sed etiam cum recta ratione, cum fieri nullo modo possit, vt tanti momenti veritas reprobetur citâ grauem mentis errorem, qui nullus esse potest, vbi huic illuminationi locus est.

2. *Quoad antecedaneum quoddam decretum*.] Quicquid Deus facit id ipsum facere decreuit, & quidem eodem modo quo fit. Itaque omnem Dei actionem decretum præcedere necesse est. Cum igitur tanta luce nonnullorum hominum mentes Deus perfundat vt credant continuo, reliquorum veros animos non afficiat pariter, sequitur decretum quoddam esse antecedaneum, quo quibus hoc beneficium indultum est, ij à reliquis segregati sint, quod docet Christus Ioan. 17. 6. Verba enim illa Christi *Tui erant* notant eorum conditionem, quibus Christus Patris nomen reuelauit.

3. *Citra vllum inuicium fidei*.] Videtur hæc conditio otiosa, nam cogitatione capi non potest quid detur fides iam credenti, aut negetur non credenti, ideo simpliciter quia non credit: itidemque illuminatio Spiritus quæ fidei actum præcedit,

quæ fieri possit vt obtingat iam illuminationis, aut vt ea destituantur qui non sunt illuminati, cum nemo donetur fide nisi qui idem ante fidem datam non crediderit, non enim datur nobis quod iam habemus, sed quod non habemus. Itaque datur fides, obtingit illuminatio, citâ vllum inuicium fidei aut incredulitatis.

Etenim hoc posteriore sensu &c.] Quando hoc affirmatur simpliciter nulla addita ratione, eadem libertate negari potest.

Ad secundam notam in thesin secundam. *Libuit autem Deo hanc lucem indulgere &c.*] *Libere Deo* aliquid dici potest duobus modis, vel vt significetur Deum aliquid velle *absolute* pro mera voluntatis suæ libertate, quomodo dicimus libuisse Deo creare mundum, & redimere genus humanum: vel vt simpliciter intelligatur Deo aliquid placere aut gratum esse. Priori sensu in thesi usurpata est hæc locutio *Libuit Deo*, posteriori non item. Libenter autem conceditur Psal. 25. vers. 9. Ioan. 7. v. 17. notari eos quibus Deus indulget legis augmentum; negatur verò designari eos quibus simpliciter ostendit lucem suam: nempe ij sunt in quibus requiritur pietas præcedanea, quæ sine vera luce nulla esse potest. Itaque alioquin spectat Spiritus sanctus, quàm vt notet initium conuersionis in locis, agitur enim de conuersis. Liberum pondò apud Deum est vel edomare humanam pertinaciam, vel obstinatos homines sibi permittere, quando miseretur cuius vult misereri, indurat autem (teste Scriptura) quem vult. Hac igitur in parte nulla nobis contiouersa est cum iis qui docent Deum, dum vlcicitur Euangelij contemptum, aliquando faciem quam præulit auferre, vt id probare superuacaneum sit: Id verò est quod reliquis locis citatis probatur, nam locus 2. ad Thess. 3. alioquin spectat, quanquam, vt maxime detur eodem spectare, nihil facit contra causam quam agimus.

TILENVS.

AD primam responsionem in primam notam. *Vt inde fides oriatur*.] Hæc enunciatio qua statuitur aliquam illuminationem tam claram esse, vt inde fides oriatur, & tamen aliquando careat suo euentu, implicat contradictionem; nam si fides oriatur, ortus ille est ipsemet euentus, quo proinde tum non caret. Verum exponendus erat modus ille quo oriatur fides, vtrū sit absolute necessarius ex præuio decreto, an verò talis qui post illuminationem mentis (quam necessario recipi fateor,) voluntati relinquat id quod est ei essentiale, purâ libertatem.

Esse occæcatos] Hic rursus statuitur oppositum in appposito, cum illuminari dicuntur à Deo qui à diabolo occæcantur. Vt tollatur contradictio, dicendum eos qui occæcantur, ideo occæcari quia respuerunt Euangelium, hoc est lucem oblatam: ac proinde stat mea nota prima ad secundam thesin, quæ nota contemptum præstruit decreto de neganda quibusdam illuminatione, purâ respectu voluntatis consequentis simpliciterque irresistibilis, in quam incidunt contemptores voluntatis antecedentis de seruandis omnibus & singulis hominibus. Quibus

ergo salutari hæc negata est illuminatio, iisdem opponuntur c. n. ratiã qualitate præditi, putà non contemptores, sed cum gaudio sermonem vitæ excipientes: Vnde efficitur vtrouique præire aliquam conditionem; putà vel fidei vel contemptus.

Mentis errorem] Mentem irresistibiliter illuminari vltro concedimus, sed veritas cuiuscumque sit momenti, quàm necessariò in mente suscipitur, tam liberè suscipitur vel respicitur à voluntate, animaduerso periculo quod veritati illi est adiunctum.

Ad secundam responsionem. *Et quidem eo modo quo fit*] Nihil verius dici potest: atq; ex hoc axioma indubitatum istud *veritas* conficitur, putà Deus in tempore siue executione decreti neminem beat nisi fidelem & cum respectu ad fidem, ex quâ & per quam eum iustificat: ergo neminem quoque ab æterno decrete beat, nisi quem iam considerauit vt fidelem, & quatenus eiusmodi qualitate præditus est.

A reliquis segregati] Segregati illi non absolutà voluntate, sed propter contemptum vocationis, siue generalis siue specialis, sicuti in tempore puniantur, ita pœnis illis antecedaneo illo decreto propter eandem causam sunt destinati: & oppositi illis filij pacis, digni, parati voluntatem patris facere, sicuti cum hæc qualitate considerantur, antequam per præconium Euangelij reapse illuminentur, (vt patet ex locis citatis) ita ad hanc illuminationem segregati siue electi fuerunt æterno Dei decreto, quod probatur axioma superiore.

Tui erant] Si Christus eo dicto aliquam conditionem notat in iis, quibus Patris nomen reuelauit, certè non alia illa fuit, nisi obsequij ad fidem suscipiendam parati: quæ tamen præparatio nullo modo tribuenda est viribus liberi arbitrij, sed gratiæ cuidam communioni præuenienti, per quam vocantur *filij pacis digni, &c.* etiam illi qui salutare illud Euangelij præconium nondum audierant, & ad quos priuim ablegantur Apostoli prædicaturi.

Ad tertiam responsionem. *Quis detur fides iam credenti.*] Aliter Christus, cum inquit *habenti dabitur.* iam verò etiam is in Dei decreto consideratur vt credens qui crediturus est, etiamque is qui generali illà fide præditus est, de qua Apost. Hebr. 11. vers. 6. quam etiam si ipsi Contraremonstrantes fateantur absque vllò specialis gratiæ auxilio posse haberi, tamen si quis id quoque communiori cuidam gratiæ acceptum ferre malit, me refragantem non habebit.

Iam illuminatis.] Responsio ad secundam notam meam, agnoscit illuminationem non fieri momento, non simul & semel infundi nouum illud lumen, sed gradatim, adeoque semper locus est incremento lucis apud viatores in caliginoso hoc seculo versantes. Omne autem lumen quantumuis exiguum est lumen quo alij aliter vtuntur vel abutuntur; de abutentibus intelligendum illud Christi, *Etiam quod habet eripietur ei.*

Ad quartam responsionem. *Quando hæc affirmatur, &c.*] Consequentia sic probatur; si Deus quibusdam non dat illam illuminationem ex quâ necessariò oritur fides cuius præmium est salus, (vt loquitur Petrus) & sine quâ illuminatione

non potest haberi fides, extrà quam quicquid sit peccatum est, nec quisquam Deo placere potest, omninò Deus per decretum illud quo ab æterno statuit quicquid in tempore facit aut denegat, constituitur causa peccati tanquam remouens prohibens, hoc est per actum negotium gratiæ ad vitandum peccatum simpliciter necessariæ.

Ad responsionem ad secundam notam. *Duobus modis.*] Si prior sensus adlubescit putà vt Deus ita conuertat hominem sicuti creauit mundum & redemit genus humanum, sequetur eodem modo posse præcipi homini creationem mundi & redemptionem generis humani, quomodo præcipitur ei vt se conuertat ad Deum, hoc est potest ei præcipi vt sit Deus omnipotens, si conuersio non nisi per eandem omnipotentiam efficitur per quam factus est mundus & genus humanum est redemptum. Absurdum hoc posterius; ergo & illud prius. Præterea incommode opponuntur hi duo modi, cum non sint aduersi sed cognati: Nam quis negat etiam creationem mundi & redemptionem generis humani Deo gratam fuisse? His tamen notis posterior modus à priore distinguitur.

Libenter autem conceditur Ps. 15. v. 9.] Hic mansuetudo præsupponitur in illis quos Dominus docet viam suam, sine quâ doctrinã, nulla potest concipi fides quæ sit salutari.

Ioan. 7. vers. 17.] Huius loci eadem est prorsus ratio, præsupponitur enim voluntas faciendã quod Pater vult in cognituris de doctrinã vtrum ex Deo sit, ex quâ scilicet proximè & immediatè concipitur fides in Christum salutari, & ex quâ illius non modò augmentum, sed etiam initium oritur.

Agitur enim de conuersis.] Mirum foret hoc conuersorum genus qui nondum cognouerunt de doctrinã Christi, vtrum sit ex Deo.

Vel obstinatos homines sibi permittere.] His verbis apertè obstinatio præstruitur decreto, quo statuitur tales homines sibi permitti: Vt igitur neminem sibi permittit aut exitio addicit Deus nisi obstinatum, ita, non obstinatum, hoc est obsequentem statuit gratiæ & fide donare.

Cuius vult] Vult autem non nisi eorum qui misericordiam illam Dei & propriam miseriam agnoscunt, per gratiam præuenientem, ex eademque apud Patrem miserationum confugiunt.

Indurat autem quem vult.] Non vult autem indurare nisi iam propter obstinationem de qua dictum, indurationem hanc tanquam pœnam meritos; vtrumque clamat tota Scriptura, imo hinc habeo confidentem Fratrem quicum instituta est hæc amica collatio, cum paulò post dicit Deum contempti Euangelij vltorem, faciem quam prætulit auferte: Prius igitur & prælata & sprete fuit fax, quàm instigatur induratio tanquam pœna.

Locus 2. ad Thessal. 3.] Hic non aliorum spectare euincit ipse contextus qui sic habet. *Vt eripiamur à protervis & sceleratis hominibus, rō enim omnium est fides.* Hoc est protervia & scelerata obstant quo minus his, & talibus, & quatenus tales, detur fides, adeoque hæc protervia spectata

fuit in decreto de danda vel neganda fide.

CAMERO.

Die Sabbati
5. Aprilis.

AD primam notam ad primam responsionem. *Hac enunciatio*] In thesi agitur de ea illuminatione vnde fides oritur, vt liquebit conferenti eam cum prima quam statim sequitur, negatum verò est eam esse communem *quoad euentum*, vnde videtur sequi eam esse *in se* communem, cæterum tamen non semper fidem gignere, (qui eius scilicet euentus est) quando id omne rei euentus dicitur, certè dici potest, quò res natura sua refertur. Itaque non implicat contradictionem (si hæc hypothesis vera est) hæc enunciatio, quâ statuitur illuminatio (vnde fides oritur in quibusdam siue aliquando; res enim reddit eodem) carere suo euentu. Vnde efficitur necessariò pariter illuminari eos qui credunt Evangelio & qui respuunt Evangelium, saltem quò ad præcedaneam illuminationem: quod non videtur conuenire ob eas rationes quas in responsione priori subieciimus.

Verum exponendus erat] Nos verò modum illum expressimus, vt arbitramur, satis auctè; diximus enim fidem proficisci ab illuminatione Spiritus Sancti: cum autem fides cognitio sit, illuminationem profecto sequetur necessariò quandoquidem si non sequatur, cæca mens fuerit, vt profectò non magis maligna quàm crassa est illa mentis cæcitas, quâ Dei gratia & summa felicitas miseris, in Christo oblata perinde ac fabula contemnitur, aut vt aliquid leuius rebus terrenis, quæ leuitate ipsa leuiore sunt, insuper habetur.

Ad secundam notam. *Hic rursus statuitur*] Non videtur statui oppositum in apposito, cum (quod solum in responsione dicitur) ii qui respuunt Evangelium dicuntur fuisse occæcari, præsertim cum eo consilio id dicatur, vt negetur eos fuisse illuminatos eâ illuminatione quam sequitur fides. Cæterum vt omnis ambiguitas tollatur, lux obijci homini constituto in tenebris peccati & mortis, duobus modis statui potest: Vel ita vt obiectæ fuerint tantum eius menti nudæ rerum species, vnde fiat vt habeat de quo possit statuere) de qua illuminatione nunc quidem non agitur: sed de eâ duntaxat quam *Stygium illuminationem Spiritus* appellauimus:) Vel ita lux affulisse dicitur, vt ipsa mens assentiatur. Sed hic quidam sunt veluti gradus, qui si non semper *extensiuè*, vt loquuntur in scolis, tamen *intensiuè* inter se differunt, vt si *rationem obiecti* habeas, paritas interdum sit in assentu; sin verò ipsum respicias assensum *in se*, disparitas sit, nempe alius assentitur *leuior*, alius *vehementer*. Porro vehemens assensus fides est, quæ vehementi illuminatione efficitur, vt illuminationis modum fidei modus sequatur. Cæterum Apostolus non agit de eâ occæcatione quæ opponitur illuminationi, quatenus illuminatio significat nudam societatem obiecti, quæ ijs obtingit qui Evangelium respuunt, (quomodo enim fieri possit vt res ignota respuatur?) Sed de occæcatione quatenus opponitur illuminationi internæ, quæ ita animum afficit vt gignat assensum: Verba Apostoli sunt *si Evangelium nostrum rectum est, &c.* Non est autem rectum si agnoscitur.

Que nota præstruit contemptum decreto] Negari illuminationem duobus modis intelligi potest, quot scilicet modis intelligitur illuminatio; Nam vt hic novam adhibeamus distinctionem, duplex est illuminatio *præcedanea* & *succedanea*, & negatio quidem *præcedanea* illuminationis non potest sequi contemptum Euangelij, cum contemptus Euangelij sit à cæcitate, quæ nisi per illuminationem curari non potest; At certè (nihil enim verius est) *succedanea* illuminationis negatio pœna est contempti Euangelij, sequitur igitur contemptum Euangelij. Quod sic explicò, nemo est cui Deus denegarit lucem Euangelij, qui idem non sit dignus cui denegetur: sed cum hæc sit omnium nostrum communis culpa, nimirum vt peccatis nostris nosmet præstiterimus indignos tantâ gratiâ, quòd huic potius lux Euangelij quàm isti denegetur, aio pendere à Dei liberâ voluntate, cui de suo facere licet quicquid ipsi libet. Atque ita statuo denegationem istam considerari posse duobus modis, *Absolute* vel *Comparatè*: & si consideretur *absolute*, fateor eius causam esse hominis peccatum; sin *comparatè* consideretur, (quando omnes in eadem culpâ sunt) nego rationem discriminis aliunde esse petendam quàm à Dei voluntate *miserentis cuius vult miseri, & indurantis quem vult indurare.*

Cum huc vsque perducta esset collatio, vitanda prolixitatis & lucrifaciendi temporis causâ, visum est disceptationem breuiore quodam gyro concludere, omissoque examine notarum ad tertiam, quartam & quintam Theses, ac præterea in aliud tempus dilata disquisitione Animaduersionum in hanc ipsam secundam Thesin, hanc postrema Responsionis Cameronis ultimam partem ventilare, cuius hoc initium, sed cum hæc sit omnium nostrum communis culpa &c.

TILENVS.

A Libera Dei voluntate omnino pendebat nouum gratiæ fœdus cum homine inire vel non inire, verum postquam ei placuit nouam hanc emergendi ex miserâ hominû viam aperire, nego vllum hominem post impetratam remissionem & expiatum commune peccatum ab huius fœderis aditu excludi aliam ob causam, quàm propter non præstitam fœderis conditionem. Testatur hoc & iureiurando confirmat ipsemet Deus, cum ait se nolle mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Proinde quemadmodum omnibus peccatoribus vult vitam tanquam finem, ita etiam iisdem vult conuersionem tanquam medium necessarium: nulla autem potest esse aut cogitari conuersio absque Euangelij luce. Igitur nullus hic locus quæstioni de potestate vel dominio Dei absoluto, quo facere ei licet quicquid ipsi libet, sed pes figendus oculusque defigendus in beneplacito voluntatis in Euangelio patefactæ. In quo Euangelio hoc quoque legimus apud Apostolum quod reperimus apud Ezechielem Prophetam; putà, *Deus vult omnes homines saluos fieri &c.* Iam

verò quod de *absoluta & comparata* denegatione huius lucis adfertur, docendum erat, non simpliciter dicendum; nos enim in duobus illis dictis Ezechielis & Pauli neque volam neque vestigium huius distinctionis deprehendimus, ille enim loquitur de omnibus peccatoribus, iste de omnibus hominibus: Vtrouis igitur modo consideremur post novum fœdus gratiæ, fixum hoc immotumque manebit Deum, ex *antecedente* voluntate nemini velle mortem, omnibus velle vitam. Quod postremo loco asseritur rationem discriminis, cur videlicet hic illuminetur non item ille, non aliunde esse petendam quam à Dei voluntate, alia longè mens fuit Augustini qui libro octoginta trium quæstionum, quæst. ni fallor 68. affirmat rationem discriminis positam esse *in occultissimis meritis hominum*. Inspiciatur locus. Neque huic repugnat hoc Paulinum; etenim Scriptura docet apertissimè quorum Deus velit misereri, putà miseriam suam agnoscentium & ad misericordiam ipsius confugientium; indurare autem eos qui contemptu gratiæ communioris, aliisve sceleribus, indurationem tanquam iustissimam pœnam commiserunt, atque hoc malum suo sibi iumento accersuerunt.

CAMERO.

ET si multa sint in superiori annotatione quæ non probem, nonnulla etiam quæ etsi probem, tamen (meo quidem iudicio) nihil faciunt cõtrita eam responsionis meæ partem quam Tilenus ventilandam suscepit, tamen huius mei iudicij rationem reddere superfedo, quando de consilio auditorum utriusque nostrum vitandæ prolixitatis causâ visum est in paucissima amicam hanc collationem contrahere. Tantùm ad ea respondebo quæ iugulum causæ petere videntur cõtusmodi illud est quod ascribitur (authore Augustino) occultissimis hominum meritis prærogativa indultæ lucis Evangelicæ, contraque negatur id pendere à Dei libera voluntate: Atque ad eò vox illa Spiritus Sancti *miseretur cuius vult misereri, quem autem vult, indurat*, ità exponitur quasi ageretur de misericordia *consequenti* quæ fidem & pœnitentiam præsupponit, ac non potius de misericordia quam *antedentem* vocamus, unde proficiscitur fidei & pœnitentiæ donum. Quod ut fiat ordine totum hoc quicquid est in duo capita partiar, vel enim occurrendum est authoritati Augustini, vel asserenda quæ nobis videtur genuina interpretatio celeberrimæ in Ecclesiâ vocis *miseretur cuius vult &c.* Ac authoritas quidem Augustini quam in hac causâ non defugimus) minimè nos premit, quia nemini obscurum est verba illa Spiritus Sancti, quæ à nobis allata sunt in responsione, ei idipsum significare quod nobis: ut locus ille Augustini nobis meritiò debeat esse suspectus, ut vel ab interpolatore (quod nouum non est nec insolens) remerè insultus; vel si Augustini ea verba sunt omninò statuendum est (quod scripta eius aduersus Pelagianos non loquuntur modò sed clamant) eum sententiam mutasse. Cæterum hinc liquet Deum in vocatione ad communionem

Christi, proindeque & in decreto vnde vocatio pendet (si hæc hypothesis vera est) præuidisse in homine futurum obsequium, detretumque Dei de vocando hoc potius quàm illo, eam præuisionem sequutum. Ea autem quæ Augustino & nobis videtur vera horum verborum *miseretur cuius vult*, interpretatio sic asseritur. Quæ interpretatio pugnat & cum verbis illis & cum Apostoli scopo, (qui ea verba ad institutum suum accommodauit) ea vera esse non potest: contra, ea sola quæ & verbis & scopo Apostoli conuenit, vera existimanda est: nostra autem sola eiusmodi est; quæ verò allata est in annotatione, nec verbis nec scopo Apostoli conuenit. Non conuenit verbis; nam ratio cur Deus potius huius miseretur quàm illius, ascribitur meræ Dei voluntati: non fidei & pœnitentiæ huius; incredulitati & impœnitentiæ illius, vel ut verbis vtar Tileni, quòd hic agnoscat miseriam suam, & ad Dei misericordiam confugiat, iste contra, gratiam Dei contemnat; id quod illa formula *quem vult* bis repetita haud dubiè non sine emphasi, satis euidenter ostendit: quorsum enim attinuisset confugere ad Dei voluntatem vbi facti ratio obuia est? hinc autem est obuia, siquidem discriminis ratio est agnitio peccati & imploratio misericordiæ diuinæ in hoc, cõtemptus verò gratiæ in illo. Sed neque scopo Apostoli conuenit cuius consilium est occurrere iis quæ querebantur naturæ conditione pares non adeptos esse parem gratiam, cum interpretatio illa imparitatem statuat summam in iis quorum Deus miseretur & quos indurat; quæ enim maior imparitas dici potest, quàm ea quæ oritur ex conditionibus planè pugnantibus? qualis eorum est, quorum alter agnoscit peccatum, confugit ad misericordiam; alter gratiam contemnit quæcumque tandem illa sit.

TILENVS.

SENTENTIA Augustini non est ea quam putat Camero de prærogatiua indultæ lucis Evangelicæ; nam & Augustinus & ego quoque constanter fatemur illuminationem saluificæ fidei genitricem, soli gratiæ in solidum, ascribendam, in homine autem nihil prorsus esse quod hac in parte causæ efficientis rationem habeat: proinde aberratur à quæstione cuius cardo in altera parte vertitur, vtrum videlicet eidem beneplacito diuino, vnde promanât salutaris illa illuminatio, ascribenda quoque sit lucis huius denegatio, nullaque prorsus in hominibus reperjatur huius discriminis ratio. Vult ergo Augustinus (cui ego hac in parte planè assentior) causam denegatæ siue non indultæ lucis Evangelicæ in occultissimis hominum meritis esse ponendam potius quàm in Dei voluntate, nimirum ut testimoniis illis ex Propheta & Apostolo prolatis sua constet veritas: tamen (ut res fiat clarior) hinc quoque accuratè distinguenda sit voluntas *antedens* à *consequente*: Illa (ut loquitur Petrus) neminem vult perire, hoc est nemini vult denegare lucem, tamen nolit eam totam simul effundere, sed paulatim per cerra temporum momenta & gradus prouehere & augere; ista iustissimam infligit pœnam iis quos

patien-

patientia & multâ lenitate toleravit, quâ Paulinâ phrasi declaratur modus indurationis, quomodo videlicet matrum indulgentiâ indurantur in nequitia filij. Prævisio futuri obsequij à nemine (vt opinor) negatur, sed hæc duo pernoscenda sunt, primum quod futurum illud fidei obsequium proficiscatur à naturalibus liberi arbitrij viribus, cum id soli gratiæ acceptum sit ferendum: alterum quod illud fidei obsequium aliquam causæ efficientis rationem habeat siue respectu maioris illuminationis siue respectu supremæ beatitudinis.

Vera mens sententiæ Paulinæ cuius vult miseretur non aliunde rectius, quam ex scopo huius capituli totiusque aded epistolæ petitur: scopus hic est, ludæis Pauli de iustitiâ & salute per fidem in Christum adipiscendâ, doctrinam præfractè repudiantibus, ac si admittatur dogma illud, verbum Dei excidere causantibus (vt patet ex versu 6.) ostendere duplex esse genus filiorum Abraham, quorum alij typis Ismaelis & Esau adumbrati seu præfigurati iustitiam ex eâque salutem sectantur per opera legis, eo quod in eâ ab ipso Deo hæc adipiscendæ vitæ ratio & conditio fuerit præscripta, quod præscriptum siue verbum Dei excidisse nefas sit dictu: Alij verò typis Isaac & Iacobi præfigurati iam inde ab initio non operibus legis, sed solâ fide in promissum Messiam freti vitam sperauerint. Illi priores vocantur filij carnis, isti filij promissionis vers. 8. quod autem propositum fuerit Deo solos fideles adoptare liquet ex vers. 11. non ex operibus, sed ex vocante, nempe ad Christum Mediatorem noui fœderis cui annexa est conditio fidei, quemadmodum fœderi legali annexa erat conditio operum, quæ conditio remouetur & excluditur à nouo fœdere vers. 16. non est igitur volentis & currentis. Hic igitur opponitur conatus & cursus operantis, misericordiæ Dei quâ omnes & solos prosequitur credentes. Proinde quod subijcitur vers. 18. Cuius igitur vult miseretur &c. aliter intelligi non potest, quàm de misericordia prosequendis tandemque sempiterna felicitate coronandis fidelibus, indurandis autem tumidis illis Paulinæ doctrinæ aduersariis operum fiducia elatis & inflatis. Indurationis exemplum statuit Pharaon vers. 17. mandato illi de dimittendo populo (cuius maiores de Ægypto tam bene meriti fuerant) præfractè oblectatus, ac proinde indurationem promeritus, ita vt diuinæ voluntati (ex qua induratus fuit) resistere non potuerit, factaque fuerit de illo voluntas Dei consequens, à quo spreta fuerat voluntas antecedens. Denique scopus & capituli huius & totius Epistolæ apertissimè perspicuitur ex quatuor postremis huius cap. versiculis: vers. 30. exercitè dicitur gentes non sectatas iustitiam (puta ex operibus Legis) obtinuisse iustitiam quæ est ex fide, vers. 31 dicitur Israelem Legem iustitiæ sectantem ad iustitiam nullam non peruenisse, vers. 32. subiungitur ætiologia, puià quod populus hic eam sectatus fuerit non ex fide, sed ex operibus Legis, & quod impegerit in lapidem offendiculi qui est Christus solâ fide apprehendendus. vers. 33. concluditur tota disputatio hoc epiphonemate, quisquis crediderit in eum non pudebit. Hinc ergo vt scopus Pauli ita & sensus verborum vers. 18. colligitur, nempe semper hoc Deo fuisse propositum eligere credentes vel credituros, rejicere vel præ-

terire siue non eligere incredulos. Apertissimè hoc docet Ioannes cap. 1. 12. quotquot receperunt eum illis dedit hoc ius vt filij Dei fierent, nempe creditibus in nomen ipsius. Hic adoptio ordinis posterior ponitur fide, quemadmodum fidei præmium statuitur salus, 1. Pet. 1. 9. Non igitur hæc est querela eorum qui Paulo obstrepebant, quam suspicatur Camero, Natura conditione pares non adeptos esse parē gratiam: Etenim Esau & Iacob naturæ conditione maxime pares, quippe vno eodemque partu in lucem editi valde distantes uerserunt post conditionem fœderis vel præstitam vel spretam. Ille filius carnis venando, currendo, defatigatus typum gessit Israelis iustitiam ex lege affectantis, qui Israel appositè adumbratur typo primogeniti, sed secundum carnem, quemadmodum Iacob secundo genitus secundum promissionem, cui respondetur fide, posterioris populi Dei siue Ecclesiæ ex gentibus collectæ iustitiamque & vitam non nisi per fidem spectantis & expectantis figuram seu typum exhibet. Summa est liberum fuisse Deo nouum illud fœdus misericordiæ eâ, quâ ipsi visum est, conditione circumscribere & sancire, ac proinde horum velle misereri, velle hos indurare.

CAMERO.

Superior Annotatio ad duo capita reuocari potest, vel enim studet ostendere Tilenus me non esse assequutum ipsius mentem, vel vindicat interpretationem quam attulit verborum, cuius vult miseretur &c. Ad prius illud vt respondeam, necesse est eius verba repetam, vt constet quâ de re inter nos controversia fuerit. Verba autem eius sic habent, Quod postremo loco asseritur rationem discriminis, cur videlicet hic illuminetur, non item ille, non aliunde esse petendam quàm a Dei voluntate longè alia mens fuit Augustini qui lib. 83. quasi. quasi. m. fallor. 68. affirmat rationem discriminis postam esse in occultissimis hominum meritis. Vnde liquet quæ iam inter nos, cur Deus huic potius quàm isti impertiatu Euâgelij lucē, non quæri, cur Deus absolute cuiquam eam denegeret? Consensum enim est (vt patet ex iis quæ supra disputata sunt) causam denegatæ lucis esse hominum culpam qui tanto beneficio prorsus indigni sunt: quod ego adhiberè distinctione studui explicare. Verba mea hæc sunt: Atque ita statuo denegationem istam considerari posse duobus modis, absolute vel comparatè: & si consideretur absolute, fateor eius causam esse hominis peccatum, comparatè consideretur, quando omnes in eadem culpâ sumi) nego rationem discriminis aliunde esse petendam quàm a Dei voluntate, misericordis cuius vult misereri, & indurantis quem vult indurare. Quam sententiâ vt impugnaret Tilenus Augustinum aduocauit asserentem rationem discriminis huius esse, in occultissimis hominum meritis: Cum autem Augustini liber ad manum non esset quem citarat Tilenus, ego ita respondi, ac si eo loco de ratione discriminis ageretur. Est igitur sententia Augustini eâ quam ego ei tribui, non est eâ quam ei tribuit Tilenus qui supra Augustinum voluit collocare rationem discriminis, in occultissimis hominū meritis. Sic puto me ostendisse nihil à me respondisse quidem in parte præter rem. Nam quod rorauit ex eo quod discriminis ratio tribuitur occultissimis

Die Domini
nica 2.
Aprilis.

hominum meritis sequi Deum in vocatione ad communionem Christi, proindeque & in decretis vnde ea pendet, præuidisse in homine futurum obsequium, non eo consilio feci ac si vellem Deo obsequij nostri præscientiam detrahere, sed ut ostenderem decretum Dei de fide conferenda præcedere, (secundum modum considerandi nostrum) ordine naturæ hanc præuisionem, absurdumque esse statuere præuisionem futuri obsequij antecedere decretum de vocatione, quod omnino statuitur si ratio discriminis petenda est ab *occultissimis hominum meritis*: nitetur enim imparitate meritorum, nempe qui vocantur ideo vocari statuentur, quia erant paratiores: qui vero non vocantur, existimabuntur ideo non vocari, quia minus erant parati: quod ego nemini alieno à Pelagianismo & semi Pelagianismo probari posse arbitror. Nam quod Tilenus rem emolliiri posse existimat, si statuamus quod isti paratiores sunt quàm illi, id non viribus liberi arbitrij, sed gratiæ Dei esse adscribendum, pace eius dixerim, videtur esse frustra: sic enim eodem reuoluimur:

3 Nam recurret quæstio, vnde factum sit ut hanc gratiam qua paratiores redditi sunt, Deus his potius quàm illis indulerit? Venio iam ad alterum caput, in quo discutiendo hunc ordinem sequar, ut *primo loco* occurrat iis, quæ Tilenus attulit aduersus eas rationes, quibus adstruere conatus sum Augustini & meam verborum, *miseretur cuius vult* &c. interpretationem. *Secundo loco* respondebo ad ea quibus studet efficere non assignari iis verbis discriminis rationem vnde fit ut huic indulgeat, illi denegat Deus gratiam. *Tertio loco* ut res tota clariùs intelligatur subijciam disputationis Apostoli, (qui in verbis illis de quorum interpretatione nunc agitur, firmamentum causæ suæ collocat) breuem Analysin, vnde, uti spero, liquebit Tileni interpretationem à scopo disputationis Apostolicæ esse alienam. Ut igitur à primo ordiar, interpretationis Augustinianæ & meæ duas attuleram rationes, quarum altera à verbis, altera ab Apostoli scopo fuerat petita. Atque à verbis petita ratio hæc fuit, quod non videtur conuenire, ut vbi *facti* ratio constat ad Dei voluntatem confugiatur, id quod hinc fit non sine emphasi singulari, cuius rationis pondus eleuat Tilenus, dum concedit quidem agi hinc de Dei voluntate, & quidem eà cuius nulla ratio reddi potest. Sed hanc voluntatem non vult esse eam quæ fit, ut hi potius quàm illi vocentur, sed Dei beneplacitum quo liberrimè voluit novum fœdus cum homine lapsa contrahere, eà quæ ipsi visum est conditione. Quæ sententia non est iam à me consideranda in se, quia non est hic excurrendi locus, tantum respondeo eam non conuenire verbis Apostoli, quæ non significant Deum, quia voluit contraxisse fœdus hac potius quàm illa conditione, quod duabus rationibus probo. Nam etiam ex mente Tileni voluntas illa Dei non respicit magis hunc quàm illum hominem; Hic autem de ea voluntate agitur quæ erga *hos* alia est, alia erga *illos*, cum voluntas contrahendi fœderis ex hypothesi *uniformiter* omnes homines respiciat. Deinde quæ fieri possit ut verba ista *miseretur quorum vult misereri & indurat quos vult*, significant *inui fœdus quâ conditione ei liber?* Altera ratio petita à scopo Apostoli quæ usus sum, hæc fuit; Apostolo res est cum illis qui querebantur

pares conditione naturæ, non adeptos esse parem gratiam; Si igitur agitur hoc loco de iis qui impares sunt, nullus conueniens relinquitur locus sic occurrendi quærelæ ut confugiatur ad Dei voluntatem, cum in promptu sit respondere, non esse pares qui pares esse statuebantur; Nempe statuuntur pares esse Esauus & Iacobus, & quidem 8 Apostolo paritatem illam *urgente* duobus modis, & isto quidem priori, quod non ut Isaacus & Ismael diuersis parentibus nati sint, sed quod multo maius est iisdem parentibus ex eodem concubitu, vnde sequitur eos fuisse gemellos, & cum Apostolus id monuerit, constat in eo Apostolum pedem figere iuxta illud *non potest solui Scriptura*, quæ argumentandi ratio Apostolo familiaris est qui quoties notatur à Mose euentus aliquis singularis, ut sunt illi secundum carnem euentus spiritualiter intellecti, typi rerum spiritualium eos non iam trahit, sed adducit ad ea significanda quæ pertinebant, nempe corporalia illis temporibus spiritualium rerum typi fuerunt. Sic Apostolus ex eo quod lege tanquam nefas vetatur *boni tritumanti os obligare* &c. Colligit quantum debeat ministris Euangelij: Et capite 4. Epistolæ ad Galatas diuiniùs profus eodem fundamento nixus, quod *frustra nihil est scriptum*: non iam cogit, sed adducit *ἀλλήλοισιν* Ismaelis & Isaaci, Agaris & Saræ ad diuersitatem conditionis eorum significandam, quorum alij nituntur iustitiæ legis, alij fidei iustitiæ. Posteriori vero modo Apostolus paritatem sic urget, quod priusquam nati essent, aut fecissent quidpiam boni aut mali dictum est, *magis seruiet minori*, quibus verbis et si non sit necesse eò recurrere ut statuamus excludi in consideratione *absolutè* (hoc est cum quæritur cur reiectus fuerit Esauus) nequitie Esauæ rationem, tamen negari non potest Apostolum hoc premere quod Deus non *distulit* patefactionem 9 voluntatis suæ de Iacobo præponendo Esauo in id usque tempus quo Esauus proditurus esset opere & factis ingenium suum. Iacobus vero pietatem erga Deum & parentes, id certo Dei consilio factum esse, ne quis putaret quod eorum alter alteri prælarus esset: (hic enim agitur de reiectione non *absolutè* sed *comparatiuè* consideratâ) id esse tribuendum studiorum diuersitati. Vnde sequitur Apostolum voluisse eos pares constituere, ut certè si quæ imparitas fuit, honos *Esauo* qui 10 maior erat potius habendus fuit quàm Iacobo qui erat minor: quod quorsum spectet in Analyti exponemus: nunc id tantum obseruamus, sic iudicio humanæ rationis augeri admirationem, cur Deus non modò duorum parium, quoad eius fieri potuit (quando duo simul nasci non possunt) alterum alteri prætulerit, verum etiam (quando quidem in eo genere nulla mera paritas dari potest) minorem prætulerit maiori. Itaque nullo consilio Apostolus vtriusque istam paritatem quando in promptu erat discriminis rationem afferre, quod vitæ studijs dispares essent.

Sequitur ut respondeam ad eas rationes quibus Tilenus conatur efficere ut hoc loco Apostoli, agatur de reddendâ ratione cur hi potius quàm illi seruètur, hoc est (ut loquat magis propriè) cur iustificentur isti, illi autem excludantur à iustificatione (quæ quæstio pertinet ad rationem præstandæ promissionis fœderi annexæ & eiusdem denegandæ) non verò agi de hac quæstione

stione vnde fiat vt implendæ conditionis scæderi annexæ gratiam indulgeat Deus his potius quàm illis, cum sit parillorum & horum conditio, in d & plerumque secundum carnem potior sit eorum conditio quibus Deus gratiam denegauit quàm eorum quibus eam indulget, vt Esauus secundum carnem Iacobo præstator erat, maior enim eo fuit. Prima ratio Tileni hæc est. *Scopus Apostoli est, ostendere duplex esse genus filiorum Abraha quorum alij typis Ismaelis & Esauis præfigurati iustitiæ legis consecretantur, alij verò typis Isaac & Iacobi præfigurati solæ fide in promissum Abrahæ freti vitæ sperauerint.* RESP. non esse negandum Ismaelem typum fuisse eorum qui iustitiam legis sectantur, Isaacum verò eorum qui quærunt iustitiam in Christo per fidem, quam iustitiam ipsi non habent: at non est concedendum, Esauum typum esse simpliciter eorum qui sectantur iustitiam legis, sed eorum quibus iustitiam legis sectantibus Deus non eximit studium illius iustitiæ (quod sanè posset si id decreuisset) vt indat ipsis studium iustitiæ fidei: pariterque non est dandum Iacobum typum esse simpliciter sectantium iustitiam fidei, sed eorum quibus Deus indidit hoc studium, hoc est (vt vno verbo dicam) Isaacus typus est donatorum fidei, Iacobus fide donandorum, & vice versa, Ismael typus est eorum qui sectantur iustitiam legis; quatenus eam sectantur, Esauus typus quidem sectatorum legis sed quatenus permittuntur sibi à Deo qui eorum corda posset emollire si id decessisset) ita vt iustitiam legis porò sectentur, quod in Analyli fusiùs exponemus. *Secunda eius ratio hæc est vers. 11. dicitur exerte non ex operibus sed ex vocante,* vnde concludit hic agi de reddendâ ratione cur Deus non iustificet ex operibus sed ex fide. RESP. Opera hic opponi vocationi; non opponi, fidei: Itaque hic Apostolum hoc studere vt ostendat non modò Deum in vocatione præponere scelestos scelestis, sed etiam eos post habere in vocatione, quorum opera (qualia sunt iustitiorum) splendidiora sunt, si reuocetur ad iudicium humanæ rationis. Certè alibi passim Apostolus opera fidei opponit, nempe agit de reddenda ratione iustificationis cur hi potius quàm illi iustificètur, at hic opera opponit vocationi & quidem quatenus à vocante est (quod non est oscitanter obseruandum) non verò quatenus admittitur ab eo qui vocatur.

Tertia ratio Tileni petita est ex vers. 16. non est igitur volentis aut currentis. Hic igitur, inquit, opponitur conatus & cursus operantis, misericordia Dei quâ omnes & solos prosequitur credentes. RESP. Conatum & cursum operantis, opponi quidem misericordiæ, sed cum vocantis sit tam quàm iustificantis misericordia, aio hic opponi conatum & operationem secundum eam iustitiam quam Paulus vocat ex lege (qualis Pauli fuit ante conuersionem) misericordiæ vnde vocatio pendet, non verò misericordiæ vnde pendet iustificatio: nam misericordia iustificans conditionem requirit in obiecto fidem nempe & penitentiã, vocans ponit conditionem non inuenit. Sic Paulus non ideo vocatus est quia sectatus est iustitiam legis, sed merâ Dei vocante misericordiâ: nam quod proficit sibi obtigisse misericordiam quòd quæ fecit ignorans fecit, non notat iustitiam legis, sed peccata admittita per ignorantiam, quæ redditio est cause, vt loquuntur in scholis, sine qua non, alioqui (quod

nemini probatur qui quidem vllum habet veræ religionis sensum) peccate per ignorantiam esset, si non causa, conditio tamen impellens Deum ad commiserationem.

Quarta ratio petita est ab exemplo quo vitur Apoitolus, nempe Pharao exemplum statuitur iræ Dei, sed quam accersuit in se, suis peccatis. RESP. Non pugnat hoc exemplum cum nostrâ interpretatione, (vt in Analyli ostendemus) non enim ij sumus qui negemus eos qui non vocantur non esse promeritos vt ne vocentur, quin potius hoc iam multoties inculcauimus, ij sumus qui negamus eos qui vocantur esse dignos qui vo-

Ultima ratio petita est ex quatuor postremis huius capituli versiculis. Versu inquit, 30 exerte dicitur gentes non sectatas iustitiam (puta ex operibus legis) obtinuisse iustitiam qua est ex fide & vers. 31. dicitur Ismaelem legem iustitiæ sectantem ad iustitiam illam non peruenisse, & vers. 32. subiungitur ætiologia, puta quod populus hunc sectatus fuerit non ex fide sed ex operibus legis, & quod impegit in lapidem offendiculi qui est Christus sola fide apprehendendus, & vers. 33. concluditur tota disputatio hæc epiphonemate, quisquis crediderit in eum non perdet. RESP. Vt hæc ratio vllum habeat pondus probandum est ista posita esse vltimo loco, nullâ interiectâ parenthesi inter ea quæ ab initio capituli ad vers. 10. dicuntur, & hæc quæ vltimo loco demum subiiciuntur. Esse verò parenthesin ex Analyli liquebit.

Ea verò tertio loco instituenda venit, quoniam iam peruentum est, sic igitur existimamus. Postquam Apostulus summam Euang. hujus explicauit, traditâ doctrinâ de iustificatione & sanctificatione præcedentibus capitibus, subit eius animum commiseratio fratrum suorum secundum carnem, qui cæteroqui summis locupletati & exornati dotibus dum iustitiæ suæ fidunt, excidit eâ salute quæ per Christum parata est. Hunc verò æstum animi sui componit, simul etiam obstinatis ogganniendi & infirmis mirandi ansam præcidit, prolato in medium Dei decreto de fidelibus solis iustificandis, patefacto oraculo in Ecclesiâ notissimo quod ad eò Dei verbum vocat; At non potest, inquit, excidere Dei verbum: quæ non est Iudæorū responsio (vt arbitratur Tilenus) sed ipsius Pauli vox quæ dolorem animi sui quoquo modo potest lenit, & Iudæis os obstruit, & imbecilliores confirmat: Etenim verbum Dei ex Scripturæ vsu Euangelium est κατ' ἐξουσίαν sic appellatum, nam legis doctrina ad Euangelium tantumquam ad finem refertur. Porò hoc oraculum illud est, in Isaaco vocabitur tibi semen: quæ verba demus sanè typicè esse intelligenda, (maximè cum eandem allegoriam Apostolus repetierit Gal. 4.) typus verò hoc pacto erit explicandus ad hunc modum, Isaacus fidelium typus fuit, Ismael seruorum hoc est iustitiorum: at hic eiectus fuit domo, iste permansit, typi verò rebus typo representatis quadrant: Cum igitur Isaaci typo fideles, Ismaelis typo iustitiorum figurati fuerint, necesse est vt censeantur in filijs qui in patris domo semper manent fideles, eiciantur verò qui pertinaciter iustitiam legis sectantur. Vbi animaduertenda est diligentius figurarum cum figuratis convenientia: Nam Isaacus præter & penè contra naturam ordinem genitus à parentibus senio confectis & effæctis, nempe sic fideles non ex sanguine

neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt, vnde & Gal. 4. Isaacus *genitus secundum Spiritum* dicitur: At cōtra Ismael Abrahamo nondum defecto vitibus natus est vi naturæ, nempe tales sunt iustitiarj qui viribus liberi arbitrij facti ad salutem nituntur, prætexentes fastui suo innatam voluntati libertatem. Deinde Isaacus, utroque parente libero ipse liber natus est; nempe fideles Deo, ut filij seruiunt liberè, non seruilipæ mercedis prolekti aut metu pœnæ compulsi, quamuis gratuitam mercedem, ut hæreditatem firma animi fiducia expectant: Cōtra verò Ismael etsi patre libero attamen matre serua natus est, porro partus ventrem sequitur, nascendi ergo conditione seruus fuit: tales scilicet sunt qui Deo cultum exhibent seruillem Iustitiarj. Iam verò cum Apostolus rem huc deduxisset, continuò illud occurrit, cur Deus Iustitiarj istis indiscriminatim non indiderit nouam mentem, præsertim cum hoc beneficium quibusdam eorum, & verò hominibus profanis & vel superstitiosis & idolatris, vel etiam omnis religionis contemptoribus (quales plerisque vocati è gentibus fuère) indulserit. Quod scandalum amolitur prolato alio oraculo *maior seruiet minori* Esauus putà Iacobo. Atque hic concedamus item hæc esse *typicè* intelligenda, consideremus modò typtorum cum rebus quarum typi sunt conuenientiam. Ac primò quidem Apostolus apertè docet (ut suprà à nobis explicatum est) Esauo & Iacobo paribus per beneficium non fuisse indultum, ne quis miretur huic Iustitiarjo, verbi gratia Paulo, *plus esse datum* quàm plerisque omnibus Iustitiarj, quorum conditio par fuit cum illo: & ne quis demiretur gentilib. alienis à Dei fœdete, & omni flagitiorum genere contaminatis plus esse indultum quàm Iudæis anhelantibus sub iugo legis, eoquæ, ut videtur, præponendis in vocatione, admonet in huius rei typum Esauum maiorem natu, eoquæ (si vlla hic imparitas fuit) digniorem, posthabitu Iacobo fratri natu minori: quorsum? nempe ut maneat propositum Dei, quod est κατ' ἐκλογὴν, hoc est, *Propositum Dei electiuum*, non enim dicit Apostolus *ἡνα πρόθεσις Θεοῦ κατ' ἐκλογὴν*, sed *ἡ πρόθεσις Θεοῦ κατ' ἐκλογὴν*, hoc est, *Propositum Dei, quod in mera Electione situm est*. Porro mera electio nullatenitur conditione quæ sit in eo qui eligitur: Itaque ut maximè propositum Dei de seruandis fidelibus dici posset *secundùm Electionem*, cum præsupponat conditionem fidei in eo qui eligitur, non potest tamen dici *πρόθεσις κατ' ἐκλογὴν*, quòd Apostolus exerte notauit, nam epexegeticè subiungit, *non ex operibus sed ex vocante*: Hic autem repetenda est obseruatio cuius supra meminimus, non opponi opera fidei, sed vocationi, quæ fidem præcedit, ut à nobis iam demonstratum est, vnde constat nouos hic induci typos, cum conuenientia typtorum priorum & postetiorum cum rebus suis ratio dispar sit, quanquam Apostolus satis indicat dineros esse typos, si nihil aliud esset, verbis illis *ἡ μόνον ἢ non solum autè*. Sed quoniam noua hinc oritur difficultas, videri enim possit Deus vti *προσωποληψία*, quæ iniustitiæ quædam species est, si paribus paria non indulgeat, aut verò præstintiores in speciem pothabeat contemptoribus: Huic difficultati duobus modis occurrit, ac prior quidem isto, ostendendo nempe Scripturæ

Veteris Testam. autoritate (est enim ei res cum Iudæis præcipuè) quàm *si liber* Dominus in misericordiæ suæ vel dispensatione vel negatione, *miseretur cuius vult* &c: quo loco adducto apertè significat nemini iniuriam fieri, quòd non vocatur efficaciter, cum sit misericordiæ si quis vocetur. Posteriori autè modo prolato *Pharaonis exemplo*, cuius cor *emollire* Deus potuit, si quidè id constitutum habuisset. Quonia verò supererat ut hominum audaciam compesceret *in spiritu sanctorum* fieri non posse, ut quis Deo resistat: Id verò sic facit, Primò, ut neget decere hominem iacentem in peccatis & extrema committit Deum in ius trahere, si minùs ei gratiam impertitur *suam*: sicut enim figulo licet ex luto re vilissima pro arbitrio vas aliud ad honestum vsum, aliud aut minùs honestos vsum fingere: sic Deo pro arbitrio licet ex hominibus peccatoribus alios, (ut in iis ostendat diuitias misericordiæ suæ) sancta vocatione ad gloriam præparare; alios verò (quostamen patienter fert) sibi permittere suâ culpâ comparatos ad interitum: Quod discrimen Apostolus prudenter notauit, nam cum de iis quos Deus vocat, sermonem instituit, *eis spontè μασεν*, inquit, nempe ut designet hîc efficacem Dei actionem; at vbi de illis agit quos non vocat, eos dicit *vata* non quidem *κατηρήσατο ὁ Θεός*, sed *κατηρτισμένα*, iuxtà illud *perditio tua ex te Israel* &c. Deinde id ipsum confirmat Prophetarum vaticinijs, quibus apertè non de *iustificacione*, sed de *vocatione* agitur. Postremò prolato ex Esaiâ vaticinio offensionem ortam ex consideratione paucitatis vocatorum ex Iudæis eleuat, quis enim offendatur si quod *prædictum* est, eueniat. Atque sic explicauit quæstionem cur cum soli fideles participes sint salutis, tamen omnibus Deus non det fidem, sed his potiùs quàm illis: quæ explicatio inchoata v. 10. ad vers. vsque 30. producta est; inclusa scilicet parenthesi, quâ clausâ v. 29. *redit ad id quod* initio capitis tractat typicè, cum rationem redderet cur Iustitiarj obstinati non seruentur, salutem verò consequantur fideles, concluditque rem totam non iam figuratis, quod fecerat initio capitis, sed nudis & significantibus verbis, quæ coniungenda sunt cum v. 9. Neque verò est quod quispiam miretur, tanto ista distare interuallo, cum quæ interiecta sunt, tam arctam cum istis habeant coniunctionem, sitque Apostolo admodum familiare, disputationis filium interiectis parenthesibus (quando res id poscit) interrumpere. Sic (ut arbitror) ostendi quòd initio huius Responsionis promiseram, me neque præter rem respondisse ad annotationes Tileni, neque his verbis, *miseretur cuius vult* alienum sensum affinxisse.

TILENVS.

NE subinde & meas Annotationes & Cameronis responsiones necesse sic repetere, vtemur deinceps compendij causâ numerorum notis, quæ, cui superioris dissertacionis parti à me respondeatur satis comrodè designabunt.

1. *Oculifissima* hæc merita & mihi, atque (ut arbitror) etiam Augustino, de malis dumtaxat meritis intellecta fuerunt, ita ut sensus sit, reiectionis causas semper inueniri in malis hominū meritis,

18

v. 17. 18.

29

v. 19. 20. 21.

30

31

v. 22. 23.

32

v. 24. 25. 26.

v. 27. 28. 29.

33

34

v. 30. 31. 32.

35

Die Lunæ
27. Aprilis.19.
Verf. 10. 11.
12. 13.

20.

21. 22.
24

25.

26.

27.

43.

Verf. 14. 15.
26.

meritis, non item electionis in bonis eorundem operibus, aut etiam in fide præuisâ & citrà excitantis gratiæ auxilium ex humanis viribus oriturâ: quamuis mala illa merita ita sint occulta, vt humano iudicio homines isti non modò non videantur apertè mali, sed plerisque minùs improbis meliores in speciem appareant. Summa est, vt quemadmodum planè est ἀσφαλτοειδῶς mala opera plena & integra sunt causa damnationis, ergo bona opera salutis sunt causa, nempe quia contraria non sunt paria, neque viuificare se potest qui necare se potuit: sic si propter mala, licet occultissima, merita rejicitur hic, inconsequens est vt propter bona opera, seu fidem tanquam integram causam eligatur ille. Interim non simpliciter nego rationè aliquam discriminis esse etiam in hominibus, quis enim neget discriminandos esse proteruos & sceleratos homines, de quibus Apostolus 2. Thess. 3. 2. itemque Act. 13. 41. contradicentes & blasphemantes, ab iis quos Christus vocat *dignos filios pacis* &c. Matth. 10. 11. & seq. & Paulus vocat ἁγιοὺς ἑσέροις Act. 17. 11. vbi apertè discriminantur Beroenses sermonem Pauli alacriter suscipientes à Thessalonicensibus eodem tepudiato plebem aduersus Paulum concitantibus.

2. Hanc distinctionem operæ pretium est paulò accuratiùs expendere. Si Cameronis mentem capio, denegatio *absolutè* considerata ea est quò Deus (siquidem solâ iustitiâ & seueritate vt voluisset) propter quodvis peccatum, etiam commune illud quod *originale* vocamus, potuisset omnes homines in tenebris & umbra mortis relinquere perpetuò: *Comparatè* autem considerata ea est quâ ex duobus æquali morbo laborantibus, huic denegat, illi impertit Euangelicæ lucis pharmacum. Hic igitur negat Camero vllam in hominibus causam aut discriminis rationem reperiri posse aut quæri debere, cum tamen (vt patet ex ante dictis) maluerit Augustinus (cui & ego hîc assentior) eam in occultissimis meritis quàm in nuda & sola Dei voluntate collocare: Hic igitur pes figendus & eâ ratio ineunda, totumque negotium sic explicandum, ne vel ὑποκρίσεως vel hypocrifeos suspicio, vel peccati aliqua causalitas Deo aspergatur. Primum igitur sciendum est largitionem vel denegationem Euangelicæ lucis (vnde certa vel salus vel pernicietas) *absolutè* consideratam tantùm pertinere ad decretum illud generale de seruandis filiis lucis quatenus tales hoc est fideles, & perdendis filiis tenebrarum siue infidelibus, vnde nascitur maior propositio syllogismi in quo totius controuersiæ cardo vertitur, putâ *quicumque crediderit saluus erit, qui non crediderit damnabitur*: quæ propositio extra controuersiam est, ac ne à Pelagio quidem negata. Sed ex denegatione lucis *comparatè* considerata demum nascitur minor siue assumptio in hanc sententiam: *Atqui Iuda denegatur illuminatio quæ indulgetur Petro, siue, Petrus ita vocatur vt credat, Iudas, ita vocatur vt non credat, utrumque sit ex nuda & sola Dei voluntate absque vlla discriminis ratione his duabus personis inherente*. Ergo hic certissimè & ex sola Dei voluntate reiectus perit, sicut & ille eadem ratione seruatur. Nemo non videt denegationem illuminationis hoc posteriore modo consideratam hoc est tantum modò *comparatè*, cõtrouersiæ centrum esse, & propriè & pro-

ximè ad prædestinationem pertinere, cum prior siue *absolutè* considerata denegatio non longè recedat à generali providentiâ quâ Deus ex bonitate & φιλανθρωπιᾷ hominibus bene, consultum vult quatenus sunt homines, atque etiam non vult perdere eos simpliciter quatenus sunt peccatores, vt patet ex dicto; *nolo mortem peccatoris* &c. itemque *Deus vult omnes homines saluos fieri*, quæ duo testimonia si vel sola extarent in verbo Dei, omnino tamen ita instituenda esset illa distinctio *absolutæ* & *comparatæ* considerationis vt facta tecta maneret *συνωδήθη*, non autem vt vel leuissimè eam labefactaret. Cum igitur tota controuersia sit de ratione discriminis quoad certas & singulares personas, quarum hæc illuminatur & vocatur efficaciter, illa vel omnino non vocatur per verbum Euangelij, vel ita vocatur vt vocantem asperneretur, idque vel ex consilio & decreto immoto vocantis, vel tantùm respectu euentus ex contumacia vocati existentis, hic necesse est pedem conferre, simpliciter què & apertè efferre & enuntiare, *vtrius causa propriè dicta exitij sit ascribenda diuinæ voluntati an contumaciæ humanæ*. Aio ego, si Deus hîc personæ denegat hunc illuminationis modum siue gradum qui ad fidei ingenerationem necessarius & sufficiens est, tam esse & exitij & incredulitatis causam quâ ruinæ domus causa est qui necessaria ei fulcra vel non admouet, vel admota subtrahit, hoc est vel actu negatiuo non dans lucem, vel etiam positiuo si excæcet & induret nulla habita ratione priorum peccatorum quæ huius pœnæ causa sũt meritoria: Ac proinde ratio discriminis omnino erit statuenda in ipsis personis, (etiam si peccata illa propria nobis non pateant quia sunt aliquando occultissima) non autem in sola & nuda Dei voluntate aliter nobis in Euangelio atque etiam ἐπισημασθῆναι veteris Test. declarata, cui declarationi standum, non autem eò decurrendum vnde necessariò efficitur decretum quoddam esse absolutum de quibusdam perdendis, iis videlicet quibus illo decreto absolutè non autem propter peccata, siue ea sint occultissima siue sint apertissima, necessariæ illuminationis modum & gradum ab æterno Deus denegare constituit (siquidem nihil facit Deus in tempore quod non decreuerit ab æterno se facturum) & tamen qui tanquam saniores hodie scopulum illum Manichæismi declinare student nolunt sibi impingi doctrinam decreti absoluti. Si igitur *absolutum* opponitur *conditionato* omninò necesse habent conditionem vel vt *præstatam*, vel vt *neglectam* intueri, atque vt soli Deo debetur eius præstatio siue impletio, sic non præstationis siue cõtemptus causa ab eodem longissimè est remouenda, nisi velimus eum contemptus huius causam esse tanquam remouens prohibens, hoc est illuminationem denegans vel collatam extinguens. Excipiet quis semper causam reperiri in homine, cum nemo sit qui præter commune illud peccatum originale non proptis & actualibus laboret, (si agamus de adultis tanquam proprio vocationis quæ per verbum sit obiecto) interim tamen ex duobus sceleratis istum assumi, illum relinqui, quandoque etiam sceleratiorem minùs scelerato anteferri in vocatione. R E S P. In eiusmodi & rebus & phrasibus distinguendum esse sententiam *compositum* à sensu *diuiso*, putâ vt quemadmodum

cùm Christus ait *meretrices vos precedens in regno caelorum* non certè intelligit in sensu composito quamdiu & quatenus meretrices, sed *καὶ ἡσπασαν* quæ tales quidem fuerunt sed resipuerunt: quæ *ἡσπασαν* manifesta est illis in locis quibus legimus *ca. i. videns, claudens, ambulans, mortui resurgunt &c.* hoc est qui fuerunt tales: sic quoque cum in vocatione siue illuminatione sceleratus præponitur ei qui vilis fuerat æquè vel minùs sceleratus, statuendum non est talem adhuc eum esse sed communiore quadam gratiâ præuentum & saltem feruili timore (qui vt acus filum introducit in pannum, sic initialem ac deinde suo tempore etiam filialem pectori inserit) percussum cæpisse sibi displicere, morbum agnoscere, medicum circumspicere, quamuis eum nondum cæperit cernere, nedum planè sanatus fuerit.

3 Sed instar hic Camero notâ 3, queriturque nos eodem reuolui, & quæri rursus vnde petenda ratio discriminis gratiæque causa, ob quam ea huic indulta illi negata, ex quâ hic illo paratior euaserit. RESP. Iam necessariò explicandum esse modum quo Deus siue primam siue insequentes gratias, primæque & sequentium gradus & momenta administrat; quam quæstionem qui non intelligit esse longè difficillimam, is mihi quidem in hoc negotio nihil aut perparùm intelligere videtur. Ac primum quidem vtrò fateor spiritum gratiæ variis & inexplicabilibus quibusdam modis operari in hominibus quos ad communionem Christi vocat, nequis hic mihi ogganniat me omnes diuinæ illius sapientiæ modos quasi innumerato habere, omnesque huius mysterij sinus & anfractus explorasse & peruestigasse. Quemadmodum igitur cum Dei essentia, naturam, attributa, proprietates &c. describimus vel pro captus nostri modulo declaramus, atque inter cætera constanter asseueramus eum non esse corporeum vel materialem vel humanis affectibus & perturbationibus obnoxium &c. non protinus statuimus plenè perspectam nobis esse eius maiestatem: Ita cum negamus gratiam in homine operari irresistibiliter, hoc est, ea vi & ratione quâ fit vt is qui assentitur vocanti non possit non assentiri eo ipso momento quo assentitur, non tamen propterea Spiritum gratiæ in ordinem cogimus, quasi non aliter agat quàm solet ac potest orator vehemens & efficax, aut etiam Angelus; neuter enim nouum aliquod lumen in mente accendere potest, quod facit Spiritus. Vnum hoc postulamus vt eius operatio eâ concipiatur & intelligatur ratione, quæ neque gratiæ neque voluntatis humanæ naturam ac proprietatem euertat, huic autem nempe voluntati protus aduersari statuimus non solùm coactionem, sed etiam prædeterminationem ad alteram contradictionis partem. Etenim non est voluntarius motus in equo, cane, quamuis sponte currant & lasciuant, propterea quòd ab objectis ita determinantur, multoque minùs in lapide cum ex naturali grauitate fertur deorsum, vbi nulla est coactio aut violentia: quinimò periculum est, ne prædeterminationis in voluntate assertores coactionem quoque voluntati per necessariam consequentiam tribuant; Etenim coactio vel coacta actio his duobus constat, primò, vt fiat à principio externo, secundò, vt repugnet principio interno superetque potentiam obni-

tentis: Iam verò certum est illuminationem fieri à principio ex etno, hoc est Spiritu Sancto, nec minùs certum hominem *ψυχὴν* repugnare huic Spiritus operationi, quod Stej hanc vocat *resistere Spiritui Sancto*, vbi alloquitur etiam eos qui verbo Dei non modò fuerant vocati, sed ipsi quoque quotidie alios vocabant ad Legem & Testimonium, cuius legis finis & scopus erat. Christus ipsis tamen inuisus & exosus: Igitur vt definitio coactionis sic & definitum, id est coactio tribuetur voluntati, si omnia à Spiritu peraguntur irresistibiliter; cum verò fatemur mentem illuminari irresistibiliter, neque id primo statim momento *ἀπὸ τοῦ*, in omnibus qui regnuntur, fieri dicimus, neque postquam id factum, voluntati essentialis suam libertatem eripi statuimus, frustra à alioqui futuris monitoribus & verbi diuini ministris, qui alioqui post prædicatam & probè explicatam doctrinam Euangelij, id est persusâ iam mente nouâ illâ coruscatione quiescere possent, & irritò vel superuacaneo saltem in commouendis affectibus pulsandoque cordis ostio, labore super sedere, si quidem non infallibilis modò, sed etiam inuitabilis est determinatio voluntatis post illuminationem mentis. Aliud quoque incommodum & ἀπρημία hinc sequitur parâ in primo regenerationis momento quo vetus homo deponitur & nouus induitur, adeoque est instar recens nati infantis, fortiozem eum esse quàm deinde est postquam adoleuit in Christo, & consentaneum est pluribus gratiæ donis auctum maioribusque viribus instructum esse debere, quod sic ostenditur: ex Cameronis hypothesis efficaciter vocatus *τῆ κοροθείᾳ κατ' ἐν λόγῳ* in primo illo momento, hoc est ipso ortu regenerationis non potest resistere Spiritui Sancto, sed mente illuminatâ voluntas necessariò assensum præbet, & nouum illud lumen sequitur, quod summi roboris est in nouo homine; adultus autem fidelis qui acquisitio iam & confirmato salutis fidei habitu longè fortior esse debebat, sæpissimè tamen spiritui gratiæ resistit, eum contristat (quidni etiam aliquando extinguit? Apostolus enim vtrumque cauendum monet) vt patet ex grauissimis sanctorum lapsibus. Patet ergo absurdum quo statuitur infans esse fortior adulto, nam resistere spiritui non est roboris, sed summæ imbecillitatis. Summa responsionis nostræ ad instantiam Cameronis tertiâ hæc notâ designatam hæc est, eos qui destituuntur necessariâ illa illuminatione, non idèò destitui, quod noluerit Deus eam largiri, sed quòd ipsi noluerint eam admittere, quam Deus vel offerebat, vel etiam conferte paratus erat, nisi illa *προηγούμενα* & regenerationis præcedanea, id est vocationem siue per naturam siue per legem factam, irreligiosè & irreuerenter habuissent, sed quatenus poterant admisissent; neque enim Deus messem postulat vbi sementem non fecit, quod malus ille seruus contumeliosè & calumniosè obiebat domino suo. Qui verò acceperunt illud lumen, non idèò acceperunt quòd præcedaneorum illorum rector vsus causæ rationem habuerit, quâ Deus tanquam iustus *ἰσχυρὸς*, & *μὴ ἀπαρόδῳ* impulsus fuerit ad maiorè & simpliciter sufficientè efficacem; gratiam ipsi comunicandam; tamen si Apostolus non vereatur dicere Deum iniustum futurum si obliuiscatur ope-

tur operum &c. Heb. 6. 10. sed Deus tanquam mitissimus pater gratum habet etiam iudicium illud, & vix tenue quoddam inchoamentum illius obsequij, quod non ex merito operis vel assensus cuiuscumque, sed ex sua benignitate & æquitate æstimat, & pluribus maioribusque donis merè gratuitis auget, tandemque ornat & perficit secundum mensuram donationis Christi.

4. Non opponenda sed componenda sunt ratio facti & voluntas Dei: Etenim ab ipsa Dei voluntate est hæc ratio, quæ quaritur, cur hic eligatur, ille rejiciatur, nempe, quia hic sequitur Christum, alter refugit. Verùm hæc facti ratio absurda videbatur Iudæis, iustitiam in lege & operibus, non autem in Euangelico & fide collocantibus, aliam autem rationem præter hanc Dei voluntatem Paulus adferre, neque debuit neque potuit, putà quod iam inde ab initio Deo visum esset tantum fideles, tanquam filios eligere, incredulos tanquam seruos à domo eijcere. Hinc patet omnino Paulum agere de vocatione *absolutè* considerata non autem *comparatè* inter certas quasdam & singulares personas: Non enim magnè perè solliciti erant Pauli aduersarij de sorte vel conditione duorum illorum fratrum parium, quæ siue ambo periissent siue ab uno seruata fuissent, toti Iudæorum populo (qui ab illorum fratrum ævo vsque ad illud tempus circumlati nempe per orbem Euangelismi vixerat) nihil vel spei vel auxiliij afferre poterant: sed doctrinam de fide in Christum quam Paulus ut absolutè omnibus in genere iustitiam & salutem cupientibus necessariam esse inculcabat, præsertim repudiabant, quasi per eam verbum Dei excideret.

5. R E S P. Non quatenus sunt certæ & singulares personæ, neque etiam simpliciter quatenus peccatores: omnes enim & singuli tam reprobati quam electi sunt, & certæ personæ & certi peccatores: Causa igitur diuersæ voluntatis erga hos & erga illos est fides & infidelitas, aliter tamen consideratur voluntas erga fideles, putà ut gratuita misericordia, in reliquos ut seuera iustitia: ac proinde causa cum dicitur de fide, conditionem tantum significat, quæ est causa sine qua non, de infidelitate verò causam proprie meritoriam.

6. R E S P. Nihil verius quam voluntatem hanc noui fœderis contrahendi vniformiter omnes homines respicere, quia hoc ipsum asserit Paulus cum dicit *Deus vult omnes homines saluos fieri &c.* Proinde cum diuersimodè non autem vniformiter homines respicit, considerat eos neque tanquam homines, neque tanquam peccatores, sed tanquam fideles & obstinatè impœnitentes incredulos.

7. R E S P. Quia vult ostendere Paulus voluntatem illam miserendi & indurandi non esse iniustam sed æquissimam, Iudæis autem inueteratam de obtinenda per legem salute opinionem de pulmone reuelleret: (alioqui non compescuisset obstinatos, non erudiisset infirmos vel dubitantes Iudæos, semper enim illi oblatrassent tyrannicam esse hanc voluntatem pro nutu & arbitrio aliquem seruare vel perdere; eoque vehementius repugnassent doctrinæ talem Deo voluntatem tribuenti.) Quocirca ex Mosaicâ Lege prolatis & oraculis, & typis docet Paulus

Deum nouo fœdere initio hanc voluntatis suæ quæ miseretur quæ indurat ratione non declarasse: sic igitur nouitatis inuidiam à doctrinâ suâ amouitur Apostolus.

R E S P. Elenchus non causæ ut causæ. Non est hæc causa cur paritatem vrget Apostolus, quasi Deus discreuerit hos fratres vnū eligendo, alterum rejiciendo quatenus pares nullaque qualitate differentes, sed Iudæis solâ carnis & feminis Abrahami prærogatiuâ tantummodo hoc supercilium demit hoc pacto; siue illi quidem filij Abrahami qui natura, conditione & statu ira erant pares, ut maior paritas cogitari vix posset, nihilominus ita discriminati fuerunt à Deo, ut vnus misericordiam fuerit consecutus, alter seueritatem experitus, fuit à vos gloriamini, siue in natalibus vestris, siue in legis studio, etenim si respiceret Deus natales, hoc est semen Abrahamæ secundum carnem, nihil prorsus erat causæ cur alter alteri subiceretur, præsertim maior minori, quasi turbato naturæ ordine: Omnino igitur aliud quiddam respexit Deus, quod vobis quoque respiciendum est, nempe ut à sorte filiorum carnis transeatis per filium in Christum, ad sortem filiorum promissionis.

R E S P. Quod non distulit patefactionem in id tempus quo Elauus ingenium suum factis prodidit nec premit Apostolus nec discretè narrat, quasi ex illâ narratione absolutè illius considerationis demonstrationem aliquam extructurus: Hoc autem discretè & narrat & premit Apostolus Heb. 12. vers. 16. 17. quod non nisi post contemptam primogenituram proditurque profanum animum fuerit reprobatus, ubi notanda vox *μετέστη*. Quod ergo non distulit patefactionem voluntatis suæ Deus ex omnino aliud colligi potest quàm præuulisse & prædixisse ipsum animum Elauus profanum, quippe cuius oculis omnia sunt nuda & patientia Heb. 4. 13 etiam futura contingeretia quorum veritas non minus certa est Deo quam est nobis veritas præteritotum. Hinc efficitur non magis *comparatam* quàm *absolutam* considerationem resolui posse in nudam Dei voluntatem, quippe cum ratio discriminis tam manifestè appareat in fratrum illorum personis quàm manifestum est discrimen inter sanctitatem & profanitatem: Summa rationis Cameronis hoc syllogismo constringi potest. Quorum rerum patefactionem Deus non differt in ipsum vsque euentum, illæ pendent à solâ & nudâ eius voluntate; Deus non distulit patefactionem voluntatis suæ de Iacobo præponendo Elauo in id vsque tempus quo Elauus proditurus esset opere & factis ingenium suum, Iacobus verò pietatem; Ergo diuersa vtriusque vocatio quæ hic efficaciter illuminatus fuit, non item ille, tantum certo Dei consilio non autem studiorum diuersitari est tribuenda. R E S P. Propositio est particularis ac propterea ἀσολλόγιστος syllogismus.

R E S P. Hinc patet aut tantum esse typos hos duos fratres non autem electionis & reprobationis exēpla in suis ipsorum personis; aut si ut exempla etiam spectantur; nunquam impletum fuisse in ipsorum personis hoc oraculum, semper enim honoris prærogatiua mansit penes Elauum, semper eum agnouit & appellauit Dominum Iacob, etiam post redintegratam inter eos gratiam,

Omnino igitur non considerandi sunt duo illi fratres comparatè ut duæ singulares personæ, sed ut duo populi quorum vnus est credentium alter incredulorum. Huius expositionis fundus & fundamentum est ipse Moyses Gen. 25. 23. *Duæ gentes sunt in ventre tuo, & duæ nationes editæ ex visceribus tuis separabuntur, quarum natio vnâ robustior erit altera, & maior seruiet minori.* Separationis huius typus exitit in duobus fratribus, quia nunquam inter eos bene conuenit, sed *in duabus gentibus conspicuum est*, quia Idumæi infensissimi semper fuerunt: hostes Iudæorum, hoc est populi fidelis: Interim tamen si quis putet ipsum quoque Esauum fuisse reprobum, Iacobum verò electum, me quidem non valde habiturus est repugnantem (tamen si Mollerus & alij quoque inter quos, ni fallor, O colampadius, statuunt Esauum verè: espiuisse, pacem cum fratre coluisse &c.) modò idem ille asserat vtrumque fratrem, (sive electis sive reprobis annumeretur) hoc respectu à Deo consideratum fuisse, quatenus vterque a doleuit & ingenium prodidit, quod quidem iam me euicisse confido ex Hebr. 12. 16. 17. typos autem duntaxat fuisse antequam quicquam boni vel mali fierent, hoc enim maxime pertinebat ad scopum Apostoli omnem operum respectum à iustitiæ & salutis spe excludere satagentis.

11. **RESP.** Deum alicui eximere prauum aliquod studium duobus modis intelligi potest: Primum ut exemptio ista fiat per vim irresistibilem, secundò, ut fiat per modum gratiæ & voluntati congruentem, qui modus supra explicatus fuit nota 3. Priorem modum si intelligat Camero, principium petit, nemo negat Deum id posse, hoc est voluntatem cuius auctor & conditor est, mutare; sed quæstio est quid velit & quomodo velit. Posteriore modo multis eximeret hoc studium si illi id sibi eximi vellent, ac non mallent obdurare corda sua cum vocem eius audiunt, diceret enim Ezechiel cap. 12. vers. 1. affirmat esse quibus sunt oculi ad videndum nec viderunt, quibus aures ad audiendum nec audiuerunt, quia domus rebellis sunt: Hic ratio discriminis quoad vocationem efficacem non collocatur in nudâ Dei voluntate, sed in destinatâ & obstinatâ rebellionem vocatorum. Sic quoque Deus indit studium iustitiæ fidei non quomodo indit spiritum cadaveri (quamuis allegoricè conuersio non nunquam vocetur excitatio à mortuis) sed quomodo conuenit explorationi obedientiæ fidei, quæ obedientia non est (ut scholastici loquuntur) *obediens potentia*, qualis est in cadavere quod Deo excitare volenti nullo modo potest resistere; Hæc enim potentia tantummodò est *obiectiua* & simpliciter nulla qualis erat in nihilo ante creationem mundi; sed est potentia rationalis occupata à qualitate contraria, hoc est infidelitate, quemadmodum aqua calefacta potentiam suam naturalem frigoris occupata non habet à contrariâ qualitate caloris. Quocirca non semper dicitur *excitatio à mortuis*, sed quandoque etiam *excitatio à somno* Ephes. 5. 14. in quo somno potentia ad operationes vitales non est extincta, sed tantum constricta vel occupata.

12. **RESP.** Vocatio metonymicè hinc sumitur pro ipsâ fide, causa pro effecto quia vtriusque idem auctor. Est autem extra controuersiam vocatio

ad fidem in Christum, tum cum primum vocantur, istam quidem, quæ immediatè salutatis est, fidem non habere, adeoque disparem esse hinc huius charismatis dispensationem: Alienum verò prorsus est quod hic asseritur, opera opponi vocationi tantum quatenus ea est à vocante, non verò quatenus admittitur ab eo qui vocatur. Quid enim, num efficax & salutatis fuerit vocatio, siue eam admittat siue non admittat is qui vocatur? hoc cerè est considerare vnum relatum absque altero, vocationem efficacem sine assensu vocati.

RESP. Ponit conditionem, hoc est fidem, eodem modo quo (ut dictum est nota 11.) eximit studium iustitiæ legalis & indit studium iustitiæ Euangelicæ. Quæ nostra sit sententia de modo illo intelligi potest ex nota 3.

RESP. Hic igitur consensus est.

RESP. Si rigidè hæc verba vigeant, non tam mihi quam in Christo contradicitur; is enim Matth. 10. 11 vocatores siue Apostolos suos iubet prius exquirere an quis sit dignus in eâ domo, quam vocandi causa fuerint ingressi: Neque tamen hoc velo dignitatem illam, quicquid tandem designet hæc nomenclatura, causæ rationem habere, cur Deus ea dignitate præditos vocet; aut dignitatem illam inesse dignis ex vitibus liberi arbitrij.

RESP. Neque negavi hinc aliquam esse parenthesis, neque versus illos *καρπιδέξιν* planè diffimulaui, quandoquidem decimum sextum, decimum septimum, decimum octauum explanavi pro instituti mei ratione: quod verò desiderat Camero ad Analysin ipsius annotabitur.

RESP. Et si his verbis *non potest Dei verbum excidere* mihi quidem videtur contineri Iudæorum obiectio quæ Paulo inuidiam constare nitebantur, quod videlicet noua illa iustitiæ assequende ratione nihil aliud quam verbum Dei solueret, quo verbo ipsi quidem iustitiam legi non fidei alligatam hariolabantur: tamen etsi largiar Cameroni esse hæc Pauli verba circum non interdum, vtriusque enim siue Paulo siue Iudæo tribuantur, eâ certè ἀποπειραξίς καὶ κοινὸς πειραξίς continent principium, quod scilicet verbum Dei non possit solui seu excidere: de quo principio nisi conuenisset inter litigantes nullus disputationi locus futurus erat: etenim si Iudæis tribuantur, mens eorum erat Paulum ad hoc incommodum, id est, negationem vel euerisionem communis principij, adigere: si Paulo, erit ei hoc principium tanquam fundamentum quod substernit testimoniis & oraculis typisque ex illo verbo deinde adductis in hanc sententiam *verbum Dei non potest excidere*. Ideòque verissimè est quod in eo continetur, at qui verbū hoc docet solos filios promissionis, hoc est, fide Christum amplectentes, iustitiam ex eaque salutem assequi, non autem filios carnis, id est, iustitiam & vitam ex operibus sectantes. Ergo hæc mea doctrina, cuius hæc est summa, tam est vera, quam verum est Dei verbū non posse excidere. Huius syllogismi sola minor controuertitur inter Apostolum & Iudæos, ab illoque probatur oraculis illis & typis qui deinde ab eo adducuntur.

RESP. Assentior, idque meæ sententiæ profusus suffragatur; Etenim si testimonia illa vers. 7. 8. ad Euangelium tanquam ad finem referuntur, non potest

non potest alia eorum esse mens quàm quæ in ipso Euangelio declaratur, de fidelibus videlicet seruandis perdendis infidelibus.

19. **R E S P.** Nego simpliciter hanc esse mentem aut scopum horum versuum: decimo versu continetur occupatio obiectionis quæ fieri poterat aduersus priorem typum Ismaelis & Isaac; promptum erat Iudæis excipere abdicationem Ismaelis nihil ad se pertinere, quandoquidem non ex ancillâ sed ex liberâ genus ducerent: alium igitur profert typû Apostolus, in quo exceptio illa locum habere non poterat, siquidem Esau & Iacob ex utroque parente libero prognati, non tamen ratione operum fuerunt inter se discriminati, sed antequam quicquâ boni vel mali fecissent, alter eorum seruituti & odio) ut habet versus 12. & 13.) alter dignitati & amori fuerit destinatus, idque secundum propositum electionis. Iam verò nulla prorsus discriminis huius ratio inueniri potest, nisi id statuatur in conditione vel operum vel fidei: quod enim hic tertium aliquid suspicatur Camero, putâ vocationem sine vlla conditione vel respectu factam seu decretam, id verò neque ex hoc versu 11. confirmatur, & tum à scopo epistolæ, tum à statu controuersie planè est alienum; quid enim aliud tum controuertebatur inter Paulum & Iudæos præter hoc vnum, essetne iustitia sectanda ex operibus legis an verò ex fide in Christum? de præcisâ & euentum necessariò obtenturâ vocatione verbum nullum: nam *ὁ κλητὸν* ad aliquid vocat vel ad opera vel ad fidem; non ad opera quibus obtineatur salus, ergo ad fidem: modus autem quo vocat supra fuit explicatus notâ 3.

20. **R E S P.** Pares tantum fuerunt naturâ in suis ipsorum personis cõsiderati, valde autem dispares euaserunt adultæ vitæ genere in primisque pietatis studio. Sin malinus typicè eos cõsiderari non minùs dispares apparebunt quàm duæ illæ gentes de quibus dictum supra, Gen. 25. 23. Et recolendum hic quod supra allatum de reprobatione Esau post prophanum illum contemptum demum factâ H. b. 12. 17.

21. **R E S P.** Cur huic plus, illi minus, vel etiam nihil detur, aut etiam quod habet auferatur, iam supra diximus causam non esse quærendam in decreto præcisæ vocationis, sed in discrimine hominum, quorum alij quod offertur cum gaudio excipiunt, alij proteruè respuunt: adduximus testimonia ex Act. 13. 45 & 2. Thess. 3. 2. plura in eandem sententiam vbique sunt obuia.

22. **R E S P.** Hic videndum id quod supra allatum de sensu composto & diuiso sub finem notæ. 2.

23. **R E S P.** Hi verò non semper minus improbi sunt flagitiosis quibusdam Ethnicis, magis enim placebat Deo publicanus ille miserum peccatorem se agnoscens, quàm tumidus ille operum suorum fiducia Pharisæus.

24. **R E S P.** Ita quoque Eliab videbatur præponendus Dauidi, & quidem ita videbatur Samueli Prophetæ: quanto procliuior est nostri iudicij lapsus, qui minùs perspicaces sumus præsertim in peruestigandis occultissimis meritis, quàm fuit Samuel?

25. **R E S P.** Si hoc propositum nullâ nititur conditione, non video cur diuersæ sententiæ assertores (saltem qui saniores sunt) porrò negent decretum Dei esse absolutum: si excipiant se id

tantum intelligere de decreto iustificationis & salutis, sic insto: Quale est decretum electionis tale est vocationis: atqui decretum electionis non minùs requirit fidem, quàm decretum reiectionis præsupponit infidelitatem: ergo ut illic includitur conditio fidei quatenus præstita, non autem quatenus tantum postulara; ita vocatione quæ nihil aliud est quàm fidei huius postulatio includit obsequium, si debeat esse efficax quoad euentum: si verò statuatur vocationem Dei præcisè & absolutè fidem secum adferre vocatæque infundere, idque tantâ vi & potentiâ ut ei obistere nulla queat hominis contumacia, omnino ad vtrumque scopulum nauis alliditur; nam & Deus hypocriseos insimulatur cum foris vocat, & tamen intus vim illâ insuperabilem non adhibet, quamque ipso non adhibente nulla prorsus res creata vel adhibere vel suscipere potest: Et peccati author statuitur, saltem incredulitatis: & homini iustissima excusatio relinquitur quod in tenebris & umbra mortis hæserit; quippe destitutus p̄ absolutum illud vocationis decretum eâ luce de qua ne per somnum quidem cogitare poterat, ita ut frustra vocentur conditionata, reliqua decreta, quando vnum ex his, & quidem primum, quoad executionem nullâ (ut loquitur Camero) nititur conditione, & per consequens absolutæ est necessitatis, ex quâ homo non modo infallibiliter, sed etiam inuincibiliter vel illuminetur ita ut necessariò credat; Vel in tenebris naturalibus constitutus densioribus deinde circumfundatur & duplo filius gehennæ efficiatur. Erit quidem huius obtenebrationis causa interna in ipso homine; homo enim est qui Deum ignorat, vel ei non credit neque vult credere, sed neque potest credere, neque potest veile quantumper luce illa in solius Dei manu posita destituitur; Deus autem suprema, adeoque sola causa est externa necessitatem hanc imponens.

R E S P. Præcedit sanè fidem, sed & postulat fidei obedientiam citra quam efficax non est, siue decretum Dei respicias sine euentum. 26.

R E S P. Non inficior nouos esse siue diuersos à prioribus, sed veram huius diuersitatis causam pete ex nota 19. 27.

R E S P. Est sanè Dominus liberrimus, at non propterea quod semel fixit decretum libertatis suæ tot aliis modis declaratæ, aliter declarandæ causâ refigit: miseretur igitur (ut supra diximus) eorum duntaxat miserorum qui miseriam suam agnoscunt, & in solo Christo eius remedium quærunt: supra hoc probatum est ex Psalm. 25. & aliis locis. 28.

R E S P. Potuisse nemo negat, quomodo & quâ conditione illud voluerit vel noluerit, quæratur.

R E S P. Nunquam sanè licet creaturæ in ius trahere Creatorem, neq; verò vllum est tribunal ad quod trahi possit: expostulat tamen Abraham si promiscuè & nullius cõditionis intuitu perimat homines, & iudex totius terræ ius non exerceat, cuius expostulationis rationes non modò non improbat, sed etiam cõfirmat Deus Gen. 18. vers. 24. & seq. Iam verò qui omnibus vult salutem iisdem quoque vult gratiam sine qua non est parabilis salus, redit quæstio de modo quo velit dare & quo accipiant eam homines. 29.

R E S P. Arbitrium hoc non in hominis cerebro, sed in Dei verbo quale sit quærendum est: 30.

in verbo autem illo declaratum est hominem non prius fieri vas misericordiae, quam consideretur ut credēs & perseverans; neque vas irae antequam seipsum fecerit vas ignominiae eiusque abolendae consilium Dei cum Pharisaeis spreuerit Luc 7. 30. Alioqui enim si homines considerentur tantum ut peccatores, non autem ut obstinari & pertinaces, omnes omnino fierent vasa irae, sicuti manerent vasa ignominiae.

32. RESP. Imò etiam à Deo possunt dici κατηρημένα illa vasa, non sanè respectu ignominiae siue culpae, (sic enim Deus author peccati statueretur apertè) sed respectu irae, hoc est poenae ex iustâ Iudicis irâ pertinacibus inflictae, quam poenam ut suo tempore infligit illis Deus, ita quoque in decreto suo præparat.
33. RESP. Non negatur de vocatione trib. hisce versibus agi, negatur autem talem, qualem vult Camero, intelligi.
34. RESP. At non modò res prædicta, sed etiam rei modus est perpendendus; non enim aliter euenit, quam quomodo Deus euenturam decreuit, siue efficiendo quod bonum est, siue permitiendo quod malum est.
35. RESP. Equidem non id magnopere miror, neque contentionis funem ob id trahendum arbitrator, siue isti versus sint ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, siue non sint: vnum hoc demiror quod conditionatis de iustificatione & glorificatione decretis præponatur absolutum vocationis decretum, cum eius ratio eandem necessitatem imponat sequentibus, cum conditio non minorem habeat necessitatem, id est, non minùs necessariò & inuitabiliter impleatur quam electio siue vocatio necessaria & absoluta esse statuitur.

CAMERO.

Die Martis
28. April.

- Quando visum est Tileno ad superiorem responsum meam tam multa annorare, i lique ordine diuerso ab eo quem ego institueram, liberum mihi & solutum est eam in respondendo viam sequi, quæ & maximè compendiosa est, & mihi accommodatissima videtur, eâ tamen lege nihil ut eorum prætermittam, quæ notis Tileni continentur, intactum, dum studeo breuitati & perspicuitati. Hoc igitur ordine progrediar, ut primo loco notem quæ mihi concedit, quæque ad eam responsum meam in primis confirmant: secundo verò loco respondebo ad ea argumenta, quibus vel meam sententiam vel Analysin redarguere conatus est: tertio obseruabo & expendam ea quæ ut mihi quidem videtur (quod pace eius dictum sit) præter rem, controuersa tamen, notis suis intermiscuit: quartò, subjiciam ea, quæ minimè controuersa, is tanquam controuersa posuit, in quibus illa sunt præcipuè, quæ mihi à mente meâ protus aliena tribuit: quintò notabo ea quibus vel ipse sibi repugnare videtur, vel petere principium: Denique de iis tractabo, quæ & faciunt ad rem de qua agimus, & controuersa sunt.
2. Sic igitur ordior à primo, Concedit mihi Tilenus notâ. 16. & 35. parenthesis à versu 10. vsque ad vers. 30. locum habere posse, neq; id ipsi mirû videri: At sequutus igitur sum quod volui, nullâ necessitate coniungi vers. 30. cum proximè præce-

dentibus, posse verò coniungi cum vers. 9. ideoque non rectè conclusisse Tilenum, Esauum & Iacobum eiusdem rei typos esse, cuius fuerunt Isaacus & Ismael, quod sic Apostolus concluderit hoc caput: Nempe hæc Apostoli conclusio, cum sit locus parenthesis, (quod mihi vltro largitur) coherere potest cum iis quæ initio capitis allegoricè significauit typo Isaaci. Et certè res ipsa id postulare videtur, nam primæ allegoriæ explicatio seu applicatio hæc est, quemadmodum hoc eodem capite posterior allegoria Esau & Iacobi vers. 24. & sequentibus suam habet explicationem: nempe refertur hæc ad vocationem quæ pender immediatè ab electione, prior illa ad iustificationem ex fide, quæ electionem secundumq; electionem, vocationem præsupponit. Quod nemini mirum videri debet, non enim tam cum humana ratione pugnat Dei voluntas quâ iustificat fideles, iustificatos verò damnat; cum sic hîc quædam discriminis ratio, quàm ea voluntas ipsâ Deus hunc eligit quem vocet efficaciter potius quàm istum. Cum igitur id vehementissimè premeret Apostolum, ad id itatim transit atque in eo præcipuè immoratur, ditatâ ad finem vsque capitis prioris typi applicatione: Quamquam apud Tilenum (cui parenthesis non displicet) non est magnopere opus uti ratione ut probetur.

Secundò etiam concedit Tilenus notâ 17. verba illa οὐκ ὁὖν δὲ &c. & Apostoli verba esse posse: quæ interpretatio Analyseos meæ filium & ferriem ostendit, nempe cum in fœdere Evangelico duo sint, promissio & conditio, exponendum Apostolo fuit primo loco cur obtingat promissio potius his quàm illis; posteriori vnde fiat ut implendæ conditionis gratia his obueniat potius quàm illis.

Tertio concedit notâ 27. nouos induci typos, tantum testatur se à me dissentire in reddendâ diuersitatis ratione: At si mihi detur discrimen esse inter typos, procline fuerit probare veram esse eam diuersitatis rationem quæ à me allata est, ut ex Analyse patet, & postmodum clariùs liquebit.

Quartò concedit notâ 33. vers. 27. 28. & 29. huius capitis agi de vocatione (neque enim id negari potest, verba enim clara sunt & aperta) quod mea Analyse fauet vnicè: si enim illis versibus de vocatione agitur, & in proximè præcedentibus de vocatione pariter agitur, proindeque Esau & Iacobi typos ad vocationem efficacem referetur his indultam illis verò negatam: Potrò vocatione non est iustificatio, sed præparatio iustificandorum. Non ergo eiusdem rei typi sunt Iacobus & Esauus, cuius erant typi Ismael & Isaacus.

Sequitur ut respondeam ad eas rationes quibus mea refellit: He verò ad duas veluti classes reuocari possunt, vel enim sententiam meam, vel Analysin refellere studet. Et sententiam quidem meam (qua statuo cum de vocatione efficaci agitur, quæriturque cur Deus hunc potius quàm illum eâ dignetur, nullam posse tanti discriminis rationem reddi præter meram Dei voluntatem, qui ut est Eph. 1. 11. omnia operatur efficaciter iuxta consilium voluntatis suæ) Notâ 1. & 21. oppugnat hac ratione, quod 2. Thess. 3. 2. Apostolus postquam hortatus est Thessalonicenses ad præ-

ad preces concipiendas, vt ipse eripiat a proteruis & sceleratis hominibus, rationem hortationis subiungit, *non est enim omnium fides*: quibus verbis Tilenus huc sensum tribuit, vt idē neget fidem dari proteruis istis, quia proterui fuere: sed hæc ratio duobus modis refelli videtur, primo, quia sic non concluditur negatum, neque enim (quod multoties iam monui) quæritur cur Deus denegat fidem aliquibus; in confesso enim est apud vtrumque nostrum *denegationis absolute consideratæ causam, esse in nobis*: Demus igitur Apostolum hoc velle denegatam esse istis proteruis fidem, quod essent proterui, nihil voluerit quod faciat contra sententiam nostram. Secundò & aliter refellitur hæc ratio. Non est enim ea mens Apostoli quam putat Tilenus, sed diuersi planè, & nostræ sententiæ omnino consentanea: quod sic ostendo, verba Apostoli sic habent: *Quod superest orate fratres pro nobis, vt sermo Domini currat & glorificetur, sicut & apud vos & vt eripiamur à proteruis & sceleratis hominibus, non est enim omnium fides*. Vnde liquet duo Apostolum exigere, primum vt orent pro Euangelij successu: Porro successus Euangelij non est gratia illa communis, sed communis gratia efficacia, quæ specialis gratiæ est effectum, vnde nempe prioris illius communis gratiæ efficacia proficiscitur. Apostolus igitur non hortatur simpliciter Thessalonicenses vt Deum rogent, vt communem gratiam velit largiri, sed specialem, quantum quidem communi illa, nisi hæc accedat, gratia, nihil promouetur. Itaque signanter Apostolus, *vt, inquit, glorificetur quemadmodum & apud vos*; Non autem glorificatur vbi contemnitur, contemnitur autem, vbi non impetrat obsequium. Iubet igitur Apostolus orari Deum vt obsequium impetret Euangelium: id verò non est commune pijs cum impijs; Ergo iubet orari pro eo quod peculiare est pijs: frustra, nisi hoc quod est peculiare tam sit à Deo quam illud commune. Alterū quod exigit hoc est, vt orent vt liberetur à proteruis hominibus; sed quoniam Apostolus pugnantia exigere videbatur, nempe vt oretur pro successu Euangelij, & oretur itidem pro liberatione ab impijs; cum, si Euangelium currat & glorificetur, hoc est si efficax, nulli impij sint futuri: subiungit *omnium non esse fidem*, hoc est ita orandum esse pro successu Euangelij monet, vt interim meminerimus Deum non exaudiri preces nostras respectu omnium hominum promiscuè, sed *eorum tantum respectu* quibus in æterno suo consilio decreuit fidem dare: quæ nostra sententia est Tileni sententiæ è diametro opposita. Locus qui est Act. 13. vers. 45. nihilo magis vel causam, quam tægetur Tilenus; iuvat, vel nostram lædit: verba enim hæc sunt, *Videntes autem turbam Iudei repleti sunt inuidia, &c. Tum loquendi libertatem si Paulus ac Barnabas dixerunt, vobis necesse fuit exponi primum verbum Dei, postquam autem illud repellitis & vos insignos, præbetis &c.* Quibus verbis denegationis absolute consideratæ ratio redditur, non redditur ratio denegationis comparatè consideratæ, Nam tam Paulus ipse initio quam isti restiterunt Euangelio, & verò, restitisset pertraciter, nisi Deus, qui (vt ipse loquitur Gal. 1. 15.) ipsum ab utero matris separauerat, certo quodam tempore ei reuelasset Filium; quam reuelationem eodem loco vocationem dicit. Locus

præterea qui est Matth. 10. 11. non eò spectat vt significetur qui illi sint, quibus solis Deus lucem Euangelij impertit, sed quibus maiorem impertit lucem: Agitur enim eo loco de Iudæis, inter quos *multi erant pij conuersi iam ad dominum*, sed quibus indulgentia maior lux fuit exhibitio Messia: quemadmodum Act. 19. 1. quidam discipuli dicuntur *qui solo Ioannis Baptismo initiati fuerunt*, quibus oportuit plenius reuelari Christum, nam certè Matth. 10. inre dicit Christus grauius discipulis, ne proficiscantur *in viam gentium*. Agitur hinc igitur non de discrimine inter vocandos hos, & illos non vocandos, efficaciter inquam, sed de discrimine inter iam vocatos, & quosdam è non vocandis; Noluit enim discipulos suos adhuc rudes Christus periculis exponere: Itaque iubet eos sedulo inquirere qui sint *pij & viri boni*. Nec magis Tileni causam iuvat, quod Act. 17. 11. dicuntur *& ἰσχυροὶ* generosiores, qui verbum Dei libentissimè admiserunt; quis enim id neget? Certè multò generosioris animi est amplecti Christum, quam aspernari: Non video quomodo probetur hinc, ratio discriminis cur hi potius quam illi vocentur, cum eo loco tantum dicantur *Beræenses generosiores* ex consequenti; Hinc enim probat Apostolus eos fuisse generosiores, quia verbo Dei præbuerunt obsequium, hoc est causam demonstrat ex effecto; nam *obsequium verbo Dei præstitum effectum fuit* illius generosioris. Sed hinc semper quæstio recurrit vnde profectum fuerit vt generosiores fuerint, quando *natura conditione Thessalonicensibus erat Beræenses pares*. Certè nos Deo huius discriminis causam tribuimus, cui omnis *excellentiæ laus*, cum comparatio instituitur inter hos & illos, tribuenda est.

Secunda ratio Tileni quam posuit notà 2. ducta est à duobus celeberrimis Scripturæ locis, *nolo mortem peccatoris &c. & Deus vult omnes homines salvos fieri*: vnde colligit causam reiectionis in nobis esse. *At hoc non est de quo agitur*; quis enim id neget? Tantū quæritur cur hæc Dei voluntas in his potius quam illis impleatur, nam certum est non conueniri omnes, neque omnes peruenire ad cognitionem veritatis.

Tertia ratio quam Tilenus offert eadem notà hæc est, si Deus huic personæ denegat hunc illuminationis modum siue gradum, qui ad fidem generationem necessarius est, erit incredulitatis & exitij causa. RESP. Duplicem esse necessitatem, quarum altera facit vt etiam si *velis*, tamen non possis: Et si Deus nobiscum sic ageret, sareor speciem aliquam habituram rationem Tileni, sed Deus nobiscum nunquam sic agit, nam semper causa in nobis hæret, quæ facit vt si Deus hoc tantum modo nobiscum agat, quomodo agit communiter, *et repugnemus & reluctemur*. Sed & est necessitas quædam quæ non est aliunde quam à *malitia nostra*: hanc necessitatē nego Deum teneri tollere, nam qui eā præditus est non meretur præmium, sed grauiissimā pœnam: Vt ne igitur Deus exitij & incredulitatis nostræ causa statueret, satis est si ea faciat, ex quibus constet *per nos stetit*, quo minus peruenimus ad cognitionem veritatis, perquam ad salutem. Hoc verò ex sententia nostra constat, nempe omnis mali culpam homini tribuimus, laudem boni soli Deo.

Quarta ratio hæc est eadem notà: Dixeram

sceleratos sceleratis anteferri, imò sceleratioribus minùs sceleratis, ad hoc respondet intelligendū illud esse in sensu diuiso non autem in sensu composito, hoc est, ita vt scelerati dicantur non qui iam sunt, sed qui fuerunt, ratioque discriminis pendeat non ab eo quod fuerunt, sed quod iam sunt: nempe hunc sceleratum pœniter scelerum suorum, istum non pœnitet. Sed hæc distinctio inanis est, id quod duobus modis probatur: Ac priore quidem isto, quòd Apostolus in uocatione quosdam aquè sceleratos in sensu composito reliquis sceleratis præpositos docet 1. Cor. 6. 9. 10. 11. Verba Apostoli hæc sunt, *Annun nouissis quod iniustus regnum Dei non possidebunt &c.* qui locus eludi non potest, sequitur enim *& tales fuistis quidam, sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Porò ablutio & sanctificatio, cum eandem rem significant, non repetuntur sine emphasi, nempe vt moneantur qui tales fuerunt, impuros se fuisse ante istam ablutioem, impuros inquam in sensu composito; non enim abluuntur qui fuerunt

35. *impuri, sed qui sunt.* At hoc beneficium non contingit omnibus impuris, ergo impuri in sensu coniuncto impuris præponuntur. Secundò eadem ratio refellitur hoc pacto, si scelerati sceleratis præponuntur tantum in sensu diuiso, hoc est (vt iam diximus) scelerati dolentes ob peccata qui non iam amplius sunt scelerati, sed fuerunt, sequitur nullam prælationem pœnitentiæ sequi; Nam si quod hunc potius quàm illum pœnitet peccati ea pœnitentiæ quæ habet rationem boni, Dei beneficium est, quem pœnituit peccati, is prælatus fuerit: & recurret continuo quæstio vnde hoc factum fuit, quam nos nullo negotio explicamus, dicimus enim à Deo esse quòd illum potius pœnituerit quàm illum.

36. Quintaratio quam proponit nota, hæc est: si Dei gratia afficit uoluntatem, tanq̃ ue vehementer vt non possit reluctari, uoluntas destruetur: Vel enim mouebitur vt brutorum appetitus, vel vt lapides qui feruntur deorsum impetu naturæ. R E S P. Si hæc ratio ullum haberet pondus; in uia futurâ nulla esset uoluntas, sed appetitus brutus aut uerò simpliciter naturalis, qualis est lapidum, nam in futurâ uita omnium consensu uoluntas non potest obniti. Sequetur porò (quod multò absurdus est) Christum agentem in terris non fuisse præduum uoluntate, proindeque nec fuisse uerum hominem: Etenim eius uoluntas sic affecta fuit, nõ modò vt ne renisa sit, sed etiam vt ne reniri potuerit: Nec patet effugio locus, si dicant aliam esse rationem uoluntatis in hac uita, aliam in uia futurâ; primò, quia hoc non fit ex parte uoluntatis (vt loquuntur) sed ex parte intellectus què sequitur uoluntas, qui cum in hac uita illuminetur imperfectè, molimur illuminationis sequi *in esse est*, uoluntatis bonitatem tamen rediguntur hac ratione, vt cogantur fateri vel nullam esse in talis in homine, vel nullam fuisse in terrâ in Christo uoluntatem, si uoluntatis determinatio necessaria pugnat cum naturâ uoluntatis. Secundò, sic intercluditur hoc effugium, nam si uoluntas in cælo propter plenam illuminationem non potest non plenè determinari ad bonum, propter illuminationem imperfectam in terrâ non poterit nõ imperfectè determinari ad bonum. Nam quæ est Totius ad totum, eadem partis ad partem ratio est: iam

uerò conuersio nostra & pœnitentiæ omnis in hac uita, imperfecta determinatio est, determinatio tamen necessaria: Itaque conuersio nostra & pœnitentiæ, illuminationis positâ, pro illius modulo erunt necessariae.

Sexta ratio Tileni eadem notâ. Si uoluntas determinatur necessariò, cogetur: nam coactio eademum est quæ oritur à principio externo & cui internum principium repugnat: quod utrumquæ hic locum habet, nam & spiritus, principium externum est, & humana uoluntas spiritui resistit. Respondetur duobus modis, ac primo quidem ad hunc modum, sic concludi intellectum etiam non posse cogi: Nam & illuminatur à spiritui & resistit interdum, unde Apostolus *et spiritus* dixit *odium intellectus*, nimirum ut significaret esse quandam resistantiam in intellectu, quæ odium in uoluntate gignat, cuius odium proprium est. Secundò & quidem directè respondeo hoc argumento implicari contradictionem; Qui enim determinetur uoluntas si resistit? Pugnauerit ista, nam si resistit spiritui Dei non determinatur ad bonum, & si ad bonum determinatur non resistit. Sed inquit fortasse aliquis, Ergone uoluntas nunquam renititur intellectui?

R E S P. Omnino: sed hic adhibenda distinctio est; Est enim tum eadem pugna intellectus aduersus intellectum, quæ uoluntatis; nempe putat intellectus hoc esse faciendum, sed idem tamen putat illud potius esse faciendum. Hactenus ergo uoluntas repugnare intellectui dicitur, quateus non obsequitur intellectui minùs iubenti, at obsequitur tamen intellectui magis & uolentius iubenti: Imò uerò in hac specie in uoluntate pugna est, unde quæ sunt huius generis dicimur facere uolentes nolentes: nolentes quatenus ob aliquam rationem intellectus dissuadet, uolentes quatenus suadet, multò scilicet uolentius quàm dissuadet.

Septima ratio eadem notâ. Si uoluntas sequitur intellectum, intellectu semel illuminato non foret opus amplius hortationibus. R E S P. Duobus modis, ac primo quidem sic, si hæc ratio ualeat, libero arbitrio; semetipsum semel determinante illuminato intellectu, non erit in posterum ullus usus à monitionum; nam semetipsum semper determinabit postquam admissum est in intellectu lumen. Sic militat hæc ratio contra Tilenum non minus quàm contra me. Sed respondeo secundò directè, non sequi, quia non satis est ut intellectus semel illuminetur, necesse est illuminationem continuari: continuatur autem per hortationes, quas in confessio est apud omnes (qui quidem mentis compotes sunt) ad uoluntatem non nisi interuentu intellectus pertinere.

Octaua ratio eadem notâ sic habet, sequetur multò validiorem esse regnum incunte quàm procedente regeneratione, nam initio regenerationis non renititur inquit, ex Cameronis hypothesis: procedente uerò, ipsâ teste experientia, & Camerone haud dubiè farente, renititur uel maximè. R E S P. Duobus modis, ac primo dico hoc ipsum non minùs sequi Tileni sententiam quàm meam: Quidni enim & sic mihi liceat ratiocinari? si liberum arbitrium in quibusdam illuminanti gratiæ non resistit initio regenerationis, resistit autem procedente regeneratione (& quidem

quidem fatente Tileno) sequitur in progressu regenerationis minus esse sanctum liberum arbitrium quam initio fuit. Sed respondeo secundò & directè, non sequi; nam illuminatio *intermittitur*, intenditur, remittitur: & quis qui spiritum Christi sensit, negarit aliquando contingere ut in maiori, aliquando ut in minori luce versetur? Vno verbo nulla ratio est præsupponit enim illuminationem in regenerationis progressu semper esse *actu parem*.

Nona ratio notâ 11. Ezechiel cap 12. vers. 1. affirmat esse quibus sunt oculi ad videndum nec viderunt &c. quia domus rebellis sunt. Hic inquit ratio discriminis quoad vocationem efficacem non collocatur in nudâ Dei voluntate, sed in destinata & obstinatâ rebellionem vocatorum. RESP. Duobus modis, ac primò quidem sic, etiamsi detur particulam quia esse causalem, (quod tamen non damus, certè non est necesse dare) nihil aliud sequetur quam rebellionem causam esse denegationis absolutè consideratâ, quæ nostra sententia est: non sequitur causam esse denegationis comparatè consideratâ. Secundò, nego quia hic esse particulam causalem, pro verò esse tantum ratiocinativam, ut ignis est quia fumus est: non vident quia rebelles sunt, hoc est, rebellio est argumentum *cacitatis* eorum, ut si quis diceret impius es quia sic fecisti, mala est arbor quia profert malos fructus. Nam illud *aures habent & non audiunt* nihil aliud est quam, *auribus percipiunt verbum Dei*, corde verò non intelligunt, oculos habent & non vident, hoc est vident Dei opera, oculis nempe corporis, nec agnoscunt tamen. Sed demus sanè notari causam, vnde probauerit notari causam hoc loco meritoriam? ac non potius formalem, ut cordis rebellio causa statuatur cuius effectum formale sit, *etiamsi oculos habeas, non videre*.

Decima ratio eadem notâ. si voluntas à spiritu determinatur ad bonum irresistibiliter, sequetur hominem esse instar cadaveris, qui nempe non magis possit resistere Spiritui sancto vivificanti, quam cadaver potentie Dei excitantis mortuum. RESP. Hoc tantum esse absurdum si voluntas humana statuatur esse *per omnia* similis cadaveri. At esse absurdum ut sit quodammodo cadaveri similis, ne ipse quidem Tilenus negaturus est, quum Scriptura nos vocet *mortuos* in peccatis. Nam nullus cadaveri inest intellectus cuius motum sequatur: homini inest, sed prauus, qua prauitate sublata per illuminationem, voluntas mouetur *secundum modum* rationalis appetitus, qui rectam rationem ducem sequitur.

RESP. Secundò, si hæc ratio vrget, & Tilenum vrgebit, nam concedit intellectum illuminati irresistibiliter, ergo hoc pacto *intellectus* erit cadaver, habebitque duntaxat potentiam obedientialem (ut loquitur:) quæ potentia si ei non videtur tribui absurdè intellectui, nulla ratio est cur mihi videri debeat ineptè tribui voluntati. Sed de hac re infra copiosius. Sic sententiam meam oppugnauit, ego propugnaui.

Sequitur iam reprehensio Tileni Analyseos meæ meaq; defensio. Prima reprehensionis ratio hæc est notâ 7. Si Paulo propositum fuisset disputare de absolutâ Dei voluntate in his vocandis potius quam illis, nec compescuisset obstinatos, nec erudisset infirmos. RESP. Non est

propositum Apostolo compescere obstinatos, (quis enim hoc *facere possit* præter solum Deum?) At certè Paulus constituit erudire infirmos & verò hoc præstitit, obstinatis verò præripuit omnem occasionem exhortandi cum Deo: ut verò id fecerit patet ex Analyse meâ. *Secunda* ratio notâ 8. sic habet, negat redditam à me rectè causam cur Apostolus patitatem vrgeat quòd alia causa dari possit, nempe prior typus rejici potuit; causari enim potuissent Iudæi Ismaelem reiectum fuisse, quòd esset ancillâ natus, id quod locum habere non potuit in Esau reiectione.

RESP. Tribus modis. Primò quidem, non si alia dari potest causa, *continud sequi* veram causam non esse à me redditam. Sed hoc leuius est. Itaque respondeo secundò mirari me cur cum hic Ismael non intelligatur à Tileno *personaliter* sed *typicè*, *faciat* Iudæos fatentes Ismaelem typicum, hoc est iustitiam merito reiectos, quòd serui sint. Respondeo tertio, si hæc ratio valeret Apostolus ad Gal. 4. *parum* cautè fuisset argumentatus; nam eo loco cum eundem adhibeat typum, maioris cõfirmationis gratiâ, non subiungit *continud* ut hic typum Iacobi & Esau: cuius rei nos optimam reddimus rationem, nempe illic de iustificatione duntaxat disputat & conditione iustificationum, hic etiam de vocatione differit: Itaque adduxit typum vocationis. *Tertia* ratio notâ 9. probat Apostolum nec premere nec disertè narrare non esse dilatam patefactionem oraculi ad id vsque tempus, quo Esau ingenium suum factis prodidit, quia Heb. 12. 17. scriptum sit exclusum Esauum hæreditate, *uenerunt* postquam prodidit nempe nequitiam suam RESP. Verba Apostoli sunt, *Nondum natus pueri cum nihil fecissent boni vel mali &c. dictum est ei Maior seruet Minori:* Quæ verba docent appetè oraculum fuisse pronunciatum *antequam* ingenium prodidissent. Deinde id ipsum constat ex histotia Geneleos: nam quod respondet Tilenus, sic notari duntaxat Dei præuisionem malorum operum Esau & bonorum Iacobi, pugnat cum mente Apostoli, qui subiungit *continud* *ita quòd è ipsò*. Locus verò epistolæ ad Hebræos tantum probat hoc vaticinium suum habuisse complementum, Deo nempe Esauum potius sibi permittente, quam Iacobum, cum esset vterque *pari conditione* naturæ.

Quarta ratio notâ 12. sic habet, dixeram opera hic opponi *vocanti* non autem opponi *fidei*: itaque agi non de iustificatione sed de Vocatione. Ille verò respndet nomine *vocationis* intelligendam esse *fidem*, cum vatio fidei causa sit. RESP. Sic non eludi argumentum meum, cur enim hic potius Apostolus dum fidem vult significare, prout opponitur operibus in iustificatione, vocationem vocauerit, *quam alibi*? Alibi autem semper fidei meminit: Imò verò in totâ hac epistolâ nusquam nisi hoc loco opera vocationi opponit; Deinde Apostolus non opponit opera vocationi simpliciter (ea enim passiuè vsurpari possit fortasse) sed *vocanti*, quâ voce persona designatur ab actione quadam denominata, nempe Deus *quatenus vocat*. Tertio respondeo, Oppositio hoc pacto sic fuisset instituenda ad *mentem* Tileni, non ex operibus sed *de vocationis* *aisios*.

Quinta ratio eadem notâ sic habet, si hic opera

- opponuntur vocanti quatenus vocat simpliciter, non verò quatenus admittitur vocatio, sequetur vocationem hanc habituram vim, seu quis pareat, seu quis non pareat. RESP. Id nullo modo sequi posse, implicat enim contradictionem, vt quem Deus *vocat efficaciter*, is non pareat, nam *quos vocauit eosdem iustificauit*, Rom. 8.
73. *Sexta ratio notâ 3.* negat arbitrium Dei liberum quo alios constituit vasa iræ aut vasa ad decus, aliud obiectum habere ex Scripturâ quàm incredulum & credentem. RESP. Incredulus quidem obiectum est liberi Dei arbitrij quod *denegat* gratiam efficacem: hoc quidem rectè, non enim credenti, sed non credenti datur fides: at vt fidelis obiectum sit voluntatis quâ Deus confert fidem, id verò *re animo quidem* concipi potest.
74. Nam argetur quidem fides credenti iuxta illud *habenti dabitur*, non datur simpliciter vlli nisi non credenti. Cùm ergo fideles dicuntur *vocari* in Scriptura, intelligendum id est, *terminatiuè*, non *obiectiuè*: hoc est terminus in quo acquiescit & desinit Dei vocatio vt in effecto, est fides quâ aliquis constituitur fidelis, non autem obiectum circa quod vocatio Dei versatur, vt aliquid præsuppositum. Quod verò Tilenus studet inde efficere vtrobique eodem modo rem se habere, quòd (inquit) alioqui foret, vt omnes omninò fierent vasa iræ, cum sint omnes peccatores; Negater consequentia, potest enim Deus huic indulgere misericorditer quod illi *denegat* iustè.
75. Venio iam ad ea quæ Tilenus controuersa quidem, sed tamen præter rem, notis suis interseruit. Ea verò paucissima sunt, cuiusmodi est illud vnum quod videtur notâ 3. tribuere homini ante vocationem efficacem quædam *inchoamenta* Deo grata: atque huc tradit quod scriptum est H. br. 6. 10. *Non enim iniustus est Deus vt obliuiscatur operis vestri* &c. In quo hoc mihi nouum videtur
76. quod *quorum operum* Apostolus eo loco meminit, ea homini tribuat ante fidem; tum etiam id minimum abesse videtur à merito *de congruo*, vt mollissimè dicam; præsertim cùm his rudimentis Tilenus *statuat* Deum inuitari atque induci vt hunc isti præferat. Sed nec etiam si id verum foret (est verò minimè verum) faceret quidpiam ad definiendam quæstionem, nam *redibus quæstio*, vnde isti potiùs quàm illi hæc rudimenta obuenierint.
77. At verò (vt ea attingam quæ quarto loco posui) multò plura sunt, quæ cum minimè controuersa sint Tilenus tanquam controuersa posuit: Vt quod initio statim notâ 1. probat studiosè peccata hominum causam esse reiectionis, cùm id neque inter nos *controuersum sit*, neque quidquam faciat ad rem: non enim hîc agitur (quod toties iam inculcaui) de reiectione *absolutè*, sed de reiectione *compa atè* consideratâ. Nec illud etiam controuersum est, aut quicquam facit ad causam, quod (notâ 6.) voluntas Dei contrahendi fœderis sub conditione fidei omnes homines vniformiter respicit, non enim inde efficitur Deum in omnibus vniformiter efficere fidem & penitentiam. Sed & illud extra controuersiam est positum quod notâ 11. dicit *per hominem stare* quo nimis auteratur et cor lapideum, quid enim aliud inde efficitur quàm hominem sui sibi interitus esse causam? Quod nos minimè negamus.

Inde ne quisquam sequi putet dam homini cor lapideum auferretur, *per hominem* id fieri? Minimè verò, quin discriminis hîc ratio quod Deus in electis operatur (vt inquit Paulus Eph. 1. 19.) secundùm excellentem illam magnitudinem potentia ipsius pro efficacità fortis roboris ipsius: & Col. 2. suscitauit mortuos in peccatis, vnde & fidem vocat Dei fidem efficaciter agentis, qui suscitauit Christum ex mortuis: quæ operatio non est omnibus communis, sed electis peculiaris. Quod verò eadem notâ potentiam animæ ad recipiendam Dei gratiam negat esse *obedientem ualem*, ait verò esse *rationalem potentiam*, ne id quidem *controuersum* inter nos est, si modò potentia obedientialis nomine intelligat eiusmodi potentiam quam Scholastici rebus physicis tribuunt, dum Deus in iis miraculosè operatur, vt cùm aquam dicunt habuisse potentiam obedientialem sustinendi Petrum &c. Sed quid hoc ad rem? Certè *Dei beneficio*, nec Manichæi lunus & Flacij furores (qui animæ ipsam substantiam per peccatum corruptam esse docuit) abominamur & execramur Illud verò quod (notâ 2.) *Iudas non vocatus est, sit ex mera Dei voluntate* meum nõ est; at illud quod *Ferus vocatus est id ex mera Dei gratiâ est* mea protectò sententia est.

Sed nec oppono (vt Tilenus suspicatur notâ 4.) rationem facti voluntari Dei, neque ea mens mea fuit: tantùm dixi cum agitur de reddenda ratione, si facti ratio constat, *non afferri* pro ratione voluntatem Dei, suppressâ facti ratione, quod facit Apostolus verbis illis *miseretur quorum vult*, &c.

Illud etiam miror quod notâ 5. Tilenus perinde mecum agit, ac si ego ei non concessissem non intelligi *personaliter*, sed typicè nomina Isaaci & Iacobi: ut & illud etiam quod notâ 9. me sic facit argumentantem, *Quarum rerum patefactione Deus non differt in ipsum vsque euentum, illa pendens à solâ & nuda eius voluntate* &c. Cùm ego eo loco ad quem ascriptis hanc notam non *argumenter*, sed exprimam dantaxat Apostoli verba, quicquid Tileno res est Certè Apostolus notat disertis verbis prædictum Esauum maiorem fratri suo minori subiectum iri, multo antequàm nascerentur aut fecissent quidquam boni aut mali, vt propositum Dei secundùm electionem maneat non ex operibus sed ex vocante.

Sed nec illud agnosco quod *suspicatur* notâ 10. cum dicerem Esauum maiorem natu posthabitu Iacobo, voluisse me Esauum externum habuisse fratri honorem; hoc tantùm volui quod verbis illis significatur *maior seruiet minori*, quod extrinsecus quidem tum demum obtinuit, cùm gens Israëlita Idumæis esset prælata. Nam & ego Iacobi & Esau nomine libenter concedo gentes intelligendas esse iis ortas: quod ad meam causam facit vel imprimis cum certissimum sit (teste ipso Deo) in gente Israëlita nihil fuisse quo Deus adduci posset vt eam potiùs in populum peculiarem ascisceret, quàm reliquas gentes Deuter. 9. 4. & 5. & Mal. c. 1. 2. 3.

Neque verò vt arbitratur notâ 23. *ego absolutè* negari sceleratiores esse iniustitios profanis hominibus, qui quidem profani dicuntur eo quòd profani fuerint, cum iam non amplius sint profani: tantùm dixi atque hoc iterum repero iniustitios qui Dei zelum habent sine scientiâ

97. minùs esse sceleratos impijs contemptoribus
omnis religionis, è quibus tamen Deus multos
vocat.

98. Dixi quinto loco Tilenum mihi videri pu-
gna intia dicere: Nam apertè ait notà 3. quæ tam
esse quæ fidem præcedunt grata Deo, quod su-
pra negavit, idque citato celeberrimo Apostoli lo-
co. *Quidquid sine fide fit peccatum est.* Sed & notà 2.
99. videtur statuere Deum indurare & excæcare po-
sui, quod vt mihi non probatur, sic ei⁹ dogmati
minimè conuenire videtur: nempe vult Deum
non aliter indurare quàm matrem indulgentem,
quæ nimia lenitate liberos indurat, quæ similitu-
do mihi admodum dura videtur.

100. Caterum non erat quod mihi objiceret prin-
cipij petitionem, qui, cum respondentis tue ar lo-
cum, principium petere, dum ad *hypoth. sin*
meam recurro dici non possum: ipse potius
101. Tilenus principium petere videtur, nam n° 4.
perinde ac si de hac re inter nos constaret,
Paulum vult agere de iustificatione, dum ac-
commodat ad institutum suum verba quorum vult
miseretur, &c.

Ventum est iam tandem ad eum locum, in
quo nobis de præcipuis (de quibus nunc inter
nos agitur) controuersis erit disputandum. Dis-
sentimus autem in tribus potissimè, vel enim
de obiecti vocationis conditione, vel de commu-
nitate gratiæ vocantis; vel denique de illius vi &
efficaciâ, quæ sit nempe illius ratio, & in quo sita,
102. inter nos controuertitur. Et quod ad obiectum
quidem attinet, Tilenus (si rectè mentem eius
cappio) vult præditum esse aliquâ qualitate, quæ
eius non sit causa, attamen conditio est quæ nisi
ad sit, vocatio nulla est, indeque proficisci statuit
103. quòd h'c potius quàm iste vocetur: Quam verò
vim habeant rationes quibus nititur, vt hoc probet
supra à nobis expensum est demonstratum-
que (vt opinor) eas esse leuissimas aut potius
104. nullas. Ego verò contra etsi non omnes homines
esse malos patiter, nec æquè sceleratos libenter
concedo (quamuis & huius discriminis ratio sit
à Deo qui huius magis quàm illius impetum in-
hibet) tamen quod ad veram Dei vitam attinet,
105. ante vocationem Dei omnes homines mortuos es-
se existimo. Itaque Apostolo vocatione nostra *viui-*
ficatio appellatur. Id quod vel hincliquet quod
106. sæpenumero ingenia præ reliquis *modesta* & gra-
uia Euangelium contemnunt, cum eorum inter-
rim corda afficiat Deus tam vehementer vt om-
nem emolliat duritiem, qui non in specie modò
107. sed reapse etiam præ cæteris scelerati fuerunt. Certè
108. & huc pertinet illud *quis te discernit, & quia habes*
quod non accepisti: Vocati autem Dei creatura dicun-
tur non aliam potius ob causam, quàm quia ad
109. sui vocationem nihil omnino attulerunt, quod
multis qui non vocantur non infic: vnde Chri-
stus discipulos sic compellat, *Non vos me elegistis,*
sed ego vos el. gi. Nam perfectò inania sunt effigia
110. excipere h'c agi de peculiari quorundam ho-
norum collatione quæ tamen non sint in se &
propriè salutaria: Si enim ista quæ non sunt ad
magni momenti, quæque alijs potius quàm ei
qui ea possidet profunt, sunt etiam ista, quid sta-
tuendum est de vocatione ad communionem Fi-
lij Dei, quæ felicitas est summa? Deinde gratiâ
111. quâ homines vocantur efficaciter Tilenus com-
munem facere videtur, si non omnibus saltem

quibusdam qui non vocantur efficaciter, atque
ta vt pareant, is adductus rationibus quas supra
refutauimus Ego cõtra nemini hanc gratiam indui-
geri contendo, qui idem non pareat vocationi:
Vnde illud Christi dictum, *Quicumque audiunt &*
didicit à Patre venit ad me. Vbi *audire & discere* non
possunt significare mentis obsequium (vt non-
nulli hæsiolantur) *confunderetur* enim subiectum
cum attributo, fietetque inanis *τὸ πρῶτον, ἰδ;* signi-
ficarent enim Christi verba nihil aliud quàm *ve-*
nire eos qui veniunt: Quid enim aliud est *venire ad*
Christum quàm *Christo se tradere*, id quod non fit
nisi mentis obsequio. Si igitur *audire & discere* si-
gnificat *mente obsequi* dicitur à Christo (vt di-
ximus) *venite qui veniunt.* Deinde si gratia hæc
cõmunis est, vnde fit vt sit peculiare & *spæciali-*
ter fidelium & electorum elogium. *Et erunt omnes*
docibiles Dei? Denique qua ratione cum Aposto-
lus antitheses instituit inter *credentes & non creden-*
tes, sic hos ab illis distinguit, vt illis dicat *datũ esse*
credere, cum reliqui impietati suæ permittantur
vt Philip. 1. 28. *Ne percellamini*, inquit, *illa re ab ad-*
uersarijs; ea enim res illis est argumentũ perditionis vobis
autem salutis, idque à Deo, quia vobis datum est *gratiã*
in negotio Christi, non modò in *ipsum credere* sed etiam
pro eo pati. Et 2. Tim. 2. 8 19. *Qui*, inquit *aberrarunt*
à veritate, & subuertunt nonnullorum spem: attamen fir-
missimum stat Dei fundamentum habens hoc scilicet Num. aut
Deus qui sint sui: Vbi manifesta antithesis est ad
consolandos fideles trepidantes ob multorum
defectionem. Et 1. Ioan. 2. 19. *Exuerunt e nobis*
&c. *At vos vnctionem habetis*: Antithesis item est
manifesta.

Multo verò grauissima controuersia illa est. *qua*
vi sit & modus gratiæ; & Tileni sententia est eam
maximam quidem esse sed eiusmodi tamen vt sic
tum afficiat animum, vt soluta sit voluntatis optio,
quorsum velit sese inclinare: nostra autem
contrà sententia est eam esse tantam tamque ef-
ficacem, vt cui illa obrigit idem non possit non
parere vocanti Deo. Id quod demonstrabimus
primùm autoritate Scripturæ, tum rationibus
peritis à rei naturâ, denique enumeratione in-
commodorum grauissimo ù, quæ diuersa secum
trahit sententia. Ac Scriptura quidem docet effi-
caciã quâ vocamus similem esse illi efficaciz
quâ Christus *excitatus est* à mortuis Eph. 1. & Coloss. 2.
non autem erit æquè efficax si superari potest.
Deinde vocatione nostra *cordis lapides* ablatio,
carnei contrà datio est, efficitque locus in nobis
velle & perficere: quæ omnia frustra dicuntur si
manet cor lapideum aut vè d' manere potest Deo
core molliente, & si dũ Deus facit in nobis *velle*
& *perficere* eodem momento (vt ait Tilenus)
possimus reluctari. Tum quid illa Christi verba signi-
ficabunt: *Erunt omnes docti à Deo & quicumque audiunt*
à Patre & didicit, venit ad me? Quorsum etiam res-
pexit Paulus, dum sic inquit. *De fraterna charitate*
nihil opus est vt ad vos scribam, vos enim ipsi docti estis à
Deo, vt alij alios ametis. Theil. 4. 9. & 1. Ioan. 2. *At*
vos vnctionem quam accepistis à Deo ea in vobis manet
& non est necesse vt quis doceat vos. Non pe Deus
est qui dat incrementum, neque tamen in omni-
bus *promiscuè* hoc facit. Porro vbi incrementum
est, ibi voluntatem flecti necesse est, quæ si non
flectatur, vt Paulus maximè plantauerit, Apollos
rigauerit, nullum erit incrementum. Eodem per-
tinet quod *Dei agricultura, Dei edificatio, Dei opus,*

quandoque regenerari vt creari denuò dicimur. Id ipsum porro ratione probatur, nam si quod Tile-
 126 nus concedit, intellectus irresistibiliter illumina-
 tur, voluntatem pariratione irresistibiliter flecti
 oportet: nam quo modo aliquid mouetur neces-
 sariò, id si irresistibiliter mouetur, & mouebitur
 itidem irresistibiliter quicquid eo modo mo-
 uetur: at certè illuminato intellectu necessario
 127 flectitur voluntas, id quod multis modis probari
 potest; nam si aliter se habeat res, profecto ma-
 lum sub ratione mali appetet, voluntas enim fere-
 tur in id, quod intellectus iudicio malum æsti-
 matur: nam voluntas per se nihil æstimat. Intelle-
 ctus est iudicare, vnde illa loquendi formula vi-
 detur quæ iudicium intellectus notat, vt malum
 omne quod appetitur *φαινόμενον ἀγαθόν* dicatur.
 Deinde & illud multo grauissimum, quod sic ve-
 128 ra Christi cognitio seiungi poterit à charitate cum
 Iohannes Apostolus neget eos, qui Deum ode-
 runt, aut proximum, vidisse aut cognouisse
 129 Deum. Denique Scriptura malos, eosdem stul-
 tos & cæcos vocat: Et reuera quæ maior cæcitas cogi-
 tati potest, quàm iusticiam & vitam minoris
 quam peccatum & mortem æstimare, & caduca
 & momentanea vitæ commoda pluris facere
 quàm cælestem illam hereditatem, atque æter-
 nam cum Christo societatem? Atque vt finis sit,
 quousum attinuit pœnitentiam, fidem, charita-
 tem, vt solet Scriptura nomine agnitionis veritatis
 130 appellare, si intellectus illuminationem hæc vir-
 tutes non sequerentur necessariò. Porro id ipsum
 liquebit si consideremus quam absurdum sit sta-
 tuere Deum illuminare mente, voluntatem-
 que interim sibi permittere vt sit penes eam vel
 annuere vel abnuere: in quo hoc primùm absur-
 dum & pene dicam impium, quod sic optima pars
 131 diuina prouidentia tollitur è medio; non enim à
 Deo pendebit inclinatio voluntatis in vtramvis
 vis partem si illuminatio intellectus eam veluti
 in æquilibrio duntaxat constituit: sese enim ipsa
 flectet quò libebit pro arbitrio nullâ moderante
 diuinâ prouidentia. Vnde & sequi necesse est
 omnem Deo præscientiam vel omnino detrahi,
 vel incertam ei relinquere: quæ enim nouit certò
 Deus quorsum voluntas propensura sit? Nam
 quod aiunt Deum pro infinita præscientiâ cer-
 nere multò ante quò sit inclinatura, satis osten-
 132 dunt se non meminisse incerta rei cognitionem
 certam nullam haberi posse. sanè nouit Deus cer-
 tissimè sit ne voluntas in bonum propensura,
 quia nouit quid in eâ sit facturus, & nouit item
 133 sit ne propensura in malum, quia nouit sit ne eam
 prohibiturus. Tertio, hoc pacto Deitas quædam
 adscribitur voluntati, quod sic demonstro, Deus
 enim sic communis tantùm causa statuitur; at com-
 134 munis causa effectum tantùm habet communem,
 quod verò à voluntate oritur commune non est:
 non erit igitur à communi causa, sed ab ipsâ vo-
 luntate, proindeque voluntas ipsa faciet aliquid,
 cuius Deus (communis nempe causa) non sit au-
 thor, idque in bono. Quarto, inde sequetur ope-
 rum meritum, nam si gratia non determinat vo-
 luntatem, sed in eâ agit tantùm communi quadam
 135 ratione, profecto merito relinquitur locus: Nec
 alio fundamento nititur Pontificiorum dogma
 de operum meritis sic enim efficitur vt voluntas
 136 sibi possit aliquid vindicare, quantumcumque il-
 137 lud sit, quod Deo tantùm vt cause partiali ad scri-

bendum sit. Quintò, sic tollitur sanctificationis
 nostræ ratio, tota enim sita erit in illuminatione
 quæ voluntatem reddit indifferenter ad bonum vel
 138 ad malum affectum, qualis animi status cogitari
 139 non potest, quòdo inter peccatum & iusticiam
 medium nullum datur. Sextò sic tollitur omnis
 consolatio, quod enim Deus in nobis facit, non
 140 prohibebit quominus nos aberremus: sic eleuatur
 atque infringitur vis potentis illius dexteræ quæ
 erigimur iacentes, & proni in lapsum sustentamur.
 Vanum autem hoc effugium est quod di-
 cunt, satis magnam esse fiduciæ causam quòd
 141 possumus si velimus; nam vt taceam illud omnibus
 omnino hominibus esse commune, (alioquæ
 non peccarent) frustranea & ludicra est hæc con-
 solatio: eodem enim res redit ac si summam dice-
 res esse consolationem, fore vt ne pecces nisi pecces,
 non enim peccatur nisi volendo, & velle peccare
 id ipsum peccare est. Certè de potentia securi su-
 142 mus, quod nos anxios & sollicitos reddit est vo-
 luntatis nostra incōstantia, nemo scilicet læditur nisi
 à semetipso, nec ab yllo hoste magis nobis me-
 tuendum est quàm à nobismet ipsis. Septimò
 nullus erit reliquus exhortationum vsus, cum
 enim voluntas ipsa sese determinet, quid facies ex-
 143 hortatio quæ voluntatem non potest ab æquili-
 brio dimouere; At requiritur, inquit, obiectum.
 Proponatur igitur sanè, rationibus nihil est
 opus, nempe non mouetur iis voluntas domina
 144 scilicet volitionis suæ. Ostendit nulla fuerit gratiæ
 necessitas, nam si voluntas ipsa sese determinat, cur
 145 inente versante in summo errore non possit aliò
 tendere, ad bonum videlicet pro innatâ libertate?
 quid opus fuit illuminatione quæ voluntatem
 non potest immutare? Dicent fortasse ignoti nul-
 146 lam esse cupidinem, ideoque necessariam fuisse
 illuminationem, quæ objiceret voluntati quod
 appeteret. Ergo inquam, nisi id appetat volun-
 147 tas, feretur in ignotum. Nonò tolletur gratiarum
 actio quam Deo debemus ob præcipuum bo-
 num, cognitionem eius scilicet & quem misit
 Christi, quæ vita æterna est: non enim hoc benefi-
 148 cium magis ei debuerimus, quàm qui id non
 sunt adepti, cum Deus paria nobis & illis imperti-
 tus sit: nec ex animo eas gratias agere nobis ei
 licebit, quas egit ore tenus saltem Pharisæus,
 quòd perditis hominibus similes non simus; hoc
 enim non à Deo profectum est scilicet, sed à no-
 149 bis. Decimò luebit nobis gloriari, nempe cum
 eandem quam nos mali consecuti sint gratiam
 neque maiorem neque minorem item, sed pa-
 rem, eâ rectius quàm isti vsi sumus. Porro in vsu
 tota præstantia sita est, eo enim & sumus & cen-
 semur viri boni: gloriabimur igitur nostrum esse
 quod summum est. Vndecimò tolletur præcium
 vsus, earum inquam, quibus Deum oramus, vt fle-
 150 ctat voluntatem nostram, neu nos patiatur indu-
 ci in tentationem: cum Deus illuminet duntaxat
 mentem, & affectus leuiter moueat, voluntati
 præcipuas partes relinquat. Duodecimò sic ape-
 151 ritur lata porta ad securitatem carnalem & fiduciâ
 152 sui, cum quisque putet à se pendere vt flet & ca-
 dat: nam standi vires à semetipso mutuabitur, &
 voluntas potest lapsa sese erigere. At inquit,
 in nimè verò, Deus enim aufert lucem suam.
 Quid tum postea? non poterit voluntas obtinere
 intellectui? Atque sic demonstratum est om-
 nem religionem & pietatè euerri isto dogmate,
 tametsi

tametsi eius assertores id minimè factum velint.
 Hæc sunt quæ respondere visum mihi est ad
 proximas Tileni notas, vnde confido fore vt
 intelligat me non sine graui causa in sententia
 perstare.

Postquam hanc Cameronis responsionem vix
 raptim perlegere, nedum refellere potui, tem-
 pore exclusus & Lutetiam redire coactus. Spon-
 deo autem me (si Deus annuerit) intrà octiduum
 meas ad illam notas Lutetiâ Salmurium trans-
 missurum.

DANIEL TILLENVS.

Ego verò vicissim spondeo amicæ huius colla-
 tionis continuationem mihi gratam fore, meque
 ad eas quas pollicetur Tilenus ad responsionem
 meam notas, quàm primùm licuerit, Chri-
 stianè & modestè Deo iuuante responsurum.

IOANNES CAMERO.

Hæc in suburbano Lisæano ita gesta
 fuisse testamur nos qui interfuimus & qui
 dictata excepimus. Anno Domini M. D. C.
 XX. XXIIX die Aprilis.

HIERONYMVS GROSIOTIVS
 LISLÆVS.

H. VALLEE.

THEOPHILVS BRACHETVS.
 MILLETERIVS.

LVDOVICVS CAPELLVS.

AD SUPERIOREM
 CAMERONIS RESPON-
 SIONEM TILENI *ἑσασις* LVTE-
 TIÂ Salmurium, vti conue-
 nerat, transmissa.

1. **D**EMIROR turbati ordinis me à Ca-
 merone instigari cum ab ipsius ve-
 stigijs ne latum quidem vnguem dis-
 cesserim, quod ex appòsitis ad mar-
 ginem numerorum notis deprehen-
 det quisquis superiorem annotationem meam
 cum ipsius responsione contulerit: Aliud fortas-
 sè suspicabitur qui quod ab ipso mutata velifica-
 tione factum mihi impingi mirabitur. Ego verò
 quod hæcenus feci, eum *καὶ πάλαι* persequi
 pergam, idque tam in proximæ responsionis
 elencho, quàm in notarum mearum *ἐπισημασθῆναι*.

2. Aliud est simpliciter concedere, aliud non ne-
 gate id quod causæ, quam quis tuetur non offi-
 cit. Istud non illud habeat nota mea ibid. Quòd
 notà 35. neque miror neque moror, id eodem
 spectat. Vtraque nota nihil aliud sibi vult præter
 hoc vnum, putà, ex ista parenthéseos *ὁ ἑσχαριστὸς*
 nullis fiducialis exprimi posse decretum vocatio-

nis absoluta, ex quâ fides quibusdam detur per
 vim insuperabilem, aliis negetur. Iam verò no-
 tandum parenthesis hanc quam postulat Came-
 ro à vers. 10. vsque ad 30. neque in Codicibus
 quos virisim terit publicus vsus, exstare, neque
 sensum ac rationem contextus eam admittere:
 siquidem verba illa *οὐ μόνον ἢ* &c. apertè cohæ-
 rent, cum proximè antecedentibus, vt parenthe-
 sis hic nō nisi ineptè statuatur & affectatæ obscu-
 ritatis ac *παρεμπλοχῆς* atrum signum Apostolo
 parentheses sibus inferenti, allinatur; nam &
 vers. 10. expressam & in omnibus codici-
 bus signatam habet parenthesis, & in plerisque
 aliâ eius parenthesis includuntur versus 24. 25.
 26. 27. 28. 29.

Magis necessarius est hic nexus ex ratione
 Grammaticâ, quàm est ista diuulsio ex vlla ra-
 tione Theologicâ, quæ non minùs, quàm illa,
 connexionem postulat.

Hoc quoque connexum est arena sine calce,
 quod sic habet: postremi quatuor versus possunt
 coniungi cum nono. Ergo Esau & Iacob non
 sunt typi eiusdem rei, cuius sunt Ismael & Isaac.
 Cur obsecro priùs de Iustificatione ex fide in
 Christum, quàm de vocatione ad fidem illam
 differeret Apostolus? qui capite sequenti vers. 17.
 fidem ex auditu, id est verbo vocantis gigni do-
 cet & præconium hoc, totum orbem peruasibile
 testatur vers. 18. ne quis præcedaneo quodam de-
 creto absolutæ vocationis, à fide summotum se
 statueret, & quod incredulitati suæ prætexat;
 haberet: quem prætextum imò iustissimam excu-
 sationem incredulis suppeditat sententia Came-
 ronis quâ statuit, quibusdam denegari lucem ac-
 cendendæ fidei necessariam, ex absoluta Dei
 voluntate, citra vllum ad eorum peccata res-
 pectum.

Hæc affirmantur tantum non confirmantur,
 subiecta fulcimenta iam à nobis sunt sub-
 ducta.

Imò hoc vnum pugnabat cum ratione eo-
 rum qui Paulo aduersabantur: Iniquissimum his
 videbatur dari nari eos qui iustitiam & salutem
 ex lege ab ipso Deo lata, sectabantur: ipsaque
 huius discriminis inter credentes & iustitiosos
 ratio, mera insania & verbi diuini *ἐκπίπτει* vide-
 batur.

Hic verò notandum erat ex quonam huius
 capituli versu excusatur ista Iudæorum obie-
 ctio, quæ tam vehementer Apostolum pressisse
 dicitur: Equidem istius obiectamenti *οὐδὲ ἕνα*
οὐδὲ ἕνα, vel in Iudæorum mente, vel in Apo-
 stoli Epitola animaduerto: præcisæ & absolutæ
 vocationis doctrina illis fando nunquam fuit
 audita: hæc verò de iustitia ex fide, in Christo
 assequendâ summè ipsis erat exosa.

Adi notam secundam.

Quid & quatenus concesserim ex eapse nota
 17. petat lector Apostoli verba sunt, sed vel *καὶ*
μὴ, vel *καὶ* *καὶ* *καὶ*. Sic & Apostoli & Iudæo-
 rum verba esse possunt; Continent enim princi-
 pium *καὶ ἐπισημασθῆναι*.

Atqui promissio est vniuersalis omnibus ob-
 tingens qui vocantur; absoluta autem non
 est, sed vt ipse Camero monet, conditioni
 iuncta.

Omnino in hoc cardine vertitur status causæ.
 Imò non minùs arduū hoc, adeoque *ἀδύνατον*,

quod patuit ex notâ 19. deinceps que patebit amplius.

13. Inanis est hic fauor, non enim quæstio est de vocatione simpliciter, sed de vocationis modo.
14. Parùm rotundum hoc *συμπέρασμα*: Esau & Iacob typi sunt vocationis. Ergotalis vocationis quæ prorsus est irresistibilis: confunditur τὸ ἐν εἰ τὸ πῶν.
15. Dictum hoc, & causam & modum denotat operationis in illis rebus, quas Deus efficit, quem modum nemo negat semper esse efficacem: At quæstio est de officio quod ab homine, nouis præuenientis gratiæ vitibus instructo vult præstari, quem vult resipiscere & credere. Deinde contextus monstrat, dictum hoc non de regenerationis principio, sed de eius progressu esse accipiendum; agit enim eo loci Apostolus de regentis.
16. Cùm distinctio ista denegationis absolutè & comparatè considerata, in superiori meâ annotatione, notâ 2. accuratè à me fuerit expensa, & ex Cameronis sensu accepta, grauissimo labore incommodo, miror eam hoc loco potius repeti quam vindicari.
17. Hæc responsio non profligat difficultatem: manet quæstio, nempe num à solo Deo omnipotenter operante & irresistibiliter, sit ista efficacia, quâ sit vt homines resipiscant & credant Evangelio, ita vt hi actus resipiscentiæ & fidei ex diuina potentia proxia: & immediatè eliciantur. quod si itatur, statuendum quoque fuerit, non hominem, sed Deum in homine resipiscere & credere.
18. Istud peculiare nihil aliud est quàm gratia comitans ac præuenientem subsequens: hanc nemini negat Deus, nisi qui illam repudiavit. Est igitur vtraque à Deo, estque hæc posterior tam ad primos, quàm ad sequentes nouæ obedienciæ actus necessaria: Vtramque Deus vocans, dare paratus est omnibus, quos vocat. Consentire autem vocationi, vel ab eâ dissentire propriæ est voluntatis, ait August. de Spiritu & lit. cap. 34.
19. Sic ponitur, non probatur dogma decreti absoluti, excluditurque omnis ad quodvis peccatum respectus: quod dogma meæ sententiæ è diametro oppositum agnosco. An verò non & ipsius Cameronis quibusdam hypothesibus opponatur, ipse viderit, nos quoque suis locis videbimus.
20. Imò manifesta est comparatio, quæ instituitur inter contradicentes, blasphemantes, indignos se iudicantes vitâ æternâ vers. 45. 46. & gaudentes ac glorificantes sermonem Domini vers. 48.
21. Restitit sanè idque operationem Dei non esse irresistibilem ostendit: cur enim luderet operam alioqui, & non primo statim momento infunderet lucem, quomodo eam in principio creauit, & Lazarum excitauit? nec tamen eo inficias, pertinentiam ab eo solo edomari & sanari, de modo quo sanat est quæstio, tamen si is, qui in sanando Paulo adhibitus fuit, cùm sit miraculosus & extraordinarius, parùm appositè instar canonis & modi ordinarij, hic adducatur.
22. Si illi erant iam conuersi. cur ab ipso Christo vocantur *oues perditæ* inibi vers. 6.
23. Dissimile est hoc exemplum: baptizati à

Iohanne iam dederant nomen Christo, in huius non in illius nomen baptizabantur. Non opinor, probat Camero doctrinam Pontificiorum, qui Iohannis & Christi baptismum specie differre volunt.

Causam huius rei vide Matth. 15. vers. 24. Act. 24. 13. 48.

Ita pij & boni vt tamen inter oues perditas numerentur. Memoriâ tenet Camero alibi à se dictum (notâ 76.) non posse dari fidem iam habenti: sed nec pietas dici potest, fide quæ caret.

Si conuersio non differt ab excitatione mortui, non video quânam generosior dici possit ex consequenti, mortuus excitatus non excitato: Tota certè laus est excitantis, nulla excitati.

Si obsequium hoc, affectum fuit illius generosioris, non igitur generosiores dicuntur ex consequenti: causa enim non sequitur, sed præcedit effectum.

Qui pares sunt conditione & prauitate naturali, respectu peccati communis siue originalis, dispares esse possunt prauitate & malitiâ acquisitâ peccatisque actualibus & propriis, quæ Deus, quibus vult pœnis ac modis vlciscitur.

Assentior, modò ne reiectionis causa in nudam & absolutam Dei voluntatem, sed in hominum propria & actualia peccata confetatur, siue illi absolutè siue comparatè considerentur; vtrobique enim Deus est iustus.

Imò hoc vnum est quod scindit Ecclesias Belgicas: puta, an qui non conuertuntur; istâ denegatiæ lucis pœnâ plectantur propter commune illud Adam peccatum: An verò propter cuiusque propter & actualia, siue ea pateant siue lateant.

Eadem recurrit difficultas, si ipsum velle nobis est necessarium, vt prorsus est. Et, si id Deus ex sola & nuda voluntate suâ, nullo ad actualia peccata respectu in alijs efficit, in alijs non efficit, neque paratus est efficere.

Sic igitur non commune Adami; sed proprium & actuale vniuscuiusque peccatum, id est, communioris illius gratiæ cõtempus & abusus, causa erit meritoria denegatiæ lucis ad conuersionem necessariæ.

Amplector vltò ac deosculor hanc Cameronis sententiam quâ nou modò Geneuensis scholæ, cuiusvis peccati respectum à reprobatione excludentis, sed etiam Dordracenæ Synodi solùm illud Adami peccatum in hoc negotio considerantis sententiam deserit; & meam asserit. Omnino enim malitiam cuiusque propriam, qualis est adultorum ab eo hic intelligi necesse est.

In his omnibus Camero me habet *ὁμόθυγον* & *ὁμόφρον*, semper habebit.

Ne qui tam coniuncti & *ὁμόδοξοι* iam visi de repente in contrarias sententias dissiliant. Equidem largiar Cameronei quicquid sine fraude veritatis potero. Age præponantur in vocatione quidâ æquè scelerati alijs sceleratis, idque in sensu composito, nempe cùm illi prius vni vocantur. Camero mihi vicissim haud grauati largiatur, non solere Deum, saltem ordinariè, in primo vocationis momento totam suam lucem effundere *ἀπὸ φῶτος*, sed hic quoque locum esse adagio; *δὲ ἀπειρεν τῆ χερει* & *ἐν ἑλω τῆ σου ὀκλα*. Adeoque esse inter æquè sceleratos, quorum alij præcedentem ac

- tem ac præuenientem gratiam magis minusve proteruè respuunt : quandoquidem ipso Perkinso reſte (Cath. reſor. cetur. 1.) homo merè *φυχικὸς* citra vllum ſpecialis gratiæ auxiliũ, poteſt verbum Dei in cœtu Eccleſiæ non ſolũ audire, ſed etiam annũciare. Hinc igitur exiſtet diſparitas & qui paulò antè æquè ſcelerati erant, aliquo modo diſpares eſſe incipient.
36. Etiam hĩc conſenſus iniri poterit, modò vt impuritatĩs, ſic & ablutionĩs gradus & momenta commodè diſtinguantur.
37. Eſi pœnitentia quæ tantũ eſt *μετάνεια*, boni rationem habeat cõparatè, nempe ſicũ hominiſ planè *ἀπληγκτόν* ingenio conferatur, ſpecialẽ tamen Dei beneficium dici poſſe non exiſtimo: niſi ipſemet Iudas *μεταληθὴς* & ex deſperatione iam iam ſe ſtrãgũ laturus, ſpeciali Dei beneficio affectus dicatur: poteſt tamẽ *μετάνεια* etiam alium effectum producere.
38. A Deo eſſe poteſt, ac ſæpè eſt etiam id, quod non efficitur per omnipotentiam, aut voluntatiſ humanæ determinationem.
39. Diuerſa eſt ratio luminĩs gloriæ & luminĩs gratiæ: illud comprehenſioribus allucet in patria & meta; iſtud peregrinantibus à Domino viatoribus in ſtadio, vbi Deus non coram qualis eſt, *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*, ſed per ſpeculum & ænigma ſe cognoscendum præbet: ac menſ tanquam in biuio conſtituta duo reſpicit obiecta; creatorem & creaturam, viam arctam, multis vepribus, ac ſpinĩs obſitam; & viam latam carni ardentẽ: voluntas alterutram liberè eligit inique, vt homo, qui hanc inire maluit, iuſtiſſimã pœnã afficiatur, quæ iuſta non foret, ſi homo non potuiſſet non inire viam, quam iniuit. Reſpectu finiſ vltimi, id eſt beatitudiniſ futuræ, nulla tribuitur libertas voluntati, non magis quàm in hac vitã reſpectu boni communiter ſumpti; vtrumque enim naturaliter ac neceſſariò appetit. In mediõrum electione, non in vltimi finiſ appetitu ſpectatur voluntatiſ libertas.
- Christi humana natura non habuit, non habet propriam *ἐπιείκεια* quam habet noſtra: ſed eſt *πρὸς ἄλλο* ſecundæ S. Triadõſ perſonæ *ἐπιείκεια*, Quocirca aliena eſt hæc *ἐπιείκεια*.
- Voluntatem ab intellectu in omnibus neceſſariò determinari negatur.
41. Vtraque *ἐπιείκεια* proſtigatur notis 39. & 40.
42. Non eſt hæc noua ratio, quæ nouam à me reſponſionem deſideret, ſed proximè præcedentiſ repetitiõ & interpolatiõ.
43. Aſſentior: omninò cogi poteſt intellectus; non enim ipſe, ſed voluntas formaliter eſt libera. Cæterũ non reſiſtit ille ſpirituĩ, quatenus eſt illuminatus, ſed quatenus adhuc obtenebratus: quomodo etiam odium gignit in voluntate, quamuis non ſemper neceſſariò.
44. Non reſiſtit quatenus iam eſt determinata, id eſt, per omnipotentiam ſuperata; tunc enim deſinit reſiſtere. Nihil igitur in hoc ſenſu nempe diſiſto, eſt *ἐπιείκεια* necũ *ἐπιείκεια*.
- In intellectu quantum ſatis illuminato nulla poteſt ſuperreſſe pugna; ſemper enim & neceſſariò quidem, aſſentitur obiecto rectè cognito: pugna eſt inter mentem, rectã ſed aſpera & acerbã monſtrantem ac ſuadentem, & voluntatem mollia ac ſuauiã optantem. Præſtat certè hanc pugnam inter duas facultateſ, quàm

- in vnã eademque collocare.
- Huiuſmodi actioneſ mixtæ inuoluntariæ dicuntur, ſecundũ quid: ſunt autem voluntariæ ſimpliciter, vt patet in projiciẽtibũ merceſ ſæuiente tempeſtate, in abnegantibus fidem ingruente perſecutione. Hoc quàm illud malunt vtrique, perpenſiſ omnibus circumſtantiĩ.
47. Sed actus huius determinationiſ, non ſemper eſt perpetuus: quæ hodie rectum actum produxit voluntas, cras forte producet prauum. Eſt enim verſatiliſ per ſe ad oppoſita, quãdiu in hoc mortali corpore demerſa.
48. Minimè verò. Nam Camero vult illuminationem in mente, neceſſariò ſecũm trahere determinationem in voluntate. Ego verò illuminationem in mente quidem aio ſuſcipi neceſſariò, determinationem verò in voluntate non item; eò quod iſta ſemper retinear eſſentialem ſuam libertatem in eligendo vel reſpuendo.
49. Saltem hoc obtineo vt quantisper fulget lux in mente, tantisper ſuperuacanea ſit hortatiõ: Et quia hæc lux, putã non furaberis, non mœchaberis &c. in plerique nõquam extinguitur, horum reſpectu iſtud hortationiſ genus, ſemper eſſe ſuperuacaneũ.
50. Sed iidem quoque norunt voluntatem formaliter manere liberã & quandoque ſequi, quandoque reſugere hortationeſ, quæ interuentu intellectus ad ipſam perueniunt.
51. Qui ſtatuunt voluntatem ſemper manere liberã tam in principio, quàm in progreſſu regenerationiſ; illiſ hoc in cõmodum, ne per ſomnium quidem obijci poteſt: nam non niſi volenteſ conuertuntur; non niſi volenteſ ſanctimoniæ porrò ſtudent.
52. Vtri verò huius mutationiſ & inæqualiſ diſpenſationiſ cauſa eſt, tribuenda: ſpirituĩ an homini? Si illi, cauſa erit lapſus tanquam remouens prohibens, prælucentem facem ſubtrahens; ſi iſti, habeo quod volo: Sic enim homo ingratus facem à ſpiritu gratiæ accenſam, abijcit proteritque liberè, cum poſſet retinere accenſam.
53. Non hoc, quod hĩc dicit Camero mea præſupponit ratio ſed aliud, putã, adultum, acquiſito & confirmato iam ſalutariſ fidei habitu, fortiorem eſſe debere, quàm fuit olim infans in primo regenerationiſ momento. Et ſic mea de perpetua voluntatiſ libertate ſententia ſtatimnatur.
54. Inò comparatè conſideratur denegatiõ inter rebelleſ ſc. & morigerõſ, qualeſ ſaltem erant aliqui, interque eoſ ipſemet Ezechiel. Tũm verò nullã in textu mentio denegatæ lucis ſed potius conceſſæ, alioqui non dicerentur habere *oculos ad videndum*: habebant igitur lucem, ſed eam intueri nolebant & tenebraſ magiſ diligebant, vt Ioh. 3. 19.
55. At cæci qui ſunt, oculoſ ad videndum non habent, neque enim quã taleſ videre poſſunt: iſtoſ autem Deus ait oculoſ habere, id eſt, luce perſuſoſ eſſe, quæ tamen eorum voluntatem, non ita affectit, vt ad bonum amplectendum eam determinaret.
56. Cũ Chriſtus exclamat, Qui habet aureſ ad audiendum audiat, non intelligit taleſ, qualeſ hĩc à Propheta deſignari putat Camero; Hi enim ſunt rebelleſ, illi morigeri.
57. Si reſ ita ſe habet obtineo quod peto, nempe
- 58.

positâ illuminatione in mēte (hoc enim est oculos habere) non protinus sequi determinationem in voluntate, quâ quis necessariò videat, id est obsequatur; nam vt Icopus ostendit, *videre*, hic nil aliud est, quàm *obsequi*.

59. Etiam si non per omnia quadret hoc simile, manet tamen absurdum; modò ab ea parte quadret, nam est & vsurpatum. vt simile; nempe si in homine $\psi\chi\mu\phi$ non maior sit facultas ad assentiendum Deo vocanti, quàm in cadauere ad resurgendum, Deo illud excitante.
60. Mortuos Scriptura non solùm vocat illos, qui iacent in peccatis, sed eos quoque qui iam regniti, crucifixerunt carnem cum affectibus & concupiscentiis Gal. 5. 24. Rom. 66. & seqq. quemadmodum igitur isti non ita mortui sunt carni, vt nulla amplius edant opera carnis: ita nec illorum mors tam crasse est accipienda, vt eâ omnes facultates & actiones vitales elidantur, siquidem non minus cum dormientibus quàm cum mortuis comparantur Eph. 5. 14.
61. Mouetur & afficitur vt istam mentis motionem sentiat non vt necessariò consentiat: sicuti ranæ hiberno frigore enectæ, verni solis tepore ita vegetantur, vt calorem non modò sentiant, sed necessariò quoque reuiuiscant & coeant.
62. Ego verò non vtor cadaueroso hoc argumento, sed illud cum voluntatis respectu vsurpatur, reflecto: intellectum illuminationis respectu merè $\pi\alpha\theta\eta\iota\mu\delta\epsilon$ sese habere concedo, quia, vt Philosophus ait, *intelligere est quoddam pati*; velle autem est actu interno agere, non igitur aduersus me retorqueri potest hæc ratio.
63. Præcipit tamen Paulus Tito cap. 1. vers. 10. 11. vt compeſcat tales, non præcipit opinor, vt quod solius Dei est, sibi sumat: Quemadmodum infirmos erudiant, ita obstinatos compeſcunt ministri verbi, imò & se auditores suos seruare dicuntur 1. Tim. 4. 16.
64. Ne hoc quidem sequitur, nempe veram à Cameronone causam esse redditam, siquidem quæ à me allata fuit, nec ab eo reiecta fuit, nec à quocquam iustè rejici potest.
65. Non sequitur si Tilenus Ismaëlem typicè intelligit, eodem modo intellectum fuisse à Iudæis, aut seruorum loco numeroque ab ipsis habitos fuisse iustitiariorum: *serui*, illis in carnali generatione defixis erant ex serua prognati, quos è domo eiectos, nec mirabantur nec querebantur, quippe haud ignari illius dicti, Gen. 21. vers. 10. Verùm inter ipsos ingenuos & Saræ liberos, tantum discrimen statui quantum affectu Apostolus, puta inter filios carnis & filios promissionis, id verò nec capere nec concoquere poterant.
66. Non video huius connexionis rationem aut modum, putà si Apostolus (Gal. 4. 22.) typo Ismaëlis non subiungit typum Esau, consequens est Rom. 9. in priore typo tantum agi de vocatione & quidem absoluta & semper efficaci; alioqui parùm caurè fuisset argumentatus: nec consequentia, nec consequentiæ ratio mihi probatur.
67. Oraculum, antequam fratres isti nascerentur, editum fuisse, nemo nescit; sed neque negabit quisquam, idè id prædictum, quia res fuit præuisa, non autem rem præuisam quia prædicta aut

prædeterminata, nisi quis Deum non minùs impietatis in Esauo, quàm fidei in Iacobo autorem statuat. Nihil enim prædeterminauit aut decreuit efficaciter, nisi quod facit in tempore.

Opera opponit Apostolus iustitiæ & salutis adeptioni, non fidem.

Pares erant conditione naturæ, non instituto vitæ: illum sibi permisit Deus, qui parentibus benè monentibus parere nolebat, atque hac ratione ipsum Deum contemnebat.

Etiam si huius rei causam indagare non possem ego, non tamen sequeretur eam esse quam vult Camero: interim non adèò obscura est ratio, cur vocantis, id est, Dei potius quàm fidei meminerit Apostolus. nempe quia fidei in Christum nomenclatura Iudæis erat ingrata & quia subiunctum oraculum, Maior seruiet minori appositissimè tribuitur Deo auctori; non item fidei: fides enim oracula non primùm edit, sed à Deo editis credit.

Deum esse qui vocat siue mediatè siue immediatè nemo negat, sed an quoties vocat, tam efficaciter vocet, vt euentus id est, vocari assensus, non possit non sequi, id demum quæritur. Vocat, adeoque clamat sapientia vt vbiuis locorum eius vox exaudiatur: Prouerb. 8. 1. & seqq. iari tamen sunt, qui vocanti respondent.

Neceſse non erat ad meam mentem aliter instrui hanc oppositionem: materiam subiectam intuemur, non syllabarum apices aucupamur, res patet ex antedictis.

Efficax dicitur etiam id quod in se tale est, vt pharmacum sanando morbo, licet aspernantis ægroti culpâ non sanet actu.

Sic vocatio non solùm est efficax in se, sed etiam in subiecto seu homine assensum præbente.

Denegat igitur eam incredulis propter peccata actualia, non propter solum illud commune Adam, quod & suprâ concessit Camero, in eoque mihi cumulatè satisfecit. vid. suprâ not. 32. 33. 34.

Non potest hoc animo concipi, si fides semper eadem notione sumatur: At cum sit quædam fides generalis & historica, non immediatè salutaris; quædam specialis, ex quâ proximè iustificatur homo; nihil necesse erat hos in simpulo fluctus excitare; quandoquidem ipsemet Camero, sup. not. 22. *pios & conuersos* vocat quosdam, qui ab Apostolis primùm ad Christum vocantur, & à Christo oues perditæ appellantur.

Assentior si per illum intelligatur peccator propriis & actualibus peccatis non solo illo originali & communi inquinatus, quod ipsum Cameronem velle liquet ex not. 32. 33. 34.

At non mihi solum sed etiam Caluino & Bezzæ, sunt quædam $\epsilon\pi\alpha\theta\eta\iota\mu\delta\epsilon$ regenerationis, quæ ipsam eius essentiam non ingrediuntur. videlicet quæ sup. not. 35. attulimus ex Perkinso. Certè timor seruilis quo quis à malo reuocatur formidine pænæ, minùs Deo displicet quàm projecta aliorum in omne genus scelerum ac flagitiorum effusis habentis ruentium petulantia.

Non horisum adductus fuit iste locus, sed vt ostenderetur $\alpha\upsilon\tau\acute{o}\theta\epsilon\omega$, quemadmodum Deus operibus ex fide profectis iustam tribuit mercedem: ita qualemcunque conatum eorum, qui cupiunt

- capiunt recedere à malo, licet ad verum bonum nondum accesserint nondum salutari fide donati, aliquatenus saltem placere patri *ὁ πατήρ* parato maiora dare iis, qui paruo minus malè vtuntur.
- 80 Meritum congrui qui ponunt, sibi aliisque imponunt; neque enim meritum dici potest, quod est debitum, nec gratia est quod operi redditur, sed merces. Rom. 11. v. 6.
- 81 Contrarium statuo & *κατὰ ἀρετὴν* & *κατὰ θεῖον* vt patet intuitu, nego Deum vllò operis merito, sed merà suâ benignitate induci, vt maiora donet gratuito. Hoc qui negat Camillique & Scipionis res gestas, noui plus facit, quàm Caligulæ & Neronis scelera suo vtatur iudicio, mihi ista discriminenti relinquatur meum.
- 82 Sæpius iam ad hanc quæstionem responsum est, obuuisse quidem à Deo, at non per vim irresistibilem.
- 83 Est autem controuersum inter eos qui Remonstrantes & Contraremonstrantes vocantur: illi reiectionis causam in vno vnus hominis peccato; illi in propriis & actualibus cuiusque reiecticij peccatis collocant. non istam sed illam sententiam à Camerone propugnari putaram.
- 84 Hoc tamen inde efficitur, neminem à Deo inuitari ad salutem cui præcedaneo decreto Christum ac fidem in Christum negauerit. Hoc quoque controuertitur inter eos quos dixi notâ præcedenti.
- 85 Non est igitur eius rei causa rejicienda in absolutum illud Decretum scholæ Geneuensis. Sed hoc quoque à Camerone explicandum, qui per solum hominem stet, quo minus ei auferatur cor lapideum, si id non nisi per omnipotentiam diuinam auferri potest, quam Deus non vult adhibere in iis qui non conuertuntur. Num impedire potest homo, quominus Deus omnipotentia suâ vtatur?
- 86 Per hominem id fieri statuunt, qui cum Pelagio insaniunt: At non propterea necesse est statuere, à solo Deo id fieri non posse, nisi per omnipotentiam cui nihil potest resistere.
- 87 Neque hic neque sequens ad Coloss. locus ad generationem fidei seu primum conuersionis momentum pertinet: vterque agit de fidelibus qui iam crediderant. Etiam Caluino iudice intelligendus est vterque de potentia Dei qua Christum excitauit è mortuis, quâque excitatus est fideles.
- 88 Nemo negat in credentibus actu, singularem esse operationem Dei; euenim his gratiâ præueniente excitatis eaque vt oportet vñs, datur gratia subsequens seu comitans, cuius vi vnâ cum hominis voluntate producit ille actus siue assensus: priorem gratiam aspernantes, iure merito destituuntur posteriore.
- 89 Controuertitur autem ab iis, qui fidei generationem negant differre ab excitatione mortui, in quo sola est potentia obedientialis ad resurgendû.
- 90 Eiusdem beneficio nos intra Manichæismi Scyllam & Pelagianam Charybdin rectum in medio cursum tenemus.
- 91 Etiam mea est: At non Caluini, Bezzæ, Zanchij & discipulorum, qui præparationem ad interitum non nisi in meram Dei voluntatem conferunt. Vide Caluin. Institut. lib. 3. cap. 25. §. 2.
- 92 Non suppressit rationem facti Apostolus

licet illo versu *ὁ θεὸς ἰσχυρὸς* non exprimat: nam & in vtriusque typi historiam Iudeis notissimâ & potestremis quatuor versiculis satis luculenè eam exponit.

Negant hoc illi quos dixi notâ 91. qui exempla potius quàm typos ab Apostolo proponi putant electorum & reprobatorum, ique in vtroque fratrum pari. Etiam Camero quandoque personaliter eos considerat, vt notâ 67. Quomodo vtrumque par, vtroque modo considerari possit, ostendimus in Dissertatione 27. April. habita not. 10.

Ego verò existimaui frustrâ illa verba à Camerone adduci ac tantopere vrgeri, nisi fuisset ei propositum aliquod ex illis argumentum necesse, quod aliter connecti posse non puto. Nihil porò causæ est, cur cum Apostolo me committar; non enim huius verba negaui aut deprauaui, sed extractam inde argumentationem, inde confutaui.

Nescio vnde suspicetur Camero me hoc suspicatum; Etenim ego quem notat, loco, tantum reflexo sententiam asserentem personaliter potius, quàm typicè spectandos esse illos fratres.

Neque verò dixi ego, id à Camerone absolute negari.

At non vocat efficaciter, dum & quatenus tales manent, sed dura illa pectora prius legis malleo contundit, quâ n̄ Evangelicæ gratiæ oleû in contrita iam vasa infundat.

Non dicit pugnantia, qui fidem generalem, quâ quis credit Deum esse & hominibus bene facere, Deo magis gratam esse dicit, quàm impietatem illius qui dicit in corde suo. *Non est Deus* (Psalm. 14.) quamuis idem ille, qui hoc dicit, deinde asserat illud Apostoli Rom. 14. 23. Etenim si ne sanctorum quidem opera omnia labe carent, nec tamen propterea ea auerfatur Deus, quidni etiam quidamtenus gratum habeat, quod ab irrogenito sub legis onere fatiscente, licet Evangelicæ gratiæ adhuc experte proficiat? Cùm non soleat Deus tantumdem repositere ab eo, qui parum accepit, quantum exigit ab eo, qui multum.

Atqui hoc non nisi ex Geneuensium Doctorum hypothesi à me dictum, & indurationis modus non magis ex meo, quàm ex Apostoli sensu, declaratus Rom. 9. 22. simile à me alatum si displicet, pedibus teratur, per me quidem licet.

Imò qui hypothesin siue sententiam suam ab oppugnatam nō aliter propugnat, quàm ad eam recurrento, apertissime dicitur petere τὸ ἐν ἀρχῇ, idem per idem probans.

Quod ex 4. notâ mihi obijcit Camero, id nullis inde fidiculis exprimi posse puto, cùm iustificationis vox in eâ compareat nusquam: Vocationis autem mentio fiat exsertè.

Cameroni non differt vocatio ab Electione, nam ex ipsius sententiâ quisquis vocatur *κατὰ θεῖον*, idem necessariò eligitur. Ego verò malo eum qui eligitur certâ qualitate esse prædium, quàm eum qui vocatur: Qualitas illa est fides, quæ in vocato non inuenitur, sed ab eo postulatur, à fide pender adoptio Ioh. 1. 12.

Non idè est nulla, si euentu caret, cùm ex parte Dei sit integra & sincera, solus hominis vicio fastidita: ubi ea non efficit remedium, ibi sufficit ad testimonium & hominem efficit ἀπελόγηται.

- 104 Iudicium hoc non erit penes assertorem; sed penes æquum & verum lectorem.
- 105 Adi noras 59. & 60. ex illis cognosces quatenus vrgenda sit hæc nomenclatura.
- 106 Καρδιονόμος agere non est nostrum: contemtus Evangelij non est argumentum castitatis, modestiæ aut grauitatis.
- 107 Non nego, sed per vim ἀνατράχαισον id fieri, aliterque ne à Deo quidem fieri posse, pernego.
- 108 Negatur hoc pertinere ad irrogenitos & alios scelestiores. quippe fratres & credentes alloquitur Apostolus 1. Cor. 4. vers. 6. 7. neque valet consequentia à non distributo ad distributum, Accipilli hoc, Ergò per vim irresistibilem.
- 109 Si nihil assertit mendicus ad Thesauri à diuite accepti possessionem, licet ille manum porrexit, quantum minus assertit homo ψυχικός ad fidei adeptionem, cui & paupertatis suæ notitiam & extendendæ manus facultatem Deus dedit: neutrum à diuite accepit mendicus, imò ne actum quidem produxit ille sine gratiâ.
- 110 Etiam si quis neget, horum verborum hanc esse mentem, non tamen continuò negat dogma, cui assertendo hoc dictum adhibetur. Certissimum est non Deum ab hominibus sed homines à Deo ut vocari sic eligi.
- 111 Efficacem ajo in se & ad id quod Deus ex φιλανθρωπία sua agere instituit, planè sufficientem, licet non sit efficax non obiecto. vid. not. 73.
- 112 Nos autem vindicamus.
- 113 De subsequente gratia id verum est: nam ea cum voluntate hominis actum producit, de excitate secus se res habet.
- 114 Ego verò ista non confundo: per eos qui non modò audierunt, sed etiam didicerunt, intelligo assentientes vocationi; sed quæstio manet, utrùm id fiat per vim irresistibilem.
- 115 Tales esse possunt, qui se præbent dociles ac morigeros renouatâ per spiritum voluntate, licet ille non adhibuerit omnipotentiam.
- 116 Hoc dictum cum seqq. causam conuersionis indicat, quam Deum esse nemo negat: his est de modo conuersionis, qui nullo horum testimoniorum probatur esse irresistibilis.
- 117 Egressus iste ex piorum cœtu, non opponitur permâsioni in fide, sed legitime missioni ad prædicandum. Agit Iohannes de illis qui legitimam missionem aueruentes currebant, ut Ierem. 23. vers. 21. Sic Actor. 15. 24. quidam ex Apostolorum cœtu egressi turbant Ecclesias, &c. Hos ij qui spiritus vñctionem habent, iubentur discernere à pastoribus legitime vocatis ac missis.
- 118 Aut igitur supernacanea fuit superior disputatio, aut non nisi ad inuidiam mihi conflandam, comparata, quasi negem ego, Deum esse fidei datorem. Cùm nihil nisi modum nuper excogitatum, improbem.
- 119 Neque Scriptura hoc dicit, & ipsemet Camero dissimilitudinem in hoc simili agnouit sup. not. 59. 60. 61.
- 120 Omnia hæc dicta agunt de re, quæ sit; non item de modo, quo sicitè que de resistendi actu, qui in credentibus tollitur per actum contrarium; non item de potentia ad resistendum, seu resistibilitate, quam tolli, nullo horum dictorum probatur.
- 121 Non sanè manet, cùm aufertur: At non potuisse manere hinc non equincitur.
- Non magis hoc est absurdum, quàm si dicam eum qui ambulat, potuisse sedere cùm surgeret, id deum absurdum foret, si actus potentiam elidere statueretur.
- Hoc certè quod vult Camero non significant, nisi de ablatione ipsius potentiae ἐπί τῷ: nihil quoque horum ex subiectis Scripturæ testimoniis exculpitur.
- Nempe quia vult etiam ab homine aliquid fieri, cùm ei præcipitur circumcidat cor suum, ut faciat sibi cor nouum, spiritum nouum, Ezech. 18. 31. nec tamen postulat ea ut faciat, quæ non nisi per omnipotentiam diuinam effici possunt.
- Et hæc Metaphoræ concinnè sunt exponendæ, alioqui ad Flacij furios redeundum, quos sup. not. 90. execratus est Camero; nempe si creatio propriè dicta vigeat.
- Negatur, rationem disparitatis vid. not. 62.
- Negatur consequentia: intellectus quidem iudicabit & dicet illud esse bonum; At eius dictamen voluntas liberè admittet, aut respuet, quippe ipsa est libera formaliter, non intellectus. In libero arbitrio, arbitrium intellectui, libertas voluntati assignatur.
- Ambiguè dicitur Vera: vel pro salutari, quæ practica est, quo modo accipitur dicto illo Iohannis: vel pro historicâ & theoreticâ, quæ tamen non falsa statim est, alioqui fallerentur impij qui Christum Deum esse norunt.
- Scripturæ dicta non sunt ad Philosophorum canones exigenda, quam mentis cœcitatem vocat Scriptura, eam voluntatis prauitatem vocarent philosophi, nempe quod, qui eâ laborant, idem faciant quod cæci facere solent. Sic ille aiebat Athenienses scire quæ recta sunt, at facere nolle. Et apud Aristotelem Demodocus de Milesiis dicebat non quidem eos esse stultos, sed ea agere, quæ sunt stultorum. Sunt inter Christianos quoque Cosmopolitas, qui non negant terrena præponderari cælestibus, momentanea perennibus: plerique tamen illa istis anteponunt, non quod discrimen ignorent, sed quod seruare nolint. Num obsecro, cùm Christus dicit seruum voluntatis Domini gnarum plaribus plagis cæsum iri, negat illum nosse quod nosse ait: num ignorauit, cùm mentis cognitione necessario nexu coherere obsequium voluntatis.
- Synecdochicæ locutiones tralatitiæ sunt, tam in sacris quàm in exoticis literis.
- Cum ait Augustinus Deum ita administrare res omnes, ut ipsas quoque res, motus suos exercere sinat; non erat ei propositum diuinam prouidentiam ire imminutam, quod faciebant Manichæi eosque secutus Seruetus, dum volunt res creatas tantum esse quædam Symbola nullisquæ aliquid efficiendum viribus pollere, adeoque Deum alere in pane lucere in sole, vrere in igne &c. Addat quis ἡδὲ ἐξ ἐναντίας credere ac velle in homine. Sicuti ergò non surripiuntur ista prouidentia Diuinæ, cùm proprietates effectaque illa ipsis tribuuntur: ita nec volūtas, quæ sui actus liberum principium ut esset, primigeniæ creationis legè Deus sanxit, prouidentia ipsius subtrahitur. Etenim relinquitur ei. 1. Voluntatis conseruatio. 2. Impedimentorum amotio. 3. Obiectorum oblatio. 4. Concarus diuini (qui propter secundæ causæ à prima dependentiam ei est

- ei est necessarius) præstatio. 5. Circumstantiarum administratio. 6. Voluntatis etiam peccantis in hoc potius quàm illud obiectum, & in hunc potius quam illum finem, directio. 7. Peccati à voluntate profecti intra certos cancellos cohibitio. 8. Eiusdem peccati, vel punitio ex iustitia, vel condonatio ex misericordia. Hæc omnia prouidentiam satis actiuam & permissionem minimè otiosam in hoc negotio demonstrant.
- 132 Hoc verò nihil aliud est quàm Creatoris potentiam & scientiam angusto creaturæ modulo & pede metiri. Qui quæ nunquam sunt futura, fieri tamen possent, positis quibusdam causis secundis (vt 1. Sam. 23, vers. 12.) certissimè nouit; quanto magis nouit, quæ definito tempore, certissimè sunt futura? possem ego longum blasphemiarum Syria hinc texere, si iniuriam, quæ meæ sit sententiæ, liberet retaliare.
- 133 At si nihil certè cognoscere potest, nisi quod ipse efficaciter decreuit, aut non cognoscet peccata, aut ea ipsemet efficiet: præcedente notâ negat Camero, Deum certò nosse, quorsum voluntas sit propensura, nisi ipse eam flectat; Aut igitur etiam ad peccatum eam flectet, aut peccatum futurum præuidere non poterit, si ipsa se flectat voluntas: sed nec permittere aut prohibere aliquod peccatum poterit, quod ne nosse quidem potest, nisi id efficaciter decreuerit. Has Cyaneas enare non est nostrum, viderit Camero.
- 134 Vin' igitur Deum particularem quoque & proximam causam esse actionum humanarum? hinc certè sequetur, Deum non hominem respicere & credere, siquidem denominatio non fit nisi à causa proxima & partiali. is qui voluntatem flectit ac determinat, propriè dicitur velle: flexus ac determinatio voluntatis nihil est nisi ipsissima volitio.
- 135 Non opetum meritum sequetur, sed voluntatis euerio: ex agente voluntario & libero, fiet agens naturale & necessarium.
- 136 Inanis est hic metus *ad eisdem*, scit homo omnia se habere à Deo siue ea acceperit per naturam, siue per gratiam: ab illa est *ad velle*, ab ista *ad bene velle*.
- 137 Absit vt Deum in ordinem causarum particularium cogamus, tametsi causæ vniue salsi concursus particularem minimè adimamus; alioqui nullæ forent actiones, quæ omnes sunt singulares & à generali causâ dependent.
- 138 Fieri non potest vt post nouum lumen menti infusum non afficiatur & commouearur voluntas; sed an ista affectio vel motio, nihil aliud sit, quàm necessaria eius determinatio, id demum queritur.
- 139 Cogitari tamen potest, nutantis & modò huc, modò illuc pro pendentis voluntatis quidam æstus, priusquàm illa se ad alteram contradictionis partem determinet.
- 140 Prohibebit ita vt decet, non physicè aut irresistibiliter, sed modo Ethico. qui congruit potentia ac appetitui rationali. Non decribit consolatio salutem suam in timore & tremore perficientibus: non aberit securitas carnalis ab illis, qui omnia per diuinam omnipotentiam perficienda esse persuasi, se nihil aliud, quàm quod volunt aguntque velle aut agere posse autumant. proinde se debent compressis manibus, complicatisque velis otiosi, operientes vim irresistibilem

spiritus, suo tempore ad futuri & voluntatem determinaturi: ne precibus quidem vacabunt, quando id studium non nisi per eandem determinationem cuiquam obtinigit.

Sollicitudinem tamen ipsa Scriptura nobis passim commendat tamque nobis diffidendum, quàm Deo fidendum moner; Nemo autem nisi stultissimus, periculum in quod incidere non potest, metuit: defectiois metu excussè, simul omnes anxij & religiosi timoris fibræ euelluntur.

Propositis promissionibus ac comminationibus diuinis, aliisque id genus argumentis, faciet vt voluntas, rationalis & libera cum sit, in bonam, quàm in sequiorem partem se determinare malit ac libertate sua ad salutem potius vti quàm ad perniciem suam abuti; nemo enim ita insanit, vt putet semper in æquilibrio suspensam hætere voluntatem.

Non erit Domina respectu Domini Dominantium, sed subdita, etiam ad rationem de quouis verbo otioso reddendam, obstricta: sic vile mancipium mandato herili, vel obsequitur, vel reluctatur liberè; illud cum facit nihil meretur; cum istud plagas meretur. Actus sui Dominam qui voluntatem esse dicunt, hoc vnum spectant vt inexcusabilem faciant, qualis esse non potest, si à principio externo determinatur necessarid. Num verò hanc appellationem etiam in malis actionibus ei inuidebit Camero? Si in istis ipsa se determinat, peccata diuinæ prouidentia subtrahentur ipsique etiam præscientia, vt ostensum notâ 133.

At non nisi gratia auxilio præuenta, excitata, renouata & comitata, ad bonum se determinare potest.

Voluntatem liberè se determinare dicimus: ad bonum absque gratia, eam se determinare posse non dicimus. libertatem ei esse essentialem asserimus: boni & mali rationes in obiecto occurrentes, ad libertatem illam non per se sed tantum per accidens pertinent.

Inuidiosè hoc obijcitur. Illuminatio mutat voluntatem modo qui ei congruit, is autem non est eius determinatio. Oratio Ciceronis pro Ligario mouit & mutat voluntatem Cæsaris, cui antea stabat sententia reum damnare, quem postea absoluit, citrà omnipotentiam aut vim insuperabilem ipsi adhibitam.

Quasi verò mens illuminata & bonum spirituale monstrans voluntati, desinat eidem monstrare, moxque occidat bonum corporale: aut lumen gratia, protinus extinguat lumen naturæ.

Nemo negat Deum sæpè paria imparibus & maiora quandoque deterioribus largiri, sed gradatim id fieri existimamus: & hoc vnum agimus ac fatagimus, vt ea remoueantur, quibus Deus causa peccati statuitur & sua volutati humanæ, libertas eripitur.

Vrique gloriati licebit, sed in Domino 1. Cor. 1. 31. qui solus gratia author & dator: Est autem falsum credentes & contumaces partem habere gratiam, illi præter præuenientem & excitantem habent quoque comitantem & cooperantem, quæ destituuntur isti & sine qua vsus siue actus secundus non existit.

Nulla vsquam exstat precum formula, quæ Deus ore vt flectat & determinet voluntatem

hominis per vim irresistibilem, neque verò orandus est vt sua, sed vt diaboli opera destruat: sua destrueret, si voluntatis naturam euerteret.

151 Præcipuæ partes sunt gratiæ ἀναντιρρήτως quemadmodum in eleemosynis sunt dantis non accipientis, vt ostensum notâ 109.

152 Sententiæ, quæ prædeterminationem voluntatis adstruit, hunc esse factum docet nota 140. eam vide.

Cæterum duodecim ista ἀτοπίματα, totidem sunt μορμολύβεια ad terrorem imperitis incutiendum & inuidiam saniori doctrinæ conflandam conficta, & Pelagianismi calamitosis iniusta, nec tam aderuendam è tenebris, quàm ab obruendam præstigiis veritatem concinnata. Poteram ego. Cameronis sententiam multo speciosiore Manichæismi & Stoicisismi apparatu instructam & exornatam in hæc rheatridium producere, si liberet hanc ferram per eandem lucem reciprocare. Malo autem Deum orare vt ista Ecclesiæ suæ vulnera aut salutaris concordie panacea sanet, aut, quæ sententiarum discrepantia peperit animorum dissidia, saltem mutuæ tolerantie Christiana; charitatis & ἀνεξικανίας epithemate interim mitiget.

AD SUPERIORES

TILENI NOTAS

SALMVRIUM

transmissas:

IOHAN. CAMERONIS

RESPONSO SALMVRIO

Luteriam missa.

TILENVS statim initio notarum suarum demirari se testatur cur à me turbati ordinis sit insinulat^o, idque à me factum potius causatur, suspicaturque necio quid, quod nō edit apertè. Frustrà hæc omnia, quod bonâ tamen cum eius veniâ dictum sit; Nam nec ego ei (licet id iure fortasse facere potuissem) ordinis perturbationem vsquam obieci, quin eius rei iudicium lectori integrum reliqui: nec ipse quod sciam diuersum ab eo qui disputationi nostræ cōueniebat, ordinem sequutus sum, nec suspicandi quidquam vllum præbui argumētum. Tantùm cum in secundæ responsionis principio veluti causæ coniectione essem vsus, remq; per indicem, narraissem, atq; partitus essem, persequuti sique deinceps eodem ordine quo à me proposita fuerat: Tilenus vero aliâ viâ eâ responsionem præter expectationem meam esset aggressus adscriptis notis, postulauit tertiæ responsionis initio, vt quando illo suo more disputaret, mihi meo etiâ vtiliceret. quæ postulatio æqua & modesta, nullam insinuationis speciem habere videtur, verba mea sunt. Quando visum est Tileni ad superius emissa responsionem meam tam multa annotare, idq; ordine diuerso ab eo quem ego institueram: liberum mihi & solutum est eam in respondendo viam sequi, quæ & maxime compendiaris est, & mihi accommodatissima

videtur; eâ tamen lege nihil vt eorum prætermittam, qua notis Tileni continentur, intactum, dum studeo breuitati & perspicuitati. Cuius consilij mei iultus habui & idoneas rationes, quas, vt omnem (si fieri potest) Tileni suspicionem eximam, breuiter exponam. Ac primùm quidem hæc mihi videtur disputandi & acerrimissima & expeditissima ratio, quæ rem totam vno oculorum obtutu intuendam exhibet: quod notæ non faciunt præsertim non iuxta, sed intrâ collocata. Deinde mentem lectoris haud leuiter perturbare solet oratio passim intercisâ atque interrupta, quæ sententiam reddit suspensam & obscuram. Denique mihi videtur disputatio ordine quodam instituta continuataque aliquid præ se ferre magis ingenuum & simplex, ideoque magis decere veritatem: præsertim si nihil prætermittatur, quod quicum tibi res sit prætermisissimum iure queri possit. Quæ cum ita se habeant, non est quod consilium mutem: Itaque quod supra feci & hinc itidem faciam. Quæcumque sparsim à Tileni annotata sunt in vnum conferam certo quodam ordine, eodemque ordine ad singula Deo iuuante respondebo, vt quæ inuoluta sunt tantâ notarum multitudine atque intricata, sic explicata lectoris mentem feriant & afficiant vehementius. sic igitur rem aggredior.

Quæcumq; notis Tileni continentur ea sunt eiusmodi, vt vel præter rem dicta sint, vel simpliciter affirmata aut negata nullâ (vbi id imprimis factum oportuit) subiectâ ratione, vel faueant meæ causæ; vel eò spectent, vt (id quod ego superiori responsione contenderam) nihil mihi concessisse videatur, quod causam quam ago iauet; vel vt sua vindicet; vel denique vt mea argumenta, quibus eius sententiam oppugno, refellat.

Et quidem præter rem hæc dicta contendo. Primò quod 10. notâ monet *promissionem esse vniuersalem, omnibus obtingere qui vocantur. Cæterum non esse absolutam sed etiam (me monente) conditioni iunctam.* Quorum ista spectant? Promissio iuncta conditioni est vniuersalis, monente Camerones: Quid tum postea? Ergo conditio vniuersalis est; nego id sequi. Et verò eo loco ad quem Tilenus hanc notam apposuit, aio disertis verbis distinctas esse quæstiones, cur hic potius quam ille promissionis compos reddatur (nempe ad hanc quæstionem responderi potest hic præstitit, ille neglexit conditionem quam promissio requirit) & hanc vnde factum sit vt hic potius quam iste conditionem quam scædus exigit, exhibuerit. vnde contendit harum quæstionum (quæ inter se ad eò distatæ sunt) explicationem ab Apostolo distinctè fuisse tradendam. Hæc igitur Tileni nota otiosa est.

Deinde non possum diuidare cur notâ 11. monuerit, verti statum causæ in eo quod eo loco quem notauit, dixi rationem vnde fit vt præstetur promissio, diuersam esse à ratione quâ fit vt conditio impleatur. Nam videtur sic profectò mihi concedere quod volo. volo enim Apostolum vtrumque agere, vt impletè prius promissionis, deinde præstitæ conditionis ab hoc potius quam ab illo rationem reddat.

Tertiò non possum assequi quo consilio notâ 19. obseruari ponit à me absolutum decretum eo loco

Not. 10.

Not. 12.

Not. 19.

loco

loco quo celeberrimum Scripturæ locum non est omnium fides, ab eius interpretatione assero. Quasi vero id negem. Ego vero de cetero quod vocatio sequitur, quæ hic illi præponitur absolutum esse constanter totâ hac disputatione contendo; imò præcipua quæstio, de quâ nunc in ter nos agitur, hæc est: Sitne absoluta Dei voluntatis, an (ut ita loquar) conditionata potius, quod in vocatione hic illi præponitur. Quod vero ait id decretum à me poni, non probari; in eo errat primum, quod à me exigit ut thesin probem eo loco quo partes sustineo respondentis. 2. quod negat id à me probatum quum totâ hac disputatione id egerim effecerimque, aded etiam hoc ipso loco, vindicatâ genuinâ interpretatione horum verborum, non est omnium fides tam firmis documentis ut Tilenus ea non potuerit labefactare, quod ego tum ostendam, cum respondebo ad ea quæ affert ad interpretationem suam asserendam.

Nota 18. *Quid nec illud quod spectet video, quod notâ 28. monet pares naturali prauitate, dispares esse posse malitiâ acquisita. Egone id vnquam negaui? imò eo loco ad quem Tilenus hanc notam adscripsit id exerte notauit: verba mea sunt. Sed hic semper recurrit questio, vnde profectum fuerit, ut generosiores is fuerint qui natura conditione pares fuerit. Videntur ut vtrumque tuear, naturæ paritatem & imparitatem prauitatis acquisitæ? Tan à n quæro vnde oriatur ista disparitas? quæ n ad quæstionem Tilenus nil respondit. Ego vero quod hic illi præstet, cum sit vterque natura conditione par, à Deo totum pendere sentio, idque & alibi sæpe & eo loco respondi.*

Nota 19, 32, 33, 75. *Quid nec eius consilium quod fuerit possum intelligere, du n notis 29, 32, 33, & 75. mihi gratulatur & mirifice exultat quasi re confecta, eo quod a falsos omnes quique vtuntur ratione, quibus Deus non indulget tantam lucem quantum suis electis impertitur, statuam non modò prauitate originali, sed actuali item, se ea luce præstitisse indignos, & quidem eiusmodi eos esse, in quibus hæreat scilicet omnis culpa. Quæ in re (quidquid autemet Tilenus) neque Doctores Geneuenses neque Synodum Dordracenam habeo dissentientem. Sed quid hæc ad causam quam agimus? controuersia enim inter nos iam est, vnde proficiscatur ut, cum omnes adulti & qui mentis compotes sunt suis peccatis sese hac luce præbeant indignos, Deus eam velit huic potius quàm illi affulgere. Tilenus id occultissimis meritis tribuit, atque hac in parte se tuetur autoritate Augustini, qui ut modò deprehendi (suprà autem conieceram, non enim erat liber ad manum) eam ipsam sententiam retractauit. Ego vero Dei misericordix hoc adscribo. Et si vero darem (quod nullo modo do) discrimin illud esse in occultissimis meritis positum, quæstio eadem recurreret, vnde fiat ut hic potius quàm iste occultissimis meritis præstiterit.*

Nota 104. *Sextid miror quæ mente Tilenus vir doctus & Theologus notâ 104. eius rei iudicium voluerit esse penes lectorem, quæ iam rationibus demonstrari oportuit: idque refertis prius argumentis quæ contra fuisse allata, tum ad ipsius sententiam refellendam, tum ad rationes quibus nititur confutandas, satis nouerat.*

Denique non possum (ut hoc caput conclu-

dam) perspicere quid spectarit, dum cum totâ hac disputatione nullum animi irati ediderit argumentum, tamen notas suas ita clausit, ut non modò iræ sed etiam exandescentiæ non leuem dederit significationem. Nam ego quidem, quod sciam, non nisi modestè egi, gnarus quam causalem, apud quem, & cum quo agerem: sed hæc ut ipse Tilenus monet ferenda non premenda sunt.

VENIO nunc ad secundam classem earum rerum quæ notis Tileni continentur; multa enim vel affirmat simpliciter, vel negat nullâ additâ ratione, etiam vbi nihil affirmari aut negari nisi subiectâ ratione oportuit.

Cuiusmodi illud est I. quod cum ego dixissem multo magis pugnare cum humanâ ratione, ut Deus huic potius quàm illi fidem indulgeat, quàm ut Deus istum credentem iustificet, hunc incredulum damnet: Tilenus satis habuit id negasse notâ 6. nullâ adhibitâ ratione. Quis vero miretur magis cur Deum eius potius miseret, qui verâ fide ad misericordiam confugit, quàm illius qui iustitiâ suâ fretus misericordiam aspernatur? Quis id (inquam) magis miretur, quàm vnde fiat, ut hic potius tantâ sui tantaque Dei cognitione donatus fuerit, ut potius quàm n iste ad Dei veniam recurreret? nam hæc certè occulta ratio est, illic manifesta.

Secundò cum dixissem, si detur discrimin esse inter typos Isaacum Ismaelem, Iacobum & Esauum, proclive esse probare discriminis rationem, haud eam esse quam Tilenus affert, lectorem ablegat notâ 12. ad ea quæ suprà notauit notâ 19. Quasi ego ea omnia non confutassem luculentè tum in Analyti cap. 9. Epist. ad Rom. tum in Anilyseos defensione. Certè non potest quod ego euici Tilenus iure, ni rationes omnes meas expendat atque refellat, quod non fecit, hætenus, imò nec tentauit, scripto inquam, nam quid cogitarit non laboro scire, ipse nouerit.

Eiusdem est farinae quod notâ 15. Tilenus profiteretur se mirari cur denegationis lucis Evangelicæ absolute consideratâ à me mentio facta denud fuerit, cum is scilicet eam quæ à me adhibita est denegationis absolute & comparatè consideratâ sit actionem, in superiori annotatione (notâ videlicet 2.) grauissimo incommodo laborare demonstrarit. Nam quod sit id incommodum ego, hætenus non potui deprehendere, imò verebar potius (ut quod res est fatear) ne Tilenum virum grauem & eximium Theologum (hæc vnica causa excepta) nimis videret urgere si id incommodum excussissem quod ille incommodum existimat. Sed quando is eo me prouocat, dabit veniam si quod non erat animus facere, id hunc faciam. Et quando mihi iam congregandum est proprius, repetenda mihi est & explicanda illa distinctio quæ usus sum: Dixi igitur nemini Deum Evangelij lucem denegare innocenti sed nocentè iam idque commérito. Sed cum nemo sit qui audeat se ex nocentium numero eximere, dixi quæri non iam cur alicui nocenti Deus denegat Evangelij lucem (id mihi est absolute lucem denegare) sed cur huic potius quàm illi denegat, cum sit us omnes rei (id est mihi comparatè denegare) Videamus iam quo incommodo Tilenus hanc distinctionem putet laborare. Nouerit, inquit, Deus si ita

se res habet,) vt peccator conuertatur & uiuat : Item noluerit omnes homines venire ad cognitionem veritatis. Audio. iam videtne Tilenus vt idem absurdum eius sententiam sequatur ; ille enim ait idem negari quibusdam lucem Euangelij, quod indigni sunt. Qui potest inquam ; nam si Deus omnium vult conuersionem , vult etiam indignorum conuersionem : vnde verò fit vt Deus omnibus qui tantâ luce indigni sunt , imò verò pariter indigni , non indulgeat indiscriminatim eam lucem ? Cur his potius eam quam illis impertitur ? Hic profectò Tileno hærete aquam necesse est : Nam quid respondeat : hos illis minus esse indignos ? At fatetur postremæ annotationis (quam iam examinamus) notâ 35. æquè sceleratos aliis sceleratis præponi : sed hoc fortasse non concedit ex animo sed figuratè. Quidquid sit, quando non conuertuntur nisi qui impij sunt , quomodo velle dicatur Deus conuersionem omnium promiscuè, quâ omnes impios non promiscuè conuertit ? Nam sanè Tilenus facillè concedit haud omnibus affulgere lucem Euangelij : omnium autem conuersionem vult Deus ex hypothesi. Respondebitne id restringendum esse ad minus malos ? Ergo, inquam, nequissimorum hominum conuersionem nolit Deus. Itaque in eo quod non conuertuntur, haud peccant ; Nam ex hypothesi Tileni non peccatur eo quod fit, Deo nolente prohibere quominus id fiat. Quid igitur est ? cauillabimurne frustra dictum à Domino, *nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur &c.* Tam interest Tileni quam mea, nodum istum soluerè ; docet enim is voluntati quâ Deus vult conuersionem, resisti posse : exponat quâ fieri id possit & definita quæstio erit. Mea quidem certè hæc sententia est (quanquam in hoc genere licet aliquid ignorare) voluntatem Dei duobus modis intelligi in Scripturâ ; Est enim voluntas Dei quâ decernit & statuit. Hinc voluntatem sequitur effectum & quidem necessariò, siquidem fieri non potest vt consilium Dei irritum sit : Huius voluntatis mentio fit Psalm. 115. vers. 3. *Deus noster est in celo, omnia qua vult facit.* Sed & est voluntas quâ Deus vel præcipit simpliciter aliquid fieri ; vel ita etiam, vt eâ re quam præcipit, insuper delectetur : Sic præcepit simpliciter Abrahamo vt filium immolaret, non delectatus est tamen eâ immolatione, quamuis Abrahami animum gratum habuit, quem tamen non exegit solùm, sed præterea etiam immolationem (alioqui nulla fuisset Abrahami obedientia eam parantis, & verò ni inhibuisset Deus præstantis reapse & factis.) At nobis quotquot sumus ad alti aut vllum habemus vsum rationis nõ modo præscribit si sem, præsentiam & conuersionem ; verum etiam ex eâ si præsterit, maximam caput voluptatem. Hæc est illa distinctio quam attribui supra, quamque ego demonstrassem elusam fuisse tantum non elisam à Tileno, nisi Auditores fuissent interfati, vt constat ex actis Collationis. Iam verò iuxta hanc distinctionem, aio non pugnare ista, *Deus omnium indiscriminatim conuersionem vult, voluntate nempe, quâ iubet aliquid fieri, quâque eo quod iubet delectatur :* Et, *Deus nonnullorum tantum conuersionem vult, voluntate nempe quâ decernit & statuit.* Neque vereor ne Tilenus hic respondeat, sic Deo

Nota 35.

tribui duos circa vnum idemque obiectam pugnantes affectus, quando ipsum ei obijci potest ; Non vult enim is Deum omnia decernere quibus delectatur : Itaque hæc in parte inter nos conuenit. Cæterum minime pugnant ista vt Deus id præscribat fieri eoque delectetur, quod tamen non statuit & decernit fieri, non magis quam vt aliquis velit secundum quid, quod simpliciter tamen haud velit. sic liceat sanè nobis (qui in ænigmate tantum videmus) de Deo loqui, dummodo ne existimemus nos altitudinem & abyssum illam sapientiæ Dei esse emensos, penitusque comprehendisse.

Quandò aio affirmari tantum à Tileno, non probari notâ 30. & 83. vnum illud Ecclesias Belgicas turbare, quod statuatur causa denegatæ lucis adultis & qui rationis compotes sunt, non modò peccatum originale, sed etiam peculiaria vniuscuiusque peccata : Immodè illud est quod eas vexat imprimis, quod exorti sunt nonnulli qui Iesuitarum Fenscæ, Molinæ, Suarezij & eorum qui inter Scholasticos impurissimi sunt, placita sequuti, Deum *occultissimis* hominum meritis adduci docuerunt, vt horum potius quam illorum in conferendâ gratiâ lucis Euangelicæ rationem habeat. Et quid aliud quæso rotâ hac disputatione à Tileno agitur, quam vt non in solo Dei beneplacito, sed in homine ratio quæratur discriminis, cur Deus cum istis agat quam cum illis munificentius ? Si aliter sentit, sit disputandi, sit contendendi, sit quæso turbarum tandem finis.

Not. 30. 83.

Quandò miros simpliciter notâ 41. negati nullâ allatâ ratione voluntatem determinari necessariò in omnibus ab intellectu, cum ego hac in disputatione non id affirmari tantum, verum etiam probarim. Porro eadem notâ mihi parum constanter adiectam videtur illud *in omnibus* ; sic enim videtur tacitè concedi *in quibusdam* determinari necessariò ab intellectu voluntatem : Quod si mihi dat, cogetur itidem dare, non pugnare cum voluptatis libertate ab intellectu determinetur. Nam cum libertas sit proprietas naturam voluntatis consequens, tam non potest ab eâ *in quibusdam*, quam non potest *in omnibus*, seiungi : seiungitur autem *in quibusdam*, siquidem vt determinetur ab intellectu, pugnet cum eius libertate, nempe si detur (quod videtur dare Tilenus) *in quibusdam* eam ab intellectu fisti ne aliorum deflectat. Deinde vnica semper est voluntatis ad intellectum *quæstio* ; itaque & operationum vnica pariter *quæstio* erit ; Nam quæ est actuum priorum ad se inuicè ratio, eadem est etiam inter se ratio actuum secundorum : si igitur voluntas determinatur ab intellectu aliquando, & semper determinabitur, nunquam enim amittere potest quod est essenziale.

Nota 41.

Etiã illud demiror quod notis 89. 90. 91. inuidiosè obijcitur pijs & procul dubio maximis viris ea sententia, à quâ maximè abhorrent ; Nam etsi contendant fidei ingenerationem similem esse excitationi motui, tamen non negant eam *ullo modo* differre ; quod si non negarent paulò minus facerent, quam si insanirent, id quod ab illis pene dixerim heroibus quam longissime abfuit. Sanè mortem animæ à corporis morte egregè & diuinitus planè distinguunt, quod ego alibi demonstravi, & si id nunc ageretur prolatis ex

Nota 89. 90. 91.

401

eorum scriptis testimoniis possim demonstrare. Qui enim obsecro Manichæum & Illyricum illum Ecclesiæ Germaniæ turbatorem vehementius & splendidius & fortius confutarunt? Nam quod Tilenus beatæ memoriæ Calvinum insinuat, quasi præparationis ad interitum causam in solam Dei voluntatem conferret, vel ipse locus quem citavit Calvinum hæc suspicione liberat. Sanè si quid durius à Caluino dictum est, Augustinum autorem habuit, & benigna interpretatione & potuit & debuit emolliiri; præsertim cum Calvinus in scriptis suis passim, adeoque Zanchius & Beza inculcent subinde interitus nostri & causam & culpam apud nos residere. *Abstineris peritus & dolus malus* vetus formula est, vt & illa *inter bonos benè agere oportet*: Certè præ illis (ausim dicere confidenter) nos pumiliones & minuti theologi sumus. Quod cum non neget, in d' verò vltro profiteatur Tilenus, miror quid ei venerit in mentem vt præter rem, tam acerbè tamque iniquè cum illis ageret. Sed illi huius consilij, quæ me fugit ratio, fortè constat, ipse viderit.

Nota 112. Sed & illud magnoperè miror, quod notâ 112. simpliciter ait vindicasse se rationes quibus ostendere conatus est, subesse in hominibus rationem, cur Deus horum potius quàm illorum corda emolliat, hosque ita illis præponat; cum tamen id nusquam ab eo factum sit, nisi fortè animi cogitatione, ad quam non puto meum esse, donec innotescat, respondere.

IAM VENTVM est ad ea quæ Tilenus mihi concedit, quæque meam causam imprimis iuant, cuiusmodi, vt inde ordiar, illud est quod notâ 29. (quo loco dixi *discriminis inter eos qui natura conditione pares sunt, quosies contingit vt hi illis (exempli gratiâ Bercænses Thessalonicensibus) generosiores sint, causam vni Deo esse tribuendam, cui scilicet omni excellentia laus deberur, cum inter hos & illos comparatio instituitur.*) Til. id assentitur, modò ne reiectionis ratio in nudam & solam Dei voluntatem rejiciatur, sed in actualia hominum peccata. Obtinemus igitur quod volumus, quod hic rejicitur sibi debet, quod eligitur iste, Deo. Ergo reiectionis ratio aliqua reddi potest præter Dei voluntatem, non potest reddi electionis ad fidem & penitentiam quam vita sequitur, alia ratio, præter meram Dei gratiam. At hoc est quod quærebatur; an vt causâ denegatâ lucis (dum absolute consideratur ea denegatio) ratio est in nobis; sic etiam dum indultæ lucis ratio quæritur, eadem in nobis ac non potius in solo Deo reperiri queat.

Nota 35. Secundo notâ 35. concedit mihi Tilenus & quædam verba eius sunt, *sic flauit veritatis sceleratos æquè sceleratis præponi in vocatione*. Ergo inquam discriminis ratio non est in occultissimis hominum mentibus. Nam quæ sunt paria seu in malo seu in bono, ea vero nequeunt facere discrimen: Hoc igitur assequuti sumus: Nam de perseuerantiâ & progressu diuersa quæstio est; quæque pertinet ad Thesin 4. in cuius disquisitione nondum versamur: nos eâ profecti sumus. quid sentiremus, sed prius ista quæstio definienda fuit. Nam sunt nonnulli qui etsi negent in primâ vocatione Deum nullam requirere conditionem præcedaneam, concedunt tamen in perseuerantiâ requiri: à quibus nos dissentimus, nullam enim putamus fingi

posse animo perseuerantiæ conditionem quæ ipso perseuerantiæ dono non comprehendatur: Itaque hæc duæ quæstiones (quod & nos fecimus) seorsum agitandæ fuere: Cæterum ne eam penitus videar defugisse, fateor primam vocationem non esse ita perfectam vt non possit ei subinde aliquid adijci, sed huius adiectionis rationem nullam video nec agnosco, præter gratiam Dei; Quod sic demonstro. Est lux quædam præcedanea quæ excitat affectum & desiderium maioris lucis, vnde preces oriuntur, & preces sequitur nouæ lucis affusio: dico hæc omnia ordinè fieri, lux præcedanea tanta est vt afficiat animum studio maioris lucis, vnde necesse est sequi preces, & preces nouum Dei donum lucem succedaneam. Sed lucem istam præcedaneam quam secutum est tam sanctum desiderium, aio maiorem eâ luce fuisse quam par desiderium non esse sequutum. Cum verò maioris lucis copia sit à maiori illuminatione (nam illuminamur, vel fatente Tileno; *irresistibiliter*) aio maiorem gratiam illuminationis iis indultam qui tantam lucem perceperunt, vt affectus nouæ lucis in iis excitatus sit; quàm fuit ille lucis modus quem par affectus non est sequutus.

Quod verò notâ proximè sequenti nempe 36. Tilenus quod concesserat, videtur retractare; Nempe vult impuritatis esse quodam gradus, proindeque & innuit (si rectè assequor quid velit) minus impuros præferri in vocatione magis impuris. Aio primum in eo mihi non constare quæ Til. sibi constet; nam supra factus est (saltem largitus est) sceleratos æquè sceleratis præferri: nunc (& quidem è proximo) id ipsum quod dederat repetit; sed quo iure iam videamus. Apostolus negat hominibus impuris & contaminatis patere aditum ad regnum cælorum: Vllane hîc distinctio est præter eam quam fecerit fides & penitentia? Tum subiungit, *atqui tales eratis nonnulli*. Magni est Tileni authoritas, & quidem illius magno merito, sed Apostoli authoritas, credo, præponderabit, cumque Tilenus haud ægè feret sibi prælatum, imò gaudebit potius, atque in eo triumphabit. Sed hoc iterum obseruabimus infra loco idoneo Deo iuuante.

Concedit voluntatem non resistere quatenus est determinata, notâ 45. Ergo, inquam, nec cogitur; nam in eo qui cogitur voluntas semper resistit. At hoc vnùm est, quod eo loco ad quem Tilenus apposuit hanc notam quærebatur: An datâ voluntatis determinatione à Spiritu Sancto profectâ, sequatur coactio; nam de eo quod resistit quum est infra videbitur.

Nota 46. concedit præterea, in intellectu quantum satis est illuminato, nullam esse pugnam: quo videtur innuere in intellectu non illuminato quantum satis est, esse pugnae locum; non enim temèrè à viro docto adhibita est restrictio illa *quantum satis est*. Atque in eo duo mihi vidèor adeptus quorum prius illud est, in intellectu aliquando pugnam esse intellectus aduersus semetipsum, prout diuersa inuenerit obiecta, ideoque non rectè colligi ex eo quod voluntas pugnat interdum cum intellectu, voluntatem non flecti *irresistibiliter*; cum Tilenus qui intellectum vbique affirmat *irresistibiliter* illuminari, agnoscat tamen pugnam in intellectu: Itaque ex pugna perperam aio colligi illam *resistibilitatem*. Sed

respondebit fortasse Tilenus, pugnam oriri inde quod intellectus non plenè & perfectè illuminetur. Et nos vicissim respondemus idiplum in causa esse cur voluntas interdum videatur reniti. Deinde quæro, an intellectu plenè illuminato voluntas possit obniti? Non videtur sane; sic enim ferretur non modo in id quod vel re ipsa, verùm etiam id quod malum videtur; nam intellectui qui prorsus illuminatus est, quod est in se malum, idem malum esse videtur. Sed de hac re postmodum fusiùs. Nam quod causari possit Tilenus nemini id in hac vita contingere, vt mens penitus illustretur, id nihil aliud facit quam voluntatem sequi mentem pro illuminationis modulo, quæ nostra sententia est toties iam & inculcata & probata.

Nota 47. Concedit nota 47. esse actiones quasdam inuoluntarias non simpliciter sed secundum quid, vt sunt abnegantium fidem ingruente persecutione quoniam (inquit) hoc quàm illud malum perpenso omnibus circumstantiis. Ergo, inquam, perpenso circumstantiarum voluntas sequitur, quamque circumstantiam mens esse magis momentosam iudicat, eò propendet voluntas; alioqui enim ferretur voluntas non iam dico in malum quod est re ipsa (quod plerumque facit) sed & in malum quod videtur. Eiusdem generis est quod supra in collatione ei imprudenti credo excidit, voluntatem animaduerso periculo quod veritati est adiunctum, respuere veritatem. Non enim vt arbitratur voluntas animaduertit sed mens: Itaque si mentis animaduersione periculi, mouetur voluntas, determinatur à mente. Et si mens maius esse periculum monuit, quod minus fuit (quod in persecutione sanè facit) error mentis voluntatem agit transuersam: contraque qui lenius periculum insuper habuerunt vt grauius effugerent rectius iudicarunt. Porro iudicare mentis est: Sic stat mea sententia immota.

Nota 77. Notà 77. assentitur Tilenus Deum isti peccatori iultè denegare, quod huic misericorditer indulget, idque in primâ vocatione; nam de eâ duntaxat eo loco ad quem adscripsit hanc notam inter nos agitur: Obtinui ergo quod volui, discriminis rationem non esse in occultissimis hominû meritis, sed in Dei solâ misericordiâ hunc peccatorem illi præponentis. Cæterùm de adultis hîc agimus, quique vsum rationis habent, quorum nemo est qui præter illud originale peccatum non contraxerit peculiaribus peccatis nouam insuper labem, quâ se duplo reddidit indigniorem & execrabiliorum.

Nota 80. Notà 80. Concedit eos qui meritum congrui ponunt sibi aliisque imponere. At certè id faciunt qui rationem discriminis cur Deus hunc potius quam illum dignetur vocationis gratiâ, in eo ponunt quod hic iste dignior fuit, quæ Tileni sententia est qui collocat discriminis rationem in occultissimis hominum meritis iuxta mentem Augustini lib. 83. questionum, quæst. 68. quem locum (vt iam monuimus) Augustinus retractauit. Atque idiplum nititur probare Christi auctoritate, qui iubet discipulos eos demum docere qui digni sunt; quam dignitatem contendit eam esse quæ conuersionem præcedit, idque satagit vt tueatur & defendat notâ 22. Cuius autem ponderis ea defensio sit quamque vim habeat, videbimus infra cum series responsionis id exiger.

Nota 86. concedit insanire eos qui statuunt per hominem fieri vt aueratur cor lapideum. Quid igitur de iis statendum est qui docent gratiam Dei esse communem iis quibus cor lapideum non est ablatum, cum iis quibus est ablatum. Sanè eos necesse est quò quò se vertant, eò cogi vt dicant, cordis lapidei ablationem propriè humanæ voluntatis esse opus. Nam vt supra disputauimus effectum propriæ potius quàm communis causæ attribuendum est: iam gratia Dei ex hypothési causa communis est, voluntas sese inclinans causa propria conuersionis. Aio igitur conuersionem magis propriè humanæ voluntatis quam diuinæ operationis effectum dici, si hypothesis vera est: Illud autem affirmare est ex sententia Tileni insanire, ergo hypothesis quam illud sequitur absurda est. Sed de hac re infra denuò videbimus, loco magis idoneo.

Quarto iam loco collocabo ea quæ affert Tilenus vt ostendat se nihil omninò concessisse quod faueat causæ meæ. Primò igitur cum mihi concessisset interiectam esse parenthesin inter versum 10. & 30. cap. 9. Epist. ad Rom. ex eoque effectissem nulla necessitate versum 30. cum proximè præcedentibus iungi. Respondet notâ 2. aliud esse simpliciter aliquid concedere, aliud non negare id quod causa quam quis iuretur non officit. Verba sunt Tileni superioris annot. notâ 16. Neque negavi hîc aliquam esse parenthesin, neque versus illos esse *παρθέτους* dissimulavi. Operæ pretium verò est obseruare ad quæ responsionis meæ verba hanc notam apposuerit: verba mea sunt, vt hæc ratio nullū habeat pondus probandum est, ista vltimo loco posita (nempe. Quid igitur dicemus?) nullâ interiectâ parenthesi. Ad hæc, illa Tilenus (neque negavi neque dissimulavi parenthesin esse, versus esse *παρθέτους*) notauit: Non potui apertius mihi concedere esse *παρθέτους*. Sed age nolo Tilenus mecum egerit tam liberaliter, satis mihi est quòd hoc loco non negat esse *παρθέτους* quamuis neget id officere causæ suæ: De vtroque iam videbimus. 1. quòd non negat esse *παρθέτους*. 2. quòd negat id officere causæ suæ. Si non negat esse *παρθέτους*, cur ita fetorquet vt nullam probet esse? Si illa *παρθέτους* nò nocet causæ suæ, cur in eâ refellendâ tantopere estuat? cur me criminatur ac si atrum Apostolo signum alleuissimè, ea quod *παρθέτους* esse dixi à 10. vers. ad 30? Sed benè habet, quidquid sit, ne nunc quidem Tilenus negat esse *παρθέτους*; Ergo, inquam, non negat versus 30. cum 10. posse coniungi, id enim demum est non negare esse parenthesin. Itaque nulla necessitate ex eo quod Apostolus clausit cap. 9. his verbis Quid igitur dicemus? conclusit Tilenus ea quæ inter versum 10. & hæc verba interjiciuntur, eodem quòd hæc verba pertinere: Nam quòd notâ 4. me sic argumentantem facit, postremi quatuor versus possunt coniungi cum præcedentibus; Ergo Esau & Iacob non sunt eiusdem rei typi, in eo vehementer errat. Ego enim non sic argumentor, tantùm cum is ex eo quod Apostolus caput iis verbis conclusit conatus esset efficere Isaacum, Ismaelem, Iacobum & Esauum eiusdem omninò rei typos esse, negavi id sequi; cum fieri possit (concedente hoc mihi ac vltro largiente Tilenò) vt vltimi versus cum nono interiectâ parenthesi iungerentur. Quòd verò notâ 3. affirmat (non autem probat) magis necessarium esse nexum versus 30. & sequentium cum proximè præcedentibus ex

Nota 86.

Nota 2.

bus ex ratione grammatica, quam sit eorum diuulsiō necessaria ex vlla ratione theologicā, postmodum Deo iuuante refellemus.

Secundo loco quod ego contenderam, à Tileno superioris annotationis notā 17. mihi concessum, non multum interesse vtrius hæc verba sint *ἐκ τῶν* 5. *At fieri non potest.* Pauline an Iudzorum; indidemque effeceram nihil esse absurdi vt statuatur illa Pauli esse verba, proin teque id impitimus causam meam iuuare qui hinc ordiar analysin (quatenus pertinet ad causam de quā iam inter nos controuersia est) Tilenus *lectorem iubet* notā 9. *quid & quatenus concesserit ex nota 17. superioris annotationis petere.* At qui illā notā hæc eius verba sūt, *tamen etsi largiar Camerovi. esse hæc Pauli verba ciccum non interdum.* Ergo, inquam, Tilenus arbitratur, quod illa verba sic interpretatus sum, id admittere posse: Itaque non putre aut fluxum iecerim analyseos meæ fundamentum, vel ipso Tileno assentiente. Quanquam nisi Tilenus id concessisset ego ex serie disputationis Apostolicæ euicissem; quæ penè incomparabilis viri ob pietatem, fecunditatem ingenij & doctrinæ copiam, M. Bucerii sententia fuit. Certè Syrus interpres hunc locū sic reddidit: *לא הויה גיר מפל בפלר מלה* 7. Sed manum de tabula ne videamur captare digressiones. Mihi satis est quod id quod suprà obseruaueram ne nunc quidem adhibita posteriori cura, Tileno displicet; non enim retractat quod iam concesserat: Quid autem & quantum concesserit iam vidimus.

Tertio contenderam Tilenum mihi concessisse not. 27. superioris annotationis, diuersos esse typos Isaacum & Ismaelem, Esauum & Iacobum, dixeramque, quando concessa est diuersitas typorum, procliuè esse diuersitatis rationem reddere: eam nempe quæ à me suprà reddita est in analysi cap. 9. Epist. ad Rom. atque in eius meæ analyseos defensione, ad quam Tilenus nihil respondet. Itaque quod hic dicitur notā 12. in eum locum contuli quo congeffi ea quæ affirmat aut negat, minimè vero probat, id quod vnicè fauet analysi meæ.

Quarto loco affirmaueram Tilenum concedere (notā 33. superioris annotationis) versibus 27. 28. & 29. agi de vocatione: id vero non negat Tilenus not. 13. Tan̄ ūm monet *non esse questionem de vocatione simpliciter, sed de vocationis modo.* At, inquam, etsi inter nos de modo vocationis controuersia est, attamen hoc loco satis mihi superque est obtinuisse Apostolum agere de vocatione. Vnde efficitur non agi iis quidem in locis qui citati sunt de Iustificatione; ideoque diuersos esse typos Esau & Iacobi à typis Ismaelis & Isaac, quemadmodum vocatio & Iustificatio res sunt diuersæ: Cum enim Ismael & Isaacus typi sint iustificationis indultæ & denegatæ, Iacobus & Esauus diuersi erunt typi, nempe vocationis denegatæ & indultæ. Porò magnum est discrimen inter vocationem & iustificationem; nam vocatio præcedit, iustificatio sequitur: iustificatio præsupponit aliquid (vt ita loquar) nempe fidē & pœnitentiam; vocatio efficax ponit hæc, non autem præsupponit. Denique iustificatio versatur cità obiectum iam præparatum & constitutum, atque, (vt loquitur Tilenus) vestitum; at vocatio constituit, præparat & obiectum vestit & ornat; Votum enim Deus populam qui non erat populus;

quemadmodum vocat ea quæ non sunt tam efficaciter, vt quæ non erant, fiat.

I AM eò deuenimus, vbi considerandum erit quibus rationibus Tilenus vindicet argumentas quibus vsus fuerat in superioribus annotationibus, vel ad sententiam, vel ad analysin meam referendam. Sic igitur ego statueram in his potius quam illis saluari gratiā donandis Deum meram sequi voluntatis suæ libertatē, qui, inquit Apostolus, omnia efficit *ἐκ τῆς ἐξουσιᾶς* ex consilio voluntatis suæ. Quoniam verò Tilenus locum Scripturæ protulerat ex 2. ad Thessal. cap. 3. vers. 2. Indeque conatus est efficere, vt quod quibusdam negetur fides, id ipsorum proteruita sit adscribendum. Respondi primò non sic concludi quæstionem. Nos enim quærebamus non cur quibusdam denegetur fides absolute, sed cur his potius quam illis denegetur, quando horum & illorum proteruita par est: Tilenus autem concluderat quosdam proteruita suā fidem aspernari, quod non fuerat negatum. Quid ad hæc Tilenus? Miratur notā 16. me repetere distinctionem denegationis absolute & comparate consideratæ, quam is vt dicitur expēderat, quæque grauissimo scilicet incommodo laboret: At non hic repetij vllam rationem à Tileno refutatam, tantum monui non concludi negatum, id quod in omni disputatione respondentem oportet exigere, interrogantem verò præstare, ne discedatur à quæstione. Debuit ergo Tilenus vel ostendere non fuisse id negatum, quod ego negatum contendo; vel demonstrare negatum à se conclusum: Quorum neutrum cum præstiterit, aio rationem quam petiuit ex Apostoli loco (de quo nunc agitur) nullius esse momenti, neque vilo modo à Tileno esse vindicatam. Sic enim rationatus sum: Ea ratio quæ non efficitur vt probetur quod erat in quæstione, nulla est; sed ratio qua vsus est Tilenus eiusmodi est; Ergo nulla est. Maior est extrà omnem controuersiam. Minor euidentissima est; Quæritur enim totā hac disputatione non ratio denegationis absolute sed comparate consideratæ. Tileni vero ratio ostendit cur absolute denegetur fides, non ostendit cur huic potius quam illi denegetur; aliam vllam posse reddi rationem præter consilium diuinæ voluntatis. At id est nempe quod quærebatur. Nam quod notā 15. verbis illis Apostoli secundum propositum voluntatis eius cui omnia facit ex consilio voluntatis; contēdit causam & modum operationis diuinæ denotari, eumque modum ait *semper esse efficacem*, facit hoc omnino ad causam nostram. Nam cum eo loco agatur de vocatione eorū qui prædestinati sunt, oportet eam vocationem hoc pacto semper esse efficacem, vel tacente Tileno; atque id profectò vox illa *ἐκ τῆς ἐξουσιᾶς* liquidò demonstrat. consulatur quæso locus Apostoli conferaturque diligenter tum cum præcedentibus, tum etiam cum consequentibus. atque ita omnino liquebit Apostolum agere de efficaciā vocationis nostræ eo loco, quæ in eo sita est quod vocati paremus: tum enim demum vocatio dicitur fuisse *ἐκ τῆς ἐξουσιᾶς* cum ex vocatione nascitur fides, pœnitentia, serium honorū operum studium, denique vita noua. Non tum cum exigitur simpliciter fides quæque fidem sequuntur reliquæ virtutes, ita tamen vt optio nobis sit soluta; neque enim id agit eo loco Apostolus, vt suspicatur Tilenus. Quod verò eo loco

Not. 16.

Not. 13.

Not. 15.

monet agi non de principio, sed de progressu regenerationis, causâ quàm tuetur plurimum nocet. Nam si tantâ opus est efficacîa (quantam Apostolus eo loco deprædicat) in iis qui iam regeniti sunt, quan o magis erit iis necessaria qui sunt regenerandi? Sanè opeiosus est incredulum ad fidem adducere, quàm iam credenti ut in fide persistet, persuadere. Sed profectò multò aliter se res habet quàm putat Tilenus: non enim de progressu modò, sed de principio regenerationis Apostolus disputat, ut inspicienti locum statim liquebit. Nam vers. 9. patefacto, inquit, nobis mysterio *ἡ ἀπιστία*; & vers. 11. in quo etiam in sortem adsumsumus *ἐκ ληπτέθης*. Tum illa sequuntur, quum essemus prædestinati *ἡ ἀπιστία* secundum propositum eius, qui omnia *ἐνεργεί* efficaciter facit ex consilio voluntatis, ne quis miretur Dei propositum euentum tam certò consequutum. Denique illa sequuntur ut nos simus laudi gloria ipsius vers. 12.

Secundò ad illam Tileni rationem quam petiit ex 2. ad Theff. cap. 3. vers. 12. Respòdi eam non esse Apostoli mentem quam retur, sed diuersam planè, sententiæque nostræ prorsus consentaneam: id quod demonstraui ex Apostoli verbis, & quidem hæc potissimum ratione, quod Apostolus preces exigit pro Euangelij successu: successus autem Euangelij sit Euangelij efficacîa; exigit ergo Apostolus, inquam ego, à Thessalonicensibus, ut orent Deum ut Euangelium reddat efficacax. Hoc verò non est Deum orare ut hominum voluntatem constituat duntaxat in æquilibrio & biuio, sed ut flectat ita ut obedientia statim sequatur. Nemo autem petit à Deo quod Deus nonquam facit: Cùm igitur Deus tribuit successum Euangelio, flectit ita hominum corda ut statim obedientia consequatur. Porro hæc non sit communi quadam gratiâ, quâ ut plurimum nihil promouetur, sed efficaci quam constantissimè sequitur euentus. Quid hîc Tilenus? ait notâ 17. hanc responsonem non profligare difficultatem, semper enim manere quæstionem, nempe, num à solo Deo omnipotenter operante & irresistibiliter sit ista efficacîa, quâ sit ut homines resipiscant & credant Euangelio? ita ut hîc actus resipiscentiæ & fidei ex diuinâ potentiâ proximè & immediatè eliciantur: quod si statuitur, statuendum quoque fuerit non hominem, sed Deum in homine resipiscere & credere. At ego non iam id ago, ut profligem difficultatem, sed ut concludam quæstionem, nempe gratiam Dei non esse causam communem, quam aliquando scilicet effectum proprium non sequitur, sed causam peculiarem cuius euentus & effectum certissimum est. Atque ita conclusi quæstionem, quando ex Apostoli verbis id effeci ut non iam amplius maneat quæstio, sed definita sit explicata. Quam verò difficultatem Tilenus objicit, ea verò merum est figmentum, ad nobis conflandam inuidiam comparatum, quasi nos existimaremus actum credendi & resipiscendi immediatè (tanquam actum secundum ab actu primo) à Dei omnipotentiâ proficisci. Non sic infirmus, Deus meliora? tantùm volumus Deum ita cum electis suis agere, tamque suauiter in eorum mentes illabi, fieri ut nullo modo possit, quin eum agnoscant, agnirum ament & reuerentur, in eoque solo firmâ animi fiduciâ & præciouâ quâ tam voluptate conquestant. Itaque non hinc sequitur quod inuidiosè Tilenus causatur, Deum, non hominem, credere,

Deumque non hominem resipiscere: Etenim fareretur ipse Tilenus in cælo Deum præsentia sua ita fidelium mentes resplere, ut sibi nequeant temperare, quin eius amore exardescant. Neque tamen puto, ferret sic aliquem caullantem, igitur non beati Spiritus Dei, sed Deus ipse sui amore flagrabunt: Atque hæc credit Tileni ratiocinatio, ut quodcumque sequitur Dei aliquam actionem efficacem, id non rei in quam Deus agit, sed Deo tribuatur, quod ne in physicis quidem locum habet. Quis enim omnem vim actionem quæ est in natura à Deo proficisci neget, & que Dei omnipotentis operatione pendet? Inde ne sequi tamen quisquam sanæ mentis puter non ignem, sed Deum vrere? possem sexcenta alia proferte, quæ non nisi indecorè (dicam etiam impie) Deo tribuantur; cùm tamen certum sit ea à diuina operatione, vim agendi rebus indente, promanare. Sed nihil opus est eo excurrere. Enim verò Tilenus passim inculcat mentem irresistibiliter illuminari. Quæro igitur, An cùm intelligit quisquam veritatem, non homo sed Deus intelligat, eo quod intelligendi actus humanus diuina actionem sequutus est? Negabit id sequi haud dubiè. Sanè nostra sententia simplex est & aperta atque nullis ambagibus implicata & inuoluta. Deus mentes nostras lumine quodam perfundit, ea lux facit ut nos cognoscamus, neque id modò, sed ut agnoscamus serio veritatem: Eam agnitionem sequitur noua vita, idque pro lucis intrinsecus affusæ mensura; quæ si magna est, magnum; si mediocris, mediocre studium excitat pietatis; si penè nulla per exiguum & euanidum. Cuius sententiæ veritatem nos arctè tenemus. An verò defenderimus etiam acuratè, pij lectoris esto iudicium.

Quod verò eodem loco dixeram Apostolum, dum iubet orari, ut impetretur aliquid peculiare, nempe, successus Euangelij, satis eo ostendere tam esse à Deo illam peculiarem gratiam, quam sequitur continuò successus Euangelij, quàm est à Deo communis illa gratia, quam idem successus non sequitur continuò. Ad id Tilenus respondet hoc peculiare nihil aliud esse, quam gratiam committentem, quam vult præuenientem sequi. Hæc inquit dicitur, cum sit ad meas rationes respondendum, mea verba pro arbitrio interpretari? mea certè ratio hæc fuit. Frustrâ petitur à Deo, quod Deus nemini dat, nemini autem dat gratiam ex sententiâ Tileni peculiarem, sed communem tantùm, initio, inquam, vocationis; Ergo ea non debet à Deo peti. Apostolus autem eam peti iubet, falsa igitur & absurda est Tileni hypothesis, quæ si videlicet vera esset, Apostolus quod vult peti, frustrâ peti voluisset. Et certè fieri non potest, ut Apostolus eo loco gratiam succedaneam intellexerit, ea enim sequitur conatum nostrum ex hypothesis: At Apostolus etiam vult eo loco orari ut conemur; vult enim orari pro successu Euangelij, is autem nullus est, si non impetrauit & effecit studium & conatum in nobis. Vult igitur Apostolus ut oremus, ut hominum animis ut Euangelij, ingeneretur conatus & verum pietatis studium. Quod verò consentire aut dissentire Augustinus voluit esse propriæ voluntatis, multo aliter est quàm suspicatur Tilenus intelligendum: Nolo enim Augustinus consensum non omnî à peculiari gratiâ, quæ scilicet non sit communis

Not. 17.

Not. 18.

Not. 19.

munis cum iis qui dissentiunt, sed tantum voluit *consentiendi actum* (vt ita dicam) elici ex voluntate; ne quis Pelagianus aut semi-Pelagianus, sic statui non hominem sed Deum consentire cauilletur. Quod Augustini verba euidentissime demonstrant. Verba eius sunt, *His ergo modis quædo Deus agit cum anima rationali, vt ei credat: neque enim credere potest quolibet [libero] arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio cui credat? profecto & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos. Consentire autem vocationi Dei vel ab ea dissentire, sicut dixi propria voluntatis est, qua res non solum non infirmat quod dictum est, quid enim habes quod non accepisti: verum etiam confirmat: accipere quippe & habere anima non potest dona de quibus hoc audit, nisi consentiendo. Ac per hoc quid habeat & quid accipiat Dei est. Accipere autem & habere utique accipientis & habentis est. Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadetur vt persuadetur; ille autem non ita; duo sola occurrunt interim qua respondere mihi placeat. O altitudo diuinitatum! & nunquid iniquitas apud Deum? Cui responsio ita displicet, quarat doctiores sed caveat ne inueniat præsumptores. Quæ verba tantam habent lucem, vt nullâ ratione possint obscurari; dum enim reddit rationem cur illi ita suadetur vt persuadetur, illi autem non ita, aperte dicit illa sola occurrere. O altitudo diuinitatum! & nunquid iniquitas apud Deum? Atqui si cum Tileno sensisset Augustinus quorsum attingisset eò confugisse & hæc duo sola proferre? In promptu enim ratio est ex hypothesi Tileni, quod huius cui persuadetur *occulsi* ma quedam merita fuerit: Illius cui non persuadetur non item. Aut certe quod pro innatâ voluntatis libertate hic animum ipse suum inclinavit ad obsequium, ille contra obduravit.*

SECUNDVS locus à Tileno prolatus est, Act. 13. 44. quo loco reddit Apostolus rationem, cur derelictis Iudæis ad gentes se conuertit: nempe quod Iudæi se præbuerant indignos Euangelio; restiterunt enim Euangelio. Ego respondeo loco non agi de ratione denegatæ lucis Euangelicæ comparatè sed *absolutè*: atque huius meæ Responsionis hanc adieci rationem; quod & ipse Paulus initio tam prætractè quàm ipsi, restitisset; quum tamen ei non fuerit denegata propterea lux Euangelij. Quod omninò necesse fuisset si ratio cur his potius quàm illis Deus impertiatur Euangelij lucem, est horum contumacia, illorum obsequium; Sic enim omnibus pertinacibus ex æquo eam denegaret: quod non facit Deus, cuius rei exemplum esto Paulus. Quid hinc responderet? Ad rationem responsionis planè nihil; tantum notat (notâ 21.) quod Paulus aliquamdiu restiterit, id ostendere operationem Dei non esse irresistibilem. Quasi verò id à nobis negetur simpliciter: tantum negamus singularem illam operationem, quâ Deus utitur erga electos, dum eos vocat esse resistibilem. Non negamus verò operationem communem, quamque ad eò Deus adhibet erga electos priusquam vocentur efficaciter, eiusmodi esse, vt nemo obniti possit, aut contra. Cæterum ait (notâ 20.) eo loco institui comparationem inter Iudæos blasphemantes, & gaudentes & glorificantes. At inquam non tum id inter nos quariebatur, sine prædicationis Euangelij diversus euentus & sitne inter auditores tanti præconij magnum discrimen, sed vnde hoc fiat, vt hi po-

tius quàm illi gaudeant: Iam verò eius rei ratio nulla redditur in contextu, tantum qui incidit narratur. Atqui ego nequaquam dubito quin hominum culpâ fiat quod Euangelium contemnitur; tantum nego id aliunde proficisci quàm à peculiari quadam & singulari *Dei gratia* quod ab his potius quàm ab illis admittitur. Quod verò (notâ 21.) causatur Pauli conuersionem fuisse miraculosam; ac proinde non debere adhiberi pro exemplo: Sanè quod ad *media externa* attinet fateor ea non fuisse miraculosam, at quod attinet, *ad internum animi motum*, nego fuisse eam extraordinariam. At tamen quando Tilenus videtur hinc agnoscere Paulum fuisse *irresistibiliter* conuersum; quæro iam putet ne Paulum fuisse stipitem & truncum? quæro putet ne voluntatis humanæ naturam in eo fuisse abolitam? quæro an existimet, Paulo credente, non Paulum sed Christum credidisse? Denique quæro an Pauli fidem non habeat pro insigni virtute? Quæ si illi absurda esse videntur, oportet eum quod res est, fateri & agnoscere *irresistibilem* conuersionem non trahere ea incommoda, quæ putat: nempe vt stipites simus, vt perierit natura voluntatis, vt Deus non homines credant, vt non sit habenda virtutis loco fides. Quæ omnia ille odiosè contendit, sequi conuersionis quam vocant *irresistibilitatem*.

TERTIVS locus quem protulit Tilenus vt doceret rationes discriminis, cur hos potius quàm illos efficaciter vocet, positam esse *in occultis* hominum meritis est Matth. 10. 11. quo loco iubet Christus discipulos inquirere, qui *digni* essent atque eos demum adire. Respondit *dignos* eo loco dici, qui iam erant conuersi, sed tamen quibus opus fuit maiori luce: idque illustraui adducto eorum exemplo qui solo Iohannis Baptismo initiati luculentiore cognitione Christi erant imbuendi. Dixi igitur eos qui eo loco *digni* dicuntur fuisse iam tum *pios & bonos viros*: nos autè iam agere, non de discrimine inter eos qui conuersi sunt, aut aliquem Dei gratiæ gustum iam percepturunt, & cæteros: sed de ratione discriminis, quod Deus adhibet, dum è *duobus alienis à vera pietate* alterum alteri præfert, huncque potius quàm illum salutare illâ gratiâ, quâ gignitur fides, dignatur. Quid ad hæc Tilenus? negat primò (notâ 22.) hos *dignos*, fuisse iam conuersos. Ergo, inquam, in homine impenitenti *dignitas* quædam est; id verò monstrum *merito de congruo* non minus est prodigiosum. At (inquit) illi *digni* fuerunt inter oues perditas, itaque non fuerunt conuersi: At, inquam ego, nemo rectius ouis perditæ dici possit, quàm peccator suspirans & implorans misericordiam: Et verò non credo Tilenum esse animo tam duro, vt velit negare se ouem perditam, non negabit tamen, opinor, se esse conuersam, neque negauerit pariter sibi opus esse, vt in dies magis magisque conuertatur. Sanè agnouerat se perditam ouem, qui dixit, *Conuertere me Domine & conuertar*, cum tamen ea vox sit hominis conuersi iam quodammodo, sed incrementum pietatis & confirmationem à Deo petentis. Respondet deinde (notâ 23.) dissimile esse exemplum baptizatorum à Iohann. Baptista, quod illi nomen dederant Christo, hi non tum dederunt Christo nomen. Esto, tamen valebit argumentum à minori ad maius, si iis etiam prædicandum

Aug. de Spir.
lit. c. 34.

Nota 21.

Not. 21.

Nota 22.

Not. 20.

Nota 23.

fuit Euangelium quibus Iohannis prædicatio duntaxat nota fuit, Quidni etiam debuit annunciari Christus piis Iudæis, qui de eius aduentu nihil dum fortasse acceperant? Quid? putatne Tilenus statim fuisse notum omnibus Iudæis aduentum Christi? quamuis fidicerem istos dignos fuisse ex eorum numero qui Iohan. Baptismo fuerant tincti, non posset id facile à Tileno refelli: sed ego id non vrgeo. Denique respondet *ita eos fuisse pios & bonos, ut inter oues perditas numerentur.* Sanè; nam gemebant & suspirabant redemptionem & anhelabant ad tantæ gratiæ, cuius notitiam claram nondum habuerant, cognitionem. Sed quid hæc ad rem? Atqui, inquit, Camero meminit *a se dictum non posse fidem dari iam habenti.* Omnino; idem tamen memini dicere me, posse habenti fidem, dari fidei incrementum. Atqui ego nequaquam ambigo quin isti digni, fideles fuerint, sed quorum fides tamen præconio Apostolorum mirificè fuit augenda. Nec enim vllam agnosco pietatem (vt desinat tandem Tilenus mihi immeritò iniuriam facere) sine fide, nec hos dignos (quos pios fuisse volo) volo fuisse fide destitutos, penitus inquam destitutos. Ità non vindicauit Tilenus à nostrâ reprehensione, huius loci, quàm attulit interpretationem.

QUARTVS locus à Tileno citatus extat Act. 17. quo loco Bercæenses dicuntur Thessalonicensibus *generosiores.* Respondi nihil illum locum facere ad rem; non enim iam hoc quæri inter nos, an generosioris animi sit amplecti, quàm respicere Euangelium, sed vnde potius his quàm illis obtigerit animus generosior: Et *generosiores* dici Bercæenses ex consequenti, quod effecissent quod decebat animum generosum. Cæterùm quæstionem semper recurrere, vnde factum sit, vt Bercæenses Thessalonicensibus animi generositate antecellerent. Iam videamus vt se expediat Tilenus. Negat (notà 26.) esse generosioris animi amplecti Euangelium, si conuersio non differt ab excitatione mortui: At nos suprâ iam ostendimus id inuidiosè nobis objici, quasi nullo modo ista inter se differre putemus. Sanè quantum est discriminis inter mortem animæ & mortem corporis, tantum distat conuersio ab excitatione mortui. Nos quidem hîc similitudinem agnoscimus, non agnoscimus quam vocant *identitatem*: Itaque quod Tilenus hic ait se non videre, quî mortuus excitatus dici possit generosior mortuo non excitato (pace eius dixerim) cauillatio est indigna viro graui. Nam non est ea mortis animæ ratio, quæ corporis; etenim ea peccatum est, cum mors corporis *in se*, quidem nullam habeat peccati rationem. Itaque qui hoc genere mortis oppressi sunt, minùs sunt generosi: & vita animæ, vera pietas est, cum corporis vita nullam habeat veræ virtutis rationem. Itaque quibus ea vita reddita est, iisdem datus est generosior animus. Quod verò Tilenus inde concludit vt absurdum, hoc pacto *totam laudem esse excitantis Dei, nullam hominibus excitati*: Nos ducimus ad eò cõsentaneum veræ pietati, vt sic statuamus; vt & contrâ nequeamus satis mirari Tileni confidentiam, qui id, tanquam absurdum posuit. Sanè, ille existimet non esse totam laudem excitantis Dei, nos ne sic sentiamus, religione, vt arbitramur, quæ Deo non est ingrata, continemur atque eandem mentè Tileno precamur. Deinde, quod dixi

obsequium Bercæensium generosi animi fuisse effectum, idemque dixi eodem loco eos generosiores dictos ex consequenti. Contendit (notà 27.) à me factum inconstanter. *Causa* (inquit) *non sequitur sed procedit effectum.* Omnino. At quid tum postea? inquam. Ego causa non potest colligi ex effecto? perit ergo ratiocinatio à posteriori. Non licebit mihi contendere id eò aliquid ignem esse, quia calefaciat? aut arborem esse bonam, quia profert fructus bonos? (ista enim paria sunt.) Enim vero redditur ratio cur Bercæenses generosiores fuerint Thessalonicensibus: redditur verò à consequenti, sequitur enim generositatem obsequium. Tertio respondet (notà 28.) Bercæenses naturâ pares fuisse Thessalonicensibus prauitate naturali, dispares fuisse prauitate acquisitâ. Ac hoc non est (vt iam monui) quod quærebatur, quærebamus enim vnde profecta sit hæc disparitas, non disquirebamus an esset vlla. Quid? ad eam quæstionem, vnde est ista imparitas, æquumne est vt Tilenus respondeat *eam esse*? nulla alia causa est, cur Bercæenses generosiores fuerint Thessalonicensibus? Querit Camero, vnde id illis obtigerit? Respondet Tilenus, quia prauitate acquisitâ dispares fuere, hoc est dispares erant, quia dispares erant. Nos verò respondemus rotundè & apertè quod Bercæenses Thessalonicensibus præstitisse generositatem contigit, factum esse singulari quadam Dei erga eos munificentia, cui omnis excellentiæ laus, cum instituenda est comparatio inter nos & illos, tribuenda est, quod assentiri hoc loco cogitur Tilenus, vt suprâ demonstratum est.

Sic ostendimus haud obscure (vt opinor) perperam adhibita esse à Tileno illa Scripturæ loca ad causæ suæ defensionem: sequitur iam vt ad reliquas Tileni rationes expendendas accedamus, videamusque quàm felici successu eas studuerit vindicare. Secundam Tileni rationem diximus hanc esse, *Deus omnium vult salutem*; causa igitur interitus est in nobis. Responderam id non negari, itaque nihil concludi, quod quidem esset in controuersia. Quid hîc subjicit Tilenus? ait *id vnum scindere Belgicas Eclhas.* Primum id nego & pernego; tum, nihil hoc faceret (etiam si verum esset) ad controuersiam, quæ mihi iam est cum Tileno, nempe, an vt interitus causa est in nobis, sic etiâ cur huic potius quàm illi salutatis gratia concedatur, ratio in nobis reperiatur. Cæterùm hic locus suprâ expensus est.

Tertia ratio quam attulerat Tilenus hæc est. Si Deus alicui denegaret gratiam necessariam ad fidem, esset exitij causa. Responderam verò duplicem esse necessitatem, alteram quæ à *merâ prauitate animi proficiscitur*, alteram quæ (etiam si adsit animi rectitudo & integritas) prohibet ne rem possit præstare. Atque hanc necessitatem, nisi Deus amoliat, concessi futurum vt aliquam speciem haberet Tileni argumentum: At negari idem, quempiam esse qui eam necessitatem possit prætexere, cum omnium oculis obiecerit Deus argumenta amoris & reuerentiæ quæ sibi debentur, cæterum malitiam nostram obstare quominùs quippiam promouëatur. Quid verò hîc Tilenus? ait *eandem difficultatem recurrere cum ipsum velle necessarium sit.* At hoc iam est pronuntiare sententiam, non disputare. hoc primum, deinde, si cum ipsum velle necessarium sit, eadem recurrit difficultas, nisi

Not. 25.

Not. 25.

Not. 26.

Not. 27.

Not. 28.

Not. 30.

Not. 31.

Deus effecerit in omnibus ipsam velle actu, erit author incredulitatis & exitij ex hypothesi Tileni: quo nihil dici potest aut absurdius, aut magis impium. Denique peto à Tilenò an si Dens non indulisset gratia in Euàgelij, fuisset causa peccati & interitus: Atqui ea gratia homine iam lapsò planè necessaria fuit Hinc velim scire vt se explicare possit Tilenus. Imò si Tileni hypothesis vera est, ego contèdo gratiam salutarem esse noxiam & damnosam, fac enim non fuisse indultam, nihil nobis periisset; nò potuissemus enim non peccare: & qui sunt eà conditione, iuxta hypothesin, nò possunt damnari. Non potuisset igitur mors eterna nobis infligi, nisi interuenisset Dei gratia: & quia in creaturà rationali nulla potest dari media còditio inrer æternà mortem & vitam æternam, omnes donati fuisset beatà immortalitate. Gratia ergo effecit vt maxima hominù pars pereat, non peritura scilicet nisi ea interuenisset. Ego verò me hinc (vt mihi quidè videor) nullo ferè negotio expedio: Dico enim illud non posse, quod in nobis est, non esse infirmitatù Physicà, sed malitia inclita, & nisi intercedat vis Spiritus S. inuicta. Itaque eam carere omni excusatione, etiam si nò tolleretur. Quinetiam id ipsum ratio coget Tilenum agnoscere; Quis enim vsus gratiæ fuit? nempe, inquit, vt homini detur erigendi sui facultas. Ergo, inquam, nò poterit se erigere sine gratià: At quid inde metuendum fuerat, si minùs homo se erigeret: mors eterna? Ergo etiam si quis non potuisset se erigere, moriendum fuisset. Quamobrem quæso? quia peccator esset & quidem desperatus & perditus; aded vt non potuisset non peccare: hoc verò etiam Tilenus non negat. Ergo inquam, etiam ij qui non possunt non peccare, rei mortis sunt. Falsa igitur hypothesis est eorù qui statuunt eos qui aded à fide alieni sunt, vt non credant, neque verò possint credere, iniurià dānari. At, inquit fortasse, iure quidem damnentur, at non ided quia non credunt. Audio. Quorsum igitur damnentur? quia legem violarunt. At, inquam, non potuerūt eā non violare: Eddem igitur reuoluimur. Hęc verò penè sunt facillima ex eorum sententià qui magnum ponunt discrimen inter eam impotentiam, quæ stare potest cum animi rectitudine; atq; eam quæ nihil aliud est quàm prauitas quædam & peruersitas animi inexpugnabilis & præfracta: Nam respòdebunt etiam si gratia Dei non affulsisset, impotentiam tamen humanam (Apostolus à *δὲ ἐξ ἐξ* vocat) eiusmodi fuisse futuram, quæ prauitas eadem esset. Et postquam ea gratia salutaris affulsit atq; oblata est, à pari prauitate, aut maiori etiam proficisci quod plerique eam aspernentur: Atque ita Deo constare iudicij sui ratione, seu iudicet humanum genus ex lege, siue ex Euangelio; nempe quòd quis non potuit legem seruare, malignitate factum est humanà; quod Euangelium quis non potuit capere, pari causà factum est, hominum vitio, nullà Dei culpà, qui ea fecit, ex quibus constet per nos stetisse, quominus Deo paruerimus. Atque hoc Tilenus cum amplectitur & deosculatur, testatur imprudens solum esse ipsius argumentum; tantùm studet me committere cum Doctoribus Geneuensibus. Frustrà, hoc primum; eadem enim eam est hęc quæ mea sententia. Deinde nullo consilio, quid enim facit hoc ad rem, quam nunc agimus, quid hic aut ille rectè aut secus docuerit?

Quarta ratio Tileni hæc fuit. Cùm dixissem sceleratos æquè sceleratis anteferri, ille contendit intelligendum hoc esse in sensu diuiso, vt si sensus. Qui fuit aliquando æquè sceleratus, æquè scelerato qui non iam fuit modò, sed etiam nunc est, prælatu fuit, nempe ob pœnitentiæ discrimen. Ego verò prolato primum testimonio Apostoli ex 1. Cor. cap. 6. vers. 9. 10. illius distinctionis leuitatem redargui: Tum etiam adhibui elenchi rationem. Quòd sic pœnitentia non sequeretur, sed præcederet omnem prælationem, id quod falsum est, cùm quod hunc potius quàm istum pœnituerit, singularis quædam sit prærogatiua. Hic verò Tilenus quomodo soluit hos nodos? Primò concedit mihi vt visum est supra, id quod efficere conatus sum, atq; ita discedit à suà sententià. Quid deinde ait impunitatis esse quosdam gradus. sed quid hoc ad rem? quasi verò id neget quispiam; tantum quæritur vnde fiat vt hic illo minùs sit impurus, quod nos Deo potius quàm homini adscribimus. Deniq; cùm ego dixissem verà pœnitentiam esse peculiare Dei donum, idquæ autore Apostolo 2. Tim. 2. 25. ille perinde hoc accipit, ac si ageretur de Iudæ trepidatione & horrore pœnæ, cùm iam stimulis còscientiæ confunderetur, planè contra mentè meam, & rem ipsam. Ceterum accipio libenter quod dat *μετάνειαν* rationem boni habere si cum stupore conferatur. Ergò, inquam, plus in eo qui ducitur eà *μετάνειαν* boni est, quàm in eo qui stupet, nulloq; penitus afficitur sensu peccati: proindeq; cùm omnis boni autor sit Deus, plus in eo cui *μετάνειαν* obtigit, efficit Deus, quàm in eo qui stupet: Itaq; & hęc ratio discriminis est à Deo. Quod si nihil aliud secutū est, aio hominis eam esse non Dei culpam. Quod verò affirmat pœnitentiã esse posse etiam si Deus eam non efficiat per omnipotentiam, aut voluntatis humane determinatione. Aio eum in eo, vt mihi videtur, sibi parùm còstare; nam cùm omnis Dei operatio sit ab eius potentia, potentia autem Dei sit omnipotentia, aio omnem operationem quæ est à Deo, quatenus, inquam est à Deo, esse ab omnipotentia, proindeque & opus quod sequitur operatione pariter assero esse diuinæ omnipotentia effectum. Deinde quomodo dicatur pœnitentia esse à Deo, si negetur interim eã esse per voluntatis determinatione, etenim pœnitentia conuersio est in Scripturà: conuersio autem quid aliud est quàm voluntatis à malo reuocatio, ad bonum determinatio? Sed fortasse dicet, Deum efficere pœnitentiam proponedo simpliciter argumenta. At si ita se res habet, quam emphasin habebunt illa Apostoli verba. Si forte Deus dederit eis respisceniam vt agnoscant veritatem, nunquid hic sit sensus? Si forte Deus obiciat eorum menti argumenta quæ illi queant respicere & contemnere. At hoc orator possit efficere, Timotheus ipse. Deinde quæso quorsum attinet illud, si forte, nisi vt doceat Apostolus, rem esse raram neq; vulgaram: at illa còmunis gratia sanè nò est eiusmodi. Quinra ratio Tileni hæc fuit. Si Dei gratia ita voluntatè afficit vt non possit reniti, peribit natura volūtatis, mouebitur enim ad modū appetitus animalis aut naturalis. Ad hanc rationem ita respòdi vt negare consequentiã: ac vt ne temerè id viderer fecisse, geminà *ἐξ ἐξ* vsus sum, quarum prior fuit ducta à beatorum statu in Cælo, quorum voluntas ita afficitur vt non possit aliud se flectere, cùm tamè non perierit in iis voluntas,

Nota 35.

Nota 36.

Nota 38.

Nota 33.

Posterior petita fuit à Christi conditione cum ageret in terris; cuius voluntas in bono defixa constanter ita adhæsit, vt inde non potuerit demoueri, cum tamen non perierit in Christo natura voluntatis. Quid adhæc Tilenus? ait *diuersa esse luminis gloria & luminis gratia rationem. Christi naturam humanam non habere propriam* ὁ ὁ ὁ ὁ ὁ. Quorsum ista pertinent? an idem perierit natura voluntatis in beatis & in Christo, quod eorum & Christi conditio à nostrâ diuersa sit? atqui si verum est nullam esse voluntatem, si voluntas determinetur (cum in Christo & beatis voluntas determinata sit) nulla fuerit in iis voluntas. Quod si Tilenus hoc tantum voluit intelligi de voluntate hominum quamdiu agunt in terris, quorum scilicet non est ea conditio, quæ Christi hominis: manifestè aut petitione principij vsus est, aut vitioso syllogismo ex maiore particulari in primâ figurâ; sic enim necesse est argumentetur Tilenus. Quidam appetitus determinatus belluinus est, aut naturalis: Voluntas humana (ex sententiâ nostrâ) appetitus determinatus est. Ergo est belluinus aut naturalis. Quod si propositionem maiorem vniuersalem esse voluit, nullum quidem erit in syllogismi forma vitium, erit tamen petitio principij: sic enim eum oportebit colligere. Quicunque appetitus humanus determinatur ad vnum, is vel mouetur ad modum animalis seu sensitiui, quem vocant, vel naturalis appetitus, voluntas humana eiusmodi est. Manifesta est petitio principij; id enim quaeritur, an determinatio ad vnum actu, sit appetitus animalis & naturalis propria (vt loquuntur) quarto modo. Id quod hic vnica ratione falsum esse demonstrabimus: Quod pertinet imprimis ad voluntatem nobilitandam & oriandâ, illud non est appetitus bruti, aut naturalis proprium; Determinati verò actu ad verum & summum bonum, atque ita vt non possit non determinari, pertinet ad nobilitandam voluntatem; Ergo non est appetitus bruti, aut naturalis proprium. Minor euidentis est, probaturque exemplis Christi, Angelorum & beatorum Spirituum. Iam verò quid aliud regeneratio nostra est, quàm *voluntatis nostræ ad verum bonum inclinatio*? quæ, quò propius accedit ad eum modum determinationis qui est in Cælo, eò optabilior est; Itaque precamur vt in certa sicut in Cælo fiat Dei voluntas. Accedat huc & illud: Quod determinatio voluntatis ad vnum constans & immota, nihil aliud facit, quàm vt voluntas vehementissima sit, & vt ita dicam *maximè voluntas*. At quod facit vt voluntas vehementissima sit, maximeque voluntas, id verò non destruit & perimit voluntatem, sed contrà eius vim ostendit. Non pugnat igitur cum voluntatis naturâ. At mens, inquit Tilenus, *tanquam in biuio constituta in hac vitâ duo respicit objecta, Creatorem & Creaturam: viam arctam multis vepribus & spinis postam, & viam latam carni arridentem*. Quæro iam vt ne progrediamur vltcrius, iudicari ne mens vter eligendus Creator, an Creatura, via angusta an lata? si nil pronunciauerit mens, voluntas erit suspensa, atque eo ipso iam peccatum est, quod propositis duobus Creatore & Creaturâ, viâ latâ & angustâ, mens nihil pronunciatit. Sin mens sententiam dixit, Creator è Creaturâ, viam angustam latæ esse præferendam: nego voluntatem refragari, nempe si refragatur, *animad-*

*uerso vt supra monuit Tilenus periculo refragatur, refugitq; id quod refragandum mens suasis; Non est enim voluntatis sed mentis animaduertere & iudicare. Itaque hic in iudicio & electione præcipue erratur; nã ænea aureis in momentanea æternis præponuntur: fac ergo hic mentem illuminari, ita vt cæcitas absit, profectò optio liquida erit & manifesta, minimeque dubia. Sed de hoc postea fufius. Neque tamen id quod Tilenus contedit, sequitur nullam fore culpam ideoque nec parua locum, si quam viam quis mit, eam non posuit non inueniam id non posse profectum est, à iudicij practici prænitentia, quam vel Ethnici agnouerunt, causam esse cur qui vitiosi sunt, vitiosi sint: quanquam nos hic ea ratione quatenus è media Philosophiâ petita est, nos non tuemur, quæ tamen apud eos, qui cum nobis res est summam vim obtinere debet; quibꝰ de causis ipsi nouerunt. Nos sanè audemus confidenter affirmare id esse eorū ὁ ὁ ὁ ὁ ὁ, quod rerum causas, vt nimis volunt scire, sic sciri posse arbitrantur, saltem in hoc argumêto. Sed agamus aliter. Scriptura passim docet omnes decipi, qui peccant, eos autem demum sapere, qui non peccant: Itaque nec qui peccat, sapit; nec qui sapit peccat. Nec, puto, id voluerit Tilenus si quis persuasum habeat licere Regem interficere, aut patrem; vt possit eo tanti sceleris autor excusari quod peruerso mentis errore tantum nefas conscierit. Quod si dicat esse malitiam hunc errorem, odium nempe aio odium non ferri magis in ignotum, quàm cupidinè: Quod quis odit, profectò priusquàm oderit, iudicauit eiusmodi esse, vt id odisse conueniat, causâ sæpe futili, indicio tamen mentis peruerso momentosa & graui. Quod verò respectu finis vltimi Tilenus disputat nullam tribui libertatem voluntati: Id verò nequeo satis mirari, homini docto & magno prædico ingenio, atque in Ecclesia Dei educato, venisse in mentem; sophistas enim non moror. *Necessario, inquit, ac naturaliter voluntas appetit vtrūque, beatitudinem in vitâ futurâ, & bonum communiter sumptum in hac vitâ*. Ergo, inquam ego, voluntas non habet pro obiecto finem, (siquidem verum est quod statuit Tilenus qui libertatem cum necessitate, & naturalem appetitum cum voluntatis appetitu vult pugnare) cuius vis tamen circâ finem præcipue versari debet, adeoque versatur, nam media sanè non per se & propter se, sed propter finem appetuntur: Itaque voluntas proprie fertur in finem, in media per accidens & propter finem. Nec aliter sanè sentit Aristoteles, qui βελήσιον docuit esse finem. Sed nec ratio finit vt sentiamus aliter, nam qui amat quod verè putat esse summum bonum, id vnice amat: Itaque vt id redimat, nihil non facit, nihil habet pensi. Exemplo sit in Euangelio qui thesaurum reperit in agro, agrum emit. Erille qui scripsit*

Inueni portum, spes & fortuna valet

Nil mihi vobiscum, ludite nunc alios.

Is sanè ostendit vero sine depreheso, reliqua omnia contemni. Iam verò vera pietas est, in appetitu veri finis; impietas in appetitu falsi: Itaque vera pietas in eo erit sita, vt quis appetat verum finem, atq; ita appetat vt non possit nou eum verè appetere. Quia verò non voluntas, sed mens cernit finem, atò verum finem à mente priuim demonstrari, & quidem vt verum finem, atque ita vt animus aspernari eum haud possit: contraque mera im-

pietas

Nota 39.

Nota 40.

Nota 39.

Nota eadē.

Ibidem.

Nota 33.

pietas in eo sita est, ut quis probet mente, atque amplectatur animo pro vero fine qui verè finis non est, atque ità amplectatur ut quamdiu mens falsum illum finem verum esse iudicat, animus eum non possit non amplecti. Quod autem Tile-
 Ibid. nus, ait, *in hac vita voluntatem naturaliter appetere finem.* Primum aio in eo eum falli, quod voluntatem putat aliquid appetere aliter, quàm *voluntariè*: id quod tam absurdum est, quàm si quis dicat oculum aliquid videre non visibilibiter. Quod si *naturaliter* appetere, idem est Tileno quod appetere *voluntariè*, quid opus erat statuere necessitatem pugnare cum naturà voluntatis? Deinde, quæro, quid sit hoc cõmune bonum quod voluntas appetit *necessariò*? Scio Sophistas sic loqui, tãtùm miror Tilenum qui non est sophista, sic locutum; nam certè omnis actio singularis versatur circa aliquod singulare: Ergo voluntas nostra, cùm se exerit, versabitur circa aliquod singulare; reducat-ur ergo hoc commune bonum ad singulare necesse est, aliter enim non appetetur. Ergo bonum quoddã est singulare, quod à singulis appetitur, atque ita quidem ut non possit nõ appeti. Quæro deinceps, sitne hoc bonum quod à singulis appetitur, verus finis? si est, singuli Deum appetunt, nemo seipsum; sin minus, quæro, quì peccetur in illius rei appetitu, quam voluntas nõ potest non appetere: si quidem *necessitas appetitus*, cum peccato pugnat ex hypothesi Tileni. Pergo, si animus non potest non expetere bonum *in communi*: Ergo si agnuit id bonum *in singulari*, non poterit id non expetere. At ex sententia Tileni non potest non expetere bonum *in communi*. Ergo nec *in specie*; proindeque si agnuit id bonum in Christo atque in Deo repetiri, non poterit id non expetere pro agnitionis modulo. Itaque intellectu illuminato cognitione Dei & Christi, non poterit non se totum Christo & per Christum Deo tradere: non poterit Deum & Christum non amare: hæc verò vera demum religio est, & quidem sita in eo, ut quod mens agnoscit, animus ita appetat, ut id non possit non appetere. At *in mediõrum electione, non in finis ultimi appetitum spectatur libertas.* Quid ego audio? hoc est profectò, quod sophistæ dicitant; nam qui Metaphysica corruerunt, ut transubstantiationis dogma quoquo modo statuerent, quidni & Ethica pari fraude & ignorantia corruerint? Tilenum miror sic disputare. Primum, quia in vocatione præcipuè vocamur ad finem: itaque si finis agnitus est, res est confecta; præcipua rebellio & maximè capitalis est in cõtemptu finis. Deinde dico hæc esse *ἀνύστατον*, ut quis finem appetat, agnitum (inquam) finem, non appetat idem ea quæ ducunt ad finem. Atque hîc ipsius Tileni mentem appello: An finem & quidem summum finem quem agnuit summum bonum, vnquam ita appetuerit, ut si constitisset certò cuius rei interuentu potuisset eum cõsequi, eam rem non appetuisset? Nam si finem quis appetat, aspernetur autem medium, sequitur maiori odio eundem medium prosequi, quàm finem amat. At hoc est absurdum, nam finis vehementissimè amatur, nihilque odimus, nisi metu finis amittendi. At, inquit Sophistæ, multi cupiunt vivere, nolunt tamen secari & vri. Responsio facilis est, non cupiunt vivere simpliciter, sed carere semper omni dolore, id quod fieri non potest, si

fecentur, aut vrantur; nolunt vri aut secari, mori malunt. Itaque vita non est illis charissima, proindeque nec finis (nam finis charissimus est;) aut si vivere cupiunt, putant vitam conseruari posse sine his mediis, non agnoscunt hæc media necessaria. Itaque esto hîc reiectio mediõrum, non est tamen mediõrum agnitorum reiectio, & sine quibus arbitramur nos finem assequi nequire. Quod ipsum in negotio salutis locum habet, ut si quis conseruari velit, sed eã demum lege, ut pari nolit aduersa, aio hominem eum esse Epicureum: qui salutem nempe expetat carnalem, quæ veta salus non est, nolit spiritualem fruitionem Dei in Christo, qui verus demum finis est. Sanè Iacobum legimus quod vehementer amaret, septem annorum seruitutem per se ingratoram æquo animo tulisse: scio quidem amaritudinem mediõrum ut pharmacorum displicere, sed eam amaritiam & deuoramus & cõcoquimus, si finis verè nobis cordi est. Itaque idem aio, sophistarum esse dogma, indignum cui Tilenus assensum præbeat, statuere finem non posse non expeti, mediõrum tamè appetitum esse liberum; Et si enim media propter finem duntaxat, finis autem per se, attamen quàm hîc, tam illa *necessariò* expetuntur. Quod sophistas decepit id est, quod legerunt apud Aristotelem *Electiõnem esse mediõrum*, sed miseri non animaduertunt *Electiõnem* apud Aristotelem sequi *ἁρεσὶν ἐλευθερίαν* deliberationem: mentis autem deliberatio est, quæ peractã, si medium quod quæritur occurrit, appetitur *necessariò*. Quicquid enim propter aliud amatur eò quod iudicemus id conducere ad id consequendum quod amamus imprimis, & id ipsum amabitur, quamdiu id amatur ad quod consequendum conducit. At (inquiunt) datis pluribus mediis libera & soluta electio est. Ergo potest quodlibet eligi. Iam verò hoc est quod mihi videtur paulò minus esse quàm insanire cum ratione, quãdo statuitur quodlibet mediõrum eligi posse, nisi tum, cùm eorum quodvis æquè conducit ad finem: id verò non fit libertate vlla voluntatis, sed quod iudicium suaserit, rem perinde se habere, quamcunque tandem viam ineas. At si vnum duntaxat menti rectè iudicanti occurrit (ut in salutis negotio) nego aliud præter vnum illud medium eligi posse. In summa, finis agnitus, mediaque agnita non possunt non expeti; agnoscuntur autem operã intellectus illuminati; itaque intellectus illuminationem sequitur inclinatio voluntatis *necessariò*.

Sexta ratio Tileni hæc fuit. Si voluntas determinatur *necessariò*, cogitur; non autem cogitur: Ergo nec determinatur. Ego verò respondi Primò pia ratione concludi posse intellectum cogi, què Tilenus fatetur illuminari *irresistibilibiter*, proindeque *necessariò*. Deinde implicare contradictionem, ut determinatio voluntatis, quã fit ut velimus *coaetio* dicatur, cùm qui cogitur nolit, nõ autem nolit, qui velit. Quo pacto refutat ista Tile-
 Ibid. nus? Ait *non esse absurdum ut mens cogi statuatur.* Quod mihi in hoc argumento absurdissimum videtur; sic enim sequitur pios illuminari *coaetè* (etenim hîc agitur de verã tãtõs illuminatione) proindeque molestã illis fuisse hæc illuminatione. Equidem noui intellectum figurã quadam dici interdum *cogi*, idq; tum cùm veritas tam aperta est, ut nequeat non agnosci, cùm antea esset ignota: sed pari figurã solemus profiteri nos *cogi*, ut aliquem

Nota 44.

amemus, quem antea vehementissimè odera-
mus, cum interim reuera voluntas non cogatur.
Etiam tum intellectus *cogi* (non tamen propriè)
dicitur, cum id quod cognoscitur eiusmodi est,
vt perturbationem adferat. Sed in illuminatione
de qua nunc agitur, posterius illud non habet
locum; Cognitio enim vera Dei in Christo non
est rei molestæ cognitio sed multo suauissimæ.
Non est igitur vera Dei cognitio, quæ perturbat,
quin lenit potius ac leuat omnem dolorem: Itaq;
Euangelium dicitur. *Si nouisses, inquit Christus donum
Dei & quis sit qui dicit tibi, da mihi potum, tu petisses ab
eo, & dedisset tibi aquam uitam. Qui locus (vt obi-
ter id obseruem) satis arguit cognitionem gratiæ
Christi excitare necessariò, Christi desiderium:
Qui hoc desiderium non senserunt, profectò iis
Euangelium, est rectum. Quod verò dixeram se-
cundo loco pugnare vt determinetur voluntas
& cogatur eadem, concedit Tilenus *verum id esse
in sensu coniuncto, at in sensu diuiso negat id verum esse.**

Not. 45. Nempe hoc videtur velle Tilenus vt voluntas
quæ resistit *cogi* dicatur, non quod iam resistat,
sed quia antea resistit. At hæc inquam nulla co-
actio est, sed persuasio & quidem vehementissi-
ma, quæ factum est, vt quod antea nolueras, id
iam maximè velis. Certè is cogitur non qui relu-
ctatus est, sed qui totis animi viribus etiamnum
reluctatur. Iam verò quia monueram quoties
voluntas menti videtur repugnare, id inde oriri
quod pugna sit in mente duo videlicet imperan-
te, sed alterum vehementer, alterum molliùs &
segniùs: voluntatem autè molli illi & segni men-
tis imperio repugnare, cedere vehemèntiori, mo-
nueramq; pariter tum esse in voluntate pugnam,
indèque fieri, quædam vt dicamur *facere nolentes
volentes.* Ad hæc Tilenus respondet *in mente quan-
tum satis est illuminatà nullam esse pugnam, semper enim
(inquit) assentitur obiecto rectè cognito.* Ergo (in-
quam) cum quæritur: sit ne potius eligendū mar-
tyrium, aut Christus abnegandus: dubitat autem
mēs vtrum potius fieri oporteat: aut verò eo pro-
pendet, vt ilius vt putet & cōducibilis vt Chri-
stus abnegetur, *intellectus non est quantum satis est il-
luminatus.* Nam quod Tilenus existimat in eo statu
mentem, quantum satis est, fuisse illuminatam;
pugnam autem tantum esse in voluntate aduer-
sus mentem, in eo vehementer (vt mihi quidem
videtur) errat: nam & tum mens æstuat, & dubi-
tat & subinde illud repetit. *Vsq; ad id ne mori mi-
serum est?* & voluntas ipsa sibi repugnat, dum in-
terdum mori pro Christo, interdum hac vitâ frui
cupit. Itaque tum quod fit partim à volènte, partim
à nolente fit, mente in varias partes distractâ, nisi
quod hoc ei optimum factu visum est quod tan-
dem elegit: id quod Tilenus (notâ 47.) agnouit.
ait enim *ingruente persecutione homines hoc aut illud
male perpensis circumstantiis.* Ergo mens hic arbitra
sedit, pronunciauitque, vtrum malum esset gra-
uius. Quod verò non videtur Tileno conuenire
vt pugna in vna potius quàm inter duas facultates collo-
cetur, non animaduertit sic tolli omnem dubita-
tionem: Quid enim aliud est dubitatio, atque hæ-
sitatio inclinatioque mentis nunc in hanc, nunc
in illam partem, quàm quædam pugna contra-
riarum cogitationum? Cogitatio autem mentis
est, vnde sequitur par pugna in voluntate, quæ
tamdiu fluctuat, quamdiu mētis æstus, electione
deliberationem secutâ, non est compositus.

Not. 47.

Septima ratio Tileni hæc fuit. si voluntas se-
quitur intellectum, intellectu semel illuminato,
non foret amplius opus hortationibus. Ad hanc
rationem respondi *primò*, posse eam retorqueri
in Tilenum hoc pacto; si requiritur tantum illu-
minatio mentis, quæ voluntatem constituat in
biuio; sit vero liberi arbitrij sese determinare, quid
opus est hortationum continuatione? vnica suf-
ficit, cōstitutus iam est animus in *biuio*. Respon-
det Tilenus *liberum arbitrium esse inconstans, idcòque
egere hortationibus repetitis.* At (inquam) ex hypo-
thesi Tileni, arbitrij inconstantia non sistitur,
nisi à seipso, est enim *independens* (vt loquuntur
in Scholis & sentit Tilenus: (non sistitur igitur
repetitis hortationibus. Quod si hortatio-
nibus sistitur, mente & intellectu sistitur; horta-
tiones enim non nisi per mentem ad volūtatē
perueniunt: Cognitio mentis igitur erit, quæ in-
clinabit & sistet liberum arbitrium. At (inquit
Tilenus) *voluntas formaliter libera est.* Ergo rei-
cit hortationes. Sanè, si mens eas rejiciendas
arbitretur. Quod si nullo mentis arbitrio id
factum est, sed cæco impetu, voluntas periit;
vbi enim *arbitrium* non est, *liberum arbitrium* nul-
lum esse potest: arbitrium autem mentis est, &
voluntas est *appetitus cum ratione*, inquit Philoso-
phus, imò potius res ipsa id clamat. Itaque hæc
libertas arbitrij prodigiosa est, quæ ipsum arbi-
trium funditus euertit. Quid igitur (inquit ali-
quis) in quo sita est voluntatis libertas? in hoc
nempe, quod in iis quæ pertinent ad mores, &
vitam rectè instituendam, quantum volunt ho-
mines *seriò*, tantū possunt, in reliquis non est sem-
per libera: nepe actiones veræ pietatis eiusmodi
sunt, vt iis possimus *deserere modò velimus*, reliquæ
actiones quæ nō sunt ad pietatē necessariæ eius-
modi sunt, vt earum respectu nō habeamus sem-
per arbitrij libertatem; vnde sic loquimur. *Non est
hoc penes me, non est arbitrij mei*, nempe volumus rem
esse eiusmodi vt etiam si velimus, non possit ta-
men à nobis fieri. Rursus cum sic dicimus. *Per se
stetit, vel suis penes se, sui erat arbitrij*, significamus tale
quid fuisse, quod querimus non factum, quale
fieri potuit, voluisset modò qui id neglexit. Se-
cundò ad eam Tileni rationem sic respondi, vt
negarem eò quod mentis illuminatio volunta-
tem trahat necessariò, sequi superuacaneas esse
exhortationes, quod mentis illuminationem *edu-
ci, continuari, atque ad id intendi oporteat*, id quod fit
continuatim ac subinde repetitis exhortationibus
Ad hæc Tilenus ait se *hoc saltem obtinere, vt apud
plerosque hortationibus non sit opus, quando in eorum
mente semper fulget hæc lux. Non mæchaberis.* Sed me-
minerit Tilenus, quæ de luce inter nos iam con-
trouersia sit: Nos enim non mediocrem quan-
dam lucem intelligimus, quæ fit vt sciamus
quid vetet Deus, quid præcipiat, quæque fit vt
habeamus quod sequamur ob animi oculos, sed
eam lucē, quæ horror & fæditas peccati, pulchritudo &
species visenda planè veræ pietatis & virtutis oculis ob-
uerfetur. Priorem lucem fateor etiam nullius hor-
tationis interuentu occupasse multorum animos:
Posteriorem nego, nisi subinde accedant hor-
tationes, quibus non solum illud inculcatur.
Non mæchaberis, non furaberis, sed omnes rationes
quibus demonstrari potest rei scæ litas, ob ani-
mi oculos constituuntur. Sanè lubens etiam con-
cesserim, quibus clariùs innotere viæ Domini,
quique

Nota 48.

Nota 49.

Nota 50.

quique magis gustarunt, quàm Dominus sit bonus (quod nemini perfectè contingit in hac vita) iis tanto minus opus esse exhortationibus, ut fiat illud Prophetæ Jeremiæ 31. 34. *Et non docebunt ultra vnusquisque socium suum, & vnusquisque fratrem suum, dicendo cognoscite Dominum; nam omnes ipsi cognoscent me, à principio eorum vsque ad maximum.* Et illud Apostoli Pauli. ad Thessal. 4. 9. *Ceterùm de fraternâ charitate non necesse habetis ut scribam vobis: ipsi namq; diuinitus docti estis, ut diligatis alij alios.* Et illud item Apostoli Ioh. 1. Ep. cap. 2. 72. *Sed vnctio quam vos accepistis à Deo, manet in vobis, nec necesse habetis, ut quisquam doceat vos: verùm sicut eadem vnctio docet vos de omnibus, quæ & verax est & non mēdax & sicut docuit vos, manebit in eo.* Neque verò quisquā hīc mihi calumniam struat, quāsi cum Schvvenfeldianis sentirē; et si enim noui alios magis, alios minùs indigere hortationibus, tamē omnes fideles, quamdiu viuunt, fateor opus habere ut Deus hoc Spiritus sui magisterio apud eos vtatur. Sed videt iam Tilenus, An hoc incommodo ipse non opprefferit causam suam: nam si liberum arbitrium seipsum inclinet, ad sit modò obiectum (quæ hypothesis est Tileni,) cur opus sit hortationibus apud istos quibus satis superque notum est, non esse mēchandam, non futrandum &c. præsertim cūm (notā 51.) agnoscat in eo sitam esse libertatem voluntatis, ut aliquando respuat ea, aliquando admittat, quæ interuentu mentis ad eam perueniunt: quam libertatem ego prodigiosam & planè nullam esse suprâ demonstravi. Sanè libertas voluntatis in eo sita est, quod sponte, cogente nullo, & sequitur mentis iudicium, & in iis quæ pertinent ad vitæ mores liberrimè quod voluit, exequitur.

Octaua ratio Tileni hæc fuit. Sequetur hominem regentū si vocatur *irresistibiliter*, multo esse infirmiore procedente quàm ineunte regeneratione: quod procedente regeneratione renitatur vel maximè, qui ineunte paruit. Quam ad rationem ego duobus modis respondi, & priori quidem hoc modo, si hoc absurdum sequitur nostram sententiam, & Tileni sententiam sequetur; Nam & is fatetur procedente regeneratione reniti aliquando regentum, quod non fecerat vocationis initio. Excipit verò Tilenus non sequi, qui (inquit) *volentes conuertuntur, volentes sanctimonie porro student.* Sanè volentes conuertuntur, quis neger? quando quidem *volentes volunt.* Quid enim est conuersio quàm *velle bonum quod noluisse, nolle malum quod voluisse?* Hoc iam non quæritur, sed quæ hoc incommodum quod Tilenus statuit, non sequatur eius sententiam æquè ac nostram? Nam is contendit fore, ut si regentus renitatur, multo infirmior sit quàm initio regenerationis, quod ei videtur absurdum. Quæro an regentus ex sententiâ Tileni non renitatur, qui ex illius sententiâ excidit scilicet penitus totâ gratiâ? quæro quæ non sit infirmior? quæro quæ id absurdum illi videatur? Aut si non videtur absurdum, cur mihi id tanquam absurdum obijciat quod eius sententiam æquè ac meam premittit? Hunc nodum nondum soluit Tilenus. Secundò respondi illuminationem non esse parem semper, indeque effici ut qui nunc stetit, iam nater & verò collabatur. Neque tamen inde sequi, pro: sus extinguere Spiritum, quod ad eius vim attinet (ut ita dicam) *habitualem*, tametsi *actus* intermittatur. Hoc verò

Tilenus me vrget hoc dilemmate. *Aut Deo id ad scribendum, aut homini: si Deo, Deus est in culpa: si homini, homo alijus facem à spiritu gratiæ accensam, potiusq; liberè retinere accensam.* Hoc cōne est respōdere: non enim iam quæritur, Cuius culpa id sit, sed an fiat. Tilenus concedit hoc fieri: habuit igitur quod voluit, ut non sit absurdum hominem progressu regenerationis deesse aliquando & aliquando Spiritui, qui non defuit initio: proindeque nec absurdū debere videri ob hanc quidem rationem dogma de *irresistibilitate*, eò quod homo regentus aliquando ferietur, quod non fecit initio regenerationis. Sed quærit Tilenus cuius culpâ hoc fiat: non est huius loci hæc quæstio, soluenda tamen, aio rotundè hominis culpâ id accidere. Quid tum postea? Habeo (inquit) quod volo. At Tilenus vult non magis hominis culpâ Spiritum amitti, quàm hominis *occulitissimis meritis* acquiri, tum etiam conseruari: Ego verò & quod Spiritus non datur, homini ad cibo; & quod auferitur, homini pariter: Nego tamen homini adscribendum quod detur, aut perpetuetur eius præsentia & lux. Itaque Tilenum rogo, ut ne hîc sine causâ nobis faciat inuidiam, dum sibi frustra conciliat, & causæ suæ fauorem; Nam omnis boni vnica in solidum causa est Deus, omnis autem mali vnica (& si nobis ita loqui fas est) *ex esse* auctor est homo. Quod verò dixeram rationem Tileni (quâ studet efficere, ut si illuminatio flectat mentem simul & voluntatem, necesse sit hominem regentum semper æquè flecti) præsupponere parem semper illuminationem, quam omnes facillè agnoscut, non esse sen per parem: Tilenus sic studet eleuare, ac si id eius ratio non præsupponeret. At si id non præsupponit eius ratio, si dat hominem regentum in illuminationis progressu, non semper æquè illuminari, sed interdum vehementius, interdum minùs vehementer: Cur illi absurdum videatur, ut homo regentus cadat interdum, etiam si detur voluntatem sequi illuminationem mentis? nam ceciderit tum tūm mentis lux non fuit par, aut omninò nulla. Nam quod ait suam rationem non præsupponere quod ego dico, sed aliud, putà *aditum acquisitio & confirmatio iam salutaris fidei habitu, fortiore esse debere, quàm fuit olim in fians in primo regenerationis momento, & sic suam de perpetua voluntatis libertate sententiâ statumiri.* Nego meam sententiam sic euertere, aut suam stabiliri; mea etenim sententia est, rem quidem ita se debere habere, ceterum euenire nullo eliter: cūm ea sit peruersitas mentis nostræ, ut nisi Deus subinde non modò nobis autem vellat, sed etiam doceat potenter. & regat Spiritu suo, collabamur. Arque ita si *libertatis* nomine Tilenus *licentiam* intelligat ac propensionem lubentissimam in malum, quæ quominus erumpat, non potest aliunde retineti quàm à Spiritu S. fateor manere in regentis in hac vita voluntatis *libertatem*. Sed nos de huiusmodi libertate iam non agimus, verū de eâ quæ fieri statuitur, ut etiam tum, cūm Spiritus in nobis operatur *efficaciter*, voluntas tamen possit sese *in vitamuis partem* inclinare: hanc verò sententiam quæ Tileni est, nego sic *statumiri*.

Nona ratio Tileni petita fuerat ex Ezech. 1. 12. quo loco sic compellat Deus Prophetam. *Fili hominu, in medio domus rebellionis tu sedes quibus oculi sūt ad videndum & non vident, aures ad audiendum &*

Nota 53.

Nota 54.

Nota eadem

Nota 51.

Nota 52.

non audierunt, quia domus rebellionis sit. Vnde Tilenus concludit rationē discriminis, cur his potius quàm illis Deus aperiat mentis oculos, non esse in nudâ Dei voluntate, sed in destinatâ & obstinatâ rebellionē vocatorum. Respondi ad hanc rationem tria: Ac primò, ex hoc loco nihil aliud sequi (etiã si particula *Quia* causalis sit) quàm causam cur homines non amplectantur verbum Dei esse peruersitatem cordis: id quod dixi non esse controuersum inter nos, tantùm quæ i, vnde fiat, vt hi minùs quàm illi peruersi sint. Quid ad hoc Tilenus? ait *manifestè in textu institui comparationem*. At ergo respondeo nullam institui comparationem inter rebelles & morigeros: Et si instituta fuisset (quod factum pernego) tamen nil id iuuisset causam; nos enim non negamus magnum esse discrimen inter rebelles & morigeros, sed quòd quidam morigeri potius quàm reliqui fuerunt contendimus à Deo esse non ab homine.

Nota 55.

Ibid.

Tùm verò excipit Tilenus, *nullam fieri in textu mentionem denegatæ lucis, sed potius concessa*. Quid ita? quia, inquit Propheta, *oculos habent, neque vident, habent igitur lucem*. At inquam, qui non vident, certè lucem non habent, quæ nisi videndo non habentur. Sed, inquit Tilenus *eam intueri volebant*,

Ibid.

& *tenebras magis diligebant*. Magnum argumentum cæcitatibus & quidem summæ aspernari lucem: sic bubones & vespertiones & ræpæ lucem aspiciunt, quamquam (re quis calūnietur) paulò diuersa ratio est. Itaque Dominus noster hos eosdem qui tenebras magis diligebant quàm lucem, omnes vno verbo complexus est, dum *cecos dixit cecorum esse duces*. Secundò negui particulam, *Quia* eo loco necessariò causam notare, sed effectum posse significare contendit; ne tpe dixi, fieri posse vt hæc Prophætæ mens fuerit, *Oculos habent, & non vident, namque rebelles sunt*: vt si quis dicat, quando tanta lux illis obiecta fuit, neque tamen parent Deo, haud dubè eam non viderunt, iuxta illud Ioh. *Qui Deum non amat, non nouit Deum neque vidit eum*. Sic dixi dicere nos solere ignis est nam est fumus, arbor mala est quia profert malos fructus. Hic Tilenus negat *oculos habere aliud posse significare, quàm luce esse perfusum*, id quod ergo ei possem denegare (nam hîc *oculos habere est mentem habere pradam ratione*; nõ enim miramur, si stipites aut belluæ Deum ex operibus, & verbo non agnoscunt) sed nolo de hac re cum eo contendere: Esto, *Oculos habere* hoc loco nihil aliud significet quàm luce esse perfusum. Quid tum postea? perferò non solum requiritur lucis affusio vtunque, sed certa quædam & peculiaris affusio, interna inquam, non extrinsecus oculos feriens: nam *externâ* sanè nihil aut parùm promouetur; nempe lux ita lucet in tenebris, neque tenebræ comprehendunt eam, ita fit vt tenebræ non desinant esse tenebræ; Sic multis affulget extrinsecus Euangelij lux, qui tamen eam non amplectuntur. Ego certè *lucis* nomine, dum istos nego sensisse veram lucem, intelligo *internam* illam mētis irradiationem, quam qui expertus est, veram lucem cõprehendit: Illam cuius meminit Paulus cum ait c. i. ad Ephes. *se indefinèter agere gratias pro illis, & eorum mentionem facere in precibus suis vt Deus*, inquit, *Domini nostri Iesu Christi Pater ille gloriæ det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis per agnitionem ipsius, illuminatis oculis mentis vestræ, vt sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ ha-*

Nota 56.

reditatis in sanctis. Et Dauid pariter cum Deum sic orat: *faciem tuam fac lucere super seruum tuum, & doce me statua tua*. Hæc demùm lux est illa, quæ solis electis vt olim eius typus Israelitis in terra Gochen affulget. Quod autem dixeram eo loco *oculos habere* qui verbū Domini, auribus perceperunt. Tilenus ita reprehendit vt dicat *Christum dum diceret, qui aures habet ad audiendum audiatur, non intellexit: eos quos ego volo Prophetam hîc significare*. Nescio quo consilio; nõ & pij & impij, fateor, pariter aures habet ad audiendū, sed non audiunt pariter; nam horum auditus non est auditus mentis: auditus, inquam, ille cuius meminit Christus cum diceret, *Quisquis audiuit à Patre, & didicit, venit ad me*: At piorum auditus mentis est, Internus, (inquam) ille. Sed & aio Christum sæpe rebelles hortatum ad pœnitentiam: Itaque quid prohibeat & tales Christum designasse? Quanquam nil necesse est eò confugere, hæc enim mens Christi simplex & aperta est. Quibus Deus indulget audiendi facultatem, quibus datum est audire, auribus percipere verbum, iidem id corde & animo percipiant; non sequitur tamen eos omnes qui Christi verba auribus perceperunt, mente audisse, id est agnouisse & expendisse quanti essent momenti: quamuis id nonnullis idq; singulati & peculiati, non communi & vulgari Dei gratiâ contigerit. Sed do Tileno, *aures ad audiendum* significare *cor à Domino preparatum, ita vt nihil desit: illuminatam mentem, quantum satis est*. Nego apud Ezechielem eandem esse huius locutionis vim; nam *habere aures ad audiendum & oculos ad videndum*, duobus modis dicitur in Scripturâ. Primò quidem ita vt apud Ezechielem, cum sic auditur Dei verbum & videtur eius opera vt extrinsecus tantùm id fiat: Sed & aliâ ratione *habere oculos ad videndum & aures ad audiendum* dicuntur ij, qui non modò audiunt Dei verbum, & vident Dei opera, sed & agnoscunt. Vnde qui non parent Deo, iidem negantur habuisse oculos ad videndum aut aures ad percipiendum: Sic Moses Deuter. 29. conuocato vniuerso Israele dixit eis, *Vos ipsi vidistis omnia quæ fecit Iehoua in oculis vestris in terra Aegypti ipsi Pharaoni, & omnibus seruis eius & vniuersa terra eius, tentationis magnas quas viderunt oculi tui, signa & portenta magna illa; neque tamen dedit Iehoua vobis cor ad intelligendū & oculos ad videndum & aures ad audiendum vsque ad hunc diem*. Itaq; habere aures ad audiendum & oculos ad videndum significat quidem hoc loco illuminari quantum satis est. Ergo semper eadem est significatio? Nego id sequi: cur id negem attuli modò rationem. Tertio respondi, etiã si datem particulam *quia* causam significare non notari tamen eo loco *causam meritoriam*, Cur Deus priuarit eos suâ luce, sed tantum *causam formalem* peruersitatem cordis & alienationem animi à Deo; vnde factum sit, vt etsi oculos habuerint, non viderint tamen; & licet aures habuerint non audierint tamen. Hic Tilenus exclamat *se obtinere quod petit*: at quid est quod petit? nempe *positâ illuminatione mentis, non sequi statim voluntatis determinationem*. At quomodo hoc obtinet Tilenus? Num ego dixi *oculos habere* significare *intrinsecus illuminari*. & quantum, satis est vt stectatur peruersitas nostra? imò hoc tantùm volui, homines dum auribus percipiunt Dei verbum, dum mente intelligunt quid eo significetur, dum vident Dei opera oculis animi & cor-

Nota 57.

Nota 58.

poris:

potis: nec interim tamen mente expendunt illius verbi veritatē & singularem excellentiam, neque contemplantur pro eo ac decet opera Dei: aures habere ad audiendum neque tamen audire; oculosque ad videndum neque tamen videre; idque oriri ex nequitia cordis humani. Quid hic obtinuit Tilenus quod voluit? Minimè verò. Is enim non hoc iam disputat ut quod hic non credat id tribuatur τῆ ἐξουσίᾳ τῆ ἀγνοίας, rebellioni mentis, id quod ego toties affirmavi: sed ut quod hic potius quàm iste paret Deo vocanti, id etiam hominis libero arbitrio, non soli Dei gratia ascribatur. Id est quod petit, quodque nondum potuit obtinere.

Decima ratio Tileni fuit: *Si voluntas mouetur irresistibiliter erit instar cadaueris.* Ad hanc rationem respondi primò id demum fore absurdum; si statuatur voluntas in omnibus esse par cadaueri; non autem absurdum esse si statuatur quidam tenus dumtaxat cadaueri si nilis, præsertim cum in Scriptura doceat nos esse mortuos in peccatis. Excipit Tilenus quoquo modo id dicatur absurdum esse, dum modò statuatur homini ψυχῆ non maiorem inesse facultatem ad assentiendum Deo vocanti, quàm sit cadaueri ad resurgendum. In quo queror Tilenum discedere ab hypothesi suâ; nam certè (si eius doctrinam rectè percipio) concedit sine gratiâ Dei hominem esse instar cadaueris, nihilque aded posse, alioqui Pelagianismum (quod non libet suspicari) probaret. Fateor tamen dissimilitudinem hîc esse, quod cadaueri, quominus resurgat, nulla obstat peruersitas, tantum in desit facultas: homini ad sit quidem intelligendi facultas & volendi, sed peruersitate impedita: quod impedimentum cum & ipsum sit peccatum, excusationem aut veniam haud meretur. Quod verò dixeram Scripturam nos vocare mortuos in peccatis; Id Tilenus perinde dictum accipit, ac cum Scriptura regenitos dicit mortuos peccato, cum tamen nonnulla edant carnis opera. In quo queror denuò Tilenum discedere à sua sententia & ad Pelagianos accedere confundereque statum hominis regeniti cum irrogeniti statu, aut certè perexiguum relinquere inter vtrumque discrimen. Tum etiam aio, sic afferri vim Scripturæ: nam diuersæ sunt phrasæ, *mori peccato & mortuum esse in peccatis.* Quod verò & dormientes nos Scriptura vocat, & corpore mortuos, eadem dormientes vocat, nec verò hoc facit vllam vim nobis inesse testetur; sed quia ut quorundam vitæ munerum obendorum dormientes non sunt capaces: sic & qui nondum regeniti sunt, non possunt (suâ inquam culpâ & vitio) vetis defungi pietatis actionibus. Dixeram præterea homini mortuo in peccato inesse mentem & voluntatem, quarum amotâ peruersitate, non abolitâ ipsâ facultate, homo resurgat, in eoque constitutum esse discrimen inter statum hominis carnalis & cadaueris. Tilenus hîc ludit mecum, conceditque affici voluntatem & moueri, ita tamen ut non consentiat. Dicendum erat appetat. At inquam, omnis voluntatis motus est consensus vel dissensus. Itaque si Tilenus vult ita affici voluntatem ut non necessarid consentiat, ita volet eam affici ut necessarid dissentiat; vel ut neque cõsentiat, neque dissentiat, sed pendeat; atque ita quâ sentiat mentis motionem? vel ne voluntatem intelligere mentem ita voluntas mens erit, mens enim est intelligere ut voluntatis velle. Aut quis est tandem

hic volutatis motus, si non est consensus aut dissensus, velle aut nolle? Denique respondi cum dicimus voluntatem moueri irresistibiliter non esse quod nobis inuidiam faciant hoc simili, quod Tilenus (notâ 62.) cadauerosum vocat, cum & eodem simili iis possit constari pari iure inuidia, nempe docent intellectum irresistibiliter illuminari. Hîc verò excipit Tilenus, *se non uti hoc simili cum agitur de intellectu, sed illud, cum volutatis respectu vsurpatur, refellere.* At (inquam) à nobis quid non magis cum de voluntate, quàm cum de intellectu, ac toto homine animali agitur, vsurpatur. Querimus verò iam, cur voluntas potius quàm intellectus haberi debeat pro cadauere, eo quod irresistibiliter mouetur, si quidem æquè irresistibiliter mouetur intellectus. Respondet Tilenus intellectu moueri passivè: Ergo inquam mouetur instar cadaueris. Displicet hoc Tileni, sanè; ut videtur: Cur igitur nos sic exagitet? Cur colligit ex irresistibilitate voluntatem esse instar cadaueris, atque ita ut id odio è exagitet? At voluntatis actus non est quoddam pati. Quid si id negemus? Certè duo sunt actus voluntatis velle & nolle, odium & amor, quorum vterque passio potius quàm actio dici debet. Itaque velle vel quædam sitis est si bonum deest quod expectis, vel si eo fruare quæ iam est ex præsentî bono delectatio. Sed nolo excurrere. Aio hîc principium peti: nam esto, *Velle non sit quoddam pati, sed agere potius;* Debit Tilenus ostendere hanc actionem non sequi mentis actum quem concedit esse quendam passionem; præsertim cum ego id hoc loco probarem; dixi enim voluntatem esse appetitum rationalem. Itaque nullam esse voluntatem vbi rationis, id est intellectus nulla operatio est. Si velit igitur voluntas, quod ratio (mens inquam) non suavit, ne voluntas quidem erit.

ARBITROR me iam satis ostendisse rationes Tileni aduersus sententiam meam nondum esse vindicatas. Iam videndum mihi est, an eas rationes quibus studuit analysin meam cap. 9. ad Rom. refellere, vindicabit.

PRIMA igitur ratio Tileni aduersus meam analysin hæc fuit; si Paulo propositum fuisset disputare de absolutâ Dei voluntate in his potius quàm illis vocandis, nec compescuisset obstinatos nec erudiisset infirmos. Respondi negando id sequi: Paulum enim infirmos erudiisse & obstinatis præripuisse omnem iustam occasionem expostulandi cum Deo. Quid ad hæc Tilenus? planè nihil. Tantum quia dixeram compescere homines obstinatos esse vnus Dei. Respondet præceptum tamen Tito ut cõpesceret homines prophanos. Ludit scilicet in ambiguitate vocis, cum enim dicerem solius Dei esse compescere hominum contumaciâ: Ego intellexi efficacem illam Dei operationem, quum vel linguam vel etiam hominum mentem cohibet. Quod opus non est humanæ imbecillitatis: Paulus scilicet plantat Apollos irrigat, Deus dat incrementum. Non intellexeram humanam operam quæ sæpe in cassum nauatur, nunquam autem felicem haber exitum, nisi accedat illa Dei vis: Quæ res locum precibus facit apud Deum ut quod nos homunculi ex eius præscripto conamur, id ille effectum velit dare.

SECUNDA ratio Tileni hæc fuit: si alia causâ dari potest cur Apostolus paritatem inter Jacobum

Nota 62.

Notâ eadem

Ibidem

Nota 59.

Nota 60.

Nota 61.

Nota 63.

& Esauum tantopere vserit, præter eam quam attulit Camero, ea quam attulit Camero causa vera non est. At potest alia reddi ratio, nempe ista: Causari potuissent Iudæi Ismaelem reiectum esse quod esset ancillâ natus, id quod locum non potuit habere in Esau reiectione. Respondi tribus modis; Ac primò quidem negavi continuò sequi, si alia possit dari causa, veram causam non fuisse à me redditam; possunt enim vnus eiusdemque rei cur fiat plures reddi causæ. Quid hinc Tilenus? Ne hoc quidem, inquit, sequitur, nempe veram causam à Camerone redditam. Prorsus non est assensu mentem meam: Ego enim non dico id (eo inquam loco) vt probem veram causam à me redditam, tantùm respondeo ad Tileni syllogismum; cuius maior propositio hæc est. Si potest alia reddi ratio præter eam quæ à Camerone allata fuit, Cameronis ratio non est vera. Negavi id sequi, eo quod vnus eiusdemque facti plures esse possint rationes. Nolui tùm ostendere veram rationem esse à me allatam, id quod tamen continuò à me factum est, & deinceps fiet. Tantùm volui ostendere, nullâ necessitate cogi me posse, vt agnoscam veram rationem non esse à me allatam, etiamsi alia ratio afferri possit, cum fieri possit vt alia illa ratio non pugnet cum meâ. Deinde continuò testatus sum id leuius esse. Respondi secundò ad Minorem Tileni; negauique aliam rationem afferri debere, reieci quæ rationem à Tileni allatam hoc pacto: Ismael typicè hoc loco ex mente Tileni vsurpatur ab Apostolo. Ergo Apostolus non potuit Iudæos facere profitentes sibi mirum non videri quod Ismael esset reiectus ni pari ratione eos faceret fatentes, sibi non videri mirum, cur iustitiarum reiecti fuerint. Respondet Tilenus non sequi, si Tilenus typicè Ismaelem intellexit & Iudæos typicè Ismaelem intellexisse. Quæ si verò ego fuerim sic ratiocinatus. Nihil erit quod Tilenus me hinc studeat facere ridiculum. Hæc enim fuit ratio mea. Quo modo & quo sensu Paulus illa verba vsurpauit. In Isacco vocabitur tibi semen, eodem sensu illa voluit accipi? At vsurpauit ea verba sensu typico; ergo voluit ea sic accipi. Porro quo sensu accipi voluit, eodem sensu accepta tuetur; voluit autem accipi sensu typico; ergo vt accepta eo sensu tuetur. Tuebitur autem (si ratio Tileni locum habet) verba sua Paulus accepta sensu à mente sua alieno: Sensus enim quem Paulus illis verbis tribuit est allegoricus; ratio autem Tileni præsupponit verba illa adducta à Paulo, accepta esse sensu minimè typico, sed carnali qui à mente Pauli maximè fuit alienus. Deinde, etsi Iudæis iustitiarum non fuit notum Ismaelem typum fuisse ex instituto Dei, attamen Ecclesiæ Dei, quam docet hinc Paulus, id fuit indubitatum; iustitiarumque fat norant eam fuisse Pauli mentem; alioquin necesse est fateamur Pauli consilium fuisse ita loqui vt nollet intelligi. Tertio respondi, si ratio Tileni vllum haberet pondus, fore vt Apostolus Galat. 4. videretur parùm cautè argumentatus. Respondet Tilenus se non videre huius connexionis rationem & modum. Cuius inquam? Puta (inquit ille) si Apostolus 4. ad Gal. typo Ismaelis non subtraheret typum Esau. Consequens est Rom. 9. in prioris typo tantùm agi de vocatione & quidem absolute & semper efficaci, alioquin parum cautè fuisset argumentatus. Omnino videtur hinc Tilenus ludos facere, mihi que nescio quæ ægri somnia affingere;

Nota 64.

Nota 65.

Nota 66.

Ibidem.

quo consilio nescio: nam ego quidem persuasum habeo rectius de me sentire Tilenum quàm vt me putet delirare. Sed ad rem. Hæc connexio commentum est Tileni, lepidum quidem illud fortasse & venustum & ad excitandum risum accommodatissimum, sed alienum tamen à causa hac, quæ seridè est agenda. Ego multò aliter sum ratiocinatus. Tilenus, dum reddit rationem cur Apostolus novos induxerit typos, hanc afferit; quia priores reijci potuerunt. Respondi; si ita res habet, non satis prospexisse causæ suæ Apostolum cap. 4. Epist. ad Gal. qui non induxerit novos typos: nam tam eo loco, quàm isto typus Ismaelis reijci potuit & contemni. Cur ego non induxit eo loco novos typos? Eritne Paulus in Epist. ad Galatas negligentior: hac in parte quàm in Epist. ad Rom. Quod cum absurdum mihi videretur, dixi aliam subesse rationem; nempe in Epist. ad Gal. de Iustificatione, non etiam de Vocatione agitur: Itaque quia Isaacus & Ismael typi sunt pertinentes ad eam causam, eos typos adhibuit, Iacobi & Esau non meminit, quod hi typi pertinerent ad vocationem, id quod in Analyti ostendi & probavi. Hæc est illa ratiocinatio, cuius nexibus D Tilenus se nondum explicauit.

TERCIA ratio Tileni aduersus Analytice meam hæc fuerat. Apostolus nec premit nec narrat non esse dilatam patefactionem oraculi ad id vsque tempus quo Esau ingenium suum factis prodidit; nam Heb. 12. 17. scriptum est, exclusum demum Esau spe adeundæ hæreditatis μετέπειτα postquam prodidit nequitiam suam. Ego verò respondi ad prius illud quod attulit Tilenus, neque premi neque narrari maturationem patefactionis oraculi ab Apostolo; Apostolice verba contra tendere vt significetur non fuisse dilatam, μήπω ἔτι δένται, μηδὲ πρὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν ἵνα ἢ κατ' ἐπιλογὴν τὸ θεῶν πρόθεσις ἴσθαι: ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τῆς καλοῦστος, ἐρρήθη αὐτῷ ὅτι ὁ μείζων δουλεύσῃ τῷ ἐλάσσονι. Quæ verba docent aperte oraculum editum, fuisse antequàm ingenium prodidisset. Deinde monui id ipsum constare ex historâ. Quoniam verò contēderit Tilenus sic dūtaxat notari Dei præscientiam maiorum operum Esau, bonorum autem Iacobi; Dixi id pugare cum Apostoli mente, qui subtingit continuò, vt ne ex operibus, sed ex vocante firmum maneret propositum Dei, quod est secundum vsus electionem. Quod verò protulerat Tilenus ex Heb. 12. 17. Dixeram eo probari vaticinium illud habuisse suum complementum, Deo nempe Esauum potius quàm Iacobum sibi permittente, cum esset vterque pari conditione naturæ. Quid ad hæc Tilenus? Primò ait neminem nescire oraculum fuisse prædictum. Quid hoc ad responsum meum? ego monueram quod prædictum id fuit, notatum fuisse præsertim ab Apostolo, tanquàm si id faceret ad institutum suum, μήπω ἔτι δένται, μηδὲ πρὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν ἵνα ἢ κατ' ἐπιλογὴν τὸ θεῶν πρόθεσις ἴσθαι: ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τῆς καλοῦστος, ἐρρήθη αὐτῷ ὅτι ὁ μείζων δουλεύσῃ τῷ ἐλάσσονι. Sed neque negabit (inquit) quisquam id idem prædictum quia res fuit præuisa. Esto, Quamquam illa non prædictio tantum, sed decretum fuit vt constat ex Malach. 1. vers. 2. & 3. Dilexi vos dicit Iehous, & dixisti in quo dilexisti nos? nõne frater erat Esau ipsi Iacob (dixit Iehoua) & dilexi Iacob, Esau autem odio habuit postquam motus eius solitudinè & hæreditatem eius habitandam dracombus deseruit. Quo loco docet Propheta privilegium quoddam

Nota 67.

Ibidem.

quoddam & prerogatiuam à Deo indultam fuisse Iacobo. Pergamus. *Non fuis prædicta*, inquit, *res quia prædeterminata*. Ergo non decreuerat Deus fore, vt Esauus seruiret Iacobo, maior minori? non fuit ergo illud Dei beneficium, quod Iacobus Esauo fuerit prælatus? *At si ita se res habet, statuetur Deus non minus author impietatis in Esauo, quam pietatis in Iacobo*. Credo quæ sequatur tam immanis blasphemia decretum Dei? maior seruiet minori: Ergo decretum Dei, impietatis Esauæ causa fuit efficiens. Nego sequi; tantum sequitur, Ergo Dei decreto factum est, vt Iacobus non spreuerit hæreditatem. Nouit autem Tilenus & malum cadere sub Dei *providentiam*, quamuis non cadat sub eius (vt ita loquar) *efficientiam*, posset enim ne eueniret, prohibere Deus, neque verò semper in omnibus prohibet: id verò temerè non facit, sed certo consilio. Potuit quidem efficaciter, nõ id fecit tamen, impedire ne Esauus hæreditatem vili pretio fratri venderet. Quod ergo *Deum* Tilenus ait *nihil prædeterminasse quod non faciat*, aio in eo Tilenum, (dabit mihi hanc veniam si liberè loquor) ludere, vt mollissimè dicam. Nam si illi *facere* eo loco *efficientiam* quandam significat nihil dicit aduersus sententiam nostram: sin illi *facere* est *non prohibere* quominus aliquid fiat, aio eum improprie loquentum, nisi forte ita loquitur vt Scriptura, dum Deum docet *indurare & tradere in reprobum sensum*. Quod verò notat *Apostolum opponere opera, iustitiam & salutis adeptioni; non fidem*. Dicitur iam præter rem: nos enim in eo versamur, vt exploremus verum ne sit quod Tilenus negauit *premi aut natari ab Apostolo, non dilatum esse præfectionem oraculi*: id verò quod hic statuit Tilenus (etiã si verum foret) non efficeret tamen. Cæterum fateor *opera* opponi ab Apostolo *iustitia* non *fidem*; sed hoc loco nego hoc agi ab Apostolo, quia hinc non de iustificatione sed de vocatione agitur, atqui non vocantur qui fidem iam habent, sed qui non habent. Itaque in vocatione aliam habet fides rationem quam in iustificatione; nam in iustificatione *conditio est prærequisita* (vt sic loquar) in vocatione *gignitur*. Est igitur in iustificatione nõ potest neque debet opponi fides iustitiæ, tamen in vocatione debet opponi gratiæ vocationis: Non enim quia credidimus, vocamur, sed vt credamus. Cum verò aio fidem in vocatione opponi debere gratiæ vocationis, nequis mihi calumniam struat, nolo fidem *simpliciter* opponi vocationi, cum vt terminus ad motum aut effectum ad causam, sic se fides habeat ad vocationem. Sic contendo: optime conuenire fidei cum vocatione: volo tantum opponi vocationi vt *conditionem prærequisitam*; non enim credentes sed increduli vocantur. Nec est quod hinc aliquis obijciat vocari etiã fideles, quibus iam inest fides: vocantur enim non ad eum fidei gradum & modum quem iam habent, sed ad eum fidei modum quem nondum adepti sunt; alioqui cum omnes fideles, iam ante vocati sint, quam essent fideles, liceret cauillari, vocari, qui iam vocati sunt. Sed res facilis est: vocatos ad certum quandam fidei modum, vocari ad altiotem gradum fidei, & promoueri ex fide in fidem, non est absurdum. Quod verò Tilenus *Esauum* ait *sibi permisum, quia parvèribus non paruerat*; (vt hoc interim taceam quod hoc pacto Iudæis arma subministrat, quibus instructi insurgant in Apostolum, qui

contenderat prælatum Iacobum Esauo *ἡ ἀρχὴ ἐστὶν ἐργον, & μὴ δὲ ἀποξάντων τὴ ἀρχὴν ἢ ναυδν.*) Quæro à Tilenò, vnde factum sit quod Iacobus se non præstitit æquè rebellem, cum essent *natura conditione pariter*: num progrediemur in infinitum; Quæro cum Esauus se contumacem exhiberet, id ne factum fuerit Deo permittente, an impediante, non modo lege sed facto? Quæro potuisset ne Deus (si id decreuisset) tam Esauum quam Iacobum nondico cogere, sed in ordinem suauiter flectere? Et si id potuit, cur non præstitit? Ego quidem agnosco Esauum id non commertum, sed non video quo potiori iure Iacobus id sit commertum, vt pat natura conditione, ita fuerit tamen à Spiritu Dei institutus, vt diuersa vitæ studia sequutus sit. Itaque in solâ Dei misericordiâ hinc acquiescendum censeo; Si enim ad Iacobi *occulatissima merita* recurritur, eodem redimus, vnde illi hæc merita potius quam Esauo? centies iam hoc dictum est, Tilenus tamen vel dictum dissimulat, vel alieno à nostrâ mente sensu dictum accipit: quasi nos vellemus hoc pacto Deum facere peccati authorem qui id cauemus quantum in nobis est.

QUARTA Ratio Tileni hæc fuerat: Cum ego dixissem hoc loco (in cuius explicatione iam versamur) opera opponi vocanti, non autem fidei. Itaque non agi hinc de iustificatione, sed de vocatione: Tilenus respondit nomine *vocationis* intelligendam esse *fidem*, cum vocationis fidei causæ sit. Ego verò excepi, non sic eludi argumentum meum: Cur enim hinc Apostolus *fidem* vocantis nomine designet potius quàm alibi passim? Deinde excepi Apostolum non *vocationis* quæ passim fortasse possit vsurpari, sed *vocantis* meminisse, vt significetur Deus *quatenus vocat*. Denique subjeci, ad mentem Tileni Apostolo dicendum fuisse non *ex vocante*, sed *ex obsequente vocationi* præsertim cum (ex hypothesi Tileni) vocationis ex parte Dei non sit efficax, sed pendeat ab euentu, quem liberum arbitrium præstare debeat. Videmus iam quid ad hæc singula respondeat Tilenus. Ad primum sic respondet: *Etiam si non posset ipse quidem indagare causam cur Apostolus sic loquutus sit, sequeretur tamen eam esse quam vult Camero*. Sed si Tilenus non potest indagare causam, cur Apostolus sic loquutus sit, cur perinde disputat ac si eam notam haberet? Quanquàm liceat sanè ignotam & occultam causam ignorare: At hinc causa, cur Apostolus sic loquutus sit, est nota; Non enim iam meminit *iustificantis* sed *vocantis* Dei. Itaque satis eo indicat Apostolus (nisi velimus esse sntdi) agi eo loco de Deo, non *quatenus iustificat* sed *quatenus vocat*. Tertio si causam aliam nullam reddit Apostolus præter Dei vocationem; Dei autem vocationis causa fidei dici non possit, si communis est (vt statuit Tilenus) etiã non credentibus: (Quomodo enim causa communis adhibeatur, aut adhiberi possit ad effectum speciale & singulare designandum?) non est credibile *vocationis* nomine Apostolum *fidem* intelligere. Sed cum Tilenus videret hanc primam quæ vsus est defensionem parum esse firmam, aliorum confugit, vt redderet rationem cur Apostolus hoc loco eâ loquutione vsus sit. Audiamus igitur, *Iudæis*, inquit, *fidei nomen inuisum fuit*. Nego id primum. *Fidei in Christum* tantum nomen Iudæis, fuit inuisum, pariterque *vocationis*

Ibidem.

Ibid.

Ibid.

Nota 68.

Ibid.

Nota 70.

Nota 69.

Ibidem.

ad Christum. Itaque si hæc ratio valet, ne *vocationis* quidē debuit meminisse. Deinde quis hîc quæso nouus est metus? Apostolus enim alibi passim fidei nomen inculcat vel Iudæis ringentibus & frementibus. Quæ ergo religio hîc Apostoli mentem occuparî? Dixeram verò Apostolum dum *vocantis* meminit, velle *fidem* esse à Deo quatenus Deus *vocat*: Tilenus respōdet *se id non negare*. Quid igitur? vultne Apostolum hîc agere de *vocatione*? Id si vult, non egerit Apostolus de *iustificatione* quæ sequitur scilicet *vocationem*: proindeque eius analysis luxata est, quâ statuit Paulum toto hoc capite agere de *iustificatione*; ita stat ha-ttenus, quatenus volo Paulum etiam hoc eodem capite de *vocatione* disputare: tantum mihi probandum est, de ea *vocatione* hoc loco agi, quam fides sequitur necessariò, id quod sic probo. *Vocatio* (etiam farente Tilenò) quam fides non sequitur necessariò, *communis* est ex parte Dei, etiam iis qui non paruerunt; *Vocatio* de quâ hîc agitur *non est communis*. Ergo &c. Iam verò non esse hæc *Vocationem* communem ex Apostoli sententia & mente hinc liquet. *Vocatio* communis non facit discrimen: At ea *Vocatio* de qua Apostolus hîc agit facit discrimen. Ergo *vocatio* de quâ Apostolus hîc agit non est communis; docet enim Apostolus minorem prælarum maiori vt discrimen esset *ex vocante*. Quòd verò Tilenus contendit, quæri hoc loco, an *quoties Deus vocat, ita vocet vt assensus præbeatur vocanti*. Nego hoc loco id à nobis quæri, sed an de *iustificatione*, non autem potius de *vocatione* hîc agatur? Deinde, an hîc de *communi* quadam *vocatione* Apostolus disputet, non autem potius de *speciali*? nam communem Dei *vocationem* & nos agnoscimus, ita tamen vt & agnoscamus propriam quandam & peculiarem. Denique cum Tilenus dixisset Apostolum *vocantis* nomine intelligere *fidem*, eo quod *vocatione* inuitemur ad *fidem*, dixi Apostolum, siquidem id voluisset, multò clariùs fuisse locuturum, si (quod facit alibi) dixisset *ἐξ ὑπακούσεως*. Tilenus *id negat*, neque rationem addit cur id neget, cum tamen res sit clara, certè speciem habeat. Quid dixi speciem habeat? aio ita se rem habere, nam si *vocatio* cuius meminit Apostolus hoc loco, *communis* sit: id verò quod discrimen facit est obedientia: debuit Apostolus illius quod discrimen facit, meminisse, non autem illius quod nullum facit, quandoquidem agit de reddendâ ratione, cur Iacobus Esauo fuerit præ-latus.

QUINTA Ratio Tileni. Si hîc opera opponuntur *vocanti* quatenus *vocat* simpliciter, non verò quatenus admittitur *vocatio*, sequetur *vocationem* hanc habituram vim suam seu quis pareat; seu non pareat. Ad hanc rationem Responderam implicari contradictionem, si statuatur is quem Deus *vocat* efficaciter (quâ de *vocatione* Apostolus agit eo loco) non parere; nam quos *vocauit* Deus, *eosdem* iustificauit. Responder Tilenus, *etiam* efficaciter eos *vocari* qui non parent, vt *efficax pharmacum* dicitur quod aliquando *aspermantis* agroti *culpâ* non sanant. Atque hîc Tilenus more suo ludit. Ego enim dixeram eos quos Deus *vocat* efficaciter ita vt pareant, non posse sine contradictione statui non parere: non dixeram fieri non posse, vt quos Deus *communi* *vocatione* *vocet*, non detrectent obsequium. Tum, nego effica-

ciam perinde *actioni* ac *substantis* tribui; nam *efficax actio* semper dicitur respectu *uentus & actus secundi*, vt loquantur. Substantia fortasse non item; Itaque ipse Tilenus fatebitur vltro, *vocationem* aliam efficacem esse, aliam minime efficacem: Non quæro iam an efficacem dicat ided, quia facit necessariò euentum, ac verò quia euentus eam sequitur: tantum hoc volo, vt efficaciter *vocari* concedat eos solos qui assentiuntur, ne ludar in verbis. Quoniam verò vt ostenderem Apostolum quoties meminit *vocationis* κατ' ἐξουσίαν eam intelligere quam euentus semper sequitur, citavi illa verba. Quos *vocauit, eosdem* iustificauit. Tilenus respondet *agi de vocatione efficaci in subiecto*, hoc est, mihi concedit quod volo. At fortasse dicer, Deum dici eos quos *vocat* iustificasse, quia quidam *vocati* paruerunt. Edat quæso huius locutionis exemplum: Sanè si *vocatio* ex parte Dei *communis* est (vt statuit Tilenus) assensus autem *particularis*, nullo modo dici potest Deus quoscunque *vocauit* eosdem iustificasse. Dicendum potius fuit quicunque paruerunt *vocanti* Deo, ij iustificati sunt; quo modo & hoc loco (si interpretatio Tileni locum haber) monui Apostolo dicendum potius fuisse *ex obedientia fidei* quàm *ex vocante*. Certè si quoscunque Deus *vocat*, eos iustificat; quos pariter *vocat*, pariter iustificat. Quod si Deus hos ita *vocet* vt *iustificatio* non sequatur, illos autem vt sequuta sit *fides*, primùm *iustificatio*: *vocatio* non fuit haud dubiè vtrobique par.

SEXTA ratio Tileni fuit. Liberum Dei arbitrium quo cōstituit alios vasa iræ, alios vasa misericordiae, nullum aliud obiectum habet quàm incredulum & credentem. Respondi obiectum quidem voluntatis Dei, quâ sit vt homines sibi permittat, quoties eos *vocat* ad salutem, *vocatione* *communi*, esse hominem incredulum: negaui obiectum *vocationis* ad *fidem* esse hominem credentem, quod habenti *fidem*, non detur *fides*, sed augeatur. Quid hîc Tilenus? ait *hinc sequi homini quem vocat Deus* (*vocatione* illâ quam vult communem esse) *denegari fidem ob actualia peccata*, atque hîc nos ablegat ad notas 32. 33. 34. Quorsum hæc omnia? Quid ista faciunt ad Tileni rationem à responsione mea vindicandam, aut ad eius sententiam confirmandam? Nempe Tilenò hoc est solemne, vt *denegationem gratiæ absolute* consideratam, cum *denegatione gratiæ comparatè* consideratâ, confundat: id verò est obruere causam inuidiâ, nihil aliud est; non est certè superare & vincere. Id enim vnicum disputationis nostræ argumentum est: An vt *gratiæ absolute* *denegatæ*, sic *comparatè* etiam *denegatæ* ratio reddi possit alia præter Dei voluntatem. Iam cum dixissem habenti *fidem* non dari *fidem*, Tilenus ait, *quandam esse fidem historicam, quam qui habeat ei fides iustificans indulgeatur*. Meminerit quæso Tilenus quo iam in loco versemur, qua de re controuersa sit inter nos; Dixerat Tilenus Dei voluntatem in miserendo habere pro obiecto hominem credentem. Hîc, id sic interpretatur, ac si intellexisset credentem tantum *historicâ* *fide*. Ergo obiectum misericordiae Dei, erit homo *historica* *fide* præditus. Atqui hoc pugnat vel cum hypothese Tileni, qui nullū aliud agnoscit misericordiae Dei obiectum quàm hominem credentem, præditum *fide* iustificante, Verba eius sunt sup.

Nota 71.

Ibid.

Nota 72.

Nota 73.

Nota 74.

Nota 75.

Nota 76.

Annot. notâ 1. id verbo autem illo declaratum est, hominē non prius fieri vas misericordiae, quam consideretur ut credens & perseverans. Quae verba appositae sunt atque annotata ad eum locū in quo ego de vocatione agebam, non autem de iustificatione, nam verba mea fuere, sic Deo pro arbitrio licet ex hominibus peccatoribus, alios sancta vocatione ad gloriam preparare &c. Deinde pugnat hoc cum re ipsa, & experientia, neque enim omnes vocat Deus qui praediti sunt fide historica, nec continuo summo-uet à vocatione quicumque eā sunt destituti, immo atheos aliquando Deus vocat, & omni genere probitorū coopertos. Quod verò ego dixeram fuisse fide praeditos eos qui digni vocantur

Ibid.

Matth. II. memoriā tenet Tilenus eundem me agnovisse eos fuisse conuersos, proindeque non historicā sed verā fidē praeditos, exiguā tamen quaeque firmanda fuit. Itaque sic ij vocati erant ab Apostolis, ut non simpliciter ad fidem veram, sed ad incrementum verae & salutaris fidei vocarentur. Quantam autem vim habeat aduersus causam

Nota 77.

Tileni, quod mihi assentitur, cum sint omnes omnino homines alieni à Deo & rei peccati, nihil ob stare quominus Deus his potius quam illis impertiat lucem illam Euangelij, quae sola efficax est ad salutem, supra expensum à nobis est.

SEPTIMAE verò rationis & ultimae aduersus analysin meam vicem obtinere possit, quae Tilenus (notâ 2.) objicit parenthesis quam statuo à versu 10. vsque ad 30. neque extare, neque sensum ac rationem contextus eam admittere. Quae duo eodem recidunt: non enim colligi potest parenthesis aliunde quam ex sensu: nam si ad notas confugiamus parentheses, in Graecā linguā parentheses non semicirculis, sed punctis notatur. Deinde annotatio parentheses (non iam dico ipsa parenthesis) arbitraria est. Quod si sensus ac ratio contextus parenthesis admittere non potest, ea demum ratio pondus habet. At hoc est quod hic quaeritur: id verò Tilenus sic nititur probare, *cohaerent*, inquit, *ista s̄ μόνον* cum praecedentibus. Quis id neget? neque enim parenthesis est rerum quae nullo modo cohaerent, sic enim Apostoli oratio. fuisset arena sine calce. Tantum quaeritur, quo modo haec cohaerent? Sanè absurda parenthesis sit, si nulla prorsus cohaesio sit. Iam quae sit haec cohaesio in analysi à nobis explicatum est. Nam quod ait *parentheses parenthesisibus inferri*, odiosè dictum est; si *inferri* dixisset, non est id nouum apud Apostolum, & qui prolixis parenthesisibus vsus est, & iisdem breuiores parentheses solet inferere. Caput septimum Epistolae ad Rom. vnum erit instar omnium, iudice certè Tileno.

POSTREMO loco tandem collocabo responsiones Tileni ad argumenta mea aduersus ipsius sententiam. Igitur cum dixisset Tilenus homini ante vocationem inesse inchoamenta quaedam vocationis Deo grata, eoque traxisset Apostoli locum qui est ad Hebr. 6. vers. 10. *Non est iniustus Deus ut obliuiscatur operis vestri*. In eo duo reprehendi. Primum, quod Tilenus sic sentiret. Deinde quod sententiam suam testimonio Apostoli conatus esset confirmare: in homine enim ante vocationem efficacem contendere nulla esse inchoamenta, quibus Deus inducatur ad nos efficaciter vocandos: cum nulla sit fides: sine fide autem im-

possibile sit placere Deo. idque statere, mihi in unum abesse ab eorum mente qui meritum statuunt de congruo. Apostolum verò loco quem citauit agere de operibus regeneritorum: itaque id aliorum pertinere. Denique ut maxime illis inchoamentis esset locus, redire quaestionem, unde huic potius quam illi obtigerint. Ad haec Tilenus respondet quaedam esse *oponyouduz* regenerationis etiam Caluina & Beza: *Ea haud dubiè esse grata Deo. Qui seruilis timore retinentur eos Deo minus ingratos esse, quam qui effusis habenis in omni genus scelerum ruunt. Locum qui est ad Hebr. 6. non fuisse à se horsum adductum: Meritum congrui à se non poni: Negasse se Deum inuitari villo operis merito, sed mera sua benignitate induci. Quae nihil faciunt ad labefactandam reprehensionem meam: Ego enim non obieceram Tileno, quod homini tribueret ante vocationem efficacem nonnullā, quae quodammodo Deo grata sint, sed quod ea eiusmodi esse doceret ut Deus iis inuitetur ad fidem impertiendam (impiis enim & hypocritis nonnulla insunt Deo quaedam tenus grata, non tamen Deus vocat continuo efficaciter omnes impios & hypocritas.) Verba Tileni sunt (sup. annot. notâ 2.) *Deus tanquam inuisibilis Pater gratum habet etiam rudimentum illud & vix tenuè quoddam inchoamentum illius obsequij, quod non ex merito operis, vel assensus cuiuscumque, sed ex sua benignitate & aequitate estimat, & pluribus maioribus, que donis merè gratuitis auget, tandemq; ornari & perficere secundum mensuram donationis Christi. Locum verò ad Hebr. miror Tilenum negare se hotsūm ad iuxisse: verba enim eius sunt, eadem illā notā. Quid verò acceperunt illud lumen, non idè acceperunt, quod praecedentium illorum rector vsus, causa rationem habuerit, quā Deus tanquam iustus iudex & iudex modò impulsi fuerit ad maiorem & simpliciter sufficientē, efficacēque gratiam ipsis communicandam: tamen si Apostolus non vereatur dicere Deum iniustum futurum si obliuiscatur operum. &c. Heb. 6. 10. Apertè cum negasset, Deum tanquam iustum iudicem eam lucem imperti, id veluti durius dictum emollit hac formulā *Tamen si*, inquit. Quae quorsum spectet, nisi ut significetur quodammodo id dici posse, modò scilicet id intelligatur secundum Apostoli mentem? Quid enim aliud sibi velit id *Tamen si*? At verò negat à se poni meritum congrui. Quotulum tamen hinc abest quod ponit? statuit nempe Deum inuitari atque allici, non quidem ut iustū iudicem, sed tamen ut mitissimum patrem pro aequitate sua ad gratiam efficacem conferendam. Quid aliud quaeso sit meritum de congruo Pontificiorum? Non eadem illi dicunt quae hic Tilenus dum meritum de congruo à merito de condigno distinguunt. Quod verò Tilenus solutam quaestionem putat, cur huic potius quam illi, illa pietatis inchoamenta indulta sint, cum responderit, *id obuuisse à Deo, sed tamen non irresistibiliter*, in eo mihi falli videtur. Manet enim quaestio, cum sit us omnes naturae conditione pares; Deus autem non magis in hoc, quam in illo, in hac paritate naturae exeruerit vim suam ex hypothesi, unde factum sit, ut hic illo euaserit melior: par est enim Dei agentis (ex hypothesi) dispositio (ut italoquar) par hominum in quos Deus agit. Unde oritur igitur effectum dispar; Nondem video quā se Tilenus expedierit, non video quā se possit expedire? Mihi sanè quaestio explicari facillima videtur, placuit Deo huic plura quam**

Nota 78.

Ibid.

Nota 79.

Nota 80.

Nota 81.

Nota 82.

isti indulgere. Si quæras, cur placuerit? respondebo. O homo tu qui es? &c. Sed de hac re postea fusiùs.

Contenderam verò multa Tilenum ponere tanquam controuersa, quæ minimè controuersa sunt. Cuiusmodi illud est primò, quod studiosè probat hominum peccata causam esse reiectionis absolutè consideratæ. Respondet, id esse controuersum. At id iam multoties à me confutatum est. Secundò quod id vrgeat, voluntatem contrahendi fœderis sub conditione fidei, omnes homines uniformiter respicere, id est, neminè, crediderit modò, damnari. Respondet, inde effici neminem inuitari, qui decreto præcedente exclusus sit à Christo. Ego verò vicissim respondeo id tantù n sequi, neminem inuitari qui decreto præcedente, etiam si credat, exclusus sit à salute. Quod si Tilenus velit hinc efficere, Deum neminè inuitare, nisi quem decreuerit fide donare, quando Dei decreta non possunt esse cassa & irrita, omnes oportebit fide donari, quando ex hypothesi Deus omnes inuitat. Peto igitur à Tileno vtrum putet Deum decreuisse omnes qui extrinsecùs ad fidem vocantur, fide donare? An verò non? Si prius, haud dubiè credunt quicumque inuitantur. Si posterius (nam cù n hæc contradicentia sint nullum relinquitur medium) aio Deum non decreuisse omnes fide donare, qui inuitantur ad fidem. Quà de re supra à nobis disputatum est. Tertid obiectum à Tileno tanquam controuersum cùm minimè controuersum sit, quod contendit per hominem stare quominus auferatur cor lapideum. Respondet inde tamen effici, nullum esse decretum absolutum quod reiectionis causa sit, tribuitque Doctoribus Geneuensis Scholæ eam sententiam qua id statuit. At Tilenus dissimulat hic distinctionem reiectionis absolutè & comparatè consideratæ: neque enim vel doctores scholæ Geneuensis, vel Ecclesiæ nostræ agnoscunt, vllum esse quem Deus rejiciat, qui idem non habeat in se hærentem reiectionis causam. At (inquit Tilenus) si ea est humani cordis durities vt non possit nisi per Dei omnipotentiam emolliri; an potest impedire homo ne Deus omnipotentia sua utatur? Certè non potest impedire potentiam dextræ Dei, potest tamen duritie cordis sui efficere, vt si minùs eà potentia utatur Deus, nil faciat iniustè. Itaque quod Deus eà non facit vsus, homini qui tantà gratia indignus est, nõ Deo adscribendum. Certè hominù pertinaciam duritiem nõ posse aliter quàm per Dei omnipotentiam curari, indicat & Scriptura (vt iam docuimus) & testimonium conscientiæ: Sic enim loquimur. Nemo huius animum præter Deum possit flectere: Nec hoc eleantes, sed exaggerantes hominis culpam, dicimus. Desinat rogo Tilenus nobis inuidiam facere. Cùm autem obiter citassem duos ex Epist. Pauli locos; alterum ex Epist. ad Eph. 1. 19. alterum ex Epist. ad Col. vt ostēderem discriminis rationem quod hi pareāt, isti autem minus, non esse inde, quod hinc communicidam gratiæ assensus est, ille non item; hoc enim æquè ridiculum foret, ac si quis diceret hic potius quàm illi paruit, quia hic potius quàm ille paruit. Neque quod communis gratia (quæ non huic magis quàm illi offertur) hunc idoneum magis offenderit, illum minus; sed pendere id totum à Dei potentia & efficaciam, quã scilicet Deus apud hunc vsus est, cùm pari potentia non sit vsus apud il-

lum. Respondet Tilenus primò, iis in locis agi de fidelibus qui iam crediderunt, ideoque non agi de fidei generatione Deinde non agi de ea vi quã fides gignitur, sed de ea quã Christus à mortuis excitatus est, nos etiam aliquid quando excitandi sumus. Denique hanc esse vel ipsius Caluini sententiam. Ad singula excipio, ad primum istud: agi quidem iis locis de fidelibus qui crediderunt, sed & agi de modo quo crediderunt: Etenim si ad fidem conseruandam tantã vi opus est, quantò magis ea vi opus fuerit ad eam ingerendam? Secundo loco quod negat Eph. 1. 19. agi de ea vi, quã gignitur fides, id verò nequeo satis mirari: verba enim Apostoli sunt. Et qua sit excellens illa magnitudo potentia ipsius in nobis qui credimus pro efficacitate fortis roboris ipsius, quam exeruit in Christo, quum excitauit eum à mortuis & collocauit ad dextram suam in calis &c. Quæ coherent cum verbis capitis sequentis. Et vos vnã viuificauit quum essetis mortui in offensis & peccatis. Neque aliter Caluinus hunc locum est interpretatus, quanquam locum ad Coloss. aliter accepit, sed eius sententiam Beza repudiavit: nos verò quia non hominum autoritate, sed veritate & autoritate Scripturæ subnixi cerramus, demonstrabimus iis in locis agi, de vi illa quã gignitur fides. Ac primo quidem loco Epist. ad Eph. 1. vers. 19. postquã meminuit Apostolus diuinarum hereditatis in sanctis, haud dubiè intellexit τοῖς τετελειωμένοις cœlo receptos, subiungit & qua sit erga nos (inquit) qui credimus, non dicit qua futura est, sed qua sit. Tùm personam mutauit, non enim dixit ἐστὶς ἀγίους, sed εἰς ἡμᾶς, neque εἰς ἡμᾶς vt alibi προσηγορεύσας dixit, sed εἰς ἡμᾶς. Tùm (quod iam monui) statim sequitur initio capitis sequentis, & vos vnã viuificauit quum essetis mortui in offensis & peccatis. Iam si hoc assequutus sum Apostolū eo loco agere de fidei generatione & conseruatione, profectò causa dici non potest, cur idem Apostolus noluerit ad Coloss. 2. Hac accedit quod Apostolus cum agitur de Spiritus Sancti efficaciam, quã corda nostra flaccuntur in obsequium, se è δυνάμεις meminit κατ' ἐξουσίαν, non ad vulgarem quandam sed summam Dei efficaciam designandam, quã nos renouat atque instaurat, non jam dico corpore, sed animã. Rom. 15. vers. 13. 1. Cor. 2. vers. 4. 5. (vbi notanda est antithesis inter eam vim quæ ita animum afficit, vt leuem quendam sentiat morum, qualis est eorum affectus, qui humanis inducti rationibus assentiunt; & vim illam quam sentiunt qui Christo dant manus.) Et 2. Cor. 13. 4. & ad Ephes. 3. vers. 7. 16. 20. & ad Coloss. 1. vers. 11. & 1. ad Thess. 1. 5. & 2. ad Thess. 1. 11. & 2. ad Timoth. 1. 7. & 1. Pet. 1. 5. Quæ loca rogo Tilenum atque obsecro velit etiam atque etiam expendere: possem & alia Scripturæ loca eodem adducere, sed hæc sufficient, vt spero. Iam verò quod ait, singularem esse Dei operationem in credentibus, eò quod gratia præueniente excitati, eaq; vt oportet vsi consequantur gratiam subsequenter. Primùm eo fatetur gratiam quã excitati fideles fuerunt, fuisse communem; vsu autem (qui non iam à communi illa gratia, sed à libero arbitrio profectus sit) eos esse consecutos secundam gratiam. Itaque si quid primã gratiã promittum est non est ab eâ, saltem solã, profectum: sed vel præcipuè à libero arbitrio. Cur enim huic potius quàm illum permouerit ira vt eã vnus rectè fuerit, siquidem communis erat? Certè ex hypothesi nulla alia causa reddi

Nota 87.

Nota 83.

Nota 84.

Nota 85.

Ibidem.

Nota 88.

reddi potest præter hominis voluntatem. Deinde videtur agnoscere Tilenus omnes fideles non excitari ita à præueniente gratia, ut eà vtantur & gratiam subsequenter consequantur, quando negat fidelium perseverantiam: Si enim fideles semper vtuntur gratiâ & perseverabunt semper. Itaque non video quod sit hîc peculiare fidelium privilegium: Nam & reliqui sicut vtantur quod indultum est, tantumdem consequuntur. Ego verò fidelium hanc esse sentio prærogativam, quod postquam se Christo crediderint, conservantur, non suis viribus, sed Dei potentiâ, ne gratiâ semel acceptâ prorsus atque exitialiter excidant.

ILLVD item tanquam controuersum posuit, quasi potentiam animæ ad admittendam Dei gratiam, *obedientialem* faciamus. Quod ego negavi, adhibitâ tamen distinctione; nempe si *potentia obedientialis* nomine, intelligatur eiusmodi potentia prorsus, cuiusmodi ea est quæ cernitur in rebus brutis, dum in iis Deus exerit potentiam suam extraordinariam: quo sensu *potentialis obedientia* nomen apud Scholasticos vsurpatur. Sed si eiusmodi potentiam intelligat, qualis est hominum quidem anima rationali præditorum, sed qui ramen innatâ quadam malitiâ, rectâ ratione nec vtantur nec uti possint, donec reddat eos Deus spiritus sui vi idoneos, fateor potentiam animæ humanæ ad suscipiendam Dei gratiam merè esse *obedientialem*: Nego tamen id esse absurdum. At hoc respondet Tilenus, *id controuerti, quando sint, qui negent regenerationem nostram differre ab excitatione mortui. Quasi verò qui hæc similia dicunt esse, negent hæc duo vlllo inter se modo differre. Sed de hæc re supra. Quoniam verò (videbamur enim tacitè insimulari à Tileno Manichæismi aut verò Flaccianismi) restatus eram nos eos furiosos execrari, Tilenus ait & suos id facere, mediâque viam tenere (nempe, quam nostri homines scilicet haud teneant) ut neque Manichæi neque verò Pelagij furori locus sit. Videat tamen Tilenus an non ad Pelagianos ducat ista via media? Imò verò videat an non sit Pelagianismus: nam quantum inde recedit quod nature tribuit ante gratiam quasdam vires, quibus instructa talem se exhibeat, ut Deus non electione mera, sed quæ nitatur excellentiâ quadam, quâ cum hi illis præstent, inducitur ad gratiam his potius quàm illis conferendam? Pelagianismus est incrustatus, nomina mutantur, res manet: nam hæc gratia quam tanopere deprædicat, excutiat rotâ, Quid aliud est quàm obiectio nuda specierum quas Euangelij verbum repræsentat? nam certè ne dicat esse vim quæ mentem ipsam afficiat, experientia prohibet & reclamat, quando multi sunt quibus Euangelium res ridicula videretur. Sed esto discesserit à Pelagianismo; At in Semipelagianismo certè heret, nempe quibusdam *Semipelagianismus, Christianismus est*: Nec quinam sint qui quæsiuerunt, an non ita se res haberet, ignorat Tilenus. Nos verò Dei gratiâ nec Manichæi sumus, qui peccatum putamus malum esse *physicum* (quod vocant,) nec essentiam animæ corruptam esse ducimus, quod Flaccius docuit: sed animæ facultates mentem & voluntatem etsi essentiam suam non amiserunt aut proprietates naturales, affirmamus tamen inordinatè & peruersè ferri in objecta sua.*

Quod verò ex mera Dei voluntate profectum esse quod Iudas induratus fuit, Tilenus ait Beza, Zinchi, & discipulorum esse sententiam: nego id rectè & verè illis adscribi, eà inquam mente quâ Tileus id iis adscribit. Sed hîc iam inter nos, non de personis, sed de re agitur.

Objeceram verò Til. quod me contra mentem meam faceret opponentem rationem facti, voluntati Dei; cum ego tantum dixissem eo loco quem adhibet Apostolus, supprimi rationem facti, solam afferri Dei voluntatem. Quid adhuc Tileus? id mihi concedit, verba enim eius sunt *ἀλλὰ τὸ λέγειν non exprimit. Habeo igitur quod volo. At alibi expressit*: id verò queritur an alibi huius facti rationem expresserit? Hîc certè quando voluntatis Dei meminit, & quidem non sine emphasi, eam rationem non expressit: quod omninò hîc factum oportuisset, siquidè hîc agitur de causa, cur horum potius quàm illorum misereatur Deus. Certè alibi reddit Apostolus facti rationem, nempe in alio genere vbi reddi potuit: in hæc vero specie nullam reddidit præter Dei voluntatem, quia nulla alia reddi potuit.

Id etiam obieceram Tileno quod perinde egisset mecum ac si ego rectè tenerem Isaacum & Iacobum, Ismaëlem & Esauum haud fuisse nomina typica, sed personas tantum. Quid ad hoc Tileus? ait *quibusdam tamen diuersum placere* Quasi id interesset causæ, quid huic aut illi placeat. Deinde ait *id ipsum mihi placere*. Quo argumento, ego quidem non possum diuinare. Sanè typus sine persona considerari haud potest, sed videndum est imprimis an personæ non contingerit aliquid quod rationem habeat typi: Terra Canaan typus erat, non propterea, ut puto, continud desit esse terra Canaan; aut aliquid esse in se, immò omnem typum materiam oportet habere subiectam. Cætera que peti iubet Tilenus ex notâ 10. sup. annot. nihil (bonâ eius cum venia dictum sit) ad rem faciunt; non sunt enim posita in controuersia, ut supra demonstratum est.

Questus etiam fueram Tilenum me argumentantem facere, vbi Apostolum demonstrasse argumentatum. Quid contra profert Tilenus quo se tueatur? *Frustrâ illa verba, inquit, à Camerone adducta sunt, nisi fuisset ei propositum aliquid ex iis colligere*. Omninò mihi propositum fuit aliquid colligere, nempe cum Apostolus sic fuerit argumentatus, ruere analysin Tileni; nolui autem (quod tamen possem Dei beneficio) aduersus Iudæos probare Apostolum rectè esse argumentatum: Hoc sumpsi quia res mihi cum Christiano est. Sed tamen si postulet audire Tileus, quî Apostolus se possit tueri aduersus Iudæos, ita mihi quidem videtur. Prædixit Deus multò antequàm Iacobus & Esauus nascerentur, fore ut maior seruiret minori. Ergo nulla operum habita ratione alterum alteri præferri voluit. Hæc est prior consequentia, quam sic probare (aduersus Iudæos inquam) licet: Prædictio quæ non est prædictio simpliciter sed decretum, idque nullâ facta mentione vllius rationis præter meram Dei voluntatem, non frustra editur antequam nascantur ij ad quos pertinet: At hæc prædictio eiusmodi est: nam Decretum est, & nulla fit mentio rationis vllius quæ in personis inhaereat, ad quas pertinet, Ergo non est frustra edita:

Quæ autem alia ratio reddi possit præter hanc quam reddit Apostolus? *ut ne ex operibus, sed ex vocante propositum Dei quod est secundum electionem, firmum maneret.* Respondeat verò fortasse Tilenus Iudæos sic posse obganire, id factum ut Deus iustus idem in puniendis hominum sceleribus, & perspicax in prævidendis videatur. Sed hæc Iudæorum cauillatio nulla foret; nulla enim in decreto, vel scelerum huius, vel virtutum illius mentio fit. Deinde & id ipsum aduersus Iudæos autoritate Malachia probari possit; nam Malachias dum hoc dictum interpretatur, aperte significat, nullam in eo Deum Iacobi virtutum, sed amoris sui rationem habuisse. Iam verò & hoc procliuè est hinc inferre, cum enim illi euentus, non sint euentus simpliciter, sed euentus typici, aliquid illis euentibus significatum fuit: nihil autem commodius inueniri possit, quàm quod Apostolus spiritu Dei præditus significatum docuit. Sic locum illum Iudæis eripui & ut puto, vel Tilenò iudice, Iudæis satisfeci: quamuis cum mihi res esset cum Christiano, & quidem Theologo, non debui eò adigi ut Apostoli argumentum tueat; vter verò nostrum Apostoli verba deprauarit constabit facillè ex collatione Analysis nostrarum.

Ibidem.

QUESTVS pariter fueram Tilenum perinde mecum egisse, ac si ego affirmassem Esauum æternum habuisse fratri Iacobo honorem: Tilenus verò *pra se fert nescire se vnde hoc suspicer.* Dicam igitur vnde non iam id suspicatus sum, sed collegerim, verba Tileni sunt sup. annot. nota 10. *Semper enim honoris prerogatiua mansit penes Esauum, semper eum agnouit & appellauit Dominum Iacob, etiã post redintegratam inter eos gratiam. Omnino igitur non considerandi sunt duo illi fratres comparatè ut dua singulares persona, sed ut duo populi.* Nam quorsum hæc ad mea apposuerit? quo consilio id ab eo factum fuerit, ni voluisset significare hanc esse sententiam meam? Sed hic scilicet exitus est, dum adscriptis notulis disputatur, ut quicquid in mentem aut in buccam venerit, apponere liceat; segnis enim lector & dormitans existimabit continuo id negatum ab aduersario: quæ disputandi ratio ut malam causam ut tumque iuuat, sic bonæ causæ hominum opinione, non nihil detrahit interdum.

Nota 96.

Dixeram item Deum è sceleratis & impiis religionis contemptoribus multos interdum vocare, ideòque Deum in vocatione misericordiam suam, non *hominum occultissima merita* intueri. Responde Tilenus, *Deum qui tales sunt non vocare efficaciter, sed prius dura illa pectora legi malleo contundere, quàm Evangelicæ gratiæ oleum in contrita iam vasa infundat.* Nil ad rem. Neque enim ego tam mentis sum inops, ut putem eos quos Deus vocat efficaciter, manere contemptores: immò hoc est quod tota disputatione à me præcipuè agitur, ut vocatione ex parte Dei efficacem, eorum faciam propriam, qui desinunt esse, quales fuerunt; cœperunt esse, quales non fuerunt, contra Tileni sententiam: qui eandem vocationem ex parte Dei efficacem, communem esse vult iis qui manent contumaces & rebelles, cum iis qui paruerunt. Tantum quæro, si ratio discriminis cur istis plus, quàm illis sic indultum, pender ab *occultissimis hominum meritis*, vnde fiat ut contemptoribus omnis religionis quidquam sit indultum? vnde fiat

ut illis plus indultum sit quàm multis qui non erant æquè prophani? Vnde tandem proficiscatur ut in omnibus religionis contemptoribus Deus non, vel denegat vel indulgeat parè gratiam? Nos (ut sæpe iam diximus) in mera Dei voluntate hic dicimus humanæ menti esse conquisendum.

Objeceram etiam Tilenò quod pugnantia diceret, nam initio collationis negarat hominem sine fide posse placere Deo: tandem verò homini ante vocationem tribuit *occulatissima merita*, hæc ego dixi pugnantia. Iam verò Tilenus *negat* *villam esse inter hac repugnantiam.* Cedo qui id fieri possit? *Non dicit pugnantia* (inquit Tilenus) *qui fidem generalem quã quis credit Deum esse, & hominibus benefacere, Deo magis gratiam esse dicit, quàm impietatem illius qui dicit in corde suo, non est Deus, Psal. 14.*

Nota 97.

*quamuis idem ille qui hoc dicit, deinde affirmat illud Apostoli Rom. 14. vers. 1. Sanè qui hæc tantum dicit, non dicit pugnantia. At Tilenus non hoc tantum dixerat, sed aliud longè: quippe affirmarat prius, quicquid sit sine fide (nempe fide iustificante) id esse peccatum: Item sine fide neminem posse placere Deo (fide nempe iustificante.) Deinde postea sui oblitus homini tribuit etiam ante fidem iustificantem *occulatissima merita*, quibus inuitetur Deus ad gratiam salutarem impercendam; immò hoc ipsum eodem hoc loco repetit Tilenus, verba eius hæc sunt. *Etenim sine sanctorum quidem opera omni labe carent, nec tamen propterea ea auersatur Deus; Quidni etiam quadam tenus gratum habeat quod ab irrogenito sub legis onere satisfacente, licet Evangelicæ gratiæ adhuc expertè, proficiscitur? Cum non soleat Deus tantumdem reposcere ab eo qui parum accepit, quantum exigit ab eo qui multum.* Quibus verbis non modò conferuntur, sed præferuntur etiam irrogenitorum opera, operibus regeneratorum: Nam qui parum accepit, profectò is non tantum debet, quantum qui multum. Itaque quæ ab eo proficiscuntur, *Quidni* (inquit Tilenus) *Deus grata habeat?* Manifesta *Ibidem*, *contradictio est. Quicquid sit sine fide peccatum est, & aliquid quod sit sine fide, tantum abest ut peccatum sit, ut sit etiam Deo gratum, atque ita gratum ut eo Deus inuitetur ad gratiam conferendam. Quid ergo (inquit aliquis) Deus igitur non habet acceptum, quod ab eo qui minimum accepit proficiscitur, sit licet minimum? Omnino, sed id minimum quod Deus acceptum habet & gratum à Spiritu profectum est & à fide, licet tenuis & exilis admodum fuerit.**

Nota 98.

Præterea contenderam Tilenum in eo pugnantia dicere, quod constituat indurationem non modò *priuatiam*, sed etiam *positiuam*; cum id ipsius dogmati minimè conueniat: nempe vult Deum haud aliter indurare quàm soleat liberis mater, id quod ego etiam reprehenderam ut dictum durius. At ille ait, *se dum statuit indurationem positiuam, ex Gencuensis Doctorum hypothesi id statueret.* Debit igitur Tilenus id nos monuisse, vel disertis verbis, vel adiectâ aliquâ formula, vnde id colligi possit; vel aliquâ tandem alia significatione subindicare quid vellet. Iam verò horum nil fecit, verba enim eius sunt sup. annot. not. 2. *Aio ego, si Deus hinc persona denegat hunc illuminationis modum siue gradum, qui ad fidei ingenerationem necessarius & sufficiens est, tam esse & exitu* *& incre-*

Nota 99.

& incredulitatis causam, quàm ruina domus causa est, qui necessaria ei salor; vel non admouet, vel admota subtrahit: hoc est vel actu negativo non dans lucem, vel etiam positivo si excæcet & induret. Quod verò simile illud ductum à matre nimia indulgentiâ filios indurante, quo vsus est, iubet pedibus teri, gratissimum nobis est: nam profectò dignum est simile & quod conspuatur & conculcetur.

Questus verò fueram mihi sine causa obiecti petitionem principij; cum tuenti hypothesein, liceat ad hypothesein recurrere: Sic autem oppugnantis culpa, non propugnantis, petere principium. Quid ad id Tilenus? quia (inquit) *idem per idem probare, est petere quod est in principio.* Iam qui recurrit ad hypothesein idem per idem probat. Sanè: At si hoc facit vt ostendat non concludi negatum, (quod ego me fecisse agnosco) non probat idem per idem, sed prolata Thesi & collata cum aduersarij conclusione ostendit disparitatem, & esse peccatum ab aduersario ex ignoratione Elenchi. Quod si quis hypothesein suam probet per hypothesein fateor eum in eo non modò peccare petitione principij, verùm etiam batologismo & adolechia, at ego (vt arbitror) id nusquam tota disputatione feci.

Sed & ipse Tileno obieceram petitionem principij, quod Paulum agere de iustificatione not. 4. super. annot. contendat, perinde ac si ea de re inter nos constaret. At illà notà, inquit Tilenus, *nulla sit mentio iustificationis: vocationis autè mentio sit exercè.* Esto sanè: *iustificationis* nomen illà notà nusquam compareat, res ipsa tamen à Tileno apertissime posita est; ait enim quæri, *cur hic eligatur, ille rejiciatur: nempe quia hic sequitur Christum, ille refugit?* At quid aliud est istud quàm iustificationis negotium, hunc, inquam, eligere quia credit, illum rejicere quia non credit. Itaq; non meminit quidem Tilenus illius vocis, sed rei tamen meminit. Quod verò ait, *se vocationis exercam fecisse mentionem;* Non nego, aio verò in eo Tilenum pugnantia dixisse, nam cum iis verbis contendat Apostolum reddere rationem, cur Deus credentes iustificet, incredulos non iustificet: idem si contendit iis in verbis reddi rationem cur Deus hos vocet, illos autem non vocet, ea dicit quæ simul stare nequeunt. Nam si redditur ratio, cur Deus hunc eligat nempe quia credit, non redditur ratio cur Deus hunc vocarit; non enim subijci potest aut adjici, quia credit, quando non vocamur quia credidimus, sed vt credamus. Ita Tilenus non modò petiuit principium, seu quod erat in controuersia, sed & sibi ipse (vt mihi quidem videtur) contradixit.

Iam vt cum Tileno propiùs congrederer, proposui more meo, primùm summatim eas controuersias de quibus hactenus in hac collatione inter nos disputatum fuit: vel enim dixi inter nos quæri, quæ sit ratio obiecti vocationis; vel quæ sit ratio gratiæ Dei quæ circa obiectum versatur: sitne peculiaris an communis; vel denique quæ sit eius efficacia. Atque in hac partitione controuersiarum nostrarum nil reprehendit Tilenus. Quod ad obiectum vocationis attinet, dixi Tilenum (si rectè mentem eius capio) velle id præditum esse aliqua qualitate, quæ etsi non sit causa, tamen conditio est, quæ nisi adsit nulla est vocatio: indeque proficisci quod hic

potius quàm ille vocetur. Ad hæc notauit Tilenus, mihi non differre vocationem ab electione, nam et mea sententiâ qui vocatur *id est* *idem* recessariò eligitur; is autem multum eum qui eligitur certâ quadam qualitate esse præditum, quàm eum qui vocatur. Qualitas porro illa est, inquit, *fides, quæ in vocato non inuenitur sed postulatur: à fide autem pendet adoptio.* Deinde ait, *non idè vocationem nullam esse, si euentu caret, cum ex parte Dei integra sit & sincera, solius hominis vitio fastidita.* Denique an ego eius rationes refutarim iubet iudiciu esse penes lectorem, *non penes assertorem.* Id quidem rectè, vt iam verò Dei gratiâ sim dogmatis de gratia Dei assertor. Cæterum miror quorsum ista tendant. An negat Tilenus rectè à me positum controuersie statum? Si negat, agam cum eo obstrictis tabulis, verba eius sunt. *Quid postremo loco asseritur rationem discriminis cur videlicet hic illuminetur, non item ille, non aliunde esse petendam quàm à Dei voluntate, alia longè mens fuit Augustini quæ lib. 33. quest. quest. (ni fallor) 68. affirmat rationem discriminis positam esse in occultissimis hominû meritis.* Atqui *vocatio* illuminatio est illa: Sed nec hoc loco id dissimulat, *malis enim, inquit, eum qui eligitur certa quadam qualitate esse præditum, quàm eum qui vocatur.* Admodum timidè & suspensè; qui tamen sic loquitur inquit nescio quid; nempe vult Tilenus vocationem, aliquam qualitatem requirere in obiecto, sed tamen manult electionem eam requirere qualitatem: profectò hæc est mens Tileni, nam nec rem affirmare ei libet, nec negare hoc quidem in loco; non est tamen obscurum quorsum propendeat. At, inquit, *Camero non vult electionem differre à vocatione.* Sanè. Si electio significat eam quæ per vocationem fit, *segregationem* certorum hominum è reliqua multitudine, electio mihi vocatio est. At si electio *decretum* significat (vt certè significat vt plerumque) quo Deus ab æterno certos homines efficaci vocatione separare & sanctificare sibi constituit: aio differre ista, perinde vt ab effectu causa, decretum ab executione decreti. Quod verò *non idè nullam dicit fore vocationem, si euentu careat, id enim nullâ Dei culpâ, sed hominum vitio accidere.* Aio eum discedere hinc à mente mea, nam cum dixi *nullam vocationem* (hoc quidem in loco) non eam intellexi quæ est quidem, sed euentu caret, sed volui significare nullam omninò fore vocationem, ne illam quidem quæ euentu (ex hypothesei Tileni) caret; Nam etiam quod Deus ea vocatione per Euangelium (quam non sequitur euentus) hos potius quàm illos dignetur, id vult acceptum ferri Tilenus præcedant enim quædam conditioni in obiecto. Cætera otiosè à Tileno dicuntur, nam certè Deus non mentitur, dum cum iis agit qui Euangelium contemunt: ij potius Deum faciunt mendacem! Attamen aliter Deus agit cum huius generis hominibus, aliter cum suis electis: horum enim maiori quàm illorum mentes luce perfundit, quamuis etiam tantam impertiatur lucem, quanta (nisi sponte cæcutirent) satis efficax & idonea fuisset, verum tamen nisi cum electis suis multò benigniùs ageret, sine controuersia par vtrorumque conditio foret.

Dixeram verò sententiam nostram hanc esse: Quamuis inter homines alij alijs minus scelerati sint (id quod Deo acceptum ferendum

est, qui istius impetum magis quàm illius inhibet) omnes tamen homines quod ad veram Dei vitam sunt mortui. Idq̄ te probaueram Apostoli autoritate, vocationem nostram vocantis viuificationem. Quid hic Tilenus. *Iubet adiri notas 99. & 69. vt cognoscamus quatenus virganda sit hæc nomenclatura.* Nos verò probauimus atque (vt arbitrator) demonstrauius, Tilenum in illius nomenclatura (vt loquitur) ratione assignanda grauiter errasse. Sed ea nos hic non repetimus, ne actum agere videamur.

Quoniam verò dixeram sæpenumerò ingenia præ reliquis & modesta & graua Euangelium contempnere, ac si id à me temerè & perperam dictum fuisset, reprehendit: *καρδιογράως cordium cognitores agere, inquit, non est nostrum & contemptus Euangelij non est argumentum modestiæ & grauitatis.* Quali verò sit agere inspectorem animorum, affirmare plerisque magis sceleratos vocatos ad salutem relictis minus sceleratis: cuius rei exemplum habemus in altero latronum, qui cum Christo crucifixi fuerit. Nam contemptum Euangelij, ego quidem non dixerim esse grauitatis aut modestiæ spiritualis argumentum: tio tamen sæpè accidisse, vt qui præ reliquis graues fuerit & modesti, Euangelium contempserit; ne npe qui ea grauitate & modestia, quam moralè vulgo vocant reliquis præstiterunt. Sed nec id Tilenus negat, statim enim id notat, verba enim eius sunt: *nota 107. Non nego. Manifesta contradictio est, mihi dictam obiicit quod non nego. At id fieri per vim ἀναπάλασος, aliterque non a Deo quidem fieri potuisse pernegat.* Concedit eorum qui non in speciem modò, sed reapse præ reliquis sceleratioribus fuere, corda Deum ità afficere, vt omnem emolliat duritiem; hæc enim mea verba fuerunt ad quæ ille hanc apposuit notam. Quid igitur negat? nam ego certè hoc vnã vnã vo'o, quod si mihi concedit, vt certè concedit, res confecta est. *At, inquit, non sit id per vim ἀναπάλασος.* Sed quæ est tandem hæc vis ἀναπάλασος? num ea quæ ità vincit vt victus victum se doleat? facit nobis iniuriam, si hanc nobis sententiam adscribit. Quod si hoc nobis tantum tribuit, Deum ita in suis agere vt eorum mentes & corda flectat & mutet: id agnoscimus sanè, quærimusq̄ ne motum tam lenem & suauem, inuidiosò vocabulo laruari. Quod verò negat Tilenus *non posse aliter fieri, vs Deum nostra flectat corda.* Quocumq̄ id pertineat non video, nos enim non præscribimus Deo agendi rationem: tantum dicimus Deum quoties nostra corda flectit, id facere tam efficaciter, vt effectum sequatur, atque ita quidem vt non possit non sequi. Quod si res aliter se habet, Deus hæcenus tantum animos nostros affecerit, vt ni accessisset aliud, nil fuisset sequutum. Nam si Dei operatio flexionis animæ causa *adequata* est (vt loquuntur in scholis) omninò ea n effectum sequi necesse est. Fac enim non fuisse secutum, aliquid prohibuit; causa igitur *adequata* non fuit, sed (vt ita loquitur) *partialis*: Nam causa *adequata* ea demum est & dicitur, præter quam nihil aliud requiritur vt res fiat; Quæ verò impediri causa potest, ad eam aliquid præterea requiritur vt res fiat. Hoc verò liquet aded, nihil vt opus sit demonstrari.

Iam vt ostenderem ratione discriminis nullam

in nobis inesse, illud protuli, *Quis enim te discernit quid autem habes: quod non acceperis? quod si etiam accepisti quid gloriaris, vt qui non acceperis?* Hic verò respondet Tilenus primò. *id non pertinere ad irrogenitos & alijs sceleriores, sed ad fratres.* Sanè discerni à reliquis, eoq̄ quod aliquid habeas acceptum, quod reliqui non habuerint, non pertinet id quidem ad sceleriores: pertinet eò tamen dictum, vt tu monearis non tibi te debere quod præ reliquis habeas, nec vlli præter Deum quacumque tandem sit præstantia conditionis tuæ. *At, inquit, fratres alloquitur, atque inter se confert, non confert cum extraneis.* Benè habet. Valebit igitur argumentum à minori ad maius, vt loquuntur, si quod fratres fratribus præponuntur, id non debent acceptum *occulissimum meritum*: quanto minus quod sceleris æquè sceleris præferuntur, *occulissimis meritis* debentur? Si enim discerni non fratrum inter se à Deo est, eò quod hic præ isto nil habeat quod idem non acceperit: multo magis discerni fratrum ab extraneis in eo ipso erit; quippe qui & ipsi aliquando fuerint extranei: verum autem prius verum igitur & posterius: Secundò cum dixissem inane esse effugium eorum qui contendunt, hoc loco agi de peculiarium quorundam donorum collatione, non autem de collatione cuiusdam peculiaris gratiæ salutaris: cum absurdum sit vt quis statuatur nullam esse rationem in homine, cur Deus ea dona (quæ non tam ei qui ea habet quàm alijs profunt) huic potius quàm illi tribuat; interim tamen arbitretur diuersam esse rationem vocationis ad communionem filij Dei, vnde pendet nostra sceleritas. Quid ad hoc respondet Tilenus; *Etiam si (inquit) quis neget horum verborum hanc esse mentem, non tamen continuo negat dogma, cui asserendo hoc dictum adhibetur. Certissimum est non Deum ab hominibus, sed homines à Deo vs vocari sic eligi.* Hoc posterius optimè & rectissimè. Hic igitur consensus est: omnis discriminis ratio, tam cum agitur de gratia quæ dicitur *gratia da*, quàm cum agitur de gratia *salutifica*, in Deo est, in homine nulla. Hic habeo Tilenum confitentem ingenuè quod res est, aut verò ità loquentem vt eius mentem assequi nequeam. Nam si certissimum est homines à Deo sic eligi vt vocantur: ad sui autem vocationem nihil attulerint (non enim vocantur boni sed mali, non quia fuerunt, sed vt boni sint) nec eligentur iidem ita vt ad sui vocationem aliquid conferant, sed vt ij sint, qui eà conditione ad quam vocantur præditi sint; vt *sint* inquit, non autem quia fuerunt. Idem tamen Tilenus *nota 109. obseruat mendicum nil asserere ad Thesauri à diuite accepti possessionem, licet manum porrexerit: quanto minus (inquit) homo proxijs ad fidei adeptiorem, cui & paupertatis suæ notitiam, & extendenda manus facultatem dedit Deus.* Diceres Tilenum id ipsum velle quod nos. Si ità se res habet iungantur dextræ, cur tanto perè litigatur? Sed certè Tilenus aliquid inuoluit quod non explicat. Nos disputabamus de Thesauri *adeptione*, ille respondet de *possessione* accepti Thesauri. Hoc primò. Deinde Thesaurus hic nobis est etiam res illa, quæ fit vt Christi Thesaurum nostrum accipiamus: vt esset illius mendici Thesaurus (cuius inanus iam prius arida & sicca foret) non magis *pecunia*, quàm *manus porrectio*, facultatem recuperatam, sequuta.

Potè

Nota 105.

Nota 106.

Nota 107.

Nota 108.

Ibidem.

Nota 109.

Nota 110.

Ibid. Porro & id ambiguità Tileno dictum est, quod extendenda manus facultas nobis à Deo data est. Nam hoc Tilenus non ita vult à se dictum accipi, ac si eà gratiâ fieret vt manum extenderemus nisi nostra voluntas intercesserit, quam scilicet ea gratia sic duntaxat affecerit, vt eam constituerit *in biuio* eique liberam & solutam reliquerit optionem. Itaque quæ sequuntur in notis Tileni multò magis ambiguitè dicta sunt, illa scilicet, *imò ne actum quidem produxerit ille sine gratia*: nempe illud *sine* vel notat causam quæ nisi adsit, nihil fiat; vel quæ si adsit, effectum eam continuò sequitur: nam si communem causam intelligit, eam profectò intelligit, quam effectum non sequitur statim; communis enim causa, sola nihil facit, iuncta facit quod facit; nihil, inquam, cum agitur de effecto speciali, nam commune effectum semper producit, alioqui nec causa communis dici possit: non est enim communis causa, quæ causa non est; non est autem causa quæ nihil facit. Quod si illud *sue* tale quid significet, vt sine eo nihil fiat, tamen si adsit res fiat, quo modo dicimus *sine Deo nihil fuisse creatum*, quod ait Tilenus, id ipsum hoc pacto sententia nostra est. Si quidem hoc ait, ita sine gratia nullum actum produci, vt si adsit, is actus necessariò producat. Quæ sententia cum sit à mente Tileni aliena, necesse est intelligamus ipsius iudicio, extensionem manus, gratiam habere non vt *propriam* sed vt *communem* causam, vel certè causam *sine qua non*, quam appellant: quæ scilicet eandem vim in eo qui porrexit, & in eo qui non porrexit manum, exeruit. Quamuis hæc omnia aliena sint cum agitur de proprio voluntatis actu, de quo hic agitur: is enim eiusmodi est, vt si minus fiat quod eo fit, nõ possit id tribui voluntati vt causæ efficienti, nihil enim aliud id est quàm *velle*. Nec quicquam dici magis ridiculum potest, quàm si dicatur aliquem velle quia vult, aut nolle quia non vult: nam quæramus iam, cur velit hoc velle quod vult? Nunquid respondebitur hominem quod vult ita velle, quia voluit id velle? Sic verò dabitur progressus in infinitum: Quæram enim iterum, cur voluerit id velle? atque ita deinceps porro iterum atque iterum, quod ipsum habebit locum, cum cur nolimus quæritur: par enim ratio est. Reliquæ autem facultates animæ subiectæ voluntati eiusmodi sanè sunt, vt si quis velit iis vtatur, sin minus non vtatur. Sed de his facultatibus nulla iam controuersia est. Deinde si voluntas constituitur à gratia Dei in hoc *biuio*, ipsa autem seipsam flectit ad bonum. Quis non videt, quod se eò flectat id non esse totum à Deo, sed maximam partem à voluntate? nam se flectere rei caput est; ea enim boni sumus, id quod sanè rei caput est.

Ibidem. Dixi secundò in eo me à Tileno dissentire, quod ille gratiam quâ homines nonnulli vocantur efficaciter, velit esse communem quibusdam qui non vocantur efficaciter, atque ita vt parent. Ego contra, eam vocationem eorum propriam esse velim qui parent. Quid ad hoc Tilenus? non negat quidem à me rectè constitutum esse controuersiæ statum, tantum repetit quod dixerat *suprà*, *gratiam eam esse in se efficacem quæ sufficiens est*, quod cuiusmodi sit *suprà* à nobis expensum est. Nihil verò attinebat id hoc loco notasse: nam si gratia illa quâ hic vocatus paruit *efficax* dicitur, non quia effecerit vt hic paruerit, sed quia effi-

cax fuit in se, dicitur efficax fuisse tantum, quia sufficiens erat. Quæ locutio noua est, vt *efficax* id dicatur *quoties de operatione agitur*, quod ita sufficientiam tantum habet in se vt requirat aliquid præterea ad euentum consequendum. Itaque gratiam sufficientem ab efficaci in Scholis distinxerunt. Sed esto. Gratia igitur hoc pacto vna eademque fuerit in se, quâ isti vocati paruerunt, illi non paruerunt vocati: & profectò id non dissimulat Tilenus, nam cum ego monuissem rationes Tileni quibus id dogma confirmare conatus est, à me fuisse refutatas, *monet se id dogma vindicasse*, quàm verè, lector iudicabit. Quod verò negavi hanc gratiam quâ fit vt vocati pareant vlli indulgeri qui idem non pareat, Tilenus *de subsequente gratiâ id demum intelligendum esse censet*. At ego de eà gratiâ quæ voluntatis actum præcedit, verba feci, quâque fit vt voluntas flectatur quam *subsequentem* nemo appelleret: subsequens enim gratia, ea demum est, quæ actum aliquem voluntatis sequitur.

Statu vero controuersiæ sic constituto probaui, gratiam quâ fit vt vocati pareant non esse communem iis qui non parent. Inde primò quod *quicumque audiunt & didicerunt veniunt ad Christum*; Qui autem non parent, non veniunt. Qui igitur non paruerunt, nec audiuerunt, nec didicerunt. Non fuit igitur eorum mens illuminata, non fuerunt à Deo docti, nec illius tanta gratia participes, cuius fuere compotes qui paruerunt. Quoniam verò nonnulli illud *audire & discere*, *Obsequi* interpretantur: dixi hoc loco, id locum habere non posse; cum enim *venire ad Christum* sit *patere*, sensus indè oriretur absurdus, nempe hic, qui *veniunt ad Christum*, *veniunt ad Christum*; aut qui *parent*, *parent*. *Negat se ista confundere Tilenus*. Ergo inquam distinguit id quod voluntatis est, ab eò quod est mentis. Et illud *qui audiunt & didicerunt* ad mentem refert. Omnino rectè. Vide autem quid hinc colligam, si quicumque quæ ad mentem pertinent consequuti sunt, ij veniunt ad Christum, vt mihi concedit Tilenus. Ergo qui non veniunt ad Christum, non adepti sunt quæ ad mentem pertinent. *Sed quæstio manet*, inquit, *verum audiuerim & didicerim irresistibiliter*. Athic inquam nulla quæstio est: nam Tilenus ait intellectum moueri irresistibiliter. Quod si *audire & didicisse* ad voluntatem refert, aio Tilenum confundere subiectum cum attributo & relabi in battologismum & adolefchiam, qui *veniunt ad Christum*, *veniunt ad Christum*; qui *parent Christo*, *Christo parent*. Stat igitur ratio prima.

Secunda ratio quâ vsus sum, hæc fuit: ij soli dicuntur *θεοὶ ἰδὲ ἀπτοὶ* qui parent. Soli igitur fuere *θεοὶ ἰδὲ ἀπτοὶ* qui paruerunt; qui verò non paruerunt, non fuere *θεοὶ ἰδὲ ἀπτοὶ*. Respondet Tilenus *eos dici θεοὶ ἰδὲ ἀπτοὶ*, quorum voluntas Spiritu Dei renouata est, licet ad id opus Deus non adhibuerit omnipotentiam. Non possum perspicere quorsum hæc tendat responso. Ego enim quæro cur hi soli qui parent *θεοὶ ἰδὲ ἀπτοὶ* vocentur, si Deus tam hos qui parent, quàm eos qui nos parent, docet: præferim cum Dei disciplina & magisterium peculiare adferatur pro ratione, cur hi potius quàm illi paruerint. Iuspiciatur locus, est enim illustris imprimis. Verba Christi sunt Ioh. 6. *nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, ego verò suscitabo eum ultimo illo die: est scriptum in Prophetis, & erunt omnes docti à*

Nota 111.

Nota 113.

Nota 114.

Ibidem.

Nota 115.

Deo, Quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Siat igitur & hæc ratio.

Tertiò, Rationem hanc adhibui: ita Apostolus eos qui crediderunt distinguit & designat, vt iis dicat datum esse vt credant, cum reliqui sibi permittantur. Philipp. 1. 28. Quid hinc Tilenus? ait *se non negare id datum à Deo, sed agi de modo.* At, inquam ego, cum Apostolus sic distinguat pios ab impijs, credentes ab incredulis, vt discriminis rationem colloquet in Dei dono, non intellexit donum commune: Dono enim communi nullum fit discrimen, quando communia discrimen non faciunt, sed propria. Deinde aio Apostolum fideles solati eo loco, quos nequaquam solaretur, si nil illi à Deo accepissent, quod pariter improbis illis non fuerit concessum, verba eius sunt: *neq; vlla in re terre animi ab iis qui se opponunt, quod illis qui dem est exitij indicium, vobis autem salutis, idque à Deo; Quia vobis datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, sed etiam pro eo affigi: Quorum verborum aperta est sententia; vestra quam illorum alia conditio est, Deus enim vobis indulgit quod illis non est indultum. Vt si quis pios gementes sub cruce & queritantes nonnunquam (quod nimis sæpe ob carnis infirmitatem fit) secum agi iniquius, ita soletur vt moneat, ipsis multò plus à Deo quam reliquis concessum (nempe credere:) profectò consolatio frigida foret, si quæcumque à Deo profecta sunt, ex parte Dei (ipsa res sic nos cogit loqui) communia sint: immò responsio carnis sic redderetur expedita, vtique paria accepimus à Deo, nos rectè, illi minus rectè vsi sunt. Tota igitur laus quæ nobis præ illis tribuitur, nobis debetur: Cur igitur quam illi patimur grauiora? Apostolus verò respondet maiora pijs quam cæteris diuinitus collata, nempe quod iis datum est vnde pij fuerint, quod summum est. Deinde si Deus non aliter eorum mentes afficit qui crediderunt, quam qui non crediderunt, quæ potest esse constantia & fiducia? cuius nullum est argumentum æquè idoneum, ac si sciamus multò Deum aliter & egisse & agere nobiscum, quam cum mudo. Huc verò redit consolatio Apostoli. Nec hæc igitur ratio concussa est.*

Quartò sic ratiocinatus sum; Apostolus 2. Timoth. 2. vers. 18. 19. *Qui, inquit, circa veritatem aberrarunt à scopo & subuertunt nonnullorum fidem, aut amentium firmum stat Dei fundamentum.* Ergo Dei fundamentum quoddam ne aberrant à fide prohibet peculiariter: non prohibebit autem, ni inde ad quoddam, aliquid quod peculiare sit, redeat. Hanc rationem Tilenus reliquit intactam; Attamen Apostolus fideles confirmat aduersus scandalum quod nonnullorum casus obiecerat. At qui faciet id, inquam, nisi ostendat diuersam esse horum & illorum conditionem? ex parte Dei, inquam: non autem erit alia, si nil amplius his quam illis fuerit indultum.

Quintò sic ratiocinatus sum. 1. Iohan. 2. 19. *è nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis.* vbi manifesta antithesis est. Responder Tilenus *egressum istum non opponi mansioni in fide, sed legitimæ missioni.* Mirum si egressus opponitur legitimæ missioni, non autem potius opponitur permansioni in fide: Nam vt *egredi è mundo* dicuntur, non qui corpore, sed qui affectibus à mundo segregantur: sic etiam *egredi è fidelibus* & *impii* dicuntur,

qui doctrinâ & affectu à nobis se segregarunt cum se è nostris esse fuissent professi; sequitur enim continuò: *nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.* Est ne vocationis ad munus quoddam maior efficacia, quam vocationis ad Christum? Tum *sed id factum est, vt patieret non omnes esse ex nobis.* Quæ erit horum verborum sententia? num hoc voluit Iohannes? qui nostri sunt, semper vnâ nobiscum corpore tenus manent; qui verò corpore tenus discedunt à nobis, non sunt nostri? Non est credibile, immò absurdum est; nam Apostoli à se mutuò discesserunt: Aut, an hoc voluit Apostolus? qui verè à nobis missi sunt, idem quod nos, docent. Mirum si maior est constantia in vocatione ad munus; quam in fide retinendâ. Certè si quos Deus verè vocauit ad munus aliquod, id constanter & fideliter gerunt: pari ratione quos Deus verè vocauit ad fidem, fidem constanter retinebunt; sin hæc conditio incerta sit, pariter & illa. Deinde Antithesis satis ostendit hinc agi de Apostatis, *vos autem, inquit, vocationem habetis à sancto illo profectam, & nostri omnia.* Certè igitur hoc habemus quosdam esse apud quos nil possint impostores, idque proficisci non à communi, sed à peculiari dono spiritus; alioqui hæc consolatio inanis foret. *At Act. 15. scriptum est quosdam egressos, cum agitur de iis qui se missos ab Apostolis simularant.* At, inquam, eo loco egressus corporeus notatur, qui hinc intelligi non potest. Deinde locutiones diuersæ sunt, non enim *è θύραϊς èξ ἡμῶν* dicuntur ij, quorum mentio fit Act. 15. sed simpliciter *ἐξ ἐλθόντες.* Denique si nihil aliud esset, quid vetat etiam Act. 15. Apostatas notari? Profectò Doctores, Apostatæ non minus, immò potius Apostatæ & sunt & dici debent, quam quilibet è plebe. Stat igitur & hæc ratio.

TERTIÆ verò controuersie, quæ est de vi & modo gratiæ, statum ita constitueram. Dixeram Tileni sententiam esse, maximam quidem esse gratiæ vim, sed tamen eiusmodi, quæ sic animum afficiat dumtaxat, vt solura maneat optio voluntati, quorsum velit sese inclinare. Nostram autem contrâ sententiam esse, eam tantam esse tamque efficacem, vt cui illa obtigit, is non possit non parere Deo vocanti. De hinc quidem negat Tilenus statum controuersie à me rectè esse constitutum: tantum ait cum sit is controuersie status, cum de vi gratiæ Dei agitur, *superiorem dispensationes superuacaneam esse, aut non nisi ad constandam inuidiam comparatam, quasi is neget Deum esse fidei datorem, cum tantum modum nuper excogitatum quo fidem dare Deus statuitur, improbet.* Si ita se res habet cur iam primùm id monet: sed profectò (quod pace eius dictum sit) non est ita: Et si enim Tilenus Deum agnoscat authorem fidei, tamen non vult Deum esse in solidum fidei authorem, neque enim existimat Deum aliter in iis agere qui credunt vt credant, quam in alijs qui non credunt. Nempè vult gratiam quæ gignitur fides in se communem esse, hoc est ex parte Dei; peculiarem verò quoad euentum, quem euentum adeò suspendit ab humana voluntate. At hoc Deum est facere fidei authorem ex parte tantum. Deinde non solum de modo, sed vi etiam & efficacia, immò præsertim de vi & efficacia, nobis controuersia est. Itaque decli-

Nota 116.

Ibidem.

Nota 117.

Nota 117.

declinanda tantum inuidia causa, videtur magnitudinem efficaciam gratiam Dei deprædicare. Quod verò modum quo Deus ex sententia nostra efficit voluntatem *nuper excogitatum* dicit, iniuriam nobis & veritati facit: est enim Christi, Prophetarum, Apostolorum ea sententia, etiam verè pitorum experientiam comprobata, ut à nobis non iam semel, sed sæpè demonstratum est.

Constituto controuersia statuta sententiam nostram probaui, hoc est, Deum ita voluntatem afficere ut non possit non parere. Primò iis locis quibus illa efficacia par esse dicitur efficaciam, quàm Christus est à mortuis excitatus Eph. 1. Coloss. 2. Respondet Tilenus *Scripturam hoc non dicere*. At nos id supra ostendimus luculenter. At deinde *me agnoscere dissimilitudinem*. At in efficaciam nullam agnosco. Cæterum nemo miretur, si quæ similia sunt quadamtenus; eadem dissimilia sint, alioqui non iam similia, sed eadem forent. Quid verò hoc sit & cuiusmodi supra à nobis explicatum est.

Secundò probaui id ipsum, iis Scripturæ locis quibus dicitur Deus auferre cor lapideum, efficereque in nobis velle & perficere. Vnde conclusi actionem illam Dei efficacissimam esse, atque eiusmodi ut eam effectum non possit non sequi.

Respondet Tilenus, *de re agitur locis, non autem de rei modo*. Omnino certè de re agitur, sed ita ut simul de efficaciam rei agatur. *Dabo* (inquit Dominus Ezech. 36. vers. 26. 27) *vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in medio vestri, & auferam cor lapideum è carne vestra, daboque vobis cor carneum. Et spiritum meum dabo in medio vestri, efficaciamque ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & faciatis illa*. Et Apostolus Philipp. 2. 13. *Deus enim est* (inquit) *qui crepserunt in vobis & ut velitis & ut perficiatis, pro gratuita sua beneuolentia*. Viden illam *ἐνεργειαν*. Si modò requiras. *Nemo potest venire ad me* (inquit Christus Ioh. 6. 44. 45.) *nisi Pater qui misit me, traxerit eum: Ego verò suscitabo eum ultimo die. Est scriptum in Prophetis, & erunt omnes docti à Deo, quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me*. Ecce tibi modum. Dixeram verò hoc eodem loco, fieri nequaquam posse ut Deo cor emolliente, cor maneat durum, aut Deo efficaciter operante *ἐνεργουὺτος θεὸς* in nobis velle & perficere, ut, vel nolimus, vel non perficiamus. Quid ad hæc Tilenus? Respondet *potuisse manere cor durum, potuisse fieri ut nolimus & non perficiamus*. Etiamne Deo emolliente, Deoque in nobis & velle & perficere efficaciter operante? Nam certè Deo non emolliente non potuit tantum manere cor durum, verum etiam ut ne durum maneret fieri haud quaquam potuisset. At, inquit, *potuit sedere etiam qui surrexit, cum surgeret*. Sanè: Si voluisset. At dato voluisse aliquem surgere & eundem surgere potuisse, nego fieri potuisse ut ne surgeret. Insignis locus apud Aristotelem id euincit. Sic autem habet *ὡς το δωματὸν καὶ λόγον ἅπαν ἀνείη, ὅταν ὀρέγηται, ἔτε ἔχῃ τὴν δυνάμιν, ὡς ἔχῃ, τὸ το ποῖν, ἔχῃ ἢ παρόντος τὸ πρῶτον καὶ ὡς ἔποντος ποῖν: εἰ ἢ μὴ, ποῖν ἢ δυνάσεται*. Et certè fac quempia non surrexisse, vel id contigit quia non voluit, vel quia non potuit: nam si voluit & potuit, non potuit non surgere. Iam verò absurdum est ut Deus statuatur in nobis facere velle, modo velimus: Si enim ita se res habet, eadem erit conditio & res præstita, quod ne cogitari quidem potest. Nam res præstita conditionem sequi-

tur, nihil autem sequitur semetipsum quod enim sequitur posterius est; idem verò seipso non potest esse posterius. Tum si res præstita eadem est quæ conditio, re præstita nihil fit, nam præcesserat conditio ad quam re præstita nihil accessit, si quidem conditio & res præstita eadem redeunt.

Tertio, ut hoc ipsum euincerem protuli ea loca quibus Scriptura docet, qui veniunt ad Christum eos demum esse doctos à Deo, & quidem tantam efficaciam ut hortationibus penè nullis, hac quidem in parte, Dei opere peracto, locus relinquatur. Quod omnino non esset, si ita Deus nos dumtaxat afficeret, ut integra optio maneat amplectendi aut rejiciendi. Loca ipsa denuò inspiciantur: Sic verò habent. *Cæterum* (inquit Apostolus 1. ad Thess. 4. 6.) *de fraternâ charitate non necesse habetis ut scribam vobis; ipsi namque diuinitus docti estis, ut diligatis alij alios*. Et Apostolus Ioh. 1. Epist. Cath. cap. 2. 27. *Sed vnctio quam vos accepistis ab eo manet in vobis, nec necesse habetis ut quisquam doceat vos: verum sicut eadem vnctio docet vos de omnibus, quæ & verax est & non mendax, & si ut docuit vos, manebitis in eo*. Quid hinc Tilenus? Quid respondet? illud nempe, *loca non efficiere quod volo, neque enim agi de ablatione potentie*. Hic ut puto voluit, non agi de ea efficaciam, quæ tanta sit, fieri ut non possit ut renitatur. Nihil est pro huius factu quàm negare. Cæterum repugnat hinc res ipsa, nam qui ita docti sunt à Deo ut ne hortationibus illis opus sit (quatenus, inquam, docti sunt à Deo,) eorum profectò voluntas ita determinata est, ut oporteat effectum sequi, siquidem nullis præterea opus est hortationibus. At (inquit fortasse) nullus est cui non sit hortationibus opus: Hæc verò disputatio cum Apostolis potius, quàm cum nobis instituitur: Nos tamen id respondemus quod ipsa docet experientia in hac vita neminem esse perfectè à Deo doctum, fieri rem tantam & promoueri per gradus: sed tamen tantò minus esse necessarias hortationes, quantò magis à Deo docti sumus. Quatenus igitur à Deo docemur, eatenus determinatur voluntas, sola enim voluntatis determinatio hortationes superuacaneas reddit, quæ videlicet non aliò spectant, quàm ut voluntas determinetur.

Quod si verò putet me vel e hanc gratiam, vllam animæ facultatem abolere, vehementer errat, non est ea mens mea, neque ego vllam dedi quod sciam tam vanæ suspitioni causam: ista efficacia perficit atque ornat animum, nihil detrahit de eius præstantia, nisi fortè Christi animæ quicquam deerat, eò quòd constantissimè bono adhereretur. Quoniam verò contenderam effici ex his Scripturæ locis Deum non promiscuè atque indiscriminatim in omnibus operari. Concedit id Tilenus simul etiam rationem eius rei reddit, *Quod & Deus velit aliquid ab homine fieri, idque probet* *pro lato loco ex Ezech. 18. vers. 31. projicite à vrbu omnes iniquitates vestras, quibus peccauit estis & facite vobis cor nouum & spiritum nouum, & ut quid mortemini demus Israël quo loco negat Deum postulare ut homo ea faciat, quæ non nisi per omnipotentiam diuinam effici possunt*. In qua Tileni annotatione id primum licet obseruare: quod rationem discriminis etiam tum cum Deus agit efficaciter gignitque fidem Spiritu suo, non petit ab operis diuini efficaciam, sed ab hominis opere: vult enim Deum fidem in hoc

Nota 119.

Ibid.

Nota 120.

Nota 121.

Nota 122.

Aristoteles
Metaph. 9.
cap. 5.

Nota 123.

Nota 124.

potius quam in illo gignere, eò quòd hic aliquid fecerit quod iste non fecerit, hoc primum. Deinde illud aliquid Tileni, totum est re vera, cordis nempe circumcisio, cordis & spiritus renouatio. Quid igitur fecerit Deus præterea? At apud Ezechielem, Dominus iubet hominem circumcidere cor suum? Fateor. Ergo si quis hoc facit, non debet quod id fecit Deo in solidum: Nego pernegoque id sequi. Hortatur nos Dominus sæpe ut renouemur spiritu mentis nostræ, cum Tilenus non neget illuminationem mentis esse à Deo & quidem irresistibiliter. Quidni id ipsum hic habere locum possit? Attamen non videtur conuenire, ut ea Deus exigat quæ non nisi per omnipotentiam ipse facit. Sanè si illa facit ita ut sit ipse principium agendi proximum & immediatum, concedo. At si ea ita facit, ut ideò dicatur fecisse, quia vis ea faciendi sit ab eo, cum tamen eà vi instructi nos ea faciamus, diuersa ratio est: præsertim cum Deus non agat in nobis, quomodo in stipitibus & plantis, sed modo conuenienti voluntati, intellectum illustrans lucè, atque ita suauiter voluntatem nostram alliciens, & mouens, tam vehementer tamen, ut non possit non moueri, qui motus quo efficacior eo suauior est. Id enim est amoris ingenium, ut quo ardentior est, eò magis delectet, sit enim eò magis amor; qui si oriatur ex veri boni cognitione, quòd clarior eius cognitio fuit, eò illuminatio facit & motus iucundior: proindeque voluntatis determinatio tantò efficacior & magis necessaria.

Quarid, hanc de quâ agitur, efficaciam gratiæ Dei in hominum conuersione, quâ sit, inquam, ut qui eam persentiscunt, nequeant non conuerti, inde demonstraui, quod Paulus plantare, Apollos irrigare, Deus autem dicatur dare incrementum. Atqui si ita tantum Deus affecerit cor, fieri ut possit ut non sequatur incrementum, idque contingat aliquando, atque ita contingat ut quod sequitur incrementum, sit à voluntate semetipsam determinante iuxta hypothesein Tileni, dixi non Deum (si ita seres habet) sed hominem incrementum dare. Id verò cum pugnet aperte cum Apostoli mente, necesse esse ruere Tileni sententiam, nostram autem stare; Hanc rationem Tilenus ne attigit quidem.

Quintò idem conatus sum inde efficere, quod Dei Agricultura, Dei edificatio, quodque regenerari & creari denuò dicimur in Scriptura. Respondet Tilenus has metaphoras esse concinnè interpretandas. Quod ego non nego (ne Flaccij furoribus aliquid concessisse videamur:) Sed ea demùm, concinna metaphora interpretatio est, quæ metaphoram non facit ridiculam & absurdam. Iam verò si renouatio naturæ nostræ eadem regeneratio & creatio dicitur, oportet certè eius generis opus esse, quod cum creatione aliquam habeat cognationem: nullam autem habebit, si tollas efficaciam operis, si homo vocetur in communionem huius laudis, si illi partes suæ ita tribuantur ut quippiam fecisse statuatur, quod à gratia Dei non sit omninò profectum.

Sed & hoc ipsum ratione probare conatus sum. Sic igitur egi. Tilenus concedit intellectum irresistibiliter illuminari. Ego verò inde conclusi flecti pari ratione voluntatem irresistibiliter. Tilenus negat hoc inde sequi. Quasi verò ego hoc (ut ita dicam) nudè concluderem, non addiderim

rationes, unde constet hoc sequi. Nam quòd discriminis rationem monet à se allatam notà 62. & à nobis est iam refutatum, & posthac Deo iuuante refelletur.

Iam verò videamus an intellectu moto moueatur necessariò voluntas. Prima ratio quâ vsus sum ut id euincerem hæc fuit: Si intellectu illuminato ac monente hoc malum esse, voluntas aliorum declinet, appetet malum sub ratione mali. At hoc absurdum. Ergo & illud. Respondet Tilenus non continuò sequi ut voluntas malum appetat sub ratione mali, etiamsi intellectu illustrato malum confectetur. Ita non negat, immò verò concedit voluntatem non posse appetere malum sub ratione mali. Quid igitur vult? nempe intellectu illuminato atque demonstrante, verbi gratiâ, patricidium esse malum, idque sine furore & fallacia monstrante, voluntatem tamen posse id malum sub ratione boni persequi. Ità mihi videtur Tilenus, in eo quod mihi concedit, voluntatem non posse ferri in vllum obiectum, nisi quatenus obiectum est sub ratione boni; pugnantia dicere: cum idem continuò affirmet, quod obiectum est sub ratione boni refugere posse voluntatem, aut verò appetere, quod sub ratione mali est obiectum; nam rationes boni & mali non voluntas, sed iudicium, & intellectus deprehendit & perpendit; Etenim si voluntas id facit iam non voluntas, sed iudicium & intellectus est.

Secunda ratio quâ vsus sum, hæc fuit. Si intellectum illuminatum voluntas non sequeretur, vera Christi cognitio seiungi posset à charitate: non potest autem ea seiungi à charitate. Ergo. Respondet Tilenus ita quidem ut agnoscat, certè non neget, veram Christi cognitionem non posse à charitate seiungi. Sed idem ait, veram Christi cognitionem intelligi posse duobus modis: vel ut sit vera Christi cognitio, quæ salutaris eadem est & practica; vel ut sit vera, quæ theoretica est & historica. Ita Tilenus mihi dat quod volo: Nulla enim vera Christi cognitio est, quæ non sit eadem practica, cum vnumquodque tum demùm verè cognoscatur, cum cognoscitur quo modo proponitur cognoscendum: At Christus non proponitur nobis cognoscendus theoreticè, sed practicè. Itaque cum non cognoscitur practicè, ne verè quidem cognoscitur. At (inquit Tilenus) qui cognoscunt Christum theoreticè non falluntur. Respondeo falluntur, non quidem materialiter, sed formaliter tamen. (Quidni enim sic loquat?) quia cognitionem theoreticam eam faciunt, quæ non iam theoretica, sed practica etiam est. Certè non modò cognitio theoretica, sed etiam practica mentis est. Itaque si de eo mens theoreticè indicauit, de quo practicè iudicandum fuit (verbis quæso venia detur) aio in eo mentem errasse, eoque vehementius, quod grauissimi sint & nocentissimi errores mentis quibus à cognitione practica aberratur. Cum ergò dixit Tilenus ambigè veram cognitionem dici, non me dissentientem potius quam consentientem habet: nam vera cognitio quocumque tandem sensu dicatur, seu theoretica, seu practica, non voluntatis est, sed mentis, cuius est cognoscere. Itaque si fateatur (ut certè fatetur Tilenus) veram cognitionem voluntatem trahere, quocumque tandem modo veram cognitionem dicat, seu veram theoreticè, seu practicè veram, quando

Ibid.

Nota 127.

Ibid.

Nota 128.

Nota 125.

Ibidem.

Ibidem.

Nota 126.

quando utroque modo cognitio mentis est, sequetur voluntatem sequi veram mentis cognitionem practicam. Cumque practica cognitio ea sit quæ voluntatem pellicit & trahit, sit autem eiusmodi ut sit mentis, non autem voluntatis: Quæ autem mentis sunt, fiant irresistibiliter ex hypothesi Tileni: Cognitio practica gignetur irresistibiliter, proindeque & voluntas flectetur pari ratione, cum non possit iudicio practico reniti; non enim ferretur in bonum sub ratione boni si reniteretur, sed in malum sub ratione mali, ferretur nempe in id quod intellectus malum esse demonstravit.

Tertia ratio quam attuli hæc fuit. Scriptura malos eosdem etiam & stultos vocat, & quidem merito: nam quæ maior cæcitas cogitari potest, quam iustitiam & vitam minoris quam peccatum & mortem æstimare? Et caduca & momentanea vitæ commoda pluris facere, quam cælestem illam hereditatem atque æternam cum Christo societatem? Excipit Tilenus. *Scriptura dicta non esse ad Philosophorum canones exigenda: mentis cæcitatem quam Philosophi vocant, esse prauitatem voluntatis, quod qui ea laborant idem faciunt quod cæci facere solent: Dixisse quendam Athenienses scire quæ recta sunt, non facere, ut Demodocus Milesios negabat quidem esse stultos, arbitratamen ea agere quæ sunt stultorum: Quod momentanea æternis preferuntur, non inde proficisci, quod ignoretur discrimen, sed quod non seruetur. Querit denique an Christus cum diceret, seruum gnarum voluntatu heri sui pluribus plagis casum iri, voluerit seruum illum nosse quæ non nouerat? vel ignorasse cum mentis cognitione necessario coherere obsequium voluntatu? Respondeo ad singula, Scriptura dicta non sunt quidem ad Philosophorum canones exigenda, sed tamen non sunt ita accipienda, ac si pugnant cum recta ratione, veritas enim cum veritate non pugnat. Porro cæcitas mentis in Scripturâ distinguitur à prauitate voluntatis, verba enim sunt Apostoli i. Ioh. 4. vers. 8. qui non diligit, non nouit Deum, nam Deus est charitas: itaque cæcitas mentis, non est prauitas voluntatis. Etiam apud Philosophos ista distinguuntur, verba sunt Aristotelis Moral. Nicomach. lib. 3. cap. 2. ἀνοσιαν οὐδὲ μοχθηρὸς ἀδελφῶν τῶν καλῶν, καὶ οὐδὲ ἀφικτῶν: καὶ ἀγαθῶν αἰμαρτίων, ἀδικοὶ καὶ ὄλιγοι κακοὶ γίνονται. Athenienses dicebantur scire quæ recta sunt. Milesios verò negabat Demodocus esse stultos, quod scient *Theoreticè*, quæ essent recta, licet ea ignorarent *practicè* (ut loquuntur in scholis.) Sic seruus ille malus nouerat *Theoreticè*, quæ esset heri voluntas, nõ nouerat *practicè* eam fuisse faciendam. Quod si res ita se habet ut arbitratu Tilenus, potest fieri ut cum nulla sit in mente cæcitas, voluntas praua sit. Unde sequitur qui fide præditus est, eundem esse posse destitutum charitate, atque ita fides à charitate poterit seiungi: fides enim est in intellectu, nempe actus fidei credere est, id verò mentis opus est: cuius autem facultatis merè est actus secundus, eiusdem irem est & actus primus. Quod si quis dicat & voluntatis esse credere, eum fateri necesse est, credere esse velle: atque ita si lem cum dilectione confundere, quo nihil dici potest absurdius. Sane fides idè non potest à charitate diuelli, quia cognitionem Christi veram continèd sequitur amor.*

Quarta mea ratio hæc fuit: fides, pœnitentia, charitas in Scriptura agnitio veritatis appellantur.

Frustrà, si potest esse veritatis agnitio, ubi nullus his virtutibus est locus. Excipit Tilenus *synecdochicas locutiones esse tralatitias in Scripturis*: Nihil ad rem; nam & ego hic agnosco esse tropum; nolo enim agnitionem veritatis, esse pœnitentiam aut charitatem: volo tamen poni hoc nomen ad pœnitentiam & charitatem designandam, propter quod veritas agnosci non possit, nisi sequantur hæc virtutes. Ceterum proferat Tilenus vllam eiusmodi *synecdochen* è sacra Scriptura, quæ nomen vllius rei adhibeatur ad eas res significandas, quæ ab ea seiungi possint, & hæc in parte vicerit, Quarta hæc mea ratio nullius fuerit momenti.

Vltimo loco determinationem voluntatis ad bonum non ab ipsa voluntate, sed à Deo pendente studui inde demonstrare, quod contrariam sententiam multa cogitatu ac dictu absurda sequerentur. Cuiusmodi illud est primò. Si Deus ita mentem illuminat ut voluntatem duntaxat constituat in equilibrio, non pendebit à prouidentia in vtram partem sese inclinet voluntas, atque ita bona pars prouidentie Deo detrahetur. Excipit Tilenus, Deum ita administrare res omnes, ut finas ipsas quoque motus suos exere, neque tamen inde si qui prouidentiam Dei imminui: Manichæum & Seruetum voluisse Deo lucere in Sole, vrere in igne, nos verò addere, credere & velle in hamine: Sicuti ergo non surripiuntur ista diuina prouidentie cum proprietates, effectaque illa ipsi tribuantur, ita nec voluntas quæ sui actus liberum principium ut esset, primigenia creationis lege Deus sanxit, prouidentie ipsi subrahitur, etenim relinquatur ei. 1. voluntatis conseruatio. 2. impedimentorum amotio. 3. obiectorum oblatio. 4. concursus diuini (qui propter secundæ causæ à primâ dependentiam, ei est necessarius) prestatio. 5. circumstantiarum administratio. 6. voluntatis etiam peccatis in hoc potius quam illum obiectum, & in hunc potius quam illum finem directio. 7. peccati à voluntate profecti intra certos cancellos cohibito. 8. eiusdem peccati vel puritio ex iniustitia, vel condonatio ex misericordia. Hæc omnia prouidentiam satis actuosam & permissiorem minime otiosam in hoc negotio demonstrant. Hoc verò est scilicet respondere; Ego contenderam tolli optimam partem prouidentie, nisi pendeat ab ea voluntatis inclinatio ad bonum. Negatne an concedit id sequi Tilenus? nam ego sanè utrum velit nescio. Si concedit id sequi, hypothesi quam tuetur falsa est & absurda, quando ex ea sequitur prouidentiam tolli. Si negat id sequi, consequentiæ ratio manifesta est, & quidem à me allatâ, ista nimirum: Quod pendet à diuina prouidentia, eius duntaxat rei interuentu à qua non dependet, id reuera non pendet à diuina prouidentia: At inclinatio voluntatis ad bonum ex hypothesi Tileni, pendet à diuina prouidentia eius duntaxat rei interuentu (intellectus scilicet) à qua non dependet. Ergo re verà non pendet à diuina prouidentia. Maior notissima est & certissima veritatis: Minor haud minus, quod tamen sic ostendo. Inclinatio voluntatis ad bonum, pendet à diuina prouidentia, etiam ex hypothesi Tileni, interuentu intellectus. Ergo voluntas pendet à diuina prouidentia, interuentu rei duntaxat à qua non dependet: Antecedens certissimum: Deus enim, etiam ex sententia Tileni, tantum illuminat intellectum, & quidem ita ut inde non pendeat inclinatio voluntatis ad bonum, sed ab ipsa voluntate. Consequentiæ

Nota 129.

Nota 131.

Nota 129.

Nota 131.

pariter euidentis est, voluntas enim non pendet ab intellectu, cum sit ipsa *formaliter libera* ex hypothefi Tileni. Itaque cum interuentu intellectus tantum pendeat à diuina prouidentia, pendebit à diuinâ prouidentia interuentu illius unde non pendet. Ad hæc Tilenus debuit respondere. At ille maluit excurrere. Quorsum nisi ut nos inuidiâ grauaret? nam quid aliud spectarit non video? ait igitur *non continud minus prouidentiam, si res à Deo sinuntur motus suos exercere*. Assume. At si inclinatio voluntatis pendet à diuinâ prouidentia, res non sinuntur motus suos edere. Id verò pernegò: nam voluntas est, quæ vult bonum motu proprio, Deo tamen eam ita afficiente ut velit. Ait deinde *Manichæum & Seruicium voluisse Deum lucere in sole, vrere in igne*. Atque his bonis viris nos adiungit scilicet, quasi & nos eum illis sciremus; hæc enim eius verba sunt, *addat quis rps eē dicit hæc credere ac velle in homine*. Hic ego possem, sed mihi tempero, non est enim indulgendum dolori; hoc dicam tamen, atrocem nobis facit Tilenus iniuriam; nos enim (neque vero id is ignorat) haud ij sumus, qui vel Deum lucere in sole, vel vrere in igne, vel credere aut denique velle in homine statuamus. At dicimus tamen Deum ita afficere hominis animum, ut non possit non credere. Quid rùm postea, inquam? Nonne Tileni sententia est, irresistibiliter illuminari intellectum? Ergone velit Tilen. Deum non hominem intelligere? Cetera quæ de concursu Dei in malo adiecit, nil faciunt ad rem nostram: nos enim iam agimus de vocatione hominum ad salutem, deque vi gratiæ Dei. Itaque ea non attingam, nedem locum ἀπαρτί quam Tilenus captasse videtur.

Secundò sic egi: si iis omnibus positis, quibus voluntas mouetur dum mouetur, voluntas pro innata libertate potest non moueri, non poterit Deus scire certò, quorsum inclinatura sit. Consequentia hæc ratio est; rei quæ potest se aliter habere, nulla certa cognitio est: qualis enim res est talis etiam est rei cognitio. At positis omnibus quibus mouetur voluntas dum mouetur, potest voluntas non moueri ex hypothefi Tileni: illa autem ponere duntaxat est diuinæ prouidentia. Ergo etiam si Deus nouerit se illa omnia adhibiturum, non poterit tamen rem quæ aliter se habere potest, certò scire, inclinationem putà voluntatis quæ aliorum scilicet potest propendere, etiam iis obiectis à Deo, quibus statuitur moueri. Respondet Tilenus *hoc esse creatoris scientiam angusto creaturæ modulo metiri*. Quid inquam? Ego enim nescio quid velit, nisi fortè videor illi Dei scientiam metiri modulo creaturæ, eò quòd dixi rem incertam certò sciri ne à Deo quidem posse. Ergo & is Dei scientiam metietur creaturæ modulo, qui negat Deum scire ea fore, quæ non erunt; quæa immodum enim nulla esset Dei scientia, si ea sciret fore quæ non erunt; ita fallax & incerta foret, si ea certò sciret quæ certò futura non sunt. Sequitur igitur, ut quæ Deus nouit certò futura, ea certò futura sint. Si nouit igitur Deus certò, quorsum se inclinatura sit voluntas, priusquam se inclinet, certum est & constitutum voluntatem in hanc partem, non autem in illam sese inclinaturam: illa inquam (ut loquuntur) *futurum* certa est; non potest autem esse certa futurum, ni causas sui certas habeat, quas si habeat, ne-

cessaria iam est: nam ut, cum res est, quia iam extra causas suas est, oportet eam esse & quidem necessariò, ita cum futura res est, quia causas habitura est determinatas, oportet eam necessariò fore. Quod si causas suæ futurationis non habet determinatas, non est futura certò & determinatè. Itaque nec an futura sit, poterit certò & determinatè sciri. At (inquit Tilenus) *Deus nouit quæ sunt futura positis quibusdam causis secundis, quæ tamen non erant futura*. Possem vnico verbo dicere, Deum hoc scire quia nouit rerum naturam & conditionem, easque ita esse affectas, ut si hoc aut illud obijciatur, continuò permoueantur. Sed unde quæso id nouit Deus, hoc iam est de quo inter nos controuersia est: nam si fieri vlla ratione potest, ut ab obiectis non moueantur, non erant ita affecta ut etiam si obiectum offerat, fieri haud possit, ut aliorum inclinent. Itaque cognitio erit incerta. Ad locum verò quem citauit Tilenus (ex primò Sam. cap. 23. vers. 12. Cuius hæc verba sunt, dixit praterà David, *an tradent me viri Ceilæ & viros meos in manum Sauli? Respondit Iehoua, tradent*) aliter respondeo. Ac prius ita ut quæram à Tilenò, an incolæ Ceilæ, si Dauidem tradidissent Sauli, quidpiam fecissent, quod Deus non potuisset prohibere? Si ergo id Deus prohibuisset non fuisset factum. Ceterum quæ Deus prohibet, ea sunt eiusmodi ut nisi prohibeat, si res mala est, certò futura sit: Dei ergo *non prohibitionem* (ut ita loquat) sequetur malum necessariò. At bonum ut fiat, non est opus simpliciter Dei *non prohibitionem*, sed *efficientia*. Secundò respondeo, Scripturam non esse vexandam. Quæsiuerat enim David, quo animo incolæ Ceilæ essent erga ipsum, *tradituri ne sunt me* inquit? Hoc est, an animum habent mei tradendi: neque enim pia mentis est tentare Deum, & se latronibus vel etiam proditoribus committere; respondit Dominus (ad Davidis mentem) eum esse Ceilitarum animum, ut velint eum tradere, eoque monet Dauidem ut saluti suæ consulat, mediisque vtatur ordinariis. Hic verò Tilenus ingens acinum de scientia media, cuius auctores nouit ifane Iesuitæ nostro seculo fuerunt, prodidit: de quo si volet seorsum agemus, nam hic quidem non licet excurrere. Quoniam verò dixeram scire Deum certò, siue voluntas propensura in bonum, quia bonum in nobis facit, nempe nouit quid facturus sit; itidemque sit ne in malum propensura, non iam quia malum facit, sed quia solus potest prohibere quominus fiat: nouit autem quid sit prohibiturus, quid minus. Nouit igitur sit ne malum futurum, quod si prohiberet non foret, quatenus nempe se non prohibiturum, immo potius se id permitturum nouit. Excipit Tilenus, *Deum si nihil certò cognoscit nisi quod efficaciter decreuerit, aut non cognoscere peccata aut peccata facere*. Deinde, Cameronem negare, *Deum certò nosse quòd voluntas propensura sit, nisi ipse eam flectat: Aut igitur, inquit, etiam ad peccatum eam flectat; aut peccatum futurum prauidere non poterit, si ipsa se flectat voluntas: Sed nec permittere aut prohibere aliquod peccatum poterit, quod ne nosse quidem potest, nisi id efficaciter decreuerit*. Atque hic triumphat Tilenus & mihi insultat, *has Cyanaas enare* (inquit) *non est nostrum, viderit Camero*.

At quid hæc ad sententiam meam? Ego monui diuersam esse in bono & in malo, præscientiæ diuinæ rationem, quod bonum idèd præuideat Deus,

Nota 132.

Ibid.

Ibidem.

et mo?

Nota 133.

Deus, quia decreuerit id facere; malū verò quia decreuit id non impedire, seu permittere: Tilenus verò perinde mecum agit ac si ego vellem, Deum nihil præscire, nisi id quod facit, cum ego difertis verbis diuersum notatim; verba mea sūt. *Sanè nouit Deus certissimè sine voluntas in bonum propensura in malum, quia nouit quid in ea sit facturus, & nouit item sine propensura in malū, quia nouit sit neam prohibiturus.* Itaque mihi facit iniuriam, dum mihi eam tribuit sententiā, à quā vel maximè sum alienus. At Deus, inquit, nihil potest certò cognoscere, nisi efficaciter id decreuit, nil autè decreuit efficaciter, nisi quod facturus est. Ergo nisi decreuerit efficaciter malū, non præsciuerit; & si decreuerit, & facturus idem est. Primò, Nego Deum efficaciter decernere malum, efficaciter, inquam, quomodo à Tilenò accipitur ea vox, nempe vt Deus ea demum decreuisse efficaciter statuatur, quæ constitutum habet facere. Quod si efficax decretum Tilenò decretū est, quod euentus certissimè sequitur, concedo quidem decretū Dei etiam circa malum efficax esse, nego tamen inde effici Deum esse authorem mali: Deus decreuerat indurare cor Pharaonis, decreuerat tradere quam plurimos in reprobum sensum; id decretum certissimo euentu sequitur perseverantia in peccato. Nego tamen Deum inde statui authorem peccati.

Quod verò ait Tilenus me negare Deum nosse quorsum voluntas sit propensura, ni ipse eam flectat, meminerit me eo loco de voluntatis inclinatione ab bonum, disputare. Et certè si voluntas nostra non potest in malum non propendere, nisi Deus manu sua eam regat, & vi Spiritus sui contineat, non autem decreuetit eam continere, præuidebit eo ipso quorsum propensura sit. Fac tamen me dixisse (quod tamen haud dixi) Deum hominum corda flectere ad malū, aio Scripturam sic loqui, *propterea igitur* (inquit Apostolus 2. ad Thess. 2.2.) *mittet illis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio:* Et Apocal. 17. vers. 17. *Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitū est ei, & vt consentiant, dentque regnum suum bestia donec compleantur verba Dei.* Quæ omnia fateor, sic accipienda sunt, vt aliter ad bonum, aliter ad malum Deus voluntatem humanam inclinare statuatur, nempe ad bonum *eff. diuē* vt ita loquat, ad malum (quatenus inquam malum est) *negatiuē*: ad bonum ita vt sit author boni; ad malum ita, vt culpa penes peccantem sit. Ita etiam si sic esse locutus, vt Tilenus me loquentem facit, Haud durius tamen, quàm Spiritus S. fuissem loquutus.

Quod verò Tilenus negat Deum permittere peccatum, quod ne nosse quidem potest, nisi efficaciter decreuerit: aio si expungatur, aut verò explicetur ambiguitas illius voculæ efficaciter, nil dici posse verius: Deus certè neque nouit; neque permittit peccatū, nisi decreuerit id permittere: Si enim prius peccatum euenturum est, tūm sequatur Dei permissio, aio permissionem fore quosiam: Nam quò permissio? An vt euentus sequatur? At res erat enentura etiam si nulla permissio interuenisset. Sicut igitur sententia mea, Deus nouit peccatum fore, quia decreuit permittere peccatum; non idèd permittere decreuit, quia nouerat futurum: superuacanea enim & nullius consilij permissio foret, vt ne dicam ridi-

cula. Fortè id Tilenum decepit, quod *possibilitatem cum futuritione* (quam vocant Scholastici) confudit; Sanè *possibilitatis rei decretum præcedit & scientia item possibilitatis.* At *futuritio* (sic enim nobis loqui liceat) & *futuritionis præscientia*, decretum sequitur: Sic prius Deus nouit malum esse possibile, quàm decernat permittere, non prius nouit futurum quàm decreuerit. Cæterum nil est quod moneamus prius & posterius hîc à nobis vsurpari pro *signis & natura instantibus* (quæ vocant Scholastici) & quidem iuxta modum cogitandi nostrum: non autem ad designandum temporis vllum ordinem (vt loquuntur) *realem.* Videt iam puto Tilenus, vt inoffenso cursu has synplegadas Dei beneficio sim præteruectus.

TERTIÒ dixi hoc pacto quamdam adscribi voluntati diuinitatem, id quod sic demonstraui. Sententiam Tileni sequitur, vt Deus causa communis boni statuatur: causa autem communis, causa tantum ex parte est: porrò quæ ex parte causa est, aliquid tantum confert vt res fiat, quod superest, est aliunde. Itaque fiet aliquid etiam boni, cuius Deus author non sit, sed voluntas: Esse autem boni authorem ita, vt id non aliunde proficiscatur, Deitatis est. Itaque inde conclusi voluntati quamdam adscribi Deitatem. Audiamus hîc Tilenum, ait *Deum non esse particularem & proximam causam actionum humanarum.* Hanc enim sequi, *Deum non hominem respicere & credere siquidem denominatio non sit nisi à causa proximâ & particulari: is qui voluntatem flectit ac determinat, proprie dicitur v. l. flexus ac determinatio voluntatis nihil est nisi ipsi. ma volitio.* Omnia præter rem: Nam communis causa non opponitur mihi hîc, particulari & proximæ: agnosco enim Deum non esse particularem & proximam causam. Quia communis causa (vt interpretatus sum) ea mihi est, quæ non magis in hoc, quàm in illo operatur, ita negaui Deum esse communem causam. Dixi verò si Deus eiusmodi causa sit; inde sequi, vt sit quoddam bonum quod non fecerit Deus: causæ enim, quæ tam agit in hoc quàm in illo, si dispar effectum sequatur, non est ea vis, vt ei totum effectum debeat. Cur enim in hoc sequutum sit potius quàm in illo, alia præter communem causam, quæ discrimen non facit, ratio reddèda est: alia igitur causa fuit, quæ symbolam veluti suam, contulit, diuersam ab ea, quæ à communi causa collata est; aliquid igitur contulit (boni inquam) quod à communi non fuit: quod cum ex hypothesi Tilenus à voluntate sit: bonum autem non aliunde quàm à Deitate proficiscatur, si stat sententia Tileni, Deitas quædam voluntati ascribitur. Cæterum quod ait Tilenus, *sequi vt Deus voluerit, si voluntatem ita flexit vt ipsa veller,* mihi potius ludere videtur: Etenim (vt sæpius iam obseruauimus) Deus illuminat intellectum irre sistibiliter, factente Tilenò. Numquid volet is propterea *Ibid.* Deum, non hominem intelligere? At *flexus voluntatis nihil aliud est quàm ipsa volitio* Quasi diceret nimirum, illuminatio intellectus, nihil aliud est quàm intellectio. Certè vt illuminationem intellectus, intellectio sequitur; sic voluntatis flexionem, volitio, ordine, inquam, naturæ: flexus porrò iste fit per intellectus illuminationem. Itaque flexus voluntatis quatenus Deo tribuitur, differt à volitione, quemadmodum intellectio ab illuminatione. Quid? negauerit Tilenus

Nota 134.

Ibidem.

Ibid.

Deum flectere voluntatem? Certè non negat omnino. Ergo velit, Deum velle? planè cauillaretur si sic ageret: nam flexus voluntatis, cum Deo tribuitur *efficientiam* significat, quâ sit vt voluntas velit; cum verò voluntati tribuitur, *rationem* (vt ita loquar) *formalem* volendi designat. Itaque leuissimum est sophisma ab homonymia voculæ *flexus* deductum, quæ nunc *actiue*, nunc *passiue* seu *suscepiue* (vt ita loquar) vsurpari possit: *Actiue* Deo, *passiue* seu *suscepiue* voluntati tribuitur.

QUARTO, dixi sententiam Tileni, qui vult Deum ita mouere voluntatem, vt non magis huius quàm illius voluntatem moueat, relinquere locum merito: Sic enim Deus tantùm causa boni, *partialis* seu *ex parte* statuitur. Nam cum Deus æquè hunc afficiat ac illum; hic autem benè velit, ille autem malè, profectò (vt suprâ demonstratum est) hic præter communem illam Dei operationem de suo aliquid contulit, quo nomine *mereri* dici possit, cum sic efficiatur vt voluntas aliquid sibi possit vindicare, quod à Deo non fuerit profectum, *communi causa* scilicet. Quid hîc Tilenus? ait primò *inde sequi voluntatis euer-*

Nota 135.

sionem. Vnde quæso? ex suâne an meâ sententiâ? si ex suâ, absurda est. Si ex mea id vult sequi, meminerit id hoc loco non iam agi quid meam, sed quid ipsius sententiam sequatur: hoc loco ego non respondentis, sed interrogantis tuor partes; eius sententiam impugno meis rationibus, non iam id ago, vt meam tuear aduersus eius argumenta. Quamuis ille hætenus non potuit nec vnquam poterit efficere, meam sententiam, euertere voluntatem. Sed iam respondendum est ad rationem meam. Quid, inquam, hîc respondet? *Scit* (inquit) *homo omnia se habere à Deo*. Certè, inquam, illi hoc nesciunt, qui cum putent se præ reliquis egregium aliquid præstitisse, non putant iidem tamen, idcò id factum, quod à Deo plus quàm reliqui acceperint. Cumque in ea sententia sit Tilenus haud dubiè aut discedit à sua sententia, aut eò adigitur vt se neget omnia debere Deo. At à natura, inquit, est velle. Omnino Igitur à

Nota 136.

Deo authore naturæ: haud dubiè. *Agratiâ est bene velle*, Egregia cõfessio. Sed est ne à gratia, vt à *causa partiali*: An verò vt à *causa totali* adaquata, vt loquuntur? Hîc hæret Tilenus: Quòd si apertè & rotundè hoc fatetur, coëant dextræ, sit finis (vt antè, iam sæpe diximus) disputandi. Porro quod dixi fore vt Deus habeatur pro causa partiali boni nostri, Tilenus sic accipit, ac si ego dixissem, *Deum sic statui particularem causam*. Itaque negat quod ego non affirmarâ. Tantùm hoc volui, si stat hypothesis Tileni, fore vt Deus *partim* dumtaxat producat effectum, dum bonum facit; inde sequitur duo esse boni principia *collateralia* (vt ita loquar) Deum & voluntatem: Et Dei quidem partes esse, *illuminare tantùm pariter hûc & illum*, cæterùm in eo Dei opus subsistere; voluntatem autem sese inclinare non iam *motam à Deo*, sed à se ipsa; qui voluntatis actus etsi ab illuminatione pendeat, tamen non omnino pendet, cum ab illa illuminatione non omnino, sed *præcipuè* à se metipsa pro tucatur. Si enim ex illa illuminatione omnino proficeretur, vbicunq; idem illuminationis modus foret, idem effectû sequeretur: Cum autem f. tenet Tilenus, non sequatur idem effectum. Quid sperare est quàm vt præter illuminatio-

Nota 137.

nem aliud superuenerit, quod non fuerit à Deo, quippe qui *communiter* agit in his & illis, *pariterque* ex sententia Tileni, neque verò *aliter* quàm per illuminationem.

QUINTO, dixeram sic perite rationem sanctificationis nostræ. Si enim (quæ sententia est Tileni) ea tota sita sit (quatenus quidem à Deo est) in illuminatione, quæ voluntatem reddit *dumtaxat* affectam à *δὲ ἴδιος* ad bonum vel ad malum. Dixi primò eiusmodi animi statum ne *cognari* quidem posse. Quid hîc Tilenus? Primò respondet *mentem non posse illuminari ni voluntas afficiatur & cõmoueat*: ait taniè *quari an ista affectio vel motus, nihil aliud sit, quàm necessaria eius determinatio*. Hoc est, ait quæri quod concedit: immò verò (ausim dicere) quod non potuit negare: nam qui concedit, *feri non posse vt nouo lumine infuso non afficiatur & cõmoueat voluntas*. Quid aliud concedit quàm voluntatem nouo illo lumine *determinari*? Nam *impossibile non esse & necesse esse* eodem redeunt, quod in Logicâ pueri didicimus, & naturæ instinctu nouimus quotquot vsus habemus rationis. Porro voluntatis *affectio* & *commotio*, determinatio voluntatis est: non enim *afficitur* aut *commouetur* voluntas, ni eius aliquis *actus* sequatur: omnis autem *actus* voluntatis, eam *determinat*: Fac enim eam non *determinari*, neque *velit* neque *nolit*; nam si *velit* determinata est, si *nolit* item. Quoniam verò oblato Christo, nullus status voluntatis fingi potest *medius*: (vel enim quibus offertur eum *reijciunt*, vel amplectuntur.) Et verò si *medius* status dari posset, peccatum in eo esset: Dixi idcirco sanctificationem quatenus à Deo proficiscitur, non constituere voluntatem in hoc statu, qui nempe *impossibilis* est; & si *possibilis* foret, in eo *peccatum* foret, cum peccatum sit, à *δὲ ἴδιος* affici erga Christum. Posterius hoc quidem Tilenus non attingit, ideoque mea sententia stat; At contra, hætenus quidem, ruit Tileni sententia, qui homines vult Christi gratiâ dumtaxat *in biuio* cõstitui. At prius illud studet refellere, ait enim dari *mediū statum*, nempe, inquit, *est voluntatis quidam astus modò huc modò illuc propendens, donec se determinet ad alteram contradictionis partem*. Hîc autem illud primum quæro. Vnde sit hic *voluntatis astus*, an à se ipsa; ita voluntas ipsa sibi *repugnabit*, quod suprâ Tilenus negauit (nos sanè non negauimus.) Hîc verò Tilenus *cogitur* fateri: immo *affirmauimus* id potius, atque eius *astus* fontem & causam diximus esse *intellectus astum*, quem Tilenus suprâ negauit *vllum esse vbi intellectus, quantum satis est, illuminatus est*. Ergo inquam, vbi hic voluntatis *astus* locum habet, quandoquidem non est ab ipsâ voluntate, sed ab intellectu, intellectus non fuit quantum satis est illuminatus. Deinde, aio *voluntatē modò huc, modò illuc propendentem, nihil aliud esse, quàm voluntatem modò ad hanc, modò ad illam contradictionis partem determinatam, sed inconstanter, dum mens in obiecto, nunc hoc probat & eligit, nunc improbat & rejicit*, qui mentis *astus* non nisi clariori lumine affuso componi potest. Sic affecti sumus quod voluimus, voluntatem numquam se habere *affuso lumine indifferenter*, sed *astuare* cum mediocrè lumine est; *componi & sedari* & ad bonum *vehementer inclinari*, quando *magni* lucis copia affuditur. Et quandoquidem opus sanctificationis nostræ, neque sic peragitur, vt eo *ex parte* Dei per actò opere, animus maneat *indifferenter* affectus: neque item

Nota 138.

Nota 139.

Not. 140.

itâ affe-

ita affectus, vt nunc huc, nunc illuc propendat, sed eorum se Christo tradat: aio stare non posse sententiam Tileni, quã alterum horum tantum statuitur peracto Dei opere in nostri sanctificatione, nempe vt vel voluntas planè suspensa sit & indifferenter affecta, vel interdum huc interdum illuc propendat: nam in hoc peccatum est: in illo, etiam impossibilitas quãdam, vt iam explicatum est.

Sextò contenderam sic tolli omnem consolationem, si quod statuit Tilenus, gratia Dei in eo dumtaxat sita esset vt possumus, modò velimus, non etiam tanta sit vt efficiat vt velimus; neque enim sic prohibebit vt ne aberremus; Arque hoc pacto dixi, eleuari atque infringi vim potentis illius dextræ, quã erigimur iacentes, & proni in lapsum sustentamur. Quid ad hæc Tilenus? Primò ait Dei gratiam prohibere, sed prohibere vt decet, non physicè aut irresistibiliter, sed modo Ethico qui congruit potentie & appetitui rationali. Tum negat de fore consolationem iis, qui in timore & tremore salutem suam perficiunt. Deinde contendit, non absque securitatem carnalem ab iis, qui omnia per diuinam omnipotentiam perficienda esse persuasi, se nihil aliud, quàm quod volunt aguntque, velle aut agere posse, aut uolunt. Denique quia dixeram, nos quidem de potentie esse securos; inconstantiam voluntatis humana eam esse, quæ nos anxios & sollicitos reddit, neminem scilicet lædi nisi à semetipso, nec ab vllò hoste magis nobis metuendum esse quàm à nobismetipsis: Monet Tilenus, Scripturam ipsam, sollicitudinem nobis passim commendare, tamque nobis diffidendum, quàm Deo fidendum. Persequar singula, quanquam nil necesse, sed persequar tamen, ne Tilenus se contemni arbitretur. Ac primùm, quoniam concessit Tilenus, quod prohibet Deus in nobis, id prohibere vt decet, illud quæro. An quod Deus in nobis facit, prohibeat quominus aberremus? actu inquam prohibeat? Si hoc mihi concedit, discedit à sententia, rediit vnde recessit, Dei gratia semper efficax est, nunquam caret euentu (vt ille statuit,) non mouebitur ei lis de modo. Si non prohibet actu, sed tantum nos constituat in biuio, neque voluntatem rem inconstantissimam sistat, aio perisse piorum consolationem, qui à nemine sibi magis metuunt, quàm à semetipsis, semper enim dubitabunt sine futurum vt ipsi vellent, quod vult Deus. Deinde aio, Tilenum malè confundere physicum motum cum irresistibili, cum non neget voluntatis humanæ ad peccatum determinationem, esse irresistibilem, nisi adsit Dei gratia; idem tamen neget eandem physicam esse; Cumque pariter non neget voluntatis in Christo ad veram sanctitatem, Angelorum item & beatorum in cælo determinationem esse irresistibilem, neget tamè physicam esse: non ergo quodcumque irresistibile est, idem continèd physicum est. Etiam hinc contendo, Tilenum dicere pugnantia; negat enim Deum agere irresistibiliter, idem tamen ait, Deum agere motu Ethico, & qui congruit potentie & appetitui rationali: Nam ille quidem motus irresistibilis certè est, hæc enim inter se connexa sunt, vt appetitus rationalis sequatur rationem, alioquin non erit rationalis. εστι δ, η υψι βέλν-
σις, μετ' ε λόγῳ ὁρεξίς ἀγαθῶν: οὐδ' εἰς γδ βέλνεται, ἀλλ' ἀδ, τ' ἀ' οὐθεὶ ἐν τῷ ἀγαθῶν. Sic igitur argumentor, appetitus qui discedit à ratione, non est appetitus rationalis: voluntas: (etiam fatente Tilenò) est

appetitus rationalis. Ergo non discedit à ratione. Iam ratio hic mens est: mouetur igitur semper à mente, proindeque irresistibiliter. Fac enim aliquando voluntatem aliquid appetere mente non præeunte, non erit in eo appetitus rationalis. Verùm quidem id est, mente errante voluntatem esse prauam, attamen etiam tum à mente irresistibiliter quamuis prauè mouetur. Quod verò Tilenus negat de fore consolationem iis qui in timore & tremore perficiunt salutem suam, id scilicet est negare conclusionem, cum nil respondeas ad argumentum. Quæro enim quã consolatione frui possint illi, qui securi tantum sunt de perseverantia sua, modò perseverent: dubitat aliquis, an sit perseveraturus, dubitandi ratio est carnis imbecillitas, ac procliuitas & propensio ad peccandū, quo argumento eum solere? Hocine scilicet perseverabis si perseveraueris, non peccabis nisi vel s, hoc est, nõ peccabis nisi peccaueris: velle enim peccare id ipsū peccare est: nam scelus inira se tacitum qui cogitat vllum, facti crimen habet. Cæterum miror Tilenum nõ perficere salutem in timore ac tremore, ira accipere, ac si eo loco Apostolus aliud vellet, quàm veram humilitatem commendare. Denique nos traducit, ac si ij essemus qui negemus nos aliud posse aut velle agere quàm quod volumus aut agimus, ac si eò tenderet dogma nostrum, vt homines reddat securos vsque ad eò vt ne precibus quidem vacent: Nos verò Dei beneficio ij quidè sumus, qui negemus nos aliud quidpiam nostrã naturã posse, aut velle, quàm quod potest aut vult caro: illa verò neque legi Dei pareat, neque verò parere potest, inquit Apostolus: Contra si quid possumus, totum spiritui acceptum ferimus, & quantum possumus, totum ei debemus. Hanc impotentiam tamen atque imbecillitatem carnis execrabilem non excusabilem ducimus, quia non sit Physica, sed Ethica. Hic verò liceat mihi Tileni cõscientiam interpellare, hanc ne putet vocem hominis profani an pij potius. Ego Domine nisi tu me sustentas non possum non cadere; tu verò si me sustentaueris non potero non stare. Itaque sustenta me Domine, si tu intercesseris, non inducar in cõtentionem, si mihi me permittas, non poterò non induci, ne me ergo derelinquas, nè ego te derelinquã. At sedebunt, inquit, compressis manibus complicatisque velis otiosi, operientes vim irresistibilem spiritus, suo tempore adfuluri & voluntatem determinaturi: nè precibus quidem vocabunt. Qui pote si spiritum Christi habent? qui spiritus precum est, qui nos reddit non quidem anxios, sed sollicitos tamen: pugnant ista profectò, pugnant inter se. Quod si Tilenus putet homini deberi, quòd non se tradat totum securitati carnali, nobis liceat id debere Deo, vt si quis nostrum præ reliqua turba diligentius inuigilet saluti suæ, eo nomine Deo gratias agat, tanquã singulare beneficium consequutus. Iam quod ait Scripturam commendare sollicitudinem, est id quidem verissimum: At eam sollicitudinem tamen haud commendat, quæ facit vt nobis nitamur, sed quæ facit vt ad Deum cõfugiamus, atq; ab eo petamus non iam vt nos constituat in biuio, vt leuiter afficiat animos nostros, atque ita dumtaxat vt liberum sit nobis aliò declinare, sed vt nos asserat sibi totos, nosque tueatur ita & conseruet, vt ne in nostri arbitrij inconstantia pendula, sed in illius sapientia bonitate & potentia, stabilis sit, & iura salus nostra. Quod si Deus hactenus tantum nobis adsit, quatenus nos velimus, non etiam is jr, qui facit vt velimus efficaciter, res pendebit

Nota 140.

Nota 141.

Nota 140.

Nota 141.

tit. lib. 1.
het. cap. 10

Ibidem.

à voluntate nostra, quæ cum non modo vaga & incerta sit, sed in malum prona, aio, vt concludam quæstionem, nullam fore solidam consolationem: quod cum sit absurdum, absurdum esse necesse est Tileni dogma, quod id sequitur necessarîo. Nam quod ait, *neminem nisi stultissimum: periculum in quod incidere non potest metuere*: atque ita, d. *sektionis metu excusso, simul omnes anxij & religiosi timoris fibræ euelli*. In eo fallitur, primùm, quod omnem metum vnum eundemque esse putat: est enim quidam metus, qui cum fiducia non pugnat, quamuis non possit idem omni metu locum habere. Nam Christus sibi cauit sæpè, & orauit, & exauditus est ex metu, verba Apostoli sunt Heb. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ, quum deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clamore valido & lacrimis obtulisset, & exauditus est ex metu*. At Christus certè nec cauendo, nec orando, nec metuendo stultus fuit. Apaze blasphemiam, quamuis impossibile esset, vt à morte vinceretur, neque verò id Christus ignoraret: Neque enim Deus quemquam simpliciter seruat, hoc est nullis modis adhibitis, sed quos seruat certo quodam modo seruat, quem & sequuntur qui seruantur, eius tamen vnicâ & solâ gratiâ fit vt sequantur. Sic Pauli vtraque vox fuit, *Pondus spes non pudefacit, quòd charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum S. qui datus est nobis* (Rom. 5. 5.) Et illa; *Contundo corpus meum & in seruitutem redigo; ne quo modo, cum alijs prædicarum ipse reprobus fiam* (1. Cor. 9. 27.) Quis hæc conciliet: profectò non est res difficilis, Spiritus modò contentionis absit: Nam est metus quidam qui cautio & diligentia quædam est, aut potius diligentiam acuit, estque veluti illius stimulus; hic metus nihil aliud est quàm horror mali, quod (nisi adsit Deus) euitari haud potest. Atque hic metus certè cum fiducia stare potest, vt si quis metuat mortem medico præsentem à quo certissimam expectat opem (faciamus iam medicum esse à quo res tanta certò sit expectari) is profectò non metuit ità vt diffidat, immò sic metuit vt confidat interim, nempe mortem metuit, quam, nisi medici opera intercesserit, præsentem videt; Rursus cum in Medico oculos animi defigit, non metuit; sanè metus iste fiduciam genuit; fecit enim vt tantò vehementius expeteretur. Atqui hîc sanè haudquaquam dispar ratio est, omnia metuunt pij, etiam timentura, sed ità tamen vt confidant Christo, eòque magis hoc illis accidit quod hac ratione vtatur Deus ad nos in officio continendos, vel ad officium excitandos. Vno verbo, metus qui est ex hypothesi, non aufert fiduciam aut consolationem, iam verò piorum metus eiusmodi, (quatenus, inquam, pij sunt.) Sed & est aliud metus genus, quod cum vera fiducia & consolatione stare nequaquam potest, nempe cum quis ita metuit, vt certus esse nequeat, an sit periculum euasurus: quem metum, gignit Tileni dogma Nam qui putat nil fore nisi ipse velit, dubitat autem de constantia sua, eum necesse est dubitare de euentu, qui suspensus est scilicet à re incertissima: quod si quis non dubitat de sua constantia, eum oportet esse hominem superbissimum, ac planè necium leuitatis ingenij humani. Deinde & in eo fallitur Tilenus, quod *anxium metum eundem putat esse religiosum*: metus certè religiosus cum summa fiducia & consolatione coniunctus est, qui eo

corripiuntur, vtut turbentur, non conturbantur tamen, immò constabiliuntur: verba Davidis sunt Psal. 42. 6. *Cur deicis te anima mea, & personas in me, expecta Deum, quia adhuc confitebor ei propter salutes faciei eius*.

SEPTIMÒ sic egi. Si voluntas ipsa sese determinat, nullus erit reliquus exhortationum vsus, quippe quarum vis non fit ea, vt possint voluntatem ab equilibrio demouere: Deinde quia subueherebar ne quis ità occurreret, vt diceret requiriti propositionem objecti, subiecti sic me saltem obtinuisse nil vt opus sit rationibus; nempe non mouetur iis voluntas ex hypothesi, Domina scilicet volitionis suæ. Audiamus iam hîc quid respondeat Tilenus? ait *propositis promissionibus ac comminationibus diuinis aliisque id genus argumentis, fieri vt voluntas, rationalis & libera cum sit, in bonam, quam in sequiorem partem se determinare malit*. Hoc est, ait voluntatem sic determinari; nam illud *malle* quid est aliud quàm determinatio? ità concedit mihi quod volo, voluntatis libertatem non pugnat cum determinatione, quæ ab intellectu per pensis promissionibus & nimis serio) proficiscitur. Quæ verò adiecit *de voluntatis Dominio*, eo spectant vt se purget, ac si ego ei obiecissem voluntatem ex eius sententia, eximi, atque à iustitia Dei vindice, immunem reddi. Ego verò id eo loco non egi, tantum adduxi id quod illi dictitant, voluntatem esse volitionis suæ ità dominam vt ne intellectum sequatur. Sed tamen quando Tilenus, dominij Dei mentionem fecit, aio malè Dei dominium ab eo ad *iustitiam remunerantem & vindicantem* restringi; oportet enim omnem creaturam non modò ità subditam esse Deo, vt ne ferat impunè si quid secius faciat, aut frustra faciat quod facit rectè, sed præterea etiam ita, vt nec inuito Deo vel coniuuente ac spectante otiose, faciat malè (quanquam mali author non sit) nec rectè quidpiam faciat nisi Deo faciente & velle & perficere quod dogma Tileni dogmate, si locum habet, eueritur. Itaque multo aliter mali Deo, *incipia heris subditi sunt*; nam incipia vel insciis vel consciis heris, sed indignantibus, herorum iniussu multa faciunt, quæ ratio, id quod Tilenus simile arbitratur admodum esse *disimile*, ostendit. Vnde & Deus in Scriptura hîmo veluti iniecto, vel freno malos continere dicitur, interdum etiam eorum enollire corda & flectere, ita tamen vt culpæ haud sit affinis, rectè autem factorum, siquid rectè factum videatur, author sit. Quod verò Tilenus *negat voluntatem esse inexcusabilem si à principio externo determinatur*. Primùm hoc, quæro, putetne diabolorum voluntatem excusabilem esse? Minimè verò, inquiet, haud dubiè: neque, enim ab externo principio determinatur: Eadem scilicet responsio nostra est, voluntas cum in malum inclinatur & propendet non ab externo, sed à principio interno determinatur. Deinde quæro, an non peccetur interdum ipso intellectu, vt siquis neget Iesum Christum, esse verum Messiam? At intellectus determinatur irresistibiliter ex hypothesi; animalis autem homo (inquit Apostol. 1. ad Corinth. 2. 14.) *Non est capax eorum quæ sunt spiritus Dei; sunt enim eis stultitia, nec potest eas cognoscere, quia spiritaliter iudicantur*: graue peccatum! Quæro, sitne id à principio externo? Negabit sine controuersia. Nego igitur & ego pari

Nota 14

Nota 15

Ibidem.

Ibid.

ego pari ratione determinationis irresistibilitatem externum principium inducere. Iam verò quod me sic vrget, *nam verò hanc appellationem etiam in malis actionibus ei inuidet Camero?* Respondeo me non negare, quin voluntas ipsa se determinet, modò eo nihil aliud significetur, quàm ipsam voluntatem velle, idque dico euenire quoties voluntas vult, seu benè seu malè velit. Sed vtrò bique volo, voluntatem sequi mentis ductum, qui si peruersus est, peruersa est; si rectus recta. Locus est apud Aristotelè, insignis, *δὴλον τελευτῶν ἐκ τῆς ἐπινοίας, ὅτι ἐχ' οἶον τὴν ἀγαθὴν εἶναι κρείσσονα τῆς κακοῦ, ὅτι ὁ πόθος ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ κακόν, ὅτι ὁ πόθος ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ κακόν.* Cæterum hoc discrimine quòd si ductus mentis est rectus id debeatur Deo, si peruersus nobis ascribatur. Vt verò in malis voluntas diuinæ providentiæ subdita sit, quia monet Tilenus *à se ostensum not. 133.* Ego victissim moneo, id à me itidem eo loco demonstratum, vindicatumque à Tileni reprehensione.

Οὐτὼν δὲ sic disputavi. Nulla erit gratiæ necessitas, si voluntas pro innata libertate semetipsam determinat, nullo iudicij ductu præeunte. Fac enim mentem in errore versari, quem vnus & solum ex sententia Tileni gratia tollit, voluntas poterit aliorum tendere, non enim sequitur *necessario* mentis ductum, ita poterit esse aliquis mente Turca, voluntate Christianus. Adieci ex hypothesi, illuminationem non posse voluntatem immutare, ita enim fore vt voluntatem mutaret, quod ex hypothesi absurdum est scilicet. Deinde, quia prospiciebam animo fore vt quis exciperet opus esse illuminatione vt voluntas habeat obiectum. Respondi indè effici vt voluntas feratur necessariò in id obiectum; nam si illuminato intellectu non fertur in obiectum quod ab intellectu oblatum est, feretur in ignotum; feretur enim in id quod intellectus non cõmonstrabit. Quid igitur hîc Tilenus? vt se expedit? Primò respondet, *voluntatem non nisi gratia auxilio præuentam, excitatam, renouatam, comitatam ad bonum se posse determinare.* Hoc verò est respondere ad conclusionem syllogismi, argumentum relinquere intactum, quæ respondendi ratio, bella non videtur, immò verò potius id, est reapse concedere quod conclusum est: Nam si voluntas non potest se determinare nisi *præuenta, excitata, renouata, comitata, reuera* non potest se ipsa determinare, quin à *præueniente, excitante, renouante, comitate* determinatur: ista igitur imaginaria libertas voluntatis non est essentialis voluntati, eaque sublatâ non perit voluntas. Hoc primùm. Deinde si voluntas non potest se determinare nisi *præuenta, excitata, renouata, comitata.* Ergo inquam *præuenta, excitata, renouata, comitata,* non poterit se non determinare. Quid ita? quia si voluntas non se determinauerit, profectò non fuerit *præuenta, excitata, renouata, comitata,* nisi fortè impiorum hominum voluntas *præuenta, excitata, renouata, comitata* sit. Denique quomodo dicatur voluntas *præuenta, excitata, renouata, comitata,* si hæret in biuio? si claudicat inter Deum & Baal? Quid deinde excipit Tilenus? Repetit quod iam toties dixit, *voluntatem, scilicet, se determinare: Quod vt excutiamus.* Quæro quid sit illa *determinatio?* sitne actus distinctus ab ipsa volitione, an verò vnus idemque? Si vnus idemque, quoties voluntas dicitur

ipsa sese determinate, nihil aliud significabitur quàm voluntatem velle aut nolle. Si distinctus, erit igitur quidam actus voluntatis, qui non erit velle aut nolle, quod vehementer absurdum est. Tùm hîc excipit, *libertatem voluntati esse essentialem.* At inquam, si libertas voluntati essentialis est, illa inquam libertas sese, scilicet tendendi in vtramvis partem, non est illa à gratiâ, sed à naturâ. Itaque vt voluntas sese possit ad bonum determinare, gratiâ nil opus fuit. Denique, inquit, *boni & mali rationes occurrentes in obiecto, ad voluntatis libertatem non per se, sed per accidens pertinent.* Planè nescio quid velit, nisi fortè hoc vult, non pertinere ad voluntatis libertatem, vt quòd huc potius quàm illuc inclinet, id pendeat à boni & mali rationibus, quæ intellectui occurrunt. Ergo, inquam voluntas non erit appetitus rationalis, sed cæcus & belluinus impetus, nec feretur in id quod videtur bonum, neque refugiet id quod malum videtur. Cæterum quod obieceram fore vt voluntas feratur in ignotum, si obiectum ab intellectu cõmonstratum refugiat, ait *inuidiosè obijci.* Certè merità obiicitur. Videamus iam vt obiectiõnis inuidiam minuat Tilenus, *illuminatio,* inquit, *mutat voluntatem modo conuenienti.* At si voluntas ab illuminatione ne mutatur quidem, non mutat voluntatem *illuminatio modo conuenienti,* non *sublatâ re* tollitur continuò *rei modus.* Quæro igitur, An illuminatio mutet voluntatem? concedit id Tilenus. Ergo, inquam, determinat: nam voluntatis *mutatio, determinatio* voluntatis est. Quæro deinde, an illuminatio *semper* mutet voluntatem? si *mutat semper, semper* etiam determinat: sin minus, *aliquando* certè voluntas aliorum feretur, nempe in ignotum. Quæro denique, an non ita mutet, vt *non possit non mutare?* Et certè si illuminatio, *semper* mutat voluntatem, eam etiam *necessariò* mutat: nam quæ fiunt *semper; necessariam* habent *causam.* At *semper* mutat. Quid superest igitur quâ vt *necessariò* mutet? Vt finis sit, Quæro? An *impossibile* sit, vt mente illuminatâ non mutetur voluntas? si *impossibile* est, *necessariò* mutatur voluntas: nã quod *impossibile* est vt non sit, id esse necesse est. Sin *possibile* est, vt mente illuminatâ non mutetur voluntas, feretur ea in ignotum, atque ita eodem reuoluimur. Quæ hîc *de Oratione pro Tigaris* adiecit Tilenus aliena sunt, agnoscit enim credo multò vehementiorem esse motum spiritus illuminantis, quàm Ciceronis dicētis. Tùm si ea fuit humanæ eloquentiæ vis, vt Cæsaris animû adeò vehementer non cõmouerit modò, sed concusserrit etiã, quæ erit vis *ὑποδείξις ἀνδραπήνης. Ἐπιταφίαι λόγοι, ἀλλ' ἐν δυνάμει* 1. Cor. 2. 4. At, inquit, *quasi verò mens illuminata & bonum spirituale monstrans voluntati, desinat eidem monstrare, moxque occultet bonum corporale.* Primò quæro quoties ista dicantur, an vt refellat id quod dixeram? Sanè videtur. Quid verò est illud quod dixeram? illud nempe (ad quod Tilenus hanc notam apposuit) *fore scilicet vt si mente illuminatâ animus refugiat oblatum bonum, feratur in ignotum: nam notum beneficio illuminationis bonum sanè refugit, si non ad id fertur: porò inter notum & ignotum, nihil interiectum, nihil medium est: non ergo feratur animus in notû, feretur igitur in ignotum.* Sed rem ipsam in se deinde spectemus. *Quasi verò,* inquit, *mens illuminata & bonum spirituale monstrans voluntati, desinat eidem monstrare.*

lib. 6. or. cap. 13.

Ibid.

Ibid.

Ibidem.

Nota 145.

Ibid.

Nota 144.

Ibid.

Nota 147.

Nota 145.

Ibidem.

re, mox occultet bonum corporale: aut lumen gratiæ pro-
tinus extinguat lumen naturæ. Verba eius repetimus:
nam ea attentius considerare aliquod operæ pretium est.
Primo fingit Tilenus voluntatem habere oculos, quibus cernat bonum à mente monstratum. At *cernere, mentis est*, non autem voluntatis. Sanè anima eadem videt, & viso delectatur, aut visum refugit; quatenus videt intelligere; quatenus viso delectatur aut offenditur, velle aut nolle dicitur. Sed vereor ne si ita premam Tilenum, objiciat mihi canones Philosophiæ, quod supra fecit, id quod solent etiam facere Pontificij, cum de transubstantiatione agitur. Itaque agam aliter, *mens illuminata non occultat*, inquit, *bonum corporale*. Minimè verò. Sed ostendit rem esse nihil præ eo quod commendat, ut exortus sol, stellas occultat. Iam si pro re leui habetur bonum corporale indicio mentis, haud præponderabit; Et si ita se res habet, non feretur aliorum quam mens, volùtas: Immo verò cum mens illuminata est, bonum illud corporale etsi sua naturâ expectandum, tamen *in illa specie* (ut ita loquar) docet non esse bonum, sed refugiendum, neque illud inculcat *quid proderit homini si mundum lucrifecerit, iacturam autem fecerit animæ suæ*. Neque verò idèd *extinxerit lumen gratiæ, lumen naturæ*: recta enim ratio non pagnat cum fide; quòd si lumen naturæ Tilenus inanem opinionem atque existimationem rerum terrenarum, vocat. Sanè tenebras lumen vocat, quas tenebras non *extinguit* quidem (neque enim tenebræ extinguntur) sed *pellit* tamen gratiæ lumen.

NONDÒ sic ratiocinatus sum. Si in vocatione ad Christum Deus non his amplius quam illis tribuit, non datur locus seriæ gratiarum actioni, quâ Phariseus ore tenus usus est. *Agò tibi Deus gratias quod non sim ut reliqui homines, rapaces, iniusti, mæchi, vel etiam ut iste Publicanus*: nihil enim amplius adepti quam reliqui, fuerimus, quorum conditio longè dispar est, nil inquam, adepti à Deo. Iam quid adhæc Tilenus? *nemo negat*, inquit, *Deum sæpè paria imparibus tribuere, & maiora quam doque deterioribus, sed gradatim in fieri*. Si Tilenus minimè figuratè, sed apertè & simpliciter id dicit, assequenti sumus quod volumus: ratio discriminis est in Deo, non in homine: nam qui *paria imparibus, maiora deterioribus* tribuit, sanè non nisi *merè voluntate* ad benefaciendum impellitur. Nulla, cur huic potius quam illi beneficiat, alia ratio subest, quam quia *sic ei libuit*: nam *gradatim* id fieri nemo negat; præbet enim gustum sui Dominus, sed tam efficacem ut inaceptem veluti stomachum excitet, vnde appetitus nascitur; deinde noua alimenti subministratio succedit; tum & hanc iterum noua fames, & hanc item sequitur maior cibi copia, atque ita deinceps ex *αἰσῶς εἰς πλεον* fit progressus. Sed Tilenus aliud vult in quo mihi videtur sibi ipse strenuè repugnare: *nam hoc vnum*, inquit, *agimus & satagimus, ea ut remoueamur quibus Deus causa peccati statuitur, & sua humana voluntati libertas eripitur*. Nempe eò reditur, ut voluntas discrimen faciat, gratia par sit, neque faciat discrimen; nam paria discrimen nullam faciunt. At nisi id fiat, scilicet quod satagit Tilenus, nisi Deus paria indulgeat paribus, nisi omnium pariter misereatur, erit causa peccati omnium. Nunquid? placetne id Tilenus? Sat scio, non placebit. Atqui, inquam, id ei

placeat necesse est, si idèd Deus peccati author statuitur, quòd omnibus non eripiat pariter cor lapideum. Quid deinde? nisi liberum arbitrium discrimen faciat, *sua humana voluntati libertas eripitur*. Hoc verò est scilicet, quòd Augustinus queritur Ciceroni contigisse, qui hominem ut liberum faceret, sacrilegum fecit: pereat potius hominis libertas, quam ut ea lege statuatur liber, ut ne debeat omnia Deo, etiam quod cæteris præstiterit: id verò non debebit, si nil amplius quam reliqui, quibus præstitit, est consecutus, à Deo inquam; nam rationem discriminis ipse sibi debebit. Quamuis ne sic quidem perit humana libertas, quæ in eo sita est, ut ne *pecudum* more aut lapidum, sed *mente & ratione* ducatur. Sed de voluntatis libertate satis superque iam disputatum est.

D E C I M Ò sic egi. Licebit nobis gloriari, nempe cum eandem quam nos mali consecuti sint gratiam, neque *maior* neque *minor* item, sed *parem*, eâ rectius quam isti vti sumus. Porro in usu tota præstantia sita est, eo enim & sumus & censemur viri boni: gloriabimur igitur nostrum esse quod summum est. Respondet Tilenus, *esse gloriandum, sed in Domino*. At ego non volebam absurdum esse gloriari in Domino, tantum volui absurdam esse ut quis *in se* gloriatur, quòd Tileni sententiam sequitur: Etiam si beneficium *commune* fuit, est quòd de *recto* beneficii usu gloriaris, cum idem qui id indulsit, non effecerit præterea singulari & noua quadam gratiâ ut beneficio *communi* tu quam hic *rectius* utate. Nam quòd ait *Deum solum esse gratiæ authorem & datorem*: Vel ita dictum vult accipi, ut intelligamus Deum non authorem communis cuiusdam gratiæ, dumtaxat, quæque voluntatem sibi permitrat, sed specialis cuiusdam gratiæ quæ discrimen facit & voluntatem sic afficit, ut eam flectat ac permoueat. Si sic sentit noster est. Vel sic intelligi vult, ut statuamus Deum authorem solum gratiæ cuiusdam communis. Atque ita nos ludificatur verbis. Nam & Pelagius communem quãdam gratiam agnoscebat, nec puto vllus adeò Phariseus & iustitarius est qui id neget: communis tamen illa gratia non efficiet ut quis non possit de industria & usu liberi arbitrij gloriari. Quòd verò hoc eodem loco videtur Tilenus concedere *credentes & contumaces non esse pari gratiæ preditos*, præter rem dicitur: Queritur enim *vnde factum id si*, non autem *an id fiat*: Tileni dogma est utrosque initio *parem* gratiam fuisse consecutos; imparitatis autem quæ sequuta est, discrimen fuisse quòd hic *rectè*, ille *minus rectè* præcedant gratiâ, quæ par utriusque fuerat indulta, sit usus. Quòd rursus idem negare videtur Tilenus, verba eius sunt, *est autem falsum credentes & contumaces parem habere gratiam, illi præter præuenientem & excitantem habent, quoque comitantem & cooperantem, qua destituuntur isti, & sine quâ usus siue actus secundus non existit*. Quæ si nil aliud significant, quam quòd significare videntur, omnino id significant quòd nos volumus: nempe singularem quandam efficacem & salutarem gratiam adeptos esse nonnullos, vnde factum sit ut credant, quam reliqui qui non credunt non sint consecuti. Si ea mens est Tileni, optimè est. Sin minus quid opus erat his ambagibus & nobis illo *sine quâ* illudere? Nam si illa gratia est tantum causa *sine quâ non*, quam vocant, superest

Nota 149.

Ibidem.

Nota 148.

Ibidem.

Ibid.

perest nobis materia gloriandi, nos fidei, nos penitentiae, nos charitatis proprie causa nobis sumus: Causa certe sine qua non proprie causa non est. Deinde cum dicit Tilenus *credentes prater gratiam praeuenientem & excitantem habere quoque comitantem & cooperantem, quae contumaces desoluantur*. Quæro unde factum sit ut eam potius hi quam isti adepti sint? Si, quia id Deo libuit, res est confecta, obtinimus quod tota hac disputatione studebamus: Sin verò quod contumaces fuerint illi, hi verò minimè, ea gratia comitans & cooperans his potius quam illis obuenit, quæro quâ mente Tilenus dixerit, *sine gratia comitante & cooperante vsus sine actum secundum non existere*: Nam cum gratia praeueniens par fuerit, si nullus eam sequutus est in his potius quam illis actus secundus ante gratiam comitantem & cooperantem, cur his potius quam illis indulta fuerit? Quod si in his sequutus est actus secundus qui in illis non est sequutus, quo aded imperata est gratia comitans & cooperans, quâ mente dixit Tilenus *sine gratia comitante & cooperante nullum esse actum secundum*? Nam ego hæc quidem non assequor.

VNDECIMO contendi dogmate Tileni tolli precum vsum. Sic verò egi: si Deus ita mentes nostras illuminet dumtaxat, ut voluntatem constituat in biuio, frustra Deum rogamus ut flectat ita corda nostra ut obsequamur; si id petimus dumtaxat, ut Deus ita nos afficiat ut soluta optio sit, petimus id tantum quo concessio relinquuntur voluntati partes præcipuæ. Ad hæc Tilenus excipit primò *nullam existere precum formulam, quæ Deus oratur, ut flectat ac determinet voluntatem hominis per vim irresistibilem*: nobis tamen formulam præscripsit Dominus, *ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo illo*: Qui petunt ut ne inducantur in tentationem, ut liberentur à malo illo, haud petunt credo communem quandam gratiam, quam multi adepti, superantur in tentatione ab illo malo. *Fiat voluntas tua in terra sicut in caelo*: Qui sic Deum compellant non credo cupiunt hominum animos in biuio constitui aut leuiter affici. Iam ipsum Tilenum appello, non orat Deum, non modò ut ea sibi indulgeat, quæ multi consequuti salute excidère; Quin potius eorum exemplo admonitus non petit ut firmentur gressus sui: ut loquitur Propheta. At qui firmentur, inquam? si postquam Dominus fecit, quod ut firmentur solet facere, sequitur tamen casus & ruina? Nostrâ, inquit, culpâ id fiet. At, inquam, nos oramus ne nostrâ culpâ id fiat, hoc est ut ne ea faciamus, quæ si fecerimus, id fiet; neque verò id oramus frustra. Tum non petimus à Deo nobis ut indat affectum, affectuui carnis contrarium? At is est carnis affectus, ut non possit se submittere Dei legi: petimus igitur, ut ita afficiamur fieri ut non possit, quin nos Deo submittamus. Denique non rogamus ut ne sinat Dominus nos in exitium ruere? At si non sinat Dominus, fieri id non potest: petimus id igitur, quo impetrato fieri non potest ut pereamus. At, inquit, Tilenus *sic peteremus, ut Deus naturam voluntatis euerteret*. Hic verò eadem chordâ oberrat, ut dicitur. Quasi verò constas & fixa voluntatis determinatio, cum voluntatis natura pugnaret. Quid? nisi adsit gratia, perierit ne voluntatis natura? negabit certè. At (ut id quod supra diximus hic repetamus) quando sine gra-

tiâ, (etiam fatente Tilenus) voluntas ad malum irresistibiliter determinata est, sequetur omninò hoc pacto absque gratiâ nullam esse voluntatem. Quid verò? num in caelo petierit voluntatis natura? At irresistibiliter determinabitur, vel agnoscente vltro Tilenus: Charitas verò nostra in hac vitâ, gradu quidem certè, non specie differt à charitate in vitâ futurâ. Itaque irresistibilis est quædam in hac vita voluntatis determinatio pro sanctificationis modulo. Quid? quod (fatente Tilenus) etiam in hac vita voluntas aliquando irresistibiliter determinatur, nunquid propterea fatēbitur vnquam euenire, ut in hac vita voluntatis natura pereat? Sed hæc iam supra fusius à nobis disputata sunt. At (inquit Tilenus) *præcipuæ partes sunt gratiæ ἀναρτιφύτος*. Imrò verò non erunt præcipuæ si gratia offert tantum, non etiam ita offert quod offert, ut à nobis accipiatur continuo. Nam quod offert de Eleemosina, qua pauper diues redditur, & quidem præcipuè, cum tamen ipse manum porrexerit, supra à nobis cōfutatum est, cum ad eam notam ad quam nos ablegat, responderemus. Nunc id tantum monemus, Eleemosynam esse in hoc negotio quod manum portigimus, non tantum id quod manu porrectâ accipitur. Vide autem iam ut sic præcipuæ partes voluntati relinquuntur: voluntas est, quâ boni sumus, nemo verò eo bonus est, quod communem adeptus est gratiam, sed pro ac quisque eâ rectè utitur, inde bonus censetur: id autem summum est, eo enim cæteris præstamus; quod cum sit voluntatis, præcipuæ partes erunt voluntatis, siquidem voluntatis esse partes uti communi gratia, hypothesis est Tileni.

DVODECIMO affirmavi aperiri latam portam ad securitatem carnalem & fiduciam sui, si quis existimet à se pendere ut stet aut cadat: nam & existimabit nullo periculo peccari, cum adeptus communem gratiam, possit se lapsum erigere & à se mutuabitur item standi vires. Neque verò hic quispiam possit illud objicere, Deum interdum auferre lumen suum, aut indurare; id enim pugnat ex hypothesi Tileni, cum naturâ voluntatis, quæ nulla esset scilicet si irresistibiliter determinaretur. Quid ad hæc Tilenus? Omninò nihil, tantum ait *hunc esse factum doctrina nostra*. Hoc cū fuit respondere? Cæterum nos quæ supra attulit, ad doctrinam nostram inuidiâ onerandam, suo loco amoliti sumus. Itaque nil eorum hic repetimus. Sanè Christi voluntas irresistibiliter determinata fuit, orauit tamen & cauit sibi, aded non pugnat precum studium & pia sollicitudo, cum voluntatis irresistibili determinatione. Si in Christo hæc non fuerunt *ἀνύστα*, quanto minus in nobis? Sed de his supra, ad Not. 141.

Tandem Tilenus notas suas iis verbis claudit, quibus ego libenter abstinerim, veritas enim non est contumeliosa, sed grauis & modesta, itaque par pari non referam: Deum potius rogo, ut vtriusque nostrum animum in dies magis magisque tantâ vi gratiæ suæ afficiat, ut neuter nostrum existimet, voluntatem suam in biuio constitutam, sed ed potius inclinam suauiter quidem, attamen vehementissimè, vbi nobis salus & summa felicitas reposita est per Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre & Spiritu Sancto, sit laus honos & gloria in secula sæculorum. Amen.

Nota 150.

Nota 151.

Ibid.

Nota 152.

Ibidem.

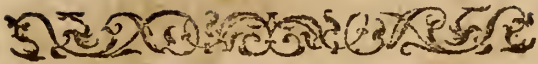
Ad postremum ac valde prolixum
CAMERONIS SCRIPTVM
 BREVIS ET PERSPICVA
 DAN. TILENI RESPONSIO.

PRÆFATIO.

CAMERO in postrema sua ad notas meas responsione, paginarum numero se affecurum ratus, quod argumentorum pondere efficere nequiuit: superiorem disputationem, quam longa repetit; quasi confirmare sua nihil aliud esset quam eadem chordâ oberrare; eandem crambem reponere. Alia mihi mens: Causa qua inter nos agitur, non singulas minutias iam consecrari, non qualibet λεπτολογύματα ἐξουχίζεσθαι; sed præcipuas tantum partes expendere decreui. Præsto est Cameroni subsidiaria πορνίσι & familiarium opera: Quot illi auditores, tot illi amanuenses, quibus quantumvis laciniosa & suffarcinata sua scripta tradit describenda. Hinc factum ut densa apographorum examina passim circumuoluntarint, priusquam mihi traderetur illud quod me habere voluit author, cuius ἀεὶ δὲ αὐτὸν suos interim Pæanas cantillantes de me triumphare sunt nisi. Exul ego, omnibusque eiusmodi subsidiis destitutus, & quæ fors est eorum quibus ὄσσοι ἀποτίρῃ τὸ ἀλλεῖν, omnium odiis & calumniis expositus meo vnus calamo, me meaq; tueri necesse habeo. Neque verò quenuquam tam patientis stomachi esse arbitror, qui si ad vnus dicti (Rom. 9. 18.) (intra cuius angustias disputationem nostram contrahere visum fuerat:) explicationem perlegendam, face & viatico sibi opus esse viderit, eam in manus sumere sustineat. In superiore ἀρπύρα, meas ad Cameronis responsiones notas, in separata charta iuxta cum illis legendas apposueram; non modò quia temporis & peritura parcere chartæ, consultum videbatur; verum etiam ne quis ipsius argumenta à me, ea repetente, delumbari, aut vlla ratione debilitari posset suspicari. Quod ab ipso in meis factum, non tam suspicabitur, quam indignabitur lector veritatis studiosus. Equidem breuitatem amo, Nam & veritas est in paucis. Si tamen ut otij, sic prælii typographici detur copia, idque citra lectoris nauseam fieri posse spes sit; spondeo me interiores quoque partes ac viscera scrutaturum scripti illius, cuius ingulum duntaxat hîc peto, premoque. Quin & inaugurales illas Cameronis Theses quibus Nouatores quos vocat, tanquam publici odij victimas, inuidiosissimis, ac falsissimis criminationibus insectatur, tam perspicuis notis illustrabo, si Deus annuerit, ut vtris in hoc negotio, Nouatorum aut Veteratorum nomenclatura iure merito tribuenda sit, vel cæcis liquere possit. Interim sicuti medicorum filij hydropem curaturi ἀδρανείας rem aggrediuntur, paulatim aquam educentes: Ita vnâ & alterâ tumidi inflatque scripti vomitam scapello meo aperiam, quarum sanie exempta, morbi reliquias utcumque tolerari perfectamque eius curationem absque noxa in commodius tempus differri posse, nemo negauerit.

SECTIO PRIMA.

§.1.

QVAESTIONIS inter nos agitatae hic est cardo, cur ex duabus aduicis aequè corruptis & improbis, alter euangelica luce illustratus salutis fiat particeps; in tenebris & umbra mortis relinquatur alter: Responderat Camero discriminè hoc à sola Dei voluntate, cui de suo licet facere quod vult, pendere. Exceperam ego, ipsum quidè fœdus gratiæ prorsus à sola Dei voluntate pependisse, cui hominem sponte sua, liberoque voluntatis suæ arbitrio lapsū, eodem cū diabolis supplicio addicere licebat; Posteaquàm verò ei placuit nouo inito fœdere hominem in gratiam recipere; non sine gratiæ huius iniuriâ st. tui, posse aliquem ab eo excludi per solam Dei voluntatè, absque vllò ad actualè eius qui excluditur, peccatum, & noui fœderis transgressionem respectu: siquidem Deus, quæ sua hic sit voluntas aperitè restatur, & inreiuirando affirmat se nolle mortem peccatoris, se velle omnes homines saluos fieri, se nolle quempiam perire &c. Et quia Camero summum causæ suæ præsidium ponebat in distinctione illuminationis, quatenus hæc vel absolutè, vel comparatè spectatur, citaueram locum Augustini ex lib. 8. quæst. q. 68. vbi dictum illud Apostoli Rom. 9. 18. exponit. verba eius sic habent. *Prorsus cuius vult miseretur, & quem vult obdurat: Sed hæc voluntas Dei iniusta esse non potest. Venit enim de occultissimis meritis, quia & ipsi peccatores cum propter generale peccatum vnâ massâ fecerint, non tamen nulla est inter illos diuersitas. Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamuis nondum sint iustificati, digni efficiantur iustificatione, & item præcedit in alijs peccatoribus quo digni sint obtusione.* Codex Augustini non erat ad manum, cùm haberetur collatio in suburbano Nobiliss. Viri Hieron. Grossotij Lisæi: ea tantum illius loci verba commemineram; quæ discrimen hoc non tam in nuda Dei voluntate, quàm in occultissimis hominum meritis ponit; Ea urgebam, nempe vt palmarijs illis Scripturæ locis, Ezech. 33. 11. 1. Timoth. 2. 4. 2. Petr. 3. 9. sua constaret veritas, omniq; iniustitiæ ac *ποροπολην* suspicio à Deo remoueretur. Quid hic Camero? Primùm quidem locum hunc tanquam ab Augustini interpolatore temerè insultum, *νοδ* suspectum habebat: Deinde verò ab ipso Augustino correctū ac retractatum hatiolabatur, in eaque hariatatione etiãnum in suo postremo scripto perstat, licet eam *ἀνεμάτισται*, ac prorsus falsam, inspecto domi loco non potuerit non deprehendere. Interim quasi ex eorum numero esset qui videntes non vident, citat August. lib. 1. Retract. cap. 26. vbi locum illum retractatum iis qui sponte cæcitant, persuadere conatur. Ego verò Diatribæ huius Lectorem, per illius, cuius causa hic agitur, nomen obtestor, seriuò vt animum, aut oculos saltem aduertat; & qua fide Camero in hoc negotio versetur, ex hoc specimine coniectet. Tantùm absit vt locum hunc retractet vel corrigat Augustinus, vt ne attingat quidem. Verba tua quæ ex questione 68. recenlet, ab illa periodo repetit, cuius initium est: *Quia etiam si leuioribus quisq; peccatis &c.* Totam

hanc periodum præcedit locus à me adductus, & ab Augustino præreitur intactus. Imò ne in illa quidem quam recenlet periodo, quidquam corrigat, aut retractat, sed explicat tantùm quod ambigüè dictum videri poterat. In vno agnoscit se hallucinatum fuisse, quod tanquam ex Scriptura protulerat dictum hoc: *Cùm esses in rebus patris tui vidite.* Quod dictum totidem verbis in Scriptura vt non extat, sic non extare fatetur. Totum opus Retractionum insigne est documentum candoris & *φιλανθρωπίας* in Augustino; quarum virtutum specimen in isto Cameronis scripto qui vider, is verò habet oculos qui quod nusquam est, vident.

Non tam speciosè, quam inuidiosè addit Camero, se indultam vni lucem quæ alteri negatur, Dei misericordiæ ascribere, quasi verò eam excludat qui occultissima hominis menta ei subordinat, quandoquidem ipsammet fœdus, quantum quantum est à sola Dei misericordia est profectum, licet fœderis fructus non nisi sub certa conditione communicetur, cui præstandæ vires necessarias & idoneas eadem illa suppeditat misericordia; quibus alij vtuntur, alij abutuntur. §.2.

Sed aliud præterea non valdè candidi, aut à partium studio alieni, turbidisque affectibus vacui pectoris, in Camerone indicium obseruabit lector sobrius ac siccus: Occultissima illa merita Augustinus Pelagicidarum princeps, non minis accipit de bonis & iustificationem præcedentibus meritis, quàm de malis quæ indurationem præcedunt. Ego verò de his posterioribus solummodò locum illum, tunc quidem non inspectum, cùm nulla esset codicis copia, acceperam, adeoque vt ex Actis liquet, bis ita restrinxeram: Et tamen Augustinus Camerone est orthodoxus, Ego Pelagianismum obolare ipsi video. Estne hoc personas ex fide, an potius hinc ex personis æstimare? §.3.

Citaueram quoque, non recitaueram, codice destitutus, locum eiusdem Patris de ciuitate lib. 19. cap. 13. vbi asserit eos qui bonis naturæ rectè vtuntur, compotes fieri bonorum Gratiæ, imò & gloriæ. *Eo pacto æquissimo, inquit, vt quicumque mortalis talibus bonis, paci mortalium accommodatus, rectè vsus fuerit, accipiat ampliora atque meliora, ipsam scilicet immortalitatis pacem, eiq; conuenientem gloriam, & honorem in vita æterna, ad fruendū Deo, & proximo in Deo: qui autem perperam: nec illa accipiat, & hæc amittat.* Insipexit procul dubiò locum hunc domum reuersus Camero, & quia interpolationem causari, aut retractationem committici erubuit, ad dissimulationem confugere maluit. §.4.

Habeat igitur pudoris sui præmium hanc ab eodem Augustino mantissam, vnde intelligat quam frustra latebram errori suo quæserit in illa distinctione illuminationis, prout vel absolutè vel cõparatè consideratur. Entibi Camero par nobile regum ab Augustino productū, atque inter se comparatum & commissum: Hi sunt Pharaò & Nebucadnezar. *Quantum ad naturam, ambo homines erant: quantum ad dignitatem, ambo reges: quantum ad causam, ambo captiuum populum Dei possidentes: quantum ad pœnam, ambo flagitii clementer admoniti. Quid ergo fines eorum feci esse diuersos, nisi quod vnus manum Dei seruens, in recordatione propria iniquitatis ingemuit; alter libero, contra Dei misericordiam* §.5.

De Prædest. & Grat. c. 15

dissimam veritatem pugnavit arbitrio? Non vult Augustinus, illum qui ingemuit ac respuit, absque misericordiae praesidio mutatum fuisse: sed neque vult alterum qui resistit, fatalis necessitatis vinculo constrictum in rebellionem permansisse. Poterat igitur & qui ingemuit, non ingemiscere, & qui contra misericordissimam Dei veritatem pugnavit, non ultra pugnare. Sic enim idem alibi: Quoniam peccari non est dubium; ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim servos suos meliores esse Deus iudicavit, si ei servirent liberaliter; quod nullo modo fieri posset si non voluntate, sed necessitate servirent.

De vera relig. cap. 4.

SECTIO SECUNDA.

- §. 1. **N**unc omissis Augustino, Responsiones Cameronis, quibus duo illa Scripturae testimonia Ezech. 33. 11. 1. Timot. 2. 4. mihi extorquere conatur, expendamus. Si Deus, inquit, omnium conversionem vult & salutem, cur igitur id non fit? Cur lux ista non aequè indulgetur omnibus indignis, ac illis qui Matth. 10. vocantur *digni*?
- §. 2. Responderam ego, cum ex duobus aequè improbis, alter alteri praefertur; intelligendum id esse in sensu diuiso, non in sensu composito, de illis qui aliquando fuerant tales; ut cum dicitur, mortui resurgunt, caeci vident, meretrices praecedent vos in regno caelorum &c. Euenire enim potest, ut duobus qui haecenus aequè fuerunt immorigeri, eadem doctrina proponatur foris, eadem gratia praebatur intus, eorumque alter gratia, illius auxilio oblatum donum amplectatur, amplectensque desinat esse rebellis: dum alter auxilium donumque aspernatus, nouam oblatae gratiae contumaciam ac rebellionem opponit, ac seipso peior euadit.
- §. 3. Sed Camero quiritatur, nos eodem reuolui, rursumque quaeri, unde id discrimen vsus & abusus obsequij in illo, nouae contumaciae in isto. Respondeo hominem nouis Gratiae viribus instrui, ut iis utatur ex mandato Dei, officioque suo: Eumdem tamen abuti quoque iis posse, ex contemptu vtriusque: Nam volendi & assentiendi facultatem cum confert Gratia, volendi & respuendi vim non aufert.
- §. 4. Sic miles gladium à duce acceptum vel stringit in hostem, si strenuus est: vel abiicit, aut in vagina hebescere sinit, si ignauus. Ipsum Gratiae usum, si Deo adscribimus, non iam homo, sed Deus utens respiciet & creder, nullusque relinquatur locus obsequio propriè dicto. Interim non nego ad ipsum quoque usum, opus esse gratia comitante vel cooperante: Verùm ea non defutura erat etiam ignaui illi, si quod utique poterat, eam seridè petiisset: unde patet boni salutaris causam esse in Deo, exitij in solo homine.
- §. 5. Camero distinguit voluntatem Dei in eam, quae is aliquid decernit ac statuit, & quae aliquid praecipit ac praescribit. Illam, inquit, necessariò sequitur effectus, Psalm. 115. 3. Et eam Deus non nullorum tantum vult salutem: istam non item; & de hac posteriore intelligi vult illa Scripturae dicta Ezech. 33. 11. 1. Timoth. 2. 4. O iecur Theologi! Num igitur quae praecipit ac praescribit Deus, ea vult carere effectus? Excipiet, non sem-

per Deum veils, ut praecipit sequatur effectus, idque liquere ex praecipito quo Abraham iussus fuit immolare filium. Respondeo, etiam si praecipit non semper ac directè signum sit, quod praecipiens velit fieri rem praecipiam: semper tamen directèque significat, quod praecipiens velit obligari subditum ad faciendum quod praecipitur. Omnino igitur vult ut hic effectus sequatur.

At, inquires, constat tamen non semper sequi. §. 6. Quis negat? Num verò propter eam duae voluntates contradictoriae Deo sunt affingendae, ut videlicet decernente voluntate per paucos velit seruari, praecipiente omnes? Quin potius eam vitimur distinctione, quam ipse diuinæ voluntatis natura, eiusque obiecta postulant, in hunc modum: Sunt quaedam quae Deus ipse vult facere; Sunt quae à nobis vult fieri: illa numquam carent effectu, quippe semper hic praesto est omnipotentia exequens: ista saepissimè carent effectu quia homo non facit officium. Quae Deus ipse vult facere, ea non semper nobis aperit, neque necesse est: Quae à nobis vult fieri, ea semper exponit ac praecipit: Seridè vult ut peccator respiciat & credat, auxilium quoque quo ad eam rem opus, seridè ac verè dat, vel paratus est dare, eo qui sapientiam & iustitiam diuinam docet, ordine ac modo. Effectus hic fidei & respiciendae cum non sequitur, hominis id accidit vitio, non gratiae defectu.

Si quis dicat, etiam fidem & conversionem à §. 7. Deo non aliter effici debere, quam creationem mundi, aut excitationem mortui, eum ipsemet Cam. insanire iudicat. Cui ut omnes quibus sanum est incipit, assentiuntur, ita ut hypotheses omnes, ex quibus iam insana *πολιμαται* gignuntur, explodant, seridè monent. Interim sciendum fuisse inter Patres Dordracenos, qui conversionem impij non aliter quam excitationem Lazari, aut illuminationem caeci, considerant iam iudicauerunt; ut patet ex Actis (part. 2. pag. 173.) de quibus, ipse Cameronis suffragio, dignioribus, qui Anticyras, quam Dordracum nauigarent, verbum non amplius addam.

Respon. a not. 89. 90. 91. & alij passim.

SECTIO TERTIA.

Instat tamen Cam. meamque in hoc argumeto sententiam, Pontificiae doctrinae de merito congrui, affinem esse autumat, sed imprudens ipse cum Dordracenis Patribus, illis praesertim qui ex Britannia legati, Synodo interfuerunt, configit. Dixeram ego ab ipso Christo appellari dignos, quibus Apostoli iubentur praedicare Euangelium, nec tamen illam dignitatem, vel causam ob quam hoc bonum ipsis obtigerit, rationem habere; vel ex naturalibus liberi arbitrij viribus promanasse. Respondit Cam. *dignos* appellari eos qui iam erant conuersi, *alioqui*, inquit, *foret quaedam dignitas in homine impenitente*. Dicendum erat in homine non conuerso: Etsi enim nullus impenitens est conuersus, non tamen omnis impenitens est conuersus, quod videtur statuere Camero.

Quantò rectius Theologi Britannici distinguunt antecedanea ad conversionem, ab ipsa conversione: inter illa numerant notitiam voluntatis

§. 1.

§. 2.

Act. Synod. Dord. part. 2. p. 12

ratis diuinæ, sensum peccati, timorem pœnæ, cogitationem de liberatione, spem aliquam veniæ. Ea verò minimè reperiuntur in omnibus non conuersis. In quibus verò reperiuntur, hi appellantur digni, non merito suo, sed gratiosà æstimatione Dei.

§.3. Dixeram quoque vel hinc liquere, quod illi non fuerint ex numero conuersorum, quia erant ex numero ouium perditarum. Regerit Cam. neminem rectius dici posse ouem perditam, quàm peccatorem, qui suspirat & misericordiam implorat: additque me non negaturum, quod si quis perditam, licet si conuersus. Ego verò pernego vnum eundemque hominem simul esse perditum & conuersum, id est in ventum & in humeros sublatum à bono Pastore. Docuit me Ezechiel cap. 34. oues quatenus errant dispersæ, esse perditas, & bestias agri expositas vt pereant: At quatenus requiruntur à Domino, & periculo eripiuntur, non amplius esse perditas. Fuisse se tales agnoscunt, adhuc se esse si dicant, postquàm tales esse desierunt, boni Pastoris officium negauerint, & quod est inter perditam & seruata nouem, discrimen aboleuerint. Saltem à populatibus suis quos laudauit, discat Camero, aliud esse liberationem implorare, aliud eam obtinuisse.

§.4. Idem mirificè paratragœdiat, & confidentiam meam exagitat, quòd ex loco Act. 17. (vbi Berœenses Euangelium amplexi dicuntur generosiores Thessalonicensibus, qui illud reiecerant:) collegerim, si nihil egerint illi, non aptius eos vocari generosiores, quàm si quis mortuum excitatum, vocet generosiores in mortuo non excitato. Primum ait, hanc cauillationem indignam esse vito graui, eo quòd non eadem sit ratio mortis animæ, quæ corporis: deinde abominatur vt impium & Deo contumeliosum, quòd laudem aliquam tribuam excitatis, cum tota sit excitantis. Ego verò illud prius collegi ex tralatitia Contra-remonstrantium hypotheli, quibus perplacet ista comparatio vtriusque mortis, nunc etiam Synodi plusquam Nationalis autoritate comprobata, vt modò ostensum; semper illi pertendunt impium cum primò conuertitur non magis agere, quàm mortuum cum excitatur. Neque tamèn ego comparisonem institui inter mortem animæ & mortem corporis, sed inter excitationem ἐκπρωτίζω, quæ fit à morte animæ, & illam quæ fit à corporis morte.

§.5. Posterius hoc de laude quòd dixi, miram profectò arguit Cameronis excitatem, non videntis se ipsius Lucæ caput, isto impietatis & contumeliæ poppyfino demulcere. Etenim Lucas primò, non Tilenus Berœenses laudat, vocatque ἡγιεῖς. Si degenerem vocari probro non caret: quis neget in laude ponendum generosum dici? Nemo pius hæc suspicari potuit, Deum à Luca merita laude fraudatum, aut indignè contumeliâ affectum fuisse. Ipsam generositatem, vt Dei donum fuisse agnosco, ita pernego eam doni esse rationem, vt si is cui offeratur, illud respuere possit, doni saltem oblatis appellationem amitrat.

SECTIO QUARTA.

§.1. Dixeram ab iis qui statuunt, nudo Dei beneficio quibusdam denegari gratiam quæ ad

fidem est necessaria, Deum incredulitatis & exitij causam statui. Responderat Camero duplicem esse necessitatem, alteram quæ sit ab animi prauitate, alteram quæ etiam si adsit animi integritas, & rectitudo, prohibeat ne re possis præstare: hanc verò à nemine posse prætexi. Etsi verò hac responsione ne attingitur quidem, nedum exhauritur difficultas, quæ posita est in eo quòd Deus saltè actu negativo statuitur causa & peccati & exitij: tamen eo dissimulato hoc tantum exceperam, necessarium vtique esse illud gratiæ auxilium, quo animi vitium sanati & voluntatis prauitas corrigi queat. Hic Camero hoc iam est, inquit, pronuntiare sententiam, non disputare.

Addit deinde, etiam ex mea sententia Deum statui authorem incredulitatis, nisi in omnibus efficiat velle. Est hæc insignis μετεωρία & supinitas, quòd Camero non attendit, inter nos non disputari de re, id est prauæ voluntatis emendatione, sed de modo rei; puta an modus hic sit irresistibilis, quòd vnum cum pernegem ego, patres ipsius erant, modum illum solidè probare. Ille verò maluit me anteuertere in tollendis tragicis clamoribus, quos me iure merito tollere posse videbat.

Remotis fucis ac strophis, constat necessariam esse voluntatis emendationem in conuersione impij. Quæritur cur illa non emendetur in omnibus, siquidem Deus vult omnes seruari: Aio ego id fieri soli hominis medicum aspernantis, vitio. Camero negat Deum seridè illud velle quòd eum velle, ait Apostolus. Vt ut enim hoc præcipiat foris, non tamen id decreuisse intus: nihil autem posse fieri, nisi quòd voluntate decernente Deus fieri velit: Propriè igitur, inquam ego, non vult fieri id, quòd ipse non vult facere, quòdque nisi ipso, & quidem solo in solidum faciente, nullo modo fieri potest. Solus igitur ipse actu suo negatiuo, quo gratiam suam efficacem negare decreuit, causa fuerit defectus huius, id est incredulitatis, quemadmodum actu positivo est causa fidei. Vnde efficitur, in incredulo, in quo nihil ad conuersionem præuium admittit Camero non magis culpandam esse incredulitatem, quàm in conuerso fidem laudari patitur. Miratur tamen Christus magnitudinem fidei in Centurione. (Matth. 8. 10.) Quæ obsecro huius admirationis ratio cogitari potest, si Christus per omnipotentiam suam vi irresistibili effecerat in illo, quòd non in alio?

Ad ista æquum erat respondere Cameronem: §.4. Ille verò maualt quærere, An si Deus non indulsisset Gratiæ Euangelij, causa fuisset peccati & interitus, cum tamen ea gratia homine iam lapsò planè necessaria fuerit. Respondeo; Si Deus noluisset nouum gratiæ fœdus cum homine lapsò contrahere, huic quidem necessariò fuisse perleundum, causam verò interitus in solo homine futuram fuisse, quippe qui libero voluntatis suæ arbitrio, nullius decreti vinculo aut necessitate constrictus, à Deo se auerterat: Atque vt ille poetarum Amphiarus, sciens, prudens, in perniciem se coniecerat: Deum verò tum demum exitij, & quòd multò peius est peccati causam & auctore vnicum statui, si, quòd Zuinglius, Calvinus, Beza, Zanchius, Perkinsus, Piscator, & alij eiusdem κόμματος Heroës inter suas κενότατες δόξας numerant, arcana ipsius voluntate immutabilique

decreto primus homo peccauit, posterosque sempiterno secum exitio inuoluit.

§.1. Pergit Camero & ex in eo dogmate elicit, gratiam salutarem esse noxiam. *Fac enim inquit, non fuisse indulgentiam, nihil nobis perisset, non potuisset non peccare, ac proinde nec damnari.* Hoc ἀτόκημα inde colligit quod nostri frequenter dicant, Deum non solere postulare messem, vbi non fecit sementē: Atque sicuti multum reposeit ab eo qui multum accepit, ita si nihil de differt, inquit Camero nihil posset repetere. Verum enim uero, ea rursus hinc se prodit hominis oscitantia, & ἀσθένεια, vt non cogiter, soli gratiæ acceptum ferendum esse, quod homini post lapsum relicta est quædam imaginis Dei particula ac scintilla: cum ipse nihil præter mortem, quæ peccati est stipendium, commouisset. Scintilla uero illa idem ei fuit relicta, vt eam fouens & ἀναζωπυρών, agnosceret miseriam suam, imploraret Dei misericordiam, eamque in noui fœderis euangelismo oblatam amplecteretur, & hanc doctrinam ad posteros propagaret, quam sicuti longè maxima pars hominum aspernatur, ita iure merito plectitur, sique sibi est causa interitus: præsertim cum Deus nunquam se ἀμαρτυρον reliquerit, & habenti utentique plura dare paratus fuerit, neminique, vt fatentur Patres Dordraceni, (part. 2. pag. 129.) talentum semel concessum eripiat, nisi qui prius suo vitio illud sepelierit. Sunt igitur quæcunque hinc congeit Camero, non Scripturæ aut rectæ rationis epicheremata, sed ab odio aduersus sanam doctrinam conturbati cerebri βαρῶν ματῶν.

SECTIO QUINTA.

§.1. Dixeram à Deo esse etiam id, quod non efficitur per omnipotentiam. Hinc Camero dum inconstantiam, imò & impietatis me insimulat, quasi potentiam aliquam Deo tribuam, quæ non sit omnipotentia, suam ipse prodit incogitantiā: Quasi Deus instar agentis naturalis, semper quantâ maximâ vi agere potest, agat, ita vt actionis modum neque intendere neque remittere, aut ipsam quoque actionem penitus omittere & suspendere possit. Equidem nihil aliud dixeram, notâ 38. præter hoc solum, quod videlicet Deus non semper agat, quantum agere potest ex omnipotentia, sed quantum vult; nempe congruenter ad primigeniæ creationis legem, quâ voluit voluntatem esse liberam, congruenter quoque ad gratiæ suæ œconomiam, & obsequij humani explorationem.

§.2. Dixeram voluntatem, si necessariò determinetur ad vnum, naturam suam amittere, & in appetitum naturalem aut animalem mutari. Negat consequentiam Camero allatâ ἐν τῇ 4. geminâ, vnâ à statu beatorum, alterâ à conditione Christi in terris πολιτῶσαντος: vtrobique vult voluntatem esse determinatam ad vnum, saluâ nihilominus & incolumi eius libertate. Hinc ego distinxeram lumen gratiæ à lumine gloriæ, visionem Dei beatificam à cognitione quæ est in ænigmate, & per speculam: Non enim beati & comprehensores in diuersas partes à diuersis obiectis distrahuntur, sed diuini vultus lumine affatim sese explentes, caducum nihil intuentur. Regerit Camero hinc sequi, vt beatorum voluntas non am-

plius sit voluntas ex meâ hypothesi, siquidem ad vnum obiectum sit determinata. Ipse uero istâ ad bonum determinatione voluntatem nobilitari & ornari ait.

Respondeo libertatem angelorum & beatorum spirituum saltem hac in re spectari, quod priusquam se ipsorum voluntas determinaret ad hoc, poterat se non determinare: idque de ipso Deo verissimum est, qui sicuti postquam semel se determinauit ad vnum, non potest propter infinitatem scientiæ suæ, & immutabilitatem voluntatis, consilium mutare & oppositum eius quod elegit, eligere; ita homo viator etiam postquam se ad bonum determinauit, potest tamen, propter imperfectionem cognitionis & mutabilitatem voluntatis, consilium mutare, à bono recedere, ad oppositum accedere.

Neque enim assentiendum est Cameroni. præsupponenti voluntatem in viatore non secus atque in comprehensore, nobilitari, & antè consummatum cursum, certatumque certamen, coronam dari. Non negabit opinor Camero hominem viatorem etiam maximè regeneratum, quandoque non cogitare de summo bono, ac proinde illud tunc non velle: posse etiam ei Deum proponi, vt iudicem punientem, atque vt prohibentem aliquid, quod propendet viatoris voluntas: Quæ omnia cum, ipsius quoque Cameronis calculo, alienissima sint à statu beatorum & lumine gloriæ, necesse est fateatur suam ἐνστασιν esse ἀπροσδιόνου. Saltem Pareum suum audiatur. *Et si angeli boni, inquit ille, ex perfectione gratiæ in qua sunt confirmati à Deo, immutabiliter voluntates suas bonas determinant ad vnum genere, hoc est ad bonum tantum, tamen contingenter se habent ad vnum specie vel indiuiduo, hoc est ad hoc vel illud, vel ad aliud bonū.* Igitur si ne in gloriæ quidem statu voluntas beatorum determinetur ad vnum specie vel indiuiduo, quantum minus in hac vita?

SECTIO SEXTA.

§.1. Cæterum quia verbosissimæ illius Respon- sionis, quam postremam ad me misit Camero pars magna consumitur in hac hypothesi, qua statuit voluntatem à mente determinari, & in assensum rapi necessariò, monstratoque & agnito fine non posse non eligi media ad illum ordinata: Ne instar Andabatarum pugnemus in tenebris, sciendum est me non simpliciter negasse voluntatem ab vltimo iudicio rationis practicæ determinari (cum enim voluntas sit appetitus rationalis, appetere nihil potest absque antegressu rationis actū, quo ea iudicauit obiectum illud congruere subiecto.) Hoc autem volui, iudicium illud rationis, quâ practicum est in voluntatis potestate esse: quia videlicet ista finit se moueri ab hoc potius quam ab illo obiecto, ipsique rationi imperat, ne mōstrare & ingerere pergat, id quod salubre quidem est simpliciter, sed sensui asperum & ingratum.

Hunc inter vtriusque potentie actus, ordinem vidit & ostendit Aristoteles, cum ait, ὁ μὲν νοῦς ἢ φαντασται κινῶν ἢ ὁρῶν ἢ ὁρῶν, ἢ γὰρ ἐκλήσιν ὁρῶν ἢ ἴτιν ἢ κῆ τὸν λογισμὸν κινῶνται, κῆ κῆ ἐκλήσιν κινῶνται. Cū igitur voluntas hinc ad peccandum pellicitur à voluptate per sensum, atque etiam per corru-

Cont. Bella.
De gr. & lib.
arb. lib. 3. c.
lect. 159.

§.2.
De Anim.
lib. 3. cap. 1.

gram &

ptam & corrupticem rationem, inde à peccato reuocatur per legem Dei, quam recta proponit ratio, penes ipsam est, vel huic vel illi motioni sequacem se præbere. Ac ne sophistarum hoc esse placitum clamiter Camero audiatur Augustinus ubi ait, sicubi ex duobus æqualiter animo & corpore affectis, conspecta ab utroque vnus corporis pulchritudine, vnus eorum ad illicitam voluptatem moueatur, alter in voluntate pudica perstet, causam aliam quærendam non esse, extra propriam cuiusque voluntatem. Nempe vnus voluntas iubet vt mens iudicet, fruendum esse voluptate. Alterius vt mens iudicet, seruandam esse pudicitiam.

§.3. Hanc voluntati potestatem qui eripit, non obscure Deum authorem peccati constituit, propterea quod perperam determinet voluntatem, quæ nisi illo determinante, ipsa se determinare nequit. Ac sicuti ij qui ex decreto efficaci illuminantur (iuxta hypothesein Cameronis) non possunt non credere: Ita quibus eodem decreto negata est hæc illuminatio, ij non possunt credere ac proinde non possunt non peccare: Est igitur Deus causa, vt fidei per concessionem illuminationis, sic infidelitatis per eiusdem negationem; nam quod est causa adæquata affirmationis, eiusdem negatio sine absentia, est causa negationis.

§.4. Si excipiat Camero causam infidelitatis non esse efficientem, sed solum deficientem: Respondeo non posse quidem aliam quam deficientem mali causam, ne in homine quidem reperiri. Interim tamen Geneuensis Theologia omnia reducens ad negationem decreti efficacis, quo statuit Deus quosdam homines, imò longè maximam hominum partem, numquam impertire gratiæ salutari, deficientem causam mutat in efficientem, siquidem Deus sciens, prudens ac planè ita volens, non minùs reprobationis quam Electionis decretum fecit.

SECTIO SEPTIMA.

§.1. **I**am verò miratur Camero, quòd dixerim respectu finis vltimi nullam voluntati tribui libertatem, eo quod naturaliter appetat Beatitudinem in vita futura, & bonum communiter sumptum in hac vita: Dicit hinc sequi, quòd voluntas non habeat pro obiecto finem, cum tamen eius vis circa finem præcipuè versari debeat, adeoque versetur. Miror ego ista à Professore Theologiæ negari, quæ pueri ex Ethic. lib. 3. cap. didicerunt. Nec verò quisquam eorum, qui vel Philosophiam vel Theologiam in Reformatis, quotquot vspiam sunt, Ecclesiis & Scholis professi sunt, hæcenus negauit vltimum finem necessario appeti, media liberè eligi, saltem cum eorum cum fine connexio non sit euidentis: Sicuti ratiocinatio versatur circa conclusiones, Intellectus autem est principiorum, nec conclusionibus semper assentitur qui principiis repugnare non potest.

§.2. Nunquid negarit Camero esse qui beatitudinem futuri seculi ita velint, vt nequeant hollè, qui tamen iudicent, se illo fine posituros, etiam si quandoque genio indulgeant, aut periculi vitandi causa, Euangelium abneget. Nempe istorum

voluntas persuaderi sibi finit à ratione, paratam semper esse veniam apud Deum, non posse eum qui aliquando crediderit, perire sed licet sæpissimè ac fœdissimè peccet, semper tamen ante obitum supremaque funera renouari, & in integrum restitui; hos enim puluillos Epicuri de grege porcis nonnulli consuunt, ac substernunt.

SECTIO OCTAVA.

§.1. **R**eprehendit me Camero quòd dixerim voluntatem naturaliter appetere finem, atque absurdum esse voluntatem aliquid aliter appetere, quàm voluntariè. Scilicet Cameroni voluntas non etiam est quædam natura: Sed excipit, perperam igitur me statuere, quod necessitas pugnet cum natura voluntatis. Ego verò non voluntatem hoc significatu sumptam, sed libertatem cum necessitate pugnare dixi, dicoque: distant enim hæc duo integris essentiis & contradictoriis definitionibus. Liberum est quod potest esse, & non esse; fieri & non fieri: Necessarium quod non potest non esse, aut non fieri. Est hæc oppositio quanta maxima esse potest, citius quæ polus antarcticus cum arctico coierit, quàm ista duo coincident.

§.2. Hoc quoque absurdissimum iudicat Camero quòd asseruerim, intellectum posse cogi: sanè per coactionem hæc ego nihil aliud intellexi quàm necessitatem cum voluntatis libertate pugnantem. Illam in mente locum habere, dicitur sensus communis: Qui lethale vulnus accepit, necessarid statuit, atque hoc modò cogitur statuere se ex illo motiturum. Verùm Camero negat pios illuminari coactè, aut illuminationem ipsis esse molestam. Sanè insanus sit oportet, qui hoc dixerit, neque verò satis sanus qui me vel somniasse hoc dicit. Dixi non ita liberam esse rationem à coactione, quomodo voluntas ab ea est immunis: hæc nullo modo potest cogi vt aliquid velit contra suam inclinationem, non enim vellet si nollit. At ratio, licet inclinetur ad omne verum, non tamen illud semper ei est gratum, respectu totius suppositi, id est hominis ratione vtentis, vt patet in exemplo quod modò attuli. Sic impij nollent Deum esse iudicem ac vindicem scelerum, coguntur tamen illud credere.

§.3. At quibus fiduculis Camero hinc exprimit illud *πρόβλημα*, illuminationem esse piis molestam, eo quod eam suscipiât irresistibiliter? Atqui omne verum sicuti mentis obiectum est, ita & bonum est eiusdem ideoque gratum, licet quandoque toti supposito sit ingratum. Solenne est Cameroni; fluctus in sympulo excitare, fulgura è pelui edere: nempe ne nihil dicere aut agere videatur. Ne multa; hoc vnum multa fatigando agit, vt quoties in tentatione voluntas succumbit, is qui Christum vel spe commodi, vel metu supplicij abnegat, nulla sit culpa hominis abnegantis, sed vnus Dei, mentem non quantum satis est, illuminantis; Quod si faceret obsequen-
tissimam se præberet voluntas, adeoque non posset non obsequi. Cum verò illuminatio non sit in hominis potestate, non magis ipse in vitio erit, quàm cadaver quod non resurgat; aut cæcus quod non videat, aut deniq; asinus quod non sapiat aut loquatur sicut ille quo Balaam vehebatur.

SECTIO NONA.

§.1. **D**ixeram Cameronis sententiam tollere usum hortationum, promissionum, minarum, totius denique ministerij: propterea quod satis sit mentem à Deo illuminari, cuius lumen semel infusum menti, non possit non sequi voluntas. Hoc incommodum ille in meam retorquet sententiam, si nempe ipsa se determinet voluntas: nec dubitat mihi affingere quod dixerim liberum arbitrium esse independens. Forsitan blandiente fingendi licentiâ, proximè dicet, Deum à me dici; nihil enim mihi propriè est independens, præter Deum; imò dicet illud à me supra omne numen euehi, quasi videlicet Deus ipse à libero arbitrio dependeat. Iam tale quidpiam occæpit *αὐτοψήματος* in illa suorum *μορμολυκείων* congerie.

§.2. Ego verò & liberum arbitrium, & totum hominem, uti res creatas omnes à creatore pendere, sicuti firmissimè credo; ita hoc quoque non ignoro, Deum instituti à se ordinis, legisq; ac propositi in ipsa creatione sanciti tenacem, non protinus ab homine pendere, siue is suscipiat, siue respuat oblatum gratiæ auxilium, sed creationis suæ legem tueri, quâ voluit voluntatem hominis esse actionum humanarum principium liberum, proximum & immediatum. Num, quæso, à peccato pendet Deus peccatorem puniens, quem nisi peccasset, iure punire non posset? Pendet utique ab eo quem instituit sapientiæ & iustitiæ suæ ordine, quo pœnas non nisi peccatori infligere decreuit: quamuis peccatum possit velique condonare, sed non nisi iuxta præscriptas à se condiciones. Tum demum à peccatore penderet Deus, si ille hunc ordinem euertere posset.

§.3. Intolerabilis profectò est hæc iniuria, & fœda nimis calumnia, qua meam sententiam perpetuò conspurcet. Camero quasi statuam liberum arbitrium, naturalibus suis viribus se ad salutare bonum inclinare posse, tametsi perpetuò clamitem, nihil boni posse, nisi à præueniente gratia exciteatur, & à subsequente adiuuetur. Si verò id ipsum negat Camero, age, neget quoque quicquam interesse inter rem mortuam & viuificatam, inter eum qui altissimo veterno aut lethargo consopitus stertit, & eum qui experrectus manum operi admoet.

§.4. Monendus est prætereà, ut spontaneum à libero, necessarium à coactò tandem aliquando distinguere discat. Spontè currit equus, non tamen liberè: Necessariò lapis fertur deorsum, necessariò ignis vrit, num igitur coactè? Ex Cameronis philosophia, liberum cum necessario pulchrè cohæret, solamque coactionem respuit voluntas, Physicam determinationem ac necessitatem non minùs admittit, quam ignis aut lapis.

SECTIO DECIMA.

§.1. **D**ixeram hominem regenitum si is per vim irresistibilem conuersus fuisse statuatur, infirmiorè esse in regenerationis progressu, quàm fuit in principio; siquidem iam adultus & in fide confirmatus, sæpè resistit spiritui, in turpissima

ruens scelera & flagitia, qui insans recens natus non potuit non oblequi. Responder Camero idem absurdum meam comitari sententiam, cum negare non possim regenitum sæpè labi. Atque hoc pacto lutum in se coniectum in me rejicere, quàm à se abstergere mauult, puerorum non Theologorum more.

Mea sententia est, nunquam eiusmodi vim adhiberi homini, siue initium, siue incrementum regenerationis spectemus, quin liberè ipsius voluntas resistere possit Spiritui: Ac proinde illa extrà huius *αὐτοψήματος* aleam stat inconcussa. Camero vult eam in initio non posse resistere, in profectu posse, quod profectò mirum est proficiendi genus, quo defectus designatur, aut profectus in peius. Quorum igitur conuersus crescit ex fide in fidem, nouisque subinde gratiæ in donis augetur & ornatur?

Addit deinde illuminationem non semper esse parem: Fateor, At sufficiens erat in Dauide etiam tunc cum adulterium & cædem patraret. Si non sufficiebat, & sol ille iustitiæ vltò, nulloque Davidis peccato prouocatus, ei lucere desierat, non magis David in culpa, quàm nos dum sub ducto aspectabilis solis, quem non, sicut olim Iosue, sistere possumus, lumine, necessariò in tenebris versamur, in quibus incedentes non possumus non offendere: Sic Deus statuitur author peccati apertè.

Ait quidem Camero hominis culpâ accidere istam illuminationis imparitatem, aut etiam cessationem. Quî istud? Obsecro te Camero rotundè effare, habeatne homo istam illuminationem, eiusque mensuram & gradus in suæ voluntatis potestate? Si ais, ex tua hypothesi, iam tibi homo fit Deus, *ὅτι ἂν ἡ ἀποθεώσεως*; si negas, redit *δυσφημιὸν* illud dogma, quod Deum facit authorem peccati, quandoquidem subducit, extinguitque lumen sine quo peccatum vitari nequit.

Occines mihi veterem tuam cantilenam, idem *αὐτοψήματα* fluere ex meo fonte: At non tam facilè sublines os, quibus est os, aut pectus. Aio ego, Deum velle omnes homines saluos fieri ex *φιλανθρωπία* quàm ei tribuit Scriptura: Omnibus Christum mediatorem datum, solo hominum vitio fieri, quod impetratà per illum salute excidant, qui eam fide sibi non applicant: Fidem hanc esse Dei donum, licet non infundantur homini per vim irresistibilem, ac quamuis menti nouum lumen ita infundatur, posse nihilominus hominem aliud & aliter agere, quàm & quomodo spiritus agendum esse dicitur. Atque hoc pacto salutem esse ex Deo, perniciem ex solo homine: quod postremum effatum omnibus meis hypothesebus penitus est consentaneum, tuis è diametro tepugnat.

Vis enim Christum, fidem, perseverantiam salutem, certis duntaxat personis numero paucissimis, qualitate nullâ præditis, antecedaneo, æternoque Dei decreto constituta in tempore dari per vim irresistibilem, ac necessitatem insuperabilem: Ita ut homo ea omnia, nec citius, nec serius, non parcius, non vberius adipisci queat, nec vlla ratione amittere, ne scilicet æternum Dei decretum, quod cælo ac terra firmius est, rescindatur.

Habes, Camero, Stoicæ vel Manichæicæ tuæ prædestinationis, tamquam Empusæ icunculam, & quasi

& quasi *σπορομύς*, quàm aliàs luculentioribus coloribus & accuratiore penicillo depictam exhibebimus.

SECTIO VNDECIMA.

§.1. **N**on libet exagitare ἀπειροσύνῃ illa Cameronis placita, vbi negat τὸ velle, denotare actum, sed passionem esse contendit; vbi voluntatem cum affectibus odij & amoris confundit; vbi nullum in voluntate motum agnoscit, qui non sit plenus assensus, immemor eorum quæ ipsemet dixerat resp. ad notam 87. Hæc & non pauca alia eiusdem fursuris Ethicæ philosophiæ tyrunculis vexanda relinquimus.

§.2. Sed & toties vexatam analysin cap. 9. ad Rom. omittimus: Quicquid enim nunc adferrem, regereret Camero vel hoc nihil ad rem pertinere, vel id alibi à se confutatam, vel me ludos facere, vel me pugnancia dicere, vel me ambigè loqui, vel me sibi inuidiam facere. Hæc ferè vniuersa ipsius Topice, hæc Panoplia, nisi quod vbi commodum est, meorum argumentorum particulam arripit, dissimulatoque eorum nervo, id tantum deligit cui genuinum infigere possit.

§.3. Ego verò toties antestatus, me non aliam ob cautam à Veteri, scriptisque editis à me propugnata sententiâ depulsum, ad Remonstrantium partes transisse, nisi quod Vetus illa Deum peccati authorem apertè constituit; Idipsum nunc persequar, ostendamque Cameronem, non minus quàm Zuinglium, Caluinum, Bezam, Piscatorem, Zanchium, Perkinsium, & eorum sequaces, in illo luo hætere: Quod cum totidem possim demonstrare consecratis, quot ipse aduersus meam sententiam protulit argumenta, tria tantum eius axiomata oculis subijcam, ex quibus id perspicier, quisquis oculos ad videndum habet.

SECTIO DVODECIMA.

§.1. **P**rimum est illud cui tota Cameronianæ analyse structura incumbit: Decretum videlicet illud absolutum, de paucissimis quibusdam hominibus, absque vilo ad eorum qualitates respectu, vocandis, talique ac tanta vi illuminandis vt non possint non credere, semelque susceptam fidem non possint non ad extremum vsque habitum retinere, nulliusque sceleris aut flagitij scditate excutere.

§.2. Ex hoc axiomate efficitur eos qui fide carent, ac proinde necessariò peccant, idè peccare, quia Deus arcanâ suâ voluntate, (quam *decernentem* vocat Camero ex qua ineluctabili necessitate omnia eueniunt,) vult vt peccent. Quippe nolens vt credant, nolens impertire lucem ex qua sola, voluntas determinatur, fides ingeneratur, peccatum vitatur, vtut verbi præconio omnes ad se vocet, omnes velit saluos fieri, neminem velit perire: Hæc enim omnia externa tantum specie fieri sciscit Camero, nihilque horum proficisci ab animo illuminandi aut renouandi, sed potius à decreto grauius puniendi eos qui ita vocati non responderunt vocanti, tametsi

non magis potuerint parère, quam rupem de glutire, aut per ætrem volare; quippe omni quo ad parendum opus erat, auxilio destituti. Insanum hoc & blasphemum dogma, quo Deus non solum peccati author, sed etiam nefariis hypocrita statuitur; nuper excogitatum cum dico, conqueritur Camero sibi & veritati iniuriam fieri.

Fateor extitisse ante annos 1200. hæreticos, qui *Predestinati* ab hoc dogmate dicti, eandem insaniam insanierunt, hoc autem vetus Ecclesia in Concilio Arelatensi, triplici canone tanquam trifulco fulmine compescuit. 1. *Anathema illi qui dixerit, illum qui perit non accepisse vt saluus esse possit.* 2. *Anathema illi qui dixerit, quod vas contumelia non possit assurgere, vt si vas in honorem.* 3. *Anathema illi qui dixerit, quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines saluos esse velit.* Videbis Camero annon fulmineis hæc Anathematismis tuum tibi committigetur caput, viderint quoque Patres Dordraceni.

SECTIO DECIMATERTIA.

Alterum Cameronis axioma legitur in superioriore siue penultima eius responsione notâ §.1. vbi ait, optimam diuinæ providentiæ partem è medio tolli, nisi à Deo pendeat inclinatio voluntatis in vtramvis partem, & si ipsa se flectat quò libet. Est igitur Deus non minus author prauæ quàm rectæ inclinationis, nec minus ipse eam flectit in malam partem, quàm in bonam.

Recensueram ego Diuinæ providentiæ actus octo circa peccatum, vt eam minir è otiosam esse ostenderem. At in horum numero non reperitur ipse voluntatis Flexus; Is enim nihil aliud est, quàm ipsa volitio: hanc à Deo remoueo, quia est ipsissimum peccatum, cum flexus ille sit in malam partem. Camero Flexum illum à Deo in **VTRAMVIS** partem fieri petendit, & me excutere non respondere dicit.

SECTIO DECIMAQVARTA.

Tertium Axioma cum proximè antecedente §.1. connectit ipsemet Camero. Sic autem habet. Deus nihil potest præscire nisi quod decreuit se vel facturum, vel prohibiturum, vtrumque tam efficaciter, vt bonum quod facturum est, non possit non fieri, nec fieri malum, quod est prohibiturum. Hoc pacto statuminatur Piscatoris dogma, Dordraci explosum, hominem non posse plus boni facere quàm facit, nec plus mali omittere quàm omittit. Sic Piscator (resp. ad parasceuen Vorstij ad partem primæ, cap. 1. pag. 17.) Sic reducitur in Theatrum illa siue Stoicorū siue Manichæorum *εἰπὴν ἀνὸςον*, parataque est homini excusatio, qui nec facere potuit quod Deus in eo efficere noluit, nec omittere quod noluit prohibere; Vnumque duntaxat Agens, Deus videlicet, non prima, sed vnica causa statuitur.

Ego sentio duplicem esse causam actus fidei, §.2. sicuti cuiuslibet boni actus: Vnam internam, proximam, immediatam, quam Deum non esse, agnoscit ipsemet Camero (ad not. 124.) Ab ea enim fit denominatio Agentis; non autem

Deus, sed homo dicitur respicere & credere: Alteram externam, remotam, supernaturalem, quæ ab illo actu non denominatur, licet eum efficiat. Illa prior est voluntas hominis, ista posterior est gratia Dei: Voluntas causa quidem est actus illius qui bonus est, ac non quæ bonus est, hoc gratiæ tribuendum: Voluntas credit, sperat, diligit, ac denique quod bonum est, vult; Deus facit ut hominis voluntas illa faciat, nec tamen istos actus elicit immediatè ex diuinæ suæ voluntatis potentia. Sed postquam hominis mentem illustravit, cordisque ostium pulsavit, eleuatam humanæ voluntatis facultatem in actum educit.

§. 3. Hinc triplex testimoniorum classis in Scriptura: Quædam conuersionis apotelesma tribuunt soli Deo, quædam homini, quædam utriusque. Nempe solus Deus est principium supernaturale, quo ad hunc actum est opus, & quod voluntatem hominis antevertit. Homo adfert facultatem volendi, quæ ei naturalis, vultque id, quod Deus eum vult velle, vnde denominatur credens. Vtiusque tamen & Dei & hominis, necessarius est concursus, siquidem nec homo sine Deo quicquam potest, nec Deus ab alio quam ab homine istum actum postulat: Ad primam igitur classem pertinent illa dicta Scripturæ, quæ testantur Deum in nobis operari velle & perficere, auferre cor lapideum, dare cor carneum, viuificare, &c. Ad alteram, ea quæ dicunt hominem credere, vitam potius, quam mortem eligere, & quæ obsequium eius laudant, præmiisque promittunt. Ad postremam, vbi homo vocatur *σωτηρ* Dei, omnia posse à Christo corroborari, &c.

§. 4. Huic doctrinæ astipulatur Augustinus, (cuius auctoritatem non defugit Camero) disputans ille aduersus Euodium Manichæum ita loqui-

tur: *Nihil tam in nostra potestate, quam ipsa voluntas est: Et propè finem eiusdem capituli. Voluntas nostra, nec voluntas esset nisi esset in nostra potestate. Porò quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est nobis liberum quod in potestate non habemus, aut potest non esse quod habemus. Idem alibi: De quo neſciente, vel resistere non valente quispiam quidpiam mali fecerit, iuste damnari nullomodo potest. Item. Peccati reum teneri quenquam quia non fecit quæ facere non potuit, summa iniquitatis est & insaniam.*

Viden' Camero quibus te flosculis coronar, is quem causatæ patronum aduocaras? Inunc & clama Augustinum, concilium Arelatense, totamque aded veterem Ecclesiam, optimam diuinæ Prouidentie partem negasse. Possem copiosam eiusmodi testimoniorum syllogen afferre, nisi breuitati studerem, nisi ab illis id iam pridem esset factum. nisi denique hoc labore me leuasset ipsius Caluini confessio, dum pronunciat, *Veteres omnes, excepto Augustino, hac in re aut variare aut vacillare, aut perplexè loqui.* Quàm fœliciter vnum Augustinum excipiat, sibi que vindicet, liquet ex antedictis: liquet etiam ex iudicio Parei, qui ait ipsum Augustinum tam verum fuisse in seruore disputationis huius, ut passim nec secum, nec cum Scriptura conciliari possit. Fateatur quoque Caluinus multis seculis traditum & creditum fuisse, ita voluntatem moueri ut nostra postea sit Electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari.

Non igitur nupera & mustea est ea, quam Camero oppugnat, doctrina, sed vetus & multorum seculorum assensu confirmata. Nouitja autem sunt & omnium seculorum execratione digna blasphemia illa, non axiomata, sed portenta, quibus Deus peccati author statuitur.

Lib. de duab. anim. cont. Manich. cap. 10. cap. 12. ibid.

Inst. lib. 2. c. 5. 4.

De grat. & lib. arb. lib. 2. c. 14.

Inst. lib. 2. cap. 3. §. 10.

§. 6.

Ad valde

Ad valde curtam, & iurgiosam

TILENI EXCEPTIONEM,

PLENA ET MODESTA

IOHAN. CAMERONIS

RESPONSIO.

PRÆFATIO.

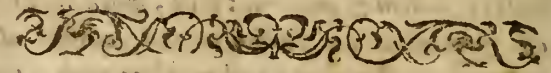
ESI me immerentem Tilenus propemodum obruerit omnibus iis contumeliis, quas irā atque odio perturbati ac efferati animi astus, atque intemperies miseris mortalibus (si quando ingenio indulgent & obsequuntur suo) subministrare solet: mei tamen esse officij haudquaquam puto, ut me patiar ab eius patientia, quā sum Dei beneficio hactenus usus, constantiā vel tantillum demoueri. Nam ut est turpe & indecorum, addo etiam & nefas, de re graui & diuinā, eādēque ardua differentem, non solā niti autoritate & pondere veritatis, sed diffusum causā bonitati, in aduersarium nonnisi modeste & verecunde disputantem, impotenter debacchari: ita nec quemquam arbitror decere quantumuis atrociter lacesitum, ac conuitiis vexatum, quasi victum quicquam de solita remittere modestia ac grauitate; dum conuitia conuitiis, & contumelias contumeliis repellit. Profecto ita se res habet: ipse sermo mentis quadam est imago. Atque ut hibrida, virgata, vasta, turgida & maculosa oratio, animum arguit paribus vitiis laborantem: sic rixatrix eadem & maledica si sit, mota mentis, atque animi de gradu deiecti argumentum est. Quidni etiam sperem fore ut sepositis affectibus, deseruescente bile, atque detumescente ingenio, ad se redeat tandem aliquando Tilenus castigetque ipse semetipsum, meamq; vicem probe vliscatur: Quod si acciderit, magnum mihi videbor tolerantia & lenitatis sauctum consecutus, magnificeq; vicero; sin minus, officio meo fuero desunctus. Neque verò mihi existimo interim verendum, ne cui graui & cordato Viro ista mea patientia à metu potius quàm aliunde profecta videatur: Etenim sedato quidem & composito, firmo tamen & pleno gradu procedet oratio mea, ac personæ parcat illa quidem, causam tamen petet, & feriet, & denique perimet, uti confido in Domino. Hactenus præfatus dehinc incipio, adsit verò incipienti Deus.

A D P R Æ F A T I O N E M
E X C E P T I O N I S
T I L E N I .

VM Tilenus Responſionem meam, in qua, illius omnia agitata, excuſſa, ventilata, atque expenſa fuere, vel non attigerit omnino, vel tam leuiter attigerit, vt aliud inter ſcribendum egiffe, atque in hoc negotio perfunctoriam duntaxat operam collocaſſe videatur. Non eſt quod vllus miretur, cur tantoperè fatagerit iure id factum tueri: illud potiùs, nec iniuriã ſane, quiſpiam miretur, quòd homini docto & prudenti venerit in mentem, vt ea conſilio ſuo prætexeret, quæ faciunt vt id quod fuerit perinde luceat & perſpiciatur, ac ſi in aperto poſitum fuiſſet. Sed illud erat ſcilicet, omnino aliquid reſpondendum fuit, quo iure quæue iniuriã: Veritus igitur ne reſponſionis inſolentiã & breuitate, prudens Lector ſtatim initio offenderetur, aliquid cauſari voluit; inopiã verò argumenti eò redactus eſt, vt in id incurreret, quod maxime declinare laborauit. Eſt enim omnis eius excuſatio eiufmodi, vt ne colorem quidem habeat; nam quid obſecro obtendit? ait *me ſecutum ieiunam, ſpinofam, prolixam, & laciniſam diſputandi rationem, ipſius argumenta à me eſſe deprauata*, huc redit (quæ multò virulentius expreſſit) illius conuictorum ſumma, *ſe ſtudioſum eſſe breuitatis, quod veritas ſit in præiis*: nempe, non meminit eſſe verbosam quandam breuitatem, & eſſe etiam (ſi ita fas loqui) breuem rerum prolixitatem. Veritus tamen ne vel hæc omnia cauſando, Lectori parùm ſatisfaceret, pollicetur opus magni moliminis quo mea omnia, ſiue ea in hac diſputatione, ſiue in theſibus de gratia & libero arbitrio à me editis (cùm eſſem Theologiæ profeſſor designatus) prodita ſint, conſutaturus ſit: timidè tamen id pollicetur ac ſuſpenſè, *ſi oſij, ſi præli typographici copia fuerit, & res citra Lectoris nauſeam fieri poſſit*; poſtremum hoc ominoſè ſanè: Cæterùm accuſaſſe ſaris haud fuit, reum me peragi oportuit. Quicquid verò ſit, certè hominem vehementer commouiſſe videtur Reſponſio mea, vſque ad eò retorrida eſt, & virulentia bilis quam euomit. Quod ſi ſi ſim, ſi ea feci quæ mihi exprobrat, cur non iam potiùs, quàm olim, me pro merito excipiat? cur rem prælo (cuius deſperat, certè non ſperet certo copiam ſibi fore) quàm Scripturæ malit committere? nempe *exul eſt*, vt ait, *iraque cogitur ſuo ſe calamo tueri, mihi contra prælo ſur. Amanuenſes, prælo ſtudioſi nominis mei, qui meos canant nullã partem victoriã triumphos*: Sic rhetoricatur ſcilicet, vt ſui commiſerationem moueat, mihi verò inuidiam & odium conſert. In quo illud primò mirandum, qui exulem ſe eſſe queratur, qui viuit Lutetiæ, in ipſo omnis humanitatis domicilio, & quidem eã lege, vt in patriam poſſit liberè redire, & poſtlimini jure vti. Deinde illud etiam, qui fieri poſſit, vt homo florens opibus (idque Lutetiæ) operam deſideret amanuenſis. Denique, cur aut ſe potiùs quàm me, qui & ipſe patriã careo, exulem exiſtimet; aut

mihi ad eſſe potiùs, quàm ſibi amanuenſes ſuſpicetur: *Auditores, ſcilicet, mihi quot ſunt, totidem ſunt amanuenſes*. An is olim auditores ſuos tam habuerit illiberaliter ego certè nescio, ſcio tamen meos à me alio haberi loco. Quòd ſi qui ſint (ſunt verò plurimi, iique grauiffimi viri) qui me deſenſæ atque aſſertæ veritatis teſtimonium perhibeant, mihi ea res fraudi minimè eſſe debet, qui fidem meam poſſum teſtari, me in hac cauſa nullius mortalium ſuffragium captaſſe, contentum ſcilicet theatro bonæ conſcientiæ. Nam quod dicitur, *denſa reſponſionis meæ apographorum examina paſſim circumuolitaſſe, priuſquam illud traderetur ſibi, quod ego eum habere volueram*, verba ſunt, ſunt illa quidem dare pondus idonea fumo. Cæterùm verba ſunt: Nobiſſimus Merouillæus, grauis teſtis in primis, atque omni exceptione maior, qui ei in manus exit plaſunicum à me miſſum tradidit, id factum negabit, deſcriptum quidem fuerit id exemplar, priuſquam ei redderetur, & me quidem authore deſcriptum, quod ingenuè confeor: ſed cauſam deſcribendi dedit ipſe Tilenus qui Actorem colloquij Leſleani cõtra pacta & conuenta, ne Auditoribus quidem copiam vt faceret vllis præciſibus adduci potuit: ac non circumuolitauit tamen antequàm eſſet cum eo communicatum: aut igitur hic fallit, aut fallitur, quod ſuſpicari malim. Hæc ſunt quæ ad præfationem Tileni reſpondere viſum eſt: iam ad rem ipſam venio cum bono Deo.

A D P R I M A M S E C T I O N E M
E X C E P T I O N I S T I L E N I .

ONTENDIT Tilenus quaſitum inter §.i. nos, *Cur ex duobus adultis æquè corruptis & improbis, alter Euãgelica luce illuſtratus ſalutis fiat particeps, in tenebrã & vmbra meritis relinquatur alter*. Priuſ, hic queror ambiguè & obſcurè proponi ſtatim controverſiã: iſta enim verba ſenſu à quaſtione inter nos agitata alienũ, non modò facile admittit, ſed poſcunt etiã. Etenim ſic quaeri videtur, cur è duobus adultis æquè corruptis & improbis, hic (poſtquam iam Euangelij luce illuſtratus eſt) ſeruetur, iſte (non illuſtratus tantã luce) damnetur: Quæ quaſtio aut perexiguam aut potiùs omnino nullam difficultatem habet, nempe procliuſ, & in promptu reſponſio eſt: qui Euangelij luce illuſtratus fuit, credidit ac reſpuit, qui non fuit eã luce illuſtratus non credidit, obdurauit; indeque factum eſt alter vt ſalutis compos fuerit factus, alter exciderit ſalute, quæ, niſi credenti ac ſeridè pœnitenti, nemini obringit. Præſtat igitur, ſed Tileni verbis (ne ſibi fieri iniuriam queratur) quibus initio huius diſputationis vſus eſt, ſtatim controverſiã proponere. Quòd (inquit ille) aſſeritur, *nempe rationem diſcriminis, cur hic potiùs quàm ille illuminetur, non aliunde eſſe petendam quàm à Dei voluntate, alia longè mens fuit Auguſtini, qui lib. 83. quaſt. aſſerit rationem diſcriminis poſitan eſſe in occultiffimis hominis meritis*: En vltro agnoſcit quaeri, non cur è duobus adultis æquè corruptis & improbis, alter illuſtratus iam luce

iam luce Euangelicâ salutis fiat particeps, in tenebris & umbrâ mortis relinquatur alter: sed tantum, cur hic illuminetur, ille non pariter illuminetur, aut verò omnino non illuminetur luce Euangelij. Hic igitur fuerat controuersia status, ac mea quidem sententia fuit, quam mihi tribuit Tilenus nullam aliam (quod ad nos attinet) causam huius discriminis reddi posse (cùm sit utrobique par indignitas, si personæ propius introspectantur) præter liberam dispensationem misericordiæ diuinæ: Tileni verò ea sententia fuit, quam hic iterum agnoscit vtrò, discriminis huius rationem pendere ab *occultissimis hominum meritis*; cuius sententiæ authorem se habere Augustinum pertendebat, interim tamen *occultissima merita* (cum ego ea verba notassem) credo pudore suffusus, mala merita interpretabatur, ea verò nunc, re diligentius expensâ factus confirmator bona merita interpretatur. Tenet igitur Lector statum controuersia, tenet meam, tenet Tileni sententiam: Ego quod è duobus adultis & æquè improbis, huic potius quàm illi placet Deo salutarem, & efficacem Euangelij lucem impertiri, puto pendere à liberâ Dei, cuius vult miserentis, voluntate: Tilenus id ab occultissimis meritis proficisci statuit, ac sententiæ suæ authorem laudauit Augustinum lib. 83. quæstione 68. etiam Scripturam Ezech. 33. 11. & 1. Tim. 2. 4. & 2. Petr. 3. 9. Ego verò locum Augustini (nam de Scriptura postmodum videbimus) primò suspectum habui (quem, si fuisset liber ad manum, minimè suspectum habuissem) timidè tamen & diffidenter suspicatus sum, quòd scirem quæ fuisset aliquando Augustini sententia: conieci igitur ab authore hanc sententiam, fuisse retractatam, denique consulto ipso Augustino domum reuersus affirmavi. Hanc ob causam in mane quantum vociferatur Tilenus; nam & Dei nomen obrestatur (quod nisi graui de causa, quæ nulla hic subest, factum haud oportuit) & me contumeliosissimis verbis proscindit, clamat *me esse ex eorum numero qui videntes non vident: candorem qui in me videat, eum habere oculos affirmat qui videant quod nusquam est*: Summa tandem huc redit, negat Augustinum hunc locum atigisse, redum retractasse. Proculdubio commota bilis Tileni animum perturbauit, nam ego eam quidem sententiam, & in Colloquio conieci, & domi deprehendi, & in ultima responsione affirmavi ab Augustino fuisse reuocatum, at loci nulla vsquam, nulla vnquam à me mentio facta est. Enimverò Augustinus, ut ipse testis est, aliquando censuit iustificationem (quid sit autem Augustino iustificatio non est obsecrum) parari fidei quidem merito, sed quam ab humano partim arbitrio volebar pendere: in eaque sententia fuit cùm librum 83. quæst. conscriberet; at eam sententiam factas consideratior non retractauit modò, verùm etiam splendide damnauit: Sed ipsum præstat audire. Non sic (ut Pelagius scilicet) pius atque humilis doctor sapiebat, Cyprianum Beatissimum loquor, qui dixit in nullo gloriandum, quòd nostrum nihil sit: Quod ut ostenderet adhibuit Apostolum testem dicentem. *Quid autem habes quod non accepisti, si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* quo præcipuè testimonio etiam conuictus sum, cùm SIMILITER ERRAREM, putans fidem quâ in Deum credimus non esse donum Dei, sed à nobis esse in no-

bis, & per illam nos impetrare Dei dona, quibus temperanter, iuste & piè viuamus: neque enim fidem putabam Dei gratiâ præueniri (ut per illam nobis donetur quod posceremus vtiliter) nisi quia credere non possemus, nisi præcederet præconium veritatis; Ut autem prædicato nobis Euangelio consentiremus, nostrum esse proprium, & in nobis ex nobis esse arbitraberemur: quem MEVM ERROREM nonnulla opuscula mea factis indicant, antè Episcopatum meum scripta, in quibus est & illud quod commemorastis in literis vestris, expositio quorundam propositionum ex epistola ad Romanos &c. Quo tempore etiam constat ab eo scriptum librum 83. quæst. quod liquebit conferenti lib. 1. Retract. c. 23. cum c. 26. eiusdem. Quidè hinc ne iterum Tragœdias excitabit Tilenus? Non credo, imò contra ne hinc credere quidem volet, non enim libet dicere, audebit. Sed age largiar illi (quod tamen non feci) me scripsisse, locum illum quem citarat, ab authore fuisse retractatum, quo pacto (si id darem) me falsi reuincet? *ne attigit quidem* (inquit) *Augustinus illum locum*. At attigit & verò retractauit locum qui illi loco ita adhæret, ut vtrouis retractato, vtrumque retractati necesse sit. Iam verò quoniam Tilenus non negat, neque verò potest negare, locum quem attigit Augustinus, illi loco quem citauit ipse, cohærere aded ut sit illius Ætiologia, agè videamus an eum retractarit, quod si liqueat, res est confecta: liquebit autem verba Augustini paulò attentius consideranti, ea verò sic habent lib. 1. Retract. c. 26. De eo quod scriptum est, *O homo tu qui es qui respondeas Deo, ubi dixi, quia etsi lenioribus quisque peccatis, aut certe quamuis grauioribus & multis, tamen magno gemitu & dolore pœnitendi, misericordia dignus fuerit, non ipsius est qui si relinqueretur, in terreret; parum est enim velle, nisi Deus misereatur, sed Deus non misereatur (qui ad pacem vocat) nisi voluntas præcesserit ad pacem*. Hoc dictum post pœnitentiâ, nam est misericordia Dei ipsam præueniens voluntatem (nempe voluntatem quam dixerat præcedere ad pacem (quæ si non esset, non præpararetur à Domino voluntas, Quæ retractatione cauet, ne occultissima quæ dixerat merita, vllus interpretetur quæ pœnitentiâ præcedant, quæue aliunde (quod tamen significasse videbatur) quàm à Dei misericordia, quæ voluntatem præparet, proficiscantur. Ac ne quis hinc cauilletur ab Augustino intelligi voluntatis præparationem quandam, quam obsequium non necessariò sequatur, tenendum est Augustinum significare hac locutione Præparationem, quæ sit prædestinatorum propria; quæque à Prædestinatione oriatur, ut effectum à causa. De gratia (inquit) Dei, quâ tuos electos sic Prædestinauit, ut eorum qui iam in iis vtuntur libero arbitrio (adultos significat hac circumlocutione) ipse etiam præparet voluntates, nihil in his libris (quos videlicet scripserat de libero arbitrio) disputatum sit &c. Item. Et quod paulò post dixi (in expositione quarundam quæstionum ex Epist. ad Rom. retractat) *nostrum est enim credere & velle, illius autem dare credentibus & volentibus, facultatem bene operandi per Spiritum Sanctum qui descendit in cordibus nostris*, verum est quidem sed eadem regulâ, & vtrumque ipsius (credere & velle) quia ipse præparat voluntatem, & vtrumque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. Quam

De Prædestin. Sanct. lib. 1. cap. 3. I. Cor. 4. 7.

Lib. 1. Retract. cap. 9.

» preparationem intelligat ex iis quæ continuò sub-
 » jicit facile intelligi potest. Ac per hoc etiam
 » quod postea dixi (in eadem nempe expositione)
 » quia neque velle possumus nisi vocemur &c. Sed parùm
 » de ipsâ vocatione differat quæ est secundum pro-
 » positum Dei, non enim omnium qui vocantur
 » talis est, sed tantùm Electorum. Preparationem
 » ergo voluntatis quæ per vocationem peragitur,
 » eam intelligit, quæ sit iuxta Dei propositum Ele-
 » ctorum propria, non communis reprobaris. Ete-
 » nim (vt alibi Augustinus lib. de Prædest. sanct.
 » cap. 6.) *Multi audiunt verbum veritatis sed alij credunt,*
 » *alij contradicunt, volunt ergo isti credere, nolunt autem*
 » *illi. Quis hoc ignoret? quis hoc neget? Sed cum aliis præ-*
 » *paratur, aliis non preparatur voluntas à Domino, dis-*
 » *cernendum est utiq; quid veniat de misericordia eius,*
 » *quid de iudicio.* Caterum demiror Tilenum, con-
 » natum esse Augustinum in suas partes pertrahere,
 » quod præter eum, earum quarum est partium
 » nemo, quod sciam, vilius nominis ausus est con-
 » trari: Sed & eò vehementius demiror, me ab eo tam
 » asperè & inhumanè exceptum, quod dixerim Au-
 » gustinum eam sententiam quam Tilenus ipsi
 » tribuit reiecit, cum à Petro Lombardo, Viro in
 » scholis maximi nominis, ante annos ferè quin-
 » gentos id ipsum proditum sit: nam prolato eo
 » ipso loco quem addiderat Tilenus statim subjicit.
 » Sed quid intelligere voluerit (Augustinus scilicet)
 » ignoratur, nisi fortè hoc dicatur intellexisse,
 » quod supra diximus, eum retractasse, nam ibidem
 » quadam alia continuò subdit, quæ in lib. 1.
 » Retractat. apertè retractat, quod vtrumq; legenti
 » patebit. In eadem sententia est Bannesius Theologus
 » Hispanus Pontificius quidem ille, in hac tamen
 » causa tantò minus suspectus. Quocirca (inquit)
 » locus ille ex lib. 33. quæst. quem Jauellus af-
 » fert, retractatus est ab Augustino, etsi non forma-
 » liter, virtualiter tamen, cum similia loca retracta-
 » uit, vt aduertit Magister sententiarum. Sic (vt ar-
 » bitror) satis luculenter aduersus Tileni crimina-
 » tionem, probavi fidem meam.

Lib. 1.
 Sentent.
 Distinct.
 41. litt.
 C.

Comm.
 in 1. part.
 Thom.
 quæst. 23.
 artic. 5.

5. 2.

» non tam speciosè quàm inuidiosè addidisse, indultam
 » vni lucem quæ alteri denegatur, misericordie adscri-
 » bendam, quasi vero is misericordiam excludat, qui oc-
 » cultissima hominis merita ei subordinat, quandoquid-
 » dem ipsummet fœdus, quantum quantum est, à sola Dei
 » misericordia est profectum licet fœderis fructus non nisi
 » certâ sub conditione communicetur, cui præstandæ vi-
 » res necessarias & idoneas eadem illa suppeditat mise-
 » ricordia, quibus alij vtuntur alij abutuntur. Ego verò
 » quod hîc mihi objicit Tilenus non quidem addi-
 » di, sed (quod oportuit fieri) statim initio disputa-
 » tionis sum testatus: neque verò vsquam exprobaui
 » Tileno quod Dei misericordiam excluderet, aut
 » negaret vires à Deo præstandæ conditioni neces-
 » sarias dari, quorum neutrum ne Pelagius quidem
 » fecit; id tantùm reprehendi quod occultissimis
 » meritis tribuerat, quod hîc potius quàm ille illu-
 » minetur: Sanè queratur Tilenus pari ratione idem
 » non tam speciosè quàm inuidiosè Pelagianis olim
 » ab Augustino obiectum. Quomodo ergo (inquit)
 » non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei,
 » nisi quia & ipsa voluntas à Domino preparatur,
 » alioqui si propterea dictum est, non volentis neque
 » currentis, sed miserentis est Dei, quia ex vtroque fit,
 » id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei,
 » vt sic dictum accipiamus non volentis neque curren-

Enchi-
 rid. ad
 Laurent.
 c. 32.

tis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis
 sola non implet, cur non & è contrario rectè di-
 citur, non miserentis est Dei, sed volentis homi-
 nis, quia id sola Dei misericordia non implet: Por-
 rò si nullus Christianus dicere audebit non mise-
 rentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apo-
 stolo apertissimè contradicat: restat vt propterea
 rectè dictum intelligatur, non volentis neque cur-
 rentis, sed miserentis est Dei, vt totum Deo detur,
 qui hominis voluntatem, & preparat adiuuandâ,
 & adiuuat preparatam. Nihil luculentius nil
 plenius & rotundius dici potuit. Quod Pelagia-
 nis obiecit Augustinus, ego Tileno obieceram,
 idem sentiens eadem sentienti. Nam quod con-
 ditioni fœderis gratuiti, quæ est fides, occultissi-
 ma merita quæ fidem præcedant, substernit vice
 conditionis, à me iam pridem confutatum est. Et
 certè cum Apostolus doceat *Impossibile esse sine fide*
 » *placere Deo,* cum Scriptura duorum tantùm fœde-
 » rum meminerit, legis & Euangelij, occultissimis
 » meritis statuere reddi tanquam præmium, lumen
 » fidei; aut præter fœdus Euangelicam & legale
 » aliud fœdus comminisci, cuius conditio neque
 » sit iustitia, vt in lege, perfecta; neque fides, vt in
 » Euangelio, sed *occultissima merita,* mihi videtur,
 » (vt mollissime dicam esse prodigiosæ cuiusdam
 » & immanis confidentiæ.

Eadem Sectione monet fore vt *siccus & sobrius*
 » *Lector* (verba eius sunt) *in me obseruet iudicium non*
 » *valde candidi pectoris, & à partium studio alieni, tur-*
 » *bidisq; affectibus vacati.* Sed quid est hoc tandem
 » quod tantoperè exaggerat Tilenus Augustinus (in-
 » quit) *Pelagicidarum princeps* (sic enim granditer
 » loqui, illi mirificè demum loqui est) *occultissima*
 » *merita non minus de bonis, & iustificationem præce-*
 » *dentibus meritis, quàm de malis accipit.* Ipse verò cum
 » nulla esset codicis copia, de malis acceperat, adeoque
 » (vt ex Actis liquet) *bis refrinxerat:* sed quorum
 » hæc omnia vt sit scilicet graui querelæ locus, Au-
 » gustinus mihi Orthodoxus est, ipse Pelagianismum mihi
 » obolet. Sobrius & siccus à vino fuit Tilenus cum
 » hæc scriberet, (id tam certum est, quàm quod est
 » certissimum) at ab affectu, à bile, cum hæc scribe-
 » ret, sobrius & siccus proculdubio non fuit: nam
 » ego quidem Augustinum Orthodoxum idèò ar-
 » bitrabar (etiam nunc arbitror) quod postquàm in
 » hunc errorem, quem Tilenus ei tribuit, impetu
 » potius incidisset, quàm irruisset consilio; re accu-
 » ratius perpensâ non modò respuit, sed & hunc
 » ipsum errorem palam reuocauit: neque id solum,
 » verùm etiam inuictis rationibus, è S. Scriptura de-
 » promptis, acerrimè atque accuratissimè confuta-
 » uit; id quod tot libri ab eo scripti atque editi cla-
 » mant, non modò loquuntur. Contrà verò Tilenus
 » cum non iam aliud agens, sed (vt ipse profiteretur)
 » seridè suscepta cogitatione, ac re totos decem
 » annos deliberata, eum errorem atplexus sit,
 » eam ob causam non modò (vt eius vtar verbis)
 » Pelagianismum obolere, sed (quod multò gra-
 » uius est) inhalare, non sine graueolentia mihi
 » visus est.

9. 3.

Postremò eadem Sectione miras ciet turbas
 » ob rē nihili. Ait se citasse, non recitasse ex Augustini
 » *de Ciuitate Dei lib. 19. c. 13. locum quendam, id quod ego*
 » *disimularim: Domū quippe reuersus inspecto loco erubui*
 » *scilicet, interpolationē causari, aut comminisci re-*
 » *tractationem.* Atque hîc iubet me habere pudoris
 » (noluit enim vir grauis, & moderatissimi scilicet
 » ingenij,

9. 4.

ingenij, impudentie dicere) primum, ab eodem Augustino mantissam ex libro de Prædest. & Grat. cap. 15. & lib. de Vera Relig. c. 4. Singula hæc excutiam sigillatim, ac (vti confido) non me culpâ modo, verum etiam & suspitione culpæ liberabo. Nego primum Tilenum eum locum citasse, aio verò in margine notasse, atque ita quidem notasse, vt ad eum locum in disputatione minimè respexisse videatur. Verba eius sic habent, *cùm tamen* (inquit) *Augustinus, vt patet ex antedictis, maluerit eam in occultissimis meritis collocare.* Atqui in antedictis nusquam meminit Tilenus loci quem in margine notauit, tantum illius loci meminit, quem citat ex lib. 8; quæst. neque enim eo loco, quem in margine notauit, vlla fit occultissimorum mentio meritorum: Deinde, qua ratione ad eum locum respondere potuissim, cum codex ad manum non esset, isque nullum ex eo loco verbum recitasset? maximè cum esset nostra disputatio ex temporalis, cuius hæc est ratio, vt animum exigat attentum ad ea quæ dicuntur, potius quam oculos in ea intentos, quæ fugientibus notulis in margine obiter notantur. Certè si hæc fraus fuit, cur Tilenus ipse domum reuersus, meâ responsione pernotatâ per otium, eam non obseruauit? cur ea *ἐν τῷ* quam ad me Lutetiâ misit, illius me non admonuit? quæ est hæc noua diligentia? aut si ipsius negligentia factum id est, cur hoc quicquid est à me admissum, non negligentia potius, quam dolo malo admissum esse suspicetur? Equidem candorem amo, odi fraudem, odi suspitionem fraudis ex animo. Cæterum locus ille neque pro Tileno neque contra me quicquam facit: Eo pacto æquissimo (inquit Augustinus) vt quicumque mortalis talibus bonis, paci mortalium accommodatis rectè vsus fuerit, accipiat ampliorem & meliora, ipsam scilicet immortalitatis pacem, eique conuenientem gloriam, & honorem in vitâ æternâ: qui autem nec illa accipiat, & hæc amittat. Quis obsecro nostrum hæc vnquam negauit? tantum negamus vlli vnquam contigisse, præterquam iis qui Dei spiritu renouati sunt, iis naturæ bonis rectè vti: Idque tribuendum asseueramus ingenij humani indomita malignitati, quæ tanta est vt aliâ ratione edomari haud possit, quam per prædicationem Euangelij, Spiritu Dei eam comitante. Nam postquam (inquit Apostolus) in Dei sapientia mundus non cognouit Deum ex eius sapientia placuit Deo per stultitiam prædicationis seruire credentes, quandoquidè & Iudæi signum petunt, & Græci querunt sapientiam, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum Græcis verò stultitiam, ipsis autem vocatis tum Iudæis tum Græcis, Christum Dei potentiam & sapientiam. Hinc est (inquit Augustinus) quod verbum crucis pereuntibus stultitia est, iis autem qui salui fiunt virtus Dei. Hos omnes docet venire ad Christum Deum, hos omnes saluos vult fieri, & in agnitionem venire veritatis: nam & si illos quibus stultitia est verbû crucis, vt ad Christum venirent docere voluisset, proculdubio venirent & ipsi; non enim fallit aut fallitur qui ait, *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me*, Absit ergo vt quispiam non veniat, qui à Patre audiuit & didicit: Quare (inquiunt) omnes nõ docet? Si dixerimus quia nolunt discere quos nõ docet respondebitur. Et vbi est quod ei dicitur, *Domine tu conuertens viuificabis nos*, aut si non facit velêtes ex nolentibus Deus, quid orat,

Ecclesia secundum præceptum. Domini pro persecutoribus? Vides opinor, vides Clarissime Tilene non significasse Augustinum libro à te iam citato, quid præstetur ab homine, aut verò per prauitatem ingenij (nisi adsit Dei verbum, & spiritus) possit præstari, sed quid requirat Deus, quid æquum sit hominem præstare; de quo nulla mihi iam tecum controuersia est. Cæterum moneo *pacem immortalitatis* malè accipi à Tileno pro donis gratiæ; Immortalitatem enim ipsam eam circumlocutione Augustinus designauit, dum ad pacis terrenæ nomen alludit; Id quod facilè ex iis quæ proximè antecedunt, adeoque ex hoc ipso loco intelligi potest.

Venio iam ad mantissam, quæ me tantum abest vt terreat, vt confirmet etiam magis magisque, sic enim habet. Quantum ad naturam, ambo homines erant (Pharao & Nabucodonosor) quantum ad dignitatem, ambo reges, quantum ad causam, ambo captiuum populum Dei possidentes; quantum ad pœnam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diuersos, nisi quod vnus manum Dei sentiens, in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit; alter libero, contra Dei misericordissimam veritatem pugnavit arbitrio? Quid hinc obsecro, aliud agit Augustinus, quam vt ostendat hominum, si naturæ, si dignitatis, si causæ, si castigationis rationem habeas, parium. fines esse diuersos, eiusque diuersitatis hanc posse reddi rationem, quòd alteros pœniteat, alteros verò haud quaquam. Estne (quæso) nostrum vllus qui id neget? At non obseruauit Tilenus quàm cautè, quàm sapienter Augustinus; vbi de gemitu Nabucodonosoris agit, liberi arbitrij nullam fecerit mentionem; meminertit verò idem liberi arbitrij disertis verbis, cum de Pharaonis agit pugna aduersus misericordissimam Dei veritatem; nempe horum duorum alterum hoc ab homine, alterum illud à Deo est. Hic verò subit mirari Tileni præcipitiam, (nolim enim fraudem, nolim oscitantiam, nolim ἀδελφίαν, μετρωπίαν, cæcitatem dicere, quam ille nimis sæpè, nimis inclementer mihi exprobrat) continuò enim nullâ intercapidine subicit Augustinus ea, quæ controuersiam quæ est inter nos (siquidem illius stamus auctoritate) dirimunt. Hic (inquit) quicumque respondet, illi vt mutaretur affuisse diuinum, huic vt induraretur defuisse præsidium: & hoc contendit iniustum, propter quod rerum ipsarum fines in Dei voluntate constituens, dixit Apostolus, *cuius vult miseretur, quem autem vult indurat*, dicente Domino, *sine me nil potestis facere*, intelligat ita omnia, vel adiuuante Domino perfici, vel deserente permitti, vt nouerit tamen nolente Domino nihil profus admitti. Sed reditur ad paruulos, reditur ad geminos, parum est quod dixi, reditur ad necdum natos, qui & eodem concubitu seminati, & eodem momento in lucem proferendi. En discrepans diuersumque iudicium diuinæ voluntatis apparet, sensus hominum de voluntate Dei superbè nimium disputantes, magnitudine quæstionis obturbat. Exalta iam viribus vocem tuam, o iniuste accusator iusti, & dic mihi, quid ille mali commisit, quid boni ille meruit? Et respondet tibi, non ego, sed Apostolus Paulus, nihil quidem ambo meruerunt, sed habet potestatem figulis luti, ex eadem

Lib. de Prædest. & gratia cap. 15.

De Ciuit. Dei lib. 19. cap. 13.

1. Cor. c. 1. ver. 21.

De Prædestin. Sanct. lib. 1. ca. 1.

,, massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud
 ,, verò in contumeliam. Dicturus es, quare? quæ est
 ,, huius iudicij tam confusa diuersitas? rursus hanc
 ,, præsumptionem ille confutet, & dicat, *ô homo, tu*
 ,, *qui es qui respondeas Deo?* En suppleui locum Cla-
 riss. Tilene, qui à te plenè non fuerat citatus. Ani-
 maduertis igitur, vt Augustinus diuersorum fi-
 nium primò reddat rationem, tum etiam diuersi-
 tatis mediorum: ac finium quidem diuersitatis
 rationem reddit, huius resipiscenciam, illius im-
 pœnitenciam: Cur autem huic quàm illi potiùs
 resipiscere sit datum, diuinæ voluntati, non au-
 tem (quod tu facis) *occultissimis meritis* adscribit:
 Nam quæ de fatali necessitate infercit Tilenus
 de suo infercit. Neque enim Augustinus, neque
 verò nos etiam fatali necessitate fieri credimus,
 vt hi potiùs quàm illi resipiscant: nisi fortè Dei
 gratia, quæ facit vt credamus scientes volentes;
 aut naturæ prauitas quæ facit, vt iudicio & vo-
 luntate peccemus, fatalis necessitas appellanda
 est: quòd hæc tanta sit vt nisi per gratiam tolli
 nequeat; illa nisi volente Deo nemini obtingat.
 Sed hæc vetus Pelagianorum calumnia est, quam
 Augustinus non sine iustâ indignatione depulit.
 Itane verò (*inquit*) filij superbiæ; inimici gratiæ
 Dei, ô noui hæretici Pelagiani! quisquis dicit,
 gratiâ Dei omnia hominis bona merita præue-
 nir, nec gratiam Dei meritis dari, ne non sit gra-
 tia, si non gratis datur, sed debita merentibus
 redditur, fatum vobis videtur asserere? At poterat
 (inquit Tilenus) non ingemiscere qui ingemuit. Sanè
 poterat, & verò impotentem illam potentiam,
 factum fuisset secutum, nisi prohibuisset Deus.
 Qui verò contra Dei misericordissimam veritatē pu-
 gnauit, poterat (inquit) non vltra pugnare. Omnino,
 nisi scelestus fuisset. At induratus fuit. Certè. Quid
 deinde? non eorum qui indurati sunt, vel fatente
 Tileno ea conditio est, vt nequeant resipiscere.
 Nam quod addit. *Sic enim alibi Augustinus, quoniã*
peccari non est dubium, ne hoc quidem dubitandum
video, habere animas liberum voluntatis arbitrium:
Tales enim seruos suos meliores esse Deus indicauit, si
ei seruirent liberaliter, quod nullo modo fieri posset, si
non voluntate sed necessitate seruirent. (Vt hoc loco
 illud taceã quod nos illius autoritate libri, vnde
 petita sunt ista, minimè commouemur. Cùm Au-
 gustinus ipse omnium suorum scriptorum quæ
 edidit de libero arbitrio aduersus Manichæos,
 dum esset adhuc presbyter, autoritatem eleuarit,
 vt infra demonstrabimus.) Quid aliud quæso, ex
 eo loco colligi potest, quàm homini inesse libe-
 rum arbitrium (quod si quis negaret, idem homo
 qui sit, eundem hominem esse negarit) & esse
 meliores qui liberaliter, sponte, volentes seruiant
 Deo, quàm qui necessitate coacti, aut cæco quo-
 dam & bruto impetu vt belluæ faciunt, quod
 Deus vult. Nam omnino eo loco necessitatem
 eam Augustinus intellexit, quæ pugnat cum vo-
 luntate. Neque verò hîc regerat Tilenus neces-
 sitatem pugnare cum voluntate, cùm id neget ipse,
 & quidem exsertè, Verba eius sunt: *Sed excipit*
 (Camerò) *perperam igitur me statuere, quod neces-
 sitas pugnet cum natura voluntatis: Ego verò non vo-*
luntatem hoc significatu sumptam, sed libertatem cū
necessitate pugnare dixi. Priùs dixerat: *Reprehendit*
me (Camerò) quod dixerim voluntatem naturaliter
appetere finem. En quo significatu neget Tilenus
 necessitatem pugnare cum voluntate. Sed age,

Contra
 2. Epist.
 Pelagia.
 lib. 2.
 cap. 6.

Lib. 1. Re-
 tract. cap. 9.

Sect. 8. §. 1.

Ibid.

iam idipsum Augustini testimonio probemus.
 Certè Christus Deo seruiuit liberaliter, Christo
 inerat liberum arbitriũ, necessariò (non coactè ta-
 men, aut cæco instinctu naturæ) Deo seruiuit. *An*
ideò (inquit) in illo non libera voluntas erat, ac non
tantò magis erat, quãtò magis peccato seruire non po-
terat? Et alibi. *Qualis (inquit) potest esse serui addicti*
libertas, nisi quando eum peccare delectat: Liberaliter
enim seruit, qui Domini sui voluntatem libenter facit,
ac per hoc ad peccandũ liber est qui peccati seruus est.
 Apertè necessitatem peccandi, libertatem vocauit,
 adedò noluit cum libertate pugnare necessitatem.

August. de
 Prædestin.
 Sanct. lib. 1
 cap. 17.
 Enchirid. ad
 Laurent.
 cap. 30.

AD SECUNDAM SECTIONEM.

SECUNDÀ Sectione expendit responsiones meas
 Sad duo illa Scripturæ testimonia Ezech. 33. 11.
 1. Tim. 2. 4. ac primò quidem me quærentem fa-
 cit, cur si Deus omnium conuersionem vult, &
 salutem, id non fiat: Deinde cur lux illa non æquè
 indulgeatur omnibus indignis, ac illis qui Matt.
 10. digni vocantur. In quo illud primùm offendit,
 quod mihi quæstionem affingit hominis parum
 sobrii, *cur lux Euangelij nõ æquè indulgeatur omni-*
bus indignis, ac iis quos Christus dignos vocauit, quod
 mihi nunquam venit in mentem quærerere. At, cur
 si Deus omnium promiscuè conuersionem vult,
 non sequatur Conuersio, id memini à me quæsi-
 tum; sed certo consilio, quod adedò aperui, quod-
 que hîc à Tileno suppressum queror, non enim
 id à me eo animo quæsitum est, ac si vellem
 Deum nolle omnium Conuersionem (vt Tile-
 nus affingere mihi videtur) sed vt (id quod feci)
 eum eò adigerem, vt fateretur Deum non omnia
 pariter velle. Quod si mihi concederet (concessit
 autem vt iam, ostendam) videbar mihi effecisse
 non pugnare illa Scripturæ loca cum dogmate de
 Gratia speciali. Hoc enim pacto fit, vt ex eo quod
 Deus omnium salutem velit, inde nemo possit
 concludere Deum omnium salutem pariter velle,
 (quod est dogma Tileni) tantum verò concludi
 possit, Deum omnium salutem velle, quod
 meum dogma, seu Ecclesiæ potiùs est: Id quod
 etiam quæ fieri possit, pro modulo satis apertè
 declarauit. Sed iam videamus vt se huius quæstio-
 nis nexibus Tilenus explicarit: *Responderam (in-*
quit) cùm ex duobus improbis alter alteri præfertur,
id esse in sensu diuiso, non in sensu composito accipien-
dum. Non repeto quæ contra exceperam, quæque
 hic (vt pene omnia mea) subicit Tilenus. Tantùm
 dico ne sic quidem effugio parère locum: non
 enim quæsiueram (hoc inquam loco) vnde fiat,
 vt Deus huius potiùs, quàm illius conuersionem
 velit, sed annon sic velit Deus; vt nimirum osten-
 derem Deum non velle pariter omnium conuer-
 sionem. Deinde, vnde quæso factum est, vt cùm
 Deus omnes æquè improbos in sensu composito,
 velit esse in posterum probos, talesque vt sint
 improbi tantùm in sensu diuiso, hoc est, vt qui
 fuerant pariter improbi, non iam improbi sint,
 sed habeant, vt loquitur Tilenus *occultissima me-*
rita: Vnde fit, inquam, vt hæc Dei voluntas in his
 potiùs, quàm in illis impleatur. Hîc excipit Tile-
 nus, *hominem nouis gratiæ viribus instructũ posse vti,*
aut non vti gratia. (Nihil ad rem) neque tamen
 exponit quæ sint hæc nouæ gratiæ vires, & in quo
 sitæ. Num in naturæ viribus? at hæc Pelagij
 hæresis

§. 2.

§. 3.

hæresis fuit. Num in Euangelij prædicatione? Hæc item Pelagij hæresis fuit. Num in illuminatione internâ? at illa omnibus non obringit, cum Euangelium multis stultitia esse videatur. Sed hæc mitto, illud quæro, si Deus pariter vult omnes vti naturæ viribus rectè, vti rectè Euangelij prædicatione, vti internâ illuminatione rectè, vti rectè gratiâ, cur non sequitur idè in omnibus euentus? *Hominū*, inquit, *vitio id fit*. Omnino rectè. Sed iam iterum quæro, velitne Deus vitium id corrigi? Si respondeat Tilenus Deum id non voluisse pariter in omnibus, affecutus sum quod volo. Si autem vult parem Dei voluntatè, non habuisse euentum parem, iterum quæro. Num imbecillitate, aut incogitantia, aut ignoratione, aut denique voluntate Dei factum sit, vt quæ Dei voluntas par fuit, ea exitum habuerit disparem? Non est imbecillitate vllâ factum profectò, non incogitantia, non ignoratione, non voluntate etiam, pugnant enim ista, vt quæ Deus pariter voluit, ea non voluerit pariter. Hic verò excipit Tilenus, vt miles à Duce acceptum gladium, vel stringit in hostem si strenuus, vel si ignauus est, sinit hebescere: sic hominem vel vti gratiâ, si bonus; vel non vti, si non est bonus. Itaque gladius vt non facit strenuum, sed datur strenuo, Gratia non facit bonos, sed bonis indulgetur: id quod Tilenus fortasse, qui occultissima merita gratiæ præstruit, dictu durum haud videbitur, mihi dictu horrendum videtur. Sed quando is, hoc, quicquid est, adèd facile concoquit, quæro iterum, An velit pariter Deus omnes esse Bonos & strenuos milites, qui gratiâ veluti gladio pariter vtantur? an verò alios ita demum velit esse bonos, vt tamen haud decernat id fore, alios verò ita velit esse bonos, vt id fore decernat? an verò neminem decernat fore Virum bonum, sed iubeat tantum & hortetur, idque velit hætenus duntaxat: Si prius vult, mea est sententia: si posterius, obueniet mortalibus, Deo non decernente, res præstâtissima, Pietas & Virtus. Diuinam voluntatem Ego quidem distribueram, in eam quâ Deus aliquid statuit, (hac voluntate dixi Deum quorundam tantum velle Conuersionem) & in eam qua vel Deus aliquid simpliciter præscribit, (quomodo Abrahamum iussit filium immolare,) vel qua non modò aliquid simpliciter præcipit, verum etiam insuper præcepto delectatur, (hac voluntate dixi Deum velle omnium conuersionem.) Hic Tilenus exclamat, *O iecur Theologi!* si esset inter disputandum exclamandi locus, Ego vicissim exclamarem, *O grauitatem, ô moderationem, ô mansuetudinem viri iam senescentis, Viri Theologi, Viti Christiani!* Sed ad rem. Cedo, quid in hac voluntatis diuinæ distinctione desideret Tilenus? Num igitur (inquit) *qua Deus præcipit ea vult carere effectu?* Minimè verò, inquam: Sed ea tamen non constituit ac decernit continuò habere effectum, habitura procul dubio si decerneret: quod tamen vt plerumque haud euenire ipsa experientia apertè testatur. Neque verò Ego vnquam existimaui (vt facit me excipientem Tilenus) Deum haud aliter pœnitentiam exigere, quàm quo patet ab Abrahamo vt filium immolaret postulauit. Sed cum voluntatem Dei distinxissem in decernentem ac præcipientem: hanc rursus distinxi in eam quâ Deus præcipit etiam id quo non delectatur, (atque huius voluntatis exemplum at-

tuli præceptum datum Abrahamo de filio immolando;) & in eam quâ Deus id præcipit, quo mirificè delectatur, quamuis id non decernat: quo modo vult omnium hominum conuersionem, quamuis eam in omnibus efficere non statuat, ac decernat. At sic, (inquit) *statuentur in Deo dua contradictoria voluntates, vt videlicet Decernente voluntate, velit paucos seruari* (dicendum erat, *conuerti*. Nam salutis alia, conuersionis alia ratio est) *Præcipientem, omnes*. Nequaquam verò; non sunt enim iidem subiecti termini (vt loquuntur) quos legitima contradictio requirit, voluntas decernens & præcipientis: Illa, circa quemlibet euentum versatur. Ista, circa officium creaturæ, non quidem sub euentus, sed sub debiti boni ratione. Sed iam audiamus Tilenum magni nominis Theologum, nos tamquam de superiori loco docentem. *Quin potius* (inquit) *ea vnum distinctione, quam ipsa voluntatis diuina natura, eiusque obiecta postulant? Sunt quædam* (inquit) *qua Deus ipse facit, sunt quæ à nobis vult fieri: illa nūquam carere effectu, ista sapissimè. Quæ Deus ipse vult facere, ea nobis nō aperit semper, quæ à nobis vult fieri, ea semper exponit ac præcipit. Serid vult vt peccator resipiscat & credat &c. Quid ego audio? Noua ne hæc distinctio, an verò eadem illa (verbis paulum mutatis) quam Tilenus à me adhibitam modò reprehendit? Profectò eadem est: Is Deo tribuit voluntatem, qua vult facere: (Hæc voluntas est decernens,) & voluntatem quâ vult ab homine præstari officium; hæc voluntas est præcipientis: Nunquid hæc duæ voluntates contradictoriæ sunt? Nam serid quidem vult vt peccator resipiscat, nunquid etiam serid id decernit? Num & serid statuit ipse facere vt omnes indiscriminatim resipiscant? Placet id Tilenus? At inquiet fortasse Tilenus Deus nemini id decernit. Non vult igitur id, inquam, voluntate decernente, tantum vult præcipientem: Itaque diuersa in Deo est voluntas præcipientis & decernens: Neque verò idcirco statuendæ sunt contradictoriæ in Deo voluntates. Cæterum (quantumuis id Tilenus non placeat) quibusdam hominibus certè, non modò præscribit Deus pœnitentiam, vt officium, verum etiam decernit vt euentum: non est enim credibile, tam singularem euentum Deo non decernente, tantum verò iubente, sequi: Deo, inquam, à quo omnes omnium rerum exitus & euentus dependent. Porro, vt videtur, minus commodè expressa est Tileni distinctio: Et si enim Deus quicquid facit, idem decernit, non tamen quicquid decernit, id ipsum continuò facit: Vnde quædam Deus dicitur permittere, quæ scilicet ipse nec facit, nec iubet fieri, fieri rariùm sinit cerro consilio, & facta moderatur. Quæ postremò de quodam è Patribus Dordracenis hic adjicit, missa facio; nam & eam calumniam ego iam sæpe depuli: Præterea verò nihil facit ad causam, quid hic vel ille dixerit. Sed solenne est Tilenus saragere qui me cum nostris committat: Scilicet vt inuidiam mihi conflet: id quod hætenus satis infelici successu tentauit, credo etiam tentaturus est.*

AD TERTIAM SECTIONEM.

Quoniam verò obieceram ipsius sententiam conspirare cum dogmate Pontificiorum de

Merito id studet primo loco tertiâ sectione amoliri, neque verò vel refellit, vel etiam conatur eas refellere rationes, quibus id euici, tantùm leuiter quoddam vocabulum à me vsurpatum carpit, & me facit à Britannis Theologis dissentientem. De vtroque videamus. Cùm dixissem à Christo dignos vocari iam conuersos, adieci rationem, alioqui fore quandam in homine impœnitente dignitatem. *Dicendum* (inquit) *erat in homine non conuerso.* Dixeram inseri, debueram gladium dicere: Certè, quandoquidem impœnitentem opposui conuerso, impœnitens mihi est adultus quicunque non est conuersus. Sed age ne de verbis litigemus. Dixerim aliquam fore dignitatem in homine non conuerso. Hoc non displicet Tilenò? dat igitur locum merito de congruo. Certè hîc captus est. At verò *Theologi Britanni distinguunt antecedentem ad conuersionem, ab ipsâ conuersione, atque in hijs numerant notitiam diuinæ voluntatis, timorem pœnæ, spem aliquam veniæ.* Quid tum postea? Ideòne hæc voluerit omnem gratiæ lucem præcedere? aut hæc requirere Deum tantùm, non item peccatorem ita afficere vt hæc præsteret? aut hæc inter occultissima merita quæ fidem præcedant numeranda censuerunt? Nequaquam verò certè. Equidem ingenuè fateor, Deum sæpenumerò paulatim & pedetentim conuersionem suorum promouere, nunquam tamen dederim vllum esse, quem peccati pœniteat, qui idem non sit conuersus: Quod affirmat Tilenus. *Est enim* (inquit) *nullus impœnitens est conuersus, non tamen omninò pœnitens est conuersus.* Nam quid obsecro aliud est pœnitentiâ quàm conuersio? Certè quæ vox Hebræa (תשובה) pœnitentiâ, eadem conuersionem notat. Interim tenendum est conuersionis esse quosdam gradus, à quorum primo ad secundum, atque ita deinceps ad vltiores deuenitur. Argumêto illud sit, *conuerte me Domine, & conuertar.* Quæ vox hominis est partim conuersi, partim etiam conuertendi. Itaque antecedentia ad conuersionem, priores conuersionis gradus dici possint haud absurdè; ij præsertim qui iis qui quadamtenus progressi, cum his qui vltà prodire sunt communes: Inde tamen non fit, vt Deo illa qualiacunque rudimenta pietatis, non debeant in solidum accepta referri. Deinde reprehendit quod dixeram, conuersos dici posse oues perditas, *non enim* (inquit) *idem perditus est, & inuentus:* tum ait, *se edoctum ab Ezechiele.* Oues perditas esse non quatenus requiruntur, & eripiuntur periculo, sed quatenus dispersæ. Denique monet, aliud esse liberationem implorare, aliud obtinuisse atq; id me iubet satis superciliosè à popularibus meis discere. Respondeo ad singula. Profectò, idem non est perditus & inuentus, at tamen in hoc genere inuentus non est, qui non fuerat perditus. Oues Ezechielii dispersæ requiruntur, & eripiuntur periculo: Ergo, inquam, qui requiruntur & eripiuntur periculo, oues perditæ dici queant. Deinde Tilenus dum ait, *aliud esse liberationem implorare aliud obtinuisse* ipse suam diluit reprehensionem: Nam vt qui implorat liberationem quam nondum obtinuit, iam quodam modo liberatus est (vt pote qui spiritu precum & fidei donatus sit, sine quâ frustra preces concipiuntur) sic etiam quodammodo ouis est, & quidem ouis perditæ. In hoc genere conuersorum dixi esse illas oues perditas, quas Christus dignos vocat: Verba mea fuere, *gemebant & suspira-*

bant redemptionem, & anhelabant ad tantam gratia cognitionem, cuius notitiam claram nondum habuerant. Cæterum quæro, num Christus qui se proficetur missum duntaxat ad perditas oues domus Israël, dignos tantum notet? quæro etiam, num oues illæ quarum meminit Ezechiel, dignæ fuere quæ requirerentur? Vtrumque quæro. Nam Tilenus dum vult tueri dignos illos nondum fuisse conuersos, contendit eos fuisse oues perditas, ad quas solas Christus fuerit missus: missus ergo, inquam, fuerit tantum ad dignos: atqui Christi vox est *non veni vt seruarem iustos, sed vt vocarem in iustos ad pœnitentiâ.* Tum, dum vult efficere dignos illos non fuisse conuersos, sed perditos, ait eos fuisse ex eorum genere quas Ezechiel *dispersas* vocat, quæque adeo dignæ fuerint. Atqui inter eas oues perditas quas describit Ezechiel, immane quantum est discrimen, nam ex iis sunt quæ cornu petant, sunt quæ sunt mansuetae & mites. Existimat Tilenus *mansuetas & mites* esse oues quæ nondum sunt conuersæ, aut verò dignas eas esse quæ cornu petant? Quod si id non existimat, quid prohibet conuersum eundem duci *ouem perditam*? Queritur denique eadem sectione, se à me iniuriâ reprehensum quod collegisset *non aptius Berœenses (si nihil egerint) vocari generosiores, quàm si quis mortuum excitatum vocet generosiores mortuo non excitato.* Id ego quidem refutauî iis rationibus, quæ cùm à me in superiori responsione allatæ sint, hîc non sunt repetendæ. Tilenum eo nomine nequaquam reprehendi, aliud erat: Illud scilicet abominatus sum quod illi absurdum videretur, vt tota laus, excitantis à morte peccati, nulla esset excitati. Iam quæ id diluit quæso? *Lucas* (inquit) *dixit Berœenses generosiores.* Collige, ergo Lucas noluit totam laudem esse excitantis Dei. Egregia verò collectio! Dei opera laudantur, tota igitur laus non est Deo in solidum tribuenda, sed ita partienda; nimirum vt creatori deunx, creaturæ (altem vnciam pro ratâ parte, assignetur: aut verò ita vt æquilibrij quidem laus sit Dei, propensionis verò in meliorem partem, potius quàm in deteriore, gloria creaturæ propria sit. Siccine placet colligere: Interim tamen nego laudati creaturam quatenus Deum refert, sed ea laude cuius argumentum à Deo est (vt ita loquar) ex asse.

AD QVARTAM SECTIONEM.

QVARTÂ SECTIONE exagitat quod ei objicienti Deum fore peccati & exitij causam, siquidem non indulget omnibus eam gratiam, sine qua non potest non peccati, responderam, Minime id sequi, propterea quod ea necessitas peccandi, nihil aliud sit quàm vehemens quidam atque irreuocabilis ad peccandum impetus, qui inhiberi aut sisti nisi ope diuinâ non possit, Neque verò idcirco excusationem mereatur, cùm non sit inuoluntaria, sed spontanea quædam necessitas. Cuius sententiæ Augustinum authorem sum secutus: Is igitur sic ait, Verùm hæc pars generis humani (nota PARS) cui liberationem Deus renumque promisit æternum, numquid meritis operum suorum (vbi iam sunt occultissima merita) reparari potest? (nota potest) absit. Quid enim operari potest perditus, nisi quantum (nota, quantum)

55 quantum (facit liberatus? nunquid libero voluntatis arbitrio? & hoc absit. Nam libero arbitrio
 56 malè vtens homo, & se perdidit & ipsum: Sicut
 57 enim qui se occidit, vtique viuendo se occidit,
 58 sed se occidendo non viuunt, nec seipsum resuscitare potest, ità cum libero peccaretur arbitrio, vi-
 59 ctore peccato amissum est. At, inquit Tilenus, saltem sic Deus statuitur actū negatiuo causæ peccati. At
 §.1. verò, inquam, fieri id nulla ratione potest, cum hic Dei actus negatiuus nihil aliud sit, quàm non tollere è medio peccatum, quod Deus posset, si quidem id decreuisset. Nunquid peccati malignitatem non è medio tollere, non inhibere, sed in ordinem cogere, Deum facit authorem peccati? Splendida blasphemia est, si sic statuit Tilenus. Atqui ego nullum alium actum Deo tribuo circa peccatum, quàm peccatum est, quam quo permittitur, quoque eius modus describitur, ac definitur, & denique, res tam inordinata ordinatur: Quem actum qui Deo adimit, idem Deo Prouidentiam detrahat necesse est. Dixeram prætereà pari incommodo vrgeri eius sententiam: Etenim is fatetur omnium voluntatem non flecti, neque tolli posse peccatum, nisi prauitas illa voluntatis emendetur: Porro, Emendationis author est Deus, qui facit in nobis velle & perficere. Id verò nõ perficitur à Deo in omnibus. Respondet inter contumeliosissima conuitia, Deum non operari irresistibiliter, sed resistibiliter. Hic iam non dicam id ab eo dici, quod à me multoties confutatum est, ab eo nondum probatum. Aliud dicam quod Tilenum vrgeat vehementius. Si Deus author peccati statuitur à nobis, id sit vel ob rationem agendi quam sequitur (nobis authoribus) in iis qui conuertuntur, vel ob eam quam sequitur in iis qui pertinaciter resistunt. At prius illud dici non potest, quo pacto enim iis peccandi author Deus esse possit, in quibus peccati vim infringit sensim, & denique abolet? Neque verò ex nostra sententia sequitur posterius, nempe vt statuatur author peccati ob eum agendi modum, quem (nostri quidem sententiâ) adhibet in reprobis, atque iis qui pertinaciter resistunt, ni pari ratione sequatur idem absurdum Tileni sententiam: Enimverò hac in parte inter nos & Tilenum consensus est: nam vt is Deum agnoscit in reprobis agere irresistibiliter, sic nos etiam sentimus. Itaque vel non premitur illo graui incommodo [quod nobis objicit Tilenus] hæc nostra sententia, vel si eo premirur, pariter laborat sententia Tileni [quæ hic, inquam, eadem est quæ nostra] id quod erat demonstrandum. Nec facit ad rem quod responderet Tilenus fieri id hominum vitio, quod resistant Deo: Est enim & illa nostra sententia, toties exposita, toties repetita, inculcata, demonstrata: in eoque humani cordis dritiem detestamur, quæ tanta sit vt tantisper resistat Deo donec is singulari quadam ac præcipua ratione vim in ea edomandâ Spiritus; & verbi sui exerat. Neque verò ideò negamus Deum seridè velle, omnium omninò hominum conuersionem, tantùm negamus Deum eam rem ita velle, vt continuo decernat euentutam. Vbi est [inquit Augustinus] illa omnipotentia quæ in cælo & in terra omnia quæ voluit fecit, si colligere filios Hierusalem voluit, & non facit? an potius & illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit? Sed eâ quoque volente colligere filios eius, col-

legit ipse quos voluit, quia in cælo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit (voluntate nempe decernente) sed omnia quæcunque voluit fecit. Quis porro tam desipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, in bonum non posse conuertere? sed cum facit, per misericordiam facit: cum autem non facit, per iudicium non facit. Eligat iam Tilenus vtrum malit statueret Deum decreuisse omnium conuersionem, an, Deum non decreuisse omnium Conuersionem: alterutrum velit necesse est; vtrumuis autem velit, effugere haud potest. Etenim si statuatur Deum decreuisse omnium conuersionem, aut omnes necesse est conuerti, aut Dei consilium, euentu cassum, reddi irritum: si vero non vult Deum omnium decreuisse conuersionem (quod ego pariter nolo) cur eam mihi exprobrat, cur suggillat & vexat sententiam in qua ipse est? Nam inuidiæ plurimum fortasse, coloris certè parum habet, quod toties repetit, Deum propriè ea non velle, quæ non facit ipse: Si quidem eiusmodi est hominis pœnitentia, vt fieri nequeat nisi Deo solo in solidum operante: Quod enim eiusmodi est pœnitentia, creaturæ vitium est, nempe homo animalis non capit ea quæ sunt Dei, neque verò potest capere, & c. affectus carnis inimicitia est aduersus Deum, & c. sine me nil potestis facere. Delinat quæso Tilenus inuidiam facere veritati. Nihil potest homo certè in hoc genere, at suo vitio nihil potest: Imò hoc ipsum quod nil potest nisi reluctari & obniti, (vt supra dixi) vitium & peccatum est. Nemo potest venire ad me, nisi Pater trahat eum. Obsecro te Tilene, ideò non excusandi sumus: id eone voluntati Dei, non nobis adscribendum, si minus venimus, quodque nemo possit venire ad Christum, nisi Pater trahat eum? aut verò id eone quod Pater omnes promiscuè non trahat, censendum nolle Patrem vt veniant omnes? Profectò, fidei causa est. Deus, incredulitas humana nisi operante Deo depelli haud potest, soloque Deo operante depellitur: attamen vt Sol lucis, non itidem tenebrarum causa perhibetur, tametsi eius solâ vi tenebræ pellantur, sic fidei author est Deus, incredulitatis non est author, etsi solus possit incredulitatem in fidem commutare. Iam quod eadem Sectione ait me nihil præuium in homine agnoscere: calumnia est. Agnosco enim etiam in incredulis præuia quædam, sed ea Deo autori omni boni ascribo. Quæ hæc inuidia est, Deum agnoscere & prædicare in solidum omni boni authorem? Patior verò libenter laudari fidem, culpam incredulitatem, contra quam quod Tilenus mihi affingit: Mihi tamen haud placet vt perinde fidei virtus hominis arbitrio, ac incredulitatis vitium tribuatur. Hic vero quærit Tilenus quæ sit ratio, cur perspecta fides Centurionis Christo admirationem mouerit; Siquidem eam fidem vi irresistibili ipse per omnipotentiam effecit? mihi que exprobrat quod cauillatiunculam quæ nunc primùm vsus est non antehac diluerim. At ego iam certè hoc quicquid est facile diluam; Christus quæ Deus est, nil propriè miratur; quæ homo miratur quicquid miratur. Porro quæ Deus est, efficit; quæ homo est, si id author non est: quæ homo, miratus est quod fecit quæ Deus. Nam quæ sunt rara & eximia, etsi maxime Deum habeant authorem; maximam pariter

Ibidem.

Ibid.

Ibidem.

Merito: id studet primo loco tertiâ sectione amoliri, neque verò vel refellit, vel etiam conatur eas refellere rationes, quibus id euici, tantùm leuiter quoddam vocabulum à me vsurpatum carpit, & me facit à Britannis Theologis dissentientem. De utroque videamus. Cùm dixissem à Christo dignos vocari iam conuersos, adieci rationem, alioqui fore quandam in homine impœnitente dignitatem. *Dicendum* (inquit) *erat in homine non conuerso*. Dixeram ensem, debueram gladium dicere: Certè, quandoquidem impœnitentem opposui conuerso, impœnitens mihi est adustus quicunque non est conuersus. Sed age ne de verbis litigemus. Dixerim aliquam fore dignitatem in homine non conuerso. Hoc non displicet Tilenus: dat igitur locum merito de congruo. Certè hîc captus est. At verò *Theologi Britanni distinguunt antecedanea ad conuersionem, ab ipsâ conuersione, atque in his numerant notitiam diuinae voluntatis, timorem pœnitentiae, aliamque veniam*. Quid tum postea? Ideòne hæc voluerunt omnem gratiæ lucem præcedere? aut hæc requirere Deum tantùm, non item peccatorem ita efficere vt hæc præstet? aut hæc inter *occulissima merita* quæ fidem præcedant numeranda censuerunt? Nequaquam verò certè. Equidem ingenuè fateor, Deum sæpenumerò paulatim & pedetentim conuersionem suorum promouere, nunquam tamen dederim vllum esse, quem peccati pœniteat, qui idem non sit conuersus: Quod affirmat Tilenus. *Et si enim* (inquit) *nullus impœnitens est conuersus, non tamen omni pœnitens est conuersus*. Nam quid obsecro aliud est pœnitentia quàm conuersio? Certè quæ vox Hebræa (תשובה) pœnitentiam, eadem conuersionem notat. Interim tenendum est conuersionis esse quosdam gradus, à quorum primo ad secundum, atque ita deinceps ad vltiores deuenitur. Argumèto illud sit, *conuerte me Domine, & conuertar*. Quæ vox hominis est partim conuersi, partim etiam conuertendi. Itaque antecedanea ad conuersionem, priores conuersionis gradus dici possint haud absurdè; ij præsertim qui iis qui quadamtenus progressi, cum his qui vltà prodire sunt communes: Inde tamen non fit, vt Deo illa qualiacunque rudimenta pietatis, non debeant in solidum accepta referri. Deinde reprehendit quod dixeram, conuersos dici posse oues perditas, *non enim* (inquit) *idem perditus est, & inuentus: tum ait, se edoctum ab Ezechiele*. Oues perditas esse non quatenus requiruntur, & eripiuntur periculo, sed quatenus dispersæ. Denique monet, aliud esse liberationem implorare, aliud obtinuisse atq; id me iubet satis superciliosè à popularibus meis discere. Respondeo ad singula. Profectò, idem non est perditus & inuentus, at tamen in hoc genere inuentus non est, qui non fuerat perditus. Oues Ezechielis dispersæ requiruntur, & eripiuntur periculo: Ergo, inquam, qui requiruntur & eripiuntur periculo, oues perditæ dici queant. Deinde Tilenus dum ait, *aliud esse liberationem implorare aliud obtinuisse* ipse suam diluit reprehensionem: Nam vt qui implorat liberationem quam nondum obtinuit, iam quodam modo liberatus est (vt pote qui spiritu precum & fidei donatus sit, sine quâ frustra preces concipiuntur) sic etiam quodammodo ouis est, & quidem ouis perditæ. In hoc genere conuersorum dixi esse illas oues perditas, quas Christus dignos vocat: Verba mea fuere, *gemebant & suspirabant*

redemptionem, & anhelabant ad tantæ gratiæ cognitionem, cuius notitiam claram nondum habuerant. Cæterum quæro, num Christus qui se proficetur missum duntaxat ad perditas oues domus Isaacis, dignostantum notet? quæro etiam, num oues illæ quarum meminit Ezechiel, digna fuere quæ requirerentur? Vtrumque quæro. Nam Tilenus dum vult tueri dignos illos nondum fuisse conuersos, contendit eos fuisse oues perditas, ad quas solas Christus fuerit missus: missus ergo, inquam, fuerit tantum ad dignos: atqui Christi vox est *non veni vt seruarem iustos, sed vt vocarem iniustos ad pœnitentiam*. Tum, dum vult efficere dignos illos non fuisse conuersos, sed perditos, ait eos fuisse ex equium genere quas Ezechiel *dispersas* vocat, quæque adeo digna fuerint. Atqui inter eas oues perditas quas describit Ezechiel, immane quantum est discrimen, nam ex iis sunt quæ cornu petant, sunt quæ sint mansuetæ & mites. Existimat Tilenus *mansuetas & mites* esse oues quæ nondum sunt conuersæ, aut verò dignas eas esse quæ cornu petant? Quod si id non existimat, quid prohibet conuersum eundem duci *ouem perditam*: Queritur denique eadem sectione, se à me iniuriâ reprehensum quod collegisset *non aptius Beræenses (si nihil egerint) vocari generosiores, quàm si quis mortuum excitatum vocet generosiores mortuo non excitato*. Id ego quidem refutavi iis rationibus, quæ cùm à me in superiori responsione allatæ sint, hîc non sunt repetendæ. Tilenus eo nomine nequaquam reprehendi, aliud erat: Illud scilicet abominatus sum quod illi absurdum videretur, vt tota laus, excitantis à morte peccati, nulla esset excitati. Iam quæ id diluit quæso? *Lucas* (inquit) *dixit Beræenses generosiores*. Collige, ergo Lucas noluit totam laudem esse excitatis Dei. Egregia verò collectio! Dei opera laudantur, tota igitur laus non est Deo in solidum tribuenda, sed ita partienda; nimirum vt creatori deum, creaturæ saltem vncia pro ratâ parte, assignetur: aut verò ita vt æquilibrij quidem laus sit Dei, propensionis verò in meliorem partem, potius quàm in deteriore, gloria creaturæ propria sit. Siccine placet colligere: Interim tamen non nego laudati creaturam quatenus Deum refert, sed ea laude cuius argumentum à Deo est (vt ita loquar) ex asse.

AD QVARTAM SECTIONEM.

Quartâ Sectione exagitat quod ei obijcienti Deum fore peccati & exitij causam, siquidem non indulget omnibus eam gratiam, sine qua non potest non peccari, responderam, Minimè id sequi, propterea quod ea necessitas peccandi, nihil aliud sit quàm vehemens quidam atque irreuocabilis ad peccandum impetus, qui inhiberi aut sisti nisi ope diuinâ non possit, Neque verò idcirco excusationem mereatur, cùm non sit inuoluntaria, sed spontanea quædam necessitas. Cuius sententiæ Augustinum authorem sum secutus: Is igitur sic ait, Verùm hæc pars generis humani (nota PARS) cui liberationem Deus regnumque promisit æternum, numquid meritis operum suorum (vbi iam sunt *occulissima merita*) reparari potest? (nota *potest*) absit. Quid enim operari potest perditus, nisi quantum (nota, quantum)

quantum (fuerit liberatus? nunquid libero voluntatis arbitrio? & hoc absit. Nam libero arbitrio malè vtens homo, & se perdidit & ipsum: Sicut enim qui se occidit, utique viuendo se occidit, sed se occidendo non viuunt, nec seipsum resuscitare potest, ità cum libero peccaretur arbitrio, vitore peccato amissum est. At, inquit Tilenus, saltem sic Deus statuitur actu negatiuo causa peccati. At verò, inquam, fieri id nulla ratione potest, cum hic Dei actus negatiuus nihil aliud sit, quàm non tollere è medio peccatum, quod Deus posset, si quidem id decreuisset. Nunquid peccati malignitatem non è medio tollere, non inhibere, sed in ordinem cogere, Deum facit authorem peccati? Splendida blasphemia est, si sic statuit Tilenus. Atqui ego nullum alium actum Deo tribuo circa peccatum, quàm peccatum est, quam quo permittitur, quoque eius modus circumscribitur, ac definitur, & denique, res tam inordinata ordinatur: Quem actum qui Deo adimit, idem Deo Prouidentiam detrahat necesse est. Dixeram prætereà pari incommodo virgeri eius sententiam: Etenim is fatetur omnium voluntateni non flecti, neque tolli posse peccatum, nisi prauitas illa voluntatis emendetur: Porrò, Emendationis author est Deus, qui facit in nobis velle & perficere. Id verò nõ perficitur à Deo in omnibus. Respondet inter contumeliosissima conuitia, Deum non operari irresistibiliter, sed resistibiliter. Hic iam non dicam id ab eo dici, quod à me multoties confutatum est, ab eo nondum probatum. Aliud dicam quod Tilenum virgeat vehementiùs. Si Deus author peccati statuitur à nobis, id fit vel ob rationem agendi quam sequitur (nobis authoribus) in iis qui conuertuntur, vel ob eam quam sequitur in iis qui pertinaciter resistunt. At prius illud dici non potest, quo pacto enim iis peccandi author Deus esse possit, in quibus peccati vim infringit sensim, & denique abolet? Neque verò ex nostra sententia sequitur posterius, nempe vt statuatur author peccati ob eum agendi modum, quem (nostrià quidem sententià) adhibet in reprobis, atque iis qui pertinaciter resistunt, ni pari ratione sequatur idem absurdum Tileni sententiam: Enimverò hac in parte inter nos & Tilenum consensus est: nam vt is Deum agnoscit in reprobis agere irresistibiliter, sic nos etiam sentimus. Itaque vel non premitur illo graui incommodo [quod nobis objicit Tilenus] hæc nostra sententia, vel si eo premitur, pariter laborat sententia Tileni [quæ hic, inquam, eadem est quæ nostra] id quod erat demonstrandum. Nec facit ad rem quod respondet Tilenus fieri id hominum vitio, quod resistant Deo: Est enim & illa nostra sententia, toties exposita, toties repetita, inculcata, demonstrata: in eoque humani cordis duritiem detestamur, quæ tanta sit vt tantisper resistat Deo donec is singulari quadam ac præcipua ratione vim in ea edomandâ Spiritus; & verbi sui exerat. Neque verò idè negamus Deum serio velle, omnium omninò hominum conuersionem, tantum negamus Deum eam rem ita velle, vt continuo decernat euentum. Vbi est [inquit Augustinus] illa omnipotentia quæ in cælo & in terra omnia quæ voluit fecit, si colligere filios Hierusalem voluit, & non facit? an potius & illa quidem filios suos ab ipso colligi noluit? Sed eà quoque volente colligere filios eius, col-

legit ipse quos voluit, quia in cælo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit (voluntate nempe decernente) sed omnia quæcunque voluit fecit. Quis porrò tam desipiat, vt dicat Deum malas hominum voluntates, quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, in bonum non posse conuerrere? sed cum facit, per misericordiam facit: cum autem non facit, per iudicium non facit. Eligat iam Tilenus vtrum malit statuerit Deum decreuisse omnium conuersionem, an, Deum non decreuisse omnium conuersionem: alterutrum velit necesse est; vtrumuis autem velit, effugere haud potest. Etenim si statuatur Deum decreuisse omnium conuersionem, aut omnes necesse est conuerti, aut Dei consilium, euentu cassum, reddi irritum: si verò non vult Deum omnium decreuisse conuersionem (quod ego pariter nolo) cur eam mihi exprobrat, cur suggillat & vexat sententiam in qua ipse est? Nam inuidiæ plurimum fortasse, coloris certè parum habet, quod toties repetit, Deum propriè ea non velle, qua non facit ipse: Si quidem eiusmodi est hominis pœnitentia, vt fieri nequeat nisi Deo solo in solidum operante: Quod enim eiusmodi est pœnitentia, creaturæ vitium est; nempe homo animalis non capit ea que sunt Dei, neque verò potest capere, & c. affectus carnis inimicitia est aduersus Deum, & c. sine me nil potestis facere. Desinat quæso Tilenus inuidiam facere veritati. Nihil potest homo certè in hoc genere, at suo vitio nihil potest: Imò hoc ipsum quod nil potest nisi reluctari & obniti, (vt supra dixi) vitium & peccatum est. Nemo potest venire ad me, nisi Pater trahat eum. Obsecro te Tilene, idè non excusandi sumus? idèone voluntati Dei, non nobis adscribendum, si minus venimus; quodque nemo possit venire ad Christum, nisi Pater trahat eum? aut verò idèone quod Pater omnes promiscuè non trahat, censendum nolle Patrem vt veniant omnes? Profectò, fidei causa est Deus, incredulitas humana nisi operante Deo depelli haud potest, soloque Deo operante depellitur: atamen vt Sol lucis, non itidem tenebrarum causa perhibetur, tamen si eius solâ vi tenebræ pellantur, sic fidei author est Deus, incredulitatis non est author, etsi solus possit incredulitatem in fidem commutare. Jam quod eadem Sectione ait, me nihil prauum in homine agnoscere: calumnia est. Agnosco enim etiam in incredulis præuia quædam, sed ea Deo auctori omni boni ascribo. Quæ hæc inuidia est, Deum agnoscere & prædicare in solidum omni boni auctorem? Patior verò libenter laudari, fidem, culpam incredulitatem, contra quam quod Tilenus mihi affingit: Mihi tamen haud placet vt perinde fidei virtus hominis arbitrio, ac incredulitatis vitium tribuatur. Hic vero quærit Tilenus quæ sit ratio, cur perspecta fides Centurionis Christo admirationem mouerit; Siquidem eam fidem vi irresistibili ipse per omnipotentiam effecit? mihi que exprobrat quod caullatiunculam quæ nunc primùm vsus est non antehac diluerim. At ego iam certè hoc quicquid est facile diluam; Christus quæ Deus est, nil propriè miratur; quæ homo, miratur quicquid miratur. Porrò quæ Deus est, efficit; quæ homo est, fides auctor non est: quæ homo, miratus est quod fecit quæ Deus. Nam quæ sunt rasa & eximia, etsi maxime Deum habeant auctorem; maximam patiuntur

Ibidem.

Ibid.

Ibidem.

admirationem. Miramur sapientiam Salomonis, miramur splendorem & magnitudinem solis, & miramur citra errorem, citra peccatum: neque verò interim aut Salomonem sapientie sibi authorem, aut solem magnitudinis & splendoris bitramur. Cavillati sunt olim Manichæi Veteris Testamenti Deum, esse eundem admiratorem operis, & conscium & authorem, quod scriptum sit, & vidit Deus lucem quia bonum est: Augustinus eam cavillationem ita diluit, ut Christum (quem pro Deo Manichæi agnoscebant) prolato hoc eodem loco ex Novo Testamento, contendat admiratum quam ipse effecerat fidem. Sed operæ pretium est ipsum audire disputantem Augustinum: Quamquam enim (inquit) plurimum inter sit, utrum videat aliquis quia bonum est, an etiam miretur: in hoc tamen nonnulla est similitudo, quia etiam Iesus lucem fidei miratus est, quam in corde illius Centurionis ipse fecerat, qui verum est lumen quod illuminat omnem hominem venientem in mundum. Quem possit certe aliquis impius Paganus ita calumniari & reprehendere in Evangelio, sicut Deum Faustus in Veteri Testamento. Ceterum, quæsiueram si Deus nemini salutarem gratiam indulgisset, num continuò causa foret Deus peccati & exitij? Quærendi ratio fuit, quod Tileni hypothesis sit, Deum fore peccati authorem si ea non faciat, quibus sit ut peccatum enitari possit. Vnde efficitur, cum fatente Tileni sine gratia peccatum sit inevitabile, Deum nisi gratiam indulgeat, fore ex eius hypothesis peccati authorem: Cum verò pugnet cum Dei natura ut sit author peccati, pugnet item (ita se res habeat) cum Dei natura (quod absurdum est) ut gratiam non indugeat; quam nisi indulgeat, peccati (ex hypothesis) author fuerit, quippe cum necessaria sit ad liberationem à peccato. Quid ad hanc quæstionem respondet Tilenus hoc nempe; homini, ni Deus novum gratia sædus pepigisset, necessarium fuisse pereundum. Iam verò necessarium consequens, omnino præstruit antecedens necessarium: Exitij verò antecedens peccatum est; Itaque si necessarium homini pereundum fuit (ni intercessisset gratia) peccavisset item, aut (ut magis proprie dicam) perstitisset in peccato necessarium, nisi gratia intercessisset. Sic nectit nodum Tilenus non solvit: sibi verò nectit, nobis non modò non nectit, sed solvit etiam: Sic enim probat nostram sententiam, peccandi necessitatem cum peccato minimè pugnare. Deinde ait hominem se in eam perniciem contempsisse. At non iam quæritur, unde orta sit ista pernicietas, quæ peccandi necessitatem sequitur, sed an sit vlla: fatemur quidem vltro eam primi parentis lapsu inuectam: etiam id docent magni illi Viri (quos per inhumanam & intolerandam contumeliam, omnes iam (vno excepto) sæculi laboribus defunctos, in cælum receptos, apud Christum degentes, illius ἡρώματα Heroas vocat, quibusque aded ac si totidem essent Epicuri, κρητὰς δόξας tribuit) qui si dum student asserere divinam providentiam (quam ne mali quidem initium subterfugere potest) paulò durius sunt locuti, potuit id (& verò debuit) benignâ interpretatione emolliri, vel excusari etiam; ut admissum, dum cavendo ne Deus rerum humanarum vel oscitans, vel otiosus inspector habeatur, velut in diversam partem tendunt acnùs; quod iis qui æquo calidiùs hostem inse-

quantur, solet contingere. Dixeram etiam sequi dogma Tileni gratiam salutarem homini esse noxiam & perniciosam; fatetur enim Tilenus sine gratia fieri non posse ut homo non peccet: idem ait, neminem iure puniri, si ita peccet ut non possit non peccare. Ergo (inquam) nisi accedat gratia, qua fit tantum ut possimus non peccare, non verò fit continuò ut non peccemus, nulla à iusto & bono Deo pœna metuenda est. At verò iam antecedente gratiâ, metuenda est, utpote quæ non euentum, sed tantum vires ad sanctè vivendum præter. Istud à me obiectum, nulla quidem prolata ratione (neque enim poterat) sed conuitiis tamen studet amoliri: nam mihi oscitantiam, ἀσθένειαν, cerebrum odio aduersus sanam doctrinam perturbatum obiecit. Haud dubiè hæc mea interrogatio non pupugit modò hominem, sed grauissimè vulneravit: Non enim irascitur solum, sed multò vehementiùs affici videtur. Sed quid tandem strenuè conuitiando respondet? Gratia ait acceptum ferendum, quod homini post lapsum relicta sit quædam imaginis Dei particula. Quæro iam primò hominis nomine quid intelligat? num Adami personam, an verò potius genus humanum? Si personam intelliget Adami, si nil aliud esset, discedit à quæstione. Sin etiam posteros Adami intelligat, siue vniuersum genus humanum, recurrit eadem difficultas: quæro enim, an sine illâ particulâ imaginis diuinæ peccatum possit evitari? Si id mihi concedit, concedit gratiam non fuisse necessariam, nisi fortè ut facilius lex impleatur, quæ fuit olim Pelagij sententia, teste Augustino libr. 1. de gratia Christi contra Pelag. & Cælest. cap. 6. & cap. 7. Si negat sine gratia peccatum posse tolli, eodem reuoluimur, gratia fuerit damnoxa & noxia, quippe effecit ut pœnæ locus sit, qui nullus fuisset nisi ea accessisset, sine qua homines non potuissent non peccare, idèdque nec affici pœnâ, quæ iusta scilicet haud est, ubi peccandi necessitas est. Taceo interim hoc loco quod reliquias primigeniæ lucis, quam naturæ lucem vocant cum gratia confundit, Pelagium scilicet authorem secutus apud August. lib. de natura & gratia cap. 10. & 11. Non enim libet digredi.

AD QUINTAM SECTIONEM.

Quintâ sectione indignatur se à me inconstantie & impietatis insinuatam, quod Deo potentiam tribueret quæ non esset eadem omnipotentia. Ac impietatis ego quidem certè Tilenum non accusavi, inconstantiam ei obieci: Id verò feci, ut mihi quidem videbatur, iure. Pœnitentiam Tilenus vult esse à Deo: Iam & idem quicquid est à Deo, id esse à Dei potentia fatetur, Deique potentiam esse omnipotentiam, negat verò tamen pœnitentiam esse à Dei omnipotentia, quam haud negat scilicet esse à Dei potentia. Magna inconstantia est. Quid ad hoc Tilenus? Negat Deum agere quantâ vi posset agere, Collige. Deus non agit quantâ vi posset agere, ergo Deus non adhibet ad agendum omnipotentiam: si ita se res habet, profectò Deus nunquam adhibet omnipotentiam in agendo, numquam enim agit quantâ vi posset agere: Alioqui foret certè ut omnem in operibus suis consumeret potentiam, possetque illa tandem exhauriri. Eâ dem sectione exagitat,

Cont.
Faust.
Manich.
lib. 12.
cap. 13.

S. 2.

S. 4.

Ibidem.

S. 2.

S. 2.

exagitat, quod negatam continuò aboleri naturam voluntatis, si eam statuamus necessariò determinari: Id verò negatam prolato Christi & Angelorum exemplo, quorum voluntates si determinentur necessariò, non perierit tamen. Neque verò quicquam affert contrà, quod ego §.3. non iam pridem refutàrim. Nam quod ait, *libertatem voluntatis Angelorum in eo sitam, quod antequam se determinaret potius se non determinare.* Ut illud interim taceam, quod Angelorum voluntatem videtur velle fuisse aliquando suspensam, hæsisseque fluctuantem inter bonum & malum, quo nil dici potest absurdius: Aio sic non infringi vim instantiæ. Nam saltem hoc obtinui, olim Angelos vt libertate, sic voluntate præditos fuisse, nunc autem sublata libertate perierisse eorum voluntatem; quæ scilicet cum potestas libera sit, atque aded indeterminata, hanc habet veluti proprietatem essentialem: proindeque libertate ad vtrumlibet sublata, eam interire necesse est. At de Christo quid statuendum? Num & eius voluntas cum esset in terris, aliquando fuit in biuio inter bonum & malum constituta? Id verò iam non absurdum modò, sed & dictu impium est. Itaque hanc petitionem quia repellere non potuit, quodam veluti flexu corporis declinauit: ac ego cum de Christo hominè quæsiuissem, is de Deo respondit. *Dei voluntatem eiusmodi esse, vt se possit determinare, aut non determinare: At postquam semel determinata est, constans est & immota.* Nihil ad rem. Nam Dei voluntas vt refertur ad bonum & malum, non potest non determinari: nam nec bonum non amare, nec malum potest Deus non odisse. Nos autem de voluntate disputamus, quatenus ad bonum aut ad malum refertur. Denique quod ait *me statuere, voluntatem non secus in viatore, atque in comprehensore nobilitari,* idque magnoperè satagit refellere, frustra laborat; neque enim hæc mea sententia est: nam in modo nullum quidem agnosco discrimen, at in gradu summum agnosco. Siquidem tum in Viatore, tum in Comprehensore, in terrâ & in cælo determinatur voluntas, & quidem quoties determinatur ad bonum, ab intellectu determinatur: Hæc modi identitas est. At quia intellectus lumen in hac vitâ infinitis partibus exilius est, & inconstantius, quàm in vitâ futurâ, hinc fit vt & segnius, & inconstantius, infinitum quantum determinetur. Hoc gradus, discrimen est.

AD SEXTAM SECTIONEM.

Dixeram voluntatem determinari ab intellectu, neque verò dixeram id solum, sed confirmatam etiam ac communiueram cum ratione, tum etiam principis Philosophorum autoritate, idque feceram (quoad eius à me quidem fieri potuit) diligentissimè, omnemque aded exitum Tileno obseperam & concluderam. Is igitur initio sextæ Sectionis responsionem meam (quæ eius humanitas est) verbosam vocat: ac rationibus quas attuleram, & testimoniis Aristotelis dissimulatis, eandem cantilenam quam initio cecinit, hinc iterum canit. Ait quippe *voluntatem ipsi imperare rationi.* Iterum iam quæro,

hoc ne faciat voluntas obsecuta prius ipsa rationi? Id si verum est; ratio voluntatis interuentu imperatit rationi, ac voluntas à mente prius ipsa determinata rationi imperarit. Id quod neque meæ obest, neque Tileni causæ prædest; sic enim fiet vt mens voluntatem determinarit, atque ita demum determinata voluntas rationi imperarit. Quod si voluntas imperans rationi, ipsa prius à mente non fuit determinata, profectò nec fuetit eadem appetitus rationalis, ideoque nec voluntas, sed furor potius & beluinus impetus, qui que aded careat peccato: id quod vehementer absurdum est. Sed age, quid est hoc tandem quod ait, *se non negare simpliciter voluntatem determinari vltimo iudicio practico,* idem verò ait, *iudicium practicum esse in potestate voluntatis?* Profectò, vnum idemque ait & negat, iudicium determinat voluntatem, non iudicium voluntatem, sed iudicium voluntas determinat: pugnant ista profectò, pugnant inter se, vt quæ maximè. Nam quod ait *voluntatem sinere sibi persuaderi,* in eo errat primum, quod cum menti conveniat persuaderi, id voluntati tribuit, cuius flexus, persuasio dici nequit. Etenim persuasionis terminus est affirmatio aut negatio, assensio aut dissensio: Voluntas autem nec assentitur nec dissentit, neque enim sentit, multo minus affirmat aut negat, tantum fugit aut appetit. Deinde in eo errat, quod voluntatem ait *sinere sibi persuaderi,* quasi prius vellet, tum postquam iam voluit, sineret se velle: Nam illud *sinere sibi persuaderi,* quid aliud est, quàm sinere se adduci vt velit, id verò quid aliud sit quàm velle? Sic Philosophatus, nobilissimum Philosophum, maximèque procul dubiò & sanctissimum Virum B. Augustinum, in suas partes nititur pertrahere; Sanè quàm inuitos & reluctantes. Vtrumque audiamus seorsim suo loco testimonium dicentem. Priori loco ab eo productus est Aristoteles: eius verba Latinè versa sic habent. *Mens non mouet (inquit) sine appetitu, etenim voluntas appetitus est: quando autem mouetur secundum ratiocinationem, & secundum voluntatem mouetur.* Num sententiæ Tileni, quæ statuit voluntatem non determinari ab intellectu, hinc apparet (vt dicitur) vel vola, vel vestigium? Minimè verò. Nempe Philosophi consilium est ostendere, nullum esse animalis motum (qui quidem à mente fit) qui non idem sit ab appetitu: nam inquit *voluntas appetitus est:* quoties verò mouetur animal ratione, toties voluntate mouetur. Quid? hæc collectio bella videtur? Quoties animal iuxta rationem mouetur, toties voluntate mouetur: Ergo non ratio voluntati, sed imperat voluntas rationi. Imò verò potius sic demonstratur rationis ac voluntatis ad motum consensus & conspiratio. Nec animaduertit Tilenus eodem capite negare Aristotelem disertè; *aliud esse principium intellectus Practici, quàm id quod appetitur,* perspectum scilicet & diudicatum. Verba eius Latinè versa sic habent: *id cuius est appetitus, est principium intellectus.* Non dicit appetitum principium esse intellectus. At verò appetitus (inquit Philosophus) mouet præter rationem. Omnino: sed Appetitus hic à Philosopho, à voluntate distinguitur. Etenim eodem illo capite. Ideiò, inquit, *deliberandi vim non habet appetitus, quapropter aliquando vincit*

Ibidem.

Ibid.

§.2.

Lib. 3. de Anima, cap. 10.

voluntatem. Appetitus igitur qui vincit rationem, idem voluntatem vincit: Sic igitur non magis victa ratio fuerit quam voluntas; nisi enim vincatur ratio, mouebit; si moueat, mouebit voluntatem: si voluntatem mouerit, sit verò aptum organum, sequetur motus membrorum. Non enim voluntas & ratio communi motus specie, vt causæ sociæ monent, (authore Philosopho) sed mens mouet quidem, at non sine voluntate: sed neque voluntas sine mente mouet: quoties enim (vt iam ostendimus) fit motus præter rationem, toties etiam fit præter voluntatem. Quid igitur est? cùm appetitus mouet, peccatumne erit inuoluntarium? (etenim vincitur voluntas) aut verò erit id peccatum, cuius mens non fuerit particeps? Etenim peccatur etiam tum contra mentem, iudice Aristotele. Hic verò iam aperienda mihi est Aristotelis mens: Nempe mentem Aristoteles hoc capite rectam esse vult, *Omnis igitur (inquit) intellectus rectus est.* Et voluntatem vult sequi mentem, quandoquidem vult aliquando appetitum superare voluntatem, quod fit nunquam nisi cùm ratio superatur: Quod est iuxta illud Pauli. *Non facio quod volo, & facio quod non cognosco;* Pari ratione, ad cò ista sunt inter se conuicta & connexa. Certè Aristotelis sententia fuit, rationem per se quidem non errare, sed seductam tamen aliunde, errare; vnde sequitur voluntatis deprauatio: Enimverò appetitus idem *κινεῖ ὡς τὴν λογισμὸν, ἢ νικᾷ τὴν βούλησιν.* Quid? iamne probabit Tilenus aliter acceptum illud, *Omnis intellectus est rectus;* cùm manifestum sit sæpè intellectum errare. Secundò, producit B. Augustinum: Nempe is author est, sicubi ex duobus æqualiter animo & corpore affectis, conspectà ab utroque vnus corporis pulchritudine, vnus eorum ad voluptatem illicitam moueatur, alter verò non moueatur, causam aliam quærendam non esse extra voluntatem. At, inquam, Intellectus qui voluntatem mouet, non est aliquid extra voluntatem, quin voluntati inrimus est: Etenim (vt in scholis loquuntur) in definitione voluntatis ponitur intellectus practicus, definitur enim voluntas, *appetitus rationalis.* Noluit igitur Augustinus (vt arbitratur atque ei affingit Tilenus) voluntatem menti imperasse, vt iudicaret fruendum esse voluptate, sed imperasse loco motiux, quam vocant, vt exequeretur mentis consilium, & desiderium voluntatis. Cum enim voluntas sit extrinsecus peccandi proximum principium, eà semel impulsà, & permotà, nisi vel deest instrumentum, vel occasio, vel obiectum, sequitur continuò peccatum: Mentis consilio denuò non est opus ad peccatum patrandum. Verùm Augustinus sic locutus est. ob arctam illam, quam dixi, intellectus practici & voluntatis cognationem, quæ tanta est, vt Scaliger maximi nominis Philosophus non dubitarit affirmare *voluntatem esse intellectum extensum ad habendum aut faciendum id quod cognoscit.* In quo si errauit (errauit verò certè iudice quidem Aristotele, qui intellectum & voluntatē duos motores facit) errori causam dedit essentialis intellectus cum voluntate connexio, quam idem Aristoteles agnouit & clarè docuit Ethic. lib. 2. cap. 6. *ἅτι δὲ ὁ περ ἐν ὁμοίᾳ κατάρσις ἢ ἀπό φεσις, τῶν ἐν ὁρίξει δὴ ὡς ἢ φύγις, &* sub finem

eiusdem capitis, *δὴ*, inquit, *ἢ ὁρεπτικὸς ἢ ἐς ἢ πορο- εἶρησις, ἢ ὁρεξις διανοητικὴ ἢ ἢ τοιαύτη ἀρχὴ ἀνθρώπου.* Quid dici potuit apertius & significatius? Hæc etfi ita se habent, haud negarim tamen, voluntatem excitare sæpenumero, & veluti expergefacere sopitum intellectum: Sed cùm & hæc intellectus à voluntate profecta excitatio, sit ab antecedaneo quodam intellectus actu, quo voluntas ipsa impulsã, atq; incitata sit vt intellectū excitaret, aio primitus id imperium voluntatis cui mens paruit, ab ipsa mente esse profectum: Scilicet vnus mentis motus alium mentis motum excitat, vt fluctus fluctum tollit. Neque (vt contendit Tilenus verendum est ne sic Deus author peccati habeatur: Intellectus namque practicus non externi, sed interni principij rationem habet. At (inquit Tilenus) *est igitur Deus vt causa fidei per illuminationem, sic etiam incredulitatis per eiusdem negationem: Quod enim est causa adæquata affirmationis, eiusdem negatio siue absentia est causa negationis.* Hic habemus clarâ voce testantem Tilenū non posse statui Deum causam adæquatam omnis boni, ni pari ratione omnis mali author habeatur: Id quod execratione potius quam refutatione dignum est. Sanè vitium hominis à solo Deo corrigi potest, neque verò idèd Deus vitij quod non corrigit, causa existimandus est: Vt si Soli mens & summa inesset authoritas, nec vellet tamen tenebras ex opacitate terræ ortas dispellere, non continuò tenebrarum author dici iure possit. At verò, *vt affirmatio affirmationis, sic negatio negationis causa est.* Nam iam id ago vt ostendam quàm sit ambiguum & implicitum, quàm fallax & incertum hoc effatum; quorum alterum explicare, alterum possem facillè demonstrare. Id vnum iam ago, vt ostendam hîc locum id habere non posse. Enimverò iam inter nos quæritur, cur è duobus adultis equè improbis hic potius quàm ille illuminetur. Tilenus verò prolato hoc effato nititur estendere omninò consequēs esse, vt si Deus impertiendo viuificam illam & salutarem Spiritus & Euangelij sui lucem, causa est fidei & respicientiæ, non indulgendo eam lucem causa sit itidem incredulitatis & còtumaciæ. Quod vehementer absurdum est, cùm enim agatur de duobus adultis æquè improbis, quorum alteri hæc tanta lux denegatur, necesse est improbitatem præcedere hanc lucis denegationem: Porro, quod sequitur causa esse non potest illius quod præcedit, cùm omnis causæ hæc sit vis & ratio, vt effectum antecedar. Sanè Christus dum in terris ageret, cæcos curauit, mortuos excitauit: Nec est (vt opinor) quisquam aded mentis inops, vt inde velit colligere, Christi (vt ita loquar) *non curationem causam fuisse cæcitatatis, aut non excitationem causam fuisse mortis.* Iam verò si quis à me requirat vnde sit ista improbitas, absit à me, vt eam Deo authori adscribam: nempe subinde recurrit illud Apostoli. *Per vnum hominem peccatum in mundum ingressum est, ac per peccatum mors.* Atque vt in ordine causarum efficientium non est in infinitum retrogradiendum, sed subsistendum tandem in aliqua prima; sic etiam in ordine deficientium causarum idem in retrogradiendo modus seruandus est, subsistendumque in causarum deficientium primâ. Porro, Deus causa efficiens est, deficiens certè non est: quamuis possit siquidem id decerneret, ac ratum fixumque haberet,

Aristoteles lib. 3. de Anima. cap. 10. texte 50. & cap. 11. text. 57. Ibid. De Ciuitat. Dei. lib. 12. cap. 6.

Exercit. 107 §. 3.

§. 3.

Ibid.

Rom. 5. 12.

§. 4. haberet, deficientis causæ impetum vel inhibere, vel non inhibere, quorum alterum efficientia, alterum non efficientia, neutrum deficientia appellari vel potest, vel debet. Nec alia (quicquid dicitur Tileno) Geneuensis scholæ Theologia est.

AD SEPTIMAM SECTIONEM.

§. 1. Septimâ sectione iuueniliter mihi insultat, quod negarim voluntatem ab eo rectè statui finem appetere naturaliter, non autem liberè: Neque tam rationes, quibus subnixus id negavi, refellit, tantùm me iubet perquam contemptim adire Aristotelem cap. 3. lib. 3. Ethicorum. Ego verò totum id caput legi, relegi, & perlegi denique, neque quicquam in eo deprehendi, quod vel in speciem faueat causæ Tileni: At contra quod meæ faueat, statim initio capituli occurrit: Nempe Aristoteles ἐκείνου definit ἢ ἢ ἀρχὴ ἐν εἰδότητι καὶ κατ' ἐνάσα; Cùm ergo voluntas sit eiusmodi principium, circa quodcumque tandem obiectum versetur (τὸ ἐκείνου enim à voluntate nequit seungi) sequitur vt libertas à voluntate nequeat diuelli, vtpote quæ nihil aliud sit quàm ἐκείνου: Nam sophistarum fictitia & prodigiola libertas à me iam sæpè confutata est. Porro quod sit discrimen appetitus mediourum & finis nolim hîc repetere, cùm, id sit à me iam demonstratum, atque ita quidem demonstratum, vt Tilenus ad solitam dissimulationem fuerit redactus. Nam quod ait, hoc loco, perinde se habere voluntatem ad mediourum persecutionem, vt intellectus ad assensum conclusioni præstandum, & à me fuerat allatum, & pro me contra ipsum plurimum facit: Etenim, vt connectione principiorum cum conclusione deprehensâ, mens assensum suspendere & cohibere non potest, neque verò adhibere aut præbere eâ nondum deprehensâ: Sic planè voluntas, agnitâ mentis beneficio mediourum necessitate ad finem consequendum, non potest ea non appetere & persequi, pro modo agnitionis remissius aut incitatus. Atque hoc pacto concidit quod addit continuò, inuidiosè satis esse qui beatitudinem futuri seculi appetant, qui periculi tamen vitandi causâ abnegent Euangelium, quod eorum voluntas persuaderi sibi fuerit à ratione, paratam esse veniam apud Deum: Hos enim (inquit) puluillos Epicuri de græge porci nonnullis substernunt. Quæ Phariseorum, Montani, & Nouatiani olim aduersus Ecclesiam calumnia fuit. Profectò, qui Euangelij cognitione penitus imbuti sunt, norunt ad veniam & misericordiam sibi (si quando per infirmitatem lapsi sunt) aditum patere, neque de Dei gratia ideo esse desperandum: at tamen haud inde libidini carnis indulgendi ansam arripunt. Quid igitur (inquit Paulus) herobimus ne in peccato, vt gratia abundet? Absit. Misericordia (inquit Propheta) apud te vt timearis. Non spes veniæ sed desperatio impœnitentes facit. Paricalumniâ Tilenus in penultima responsione sententiam nostram de gratiæ efficacità & necessitate studuit grauare: dixit enim hoc demum pacto induci securitatem, si statuamus non modò initium, sed progressum etiam sanctitatis à solâ Dei gratiâ pendere. Quæ Pelagianorum, & vete-

rum Semi-Pelagianorum cauillatio fuit, quam Prosper piè sanè & egregiè refutauit carmine de ingratis.

*Si quid enim recti gerimus, Domine, auxiliante
Te gerimus: tu corda moues: tu vota petenti
Qua dare vis tribuis: seruans largita, creansq;
De meritis merita & cumulans tua dona coronas:
Non autem hoc curam minui, studiumq; resolu
Virtutum, aut opus ingenij torpere putandum est,
Quòd bona Sanctorum tua sunt: & quicquid in illis
Aut sanum aue validum est, de te viget: vt vi-
deatur.*

*Nil actura hominis, te cuncta gerente, voluntas:
Qua sine te quid agit? nisi quo procul exulet à te,
Præcipites semper calles, & deuia motu
Ingressura sunt: nisi fessam tu bone, & agram
Suscipias, referas, foueas, tuearis, honestes:
Tunc fiet cursus velox, oculique videntes,
Libera libertas, sapiens sapientia, iustum
Iudicium, & fortis virtus, & sana facultas.
Huius opis semper, Pater, indigeamus: ab ipsa
Prodeat arbitrium nostrum: nihil, hac sine sensus
Corporei possunt, opus vt seruire quiescat.
Et tua dum in nobis agitur, non nostra voluntas,
Legitima in sanctis ducamus sabbara festis.*

AD OCTAVAM SECTIONEM.

§. 2. Reprehenderam verò quod Tilenus dixerat voluntatem naturaliter appetere finem: idque reprehenderam hac potissimum adductus ratione: Quòd voluntas quicquid appetit id appetat voluntariè, voluntarius autem appetitus à naturali differret: Itaque hac Sectione respondet voluntatem esse naturam. Ita natura & voluntas, quæ duo principia distincta sunt, à Tileno confunduntur. At (inquit) voluntas natura est quadam: sanè natura dici possit, sed vt loquuntur latissimâ naturæ significatione, vt cùm Natura rem creatam significat, aut verò cùm Gratia opponitur, & voluntatis nomine ipsa volendi facultas significatur. At eo sensu illud naturaliter à Tileno positum haud fuit. Negauit enim voluntatem appetere media naturaliter, quod omninò non negasset, si naturæ nomen hoc loco latè, non autem strictè sumi voluisset. Voluntas enim, (siquidem Natura est) quicquid appetit, indiscriminatim appetet vt Natura: tam igitur media quàm finem appetet naturaliter: Quod noluit, nec volet (scio) Tilenus. Jam quòd, cùm is dedisset voluntatem ferri necessariò in finem, Excepi inde effici necessitatem haud pugnare cum natura voluntatis, sic studet eludere Tilenus vt respondeat se nolle quidem voluntatem pugnare cum necessitate, velle tamen necessitatem pugnare cum libertate. Atque ita se non explicat, sed inuoluit atque implicat. Nam si libertas voluntati essentialis est, haud verò repugnet conditioni voluntatis necessitas profectò nec cum libertate necessitas pugnabit: Quæ enim ita sunt inter se pugnantia, vt nequeant consistere, eorum alterum si vlli subiecto essentialis sit, alterum eidem subiecto conuenire haud quaquam potest. Itaque si necessitas pugnat cum libertate, sic verò libertas voluntati essentialis, pugnabit

haud dubiè necessitas æquè cum natura voluntatis, ac cum necessitate. At verò si (quod dat Tilenus) necessitas non pugnat cum ratione voluntatis, sit verò libertas voluntati essentialis (quæ mea etiã sententia est) aio consequens esse, & quidem necessariò consequens, vt ne pugnet necessitas cum libertate. Itaque idem nego, pernegoque rectè definitam à Tileno libertatem, dum liberum esse ait *quod potest esse, aut non esse*: Quæ definitio (vt sæpè iam dixi) Christum hominem, beatos Angelos omni spoliat libertate: vt omittam id interium, quod multa sunt quæ esse possint, aut non esse, quæ libera tamen nemo sanæ mentis dixerit. Nam multos esse liberos qui aliter affici nequeant, quàm quomodo affecti sunt, roties à me, tamque luculenter est probatum, vt pigeat id vel mouisse hoc loco. Eâdem Sectione contendit *Intellectum posse cogi, id quod mihi scilicet absurdum videtur*. Profectò Tilenus fingit monstra quæ debellet. Nam ego quidem fassus sum ingenuè, figurâ quadam dici posse intellectum cogi; Cæterùm idem monui demonstrauique apertissimè (quod dissimulat egregiè Tilenus) id ab eo allatum præter rem. Quærebatur enim inter nos, consequensne sit vt voluntas piorum in conuersione cogatur, si in conuersione irresistibiliter mouetur. Aiebat id Tilenus: Ego contra negabam hâc allatâ ratione, Quod intellectus (faciente Tileno) irresistibiliter illuminatur, qui tamen non cogatur. Quoniam verò Tilenus etiã cogi intellectum dixerat, negaui, vt maximè figurâ quadam intellectus dici possit cogi, id in hoc argumento locum vllum habere, cum agatur de Piorum illuminatione, quæ non sit ingrata scilicet, & molesta, sed muldè suauissima. Tilenus tamen (cui nempe solenne est sibi stimulos subdere ad iram) perinde mecum agit, ac si ego ei tribuisssem eam sententiam (quam ego nullius mortalium esse existimo) quæ statuit pios illuminari coactè.) Itaque exandescit supra modum, mihi que immanes blasphemias affragit, redditurus aliquando, ni resipiscat, tantæ inhumanitatis rationem. Faxit verò vt resipiscat, qui solus id potest Deus.

AD NONAM SECTIONEM.

Sectione Nonâ dissimulatis egregiè (qui illius mos est) iis omnibus (multa autem & graua fuere) qui quis ostendi inanem esse, & nullius momenti eam rationem, qua contendebar efficere, superuacaneas esse hortationes, si voluntas ab intellectu determinetur: arripit quod obiter dixi sequi eius sententiam, vt liberum arbitrium sit independens. Atque vt habeat (quod captare videtur) irascendi argumentum, fingit me id sibi, non vt consequens, sed vt ipsam ipsius sententiam, objecisse, inter quæ duo insigne discrimen est. Ego verò etsi eo loco non tam apertè fuerim locutus, tamen hîc exserte dico, eam esse Tileni sententiam, quæ statuit liberum arbitrium esse ratione intellectus independens. Quid enim? differuntne ista quæ? Intellectus non determinat voluntatem, & voluntas non pendet ab intellectu? Profusus

non differunt. At ego eo loco nihil aliud lebam. Nam de voluntatis independentiâ respectu Dei alibi disputauim, ostendique non iam dico Tileni sententiam esse, sed sequi tamen eius sententiam, vt ne à Deo quidem arbitrium humanum pendeat. Quam disputationis meæ partem, vt ferè omnia, silentio præterit Tilenus. Frustrâ igitur hoc loco tumultuatur, ac omnia turbat, & miscet: Suauè nimirum ei est irasci atque efferuescere, Nam quod ait, *me velle voluntatis libertatem in eo tantum esse sitam, quod coactionem omnem respuat*, commentum ipsius est, & somnium à meâ mente profus alienum. Enimverò scio neque lapides, neque stirpes, neque belluas cogi, neque verò huic generi vllam tribuo libertatem, non enim ducuntur voluntate, sed naturæ impetu feruntur. Voluntas enim mentis, rei sibi intimæ, iudicio regitur, quam præter hominem nihil eorum habet quæ sunt infrâ Lunam: Verba certè mea fuere, *Sanè libertas voluntatis in eo sita est, quod sponte, cogente nullo, & sequitur mentis iudicium, & in iis quæ pertinent ad vitæ mores liberrimè quod voluit exequitur*.

AD DECIMAM SECTIONEM.

Cum obiecisset Tilenus sequi meam sententiam, vt regeneritus procedente, quàm ineunte regeneratione sit infirmior; Responderam non id meam potius quàm ipsius sententiam sequi, Sectionis igitur huius initio ait *id esse non disputare more Theologorum, sed puerorum more lutum coniectum rejicere*. In quo illud miror quod Tilenus maturâ iam ætate & pene senili se puerum imprudens fateatur, qui argumentorum vice lutum iaciat. Sed bene habet quod cauillariunculam illam quâ vsus est, sponte lutum agnoscit. Nam in hoc genere non qui retorquet, sed qui torquet lutum, se contaminat: qui retorquet idem abstergit, ei verò qui torserat lutum, aspergit. Sed iam videamus vt Tilenus reiectam, quod prior coniecerat, lutum abstergat. *Mea sententia, inquit, nunquam eiusmodi vim (sic inuidiosè spiritus demonstrationem vocat) adhiberi homini, siue initium siue incrementum regenerationis spectemus, quin liberè possit eius voluntas spiritui resistere*. Ita tantum abest vt lutum illud suum Tilenus abstergat, vt in eo magis magisque volutetur. Nam quod obsecro, & cuiusmodi illud est incrementum regenerationis, quo fit vt homo in peccatum sit aded pronus, tam in progressu quàm initio? Neque enim negauerit quod affirmat & asseuerat, veitè regenitos labi in peccata aded graua, vt omnind & profus salute excidant. Non igitur hoc incommodo nostra potius quàm illius sententia laborat. Nam quod ait, *me velle, veniti, voluntatem in progressu qua initio non est renisa*, scilicet: leuis & iocularis cauillatiuncula est. E enim progressus nomine vel incrementum notatur regenerationis, quod, si id hac nomenclatura significatum voluit, negaui semper, nunc etiã nego quenquam posse procedente, atque incrementum capiente regeneratione simul reniti: pugnant enim ista, atque, vt dicitur, frontibus aduersis concurrunt. *Proficere & Desicere vel progressus nomine tempus id omne notatur, quod inter initium*

Ibid.

§. 2.

§. 3.

§. 1. 2. 3.

§. 4.

§. 1.

§. 2.

§. 1.

Ibid.

initium & complementum regenerationis est interiectum: Atque ita factus sum, nunc iterum factor aliquando contingere, ut progrediente regeneratione infirmior sit regenitus, quam inuenire. Sed id ipsum etiam agnoscit Tilenus quod regeniti firmiores sint aliquando, aliquando minus firmi: Horum alterum à spiritus illuminatione, alterum à natiuis tenebris dixi proficisci. Neque verò id negat Tilenus. Cùm igitur ista illuminatio par haud sit in omnibus, semper & ubique, cur miratur, fideles nunc stare constanter, nunc turpiter labi? *At sufficiens erat Dauidi lux affusa, etiam tum cùm fadissima libidini indulgit. Quis negat? Ego ne id vnquam negaui? Ipsam iam Tileni conscientiam appello. Quid tum postea verò? Sufficiens etiam tum fuit affusa lux Dauidi cùm laberetur: Ergo tanta fuit affusa, tamq; clara, ac cùm se erigeret ac recolligeret ex lapsu. Absurdum æquè ac quod maximè absurdum est. Hic verò Tilenus quantus quantus est, totus mihi incumbit, & quasi subiectum pedibus premit, & obterit. Obsecro te (inquit) Camero rotundè effare, habesne homo hanc illuminationem in sua potestate? Respondeat Ambrosius laudante Augustino lib. de bono Perseuer. cap. 8. Quem (Apostolum scilicet) secutus B. Ambrosius audet & dicit, non enim in potestate nostra est cor nostrum, & nostræ cogitationes: Quod omnis qui humiliter & veraciter pius est, esse verissimum sentit. Respondeat & Augustinus ipse ibidem. Non itaque in hominum sed in Dei potestate est, ut habeant homines potestatem filij Dei fieri. Ab ipso quippe accipiunt eam, qui dat cordi humano cogitationes piæ, per quas habeat fidem, quæ operetur dilectionem: ad quod bonum sumendum & tenendum, & in eo perseueranter vsque in finem proficiendum non sumus idonei cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est: in cuius est potestate cor nostrum & cogitationes nostræ. Respondeo & ego rotundè. Si id nostræ potestate adest, quod quoties volumus adest, fateor adesse hanc illuminationem: nostræ verò segnitie fit, ut non adsit semper, vel si adsit, non sit efficax. Non igitur sic efficitur Dei esse culpam, si minus ista lux affundatur tanta, tamque vehemens, ut voluntatis humanæ inconstantiam, & propensionem in malum, vel reuocet, vel sistat: Enimuerò omne peccatum ex ea promanat ignorantia, quæ est *ἐν προαιρέσει* auctore Philospho: quid dixi auctore Philospho? immò verò auctore Spiritu S. qui quæuis peccata ignorantias vocat: Cuius rei Augustinus scitè admodum reddidit rationem: Beatus quippe vult esse, etiam non sic viuendo ut possit esse. Quid est hac voluntate mendacius? Vnde non frustra dici potest, omne peccatum esse mendacium. Non enim sit peccatum, nisi ea voluntate, qua volumus, ut bene sit nobis, vel nolumus ut male sit nobis. Ergo mendacium est quòd cùm fiat, ut bene sit nobis, hinc potius male est nobis: vel cùm fiat ut melius sit nobis, hinc potius peius est nobis. Postremò, Dogma suum studet inconstare, sententiam verò Ecclesiæ lacerare, & exorsam facere. Ait igitur se velle, Deum omnes homines seruare. Rectè. Omnibus Christum mediatorem datum. Et istud rectè. Solo hominum vitio accidere quòd salute Christi beneficio parè excidam. Etiam & hoc rectè. Fidem esse Deo donum. Hoc verò iam vafre. Nam soli*

hominum vitio, quo fit ut excidant salute (si candidè agere voluisset) opponenda erat sola Dei gratia. At Tilenus id minimè voluit, enimuerò negat fidem vlli à Deo indulgeri, nisi præcedant occultissima hominis merita. Ac ne hoc quidem pacto hominem ita vult fide donari à Deo, ut cor moueat efficaciter: tantum vult sic Deum agere in fide conferenda, ut animum humanum constituat in æquilibrio: alioqui fore id à quo quàm maxime abhorret, scilicet ut Deus agat irresistibiliter in Electis. Denique Deum ait esse auctorem salutis, perniciem esse ex solo homine. Et hoc item astute. Nam voculam *solus*, cùm de Deo ac salute agit, consultò non adiecit, quam si adiecisset, nulla iam inter nos lis foret. Vocula *solus* controuersiam facit, suppressa vel expressa. Itaque Tilenus ne id lector deprehenderet, sententiam Ecclesiæ, quam meam vocat, verbis ad inuidiam conflandam comparatis inuoluit: quam si (quod facile potuit, voluisset modò) candidè & apertè proposuisset, nullum odio & inuidiæ locum reliquisset. Quod is non fecit, meum iam facere est: I. Ecclesiæ omnes omninò homines peccati, proindeque mortis reos esse docet. II. Nemini aditum ad salutem parere, nisi per Christum. III. Nec seruari vllum per Christum, qui non credat idem, & resipiscat. IV. Plerosque omnes nec credere nec resipiscere, quod consequens est. V. id non Dei, sed hominum culpâ accidere. VI. Qui credunt & resipiscunt, solâ Dei gratiâ factum ut crediderint, & resipiscant. VII. Eoque plus illis diuinitus indultum quàm reliquæ turbæ. VIII. Eos, nisi hoc amplius ipsis indultum fuisset, nihil præ reliquis fuisse præstitutos. IX. Quod his potius quàm illis indultum est, id non factum temere & casu, sed certo eodemque sapientissimo consilio. X. Cuius tamen ratio nos lateat. XI. Omnium verò Dei consiliorum rationes scire, & impossibile esse, & scire velle nefas. XII. Itaque hic in solâ Dei voluntate religiosè ac demissè, nobis esse conuiescendum. Hoc verò est illud Dei consilium, quod Tilenus *fatam Stoicam, Manichæicam Prædestinationem, & denique Empysam* vocat: quâ reuerentiâ, quâ animi demissione, quo spiritu, quàm dignâ Theologo moderatione, viderit ipse; neque enim vel hebes est, vel harum rerum imperitus.

AD VNDECIMAM SECTIONEM.

Vndecimam sectionem sic orditur. *Non libet, inquit, à quodòmodo illa Cameroni placita exagitari, vbi negat se velle denotare actum, sed passionem: vbi voluntatem cum amoris & odij affectibus confundit: vbi nullam in voluntatem totum agnoscit, qui non sit plenus assensus, immemor eorum quæ ipse dixerat ad notam 87. Ut dicam quòd sentio, & quod res ipsa ut dicam postulat, plane nescio quid Tilenus sibi velit. Neque enim ego voluntatem (volitionem inquam, nam detur, quæso, venia verbo) actum esse negaui. Etenim & passio, actus quidam est. Sed nec voluntatem simpliciter passionem dixi. Nam quatenus elicitur, passio sane sit, quatenus prolepta impellit, actio est: quomodo orbium celestium qui inter supremum atque infimum interpositi sunt, motus, tum actionis tum etiam pas-*

sionis rationem habet, circumagunt enim iidem & circumaguntur vnâ eâdemque operâ. Dissimulauit verò (quâ fide, quo consilio nolim temerè pronuntiare) sed dissimulauit tamen, quod adieci. *Eslo voluntas non sit quoddam pati &c.* Iam quod ait, *me voluntatem cum amoris & odij affectibus confundere*, idque suggillat, in id incurrisse videtur quod mihi per contumeliam intentat, vt Ethices tyrunculis vexandus relinquatur. Nam in pietatis negotio, de quo iam agitur, *velle & nolle* nihil aliud sunt, quàm *amare & odisse*. Qui id negat (vt Tile-nus loqui amat) finem sinciput non habet. Neque enim amor & odium in bellis tantum, sed vel maximè in iis qui mente & voluntate prædij sunt, locum habet. Et si enim non omne odium & amor ad voluntatem pertinet, quoddam tamen odium, quidam amor voluntatis est: Scilicet non omnis appetitus est voluntas, attamè voluntas omnis appetitus est, *ὅς βέλους ὀρεξίς*, inquit Philosophus. Quod verò mihi tanquam dictum obiecit. *Omnem voluntatis motum plenum esse assensum* id mihi iam affingit: Nam quâ obsecro voluntatis motum dixerim assensum, qui contendo mentis esse proprium assentiri cuius nempe sentire proprium est? Aut quâ plenum dixerim omnem voluntatis motum, qui agnosco esse quandam voluntatis propensionem, quæ *Velleitas* (si ita fas loqui) potius quàm *voluntas* sit dicenda? Dixi certè, quolibet voluntatis actu voluntatem determinari, at quemlibet actum voluntatis plenum esse, aut (quod eodem redit) omnem voluntatis determinationem plenam esse, minimeque fluctuantem, id verò neque scriptum, neque dictum, imò verò ne cogitatum quidem à me vnquam fuit. Cæterum, quod testatur se reliqua (hoc est pleraque omnia) quæ à me disputata sunt, relinquere intacta, quod ego soleam non rationibus, sed contemptu eius argumenta refutare: iudicabit Lector cuius sit ingenij, cuius animi, talia causando declinare impetum veritatis. Nam hoc obtentu quidem sine inuidiâ, sine suspitione facillè potuisset mea omnia, etiam hæc quæ attingit, relinquere intacta. Postremò, quod ait, *se permotum vt à sententia discederet, ne Deus peccati author habeatur*, tale quid est, quale Manichæi olim hæresis terribilissimæ prætexuerunt, ne Deus videretur author peccati, duo principia bonum & malum statuerunt. Etiam Arriani prætebant dogmati nefario studium vnitatis Dei asserendæ. Veritatem onerare calumniis, iisque speciosissimis, tralatitium est, minimèque insolens aut nouum.

AD DVODECIMAM SECTIONEM.

§. 1. Sed iam videamus vt meam sententiam sequatur Deum esse authorē peccati. Ait igitur Tile-nus, *Analytis meam capituli noni epistola ad Rom. niti decreto Dei, de quibusdā paucissimis vocandis, talique actantia vt illuminandis, vt non possint nō credere &c.* Facessant, quæso, vocabula iniuiciosa: Ita demum agnoscam libenter, nullo quidem decreto niti Analytin, præter id quod ex Apostoli verbis colligi potest: sed tamen id decretum Dei eiusmodi esse, vt in his potius quàm illis vocandis constituerit, non occultissimorum meritorum, sed misericordię suæ habere rationem. Quid tum? Ex hoc, in

quit, sequitur, nos qui fide carent, idcirco, necessariò peccari, peccare quia Deus voluntate decernente ruli vt peccent. Centies hoc iam dictum est, centies refutatum. Decretum de non dandâ fide, non præcedit, sed sequitur peccatum; Itaque peccati causa esse non potest. Deinde, Tile-nus non agnoscit, non profiteretur vltro ac docet esse quos Deus induret, vnde sequitur pertinacia prætracta, & iniuicta? Hancne pertinaciam continuò Deo induranti adscribet tanquam authori? Non credo. Piget verò me à lea respondere, quæ de Prædestinatorum hæresi affert, tum quæ citat ex Actis, scilicet, Concilij Arelatensis: Nam Prædestinati genus sunt hæreticorum minimè famosum, quando primus eorum meminit Sigebertus, qui scribebat anno 1113. cum illius hæreseos originem referat ad annū Christi 416. vt sit admodum verisimile impositum Sigeberto viro minimè malo, ab iis qui eâ ætate Augustino (cum tanti nominis fulgore perstricti non audent palàm obloqui) occultè obtrecebant. Certè Pelagiani, ac Semi-Pelagiani illo sæculo, Augustini, seu Ecclesiæ potius doctrinam, illius nefarij dogmatis inuidiâ prægrauarant. Quamquam nobis cum Prædestinatis illis hæreticis nullum est commercium, cum ab eorum hæresi tā distet nostra sententia, quàm Cælum inferis. Prædestinatorum hæresis (inquit Sigebertus ad annum Christi 415.) hoc tempore cœpit serpere: qui idè Prædestinati vocantur, quia de Prædestinatione & diuina gratia disputantes, assererant, quod nec piè viuentibus proffit bonorum operum labor, si à Deo ad mortem prædestinati fuerint: nec impiis obsit quod improbè viuant, si à Deo prædestinati fuerint ad vitam. Quæ assertio & bonos à bonis auocabat, & malos ad mala prouocabat: Hæc hæresis ex libris Augustini malè intellectis initium sumpsisse dicitur. Hic verò est ne cuius animum non subeat mirari, vnde factum vt nec in Augustini, nec in Prosperi, nec in Fulgentij scriptis, nec in Actis Conciliorum, quæ illo sæculo, & quæ proximè secuta sunt, fuere celebrata, vllam tam scdæ hæreseos factam esse mentionem reperiamus? Legimus quidem in Articulis Augustino per impudentissimam calumniam impositis, eius satiræ multa illi aspersa, à quibus fuit, vt qui maximè alienus. Si nos Pauli & Augustini, totiusque aded Ecclesiæ Orthodoxæ discipuli, pari scelere atque audaciâ traducimur, tantò moderatiùs ea contumelia est ferenda. Jam quod nescio quos Anathematismos citat, tanquam ex Actis Arelatensis Concilij, operæ pretium est in eo hominis solertiam obseruare. Nam cum quæcunque aliunde in hoc scripto citat, ea vnde desumpserit, notasset accuratissimè, hic tamen parem diligentiam noluit adhibere. Citat quidem Arelatense Concilium: at quodnam citet primumne, an secundum, an verò tertium, id verò nominatim haud indicat (nisi forte intelligi vult tertium, ex eo quod ait *Prædestinatos* (quos vult extitisse circa annum Domini 420.) *fuisse à veteri Ecclesia in Concilio Arelatensi triplici canone, tanquam trifulco fulmine percussos.*) Non est credibile vllâ obliuione, aut oscitantia id à Tile-no homine gnauo & industrio factum. Quid igitur fuit nempe in nullius trium Arelatensium Conciliorum Actis (tot enim Arelate concilia celebrata sunt) hos legimus Anathematismos: qui nullibi

exant

extant scilicet, nisi in epistola quadam Fausti Regienſis famoſiſſimi Semi-Pelagiani, ceteroqui obſcuro nominis, ac merito inuisi in Ecclesia. At Faustus (inquiet Tilenus) hos Anathematismos à Patribus Concilij Arelatenſis ait fuiſſe ſubſcriptos. Quid ſi id negem? Certè Henricus Caniſius antiquarum Lectionum tomo quinto (vt eſt à viro doctiſſimo Iohanne Latio iam obſeruatum) negat ſe in Manuſcripto eas ſubſcriptiones legiſſe, quæ in editis exemplaribus illius epistolæ adiectæ ſunt: vnde profecta eſt (per exiguo ſanè initio) omnis illorum Anathematismorum auctoritas. Sed nihil opus eſt eò deuenire: quando Fausto homini vafro & verſipelli nullo iure, in re tam graui fides debetur. Certè Pelagius & Cæleſtius Synodo Palæſtinæ impoſuerunt: Quis non parem fraudem in Fausto illo, homine, qui in eadem fuit hæreſi, merito ſuſpiceretur. Et certè non eſt credibile adactum eò à Concilio Faustum; vt eas hæreſes anathematizaret, à quibus vt pote Semi-Pelagianus) vt qui maximè abhorrebat. Id quod non à me dicitur, quòd me illis Anathematismis premi ſentiam, cum poſſint ita intelligi, vt ſantum habeant Orthodoxum. Ego enim non iſum, qui putem perire vllum aduſtum, qui non fuerit ab uſu iſis donis, quibus ſi rectè vſus fuiſſet, haud periſſet: Ita primus Anathematismus me nequaquam ferit. Sed nec ſecundus item: non enim nego Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum, modò credant: Sed cum non credant omnes, Deus autem dederit Filium eà lege, vt quiſquis in eum credit non pereat, ſed habeat vitam æternam, inde fit vt abſolutè & propriè Chriſtus pro ſolis fidelibus mortuus dici debeat. Denique nec tertium Anathema ad me perſtingit: Nam quod vaſa iræ nequeant fieri vaſa miſericordiæ, aio id ipſorum culpâ contingere: quanquam idem aio, (modò voluiſſet) Deus eam prauitatem corrigere potuiſſet. Nam ſimpliciter ſanè, ne Tilenus quidem conceſſerit, vaſa iræ fieri poſſe vaſa miſericordiæ: negatenim fieri poſſe vt indurati reſiſcant: Porro, Tileno indurati filij iræ ſunt. Itaque niſi velit illo Anathematismo percuti pariter, neceſſe eſt, vt eum vel emolliat benignâ interpretatione, vel vt brutum fulmen contemnat. Hæc nulla neceſſitate, ſolo ſtudio ſatisfaciendi Tileno, ad ea quæ attulit de hæreſi Prædeſtinatorum, & Concilio nimirum Arelatenſi, viſum eſt mihi reſpondere: Quod ſi in citandis Conciliis tam grauiſſe fuiſſem lapſus, haud tul ſtem impudè: fraudem Tilenus, dolam malum, nefariam prodicionem, Sacrilegium deniq; vocaſſet. Quod ſi Conciliorum iudicio hæc controuerſia definienda eſt, ſplendide vicimus. Nani Mileuitano Concilio (cui interfuit & ſubſcripſit Auguſtinus) Anathema denunciatur illis qui dixerint, gratiam Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipſam nobis reuelatur, & aperitur intelligètia mandatorum, vt ſciamus quid appetere, quid vitare debeamus; non autem per illam nobis præſtari, vt quod faciendum cognouerimus, etiam facere diligamus, atque valeamus. Cum enim dicat Apollolus, *Scientia inſtu, Charitas verò edificat*; Valdè impium eſt vt credamus, ad eam quæ inſtat nos habere gratiam Chriſti, ad eam quæ edificat non habere: Cum ſit vtrumque donum Dei, & ſcire quid facere

debeamus, & diligere vt faciamus, vt edificante charitate ſcientia non poſſit inflare. Neque verò quiſquam hinc cauilletur, damnari eos tantum qui omnem Dei gratiam in externâ verbi prædicatione collocarunt. Nam vt ne iam virgam Tilenum verbis Concilij quæ clara ſunt, Pelagius etiam internam mentis illuminationem gratiæ eſſe opus clare docuit, tantum negauit eâ heri vt voluntas neceſſariò ſteſteretur: Quippe cum pertineat ad ipſius voluntatis libertatem, vt integro iudicio intellectus in vtramuiſ ſe partem inclinet, Quem errorem Auguſtinus & notauit & refutaui: cuius verba hinc ſubijcimus, non modò vt mentem Concilij teneamus, verum etiam vt liquidò conſtet hac in parte Tilenum cum Pelagio ſentire. Et alio quippe loco, cum diu aſſeruiſſet (Pelagius) non adiutorio Dei, ſed ex nobis ipſis in nobis effici voluntatem bonam, oppoſuit ſibi, ex Apoſtoli epistolâ, quæſtionem, atque ait, *Et quomodo, inquit, ſtabit illud Apoſtoli, Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle, & perficere?* Deinde vt hanc oppoſitionem veluti ſolueret, quam videbat dogmati ſuo vehementer eſſe contrariam, ſecutus adiunxit, *operatur in nobis velle quod bonum eſt, velle quod ſanctum eſt, dum nos terrenis cupiditatibus deditas, mutorum more animalium: tantummodò præſentia diligentes, ſaura gloriæ magnitudine, & præmiarum pollicitatione ſuccendit, dum reuelatione ſapientia in deſiderium Dei ſtupentem ſeſcit: voluntatem, dum nobis (quod tu alibi negare non metuis) ſuadet omne quod bonum eſt. Quid manifeſtius, nihil aliud eum dicere gratiam, quâ Deus in nobis operatur velle quod bonum eſt, quàm legem atque doctrinam? In lege namque & doctrinâ ſanctarum ſcripturarum futuræ gloriæ, atque præmiarum promittitur magnitudo. Ad doctrinam pertinet etiam quod ſapientia reuelatur, ad doctrinam pertinet cum ſuadetur omne quod bonum eſt. Eſt inter docere & ſuadere, vel potius exhortari, diſtare aliquid videtur, etiam hoc tamen doctrinæ generalitate concluditur, quæ quibuſcunque ſermonibus vel litteris continetur. Nam & ſanctæ Scripturæ & docent, & exhortantur, & poteſt eſſe in docendo & exhortando, etiam hominis operatio. Sed nos eam gratiam nolumus. Iſtam aliquando fateatur, quâ futuræ gloriæ magnitudo non ſolum promittitur, verum etiam creditur & ſperatur, nec ſolum reuelatur ſapientia, verum etiam & amatur; nec ſuadetur ſolum omne quod bonum eſt, verum & perſuadetur. Non enim omnium eſt fides, qui audiunt per ſcripturas Dominum regnum Cælorum pollicentem: aut omnibus perſuadetur quibuſcunque ſuadetur, vt veniant ad eum, qui dicit, *venite ad me omnes qui laboratis.* Quorum autem ſit fides & quib; perſuadetur, vt ad eum veniant, ſatis ipſe demonſtrauit, ubi ait, *nemo venit ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum,* & paulò poſt, cum de non credentibus loqueretur dixit inquit, *vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo.* Hanc dedit Pelagius gratiam conſiteti, ſi vult non ſolum vocari, verum etiam eſſe Chriſtianus. Deinde capite decimo-tertio. Hæc gratia ſi doctrina dicenda eſt, certè ſic dicatur, vt altius & interius eam Deus cum ineffabili ſua uitate credatur infundere, non ſolum per eos qui plantant & rigant extrinſecus, ſed etiam per ſeipſum qui incrementum ſuum miniſtrat occultus, ita vt*

Lib. i.
cap. 10.
de gratia
adu. Pelag.
& Celeſt.
philipp.
c. 2.

Matth.
c. 11.

Ioann.
cap. 6.

non ostendat tantummodò veritatem, verùm etiam impertiat charitatem. Sic enim docet Deus eos qui secundum propositum vocati sunt, simul donans & quid agant scire, & quod sciunt agere. Et capite decimo-quarto. De isto docendi modo etiam Dominus ait, *omnis qui audiuit à Patre meo, & didicit venit ad me. Qui ergo non venerit, non de illo rectè dicitur, audiuit quidem & didicit sibi esse veniendum, sed facere non vult quod didicit: Prorsus non rectè dicitur de isto docendi modo, quo per gratiam docet Deus. Si enim sicut veritas loquitur, omnis qui didicit venit, quisquis non venit, profectò nec didicit. Quis autem non videat, & venire quemquam, & non venire, arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitrium potest esse solum si non venit, non autem potest nisi adiutum esse, si venit: Et sic adiutum ut non solum quid faciendum sic sciat, sed quid scierit etiam faciat. Ac per hoc quando Deus docet, non per legis litteram, sed per spiritus gratiam; ita docet ut quid quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. Et isto diuino docendi modo etiam ipsa voluntas, & ipsa operatio, non sola volendi & operandi naturalis possibilitas adiuuatur. Si enim solum posse nostrum hac gratiâ iuuaretur, ita diceret Dominus. *Omnis qui audiuit à Patre & didicit, potest venire ad me* non autem ita dixit, sed *omnis, inquit, qui audiuit à Patre & didicit venit ad me. Venire posse* in naturâ ponit Pelagius, vel etiam (ut modo dicere cœpit) in gratia, qualemlibet eam sentiat, qua ipsa, ut dicit, possibilitas adiuuatur: venire autem iam in voluntate & opere est. Non est autem consequens ut qui potest venire, etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit. Sed omnis qui didicit à Patre non solum potest venire, sed venit: ubi iam & possibilitatis profectus & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Sed & alterius Arausiaci Concilij Patres sententiam dicentes audiamus. Si quis ut à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per Sancti Spiritus infusionem & operationem in nos fieri confitetur, resistit ipsi spiritui Sancto, per Salomonem dicenti: *preparatur voluntas à Domino: & Apostolo salubriter prædicanti; Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.* §. Si quis, sicut argumentum, ita etiam initium fidei, ipsam credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem Baptismatis peruenimus, non per gratiæ donum, id est per inspirationem Spiritus Sancti, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur, Beato Paulo dicente: *Confidimus quia qui cepit in vobis bonum opus, perficit in diem vsque Domini nostri Iesu Christi.* Et illud: *Vobis datum est pro Christo, non solum, ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Et, *Gratiâ salui facti estis per fidem, non ex vobis; Dei enim donum est.* Qui enim fidem, qua in Deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab Ecclesia Christi alieni sunt, quodammodo fideles esse diffiniunt. 6. Si quis, siue gratia Dei, credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, vigilantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus, nobis misericordiam dicit con-*

ferri, non autem diuinitus, ut credamus, velimus hæc omnia: vel hæc omnia sicut oportet, agere valeamus, per infusionem, & inspirationem Sancti Spiritus in nobis fieri confitetur, aut humilitati, aut obedientiæ humanæ subiungit Gratiæ adiutorium, nec ut obediens, & humillimus ipsius gratiæ donum esse consentit, resistit Apostolo dicenti: *Quid habes quod non accepisti? Et, Gratiâ Dei sum id quod sum.* 7. Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, aut eligere, siue salutari, prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus Sancti, qui dat omnibus suauitatem in consentiendo, & credendo veritati, hæretico fallitur Spiritu, non intelligens vocem Dei in Euangelio dicentis: *Si ne me nihil potestis facere.* Et illud Apostoli: *Nunquid idonei sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis? sed sufficientia nostra ex Deo est.*

1. Cor. cap. 4. Ibid. cap. 15.

Ioan. cap. 15. 2. Cor. cap. 3.

AD DECIMAM TERTIAM SECTIONEM.

Cum dixissem pendere à Deo voluntatis inclinationem in vtramvis partem, Sectione decima tertia contendit, *Sic Deum effici authorem peccati.* Quasi verò ego eâ locutione aliud voluerim, quam inclinationem voluntatis cadere sub Dei Prouidentiam. Cæterum totâ hac disputatione apertè testatus sum, longè diuersa ratione Dei sapientiam circa malum & bonum versari: Cum illud sinat fieri duntaxat, non etiam efficiat: istud verò exigat, atque etiam faciat ut fiat. Profectò hand minus speciosè, & factâ Scripturam posset Tilenus calumniari. Nam *cor regis, inquit Spiritus S. est in manu Dei, ut riuus aquarum, ad quodcumque voluerit inclinabit illud, Et, Mittet illis Deus efficaciam deceptionis, ut credant mendaciis.* Et, *Deus dedit in corda eorum ut faciant quod præciturum est eis & ut consentiant, denique regnum suum bestie.* Quæ locutiones eâ qua ego vsus sum, haud paulò duriores sunt: sic accipiendæ tamen ut ne Deus, authorem Spiritu Sancto, author peccati statuatur.

§. 2.

p. ouerb. cap. 21. 1.

2. Thessal. c. 2. 11. Apocalyp. cap. 17. 17.

AD DECIMAM QUARTAM SECTIONEM.

Ex eo quod dixi fieri nulla ratione posse, ut eotum Deus sit præsciens, quæ neque facere, neque permittere decreuit, ait hac Sectione, *sequi hominem non posse plus boni facere quam facit, nec plus mali omittere quam omittit.* Ego verò libens agnosco multa esse quæ dicta simpliciter offensione pariunt, & quidem iure, quæ eadè adiectâ hypothese si dicantur, eiusmodi sint, ut nemo ausit contradicere. Exempli causa, si quis dixerit Pharaonem non posse dimittere Dei populum, statim omnium aures offendat: idem si adiciat, ni Deus impij hominis cor emolliat; non autem constituit & decreuit Deus id facere, non est igitur futurum, neque verò poterit fieri, ut populum Dei dimittat. Neminem iam ea oratio offendet, ne Tilenum quidem qui non negat induratis incumbere peccandi necessitatem; idque Deo discernente. Profectò, ipse conscientiæ sensus, qui hac in parte acerrimus est, id ipsum testatur: Quoties enim speramus nos aliquid paulò rectius facturos, tacitâ animi cogitatione adijcimus, *si velit Deus;*

§. 2.

Ioan. cap. 6.

Canon. 4. 5. 6. 7.

Philip. cap. 2.

Philip. cap. 1. Ibid.

Ephes. cap. 2.

Deus: Quasi nil à nobis rectè possit fieri nisi Deus adsit, præsentem autem Deo certo quodam modo nil possit fieri prauè. Contra verò, si metuimus ne quid perperam faciamus, statuimus omninò id euenturum ni prohibeat Deus: Vnde oritur studium & ardor precandi, *ne Deus nos inducat in tentationem*. Neque verò hoc pacto aliud quàm vel prauitatem, vel imbecillitatè nostram agnoscimus, Dei verò potentiam, bonitatem, sapientiam, qua solà sustentamur, prædicamus. Sanè in pietate tantùm possumus, quantum Deus vt possimus largitur, largitur autem quantum decreuit: *Deus est* (inquit Apostolus) *qui facit in vobis velle & perficere, vñep & d'ouias*. Neque tamen sic efficitur Deum esse peccati auctorem, aut homines si minùs proficiant, veniam mereri: Quando ita peccare, tamque vehementi animi studio, vt non possit non peccare, id ipsum grauissimè peccare est: Exemplo sint Diabolorum, Damnatorum, etiam (iudice Tilenò) induratorum peccata. Jam quod Prouidentiam diuinam (quam ne malum quidem subterfugit, nam, *neque est*, inquit Christus, *scandala euenire* Et, *op'ra infer vos*, inquit Apostolus, *etiam hæreses esse*) Manichæorum *scip'v' d'v'sulus* vocat, rancida calumnia est. Cerrè, vt iam supra obiter monui, fati inuidia Ecclesiæ à Pelagianis olim & obiecta est, vt constat ex Augustini libr. 2. ad Bonifac. contra duas epistol. Pelag. cap. 5. Nec sub nomine gratiæ fatum asserimus, quia nullis hominum meritis Dei gratiam dicimus antecedi. Si autem quibusdam omnipotentis Dei voluntatem placet fati nomine nuncupare, profanas quidem verborum nouitates euitamus, sed de verbis contendere non amamus. Vnde autem hoc eis visum fuerit nobis obijcere, qui fatum asseramus sub nomine Gratia, cum aliquantò attentius cogitarim, priùs eorum verba quæ consequuntur inspexi. Sic enim hoc nobis obijciendum putarunt: sub nomine, inquit, Gratia ita fatum asserunt, vt dicant: quia nisi Deus inuito & reluctanti homini inspiceretur boni, & ipsius imperfecti cupiditatem, nec à malo declinate, nec bonum posset arripere. Deinceps aliquantò post, vbi ipsi quæ defendant commemorant, quid de hac re ab eis dicerem, attendi. Baptisina, inquit, omnibus necessarium esse ætatibus confitemur, gratiam quoque adiunxerunt vniuscuiusque bonum propositum, non tamen reluctanti studium virtutis inmittere, quia personarum acceptio non est apud Deum. Ex his eorum verbis intellexi, ob hoc illos vel putare vel putari velle, fatum nos asserere sub nomine Gratia, quia Gratiam Dei non secundum merita nostra dicimus dari, sed secundum ipsius misericordissimam voluntatem, qui dixit. *Miserebor cui miserus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero*. Vbi consequenter adiunctum est: *Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*. Posset etiam hinc quispiam similiter stultus fati assertorem Apostolum putare vel dicere. Hactenus Augustinus. Vt verò calumniam hanc refutarit, si quis requirat, adeat eiusdem libri caput sextum & septimum. Quod verò addit Tilenus, *duplicem esse, causam fidei, gratiam & voluntatem hominis*: si loco voluntatis mentem dixisset, statuissetque eam causam gratiæ subordinatam, in eo facillè ei assentiret, vt sit mentis opus credere; Dei verò ita mentem afficere, atque illustrare, vt fides sequatur, &

quidem necessariò sequatur. At cum is gratiam & humanam voluntatem, fidei causas socias esse velit, quarum hæc ab illa non ita reguntur, vt omnem ei vim suam in hoc negotio debeat, ab eo planè dissentio. Cur verò dissentiam multoties ostendi, nec hoc loco opus est denuò commemorare. Nam neque est voluntatis propriè, sed mentis credere (nempe mentis est versari circa verum & falsum, voluntatis appetere bonum, malum verò refugere) seu id bonum, & malum videatur esse duntaxat, seu etiam reuera sit) neque verò etiam mens cum gratiâ, fidei causa sociata est, sed subordinata, & (vt loquuntur in Scholis) dependens. Cæterum loca Scripturæ quæ non citat quidem, sed ad quæ tamen alludere videtur, tantùm significant, Deum certâ quadam viâ & ordine salutis nostræ negotium & inchoare & promouere, & denique perficere; (nempe ratione quadam aptâ naturæ humanæ, quâ subla à homo ne homo quidem quidem foret) ita demum, vt priùs lux cœli us afflueret, tum mens credat, mentem voluntas charitate accensa, eam voluntatem denique bona opera sequantur: Vnde fit vt fides, spes, charitas à Deo, & ab homine proficiat, haud tamen pari ratione in sacris litteris dicantur. Nam quæ affert ex Augustino frustra affert: Quod enim Augustinus de Libero arbitrio lib. 3. cap. 1. ita loquitur. *Nihil tam in nostra potestate quàm ipsa voluntas est*: Et prope finem eiusdem capituli, *voluntas nostra nec voluntas esse, nisi esset in nostra potestate*: Porro quia est in nostra potestate, libera est, non enim nobis est liberum quod in potestate nò habemus. Id ipse Augustinus vt accipi debeat luculenter explicauit, atque idè ad mentem nostram. Propter eos disputatio illa suscepta est, qui negant ex libero voluntatis arbitrio mali originem duci, & Deum, si ita est creatorem omnium creaturarum culpandum esse contendunt: eo modo volentes secundum suæ impietatis errorem (Manichæ enim sunt) immutabilem quandam, & Deo cœternam introducere mali naturam. De gratia verò Dei: qua suos Electos sic prædestinauit, vt eorum qui iam in eis vtuntur libero arbitrio, ipse etiam præparet voluntates, nihil in his libris disputatum est, propter hanc propositam quæstionem. Vbi autem incidit locus vt huius gratiæ fieret commemoratio, transeunt commemorata est: non quasi inde ageretur, operosa ratiocinatione defensa. Aliud est enim quærendum: vnde sit malum: & aliud est quærendum, vnde redeatur ad priuam, vel ad maius petueniatur bonum. Quapropter noui hæretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, vt gratiæ Dei non relinquunt locum, quandoquidem eam secundum merita nostra dari asserunt, non se extollant, quasi eorum egerim causam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis causa poscebat. Dixi quippe in libro primo, malefacta iustitiâ Dei vindicari &c. Tum aliquantò post. In his atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur putant Pelagiani vel putare possunt suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est, qua & peccatur, & rectè viuuntur: quod his verbis egimus, voluntas ergo ipsa nisi Dei gratiâ liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati, & vt vitia superet adiuetur, rectè

philip. cap.
13.

§. 3.

§. 4.

Retract.
lib. 1. cap.
9.

,, piæque vini à mortalibus non potest. Er hoc di-
 ,, uinum beneficium quo liberatur, nisi eam præ-
 ,, ueniret, iam meritis eius daretur, & nõ esset gra-
 ,, tia, quæ utique gratis datur. Quod in aliis opus-
 ,, culis nostris satis egimus, istos inimicos huius
 ,, gratiæ novos hæreticos refellentes. Ac ne quis
 ,, Augustinum existimet *adiuandî*, & *adiutorij* vo-
 ,, cibus, quibus crebrò utitur, auxilium significare,
 ,, necessarium quidem, sed quod effectus tamen
 ,, non continuò & certissimè sequatur: Quasi Dei
 ,, adiumentum nihil aliud quàm quod sociæ causa
 ,, præstatet, quæ sæpenumero euentu caret. Audia-
 ,, mus ipsum Augustinum mentem suam disertissi-
 ,, mè interpretantem. Itemque ipsa adiutoria di-
 ,, stinguenda sunt, aliud est adiutorium sine quo
 ,, aliquid non fit, & aliud est adiutorium, quo ali-
 ,, quid fit. Nam sine alimentis non possumus uiue-
 ,, re, nec tamen cum affuerint alimenta, eis fit ut
 ,, uiuat qui mori voluerit. Ergo adiutorium ali-
 ,, mentorum est, sine quo non fit, non quo fit ut
 ,, uiuamus. At verò beatitudo quam non habet
 ,, homo, cum data fuerit, continuò fit beatus. Ad-
 ,, iutorium est enim non solum sine quo non fit,
 ,, verum etiam quo fit propter quod datur. Qua-
 ,, propter hoc adiutorium & quo fit est, & sine quo
 ,, non fit; Quia & si data fuerit homini beatitudo,
 ,, continuò fit beatus: & si data nunquam fuerit,
 ,, nunquam erit. Alimenta verò non consequenter
 ,, faciunt ut homo uiuat, sed tamen sine illis non
 ,, potest uiuere. Primò itaque homini, qui in eo
 ,, bono quo factus fuerat rectus, acceperat posse
 ,, non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum
 ,, non delerere; datum est adiutorium perseueran-
 ,, tiæ, non quo fieret ut perseueraret, sed sine quo
 ,, per liberum arbitrium perseuerare non posset.
 ,, Nunc verò sanctis in regnum Dei per gratiam
 ,, Dei prædestinatis, non tantum tale adiutorium
 ,, perseuerantiæ datur, sed tale ut eis perseuerantia
 ,, ipsa donetur non solum ut sine isto dono perse-
 ,, uerantes esse non possint, verum etiam ut per
 ,, hoc donum non nisi perseuerantes sint. Multò
 ,, verò clarissimè lib. Retractat. l. c. 22. Cum enim
 ,, hoc in potestate, Quod cum volumus, faci-
 ,, mus. nihil tam in potestate, quàm ipsa voluntas
 ,, est, sed præparatur voluntas à Domino. Eo ergo
 ,, modo dat potestatem. Itaque quod voluntatem
 ,, Augustinus dixit in nostra esse potestate, & nos
 ,, itidem dicimus. Si quidem id omne in nostra si-
 ,, tum est potestate, quod nobis nescientibus aut
 ,, nolentibus non contingit: Velle autem nemini
 ,, nescienti se velle, aut nolenti contingit; velle enim
 ,, & nolle pignant. Sæpenumero quidem contingit,
 ,, ut quemadmodum duplex in homine iudicium
 ,, est, sic etiam duplex in homine sit voluntas: At ut
 ,, velle idem sit quod nolle, aut scire idem quod
 ,, nescire, illud verò nullà fieri potest ratione. Cæ-
 ,, terum Augustinus (lib. 1. Retractat. cap. 22.) in potesta-
 ,, te nostra, inquit, non est nisi quod nostra sequitur volun-
 ,, tatem. At voluntas certè voluntatem hæc qua
 ,, qua sequitur. Nam prima voluntas, quam ob-
 ,, secro sequatur voluntatem? Neque verò idem se-
 ,, quitur seipsum: Prius enim & posterius diuersa
 ,, sunt. Voluntas porò ipsa à seipsa non est diuer-
 ,, sa; Sic enim ipsa foret & non ipsa. Quod verò ca-
 ,, pite decimo libri de duabus Animabus ait, de
 ,, quo nesciente, vel resistere non valente, quispiam quidpiam
 ,, mali fecerit, iuste damnari nullo modo potest. Item
 ,, Peccati reum teneri quenquam, quia non fecit que facere

non potuit, summa iniquitatis est & insania. Augustinus
 ipse pariter interpretatus est. Item quod dixi,
 nusquam scilicet nisi in voluntate esse peccatum, possunt
 Pelagiani pro se dictum putare, propter paruulos
 quos idè negant habere peccatum, quòd eis in
 Baptismate remittatur, quia nondum arbitrio
 tatis vtuntur. Quasi verò peccatum quod eos ex
 Adam dicimus originaliter trahere: Id est reatu
 eius implicatos, & ob hoc pœnæ obnoxios deti-
 neri, vsquam esse potuerit nisi in voluntate, qua
 voluntate commissum est, quando diuini præce-
 pli est facta transgressio. Er paulò post. Peccatum
 autem quod nusquam est nisi in voluntate, illud
 præcipuè intelligendum est, quod iusta damna-
 tio consecuta est. Hoc enim per vnum hominem
 introiuit in mundum, quanquam & hoc pecca-
 tum, quo consentitur peccati concupiscentiæ,
 non nisi voluntate committitur. Propter hoc &
 alio loco dixi, Non igitur nisi voluntate peccatur. Et
 mox: Nam & qui nesciens peccauit, non incongruen-
 ter volens peccasse dici potest, quamuis & ipse quod
 nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipse
 esse potuit sine voluntate peccatum. Quæ volun-
 tas utique sicut definita est, animi motus fuit,
 nullo cogente, ad aliquid vel non admittendum,
 vel adipiscendum. Quod enim si noluisset, non
 coactus est facere: quia voluit ergo fecit, etiam si
 non quia voluit peccauit, nesciens peccatum esse
 quod fecit: ita nec tale peccatum sine voluntate
 esse potuit; sed voluntate facti, non voluntate
 peccati: quod tamen factum peccatum fuit: hoc
 enim factum est, quod fieri uon debuit. Qui-
 quis autem sciens peccat, si potest cogeri ad pec-
 catum sine peccato resistere, nec tamen facit: uti-
 que volens peccat, quoniam qui potest resistere,
 non cogitur cedere. Qui verò cogenti cupiditati
 bonâ voluntate resistere non potest, & idè facit
 contra præcepta iustitiæ, iam hoc ita peccatum
 est, ut sit etiam pœna peccati. Quapropter pecca-
 tum sine voluntate esse non posse verissimum
 est. Lubens igitur hos (ut loquitur Tilenus) *sos-
 culos arripio*, atque inde *capiti meo* (ut vult) *apto co-
 ronam*. Cum autè liberalitas sit æquè in accipien-
 do, si occasio ferat, ac in dando experiar liberali-
 tatem Tileni nunquid is etiam patiatu sibi ex
 Augustini sosculis se rum continuari? Sic igitur
 air lib. de Prædestinatione Sanctorum capite sep-
 timo: Et iam fides nõ ex operibus, inquit, ne for-
 tè quis extollatur: Solet enim dici, idè credere
 meruit, quia vir bonus erat & antequam crede-
 ret. Quod de Cornelio dici potest, cuius acceptæ
 sunt eteemolynæ, & exaudita orationes ante-
 quam credidisset in Christum: nec tamen sine
 aliqua fide donabat & orabat: Nam quomodo
 inuocabat in quem non crediderat? Paulò post.
 Quicquid igitur & antequam in Christum cre-
 deret, & cum crederet, & cum credidisset, benè
 operatus est Cornelius, totum Deo dandum est
 ne fortè quis extollatur. Idem libro de bono perse-
 uerantiæ cap. 11. Ex ore quippe infantium &
 lactentium suam perfecit laudem: ut quod in his
 videmus, quorum liberationem bona eorum
 merita nulla præcedunt: & in his quorum dam-
 nationem utriusque communia originalia sola
 præcedunt: hoc & in maioribus fieri nequaquam
 omnino cunctemur, id est, non putantes vel se-
 cundu n sua merita gratiam cuiquam dari, vel
 nisi suis meritis quenquam puniri, siue parces, qui
 liberan-

Lib. de
 Corrept.
 & Grat.
 cap. 12.

Id. c. 12.

Retra-
 lib. 1.
 cap. 1.

liberantur; atque puniuntur, siue dispares habeant causas: ut qui videtur stare videat ne cadat, & qui gloriatur, non in semetipso, sed in Domino gloriatur. Idem eiusdem libri capite octavo, ex duobus itaque paruulis originali peccato pariter obstrictis, cur iste assumatur, ille relinquitur; Et ex duobus ætate iam grandibus impiis, cur iste ita vocetur, ut vocantem sequatur, ille autem aut non vocetur, aut non ita vocetur, ut vocantem sequatur: inscrutabilia sunt iudicia Dei.

Idem lib. de Prædestinatione Sanctorum capite decimosexto: Vocat enim Deus Prædestinatos multos filios suos, ut eos faciat membra prædestinati vnici filij sui, non ea vocatione, qua vocati sunt qui noluerunt venire ad nuptias: illâ quippe vocatione & Iudæi vocati sunt, quibus Christus crucifixus scandalum est: & Gentes, quibus Christus crucifixus stultitia est: sed eâ vocatione Prædestinatos vocat, quam distinxit Apostolus, dicens *ipsis vocatis Iudæis & Græcis predicare se Christum Dei virtutem & Dei sapientiam*. Sic enim ait *ipsis autem vocatis*: ut illos ostenderet non vocatos, sciens esse certam quandam vocationem eorum qui secundum propositum vocati sunt, quos præsciuit & prædestinavit conformes imagini filij sui. Quam vocationem significans, ait: *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei; Quia maior seruiet minori*. Nunquid dixit, *non ex operibus sed ex credente*? Prorsus etiam hoc abstulit homini, ut totum daret Deo. Dixit ergo, *sed ex vocante*, non quacunque vocatione, sed quâ vocatione fit credens. Deinde eodem capite; iam porro Electio quam dicit, quia secundum Gratiam, non secundum debitum debet utique occurrere, *quoniam reliquia per Electionem Gratia facta sunt. Hac Electio consecrata est, ceteris excacatis*. Secundum hanc Electionem *Israelita dilecti propter patres*. Non enim vocatione illâ vocati sunt, de qua dictum est, *Multi vocati*: sed illâ, qua vocantur Electi. Vnde & hîc posteaquam dixit, *secundum Electionem autem dilecti propter patres*: continuo subiicit, vnde agimus: *sine penitentia enim sunt dona & vocatio Dei*: id est sine mutatione stabiliter fixa sunt. Ad hanc Vocationem qui pertinent, omnes sunt docibiles Dei, nec potest eorum quisquam dicere, Credidi ut sic vocaret: præuenit eum quippe misericordia Dei, quia sic vocatus est ut crederet. Et capite decimo septimo. Electi sunt itaque ante mundi constitutionem eâ prædestinatione, in qua Deus, sua futura facta præsciuit: Electi sunt autem de mundo eâ vocatione, qua Deus id quod prædestinavit, impleuit. Quos enim prædestinavit, ipsos & vocauit, illâ scilicet vocatione secundum propositum: non ergo alios, sed quos prædestinavit, ipsos & vocauit: nec alios, sed quos ita vocauit, ipsos & iustificauit: nec alios, sed quos prædestinavit, vocauit, iustificauit, ipsos & glorificauit, illo utique fine, qui non habet finem. Elegit ergo Deus fideles, sed ut sint, non quia iam erant.

Idem de Prædestinatione Sanctorum capite octavo: Hæc itaque Gratia quæ occultè humanis cordibus diuinâ largitate tribuitur, à nullo duro corde respuitur, idè quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Idem libro de spiritu & littera capite tertio: Nos autem dicimus humanam voluntatem, sic diuinitus adiuuari ad

faciendam iustitiam, ut præter quod creatus est homo cum libero arbitrio voluntatis: præterque doctrinam qua ei præcipitur quemadmodum viuere debeat, accipiat Spiritum Sanctum, quo fiat in animo eius delectatio, dilectioque summi illius atque incommutabilis boni, quod Deus est, etiam nunc cum adhuc per fidem ambulatur, nondum per speciem: ut hac sibi velut arrhâ datâ gratuiti muneris, inardescat inhærere Creatori, atque inflammetur accedere ad participationem illius veri luminis, ut ex illo ei benè sit à quo habet ut sit: Nam neque liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis via: & cum id quod agendum, & quò nitendum est cœperit non latere, nisi etiam delectet & ametur, non agitur, non suscipitur, non benè viuitur. Ut autem diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per arbitrium liberum quod surgit ex nobis, sed per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Et libro de Correctione & Gratia cap. 8. Quando rogauit ergo (*Christus scilicet*) ne fides eius (*Petri*) deficeret, quid aliud rogauit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, inuictissimam, perseverantissimam voluntatem? Ecce quemadmodum secundum Gratiam Dei, non contra eam, libertas defenditur voluntatis. Voluntas quippe humana non libertate consequitur Gratiam, sed Gratiâ potius libertatem, & ut perseveret delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem. Et capite vndecimo: Per hunc mediatorem Deus ostendit eos quos eius sanguine redemit, facere ex malis deinceps in æternum bonos, quem sic suscepit, ut nunquam esset malus, ne ex malo factus semper esset bonus. Istam Gratiam non habuit homo primus, quâ nunquam vellet esse malus; sed sanè habuit in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio, bonus esse non posset, sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo Deus esse voluit sine gratia sua, quem reliquit in eius libero arbitrio: quoniam liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem patum est nisi adiuuetur ab *omnipotenti* bono: quod adiutorium si homo ille per liberum non deseruisset arbitrium, semper esset bonus; Sed deseruit & desertus est. Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret si vellet, non quo fieret ut vellet. Hęc est prima gratia quæ data est primo Adam, sed hæc potentior est in secundo Adam. Prima est enim qua fit ut habeat homo iustitiam si velit: Secunda ergo plus potest, qua etiam fit ut velit, & tantum velit, tantoque ardore diligit, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem, voluntate spiritus vincat. Et paucis interiectis. Tanto amplius datur per Iesum Christum Dominum nostrum, quibus id dare Deo placuit, ut non solum assit, sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, verum etiam tantum ac tale sit, ut velimus. Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Et capite duodecimo: Subuentum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, ut diuinâ gratiâ indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur, & idè quamuis infirma non tamen deficeret, neque aduersi-

Gratiæ effectum in hominis conversione non suscipiendi ab humano arbitrio.

„ tate aliquâ vinceretur. Ita factum est vt voluntas
 „ hâminis inualida & imbecilla in bono adhuc
 „ panno perseveraret per virtutem Dei, cum & vo-
 „ luntas primi hominis fortis & sana, in bono am-
 „ pliore non perseverauerit, habes virtutem liberi
 „ arbitrij. quamvis non de futuro adiutorio Dei,
 „ sine quo non posset perseverare, si vellet, non
 „ tamen tali quo in illo Deus operaretur vt vellet,
 „ fortissimo, quippe dimisit atque permisit facere
 „ quod vellet: infirmis servavit, vt ipso donante in-
 „ uictissimè quod bonum est vellet, nec hoc de-
 „ serere iniunctissimè nollent. Et cap. 14. Non est
 „ iraque dubitandum voluntati Dei qui in cælo &
 „ in terra omnia quæcumque voluit fecit, & qui
 „ etiam illa quæ futura sunt fecit, humanas volun-
 „ tates non posse resistere, quo minus ipse faciat quod
 „ vult; quandoquidem etiam de ipsis hominum
 „ voluntatibus quod vult facit &c. Et ibid. paulò
 „ inferius. Nunquid ille possit aduersari voluntati
 „ Dei, & non potius eius facere voluntatem, qui
 „ in eius corde operatus est per Spiritum suum
 „ quo indutus est vt hoc vellet, diceret & faceret?

Vides iam, vides vt opinor Tilene, quid sen-
 serit in hac causa, de qua inter nos agitur, Beatus
 Augustinus; 1. Vt discriminis rationem, cur è
 duobus æquè improbis & adultis, alter illumine-
 tur, alter sibi relinquatur, noluerit ab occultissi-
 mis meritis pendere. 2. Vt noluerit parem gra-
 tiam indultam iis qui respuerunt Euangelij do-
 ctrinam, & qui fide eam amplexi sunt. 3. Vt no-
 luerit efficaciam gratiæ in conuersione suspendi
 ab arbitrio humano, atque ita esse dubij euentus.
 De his enim tribus inter nos hac disputatione
 quæ situm est: Iam verò liquere puto Lector,
 secundum vtrum nostrum Augustinus pronun-
 ciarit: Eumne etiam in ea fuisse sententia statuit
 Tilenus quæ Deum facit authorem peccati? Aut
 si id horrescit dicere, cur tot viros graues, pios,
 cur Ecclesiam Christi, in quâ nasci, educari, do-
 cere etiam non sine laude ei datum est, non reue-
 retur? Cur eam sententiam, quæ in Scriptura tra-
 ditor, quam vetus Ecclesia constanter tenuit & do-
 cuit, nouam vocat? nempe Pelagium imitatur,
 quem Augustinus testis est pari confidentiâ Ec-
 clesiæ insultasse. Sed hanc audaciam, eodem illo
 libro Augustinus repressit, & nos faciliè, illo

§. 6.
 Ad Bonif.
 contra duas
 Pelag. epist.
 lib. 4. cap. 8.

idem possemus si opus esset præstare. Quod su-
 perest hanc disputationem voto tandem clauda-
 mus, quam Tilenus conuictis clausit, & pro ma-
 ledictis preces reddamus.

D. O. M.

Magne Deus, quamuis cæli supra aurca templa
 Celsus agas, sedesque tuas imperua nostris,
 Angelicisque oculis lux circumfulgeat, inde
 Tu tamen humanas curas, & gaudia cernis,
 Spes cæcas, trepidosque metus, cassumque laborem,
 Et licet imparibus studiis, tamen impetu eodem
 Mortales miseros simul in sua damna ruentes:
 Hosque inbibes, illos contra, quod dira libido:
 Impellit, pateris ferri sapiensque bonusque,
 Ne sibi virtutem quisquam, vel commoda vita
 Se debere putet; tua quin tibi munera gratis,
 Solis accepta ferat. Sed nec Pater, audeat vllus
 Authorem sceleris nostri te dicere quamuis
 Cuncta tuo imperio, calumque, solumque gubernes,
 Cælestumque choros, & diris tristia regna.
 Qualis dum puro Phæbus decurrit Olympo,
 Et noctem, tenebrasque regit, lucemque diemque,
 Mites Autumnos, & blandi veris honores,
 Candentemque Aestatem, & tarda frigora brumæ;
 Ipse sui semper similis moderatur, & omni
 Labe carens rerum quas inconstantia versat;
 Hec nos, Sancte parens, quia credimus inscia veri
 Turba suo freta arbitrio, & dulcedine falsa
 Laudis capta fremit: nos & quia ladere veris
 Haud potus est, fictis (nec finis, nec modus vllus)
 Criminibus petis; atque immania iurgia iactat.
 Hac audis quid enim fugiat te? maxima vita
 Arbitrè humana, qui vindex iuris & aequi,
 Et plectis fontes insontesque asseris idem:
 Hac audis: Verum miseros, ah! perdere nolis,
 Tu licet id iussis possis: Sed pectora dura
 Emolli: tu namque potes, quin tu potes vnus
 Tantum opus: Hac tua laus, qui primam in origine mundi
 Iussisti claram è tenebris splendescere lucem,
 Et gelidâ ignauum frigus decedere terrâ,
 Materique rudi speciem, vitamque dedisti:
 Hic pariterque tua bonitate, atque vtere dextra,
 Addictosque sibi, soli, Pater, asserere Christo.

EPISTOLA

EPISTOLA

FACULTATIS THEOLOGICÆ ACADEMIÆ

LEYDENSIŒ AD CAMERONEM.

S. P. Reuer. & charissime frater. Non dubitamus eisdem qui tibi iudicium nostrum de disputatione quam cum Tileño superiori anno habuisti significarunt, monuisse etiam te eadem operâ, esse aliquid in concessis quibusdam hypothesibus, de quo nobis tecum nondum conuenire potest, & quod vel elucidatum, vel emollitum uoluissimus, ne cõmunibus aduersariis in omnes occasiones etiam leuissimas intentis aliqua præbeatur anfa nobis, vel exiguum dissensum obijciendi, aut infirmis nonnullis inter recte sentientes, vel aliis scrupulosioribus, materia scādali obijciatur, si uideant inter ueritatis defensores de apicibus non contemnendis controuerti. Nosti V. R. quali cum consensu omnes nostri Interpretēs, hæcenus duos illos V. T. typos, in Epist. Pauli ad Romanos cap. nono adductos, pro uinius & eiusdem rei typis acceperint quã laborauerit, Arminius, ut totum illud à uocationis proposito ad iustificationem deflecteret, & certè nondum uidemus, etiam tuis argumentis perpensis id de primo posse concedi, & de secundo negari. Deinde etsi de controuersia illâ physicâ litem nemini intenteamus, nempe, numi uoluntatis determinatio necessaria sequatur ad ultimum iudicium rationis, ac intellectus ut uocant practici quã sententiam nouimus quosdam ex purioribus Scolasticis fuisse amplexos, non possumus tamen probare quod uideus in toto tuo scripto nullam aliam mutationem si uoluntate aut concedere, aut requirere præter moralem illam quæ sit ab obiecto monstrato & rationis iudicio de eo eligendo aut reiiciendo, aut preferendo sine ullo influxu Dei immediato, in ipsam uoluntatem, præsertim in rebus supernaturalibus. Nam etsi moralem motionem necessariam esse statuamus, solam tamen in ea re adhiberi naturali uoluntati, Scripturis contentaneam minimè uidetur, quem (ipsi, factentibus aduersariis) influxum immediatum Dei, in ea immutanda testantur & gratiæ non tantum moralem, sed ueram & propriam (ut ita loquamur) causalitatem. Quam si tu etiam concedas, & Deum non solum in metaphorice, sed etiam *in re*, causas consensus uoluntatis in conuersione statua, nihil erit inter nos controuersie in ea re, quã nitidè & perspicuè explicari scis ipse quantum inter sit. Hoc saltem V. C. à te petere uimus, ut præfixa uel adiecta admonitiuicula, significares te prorsus acquiescere iudicio Ecclesiaram, quæ in Synodo Dordracena suam de tota hac controuersia sententiam exposuerunt. Et si quid in modo loquendi aut nonnullis interpretationibus reperiatur singulare, quod piis mentibus non satisfaciat, uel elucidare paratum esse, uel etiam, si opus sit, mutare, eaque lege te

in editionem illam consensisse; ut orthodoxorum de tua opera iudicium, non solum in communi, sed etiam in singularibus experireris. Nos quid mentis tuæ sit in ea re non dubitantes, reclamare nolumus quominus hæc ederetur lucubratiõ tua, eo præsertim tempore quo uir ille acrius cepit aduersus Ecclesiam insurgere, & optam tuam doctam alioquin, & uilem, publico testimonio commendassemus, nisi scrupuli illi iniecti fuissent; quos eximere tibi facillimum erit. Procuratur interim editio, & eleganter (ut ex specimine uidimus) excuditur cuius correctioni inuigilant studiosi, quibus curam illam demandasti. Interim officio non deerimus, ut apud omnes pios hic tuus labor agnoscat profectus eius qui communi fidelium matri his calamitosi temporibus uariè laboranti opem fert non penitentiam, eiusque pacem, & in ea ueritatis conseruationem ex animo procurat; Quo nomine te R. Fr. Christo Domino commendamus, ut suo Spiritu tibi adsit, in omnibus lucubrationibus tuis, talentumque nobile tibi commissum, magis ac magis in manibus tuis multiplicare dignetur. Vale Lugd. Bat. pridie Cal. Febr. 1622.

**CAMERONIS AD
præcedentem Epistolam,**

Responsio.

QUAS ad me Reuer. Viti, Cl. Riuetus apud uos S. Theol. Facultatis Decanus, totius collegij uestri nomine, pridie Cal. Febr. dedit literas, ex sero tandem 9. Cal. Mart. mihi egrotanti reddita fuere: Ex iis intellexi quod esset uestrum de mea disputatione iudicium, & quid à me requiratis. Ac eam uos quidem mihi tribuitis sententiam, quam ego nõ modo meam esse nego, uerum etiam (ut quidem à uobis explicata est) detestor atque abominor, quæ res incredibile mihi attulit dolorem. Quod autem à me postulatis eiusmodi est, (pace uestra id dictum sit) ut nõ uideam quõ possit sine cuius graui detrimento præstari. Sanè Synodi Dordracenæ Canones mihi, ut cui maxime probantur, qui de me aliter loquuntur in me uel non norunt uel parum certe diligunt. Cæterum idem & arrogantissimus & amētissimus forem, si à quoquam exigere uel in mea uilissimi homuncionis uerba iuraret. At id testari publicè, nescio quorsu pertineat, nisi ut aliis calumniandi, aliis cauillandi argumētum præbeatur. Quamuis quicquid hac in parte à me fieri debuit, id omne iam pridem à

me vltro factum est, in præfatione ad scælicis memoriam, D. Hier. Grossetium Liffæum, quam optinor vos legisse. Nam sententia mea, Caluini eadem, Bucer, Martyris, (quorum memoria in Ecclesia sanctissima est) sententia fuit. Bannezij, fautor, Aluarezij, Gumelij, & id genus hominum diuersa sententia est, qui scilicet causam bonam malè agendo penè prodiderunt. Taceo theses & Prælectiones meas eorum iussu editas quorum autoritate ego, ad Professionis S. Theologiæ munus obeundum fui vocatus, hætenus reprehensione caruisse, præterquam ea quæ Synodi nationalis decreto, non obscure reiecta est in Gallia & damnata. Taceo mendicaria aduersus me ab exteris sed (quæ eorum charitas & prudètia fuit) haud quaquã certè impetrata suffragia. Sed quid ego hic ad autoritatem hominũ prouoco. Scripsit sententia mea est, etiam vestra est si quid ego sentio, qui vos à me dissentire profitemini. Quid enim, ego non senserim, docuerim, asseruerim, rebus addiderim necessariis hominis mentem, voluntatem, affectus, quod ad salutis negotium attinet, esse penitus deprauatos? Eam prauitatem inolitam atque inexpugnabilem sola Dei gratiã posse vinci, & vero vinci potèntissime, in iis nimirum quib. singulari prerogatiua à Deo est indultum, nempe pro gratiæ modulo. Illã gratiam nõ a mente in tantũ in verum etiam ad ipsam pertinere voluntatem, indeq; nouas tum in niente, tũ in volũtate ingenerari facultates, habitus in quã quamuis non sine quãdam & ordine, vt sit videlicet qui est ad actus actuum, eadẽ ad facultates atq; habitus facultatum atque habituum ratio. Cum enim omnem voluntatis actum præcedat vt impellens causa mentis aliquis actus, & facultatem atq; habitum voluntatis à mentis habitu atque facultate, pari prorsus ratione pèdere necesse est. Neque vero sic tollitur (vt scribit vestro nomine VV. RR. Reu. D. Decanus) influxus & causalitas Dei (sic enim loquitur) in ipsam voluntatem. Absit, absit. Nam vt exemplo vtar notissimo atque obuio, rerum facultates quas in Scholis proprietates vocant à formis suis tanquam à causa & oriuntur & pendent, neq; veidò continuo tollitur Dei influxus (libet enim vt i verbo Reu. D. Decani) in ipsas proprietates. Profecto scio VV. RR. Scio Dei beneficio & agnosco lubens (neq; vnquam aliter sensi) Deum omnia sustinere, in omnibus exerere vim suam, omnia in omnib. agere, hætenus tamen vt ne turbetur ac tollatur earum ordo causarum secundarum quæ inter se aptæ sunt & connexæ, vt à se inuicem, ne mentis quidem cogitatione, queant diuelli. Atq; ita & agnosco & prædico vim Dei & influxũ, & causalitatem, seu quo alio nomine eam libet appellare, in ipsam voluntatem. Et quidẽ nolo eam esse simplicem, & nudam specierũ obiectionem, sed efficacissimam, potèntissimam, inuictissimã, voluntatis, mentis Spiritus Sancti luce renouatę interuentu, commotionem quam nimirum ij sentiunt, qui audiuerunt & didicerunt à Patre, proindeq; *συνδεδασμένοι* appellantur, reliqua turba non sentit. Itaq; idem affirmo, permota mēte, necessariò permoueri volũtatem. Atq; aliter se rem habere id vero mihi *ἀπολύτως* & *ἀσφαλῶς* videtur.

Iam quod ad Analysim attinet, cap. 9. Epistolę ad Rom. Et si non spondebam fore vt ea omnib. arderet, attamen nunquam veritus sum nequis piorum eã offenderetur, quasi ea causam aduer-

sariorum iuaret. Nam neq; Tilenus inde quicquam potuit exculpere, quod causę quã agebam obesser, & ea sic instituta est, vt vbiq; sententiam eius non modò petat, sed feriat etiam & inguler. Quod si quis eam parum apram & concionam iudicet, ego quidem certè id neq; indignor, neq; doleo, vt qui sciam probè, quàm sit equum & rationi consentaneum, vt sint in hoc genere libèra hominum iudicia, tantum id peto (quod à bonis viris impetraturum ne facile confido) ne hic obruar præiudicis, neũ me quis nisi admonitum & vi veritatis victum, neq; cedentem tamen, existimet damnandum. Vtinam me sic vobis purgarim. Quod si cui vestrum R. R. V. V. vllus adhuc hæret scrupulus (quod vix credo) mihi rem fecerit & pergratam & apprimè vtilem, si mecum volet apertè agere, mihi que vel agnoscedi erroris mei, vel tuendæ atque illustrandæ veritatis copiam facere, prolat. rationib. ac testimoniis S. Scripturę, quib. vel cedere, si cõtra me faciunt, vel si minus, respondere queam. Nunc enim, vt res agitur, nihil aliud possum quam quod hac Epistola præstiti. Vtinam verò libuisset nobis (nã licuit quidem certè) me tempore admonere, dum res erat integra. Ego enim (si qua fides) nec illius Disputationis editionem, vti, nec vt à vobis publico testimonio commèdaretur rogavi: Tantum vobis egi gratias, quod acceperam eam à vobis fuisse lectam & hætenus probatam, ut eam iudicaretis haudquaquam indignam quę prodiret in lucem. Simul etiam rogavi vt (quæ vestra esset apud Typographum autoritas) cum eo priuatim ageretur, vt quod ipsius est diligenter curaret. Quod superest, ego totum hoc negotium, vosque, R. R. V. V. & florentissimam Academiam Christo commendo. Datum Londini.

SAMVELIS BOCHARTI

S. Theologiæ studiosi, pro Camerone ad D. VVallæum S. Theol. Profess. in Acad. Leydensi Epistola, qua obiectiones aduersus Cameronis sententiam, De motu voluntatis per intellectum, solvuntur.

TE grauib. & necessariis studiis intentum interpellare V. R. Sũma mihi fuisse religio, nisi (quę tua est humanitas, tuusque erga me affectus & benevolentia) id discedẽti mihi abunde testatum fecisses meas tibi literas neq; molestas fore neq; iniucundas, & in mandatis insuper dedisses vt quamprimum id opportunè fieri posset, Reu. V. Cameroni duo proponerem incommoda, quibus illius de motu voluntatis per intellectum sententiã premi putabas, & quicquid ille respondisset indicarem. De his igitur cum scribam iussus, non iam vt scriptionem sed vt diuturnius fortasse quam oportuit silentium excusatum habeas, rogo V. R. Horum prius illud fuit, quod cum ex Cameronis sententia necessariò sequatur errorem prius esse intellectu quàm in voluntate mali-

malitiam, ac proinde primum etiam Adami peccatum fuisse per errorem admissum, durum admodum videatur fieri potuisse, ut humanam menti tantâ luce diuinitus perfusa Diabolus tenebras offuderit.

Alterum hoc fuit, quod cum hæc sententia statuatur nihil à Deo fieri in voluntate immediate, in ea tamen (ut fiat conuersio) nouos habitus informari necesse sit, sequi videatur per actum aut per habitum qui in intellectu est, alium in voluntate ingenerari, quod nouum est & à Philosophia alienum.

Ad hæc singula, quid Camero responderit, eodem quo ille ordine conabor explicare, quamuis per memoriæ debilitatem, multa me plane fugerint, multa non fugerint quidem, sed tam leuiter hæserint tamen, ut nullus dubitem quin multum iis ex grauitate & pondere decesserit. Hæc tamen qualiacunque à me scribenda putauit, postquam ipsum ut scriberet adduci non potuisse, compertum habui, animum sibi à contentione alienum simpliciter causatum.

Verum ut ad rem veniam, cum prioris nodi solutionem suscepisset, totam sermonis sui ferriem ad hæc capita reuocauit. Primo sententiæ suæ (quæ reuera talis est. *Errorem in Adamo fuisse primum peccandi actum*) probationem instituit: Deinde docuit illud (quo tu ipsum aggrederis) argumentandi genus, non esse vsque adeo firmum, immo vero tale ut possit retorqueri; Idem etiam postmodum directè solueret, & præterea erroris fontem detegere conatus est.

Sententiæ suæ probationem, tum ex Scriptura, tum ex Theologicis, & Philosophicis argumentis desumpsit.

Et ex sacris litteris quidem triplici ratione probare eam conatus est. Primo, Ex iis locis in quibus apertè dicitur Euam fuisse deceptam, ut 2. Corinth. 11. 8. ὁ ὄφεις ἔδειξεν ἐν πείρασόν. Et 1. Timoth. 2. 14. ἡ γυνὴ ἠπαταιρέθη dicitur, atque sic fuisse ἐν ᾧ ἔσθω. Secundo, Idem probari posse dixit, ex ipso tentationis modo. Sathan enim utitur argumentis quibus intellectum in errorem inducat, non quibus voluntatem immediate flectat, qualia neque animi cogitatione putat posse concipi, *Scit Deus*, inquit Diabolus, *quod qua die comederis &c.* Simili argumento utitur Lutherus qui in eadem est sententia. Tertium argumentum petit ex Sarcasmo quo post peccatum, malè creduli hominis stultitiam corripuit, Deus, *Homo scilicet nostri similis est boni & mali gnarus.* Quarto, Quominus responderi queat malitiam voluntatis, ignorantiam intellectus demum subssecutam, apparet statim peccato admissio, oculos iis apertos fuisse, ex eo quod addatur, nuditate agnita fugisse miseros & inter arbores delituisse, ut peccatum notitia secuta sit potiusquam ignorantia. Theologicum argumentum hoc fuit (cui simillimum apud Lutherum & Calvinum eiusdem sententiæ assertores, legere est.) Fides est natura prior charitate, Ergo & incredulitas odio, nam contrariorum contraria sunt consequentia: Porro ut fidei origo est cognitio, sic incredulitatis ignorantia, Ergo ignorantia quæ in intellectu est, prior est odio seu auersione voluntatis. Cum

verò responsionem ei obiecissem quâ utitur Belarminus lib. 3. de admiff. gratiæ cap. 5. ex hoc antecedente, *Fides est prior charitate*, sequi contrarium consequentis, nimirum, *odium seu iniustitiam priorem esse incredulitate.* Nam, inquit, *quod in generatione primum est, vltimum est in resolutione, sic cor primum est viuens & vltimum moriens.* Falsum hoc esse regessit Camero de iis rebus inter quas connexio talis intercedit ut à se diuelli mutuo non possint, sic manente formâ, proprietates à formâ emanantes, perire nequeunt: Huc accedit alterum argumentum quo utitur Calvinus, *Nunquam repugnare Dei imperio ausurum fuisse Adamum, nisi eius verbo fuisset incredulus.* Theologicæ rationes hæctenus.

E philosophia has attulit: Primo, Omnis actio fit propter finem, ergo cum peccauit Adam finem sibi proposuit: At hic finis non potuit esse verè bonus, sed apparenter tantum, Ergo errauit. Secundo, Vnde etiam & alterum hoc argumentum oritur. Quum quis in alium finem incidit, quàm sibi proposuerat, errat, Adamo hoc accidit, Ergo errauit. Tertio, Aut sciuit aut nesciuit Adam quis peccatum maneret exitus, quum primum peccato assensum præbuit: Si nesciuit errauit; Si sciuit eo videtur fuisse stultior. Ut si quis vitæ suæ conseruandæ cupidus, venenum tamen haurit, quod venenum esse scit, is aut pro stulto aut (quod magis est) pro furioso habendus videtur.

Quarto, Aut in appetitu sensitiuo, aut in appetitu rationali, primum fuit Adami peccatum. Non in sensitiuo, nam appetitus sensitiuus aut circa colorem, aut circa sonum, aut circa odorem, aut circa saporem, aut circa tactum versatur. At nihil horum efficere potuisse videtur, ut Adam tot actanta bona susque deque haberet: Superest ergo ut in appetitu rationali fuerit peccatum: At hoc est firmissimum Aristotelis, & omnium Philosophorum axioma, *Appetitum rationalem non moueri nisi per cognitionem.* Nam, *ignoti nulla cupido.* Hanc verò cognitionem comitatur error: quoties in malum fertur ac si sit bonum; Hoc quod admisit Adam, Ergo errauit, illius nempe voluntate mota per cognitionem errori coniunctam. Quinto, Vnusquisque sibi bene vult, quisquis igitur id perpetrat quod in propriam perniciem cedit, id facit per ignorantiam. Adam, quum peccauit, id fecit quod in suam perniciem maximè cessit, Ergo per ignorantiam.

Hæc fuerunt argumenta quibus suam sententiam & Scripturæ & totius fidei analogiæ & rectæ etiam rationi consonam esse probasse se putauit. Tum sese ad obiecti nodi solutionem contulit, sed non nisi de illo quo tu eum aggressus es, V. R. argumentandi genere pauca præfatus, quo per incommoda vrgetur doctrina rationibus suffulta, ex intima rei essentia & ratione petitis. Id verò parum firmum sibi videri dicebat, quia sapenmerò accidit ut assertoris ignorantia (à qua nullus hominum planè immunis est) veritas non possit ab his incommodis liberari, quam tamen certam & indubitatam constet ex argumentis à priori ductis. Et quis nescit hominum doctissimos hæere sapissimè in huiuscemodi *ἔποις* conciliandis? Non quidem quod veritas veritati contraria sit, sed

quia non ita perspicuè sese oculis hominum ingerit, ut nullus omnino superfit scrupulus. Alius quidem alio progreditur ulterius, sed nemo mortalium eo usque processit ut ad ea omnia quæ in veritatem objici queant plenè & perfectissimè satisfacere possit, alioqui homo esset Deus, neque posset maiorem cognitionis gradum acquirere. Quidni igitur hic usurpare illud liceat, quod Aristoteles ait de minimo, minimum quidem in rerum natura dari posse, sed non nisi ἀνωμαλῶς τὸ τέλει ὄντος; Sic agnoscimus ἀπὸρον dari, sed τὴν ἀδυναμίαν τὸ λυσιτελεῖν. Et ut multa sunt quæ certa esse scimus, licet qua ratione sint non possumus inuestigare, pura proportione esse quandam inter circulum & quadrangulum: Quidni etiam multa esse dicamus quæ falsa scimus esse, & si fallitatis ratio à nobis deprehendi nequeat, ea nimirum quæ veritati firmis & inconcussis rationibus subnixæ apertè contraria sunt. Alioqui quoties nutaret fides nostra, etiam in gravissimis illis fidei capitibus, quæ rationis humanæ captum tantopere transcendunt, ut sæpe infirmorum iudicio illi contraria esse videantur? In hac ipsa materia de qua agitur, quàm est difficile Semipelagiano satisfacere si decretum Dei & libertatem voluntatis inter se collidat? Verum igitur est etiam in argumento Theologico, quod dicebat Aristoteles de motu adversus Zenonem disputans, τοῦτου ζητεῖν λόγον ἀφέντας τὴν ἀθήνησιν, ἀπὸ πρῶτον τινὰ εἶδος ἀγνωσίας.

Hæc præfatus ita probavit sententiam suam hoc incommodo non magis urgeri quàm contrariam. Quidni enim de voluntate idem dicere liceat, si voluntas prior ad peccatum deflexit; Qui fieri potuit ut voluntas à Deo tanta rectitudine instructa, etiam intellectui renitente, in malum per Diaboli suggestionem inclinata sit? Si quis dicat voluntatem in peius ruituram non fuisse, si noluisse (hoc est, si bono adhaesisset, malum fuisset avertata) tum proclivè erit dicere, intellectum errori assensum præbiturum non fuisse, si rectè intellexisset. Aut si dixeris voluntatem peccasse quia voluit peccare, numquid hoc erit idem per idem solvere? Ac si dicerem intellectum errasse quia erravit. Nam peccare, & velle peccare idem sunt, cum voluntas non peccet nisi volendo, & hoc ipsum in quæstione erat, cur peccare voluerit. Aut alicubi subsistendū est, aut dabitur progressus in infinitū: Ac ut in genere causarum efficientium alicubi subsistendum est, sic etiam in genere causarum deficientium. Iam si queratur iterum ubi tandem subsistendum sit, cum pateat nullam veram peccati causam dari posse, quæ non ipsa sit peccatum, sequitur, in ipso peccato esse subsistendum. Cum tamen voluntas ipsa sese ad peccatum determinare non potuerit, nec nisi ab intellectu determinetur, errorem in intellectu prius fuisse necesse est, per quem ad malum determinata fuerit. *Voluntatem porro sese determinare non posse;* Sic probari putat, quia si se ipsa determinat, aut per potentiam se determinabit, aut per actum. Non per potentiam, nam potentia non determinat nisi in potentia, hoc est, actu non determinat: Non per actum, nam actus id ipsum est quod determinatur. Aut si actus unus ad alium actum determinat, de actu determinante queri iterum poterit à quo sit determinatus.

His dictis ad directam obiecti nodi solutionem ita se accinxit. Lux, inquit, quam videbat Adam, aut fuit in obiecto, aut in subiecto. Quæcumque fuerit in obiecto frustra fuit, cum tenebræ intellectum inuaserunt. Iam querere qui factum sit ut in subiecto tenebræ obrepserint, lux suffocata sit, hoc est rationem mutabilitatis in Adamo querere. Nam à natura ita comparatus erat, ut mutari posset in deterius. Atque idem de voluntate queri potuit.

Obieceras V. R. Adam peccatum excusari potuisse, siquidem ab ignorantia profectum est. Respondit ita ut distingueret inter ignorantiam earum rerum quæ circa nostrum officium versantur, & earum rerum ignorantiam quæ ad officium nihil pertinent. Hæc, non, illa dicit excusari posse peccatum; sic si quis ægroti patri venenum propinat, quod à medico delusus putat esse pharvacum, is errat in iis quæ ad officium nihil attinent, ideoque errore excusabili. At qui sciens & volens venenum patri propinat, is demum eo erroris genere peccat qui nullum excusationi locum relinquit, quia in eo peccat quod scire erat officij sui, atque hoc erroris genere Adamum errasse dixit. Distinxit item ignorantiam earum rerum quæ ad officium pertinent in simplicem, & compositam: simplicem vocabat eam quæ quis id quod est officij sui planè ignorat; compositam quæ non ignorat planè, sed consultius putat officio suo deesse, dum nempe honesto præfert, id quod utile esse censet. Ab illa non ab hæc ignorantia immunem fuisse Adamum pronuntiavit, ac proinde meritorium. Hæc sunt V. R. quæ memoria suggerere potuit ex iis quæ à R. V. Camerone de prima quæstione dicta sunt, quæque ni fallor sufficiunt, cum vel verbum sapienti sit satis.

DE altera, quæstione egi cum eo brevius. Responsionis summa hæc fuit. Perulgatum quidem in Scholis illud esse, *Habitum non nisi per plures actus ingenerari*, quodque adeo de habitibus naturalibus verum esse dixit, eo quod agentia naturali modo, debilius agant quam ut possint vno actu habitum informare, ideoque opus esse subinde repetitis actibus, ut quod nec per primum, nec per secundum, nec per tertium efficere potuimus, id longo tandem rerum usu consequamur. At rem longè aliter se habere in diuinis, cum nimirum is qui producit actum Deus est, Deus inquam agens immediatè in mentibus nostris καὶ τὴν ἐπέλευσιν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, & intellectu mediante itidem in voluntate, tanta vi & efficacia, ut statim primo illo actu, (cum eo quo immediatè agit in intellectum, tum eo quo, mediante intellectu, voluntatem afficit) in vtraque animæ parte seu potentia habitus fidei & charitatis ingeneret, atque infundat quasi, Porro, quum ait Deum in voluntatem mediante intellectu agere non excludit omnem actum Dei immediatum in voluntatem. Agnoscit enim vltro, *Voluntatem quæ ens est immediatè à Deo moveri, at quæ voluntas est, in eam agi posse negat aliter quàm per intellectum.*

DE MOTV VOLVNTATIS AB intellectu eiusdem Cameronis demonstratio aduersus Vallai argumentum quo putat effici, regenerationem & sanctificationem nostram esse à viribus naturalibus, si detur, moueri necessario voluntatem, moto intellectu.

SI β non potest moueri, nisi moto α , non modo quia α est causa motus β , sine quâ non, sed quia β dependet simpliciter (quod ad motum attinet) ab α . Certum est moto α motum

iri ζ , neque tamen id proficiscetur à viribus β , sed à viribus α . Ut in continuis, quantitatis vna parte motâ in lineâ rectâ, omnes continuo partes mouentur. Immo verò quicquid habet rationem partis, in mobili, in circulum, vna parte motâ, statim mouetur, quanquam centrum, quod non obtinet rationem partis, nihil necesse est moueri, immo impossibile est moueri, in motu circulari.

Sit peripheria α , sit centrum β , vi supernaturali Deus creat α ; quæro annon eadem vi creetur centrum β . Atqui centrum non est peripheria, Sed pendet inde.

Esto corpus lucidum α , sit lumen in perspicuo β . Quæro creato α , sitne opus noua creatione α immediata, vt creetur β .

CAMERONIS AD REGEM MAGNÆ

Britanniæ IACOBVM ann. 1622. Ex Scotia.

TSI te Rex Serenissime maximis totius orbis Christiani rebus occupatum ab homine priuato & nullo ferè loco interpellari indecorum & vero nefas esse videatur, tamen nota omnibus incredibilis illa Clementia tua, mihi ipsis insuper rebus comperta & spectata, deinde verò etiam necessitas quædam mea effecit, vt auderem apud MAIESTATEM TVAM cum Daniele Tileno Theologo quondam Academia Sedanensi expostulare: is libellum Maiestati Tuæ dicatum nuper edidit cui titulum fecit Canones Synodi Dordracenæ, vna cum notis: Ei libello tanquam appendicem Paralipomena quæ vocat nescio quâ mente ad amicam collationem de concursu gratiæ & liberi arbitrij in vocatione hominis quam mecum ante biennium instituerat adiecit, vna cum præfatione ad lectorem in qua cum mihi iratus nulla profecto alia de causa quam quia victor in certamine non discessit, causa vitio, non ingenij culpa, multa ad inuidiam mihi conflandam pro animi libidine confinxerit, nihil ægrius tuli quam quod me vt hominem seditiosum & turbulentum, & illius authoritatis, quam Deus Monarchis supremam in terris dedit osorem & contemptorem oratione acerbissima traducit quo crimine nullum mihi potuit obicere vel ad morum labem fœdus, vel ad Dei hominumque iustissimum odium in me concitandum grauius & atrocius; Equidem pro certo habeo tum sacris edoctus literis, tum recta ratione adductus, & ipsa admonitus experientia & rerum vsu, Regum authoritate illa summa, quæ nullius hominum, solius Dei iudicio obnoxia est, semel contempta, neque Deum rite coli, neque Ecclesiæ pacem reipublicæ otium constare vlla ratione posse. Sed nec aliter sensi vnquam; Nam ex puero Regum maiestas mihi visa est semper non honore tantum, sed quadam etiam veneratione prosequenda, vt pote supra cæterorum mortalium conditionem infinitis veluti

gradibus euecta, & in sublimi collocata. Atque vna cum ætate crescente iudicio hæc tandem sententia penitus animo insedit. Postquam verò ad Pastoris munus primum, tum deinde Professoris Sacrarum litterarum sum vocatus, publicè priuatimque, pro concione, in scholis, in congressibus, vbi res & occasio poscebat, eam sententiam & professus sum, & pro virili parte defendi. Cuius rei Deum, conscientiam, hominesque possum testes appellare, vt mihi non sit verendum ne tam immanis calumnia mihi apud vltos sit fraudi, præter eos qui me, vel Danielem Tilenum non nouerunt, Quanquam is quo sit ingenio, quâ morum grauitate, probitate, quâ iudicij acrimonia & scriptiunculis quæ ab eo postquam ab Ecclesia secessit, editæ sunt & sparsæ in vulgus, nemini potest esse obscurum; in quibus semel tantum bonam egit causam; quam grauitè, quam modestè, quam prudenter & accommodatè nouere Theologi MAIESTATIS TVÆ, viri graues, docti & pij, nouit omnium optimè MAIESTAS TVÆ. Ipsa hæc atrox & iniqua cõminatio, quâ meum caput petit, nulla specie, nullo colore se probat. Cui enim fiat verisimile, me hominem extraneum, Lutetiæ bello iam suscepto & vero feruente, cuius vnica causa obtendebatur rebellio in regem, pro concione, in loco publico, apud viros amplissimos Regi Christianissimo à consiliis, regiani authoritatem in disquisitionem ausum fuisse deuocare? Aut si audacia & feritas animi me fecisset tam vecordem & amentem ego id impune tulissem? ij ipsi qui me tribunij spiritus seditiosum concionatorem audissent, proculdubio, vel pro fide singulari erga Regem, vel conseruandæ salutis suæ causa, me non iam postulari ad supplicium passi fuissent, sed vltro deditissent. At vero Lutetia profugi. Certe, sed pene oppressus in funesto illo tumultu Parisino: tum deinde postquam iam esset mihi ab hospite meo Optimo viro renunciatum, se à Decurione monitum, me quæri à plebe ad cadem; Denique cum amicis

mei grauiſſimi Viri vt quam primum diſcederem pene conuitio & obiurgatione iſtarent; Cuius rei teſtes habeo locupletes Illuſtriſſimum Comitem Caſſiliſſiã, & Robertum Hatlãum nobilem Anglum, quorum mihi fugã comitem famulum adiunxit, alter me fugientem, non iam Magiſtratum (qui mihi Lutetiã præfertim, non tam formidabilis vnquam quam amabilis eſt viſus) ſed plebis inſanã furorẽ & amentiam, pro ſingulari humanitate, ſummaque erga me charitate ipſe Dieppam vſque proſequutus eſt, Regij diplomatis authoritate communitum, quod adeo Dieppã à me prolatum eſt apud quos oportuit, necui mea in Angliam proſectio poſſet eſſe ſuſpecta. Vt verò triſtiſſimis illis temporibus Lutetiã vixerim teſtis eſt omni exceptione maior vir Nobiliſſimus D. Herbertus legatus apud Chriſtianiſſimum Regem tuus, non modo ob animi & ingenij magnitudinem, ſed etiam ob fidem ſummam MAIESTATI TVÆ chariſſimus: Nouit is probe quod bonorum de me Lutetiã, dequẽ concionibus meis fuerit, ſeditioſane & turbulentã fuerint, an potius quales eum decebat qui cum populo agit trepidanti. Quamuis apud TVAM MAIESTATEM teſtimonio alieno mihi non eſt magnopere opus, quo minus vereor ne criminofa inimici hominis inſectatio me tibi reddiderit ſuſpectum, qui nempe hoc vnum ſpectaſſe videtur, vna eademque opera vt me, &

apud TVAM MAIESTATEM adduceret in ſuſpicionem, & Chriſtianiſſimo Regi redderet exoſum, vt ne vel hic in patria iucundè, vel in Gallia quietè & tutò vitam agere poſſem: Vtrumque fruſtra vt conſido in Domino. Nam prius illud à TVÆ MAIESTATIS inſigni bonitate iam ſum conſequutus, alterum hoc mihi à Chriſtianiſſimi Regis æquitate ſpondeo, ad cuius tribunal (ſi TVA annuerit MAIESTAS id quod ſupplex oro: Atq; omni opere à tua Clementia contendendo) decreui hominem, Deo iuris & æqui vindice bene iuuante, calumniã reum peragere: non enim mihi committendum eſt, vt vel TIBI POTENTISSIMO OPTIMO ET SAPIENTISSIMO REGI impoſuiſſe, vel profeſſionis ſanctitatem & exiſtimationem gentis meã vlli videat mortaliũ, nedum Regibus, tam immani ſcelere contaminãſſe; Quod ſuper eſt ad pedes MAIESTATIS TVÆ prouolutus oro TVAM MAIESTATEM, ne hæc mea expoſtulatione tibi ingrata fuerit & moleſta, neu quod TVAM MAIESTATEM, auſus ſum interpellare, confidentiã potius adſcribas, quàm ſtudio teſtandã obedientiã quã MAIESTATI TVÆ, reuerentiã vero quã à me omnibus omnino regibus debetur, vtpote in quibus Deus imaginem & repreſentamen quoddam MAIESTATIS ſuã elucere voluit, ſic Deus TVAM MAIESTATEM Britannis, tuis, totique orbi Chriſtiano incolumen diu conſeruet.

DEFENSIO

DEFENSIO
IOH. CAMERONIS
S. EVANGELII MINISTRI
ET S. THEOLOGIAE
Professoris.

Opposita Libello cui titulus est.

EPISTOLA VIRI DOCTI AD AMICVM,
in qua expenditur sententia IOAN. CAMERONIS
de Gratia & Libero arbitrio.

Tertullianus libro de Patientia. Cap. I.

Bonorum q uorundam sicuti & malorum intolerabilis magnitudo est, ut ad capienda & praestanda ea SOLA gratia Diuina inspirationis operetur. Nam quod maximè bonum id maximè penes Deum, nec alius quàm qui possidet dispensat VT CUIQUE DIGNATUR.

Aug. lib.1. de Prædest. Sanctorum Cap. 8.

Hac itaque gratia qua occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur à nullo duro corde respuitur, IDEO QUIPPE TRIBUITUR, VT CORDIS DURITIA PRIMITVS AUFERATUR.

&

Si illos quibus stultitia est verbum crucis, ut ad Christum venirent DOCERE voluisset, PROCULDV BIO venirent & ipsi, non enim fallit aut fallitur qui ait, omnis qui AUDIUIT à Patre & DIDICIT, venit ad me; ABSIT ergo ut quisquam non veniat qui à Patre audiuit & didicit.

ITEM,

Cum igitur Euangelium predicatur quidam credunt, quidam non credunt, sed qui credunt Prædicatore forinsecus sonante INTVS à Patre audiunt atque DISCVNT, qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque DISCVNT, h. e. illis datur ut credant, illis non datur: quia nemo, inquit, venit ad me nisi Pater qui misit me, traxerit eum.

AMPLIS-

AMPLISSIMO VIRO,
CAROLO HARLÆO
DOLOTIO.

PRODIIT nuper in lucem (Carole Harlæe Vir Amplissime) aduersus me libellus, incertum quo authore. Et libello titulus est, Epistola viri docti ad Amicum in qua expenditur sententia Ioannis Cameronis de Gratia Dei & libero hominis arbitrio, ad quem an me deceret respondere dubitavi certè aliquantisper. Multa enim quominus id vellem intercedere videbantur: Id verò primum, quod nulla potui assequi coniectura, quo consilio Author nomendi simularit suum, an diffusus causæ refugerit erubescere conuictus? Sed hoc non videbatur: Certè enim quisquis est author libelli ingenio suo supra modum fidere videtur, causæ haud minus: Me verò si minus contemnit (quod si fecerit, se quidem fortasse rem haud parum dignam, me verò fecerit haud vsquequaque indignam) attamen ita habuit ac si contemneret, nil scilicet metuens ne quis illud occineret.

Nam cum magna malæ superest audacia causæ.

Creditur à multis fiducia.

An verò sibi à Magistratu metuerit: nam hac altera nominis reticendi causa est. Certè hic metus Cl. viri Tileni mentem non habuit sollicitam, qui edito libello quo Ecclesiam puriorem quam Deus in Gallia collegit perinde criminatus ac si doceret Deum esse peccati authorem, factū adeo temerè (pace viri tanti dictum sit) tulit tamen impune. Nemo vnus repertus qui eo nomine vel litem illi mouerit. Ego tantummodo cum multi boni & graues viri id à me exegissent, passus sum edi in lucem Acta Collationis quam cum eo instituerā de Gratia Dei & arbitrio humano. Quam ad Collationem cum is adieciisset quæ Paralipomena nescio quamente vocauit, tam iracundè scripta, nam si argumentis & rationibus aduersus me pugnasset, nihil illi iam opus anonymo hyperapostolice foret) ut me in capitis, dignitatis fortunarumque omnium discrimen vocarit? immanem illam eius criminationem, nedum dogmatis professionem nemo illi crimini dedit, ego patienter tuli, Christianissimus Rex pro aequitate sua diplomate innocentie meæ vindice repulit ac confutauit. Sed fortasse pedit tantum virum, tam doctum mecum homine nullo numero, nullo loco congregari, Veritus est nimirum ne illud accideret,

Qui cum victus erit mecum certasse feretur.

Ego verò etsi viri docti nomen nec assumo mihi, nec si quis id mihi tribuat, agnosco aliter quam vel ut documentum aliorum de me iudicij, quos amor reddidit nimium indulgentes, vel ut elogium dignitatis & loci quem tueor S. Theologia Professor. Attamen si me existimem iure illis accensendum qui adeo sunt indocti ut minime deceat viros doctos cum illis agere, impudentissimus & sum, & habeam merito qui me idem dicam S. Theologia Professore. Quamobrem Tilenus cateroqui non nimis humanus me se minorem non est vsque adeo asperratus. Nec verisimile est docto isti viro, quisquis est, diuersam mentem fuisse. Quid igitur? Statuamne id in causa fuisse cur nomen reticuerit suum, quod homo extra hanc causam vulgo inuisus & infamis aut verò certè obscurus nomen suum huic defensionis præscribere reformidauit, ne illius inuidia, vel ignominia & contemptu veritatem oneraret? At id vel suspicari de viro docto, quem cateroqui non norim foret non modo non Christianum, sed inhumanum etiam ac barbarum. Vna ratio superest huius dissimulationis. Fortasse apud nos aliquo in Ecclesia loco constitutus deturbari inde veritus est, si nomen profiteretur suum. At vero nefas est eum suspicari aliud publicè velle docere, aliud libellis clanculum sparsis insurrare, quod non est hominis probi, Et certè, aut ego vehementer erro, aut huius libelli author Belga est, atque ex eorū numero quibus cum licuisset quiescentibus in patria tuto viuere, libitū est magis huc migrare, spe credo aliqua quasi futurū esset ut quam orsi fuerant domi in Ecclesiam telam, hinc pertexerent. Quod si ita se res habet, quid causæ est quæso, cur tam rectè, tam dissimulanter egerit? Nisi fortè adeo callidus & vaser est, ut habeat quidem ille iustam & idoneam consilij rationem, sed quam nos homines rudes & simplices non possimus coniectando penetrare.

Hæ causæ satis vehementes videbantur cur me debuerim continere, aut verò, si meos id mores

deuisset, prodire laruatur, vel certè operto capite, ac velato, ut illi scilicet par pari referrem. Ad hæc etiam illud accedit, quod causam quam suscepit adeo agit negligenter, ut libellus titulum mentitus videatur, & authorem habeat doctum quidem illum fortasse, parè tamen adeo utentem doctrinâ, ut studuisse videatur nihil minus quàm doctus videri. Itaque in hoc meo grauissimo casu, inter tot fluctus molestissimarum occupationum quibus me pene merfit optima, amantissima, dulcissimaq; mea coniugis acerbum funus potui silere. Neque verendū fuerat ne hoc pacto Veritas desereretur, neque enim libellus ille tanti est (de Authore nil iam dico) ut ob illius confutationem, quod dicitur, vadimonium sit deserendum. Id quod ni ego vel imperitissimis (apud doctos enim nil opus erat hæc operâ) clarum fecerim, causam non dico quin me omnes parum modestum arbitrentur.

Rursus altera ex parte cause fuere multo grauiores quæ me ad hoc quicquid est opella adhortarentur. Ac primùm quidem, quod etsi libellus negligi fortasse potuit, tamen illud erat cauendum, ne quemquam contempsisse videremur. Quid enim? Si liber minus accurate scriptus (in causa fortasse fuit materiae durities, quæ nullo ingenio, nulla arte vinci potuit, contumax scilicet, & artificis manum repellens) contemni author debuit, aut haberi ita ut contemptus videretur? factum haud foret ex decoro, haud scio etiam an more probo. Adde, quod doctus homo quisquis est, agit mecum multo mitius quàm Cl. Tilenus; non criminatur violatam à me Regiam Maiestatem, non effernesit, non ruit præceps, ut itur certe ratione, neque sic agit ut hominem exuisse videatur. Quo quidè nomine magnas ei & debeo & habeo gratias, quas & referre aquū est; quod ego, nisi respondi aperte ingenuèque professus nomen meum, non viderer præstitisse. Deinde & magni apud me momenti illud fuit, quod non debui tam opportune oblatam occasionem asserendæ veritatis neglexisse, quam mihi iracundiâ Cl. Tileni ex ortam pene de manibus hic restituit adhibita lenitate aliqua moderatione. Quid enim? si me pungit acrius aliquando, at non vulnerat tamen, nec dilaniat dicendi atrocitate. Huc etiam illud accedit quod Cl. Tilenus quasi sedes succedere voluit tanquam si is victus iam & prostratus, dentibus se tantū & morsu, non legitimâ pugna tueretur. Itaque si cum eo feliciter (quod spero & confido in Domino) manum conseruero, sine controuersia veritas splendide vicerit, ac palmâ, quia poscet merito & iure, impetrabit. Illud præterea me haud leuiter impulit ad certamen quod mihi certū est susceptam semel, quæq; huc vsque singulari Dei beneficio cessit bene, veritatis defensionē nunquam deserere, quamdiu quidem cum illis res mihi erit futura qui non faciunt quod quarundam ferarum ingenium est ut fœtore & graueolentia defecta tam viribus & fracta venatorem abigant, quod profecto libelli huius author non facit. Debeo hoc officium Deo, Christo, Ecclesia, debeo item professioni meæ. Sed neque nulla spes est fore ut vir doctus meo quamuis hominis neque docti, neque ingeniosi monitu resipiscat.

Πολύκι & κήρωες ἀνὴρ μέλα καίριον εἶπεν

Sæpe etiam est olitor valde opportuna locutus.

Quidem equidem opto ex animo & serio, atque omni opere à Deo contendo.

Hæ sunt illæ causæ quæ me ad hunc laborem subeundum incitarunt. In quo ita me versatum profiteor, ut nemo in me candorem iure possit desiderare (nam reconditam doctrinam nec ego possum, quæ mea tenuitas est, exhibere, neque exigit hæc Disputatio facilis & expedita si villo afficimur sensu humanitatis) si Christiana religionis autoritate, si recta ducimur ratione. Itaq; docti illius viri, qui cum mihi iam res est, Epistolâ totam Lectoris oculis subieci, ne queri possit quicquam à me vel immutatum, vel detractum, vel loco motum, vel deprauatum, atque ab eius mente aliorum detortum, siue ipsius odio, quæ vere amo, siue studio causa, quæ mihi non alio nomine cordi est, quàm quod eam persuasum habeâ esse Dei causam, cetera fama securus, & verò, si Dei gloria poscit, contemptor. Deinde verò ad eius Epistola singulas partes, quas iterum ob Lectoris oculos constitui integras atque intactas suo quasque loco respondi simpliciter sine fucò & fallaciis. Si secus feci, hoc pacto tenebor falsi manifestus, nihil opus erit apud Lectorem testibus, nil doctis dictis, res loquetur ipsa & me conuincet. Ita autem institui sermonem, ut is omnis ad libelli authorem dirigatur non alio certe consilio, quàm ut tanto luculentius testarer illi animum meum; Fit enim nescio quo pacto ut ipsa compellatio (fortasse quia eum qui cum agis veluti sistit presentem) modestiæ & officij nos admoneat, atque ad humanitatem inuitet, tum verò etiam ad attentionem excitandam multo maximam habeat vim, quam ego ab eo imprimis & requiro & expecto.

Totum autem hoc, quantulumcumque est, in tuo, Vir Amplissime, illustri nomine apparere volui non tam commotus splendore Harlaane familia, in qua tu, Fratre tuo summo Viro Patriæ presidio & ornamento ACHILLE HARLÆO Amplissimi Senatus, dum viueret,

Principe

Principe iam pridem exstineto, principem locum tenes, neque tam illa tuâ gloriâ (quæ non ambitus honorum anxie quaesita, sed calamitosissimis patriæ temporibus maximis negotiis sine pompa, sine apparatus felicissime confectis, vltro te secuta est) impulsus, quam doctrinâ, humanitate, pietate, & rerum diuinarum studio notitiaque illa tua singulari adiectus, permotus denique egrigia tuâ erga me voluntatis significatione, cuius ego fructum à te oblatum, si pudore haud arbitror inhonesto impeditus non admissi, ex ea tamen summam animo & tum percepi, & nunc ex illius recordatione percipio voluptatem. Mouit etiam me Nobilissimi, optimi, doctissimi que Viri Hieronymi Groslorij Lislæi memoria, quæ ex animo meo nunquam discedit. Is quia te ob animi tui virtutem supermaximi fecit, meque omnium primus in admirationem tui adduxit, videor illius Manibus hoc debere, ob illius erga me effusissimum amorem, ut id omnibus testatum faciam. Equidem non ignoro quam tu nullius egeas commedatione Virtutis tuæ famâ nobilis, sed ad illius memoriam tamen non nihil interesse arbitror, ut sciant quâ plurimi quo fueris, quoad vixit, apud eum loco. Nequæ omnino dubito fore quin tu illius optimi atq; amicissimi viri de te iudicio, testimonioq; delectere. Superest ut te rogem ut opellam hanc meam gratam habeas & acceptam, quam si tibi probaro, mihi non est metuendum ne minus bonis omnibus probetur. Quod si fuero consecutus, insignem laboris mei fructum videbor percepisse. Deus te quam diutissime incolumen seruet.

Tibi addictissimus

I. CAMERO.

Clarissimo atque obseruando in Christo fratri D. IOAN. CAMERONI
Euangelij Ministro, & Theologiæ Professore.

Charissime & obseruande in Christo frater, Fasciculus hic tibi inscriptus quæ ad te mihi, domi meæ me absente depositus fuit, cuius operâ, quod auctore, ego quidem nescio. Illud certum habeo, Exemplar est ei geminum quod erat adiunctum ut mihi redderetur. Non spero fore ut tu non respondeas, quod quod feceris maturis eod consuluis, feceris. Laudetur Dominus qui te Ecclesiæ nostris reddidit & seruauit, quod diuturnum sit Deum precor, qui sum tuus frater.

S. DV RANTIVS.

Præstantissimo viro D. SAM. DV RANTI O purioris Ecclesiæ Parisiensis
Pastori, eximio Christi seruo I. CAMERO S. P. à D. Iesu precat. I

Exigisti à me (Clarissime Duranti obseruande in Christo frater) ut ad incerti Auctoris editam a duersus me Epistolam mature responderem: Feci præpropere id quidem fortasse, sed tamē permotus auctoritate vel consilio, vel iudicio tui; Sed & hic habui qui tecum idem censerent, optimos doctissimos & acerrimi iudicii viros quos honoris causa nomine D. D. D. SAMUELEM BOUCHERELVM Ecclesiæ huius Pastorem, LVDOV. DVPELLVM Ministrum Euangelij, & lingua Hebraica Professore, MARCVM DVNCANVM Philosophum & Medicum eximium omnes harum rerum permissimos, qui ad hoc ipsum quod tu à me postularas me adhorati sunt. Alioqui potuissē facile defugere hunc laborem; (si tamen labor appellari debet opera in autochediasmate & extemporanea scriptioe paucissimis à me posita diebus.) Nam & eram occupatissimus, & angebas animi amissâ non ita pridem optima coniuge vita mea unico solatio in terris, & erant mei omnes valetudine aduersa adflicti, quorum natu minimus, quem habebam vnicum filium, prima pueritia, cum nonnullâ sui in ea ætate spem ostendisset, inter mea & amicorum vota, acerba sane morte est interceptus. Verum apud me ne sint vnquam (Deum precor) tanti cura & sollicitudines mea nec verò tantum in me possit intestinus dolor meus, ut talibus tantisq; viris ad officium (quod alioqui Ecclesiæ Dei à me debetur) adhortantibus me præbeam morigerum minus & obsequentem. Cuius studij diligentiaq; mea arbitror me edito hoc opusculo, (hoc præsertim rerum mearum statu) documentum aliquod dedisse, in quo si vllum feci operæ pretium, beatum sane me putem, qui & huius causa de qua agitur minus gnaros, reddiderim cautiōres, ne se argutis dictis duci patiatur, & tibi (quæ ob insignes animi dotes, & tuos illos in Ecclesiâ fructuosissimos labores, pro eo ac debeo maximi facio) probarim animum meum; de quorum altero facit humanitas, vel potius charitas tua ut ne possim dubitare, alterum nulla certè mei fiducia, sed tamen spero me in Domino consecuturum. Scio equidem (neque enim ut id ignorem adeo mihi sum suffensus) multa à me breuius dicta, & minus quam oportuit, disertè, sed (ut taceam iam festinationem) cum in totâ disputatione aduersarium, ut est in Epistola titulo, Virum doctum habeâ. Verebar ne si singula proponerè diffusè, & explicatè, de me sentire magnificè viderer, illius scilicet ingenio & doctrinæ parum confusus. Quod si is responderit, dabit mihi de his rebus sine vlla arrogantiâ suspitione plenius differendi occasionem. Caterum quod me aequitate Christianissimis Regis illi Ecclesiæ in qua ab ineunte adolescentia vixi, maximisq; auctus sum & ornatus beneficiis gaudes restitum, habeo tibi eo nomine quantas animo possū capere maximas gratias. Ego enim certè de re tota ita sentio, ut eam mihi potius restituta putem, cui se vitam hanc impendam, non videbor tamen quicquam supra officium præstitisse. Itaque Deo primum, tum deinde Regi Christianissimo, cui Deus hanc mentem dedit, gratias ago immortales, quod à calūniâ liber & immunis, in ea mihi munere meo abeundo licet perstare. Ac Deum oro ut animum meum ita spiritu suo regat, ut te voti tui nunquam peniteat. Collegas tuos fratres in Christo mihi obseruandos doctissimos atq; optimos viros D. D. Mestrezatium, & Drelincourtium, etiam eruditissimum atque optimum adolescentem, D. Spanhemium cognatum tuum opto in Domino bene valere. Deus te Ecclesiæ suæ quam diutissime incolumen conseruet. Salmurij V. Id. Sept. M. DC. XXIV.

Tui obseruantissimus

IOH. CAMERO.

IOHAN. CAMERONIS SENTENTIA

aliquot ab hinc annis Thesibus explicata.

THESIS I.

In statu peccati utraque facultas animæ humanæ, *mens & voluntas*, non modò auersæ à Deo, sed etiam Deo aduersæ sunt.

II.

Hæc verò peruersitas à natura nobis insita est, ideoque *Peccatum originis* vocatur.

III.

Quod tantùm abest vt vllâ humanâ ope verè minui aut aboleri possit, vt contrâ noua subinde capiat incrementa, accedente ad hanc natiuam prauitatem peccandi consuetudine.

IV.

Sola Spiritus Sancti efficacia huic calamitati naturæ subuenire potest, & verò subuenit in Electis tantâ efficaciâ vt velle repugnare nequeant: id quod iis peculiare est.

V.

Neque enim hæc gratia communis est, sed propria, nec effectus temporarij sed perdurabilis & æterni.

VI.

Itaque quibus ea obtigit, ij non modò non excidunt penitus salute, verùm etiam ne excidere quidem possunt.

VII.

Hæc porrò gratia non mentem modò afficit, verùm etiam voluntatem, idque motu propriè dicto, atque (vt loquuntur) *reali*. Non modò enim per eam obijcitur vt cumque animo species veri boni (sic enim nihil aliud promoueretur, quàm vt animus id respiceret) sed ita afficitur animus, ineffabili quadam Spiritus S. vi, vt quod verè bonum est peruideat primùm, tum deinde amet & sectetur.

VIII.

Itaque vehemens & inuisita quædam hinc Dei actio interuenit, quàm idè Spiritus Sanctus *excitationem à mortuis & viuificationem* dixit.

IX.

Cæterùm hæc Dei actio sic peragitur, vt quem admodum mens & voluntas naturâ suâ ita inter se sunt aptæ & connexæ vt voluntas à mente pendeat, mentis renouatio, voluntatis renouationem producat.

X.

Itaque non heret in mente Dei actio, sed ad ipsam voluntatem pertingit, mentis tamen interuenit: eadem ferè ratione, atque rerum proprietates (quæ à formis necessitate quadam naturæ promanant) productis formis ita producuntur, vt earum productio à formarum productione tanquam effectum à causa dependeat.

EPISTOLA

EPISTOLA VIRI DOCTI AD AMICVM.

IR CLARISSIME,

Mirari satis non potui quod scribis esse inter eos qui non ita nuper sententiã Calvinii & Bezae de Prædestinatione toto animo reieciſſe videri voluerunt, quibus nupera & nouitia Cameronis ſententiã adlubere incipit, quique eius ope deſperatæ ac tantum non triumphatæ Calvinii cauſæ ſubſidium nouum adlatum purant: Et enim ſi eam vel leuiter tantum expendere ad veritatis & rectæ rationis normam nec paucibus, nec minus enormibus abſurditatibus eam ſcatere quàm Calvinii & Bezae ſententiã facile poſſent deprehendere. Inter eas autem cenſeo hanc non minimam, quod per eam non minus quàm per Calvinii opinionem mera & fatalis omnium rerum, actionum & euentuum neceſſitas ſtabiliatur, cum qua religionem aut diſciplinam vllam conſiſtere omnino eſt impoſſibile. Quare cui vlla religio, imprimis Chriſtiana, cordi eſt, is non poteſt non ab ea toto animo abhorreſcere. Nihil enim magis inimicum eſt Religioni, imprimis Chriſtianæ, quæ præceptis, promiſſionibus & comminationibus grauiffimis iancitis conſtat, quàm fatalis neceſſitas: Et hæc quidem fatalis neceſſitas cum in opinione Cameronis adeo clarè appareat vt palpata ſtatim poſſit ab eo qui genium & ſilum eius altero tantum oculo inſpicit, facile adducor vt credam eos qui poſt reiectam Calvinii & Bezae opinionem in hanc iterum propendere incipiunt, aut non eo ſtudio & zelo in veritatis aut religionis veræ amorem ferri quo oportet, aut, ſi omnino ferantur eo quo oportet ſtudio non tali adhibito iudicio, nec eo animo quo decet, opinionem Calvinii & Bezae reieciſſe. Nempe tranſeunt quidam de opinione in opinionem non tam iudicij ſoliditate adacti, quàm neſcio qua facilitate animi præcipitati, adhærentes interim toto animo atq; adfectu iis qui opinionem iſtam quam damnant amplectuntur; Vnde non raro fit vt amoris atque adfectus iſtius quo in illos feruntur ſtimulo impulſi ſententiã eorum tam forti aut conſtanti animo quam par eſt damnare nõ audeant, quin imo eam iſtam licet alioquin ſatis aperte falſam atq; noxiã, colore & ſpecie aliqua incurſari libenter audeant, ſatis eo ipſo oſtendentes cupere ſe atque optare verum eſſe id omne, quod amplectuntur iſ quibus adhærent & cum quibus conſenſum externè profitentur: Qui veritatem cum iudicio amant eos longe aliter animatos eſſe debere exiſtimo, imo ſi opinio quæ veritati repugnat, eius ſit indolis vt religionem omnem proprietate ſua funditus deſtruat atque euertat. Id quod per hæc opinionem fieri tam clarum eſt vt nihil ſupra. Verum tamen ne id dicere tantum

videar, animo tuo ſatisfacere conabor quo obnixè rogas vt mentem meam de hac Cameronis opinione latius paulum tibi aperiam: & quæ in ea tam ingens falſitas ſit, demonſtrem.

Sententiã Cameronis vti quidem apparet ex diſputationibus ipſius Salmurij habitis, & ex collatione quæ inter ipſum & D. Tilenum fuit, hæc eſt.

I. Voluntatem hominis ita eſſe comparatam natura ſua vt non poſſit non ſequi iudicium rationis practicum. Nutante iudicio in mente neceſſariò nutare voluntatem, firmato iudicio, voluntatem non poſſe non illius dictamen ſequi, & quia ſponte aut potiùs lubenter illud ſequitur, hinc libertatem voluntati veram comperere.

II. Ad voluntatem itaque deprauandam ſatis eſſe ſi in mente non ſit lumen iudicij practici voluntatem dirigens & impellens in id quod fieri oportet; Et ad voluntatem emendandam aut rectè ordinandam ſatis eſſe ſi lux iudicij talis practici in mente ponatur, eã enim voluntatem ita affici vt non poſſit non ferri in boni amorem. Itaque ad regenerationem hominis ſufficere ſolum mentis illuminationem: Et pro quantitate illuminationis modum aut gradum regenerationis intendi ac remitti. Hinc enim ſequitur.

III. Homines omnes eo quod careant luce illa dirigente in mente propter primum Adami & quod ex eo fluxiſſe fatentur Theologi peccatum originale non poſſe non deprauatam habere voluntatem, id eſt, non poſſe non peccare. 2. Eos qui ab erroribus aut à peccatis aliquibus retrahuntur ſolius illius lucis quam mentibus ipſorum Deus per gratiam induit beneficio & quidem neceſſariò retrahi, in cæteris autem erroribus & peccatis ad quæ impediendum lux illa ordinata non eſt, neceſſariò permanere. 3. Eos qui ad Chriſtum conuertuntur tanta luce illuſtrari à Deo vt non poſſint non conuerti: ceſſante illa luce, non poſſe non incidere in peccata: Lucem tamen illam ita conſeruari à Deo vt penitus eam amittere aut excutere non poſſint.

Hæc eſt genuina Cameronis ſententiã quam non dubito quin ipſe lubenter pro ſua agitur ſit: Potuiſſem eam odioſè proponere, ſed abſtinuei quantum potui ne vel minimum quicquam dicerem quod non ipſe lubenter ſibi tribui cupit. Id enim ingenui eſt diſputatoris: Noli ſequi exemplum multorum ipſiusque adeo Cameronis qui cum aduerſariorum ſuorum ſententiã confutaturus eſt, odioſis terminis eam proponere ſolet vt damnabilis videatur, antequam cur damnanda ſit intelligatur: Præiudicium ſit hac arte lectori ſimul ac veritati,

Speciosa, inquit, hæc est sententia: Ita videre prima fronte, sed si eam propius mecum inspicias faxo vt videas quàm sit absurda & vana.

Ac primo quidem intelliges sententiam hanc Cameronis nullo iure probari posse iis qui nuperas Synodos Dordracenam scilicet, Alezianam & Charentonensem pro orthodoxis receperunt eisque subscripserunt: Nec enim dubium est quin sententia hæc à Synodis istis in terminis damnata sit, vt mirum meritò videri debeat, quomodo eam probare plerique Ministri qui Synodis istis subscripserunt, ipseque aded Cameroni Synodis istis subscribere bona fide potuerit: Ego id Deo relinquo Rem probo ex articulo x. capitis 3. ex articulo 2. & 3. vbi errores contrarios reiecit Synodus; Et ex manifesta ratione quam ex filo Synodali, Canonum & Cameronis sententia deducam.

Articulus xi. cap. 3. ita habet.

“ Cæterùm quando Deus hoc suum beneplacitum in Electis exequitur seu veram in iis conuersionem operatur, non tantum Euangelium ipsis externè prædicari curat & (NB.) non illuminat tantùm potenter mentem ipsorum per spiritum sanctum vt rectè intelligant & diuidentur qua sunt spiritus Dei, sed eiusdem etiam spiritus regenerantis efficacia ad intima hominis penetrat, cor clausum aperit durum emollit, præputiatum circumcidit, *Voluntati* (NB.) *nouas qualitates infundit, facitque eam ex mortua viuam, ex mala bonam, &c.* Pergit Synodus articulo xii. Atque hæc est illa tantoperè in scripturis prædicata regeneratio, noua creatio, suscitatio è mortuis & viuificatio quam Deus sine nobis in nobis operatur. Ea autem neutquam sit per solam forinsecus insonantem doctrinam, aut per (NB.) *moralem suasionem, &c.* Synodi Gallicæ Canones editi post Synodum Charentonensem magis emphaticè sonant. *Or ne se fait elle* (NB.) *aucunement par la seule doctrine bariante l'oreille, ou par suasion morale, & qui se fait par* (NB.) *raisons persuasives.* Nota in hisce articulis discretiuam locutionem: Deus non tantùm externè predicari curat Euangelium, nec tantùm illuminat potenter mentem eorum quos vocat efficaciter, sed etiam nouas infundit qualitates eorum voluntati: Non regenerat nos tantùm per suasionem moralem; sed etiam per alias actiones in voluntate ipsa effectas. Huiusmodi enim locutiones sine dubio æquipollent isti. Non satis esse ad conuertendum hominem illuminare mentem ipsius, sed necesse etiam esse vt voluntas ipsius internè & immediatè regeneretur vt effectus conuersionis consequi possit: Hisce articulis disertè contrarietate sententiam Cameronis quis non videt? Regenerationem enim per solam persuasionem quam appellat motum ethicum fieri passim vult, aded vt dicat non tantùm Thesi 3. in collatione habita cum Tileno statim in initio, *Fidem proficisci ab illuminatione spiritus sancti, sed etiam animo percipi noui posse quo pacto liberum arbitrium quod principium Ethicum est, aliter quam Ethicè moueri possit.* Verba sunt ipsius Cameronis expressa in Thesi x. ipsius de efficacia gratiæ Dei, quæ clariora adhuc vide pag. 631. col. 1. & 2. prælectionis ipsius prioris habita Salmurij 11. Augusti ibid. & per totam cum Tileno habitam collationem. Et sanè rei natura docet necesse esse vt Cameroni diuersum ab his articulis

sentiat: si enim voluntas necessariò sequitur iudicium rationis aded vt non possit non illud sequi, nihil amplius ad regenerationem hominis requiritur, quam reformatio iudicij istius siue persuasio quæ in mente fit. Ea enim non minùs necessariò post se trahit voluntatem quàm magnes ferrum. Verùm ne quid dubites vide Thesin ipsius xxviii. vbi ita loquitur. *Itaque ista voluntatis humana determinatio eius naturam non destruit, sed conseruat & ornat: Neque enim Physica est, & à principijs Physicis profecta, sed Ethica pendens à iudicio & ratione, nempe vt finis non potest non appeti (cum tamen sponte & voluntariè appetatur) ita nec qua ad finem tendunt respicit voluntas aut potest respuere comprehensio semel atque agnita.*

Cæterùm ne existimes Synodos supradictas tantummodo affirmare simpliciter se credere rem ita se habere, sed vt intelligas eas etiam damnasse hanc Cameronis opinionem quod probandum mihi sumpsi, in diserta verba in reiectione errorum circa tertium & quartum caput: articulo 2. & 3. Articulus secundus ita habet.

Damnamus eos qui docent dona spiritualia siue habitus bonos & virtutes vt sunt bonitas, sanctitas, iustitia in voluntate hominis, cum primùm crearetur, locum habere non potuisse, ac proinde nec in lapsu ab ea separari.

Articulus tertius ita habet.

Damnamus eos qui docent dona spiritualia non esse in morte spirituali ab hominis voluntate separata, cum ea (NB.) in sese nunquam corrupta fuerit, sed tantùm per tenebras mentis & affectuum inordinationem impedita, &c.

Hisce articulis damnatam esse Cameronis sententiam nulli sapienti dubium videri potest. Etenim ex sententia ipsius necessariò consequi, dona spiritualia in voluntate hominis primùm creati locum non habuisse, nec habere potuisse, tam clarum est quàm clarum est bis duo esse quatuor: Non enim sunt multiplicanda entia sine necessitate: At nulla necessitas cogit Cameronem statuere dona spiritualia in ipsam hominis voluntatem infusa fuisse, si voluntas necessariò determinatur à iudicio rationis practico: Quorsum enim, exempli gratia, donum Iustitiæ in voluntate & sanctitatis in affectibus, si solum lumen intellectus practici non modò sufficit ad voluntatem impellendam vt iuste & iusta agat, ad affectus in ordinem redigendos vt sancti sint, sed tum horum illam vi sua ad iustè & sanctè agendum necessitat? Tantùm abest vt dona eiusmodi in facultates illas infundi necessarium fuisse Cameroni credere possit, si cõsequenter loqui velit, vt contra superfluum & frustra id futurum fuisse necessariò credere debeat; Adde etiam impossibile esse ex ipsius sententia vt id credat. Donum enim illud infusum necessariò moueret voluntatem alio motu quam Ethico. *At animo concipi non potest, inquit Camero, quomodo voluntas vel liberum arbitrium, quod principium Ethicum est, aliter quàm Ethicè moueri possit.* Et certè quomodò id cuius tota actio iuxta Cameronem dependet à iudicio & ratione, & quod ab ea sola consequitur quod recta aut praua sit, ita vt seipsa determinandi vim nullam habeat, & ab aliò moueri ac proinde determinari non possit, capax esse queat alium infusorum donorum non est *κατάλογον*. Saltè quin à Cameroni in voluntate sine necessitate ponantur, dubium videri non

deri non potest, quod ipsum tamen directè contradicere Synodorum istarum sententiæ exterminis liquet.

Et ex hoc fundamento consequitur necessario per Cameronis sententiam statui dona huiusmodi à voluntate hominis in morte spirituali separata non fuisse. Siue vti articulus sonat, *Voluntatem hominis (NB.) in se corruptam non fuisse, sed per tenebras intellectus solas impeditam quem minus vero bono adhereret.* Ratio clara est, si enim voluntas non mouetur nisi motu ethico, vti que nec à bono ad malum, nec à malo ad bonum mouetur alio quam ethico motu. Mala itaque & corrupta redditur voluntas quando erroneo iudicij motu mouetur, & contra, bona, quando recto iudicij motu mouetur: Itaque corrupta in se, aut intrinseca vlla qualitate, quæ in ipsa immediate hæreat & speciali aliqua actione Dei ex ipsa tollenda sit, vitiata esse non potest: Res planior est quam vt prolixius ei inhæream. Videbit id quisquis obseruabit Cameronem vbique pænè vniuersam voluntatis actionem ex sola mente suspendere, & quod meritò mireris, ipsi menti siue intellectui hominis tribuere reluctationem, resistantiam, inimicitiam ac pænè omne id quod voluntati à mente distinctum in Scholis tribui solet: Volunrati autem solam relinquere necessariam sequelam & lubentiam. Nempè videbat hominis *Spuria ex Deo* & spiritui hominis resistantiam, &c. in scripturis tribui, vnde misera consequentia id Logice aut Physice potius *τὸ πῦρ* accipiendum esse censuit.

Dices fortasse sensum Synodorum, quando damnant istas opiniones, alium non esse quàm damnare eos qui statuunt conuersionem sine regenerationem hominis peragi per actionem talem moralem, siue per suasionem talem cum qua stare potest libera voluntatis dissensio. Id enim videtur articulo 3. cap. 3. disertè innui: Sed respondeo. Neutriquam hoc vetum esse: Tantum enim abest vt Synodorum sententia sit, conuersionem per talem actionem moralem cum qua stare potest libera voluntatis dissensio, non peragi, vt contra statuunt per actionem motalem idcirco eam non peragi, nec omninò peragi posse, quia cum ea semper non tantum stare potest libera voluntatis dissensio, sed etiam necessariò semper stat & coniuncta est. Fieri enim non posse credunt vt voluntas quæ in se corrupta est per actionem aliam quàm eam quæ immediate ex ipsa corruptionem illam tollit regeneretur, vt ex mala bona fiat. Hinc est quod præter eternam suasionem, præter rationes persuasivas, & præter potentem mentis illuminationem per Spiritum sanctum factam, ita vt mens rectè intelligat & diiudicet quæ sunt Spiritus Dei. Voluntatis ipsius mutationem peculiarem, imò infusionem novarum qualitatium in eam immediate factam passim requirant. Concludo itaque sententiam hanc Cameronis non contrariam tantum esse Synodis supradictis, sed in terminis etiam & diserte ab illis damnatam esse, ac proinde eos qui sententiæ istæ fauent ministros, aut non intellexisse, articulos Synodi Dordracenæ quibus tam solemniter subscripserunt, aut si eos intellexerunt non eo animo nec fide subscripsisse qua oportuit. Sed,

DICO SECVNDÒ. Non tantum damnata est Canonibus Dordracenis, Alezianis & Charentonensibus sententia Cameronis, sed reuera etiam est Pelagiano Manichæa. Noli mihi credere nisi rem tam claram ex antedictis & aliis fundamentis faciam quàm sol in meridie lucet.

Pelagianam primo dico esse sententiam ipsius, quia ad regenerationem statuit sufficere solam obiectiuam reuelationem diuinæ voluntatis, siue solam suasionem, vel moralem actionem absque vlla immediata interna in ipsa voluntate impressa gratia: hæc autem est ipsissima Pelagij sententia quæ à Patribus damnata est. Vide Canonem 4. Synodi Africanæ, qui damnat dogma quo statuitur. *Ad scientiam nos habere gratiam Christi, ad caritatem non habere.* Sententiæ huius fundamentum est quod nulla propriè dicta nedum positiva corruptio in voluntate hominis, sed sola tantum luminis directiui, id est gratiæ obiectiue carentiæ, in mente hominis locum habere credatur per quam illa cæca id est ignorans tantum est diuinæ voluntatis, & sic impotens reddita ad rectè dirigendam voluntatem etiam inordinate ferri necesse est, eam solum ob causam quod sit destituta directionis istius beneficio: Hæc itaque est tota corruptio, hoc est rotum peccatum originale quod statuit Pelagius, cui per omnia consentanea est sententia Cameronis: quæ est naturam voluntatis in se corruptam non esse, sed idoneam & capacem regenerationis si modo non accedat sola illuminatio mentis, id est clara scientia diuinæ voluntatis & gratiæ: Ratio est, Quia qui dicit moralem actionem ad regenerationem sufficere, imò qui dicit concipi non posse quomodo regeneratio aliter quàm morali actione peragi possit, is profectò dicit voluntatis naturam in se corruptam non esse, sed ex se non minus quam fuit voluntas Adami idoneam esse ad conuertendum se & sequendum Dei voluntatem, si modò obiectiua moralis ista suasio in mente ponatur, etiam si nulla interna alia gratia mentem aut voluntatem immediate reformans accedat.

Hic sine dubio dices mihi Cameronem qui dem agnoscere moralem suasionem ad regenerationem necessario, requiri, sed tamen expressè addere, non solam suasionem sufficere, sed persuasionem etiam requiri, eamque, vbi adhibetur, re ipsa regenerationem efficere.

Ita est: fateor, verba ipsius sunt, sed sub iis fucus latet quem statim detegam si id præmiserò, Cameronem ea parte quæ suasionem siue persuasionem ita fieri dicit vt inde necessario sequatur regeneratio voluntatis, reuera ac re ipsa Manichæum esse aut Prædestinatorum & Caluini sententiam, quantum ad rem ipsam attinet, sequi, & hoc volui indicare cum dixi sententiam ipsius esse Pelagiano-Manichæam. Hoc enim erat placitum Manichæi quod quidem tanquam ipsius placitum ab antiquis Patribus aperte damnatum etiam esse constat, *Tam bona quàm mala necessariò fieri*: Verum quidem est, principia duo faciebat ex quorum altero bonum, altero malum proficisci dicebat, sed non in eo solum consistebat hæresis ipsius, sed in eo etiam, & quidem præcipue, quod omnia bona simul ac mala eadem necessitate euenire asserbat. Quare qui hac in parte cum sequuntur, ij non

immeritò sectatores ipsius, quantum ad id attinet, appellari possunt, imò tanto peiores illo videri debent qui mala simul ac bona ab eodem principio derinant, quanto peius est Deum optimum mali authorem facere, quàm est cum non nisi authorem boni facere. Arque interim ei iungere alium qui mali tantùm author sit. Notandum interim est Cameronem quando pro necessitate hac pugnat, & libertatem illam voluntati non relinquit vt vocanti Deo consentire possit aut dissentire, non plerisque tantùm, sed omnibus primorum trium sæculorum orthodoxis Patribus (quæ Augustini sententia fuerit, de eo adhuc controuertitur) directe repugnare: Patres enim isti omnes quibus etiam omnes sequentes Patres orthodoxi adseuerunt, liberū arbitrium cum diuinis suasionibus consistere, id est dissentire aut consentire Deo suadenti posse crediderunt vnanimiter, prout non pauci læculenter iam aliquoties demonstrarunt. Hoc præmissis vt fucum detegam, dico, Cameronem ista locutione & phrasi quâ vtitur non euadere crimen Pelagianismi quod illi impingitur. Quod sic ostendo. Persuasio illa aut est actio moralis, aut est alia, Physica sine potius non moralis actio. Si moralis est actio, iam aut aliud quid est quàm suasio, aut nihil nisi ipsa suasio. Si aliud quid est, quid illud quæso erit, si moralis actio erit? Nunquam id explicabit Camero neque percipi potest animo quod aliud quid esse possit, quam motio pure pure Physica, qua motione tamen moueri voluntatem non posse credit Camero. Et certe persuasio etiam suasio est. Non enim specialis actio est à suasionem distincta, sed actio suadendi cum effectu aut euentu coniuncta: Vna enim eademque ratio suasio est huic, alteri est persuasio. Quod si persuasio reipsa nihil nisi suasio est, relinquatur certe Cameronem aliud nihil requirere ad regenerationem quam Pelagius olim requisit. Explico rem paulo clarius: Persuasio illa quam speciale donum illud appellat Camero quod Electis, quos vocat, confertur, & per quam illuminari mentem & regenerari voluntatem eorum vult, si fiat ethice, vtique per rationes suadentes fiat necesse est, alia enim Ethica motio concipi non potest, Ethica n. & rationalis motio vnã idemq; sunt, & à Physica omni alia motione hæc solâ ratione distinguuntur: Si per rationes persuadentes fit, quid aliud est persuasio quam suasio quæ, vel extrinsecus per verbum in aures & per aures in mentem penetrat, vel intrinsecus menti proponitur? Modus enim propositionis non mutat speciem motionis, si eadem ratio sit quæ proponitur menti ad eam mouendam; Quomodo cumque enim mens rationem apprehendat, id perinde est. Ratio semper specie & virtute eadem manet, siue foris apprehendatur à mente, siue intus percipiatur in mente, eadem itaque virtute ager & mouebit. Nihil enim agit vltra speciem aut virtutem suam. Hoc si ita sit, iam facile videre quibus potest, quàm sit absurda Cameronis sententia. Nam si persuasio reipsa & formaliter nihil aliud est quam suasio talis, quæ ratio cur non omnibus eadem ratione persuadeat quibus adhibetur? Imò quæ ratio cur si is, qui rationes illas percipit mente sua, eadem aliis proponat, quod fieri posse non negabit opinor Camero non suadere, sed persuadere aliis possit idem quod sibi

persuasum est? vbi n. eadem est causa efficiens eadem vi agens, & eadem atque vniformis subiecti recipientis dispositio, ibi idem effectus locum habere debet. At si persuasio est suasio quæ per rationes plane easdem fit, & circa homines pariter excætos, quod attinet salutarem Christi cognitionem adhibetur, eadem est causa efficiens eadem vi agens, & eadem subiecti dispositio. Ergo idem effectus vbique inde sequatur necesse est. Hærebit hic aqua Cameroni vt explicet intelligibiliter mentem suam si consequenter principiis suis loqui velit. Nam alterutrum dicat necesse est, aut persuasionem importare peculiarem quandam rationum suadentium impressionem in ipsam mentem, aut magis congruam quandam & opportunam propositionem ita vt rationes quæ huic homini nil nisi rationes suasivæ sunt, alteri cui ista congrua propositio sit sint persuasivæ. Vtrum dixerit sibi ipsi non consentanea dicit. Prius enim quod attinet, si persuasio Cameroniana ex vi sua speciali notat peculiarem quandam rationum suadentium impressionem in mentem ipsam, iam persuasio hæc nullo modo erit actio Ethica, sed pure pure Physica ac proinde non erit persuasio. Physicam enim actionem siue impressionem persuasionem appellare ridiculum & stultum est. Quod si Camero nihilominus huiusmodi impressionem Ethicam actionem esse velit ac proinde persuasionem, necesse est vt dicat eam fieri per rationes alias: At cur rationes nullæ moueant aliter quam obiectivæ, impressio hæc nihil aliud erit quam prior suasio & sic in infinitum ibitur, redibuntq; omnes eadem difficultates quæ ante mota sunt: Posterius quod attinet, cõgrua etiam actio dici non potest hæc persuasio: Si enim dispositio plane eadem est in omnibus hominibus quod attinet primariæ & salutarem illuminationem, quomodo fieri potest vt ratio siue suasio vna eademque sit huic congrua, illi non congrua? Dicit fortasse subiecti dispositionem non esse eandem. Alios enim disponi à Deo ad illuminationem siue suasionem istam recipiendam, alios non. Sed frustra. Dispositio enim illa vel fiet per moralem actionem, vel per Physicam; si fiat per hanc, iam præcipua actio ad regenerationem requisita erit Physica. Ab hac enim dispositione fiet vt gratia moralis huic sit congrua & opportuna, non illi: At hoc Camero fieri nullo modo vult: Si per illam, iam redeunt eadem omnes difficultates & in infinitum abitur. Deinde qualis erit dispositio hæc? voluntatis dispositio non est necessaria, iuxta Cameronem, quia illa naturali necessitate sequitur iudicium intellectus recte dispositi, vt ait: Intellectus dispositio si statuatur, ea erit aut potentia nouæ ad suasionem percipiendam collatio, aut intellectio ipsius expressio: Aliud enim quicquam concipi non potest: Illa non sufficit ad persuasionis effectum, hæc non est dispositio subiecti, sed ipsa actualis persuasio, de qua quaritur, quomodo fiat. Efficitur itaque iuxta hypothesin Cameronis solam obiectiuam diuinæ voluntatis reuelationem ad conuertendum hominem sufficere sine vlla alia interna gratia quæ immediate aut menti, aut voluntati ipsius imprimatur: quæ opinio in ipsissima sententia Pelagij tandem recidat necesse est, manente tantum hoc discrimine quod Camero reuelatq-

velationem aut persuasionem hanc fieri vel ita præcisa saluandi eos quibus fit intentione, & ita vt non possit non sortiri effectum; Pelagius non. Quæ opinio idcirco deterior Pelagij opinione est, quod communi omnium Patrum sententiæ è diametro repugnet & nil nisi interpolatum Manichæismum sapiat.

Dices hic fortasse Cameronem explicare aliquando apertius mentem suam cum de persuasionem hac agit: Eam enim appellat non raro lucis cuiusdam internæ affusionem qua fit vt intellectus efficaciter cognoscat & videat summum ac verum bonum, ita vt voluntatem afficiat vt non possit summo bono non adhærescere: At inquam ego, hac ratione non satis explicat se Camero: Ad populum tantum sunt phaleræ. Cognitio enim illa efficax summi boni efficitur aut proficiscitur, vt ait, ab illuminatione siue à persuasionem quæ moralis actio est: Si ab ea proficiscitur, necesse vtique est vt ea vel sit actio quæ rationes tantum continet per quas bonum illud summum efficaciter intellectui cognoscendum datur, vel actio quæ sine rationibus sensum boni istius intellectui profunde imprimit & cuius modus ignoratur. Si illuminatio sit actio quæ per rationes fit quas percipit & intelligit is qui eas recipit, iam illuminatio hæc persuasio quidem est, sed re ipsa tamen aliud nihil quàm suasio, & suasio quidem quæ communis homini cum Deo aut Spiritu Dei esse potest. Cur enim rationes illas ipsas proponere & suadere aliis hominibus non possit is qui per istas persuasus est? Nec satis est si dicas rationes illas peculiarem vim persuadendi habere. Esto enim id verum sit, quæ verisimilis ratio dari potest cur rationes illæ eadem si per istum qui eas recepit & per eas persuasus est, aliis communicentur, aut mentibus aliorum proponantur, non eodem modo persuadeant iisdem quod illi persuasum est. Si dicat Camero illuminationem hanc esse actionem qua summum bonum hominis menti intime representatur & coram quasi videndum offertur, iam certe hæc illuminatio actio est pure pure Physica ac proinde non est persuasio, quia persuasio actio est moralis. Non enim persuadetur id quod sentitur. Et quis sapiens dicat persuaderi homini vt summum bonum appetat quando id clare ipsi videndum aut sentiendum proponitur? Voluntas non potest non appetere illud, siue suadeatur, siue dissuadeatur. Præterquam quod representatio boni summi facere multum non possit ad hoc vt quis credat se bonum illud summum quod ipsi representatur consecuturum, si, ex.gr. Euangelio obediat. Representatio enim ista non est argumentum aut ratio, quæ nos de veritate illius hypotheticæ enuntiationis certos reddit. Hic itaque rationibus suasiuis & ad fidem quæ huic enuntiationi habenda est generandam idoneis opus est, quas quomodo peculiari quadam vi persuasivas faciat Camero, ita tamen vt maneant intra Sphæram actionum Ethicarum explicare nunquam poterit: Necesse est vt velit nolit, vel non consentanea, imo contraria sibi ipsi dicat, vel in sententiam Pelagij pedibus eat.

Veruntamen, inquiet aliquis, esto sententia Cameronis sit damnata Canonibus Synodi Dor-

dracænæ, Alezianæ & Charentonensis, sit Pelagianæ sententiæ affinis. Quæstio principalis est an non sit vera?

Respondeo. Fateor rem ita se habere & hoc præcipue considerandum esse. Neque is sum qui in istis argumentis subsidium causæ meæ præcipuum colloco. Tantum vsus sum hisce argumentis ad hominem vt loquuntur, quia scio quanti apud eos Synodi Dordracæna, Aleziana & Charentonensis valeant. Pæne fortius istò argumento à Synodis sumpto, proli dolor! etiam apud eos qui se reformatos vocant, hodie pugnatur quam scripturis & claris rationibus, Pelagianismi verò hæresim tantopere detestantur vt eò nomine etiam nostram sententiam horrendo addito iuramento damnare non dubitarint quod Pelagianam eam esse crederent. Propter hos itaque quæ hæctenus scripsi dicta voluit. Nunc restat vt videamus id quod præcipuum est, an sententia hæc Cameronis vera sit. Ego eam non tantum Falsam esse credo; sed admodum noxiam & periculosam.

Vt vtrumque hoc euincam non vtar argumentis omnibus in schola vsitatis, quæ alioquin solida satis esse mihi videntur: Iam pridem enim vbi que in omnibus pæne scholis explosa est hæc sententia Cameronis, ad eò vt pauci admodum reperiantur qui ei patrocinium suum commodant; Argumenta quibus vtrumque euincere conabor hæc sunt.

Si ea est natura voluntatis vt necessarid determinetur ad vnum: à iudicio rationis prædicto vti Camero vult, impossibile est vt detur vllum peccatum pœna dignum, aut virtus vlla digna premio: At hoc absurdum est; Ergo & illud.

Minor in confesso est. Ratio consequentiæ est quoad prius membrum de peccato. Quia si detur peccatum vllum pœna dignum, peccatum illud statuetur, aut in ipso iudicio rationis, aut in voluntate siue in volitione ex iudicio illò resultante. In neutro statui potest. Non in iudicio, quia actus iudicij pure pure naturalis est & necessarius. Naturalis autem & necessaria peccata esse non possunt, nedum peccata pœna digna, vel potius hoc pacto, quia in iudicio ad summum aliud nihil locum habere potest quàm error. At error qua error tantum est, non potest esse peccatum, nedum peccatum pœna dignum. Nec enim de formidatatem moraliter culpabilem proinde nec punibilem habere in sese potest error vllas, nisi quatenus aliquo modo liber & voluntarius est. Voluntarius autem aut liber proprie dicta libertate esse nullo modo potest ex hypothese Cameronis qui voluntatis nullum imperium in mentem ne quidè quò ad exercitium agnoscit. Sed voluntatem ab ipso iudicio rationis ad volendum præcise determinari vult: Orietur itaq; necessarid error quicumq; tandem sit ex defectu aliquo inuincibili, siue defectus ille statuatur oriri ex parte potentiæ, siue ex parte obiecti, siue ex parte mediij, siue aliunde. At defectus in primo instate inuoluntarius & inuincibilis culpâ non habet, nec habere potest, nedum pœna dignus censeri: Nec potest in voluntate esse peccatum, quia in potestate voluntatis non est non sequi iudicium rationis erroneum, aut errorem qui in iudicio est eximere. Relinquitur ergo peccatum nihil aliud esse nisi malum Physicum

quod Manichaicum esse fateretur ipse Camero pag. 661. col. 1. Collationis tuæ cum Tileno. Neque vero est quod hic dicat Camero iudicium rationis corruptum & quæ iudicium corruptum sequitur depravatam voluntatem ex peccato primo Adami orta esse, atque ita tum iudicium, tum voluntatem nostram moraliter esse culpabilia & punibilia. Dico enim argumentum hoc quod attuli locum habere in omni statu ac proinde non minus in ipso Adamo ante lapsum quam in ullo alio homine. Fieri enim non potuit ut ille propriè peccaret, ita ut per peccatum reus pœnæ fieret, si ea est natura voluntatis quam vult Camero: Obsecro enim quomodo peccasset Adam? Voluntarie errare non poterat, voluntas enim non precedit, sed sequitur iudicium erroneum idque necessariò iuxta Cameronem: Si voluntarie errare non poterat, quomodo poterat peccare? Dico amplius, concipi non potest animo quomodo errare potuerit Adam in isto primo statu, si Cameronis sententia vera est: Si enim in mente Adami fuit lux & quidem supernaturalis dirigens iudicium ipsius in veri & boni cognitionem, fuit utique in ea id quod errorem vi sua impediabat, & sic voluntatem Adami à peccando prohibebat: Quod si verò etiam Camero cum Synodis, Dardracena, Aleziana, & Charentonensi, articulo 1. cap. 3. dicat *in voluntate Adami infusum fuisse iustitiam habitum & affectibus ipsius sanctitatem.* Quomodo fieri potest ut Camero concipiat fontem unde deriuari potuerit prima peccati motio? Nec enim à mente luce ista prædita, nec à voluntate lucem illam necessariò sequente, nec ab affectibus sanctitatis habitu donatis deriuare eam potest Camero, si consequenter loqui velit, unde ergo eam deriuabit? Dicere lucem iustitiam & sanctitatem istam dona fuisse mutabilia, nihil est dicere: Posito enim quòd id verum esset, uti sine dubio verum est, unde quæso dicitur mutationem oriri potuisse, ita ut mutatio culpabilis & pœna digna esset, nisi voluntati libertas vera tribuatur? Impossibile est Cameroni aut cuiquam alij hoc ostendere, imprimis si velit lucem illam etiam fuisse persuasionem talem qualem nunc electis conferri dicit. Si dicat lucem illam à Deo subtractam fuisse homini, non tantum hominem culpæ omni ac reatu eximit, sed Deum etiam Authorem culpæ facit (si culpa esse potest id quod Deus facit) & quod peius est, Deum etiam reum pœnæ facit. Si dicat diabolus tenebras suffudisse menti hominis eique errorem insinuasse, dicit id quod qua ratione factum fuerit concipi non potest, & si omninò factum fuisset, hominem peccati & per consequens pœnæ reum facere non potuisset, nisi supponat in potestate, vel mentis, vel voluntatis hominis fuisse suffusionem istam tenebrarum non admittere, aut tenebris istis suffusis non seduci à recto & bono, At nec in potestate mentis quæ pure pure passiva, aut receptiva potiùs potentia est; nec in potestate voluntatis quæ pure pure dependet & determinatur à iudicio iuxta Cameronem, nec etiam in potestate affectuum ipsius erat non admittere tenebras istas, aut illis insinuat non seduci, nec ipse homo incuerat adhuc ullo facto suo ut istis obtrueretur, aut ut istis seduceretur, alioquin peccasset antequam peccasset. Quomodo itaque peccauit? Quomodo reus pœnæ

factus est? Imò quomodo reum pœnæ non tantum se, sed totum genus humanum facere potuit? Denique quomodo tam atrocis, id est simul æternæ & temporalis pœnæ reus cum toto genere humano fieri potuit? Addo. Tenebræ istæ suffusæ, aut dicentur fuisse æqualis ponderis ac valoris cum luce à Deo impressa. At sic in æquilibrio hæssisset voluntas Adami & peccare non potuisset, aut dicentur fuisse maioris ponderis siue præponderasse rationibus aut lumini à Deo iudito: At præterquam quod hoc affirmare foret diuinæ gratiæ & luci supernaturali summe iniurium & contumeliosum. non peccasset etiam Adamus sequendo iudicium istud tanquam cæteris omnibus rationibus præponderans: Aut denique dicentur minoris fuisse ponderis ac valoris: At si nihilominus tamen eas secutus est Adam, iam certè à iudicio præponderante non determinari voluntatem dicendum foret Cameroni, quod tamen istud est quod maxime euitatum ubique vult, & summe falsum esse credit. Si dicas Adamum ipsum non satis constanter aduertisse animum ad lucem illam originariam à Deo impressam, & sic seductum fuisse, nihil omninò dices. Hoc ipsum enim, constanter scilicet animum aduertere ad lucem, aut à luce illa pendeat tanquam efficiente vel persuadente causa, aut à libera Adami voluntate. Si à luce illa pendeat ut pependisse Camero vult, unde factum ut lux illa non effecerit in voluntate Adami ut animum aduerteret, cum lux illa affusa esset menti ipsius & cum causam nullam adhuc dedisset ut tolleretur? Si pendeat à voluntate ipsius libera, iam dicat necesse est Camero, hominis voluntatem non obstante luce illa dirigente tamen seipsam per se ipsam determinare potuisse & sic non pependisse voluntatem à iudicio tanquam causa eam determinante, aut si sententiam suam tueri vult, in circulum eat necesse est. Ex hoc colligo. Si vera est sententia Cameronis fieri non potuisse ut Adamus peccatum vllum quod quidem vere peccatum siue legis transgressio sit ac non malum Physicum tantum, committeret, nedum peccatum tam horrenda pœna dignum: Per consequens nec genus humanum in eo peccasse, nec in eo punitum fuisse aut iure puniri potuisse, & quod caput rei est, nullum prorsus peccatum pœna dignum in rerum natura dari aut concipi posse. Quantum in hoc argumento situm sit, nemo non intelligit. Camero certè & qui cum eo sentiunt, qui super Adami peccato vnico totam absolutæ Prædestinationis suæ iustitiam fundant, quantum in eo positum est considerent necesse est. Sed posito omninò quod Adamus peccare potuisset & actu peccasset, ex hoc eodem fundamento euincitur Cameronem affirmare debere regenitos & persuasionem ista speciali quam vult donatos peccare nullo modo posse nisi Deus primò & absque culpa ipsorum lucem istam ab iis tollat, id est, persuadere ipsis desinat, & sic peccati ipsorum (si peccatum esse potest quod subtracta ista luce committitur) causa efficiens per modum tollentis necessarium prohibens fiat. Ratio est. In regenitis noua gratia & lux talis locum habet quæ voluntatem ipsorum ita afficit ut non possint non adhærescere summo bono. Itaque nisi lux ista mentibus ipsorum subtrahatur, fieri non potest ut in peccatum incidant. Voluntas

Inntas enim sequitur lucem istam & ab ea determinatur ad amorem boni. Neque verò dici possunt ipsi regenti lucem illam negligere, lux enim illa quia efficax est cognitio summi boni facit vt negligere eam nec velint, nec possint. Quid enim moueret voluntatem eorum ad eam negligendam? Quòd si verò etiam lux ista sit lumen aliquod à Deo impressum & inhærens animæ, quomodo fieri potest, vt ab ipsis negligatur? Nec dici potest Deus lucem istam subtrahere regentis propter peccata ipsorum. Peccata enim illa alia esse non possent quàm peccata quæ ante lucem illam receptam, siue ante sui conuersionem commiserunt. At ea ipsis condonauit Deus. Vt vero alia peccata postea non commiserint, lux illa voluntatem eorum determinans efficit. Vnde igitur peccatum in ipsis? Necessè est vt dicat Camero, vel regentos nunquam peccare posse, vel peccata eorum oriri à Deo gratiam & lucem illam pro arbitrio suo eorum menti subtrahente, & sic peccata regentorum non esse peccata, quia Deus peccare non potest, aut si peccata sint, Deum solum propriè & verè authorem peccatorum omnium esse quæ regenti committunt. Eadem est ratio alterius membri quod diximus. Nullam etiam virtutem præmio dignam dari posse si vera est sententia Cameronis: Nam si lux illa quæ in hominis mente ponitur nullo modo ab homine pendeat, sed menti ipsius à solo Deo infusa est, aut affusa est, & eadem affusa menti voluntatem ita afficiat, vt voluntas non possit non eius ductum sequi, profecto virtutis non est, nedum virtutis præmio dignæ, lucem illam aut habere, aut cum eam habeas ductum illius sequi. Nulla enim hîc electio locum habet; vt i oculus lucem solis, ita mens istam lucem persuasivam non potest non admittere, quando eam Deus infundit, aut vt Camero loquitur, persuadendo affundit: voluntas verò naturali necessitate & spontanea quadam lubentia lucem illam veluti ferrum magnetem sequitur. At naturalis receptio & necessaria sequela virtus non est, nedum virtus præmio digna: Quis enim virtutem præmio dignam dicat, si oculus apertus lucem solis recipiat, aut voluntas summum bonum appetat?

Ex hisce apparet sententiam hanc Cameronis non modo falsam esse, sed & valdè noxiam ac periculosam, sublata enim ratione peccati & virtutis, lex, disciplina, respublica, societas & religio omnis imprimis Christiana funditus euertantur necesse est. Quod vt manifestius appareat sic procedo.

Si vera est sententia Cameronis nullus planè locus est præceptionibus, aut prohibitionibus. Ratio manifesta est: Quia quid præciperet nobis Deus? Alterutrum præcipiat necesse est, aut vt lucem illam dirigentem habeamus in mente, aut si illam iam habemus in mente nostra vt eius directionem sequamur: vtrumque facere stultum foret & ridiculum: nam quid ineptius quam præcipere vt lucem in intellectu habeamus quam non possumus ex nobis habere aut elicere, imò, quam aliunde quàm ab eo qui præcipit habere non possumus? Quis oculo præcipit vt vel internam lucem suam, vel extrinsecam solis lucem habeat? Deinde quid stultius quàm præcipere vt cum iam lux illa nobis à Spiritu Dei data est, ductum

lucis istius sequamur cum illum non possumus non sequi? Tantundem facit qui alterutrum horum præcipit ac si præcipiat homini vt Gigas fiat, vt ad staturam suam addat cubitum, aut vt nutriatur & crescat. Impossibilia & necessaria non cadunt sub præceptum. Prohibitionis eadem est ratio: Dices forsasse præceptiones & prohibitiones seruire pro mediis incitantibus voluntatem ad faciendum id quod rectum est: sed id nihil ad rem facit: Præceptio enim tale medium est quod primo suo conceptu importat officium eius cui præceptio datur. At officium nullum supponi potest, vbi id quod præcipitur aut omnino non potest fieri, aut non potest non fieri. Quis enim ex officio lege præscripto facere dici potest id quod non potest non facere, aut quod absolutè non potest facere, siue impotentia illa oriatur ex naturæ conditione, siue ex pœnæ inflictione? Nemo enim obligari potest ad faciendum quicquam supra naturam suam: aut ad faciendum id ad quod à iudice per pœnam impotens redditus est: Aliud est se seipsum impotentem reddidisse sine ulla interueniente pœna: De hoc enim non agimus: Dicimus enim fieri non posse vt quis pœnæ reus fiat, si ista est conditio voluntatis quam vult Camero. Confirmatur valdè hoc argumentum si addantur præceptionibus & prohibitionibus istis promissa & minæ. Quis enim locus promissionibus aut minis esse potest, vbi id quod præcipitur aut impossibile est vt fiat, aut omnino non potest non fieri? At vbi talis determinatio voluntatis locum habet qualem statuit Camero, ibi id quod præcipitur est aut omnino impossibile: aut simpliciter necessarium. Adhortationes itaque, etiam omnes increpationes obrestationes, vota, querelæ, lachrimæ aliaque similitz quibus Deum vt ad conuertendum homines passim testatur scriptura nil nisi ludus & jocus erunt: Ad quid enim dirigentur omnes istæ? an ad mentem hominis? At illa non potest habere aut elicere ex se lucem illam quæ ad directionem voluntatis ac proinde hortationes sequendum necessaria est. An ad voluntatem? At ea non potest sequi rectum mentis iudicium quamdiu luce ista mens caret, & non potest non sequi rectum iudicium quando mens luce ista perfusa est: Ex hoc efficitur consequenter per sententiam istam obedientiæ & inobedienciæ rationem omnem è medio tolli: Vri enim non obedire dici non potest qui non potest obedire, ita non potest dici obedire qui non potest non obedire, aut potius qui non potest non facere quod rectum est. Qui non potest nolle non potest dici propriè velle voluntate quæ virtus si obedientiæ sit & dicatur. Quod contra hæc Camero solet obiicere, Non repugnare vt quis bonum faciat necessariò & tamen simul libere illud faciat, idq; exemplo Dei ipsius probare qui non potest non esse sanctus, & tamè liberrimè sanctus est, id prorsus est ineptum: Aliud enim est sanctum esse & facere quod bonum ac rectum est, aliud obedire legi quæ sub promissio præmij bonum facere præcipit & sub comminatione pœnæ malum vetat: Bonus enim quis esse potest naturâ ita vt malum facere non possit, quî tamen non obedit legi: Isto modo Deus est bonus, non hoc: Imò, quia isto modo bonus est, non potest dici bonus esse aut bonum velle liberè: verum quidem est, bonum hoc aut illud

liberè velle potest, sed nec sic necessariò bonus est. At qui bonum facit ex obedientia quæ lege præscribitur, is non potest aut naturâ bonus esse, aut ita tantùm liberè bonus vt hoc aut illud bonum tantùm facere possit, sed necesse est vt possit etiam non facere, aut cõtrarium facere, vel omittere eius quod lege præscribitur, aut vetatur. Ad libertatem itaque non requiritur semper vt quis bonum & malum simul possit facere. Satis est vt possit facere hoc aut illud bonum: Verùm ad libertatem qua quis facere potest quod lege præscribitur necessarium planè est vt possit etiam contrarium legi facere, id est, obedire aut non obedire, alioquin frustra foret lex, & legis sanctio. Atqui inquit Camero: Christus dicitur obediuisse Patri qui tamen non potuit non obedire. Respondeo: Obedientia proprie dicta ne Christo quidem tribui potest si non potuit non obedire: Ergo, inquires, potuit peccare Christus. Respondeo: Obedientia Christi alterius planè generis fuit: Obediuit enim Patri non propriè ex imperio diuino legem ipsi ferenti tanquam subdito, nec sub comminatione pœnæ ab eo obedientiam postulanti prout nos obedire Deo necesse est, sed vt legationem honorariâ & vltro nec suscipiendam deferenti. Nempe non voluit Pater à dilecto Filio suo exigere obedientiam ea conditione vt si non obediret, reus æternæ mortis fieret, sed tantum voluit illi vt legato suo dilecto prouinciam nomine suo getendam dare cum promissione magnificæ remunerationis, quam eundem in sese liberè & lubenter suscepturum certum erat: Et hoc volunt sibi textus omnes qui dicunt ipsum à Patre missum fuisse, mandatum accepisse à Patre, exiisse à Patre, & quæ sunt similia. Hęc itaque obedientia Christi longe alterius generis est quàm ea de qua hic agimus. Dices, negari tamen non potest Christum etiam legi subiectum fuisse quæ promissis & comminationibus constabat. Respondeo. Ita quidem videtur, dico itaque secundò, posito etiam quod Deus à Christo præcisè & sub comminatione pœnæ obedientiam postulasset, nihil repugnat dicere Christum potuisse non obedire Patri & sic peccare saltem vt hominem, siue secundum naturam humanam secundum quam obedire tantum poterat? nec enim hoc repugnat naturæ ipsius humanæ, siue voluntati ipsius liberæ quam communem nobiscum habuit. Possè enim peccare non magis repugnabat naturæ ipsius quàm posse miseram esse & morbis obnoxiam, & sufficiebat ad nos redimendum, nobisque pro exemplo seruiendum vt non peccaret. Quin imò non eiusdem forte naturæ nobiscum visus fuisset, nec pro exemplo obedientiæ seruire nobis potuisset, si non potuisset non obedire. Addo, quod amplius est, nostra obedientia multo præstantior esset censenda obedientia Christi, si nos liberè obediremus, ille autem obediisset necessariò. Sed nec intelligi facile potest quomodò à diabolo tentatus fuisset, imò quomodò tentari potuisset, quomodò consolatione Angelica opus habuisset, quomodò ipse dixisset, *transeat à me calix hic si fieri potest: Verum tamen non mea, sed tua voluntas fiat* & similia. Denique quomodo nobis per omnia similis dici potuisset excepto peccato, siue potentia quidem in eo peccandi fuisset, id est, si libertas voluntatis in eo non fuisset ad obediendum aut non obediendum

dum paternæ legi: Neque verò decedit quicquam dignitatis Iesu Christi hac ratione, satis enim est quod à peccato immunis fuerit, & plus meriti habet non peccare cum potes peccare, quàm non peccare cum peccare non potes. Imo ne quidem locum habere potest meritum proptie dictum vbi pura pura impeccabilitas dominatur. Itaque tantùm abest vt glorioso Christi merito quicquam detrahatur, si eum ab omni peccandi potentia immunem fuisse credatur, vt contra supremus gloriæ Christi apex in eo collocari videatur posse, quòd cum posset non obedire Patri, tamen obedire ipsi liberè in omnibus voluerit. Quod de Angelis beatis & induratis adfert Camero id triuiale & refutatum iam sæpius est: Hęc itaque cum ita se habeant, quòd obedientiæ & inobedientiæ locus non sit si Cameronis sententia admittatur, necessariò consequitur, præmij & pœnæ rationem omnem per eandem etiam prorsus tolli. Qui enim non potest obedire indignus est supplicio; Qui non potest non obedire, indignus præmio. At quorum voluntas non determinatur ad bonum propter carentiam lucis quam habere aut conseruare non est nec fuit in potestate ipsorum, ij non possunt obedire, & quorum voluntas determinatur ad bonum propter affusam lucem diligentem & adedò potenter afficientem voluntatem ipsorum vt non possint non adherescere summo bono, ij non possunt non obedire aut velle & facere quod rectum est. Ergo hi indigni præmio, isti non digni supplicio censeri debent: Sublatis hisce omnibus quæ lex, quæ disciplina, quæ religio potest habere locum, cum substantia legis, disciplinæ & religionis omnis in præceptis, promissione præmiorum & comminationibus pœnarum sancitis posita sit (Huic adde, ridicula & inèpta reddi omnia fere enunciata Evangelica quæ fundamentis supradictis nixa sunt, quæ plurima hic recensere possumus: Tu inter ea hoc vnum tantum, exempli gratia, vide, *seruus qui nouit voluntatem Domini & qui se non parauit neque facit ad eam pluribus plagis vapulabit, aut ipse seruator, Luc. 12. v. 47.* Oblecto te, mi Domine, quomodo non vanum est hoc enunciatum, imo quomodo non ridiculum iuxta Cameronis fundamentum? Scientia enim illa aut est scientia quæ ita voluntatem serui afficit vt voluntas eius non possit non eam sequi, id est, vt non possit non facere voluntatem Domini sui; aut est talis scientia quæ voluntatem serui afficere apta nata non est, aut si afficere eam apta nata est, quæ, siue per aliam priorem aut maiorem scientiam, siue per vehementiorem aliam in voluntariam passionem impeditur quominus faciat quod faciendum esse illa dicit. Si primi generis scientia est, quid sibi vult illud, & non faciens? impossibile enim est iuxta Cameronem vt seruus ista scientia præditus non faciat voluntatem Domini sui. Si posterioris generis scientia est, quid sibi vult illud, *Pluribus plagis vapulabit?* Quomodo enim pluribus plagis vapulare dignus est seruus qui scientia tali à Deo donatur quæ ipsi prorsus inutilis est, cuius ope ad faciendum voluntatem Domini sui non adiuuatur, & quæ tamen ipsa ratio erit propter quam pluribus plagis dignus iudicabitur? Præstaret certe seruum istum scientia tali non donari à Deo quàm donari, si per eam saltem eo vsque non iuuatur vt voluntatem Domini sui fa-

faci facere possit, & interim eo quod eius ductum non sequatur, maioris pœnæ reus fiat: sic sane gratia non foret gratia, sed vere *δωρον* & *δωρον*, imo Deus dicendus foret odisse magis eos quos scientia tali donat quàm diligere: Et in vniuersum tota Dei vocatio qua ad salutem vocat eos quos speciali ista luce donare non vult, non hypocritica tantum, sed & summe Tyrannica vocatio dicenda foret, aut effectus potius odij quam amoris, quod ita absurdum est vt nesciam quomodo in hominis sani aut pij mentem cadere possit. Plura impræsentiarum non allego quia tempore destitutor propter occupationes alias, & quia res tota tam palpabiliter absurda est vt me pœniteat longius in ea immorari.

Fons & origo erroris huius est, quod sententia Camertonis veram & propriam libertatem voluntatis è medio tollat sine qua impossibile est legis, disciplinæ & religionis vllius veræ fundamenta salva manere, imò sine qua in Manichæi furorem qui virtutes & peccata non nisi Physicas res esse volebat teste Camerone, aut in Stoicorum, Prædestinatorum, Caluini aliorumque fatalem necessitatem prolabi necesse est: Vera autem libertas è medio tollitur quando voluntati aut potius homini toti tantum non tribuitur vt positis omnibus ad agendum requisitis possit tamen agere & non agere, aut hoc vel illud agere, id est, vt dinæ legi possit annuere aut abnuere, proinde etiam posito quolibet antecedente iudicio in intellectu, possit tamen, aut aliter velle, aut simpliciter non velle, id est, vel omninò suspendere assensum suum, vel desistere ad sensum suum ab eo quod iudicium monstrat & quod lex præscribit faciendum esse. Et hanc libertatem omninò tollunt qui spontaneitatem aut lubentiam tantum tribuunt voluntati, licet coniunctam cum præcedaneo iudicio aut apprehensione intellectiua. Hæc enim lubentia & spontaneitas locum habet etiam in iis quæ cum scientia summè necessariò agunt: Summè itaque ista necessaria summè libera forent, quo nihil absurdius cogitari potest prout ex iis quæ iam ante dicta sunt satis liquido apparere potest: *αὐτὸ τὸ ἐπιθυμῶν βλάσφημα*.

Neque verò argumenta illa quæ Camero in thesibus suis & in collatione quæ ipsi cum Tileno fuit, prolixè attulit vllò modo euincunt contrarium. Ostendi id alibi in peculiari meo tractatu quem de liberi arbitrij natura conscripsi, & possem id facile discurrendo per singula demonstrare, sed quia properandum mihi nunc est, vnum tantum atque alterum palmarium ipsius argumentum excutiam, vnde de reliquis facile erit iudicare, si hæc duo præmonuero 1. me liberam determinationem quæ voluntati tanquam potentiæ distinctæ ab intellectu per se tribui solet à nonnullis, homini vel animæ hominis toti tribuere, ita videlicet quòd homo post adhibitum rationis iudicium quod per potentiam intellectiuam facit, porro promouere se possit per vim volendi in quod intellectus monstrauit, vel auertere se ab eo per vim nolendi, idque tanquam liber Dominus actionum suarum. 2. me agnoscere hominem, si rationabiliter eligere velit, semper secuturum practicum rationis iudicium & ita ferè plerunque agere: At eundem tamen eo ipso quia liber est eligere etiam posse

quodcumque aliud, vel omninò ab eligendo supersedere, & quidem motu, vel profus irrationali & bruto, vel Tyrannico absque omni discretiuo iudicio: Excipe semper obiectum quod sub electionem liberam non cadit, quale est summum bonum. Hoc enim libere non vult homo, neque iudicio rationis ad id volendum determinatur, sed quia obiectum illud quod per mentem representatur tale est vt non possit non amari, idcirco fertur in illud non, vt recte Thomas ait, quatenus est principium electionis, sed quatenus natura est appetitiua tendens in id quod summe sibi conueniens est. His ita positis videamus nunc argumenta nonnulla Camertonis: primum ac præcipuum hoc mihi videtur.

Si voluntas non determinatur à iudicio rationis, aut si illuminato intellectu non flectitur voluntas, appetere poterit voluntas malum sub ratione mali. Voluntas enim feretur in id quod intellectu iudicio malum aestimatur. Nam voluntas per se nihil aestimat, intellectus est iudicare.

Resp. Si iure agere velim dicam hoc argumentum 1. destruere seipsum. Si enim voluntas nihil aestimat, quomodo quæso in malum ferri poterit sub ratione mali? 2. supponit malum ab intellectu apprehensum appetibile esse, aut voluntatem in illud ferri posse, quod absurdum est, sed vt ad rem respondeam; dico 3. Argumenti huius consequentia nulla est si id tantum attendatur quod ante monui, per voluntatem quando ea dicitur se determinare, non tam significari Logice aut Physice ipsam potentiam voluntatis quæ distincta esse dicitur realiter à mente, quàm ipsam animam aut potius ipsum hominem totum qui beneficio intellectus apprehendit obiectum ac iudicat, & beneficio voluntatis tendit in obiectum prout vult, sequendo scilicet rationis iudicium vel non sequendo. Idem enim homo siue eadem anima humana, vt potentiarum principium est, ita etiam subiectum est immediate recipiens in se iudicium per potentiam intelligendi & formans volitionem; id est, determinans se ad sequendum istud iudicium, vel aliter agendum per potentiam volendi. Hic itaque homo non potest dici ferri in malum sub ratione mali si iudicium intellectus de obiecto quod eligendum ipsi offertur in ipso terminetur & ab ipso percipiatur; iudicium enim dicitur semper illud fugiendum esse & malum qua tale tam est disconueniens naturæ appetitiuæ vt non possit esse ipsius obiectum. Fons erroris est quòd voluntas concipiatur veluti substantia quædam peculiaris quæ seorsim ab animæ propria vi sua volitionem elicit, ita vt ab ea sola volitio oriatur, & in ea sola terminetur, cum anima ipsa; aut potius homo totus sit is in quo terminatur intellectio, & à quo prodit volitio: Idem enim homo aut eadem anima recipit in se intellectionem per facultatem intellectiuam, & ea recepta per facultatem volendi tendit in obiectum: Quia veto malum per se tale est vt nò possit esse obiectum voluntatis aut animæ volendi siue appetentis, fieri non potest vt homo aut anima hominis feratur in malum qua tale est, quod videlicet per iudicium mentis suæ malum esse intellexit & aestimauit: Quicquid itaque volet homo, id volet sub ratione boni, siue velit iudicium hoc

sive illud sequi, sive velit in obiectum hoc, sive in illud à iudicio monstratum ferri. Bonum enim quia tale necessario vult, est enim per se appetibile & non potest non appeti: At hoc vel illud bonum appetere (summo semper excepto) ita liberum est homini ut hoc aut illud sæpe appetat, non præcisè quia iudicium ipsius hoc bonum tale bonum esse monstrat quod alteri omni bono præferendum est, sed quando tantum id monstrat bonum tale esse in quod fieri potest voluntas, sive bonum illud æquale aut par sit alteri bono, sive tale quod inæquale adeoque minus eligibile omni alio bono est: Ex huius responsionis solida cognitione pleraque Cameronis argumenta nil nisi mera sophismata esse apparebit.

Alterum & multo gravissimum argumentum est, inquit.

Quod sic vera Christi cognitio seiungi poterit à caritate, cum Iohannes Apostolus neget eos qui Deum oderunt aut proximum, vidisse aut cognovisse.

Resp. Profecto non grave nedum gravissimum, sed debile admodum & fragile est hoc argumentum. Cognitio enim vera Christi cum dicitur à Ioanne seiungi non posse à caritate, sensus non est fieri non posse ut quis Christum, id est, Christi mandata verè cognoscat & tamen eum non amet, id est, præceptis eius non obediatur, sed planè contrarius, eum qui Christum cognoscit, licet verè eum cognoscat, & qui tamen non facit mandata eius, eodem loco haberi à Deo ac si Christum nullo modo cognosceret: Cognitionem istam theoreticam divinæ voluntatis non pluris fieri apud Deum, nec plus profuturam ei qui eam habet, quam si nullam unquam cognitionem habuisset, quasi dicatur, sola cognitio Christi coniuncta cum caritate est cognitio illa quæ Deo grata est, id est, vere in pretio apud Deum: Notandum enim est in textu non esse adiectivum illud *vera*: simpliciter affirmatur eos qui mandata Dei aut Christi non faciunt, Deum aut Christum non nosse, non quòd nullo modo aut non verè saltem eum noverint, quomodo enim alioquin de iis alibi diceretur simpliciter, & in terminis expressis quod Deum cognoverint, quod voluntatem eius noverint, quòd agnoverint Dominum & servatorem Iesum, quòd viam iustitiæ cognoverint, &c. quomodo contra conscientiam suam facere dicerentur, quomodo maioris pænæ rei fierent? quomodo de iis tam aperte diceretur quod inexcusabiles sint propterea quòd cum Deum cognoverint, eum tamen ut Deum non glorificaverint: Non itaque ob hanc causam non nosse Deum dicuntur, sed quod ita Deum & Christum non noverint ut oportet eos nosse, id est, quia non fecerunt quod sciebant faciendum esse, sed vixerunt tanquam si cognitione omni divinæ voluntatis caruissent. Verum quidem est, solida Christi & Dei cognitio vehementer potens est ad movendum voluntatem nostram ad amorem & obsequium ipsorum, sed tantum abest ut ea ita moveat voluntatem ut voluntas non possit non amare & obsequi Christo eiusque mandatis, ut contra videamus affirmari de iis qui Deum aut Dominum Christum cognoverint, quod Deo non obediuerint, Deum non glorificaverint, à via iustitiæ relictint, & ab observatione mandatorum eius de-

fecerint, aut saltem in ea ita non se gesserint ut non multis modis culpandi fuerint; vide 2. & 3. tantum caput prioris Epistolæ Ioannis & alia infinita loca Rom. 1. vers. 21. 2. Petr. 2. v. 20. Et sane cum vera cognitio Dei & Christi sit divinæ voluntatis scientia eaque vel theoretica tantum licet vera scientia, qua quis scit quid Deus & Christus à nobis postulent, vel practica, quæ fides dicitur, quid est cur non credamus fieri posse ut is qui simpliciter tantum scit voluntatem Dei vel ei etiam credit, non faciat Dei voluntatem vel à faciendo deficiat manente interim sola scientia. Speculativa? Nihil. Sed eunco amplius rem hoc argumento. Si vera cognitio Dei & Christi non potest separari à caritate, fieri non potest ut in quibus ista locum habet in vllam vel minimum Dei aut Christi præceptum peccent. Ita enim textus habet: *Qui dicit novi eum, & mandata eius non servat, mendax est.* At si notitia hæc necessariò trahit observationem mandatorum post se quomodo fieri potest ut non etiam trahat post se omnium mandatorum omnimodè perfectam observationem? vera enim cognitio Christi extendit se ad omnia præcepta. At si vera cognitio caritatem ita necessariò post se trahit ut separari ab ea non possit, non magis trahit post se caritatem circa hoc quam circa illud præceptum: Cui adde quod videamus passim Apostolum, eos de quibus affirmat quod Deum & Christum cognoverint, monere & hortari ut ne seducantur, ut ne peccent, ut ne diligant mundum, ut caritatem exercent, &c. At quid ineptius quam ad ista sollicitè aut seridè hortari quemquam in quo iam est id quod necessariò coniunctam sibi habet istarum omnium observationem? Simulatque necessitatem aut necessariam coniunctionem istorum facis, necesse est ut hortationum vni ac pondus omnino tollas. Dicere enim quòd hortationibus istis foueatur cognitio, non est consequenter loqui. Si enim cognitio illa non est nuda speculatio, sed efficax boni summi cognitio quæ ita voluntatem afficit ut non possit non ei adhærescere, quæ necessitas hortationum, quæ utilitas? Nihil enim est quod efficaci isti cognitioni unquam æquari nedum præponderari potest ut hortationibus quominus id fiat eam foueri opus sit.

Tertium argumentum est, *Si Deus illuminat mentem voluntatemque, interim sibi permittit ut sit penes eam vel annuere, vel abnuere, optima pars providentiæ divinæ tolletur è medio. Nec enim pendebis inclinatio voluntatis à Deo in vtramvis partem, sese enim ipsa flectet quo libebit pro arbitrio nulla moderante divina providentia.*

Resp. Nulla est consequentia in hoc argumento: Supponitur enim absque vlla ratione providentiæ divinæ partem, imò optimam partem esse inclinare voluntatem in vtramvis partem, quod falsum est, aut saltem illud ipsum quod in quæstione versatur. Si enim Deus libertatem istam voluntati nostræ inesse voluit, ut ipsa se se flecteret in quam vellet partem, non tantum providentiæ divinæ pars nedum pars optima est voluntatem humanam flectere in vtramvis partem, sed providentiæ divinæ planè est contrarium illam sic flectere, aut aliter quam secundum naturam suam flectere aut regere. Providentiæ enim non est destrüere rerum creaturarum naturas, sed conservare ac proinde relinquere

ipsis motus suos liberos ad quos potentiam ipsis dedit: Alioquin frustra dedisset ipsis potentiam. Neque tamen si voluntas libera statuatur ea libertate quam nos agnoscimus, propterea credendum est hominem diuinæ providentiæ subiectum non esse. Hoc ipsum enim quod Deus non velit destruere naturam eius quam liberam & hætenus quasi suo dominio exemptam creavit, sed quod velit eam conseruare & permittere ipsi liberum vsum facultatis concessæ, quodque simulaque mouere se incipit, cogitationes, volitiones ac facta ipsius omnia pro suo arbitrio ordinat, dirigit, punit &c. prout vult, hoc, inquam, satis est vt providentiæ diuinæ exemptus non credatur. Vt autem appareat quousque argumentum hoc vadat, dico, si verum est argumentum hoc, ex eo necessariò sequi non tantum virtutes, sed & peccata omnia ipsa diuina providentia tanquam ex causa sua profluere. Ratio est, quia ab ea & per eam dicitur expresse inclinatio voluntatis fieri debere ad eò vt nisi per illam fiat, providentiæ diuinæ optima pars tolli dicatur. Iam autem inclinatio voluntatis in malum tam est inclinatio quam inclinatio in bonum. Dicere hinc quod ad inclinationem voluntatis ad malum nulla positua actio diuinæ providentiæ requiratur, sed sola tantum permissio, nimis est frivolum. Primo enim si sola permissio diuina sufficit, iam sequitur hominem eatenus saltem exemptum providentiæ quod inclinet sese in malum. Hæc enim inclinatio est sine dubio voluntatis actio, qua vult homo facere, vel non facere quod Deus mandat aut prohibet, saltem non est nihil aut potius aliquid est extra nihil. Hoc ipsum itaque non dependet à Deo, sed à sola voluntate hominis, vnde consequitur iuxta Cameronem hætenus saltem diuinæ providentiæ hominem exemptum esse. Sed ne in has angustias intrem. Deo 2 frivolum esse hoc argumentum. Permissio enim hæc non est permissio talis vt ea posita maneat adhuc pes voluntatem annuere vel abnuere, sic enim vti Camero ait, optima pars diuinæ providentiæ tolleretur eo ipso, quod inclinatio eiusmodi libera non à Deo, sed ab ipsa voluntate hominis suspenderetur, sed est permissio quæ posita voluntatem in malum inclinari necesse est, sine qua voluntatem in malum non inclinari impossibile est, vt, exempli gratia, permissio qua quis lapidem natura sua grauem super medio ipso leuiore collocat & sic ex alto in terram cadere permittit. Huiusmodi permissio quin ad causam efficientem reducat aut ei æquipolleat nemo negabit nisi cui sana mens non est: Creare enim rem aliquam cum tali dispositione vt si sibi ipsi relinquatur aut permittatur non possit non in vnam tantum partem vertere aut sese inclinare, & eandem rem creatam deinde sibi permittere, quid aliud est quam velle aut efficere saltem in causa vt res ista in partem istam vnam se inclinet? Quare qui huiusmodi permissionem diuinæ providentiæ actum appellat quo Deus versatus est post legem datam in paradiso circa hominis adhuc integri & innocentis voluntatem, ne is Deum non authorem tantum sed & solum authorem peccati velit nolit faciat necesse est: Nec euadat Camero vquam blasphemiam istam quandiu huiusmodi argumentis pugnare pergit. Satis enim ostendit se non tantum de voluntate

iam per peccatum corrupta, sed de qualibet voluntate, etiam ea quæ in Adamo in statu integro constituto fuit, agere, quia dubium nullum est quin credat, Adamum in statu isto integro optimæ parti diuinæ providentiæ exemptum non fuisse, quod tamen necessario dicendum ipsi foret si libertatem in voluntate Adami istam quam impugnat, locum habuisse velit, imo quod magis est, dicendum ipsi foret Adami voluntati diuinitatem adscribendam esse, & Deo aut omnino detrahendam omnem de voluntatis ipsius inclinationem præscientiam, aut non nisi incertam relinquendam. Hæc enim sunt absurda illa quibus contra sententiam clariss. D. Tileni pugnat, quæ nisi ad libertatem voluntatis in omni statu euertendam faciant, omnia frivola sunt ac futilia.

Quartum argumentum est, *Sic tolletur omnis consolatio, quòd enim Deus in nobis facit non prohibebit quominus non aberremus.*

Resp. Nulla est consequentia, Deus non consolatur nos isto modo, ergo non consolatur nos vilo modo. Fateor quidem magnam futuram consolationem istam quam argumentum indicat, & negare non audeo Deum aliquando extraordinariè huiusmodi consolatione suos imprimis in tentationibus positos & ardentè ipsū pro auxilio singulari orantes gratiosè perfundere, sed inde tamen neuiquam sequitur consolationem nullam locum habere posse, nisi illa agnoscat: aut istam consolationem ordinariam consolationem esse qua Deus vti vult. Contrarium euinci posse credo duobus argumentis. 1. Si hoc verum esset sequeretur aliam nullam consolationem quam hanc vnam esse aut dari posse. Deus enim vno tantum hoc modo nos prohibet à peccando vti Camero vult. 2. Consolatio diuina non posset nec deberet dari iis qui officium suum iam fecerunt & à peccando sese sollicitè continerunt, saltem non cum isto respectu quòd officium suum fecerint: Consolaretur enim Deus eos quos consolatus est eadem consolatione, id est, prohibitione à peccando, quæ prohibitio tam habet locum in principio quam in medio & sine conuersionis. Atqui scriptura dicit Deum consolari potissimum eos qui officium suum fecerunt aut faciunt, ratione habita sc. ad fidem & pietatem ipsorum. 3. Consolatio hæc diuina non posset coniuncta esse cum seria hortatione & monitione (directa ad eos quos Deus ita consolatur) vt ipsi officium suum sedulo faciant, vt salutem suam operentur in timore & tremore, vt vocationem & electionem suam firmam faciant & similia. Hoc totum sanè prorsus vanum ac ridiculum foret, si consolatio eorum omnis in eo sita sit quod Deus ipse & solus voluntatem eorum ita inclinet vt non possint aliter agere aut inclinare voluntatem suam. Quis enim sapiens serio hortabitur cum præmiorum promissis & peccatorum minis aliquem vt faciat aut hoc illud, qui ipse in eo efficere id vult quo posito fieri non potest vt is aliter agat? Et quis pius credet se à Deo serio moneri ad officium faciendum qui persuasus est Deum in se id efficere & debere & velle, seque ad id efficiendum aut aliter agendum quam Deus operatur, vires nullas habere? Vix in hominem vanissimum cadunt huiusmodi ineptiæ: Consolatio interim satis magna nobis

relinquitur dum videlicet Deus voluntatem nostram, vel potius nos naturâ nostrâ liberos & sæpe etiam proclives ad mundana non modò quantum in se est promissis suis erigit, sed etiam in spe vitæ æternæ magis magisque confirmat dum vobis in tentationibus omnibus specialem fauorem & adstantiam suam pollicetur, imò non raro pacem suam largitur quæ omnem intellectum superat, si modò nos faciamus quod in nobis est & non desimus nobis ipsis, diuinoque auxilio nos ipsos non subtrahamus. Consolatio hæc sufficit aut sufficere nobis iure summo debet contra inconstantiam voluntatis nostræ? Per eam enim constantem voluntatem retinere possumus, per eam nos ipsos, mundum & diabolum vincere possumus imò plusquam vincere. Quare qui consolationem hanc tam appetit tam clare expressim in scripturis vt solis radio scripta dici possit, frustraneam & ridiculam vocat, ille viderit quo iure id faciat: Ego id parum abesse à conuitio in Deum crediderim.

Quintum argumentum est, *Nullus erit exhortationum vsus, ratio est, quia cum voluntas ipsa se determinet, quid faciet exhortatio qua voluntatem non potest ab æquilibrio demouere?*

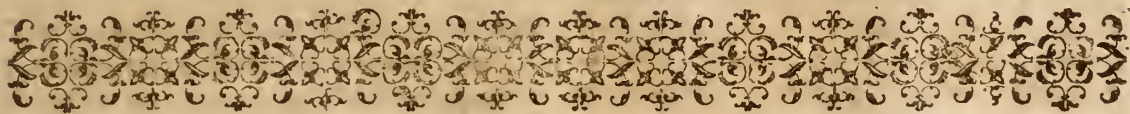
Resp. Argumentum hoc falsa ista hypothesi laborat quam iam ante indicaui, voluntatem enim considerat tanquam substantiam quandam peculiarem in anima sed ab anima & à mente distinctam, quæ seipsam determinat cæco motu suo, quia rationis capax non est, cum non tam ipsa voluntas quam homo aut anima hominis iudicio informata mediante voluntate, id est facultate sua volendi se determinet. Hinc enim consequitur quod eadem anima quæ hortationes recipit per facultatem intellectuicè per easdem hortationes moueri possit vt determinare se velit ad id ad quod hortationes tendunt: Hinc liquet quod exhortatio vsus luculentum habere possit in anima hominis propterea quod anima quando per intellectuicem vim suam exhortationem percipit, apta redditur vt per potentiam volendi se moueat atque inclinēt in partem illam pro qua rationes militant, ita tamen vt libertate sibi innata possit nolle moueri, aut in alteram partem moueri siue bruto aut stulto, siue tyrannico motu ferri quo vult nulla habita rationum istarum quas percepit consideratione. Nisi hanc rem concedat Camero, retorquebo contra ipsum argumentum ipsius & eadem ipsum difficultate premam hoc pacto. Si voluntas necessario sequitur iudicium intellectus, nullus exhortationum vsus relinquitur; Ratio est: Exhortatio enim nec ad intellectum nec ad voluntatem fieri aut dirigi potest. Frustra enim hortaris intellectum vt intelligat quod proponitur, non potest enim non intelligere verum clare propositum. Consilij & persuasionis vel rationis solius est capax intellectus, at hortationis qua talis nullo modo capax esse potest. Nec ad voluntatem dirigi vlla ratione potest, quia voluntas posito iudicio in intellectu necessario determinata est ad sequendum iudicium, vt hortatione opus non sit. Et 2. quia si hortatio per rationes fieri dicatur quomodo iis mouebitur voluntas iuxta Cameronem? Voluntas enim non iudicat: voluntas non est capax rationum vllarum, alioquin enim voluntas idem esset quod intellectus. Quid hic

respondebit Camero? Necessè vt argumento hoc te ipsum non minus stringi fateatur quàm alios stringere tentat, & interim isti intricatus maneat, nisi eà quam nos indicaui via se expediat. Et hæc est ratio qua facile soluuntur cætera omnia argumenta Cameronis de gloriatione, de precibus, de gratia, &c. quæ acumen potius aliquod vanum & triuale quam solidam veritatis scientiam habere mihi videntur, quale est exempli gratia quod de precibus dicit, *Tolletur, inquit, vsus precum earum quibus Deum oramus vt flectat voluntatē nostram neu nos patiatur induci in tentationem, cum Deus illuminet tantum mentem & affectus leuiter moueat, voluntati precipuas partes relinquat.* Totum enim hoc & pleraque alia nituntur hoc vno fundamento quod iam indicaui, quod videlicet voluntas concipiatur veluti cæca & bruta quædam substantia quæ nullo iudicio, nulla ratione sese flectit in quam vult partem: Hinc enim colligit frustra omnia fieri in anima nostra quamdiu potentia ista indeterminata relinquitur & in partem meliorem non inclinatur: Sed errat vt iam ante monuimus, aut sophisticè potius veritatē mouit Camero, aliter facturus si ex æquo & bono axioma istud de potentia voluntatis liberæ interpretatus esset, aut saltem axioma illud si ita præcise sumatur, reiiciendum potius esse quam veritati appetitæ officias faciendas esse, considerasset: Si enim eo quo dixi modo intelligatur, quomodo quæso vsus precum tollitur? Pone enim voluntatem liberam siue indifferentem esse ac manere in omni statu, id est animam hominis in quocumque statu hinc sit, posse sese inclinare semper in contrariam partem quam iudicium aut Deus monstrat: imò posse nolle animum aduertere ad iudicium aut Dei inspirationem, sed tamen & posse aduertere & si aduertere velit, magnas causas inde accipere vt in optimam partem sese inclinet, aut postquam sese inclinauit in optimam partem, imò in ea aliquandiu stetit, in eadem perseveret contra varia pericula tentationum, occasionum, irritamentorum, exemplorum, &c. Quid? an non hoc fundamento strato magnus precum vsus est? At, inquires, quomodo flectet Deus voluntatem si voluntas ipsa libera semper manet? Resp. iis modis qui cum libertate voluntatis consistere possunt: Atqui, inquires, quid si homo nolit animum aduertere? Resp. Imò idcirco quia precatur homo Deum vt flectere velit ipsius voluntatem ostendit ac proficitur se paratum iam esse ad animum aduertendum ad consilia & suasionem diuinam. Atqui, inquires, potest tamen semper aliter agere. Resp. Imò vero quia aliter semper potest agere, idcirco orat Deum vt habeat quod retineatur in officio ne potentiam illam liberam quam semper habet in se, in actum velit producere, vtque ita inclinata manere possit in partem optimam quam elegit: Neque tamen nego fieri etiam posse vt Deus immediate flectat voluntatem hominum piorum & ex fide auxilium ipsius implorantium, non quidem per vim, si enim cogeret voluntatem, quod est impossibile, neque per irresistibile aliquam potentiam, sic enim voluntas libera non esset ac proinde voluntas esse desineret, sed per inclinationem naturæ voluntatis conuenientem, non quatenus principium electionis est, sed quatenus natura est: Hoc enim facere potest Deus sine læ-

sine læsione naturæ creatæ & in bonum hominis qui vid. officium suum fecit & diuino singulari auxilio opus habet : Quare nihil obstat quominus orari possit à nobis suppliciter Deus vt etiã hoc auxilio iuuare nos velit. Sed quid ego in re plana diutius moror ? Quotiescunque hoc & similia argumēta à Camerone vrgeri video, toties obstupesco pæne; Nulla enim sunt quæ tam directe cum ipsius Cameronis sententia pugnant: Obsecro enim, quis vsus precum esse potest si Deus ita semper flectere necesse habeat voluntatem nostram vti Camero vult? is enim qui precatur vt Deus flectat voluntatem ipsius: aut voluntatem iam ita inflexam habet aut non. Si non habet voluntatem ita inflexam, necesse est vt dicatur pro re tam diuina precari sine tali flexione voluntatis. At hoc non concedet Camero qui precari pro tali flexione à flexione diuina proficisci debere sine dubio credit, quia actus iste precatōnis, imprimis si ex fide fiat, sine flexione tali esse non potest, imò quia nullus actus voluntatis esse potest sine eiusmodi præcedentia flexione. Si habet iam voluntatem ita inflexam, quid quæso precatur? An vt Deus eum in illa conseruet? At qui illa cognitio efficax summi boni per quam Deus inflexit voluntatem ipsius, facit vt nõ possit non perseverare, imò vt persuasus sit de eo quod Deus ipsum conseruare velit. neq; vnquã permissurus sit, imò permittere non possit vt eã totaliter aut finaliter excidat: An rogat pro aug-

mento? At augmentum nullum possibile est, Quomodo enim voluntas alicuius flecti amplius possit quam si ita flectatur vt non possit non adhærescere summo bono? Necesse enim consistit in indiuisibili, nec recipit magis aut minus. Necesse enim est quod nec esse aliter potest: Certe cuius menti Deus lucem flectentem seu persuasivam indidit, is stulte petit à Deo vt flectat voluntatem ipsius. Posita enim ista luce non potest non flecti voluntas. Quorsum itaque precari Deum vt eam flectat? Ineptiora hæc sunt quam vt seruum Theologum deceant.

Plura in præsentiarum non addo quia credo rem satis liquere. Quod si secus tibi videatur, aut si quid superesse credis quod excusando Cameroni aut sententiæ eius persuadendæ facere possit, fac quæso vt id quam primum intelligam. Interim per salutem tuam & per si quid tibi vnquam carum fuit te obtestor vt ab huiusmodi periculosos & noxiis opinionibus sedulo tibi caueas, vt salutem tuam in timore & tremore operari non desinas. Magnum ad religiosam sollicitudinem de officio & salute nostra incitamentum est, credere per nos stare quominus saluemur; Et contra ingens ad securitatem aut desperationem stimulus est, credere per nos stare non posse quominus saluemur, aut per Deum stare quominus saluari possimus: Vtrumq; præcipitiam hoc si sedulo vitaueris nõ parum in via veritatis & pietatis te profecisse intelliges. Vale.

IOHAN. CAMERONIS

RESPONSIO AD PRÆCEDENTEM

Viri docti anonymi Epistolam.

PRÆFATIO.

Quisquis es, Vir docte.

LEGI Epistolam ad amicum tuam, in qua, vt ais, meam, *de gratia Dei & libero hominis arbitrio*, sententiã expendis: quæ si non edita in lucem sed priuatim mecum fuisset communicata, ad eam intelligo mihi non nisi priuatim fuisse respondendum. Nunc quando aliter euenit, haud fortasse id quidem, attamen, vt viderur, tuo consilio, dabis credo veniam, si ad eam publicè respondeo. Quod si ita facio vt te compellem, amabo te per animi Christiani candorem, ne tu id procaciam potius & audaciam quam officium meum studiumque tui interpretère. Nam dissentire etiam solent boni viri, odisse nulli nisi mali; Nimirum illud est aliquando infirmitatis humanæ; hoc semper fuit belluinæ immanitatis & sæuitiæ argumentum. Quamuis, vt arbitror, non erit hac in parte apud te magnopere opus excusatione. Non enim, pu-

to, ignoras multo magis ingenuum esse & liberale adire atque alloqui qui cū tibi res sit, quam obliquè, idque à tergo, adoriri. Ita verò respondebo vt illa præteream quæ tu in Epistolæ tuæ initio statim commemorasti; non quòd ea agnoscam vel probem, sed quia verè ne an secus amicus ille tuus ad te scripserit, adeoque iurene tu an iniuriã id quid quid est mirere; id verò ad controuersiam quæ tibi mecum est, parum aut sanè nihil interest. At illa certè quæ sequuntur haud quam præteribo, cuiusmodi sunt illa, quod sententiã meam proponis, quod eam expendis, &, quantum quidem in te situm est, refellis. Hæc sunt quæ sola mihi veniunt consideranda, nempe in quibus tota disputatio versatur. Nam quæ inuidiosè de fatali necessitate interiecisti, ea à me iam pridem confutata sunt, & verò posthac refellentur. Vide autem quid in meæ sententiæ explicatione desiderem. Tu meam facis eam, non quasi

in ea sim duntaxat (quo nomine eam esse meam lubens agnosco, imò verò gloriòsior in Domino) sed tanquam si ea vel authorem me haberet, vel certè præcipuum vindicem & assertorem, quæ Philosophorum omnium, quotquot vllius nominis sunt, & grauissimorum Theologorum eadem est, (vt faxo intelligas, (sententia. Deinde verò & id offendit non nihil, quod tu eam etsi candidè proponis, tamen quasi metuetes ne nuda veritas lectoris animum efficeret, ais te eam potuisse odiosè proponere. Obsecro te, potuisti id facere conscientia integrâ & saluâ functus officio boni viri? Certè non potuisti. Ego profecto non dixerim potuisse me in te mentiri (quis enim de eo dubitet?) sed noluisse ne in Deum, ne aduersus te, ne in me adèd peccarem. Aliud certè est odiosam aduersarij proponere sententiam, aliud eam proponere odiosè. Re vt hæc sunt distincta & oratione distinguenda sunt, sequitur nempe re oratio, illud veritas exigit, & veritatis studiosi præstant sedulo & accuratè: hoc nemo facit qui non sit idem *razonbids* & malignus. Non vis credo à me tibi gratiam deberi, quòd te statim initio huius disputationis hand præbueris virum malum. Nam quod testaris noluisse te in eo multorum sequi exemplū ipsiusq; mei adèd, qui soleam, cum aduersariorum sententiam confutaturus sum, odiosis terminis eam proponere vt damnabilis videatur. an: equam cur damnanda sit videatur. Quæso te, vir doctè, quisquis es, qui non vis odiosè proponere sententiã meam, qui non vis eam videri damnaabilem antequam cur damnanda sit videatur, quorsum hæc tam odiosè: hî certè in te constantiam require, vt tuis vtar verbis, *Præiudicium* su hac arte lectori simul & veritati, à quo tu immane quantum te profiteris abhorrere. Sed patere, rogo, me tecum agere sine contumeliã paulo liberius. Nego id à me factum, aio id à te pro ingenio confictam. Quæstus est semel D. Tilenus, quæ viri grandiloquentia est, à me repetente ipsius argumenta delumbati; quo iure, lectoris æquū iudicium est. At in statu controuersie constituendo profectò candorem, æquitatem, integritatem nunquam se testatus est in me desiderare. Tuz certè vel prudentiæ vel humanitatis fuit, sicubi secus feci id notasse, ne me temerè accusasse potius quàm iure petegisse reum viderè. Si hoc apud amicū non fuit opus, accusasse me apud amicū, qui hanc criminationem tuam esset euulgaturus, id verò certè factò multo minus opus fuit. Nolo istud exagitare quamuis id possem, & quidem iure, nolo recriminari; quin potius, quando tu tibi id gratiæ apponi postulas quod meam sententiã non proposueris odiosè. En tibi habeo gratiam. Ais deinde speciosam videri sententiã meam, sed si eam propius tecum amicus tuus inspiciat, te facturū vt videat quàm sit absurda & vana. Quod videtur speciosa, hæctenus quidem bene est, neque enim æquè mendacio ac veritati conuenit vt speciem habeat veritatis, videamus iam an etiam rem habeat id in quo tu ipse rei speciem agnoscis. Hic verò tu disputationis filum abruptis, ac damnatâ (causâ nondum cognitâ) statim initio sententiã meã, studes tibi præiudicis viam ad iustam & legitimam accusationem munire. Itaque me committis cum Synodo Dordracena, Aleziãna & Charentonensi; callidè tu quidem istud atque ex arte, an pari candore nouit Deus, nouit

etiam mens tua. Nam si ab illis Synodis dissentio, (ego verò non dissentio) de eo non fait hic locus admonendi amicum tuum, debuit id & reijci potuit in finem disputationis: Omnib. enim preponenda veritas est. Aut si tu hinc disputationem ordiri maluisti, cur ante, & quidem in proximo, denunciaſti te facturum vt videat amicus tuus, quàm sit mea, quam vocas sententia absurda & vana? Tune is es qui arbitri ère quicquid Synodis illis reiectum est esse idem absurdum & vanum? Vrinam; ego quidem certè sic arbitror. At faxo, quando tu eò me vocas, vt omnes videant quàm est inuidiosa, tam esse leuem & vanam accusationem tuam. Sic igitur habe.

CAP. I.

Nihil habent articuli Synodi quod repugnet sententiæ Cameronis.

Misi ad Clar. virum Festum Hommum; (is qui sit, & quàm grauis testis in hac causa, facilè vident omnes, vt qui Synodo præfuit, non interfuit modò: qui vestrum impetum difficillimis, luctuosissimis, pessimis temporibus, sapientiã, constantiã, doctriã, & sanctissimorum morū exemplo, repressit & fiegit) Misi, inquam, ad eum, tantum & talem virum, intere adum Synodus Dordracena haberetur, Theses illas meas vnã cum prælectionibus, quarum tu toties tamq; odiosè meministi, patribus Synodi reddendas; accipe iam quid responderit.

Reuerendo, Doctissimo, & Clarissimo viro, D. Ioh. Cameroni, SS. Theol. in Academia Salmurienſi Professore solertissimo. Salmuriū.

Clarissime Vir,
Gratissimum mihi fuit munus tuum, quod superiore hyeme, cum Dordrecht Synodū celebrarem oportuno tempore ad me misisti, Sarcinulã librorū atiquot mensib. Nannetibus relicta fuerat; & demum sub ipsum Theologorum exterorum discessum ad me perlata fuit. Tradidi omnibus quib. inscripti erant, suos; simulq; reliquos inter Theologos tum exteros, tum nostrates, distribui. Exterorū iudicia non licuit intelligere, quia iam in procinctu erant cum libri tui vis distribuere, nec perlegendi otium fuerat. Qui inter nostrates perlegerunt, exosculantur insignia, quibus te Deus ad Ecclesie sue edificatione ornauit, dona eruditionis & acuminis singularis, gaudentque te Cl. viro D. Gamaro, vt functione illa dignissimum esse suffectum. Ecclesieq; Gall. canis hac in parte gratulamur. Donnullos quidem offendere videbatur quod conuersionem hominis per solam moralem suasionem fieri statuas, cum hoc à Remonstrantium sententiã non videatur multum abluere; sed cum explicatio addita accuratius expensa fuit, viderunt facilè te à Remonstrantium sententiã tantum distare quantum cælum à terrã. Quod ad me autem attinet, nihil obseruavi quod ab orthodoxiã, etiam illã quæ in Synodo nostra nuper declarata fuit, abire videatur, quin admiratus fui atque exosculatus ingenij tui æquū vocar in difficillima istius materie tam dextra, solida & perspicua explicatione; Amicitiam quam offers ambabus amplector vlnu, latòrque ex animo Deum tam præstantium virorum animos mihi conciliare. Eius officia spero nos, non sine Ecclesiarum bono fructuque sapienter commuturos. Iuuenem illum popularem tuum, quo suis se virtutibus abundè commendat, habeo mihi commen-

commendatissimum, neque patiar ei vlls de fore officia qua à me proficisci poterunt. Praestantissimo Heroi D. Plesseo Reformatarum Ecclesiarum columini atque ornamento, salutem velim quam officiosissimam impertiri in eo nomine digneris; vti quoque D. Bouberello, Capello, & collegis reliquis. Occupamur nunc in edendis actis Synodicis, qua hisce mundinis prodibunt. Vale, Vir doctissime, & quod facis, me amare perge. Lugd. Bat. x vii. Mart. M. DCX x. Tuus omni officio.

FESTIVS HOMMIVS.

Quid? Tunc iam aies te eo melius & rectius Synodi mentē intelligere, aut tibi potius quā tili habendā fidē; qui cum hanc de meis Thefib. sententiam pronūciauit, tota Synodus eam pronūciafle (ea viri fides & autoritas est) debet videri. Sed fortassis ego callidus veterator, in Thefibus, in Prælectionib. Salmurianis, quæ fuerit sententia mea dissimulaui, quam in Collatione cum Clariff. Tileno aperui, accipe igitur quid is & de ea censuerit.

Reuer. Clariff. & Doctiff. viro D. Iohan. Cameroni SS. Theol. Professore celeberrimo. Londinum.

Reuer. & Clarissime vir,
 Quod prioribus literis tuis non responderim factum fuit, quia Disputationis tuae exemplar ad nos iam perlatum erat, cum litera traderentur, quib. rationem tuam mittendi à nobis monstrari petebas. Non defuisse aliis officio, quod & tibi gratum & Ecclesie vtile futurum non poteramus ignorare. Disputatio tua postquam à facultate Theologica diligenter hic perlucida fuit, tradita simul fuit diligenti & accurata typo grapho, qui sumptibus librarij Salmurienfis eam typis hic describit, & quatuordecim scilicet folia iam absoluit. Speramus paratam fore editionem proximis Nundinis vernalibus. Non sine singulari Dei providentia concertationem illam obuēnisse cum isto homine tibi, viro vndeque que eruditissimo, arbitramur, & Ecclesie Dei serē gratulamur. Magno enim gaudio Remonstrantes triumphabant, cum virum istum, eruditionis nomine ad id celebrem, in partes suas pertraxissent: neque dubito quis idem, ubi hanc disputationem tuam nacti aliquando fuerint, non minus sint deploraturi infelicem hanc eius pro ipsorum causa concertationem. Ecclesie certe nostris optimam gratissimamque nauasti hic operam, pro qua, ubi in manus peruenerit hoc scriptum, pios omnes atque eruditos gratias certatim acturos esse ingentes nullus dubito. Perge, Vir praestantissime, de Ecclesie orthodoxis, veritatem dsumam ita solidē afferendo vindicandoque tam praclue mereri. Tamen si deploranda Ecclesiarum Gallicanarum calamitas te, ab ista statione tua nuper deturbauit, non dubitamus quin ille, qui tot tantisque donis egregiis tam cumulate te ornavit, aliam breui procuraturus sit, in qua errandem vsus fu futurus & fructus. Inieret clementissimus ille Deus te Ecclesie suae quam diutissime incolam conseruet: Raptim Lugd. Bat. xxv. Ian. Ann. M. DCXXII. Tibi ex animo addictissimus FESTIVS HOMMIVS. Coll. Theolog. Illustr. D. D. Ord. Regens.

Audi etiam quod fuerit Alezianæ Synodi de me, de que meā sententia, Iudicium.

Excerpta ex Actis Synodi Aleziana.

Quod Iohannes Camero à Senatu Academia Salmurienfis ad Professoris munus obeundum, ex de-

creto Synodi Andegauenfis, vocatus, ab eodem Senatu in Professorum Sacrae Theol. ordinem cooptatus est, intercedente Synodo Pictauiensi; Synodusque uisionalem prouocante: Auditis hinc Synodi Pictauiensis legatis, intercessionis, prouocationisque suae rationem reddentibus, inde legatis Synodi Andegauenfis tam Prouincia quam Academia vicem gerentibus; Et Dom. Vignerio, ut qui vnā cum Dom. Baiffonero & D. Placco aiciti è vicinis Prouinciis ad examen Ioh. Cameronis fuere; de ea re Synodus sic statuit. Synodum quidem Pictauiensem non nisi pio zelo comotam intercessisse, ceterum quae gesta sunt à Prouincia Andegauenfi, Academia Salmurienfi, & Legatis Synodi Andegauenfis, approbat, & rata habet. Vocationemque Iohan. Cameronis ad S. Theologiae professionem rite legitimēque factam pronūciat.

Quod Academia Salmurienfis, Illustrissimi viri D. Plesiaci Marliani literis commendata, petit ut ne Camerone successor deur; Lectis Ecclesie Burdigalensis literis, auditoque Dom. Iolio causam Ecclesie Burdigalensis agente, quae Camerone Pastorem suum sibi reddi petebat; simul audito D. Priuato, Legato Aquitaniae inferioris, qui Camerone ipsius verbis id ipsum rogabat; de ea re Synodus sic statuit. Ministerium Iohannis Cameronis ad Ecclesiam Burdigalensem iure pertinere: ceterum cum in necessitate Academia Salmurienfis omnium Ecclesiarum res agitur, iubet Camerone in obeundo munere perstare donec Synodus demū habeatur, hortaturque Ecclesiam Burdigalensem nec id agere ferat.

Iam verò si libet intelligere quae à Cōcilio Ecclesiastico & Academico, ad examinandos S. Theolog. Professores Salmurij habito, gesta fuerint, approbataque & rata habita à Synodo Aleziana, id cognosces ex illius Concilij actis.

Nā de Charentonēsi Synodo nihil attinet dicere, quidei de me, de quē hoc quod tu vocas meū dogma, iudicabit, totā Gallia id verò sanē notissimū est. Hic tu tot graues viros vel tā hebeti dices ingenio fuisse, ut quos probarūt, quos ediderūt proutis, eius Synodi Canones nō intellexerint; aut si intellexerūt, aded fuisse malos, aded imprudētes, ut me paterentur aut vellent in Gallia, sententiā meā nō retractata, in Scholis, pro cōcione, publicē docere? Durā nimis & perfrictē frōris is foret qui ad affirmer. At verò tu rem ipsam probas, quomodo autem plerique Ministri meam sententiā probare potuerint qui Synodis istis subscripserūt, adeo que ego bona fide potueri subscribere, id Deo relinquis. Qui tam agit cōfidenter etiam oportuit ἀπολέξει, vel certē πᾶν ἀδελφεί, sententiā meam in Synodi articulis ostēdere vel improbatam vel damnatam. Id tu non facis; tantū in verò adhibes tormenta ingenio suū supra modū, volo intelligi fallacissimū natū, consequentiarum, atque his fidealis Synodo Dordracenae extorquere satagis, ut me damnet. Nam quod ea agnoscat, Deum non illuminare tantum potenter mentem electorum, ut rectē intelligant & iudicent quae sunt spiritus Dei, sed eiusdem etiam spiritus regenerationis efficaciam ad intima hominis penetrare cor clausum aperire, durum emollire praputiarum circumcidere, quem tu locum primò notas, quid facit id ad litem quae tibi iam mecum est? An ego censeo Dei vim illam, suauem & vehementem quod attinet ad efficaciam, sed leni tamen motu, & ingenio nostro accommodatissimo, illabentem, quam exerit in electis.

hære in eorum mente, nec ultra tendere, non penetrare potentissimè, inuictissimè, suavissimè tamen, ad intima hominis, non aperire cor clausum? &c. Atqui hoc vnū Synodus damnat. Certè illud non tantum excludit illuminationis vim, quã vos indigetastis, resistibilem in voluntate, nempe aduersus vos ista dicuntur, qui mentis illam potentem illuminatione non vultis ipsam ad eò afficere voluntatem & affectus omnes, vt obedientia, vt noua vita, statim sequatur; doceris nimirum mentem ita à Deo renouari, & affectus componi & sedari, etiam in iis qui regenerantur, vt potuerit non secuta fuisse regeneratio. Mea sententia diuersissima est & cõtraria, sic enim statuo thesio. *Satis hæc euidenter ostendit spiritus in vocatione partes esse dantis, hominis qui vocatur accipientis duntaxat, nullamq; in hoc negotio interuenire virium humanarum cooperationem, nullum gratia & liberi arbitrij cõcursum, qui quidem possit efficere vt sociæ causæ locum obtineat, cum tamè moueri à gratia liberum arbitrium necesse sit, sed motu, VT ITA LOQUAR, Ethico non physico, qui motus tamen sit tam efficax quàm si physicus foret: Neque enim animo percipi potest quo pacto liberum arbitrium (quod principium ethicum est) aliter quàm ethice moueri possit, quamuis agnita boni specie non possit non commoueri, eoque vehementius quo illustrior est & nobilior species obiecta.* Notas 2. Sinodum statuere voluntati nouas infundi qualitates; Ego ne id nego qui doceo à fide charitatem non posse seiungi, hanc illius esse indiuiduam sobolem & prolem? Quid tibi charitas nõ videtur qualitas noua, aut voluntas tibi non videtur eius sedes? Ac docet quidem certè Synodus voluntati nouas infundi qualitates; ego verò id ipsum sentio: at non docet eadem continuè eas qualitates à fide non proficisci, quæ tamen ipsa haud dubiè qualitas est & virtus mentis; hoc, inquam, Synodus non docet. Docet quidem renouari à Deo non mentem tantum, sed etiam voluntatem, an cum vel sine *græta* quadam, atque ita vt voluntatis renouatio à mentis renouatione tanquã effectum à causâ haud pendeat, hoc verò iam Synodus non definit. Itaque non æquipollent, vt tu statuis, hæc locutiones. *Deus non tantum illuminat mentem eorum quos vocat efficaciter potenter per Spiritum sanctum, sed etiam nouas infundit qualitates, & ista, nõ satis esse ad conuertendum hominem illuminari mentem ipsius, sed necessè est etiam vt voluntas ipsius internè & immediatè regeneretur* Hoc immediatè tuum est, Synodus nõ agnoscit. Sed hæc quidem, fateor, propositiones sunt æquipollentes; Deus non tantum illuminat mentem, sed etiam infundit nouas qualitates in voluntate: Ergo vt sequatur conuersio, necesse est vt Dei spiritus non modò mentem afficiat sed ipsam etiam voluntatem. Hæc quidem, inquam, enunciationes eadem sunt, meæ verò sententiæ, quæ sic statuit vt dixi, vtraque consentanea est.

Profers 3. eiusdem Synodi Art. 12. sed optima sui parte detruncatum & mutilum; Eum ego hic adscribã integrum, quia aureus est, & ausim dicere, pæne ipsissima Spiritus S. vox, ipsa dignus immortalitate, quique nõ eri aut marmori sed insculptus cordi & infixus stet in eternũ, Atq; hæc est illa *ta opere in scripturis predicata regeneratio, noua creatio, suscitatio è mortuis & viuificatio quã Deus sine nobis in nobis operatur. Ea autem neuiquã sit per solã forinsecus insonantem doctrinam, moralem suasionem, vel talè operandi rationem, vt post Dei (quo ad ipsum) operatione in hominis potestate maneat regenerari vel non regenerari,*

conuerti vel non conuerti, sed est planè supernaturalis, potentissima simul & suavissima, mirabilis, arcana, & ineffabilis operatio, virtute sua secundum scripturam (qua ab auctore eius operationis est inspirata) nec creatione, nec mortuorum resuscitatione minor aut inferior, adeo vt omnes illi in quorum cordibus admittendo hoc modo Deus operatur, cerid, infallibiliter, & efficaciter regenerentur & actum credant. Atque tum voluntas iam renouata non tantum agitur & mouetur à Deo, sed à Deo acta agit & ipsa. Quamobrem etiam homo ipse per gratiam istam accipiam, credere & respicere rectè dicitur.

Quæro te iam, Vir doctè (intende quantum potes mentis aciem) videsne hîc quicquam quod cum mea, vel in speciem, pugnet sententiæ? Sanè qui vacant affectibus, oculatissimi sunt licet, nil tale quicquam hic cernunt, sed contra, consona omnia & planè gemina. Tu illa tamen verba notaisti, per moralem suasionem, quia verò deerat, vt tu vis, discretiua cõiunctio in editione Latina, Gallicam acceris in subsidium. Hic quippe ais Synodi Gallicæ canones post Synodum Charentonensem editi, magis emphaticè sonant. Atq; hîc iubes notare amicam tuam in hisce articulis discretiuam locutionem ouisid quod facit vt ego probabili certè cõiectura suspicer te non esse hominem Gallum; absit enim vt putem te virum doctum linguæ patriæ idiotismi rationem nõ tenere. Nam si nescis, patiare quæro te moneri, ex vsu Gallicæ linguæ cõiunctio ou non est rei discretiua tantum, vt loquuntur, sed sæpe etiam vocabuli, adeoq; vt ita loquar, explicatiua, *ἐπεξηγητική*. Et certè forinsecus insonans doctrina nihil aliud Synodo quàm moralis suasio est. Ideoque in Latina editione particula vel sequitur illa verba forinsecus insonans doctrina, nõ ea præcedit, vt quæ *ἀποὸδ ἐως* cum præcedentibus, cohærent ad hunc modum, *Ea autem (Regeneratio) neuiquam per solam forinsecus insonantem doctrinam, (nullum hic est aut) moralem suasionem, vel talem operandi rationem, vt post Dei (quo ad ipsum) operatione, in hominis potestate maneat regenerari vel nõ regenerari.* Tu verò iã audi, & expensor atq; arbiter sententiæ meæ tuere partes tuas. Eam verò sententiam, vt tu dicis, meam ego clarissimè explicauim in prælectionis quæ promouendus ad professoris munus Salm. priorem habui ad hunc modum, *Denique, vt concludatur tandem ista propositio, eodem pacto charitatem in nobis efficit Deus in hac vita quo efficit in futura, charitas enim manebit specie eadem, etsi nõ gradu. Atqui in vita futura sic efficit vt amemus, vt fieri nõ possit vt non amemus; itaq; pro gratiæ modulo, id ipsum in hac vita facit. Hæc est illa inscriptio legis Dei nõ in tabulis lapideis, sed cordis carnis tabulis. Sic facit Deus quod promissit vt ambulemus in statutis eius. 2. propositio hæc esto. Deus ista omnia facit persuadendo. Motus hic Dei persuasio est, sed potentissima, valentissima, efficacissima, qua voluntas inclinatur, flectitur, ducitur, rapitur denique. Vnde illa, persuadeat Dominus Iaphetum vt habitet in tentoriis Scemi. Item, Ecce ego persuasi ei (seu pellexi eam) & deduxi eam in deserto, & locutus sum secundum eum cor: Præcesserant illa, & visitabo, &c. Item, Persuastisti mihi domine (vel pellexisti me) & pellectus sum. Vide autem vim persuasionis huius; vim, inquit continuo, attulisti mihi, & superior euasisti.*

Tu iam ista compositus & sedatus cū hoc Articulo modò contende, nec dubito quin te pœniteat seu accusationis seu criminationis tuæ, an nõ etiam te debeat pudere, tu videris, nã legeras tu quidem illas prælectiones, idque in hac Epistola tua

Gen. 9. 18.

Osce 2. 3.
Ierem. 20. 7.

tuâ apud Amicum non agnoscis modò, sed eundem locum designasti, quem ego integrum supra adduxi. Tu tamen sic pergis, noluit enim videri nihil dixisse, *H. scilicet articulus, ais (nimirum cap. 3. Synod. Dord. 11. & 12.) disertè contraxerit Cameroni sententiam qui non videt? Regenerationem enim per solam persuasionem quam motum Ethicum appellat, fieri passim vult, adeo ut dicat non tantum Thesi 3. in Collatione cum Tileno statim in initio, sicut proficisci ab illuminatione Spiritus Sancti, sed etiam animo percipi non posse quo pacto liberum arbitrium, quod principium Ethicum est, aliter quam Ethicè moveri possit.*

Quid? tibi iam hæc beilla consequentia videtur, Regenerationem Camero vult fieri per persuasionem, ergo vult eam esse per eam quam vocant Moralem suasionem? Tibi quidem hæc idem sonant, differunt tantum euentu, nam suasio tibi eadem persuasio est, sed simpliciter suasio appellata cum successu caret; persuasio si sequatur, etsi non necessariò sed ex euentu tantum, effectû: Mea ratio diuersa est, vrluquet ex iis prælectionum mearum locis quos ipse tu notasti, ego autem supra posui. At enim persuasionem ego motum Ethicum passim appello. Profecto te quisquis es, Vir doctè, oportet esse nimis negligentem, non enim libet in te quicquam grauius dicere. Bis memini in Thesibus motus Ethici, in prælectionibus semel. Ac 1. quidem in Thesi 10. his verbis, *sed mouit, vt ita dicam, Ethico; Videtne vt duram locutionem studuerit emollire? Deinde Thesi 28. his verbis: itaque illa voluntatis humana determinatio, eius naturam non destruit, sed conseruat & ornât; neque enim Physica est à principis Physicus proficisci; sed Ethica pendens à iudicio & ratione. Nempe, vt finis nõ potest nõ appeti, (cum tamen sponte & voluntariè appetatur) uanec qua ad finem tendunt respicit voluntas aut potest respicere, comprehensa semel atque agnita. Sanè qui metam serid cupit coningere, cū necesse est velle etiam serid cursu defungi, sine quo ad metam peruenire non potest.* Atque hinc iterum nulla emollitione fuit opus, vt qua iam fueram vsus, quia neque addita statim (vt in Scholis loquuntur) nominis definitione, pendens à iudicio & ratione, tuperuacaneam effecti. Postremò in prioriprælectione pag. 343. 344. tantum non da nno vt rumq; Motus Physici, Motus Ethici vocabulum, t. nium ostendo vtrum mihi rei minus disconuenire videatur; recognosce verba mea & expende. Ac optandum qui rem esset rem tam claram; clarè in Ecclesia proponi, & sine vlla verborum nouitate quæ obscuritatem parit: sed quoniam res aliter se habet, & nobis quid de vocabulis, quibus hic motus in Scholis designatur, sentiamus aliquid est dicendum, omnium. si fieri potest, bona cum veria & pace. Hunc motum alij Physicum, alij Ethicum dicunt, nos magis propriè Ethicum quàm Physicum appellari posse putamus: non quod ab eorum mente, qui Physicum eum vocant, dissentiamus, sed quia eorum menti exprimendæ hæc vox non modò visa est parum commoda, sed etiam eam reddere calumniæ vehementer obnoxiam. Qui enim motum Physicum dici audit, quid aliud statim significari putabit, quàm motum brutum, qualis est pecudum, quæ appetitu ducuntur, aut lapidum, qui feruntur deorsum impetu quodam naturæ quæ sui nescia est? At qui Ethicum motum persuasionem istam vocabit, & ansam calumniæ præcideret, & rem appositè significabit. Non sumus interim

nescij nouos Semipelagianos suasionem illam suam motum Ethicum vocare, sed certè suasio, si nihil aliud quàm suasio est, non etiam persuasio, haud mouet, quin, mens immota manet lachrymæ voluntur inanes. Cæterum in Amica collatione cum Cl. Tileno vtriusque vocabuli altum silentium. Erat ne igitur hinc (te ipsum iam appello iudicem, arbiter sententiæ meæ) iusta & idonea causa cur tu scriberes, me passim persuasionem motum Ethicum appellare, qui ter tantum, pænè dixerim fastidiosè, eam adhibuerim nomenclaturam? Coactus scilicet importunitate vestra (qui his vocabulis abuti soletis vel ad causæ vestræ fauorem, vel ad nostræ inuidiam conflandam) volui amoliri à nobis odiosorum vocabulorum inuidiam, rem ipsam (quia Dei res est) retinere; nam vocabula certè hominum sunt pro instituto rebus imposita: volui sententiæ vestræ (quæ reuera bonis omnibus odiosa est) honestam vestem detrahere, adeoque illius iam nudæ fœditatem omnibus, si quâ possem, ob oculos constituere. Fac tamen me passim persuasionem illam, per quam fit Regeneratio, motum Ethicum vocitasse, quod ego nec feci, neque sane à me factum vellem, quid tum verò postea? An sic tibi V ro docto licet colligere, Camero persuasionem illam, per quam fit Regeneratio, motum Ethicum passim appellat: Ergo Cameroni persuasio ea, per quam fit Regeneratio, est suasio moralis quam damnat Synodus Dordracena, damnat Aleziana, damnat Chatentoniana, addo & ego, damnat ipse Camero, & quidem disertis verbis, Vide etiam quibus verbis, Mihi enim hæc sententia altius animo infedit, excidisse Christo qui voluntati humanæ, & viribus arbitrii liberi, vel minimum in negotio salutis tribuunt, qui Spiritui Dei solas tuadendi partes relinquunt, nec aliter eum in suis quàm in hypocritis agere contendunt. Aut egote non noni aut ad hæc erubuiti. At dico inquis, non tantum (Thesi 3. in collatione habita cum Tileno statim in initio) si dem proficisci ab illuminatione Spiritus Sancti, sed etiam animo percipi non posse quo pacto liberum arbitrium, quod principium Ethicum est, aliter quàm Ethicè moveri possit. Verba sunt ipsius Cameronis expressa in Thesi 10. ipsius de efficiacia gratiæ Dei: quæ clariora adhuc vide pag 343. 344. prælectionis ipsius prioris habitæ Salmurij xi. Augusti ibid. & per totam cum D. Tileno habitam Collationem. Sunt illa quidem verba mea (vt tu loqueris) expressa, sed quæ te nil agere demonstrant, qui vis efficere ex iis verbis quibus sententiam vestram de suasionem moralis aperte damus, quibus doceo nomen motus Ethici non vsque quaque conuenire, quamuis eam denominationem appositam statuerim si conferatur eam motus Physici appellatione; quæ hinc, inquam, vis efficere persuasionem, quam ego volo esse Regenerationis nostræ causam, esse eandem vestram illam suasionem moralem. Vis dicam quod sentio, non videris serid agere hanc causam; sed re neglectâ verbis Indere, vt pueri orbiculos æneos aereorum numismatum titulo insignitos ostentant. Sed cum non satis præsidij ad hanc causam in hoc positum videres, quod ego ter motus Ethici vocabulo vsus, tam rard id fecerim, tamque pænè dedignantè; neque verò etiam si (vt tu autumas) ego passim

Ep. ad
Illustr.
Pless.

» vsus fuisset, te quicquam promouere; dum me
 » studes cum Synodo committere, aliò te confers.
 » Et sanè, *inquis*, rei natura docet necesse esse vt Ca-
 » mero diuersum ab his articulis sentiat: si enim
 » voluntas necessariò sequitur iudiciũ rationis
 » adeo vt non possit non illud sequi, nihil amplius
 » ad Regenerationem hominis requiritur quàm
 » Reformatio iudicij istius, siue persuasio quæ in
 » mente fit. Ea enim non minus necessariò post
 » se trahit voluntatem quàm magnes ferrum. Ve-
 » rùm ne quid dubites vide Thesin ipsius 28. vbi
 » ita loquitur, itaque ista voluntatis humanæ de-
 » terminatio eius naturam non destruit, sed con-
 » seruat & ornat: neque enim Physica est, & à prin-
 » cipiis Physicis profecta; sed Ethica pendens à iu-
 » dicio & ratione, nempe vt finis non potest non
 » appeti (cum tamen spontè & voluntariè appetatur)
 » ita nec quæ ad finem tendunt respuit volun-
 » tas, aut potest respuere, comprehensa semel
 » atque agnita.

Tu verò semper, quod aiunt, eadem oberras
 chorda: Nam ego quidem affirmo, & verò pas-
 sim doceo, voluntatem necessariò sequi iudi-
 cium rationis in bono, sed rationis plenè illu-
 minatæ à Spiritu Sancto. Hoc verò plenè quæso
 ne *συμφωνείτω*; nam mihi ea demum plena est
 illuminatio quæ voluntatem trahit, non vt fer-
 rum magnes vt tu scripsisti nimis odiosè; (apage
 sis, motus hic merè Physicus sine sensu est, sine
 ratione, itaq; nullo modo Ethicus est) sed vt
 pulchri species amorem conciliat. At num dixi
 vsquam motum istum esse vestram suasionem
 Moralem, quam Synodus Dordracena reiecit?
 non id exsertè negaui? Certè qui id neget eum
 vel oportet esse admodum oscitantem, vel men-
 te captum, vel durissimi oris, si modò scripta
 mea legit.

CAPVT II.

*Non est à Synodo damnata Cameronis
sententia.*

» PRimum impetum tuum arbitror me retudif-
 » se; Benè habet, ad reliqua hoc mihi & veritati
 » bonum omen est. Perge. At verò Synodus dam-
 » nauit (quod probandum tibi sumpseras) Ca-
 » meronis opinionem. Ecce enim diferta verba,
 » in reiectione errorum circa tertium & quartum
 » caput Articulo 2. & 3. Articulus 2. ita habet.
 » Damnamus eos qui docent dona spiritualia,
 » siue habitus bonos & virtutes (vt sunt bonitas,
 » sanctitas, iustitia) in voluntate hominis, cum
 » primum crearetur, locum habere non potuisse,
 » ac proinde nec in lapsu ab ea separari.
 » Articulus tertius ita habet.
 » Damnamus eos qui docent dona spiritualia
 » nõ esse in morte spirituali ab hominis in volunta-
 » te separata, cum ea (NB.) in sese nunquam cor-
 » rupta fuerit, sed tantum per tenebras mentis
 » & affectuam inordinationem impedita &c.
 » Hisce articulis damnatam esse Cameronis sen-
 » tentiam nulli sapienti dubium videri potest: Ete-
 » nim ex sententia ipsius necessariò consequi dona
 » spiritualia in voluntate hominis primum creati
 » locum non habuisse, nec habere potuisse, tam
 » clarum est, quàm clarum est bis duo esse qua-

tuor: Non enim sunt multiplicanda entia sine
 necessitate at nulla necessitas cogit Cameronem
 statuere dona spiritualia in ipsam hominis volun-
 tatem infusa fuisse, si voluntas necessariò deter-
 minatur à iudicio rationis practico: Quorsum
 enim, exempli gratiã, donum iustitiæ in volunta-
 te, & sanctitatis in affectibus, si solum lumen in-
 tellectus practici non modò sufficit ad volunta-
 rem impellendam, vt iustè & iusta agat, ad affe-
 ctus in ordinem redigendos, vt sancti sint, sed
 tum hos, tum illam, vi sua ad iustè & sanctè agen-
 dum necessitat: tantum abest vt dona eiusmodi
 in facultates illas infundi necessarium fuisse Ca-
 mero credere possit, si consequenter loqui velit,
 vt contra superfluum & frustra id futurum fuisse,
 necessariò credere debeat.

Haecenus tu. Sic igitur colligis, qui statuit vo-
 luntatem sequi necessariò iudicium rationis plenè
 illuminatæ, eum negare necesse est dona infu-
 sa, sanctitatem & iustitiam, in voluntate homi-
 nis locum habere potuisse; quod Synodus dam-
 nat: (non enim sunt, ais, multiplicanda entia si-
 ne necessitate) quid enim opus, si intellectus id
 præstat, (nam necessitat est à te tam odiosè di-
 ctum quàm barbarè) donis spiritualibus in
 ipsam voluntatem hominis infusis? At verò tu si
 ex illo articulo quicquam velles colligere, ipsa
 verba articuli, quæ id quod tu vis haberent po-
 nere debuisti quod non potuisti: Nam articulus
infusionis aut *infundendi* nullam mentionem facit;
 tantum damnat eos qui docent dona spiritualia, siue
 habitus bonos & virtutes (vt sunt bonitas sanctitas iusti-
 tia) in voluntate hominis, cum primum crearetur, locum
 habere non potuisse, ac proinde nec in lapsu ab ea separari.
 Pugnat enim hoc cum descriptione imaginis Dei, quam
 Apostolus ponit Ephes. 4. vers. 24. vbi illam describit in
 iustitia & sanctitate, que omnino in voluntate locum
 habent.

Si vos estis qui cum doceatis voluntatem à se-
 ipsa determinari, negatis eam vllius habitus esse
 capacem, vt pote naturæ suæ conditione *ἀδιάφορον*
 quam *ἀσχετοειαν* virtutis habitus, adeoque vitij
 tollit; semper enim in hac vita vultis ita affici vo-
 luntatem vt in vtramuis partem ipsa sese possit
 determinare. Meam verò sententiam hic Articulus
 non damnat, sed probat potius quod faxo ne
 tu iam velis negare. Nam qui volo mentem Ada-
 mi fuisse plenè illuminatam, & volo idem vo-
 luntatem affici mentis luce pro illius modulo,
 necesse habeo, si nolo pugnantia dicere, statuere
 bonitatem, sanctitatem, iustitiam lucis illius effe-
 cta necessaria in eius voluntate necessariò locum
 habuisse. Sed do tibi hoc, Synodum eos damnasse
 qui negant dona illa (bonitatem, sanctitatem,
 iustitiam) in primi hominis voluntatem fuisse
 infusa, nõ me damnarit qui doceo Deum Ada-
 mi mentem luce perfudisse: perque eam has vir-
 tutes eius animo indidisse? Qui docent per lu-
 cem transfundi in hæc inferiora calorem illum
 viuificum & cœlestem, cuius beneficio ea vigent
 & viuunt, negant ne iidem continuò, aut veid
 an consequens est necessariò vt negent, hæc infe-
 riora à syderum, vt loquuntur, influxu perfudi
 calore? Nũm qui docent rerum formas induci à
 generante, ac per illas proprietates consequenter,
 adigi possunt vlla ratione vt vel Thesin deserant,
 vel *ἀνύστα*, atque (vt linguã quidem, mente ni-
 hil minus quàm barbari loquuntur) impossibilia
 tueant.

dicantur, etsi affirmant eadem esse non modò rerum formas, sed proprietates etiam, à generante. Addis etiam impossibile fuisse ex mea sententia ut id credam. Donum enim illud infusum necessarid moueret voluntatem alio motu quàm Ethico, ac animo concipi non potest (inquit Camero) quomodo voluntas vel liberum arbitrium (quod principium Ethicam est) aliter quàm Ethicè moueri possit. Et certè quomodo id (cuius tota actio iuxta Cameronem dependet à iudicio & ratione, & quod ab ea sola consequitur quod recta aut praua sit, ita ut se ipsi determinandi vim nullam habeat, & ab alio moueri, ac proinde determinari, nò possit) capax esse queat talium infusorum donorum, non est κατάδυσλον. Saltem quin à Cameronem in voluntate sine necessitate ponatur, dubium videri non potest, quod ipsum tamen directè contradicere Synodorum istarum sententiæ ex terminis liquet.

Imò verò voluntas talium infusorum donorum capax est, utpote quæ ex mea sententia etsi non ἀμέσως, nullius medijs interuentu, tamen mentis illustratæ Dei luce beneficio infundantur. Nam si lucis affusionem sequantur donz necessarid, quî poterit infundi lux, ni dona eadem operâ infundantur: Causa causæ & effecti causa est. Iam hoc puto κατάδυσλον, neque enim euandum est hoc visum ut non possit comprehendi vel ab imperito, nedum à te Viro docto. Hic porro ais.

Et ex hoc fundamento consequitur necessarid per Cameronis sententiæ, dona eiusmodi à voluntate hominis in morte spiritali separata non fuisse; siue, vti articulus sonat, voluntatem hominis (N B.) in se corruptam non fuisse, sed per tenebras intellectûs solas impeditam quominus vero bono adhereret.

Quid ego audio? quæ sunt hæc ænigmata? Docet Camero dona quæ voluntatem ornant à mentis verâ luce non posse separari; & docet idem Camero veram mentis lucem extinctam, (nam certè tu ipse agnoscis hæc esse meam sententiæ) Ergo per Cameronis sententiæ consequitur huiusmodi dona non potuisse separari à voluntate primi hominis, siue, vti articulus sonat, voluntatem hominis in se corruptam non fuisse, sed per tenebras intellectûs solas impeditam. Atqui contrarium euidens est, nam si vbi nulla lux est his donis in voluntate nullus locus esse potest, omnino sequitur verâ mentis luce sublatâ ea fuisse separata, & voluntatem fuisse deprauatam. Vestra sententiæ est, ô bone, quam Synodus damnat (qui voluntatem statuitis, vti soletis loqui, independentem, tamen si impedita sit per intellectûs tenebras & affectuum inordinationem) à mea δὲ ἡ ἐξ ἀπορίας discordans & dissonans. Ego enim nolo voluntatem impeditam sed corruptam in se, quamuis eam negem primitus à se corruptam, qui statuo scilicet extinctâ mentis luce eam non potuisse non corrumpi. Distingue mihi, amabo, voluntatem corruptam in se quod agnosco, & voluntatem a se, nullo intellectûs interuentu, corruptam, quod ego, fateor, non agnosco. Prius agnoscit Synodus, ego item; alterum verò, quod ego probo non definit, nempe vobiscum, non necum, Synodo res erat. At tibi ratio clara est, si enim voluntas non mouetur nisi motu Ethico vtiq; nec à bono ad malum, nec à malo ad bonum, mouetur alio quàm Ethico motu. At ita que & corrupta redditur voluntas quando erroneo iudicij motu mouetur, & contra bona quando recto iudicij motu mouetur, itaque corrupta in se, aut intrinseca vlla quali-

tate quæ in ipsa immediatè hæreat, & speciali aliqua actione Dei ex ipsa tollenda sit, vitiosa esse non potest. Res planior est quàm ut prolixius ei inbaream.

Vides iam ut hæc tua ratio euanescat, confundis enim quæ ego volo esse distinctissima, corruptum esse in se, & corruptum à se, ac tu concludis quidem rectè ex mea sententia sequi voluntatem non esse primitus à se corruptam, sed à mente, id quod Synodus non damnat, At nulla tamen ratione efficere potes meam sequi sententiæ ut voluntas duntaxat impedita fuerit, non in se corrupta, quod vnum Synodus damnat. Atqui hoc tibi factò opus fuit. Visti exemplo rem demonstrarem: Morbus morbi causa est sæpe numero, & omnis morbus in se morbus est, non est tamen continuò à se morbus, sed sæpe alterius morbi effectum. Subiurgis.

Videbit id quisquis obseruabit Cameronem vbiq; penè vniuersam voluntatis actionem ex solu mente suspendere, & quod merid mereri ipsi menti siue intellectui hominis, tribuere reluctationem, resistentiæ, inimicitiam, ac penè omne id quod voluntati à mente distinctæ in Scholis tribui solet: voluntati autem solam relinquere necessariam sequelam & lubentiam. Nempe videbas hominis ἡ ἐξ ἀπορίας, & spiritui hominis resistentiæ &c. in Scripturis tribui; vnde miserâ consequentiâ id Logicè, aut Physicè potius ἢ ἔμπειρον accipiendum esse censuit.

Nil opus fuit in re manifesta tam anxia probatione, neque enim nego me suspendere vniuersam voluntatis actionem moralem à mentis iudicio, hæc ipsissima mea seu opinio seu sententiæ est Hoc est τὸ ἐν ἀρχῇ τὸ δὲ. Quod tu peragere debuisti aliud est, ut me ostenderes à Synodo Dordracena dissentire; Tot viros graues, qui inecum sentiant, vel imprudentes, vel repugnante conscientia, Synodi Dordracenæ statutis subscripsisse, me damnandum & eijciendum è Templis & Scholis Ecclesiæ reformatæ, qui Synodorum decreta contemnam, ac nouam quandam inueham sententiæ tot Synodorum autoritate damnatam. Nam quod ais me menti tribuere reluctationem, resistentiæ, agnosco id quidem sanè: neque verò tu id potes negare qui sentis meæ opinioni repugnare mentem tuam; nam si mens tua acquiescit, odisti verò sententiæ meam, mirus homo es. Quod inimicitiam, odium, ac penè id omne quod voluntati à mente distinctæ tribui solet in Scholis, menti me dictitas tribuere, id verò iam certè non agnosco, nec tu ex meis scriptis vllum potes proferre locum qui id testetur. Semel quidem in Collatione vsus sum phrasî Apostoli ἐξ ἀπορίας ἡ ἐξ ἀπορίας, mentis odium, sed non definiui, neque vetò tu diuinare potuisti, quæ hæc esset mea mens; propriam, ne existimarim eam locationem au figuratam. Ego quidem certè, ut dicam iam quod sentio, eam opinor figuratam: mens enim fateor, ut à voluntate distinguitur, non odit, voluntatis est odisse propriè, ac sic arbitror Apostolam locutum ut (propter arctissimam mentis & voluntatis ἐν τοῖς βελήτοις καὶ ἐπινοήτοις coniunctionem) quod voluntatis proprium est menti attribuerit. Tu iam pergis.

Dices fortasse sensum Synodorum, quando damnant istas opiniones alium non esse quàm damnare eos qui statuant conversionem, siue Regenerationem, hominibus peragi per actionem talem moralem, siue per suasionem talem, cum qua stare potest libera voluntatis dissensio. Id enim

videtur Art. 3. cap. 7. *discretè inxui: Sed respondes, ne utique hoc verum esse, tantum enim abest, ut Synodorum sententia sit conversionem per talem actionem moralem, cum qua stare potest libera voluntatis dissensio, non peragi, ut contra statuant per actionem moralem idcirco eam non peragi, nec omnino peragi posse, quia cum ea semper non tantum stare potest libera voluntatis dissensio, sed etiam necessarè semper fiat & coniuncta est. Fieri enim non posse credunt ut voluntas, que in se corrupta est, per actionem aliam, quàm eam que immediatè ex ipsa corruptione tollit, regeneretur ut ex mala bona fiat. Hinc est quod præter externam suasionem, præter rationes persuasivas, & præter potentiam mentis illuminationem per Spiritum sanctum factam, ita ut mens rectè intelligat & diiudicet que sunt Spiritus Dei, voluntatis ipsius mutationem peculiarem, imò infusionem novarum qualitatum in ea immediatè factam, passim requirant. Concludo itaque sententiam hanc Cameronis non contrariam tantum esse Synodis supra dictis, sed in terminis etiam & discretè ab illis damnatam esse, ac proinde eos qui sententiæ isti fauent Ministros, aut non intellexisse articulos Synodi Dordracenæ, quibus tam solemniter subscripserunt, aut si eos intellexerunt non eo animo nec fide subscripsisse qua oportuit.*

Hæc tua coniectura est & mera hariolatio, quæ à me iam satis superque confutata est. Quasi verò Synodus de vlla alia suasionem morali (nam de persuasionem nequè quidem) aut mentis illuminatione, cogitavit præter eam de qua tum agebatur, quæque Synodo cogendæ causam dederat: Vestram, inquam, illam, quæ quamvis vos eam potentissimam fateamini respectu mentis, attamen respectu voluntatis tam levis tamque evanida est, ut voluntatem (sic loqui soletis) constituat ad summum in æquilibrio, sese deinde pro innata libertate huc vel illuc inclinaturam.

Sic demonstraui non modò non esse contrariam meam sententiam Synodo Dordracenæ, sed consonam ei potius ac conformem, proindeque nimis inconsideratè à te pronunciatum, eos qui huic meæ sententiæ fauent Ministros aut non intellexisse articulos Synodi Dordracenæ, quibus tam solemniter subscripserunt, aut si intellexerunt non eo animo nec fide subscripsisse qua oportuit.

CAP. III.

Cameronis sententia non est Pelagiano-Manichaica.

Dicis 2. *Non tantum damnata est canonibus Dordracenæ, Alezianis, & Charentonenfibus sententia Cameronis, sed reuera etiam est Pelagiano Manichaica. Nolunt hi credere nisi rem tam claram, ex antecedentibus & alijs fundamentis, faciant, quàm sol in meridie lucet.*

Quanto spiritu? At certè cum rebus humanis haud omninò præclarè ageretur si sol, ne meridie quidem, clarius luceret quàm tu hanc rem claram feceris.

Pelagianam, inquis, quia ad Regenerationem statuit sufficere vel moralem actionem, absque vlla immediatè interna in ipsa voluntate impressà gratiâ: hæc autem est ipsissima Pelagij sententia que a Patribus damnata est. *m. 4. Synodi Africana, quæ damnat dogma*

Vide Canone

quo statuitur, Ad scientiam nos habere gratiam Christi, ad charitatem non habere. Sententia huius fundamentum est quod nulla propriè dicta, nedum positiva, corruptio in voluntate hominù, sed sola tantum luminis directiui, id est gratia obiectiue, carentia in mente hominù locum habere credatur, per quam illa ceca, id est ignorans tantum, est diuine voluntatis, & sic impotens redacta ad rectè dirigendam voluntatem, vnde per consequens voluntatem etiam inordinatè ferri necesse est, eam solum ob causam quod sit desituta directionis istius beneficio: Hac itaque est tota corruptio, hoc est totum peccatum originale quod statuit Pelagius; cui per omnia consentanea est sententia Cameronis, quæ est naturam voluntatis in se corruptam non esse, sed idoneam & capacem Regenerationis, si modò accedat sola illuminatio mentis, id est clara scientia diuine voluntatis & gratiæ. Ratio est, quia qui dicit moralem actionem ad regenerationem sufficere, imò qui dicit concipi non posse quomodo Regeneratio aliter quàm morali actione peragi possit, is profectò dicit voluntatis naturam in se corruptam non esse, sed ex sese, non minus quàm fuit voluntas Adami, idoneam esse ad conuertendum se & sequendum Dei voluntatem, si modò obiectiua moralis ista suasio in mente ponatur, etiam si nulla interna alia gratia, mentem aut voluntatem immediatè reformans, accedat.

Vide iam quorsum te causæ studium rapuerit: ais Patres Africani concilij damnate Pelagium quod doceret per actionem moralem, absque vlla immediata in ipsa voluntate gratia, regenerationem peragi. Vos igitur Pelagiani qui nimirum idem doceris; vos igitur damnati hæretici. Deinde verò, tu illud *immediata* de tuo infalsis; nam illi quidè dogma Pelagij quo statuitur, ad scientiam nos habere gratiam Christi, ad charitatem non habere, damnauerunt sanè, at quomodo hanc charitatem gratia producat; an per actionem immediatam in ipsam voluntatem, aut mentis interuentu, id verò Patres, eo certè loco nõ de finiunt. Ego verò ceterum nego, pernegoque, meam id sequi sententiâ, ut ad scientiam habeamus Christi gratiam, ad charitatem non habeamus. Nam, amabo te, quem tu ipse fateris docere, eos qui ad Christum conuertuntur *tanta luce illustrari à Deo ut non possint non conuertere*, pag. 721. col. 2. Eiusne sententiam (dic ingenuè) tu ais hoc secum trahere ut ad scientiam habeamus Christi gratiam, ad charitatem non habeamus? qui (te ipso teste) volo eadem operâ luce iudicij practici Regeneratorum voluntatem ita affici, ut non possit non ferri in bonum, eo ipso docuerim nos habere ad scientiam Christi gratiam, ad charitatem non habere? Aystata sunt ista & ex diametro pugnantia. Docet Camero amorem summi boni ex illius cognitione vera necessarè oriri; eam cognitionem docet idem iis omnibus qui ad Christum verè conuertuntur indulgeri, adeoque necessarè amorem summi boni; Ergo docet Camero quod Pelagius docuit, quod damnauerunt Patres, nos ad scientiam habere Christi gratiam, ad charitatem non habere. Tibi hæc tam absurda cõsequentia probatur? Ignorasne, Vir doctè, quid Patribus sit scientia, dogmatum certè fidei & præceptorum rectè viuendi solummodo notitia est, quam Pelagius initio solâ sufficere docebat. Istam (inquit Augustinus, cuius illo in Concilio præcipua partes fuere, nisi quod ei non præfuit) gratiam Pelagius fateatur quâ futuræ gloriæ magnitudo non solum promittitur, verum etiam creditur & speratur; nec solū reuelatur sapientia, verum

« lib. 1.
« 10. de g.
« tia ad.
« uerf. P.
« lag. &
« Celest.

verum etiam & amatur; nec suadet solum omne quod bonum est, verum & persuadetur, (non enim omnium est fides qui audiunt per Scripturas Dominum Regnum Cælorum pollicentem) aut omnibus PERSVADEATUR quibus suadet ut veniant ad eum qui dicit venite ad me omnes qui laboratis: quorum autem sit fides, & quibus PERSVADEATUR ut ad eum veniant satis ipse demonstravit, ubi ait Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum: & paulo post, cum de non credentibus loqueretur, Dixi, inquit, vobis quia nemo potest venire ad me nisi fuerit datum à Patre meo. Hanc debet Pelagius gratiam confiteri, si vult non solum vocari, verum etiam esse Christianus. Et sanè scientiæ vocabulum ex vsu Latinæ linguæ σοφία, δεισιμασία significat, nō significat τὴν ἐν ἀπέριτον ὀρον μόνον & sapientiam (de qua sola inter nos agitur) nisi improprie loqui velimus. Itaque scientia illa Pelagianorum, siue notitia, hærebat in mente Theoretica; non afficiebat iudicium practicum, quem affectum *persuasionem* Augustinus vocat. Ego ne do cui nos ad hanc solum scientiam habere Christi gratiam, ad charitatem non habere? omnino id negabis. Quid opus igitur fuit hinc tandiu imorari? Amicum ne tuum tu stiptem adeo & fungum putasti ut vel lecta tuâ sententiæ mee, quam initio posuisti, explicatione, non potuerit animadvertere. te toto cælo aberrare à tuâ disputationis scopo, mihi que alienam à mea mente sententiam assignere, dum me adeo immerentem studes Pelagianismi invidiâ opprimere? Id tu profecto videris metuisse; itaque sic pergis,

Hic sine dubio dices mihi Cameronem quidem agnoscere moralem suasionem ad Regenerationem necessariò requiri, sed tamen expresse addere, non solum suasionem sufficere, sed persuasionem etiam requiri, eamq; ubi adhibetur, reipsa regenerationem efficere.

Si ita est, si hæc mea verba sunt, cur Amici tui mentem tam diu tenuisti suspensâ, cur non hinc statim ortus es homo candorem professus & veri studium. At sub iis verbis, inquit, *fucus latet* (fraudem dicere voluisti) quem statim detegam si id præmisero, Cameronem ea parte qua suasionem, siue persuasionem, ita fieri dicit ut inde sequatur necessariò regeneratio voluntatis, reuertit ac reipsa Manichæum esse, & prædestinatorum, & Caluini sententiâ, quantum ad rem ipsam attinet, sequi. & hoc volui indicare cum dixi sententiam ipsius esse Pelagiano-Manichæam.

At verò sanè è vestigiò, nullâ interpositâ morâ, id fieri iam debuit; cur enim differs lectorem tuum: voluisti credo facere quod solent gladiatores, aliud petere aliud ferire. Profecto quid spectaris non est obsecrum. Accusaueras me Manichæismi, accusationi deerat color idoneus, itaque noluisti eam seorsum exsequi, ne fraus diluceret, & calumnia videretur: at postquam excitati iam lectoris animum, atque promissi magnificentiâ incendisti cupiditate audiendi quæ de Pelagianismo mihi impingis, tu aliò statim delaberis, gnarus futurum ut dum ultra festinat minus attentè ea consideret quæ tu obiter de Manichæismo odiosè interiecisti. Ingeniosè sanè. Verum tamen ceddò qui Manichæicū sit id dogma quod statuit suasionem, aut persuasionem, ita fieri ut regeneratio inde necessariò sequatur. Nū Augustinus tibi videtur Manichæus, qui vnus omnium validissimè Manichæi dogma confuta-

uit? At verò hæc illius verba sunt, iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ira suadeatur ut PERSVADEATUR, illi autem non ita, duo sola occurrunt, interim quæ respondere mihi placeat, ô altitudo diuitiarum! & numquid iniquitas apud Deum? Cui responsio ista displicet, quærat doctiores, sed caueat ne inueniat præsumptores.

Qui si putasset Deum ita persuadere ut tamen voluntas possit sese suspendere & cohibere, aut verò obsequi, non erat quæstioni locus, cur huic ita Deus suadeat ut persuadeatur, illi non irem; nec opushic fuit ut ad altitudinem illam confugeret, ac iuberet quæri doctiores si hæc modestia displiceret, moneretque idem cauere præsumptores. Res enim liquida est si suasio diuina à PERSVASIONE diuina euentu extrinsecus tantum differt, non autem in sita vi & efficacia. Dici facile potest quod Deus huic ita suasisit ut persuaserit, illi non perinde, à voluntatis arbitrio profectum esse, prout ea se morigeram vel secus præbuit, quæ vestra pura pura sententia est. Hoc pacto in cirpo (quod dicitur) Augustinus quæsiuerit nodum, in re facili & expedita æstuaerit. Ego vero aliud ne statuo? Te nunc appello. Tunc mihi aliud obiicis? Profecto si tibi constas, sententiæ meæ explicator, non potes hoc facere, non facis. Non possum igitur dici Manichæus, ni Augustinus pariter sit Manichæus, ego verò, ea lege non recuso dici Manichæus, ὅτι ἔβλεπε δὴ ἐν ἀπαρασίτοιαι ἢ ὀνειδος; nempe Augustinus non nisi per immanem impudentiam dici potest Manichæus. Nam quod prædestinatorum & Caluini sententiam meam esse statuis, si tibi prædestinati sunt quos Ecclesiastica historia prædestinatos vocat (quales an vlli vnquâ fuerint ego sanè dubito) Qui ideo prædestinati vocantur quia de Prædestinatione & diuina gratia disputantes asserébāt, quod nec piè viuētib. prosit bonorum operum labor, si à Deo ad mortem prædestinati fuerint, nec impiis obstit quod improbè viuait, si à Deo prædestinati fuerint ad vitam: quæ assertio & bonos à bonis auocabat, & malos ad mala prouocabat, Non potes hac lege, nisi reluctante conscientia, me inter istos numerare: sin tibi is est prædestinatus, qui credit non generali quadam sed speciali Dei prouidentiâ accidere, ut quis credat in Christum & respiscat; ego vero is sum fateor, etiam Calvinus, quem tu (non hic agitur mea causa) nimis petulantè prædestinatis (qui contemptim sic vocantur) accenset. Disce, quisquis es, de eximiis Christi seruis, qui iam viuūt cum Christo, reuerenter & sentire & loqui; alioqui; sed nolo malè ominari. Det tibi, precor, Deus mentem meliorem. Iam quid ais. Hoc enim erat placitum Manichæi, quod quidem tanquam ipsius placitum ab antiquis Patribus aperte damnatum etiam esse constat, tam bona quam mala necessariò fieri. Verum quidem est, principia duo faciebat, ex quorum altero bonum, altero malum proficisci dicebat; sed non in eo solum consistebat hæresis ipsius; sed in eo etiam, & quidem præcipue, quod omnia bona simul & mala eadem necessitate euentu asseribat: quare qui hac in parte eum sequuntur, ij non immeritò sectatores ipsius, quantum ad id attinet; appellari possunt: Imo tanto priores illo videri debent, qui bona simul & mala ab eodem principio deriuant, quanto peius est Deum optimum mali authorem facere, quam est eum non nisi authorem boni facere;

Aug. de Spir. & lit. c. 34.

Chron: ad ann. 415.

atque interim ei iungere alium qui mali tantam au-
thor sit.

Quin potius Augustinum audiamus qui Ma-
nichæos cōfecit, te certe in hac causa ἀξιολογότε-
ρον Isigitur lib. Retract. i. cap. 9. hic ait, & eiusdem
lib. cap. xv,

Cum adhuc Romæ remorarer volumus dis-
putando quætere vnde sit malū &c. Propter illos
quippe Disputatio illa suscepta est, qui negant ex
libero voluntatis arbitrio mali originem duci; &
Deum, si ita est, Creatorem omnium creatura-
rum culpandum esse contendunt, eo modo vo-
lentes secundum suæ impietatis errorem (Mani-
chæi enim sunt) immutabilem quandam, & Deo
coæternam, introducere mali naturam. De gra-
tia verò Dei quæ suos Electos sic prædestinauit
vt eorum, qui iam in eis vtuntur libero arbitrio,
ipse etiam præparet voluntates, nihil in his libris
disputatum est propter hanc propositam quæsti-
onem. Et cap. 15. Scripsi adhuc Presbyter de dua-
bus animabus, quarum dicunt vnam partem Dei
esse, alteram de gente tenebrarum quam non
condiderit Deus, & quæ si Deo coæterna: & has
ambas animas, vnam bonam, alteram malam, in
vno homine esse delirant. Istam scilicet malam
propriam carnis esse dicentes, quam carnem
etiam dicunt gentis esse tenebrarum, illam verò
bonam ex aduentitia Dei parte, quæ cum tene-
brarum gente conflixerit, atque vtrumque mis-
cuerit. Hæc veluti radix est & origo necessitatis
illius Manichæicæ tam in bono quàm in malo,
quam Patres rautopere damnauerunt. At qui
docent neque boni quicquam neque mali for-
tuitò euenire, ne Iudæ quidem prodicionem,
vel Pharaonis rebellionem; sed certâ quâdam
prouidentia, eos certè pia Antiquitas non dam-
nauit.

Enchirid.
cap. 100.

Notum est illud Augustini, *Præterea namque
magna opera domini & exquisita in omnes voluntates
eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius vo-
luntatem quod etiam sit cōtra eius voluntatem, quia non
fieret si non sineret, nec vtiq; nolens finit, sed volens.* Et
lib. de gratiâ & libero arbitrio. His & talibus te-
stimoniis diuinorum eloquiorum, quæ omnia
commemorare longum esset, satis, quantum ar-
bitror, manifestatur operari Deus in cordibus ho-
minum ad inclinandas eorum voluntates quo-
cunque voluerit, siue ad bona pro misericordia sua,
siue ad mala pro meritis eorum. iudicio vtiq; suo
aliquando occulto, aliquando aperto, semper
verò iusto.

Cæterùm calumnia de necessitate pervetus
illa, & iam sanè rancida, est calumniantium Pe-
lagianorum exprobratio ab Augustino confuta-
ta, à Cl. V. D. Tileno repetita, à me iterum depul-
sa. Itane verò inquit, filij superbix, inimici gratiæ
Dei, ô noui hæretici Pelagiani, quisquis dicit
gratiâ Dei omnia homini bona merita præueniri,
nec gratiam Dei meritis dari, nenon sit gratia
si non gratis datur, sed debita si merentibus red-
ditur, factum vobis videtur asserere? Idem Augu-
stinus lib. 3. aduersus 2. Epist. Pelagian. cap. 9. Sed
quoniam in his quinque rebus quas proposui, in
quibus quærent latebras, & de quibus conue-
stunt calumnias, diuinis documentis produntur
atque vincuntur, excogitauerunt Manichæorum
detestabili nomine imperitos quos potuerint de-
tertere, ne aduersus eorum peruersissima dogma-

Collat.
pag. 659.

ta aures accommodet veritati. Quia scilicet Ma-
nichæi quinque istorum tria priora blasphemando
condemnant, dicentes neque nuptias, neque
legem, à summo & vero Deo esse instituta; non
autem accipiunt quod veritas dicit à libero arbi-
trio exordium sumpsisse peccatum, & ex illo esse
omne vel angeli vel hominis malum; quia mali
naturam semper malam & Deo coæternam, ni-
mis à Deo exorbitantes, credere maluerunt, san-
ctos quoque Patriarchas & Prophetas quantis
possunt execrationibus insectantur. Ecce vnde
se putant heretici noui, Manichæorum non. in
obiecto, vim subterfugere veritatis: sed non sub-
terfugiunt, insequitur quippe illa & simul Mani-
chæos Pelagiano q; subuertit. Homo enim dum
nascitur, quia bonum aliquid est, in quantum ho-
mo est, Manichæum redarguit, laudatque Crea-
torem; in quantum verò trahit originale pecca-
tum Pelagium redarguit, & habet necessarium
Saluatorem. Nam & quod sananda dicitur ista
natura vtrumque repercutit, quia nec medicina
opus haberet si sana esset, quod est cōtra Pelagiū,
nec sanari posset omnino, si æternum atq; immu-
tabile malum esset, quod est contra Manichæum.
Item lib. 4. cap. 11. initio. Sed & iam gloriosissimo
martyri Cypriano ad istos cumulatus redar-
guendos beatissimum addamus Ambrosium,
quoniam ipsum Pelagius ita laudauit, vt ne ab
inimicis quidem in eius libris quod reprehende-
retur diceret inueniri. Quoniam ergo Pelagiani
dicunt, non esse originale peccatum cum quo
nascantur infantes, & Catholicis, qui eis pro an-
tiquissima Ecclesiæ fide resistunt, hæresis Mani-
chææ crimen obijciunt; respondeat eis de hac re
homo-Dei catholicus, & ab ipso Pelagio in veri-
tate fidei laudatus Ambrosius. Item cap. 12. Vnde
apparet istos Doctores catholicos longè à Mani-
chæorum sensibus alienos, & tamen asserunt ori-
ginale peccatū, asserunt gratiam Dei super libe-
rum arbitrium omne antecedere meritum, & ve-
rè gratuitum diuinum præbere adiutorium. As-
serunt sanctos ita iustè in hæc carne vixisse vt eis
esset necessarium, quo dimittuntur quotidiana
peccata, orationis auxilium, perfectamque iusti-
tiam, quæ non possit habere peccatum, in alia vi-
ta futuram, eis qui iustè hic vixerint, præmium.
Debuiisti tacuisse, vel ad ista respondisse, sed ho-
rum alterum tu noluisti, alterum, adeo momus
es, non potuisti. Imò, inquis, tanto peiores illi videri
debent qui mala simul ac bona ab eodem principio deri-
uant, quanto peius est Deum optimum mali authorem fa-
cere, quàm est eum non nisi authorem boni facere, atque
interim ei iungere alium qui mali tantum author sit.
At qui sunt illi tandem quæ hoc loco designas?
Si nos intelligis, aperte σοφοῦντες, sin minus,
quorsum ista tam ἀπορρίοντες, Vir doctè expen-
sor sententiarum? Notandum (addis) interim est
Cameronem quando pro necessitate hanc pugnat, & liber-
tatem illâ voluntati non relinquit, vt vocanti Deo cōsen-
tire possit, aut dissentire, non plerisq; tantum, sed omnibus
primorum trium sæculorum orthodoxis Patribus (quæ
Augustini sententia fuerit de eo adhuc cōtrouertitur) di-
rectè repugnare: Patres enim isti omnes, quibus etiam
omnes sequentes Patres orthodoxi adenserunt, liberum
arbitrium cum diuinis suasionibus consistere, id est, dissen-
tire aut consentire Deo suadenti posse crediderunt unani-
miter, prout non pauci luculenter tam aliquoties demō-
strarant. O te hominem durum, qui cum legeris
(vt

(vt credibile est, saltem à me admonitus) quartum August. librum ad Bonif. contra duas Pelag. Ep. cap. 8. cuius sub finem is parem tuæ calumniæ antiquorum Pelagianorum calumniam refutauit, ausus tamen es eandem repetere, & nobis in os ingerere addito auctario, quasi Augustini, tot editis de hoc argumento libris, celeberrimi obscurum, aut ambiguum, esset quæ fuerit sententia.

CAP. IV.

Ostenditur fufius Cameronis sententiam non esse Pelagianam.

Hoc premisso, ais (cuius profectò est quod te pudeat) vt fucum detegam fraudem & hic volueras dicere) dico Cameronem ista locutione, & phrasi qua vitur non euadere crimen Pelagianismi, quod illi impingitur. Quod sic ostendo. Persuasio illa aut est actio moralis, aut est alia, Physica, siue potius non moralis actio. Si moralis est actio, iam aut aliud quid est quàm suasio, aut nihil nisi ipsa suasio. Si aliud quid est, quid illud quæso erit, si moralis actio erit? Nunquam id explicauit Camero, neque percipi potest animo quòd aliud quid esse possit quàm motio purè putè Physica, qua motione tamen moueri voluntatem non posse credit Camero. Nimis es confidens. Persuasio mihi id ipsum est quod Augustino locis à me iam supra citatis. Nam hac voce is veluti Technico vitur vocabulo ad id ipsum significandum quod nobis est conuerti; id ipsum est quod Spiritui Sancto apud Oleani cap. 2. 14. & Gen. 9. 27. (vt in posteriori inaugurali prælectione uca docui, locum hic non repeto quia à me supra notatus est.) & in Epist. ad Hebr. cap. 11. v. 13. *πειθύνει, & ἀποκατάξουσιν, & ὁμοδοξήσασιν ὅτι θεοὶ & παρρησιαίμα εἰσὶν ἐν τῷ ᾧ.* Nimirum persuasio est cum Spiritus Sanctus tanta vi Euangelij prædicationem comitatur vt fidem gignat, perque illam, amorem Dei & proximi, nouam denique vitam; quæ gratia non est communis, non est illa vestra suasio moralis à Patribus in Pelagio, ab Orthodoxis hodiè in vobis damnata: neque enim fides omnium est. Iam audi cur eam dixerim motum veluti moralem: Quia, nempe, voluntatem mouet mente prius motâ atque impulsâ. Non quod à moribus proficiscatur, sed quod reddat benè moratos; quomodo ferè is actiue appellatur motus *localis* qui mobile ita afficit, vt promoueat è loco in locum, & *geniuus* motus dici possit quo res in certo genere constituitur. Dixi verò *moralem* ratione termini (vt loquantur in Scholis) ratione modi, ratione denique subiecti. Ac termini quidem ratione, tendit enim ad hominum animos bonis moribus informandos, non ad inducendam aliquam Physicam qualitatem, cuius nimirum anima, quatenus bona vel mala dicitur, capax esse non potest: Ratione verò modi motus hic quodammodo Ethicus à me dictus est, quod cognitionis interuentu moueat, atque impellat ad volendam sanctè & iustè, porro qui cognitione mouetur, & ducitur, proculdubio moraliter mouetur: Ratione denique subiecti, quia vim omnem exerit in voluntate, atque hanc fuisse mentem meam tu non potuisti ignorare; legisti enim, certè (cùm te Censorum meum renunciaris) debuisti attentè legis-

se Thefes, Prælectiones, & Collationem meam: Iam si à me requiras (nam vt moralis dici possit, hic motus respectu voluntatis iam dixi) possit e idem motus ratione mentis in qua primum, & immediate (vt pote persuasio) suscipitur, possit ne, inquam, hic motus, vt ita dicam, Ethicus vocari, hoc si quæris, primum illud respondebo quod etiam res est, nunquam me mentis respectu eum mo um dixisse moralem, sed voluntatis duntaxat, quamuis etiam respectu mentis, nec eum Physicum quidem ego dixerim, sed ineffabilem potius. Illud quidem verum est, nec bruo motu mentem Deus afficit, sed (vt loquitur Paulus) *ἐν δόξῃ εἶξεν τὸν ματὸς & δὲ ἰσχυρῶς*, h. e. *ἐν δόξῃ εἶξεν τὸν ματὸς δὲ ἰσχυρῶς*, vt ego quidem certè illum locum accipio: Quo autem pacto eum *ἐν δόξῃ εἶξεν* mens comprehenderit, id verò tantum abest vt ego velim definire, vt arbitrer eiu modi esse, vt à nemine mortalium res tanta possit defini: motum hunc sentient pij, modum ignorant. Itaque & mihi illa Synodi Dortracens, (quæ Synodi Alezianæ, & Charentonianæ, ad eoque tota iam nostra facta est) definitio vehementer probatur. Modum inquit Synodus) huius operationis fideles in hac vita plenè comprehendere non possunt, in eo interim acquiescentes quod per istam Dei gratiam se corde credere, & seruatores suum diligere sciunt ac sentiant. Sic ergo fides Dei donum est, non eo quod à Deo hominis arbitrio offeratur, sed quod homini re ipsa conferatur, inspietur & infundatur.

Addis deinde. Et certè persuasio etiam suasio est, non enim specialis actio est à suasionē distincta, sed actio suadendi eum effectu, aut euentu coniuncta: vna enim eademque ratio suasio est huic, alteri est persuasio, quod si persuasio re ipsa nihil nisi suasio est, relinquatur certe Cameronem aliud nihil requirere ad regenerationem quàm Pelagius olim requisit. Memineris obsecro qua de suasionē, & persuasionē hic inter nos agatur, fateor enim suasionem & persuasionem humanam exteinam differre tantum euentu, nempe tantum adhibent homines, quod ad eorum quidem partes attinet, dum suadent, & dum persuadent: de suasionē persuasionēque diuina & interna omnis controuersia est, quam ego utramque volo à suasionē & persuasionē humana specie differre: idem tamen nolo suasionem internam diuinam & persuasionem differre specie sed gradu tantum, non euentu & effectu solummodo vt tu loqueris, sed insitâ & innatâ efficacîâ, vt sit suasio interna diuina qua mouetur animus, at non permouetur tamen persuasio verò qua non mouetur tantum sed permouetur. Idque discrimen suasionis & persuasionis diuinæ volo pendere non à subiectorum discrimine circa quæ hæc duo re inter se distincta versantur, sed (vt iam significau) quod in suasionē minus virium adhibitum sit quàm in persuasionē. Atque hic obseruandum est iam agi de primo conuersionis momento, quod quorsum obseruasse attineat, potes apud te reputare. Nam apud iam conuersos & præditos Spiritu S. non est opus tanto molimine; *De charitate fraterna* (inquit Apostolus) *non est opus vt ad vos scribam, ipsi enim estis docti à Deo.* Hoc pacto etiam omnis persuasio sit suasio, attamen non omnis suasio vicissim persuasio est, sed sic suasio simpliciter appellata infra persuasionem multis gradibus subdit. Itaque non relinquatur, vt tu concludis, Cameronem nihil aliud requirere ad regenerationem quàm quod Pelag-

ART. 13. & 14.

1. Theff. 4. 9.

gius olim requisivit. Nam Pelagius vel solam requisivit suasionem externam humanam, quæ specie differt à suasionem interna diuina, vel ad summum suasionem internam diuinam requisivit, quæ gradu differt à persuasione diuina interna, quam ego requiro ac statuo esse planè necessariam vt sequatur conuersio, quaque non volo iam simpliciter impetrari, sed etiam effici, conuersionem. Sed tu mentem tuam clarius explicas, sic enim ais, Explico rem paulo clarius: persuasio illa quam speciale donum illud appellat Camero, quod electis quos vocat confertur, & per quam illuminari mentem & regenerari voluntatem eorum vult, si fiat Ethicè vtique per rationes suadentes fiat necesse est, alia enim Ethica motio concipi non potest: Ethica enim & rationalis motio vnum idemq; sunt, & à Physica omni alia motione hac sola ratione distinguuntur: si per rationes suadentes fit, quid aliud est persuasio quam suasio, quæ vel extrinsecus per verbum in aures, & per aures in mentem penetrat, vel intrinsecus menti proponitur? Modus enim propositionis non mutat speciem motionis, si eadem ratio sit quæ proponitur menti ad eam mouendam: Quomodo cumque enim mens rationem apprehendat id perinde est. Ratio semper specie & virtute eadem manet, siue foris apprehendatur à mente, siue intus percipitur in mente, eadem itaq; virtute agat, & mouebit, nihil enim agit vltra speciem aut virtutem suam. Hoc si ita sit iam facile videre quomodo potest quàm sit absurda Cameronis sententia. Nam si persuasio reipsa & formaliter nihil aliud est quam suasio talis, quæ ratio, cur non omnibus eadem ratione persuadeat quibus adhibetur? Imò quæ ratio cur si is qui rationes illas percepit mente sua, eisdem aliis proponat, quod fieri posse non negabit, opinor. Ca mero, non sua teret, sed persuadere alii potest idem quod sibi persuasum est? vbi enim eadem est causa efficiens eadem vi agens, & eadem atque vniuersalis subiecti recipientis dispositio, ibi idem effectus locum habere debet. At si persuasio est suasio quæ per rationes planè eadem fit, & circa homines pariter excacatos, quod attinet salutarem Christi cognitionem adhibetur, eadem est causa efficiens eadem vi agens, & eadem subiecti dispositio. Ergo idem effectus vbiq; inde sequatur necesse est. Hærebit hic aqua Camerone vt explicet intelligibiliter mentem suam, si consequenter principis suis loqui velit. Nam aliter vtrum dicat necesse est aut per suasionem importare peculiarem quandam rationum suadentium impressionem in ipsam mentem, aut magis congruam quandam, & opportunam propositionem, ita vt rationes, quæ huic homini nil nisi rationes suasivæ sunt, alteri cui ista congrua propositio sit sint persuasivæ. Vtrum dixerit sibi ipsi non consentanea dicit, prius enim quod attinet, si persuasio Cameroniana ex vi sua speciali notat peculiarem quandam rationum suadentium impressionem in mentem ipsam, iam persuasio hæc nullo modo erit actio Ethica, sed parè pute Physica ac proinde non erit persuasio: Physicam enim actionem siue impressionem per suasionem appellare ridiculum & stultum est. Quod si Camero nihilominus huiusmodi impressionem Ethicam actionem esse velit, ac proinde persuasionem necesse est vt dicat eam fieri per rationes alias: at cum rationes nullæ moueant aliter quàm obiectiue, impressio hæc nihil aliud erit quàm prior suasio, & sic in infinitum ibitur, redibuntque omnes eadem difficultates quæ ante mota sunt. Posteriùs quod attinet, Congrua etiam actio dici non potest hæc persuasio, si enim dispositio planè eadem est in omnibus hominibus, quod attinet primam & salutarem illuminationem, quomodo fieri potest vt ratio siue suasio, vna eademque sit huic congrua, illi non congrua? Dices fortasse subiecti dispositionem non esse eandem, alios enim disposti à Deo ad illuminationem siue suasionem istam recipiendam, alios non:

sed frustra. Dispositio enim illa vel fiet per moralem actionem, vel per Physicam; si fiet per hanc, iam præcipua actio ad regenerationem requisita erit Physica, ab hac enim dispositione fiet vt gratia moralis huic sit congrua & opportuna, non illi: At hoc Camero fieri nullo modo vult. Si per illam, iam redeunt eadem omnes difficultates & in infinitum abitur. Deinde, qualis erit dispositio hæc? voluntatis dispositio non est necessaria, iuxta Cameronem, quia illa naturali necessitate sequitur iudicium intellectus rectè dispositi vt ait: intellectus dispositio si statuatur, ea erit aut potentia noua ad suasionem percipiendam collatio, aut intellectus ipsius expressio; aliud enim quicquam concipi non potest. Illa non sufficit ad persuasionis effectum, hæc non est dispositio subiecti, sed ipsa actualis persuasio, de qua queritur quomodo fiat. Efficitur itaque iuxta hypothesein Cameronis solam obiectiuam diuinam voluntatis reuelationem ad conuertendum hominem sufficere sine vlla alia interna gratia, quæ immediatè aut menti, aut voluntati ipsius imprimatur: quæ opinio in ipsissimam sententiam Pelagij tandem recidat necesse est. Manente tantum hoc discrimine, quod Camero reuelationem aut persuasionem hanc fieri velit ex præcisa saluandi eos quibus fit intentione, & ita vt non possit non sortiri effectum; Pelagius non. Quare opinio idcirco deterior Pelagij opinione est, quod communi omnium Patrum sententia è diametro repugnet, & nil nisi interpolatum Marichasinum sapiat. Summa tam proluxa, vt ne iam dicam verbosissimæ atque impeditiuissimæ, ratiocinationis (in qua tu nescio quæ ridicula portenta ingenij tui mirificè refellis, vt videre meam refellisse sententiam) hæc est, Negas hanc persuasionem, quæ ego statuo necessariò facti voluntatem, aliam esse posse quàm Pelagianam, hoc est vestram reiectam & damnatam suasionem moralem. Cur id neges hanc vnam afferis rationem, quod fiat per rationes; id verò inde probas quod eam dixerim esse motum Ethicum, motus autem Ethicus fiat per rationes, sed enim suasio eiusmodi non differt in se & intrinsecus à persuasione, sed effectum tantum & euentum. Hoc eo probas, quod eadem adhibentur rationes apud eos quibus suadetur tantum, & eos quibus etiam persuadeatur, vnde fit vt in se eadem res sit suasio & persuasio. Tantillam rem non potuisti paucioribus explicare? at vide iam quam labili & fluxo fundamento tu hanc molem inædificaueris. Sum is enim quod ego non do, persuasionem fieri per rationes vtrunque propositas, quod à mea mente tam abest longè quàm quod longissimè. Nam persuasionem fieri quidem volo per rationes, sed tam accommodatè propositas, tamque, vt ita loquar, ex parte ipsius persuasionis, efficaciter, vt non possit non sequi assensus in mente, obsequium in voluntate, quod quomodo fiat dixi supra planè non posse sciri, quamuis effectus sentiatur. Id quia verò non contingit in omnibus; hinc fit vt etsi eadem sint rationes, tamen quia non sunt à Dei Spiritu æquè accommodatè apud omnes adhibitæ, non sequatur par in omnibus euentus. Meminerimus verò agi iam de primo momento conuersionis, puta in eodem cætu æquè impij, æquè infideles, alij ne mouentur quidem, alij mouentur at verò non permouentur; alij denique, & ij quidem pauciores, permouentur; Non (vt hoc iam repetam atque inculcem) quod aliæ, atque aliæ sint rationes, sed quod aliter atque aliter propositæ sunt intrinsecus à Dei Spiritu, cuius, vt loquar cum Scriptura, vias

non tenemus sæpenuerò, effecta tamen persentiscimus. Non est igitur hæc persuasio à suasionem Pelagiana, hoc est vestrà, distincta tantùm ob euentum, sed in se. Intellexi hoc iã arbitror, ac simul vides quàm mihi certè (quod ais) aqua non hæreat, tibi iam videndum erit an nò tu in luto hæreas. Certe ista legens aut vehementer lætatis triumphate veritate, aut (quod nolim de te suspicari) æstuas & sudas. Verum enimuerò si ita feres habet cur ego eam persuasionem motum Ethicum dixi? Primum, quod iam supra negavi iterum & hic nego, nego, inquam, me persuasionem hanc respectu mentis vsquam Ethicum morum vocasse, tan ù fateor vocasse me eum respectu voluntatis motum Ethicum, ac ter duntaxat, eo modo atq; eas ob causas quas supra explicavi, hic nihil necesse est repetere. Sed verò etsi motum Ethicum etiam respectu mentis hanc persuasionem vocassem, nec tu efficeret quod voluisti, nec esset quod me valde pœniteret illius nomēclaturæ. Ethicus enim dici possit quia fit per rationes quidē certo quodam modo propositas, cuius nimirum modi Dei spiritus sibi conscius est; sed tamē per rationes, id quod Ethici generis est. Etiã Ethicus motus dici possit quod vim suam exerat in facultate non b. uti & rationis experte, sed rationali; Ethicum deniq; dixerim quia virtutem habet pro fine, *πρὸς ἠθικὴν ἀρετὴν*. Sed fac me hunc motum Ethicum vocasse, quod non feci: fac id perperam & ἀκέρως à me factum, quod futurum non erat fortasse etsi id fecissem: debuisti tu, qui tantum præ te fers itudinium veritatis, de verbis mecū litigare, rem negare? *λογισαὶ καὶ σοῖς δὲ παρὰ τὸ ἀπειθῆσαι, καὶ τὸ ἀζήτωσθαι τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς σαρκείας.* Nam meministi puto totum hoc genus disputandi ab Aristotele daturatum, *ἵνα μὴ ἀνασκαίον ἢ μήτε φαινόμενον πρὸς ὃ γίνονται οἱ λόγοι, ἀλλὰ ὅτι συμβαίνει παρὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἀποκρινόμενοι.*

Subiungis, Dices fortasse Cameronem exlicare aliquando aperuissimum mentem suam cum de persuasionem hac agi, eam enim appellat non raro lucis cuiusdam interna affusio, qua fit ut intellectus efficaciter cognoscatur & videatur summum ac verum bonum, ita ut voluntatem afficiat ut non possit summo bono non adherescere. At, inquam ego, hac ratione non satis expluat se Cameron; ad populum tantum sunt phalera. Cognitio enim illa efficax summum boni efficitur aut proficiuntur, vii ait, ab illuminatione, siue à persuasio; neque moralis actio est; si ab ea proficiuntur, necesse utique est, ut ea vel sit actio qua rationes tantum continet, per quam bonum illud summum efficaciter intellectui cognoscendum datur, vel actio qua sine rationibus sensum boni istius intellectui profundè imprimat; & cuius modus ignoratur. Si illuminatio sit actio qua per rationes fit quas percipit & intelligit is qui eas recipit, iam hac illuminatio persuasio quidem est; si re ipsa tamē aliud nihil quàm suasio. & suasio quidem que communis homini cum Deo, aut Spiritu Dei, esse potest. Cur enim rationes illas ipsas proponere, & suadere, aliis hominibus non possit is qui per istas persuasus est? Nec satis est si dicas rationes illas peculiarem vim persuadendi habere. Esto enim id verum sit, que verisimilis ratio dari potest, cur rationes illa eadem si per istum qui eas recipit, & per eas persuasus est, aliis communicentur, aut mentibus aliorum proponantur, non eodem modo persuadeant usdem quod illi persuasum est?

Quidni verò dixerit lector tuus quod ego toties tam disertè mortui, neminem ut id possit latere, qui quidem legerit scripta mea, cur hæc non

posuisti i. statim loco? Crediderim-ne voluisse te ictibus auras verberare, atque ita ostentare scilicet robur ingenij tui? Cæterum nihil affers noui, Agnoscis me statuere non qualemcunque rationum propositionem, sed internam quæ cum luce Spiritus sit coniuncta, necessariam esse ad conuersionem; agnoscis me eam illuminationem statuere conuersus peculiarem & propriam; quid superest igitur causæ, cur non agnoscas pariter, & fateare eam persuasionem, quam statuo. non esse suasionem Pelagianam, h. e. vestram? At hæc illuminatio actio pura puta Physica est, Medicam tu illam voces si libet, mea nil refert qui tecum non de verbis, sed de re, suscepi disputationem: quod ad me attinet iam testatus sum me eam illuminationem cum ad mentem refertur, motum Ethicum, nec in editis Scriptis, nec in prælectionibus vsquam appellasse; Ostendique quò iure tamen id, si libuisset, facere potuissem; tu vide quàm propriè loquaris, qui actionē quæ fit per rationes summa cum luce proposita, quæ fit in mente, quæ tendit ad bonorum motum studium excitandum, Physicam appellas. Nam ego quidem certè nil repugno, constet modò inter nos de re ipsa, neque vos more vestro vociferemini nos homines facere stipites & truncos, quod vnum ego, reiecto motus Physici vocabulo, volebam amoliri, id quod adeo professus sum eo prælectionum mearum loco quem adduxi supra.

Sic porò pergis, *Si dicat Cameron illuminationem hanc esse actionem quæ summum bonum hominis menti internè representatur & coram quasi videndum effertur, iam certè hæc illuminatio actio est purè purè Physica, ac proinde non est persuasio, quia persuasio est actio moralis. Nò enim persuadetur id quod sentitur. Quid facis aliud iam quàm ut ostendas me parum grammaticè loquutū, cum senserim Theologicè & Christianè? Tantine fuit Grammaticum erratum si nouè, si insolenter sim locutus, quod tibi non do, ut tu eo nomine tam grandem dicam mihi scriberes, ac mihi deliramentum tribueres (phinge prodigiosius, sententiam scilicet Pelagiano-Manichæam, quòd cū Augustino, homine haud planè rudi, in eodem argumento, eademq; causa, barbarè locutus tibi sum visus? Vn' locum proferam iam protuli supra, Si illam, inquit, profunditatem, & c. & persuasisti tu mihi Domine, & c. Ut taceam id quod iam ostendi Spiritum sanctum eodè modo locutum; & certè fides quid aliud est quàm persuasio? Persuasio, in quâ, sumpta passiuè, *πίστις ἀπὸ τῆς πείθου* dicitur. Ergo motus hic quo ingeneratur fides, persuasio actiuè, credo, dici potest, nò omnino barbarè. Quid? an te iam placavi, falsus me cum Augustino & Spiritu S. barbarè locutum? Credo equidem nisi implacabilis es, & durus homo; sed nolo tecum tam iniqua cōditione redire in gratiã: licet tueri dictū propriè & libet, quod illuminationem hanc persuasionem dixi: Vindicanda mihi est Augustini authoritas, & Spiritus S. maiestas, à reprehensione tua; non feres hoc ægrè quidē tu.*

Negas persuaderi quod sentitur; ergo etiam articulos fidei negabis persuaderi, quorum scilicet veritas sentitur? Precor, inquit Apostolus, ut charitas vestra magis ac magis redundet in cognitione & omni sensu; nò vis Philippensibus potuisse ea persuaderi quæ Apostolus ab eis cognosci & sentiri voluit? Certè quod ante omnem institutionem & adhortationem mente præceptum habemus,

Philipp. 1.9.

1. Cor. 4. 2.

id fateor non nisi improprie dici posse persuaderi; ceterum hinc diversissima ratio est: Audi nempe Apostolum, *Abdicavimus, inquit, impudens regnum Dei; sed in manifestatione veritatis nos commendantes omni conscientia;* En tibi persuasionem; vide autem ut quod persuasit, id ipsum potuerit sentire; *2. Cor. 1. 18. Nos autem omnes recte, inquit, facie gloriam Domini ut in speculo intuentes, in eandem imaginem transformamur ex glorie in gloriam, tanquam a Domini spiritu. Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos, oramus Christi nomine, reconciliamini Deo.* Ecce rursus persuasionem, quæ si rei tantæ sensu animum afficit tu eam persuasionem negabis, aut si persuasionem esse concesseris, affectum qui secutus est negabis esse sensum? Neutrum profecto potes negare, falsò ergo & temerè à te affirmatum non persuaderi quod sentitur; Sanè persuasio actiua significatione accepta actio est, sensus terminus actionis, nam quid aliud persuasio passivè sumpta dici potest quàm assensus quem seu docenti, seu hortanti, præbimus? atqui iam assensus mentis sensus est. De corporeis sensibus nulla hinc quæstio est. Nam quæ tu iam allaturus es quàm sint aliena iam ostendemus, subiungis enim.

Et quis sapiens dicat persuaderi homini ut summum bonum appetat, quando id clarè ipsi videndum aut sentiendum proponitur? Voluntas non potest non appetere illud, siue suadeatur, siue dissuadetur.

Et quis, inquam ego, tam inconsideratè disputet nisi causæ studio mente perturbatus, ut sic ratiocinetur? Pugnant enim ista, ut summum bonum tam clarè videndum proponatur, neque persuadeatur tamen. hæc enim summi boni propositio tam clara ipsissima persuasio est. Quod si tua valeret ratio, posset negari fore ut sapiens vllus dicat eum doceri cuius menti tam firmæ, tam perspicuæ, rationes proponuntur ut non possit non acquiescere, siue doceatur, siue nõ doceatur. Ridiculum, inquit, nam id ipsum proposuisse tam firmas rationes adedò perspicuè, docuisse idè fuit: Quidni igitur patitur ridiculum sit quod à te allatū est; nam id ipsum proposuisse tam clarè summum bonum ut appeti non potuerit, persuasisse fuit. Animadvertite autem iam quàm graviter hinc sis lapsus: fingis enim me statim tam clarè proponi summum bonum in hac vitâ atque in futura; At in hac vitâ, meâ quidem sententiâ, proponitur obscurius, atque ita in plurimum superfit in mète tenebrarum: unde lacta quædam oritur, & repugnantia, qua non componit tantem affata copiosius Spiritûs sancti lux. Notitiam intelligo, ne tu hinc mihi lucem quandam Physicam, Physicas tenebras imagineris. Cæterum assensus mētis quem præcessit quædam repugnantia siue dissensio, persuasio passivè sumpta rectè dici possit, quemadmodum adducere ad assensum eius rationis persuadere est. At in vitâ futura ubi nullus tenebris (ignorantiæ inquam) locus est, nulla lacta, in qua non iam cernitur, sed habetur summum bonum, in qua non fides sed species ambulatur, ut loquitur Apostolus, ubi non videmus in enigmate, & tanquam in speculo, sed facie ad faciem, profectò non persuadetur quod sentitur. Deinde, videris mihi cõfudisse eam illi mentionem quam nullæ peccati tenebræ præcesserunt (qualis nimirum fuit Adami ante lapsum, & Christi hominis quamdà egit

in terris) cum ea illuminatione quæ hominum peccatorum est, quam præcessit ignorantia; non iam ea modò quæ simplicis negationis, sed etiam quæ prauæ dispositionis in Scholis vocatur. Nã ego quidem tibi non inuitus concesserim illam Christi hominis & Adami illuminationem, persuasionem actiua sumptam non nisi *ἀνεργως* dici posse; neque enim præcessit vlla lacta ab ignorantia profecta; sed nec vlla ignorantia eorum, inquam, quæ pertinebant ad officium pietatis, & *ἐργασίας*, id quod ad persuasionem de qua agitur pertinet. At verò in homine peccatore multo aliter res habet: illius conversione præcessit aversio, atque aversario, itaque ea actio qua effectum est ut sentiret aliter quàm ante sensit, idque docendo hortandoque, meritò persuasio dici possit, *Ferè, inquit Agrippa Rex, persuades mihi ut sim Christianus.* Ferè significantissimè id dictum est, Certè (suasio hæc (& interna quidem) quæ est eadem ferè persuasio, non est continuò tamen persuasio. Iam ut ostendam, tibi quæ adedò ipsi probeim, quàm fallaciter fueris ratiocinatus, proferâ tuæ geminam argumentationem, quam tu ipse fat scio reprobabis, quod si feceris (feceris, autem certè, ut tu loqueris, velis nolis) vna eademque operâ & tuam ipse ratiocinationem reprobaveris. Nempe igitur illuminatio, ut tu quidem ais, est actio parè putè Physica, proindeque illuminate non est docere, non enim docetur quod sentiunt, & quis sapiens dicat doceri hominem summum bonum, quando id clarè ipsi videndum aut sentiendum proponitur, seu doceatur, seu non doceatur; imò verò quando ita proponitur sentiendum ut appeti non possit seu quis eum horretur, seu non horretur. Inscitè ergo Christus, (absit dicto blasphemia) *quisquis audiuit, & didicit: à Patre, venit ad me, scriptum enim est, & erunt omnes dicti à Deo:* Vel certè Christus doctrine nomine solam intellexit rationum propositionem, & suasionem Pelagianam, quæ ut plerumque successu caret, cum qui ad hunc modum didicerunt, ad hunc modum docti sunt, nunquam non veniant ad Christum, nam *quisquis* (inquit) *audiuit & didicit à Patre, venit.* Atqui certè tu non aliter es ratiocinatus, quicquid enim contra actionem quam dixi persuadendi disputasti, pari iure contra docendi actionem disputari potest. Prætercà, illuminare, inquit tu, est actio Physica, docere Christo est id ipsum quod illuminare in hoc negotio. Ergo docere Christo est actio Physica. Quid iam hocine adlubescit, ut docere actio Physica statuarur? Atqui id necesse est si illuminare mentem actio Physica est, est enim idem docere.

Sed te iam sequor. Præterquam quod representatio boni summi facere multum non possit ad hoc ut quis credat se bonum illud summum, quod ipsi representatur, consecuturū si, ex. gr. Evangelio obediat. Representatio enim ista non est argumentū aut ratio, qua nos de veritate illius hypotheticæ enunciationis certos reddit. His itaq; rationibus suasius, & ad fidem, quæ huic enunciationi habenda est, generandâ idoneis opus est, quas quomodo peculiariter quædam vi persuasivas faciat Camero, ita tamen ut maneam intra spheram actionum Ethicarum, explicare nunquã poteris: Necessè est ut, velit nolit, vel non consentanea, imò contraria sibi ipsi dicat, vel in sententiâ Pelagij pedib. eat. Hic verò tu iam gravissimè errasti. Somnias enim summum bonum posse representari extra Evangelium, quin tu Paulum audis clamantem,

Ioh. 6. 4.

Nos omnes relecta facie gloriam Domini vt in speculo in-
 tuentes in eandem imaginem transformamur, ex gloria in
 gloriam, tanquam à Domini spiritu. Et Iohannem,
 Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro
 gratia. Nam lex per Moſem data eſt, gratia & veritas
 per Ieſum Chriſtum præſtita eſt. Deum nemo vidit vn-
 quam, vnigenitus ille qui eſt in ſinu patris ille nobis expo-
 ſuit. Et capite quinto prioris Epistołæ v. 11. Eſt
 autem hoc teſtimonium, nempe quod vitam æternam de-
 dit nobis Deus, & hæc vita in filio eius eſt. Qui habet
 filium habet vitam. Audiamus & Chriſtum. Hæc
 eſt autem voluntas eius qui miſit me, vt omnis qui conſpi-
 cit filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et,
 Sicut miſit me viuens ille pater, & ego viuo per patrem,
 ita etiam qui ederet me viuet ipſe quoque per me. Nam
 quod ais, repræſentationem ſummæ boni non eſ-
 ſe argumentum aut rationem quæ de veritate il-
 lius hypotheticæ enunciationis, Si credideris Euan-
 gelio viues, certos faciat, nec id vacat grauiſſimo er-
 rore: Fac enim fieri poſſe vt extra Euangelium
 ſummum bonum menti repræſentetur, omnino
 inde duci poſſit certiffimum argumentum, &
 verò demonstratio, vnde conſtet nullam aliam
 ad ſummum bonum parere viam quàm per fidem
 in Chriſtum & pœnitentiã, Ego ſum (inquit Chri-
 ſtus) via, veritas, & vita. Quemadmodum enim in
 Ethica finis notitia rationem habet notitiæ prin-
 cipij, mediõrum verò comprehenſio, quæ inde
 oritur, rationem habet ſcientiæ, & aſſenſus qui
 præbetur concluſioni. Hic planè eadem ratio eſt,
 dato enim ſummum hominis bonum eſſe vnici
 Deo; conſequens eſt non poſſe (cùm ſit homo
 peccator egeatq; Mediatore) aliter id fieri quàm
 per Chriſtum agnum immaculatum qui tollit
 peccata mundi. Indidemque ſequitur neceſſariò
 oportere Chriſtum eorum eſſe caput quibus per
 eum patet aditus ad Deum, quod ſine fide nequit
 eſſe. Sed & cùm vnõ noſtra cum Deo requirat
 in nobis Dei ſimilitudinem in ſanctitate & iuſti-
 tia, conſequens eſt vt iuſtitiæ & ſanctitati ſtudea-
 mus, vitam ſtigioſè & nequiter actam deteſte-
 mur; quæ enim aſſinitas eſt luci cum tenebris,
 Chriſto cum Belial? Niſi fortè tu aliam aliquam
 viam ad ſummum bonum extra Euangelium,
 Deo ſcilicet ſapientior & melior, potes inuenire
 & aperire. Noui cuius è lacunis hæc ſint hauſta:
 eum, quia tibi ſtudeo, nollem te habere vel
 Socium vel Magiſtrum.

Sic tandem concludis. *His itaque rationibus ſua-
 ſiuis, & ad fidem generandam idoneis opus eſt quas quo-
 modo peculiari quaſam vi Camero perſuaſiuas faciſ, ita
 tamen vt maneat intra ſphæram actionum Ethicarum,
 nõ poterit explicare, &c.* Id verò iam ego ſatis expli-
 caui, dixi enim conuerſionem quidem fieri pro-
 poſitis rationibus non vtunque, ſed certo quo-
 dam modo & conuerſis peculiari, eumque mo-
 tum Ethicum dici poſſe reſpectu voluntatis quæ
 ſcilicet hoc pacto commouetur, etiam (quan-
 quam hoc neque in Theſibus, neq; in Prælectio-
 nib; dixerã) reſpectu mentis, quia mentis vitium,
 quod hoc modo corrigitur, Ethicum eſt, & mens
 ipſa facultas rationalis. Neq; verò idè vel Pela-
 gianus ſum, quia nolo motum hũc (vt iam ſapius
 monui) intrinſecus, & ex parte ſui, communem
 eſſe, neq; verò Manichæus ſum, quia nolo hanc
 motum ſeſe exercere in quandam mali ſubſtantiã
 admixtam, qui error Manichæi fuit, patrum no-
 ſtrorum memoriã in Germania à Flaccio Illyrico

ab inferis reuocatus. Itaque hæc tua concluſio
 vana, calumniatrix, & temeraria eſt.

CAP. V.

*Cameronis ſententia non eſt exploſa
 è Scholis.*

Sed progrediamur. Verumtamen, inquiet aliquis
 Seſto ſententia Cameronis ſit damnata Canonibus Sy-
 nodi Dordracena, Alexiana, & Charentonenſis, ſic
 Pelagianæ affinis. Quæſtio principalis eſt an non ſit
 vera?

Reſpondeo, fateor rem ita ſe habere, & hoc præcipuè
 conſiderandum eſſe. Neque is ſum qui in iſtu argumentis
 ſubſidium cauſæ meum præcipuum colloco; tantum vſus
 ſum hiſce argumentis ad hominem, vt loquuntur, quia ſcio
 quanti apud eos Synodi Dordracena, Alexiana, & Cha-
 rentonenſis valeant. Panè fortius iſto argumẽto à Synodis
 ſumpto, prob dolor! etiam apud eos qui ſe Reſſermatos vo-
 cãt, hodie pugnatur quam Scripturis & claris rationibus.
 Pelagianſmi verò hæc eſt in tam opere dei eſtatur, vt eo no-
 mine etiam noſtram ſententiam, horrendo aditio iura-
 mento, damnare non dubitant, quod Pelagianam eã eſſe
 crederent propter hos itaq; quæ hæctenus ſcripſi dicta volui.
 Nunc reſtat vt videamus id quod præcipuè eſt, an ſenten-
 tia hæc Cameronis vera ſit. Ego eam non tantum falſam
 eſſe credo, ſed admoũ noxiam, & periculofam. Vt virum-
 que hoc euincam, non vt ar argumentis omnibus in Schola
 vſitatis, quæ alioquin ſolida ſatis eſſe mihi videntur: iam-
 pridem enim vbique, in omnib; panè Scholis, exploſa eſt
 hæc ſententia Cameronis, adè vt pauci admodum repe-
 riantur qui ei patrocinium ſuum commodent.

Hic verò iam tertius eſt impetus tuus. Cona-
 tus es me committere cùm Synodis noſtris, fru-
 ſtra, vt demonſtratum eſt. Conatus es ostendere
 ſententiã meam eſſe Pelagianã & Manichæam,
 vel (vt tu loqueris, quaſi ipſo vocis ſonos velles
 pueros territare) Pelagianõ-Manichæicã, & hoc
 etiam fruſtrã. Nunc verò gãdius aliquid & ma-
 gnificentius ſpondeſ, neque tamen id facere po-
 tuisti qui eos qui à te diſſentiant obliquè per-
 ſtingeres, quaſi ij eſſent qui hominum authori-
 tati plus quàm Dei verbo tribuant, & vocabulis
 grauius quàm reb; ipſis offendantur: Simul meam
 ſententiã inuidiã atque odio ſtudes onerare,
 quorum vtrumque à te factum, qui tantum veri
 ſtudium candoremque prætefers, non poſſum
 ſatis mirari, tu enim rem omnem præiudiciis ob-
 ruis, te que faciſ (quod non eſt optimi moris) alie-
 næ conſcientiæ arbitrium. Nam quod ais meam
 ſententiã è Scholis eſſe exploſam, ego verò id
 tibi non aſſentio; de ea non nego in Scholis diſ-
 putari, nego verò eam eſſe è Scholis eiectam.
 Certè voluntatem ab intellectu moueri, & qui-
 dem neceſſariò, grauiſſimorum & ſapientiſſimo-
 rum Philoſophorum ſemper ſententia fuit. So-
 crateſem primum audiamus ſic apud Platonem Plato
 cum Alcibiade differentem.

Soc. Enimvero nec illud te aduerſus matrem
 patraſſe vnquam velle iudicabo quod Oreſtem
 & Alcæonã, & ſi qui tales fuere; commiſiſſe fe-
 runt. AL. Benè ominate per Iouem, ò Socrates.
 Soc. Non decet, ò Alcibiades, eum qui inquit te
 nolle iſta feciſſe, iubere vt bene ominetur, ſed po-
 tius ſi quis contraria diceret. Poſtquam faciũs
 tam horrendum tibi videtur vt ne pronunciari

» quidem facile debeat, putas Orestem si prudens
» fuisset, & quid bonum sibi nouisset, scelus tantū
» ausurum fuisse? AL. Non certè. Soc. Neque
» alium, vt arbitror, vllum. AL. Nullum. Soc.
» Malum igitur, vt videtur, ignorantia optimi, &
» quod optimū est ignorare. AL. Mihi sane videtur.

» Et lib. de Legib. Dialog. 3. ATHEN. Quænam
» igitur maxima inscitia iure dicitur? Considerare
» si mihi assentemini. Ego enim hanc censeo.
» CLIN. Quam? ATHEN. Quando aliquis quod
» honestum sibi aut bonum videtur non amet, sed
» oderit: quod autem malum atque iniustum id
» diligit, atque amplectatur. Hanc voluptatis do-
» loritque dissensionem aduersus eam quæ ratio-
» nem sequitur opinionem, extremam esse insci-
» tiam assero, quam etiam maximam dico quia in
» Multitudine animi est; quod enim in eo dolori-
» bus voluptatibusque mancipatum est, quasi
» Plebs ciuitatis est atque Multitudo. Quando
» igitur scientiæ, vel opinioni, vel rationi, quæ na-
» turâ dominantur, animus aduersatur, hoc ego
» ignorantiam appello; & Ciuitatis quidem quan-
» do Principibus legibusque Multitudo non pa-
» ret; & vnus etiam viti, quando licet bonæ in ani-
» mo rationes sint, nihilo tamen magis secundum
» ipsas agitur, sed contra omnia peraguntur. His
» equidem ignorantias perniciosissimas esse assero
» Ciuitatis, cuiuslibetque Ciuis, non autem opifi-
» cum ignorantias, si modò quod dico Hof. ites
» intelligitis. CL. Et intelligimus, ô amice, &
» concedimus.

Xenophon.

» Iam Xenophontem audiamus de factis & di-
» ctis Socratis lib. 3. Sapientiam verò & modera-
» tionem (*Γρίαν & σωφροσύνην*) non distinguebat.
» Qui enim bona atque honesta sciret ad vren-
» dum eis, ac turpia cognosceret vt ab eis abstine-
» ret, sapientem ac moderatum esse iudicabat. In-
» terrogatus verò an illos qui scirent quæ agere
» oportebat, contraria verò facerent, sapientes &
» abstinentes esse arbitraretur: lamò, inquit, insi-
» pientes potius atque ignaros, omnes enim, vt
» opinor, eligendo quàm maximè possunt quæ-
» cunque eis conducere videantur, illa agunt: qui-
» cunque ergo non rectè agunt, neque sapientes
» nec moderatos eos esse. Aiebat autem, iustitiam
» etiam, omnemque aliam virtutem, sapientiam
» esse: omnia enim siue iusta, siue quæcumq; cum
» virtute aguntur, bona atque honesta esse: quæ si
» quis sciat, nec eligere, nec alia agere præter hæc
» posse, quod si conetur, aberrare. È conuerso ve-
» rò qui nesciat, nec agere illa posse, & si conetur,
» aberrare. Quum igitur tum iusta tum etiam alia
» bona atque honesta, perficiantur virtute, patet
» iustitiam, ac omnem aliam virtutem, sapientiam
» esse, insaniam autem contrariam esse sapientiæ
» ponebat. Non tamè inscitiam insaniam appella-
» bat, sed ignorare seipsum, ac illa quæ quis nesci-
» ret opinari cognoscere, hoc propè insaniam esse
» aiebat. Vulgus tamen dicebat non illos qui nesci-
» ant quæ plures ignorant, putare insanire, sed il-
» los potius qui ignorent quæ plures cognoscant:
» num siuetam longum quisquam se esse putet vt
» quum portas exeat vrbs, sese demittat, sine tam
» robustum vt conetur domos supra humeros tol-
» lere, aut aliquid aliud aggredi quod omnes im-
» possibile esse sciant, illum insanire dicunt: qui
» verò in paruo quodam aberrat ille non videtur
» vulgo insanire, sed sicut vehemens desiderium

Cupidinem appellant, sic maguam inscitiam, In-
» saniam nominant.

Cebes. Quo pacto ergo id quisquam bonum indicabit, quod sæpe
» nullo modo suppetere prodest? Si quis ergo di-
» uitiis benè & peritè vti scierit, benè viuet, sin mi-
» nus, malè. Verissima dicere mihi videris. Ad sum-
» mam, quia hæc aut in pretio sunt: vt bona, aut in
» contemptu, vt mala: id ipsum est quod homines
» perturbat & lædit, cum scilicet ea mortales ma-
» gni faciunt, seque per ea sola foelicitatis fore
» compotes opinantur, eorumque causa ordine
» faciunt omnia, etsi maximè impia esse videantur.
» Hæc omnia eis accidunt quia quid bonum sic
» ignorant.

Stoici. Nam Stoicorum illud effatum, omnes stultos
» insanire, ne habeat sanè authoritatem nisi id
» Cicero rebus addidit necessariis lib. Parado-
» xorum.

Aristoteles. Sed iam prodeat Aristoteles in medium, qui
» in Scholis regnat, eius verba sunt lib. 3. Eth. Ignor-
» rat igitur sanè improb. omnis quænam sint agen-
» da & à quibus sit abstinendum, & *δὲ τῶν βλαβίων
» ἀμαρτιῶν ἀδικοῦ χειρὸς ὄλως κακὴ γίνεται*. Eiusdem lib.
» cap. 5. Nam postea quàm consultatione adhibitâ
» iudicauimus, tum ei consultationi conuenienter
» appetimus. Et lib. 6. c. 2. Quod est autem in cogi-
» tatione affirmatio & negatio hoc est in appetitu
» rei alicuius persecutio, & fuga. Er sub finem eius-
» dem cap. 10. inquit, ἢ ὀρεκτικὸς νῆς ἢ προαίρεσις, ἢ ἴρε-
» ξις δὲ ἀνεπιτηκῆ, & ἢ βλαβίον ἀρχὴν ἀνδραπέδος. h. e. Consi-
» lium itaq; aut mens est ad appetendum excitans,
» aut appetitus cogitandi vim habens, principiumq;
» tale homo est. Et cap. 13. Consilium igitur rectū
» virtus efficit. Ea autem dispicere, quæ aliûs causâ
» agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam
» alterius facultatis munus est: de quib. accuratius
» & planius est dicendū. Est igitur vis, seu potestas
» quædam quam solentiam vocant. Hæc autè eius-
» modi est, vt ea quæ ad scopum propositum perti-
» nent agere & cõsequi possit: ac, si scopus quidem
» honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, versa-
» titia est nominanda. Itaque prudentes eisdem &
» solertes, non autem versutos dicimus. Prudentia
» portò non est hæc potestas, sed tamè nõ sine hac
» potestate. Habitus autem hoc quasi animi oculo
» ingeneratur in nobis non sine virtute, vt & dictū
» est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ
» quæ rerum sub actionem venientium principium
» continent, eò sunt cõque valent quòd finis ra-
» lis est, & quòd est optimum bonorum, quod-
» cunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia,
» aliquid forte fortuna oblatum, Hoc autem non
» nisi viro bono apparet, peruenit enim & depra-
» uat iudicium rationis vitiositas, efficitque vt de
» principis ad agendum aptis falsum iudicemus.
» Ex quo perspicui potest, fieri non posse, vt quis sit
» prudens, quin idem sit vir bonus. Et lib. 8. cap 9.
» ἐν ἡ ταῖς πράξεσι τὸ εὖ εὐκα ἀρχὴν, ἅσπερ ἐν τοῖς μαθη-
» ματικῶν: αἱ ὑποθέσεις. ἅτε δὲ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν
» ἀρχῶν, ἅτε ἐν ταῖς ἀλλῶν ἀρετῶν, ἢ φύσικῆ ἢ ἠθικῆ τῶν ὀρθο-
» δόξων ἐστὶ τῶν ἀρχῶν. i. in actionibus autem id cu-
» ius gratia illæ suscipiuntur: principium est, vt in
» Mathematicis ea quæ posita & concessa sunt.
» Neque igitur illæ principia ratione doceri pos-
» sunt, neq; hîc, sed virtus aut naturalis, aut ea quæ
» ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de
» principio, magistra est. Et li. de Anima tertio c. 3.

πολλά κατ' αὐτοῖς (subaud. ἀδύναται) πρᾶξι τὰ
 ζῶα, τὰ μὲν δὲ τὸ μὴ ἔχει, τοῦ ὄντος τὰ θύρα, τὰ δὲ τὸ
 ἔπι καλύπτει. Ἐξ πλὴν τοῦ εἶναι παρὰ τὴν ἰσότητα, ἢ ὑπὸ οὐκ
 ἄνθρωποι. h.c. Et quoniā huiusmodi à sensu pro-
 fectæ motiones animis impressæ manent refe-
 runtque similitudine ipsos sensus, propterea per
 illas multa animantes conantur & faciunt, aliæ
 quod mentis expertes sint vt bestia, aliæ vt ho-
 mines, quod mens in eis interdum vel pertur-
 batione, vel morbo, vel somno impedita & ob-
 scurata sit. Et lib. de motu animantium cap. 5.
 ὡς ἀπληθῆς σύμβαινε καὶ περὶ τὴν κίνησιν ἀφρονοῦσιν καὶ
 συλλογισμοῦσιν ἀλλ' ἐκεῖ ἡ ἀφροσύνη, ὅτι τέλος, ὅταν μὲν
 τὰς δύο προτάσεις νοήσῃ, τὸ συμπέρασμα ἐνόησε καὶ σωθεῖν
 κεν, κατὰ τὴν ἑκ τῶν δύο προτάσεων, ὅτι συμπέρασμα γί-
 νεται πρᾶξι. ὅτι ὅταν νοήσῃ, ὅτι παντὶ βασιλεῖον ἄνθρωπος,
 αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, βασιλεῖον ἀθέως, ἀπὸ ὅτι εἶδεν βασιλεῖον
 νῦν ἄνθρωπος, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἀδύνατος ἡμεῖς. καὶ τὰ αὐτὰ
 ἀμφω πρᾶξι, ἀν μή τι καλύψῃ ἀναλήξι. ποιητέον μοι ἀ-
 γαθόν, οἰκία ἢ ἀγαθόν, πρᾶξι οἰκίαν ἀδύνατος, οὐκ ἀγαθὸς
 δέομαι, ἢ δέομαι ποιητέον, ἰμάτιον δέομαι, ἰμάτιον, ποιη-
 τέον, τὸ συμπέρασμα, τὸ ἰμάτιον ποιητέον πρᾶξι ἐστὶ.
 πρᾶξι ἢ ἀπαρχῆς, εἰ ἰμάτιον ἐσται, ἀναλήξι ἢ τὸ πρᾶξι,
 εἰδὲ τὸδε, καὶ τὸ πρᾶξι ἀδύνατος ὅτι ἡδὲ οὐκ ἢ πρᾶξι τὸ
 συμπέρασμα, φανερὸν. i. At enim si nile quippiā hic
 accidere, & vsu venite videtur quod iis qui de
 reb. ab omni motu liberis aliquid mente & ratio-
 ne concludunt: sed hoc interest, quod illic pete-
 ptum & cognitio finis est (cū enim duas pro-
 positiones animo ac mente comprehendit, con-
 clusione tantum comprehendit & reponit in ani-
 mo) hinc verò ex duabus propositionibus conclu-
 sio quæ ad agendū pertinet efficitur, veluti cum
 quis animo concipit, omni homini esse ambu-
 landum, & quod ipse homo est, ambulat statim.
 Si verò censeat, nemini homini nunc ambulan-
 dum esse, & idem homo sit, statim quiescit: Atq;
 hæc duo facit nisi quid obstat & vim inferat.
 Agendum mihi est bonum; domus autem bona,
 commodaque est, statim domum construit, &
 ædificat. Vestis autem integumentum est, veste
 careo, quo careo id faciendum est: veste autem
 careo vestis igitur facienda est. Et conclusio hæc
 vestis facienda est, ad agendum pertinet: Agendi au-
 tem principium ab initio ducit, Et si vestis sit fu-
 tura, quod primum est necesse est esse, quod si
 sit, id etiam, atque hoc statim facit. Illud ergo
 perspicuum est conclusionem ad agendum per-
 tinere.

Hæc igitur Platonis, Xenophontis, & Aristoteli-
 telis denique, qui iure principatum in Scholis
 obtinuit, de voluntatis & mentis inter se conspi-
 ratione sententia fuit, quæ si è Scholis explosa est,
 mea sanè, quæ eadē est, pariter fuerit explosa: Sed
 tu id nunquam effeceris; sane Fonteca, qui totus
 vester est locuples testis est in primis. Is in lib. 9.
 Metaphys. cap. 2. Quæst. 3. §. 3. Sunt tamen (in-
 quit) & MULTI & GRAVES etiam Authores qui
 asserant voluntatem determinari & quoad spe-
 ciem actus, & quoad exercitium, ab ultimo di-
 ctamine seu iudicio practico intellectus; ita vt
 stante eo iudicio, non possit voluntas illud non
 sequi, vocant autem ultimum dictamen, iudi-
 ciumque practicum, illud quod intellectus om-
 nibus inspectis iudicat, hoc vel illud, hinc & nunc
 esse faciendum, aut è contrario non esse facien-
 dum. Quod vsque adeo verum esse asserunt, vt
 in eo qui dixit.

Sic volo, sic iubeo, sic pro ratione voluntas

locum habere putent; vbi tamen nulla videtur
 habita ratio iudicij, sed solius voluntatis. Imò
 in eo, qui vel solius libertatis exercendæ causa
 expressius dicat, Volo oppositum eius quod hic
 & nunc ratio iudicat esse faciendum. Aiunt e-
 nim illud iudicium non fuisse vltimum, sed hoc
 potius, quo is iudicat illi iudicio esse repugnan-
 dum; quod vtique iudicium vltimatè practicum
 est & posterius illo. Ita sentiant nonnulli D.
 Thomæ sectatores.

Estius in 2. Sententiarum, Dist. 22. §. 19. tradit
 hanc esse Thomæ doctrinam omnem peccantem er-
 rare, idque plurimis testimoniis in medium allat-
 tis probat, quæ hoc loco afferre necesse non est.
 Addit etiam. Hanc sententiam pleriq; alij Theo-
 logi amplectuntur, vt Durandus in 4. Distinct.
 39. quæst. 1. Capreolus in 3. dist. 36. Adrianus
 Quodlib. 4. Art. 1. & Caietanus in 1. 2. quæst. 77.
 art. 2. cum cæteris discipulis S. Thomæ. Inter
 quos Medina super eundem Articulum com-
 mentans hanc doctrinam velat certissimam ve-
 ritatem astruit: Nec sane dubitari potest quin ea
 fuerit Aristotelis sententia &c.

Eiusdem dist. §. 21. Etiam in primo peccato er-
 rorem iudicij fuisse asserit; idque (inquit) inge-
 nuè Medina fatetur & affirmat in 1. 2. quæst. 77.
 art. 2. Addens idem posse dici de peccato Ange-
 lorum. Nec immeritò cum ipse S. Thomas scri-
 bens super dist. 5. huius libri, quæst. 1. Art. 1. In
 Angelis peccantibus agnoscat errorem ele-
 ctionis.

Idem dist. 24. §. 3. Nam tale iudicium practicu-
 rem repræsentat tantum sub ratione boni. Quo-
 niā verò iudicium hoc se tenet ex parte intelle-
 ctus, idcirco arbitror Patres Concilij Tridentini
 illud significare voluisse nomine illuminationis
 Spiritus S. per quam Deus tangit cor hominis, id
 est voluntatem, nimirum efficaciter eam mouens:
 eo quod electio voluntatis eiusmodi illumina-
 tionem necessariò consequitur.

Snares verò Disputationum Metaph. disp. 19.
 §. 7. in resolutione quæstionis, quæ sit radix & origo
 defectus causa libera, eo vi veritatis adactus est, vt
 dicat. 2. Assero moraliter loquendo, nunquam
 voluntatem labi quin præcedat in intellectu ali-
 quis defectus, saltem inconsideratio aliqua plu-
 rium rationum vel motuorum, quæ possunt vo-
 luntatem continere ab eo affectu in quo peccat.
 Hoc satis probat experientia; & de hac inconsi-
 deratione intelligi potest Philosophus; nam hæc
 inconsideratio dicitur quædam ignorantia
 practica.

Ex quibus satis intelligi potest voluntatem, vt
 Scholasticè loquat, quod ad actus specificatio-
 nem (quicquid esset de exercitio) ab intellectu
 necessariò determinari; Itaque quicquid appet-
 tet voluntas, si in intellectu nullus error fuit, id
 ipsum bonum esse necesse est; Et cōtra, si malum
 est quod voluntas appetit, errorem præcessisse in
 intellectu necesse est, qui voluntatem quod ad
 actus specificationem perperam determinauit.
 Cū igitur audito Evangelio, quo inuitantur ho-
 mines ad fidē & pœnitentiam, voluntas aliquem
 actū exercet, siue is actus sit volendi, siue nolendi,
 certè vt feratur in alterutram partem potius
 aut deteriores, id ab intellectu necessariò depē-
 det; id quod ostendisse satis est ad controuersiam

quæ tibi mecum est definiendam; certum est enim in vocatione vel homines velle Christum vel nolle; status medius nullus dari potest. Nam si quiescat voluntas, id ipsum iam nolle quoddam erit, nolle, inquam; patere, & se præbere contumacem, quandoquidem ipsum præscribitur ut ne quiescat, sed ardentissimo studio incendatur. Certè Thomæ constans sententia est fieri nequire ut cognitum summum bonum non ametur, agnitionq; vnicum & necessarium medium, cuius interuentu illud consequi possis, respiciatur: atqui iam vera Dei in Christo cognitio vtrumq; hoc præstat; nam si non habetur Deus pro summo bono, Christus pro vnicò illius consequendi medio, nulla fides adhibetur Euangelio. Itaque, vel ex Thomæ doctrinâ id sequi necesse est, vt voluntas, dum parat Euangelio, fuerit in hanc partem ab intellectu inclinata.

CAP. VII.

Cameronis sententia habet fautores Theologos veteres & recentiores.

A Nimaduertisti iam tu me in Hypothesi quidem à Scholasticis dissentire; In Thesi habere Philosophos, Scholasticos, teste Fonseca, MULTOS & GRAVES VIROS, mecum consentientes, vt non nisi iniuriâ tu dixisse possis sententiam meam, quod attinet ad Thesin, ex Scholâ esse explosam, nisi forte tu is es qui Scholâ illas nullas esse putas quibus id placet quod tibi non probatur. Sed fortasse Philosophorum, qui sæpè licentiùs disputant, hæc fuerit sententia, ac continuò Theologorum eadem sententia non fuit; Audi igitur & Theologos veteres primum, tum deinde recentiores.

„ Irenæus lib. 5. aduersus hæreses. Et propter hoc
 „ intulit, *inluentes nouum hominem, cum qui renouatur*
 „ *in agnitionem secundum imaginem eius qui creauit eum.*
 „ In eo ego quod ait, *qui renouatur in agnitionem,*
 „ demonstrabat quoniam ipse ille qui ignorans
 „ erat ante homo, id est ignorans Deum, per eam
 „ quæ in eum est agnitionem renouatur. Agnitio
 „ enim Dei renouat hominem.

„ Basilius in Psal. 37. enarrans illa Davidis verba,
 „ *Putræunt cicatrices meæ à facie insipientie meæ,*
 „ sic ait. Insipientiam stultum suum faciem nominat
 „ ab insipientia procedens, *πῦρ ἐξ ἀμαρτίας*
 „ *καὶ ὀφθαλμοὶ γίνονται*, omne enim peccatum per
 „ stultitiam fit.

„ Chrysostomus tom. 1. Homilia in Ps. 27. v. 1.
 „ Qui illuminat conscientiam amouet tenebras
 „ cordis, in mentem suggerit dictionem vt veniat
 „ ad correctionem vitæ, & ad conscientiam
 „ spiritualem. *Et paulò post.* Mentis ex hac luce
 „ illuminatæ non ruunt in peccata, non offendunt in
 „ vitis. Item, Illuminatus homo interior non claudicat,
 „ à via non recedit, totum totam tolerat,
 „ qui de longinquo videt patriam, aduersitates
 „ sustinet, in temporalibus non contristatur, sed in
 „ Deo confirmatur, deprimic cor & sustinet, &
 „ humilitate sua patientiam habet.

„ Iam si Augustinum aduersus Pelagianos disputantem
 „ audire placet sic ille loquitur, lib. de prædest. sanct. cap. 8. Quâdo ergo pater intus auditur

„ & docet vt veniat ad filium, aufert cor lapideum,
 „ & dat cor carneum, sicut Propheta prædicante
 „ promittit. Sic quippe facit filios promissionis
 „ & vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriam.
 „ *Et paucis interiectis.* Nam & si illos quibus
 „ stultitia est verbum crucis, vt ad Christum
 „ venirent docere voluisset, proculdubio venirent
 „ & ipsi non enim fallit aut fallitur qui ait, omnis
 „ qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Absit
 „ ergo vt quisquam non veniat qui à Patre audiuit
 „ & didicit.

„ Et cap. ult. eiusdem libri. Porrò si quanto maior
 „ est notitia tanto erit maior dilectio, profectò nunc
 „ quantum deest dilectioni tantum perficiendæ
 „ notitiæ deesse credendum est.

„ Eiusdem Patris verba sunt Tract. 26. in Ioh. Ramum
 „ viridem ostendis oui & trahis illam, Noces puero
 „ demonstrantur & trahitur &c. Si ergo ista quæ
 „ inter delicias & voluptates terrenas reuelantur
 „ amantibus, trahunt, quoniam verum est, *trahit*
 „ *sua quemque voluptas*: non trahet reuelatus
 „ Christus à Patre? quid enim fortius desiderat
 „ anima quàm veritatem? *Et paulò ante dixerat.* Ista
 „ est reuelatio, ipsa est attractio.

„ Ambrosius Comment. in cap. 1. Epist. ad Ephes. ad hæc
 „ verba, *vt Deus Dominus noster Iesu Christi pater claritatis*
 „ *dei vobis spiritum sapientiæ & reuelationis.* Manifestum
 „ est, *inquit*, quia ideo se orare dicit pro iis vt
 „ fidei suæ spem cognoscant in remuneratione cæli:
 „ quia cum plene scierint qui factus sit credentium,
 „ propensiores fient circa excolendam Religionem.
 „ Iam enim in huiusmodi profectus fore videntur
 „ qui si antequam sciant promissionis gloriam,
 „ tam deuoti sunt, propensiores fient necessariò
 „ cum cognouerint.

„ Gregorius Magnus cap. 2. lib. 6. exposit. in 1. Reg. cap. xv.
 „ Nam superbiere nequeunt nisi qui prius oculos
 „ cordis perdunt. De libidinosis vero valde clarius
 „ constat: quia in fornicationis baratro se nonquam
 „ obruerent, si à luce intimæ gloriæ non ante
 „ caligarent.

„ Auditi veterum sententiam. Audi iam & recentiorum.
 „ Zuinglius Comment. de vera & falsa relig. Tract. de peccato, pag. 131. Quid ergo
 „ est quod in eam instauratur? Mens: quo pacto? isto,
 „ quod prius erat Dei ignara: vbi autem Dei ignorantia
 „ est, illic nihil quàm caro, peccatum, existimatio
 „ sui est. Postea verò quàm Deus agnoscitur iam
 „ perspicit homo se intus & in cute, cognitumque
 „ abiicit, quo fit, vt simul opera sua, etiam quæ
 „ hæctenus bona solebat aestimare, videat nullius
 „ esse pensi. Quum igitur per illuminationem
 „ cælestis gratiæ mens Deum agnoscit, iam nouus
 „ homo factus est: Qui enim prius confidebat in
 „ sapientia sua, in operibus, opibus, aut viribus,
 „ iam in solum Deum sperat. Cui prius omne
 „ consilium fuit vt sibi benè esset nullâ honesti
 „ aut Dei habita ratione, iam ad hoc vnum intentus
 „ est, vt nihil pristinæ consuetudinis seruet, sic
 „ verò se ad Dei voluntatem formet, vt nusquam
 „ offendant.

„ Caluinus instit. lib. III. cap. 11. §. xii. At quem admodum
 „ radicatus non hæret in reprobis de paterno Dei amore
 „ persuasio, ita non solidè cum redimant vt Filij, sed
 „ mercenario quodam affectu ducuntur. Idem Comment. in
 „ 1. Ioh. cap. II. vers. 3. Notandus est hic ordo quum
 „ dicit *nos cognoscere quæ non erimus &c.* Significat enim
 „ Dei obedi-

obedientiam sic coniunctam esse scientiæ, ut ta-
men hæc ordine sit prior, sicuti necesse est CAU-
SAM effectui suo esse priorem. Idem Comment.
in Ioh. cap. XI. vers. 9. Hæc scientiæ plenitudo si
animos nostros occupat, omni malitia exinaniet.
Idem etiam Comment. in Ioh. cap. XVII. vers. 3.
Ut hæc sententia probè intelligatur: Primò ten-
endum est nos omnes in morte esse, donec illu-
ceat nobis Deus qui solus vita est. Vbi autem il-
luxit, quia eum fide possumus simul ingredi-
mur in vitæ possessionem: Hinc fit ut eius cog-
nitio verè & meritò dicatur esse saluifica, &c.

Bucerus Comm. in Rom. c. 5. in hæc verba. Et
per peccatum mors. Initium namque (inquit) omnis
mali in vita à depravatione iudicij est; eo quod
hoc SEMPER voluntas prosequatur, quod pro-
sequendum iudicabit ratio. Idem in cap. I. eius-
dem Epist. in conciliatione locorum Scripturæ
quæ impiis partim tribuunt, partim adimunt
Dei cognitionem. Altera verò cognitio plena est
ad eò & solida ut ILLICO EX SE gignat amorem,
dignamque reuerentiam Dei, unde & vita æterna
dicitur. Hæc est quam Dominus promittit ele-
ctis suis per Christum, noui que fœderis partici-
pibus propriam facit, *cognoscent me omnes à minimo
vsque ad maximum &c.*

Idem paulò ante Scripturæ loca protulerat,
quæ impiis omnem adimunt Dei cognitionem,
quæ quia ad rem quam nunc agimus plurimum
faciunt non ea referre pigebit. Tribuunt (inquit)
illis statuere in corde suo non esse Deum. Pl. 14.
Paulus 1. Cor. 2. negat eos qui renati non sunt, ac
idè etiamnum animales, posse percipere quæ
Dei sunt. Nec mitum eum in vita æterna sit Deum
nouisse. Et Dominus ipse dicat. Nemo nouit Fi-
lium nisi Pater, & Patrem nisi Filius, & cui vo-
luerit Filius reuelare. Iohannes pronunciat eos
mendaces qui dicant Deum se nosse nec obser-
uant quæ præcipit. Et Paulus scribit Ephesios
cum absque fide in Christum essent fuisse *à deo
absque Deo.* In Prophetis etiam ubique nosse
Deum caput esse totius innocentie & iusticie
prædicatur, ut non nosse totius iniquitatis &
peruersitatis.

Idem lib. De vera Ecclesiarum in doctrina,
ceremoniis, & disciplina reconciliatione pag. 78.
Quæ enim hæc non certò nouit sibi bono esse aut
fore, ea non potest non expetere, non consecrari:
ira quæ malo, non fugere, & declinare: quare qui
à Patre plene audiuit, & didicit in Christo æter-
nam salutem & fœlicitatem propositam, in mun-
do verò mortem & perditionem semper etiam:
Is NON POTEST non relicto mundo venire ad
Christum: sed hoc venit libentiùs, & idè libe-
riùs: magis scilicet sua sponte & voluntate quo
magis necessitò, hoc est, quo perfectiùs Chri-
stum nouerit. Pag. 129. Nam quod mens rebus
expetendis, & agendis cognouerit bonum, id
non potest voluntas non statim expetere, & ad
quærendum aut agendum illud mouere, ut &
auerfari & fugere quod mens intellexerit malum
esse. Pag. 290. Cognitionem enim certam, & iu-
diciam animi firmam, omnis voluntatis actio
(ut est confidere, & amare) sequitur.

In actis Colio quij Ratisboensis pag. 24;
Proinde quod homines eiusmodi qui scientes in
peccatis hærent, de rebus diuinis atque Euange-
lio vel sentiunt, vel loquuntur, id non est ex fide,

sed ex inani quadam, & euanida opinione à Ma-
ioribus imbibita, & consensu vulgari confirmata.
Ita Aristoteles nec veram & practicam rei
agendæ cognitionem illis tribuit qui manifesta
peccata vitæ admittunt, aut enim non exercent
(inquit) ij quam habent virtutum cognitionem
vniuersalem: aut certe non adhibent eam iudicio
de rebus agendis singularibus. Quapropter dum
de virtutibus præclare loquuntur faciunt id eoa
dormientes velebunt. Hanc tationem scitè Ari-
stoteles explicuit 7. Ethic. ad Nicom. Et Thomas
Aquinas 2. 2. qu. 75. Art. 2. Quocirca & Cotta
apud Ciceronem optat persuaderi sibi esse deos
non opinione solum sed etiam ad veritatem.
Nec enim dabitur, facti legis, impiis, & periuris
id non esse persuasum. Nam si ad veritatem per-
suasum haberent esse deos, & contemptores suos
viciisci, existimabat eos ab omni sacrilegio, im-
pietate, & periurio fore alienos.

Martyr Loc. Comm. cl. 3. loc. 3. Ad hæc fides
efficit ut Deum apprehendamus non modò qua-
tenus bonum, sed ut nostrum extremum bonum;
quod necessarium est ut amore atque charitate,
illud ut fuerit perspectum, prosequamur. Equi-
dem spinosis illis sophistis nunquam assentiri
potui qui dicunt fieri posse ut supremum bonum
intelligant, & nihilominus voluntatem ab eius
complexu, & amore sustineant.

Ibidem paulo ante §. 21. Aristoteles in Ethicis
inuestigat, quæ fieri possit ut cum scientia de
rebus agendis maneat, quippiam aduersus eam
committatur: atque ait posse fieri ut generalis
tantum notitia retineatur, sed cum singularia
impellant maximè, facile impetum rei singularis
quæ obijcitur vniuersalem cognitionem vince-
re, & eam reddere imbecilliorè. Si statuerit
quispiam apud sese, omne factum rem esse ini-
uitam, & infamem, & ex altera parte sentiat,
omne suum commodum esse prosequendum;
facile potest fieri ut singularem sententiæ prioris
non inducat, ita ut secum attentè reputet; Quod
modò tentas factum esse, res iniusta, & infamis,
Nam si has conditiones vehementer in animo
versaret, & oculos in eas deligeret, minimè fu-
raretur.

Idem in sequentibus Davidem contendit
cum adulterium commisit, vniuersali quidem ac
non singulari cognitione fuisse præditum.

Et Com. in Genes. cap. XXVIII. v. 16. Phi-
losophi contingentie duplex statuunt funda-
mentum; Materiam quæ ut in alias, atque aliis
incurrit agnes causas, ita formam aliam, aliam
que indat; & voluntatem qua actiones guber-
nantur. Habet autem voluntas rationem mate-
riæ, quia regitur & impellitur ab intellectu.

Musculus in Ioh. cap. LIII. vers. 14. in hæc
verba: *Scientia sua iustificabitur seruus meus.* Hæc
scientia non est alia quàm fides electorum,
quam confessus est Petrus, dicens: Ad quem ibi-
mus: Tu habes verba vitæ æternæ: Et nos credi-
mus, & scimus quod tu sis Christus Filius Dei.
Ioh. 6. per hanc iustificat Christus &c. Iam verò
contendant omnes Ecclesiæ Reformate Docto-
res charitatem effectum esse fidei. Quare hæc
scientia non fuerit absque determinatione vo-
luntatis.

Vitinus Comm. in Ioh. cap. V. vers. 13.

Hinc etiam altera quæstio facile soluitur. An

» omnia peccata ex ignorantia Dei proficiantur,
 » omnes enim impij carent vera Dei agnitione &c.
 » Quia in etiam homines pij PROPTEREA peccant
 » in hac vita, quia cum ea Dei cognitione vera &
 » viua, qua sunt præditi, coniuncta est aliqua igno-
 » rantia, hoc est cognitio Dei non est perfecta.
 » Idem in Epistola de prædeterminatione ad amicum.
 » Agit voluntas, sed mota, & acta, inclinata, emol-
 » lita, renouata à Deo per verbum, non, inquam,
 » impulsa vt lapis, vel truncus, sed obiecto in men-
 » te agitato allecta & inuitata.

CAP. VII.

*Cameronis sententia non pugnat cum
ratione peccati.*

ATque hæc à me allata sunt, non quod spe-
 rem tantorum virorum autoritatem vl-
 lum apud te pondus habituram, cuius etsi cum
 agitur causa veritatis non est habenda præcipuè
 ratio, at certè contemni fastidiosè non debet. Ve-
 rum tamen accipio conditionem, nec tibi Scho-
 larum, nec Patrum, nec doctorum Virorum te-
 stimonijs pugnare, neque verò mihi fas sit hoc
 armorum genere me tueri: quin vtrique potius
 ratione, & autoritate Scripturæ certemus; ea
 demùm pugna legitima est. Ego te (quod facillè
 possem) cum tuis non committam, tu vicissim ne
 me studeas committere cum meis; quod nisi for-
 tè in docendi methodo, aliter certè non potes.
 Hoc verò est quod vix feridè tandem aggredieris,
 idque duabustantum rationibus quas tu sigilla-
 tim quantà potes industriâ, quoque polles inge-
 nio, expolis & munis, ac prior quidem ratio tua
 ad hunc modum à te proposita est.

*Si ea est natura voluntatis vt necessariò determinetur
 ad vnum à iudicio rationis practico (vt Camero vult)
 impossibile est vt detur vllum peccatum pœna dignum,
 aut virtus vlla digna premio: at hoc absurdum est. Ergo
 & illud.*

*Minor in confesso est. Ratio consequentia est, quoad
 prius membrum de peccato. Quia si detur peccatum vllū
 pœna dignum, peccatum illud statueretur aut in ipso iudicio
 rationis aut in voluntate siue in volitione ex iudicio illo re-
 sultante. In neutro statui potest: Non in iudicio quia actus
 iudicij purè naturalis est, & necessarius. Naturalia autem
 & necessaria peccata esse nō possunt, nedum peccata pœnâ
 digna: vel potius hoc pacto, quia in iudicio ad summum
 aliud nihil locum habere potest, quàm error. At error quâ
 error tantum est, non potest esse peccatum, nedum peccatū
 pœna dignum. Nec enim deformitatem moraliter culpabi-
 lem, proinde nec punibilem habere in sese potest error vllus,
 nisi quatenus aliquo modo liber & voluntarius est. Volun-
 tarius autē aut liber propriè dicta libertate esse nullo mo-
 do potest ex hypothēsi Cameronis, qui voluntatis nullum
 imperium in mentem ne quidem quoad exercitium agnos-
 cit; sed voluntatem ab ipso iudicio rationis ad volendum
 præcisè determinari vult. Orietur itaque necessariò error
 quicunq; tandem sit, ex defectu aliquo inuincibili, siue de-
 fectus ille statuat in omni ex parte potētia, siue ex parte ob-
 iecti, siue ex parte mediij siue aliunde. At defectus in pri-
 mo instante inuoluntarius & inuincibilis culpam non ha-
 bet, nec habere potest, nedum pœna dignus censeri: Nec po-
 test in voluntate esse peccatum quia in potestate voluntatis
 non est non sequi iudicium rationis erroneum, aut errorē
 qui in iudicio est eximere: Relinquitur ergo peccatū nihil*

*aliud esse nisi malum Physicum, quod Manichaicum
 esse fateatur ipse Camero pag. 661. col. 1. Collationis
 sua cum Tilenio.*

Hic demum disputas, quo nomine fateor me
 tibi multum debere, sic igitur colligis. Quod natu-
 rale & necessarium est pœna non est dignum:
 peccatum ex mea sententia naturale ac necessa-
 rium est; Ergo non est pœnâ dignum. Assumptum
 sic probas, Aut peccatum est in iudicio, aut in
 voluntate. si in iudicio, iudicij actus necessarius
 & naturalis est, & ad summū aliud nihil erit iu-
 dicij peccatum quàm error: Cæterum error quâ
 error peccati rationem non habet, nisi quatenus
 aliquomodo liber & voluntarius est, voluntarius
 autem esse non potest, cum voluntati nullum sit
 imperium in mentem ex mea sententia: nec po-
 test in voluntate esse peccatum, quia in potestate
 voluntatis non est non sequi iudicium rationis
 erroneum, proinde peccatum tam erit necessa-
 rium si ad voluntatem refertur, quàm si perti-
 neat ad iudicium. Haud dubiè tibi visus es for-
 tissimè ratiocinari, at vide iam vt ego omnè dis-
 putationis tuæ compagem nullo impetu, facili
 momento, dissoluam ac dissipem. Quod natura-
 le est, inquis, ac necessarium non est peccatum.
 Hic si naturale tibi id est quod ex materia, illius-
 que brutâ & sui nesciâ inclinatione, postquam
 accessit agens, oritur, vltro tibi id concedo: At-
 que hoc pacto si potes ostendere meam senten-
 tiam sequi eiusmodi peccandi necessitatem, cau-
 sam non dico quin tu eam proscribas tanquam
 Manichaicam. Cæteroque necessitatis & peccati
 rationes non pugnant, id quod inde primum de-
 monstrari potest. Non negas, puto, labem hanc,
 quæ totum humanum genus à primo statim ortu
 inficit, peccati rationem habere: (intelligi volo
 peccatum originale, propensionem illam ad pec-
 candum quæ nobis innata est) Atqui illa inevi-
 tabilis est & planè necessaria. Fortè mihi dicturus
 es, originis peccatum si ad Adamum referatur
 non fuisse naturale aut necessarium, at concedes
 id tamen certè nostri respectu esse necessarium,
 ac veluti naturale, utpote quod vna nobiscum
 propagatur, & nascitur; Ergo, inquam peccatum
 originis respectu nostri non est pœnâ dignum;
 imo ne peccatum quidem est, proindeque vide-
 rit Adamus, non enim fuit scilicet in nostra po-
 testate & arbitrio positum vt ne Adamus pecca-
 ret, qui nondum eramus conditi, nec editi in lu-
 cem. Neque verò tu hinc mihi respondeas fuisse
 nos scilicet in eius lumbis cum is peccaret, pro-
 indeque & respectu nostri peccatum originis
 non fuisse necessarium, nam modo quodam na-
 turali ac necessario, quod ad nos attinet, eramus
 in eius lumbis; atque ita vt in nostro non fuerit
 positum arbitrio eum à peccando prohibere. Ergo
 etiam nostri respectu peccatum originale hoc
 pacto quidem certè naturale, ac necessarium
 fuit: Est verò peccatum originis pœnâ dignum,
 siquidem peccatum est, peccatum autem est,
 quiddam igitur necessarium est pœnâ dignum.
 At si fortè neges peccatum originis peccatum esse
 (in qua sententia te esse oportet si vis coheren-
 tia sentire) ego quidem hoc loco id non probo
 (est enim res digna singulari disputatione) ne vi-
 dear caprassè ἀπαγωγῶν; illud tantummodò di-
 cam, malum certè est, vel culpæ igitur malū est
 vel pœnæ, si culpæ, peccatum est, si pœnæ, cuius-
 nam tan-

nam tandem peccati pœna statuenda est? num Adami? Ergo innocenti pœna à nocente contracta infligitur; si verò nostri peccati pœna, peccatum originis aliud in nobis peccatum præcesserit, atque ita primo fuerit in nobis ali- quod prius peccatum. Vtunque se res habet, malè nobis est necessario, nostri, inquam, respectu: seu tu ingenitam illam ad peccandum procliuatatem peccatum, seu tu illam pœnam statuas.

Sed nolo te ad hunc modum vrgere, aliter tecum agam. Soletis vos queri magnam fieri vobis ac non ferendam iniuriam, si quis dicat vos statuere Christi, & Spiritus Sancti gratiam non fuisse homini ad salutem consequendam necessariam, quod si quis à vobis porro quærat, quam id ratione, cum libero hominis arbitrio tantum tribuatis? in promptu respõsio vestra est, nil posse liberum arbitrium sine Christi & Spiritus Sancti gratia, nempe negare id nõ potestis quod de se protulit Dominus, *sine me nihil potestis facere*. Sic igitur ago, sine Christi & Spiritus Sancti gratia peccatum, & quidem pœnà dignum, erat futurum, atqui peccatum sine Christi & Spiritus Sancti gratia foret necessarium, & verò quodam modo naturale, teste Apostolo, *Erasmus & nos filij ira naturã sicut & ceteri*. Ergo quoddam necessarium, & quodammodo naturale foret peccatum & pœna dignum, *ἄπερ ἔδει δεῖξαι*.

Iam concussio fundamento vacillat & labitur argumentationis tuæ machina. An verò illud responsurus es, Peccatum quidem futurum fuisse necessarium, at non naturale, hoc enim Manichaicum esset? Sed nec ego, ò bone, peccatum volo esse eo modo naturale, vt natura opponitur libero arbitrio, quod statuebat Manichæus, tantum volo esse naturale vt natura gratiæ opponitur, hoc est certo quodam modo. Verumtamen age, dic mihi, quæso, num absque Christi & Spiritus Sancti gratia libero arbitrio fuisset locus? omnino, inquires, sublato enim libero arbitrio, eadem opera humana natura de medio sublata est. Atqui absque Christo & Spiritu Sancto foret peccarent necessarid miser mortales. Ergo, etsi cū libertate arbitrij necessitas Manichaica, hoc est à bruta substantia & materia profecta, non haberet locum, at necessitas tamen quædam locum haberet, quod vos tantopere soletis *ἀντιτάξαι ἢ ἐν ἡρώδῳ εἶναι*. Cum tamen Paulus testis sit, *Hominem animalium non esse capacem eorum que sunt Spiritus Dei, sūt enim ei, inquit, stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur*. Et alibi. *Nam qui secundum carnem sunt que carnis sunt sapiunt, qui verò sunt secundum spiritum, que sunt spiritus, nã intelligentia carnis, mors est, intelligentia verò spiritus, vita & pax: propterea quod intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum, legi enim Dei non subicitur, nam ne potest quidẽ, qui autem in carne sunt Deo placere non possunt*. Atqui iam illud certius est quàm vt demonstratione egeat, absque Christo spirituque Christi fuisse omnino futurum vt essemus (quotquot sumus omnes) in carne, & tamen ij quibus incumberet peccandi necessitas, non iam Physica, sed (vt ita dicam, ac detur, quæso, verbo verba) moralis. Neque verò iam expecto dum respondeas quod multi statuunt, fuisse quidem futurum vt peccatum esset necessarium, sed hoc pacto, Deum etiam alia ratione prospecturũ fuisse generi hu-

mano de remedio. Non iam disputo quàm sobriè & modestè id dici possit sine vlla Scripturæ autoritate, verumtamen si id dicatur ne hilum quidem causam iuuabit; nempe stat illud, peccatum absque quocunque tandem rem edio foret, foret necessarium. Quod si vt tu disputas, quod necessarium est ne peccatum quidem est, quorsum attinuit mori Christum, imò expediebat, *τό γε καὶ ἡμᾶς*, Christum non mori. Hic, vt spero, tu mihi non es rogandus vt ne hoc argumentum eã excipias asperitate qua Clariss. Tilenus, qui id *καὶ το σμίνθες ἀπὸ τῶ λόγῳ ὕψος*, non rectæ rationis *ὑπερβαίνει*, sed cerebri odio aduersus veritatem conturbati *βλάχματα* nuncupauit.

Hactenus fui in conuellendo rationis tuę fundamento, nunc singulas eius partes aggrediar. Ac primum, quod ais, actum iudicij esse naturalem, id non vno modo intelligi potest. Est enim quidam iudicij actus, qui oritur ex ingenij acumine, & hebetudine, iuxta quem actum acuti vel hebetes dicimur: Atque hactenus fateor iudicij actum esse naturalem, vt qui oriarur quodammodo (partim scilicet) ex organi temperamento; sed neque inde boni aut mali appellamur, verum ingeniosi vel tardi. Verum est & alius iudicij actus, iuxta quem boni aut mali dicimur, nempe boni, cum (vt loquitur Aristoteles) *ὀρθοδὲξι μὲν αἰετὶ τὲλεος*, benè iudicamus de summo bono; deque mediis quæ ad id consequendum conducunt, mali verò cum malè: Atque hic actus iudicij, non iam naturalis dici potest, quasi oriretur quodammodo partimque à cerebri temperie, aut intemperie, sed naturalis tum demum dicitur actus quidem rectè iudicandi de fine & summo bono, cum ab illa gratia quæ sequuta est peccatum demum non est ortus, vt in Adamo ante lapsum, nempe vt natura gratiæ opponitur. Alter verò actus malè iudicandi, eo demum pacto naturalis dicitur, vt natura consuetudini opponitur, significatque priuatum, quam nulla naturæ integritas præcessit, quæ conditio est omnium hominum qui post primi parentis primum peccatum nati sunt. In Adamo verò, quod ad speciem actus attinet, præter naturam dici possit. Nam nec à præcedenti vilo peccato, quod eius natura vitiosa & corrupta fuerit, profectus est, nec à delirio. His ita constitutis, Nego, vt naturale opponitur Ethico & mortali, omnem iudicij actum esse naturalem. Secundò, quod ais actum iudicij necessarium esse, si intelligatur necessitas (qualem supra descripsimus) orta à materia, nego omnem iudicij actum esse necessarium: quin hoc pacto eos tantum actus iudicij existimo necessarios qui materiam hoc aut illo modo constitutam necessarid sequuntur; in quibus peccati, aut virtutis Ethicæ, ratio locum non habet. In reliquis, quanto maior pertinacia est, tanto plus inest peccati. Cæterũ quanto maior pertinacia est, tanto maior necessitas est, vt si quis existimet vile præponendum esse honesto, quo errat vehementius & obstinatius eo nequior est.

Negas verò tu errorem, quatenus error est, esse peccatum. Nullius ergo peccati intellectus, quatenus intellectus est, erit sedes: Atqui si ita res se habet, pari iure nec virtutis sedes esse possit. cõtrariorum enim idem est subiectum. At certè cuiusdam virtutis sedes intellectus est, fides enim virtus est, intellectus porro fidei sedes est; Hoc

1. Cor. 2. 14.

Rom. 8. v. 5. & 6.

tu, nihil dubito, negabis, quod si concederes res confecta foret ut vides. Atqui credere ut fidei, sic mentis est actus, si enim intellectus non est, voluntatis est: At voluntatis non est; voluntatis enim est velle aut nolle, credere autem neque velle est neque nolle, foret enim idem quod amare aut odisse; si quidem voluntas amoris diuini, & odij rerum malarum sedes est. Reliquum igitur est ut intellectus sit, indidemque efficitur, ut sit intelligere, quamuis non omne intelligere continuo credere sit, sicut omnis homo animal est, at non contra, quicquid animal est id ipsum continuo homo est. Ergo fidei contrarium vitium incredulitas ad intellectum pertinet, & incredulum esse erit esse non intelligentem; nam contraria genere conueniunt, specie differunt. Sicut ergo credere, cum sit intelligere pertineatque ad intellectum, virtutis quidam actus est, nempe fidei; sic & incredulum se præbere quoddam non intelligere est, atque errare, & vitij actus quidem pariter est, qui ad iudicium, seu intellectum practicum refertur: proindeque ut virtutis, sic etiam vitij intellectus sedes est. Actus autem intellectus, ut tu statuis, necessarii sunt; quidam igitur actus virtutis, & vitij necessarii sunt. Imò verò quendam errorem peccatum esse necesse est, cum non credere quod creditum necessarium est ad salutem grauissimus sit error. Si cui, inquit Apostolus. *Euangelium nostrum tectum est, tectum est is qui pereunt, in quibus Deus huius seculi excaecauit mentes, nempe in infidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij glorie Christi, qui est imago Dei.* Nam omnem errorem peccatum esse, ego quidem certe nolo, neque tu potes id ex mea sententia effigere.

1. Cor. 4. 3.

At verò, inquis, omne peccatum voluntarium est. Certè, sed idèd quia vel afficit voluntatem, vel quia actus est voluntatis: Ex gr. incredulitas mentis dici potest peccatum voluntarium, quia gignit in voluntate Dei odium, at Dei odium voluntarium est, quia actus est voluntatis. Vnde nascitur quædam errorum differentia, ij enim errores propriè inuoluntarij sunt qui nullo afficiunt vitio voluntatem, quos errores sequitur commiseratio potius quàm detestatio: alij verò errores sunt noxij & pestiferates, quorum hoc est ingenium, ut nequeant hære in intellectu quin ipsam afficiant voluntatem, atque hominis intima vi sua illi quidem errores penetrant. Hi errores voluntarij appellandi sunt, non quod à voluntate primò oriuntur (quanquam aliquando proximè oriuntur à voluntate, quales ij sunt errores qui sunt ab ignorantia quam vocant adfectatam) sed quoniam voluntatem afficiunt, quæ mutuo ipsam deinde afficit intellectum, sed res adhibito exemplo clarior erit. Puer fraude medici delusus, *δηλητήριον*, salubris vice potionis, patri propinauit, errauit, non peccauit idem, non enim affecit hic error voluntatem; patri nempe optimus filius optimè voluit. At si idem peruerso mentis errore præstabilius putauit, & suis rationibus conuincibilis, ut patrem è medio talleret, ideoque prudens sciens venenatum poculum ei porrexit; errauit is quidem peruersissimè errorem qui voluntatem affecit, sed peccauit etiam mente & voluntate. Imò verò si cum esset ei suspecta vel inædici fides, vel peritia, non adhibuit in consilium peritiores, & fideliores, atque hoc

pacto voluit ignorare venenum fuisse quod patri præbuit bibendum, errauit quidem errore quem vocant adfectatam ignorantiam (à praua voluntate profectæ quidem proximè, sed tamen primò à peruerso mentis errore, quo factum est, ut officio id quod falsò seu iucundum seu vile putabat prætulerit) sed peccauit idem ramen grauissimè eà ignorantiam, quam Aristoteles vocat *τὴν καθόλου καὶ τὴν ἐπιπορευομένην ἀγνοίαν*, quamque aded dicit causam esse cur iniusti, atque omnino mali homines sint, ut supra monebamus. Sed & alio te conueniam exemplo, ut ostendam magnum esse errorum discrimen. Vim sibi attulit phreneticus errore haud dubiè insigni, sed à morbo hic error promanauit; ut tu loqueris, inuincibilis error fuit; at non peccauit, nõ enim is error affecit voluntatem, quæ appetitus rationalis est; itaque mente capti ne voluntatem quidem habent, volitionem, inquam, (sic enim loqui fas sit) ut res ipsa clamat, & Iurisconsulti. sapientissimi Viri, sapientissimè de finiuerunt: Neque verò fuit hic error ab affectata ignorantia, à voluntate quidem proximè, sed tamen ab antecedente voluntatis prauitatem errore mentis profectæ, vacauit igitur peccato. At si quis nullo affectus corporis morbo, ver. gr. Cato Uticensis ille, necè sibi consciuerit, ratus nimirum rem indignam venire in potestatem Cæsaris, aut viuere patriam (ut ille finxerat) redactam in seruitutem, grauissime peccauit: quod etiam sapientissimorum Philosophorum, qui *ἀβελήριον* damnatum, iudicium fuit. Sic Dei beneficio primam hanc tuam impressionem sustinui, & repressi. Tuum iam erit displicere quæ tibi possis constare, si vel eiusmodi errorem negaris esse necessarium, qui omnem iudicij actum necessarium esse actum pronunciaisti, vel inter peccata eum numeraueris qui nullum errorem vis esse peccatum, neque verò quicquam habere peccati rationem quod sit idem necessarium.

CAP. VIII.

Cameronis sententia non pugnat cum ratio ne peccati Adami.

Neque verò est (ais deinde) quod hic dicat Cameron iudicium rationis corruptum & quæ iudicium corruptum sequitur, deprauatam voluntatem ex peccato primo Adami orta esse, atq; ita tum iudicium, tum voluntatem nostram, moraliter esse culpabilia & punibilia. Dico enim argumentum hoc quod actui locum habere in omni statu, ac proinde non minus in ipso Adamo ante lapsum quàm in vllò alio homine. Fieri enim non potuit ut ille propriè peccaret, ita ut per peccatum reus pœna fieret, si ea est natura voluntatis quam vult Camero. Obsecro enim quomodo peccasset Adams? Voluntariè errare non poterat, voluntas enim non precedit, sed sequitur iudicium erroneum, idque necessarid iuxta Cameronem: si voluntariè errare non poterat, quomodo poterat peccare?

Nempe sic disputas, cuius error non est voluntarius, is si quid fecit perperam non peccauit; meam verò sententiam sequitur ut Adami error non fuerit voluntarius; Ergo sequitur itidem meam sententiam ut eo quod Adam perperam fecerit, non peccarit, fuisse verò errorem Adami ex mea hypothesi inuoluntarium, ais hinc

hinc effici quod velim voluntatem secutam esse mentis errorem; errorem autem voluntarium non sequitur voluntas sed præcedit; Ergo Adami error non fuit voluntarius. Ego verò respondeo errorem inuoluntarium eum dici propriè, quem vel ijerrant quorum mens morbo impedita est, vel qui errant in circumstantiis, καὶ εἰδότες τὸ κατ' ἐκείνα, cum circa finem minime errarint, εἰδότες τὸ κατ' ὅλην καὶ τὸ τέλος τὸ κατ' αὐτὸ βουλήν, cuius generis errorum exempla à nobis supra sunt allata; Neutrius horum modorum errorem errauit Adamus; nam nec eius mens morbo impedita erat, neque ignorabat pugnare cum Dei præscripto quod suadebat Diabolus. Error autem voluntarius is demum est (vt supra iam disputauimus) qui vel ipsam vitio afficit voluntatem, vel est à voluntate vitio affecta, vt si quis bonum patrem putet odio dignum, & idcirco odio habeat, error haud dubie voluntarius est, qui tamen præcessit odium, actum scilicet voluntatis. Idem si non laborat ea scire quæ patri vtilia sunt, errorem errat voluntarium, si ea nescit nimirum quæ non studuit scire, non quia iam hæc ignoratio ipsam vitio affectu voluntatem, sed quia profecta est à voluntate iam vitio affecta, idque antecedente illo mentis errore quo putauit patrem esse suo dignum odio. Vtroque genere erroris errauit Adamus; primum enim quod existimauit beatius esse à seipso quam à Deo pendere, effecit hic error vt id ipsum statim appetierit, atque inde effectum est vt quia ferè quæ vehementer cupimus ea & speramus facile euentura, cupiditate animi mentem obæcauit, Adamus Diabolo, quod maxime cordi fuit suadenti, potius crediderit quam Deo, vnde sequutus est Dei contemptus & in aperta rebellionè præceps eruptio. Prior Adami error voluntatem affecit; secundus à voluntate affecta proxime à priori primo ortus est. Tu verò dicit (vt ais) amplius (quid sit illud iam videamus) Concipi (inquis) non potest animo quomodo errare potuerit Adā in isto primo statu si Cameronus sententia vera est, si enim in mente Adami fuit lux. & quidē supernaturalis, dirigens iudicium ipsius in veri & boni cognitionem, fuit vique in eandem quod errorem vt sua impediēbat. & sic voluntatem Adami à peccando prohibebat; quod si verò etiam Camero cum Synodus Dordracena Aleziana & Charentonensi, Art. 1. cap. 3. dicat in voluntate infusum fuisse iustitie habitum, & in affectibus ipsius sanctitatem, quomodo fieri potest, vt Camero concipiat fontem vnde deriuari potuerit prima peccati motio? Nec enim a mente, luce ista prædicta, nec à voluntate lucem illam necessariò sequente, nec ab affectibus sanctitatis habitu donatis deriuare eam potest Camero, si consequenter loqui velit. Vnde ergo eam deriuabit?

Sic colligis, si ex mea sententia neque mente neque voluntate potuit peccare Adamus, meam sententiam sequitur vt ne peccarit omnino; verum autem prius, ergo & posterius; nam mente nõ potuit peccare, vt pote in qua fuit semper lux dirigens, voluntas autem ex mea sententia, mentis iudicium sequitur necessariò. Responsio facilis est. Duo sunt notitiæ seu lucis gradus; 1. est dirigens, monens quid factu opus sit; atque eo pacto omnem præcipiens iustam delinquendi occasionem, hic notitiæ gradus, hæc lex in Adami mente semper fuit, etiam tunc cum peccauit: norat se conditum esse à Deo, norat se esse felicem, tenebat memoria præceptum Dei; nouerat

id esse Dei præceptum: Sed & est alter notitiæ gradus, non iam monens tantum & dirigens, sed persuadens, mouens, permouens efficaciter voluntatem; hanc lucem in mente effulgentem Adamus certè, cum peccauit, non habuit, non peccaturus omnino si se miserum fore peccato perpetrato (quod denunciauit Deus) animo eius in fluxum sedisset. Sed quoniam is conducibilis putauit quod suauis Diabolus, quam quod præcepit Deus, factum hinc est vt se dederit præcipitem. Vnde facile intelligi potest veram hanc & solidam veri & summi boni cognitionem non fuisse in Adami mente perpetuam; quod vnde sit factum, neque tuum est anxie nimis querere extra Scripturam, neque verò meum tibi respondere temerè & arrogantè, quasi verò nobis hominibus non liceret, addo etiam non conueniret, multa nescire. Cæterum quæ interseruisti tanquam ex Synodis Dordracena, Aleziana (nam certè ea verba tua sunt, Synodorum non sunt) ea iam supra à nobis expensa sunt, & considerata.

Subiungis. Dicere lucem, iustitiam, & sanctitatem istam dona fuisse mutabilia, nihil est dicere: posico enim quod id verum esset, vti sine dubio verum est, vnde quæso dicitur mutationem orni potuisse, ita vt mutatio culpabilis & pœna digna esset, nisi voluntari libertas vera tribuatur? Impossibile est Camerom, aut cuiquam alij, hoc ostendere, imprimis si velu lucem illam etiam fuisse persuasionem talem qualem nunc electis conferri dicit. Si dicat lucem illam a Deo subractam fuisse homini, non tantum hominem culpa omni, ac reatu eximit; sed Deum etiam auctorem culpa facit. (si culpa esse potest id quod Deus facit) & quod peius est Deum etiam reum pœna facit. Si dicat Diabolum tenebras suffudisse menti homini, eiq; errorem insinuasit, dicit id quod qua ratione factum fuerit concipi non potest, & si omnino factum fuisset hominem peccati, & per consequens pœna reum facere non potuisset, nisi supponas in potestate vel mētis vel voluntatis hominis fuisse suffusionem istam tenebrarum non admittere, aut tenebris istis suffusis non seduci à recto & bono. Ac nec in potestate mentis, qua purè purè passiva aut receptiva potius potentia est, nec in potestate voluntatis, qua purè purè dependet & determinatur à iudicio iuxta Cameronem, nec etiam in potestate affectuum ipsius erat non admittere tenebras istas, aut illis insinuatibus non seduci, nec ipse homo meruerat adhuc villo facto suo, vt istis obrueretur, aut vt istis seduceretur, alioquin peccasset antequam peccasset. Quomodo itaque peccauit quomodo reus pœna factus est. Imò quomodo reum pœna non tantum se, sed totum genus humanum facere potuit? denique, quomodo tam atrocis, id est simul æterna & temporalis, pœna reus cum toto genere humano fieri potuit?

Posses hic facere quod fecit vester ἀρχιεπίσκοπος Arminius vobis (citra contumeliam dico) haud paulo modestior, doctior & prudentior, qui quod vixit vestram intemperiem vel cohibuit vel moderatus est, potuisset, inquã, eius exemplo cautus & securus, totum hunc locum relinquere intactum. Is enim cum instituisset in examine Perkinianæ (quam vocauit) prædestinationis de sufficienti & efficaci gratia disputare, quæstionem de primo Adami peccato explicaturus lacunam reliquit: quam quidem ad finem perducta ea Collatione, expletè imitò decreuerat, postmodum tamen, repente animo suo non fecit. Causam (inquunt vestri) si diuinare liceat, hanc fuisse existimamus; quod ab vna parte considerans esse materiam hanc

inuolutis spinosisq; difficultatibus plenam; ab altera perpendens distinctionem hanc non esse totam proprie diuine traditionis, sed humane potius inuentionis: maluerit & tempus, & ingenij vires, in sacrosanctis Christi Saluatoris oraculis peruestigandis occupare, quam se in perplexa humane inuentionis tricis euoluendis torquere. Sed tu me horsum cogis, & veluti obtorto collo trahis vt vel à compertissima perspectissimaque veritate Scripturæ discedam, vel quæstionem omnium multo impeditissimam, atque inuolutissimam explicem atque expediam; id quod ego conabor quantum quidem dabit Dominus, quem supplex rogo vt mentem, animumque, & meam aded hęc scribentis manum, Spiritu suo ita regat, vt nil dicam quod vel eius officiat gloriæ, vel pias mentes offendat; sanctè testatus me hęc omnia Ecclesiæ, quam sanguine redemit suo examini atque iudicio, ex animo subijcere; idque faciam hoc ordine; 1. Ostendam primum hominis peccatum peruersissimum illud quidem & merito execrandum, sed tamen fuisse mentis errorem. 2. Mentis hunc errorem sequutam infallibiliter seu necessarid (nam mihi hęc duo idem significant) voluntatis prauitatem. 3. loco demonstrabo vestram huius Quæstionis definitionem esse ἀθεολόγητον ἀμάτε καὶ ἀφιλοσόφητον, cum pugnet tum cum fidei analogia; tum etiam cum recta ratione. 4. Proferam quid ipse, homo neque acuti ingenij neque singularis doctrinæ, de ea quæstione sentiam. Postremò ad tuas rationes respondebo; atque hęc omnia quanta fieri à me quidem potest breuitate, ne hęc dissertatio iustum excedat modum.

Vt igitur ordiar à 1°. Aio primum primi hominis peccatum fuisse errorem. Id verò inde liquet, quod apertè docet Paulus, *Eum fuisse deceptam* post. ad Cor. cap. 11. v. 3. σοβῆμα ἢ μήπως ὡς ἂν ὄφεις Εὐανγελιστῆς. ἢ ἐν τῇ παραφροσύνῃ αὐτοῦ, &c. Et 1. ad Tim. 2. 14. ἢ ἡ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν ᾧ ἀβάσκει γέρονε. Id ipsum demonstrat tentationis, qua Satan eam aggressus est, modus & ratio, vt qui ei suadet vt ne ea certò itatuat sibi moriendum si minus Deo se præbeat dicto audientem; atque ita omnem eximit pœnæ metum, *Omnino non moriemini* v. 4. cap. 3. Gen. Deinde verò spem inijcit potioris conditionis, *Aperiētur oculi vestri & eritis sicut Dij scientes bonum & malum* ver. 5. Hęc sunt enim illæ duæ machinæ quibus hodieque sollicitat, atque impellit humanas mentes ad peccandum. Denique Dei sarcasmus idipsum apertè significat & declarat, *Ecce Adam factus est sicut vnus nostrum sciens bonū & malum*, ver. 22. Hanc verò mentis errorem nō secutum, sed antecessit: peccatum id liquidò ostendit, quod Scriptura admissò demum peccato apertos miseris oculos fuisse, agnitaque eos nuditate fugisse pudibundos, & tremebundos latebram quæsiuisse scribit; senserant tum serò quàm verax esset Deus, quàm mendax & veterator Diabolus. Hęc illud accedit, quòl vt fides prior est charitate, ita incredulitas odium antecedit, nam contrariorum contraria sunt consequentia. Adhibeamus & hęc quod recta suadet ratio, ac sensus ipse atque experientia euincit. Omnis actio hominis mentis corporis tendit in finem: Ergo & primus homo, verito arboris fructu cum vellet vesci, finem habuit; at is finis non fuit summum bonum, & verè finis, sed φανόμοιος *apparens tantum*, noluit enim mori, sed voluit esse

sicut Deus; vt peruersè quidem, quamuis stultè, animo finxerat, errauit igitur. Adde, quod qui alid deuenit quàm animo secum ipse reputarat eū errasse necesse est; primo homini id contigit; omnino igitur errauit. Illud etiam cōstat, vel sciuisse Adamum quorsum illa contumacia, ac rebellio in Deum, esset euasura, vel nescisse: si nesciuit grauius errauit, si sciuit id, nihiloque minus se dedit præcipitem, tãto grauius errauit, vt si quis vitæ cupidus sciens venenum hauriat, quin sit non modò stultus, sed furiosus, non est dubitandum. Postremò vnusquisque sibi benè vult, hunc affectum ne peccatum quidem ex hominum animis (aded radicatus ab ipsa natura infixus est) reuellere potuit; nemo igitur appetit quod sibi certò nouit cellurum in perniciem. Arbitror me sic satis apertè ostendisse primum primi hominis peccatum fuisse errorem.

Atque hoc pacto voluntatem fuisse actam tranuersum, hinc apparet. Voluntas est appetitus rationalis ὁρεξις ἀγαθῆ καὶ λόγῳ, nec quisquam est qui quicquam velit, maxime in re momentosa & graui, nisi certam ob rationem, idoneam ne an fruolam nil iam interest ad causam, sed tamè quod quisque vult, id vt velit certà ducitur ratione, etiam is qui hanc emisit vocem, *Sic volo, sic iubeo, fiat pro ratione voluntas*: non enim id dixit quod sibi nulla prorsus voluntatis suæ ratio contaret, sed quod vel nulla constaret quæ nisi suo ipsius iudicio idonea foret, vel voluntatis suæ causam non putauit æquum esse vt redderet. Sed & Apostolus id ipsum confirmat; quorsum enim attinuit primum hominis peccatum errorem apellasse, ni error primi hominis peccati fons saltem fuisset. Non expecto dum respondeas errorem quidem primum peccatum antecessisse, pugnat enim hoc cum hypothesi tua qui negas errorem præcessisse primi hominis peccatum. Quod si mihi concedas, vt profecto te mihi id concedere necesse est, vide vt instem, ac te premam. Aut fuit is error peccatum, aut non fuit; si fuit, ruit illa tua hypothesis, qui ex eo quod statuis non esse in potestate mentis, quæ purè putè passiuæ aut receptiuæ est, admittere suffusionē tenebrarum, concludis primum hominem non peccasse, non esse factum reum pœnæ, si errore mentis voluntas eius deprauata est. Aut non fuit peccatum, atque ita quidem statues credere mendaci Diabolo potius quàm veraci Deo non esse peccatum. Quoquò te verteris tenebere conclusus. At dicet fortasse aliquis, (nam tu quid possis dicere non video) errauit mente, peccauit mente, potuit tamen voluntas ipsa sese aliorum inclinare, aut certè suspendere se ab actu, & cohibere. Hęc iam illud non respòdebo peccatum eo perpetratum quod mente iam fuerat ab homine peccatum. Nam quid aliud iam, quæso, supererat quàm præcepti ruina in barathrum, & denique mors æterna? Illud potius respondebo fieri id non potuisse, què enim possit amare Deum, qui Deum putat esse mendacem, inuidum, osorem generis humani nullo præcedente peccato? Atqui primum hominem de Deo ita sensisse liquet, vt qui putauit fore vt etsi quod nouerat esse Dei præceptum, (idque grauissima sancitum interminatione) violaret, non periturus esset tamen, sed contra beatissimus futurus, & Deum quadam quasi inuidencia impulsus, vt ei elum arboris scientiæ boni & mali in-

mali interdiceret. Constat igitur mentis errorem primi hominis eius voluntatem vitiasse ac corripisse, id quod 2. loco propolueram demonstrandum.

Venio iam ad id de quo 3. loco constitui disputate ad vestram huius quæstionis definitionem, *Quid primus homo potuerit peccare?* quam definitionem ostendam esse à Theologia & recta ratione alienam; vos enim *οὐ τὸ ἀπὸ τοῦ μετασυστοῦ*, præceptore & patre multo audaciores, mentem hominis, etiam eo ipso quo peccabat momento, omnino collustratam, nullas in ea tenebras fuisse (quæ scilicet nonnisi peractum delictum peccatum sint subsequaræ) exerte pronunciat: Voluntatem nimirum hominis, etiam qualis initio creationis ante peccatum fuit, vultis ita esse à natura comparatam, ut ab intellectu haud necessario dependens, sed ipsa in se suspensa huc illuc sese impellat & libret, Deum autem cum ita agat in homine, ut ei non admittat quod hominis est, mentem quidem illustrare, quod ea sit nimirum scilicet purè putè passiva, voluntatem interim sibi permittere. Atque hanc libertatem docetis vsque ad eam voluntati esse essentialem, ut ne admissio quidem peccati sublata, sed IMPEDITA tantum sit in persecutione veri boni, hinc eb intellectu tenebras quæ in animum humanum, inueto iam peccato, inuasurum; inde ob affectuum perturbationem quæ ex peccato primi hominis orta est. iam verò Euangelij luce dissipat tenebras intellectus, & sedari ac componi turbidos animi affectus spiritu comitante. Hinc expeditam voluntatem, & sui iuris factam se huc illuc pro libitu mouere. Causam igitur peccati in primo homine extitisse, quod cum nulla essent in eius mente tenebra, nec vlla affectuum à τὰ ζῆα siue inordinatio, voluntas ipsa sese impulerit ad peccandum.

Hanc sententiam (ut tuis verbis apud te vtar) si eam mecum propius inspicias, faxo ut videas quàm sit absurda & vana. Neque tamen repetam (ne tibi sim vel odiosus, vel molestus) quæ suprâ modò dixi, ex quibus omnibus clarissimè liquet voluntatem primi hominis ex mentis errore contraxisse vitium, ac labem. Tu illa repete ipse, ac tecum repua. deprehendes ita esse ut dixi. Aliâ viâ vestrum hoc dogma conuellam, eademque operâ subruam doctrinæ vestræ de hominis peccatoris ad Christum conuersione fundamenta, Deo propicio ac bene iuuante, quod voueo & spero.

Igitur cum statuitis voluntatem impelli à se ipsa, vultis ne eam à sese impellente impelli, vel à sese quiescente ab omni sui impulsu? Non potestis hoc velle. Nam quod impellit, id necesse est sit ipsum in actu, quod autem quiescit ab actu, in actu iam non est. Ergo voluntas non impellitur à voluntate quiescente ab impulsu sui, superest ergo ut eam impelli statuatis à se ipsa semetipsam impellente. Sed & hoc æque impossibile est. Nam impellens voluntas in actu iam est, alioqui quiescit, non quiescit autem quando est in actu, nec in actu est nisi vna eademque opera velit, aut nolit. Itaque impellens voluntas nolitio quædam vel volitio, ut ita dicam, est: voluntas igitur à volendo aut nolendo impellitur ad volendum aut nolendum; quasi diceret ab incedendo propelli hominem ad incessam, à videndo ad visionem &c. Sed hæc iam ad institutum propius accommodanda sunt, ut res tota clarior sit & illustrior tam nobilis exempli appositione. Primus

homo à sua ipsius voluntate impulsus est ad peccandum. Hæcine vestra sententia est? Sanè. Quæro igitur an à voluntate quiescente ab impulsione id sit profectum? id nimis absurdum foret. An à voluntate impellente? id æque absurdum est. Nam ea impulsio aut fuit velle peccare, aut nolle peccare. Si velle peccare, à peccando impulsus fuit ad peccandum, & peccauit priusquam peccauit primo, quod absurdissimum. Si verò fuit illa impulsio nolle peccare, nolendo peccare impulsus fuerit ad peccandum, quod pertridiculum est. Quin sic in isto. Aio ex vestra sententia Deum non potuisse Adamum incolumem & integrum præstare. Ea enim est vestra sententia, ut voluntas libera esse nequeat suspendeat ab intellectus determinatione, non potest autem quis seruari à peccato, nisi salua libertate voluntatis, quam libertatem virtus, ut sit vere virtus, requirit. Ergo non potuit Deus Adamum incolumem, & in munem à lapsu, seruare nisi salua voluntatis libertate, atqui si stat vestra hypothesi Deus id non potuerit efficere, aut enim Deus id efficeret afficiendo voluntatem immediate, id quod vobis non placet, qui sic docetis tolli libertatem voluntatis, proindeque & ipsam voluntatem, quæ si libera non est ne voluntas quidem est: Aut id efficeret afficiendo intellectum; quod nec fieri potest ex vestra sententia. Statuitis enim Adami intellectum ad eam probe fuisse affectum ut nihil ultra requireretur; At peccatum est secutum: Ergo peccatum secutum est id totum quod à Deo fieri potuit ut ne sequeretur salua libertate, & incolumi voluntate humana, proindeque & homine, qui voluntate pereunte perit & in se. Nec est quod dicatis potuisse Deum maiorem affundere lucis copiam, quod enim in vas iam plenum infunditur id redundat: Deniq; quantumcunque superfusa fuisset lucis copia, non potuisset eam liberum atque independentem motum atque impulsum Reginæ, ac iam Dex scilicet, voluntatis impedire, nisi ea (ex hypothesi sane vestra) misere redacta in seruitutem, & cum suo homine extincta. Ut sit finis, ex hypothesi vestra non potuit Deus diuinare quorsum primi hominis libera voluntas sese inclinaret, priusquam ipsa sese inclinavit in alterutram partem. Vin' id demonstrum? Qualis est res talis est rei scientia, ac hæc inclinatio in sua causa incerta fuit, quæ scilicet à τὰ ποπος indifferentis (ut ita dicam) erat in vtramvis partem. Ergo in sua causa certò id sciri non potuit. Id vidit is quem probè nosti, bonus vir & modestissimus Theologus, si superis placet (sunt enim qui eum his ornant elogiis) qui in hac causa totus vester est. Itaque ne hypothesim vestram desereret non dubitavit negare Deum certò scire futuros voluntatis motus. Ac ne quis id miretur, scripsit, quem tu haud dubiè legisti, faceritimum librum, quo omnes explicauit, exprompsit, & consumpsit arguti quidem, non nego, sed impij ingenij vires, & omnem artem, ut id venenum, quod ille homo valentissimi stomachi potuit concoquere, nobis hauriendum exhiberet. At vos quidem, si vultis vobis constare, cum eo id necesse est statuere; non potestis enim vtrumque tueri, Deum certo præuidisse Adami lapsum, & Voluntatem Adami esse independentem.

Iam edam quid ipse sentiam de hac quæstione:

Atio nullam posse dari causam primi peccati primi hominis præter Diaboli instinctum. Cum esset is (vt tu ipse agnoscis, & res est) ita à Deo creatus vt mutabilis esset, qui miremur si impulsu Satanæ deiectus fuit de gradu & statu? quid enim aliud dici possit? An hoc factum idèd quia cessit loco, quia se non præbuit cautum & consideratum? at hæc ipsa negligentia peccatum fuit. Au verò dicemus id contigisse, quia tentatus Dei opem non implorauit? & hoc item peccatum fuit. Atque hinc iterum quæstio eadem recurreret, cur cesserit loco, cur non se præbuerit cautum & consideratum, cur tentatus Dei opem non implorauerit, & omnino cur peccarit, adèd nulla peccati Adami in Adamo reddi causa potest quæ non sit ipsa peccatum; quæque ipsa (si nulli curiositatis nostræ limites sunt) non aperiat fenestram nouæ subinde quæstioni, de illius iterum peccati causa, atque ita deinceps in infinitum res abitura est. Meminit Scriptura prouidentia diuinæ circa grauissima peccata, Pharaonis contumaciam, Ego indurabo, &c. Inceitum Absalomi, Ego faciam istud coram toto Israele, & coram isto Sole. 2. Sam. 12. 12. Iudæ proditorem ποιησαι οσα η χειρ σου η βελη σου προωρατε γυεαζ. Act. 4. 38. Et, τερον τη ωρισωλη βελη σου προωρασει θεου ενδοτον λαβοντες &c. Act. 2. 23. Et cætera de hoc genere quamplurima. Circa primum primi hominis peccatum diuinæ prouidentia, quod ego quidem obseruarem, speciarim & adèd disertis verbis non meminit. Docet quidem hominem fuisse conditum ad Dei imaginem, iustum, & sanctum, præscriptam ei à Deo legem, quam ni violasset, beatissimus erat futurus, sin minus, miserrimus: docet instinctu Diaboli legem Dei ab homine violatam; inde secutum, vt deprauata hominis natura peccatum sit injectum in mundum, atque à primo illo parente generis humani in omnem sobolem, vno Christo (qui idem Deus est benedictus supra omnia) excepto, propagatum: huius mali remedium in solo Christo inueniri, nec quenquã Christi fieri participem nisi quem Pater dederit Christo; hoc verò quibusdam tantum contingere, qui soli idèd seruantur. Quod si tibi libet audire cur id factum putem, quod circa peccatum Adami prouidentia Diuinæ Scriptura nullam fecerit expressam mentionem, non alio (quantum ego conijcere possum) consilio factum id est, quàm quia in cæteris peccatis potest quodammodo capi ratio prouidentia Diuinæ, hinc non æquè. Ergò visum est Spiritui S. silentio velare hoc arcanum. Nam alioqui quis ausit negare Deo permittente idque certo quodam & sapienti consilio, primum hominem peccasse. Itaque, noli (si me audis) hinc esse nimis curiosus, & frenet animi nostri petulantiam, Eccles. 7. 29. Vnum scio, Deum condidisse hominem rectum &c. Et Rom. 11. 35. Quis dedit ei prior, &c. ὁ βραδος πλερε και σοφιας και γνωστικας θεου &c.

Nec certissimas hypotheses, Scripturæ autoritate comprobatas & firmatas, etsi videantur iudicio nostro duræ eamus euersû; nec Ecclesiæ Dei cerebri nostri commenta, ἡδωυαυα γνωστικας fuco exornata, obtrudamus. Nam tu quidè, vt tibi videris, acutissimè disputas, Cæterum in quæstione tam graui nullû profers è Scriptura locû,

tantum connectis inanes cõsequencias quâs non ea modò, sed recta etiam ratio retellit. Et tamen, adèd agis hanc causam confidenter, vt ni verum sit quod tu statuisti, nil dubites pronuntiare Deum authorem peccati, peccatorem pœnas luere non debere, nullum deniq; esse peccatum, nec tantam diuini numinis maiestatem reuereris, nec reformidas non aliter de eo sentire ac loqui quàm si aliquis esset è plebe? Sed me reprimò, & redeo ad institutum.

Occurrendum iam mihi (quod postremò me facturum promisi) rationibus tuis, quarum summa huc redit. Satan non potuit tenebras suffudisse menti humanæ, & si id potuisset, non potuisset eo esse effectum vt homo peccaret, mens enim purè putè passiuâ potentia est, ea verò in potestate non habet non admittere tenebras; voluntas autem dependet ab intellectu purè putè; nec etiam ob easdem causas in potestate est affectuum eas non admittere. Iam quoties, & quàm miserè, erraueris attende, Satan, inquis, non potuit tenebras suffudisse menti humana, tua ista locutio propria ne est an figurata? Si propria, quod non existimo, nugas agis, Nam tenebræ propriè sic dictæ non magis afficiunt mentem humanam, quàm ignorantia bruta & opaca corpora: Sed nec suffundi propria locutione tenebræ dici possint, nil enim (vt loquuntur in Scholis) habent positiuû; quid enim aliud tenebræ sunt quam lucis priuatio? Sin figurata hæc tua locutio fuit, quando iam exactè & seriò res agenda est, detrahamus orationi vestem, sit simplex & nuda. Hoc ne vis? non potuit Satan tenebras suffudisse menti humanæ, id est, non potuit Satan hominem inducere in errorem. Ergo, inquam ego, Satan hominem non potuit decipere, nec decepit igitur, quod factum tamen esse ait Apostolus: vtri nos maus credere, Apostolo, an tibi? hoc loco hic tuus est lapsus primus. Deinde, Mens, inquis, purè putè passiuâ potentia est, passiuâ autem potentia non habet in potestate non admittere tenebras. Quæso te, Voluntas ne tibi est purè putè actiuâ potentia, an passiuâ potius? si actiuâ, quomodo mouetur? non enim mouetur actiuâ potentia sed mouet: si passiuâ, quo pacto potuit voluntas reniti Satanæ atque obstare? Hic certè, quod tu mihi insultans alibi dixisti, oportet tibi aquam herere. Res admodum spissa est & difficilis, & in qua tu haud minus quàm ego æstues. Dixeris fortasse, mouetur voluntas quia se patitur moueri. At hoc ipsum pati se moueri, moueri est. Nam quid obsecro aliud id est, pati me moueri vt hoc velim, quàm volo me moueri vt id velim? Vnde rursus noua ouitur quæstio, Cur quis passus sit se moueri vt se vellet pati moueri: atque ita ineptarum quæstionum responsonumque nullus erit finis. Nam certè si verè rem æstimemus, pati me moueri vt aliquid velis, nihil aliud est quàm assentiri mente suasionibus quibus induceris ad velendum, atque ita, voluit quia passus est se moueri vt vellet nihil aliud erit quàm voluit quia passus est sibi persuaderi. Iã credo mentis hoc est. At potuit (inquis) reniti. Sanè, si id factò opus fuisse iudicasset: at iudicare quid sit factò opus, mentis est. Hæc igitur voluntatis cõmotio omnis à mente est iudicante vel quid honestum, vel quid iucundum, vel quid vtile hic illic, hoc illo tempore. At verò quod nò est in nostra potestate in eo peccari non potest.

Sanè, si causa cur id (quicquid sit) non sit in nostra potestate, est Physica quædam necessitas, ut si claudum iubeas incedere rectum: aut verò etiam rei ipsius natura secum ipsa pugnans, ut si quis iubeat famulum simul stare & sedere: Ac denique quæcunq; res eiusmodi est ut si eam velimus maximè præstare, nequeamus tamen. Itaque ea propriè dicuntur esse in nostra potestate quæ subiecta sunt impetio voluntatis: Ipse volendi actus habet in potestate quodcunq; ei subiectum est, et non est ipse in sua ipsius potestate, sed in potestate rationis, cuius vel rectæ vel prauæ præscriptum non aliter sequitur quàm appetitus sensitivus sensuum iudicium. Quæ de re infra plurius nobis erit disputandum. At qui in Adamo (ut redeamus ad rem) nulla fuit Physica necessitas quæ prohibere si voluisset, quominus posset fructu veritæ arboris abstinere, nihil in ipso præcepto ἀδὲς αὐτοῦ vel ἐκτοσθεν. Id si tibi non placet, ego iam vicissim à te quæro, qui tu te possis expedire etiam si tibi darem primum Adami peccatum à voluntate primum ortum, quæro, inquam, hoc dato (quod ego, absurdum ἔστι ἀπὸ τῶν ἀδὲς αὐτοῦ esse supra demonstravi) nunquid fuit in Adami potestate non peccare? Hic tu respondebis proculdubio fuisse. Quid ita iam: (inquam) Non respondebis fat scio fuisse id in eius potestate, quia fuit id situm in eius potestate, non enim tibi libet, nec verò licere tibi putas, vsque aded pueriliter nugari. Quid igitur respondebis? illud vnum certè potes, fuisse in Adami potestate non peccare, quia si nolisset peccare non peccasset. At vide iam nunquid hoc aliud sit respondere. quàm, *Adamum non fuisse peccatum si non peccasset*: Quæmadmodum enim velle peccare, id ipsum peccare est, sic etiam nolle peccare id ipsum non peccare est. Responderis igitur, si sic respondeas, idcirco fuisse in potestate primi hominis non peccare, quia si non peccasset, non esset peccaturus; quæ rursus ἀδολογία est, & illa quidem non ferenda. Verumtamen si tu eam tolerabilem arbitraris, sine me quæso pari lege ἀδολογέειν, sine me respondere, in Adami potestate fuisse non errare, quia si iudicasset aliter, non errasset. Sed nec me authore tu tibi permittes tam licenter & ridiculè nugari, nec mihi sine vel liceat vel libeat ἔρω ἄλογον εἰς μαρολογέειν. Quin ambo potius sobrii sumus & modesti, quales omnes Christianos esse decet, eos præsertim qui sacras literas interpretantur: quæ Scriptura silentij veluti supparo inuoluit, nos ea ne freti ingenij viribus euoluamus irritò conatu & periculofo, ut ne iam dicam pernicioso, & impio. Iam pergamus.

Addo, inquis, tenebra ista suffusa aut dicentur fuisse aequalis ponderis ac valoris cum luce à Deo impressa, ac sic in equilibrio habisset voluntas Adami & peccare non potuisset: aut dicentur fuisse maioris ponderis, siue præponderasset rationibus aut luminis à Deo indito, at præter quam quod hoc affirmare foret diuine gratiæ & luci supernaturali summè iniurium & contumeliosum, non peccasset etiam Adamus sequendo iudicium istud, tanquam cæteris omnibus rationibus præponderans: Aut deniq; dicentur minoris fuisse ponderis ac valoris, at si nihilominus tamen eas secutus est Adam, iam certè à iudicio præponderante non determinari voluntatem dicendum foret Cameroni; quod tamen istud est quod maximè euitatum vbiq; vult, & summè falsum esse credit; Si dicas Adamum ipsum

non satis constanter aduertisse animum ad lucem illant originariam à Deo impressam; & sic seductum fuisse; nihil omnino dices, hoc enim ipsum constanter animum aduertere ad lucem, aut à luce illa pendebat tanquam efficiente vel persuadente causa, aut à libera Adami voluntate. Si à luce illa pendebat, uti pendisse Camero vult; vnde factum ut lux illa non effecerit in voluntate Adami ut animum aduertes, cum lux illa suffusa esset menti ipsius, & cum nullam adhuc causam dedisset ut colleretur? Si pendebat à voluntate ipsius libera jam dicat necesse est Camero, hominis voluntatem non obstante luce illa dirigente, tamen seipsam per seipsam determinare potuisse; & sic non pendisse voluntatem à iudicio tanquàm causa eam determinante; Aut si sententiam suam fueri vult in circulum eat necesse est. Ex hoc colligo, si vera est sententia Cameroni, fieri non potuisse ut Adamus peccatum vllum (quod quidem verè peccatum siue legis transgressio sit, ac non malum Physicum tantum) committeret; nedum peccatum tam horrendâ penâ dignum; per consequens nec genus humanum in eo peccasse, nec in eo puniunt fuisse aut iure puniri potuisse, & quod caput rei est, nullum prorsus peccatum penâ dignum in rerum naturâ dari aut concipi posse. Quantum in hoc argumento situm est, nemo non intelligit. Camero certe, & qui cum eo sentiunt, qui super Adami peccato vnico totam absolutam prædestinationis suæ iustitiam fundant, quantum in eo positum sit considerent necesse est.

Hic tu nil ferè afferis noui, tantum repetis eadem reipsâ, nouum tamen & quidem duplicem, nec leuem illam certè committis errorem, quod facilè demonstro. Ais tenebras à Satana suffusas, vel pares fuisse, vel impares luci mentis primi parentis; Si pares suspèta (inquis) hæssisset eius voluntas, atque eo pacto non peccasset; si impares, vel maiores fuere vel minores; si maiores, hoc fuerit diuinæ luci iniurium: si minores, non potuisset Adam peccare; sequitur enim voluntas (ex hypothesi mea) mentis lucem necessariò. At has ego tenebras tuas, quibus profectò & amici tui mentè & veritatem obtenebras, iam discipuli atque discussi. Dixi n. offundere tenebras locutionè esse metaphoricam (quæ si mutetur in propriâ, nil aliud significet quàm decipere. Sic igitur oportet te colligere; aut Diaboli suasio qua decipit Adamum, paris fuit momenti apud primum hominem, ac suasio diuina, aut imparis; Si imparis, maioris aut minoris; horû nihil. Vide iam quid sequatur. Ergo primus homo non fuit deceptus. Apostolus autem Paulus id tradit ἀπὸ πῶλον, Ergo [horresco dicere] falsum dixit. Vide quo te dederit præcipitem ingenij tui impetus: Faciam tamen in tui gratiam Apostolum id non dixisse. At hoc tamè [ut tu alio in argumento loqueris] ἀπὸ τῆς παραγυα βοῆς. Putas Adamum existimasse Satanam dixisse in Deum falsum testimonium, vel omninò futurum mente præsensisse, ut esus vetiti fructus ex beatissimo efficeret miserrimû ipsum, totumq; aded genus humanum posteros suos? si id putauit, non iam hic error modò, sed furor & demètia fuit, ut supra disputatum. Quod si Satanam existimauit verum aduersus Deum dicere testimonium, si existimauit se, si fructu interdico vesceretur, beatum & felicem fore, quantus, bone Deus, & quàm grauis hic error fuit? Verùm age, quid si ego te vicissim sic vrgerem; Aut quas voluntas primi hominis eius menti tenebras offudit, paris eæ ponderis fuere, aut imparis: Si paris, mens Adami hæssisset dubiâ

& suspensa; atque ita non errasset, tu enim sic disputas: aut imparis, atque ira vel maioris vel minoris momenti: Si minoris qui potuit induci in errorem? Si maioris, qui potuit non induci? Quid tu iam hic respondêres? qui te expedires? Ceterum quis dubitet vim maiorem apud Adamum Diaboli illecebras quàm Dei consilium habuisse, immo verò quis non videt hoc ipso ab eo grauissimè indignissimèque peccatum? Tun' id absurdum esse contendas quod res est? Venio iam ad errata tua, quorum illud prius est, quod ais, *Adamum non fuisse peccaturū si eius voluntas in æquilibrio hæssisset.* Nam amabo te non est peccatum non parere Deo? atqui Deus non vult nos esse suspensos atque incertos; nec consultare quoties agitur de officio præstando, sed incendi arque ardere zelo. Pia haud dubiè sanctissimi Martyris vox fuit in re tam iusta, *nulla est consultatio, non adhuc consulto, quia non adhuc dubito; absulit enim mihi dubitationem ipsa iustitia.* Quid enim? tu eam dixeris castam sceminam que propositis hinc à Marito, inde à Mœcho, argumentis hæreat animo suspensa, tanquam in æquilibrio, paribus vtrinque ponderibus & momentis rationum librata? Alter verò error tuus is quidem certè multo grauior est, quod statuis *iniuriam fieri Deo, si arbitremur accidere vt Satana suasu Deum monentem aspernemur.* Hoc enim pacto non primum hominem modò, sed ne nos quidem vnquam impelleret in ruinam Deo monente & commòstrante viam; id quod puto ne te ipsum quidem probare. Esto sanè, inquires, quicquid sit, id pugnat tamen cum hypothesi tua; cedo iam quî pugnet? aio qui ppe voluntatem sequi mentis lucem: atqui diuina admonitio, ea præfertim quam diuinam noueris (id quod in hac specie, vt loquuntur Iurisconsulti, locum habet) lux certè est, & quidem longè maxima. Vnde igitur factum est vt aliorum Adam voluntas potuerit deflectere. Id à me iam supra discussam est. Est enim quidam Dei suafus nos de officio monens: addam etiam tam efficaciter monens vt non dubitemus Deum esse qui monuerit: Atqui hoc suafu, si nil aliud accedat, vel non moueri, vel non permoueri, voluntatem dixi iam pridem. Verba mea sunt, *Certè suafio si nil aliud quàm suafio est, non etiam persuafio, haud mouet, quin, mens immota manet, lachryma voluuntur inanes: itaq; suafionem illam suam parum cõuenienter motum vocarunt, illa n. suafio, in salutis causa, est nuda duntaxat rerum propositio, vt cum describitur Christo, & Christi beneficia, nil præterea est, aut si est aliquid amplius inclinatio quedam animi est, vt velit, non etiam vt perficiat. At nos persuafionem intelligimus que efficiat & velle & perficere, qualis fuit illa Pauli persuafio, que tanta fuit vt profiteretur se *συνήχθη*, & veluti constringi amore Christi. Hæc tu certè quidem legeras dissimulasti tamen. Sed & alter Dei *suafus* est, is v. non iam suafus simpliciter, sed *persuafio* est, nempe agit Deus ea suafione efficaciter, *ἐπειγεί.* Hic v. suafus omnino iam prohibet peccatum, non mouet tantum sed permouet. Si ergo à me quæras cur Deus Adamo sic non suafierit vt persuafierit eadem opera; Aio eodem iam redire quæstionem, ac si tu à me iam quæreres cur non prohibuerit Adamum à lapsu. Hoccine placet? non placet haud dubiè. Quiesce igitur, nec velis intempestiuus atque importunis quæstionibus sollicitare & vexare veritatem. *ἔχθρ' ἀπλῆς γρά-**

Cyprianus.

μης, μὴ ὑποδέχου, μὴ δ' αὐτὸς, ὡραθε, συγ' ἔτω φοβᾶλοιο κενὴ ἀπάτη. At verò ita Deus author peccati statuendus. Hæc est vestra solennis, sed feralis cantilena; si vias Domini vestro pede non metimur. Deus scilicet (ô immanem confidentiam) author est peccati. Sed tamen quando ea vobis animi vastitas est, videte etiam atque etiam ne id ipsum pari iure (si quis in vestram sententiam vellet debachari, quod ego non fecerim) vobis possit exprobrari. Nam si ad humanarum legum præscriptum res exigenda est, si iure vtimur, non iam dico Gallico, Belgico, vel Romano, sed naturæ ipsius. Non is habendus est parricidij reus qui non prohibuit tam immane facinus, cū vel solo nutu id potuisset, sed rectis oculis, complicatis brachiis, tantum scelus spectauit, non diliniuit animum, non iniecit parricidæ manum, non retraxit ruentem in patris necem, in sui ipsius perniciem, non, inquam, parricidij eo reus est, quamuis ipse parricida patris sanguine manus potuisset non fœdasse? Audistin' hoc iam? paria non sunt ista, inquires. Non sunt omnino sanè. Quid igitur tanto opere tumultuamini? quid aduersus Deum tanto vociferamini hiatu? Nempe, nullum agnoscitis Dei Dominium quod beneficiis in creaturam collatis non nitatur, quod *ὑπεροχῇ* infinitæ maiestatis nitatur nullum agnoscitis: Et dum gloriæ Dei vestrum scilicet patrociniū commodatis, sic eam causam agitis vt prodatis, amicorum Iobi hac in parte profus similes. Quæso iam ne irascere, neu quis te hæc moneat, sed cuius rei quantæque te admoneat, in timore Domini expendere. Ita fiet vt tu nolis tam acutum cernere, nec *ἐμβατεύειν εἰς ἀμνηστίας*, & in Dei *ἄδύλα* irrumpere. Verum me colligo, & te iam sequor.

Armin. in
Thes. de
Dominio
Dei. Th. 8.

CAP. IX.

Cameronis sententia non pugnat cum ratione peccatis in regenitis.

Sed posito (ais) omnino quod Adamus peccare potuisset, & actu peccasset, ex hoc eodem fundamento enuncitur, Cameronem affirmare debere regenitos, & persuasione ista speciali quam vult donatos, peccare nullo modo posse, nisi Deus primò, & absque culpa ipsorum, lucem istam ab eis tollat; id est persuadere ipsis desinat; & sic peccati ipsorum (si peccatum esse potest, quod subtrahita ista luce committitur) causa efficiens, per modum tollentis necessarium prohibens, fiat. Ratio est, In regenitis noua gratia & lux talis locum habet, que voluntatem ipsorum ita afficit vt non possint non adhærescere summo bono. Itaq; nisi lux ista mentibus ipsorum subtrahatur, fieri non potest vt in peccatum incidant, voluntas enim sequitur lucem istam, & ab ea determinatur ad amorem boni. Neg; verò dici possunt ipsi regeniti lucem illam negligere, lux enim illa, quia efficax est cognitio summi boni, facit vt negligere eam nec velint, nec possint; quid enim moueret voluntatem eorum ad eam negligendam? quod si verò etiam lux ista sit lumen aliquod à Deo impressum & inherens anima, quomodo fieri potest vt ab ipsis negligatur? Nec dici potest Deus lucem istam subtrahere regenitis propter peccata ipsorum. Peccata enim illa alia esse non possent, quàm peccata que ante lucem illam receptam, siue ante sui conuersionem commiserunt. At ea ipsis condonauit Deus, vt verò alia peccata postea non commiserint lux illa

volun-

voluntatem eorum determinans efficit. Vnde igitur peccatum in ipsis? Necessè est vt dicat Camero vel regenitos nunquam peccare posse, vel peccata eorum oriri à Deo gratiam & lucem illam, pro arbitrio suo, eorum menti subtrahente, & sic peccata regenitorum non esse peccata quia Deus peccare non potest, aut si peccata sint, Deum solum propriè authorem peccatorum omnium esse qua regeniti committunt.

Huius tuæ ratiocinationis hæc est summa: Sic colligis (vt quod tu dixisti multis ego paucis dicam) Regenitis lux Gratia nunquam subtrahitur, At lux Gratia semper flectit in obsequium voluntatem, imò non potest, ex mea sententia, id non efficere: Ergo regeniti nunquam peccant, neque verò possunt peccare. Lucem verò gratia nunquam iis subtrahi inde efficit, quod non potest subtrahi nisi ob contemptum, Atqui sui contemptum ipsa prohibet: Ergo non potest subtrahi. Posses hoc tuum epicherema negligere, refellitur enim iisdem argumentis quæ à me supra modò allata sunt aduersus ea quæ ex primi hominis peccato primo contra meam sententiam attulisti, Par enim ratio (vt agnoscis ipse) imò hic eo expeditior, quod regeniti non sint vsque adedò regeniti vt nil super sit reliquiarum carnis, & veteris hominis: Vnde fit vt nullo vnquam momento tales se queant sistere Deo, vt digni sint quibus Deus lucem suam constanter commodet, itaque orant continuo, *Ne nos inducas in tentationem*, & precamur vt illuminet Deus ipsorum mentes: quas preces etsi Deus non ita exaudit vt nunquam peccent, eo tamen exaudit pacto, vt ne sint scelesti & prophani, & peccent ad mortem. Etsi veto Deus regenitis omnia peccata clementissimè condonat, non facit id tamen vt non illi sit solutum & liberum eos aliquando permittere sibi, dum sunt in iis exstare argumenta infirmitatis humanæ, quibus & ipsi edocti meminerint se homines esse, & cæteri mortales discant sanctos viros tanquam sanctos quidem, sed tamen etiam tanquam homines habere luctantes cum infirmitate carnis, atque ita luctantes vt nonnunquam succumbant, quamuis se erigant continuo, & in certamine se demum exhibeant victores. Cuius rei in Ezechia habemus exemplum illustre, quem Scriptura docet disertis verbis Deum deseruisse, desertionis adiecta causa, vt probaret eum, notumque fieri quicquid erat in corde eius. Fratres, inquit Apostolus Galat. 6. *etiamsi deprehensus fuerit aliquis in aliquo delicto; vos, qui spirituales estis, instaurate eiusmodi hominem cum spiritu lenitatis, considerans TEMETIPSUM ne & TV temeris.* Prohibet quidem remissio peccatorum ne filij Dei funditus pereant, ne peccato indulgeant, ne peccent cædè, turpiter, flagitiosè, sceleratè, & quadam consuetudine. Itaque & prohibet eadem nelux illa Spiritus penitus vnquam auferatur, at non prohibet eadem ne castigentur, ne probentur, ne peccent omnino: Itaque nec facit vt ea mentis lux tanta sit, & tam constans, quanta quamque constans si esset, nunquam omnino peccarent. Nec aliud ibi voluit Iohannes cuius vtraque hæc vox est, *Si dixerimus quod peccatum non habemus, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.* 1. Ioh. 1. 10. Et, *Quisquis natus est ex Deo peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est.* cap. 3. 9. Tu verò, Vir docte, quos tandem vis esse regenitos,

an indiscriminatim omnes, an verò eos tantum qui credunt & respiciunt? In his quid & quantum censet præstare Spiritum Sanctum? An dices Spiritum agere immediatè in affectus & partem animæ inferiorem? At hic motus Phisicus foret, si foret immediatus, etiam te arbitro. Et in duobus, exempli gratiâ, quorum alterius affectus deinde fuerint sedati, alterius adhuc tumultuantur, Deus, quod ad ipsius quidem attinet actionem, pariter egit, si tibi habemus fidem. Si Deus ergo pariter agit in affectus, vnde fit vt non sequuta sit par in vtroque affectuum moderatio? Num dices hoc oriri ex affectuum *actiua*? Si id dicis, nihil dicis, illudis nobis, nihil enim aliud dicis quàm leuionibus morbis mederi hanc Dei gratiam, grauioribus non mederi; Atqui vbi peccatum abundauit, superabundauit gratia, teste Apostolo. Illud omitto quod vbi par est affectuum perturbatio, cur ea in hoc potius quàm in illo composita fuerit, & in ordinem coacta, pari gratiâ vtroque pari vi operante, causa nulla dici poterit. Quod si dicas Deum agere quidem in affectus sed interuentu voluntatis, ne sic quidem dixeris quicquam; verba nobis dederis, negas enim Deum agere in voluntatem immediatè. Quod si verò non negas Deum agere in voluntatem, nimirum mediatè, vtpote qui moueat intellectum, intellectus autem interuentu voluntatem, id si ita est, qui possunt, vicissim ex te quaero, regeniti, peccare? Nam voluntas mouet affectus, intellectus voluntatem, Deus intellectum, ista cohærent catenatim, vt ita dicam. Atqui Deus non subtrahit lucem suam, hoc enim facere iure non potest (adeo de Deo loqueris reuerenter) nisi ob contemptum; quando vero Deus mouet intellectum, intellectus & ipse mouet voluntatem; Ergo prohibet sui contemptum; semper autem Deus ex hypothesi tua mouet intellectum; semper ergo etiam mouet voluntatem. Aies fortasse intellectum non mouere voluntatem necessario; Ergo, inquam, fieri potest vt voluntas in contrarium tendat, aut certè suspendat actionem suam. At neutrum fieri potest. Non prius, nempe sic efficeretur vt quis quam certò scit miserriam esse conditionem eam vltro appetat, contraque quam certo nouit beatissimam, eam refugiat: Nec posterius, quia suspensio voluntatis ipsa, actio voluntatis est; atqui voluntatis actus omnis velle aut nolle est. Velit igitur aut nolit voluntas quum actionem suspendit suam; Velit igitur aut non velit, cum neque velit, neque nolit. Potestne tu te hinc expedire? Si id feceris, miram rem feceris. Forte mihi dices me rem magis miram facere, qui reclamante experientia & communi adeo omnium sensu, voluntatem negè suspendere aliquando actionem suam, proindeque & id posse; nam quicquid præstat, id ipsum sanè potest. Audi. Clamat experientia, sentimus omnes, voluntatem sæpenumero esse suspensam, id ego agnosco, fateor, & verò proclamo; qui nego tamen idem voluntatem suspendere actum suum. Actus quidem earum facultatum quas Aristoteles *δυνάμεις μετὰ λόγου* dixit (puta facultatem ambulandi, &c.) voluntas potest suspendere, vtpote quæ actuum illorum est domina: At vt voluntas sui ipsius sit domina, id verò *οὐ δύναται* est, nisi fortè existimas eundem sui ipsius patrem esse posse & filium. Certè diuersissima sunt ista

Voluntas potest esse suspensa, & potest voluntas suspendere actionem suam. Bene habet, inquit fortasse, hoc saltem das, posse voluntatem esse suspensam. Ego vero ne id quidem nisi intellectu suspenso, quin si intellectus suaderet vel dissuaderet, non suspenderetur, nam si suadeat intellectus, vel vult vel non vult, si dissuadeat, itidem, par enim ratio est. Sic aio necessario effici vt voluntas in contrarium non tendat quàm suavit intellectus. Atque sic reditur eo vnde discessum est, iam enim confeceram non posse voluntatem nitri in contrarium; nititur autem in contrarium si suspenditur. Id sic efficitur, Vel enim suspenditur à volendo quod suavit intellectus, at hic nolendi quidam gradus est vt si munus oblatum non admittas, etiam respueris: Vel suspenditur à nolendo quod dissuavit intellectus, & hic volendi quidam gradus est, non potest enim dari medium; nolle enim & velle contraria sunt sine medio quod dicunt positivo. At tamen medium habent quod vocant ex negatione extremorum, nempe dum quiescimus à volendo pariter & nolendo, tum verò voluntas in mera potentia est; At suadente aut dissuadente mente non potest esse in mera potentia; non magis certè quàm circuli connexitas in actu sine circuli cautate esse potest. Dissertis verbis dico, suadente aut dissuadente intellectu, nam dum versatur mens circa τὰ νοητὰ simpliciter, non id sentimus quod voluntatem proprie dicimus. Si ea circa τὰ πρακτὰ versetur, quoties aut quamdiu id sit, motum aliquem percipimus voluntatis, prout signius vel vehementius suadet vel dissuadet intellectus. Ergo prout notitia practici intellectus suadet aut dissuadet, propellitur aut renocatur voluntas. Id in Collatione amica (pag. 698. col. 1. & 2.) ostendi ex Aristotele, δὴ δὲ ὁμοίᾳ ἐν ἀφροδίτῃ κατὰ θάλασσαν, τὰ τ' ἐν ὀφθαλμοῖς ἐν ὄψει. Item, δὴ δὲ ὁμοίᾳ ἐν ὀφθαλμοῖς νοῦς ἐν προσηγορίᾳ ὀφθαλμοῦ ἀφροδίτης, ὅτι ἢ τοιαύτη ἀφροδίτη ἐν ὄψει. Quod si ita se res habet, non mea magis quàm tua interest reddere causam cur Deus lucem illam suam, qua ita suis Electis suadet vt persuadeat, nolit adesse parem semper & æqualem. Ego certè nullam aliam video præter hanc, quod illi cum eam non mereantur, Deus nulla lege tenetur vt eam velit esse æqualem & perpetuam. Posset quidem temporis puncto regenerationem absolueret, quis de eo dubitet? Non facit id tamen; constat illi ratio consilij sui: quid tum si nobis etiam non constat; Facit efficaciter in nobis Deus velle & perficere ὅτι ἀπὸ τῆς εὐδοκίας. Quæso hic consistamus, ὁρῶμεν εἰς τὸ σωπρόνειν, neu simus impiè & ineptè curiosi.

CAP. X.

Cameronis sententia non pugnat cum vera laudis & præmij ratione.

Sic pergis deinde, Eadem est ratio alterius membri quod diximus, nullam etiam virtutem præmio dignam dari posse, si vera est sententia Cameronis. Nam si lux illa que in mente hominis ponitur nullo modo ab homine pendeat, sed menti ipsius à solo Deo infusa est, aut affusa est, & eadem affusa menti voluntatem ita afficiat vt voluntas non possit non eius ductum sequi, profectò virtutis non est, nedum virtutis præmio digna, lucem illam aut habere, aut cum eam habeas ductum illius sequi. Nulla enim hic

electio locum habet; Vti oculus lucem solis, ita mens ipsa lucem persuasivam non potest non admittere quando eam Deus infundit, aut, vt Camero loquitur, persuadendo affundit; voluntas verò naturali necessitate, & spontanea quadam lubentia, lucem illam veluti ferrum magnetem sequitur. At naturalis receptio, & necessaria sequela, virtus non est, nedum virtus præmio digna. Quis enim virtutem præmio dignam dicat, si oculus aperitur lucem solis recipiat, aut voluntas summum bonum appetat.

Valde sollicitus es de laude & præmio, hinc illæ lachrymæ. Veremini ne omnis Deo laus in solidum debeatur, ne nihil nostrum habeatur præter errorem, prauitatem, intemperiam, infirmitatem, miseriam: Cætera veram sapientiam bonitatem, animi temperantiam, constantiam, fœlicitatem si diuini esse muneris, quantacumque quantulaue sint, statuamus: si omnem homini laudem adimamus, Deo in solidum tribuamus, tollimus (vobis quidem arbitris) virtutem è medio. Immane scilicet sacrilegium si quis seridè ex animo sibi exploratus, & omnino comperitus, verè fateatur in se nihil sibi occurrere præter peccatum, quæque peccatum sequitur miseriam, Deum contra omnis boni vicium, solum, perfectum authorem & fontem! Amabo te iam, Vir docte, quisquis es, Siste te coram Deo, audebisne illud profari, te nullius gratiæ esse Deo debitorem præter eam quæ tibi cum impijs est communis, & quod illis meliores non Deo te id debere, qui te non aliter quàm eos affecerit, sed tibi, quod Dei munere sapienter vsus sis? Inuidebis Deo hanc etiam laudem quod gratia rectè sis vsus, eamque tibi contendes deberi? Nolis hoc profectò, nolis, si vllam habes veræ pietatis sensum. At si fastu tumes hanc etiam, omnium hominum execratione dignissimam, vocem emittes, Est aliquid quo Sapiens antecedit Deum, ille natura beneficio, non suo sapiens est. Quod dictum vtrum magis impium quàm stolidum sit, ambignum est. Certè sic vos sentire necesse est, si modò consentanea sentitis. Negatis enim vbi electioni non sit locus (hoc est, vobis interpretibus, vbi res non potuit aliter cadere, voluntasve aliò deflectere) laudi vllum superesse locum. Deo ergo nulla laus omnipotentis, sapientis, bonitatis iustitiæ debetur. At homini quia elegit vtrum mallet, quia potuit non elegisse, atque teniti, tendereque in contrariam partem, ei certe egregia vero scilicet (vobis quidem brabeutis) laus debetur. Cum autem sit præstantior is qui laudem meretur quàm qui non meretur, videtne horridum illud sequi, vt homo Deo sit præstantior. Id verò vestram sequitur, quam tu hoc loco proponis, sententiam. Sic enim disputas. Vbi electioni non est locus, laudi non est locus, neque virtuti etiam. Meum vero dogma sequitur, si tibi fas credere, vt electioni in regentis nullus sit locus: Ergo sequitur etiam vt neque laudi neque præmio sit locus, proindeque nec virtuti, quæ scilicet, si laus abesset & præmium, ne virtus quidem esset. Ostendam postmodum non sequi meam opinionem (quod tu reris nullum superesse electioni locum. Nunc verò id ago quod instat. Vbi, inquit, electioni non est locus, laudi non est locus, at in Deo, quatenus est Deus, non est electioni locus, non enim optavit vt esset Deus. Ergo, Deo, quatenus est Deus, nulla laus debetur. Hæc quidem infania

infantia iam & furor, non modò impietas est. Et quemadmodum tu vis vt nulla oculis laus sit quod admittat Solis lucem, sic mentis humanæ nullam esse laudem quod veritati diuinæ persuadenti officium parcat necessariò. Quidni liceat scilicet pari ratione, impiè inferre, quemadmodum Solis nulla laus est quod lucidus est & *προαιεσει ἀλλὰ φύσει*: Sic quòd Deus bonus est, id verò Deo laudi non est dandum, vt quì non libero arbitrio sed naturâ bonus sit. Nullam igitur, vt vides, vobis facit iniuriam, nec in vos quidquam dicit contumeliosè, qui hæc monstra & portenta terretimarum blasphemiarum ait sequi vestras hypotheses. Res enim ipsa id loquitur & exclamat. At verò nego iam, inquam, meâ opinionem sequi nullam esse electionem, aio verò contra id sequi meam sententiam, & quidem necessariò sequi, vt nempe sit electio actus animi hominis conuersi, vestram autem sententiam sequi, & quidem necessariò sequi, vt nulla sit electio, proindeq; nullum laudi locum superesse, ne illi quidem cui apud homines locus est. Singula hæc eodem ordine quo à me sunt proposta exsequar. Ac primum quidem, *Non sequi meam sententiam vt nulla sit electio*, id hinc liquet, quod nulla alia caussa dici possit cur id sequatur quàm quod pugnet cum electione necessaria ad viuum determinatio; neque verò certè tu aliam affers caussam præter hæc solam. Si igitur vbi necessitas est determinationis, electionis locus esse potest, non est hæc idonea ratio cur debeam videri, meâ sententia, qua determinationis necessitatem statuo, electionem omnem sustulisse. At certè determinationis necessitas, & quidem summa, est vbi electioni non iam dico locus esse potest, sed reuera est locus. Id faxo iam clarum, prolato exemplo quod tu sat scio non reijcies. Fac mentem humanam clarè, ac sine nube, cernete præsens hinc summum bonum, inde summum malum; quum dixi summum, omnia dixi: Illud etiam ponamus, Deum facere optionem vtro frui malit homo, dubitandum est vtram partem animus sit necessariò, summo atque incredibili ardore, amplexurus, vtrum summo odio atque auersatione refugiturus pari necessitate? Ex quo intelligi facilè potest quàm non pugnet cum electionis natura necessaria determinatio: neque enim negabis hic, puto, electionem fuisse vbi vnum alteri, optione data, fuerit prælatum. Illud ne respondebis (nam quid aliud possis haud video) nullam præcessisse deliberationem. Quid? Igitur tu nullum voles electioni esse locum vbi deliberandi non fuerit locus? Si ita est, alio occurram exemplo. Si eò res esset redacta vt aliquot nummorum iacturâ posses redimere quam vos dicitis libertatem prophetandi, deliberandum tibi putares? At foret hæc electio tamen, & quidem necessaria. Consule quæso animum tuû, & rem tecum reputa, ita se rem habere certò comperies. Non repugnat igitur electioni vt sit necessaria. Quoniam vero id iam à me demonstratum est, superest vt ostendam necessariò sequi sententiam meam vt sit Electio. Electio ex duobus quæ proponuntur animo alterius assumptio, alterius reiectio est. Atqui meam sententiam, quâ statuo Deum ita mentem regentorum afficere vt animos non possit non appetere quod verè bonum est, refugere vero quod verè ma-

lum est, si vtrumque proponatur, id sequitur necessariò vt alterum assument, alterum reijciant: Meam igitur sententiam necessariò sequitur dari electionem. Animaduerte iam vt ostendam quì vestra sententia omnem electionem peritus tollat. Id quod faciam multis modis. Et quidem eo primum, quod cum Electio sit actio vel qua bonum malo præfertur & assumitur, vel maius bonum minori bono præponitur & pari iure assumitur, oportet eam esse necessariam; Vestra autem sententia hanc necessitatem tollit, tollit igitur electionem: Necessariò enim bonum malo præfertur, maius item bonum minori, certò, inquam, agnitum, non agnitum autem non præferretur, pari necessitate. Quid tu ad ista respondebis? Fortasse contra euenire, vt etiam malum bono præferatur. Etiamne agnitum malum, & qua sui parte malum iudicatur? Profecto tu id non dices, neque enim potes. Nam malum qua malum id esse iudicant, eadem tenus & oderunt omnes: Nam qua malum est in se sanè non oderunt, sed qua malum esse iudicant, hæc tenus, inquam, quatenus, & quantum iudicant malum, refugunt. Illud breuiter hoc loco, quia infra ea de te mihi rursus sæpius erit disputandum. Deinde, etiam cum vestra sententia sit, *Voluntatem nisi à seipsa moueri*, necesse est omnem electionem è medio auferatis. Non enim ideo eligimus quia volumus, sed volumus ideo potius quia eligimus. Electio quippe vel præcipuè iudicij actus est: Non vultis autem pendere à mente voluntatem, tollitis igitur electionem. Fortè an istud es dicturus, Pendere voluntatem hæc tenus à mente seu iudicio, vt quæ nil possit vel appetere, vel refugere, quod animo non fuerit commonstratum? At negatis tamen voluntatem mentis affici *VISIS* necessariò in vtramuis partem. Ego vero quæro an illis *VISIS* omninò efficiatur. Nam si illis non afficitur, ab illis omnino non pendet, ac proinde nec voluntas est, (voluntas enim est appetitus cum ratione) & cum nulla sine voluntate electio sit, nulla electio futura est. Afficitur, inquires, sed liberè. Ego verò, inquam, assentior voluntatem illis affici *VISIS* liberè dummodo illud liberè nil aliud notet quàm lubentiam quandam cum ratione coniuncta, qua sola ratione voluntas dici potest libera: de eo non est controuersia. Quæro igitur, inquam, An ita *VISIS* efficiatur vt possit iis indifferentè affici vel non affici, Aies tu id sat scio. Hic igitur pes est figendus. Ergo sic insto. Omnis facultas vel actiua, vel passiuæ est. Motus omnis vel agere, vel pati. Quæro iam, Motus hic voluntatis circa *VISA* sitne actio an passio. Non est actio, non enim voluntas est quæ *VISA* mouet, quin (nisi reperis quod pono te dedisse) ab iis afficitur. Quid igitur, Passio ne? At tu negas pati à *VISIS* voluntatem, ne motum eius cogare fateri necessarium. Ergo nec agitur à *VISIS*, nec agit in *VISA* ac proinde nullo modo pendet ab intellectu. Nulla igitur, ex tua sententia, in rebus humanis est electio (nam electio à mente orta desinit in voluntate necessariò) proindeque nullus virtuti, nullus laudi, nullus præmio locus reliquus. Quid enim collaudes eum qui non ductu mentis, sed cæco impetu fertur in bonum, aut quid est in eo impetu virtutis aut honesti? At meam sententiam nihil horum, diuersa omnia

sequuntur. Nam & Electio locum habet (quia è duobus agnitis alteram assumitur, alterum rejicitur, idque sit præcunte mentis notitiâ) & laus item (sed quæ Dei laudi nil detrahat) debetur. Dispar verò ratio est oculi ad lucem Solis, atque mentis ad Dei mandata, nam oculus nulla ducitur ratione, sed sensu bruto atque experte rationis, qui que totus est à materia, mentis iudicium non est materiae necessariò obnoxium, quatenus, inquam, virtutis aut virij rationem habet. Materia porrò mihi hoc loco est organi temperamentum.

Sic verò concludis hanc partem Disputationis. Ex hisce apparet sententiam Cameronis non modò falsam esse, sed & valde noxiam ac periculosam, sublata enim ratione peccati & virtutis, Lex, Disciplina, Respublica, societas & religio omnis, imprimis Christiana, funditus evertantur necesse est. Mihi verò haud paulò potiore iure liceat concludere ex iis quæ à me supra disputata sunt, apparere conclusionem hanc tuam temerariam esse & vanam, id quod magis magisque Dei beneficio apparebit, quam ad rem tu mihi viam aperis.

CAPVT XI.

Cameronis sententia non pugnat cum Præceptionibus & Prohibitionibus.

Sic enim ais, Quod ut manifestius appareat sic procedo. Si vera est sententia Cameronis, nullus planè locus est præceptionibus aut prohibitionibus. Ratio manifesta est, Quia, quid præcipere nobis Deus? Alterutrum præcipiat necesse est, aut ut lucem illam dirigentem habeamus in mente, aut si illam iam habemus in mente nostra, ut eius directionem sequamur? Vtrumq; facere stultum foret & ridiculum. Nam quid ineptius quàm præcipere ut lucem in intellectu habeamus quàm non possumus ex nobis habere aut elicere, inò quam aliunde quàm ab eo qui præcipit habere non possumus? Quis oculo præcipit ut vel internam lucem suam, vel extrinsecam Solis lucem habeat? Deinde quid stultius quàm præcipere ut quum iam lex illa nobis à Spiritu Dei data est ductum lacus istius sequamur, cum illam non possumus non sequi? Tantundem facit qui alterutrum horum præcipit, ac si præcipiat homini ut Gigas fiat, ut ad staturam suam addat cubitum, aut ut nutriatur & crescat. Impossibilia, & necessaria, non cadunt sub præceptum. Prohibitionis eadem est ratio.

Hocceiniam, Vir doctè, disputare est, ac non potius ludere, quod solent pueri, vel etiam, quod ne illi quidem solent, strenuè cum umbra pugnare? Nam acriter tu quidem instas ut id efficias quod nemini sobrio vnquam in mentem venit, non esse quod hortemur quemquam ut ludem à seipso habeat quam nemo largitur nisi Deus; nec opus esse ut eum hortemur qui eam lucem ita habet ut eam non possit non sequi. Cæterum non ostendis qui id sequatur sententiam meam ut nullus sit hortationum vsus. Nam ego quidem, ipso te teste, doceo voluntatem à mente planè persuasa flecti necessariò in obsequium; mentem autem persuaderi esse necesse ut voluntas flectatur, idque fieri è τοῖς ὁρατοῖς; per hortationes additis rationibus. Vbi est acumen tuum? Mens flectit necessariò voluntatem, Ergo non sunt adhibendæ rationes. Sic tibi placet colligere? At ego contra dixerim, Mens flectit necessariò volunta-

tem, Ergo opus est hortationibus ut mens afficiatur ipsa, ita demum flexura voluntatem. Dabo tibi rem exemplo claram. Vos docetis mentem illustrari à spiritu ut percipiat Christianæ religionis dogmata; Datis hoc puto, neque enim vultis amorem Christi præcedere Christi cognitionem. Quamquam iam tu ferres sic cauillantem, Ex isto dogmate effici nihil opus esse institutione, quia ad quid instituamur? Ut habeamus lucem illam, quæ percipiuntur dogmata Christiana religionum in mente, quàm non possumus ex nobis habere aut elicere? [libet enim apud te uti verbis tuis] aut ut lucem quam iam habemus, in discernendo vero & falso sequamur ducem? Vtrumq; absurdum. Quis enim doceat oculum quomodo sit videndum? Aut qui nouit iam quid sit verum, quid falsum, quid porrò eum doceas? Hic tu non exclamares cauillariunculam esse viro probo & graui indignam? Neq; enim ista sunt seiungenda quæ coniunxit Deus, externum Verbi ministerium ab interno Spiritus ministerio, sed vtrumq; concurrere oportet, iuxta illud, Paulus plantat, Apollus rigat, Deus u est qui dat incrementum. Possset quidem Deus ita in hominum animis vi Spiritus sui operari, ut hortationibus nihil esset opus, quemadmodum ex terra arida & sicca possset sine ope humana opimas fruges educere; ac ille aliter instituit colligere Ecclesiam. Quemadmodum igitur in illustratione mentis ad percipienda dogmata religionis Christianæ lux interna Spiritus non excludit omnino, imò requirit (ut materiam quam veluti informet) externam institutionem, ut sit efficax Dei organum ad mentes nostras commouendas (id quod vos etiam agnoscitis) ita planè se res habet in intellectu practico, ut is persuadeatur acquiratur interna illuminatio necessariò, sed & illa requirit exhortationem, ut materiam quam veluti informet, ut efficax sit apud nos persuasio. Quod fieri Scriptura docet, Gratias, inquit Paulus, agimus Deo semper de omnibus vobis, mentionem vestri facientes in precibus nostris, &c. Ut qui sciamus, fratres dilecti, vos esse à Deo electos; Quoniam Euangelium nostrum fuit inter vos ἐν λόγῳ μένον, ἀλλὰ ἔν ἐν δυνάμει, ἔν ἐν πνεύματι ἀγίῳ, ἔν ἐν πληροφείᾳ πολλῇ. Et Deus aperuit cor Lydiæ ut audiret ea quæ à Paulo dicebantur. Item, Deus non dedit vobis cor ad intelligendum, neq; oculos ad videndum, neq; aures ad audieddum, ad hanc vsq; diem. Ac ego quidem ausim confidenter affirmare alienos adhuc esse à Christo qui vim istam non senserunt. Nolim te ad hunc sermonem vel mihi irasci, vel æquo vehementius dolere, sed seridè cogitare itane se res habeat. Neque verò consequens est ut, apud eos saltem quibus salutem Spiritus sui lucem & Euangelij notitiam indulsit Deus, nil opus sit hortationibus, eo quod ea afficiat voluntatem necessariò; non magis profectò quàm non est consequens ut ne pergamus docere eos qui probè instituti sunt, siquidem intellectus, ut vestris utar verbis, irresistibiliter illuminatur. Sed quemadmodum institutio necessaria est ad vel augendam cognitionem, vel confirmandam memoriam. Hortationum eadem ratio est. Nec tu potes huius meæ responsionis, ad hoc seu argumentum seu cauillum tuum, robur labefactare, nisi neges ad certò credenda religionis Christianæ mysteria necessariam esse actionem quandam internam Spiritus Sancti. Quod si faceres, non autem id (credo de te meliora facies, tu te pariter negares esse Christianum, nec quid-

1. Thess. 1.
vers. 2. 3. 4.Act 16. 14.
Deut. 10. 4.

quidquam relinqueres Spiritui S. ut qui, hoc quidem pacto, ne in mentem quidem agat intrinsecus, nedum in voluntatem & affectus.

Videamus porro quæ sequuntur. *Dices fortasse præceptiones & prohibitiones seruire pro mediis incitantibus voluntatem ad faciendum id quod rectum est; Sed id nihil ad rem facit. Præceptis enim tale medium est quod primo suo conceptu importat officium eius cui præceptio datur. At officium nullum supponi potest vbi id quod præcipitur aut omnino non potest fieri, aut non potest non fieri. Quis enim ex officio lege præscripto facere dici potest id quod non potest non facere, aut quod absolutè non potest facere, siue impotentia illa oriatur ex natura conditione, siue ex poenæ inflictione? Nemo enim obligari potest ad faciendum quicquam supra naturam suam, aut ad faciendum id ad quod à iudice per poenam impotens redditus est (aliud est se ipsum impotentem reddidisse sine ulla interueniente poena, de hoc enim non agimus) dici mus enim fieri non posse ut quis poena reus fiat, si ista est conditio voluntatis quam vult Camero.*

Quasi tu diceres, Institutionem Gentium in doctrina non potuisse (ut tuis utar verbis) pro medio seruire, Institutio enim tale medium est quod primo suo conceptu importat capacitatem eius apud quem institutio adhibetur; At nulla capacitas supponi potest vbi id quod docetur non potest percipi, aut non potest non percipi, quis enim ex institutione discere id dici possit quod non potuit non discere, aut quod absolutè non potuit discere? Videtne iam quæ tu aduersus hortationes & præcepta deducis ex mea sententia, eadem sequi communem tibi nobiscum sententiam de necessitate institutionis. Nam neque tu nescis nos omnes omnino esse cæcos donec Deus itos illuminet, neque negas illuminationem istam præcedere necessariò primum voluntatis motum (itaque regenitos necessariò illuminari priusquam velle benè quicquam possint; quis enim amet quod non nouit?) atque intellectum ad hanc illuminationem se habere merè passiuè, imò verò rem ita se habere asseueranter & constanter affirmas. Quid igitur responderet, dic bonâ fide, ei qui tecum sic ageret quemadmodum tu tecum agis? Profectò diceres hominem cauillari, & joculari, rem non agere seriò. Non enim Dominus noster ita mentis ut corporis cæcitate curat; Fieri enim potest ut cæco in tenebris conlilituro, aut dormienti, restituat visum, hoc est videndi facultatem, etiam si interim nondum quidquam videat. Itaque fateor ut Dominus cæco visum restituat nihil est opus proponere obiecta visus. Nihil hoc ad rem. At fieri non potest ut adulto imprimatur vllus habitus seu in mente, seu in voluntate, nî vno eodémque tempore operet ut vnâ eâdemque operâ Spiritus Sanctus actum secundum. Quod volo dicere eius modi est. Rei ipsius natura & conditio ferre non potest ut Deus vllius adulti menti habitum fidei ingeneret, nî simul faciat ut actu credat. At, (ut grammaticemur iam) Credo verbum actiuum est, accusatiuum regit; Ergo fieri non potest ut credamus nisi aliquid credamus. Requiritur ergo ut quum Deus menti ingenerat fidem simul accedat admonitio de iis quæ credenda sunt. At qui credat nisi per doctrinam & institutionem externam, vel per internam reuelationem immediatam? Atqui hoc Prophetarum & Apostolorum proprium fuit. Par præceptorum ratio est. Deus quidem nos ita afficit ut pareamus præceptis, at istud

fieri non potest nisi sint præcepta. Res est aperta. Item, ita nos afficit ut nequeamus non parère præceptis suis. Ergo adhibenda sunt præcepta ut id eueniat. Potestne reuelli actio ab obiecto suo & seiungi nisi cesset actio? Profectò non potest. Non potest igitur Deus efficere ut pareamus hortationibus nî sint hortationes. Posset quidem efficere ut rem ipsam præstaremus, at verò interuentu hortationis haudquaquam si nullæ sint hortationes. Iam sic instituit Ecclesiam suam ut velit interuenire hortationes, iisque vtatur tanquam organis Spiritus sui, quas infonantes per autem ad vsque peccata piorum inspirat, atque (ut ita loquar) animat modo quodam ineffabili. Atque hic sanè appositè dici illud potest quod nonnulli de Eucharistia dixere, modum nescimus, mosum sentimus.

Tu verò iam progredere. *Confirmatur valdè hoc argumentum si addantur præceptionibus & prohibitionibus istis promissæ & minæ. Quis enim locus promissionibus aut minis esse potest vbi id quod præcipitur aut impossibile est ut fiat aut omnino non potest non fieri? At vbi talis determinatio voluntatis locum habet, qualem statuit Camero, ibi id quod præcipitur est aut omnino impossibile, aut simpliciter necessarium. Adhortationes itaque etiam omnes, increpationes, obtestationes, vota, querela, lachryma aliaque similia, quibus Deus vti ad conuertendum homines passim testatur Scriptura, nî nisi ludus & iocus erunt. Ad quid enim diriguntur omnes istæ? An ad mentem hominis? At illa non potest habere, aut elicere ex se, lucem illam qua ad directionem voluntatis, ac proinde hortationes sequendum, necessaria est. An ad voluntatem? At ea non potest sequi rectum mentis iudicium quamdiu ista luce mens caret, & non potest non sequi rectum iudicium quando mens luce ista perfusa est.*

Hæc tua confirmatio à me negligi iure potuit; Habet enim aliquam vim contra figmentum tuum, quam nullam habet contra sententiam meam. Quis enim hortetur homines ut habeant Spiritum Sanctum, aut lucem Spiritus? Optamus sanè ut Deus omnibus largiatur Spiritum suum bonum, Deum precamur seriò ut id velit: Deinde verò sequuntur hortationes ad officium adhibitis minis & promissionibus, quæ valituræ sunt si adsit Deus, non sunt valituræ si non adsit. *Da, inquit pius Augustinus, Domine quod iubes, & iube quod vis.* Nosti illud, *θεὸς δὲ δίδωκε τὸ πνεῦμα ἡμῖν, καὶ μὴ δίδωκε τὸ πνεῦμα ἡμῖν ἵνα ἡμεῖς ἴδωμεν τὸ πνεῦμα.* Id maximè hîc locum habet. Quia iam Dei benedictionem necessariò id sequitur ut omnia perumpantur obstacula, & tollantur quæuis impedimenta, idcirco negauerit ne quisquam nobis esse conandum? Imò verò tanto magis conandum quanto certiores sumus fore ut Deus nostris conatibus benedicat. Scimus Deum benedicere conantibus, itaque conemur. Hic tu me audis libenter. Audi & hic non illibenter, Deus ita mentes regenitorum afficit ut nequeant non affici, sed neque per Spiritum solum id facit, neque per Verbum solum; vtrumq; igitur adhibet: ac hominum quidem opera Verbum h. e. doctrinam, hortationes, minas, promissiones adhibet, omnem sibi vim & efficaciam, illiusque dispensationem reseruat, (recurrat nempe semper tibi illud, *Paulus plantat, Apolos rigat, sed Deus dat incrementum*) quam nonnullis tam benigna manu admeritur ut nequeant non parere Deo. Ergo apud illos hortationes erunt superuacua. Videtne ut ista non cohæreant?

Sic tu tamen aduersus me colligis, Qui audito Dei verbo (in quo dogmata, hortationes &c.) conuertuntur, iuxta Cameronis sententiam, mentem senserunt tantâ vi, tamque illustri (vt ita dicam) luce diuinitus perfusam, vt sibi nequiuissent temperare quin exarserint Dei amore: Ergo Cameronis sententiam sequitur, vt verbum Dei, apud eos, qui ita affecti faere, fuerit superuacaneum, nil apud eos minâ, nil valuerint promissiones, nil ipsa significatio veritatis. Atqui contrarium sequitur. Subalterna enim non pugnant. Itaque collectio tua inutilis & leuissima est.

CAP. XII.

*Cameronis sententia non tollit rationem
Obedientiae & Inobedientiae.*

EX hoc, ais, efficitur consequenter per sententiam istam obedientia & inobedientia rationem omnem è medio tolli. Vti enim non obedire dici non potest qui non potest obedire, ita non potest dici obedire qui non potest non obedire, aut potius qui non potest non facere quod rectum est. Quae non potest nolle, non potest dici proprie velle voluntate quae virtus obedientiae sit & dicatur.

Ais sententiam meam sequi vt nulla sit obedientia, non enim is obedit qui non potest non obedire. Ergo, inquam, is non vult qui non potest non velle; Tu ergo, ne vis quidem tibi esse bene, quia non potes velle tibi esse malè. Nam quae voluntatis eadem est obedientiae ratio, quae vim omnem suam & gratiam à voluntate mutuatur, non enim obedientia est nisi quia voluntaria est. Nec quicquam aliud obedientia est (de interno animi actu agimus) quam voluntas qua nos summittimus maiori iubenti. Si igitur contingat vt tam vehementi amore reuerentiaque prosequamur maiorem vt non possimus ei non obsequi ex animo, tu non vis id fore obedire? Noua hæc quidem sententia est, vt sit vera tu iam non demonstras. Certè aded falsa, meo quidem iudicio est, vt eam putem pugnare cum ipso communi sensu. Dic mihi quæto. Tu patrem aut matrem habuisti vnquam, aut sensisti affectum filij? Haud dubiè. Ergo tu nullo vnquam tempore ita te sensisti affectum animo vt possis verè dicere re non potuisse illis non obedire? nam internum animi affectum sequitur actus externus, si facultas adsit, necessariò. Ferues, & verè ferues, si non est ita. Sed profectò ita est. Et ego hoc exemplo vsus sum vt te tanto arctius constringerem. Iam transferatur exemplum, & accommodetur ad amorem & reuerentiam quæ verè regniti Deum Patrem prosequuntur (de hypocritis & tepentibus hic non agitur) res eodem modo se habet. Maximè obediunt quum feruent spiritu, quum ita affecti sunt, tamque vehementer, vt non possint non obedire, quum non languent & rorpen, sed feruntur quodam ardore ad metam.

Sed tu sic persequeris institutum. *Quid contra hæc Camero solet objicere, non repugnare vt quæ bonum faciat necessariò, & tamen simul liberè illud faciat, idq; exemplo Dei ipsius probat qui non potest non esse sanctus, & tamen liberè sanctus est, id prorsus est ineptum. Aliud enim est sanctum esse, & facere quod bonum ac rectum est, aliud obedire legi quæ sub promisso pramiij bonum facere*

precipit & sub comminatione pœna malum vetat. Bonum enim quis esse potest naturâ, ita vt malum facere non possit, qui tamen non obedit legi. Isto modo Deus est bonus, non hoc. Imò quia isto modo bonus est, non potest dici bonus esse, aut bonum velle, liberè. Verum quidem est, bonum hoc aut illud liberè velle potest, sed nec sic necessariò bonus est. At, qui bonum facit ex obedientia qua lege præscribitur, is non potest aut natura bonus esse, aut ita tantum liberè bonus, vt hoc aut illud bonum tantum facere possit, sed necesse est vt possit etiam non facere, aut contrarium facere, vel omittere, eius q; lege præscribitur aut vetatur. Ad libertatem itaque non requiritur semper vt quis bonum & malum simul possit facere, satis est vt possit facere hoc aut illud bonum: verum ad libertatem que quis facere potest quod lege præscribitur, necessarium planè est, vt possit etiam contrarium legi facere, id est, obedire aut non obedire, alioquin frustra foret Lex & Legis sanctio.

Debit tam noua sententia, Non obedit is qui ita affectus est vt non possit non obedire, quæ reuera *Ex d. & sol. trn* est, à te non affirmari tantum, sed certissimis rationibus comprobari. Tu iam aliò defectis tanquam de via. Et quoniam ego eum dixissem non pugnare libertatem cum necessitate, id demonstraui Dei exemplo, qui idem bonus sit & liberè bonus, id refellere conaris. Ac primum tu hoc ineptam dicis esse prorsus, aded es humanus. At si ego docuero te hoc loco grauissimè errare, pœnitebit te spero quod me aded contempseris. Id sic inuitio. Quærebatur an si detur aliquem ita esse bonum vt nequeat non esse bonus, id euerteret naturam humanæ mentis & voluntatis, quam *liberum arbitrium* vocamus. Respondi ego id non futurum, idque probaui adducto in medium primum Dei exemplo, quem constat esse eundem optimum & liberum. Hic tu respondes, Deum non esse liberè, sed naturâ bonum, neque vero ego id negarim quin sit Deus naturâ bonus. Sed si idem non est liberè bonus, cum ita se res habeat vt quo creatura propius accedit ad Deum eo nobilior sit, aio quo minus liberè boni sumus ad Dei exemplum eo sumus meliores & nobiliores, optimus nempe Deus minime liberè bonus est ex tua sententia. Ergo, inquam, quo quisquis accedit propius ad optimum eo minus liberè bonus est. Itaque, si nulla inuidia est negare Deum liberè bonum, ego profectò non putem vllam inuidiam esse si negemus regniti esse liberè bonos. Sed tamen, nisi emolliatur benigna interpretatione, dura admodum locutio videtur *Deus non est liberè bonus*. Nam cum bonitas in Deo respectu sui ipsius (quæ bonitas nil aliud est quàm is amor quo seipsum sibi cognitus prosequitur) à cognitione sui oriatur, liber omnino dici debet Deus, non quia fieri possit vt à sui ipsius amore temperet (neque enim fieri potest vt à seipso oculos auertat, nec quicquam cernit in semetipso quod non sit pulcherrimum) sed quia is amor quo prosequitur seipsum non est ab instinctu quodam cæco & bruto. Quod si non placet vt hic status *libertas* appelletur, dixerim, ego quidem certè, nil esse quod negemus eos esse minus liberos qui Deum tam elarè vident vt ab eius amore nequeant se continere, maximè cum Paulus pios omnes *seruos iustitie* vocet: nec quicquam hic esse verendum, modò ne vna continuò concedamus vobis, perire hoc pacto ipsam mentis & voluntatis naturam. Sanè libertas vobis nihil aliud quàm *ad d. & sol. trn*
est, sic

mea, sed tua voluntas fiat, & similia. Denique, quomodo nobis per omnia similis dici potuisset excepto peccato, si ne potentia quidem in eo peccandi fuisset, id est, si libertas voluntatis in eo non fuisset ad obediendum, aut non obediendum, paterna Legi. Neque verò decedit quidquam dignitati Iesu Christi hac ratione. Satis enim est quod à peccato immunus fuerit, & plus meriti habet non peccare cum potes peccare, quam non peccare quum peccare non potes. Imò ne quidem locum habere potest meritum propriè dictum ubi pura puta impeccabilitas dominatur. Itaque tantum abest, ut glorioso Christi merito quicquam detrahatur, si eum ab omni peccandi potentia immunem fuisse credatur, ut contra supremam gloria Christi ap. x in eo collocari videatur posse, quod cum posset non obedire patri, tamen obedire ipsi liberè in omnib. voluerit.

Ferrei te peccatoris esse oportet, si non cohortuisti cum ista scriberes. Miseret quidem me tui, qui sic censeas, & ferè piget rem tam claram, Christum non fuisse talem ut posset peccare, demonstrare. Ut enim non placet apud Christianum disputare an Christus fuerit, nec apud re liber disputare, An is fuerit qui potuerit peccare, illud enim mihi idem sonare videtur ac si potuerit sibi deesse, seque tanto nomine præbere indignum. Tu tamen aded tibi confidis, aded es animo vasto & Gigantæo, ut nã id fecero ut probem Christum Dominum, id est Θεὸν ὁμοιωθέντα ἑνὸς ὁμοίου, non potuisse peccare, causã tu me pronuncias cecidisse, qui inde scilicet falsò demonstrariis peccandi impotentiam summam esse libertatem, modò, inquam, ea à ratione mentis fixa & inconcussa procedat, non à natura, ut dixi toties, bruta & sui nescia, quæ thesis erat mea. Id quod dum facio, duo video à me præstanda, utrumque enim exigì potest; Et primò quidem ut tua refellam argumenta, deinde verò, ut sententiam receptam in Ecclesia, atque priorum omnium cordibus infixam, demonstrarem esse Christianæ religionis dogma: quorum utrumque breuitatis causã, vnã eademque operã præstabo. Tu igitur primò sic disputas, Qui nobis per omnia similis fuit, quidni etiam potuerit peccare aquè ac miser esse? Responsio facilis est, Quod miser esse potuit, etsi non posset idem peccare, id inde factum est, quod soluere potuit peccati nostri pœnas, quas non potuit mereri? Non potuisset autem eas soluere si eas ferre non potuisset: at ferre eas potuit etsi non potuit eas mereri. Imò tanto illud magnificentius quod eas pœnas tulit quas mereri nequiuisset, ut pote qui Deus idem & homo esset, proindeque Deum non vtrumque præsentem haberet, sed sibi tam arcto vnitum vinculo ut esset intimus, ut non posset is, quã homo, magis peccare quam potest emori corpus quam diu est animatum. Vita enim Dei in creatura vera eius cognitio est, quæque eam sequitur sanctitas. Alia conceptionis illius ratio, nostræ alia est: Nos ex carne caro nascimur, ille ex Spiritu Sancto Spiritus, non quidem quod ad substantiam, sed tamen quod atriner (sit mihi fas ita loqui) ad peccabilitatem; Nempe, ut qui prorsus sunt in carne, teste Apostolo, non possunt placere Deo, ita planè qui fuit omninò in Spiritu, non potuit non placere Deo, utpote qui Spiritum Dei acceperat sine mensura, ex cuius plenitudine nos hausimus omnes, quisque pro modulo gratiæ diuinitus indultæ. Sed nolo tecum disputare de re confessa. Cerrè ut neque iam Christus homo esse desit factus immortalis,

Ioh. 3. 6.

quamuis hoc pacto miser esse desit exemptus & immunis à lege carnis, (quæ peccatricis carnis, ut pote misera, similitudinem habebat.) Ita nec cum esset in carne habuit tamen id carnis ut posset peccare. Primus nempe homo factus fuit in animam viuentem, secundus in Spiritum viuificantem, quod ad peccatum attinet immutabilis, immobilis, inuictus, ἀνείρατος ἅπ' κακῶν. At verò, inquis, quomodo tentatus fuisset à Satana, imò quomodo tentari potuisset? Quomodo certè falli, decipi non potuit, tamen si Satan id conaretur. Quid? tunc ignoras rem certissimam, tentari & Deum ipsum? & esse qui id studeant aded, ut Deo faciant ægrè, amentes & furiosi? Et quis inde concludat fieri posse ut possit Deus vel induci in errorem, vel conflictari cum animi ægritudine, vel, ut nobis dolet si quis obnitatur, Deo itidem pariter dolere si quis minus se præbeat dicto audientem, vel insurgat & incessat petulanter? Sed enim quomodo Angelica consolatione opus habuit? Nempe quia ei dolebat, dolor autem poscit consolationem, non quod si ea desit continuò pronus sit animi lapsus in diffidentiam, sed quoniam absque consolatione incenditur animi ægritudo, quæ si citra peccatum intendi non possit, profectò Dominus noster non iam modò peccare potuerit, sed & reuera peccarit. Est consolatio (si hoc nescis) cuius hic est vnicus scopus ut ne ruamus in desperationem, ista consolatione Christo nil opus fuit: Est quæ hoc tantum spectat ut leuetur dolor, & gtauis ardor interquiescat, eã ei fuit opus, eam consolationem adeptus est Angeli ministerio & opera. Neque verò hoc tu mirère si vllum habes veræ humanitatis vel pietatis sensum: Sæpe enim fit in aduersis rebus ut summa sit in Deum fiducia cum summo coniuncta animi mœore, qui non iam ab vlla desperatione, aut verò etiam incredulitate proficiscitur, sed à dolore & acerbitate vulneris vel iam inflati, vel postmodum infligendi; ut Chirurgum manum intentem exhorrescimus etiam tum quum neque verò vel de Chirurgi animo vel de euentu ictus dubitemus. Illud verò quod quæris, quomodo ipse Dominus dixisset. Transeat à me calix iste, si Christus non potuit peccare, sponte sua conceidit. Nam si eo non peccauit Christus, qui potes inde demonstrare Christum potuisse peccare? Si verò eo peccauit, tu certè iam sic ostendisti non id solum quod institueras, Christum potuisse peccare, sed quod certum habeo te nolle, Christum peccasse. Aliud est aliquid velle ex hypothesi, aliud verò simpliciter velle: Filius potest velle patrè viuere quã diu tiffimè, & quidem nã id velit peccabit grauissimè, at si Deus id nolit, obfirmare animum & repugnare Deo, atque indignari, id verò fieri non potest sine grauissima diuini Naminis offensione. Potuit Christus auersari dolorem & cruciatum tam grauem, imò si non fuisset auersatus, fuisset hoc naturam exuisse humanam, caruisse que omni sensu, & obbrutuisse denique, adeoque peccasse. At reluctari, ἀποδομαστέειν & iactare iugum, & δειμασχεῖν (quod non fecit) ne potuit quidem sanctissimus, ille sine controuersia, & ab omni peccati labe immunis, quæ summa, quantum homo potest capere, potentia, nulla autem impotentia est. Nam impatientes eosdem dicimus, & quidem appositissimè, animi impotentes. Nosti puto ceteri animi robur rerum acerbissimarum patientiã,

quam

1. Cor. ii. 4.
5.

quam *απειθαρχία* Græci vocant, quod in ea præcipuè sese exerat innictum animi robur. Indolentia certè, *ἀνδραγία*, & stupor in malis, vitia & sunt & habentur, etiam Sapientum sæculi iudicio. Quæso te velis homo Christianis sublimiorem suscipere de Christo Domino cogitationem. Habes Cl. Til. exemplum qui in eadem causâ cogitare refugit quod tu intrepidè, clarè & apertè protulisti, ausu, vt lenissimè dicam, temerario & nefando.

Neque verò, inquis, quicquam decedit Christi dignitati hac ratione. Quasi verò dignitas vlla in hoc sit sita, quod quis possit peccare. Hac lege sanè in beata immortalitate dignitati nostræ plurimum decedit, quam vbi fuerimus consecuti non magis peccare poterimus, quàm mori. Quid, tu nō putas esse multo excellentius (si viuas) non posse mori quàm posse mori? Mihi verò etiam multo videtur præstantius non posse peccare, quàm peccare posse. Tibi aliter videtur. Sic enim statuis, *Plus meriti habet non peccare quum potes peccare, quam non peccare cum non potes peccare.* Qua in parte tu mihi idem cum Seneca sentire videntis, qui eo ipso putauit Sapientem Deo antecellere. Sed te id decepisse videtur quod res natura diffinitissimas confundisti, non posse peccare idèd quia nec rectè possis facere, quomodo ligna, & lapides, & bestiarum peccare non possunt, & non posse peccare quia constanter abhorreas à peccato ad Deum instar, quatenus quidem ferre id potest humana natura, vel ad Angelorum certè & Sanctorum instar in cælo, iuxta illud, *Fiat voluntas tua in terra sicut in cælo.* Nam est natura quædam bruta, stupida, sensus expers, & si sensus compositus, at expers tamen rationis, ea verò sanè non potest peccare. Sed & est creatura quædam sancta, diuina, prædita veri summi boni verâ & summâ notitiâ, prædita semper, prædita continuo, prædita proprie, quæ summo adhæret honore *ἀπειθαρχία* eam conditionem quis non putet summæ esse dignitatis, quæ infra eam posita est quis non vilem præ ea existimet & contemptam? Profectò in femina ita a nare castitatem vt vel auribus non nisi ægrè admittere possit mæchi vocem, aut ad spectum ferre, summæ castitatis est argumentum, quæ corrumpi potest ea non habetur, nec verò est certè, perinde casta. Apage igitur tuum hoc Christi Meritum quod cum non possit peccare non peccarit. Neque enim idèd iam peccare potuisse censendus est, quia si peccare voluisset, peccare potuisset; illud enim quid est quæso aliud quàm potuisse Christum peccare dummodo peccasset, quando quidem (vt iam monui) illud ipsum velle peccare, peccare est.

CAP. XIV.

Rhetoricum schema, quo eluditur instantia de Angelis beatis & induratis à Camerone allata, notatur.

Iam, ais, quod de Angelis beatis, & reprobis induratis adferri Camerone, id triuiale, & iam refutatum sapimus est. Vah! Quàm contemptum! At ego non arbitror tamen te illa quæ in ea causâ dixi adèd ex animo & verè contempnississe. Nam triuialia sint illa sanè (quid enim à me adferri possit quod

non sit triuiale?) at profectò quia sunt illa verissima non sunt ab vlllo confutata. Veritas obscurari, eludi potest arte & ingenio, refutari certè non potest. Tu verò qui triuialia vis videri tantopere fastidire, cur idem tam studiosè, tam sollicitè in cæteris, quæ sunt in hanc sententiam à me allata, refellendis operam impendis. Potuerunt illa à te pari contemptu, facilè nullo negotio confutari. Cur operam abusus es, & ingenio tuo indignum argumentum tam multis exsequendum nulla necessitate, nulla ab ratione; suscepisti.

CAP. XV.

Cameronis sententia non pugnat cum ratione premij & pœna.

Sed perge. Hæc itaq; cum ita se habent, quod obedientia & inobedientia locus non sit si Cameronis sententia admittatur, necessariò consequitur præmiij & pœna rationem omnem per eandem etiam prorsus tolli. Qui enim non potest obedire indignus est supplicio; qui non potest non obedire indignus præmio. At quorum voluntas non determinatur ad bonum propter carentiam lucis quam habere aut conseruare non potest, nec suis in potestate ipsorum, ij non possunt obedire; & quorum voluntas determinatur ad bonum propter afficam lucem dirigentem, & ad cò potenter afficientem voluntatem ipsorum, vt non possunt non adhærescere summo bono, ij non possunt non obedire, aut velle & facere quod rectum est. Ergo ij indigni præmio, isti non digni supplicio censi debent. Sublatis hisce omnibus quæ Lex, quæ Disciplina, quæ Religio potest habere locum? cum substantia Legis, Disciplina, & Religionis omnis in Præceptis, promissione præmiorum, & comminationibus pœnarum fauicis posita sit.

Hic tu solens more tuo eadem repetis. Negas obedientiæ locum esse posse si quis non possit non obedire; Negas item inobedientiæ locum esse posse si quis ita sit affectus vt non possit obedire. Hoc primum. Sine me quæso triuiale istud tibi obiicere. Angeli beati non possunt non obedire, tanto eorum & tam constans, tam perfecta & numeris omnibus absoluta sanctitas est, tam vehementi Dei amore incensi ardent, vt ad eius nutum nequeant detrectare obsequium, nequeant non exsequi iussa semel & præscripta. Contra, indurati nequeunt obedire, tanta eorum, tam obstinata, tamque peruersa, & præfracta atque in lomita contumacia est. Illud ne iam respond-bis quod vnum (nisi ego fallor) potes respondere, fuisse aliquando tempus cum beati Angeli possint non obedire, & possent obedire indurati. Id si responderis, nil responderis. Ego enim non iam disputo quid illi aliquando potuerint vel non potuerint, sed quid modò possint aut non possint. Affirmabisne Angelos beatos qui poterant aliquando non obedire Deo, nunc ideo, quæ eorum conditio est, non posse obedire, quia non possunt non obedire, aut negabis induratos qui antea poterant obedire, nunc esse inobedientes quia non possunt obedire? Mirabilis profectò & planè stupenda hæc consequentia est. Non potest quis non obedire, Ergo non potest idem obedire; Non potest quis obedire, Ergo non potest idem non obedire.

Aut negabis Angelis præcepta dari, dari item præcepta induratis? Negabis præscriptum Pharaoni ut Dei populo com meatum daret? aut negabis eum eo non fuisse contumacem & rebellem quod induratus Deo non potuit parere? aut dices eum parere potuisse, atque hoc pacto Dei consilium eludere? Nam si (etsi parere potuit) non fuisset pariturus, atque ita Dei consilium stetitisset, quo sum attinuit quæso tam disertis verbis, tam significantibus, Moſen à Deo moneri futurum ut cor eius induraret, idque certo consilio, ut ne dimitteret populum suum? Quisquam ne est adedò vecors qui quod certo futurum est nullo antecedente permiffa suo, adeoque seu id permiffit seu non permiffit euenturum est, serio denunciet se id permiffarum, idque adhibiturum consultò ad id quod habet in animo exsequendum? Vifn' aliud proferam exemplum haud minus illustre. Testis est Scriptura filios Eli pia patris monita superbè contempſisse וְלִבֵּי יִשְׁמַעֵל וְלִבֵּי אֲבִיהֶם & non obeduerunt voci patris sui: animaduerte iam & expende quid sit adiectum statim sine intercapedine, כִּי חָפֵץ יְהוָה לְהַמִּיתָם quia voluit Dominus occidere eos. Obsecro te potest quis respicere cui Deus (ut Apostoli verbis utar) non dedit respicere, ideoque non dedit quia constitutum habet perdere peccatorem? Quo iure id Deus fecerit (fecit autem proculdubio optimo iure) nil attinet ad rem quam nunc agimus disquirere. At certum est Deum id fecisse. Quid? tu iam negabis eos non paruisse patri quod permiffi לְשִׁרְרֹת לֵבָב (ut loquitur significantissime Scriptura) peruersitati cordis sui, non potuerunt parere? Longum esset ire per omnia quibus plenæ sunt Scripturæ sacræ exempla; & si id facerem, eaque in medium in hac causâ proferrem, tu illa negligeres, cui nil vulgatum & expositum sapit, & quicquid non est abstractum & reconditum videtur triuiale. Ais deinde, nullum esse promissionibus aut minis locum apud eos qui non possunt non obedire. Atqui contrarium sequi videtur. Nam quod non possunt non obedire id fit idedò quia non possunt inducere in animum ut vel summum bonum promissionibus oblatum respiciant, vel ut velint incurrere in gravissimum & proculdubio maximum malum quod comminatione denunciat, quorum utrumque eos facere est necesse si nolunt obedire. Neque enim (ut iam dixi) illud non posse non obedire est à cæco stupidæ, vel rationis expertis, naturæ instinctu, (quomodo venti & maria, terraque & bruta animalia, adeoque cæli non possunt non parere Deo) sed à iudicio & ratione, certâque notitiâ, quæ summa demum & sola sapientia est. At verò cur adhibeantur minæ aduersus eos qui non possunt parere? Nimis tibi videbor molestus si vicissim à te quæsuero, cur ea adhibeantur apud induratos? Nam apud eos adhibentur sanè, & illi adedò animis auersi sunt à Deo ut nequeant hoc pacto à peccato absterri. Neutrum horum ne vos quidem negatis, itaque nisi velitis à proposito discedere, & sine nouam arare, non potestis illud tueri, Nullum esse comminationibus locum erga eos qui non possunt obedire. Verbi gratia, quorsum attinuit Pharaoni tam grauiter interminari? Nam is sanè non nisi Deo emoliente tam duri cordis rigorem potuit obsequi Deo; Deus au-

tem id non decreuerat facere, imò verò etiam decreuerat id non facere. Si tecum sic agam nimis molestus tibi videbor, confectro te certè in angustias impeditas atque inexplicabiles. Agam tecum liberalius, & quantum possum in hac meæ mentis imbecillitate conabor hunc nodum soluere, quem tua certe, si qua possis, æquè ac mea interest expedire, idque faciam non qui te doceam, absit à me tam stolidi arrogantiæ, sed ut animi mei sententiam ingenuè proponam: Dico igitur Deum in Scripturis cerni duob. modis nobis adumbratum, alioqui in se prorsus ineffabilem, ut qui lucem habitat inaccessam quam vidit nemo, quamque adedò videre nemo possit; Infinitus quippe à finito comprehendi nequit. Primum igitur describitur ut Rex omnibus benefaciens, Legislator omnibus recta præscribens & honesta. seu naturæ lege, seu lege scripta, seu Euangelio. Cæterum naturæ lex hic mihi non est notitia tantum officij quod Deus ex rigore iustitiæ exigit à creatura, veùm etiam (quod attinet ad genus humanum) bonitatis Diuinæ, nempe Deus se nunquam reliquit sine testimonio, benefaciendo dans cælitus pluuias ac tempora fructifera, implens cibo & latuà corda nostra. Legem verò scriptam intellige non modò illam quæ dicit. Hoc fac & viues, verum etiam totam illam doctrinam quæ libris V. Testamenti tradita est. Euangelium verò appello doctrinam, veteri quidem Testamèto traditam, de fide, de respicentia & remissione peccatorum in Christi sanguine, sed obscurius, sed velatam Lege & Typis, quæ umbra fuerit futurorum, haud verò, ut loquitur Apost. ipsum corpus; at vero in N. T. codice clarè plenè perfectèque explicatam. Hæc est vna Dei ἔλεος erga creaturam. Est & altera. Eadem enim Scriptura nobis describit Deum occulta quadam & peculiari ratione, quam mens humana in hac vita plenè capere non potest, (ut sanctissime Synodi Dordracena primum, tum deinde Aleziana & Charentonenſis definiere) misericorditer præparantem hominis, in peccatum iam prolapsi, mentem ac voluntatem, ut his beneficiis, hac reuelatione voluntatis Diuinæ ad Dei imaginem reformetur; aut verò non præparantem occulto nobis sane, iusto tamen iudicio. Iuxta priorem ἔλεος erga homines, Deus omnibus benefacit, omnium oculis obicit argumenta agnoscendæ bonitatis suæ, quanquam aliis clarius, aliis obscurius; Nempe obscurius iis quibus id tantum indulget quod tradit Apostolus Act. 14. 17. clarius iis quibus Legem & Prophetas dedit doctores, multo verò clarissime iis quos ad se vocat & inuitat per Euangelij prædicationem, propositis conditionibus, & pacto quod si non aspernentur beatissimi sint futuri, sin minus, infœlicissimi ac miserissimi. Iuxta posteriorem ἔλεος haud perinde, nam aliis aufert cor lapideum, aliis non dat oculos ad videndum, neque cor ad intelligendum, alios finit ambulare in viis suis, & denique tradit in reprobam mentem. Omnes vocat ad pœnitentiã, at non dat idem omnib. ut respiciant, nisi verò dante Deo respicit nemo, sed nec sanè potest respicere. Si fortè, inquit Paulus, Deus det illis pœnitentiã. Neque verò statuendum est hæc inter se pugnare, quæ & esse vera ipsa docet experientia, & sacra Scriptura apertissime declarat. sanè naturæ quodam instinctu impiis hominib.

Act. 14. 17.

bonam mentem precamur, & monendo, hortando, obiurgando, benefaciendo lassum veluti iam ac defessum sæpè agnoscimus in iis manifestè *ἡτολμῶν*, quos tamen eisdem misericordiæ Diuinæ contemptores verissimè prædicamus. Quæ non esse pugnantia, si Deum nobis contingeret non in ænigmate sed clarè intueri, facillè deprehenderemus. Nunc quia is verbis apud nos vitur nostris quæ rem tantam nequeunt exæquare, nosque illius & consilia & agendi rationem plenè animo & cogitatione completi nequimus, fit vt Deus & nobis pugnantia dicere videatur (qui & omnium salutem se velle declarauit apertissimè, idemque non omnes sed quosdam se vocare intrinsecus manifestè ostendit) & pugnantia facere, vt qui omnes ad se indiscriminatim inuitet adiectis dulcissimis promissionibus, absterreatque à peccato grauissimis minis, idem tamen non omnibus auferat cor lapideum, quod nō fiat nihil fit. Hic si tu me roges, quorsum ergo tendant hæc promissiones & minæ, hæc inuitatio? Absit à me vt ego aliud respondeam quàm vt miseri seruentur, atque id primum spectare Deum credo idè quia Scriptura id docet. Ergo, inquires, hoc pacto conuerti, seruari poterunt. Sanè, si Deus continuè cæcitate & duritiem cordis (quæ prohibuit quominus vocanti Deo parerent) amouisset intrinsecus erudiens, intrinsecus trahens. Sed prius illud quod Regis est & Legislatoris Deus erga eos fecit, postertus hoc, quod pertinet ad arcanam & ineffabilem Gratia suæ dispensationem, non fecit.

CAP. XVI.

Cameronis sententia conuenit cum Enunciatis Evangelicis.

Iam perge. Huic adde, ridicula & inepta reddi omnia ferè enunciata Evangelica qua fundamentis supradictis innixa sunt, quæ plurima hic recensere possemus: Tu inter ea hoc vnum tantum, exempli gratia, vide, Seruus qui nouit voluntatem Domini, & qui se non parauit, neque facit ad eam, pluribus plagis vapulabit, ait ipse Seruator. Luc. 12. v. 47. Obsecro te (mi Domine) quomodo non vanum est hoc enunciatum, imo quomodo non ridiculum iuxta Cameroniū fundamentum? Scientia enim illa aut est scientia qua ita voluntatem serui afficit vt volumus eius non possit non eam sequi, id est, vt non possit non facere voluntatem Domini sui: aut est talis scientia qua voluntatem serui afficere apta nata non est, aut si eam afficere apta nata est, qua, siue per aliam priorem aut maiorem scientiam, siue per vehementiorem aliam inuoluntariam passionem impeditur quominus faciat quod faciendum esse illa dicitur. Si primi generis scientia est, quid sibi vult illud, & non faciens? Impossibile enim est iuxta Cameronem vt seruus ista scientia præditus non faciat voluntatem Domini sui. Si posterioris generis scientia est, quid sibi vult illud, pluribus plagis vapulabit? Quomodo enim pluribus plagis vapulatus dignus est seruus qui scientia tali à Deo donatur qua ipsi pro sua inutilis est, cuius ope ad faciendum voluntatem Domini sui non adiuuatur, & qua tamen ipsa ratio erit propter quam pluribus plagis dignus iudicabitur?

Ain verò enunciata Evangelica tuis falsis

hypothesibus nituntur, & nō illæ veræ sint, inepta redduntur? Nimis de te, de ingenio tuo, de tuis commentis sentis magnificè, nimis demissè de Euangelio. Ego verò aio stante Scriptura, stante recta ratione, conuelli atque funditus eueriti tua illa supra iacta fundamenta. At verò tu vnum locum profers qui fidem faciat rem ita esse vt dicis, atque eo prolato *ἡντιπρόσθεν*, & dilemmate inuidiosè vtrimque me vrges. Nam seu negem seruum illum malum nouisse voluntatem Domini sui, negato quod Dominus affirmauit, seu fatear quod dixit Dominus, eo compellor vt negem illam scientiam potuisse flexere voluntatem, atque ita miser iniuste vapulabit contra quàm Dominus statuit; (Nam, te quidem iudice, qui tantopere Deum odit vt, quamuis maxime norit quid præceperit, non possit tamen à se impetrare vt id faciat, is scilicet vapulat iniuste.) Pari dilemmate tu possis Dominum Iesum vrgeris, vt vel neget seruum illum nequam sciuisse heri voluntatem, quod affirmauit, vel eò compellatur vt negat illam scientiam potuisse flexere serui voluntatem, Quandoquidem (teste Christo) nemo potest venire ad Christum nisi Pater trahat eum, & Quicumque audiuit & didicit à Patre venit ad me. Hic tu iam insurge & exclama, Quomodo hoc enunciatum non est vanum? Nam scientia illa serui vel est illa scientia qua Pater trahit homines ad Christum, quam qui audiuit, & didicit, omninò venit, & tum quid sibi vult illud & non faciens? Vel non est illa scientia quam Pater iis solis indulget quos trahit, ac tum quomodo æquum est vt vapulet, non potuit enim venire, siquidem nemo potest venire nisi Pater trahat eum? Non vides iam quantas cum ista tua *ἡντιπρόσθεν* nugas egeris? Sed hæc nugæ ducunt ad seria. Tu enim vis hominum animis id insinuare quod si inueniat locum, nullus pietatis, nullus religioni, est locus; nempe, non peccare eos, nec esse sacrilegos, qui à Deo vsque ad eò auersi sunt, vt quamquam teneant quid factò opus sit, non possint tamen in animum inducere vt id ipsum velint. Nam id non pendere ab vlla voluntatis adiaphorià Poëta Satyrus saltem tē debuit admonuisse,

*Magne Pater Diuum sauos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, quum dira libido
Mouerit ingenium seruenti tincta veneno,
Virtutem videant intabescantque relicta.
Anne magis Siculi genuerunt arā iuueniis;
Et magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit, Imus,
Imus precipites quàm si sibi dicat, & intus
Palleat infelix quod proxima nesciat vxor?*

Sed tu scilicet cum ego illud tuum (dico autem & vestrū omnium) Non posse, toties tamq; odiosè & inuidiosè exagitatū, ostendissem non pertinere ad hanc causam, in qua nō agitur de ea impenitentia quæ non pugnat cum rectitudine mentis & voluntatis in eo quod pro officij nostri ratione Deus à nobis exigit, vt si quis pedibus captus sit & oculis, iubeatur tamen idem ambulare & contemplari, sed de ea impotentia quæ mentis iudicij & voluntatis prauitas est, *ὁταν μὴ ὀρθοδοξοῦντες ἀπὸ τῶν τελειῶν αὐτῶν τῶν τελειῶν ἀμαρτιῶν καὶ τὰ εἰς τὸ τέλος συμφέροντα, ἀποστρέψομεθα δὲ αὐτὸ τῶν ὅτι συμφέροντες πρὸς τὸ τέλος τὸ ὄντως*

τέλος, ἢ ψευδῶν τελέων, καὶ ἢ εἰς αὐτὸ σωτηριόνητον ἀποβῆναι καὶ ἀπεισπείθειας μετέξω ἐχθρότατοι. Totum illud tu, inquam, dissimulasti; quod est tamen in Theisibus, in Prælectionibus, quæ iussu Ecclesiastici & Academici concilij editæ sunt, adeoque in Collat. cum Clar. Til. fufius à me explicatum.

At verò, inquis, *Præstaret certè seruum istum scientia tali non donari à Deo quàm donari, si per eam saltem eò usque non iuuatur ut voluntatem Domini sui facere possit, & interim eo quod eius ductum non sequatur maioris pena teus fiat. Sic sanè gratia non foret gratia, sed verè δῶρον ἄδωρον; imò Deus dicendus foret odisse magis eos quos scientia tali donat, quàm diligere.*

At verò, inquam, tu hæc contra Christum Dominum disputas, cuius autoritas, quoniam tu me eò cogis, à me vili homuncione (etsi nulla eget defensione) à tua tam temeraria insultatione vindicanda est. Non est enim id eò δῶρον ἄδωρον, sed potius fuerit is seruus ingratiſſimus, peruersæ mentis ad eò ut nequinerit patère, nullo earum facultatum quæ mentis iudicio & voluntati subiectæ sunt, vitio, nullâ Physicâ qualitate, à materia (ut tu loqui amas) necessitante profectâ, sed mera animi peruersitate, qua effectum est scilicet ut vtile & iucundum ab honesto se iunxerit, qui grauiſſimus error fuit. Nâ fuit illa scientia, etiam quæ non permouit iudiciū practicū & voluntatem, apta nata ad vtrumque præstandum, nisi ἢ ἀγνοεῖ ἢ καθόλου, καὶ ἢ ἐν τῇ θεωρητικῇ, intercessisset; quæ ignorantia ne rectæ quidem rationis iudicio habet exculationem. Repetamne hîc tibi Aristoteles illud dictum, Ἀγνοεῖ μὲν οὐκ πᾶς ὁ μὴ χυρὸς ἀ δὲ ἀπειθήν, ἢ ἂν ἀφεικτέος, καὶ ἢ πῶ πτωπῶν ἢ μαρτυρῶν ἢ λως καὶ ἢ ἰνόνται. Et quis vnquam adeo peruerso extitit iudicio, ut ideo δῶρον ἄδωρον existimarit quod aliquis perditissimè desperatissimèque nequam eo sit abusus? Num vilius scelus eo grauius existimamus quod diabolicum vulgò appellamus? Atque hæc nomenclatura nò scelus mo id, sed iniuctam in scelere pertinaciâ, demonstrat. Quid? nos eo putabimus eam notitiam, quàm consceleratis & perditis hominib. indulſit Deus, esse δῶρον ἄδωρον? Sane, si cui libet sic insante, dicat & vestræ sententiæ id sequi. Nam cum tanta sit voluntatis humanæ inconstantia, idque non ignoret Deus, cur ea tribuit quibus certè veni abuforos in perniciem suam miseris mortales? Omnino nihil hîc adferis præter id quod si vilius habeat pondus, euerſat funditus omnem Religionem.

Tu instas tamen *Et in vniuersum tota Dei vocatio, qua ad salutem vocat eos quos specialis ista luce donare non vult, non hypocritica tantum sed & summè Tyrannica vocatio dicenda foret, aut effectus potius odij quàm amoris, quod ita absurdum est ut neſciam quomodo in hominib. fieri aut p̄ mensuram cadere possit.*

O te hominem prodigioſæ confidentiæ! Quid enim si ita iam se res habet, quam tu aduersus Deum blasphemiam protuleris? Sed ego iam pridem in vobis hæc ἡμα deſi mirari, qui Dei nullum aliud agnosceris ius in creaturas quàm quo lib. ficis nititur. Verumtamen nolo te sic commente Aliter libet tecum agere. Quid? si Deus fidelis est, nos autem infideles, atque adeo pertinaciter infideles, ut Deo credere & respicere nequeamus (quod nequissimorum hominum ingenium est, qui non possunt eis, βολῆς ἀπάραδου

δὴ τελέων, & πάντως ἀνάγει τὸ ἦθος ὑπάρχοισι) quod is fidelis est, fuerit δῶρον ἄδωρον? Si is benignus ad eò & beneficus est ut Solem suum oriri faciat super iustos & iniustos (quamuis ij sint qui sunt in carne, proindeque qui nequeant se præbere Deo obsequentes donec in alium traducantur statum) tu id δῶρον ἄδωρον putas? Omnino (ut mollissimè dicam) ineptis, qui Deum negas id eò bonum quod homines præfractos (donec ille Spiritu suo eorum corda emolliat) atque pertinaciter malos, beneficiis suis ac monitis ad obsequium inuitet.

At verò, inquis, *In vniuersum tota Dei vocatio, &c.* Qui modestiæ fines semel transiit, eum oportet esse gnauiter immodestum. Quid enim? quæ hæc audacia? Si ij quos vocat Deus, quibus indulſit lucem suam, eam non agnoscent, de ea non sentiant præclarè, proindeque nec amant ut decet; Si lux in tenebris lucet, neque tenebræ lucem comprehendunt (qui mentis & iudicij maximus error est) eo Deus erit hypocrita, erit Tyrannus? Num, obsecro te, non nouit certè qui parituri sint, qui minus: Deus igitur etiam vestro iudicio fuerit hypocrita qui vocat quos scit non parituros. Non potuit Deus hanc contumaciam emolliere, & penitus abolere? Deus igitur, vobis quidem arbitris, Tyrannus. O Christianos homines & pietatis assertores? Hæc enim vos elogium, à nemine bono delatum, assumpsistis vltro. Ista profecto nò meæ magis, quam tu vccas sententiæ, quàm vestræ causæ iugulum petunt. Si hæc petitiō in vestrâ causâ frustranea fuit, fuerit etiâ in mea, ut tu loqueris inuidiosè, sententiæ. Quasi vero hæc eadem quæ tu hoc loco adducis, Paulus cap. 9 ad Rom. non cōsiderarit, v. 19. & seqq. *Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset, nam voluntati illius quis resistit? &c.* Sane hypocrita is est qui præ se fert salutis tuæ studium, tu vero cum ab eo poscis legitimè seruari, pateris repulsam. Et Tyrannus est qui vel tam difficiles proponit conditiones ut eas, etiam si vel maxime velles exsequi, non possis tamen; aut vero tam iniquas, ut si tu eas possis exsequi, nequeas sine scelere id velle: Horum nihil cadit in Deum, nam & legitime sunt conditiones, & quod nos eas non possumus exsequi, à iudicij nostri & voluntatis secundum iudiciū, inexcusabili prauitate oritur, quæ ne in foro quidem humano veniam iure impetrat cum de officio agitur.

Plura, inquis, impresentiarum non allego, quia tempore destitutor propter occupationes alias, & quia res tota tam palpabiliter absurda est ut me pœniteat longius in ea immorari.

Plus debuisses occupationibus tuis si in totum à scribendo abstinuisses manum. Minus peccasse in Deum, certè & tibi & proximo magis pepercisses. Nam quod ais *te pœnitere longius in hoc argumento immorari, omen habet.* Nam pœnitere ad præteritum refertur, & spem ostendit non fore ut pecces in futurum.

CAP. XVII.

Cameronis sententia non pugnat cum ratione libertatis.

Fons, inquis, erroris huius est, quod sententia Cameronis veram & propriam libertatem voluntatis è medio

medio tollat, sine qua imposibile est Legis, Disciplina, & Religionis vllius vera fundamenta salua manere, imò sine qua in Manichei furorem, qui virtutes & peccata non nisi Physicas res esse volebat, teste Camerone, aut in Stoicorum, Prædestinatorum, Caluini, aliorumque fasalem necessitatem prolabi neesse est. Vera autem libertas è medio tollitur quando voluntari, aut potius toti homini tantum non tribuitur, vt positis omnibus ad agendum requisitis possit tamen agere & non agere, aut hoc vel illud agere, id est, vt diuina legi possit annuere aut abnuere; proinde etiam positio quolibet antecedente iudicio in intellectu possit tamen aut aliter velle, aut simpliciter non velle, id est, vel omnino suspendere assensum suum, vel deflectere ad sensum suum ab eo quod iudiciū monstrat, & quod Lex præscribit faciendum esse. Et hanc libertatem omnino tollunt qui spontaneitatem aut libertatem tantum tribuunt voluntari, licet coniunctam cum præcedaneo iudicio, aut apprehensione intellectiua. Hæc enim libertas & spontaneitas locum habet etiam in iis qua cum scientia summè necessariè agunt. Summè itaque ista necessaria summè libera forent, quo nihil absurdius cogitari potest, prout ex iis qua iam antea dicta sunt satis liquidò apparere potest, αὐτὸ τὸ πρῶτον βούλει.

Nescio quo consilio distuleris hucusque fontem (vt tu dicis) erroris aperire. Verùm tu fortasse illud in animo habuisti, *sat citò si (sat benè: Id dedit haud dubiè occasionem negligentia tua. Sed iam audiamus te fontem erroris nobis indicantem. Libertas, inquis, in eo sita est vt positis omnibus, &c. In quo tu grauissimè lapsus in eo primum, quod voluntatis nulla à te mentio facta est. Addenda enim fuerat conditio, dummodo velis: Nam si velit homo, & posita sint omnia requisita ad agendum, non potest non agere. Quicquid enim non agimus, id vel eo non agimus quod non possumus id agere, vel quod nolumus. Quod si velimus idem & possimus, fieri nulla ratione potest, vt nobis temperemus ab agendo, si enim nobis temperemus, vel ab impotentia, vel à voluntate (non ausim dicere noluntate) id profectum est. Atqui dum possumus idem & volumus neutrum dici potest: Si me non audis, audi Aristotelis, Metaph. lib. 9. cap. 5. Τὰς μὲν θεῶν δυνάμεις ἀλόγοις scilicet ἀνάγκη, ἔστιν ὡς δυνάμεις τῶν παθητικῶν καὶ τῶν ποιητικῶν πηλοσάζωσι, τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν: ἐκείνας δὲ (nempe τὰς μὲν λόγους) ἐκείνας δὲ ἀνάγκη. αὐταὶ γὰρ πάντα (nempe ἀλόγοι) μία ἐστὶν ποιητικὴ ἐκείνας δὲ (nimirum αἱ μὲν λόγους) ἢ ἐναρτίως, ὡς ἅμα ποιοῦσι τὰ ἐνάγκη, τὸ δὲ ἰδίως αὐτῶν. ΑΝΑΓΚΗ ΑΡΑ ΕΤΕΡΟΝ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΚΥΡΙΟΝ. ΛΕΤΩ ΔΕ ΤΟΥΤΟ ΟΡΕΞΙΝ Η ΠΡΟΑΙΡΕΣΙΝ. ὅστις ἴσως γὰρ ἀνὸρ ἐξήκει κωλύει, τὸ δὲ ποιεῖν, ὅταν ὡς δυνάμει ὑπάρχει καὶ πηλοσάζωσι τῶν παθητικῶν ὡς τὸ ΔΥΝΑΤΟΝ καὶ λόγον ἅπαν ΑΝΑΓΚΗ, ὅταν ὀρέγεται, ἔτε ἔχει πῶν δυνάμει καὶ ὡς ἔχει, τὸ ποιεῖν ἔχει, ἢ παρὸντος τῶν παθητικῶν καὶ ὀδὲ ἔχοντος, ποιεῖν; εἰ δὲ μὴ, ποιεῖν ἢ δυνάσεται. Iam verò ego hanc libertatem non tollo: Nempe quæ in hoc sita sit vt quisque externarum actionum, etiam interbarū quæ quidem à voluntatis imperio pendunt, Dominus sit; nec quicquam agat in eo genere quod non velit idem vel absolutè vel comparatè, ne in caussa quidem Religionis. Nam ipsam voluntatem Aristoteles δυνάμει μὲν λόγους nusquam appellauit, quin eam tradit exercitè esse ΕΤΕΡΟΝ ΤΙ. Item, ΚΥΡΙΟΝ ΤΙ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΛΟΓΟΥ ΔΥΝΑΜΕΩΝ. Sui autem ipse non est qui-*

dem certè Domina. Neque enim volumus quia volumus, quemadmodum legimus, scribimus imperio & arbitrio voluntatis. Id quod si Sophista (qui nobilem & insignem imprimis Philosophi sententiam deprauarunt) animaduertissent, tam fœdè & turpiter non fuissent lapsi. Sed si iam quis requirat, vnde fiat vt nequeant qui sūt in carne se Legi Dei subiicere, neque verò id velint, neq; sanè possint velle, effecturi si velint, quando in hoc genere omnino velle id ipsum facere est. Aio id oriri à mentis practicæ cæcitate quæ veri & summi boni speciem non peruidet, non agnoscit pro dignitate, non intuetur & admiratur. Dixit, inquit Propheta, *insipiens in corde suo, non est Deus, &c.* Deinde verò in eo grauissimè errasti quod fieri posse putas vt quolibet antecedente iudicio mentis homo possit vel aliter velle, vel suspendere voluntatis suæ actum, quod à me sæpè refutatam, & hic denuo refellam, & quidem iis rationibus quas tu ipse probabis. Primum enim quæro, An si mentis iudicio quid æstimetur summum bonum, sibi possit homo temperare quin id appetat, quicquid illud sit, seu verè seu falsò summum bonum æstimetur, æstimetur modò. Ne tu quidem id negas. Pariter si quid mentis iudicio æstimetur summum malum, an homo sibi queat temperare quin id refugiat, quandiu ita mēs iudicat. Quod si ita se res habet, nec tollitur libertas, etiam si voluntas ita affecta statuatur vt aliò) quemadmodum tu loqueris) nō possit deflectere assensum quolibet antecedente mentis iudicio. Quod si verò respòdeas id in hac vita nunquam plenè fieri, fateor ego id quidem, indidémq; aio sequi vt in hac vita voluntas nunquam plenè flectatur. Verum tamen quæ ratio est duodenarij ad duodenarium, ea ratio erit senarij ad senarium, & omnino quæ totius ad totum, eadem partis ad partem ratio est, vt supra diximus. Quemadmodum igitur quum plenè ac perfectè iudicio mentis quicquam summum bonum æstimatur, non potest sibi voluntas temperare quin id appetat, sic omnino quum imperfectè & minus plenè summum bonum (vt in hac vita) æstimatur, fieri non potest vt non saltem imperfectè & minus plenè appetatur. Neque verò licet tollitur è medio libertas, quæ in eò nimirum sita est, vt cum homo (quâ bonus aut malus est) nō pendet à materia tantum possit idem quantum velle, tantumq; velit quantum esse volendum iudicauit, non iam eo actu iudicij qui merè naturalis est, sed Ethico illo & morali qui non pendet necessariò ex corpore & materia corporeas, vt supra monebamus. At tu concludis, hoc pacto summè libera necessaria fore, quod absurdam tibi videtur. At, Vir doctè necessarium iam inconstanti & mutabili opponitur, non opponitur libero. Hoc si tu vis, postulas τὸ ἐκ ἀρχῆς θεοῦ. Liber enim is est qui facit, & potest facere, quicquid maximè liber præeunte iudicio & ratione, quod quo facit constantius, certius & determinatius, eo sapientior, maioris animi, & melior habetur si rectè iudicauit, contraque si prauè, quanto maior sequuta pertinacia est tanto nequior est & acceleratior.

Transis aliò deinde. Neque verò, ais, argumenta illa qua Camero in *Theobas* in *Collatione* qua ipsi cum *Tileno* fuit, prolixè attulit, enunciam contrarium. *Ostendi id alibi in peculiari meo tractatu quem de liberi*

arbitrii natura conscripsi, & possem id facillè discurrere per singula demonstrare, sed quia properandum mihi nunc est, unum tantum atque alterum palmarium ipsius argumentum excutiam, unde de reliquis facillè erit iudicare, si hac duo pramonero. 1. Me liberam determinationem, quæ voluntati, tanquam potentia distincta ab intellectu, per se tribui solet à nonnullis homini, vel anima hominis toti tribuere, ita videlicet quod homo post adhibitum rationis iudicium, quod per potentiam intellectuam facit, porro promouere se possit per vim volendi, idque tanquam liber Dominus actionum suarum. 2. Me agnoscere hominem, si rationabiliter eligere velit semper secuturum practicum rationis iudicium, & ita ferè plerumque agere: At eundem tamen eo ipso quia liber est, eligere etiam posse quodcumque aliud, vel omnino ab eligendo supersedere, & quidem motu, vel prorsus irrationali & bruto, vel Tyrannico absq; omni discretivo iudicio.

Cur nobis inuides tractatum de libero arbitrio tuum? Cur premis, si aded doctus es ut docere te nemo possit? At certè doce nos quæso. Fac eadem operâ perueniat ad nos quâ Epistola tua. Magnas eo nomine tibi gratias debebimus. Nam certè doleo te aded properare, & malè volo occupationibus tuis quæ te prohibere quominus egeris seriò hanc causam, effeceruntque ut satis putatis vnum tantum atque alterum argumentum ex meis excutere. Quod palmaria illa delegisti fecisti rem dignam ingenio. Ego tamè certè qui ea attuli, non tentio de iis tam magnificè ut velim illa palmaria appellare. Sed tu videri voluisti nihil refutare quod non sit ideam palmarium, tanta virium suarum & ingenij fiducia est. Neque verò tamen omnino non metuis: Itaque duo præmunis, quorum alterum est ἐξασίον & nil facit ad rem. Nam obsecro te, quis vnquam (nisi mentis inops) voluntatem existimauit aliud esse quàm facultatem quandam animæ, qua (tanquam principio ut loquuntur, QVO) homo vult & appetit quod mentis iudicio bonum & appetendum iudicauit. Nil erat opus ut nos id moneres, nisi fortè voluisti nudum & apertum latus hoc pacto vobis præbere. Alterum verò illud, quod ais, Hominem si velit rationabiliter eligere, semper secuturum practicum rationis iudicium, & ita plerumque agere, eundem tamen ab eligendo posse supersedere, vel quodcumque aliud eligere motu vel prorsus irrationali & bruto, vel tyrannico. In quo offendit primùm illa locutio si velit eligere, nam vel Electio ipsam præcedit voluntatem, vel est ipsum velle. Si prius, dicendum erat si elegerit velle, quod tamen non nisi improprie dici potest: Si posterius, si velit eligere nihil aliud fuerit quàm si velit velle, quod æque vel magis ridiculum est. Deinde, quid est illud obsecro, si rationabiliter velit eligere? Nam illud, si velit obsequi menti rectè præscribenti & iubenti? Hoc si vis, falsum illud est quod adiecisti (maximè in salutis negotio de quo hic inter nos agitur) *Hominem ita ferè plerumque agere*, Imò verò potius ita terè plerumque non agit. Sin tibi rationabiliter eligere est sequi mentis seu rectæ seu prauæ iudicium, iam id non sit plerumque, sed semper. Et sanè cur plerumque id fiat nulla ratio reddi potest, quæ non efficiat eadem ut semper fiat, in eo quidem qui mentis compos. sit. Nam qui ita faciunt, etiam mentis iudicium sequuntur quamuis obtenebratæ, alioqui non peccatur magis quàm belluæ, & phrenetici, & furiosi, quorum

motus animi ut sunt omnino bruti & prorsus irrationales, ita nec virtutis nec vitij vllam habent rationem. Eorum verò motus qui contra certam rationem pugnant, idè tyrannicus dicendus quia non sequitur legem, non est idè tyrannicus appellandus quasi vim vllam inferat menti: Imò nisi mens vel feriretur, vel laxaret affectibus habenas (id quod non potest non proficisci à grauissimo quidem, sed peruersissimo mentis errore) recta ratio hand dubiè obtineret, non de iure modò, sed re & factis imperium. Sed nulla tibi videtur esse libertas hominis in appetitu summi boni.

Ais enim, *Excipe semper obiectum quod sub electionem liberam non cadit, quale est summum bonum. Hoc enim libere non vult homo, neque iudicio rationis ad id volendum determinatur, sed quia obiectum illud quod per mentem representatur, tale est ut non possit non amari, idcirco fertur in illud, non uti rectè Thomas ait) quatenus est principium electionis, sed quatenus natura est appetitiva tendens in id quod sibi summe conueniens est.*

A ó bone, de appetitu summi boni præcipua & fere tota est controuersia. Finis enim Vocationis nostræ sancta in Christo est summi boni participatio. Si ergo id agnoscat, non possumus, te vltro fatente, id non appetere, sin minus, nõ possumus id appetere. Iam verò si summum illud bonum nusquam nisi in Christo compareat, nusquam nisi in Christo agnoscat, profectò agnitum in Christo non poterit non appeti. *Si scires inquit Christus, donum Dei, & qui sit qui tibi dicit, Da mihi potum, tu petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam, Ioh. 4. 10. Et, Hac est vita æterna ut te solù noscam verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, cap. 17. 3.* Nam quod Thomas ait, *Voluntatem in summum bonum ferri ut natura, non possum ego quidem concoquere locutionis duritiem; Non enim fertur voluntas in summum bonum nisi præeunte mente: Non ita fertur, inquam, ne hætenus quidem quatenus appetit finem, ut grauius deorsum ne quidem belluarum in morem, cæco brutove & irrationali impetu, sed quia humanæ menti sic est visum ἐρθεδὸς ἐξ ὁμοῦ ἐν λόγῳ, ἢ μὴ ἐρθεδὸς ἐξ ὁμοῦ ἐξ ἑτέρου ἢ τέλους rectè vel secus de fine statueri. Quem admodum autem electio mediocum est, quando plura sunt quæ videntur esse media, ita planè, quum plura tanquam summa bona menti obiciuntur, etiam ipsius summi, & verè summi boni mentis iudicijque electio est. Vnde & natæ disputationes, & illæ quidem grauissimæ, de summo bono, indidemque insignes institutorum vitæ conuersiones. Id quod omnino non eueniret, si de summo bono, quodnam illud sit, omnibus perinde constaret. Et quemadmodum vbi statim apparuit quodnam sit bonum summum, de eo nulla superest deliberatio, mens, iuxtaque mentem voluntas, adhærescit continuè; Ita planè postquam constat vnum & solum esse medium summi boni consequendi, & quodnam illud sit liquet (id quod sit in interna hominis ad Christum vocatione) statim voluntas, id est homo voluntate sua, medium illud persequitur. Qua de re fusiùs disputauimus in Collatione, quod tu (ut soles pleraque omnia mea) prudens dissimulasti.*

CAP. XVIII.

Vindicatur ratio qua Camero voluntatem sequi intellectum necessario ex eo ostendit, quod alioqui fieri posset ut homo malum appeteret sub ratione mali, id quod omnino impossibile est.

Sed nunc te meas refellentem rationes audiamus. *Hu ita positus videamus nunc argumenta nonnulla Cameronis. Primum ac precipuum hoc mihi videtur, &c.*

Benè habet. Agnoscere videris quàm sit perplexa hæc tua dianœa, ut qui non nisi ex eius demum solidâ cognitione posse putes depræhendi pleraque mea argumenta mea esse sophismata. Quædam igitur, te ipso teste, mea sunt argumenta quæ esse sophismata hinc certè non appareret. Sed dic, age, Cur hoc præcipuum inter mea argumenta vocas? Tun' id existimasti, an verò vis me eâ esse in sententia. Si prius illud voluisti, non tibi assentior, si posterior, manifeste mihi imponis, ego enim id argumentum non habeo pro præcipuo. Profecòdò quemadmodum in causa Eucharistiæ, quamquam pro certo habeo vnum corpus non posse simul esse in duobus locis, Accidens esse non posse sine subiecto, Nil conuerti in id quod fuit iam ante conuersionem, Nullam esse actionem iteratam quæ eadem numero esse possit cum priore, nullam proinde quam vocant reproductionem &c. Attamen non sunt hæc præcipua causæ quæ me mouent, ut partem Christi corpus non esse in pane, multò verò minus panem transubstantiari in corpus Christi, sed ipsa Sacramentorum ratio qualis nobis in Scriptura descripta est, quarantibus illis effata habeam pro certis atque indubitatis. Ita plane hinc se res habet. Habeo pro certo voluntatem non posse aliorum deflectere quàm statuit intellectus, & mihi id æquè pugnare videtur cum recta ratione, ac si quis diceret (id quod & supra attuli) circuli conuexum non sequi concuuum. Attamen id non est præcipuum quo nitor argumentum, sed Scripturæ autoritas, in hac inquam, quæ vobis cum Ecclesia orthodoxa controuersia est de hominis conuersione, verum illa fiat gratiâ quadam communi iis etiam qui non sunt conuersi, an verò peculiari conuersis modò. Id quod ego multis demonstravi Collat. pag. 63. & seqq. Deinde pag. 66. & seqq. Ad quæ certe tu nihil respondisti, propter occupationes nimirum tuas. Ad hæc tantum respondes quæ non habent quàm illa vim maiorem.

Cæterum argumentum meum sic proponis. *Si voluntas non determinatur à iudicio rationis, aut si illuminata intellectu non slectitur voluntas, appetere poterit voluntas malum sub ratione mali. Voluntas enim fertur in id, quod intellectus iudicio malum aestimatur. Nam voluntas per se nil aestimat, intellectus est iudicare.*

Rem agnosco. Hic verò iam quid respondes? Ais nempe. *Si iure agere velim dicam hoc argumentum. 1. Destruere seipsum. Si enim voluntas nihil aestimat, quomodo quæso in malum ferri poterit sub ratione mali? 2. Supponit malum ab intellectu apprehensum appetibile esse, aut voluntatem in illud ferri posse, quod absurdum est.*

Quæso te, non didicisti in Scholis puer, Vo-

luntatem tum dici ferri in bonum sub ratione boni, quum fertur in id quod iudicium mentis pro bono habet, itidemque non ferri in malum sub ratione mali, quum vel refugit, vel non fertur in id quod mentis iudicio malum aestimatur. Homo doctus rem tam notam ad eò ignorasti, ut suspicari potueris tam solemnè formulâ utentem aliud voluisse, quàm omnino fieri non posse ut quis id velit quod malum esse vi mentis iudicat, id eò nec fieri posse ut voluntas (seu volitionem malis dicere) non pendeat ab intellectu, atque (vti soletis loqui) ab eius iudicio practico determinetur. Itaque vt vt tuam quidem sententiam euerteris, mea stat hæctenus. At verò *supponit mea ratio malum ab intellectu apprehensum appetibile esse, aut voluntatem in illud ferri posse, quod absurdum est.* Mira profecòdò, mira hinc narras. Mea ratio tanquam absurdum ponit, malum ab intellectu comprehensum appeti posse. Ergo mea ratio id ponit. Contra, mea ratio id tollit, nam quæ ratio rem ponit tanquam absurdam, eadem ratio tollit illud quod ponit. Non nosti rationem syllogismorum hypotheticorum, in quibus sublato consequente in minore, tollitur antecedens in conclusione. Vnde illa formula, *Posterius absurdum, Ergo & prius.* Beatus Paulus sic aliquando disputat, Si iustitia est per legem, Christus frustra mortuus est. Tu illum sic carpes ac si supponeret (vt tecum loquar) Christum esse frustra mortuum? Sic tamen mecum agis. Nam ego quidem ita fueram ratiocinatus; Si voluntas non sequitur iudicium intellectus appetet malum sub ratione mali, hoc est, appeteret quod intellectus malum esse iudicauit. Posterius absurdum est, Ergo & prius. Num suppono quod absurdum esse itatuo?

Sed vt ad rem, inquis, respondeam. Dico 3. Argumenti huius consequentia nulla est, si id tantum attendatur quod ante monui, per voluntatem quando ea dicitur se determinare, non tam significari, Logicè aut Physicè, ipsam potentiam voluntatis, qua distincta esse dicitur realiter à mente, quàm ipsam animam, aut potius ipsum hominem totum, qui beneficio intellectus apprehendit obiectum ac iudicat, & beneficio voluntatis tendit in obiectum prout vult, sequendo scilicet rationis iudicium, vel non sequendo. Id eò enim homo, siue eadem anima humana, vti potentiarum principium est, ita etiam subiectum est immediatè recipiens in se iudicium per potentiam intelligendi, & formans volitionem, id est determinans se ad sequendum istud iudicium, vel aliter agendum per potentiam volendi. Hinc itaque homo non potest dici ferri in malum sub ratione mali si iudicium intellectus, de obiecto quod eligendum ipsi offertur in ipso terminetur & ab ipso percipiatur. Iudicium enim dicitur semper illud fugiendum esse, & malum, quæ tale, tam est disconueniens naturæ appetitiuæ vt non possit esse ipsius obiectum. Fons erroris est quod voluntas concipitur veluti substantia quedam peculiaris, quæ seorsim ab anima propria visua volitione elicit, ita vt ab eâ sola volitio oriatur, & in ea sola terminetur, cum anima ipsa, aut potius homo totus sit in quo terminatur intellectio, & à quo prodit volitio. Idem enim homo, aut eadè anima recipit in se intellectionem per facultatem intellectiuam, & eâ receptâ per facultatem volendi tendit in obiectum. Quia verò malum per se tale est vt non possit esse obiectum voluntatis aut anime volentis siue appetentis, fieri non potest vt homo aut animâ hominis feratur in malum quæ tale est, quod videlicet per iudicium mentis suæ malum esse intellexit & aestimauit. Quicquid itaq; volet homo, id volet sub ratione boni, siue velit iudicium hoc, siue illud

sequi, siue velit in obiectum hoc, siue in illud à iudicio monstratum ferri. Bonum enim qua tale necessariò uult. est enim per se appetibile, & non potest non appeti. At hoc vel illud bonum appetere (summo semper excepto) ita liberum est homini ut hoc aut illud sepe appetat, nõ præciè quia iudicium ipsius hoc bonum tale bonum esse monstrat quod alteri omni bono preferendum est, sed quando tantum id monstrat bonum tale esse in quod ferri potest voluntas siue bonum illud æquale aut par sit alteri bono, siue tale quod inæquale adeoque minus eligibile omni alio bono est. Ex huius responsionis solida cognitione pleraq; Cameronis argumenta nil nisi mera sophismata esse apparebit.

Sed ad rem, inquis: Nempe igitur hæc tunc nil respondi ad rem? Tunc vir grauis Censor alienæ sententiæ non nisi post multas & longas ambages respondes ad rem? Neque verò id facis tandem. Nam quod consequentiam ratiocinationis meæ negas facis hoc nulla adiecta ratione. Tantum mones (quasi tibi res esset cum pueris) ipsum hominem se determinare quum voluntas dicitur ipsa sese determinare, quasi verò iam id esset ab vllò positum in dubio? Haud magis, crede mihi, quàm quum intellectus dicitur intelligere, nemo dubitat intelligi hominem intelligere quatenus mente & intellectu præditus est, & omnino mentem & intellectum esse principium intelligendi quod uocant QVO, cum sit ipse homo principium QVOD. Sic igitur voluntas se dicitur determinare quemadmodum assentiri aut dissentire intellectus, sic homo se determinare quemadmodum assentiri idem & dissentire pari dicitur loquendi modo. Nimirum assensus & dissensus mentis & intellectus, adeoque (hæcenus quidem) hominis determinatio est. Quid hoc iam ad rem? Eone iuuatur tua causa vel læditur mea? modo verò sic confirmatur mea, quam uocas, sententia, tua verò labefactatur & evertitur. Hic verò tu tibi fingis nescio cuius erroris (nam tu quis is sit nondum demonstrasti) fontem, quod voluntas concipiatur ueluti substantia quadam peculiari qua seorsim ab anima propria vi sua uolitionem elicit. Monstrum hoc est à te confictum quod ioculati & inani pugna debelles. Nam ego quidem certè quantopere ab hoc deliramento sim alienus disertim & clarè ostendi. Verba mea sunt quæ vel dissimulata sunt callide, vel à te studio causæ perturbato minimè obseruata: Verba, inquam, hæc mea sunt. Collat. pag. 676. col. 1. Fingit Dn. Titenus uoluntatem habere oculos quibus cernat bonum à mente monstratum. At cernere mentis est, non autem uoluntatis. Sanè anima eadem uidet, & uisio delectatur aut uisum refugit, quatenus uidet intelligere, quatenus uisio delectatur, aut offenditur, uelle aut nolle dicitur. Verumtamen, dic age, Quid hæc omnia faciunt vel pro te vel contra me? quid tuã iuuant causam, quid obsunt meæ? Num idè quia homo nil potest uelle quod malum esse iudicio mentis persuasum habeat, consequens est ut intellectu illuminato, atque omnium malorum maximum malum commonstrante, vel (ut id magis propriè dicā) cernente ac perspiciente sine vlla erroris nube, sine dubitatione (quod fit in vera & salutari conuersione peccatoris) fieri possit ut pro libertate arbitrij sui possit id uelle & amplecti, non auersari potius ac toto animo exhorrescere & refugere. Tu ipse id negas, fatēris autem quod ego uolo. Hæcenus ergo consentimus. Non potest homo, non potest uoluntas

humana, ferri in malum sub ratione mali, non potest homo appetere quod malum esse iudicauit. (Nam utro modo id enunciare placeat tibi neque mea, neque causæ hilum interesse arbitrator.) At uero, ais, quicquid uolet homo, uolet sub ratione boni, Etiamne si animo persuasum habet id esse malum? Tu ipse id negas, & reuera, hæc (ut aiunt) aduersis frontibus pugnant. Stat igitur mea sententia. Nam nulla fit conuersio nõ peccator & agnouerit verè bonum, & agnouerit uerè malum; unde etiam conuersio Resipiscencia μετανοια in Scripturis uocatur. Atqui resipiscere & μετανοιαν mentis primò & propriè sunt, ut ipsa ostendit uis uerborum, ad uoluntatem uerò referuntur propter sequelæ & coniunctionis necessitatem. Ecce certè qui non resipiscunt ἀμετανοοῦντες idem ἀνοήτοι, ἀσώβητοι in Scriptura uocantur, stulti & insipientes, quæ uocabula haud dubiè ignorantiam & mentis uitium ac prauitatem, sed quæ deinde & ipsa continuè ac necessariò afficit uoluntatem, adeoque affectus consequenter, notant.

At hoc, inquis, uel illud bonum non est appetere. Est ita sanè. Verumtamen quo bonum maius esse uidetur eò uehementius appetitur. Itaque pluribus propositis bonis, maximum bonum iudicio mentis maximè appetitur. Id uis que adèd uerum est, ut sapientissimis uiris minus bonum cum maiori compositum ac comparatum mali, hoc est (ut illi loquuntur) inappetibilis rationem habeat. Sed & aliter insto. Quid si pluribus propositis bonis eorum unum magnum malum habeat adiunctum, & quod infinitis partibus bonum cui adhæret superat, putas tu nisi à stulto id bonum eligi posse? Contra uerò si aliud bonum sit infiniti ponderis cui tantillum mali adnatum sit, puta, conditio beata filiorum Dei cum Crucè, putas tu vllum esse (modo id firmiter habeat persuasum, quæ conuersorum conditio est pro modulo conuersionis) qui id bonum longè maximum possit auersari propter malum quod cum eo collatum minimi momenti est, aut uelit ei bonum præferre nullius ponderis, si cum summo & infinito pænè malo, cum quo coniunctum est, conferatur? Atqui iam hoc agitur. Quid opus erat hic quæso ista tua tam anxiam, tam perplexam, tam obscuram & ambiguam circuitiōne speciem responsionis ostentare, cum nil reuera respondeas? Quæritur enim iam, Annon ut Bonum est uoluntatis obiectum, sic maximè bonum sit eius maximè obiectum, minus uerò bonum, quanto minus uidetur tanto minus (nimirum iuxta analogiam) illius sit obiectum? Quæritur cuius facultatis beneficio bonum cernatur, Mentisne an uoluntatis? Ad utramque quæstionem tu respondes haud aliter quàm ego responderim. Nempe idem, ais, bonum uoluntate appeti & mente discerni ac diiudicari. Consensus igitur hic inter nos est. Vide autem quid hinc colligam. Quod mens iudicat optimum uoluntas sequitur ut optimum, quod minus bonum esse mens iudicat id uoluntas minus sequitur. Quod mens iudicat maximum malum, uoluntas maximè refugit, quod iudicat esse minus malum id minus refugit. Contra uerò ut faciat id absurdum est, te teste. Ergo uicit Cameronis ratio, iudicio intellectus mouetur homo & ducitur necessariò ad uolendum, summè illuminatus ad uolendum summum bonum, quæque ad id tendunt, summè, minus illuminatus minus,

tus minùs, minimè minimè, nullatenus nullatenus. Hic certe tibi vt quid respondeas *hiscendi* (vt loquitur ille) *nulla potestas*. Nam quorsum accipit excipere summum bonum? Primùm enim de eo hic agitur præcipuè, nam sapius iam monui finem conuersionis esse summum bonum, quod amari non potest sine sanctitate, sine fide. Deinde verò ista non sunt seiuncta: Coniungit Deus media cum fine, nec vnquam alterum sine altero proponit. Iam verò quoties ego te id monebo? Nam in Collatione sapius ea de re disputaui, quemadmodum finis agnitus non potest respui, pari iure nec media agnita, media, inquam, necessaria, vnice necessaria, & sine quibus copia nulla est finis consequendi. Itaque stat hæc mea ratio à te frustra imperita, imò verò ausim dicere à te confirmata & corroborata.

CAP. XIX.

Vindicatur altera ratio ducta ab inseparabili coniunctione veræ Dei cognitionis in Christo & Charitatis.

Secundam rationem quam ex meis multis affers (cæteris dissimularis) sic proponis. Alterum ais. & multò grauissimum argumentum est. Quod sic vera Christi cognitio seiungi poterit à charitate, cum Iohannes Apostolus neget eos qui Deum oderunt aut proximum, vidisse eum aut cognouisse. Resp. Profectò non graue nedum grauissimum, sed debile admodum & fragile est hoc argumentum. Cognitio enim vera Christi cum dicitur à Iohanne seiungi non posse à charitate, sensus non est fieri non posse vt quis Christum, id est Christi mandata, verè cognoscat, & tamen eum non amet, id est præceptis eius non obediatur, sed planè contrariis. Eum qui Christum cognoscat, licet verò eum cognoscat, & qui tamen non facit mandata eius, eodem loco haberi à Deo ac si Christum nullo modo cognosceret. Cognitionem istam theoreticam diuina voluntatis non plura fieri apud Deum, nec plus profuturam ei qui eam habet, quam si nullam vnquam cognitionem habuisset; quasi dicatur. Sola cognitio Christi coniuncta cum caritate est cognitio illa que Deo grata est, id est, verè in pretio est apud Deum.

Non dixi hoc argumentum esse grauissimum. Sed dixerim fortasse, grauissimum esse vt statuamus veram Christi cognitionem à charitate seiungi posse, contradicente Apostolo. Tu verò iam quid respondes? Negas scilicet eam esse quam ego volo Apostoli mentem, ac sic locum illum accipis, ac si Apostolus nihil aliud vellet, quam cognitionem illam Christi iis qui non erant præditi charitate nihilo plus profuturam quam si haberent nullam. Atqui certè Apostoli obiurgatio dilata sic nimis & remissa redditur. Nam multo melius cum iis agitur qui Christum ignorantes fratrem odio habent, quam cum iis qui Christianæ religionis disciplinam instituti incenduntur nihilominus atque exardescunt odio in fratres. Deinde verò quæ tradit Apostolus in eodem argumento, eadem que causâ cap. 2. v. 9. 10. 11. hoc tuum glossema respuunt, *Tenebra præterierunt & vera lux iam lucet. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsq; ad huc. Qui diligit fratrem suum in luce manet, & offendiculum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in te-*

*nebris ambulat: & nescit quo vadat, quia tenebra oculos eius excæcarunt. Quæro te, quænam hæc lux est? Profectò vera Dei cognitio in Christo. Ergo tenebræ quæ huic luci continuò opponuntur, quid sint aliud quæro quàm ignorantia? Deinde, quorsum illud ipestat, nescit quo vadat? Profectò dubium non est quin hoc pacto summa mentis cæcitas demonstraretur. Denique verò quia illud Apostolo poterat reperi: Ar qui tu eos esse in tenebris affirmes, nescireque quò vadant, qui Christum nouerunt? Id ita repellit Apostolus, vt neget eos Deum nosse, aut vidisse. Huc etiã illud accedat, quod idem Apostolus auctor est, *Eum qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruas, mendacem esse. Estne qui ferre possit æquo animo sic ista verba interpretantem ac si nihil aliud vellet Apostolus quàm non seruanti mandata non profuturam Christi cognitionem? Quæ hic phraseologicæ ratio, aut quid noui hic profert Apostolus? Profectò vehementius solent homines de cognitione & sapientia gloriari, multoquæ ægrius ferunt si imperiti habeantur quàm si viri mali. Hinc factum vt dum Apostolus eos pungit acrius, exprobet iis ignorantiam. Tibi aliter videtur. Cedo iam quibus rationibus.**

Primo, ais, notandum est in textu non esse adiectiuum illud vera: simpliciter affirmatur eos qui mandata Dei, aut Christi non faciunt Deum aut Christum non nosse, non quod nullo modo, aut non verè saltem eum nouerint, quomodo enim alioquin de ijs alibi diceretur simpliciter, & in terminis expressus, quod Deum cognouerint, quod voluntatem eius nouerint, quod agnouerint Dominum & Seruatorem Iesum, quod viam iustitiæ cognouerint, &c. Quomodo contra conscientiam suam facere dicerentur quomodo maioris pœnæ rei ferent? quomodo de ijs tam aperte diceretur quod inexcusabiles sint, propterea quod ium Deum cognouerint, eum tamen vt Deum non glorificauerint? Non itaq; ob hanc causam non nosse Deum dicuntur, sed quod in a Deum & Christum non nouerint vti oportet eos nosse, id est, quia non fecerunt quod sciebant faciendum esse, sed viuerunt tanquam si cognitione omni diuina voluntatis caruissent.

Atqui non solent Apostoli illud epitheton vera nisi raro admodum adijcere. Certè nusquam legas, vera fides, vera spes, vera charitas. Quod vero quæris. Quomodo ergo dicatur iidem Deum cognouisse, cognouisse eius mandata, & contra conscientiam suam facere, &c. Responsio facilis est & expedita. Duplex est cognitio præscribens & persuadens, theoretica & practica, quæ reddit inexcusabiles & quæ iustificat. Quædam est cognitio quæ non est eadem vita æterna, quam qui habent petunt. Alia est cognitio quam Christus vitam æternam vocauit. Ioh. 17. 3. quam qui habet perire non potest. Cognitio est quæ non est cognitio qualis esse debet, 1. Cor. 8. 2. & Cognitio est solida & vera; Cognitio est qualeni habuerunt qui Christum crucifixerunt, quorum principes adeo in Spiritum Sanctum peccarunt, & cognitio est quam si illi habuissent, omnino Christum haud crucifixisset 1. Cor. 2. 8. Illam cognitionem habent etiam ij qui faciunt contra conscientiam, istam non habent. præscribentem cognitionem habent, persuadentem non habent. Hoc iam intellexisti proculdubio, & vides clarè vt nil sit quod repugnet.

Iam perge. Verum quidem est, solida Christi & Dei cognitio vehementer potens est ad mouendum voluntatē nostram ad amorem & obsequium ipsorum, sed tantum

abest ut ea ita moueat voluntatem, ut voluntas non possit non amare & obsequi Christo eiusque mandatis, ut contra videamus affirmari de iis qui Deum aut Dominum Christum cognouerint, quod Deo non obediuerint, Deum non glorificauerint, à via iustitiæ resilierint, & ab obseruatione mandatorum eius defecerint, aut saltem in ea ita non se gesserint ut non multis modis culpandi fuerint. Vide 2. & 3. tantum caput prioris Epistola Ioannis, & alia infinita loca. Rom. 1. 21. 2. Pet. 2. 20.

Quam tu hîc veram & solidam Christi & Dei cognitionem vocas? Num eam quam scelerati quique habent? At illa certè quàm sit potens ad eos commouendos reuocandosque in viam, testis est eorum vita. Profectò qui de verâ & solidâ Christi cognitione sic philosopharis non tenes omninò, non tenes, quæ sit & quanta illius vis. Sed mihi tempero.

Et sanè. addis, cum vera cognitio Dei & Christi sit diuina voluntatis scientia, eaq; vel Theoretica tantùm, licet vera scientia, quâ quis scit quid Deus & Christus à nobis postulent, vel Practica, qua Fides dicitur. Quid est cur non credamus fieri posse ut is qui simpliciter tantùm scit voluntatem Dei, vel etiam credit, non faciat Dei voluntatem, vel à faciendo desiciat, manente interim scientia speculatiua? Nihil.

Quâ n, Deus bone, frigidè de vera Dei cognitione loqueris? Piget me profectò, miseretque tui. Omninò non decent ista hominè Christianum. Vera Dei cognitio inquis, est vel Theoretica, licet vera scientia, vel Practica, qua fides dicitur. Quid? Tu fidem autis dicere seiunctam esse posse à bonis operibus? Vis hîc digrediar ut probem fidem veram non posse seiungi à charitate? Non faciã, hæc nouã iam controuersia est, sed inter pios & bonos viros, quique vim fidei non ex sacris modò literis, sed sensu ipso & experientia didicere, minimè controuersa. Satis habeo ostendisse quæ monstra vos alitis. Profectò tu Cl. Tileno vel multo audacior es, vel multo incautior; Nam is huc nouit deuenire quò tu ruisti præceptis. Itaq; facis omnino ut suspicer te *σωκε. vi. §. vi.* Cæterùm theoretica Christi cognitio vera illa & salutaris cognitio profectò non est; Non est enim ea quâ Christus tantum facit ut eam dixerit vitam æternam. Practica Christi cognitio ea demum sola (ut ostendi in Collat. pag. 668. & 669. pro vera Christi cognitione habenda est. Non enim perinde Christus proponitur nobis cognoscendus, quemadmodum, quo modo triangulus tres habeat angulos pares duobus rectis, sed ut amplectendus, diligendus, amandus. Atqui ignoratur si non agnoscitur qualis proponitur. Quod si concedis fidem à bonis operibus non posse diiungi, nec à voluntate (vnde proximè bona opera oriuntur te fatente) poterit seiungi. Fides ergo flectit in obsequium voluntatem. Atqui fides, ut tu fateris ipse, cognitio practica est. Cognitio ergo practica flectit voluntatem necessariò. Iam verò in confesso est cognitionem practicam esse mentis. Sequitur igitur voluntas mentem necessariò; quod erat demonstrandum. Videsne ut te constructum teneam, vel enim necesse est te negare fidem esse cognitionem practicam, quod affirmas, vel negare fidem trahere necessariò, pro modulo, bonorum operum studium, vel concedere mihi quod est à me positum, quod tu tota hac disputatione vnùm studes refellere, Cognitione mentis practicâ permoueri voluntatem

necessariò. Quid vis horum dixeris actum est de tua causa. Non potes hic certè, non potes vllum exitum reperire, aded munita, obstructa, & obsepta sunt omnia.

Subiungis deinde. Sed euinco amplius rem hoc argumento. Si vera cognitio Dei & Christi non potest separari à charitate, fieri non potest ut ij in quibus ista locū habet in vllum, vel minimum, Dei aut Christi præceptū peccent. Ita enim textus habet, Qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est. At si notitia hæc necessariò trahit obseruationem mandatorum post se, quomodo fieri potest ut non etiam trahas post se omnium mandatorum omnimodè perfectam obseruationem? Vera enim cognitio Christi extendit se ad omnia præcepta. At si vera cognitio caritatem ita necessariò post se trahit ut separari ab ea non possit, non magis post se trahit caritatem circa hoc quàm circa illud præceptum.

Recognosce quæso verba tua, haud dubiè erubesces. Num Apostolus dixit, Qui nouit eum? Minimè verò, sed, qui DICIT, Noui eum, & non seruat mandata eius, id EST MENDAX. Annon vides Apostolum tibi apertè contradicere? EST MENDAX nimirum dixit. Expende amabo illud EST MENDAX. Sic concidit vis omnis ratiocinationis, seu cauillationis potius tuæ. At verò, inquis, vera Christi cognitio equaliter se extendit ad omnia eius præcepta? Rectè. Cur non ergo trahis necessariò charitatem circa omnia præcepta? Trahit prorata parte: nempe quia nò est perfecta, imperfectè. Hoc ne iam tenes? Credo equidem, neque enim homo es ingenij crassi & obesi. Et quænam alia ratio reddi possit cur in vita futura caritas perfecta sit quæ hic imperfecta est, præter hanc, quod in hac vita cognitio nostra sit imperfecta? Id aded testatus est Arminius vester Orat. de Authore & fine Theol. Hac vnione intellectus ipsum Deum, totumque ipsius bonum, & inastimabile pulchritudinem, velut facie ad faciem clarissima visione intuetur, & quia fieri nequit quàm tantum bonū clarissima cognitum visione, propter se ametur, hinc quoque voluntas TANTO id ipsum complectitur amore, QUANTA in illius mēte est notitia. Et paulò post. Sequetur intellectus dilatationē ampliatio voluntatis, vel ex obiecti proprii & adequati obiectu ad eandem consemperato, vel (quod malo) ex NATIVA intellectus & voluntatis conuenientia, ac INGENITA vtriq; analogia, secundum quam intellectus se promouet ad volendum EADEM PROPORZIONE qua intelligit & cognoscit. Et hoc pacto vel suã protulit sententiam, vel certè veram imprudens confirmauit. Nam quod perfecta cognitio faciet perfectè, id imperfecta cognitio faciet imperfectè, nempe pro modulo, si ea est quàm ille statuit (est verò certè) intellectus & voluntatis analogia: Sed tibi in hac disputatione id est solenne, ut confundas quam dixi præscribentem & dirigentem notitiam cum eâ quâ sit persuasio, quæ non oritur, neque verò potest aliunde oriri, quàm ex AGNITA admirabili illa summi illius, verè (inquam) summi, boni specie & pulchritudine, quam Apostolus gloriã dixit. Habet enim *σω το καλ το μέγα*, Vnde exurgit gloria. Ea verò in Christo, Dei inuisibilis imagine, refulget. Atqui de præscribente illa & dirigente cognitione nulla mihi tecum controuersia est: Ea *εστὸ κενὸν* quidè est, *πειστικὸν* neutiquam est. Id ego fateor & verò prædico. Tu, ut illud probes, noli te quæso inutili labore fatigare. Quin potius hære in causâ, & hoc age; Evince eadem esse prorsus Dei in Christo notitiã præditos qui

ros qui impij sunt & qui pij; Tam clarè illos quàm hos, tam *relecta facie* (vt loquitur Apostolus) *gloriam Dei in Christo contempnatos*. Id niti feceris nil feceris, euagatus nimirum (quod veteri verbo dicitur) extra oleas. Nam si diuersam horum & illorum notitiam esse statuis, Cur non agnoscis eam vnicam esse causam cur his potius quàm illis Dei lex dulcis sit, & suauè ingam; quod hi potius quàm illi Boni speciem vident & admirantur? Vnde illud deinde fluit, vt qui lege Domini delectantur, magis minufve eà delectentur, pro maiore minoreve cognitione diuine bonitatis. *Gustate* (inquit Propheta) *quàm Dominus sit bonus*. Certè vera Dei in Christo cognitio non potest non esse efficacissima.

*Hic ergo nostris VT suum precordis
Vibraverit celo IVBAR,
Absterget agrum corporis pigri situm,
Habitumq; mentis inuouit.
Exhaurit omne quod iuuabat antea,
Caste VOLUNTATIS vice.*

Et,

*Æstus inanes, quos mouet vite labor
Præsentis auti tramite,
Abolè futura cum Deo vite fides.*

Et certè τὸ ΑΛΗΘΕΣ ἐν τοῖς ΠΡΑΚΤΟΙΣ ἐκ τῶν ἔργων καὶ τῶν βίβη κείνεται. ἐν τοῖς ἔργοις γὰρ τὸ ΚΥΡΙΟΝ. Et pauld post, ἐν σὺν ἀδόντων μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδοτέον. Ἐξαρρολύτων ἡ ΛΟΓΟΥΣ ὑποληπτέον. Aristot. 10. Ethic. cap. penult. Verissimè dixit. Nesciunt infanti, nesciunt, καὶ τὸ καλὸν qui non viuunt honestè κατ' ἀρετῶν. Itaque omnes quotquot sumus (quando nemo adeo viuunt piè & honestè vt non sic quotidie orandum, *Demitte debita nostra*) quadamtenus infanimus.

Addis deinde, *Cui adde quod videamus passim Apostolum eos de quibus affirmet quod Deum & Christum cognouerint, monere & hortari vt ne seducantur, vt ne peccent, vt ne diligant mundum, vt caritatem exercent &c.* At quid ineptius quam ad ista sollicitè austerid hortari quemquam in quo iam est id quod necessariò conuictam sibi habet istorum omnium obseruationem? Simulasq; necessitatem aut necessariam conuictionem istorum factis, necesse est vt hortationum vim ac pondus omnino tollas.

Sanè nil ineptius, vt tu ais, foret, si ista cognitio plena esset & perfecta, si esset continua & constans; Id quia non est, Deus vtitur verbo suo, comitante intrinsecus Spiritu ad hanc cognitionem renouandam, augendam, firmandam. In quibus verò illa excitatio, auctior & firmitior est, apud eos minus opus est hortationibus, vt ostendi Collat. pag. 653. col. 1. prolato testimonio Ieremix, cap. 31. 34. Pauli, 1. Thess. 4. 9. & Iohannis 1. Cathol. 2. 27.

At verò Dicere, ais, quod hortationibus istis foueatur cognitio, non est consequenter loqui. Si enim cognitio illa non est nuda speculatio, sed efficax summi boni cognitio que ita voluntatem afficit vt non possit non ei adherescere, que necessitas hortationum, que vtilitas? Nihil enim est quod efficaci ista cognitioni vnquam aquari, nedum praponderare, potest, vt hortationibus quomuis id fiat eam foueri opus sit.

Nempe tu fingis me velle hanc cognitionem semper esse in actu, semper intentam, numeris omnibus absolulam, firmam, corroboratam adeò vt non egeat adminiculo repetitorum subinde præceptorum, hortationum, repetitâ etiam sub-

inde institutione. At ego diuersum statuo. Itaque tu hîc vt mollissimè dicam, ludis, & ineptis, & verè nugas agis.

CAP. XX.

Vindicatur illa ratio qua Camero demonstrat tolli Prouidentiam diuinam si voluntas humana statuatur semetipsam flectere in utramuis partem.

Tertium, ais, *argumentum est*, Si Deus illuminat mentem voluntatemque, interim sibi permittit vt sit penes eam vel annuere vel abnuere, optima pars Prouidentix diuinæ tolletur è medio. Nec enim pendebit inclinatio voluntatis à Deo in utramuis partem, sese enim ipsa flectet quo libebit pro arbitrio, nulla moderante Diuina prouidentia. *Resp.* Nulla est consequentia in hoc argumento. Supponitur enim, absq; vlla ratione, Prouidentia diuina partem, in dè optimam partem, esse inclinare voluntatem in utramuis partem, quod falsum est, aut saltem illud ipsum quod in questione versatur.

Negas igitur ἑξαρρολύτων pendere à Diuina Prouidentia quod voluntas in bonum potius quàm in malum inclinet. Hoc verò iam est totam vno verbo negare Scripturam Genes. 39. 21: Exod. 12. 36. 1. Sam. 19. 26. Ierem. 31. v. 33. &c. Hoc est denique negare quod sensus communis docet. Vnde enim illa quæso, *Deus tibi det mentem bonam, Deus benedicat*. Illa item, ὅταν εὐδὸς βλάπῃ, *Deus mentem abstulit, eripuit. Iupiter quos vult perdere, dementat*, Etiam illud

Τίσι γὰρ νεός; ἔστιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.

Ὅς ἐπὶ ἡμῶν ἀγνοεῖ πατὴρ ἀνθρώπων τε θεῶν τε.

Et illud, ----- *Pauci, quos equus amauit Iupiter, aut ardens exiit ad æthera Virius.*

Profectò vos oportet egregiè de Deo sentire, qui eo vique audaciæ erumpitis vt pæne negetis hominem aliud debere Deo quàm quod sit homo libero præditus arbitrio, cum virtutem sibi ipse ferat acceptam, quæ Senecæ impij hominis execrabilis sententia fuit: Sic enim eripitur Deo quod longè optimum est.

Sed perge iam. Si enim Deus libertatem istam voluntati nostre inesse voluit, vt ipsa sese flecteret in quam vellet partem, non tantum Prouidentia pars, nedum pars optima est voluntatem humanam flectere in utramuis partem, sed Prouidentia diuina planè est contrarium illam sic flectere, aut aliter quàm secundum naturam suam flectere aut regere. Prouidentia enim non est destruere rerum creaturarum naturas, sed conseruare, ac proinde relinquere ipsis motus suos liberos ad quos potentiam ipsis dedu: Alioquin frustra didisset ipsis potentiam.

Sanè si ita est vt tu dicis, Deus sese Maiestate suâ & Prouidentia simul exuerit. At Deus nullam vnquam creaturam ea lege condidit, vt non tota, tota, inquam, quanta est à Creatore pendèret. Nam si aliter fecisset, id verò iam esset non creaturam sed Deum creare. Et quantum abest ab humanæ prouidentix infirma conditione quod Deo tribuitis, si non vultis ab eo pendere inclinatione voluntatis in bonum potius quàm in malum. Certè eas omnes actiones Dei prouidentix subducitis, quæ voluntatem humanam habent pro principio, aut verò Deum statuitis suspensum quid homo velit, tum verò deinde se

2. Paulinus.

præbentem tanquam ministrum, ad humanæ voluntatis nutum scilicet. Deinde verò, multa homines impij faciunt non impia, mansuescunt sæpenuerò, & *Panthæra domari nescia non semper sauit*, fortè ne id accidit, an Diuinâ prouidentia, quod non modò non dilaniat & vorat, sed blandiatur insuper? Non hoc vultis esse à Dei prouidentia, quod impij non semper faciant impiè, alia ratione quàm quia Deus liberum arbitrium eis indulsit? Atque hinc non intelligo modò externas actiones, sed internam animi propensionem, vt quum Deus eorum cor quod indurarat emollit: Exemplum esto, quod facit vt Ægyptij Israelitis commodent sua: Fortuitò ne id euenerit, nullâ interueniente speciali Dei prouidentia: Omnino hic purus putus *Σωκρῆτις* est. An tu eius Sectæ homo sis tu ipse nosti. Certè tota hæc tua Disputatio Socinum si non authorem, at certè habet affectorem. Sed audiamus quòtu nouum hoc dogma tueate.

Sic igitur ais, *Neque tamen si libera voluntas statuatur eâ libertate quam nos agnoscimus, propterea credendum est hominem Diuinâ prouidentia subiectum non esse. Hoc ipsum enim quod Deus non velit destruere naturam eius, quam liberam, & hæcenus quasi suo dominio exemptam, creauit, sed quod velit eam conseruare & permittere ipsi liberam vsûm facultatis concessit, quodque simulatq; mouere se incipit, cogitationes, volitiones, ac facta ipsius omnia pro suo arbitrio ordinet, dirigat, puniat &c. prout vult, hoc, inquam, satis est vt Prouidentia Diuina exemptus non credatur.*

Hoc pacto certè nec ij quidem prouidentiam sustulerint, qui Deo omnia ademerunt præter motum cæli (qua in sententia annon fuerit Aristoteles quæri potest, ego hinc non definio, non enim pertinet ad causam) nam ij pariter dicunt singulis rebus suam esse naturam, itaque Dei motum vnum eundemque varia producere effecta, quod materia subiecta non sit eadem, sed alia atque alia, aliter atque aliter affecta. Imò verò isti tanto probabilius, hoc quidem pacto, loquuntur quàm vos soletis, negant enim hanc materiæ varietatem esse à Deo; itaque nil ita decedere Prouidentia, quod non curet scilicet aliena. Vos autem iam non negatis voluntatem à Deo conditam, dicitis verò hominem, neque in hanc, neque in illam partem (qua homo quidem est) esse (vt ita loquar) inclinabilem; Deum interim agere & operam adhibere, vt huc potius quàm illuc inclinet, neque sequi effectum, nisi, non iam dico, *suboperetur*, sed *cooperetur* voluntas humana, non vt *subiecta* merè sed vt *socia causa*. Nam certè primus ille Motor Deus ex impiorum hominum sententia id nec facit, nec facere conatur, vt pote cui nil aliud volupe sit quàm se ipsum intueri & orbem cælestem circumagere, quod ad mundum quidem attinet. Vos voluntatem humanam vultis esse à Deo, neque verò tamen, si se inclinavit in bonum, hoc habere à Deo. At verò, inquires, habuit à Deo id posse. At verò, inquam, habuit à Deo posse & in malum ferri, idque ex vestrà sententia, nempe *ἀσφραγείαν*. Ergo non aliter erit à Deo quod voluntas in bonum fertur, quàm quod in malum. An verò dices, Deum omnia adhibere quæ possint ad bonum inducere? Imò verò sæpe etiam tentat, quamuis optimo fine; Ergo cum voluntas tum aliorum tendit quàm in malum, non etiam id à speciali

prouidentia? Er quorsum igitur quæso oramus, *Ne nos inducas in tentationem?* Præterea, quum voluntati sit essentialis *ἀσφραγεία*, h. e. cum homo sit *ἀσφραγείας* ad volendum aut nolendum, quæ ratio dari potest cur huc potius quàm illuc semetipse inclinet. Nam agit vnumquodque, patiturque, iuxta formæ actiue passiuæque rationem suæ. Agit igitur *κατ' ἀσφραγείαν*. Hoc vero impossibile est, omnis enim actio est in alterutram partem. Ergo determinata ad vnum. Hoc à te velim explicari, si potest tamen à te explicari. Ego id facile expedio qui statuo hanc voluntatis *ἀσφραγείαν* à mente determinari in alterutram partem.

Sed te iam videamus persequentem. *Vt autem appareat quousque argumentum hoc vadat, dico, si verum est argumentum hoc, ex eo necessario sequi non tantum virtutes, sed & peccata omnia, ex ipsa Diuina prouidentia, tanquam ex causa suâ profluere. Ratio est, quia ab ea, & per eam, dicitur expressè inclinatio voluntatis fieri debere, addò vt nisi hac per illam fiat, prouidentia Diuina optima pars tolli dicatur. Iam autem inclinatio voluntatis in malum tam est inclinatio quàm est inclinatio in bonum.*

Tu vero iam mecum agis parum candidè. Nam princeps Thesis est, Inclinationem voluntatis in bonum esse omnino ex Deo. Hanc illa sequitur, vt si Deus non agat omnino non secutura sit inclinatio in bonum omnino. Cæterum bonum & malum hic non modò contrariè, respectu vt loquuntur, subiectorum, sed etiam contradictoriè opponuntur. Ergo si voluntas non inclinetur à Deo in bonum, consequens est vt voluntas propendeat & verò feratur in malum. Attamen non est continuò consequens, pendere pariter à Deo inclinationem humanæ mentis ad bonum & ad malum. Nam inclinatio humanæ mentis ad bonum à Deo est per se & propriè, vt à Sole lux, ad malum verò pendet à Deo per accidens, vt à Solis occasu tenebræ, quæ propriè & per se à terra sunt scilicet. Sed tu videris velle obuiam ire, tanquam si ex Collatione, quam legisti, intellexisses quid ego contra tuam sententiam possem respondere.

Sic enim agit, *Dicere hinc quod ad inclinationem voluntatis ad malum nulla positiua actio Diuine prouidentia requiratur, sed sola tantum permissio nimis est frivolum. Primò enim si sola permissio Diuina sufficit, iam sequitur hominem eatenus saltem exemptum prouidentia quod inclinet sese in malum. Hæc enim inclinatio est sine dubio voluntatis actio, qua vult homo facere vel non facere quod Deus mandat aut prohibet, saltem non est nihil, aut potius aliquid est extra nihil. Hoc ipsam itaq; non dependet à Deo, sed à sola voluntate hominis; Vnde consequitur, iuxta Cameronem, hæcenus saltem Diuina prouidentia hominem exemptum esse.*

Minimè verò, inquam, non enim sese poterit inclinare in malum nisi permiserit Deus. Hinc ego iam non dicam quod res est, te id sentite quod ij sentiunt qui negant fieri vlla ratione posse vt Deus peccandi licentiam intrinsecus cohibeat, aut verò mutet in Spiritus veram libertatem. Quis enim non videt te eadè dicere, qui ais, eatenus saltem hominem exemptum prouidentia diuinæ quatenus se inclinavit in malum: Illud tantum dicam te tibi mirificè contradicere. Nam obsecro te, non eos damnas qui negant Deum posse prohibere peccatum? At quò possit prohibere nisi

bere nisi in diuersam partem, in bonum scilicet, cor inclinet. Quod si non prohibuerit, permiserit, id vero prouidentia est, non est enim Diuina permissio otiosa vel temeraria. Verbum hic iam non addam, Nam teneris certè nec potes elabi. Sed ais, *ne has angustias inurem*. Atqui iam intrasti. Estne viri valde sapientis vltro, sponte sua, intrare in eas angustias quas potest, ita statuat modò, euitare.

Iam perge. Dico, inquis, secundo friuolum esse argumentum. Permissio enim hæc non est permissio talis ut es posita maneat adhuc penes voluntatem annuere vel abnuere, sic enim (vti Camero ait) optima pars Diuina prouidentia tolleretur eo ipso quod inclinatio eiusmodi libera non à Deo, sed ab ipsa voluntate hominis suspenderetur; sed est permissio qua posita voluntatem in malum inclinari necesse est, siue qua voluntatem in malum non inclinari impossibile est, vt exempli gratia, permissio qua quis lapidem natura sua grauem super medio ipso leuiore collocat, & sic ex alto in terram cadere permittit. Huiusmodi permissio quin ad causam efficientem reducatur, aut ei equipolleat, nemo negabit nisi cui *saxa mens non est*: Creare enim rem aliquam cum tali dispositione vt si sibi ipsi relinquatur, aut permittatur, non possit non in vnam tantum partem vertere, aut sese inclinare, & eandem rem creatam deinde sibi permittere, quid aliud est quàm velle aut efficere (saltem in causa) vt res ista in partem istam vnam se inclinet? Quare qui huiusmodi permissionem Diuina prouidentia actum appellat, quo Deus versatus est post Legem datam in Paradiso, circa hominis adhuc integri & innocenti voluntatem, na is Deum non auctorem tantum, sed & solum auctorem peccati, velit nolit, faciat necesse est.

Audio iam. Vestra permissio quam in malo tribuitis Deo eiusmodi est, vt etiam si malum permittat Deus, tamen nil mali necessariò secuturum sit; Vnde sequitur fieri posse vt permittat id Deus malum quod omnino non est futurum. Neque verò tu mihi hic respondeas Deum multa permittere quæ homines non faciant; Non enim hic agitur de permissione iuris, sed facti, vt loquuntur. Quæro igitur, An permittat Deus quod nunquam nec fuit, nec futurum est. Deinde (vt repetam quod dixi supra) quæro, An futuritionem (sic nos ipsa res cogit loqui) ista vestra Dei permissio naturæ ordine præcesserit, an verò secuta sit. Si præcessit, res futura non erat nisi Deus eam permisisset: Si secuta, ridicula iam permissio est qua res seu nolis, seu velis, futura permittitur, quasi quis permetteret circumagi cælum, aut flare ventum. At verò, si hæc ratione Deus permittat malum erit mali auctor. O te hominem miserum! An quia nil est in creatura, ne hilum quidem boni, quod non sit totum, totum, inquam, iterum dico, totum à Deo, tu censibus Deum peccati auctorem, nos conuenies ridiculis exemplis? Si quis lapidem, inquis, super medio ipso leuiore, &c. Non enim vides te id non minus in te quàm in me dixisse. Nam Deus (vt vos ipsi fatemini) hominem mutabilem creauit, siuit eum tentari, victus est à tentatione, nec id prohibuit Deus, cum posset tamen, si voluisset. Quæ cum ita se habeant, non vides te iam hæc temere effatusse? Ego verò respondeo, Si lapidis bonum foret esse in sublimi, deberet hoc ei à quo teneretur suspensus, sin eius malum esset cadere, deberet hoc sibi: Nam hæc certè in sublimi alteri debet, cadere sibi.

Tu tamen adeò durus es vt sic instes. Nec euidet Camero vnquam blasphemiam istam quamdiu huiusmodi argumentis pugnare pergit. Satis enim ostendit se non tantum de voluntate iam per peccatum corrupta, sed de qualibet voluntate, etiam ea qua in Adamo in statu integro constituto fuit, agere, quia dubium nullum est quin credat, Adamum in statu isto integro optime partem Diuina prouidentia exemptum non fuisse, quod tamen necessariò dicendum ipsi foret, si libertatem in voluntate Adami istam quam impugnat, locum habuisse velit, imò quod magis est, dicendum ipsi foret Adami voluntati diuinam adscribendam esse, & Deo aut omnino detrahendam omnem de voluntati ipsius inclinatione præscientiam, aut nonnisi incertam relinquendam. Hæc enim sunt absurda illa quibus contra sententiam Clar. D. Til. pugnat qua nisi ad libertatem voluntatis in omni statu euerendam faciunt, omnia friuola sunt ac futilia.

Quid de Adami peccato ex Scriptura statui possit, supra explicauit. Vos verò qui blasphemiam putatis, si quis dicat creaturam nil posse in bono nisi à Deo ita ful iatur vt totum quod in eo genere præstat soli Deo, malum verò sibi soli debeat, videte ne in Deum ipsi blasphemetis qui hanc laudem ei adimitis. Certè Iobis viro sanctissime Eliphazus, Ecce, inquit, seruis suis non fidit, & in Angelis suis ponit quod seu vesaniam seu lucem interpretere, eodem res redit. Significabitur enim vt libet modo stare Angelos Deo sustentante, non sustentante casuros, & quidem suâ culpâ. Neque verò, si hæc blasphemia est, vos possitis euadere quo minus blasphemie manifesti teneamini. Vel enim docetis lapsum primi Parentis potuisse à Deo impediri, atque ita incurritis in hanc blasphemiam quam nobis impingitis miseri, Cur enim non prohibuit? Cur quod potuit non effecit? Si enim (vt iam monui) legibus humanis conueniatur, omnino reus est: Si eius ius supra leges humanas positum est, Cur sic blasphematis? Aut vultis Deum non potuisse eum lapsum prohibere. Si id vultis. Quæro iam cur sic blasphemetis. Nam certè negare Deum non potuisse intercedere atque impedire quominus laboretur ea verò iam splendida blasphemia est. Nempe sic negaueritis Dei sapientiam & potentiam, vt qui vel nesciuerit, vel non potuerit id efficere quod creaturam tamen & sciuisse & potuisse contenditis: Homines (si quidem ea vestra sententia est) multo miserissimi. Etenim non negatis, hominem potuisse sibi cauere à lapsu. Quid igitur? Non est æquum vt iidem censetis potuisse Deum prospicere quo minus laboretur? Prospexit, inquis, nempe dara lege (neque verò id negem ego quidem) atque id quidem satis erat, vt cautum esset ne lapsus sui culpam posset homo in Deum rejicere: etenim peccauit in legem, qua non data nullus peccato locus esse potuisset; vbi enim lex aut præceptum nullum præcessit, peccatum & rebellio nulla esse potest. Sed nos hic quærimus: An Deus non potuerit, dato iam præcepto, prohibere quominus homo id violando noxam contraheret, id vos homini tribuitis, liceat nobis id ipsum bona vestra cum venia Deo tribuere, liceat Dei hanc laudem velle esse peculiarem & propriam, quod in eius manu sint corda nostra vt ea immutet, inclinet, flectat, trahat, quoties, & quando, & quomodo ei visum est ac libet, pio ineffabili sapientia

bonitateque, in meliorem (inquam) partem: Id quod pij omnes, ipseque adeo tu, si Christianus es (es verò tu quidem certè Christianus) à Deo quotidianis precibus contendis, nimirum vt tanta suauitate illabatur in cor tuum, atq; in eam tam acrem sui sensum præbeat, tam suauem (vt ita dicam) gustum, vt cætera omnia vel amata vel insulsa & insipida videantur. Ergone nos qui id adscribimus Deo quod pij inter orandum, quod tu ipse facis, videbimur blasphemare, ac non vos potius siquidem diuersum sentitis? *Quare* (inquit Ecclesia) *errare fecisti nos DOMINE de viis tuis: indurasti cor nostrum ne timeamus te, CONVERTERE propter seruos tuos, tribus hereditati tua.* Esa. 63, vers. 17. Credis Ecclesiam in Deum blasphemasse, eum in ius vocasse, sic eum eo expostulasse ac si fuisset obtrictus vilo iure ad homines à peccando aliter quàm lege data prohibendos? Hæc profecto, hæc (inquam) terribissima foret blasphemia. Sed nec existimandum est Ecclesiam sic voluisse Deum constituere peccati autorem. Nimirum aliter Deus nos liberat à malo, miserendo, indulgendo, agendo, stectendo in obsequium vi & efficacia Spiritus sui: Aliter inducit in tentationem, nempe non agendo, nosque nobis ipsis permittendo; quod nisi accideret casta foret & irrita tentatio. Itaque id vnum vehementissimè petimus à Deo, *Ne nos inducat in tentationem, sed liberet à malo;* Iubente ac docente Christo, qui & nostrum ingenium imbecillitatemque, & Patris sui potestatem, bonitatem & agendi rationem nouerat optimè. Obsecro te, per quod tibi est verè pietatis studium, hæc seridè etiam atque etiam expende.

CAP. XXI.

Vindicatur illa ratio qua demonstrat Cameroro, perire omnem consolationem si ita Deus in nobis per Spiritum suum agere statuatur ut nos nobis permittat.

Quartum, ais, argumentum est. Sic tollitur omnis consolatio, quod enim Deus in nobis facit, non prohibet quo minus nos aberremus. Resp. Nulla est consequentia, Deus non consolatur nos isto modo, Ergo Deus non consolatur nos vilo modo. **FATEOR** quidem **MAGNAM FUTURAM** consolationem istam **QUAM** argumentum indicat, & **NEGARE NON AVDEO** Deum aliquando extraordinariè huiusmodi consolatione suos imprimis in tentationibus positos, & ardentè ipsum pro auxilio singulari orantes gratiosè perfundere, sed inde tamen neuiquam sequitur consolationem nullam locum habere posse nisi illa agnoscat. Aut istam consolationem ordinariam consolationem esse quâ Deus vii vult.

FATEOR, inquis! Euge! **FATERIS** aliquid. Videamus iam quid illud tandem sit & quantum quod **FATERIS**. Res maxima est proculdubidè, & quæ (si teneatur rectè, & consideratè expendatur,) controuersiam definiat. Nimirum **FATERIS** futuram **MAGNAM CONSOLATIONEM** quàm **ARGUMENTVM** indicat. Atqui Deus **MAGNAM** indulget **CONSOLATIONEM**. **MAGNA** enim est misericordia eius. *Domine in calis miseri-*

cordia tua, veritas tua vsque ad caelos; iustitia tua sicut montes fortissimi, tua iudicia abyssus multa: hominem & animal seruabis Domine. Quam pretiosa misericordia tua Deus: & filij hominum in vmbra alarum tuarum sperabunt: Inebriabuntur pinguedine domus tue, & torrente deliciarum tuarum potum eis dabis: Quoniam tecum vena vite; In lumine tuo videbimus lumen. Psal. 36. Et, *negare*, inquis, *non AVDEO* Deum aliquando huiusmodi consolatione **SIVOS IMPRIMIS ET ARDENTER IPSVM PRO AUXILIO SINGVLARI ORANTES GRATIOSÈ PERFVNDERE**. Negare id non audes? Laudo & amplector modestiam tuam, tibi que eandem mentem constanter in omnibus, maximè que in hac causa quæ Dei est, ex animo precor. Sed, & si tantum auderes nefas, eaque esset (non est autem Dei beneficio) sacrilega & impia animi tui audacia & vrsania, non posses tamè id negare, statim (si id faceres) reuincendus autoritate Scripturæ, Dei ipsius & Christi. Quid enim? Deus **MAGNAM CONSOLATIONEM** negarit **SVIS**, & quidem **POSITIS IN TENTATIONE, ET ARDENTER IPSVM INVOCANTIBVS PRO SINGVLARI AUXILIO?** *vt pater miseretur liberorum ita Dominus miseretur timentium ipsum.* Psal. 103. *Sacrificia Dei Spiritus confractus, cor fractum & contritum non despicies. Cor mundum crea mihi Deus, & Spiritum firmum intra me introius. Ne abicias me à facie tua, nec Spiritum sanctum à me auferas.* Ps. 51. *Premente aduersitate inuoca me.* Ps. 50. *Non laborabunt incassum, neque parient cum turbatione, sum enim semen benedictorum domini.* Es. 65. *Ad quem autem respiciam? ad eum qui est humili & fracto Spiritu, & qui ad Verbum meum reuerentia quadam contremisit.* Es. 66. *Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis. Quærite & inuenitis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui querit inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis à Patre petit panem? Nunquid lapidem dabit ei? aut piscem, nunquid serpentem pro pisce dabit ei? aut si petierit ouem, nunquid porriget eiscorpionem? Si ergo cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis pater vester de celo dabit Spiritum bonum petentibus ipsum? Luc. 11. Si quid petieritis à me in nomine meo hoc faciam. Quodcuque à Patre petieritis in nomine meo hoc faciam. Io. 14. Amen, Amen dico vobis, si quid petieritis à Patre in nomine meo dabit vobis. Petite & accipietis vt gaudium vestrum sit plenum. Ioh. 16. Omne gaudium existimare fratres mei cum in **TENTATIONES** varias incideritis, scientes quod probatio vestra fidei patientiam operatur: Patientia autem perfectum opus habet, vt sitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis autem vestrum indiget sapientia postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei, postulet autem in fide nihil hesitans. Iac. 1.*

Sed inde tamen, inquis, neuiquam sequitur nullam consolationem locum habere posse, nisi illa agnoscat: aut istam consolationem ordinariam consolationem esse quâ Deus vii vult. De his duobus iam iam videbimus. Nunc id agitur annon constet Deum magna consolatione suos, in primis in tétatione positos, pro singulari auxilio ardentè ipsum orantes, gratiosè perfundere. Tu hoc iam falsus es disertim. Atqui Deus numquam vult, numquam facit, ne extraordinariè quidè, id quod absurdum, quod impossibile & disconueniens est. Inclinat autem Deus,

saltem extra ordinem (neque enim tu id audes negare) voluntatem, ita ut sistat eius propensionem in sequiorem partem, id quod illius necessaria in meliorem DETERMINATIO est, Non est igitur id absurdum, non disconuenit, non pugnat cum præceptionibus & hortationibus, cum ratione obedientiæ, laudis, & præmij, non pugnat cum natura voluntatis, &c. Sic de repente tu vnico verbo, manifesta veritate conuictus, diruisti insaniam illam blasphemiarum & incommodorum molem, quam tam vasto molimine substruxeras, meam scilicet (vt tu quidem volebas) obruturus sententiam. Quamquam ea certè non mea potius quàm totius Ecclesiæ sententia, & ipsissima adèd Veritas est. At ais tamen, *Esti Deus id non semper præstiterit in suis, non omnem defore consolationem.* Haudquaquam certè, si tibi piorum consolatio est saginari tanquam porcos in hara benè pastos & benè potos, cæterùm torqueri & angri animo in tentatione incertos conscientiam imbecillitatis & inconstantia suæ, sollicitosque de euentu. Sed (quæ Diuinæ gratiæ & misericordiæ in solidum laus est) aliter se res habet. Nimirum pro certo habent (indeque adèd suspendunt omnem consolationem suam) quod Christus ipsos ita tueretur vt nemo possit eos eripere de ipsius manu. Egregia verò consolatio scilicet, si vobis licet eam contaminare, ac frustraneam reddere, adiecta conditione de qua maximè solliciti sunt, **NI SI ILLI VELINT.** Quasi verò id non sit quod vnum & solum possit nocere, quod vnum adèd & solum illi maximè reformat, ne nolendo quod Deus iubet, in tentatione victi succumbant, illi, inquam, qui exclanant, *Vre, seca, Domine, at ne perde tamen: Non me iducas in tentationem, iuxta illud Christi, Vigilate & orate ne intretis in tentationem, Spiritus enim somptus est, sed caro est infirma.* Matth. 4.6.41.

Rursus iam redis ad absurda tua *Contrarium*, ais, *enunci posse credo duobus argument.* I. Si hæc verum esset sequeretur aliam nullam consolationem quàm hanc vnam esse aut dari posse. Deus enim vno tantum hoc modo nos prohibet à peccando, vti *Carro* vult.

Sanè multis quidem modis, sed non tamen tot modorum efficacia, nos prohibet eis à peccando; Dum nos videlicet vel stantes coroborat magis magisque, vel vacillantes sustent, & firmat, vel retinet ac retrahit ruentes, manilla sua omnipotenti quam exierit vi quadam occulta, dum admirabili illa luce mentes nosas perfundit, vnde fit vt clarè cernamus hinc eum, inde inferos, hinc Christum Seruator tantem ad Dei dextram, & beatæ immortalitati inmarcescibilem coronam pretioso suo sanguine redemptum vltro porrigentem, inde Satanæ irorem: simul etiam vt comprehendamus cum omnibus Sanctis quæ sit latitudo, & longitudo, & profunditas, cognoscamusque præminentem cognitionem dilectionis Christi. De modis pij non sunt solliciti, de hæcificacia forent solliciti, ni illis suauissima proissio metum illum & sollicitudinem adimere. *Noli timere pusille grex quia beneplacitum Patri mei edare vobis regnum cælorum.* Luc. 12.32. *Fidelis est Deus à non sinet vos tentari supra id quod potestis, sed dabina cum tentatione exitum, vt possitis ferre.* 1. Corinth. 13. *Vicisti eos, quia maior est ille qui in vobis, quæ qui in mundo est.* 1. Ioh. 4.4.

Secundo loco id absurdum ponis. *Consolatio diuina non possit, nec deberet, dari iis qui officium suum iam fecerunt, & à peccando sese sollicitè contineant saltem non cum isto respectu quod officium suum fecerunt.* Consolaretur enim Deus eos quos consolatus est eadem consolatione, id est prohibitione à peccando, quæ prohibitio tam habet locum in principio, quàm in medio & sine conuersionis. Atqui Scriptura dicit Deum consolari potissimum eos qui officium suum fecerunt aut faciunt, ratione habita scilicet ad fidem & pietatem ipsorum.

Non satis assequor quid tibi velis, adèd perplexè loqueris: Noua enim subinde tentatio præteritam excipit: Itaque noua etiam subinde oritur pugna, de cuius exitu profectò desperarent pij nisi de nouo auxilio certi forent. Atqui hoc nullum aliud esse, potest, quàm id quod iam ante fuerant experti. Neque profectò vllum in hac vita tempus est quo etiam pij non ruent in exitum, si Deus eos sibi permitteret, si quod cœpit in iis bonum opus ad exitum non perduceret. Nam in præteritum sanè qui officium fecerunt nil opus habent consolatione, euasere quippe periculum, in futurum opus habent. Itaque quemadmodum Israelitas sequebatur Petra continuò quocunque pergerent, sic pios in hac vitâ consolatio, & ea quidem non externa, quæ per se sola nullam vim habet, sed interna illa vnde oritur gaudium ineffabile.

Tertiò sic agis, *Consolatio hac diuina non possit coniuncta esse cum seria hortatione & monitione (directâ ad eos quos Deus ita consolatur) vt ipsi officium suum sedulo faciant, vt salutem suam operentur in timore & tremore, vt vocationem & electionem suam firmam faciant, & similia.* Hoc totum sanè prorsus vanum ac ridiculum foret, si consolatio eorum omnis in eo sita sit quod Deus ipse, & solus, voluntatem eorum ita inclinet vt non possint aliter agere aut inclinare voluntatem suam. Quis enim sapiens seriò hortabitur cum præmiorum promissis & pernarum minis aliquem vt faciat hoc aut illud, qui ipse in eo efficere id vult quo posito fieri non potest vt ita aliter agat? Et qui pius credit se à Deo seriò monei ad officium faciendum, qui persuasus est Deum in se id efficere & debere & velle, sequere ad id efficiendum, aut aliter agendum, quàm Deus operatur vires nullas habere? *Vix in hominum vanissimum cadum huiusmodi impire.*

Itane verò B. Paulus tibi homo vanissimus est? Eius dicta ineptiæ? Nam certè is 2. ad Timoth. 2.25. *Seruum, inquit, Domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, aptum ad docendum, tolerantem malos. Cum lenitate erudientem eos qui contrario animo sunt affecti, SI QVANDO DET eis DEVS vt respicientes agnoscant veritatem, & euigilent à Diaboli laqueo, à quo capti sunt, ad faciendam eius voluntatem.* Viden' vt vnus idemque & velit adhiberi hortationes, & agnoscat ita demura profuturas, si Deus dederit respiciere. Et 1. ad Thess. 5.22. *Ab omni specie mali abstinete. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos totos: Et integer vester Spiritus, & anima & corpus inculpate in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruentur.* Idem hortatur, & à Deo optat vt sit hortatio efficax & fructuosa: *Id tibi ne est ineptire.* Et 1. Corinth. 1. quum vers. 8. dixisset de Deo, qui vos etiam confirmabit vsque ad finem inculpato, in diem Domini nostri Iesu Christi, fidelis enim est Deus per quem vocati estis in communionem filij ipsius, subdit continuò exhortationem. *Precor autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idem loquamini omnes, &c.* Te iudice

ridiculè quæ dem certè, cur enim scilicet ad ea Deus per seruos suos nos adhortetur quæ facit ipse in nobis? Item c. 3. v. 6. *Ego plantavi, Apollus rigauit, sed Deus est qui dedit incrementum: Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed DEVS qui dicit INCREMENTVM.* An non agnoscis hæc esse coniuncta & bellissimè inter se conuenire? Mihi igitur hanc impones prouinciam vt Paulum tuear? Ille verò se sua tuetur autoritate, nec opus habet meo patrocinio. Sed tamen quando tu me eo cogis, respondebo (quod quivis è plebe possit) consolationes diuinas administrari per Verbum comitante Spiritu, sed legant fideles, seu Pastorem audiant, seu repetant memoriam quæ legitur & audiuerunt. Neque Spiritus sine verbo operatur, nec potest quicquam sine Spiritu Verbum. Verbo hortationes, promissiones, minæ proponuntur; quod apud nos ea omnia vim habent, à Spiritu id est totum: Cur tu ista duo seiungis? At verò, inquis, *quis sapiens serid hortabitur cum præmiorum promissis & penarum minis, aliquem ut faciat hoc aut illud, qui ipse in eo efficere id vult quo posito fieri non possit vt aliter agat.* Tuo igitur iudicio non sperit Deus si iubet idem & dat quod iubet. Hæcne pietas & religio & reuerentia Diuini nûminis tua est? Nam Deus sanè vtrumque facit: Hortatur & hortationem reddit efficacem, promittit & promissionem reddit dulcem, minatur & minas reddit terrificas: Quid est hîc in quo tu sapientiam desiseres? Quod qui hortatur hortationi addit efficaciam, qui promittit dulcedine ineffabili perfundit promissionem, qui minatur indit minis apud nos horrorem, id tibi desipere est? Sic arbitrari magna sapientia est? At nemo sapiens id facit; Credo equidem, nemo enim id potest præter Deum, effecturi omnes si possent. Quid? tu vllum patrem esse putas, qui si præceptis suis, hortationibus, promissionibus, minis, efficaciam posset adiungere ad filij animum permouendum, id non faceret, aut si id faceret, tu eum pronunciaras insipientem? Ipse tu, si res esset arbitrij tui, efficere vt eam apud me vim haberet hæc tua dissertatio, vt me pertraheret in sententiam tuam, nolles id præstare? aut tibi viderere hoc pacto desipere ac insanire? Qui sic sentiunt profectò splendidè insaniant. Sed vos ed fallitis, quod per indignam Christianis hominibus calumniam nobis impingitis deliramentum ridiculum sanè, sed & æquè impium: Deum perinde in nobis agere atque in creaturis brutis & inanimatis, atque, seu scripto, seu viua voce contra nos agatis, eò nomine nos traducitis. Atqui nostra sententia longè diuersa est: cum enim homo vel amore, vel odio, vel spe, vel metu incitetur ad agendum, vel ab agendo reuocetur, nec amare possit vel odisse, nec sperare vel metuere rem incognitam; hinc fit vt monendo, hortando, promittendo, interminando sit excitandus. Sed quoniam ea mentis, animique humani, cæcitas & prauitas est, vt monitis diuinis, hortationibus, promissionibus, interminationibus minimè commoueat, adhibetur vis & efficacia Spiritus apud quos ei visum est *qui miseretur cuius vult*: Hæc portò vis & efficacia illuminatio est mentis. Quid hîc est obsecro quod insipientiam arguat, ac non potius summam sapientiam cum summa coniunctam bonitate? Sed enim *quis pius credat se à Deo serid moneri ad officium faciendum,*

*qui persuasus est Deum in se id efficere & debere, (aperte hoc & debere de tuo additum) & velle; Immodò verò, quis pius diuersum credat? Pij norunt Deum in se efficere, & velle & perficere, sed monendo, hortando, promittendo, interminando: Itaque cum vident Deum adhibere ea quibus & statuunt Deum serid id velle. Quid? tun' existimes eos non esse pios qui, dum operam dant concionatori, tacitis animi votis Deum orant vt verbo suo efficaciam adiungat? Tu concionatorum preces, qui id à Deo obnixè petunt, impiorum preces contendas? at quid obsecro petunt pij concionatores, piique auditores? Nunquid vt Deus ipsos permittat sibi, vt communem nescio quam gratiam indulgeat, quam seu illi petuerint, seu non petuerint, norunt piis & impiis esse communem? Qui sic sentiunt iactent licet, homines ad insaniam vsque arrogantes, **DESTRUCTVM FATVM, ASSERTAM PIETATEM,** impij sunt, impij, inquam, & prophani. At verò *non credent pij se ad id efficiendum, aut aliter agendum quam Deus operatur, vias illas habere.* O incommodum graue & metuendum! Boni operis laudem sibi adimere, Deo tribuere: agnoscere te tibi nil debere, præter peccatum & mortem, nec quicquam posse nisi peccatorem esse & miserum, dempto quatenus & quantum subuenit Deus. Profectò oportet re, quisquis es, hominem esse parum cautum qui, non iam dico has ineptias, vt tu loqueris, sed hæc tam temeraria, & aded à vera pietate abhorrentia, animi tui cogitara tam incogitanter protuleris. Quæ si ego tibi obiecissem non defuisset cui videri in te contumeliosus & calumniator. Sed profectò ita est, homines estis plerique audacissimi. Ipsum dogma vestrum id probat, quod non aliunde quam à superbia, & innata confidentia humani ingenij, originem ducit. Deus vobis oculos mentis aperiat, & emolliat cordis vestri dritiem.*

Sed audiamus iam quæ ex tua sententia piorum consolatio sit. *Consolatio interim satis magna vobis relinquitur dum videlicet Deus voluntatem nostram, vel potius naturam vestra liberat, & sapè etiam procliuè ad munera, non modò quantum in se est promissis suis erigit sed etiam in spe vita aterna magis magisque confirmat dum nobis in tentationibus omnibus specialem fauorem & aduersitiam suam pollicetur, imò non raro pacem iam largitur que omnem intellectum superat. si modo nesciamus quod in nobis est, & non desimus vobis ipsis, vniquoque auxilio nos ipsos non subtrahimus. Consolatio hæc sufficit, aut sufficere nobis iure summo debet, coram inconstantiam voluntatis nostræ: per eam enim constantem voluntatem retinere possumus, per eam nos ipsos secundum & Diabolum vincere possumus, imò plusquam vincere.*

Bella v. erit hæc consolatio, quæ nos vel reddat anxios & doerabundos, si nobis notumus (procliuè scilicet in peccatum & in mortem, nisi Deus nos opellua efficaci & salutari sustineat) vel securos & liberos, si putamus in nostra situm potestate (cedat modo cõmunis illa Dei & generalis Gra) nosmet vel immunes à lapsu præstare, vel laps & iacentes subleuare. Quò nescio quid arrotius, aut stultius, cogitari vel dici possit, Nam mortem accersere nostrum est sanè, amoliri ea, vel amissam vitam reddere, id verò est vnius Dei. Neque tu id ausis negare sibi

si tibi vel cor vllum est, vel vllus superest conscientia sensus. Quorum neutrum tibi arbitror deesse.

Si denique concludis. *Quare qui consolationem hanc tam aperte, tam clare expressam in Scripturis, vt solis radio scripta dici possit, frustraneam & ridiculam vocat, ille viderit quo iure id faciat. Ego id parum abesse à conuicio in Deum crediderim.*

Hanc verò consolationem quæ nulla est profusus, tota Scriptura damnat, vt quæ docet Deum in agone suis adesse, atque ita quidem adesse vt eorum gemitus ipsius Spiritus gemitus appellentur, Rom. 8. 26. *Similiter autem & Spiritus vna subleuat infirmitates nostras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus, sed ipse Spiritus interpellat pro nobis suspiriis inenarrabilibus.* Nec alia ratione perficitur illud Christi. *Ego vitam æternam ouibus meis do, nec peribant in æternum, neq; rapiet eas quisquam è manu mea Pater meus qui eas mihi dedit, maior omnibus est, neque potest quisquam eas rapere è manu Patris mei.* Ioh. 10. 28. 29. *Item illud, cap. 17. 15. Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo. Ex mundo non sum, & ego non sum ex mundo. Sanctifica eos tua veritate, sermo tuus veritas est.* Et sanè piorum animos non subit dubitare de conditionis suæ & status felicitate, dum modò officium faciunt, sed inter tot procellas tentationum, in hac carnis quam circumferunt imbecillitate, sæpenuerò ad exemplum Petri (tendentis quidem ad Dominum, sed per mare) contremiscunt & mergi incipiunt, nec alia ratione confirmantur quam earum dulcedine consolationum, quibus non modo illis facientibus officium promittit Deus auxilium, verum etiam illud, futurum vt officium faciunt (qua de re illi maximè solliciti sunt) certò sponder. Nam quorsum alio pertinet illud, *Et ego faciam vt ambulent in statutis meis.* Ezech. 36. vers. 26. 27. *Caue igitur ne tu conuictum in Deum dixeris; Ego enim cum nihil Deo tribuam quàm quod sibi vindicat, & vero tribui possit, non vereor ne me ex animo censeas in Deum conuictum dixisse, nisi fortè is sis qui putes Deum in seipsum conuictum dixisse. A quo ego quidem te credo toto animo abhorreere.*

CAP. XXII.

Vindicatur ea ratio qua Camero demonstrat voluntatis à seipso tolli hortationum usum.

Quintum, vt ais, argumentum meum est. Nullus erit exhortationum usus, ratio est, quia cum voluntas ipsa se determinet, quid faciet exhortatio, quæ voluntatem non potest ab æquilibrio dimouere.

Breuitè initio quidem hoc argumentum sic proposueram Collat. pag. 632. col. 2. Nam Cl. Tilen. maturabat iustà haud dubiè de causâ, coactus (vt profitebar ur, & quidem subscribens) redite Lutetiam, attamen cum is Lutetiâ respondisset, ad ea quæ statim subieci contrà nihil quidem ille respondit, neque enim potuit, cum ego nimirum illius omnia confutarem, id quod hic tu egregiè dissimulas. *Quid igitur ais, Resp. Argumentum hoc falsa ista hypothesi laborat quam iam ante indicauis, voluntatem enim considerat tanquam substantiam quandam peculiarem in anima, sed ab anima & à*

mente distinctam, quæ seipsam determinat cæco motu suo, quia rationis capax non est; cum non tam ipsa voluntas quàm homo, aut anima hominis iudicio informata, mediante voluntate, id est facultate sua volendi, se determinet. Hinc enim consequitur quod eadem anima quæ hortationes recipit per facultatem intellectualem, per eandem hortationes moueri possit vt determinare se velit ad id ad quod hortationes tendunt.

Miror te virum doctum hæc tam sæpè repetere quæ non modò ego agnosco, sed professus sum; Neque vero tu hanc esse meam sententiam nescire potuisti, legeris modo, quod ais, Collationem in qua ego falsam illam hypothesim, quam tu vocas, dilertis verbis damno. Nec quid faciant ista ad rem possum vlla assequi coniectura. Certè etsi eadem anima & iudicat quid factò opus sit, & appetit id ipsum, non continèntific efficitur, vt appetitus ille à iudicio non pendeat tanquam à causa impellente; neque vero vt homo id faciat vlla alia animæ facultate quàm voluntate. Itaque eòdem res recidit, seu hominem, dicas seu voluntatem appetere, quemadmodum seu tu dicas mentem percipere, seu hominem mentis beneficio. Hæc enim non aliter (vt sæpe iam monui) quàm vt principium QVO & principium QVO inter se distinguuntur. Vnde sequitur necessariò hominem mente impelli ad volendum, cum voluntas (vt sæpè iam diximus) sit appetitus rationalis: Id quod tu ipse videris agnouisse, fateris enim animam moueri posse per hortationes *quas per facultatem intellectualem recipit.* Ergo, inquam, anima apta nata est moueri ad appetendum ab intellectu, proindeque à seipsa quidem, at non iuxta vnam eandemque facultatem: Non enim à seipsa, quatenus appetit, & quatenus voluntate prædita est, mouetur ad appetendum aut volendum, sed à seipsa quatenus intelligit & mente prædita est, contra quàm vos statuitis, qui vultis facultatem volendi esse independentem, proindeque omnem hortationum usum tollitis, quæ, nisi intellectus voluntatem afficiat, ne ipsæ quidem affecerint voluntatem, non enim, te ipso fatente, ad voluntatem pertinent nisi intellectus; per quem scilicet, (vt tuis vtar verbis) recipiuntur, operâ. Quod si (vt tu vltro concedis) *animam hominis iudicio informata mediante voluntate, id est facultate sua volendi, se determinet, profectò à iudicio voluntas pendet, non enim vult quidquam anima hoc pacto nisi iudicio informata, proindeque quicquid vult, iudicio vult; Vnde sequitur, volendi facultatem iudicandi facultati esse subiectam.* Nam quod ais, *animam hortationibus moueri posse vt determinare se velit ad id ad quod hortationes tendunt, quid aliud, quæso, id est quàm moueri posse animam vt velit velle id ad quod hortationes tendunt.* Quod sanè per absurdum videtur; nisi fortè id liber imaginari diuersos actus voluntatis, quorum alter nimirum sit determinans, alter determinatus, atque ita sanè assecutus fuero quod volo, nam actus quidem determinatus pendebit à priore actu determinante, prior autem hic actus ab intellectu practico seu iudicio. Ita eodem reuoluemur: Si enim negaris actum determinantem esse à iudicio, quæram unde sit, non respondebis credo eum esse à semetipso, neq; vero item à facultate vt à causa adæquata, vt loquuntur, facultas enim volendi quatenus facultas est, in vtramuis partem potest tendere;

neque enim petit seu volendi actum seu nolendi exerceat, quin semper manet voluntas bona quidem, si bene velit & nolit, mala si malè; sed tamen in utrolibet statu voluntas est.

Tu porrò sic progredieris. *Hinc liquet quod exhortatio vsus luculentum habere possit in anima hominis, propterea quod anima quando per intellectricem vim suam exhortationem percipit, apta redditur vt per potentiam volendi se moueat atq; inclinet in partem illam pro qua rationes militant, ita tamen vt pro libertate sibi innata possit nolle moueri, aut in alteram partem moueri, siue bruto aut stulto, siue tyrannico motu ferri quo vult, nullà habita rationū istarum quas percipit consideratione.*

Hic iam non illud dicam, sic effici vt ante statum gratiæ possit sese homo auertere à malo quod suauis intellectus, amplecti bonum, quod dissuasit, vt gratiæ iam non modò nulla sit necessitas, sed nullus etiam vsus. Nam error mentis qui non ipsam afficit voluntatem, sane vel te iudice peccatum non est. Tantum verò iam quæro, qui fiat vt anima hominis per hortationes apta reddatur vt se moueat atque inclinet *in partem illam pro qua rationes militant*, id ne eueniat efficientiâ quadam, seu vi & pondere rationum? Si ita se res habet, res confecta est, ratione & iudicio mouentur homines ad volendum, & quidem efficienter; vnde locutiones illæ, *Adductus, permotus, impulsus, pertractus*, puta hac vel illa causa, his aut illis rationibus; An verò id accidisse putandum est, quod anima hortatione, tanquam oblata occasione, sese ipsa promouet (vt tu loqui amas) ad volendum. Si ita se res habet, tantundem effecerit dehortatio, quantum hortatio, & vice versâ. Nam sæpenuerò dehortatione tanquam per occasionem mouemur vt alio sum propendamus, quia iudicio dissentimus à dehortante; neque verò tamen absque eo fuisset, habuisset anima de quo statueret. Sæpè etiam accidit, vt ignari antea veritatis, atque ab ea alieni, summo animi studio tantoque ardore eam amplexi sint, vt pro ea nò dubitarint vitam profandere & amittere carissimam, quam tamen non aliunde primulum didicerunt quàm ex argumentorum vanitate & leuitate quæ contra veritatem afferebantur, ne eam amare & sectari vellent. Ex quo etiam efficitur nos non aliunde impelli ad volendum quàm à specie boni intellectui impressa, adèd verum est dogma id quod tu vis videri meum esse, de sequela voluntatis præeunte iudicio, vel (libet enim vti verbis Præceptoris tui) *de ingenita & natua analogia intellectus & voluntatis*. Nam quod ais, *ita hominem moueri mente & iudicio vt pro libertate sibi innata possit moueri, aut in alteram partem moueri siue bruto, aut stulto, siue tyrannico motu*, vide quàm inconsideratè tibi exciderit, Brutus enim, stultus, & tyrannicus motus insipientis idem motus est. Quid enim, tu-ne existimaueris eos sapere, aut mentis esse compotes, qui bruto aut stulto animi motu feruntur? aut iis inesse bonam mentem quotum animi motus, tyrannici sunt? Nam quæ maior stultitia, vel insania potius, fingi potest, quàm te vltro ite perditum? Hic verò iam à te quæro, vtro putes genere motus impulsu Adamum ad peccandum, num bruto illi & stulto? Ergo, inquam, ab errore ortum est Adami peccatum. An vero tyrannico illo? Atqui sic efficietur vt Adamus se sciens perdidit, quod falsum esse Scriptura euincit (vt

suprà demonstraui) Et, si verum foret, nullo potius argumento redargui possit illius furor & amentia. Itaque quando tu fateris ipse disertis verbis animum à recta ratione non dissentire nisi quum fertur motu bruto vel tyrannico, nullus autem brutus aut tyrannicus motus cadit in sapientem, aio, restitutâ verâ sapientiâ, & lucementis indultâ (quod fit in conuersione) fieri non posse vt quis bruto, stulto, aut tyrannico motu moueatur; qui enim sic mouentur, in tenebris sunt, nesciunt quò vadant, vt loquitur Apostolus. Nam ego quidem certè non nego, imo vero contra affirmo, homines non semper sequi quod mens honestum esse suadet, quos ego idem omnium stultissimos & miserimos prædico, ea enim faciunt quæ grauius nocitura sint, quàm si quid honestum, quid turpe, sit nescissent, id quod illi omnium minimè voluerunt, studuerunt enim credo & voluerunt sibi bene. Grauem igitur errorem errasse existimandi sunt, quandoquidem eò tandem deueniunt à quo toto animo fuerant alieni. Deinde, non est obscurum quantopere circa finem, mediaque quæ ad finem tendunt, bruti isti & stulti tyranni errarint, nam finem certè verum non appetunt, atqui in confesso est eum agnatum non posse non appeti; Non igitur eum agnouerunt. Iam verò sanè sine ignoto circa media eos errare necesse est, fuit autem hi in vita nocentissimi errores. Sed de hac re alibi fusius à nobis disputatum est.

At nisi tibi concedam quod tu postulas, *re² lo-* quebis, vt ais, contra me argumentum meum, & eadem me difficultate premes. *Si voluntas necessario sequitur iudicium intellectus nullus exhortationum vsus relinquatur. Ratio est, exhortatio enim nec ad intellectum, nec ad voluntatem, fieri aut dirigi potest. Frustra enim horeris intellectum vt intelligat quod proponitur, non potest enim non intelligere verum clarè propositum. Consilij & persuasionis, vel rationis solius, est capax intellectus, at hortationis qua talis nullo modo capax esse potest. Nec ad voluntatem dirigi vlla ratione potest, quia voluntas, posito iudicio in intellectu necessario determinata est, ad sequendum iudicium, vt hortationis opus sit.*

Ais igitur hortatione intellectum non moueri, quia intellectus non potest non intelligere verum clarè propositum. Quorsum igitur attinet aliquem hortari vt intelligat? Te iam hoc certè non minus quàm me vrget: Neque enim potes negare sæpenuerò, tum in Scriptura, tum etiam in vita communi, excitari homines ad rei considerationem præceptis & hortationibus. Ceterum consideratio est mentis actus. Quod si verò iam requiras quem habeat vsus hortatio ad rei considerationem, si res ita clarè proponitur vt facilè percipi possit, in promptu est responsio. In hac vita vel nunquam vel rarè admodum contingit vt veri cognoscendi tanto studio rapiamur, nil vt opus sit nos excitari ad animum aduertendum, & eæ mentis nostræ tenebræ sunt, vt nisi attentè rem spectemus, cerni à nobis ea vix possit. Hortationibus igitur reddimur attentis & dociles, sic enim fit vt statuamus rem agi magnam, vtpote ad cuius considerationem tantopere excitamur. Sic conciliatur autoritas beneuolentiaque erga docentem suadentemque, attentioque ob rei magnitudinem, quæ si non ad-

sint præiudiciis auocatur animus & auertitur, unde fit vt quia non attendit, nec cernat etiam veritatem; Dicentis igitur autoritas & gratia, rei que de qua agitur magnitudinis significatio pertinent ad claram & accommodatam veri propositionem. Quod si tu claram veri propositionem eam vocas, quæ in se clara quidem est, attamen mentis nostræ tenebras non depellit, de ea iam hic non agitur. Nam mihi clarè verum tum demum proponi dicitur in hac disputatione, quum ita proponitur vt percipiatur. At verò, *An ad voluntatem etiam pertinet hortatio?* Omnino, sed mentis interuentu. Nam cum ea non nisi à mente apta nata sit moueri, qui eam mouere volet, eum necesse est prius mentem commouere. Quod si verò aliquando accidat vt sincera cognoscendæ veritatis cupiditate ardeamus, omnino tibi concedo haud tum valde opus esse hortationibus, quamquam:

*Acer, & ad palma per se cursurus honores,
Si tamen hortèris, fortius ibit equus.*

Et secundo, ais, *Si hortatio per rationes fieri dicatur, quomodo is mouebitur voluntas, iuxta Cameronem? Voluntas enim non indicat, voluntas non est capax rationum vllarem, alioquin enim voluntas idem esset quod intellectus. Quid hic respondebit Camero? Necessè est vt argumento hoc seipsum non minus stringi fateatur quam alios stringere tentat, & interim isti iuricatus maneat, nisi ea, quam nos indicauimus, via se expediat.*

Quam verò tu nobis indicaueris hanc viam. Non sumus Dei beneficio aded mentis inopes vt ignoremus hominem esse eundem qui & percipit, & velit, sed mente tamen alterum facit, alterum voluntate. Itaque, vt iam dixi, si quis voluntatem velit flectere, eum necesse est mentem prius aggredi. Certè volendo non mouetur primo quisquam ad volendum, sed iudicando, seu bene seu malè, ad bene malèue volendum. Ceterùm voluntate non iudicamus, sed mente. Itaque in mentem (tanquam in arcem machina) intentur omnis hortatio, eà veluti acropoli capta capitur continuò voluntas.

CAP. XXIII.

Vindicatur illa ratio qua Camero ostenderat, tolli precum usum si sic Deus agat in suis vt eos sibi permittat.

ET hæc est ratio, inquis, qua facile soluntur cetera omnia argumenta Cameronis de gloriatione, de precibus, de gratia &c. qua acumen potius aliquod vanum & triviale quam solidam veritatis scientiam habere mihi videntur, quale est exempli gratia, quod de Precibus dicit: *Tolletur, inquit, vsus precum earum quibus Deum oramus vt flectat voluntatem nostram, neu nos patietur induci in tentationem, cum Deus illuminet tantum mentem, & affectus leuiter moueat; voluntati præcipuas partes relinquat.* Totum enim hoc, & plerumq; alia, niuntur hoc vno fundamento quod iam indicaui, quod videlicet voluntas concipiatur veluti ceca & bruta quadam substantia, que nullo iudicio, nulla ratione, sese suæ in quam vult partem. Hinc enim colligit, frustra omnia fieri in anima nostra, quamdiu potentia ista indeterminata relinquatur, & in partem meliorem non inclinatur. Sed errat, vt iam ante monuimus, aut sophistice potius veritatem inuoluit Camero, aliter facturus, si ex aquo &

bono axioma illud de potentia voluntatis libera interpretatus esset, aut saltem axioma illud, si ita præcisè sumatur, reiiciendum potius esse quam veritati aperta officias faciendas esse, considerasset.

O te hominem acuti & exprompti ingenij, qui refellis ita Aduersarium vt dicas tantum te id facere, cum ne id conere quidem. Nam rogo te, quæ hæc ratio est, homo vnus idem & percipit mente quod boni speciem habet, & voluntate appetit, Ergo Camero non ostendit ex eo quod Gratia voluntatem duntaxat constituit in æquilibrio (quæ sententia vestra est) sequi esse de quo homo gloriatur, qui se porro promouerit ad volendum. Item, Homo vnus idemque percipit mente & voluntate appetit, Ergo Camero non ostendit ex eo quod statuitur voluntatem non sequi necessariò mentis ductum, gratia quæ mentem illustret non esse opus. Item, Homo vnus idemque percipit mente & voluntate appetit. Ergo Camero non ostendit ex eo quod statuitur voluntatem à Deo non flecti, neque aliunde quam à semetipsa determinari, sequi id necessariò, vt earum precum nullas sit vsus quibus Deum oramus vt flectat voluntatem nostram, neu nos patietur induci in tentationem. Non tibi admittabiles hæ consequentiæ videntur: Verumtamen tu fortasse nobis ostendes quis sit earum precum vsus. Sic enim ais.

Si enim eo quod dixi modo intelligatur, quomodo quæso vsus precum tollitur? Pone enim voluntatem liberam, siue indifferentem, esse ac manere in omni statu, id est, animam hominis in quocunq; statu hic sit, posse sese inclinare semper in contrariam partem quam iudicium aut Deus monstrat, imò posse nolle animum aduertere, aut iudicium, ad Dei inspirationem, sed tamen & posse aduertere, & si aduertere velit, magnas causas inde accipere vt in optimam partem sese inclinet, aut postquam sese inclinavit in optimam partem, imò in ea aliquandiu stetit, in eadem perseueret contra pericula tentationum occasio-num, irritamentorum, exemplorum, &c. Quid? annon hoc fundamento strato magnus precum vsus est?

Earum certè nullus est quibus Deum rogamus vt voluntatis nostræ inconstantiam sistat, nosque ita suo Spiritu corroboret, sustentetque stantes, vt ne labamur, lapsosque ita erigat vt ne lapsi iaceamus. Ne tibi quidem hæc potuisti satisfacere. Sic enim ais.

At, inquis, quomodo flectet Deus voluntatem, si voluntas ipsa libera semper manet? Debuiti dixisse si voluntatis flexio illa ipsius voluntatis opus est. Nam ego certè nunquam existimo voluntatem magis esse liberam, quam quum Deus eam roborat & firmat, incendit atque inflamat tam vehementi, tamque ardenti Christi amore vt cor ipsum colliquescere videatur. Qui tu iam id dissoluis? Si flexio voluntatis actiue sumpta ipsius voluntatis opus est, si Deus, vt vos existimatis, voluntati scilicet (quæ natura sua ita comparata est vt sese ipsa flectat in vtramuis partem) vim adferat, eam non flectit, non determinat, quorsum attinet Deum id orare? Imò, annon impium est Deum id rogare quod cerro scimus Deum nolle facere, minimeque consentaneum esse, aut decere, vt faciat.

Respondes, *is modis qui cum libertate voluntatis consistere possunt.* Hoc est, Respondes nos rogare Deum vt ita flectat cor nostrum vt tamen cor nostrum aliorum possit sese flectere; vt ita nos

non inducat in tentationem, vt tamen nos in tentationem induci queamus; vt ita nos præstet cautos & rutos à Satanæ insidiis, vt in eas deuenire & perire queamus. Nam vos præter hanc nullam agnoscitis voluntatis libertatem. Misere me, misere (ingenuè dico) misere metui. Torques te mirum in modum, adeo æstuas, & tibi ipse subinde aliquid semper obiectas, neque potes spiculum altè impactum euellere. Prodis hic profecto, prodis fluctuantem & titubantem conscientiam.

Sic enim facis interrogantem Amicum tuum, *Quid si homo nolit animum aduertere? Tu vero respondes. Imo idcirco quia precatur homo Deum vt si. Et re velit voluntatem ipsius, ostendit ac proficitur se paratum iam esse ad animum aduertendum ad consilia & suasionem Diuinas.*

At profecto neque hac interrogatione, neque responsione tua opus est. Aliter es interrogandus. Quid si metuat sibi in futurum ab incuria & negligentia sua? Quid si sibi timeat ab infirmitate carnis? Deum-ne orabit vt velit mentem suam, animumque suum ita regere ac tueri vt sit in carnis, in mundi, & in Satanæ potestate euetere miserum ac pessum dare? Placentne tibi hæ Preces? Si non placent, orandus erit à nobis Deus vt mentem, animumque nostrum, ita regat ac tueatur vt ne sit in carnis, in mundi, in Satanæ potestate miserum ac pessum dare, hoc enim est, *Non inducere in tentationem.* Sic tibi placet orare Deum? At si Deus nunquam ita flectit humanam voluntatem vt illa sese non possit in diuersum inclinare, quæ tua sententia est, omnino non potest tibi placere vt Deus ad hunc modum sit orandus.

Iterum te inquietas. Sic enim ais. *Atqui, inquit, potest semper aliter agere. Resp. Imò verò quia aliter potest semper agere, idcirco orat Deum vt habeat per quod retineatur in officio, ne potentiam illam liberam, quam semper habet in se, in actum velit producere, vtque ita inclinata manere possit in partem optimam quam elegit.*

Neque tu sic eras interrogandus, nec tuæ cõuenit causæ vt sic respondeas. Nam ego tibi libens concessero, posse nos semper aliter agere, alioqui quorsum attineret Deum orare? Sed quum Deus adest, quum supponit manum, nego nos labi posse. Sic igitur eras interrogandus. An etiam sustentante Deo potest homo labi? Si non potest, voluntatem Deus necessariò determinarit. Si potest, quæro, An vnquam id eueniat? Si euenit, nullus est earum precum vsus quibus Deum rogamus vt ita nos contineat in officio vt ne ei desimus; quando quod facit in nobis Deus non est eiusmodi vt id possit certò præstare. Si nunquam id euenit, necessariam habet causam; nam quod nunquam, & quod semper sit, necessarium est, omnis enim constantia certam habet causam & rationem.

Tuæ verò causæ aduersissima sanè est responsio tua. Nam respondes *hominem idcirco orare Deum vt habeat per quod retineatur in officio.* At hoc quid aliud est quam Deum orare vt voluntas determinetur? Deinde, quid illud tandem est, quo homo contineatur in officio? Spiritus procul dubio Christi. At què efficiet id Spiritus? Haud dubiè hinc summo bono mediisque ad id consequendum necessariis, inde summo malo quæque ad id du-

cunt, tam clarè propositis, vt agnitum summum bonum, agnita media nequeamus non amare, nequeamus non persequi: agnitum summum malum, agnita quæ ad id ducunt nequeamus non refugere atque auerfari.

Neque tamen nego, ais, fieri etiam posse vt Deus immediatè flectat voluntatem hominum piorum & ex fide implorantium auxilium ipsius, non quidem per vim, sic enim cogeret voluntatem, quod est impossibile neque per irresistibilem aliquam potentiam, sicut enim voluntas libera non esset, ac proinde voluntas esse desineret, sed per inclinationem naturæ voluntatis conuenientem, non quatenus principium electionis est, sed quatenus natura est: Hoc n. facere potest Deus sine laesione naturæ creatæ, & in bonum hominis, qui videlicet officium suum fecit, & diuino singulari auxilio opus habet. Quare nihil obstat quominus orari possit à nobis suppliciter Deus, vt etiam hoc auxilium iuuuere nos velit. Sed quid ego in re plana diutius moror?

Quantum tibi successit negotij hoc argumentum ab vsu precum deductum? Omnino, quicquid contradicas, non potest acquiescere animus tuus. Trepidus, discurrens, nusquam consistis. Nam quid aliud iam egisti quàm vt idem affirmares & negares. Sic enim ais, Deus immediatè flectit voluntatem, voluntas tamen potest se aliter flectere etiam tum quum Deus eam flectit. Hæc est illa res adèd plana vt tu te ipsum obiurgaris quod tu in ea fueris diutius immoratus? Obiurgandus certè quod tu quid effutias nil habeas pensæ expensor sententiarum.

Quid enim, Tun' ais *Voluntatem à Deo moueri quatenus natura est*, qui negas idem, & quidem hoc eodem loco, adèd tibi constas, voluntatem à Deo irresistibiliter moueri? Certè si quatenus natura mouetur, mouetur irresistibiliter, etiam ex vestra sententia, qui voluntatem, quatenus natura est, finem appetere necessariò doceris, Mouetur igitur ad appetendum finem necessariò. Deinde, quum petimus à Deo auxilium, non id modò petimus vt ei constanter adhareamus, sed vt ea etiam sectemur quæ ad id conducunt. eaque adhibeamus & iis vtamur. Cùm igitur voluntas (vobis authoribus & sophistis) non versetur quatenus natura, circa media, sed circa finem, fieri non potest vt afficiatur quatenus natura erga media. Cæterum, Voluntas quatenus voluntas versatur circa finem, finis enim est κατ' αὐτὸ θελήσει, vt ita dicam, per se volibilis, & expetendus, in media fertur per accidens. Itaque non tam propriè versatur circa media quàm circa finem. Sed Sophistas id fecerunt quod existimarunt (pendendo sane errore) vbi non est ἀσχετορία voluntati nullum locum superesse. Iam erga media (pari supinitate iudicij) consuerunt voluntatem affici. ἀσχετορία, eo quod deliberamus sæpe de mediis. Atqui inter deliberandum suspenditur voluntas, quippe mente adhuc suspensâ & dubiâ, peracta verò deliberatione non suspenditur, postquam iam scilicet mens decreuit & constituit quid factò foret opus, sed acquiescit fixa & immota.

At verò, *Quotiescunque, hoc & similia argumenta à Camerone vrgeri video, toties obstupesco penè.*

Ego verò te intelligere malim quàm obstupescere. Ipse certè quum te sic audio disputantem non obstupesco, sed doleo, &, ex animo dico, maxima me tui incessit miseratio, & Christum rogo

rogo vt mentis tuæ oculos aperiat, & stupentem illum animum tuum reddat intelligentem.

Sed videamus quid illud sit quod sic te dederit in stuporem: Nulla enim, inquis, sunt qua tam directè cum ipsius Cameroni sententia pugnant; Obsecro quis vsus precum esse potest si Deus ita semper flectere necesse habet voluntatem nostram vti Camero vult? Is enim qui precatur vt Deus flectat voluntatem ipsius, aut voluntatem iam ita flexam habet, aut non. Si non habet voluntatem ita inflexam, necesse est vt dicatur pro re iam diuina precari sine tali flectione voluntatis. At hoc non concedet Camero, qui precari pro tali flectione à flectione diuina proficisci debere sine dubio credit, quia actus iste precatiois, imprimis si ex fide fiat, sine flectione tali esse non potest, imò quia nullus actus voluntatis esse potest sine eiusmodi precedente flectione. Si habet voluntatem iam flexam, quid, quæso, precatur? An vt Deus eum in illa conseruet? Atqui cognitio illa efficax summi boni per quam Deus inflexit voluntatem ipsius, fecit vt non possit non perseverare, imò vt persuasus sit de eo quod Deus ipsum conseruare velit, neque vnquam permissurus sit, imò permittere non possit, vt ea totaliter aut finaliter excidat. An rogat pro augmento? At augmentum nullum possibile est. Quomodo enim voluntas alicuius flecti amplius possit quàm si ita flectatur vt non possit non adhaerescere summo bono?

Istud verò planè obstupuisse est. Quid enim? An non & vos petitis, fati destructores, assertores pietatis, vt mentem vestram illuminet Deus quam tamen mentem fatemini irresistibiliter. i. necessariò illuminari. Adeone te destituit acumen tuum, vt non videris cognitionem istam quæ necessariò flectit voluntatem non esse in actu nisi Deus lucem hanc Spiritus sui in nostris mentibus accendat. Itaque orandum esse Deum vt nobis subinde affulgeat & alluceat, nosque deducat ita in via, vt ne sinat in posterum aberrare. Non animaduertisti petendum esse à Deo vt incrementum huius lucis indulgeat, fidemque adèò nostram augeat? eoque pacto voluntatem nostram inconstantem, pronam in malum, auersam in se à bono, reuocet & contineat, inflammetque veræ pietatis studio. Nam statuere Deum necesse habere sic nobiscum agere, id verò à te mihi est afflictum: Nobis quidem miseris peccatoribus tanta gràtia summè necessaria est: At eam certè Deus confert gratuitò nulla, quod ad ipsum quidem attinet, necessitate, sed quia ei pro mera bonitate & misericordia ita libet.

Atqui, necessarium, inquis, consistit in indiuisibili, nec recipit magis aut minus. Necesse enim est quòd nec esse aliter potest. Certè cuius menti Deus lucem istam flectentem seu persuasiuam indidit, is stultè petit à Deo vt flectat voluntatem ipsius. Postea enim ista luce non potest non flecti voluntas. Quorsum itaque precari Deum vt eam flectat? Ineptiora hæc sunt quam vt seruum Theologum deceant.

Hæc tua profectò ineptiora sunt quàm vt ea protulisse te deceat, qui de ingenij acumine tantopere tibi places. Nam etsi necessitas flexionis sit in indiuisibili, at ipsa flexio tamen non est in indiuisibili. Res clara est, minimeque obscura, ex gr. Intellectum vos dicitis, & quidem verè illuminante Deo necessariò illuminari. Neque tamen credo negatis illuminationem intellectus recipere magis & minus, & quasi certos habere gradus. Atqui par hic ratio est: Flectitur necessariò voluntas, neque tamen consequens est vt non

interdum seignius, interdum vehementius flectatur. Sed tu adeo eras perturbatus vt duo distinctissima rem cum necessitate rei confuderis. Profectò sequitur necessariò cognitionis nostræ modus, sine mensura, modum, siue mensuram diuinæ illuminationis; neque vero ita fit tamen vt par semper sit notitia modus; nempe non est semper æqualis illuminatio; tantum ita fit vt cognitionis modus sequatur necessario, ac veluti pro rata, illuminationis modum. Atqui hic itidem omnino pariter se res habet. Sequitur modum veræ cognitionis Dei & Christi modus amoris Dei & Christi; nec ita fit par semper amoris Dei & Christi modus, tantum ita fit vt sit par modo cognitionis; maxima scilicet cognitio maximum, minor minorem, minima minimum; amorem necessariò conciliat.

CAP. XXVI.

Respondetur ad Epistolam Epilogum.

Sic tandem Epistolam concludis, Plura impræsentiarum non addo, quia credo rem satis liquere. Quod si secus tibi videtur, aut si quid superesse credis quod excusando Cameroni, aut sententia eius persuadenda, facere possit, fac quæso vt ita quam primum intelligamus: Interim per salutem tuam, & per si quid vnquam tibi carum fuit, te obtestor, vt ab huiusmodi periculosis & noxiis opinionibus sedulo tibi caueas, vt salutem tuam in timore & tremore operari non desinas. Magnum ad religiosam sollicitudinem de officio & salute nostra incitamentum est, credere per nos stare posse quominus saluemur. Et contra, ingens ad securitatem aut desperationem stimulus est, credere per nos stare non posse quominus saluemur, aut per Deum stare quominus saluari possimus. Vtrumque precipitium hoc si sedulo vitaueris non parum in via veritatis & pietatis profecisse intelliges. Vale.

Quam vellem addidisses plura! Nam tu nò multè partem meorum argumentorum in medium protulisti, & ea quæ protulisti, nuda protulisti & veluti exarmata. Ea primum fateor Cl. Tileno Lutetiam redituro, ne esset in mora, sic breuiter erant à me proposita, Sed cum is ad ea Lutetiâ responsum suum Salmurium misisset, ergo vero vicissim responderem; ea communiui iis rationibus quas Clar. Tileno tuque adèò dissimulasti. Id vero facile quibus intelligat lecta Collectione & Clar. Tileni Paralipomenis, si continuo legerit Epistolam tuam.

Quod vero amicum tuum rogas, vt si quid superesse credat quod excusando Cameroni, aut sententia eius persuadenda facere possit, faciat te quam primum certiore, Ego eum (vt vides) hoc labore subleuavi, & quidem nulla interposita mora, vt tu quæ primum (quod petis) intelligeres quæ sit aduersus accusationem tuam defensio mea. Facis verò temerè qui adeo sanctè amicū obrestatis, vt sibi cauteat à mea sententia, quasi ea homines vel securos reddat vel desperabundos. Nam amabo te, qui docet in sola Dei ope sitam esse omnem salutis nostræ spem, nos, si nobis permittamur, haud dubiè perituros; Quid aliud docet quàm vt dies noctesque Dei opem imploremus, in Deo spem omnem reponamus? Hæc tibi securitas videtur? Qui docet opem hanc Dei in eò sitam esse vt nos cautos velit reddere; & sollicitos, etsi non anxios;

proindeque neminem, qui non sibi caueat à Satanæ insidiis, hanc Dei opem sensisse, is tibi securitatem videtur commendare? Qui docet nemini deesse Deum qui ad Deum, modò per Christum miseræ suæ conscius, suspirer, & gemat; Deumq; omnes vocare etiam reluctantes, quanto vehementius eos qui sensu calamitatis suæ victi exclamant, *Me miserum quis me eripiet ex hoc corpore mortis*, is ea docet quæ ducunt ad desperationem? Atqui ego is sum. Te ipsum hic appello testem, te iudicem. Tu verò si potes, & si non est molestum, non debet autem tibi id molestum videri, fac quam primùm ego intelligam quæ potest ut tu non doceas homines esse superbos, esse securos, & ea quidem securitate quam (nisi obstuperunt & occalluerunt) necesse est exire tandem in cerrissimam desperationem. Tu, inquam, qui doces ab homine pendere ut stet, non Deum aliter suorum quam hostium corda flectere, qui nullam agnoscis gratiam iis qui sese verè Christo tradiderunt peculiarem, præter eam quæ mercedis & præmij rationem habet; Qui doces voluntatem sese ipsam flectere in meliorem partem, ac impeditam quidem eam esse ante gratiam, at non esse corruptam & depravatam. Quomodo, inquam, unâ eademque operâ non doceas homines superbire, & indulgere peccato, & illud tacitè apud se usurpare, *ad eorum & operâ sua*, Sistent enim gradum scilicet, seque à peccando reuocabunt quando libebit. Postquàm vero homines sensere experientiâ ipsâ non esse humanarum virium rem tantam præstare, tuque eos ita institueris atque informaueris, ut pro certo habeant Deum neminem ita afficere, nec sanè velle afficere, ut quod suis non potest, id illius viribus instructus non modò queat præstare, sed etiam præstet, ut qui scilicet si id faceret, voluntatem humanam, atque eius libertatem penitus aboleret; quæ tua sententia est: Fac, inquam, intelligam quæ non docueris hoc pacto homines desperare. Ego quidem certè secundum Apostolum & homines hortor, *ut salutem suam cum timore & tremore operentur*, & doceo Deum esse qui in nobis eripiet te *Velle & perficere v'cipit & v'adoniat*, pro bene placito. Nec puto ista inter se pugnare, quod tu facis. Nempe humilitas, quam Apostolus tremoris & timoris nomine designat, & pia quæ eam sequitur, quamuis non anxia, sollicitudo non aliunde oritur quàm ex ista cogitatione, quod *v'v'elle & perficere non nos, sed Deus in nobis facit*. Hæc per salutis tuæ studium & curam te obtestor, atque obsecro, ut ferid tecum reputes. Idem Deum suppliciter per Dominum Iesum rogo, ut quod ego te extrinsecus moneo, suadeoque (quod vnum possum) is intrinsecus tibi persuadeat. Et quod ego tui, crede mihi, studio summo, & amore singulari, seu plantavi, seu rigavi, ei velit is (qui vnus id potest) incrementum dare.

Vale.

NE VACENT HÆ PAGINÆ PLACUIT HÏC ADSCRIBI VERSUS QUOS DE ARGUMENTO HUIUS DISSERTATIONIS INEUNTE ADOLESCENTIA FECI. II SIC HABENT.

ANIMAM ALLOQUITVR.

EHEV misella patriâ procul tuâ
 Inops, egena languida
 Semper iacebis? Nec subacta tot malis
 Duri pigebit te exili?
 Ah nata celo sordibus adeon' soli
 Gaudebis? vt originis
 Oblita malis illa consecrariet,
 Quæ te tenebris obrutam
 (Tenebris perosam & almo amicam lumini)
 Mergant profundo gurgite.
 Sublime quin tu fixa terra lumina
 Attollis? hisce vinculis
 Quin expedis te, quæ horridi te carceris
 Clausam tenent angustiis?
 Non te inuabit celo amano, libero
 Frui? Beata non feret
 Candore lucis te perfundier libens?
 Densâ procul caligine
 Quæ te vagantem & deuiam de tramite
 Et hinc & illinc obsidet.
 Nil promouemus voce surdas irritâ
 Ferimus aures, & oculos
 Offusa queis nox sempiterna cernere
 Diem iubemus: Heu suam
 Mens caca noctem deperit, & luminis
 Exhorret oras. Scilicet
 Caligo lucem non capit, nec atheri
 Impura puro sustinet
 Se terra iungi; pressa quin semper graui
 Sidit deorsum pondere.
 Nec heu reniti mens potest, nec tollere
 Se in altum, vt illuc denuo,
 Purgata tandem labe sæda corporis,
 Penetret vnde fluxerat.
 At tu potente cuncta Spiritu Deus,
 Rerum Creator & salus,
 Succede nostro pectori, tectum hoc subi
 Mentis misella, protinus
 Discussa luci nostra cacitas tua
 Cedet, caduci somnia
 Nos vana secti, sordidi nos en soli
 Calcabimus vltro lutum.
 Frustra voluptas pocula melle illita
 Sed plena felle porriget.
 Frustra doloris sensibus sese ingeret
 Vis sana nostris; Quæ fuit
 Terrvena mens dum aberas, tuâ presentia
 Se calicam mirabitur,
 Et impedita vinculo licet graui,
 Tanquam soluta libero
 Motu fuetur, & supra celi aurea
 Sublime templa se feret.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM DEFENSIONIS.

<i>Præfixa est Præfatio Ioh. Cameronis ad Authorem sequentis Epistolæ.</i> 733 CAP. I. <i>Nihil habent articuli Synodi Dordracena quod repugnet sententiæ Cameronis.</i> 734 CAP. II. <i>Non est à Synodo damnata Cameronis sententia.</i> 738 CAP. III. <i>Cameronis sententia non est Pelagiano-Manichaica,</i> 740 CAP. IV. <i>Ostenditur fufius Cameronis sententiam non esse Pelagianam.</i> 743 CAP. V. <i>Cameronis sententia non est explosa è Scholis.</i> 747 CAP. VI. <i>Cameronis sententia habet fautores Theologos veteres & recentiores.</i> 750 CAP. VII. <i>Cameronis sententia non pugnat cum ratione peccati.</i> 752 CAP. VIII. <i>Cameronis sententia non pugnat cum ratione peccati Adami.</i> 754 CAP. IX. <i>Cameronis sententia non pugnat cum ratione peccati in Regenitis.</i> 760 CAP. X. <i>Cameronis sententia non pugnat cum vera laudis & præmij ratione.</i> 762 CAP. XI. <i>Cameronis sententia non pugnat cum Præceptionibus & Prohibitionibus.</i> 764 CAP. XII. <i>Cameronis sententia non tollit rationem Obedientiæ & inobedientiæ.</i> 766 CAP. XIII. <i>Confirmatur instantia qua Camero vsus est prolato Christi exemplo, ut ostenderet voluntatis determinationem fixam & constantem non euertere naturam voluntatis.</i> 767 CAP. XIV. <i>Rhetoricum Schema, quo elu-</i>	<i>ditur instantia de Angelis beatis, & induratis, à Camerone allata, notatur</i> 769 CAP. XV. <i>Cameronis sententia non pugnat cum ratione Præmij & Pænæ ibi.</i> CAP. XVI. <i>Cameronis sententia conuenit cum Enunciatis Euangelicis.</i> 771 CAP. XVII. <i>Cameronis sententia non pugnat cum ratione Libertatis</i> 772 CAP. XVIII. <i>Vindicatur ratio qua Camero Voluntatem sequi intellectum necessario ex eo ostendit, quod alioqui fieri posset ut homo malum appeteret sub ratione mali, id quod omnino impossibile est.</i> 775 CAP. XIX. <i>Vindicatur altera ratio ducta ab inseparabili coniunctione veræ Dei cognitionis in Christo & Charitatis.</i> 777 CAP. XX. <i>Vindicatur illa ratio qua Camero demonstrat tolli Prouidentiam Diuinam si voluntas humana statuitur semetipsam flectere in utramuis partem.</i> 779 CAP. XXI. <i>Vindicatur illa ratio qua demonstrat Camero perire omnem consolationem si ita Deus in nobis per Spiritum suum agere statuatur ut nos nobis permittat.</i> 782 CAP. XXII. <i>Vindicatur ea ratio qua Camero demonstrat voluntatis à se ipsa tolli hortationum vsu.</i> 785 CAP. XXIII. <i>Vindicatur illa ratio qua Camero ostenderat tolli precum vsu si sic Deus agat in suis ut eos sibi permittat.</i> 787 CAP. XXIV. <i>Respondetur ad Epistolæ Epilogum.</i> 789

THESES D. IOH. CAMERONIS

De Contingentia.

THESIS I.

CONTINGENTIA est affectio causæ ad Effectum indeterminata, vnde fit vt potuerit quod æuenit euenisse aut non euenisse.

II.

Ea verò locum habet vel in casu fortuito, vel in materia, vel in humana voluntate, quæque à voluntate humana proficiuntur actionibus.

III.

Et in casu quidem fortuito, cur enim res ita ceciderit potius quam aliter, nulla in ea re quæ effectum produxit, ratio inueniri potest vel à natura, vel à consilio profecta.

IV.

In materia verò, ea enim cum multarum formarum, vt cera figurarum, capax sit, non ad hanc potius quam ad illam affecta est. Itaque potest ex eodem ære Alexander, potest item Cæsar excidi.

V.

In humana verò voluntate, ea capax ad effectum indeterminatio, vnde contingentia oritur, ideo locum habet, quia etsi voluntas velit aut nolit necessariò, attamen vt hoc potius quam illud velit, id verò non habet ab vlla sibi insita necessitate: quod si foret, non modò iidem eadem semper, sed & omnes constanter eadem vellent, quandoquidem quotquot, & quamdiu homines sumus, voluntate præditi sumus.

VI.

In humanis actionibus eadem ratio locum habet quæ in voluntate, quando ab hac illæ proficiuntur.

VII.

Quoniam vero causa sic afficitur erga effectum, vt sit indeterminata ad hoc aut illud, iuxta naturam & rationem causæ non hoc potius quam illud prouenire inde oportet. Itaque causam (vt in æquilibrio aut biuio positam) hætere uecessè est suspensam & otiosam: Cur enim huc potius inclinaret quam illuc? Cum naturæ conditione nõ in hanc potius quam in illam partem pronior sit.

VIII.

Vnde efficitur, vt effectum producat, aliquid interuenire, quod facultatem causæ in utramque partem æquè pronam, in alterutram inclinet.

IX.

Sic igitur Deus præscit futura contingentia, quia nouit certò quid sit causas ab æquilibrio dimoturum, in violentis violenter, in naturalibus naturaliter, in voluntariis voluntariè, adeò vt euentus conditionem scientia Diuina comprehenderit.

X.

Id autem certò nouit, quia eam causam, quæcunque tandem ea sit, moderari, regere, sapientiæ & potentia suæ (quam Prouidentia exerit) opus est.

DE ELE-

DE ELECTIONIS ET OPPOSITAE REPROBATIONIS OBIECTO I. CAMERONIS inchoata tantum DISPUTATIO.

UM ex Scotia in Galliam rediisset D. Camero anno Domini M. DC. XXIII. mense Iulio, habita est per id tempus Carentoni prope Lutetiam Synodus Prouincialis Ecclesiarum reformatarum Picardiae, Campaniae, vicinorumque tractuum, in qua cum à singulis Pastoribus exigeretur, vt calculo & suffragio suo comprobarent Iudicium Synodi Dordrechtanae de diuina Prædestinatione & annexis capitibus aduersus Remonstrantes in Belgio editum, vnus Courcellius Ambianensis Ecclesiae Pastor refragatus est, testatus se esse circa illa capita in eorum quos Remonstrantes vocant sententiã, cumque admonitus constanter reueneret subscribere illi iudicio, nisi de errore edoceretur, priusquam munere exauctoraretur, data est à Synodo D. Cameroni (qui tum Lutetiam recens ex Scotia uenerat) prouinciae disputandi, atque amice cum eo conferendi, vt si fieri posset hominem ab errore reuocaret. Itaque per aliquot dies cum eo disputauit Camero tandemque hominis peruicaciam expugnauit, rationibus & argumentis demonstrato eius errore quem tum agnouit & recantauit, sicque in Pastoris munere quo sungebatur relictus est, sed aliquor post annos ad vomitum rediit, & abdicatus munere apertè in Remonstrantium partes transit, Belgiumque vt in eorum castra cõcederet petiit. Huic disputationi ab initio interfuit Paulus Testardus Sacrae Theologiae tum studiosus, nunc verò Ecclesiae Blasensis Pastor dignissimus, atque ea quae tum dicta sunt calamo uti potuit excepit. Sed cum Courcellius negaret se Disputationem continuaturum nisi ille excederet, coactus abesse pauca haec quae habes hinc subiecta in Schedis reposuit, quae vt ea Latine reddidit hinc exhibentur: Vtinam reliqua pari diligentia collecta haberemus. His interim fructe sine inuidia.

Anno Domini M. DC. XXIII. secundâ die Augusti, Parisiis in aedibus Clarissimi Viri Dom. Arbaldo Medicinæ in alma Parisiensi Facultate Doctoris, praesentibus Reuerendis & Doctissimis viris Dominis Mastrezato, & Drelincourtio Ecclesiae Reformatae Parisiensis Pastoribus, Nobili Viro Domino De Courcelles, eodemque Dom. Arbaldo, amicam collationem instituere ceperunt Viri Reuerendi & Doctissimi Dom. Iohannes Camero, & Dom. de Courcelles Ecclesiae Ambianensis reformatae Pastor, de grauissimis quibusdam fidei articulis, qui gratiam Dei salutarem in Christo eiusque admissionem seu receptionem spectant. Atque hic quidem stans ab eorum partibus qui in Belgio Remonstrantes dici voluerunt, ille verò eorum qui contra Remon-

strantes vocantur sententiam defendens & propugnans.

Primum autem inter eos conuenit vt res ordine & viã procederet, statum Quaestionum & aperiendum & definiendum, quod vt in primo articulo, qui est de *Electione* & opposita Reprobatione fieret, rogauit Courcellius Cameronem, vt quodnam Electionis obiectum esse putaret profiteretur, an hominem creabilem, an conditum iam & creatum, sed in puris (vti loquuntur) naturalibus, an peccatorem in saeculus Naturae, an denique violati quidem Fœderis. Naturae in se reum, sed saeculus Gratiae amplexum, hoc est, poenitentem & credentem.

Respondit Camero per distinctionem decretorum Dei circa hominem seruandum, duo nempe esse decreta, vel vnus, secundum conceptum nostrum, duo membra, vnũ *danda salutis & vitae aeternae*, alterum *danda fidei*, quae nempe est conditio fœderis Noui. Hoc posterius decretum dixit esse *Electionem ad Christum*, illud prius *Electionem in Christum*; Itaque prioris decreti obiectum esse *hominem fidelem qua talem* (quod vltro agnouit Courcellius) posterioris verò hominem tantum peccatorem, quod itidem agnouit & falsus est Courcellius, supposito tali decreto.

Hoc antequam videretur velle negare Courcellius; distinctionem suam vt probaret Camero adduxit locum qui est Ephes. 1. 4. 5. vbi prius decretum in his verbis, *καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αἰῶνι*, posterius verò in istis *προοπίστας ἡμᾶς εἰς ἡμετέρας* contineri dixit. Contra autem obiciente Courcelio secundum Apostoli dictum prioris esse *διὰ τὰς ἀγαθὰς ἐργασίας* obiectiõnis absurditatem ex eo ostendit Camero, quod inde sequeretur hunc esse loci sensum, *propterea nos elegerat cum nos elegerat*, quod quàm sit absõnum aures ipsae satis deprehendunt.

Deinde, illam decretorum distinctionem explicauit Camero, duplicem esse dicens Dei *χρῆσις* erga homines in hoc negotio, vnã *qua supremus & iustissimus Iudex* in Throno iustitiae sedens ex lege & Euangelio sententiam dicit, hoc respectu eos omnes & solos iustos pronunciat qui cum in se sint peccatores tamen Christi fidei usque membra per fidem facti sunt. Alteram, quã idem vt supremus mundi Rector obiectum sibi praeparat, quod sit vocatione efficaci ad Christum. Secundum priorem *χρῆσις* Deus neminem nisi quem vt Christi membrum, hoc est fidelem considerat, seruare constituit, secundum posteriorem, quosdam ad istam Christi communionem per fidem adducere decreuit; huius itaque decreti obiectum hominem fidelem esse non posse, (nam decretum *ad Christum* non est *in*

Christo, decretum ad fidem non est ex fide) illius vè ò hominem pœnitentem & fidelem esse obiectum.

Verùm ne conditio hæc fidei videretur, tam in decreto quam in executione, infantes prorsus à salute excludere, addidit Camero eam ad adultos tantùm pertinere quippe qui soli possint credere: infantes autem seruari vt *appendices parentum* ad fœdus pertinentes. Quod vt illustraret Aristotelem adduxit in Ethicis disputantem, an infantes civium eiusdem civitatis ciues dici & censeri debeant, ac civium privilegiis frui, cum ciues vulgò censentur nisi tantùm qui Principi fidelitatis iuramentum præstiterunt, aut certis officiis erga civitatem vel Principem defunguntur, quæ nondum valent per ætatem præstare infantes: quâ difficultate sic se expedit, vt dicat, civium infantes esse *œsivitas* hoc est, veluti appendices quasdam Parentum & reputari ciues, quia cum exciuis nati sint, tandiu ciues in beneficio censentur, quamdiu opere & factis eo se non prodiderunt indignos. Exemplum ad rem sic accommodavit Camero vt diceret, infantes pariter Fidelium parentum esse *œsivitas* ac in fœdere censeri, quia nascuntur inter fœderatos ex fœderatis; ac proinde tandiu haberi pro fœderatis quamdiu ipsimet fœdus non deserunt, & gratiam Christi, quæ est fœderis fundamentum per incredulitatem non reiiciunt, quod nisi adulti facere non possunt. Itaque si moriantur antequàm ad ætatem pervenerint in quâ possunt bonum à malo discernere eodem loco à Deo haberi ac si credidissent, proindeque saluati.

Acquieuit Courcellius in sententia Cameronis de decreto *danda salutis & vite*, sed decretum ad *Christum*, ad *fidem* præmittens examinandum, reiecit in suum (vt dicebat) locum, ac ulterius progrediens, quodnam & quale esse putaret Camero Reprobationis obiectum postulavit vt exponeret. Id verò non obscurum esse respondit Camero, ex iis quæ iam dixerat, de obiecto oppositæ Electionis, nempe *eos omnes qui non sunt membra Christi*, hoc est, *infideles & impœnitentes*. Quæ vox generalis significat & complectitur tam eos qui gratiam oblatam (vt ea clarè in Christo per Evangelii prædicationem offertur) re'puunt, quàm eos qui etsi præconium istud nunquam audiuerunt, tamen pariori & obscuriori quadem eiusdem Salvatoris gratiâ ad pœnitentiam, & Deum quærendum invitati, contemptis istis longanimitatis, patientiæ & benignitatis Dei testimoniis atque diuitiis, incredulorum & impœnitentium ad Evangelii nuncium numero accensentur ab eo qui corda & renes perscrutans certò novit eos esse eo ingenio, vt quamvis iis prædicatione Evangelii offerretur, impœnitentes nihilominus & incredulos sese sint præstituri, nisi in illis ipse efficiat id quod efficere non decrevit, & in solis electis vulfacere. Denique eos qui nascuntur à Parentibus ab Ecclesia alienis, etsi moriantur in infantia, & priusquam mali quicquam actu perpetrarint.

Vltimum hoc de *infidelium infantibus* arripuit Courcellius, & sibi probari non posse testatus est, dicens se capere non posse quâ ratione

infantes Ethnicorum, & omnium ab Ecclesia alienorum, saluâ Dei misericordia & benignitate damnari possint: antequàm in idoneâ ætate sese gratiâ indignos operibus præstiterint: velle se doceri manifestis è Scriptura testimoniis hoc dogma priusquam illud amplectatur. Præfatunculâ hîc vsus Camero monuit primùm quàm periculosa talis à Dei misericordiâ ducta argumentatio, cum plerumque sit eorum prætextus qui Deum apertè iniustitiæ insimulare non audent, dum eum secus agere docentur quàm optarent, atque in hoc negotio, eorum esse *μὴ ἀνύμω*, qui per cuniculos Dogmatis, quo Peccatum originale iuste traducitur, eueisionem moliuntur. Deinde, à Courcellio quæsiuit num *peccatum originale, & ex eo meritum mortis æternæ in infantibus agnosceret*, ac cum se vtrumque agnoscere professus esset Courcellius, tria respondit Camero: Primum, se non existimare vllâ ratione necessarium esse in huius quæstionis definitione laborare, modò duo illa jam à Courcellio agnita & concessa sincerè teneantur, eamque esse curiosam magis quàm vtilem. Secundùm, credere se Dominos Fratres, facile, si nihil aliud sit, Courcellium toleraturos, etsi, duobus istis firmiter retentis, in isto ab opinione receptâ recedat, modò pacis Ecclesiæ studiosus contrariam non doceat. Tertium denique, quia recepit ab initio se Courcellii vestigia pressurum, atque ex animo credit sententiam eius esse erroneam, allaturum se rationes quibus probet *alienorum ab Ecclesia infantes in tenella ætate diem obeuntes æternis pœnis damnari*. Ac primum ex eo quod concesserat Courcellius *peccatum originis mereri pœnas æternas*, sic argumentatus est.

Si possit dici peccatum originis mereri æternas pœnas, tum poterit etiam dici eos qui peccato illo infecti sunt iuste puniri æternis pœnis, illas à Dei misericordiâ.

Atqui prius dici potest ex concessis. Ergo & posterius.

Ad maiorem respondit Courcellius, Veram quidem eam fore si Deus post violatum ab homine naturæ fœdus, novum gratiæ fœdus cum eo non pepigisset. Verùm dam esse fallam, quia tale Deus pepigit Fœdus gratiæ cum Adamo: itaque, neminem ex posteritate Adami, cum quo Deus fœdus illud sancivit, damnari nisi qui actu rejicit gratiam in fœdere oblatam (quod ij facere non possunt qui in infantia moriuntur) sed ad omnes (etiam ab Ecclesia alienorum infantes) pertinere fructum mortis Christi, quâ gratiosum fœdus nititur, & lacrum in eius sanguine, sine quo fallus est Courcellius memini obtinere salutem.

Itaque vt rem conficeret Camero probandum ei fuit, *Alienorum ab Ecclesia infantes non esse sanguine Christi purgatos*, quod aggrèssus est prologo ex I. Corinth. vii. v. 14. loco, *Sanctificatus est vir infidelis in uxore, & uxor infidelis sanctificata est in viro: alioquin rā τὸν ἀπίστου ἀνάδραπρά*

Et Vnde sic argumentatus est.

Nullus qui sanguine Christi purgatus est, dicitur in Scriptura impurus.

Alienorum ab Ecclesia infantes impuri eo loco ab Apostolo dicuntur.

Ergo &c.

Adiecitque explicandi argumenti gratiâ, scôpûm Apostoli eo loco esse scrupulum eximere piis fœminis Christi fœdus amplexis, quæ ab infidelibus maritis abstinere volebant, quod copulatio illa videretur ipsis deinceps, impura, quem scrupulum vt eximat docet Apostolus *virum sanctificari ab uxore*, hoc est, fieri vt propter vxorem fœdus Christi amplexam vir ratione prolis eodem loco habeatur ac si sanctus esset; idque ex eo probat, quod liberi, qui alioqui essent impuri nunc sint sancti. Nam cum vir plus contribuat ad generationem quam fœmina, necesse est, si proles sit sancta, & maritum etiam esse sanctificatum, quo posito sequitur sanctitatem istam non esse naturalem, sed fœderis; quia tota oritur ab vxore quæ Christi fœdus est amplexa.

Ad id quæsiuit Courcellius quænam esset illa liberorum sanctitas. Respondit Camero, cum duplex in populo Dei notetur sanctitas ex œconomia veteris & noui Testamenti diuersitate distinguenda, nempe vna *typica*, cuius ratione & vir pius ac fidelis poterat esse impurus, vt si mortuû attigisset, altera *realis*, & Cæremoniæ legales in Nouo Testamento finem ceperint, de reali sanctitate proculdubio intelligendum esse hunc Apostoli locum. Huius explicationis occasione, non expectatâ ampliori declaratione, sic statim argumentatus est Courcellius aduersus Cameronem.

Qui realiter Sanctus est, opus non habet regeneratione & baptismo.

Sed infantes Fidelium postquam nati sũt, opus habent Baptismo & regeneratione. Ergo non sunt realiter sancti.

Hoc argumentum soluit Camero distinguendo *realem* sanctitatem, quæ duplex est, vna posita est in simplici relatione personæ ad populum Dei seu Ecclesiam, & nititur solâ natiuitate intra portuaria Ecclesiæ ex parentibus fœdus amplexis; altera est quæ sine istâ prærogatiua contingit, estque interna renouatio mentis, voluntatis & affectuum, qualis est in adultis regeneratis, & cuius nondum sunt capaces infantes. Atque eam distinctionem sic applicauit, vt negaret maiorem, si subiectum propositionis de priori reali sanctitate intelligatur, quæ alioqui vera est de posteriori (exceptâ confirmatione & progressu regenerationis quæ semper opus habent pii & fideles) qui sensus est conclusionis. Priorem illam *realem* sanctitatem satis esse dixit ad seruandos fidelium infantes, si moriantur in infantia, propter relationem ad fœdus quod amplexi sunt parentes, secundum quem sensum possunt dici infantes parentum fide salutem adipisci.

Sed instituit Courcellius, atque sic argumentatus est (qua mente iudicium sit penes lectorem.)

Si infantium fidelium sanctitas est tantum relatiua, tum etiam opposita infidelium infantium impunitas erit tantum relatiua.

Atqui verum prius secundum Cameronem.

Ergo & posterius. Absurdum autem est vt Deus aliquem damnet propter impunitatem duntaxat relatiuam.

Vanitatem huius argumenti primùm ostendit Camero. dixit enim simile illud esse isti, *Tota iustitia quæ seruatur fideles à peccatis in eo est quod iustificantur in Christo. Ergo tota infidelium pereuntium iniustitia in eo est quod non iustificantur in Christo*, quod quàm sit absurdum & falsum non eget probatione. Deinde directè respondit negando maiorem, quia præter relationem, in infantibus fidelium, ad fœdus per parètes fœdus amplexos, est status seu conditio quædam naturalis, propter quam institutum est fœdus gratiæ nempe corruptio naturalis quæ communis est omnibus omnino infantibus. Itaque præter negationem illius relationis in infidelium infantibus, est & in iis positua corruptio originalis, à qua nullo modo purificantur, quod fit in infantibus fidelium fœdus amplexorum, per istam scilicet relatiuam sanctitatem quæ eadem *realis* est quatenus *typica* opponitur.

Perrexit Courcellius, & opposuit primò fœdus generale cum Adamo initum, deinde cum Noacho renouatum, è quorum semine nemo est qui non nascatur, proptereaque & infidelium infantes, cum Adami & Noachi semen sint, si fœdus ipsi non violent, beneficiorum fœderis esse participes. 2º. Adduxit promissionem quæ in Decalogo habetur *qui facio misericordiam in mille generationes &c.* dixitque nullum nasci infidelium infantem qui non descendat ab aliquo pio parente antequam ad millesimam generationem retrocedendo peruentatur. 3º. Obiecit locum Ionæ cap. iiii. sub finem, vbi Dominus dicit Ionæ. *Annos ego parcerem Nininæ ciuitati illi magna, in qua plures sunt myriades infantium qui non norunt discernere dexteram à sinistra, iumentorum, multa, inueniens rationem à Deo isthic reddi cur Nininæ pepererit, nempe Infantium innocentiam.*

Sed ad primum respondit Camero infantes infidelium etsi semine carnale sint Adami & Noachi, attamen propter defectiorem parentum proximorum à fœdere, quorum sunt etiam appendices, desinere esse Adami & Noachi semine quod ad fœdus attinet, fœderisque beneficiorum eos esse solos participes qui fœdus amplectuntur, aut qui per proximam natiuitatem appendices sunt (eosque) eorum qui fœdus amplexi sunt.

Ad secundum, Respondit 1º. Promissionem istam quæ secundo præcepto continetur esse *legalem*, adeoque non nisi indirectè ad fœdus gratiæ pertinere. Deinde, dato promissionem istam directè esse in fœdere gratiæ, cui addita est lex, dixit verba illa non esse *ad literam* accipienda, sed secundum rationem promissionum ante Spiritus missionem à Deo sub veteri fœdere factarum æstimanda. Eiusmodi autem esse promissiones illas vt temporalium rerum mentione, quæ hominibus gratissimæ sunt (numerosæ puta & prosperæ

Jobolis, Regni, Sacerdotii, longa vitæ 8. c.) res ipsi-
ri tales significant, quæ ratio ætati Ecclesiæ pueri-
tuli conueniebat, quomodo & gratia in Christo
iustificans figuris legalibus tum temporis adu-
brabatur; quo fiebat ut quemadmodum fideles
videntes sanguine taurorum & hircorum non
purgari conscientiam, ad veræ & realis purifica-
tionis desiderium & agnitionem pro modulo re-
uelationis erigebantur. Sic etiam cum viderent se
non allequi ea omnia quæ ut verba sonabant
promittebantur, colligebant aliquid aliud sub
his inuolucris obiectum fuisse, bona nempe spi-
ritualia & cælestia fuisse ipsis promissa.

Cumque instaret Courcellius, Promissionem
istam esse ad verbum accipiendam, absurdum id
esse probauit Camero, primum ex eo quod se-
queretur retrogrediendo iuueniti mille genera-
tiones, quod fieri non potest. Secundò, ex eo quod
sic committeretur promissio ista cum opposita
comminatione, *puniens in tertiâ & quartâ genera-
tionem &c.* Sic enim puniendus quis esset simul
& non puniendus, fieri enim non potest quin in
tertia & quarta generatione plectendus in illis
mille generationibus non contineatur.

Ad vltimum ex loco Ionæ petitum argumen-
tum, primò respondit Camero, si verum esset id
quod vult Courcellius ex eo loco, verum etiam
futurum Deum non posse punire propter solum
peccatum originis. Deinde, & Deum multitudi-
nis habere rationem, imò & bestiarum, nam &
multitudinis & bestiarum isthic meminit. Secun-
dò, ex eadem historia constat infantes etiam com-
meritos fuisse pœnam, quia Deus urbem istam, &
quidem totam, delere decreuerat, quamnis *con-
ditionaliter*. Tertio, denique directè ad argumen-
tum respondit, negauit nempe eo loci contineri
causâ retractationis diuini decreti (quidni enim
& sic loquamur, inquit, cum etiam pœnitentia
Deo isthic tribuatur, nimitù *καὶ τὸ πρῶτον αὐτῶν*)
ut pote quæ contineatur *ψ. 11.* nempe *N inuitarū
conuersio ad Deū*, sed proponi dixit duo argumēta
Ionæ tanquam homini carnali, hoc est, *naturali*
propter quæ non debuit ita excandescere, si rem
etiam ad naturalem rationē exigeret, duo nempe
sunt quorum maximè rationem habēt homines,
quibusq; ad misericordiam mouentur, vbi de ex-
cidio magnæ alicuius vrbis agitur, *hominum multi-
tudo*, & verò *infantium* Deumq; hoc loco Ionam
increpare, quod ne quidem illud fecisset quod ho-
mines nō prorsus barbari faciunt, ut ne argumen-
tum è Theologia petitum afferret. Hunc esse lo-
ci illius sensum satis liquet ex eius inspectiōe &
comparatione, cum iis quæ proximè antecedunt,
nempe excanduerat Ionas ad corruptionem rici-
ni, qui vnâ nocte creuerat, nam certè multò ma-
ior erat gaudij ratio in conseruatione tot homi-
num atque infantium.

Attipuit Courcellius quod *miseriordia affectū
hominum non planè barbarorum erga multitudinē &
infantes* laudauerat in sua respōsione Camero, ex
eoq; sumpsit occasione sic vterius argumētandi.

*Affectus in homine laudandus, in Deo est
summo gradu.*

*Atqui affectus misericordia erga numero-
sam hominum & infantium multitu-
dinem est in homine laudandus.*

Ergo idem ille affectus in Deo est in sumo

*gradu. Ergo fieri non potest ut Deus
tot infantium ab Ecclesia alienorum
myriadas morte æterna plectat.*

Respondit Camero 1º. Si argumentū hoc quic-
quam efficiat, efficiere ut Deus prius iniuste de-
creuerit totam urbem excindere, tum verò etiam
ut neminem omninò puniat, quis est enim homo
tam barbarus qui ad miserimorum hominū pœ-
nas, præsertim dum cogitat esse æternas, non mo-
ueatur misericordiâ, & quidem laudabili? 2º. Ar-
gumentationem non valere, quia dispar est ho-
minū & Dei in hâc causa ratio, homo enim pars
est Vniuersi. Deus autem iudex. Iam verò Iudex,
qui idem bonus est, etsi non delectetur pœnâ
quatenus malum est physicum seu cruciatus, ta-
men delectatur iustitiâ. Atque sic etiam soluen-
dum esse dixit argumētum petitum ex loco Eze-
chielis xviii. 23. *Nolo mortē peccatoris &c.* alioqui
enim ipse Deus sibi in hoc negotio cōtradiceret,
cum alibi dicat, *Esa. 1. 24. Hec, consolationem capiam
de hostibus meis, & ultionē sumam de hostibus meis.*

ULTIMO SIC ARGUMENTATVS
EST COURCELLIUS.

*Is solis in Euangelio denunciatur exitiū,
qui sunt increduli & impietentes.*

*Atqui infantes non sunt increduli & im-
pietentes. Ergo. &c.*

Respondit Camero 1º. Periculosissimum esse
hoc genus argumenti, ut pote quo vratur Socinus
ut neget peccatum originis; ac si valet, valere
etiam ad tollendam in infantibus necessitatem
gratiæ in Christo, sic enim ad legem, paulò mu-
tatis verbis, applicari posse.

*Lex damnat & fontes ac reos pronūciat
eos solos qui transgressi fuerint legem.*

Sed infantes non transgrediuntur legem.

*Ergo ne lege quidem damnantur infan-
tes, ac proinde non opus habet Christo.*

Deinde directè soluit argumentum dicendo,
ea omnia effata quæ actum requirunt, vel suppo-
nunt in Scriptura, pertinere ad adultos, quorum
in suo quique genere infantes sunt *οἱ υἱοὶ θυγατρῶν*, id
quod suprâ testimonio Aristotelico comproba-
tum & illustratum est.

His sic manè gestis Disputationem in horas
pomeridianas reiecerunt, quam in aliquot dies
produxerunt, ac quæ manè aurib. ex Disputan-
tium ore exceperat, antequam rursus post Meri-
diem conuenirent, scripto latinè mandauit, (de
reliquis idem præstiturus si sequentibus conuen-
tibus per Courcellium ei licuisset) Paulus Testar-
dus Sacræ Theologiæ tum candidatus, qui hoc
suum scriptum communicauit Cameroni, item
DD. Durāntio, Mestrezato, & Drelincourtio. Ec-
clesiæ Parisiensis Pastoribus Domino itē de Lan-
gle Rhotomagensis Ecclesiæ Pastori, per id tem-
pus Lutetiæ agenti, quorum Camero, Mestrezato
& Drelincourtius relationis ad verbum fide-
litate agnouerunt & cōprobarunt, reliqui om-
nes Cameronis doctrinam & industriam mirati
sunt, aded ut in tãtam viti istius laudem eruperit
magnus ille Durāntius, ut præ illo plerosq; alios
Theologos nostros (se quoque annumerato)
veluti pueros in illis cōtrouersis, (annuentibus
Mestrezato & Drelincourtio) esse dixerit.

Eorum quæ in mutuo inter

MARESCHALLAM TEMINIAM ET CAMERONEM IN ARNALDI

ædibus colloquio 14. Maij 1624. vtrinque agitata
sunt breuis narratio.

QVVM ad Arnaldum illius rogatu Camero domum conuenisset, mox adfuit Mareschalla Teminia fratris sui Lanouij, Chabanij reguli & aliorum aliquot comitatu stipata quæ Cameronem regauit, vt dubitationes quasdam & scrupulos quos sibi in religionis negotio iniectos prætexebat, euellere & eximere non recusaret. Quapropter Chabanij regulus cum Camerone disputationem inire gestiens, id Camero hisce de causis recusauit, tum quia incognitus illi erat Chabanus, tum propter incommoda quæ inde oriri poterant, nisi ipse Chabanus aggressorem se profiteretur & collationem scripto fieri admitteret, ne verba vel temere effatirentur, vel ex auditorum memoriâ effluerent, sed vt scriptis consignata in animos facilius imprimi, atque adeo ea quæ præferrentur accuratius perpendi possent; hisce enim conditionibus se in arenam descendere paratum esse. Quod quum Chabanus facere recusasset, Camero professus est se nec velle nec posse aliter cum illo congregari. Adeo vt illis qui aderant visum fuerit vt Mareschalla Teminia cuius rogatu illuc venerat Camero, dubia sua proponeret, quibus vbi Camero respondisset, Chabanus cum Mareschalla conferret si quid haberet quod exciperet; illa vero Baronis exceptiones Cameroni proponeret: Quibus ille, his positis conditionibus, se satisfacturum, & fusius singula persequitur, pollicitus est, professus tamen minime se latere quid regiis edictis sibi deferendum, quo cultu sibi Mareschalli Teminij domus persequenda esset, nec se vltro illa affectare quæ sibi molestiam creare possent, nec se Mareschallæ conscientiam vrgere velle, præsertim quum nec religionem reformatam ipsa profiteretur; nec ille peccator esset Ecclesiæ in quâ antehac Mareschalla vixerat. Adde quod ob recens à rege sibi collatum beneficium, non id tantum quod reapse malum est sed & quicquid in speciem malum videri possit declinare teneretur; vel vt sinistros qui de se spargi possent rumores dissiparet. Quia tamen ad colloquium à Mareschalla sollicitatus fuerat, id se recusare nec debuisse nec potuisse, quamuis magno rerum suarum detrimento hæc de causa subistere coactus esset. Se vero dubitationes & scrupulos conscientiæ illius in religionis negotio iniectos eximere paratum esse; Eandem esse conscientiam ac corporis dolorum rationem, adeo vt si illis pungerur, melius, ab illa, quam à quopiam alio, indicari possent; si minus, non illi claudendas esse, omnibus qui eiusce-

modi scrupulis animum illius stimulare vellent illam orare se atque rogare vt serio totam illam rem perderet, quia hic nihil aliud quam salus aut mors æterna ageretur, neminemque alium præter conscientiam causam ipsius in die iudicii acturum.

Hisce à Camerone expositis ab illo Mareschalla quæsiuit, *An Ecclesia semper esset visibilis?* Respondit Camero, hæc vocabula, antequam responderi possit, prius explicanda & distinguenda esse, quandoquidem hic Pontificii opinioes plane ridiculas nobis affingunt, adeo vt si *Ecclesia* vocabulo, omni ambiguitate remota cæterum fidelium Deum timentium intelligamus, & hanc loquendi formulam, *visibilem esse aut inuisibilem* nõ absolute, sed quodã respectu accipiamus, non amplius iam quærat an Ecclesiâ constet hominibus visibilibus, aut an regimen illius externum sit visibile, aut, an fideles quatenus fideles sint inuisibiles, quum fidem qua sunt fideles nec visu, nec aliis sensib. externis agnosci posse constet; quemadmodum solo hominis aspectu, artem quam profiteretur deprehendere non est. His extra controuersiam positis, quum quæritur, *an Ecclesia semper sit visibilis*, quæstionis huius sensus est, an cæteris fidelium semper agnosci possit.

Respondit semper agnitum & fuisse & iri, quauis non semper pariter æqualiterque aut eodem gradu ac euidencia, sed interdum plus minusve, pro ratione veritatis prædicatæ, prout vel pure docetur vel cum mendacij admistione. Nam quandoquidem propter puram veritatis prædicationem videtur & agnoscitur, vique quum non pure docetur veritas & mendacium gliscit, sit inuisibilis ac minus agnoscitur. Quemadmodum igitur aliquid noctu dicimus esse inuisibile non absolute, sed lucis diurnæ respectu, cui stellarum lux collata tenebræ esse videntur, sic Ecclesia dicitur inuisibilis non absolute, sed quando cum tempore quo maxime splendet collata, non æque agnosci potest.

Hic Chabanus Mareschallæ suggestit, quum in Nouo Testamento Ecclesiæ Christianæ eximia adeo promissa de eius visibilitate facta sint, Ecclesiam quæ se Reformatam appellat non esse veram Ecclesiam, quum nemo homo nedum ab ipse Camerone, vt laboret, indicari possit qui religionem illam ante annum 1517. professus fuerit. Quam in rem Camero à Mareschalla interrogatus respondit.

1. Hanc & illationem & argumentandi rationem vitiosam esse, siquidem qui hac ratiocinatione vititur rem non esse ideo contendit quia

non cognoscitur an sit; non enim si quis non agnouerit eos qui Ecclesiarum reformatarum doctrinam hodie profitentur, inde propterea sequitur nullos nec esse nec unquam fuisse, qui doctrinam illam professi fuerint. Idque Eliæ exemplo comprobauit quem septem illi mille qui coram Baale genua non flexerant latebant, nec propterea tamen in rerum natura non erant, sic eo quod viri boni qui nos antecesserunt à nobis cognosci nequeant, non bene iatuleris, nullos unquam bonos viros extitisse.

2°. Satis id esse si probauerimus aliquos semper & quolibet tempore extitisse qui doctrinam hanc professi fuerint, quamuis nomina illorum ignoremus, quod vel ex eo constat quod quum veritas hæc vel in ipso Papatu licet addito mendacio semper prædicata fuerit, ab surdum nimis foret credere hanc veritatem semper vel secundum viam vel in petrosa vel in spinas cecidisse nec vllum in terram bonam semen exceptum esse, in corda non paucorum qui sub captiuitate gementes, omisso mendacio veritati prædicatæ adhærebant; quia Deus Ecclesiam suam inter quilibet corruptiones semper conseruat. Vnde non sequitur vllum hodie in Papatu seruari posse, quum captiuitatis tempus à liberationis tempore distinguendum sit. Sic Captiuitatis tempore populus Dei Babylone seruari poterat, sed postquam illum Deus in libertatem assenuit, diuinius Babylone hærens vel illuc iterum se coniciens, salutis suæ iacturam non facere non potuit. Captiuo, vitio non dabitur quod carcere non egreditur, quamdiu ianua clauditur, sed quod ubi ianua illi reserata pater aut ibi remanet aut illum irerum se includit. Eadem est & parentum nostrorum captiuitatis ex qua egredi non poterant & illius qua Deo miserante inde pedem extulimus liberationis nostræ ratio. Ideo vt ad quaestionem reuertamur, vt à Malachia temporibus ad Domini nostri Iesu Christi aduentum semper existerent fideles qui Dei mandata à Pharisæorum traditionibus se cernentes, illa amplectebantur hominum additamentis valere iussis, idem contigit in densissimis Papatus tenebris, & quemadmodum vera Ecclesia tunc temporis inuisibilis dici potuit, in generali illa corruptione, in illa mendacii ac veritatis confusione, sic vera Ecclesia in Nouo Testamento inuisibilis fuisse dicitur per obscuram illam errorum qui terre faciem operiebant, noctem, quamuis id non absolute, sed respectu temporis illius quo purior & conspicua magis fuit. Varius ille ac inequalis Ecclesie status noster, obis, qui per qui à Spiritu Dei prædictus fuerit, videri non debet; contra vero mutua inter inuicem corruptionem & illius inuehendæ prædicationem relatio, Dei Ecclesiam suam summis illis conatibus quo mysterium iniquitatis illam suffocatum ibat fractis, mirabiliter conseruantis sapientiam ac potentiam illustriorem reddit. Neque hic primum Ecclesie inclinantis aut mendacii cum veritate commisti momentum præcise indicare opus est, siquidem constat eadem ratione intrusum mendacium qua zizania à Diabolo sata fuerunt, nullo aduertente, donec excreuissent, quæ tamen prius auulsa non sunt quam suam assensuata essent altitudinem. Quemadmodum igitur sciri potest tempus illud quo nulla fuerunt in agro zizania, vt & quo con-

spici capere, nec tamè momentum indicari quomodo sata sunt, sic tempus illud indicare possumus quo hunc vel illum errorem in Ecclesia nemo docuit, & quo passim quoque quilibet docuit, quamuis temporis illius quo error primum introductus est momentum notare non te- neamur.

Quum loquendi finem fecisset Camero, Marfeschallæ Chabanius iterum suggestit se non de Veteris sed Noui Testamenti temporibus egisse, quibus Deus longe maiora Ecclesie suæ pollicitus fuerat; atque adeo in Noui Testamenti Ecclesia multos semper Pastores fuisse qui puram veritatem absque vilo mendacio docuerunt, alioqui portæ inferorum aduersus Ecclesiam præualuissent, contra quam vult Christus Matth 16. Id enim ad pastores & doctores referri, siquidem proxime sequenti versiculo de pastorali ligandi & soluendi munere agitur.

Quæ quum Arsj regulus Cameroni exposuisset, respondit ille satis esse si ex Ecclesie & sub veteri & sub nouo Testamento status vtriusque collatione constaret Ecclesiam non minus propterea esse ac subsistere, quamuis aperte conspicui & agnosci nequeat. Loco citato neutiquam probari pastores errare non posse, aut puram tantum veritatis docendæ facultate donatos esse, siquidem ibi de illis non qua pastoribus sed quæ fidelibus & veræ Ecclesie partem constituentibus ageretur, ad quam Ecclesiam (vt & ad singula vera illius membra) spectat promissum illud portæ inferorum non superaturas illam, quo neutiquam ab omni errore aut mendacio immunes illi præstantur, sed à totali aut finali tantum fidei suæ naufragio, alioquin si id pastoribus quatenus pastoribus promissum esset idque ab errore illos immunes redderet, inde sequeretur nullum unquam illorum damnatum iri, quod manifeste absurdum est. Idcirco applicari debuit omnibus veris ac solis Ecclesie membris, illis quos inferorum portæ superare & salute excludere nequeunt, in quibus comprehenduntur ij qui Ecclesiam ædificant, non qua ædificantes, sed qua ædificij illius de quo agitur partem constituentes. Quibus non repugnat quod versu sequenti de pastorum quatenus pastores sunt officio agitur, de ligandi scilicet & soluendi munere siquidem promissum à superiori plane diuersum continet, quod Petrum præcipuè & Apostolos spectat, ipsosque pastores per analogiam, ac describit efficaciam qua Deus fidelem muneris illorum administrationem donaturus est, ratum in celis faciens quicquid ipsi in terra fecerint. Si vero portæ inferorum Ecclesiam aliquam superare dicerentur, quando illic errores docentur, vt veteris Testamenti Ecclesiam superassent, in qua à Malachie temporibus vsque ad Domini nostri Iesu Christi aduentum mendacium cum veritate simul doctum fuit, quod aperte indicat Dei Filius quum discipulos suos ac populum iubet vt Scribas ac Phariseos in Mosis cathedra sedentes audiant, ita tamen vt sibi ab illorum fermento caueant. Fermentum igitur Mosis doctrine immiscebant: si tunc temporis alij extitissent qui puram putamque veritatem docuissent annon Iesus Christus discipulos suos ac populum ad hos potius amandasset quam ad illos qui ad veritatem traditiones suas addabant. Adde quod si

pnes

penes quos erat successio ordinaria purè non docebant, quid ab illis expectandum fuit qui hoc sibi privilegium atrogare non poterant; Præterea Iesus Christus Ioan. c. 10. ait, *Quotquot ante me venerint fures sunt & latrones*, quod minime dixisset si quidam venissent qui puram veritatem docuissent; quos tamè maior numerus obrutos oppresisset ac persequutus esset, ut Pharisei Christum persequuti sunt.

Chabanius hic prætexebat Phariseos puram doctrinam docuisse, & fermentum illud non de doctrinâ, sed moribus illorum ac operibus esse intelligendum, quum Iesus Christus Matth. 23. dicat, *Omnia quæ dixerint vobis ut observetis, observate & facite: sed secundum opera eorum nefacite.*

Respondit Camero. Ibidem nempe Matth.

16. v. 12. expresse dici Christum de fermento Phariseorum loquentem, de illorum doctrina loquentum esse. *Tunc intellexerunt eum non dixissent cauerent à fermento panis, sed à fermento doctrine Phariseorum & Sadduceorum.* Annon Christi reiicere, pro impostore habere, nec illum fidei obedientia tanquam verum Messiam admittere *constituere ut si quis eum profiteretur esse christum, synagogam moveretur.* Ioan. 9. 22. doctrinæ fuit fermentum; Quod vero Christus dixisse obicitur, *Omnia quæ dixerim vobis ut observetis observate & facite*, id intelligendum est de iisque dixerint in *Abis cathedra sedentes*, de qua superiori versiculo egit, per Moysi cathedram non cathedram aliquam materialeni, ligneam puta aut lapideam intelligens sed Moysi doctrinam.

Chabanius probare volens promissum illud quod exiit Matth. 16. p. promissum fuisse pastoribus quatenus pastores sunt v. 19. & 20. capituli 28. citavit, *Profecti docete omnes gentes, & ecce ego vobiscum sicut omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*, ubi quum functionum pastoralium prædicationis nempe verbi, & sacramentorum administrationis expressa mentio fiat, necessario consequatur quod Christus pollicetur *se cum illis futurum*, id illis quatenus pastores erant pollicitum esse, atque hoc pacto nihil illos nisi puram puramque veritatem docturos.

Respondit Camero, hunc locum & alia id genus ad solos Apostolos pertinere, nec ad illorum successores nisi per analogiam & proportionem quandam extendi posse. Et quamvis ibi de Apostolis ut docentibus ac baptizantibus agatur, non inde tamen probari posse quod contrahitur, nempe, futuros semper in Ecclesia doctores qui puram veritatem docebant; nam Iesus Christus pollicetur, se semper futurum cum Apostolis, & analogicè cum illorum successoribus, qui illorum doctrinæ verè succederent, quando aliquos succedere contingeret; sed non pollicetur semper successuros, hæc enim duo multum inter se differunt. Atque hoc quidem loco quum Christus ait se cum illis futurum, non intelligit se Apostolos ab omni errore immunes servaturum, quamvis alium de Christum id fecisse nobis constat, sed se illis affuturum, se illos consolaturum & laboribus ipsorum benedicturum, opponitque hanc consolationem difficultatibus in quas in muneris illius exercitio, quod iam versiculo præcedenti ipsis imposuerat, incurrere poterant, in prædicatione nempe & baptismi administratione, quum

parari oporteret. Quum enim Scriptura ait, *Deum esse cum aliquo*, id non significat, Deum illum ab omni errore immunem præstare, sed Deum illi adesse ac benedicere; sic dicitur *fuisse cum Iosepho* & quamplurimis aliis: sic quum optamus alicui, ut *Deus sit cum illo*, nihil aliud intelligimus, quam ut Deus illi benedicat & gratia sua illum prosequatur. Adde quod quum hoc non solum Apostolis in genere, sed illorum singulis priuatim promissum fuerit, si Apostolorum successoribus immunitatem ab errore æque ac Apostolis ipsis pollicetur, inferendum erit pastorem priuatim errare non posse, quando quidem pastores docent non simul congregari, sed singuli seorsim. Præterquam quod si hæc ab errore immunitas pastoribus nisi in Synodò congregatis non convenit, mendacium de veritate triumphare potest, quum maior numerus plerumque ab illo iter. Quod quum fieri posse negatum esset, citavit Camero exemplum Prophetæ Michææ 1. Reg. 22. qui solus regibus Iudæ ac Israelis verum dixit, ac ideo in carcerem coniectus fuit, interea dum quadringenti Prophetæ mendacium proferebant & asseriebant. Sic in multis Conciliis grandior suffragiorum numerus, exiguo illorum, qui veritatem propugnant numero silentio imposuit. Si certitudo & errandi immunitas quæ Ecclesiæ tribuitur in doctoribus aut pastoribus congregatis consistit, quænam fuit certitudo aut errandi immunitas in Ecclesia primitiva, in qua ab Apostolorum Synodò Hierosolymis Synodus nulla habita est spatio plusquam trecentorum annorum usque ad Synodum. Nicænam, quamvis hæresibus variis ac schismatibus infestaretur.

Verum quia Chabanius has voces subiunde urgebat, *Omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*; Camero respondit, hanc loquendi formulam, iuxta scripturæ stylum, non nisi ad finem vitæ Apostolorum extendi, ac per analogiam ad verorum Apostolis successorum vitam, nec illa significari eiusmodi successores in Ecclesia temper futuros ad consummationem usque sæculi, sed si quando esse contigerit Iesum Christum cum illis futurum esse ad finem vitæ usque, idque phrasibus parallelis quæ sæpius in Sacra Scriptura occurrunt probatum fuit e.g. quum Daniel dicebat Dario: *Rex in sæcula vivet*, non optabat ut æternum viveret, sed ut viveret quamdiu vita hæc mortalis prorogari potest. Sic Apostolus Paulus Philippenses compellens cap. 1. v. 6. ait, *persuasum habeo hoc ipsum fere ut qui incepit in vobis opus bonum perficiat usque ad diem Iesu Christi.* tamen intelligit vitam illos prorogaturus ad illam usque diem, sed si fieri posset ut eo usque vitam prorogarent, Christum opus illud bonum in illis tantisper perfecturum. Hæc est itaque pollicitationis illius sententia, Christum Apostolos non deserturum, sed illis semper adfuturum, etiamsi vel ad consummationem usque sæculi vitam producerent, hoc est, quamdiu vita illis suppeteret: sic homines mutuo sibi affectum & cultum æternum offerunt ac pollicentur, non ut inde continuationem absque ullo fine inferant, sed ut testentur se si vita sibi perpetuo produci posset, inuicem perpetuo amatores & debito cultu prosequuturos.

Post illa Chabanius disserere cepit ac proponere distributionis Spiritus Sancti gradus tres

primum Spiritus populo ad credendum, secundum pastores ad docendum, tertium ac postremum pastoribus congregatis ad decidendum distributi; nec aliud quicquam inde intulit, nisi non debere alios in aliorum messem falcem immittere. Respondit Camero, vel id esse extraneas vagari, vel si inde omnes ab errore immunos esse inferendum fuerit, neminem errare posse; si pastores congregatos tantum, id probatione indigere.

Chabanius vero ut probaret semper aliquos extare qui veritatem absque mendacio doceant 17. Ioann. vers. 19 citauit. *Et eorū causa ego sanctificō me ipsū, ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Et vers. 21. ut omnes unū sint sicut tu pater in me, & ego in te. ut & ipsi in nobis unū sint:* quod quū non possit intelligi de vnitate essentiali, referri volebat ad vnitatem voluntatis ac veritatis, quæ immunitatem ab errore præsupponit; idque confirmari aiebat versib. 26. & 27. cap. 5. ad Ephes. *ut eam sanctificaret ut sisteret eā sibi gloriosam id est Ecclesiam nō habentē maculā aut rugam, aut quicquā eiusinodi, sed ut sit sancta & inculcata:* Apostolum loqui de pastoribus constare eo quod dicat, *Is dedit alios quidē Apostolos, alios vero Prophetas, alios autē Euāgelistas, alios autē pastores & Doctores, ad cōpactionē sanctorū, ad opus ministerij, ad adificationē corporis Christi: donec perueniamus nos omnes in unitatē fidei, & agnitionis Filii Dei, in virū adultū, ad mē surā plena statura Christi; ut ne simus amplius pueri qui fluctuamus & circumferamur quouis vento doctrinæ.* Quomodo igitur, inquiebat, pastores prohibebunt quominus alii fluctuent, si ipsimet fluctauerint mendacio veritatem miscentes?

Respondit Camero; Argumentum esse eiusmodi, qui sanctificati sunt & sunt in Deo veritatem mendacio non miscent; tales sunt Apostoli ac eorum successores, veritatem ergo mendacio non miscent, vniuique autem propositionis maioris & minoris nullam esse consequentiam, quum ibi Christus non loquatur de Apostolis, neque de eorum successoribus quatenus docent, sed de omnibus fidelibus ac veris Ecclesie suæ membris, quatenus vere tales sunt, quos hac sua oratione non ab omni errore aut vitio immunos esse petit, sed ne in errore aut vitio perseverarent, ac ut tandem seruatentur, de omnibus fidelibus, qua fidelibus loqui, constare ex versu vigesimo. vbi expresse dicit, *Non tantū autē pro istis rogo, sed & pro iis qui per sermonē eorū credituri sūt in me.* Et vers. 24. ostēdit se loqui de illis quos pater dedit illi, in quo numero pastores non sunt quatenus pastores, sed quatenus fideles, alioqui enim si locus ille referretur ad Pastores, quatenus pastores inde sequeretur non solum nullum pastorem errore, sed ne vitiis quidem infectum iri, nullum damnatum iri, ibidē enim pro illis quoq; Patrem rogat Christus, ut vbi est ipse, & illi sint secum, & spectent gloriam suam. Locum autem Epistolæ ad Ephesios quod attinet nihil ad rem facit, si quidem neque illic agitur de doctrina Ecclesie neque de doctoribus & pastoribus illius quatenus pastores sunt, sed de Ecclesie sanctificatione, ut quemadmodum interne sanctificatur, sic etiam conuersatione sua ab omni immunditie procul abscedat. Hæc autem sanctificatio si omnem in Ecclesia errorem aboleuerit, longe potiori ratione omni peccato ac vitio illam liberabit,

quum in Scriptura ad mores directè, ad doctrinam vero indirectè tantum referatur, atque hoc pacto nullo prorsus peccato aut vitio Ecclesia inficietur. Adde quod sanctificatio doctorum peculiaris non est, sed omnium verorum Ecclesie membrorum communis, nec doctoribus ac pastoribus conuenit nisi quatenus fideles sunt, quatenus non solum in Ecclesia, sed & de Ecclesia sunt. Plurimi enim pastores non solum non sanctificantur, sed etiam damnantur. Præterea quæ Deus in Scriptura facit toti Ecclesie pollicetur, ad singula illius membra pertinent: quum rex omnes suos subditos protegit aut se protecturū pollicetur, singulos protectionis illius participes esse decet, sic quum Iesus Christus Ecclesiam suam sanctificat & sanctificaturum pollicetur, singulorum est sanctificatio. Immunitas ergo ab errore in doctrina vel omniū est communis, vel neque pastoribus neque auditoribus conuenit, nec hoc loco per sanctificationem innuitur, Quod autem obiicitur, Apostolum de pastoribus ac doctoribus quales sunt loqui, quandoquidem dicit *Iesum Christum dedisse alios quidem Apostolos &c. donec perueniamus nos omnes in unitatē fidei & agnitionis Filii Dei,* id absurdissimū est si quidem loca diuersis habentur capitibus, alterum capite quarto, alterum verò quinto; in quibus Apostolus diuersa penitus tractat argumenta. Nec hoc ipso loco veros pastores ac doctores in Ecclesia ad consummationem vsque sæculi semper repertum iri voluit, sed instituit loqui de donis quæ Deus suo tempore Ecclesie largitus est, de ministris quos illi præfecit, ut adducatur ad illam fidei vnitatem & Iesu Christi agnitionem, quæ versiculo sequenti opposito suo illustratur ac exponitur, *Ne simus amplius pueri qui fluctuamus & circumferamur,* adeo ut ministri instituti fuerint ut fideles ad eū fidei gradū adducant qui impediatur quominus fluctuent; quem gradum vbi fideles assequuti sunt ministerium non est illis absolute & simpliciter necessarium ut doceantur, quamuis alio qui summo opere semper illis conducatur ad illos & consolandos & hortandos, quemadmodum Euangelij prædicatio fidei captiuo aut illius audieadæ facultate priuato nō est absolute necessaria, si illam fidei vnitatem assequutus fuerit, quamuis alias non nisi summe vtilis illi esse possit. Apostolum de Ecclesia temporis sui loqui, satis liquere, primū quia dicit, *dedit,* non autem *dabit.* Temporum autem enallage locum non habet in stylo didactico, ut in prophetico. 2º. Quia loquitur de Apostolis, Prophetis, Euangelistis, adeo ut si hinc inferre velimus veros pastores ac doctores in Ecclesia semper datum iri, inferendum pariter fuerit Apostolos, Prophetas, & Euangelistas ad consummationem vsque sæculi in Ecclesia semper futuros, quum idem de illis ac de pastoribus & doctoribus dicatur. 3. Quia seipsum alibi apertius Paulus exponit & explicat 1. ad Cor. cap. 12. vers. 28. dicens, *Et alios quidē constituit deus in Ecclesia, primū Apostolos, deinde Prophetas, tertio doctores, deinde constituit potestates, deinde dona sanationū, opitulationes, gubernationes genera linguarū* Quæ dona miraculorū Ecclesie illius temporis propria ac peculiaris fuerint, patet Apostolum de illis loquutum sine vlla hoc loco Ecclesiarum status ad finem vsque sæculi consideratione, adeo ut hæc

verba; donec perueniamus nos omnes in vitam fidei &c. non debeant referri ad vitam æternam, ubi nullus erit fidei locus: sed ad illum fidei gradum qui fluctuationi in doctrina opponitur. Nec si pastores fluctuent, sequitur auditores eodem modo fluctuare debere, hanc ob causam quia auditorum fides pastorum suorum auctoritate non nititur, sed veritate tantum: nec ideo veritatem vident quia à pastoribus suis videntur, sed quia ipsimet illuminati sunt ac renouati spiritu mentis suæ. Exemplum fidelium per eos dies quibus corruptionem inuenerant Scribæ & Pharisæi & veritatem mendacio miscuerant s; notatu plane dignum est, verum quippe à falso discernentes cum illis non fluctuabant, quia illorum auctoritati non stabant, sed iis duntaxat quæ ex Mose & Prophetis proferebantur, sic Paulus Galatas docet non fluctuare; licet doctores, ipsorum fluctuarent, imò si vel Angelus è cælo fluctuaret hunc anathema illis esse voluit, illosq; vt in veritate solidati constanter permanerent hortatus est.

Chabanus denique citauit cap. 16. Ioannis, *quæ autem uenerit Spiritus ille ueritatis, introducet uos in omnem ueritatem*: promissum istud, inquit, præsupponit fore semper viros in Ecclesia qui ueritatem amplectantur; si uero semper adsint fideles qui puram ueritatem à mendacio discernant, longe potiori ratione semper erunt in Ecclesia qui puram ueritatem prædicent, *quomodo enim credent absque prædicante*, ait Paulus ad Rom. 10.

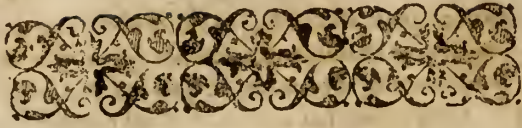
Ad hæc respondit Camero, Christum Ioan. 16. Spiritus Sancti missionem Apostolis polliceri, quod die Pentecostes præstitit ut uidere est Act. 2. hoc promissum ad pastores & doctores non nisi *αὐτοῦ γινώσκουσιν* referri posse, si uero Ecclesia Romana crederet *αὐτοῦ γινώσκουσιν* in doctrina hic Apostolis promitti, eamque ad pastores & doctores debere extendi; ad omnes aut ad quosdam tantummodo debere extendi; non ad omnes ut ipsamet fatetur; si ad quosdam tantummodo, cur ad hos

potius quam illos, & qua ratione illos agnoscat populus & ab inuicem discernet, quum *αὐτοῦ γινώσκουσιν* donum sit internum, de quo iudicari nequit? An ex operibus? at iudicium illud non nisi coniectura niti potest, siquidem hypocritæ æque bona in sepe eadem opera præstent. An ex uerbis illorum quæ annuntiant? Non est ergo standum illorum auctoritati, sed examinanda est illorum doctrina, & de illa iudicandum quo pacto boni pastores à falsis ac mercenariis distinguantur, quemadmodum non homo laternam quam gestat, sed laterna hominem conspicuum reddit; Ideo argumentum illud quod hinc elicitur in Romanenses retorqueri debet, infallibilitas quam uocat seu *ἀναιμάρτησία* hoc loco promittitur, *ἀναιμάρτησία* non est omnibus communis, hoc promissum igitur nulli directè conuenit, nisi solis Apostolis. Si uero Pontificij id trahere uoluerint ad Pastores & doctores decidendi gratia congregatos. 1. Id eget probatione. 2. Apostoli non solum congregati ad decidendum, sed & seorsim existentes docendi causa erant *αὐτοῦ γινώσκουσιν*. 3. Doctores ac pastoribus docentibus & prædicantibus fides adhiberi non debet, quandoquidem non congregati docent, sed singuli seorsim. Promissum illud non præsupponit fore semper ueros doctores & pastores, sed quotiescunque erunt Deum illos in omnem ueritatem introducturum. Non secus atque quum Deus vitam æternam legem custodientibus pollicetur, non sequitur propterea esse qui legem custodiant, sed tantum si essent qui custodirent, Deum illos uita donaturum, sic non sequitur si semper fuerint fideles qui puram ueritatem eligant semper quoque fore doctores qui puram ueritatem doceant; alterum enim Deus promittit; alterum uero nequaquam; Necessè quidem est esse pastores qui ueritatem doceant, at si illi mendacio ueritatem miscuerint, oues Iesu Christi uocem illius agnoscunt & ab alienorum uoce discernunt.

Hæc transacta sunt presentibus.

Madamoiselle DE LA MOYSSAYE
Madlle DV LAYER
Madlle DE CASLYN

MONSIEUR DE LA NOUË
M^r LE BARON D'ARSY
M^r DE LA IVRCE
M^r DE S. GEORGE DE VERAG
M^r DE CHANDOLAN
M^r DE BRASSAC
M^r DE CHAMPENON
Mr ARNAULT
M^r DE MONTFERRIER.

CONCIO I.

IOAN. VI. VERB. 53. 54. 55.

53. *Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis.*
54. *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam; & ego excitabo eum in ultimo illo die.*
55. *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.*

EVs hodie mane, nos eo honore honestavit quem nulla lingua satis vquam exprimere, nulla mens assequi possit, atque inestimabili ornauit beneficio, dum se eo vsque demisit vt nos qui natura sumus inimici tanquam filios tractarit, & si modo audite atque attendere vluerimus, ad filij sui communionem, vocarit, alteros quidem per verbi prædicationem, alteros vero per signorum quoque ab illo ad mortis & passionis Dominicæ commemoracionem institutorum administrationem. Ideo nos hanc actionem in hoc beneficio meditando & relatione quam cum fructu suo habet perpendenda, collocare æquissimum est. Id in verbis modo prædictis in huic exercitij argumentum, vobis exhibetur. Beneficium illud suo gratia in hoc sita, est nos dum ad Domini carnem comedendam & sanguinem eius bibendum admittimur non habere cibum qui pereat, sed panem cælestem & corruptibilem. Huius gratiæ fructus est nos ea ratione vitam in nobis ipsis habere & iam hic in terris in libitum vitæ referri, vt à Christo in gloria sua veniente nouissima die excitemur, Ioan. 6. 54. Aded vndmirabilis effectus eius factus, *Carnem Christi vere cibum esse & sanguinem eius vere potum*, Ioan. 6. 55. Quilibet alius cibus cibi tantummodo vmbra & vana imago est, quæ cibus potius videtur, quam est. At hic verus est cibus, nec videtur solum. Tria hæc, Deo dante, hac concione persequemur.

De primo iam sapit supra egimus & infra adhuc agemus; aliquid tamen ea de re nobis nunc dicendum est, reliquorum enim omnium fundamentum est. Hæc igitur gratia, est, vt ita Dei Filio credamus, vt hoc pacto animarum nostrarum famem ac sitim depelli sentiamus. Spirituales enim nos esse decet & animi sensus probe exercitatos habere vt huius gratiæ participes esse & illam in nobis agnoscere possimus. Vt bene percipiatur, fidei vim quæ sitim omnem animæ restinguit & famem hoc est aperitum eximit, sensibile oportet. Fames enim & sitis animæ nihil aliud esse potest quam vehemens flagrantissimus appetitus quo erga rem aliquam fertur. Iesus Christus illud hoc ipso capite sic interpretatur. Quum enim Iudæi ab illo quærent quid

sibi faciendum esset vt operaretur opera Dei, *Hoc illud est*, inquit, *opus Dei vt credatis in eum quem misit ille*. Ioan. 6. 29. Davidis exhortatio idem nobis indicat, *Videte & gustate quam bonus est Dominus*. Et Beatus Petrus Ep. 1. cap. 2. nos hortatus ad deponendam omnem malitiam & sincerum illud sermonis lac expectandum. *Siquidem*, ait, *gustamus quod bonus sit Dominus*. Qualis gustus talis est & eius; qua ratione Dominum gustamus, eadem ratione Dominum comedimus. Vtrumque accommodatè ad famem & sitim animæ quæ gustum illum, quæ esum & potum præcedit. Si vero quærat aliquis cur Christus hæc verbis mage perspicuis non expresserit. Respondemus nullam esse rerum significandarum rationem adeo perspicuam & intellectu facilem quam eam quæ congruit cum affectibus & motibus naturalibus. Inde est quod quum vehementer aliquid amamus & appetimus, aut in pretio habemus, si quis nos velit ab ea re animum nostrum auertere, nosque rei alterius magis momentosæ amore accendere, rem illam quam vult nobis esse commendatam, solet nuncupare nomine illius quam nouit nobis esse cordi. Sic Deus Esa. 58 *Hoc illud est*, inquit, *ieiunium quod ego elegi vt confringatis vincula iniquitatis*, &c. Sane ita quæ illic Deus commemorat non sunt ieiunium proprie dictum, at Deus sic loquitur nihilominus populo crasso & carnali, qui totam pietatem in ieiunio corporeo collocabat; Et similiter Ioelis cap. 2. *Lacerate corda vestra non vero vestes cordi lacerationem tribuit quæ vestibus tantum competeat, quas hypocritæ illo tempore lacerare solebant*. Ita Christus iubet nos *thesauros nobis in cælis comparare ubi neque rinea neque erosio corrumpit & ubi fures non perfodunt neque furantur*. Math. 6. 20. Non quod aurum, argentum & eiusmodi reliqua sint in cælo à nobis reponenda, sed hoc vult vt studium & curam, quam in congerendis hic terrenis thesauris impeditimus, conteramus & collocemus in consequenda vita æterna. Sic quoque Paulus ait, *nos esse veram Circumcisionem*, non quod circumcidamur in carne vt Iudæi; sed quia iisdem effectibus & commoditatibus fruimur quas vulgò Iudæi in circumcissione quærent. Pari ratione hoc loco, quia Iudæi Christo instabant & ab eo poscebant cum magna vehementia cibum corporeum, brutorum instar de ventre tantum solliciti, manna de cælo fastidiosè expectantes, Christus propterea se panem vocat, vt eos auerteret ab immoderato panis corporei appetitu, ratione inquit & modum quo ipsius gratiæ & beneficia participamus, *esum & potum* ideo vocat, quod edendi & bibendi cupido homines illos crassos teneret maxime sollicitos, nec præter cibum materialem quidquam erat cuius cura eos magis exerceret.

Præterea hic nihil intellectu facilius est phrasibus petitis à rebus sensibilibus & corporeis, nec aliter res spirituales & cælestes à nobis capi possunt quam sub eiusmodi phrasibus & figuris nobis cognitæ & familiaribus, quibus Christum passim vt videmus, vt quum in hunc modum mulierem Samaritanam compellat. *Si scires*, inquit, *donum illud Dei & quis sit ille qui dicit tibi, Da mihi potum, tu petisses ab eo & dedisset tibi aquam viuam*. Ioan. 4. 10. Atque in hac Actione sese nobis offert & nos simili modo alloquitur & spirituale quam in ipso capimus voluptatem vocat *esum & potum*

Potum, quo significat tam firmam & inconcussam in eum fidem, tantamque ex ea fide animæ nostræ consolationem & voluptatem, ut ea nobis sit instar cibi & potus, quod fieri non potest nisi prius Christum esurierimus & sitiuerimus, quæ famæ & siti discernuntur pij & fideles ab hypocritis, nam hi Christum nunquam sitiuerunt nec esurierunt. Potant quidem ipsi se in eum credere, at nunquam verè cum Dauide dicere poterunt, *Anima mea sicut Dominum, quomodo, ceruus sicut & gloriatur ad riuos aquarum*. Itaque ob id expediebat ut Christus eiusmodi vteretur locutionibus. Huc & illud accedit quod his locutionibus significatur fidei vis & efficacia qua unimur Christo. Nam quemadmodum cibi quibus vescimur in corporis nostri substantiam commutantur, sic & nos in Christum, qui cibus est noster spiritualis, veluti commutamur. Cibus quidem corporeus in substantiam nostram conuertitur, non contra, quia corpus nostrum est quid cibo ipso præcellentius at verò anima nostra in cibum suam spiritualem; Christum nimirum, commutatur, hoc est, conformes illi simus, quia cibus ille infinitis partibus nobis est excellentior. Nec aliud est quidquam in nobis, quo ea commutatio fiat præter fidem. Esu & potu corporeo applicatur nobis cibus externus ad reparandam naturam nostram corpoream: id ipsum in animabus nostris fit fide. Quum enim in nobis nihil nisi mera fames, sitis & egestas, in Christo vero copia omnis & abundantia bonorum omnium; nos eum fide amplectentes nobis ipsum applicamus. Inde est quod fides tantopere nobis in Scriptura commendatur, est enim reliquorum omnium beneficiorum fons & origo. In Christum speramus, eumque amamus. Vtrumque autem illud præstamus, quæ in illum credimus. Nam quis in eum speraret nisi prius crediderit, aut quis etiam eum amare possit, nisi prius persuasus sit de immenso ipsius amore. Vnde autem hæc persuasio nisi à fide: quia ergo fide vnicum est instrumentum, quo Christum nobis applicamus, ideo etiam sola fides illud est quo Christi carnem edere, & sanguinem eius bibere dicimur & possumus.

Atque hinc summa nobis oritur consolatio. Quum & huius cibi præstantiam consideramus, & illius participandi modum ac rationem percipimus. Illud enim quod attinet quid in terris præstantius & pretiosius Dei Filio, Sole inquam illo iustitiæ cuius curatio est in alis ipsius, qui nos illustrat, calefacit ac inflammat, *qui pro nobis factus est execratio ut essemus in illo Dei benedictio*. Gal. 3. 13. *Qui factus est peccatum pro nobis ut nos à peccati tyrannide liberaret*. 2. Cor. 5. 21. qui omnigenas calamitates in se suscepit ut eius consolatione sustentariemur, qui ignominia affici sustinuit ut nos honore cumlaret, qui mortem subire non recusauit ut nobis vitam redderet? An in vniuerso terrarum orbe adeo lapidus & exquisitus cibus datur? Hoc vero si spectemus, sane si operum nostrorum merito cibi illius cælestis participes fieri deberemus, iure nobis desperaremus. Nihil enim tanta felicitate dignum facere possumus. Omnium sanctissimi & purissimi *suas iustitias*, hoc est, operum suorum purissima, *instar panni menstruati* esse consentitur Esa. 64. 6. *Quinimo si dixerimus nos peccatum non habere, nosmet ipsos fallere & veritatem in nobis non esse* 1. Ioan. 1. 8. Indigentia

nostra, miseria ac paupertas illa sunt quæ cibum hunc adeo necessarium nobis reddunt, nedum ut illum operibus nostris mereamur. Si bonorum operum abunde præstare possemus, illo opus neuitiquam haberemus; verum, Deo sit laus, illius participandi longe alia est ratio. Aperiendi tantum sunt oculi ut hinc miseriam nostram, illinc diuitias quæ sunt in Christo Iesu intueri & animarum nostrarum manus ad sacrum illum cibum apprehendendum extensas porrigere possimus, ut nos qui in nobis ipsis pauperes sumus in Christo ditescamus, nos qui in nobis nihil nisi mortem inuenimus, in illo vitam habeamus. Tam inestimabilis boni participandi hæc est via sane quam facillima. Non ut in Ecclesia Romana vbi hic cibus certis temporibus & locis alligatur, vbi communicatio à sacrificuli voluntate & arbitrio pendere iabetur, qui si consecrare & Sacramentum administrare vel non intenderit vel noluerit, omnia pro infecto sunt. Non possumus semper sacrificulum habere qui consecret altare coram quo nos sistamus. Sed communio nostra longe est alius naturæ. Nullis circumstantiis alligatur. Fidelis semper & vbique illa potiri potest. Nulla omnino re impediri potest; vbique sititur, vbique esuritur Christus; siue ruri, siue in vrbe, siue in templo, siue domi, vbique & quando-cunque, diu noctuque, cibus ille cælestis semper paratus est. Aperi solummodo animæ tuæ os & Deus tuus illo te cibo quam primum donabit.

Sed an ideo sacra communionis huius signa contemnemus? ut ex sententia nostra id inferre volunt Pontificij, nobisque exprobrant. Quando quidem, inquiunt, ita fide participatis carnem & sanguinem Domini quouis loco & tempore, quid opus est Cœnam celebrare & panem ac vinum sumere quæ nihil aliud sunt quam communionis huius spiritualis signa & symbola? Produunt profecto, sic loquentes, se nunquam seridè manducationibus huius efficaciam sensisse. Qui enim rem amat, signum quoque rei dubio procul amat, illius expulso exemplari gaudet & summam cum voluptate illa omnia considerat, tangit, intuetur & aspicit in quibus rei amatae imago quædam & similitudo elucet. Si parentes nostros vè decet & ex animo diligamus, dubio procul signis amoris illorum & paterni erga nos affectus pignora summopere delectabimur. Itaque quauis de Domini nostri Iesu Christi erga nos caritate certi simus, carnem illius pro nobis crucifixam, sanguinem pro nobis effusum, idque fide participemus, multum tamen nobis veri ac solidi gaudij accedit, summa hæc est fidei nostræ confirmatio & obedientiæ nostræ testimonium, quum insuper sacra carnis eius ac sanguinis signa & pignora ab ipsomet instituta participamus. Et quemadmodum Patrem à Filio amari persuadere nobis non possumus, si affectus erga se paterni signa spreuerit, imo pro impio illum, ac immanibellua, qui à se omnem humanitatem repulerit, quicquid in contrarium afferat, habemus. Sic fieri nequit, ut verè Deum illi ament & germani sint illius filij qui gratiæ illius signa spernunt & negligunt; si gratiam eius ut par est æstimarent, certò quidem pignora illius longè alio apud illos essent in pretio. Contra ut patrem à filio amari colligimus, quum sibi à patre mandata in amoris & affectus paterni commemoratione

magis facit; pari ratione veri Christiani & qui Christum spiritualiter participans, signa illius reuerentur, illorumque quotiescumque possunt participes sunt, sacram hanc mensam nunquam nisi reuerentes & veritatis ibi figuratæ memores accedunt.

Veniamus iam ad secundum caput, huius nempe manducationis fructum, qui duplex est. Nam primo hac ratione in vitæ æternæ possessionem iam ab hac vita mittimur. Secundo ius resurgendi gloriose cum Christo in ultimo die acquirimus. Primo obseruandum est Dominum hic dicere, *habere vitam in seipso*, quo duo hominum genera notantur. Horum alij sunt prophani & Dei contemptores, qui licet in animo sint impii, ad mores nostros tamen se conformant ut se nobis adiungere & externam cum Ecclesia communionem colere possint. Illi à priuilegio carnis Filii Dei comedentibus concessio excluduntur: *Nā qui edūt carnē eius & bibit sanguinē eius, habet vitam in seipso*. Hi contra, nihil eiusmodi in se sentiunt & aperte hæc riderent, si laruam deponere & liberè loqui liceret. Alii ij sunt qui se Christi membra vere esse existimant eo quod carnem & sanguinē illius externè participauerint. Verū in caue fallatis. Hanc in te ipso vitam quære. Si adfuerit, à te inuenietur; Externa specie contentus esse noli, si illam in te ipso non sentias, illa procul dubio vacuus es, vita enim nihil est sensibilibus. Lapides reuera aliquam habent existentiam, viuere attamen non dicuntur, quia se existere non sentiunt; Arborea, quamuis ut accuratè loquamur aliquam vitæ speciem habeant, vulgo tamen viuere non dicuntur. Quid vero causæ est? Certè quia non sentiunt. Si ergo Christum si vitam eius in teipso non sentias, signum hoc est indubitatum te vita prorsus carere, vel adeo exiguam esse ut vita dici non mereatur. Vita spiritualis fonti vnde oritur similis est. Fons illè, Deus est, *in ipso sermone*, inquit Ioan. c. i. *vita erat*. Vulgo quoque, *vita Dei* appellatur. Quemadmodum igitur Deus semper agit, nec vnquam otiosus est, ita quisquis hac Dei vita præditus est, vim non inertem & otiosam sed efficacem & perpetuo mouentem & agentem in se sentit. Qui illa carent vocantur *mortui* Eph. 2. 1. non ea de causa quod mundo non viuant; in rebus enim mundanis acerrimi sunt sensus. Mundi voluptatibus, bonis, & commodis: ac peccati deliciis plus æquo afficiuntur. Sed quia neque Deo, neque iustitiæ viuunt, nullam earum consolationum sentiunt quæ fideles vsque ad ipsam mortem sustentant, &c.

Vita hæc præterea vocatur *Spiritus vita* Rom. 8. Apostolus illam describit ad Rom. 14. aitque esse *gaudium, pacem, & iustitiam*, qui huius vitæ tres sunt effectus. Mira enim pace apud se fruitur fidelis quam hinc pœnas corporis & conscientie agitationes quas sentiunt illi quorum portio est in hoc mundo & à quibus se liberatum videt; illinc vero impuras vitæ huius voluptates à quibus vi Spiritus Christi depulsus & retractus fuit considerat. Interdum reuera mundi huius ingrati amaritudinem & miseriam gustat; Illis tamen non turbatur, quia cibum cælestem degustauit. Permedios afflictionum ignes quibus Deus filios suos hic in terris visitare solet, transir, sed moderato affectus dolore, quia cibi excellentis saporem in ore habet, quo anima eius recreatur. Mæ-

tores non conficitur, ut impii qui in mari Erythro submerguntur quæ filii Dei pede sicco pretereant; qui sibi desperant & nullam consolationem inueniunt. Nouimus nos non mundi sed cæli hæredes esse, quum simus Christi cohæredes, qui neque terræ, neque vitæ terrenæ hæres fuit, sed æternæ, quam non tantum apud se possidere, sed nobis quoque pretioso suo sanguine acquirere voluit. Quantum præterea gaudium in fidelium animis hæc *vita Dei* excitat? quum in hanc descendunt considerationem, se qui nihil aliud essent quam puluis & lutum, quam putredo & corruptio, amatos fuisse, imò ita amatos, ut seipsum Dei Filium morti exposuerit ut vitam illis conferret, ut balneum ex sanguine suo iniquitatibus illorum ablueret & animatum sordibus expurgandis præpararet, quum cogitant *si fuerint peccata sua velut dibapha, instar niuis dealbanda: si rubra fuerint velut coccineum, similia lana fore*. Esa. 1. 18. Tunc in tanti amoris admirationem rapiti cum Apostolo exclamant. *si Deus pro nobis quis contra nos?* Rom. 8. 30. si nos iustificet, quis condemnabit? si tantum diligit, quis nos ab illa dilectione separabit? Atque hoc est illud gaudiū, illa animi quies, de qua tam sæpe Paulus, præsertim quum ait, *pacem filiorum Dei exsuperare omnem mentem*; hæc sunt felicitatis illius incomprehensibilis quam olim in cælo possidebimus pignora; Hæc sunt primitiæ illius gloriæ, qua nos Dominus in regno suo exornabit; hæc est Spiritus Dei virtus à quo in mundi huius perturbationibus sustinemur, per quem obsignati sumus in diem redemptionis. Hoc est Domini sigillum, quod suis imprimit; hæc est illa vita, qua Spiritus nos viuificans facit ut confidēt *clamemus, Abba, Pater*. Gal. 4. 6. fide apprehendentes gloriam illam quæ in nobis reuelari debet. Hæc est omnium nostrum consolatio in medijs afflictionibus nostris, reputantium minimè pares esse præsentis temporis perpeffiones gloriæ in nobis reuelandæ Rom. 8. 18. & si cum Christo patimur fore ut cum eo glorificemur 17. & si Spiritus eius qui suscitauit Iesum ex mortuis habitat in nobis, eum qui excitauit Christum ex mortuis viuificaturum etiam mortalia corpora nostra per inhabitantem ipsius Spiritum in nobis versum. Hæc enim vita verum est & vnicum beatæ immortalitatis nostræ semen, non verò, ut aiunt nonnulli è subtilioribus Ecclesiæ Pontificæ doctoribus, hostia illa in qua Christi corpus includit quam *immortalitatis* siue *germen* siue *fermentum* appellant, quod cum corporibus nostris subactum & mistum, illis principium vitæ infundat. Sed hæc sunt somnia atque commenta non Scripturæ modo sed & rectæ rationi & sensui communi repugnantia atque aduersa. Noli hic vitæ melioris principium & germen quærare, sed in Spiritu Christi, quem si habueris, pro certo credito cælum veram esse tuam patriam, & terram quæ tibi deinceps deserti loco vel ad summum diuersorii erit, non posse in æternum corpus tuum sepulchro inclusum detinere, quin tandem fulgidum & gloriosum resurgat ut corpori Domini nostri Iesu Christi conforme fiat; hæc vita adhuc, præter ea quæ diximus eximiam hanc affert consolationem, eos qui illa præditi sunt, sentire in seipsis spiritum obedientiæ quo feruntur ad Deum diligendum, ad mandata eius alacriter obcunda, ad iugum eius ut facile

facile & onus vt leue subeundum. Et ita corda illorum afficit, vt sic apud seipfos statuunt; A deo me seruator meus dilexit vt sanguinem suū pro me effuderit. An ergo tam ingratus forē vt illum vicissim non diligerem. Vitam suam depoluit vt me ad se traheret, an adeo miser essem vt tantam gratiam contemnerem, neque in sordes & miseriam à quibus me liberauit rursus immergerem? An adeo impius essem, vt vita dissoluta pretiosum Filij Dei sanguinem pedibus conculcarem? Vt verbo dicam, hæc vita sinceram veræ iustitiæ affectum ingenerat, & quisquis ea fruitur odit peccatum & sanctitatem amat.

Veniamus ad secundum manducationis carnis & sanguinis Domini fructum, resurrectionem nēpe & ego excitabo illū, inquit, in ultimo illo die. Deus non est Deus imperfectus & diuidiatus. Non animæ tantum, aut corporis tantum, sed totius hominis Deus est, vt id nobis Dominus noster exponit, mortuorum resurrectionem hisce verbis probās, *Ego sum Deus Abrahami, & Deus Isaaci, & Deus Iacobi, viuorū vtique, non mortuorū.* Matt. 22. 32. Hoc in tā admirādi operis, atque est resurrectio, dubitationem homines adducere potest, aut quia credunt Deum non satis habere potentia, aut non satis bonitatis, vt adeo eximium nobis beneficium conferat. At quomodo de potentia eius possis dubitare? Vniuersum hunc mundum considera, vt de nihilo tot præstantissimas creaturas cælum, terram, aquam & quæcumque sunt in illis extruxerit & formauerit? Considera præterea quo ordine hæc omnia & conseruet & sustineat. Te ipsum quoque respice, vt te admirabili planè modo & quem intellectu tuo assequi neūquam possis, condiderit? Qua fronte dubitabis quin ille qui omnipotentiam suam tot modis nobilitauit, possit corpus tuum aliquādo ex puluere excitare? Deo sit laus qui nobis tot argumētis potentia suæ fidem fecit, vt sicut Abrahamus contra spem crederemus, nec corpus nostrū iam emortuum cōsideraremus, sed oculos tantummodo ad illum attolleremus qui vocat quæ nō sunt tanquam sint. Rom. 4. 17. De bonitate eius multò minus. Nam si quum inimici essemus viuificauit nos, quanto magis nunc recōciliatos per crucem filij sui? Si Christus infirmitatis suæ tempore eiusmodi sacrificium obtulit, vt peccata nostra expiaret & Deo patri suo vniret, quanto magis nunc quum est in cælis mortalia corpora nostra suscitabit? Non sibi solum ascendit, sed & nobis; Vt mortuus est pro nobis, ita pro nobis quoque resurrexit & ascendit ad cælos. Illuc resurgentium primitias, corpus nempe suum intulit. Quando quidem ibi à nobis conspicitur, non est nobis dubitandum quin mox subsequamur: Membra caput sequuntur. Duo eximia resurrectionis nostræ pignora habemus, corpus Domini in cælo, & spiritum eius in cordibus nostris in terra. Nos præcessit vt locum nobis præpararet. Vbi nunc est, ibi quoque erimus. Hi sunt egregij illi fructus quos corporis & sanguinis Christi manducatio in fidelibus producit. Sed quum ea sit illorum conditio, vt eos vitam suam sentite oporteat, in id studeamus vt eam in nobis sentiamus: Alioquin verendum est ne vana tantum specie gloriemur. Diabolus maximam hominum partem hac sola ratione in inferos abripit, quod verbis duntaxat, re non autem Christianis illis

esse sufficiat, nec seipfos vnquam probent & mira protus hypocrisis, non solum alios sed & se quoque decipiant. Si verus Christianus esse volueris hinc miseria tua, illinc verò vita Christi tibi sentienda est, &c.

Veniamus iam ad tertium caput quænam sc. sit ratio huius efficacitæ, qua prædita est fides in Dei filium. Quomodo fieri potest vt res tam exigui momenti (sic enim aduersarij nostri loquuntur) tam grandem & admirabilem effectū producat? & hæc verba satis indicant, illos nunquam scisse quid rei sit credere, quāuis confidentissimè ea de re differant. Si certò crederes te à Deo in Christo filio diligi, nullius hominis amorem magni penderes; Hic amor suffocaret vel saltem valdè temperaret reliquos omnes tuos sensus & affectus. Qui à rege suo se diligi sentiunt, de alijs cœlis non sunt multū solliciti; in principis sui bene uolentia, si cognitam illam & comperrā habuerint, acquiescunt. Quanto magis in Dei amore conuiesces, si tu te ab illo amari verè tibi persuaseris? Si amorem Dei sentire res sit facilis & parui momenti, credere quoque rem parui momenti fore confitemur; At si ille amoris diuini sensus res sit omnium summa & maxime admirabilis, beneficium omnium præstantissimum & priuilegium, si vllū aliud, singulare & peculiare, reuera fidem donum rarissimum, nec alijs commune esse consequitur. Adde quod, si cælum & paradysum crederes non ita terræ adhereres. Crucem non adeo impatienter ferres; has afflictiones eo animo cōcoqueres, quo æger pharmacum, cuius effectum salutarem sperat, admittit. Noli falli; Nō est adeo leue & facile credere. *Nos omnes*, inquit Apost. 2. Cor. 3. 18. *qui resecta facie gloriam Domini vt in speculo intuemur, in eandē imaginē transformamur ex gloria in gloriam sicut à Domini spiritu.* (Credere, si nescis, nihil aliud est quā Dei bonitatē, potentiā, sapientiam & gloriam in Christo explicatas intueri, illarumq; in seruatore tuo viuam imaginē aspiceri illas inquā resecta facie, vt loquitur Paulus pro te & in te explicatas cōtemplari. Immensum scilicet & infinitum illius amorē qui Filium suum vnigenitū morti tradidit, vt te vita donaret. An aliquis hæc vnquam vidit, nec eodē tempore ad Deum amandum vehementissimè incitatus & commotus est? nec ad mundi & sui ipsius abnegationem impulsus & delatus est? &c.

Nā caro mea verè cibus est, & sanguis meus verè potus est: Hic Pontificij iterū objiciūt. Annō videtis Dominum asserere carnem suam esse verè cibum. Quid hoc aliud sibi vult, quam ore corporis ac reapse in stomachum demittendam esse? Miser qui nihil aliud quam os, quam stomachum, quam cibum materialem & corporeum crepas. Sane hoc hominem spiritualem non sapit, sed carnalem & crassum, qui nihil verum & reale esse putat nisi quod est corporeum & materiale. Hujus Euangelij capite primo *Verbum* (hoc est Christus) dicitur esse *verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* An quisquam adeo brutus est vt inde inferre velit, Christum mutatum esse in corporeum & aspectabilem istum solem, quo hic terrarum orbis illuminatur, eo quod oculorum nostrorum iudicio præter solem nullum est aliud verum lumen. Quid ergo *vero hoc lumine* innuitur? Christum esse excellentissimum

quoddam lumen, spirituale nempe, quod nunquam occidit, nunquam minuitur, nunquam interceptur, nunquam deficit, lumen à quo vis & facultas videri infunditur, ingenerator, quæ omnia lumini isti solari non conueniunt, sed soli Christo: sol enim oritur, occidit, iterum redit, non semper pari splendore lucet, lux eius interdum patitur Eclipsim, videndi etiam vim non infundit; ac proinde ex hisce *veri luminis* vocibus, Christum solem hunc aspectabilem non esse quam esse potius inferitur. Sic huius Euangelij cap. 15. 1. Christus dicit se *veram esse vitem*, non ut innuat se in vitem aliquam materialem mutatum esse, sed ut significet se longe præstantiori modo eas habere proprietates quæ in vite, respectu palmitum, sunt conspicuæ, quam in ipsis palmitibus, quæ palmites, ut ita loquar, umbratici tantum sunt & palmites esse videntur, quoniam vitalis illorum succus non durat in æternum, multo minus virtutis huiusce communicatione continua perennitatem sarmentis suis acquirere possunt; *Ast ego*, inquit ille, *sum vera vitis* qui succo quolibet tempore abundo, vegetus semper ac vigens ad alendos & sustinendos qui in me insiti sunt. Pari autem ratione hic ait, *carnem suam vere esse cibum*, hoc est, omnem alium cibum esse fluxum & caducum, vitamque, quæ ex eo alitur, esse illi congenerem, fluxam nimirum & infirmam, at vero carnem suam tam esse efficacem ut illis qui ea vescuntur vitam det & conferat æternam atque incorruptam. Omnis caro est ut gramen, & omnis gloria hominis ut flos graminis; exaruit gramen & flos eius decidit. Esa. 40. 6. Sed Filius Dei manet in æternum, & sanguis & caro eius pariter.

Sed cur ait *Caro mea & sanguis meus*, non autem, *Ego sum verus potus & cibus*? Quia carne sua & sanguine suo vita nostra est: Nam si carnem & sanguinem Christo tollas non erit amplius cibus noster, vita nostra. Nam ut vitam nobis adipisceretur oportuit eum pro nobis Deo satisfacere, atque sic peccatorum remissionem nobis promereri. Jam vero *non fit peccatorum remissio sine effusione sanguinis* (Heb. 9, 22.) quia ergo sanguinis sui effusione & carnis suæ immolatione & oblatione in cruce, vitam & peccatorum remissionem nobis est promeritus propterea caro & sanguis ille dicuntur cibus noster. Si alius consolatoris in Christo participes esse velimus, nobis, ut mortuus pro nobis, considerandus est, ut qui sanguinem suum fuderit, ut qui carnem suam pro nobis morti tradiderit. Ita caro & sanguis Christi, sunt verus ille cibus quo vita in nobis cõseruatur. Diuinitas est huius vitæ fons. Caro & sanguis Iesu Christi veluti canalus per quem in nos deriuatur vita illa, ut à Deo in nos influat. Si ergo vere optamus vitæ huius beatæ participes fieri, ad Christum Iesum, imò ad carnem & sanguinem ipsius, ad ipsum crucifixum accedendum est, ab illo solo, ab eius carne in cruce fracta, ab eius sanguine in cruce fuso consolatio nostra haurienda est. Hoc est carnem eius edere. Hoc est sanguinem eius bibere; Hic est modus quo illi unimur, quo beati reddimur. Cætera omnia miseria premuntur; si quid vero hic in terris boni appareat, bonum fluxum est & caducum, umbra citius euanesceus. Sed hæc vita quæ nobis in Christo offertur est incorruptibilis &c.

CONCIO SECVNDA.

Ioan. vi. 56.

Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum manet in me & ego in ipse.

MALIA omnia quibus hic premimur, peccatum & quæ à peccato sunt, miseriæ, morbi, anxietates dolores, mætores, mortis & temporalis & æternæ metus, ab vna eademque origine promanant, ab eo nempe quod unionem cum primo parente nostro Adamo habemus, Nam, ut inquit Apostolus, *Per vnum hominẽ peccatum ingressum est in mundum & per peccatũ mors, atque ita mors peruasit in omnes homines.* Contra bona his malis opposita iustitia pax gaudium, vera vita, & gloria quam in cœlis expectamus, omnia in nos ex eodem fonte deriuantur, inde scilicet quod cum Christo posteriore Adamo cuius prior typus erat & figura, communionem habemus. Si nulla coniunctio, si nullum vinculum inter nos & primum parentem nostrum intercederet, sane malum illius ad nos neutiquam perueniret. Sed hæc cõtagio in nos manauit, quia ab illo originem nostram trahimus, ab illo veluti de manu in manum esse nostrum & naturam nostram accepimus: Ita quoque si nulla coniunctione Christum contingimus, vita illius, iustitia illius, gratia ac gloria nihil nobis cõferent, in nullam beneficiorum eius partem vocabimur, nec thesauri sapientiæ & beatitudinis quos in illum Deus contulit nobis ditandis quicquam proderunt, neque miseris illis quæ paupertatem nostram & naturalem indigentiam comitantur liberare poterunt. Ideo quemadmodum in eo situm est infortunium nostrum quod primum Adamum naturam propius contingimus; Ita tota nostra felicitas in eo tantum consistit ut omni modo in Christum per gratiam inseriamur; ea demum vnica est felicitas nostra ut reperiamur non in primo patre nostro Adamo, sed in Redemptore nostro Iesu Christo: ab illo enim nihil aliud hæreditatiu habemus præter maledictionem & mortem æternam: in hoc contra cum Deo reconciliationem, peccatorum nostrorum remissionem & gloriæ cumulum offendemus. Sed quo pacto illi inseremur, si insitionis huius modum ac rationem ignoremus? quomodo ad felicitatem illam aspirabimus, si qua in re consistat hæc vnio nesciamus? Res non est quæ à nobis vlla ratione cõprehendi non possit, aut quam penitus ignorare debeamus. Quum nos ad gratiam suam Deus vocat, non in nobis tanquam in plantis aut lapidibus agit, sed quum nos intellectu & voluntate donat, utrunque sectendo & attrahendo nos ad se adducit, idque tam potenti & efficaci modo ut resistere nequeamus. Sed qui tamen intellectui nostro & voluntati conueniat, ille nos ea virtute docet ut voluntas necessariò obediat, tamen absque coactione. Nam ut inquit Dominus hoc ipso capite, *Omnes erunt edocti à Deo*, additque insuper

in super, quisquis audiuit à Patre & didicit, venit ad me.

Porro utrumque & modum vnionis cum Christo & vnionem ipsam, docent nos hæc verba quæ prælegimus, *Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum.* Et modum vnionis, *is manet in me & ego in ipso.* En arctam illam vnionem quam cum ipso habemus, si modum quem nobis hic proponit retineamus, non solum intrabit apud nos, sed & in nobis manebit, & nos viceuersa non simpliciter apud illum intrabimus sed & in illo manebimus. Hoc argumentum adeo sæcundum est vt quolibet tempore considerari debeat, *Res est illa sola necessaria* quam Dominus Marthæ tantopere commendauit; Cætera omnia nos & deserunt & delibunt, vel nos ipsi illa deserimus & relinquimus. Vnicum illud est immotum fundamentum, fundari nempe petra quam Deus in Sion collocauit, vt quisquis credit in eum non confundatur; Attamen hæc Actio considerationem hanc peculiariter à nobis exigit quum hic conueperimus ad celebrandam memoriam mortis & passionis Domini nostri Iesu Christi, vt nos carne sua & sanguine suo communicet, ac illi magis magisque viuamus. Hæc igitur duo sigillatim considerabimus. Primum, Vnionis cum Christo rationem, nempe, *Carnem eius manducare & sanguinem eius bibere.* Et quamuis argumentum hoc sæpe retractatum fuerit, vt sæpe quoque hoc capite repetitur, tamen occasio quæ sese nobis nunc offert vehementer adeo cum hoc argumento congruit & cohæret, vt silentio leuiter prætereundum non sit. Hic igitur quatuor considerabimus 1º. Qui fieri possit vt carni & sanguini Iesu Christi, communicemus. 2º. An deceat. 3º. An iustum sit. 4º. Quinam illi sint qui tanto gaudent privilegio vt carnem hanc manducant & sanguinem hunc bibant, & quibus conditionibus præditi esse debeant: Postea si per tempus & spatium nobis licuerit, ad vnionis nostræ cum Christo, qui manducationis carnis effectus est, considerationem descendemus

Primo queritur qui fieri possit vt carnem Filij Dei manducemus & sanguinem eius bibamus, quum caro & sanguis Christi nõ sint ab inuicem separata, edere vero & bibere sint actiones distinctæ & separata; *Bibere igitur sanguinem eius* aliud quippiam est quam *edere carnem eius & edere carnem eius* quã *bibere sanguinem eius.* Dominus ipse hæc separat & euidentem prorsus ac manifestam distinctionem adhibet. Crescit sane difficultas quum consideramus Christum secundum naturam suam humanam sedere in cælis ad dextram Dei Patris, nos vero tanquam miseros vermiculos hic in terris reperere; Vt autem hanc difficultatem soluamus non est nobis cum Pontificijs ad omnipotentiam Dei confugiendum, quia hic agitur de actione qua hominib. Christo & eius gratiæ communicandum est; qua ratione autem id ab illis præstabitur si modum & rationem aliquatenus non cognoscant, Quia præterea Dei omnipotentia non occupatur in actionibus horrendis ac prodigijs, quæ sensus non solum ac rationem subuertunt, sed etiam verbi Diuini veritatem: Verbo enim Dei docemur Iesum Christum veram carnem habere & verum sanguinem, & actio illa omnipotentia diuinæ quæ hic male prætenditur,

huic veritati cõtraria est & repugnans. Hoc eodẽ Dei verbo docemur Filium Dei post peractam redemptionis nostræ cuius gratia in terras descendit & conuersionem ad cælos ascendisse & ad dextram Patris consedisse, ibique futurum ad nouissimam vsque diem; Hoc eodem quoque verbo monemur vt ea quæ supra sunt cogitemus, non autem ea quæ hic sunt inferne, vt Christi aduentum è cælis expectemus, nullamque fidem illis adhibeamus, qui illum hic vel illic esse dicent conclauibus pyxidibusve inclusum; Hoc iterum verbo iubemur ad Christum assurgere & ascendere; non vero illum de cælo huc ad nos detrahere; optare non quidem vt ad nos veniat, sed vt nos ad illum, in cælum migremus. *Cupio dissolui*, inquit Paulus, *& esse cum Christo*, & quamdiu hic in terris agimus, ab illo absumus & peregrinamur. Non est igitur confugiendum ad illius omnipotentiam, non occupatur enim in actionibus quæ iterum tot tamq; perspicuis Scripturarum testimonijs confirmatarum veritatem subuertunt.

Sane si corpus tantum nostrum alatur carne Filij Dei & sanguine eius recreetur, corporaliter reuera edendus ac bibendus erit. At contra si alimentum quod inde percipimus simile non est, ciborum corporeorum alimento, sed spirituale est, & ad animam præcipue spectat, quæ illo vere alitur, veræ consolationis & vitæ particeps fit, quã consequi nequit quum corpus in illius communionem veniat, quemadmodum enim mors animæ corporis mortem secum trahit: ita quoque vita animæ vitæ corporis necessario infert, Deus enim Deus noster non est ex parte, sed in totum, & animæ & corporis. Si inquam singuli fideles, præter id quod ex ipsa Scriptura habent, propria experientia harum rerum veritatis sensu afficiuntur & in seipsis hanc vitam pure pure spiritualemente agnoscunt, necessario quoque sequitur manducationem qua hoc alimentum percipimus esse quoque spiritualemente; Nam quæso, quid nobis cõfert hic cibus, An ideo illo vescimur vt hi musculi, hi nerui, hi tendines, hæc ossa, hæc caro, hæc venæ inde corroborentur & alantur? Annon potius vt illo anima nostra alatur; vt nouum inde vigorem acquirat? Annon igitur animæ hæc actio est, si quidem nullum alium scopum, nullum aliud obiectum præter animam habet? Dispiciendum est præterea nobis quomodo hunc cibum esuriamus & hunc potum sitiamus. Si fames nostra & sitis sit corporis, corpus vtrique huic manducationi applicetur; sed si fames & sitis est animæ, esus & potus sit spiritualis non corporeus. Deinde eodem modo edendus est à nobis Christus, quo modo nos eum videmus, at non corporis, sed animæ & mentis, seu fidei oculis eum videmus, ergo fide atque animo non corpore est edendus. Iubemur à Dauide gustare quã bonus sit Dominus, qualis est gustus ille, spiritualis nempe & animæ, talis & esus esse debet atq; potus. Iubemur ab Apostolo Christum induere. Num igitur Christi carnem corpori nostro vestis instar circumponemus? Minime vero. Nihil aliud sibi vult Apostolus, quam vt animas nostras arcte Christo iugamus & viuamus illum nobis circumponamus & animam nostram illo induamus, vt ab iniurijs & miserijs quibus naturaliter obnoxia est protegatur, illiusq; nuditas & turpitudine abscondatur & operiatur. Sane qualis est indumenti ratio & modus; spiritualis

nempe, atque animæ non vero corporeus, talis esse debet manducationis & potus ratio. Præterea iubemur peccata nostra in sanguine Christi ablueri. Num ablutio illa modo fit crasso atque corporeo? Neutrquam. Spiritualis est illa ablutio, neque quicquam aliud infert quam peccatorum nostrorum remissionem per crucem ipsius; qua ratione ergo abluimur, eadem à nobis est edendus & bibendus. Ne pedem offendamus ad Scripturæ phrasas, sensum attendamus. Formulæ loquendi scriptura vtitur quæ ducuntur à rebus corporeis, nobis vel maxime necessarijs, easque identidem animæ nostræ applicat: Caveamus tamen ne propterea quod corpori propriè conueniunt, eas de corpore interpretemur. Non decet nos crassas Nicodemi habere cogitationes quem quum Dominus de spirituali fidelium regeneratione doceret; corpoream sibi fingeat generationem; *Quomodo inquit, potest quispiam nasci qui sit senex? num potest in uerū m. tris sua secundo introire & nasci?* Ioan. 3.4. Nec item Samaritanæ quæ Christi sermonem de spirituali gratia lux aquæ carnaliter & secus atque oportebat interpretabatur, inquit. *Domine neque quo haurias habes & puteus profundus est.* Multo minus Capernaitarum, qui quo erant stupore cibum duntaxat corporeum & manducationem quæ ore & organo corporis fit somniabant, quum Christus illos de spirituali cibo compellaret. Edendus est nobis Christus quomodo patres sub lege eum comederunt. *Hic enim* (ut testatur Paulus I. Corinth. 10.3.4.) *seu idem nobiscum cibum & potum spiritualem ederunt & biberunt:* Edendus denique nobis est heic Christus, quomodo nos eum aliquando in cælis esuri sumus, quando isthic accumbemus ad eius mensam cum Abrahamo, Isaac, Iacobo & reliquis omnibus sanctis, quando nos explebit pinguedine domus suæ & de torrente deliciarum iuarum bibere dabit nobis. Heic ergo esto nobis vitæ huius beatæ inchoatio, quam si inchoauerimus, vna eademque opera Christum manducauerimus.

Regerunt Pontificij, nos hic imaginofum pati, ut qui Christum figuratè tantum manducemus, cogitatione potius quam re ipsa, atque ita triumphabundi nobis insultant: sed hoc pacto se profanos, non vero bonos Oratores esse produnt. Nam quæso, quum Iesum Christum videmus (quem ipsimet nouissimi spiritu à nobis videri confitentur) an figuratè tantum & sola opinione illum videmus? Quum illius sanguine abluimur, an imaginariū est illud lauacrum? an illo tantum figuratè lauamur, an potius verè ac re ipsa? Attamen lauacrum illud aliud quam spirituale esse nemo contendere ausit? Sic enim significatur, ut peccata nostra graua sint atque enormia, Deum nihilominus nobis placari intiendo in sacrificium illud Iesu Christi & perfectissimam illam satisfactionem quam pro nobis præstitit & exhibuit. Tota proinde Christiana fides, ut quæ vere spiritualis sit, nihil aliud erit illis quam animi sibi blandientis fallax opinio: Et in eo satis produnt quæ sit animi sui sententia, si sem nempe nihil aliud esse præter animi figmentum & opinionem, quæ in illorum cerebro huc atque illuc fluctet nec rumpi sæculorum Domino nostro Iesu Christo ni-

tatur fulciaturve. At longe aliter loquitur verus Christianus, qui vim fidei sensit, fidei inquam illius viæ, quæ Abrahamus credidit, quamuis nihil in se, neque in Sara vxore animadverteret, quod rebus à se creditis repugnare non videretur, quæ præterea vidit diem Domini ac gauisus est; fidei illius qua iustus viuit; quæ est ut inquit Apollolus ad Hebræos 11. *Subsistentia eorum qua sperantur, & demonstratio eorum qua non cernuntur.* Ille inquam qui fidei huius vim senserit neutiquam meram opinionem esse dicet. Væ illis qui de fide ita loquuntur. Is est illorum stupor ut nihil credant quam quod vident, & qui, si vsus venerit, animam suam, propterea quod corpus non sit, esse negabunt, Deum quoque non esse, propterea quod manibus palpari & oculis corporeis cerni nequeat. Sibi ipsis deinde contradicunt, inficiari enim non possunt quin multi fideles Sacramento & manducatione sacramentali priuentur. Quid? an illi opinione tantum Christum manducare, carne eius ali, sanguine recreari figuratè tantum, non autem re ipsa dicendi erunt? Annon vel inuiti fatebuntur actiones animæ actionum corporis defectum suppleri? Quum de corpore agitur, corpus officium suum fungitur, hic quando quidem de anima agitur, anima suum quoque fungatur. Si de vita corporis, age operatè corporis vtamur, si corpori medendum est, corpoream adhibeamus medicinam: At si vicissim de anima agatur, de illius consolatione, vita ac sanitate, anima tunc temporis suum ipsius alimentum sumat, suum ipsius medicamentum hauriat: Corpus nullius harum rerum nisi mediante anima particeps esse potest & quatenus inde aliquid ad ipsum redundat propter arctam illam quam cum anima habet coniunctionem.

Sed hæc ad quæstionis à nobis proposiæ solutionem nondum sufficiunt, nec inde satis patet quomodo hæc manducatio nobis conducat: Non enim sat est dicere id fieri spiritualiter, non autem corporaliter. Quum autem huius rei gratia huc conuenerimus ut carnem Filii Dei manducemus & sanguinem eius bibamus, omnino explicanda est illius ratio, nec simpliciter respondendum id fieri modo ineffabili atque incomprehensibili, quem animis nostris nulla ratione assequi possimus; Nec ideo tamen contendimus animos nostros illuc omnimode assurgere posse, quæ est mysterij nostræ cum Christo vnionis altitudo. Sed quemadmodum, si telium suspiria ab Apostolo inenarrabilia appellantur, nec tamen inde sequitur, hæc ab illis suspiria penitus ignorari ut pote recondita & abdita mysteria, si quidem ab illis, ipsis, quanquam reuera à Spiritu Sanctitatis, proficiantur. Non secus hic manducatio carnis Filii Dei actio quidem est *ueneranda*, & si verba rei dignitati & excellentiæ æquiparanda sunt, inenarrabilis, non ideo tamen fideles hoc penitus ignorare, nec alijs vlla ratione prorsus explicare posse dicendi sunt. Eodem plane modo quiescōscientiæ vocatur *Pax Dei* quæ *superat omnem intellectum* & fidelium gaudiū vocatur à B. Petro, *inenarrabile & gloriosum*. An ideo dicemus fideles latere in quo consistat hæc pax, hæc illa pax quam ipsi sentiunt, quæq; ideo est vnica illorum consolatio & manna illud quo aluntur? An quo sit gustu illos nescire dicemus? vel si sciunt,

sciant, id aliis nullatenus explicare posse? Neutiquam sane. Nec alia est ratio manducationis carnis Filij Dei. Ea quorum ratio à nobis comprehendique sita non sunt in sensu aliquo in nobis existente, aut in actione aliqua à nobis per Spiritum Sanctum producta, sed in rebus quæ extraneæ sunt, neque à nobis villo modo pendent ut est Creator; mundus enim à nobis creari non debet, nec proinde modus & ratio creationis penitus à nobis indagandus est. Eadem quoque est prædestinationis ratio. De creari, inquit, illius quò his potius quam illis fide quæ sequentur ab æterno dare Deus decrevit, extra nos enim est. Ideo de his etiam Mose dicendum est *Deut. 29. Quæ occulta sunt penes Dominum Deus nostrum sunt, at quæ revelata nobis & filiis nostris usque in sæculum revelata sunt ut, inquit, faciatis omnia verba huius legis.* In his modis & ratio non sunt inquirenda. Idem est de Sancti Trinitate iudiciis; in una & simplicissima essentia tres esse personas, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum nobis in verbo suo Deus exposuit, sed qui id fieri possit non item declaravit, id itaque à nobis simpliciter credi debet, nec modus & ratio anxie inquirenda sunt. Sed aliud est rerum genus, quæ à nobis præstandæ sunt, qualia à nobis Deus tanquam officium quoddam exigit, harum nobis *modum & rationem* Deus præfecit: e.g. Christi carnem manducare & sanguinem eius bibere subemur, quomodo id à nobis præstari poterit, quomodo Deo id præcipiendum obtemperare poterimus si modum quo id fieri & poterit & debet ignoremus? Vt igitur id à illo explicari queat, utriusque Domini nostri verbis hoc ipso capite, *Ego sum panis ille vita, qui venit ad me nequaquam esuriet, & qui credit in me non sitiet unquam.* Veniamus ad illum, credamus in illum. Quid magis peripicuum? Nemo nostrum est qui hæc non intelligat, ad illum solum confugiamus illi soli confidamus. *Noli* (inquitur olim celebrimus Ecclesie doctor) *ventrem & dentes parare crede & comedisti.* Annon hæc plura satis sunt & aperta? *Manducare* est rem extrinsecam corpori nostro applicare, ut illa corpus alatur & corroboretur. Iesum Christum sumamus, illum animæ manibus hoc est vera fide amplectamur, illum nobis vivamus, illi adhæreamus: Respondēamus cum Thoma, *Domine mi & Deus mi.* Nos ipsos illi in obsequium offeramus, atque hoc pacto carnem eius manducabimus & sanguinem eius bibemus.

Id vero est carnem eius manducare & sanguinem eius bibere, non autem simpliciter, manducare & bibere. Filium Dei, Quia nunquam ad illum accedere auderemus, nisi caro & sanguis eius vitam nobis non aperuissent. Ad illum enim accedimus quia de illius amore certam concipimus fiduciam. Crux autem illius, mors, passio, caro crucifixæ, sanguis effusus hanc in nobis fiduciam & amoris persuasivam in generat. Et in S.S. Cœna non simpliciter carnem suam nobiscum communicat, sed carnem suam fractam & quantum fractam pro peccatis nostris. *Hoc*, inquit, *meum est corpus quod pro vobis frangitur* pariter de calice, *hoc est*, inquit, *sanguis meus qui pro multis effunditur.* Si ergo peccatam & miseriam in nobis deprehendimus in ipsius sacrificio reconciliationem nostram, in Spiritu sanctificationem & vitæ melioris expectationem queramus. Nobis &

omnibus quæ à nobis prodeunt renuntiemus. In illum solum spem nostram & fiduciam collochemus &c. Hoc si fecerimus, vere & reipsa, non autem falsa opinione decepti, ut inquit aduersarij, carnem eius manducaverimus & sanguinem biberimus.

II: Iam ad secundum caput veniamus, nempe an deceat, nos Filij Dei carnem manducare & sanguinem bibere, hæc enim caro & sanguis, illius qui Deus est caro & sanguis iure dici possunt; adde quod hæc caro nunc in cœlis admiranda præfuls gloria, eaque quam animis nostris concipere nequaquam possumus tota velut amiculo circumfundatur, quæ enim paravit Deus iis à quibus ipse dirigitur nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt. Quo modo igitur deceat miseris & abiectis veteribus homini perpetuo repentes accedere ad res tam altas, tamque magnificas, illarumque participes esse? Neque hoc ad Pontificiorum effugium confugiendum est, qui id corporeo quidem, sed delicato admodum & subtili modo fieri arbitrantur. Nos scilicet manducare carnem Filij Dei, non aperte quidem sed accidentibus panis testam & involutam, & sanguinem quoque bibere, sed deformatum & sub vini speciebus latentem. Nolite mirari si tota hæc doctrina obscura vobis & implicita videtur, hæc est mentis, quippe à patre tenebrarum orti, natura. Tenebratum est & obscurum, nec perspicue explicari potest; veritas contra solis instar clara est & se penitus conspiciendam præbet. Quid si ab illis hæretas? sed an decet hominem, Christum in stomachum suum inter fæces & sordes admittere, an ille est thalamus nuptialis in quo nuptias celebrat cum anima fidelis? statim ad altas contemplationes relabuntur. Divinitas, inquit, est ubique, nec tamen vel sordidissimis rebus vllatenus inficitur vel inquinatur. Atqui, excipimus, Divinitas non est corpus, essentia est spiritualis, immensa, infinita, materiæ expertis, ac ideo quum ubique sit non tamen inquinatur. Sed caro & sanguis Iesu Christi sunt corpora, imo vera corpora quæ stomachum nostrum absque tactu, ac per consequens iniquatione subire nequeunt. Vbi hæc non successit, rem alia aggrediuntur via & ad aliud figmentum confugiunt, qui enim nobis tantopere imaginofum obijciunt, cerebrum tot tam variisque imaginibus occupatum habent ut vel eo tempore quo veritatem proponunt tot figmentis eam deformare soleant ut obscura reddatur, nec ab villo facile capi queat. Ann o videtis inquit, lumen solis per omnia aëris loca vel inquinatissima spargi, nec tamen villo modo inficitur vel inquinari. At quid luminis nomine intelligunt? An aërem? Sane si aërem, aër inficitur & fetorem contrahit à sordibus circumpositis. Si vero de vero lumine in aère, non autem de ipso aère intelligant, reuera lumen nec inquinatur nec inficitur à locis lumine perfusis; sed lumen non est corpus, verum proprietas corporis, solis nempe vel aëris: alioqui si lumen esset corpus, sequeretur duo corpora naturaliter unum eundemque locum tantum occupare, & simul esse in vno eodemque loco. Nam lumen & aër in quo est lumen unum eundemque tantum locum occupant, idque sine miraculo. Caro autem Iesu Christi huius non est naturæ, nec ea est corporis

vel proprietates vel qualitates. At caro Christi verum est corpus præditum omnibus qualitatibus ac proprietatibus naturalibus veri corporis. Tertio dicunt Iesum Christum olim in terris versatum esse cum impiis ac peccatoribus, nec ideo tamen quicquam labis inde contraxisse. At vero, illud olim, iam præterit, idque locum obtinuit in statu infirmitatis, tunc ab impiis contrectatus est, imò ab ipso Diabolo supra pinnas templi translatus, ideo quia id illi permiserat. Nunc vero est in gloria sua, nomen habet quod est supra omne nomen, cui omnigenæ creaturæ summæ, mediæ, infimæ, honorem & reuerentiam deferunt; Nihil illi amplius est commercii cum infirmitate illa & humilitate cui se subiecerat in diebus carnis suæ, &c.

Age ergo scire lubet quo tandem modo deceat nos carnem eius manducare & sanguinem bibere? Id ex nostra, non autem Ecclesiæ Romanæ doctrina discitur, anima enim nostra illum excipimus; quid autem & decentius & conuenientius? Annon decet nos ad illum confugere, nos illi vera & viuua fide vniri coniungi vt vitam quæ in illo est tãquam in ipso fonte & scaturigine bibamus & hauriamus. Quid pote conuenientius? Id autem vt edi & bibi possit præstandum esse dicimus, sed ea est aduersariorum nostrorum superstitio, vt spiritu vertiginis abrepti incerti quid dicto, quidve facto opus sit, nesciãt quo se conuertere debeant, quum ad Iesum Christum cum fidei plerophoria illis confugiendum est, & cum certa, firma, & constanti fiducia & persuasione, se ab illo seruatum, corroboratum, consolatione leuatum, & liberatum, ac tandem in gloriosâ immortalitatis ac vitæ æternæ possessionem missum iri, toti trepidant. Nec eatenus progredi audent vt in illum confidant, quin potius nostram in illum fidem arrogantis & superbæ præsumptionis titulo insigniunt. Si dicamus Christum manducate & bibere nihil aliud esse quam in anima nostra illum excipere, illi soloniti & fidere, ab illo solo pendere, ita animo certo & confirmato esse vt dicere possimus, *Viuo, non amplius ego sed viuuit in me Christus & vitã quã nunc viuo in carne, viuo per fidem illã Filij Dei qui dilexit me & tradidit semet ipsũ pro me.* Si nos ipsos examinantes ex Apostoli præcepto Christum in nobis deprehendere nos dicamus, illumque in cordibus nostris per fidẽ habitare; aiunt audaciæ esse intolerandæ carnem eius hoc pacto manducare & sanguinem eius bibere velle, attamen illi qui se tam humiles, tam modestos, timidos, moderatos, & reuerentes esse volunt illum in stomachum suum demittere, ac inter sordes collocare non verentur. Quænam est præpostera illa pietas, nolle ita in Christum credere vt certi sint vitæ illius quam credentibus promisit, nolle ita illi confidere vt ab illo separari non metuant, ac si nec satis haberet potentia, nec satis bonitatis, ad seruandas oues suas, quum sibi ipsis diffidentes sese illi commiserint, & tamen illum andere deuorare? Timidi scilicet quum illi innitendum est audaces vero quum eum deglutire gestiunt, qui præ nimia reuerentia illum animæ suæ hostio excipere non audent, & pietate prorsus absõna corpore illum excipiunt. Quasi corpus non esset locus infinitis modis indecentior animã rei tam excellenti ac preciosæ, atque est caro & san-

guis Christi, excipienda. Hæc est autem vna præcipuarum & maximè insignium falsæ religionis notarum, hominum animas à vera & spirituali quam cum Filio Dei habere debent communione auertere.

Si adeo absurdæ opinionis & erroris causa quaeratur, duplicem esse dicimus. 1. Astutiam & malitiam satanæ, qui quum videret se non posse hanc opinionem hominum animis eximere, cum Christo nempe communionem habendam esse, à vera animæ communione illos auertit, vt in falsa & commentitia communione illos occuparet, qua non Christo, sed idolo communicant, rei scilicet quam ideo Christum esse credunt, quia homo forte sceleratissimus, quinque voculas Proferendo Iesum Christum de cælis in terram detrahit. Secunda huius erroris causa, & absque qua esset, nihil Diabolus profecisset, (nuquam enim hominibus malum persudet, quum ipsi ex se consentiant, quin mali aliquid in illis deprehendat, quum contra Dominus hominibus bonum persuadeat, quamuis nihil nisi mali in illis comperiat) secunda, inquam, hæc causa est, homines ante omnia expetere vt in terris manere possint, vnica illorum voluptas & delectatio est terra, perpetuo hic deorsum, si res arbitrij nostri foret, viuere vellemus, tamque arte caducis hisce & corruptibilibus rebus adhærere, vt vix ac ne vix quidem inde auelli possimus, vt sursum aspiremus. Ideo malumus Deum ad nos huc in terram descendere, quam ad illum in cælum assurgere, hæc via perquam difficilis nobis videtur, & hæc illa est quam aduersarij nostri *viã imaginariã* appellant, atque ita ex ipsorum sententia, præces quæ corde tantum concipiuntur, non ore proferuntur, vt interdum contingit præ cordis seruore verborum fluxum sisti & in ore veluti exare scere, præces imaginariæ vocari possent. Homines corde & animo ad Deum accedere nolunt, sed ad se pertrahere cupiunt; id ex historia Iudæorũ patet, qui sibi vitulum aureum confecerunt quamprimum Moses per aliquot dies ab illis absuit. *Age, dicunt ad Aharonem, fac nobis Deos qui anteant nobis, itã enim Mose viro illo qui eduxit nos è terra Aegypti quid factũ sit ignoramus.* Et superstitiosus hic error tã opere hominibus placet, vt non libenter nisi eos admittant, qui in eos detinent, adeo vt oppidula reperire sit vbi non solum cohortes aliquot, sed integros exercitus alunt hominum à quibus id genus magis pascuntur, quippe illis persuadet se Deum de cælo in terram deducere, illos in imaginibus grãnis consecratis, cerei agni plagunculis vexillis, candelis, statuis, & eiusmodi aliis rebus sub oculos cadentibus defixos retinent, illorumque pietatem ad illas religant, quominus animis in cælum assurgere possint; Isti vero tolerantur, admittuntur, aluntur, fouentur, & tantum non adorantur. *Suffertis, inquit Paulus, si quis vos in seruitutẽ adigit, si quis exedit, si quis stipendiũ accipit.* Si vero ad cultum spirituale se aliquis conuertat & doceat animam humo tollendam & in cælum eleuandam, vix centesimus qui que fauebit auribus, quia Dominus in hac spirituali doctrina non nisi de animo, anima, corde & rebus supernis loquitur, tribulationemque in carne nobis denuntiat quandin hic in terris agemus; En prope modum rationes quæ tam crassos & palpabiles

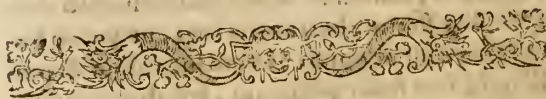
errores in Ecclesiam Romanam introduxerunt, atque etiamnum hodie fouent ac tuentur, quia uisibili Diuinitate gaudent, & quæ corpore haud secus atque anima percipiatur. At nos, hoc unum sciamus ut Christi participes esse possimus, in caelos ubi uerus noster thesaurus repositus est ascendendum esse & affectus nostros ex terra stuppitus eradicandos esse, &c.

Tertium caput sequitur; An iustum sit Christum venire in corda nostra; ille totus est lumen, nos uero nihil aliud quam tenebrae; Ille est ipsissima sanctitas, nos uero toti sordes & pollutio. Ille est benedictio Dei, nos uero maledictione eius digni, quis nostrum hæc secum perpendens non dicat cum Centurione, *Domine non sum dignus ut sub tectum meum ingrediaris.* Sed & considerati quoque Christum nobis omnino esse necessarium: si quis in tenebris degens diceret se ad solem accedere nolle ne illi probro sit ac dedecori an non iure illum uideremus? Certe si ea solis natura esset ut ab illo uideri non posset quin soli forex de honestamento, iure prodire recusaret. At, tantum abest ut sol aliquid inde alterationis aut immutationis contrahat, ut contra mutationem in accedentem operari soleat, eodem enim tempore tenebris illum & omni obscuritate liberat Leprosi hominum frequentationem merito refugiunt, quia cum illis uersari nequeunt quin illos inficiant, non est enim hominum temperamentum adeo exactum & absolutum, ut illorum morbo contaminari nequeat; nedum ut illum corrigere possit; At si quis tam perfecta frueretur sanitate ut frequentatione sua leprosi morbo mederi posset, re ita se habente neque iniustum neque indecens foret leprosis ad eiusmodi hominem accedere. Nos omnes sumus tenebrae, omnes leprosi, peccato, quæ est animarum nostrarum lepra, cooperti, Christus uero est Sol iustitiæ, Sol cum curatione in alis suis, qui simul & illuminat & sanat; ille est qui ut ait Paulus ad Rom. 4. *iustificat impium*, ne reformida igitur illius accessum licet sis impius. Ægrotus confugit ad Medium, nec existimat turpe esse ad illum accedere, imo quo grauior est eius morbus, eo maiori cura medicum adit; atque ita morbus noster ad Christum arctius amplectendum adigere nos debet nedum ut ab illo nos summoueat; *Nō opus est iis qui sani sūt medico*, inquit Christus. *sed iis qui male se habent. Non ueni uocari iustos sed peccatores ad resipiscendam.* Adde præterea id esse iustissimū, alioqui Christus frustra crucifixus esset, cur enim mortem adeo & crudelem & execrandam pati uoluit? Annon propter peccata nostra? ut illa scilicet sanguine suo ablueret? ut illo dealbaremur; nos inquam qui natura toti uitiis & criminibus scætemus? Hic est finis mortis Christi; ideo ipse dicit, *Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam ut requiescatis.* Si quis ad illum venire recusauerit, alterutrum facit, aut se absque Christo satis diuitem, satis validum & sanum dicere uult; aut aperte obedientiam recusat, quandoquidem Deus dicit, *Heus quisquis sitit, uenite ad aquas & cui nulla est pecunia uenite, coparate, & comedite. uenite inquam coparate absque pecunia & absque pretio uinum & lac.* Quandoquidem Christus ipso festidie, imò singulis diebus tam benignè & clementer inuitat, clamans *si quis sitit ueniat ad me & bibat. Qui credit in me flumina aquarum*

uiua ex ventre ipsius fluent, quisquis biberit ex aqua illa quæ ego ei dabo non sitiet in æternū, sed aqua illa quæ ego dabo ei fiet in eo fons aquæ saluentis in uitam æternā aut fateamur necesse est nos non sitire, aut si siti premimur, Domino uocari pareamus. Ut enim omnimode cōuincamur, Dominus rebelles & impios hoc ipso capite compellans, in hunc modum eos alloquitur, *Pater meus dat uobis uerū panem cælestem.* At quomodo? an carnem suam profanat? an margaritam hanc porcis obicit? Nequaquam; sed esurientibus & sitientibus fit illa promissio; ut abominandi simus & rebelles, nobis hodie Deus carnem suam & sanguinem suū pollicetur, sed ea lege ut illa esuriamus & sitiamus, *Ita enim Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum dederit.* At diligenter obseruate quid subiungatur. *ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam.*

Tandem aliquando ad quartum & ultimum caput, quomodo deceat nos præparari ad carnem hanc manducandam & sanguinem hunc bibendum; uno uerbo id expediam, esuriamus & sitiamus. Multi paruo admodum, aut potius nullo harum rerum sensu tanguntur; Pastoris forte oratio autem titillasse potest, species & umbræ rerum mentem vel tantillum tetigisse, at ipsis rebus non mouentur, quia nunquam paupertatem suam & summam qua laborant gratiæ indigentiam, senserunt. Haud secus illis accidit ac si hominem alloquereris qui præ morbi grauitate extremum ciborum omnium patere tur fastidium; huic cibum si obruleris, statim nauiseabit, ab omnibus pharmacis abhorrebit; ea est ægritudinis acerbitas; ut non possis de ualitudine eius non desperare, eiusmodi hominem hortari operam ludere est. Verum alii uitæ huius breuitatem perpendentes, & miseræ suæ magnitudinem quod toties Deum offenderint & miserè gratis eius abusi fuerint, quum nullum omnibus hisce malis remedium aliud uideant quam fidem Iesu Christi, illi inferi & ossa ossium eius & caro carnis eius fieri ardentè exoptant, suntque instar famelicorum, qui in cibum uix appositum irruunt. Age igitur uideamus an hac fame & siti reueta laboremus; an cor contritum & confractum habeamus, an peccatorum nostrorum onus sentiamus & ab illo leuari ardentè expectamus. Exigit enim hic à nobis Dominus ut illi cordiem nostrorum seria pœnitentia fractorum sacrificium offeramus; illi uero tantum idonei sunt qui hoc sacrificium offerant qui uiuo miseræ suæ sensu tanguntur Nullum eiusmodi sacrificium ab Angelis illi offertur, beati enim sunt; neque ab hominibus quibus omnia ex uoto succedunt & omni morbi sui sensu priuantur, sed ab illis duntaxat qui peccati sui onere grauantur & maledictionem peccato debitam seridè perpendunt. Hic præterea sacrificium gratiarum actionis offerendum nobis est; hic enim expressa uideamus beneficia in uos ab illo collata, quomodo nos per mare rubrum traduxerit, ex quo Ægyptiis submersis emerimus, & sanguine eius seruauissimus, quum plusquam dimidia tertiarum orbis pars perierit, offenderitque in lapidem hunc electum, collocatum in Sione ad salutem fidelium & infidelium exitium. Si ad alteram littoris partem simul cum Israelitis flemus, & cum illis quoque Canticum gratiarum actionis Deo nostro canamus.

si hæc reuera sit animorum nostrorum affectio, si re ipsa Christum eloriamus & iuciamus, nulla amplius dubio procul rerum terrestrium & mundanarum cupiditate ardebimus, ardor ardore consumet fames Christi famem mundi extinguet; mundus mundi studiosus est quia Deum non nouit, quia & gratiam & gloriam eius ignorat, ubi sollucet, omnem aliam lucem obfuscat & extinguit, præsertim candelarum lucem ut debilem & exiguam. Ita amor Dei ignis est qui auobruit & penitus extinguit aut saltem valde infringit & minuit omnem alium amorem in cordibus fidelium. Si Christum ut decet expectamus, reliqua curæ nobis non erunt; Nihil penitus habebimus quamuis hic non simus ab omnibus rebus instructi, scientes crucis Christi priusquam gloriæ, spinarum priusquam coronarum participes esse nos debere, & si cum illo regnare uouerimus nobis cum illo quoque patiendum esse; oculos itaque animæ nostræ, fratres, sedulo aperiamus hinc Iesum Christum in cruce pro nobis mortuum, pro nobis sanguinem suum effundentem, horrendos cruciatus tolerantem, calicem iræ Diuinæ pro nobis exhaurientem contemplantur, inde uero Deum nobis hoc inestimabilis pretij sacrificio placatum, & hac contemplatione corda nostra molliantur. Diligamus illum quandoquidem nos tantopere dilexit, diligamus quoque fratres nostros illorum miserescens, ut nostri miseratus est. Ne simus erga illos animo implacabili; eo enim non est erga nos animo. Quando sacram hanc mensam cum huiuscemodi præparatione accedemus, interne Christum participabimus, iam hic cum illo uersabimur. *Nos enim ut municipes colorum nos gerimus, unde etiam Seruatore expectamus Dominum Iesum Christum,* Philip. 3. Quæ oculis corporeis uidebimus panem frangi, uinum infundi; oculis animæ Christum in cruce extensum, carnem eius crucifixam, sanguinem eius effusum uidebimus; cordibus nostris illum excipiemus, & in nobis manebit & nos in illo, nec mundus, nec ulla creatura nos ab illo unquam separare poterit, in illo mundum uincemus. *fides enim uictoria nostra est,* inquit B. Ioannes. Ille ipse autem qui hanc ueritatem nobis annuntiauit, qui illam nos docuit & uerbo suo & Spiritu suo, Verbi huius & Spiritus sui efficaciam cordibus nostris imprimat, ut carnis eius & sanguinis, ac proinde uitæ illius, uitæ æternæ inquam quam omnibus in se credentibus pollicetur, participes fiamus. Amen.

CONCIO TERTIA.

IOH. VI. 56.

Qui edit carnem meam & bibit meum sanguinem in me manet & ego in eo.

AGNA semper fuit & admirabilis Ecclesiæ forma & gloria. Ab æterno depictam habuit illam Deus in oculis, in manus sue palma insculptam illam omni sæculo tanquam oculi sui pupillam caram habuit. Vniuersa hæc

rerum compages in Ecclesiæ solius gratiam subsistit, illa est sal terra, illius causa Deus machinam hanc, omnesque eius partes sustinet ac conseruat, quia sponsa illius est & hereditas quam ex omnibus nationibus sibi delegit, non ulla illius forma & pulchritudine, sed solo suo beneplacito ductus. Attramen antequam Deus seipsum in carne manifestasset, hæc gloria, qualis est, cognita non erat, nedum ipsi Ecclesiæ in qua residebat. Aliquid inde fidelibus cognitum erat quantum ad illorum consolationem necesse erat, sed longe, infra notitiam quæ nobis per Euangelium contigit. Se Ecclesia splendore & magnificentia ornata conspexit quando Dominus Iesus in hunc mundum uenit & aperte uocem illam proclamari audiuit, fideles esse corpus mysticum Filij Dei, illos manere in illo & illum in illis. Hic est cumulus omnium consolationum quibus sustentari Ecclesia poterat, & de quo hic in textu nostro agitur. In quo confusionis uitanda gratia quinque hæc capita attingemus. 1. Quinam sint termini huius unionis, uel ut apertius rem exponamus, quis ille sit cui unimur & qui nos, qui illi unimur. 2. Quo nomine Christus nobis uniat, & quo nomine nos illi uniamur. 3. In quo consistat hæc unio & quid sibi uelint hæc uerba *Christus manet in nobis & in eo.* 4. Unionis huius firmitatem considerabimus, quamque sit arcta & indissolubilis. 5. Quam excellentes sint fructus huius unionis.

Primum quod attinet, Ecclesia Dei olim uocabatur semen Iacobi, posteritas Abrahami populûs Israelis, magnificis sane titulis & quibus à cæteris populis separabatur & distinguebatur. At hodie neque Abrahamum, neque Isaacum patrem nostrum in clamamus, sed Christum Dei Filium: Ecclesia non amplius *Israel* aut *populus Iudeorum* uocatur, sed numerus Christianorum, hoc est illorum qui Filio Dei uniantur, ei scilicet qui (si illum qua parte nos proxime contingit consideremus) *pulcherrimus filiorum hominis* dictus est, idque etiam quatenus homo, sed insuper, qui Filius est Dei æternus, Deus ipsemet, *Deus fortis, admirabilis & potens*, ut ab Esaia appellatur, Potens robore, sapiens corde, cuius tanta est potentia ut per illam omnia de nihilo crearet, per quam etiam omnia sustinet, ut inquit Apostolus ab Heb. 1. Cuius sapientia quoque tanta est, ut in illa recondita sint profunditates diuitiarum sapientiæ; qua hominum renes scrutatur, ita ut omnia sint nuda & intimè patentia oculis eius. Denique ipse est sapientia & potentia Patris, effulgentia gloriæ & character personæ illius, Dominus gloriæ, princeps uitæ, in quo omnium diuitiarum thesauri inexhausti reperiuntur. Talis tantusque scilicet est ille cui Ecclesia unitur, cuique iungi debemus, alioqui certissimo & indubitato subiacemus exitio; Eadem enim est nostri ratio atque quorundam, quorum historia meminerunt. quibus aut regnare aut mori necesse fuit, qui pignitatem suam amittere non potuerunt quin uitam quoque amitterent; nec de throno descendere, quin in sepulchrum descenderint. Eodem profusus modo aut nos Christo uniri & gloriæ illius participes esse, aut æterna maledictione damnari necesse est. Nullum datur medium. Quotiescunque tamen Apostoli de Domino Iesu uerba faciunt, tam gloriosis qualitatibus insignitum eum nobis

nobis proponunt, vt ad illum absque arroganti & emeraria confidentia aspirare non possemus, nisi simul ad illum inuitaremur. Euangelista noster hinc Euangelium suum inchoat, & magnificam omnio maiestatis illius diuinæ descriptionem statim à principio nobis exhibet. *Ille, inquit, erat apud Deum, eratque Deus, omnia per hunc facta sunt & absque eo factum est nihil quod factum sit.* Inde describit quomodo caro fieri voluerit, atque hic cum hominibus versari. Hinc quoque orditur Paulus ad Coloss. 1. Christum esse *imaginem Dei inuisibilis, & primogenitum omnis rei condita, nam per eum, inquit, condita sunt omnia.* Eandem quoque methodum sequitur author. Epist. ad Hebræos cap. 1. nobisque ab ipso statim introitu magnitudinem & potentiam gloriæ Christi depinxit. Ita quum consideramus, quis sit ille cui vnimur; hominem esse & fratrem nostrum considerandum nobis non est, sed altius assurgendum, Deum nempe esse, redemptorem nostrum & seruatorem quod & facit Esaias, inquit, *Redemptor tuus & coïnax tuus est epifex tuus.* Si vero nihil aliud à nobis consideraretur, id non sufficeret, hæc excellentia atque gloria animos tantum homini facere & stolidi, superbaque opinione inflare potis est; Alioquin igitur oculos vertamus & quinam ipsi sumus quos Christus sibi viuere dignatur dispiciamus; vt autem ea de re recte iudicemus, nostri non est cum aliis collatio facienda, hic enim solertes fallimur. Modo nostri cum brutis & id genus animantibus collationem instituiamus atque ita nobis meritum quantum plaudimus, modo cum aliis hominibus, sed inferioribus & hoc quoque modo superbia & vanitas nostra alitur. Verum aliam insitamus viam, nostri cum nobismet ipsis fiat collatio, nostro non alieno nos metiamur modulo. Quot quisque autem, qui exactè vires suas considerauerit, quid ferre recusent, quid valeant humeri, quotve periculis, vel infortuniis sese viribus suis eximere possit, ingenue se debilitatem ipsam, imo puram putamque vanitatem esse non agnoscat & fateatur? Id infinitis Ethnicorum testimoniis satis superque patet asserentium nihil aliud esse hominem præter umbram, præter somnium, imo umbræ somnium. Id quoque Scriptura subinde nobis in mentem reuocat. (Iob. 4.) *Nos domos argillaceas inhabitare, quibus in isto puluere est fundamentum suum, nos conteri antequam tineam nos nihil esse nisi gramen & fœnum.* Imo, si aliquid insit nobis gloriæ illud ipsum nobis dedecori vertitur, & in eo ipso in quo excellimus vertitur mali nostri materia. Hæc ipsa excellentia futurorum sollicitudinem in nobis ingenerat, & mali metum antequam contigerit. Hinc animi perturbationes, molestiæ, tædia, metus & desperationes, idque plerumque absque causa. In reliquis animantibus nihil eiusmodi deprehendere est; intellectum & voluntatem præditi sumus, atque hoc ipsum nos peccati reos peragit; animam habemus immortalem, atque hoc ipsum pœnas nostras immortales reddit; corous nostrum resurgit, sed vt in æternum torqueatur. Natura tales sumus. Ita quum nosmet ipsos, Christo; miseriam nostram, illius gloriæ; paupertatem, diuitiis; vanitatem durationis nostræ, æternitati illius conferemus non possumus nisi nos abjicere & deprimere, non tamen desperantium instar. Illorum enim humilitas est cum superbia coniuncta: Abiiciuntur quia

sentiunt miseriam suam, sed efferuntur & ferociunt non secus atque Cain, quia sibi iniuriam fieri existimant. Ideo desperatio comitem semper adiunctum habet furorem & rabiem. At si hinc, causa oritur cur nos abjicere debeamus dum caritatem nostram, imò miseriam perpendimus; illinc vicissim bene sperandi surgit argumentum dum benignitatem & maiestatem Christi intuemur, cui per gratiam eius tam arctè vnimur, vt caro sumus de carne eius, & os de ossibus eius, vt in nobis maneat & nos in illo. Abiectionis & humilitatis huius specimina quædam videre est in multis; quibus tamen cum hominibus tantum res erat. e. g. in Mephibosetho, (filio sanè regis sed regis à Deo reiecti, de regno depulsi & ex viuis exenti) quum à Dauide ad mensam suam vocatus est, *quid est seruus tuus, inquit, vt respexeris canem mortuum qualis sum ego?* 2. Sam. 9. En magnam profecto humilitatem, sed cum ingenti gaudio coniunctam; Dauidis verbum non respuit, quin potius honorem delatum admittit. Quum audisset Ab Gail Dauidem velle se in uxorem ducere, procumbit ad pedes nuntiorum, *Ecce, inquit, ancilla tua infamulam ad lauandum pedes seruorum Domini mei.* 1. Sam. 25. Profundæ quoque humilitatis exemplum, sed quæ magnam habuerit fiduciam coniunctam. Vt autem exempla argumento nostro magis conuenientia proferamus, quum Dauid à Deo ad regiam dignitatem vocatus esset & magnifica Dei promissa ab ore Nathanis exciperet, *quis sum ego Domine Deus, inquit, & quæ est familia mea quod deducis me consue?* 2. Sam. 7. 18. Dubio procul hæc verba humilitatis erant summæ, ac tamè fiduciæ plena. Si itaque verè huius humilitatis studiosi sumus, cupimusque *colere Dominum cum reuerentia, & exultare cum tremore.* Pl. 2. Expendamus quis ille sit qui nos sibi vnit, & vicissim qui nos ipsi sumus, ex qua petra excisi fuimus nos inquam, quos huius vnionis honore dignatur. Quot quot nationibus, quot quantisque hominibus gratiam hanc Deus non largitus est? Sic Iesum Christum non reformidabimus, sed reuereremur, atque illum offendere metuemus. Omni nos gloria spoliabimus, vt illam ipsi, cuius solius est, tribuamus, nihilque nobis, quam quod nostrum est, pudorem nempe & ignominiam seruantes, non nisi in illo solo, qui solus est gloriæ nostræ vnicum argumentum, gloriabimur.

Veniamus iam ad secundum caput, quo nempe respectu & Christus nobis vnitur, & nos ipsi. Vnimur autem Christo non qua simpliciter Deus est, nam hoc respectu ignis est consumens; quem non magis quam patrem accedere possumus, neque qua simpliciter homo est, nam & hoc respectu purus & sanctus est, separatus à peccatoribus, neque etiam qua simpliciter *Deus & homo*, nam iisdem de causis communionem cum eo habere hoc respectu non possumus. Quo respectu igitur eo quem proponit nobis Paulus ad Romanos 6. quum ait, *Cum eo plantati coaluimus assimilatione mortis & resurrectionis eius.* Christus est caput Ecclesiæ. Ecclesia est cœtus membrorum Christi, qui ipsorum est caput, quatenus motiës & resurgens pro eis. In cruce nempe Ecclesiam suam veluti portabat, quomodo summus Sacerdos sub lege nomina duodecim tribuum Israelis portabat supra pectus. Et quia Ecclesia peccato cor-

rupta & polluta erat, factus est Christus pro ea in cruce peccatum; quia maledictioni per peccatum erat obnoxia, factus est pro ea in cruce maledictio: passus est pœnam quam ipsa erat commerita, ipse iustus morte sua nobis iniustus, qui commenti eramus mortem, vitam acquisiuit. In resurrectione item factus est caput nostrum; nam mortuus quidem est vt solueret nos pro peccato, sed resurrexit vt huius rei fidem veluti faceret, resurrectio itaque ipsius fuit instar Apoclypsæ. In cruce nos Patri reconciliauit sublata inimicitia, resurrectione sua fructum & effecta huius reconciliationis nobiscum communicat. Mors Christi exhibet nos veluti gementes sub pondere peccatorum & miseriarum quibus perimimur; resurrectio vero quasi victores & post pugnam, partamque victoriam triumphabundos. Respicendus est itaque à nobis Christus, non qua Deus simpliciter, neque qua simpliciter *θεω*, sed qua talis moriens pro peccatis nostris & resurgens pro iustificatione nostra; tanquam caput fidelium in cruce, qua miseri sunt, eorumdemque in resurrectione caput, quatenus glorificandi. Caput miserorum vt eos eximat & liberet à miseria, & viam ad æternam beatitudinem eis aperiat. Caput glorificandum, quatenus gloriam illam eis comparauit. Atque hoc sub gemino respectu Christus nobis tum in verbo, tum in Sacramentis proponitur; potius tamen sub primo, quam sub secundo; potius moriens, quam resurgens. *Non statui*, inquit B. Paulus, *quicquã scire inter vos nisi Iesum Christum, eumque crucifixum*. Idque ea de causa, quia meritum satisfactionis quam præstitit Deo pro nobis, exhibitum fuit in cruce per mortem ipsius, nec resurrectio quicquam fuit præter effectum virtutis & efficaciam huius mortis.

Quemadmodum autem Christus est caput nostrum certis respectibus, pari ratione & nos sumus membra illius, illique viuimur, nam si nos peccatores & maledictioni obnoxios agnoscerimus, Christus se nobis offert tanquam caput nostrum, vt peccatum & maledictionem illam aboleat, si intuemur nos tanquam fideles, & peccatorum nostrorum remissionem iam consequutos, obsignatosque Spiritu Dei: qui accepimus artham hereditatis cœlestis, quique ad instar Isaacitarum, cost transmissum mare, Pharaonis copias in mare submersas videntes, Deo canimus canticum laudis: hoc respectu Christus caput est nostrum, quã resurgens à mortuis, superatis postea tribus omnibus aduersis, & liberata anima nostra à captiuitate spirituali. Rursus si nosmet intuemur quatenus pugnare nos oportet aduersus carnem, quatenus vetus homo nobis est edomandus atque subigendus; Christus tum caput est nostrum quã moriens, & cruci suæ affigens membra veteris nostri hominis. Quam autem superauimus Tentatorem & victoriam reportauimus de carne & mundo, tum vnimur Christo quatenus resurrexit à mortuis. Itaque Christus in morte in cruce caput est nostrum, tum quoad iustificationem, tum quoad sanctificationem nostram itemque caput est nostrum in resurrectione sua respectu virtutisque beneficii. Nam si Deo satisfacendum est, non aliter potest id fieri quam per crucem Christi, si fides facienda est satisfactionem illam fuisse Deo acceptam, habemus in

Christi resurrectione certam ea de re veluti artham. Inde est quod Paulus dicit Rom. 4. 25. *Christum traditum fuisse propter offensas nostras, resurrexisse autem propter iustificationem nostram*. Ad sanctificationem autem quod attinet, quid potest esse Christo in cruce moriente potentius & efficacius, quo à mundi amore deterramur? nam in eo tanquam in speculo resurgent omnimodæ virtutes, patientia, humilitas, mansuetudo, fortitudo, constantia, obedientia plane stupenda &c. ad harum virtutum imitationem innitatur & allicimur tam eximio, illustri, & raro exemplo. Præterea in eius morte conspicua est humanæ naturæ destructio, vt ea innouetur & exsuscitetur in aliam veluti vitæ speciem. Similiter & in resurrectione Christus caput est nostrum quoad sanctificationem, quatenus scilicet resurgens à mortuis non amplius in posterum viuit animalem istam vitam quam ante mortem vivebat in terris, nam post resurrectionem fame, siti, aliisque eiusmodi naturæ huius infirmitatibus non laborauit, eo enim docemur, nobis deinceps non amplius esse viuendum carni, mundo & peccato, sed iustitiæ & Deo. Hic autem antequam ulterius progrediamur obseruandum est quid caussæ sit cur fidenter Christum accedere possimus, nec tamen superbiæ crimen incurrere. Si vrique se Christus nobis manifestasset qua simpliciter homo, aut qua simpliciter *θεω* non absque ratione nos Romanenses superbiæ & arrogantis accusarent præsentiam quã Christum caput nostrum, nos verd illius membra esse persuasum habere gloriaremur, quia nullam vnionis illius in illo causam videremus; at nunc quom videmus factum esse maledictionem pro nobis, crudelem mortem passum esse pro nobis; quid obstat quominus credamus illum caput esse nostrum? Nunc quom illum victorem & triumphantem, resurrexisse, in cœlum ascendisse, & ad dextram Patris sedere videmus; quid obstat quominus certo credamus, nos quemadmodum in ipsius persona maledictionem passum, ita & in illo benedictionem consequuturos; quid enim aduersus hanc certitudinem obijci potest? An Christus frustra mortuus est? An frustra resurrexit? An frustra totum illud admirandum redemptionis nostræ opus? Quin potius annon pro nobis: vt vita nobis in illo daretur: vt ætissimo illi veniremur vinculo? Hic præterea rem miram & longe excellentissimam obseruare est, pœnam quidem & supplicium nostrum factum esse, sed sola imputatione, pœnam enim in nobismet ipsis non tulimus, sed quam ille tulit, nobis imputata est, ac si ipsi tulissemus, nec illi amplius obnoxii sumus. Contra vero beneficium illud quod nobis morte sua peperit, nostrum communicatione reali factum est. Si quis malo tanquam pœna afficiendus sit, bene sane cum illo agatur si pœna tanquam de suo soluta illi imputeretur; at si de bono quopiam agatur, ipsimet nobis illud contingere volumus, nec imputationem moramur. Sic satisfactio nobis simpliciter imputata est, sed fructus reali fruitione nobis communicatus est; in cruce Christi, passionum eius, sed imputatione tantum, in resurrectione bonorum sed communicatione actuali participes facti sumus.

Tertium caput sequitur, quænam scilicet sit
nostra

nostra cum Christo vnio? in hoc autem sira est ille maritus noster factus est, nos vero eius sponsa; ille caput nostrum, nos vero membra; sed res tam ardua, inquit, hoc pacto similitudine tantum exprimeretur. Quidni? Sic enim & à Spiritu Sancto exprimitur, omnis vnio est vel *politica* vt inter homines, vel *physica*, vt radice, trunci & ramorum arboris, capitis & membrorum eiusdem corporis. Spiritus itaque Sanctus vnionem arctissimam designare volens, in humani sermonis penuria verbis infra rei dignitatem necessariò lóge subsistentibus, vtitur hisce similitudinibus & nostræ cum Christo vnionis exemplum proponit vnionem Politicam qua nulla arctior est, mariti nempe & vxoris. Vnio enim Patris & filiorum, Regis & subditorum neque tanta est, neque tam arcta atque vxoris & mariti, qui facti sunt vna caro. Vnius coniugis bona & mala sunt alteri cõmunia. *Propterea*, inquit Scriptura, *homo derelinquet patrem & matrem, imò omnia, & adhaerebit vxori*. Vinculum etiam vnionis nostræ cum Christo hoc nobis quoque modo à Spiritu S. ostenditur, nam qui fit vt maritus suus amplius non sit sed vxoris, & vxor sua amplius non sit sed mariti, nisi propter fidem mutuo vtrunque datã. Titius pollicetur est se Caiam in vxorem ducturum, si illa consenserit, fit matrimonium; si vero non consenserit, nihil fit. Eadem prorsus est mysterij huius, vnionis nempe Christianæ ratio. Ideo Paulus ait 2. ad Cor. cap. 11. aptasse se Corinthios, quos vt virginem puram vni viro Christo nempe sisteret. Christus igitur sese nobis tanquam Seruatorem offert, tutelamque & ab omnibus malis liberationem pollicetur; si conditionem oblatam læti & ex animo, non labiis tantum accipimus tunc nos sibi in sponsam ducit; quam autem illi dotem afferimus? non utique sapientiam, iustitiam, sanctitatem, sed contra miseriam, peccatum, sordes, maledictionem &c. Egregiam scilicet dotem? ille verò absolutionem, remissionem pacem, gaudium; sanctitatem, consolationem nobis vicissim affert. Hoc autem matrimonium in cœlis absoluendum & celebrandum hic in terris tantum inchoatur; dum mortale hoc corpus circumferimus, vnionis huius dulcedinem plene non percipimus, arrhas tantum illius habemus. Alia quoque similitudine capitis & membrorum hæc vnio nobis exprimitur quia caput toti corpori motum communicat. Christus est caput, nos vero membra, & quanquam hæc vnio physica sit non politica, magnam tamen cum Christi & fidelium vnione conuenientiam habet; nam quemadmodum membra omnia vnã eandemque vitam à capite profluentem participant, ita omnes fideles eundem Spiritum qui est in Christo & qui ab illo in nos deriuatur, possident. B. Paulus vt vinculum illud Spiritus Christo nos vnientis exprimat, ait 1. Cor. 6. 17. *Eum qui adheret Domino fieri vnũ cum eo Spiritũ*. Itaque si volumus esse certi num Christo simus vniti, vnionem hanc vtroque modo consideremus. *Vos ipsos tẽtate*, inquit Paulus, *an sitis in fide*: Illum fide recipimus, ille per fidem in cordibus nostris habitat; si in illum credimus, si ad illum tanquam ad vnicum nostrum asyllum confugimus, si nullum aliud gloriæ & consolationis argumentum quam in illo solo, in quo omnis plenitudo Deitatis corporaliter habitat habemus, si

illum serid gustauimus adeo vt eius dulcedo cæterorum omnium vt insipidorum salsium nobis ingenerarit; si hæc omnia in nobis deprehendimus, nullo modo nobis dubitandum est quin sit sponsus noster? alter considerationis modus est, an Spiritus eius in nobis maneat. Spiritus autem Christi duos hos affectus, in nobis procreat, primo quidem pacem siue gaudium & consolationem internam conscientie, deinde sanctificationem & regenerationem, difficile siquidem est non amare illum qui nos consolatione sua recrearit. Qui consolationem suam & oblectamentum in mundo quarunt, mundus perducẽ amant, qui contra in solo Deo acquiescunt & quibus cætera omnia tanquam vera vanitas sordent illi dubio procul Deum amant, & quo maiore illius gustu afficiuntur, eo maiore illum amore prosequuntur, eo certius Spiritum sanctificationis qui est in Christo in se ipsis agnoscunt.

Quartum caput quod attinet. Hæc vnio adeo arcta est & indissolubilis, vt nulla illi vnio cõferri possit: Nos enim & Iesus Christus consideramur tanquam vna eademque persona coram Deo; quia si vnio nostra qualiscumque tantum fuisset, iustitia Dei non passa esset vt pro peccatis nostris satisfecisset, atque ita mors eius inutilis fuisset; pariter, si vnum nobiscum corpus non constituisset, resurrectio eius resurrectionis nostræ arrha & pignus esse nobis non potuisset. Atque inde Scriptura Christum & Ecclesiam eius eodem vocat nomine, vt disertè 1. Cor. 12. vbi Apostolus agens de diuersis donis, quæ sunt in Ecclesia, huic rei illustrandæ affert similitudinẽ corporis, ex variis membris compositi. *Sicut corpus*, inquit, *vnũ est & membra habet multa, omnia vero illa membra corporis quod vnicum est, multæ sunt sed vnũ sunt corpus: ita & Christus*. Et eiusdem Epistolæ cap. 15. ait post consummationẽ sæculorum ipsum Filium subiectum iri ei qui subiecit ipsi omnia, quatenus scilicet corpus vnum mysticũ constituit cum Ecclesia sua, nunc enim subiectio qua Deo subiecit, non ita conspicua est, quia membris suis dominatur & hostes suos vincit; tunc vero nulli amplius erunt hostes, & *Deus*, vt inquit Apostolus *erit omnia in omnibus*.

Hæc autem vnio vt arctissima est, ita quoque indissolubilis, nam vt Christus non ad tempus tantum assumpsit naturam nostram humanam, sed vt in illa & continuò & in æternũ habitet; ita nec Ecclesiam suam assumpsit, & eam sibi ad tempus tantum, & in aliquot sæcula tanquam corpus vniuit, sed, vt per Prophetam Hoseam inquit *desponsauit illam sibi in sæculum*, non recipit eos quos Pater ipsi dedit vt illos aliquando deserat, *quos dedisti mihi*, inquit, *ego custodui & nemo ex iis perii*; nec est sic accipiendum illud quod sequitur, *nisi filius ille perditionis*, quasi filius perditionis Christo datus fuisset, nõ enim vox illa nisi hoc loco est exceptiua, sed aduertatiua; Neminem perdidit eorum quos mihi dederas, filius duraxat perditionis quem hi non dederas periiit. Vt 2. Epist. ad Galat. 3. 16. *Non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidẽ Iesu Christi*; Hoc loco nisi, *etiam* vt habetur in textu, significat *sed tantum*, nã ne Pontifici quidem dicent fidem esse opus, multo minus esse opus legis, etenim ipsi distinguunt inter fidẽ & opera; quam dicunt nos iusti-

ficari partim, fide, partim operibus, item quam dicunt, fidem posse separari à bonis operibus. Ceteræ omnes vniones sepatabiles sunt & dissolubiles. Filij partem deserunt & pater filios: maritus uxorem & vxor maritum; amicorum potissimi ab inuicem tandem aliquando recedere coguntur; Minores à maioribus relinquuntur, atque hinc rursus à posteris suis: Hæc vnica fidelium cum Christo vnio in æternum durat. In quo admiranda prorsus elucet excellentia, quam Angeli ipsi admittantur (quamuis illius, eo saltem quo nos modo, participes non sint) quæque Diabolum in summam confusionem coniecit. Spiritus ille malitiosus & crudelis ab initio hominis felicitati inuidit & detestandis suis instigationibus illum inde deiecit, at nunc confusus iacet, quum videt nos non solum in eam gloriam euectos, sed ita in illa æternam confirmatos, vt ab illa nullo modo separari possimus; Angeli contra beati gratias propterea Deo agunt, & in natiuitate Domini Iesu cecinerunt *Gloria in caelis altissimis Deo, & in terra pax, hominibus beneuolentia*: vt scilicet pudore suffundamur nos qui quum quotidie ad hanc vnionem vocemur, vt illius participes fiamus, tam parui tamen eam facimus, id autem eo euenit quia pauci illam in se sentiunt. Vnde etiam quæso quidam gratiam hanc à libero arbitrio promanare volunt? Vnde inualuit hic error in Ecclesia Romana? Vnde fit præterea vt multi alij credere nequeant Spiritum Christi ita in illis qui vere membra ipsius fiunt operari, vt illi resistere sit impossibile? Hinc sane quia maxima Christianorum pars nunquã nisi in differenti erga Christum fuit animo. Quidam illum prorsus repudiant alij amplectuntur, sed timide & segniter, tamque exiguo cum affectu vt illum deserere suffragane deque habeant; sed illi quos Deus alloquitur, est, non solum hominum voce quæ nihil est, sed etiam Spiritus sui voce, quibus hinc Christum & gratiam illius, hinc peccatum & miseriam illorum coram oculis depinxit, illis inquam, longe aliter loquantur & sentiunt. Similes sunt Iacobo & mulieri Cananæ, luctantur cum illo, nec se repellere parantur, donec benedictionem consequuti fuerint. Ardentibus ducuntur affectibus; & lucri sui præstantiam & iacturæ magnitudinem norunt. Illorum itaque similes esse satagamus; Dominum rogemus vt in facie Filij sui splendorem gloriæ gratiæ suæ nobis retegat; rogemus inquam illum vt nos in eandem imaginem de gloria in gloriam transformet, visum cæcis restituat & nebulas quæ solis iustitiæ lumen nobis subducunt, dissipet.

Superest quintum caput, quænam sint effecta huius vnionis fidelium cum Christo. Homines ideo in desperationem adducuntur, quia in mundo quietem suam querunt, nec inuenire possunt. Quidam mundo prorsus addicti sunt; illique auiditia, ambitione & aliis id genus affectibus perpetuo viuunt. Alij ad vitam beatiorum aspirant & desiderijs suis altius quam in terram feruntur, votorum tamen finem assequi & animo suo satisfacere nunquam possunt, quia falsa hæc & præfidentis opinione præoccupantur, homini felicitatem se ipso quærendam esse, in libero arbitrio, in operibus suis, in pœnitentiâ, disciplina & satisfactionibus siue suis siue saltem alienis, vbi tamen desiderij sui expectationem

explerè nequaquam possunt, in omnibus siquidem illis infelicissimum sortiuntur exitum. Sed in hac cum Christo vnione malis nostris omnibus remedium inuenimus, molestiis, timoribus, terroribus, dubijs, anxietatibus pauoribus, inquietudinibus, desperationibus, omnibus denique laboribus nostris & angustiis, solidam enim primo nobis consolationem suppeditabit & gaudium omnem intellectum superante nos perfundet, qui enim lætitia non exiliat quum se ex filio ita Filium Dei factum esse videt, è tenebris in lucem Domini vocatum? ex maledicto, in illo benedictum? quis inquam hæc in se sentiens & deprehendens, totus extra se non rapiatur? exiguum enim ad illos fructum redire non diffiteor, qui nullo tam præstantis rei sensu afficiuntur, neque hæc cor eorum magis molliunt, quam frigida marmori adpersa. At impossibile est eum qui oculis animi hunc solem adspicit non delectari tam glorioso lumine, non exilire gaudio, dum considerat hominem abiectum & miseram creaturam heredem factum esse Dei, imo quod magis est, Christi coheredem. An maioris honoris potest in mentem venire quam Filio Dei æterno adiungi, cum illo in partem venire, illumque fratrem maiorem natu compellare posse? An non præterea hac meditatione fidelis serio reputans gloriam, pretium inestimabile & infinitam vnionis huius excellentiam, mundum fastiditum & despicatum habebit? hominum vanitatem ridebit, qui tot tragedias excitant, tot turbas & tumultus cient vt sibi mundi fauorem & gratiam hoc est rem nihil conciliant? Annon in præclaris hisce cogitationibus defixus in hæc verba erumpet? portum vti que attingi, verum felicitatis portum, gemmam illam pretiosam nactus sum quæ me sola ditare potest, Atque hic nonne vanas hominum spes valere iubebit, omnibus illis bonis quæ vulgo fortunæ vocantur renuntiabit, vt vni Seruatori suo & Redemptori affixus adhaereat. Denique quis huiusmodi considerationibus non sanctificabitur, non amore Dei & proximi inflammabitur? *Charitas enim illa Christi, inquit Paulus 2. Cor. 5. 14. constringit nos vt qui hoc statuerimus, si vnus pro omnibus mortuus fuit, nempe istos omnes fuisse mortuos, & illum pro omnibus mortuum esse, vt qui viuunt posthac non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & suscitatus est.*

Hæc est autem sapientia nostra coram omnibus terræ populis, hæc est gloriæ nostræ corona & diadema illud pretiosum & exquisitum à Deo capitibus nostris impositum quod hæc mysteria per Euangelium tam aperte nobis manifestentur vt autem hac in re felicitatem nostram melius intelligamus; illorum inter quos viuimus tenebras consideremus, nullo fere huius vnionis sensu afficiuntur; illorum templa adspicite, imaginibus referta sunt, an censuris illum qui manet in Christo & in quo Christus manet, imaginibus mortuis lapideis & ligneis indigere vt sibi illum quem in corde suo sentit in memoriam reuocet? Sed postquam hostis auertit illos à Seruatore suo & Ecclesiam præsentia sua destituisse persuasit, nec ab illo amplius nisi vicaria opera gubernari, introducendæ fuerunt imagines, illi repræsentando qui fraudulenter & sceleratè ab illis subtractus fuit; illorum pietatem adspicite, pro multitudine vel paucitate ceremoniarum augetur vel minuitur.

Si muros

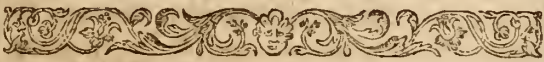
Si muros nostros tapetibus obduceremus, si ministri nostri sumtuose variegatis vestibus amicerentur, aut histrionicè & in mendicorum morem deformaretur, fortè & populos ad nos conuerteremus, rapereimusque, mirum enim quantum homo sensibus addictus, rebus sensibilibus moueatur. Quod animo tantum percipitur, ubi de religione agitur, id ab illo vix videri potest, nedum vt eo afficiatur. Sed aliam sequimur methodum docemus quemadmodum didicimus, communionem cum Christo esse spiritualement, consolationes illius pariter esse spirituales, adorandum esse in Spiritu & veritate illum qui est Spiritus & veritas, & in cælo quærendum esse illum qui cælum ingressus est vt cogitationes nostras & desideria illuc ad se eleuaret; Iudæi qui illum in terris expectabant, adorantes, arcam versus quæ illius erat figura, oculos conuertebant. Alia nunc est nostra conditio. Venit in terras, opus salutis nostræ perfecit, ceremonijs, figuris & vmbri finem inposuit, veritatem ipsam exhibuit; ascendit in cælos vnde illum expectamus, quo corda nostra attollimus, quia ibi certe est thesaurus noster; si thesaurus noster esset in terris, illic quoque esset cor nostrum, sed iam longe aliter se res habet, quum simus ciues cælorum & spirituales, pietatem quoque nostram spiritualement esse & cælestem necesse est, si, inquam, ducimur Spiritu Christi & in cordibus nostris per fidem habitat.

Videte præterea eos non esse certos de verbo Dei, neque id credituros nisi Papa dixisset, tamque cæcos esse vt opus habeant solem sibi monstrari, adeo mente captos vt nos ladibrio habeant quum dicimus oues Domini vocem eius audire. S. Christus maneret in illis & illi in ipso, an tanto opprimerentur stupore? Illis conuincendis hac vna ratione opus est. Vos estis Christiani, inquit, & tamen nescitis quodnam sit verbum Christi, id vos latet nisi quatenus vobis dictum est, nisi quatenus id didicistis ab iis qui neque aliter neque melius quam vos id se scire fatentur. Papa enim ipse & Cardinales, si interrogarentur, responderent vt ceteri, id à se non credi, nisi quia Ecclesia dixit, atque ita semper ad Ecclesiam remittunt; nec tamen eam indicare possunt.

Insuper, considerate neminem apud illos de salute sur certum esse, illos omnia Sanctorum merita & suffragia, opera supererogationis monachorum, omnes venias & indulgentias, omnes cruces & aquam lultralement, omnia grana consecrata, omnes ceteos, omnia luminaria, sonitum omnium suorum tintinnabulorum in medium afferre ad Dei gratiam obtinendam, nec tamen de ea certos esse. Si Christus maneret in illis & ipsi in illo, an ita quæso ab illo recederent? an ad vllum alium confugerent?

Sed non tam nobis immorandum in miserorum horum tenebris contemplantis; quin ex luce nos illustrante vtilitatem aliquam percipiamus. Oniis itaque superstitionis illis & cæcis, in nos ipsos potius descendamus & dispiciamus annon multi inter nos ab illis ideo tantum secedant quia adeo stolidi & fatui videri nolunt vt crassissimos illos abusus in Ecclesia Romana videntes, credant, cæterum tam parum ipsa veritate afficiuntur, ac si in medio tenebrarum regno

adhuc versarentur; non adeo, inquit, sum brutus & stupidus, vt id genus erroribus abripi me sinam. Sed quid inde adire redit emolumentum si in rebus credendis minime brutus brutorum tamen vitam agis? quid illorum stupiditatem rides, si à brutis ipsis in vita tua non differs? Vt sapias, non fac est nihil absurdi & absorti credere; sed præterea nihil est eiusmodi perpetrandum. Abusus Pontificios detestaris; Euge, factum bene, modo professioni tuæ actiones tuæ respondeant. Sed proh dolor tu sanctam illam lucem fulgore suo te illustrantem conspicias: tu belluino plane ritu viuis de ventre tuo tantum sollicitus, totus avaritia & ambitione flagrans, nihil nisi peritura, in æternum, inquam, tecum peritura, curans. Caneamus igitur fratres alia de causa Ecclesiæ Romanæ abusus considerare, nisi vt eo veritatem quæ inter nos est maiore prosequamur amore; illorum tenebras exaggerare, nisi vt eo lucem nostram, & accessum illum immediatum, vniõnem illam arctissimam vnde tota nostra felicitas & gloria qua in Christo fruimur, pendet, maiore habemus in admiratione; Regum consanguinitas & affinitas sordet præ illa illa enim in fratres Christi & Dei viuents filios euadimus. Quandoquidem vero in terris tantum inchoatur & in cælis demum perficitur; illuc nobis tendendum est scopum versus, ad præmium supernæ vocationis, oculis irretorris ne viTEAMUS ea quæ à tergo sunt, neque offendicula quæ nobis à Satana in præclara hac via obijciuntur: sed Christum solummodo, cuius gratiã perseuerare, omnia vincere & omnia superare nobis datur; ne vero splendor mundi, & vanus ille mundanarum dignitatum fulgor nobis oculos præstringat, delictis & voluptatibus eius irritati alliciamur, oculos perpetuo in Christum defixos habeamus: vt B. Paulus, *Ame, inquit, absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi per quem mundus mihi crucifixus est & ego mundo*, variis dubio procul in hac via molestis afflictabimur, id ipse prædixit; oportere per multas afflictiones nos ingredi in regnum Dei. Verum Deus noster Deus est patientiæ & consolationis, qui nos manu supposita sustentabit & in mediis infirmitatibus nostris solabitur, ac tandem in æternum gaudium nos introducet quia nos elegit, ex beneplacito suo per vocem Euangelij sui nos vocauit & promissa sua præterea sacramentis & Spiritu suo ob signauit. Deus autem ille qui omnia potest, omnia in nobis propter S. suum nomen perficiat. Amen.

CONCIO QUARTA.

Ioan. vi. v. 58. & 59.

58. *Hic est panis ille, qui de cælo descendit, non prout ederunt patres vestri manna & mortui sunt, qui ederit hunc panem, viuet in æternum.*
59. *Hæc dixit in Synagoga, quum doceret in verbe Capernaum.*

VVM visum nostrum in infima hæc & terrena desigimus, difficile est, imo impossibile, quin pulchra, grata

& summo opere magna nobis videantur, præsertim si in cortice hæreamus, nec ulterius illa dilentiamus, oculisve altius artollamus: ex. gr. si pulchritudinem, magnitudinem & proportionem palatii regii intueamur, in admirationem rapimur. Si vero de rebus agere lubeat, earum parior est & innocentior delectatio, si pulcherrimam totius anni tempestatem consideremus, pratorum viridi facie germinantium lætam floriditatem, aut ingentem fluminum per apertos leniter labentem campos, aut agrum à Domino benedictum, ut loquitur Scriptura, læta segete, pomis aut pampineo autumnio florentem, nemo adeo stupibus est qui hæc moueatur & in admirationem rapiatur. At si oculos erigamus & hanc orbis huius machinam consideremus, hanc templorum cæli que vndique ambimur stupendam conuexitatem, soliditatem, extensionem, lumen, motus varios adeo & differentes, nihilominus tam certos & constantes, pulchritudo illa quam prius in inferioribus admirabamur in sæditatem & deformitatem vertitur, primaque illa admiratio non solum euanescit, sed quod grauius est in contemptum & fastidium mutatur. Ea est iudicii nostri debilitas, ut nunquam pro dignitate res, nisi aliis collatas, æstimemus, superficie enim tenus dumtaxat illas aspiciamus, idque solum videmus quod se primo obtutu animis nostris offert; Externa rerum facies nos semper moratur. Quod non solum contingit, quum optio nostra est vtrum duorum bonorum velimus eligere, sed etiam quum boni in se facienda est æstimatio, vix id à nobis fieri potest nisi contrario suo, nempe malo, collatum. Propterea Deus, similitudinibus semper nobiscum vitur: ex. gr. quum gratiæ suæ magnitudinem nobis ostendere vult; miseriam illorum qui ea priuantur & desituantur in medium profert. In lege non vitam solum nobis sed & mortem proponit, Pari ratione in Euangelio non solum gratiam suam & beneficia illam concomitantia, sed & gratiam illam respicientium miseriam proponit, quia alterum vix sine altero à nobis percipi potest. Quum superbiam nostram retundere vult & aperte nobis ob oculos ponere naturæ nostræ vanitatem & extremam vilitatem, constantiam suam & firmitatem proponit, animosque nostros eleuat non ad infirmarum harumce, instabilium & fluxarum rerum considerationem, sed stabilium, cælestium & in æternum permanentium; Atque hoc pacto non solum malum bono confert, sed bonum mediocre instabile & fluxum longe maiori & excellentiori, ut, ne longius vagemur, videre est in illo sermone quem in synagoga Capernaumi habuit; Non fuit profecto id in exiguo deputandum beneficium quod Deus populum suum ex Ægypto educens & mari rubro transmissio in desertum introductum manna aluerit, Iesu autem Christus ut gratiæ suæ excellentiam, cibi qui est in se dignitatem & præstantiam euehat, hoc manna sibi ipsi comparat; Non inficiatur quidem manna fuisse expressissimum benedictionis Dei in populum suum testimonium, sed solum innuit manna illud nibili esse si dono sui, cælesti inquam illi cibo quo in se credentes alit, contuleris. Nam quam libet excellens fuerit illud manna

comedentes tamen mortis immunes præstare non potuit, sed qui Iesu Christi vere sunt participes, nunquam moriuntur. Consequenter autem Euangelista obseruat Christum hæc dixisse Capernaumi in synagoga, & hanc circumstantiam dedica opera attingit, non solum historiæ necessitate ita exigente, sed & ut significet quænam sit vis verborum Christi, quæ etiam vel in mediis accerrimis & infensissimis inimicis audientiam sibi faciunt. Primum autem de manna agemus, de illius vtilitate & præstantia, deinde & de defectibus; Denique de vero manna Iesu Christo nempe tractabimus & ostendemus non solum id quo in manna deficiebat in illo reperiri, sed & mannae virtutes longe excellentiori modo, & gradu in infinitum eminentiori in Christo contempici, deinde si per temporis spatium licuerit, loci quoque circumstantiam vbi hæc dicta sunt expendimus.

Primo, manna cibus erat cuius sapor similis erat sapor placentiæ mellitæ, ut expressissimè Moses obseruat: sapor non erat qualis carnis aut piscium, vel fructuum æstiuorum in quib. quamquam palato & guttu gratissimis semper tamen aliquid cruditatis inest quæ stomacho nocet, sed sapor eius inquit Scriptura, erat velut placentiæ mellitæ. Non absque causa id Spiritus Dei annotauit. Si de ventris alimento tantum actum fuisset, num id discretè expressisset? Sed ideo expressit ut ostenderet quale sit illud alimentum quo Deus suos alit, non inde scilicet proueniens quod pecudes macramus & in ventrem farcimus. Hominum illud est terrenorum qui præcipuam felicitatis suæ partem vel in gula irritamentis vel in ventris saginatione collocant, qui ut pote carnales carne vescuntur, nec vllam veram voluptatem esse censent præter voluptates carnis, quas tamen postea vari consequuntur incommoda. At non ita Deus populum suum alit: manna illum pascit, cuius sapor reuera voluptatem aliquam afferbat sed voluptatem puram & castam, non qualem cupiditæ carnales quibus cauo titillatur & excitatur eius concupiscentia.

Secundò, manna simile non erat frugibus, aut vlli ciborum quo vulgo vescuntur homines, hæc enim omnia non sine molestia & labore multo, conquiruntur, comparantur, & apparantur. A peccato primi nostri parentis humanum genus huic maledictioni Deus obnoxium fecit, ut omnibus panis in sudore vultus sui sit comedendus, sed huius cibi longe erat alia natura; Illius sibi comparandi gratia neque laborandum, neque arandum, neque ferendum, neque plantandum fuit; De cælo Deo mittente descendebat. Quemadmodum in liberatione ex seruitute Ægyptiaca typum nobis & figuram exhibuit liberationis Ecclesiæ suæ quam ex morte pretioso Christi sanguine redemit. Sic in mirabili hoc cibo expressit nobis conditionem cibi nostri spiritualis nempe, nihil nobis constare, sed à pura, meraque ipsius gratia proficisci. Populum illum Deus eodem plane modo alebat quo Adam & Eua in horto Edenis, vbi ad laborandum non adstringebantur, fructibus, Dei gratia sine vllò ipsorum labore, sponte prouenientibus. Populum, in quam, illum peccatorem, imo inter-

obstinatos peccatores obstinatissimum, corde incircumciturum & duræ cervicis, ut nos quoque peccatores, in hoc exemplo contemplamur, nos spiritualiter quoque cibo non merito, nec à nobis comparato, sed gratuito nobis ab illo ad laudem gloriæ gratiæ suæ donato ali.

Tertio, Deus manna hoc cœlitus demittebat. Adam vesceretur fructibus Edenis, non tamen à Deo cœlitus demittebantur. Sed populum suum ex Ægypto eductum, longe præstantiori & excellentiori modo alit. Potuisset sane, si voluisset, facere ut desertum illud, olea, fruges & arbores fructiferas produceret; scopulos enim, quando illi lubitum est, in stagna & silicem in scaturigines aquatum mutat, sed potentiam suam & bonitatem eo mirabiliores reddere voluit, cibum hunc cœlitus demittendo. Atque hac de causa à Davide *panis cœlestis* & *Angelorum* appellatur. Naturâ quæ terra pronemunt à nobis contemnuntur, contra cœlitus demissa nos in admirationem rapiunt: Quum magnificentum aliquid & præcellens significare volumus, sublime illud vulgo & cœleste vocare consuevimus. Hac de causa Deus quam gessit populi sui curam mirabilem reddere volens, extraordinaria hac, qua, in illis non cibo terra enato, sed hoc angelorum pane & cœlitus demisso alendis, ratione vtius est, illam insigniuit.

Quarto, in subministracione illius cibi Deus potentiam suam, sapientiam & bonitatem conspicendas præbuit. Primo, potentiam in eo quod res tam tenuis substantiæ illos nihilominus aluit, nam solis calore & æstu, instar ptuinæ liqueferebat, contra quam hodiernum pharmacoporum manna, quod sole duratur? Deinde sapientiam quod in eiusmodi deserto, serpentibus & venenatis animalibus pleno in quo cum infinitis hostibus quotidie illis certandum fuit, & in quo voluit eos vane exercere, populum illum cupidis carnalibus saginate, ventremque eorum deliciis istis crassis implere atque suffarcinate non deceret, sed cibo casto & puro, qui naturæ satis faceret, illamque conservaret, non inebriaret, qualis erat manna, alere atque reficere. Denique bonitatem, in eo quod Terra denegante illis subsidium, de cœlo Deus illis succurrit. Et hæc ratio quæ Deus illis providebat, eo quo decuit modo accepta, longe gratior illis esse debuit; cibis illis Ægyptiacis quorum tanto desiderio tenebantur. In Ægypto enim captivi detinebantur, quid si carnes & cœpæ illis exhibebantur, id eo fiebat ut validiores & robustiores ac proinde ad servitutem aptiores evaderent, eodem profus modo quo equos nostros & boues saginamus, ut eo melius laborent. At in deserto liberi erant, nec ulli amplius serviebant; Liber autem quamlibet pauper conditionem suam omnibus servi deliciis potiorē semper ducet. Hæc fuerunt in manna singularia atque eximia, sed & defectus suos habuit eosque insignes. Primo quod rædium tandem peperit illi populo, ut Numerorum nono scribitur. Quibusdam sua nunquam placet conditio nisi ventre pleno, qui non edunt ut vivant, sed contra viuunt tantum ut edant. Id genus hominum desiderium

manna nunquam explebit. Alere quidem poterat & reficere, sed animum vitiiis & corruptione purgare, id vero non poterat. Ideo populus statim murmurare occæpit & carnem petere quam Deus illis, sed in iræ suæ æstu dedit, adeo ut illam mandentibus per nares egrederetur.

Secundo, qui manna comedebant, nihilominus moriebantur, Mortem enim prohibere; seu debellare, neque vitam hanc perpetuare potuit, Vitam quidem ad tempus conservare potuit, at non impedit quominus aliquando finiretur. Iam verò quicquid in Manna fuit egregium atque eximium Christus illud habet & possidet multo excellentiori modo. Nullo suo labore vel sumtu, inquit, Israelitæ manna fruebantur, Multo minus Christum villo labore nostro, vel sumtu, vel meritis nobis comparauimus aut emercati sumus. Vltro de cœlis descendit quum de illo ne cogitarem quidem. Commendauit suam erga nos charitatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit, Desideria nostra vndique & vique quaque preuenit, Neque illum nobis vel comparaueramus vel experieramus quum inuissit nos is qui prodit ex alto, Aliquis præterea fuit, licet perexiguus, in colligendo & parando manna labor, at in Christo fide accipiendo nullus est omnino labor, imo voluptas est in eo summa; Qui vere illum colligunt, in illo colligendo minime laborant, solis non colligentibus laboriosa videtur esse collectio; Anima vere famelica ardentem sane illum appetit; At famelici in cibo parando & manu ad cibum porrigenda non laborant, multo minus si cibus illis paratus apponatur. Si alicuius palato nihil nisi mundus & mundana; nihil nisi ollæ Ægyptiacæ sapiant ille profecto manna huius hoc est Domini nostri Iesu Christi collectionem, pro seruilis & molestissimo labore reputabit, sed qui & mundum & Christum penitus nouerit, ille dubio procul, Christum adire non verebitur, de comæatu aut viatico sollicitus non erit. Nouit siquidem Christum nudos & pauperes, ægrotos & mutilos, cæcos & claudos ad se vocare; imo Lazarum mortuum ita compellere *Lazare ades dū foras*; In meritis ergo conquirendis non laborabit, sat enim nouit se nihil illo dignum offerre posse. Ac sane an vlla re tam eximium tanque præstantem panem promereri poteramus? Si quid pro nobis fecerit, quid passus fuerit, quousque infra gloriam suam se submiserit consideremus, neminem quantumuis superbissimum esse arbitror qui non fateatur nihil in se fuisse quod haec gratiam promereri posset; Annon verum est hominem vel infra minimas Dei benedictiones longe subsistere? quid ergo de Christo omnium benedictionum fonte dicemus? Si causas secundas solum attendamus Israelitæ sibi de cibo in hoc deserto providere potuisse videbuntur. Hanc imperatorum per deserta loca iter suscipientium curam vulgo esse videmus; Sed Christum & panem cœlestem quem in illo habemus, quis vel prospicere vel mereri qua tandem ratione possemus; Ex sola eius bonitate atque adeo infinita liberalitate illum consequi possumus. Secundo manna de

ad cœlum vocamur an vitam animantium quæ ventri tantum & gulæ inferuiunt viueremus? Nos inquam quorum cibus & potus est caro & sanguis Christi, an misero hoc, terrestri, fluxo & caduco cibo caperemur? Verum quia sumus carnales, Deum rogemus vt animi nostri oculos illuminet, ne in corrice & superficie rerum huius sæculi hæreamus, sed potius illas penetremus & intime exploremus quo exactam consequuti notitiam illarum æquam faciamus æstimationem, suoque metramur prelio. Fucus extrinsecus delectat, at si terigeris, mendax incrustatio soliditatis omnis expertis seipsam prodit. Idem mundo vsuuenit, vitæ eius ac voluptatibus; mendax est illius species, mendax fulgor negligentius intuentium oculos præstringens. Quicquid ibi pulchrum fluxum est, vmbraque citius euanescit, ac conscientia & animæ, iræ diuinæ ream se agnoscentis, angor in æternum durat. Cedo igitur verum tantis malis remedium. Si ad Filium Dei confugiamus pro anxietate consolationem, pro morte vitam, pro maledictione benedictionem consequemur. Israelitæ licet manna vescerentur, omnes in deserto mortui sunt. Si eiusmodi cibus propria Dei manu illis exhibitus imminus præstare illos non potuit, quanto minus vanitates quibus mundus suos pascit id præstare poterunt. Ne inuideamus igitur illius delitijs, ne prosperitatem & felicitatem illius moremur. Hæredes sumus regni æterni, at mundus aliquando peribit. Cæterum meminerimus nos Ægyptum egredi non posse, nec in Canaanem introduci, nisi transmissio mari rubro, deserto præterueto, infinitis hostibus depugnatis ac denique varijs afflictionibus & molestiis exantlatis. Si vero hac consideratione turbemur, animum quoque nostrum subeat, nos à Deo nunquam desertum iri, nos ab illo bonorum summo & præcipuo, gratia nempe sua donari. Cætera, si quibusdam largiatur, ne ideo conqueramur. Sorte nostra contentos esse nos decet, quandoquidem nobis omnibus sine villo discrimine verum illud cœleste manna apponit, si omnes terram illam promissam ingrediamur, Canaanem non quidem terrestrem, sed spirituales, cœlos cœlorum vt ibi Dominum nostrum in æternum & in sæcula sæculorum laudemus. Amen.

CONCIO QUINTA.

Ioan. vi. v. 59.

19. *Hæc dixit in Synagoga quum doceret in vrbe Capernaum.*

VICQVID Filius Dei, Seruator mundi, Dominus noster Iesus Christus dixit, fecit & passus est in terris pro salute nostra in diebus carnis suæ, tanta omnibus suis partibus admiratione dignum est, vt si illud sedulo & attente consideraremus, digne & vt decet contempleremur extra nos rapere & omnes cogitationes nostræ velut profunda abyssu absorptæ iacerent, sed præsertim

quam infinitam illam & incomprehensibilem sapientiæ & bonitatis excellentiam quæ in illo erat, quanquam sub infirmitatis & humilitatis persona tectam, simplicitate & abiecta, contemtiliq; specie velatam, velum illud & personam nihilominus penetrasse & per illa impedimenta iugenti illa sua luce omnia perfudisse reputaremus, quod aperte satis pateret si eadem esset nobis oculorum animi atque corporis acies, totam Christi vitam à natiuitate ad mortem vsque percurrentes, illumque viuentem, concionantem, morientem & resurgentem considerantes Si hæc externe tantum non autem penitus inspiciantur, nihil magni aut consideratione digni illis in esse videbitur, at si diligenter & intime considerentur maximam profecto mouebunt admirationem. Verum ne à textu nostro recedamus, sat erit nobis impræsentiarum illum concionantem videre; idque Capernaumi, nec in qualicunque loco Capernaumi, sed in Synagoga, in vrbe rebbelli & summe refractaria, in atrocissimorum inimicorum suorum cœtu, in loco quo soliti erant conuenire gloriæ illius, doctrinæ ac personæ hostes, idque doctrinam illorum sensui, opinionibus, omnibusque animæ affectibus contrariam prædicantem, nempe se esse panem vitæ, nemine, extra se veræ vitæ participem esse posse, ac proinde se plusquam hominem imo verum Deum esse. Cæterum de his omnibus in vili & contemtili habitu testimonium perhibentem, habitu inuentum vt hominem, imo abiectissimum hominum. Hæc si propius & attentius axaminauerimus, admirationem dubid procul, eamque summam obtinebunt. Atque hæc de causa circumstantiam hanc expressit Euangelista; Non simpliciter quod verisimile videri possit, vt eo maiorem historiæ fidem faceret, minutissimas quasque illius partes recensendo, sed quum integrum Christi sermonem supra exposuerit, locum vbi habitus est deinceps annotat, vt varias inde & doctrinas & consolationes hauriamus. Hæc autem erit actionis nostræ argumentum.

Primum ac quasi in ipso aditu hæc sese nobis offert consideratio, quomodo tam liberaditus patuerit Christo Capernaumum & in Synagoga Capernaumi. Nouum non est Christum sese abscondisse, in loco deserta & solitaria recessisse, frequentiam, pompam & magnificentiam, in vrbus reperiri solitam refugisse. Satis frequenter legimus in deserto concionatum fuisse, supra montem, in nauicula; hoc erat vulgo summum illius templum, hæc erat illius cathedra, magna sane, quandoquidem ibi Dei Filius concionabatur, ibi veritas illius annuntiabatur, inno magnificentia millies milliesque superans superbissimas ædium substructiones quas sæpissime superstitio, vanitas & festus hominum potius quam pietas aut vera religio excitant, vt qui Deum iis rebus colant quæ vanitatis suæ & superbix potius quam pietatis aut humilitatis sunt testimonia. At nunc non amplius se subtrahit, de fundamentis religionis Capernaumi loquitur, in ipsa Synagoga. Quomodo igitur viam sibi illuc patefecit? quomodo illuc ingredi ausus est? quam rationem nactus est? Non utique demittendo ignem in hostes suos, vt olim Elias; non supplicijs, non crucibus, non ignibus, non populi commotionibus & seditionibus, subditos con-

tra Principes excitando, rempublicam & ordinem politicum turbando. Hæ sunt enim artes illius qui homicida & mendax fuit ab initio. Vt religio illius falsa est, sic locum non obtinet nisi ubi mendacium falsitas & perfidia aut approbantur aut excusantur, nec nisi inhumanitate & crudelitate conseruatur; sed longe alia ratione Christus procedit, doctrinamque suam mediis prorsus contrariis promouet? in eo verò quod hic ab illo fit quatenus homo, rationis & modi quo Ecclesia sua agere solet exemplar nobis proponit, neque enim à sensu sui impetu abripi se sinit, neque ea sequitur quæ furor & ira dicere possunt, sed meminit eorum quæ dicuntur à Zacharia, *Nō virtute, neque vi, sed Spiritu meo ait Dominus exercituum. Quis es o mons magne coram Zerrubabele in planicie es.* Dominus est qui solus potentia sua complanat seruis suis vias difficillimas, viam illis aperit per medios hostes suos, ibiq; sceptrum suum reluctantem Sarana & mundo erigit. Quot huius rei in Ecclesiæ historia exempla nobis suppetunt. In Apostolorum Actibus legimus quomodo paruus ille grex h. e. Ecclesia primitiua, lateere cogebatur ab initio, nec in hominum lucem prodire auderet, postea quomodo veluti nouis viribus armatus voce sua Capernahumum, imò in Synagogam vsque Capernahumiticam penetrarit. Ideo Ecclesia Lunæ comparari solet quæ sua habet incrementa & decrementa, semper tamen æqualiter à Sole suo illuminatur, vel tunc quum in tenebris totam sitam esse existimamus. Sic Ecclesia lumen suum hominum iudicio qui illam sepe penitus interciderit credunt, interdum amittit, sed à Christo vero suo Sole semper illustratur, siue inter homines abscondita lateat, siue conspicua sit. Verum quia magis afficimur iis quæ ipsi vidimus, an non horum omnium veritatem experti sumus; annon ipsi vidimus Christum Ecclesiam suam in angulos & recessus, in cauernas & speluncas, in extremas orbis partes compulisse sed postea tempore exacto illam eduxit, vt Capernahumi prædicaret, vitamque suam à finibus terræ ad vltimos vsque fines propagauit, tantumque hostibus suis terrorem incussit vt peccatis illis, vt cunq; diffimulēt, metu trepidet, quod re ipsa experti fuerint Ecclesiam reuera concuti at non excindi aut extirpari posse, quia radices egit in cælo quò brachium & securis humana non attingunt. Hinc autem discamus non pēdere in posterum nisi à sola Prouidencia diuina, in illius brachia nos reijcere, nec hominum machinis vel odio terreri.

Sed, obiiciat quippiam, Turbæ tamen exortæ sunt. Nostrum non est illarum causas inquirere, Nihilominus ante has turbas Deus triumphalem fecerat suorum patientiam, vbique vexillum crucis Christi erexerat; an maiore possemus recreari consolatione; Si olim seruiuimus, at nunc liberi sumus: si loquuti sumus in desertis, in syluis, in montibus, nunc loquimur Capernahumi videntibus hostibus nostris inuito licet & reluctantem, imò furente & ringente Antichristo: si libertas nostra quadantenus restringitur, tempus Domini Iesu expectemus. Corda hominum in omnibus suis tenet, & pro arbitrio & quo vult flexis sed quum sit Sanctus Israelis, circumscribi non vult, Tempora & autoritates quum in sua ipsius auctoritate statuerit, sanctæ suæ prouid-

entiæ impatientia nostra vim nos facere nō vale Ecclesiæ primitiua statum quæso considerate, & videbitis illo ipsos reges qui tam obstinatè bellum illi intulerant, sponte nec coactos illuc tandem deuenisse vt scepra sua & diademata ad pedes Iesu Christi abiecerint in solemnis obsequij professionem. Brachium eius non est abbreviatum, æque potens ac sapiens est atque tunc erat, æternus enim est nec mutatur.

Quid; quod si retardati & non promoti Euangelij causam in nobis deprehēdamus? si propter peccata & vitia nostra bonū Dei nomen blasphemii impetum est; si vita doctrinæ quam profiteremur minime consentanea Euangelij gloriam obscurauimus singuli igitur in posterum peruersam suam viam derelinquant, & quemadmodum Dei nomen supra nos reclamatur, omnes quoque actiones nostræ illius notis insigniantur, sintque totidem testimonia & argumenta nos esse illius filios. Secundo consideremus hoc loco Iesu Christi constantiam & animi firmitatem. Non enim de qualicunq; Christianæ religionis articulo Capernahumi loquebatur, sed doctrina sua destruebat quicquid illorum opinione magnum & excellens erat. Quærebant ab illo, *Quid faciemus vt operemur operibus Dei, Hoc illud est,* inquit *opus Dei vt credatis in eum quem ille misit.* Atque hoc pacto totius illius opinionis quam de se concepisset poterat fundamenta conuellit. Quid enim magis contrarium & ingratum homini, quā illi in os dicere, quicquid ab illo procedit nihil esse; quicquid in se ipso deprehendit, non solum vanitatem esse, sed etiam abominationem coram Deo, si in iustitiæ suæ trutina illud appendere voluerit; Non irritatur magis hominis superbia, quam quum hæc illi veritas proponitur, ac præsertim si ab homine vili & contemibili qualis in speciem erat Christus proponatur. Adde quod non simpliciter aut quasi dubitanter vel de fide faciendâ parum sollicitus esset id ab illo dicebatur, sed sapius reperitur, disputando, idque cum asseueratione, nec tam validos aduersarios offendere reformidante. Vnde tam admirabilis libertas Certe quatenus homo, ab eo quod conscientia esset recta, deque doctrinæ suæ veritate certus, innocentiam suam ante oculos habebat quæ certum ab illo à quo missus erat illi spondebat auxilium. Hoc illum Capernahumi defendebat. Quatenus Deus, proprio se seruauit brachio. Hoc enim respectu potentia est infinita ad hostium suorum rabiem frænandam. Nouit ponere hamum suum in naso illorum & frænum suum inter labia illorum, certis limitibus quos nunquam transilire queant futorum illorū coercere. Quod in illo erat hoc respectu, nimirū, quatenus Deus est, cum nullo illud communicat, sed sibi soli reseruat. At de prima illa virtute quam illi, quatenus homo erat, infuisse diximus, illam cum suis communicat & in illos omnes qui vere sua sunt membra deriuat. Spiritum suum cordibus illorum indit, Spiritum in quam illum mundo fortiosem fide illos donat, fide illa quæ est nostra victoria, vt ait B. Ioannes dat illis os & sapientiam cui non possunt contradicere neque obsistere omnes qui se illis opponunt, & Spiritu suo roboris, ita illos animat vt aperte vel in media Synagoga Capernahumi veritatem profiteantur. Exclamant cū Psalte, *Credidi, ideo loquitur sibi Nihil*

meruunt, charitas enim illa Christi constringit eos, vident enim terrares animæ & pauores conscientia longe alios esse quam metum hominum qui corpus tantum interficere possunt, quum ille cuius veritatem agnoscunt, corpus & animam in æternum perdere possit. Non ita tamen quin Iesus Christus opportune & conueniuntur facultatem hanc veritatis proferendæ suis distribuât & variè pro temporum varietate & sapietia suæ beneplacito illam dispenset, vsus quinetiam illius in seipso variè dispensauit, vsus, inquam, quia reuera in nobis hæc facultas crescit & decrescit, prout à Spiritu Dei plus minusve de illa nobis confertur, at in Iesu Christo semper summa fuit; nec vnquam imminuta est, vsus tantum illius varius fuit interdum enim se velut abscondit, in deserta ac solitudines secessit & Iudæorum se præsentia subtraxit. Num hoc ab aliquo metu aut timiditate proueniebat? Nullatenus. At sic illi placitum erat virtutis suæ & firmitatis spiritualis effecta dispensare, vt in se ipso nobis veluti exemplar & effigiem eorum quæ Ecclesiæ eius accidunt relinqueret. Atque hinc habemus quod aduersariis nostris respondeamus, quærentibus, vbinam esset Ecclesia nostra ante Lutherum & dicentibus nullam omnino fuisse, nouitatisque accusantibus quasi demum ab hinc centum annos cæperit. Verum respondemus Deum dona sua & gratias variè dispensare. Ecclesiam nostram diu latuisse, quia Deus vim & firmitatem Spiritus non eadem semper mensura suis confert, sed suo quoque tempore tanta illam constantia armasse vt opposita & obiecta quæque non aliis quam spiritus armis dissecerit ac prorubarit. Mira huius rei exempla in Ecclesia Iudaica habemus. In illa olim serui Dei in deserta, in specus & canernas abdiderunt se, idque tam secreto, vt ab ipso Elia Propheta dignosci non possent, postea vbi Deo placuit, in publicum prodierunt, aperte loquuti sunt, errorem depulerunt & veritatis diuinæ hostes prostrauerunt. An existimatis absque eadem hac virtute fuisse, potuisse vnquam absolui, imo inchoati mirum illud reformationis mundi opus, tum Apostolorum tempore quum paganismo & horrendis illius idololatriis liberatus est, tum Patrum nostrorum quum seruitute Antichristi & idololatria non Ethnica sed Antichristiana, maiore quidem cum artificio fucata, sed eo & agnitu difficiliore & periculosiore exemptus est. Considerato quæso decem aut duodecim homunciones mundi purgamenta &amenta, illiteratos, inermes, simplices & prudentia illa humana quæ nihil nisi diu ante libratum & de cuius eueniu compertum habeat aggregitur, destitutos, penes quos denique nihil erat illorum quæ in captis suis omnibus adhibere soliti sunt homines, neque vires, neque astutia, nec leonina astuta vulpina, qui nihilominus ita destituti & ab omnibus imperati Imperatores, Reges, Principes & quicquid in terris eminebat debellarunt. At quibus armis; Non aliis sane quam constantia & animi firmitate quæ à certa veritatis quam annuntiabant persuasionem proficiscebatur. Hac instructi vires, Synagogas & templa ingressi sunt & captis potiti sunt, munitiones destruxerunt, ratiocinationes euerterunt, omnemque sublimitatem quæ sese extollebat aduersus cognitionem Dei, in captiuitatem redegerunt omnem cogita-

tionem ad obediendum Christo, illi trophæa in omnibus terrarum angulis erexerunt, intra paucos annos monarchiam excitarunt millies ac millis augustiorem monarchia Medorum, Persarum, Babyloniorum, Græcorum, Romanorum vel illorum omnium ingentium prædonum qui potentiam suam & famam orbis vniuersi ruina auerant. Idque iis quæ modo diximus mediis. Idem contigit in nouissimorum horum temporum reformatione. Illius auctores considerate. Dormientibus ac profunde sopitis viris maximis & doctissimis vel saltem mustitantibus, vnus & alter, alter hic, alter alibi, sibi inuicem incogniti, non communicatis inter se consiliis, sed contra aliquatenus dissentientes (quemadmodum Deus interdum permittit vt inter Paulum & Barnabam exacerbatio oriatur nec bene conueniat) tuba illa cælesti signum dederunt, tanta vehementia, vt ad primum clangorem muri Ierichontis corruerint, Babelis fundamenta ita concussa fuerint, vt tandem aliquando solo æquari necesse habeat. Nihil nunc nisi ruinas sarciant & rupturas instaurant. Nequicquam sane, irreparabilis enim est ruina; Antichristus vehementius sese agit, excruciat & in varias partes versat, nihil non molitur, nihil intentatum relinquit, sed immedicabili laborat vulnere. Haud secus illi ac Ceto accidit cui vnus impactus est vt sese agiter strepat, fremat, spuinet, concutiat, ad litus tandem irritum conatu adigitur nec sese expedire potest. Patientia tantum vtamur, firmique & constantes perseveremus, hac nos metu liberant, hec animos nobis addunt, non autem prompta & parata carnis celeritas, non remeraria in hostes irruptio, illorum rabiem aspiciamus tantum, non imitemur frendentis in morem apri, qui sese mortis securus in venabula induit modo dentiū fulmine venatores disturbet. Longe alio est animo Christianus. Suauissima quiete atque animi pace fruitur in mediis illis rebus quas mundus quam maxime metuit, inde scilicet quod se Christianum esse ac Domini sui characterem fronti insculptum gerere nouit, quit nihil seruosuo fieri permittet, quod non & in suam gloriam & in illius salutem redundet, en animi firmitatem quam Dominus cum seruis suis communicat, quæque illis quietem conciliat, adeo vt Dominum suum vbique adarari uice ambiant, honoribusque dignitatibus mundanis ornari non curent. Sat, illis est si Christo seruiant, qui solus cæteris omnibus rebus simul illis est magis vt illis & salutaris.

Tertiò, hic mira Dei potentia in hostibus suis refranandis & coercendis consideranda est. Totus hic populus, imò ipsi Christi discipuli in illū murmurabant, attamen intra murmura omnia subsistunt, Christus in medio illorum vocem attollit, & vt loquitur Scriptura, vultum suum in illos dirigit, nihilominus solo murmure res transigitur; alias lapidibus sublatis illum petent ac tandem cruci affigent. At nunc incluso fremunt murmure. Pro miraculo, ingenti inquam miraculo est nobis quod Deus Prophetam suum Danielelem in famelicorum leonum fouca, illæsum & intactum, ne dicam indeuoratum conseruarit; tres quoque seruos suos eodem plane modo in fornace ardente incolumes præstitit, non leonibus famem, aut igni suum calorem auferendo, sed ita

causarum harum secundarum efficaciam cohibendo, ut leones, quamuis famelici, Daniele non attigerint, & ignis, quamuis ardentissimus, tres pureos ne afflauerit quidem. Heic vero multo magis mirum est videre Christum in media Synagoga Capernahumi murmuratoribus & seditiosis vndique cinctum ac tamen illæsum. Leonum enim, ursorum, pardorum, pantherarum ceterarumque belluarum vel ferocissimarum sauitiem ludum iocumque esse dicemus præut hostium veritatis rabies quæ in ipsam veritatem, illiusque professores dare solet. Fideles utique mendaciam prosequuntur, at illorum qui mendacio decipiuntur, miserentur, equitatem non ægrum oderunt, contra potius diligunt & quam lenissimis potest remedijs illi subuenire conantur. At hostium veritatis diuersa est ratio, non solum enim veritatem detestantur, sed insuper omnes veritatis professores furialiter oderunt. Quis ergo non stupeat & miretur Christum in illorum medio subsistere potuisse; fremunt quidem & grunniunt, sed nemo manus illi inferit; vnde hoc quæso? quia illi inuito nemo inferre potest, & si inferantur, illo volente & permittente inferuntur. Malum id quidem homines censent, quod ille interdum sibi inferri patitur, ac quod pro malo ab hominibus habetur, id reapte bonum est; sic crucifigi voluit & mortem pati, quæ malorum omnium, hominum iudicio summum erat, sed reuera vniuersi terrarum orbis bonum, hominũ cum Deo reconciliatio, opus omnium quotquot vnquam fuerunt gloriosissimum, fundamentum denique totius salutis nostræ; Eadem autem prorsus ratione cum Ecclesia sua agit, saluam illam & incolumem Capernahumi, in atrocissimorum inimicorum synagoga præstat; multi profecto conueniunt murmuratores & seditiosi, sed murmura illa subsidunt. Tauris illis Basanis cornua decutit, Madianitas in inuicem armatis, illosque suo sibi gladio iugulat, omnesque illorum machinas subuenit. Quam itaque videamus prouidentiam Dei Ecclesiæ suæ tam assidue inuigilare, nostram est illum laudare, & omnium illorum quæ somus, quæque habemus Deo soli non autem causis secundis gloriam tribuere, oculos sursum ad cælum semper leuate, ad brachia omnipotentis qui primo regum corda erga nos inclinat, illaque retinet ne seditiosorum consilijs in perniciem nostram ferantur, terrorem postea qui nos inuadere debuerat, aduersarijs nostris injicit; si enim humanitus consideremur, est sane nobis vndique quod timeamus; pauci sumus, & quandoquidem id fatendum est; debiles, anxij & perplexi, interim tamen subsistimus, quamuis multi sub mansuetudinis & simplicitatis habitu in cathedra veritatis & pacis, omnibus modis populum in exitium nostrum concitent; ignem quidem admovent, sed materia non semper illum concipit, quid si concipiatur, multa illis obijciuntur obstacula quæ furorem illorum sistunt, ut belluæ repagulis coercentur ne in spectatores irruant, vel in fossa aliqua profunda includuntur, vnde facile egredi nequeunt. Sic Deus hostes suos coercet, strident frendenque, furiose interdum in nos irruunt, sed Domini prouidentia secreta repagula illis obijcit, quæ quanquam à nobis non conspiciantur ab illis tamen, ringantur licet transiliri non possunt, idque vt Ecclesia dicat,

Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam Quales igitur sunt hic officij nostri partes? Vtique quando Deum adeo bonum habemus qui quotidie tanta miracula nobis ostendit, illa sane in vtilitatem nostram conuertamus, illis afficiamur, certi hoc pacto nos ab illo amari, illam esse per fugium nostrum & auxilium, facile inque inuentu quærentibus. Commuter terra locum, Dimoueantur montes depulsi in ima maria, Deus tamen erit auxilium suis præsentissimum; illosque exaudiet. *Agite, inquit Psaltes Pl. 46. Videte opera Domini vt disponat desolationes in terra, faciēs vt cessent bella usque ad extremitatē terræ, arcus perfringat & trūcet hastā, currus cōburat igne.* Si bonitate, sanctitate, mansuetudine illa ac benignitate, quam Deus in suis requirit amaremur conatus hominum rideremus; illis cum Propheta insultaremus. *Accingite vos & conteremini, consiliū capite & dissipabitur, &c.* Contra vero si illis similes esse voluerimus, inuixi non conscientiarum nostrarũ puritati, non vitæ nostræ innocentie, non doctrinæ nostræ veritati, profecto Balaamus dici poterit Balaco lapidem offendiculi dedisse ad quem Israel impingat, nos in eadem crimina secum rapiendo & illecebris suis in eadem peccata trahendo. Totã confidentia nostra à veritate Dei & vitarum nostrarum puritate pendeat; Deus hereditatem suam non deserit; custos Israelis non dormitat, oculos in populum suum semper intendit, vigilat dum dormimus &c.

Quarto loco; Considerate quam exiguum laboris sui fructum Christus Capernahumi referat; concionatur veritatem suam Copernahumi annuntiat, in Synagoga illius vrbs quæ ad cælum vsque exaltata sed ad inferos deprimenda dicitur, & tamen miseri illi conuersi non sunt. Christus ibi terræ, sed falsæ velut & maledictæ quæque fatiis nec labori, nec spei vllatenus respondet, semen commendat. Id vero miramur & iure indignamur Euangelium sine fructu in illis locis prædicari in quibus maiorem fructum proferre debuit: Plures enim Christus alibi quam Capernahumi conuertit, quamuis Capernaitæ bonitatis illius quotidiani testes ac doctrinæ auditores essent, actiones eius & vitam intuerentur, quotidie sapientiam illius & sermones audirent, nihilominus obstinatissimi ac pertinacissimi in rebellionem suam fuere, vt hinc discamus mærore non confici, si Euangelium nullum aut exiguum in locis in quibus degimus fructum proferre videmus. Siquidem id ipsum Filio Dei quoque contigit. Id tantum singuli studeamus ne simus Capernaitarum similes, ne Iesu Christi mansuetudine & bonitate abutamur; magno sane honore Capernahumum afficiebat Christus quum tot illam bonitatis suæ ac sapientiæ adijs illustraret, sed honor non admissus vt decebat illi in ruinam & condemnationem cessit; caueamus ne simus Capernahumi, ac proinde nobis idem atque illis contingat. Ne existimemus Euangelium esse cantilenam amatoriam, vt inquit Propheta, nullumque alium vsum habere quam vt aures nobis vana delectatione titillet, aut mala nostra nobis simpliciter ob oculos ponat, nec vltius progrediatur. Omni opere adnitamur vt illius virtutem sentiamus peccatorũ nostrorum remissionis certi, & de vita futura, vita inquam illa gloriosa quam nobis Christus sanguine suo peperit. plene

persuasi, ita tamen certitudo illa & sancta persuasio habenas non laxet ambitioni nostræ, avaritiæ, violentiæ, luxui, voluptatibus ac cæteris carnis nostræ affectibus, sed potius frænum sit quo potenter in officio nostro constineamur. Solemus Pontificijs exprobare, quid tantopere iactatis Petrum Romæ fuisse, primumque ibi Episcopi officio functum, quid inde commodi percipitis? Iesus Christus concionatus erat Capernahumi, non ideo tamen rebellis esse desit, ac proinde ad inferos depressa est; nihil aliud quam *Templum, templum*, ingeminatis, quid si templum illud factum est spelunca latronum, Antichristum admittendo? Num fures in Templum confugiendo crucem vitant? quamvis hoc pacto, crucem apud homines, quorum superstitio templa hoc privilegio ornauit, forte vitent, at non metuentam illam Dei crucem quam impijs omnibus erexit, vitabunt. Si vique Pontifex & eius affecte rei sunt criminum quorum à nobis accusantur: An existimatis ideo quod Templum Dei occupauerint tutos esse ab illius maledictione, & iustitiæ exemptos? Hæc Pontificijs & merito quidem exprobare solemus. At per Deum ita nos geramus vt in nos retorqueri non possit, nec iure vnquam Capernahumio conferamur. Sic erimus illa Ierusalem, Ciuitas illa Dei quam gratiæ suæ fluminibus irrigat, Alioquin omnes nostræ prerogatiuæ nobis erunt inutiles, imò nobis in damnum vertentur. Israelitis ascendendum erat Hierosolimam vt Deum colerent: interim agros illorum non vastabat hostis, at si negligentiores & remissiores fierent, Deus illis non parcebat, vt prerogatiuas suas proponerent, templum, arcam, sædus. Sic & nobis fiet, si sapius Hierosolimam ascendamus non vt curiositati nostræ satisfaciamus, vt conscientiæ nostræ latratus compescamus quæ forte in memoriam nobis reuocat nos concioni defuisse, sed vt statuta Domini illic addiscamus, de voluntate eius certiores fiamus & ad illius præscriptum actiones nostras conformemus, tunc nobis aderit, inuigilabit nobis in bonum, hominum corda erga nos inclinabit, illa si quidem in manu sua tenet, inimicos nostros conteret; ipse dicit, *En omnino altercabitur homo in te. at qui altercabitur in te corruet en ego creauit fabricum sufflantem in ignem prunarum & proferentem instrumentum ad opus suum similiter ego creauit interfectorem ad perdendum. Nullum instrumentum formatum contra te prosperabitur, & omnia lingua insurgentem contra te in ius condempnabis. hæc est possessio seruatorum Domini, quorum iustitia est ex me, dicit Dominus.* Esa. 54. v. 15. 6. 17. Hominum rabiæ quando libuerit, non secus ac fluctuum maris terris inundationem perpetuo minantis impetum, cohibebit. Hæc fiducia in illis duntaxat reperitur qui in cæli aspiciunt vbi est Iesus Christus robur & virtutis suis conferens, illorumq; hostes Spiritus otis sui destruens. Deus autem ipse id gratiæ nobis concedat vt rupi huic æternæ, non autem rerum mundanarum instabili arenæ fundemur &c. Amen.

CONCIO SEXTA.

Ioan. vi. v. 60.

Multi ergo ex discipulis eius his auditis di-

xerunt, durus est hic sermo, quis potest eum audire?

SCANDALA quæ propter verbum Dei oriuntur, oppositiones quæ contra veritatem illius excitantur, ab hostibus apertis initium reuera sumunt, sed ab illis postea fouentur & continuantur qui se illius populum esse profitentur. Ita Ecclesiæ persecutiones ab exteris primum mouentur sed à domesticis continuantur; quod videre est si Ecclesiæ Christianæ historiam ab ipsa origine repetamus. Nascentis illa Iudæos & Ethnicos à quibus grauius afflicta & infestissimis persecutionibus appetita fuit, hostes habuit. At debilis fuit illa oppositio illius hobita ratione quam postea sensit, quum ab illis ipsis qui se Christianos esse proficebantur longe auocius quam ab exteris agitata & concussa fuit; Idem quoque vidimus in nouissima hac generali reformatione quam Deus nostris temporibus instituit, huic enim reformationi sese primum opposuerunt Antichristus & Antichristi affecte, ij nempe quorum causa reformatio & correctio fiebat, sed postea illi ipsi qui in magno hoc opere promouendo operam suam contribuere videri volebant, illud præ cæteris conturbauerunt & interruperunt. Hoc ipsum Doctrinæ nostræ Iesu Christo accidit, in temet enim ipso qualis erat in diebus carnis suæ, Ecclesiæ suæ statum & conditionem nobis exhibuit; Iudæi & Pharisæi hostes illius aperti, primi sese illi opposuerunt; at nec ibi substitit malum, nec inde temper profectum est, discipuli quoque illius illi aggressi sum. Vidimus antehac Iudæorum oppositionem, at nunc videmus discipulos quoque sese illi opposuisse & eadem cum Iudæis difficultates in illius doctrina imaginatos esse; quæ est verborum modo prælecto. un sententia, in quibus duo hæc capita consideranda veniunt.

1. Quam illi sint à quibus hæc oppositio profecta est.
2. Qualis fuerit hæc oppositio. Primum quod attinet, à qualitatibus 1. nobis describuntur, *Discipuli erant Iesu Christi* 2. à numero, *Multi erant Discipuli Christi* non vnus aut alter sed multi sese Christo opponunt Quum autem hic discipulos Christi auditis, ire duodecim Apostolos intelligite, sed indifferenter, quotquot in auditoribus Christi nomen dederant, qui illius miraculis conspectis commoti fuerant, quod in illis virtutem plusquam humanam agnouissent, qui doctrina illius audita, sapientiam verè diuinam in illo deprehenderant & beneficia illius senserant, maxima ex parte sanati aut illius virtute sustentati, qui vitæ illius, ab omni fraudis aut imposturæ suspitione quam remotissimæ integritatis ac sanctitatis testes quotidiani fuerant; hi illi sunt, inquam, qui sese Christo opponunt, non pauci, sed multi. Quum mundum Deo pugnare, Beliali cum Christo non conuenire audimus, mirum id nobis non videtur; quid enim miri si vitium virtuti sit contrarium, si tenebræ lumini opponantur, si impuritas cum puritate nihil commercij habeat, contraria contrariorum perniciem natura sua moluntur; at nimis mirum est eos qui in speciem sunt filij luminis & veluti domestici domus Domini, proprios ipsius discipulos veritatem illius impugnare. Sic hodie non miramur Antichristum & eius affectibus bel-

lum nobis inferre, at quando è medio nocti, è visceribus nostris prodire videmus eos à quibus impugnamur, id utique nobis pro monstro est. Actane quis non miretur? Quis tamen mirabitur, si hanc ipsam eandem fuisse Domini nostri in terra militantis conditionem consideraverit? Quis inquam iure mirabitur nobis rem esse cum eiusmodi aduersariis, nos similibus proflus inimicorum & conatus & fraudes sentire, quis consolationis potius quam admirationis hac in re argumentum non deprehendat? Imo, an non glorie potius huiuscemodi persequutionem nobis ducemus, quum hoc pacto Domini nostri tessera insigniamur? Illis ipsis qui sub illo militiæ nomen dederant exosus fait. Si itaque videamus illos qui Christi nomen frontibus inscriptum gerant, qui nobiscum ad oppugnandum mendacium & veritatem defendendam conuenerant, in nos conspirare, ac veræ doctrinæ puritatem calumniari, detorquere & exosam reddere, ne mirum nobis videatur sed meminerimus id ipsum summo nostro Prophetæ contigisse. Præterea consideremus nihil illos facere quam quod Dei providentia decretum est, qui suos hac ratione probari vult. *Neesse est, ut inquit Dominus noster Iesus Christus, ut eueniât offendicula, verum tamen ut homini illi per quæ offendicula euenit.* Et. B. Paulus, *Oportet etiã hereses inter vos esse, ut qui probi sunt manifesti fiant.* Deuteronomij quoque 13. Deus populo suo prædicat pseudopphetas surrecturos in medio eorum, imò signa edituros, sed simul monet Deum hoc modo illos tentare, fidemque illorum & constantiam probare velle, atque hoc ipsum est quod inquit Apostolus, *ut qui probi sunt manifesti fiant*, fide vere credentium manifestata. Quum Ecclesia pace & concordia fructur, nec afflictione extrinsecus aut dissensione intrinsecus laborat, qui Christi sunt non agnoscuntur, vixque seipos inuicem dignoscunt, quia prosperitatis tempore facile est Deo seruire, carnis quies & oblectatio, cultusque Dei tunc conueniunt, ut sereno tempore in eadem area incenpalea, culmus & frumentum, sed exorto vento palea & culmo dissectis granum solum relinquitur. Sic mirum non est videre hypocritas & prophanos fidelibus in Ecclesia permittos tranquillo & prospero rerum statu. At quando persequutio oritur, schismatibusque & dissidijs omnia promiscue confunduntur & ea est rerum perturbatio ut corrumpere omnia videantur, tunc fit separatio, palea ventorum & turbinum vi auferuntur, grumentum solum manet in area, idque eo magis, quo magis solum est. Quum Ecclesia Dei lumina continetur concordia, nec vllis turbis aut nouitatibus pax eius tentatur, certo eos agnoscere non possumus qui vere in Christum credunt. Tunc verendum est ne consensus vniuersalis fundamenti loco multorum fidei substruatur, ne veritate credendorum, sed multitudine credentium persuadeamur. Ne similes stultorum illorum simus qui se quæ reuera non vident, ideo videre asserunt quia multos audiunt qui se illa videre profitentur; Deus vult fidem nostram aliud habere fundamentum, & inniti non multorum consensui sed verbo suo & propriæ conscientiæ nostræ sensui adeo ut reuera dicere possimus, quod olim dicebat Iosua populo Israelis, *Quod si malū videatur in oculis vestris colere Dominū*

ego verò & familia mea colimus Dominū. Deus ergo permittit ut omnia quib. fides hominis vulgo iudicatur illi auferantur & subrahantur, maiorum nempe auctoritas & reuerentia, populorum consensus, fidelium multitudo & alia quæcunque id genus, nullumque illi aliud fundamentum relinquatur præter veritatem nudam, se conscientia manifestantem, illique effectibus suis & virtute, splendore suo & pulchritudine confirmantem & comprobantem se reuera veritatem esse à Deo veritatis profectam; quo manifesté prodit viua illa efficacia quam credentis anima percipit, illa virtute ac potentia qua cor suum & affectus, à mundo, imò à seipso ut in cælum eleuentur fidelis abstrahit. Quapropter B. Paulus Evangelium appellat, *Potentiam Dei ad saluē omnibus credentibus:* Et Galatarum conscientiam interrogare audeat an Spiritum per legem, an vero per fidem acceperint, veritatis testem appellans, efficaciam & virtutem quam veritas in ijs exertit qui se admiserunt: verum itaque est quod ait Apostolus, oportere etiam hereses inter nos esse. Hoc modo multorum hypocritis detegitur, qui veritatem non amant nisi quatenus interdum nouitatis speciem præ se fert, nouissima quælibet sectæ soliti: si error veritate illis recentior videatur, veritate minus recenti deserta, errorem recentiore amplectuntur. Inconstans hominum genus qui sola opinione & imaginatione ducuntur, qui *fluctuant*, ut inquit Apostolus, *& circumferuntur quouis vento doctrina.* Quum ij qui Christum propter Christum amplexi sunt, qui veritatem proficentur, ideo solum quod veritatem esse agnouerunt, nouas quæstiones nunquam moueant, nec à mouentibus in illorum partes pertrahi se sinant, haud secus ac qui cibi alicuius boni gustum habuerunt, non facile ab illo abtinent, licet fastidij illis mouendi causa; multi cibi illius bonitatem eleuent. Ne igitur præoccupemur, neue decipiamur quam videmus viros, alioqui magni nominis qui in veritate illa quam locemus varias sibi sinxerunt difficultates; memineribus semper idem contigisse Seruatori nostro Iesu Christo, ne miremur Ecclesiam eadem ratione habitam & acceptam atque ipsius caput; imo potius hæc nos consideratio consoletur & confirmet, scientes illam vere Christi corpus esse, cui ut Christo olim; foris domique contradicitur: inquam inter aduersarios consensum animaduertere uobis videtur; quia Diabolus contra seipsum non diuiditur; ceteri um quodammodo priscis Iudæis similes sunt, inter quos variæ erant sectæ Phariseorum; Sadduceorum; Essenororum qui sub eodem Pontifice vnanimes conueniebant quando de Christo persequendo agebatur. Multi à Seruatore nostro defecerunt etiam tum quum in terris adhuc ageret. Illorum inconstantia illius præsentia cohiberi non potuit. Constantes ergo stabileque nos præstemus, nec apostasiis, schismatibus, dissidijs, scandalis, leuitaris & inconstantiæ humanæ exemplis constantia nostrâ & firmitas concutiatur, hoc semper nobiscum reputemus, utcunque se res habeant, hanc esse ipsam veritatem; Hic ad praxim reuocemus quod Christus alibi præcipit, *Quum audieritis bella & rumores bellorū, ne turbemini.* Fortitudo vestra, ut in tali tempore, in eo sita est ut quieti maneatis, & ex medijs hisce turbis & confusio-

nibus Deum ordinem educaturum par ienter spectetis. Rebus ita se habentibus singuli scire debēt quo fundamēto fides sua nitatur: An auctoritate illorum à quibus doctrinam illam audiuit, qui & ipsi quandoque ab illa deficiunt ac tandem impugnant quod ab initio propugnauerant; an verò Iesu Christo qui solus Propheta noster est, Rex ac Sacerdos, Rupes ac fundamentum Ecclesie suæ, tam validum ac firmum, vt quisquis illi nitatur, vel cætero mundo pereunte & funditus conuente, concuti non possit.

Secundo, hæc oppositio hic consideranda venit; Ac primum illius ratio, deinde & materia. Primum quod attinet, murmurant in doctrinam Iesu Christi, hoc expresse obseruatur; murmurant sane in Christum, non tamen murmuris illius occasionem ad Christum deferunt, verba eius difficilia illis videntur, sed de difficultate illum non consulunt, nec humiliter illum rogant vt verba sua exponat & explicet; Iurgari tantum, non doceri cupiunt; Fieri nequit, quin quotquot sumus interdum in doctrinam Filij Dei murmuramus. Omnium sanctissimus id sibi sæpè contigisse fatebitur, non solum ante vocationem suam quum mundo implicitus adhuc detineretur, sed & post adeptam Dei cognitionem. At nunquam inter se distant illa murmura. Quidam enim in murmuribus suis ad Filium Dei confugiunt, vt ab illo animi sui sedandi modum edocentur. Alij ibi subsistunt & omnibus valere iussis de murmure in defectionem incidunt; vt neminem esse cui non interdum murmurare contingat, ostendere possumus, satis esse arbitror si conscientie testimonium adducatur, quis enim nostrum ingentes & violentas tentationes quandoque non experitur? Ideo nempe quia homo animalis eorum quæ sunt Spiritus Dei non est capax, sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere quia spiritualiter dijudicantur, ac homo animalis non est spiritualis, Nemo autem hominum quos quidem terra sustinet pure pure est spiritualis, qui que certo quodam gradu non sit animalis. Præterea, quod sapit caro est inimicitia aduersus Deum. Nos vero quamdiu hic viuimus, carnem penitus non exiimus, neque toti sumus Spiritus, alioquin absque peccato essemus & hic in terris viam Angelicam duceremus. Sic sæpe nobis accidit vt murmuramus, loquamur & cogitemus varia, Deum arguamus & in iudicium coram tribunali stultæ nostræ rationis vocemus. E.g. Propheta Asaphus quum hinc improborum prosperitatem, illinc filiorum Dei afflictionem aspiceret, pene pedibus suis declinavit, ita vt conqueri audeat, se vtiq; inaniter purificasse animum suum & lauisse in munditia manus suas; hisce verbis Dei prouidentiam negans. At videre quomodo fidelium murmur ab impiorum murmure differat; Fideles nempe postquam murmurant, ad Deum confugiunt, seque ipsos condemnant; tantumque in Deo satisfactionis & acquiescentie argumentum offendunt, vt non amplius murmurent; apud illum dubiorum suorum omnium solutionem inueniunt; atque hoc ipsum est quod in eodem hoc Propheta obseruamus; *quum ingressus fuisset, inquit, in Sanctuaria Dei Fortis tum eram brutus & velut iumenta apud te. Quia scilicet Deus indicat illi, impios vtiq; in lubricis positos esse, multas esse*

afflictiones iusti, sed ex omnibus illis eripi à Domino; illique bona dari, sed vera bona, non terrena, quia quisquis felicitatem suam hic consequutus fuerit, nihil vltra alibi habebit in quo acquiescat, comoda sua hic habuit, nihil est illi præterea expetendum, quemadmodum legimus Abrahamum diuiti exprobrantē, *Memento, inquit, te bona tua recepisse in vita tua. Quid optasti? Voluptates, diuitias, vanitatem; Consequutus es, nec proinde plura petere te oportet. Hæc omnia Asaphus vidit in Sanctuaria Dei ingressus; atque hoc mentem illius commotam sedauit; eadem de causa murmurant & prophani, sed non ingrediuntur in Sanctuaria Dei vt hic illis sculpulus eximatur, eodem plane modo discipuli de quibus hic agitur, qui in Christum quidem commouentur, sed illum non interrogant, neque sibi ab illo in hisce difficultatibus faciem præferri postulant: Atque in illis eorum primum qui veram religionem contemnunt, deinde & eorum qui ab illius professione deficiunt viam imaginem habentis: Primi enim ideo veram religionem contemnunt, quod animum suum in se ipsis à Deo alienatum sentiunt, ideo nihil aliud quam causam quarunt quam defectioni suæ præterere possint, non secus atque discipuli isti qui apud se ipsos iam à Christo recesserāt, antequam in murmura erumperent. Mundum relinquerant, quia illius ab usum Christo ostendente viderant, quia Christus illos, idque in deserto, tantum non deficientes recreauerat, sustentauerat & aluerat: At quando Christus de ventre illorum non amplius loquitur, sed nescio quam tantum carnis suæ manducationem & sanguinis potum proponit, illum protinus respiciunt, primamque statim occasionem auidè arripiunt vt illi tergum obuertant: sic quoque profani facere solent, nullam aliam præter hanc vitam expetunt, nullam nec oculis suis, nec auribus, nec sensu vlli voluptatem denegare sustinent: si de vita æterna cum illis egeris, ægre ab illis fertur, in terris manere cupiunt, ac propterea religio Christiana doctrinam illis *μυσθηριώδης* videtur, quam esse qui non possunt: Vt autem huiusce rei veritas pateat, considerare quæso id genus homines, omnes omnino sectas quæ quidem vnquam floruerint, ardentè sequutos & amplexatos esse: Deprehendetis nullam illarum fuisse quæ non opiniones adeo imo magis contrarias sensui & rationi habuerit quam religio Christiana, nec minus propterea se statores suos habuisse, quia affectum huiusmodi hominibus ingenitum non destruebant, sed quando ad religionem Christianam ventum est, inquit, vt isti discipuli, *Durus est hic sermo, quis potest eum audire;* quia Christianæ religionis scopus est imperium Satanæ & peccati euertere, Christi vero vnice stabilire, omnes cogitationes captiuas ad obedientiam Dei adducere & hominis externi cupiditates mortificare ad hominem internum viuificandum. Ideo rot in illa difficultates esse dicuntur, obijciunturque nobis Trinitas incarnatio & alij eiusmodi articuli qui intellectus nostri captum superant: Non rerum difficultas homines turbat, imo contra, ideo hæc difficultates in illorum animis exoriuntur quia hæc doctrina illos terra reuellere ac in cælum transferre conatur. Hic quoque apostatarum imaginem habetis. Dum inter nos versantur, egregiè præ-*

præ cæteris de articulis religionis disputant, neque sophisma, neque subteritas datur, cui solutionem paratam non habeant, nullæ difficultates ex quibus non sese facillime extricent. At quando Christus illis displicet & tanquam perfugæ in mundi castra transire volunt & Ecclesiam deserere, tunc subito ac derepente maximæ illis difficultates oboriuntur, hos atque illos articulos concoquere non possunt, durus illis Dei sermo videtur; Interim tamen vana sunt quæcumque prætexunt, veteres & recoctæ calumniæ quas centies refutati audierunt, quas ipsi met forte olim refutarunt. Ne simus igitur tales; Si nobis murmurare contigerit, Christum adeamus, in illo reperiemus quod Asaphus reperit quum ingressus est in sanctuariam Dei.

Vt autem ad alterum cæput veniamus, qualis huius oppositionis discipulorum Christi materia fuerit; Certissimum est murmuris sui falsum illis esse prætextum; Imaginantur Christum velle vt carnem suam edant & sanguinem bibant corporaliter, ideo exclamant. *Durus est hic sermo &c.* Obseruandum est autem nisi defectionem ineditati fuissent, hanc cogitationem illorum animos nunquam subitaram fuisse; hoc enim vt quis imaginetur, Christus ante omnia credendus est non esse Christus, nec admirabili illa quæ illi uest sapientis præditus. Quid? an tam crassa & contumeliosa in illius bonitatem & sapientiam cogitatio, in mentem hominis non inimici venire potuit? Interdum in hominum sermonibus difficultates nobis fingimus, at quia bene adeo de illorum sapientia existimamus vt persuasum habeamus nihil illos absurdi dixisse, ab illis non discedimus, sed dictorum rationem nobis exponi postulamus. Sic Nicodemus à Christo regenerationis sui prædicante petit qui id fieri posset & si nulcur dubitare causam aperit, *Nam potest homo,* inquit, *in uterum matris sue secundo introire & nasci?* At isti non eandem causa Nicodemorum inueniunt, quia non tam bene de Christo ac Nicodemus sentiebant, ac ideo citra vltiorem inquisitionem pro certo habent Christum de carne sua corporaliter edanda & sanguine bibendo loquutum fuisse. Faxit autem Deus ne tam scelerato vnquam occupemur affectu, veritatem absque præoccupatione & præiudicio, vt sese habet, consideremus.

Iam autem videamus quid prætere de possit, si quid illis subterfugij superest excuriamus. Primo dici potest Christum illis de carne sua comedenda & sanguine bibendo verba fecisse, mirum proinde non esse si populus crassus & stupidus, nec bene edoctus hæc literaliter accipienda esse ab initio imaginatus fuerit; Id certe aliquid coloris haberet, si hæc loquendi genera apud nos inusitata forent; At certum est nos in hac vita in familiaribus nostris colloquiis frequenter similitudinibus vti, Pater cum Filio colloquens dicit, *Mi Fili mentem terra alius tollere te necesse est, in celum vltare te oportet ac proxime tibi alius comparare.* Nec tamen id filius literaliter interpretabitur; qui secus faxit nubulo & patrem ludibrio habere censebitur; Nemo enim illum de alio corpore, & auicularum alis similibus loqui existimauerit; Quidam forte primum non intelligent quid alis hisce

pater sibi velit, & ab illo quærent quo pacto hæc sint intelligenda; Nullus tamen vnquam tam stupidus erit vt de alis auicularum illum loqui arbitretur; Præterea eiusmodi loquendi formulæ in Ecclesia vsitatae erant, vt ex historia sacra videre est; *Abraham nos non nouit, tu es Deus Pater noster.* Hoc sane carnaliter non intelligunt, ac si Deus hominum instar propriæ substantiæ communicatione illos genuisset; hoc enim modo Domini nostri Jesu Christi tantum pater est; sed per similitudinem id ab illis intelligitur. Id ipsum Scripturæ vsu tritissimum est quæ tam frequenter de lauacro & vestitu spirituali agit, de bonitate Dei gustanda, de illius factis ac facti; Item de sponso, de capite, de membris, de lumine, de tenebris, de via spatiosa & angusta; an hisce loquendi formulis res corporales & carnales designari credemus? Neminem tam stupidum arbitror, in quem hoc cadere possit; Vt autem præposteram huiuscemodi hominum in rebus celestibus iudicium vobis innotescat, hominem terrenum istiusmodi verbis compellat, si similitudines vestras probe percipiet, modo animo illius grata & accepta loquamini: Exempli causa aurum aggredere & vt vitio illius blandiaris, illum hisce verbis mulcetis; *Domum tuam adificare* (sic enim vitio suo virtutis speciem inducunt & honesto hoc nomine insatiabilem suam cupiditatem prætexunt) *veris tuis cibis est, Cominia tua, ludi & oblationes sunt salubriter liberis tuis acquirere,* satis percipiet quid tibi velis, nihil in illis similitudinibus obsecritatis agnoscat; At si hominem quem cœli fastidiunt subit per similitudines & signa alloquaris, scrupulos, difficultates quæ solui nequeant & miras prorsus chimæras sibi finget. Cur? quia hæc non sunt illi cordi, quæ ideo tenebris inuoluit, quia illis non delectatur. Sic Dominum nostrum quod attinet nullum erat plane in illius verbis scandali argumentum; sed toties ac toties, inquit, similitudinem illam repetierat, vt hoc pacto offendiculi occasionem illis præbuisse videatur; Respondeo eandem similitudinem duabus hisce de causis vel illarum saltem alterutra sæpius repeti: Primo ad obligandum illum quem alloquimur, vt verum verborum nostrorum sensum à nobis petat, vt in exemplo supra citato pater qui filium iussit alis sibi comparare, si animaduertat filium suum non satis attendere ad ea quæ dicit, ter quaterque eandem similitudinem repetet, illius excitandi causa & vt quætere teneatur quænam sint illæ alæ de quibus loquitur, ac proinde illius animo sententiam suam altius imprimat, quum certum sit nos illa longe melius memoriæ commendare quæ rogatu nostro & iuxta postulatam nobis responderentur, quam quæ simpliciter nobis non interrogantibus dicuntur: Secundo eandem rem sæpius iteramus quum nobis cum prophano & irrisore res est, qui malitiose verba nostra decoquet. Quum illum adeo sceleratum & peruersum esse videamus, illa quæ ridet sæpius ac lubentes iteramus, vt ostendamus nos bilem illius & malitiam non morari, nec propterea ab eiusmodi formulis & loquendi generibus abstinere velle. Duabus hisce causis bene perceptis, mirum nobis videri non debet Jesum Christum figuratas has loquendi formulas toties

repetiisse. Adde quod Iesus Christus omnem illis occasionem præcudit formularum illarum carnaliter intelligendarum, seipsum aliquoties explicans, & verbis propriis efferens id ipsum quod hisce similitudinibus significabat, modo enim hoc appellat, *venire ad se*, modo *in se credere*, atque hoc pacto omnem scandali occasionem tollit. Alij contrario modo peccant & in aliud extremum impingunt. Non conuenit mihi, inquit, cum illis incredulis: Credo Iesum Christum bene loquutum esse, credo me sanguinem eius bibere & carnem edere verè ac realiter, atque hac fide mea potentiam eius extollo. Ac si quis diceret; Nolo incredulus esse vt Nicodemus, qui sibi difficultates fingebat in eo quod Christus dixerat illi denuo nascendum esse, vt in regnum Cælorum ingredi posset; Credo Iesum Christum hæc dicentem significare mihi denuo in ventrem matris meæ introeundum esse. Ac si iterum diceret, Absit vt similis sim illi Samaritanæ, de qua Joannis 4. quæ seruatoris verba detorquebat, & quæ ille aquam polliceretur, puteum nimis profundum esse respondebat, simpliciter enim & absolute credo quæ Christus dicit & quædoquidè certo mihi aquam polliceretur gratiam eius verè aquam esse credo, & ore reuera sumi, vt aquam fontanam aut fluuiatè. Siccine Dei virtus & potentia magnificabuntur? Quin potius sic aperte blasphemantur & Religio Christiana, in quædam penes te est, infidelium ludibrio exponitur. Tales erant olim Arriani in prisca Ecclesia, Nolumus, inquebant esse sapientiores Christo, qui patrem se maiorem esse ait. Quid hoc aliud est, quam nolle quære: qui id fieri possit & quo sensu hæc accipienda sint. Tales quoq; erant Antropomorphitæ qui formam corpoream Deo tribuebant, oculos, pedes & manus assignabant. Nam, inquebant illi, gloriam Deo ita de se in variis scripturæ locis loquenti tribuere volumus; Quandoquidem id ab illo dicitur, citra vterioem inquisitionem credendum nobis est; vt autem agnoscatis quàm à veritate alieni sint homines adeo religiosi, considerate quid sibi voluerit Christus, & illos, quicquid tandem prætexant, nihil minus, quam quæ Dominus dixit, credere deprehæderis. *Qui venit ad me*, inquit, *nequaquam esuriat, & qui credit in me non sitiet vnquam.* En illius scopum & consilium, hoc illud est quod sibi voluit quum de carne sua comedenda & sanguine suo bibendo loquutus est. Nihil autem minus ab illis creditur: Credere enim, inquit, nihil aliud est quam præsumpta opinione aliquid sibi persuadere. Quis te Christum Deum esse tuum? quis te ad illum venisse? quis te in illum credere, ac proinde nunquam esuriturum, nec sititurum certum faciet? Hæc verba dura illis videntur, nec ab illis ferri possunt; Nihilominus nihil nisi merita, nihil nisi opera supererogationis crepant. Dulcissima hæc verba, *Qui ad Christum venire vult, seipsum demittat, seipsum abiiciat, & quicquid in se est pedibus calcet, ne aliud quicquam desideret, quam togam dealbatam in sanguine Domini sui, nempe peccatorum suorum remissionem morte Christi impetratam,* Hæc inquam verba tam dura sunt illorum auribus, vt superbix & arrogantiæ eos qui sic loquuntur accusent, ac tandem adulterina sua

moneta hoc est operibus suis, quorum ipsimet & pretium & valorem ignorant, nescientes vtum bona, an mala censenda sint, Deo satisfacere volunt. Doctrina illa quæ liberi arbitrij viribus cælum illis pollicetur, summopere illis arridet, at quæ in solo Iesu Christo cælum quærendum esse docet, quæ in sanguine eius redemptionis nostræ pretium constituit, dura illis & intolerabilis videtur; Cuius rei hanc assignaueris causam, quia difficillime illuc adducitur homo vt se ipsum omni confusione & ignominia dignum existimet, bonique sui omnem gloriam Deo tribuat; Mirum igitur non est crucis doctrinam duram illis videri. Siquidem Pharisei sunt, qui ieiuniorum suorum, ciliciorum, ac operum meritis nullatenus renunciare volunt, qui in seipsis pauperes esse nolunt vt in Christo ditentur. Sed in nos ipsos quoq; descēdamus; In meliori schola, Deo gratias, edocti fuimus: Nouimus Christum ore animæ edi ac bibi, nos operibus nostris in paradysum non introduci, nec illa satisfactionis locum obtinere posse, gratiam eius privilegium esse pura puta illius liberalitate sine vilo nostro merito nobis concessum; Sed caueamus ne quæ dulcissimas hæc consolationes consequantur, nempe crucis prædicatio, carnis mortificatio & spiritus viuificatio dura nobis videantur. Euangelium Christi non est doctrina dissolutionis. Christus non est instar regum illorum, qui quo tempore inaugurantur, insolentissima & immoderata quæque, nec toleranda permittunt, & carcere eos liberant qui ad crucem deducendi fuissent. Christus in hanc licentiam cūfundi nos non patitur; Euangelium illius reuera prædicatio pacis, gaudij & oblectationis, sed ita vt omnem dissolutionem ac morum corruptelam in nobis extinguat; Attamen præceptum hoc Euangelicum de cruce ferenda durissimum est, inquit, & mundus hic nobis insultat & conditionem nobis miseriam ac ærumnosissimam exprobat. Quasi scilicet mundus ipse meliori esset conditione, quasi non in æque duro ac misero rerum statu versaretur, etiam hic in terris, in vero oblectationis suæ stadio; An vindictæ cupidum, ambiciosum, auarum tam feliciter agere censetis, perpetua inquietudine, perpetua febris laborant, vanum & imaginariam bonum inutiliter consectantes, aut præteritum desiderantes. Quamuis autem nihil hic aduersi omnino paterentur, quid miri? Tauri sunt Babylonis quos in diem mastationis Deus saginat, longe alius est filiorum Dei exitus; Attamen, inquit, Filij Dei non sunt naturæ Angelicæ, non potest crux non grauis illi videri, & sermo Christi crucem annuntians non durus; Verum ad hoc respondeo contrarium à Christo doceri, *Iugum enim meum*, inquit, *facile est, & onus meum leue est.* Ac quid quæso hanc Domini sententiam veram efficit? quid filiis Dei facile & leue reddit quod aliis est intolerabile? Fides vtrique. Quum nempe expendimus vbi hominum contumeliis vexati fuimus nos à Deo honoratum iri, vbi caput nostrum spinis cinxerint, Deum suis manibus coronam gloriæ capitibus nostris impositum; vbi mundus nobis bellum intulerit, Deum pro nobis futurum, quum expendimus figuram huius mundi præterire, Deum

non permittere vt quiescat in perpetuum virga improbitatis super sortem iustorum; nullam omnino esse oblectationem illi comparandam quam in altitudine, latitudine & profunditate misericordiarum Dei consideranda percipimus; si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo nos habituros, domicilium videlicet non manu factum, sed æternum in cœlis quo superinduemur. Hæc fides denique lignum illud est Mosis quod aquas Maræ ex amaris dulces & gratas reddidit, quod oues huius vitæ amaritudines temperat, ita vt conditionem nostram superbissimis & elasticissimis torius orbis dignitatibus præferamus, malis usque cum Christo pati, quam cum mundo triumphare, quia persuasum habemus nobis Christum & in vita & in morte lucrum esse, pietatem lucrum esse summum ac præ cæteris omnibus expetendum, id enim, quod cætera omnia lucra nequeunt, animum, nempe, sua sorte contentum, secum affert.

Deus autem noster nos misericordia sua, per Spiritus sui efficaciam lucro hoc hic in terris afficiat, vt illo aucti consolationem in hac vita, ac æternam in altera felicitatem obtineamus. Amen.

CONCIO SEPTIMA.

Ioan. vi. v. 61. 62.

61. *Sciens autem Iesus apud se discipulos suos de hæc murmurare, dixit eis, Hoc-cine vos offendit.*
62. *Quid si igitur spectaueritis filium hominis ascendentem eo vbi erat prius?*

VIA Jesu Christi à mortuis suscitati & ad dextram Dei in locis cœlestibus sedentis apprehensione, nec aprior, nec validior, nec efficacior est ratio, ad animos nostros à terra abstrahendos, & in cœlum eleuandos, ad cogitationes nostras purificandas & sanctificandas; atque ex carnalibus & terrestribus, quales natura sua sunt, spirituales reddendas, nulla, inquam, aptior est ratio quam si beatam seruatoris nostri resurrectionem, & gloriosam triumphantemque in cœlum ascensionem, non corporis sed fidei oculis contemplemur. Quapropter B. Paulus ad Colossenses scribens, illos nosque simul hortatur ne terrestria, sed suprema curemus. Itaque, inquit, *si surrexistis cum Christo, superna querite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens. Nam mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; Postquam autem Christus vita illa vestra manifestus factus fuerit, tam & vos cum eo patefietis gloriæ si:* Atque hic Dominus noster discipulorum suorum murmuram non ignorans atque in verbis suis offensos fuisse, quibus adeo sæpe, tamque expresse carnis suæ edendæ & sanguinis bibendi necessitatem illis imposuerat, vt crassam hanc & à sensibus

ortam cogitationem, animis illorum reuelleret, suam in cœlum ascensionem illis objicit, *Quid si igitur spectaueritis, &c.* Offensi fuerant in eo quod dixerat, illis carnem suam edendam esse & sanguinem bibendum, vt vitæ participes esse possent, & nihil aliud quam oralem mādicationem cogitabant, at Christus tam crassæ cogitationi occurrit, & docet non esse hoc sensu verba sua sumenda, hoc enim modo difficilior longe & factu minus possibile illis visum iri, si se in cœlum, imò in cœlum vbi erat prius ascendentem spectauerint, atque hoc pacto cogitationem eorum conuertit ad esum spiritualem qui locorum & temporum interuallo prohiberi non potest. Non locorum interuallo, nam quamuis fideles in terris degant, conuersatio tamen illorum est in cœlis, non in terris, vtique quia Christus non amplius in terris, sed in cœlis est; Nec temporum quoque, Nam sane Christus omni æuo & tempore cibus & potus fuit populi sui, à quo ab initio mundi profecta est vita hominum. Quod si peragi id deberet esu & potu corporeo, fieri omnino id non potuisset, nā per multa sæcula Christus Dei Filius in cœlo fuit Deus tantummodo nondum assumptā humana natura. Qui ergo potuissent illo tempore fideles carne eius & sanguine in rerum natura nondum existentibus vesci? An organa corporis ad non entia extenduntur? An hic confugietur ad omnipotentiam diuinam, quæ efficiat, vt quod omnino non est edibile possit? Alioqui nulla hic sese difficultas offert, anima enim tam futurum quam præsens & præteritum, mente potest complecti, atque ex re futura, quæ certo futuram scit, gaudium & consolationem non minus quam ex præsentem percipere, Abraham, inquit Christus, *vidit diem meum & gauisus est.* Non vidit equidem oculis corporis, sed animæ & fidei, quæ fides hypostasis est rerum sperandarum, ac proinde futurarum, necdum existentium. Christus itaque quum hic memorat ascensum suum in cœlum, vbi iam ipse erat à principio, satis aperte docet, qua ratione iam ab initio fuerit, futurusque sit ad finem vsque sæculorum, Ecclesiæ suæ esca, siue cibus & potus, nempe non communicatione quadam corporea, quæ absolute impossibilis est; Dei enim omnipotentia tempora in vnum non confundit, nec facit vt tempus præsens vnum sit cum præterito, vel præteritum cum futuro; Nec locos quoque coniungit adeo vt cœlum sit in terra, vel terra in cœlo. Quum Deus omnes mundi partes distinxerit & certum in illis ordinem eumque immutabilem obseruarit, eius omnipotentia non facit, vt loca contigua ab inuicem distent, vel loca distantia, proxima sint & contigua. Ac proinde vt tempus natiuitatis Domini nostri inciderit in tempora Abrahami, vt secundum carnem in mundo esset, antequam carnem humanam assumeret; Neque vt in cœlis existens, in terris quoque sit secundum naturam suam humanam, quum eadem sit proportio inter tempora & loca, inter res quæ in tempore fiunt & eas quæ certis in locis fiunt. Quemadmodum igitur tempus præteritum non potest esse futurum, neque tempus futurum, præteritum; Ita quod olim erat, futurum esse nequit; nec futurum, iam præterisse potest: & quemadmodum loca

disiuncta simul esse & coniungi non possunt, cœlum nempe terræ vel terra cœlo, nec etiam quæ locorum interuallo disiunguntur simul eodem in loco esse dici possunt. Quæ in terra sunt cum iis quæ sunt in cœlo; quod scilicet de rebus creatis, finitis, ac corporeis intelligendum: vt sunt tempora & loca, nec non res temporib. & locis obnoxia, in quarum numerum nisi humanam Domini nostri Iesu Christi naturam referamus, incogitantes aut illam in nihilum redigemus, aut cum natura diuina confundemus, nec illi quicquam præter inane naturæ humanæ nomē sine effectu relinquamus. Sic ergo Dominus discipulos suos crassæ & stultitiæ ignorantia redarguit, quum significat eis, neque semper se versatum esse in terra quoad corpus, neque semper sibi esse his in terris versandum, sed ascendendum sibi aliquando esse in cœlum, atque eò subuehendum esse à se corpus suum, interim tamen se semper fuisse, temperque futurum esse, cibum eorum omnium qui olim per illum, habuerunt, quique deinceps habituri sunt communionem & aditum ad vitam. Hic est verborum Domini nostri scopus, quæ paulo attentius consideranda sunt. Ac primum illorum occasionem videamus; quæ hisce verbis nobis proponitur, *sciens Iesus apud se discipulos suos de hoc murmurare*: Deinde ipsa Christi verba, quibus si fieri potuisset, discipulorum suorum murmura sedare aut saltem os illis ocludere & omnem excusationis ansam præcidere voluit, expendamus.

Primum, quum Christum discipulorum suorum murmura apud se scisse audimus, quam acuto & penetranti sit visu consideremus, quomodo de cogitationibus humanis iudicet, quum non sit vlla res creata non manifesta in conspectu ipsius, imò omnia sint nuda & intimè patentia oculis eius; Cordium scrutator est & renum probator, intimos & abditissimos animi recessus penetrat & explicat, & occultissimas quasque cogitationes in lucem protrahit. Ideo seipsum Joanni conspiciendum dedit sub specie viri cuius oculi erant vt flamma ignis: Oculi profectò illius flammæ sunt, siue illi cum suis, siue cum hostibus res fuerit: Cum suis, vt vultus paterni seueritatem sentiant, quum se in conspectu eius esse obliuiscuntur: Imo quum illos in afflictione aspicit, at tollitque super eos lucem faciei suæ, oculi eius oculi vere sunt flammei, sed qui lumen & calorem, non autem incendium afferant. Idem illi oculi flammei quoque sunt hostibus, quum conscientiaë paucibus & terroribus illos agitat, profligat atque humi prosternit, vt olim milites, qui illius comprehendendi causa aduenerant, prostrauit. In quo sane amplissimam & doctrinaë & consolationis copiam paratam habemus, quandoquidem suspiria nostra & gemitus Dominum non latent, hominumque cogitationes omnes cognitæ & perspectas habet. Sæpe in eas cadimus sollicitudines & angustias, vt nesciamus apud quem conqueri, neminem habemus in cuius sinu animi nostri curas & mœores confidenter effundamus; At sciamus, quum nobis res sit cū Domino qui populi sui afflictionē, idque oculo misericordie videt, illum de cœlo descensurum vt populum suum inde liberet & eruat, *vidi, inquit, afflictionē populi mei*. Quandoquidem, inquam, nobis res

est cum Domino qui omnes hostium nostrorum siue sedentium siue stantium passus in numero habet, nouit quicquid faciunt, nihil illo inscio machinari, nihil illo inuito perpetrare possunt; Nox coram illo est instar meridiei. Rex Syriæ nihil in Israellem poterat quia rex Joram apud se Prophetam habebat qui sibi omnia illius cōsilia detegebat, quique hoc pacto omnia illius cœpta irrita, ac proinde noxia reddebat. Non solum autem prophetam habemus, sed Angelum ipsum consilij Dei, consiliarium, Deum fortem, qui solus sapiens est & potens, ipsissima Dei sapientia & potentia; Habemus inquam illum in protectorem & defensorem, modo illius simus; Illi se merito beatos arbitrantur, atque ideo gratias Deo agere debent qui instar seruatorum Salomonis præstanti alicui viro adstant, cuius singulis horis sapientiam & audire & videre possunt; At longe excellentiori prærogatiua gaudent Filij Dei; A vero siquidem Salomone reguntur, qui illorum saluti perpetuo inuigilat, vtique si illius simus, nihil est quod timeamus. *Preposui mihi Dominum inquit Pfalter, quia à dextera mea est non dimouebor*. Magnum sane honorem ac cuius mundus non est particeps. *Beatus, inquit propheta, leuatus à defensione, cuius rectorum est peccatum*, ac non omnes in hunc ordinem cooptantur. Sed illi duntaxat vt mox sequitur, *querum spiritui non inest dolus*: Age eadem ratione dicamus, *Beatus populus cuius Dominus est Deus*, sed & addamus, *& cuius spiritui non inest dolus*; Ea demum verana nota est illorum qui peccatorum suorum remissionem obtinuerunt. Fieri nequit in hac vita vt absque peccato simus, ac fieri quidem potest vt nos Deo bona fide sistamus, defectusque nostros illi retegamus, ipsoque calculo nostro condemnemus, nec in nobis ipsis gloriemur. Ne imaginemur Deum instar hominis: qui vt de homine iudicet, hominis faciem aspicit, hoc est verbis, vultu, externaque specie quæ plerumque fallunt ac decipiunt, illum metitur, Atque hinc tot querelæ quæ de hominum perfidia ac hypocrisis quotidie auribus nostris accidunt: Deus aliter agit, cor respicit & ipsos animi motus vel antequam formentur nouit, ac per consequens Dominus quoque Iesus Christus, quandoquidem verus Deus est, filius vnicus, proprius, & essentialis patris; Ne existimemus superficialiam cognitionem, quæ reapse nihil aliud est quam mera professionis & speciei externæ imaginatio, illi satisfacere: Si nihil aliud quam sepulchra dealbata fuerimus, intus fœtida, extra speciosa, illi erimus abominationi, cor enim, non autem hominis faciem respicit. Contra verò si veros Israelitas nos præstiterimus, Nathanaëlis similes, si spiritui nostro nullus inest dolus, si cum Dauide dicere audeamus, *Proba me Domine*, ac er ille & penetrans visus, in salutem nostram & consolationem vim suam exeret, hostes nostros terrebit vt olim in deserto ac in fugam conijciet. Oculi illius sunt flammei, luce ac calore pleni, custos Israelis non dormitat, semper vigilat, omnia videt & omnibus prospicit.

Secundo obseruemus quomodo Iesus Christus scandalis obuiam eat; Non statim prima vice brachij sui extensi vires exerit. Si durus videatur

videatur eius sermo, illo ipso eodem sermone difficultatem tollit, nec iudicia sua nisi ad extremum exercet, quia longanimis est & multus benignitate. Cuius rei hic exemplum habetis: Discipuli eius offendebantur quod de carne sua comedenda & sanguine bibendo loqueretur, nec id ab illis capi poterat. Quomodo offensionem huic prospicit Dominus? Verba sua verbis aliis explicat quibus ostendit quomodo sibi ascendendum sit in cœlum non ore corporeo, sed corde & anima opus esse ad hanc manducationem; quomodo animæ sit non corporis res absentes, ut diximus, & dispartitas coniungere. Multi hodie quoque hac de re murmurant. Sed murmuris illorum contraria est causa. Discipuli murmurant quia Christum de crassa & orali carnis suæ manducatione loqui arbitrantur, sed ij quibuscum nobis res est aliter murmurant quomodo scilicet Christum loquentem audiunt de manducatione quæ per fidem fit, quæ ab anima esuriente & sitiente procedit, quæ famem & sitim spirituales sedare quærit, de manducatione quæ vitam animæ primum, ac deinde & consequenter corpori confert. Miram utique rem; utriusque murmurant & murmuris argumentum est contrarium. Isti nihil difficultatis esse credunt in Christo oraliter deuorando, ac discipulis eius impossibile id videtur. Christus utrisque verbo suo consulit, Discipulis suis ascensum suum in cœlum proponit, quasi diceret, ne existimate me de manducatione carnali loqui ac si corpus hoc meum deuorandum & dentibus conficiendum vobis offerrem, non enim semper in terris versabitur, sed à me in cœlum subuehetur. Istis vero eadem plane ratione de ascensu suo in cœlum loquitur, ut animos illorum à terra auertat & in cœlum euehat. At si hodie hæc sine fructu proponimus, quid miri? quandoquidem hæc Christus ipse olim sine fructu proposuit. Meminerimus Deum nobis omnia scandala quæ euentura erant prædixisse. Quid igitur id genus hominibus fiet? Post verba tam aperta, quid amplius quæso illis diceremus? Illis profecto iudici suo permittemus, coram quo nullo erunt loco quæcunque absonis adeo cogitationibus ab illis prætextentur. *Volumus, inquit, credere iis quæ Iesus Christus dixit.* Hic merus est pretextus, qui non nisi ab hypocritis & irrisionis Spiritu proficitur; nam si reuera iis quæ Christus dixit credunt, quidni & Christo credent verba sua explicanti? Christus ait, *Nisi carnem meam comederitis & sanguinem meum biberitis, vitam non habebitis.* Atque hic mordicus hæere volunt; sed quidni, inquit, explanationi eius quoque non hæretis, quomodo dicit se carnem suam in cœlum subuecturum; qui Christo eum quem par est honorem defert, verbis illius omnibus æquam fidem adhibet. *In cœna, inquit, Christus aperte ait, hoc esse corpus suum & calicem sanguinem suum:* At excipimus, quidni ergo & sequentibus creditis. *Facite hoc in mei commemorationem,* quæ satis indicant panem Christi corpus vocari non alia ratione quam petra deserti apud Paulum, ipse Christus vocatur, quia Christi commemoratio est & signum. Verbis Christi hæere se vellet profitentur, & interim quam ipse verborum suorum explanationem affert repudiant; ad verba loquentis offendere, nec mentem & sententiam illius aduertere, qua licet decidere, om-

nemque contentionis causam præcidere querit; non nisi summi contemptus est iudicium, concludamus igitur cum Paulo, *Quod si operum est Evangelium nostrum, iis qui pereunt operum est. In quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes, nempe in infidelibus.*

Tertio, hic aliud quiddam obseruandum occurrit. Sunt qui dicant, Christum nunquam ad homines verba facturum esse, nisi vitæ quæ verbis excitari queat semen aliquod in illis lateret; Nihilominus videtis hic illum verba facere ad eos quos suos non esse probe nouerat, quique illi à Patre dati non erant, quod & Euangelista noster expresse notauit. Id autem consolationis nostræ causa à Domino factum est, ut hinc discamus si eam vel erga obstinatissimos mansuetudinem & benignitatem demonstrarit, non utique extincturum linum fumigans, vel arundinem confractam contrituram. Quomodo videamus Domini tolerantiam erga eos qui in malum induruerunt, an existimabimus, Deum adeo benignum & patientem derelicturum eos quibus est Spiritus contritus, quique ad verbum eius tota mente contremiscunt; quomodo tanti sint thesauri gratiæ eius tantæque diuitiæ misericordiæ, ut sua etiam quantulacunque impiis sit in illis portio.

Veniamus nunc ad ipsa Christi verba, *Hocci vos offendit, quid si igitur, inquit, spectaretis Filium hominis ascendentem eo vbi eras prius: Quanto magis offenderemini? Quanto durior videretur vobis sermo meus? Vobis, qui non nisi carnaliter verba mea accipitis, qui nihil aliud quam manducationem corporalem & cibum corporalem cogitatis? qui nullam aliam bibendi rationem quam corporalem, nullumque alium potum quam corporaliter præsentem admittitis? Certe tunc scandalum vestrum longe maius esset, quomodo fieri non posset ut carnem meam manducaretis, carnem inquam Filij hominis in cœlis existentis. Vnde inferre voluit, ut bene Augustinus obseruauit, se hic de longe alia carnis suæ manducatione & sanguinis potu agere, nempe de ea manducatione quæ per fidem fit; nihil autem aptius est ad crassas omnes & à sensibus ortas cogitationes animis nostris reuellendas, quam ascensum illius in cœlum nobis in mentem reuocare: illumque eo ascendisse, ut illic à nobis quæretur, quomodo gloria nostra non in eo sita sit ut ad nos amplius descendat, sed ut ad illum in posterum, fide, affectu, & cordis nostri desiderio ascendamus; ac tandem aliquando, re ipsa, quo scilicet præfinito tempore; primò quidem quomodo in huius vitæ excessu animam nostram exceptam ad dextram suam collocabit, in qua sunt, ut ait Propheta, *amœnitates in æternum;* postremo tandem, corpore & anima, nouissimo illo die, in beata resurrectione, quando veniet iudicare viuos & mortuos. *Conferte vobis,* inquit ipse, in hoc Euangelio, *ut ego abeam:* Hæc est illa consolatio qua discipulos suos recreat, qua animos illorum propter discessum suum moestos solatur: Non ait, me præ manibus semper habebitis, me ex pane quandoocunque liberit conficietis, sed contra, *Conferte vobis ut ego abeam, aduocatum enim illum & Consolatorem ad vos mittam:* Si præsentiam meam corpoream à vobis subtraham, mittam ad vos Spiritum meum, gratiæ meæ pignus certissimum, qui vos & consolabitur*

& docebit, proficiscor paraturus vobis locum, & corpus hoc in cœlum subdukturus, arrham certam vestra quoque corpora illuc aliquando subduktum iri; ac sane nulla alia ratione quam hæc vnica hominum cogitationes sursum erigi poterunt, vt scilicet Dominus Jesus qui vnicum cogitationum nostrarū obiectum esse debet, ipse illuc ascenderet. Natura nostra illuc tendimus vbi illi sunt quos maxime diligimus, illuc corporis ac multo potius animæ oculos conuertere solemus; & si corpus animæ motum sequi posset, quo mens nostra penetrat, illuc quoque corpus penetraret. *Desiderio*, inquit Paulus, *tendo ad dimissionem & vt cum Christo sim*; non credebat vtique Christum in terris esse, desiderium enim illius minus ardens & vehemens fuisset. *Peregrè*, inquit, *absumus à Domino*. *Per fidem ambulamus non per aspectum*. Videte autem quam fidem intelligat. *Confidenti*, inquit, *animo sumus & gratum est nobis potius abesse è corpore & adesse apud Dominum*. Non intelligit fidem illam prodigiosam qua homines sibi Christum præsentem fingunt, non præsentia spiritali, sed quam maximè carnali, præsentia qua instar panis comedatur, in stomachum demittatur, in ventrem condatur, imò, quod cogitatu solum horrendum est, sed aduersariis nostris & cogitatu & dictu ordinariū, qua reuomatur; qua de re canones, regulas, cautelas, præscriptiones, constitutiones ac leges condiderunt. Hic autem si instituatür sincera collatio præsentia huius carnalis cum vera Christi præsentia, manducationis huius corporalis, cum manducatione spiritali, nulla erit conscientia tam indurata quæ gloriam Deo tribuere & insignem vnus præ altera excellentiam, prærogatiuam ac infinitam gloriam agnoscere non cogatur. Quid? annon longe gloriosius est contemplari Christum in cœlis sedentem ad dextram Dei, splendore & luce indutum, Angelorum in finitris myriadibus stipatum, orbem vniuersum regentem, suos docentem, consolantem & sanctificantem, quam crusta panis in terris inclusum, atque inter hominis manus, qui metuit ne sibi de manibus in terram excidat? Annon longe plus inest consolationis in præparatione animæ quam oris corporalis ad illum excipiendum, & vtrum præstat sentire illum habitantem in cordibus nostris, & videntem in nobis, an vero in ore nostro atque stomacho? B. Paulus Atheniensibus Ethnicis dicebat, *Deum illum qui fecit mundum & omnia qua in eo sunt, quum sit cœli & terra Dominus, in manufactis templis non habitare, nec manibus hominum coli, alicuius rei egentem*. At quid hodie diceret si Dominum inter Christianos videret cymbio seu alabastro inclusum, frequenter inspectum & immutatum, ne forte putrescat & corruptatur? Quid inquam diceret si illum tanquam rem mortuam, vitæ & motus expertem vicatim circumferri videret: Hinc vero eos qui illum in cœlis quærent, ibique in vero illius templo illum contemplantur & adorant, qui nihil hic in terris agnoscunt quod adeo gloriosum Dominum excipere possit, præter animam & conscientiam, eamque nimium quantum indignam, nisi illam in sponsam suam eligere dignatus esset, contumeliis affici, contemni, odio haberi & omnibus modis eo quod Dominum suum & Deum ethnico more non colant, infestari videret. Vtique dubium

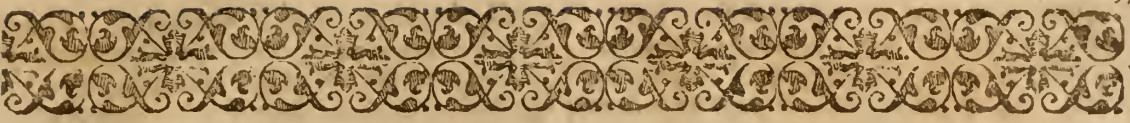
non est quin illinc indignatione, eaque summa, hinc vero commiseratione moueretur. Verum hic obijciat aliquis, in hoc ipso Christi gloriam apparere quod ita sese abicere velit, comedi & degluti & hominum manibus coli. An arbitramur Ethnicos non potuisse easdem causas prætexere, nisi quod nunquam illis obijci potuit illos corporaliter comedisse illum quem Deum esse credebant. Reuera Propheta indignatur, nec satis brutam idololatraram stupiditatem exaggerare potest, qui non agnoscebant id non esse Deum quod ab ipsis adorabatur vel eo ipso quod dimidia eius parte ex quo idolum suum confecerant, se ipsos calefecerant. *Partem eius*, inquit, *exussit igni, ad partem eius carnis comedit, assat assum & satiat, etiam calefit, dicitque, Euge concaluit, vidi ignem, Residuum autem eius in Deum fortem aptat exculpando illud*. At nonne acerbius inueheretur hodie in illos qui farina accepta ex parte panem conficiunt, & ex parte Creatorem & Redemptorem mendaci facere intendunt; annon idem obijceret quod miseris illis Ethnicis, *Non norunt, neque animaduertunt, obducti sunt enim ipsis oculi ne videant & corda ne intelligant*. Noui quid prætexant, Dominum sic voluisse, non esse illi contradicendum, quæcunque velit bona esse. Sic quoque qui olim Deum, imo naturam ipsam Diuinam passam esse ideo contendebant quia Scriptura dicit Verbum carnem factum esse, idem producebant in eos qui iure & Scripturis conuenienter illis rei indignitatem & dedecus quo Deum illi indecentia & absurda tribuentes afficiebant ob oculos proponebant: Constat nobis Dominum Jesum conceptum esse ex Spiritu Sancto, natum ex virgine Maria, ex semine Davidis secundum carnem, Filium Dei in Spiritu: Hoc adeo apertum est, adeo manifestum in Scriptura vt de eo nullus dubitare possit, præter eum cui propria rationis præsumptio animæ oculos excæcarit: sed ex pane singulis diebus confici, aut vt illorum verbis vtamur, panem transsubstantiari in eius corpus, id vero nobis non constat. Verba quæ proferunt (vel ipsis fatentibus) alium sensum admittere possunt: & admittere debere asserimus, vt sibi constet Scriptura, nec sibi contradicat Spiritus Sanctus, vel ambigüe mentem suam exprimat. Docuit nos semel Filium Dei carnem suam sumsisse de substantia Virginis: An nos quoque docere voluisset hanc eandem carnem ex pane formari? Vñtatur est ille & ordinarius loquendi modus quo vti solet, Sacramenta rerum significatarum nomine appellat: Idque adeo manifestum est vt contrarium nullum exemplū afferri possit. Quare igitur à consueta loquendi ratione hic recederet? Docuit nos illum ascendisse in cœlum, sedere ad dextram Dei Patris vnde venturus est iudicare viuos & mortuos. De hoc nulla mouetur controuersia; omnes consentiunt. An igitur voluisset nos credere hunc ipsum Dei Filium eadem illa natura secundum quam in cœlum ascendit, hic in terris mansisse? Hortatur nos vt mortem eius annuntiemus donec veniat, an igitur contrarium persuadere voluisset dicendus erit, nempe illum quotidie huc in terras venire? At, inquit, id fit inuisibiliter; at Dominus ipsemet ab hisce difficultatibus non premonuit, *Multi dicent vobis*, inquit, *Ecce hic Christus, aut hic; Ecce in conuiciis, aut vt habetur in originali,*

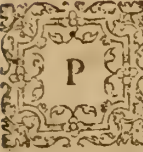
*de his qui dicitur ne credite, sicut enim fulgur exit ab Oriente & apparet usque in Occidentem, ita uiam erit aduentus Filij hominis. M. prædicentem adesse dicent, at modo uisibili, ne credite. In hac enim natura deinceps non ero uobiscum nisi modo uisibili, fulgente, ac splendente. Fiat nunc collatio & iudicetur quinam istius qui de Christo abiecit, crasse & carnaliter sentiunt, utrum illi qui carnem eius comedentes memores sunt eorum quæ dicit quum de manducatione carnis suæ agit, se nempe in cælum ascensurum eo ubi erat prius, qui carnem hanc comedunt modo conuenienti naturæ ipsius, secundum verum illius usum & conditionem gloriosam, qui hanc carnem eodem modo comedunt quo patres antiqui comederunt, in Spiritu sed tamen realiter, ut uirtus illius in Spiritu illis sed realiter tamen communicabatur; an uero illi qui ita carnem Christi comedunt, ut illam, quatenus penes se est, de cælo detrahant, terris affigant, ore capiant, ventre condant, seque hoc pacto à Sanctorum communionem segregent. Certissimè enim Sancti Patres, Patriarchæ ac Prophetæ illam hoc modo comedere non potuerunt. Quinam quæso Christum gloria sua spoliant? Utrum illi qui carnem eius comedentes meminerunt illum corpus suum in cælum euexisse, ibi corpus eius in gloria fulgere, luce, Solis & omnium stellarum simul luce milles micantiore ac radiantiore amictum, ac proinde norunt tam gloriosum corpus non ingredi os pollutum miserimi animantis, hominis nempe qui puluerem & putredinem terræ, puluis ipse & putredo, inhabitat: An uero illi, qui utcumque illum interpolare soleant accidentibus circumdant & inuoluunt, in paruum spatium contrahunt, inuisibilem reddunt, & nihilominus se ore corporeo illum comedere semper profitentur; ne hic autem dixerint nobis hac ratione conceptionem ac natiuitatem eius pudendam fore, nos hac ratione non libenter facturos illum pro nobis crucifixum, mortuum, ac sepultum esse. Non enim illos gloriæ Christi quicquam detrahere censemus, qui tempore exinanitionis illius, exinanitum fuisse consentunt. Hoc ipsum est prædicare & annuntiare laudem & gloriam gratiæ illius. At nunc quum glorificatus est, quum dies carnis eius expirarunt, perfecitque opus quod illi in terris perficiendum incumbabat, iterum de cælis illum deducere, uelle aliquid societatis & commercij illi esse cum uili & abjecta hac uita, id sane est, quod citra lædendum nimum dixerim, illum aliquatenus opprobrio, ignominia sputis, colaphis exponere & cruci rursus affigere, nã quoquo uersum & in quâlibet faciem sese uertant, nunquã tamen efficient quin Christi corpus sit uerum corpus, quin excepta illa quam sepulchro reliquit infirmitate, omnes ueri corporis proprietates habeat; non persuadebunt nobis corpus illud esse Spiritum, & corporis nihil præter nomen habere; cæterum re ipsa nihil aliud esse quam uerum Spiritum, aut uanam sine soliditate, sine fundamento speculationem; Ac si ita res sese habeat, certe nulli dubitamus quin Deo & Angelis comprobantibus ubique ac præsertim in S.S. Cœna quum de carne Filij Dei comedenda & sanguine eius bibendo agitur, hæc Domini uerba sæpius commemoremus *Hoc uos offendit? At quid? si ipsorum con-**

scientias interpellamus; Conscientias inquam illorum ex ipsis, quibus adhuc aliquis Christianæ pietatis sensus superest, ege dicant an inter communicandum animum in cælis, an uero in Sacerdotis corpus Dominicum illis exhibentis digitis habeant? An communionem peracta in cælis, an in stomacho suo habeant? Uti que dubium non est quin in cælis respondeant, quo se mentes suas erigunt, siue dum peragitur, siue peracta communionem. Quid hoc uero sibi uult nisi longe acrius affici illos conscientia suæ sensu quam crassa sua opinione & cogitatione, & longe efficaciorum sensum illum esse ad mentes illorum è terra in cælum euehendas, ut illic Dominum Jesum amplectantur, quã crassa illa, & stolidi opinione ad illas pondere suo grauitate in terram retrahendas. Profecto si nihil de Spiritu Christi superfuerit, hæc frustra quæsiueris, carnales enim, carnales porro esse gaudent; & ut sibi Christi corpus pro arbitrio finxerunt, ita quoque quale sibi ipsi finxerunt adorabunt, ita quoque illud comedent, & ubi illud esse existimant, ibi quoque quærent. Ac sane ingens illa ac extraordinaria miserorum illorum superstitiosorum cura, ne scilicet à communionem spuant uel tussiant, ne cibi quicquam sumant nisi longo post tempore satis indicant & arguant illos credere se in miseri huius corpusculi ergastulo illum qui in cælis est conclusum circumgestare, ibique illum quærere. Quid autem hoc aliud dici queat nisi cumulus & summum totius Antichristianæ idololatriæ fastigium? mœrens id dico, uere tamen dico, & absque artificio foret, absque ceremoniis & pompa quam adhibent, miseri illi carni additi tam crassam idololatriam ipsimet horrent; ac sane illorum simplicissimi rebus sensilibus & homini naturali gratis & acceptis illuc tantum adducuntur, hominis enim naturalis proprium est sensu potius quam rebus animam capientibus moueri. Alioqui difficile est id illis persuadere, nec aliud hoc quam *recordationem* esse uti loquuntur, confiteri uolunt. Inde autem error ille natus est quod natura omnes in hoc mundi deserto, similes simus Israelitis in deserto; opus est nobis uitulo aureo opus est Deo quem uel pictum uel accidentibus inuolutum uideamus. Corporei quum simus, præsentia gaudemus corporali, & eum qui corporaliter non adesse, adesse non credimus, spiritualia, cœlestia, ea que manibus corporis tangi nequeunt, quæ palpari, gustari, deglutiri non possunt & sola percipiuntur anima, ueritatis nihil ac realitatis, nostro quidem iudicio, habent; in sola imaginatione & fantasia illa consistere credimus. In summa nisi habeamus cereos, candelas, taperes, nisi auditus noster musicis concentibus instrumentis pneumaticis, tibiis, tubis ac tintinnabulis detineatur, nisi longis supplicantium agminibus ædes sacræ adeantur, nisi solemnitatibus ac diebus festis recreemur, nisi Ecclesia nostra sit uisibilis ac sensilis, omnem religionem excessisse arbitramur: carnis affectus ac quodammodo proprietates Spiritus hominis per peccatum induit. Hinc quoque factum est ut signa cum rebus ipsis confundimus; miro sanè ingenij acumine rerum terrenarum signa à rebus significatis quum niscernamus, incredibilem stupiditatem prodimus quum rerum cœlestium signa ac sigilla, à rebus ipsis

cœlestibus discernenda sunt: magni nostri regis sigillum pro re ipsa signata & cuius fidem nobis facit accepimus; Pignus pro re ipsa pollicita ac data accepimus. Ac verbum eius quo tanta cum sollicitudine monemur ne dum sapere nos credimus in stultitiam incidamus, ad nos cautiore reddendos non satis efficax fuit. Nihil profecto in illo omittitur: si de carne Filij Dei manducanda & sanguine eius bibendo ibi agatur, de illo esuriendo ac sitiendo quoque agitur: ac alterum alterius dilucidationi inferuire potuit, alter loquendi modus altero explicari. Illic caro Filij Dei comedenda & sanguis eius bibendus esse dicitur: sed & quoque dicitur, illum manere in nobis & nos in illo. Quum autem in nobis corporaliter non maneat, annon satis inde monemur non esse quoque corporaliter comedendum. Qualis est mansio, talis & manducatio. Ibi carnem eius edere & sanguinem bibere iubemur, sed & ibidem illum in cœlum eo ubi erat prius ascensurum esse monemur; *Carnem suam nobis comedendam esse dixit, sed simul monuit, verba sua spiritum esse & vitam, carnem non prodesse quicquam, spiritum esse id quod viuificat.* Dixit nobis, *Hoc est corpus meum, sed protinus adiecit, Facite hoc in mei commemorationem.* En illius scopum, en illius consilium ac sententiam. Quænam igitur relinquitur excusatio? imo quis excusationis prætextus? Tenebrarum fortasse tempore, ignorantia illius tempore qua regnum Antichristi tanquam velo obscuro & tenebroso faciem terræ obduxerat excusatio accipi potuit. At nunc quum faciem Deus accendit, ac Euangelij sui solem fecit exornari, vel stupidissimis omnis excusatio præciditur; possumus enim id dicere quod olim Apostolus, *In omnem terram exiisse sonum eorum qui Euangelium pacis attulerunt.* Quid hic vero dicemus? An illis insultabimus? An insolentius nos efferemus? An ingenium nostrum & acumen venditabimus? quum nos in omnibus quæ carnem spectant longe illi superent, Minimè sanè. Sed cæcitatibus illorum miserti Deo pro gratuito in nos collato beneficio gratias agamus. Et quædoquidem carnis suæ & sanguinis hoc est sui pro nobis crucifixi participationem nobis commendauit, conditionem nostram humillimè recordemur, nos scilicet miseros esse peccatores, sed quos tamen ille amaauerit & peccatis nostris sanguine suo abluerit; Recordemur quoque nos esse membra illius qui passionibus suis in gloriam suam intrauit, ne nos tædeat, pudeatve crucem eius portare & vestigiis sanguine eius signatis insistere, memores illum ipsum in cœlum ascendisse. Quum itaque omni auxilio & cōsolatione in terris ut sæpe fit, destituemur, illum in cœlis intueamur, atque ita carnem eius comedamus & sanguinem bibamus: Hæc vnica sit nostra consolatio, vnicum nostrum gaudium, & animæ esuriens alimentum,

illum ipsum nempe cuius caro & sanguis in sacrificium hic in terris oblata vitam nobis procurarunt, nunc esse in cœlis ut nos tueatur & protegat, ut nos consoletur & viuificet. Illum illic contemlemur non ut Imperatores aut reges magnifice sedentes contemulamur in locis ad quæ nulla spes est nos vnquam peruenire posse propter conditionem nostram vilem nimis & abiectam, aut gloria & magnificentia indutos quam cum subditis suis non communicant, sed illum contemlemur & aspiciamus tanquam profectum ad locum nobis parandum, tanquam eum qui hæreditatis gloriæ illius cuius cohæredes nos sibi adsciscere dignatus est, vel proprii sanguinis effusione, priuilegij huius nobis acquirendi gratia, possessionem pedem iam posuerit. Nulla enim alia cogitatio animam languentem erigere, linquentem animum & fractum siue conscientia sensu siue afflictionis dolore & angustia, reuocare potis est. Cætera omnia nobis hic in terris aduersantur. Hic Mundus & Satan imperium obtinent ac regnum suum exercent, hic peccatum, hic sordes & inquinamenta, impuritas, scelus, ac abominationes vigent. Pietas inter peregrinos tanquam peregrina excipitur. Hic afflictiones & dolores acerbissimi. Hic contumelia & contemptus; atque his consequenter, lachrymæ, gemitus & suspiria; denique fidelium mors & sepulchrum; at in cœlis quo Dominus Jesus Christus ascendit, Dei regnum & gloria conspiciuntur; ibi iustitia, gaudium, pax ac recreatio, ibi omnes lachrymæ ab oculis nostris abstergantur, ibi à laboribus nostris quiescimus, ibi in patria nostra sumus, ibi coronabimur, illuc igitur aspiremus non secus ac viator ad locum quo tendit; Nihil iter eius remorari potest, obuias quaslibet difficultates & viarum salebras superat, nec quiescit donec ad propositum sibi finem peruenerit. Idem quoque faciamus; In hunc scopum semper intendamus & oculos collimemus, nec dextrorsum sinistrorsumve illos desectamus aut in professionis nostræ ærumnas ut illis terreamur, aut in peccati delicias ut illis alliciamur. Ambulemus de virtute in virtutem & de fide in fidem. Ac dubio procul si sanctum hoc desiderium reuera nobis insideat, Deus vel asperrima viarum complanata nobis faciliora præstabit. Montes & colles coram nobis in planitiem erunt. Maria ac flumina exarescent ut sicco pede transeamus: solitudines ac deserta frugibus omnigenis abundabunt, quibus in hac peregrinatione excipiamur donec tandem quibuslibet difficultatibus superatis ac perruptis veram Cananæam, veram terram promissam, regnum nempe cœlorum ingrediamur, ubi Dominus Jesus Christus in vnitatem Spiritus cum Patre in æternum viuut & regnat. Utinam ita Deus faxit. Amen.

IOHAN. CAMERONIS
AD ECCLESIAM BURDIGALENSEM
 Literæ Consolatoriæ.

POST QUAM à vobis fratres me Deus corpore defunctum voluit, de vobis assidue cogitasse me, verâ asseueratione affirmare possum, meque istuc restitutum nimis quam cupisse, quo Ministerij mei apud vos munus porro obiirem: At vos quid interuenerit, desiderijque mei, imò quoque, vti credo, vestri expectationem frustratum fuerit, minime certe laceret; ad eò vt vnica tantum via superferret quâ desiderio officioque erga vos meo satisfacerem, mihi nempe Dominus pro pace vestrâ inuocandus fuit: Vos enim scripto vel solari, vel hortari opus esse nequaquam arbitrabar, quum enim præsens præsentibus vobis adesset Clarissimus Primævicius, superuacuum habuissem hic aliquid moliri. Verum vt vòs illo temporum iniuriâ priuatos accepi, muneris non tantum, sed & officij erga vos mei esse duxi consolatione aliqua vos impertire: quam eo gratiorem vobis euenturam confido, quod ab eo profisciscatur qui vos plus oculis suis amat & à vobis vicissim redamatur, qui vos non vt olim rebus prosperis, sed iacens & afflictus alloquitur, huc veluti in exilium pulsus, rebusque omnibus destitutus præter, quæ mihi in Deo est fiducia per Dominum nostrum Jesum Christum qui me ab omnibus malis liberauit deinceps liberabit. Vos igitur fratres in Domino carissimos obnixè rogo ne ad irritum cadat spes illa ac fiducia quam de vobis concepì, quin potius diligenter perpendite quis vos alloquatur, quo ve rerum in statu qui vos alloquitur sit constitutus; quæque vobis ab illo dicuntur & ad normam verbi diuini & propriæ conscientiæ sensum expendite. Cæterum vt hinc ordiar noui esm esse naturæ nostræ infirmitatem, vt in grauibus hisce & acerbis casibus temperare nobis non possimus, quominus malorum nostrorum causas modo horum imprudentiæ ac ignauiæ, modo illorum iræ, odio, ac iniquitati, modo aliorum crudelitatis ac ferociæ attribuas. Hic, bone Deus! quanto animorum æstu iactamur, dum in homines culpam conferimus, vehementiusque in illos commouemur? Atque in huiuscemodi cogitationibus & animi motibus quies nulla, exitus nullus reperitur, imò quod est grauissimum omnem illæ nobis ad consilium & consolationem aditum obstruunt, faciuntque ut inter nos dissideamus atque discordemus, iurgia & odia mutua gignunt, fount, quæ morbum nostrum in tantum augent & exasperant vt nulla illi medicina adhiberi possit, occasionemque hostibus nostris præbent nobis non solum insultandi, sed eo quoque auidius in nos inuadendi, quo nos aduersus nosmet ipsos hostilia induisse vident? Quid agen-

dum igitur? quod solent qui in summas angustias adiguntur & de quibus tantum non actum est, in cælum nempe, suspicere, ac considerare supra illum sedere qui iuste ac integrè iudicat. Ille quippe, ille nos afflixit ac debilitauit, ille nos in irâ suâ Spiritu vertiginis perfudit, ille solitam præsentiam ac fauorem ad tempus à nobis subtraxit, aduersariis nostris vires dedit, ac etiam nunc permittit vt nos astu & dolis incessant. Illos denique metu ac terrore quem olim iniecerat & quo continebantur ne nobis nocere auderent, leuauit. Quid est quod hoc fecerit? Plurimis sane, iustissimisque de causis id fecit, non solum ille benedixerat, sed & benedictionibus nos cumularat. Jam inde à multis annis altâ pace nobis frui dederat, bonorum omnium & spiritualium & temporalium abundantiam & copiam suppeditarat, per hosce pacis annos nos quamlibet contentos & abjectos hostibus nostris vel gratiosos vel formidolosos reddiderat. Quid hic verò nos? An gratiam agnouimus, egimus, retulimus? An beneficentissimum & liberalissimum Patrem, vnicum protectorem ac defensorem nostrum, vnicam bonorum horum cause causam prout decuit & amauius & coluimus? Imò beneficiorum immemores, ingrati in illum & rebelles fuimus: Beneficia quidem accepimus, sed id gratiæ illi non apposimus, illum non respeximus, reti nostro sacrificauimus, sapientiæ nostræ ac robori laudem arrogauimus, neque id tantum, sed quod peius est, ex præsentibus a deo & exquisitis illis beneficiis illius offendendi occasionem captauimus, summa illius benignitas iniquitatibus nostris materiam præbuit. Panis spiritualis, verbi nempe diuini, copia famem à nobis non tam depulit, quam fetiditas & fastidium attulit. Panis corporei copia lasciuam & petulantiam peperit, adeo vt tanquam equi saginati & plus æquo pasti in Dominum nostrum calcitrauerimus, nosque mutuis inuicem conuictorum ac iniuriarum verberibus exceperimus. Hic morum nostrorum lasciuam, pudendum in vestibus, conuiujs & choreis luxum, scædas assentationes quibus speciosum comitatis ac ciuilitatis nomen imposuimus lubens silentio præterirent, nisi hæc hostes ipsi exprobrarent, Reformatorumque nomen risu & sannis exciperent, ex moribus nostris doctrinæ nostræ condemnandæ, ac veritatis Evangelicæ quam profiteremur, sacrosanctique Dei nominis quod super nos inuocatur blasphemjs impetendi occasionem captantes. Quid mirum igitur si à Deo castigamur? annon id nobis in cæteris nostris prædictum? An non voce istâ roties aures nostræ personarunt, *Incipiet iudicium à Domino Deo*? At vt intemperantes ægri salubria medici consilia respuunt,

& aspernantur, imo tanquam ridicula & importuna procul facessere iubent, medico vel irascuntur vel illum ludibrio habent, sic & nos similes fuimus populo vel irrisori vel cum Sacerdote contendenti. Hicne ego culpam in populum conferam & pastores crimine liberabo? hicne me vobis purgabo? Imo pariter omnes peccauimus. Tum pastores, tum populos omnes has pœnas meriti sumus. Ac sane necessaria fuit, summo pere, inquam, necessaria hæc animaduersionis seueritas, vt nos à ruinâ in quam præcipites ferebamur abstraheret, à mundo diuelleret, illius in nobis desiderium tolleret, vt hoc pacto ad nos ad conscientiam nostram, imo ad Deum per Dominum N. J. Christum reueteremur, vt experientia nostrâ disceremus, si mundum diligimus, non idem tamen nos ab eo diligi. Ad summam vt mundo crucifigeremur, mundum ille nobis crucifixit: crudele ac iniquum mundi odium in nos concitauit vt illum iusto & sancto prosequeremur odio. Longam vitæ prosperitatem idololatriis, superstitionis ac iis qui Sanctum eius nomen ignorant Deus concedit, Amorrhæis frænos laxat donec mensuram impleuerint & calix exuberet, sed populum suum impune abire non sinit, pœna ac castigatio filiorum eius peccatum semper consequuntur, imò ideo illorum curam gerit quod filij sui sint, nec velit peccatum in illis alterius peccati pœnam esse; hæc quippe est illorum conditio quos à se rejicit. Sed quum sapiens sit ac misericors peccata illorum corrigit, ac correctione eius, nodi quæ illos à peccato retrahit. Si vero id non absque dolore sit, quid refert? Sane Medicorum & Chirurgorum manus dolore inferunt, si lenibus remediis vis morbi nostri leuari non potuit, si dulcedo illa quâ per tot annos nobis frui datum est, in bilem vertit, an præter modum ægrè feremus acerbitate aliquâ & amarore temperari? Non si sapimus. Qui virgæ parcat, filium odit. Hic si attoniti paueamus & animo consternamur, id culpâ nostrâ fieri meminerimus, qui diem visitationis nostræ quum Deo præmonente ac indicante præuidere possemus non præuiderimus. Quid? an non nubem illam ingentem iam pridem à mari exurgentem vidimus? non adeo quidem à principio grauidam, sed quæ mox in piceam caliginem sese densarit, scdamque minata sit tempestatem, Deus interim semper suspensam illam tenuit, deinde in pluuiam liquari, imò alicubi in grandinem resolui permisit. Coorta demum est huius desolationis tempestas, non subito ac repente, sed sensim ac gradatim ac si Deus identidem nos pœnitentiam agere iuberet: Diu periculi denuntiatione nos terruit, mali tamen nihil intulit. Gladium distrinxit ac intentauit, postea in vaginam recondidit. Si hoc modo ad pœnitentiam adduci potuissemus, ibi malum nostrum substitisset, vel solus terror suffecisset. Sed paterna hæc monita contempsimus, vel si ad illa trepidauimus, periculo defuncti ad pristinos mores quisque relapsi sumus. Ne conqueramur igitur si Deus nos non solum nunc territat, sed reap se plebit; quin potius illi benedicamus quod pœna minor sit merito, quod omnes iræ suæ ac indignationis phialas in capita nostra non effundat. Castigationibus suis modum adhuc statuit, ac dum irascitur misericordiæ suæ & scederis illius

quod nobiscum pepigit recordatur, nempe, se visitaturum quidem virgâ defectionem nostram & plagam iniquitatem nostram, sed dignitatem suam non irritam facturum à nobis, neque mentiturum contra fidem suam. Tentatio nos non cepit nisi humana: fidelis autem est Deus qui non sinit nos tentari supra id quod possumus, sed vnâ cum tentatione præstabit etiam exitum vt possumus eam sufferre.

Vento extra aream acus euannatur, igne scoria repurgatur, ac triticum in areâ, aurum in carino remanet. Virgæ quibus Deus in impios animaduertit virgæ non sunt sed scuricæ, quibus ad necem vsque cæduntur. Tentationes in quas incidunt, exitu carent. Ac non ita nobiscum agitur, ad frugem nos Deus corrigit, sed non perdet. Hypocritæ Domini castigationes ferre non possunt, in illum indignantur & tergum illi obuertunt. Nulla, sat scio, afflictio illis videri potest mediocris. Ac vos fratres quos Deus elegit vt in vobis & à vobis glorificaretur, longe aliter animatos noui, vt qui in abiectioe vestrà illius recordemini. Mediâ in morte in illum sperabitis & quamuis vos in locum cetorum coniectos cœtriusit, & lethali vmbra obtexerit, manus tamen vestras non expandetis ad Deos extraneos, nec Bahali genu flectetis, sed memores eritis Creatoris vestri, Redemptoris vestri, illius qui hætenus animarum & corporum vestrorum curam egit & in posterum semper acturus est, quique vt vel pilus vnus capitis vestri in terram se nolente decidat passus non neutiquam est. Memores, inquam, eritis aduenisse probationis vestræ tempus: Deus imbecillitatis ac infirmitatum vestrarum noticiam habere vos voluit, vt vobis ipsis desperantes ad illum qui defesso virtutem & defesso viribus robur copiosè suppeditat, confugiatis. *Ipsi apud nos*, inquit Apostolus, *de reuera moris habemus, ne consideremus in nobis ipsis, sed in Deo suscitante mortuos.* Deus primum facit vt quam necessaria sit nobis ipsius gratia sentiamus, vt illam optemus & precibus nostris exposcimus, ac tandem nos illâ donat, idque quia felicitatis nostræ author vnicus agnosci vult, nos è diuerso adeo ad vanitatem, ad superbiam & arrogantiam procliuus sumus, vt quando res via solita & ad rationis ac iudicij nostri normam procedunt, prouidentiam Dei in illis non agnoscamus, sed brachio carnis, sapientiæ ac virtuti humanæ omnia adscribamus. Sed vt dignum Dei agnoscamus, vt potentiam & sapientiam illius admiremur opus est nobis vel auxilio vel liberatione extraordinariâ. Itaque nos facultatibus omnibus humanis & auxilio orbat vt causas secundas ita debilitat, vt quocunque oculos conuertamus, nobis periisse videamur. Mox deinde inopinantibus nobis superuenit, vt olim Israelitis vndique inclusis, vt qui Pharaonem cum copiis à tergo, ab utroque latere montes altissimos, à fronte mare rubrum haberent. Quam oprata tunc venit liberatio! quam grata quam admiranda videretur ac diuina! nec videtur tantum, sed reuera est! In medijs igitur periculis finem attendamus, ad liberationem respiciamus, illam spe expectemus, spes expectando nos seletur. Quod si interim, multa dura & acerba nobis omnibus perferenda sint, si quidam nostrum bonorum, honorum ac vitæ quoque ipsius iacturam pati coguntur, meminerimus nos illo tempore esse po-

esse posteros qui iniquorum manibus leto dati sanguinis sui effusione Euangelium in hoc regno plantarunt. Meminerimus vocationis nostræ, *Si quis vult pone me venire, inquit Christus, abdicet semetipsum & atollat crucem suam ac sequatur me.* Meminerimus professionis nostræ, cum illo nempe nobis patiendum esse vt cum illo regnemus, cum illo moriendum vt cum illo glorificemur. Meminerimus nos illius esse membra, nos prædestinatos esse vt conformemur imagini illius, non in sanctitate solum, sed & in passionibus. Vt oportuit Christum pati & introire in gloriam suam, sic nos oportet per multas afflictiones ingredi in regnum Dei. Sanguinis sui stillicidio viam signavit nobis Christus: ac sane gloriosum est ob causam adeo iustam pati quandoquidem fieri nequit vt vitam hanc à passionibus prorsus immunes transigamus. Obsecro, An qui ne facultatum suarum iacturam patiantur Dominum abnegant, hoc pacto illarum conseruationi cerè se prospicere credunt? An qui dignitatis retinendæ causâ idololatriæ consentiunt, certum habent hanc esse illius obtinendæ rationem? An qui breuis huius ac miseræ vitæ producendæ gratiâ Domini Jesu veritati renunciant, se propterea non mortuos comperitum habent. Sane dum diuitias terrena præferunt, cælestium iacturam faciunt, ac sese in ipsam inferorum abyssum immergunt, dum de dignitate suâ hic retinendâ solliciti sunt gloriæ ac immortalitatis coronâ excidunt. Et dum vitam hanc, quæ vapor tantum est, cupidius appetunt, se ipsos verâ vitâ D.N.I. Christi, gloriosâ immortalitate priuant, sanguinemque filij Dei pedibus conculcant, sanctumque illius Spiritum tristant. Fac nos vitæ huius, bonorumque illius omnium certos, si Seruatorem nostrum in cælo esse credimus, atque illuc ingressum vt locum nobis paret, an absque scelere eò non aspirabimus, cum illo esse non optabimus? Abiectissimi sane ac turpissimi foret animi cæpas ac melones Ægyptios gaudiis illis amœnissimis quæ sunt in conspectu Dei præferre. Nunc vero nullus vitæ huius certus est, acerbitatis ac amaritudinis plena est, ærumnis & miseris premitur. Vt tamen ita se res non haberet,

affectionibus nostris, vitiis ac peccatis adeo infestamur, vt in medijs sæculi delitiis, tentatis rebus omnibus nihil habeamus in quo acquiescamus. Cur tanto igitur illius desiderio tenebimur, vt illam pro Domino, vt illam in vsum adeo sanctum ac gloriosum profundere vereamur? Saltem nos Christi amor mouere deberet, amor ille qui omnes ærumnas ac calamitates nostras, non solum tolerabiles, sed & dulces nobis reddere debet, quandoquidem nostrâ causâ dolorem, ignominiam, ac crucis maledictionem perpeffus est: quum propter nos miseros peccatores cor eius gladio iræ Dei transfixum fuerit, an persecutorum gladios reformidabimus? Nullo sane pacto, si modo sumus illius, si modo Spiritu eius regimur ac gubernamur. Hæc autem fratres non ideo dico quod nos iam Deus vocauerit ad tam gloriosam pugnam, sed vt, si vocet, meminerimus quam ob causam, quo duce, quâ spe, quibus viribus, quam certâ gloriosæ ac triumphantis victoriæ fiduciâ prælium nobis sit ineundum. De cætero enim persuasissimum habeo Deum dispersa populi sui membra congregaturum, atque vbi castigauerit, consolaturum nos, vt quispiam, inquit Propheta, quem mater sua consolatur. Reipublicam agitatum & concussam confirmaturum, panem illi ac proinde Ecclesiæ suæ, cuius pax ac prosperitas in pace ac prosperitate Reipublicæ sita est restitutum, hostibus nostris pudorem impositurum, ostensurum denique irritos esse impiorum aduersus Ecclesiam suam conatus. Tantummodo in humilitatem submittamus nos, vitam nostram emendemus, pacem Hierosolymæ indefinenter expetamus, Deum supplices rogemus vt regem nostrum tueatur, vt animum illi verè regium largiatur, pacis amorem, quietis publicæ curam, gloriæ diuinæ zelum instillet, cor eius flectat, & Ecclesiæ suæ det, gratiam in oculis illius consequi, vt tandem aliquando nouum liberationis canticum incinentes, Deum qui solus Israellem suum protegit ac ab opprimentium manibus liberat, vna pariter omnes celebrare possimus. Illi vt & Filio, ac Spiritui Sancto sit honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

AB INCOMPETENTIS IVDICIS HELVETIVM

se mentientis sententiâ à Cardinale SVRDISIO

confirmatâ ac præfidi LANÆO dicatâ

IOHAN. CAMERONIS

APPELLATIO.

Augustin. lib. 2. de Ciuit. Dei, cap. 1.

Quis disceptandi finis erit & loquendi modus si respondendum esse respondentibus semper existimemus? Paulo post, Quorum dicta contraria si toties velimus refellere, quoties obnixa fronte statuerunt non curare quid dicant, dum quocunque modo nostris disputationibus contradicant, quam sit infinitum, & ærumnosum & infructuosum vides.

AMPLISSIMO VIRO N. FORNELIO

in suprema Burdegalensium CVRIA ac NERACENSI

cameiâ Consiliario Regio.

NE mirum tibi sit, Vir amplissime, cur quicquid hoc est libelli non pulsatâ ianuâ temere irruerit ac sese tibi non expectanti obtulerit; domi contineri amplius non poterat, in publicum prodire festinabat, festinatio temporis opportunitatem captare non permisit, amicitia tua trepidanti animos addidit, tu temeritatis vel absolueri vel damnare potes, verum illud potius quam istud de facilitate ac humanitate tua sibi pollicetur, ut primum illius occasio data est, casu adfuiti quo fit, ut tua quodammodo interesse quoque videatur. Sed & argumenti momentum & pondus splendor dignitasque te sibi vindicem parant. Quod ego aliene coactus premere vestigia nunc carptim delibo, fusius alias, si Deus dederit, stat persequi. Tu interim hoc quaecumque animi erga te mei, virtutesque tuas testimonium si lubenter acceperis me ad pergen- dum incitabis, Deumque hâc benevolentia obstrictus ut tibi pace, prosperoque rerum successu uti concedat, denuo rogabo. Vale. Bergeraco 22. Iunij 1615.

AD IN-

AB INCOMPETENTIS IVDICIS HELVETIVM SE MENTIENSIS SENTENTIA

à Cardinale SURDISIO confirmatâ ac Præsidi

LANÆO dicatâ IOH. CAMERONIS

APPELLATIO.

ID quibusdam priuilegij conceditur, vt quicquid dixerint, responsum nullum auferant, quo in numero stulti ac ebrij fere habentur, itaque qui huius prærogatiuæ ius ambiunt vel stultos vel corios se fateantur oportet. Sententiæ aduersus Cameronem nuperime latæ author hanc expeditam rationem esse credidit responsi vitandi; Heluetium se mentitus est, Norat quippe Heluetij nomen, alioquin honestissimum, in conuictum hinc abijisse ac hominem abdomini natum ac vini gurgitem cui honestus nemo facile responderit, designare. Ideo, qua fuit solertia, hoc sibi nominis assumptis; ac sane oprato successu consilium non caruisset si nihil aliud obtinisset, nihil omnino responsi abstulisset.

At librum suum Præsidi Lanæo dicauit, nec absque insigni contumelia vt qui in impudens & manifesto compertum atque deprehensum mendacium testem illum citet: Egregium vero illud, si Diis placet opus, Cardinalis Surdisius excudendum curauit, non igitur amplius in Heluetij ac ebrij censum referetur scriptum supremi huius Senatus præsi dicatum ac Ecclesiæ Romanæ præsulis calculo comprobatum, tantæ dignationis viros despiciatui haberet qui tanti momenti sententiam ab illis approbatam paulo diligentius non attenderet.

Vt à capite igitur ordiamur Parentium è prælio grauiter vulneratum excessisse oportet, siquidem Cardinalis Surdisius Heluetium suum in auxilium aduocauit. Vbi ad Heluetios res rediit, laborantis & inclinæ sciei indicium est, Rebus in maximum periculum & extremum pene discrimen adductis ad illos veluti triarios confugitur, ac integrato prælio victoriam sæpe repant. At miser hic Heluetius adeo titubat & vacillat vt omnia illius tela sint imbellia & sine ictu: Andabatarum more pugnam inicit nec certum vllum ictum destinat. En oculis rem ipsam subijcimus. Parentius Rhemensis Decanus, Doctor Sorbonicus à Cardinali Surdisio Burdegalam missus vt illic per quadriagesimam concionaretur collatione cum Camerone habitâ in eas angustias redactus fuerat vt alterutrum fateri cogeretur vel Pontificios in Filium Dei non credere, vel Salutis suæ certos esse, hoc Scripturæ loco adductus, Qui credit in Filium habet vitam æternam.

Ioan. 3.36.

Hic ergo aut confitendum fuit Pontificios non agnosce se credere in Filium Dei, aut concedendum illos vitæ æternæ credentibus promissæ certos esse. Vnicum supererat effugium

Pontificios salutis quidem suæ certos esse, sed certitudine spei, non verò fidei. Verum mox Camero ostendit, vbi nulla est fidei certitudo, ibi nullam esse posse spei certitudinem vt contra, vbi spei adest certitudo, ibi quoque necessario fidei certitudinem adesse debere, propter arctissimum quo hæc inter se cohærent vinculum. Qua de causa Apostolus fidem quoque vocat *πίστιν* & *ἐλπίδα*, illud quo subsistunt quæ sperantur, subsistunt, inquam, tanquam præsentia. Ac sane quum Christiani spes nullo alio vero ac solido nitatur fundamento quam promissione diuina, hæc vero promissio non aliter quam per fidem credi & apprehendi possit, si fides quæ hanc promissionem apprehendit sit incerta, spem quoque vacillantem omnino & incertam esse oportet. Exempli gratiâ, si quis aliquid nobis pollicitus fuerit, si de promissorum constantia & fide non dubitemus, in certam ac prope exploratam spem erigemur, ac si in dubium incertumque reuocemus, iis non valde pendebimus, exigua admodum & incerta erit spes nostra. Ideo quum Apostolus ad Rom. 5. dixisset spem non pudefacere. Eandem fidei proprietatem attribuit eiusdè Epistolæ cap. 10. v. 11. Scripturam in hunc finem citans, quisquis credit in eum non pudefiet: Ac reuera propter mutuam conuenientiam coniunctionemque hæc duæ virtutes hoc tantum inter se differunt, quod fides rem promissam velut presentem intuetur, spes vero venturam expectat. Si igitur certa est Pontificiorum spes, vt illi quidem, si Parentio credimus, confitentur, spei certitudinem admittendo & agnoscendo, vtramque & spei fidei certitudinem vna quoque admittant necesse est; vt contra quum de salute agitur si fidei certitudinem repudiant, spei quoque certitudinem, propter inuidium virtutum illarum inter se nexum repudiare coguntur, ac proinde fide ac spe omni penitus destituuntur.

Hæc Heluetio soluenda erant, nec vociferandum Camerone mentiri, patrumque nullum hæc verba, *Qui credit in Filium Dei habet vitam æternam*, eo sensu quo Camero, vnquam interpretatum esse.

Quæ tamen Camero propter summam facilitatem ac perspicuitatem ne interpretari quidem aggressus est, quis enim quæso in hisce verbis, *Qui credit in Filium Dei habet vitam æternam* dubitauerit, *Credere in Filium Dei*, non idem esse ac *in illum fiduciam suam collocare & habet vitam æternam* non idem ac *seruari*? Quis ergo horum verborum sensum perspicuum & manifestum hunc esse negauerit, nempe, *qui fiduciam suam in Filium Dei collocat seruabitur?*

In hanc profecto sententiam scripturam adducit Apostolus, *quisquis credit in eum non pudebit, & propheta David asserit, eos qui confidunt Domino similes esse monti Tzioris qui non dimouetur, sed in seculum permanet.* Summa quoque loci huius perspicuitas Parentij quantumuis alias arguti oculos ita perstrinxit, vt de loci sensu cum Camerone non disputarit; quærebatur tantum qui fieri possit vt Pontificij, in Filium Dei credant, quum dubitent num credentibus facta promissio ad se pertineat, qui fieri possit vt in lapidem illum credant quem Dominus in Tzioris statuuit quum pudeferi metuant; quum Domino confidant, quum ne dimoueantur, formident. Hic sanè Heluetio omni ope connitendum fuit vt Parentium impeditum expediret.

Saltem excepisset, Dominum vitam æternam ei qui crediderit promittendo, fidem perfectam nobis commendare; illum sane qui fide hac præditus esset, vi promissionis de vita æterna certum esse posse; at eiusmodi fidem nusquam reperiri, ideo nullum promissionem sibi certo arrogare posse, quod obiter Parentius tetigit. Ne sic quidem tamen quicquam promouisset. Ibi enim Dominus de eiusmodi fide loquitur quam qui non habet, ira Dei manet super eum. Aut igitur Pontificij fidem illam habent de qua illic Dominus loquitur, ac proinde salutem sibi certo spondere debent; aut eiusmodi nullam fidem habens, & ira Dei manet super eos iuxta verbum Domini, *Qui credit in eum non condemnatur, qui vero non credit, iam condemnatus est, quia non credidit in nomen vnigeniti Filij Dei.* Item, *qui credit in filium, habet vitam æternam, qui vero non assentitur filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

Poterat præterea Heluetius alia exceptione uti, ac cum quibusdam dicere credentem quantum credit de vitâ æternâ certum esse, sed quum de perseuerantia in fide certus non sit, nec de vita quoque, quæ non nisi perseuerantiâ accedente obtinetur, certum esse posse. Sed ne sic quidem quicquam adhuc promouisset. Primo enim quum Ecclesia Romana salutis fiduciam arrogantiam ac temeræ præsumptionis nomine afficiat hominem vlllo in statu salutis suæ fiduciam concipere non patitur. Sed illum de Dei gratia semper dubitare vult. Adde quod, hic simul subsistere nequeant vt qui credit in Filium Dei se perseueraturum dubitet; utique quia in Dominum Iesum credere, idem est, ac certum & persuasum habere, illum promissis staturum; dubitare vero de perseuerantia nostra, idem est ac, vereri ne contra promissorum fidem nos deserat: Oves meæ, inquit, vocem meam audiunt & ego eas agnosco, & sequuntur me: Et ego vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea. Pater ille meus qui mihi dedit eas, maior omnibus est: neque quisquam potest eas eripere è manu patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Item, Nequaquam te omittam, neque vnquam te deseram. En Domini pollicitationes, qui se perseueraturum dubitat de illarum impletione dubitat, qui vero de illarum impletione dubitat, in illum qui pollicitus est non credit *fidelis est Deus,* inquit Apostolus, *qui non sinet vos tentari supra id quod potestis, sed vna cum tentatione præstabit etiam exitum, vt possitis eam sufferre.* Quis-

quis igitur de perseuerantia sua dubitat, de hac Dei fidelitate dubitat ac proinde in illum non credit.

At forte Heluetius noster patrum autoritates proferet quæ hunc locum interpretantur & eam illi speciem affingant quæ cum Ecclesiæ Romanæ doctrina quodammodo conueniat. Nihil minus. Cyrillum quidem citat, at verba illius non profert. Theophylactum quoque, sed verbis eius interpolatis. Sic se igitur habent Theophylacti verba, *Qui credit in Filium habet vitam æternam eam, dico qua est Christus, qui verè est vita.* At hæc Theophylacti interpretatio Cameronis argumentum confirmat. Nam si is qui credit Christum possidet, iuxta Theophylactum, à quo superari poterit? *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* inquit Apostolus Paulus, *Iohannes verò, Potentior est qui est in vobis, quam qui in mundo est.* Vterque fideles animat aduersus propriæ infirmitatis formidinem. Quid formidabit igitur qui Dominum possidet, quid formidabit fidelis quandoquidem Dominum habet, quandoquidem *inhabitat Christus per fidem in corde ipsius?*

Rom. 8.31.
1. Ioh. 4.4.

Sed & aliam interpretationem profert, illum nempe qui credit in Filium habere vitam æternam, quia fides vitæ æternæ pignus est & arrha. At iuxta hanc interpretationem non video quo pacto is qui in filium credit de vitâ æternâ dubitare possit. Nam si vitæ pignus habet, vt & iuxta hanc interpretationem & reapse habet, & pignus istud præterea ad certum est vt illius habitacione Dominus ipse testetur, illum vitam æternam iam habere; num de illa obtinenda dubitabit. Hæc de causa sane Apostolus non dubitat dicere, *Deum vna suscitauisse nos, vnaque collocasse in caelis in Christo Iesu, quia obsignati sumus Spiritu sancto, qui est arrhabo hereditatis nostræ.* Qui tam præstantem arrham accepit, an de reliquâ summâ dubitabit? *dilecti,* inquit Iohannes, *nunc filij Dei sumus, sed nondum manifestum factum est quod erimus: Scimus autem fore ut quum ipse factus fuerit manifestus, similes ei simus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Hæc certitudinis ac fiduciam verba, *Scimus autem, similes ei erimus, videbimus eum sicuti est,* notatu sane dignissima sunt, fiduciam enim & securitatem quæ hoc fidei pignus consequuntur, denotant Cameronis igitur argumentum secunda quoque hac interpretatione confirmatur.

Sed quæ subnectit Apostolus non minus notatu digna sunt. Subjiciet enim postea Heluetius posse aliquem hanc iactare fiduciam qui tamen totus vitii scateat: quid ergo subiungit Apostolus? *Et quisquis habet hanc spem in eo sitam, castum se conseruat, sicut & ille capus est.* Quam spem? quæ à certitudine illa ac fiducia oritur de qua immediate supra egerat, dicens, *Nunc Filij Dei sumus, scimus autem fore vt similes es simus.* Hæc igitur fiducia spem producit, spes vero castum conseruat seu purificat. Quinetiam ipse B. Petrus hanc fidei proprietatem attribuit, corda nempe purificandi; Si spes igitur, si fides in Iesum Christum purificat vna cum seclerum habitu consistere nequit, poenitentiam ac vitæ sanctitatem generat, per charitatem efficax est, efficitque vt *retricta facie gloriam Domini, quasi in speculo intueamur adeo vt in eandem imaginem transfor-*

mentur

memur ex gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu.

Procul ergo facellat calumniis, qua salutis persuasio pietatis studium extinguere dicitur, quam illud contra potius accendat. Absque hac salutis persuasione foret hominem vel mercenarium esse oportet, ut qui Deum non nisi mercedis obtinendæ ac poenæ vitandæ gratia colat quasi ex Agare ancilla natus, non ex Sara liberâ; vel sibi desperantem, quia quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt, scriptum est enim; Execrabilis est quisquis non manserit in omnibus qua scripta sunt in libro legis, ut faciat ea: vel prophanium, si peccatum non cognoscat, quod non cognoscitur nisi per legem siue externe proponatur, siue interne nobis à propria conscientia suggeratur. Nullum datur inter hæc extrema medium. Non potest à nobis Deus diligi, nisi quia ipse dilexit nos in Domino nostro Jesu Christo: In hoc est charitas, inquit B. Johann. non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos & miserit filium suum ut esset propitiatio pro peccatis nostris. Item, Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. Dilectionis ergo huius certitudo dilectionem nostram præcedat necesse est, ut solis calor terræ per se frigidæ superficiarium calorem, & lux eiusdem solis terræ per se opacæ ac obscuræ tenebras, at nos cum Deo collati infinito minores sumus quam terra sole. Dilectionis ergo huius certitudinem præcedere oportet. Id autem sibi persuadere, cum fide idem est. Cui paululum remittitur, paululum diligit, inquit Dominus, remissio igitur illa dilectionis nostræ causa est, de remissione igitur ante omnia nobis persuasum esse debet, id vero sibi persuadere est credere in Filium Dei cuius sanguis purificat nos ab omni peccato. Cæterum de hoc argumento fusius alias Deo dante.

Reuertamur iam ad interpretationes huius loci quas Helvetius noster profert, Chrysostrum negat satis esse ad vitam æternam in filium credere. At patet Chrysostrum veram ac vivam fidem quæ per caritatem efficax est & de qua hic agitur non intelligere, sed fidem illam quam B. Jacobus mortuam appellat, quæque in reprobis esse potest, mox enim subiungit, vel ipso Heluetio citante, *Non enim omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intret in regnum caelorum.* Hanc rationem Chrysostrum affert, ut probet quod dixit, satis non esse fidem habere, quam reprobi quoque quidam fidem habuerint. De reprobis igitur fide Chrysostrum agit, de fide inquam illa quæ & in ipsis dæmonibus reperitur. *Tu credis Deum unum esse,* inquit B. Jacobus: *bene facis, demonia quoque istud credunt, & horrescunt.* Eiusmodi autem fides nihil aliud est quam generalis veritatis noticia; quæ non in eo sita est ut in Iesum Christum credamus, sed in eo tantum ut ipsum esse Christum credamus. Sed *ultimum interest,* inquit B. Augustinus, *verum quisque credat ipsum esse Christum, & verum credat in Christum. Nam ipsum esse Christum & demones er diderunt, nec tamen in Christum demones crediderunt. Illi enim credit in Christum, qui & sperat in Christum & diligit Christum. Nam si fidem habet siue spe ac siue dilectione Christum esse credis, non in Christum credit. Qui ergo in Christum credit, credendo in Christum, venit in eum Christus, &*

quoquo modo unitur in eum & membrum in corpore eius efficitur. Quod fieri non potest, nisi & spes accedat & charitas. Quandoquidem igitur Dominus agit de ea fide per quam in ipsum credimus & allerit, quisquis hanc fidem habuerit, habiturum quoque vitam æternam quandoquidem hæc fides absque spe & charitate esse nequit; Certum est Chrysostrum negando satis esse ad vitam æternam in filium credere, & reprobis exemplum hanc in rem afferendo non de fide in Christum agere, sed de fide qua Christus esse creditur. Nec silentio prætereundum est Augustinum dicentem fidem in Christum nullam esse posse nisi & spes accedat & charitas aperte Ecclesiæ Romanæ errorem refellere quæ docet fidem in Christum absque bonis operibus esse posse; sed de his iam supra egimus & infra denuo acturi sumus.

Pergit Helvetius, Patrum quidam, inquit, censent vitam æternam effectum esse aduentus Domini Jesu. Secundum hanc interpretationem ergo sensus erit, eum qui credit in Filium Dei vitam illam æternam habere quæ aduentus Jesu Christi sic effectum; Non magis ergo credentibus in Christum de illa quam de ipso Domini aduentu, quem illius causam esse norunt, dubitandum est, qui enim de causa non dubitat de effectu dubitare nec potest nec debet, propter mutuam inter utrumque connexionem, causam, inquam & effectum.

Patrum denique plurimi, inquit, docent hoc in loco, vitam habere idem esse ac ius habere in vitam æternam. Res ergo Cameroni confecta est. Quam fideles ius habeant in vitam æternam, illius certi esse possunt, nemini enim ius suum Deus negat.

Apparet igitur omnes interpretationes quas obfus ille ac crassus Helvetius protulit cum Cameroni facere & illius argumentum confirmare tantum abest ut dissolvant, quam illarum nulla, hæc Domini nostri verba, qui credit in Filium habet vitam æternam, cum Ecclesiæ Romanæ incertitudine ac diffidentia conciliare possit.

Cæterum vel ebrius vel mente captus fuisse videtur Helvetius, quum arbitratu Cameronem sensisset Synodum Tridentinam fidelibus interdixisse ne prædestinationem crederent, desperationem contra illis iniunxisset. Ea de re ne per somnium quidem Cameroni venit in mentem, hoc tantum voluit, Synodum Tridentinam interdixisse ei qui credit sibi certi aliquid de salute sua absolute certitudine polliceri, & sententiam suam collatione quam cum Parentio habuit eo confirmavit & comprobavit quod Synodus Tridentina enim qui dixerit hominem renatum & iustificatum teneri ex fide ad credendum, se certo esse in numero prædestinatorum, anathema esse iubeat? Quis enim regeneratus est & iustificatus nisi qui credit in Filium Dei? quis vero in filium Dei credit nisi idem regeneratus & iustificatus? Quis pariter sibi salutem certo pollicetur, nisi qui de prædestinatorum numero se esse persuasum habet? & quis de prædestinatorum numero se esse persuasum habet nisi qui salutis suæ certus est? Adeo ut hæc loquenti formulæ in unum idemque recidant. Leberide ergo illum cæciorem esse oportet qui non animadvertat Synodum

Tridentinam quatenus prædestinationis certitudinem homini regenerato & iustificato interdicit, vnâ eâdemque operâ si non verbis saltem reipsa, credentem in Filium Dei certâ vitæ æternæ fiduciâ excelsisse, quum tamen nemo sibi certò polliceri audeat, nisi se à Deo ad illam prædestinationem esse certò norit, quemadmodum nemo sibi vitam vel in momentum prorogatum iri spondere potest, nisi Deum ita decreuisse pro comperto habeat.

Scopum itaque Heluetius non attingit nec legalibus medetur vulneribus quos Ecclesiæ Romanæ error in Parentio excepit.

Reliqua quoque eius tela imbellia sunt sine ictu; Primo enim nescio quam nobis certitudinem quam *moralem* sophistæ appellant commendat. At hæc certitudo reuerâ, mera est incertitudo, imò pura puta desperatio, volunt enim illam ab eiusmodi conditione pendere quæ nec perficitur nec vnquam in nobis perficietur. Vel ipso Heluetio teste, qui in illa quam tulit sententiâ de gratiâ quidem nos certos esse vult modo non peccemus, modo quæ nostra est infirmitas, officio nostro non desimus. Atque hæc illorum est certitudo moralis. Iam verdò nemo est qui non peccet, inquit Salomo, & B. Iacobus.

In multis impingimus omnes. B. Iohannes, Si diximus nos peccatum non habere, nos ipsius fallimus, & veritas in nobis non est. Adèd vt iuxta hanc certitudinem moralem quæ eiusmodi conditione nititur quæ nec est, nec fuit, nec erit vnquam, omnino desperandum esset: Quum enim vt statuit Heluetius, imò ipsa Ecclesia Romana nullam salutis nostræ certitudinem nisi sub propriæ dignitatis & meriti conditione habeamus, omnesque certò norint vel ipsâ conscientiâ conuicti, se sæpe nimis peccare ac delinquere, hanc salutis in nobis conditionem frustra requirentes, saluti nostræ prorsus desperare necesse est. Ac sanè B. Hieronymus in Esaiam verbo controuersiam dirimit, Si nostra, inquit, consideremus merita, desperandum est. Si tuam autem clementiam qui flagellas omnem filium quem recipis, audemus preces fundere. Clementiæ diuini consideratione nos solatur, postquam omnem meritis spem interdixit. Sed eandem nobis verbis expressionibus consolationem adhibet Augustinus. Dat nobis, inquit, ad Deum fiduciam, non meritum nostrum, sed illius misericordia, & paulò post, Nemo in hoc seculo robustus est, nisi in spe promissionis Dei, quantum enim attinet ad merita nostra, infirmi sumus: quantum ad eius misericordiam robusti sumus, atque iterum aliquanto post. In æternum Christus regnabit in sanctis suis. Hoc promissit Deus, hoc dixit Deus: si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio: non debet cum trepidatione predicare, vnde non potest dubitare. Fiat ergo in cordibus nostris robur illud, vnde Erhan nomen accepit, robustus corde: predicemus veritatem Dei, eloquium Dei, promissæ Dei, iurationem Dei, & his modis omni ex parte firmati predicemus, & portando Deum celi simus. Atque hæc eo notatu digniora sunt quod infra vbi salutis certitudo patrum auctoritatibus probanda erit, iterum citanda & velut suo sibi loco illic collocanda venient.

Sed ad Heluetium nostrum reuertamur qui eo temeritatis processit vt hanc certitudinem

seu potius, incertitudinem moralem Pauli exemplo probare conetur, qui se nullius rei sibi conscius, sed non per hoc iustificatum esse ait. Dominum autem illum esse qui ipsum diiudicet. Vnde ebriosus ille infert, beatum Apostolum, *vos illud electum, exemplar illud misericordie Dei, illum qui in tertium vsque celum raptus est de salute suâ dubitasse: idque contra Ecclesiæ Romanæ doctrinam, contra id quod ipsemet paginâ sequente fatetur; contra Apostoli ipsius assertiones, Quis nos separabit à charitate Christi? Mihi persuasum est, neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque presenciam, neque futura, Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam conditam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Neui cui crediderim, & mihi persuasum est eum posse depositum meum in illum diem custodire. Certamen illud præclarum decertavi, cursus peregi, fidem seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi iusticie corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iustus ille iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui expetierint, illustrans illum ipsius aduentum. Num vehementes adèd & asseueratæ affirmationes animæ inter spem ac desperationem fluctuantis testimonia esse possint? Hanc quoque sententiam locus ab Heluetio ex quarto capite primæ ad Corinthios citatus confirmat, nedum vt illi aduersetur: Apostolus enim asserens se quamuis nullius rei sibi conscius esset, non ideo tamen iustificatum esse, satis indicat salutem suam inde non pendere, sed mox ad Deum prouocans se totum ab illo pendere docet, quæ Ecclesiæ Reformatæ fides est ac doctrina, errori Ecclesiæ Romanæ de merito operis.*

At quis incredibilem lurconis huius stupiditatem satis mirari queat? qui statim, simul ac salutis incertitudinem & de ea dubitationem Pauli exemplo probare conatus est, eandem hæc ratione quoque probare vult, quia Paulus salutis suæ certus erat, quum Dominus ipsi dixisset, *sufficit tibi gratia mea*. Atque hoc pacto iuxta illum Paulus de salute suâ dubitabat, ac idem de salute suâ certus erat. Sed quis acumen illius non miretur quum ex certitudine Paulo concessâ, non eandem omnibus certitudinem concedi velit, quia, inquit, quod vni dicitur, omnibus non dicitur. Atque ita Heluetio iudice male colligeret Apostolus omnes fideles fide iustificari, quia scriptum est, *Fides Abrahami imputata est ei ad iusticiam*. At quid hic infert Apostolus, *Non scriptum est autem propter eum solum, quod hoc imputatum fuit ei, sed etiam propter nos quibus futurum est vt imputetur*. Dicamus pariter id quod Dominus Paulo dixit, *sufficit tibi gratia mea*, non scriptum esse propter illum solum, sed etiam propter nos. Nam, vt inquit idem Apostolus, *que ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt, vt per tolerantiam & consolationem Scripturarum spem habeamus*.

Citat deinde Paulum qui nos hortatur ne efferaur animo, sed timeamus, quasi sub timoris nomine de misericordiâ diuinâ diffidentiam ac non potius humilitatem Apostolus commendare voluerit. Sane liquet hic Apostolum animi elationem timori opposuisse; Humilitati autem, non diffidentie de misericordiâ

ricordiâ diuinâ conseruata est animi elatio.

Quum igitur Apostolus elationem animi timori opponat, timore humilitatem designat. Ac sane quænam esset horum verborum sententia, ne animo effertor, sed de misericordiâ diuinâ diffidite? quum contra facillima & apertissima sit altera hæc sententia, ne animo effertor, sed humilis esto. Humilitas autem certitudinem de misericordiâ Dei comitari solet. Quis de misericordiâ Dei certior fuit Paulo? quis tamen illo humilior? Causâ palam est, hæc enim certitudo summam in nobis miseriam, tanquam misericordiæ huius objectum præsupponit: Nemo homo misericordiâ Dei abyssum esse iudicabit, quin idem peccatum suum alteram abyssum esse simul iudicet: nemo superabundasse gratiam credere potest, nisi qui amplificatum peccatum senserit, vt Apostolus inquit, *Vbi amplificatum est peccatum, ibi superabundauit gratia.* Hoc sentire, humilitas est. Quis magis misericordiæ Diuinæ diffidit quam Crin? quis tamen illo superbior? causa quoque palam est, quia hæc diffidentia omnem amotis Dei sensum animo exturbat, ac proinde odium in illum generat, quo superbia ac rebellio producuntur. Ideo B. Johannes contendit, *metum non esse caritate, integram contra caritatem foras eijcere metum; quoniam, inquit, iustus cruciatum habet: qui autem metus non est consummatus in caritate.* Nihil vtrique apertius, nihil grauius ab Apostolo dici potuit, vt nullam dubitationi ac intertitudini cum humilitate societatem intercedere posse doceret, sed belle illis cum superbia conuenire. Quomodo enim ibi subsisteret humilitas vbi caritas locum non habet?

Alium deinde locum sed non magis appositè citat, Apostolus hortatur illam *qui sibi videtur stare, vt, videat ne cadat.* Hinc ille colligit, fidelem de salute suâ dubitare debere, quasi hæc duo infociabilia essent, de salute sua certum esse, & sibi à cadendo cauere. Periculi vitandi certitudo præcautioni non repugnant, illius causa potius est & fulcrum. Paulus de salute sua certus erat, quâ de re nemo dubitat, ipse tamen Heluetius quanquam sibi dissidens id fateretur, an propterea cessauit ille *contundere corpus suum & in seruitutem redigere: ne quomodo quam alius pradicasset, ipse reiectaneus fieret.* Dominus ipse de salute sua certus erat, an propterea Patrem rogare cessauit *vt se ab illa hora liberaret & in diebus carnis sue deprecationes & supplicationes offerre cum clamore valido & lachrymis apud eum qui poterat ipsum seruare à morte.* Paulus in carcere cœlitus confidere iubetur, an minus propterea insidias sibi stratas tribuno monito vitare conatus est: Idem de salute sua & omnium illorum qui cum ipso nauigabant certus factus, an minus propterea ea de naufragio vitando sollicitus fuit? Certè Centurionem & milites monuit nisi naturæ manerent in nauis, illos seruari non posse. Certè sciebat: David se Saule mortuo regnaturum, quum id ipsi Deus indicasset, num propterea minus sibi à fraude & violentiâ tyranni illius cauit? ac vt Seruatoris nostri exemplo concludam, quis mortis suæ tempus compertum illum habuisse inficias ire aufit? an minus sedulo propterea cauit ne Iudæi ante tempus à Deo præfixum manus in ipsum cõiicerent? Hoc igitur Heluetium, hoc pontificios scire volo certitudinem ac præcautionem, fiduciam ac prudentiam, animum intrepidum & curam infociabilia non esse, sed

contra pulchrè illis conuenire. Quis tantam vnquam in rebus suis adhibebit curam, quam qui nouit Deum curæ suæ benedicturum? quis hostem maiore animo adoriatur, quam qui se prostraturum illum, ac superaturum certò confidit?

Si locum quem ex Epistolâ ad Philippenfes citat exactè, vt par est, expendamus nobiscum aperte facere constabit, nedum vt causâ nostræ præiudicet. Ibi nos Apostolus hortatur *vt nostram ipsorum salutem cum timore ac tremore conficiamus, sed obseruandum est timorem ac tremorem in Scripturâ æquè humilitatem, ac trepidationem ex dubitatione ortam significare, Colite Dominum cum timore & exsultate cum tremore, inquit Propheta regius Ps. 2.* Quis contendere aufit Prophetam dum nos ad exultationem hortatur trepidationem ac diffidentiam exultationi adeo repugnantem, ac non potius humilitatem & fiduciam vnicum veræ tranquillitatis & animi sua sorte contenti fundamentum nobis hîc commendare voluisse?

Sed fac, inquiet aliquis, has voces alicubi in Scripturâ humilitatem simpliciter non autem trepidationem ac diffidentiam significare; an idem locus iste sic accipiendus erit? Non illo quidem pacto, sed isto argumentamur. *Timor ac tremor* interdum in Scripturâ à humilitatem & summam animi demissionem, non autem trepidationem ex dubitatione ortam significant, nihil igitur hoc loco necessum est trepidationem significare, nihil, inquam, contra potius fieri nequit, vt illa notione hîc sumantur, quod antecedentia & consequentia euincunt. Immediatè supra Apostolus Dominum Jesum humilem primo factum, deinde in gloriam euectum tanquam omnis humilitatis perfectissimum exemplar proponit; vnde postea hanc elicit hortationem, *Proinde cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite.* Si misericordiæ Diuinæ diffidentiam nobis commendare in animo habuisset Apostolus, ista minime cohærent. Dominus primo humilis factus est, deinde in gloriam euectus. Vestram igitur ipsorum salutem conficite daunari metuentes. Sane hæc sunt ἀκρόασις. Rediculum se præberet qui sic argumentaretur. Hæc tamen est Ecclesiæ Romanæ interpretatio, quæ hîc vt alibi sæpe, Scripturæ textui vim infert. At si timor ac tremor humilitatem hîc & animi demissionem significant, facilis erit & aperta sententia. Dominus non dedignatus est in suam humilitatem primò sese demittere, ideo postea euectus est. Equum igitur est vt ad salutem, gloriam nempe vestram cum summa humilitate illius exemplo adspiretis.

Pari ratione, si quæ immediate Apostoli hortationem sequuntur diligentius paulo attende-
ris, *timor ac tremor* hanc Papisticam diffidentiam neutiquam denotabunt; huic enim hortationi causam suam subiungit Apostolus. *Deus enim is est, inquit, qui efficit in vobis & ipsum velle & ipsum agere, pro gratuita suâ beneuolentiâ.* Annon apparet hæc minimè cohære; sed potius pugnare si ad trepidationem ac diffidentiam hisce verbis nos Apostolus hortari voluerit. Quâ enim de causâ trepidabimus ac dubitabimus si Deus in nobis & ipsum velle & ipsum agere efficit? annon potius hoc est vnicum ac verum fiduciæ nostræ argumentum, salutem nostram in Dei, non vero

nostrâ esse tutelâ: Sed & hæc altera sententia annon euidentis est, annon genuina? Vestram ipsorum salutem cum summa humilitate conficite, nec superbe vobis, nec arbitrij vestri viribus salutis illius laudem tribuite, non enim à vobis proficiscitur, sed à Deo qui efficit in vobis & ipsum velle & ipsum agere pro gratuitâ suâ beneuolentia, non autem propter vllum vestrum meritum. Annon igitur hic locus Ecclesiæ Romanæ doctrinam penitus euertit;

Sane Heluetij nostri aqum in patinis fuisse oportet quum salutis incertitudinem eo probare voluit quod beatus Iohannes nos hortetur *vt nobis ab idolis caueamus*: quænam hæc est illatio; nos Apostolus hortatur vt caueamus nobis ab idolis, de salute igitur nostrâ certi non sumus? Certum fecerat Timotheum Apostolus de prophetiis quæ de illo prægressæ fuerant & fidelitatem illius in vocatione sua testatæ fuerant: aded vt de illa dubitare nec posset nec deberet; illum nihilominus Apostolus hortatur, *vt intentus sit sibi ipsi & doctrina & permaneat in istis*. Eadem prolixâ ratione postquam Apostolus per totam Epistolam suam fideles salutis suæ certos fecit, vt tamen sibi ab idolis caueant hortatur. Hæc inter se non pugnant, salutis suæ certum esse, ac tamen officij admoneri, vt quod bonum est faciamus, & à malo nobis caueamus.

Quæ ex Ezechiele Heluetius citat, vbi Deus iusto denuntiat eum *si se à iustitia sua auerterit non victurum*, nihil ad incertitudinem salutis faciunt: nam & Domini nostri discipuli de salute sua certi erant, nihilominus tamen Dominus noster illis denuntiat si in ipso non manserint, fructum non laturos sed extra abiectum iri vt palmes qui arefcit, deinde in ignem abijcitur & ardet. Non belle concluditur ab hypothetica ad Categoricalam: à dicto *conditionaliter & secundum quid*, ad dictum *simpliciter & absolute*. Hic conditione. n Deus apponit, *Si se iustus auerterit à iustitia sua, non viuet*. Non bene ergo hinc inferre possis, iustus auertet sese à iustitiâ suâ totaliter ac finaliter, ac proinde non viuet. *Si per legem est iustitia*, inquit Apostolus, *igitur Christus sine causa mortuus est*. Quis hinc ausit inferre fieri potuisse vt Christus sine causâ moreretur, vt iustitia esset per legem? Æque sane est inepta Heluetij illatio quâ ex eo quod Deus iusto denuntiat eum *si se à iustitia sua auerterit nō victurum*, inferre possit igitur fieri vt iustus à iustitiâ suâ sese auertat, nec viuat. Imò Deus Dauidi prædixerat se illum loco Saulis quem reprobauerat in regem constituturum. Fieri itaque non poterat vt regiam dignitatem non sequeretur. Dauidem id minime latebat, quippe id illi Deus reuelarat, an minus iccirco Deus illum monuit, Si Kehilæ maneret à Kehilæis in manus Saulis vitam illius quærentis traditum iri. Vnde liquet ab eiusmodi loquendi formulis conditionalibus, nihil absoluti colligi posse. Quo refertur potest illud Pauli ad Centurionem, *nisi isti in nauis manserint, vos seruari non potestis*, quum tamen certum illum fecisset Angelus Deum illi gratificatum esse omnes qui cum ipso nauigabant, neminemque ex illis periturum.

Quod autem ex Joële citat, *quis scit si ille conuertatur & ignoscat Deus*, mera textus est corruptela, nam iuxta versionem vulgatam quam Ecclesiæ Romana admittit legitur, *quis scit si conuertatur & ignoscat Deus*, adeo vt hæc verba, *si conuertatur &*

ignoscat ad vnum eundemque, Deum nempe referantur, quum tamen Heluetius illa diuidat, & alterum, *conuertatur* nempe ad hominem, alterum, nempe *ignoscat* ad Deum referat. Sed hic potissimum quæritur an Propheta populum de Deî misericordia dubitare voluerit, an verò ipsemet de illâ dubitauerit, eo quod incerta loquendi formulâ vitur, *quis scit si conuertatur & ignoscat Deus*. In promptu responsio est; Scripturam quocumque de rebus certis, quoad fidei captum, difficilibus tamen si humanæ infirmitatis captû expendamus agitur, incertis huiusmodi loquendi formulis vti. Ex gratia, De mortuorum resurrectione Paulo constabat, tamen de curâ & labore quem vt ad illam deueniret adhibebat loquens mirè timidâ ac suspensâ loquendi formula vitur. *Experiens*, inquit, *equomodo deueniam ad resurrectionem mortuorum*: Quamnis enim resurrectionem fide certò apprehenderet, carnis tamen iudicio res illi summopere difficilis videbatur. Sic quoque Propheta Joel de Dei erga populum suum misericordiâ plene persuasus, hoc tamen loquendi genere vitur propter summam rei iuxta infirmitatis nostræ sensum consideratæ difficultatem, Prophetam autem hoc persuasissimum habuisse hinc liquet.

Primo, quia extra controuersiam positum est, fieri non posse vt Deus peccatori respicienti non ignoscat; secus enim si faceret, contra naturam suam ac iusurandum faceret, *Ne viuam ego d. d. t. Domini Dei, si delector morte improbi, sed delector quum reuertitur improbus à via sua vt viuat*. Æque quoque fieri nequit vt peccatori non respicienti ignoscat. *In quem intuebor? inquit Dominus. In pauperem & contritum sp. ritu, ac trrepidantem ad verbum meum*.

Illic autem loci aut de non respicientibus aut de verè respicientibus agit Isai: si de respicientibus, dic, amobæ, an summus Propheta à Deo afflatus dubitauerit Deum misericordiâ suâ animas verè respicientes complexurum? si de non respicientibus, an idem quoque dubitauerit, quin Deus hypocritam & obstinatum, rejiciat ac reprobet donec resipuerit, sed exceptionem non admittunt quæ mox apud Prophetam sequuntur vt quæ certam rei persuasionem euincant, *Iam zelotypia affectus est Deminus terra sua, clementia vsus est erga populum suum, Responditque Dominus dicens populo suo*: de re futura eodem modo loquitur Propheta ac si iam euenisset, quia prorsus ita esse populo persuadere voluit, Isai igitur salutis incertitudinem oppugnat & euertit.

Ad id quod ex Joële citauit apte conuenienterque nos criminatur & impiæ doctrinæ insinulat, quasi doceremus hominem in sceleribus suis perseverantem, modo fidem retineat seruatum iri, quæ imprudens est ac scelerata calumnia, sed Ecclesiæ Romanæ concionatoribus familiaris, auidæ ab auditoribus excepta & mira animi peruicacia nobis ab illis identidem obiecta, fere enim libenter homines id quod volunt credunt, non affectus suos ad iudicij, sed iudiciam ad affectuum normam exigentes. Nefariam autem hanc calumniam melius obterere atque contunderi non possumus, quam si ipsissima confessionis nostræ verba in hanc sententiam proferamus. *Credimus nos qui natura serui sumus peccati, hac eadem fide in ecedente in nouam vitam regenerari. Recipimus autem per fidem hæc sanctè viuendi gratiam. dura proiissionem illam Euangelicam amplectimur, quod dururus sit nobis Dominus*

Domnus Spiritum Sanctum. Tantum abest igitur, ut bene & sanctè vivendi studium fid. s. extinguat, ut etiam illud licet, & inflammet in nobis, unde bona opera necessariò consequuntur. Ceterum quamvis Deus, ut nos plene seruet, regeneret nos, & ad sanctam vitam formet: tamen profitemur bona opera, quæ duce ipsius Spiritu edimus, non respici à Deo, ut per ea iustificemur, aut Filij Dei censeremur, quoniam perpetua dubitatione & trepidatione fluctuaremus, nisi satisfactione illa niteremur, per quam nos omni noxæ Iesus Christus exemit.

Hinc patet à nobis credi 1. fidem sine pietate ac vitæ sanctitate esse non posse. 2. Bona opera Christiano necessaria esse. 3. Licet necessaria sint, non tamen esse meritoria, quia imperfecta sunt ac multis infirmitatibus permixta, quia & quum omnia fecerimus Dominus tamen hortatur nos ut nos seruos inutiles esse dicamus: nam quod debuimus facere fecimus.

Locum postea citat Heluetius qui nusquam in totâ Scripturâ exstat. Id mirum utique non est in Cardinalis satellite, cui Biblia legere non licet, sed pro monstro est Cardinalem Surdisium Archiepiscopum Burdigalensem & Aquitanix primatem id non aduerisse ac induxisse; illum, inquam, qui se hanc Heluetij sententiam legisse, ac calculo suo comprobasse profitetur. Locum autem illum his verbis conceptum, Prædestinaui quos prævidi ex Ep. ad Romanos cap. 9. citat.

Fatemur sane locum existare ad Rom. c. 8. v. 28. qui Heluetio imaginofum patienti in mentem forte venerat, Quos præsciuit, etiam prædestinauit conformandos imaginæ Filij sui: ut misit primogenitum inter multos fratres. Quos verò prædestinauit, eos etiam vocauit, & quos vocauit eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit. Unde admiratione captus hoc elicit argumentum, Quid igitur dixeris ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur? Annon hoc est dedita operâ oppugnare dubitationem ac trepidationem Ecclesiæ Romanæ? nec oppugnare solam sed & euertere? Synodi Tridentinæ canonem decimum quintum sessionis sextæ infringere qui anathemate illum fecit qui dixerit hominem renatum & iustificatum centri ex fide ad credendum, se certo esse in numero prædestinatorum. Nam si quos iustificauit Deus, eos etiam glorificauit, ut id expresse loco citato dicitur, certò glorificationem sibi polliceri debent & possunt, ac proinde salutem, in d. prædestinationem ipsam quæ salutem necessariò præcedit. Catena hæc est antea cuius annuli ademate duriores sunt. Quos Deus tempore suo glorificat, eos primùm iustificauit: quos vero iustificauit, eos antea efficaciter vocauit; & quos efficaciter vocauit, antea quoque prædestinauit; & quos prædestinauit, eos etiam præsciuit. Ac sane hunc sibi scopum proponit Apostolus ut in medijs afflictionibus fideles certa hæc & indubitata persuasione solaretur ac sustentaret, quæ utique insulta, elumbis ac inestitax esset, si illis de salute suâ in medijs angustijs dubitandum esset, de salute suâ, cuius solâ cogitatione erigi ac recreari possunt,

At miserum nostrum Heluetium larvæ atque intemperie, insanixque agitabant, quum hanc Pauli exclamationem allegaret, O profundas diuinitas tum sapientiam tum cognitionis Dei! quam inscrutabilia sunt eius iudicia. & eius via imperuestigabiles! quasi verò hic ille prædestinationis nostræ incertos nos

esse vellent, qui de causa tantum agat cur Deus potius hos quam illos prædestinauerit. Causâ, inquam, à sensibus nostris infinitum quantum remotâ quis enim, inquit, cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio? causâ quæ nobis inesse nequit, quis enim inquit prior dedit Domino & retribuetur ei? causâ denique quæ nobis non inest sed Deo soli qui quum sit sapientissimus optime causam nouit quamobrem id faciat quod facit: Nam ex eo, inquit, & per eum, & in ipsum sunt omnia, ipsi sit gloria in sacula. Amen.

Cæterum verba Apostoli 1. ad Cor. cap. 2. v. 11. citans manifesto se falsi astrinxit, luxata enim & mutila protulit, ac reuera id in Heluetio, rudiori ac hebetiori ingenio, pro vulgi dialecto, asignari potuit: at in illo qui librum calculo suo comprobauit, quo id titulo insigniemus, *μετεωρίας & ἀσθενείας*? Sed hoc forte asperum nimis? nihil utique lenius dici potuit. Sed ad rem, Apostolum quidem fatemur dicere, ea quæ sunt Dei neminem nouisse nisi Spiritum Dei, at mox subiungit, Nos vero non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo, ut sciamus quæ Deus est nobis gratificatus, vitam scilicet æternam, iustificationem nostram, vocationem ac prædestinationem, hæc enim mutuo nexu inter se cohærent, ut annuli in catenâ solent.

Vbi se Heluetius Scripturam allegando parum promouisse videt ad Aristotelem confugit qui Metaph. 1. min. ait, *ὡς περ τὸ πῦρ καὶ τὸ ἀέριον ὁμοιωταί, ὁ θεὸς τὸ φέρον ἐστὶ τὸ μὴ ἡμέραν ἔχει, ὁ δὲ ἡμετέρας ψυχῆς ὁ τοῦ θεοῦ τὸ τῆ φύσεως φαιερώτατον πᾶτων*, atque hinc colligit nos de salute nostra nihil certi habere. O Samij lucumonis acumen & annon videt, hoc quoque pacto colligi, nos de nullo fidei articulo certum quicquam scire posse; ad hæc enim mens nostra longè cæcior est, quam ad naturalia. Animalis homo, inquit Apostolus, non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei: sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur. Sed ut de veritate articulorum fidei persuasi sumus per Spiritum Dei illuminantem mentes nostras & facientem ut et inebis lux splendeat, sic per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis qui Spiritus restatur vna cum spiritu nostro, nos esse filios Dei: quod si filij etiam heredes: heredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si modo cum eo patimur, ut cum eo glorificemur.

Mox post Aristotelem patres sibi aduocat, quasi non & illi nobiscum facerent; Primum ergo Cyprianum hic audiamus, si tibi vir grauis & laudabilis aliquid pollicetur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli ac decipi ab eo crederes, quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. nunc Deus tecum loquitur, & tu mente incredula perfidus fluctuas? Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem pollicetur atque æternitatem & tu dubitas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere. Arrige aures Heluetie. Arrige Heluetij approbator. Quid de Cypriano censetis? Hægonotus ne fuit? En tamen ipsissima illius verba. Sed & B. Hilarium addamus. Regnum caelorum, inquit ille Dominus noster vult sine aliqua in eire voluntatis ambiguitate sperari, alioquin iustificatio cæcæ fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua.

B. quoque Augustium ut & Hieronymum multos hæc in re supra vidimus.

Sed ad hæc nostra tempora paulo propius accedamus, & Bernardi quoque hæc de re senten-

iam audiamus. Tria, inquit, considero in quibus tota spes mea consistit, charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis. Murmuret iam quantum voluerit insipiens cogitatio mea dicens: Quis enim es tu, aut quanta est illa gloria, quibusve meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondebo: scio cui credidi, & certus sum, quia in charitate nimia adoptauit me, quia verax in promissione, quia potens in exhibitione.

Quid? an hæc exceptionem patiuntur? an cauillatione vllâ eludi possunt? an impudenter negari? Hæc vtiq; doctrina est nostra, pax nostra & vita nostra. Sed hæcenus Patrum auctoritates.

Tandem Heluetius noster ad syllogismos confugit, quos Aristotelis inuentum appellat, quasi post homines natos ad Aristotelem vsque nulli fuerint syllogismi. Hos præterea syllogismos forma carere agnoscit.

Ingenua hæc & Heluetica confessio vel sola respondendi onere leuare nos potuit, sed ne difficiles & morosi videamur formâ omisâ materiam examinabimus.

Primo syllogismo statuit, hæc verba à nobis corrumpi, qui credit in Filium habet vitam æternam, atque hinc infert nos non esse veram Ecclesiam. Verum hoc ipsum illi probandum fuit, nos vero aliter sese rem habere supra ostendimus.

Secundo syllogismo conatur probare hæc verba, qui credit in Filium habet vitam æternam, non esse ipsissima & expressa Scripturæ verba, sed id nullus asserere auit cui modo oculi ad legendum aut aures ad ea quæ leguntur audienda suppetent.

Tertio syllogismo pro concessio sumit Patres hunc locum qui credit &c. aliter ac nos interpretari. Id vero supra reuicimus.

Quarto syllogismo manifestum falsi crimen admittit. Camero enim, vt ex Collationis actibus patet semper contendit loca expressa quam plurima in Scripturâ extare quæ cum Ecclesiæ Romanæ fide collata illam falsi arguant, ac exempli gratiâ vnum produxit. Falsus quidem est nullum in Scriptura locum extare qui verbis conceptis, totidemque syllabis asserat Ecclesiam Romanam errauisse. Sed vnâ eademque opera auditores contestatus id non nisi præter æquum & bonum postulari posse denuntiavit.

Verum quia Cameronis illud responsum quibusdam qui ex iudicium confesso aderant mirum videbatur, vel certè mirum sibi videri fingebant, duobus hisce exemplis verâ ac solidè se respondisse ostendit. 1. Negari non posse quin expressæ ac diferte leges in iure Gallico contra execrandum Rauaillaci parricidium extarent, non minoris tamen impudentiæ ac sceleris indicium futurum fuisse, si & nomen suum & detestandi parricidij *deus dicit* in iure Gallico sibi monstrari potuisset. 2. Rogauit illos vt exactè considerarent, leges, statuta, ac consuetudines ex quarum præscripto singulis diebus iudicant, ius quidem continere, sed non facta singularia quæ incidunt, vt de illis ex iuris formulis decidatur.

Horum illos memores esse quæ sumus: Nihil enim in collatione illa consignatum est quâ quod Parentium spectabat vel vt responderetur illis quæ ipse scribi curauerat, vel vt argumenta illa proferretur, in quorû descriptione ipse consenserat.

Duæ autem illæ similitudines aperte satis indicabant quum Ecclesiæ Romanæ errores circa res versentur quæ post Scripturam demum ortæ sunt, Scriptura vero rerum iudicandarum normam ac

Canonem contineat, rebus illis vt iudicium ferri possit normam hanc tantummodo applicandam esse, nec postulandum vt ad verbum in Scriptura consignatæ ostendantur: Alias nec Turcarum, nec aliorum infidelium impietas ac superstitio Scriptura refelli queat. Vt vnica tantum sit norma & amussis, nullus tamen muri angulus, nullæ facies dabitur quæ ad illam exigere non debeat: id sensus communis indicat.

Syllogismo quinto iterum se falsi adstringit; constat enim ex Collationis actibus Scripturam à Camerone aduersus Ecclesiæ Romanæ doctrinam prolatam fuisse. Fatemur tamen vnica tantum Scripturæ locum visisse quia hosti conficiendo vel iectus vnus sufficit.

Sexto syllogismo pro certo & concessio sumit omnes illos qui vel naturæ operibus vel lege absque gratia Christi se iustificari non credunt Catholicè tamen ac formaliter credere, eum qui credit in Filium Dei habere vitam æternam: quod aperte falsum est: multi enim hæretici id credunt, vt Anabaptistæ ac Samofateniani hodierni: adde quod si verum esset illud enuntiatum, ipse fateri cogeretur, nos Catholicè ac formaliter credere, nos enim naturæ ac legis opera rejicimus.

Septimo Syllogismo doctrinam nostram cum quibusdam Scripturæ locis vt ad Rom. 11. 20. 1. ad Cor. 10. 12. & ad Philip. 5. 12. pugnare contendit, quod falsum est, doctrinæ enim nostræ cum illis locis pulchre conuenire ostendimus.

Syllogismo octauo pro concessio sumit Ecclesiæ Romanæ doctrinam cum Patrum interpretatione concordare, nostram vero dissidere & discordare, sed neutrum probat, nos vero contra atque dicit rem sese habere ostendimus.

Novo syllogismo Deum prædestinationem suam penes se seruare, nec vlli reuelare statuit, quod secus esse supra quoque ostendimus.

Decimo probare nititur non proprie & peculiariter competere fidelibus vt de salute sua certi sint, siquidem id quibusdam fidelibus à Deo conceditur, vt puta B. Paulo; quum ex hoc exemplo contrarium potius inferri possit. Quod enim ait frustra certum illum fieri, qui iam certus est, falsissimum primo id esse contendimus, qui enim certus est in hac sua certitudine confirmationis indiget, afflictus ille pater in Euangelio dicebat, *Credo Domine, succurre incredulitati meæ*. Apostoli Dominum rogabant vt fidem ipsi adderet. Aliud præterea est de salute sua reapse certum esse, aliud, certum esse debere. Vel san&issimos interdum dubitare contingit, quos tamen dubitare minime decet; vtique quæ sæpius peccant, quum tamen illos nūquam peccare oporteret. Hic autem de iure potissimum quaeritur an fidelis de salute sua certus esse debeat. Denique ad extremum quamuis fides facta dubitationem præcessisse argueret, illam tamen fiducia necessatio consequitur; sanatio morbum, at illam sanitas excipit: salutis fidem quæ Scripturâ firmatur præcedere quidem potuit diffidentia, at illa mox fiduciam in fidelibus gignit.

Vltimo syllogismo pro concessio sumit B. Paulū de salute sua dubitasse, quâ in re & secū ipse & cū Ecclesiæ Rom. doctrina, imò cum Apostoli ipsius assertionib. pugnat, vt supra quoq; ostensum est.

Postremò de re totâ decernit & Cameronem, ignorantia, malicia ac hereseos damnat. At ille temerarij iudicis præcipitem sententiam esse probe sciens, ad Deum eiusque Ecclesiam appellat.

SANTANGELVS,
SIVE
STELITEVTICVS
IN ELIAM SANTANGELVM
CAVSIDICVM.

270
EIVS IN CALVMNIANDO
INSCITIA, AVDACIA,
& FERITAS traducitur.

Oppositus

Libello famoso quem titulo orationis in supremo Senatu Aquitanico
à se habitæ in IOAN. CAMER. &c. typis euulgavit.

AVCTORE

IOANNE CAMEROME *Ecclesie Burdigalensis Pastore.*

S C A Z O N.

Libelle, flammis ustulande Plutonis,
Libelle, non-libelle, sed merum virus,
Ipsaq; peste pestilentior pestis,
Abominandum seculi impij monstrum,
Et execrandum ter quater patri summo,
Sobolique sancta quam fouet pater summus.
Procul hinc faceffe, lucidum iubar solis
Fuge, tenebris abde te patris Orci,
Vbi audiuntur barbaro sono voces,
Audaciaq; & seuitas viget, & fraus,
Quarum libelle tu tremenda farrago es,
Libelle flammis ustulande Plutonis.

LECTO.

LECTORI

SALVTEM.

ANTANGELVS Causidicus, Lector, postquam in Ecclesia Roman delituisset diu, ad nos tandem palàm transiit, quo consilio ambiguum : Nam de ingenio certè & moribus nihil immutauit, quo nomine aliquando palàm in concionibus, sæpe priuatim à Synedrio est reprehensus: frustra. Itaque superiori anno rebus nondum turbatis sacris concionibus, sacra synaxi ipse sibi interdixit. Cùm verò cœptum esset turbari non nihil, nostrique armis iussu Magistratu exuti metu Rusticorum detrectassent extra pomœria ad audiendas conciones in vicum Bugleanum conuenire; rem ille ad Sen. ampliss. detulit; pastores Ecclesiæ, quibus auctoribus id factum falsò dictitabat, Majestatis postulauit; Ecclesiam quæ id constituerat in eiusdem criminis suspicionem vocauit. Eam criminationem secutum est Senatusconsultum, quo denunciata si secus facerent læsæ majestatis pœna, pastores de more loco solito conciones iussi sunt habere. Hinc orta inter nostros trepidatio, quæ vt requiesceret pastores secedere sunt coacti. Reddita dein pace, cum is nihil de malignitate remitteret, vocatus, vt fieri solet, in Synedrium non paruit, vnde secuta est in eum minor, quam vocant, Excommunicatio, quam ille confictis criminibus, (neque enim aliter poterat,) apud Sen. ampliss in inuidiam adducere conatus est habita oratione, ad quam coactus sum respondere paulo asperius quàm fert ingenium aut consuetudo mea. Quod tu Lector, vt spero, facile excusabis. Nam *vehementi malo nisi æquè vehemens auxilium succurrere non potest*, inquit ille.

GILBERTI PRIMROSII
 ECCLESIAE BURDIGALENSIS
 PASTORIS,

IN ELIAM SANTANGELVM
 Causidicum BURDIGALENSEM.

G A R M E N.

Qui innocuos duro pastores ore laceffit
 Usque suos, vafre incautos in praelia iuris
 Qui traxit vetita, & mortem interiauit agendo,
 Quique ausus fædo est gratis traducere libro,
 Dignus erat duris cui stringeret ora capistris
 E trivio meretrix alicaria: quippe perisse
 Cui frontem è trivio nemo non nouit. At esse
 Sese aliquem stolido quia vult suadere popello,
 Quem probitas, quem recta fides, quem plurima rerum
 Cognitio, & studium pacis, patriæque, bonique
 Commendet, fuerat graphicè pingendus, ut omnes
 Noscant illum esse ludoctum, Falsumque, Trucemque,
 Mille nocendi artes cui sunt, mendacia mille,
 Infanda inque pios feritas, probitasque fidesque
 Nulla, & amicitie ius nullum, nulla suorum,
 Nulla sua misero fuit vnquam cura salutis.
 Is fama, & patria, & pacis, verique, bonique
 Securus, studet ipse sibi, sibi plaudit, habetque
 Nil pensi, causas latrando dum faciat rem:
 Numinis atque hominum contemptor, Religionis
 Omnis iuxta osor, percussus fulmine sacro
 Viuit Christi exors: furiali hinc percitus æstro,
 In me, collegamque meum verbisque, librisque
 Ut lupus in fidos pastores sauit, & omnem
 Euomit in fratres stomachum, SANCTANGELVS ille est
 Causidicus falso insignitus nomine, verum
 Tu nomen pone, & posthac SATANANGELVS esto.

STEPHANI

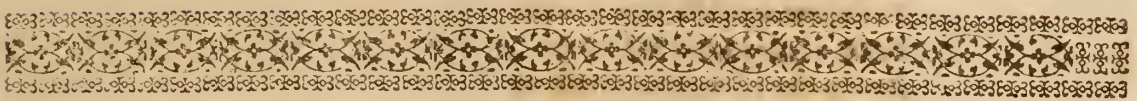

STEPHANI BOVCHARDI
LOTHARINGI MED. DOCT.

AD CLARISSIMUM VIRVM
IOAN. CAMERONEM *super edito*
hocce libello.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ.

ΣΑΤΑΓΓΕΛΟΥ ἀταθάλα ἀνδρὸς γόνου
Παρδειμωπίζων παθε πελυποικίλω
Μῶσῳ ἐλέγχω. πασι δηλοῖεις σαφῶς
Ὡς πλείονας δρέψας ποτ' ἐν κήποις σοφῶν
Καρποῖς, Πανέρων ἤπερ ἐν μυχαῖς, κακῶς
Ἡομηρόθεν τὲ ΣΑΤΑΝΑ σεφῶς ὁ σὲ
Περπηλακίσας ΑΓΓΕΓΟΣ παρηνία,
Εἶγ' ὀσέβεια ἐμπαρώνη). Σοφὸς
Δ' ἐτ' κυρεῖ ἰσχυρῶς κῆ ὀμαθῆς
Μάλισα, ὅστις τῆ κακῶν κρεῖττον λέγει,
Οἷς ὀφυὲς γ' ὄν κὼμῆρες πέλει κακόν.
Μαμαδάται ἀπὸ βῆσον ἕσση: ἀλλὰ σὲ
Μιμείδαται ὀμαθῆς σοφόν τε, κἀρετῶ
Σοφῆ δποκρίσει ἀμήχανον πάνυ.
Οὔπω αἰδῆς ἀψὲ) τὲ ἕρανα.
Πυγμαῖοι ἕδενες μάχον) Ηρακλεῖ.

ODE EIVSDEM.

S I V E

MAGISTRI MORVM

Coram Hendecasyllabis Iudicibus actio iniuriarum,
adversus famosum S A N T A N G E L I libellum.

VOS qui ruris & infacietiarum
Plena olim Volusi impij Poeta
Scripta ardentibus, ustulanda lignis
Condemnastis, adeste iudices, par
Hic causa, Hendecasyllabi. Maligni
Oratoris imago criminosa
Se ante iudicium coacta sistit.
Scurra forsitan esse, Vernula, vel
Si quid iritius est, Tenebrionis
Creditis Rabula hanc imaginem, cui
Plenus sacculus est aranearum
Frustra estis. Genuina enim est propago

Grauis Causidici, dolis & arte
 Vastrâ, rostra, bonosque qui fatigat,
 Modo affulgeat impia aris atri
 Spes, vel MVNERIS, aut honoris almi.
 Ναὶ ἄρα τοῦ νόμου & χάριτος ὄντος.

Quid? nonne iconica illum propago est
 SANCTVM nomine quem ANGELVM vocamus?

Sic olim veteres Catharma, Sacrum
 Dixere; Eumenidas, schorum furentum.
 (Quae ipsi ut Διδυκίαις sicut rogamus,
 Dextrâ ut crimina molliore plectant.)

Sic dixere globum trium Sororum
 Parcas, funere qua metunt acerbo
 Omnia. Ha, ô utinam, ei benigniores
 Amicâq; sicut, nefanda facta ut
 Eluat meliore mente, SANCTVS
 Ut citra Antiphrasin vocetur olim.
 Quî enim SANCTVS habebitur nefandum
 Qui atra mente scelus fuit? libello
 Qui latrante pios probris laceffit,
 A: que Christiadas sacratiores,
 Boni cuius ut aucupetur arte

Decus, Laure olamque parte in illa?

Vestrum esto Hendecasyllabi viro de
 Tali iudicium, & quibus modus sit
 Plectendus malè, pro aequitate vestra
 Censete. Interea probrum Aduocati,
 Mendacis, Scioli, hosce codicillos
 Szuos, falsiloquos, ineptulosque
 Damnate ad pueros salariorum,
 Sombros ut miseri tegendo prosint.
 Damnate ad tepidas coqui popinas,
 Butyrum ut madida tegant papyro,
 Thurisque ac piperis sicut Cuculli.
 Cedro digna locutus in Culinis
 Perungatur eâ meretur hercle, ut
 Destinatus in usum honestiorem
 Quam liber Volusi, aut cacata charta,
 Fato hoc exigat ævum honestiore.

SANTAN

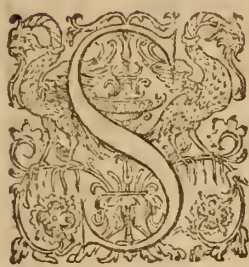
SANTANGELVS,

SIVE

STELITEVTICVS

IN ELIAM SANTANGELVM

CAVSIDICVM.

I inexpiabili illo tuo in me odio grauius commoueret, quam exigat Christianæ charitatis & officij mei ratio, magnopere sanè lætaret, Santangele, te iusto quodam & sapienti Dei consilio aut iudicio potius,

spiritu furoris & amentia sic esse percussum & attonitum, vt vocem illam tuam caninam comprimere & continere nequueris, testem *Insultæ*, testem *Impudentia*, testem denique *Immanitatis* tuæ. Nunc autem cum apud me reputo, & hominem te esse, & quidem antehac apud plebem in aliqua fama de acumine ingenij & linguæ volubilitate, in hoc tuo casu, in hac infamia nominis tui, iustissimæque quam vltro aduersus temetipsum concitasti omnium indignatione, non possum vicem tuam non vehementissimè dolere. Nam quid, obferro, capitalis hostis & implacabilis esor & dirissimus execrator nominis tui, tibi grauius aut magis euitandum potuit imprecari, quam vt Deus immortalis sic tibi mentem eriperet, vt tu, homo iam pridem plus satis famesus, in supremo Aquitanicæ Senatu, in augustissimo illo & sanctissimo iustitiæ sacratio, apud Amplissimos viros, præfente Legis Legato, in omnium ordinum, omnis generis hominum frequentissima corona, causam tuam sic ageres, vt nemo paulò humanior non irriserit tuam stultitiam, non sit auersatus effrontem audaciam & immanem feritatem execratus. Ac tu quidem cum ita diceres, omnium iudicio ad proxiatissimam illam & profligatissimam animi tui recordiam, nihil adijcere, nihil addere posse videbaris. Tu tamen quasi tecum ipse, non de virtutis laude, quod præclarum est & de gloriolam imprimis, sed de improbitatis & iniquitatis probro contenderes, victorem te tui ipsius hæc in parte & exhibuisti, & palam renunciaisti. Dissisus enim hominum memoria, quæ quam est in virtutum recordatione labilis & fluxa, tunc est eorum pertinax, quæ turpia sunt, & probrosa & nefanda, voluisti oratio-

nem illam tuam literis, neque id solùm, sed typis etiam publicis commendare, ad augendam scilicet rei famam & posteritatis memoriam sempiternam. Nempe verebaris, ne vel paucis, vel seculo duntaxat tuo notum esset, te monstrum esse ex *Insultia*, *Impudentia* & *Immanitate* conflatum. Quod nisi te esse demonstrauero, rationibusque addixero necessariis, causam non dico, quin ego is esse videar, is habear, quem tu me esse, nescio insulsiusne, an mendacius, Senatui Amplissimo, Burdegalensibus, toti denique Gallia persuadere voluisti. Quam ad rem non idcirco aggredior, quasi a te homine nullo numero, nullo inter bonos loco, vlla esset nominis mei infamia metuenda, qui tamen non sine culpa, vixi tamen hætenus & etiamnum Dei beneficio viuo, vt in hac communi vita, sine scelere, sine noxa, ad dam etiam, absit modò inuidia dicto, non sine aliqua modestia & innocentia laude inter meos, inter alienos: ne tu quidem, quidquid in me publicè dixeris, aliter de me tacitè sentis: magnas enim vires habet conscientia, magnam lucem, nisi quis cæcutire sponte & sibi vltro oculos velit eruere. Tu verò contra sic vixisti antehac, sic viuis vt pauci te ament plerique contemnant, oderint pene omnes. Non erat igitur mihi, non erat magnopere verendum, ne tu illo ingenio, illis moribus, nomen & existimationem meam in discrimen vocares, ipse homo omnibus probris cooperatus. Varij Sacronensis atrocissimam calumniam Amilius Scaurus summâ grauitate contempsit, solo contemptu refutauit: nam vt à laudato viro, sicut ait ille, laudari pulchrum est, ita ab homine improbo & nequam vituperari in laudis parte deputatur. Sed est tamen aliquid dandum publicæ omnium indignationi, tum præsertim cum est iustissima, & tu eras ostendendus tibi, qui te non vides, adeo es cæcus, neque qui sis persentiscis adeo *stupes vitio*, & *fibris increuit opimum pingue*: commouebit te fortasse & pudorem incutiet tibi & dolorem afferet, si modo sensus vilis, si conscientia tibi superest, fœditas & horror imæginis tuæ, quam tibi hæc ante oculos velut in speculo ponam intuendam. Neque

tamen dum id facio rimabor arcana mentis, non scrutabor secreta domus tuæ, neque vitæ anteaetæ memoriam repetam: non dicem illa varia, illa multa quorum ipse tibi conscius es, multi testes sunt. Tantum te tibi describam, qualem tu te egregiâ illa oratione visis coloribus depinxisti & spectandum omnibus palam exhibuisti, ineptum, effrontem & ferum. Quod dum facio, quæso seposito paulisper affectu aut perturbatione illa potius animi tui, quæ te ereptum tibi aliò transtuersum rapit, conpositus & sedatus attende.

Vt ergo ab *Institia* tua exordiar, æquis non miretur, te hominem Gallum, seculum jam pene totum florentibus patriæ eloquentiæ studiis, in foro volutatum, in tua causa ne gallicè quidem dicere potuisse: adeo squallet, adeo sordet, adeo repit & iacet denique oratio tua; nihil in ea tersum, nihil purum, nihil elegans, nusquam assurgit, & si quando molitur assurgere facit id rusticè & indecorè: Itaque in se relapsa veluti defecta viribus ipsa seipsam adobruit, non sine audientis fastidio, non sine nausea legentis. Nam in narrando imperitiam tuam quis non stupeat, qui sis licet humaniorum literarum rudis, non ignoras tamen quod norunt pueri, hanc esse Narrationis legem, vt sit breuis & dilucida, non repetita aliùs, non proluxa & laciniosa, non obscura & per anfractus atque ambages implicita atque inuoluta; sed explicata, excussa, clara, succincta, & ad rem tota. Tamen in hanc partem vsque aded peccasti, vt formularium aliquem è pago, non è celeberrimo Burdegalensi foro oratorem dixisse, quicumque te audiit, haud iniuriâ arbitretur. Si mihi minùs credis, consule amicos si quos habes tẽ paulo minùs hebetes, id ipsum fatebuntur. Jam vero & illud quis non demittetur, te, qui Memoriam, Pronunciationis, Elocutionis laudem summam tibi ipse arrogas, cum causam ageres tuam apud iudices æquissimos tibi, loco ad dicendum amplissimo & ornatissimo, tibi consuetissimo, in quo sæpe antea & animum obfirmaueras, & frontem perfricueras, & linguam exacueras, & vocem ad impudentiam intenderas, & latus defatigaueras, non tanquam in arena forensi retiarium veteranum, sed vt in lubrico & ancipiti loco tyronem, & hæsitasse & titubasse & cespitasse in modum pudendum; demumque ad commentarium fuisse redactum. Credo, quia etsi mendacem, si quando vult mentiri callidè, oportet esse memorem, rarè tamen id contingit: hæret quippe veritas memoriæ tenacissimè, nec se vlla vi erui, vllisve artibus elui patitur, quin se ipsa sæpe dicentis menti inuitæ & repugnanti objicit: contra mendacium nescio quo pacto elabitur, neque se nisi ægerrimè patitur retineri: fortasse quia naturâ suâ fluxum & euanidum est, omnem ingenii non versutissimi, non exercitatissimi conatum eludit. At si quis tamen secum paulò diligentius expendat, quam tu sis vaser & versipellis, quam in hoc genere habeas expromptum

& expeditum ingenium, quamque in omnem partem versatile, aliò certè istam tuæ memoriæ & mentis & linguæ perturbationem referet. Solet nempe Deus quorum petulantiam & flagitia & audaciam & scelera denique diu neglexisse & insuper habuisse visus est, in eos tandem statuere illustria exempla severitatis suæ, itaque ad eam rem & locum & tempus & occasionem deligit pro ineffabili sapientia opportunam; vt si quis tollet maxime, at cogatur tamen certè inuitus & agnoscere & fateri Deum esse iuris & æqui vindicem & assertorem; scelerum contra acerrimum ultorem. Nam M. Tull. Ciceronem pro Tito Annio Milone causam dicentem fama quidem est non modò fuisse perturbatum, quod fatetur ipse; sed ita animo concidisse vt subinde conticesceret, & in ipso suggestu procumberet tremebundus: nota nempe iudicij forma eloquentissimi viri oculos terrebat, qui, vt ipse loquitur, *quocumque incidebant, omnem fori consuetudinem cernebant immutatam*, iudices auersos & iratos, iudicium confessum non corona cinctum, vt solebat, sed Claudiano milite & armatis cohortibus vim & cædem intentantibus: Ista cui non intulissent etiam fortissimo viro terrorem? Tui verò iudices te dicere incipientem serenitatis suæ & benevolentia luce totum perfuderunt; Ingens erat erga causam quam agebas coronæ fauor. Quis igitur est vsque ed diuini numinis contemptor vt te neget ictum cœlitus, qui tam egeris ineptè, vt non modò frigeris, sed etiam sibilu pene & manuum complosione fueris eiectus. O hominem scitum & elegantem! O oratorem disertum & eloquentem! Sed hæc grauissima licet, leuia tamen sunt præ illis quæ veniunt dicenda. Resipit enim imaginis nescio quid, teque esse motæ mentis hominem demonstrat, quod temetipsum, quem facis maximi, Ananiæ (Tertullo causidico dicere volebas) homini conscelerato, & nascentis Ecclesiæ turbari: Regis Legatum quem vis videri magni facere, Fœlici homini Gentili; me & collegam meum virum magnum, quos contemnis & studes reddere exosos, Beato Paulo in hac causa similes effeceris. Quæ tibi hîc mens fuit? quid cupiebas? quid de te, quid de nobis credi volebas? Profecto furiosi hominis est suo se gladio iugulare. Sed eiusdem est amentia quod initio Orationis tuæ dum me per calumniam seditionis inuidiâ studes prægrauare, dixisti me sæpe & vehementer, pro concione populum, trepidante jam totâ Galliâ, & imminentem procellam prospiciente, ad patientiam cohortatum, si quid patriæ grauius accideret. Id tu homo sapiens sic interpretaris ac si in oratione classicum cecinisset. Vbi est famigeratum illud acumen tuum? Quid enim patientiæne, quæ paci vsque aded amica est, vt in mediis tumultibus, in ipso strepitu, ipsa collisione armorum, cum omnia feruent, ardent omnia, paci tamen studeat, pacem colat, & suspirat; Patientia, inquam, cuius hoc est ingenium, quicquamne est, aut esse possit cum tumultu, cum seditione, cum cæde & sanguine, cum bello denique com-

mune?

mane? Illud verò non notat te esse vacerosum & mentis inopem, quod in me detorquens decantatissimum illud BALDI, qui recusat omnes sapientes civitatis censetur iniquam fouere causam; quæ sententia te vsque adeò vrget & premit, vt nemo sit non in hac causa peregrinus, qui non agnoscat eã te & notari & damnari; te, inquam, qui consecratorum tuorum iudicium aspernatus contra Jesu Christi & B. Pauli præceptum, ad eos iudices prouocaueris, quibus neque per edita regia, neque per eos canones in quos iurasti, cum nomen apud Synedrium profitereris tuum, quicquam licet de hac causa statuere, quæ pura putata Ecclesiastica est; quod tamen à me dictum volo bona cum ampliss. Senatus, qui secus censuit, veniã & pace. Sed ea est tua vecordia vt quid estuiteris, nihil pensi habuisse videaris, animo modò obsequeris tuo, quod cerebrosis & mente captis est solemne. Negatam verò cogi me posse ad causam apud alios iudices dicendam quam qui sint, ad cognoscendum de eorum causis qui puriorem religionem profitentur, auctoritate regia constituti, idque feceram adeo non quod vel bonitati causæ, vel æquitati amplissimi Senatus diffiderem, sed quia res ad exemplum pertinere videbatur. Id tu negas à me iure factum, & iis quidem argumentis, quæ te vel esse iuris imperitissimum, vel tuæ causæ nimio studio finire liquidò demonstrant. Certe mihi obijcitur gentem & patriam, quasi tibi metum tantum esset conuictoria. Si sic agere volueras, homo sapientissime, cur Theobaldum, Manialdum, & Bataillerum, spectabiles viros, populares tuos in hac causa mecum iunxisti. Num: & illi Scoti sunt? Id quod tu probro mihi das, ego autem laudi duco. Sed hoc lenius est. Illud verò non est tolerandum quod homo septuagenarius in Senatu celeberrimo causidicus recoctus, qui summam tibi iuris scientiam tribuis, patriarum legum vsque adeo imperitus es, vt ignores Sotos iure Gallico in Gallicam gentem esse velut adoptatos. Quod quibus illi meritis consecuti sint, neque me decet, neque est huius loci dicere. Totum hoc argumentum, vir Ampliss. LVDovicvs SERVINVS in supremo Senatu Parisiensi Regis Aduocatus velut ex professo & eruditè & grauitè, & copiosè, vt omnia nuper exsecutus est. Quid? videtne iam iuris Gallici consultiissima, videtne imperitiam tuam? Sed esto sanè; ne sim Scorus, sit eò durior, eò inferior in hac causa conditio mea: accerè, neque tu id potes negare, Dei beneficio sum Euangelij præco: Itaque si in hac causa nihil patriæ privilegium & prærogatiua iuuaret; at tam insignis tamen, tamque commendatus tot regiorum diplomatum auctoritate titulus, subleuaret. Hæcine tu ignoras quæ præuulgata sunt, quæ tibi in concinnandis libris, in causis elatrandis, vt vis videri, exercitatissimo notissima esse debuerunt. At iure cautum est, inquis, vt Magistratui etiam penali iudicio liceat Iurisdictionem suam tueri. Nempe hoc vis, si quid decreuerit Senatus Aquitanicus, penes eundem Senatum esse statuere de

eius qui contra ierit fortuitis, dignitate & capite. Etiamne si diuersum à Senatu de religione sentiat, hoc statu rerum in Gallia obtinente? Quorsum ergo spectabit, aut quæ erit Edicti illius quo id vetatur auctoritas, quæ solâ belli ciuilibus toties repetiti flamma restincta est, quæ stante stat res Gallica, collapsaque adeo collabatur. Nihil iam dico de calumnia, quæ tu me Senatui, quantum in te fuit, conatus es reddere exosum: quasi in hac causa illius Decreta contempsissem. Fingam me huius criminis reum; ideone mihi nefas erit, Iurisperitissime, ad Augustissimum & Sanctissimum Quatuordecimvirale iudicium prouocare: Non mihi licebit, inquam, in mea, in Ecclesiæ causa vti eo iure quod nobis Regio beneficio indultum & concessam est? Sed in iure patrio peregrinus, Romani forsan Juris magnum habes vsus; Itaque nobis *Regulas sanctas* in Nou. Sacras Scripturas interpretaris? O Duareni, ô Alciati, ô Hottomanni, ô Cuiacij manes! *In vestrum quæso hunc finite ire nemus.* Num potuisses, si non esses indoctissimus, ignorare, in Romano iure *Regulas Sanctas* Canones esse Conciliorum. Sed profectò ita est, tu puriores illos iuris fontes ne primoribus quidem labris vquam attigisti, nunquam eò assurrexit mens tua, vitiligationibus naturæ quodam instinctu dedita primùm, tum cum ad naturam exercitatio accessisset penitus assueta. Certe ingenium acre & imbutum optimarum artium disciplina, animum erectum & sublimem, qui neque precibus inflecti, neque vi & manis de gradu dejici, neque pretio corrumpi possit; & in summa, vt Satyrici verbis utar, *Imectum generoso pectus honesto*, requirit iuris ciuilibus scientia, illa nunc suavis & veluti statana, nunc in motu tota vehemens, & fulminatrix eloquentia, quæ non in umbra & scholæ paluere manibus sonis iuuentutis aures deuulsura est, sed in luce hominum, in foro, in Senatu grauissimorum virorum animos, pro vt res poscit, variè permotura: Eas autem quibus illæ præclaræ animi dotes sunt negatè illa voce summouet, *Odi profanum vulgus & arceo.* Jurisperitum itaque & Oratorem quàm oportet esse doctum, tam decet esse vitum bonum. Tu verò harum virtutum alteram non petuisti, alteram consequi noluisti. Sed de Inscitia tua quæ modum habet nullum, sit tamen aliquis dicendi modus, dum ad illa muldò grauiora properamus.

Dixi secundo loco te esse *Impudentem*: Id nisi euicero, appellent me sane existimentque omnes boni impudentem. Leuis hæc tibi poena aut nulla, cui frons periit, mihi grauissima videtur. Vide autem vnde ordiar. Quicquamne est aut esse possit homini non inuerecundo, non impio potius aut sanctius cã religione, quam nullo cogente, sua inductus voluntate palam profiteretur? Magnis parentibus, Principi maior, summus Religioni honos debetur. Et parentes quidem nonnunquam perditus & execrandus filius, irâ & furore percitus aut conspuer, aut depalmauit, aut conculcauit: portentum rarum & catharma, vel

in vltimas terrarum oras deportandum vel infuendum culeo & exonerandum in mare. Principi etiam non nemo sceleratas manus ausus est inferre: dirum & id monstrum, torquendum in equuleo, & candentibus laminis & fulcantibus vngulis ad necem vsque excarnificandum. At qui Sacra, quibus se initiatum profiteretur & gloriae ducit, eadem palam contemserit hominumque ab iis alienorum ludibriis & sannis prodita traduxerit, praeter te vnum haecenus exstitit nemo. Hic tu primus posteritati ad sacrilegam & nefandam audaciam fenestram aperuisti. Nam Ecebolius, etsi desultoria quadam animi leuitate non Dominum saepius quam Religionem mutaret, tui hac in parte haud adeo dissimilis, quam profitebatur tamen eam tuebatur, & quantum poterat, ornabat, tui dissimillimus. Nempe extremæ cuiusdam est impudentiæ, nedum impietatis quò te praecipue censerit velle videris, id ipsum aut oblique perstringere, aut aperte calumniari: quod tu strenue fecisti. Esi enim figurata est non nihil oratio tua, nemo tamen tam obesa naris est, quin statim subolfaciat, quæ tandem fuerit mens tua: certe voluisti vel infamiâ Religionis tuæ te quoquo modo redimere, & per Ecclesiae iugulum meum latus transfodere. Aliter eom non poteras; & tu eo es ingenio, *vt si non aliqua nocuisses, mortuus esses.* Verumenimvero minus hoc mirabitur, qui meminerit tibi esse solemne & consuetum, cuiusque tandem Religioni tu te similes addixisse, eam iridere & proscindere, si quando consulendum est tibi, & causæ ac foro inseruendum. Nam primitus certe noster eras, tum factus non iam emanfor, sed transfuga aliò te contulisti, quo nempe te vel spes prolexerat, vel compulerat metus. Aliud voluisti videri de Religionem sentire, religionem nihilo fecius quam professione tenuseras amplexus, semper oblata, saepe quaesita occasione, vel subsannabas, vel suggillabas, idque hoc norunt omnes qui te norunt. Jam vero, vt ad nos redisti, noluisti vel esse, vel tui dissimilis videri: placet tibi scilicet antiquum obtinere: etiam nostra, quæ tua vis videri, Sacra irridenda & adlatranda palam traducis. Itaque homo in Religionem leuissimus, idem es in impudentia, in contemptu omnis Religionis longè constantissimus, idque (quod ni testaretur oratio tua, fidem omnem superaret) laudi & gloriae ducis; vt quis te iam haud immeritò non discipulum, sed fugitiuum, recoctum & desperatum vtriusque Religionis mancipium possit appellare. Hæc igitur esto prima frontis tuæ delineatio, quæ te non impudentem modò sed impium ostendat. Altera sequitur quæ te seditiosum esse & turbulentum, & quicquid pacis studium similes, facem ciuili belli, nisi per alios res stare, euidentissimè demonstrabit. Nam quo die, quâ horâ, quo supremo Senatu, quo Regis Legato praesente, regium illud edictum quo praeteritarum turbarum amnestia sancitur, comprobatum est; eodem die, eadem pene horâ, eodem praesente Regis Legato, eorum pene omnium

quæ sempiterna obliuione id edictum iubet sepeliri memoriam acerbissima commemoratione renouasti, nulla neque Regis, neque Senatus, neque Regij, qui aderat, Legati habita ratione, tota licet corona pene exclamarit, in eo à te edictum violari, ciuium animos exacerbari, consopita diuersum de Republica sentientium odia inflammari, pacem publicam turbari, quo nomine ne tu regi des aliquando poenas magnopere tibi metuendum est. Hæc secunda est audaciæ tuæ velut adumbratio. Venio nunc ad mendaciatua, quorum numero & mole pene obuior. Hæc erit tertia impudentiæ tuæ descriptio, ita tui hac quidem in parte imaginem absoluerò. Ais me cum Rex Burdegalam venisset statim profugisse. Hoc primum est ordine mendacium tuum, splendidum idem, quia prodigiosum. Si enim aduentus Regis eam mihi trepidationem attulit, vt fugâ mihi consuluerim, vnde quaeso est factum vt non sine insigni animi voluptate Regis vrben ineuntis os & totius corporis habitum aspexerim, eò maxime quod in eo omnia candorem animi, clementiam & fortitudinem spirantia cecebam. Potuine vrbe profugisse & hæc vidisse? Dicam aliquid maius, vt tu mendacij manifestus teneare. Ecclesia post aduentum Regis ad id vsque tempus quo Lutetiam rediturus Burdegala discessit, operam meam nunquam desiderauit. Conciones habui quò loco & quando oportebat, languentibus aut anxiiis adfui. Consulentiibus me domi copiam mei feci. Reliqua Ecclesiae munia obiui. Querelas nostras ad Cancellarium, ad sanctius Regis Consilium detuli. Cùm essent consalutandi Rex & Regina mater, ego orationem Ecclesiae verbis habui, & tu infrendeas licet & ringaris, & rumparis inuidiâ, placui vtrique, nulla eloquentiæ vi, quæ mihi vel infra mediocritatem, vel nulla inest, sed fidâ & intentâ animi deuoti significatione, sine fuco & fallaciis, quæ apud Reges est, certè esse debet, præcipua eloquentia. Itaque me Regina mater, quod te vehementer vsit, si quis id tibi retulit. Hæc credo non fuere hominis aduentu Regis exterriti, sed confirmati potius & erecti animi documenta. Huic mendacio aliud adijcis haud minus inuerecundum, me deprehensum in fugâ, & Burdegalam retractum autoritate Senatorum Religionis nostræ, eorumque voce increpitum atque obiurgatum. Os impudens! Tu illis, illis inquam viuis, viris amplissimis, integerrimis in supremo Senatu, cuius illi pars sunt haud aspernanda, ausus es illud iactare? Sed illi aberant scilicet, qui si adfuissent haud dubiè grauitate & autoritate testimonij sui tuum illud os durissimum in pallorem, nam certè nescis erubescere, dedissent. At postquam Burdigalæ mensam fere vnum Rex hæssisset profectus sum. Sane, sed animo breui redeundi. Itaque cùm in itinere Senatoribus illis occurrissem eorum nemo profectiois meæ consilium improbatit. Nouerant enim, nouerant quidem certè qui mihi esset animi sensus, quàm à tumultu alienus, quàm pacis & otij studiosus, quicquid tu mihi

mihi obstrigilles. Sed aderat non nemo inferioris ordinis, qui mihi si ultra tenderem infamiae metum intentavit, quem tu nihili fecisses, ego quavis morte existimaui grauiorem. Itaque cum vix vnum diem abuissem, redij nullius auctoritate, nullâ, præterquam calumniae metu, necessitate compulsus, meâ vnius adductus voluntate, Regisque adeo Legato professionem meam quam tu fugæ inuidioso nomine ebulutam & laruatam traducis ita probaui, ut is me, quæ illius benignitas fuit, non sine proluxâ & effusâ animi beneuoli significatione dimiserit.

Sequitur quod in tertio loco posuisti mendaciam, ut sunt omnia tua audaciae cuiusdam præsentis & pudoris nesciæ argumentum. Assumas quippe Ecclesiam à me & collegâ meo in consiliâ missam, cum esset statuendum vtrum extra vrbis porta cæcia turbulenti illis temporibus ad conciones sacras audiendas esset euegandum, an potius intra vrbis mœnia, intra parietes priuatos opera priuatim religioni danda. Hoc tu si frontem vllam haberes, ipse à nobis aut nostra factum auctoritate negares. Tu enim huic conuentui interfuisti. Et cum præ metu fores diligentius obseruari iussisses confirmatus es vix tandem cum audiisset iussu præsidis, iussu sexvirorum Ecclesiam coisse. Quod tu si negares, te præses, te sexviri reuincerent, si illis tamen in re clarissima vel denunciandum vel dicendum esset testimonium.

Eadem fronte quartum hoc est mendacium tuum, assumas in eo cœtu fuisse constitutum ut in vicum Bagleanum de more conueniremus Religionis causa, cauerent modò nobis de securitate sexviri, aut Senatus, aut Regis Legatus datis satellitibus qui nudos & inermes calcinitate prohiberent. In quo non possum satis demerari impudentiam tuam. Satis enim meministi Ecclesiam totam eo die, illa tua ditissima voce, *Quis custodiet ipsos custodes*, fuisse deterritam, & ab illo consilio profus alienatam. Quod à Nobiliss. & præstantiss. viro tibi in os obiectum nouissimè præsentem atque audientem Regis Legato, tu neicio qua strophâ eludere & futili interpretamento emollire voluisti, quam effrons cum id diceres, tam impudens & vecors cum dictum excusares. Nam hoc solum voluisse te dixisti, custodibus quidem fortasse aliquid, à custodibus nihil esse metuendum. Sed nec in eo cœtu ea tua mens fuit, & si fuisset, maxime tantò tu nos vehementius terruisses. Si enim custodibus est metuendum, quæ illis qui eorum fidei sunt commissi spes reliqua esse potest? Sed quid ego hic immoror? Quis enim est adeo rerum, adeo conditionis nostræ imperitus, adeo Mammacuthus & baro denique, qui nesciat in custodes nostros nihil designari potuisse sine certâ & communi omnium pernicie. Aliquid addam maius: Proculdubio ex illa flamma incendiam fuisset exarsurum, quo tota Gallia conflagrasset. Sed mihi ista non libet premere vehementius. Itaque redeo ad persequendam seriem mendaciorum tuorum.

Pari impudentiâ negas nos vllò metu coactos; ais verò certo quodam consilio inductos vrbis excessisse, quod aliis (tua verba sunt) operam locassemus: Idem tamen mox nobis exprobaturus es imminentis lupi metum. In quo vtrum magis debeam mirari impudentiam, an inconstantiam tuam non possum apud me statuere. Si enim metu coacti profugimus, crimine certè fuga illa caruit. Nulla in eâ fraus, nullus in ea dolus; sed trepidatio & formido, quâ aliquando viri constantissimi corripiuntur. Huius generis exemplorum pleni sunt sacri, prophani libri pleni sunt: Sin metus omnis aberat, nullus sane lupo nos exterruit, & nos, quod tu ais, hoc loco, ut aliquid moliremur cum ad eam rem vrbis esset minus opportuna, profecti sumus. Ista tua mendacia non cohærent. Vtrumque tueri non potes. Vtrumuis autem eligas quia vtrumque pari confidentia protulisti, mentiri te necesse est. Tu in te testimonium dixeris. Itaque hæc tua duo mendacia pugnantissima inter se mutuo se confodiunt & euertunt. Hic igitur non te tua frons magis quam mens destituit.

At Collega meus Roianum (vides ut te tua per vestigia confectus) ego Tonnentium sum profectus; Nempe vterque ad suos affines, propinquos & amicos. Hoc tu factum criminatis, qui non potes ignorare, ut in illis vrbibus versati sumus exsulum in morem, qui si velles edere tacitos animi tui sensus fatentis consilia nostra à bello & armis semper fuisse aliena. Quod in illis vrbibus in quibus semper licebat diuersam de Republicâ sententiam profiteri, preces nostræ in publico apud Deum factæ, conciones ad populum habitæ palam testatæ sunt. At in Angliam non sumus profecti. Nempe non desperaueramus adeo de Republicâ, ut nobis tum procul esset abeundum. Nabem illam & nimbium in dissipatam & continud differenteratum animo præsentiscebamus. Et tu tuis criminationibus iter in Angliam nobis intercluseras. Meministi enim quid in nos dixeris in Senatu figuratè. Quid mihi digressus è Senatu aperte exprobratus, quæ ego hic obiter attingo; pertinent enim ad immanitatem tuam. At Montabanum certè, aut in Prouinciam, aut in Narbonensem Galliam, aut ad Allobroges; nempe ad eos qui non sumpserant arma, nobis erat fugiendum. Hæc est illa tua sapientia. At qui poteramus, inquam, vel obsessis, vel infests à milite omnibus iis locis per quos nobis iter erat faciendum. Et fuga nostra in Prouincias adeo longinquas attingeret vel nobis inuitis aliquam trepidationem, quæ earum quietem interturbasset. Ut taceam Ecclesie desiderium, & commearus inopiam, quorum alterum nos non sinebat procul discedere, altera non alio quam ad nostros nos ire patiebatur. Sic inuidia Roianani & Tonnentiani itineris mitigata est, & penitus extincta.

Objicis deinde quodam die non Ecclesiam, sed paucos, tricenos nempe aut quadragenos, à nobis summissos & subornatos, nobis autho-

ribus in vnum coisse, in eoque cœtu agitata fuisse clandestina consilia de clanculario secessu & fuga. Hic tu vnico spiritu ter es mentitus. Eò enim die iussu Magistratus Ecclesia frequentissima conuenit, in eoque cœtu de discessu clanculario verbum nullum factum est; sed constitutum tamen fuit vt bona cum supremi Senatus, bona cum Sex viro- rum venia, aberat enim Regis Legatus, v- nusquisque domi se contineret, donec il- la suboriens Reipublicæ tempestas desauir- ret.

Eadem modestiâ affirmas Collegam meum tibi fuisse pollicitum se nequaquam vrbe dis- cessurum, cum tu apud eum in gratiam redi- sisses eodem die quo eum vnâ mecum in Senatu per insignem calumniam Maiestâ- tis pestularas. Neque te pudet huius men- dacij testem appellare virum Nobilem & pium, cui tu ruis illis intempestiuis elogiis labem aspersisses, si vlllo pacto tantæ inte- gritatis fama contaminari aut obscurari pos- set.

Sed & Senatui id ipsum vtrumque nostrum promisisti. contendis, pari impudentia: & hic nobis homonymiarum & amphiboliarum nescio quâ technam tibi notissimam nobis planè insuetam objicis. Sinè cum es- set nobis recitatum illud Senatusconsultum quo iussi sumus loco solito habere concio- nes, denunciata si secus faceremus læsæ ma- iestatis poena, siluimus. Quid enim agere- mus. Refragaremur aut ogganniremur in os Amplissimo Senatui: id fuisset impuden- tiæ tuæ. At siluimus tamen & vetus dictum est, *Qui tacet videtur consentire.* Atqui silen- tium, inquam, si hoc potes doceri, apud eum quem reuerere, cui contradixisse pe- riculo non caret, non est semper consensus argumentum, sed sæpe, quid dixi sæpe? fe- re semper dissentientis & abnuentis animi vel modesta vel timida significatio. Sed per- gamus.

Ais deinde Ecclesiam discessu nostro fuisse percussam & attonitam, & complures exemplo nostro profugisse. Geminum hic à te mendacium vnâ saluâ prolatum est: Nam nec quisquam exemplo nostro profugit, nec Ecclesia secessu nostro commota est. Satis satis ostendit illa congratulatio, illa effusa omnium lætitia quâ reduces excepti sumus, illa concionum frequentia, te solo multum tingente, quæ reditum nostrum consecuta est; satis, inquam, ostendit quod esset ho- minum de abitus nostri consilio iudicium, qui tacitus animi sensus, quæ opinio fidei nostræ, indidemque qui erga nos amor. Cer- tè secesseramus ne Ecclesia discederet, & clam aded secesseramus, vt illius nostri seces- sus inuidia, & odium, & infamia in nos so- los redundaret. Nempe non est modò boni pastoris gregis causâ vitæ & fortunarum, sed existimationis suæ, si id exigit illius incolu- mitas, etiam facere iacturam. At exemplo nostro, tantum abest vt vllus profugerit, vt contra cum nostro secessu conqueuisset illa Ecclesiæ trepidatio pauci illi qui antea pro-

fugerant præter vnum omnes redierint, non sine incredibile lætitiâ. Nobis enim præsen- tibus plerique verebantur ne exuri armis non sine præsentis capitis periculo cogerentur ire redire per rusticorum armatos globos; Nam id Senatusconsulto iuberi videbatur. Nobis autem profectis omnis iste metus, qui ius- tiorne vaniorne fuerit prudentum esto iudi- cium, penitus est sublatus. Non ergo tu- multum inuexit & pauorem & consternatio- nem, & fugam in Ecclesiam illa nostra, vt tu eam inuidiosè criminaris, fuga, vt boni eam existimant profectio, sed quietem potius attulit, & fiduciam nostris hominibus, ad- do etiam quantum illorum temporum cala- mitas ferebat (erat enim tum Reipublicæ fa- cies tristissima) lætitiâ & gaudium; Cum (quod vnum optabant, sibi vt delitescere li- ceret, donec illa ciuilibus belli procella com- poneretur) id se nostro secessu consecutos es- se arbitrarentur. Quæ est igitur ista, quàm effrons, quàm immanis, & belluina impu- dentia tua? Tu nos eo nomine palam mer- cenarios vocas, quo nomine boni, amantes & fidei pastores à nostris & existimamur & grata voce prædicamur. Hic tu non audis, tu non vides quæ sit querela hominum fron- tis tuæ. At boni pastoris est, inquis, vitam pro grege profunderere; Nos autem lupi metu exterriti deserto grege fugâ nobis consului- mus. Et hic tibi vsque aded mirificè visus es in nos dicere, si nos vrgerere & premere vide- baris, vt nos tibi coram sisti deposceres, vt aures scilicet animumque nostrum tua illa vox aculeata lancinaret. Certè id negatum tibi ab ampliss. Senatu grauiter dolebas. Ego verò (cum enim cum sic diceres minus lice- bat) priusquam hic tibi respondeam, quæro à te quis sit iste lupus, qui nos, quippe mer- cenarios, in fugam coniecerit. Quid expal- luiti? Quid obmurmuræ? Quid obmutescis? Ede, ede, ede inquam cœcus quis sit iste lupus? Non audes profecto. Nam rusti- cum certè negabas metuendum, cum con- ciones tam vehementer flagitares, quibus tamen, ea fuit omis tui durities, multis de- nunciasti te non in re fore periculi metu, sub- inde dictitans, *nullo te aduictum Religionis stu- dio, sed vt tibi consuleres, in hac causa esse vsque adeo vehementem.* Itaque nobis identidem oc- cinebas, *Quis custodiat ipsos Custodes? Quæ vox, vt erat formidabilis & terrificata, mul- torum animos formidine compleuit, eoque magis quod non esset à mulierculâ aut cerdo- ne temulento temerè emissa, sed à te, qui vis videri rerum peritissimus, non sine ali- qua animi contentione cuibrata & conuota, vt se altiùs in hominum animos penetraret.* At tamen secessimus. S nè. At quid tum pos- tea, inquam. Et B. Cyprianus, & B. Paulus metu periculi secessere, te iudice merce- narij, Christo iudice, qui & ipse secedens haud semel sese Judæorum furori subduxit, pastores boni & prudentes. Profecto audi & disce, tum demum boni pastoris est caput omnibus periculis objicere, vitæ nullam ha- bere rationem, cum eius periculo gregis securi-

securitas, eius morte vita, pax, & quies Ecclesiae venit redimenda. Si vis igitur euincere nos esse mercenarios ostende nostro secessu pacem Ecclesiae fuisse perturbatam. Ostende Ecclesiam non fuisse conseruatam. Ostende capitis nostri periculo temulentorum hominum & nostro nomini infensissimorum, à quibus solis erat metuendum, à ceruicibus nostrorum extra vrbs mœnia ad audiendas conciones itantium gladios & fidas depelli potuisse. Ostende eam esse vel auctoritatem nostram, vel gratiam, vt quod sæpe Magistratus non potest, nos possimus, furentis impetum rusticanae plebis cohibere. Non meministi quid in vico Turnesiano illis temporibus vrbe non ita procul fuerit designatum, non sine gemitu Magistratus, non sine luctu bonorum omnium. Hæc si non potes refellere, non potest autem certe, ego te, qui nobis hic ausus sis insultare, euicero hominem esse quàm plumbei pectoris, tam ferrei oris, insanè & prodigiosè impudentem. Vtinam verò per te nobis licuisset intra vrbs pomœria in quâ nihil vnquam nobis metuendum duximus, vtinam nobis, inquam, inter nostros quiescere licuisset, haudquaquam certe secessissemus. Tu has turbas non dedisses Ecclesiae, per te non fuisset vexata & traducta. Sed per te id non licuit. Tu nos ad Senatum detulisti, maiestatis postulasti, Ecclesiam huius criminis suspicioni affinem reddidisti, Senatusconsultum Ianuariarum Senatui extorsisti, quo nos coacti sumus, aut inuitâ Ecclesia ire in vicum Bugleanum, aut Senatui coram repugnare, aut abire. Hoc tertium quia è tribus malis quibus premebamur leuissimum videbatur, elegimus. Tu nos huc compulisti. Tu igitur, tu vnus, inquam, nostri secessus princeps causa fuisti. Itaque omnis, illius quàm tu fugam vocas, inuidia & odium in tuum vnus caput meritissimo redundat.

Hæc ego Senatui, si mihi licuisset, tibi coram respondiſsem, Senatuique amplissimo rem iam satis notam probauiſsem, te hominem nequam esse & impudentem. Nunc quando illud minus licuit, Senatu intemperiam tuam moderante; tu enim contra tendebas, gaudeo certè te edita in lucem oratione tua, aut famoso potius libello, nobis ad tuendam innocentiam nostram, ad tuam impudentiam redarguendam tam latum tam liberum campum aperuisse, in quo nostra, vt vides, exultat & triumphat oratio. Nihil iam erit nobis in posterum à rumusculis tuis, nihil à calumniis, nihil à tuo latratu metuendum. Redeo iam ad tua mendacia.

Compositis rebus, cum rediſsem, ais, te à me in Synedrium vocatum, idque inuidiosè exagitas. At tu, qui tibi mos est, hæc renitente & reluctante conscientia protulisti, nihil veritus eorum qui me propiùs nouerunt testimonium, nihil eorum iudicia reformidans qui tenent quæ sit apud nos disciplinae ratio. Neque enim te latet Canones obstare quo minus quis vllius auctoritate, siue in pastorum, seu in seniorum numero sit, in Sy-

nedrium possit vocari. At fortasse me de ea re ad Synedrium referente vocatus es. Ne id quidem; sed nec summittente qui ea de re referret. Cuius rei testem habeo totius Synedrij, tuique aded ipsius conscientiam, qui non ita pridem viro illi nobili & pio quem tu toties collaudasti, confessus es agnouisse te lenitatem meam. Quid igitur? non mihi videbatur æquum vt vocareris? Prorsus. Nam tu quantopere me gratis oderas ego tibi tantopere studebam gratis. Planè mihi persuaseram fore vt vocatus & admonitus respiceres. Ed spectabam, ed tendebam. Tu delulisti spes meas & inania vota reddidisti. Non fueram igitur author vt vocareris, assensus tamen iis sum qui te vocandum censuerunt. Quæ hæc inuidia? quod odium fuit? Quod in Rege Galliae ætate nostra statutum est exemplum (vt ne priscorum Ecclesiae temporum memoriam replicem) in te vili homuncione restitui non potuit.

Huic mendacio aliud attextis haud minus pudendum. Te ob inuidiam & odium Senatusconsulti Ianuariarum vocatum, idque à THEOBALDO & BATAILLERO quibus vt te vocarent negotium fuerat datum, fuisse tibi significatum. Sed illi te audiente, multis presentibus istius mendacij impudentiam redarguerunt.

At quid erat tandem quod te Synedrium admonitum volebat, nam certè aliquid fuit. Si regas, expediam. Vixeras non sine infamia domi tuæ: Impegeras mihi & Collegæ meo viro integerrimo crimen læsæ Maiestatis, Ecclesiam eodem crimine inuolueras, me immerentem verbis contumeliosissimis proscideras, proditorem mihi palam obieceras, & agitata cum Britanniae Rege (horresco referens) de Aquitania tradenda consilia, quicquid tu Regem illum ficta oratione apud Senatum collaudaueris; Regem verè laudandum, Regem Christianissimo Regi amicissimum; Eos qui post reditum meum in Concionem venerant (venerant autem præter te vnum omnes) impios & hypocritas dictitaras. Quæ in me peccaras, ego condonaram, Ecclesiam non condonarat. Non ei libebat, non licebat remittere ius suum; imminabat celebrandæ cœnæ tempus: Te vocatum Synedrium volebat tibi, Ecclesiae, Deo reddere, idque neque censuræ rigidæ grauitate quâ minus delectatur, neque suppliciorum atrocitate, quorum ius nullum habet, quibus adeo penitus abhorret: Sed leui & moderata è Dei verbo petitâ cohortatione, quæ spiritus Christi mansuetudinem resipere, & animi tui rigorem & duritiem emolliret. Hoc quia nisi tibi, nulli crimen potuit videri, tu aliud confinxisti tam à Synedrij mente alienum, quàm quod est alienissimum: Vsurpatum jus rescindendorum actuum supremi Aquitanici Senatus. Non sic ineptimus, non sic insanimus, Deus meliora. Quod tu nobis hic objicis, & Galliae leges in quas iurauimus, & religionis quam profiteamur sanctitas vetant. Sed hæc tua probitas & modestia singularis, hæc tuæ artes fuere, vt te inuidia subleuares

nos onerare voluisti ficto crimine, negotium Senatui faceſſere, Eccleſiam vexare te traducere, & tot tua ſceſera hoc nouo ſcelere cumulare. At eras priuatim adeundus. At, inquam, quĩnam id potuit fieri? Sycophantiarum tuarum metum omnibus obieceras. Si quis te priuatus officij admonere vellet, metuebat me id à te in crimen ſeditionis & perturbatæ Reipublicæ verteretur. Nam me quidem criminaberis hominem eſſe extraneum & mercenarium, & gregis proditorem, cuius aſpectum negabas te poſſe ferre, nedum vt auribus ſermonem admittere poſſes. Sed nec debuisti clam reprehendi. Non id patitur Apoſtolus, qui hanc legem ſanxit, vt qui peccauit palam, idem palam reprehendatur. Cui legi grauem cauſam adiecit, *Vt ceteri metuerent*, Tuum peccatum aut ſcelus erat cognitiffimum. Nihil ergo illâ tuâ querelâ poſteſt dici impudentius, quâ criminariſ in tua cauſa contemptam eſſe Jeſu Chriſti authoritatem iubentis cum fratre ſiue fecerit ſiue paſſus ſit iniuriam, agi ſeorſum primùm, & remotis arbitris, tum adhibitis vno & altero, & ſi ne ſic quidem quicquam promouetur, Eccleſiæ tum demum authoritatem eſſe implorandam; quâ neglectâ tandem ad illa horrenda & vitima deueniendum, vt reus & peccator pro Ethnico & Publicano habeatur. Tu enim neque clam neque priuatim deliqueras, neque te moneri paſſus es, quin & Eccleſiam Chriſti egregiè contemſiſti, nihil vt ſuperſit quàm vt tu non alio habere loco, quàm Ethnici & Publicani.

Illud verò tuum mendacium longè eſt impudentiſſimum, quod affirmas illo piis omnibus horrendo carmini, quo tibi ſacris publicè fuit interdictum, adiectum eſſe cauſam quod ad Senatam, aſpernatus iudicium Synedrij, confugiſſes. In quo tamen peccaras, (cum enim de diſciplina Eccleſiaſtica agitur, quid Senatui aliud de religione ſentienti cum Synedrio rei eſſe poſteſt? Non ſunt hæc iudicia diſtincta? Non ſunt leges, non ſunt hic certi limites legibus conſtituti & definiti?) Atamen conſtat illam, quam tu fingis iniquè cauſam, haud quæquam fuiſſe adiectam, & idipſum adeo Synedrij acta quæ tu libello tuo famoſo inſe uiſti, ſatis teſtantur, teque reuincunt validè & reſelunt.

Conſimili audacia negaſti voluiſſe me apud recuperatores quos ad eam rem Senatus diſmiſſet, ad obiecta reſpondere. Ego verò metu carceris, non tam ob meum periculum, quod in ea leue fuit aut nullum, quàm ob Rempubl. cuius tranquillitas ageretur, recepi me ad ſingula reſponſurum, teſtatus primùm, *Eam quidem vim eſſe*, ne ea res mihi, dein aliis idem de religione ſentientibus fraudi eſſet impoſterum, & in exemplum traheretur. Quod à me oblatum, repudiatum eſt. Quo conſilio alij viderint, mei certè non eſt inſtituti iſta curioſiùs excutere & rimari.

Claudent agmen tuorum mendaciorum duo illa multò ſplendidiſſima, quæ tu etiam vlti-

mo loco poſuiſti. Cauſam agens in Senatu, præſente Illuſtriſſi Legato, Regioque Procuratore viro ampliffimo, auſus es affirmare, hunc primùm, dein illum controuerſiæ quæ nobis aut Eccleſiæ potiùs tecum erat, arbitros fuiſſe delectos. O te hominem effrontem! Eſto enim non fueris veſitus ne illi te diſcentem interpellarent. At quæ fuit iſta impudentia aut infania potiùs non vereri ne illi te animi tacitâ cogitatione mendacij conuincerent, fraudemque tuam ſimul & audaciam auerſarentur.

At non hoc modò facinus auſus es. Sed aliquid majus. Iſta mendacia vt eſſent notiora typis etiam publicis conſignaſti. Quo facto quis dubitet quin tu illis probariſ eſſe te hominem non tam alturum & vaſtrum, in quo tamen aliqua ingenij vis elucet, quàm audacem & præſidentem vſque ad infaniam. Norunt enim illi, norunt optimè, & id ipſum (quæ ipſorum integritas eſt) teſtabantur nihil eiufmodi à nobis vnquam fuiſſe tentatum, factum multò minus. Sed neque illi hoc à nobis exigebant. Quin negarunt velle ſe de iis quæ ad noſtros Canones pertinebant, vel cognoscere vel ſtatuerè. Hæc eſt ſentina & colluuiſ mendaciorum tuorum. Sic abſoluta eſt illa quam inſtituzamus impudentiæ tuæ non obſcura delineatio. Sequitur crudelitatis tuæ deſcriptio.

Dixi igitur tertio loco te eſſe *Ferum & Barbarum*. Hoc tua oratio paſſim ferè non loquitur, ſed clamat. Quæ enim feritas, quæ barbaries cogitari poſteſt maior quàm ciues legibus, ſocietate familiares, religione Conſecratos apud Regem, apud ampliff. Senatam, apud Regis Legatum, apud populum in odium & inuidiam adducere. At quos ciues? quos familiares? quos Conſecratos? Nampe eos quorum ſpes omnes, opeſque ſecundum Deum, à Regis, Senatûs, Regij Legati authoritate, populique beneuolentia dependet. Satis eos, ah nimiam ſaris inuiſos reddit diu iſa de religione ſententia. Hoc vno ſeruentur & ſuſtentant, quod ſic hætenus vixerunt, vt Regi & Magiſtratu ſidem & obſequium, populo patientiam, benignitatem, manuſuetudinem, amorem patriæ, ſtudium pacis atque om̄iſ contempnerint. Qui ſeculi vitio Religionem ſuis quibus probare nondum poterunt, humanitatem tamen probârunt magnis exemplis, magnis documentis. Hoc vno ſe iocant, hoc gloriantur, hoc freti non terrentur conſcientia imbecillitatis ſuæ: Tu tamen, ô immanitatem! ciuis, familiaris, conſecratus hanc tuorum laudem non imminuisti tantùm, ſed deleſti, quantum in te fuit, improbâ & criminofa illâ oratione tuâ. Qua ſpe, quo conſilio, incertum. Etenim ſi tot nobiles genere, virtute præſtantes, famâ celebres, morum integritate ſpectabiles, ciues mali ſunt; tu vnus poteris bonus ciuis videri, homo ignobilis, & vulgo infanſis. Næ tu ſuſioſus eſſe ſic ſentis. Quo ſpectabat igitur oratio tua? Quis fuit ſenſus animi tui, cum Synedrium, cum ſeniorum ordinem, cum Eccleſiam totam, illam, inquam, à qua te recuſam

membrum,

membrum, *ne pars sincera trahatur*, apud Senatum ampliff. querebaris, criminareris, & palam traduceres? Nam Collegam meum virum non minus constantem, grauem, innocentem, pacis & otij studiosum, quàm doctum & eloquentem, & apud Senatum viua voce, & apud nostros qui arma sumpserant scripto criminatus es. Apud Senatum, dum cum aliter de Republic. publicè pro concione dicere, aliter priuatim sentite dicitaris. At ille nunquam aliter publicè dixit, aliter tacite sensit. Cuius rei vel tuam ipsius conscientiam testem appello. Quod enim Senatui persuadere voluisti eum apud populum bella ciuilia detestatum, tibi tamen clam in aurem insufurasse vt Rupellam migrares, à te pro ingenio confictum est.

Memini quidem, (aderam enim forte vna cum eo) te in ea ambulatione quæ est in suburbano ab hinc tribus annis, & quod excurrit, apud nos queri de Gallorum leuitate, simul etiam dissecere, vt studio rerum nouarum quod ducuntur, statum Reipubl. pacem Ecclesiæ consueuerint turbare. Tandemque eò delapsam orationem tuam, vt de rerum tuarum ob mutatam religionem, si quis oriretur tumultus, calamitoso statu queritareris. Hic collega meus, cum cætera tibi esset assensus, iussit te meticulosum hominem tibi potius quàm patriæ metuentem Rupellam commigrare. Hæc tu temporibus disiunctissima cum illius concione quam statum regni perturbatum defens habuit in vico Bugleano confudisti de industria: nam quid de Republic. senserit, nemini, ne tibi quidem obscurum est.

Atrox etiam est illa criminatio qua cum apud nostros ausus es reddere exosum: quasi ille apud Senatum, dum metus Ecclesiæ inuidiam studet lenire, obtendisset terrorem incussum à nostris qui Condæi principis partes erant secuti. Qua de re ille negat vllum verbum à se in Senatu factum: tu scribis eum verba fecisse. Erat iudicij nostrorum hominum eligere, vtri vestrum duorum sint credituri, tibine, an collegæ meo. Facilis autem electio est: nam te qui non norint pauci sunt, & eum nouerunt omnes. At tu ceitè illa dixisti primùm, tum sciipisti animo barbaro & fero.

Hic tamen non subsistit immanitas tua: nam cum latratu tua extorqueres Senatusconsultum illud Ianuariarum quo nos auctoritate Senatus iussi sumus sacra nostra colere, dixisti nos homines extraneos & transmarinos spirare nescio quid transmarinum, & eo effectu animi doci vnde originem duximus: ita vtrumque nostrum obscure sed callidè tamen, & criminose perstrinxisti. Egressus vero Senatum seorsum adoratus es, & non iam figuratè, sed verbis nudis & significantibus Aquitanæ proditorem & Regis magnæ Britannæ emissarium palam omnibus contentâ voce appellasti. Nunc autem edita oratione & Collegam meum in eiusdem criminis suspicionem deuocasti. Quid autem collegam meum dixisti imo vero Ecclesiam totam. Si enim nos per-

duelles, si proditores Aquitanæ, si Regis magnæ Britannæ emissarij sumus, possunt ne ij crimine vacare, aut esse ab hac suspicionem alieni, apud quos tanta est vel auctoritas nostra, vel gratia? etsi autem Senatus ampliffimus tuas illas criminationes sæuas, & immanes, non alio quàm ad tuam impudentiam retulerit, quo nomine ei & agimus gratias quantas animus capere potest maximas, & habemus quantas non possumus referre; non enim si tu sic in nos dixisti, ille sic continuo de nobis sensit: tu tamen hac oratione animi tui feritatem & truculentiam, & sanguinis nostri & Ecclesiæ adeo sitim prodixisti.

Iam verò an non etiam barbaræ cuiusdam feritatis fuit, postquam rescuisti constitutum fuisse, vt donec Deus Reipubl. & Ecclesiæ alcedonia redderet, concionibus publicis abstineretur, affirmare palam apud Senatum à religione alienum, nostros hostium loco habendos, quorum corpora carceri, bona regis fisco deberentur, ni decretum illud, quod tu nullo modo fieri posse sciebas, vellet rescindere. Quod tu te dicere, nullo religionis studio testaberis: In quo agnosce verba tua. Te negabas iis antefendum qui à te diuersum in hac causa sentiebant, tibi te consulere, atque in eo obsequi animo tuo. Cætera crudelitatis tuæ argumenta proferent ij qui te Vulturium rogatum, non patronum experti sunt. Sed præ istis tanto leuiora, quanto grauius est multorum capiti tot vinculis tibi coniunctorum, quàm vnus aut alterius fortunis insidiari. Nam à nobis certè, ciuibusque tuis magnæ, Senatui ampliffimo, Regis legato illustrissimo magnæ, magnæ sexviris clariffimis gratiæ debentur, per quos stetit hætenus, per quos stat etiam nunc, ne illæ falsæ tuæ criminationes nobis apud plebem fraudi sint.

Multa concionatores Ecclesiæ Romanæ, in nos, multa dicunt in religionem vehementer & odiosè, tu tamen qui noster esse vis videri, in nos dixisti multò iniquius, multò crudelius. Sanè nefariam proditorem, criminem perduellionis nominatim nemo vnquam nobis ausus est obijcere, conuincendus mendacij & corripendus iure si fecisset. At tu homo vesanus & truculentus & sanguinarius tuam securitatem, tuas fortunas vel ciuium vel familiarium, vel fratrum tuorum capite redimere voluisti. Tu sic in nos dixisti, tu classicum cecinisti, tu ad arma clamasti; Tu re ipsâ & factis vt in nos imperus fieret, signum dedisti. Tu hominum odia & furorem & amentiam quam metuebas à tuo capite in nos depulisti. Tu solus *bonum ciuis* audire voluisti. Tu septem & maceriem illius Ecclesiæ, cuius te alumnum profiteris, diruisti, dissipasti. B. Paulus Ecclesiam Christi cæco patriarum traditionum zelo, zelo Dei qui scientiam non habebat duce, aliquando persecutus est. Tu patriis traditionibus renuicisti. Tu Christo, tu Ecclesiæ Christi nomen dedisti. Tu sacrarum literarum cognitionem tibi vendicasti, idem insensissimus Ecclesiæ, Reli-

gionis, & Christi denique hostis acerrimus.

Non ergo nos te Paulum, sed **DOEGVM** & **ACHITOPHELEM** & censemus & appellamus, censemusque adeo & appellabimus, donec resipiscas. Quod faxit **DEVS** optim. max. facias quàm primùm. Respice te, **Santangele**, respice te, qui sis intuere. Patere tibi de pulmone factum istum reuelli qui te dementat. Non es is, non es profectò quem tu te esse nimio tui ipsius amore rexis.

Sed vt quæ dixi multa de te paucissima conferam, *Ineptus, Audax & Barbarus, plus alis de te quàm tu tibi credito.* Exhorresce temetipsum. Christum arde. Te contemne. Illum spira. Tua peccata, tua scelera deplora. Illius misericordiam implora. Tuam abyssum illius abyssus absorbeat. Vtinam tuus morbus leuiorem medicinam admisisset. Ego huc nunquam deuenissem. Sed vlcus cacoëthes, & efferatum Carcinoma non nisi ferro & ignibus curantur.

F I N I S.

I N D E X

INDEX LOCORVM

II. CHRONICORVM.

Cap.	Verf.	Pag.
VI.	30 Tu enim solus nosti animum filiorum hominis	580.c.1
XXXII.	31 Vt probaret eum, notumque fieret quicquid erat in corde eius	761.c.1
XXXVI., 22.23	Anno primo Cyri regis Persidis, &c. 559.c.2	

ESDRAS.

I.	1 Anno autem primo Cyri regis Persidis, &c.	559.c.2
----	---	---------

NEHEMIAS.

VIII.	9 Ligebant librum legis Dei explanate & exponendo sensum dabant intelligentiam per scripturam ipsam. ויבין במקרא	10.c.1.598.c.2
-------	--	----------------

IOB.

IV.	18 Ecce seruis suis non fidit & in Angelis suis ponit תהלה	781.c.2
-----	--	---------

PSALMI.

II.	7 Filius meus es tu, &c. 378.c.1.401.c.1	
	11 Colite Dominum cum timore & exultate cum, &c.	845.c.2
VIII.	5 Quid est homo quod memor sit eius, &c. 389.c.1	
XIV.	1 Dixit insipiens in corde suo non est Deus	773.c.2
XXV.	9 Facit vt incedant mansueti ex iure & docet mansuetos vim suam 613.c.2. 614.c.2	
XXXIV.	9 Gustate quam Dominus sit bonus	779.c.1.802.c.2
XXXVI.	6.7.8. Domine in caelis misericordia tua, 9.10 veritas tua vtiq; ad caelos, &c. 782.c.2	
XLV.	14 Filia regis tota est gloriosa intrinsecus	242.c.2.558.c.1
L.	15 Praesente aduersitate inuoca me	782.c.2
LI.	6 Tibi soli peccaui	144.c.1
	12.13 Cor mundum crea mihi Deus & spiritum firmum, &c.	782.c.2
	19 Sacrificia Dei sunt spiritus fractus, &c.	782.c.2
LXVI.	11 Induxisti nos in rete	187.c.2
LXVIII.	19 Ascendisti in altum, captiuos abduxisti 346.c.1.348.c.2. &c. Ind. & Pontif.	
LXXIII.	2 Equidem quod ad me pene declinauerunt pedes mei, &c. 828.c.1	
	17.22 Quum ingressus fuisset in sanctuarium Dei fortis tum eram brutis & velut iumenta apud te	828.c.1
LXXVIII.	49 משהת מלאכי רעים	131.c.1
LXXXIX.	37 Thronus eius sicut Sol & Luna, &c. 269.c.1. Pontif.	
XC.	7 Hodie si vocem eius audieritis	396.c.1
	11 De Sebbathismo	399.c.2
XCVII.	7 Adorent eum Angeli	380.c.2
CII.	26 Tu Domine fundasti terram	383.c.2
CIII.	13 Vt pater miseretur liberorum ita Dominus miseretur timentium ipsum	781.c.2
CIV.	4.5 Faciens ventos Angelos suos	130.c.1. 382.c.1
CV.	15 Nolite tangere Christos meos	559.c.2

CX.	1.2. Dixit Dominus Domino meo, &c. 235. &c. c.2.406.c.2. Ind. & Socin.	
CXV.	3 Deus noster est in caelo, omnia quae vult facit	642.c.1
CXIX.	105 Lucerna pedi meo verbum tuum est & lux itineri meo.	598.c.1
	135 Fac vt praeleceat facies tua seruo tuo & doce me statuta tua	654.c.2
CXXV.	1 Qui confidunt Domino similes sunt monti Tshionis qui non dimouetur sed in seculum permanet	842.c.1
CXXX.	4 Misericordia apud te vt timearis, &c.	699.c.1
CXLIII.	2 Ne intra in iudicium cum seruo tuo quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.	579.c.1
CXLVII.	19.20 Statuta sua dedit Iacobo, non sic fecit omni nationi, &c. 215.c.1.2.429.c.2. Armin.	

PROVERBIA.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	25 תפרון את עצמי	168.c.2
XVI.	4 Etiam impium in diem malum	113.c.1
XIX.	14 Vxor prudens est a Domino	218.c.1
XXI.	1 Corregis est in manu Dei vt riuus aquarum, &c.	704.c.2
XXX.	8 Paupertatem aut diuitias ne des mihi, &c.	580.c.1

ECCLESIASTES.

I.	1 Verba Coheleth	150.c.1
IX.	2 Nescit homo amore an odio sit dignus	169.c.2
XII.	11 Verba sapientum sunt quasi stimuli, &c. 484.c.1. Pontif.	
	13 Data a pastore vno	306.c.2. Pontif.

CANTICVM CANTICORVM.

I.	5 Est sicut tabernacula Cedar	554.c.1
----	-------------------------------	---------

ESAIAS.

I.	24 Heu consolationem capiam de hostibus meis	796.c.2
II.	2 Sita in vertice montium & eleuata super colles	573.c.2
V.	4 Quid potui facere vineae meae	532.c.1. 553.c.1. Armin.
VI.	13 Sicut quercuum firmitas in eo consistit quod repullulent, ita semen sanctum, &c.	575.c.2
VIII.	17.18 Ego confidam in ipsum	391.c.1.2
	20 Legem & testimonium consulunto si non loquuntur in sententiam hanc nulla erit illis lux	593.c.2
X.	7 De Nabuchodonosore misso a Deo	110.c.2. Armin.
XLIII.	2 Quum transis per aquas tibi adsum, & per flumina, ne inudent te, &c.	559.c.2
XLV.	1 Sic ait Dominus vncto suo Cyro, &c. 559.c.2	
	14 Te sequentur, compediti transibunt, &c.	559.c.1
XLIX.	7 Reges videtes assurgent, principesq; honorem habentes incuruabunt sese	559.c.1
	23 Et erunt reges nutritij tui & foeminae principes eorum nutrices tuae, &c.	559.c.1. Pontif.

S C R I P T V R Æ.

- LIII. 1 *וַיִּשְׁמַח* 187.c.1. & 519.c.1.2
 2 Seruus iustus 202.c.1
 4 Bajulauit languores nostros, &c. 54.c.1.
Socin.
- LIV. 11 Ecce ego collocaturus sum cum orna-
 mento lapides tuos, & fundaturus te
 sapphiris, &c. 559.c.1
 13 Et erunt omnes docti à Deo 598.c.1
- LV. 1 Heu quisquis sitit venite ad aquas, & cui
 nulla est pecunia, &c. 811.c.1
- LVIII. 6 Hoc illud est ieiunium quod ego elegi vt
 confringatis vincula, &c. 802.c.2
- LX. 16 Nam fuges lac gentium & mammas re-
 gum fuges, &c. 559.c.2
- LXI. 8.9. Scietur semen eorum, &c. 267.c.1. *Pontif.*
- LXII. 6 Super muros tuos constitui custodes 268.
 c.1. *Pontif.*
- LXIII. 17 Quare errare fecisti nos Domine de viis
 tuis, indurasti cor nostrum, &c. 187.c.2.
 782.c.1
- LXIV. 8 Jam vero Domine pater noster es, nos qui-
 dem lutum sumus, tu vero fictor no-
 ster es, & opus manus tuæ sumus omnes
 558.c.2
- LXV. 23 Non laborabunt in cassum, neque parient
 cum turbatione, &c. 782.c.2
- LXVI. 2 Ad quem autem respiciam? ad eum qui
 est humili & fracto spiritu, &c. 782.c.2.
 846.c.2

I E R E M I A S.

Cap.	Vers.	Pag.
II.	5.6. Quid inuenerunt patres vestri in me ini-
&c. quitatis, quod longè abscesserunt à me
& sequuti vanitatem euauerunt	575.c.1
III.	8 Tantummodo agnosce iniquitatem tuam
te à Domino Deo tuo defecisse	369.c.2
VII.	4 Nolite confidere in verbis mendacij di-
centes, templum Domini, &c.	569.c.2
XXII.	4.5. Ponam timorem meum in corde eorum
&c.	226.c.2. <i>Armin.</i>
XXXI.	31 Pangam foedus vobiscum, non quale pe-
pigi, &c.	226.c.2. <i>Armin.</i>
	33.34. Legem meam cordibus illorum indam	602.c.1. 653.c.1. 779.c.1.2
LI.	9 Curauimus Babylonem, sed noluit sanari	327.c.2

E Z E C H I E L.

- VII. 26 Lex peribit à Sacerdote & consilium à se-
nioribus, &c. 569.c.2
- IX. 4 Insignito signo frontes illorum hominum
qui suspirant & qui exclamant propter
omnes abominationes, &c. 569.c.1
- XII. 1 Quibus sunt oculi ad videndum nec vi-
derunt, &c. quia domus rebellis sunt
629.c.1. 653.c.2
- XVI. 15 Schomron ad dimidium peccatorum tuo-
rum non peccauit, &c. 569.c.2
- XVIII. 23 Nolo mortem peccatoris, &c. 796.c.2
 27 Si se à iustitia sua auerterit impius, &c.
846.c.1
 31 Projicite à vobis omnes iniquitates ve-
stras quibus præuaricati, &c. 667.c.2
 32 Ne viuam ego dictum Domini si dele-
tor morte improbi, &c. 846.c.2
- XX. 18 In præceptis patrum vestrorum nolite in-
cedere, nec iudicia eorum custodiatis,
ego Dominus, &c. 567.c.1

- XXIII. 11 Videns vero foror eius Aholiba corruptius
egit amasiam, &c. 569.c.2
- XXXIII. 11 Nolo mortem peccatoris, &c. 621.c.1.
 627.c.2. 642.c.1. 692.c.2. 796.c.2
- XXXIV. 4 Quem perditam non requiritis 694.c.1
- XXXVI. 26. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum
27 nouum ponam in medio vestri & amo-
uens cor lapideum, &c. 214.c.1. 667.c.1.
785.c.1. *Armin.*
- XLVII. 1.2.3. De aquis sensim intumescantibus è san-
4.5. ctuario manantibus 244.c.1

D A N I E L.

Cap.	Vers.	Pag.
II.	4.4. Deus excitabit regnum quod non dissi-
pabitur	269.c.2. <i>Pontif.</i>
VI.	22 Rex in sæcula viue	799.c.2
X.	13 Princeps regni Perfici restitit mihi, &c.
Micaël vnus è primoribus, &c.	129.c.1.
136.c.2

H O S E A S.

- I I. 14 Ecce ego pellecturus sum eam, &c. 743.c.1
- I V. 14 Cum meretricibus sese separarunt 322.
c.2.

I O E L.

- II. 13 Lacerate corda vestra, non vero vestes 802.
c.2
 14 Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus
846.c.1.2
 18 Iam zelotypia affectus est Dominus terræ
suæ, &c. 846.c.2

I O N A S.

- I V. 11 Annon ego parcerem Niniuæ ciuitati illi
magnæ in qua plures sunt myriades, &c.
795.c.2. 796.c.1

H A G G A E V S.

- II. 9 Gloria secundi templi maior erit gloria
primi 38.c.1
 11 Interroga Sacerdotes legem 484.c.2. *Pontif.*

M A L A C H I A S.

- I. 2.3. Diligo vos ait Dominus, & dicitis in quo
diligis nos? &c. 630.c.2. 656.c.2
- II. 7 Labia Sacerdotis custodient scientiam &
lex requiretur ex ore eius 307.c.1. 484.
c.2. 575.c.1. *Pontif.*
 8 Qui tetigerit vos tangit pupillam oculi
mei, &c. 570.c.1
 15 Vnum hominem Deus fecit non plures
195.c.1
- III. 1 Ecce missurus sum nuncium meum 38.c.1
- IV. 5 Dies Domini magnus & tremendus 50.
c.1

I V D I T H.

- V I. 21 Vbi Bethulienfes dicuntur totam noctem
egisse in Ecclesia 208.c.1

I. M A C C H A B.

- II. 24 *ἰουσαζόρητοι τῶ νόμου* 176.c.2

II. M A C C H A B.

- III. 19 *πάρθενοι καὶ τῆ κληρο* 194.c.2. *Pontif.*
- XII. 43 Sacrificium à Juda Macchabæo oblatum
pro mortuis 172.c.1. *Pontif.*

INDEX LOGORVM

MATTHEVS.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	19 Quum nollet eam <i>ὄρα δὲ ματίσαι</i> voluit eam clam dimittere	191.c.2
III.	9 Facite fructum dignum poenitentiae, & ne velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham	569.c.1
	12 Permundabit aream suam	268.c.2
	15 Oportet nos implere omnem iusticiam	52.c.2
IV.	8 Detranslata à Satana Christo	180.c.1
V.	13.14. Vos estis sal terrae, lux mundi, &c. ne- &c. que accedunt lucernam	143.c.2. Pontif. 573.c.2
	20 Nisi iusticia vestra abundauerit	168.c.2
	45 Vt sitis perfecti, quomodo pater vester caelestis	239.c.1
VI.	10 Fiat voluntas tua in terra sicut in caelo	677.c.1
	12 Remitte nobis debita, sicut remittimus &c.	360.c.2. 677.c.1. 779.c.1
	13 Ne nos inducas in tentationem	780.c.2. 782.c.1. 783.c.1
	20 Comparate vobis thesauros in caelo vbi neque tinea neque erosio corrumpit & vbi fures, &c.	802.c.2
	29 Salomon cum vniuersa gloria	241.c.2
VIII.	8 Domine non sum dignus vt sub tectum meum ingrediaris	811.c.1
	10 Hæc autem quum audisset Iesus, miratus est	695.c.2. 696.c.1
IX.	15 De Apostolorum ieiunio	67.c.1
X.	11 Exquirite quis in ea sit dignus, & illic manere, &c.	612.c.1. 627.c.2. 647.c.2. 659.c.1. 692.c.2. 694.c.1
	16 Oues in medium luporum	558.c.2
	24. Non est discipulus supra magistrum, ne- 25. que seruus supra Dominum suum suffi- ciat discipulo, &c.	558.c.2
	30 Non veni mittere pacem in terram, sed gladium	328.c.1
XI.	11 Maximus inter natos mulierum	52.c.2
	12 Regnum caelorum vim patitur	75.c.1
	21 Si in Tyro & Sidone, &c.	114.c.1. Armin.
	25 Confiteor tibi pater Domine caeli & ter- rae, quia abscondisti, &c. reuelasti ea paru- ulis, &c.	88.c.2. Pelag. 176.c.1
	28 Venite ad me omnes qui fatigati estis, &c.	811.c.1
XII.	8 Filius hominis Dominus Sabbathi	72.c.1
XIII.	12 Habenti dabitur	115.c.1. Armin.
	20. Accipiunt verbum cum gaudio, radicem 21 tamen in seipsis non habent	355.c.1
	24 Parabola zizaniorum	116.c.1. Anabapt.
	44 Simile est regnum caelorum thesauro oc- cultato in agro	650.c.2
	55. Nonne iste est ille fabri filius? nonne ma- ter eius dicitur Maria? &c.	555.c.1
XV.	2 Quare discipuli tui transgrediuntur tra- ditionem seniorum	554.c.2. 561.c.1. 565.c.2
	5 <i>δῶρον ἐστὶν ἢ ἐμὸν ὡφελήθη</i>	167.c.2
	6.7. Et irricum fecistis mandatum <i>ἠκυώσατε</i>	
	8.9. <i>πῶν λόγον</i> Dei propter traditionem vestram &c.	168.c.2. 560.c.2. 566.c.1
	11 Non quod ingreditur in os polluit homi-	

	nem, sed, &c.	580.c.1
	24 Non sum missus nisi ad oves perditas do- mus Israelis	694.c.2
XVI.	12 Tunc intellexerunt eum non dixisse vt ca- uerent à fermento, &c.	799.c.1
	14 Alij Eliam, alij Jeremiam	172.c.1
	16 Tu es Filius Dei viui	29.c.1. Socin.
	18 Tu es Petrus & super hanc Petram aedifi- cabo Ecclesiam meam, & portæ infero- rum non præualebunt, &c.	1.c.1. 228.c.1. Armin. 265.c.1. Pontif. 570.c.2. 576.c.1. Pontif.
	<i>Ibid.</i> καὶ τὸ πέτρον	1.c.1
	<i>ὁπταὶ τῆς πέτρας οἰκοδομήσου</i>	1.c.2
	<i>ἐκκλησίας μου</i>	2.c.2. &c.1
	<i>πύλαι ἁδου</i>	3.c.1
	<i>4.c.1</i>	4.c.1
	<i>4.c.2</i>	4.c.2
	19 Et tibi dabo clauēs regni caelorum, &c.	5.c.2. 576.c.1.2
	<i>ὁ ἐὰν λύσῃς, &c.</i>	6.c.1
	<i>20 ἢ περὶ διεσπασῶν, &c.</i>	26.c.2
	26 Quid proderit homini si mundum lucrifecerit, iacturam autem fecerit animæ suæ	676.c.1
	27 Filius hominis veniet in gloria patris, &c.	33.c.1. Vbiquit. 41.c.1.2
XVII.	10. De Eliæ aduentu	49.c.1.2. 50.c.1. &c.
	11.12 52.c.1 <i>Iud. & Pontif.</i>	
	21 Hoc genus Dæmoniorum, &c.	63.c.2. 67.c.1
	24 Didrachma	67.c.2
	26 Ergo filij sunt liberi	70.c.1. &c. & 71.c.2
	27 Sed ne offendiculo simus eis, &c. solve pro me & pro te, &c.	74.c.1. Pontif.
XVIII.	1 Quis sit maximus in regno caelorum	74.c.1. 75.c.2
	2 <i>ὁ ἐσθλοτέρων πάντων</i>	87.c.2
	3 <i>ἐὰν μὴ στραφῆτε</i>	87.c.1
	4 <i>ἵνα πρὸς ὅτιν ὁ μισθὸν</i>	91.c.2
	7 <i>Ναυεσσε</i> est scandala euenire	96.c.2. 110.c.1. 705.c.1. 827.c.1
	8.9 Si manus tua, vel pes, &c. offenderit	113.c.2
	15 Si frater tuus in te peccauerit	144.c.1
	17 Dic Ecclesiae, &c. sit tibi sicut ethnicus & publicanus	150.c.1. / Erasl. 154.c.1. 284.c.2. 484.c.2. Pontif. 573.c.2
	18 Quicquid ligaueritis & solueritis	156.c.1
	19 Rursus dico vobis, vbi duo vel tres fue- rint congregati, &c.	159.c.1. 161.c.2. 290.c.2. Pontif.
	23 Parabola decem millium talentorum	116.c.1. Socin.
XIX.	3 An licet homini	190.c.1. dimittere 191.c.1
	· vxorem suam <i>Ibid.</i> καὶ πῶς αἰτία	C.2. 192.c.1.
	4 Fecit eos marem & foeminam	194.c.1.
	5 Derelinquet homo patrem & matrem & adhærebit	194.c.1.2
	Erunt duo in carnem vnam	195.c.1
	7 Cur igitur Moses, &c.	198.c.1
	<i>ὡς περὶ λαὸν</i> 202.c.1.2. βιβλίον ἀποστόλων	203.c.1.
	<i>αὐτῶν</i>	203.c.1
	<i>πρὸς</i> 204.c.2. σκληρὰ κάρδια.	205.c.1
	permi-	

S C R I P T V R Æ.

permisit vobis 205.c.2. ab initio non erat sic 567.c.2.

21 Sunt Eunuchi qui seipfos caltrauerunt propter regnum cælorum, &c. 590.c.1.

28 Vos qui sequuti estis me in regeneratione, & βαπτισμῶν quum federit, &c. sedebitis vos etiam in duodecim thronis 10.c.1. 575.c.2

XX. 25 Scitis principes gentium in eas dominari, &c. 561.c.2

XXII. 21 Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. 561.c.2

32 Ego sum Deus Abrahami, & Deus Isaaci, &c. 455.c.1. 805.c.1

37 Deliges Dominum Deum tuum, toto animo, tota mente, totis viribus, &c. 590.c.2

XXIII. 2 In Cathedra Moïsis sedent Scribæ & Pharisæi 165.c.2. 166.c.1. 173.c.1. 461.c.2. 574.c.1.

3 Omnia quæ dixerint vobis vt obseruetis obseruate, &c. 288.c.1. Pontif. 799.c.1

5 Phylacteria 174.c.1. Fimbriæ 174.c.2

6 ἀποκριταὶ & ἀποκριταὶ δόξιας 173.c.1

7 Rabbi Rabbi ibid.

8 Ne vocemini Rabbi ibid.

14 Deorant domos viduarum sub obtentu proluxæ orationis 588.c.2

15 Vt faciatis Profelytum 175.c.2

16.17. Væ vobis viæ duces cæci qui dicitis, 19 quisquis iurauerit per templum nihil est, &c. 575.c.1

23 Iudicium, misericordiam & fidem 194.c.1

29 Ædificatis sepulchra prophetarum 195.c.1

XXIV. 26 Itaque si dixerint vobis, ecce in deserto est ne egredimini. Ecce in conclauibus ne credite 579.c.2

XXVI. 29 Donec bibam illud nouum 203.c.1. Pontif.

35 Esuriui enim & dedistis, &c. 365.c.2

39 Transeat à me calix iste 768.c.2

41 Vigilate & orate ne intretis in tentationem, &c. 783.c.1

XXVIII. 19.20 Profesti docete omnes gentes & ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi 175.c.2. 266.c.1. Pontif. 570.c.2. 799.c.1

M A R C V S.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	27	Quæ doctrina noua hæc 555.c.1
VII.	3	πιστῆν ἰησοῦ 175.c.1
	5	Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem seniorum 554.c.2. 565.c.2
IX.	24	Credo Domine succurræ incredulitati meæ 848.c.2
X.	4	ἐπιταφίσαι 202.c.1

L V C A S.

I.	33	Regni eius nullus erit finis 270.c.1. Pontif.
16	ἡγοράζουσιν ἅπαντες αὐτῶν	28.c.2

II.	78	ἀναπληρῶ ὑμῶν 51.c.2
	52	Christus proficiebat gratia apud Deum & homines 240.c.2
V.	12	Si vis potes me sanare 60.c.2. Pontif.
X.	16	Qui vos audit, me audit 288.c.1. Pontif.
XI.	9.10.11.	Et ego dico vobis, petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, &c. 782.c.2
XII.	11	Quum adduxerint vos ad synagogas & ad magistratus ac potestates, &c. 558.c.2
	32	Noli timere pusille grex, quia benedictum placitum Patris, &c. 558.c.2. 783.c.1
	47	Seruus qui nouit voluntatem Domini & qui se non parauit, &c. 771.c.1
XIII.	32	ἐ τῆ περὶ τῆ τελειομαί 239.c.2
XVI.	16	Lex & Prophetæ vsque ad Johannem 52.c.2
	19	Parabola de Diuite & Lazaro 558.c.2
	22	Sinus Abrahæ 171.c.1
	29.30.	Habent Moïsem & prophetas audiunt eos, &c. 473.c.2. 597.c.2. 598.c.1
XVII.	10	Quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite quoniam sumus ferui inutiles. 578.c.2. 590.c.2. 596.c.1
XVII.	8	Filius hominis reperietne fidem in terra? 250.c.2
	11	Pharisæus autem consistens seorsim, hæc orauit, Deus gratias ago tibi quod non sim vt reliqui homines, rapaces, iniusti, mœchi, vel etiam vt iste publicanus 170.c.1.2. Armin. 676.c.1
	13	Publicanus autem procul stans, &c. 175.c.1
XX.	2	Dic nobis qua auctoritate isti facias 580.c.2
XXI.	17	Exosi omnibus hominibus propter nomen meum 558.c.2
XXII.	30	Vt edatis & bibatis in mensa mea in regno meo & sedeat super thronos, &c. 575.c.2
	31	ἡπίσταν ὑμᾶς τῷ ἀνίστασθαι 230.c.2
	32	Ego deprecatus sum pro te ne deficiat fides tua, &c. 289.c.2. Pontif. 576.c.1
XXIII.	42.43	Dixitque, Iesu Domine memento mei quum veneris in regnum tuum, &c. 664.c.1

I O H A N N E S.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	4	In ipso vita erat, &c. 804.c.1
	9	Verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum 233.c.1. 805.c.2
	11.12	Quicumque acceperunt eum 166.c.2
	13	Qui non ex sanguinibus, &c. nati sunt 196.c.2
	16.17	Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus & gratiam pro gratia, nam lex, &c. patrem nemo vidit

INDEX LOCORVM

Cap.	Vers.	Pag.
	vnquam, &c.	198. c. 1. 199. c. 2. 747. c. 1
	21 Nam sum Elias	49. c. 2
	46. 47 A Nazareth potest aliquid boni esse, &c.	558. c. 1
III.	6 Quod ex carne nascitur, caro est	768. c. 1
	13 Nemo ascendit in cœlum	346. c. 2
	36 Qui credit in Filium habet vitam æternam: qui vero non assentitur filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum	219. c. 2. 220. c. 1. 579. c. 2. 841. c. 1. & seqq.
IV.	10 Si nouisses donum Dei & quis sit qui dicit tibi, da mihi potum, tu petiisses ab eo, &c.	652. c. 1. 774. c. 2. 802. c. 2.
	24 Deus est spiritus & qui adorant eum, oportet ut spiritu ac veritate adorent	580. c. 1
V.	27 Dedit ei omne iudicium, quia filius est hominis	33. c. 1. <i>Vbiquit.</i>
	39 Scrutamini scripturas quia vos putatis, &c.	35. c. 2. 566. c. 1
	45. 46 Ne putate me accusaturum vos, &c. si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim scripsit	201. c. 2. 566. c. 1. 597. c. 2. 599. c. 2
	27 <i>ἡ ἀρχὴ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ</i>	338. c. 2
	29 Hæc illud est opus Dei ut credatis in eum quem misit ille	48. c. 1. <i>Pontif.</i> 802. c. 2
	40 Hæc est voluntas eius qui misit me, ut omnis qui conspicit, &c.	747. c. 1
	42 Nonne isti est ille Jesus, filius ille Josephi, cuius nos nouimus patrem & matrem?	555. c. 1
	44. 45 Nemo potest venire ad me nisi pater qui misit me traxerit eum, &c. Et erunt omnes docti à Deo, quisquis ergo audiuit à patre & didicit, venit ad me	167. c. 1. 579. c. 1. 598. c. 1. 602. c. 1. 631. c. 2. 654. c. 2. 665. c. 2. 667. c. 1. 703. c. 2. 704. c. 1. 746. c. 2. 771. c. 2. 806. c. 2. 807. c. 1
	35. 54. Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis nisi ederitis carnem filij hominis, &c.	802. c. 1. & seqq.
	56 Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, &c.	806. c. 2. 812. c. 1
	57 Sicut misit me vivens ille pater, & ego uiuo per Patrem, ita etiam qui ederit me, &c.	747. c. 1
	58. 59 Hic est pater ille qui de cœlo descendit, non prout ederunt patres vestri manna, &c.	817. c. 2. 822. c. 1
	60 Multi ergo ex discipulis eius his auditis dixerunt durus est hic sermo &c.	826. c. 1. 2
	61. 62 Sciens autem Jesus apud se discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis, hocine vos offendit, &c.	831. c. 1. 2
VII.	17 Si quis voluerit voluntatem Patris mei facere, cognoscat de doctrina	199. c. 2. 420. c. 1. 2. <i>Armin.</i> 421. c. 1. 2.
	554. c. 2. 613. c. 2. 614. c. 2	
	37 Si quis sitit veniat ad me & bibat, qui credit in me flumina &c.	811. c. 1
	49 Num quid ex principibus aliquis credidit in eum aut ex Phariseis, sed turba hæc quæ non nouit legem, &c.	555. c. 1. 558. c. 2
VIII.	21 Queritis me in peccato vestro moriemini	356. c. 1
	39 Si filij Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite	569. c. 1
	56 Abraham cupiuit videre diem meum	233. c. 2
	58 Antequam Abraham esset ego sum	233. c. 2
IX.	2 De cœco nato, quis peccauit, ipse an eius parentes	172. c. 2
	29 Nos scimus Deum loquutum esse Moysi, hic autem vnde sit nescimus	554. c. 1
	33 Semen Abrahami sumus	555. c. 1
	39 Ad iudicium in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant	554. c. 1
X.	4 Oves eum sequuntur quia norunt vocem eius, &c.	574. c. 2
	8 Quotquot ante me venerunt fures sunt & latrones	799. c. 1
	16 Et erit vnus Pastor, & vnum Ouile	219. c. 1. 2. <i>Pontif.</i>
	27. 28. Oves meæ vocem meam audiunt & ego eas agnosco & sequuntur me, nemo rapiet eas è manu mea, &c.	228. c. 2. <i>Armin.</i> 602. c. 1. 842. c. 1
	29 Ego vitam æternam ouibus meis do, nec peribunt, &c.	785. c. 1
	34 Dixi, Dixistis	29. c. 2. <i>Socin.</i>
XI.	40 Videbis gloriam Dei	242. c. 1
	51 De Caipha prophetante fore ut Christus moreretur	294. c. 1
XII.	27 Pater libera me ab hac hora	845. c. 2
	43 Dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei gloriam	242. c. 2
XIII.	2 Satan immisit in cor Judæ ut Christum proderet	180. c. 1
XIV.	6 Ego sum via, veritas, & vita	747. c. 1
	13. 14 Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam, &c.	782. c. 2
	16. 26 Alium Consolatorem dabo vobis, &c. cur Spiritus sanctus <i>ἁγιῶς πνεῦμα</i> dicatur	179. c. 2. 221. c. 1. 228. c. 2. <i>Armin.</i>
	17 Nostis illum & manet vobiscum	220. c. 1
	27 Pacem meam do vobis, non quomodo eam mundus dat	221. c. 1
XV.	1 Sum vera vitis	806. c. 1
	5 Sine me nihil potestis facere	219. c. 2. 579. c. 1.
	16 Non vos elegistis me, sed ego elegi vos, &c.	579. c. 1. 631. c. 1
	17. 19 Quemadmodum mundus me priorem odio habuit, ita & vos habebit	558. c. 2
XVI.	2 Mouebunt vos synagogis, &c.	558. col. 2
	13 Quum autem venerit ille, id est, spiritus ille veritatis deducet vos in omnem	

S C R I P T V R Æ.

- omnem veritatem 284.c.2.288.
c.2. Pontif. 570.c.2. 574.c.1. 801.c.1
- 23 Amen, amen dico vobis, quæcunque petieritis à patre in nomine meo dabit vobis 782.c.2
- XVII. 3 Hæc est vita æterna vt te solum noscant verum Deum, &c. 774.c.2. 777.c.2
- 6 Tui erant & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruarunt 613.c.1
- 9 Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, &c. 579.c.1
- 12 Nisi filius perditionis, &c. 230.c.2. Armin.
- 15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo, &c. 229.c.1. Armin. 785.c.1
- 19 Et eorum causa ego sanctifico me ipsum vt sint & ipsi sanctificati, &c. 800.c.1
- 20 Non tantum autem pro istis rogo sed & pro iis qui per sermonem eorum credituri sunt in me 576.c.1. 800.c.1
- 21 Vt omnes vnum sint sicut tu pater in me & ego in te, &c. 800.c.1
- 24 Pater quos dedisti mihi, &c. 800.c.1
- XVIII. 30 Regnum meum non est ex hoc mundo 561.c.2
- XIX. 30 τελευτησας consummatum est. 239.c.2
- XX. 17 Nondum ascendi ad Patrem 204.c.1
- 21 Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos 9.c.2. 575.c.2
- 23 Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. 575.c.2. 576.c.1
- XXI. 15.16. De triplici Petri abnegatione 576.
17 c.1. Pontif.

ACTA APOST.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	7.8	Vestrum non est scire, &c. 204.c.1
II.	23	τὸ πνεῦμα ἀγαπᾷ ἡμεῖς, &c. 758.c.1
	24	λύσας τὰς ἀδελφὰς τῆς ἐκκλησίας 5.c.1
	31	Non derelinques animam meam 5.c.1
III.	15	Principem autem vitæ interemistis 558.c.2
	21	Quem oportet cælo recipi vsque in tempora restitutionis omnium 579.c.2
IV.	12	Non est in alio salus 232.c.1. Socin.
	28	ποιήσας ἴσα ἢ χεῖρ σου, & ἢ βελὴ σου 758.c.1
V.	31	Hunc Deus constituit principem & seruatorem 558.c.2
VI.	2.3	De Diaconorum Electione 578.c.1
	14	καταλύσει τὸ πνεῦμα τῶν 168.c.2
VII.	30	Angelus Domini 517.c.1
	51	Duri ceruice & incircumcisi, &c. 555.c.1
	52	Quem prophetarum non sunt persequuti patres vestri 583.c.1
X.	4	Deus non est 522.c.1
	41	Qui vna cum eo bibimus & comedimus 204.c.1
XII.	15	de Angelo Petri 140.c.2. Pontif.
XIII.	33	Ego hodie genui te 29.c.2. 30.c.1. Socin.
	45	Videntes autem turbam Iudæi re-

- pleti sunt inuidia, &c. tunc loquend^{us} libertate vsi Paulus ac Barnabas dixerunt, Vobis, &c. 627.c.1. 647.c.1
- XIV. 17 Deus non reliquit se ἀμάρτυρον, bene faciendo, dans cælitus pluuias, &c. 429.c.1. 448.c.2. 770.c.2
- XV. 18 Qua propter ego iudico 464.c.1. Pontif.
- 24 Quoniam quosdam è nobis egressos audiuimus, &c. 666.c.2
- 28 Visum est spiritui Sancto & nobis 289.c.1. 308.c.2. 486.c.1. Pontif.
- 29 Vt abstinerent se fideles à contaminationibus simulachrorum & suffocatis & sanguine 572.c.2
- XVI. 14 Deus aperuit cor Lydiæ, &c. 764.c.2
- XVII. 3 ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτοῦ δόξαν 491.c.2. 524.c.2
- 11 Iis autem qui erant Thesalonicae fuerunt isti generosiores, ut qui receperint sermonem cum omni alacritate quotidie examinantes Scripturas, &c. 601.c.1. 627.c.2. 643.c.1. 648.c.1.2. 694.c.2
- 30 Quum ignorantia tempora Deus antea despexerit, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique poenitentiam agant 586.c.1
- XVIII. 28 Iudæos magis ac magis redarguebat publice ostendens per Scripturas, &c. 599.c.1
- XIX. 1 Discipuli solo Joannis baptismo initiati 627.c.2. 647.c.2
- XX. 35 Beatum est dare potius quam accipere 580.c.1
- XXII. 3 Ad pedes Gamalielis 165.c.2
- 11 ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς 241.c.2
- XXVI. 5 καὶ τὸ πνεῦμα ἀκριβέστερον αἰετοῦ 165.c.1
- 22 Nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt 599.c.2
- 28 Fere persuades mihi vt sim Christianus 746.c.2
- 29 Optarim à Deo vt & propemodum & admodum non tu modo; sed omnes etiam qui me audiunt hodie facti esset tales, qualis ego sum, exceptis istis vinculis 555.c.1
- XXVIII. 31 Nisi isti in naui manserint vds seruari non potestis 845.c.1. 846.c.1

EP. AD ROMANOS.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	1	Παῦλος ἡ κλητὸς 164.c.1.2
	3	καὶ πνεῦμα ἀγαπᾷ τὸν 28.c.1. Socina
	8	Gratias ago Deo quod fides vestra annuntiat in toto mundo 508.c.2
	14	τὰ τὸ νόμον τοῦ 538.c.1
	18	ἀγαπᾷ τὸν 189.c.1
	19.	Quoniam id quod de Deo cognoscere potest, manifestum est in ipsis, Deus enim eis manifestum fecit. Ipsi enim inuisibilia, &c. æterna videlicet tum eius potentia tum diuinitas, &c. 356.c.2. 357.c.1. 429.c.1.2
	32	καὶ ἀποκάλυψαι τὸ θεοῦ 448.c.2
II.	5	Et reuelationis iusti iudicij, &c. 43.c.2. 44.c.1

INDEX LOCORVM

- 6.7 Qui reddet unicuique secundum opera ipsius iis quidem qui per tolerantiam quærunt boni operis gloriam, &c. 365.c.1.2
- 14.15 Gentes quæ legem non habent natura quæ legis sunt faciunt, &c. ut qui ostendant opus legis scriptum in cordibus suis 168.c.2.356.c.2
- 16 In die iudicabit Dominus de rebus occultis hominum ex Evangelio meo, &c. 365.c.2
- 18 *δομιμαζεν τὰ ἀσπί' ἐστὶν* 165.c.1
- 28.29 Non qui in manifesto Judæus est, sed qui in abscondito, cuius laus &c. 570.c.2
- III.** 24 Iustificati gratis gratia Dei 240.c.1
- IV.** 4 *κατ' ἐπίκλησιν, ἢ κατ' ἔργα* 43.c.1. Pontif.
- 16 Propterea ex fide est hæreditas 369.c.1
- 17 Qui vocat ea quæ non sunt 197.c.1
- 22.23 Quapropter etiam hoc imputatum est ei ad iustitiam, non scriptum est autem, &c. 844.c.2
- V.** 4 Patientia operatur experimentum 179.c.1
- 5 Porro spes non pudefacit quod charitas Dei effusa sit, &c. 674.c.1
- 12 Per vnum hominem peccatum in mundum ingressum est, ac per peccatum mors 698.c.2
- 13 Sine lege peccatum non imputatur 451.c.2
- VI.** 4 Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris 39.c.1.24.2.c.1
- 5 *σήμερον τὸ πρῶτον* 196.c.2
- 12 Quid igitur hærebimus in peccato ut gratia abundet? Absit 699.c.1
- 17 Gratiis Deo quod fuistis serui peccati, sed ex corde auscultastis *ἐκ ὀτρύνουσαν τὴν πρὸς διδασκαλίαν* 166.c.2. 176.c.1
- 19 Serui iustitiæ 766.c.2
- VII.** 8 Sine lege peccatum est mortuum 451.c.2
- 9 Ego verò vivebam 540.c.2
- 19 Non enim facio bonum quod volo, &c. 698.c.1
- VIII.** 2 Nam lex spiritus vitæ, &c. 804.c.1
- 5.6 Nam qui secundum carnem sunt quæ carnis sunt sapiunt, qui vero, &c. 753.c.1
- 7 Sapientia carnis inimicitia est in Deum, legi enim Dei non subicitur: nam ne potest quidem 579.c.1.773.c.2
- 9 Si quis spiritum Christi non habet is non est eius 602.c.1
- 14.15 Quotquot spiritu Dei aguntur ij sunt Filij Dei, non enim accepistis spiritum seruitutis, &c. 536.c.1. & seqq. 379.c.2. 602.c.1
- 17 Si modo cum eo patimur, ut cum eo glorificemur 558.c.2
- 18 Non esse condignas passiones huius temporis ad futuram æternam gloriam quæ reuelabitur in nobis 578.c.2
- 19.20. De mundi interitu & renouatione &c. ne 384.c.1. Socin.
- 26 Similiter autem & spiritus vna subleuat infirmitates nostras, &c. 785.c.1
- 28.29 Quos præsciuit etiam prædestinavit conformandos imagini, &c. 558.c.1. 847.c.1
- 30 Quos vocavit, eosdem iustificavit, &c. 630.c.1. 658.c.2
- 31 Si Deus pro nobis quis contra nos 842.c.2
- 35.38 Quis nos separabit à charitate Christi? mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, &c. 844.c.2
- X.** 1.2 Veritatem dico per Christum, non &c. mentior, attestante mihi simul, &c. p. 619.c.2. & seqq. 644.c.2. 655.c.2
- 4 Quorum est adoptio, &c. & promissiones 555.c.1
- 5 Quorum sunt patres, & ex quibus est Christus, &c. 575.c.1
- 6 Non enim omnes qui sunt ex patre Israël sunt Israël 575.c.1
- 7 Neque quia sunt semen Abrahæ ideo omnes sunt filij, &c. 569.c.1
- 11 Propositum Dei quod est *κατ' ἐκλογήν*, non ex operibus sed ex vocante 212.c.2. Armin.
- 15 Miserebor cuius misertus fuero, & commiserabor quem commiseratus fuero 579.c.2
- 16 Non est igitur volentis aut currentis, &c. 619.c.1
- 17 Dicit enim scriptura Pharaoni, &c. 617.c.1. 619.c.2
- 18 Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult indurat 212.c.2. Armin. 616.c.1. 2. 618.c.1. &c. 360.c.2
- 19 Dices ergo mihi quid adhuc succentes, nam voluntati illius quis resistit? 772.c.2
- 30.31. Gentes quæ non sciebantur iustitiam 32.33. apprehendisse iustitiam, &c. quisquis credit in eum non pudefiet, &c. 617.c.1. 619.c.2. 644.c.2. 842.c.1
- X.** 6 Quis ascendet in cælum, &c. 347.c.1
- 14 Quomodo igitur inuocabant eum in quem non crediderint? quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo autem audient absque prædicante? 580.c.1. Socin.
- 15 Quomodo prædicabunt nisi mittantur 583.c.1
- XI.** 3 Dereliquerunt pactum Domini, &c. altaria tua destruxerunt, &c. 573.c.1
- 5.6 Ita igitur & hoc tempore reseruatō secundum electionem gratuitam facta est, &c. 596.c.2. 579.c.1
- 29 Si non perseverauit in incredulitate inferentur 199.c.1. Armin.
- 30.31 De reiectione Judæorum & electione gentium 12.c.1
- 33 O profundas diuitias tum sapientiæ tum cognitionis, &c.
- 35 Quis prior dedit ei & retribuetur ei? 41.c.1.2
- XIII.** 1 Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto 561.c.2. 196.c.1
- 14 Sed induite Dominum Jesum, &c. 807.c.2
- XIV.** 17 Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium per Sp.S. 804.c.1

S C R I P T V R Æ.

XV.	4	Quæ ante scripta sunt, ad doctrinam nostram scripta sunt	598.c.2
	8.9	<i>καὶ ἀπὸ ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἐλπίου</i>	12.c.1
	13	Vt spe exunderis per virtutem Spiritus sancti	660.c.2
I. AD CORINTHIOS.			
Cap. I.	Verf.	Pag.	
	8	Qui vos etiam confirmabit vsq; ad finem inculpato, &c.	783.c.2
	10	Precor autem vos fratres per nomen D. N.I.C. vt idem loquamini omnes, &c. sed sitis <i>καμπυλισμένοι</i>	238.c.1. 783.c.2
	20	<i>συζήτησις</i>	171.c.2. 172.c.2
	21	Postquam in Dei sapientia mundus non cognouit Deum ex eius sapientia placuit Deo per stultitiam prædicationis, &c.	691.c.1
	26	Videtes vocationem vestram, quia non multi sapientes, &c.	558.c.2
II.	4.5	Neque oratio mea & præconium versatum est in persuasoriis, &c. sed <i>καὶ ἀπὸ διεξιπρόμαρτος</i> , &c.	471.c.2. 645.c.2. 660.c.2. 675.c.2. 743.c.2
	8	Quam nemo principum sæculi huius cognouit, nam si cognouissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent	102.c.2. &c. 173.c.2. 558.c.1.2. 777.c.2
	11	Ea quæ sunt Dei nemo nouit nisi Spiritus Dei, &c.	847.c.2
	13.14.	Animalis homo non est capax eorum	
	15	quæ sunt Spiritus Dei, &c.	602.c.1. 674.c.2. 753.c.1
III.	6	Ego plantauit, Apollos rigauit, Deus dat incrementum	655.c.2. 764.c.2. 765.c.2. 784.c.1
IV.	2	Abdicauimus turpitudinis tegumenta non incedentes cum calliditate, &c.	746.c.1
	7	Quis enim te ab aliis discernit, quid autem habes quod non acceperis, &c.	631.c.1. 664.c.2
V.	5	De incesto Satanæ tradendo	149.c.1.2. Anabapt.
VI.	7	Defectus omnino est in vobis quod lites habetis	148.c.1
	9.10.	Annon nouistis quod iniusti regnum Dei non possidebunt, &c. & tales fuistis quidam sed abluti estis, sed sanctificati estis	628.c.1. 643.c.2. 649.c.2
	18	Qui scortatur peccat in proprium corpus	195.c.2
VII.	2	Propter fornicationem vnusquisq; suam uxorem habeat & vnaquæque suum virum habeat	191.c.1. 589.c.2
	5	Ne Diabolus vos tenet per incontinentiam vestram	189.c.2
	7	Velim omnes homines esse vt ipse sum, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, &c.	590.c.1
	9	Melius est nubere quam vri	590.c.1
	14.	Sanctificatus est vir infidelis in vxore, &c.	794.c.2. 795.c.1
	25	<i>πρόσωπον δίδωμι</i> , Consilium do	463.c.1. &c.
	35	Hoc autem dico vestro commodo non vt laqueum vobis injiciam, &c.	590.c.1
	37	<i>Ἐπίστατε ἵνα περὶ τοῦ ἀλάμου</i>	109.c.2. Armin.
VIII.	2	Quod si quis sibi videtur aliquid scire, nondum quicquam nouit sicut oportet nosse	777.c.2

IX	1	Annon sum Apostolus	8.c.2
	27	Sed contundo corpus meum & in seruitutem redigo, ne quo modo cum aliis, &c.	674.c.1. 845.c.1
X.	2	Baptizati in Mosem	201.c.2
	4	Bibebant enim ex sequente spirituali petra, Petra autem erat Christus	236.c.1. 783.c.2
	9	Ne tentemus Christum, vt quidam eorum	185.c.2. Socin. 2. 35.c.1.2. Socin.
	12	Qui sibi videtur stare videat ne cadat	845.c.1
	13	Tentatio vos non cepit nisi humana, fidelis est Deus qui non sinet vos tentari supra id quod, &c.	60.c.1. Armin. 184.c.1. 783.c.1. 842.c.1
	16	Panis quem frangimus nonne communio corporis Christi est	579.c.2
XI.	3	Mulieris caput est vir	196.c.1
	4.5	Primus homo factus fuit in animam uiuentem, secundus in spiritum, &c.	768.c.2
	18	<i>συνεχόμενον ἑσθὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ</i>	208.c.2
	19	Audio scissuras esse inter vos & ex parte credo. nam oportet hæreses esse inter vos <i>ἵνα οἱ δοῦμοι φατέροι γίνωνται</i>	111.c.2. 468.c.2. 563.c.2. 705.c.1. 827.c.1
	20	Quum conuenitis in vnum	208.c.2. 209.c.1
	22	An Ecclesiam Dei contemnitis	209.c.2
	23	Accepi à Domino quod & tradidi vobis	166.c.2. 500.c.2. & seqq.
		Ereca nocte qua <i>περὶ τοῦ</i>	503.c.1.2
	24	Hoc est corpus meum	506.c.2. 507.c.1. &c. Pontif. Ubiquit. &c.
		Hoc facite	511.c.2. Pontif.
XII.	8.9.	Alij datur donum Interpretationis, &c.	
	10.	307.c.1.2. Pontif. 486.c.1. Pontif.	
	28	Et alios quidem constituit Deus in Ecclesijs, primum Apostolos, deinde Prophetas, &c.	800.c.2
XIII.	2	Si habeam omnem fidem, &c.	81.c.2. Pontif.
	5	Charitas omnia credit	189.c.1
	6	<i>οὐ χαίρει τῇ ἀγνοίᾳ</i>	189.c.2
	12	Per speculum in ænigmatē	324.c.1
XIV.	15	Pfallam spiritu, sed & mente pfallam	210.c.2
	32	Spiritus Prophetarum subiecti sunt Prophetis	138.c.1. 188.c.2. & 485.c.2. Pontif.
	35	Turpe est mulieribus loqui in Ecclesia	209.c.2
XV.	14	Si Christus non resurrexit, vana est prædicatione nostra	458.c.2
	24	Quum tradiderit regnum Deo Patri	372.c.1. 385.c.2
	29	Vt Deus sit omnia omnibus	226.c.1. 372.c.2. 386.c.1
	40	Alia est gloria corporum cœlestium	243.c.1
	47	Primus homo è terra puluerens: secundus homo ipse Dominus è cœlo	358.c.1. 517.c.1
XVI.	3	Ad deferendam Hierosolymam	<i>πρωχάειν ἑσθὲν</i> 240.c.2
II. AD CORINTHIOS.			
Cap. I.	Verf.	Pag.	
	24	Non quod dominemur vestræ fidei, sed quod administri simus gaudij vestri	561.c.2. 596.c.1.2

INDEX LOCORUM

- III. 5 Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à bonis, quasi ex bonis, &c. 579. c.1
 13 Non sumus vt Moses qui imponebat velum 8. c.1
ὡς τὸ μὴ ἀπειλοῦν 204. c.2
 15 Manet velum super cor eorum 198. c.2
 16 Quando conuertitur auferitur velum 198. c.2. *Armin.*
 17 Corpora vestra templa sunt Spiritus sancti 602. c.1
 18 Nos autem omnes resecta facie gloriam Domini, &c. 746. c.1. 747. c.1. 767. c.1. 778. c.2. 779. c.1. 805. c.2. 842. c.2
 IV. 3 Si cui Euangelium nostrum testum est, testum est iis qui pereunt, &c. 615. c.1. 754. c.1
 4 Quorum oculi à Deo huius mundi sunt occæcati 613. c.1
 5 Non enim nos ipsos prædicamus, sed Christum Jesum esse Dominum, nos autem seruos vestros propter Jesum 561. c.2. 596. c.1.2
 13 Credidi ideo loquutus sum 86. c.1
 17 Æternum pondus gloriæ 241. c.2
 V. 7 Incedimus per fidem non per aspectum 200. c.1
 20 Itaque nomine Christi legatione fungimur, &c. 746. c.1
 X. 15 *ἢ πικρότατα ἢ ὕδωρ* 11. c.2
 XI. 2 Aptauit vos vni viro 218. c.1
 3 Serpens Euam decepit 711. c.1. 756. c.1
 XII. 2 De raptu Pauli in tertium Cælum 190. c.1.2
 4 *ἀρρήτα* quid sint 190. c.1
 7 De Angelo Satanæ Paulum colaphizante 181. c.1
 9 Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea perficitur in infirmitate 239. c.2. 844. c.2
 XII. 2 *οὐ φέρομαι* 10. c.2
 4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, viuuit tamen ex potentia Dei, &c. 660. c.2
 5 *ἰαωπὶς περιερίζετε* 186. c.1
 11 *καταρτίζετε* 238. c.1

AD GALATAS.

- Cap. Vers. Pag.
 I. 14 Summe affectans traditiones à patribus meis profectas 555. c.1
 15 Quando vero libuit Deo qui separauerat me ab utero matris meæ, &c. 627. c.1
 II. 2 Ne quo modo frustra currerem, aut cucurrissem 309. c.1. *Pontif.*
 11 Quum autem venisset Petrus Antiochiam, in os ei obstiti, &c. 563. c.2
 21 Si per legem est iustitia, Christus frustra mortuus est 775. c.2. 846. c.1
 III. 2 Accepistis spiritum ex auditu fidei 49. c.1. *Armin.* 167. c.1
 10 Quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt, scriptum est enim, &c. 843. c.1
 19 *ἡλικίαις δὲ ἀσγάλων* 517. c.1
 20 Mediator non est vnus *ἢ ἰνὸς*, sed Deus est vnus 202. c.2. 233. c.1
 23 Antequam venisset fides, sub legis præsi-

- dio custodiebamur, &c. 77. c.1. 560. c.1
 IV. 1.2. Quamdiu hæres est infans, non differt à &c. seruo 428. c.1. 560. c.1. 570. c.1
 4 Plenitudo temporum nondum contigit 586. c.1
 22 Scriptum est enim Abrahamum duos filios habuisse, &c. 629. c.2.
 29 Is qui secundum carnem genitus fuerat, persequebatur eum qui natus erat secundum spiritum 620. c.1. 656. c.1. &c.
 V. 6 Fides *ἐν ἑσπεύμεν ἰσθ' ἡμῶν ἀγάπης* 79. c.2
 17 Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. 579. c.1
 VI. 1 Ne & tu tenteris 189. c.2. 761. c.1

AD EPHESIOS.

- Cap. Vers. Pag.
 I. 4.5 Sicut elegit nos in ipso ante iactum mundi fundamentum, &c. qui prædestinauit nos quos adoptaret in filios, &c. 793. c.2
 10 *ἀναφύλαξάσαυ τὰ πάντα* 141. c.1
 11 Omnia operatur efficaciter iuxta consilium voluntatis suæ 626. c.1. 645. c.2. 646. c.1
 14 Oblignati estis Spiritu sancto qui est arthabo hæreditatis nostræ 842. c.2
 16.17. Non cesso gratias agere pro vobis mentionem vestri faciens in precibus meis, vt Deus, &c. 654. c.1.2
 19 Et quæ sit supereminens illa magnitudo potentiae ipsius in nobis qui credimus pro efficacitate roboris virium ipsius 630. c.2. 631. c.2. 660. c.1.2. 667. c.1
 20 *ἀναφύλαξάσαυ τὰ πάντα* 141. c.1
 22 Eum constituit caput super omnia ipsi Ecclesiae, &c. 558. c.1
 23 Quæ est illius *πλήρωμα* qui omnia in omnibus implet 216. c.2. 217. c.1.2. *Armin.* & *Vbiquit.*
 II. 1 Et vos vna viuificauit quum essetis mortui in offensis & peccatis 355. c.1. 579. col.1. 629. c.1. 655. c.1. 660. c.2. 664. c.1. 804. c.1
 3 Eramusque naturâ filij iræ, vt etiam reliqui, &c. 579. c.1. 753. c.1
 5 Etiam nos quum in offensis mortui essemus, vna viuificauit cum Christo 631. c.1
 6 Vna suscitauit, vnaque collocauit in caelis in Christo Jesu 842. c.2
 8 Gratia seruati estis per fidem & hoc non est ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus vt ne quis gloriatur 578. c.2. 601. c.2
 10 Nam sumus ipsius opus conditi in Christo Jesu ad bona opera *ἀ ἀγαπῶμενοι* 166. c.2. 558. c.2. 631. c.1
 III. 7 Quod datum est mihi secundum efficacem illam vim potentiae ipsius 660. c.2
 16 Vt det vobis pro diuite sua gloria, vt fortiter corroboremini per spiritum suum in interiore homine 660. c.2
 17 Et inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris 602. c.1

S C R I P T V R Æ.

18	Quæ sit longitudo, latitudo & profunditas, &c.	220.c.2
20	Ei vero qui summa cum exsuperantia potest omnia facere, &c. pro illa vi agente in nobis	660.c.2
IV. 9	Descendit in infimas terræ partes	349.c.1 Pontif.
11.12.	Is dedit alios quidem Apostolos, alios	
13.14	autem Evangelistas, &c. donec occurramus in unitatem fidei	266.c.1. Pontif. 800.c.1.2
15	Adolescamus in eum qui est caput nempe Christum	558.c.1
26	Iraſcimini & nolite peccare	148.c.1
30	Per quem obſignati eſtis in diem redemptionis	43.c.2.44.c.1
V. 11	Ne communicare operibus infrugiferis tenebrarum	518.c.2
23	Quoniam vir est caput vxoris, vt & Christus est caput Ecclesiæ	558.c.1
26.27	Vt eam sanctificaret, ab eo purificatam lauacro aquæ per verbum, vt listeret eam sibi gloriosam, &c.	558.c.2.800.c.1
32	Sacramentum hoc magnum est	197.c.1

AD PHILIPPENSES.

Cap. Vers.	Pag.	
I. 6	Perſuaſum habeo fore vt qui incepit in vobis opus bonum	799.c.2
9	Precor vt charitas veſtra magis ac magis redundet in cognitione & omni ſenſu	745.c.2
10	δοκιμαζειν τὰ θεοφειροντα	165.c.1
16	Alij per contentionem Christum annuntiant	325.c.1
28	Ne percellamini vlla re ab aduerſariis ea enim res illis est argumētum, &c.	631.c.2
29	Datum est vobis non modò credere, &c.	84.c.1. Pontif. 666.c.1
II. 6.7.	Qui quum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, &c.	558.c.2
12	Conficite ſalutem veſtram cum timore ac tremore, &c.	338.c.1.2. Pontif. & Armin. 673.c.2. 845.c.2
	καπερχαλειτε	338.c.2
	σπουδαι	338.c.2
	μετὰ φόβου & τρυφης	340.c.2
13	Deus operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate ſua	341.c.2.579.c.1.667.c.1.705.c.1
	θεος ο ἐπισταυ	341.c.2
	το δειλαν	342.c.1
	υπα	343.c.1
	βιδοκίας	342.c.2
III. 3	Nos enim ſumus circumciſio, &c.	802.c.2
6	δικαιοσυνην τω εν νερω	168.c.2
11	Experiens ecquomodo deueniam ad reſurrectionem mortuorum	846.c.2
IV. 7	Pax Dei quæ ſuperat omnem intellectum	220.c.1

AD COLOSSENSIS.

I. 10	Vt incedaris ſicut Domino dignum eſt	46.c.2. Pontif.
11	Omnipotencia potentes facti ſecundum glorioſum robur Ihoſus	660.c.2
15	Primogenitus omnis Creaturæ	39.c.2. Sacin. 373.c.1

16	ἰστρον κωκυμβος, ἰσραηλ, &c.	136.c.2
18	Eſt que caput corporis, id eſt Eccleſiæ	558.c.1
21	ἡ ἰσραηλ τῆ ἰσραηλ	628.c.2.739.c.2
II. 3	In illo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi	558.c.2
9	In illo inhabitat omni plenitudo diuinitatis corporaliter	558.c.2
12	Per quem etiam cum eo ſuſcitati eſtis per fidem efficaciſ illius virtutis, &c.	630.c.2.631.c.2.660.c.1.2.667.c.1
16	Nemo nos iudicet in cibo aut in potu aut in parte dei feſti, &c.	560.c.1
17	Quæ ſunt vmbra rerum futurarum, &c.	560.c.1
20.21.	Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis	
22.23.	huius mundi, qui adhuc, &c.	65.c.1.560.c.1
III. 2	Superna curate, &c.	561.c.1
5	Auaritia eſt idololatria	81.c.1

I. AD THESSALONICENSIS.

Cap. Vers.	Pag.	
I. 2.3.&c.	Gratias agimus Deo ſemper de omnibus vobis, mentionem, &c.	764.c.1
5	Euangelium noſtrum conſtitit apud vos non ſermone ſolum, ſed etiam potentia & Spiritu Sancto, &c.	660.c.2
8	Verum etiam in omnem lucem fides veſtra dimanauit	569.c.1
III. 5	ἡ περιζωον	179.c.1
IV. 9	De fraternâ charitate nihil opus eſt vt ad vos ſcribam, vos enim ipſi docti eſtis à Deo, &c.	631.c.2.653.c.1.667.c.2.743.c.2.779.c.1
V. 22	Ab omni ſpecie mali abſtinetes, ipſe autem Deus pacis, &c.	783.c.2

II. AD THESSALONICENSIS.

I. 2	Deus compleat omnem ſuæ bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus fidei potenter	660.c.2
II. 1	Per noſtri in eum aggregationem	210.c.1
3	Non enim adueniet dies Chriſti quin venerit apoſtaſia prius, &c.	287.c.2. 569.c.2
4	Seſe opponens ille & efferens ſupra quicquid dicitur Deus, &c.	561.c.2.562.c.1.2
7	Myſterium iniquitatis	277.c.2
9	Cuius aduentus eſt ex illa vi efficaci Satanæ, cum omni potentia, & ſignis ac prodigiis mendacibus	585.c.1
11	Propterea mittet illis Deus efficaciam deceptionis vt credant mendacio	671.c.1. 704.c.2
III. 2	Quod ſuper eſt orate fratres pro nobis vt ſermo Domini currat & glorificetur, ſicut & apud vos & vt eripiamur à proteruis & ſceleratis hominibus, non eſt enim omnium fides	612.c.1.613.c.2.614.c.2.616.c.1.717.c.1.645.c.2.646.c.1.2
6	Subducite vos ab omni fratre inordinate incedente	155.c.1
10	Si quis nolit operari etiam ne edito	580.c.1.589.c.1
14	Si quis non auſcultat noſtro per epiſtolâ ſermoni hunc notate, & ne commercium habete cum eo vt erubeſcat, &c.	155.c.1

INDEX LOGORVM

I. AD TIMOTHEVM.

I.	13	Nam ignorans id faciebam nempe fidei expers	619.c.1
II.	4	Deus vult omnes homines saluos fieri	531.c.1. Arimin. 621.c.1. 627.c.2. 692.c.2
	5	Vnus enim est Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus	234.c.1. Socin. 580.c.1
	11.12.	Si cum eo mortui sumus, cum eo etiam viuemus, &c.	558.c.2
	14	ζωὴ ἀπατηθεῖσα ἢ ὡραβασθῆναι	711.c.1. 756.c.1
III.	2	Episcopus vnus vxoris vir	192.c.2. Pōt.
	15	In domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentum veritatis	265.c.2. Pōtif. 283.c.1. 570.c.2
IV.	1.2.3.4	Spiritus autem diserte dicit fore vt posterioribus temporibus, &c.	580.c.1
	8	Exercitatio corporalis parum prodest	64.c.1. Pontif.
	13.14	Interim dum venio intentus esto letioni, exhortationi, doctrinæ, ne negligito donum, quod in te est, quod datum est tibi per prophetiam, per impositionem manuum presbyterij, &c.	10.c.1. 150.c.2. 846.c.1
V.	3	Honora viduas	118.c.1
	8	Fidem abnegauit	81.c.1
	9	Vidua vnus viri vxor	192.c.2. Pontif.
	11	ὅταν καταλείψωσιν, de viduis aduersus Christum lasciuientibus	193.c.1. Pontif.
	12	ἔχουσαι χεῖμα	193.c.2. 194.c.1. 194.c.1
	17	Qui bene præfunt presbyteri duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in sermone & doctrina	118.c.1. 577.c.2

II. AD TIMOTHEVM.

Cap.	Verf.	Pag.	
I.	7	Non dedit nobis Deus spiritum formidinis sed roboris	660.c.2
	8	Ne te pudeat testimonij Dei	458.c.2. Pontif.
	18	Det ei Dominus vt inueniat misericordiam apud Dominum in die illo, &c.	43.c.2. 44.c.1
II.	18.19	Qui circa veritatem aberrarunt à scopo & subuertunt nonnullorum fidem, attamen firmum stat Dei fundamentum. Nouit Dominus eos qui sunt sui, &c.	570.c.2. 631.c.2. 666.c.1
	24	Seruum Domini non oportet pugnare, sed placidum esse, &c.	783.c.2
	25	Experturum num aliquando daturus sit eis Deus respicientiam ad agnitionem veritatis, &c.	649.c.2
III.	15.16.	Teque à puero sacras literas nouisse quæ te possunt sapientem reddere ad salutem, &c. tota Scriptura diuinitus est inspirata, &c. vt perfectus sit homo Dei & ad omne bonum opus, &c.	238.c.1. 519.c.2. 593.c.2. 598.c.2. 599.c.1
IV.	8	Corona iustitiæ	43.c.2. Pontif.

AD TITVM.

I.	11	Quibus oportet os obturare, &c.	655.c.2
II.	15	Argue cum omni imperio	464.c.1. Pontif.

III.	5	Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus, &c.	578.c.2
------	---	---	---------

AD HEBRÆOS.

I.	1	πολυμαρῶς ἢ πολυέσπος	428.c.1
	2	Constitutus hæres omnium	39.c.2. 374.c.2. 502.c.1. Socin.
		Per quem & sæcula fecit, &c.	373.c.1. Socin.
	3	ἀπαύγασμα	375.c.1
		χαράκτηρ ἵππος ἀσως	375.c.2
		φίρων τὰ πάντα	376.c.1
		λόγου & ῥήματ	discrimen
		διεξία ἢ μεγαλωσύνη	376.c.2
	4	Præstantior factus Angelis	377.c.2
		Sortitus est nomen	ibid.
	5	Filius meus es tu	378.c.1
		Ero illi in patrem	379.c.2
	5	Quum introducit primogenitum in mundum	381.c.1
		Adorent eum Angeli	380.c.2
	7	Qui facit Angelos suos ventos	382.c.1
	9	Propterea vnxit te Deus	382.c.2. super
		confortes tuos	383.c.1
	10	Tu Domine fundasti terram	383.c.2
	11	Ipsi peribunt, nempe Cæli	384.c.1
	13	Donec posuero inimicos scabellum	386.c.1
	14	Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium misi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis.	588.c.2

II.	1	μήποτε ὡραβασθῆναι	386.c.2
	2	λόγος ἀληθείας δι' ἀγγέλων	387.c.1
	3	ἀρχὴ λαοδοξία ἀληθείας	387.c.2
	4	σημεῖα, τέρατα, δυνάμεις	388.c.2
	5	οἰκουμένη μὴλοῦ	ibid.
	6.7	Quid est homo vt memor sis eius, aut filius hominis vt eum respicias? &c.	33.c.2. 389.c.1
	7	βραχύτι παρ' ἀγγέλους	34.c.2
	10	Decebat principem salutis consecrare per afflictiones	239.c.1. 390.c.1
	11	Ex vno sunt omnes	390.c.2
	13	ἢ πάλιν	391.c.1
		Ego confidam in ipsum	391.c.1. 2
		Ecce ego & pueri	391.c.1. 392.c.1
	14	Consimiliter particeps factus est eorum	392.c.2
	16	ἐκ ἀγγέλων ὀππλομαβάνεση	392.c.2. & seqq.
	18	πέποθεν αὐτοῖς περαθεῖς	394.c.1

III.	1	Apostolus & Pontifex confessionis nostræ	394.c.2
	2	Fidelis ei qui fecit eum	πείθειται αὐτὸν 73.c.2. Arrian. 394.c.2
	3	ὁ κατακλύσας οἶνον	395.c.2
	4	ὁ τὰ πάντα κατακυβάνεσας θεός	395.c.2
	5	Moses fidelis fuit vt seruus	202.c.1
		εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ	396.c.1
	6	Christus vt filius non vt seruus	202.c.1
		παρρησία ἢ κείνημα ἢ ἡπίδος	396.c.1
	7	Hodie si vocem eius audieritis	396.c.1
	10	Semper errant corde	397.c.1
	13	Nequis ex vobis induretur fraude peccati	397.c.2
	14	Christi participes sumus facti	397.c.2
		ἀρχὴ ἵππος ἀσως	398.c.1
	15	ὡς τῆς λήξεσθαι	398.c.1

S C R I P T V R Æ.

IV. 1 κατ'επιπορευήσας ἐπὶ γαλιίας 398.c.2
 2 Nobis Euangelizatum est sicut & illis 398.c.2
 λόγος ἀκούης 399.c.1. συγκαταμεινός *ibid.*
 3.4. &c. Sabbathismus populi Dei 399.c.2
 12 Sermo Dei viuus & efficax 400.c.1
 μερισμὸς ψυχῆς καὶ πνεύματός 400.c.2
 13 τετραχλινοῦ δάφ 400.c.2
 15 Tentatus χωρίς ἀμωρίας 183.c.2
 καὶ πάντα 184.c.1
 16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ vt misericordiam consequamur & gratiam inueniamus in auxilio opportuno 580.c.1

V. 2 μπειροπαθεῖν δυνάμει 400.c.2
 πείθειται ἀδείκτως 401.c.1
 4 Ego hodie genui te 29.c.2. &c. *Socin.*
 5 ἡς εἶπὺ, &c. 401.c.1
 7 Exauditus ἀπὸ τοῦ θ' βασιλείας 401.c.2. 674.c.1. 845.c.1
 8 Didicit obedientiam 402.c.1
 9 πενηθεῖς 239.c.1
 13 λόγος δικαιοσύνης 402.c.1

VI. 1 ἡμεῖς μετανοοῦμεν 402.c.2
 2 ὁπιδέστας χρωῖν 402.c.2. βασιμωδῶ 403.c.1
 4 δαρεὰ ἐπὶ τὸ ἀνέθε 405.c.2
 5 Virtutes futuri sæculi 405.c.2
 6 ὡς πόντος πάλιν ἀνακαμίζεσθαι *Armin.* 403.c.1
 10 Non est iniustus Deus vt obliuiscatur operis vestri 630.c.1. 659.c.1
 11 πληροφορία τ' ἡπίδος 406.c.1
 12 ἐπιγαλιίας, cur in plurali 406.c.1
 17 Tu es Sacerdos secundum ordinem Melchisedec 406.c.2
 ἐν τῷ 406.c.1. μεστθῆν ὄρκω *ibid.*
 18 κατὰ φωνήν 406.c.2
 πειρηθεῖς ἡπίδος *ibid.*
 20 καὶ πῶς τῶν ἰδὲ χροῖν 408.c.2

VII. 1 Melchisedech benedicens Abrahamo 408.c.2
 2 Decimas illi soluit 410.c.1
 3 ἀπ' αὐτῶν, ἀμῆ τῶν, &c. 409.c.1
 5 εἰς τὸ πνεύμα 411.c.2
 5.6 Cur opus fuerit Melchisedeco qui Christi typus foret 410.c.1
 8 Quia manet in æternum vnicus est Sacerdos 411.c.1
 9.10 Cur Christus in lumbis Abrahæ non dicatur decimatus 410.c.2
 11 νομοθετεῖσθαι ὅτι τῇ ἱερωτικῇ *ibid.*
 16 Mandatum carnale 411.c.1
 18 ἀδελφὸς καὶ ἀγαθὸς τῶ νόμου *ibid.*
 19 Nihil enim ἐπελείπει 238.c.2
 ἐπιστασθῆν κρείττον ἢ ἡπίδος 411.c.1
 20 οὐ χωρίς ὀρκωμοσίας *ibid.*
 26 Talis nos decebat Pontifex separatus à peccatoribus &c. 164.c.1. 411.c.2

VIII. 4 Si non esset in terra Pontifex non esset 412.c.1
 5 καὶ τὸ πῶς 412.c.2
 6 Sub melioribus promissis *ibid.*
 9 Non perstiterunt in meo fœdere 413.c.1
 10 Ero illis in Deum 413.c.1

IX. 1 ἢ an redundet 413.c.2. πῶς 414.c.1
 δικαιοσύνας *ibid.*
 λατρείας 414.c.2. ἀγὸν κοσμικόν 415.c.2
 7 Offert pro erratis populi 102.c.2
Socin.
 8 Verum tabernaculum non fuit reueratum 349.c.2. *Pontif.*
 14 Obiulit se ipsum immaculatum Deo per spiritum æternum 364.c.2. 513.c.1
 15 Ad redemptionem earum transgressio-num quæ fuerunt sub priore Testamento 77.c.2. 232.c.1. *Socin.*
 25 Neque vt sæpe offerat semet ipsum, &c. alioquin oportuisset, &c. 514.c.1. 579.c.2. 596.c.2
 26 Nunc consummatione sæculorum passus est 236.c.2
 27 Et sicut illud statutum est hominibus vt semel moriantur, postea verò iudicium 580.c.1

X. 12 Hic vero vna pro peccatis oblata in perpetuum victima confedit &c. 579.c.2. 596.c.2
 25 Non deserentes mutuam vestram 870.c.1. 210.c.1
 26 Non adhuc pro peccatis reliqua est satisfactio 360.c.2

XI. 1 ἢ πῶς ἰδὲ ὑπέσασιν 58.c.1
 6 Sine fide impossibile est placere Deo 659.c.1. 690.c.2
 13 Non adepti promissa sed eminus ea conuolucati περὶ τῆς καὶ ἀποκατάστασις, &c. 570.c.1. 743.c.1
 39 Omnes hi testimonio per fidem ornatū non obtinuerunt promissum illud 570.c.1
 40 Ne sine nobis perficerentur 237.c.1. 238.c.2

XII. 1 ἀμωρία ἀδελφῶν 481.c.1
 17 Scitis enim eum etiam postea, quum vellet hæreditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse 629.c.2. 656.c.2

XIII. 8 Christus hodie, heri, & in æternum idem 232.c.1. *Socin.*
 17 Obedite præpositis vestris 290.c.1. *Pontif.*

EPIST. IACOBI.

Cap. Vers. Pag.
 I. 2.3.4. Omne gaudium existimate fratres mei 237.c.1. 210.c.2
 5.6 quum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio, &c. 782.c.2
 13.14 De tentatione concupiscentiæ 182.c.1
 II. 2 Et ingrediatur aliquis eis τῶ ἰδὲ σωματικῶν 4.c.1. 210.c.2
 10 Qui offendit in vno reus est omnium 170.c.1
 14. & seqq. De iustificatione per opera 82.c.1. *Pontif.*
 21 Abraham non est iustificatus sola fide, verum etiam operibus 365.c.1
 22 Fides ἐν δουλείῃ per opera 80.c.1. 83.c.2. *Pontif.*
 ἐν τῷ πῶς ἢ πῶς ἢ πῶς ἢ πῶς 239.c.2

INDEX LOCOR. S. SCRIPT.

	24 Ex operibus iustificatur homo & non ex fide	82.c.1.2. 83.c.1
III.	2 Ille est vir τέλει, perfectus	239.c.1
V.	14 De Vnctione ægrorum	66.c.1. Pontif.
	16 δι' οὗτος δι' καὶς ἐὶς ἑρῶν ἰν	79.c.2

I. PETRI.

I.	5 Qui virtutis Dei præsidio custodimini per fidem &c.	660.c.2
	19 Redemptos pretioso sanguine utpote agni inculpati, &c.	558.c.2
II.	3 Siquidem gustastis quod bonus sit Dominus	802.c.2
	9 Regale Sacerdotium	221.c.2
	λαὸς ἁγίουσιν	222.c.1
	13 14 Proinde subjecti estote cuius humanæ ordinationi, &c.	561.c.2
	17 Deum timete, regem honorificate	576.c.1
	24 ἀλλ' ἵνα τὰς ἀμφοτέρων ἡμῶν	518.c.2
III.	7 ἀποτίμωντες ἑαυτοῖς	118.c.1
	18 Mortuus est iustus pro iniustus	364.c.2
V.	1.2 Presbyteros qui inter vos sunt precor ego vna presbyter	576.c.1
	4 εἰς ἑαυτὸν ἀμφοτέρων	243.c.1

II. PETRI.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	3 Prout diuina vis ipsius omnia nobis donauit quæ ad vitam &c.	767.c.1
	4 Ut per hæc efficieremini diuinæ confortes naturæ &c.	224.c.1. 767.c.1
	19 Et habetis firmissimum illum sermonem propheticum: quem bene facitis quod attenditis velut lucernam splendentem in loco obscuro, &c.	598.c.2
	20 Prophetia Scripturæ non est ἰδίας ὁπλιστικῶς 307.c.1.2. 308.c.1. 486.c.2. 487.c.1. 519.c.2. 597.c.2	

I. IOHANNIS.

I.	10 Si dixerimus quod peccatum non habemus, mendacem facimus eum, &c. 761.c.1
II.	Habemus ἀδελφῶν ἀδουκατόν 179.c.2
	4 Is qui dicit noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est 777.c.2. 778.c.2
	9.10. Tenebræ præterierunt & vera lux iam
	11 lucet, qui dicit se esse in luce & fratrem suum odit &c. 777.c.1
	18 Sicut audiuiſtis Antichristum venturum, etiam nunc Antichristi multi, &c. 561.c.2
	19 Egredi sunt è nobis, sed non erant è nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtrique nobiscum 323.c.2. 579.c.2. 631.c.2. 666.c.1.2
	20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo profectam & nostis omnia 602.c.1. 631.c.2. 667.c.2. 779.c.1.
	22 Hic est Antichristus, qui negat Patrem & Filium 561.c.2
	27 Sed Vnctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis, nec necesse habetis vt

	quisquam doceat vos 602.c.1. 631.c.2. 667.c.1. 779.c.1
III.	2.3 Dilecti nunc Filij Dei sumus, sed nondum manifestum factum est quod erimus, &c. 842.c.2
	9 Quisquis natus est ex Deo peccatum non committit, quoniam semen, &c. 761.c.1
IV.	4 Vicistis eos quia maior est ille qui in vobis, quam qui in mundo est 783.c.1. 842.c.2
	8 Qui non diligit, non nouit Deum, nam Deus est charitas 632.c.1. 654.c.1. 669.c.1. 777.c.1
	18 Metus non est in charitate, integra charitas foras eiicit metum 579.c.2
V.	6 Qui venit per aquam & sanguinem 197.c.1
	11 Est autem hoc testimonium, nempe quod vitam æternam dedit nobis Deus &c. 747.c.1
	21 Cauete vobis ab idolis 846.c.1

EPIST. IVDÆ.

Cap.	Verf.	Pag.
I.	12 Hi sunt in Agapis vestris macule &c.	565.c.2

APOCALYPSIS.

I.	8 Qui est, qui fuit, & qui futurus est 232.c.2
II.	13 Antipas testis Christi 459.c.1. Pontif.
III.	4 Quia digni sunt 46.c.2. Pontif.
XI.	3 Duo testes 459.c.1. Pontif.
XII.	10 κατήγορος accusator fratrum 179.c.2
	14 Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ vt volaret &c. 573.c.2
XIII.	18 Hic est intelligentia 163.c.2
XIV.	9 Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius & acceperit characterem &c. 574.c.1
	13 Beati ab hoc tempore mortui ij qui in Domino moriuntur &c. 578.c.2. 595.c.2. 596.c.1.2
XVII.	13 Vires ac auctoritatem suam bestię tradent 560.c.1
	17 Deus enim dedit in corda eorum vt faciant quod placitum est ei & vt consentiant denique regnum suum bestię &c. 671.c.1. 704.c.2
	19 Hic est intelligentia 163.c.2
XVIII.	4 ἡκουσάτωσαν οἱ ἀκούοντες 516.c.1.2. φωνὴ τοῦ ἀγγελοῦ 517.c.1. 574.c.1. 535.c.2. 586.c.1
	καὶ 519.c.1. ἐκ τῆς κοίτης ibid.
XX.	4 Et annus eorum qui securi percussi sunt propter testimonium Jesu &c. quique non adorant bestiam &c. 574.c.1
XXI.	14 Et murus vr̄bis habebat fundamenta duodecim, in quibus erant duodecim nomina Apostolorum, agni 575.c.2
XXII.	18 Si quis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas, &c. 599.c.1

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM

MEMORABILIVM IN HISCE IOH. CAMERONIS

operibus per locos communes quoad eius
fieri potuit digestus.

A

 BLVERE peccata sua in sanguine Christi p.808.c.1	qui, quo volumus satisfieri pro peccato 363.c.1
Abstinet quis ab Idololatria seu impietate vel <i>negatiue</i> vel <i>positiue</i> 273.c.2	Agere. Omnibus requisitis ad agendum positis, si velit homo, non potest non agere 773.c.1
Abstractum pro concieto 116.c.2	Agnitio veritatis quid 669.c.1
Academicorum sententia refellitur, qua putant nihil posse sciri 470.c.1	Agricultura Dei 668.c.1
Accusator non punitur, nisi falsa fuerit accusatio 594.c.2.	<i>Aiāres</i> Paulo non Ecclesiam, sed mundum significant 373.c.1
Actiones bonæ fidelium spectari debent in duplici differentia 359.c.2	Albigenses 574.c.1
Actionum Dei genera duo, aliæ fluunt à proprietatibus habentibus obiectum, aliæ à proprietatibus non habentibus obiectum 360.c.2	Alieni in religione dicuntur, vel qui <i>nihil habent cum Christo commercij</i> , vel quibuscum nos oportet nihil habere <i>commercij</i> 261.c.2
Actionem Dei omnem decretum præcedere necesse est 613.c.1	ex Allegoria licet argumentari 522.c.2
Actus voluntatis diuinæ dici potest negatiue vel respectu sui vel proximi termini 187.c.2	Allusionem à Christo factarum exempla 117.c.1
Actum requirementia vel supponentia effata in scripturâ pertinent ad adultos 796.c.2	Amen quid sit 156.c.1
Adam Hebræis quid significet 347.c.2	<i>Aμαρτωλοι</i> in scriptura vocantur stulti & insipientes 776.c.2
Adam aliud est quam <i>ωκ</i> Isch quomodo Latine homo & vir <i>ibid.</i>	Amor Dei duplex est <i>antecedens</i> & <i>consequens</i> . 361.c.2.
an Adami & Euæ coniugium à Deo fuerit institutum vt significaret nostram cum Christo communionem 197.c.1	544.c.1
Adami peccati radix fuit quod non cognouerit cognitione practica finem & media 357.c.2	Amor aliud est quam <i>fauor</i> 240.c.1
Adami sanctitas & immortalitas mutabilis 358.c.1	Amor est duplex, nempe vel <i>Amicitia</i> vel <i>Concupiscentia</i> 225.c.1
in Adamo primus peccandi actus fuit error 711.c.1.2.756.c.1.	Esti non omne odium & <i>Amor</i> ad voluntatem pertinet, quoddam tamen odium, quidam <i>Amor</i> voluntatis est 702.c.1
Adami mentem Deus luce perfudit, perq; eam bonitatem, sanctitatem iustitiam animo eius indidit 38.c.2	Amor summi boni ex illius cognitione vera oritur 740.c.2
Adamus quo erroris genere errauerit 755.c.1	Analysis capitis noni epistolæ ad Hebræos 619.c.2. &c. ANGELI.
Adami error peccatum antecessit, non sequutus est 756.c.1	1 Angelos esse 123.c.2. Angelorum natura est incorporea. <i>Ibid.</i> Corpora ab Angelis assumpta vera fuerunt corpora 134.c.1
Adamus qui potuerit peccare? 757.c.1.2	2 Angeli sunt in loco 124.c.2. non sunt ubiq; 125.c.1, neque plurib. in locis simul. <i>Ibid.</i> possant plures simul esse eodem in loco 125.c.2. quomodo sint in loco 125.c.1
cur circa primum <i>Adami</i> peccatum providentiæ diuinæ scriptura nullam fecerit expressam mentionem 758.c.1	3 Angeli mouentur loco 125.c.2. at non in instanti 126.c.1. sed perniciosissimo motu 130.c.1
Adami peccati primi nulla alia potest dari causa præter Diaboli instinctum 758.c.1	4 Angeli intelligunt non per suam essentiam 126.c.2. neq; per Dei essentiam 127.c.1. sed per species, non inditas in creatione. <i>Ibid.</i> sed à reb. intellectis emanantes. <i>Ibid.</i> non per phantasinata, verû per aliquid illis analogum 127.c.1.2. quid Angeli intelligant 127.c.2. non sunt <i>αἰθερῶν</i> 128.c.1. Angelorum cognitio <i>matutina</i> & <i>vespertina</i> refellitur 128.c.1
Adamus grauissime peccasset si eius voluntas in æquilibrio hæssisset 760.c.1	5 Angelorum bonorum voluntates non sunt purgnantes 129.c.1. non est alia prorsus ratio voluntatis ipsorum quam est humanæ 128.c.2. affectus quomodo eis com. etant 129.c.2
<i>A' d'us</i> quid significet 5.c.1	6 Angelorum sermo (qualis à Scholasticis statuitur) refellitur 129.c.2
Adiaphora quæ sint 27.c.1	7 de Angelorû vi ac potentia quæ maxima est 130.c.2
Admiratur quis vel inuitus vel vt lubens 357.c.1	8 de Angelorum Ordinibus 131.c.2. Angeli non differunt omnes specie. <i>Ibid.</i> Scholasticorum & Iudæorum sententia de Angelorum Ordinibus 132.c.2. <i>vt</i> raque refellitur 133.c.2
Admiratio in Christo 695.c.2.696.c.1	
Adorationis ratio formalis qua in re sita sit 381.c.2.	
an <i>Adoratione</i> eadem qua Christus adorandæ sint imago Christi & vera crux 564.c.2	
Ædificatio Dei 668.c.1	
Æternitas in Deo potest bifariam considerari 232.c.2	
Affectus priuati non pugnant cum amore iuris & æ-	

INDEX RERVM

- 9 Angelorum tituli, siue Nomina illis in Scripturâ tributa 135.c.2. an & quis sit Angelorum princeps 137.c.1. Michæl quis sit *ibid.*
- 10 Angelorum ministerium circa fideles varium & multiplex 138.c.1. non mouent orbes cœlestes 139.c.2 non sunt singulis hominibus singuli Angeli attributi custodes 140.c.1
- 11 Angeli & homines quomodo in vnum coalescant per Christum 141.c.2. non sunt Angeli Deo reconciliati nec habent mediatorem 142. c.2. sed caput Christum 143.c.1. Angeli cur dicantur esse Christi 39.c.2
- Angelorum opera Deus ordinariè vitur 157.c.1
- Angeli beati non possunt non obedire Deo 769.c.2
- Angelorum voluntas nunquam hæsit fluctuans inter bonum & malum 697.c.1
- Anima non est corporea 124.c.2. non est instar puncti. *Ibid.* quo sensu dicatur esse tota in toto, & tota in quahbet parte 124.c.2. quis sit animæ status post obitum ad vltimum vsque iudicium 40.c.2. de statu illo sententia veterum Patrum, & Phariseorum. 171.c.1
- Animæ vita est Ethica in habitu Virtutis 355.c.2
- Animaduertere & iudicare mentis est non voluntatis 650.c.2
- Animi dispositio ad conuersionem alia est sine qua non, alia vero formalis 147.c.1
- Antecedens pro Consequente 118.c.2
- Antecedens duplex est alterum vt *caussa*, alterum vt *ratio & argumentum* 365.c.2
- Antichristus quomodo in templo Dei sedeat 562.c.2. Cui Antichristi titulus præ cæteris debeat 562.c.2
- Antipaparam schismata 564.c.1.5 0.c.2
- Antiquitas est veneranda 565.c.2. hanc sibi prætexit mendacium 565.c.2. semper stat à veritate 566.c.2 non personarum sed doctrinæ Antiquitas consideranda est 566.c.1. Antiquitas religionis ex sola S. Scriptura est probanda 568.c.1
- Antiquum aliud est *reuera* tale, aliud verò hominum opinione tantum 253.c.1
- Αποστασία* dantur sed *τὴ συνουσία τῶ λόγιος* 712.c.1
- Apostasiæ tres gradus 405.c.2
- Αποστασία* fidelium non potest probari ex Hæbr. vi.6. 404.c.2.
- Apostatæ non possunt resipiscere 404.c.2
- pro *Αποστασία* Christus non est mortuus 405.c.1
- Apostoli an & quomodo habuerint successores 6.c.2
- quæ Apostoli non habuerunt successores 266.c.1
- Apostolorum missio 7.c.2. instructio 9.c.1. autoritas 9.c.2. munus, eiusq; ratio & amplitudo 10.c.2
- In munere illorum fuit aliquid *commune*, aliquid *singulare* 6.c.2. Omnes quantum ad potentiam clauium & Apostolatus autoritatem æquales 12.c.2. 575.c.2. Cur duodecim numero fuerint electi. 11.c.2. Cur Paulus decimus tertius post alios adscitus fuerit 12.c.2
- Apostolos Christus compellat modo quæ *Apostolos*, modo verò quæ *simpliciter* discipulos 143.c.1
- Apostoli quomodo testes fuerint doctrinæ Christianæ 458.c.1
- cur *Apostoli* titulum Epistolis suis præponat 458.c.1
- Apostoli non solum congregati sed seorsim *ἀποστόλων* 801.c.2
- Apotheosis seu *Canonizatio Sanctorum* quæ vocant 15.c.2
- Appetitus rationalis non mouetur nisi per cognitionem
- Appiarius ad Zozimum confugit 576.c.2
- Arbitrij Liberi proprium non est potestas peccandi 358.c.2
- Posse libere agere essentialè est Liberi Arbitrij, posse vel bene, vel malè agere accidentale 359.c.1
- Libero Arbitrio sublato, eadem opera humana natura de medio tollitur 753.c.1
- Vide *Liberum Arbitrium*.
- Archidiaconorum institutio 578.c.1
- Archiepiscopi nulli in veteri Ecclesia. 575.c.2
- Illorum institutio 577.c.2
- Argumentum aliud est *artificiale*, aliud inartificiale 467.c.1. siue *institum* vel *assumptum* *Ibid.*
- Ἀρρητο* Paulo quid sint 190.c.1
- Arrianum vniuersus orbis se esse miratus est & Inge-
muit 558.c.2
- Ἀρρητο* & *κατηχησις* quis sit 238.c.1
- B. Athanasius in scelerati numero & loco apud Constantium 559.c.1
- Episcopum Romanum Coepiscopum & Commi-
nistrum vocat 576.c.2
- Audire 631.c.2
- Audire & discere non significant mentis obsequium 631.c.2. 665.c.2
- Auditus duplex alius *aurium & externus*, alius mentis & internus 654.c.2
- Auditus propheticus duplex 516.c.2
- Auditus spiritualis alius est *proximus & immediatus*, alius *mediatus* 519.c.1
- Aures habere qui dicantur 654.c.2
- Autoritas est vel *in se* vel *quoad nos* 297.c.1
- Autoritas est duplex *rei & persone* 461.c.1
- Item alia est *necessaria*, alia *probabilis* 461.c.2.
- Item alia est *Doctorem*, alia *Teles*, alia *Iudicij*, alia *Imperij*, alia *Consilij* 461.c.2. & seqq.
- Alia denique ex *Consilio & Imperio mixta & contempta* 463.c.2
- Autoritas, Christi alia est quæ Deus, alia quæ mediator 16.c.1
- Autoritas verbi Dei consideratur vel *in se*, vel *quoad nos* 14.c.2
- Autoritatem scripturæ impugnantes Pontificij religionem Christianam evertunt 602.c.2. 603.c.1.2 & seqq.

B

- B**aptisma verum datur extra Ecclesiam 581.c.2
- Penes hæreticos esse potest 585.c.2
- Barbarius Philippus seuius 580.c.2
- Beatitudinem appetere sub notione vniuersali aliud est, & aliud eam appetere sub notione particulari 356.c.2.
- Beatitudo hominis quæ in re sita 454.c.2
- Beatum esse velle 356.c.2
- Bibere sanguinem Christi aliud est quam edere Carnem eius 807.c.1
- Bonifacius Zozimi de priuatis agnitione petitionem persequitur 576.c.2
- Bonitas Dei alia est Metaphysica, alia Ethica 108.c.1.2
- Bonitas & misericordiæ in Deo discrimen 43.c.2
- An res ideo sint *bona* quia Deus eas vult, an vero ideo eas Deus vult quia sunt *Bona* 72.c.2
- Boni vnica & in solidum causa est Deus, mali vnicus ex esse author est homo 653.c.2
- Bonum dicitur aliquid vel quia est tale *in se simpliciter*, vel *propter aliud* 110.c.2
- Bonum aliud est physicum, aliud metaphysicum, aliud Ethicum 356.c.1
- Bonum

ET VERBORVM.

Bonum Ethicū quid sit 356.c.1
 Bonum cognitum appetitur necessariò 99.c.1
 Vt Bonum est voluntatis obiectum, sic maxime Bonum est maxime illius obiectum, minus vero bonum, quanto minus videtur tanto minus illius est obiectum 776.c.2
 Minus Bonum cum majori compositum ac comparatum mali & inappetibilis rationem habet 776.c.2
 Inclinatio mentis ad Bonum à Deo est per se & proprie, ad malum per accidens 780.c.2
 Summum bonum est conuersionis finis 777.c.1
 Summi boni appetitus & electio 774.c.2. & seqq.
 Bucagius 588.c.2

C

Abbalistarum dictum notandum 348.c.2
 Cadaueris & hominis carnalis discrimen 655.c.1
 Cælestius Bonifacii & Zozimi de primatus agnitione petitionem persequitur 577.c.1

CÆREMONIÆ.

Cæremoniæ aliquando obtinuerunt 560.c.1. ab Ecclesia sub Euangelio extirmandæ sunt 560.c.1.2. paucissimas & simplicissimas Ecclesia primitiua cæremônias habuit 560.c.2. cæremôniarum multitudine veti cultus simplicitas & sinceritas suffocatur. 561.c.1. Cæremoniæ Ecclesiæ Romanæ ab Apostolica puritate descuerunt. 578.c.1

CANONICI LIBRI.

Canon quid sit 366.c.1
 Canon duplex, *Conscientiæ & Disputationis* 474.c.1
 Canon Scripturæ non est imperfectus 478.c.2
 Libri sacri cur Canonici dicti 366.c.1
 Notæ libri Canonici 367.c.2
 Non omnes habent æque manifestas Diuinitatis suæ notas 476.c.1
 Vnde & quomodo Ecclesia potuerit dignoscere libros Canonicos 367.c.1. 475.c.2
 Canonici libri aliunde agnoscuntur quam ab Ecclesiæ autoritate 475.c.1. 479.c.1
 Aliud est agnoscere verbum Dei, aliud agnoscere libros *Canonicos* 473.c.2
 De *Canone* potest quis dubitare qui de doctrina seu verbo Dei non dubitat 482.c.1
 Librorum Canoniorum duo genera, alij de quibus nunquam fuit dubitatum, alij de quibus aliquando fuit dubitatum 366.c.1
 De quibusdam aliquando fuit dubitatum, & cur 366.c.2. 479.c.1
 Etiam vir Apostolicus potest esse author libri *Canonici* 367.c.2
 Scriptores librorum *Canonicorum* non fuisse impestores, ostenditur contra atheos & profanos 480.c.1
 An interciderint quidam libri *Canonici* 478.c.1
 An sub Vet. Testamento quidam fuerint ab Ecclesia in *Canonem* non admissi 477.c.2
 Libri *Canonici* non sunt corrupti 480.c.2
 Variæ lectiones non sunt argumentum eorum corruptionis 480.c.2
 Capernahum & in synagoga quomodo Christus tam liber aditus patuerit 622.c.2. & seqq.
 Capitis Ecclesiæ in *supremum & Ministeriale* distinctio refellitur 14.c.1
 Capucinatorum fastus 588.c.1
 Cardinales nulli in veteri Ecclesia, illorum Institutio 575.c.2. illo-
 rum Institutio 577.c.1

Castigatio aliud est quam *pæna* 158.c.2
 Causa alia est *efficiens*, alia *non faciens*, siue *non prohibens effectum contrarium* 216.c.1
 Causa causæ quomodo sit causa causati 358.c.2
 Causæ magis speciosæ non semper æquitate sua se commendant 555.c.2
 Cernere mentis est, non autem voluntatis 676.c.1

Certitudo mediorum est duplex 227.c.2
 Certitudo moralis est *ex ἡσίστων οὐραίων* 248.c.2
 Certitudo moralis sophistarum mera est incertitudo 844.c.1
 Certitudo piorum de salute cuiusmodi sit 521.c.2
 Certitudo piorum alia est absoluta, alia ex hypothesi 521.c.2
 Certitudo dilectionis Dei dilectionem nostram præcedat necesse est 843.c.1
 Certitudine absoluta sibi aliquid de salute sua polliceri interdicit Synodus Tridentina 843.c.2
 Certitudo ac præcautio non sunt insociabilia 845.c.1
 Certò sciri nequeunt quæ certò futura non sunt 670.c.1

CHARITAS.

Charitas maior fide. 62.c.2. non informat fidem 79.c.2
 Charitatis habitus sequitur fidei habitum, & actus actum 86.c.1
 Charitatis imperfectæ habitum sequuntur actiones tum imperfectæ, tum etiam malæ 86.c.1
 Charitatis iudicium aliquando certius, aliquando minus certum est 246.c.1
 Charitas siue amor Dei duplex est antecedens & consequens 361.c.2
 Charitas, fides, spes quomodo à Deo & ab homine proficisci in scripturâ dicantur 705.c.2
 Charitas quæ in hac vita imperfecta est cur perfecta erit in vita futura 778.c.2

CHRISTVS.

Christus nulli Magistratui iure fuit subiectus 70.c.2. Quomodo parentibus dicatur fuisse subiectus 71.c.1. Legi morali fuit obnoxius 72.c.2. at non legi Cæremôniali 72.c.1. Quorsum legem cæremôniam seruauerit 73.c.1. Quomodo seruus dici possit 73.c.1. 202.c.1. Cur se vocet filiū hominis 32.c.1. 33.c.2. Quare sit constitutus caput fidelium 36.c.1. Patris est vicarius 39.c.1. Quo sensu dicatur *primogenitus omnis Creatura* 39.c.2. Quomodo dicatur ascendere & descendere 346.c.2. Quomodo dicitur modo à seipso, modo à Patre excitatus 39.c.1. Quomodo à Prophetis prædicitur venturus, intelligitur persona quæ iam tum existeret 37.c.2
 Christi gloria quomodo dicatur Patris gloria 38.c.2.
 Christi ratiocinatio videtur interdum paralogistica, at non est tamen 71.c.2. Ratio eius docendi rustica videtur, licet reuera talis non sit 87.c.2
 Christi sermo non est anxius, sed apertus 114.c.1. Figuratus tamen. *Ibid.* Atque cautus etsi non fallax 117.c.1. Christi parabolæ, hyperbolæ, paræmiæ, prouerbia & locutiones figuratæ 114.c.1
 Christus quomodo sit & dicatur caput Ecclesiæ 197.c.1. 2. 217.c.2. & 236.c.2. quomodo vocetur Dauid 219.c.2
 Christus non est simpliciter *Internuntius* contra Socium, sed est verus & propriè dictus *Mediator* 234.c.1
 Christus qui dicitur ab Apostolo *πρωτοδικος* 239.c.1
 Discrimen inter eius, & Sacerdotum legalium

INDEX RERVM

- 239.c.1.2
 Christus orauit aliquando vt *Mediator*, aliquando vt
homo simpliciter pius & Sanctus 229.c.2 An & quo-
 modo orauit pro hostibus 229.c.2. Non omnes
 eius preces sunt *Mediatoriæ* *ibid.*
 Christi meriti non fuit eadem ratio sub *Vet. Testam.*
 quæ fuit cognitionis illius meriti 237.c.1
 Christi Deitas ex munere ipsius *Mediatorio* proba-
 tur 350.c.1. Item ex ipsius miraculis 53.c.2. Di-
 uinitatis ipsius cognitio obscurior sub *Vet. Te-*
stamento. 29.c.2
 Christi adscensus in cœlum duplex 352.c.2. Quam
 fuerit necessarius *ibid.* eius fructus 354.c.1. &
 finis 354.c.2
 Christi aduentus duplex 37.c.1
 Christus quæritur duobus modis vel secundum Spi-
 ritum vel secundum carnem 356.c.1
 Christi mors & iustitia nunquam sunt diuellenda
 364.c.2
 Christus quo respectu dicatur *ἀπαλάσματα διέτης*, &c.
 375.c.1
 Cur *λόγος* dicatur non *ῥῆμα*. 376.c.1
 Christus adorandus vt *Mediator*, sed quia Deus 381.
 c.1
 Sacerdos fuit etiam in terra, contra Socinum 412.
 c.1
 Non fuisset Sacerdos si mansisset in terra *ibid.*
 An & quomodo dici possit aliquid meriti 383.c.1
 An & quomodo honos ei accesserit ex munere
Mediatorio 394.c.2
 An & quomodo dici possit mortuus vel non mor-
 tuus pro omnibus hominibus 389.c.2. 532.c.2.
 533.c.2
 An & quomodo opitulatus sit Angelis 393.c.2
 An fuerit à Diabolo in tentatione realiter transla-
 tus nec ne 180.c.1
 Quomodo ante incarnationem potuerit esse ca-
 put & sponfus Ecclesiæ qua *ἡ ἐκκλησία* 197.c.1.2
 Patri debuit non ad iustificationem modo nostram,
 sed & ad sanctificationem 390.c.1
 Fuit ab Israelitis tentatus in Deserto 385.c.2
 Christi dominium duplex, essentialia quæ Deus, Vi-
 carium quæ *Mediator* 371.c.2. 502.c.1
 quid sit *ἡ* regnare Christi 372.c.1. Quomodo
 Christus regnum sit Patri traditurus *ibid.*
 Quomodo subijciendus est Patri 372.c.2
 Christi regnum in terris quando sit inchoatum 203.
 c.2
 Christi metus in morte qualis fuerit 401.c.2
 Christus qua homo miratur, quicquid miratur 695.
 c.2. 696.c.1
 Christus non fuit talis vt possit peccare 768.c.1
 Christus quomodo tentatus fuerit 768.c.2
 Christus quomodo consolatione opus habuerit 768.
 c.2
 Christus ignoratur si non agnoscitur qualis proponi-
 tur 778.c.1
 Christus à nobis edendus eo modo quo ipsum vide-
 mus 807.c.2
 Quomodo in cœlis esuri sumus 808.c.1
 An iustum sit Christum venire in corda nostra
 811.c.1. & seqq.
 Christo quomodo tam liber aditus patuerit Caper-
 nahum & Capernahum in Synagogam 822.
 c.2. & seqq.
 Christus doctrinam suam quibus modis promouerit
 823.c.1
 Christo sese opponunt non solum exteri, sed etiam
 discipuli illius 826.c.2. & seqq.
 Vniti Deo non possumus nisi per *Christum* 747.c.1
 Christianis primis an fuerint *Templa publica* 209.
 c.2
 Cibus corporeus in substantiam nostram conuertit-
 ur; nos vero in Christum, qui cibus noster est spi-
 ritualis, veluti commutatur. 803.c.1
 Circumcisio vera 802.c.2
 Circumcisio vera in Ecclesia decem Tribuum 585.c.2
 Circulatores 586.c.2
 Citulus falsò nobis à Pontificiis objicitur 471.c.2
 Clauis regni cœlorum quid significant 5.c.2
 Coactio voluntatis quid sit 549.c.2
 Coactio non sequitur voluntatem determinatam à
 Spiritu Sancto 643.c.2. 806.c.2
 Cœlibatus prærogatiua 589.c.2. 590.c.1.
 Cœlorum regnum in Euangelio quid sit 74.c.1.2
 Cœlorum Empyrium nullum est 124.c.1
 Cœlestes orbes ab Angelis non rotantur 139.c.2
 Cœnæ à Christo institutio explicatur 503.c.2. Tem-
 pus institutionis cur notatur ab Apostolo 503.
 c.1. Hoc est corpus meum quid significet
 506.c.2. HOC quid notet 508.c.1
 EST quid significet 508.c.2. CORPVS
 Christi in Cœna quale 510.c.1. S.Cœna non
 est sacrificium 511.c.2. & seqq.
 Cogi duobus modis dicitur 651.c.2
 Cogitur non qui reluctatus est, sed qui totis animâ
 viribus etiamnum reluctatur 652.c.1
 Cognitio est duplex nuda & experimentalis 239.c.1
 Cognitio est duplex præscribens & persuadens, theo-
 retica & practica, quæ reddit inexcusabiles & quæ
 iustificat 109.c.1. 668.c.2. 669.c.1. 777.c.2. 778.
 c.1.2
 Cognitio finis & mediorum alia theoretica, alia pra-
 ctica 357.c.2
 Cognitio summi boni iis omnibus qui ad Christum
 verè conuertuntur indulgetur 740.c.2
 Cognitio vera quando vnumquodque cognoscitur
 quomodo proponitur cognoscendum 668.c.2
 Cognitio vera Christi practica est, nec seiungi potest
 à charitate 668.c.2
 Cognitio nulla certa est rei quæ potest aliter se habere
 670.c.1
 Cognitione mentis practica permouetur voluntas
 necessariò 778.c.1.2
 Cognitio quæ necessariò flectit voluntatem non est
 in actu nisi Deus lucem hanc Spiritus sui in nostris
 mentibus accendat 789.c.1
 Cognitionis nostræ modus siue mensura sequitur ne-
 cessario modum siue mensuram diuinæ illumina-
 tionis 789.c.2
 Cognitio Angelorum *matutina* & *vespertina* refellitur
 128.c.1
 Cognitio seu visio Dei consideratur vel *absolutè* qua-
 lis est in se, vel *comparatè* qualis est erga nos 200.
 c.1. 455.c.2
 Cognitionis tres sunt gradus qui explicantur 422.c.2
 Aliud est rei cognoscendæ *ocasio*, aliud *argumentum*
 468.c.1
 Aliud est *quo argumento*, aliud *qua facultate* aliquid
 cognoscimus 470.c.1
 Cognoscendi res triplex est ratio. Prima, prout sunt à
 Deo. Secunda, prout sunt à causa vniuersali secun-
 dum Deum. Tertia, prout sunt à causis particula-
 ribus 132.c.2
 Cohanim quinam dicantur Hebraicè in *Veter. Tes-*
tam. 222.c.1
 Col-

ET VERBORVM.

Collegiæ apud Patres quid sint	208.c.1	Continentia monachalis	589.c.2
Commentariorum necessitas in Scripturam quanta,		Contingentia quid sit	792.c.1.2
& cur	433.c.1	Controuersiarum inter nos & Pontificios e. l. lites duæ	
Comaunia discrimen non faciunt, sed propria	666.c.1.	446.c.1	
Communio seu societas duplex inter & externa	249.c.2. 250.c.1. 255.c.1	Prioris classis <i>Controuersia</i>	446.c.1
Item alia est <i>politica</i> , alia <i>religiosa</i>	259.c.1.	Posterioris classis <i>Controuersia</i>	447.c.1
que est <i>publica</i> vel <i>priuata</i>	259.c.2	Controuersiarum iudex supremus quis	594.c.1. & seqq.
Comparantur pij in iustificatione vel <i>secum</i> , vel <i>cum impiis</i>	45.c.2	Conuersio irresistibilis nulla trahit secum in commoda	647.c.2
Concilia, Patres, & vniuersorum consensus ad religionis antiquitatem probandam non bene adducuntur	567.c.2	Conuersio tantum distat ab excitatione mortui, quantum est discriminis inter mortem animæ & mortem corporis	648.c.1
Conciliorum decisiones an sint infallibiles	600.c.1.	Conuersio quid	649.c.2. 653.c.1
& c. An Pontifex sit supra Concilia	564.c.2	Conuersio resipiscencia & <i>metabola</i> appellatur	776.c.2
Concilium est systema quod totum admitti vel totum rejici postulat	565.c.1	Conuersio nulla fit nisi peccator agnouerit & vere bonum & vere malum	776.c.2
Concilium legitimum dicitur vel intrinsecus, vel extrinsecus	289.c.1. 295.c.1	Conuersionis finis est summum bonum	777.c.1
Concilium Carthaginense sextum	576.c.2	Cooperatio cum Deo duplex, propria & impropria	359.c.1
Concilium Tridentinum	565.c.1	Cooperatio propria duplex vel in qua cooperans habet rationem subiecti tantum, vel in qua habet rationem causæ sociæ	259.c.1
Concupiscentiæ prauitas qua in re sita sit	182.c.2. vel leuissimum eius actum seu motum esse peccatum probatur	182.c.2	Cornelius Episcopus Romanus collega vocatur à Cypriano
Concurfus Dei in actionibus humanis non facit Deum authorem peccati	525.c.1	Corruptum esse in se & corruptum à se distinguenda sunt	739.c.1.2
à dicto <i>Conditionaliter</i> & secundum quid non bene concluditur additum <i>simpliciter</i> & absolute	846.c.1	Creari denuò	668.c.1
Condonatio peccatorum absque satisfactione non potest fieri à Deo illæsa iustitia	360.c.1	Creaturam nullam vnquam Deus condidit ea lege, vt non tota, tota quanta est à Creatore penderet	779.c.2
Conscientia obligatur directe vel indirecte	314.c.2	Credere in Messiam, aliud est, aliud verò, <i>Credere</i> singularem hunc hominem esse Messiam	30.c.1
Et indirecte quidem obligatur, vel respectu eius qui iubet, vel respectu finis ad quem refertur mandatum	315.c.1	Credimus Deo vel narranti, vel promittenti	56.c.2
Consensus vniuersorum religionis antiquitati fidem non facit	567.c.2	Credendi & resipiscendi actus non proficitur immediate à Dei omnipotentia tanquam actus secundus ab actu primo	646.c.1
Non <i>Consensui</i> multorum sed verbo suo fidem nostram inniti vult Deus	827.c.1	Credere est intelligere, quamuis non omne intelligere continuo credere sit	754.c.1
Consequens pro antecedente	116.c.2	Credere non est res adeo leuis & facilis	805.c.2
Consequentium genus duplex alia enim congruunt cum proprio fine antecedentis, alia contraria sunt & cum eo pugnant	358.c.2	Credere Christum esse & credere in Christum	843.c.1
Consequentiarum duplex est genus	312.c.1	Credimus facillime quod verum esse cupimus	553.c.1
Aliud est <i>Consequentia</i> rationem, aliud ipsum consequens, seu conclusionem capere	312.c.2	Credulitas non est idem cum charitate quæ omnia credit	189.c.1
Consequentia quæ ex Scriptura ducuntur non sunt rejiciendæ	280.c.1	aliud est esse <i>credulum</i> , aliud omnia <i>credere</i>	<i>ibid.</i>
Consequentiarum iudex quis	601.c.2	Crux quâ adoratione adoranda iuxta Thomam	564.c.2
Consequentia ex Verbo Dei deductæ, sunt Dei verbum	487.c.2	Cultus alius est <i>purus</i> , alius <i>impurus</i> , alius <i>mixtus</i>	274.c.1
Consequentiarum certitudo qualis	490.c.1	Cultus religiosus alius est <i>in se</i> , alius <i>relatus</i> impius	328.c.2
Consequentiarum vsus probatur ex ipsa Scriptura	492.c.1.	Item vel <i>per se</i> vel <i>per accidens</i> est impius	229.c.1
Christi etiam exemplo	491.c.3	Cultus Religiosus per accidens impius, talis est quia impio cultui vel coniunctus vel admixtus est	329.c.1
Consilia quibus homo nisi voluerit, obtemperare non tenetur	590.c.2	Cyprianus Cornelium Episcopum Romanum collegam suum & Coepiscopum vocat	576.c.2
Consolatio duplex	768.c.2	Stephanum acriter objurgat	<i>ibid.</i>
Consolatio piorum	783.c.1.		
In eo non solum sita quod Deus illis facientibus officium, promittit auxilium, sed in eo præsertim quod Deus certo illis sponder futurum vt officium faciant	785.c.1		
Consolatio interna vnde oratur gaudium ineffabile pios in hac vita perpetuo comitatur	783.c.2		
Consolationes diuinæ administrantur per Verbum comitante spiritu & c.	784.c.1		
Constantius quo in numero & loco B Athanasium habuerit	559.c.1		
Consuetudo sine veritate vetustas erroris est	568.c.2		

D

Dæmonum natura incorporea & spiritalis, vnde res, ingenium	55.c.2
Vis & efficacia in corpus humanum	<i>ibid.</i>
Sunt certa & distincta <i>Dæmonum</i> genera	63.c.1
Quomodo fide solâ & tamen precibus & ieiunio ejiciantur	65.c.2

INDEX R E R V M

Vide Diabolus.
 non Datur nobis quod iam habemus, sed quod non habemus 613.c.2
 Decernere efficaciter quæ dicatur Deus 671.c.1
 Decretorum Dei in salutis negotio vetus ordo 529.c.1
 Omnem Dei actionem Decretum præcedere necesse est 613.c.1
 Decretum Dei de fide conferenda ordine naturæ futuri obsequij prouisionem præcedit 618.c.1
 Decretum de non danda fide non præcedit sed sequitur peccatum 702.c.2
 Decreti circa hominem seruandum secundum conceptum nostrum duo membra 793.c.2
 Definitio Verbi Dei alia est *ὁρισμός*, alia *ἐπιμαρτυρία* 447.c.2
 Derelictio qua Deus hominem derelinquit, nullam habet iniustitiæ rationem 187.c.1
 Desperatio impoenitentes facit, non spes veniæ 699.c.1
 Determinare se quo sensu dicatur homo 776.c.1
 Determinatio ad vnum ætu, non est appetitus bruti aut naturalis proprium 650.c.1
 Determinatio voluntatis ad vnum non destruit & perimit voluntatem 650.c.1
 Determinatio voluntatis ad bonum non ab ipsa voluntate, sed à Deo pender. 669.c.2
 Determinationis necessitas & quidem summa est vbi electioni non tantum locus esse potest, sed reuera est 763.c.1

DEVS.

Deus vult necessarid bonum & odit necessarid malum 101.c.2. an & quomodo sit liberè bonus 108.c.1. In Cælis esse cur dicatur 123.c.1. Quomodo ascendere & descendere dicatur 346.c.1
 Dei essentia non est celo conclusa, sed immenta 118.c.2. 123.c.1. Non oculis animi, nedum corporis cernitur 121.c.1. Dei visio seu cognitio consideratur vel absolutè in se, vel comparatè 200.c.1
 Dei dominium absolutum in Creaturas suas probatur 41.c.2. Quare nitatur 41.c.2. 43.c.1 Quo tamen iure non vtitur 42.c.2
 Dei libertas in iis quæ vult, quænam sit 107.c.2
 Quomodo stet cum eius immutabilitate 108.c.1
 Deo necere aliquid quomodo dicatur 43.c.2
 Deum videre quid sit in Scriptura 122.c.1
 Deus consideratur vel in se & sic à nemine cognoscitur nisi à seipso, vel qualis est erga nos, & sic à nobis & ab Angelis videtur 122.c.2. 455.c.2
 Deus finem persequitur aliquando simpliciter & absolutè, aliquando non absolutè persequitur 227.c.1
 Deus simul placatus & non placatus quomodo esse potuit 362.c.2. 363.c.1. 2
 Deus non cognoscitur salutariter nisi ex reuelatione 430.c.1
 An Deus fuerit Gentibus cognitus 430.c.1
 Deus olim Rex fuit & Magistratus politicus Israelitarum 206.c.2
 Nulla vis est Dei cui resisti possit 533.c.1
 Dei Dextra quid sit 376.c.2. Quid sit sedere ad Dei dextram 376.c.2
 Deus in Scripturis aut per Scripturas loquens supremus controversiarum index 594.c.2. & seqq.
 Deus in solidum fidei author est 666.c.2
 Deo nullus alius ætus circa peccatum, qua peccatum, tribuendus est quam quo permittitur, quoque eius modus circumscribitur ac definitur & deniq; res tā inordinata ordinatur 695.c.1. 698.c.2

Deus nec bonum non amare, nec malum potest non odisse. 697.c.1
 Deus non minus liber est quia necessarid bonus 766.c.2. & seqq.
 Dei erga homines *χρῆς* duplex in Scripturis nobis proponitur 790.c.2. 793.c.2.
 à Deo est inclinatio mentis ad bonum per se & propriè, ad malum per accidens 780.c.2
 Deus multis quidem modis, sed vna tamen tot modorum efficacia nos prohibet à peccando 783.c.1
 Deum esse cum aliquo quid significet 797.c.2
 Dei mira potentia in hostibus suis refrænandis 824.c.2
 Dei omnipotentia tempora in vnum non confundit &c. 831.c.2
 Diaboli etiam Angeli dicuntur, sed non absolute 136.c.1
 Diabolus cur dicitur in Scriptura Tentator, Satan, *κατ' ἔργον* 179.c.1
 Quo sensu dicatur habere imperium mortis 392.c.1
 Vide Dæmones.
 Diaconorum institutio 578.c.1
 Digni vocantur à Christo iam conuersi 647.c.2. 694.c.1
Δικαιώματα & quid sint 414.c.1
 Discere & audire non significant mentis obsequium 631.c.2. 664.c.2
 Discimus vel *ἴσχυομαι* vel *μαρτυροῦμαι* 402.c.2
 Disciplina monachorum qualis 587.c.1
 Discipuli Christi, non exteri tantum illi sese opponunt 826.c.2. & seqq.
 Discrimen non faciunt commania, sed propria 666.c.1
 Dispensatio Dei quomodo sit libera 360.c.2
 Dispositio animi ad conuersionem alia est formalis, alio vero sine qua non 147.c.1
 Dissidium suorum quomodo Papa composuerit 564.c.2
 Distinctio alia est *rei*, alia *modi* 468.c.1
 Doctrinæ Christianæ partes duæ Theoretica & Practica 338.c.1
 Dominium Christi duplex est, aliud Essentiale, quod ei competit qua Deus est, aliud Vicarium, quod ei conuenit quatenus est Mediator 371.c.2
 Dona Spiritus Sancti sunt vel *propria* Electis, vel *communis* piis & impiis 240.c.2. &c.
 Donatistæ 564.c.1. 580.c.2
 Dormientes in Scriptura qui 655.c.1.
 Dubitatio est duplex, altera quæ fidem comitatur, altera quæ fidei naturam destruit 61.c.2
 Dubitare & subdubitare differunt 388.c.2
Δωδέκῃς ἑτάροις & *ἐμπύκτα* quid differant 388.c.2

E

ECCLESIA. /

Ecclesia cur domus Dei dicatur 3.c.1. Cæterus fidelium cur sit dictus in Nouo Testamto Ecclesia 4.c.1. non autem Synagoga *ibid.*
 Ecclesiæ medius quidam status sub Johan. Baptista 52.c.2
 Ecclesiæ in Magistratum potestas quæ sit 18.c.1
 Ecclesiasticæ & politicæ potestatis discrimen 15.c.1. 17.c.1. 2. An possint in eodem homine concurrere 409.c.2
 Ecclesiasticæ functionis virtus & efficacia à fungentis auctoritate non pender 584.c.2
 Ecclesiæ

Ecclesia dicitur vel quæ est reuera talis, vel quæ videtur esse Ecclesia	280.c.1
Ecclesia quæ videtur esse talis vel collectiuè vel distributiue sumitur	280.c.1
Ecclesia quæ videtur esse Ecclesia vel vulgo, vel piis talis esse videtur	281.c.1
Ecclesiæ distinctio in visibilem & inuisibilem quo spectet	246.c.2
Ecclesiæ visibilitas aliquando clarior, aliquando minus clara est	247.c.1
An Ecclesia semper sit visibilis	797.c.2
Ecclesia ita latere potest vt non conspiciatur	573.c.1
Ecclesiæ status duplex naturæ & gratiæ	275.c.1
Ecclesiæ temporum sub Vet. Testam. varia distinctio	275.c.2
Ecclesiæ testimonium dicitur vel materialiter vel formaliter	263.c.1
Ecclesiæ notarum vnde certa cognitio hauriri possit	603.c.1
Ecclesiæ nota non est gloria externa	558.c.1. &c.
Ecclesiæ gloria est interna, spiritualis & inuisibilis	558.c.1. In hoc Ecclesia capiti suo conformis est
	<i>ibid.</i> c.2
Ecclesiæ pax & quies	559.c.1
Ecclesiæ nutriti reges	559.c.1. 2
Ecclesia Romana regibus in ipsis quoque temporalibus dominatur	559.c.2
Ecclesiæ Romanæ eminent potentia nota est & refera Antichristi	561.c.2
In Ecclesiis reformatis nulla suprema iurisdictio	563.c.1
Ecclesiæ Gallicanæ schisma in contestatione contra Concilium Tridentinum	565.c.1
Ecclesiæ sententia non effectiua, sed declaratiua est	565.c.1
Ecclesia vera deficere quidem non potest, sed veræ Ecclesiæ impura succedere, quæ in impuritate sua, nisi reformetur perit	569.c.1
Ecclesia vera non potest errare, aut finaliter infundamentalibus à Deo deficere	570.c.1
Ecclesiæ titulum qui gerunt & sæpe errauerunt & possunt errare	570.c.1
Ecclesia Romana mœcha illa est & Babylon Apocalypsoos	570.c.2
Ecclesiæ facies externa magnas sæpe mutationes passas est	571.c.1. 2
Ecclesia Babylone captiua sub Antichristi regno	574.c.1. Doctores habuit & Spiritum Sanctum & ipsos Ecclesiæ Romanæ Doctores
	<i>ibid.</i>
Ecclesia super Petrum, sed non solum ædificata	576.c.1
In Ecclesia ordo quatenus obseruandus & retinendus	581.c.1. 2
Ecclesia nostra vbi esset ante Lutherum	824.c.1
Ecclesia quomodo dicatur Christi	216.c.2
Ecclesia non potest esse totius doctrinæ Christianæ	460.c.1
Non est Iudex interpretationis Scripturæ	482.c.1
Ecclesia Judæorum potuit errare, & errauit de facto	483.c.2
Ecclesiæ autoritas in diuinis qualis sit	461.c.2.
Namque qualis est Doctoris	<i>ibid.</i> Non qualis est iudicis. 462.c.1. Non est imperij autoritas
	<i>ibid.</i> Sed consilij 463.c.1. Quomodo differat Ecclesiæ autoritas a priuatorum autoritate
	485.c.2
Quomodo iubemur stare iudicio Ecclesiæ	485.

SE QVITVR PECVLIA RITER INDEX
*sum tractatus de Ecclesia sum lectionem in
 locum Matth. cap. 18. Dic
 Ecclesia, &c.*

DE ECCLESIAE NOMINE.

1. **E**κκλησία apud prophanos scriptores *ἐκκλησία* dicitur, significatq; multitudinem euocatam: At non apud sacros Vet. & Noui Testam. scriptores 207.c.1
2. Ecclesiæ nomen aliud in Vet. aliud in N. Testam. significat 207.c.2
3. Discrimen inter Judæorum *Kahal* seu *Keneseth* & Christianorum Ecclesiam 207.c.2
4. Cur populus Dei dicatur Ecclesia in nouo Testamento 208.c.1
5. Ecclesiæ vocabulum in Vet. Testam. nunquam locum, siue ædem sacram significat *ibid.* Neque etiam in Nouo Test. 208.c.2. ad 209.c.2
6. Ecclesia seu Cœtus fidelium in N. Testam. nunquam dicitur Synagoga 210.c.1
7. Apostoli alio vti sunt nomine ad designandum Dei populum sub N. Test. quam quo designatus est sub Vet. Testamento 210.c.2
8. Lapsus Augustini de nomine Ecclesiæ 207.c.1
9. Aliud est *συναγωγή*, aliud vero *ἐκκλησία* 210.c.1
10. An Ecclesiæ nomen in Scriptura semper cœtum visibilem significet aduersus Bellarminum 247.c.2. Vbi quinque Scripturæ loca excutiuntur, & ab eius interpretamento vindicantur *ibid.*
11. Ecclesia quid significet Christo, quum ait, *Dic Ecclesia* 149.c.1
 Nempe non promiscuam plebis turbam *ibid.*
 Neque Syned. ium Judaicum 149.c.2
 Sed Presbyterium Ecclesiæ Christianæ 150.c.2

DE NATVRA ET CONDITIONE
Ecclesiæ.

1. Ecclesia quid sit secundum Paulum 258.c.1
 Quid sit secundum Patres 270.c.2. & 273.c.1
 Quid secundum Pontificios 245.c.2
2. Ecclesiæ definitio, & definitionis per partes explicatio 210.c.2
 Est nempe *societas hominum*, non autem Angelorum, non enim sunt Angeli Ecclesiæ membra, licet Christus sit eorum caput *ibid.*
3. Societas illa collecta est ex vniuerso genere humano iam corrupto per peccatum 211.c.1
4. Idque per *ministerium verbi*: non Legis, sed Evangelij 211.c.1
5. Secundum *merum Dei beneplacitum*, non verò ex præuisis operum meritis 212.c.1
6. Homines illi ita Collecti Christo capiti vnuntur 216.c.2
7. Vniti Christo compotes sunt *Gratis* in has vita, *Gloria* in futura 240.c.1
8. Finis illius Collectionis est, vt in ea Deus ederet manifesta argumenta Potentiæ, Sapientiæ, Iustitiæ, & Misericordiæ 243.c.2

DE ECCLESIAE CONSPICVITATE
seu visibilitate.

1. Occasio huius inter nos & Pontificios Controuersiæ, eiusque exitus 245.c.1

INDEX RERVM

2. Visibile multifariam dicitur 244.c.2
3. Quid in hac Controuersia quærendum veniat 244.c.2
4. Status Controuersiæ multis adhibitis distinctionibus proponitur, atque quo sensu Ecclesia visibilis vel inuisibilis dici possit explicatur 245.c.2
264.c.1. 282.c.2
5. Rationes Pontificiorum pro visibilitate Ecclesie proponuntur & refelluntur 247.c.1. ad 250.c.2
6. Probatur Ecclesiam esse inuisibilem, & quo sensu inuisibilis dicatur exponitur 258.c.1
7. Quomodo accipienda sint Patrum testimonia aduersus Donatistas de Ecclesie visibilitate 250.c.1
8. An prius nobis nota sit Ecclesia quam Scriptura 262.c.2. ad 264.c.1

DE NOTIS ECCLESIAE.

1. Cur & quatenus nobis necesse sit nosse quæ sit Dei Ecclesia 271.c.2
Et quomodo teneamur nos ei adungere 250.c.1
2. Licet Ecclesia sit in se inuisibilis, sunt tamen quædam eius Notæ, quibus modo quodam, qui nobis sufficit, potest cognosci 259.c.1. 260.c.1
3. Nota quid sit 250.c.2
Quotuplex sit, siue Notarum multiplex diuisio 251.c.1
4. Tres sunt veræ Notæ Ecclesie nempe professio vera fidei concordia & vita sanctimonia 260.c.2
5. Pontificiorum obiectiones aduersus has notas refelluntur 260.c.2. ad 264.c.1
6. Notæ Ecclesie non sunt semper, & vbique æque claræ & puræ 264.c.1
Ex hoc Christi dicto Dic Ecclesie, non sequitur Ecclesiam fore perpetuo visibilem 152.c.2
7. Pontificiorum de Notis Ecclesie duplex hallucinatio 251.c.1
8. Falsæ Notæ Ecclesie quas Pontificij assignant XV. numero excutuntur & refelluntur 251.c.1. ad 257.c.2
1. Nota, Notæ Catholice 251.c.1
2. Antiquitas 252.c.1
3. Duratio 253.c.1
4. Amplitudo 253.c.2
5. Successio 254.c.1
6. Consensus in doctrina cum antiqua Ecclesia 254.c.1
7. Vnio 255.c.1
8. Sanctitas doctrine 255.c.1.
9. Efficacia doctrine 255.c.2
10. Sanctitas vite 255.c.2
11. Gloria miraculorum 255.c.2. Vbi de miraculis, ad 256.c.2
12. Lumen Propheticum 256.c.2
1. Confessio Aduersariorum 257.c.1
14. Infelix exitus eorum qui Ecclesiam oppugnant 257.c.2
15. Felicitas temporalis 257.c.2
4. Alia est ratio Ecclesie sub Veter. alia sub Nouo Testam. quoad visibilitatem: Nam sub Vet. Test. fuit aliquando prorsus inuisibilis, non item sub Nouo Testamento 265.c.1
Discriminis illius ratio redditur 265.c.2
Discrimen corruptionis vtriusque Ecclesie ostenditur 265.c.1. & 272.c.2
5. Obscura fuit admodum Ecclesia sub Veteri Testam. ante legem 276.c.1
Sub lege tempore Iudicum 276.c.2. Tempore Regum *ibid.*
Tempore Antiochi, Phariseorum, mortis Christi 277.c.1
6. Quomodo dicatur Ecclesia obscurata sub Nouo Testamento 265.c.2
Obscurata valde fuit Ecclesia sub N. Test. per Mysterium iniquitatis 277.c.2
Per Apostasiam à Paulo prædictam 278.c.2
Quod & ipsa experientia probatur 270.c.1
7. Quomodo sub Papatu conseruata olim fuerit Ecclesia 266.c.2. & 273.c.2. & seqq.
8. Rationes Pontificiorum pro perpetua Ecclesie claritate refelluntur, æque ductæ primum ex locis Noui Testam. 265.c.2
Deinde ex Parabolis Christi 268.c.2
Tertio ex locis Vet. Testamenti 267.c.1. & 269.c.1. 2
- Quarto, ex Patrum autoritate 270.c.2
Denique, ex naturali ratione 271.c.2
9. Pontificij Doctores sedent in Cathedra Apostolorum, quomodo Pharisei sedebant in Cathedra Moysis 266.c.2
10. Etiam aliis quam Pastoribus vitur aliquando Deus ad pacendam Ecclesiam 266.c.2
11. Area, Ratis, Agri, Conuiuij nomine non designantur Ecclesia 268.c.2. & 269.c.1
12. Ecclesia Soli similis est non splendoris, sed durationis respecta 269.c.2
13. Semen Christi sunt verè pij *ibid.*
14. Ut viri & ciues boni, sic & verè pij raro sunt sibi mutuò noti 270.c.1
Communio fidelium interna semper est necessaria, at non semper est necessaria externa communio 271.c.2
Vere fideles non sunt semper alicuius Ecclesie extrinsecus membra 272.c.1
15. Quomodo extra Ecclesiam non sit salus *ibid.*
16. Quo pacto hostes Ecclesie eam persequantur quum sit inuisibilis 271.c.1
17. Mysterium iniquitatis quid sit 277.c.2 Quando cœperit *ibid.*
Eius progressus 279.c.2
Anti-Christianismus qua in re sit sit 278.c.1
18. Apostasia à Paulo prædicta quid sit 278.c.2 & 279.c.1
Cur sic antonomasticè dicta 279.c.1
19. Roma est Babylon, Meretrix Babylonica 280.c.1

DE DURATIONE ECCLESIAE
perpetua & nunquam interrupta.

1. Quid in hac Controuersia sit tenendum 264.c.2
Vna cum statu Controuersiæ 265.c.1. & 275.c.1
2. Quo sensu dici possit, Ecclesiam posse, vel non posse desicere 264.c.2
Item, quomodo sit modo visibilis, modo inuisibilis 269.c.1
3. An Adamus & Eua constituerint Ecclesiam, & an prorsus exciderint 264.c.2. 275.c.1

DE ECCLESIAE INFALLIBILITATE.

1. Variæ distinctiones, ad constituendum statum controuersiæ 280.c.2
2. Etrores aduersus fundamentum vnde dicti, & quam sint multiplices 281.c.1. & seqq.
3. Status Controuersiæ 282.c.2
4. Pontificiorum rationes pro infallibilitate Ecclesie 283.c.1

ET VERBORVM.

- Pro Conciliorum *ἀναμνησία* 288.c.1
 5 Ex Christi dicto, *Dic Ecclesie, non sequitur Ecclesiam*
non posse errare 152.c.2
 Neque etiam ex eius promissione, Vbi duo vel
 tres congregati fuerint in nomine meo &c.
 160.c.2
 Nec propterea illa Christi promissio est frustra-
 nea 161.c.2
 6 Unde fit vt sepe in *Ecclesiasticis* cœtibus grauisimè
 peccetur, quum tam magnifica sit Christus *Ec-*
clesiæ pollicitus 161.c.1
 7 Quomodo *Ecclesiæ* sententia sepe discedat à Dei
 sententia 156.c.1. & seqq.
 8 Spiritus Sanctus quomodo & quatenus doceat
Ecclesiam 284.c.1
 9 Ecclesiæ cur & quomodo dicatur *Sancta* 385.c.2
 10 Quatenus sit *Ecclesiæ* credendum 286.c.1.2
 11 Patrum Testimonia de Infallibilitate *Ecclesiæ* 286.
 c.1
 12 Distingunt Pontificij inter *Ecclesiam* & Concilia
 in hac questione sed frustra 287.c.2
 13 Ecclesiæ representatur in Concilio 288.c.1
 Quæ dicuntur Synedio, censentur dicta *Ecclesiæ*
 151.c.2
 14 Anathema in Conciliis denuntiari solitum, non
 arguit Conciliorum infallibilitatem 285.c.1
 Nec tamen propterea sic tollitur omnis Conci-
 liorum autoritas 285.c.2
 15 Lo. a Scriptura à Pontificiis producta pro Conci-
 liorum infallibilitate stabienda examinantur
 288.c.1
 A gumenta etiam à ratione ducta 290.c.2
 Ex Christi promissione, *Vbi duo vel tres congregati*
fuerint in nomine meo, &c. non maius est Conci-
 liis, quam priuatis cœtibus *ἀναμνησίας* priuile-
 gium 162.c.1
 16 Episcopi singuli seorsum summi possunt errare,
 quod obseruandum contra Pontificios qui id
 concedunt 288.c.2
 17 Concilia bifariam dici possunt legitima 289.c.1
 De Conciliorum confirmatione à Papa 289.c.2
 18 Quis sit decretorum Concilij de Religione vsus
 292.c.2
 19 Christus non indulgit Petro priuilegium non er-
 randi 289.c.2
 Papa non minus quàm Petrus potest errare 289.
 c.2
 Promissio Petro facta communis est omnibus fi-
 delibus 289.c.2
 20 Iudex Controuersiarum summopere expetendus
 290.c.2
 Quis ille sit, nempe non Concilium 290.c.2
 Sed Scriptura 291.c.1
 Aduersus quem Iudicem nihil excipi potest,
 quod non potiori iure excipi possit aduersus
 Concilium & Papam *Ibid.*
 Huic Iudici qui non acquieuerit, nulli acquies-
 cet *Ibid.*
 In Litibus de Religione nihil opus est externo
 Iudice 291.c.2
 Alia enim est ratio litium *Ciuium*, alia litium quæ
 sunt de religione 291.c.2. & 292.c.1
 Qualis esse debeat earum Iudex 292.c.2
 Is est vnus Dei Scriptus per Scripturas loquens
Ibid.
 Quis alius est à Phariſæorum Spiritu *Ibid.*
 R. fertur cauum Pontificiorum de Spiritu &
 Scriptura 292.c.1

- 21 Concilia posse errare probatur argumentis 293.c.2
 Augustini autoritate 295.c.2
 Ipsa experientia 296.c.2
 Nempe *Concilia* errasse probatur ex Ver. Testa-
 mento 293.c.2
 Probatur ex Nouo Testam. quum Christus à Ju-
 dæis fuit damnatus 294.c.2
 Exceptiones Pontificiorum aduersus illud Con-
 cilium refelluntur 294.c.2
 22 Quo sensu Caiphas dicitur prophetasse 294.c.2
 Nullum inde adstrui Pontificatui *ἀναμνησίας* pri-
 uilegium 294.c.2
 23 Contentio Pontificiorum, An Concilium sit *supra*
Papam an contra 296.c.2

DE POTESTATE SEV IURISDI-
 CTIONE Ecclesiæ.

- 1 Ostenditur quid sit *Potestas*, & circa quæ versetur,
 nempe circa vel *Res*, vel *Actiones*, vel *Personas* 296.
 c.2
 2 Distinguitur *Potestas* in sex species seu gradus, nem-
 pe in *Minimam*, *proximam minima*, *magnam*, *maio-*
rem, *maximam* & *multam maximam* 296.c.2. & seqq.
 3 Controuersia non est de tribus prioribus gradi-
 bus, sed de tribus posterioribus 298.c.2
Ecclesiæ autoritas qualis sit, nempe *Muneris*, non
 verò *Iurisdictionis* 158.c.2
 4 I. Controuersia est de *Ecclesiæ* autoritate in Scri-
 pturam, puta, *Anquod Scriptura habetur à nobis pro*
verbo Dei, sit propter solam Ecclesiæ autoritatem 298.
 c.1
 5 Argumenta Pontificiorum afferuntur, & refellun-
 tur *Ibid.*
 Loca Scripturæ ab iis adferri solita vindicantur
 304.c.1
 6 II. Controuersia est de Potestate *Ecclesiæ* in con-
 dendis Legibus 313.c.2. ad 315.c.2
 Ostenditur quæ sit Pontificiorum hac in parte
 sententia 313.c.2
 Quæ item nostra illi opposita 314.c.2
 Diquiritur, *An & quomodo tam Magistratus, quam*
Ecclesiæ constitutiones obligent conscientiam, & dis-
crimen inter vtræque leges declaratur 313.c.2
 314.c.2. &c.
 7 III. Controuersia est de iure irrogandæ pœnæ. *An*
Ecclesiæ potestatem habeat infligendi pœnam propriè di-
ctam 315.c.2. ad 319.c.2
 Vbi multiplex adhibetur pœnarum distinctio,
 seu diuisio 316.c.1
 Item Modi pœnam infligendi 316.c.2
 Ostenditur quas possit vel non possit *Ecclesiæ* pœ-
 nas infligere 317.c.1
Ecclesiæ neminem propriè *punit*, sed *castigat* tantum
 158.c.2
 8 Diquiritur, An Magistratus teneatur necessariò
 exsequi sententiam ab *Ecclesiæ* latam 317.c.1
 Ostenditur quomodo Princeps curet res *Ecclesiæ*-
sticas 151.c.2
 Quomodo idem imperet, & pareat Synedio *Ec-*
clesiastico *Ibid.*
 An *Ecclesiæ* sententiam sequatur, vel præcedat
 Dei sententia 156.c.1
 9 *Ecclesiæ* non debet quenquam deuouere pœnis
 æternis, neque *latâ sententiâ*, neque *animi voto*
 317.c.2
 Objectiones quæ contra afferuntur, tolluntur
Ibid. & seqq. pag.

INDEX RERVM

- Verba Christi, Esto tibi sicut Ethnicus, &c. quid significant explicatur 155.c.1
 10 De Iudæorum Excommunicatione triplici 318.c.1.2.3.19.c.1
 Deque Christianorum Maranatha 318.c.2
 Factum Petri Ananiam & Sapphiram interficientis, Christiani hodie non debent imitari 319.c.1

DE REGIMINE
Ecclesiæ.

- 1 Quodnam sit proprium & adæquatum Regiminis Ecclesiæ obiectum, & quomodo differat ab obiecto Regiminis Politici 319.c.2
- 2 Ecclesiæ Regimen consideratur hic externum, non internum ac spirituale 320.c.1
- 3 Ecclesiæ regimen non est coactionum *ibid.*
- 4 Status Controversiæ. An Ecclesiæ regimen sit necne Monarchicum 321.c.1
- 5 Christus nullum habet neque Potentiæ, neque Potestatis suæ Vicarium 320.c.2
- 6 Rationes pro Ecclesiæ regimine Monarchico proponuntur 321.c.1
 Refelluntur 321.c.2
- 7 Rationes aduersus Ecclesiæ regimen Monarchicum 321.c.1

DE SCHISMATE.

- 1 Schismatis nomen ab vsu Civili ad Ecclesiasticum est translatum 322.c.2
- 2 Schisma quid sit 323.c.1
 Vnde sit 323.c.2
 Quotuplex sit 324.c.1. ad 325.c.2
- 3 Secessio Negatiua 325.c.1
 Positiua *ibid.*
 Cautiones adhibendæ vt sit legitima 325.c.2
- 4 An secessio nostra ab Ecclesiæ Romana sit schisma 326.c.1
 Non est, quia fuit necessaria 326.c.1.2
 Et iusta 327.c.2
- 5 An & quomodo piis licuerit colere communionem cum Ecclesiæ Romana ante reformationem 328.c.2
- Edere Christum 807.c.2. 808.c.1
- Edere carnem Christi aliud est quam bibere sanguinem eius 807.c.1
- Effectorum genus duplex 358.c.2
- Egressus opponitur mansioni 666.c.1
- ἐκκλῆσις & ὀμῆσις satisfactionis Christi non sunt idem 351.c.2

DE ELECTIONE DEI QVE
proposito.

- 1 Vocantur seu colliguntur in Ecclesiæ fideles secundum Dei beneplacitum 212.c.1
- 2 Quid sit Dei ἐκλογή καὶ τὸ ὄνομα 212.c.2
- 3 Duplex Dei ἐκλογή 213.c.1
- 4 Discrimen Diuinæ & humanæ Electionis 212.c.2
- 5 Liberrimus est Deus in vocatione respectu 1. Status & conditione vocatorum 214.c.2
 2. Respectu Generis & Patriæ eorum 215.c.1
 Vbi de Iudæorum & Gentium reiectione & electione *Ibid.* ad 216.c.1
 3. Respectu temporis 216.c.1
 4. Respectu loci & numeri *ibid.*

- Vltimo, respectu Graduum luminis 216.c.2
- 6 Iudæi non sunt prælati Gentibus suo merito. 215.c.1
 - 7 Electi non sunt illi quos Deus præuidit perseueraturos 248.c.2
 - 8 Quomodo Prædestinati pertineant, vel non pertineant ad Ecclesiæ 259.c.1
 - Electi qui dicantur 612.c.2
 Electionis ad fidem & poenitentiam quam vita sequitur, non potest alia ratio reddi præter meram Dei gratiam 626.c.2. 643.c.1
 Electio & vocatio quomodo differant 663.c.2
 de Electionis & oppositæ reprobationis obiecto 793.c.1. & seqq.
 - Electio ad Christum & Electio in Christo differunt 793.c.2
 - Electio est actus animi hominis conuersi 763.c.1
 - Electio ex duobus quæ proponuntur animo alterius assumptio, alterius reiectio est 763.c.1
 Cum Electionis natura non pugnat necessaria determinatio 763.c.1
 - Elias qui prædicatur venturus est Joh. Baptista 51.c.1
 Eliæ & Johannis Baptistæ collatio 50.c.2
 de Eliæ aduentu Iudæorum sententia & argumenta 49.c.2
 - Elogium est commune bifariam 379.c.1
 - Elogium dicitur commune vel propriè vel impro-priè 378.c.2
 - ἐργασίη quid sit in negotio salutis nostræ 341.c.2
 - Enthusiasmus quid sit 468.c.2. Falsò nobis à Pontificiis obijcitur 367.c.2. 475.c.1
 - Episcopatus vnus cuius à singulis in solidum pars tenetur 576.c.2
 - Episcopus Romanus Coepiscopus & Communi-ster à B. Athanasio vocatur 576.c.2. Et collega & Coepiscopus B. Cypriano *ibid.*
 - Episcoporum Pontificiorum institutio 577.c.2
 - Epistola ad Hebræos quando fuerit scripta 370.c.1. Cur de ea fuit dubitatum 366.c.2. Paulus non est eius author 368.c.2. Neque Clemens 370.c.1. Sed Barnabas 369.c.2. 370.c.1
 Scripta fuit Græcè, non Syriacè 370.c.1
 - Epistolæ ad Romanos capituli noni Analysis 619.c.2. &c.
 - ἐπιπέδη differt καὶ τὴν ἐπέδη 338.c.2
 - Error in Ecclesiæ considerari potest vel ex parte subiecti, vel ex parte obiecti 281.c.1
 - Error ex parte subiecti consideratur respectu vel intensiōnis vel etiam extensiōnis *ibid.*
 - Error ex parte obiecti alius est grauior & fundamentalis, alius leuior *Ibid.*
 - Errorum duplex genus 312.c.1
 - Errorum fundamentalium varia dissectio seu distributio 281.c.2. &c.
 - Errorum differentia vnde nascatur 754.c.1
 - Erroribus vt iudicium de illis ferri possit, Scripturæ norma tantummodo applicanda, nec postulandum vt ad verbum in Scriptura signati ostendantur 848.c.2
 - Error voluntarius aut inuoluntarius quis dicatur 755.c.1
 - Error in Adamo fuit primus peccati actus 711.c.1.2
 - Error mentis non sequutus est, sed antecessit peccatum Adami 756.c.1
 - Errorum quendam peccatum esse necesse est 754.c.1
 - Esauus typus sectatorum legis, sed quatenus permittun-

INDEX R E R V M

- mittuntur sibi à Deo ita vt iusticiam legis porro
fidentur 619.c.1.2. 620.c.1
- Eiaus non est typus simpliciter eorum qui sectan-
tur iusticiam legis, sed eorum quibus iusticiam
legis sectantibus Deus non eximit studium illius
iustitiæ, vt in dat ipsis studium iustitiæ fidei 619.
c.1.2. 620.c.1
- Eff. norum origo 177.c.1
- Esto vel sit, sunt imperandi, non concedendi. oces
154.c.2
- Ethica duplex est politica & spiritalis 356.357
- Ethnicorum *privilegia* in Christianorum *vigiliis* com-
mutata 208.c.1
- Euangelij & legis pugna siue discrimen. 44.c.2.
211.c.2
- Euangelij prædicatio & Sacerdotij legalis admini-
stratio quomodo differant 584.c.1
- Euangelij supra legem præstantia 211.c.2. 413.c.1
- Euangelij promissiones præstantiores Legalibus
412.c.2
- Euangelium est inefficax ob hominum prauitatem
211.c.2
- Euangelij prædicatio cœpta tantum fuit à Christo
387.c.2
- Euangelium aliud est typicum, aliud reale. 398.c.2
- Euangelium appellatur κατ' ἑξῆς verbum Dei. 619.
c.2
- Euangelium sæpe sine fructu in illis locis prædica-
tur in quibus maiorem fructum proferre debuit
825.c.1
- Eudoria Dei in negotio salutis nostræ. 342.c.2
- Εὐδοκία quid & quomodo Christo tribuatur .401.
c.2
- Eulalius in locum Zozimi electus Bonifacij violen-
tiæ cedit 576.c.2
- Excommunicatio quid sit 532.c.2
- F
- F**acultas aliquid faciendi est duplex, Ethica vel
Phyfica 104.c.2
- Facultatum aliæ sunt ὁμοιοί, aliæ μετὰ λόγου. 106.c.1
- Famæ constantis & certæ conditiones tres 440.c.2.
- Quæ omnes conueniunt sacris scriptoribus 441.
c.1
- Fames & sitis animæ quid 802.c.1
- Fatum, Fortuna, necessitas idem sunt, & pro eodem
sumuntur 169.c.2
- Fatum Phariseorum quid sit. 169.c.1. Cur dictum
sit ἦτορ *ibid.*
- Fauo. Dei duplex. 1. Erga Creaturam qua Creatu-
ra est. 2. erga Creaturam qua misera est. 240.
c.1.2.
- FIDES.
1. Fides quid sit in genere. 56.c.2. Quid sit secun-
dum Pontificios 78.c.2
- Differt à ratione eamque superat 56.c.2
- Nititur Dei verbo, etiam in iis quæ ratione capi
possunt 57.c.1. 58.c.2
- Quomodo dici potest niti Dei verbo 58.c.2
- Fides sola nititur Dei promissione 48.c.2
- Fides format Pontificiorum 79.c.2
- Fides non informatur à charitate 79.c.2
- Fides est in intellectu, non in voluntate 101.c.2
2. Non est vnus tantum *Fidei* habitus. 57.c.1.
nam alia est fides qua Deo narranti, alia qua
promittenti credimus 56.c.2
- Et promissionum Dei quibus *fidem* habemus aliæ
sunt generales, aliæ speciales 57.c.1
- Fidei* quam vtrisque habemus collatio 57.c.1
- Discrimen inter historicam & iustificantem
fidem 60.c.1
3. Fides iustificans non est eadem cum historica &
Miraculorum 57.c.2
- Fidei iustificantis definitio asseritur contra Bel-
larminum 58.c.2. 60.c.2
- Fides iustificans non solam Dei potentiam, sed
etiam præcipuè voluntatem eius intuetur,
contra Bellarminum 60.c.2
- Amplectitur omne Dei verbum 60.c.1
- Non apprehendit salutem sine mediæ 59.c.1
- Non potest separari à bonis Operibus 77.c.2
- Quomodo consistere potuerit cum fastu &
ignorantia Discipulorum Christi 85.c.2
4. Fidei habitum & actum sequitur Charitatis ha-
bitus & actus 86.c.1
5. Quæ fuerit ratio *fidei* ante Christi aduentum,
nempe cognitio quædam obscura & confusa.
75.c.2. 76.c.1. cuius obicitatis duplex fuit
causa 76.c.2
6. Cum *fide* stat duplex metus in piis. 341.c.2.
Quomodo sinus certi nos *fidem* habere. 58.c.2.
nos esse electos. 59.c.2. nos perseueraturos.
Ibidem.
7. An & quomodo omnes teneantur credere Chri-
stum esse pro ipsis mortuum 48.c.2
8. Fides non est opus 47.c.2. non præcedit sed se-
quitur donationem spiritus 49.c.1
9. Fides miraculorum non est eminentissimus *fidei*
iustificantis gradus 61.c.2
- Fides est actus propriè mentis, sed practicè. 214.
c.2
- Fides quæ dicatur à Iacobo perfici operibus. 239.
c.2
- Fides dici potest iustificare sine bonis operibus
duobus modis, &c. 364.c.2
- Fides an & quomodo nitatur testimonio 459.c.2
- Fides vera & temporaria quomodo conueniant
& differant 403.c.1
- ἁποστασις* non sunt regeniti, nec planè irregenni
403.c.2
- Fidei & iustitiæ discrimen 545.c.1
- Fidei Adami & nostræ conuenientia & discrimen
545.c.2
- Fides proficitur ab illuminatione Spiritus san-
cti 612
- Fides non est inanis, speculatio. 612. non potest
seungi à studio bonorum operum. *Ibid. in*
Theibus.
- Fides non datur nisi non credenti 630.c.1
- Fides non simpliciter opponitur vocationi, sed
tantum vt conditio prærequisita 657.c.1.2
- Fidei Deus author est in solidum 666.c.2
- Fides non potest à Charitate diuelli 669.c.1
- Decretum de non danda *Fide* non præcedit,
sed sequitur peccatum 702.c.2
- Fides, spes, charitas quomodo à Deo & ab homi-
ne proficiat in Scriptura dicantur 705.c.2
- Fides est persuasio 745.c.2
- Fides prior est charitate 756.c.1
- F. dei efficacitæ ratio admirabilis 805.c.2
- F. dei certitudo vbi nulla est, ibi nulla est spei cer-
tutudo 841.c.2
- Fides sine pietatē ac vitæ sanctitate esse non po-
test 847.c.1
- Fidelium actiones bonæ spectari debent in du-
plici differentiâ 359.c.2

INDEX R E R V M

Fidelis non est objectum voluntatis qua Deus confert fidem 630.c.1
 Fideles quum dicuntur vocari intelligendum id est terminatiue, non obiectiue 630.c.1
 Fidelium prærogatiua 661.c.1
 Fiducia ac prudentia non sunt infociabilia 845.c.1
 Filij Dei appellatio quid in Christo designet 28.c.1
 Filius hominis quid in Veter. Testamento significet 32.c.2
 Cur Messias à Daniele *Filius hominis* sit dictus 33.c.1
 Cur Christus se vocet passim *Filium hominis* 32.c.1, 33.c.2
 Fimbræ Iudæorum quid fuerint 174.c.2
 Finis est duplex, nempe *Appetitus*, vel *fruitionis*. 108.c.1
 Finis alius *verus*, alius *falsus* seu *apparens* 225.c.1
 Finis & mediorum ad finem agnitio duplex est altera nempe theoretica, altera practica 357.c.2
 Finem non voluntas, sed mens cernit 650.c.2
 Finem appetens, appetit ducentia ad finem 651.c.1
 Finis notitia rationem habet notitiæ principij, medio. um comprehensio rationem scientiæ, &c. 747.c.1
 Finis agnitus vt non potest respui, pari iure nec media agnita, &c. 777.c.1
 Finis est κατ' αὐτὸ βελαντιῶς 788.c.2
 Finitum duplex est 3/3 c.2
 Flexionis necessitas etsi sit in indiuisibili, at ipsa flexio voluntatis tamen non est in indiuisibili 789.c.1
 Flexus voluntatis duplici modo dicitur 672.c.1
 Fœderum duorum tantum, legis & Euangelij meminunt Scriptura 690.c.2
 Fœdus Dei aliud est *absolutum*, aliud *hypotheticum* 544.c.1
 Fœdus Dei cum homine triplex, Naturæ, Gratiæ & Legale siue Vetus, aut subseruiens. 644.c.2
 Fœdus Gratiæ consideratur vel vt *promissum* vel vt *promulgatum* 546.c.1
 Fortuiti vocem Scriptura non refugit 169.c.2
 Fratris reprehensio priuata 145.c.1
 Publica apud Ecclesiam 145.c.2
 Cautiones adhibendæ quum deferendus est ad Ecclesiam 148.c.2
 Futuritio certa esse nequit, in causas sui certas habent 670.c.1
 Futuritio & possibilitas non sunt confundenda 671.c.2

G

Genebrardus 580.c.2
 DE GLORIA.
 1. Gloria trifariam accipitur. 1. *Rem* significat, nempe vel magnitudinem virtutis seu potentiam. 241.c.2
 Vel pulchritudinis magnitudinem, siue splendorem *ibid.*
 Vel denique Bonitatem, Deique Bonitatis ac potentiae signa 242.c.1
 2. Significat *opinionem de re*, siue existimationem *ibidem.*
 3. Depredicationem magnitudinis 242.c.2
 2 Gloria etiam homini tribuitur 1. Naturalis in *anima, corpore & diuitiis* sita *ibid.*
 2. Supernaturalis, quæ κατ' ἄνω, *Gloria* di-

citur 243.c.1
 Eaque vel in *Anima*, intellectu nempe & voluntate *ibid.*
 Vel in *Corpore* 243.c.2
 3. Gloriæ & Gratiæ discrimen 244.c.1
 Gloriam accipere quomodo dicatur Deus. 362.c.1
 Gloria externa non est veræ Ecclesiæ nota 558.c.1. &c.
 Gloriarum nobis licebit, si eandem quam nos mali consequuti sunt gratiam, nos tantum ea rectius vti sumus, &c. 676.c.2

DE GRATIA.

Gratia quadrupliciter sumitur, primò nempe *Fauorem* significat, eumque indebitum & gratuitum. 240.c.1
 Qui Dei fauor duplex est *ibid.*
 Secundò significat *effectum fauoris* vt est fides, charitas, charitatisque effecta 240.c.2
 Item dona spiritus, quæ sunt duum generum, salutaria & non salutaria *ibid.*
 Tertio significat *causam fauoris*, hoc est, ea quæ conciliant *gratiam* 241.c.1
 Quo respectu *Gratia* non dicitur eo quod nos reddat Deo gratos *ibid.*
 Quarto sumitur *Gratia* pro *Compensatione Gratiæ*, vt sunt *gratiarum* actiones 241.c.2
 Gratiarum actioni locus non datur si in vocatione ad Christum Deus non his amplius quam illis tribuit 676.c.1
 Gratiæ distinctio in *gratis datam*, & *gratum facientem* rejicitur 241.c.1
 Gratiæ Dei non tollit liberum arbitrium 333.c.1. non reddit hominem stipitem 333.c.2
 non tollit laudem & vituperium. *Ibid.* non facit Deum iniustum aut crudelem 334.c.1. non tollit hortationes 334.c.2. non inducit securitatem carnalem 335.c.1. eius vis est irresistibilis 343.c.1
 Datur medium inter naturam & vltimum *gratia* complementum 356.c.1
 Gratiæ duplex est sufficiens & efficax 358.c.1
 Gratiæ effectus in hominis conuersione non suspenditur ab humano arbitrio 707.c.2
 Gratiæ admittit gradus non natura 356.c.1
 Gratiæ intercessio non probatur ex Hebr. vi. 6. 404.c.1
 Gregorius Nazianzenus 559.c.1
 Gustare Dominum 802.c.2

H

Habitare de Spiritu sancto dicitur in Scriptura 348.c.1
 Habitus virtutis & *gratiarum* differunt 355.c.2
 Habitus non nisi per plures actus ingeneratim naturalibus verum, at res aliter se habet in diuinis. 712.c.2
 Hæresis vox Ecclesiæ propria 323.c.1
 Hæretici an & quomodo sint vel non sint è Repub. pellendi 319.c.2
 Hæretici qua ratione scripturam sibi vindicent 599.c.2
 Hæresis quinam fuerint inter Iudæos 176.c.2
 Hieronymus 589.c.1.2
 Hilarius 559.c.1
 Homo non potest ferri in malum sub ratione mali i. non

non potest appetere quod malum esse iudicauit
776.c.1.2
Homo se determinare quo sensu dicatur 776.c.1
Hortationibus annon opus sit intellectu semel illuminato 628.c.2.652.c.2
Hortationum nullus vsus, si voluntas sese determinat 674.c.2
Hortatio pertinet ad voluntatem, sed mentis interuentu 787.c.1
Hortationes additis rationibus mentem persuadent
ἐν τοῖς ἀρεταῖς 764.c.1
Hortationum eadem ratio atque institutionis 764.c.2
Hortationibus Deus vititur tanquam organo Spiritus sui, &c. 765.c.2
Hortationes cur adhibeantur & quis sit illarum vsus 770.c.1.2. & seqq. 779.c.1. 784.c.1. 786.c.2
Hortationes adhibendæ sunt & optandum à Deo vt sint efficaces 783.c.2
Hortationes, promissiones, minæ verbo proponuntur; quod apud nos ea omnia vim habent, à spiritu id est totum 784.c.1
Hortatur Deus hortationem reddit efficacem, &c. *ibid.*
Hofius subscribit primo Concilio Nicæno referens Ecclesias Occidentis 576.c.2
Humilitas Christiana quanta sit virtus 88.c.1. non aduersatur diuersis hominum gradibus *ibid.* infantili ætate cur adumbretur *ibid.* quatuor eius virtutes insignes 89.c.1
Humilitas vera in corde 588.c.1
ab Hypothetica ad Categoricalam non belle concluditur 846.c.1

I

Iacobus typus est fide donandorum 619.c.1.2.
620.c.1
Iacobus non est typus simpliciter sectantium iustitiam fidei, sed eorum quibus Deus indidit hoc studium 619.c.1.2. 620.c.1
Jah *יְהוָה* quid significet 348.c.1
Identitas alia per omnia conuenit, alia consistit in proportione 360.c.2
Idolatriæ cultus qui dignoscatur 381.c.2
Idolum aliquid dici potest actiue vel passiuè. 278.c.1
Ieiunium quid sit 63.c.2.64.c.2. triplex est Physicum, Politicum, Religiosum 64.c.2. verum ieiunium Euangelicum 64.c.1.802.c.2
Ieiunij vsus. 64.c.1. eius abusus, siue superstitiosa de ieiunio opinio. 64.c.2. quando sit ieiunandum. 65.c.2. Apostolorum ieiunia non fuerunt statuta 67.c.2
Iesuitæ 564.c.2
Ignorantia alia est ex parte subiecti, alia ex parte obiecti 106.c.2
Rursus ea quæ est ex parte subiecti alia est totalis, alia partialis *ibid.*
Vtraque est in *ἀρεταῖς* & neutra excusat 107.c.1
ὡς καὶ ὁ δὸς καὶ ἡ ἐν τῇ ἀρετῇ ne rectæ quidem rationis iudicio habet excusationem. 772.c.1
At ea quæ est ex parte obiecti, quoque est *ἡ ἀρετῆς*, ea interdum excusat 107.c.1
Rursus alia est affectata, alia meræ simplicitatis 30.c.2
Ignorantia alia est *luri*, alia facti 156.c.2

Item alia vtcumque excusabilis, alia inexcusabilis *ibid.*
Ignorantia duplex est vel earum rerum quæ circa nostrum officium versantur, vel earum quæ ad officium nihil pertinent 712.c.2
Ignorantia earum rerum quæ ad officium pertinent rursus duplex est, simplex & composita 712.c.2
Ignorantia alia simplicis negationis, alia prauæ dispositionis 746.c.2
Ignorantia non est causa misericordiæ 619.c.1.2
Ignorantiæ sumuntur pro peccatis in Scriptura 701.c.1
Ignoratur Christus, si non agnoscitur qualis proponitur 778.c.1
Ignoti nulla Cupido 711.c.2
Illuminatio duplex est 615.c.1.2
Illuminatio non est semper æqualis. 653.c.1. 789.c.2
Sed intermittitur, intenditur, remittitur. 629.c.1
Illuminationis negatio duplex est 615.c.2. 617.c.2. 641.c.2. 643.c.1
Illuminatio illa Spiritus sancti vnde oritur fides quibusdam peculiaris est. p.612. non est donum temporalium. *ibid.* nunquam caret euentu suo 613.c.1
Illuminatio plena est ea quæ voluntatem trahit non vt ferrum magnes, sed vt pulchri species amorem conciliat 738.c.1
Illuminationis diuinæ modum siue mensuram sequitur necessario cognitionis nostræ modus siue mensura 789.c.2
Illuminato intellectu necessario flectitur voluntas. 632.c.1. 806.c.2
Illuminato semel intellectu an non amplius opus sit hortationibus 628.c.2. 652.c.2
Imago Christi qua adoratione adoranda iuxta Thomam 564.c.2
Imperfectio est duplex, alia est *Creatura essentialis*, quæ comparate ad Deum sic dicitur, alia est *præuatiua*, quæ comparate ad seipsam sic vocatur. 121.c.2
Imperium est duplex Iustum & Tyrannicum 88.c.1
Impietas in quo sita 651.c.1
Impositio manum quid sit in Epistola ad Hebræos 402.c.2
Impossibile quadrifariam dicitur, quod exponitur 404.c.2
Impossibilium duo genera quæ explicantur 410.c.1
Impossibilitas alia est *simplex* seu *absoluta*, alia ex hypothese 264.c.2
Impotentia duplex, *excusabilis* vna, *damnabilis* altera 334.c.2. 340.c.1
Impotentia duplex, altera stare potest cum animi rectitudine, altera nihil aliud est quam prauitas & peruersitas animi inexpugnabilis & præfracta 649.c.1
Impuritas alia est *interna*, alia *externa* 269.c.1
Impuritas duplex vna *carnalis* & *typica*, altera *spiritualis* & *vera* 351.c.2
Imputate Deus dici potest aliquid ex debito vel *ἀπὸ τοῦ κατὰ* 43.c.1
Incertitudo iudicij humani non obstat quominus Deus in scripturis loquens in causa nostra iudex sedeat. 601.c.1
Inclinatio humanæ mentis ad bonum à Deo est perse & proprie, ad malum vero pendet à Deo per accidens 780.c.2

INDEX R E R V M

Incommodis vrgere doctrinam rationibus suffultam		Iudex etsi non deleatur poena, tamen deleatur iustitia	769.c.2
711.c.2		Iudicandi actus quo pacto naturalis aut necessarius dici possit	753.c.2
Incredulitas origo peccati	357.c.2	Iudicare mentis est non voluntatis	650.c.2
Incredulitas odium antecedit	756.c.1	Iudicij humani incertitudo non obstat quominus Deus in scripturis loquens in causa nostra iudex sedeat	601.c.1
Indotum superstitio	554.c.1	Iudicij actus duplex est alter qui oritur ex ingenij acumine & hebetudine iuxta quem acuti vel hebetes dicimur, alter iuxta quem boni aut mali dicimur	753.c.2
Induere Christum	807.c.2	Iudicium charitatis aliquando certius, aliquando minus certum est	246.c.1
Induratio nullam habet in Deo iniustitiæ rationem	187.c.1	Iudicium charitatis quibus argumentis niti debeat	260.c.1
187.c.1		Iudicium Dei aliud est generale siue Vniuersale totius mundi, aliud Particulare gentis Judaicæ	54.c.1
Cur vocibus actionem significantibus denotetur	187.c.2	Judicium Dei duplex, est vnum secundum legem, alterum secundum Euangelium	365.c.1
Infantes seruantur vt appendices parentum ad foedus pertinentes	794.c.1	Iudicium aliud est discretionis, aliud authoritatis	188.c.2
in Infantibus est peccatum originale & ex eo meritum mortis æternæ	794.c.2	Iudicium in Ecclesia duplex secundum Pontificios, refellitur	461.c.1
Infantes alieno um ab Ecclesia non sunt sanguine Christo purgati	ibid.	Iudicium politicum aliud est ratione materia, aliud ratione forma	344.
Infantes infidelium etsi semen carnale sint Adami & Noachi, attamen desinunt esse Adami & Noachi semen quod ad foedus	795.c.2	Iudicio vltimo cur certa dies constituta	40.c.2
Infinitudo alia est extensionis, alia intentionis, alia naturæ, alia durationis	450.c.2	Iurisdicctio aliud est quam Munus	158.c.1
Infinitum aliud negativè, aliud priuativè dicitur.	119.c.1	Iurisdicctio suprema in Ecclesia	563.c.1
Inimicitia duplex est publica & priuata	360.c.1	Ius aliud est publicum, aliud priuatum	360.c.1
Innocentia puniendâ, si ad reatum suspitio sufficiat	555.c.2. 556.c.2	Ius & odium duplex est priuatum & publicum & vtrumque in eundem potest competere hominem, quum publicum gerit magistratum	382.c.2
Instrumentum duplici modo dicitur	359.c.2	Iustificari quis dicitur, vel apud se & in conscientia, vel apud Deum	365.c.1
Integer & Perfectus non sunt vnum idemque	237.c.2	IUSTIFICATIO.	
Integer seu Tamim Hebraicè quis sit	ibid.	1. Iustificatio prima & secunda Pontificiorum refellitur	82.c.1
Intellectus qui distinguatur à spiritu	220.c.2	in Iustificatione pij Comparantur vel secum, vel cum impiis	45.c.2
Intellectus humanus bifariam à Spiritu Dei afficitur	ibid.	2. Abraham quomodo ex operibus iustificatus à Jacobo dicatur	83.c.2
Intellectus practici & voluntatis summa est cognitio	698.c.1	Nos ex operibus non iustificari fasè aduersus Pontificios probatur	43.c.1. 48.c.1
in intellectu practico vt is persuadeatur requiritur interna illuminatio necessario, sed & illa requirit exhortationem, vt materiam, quam veluti informet, vt efficax sit apud nos persuasio	764.c.2	Cur Christus dicatur redditurus vnicuique secundum opera ipsius	45.c.2
Intellectus vt virtutis sic etiam vitij sedes est	753.c.2. 754.c.1	An Deus alicui dicatur reddere	43.c.1
Intellectu illuminatio necessario flectitur voluntas, nec potest obniti	632.c.1. 644.c.1. 806.c.2	Quæ sit ratio bonum operum ad iustificationem	46.c.1. 47.c.1
Intellectu semel illuminato an non amplius opus sit hortationibus	628.c.2. 652.c.2	3. De Mercede & Dono disputatur aduersus Pontificios	44.c.1
Intercisio gratiæ non probatur ex Hebr. v. 1. 404.c.1		Quomodo possint simul consistere	ibid.
Johannes Baptista quomodo dicatur restituisse omnia	50.c.2. est Elias qui venturus erat.	Aduersus meritum de Condigno	46.c.1
Eius & Eliæ collatio	50.c.2. munus	Merces quomodo à Deo tribuitur	47.c.2
Josephi consilium de repudianda B. Virgine, quale fuerit	191.c.2	An sit bene faciendum intuitu mercedis propositæ	46.c.1
Ita considerari potest vel in se absolute, vel ratione modi	360.c.1	4. Solâ fide iustificamur, & cur solâ	48.c.1
Ita Dei manens quid sit	219.c.2	Cur iustificatio fidei potius quam operibus tribuitur	47.c.2
Irresistibilis conuersio nulla trahit secum incommoda	647.c.2	Iustificatio est ex merâ gratiâ, etiamsi multæ conditiones in iustificandis requirantur	365.c.2
Isaacus typus est donatorum fide	619.c.1.2. 620.c.1	Iustificatio & vocatio quomodo differant	645.c.1
Isaacus typus eorum qui quæerunt iustitiam in Christo per fidem, quam iustitiam ipsi non habent	619.c.1.2. 620.c.1	Iustitia pro salute vsurpatur in Scriptura	339.c.1
Ismaël typus eorum qui iustitiam legis sectantur.	ibidem.	Iustitia & mors Christi nunquam sunt diuellenda	364.c.2
Ismaël typus est eorum qui sectantur iustitiam legis, quatenus eam sectantur	ibid.	Iustitia in Deo aliq est Evangelica, aliq Legalis.	404.c.1
Judæorum reiectio & postrema captiuitas.	69.c.2	Iustitia puniens est Deo essentialis	360.c.1

K

K At aliud est *aduersarium*, aliud verò simpliciter copulatiuum 2.c.1
 κατὰ γὰρ τὸ εἶδος quid significet in Scriptura 338.c.2

L

L *Λέξις* 414.c.2 *λεξίς* *Ibid.*
 Lectiones variæ in Scriptura 480.c.2
 Legitime factum fit vel *ex officio*, vel *ex munere*, vel *ex iurisdictione* 157.c.2
 Leonis Decimi animus pertinax 565.c.1
 Lex duobus modis potest doceri nempe vel *Materialiter*, vel *Formaliter* 76.c.2
 Lex Moralis quatenus fit abrogata 10.c.2
 Lex Moralis bifariam consideratur vt *regula* vel vt *secundus* 11.c.1
 Lex cur *litera* ab Apostolo vocetur 211.c.1
 Lex non apta ad colligendos homines, sed potius ad eos auertendos 211.c.1
 Legis & Euangelij discrimen 44.c.2. 211.c.2
 Lex cui nobis videatur dura 541.c.1
 Lex non est intuenda in tentatione 541.c.2. à *Lege* est dubitatio 541.c.1
 Legis effecta in non regenitis 537.c.2. in Regenitis 538.c.2
 Legis Moralis & Cæremonialis vsus 550.c.2
 Leges ex quarum præscripto iudicatur, ius quidem continent, sed non facta singularia quæ incidunt, vt de illis ex formulis iuris decidatur 848.c.1

Aliud est vnde *Lex* habeat authoritatem, aliud vnde obtineat 456.c.2
 Liberis est qui facit & potest facere quicquid maxime liber præeunte iudicio & ratione, &c. 773.c.2
 Libera voluntas alia distinguitur à natura Dei, alia non potest distingui 360.c.2
 Liberè agere posse essentiali liberi arbitrij, posse vel bene vel male agere accidentale 359.c.1
 Libère significat vel aliquid *velle* absolute, vel *placere* alicui & gratum esse 613.c.2
 Quæ Deo *libent* vel ita ei libent, vt non possint ei non libère, vel ita libent vt possit tamen aliud *velle* 43.c.2
 Liberior Episcopus Romanus 559.c.1
 Libertas Dei quomodo stet cum eius immutabilitate 108.c.1
 Libertas Christiana quæ sit, deque seruitute spiritali illi opposita 95.c.1
 Libertas proprietatis est naturam voluntatis consequens 642.c.2
 Libertas à voluntate nequit diuelli 699.c.1
 Libertas voluntatis in quo sita 700.c.2
 Libertas summa est peccandi impotentia 768.c.1

LIBERVM ARBITRIVM.

1. Libertas voluntatis non pugnant cum quadam necessitate 99.c.1. 700.c.1. 796.c.2
 Probatur istud multis argumentis tam philosophicis quam theologicis *ibid.*
 Refelluntur argumenta tam Philosophica quam Theologica quæ contra afferuntur 104.c.1. 107.c.2
 Eadem potest esse causa libera & necessaria 99.c.1. 104.c.2. 107.c.1
 2. Libertas voluntatis non est in actibus elicitis, sed in imperatis 105.c.1
 quomodo homo sit Dominus actionum suarum, si que in nostra potestate vt simus boni vel mali 105.c.1

Quid sit Paulo *potestatem habere propria voluntate* 109.c.2

Voluntas ipsa sese non determinat, sed ab obiectio determinatur 100.c.1

Sequitur intellectum 343.c.2. Hæcitur persuasione *ibid.*

Actio spiritus in conuersione nostra est irresistibilis 343.c.1

Quomodo voluntas obnitatur intellectui 105.c.2

Facultas *ἡ δὲ αἰτιῶν πινυῶν* quid sit Aristoteli 106.c.1

3. Voluntatis *ἀδελφία* quam vrgent Nouatores ignota est veræ philosophiæ 105.c.1

Imò illi aduersatur, euerit enim syllogismum practicum 100.c.2

Tollit hortationes, consilia, syllogismos Rhetoricos *ibid.*

Si daretur talis *ἀδελφία*, voluntas vellet sine ratione *ibid.*

Idem esse posset sapiens & vir malus *ibid.* Possemus sperare sine gaudio *ibid.*

Gratia Dei redderetur inutilis, vel etiam Noxia 103.c.1

Æquali luce perfunderentur increduli & credentes 103.c.2

Deus nesciret futura contingentia 104.c.1. illuderet hominibus 340.c.1

4. Bonum cognitum appetitur necessariò 99.c.2
 Finis appetitur necessariò & media propter finem 99.c.1

Christus qua homo vult necessario bonum & odit necessariò malum 102.c.1

Etiam regeniti quatenus tales 103.c.1

5. Liberum arbitrium non tollitur, sed ornatur potius à Gratia efficacia 333.c.1.2

Liberi arbitrij concursus cum Gratia, quomodo à semipelagianis explicatur, quæ trahat se cum incommoda 100.c.2. &c. 335.c.1

Quo sensu dicamur conficere salutem nostram 340.c.2

Potestas peccandi non est proprium liberi arbitrij 358.c.2

Posse libere agere essentiali est liberi arbitrij, posse vel bene vel male agere accidentale 359.c.1

Libero arbitrio sublato, eadem opera humanæ natura de medio tollitur 753.c.1

Vide *Arbitrium & Voluntatem*.

Non quicquid Deo *Licet*, id ei statim *libet* 41.c.2. 43.c.2

Ligare & soluere quid sit Christo 6.c.1

Ligare & soluere quid sit 156.c.1

Ligandi & soluendi potestas non est omnibus fidelibus communis 143.c.2. 155.c.2

pro *Limbo* Patrum obiectio soluta 237.c.1

pro *Limbo* Patrum Scripturæ loca quibus Pontificij abutuntur vindicata 349.c.1

An & quomodo Patres maiorem adepti sint gloria post quam ante Christi aduentum 239.c.1

Locutiones figuratæ Prophetarum non sunt proprie accipiendæ 267.c.1

Lunatici qui sint, & qui possit Lunaticus idem esse Atreptitius 55.c.1

Lux obici homini constituto in tenebris peccati & mortis duobus modis dicitur 615.c.1

Lux vel absolute vel comparate denegatur 641.c.2

INDEX RERVM

Incommodis vrgere doctrinam rationibus suffultam		Iudex etsi non delectetur pœna, tamen delectatur iustitia	769.c.2
711.c.2		Iudicandi actus quo pacto naturalis aut necessarius dici possit	753.c.2
Incredulitas origo peccati	357.c.2	Iudicare mentis est non voluntatis	650.c.2
Incredulitas odium antecedit	756.c.1	Iudicij humani incertitudo non obstat quominus Deus in scripturis loquens in causa nostra iudex sedeat	601.c.1
Indorum superstitio	554.c.1	Iudicij actus duplex est alter qui oritur ex ingenij acumine & hebetudine iuxta quem acuti vel hebetes dicimur, alter iuxta quem boni aut mali dicimur	753.c.2
Induere Christum	807.c.2	Iudicium charitatis aliquando certius, aliquando minus certum est	246.c.1
Induratio nullam habet in Deo iniustitiæ rationem	187.c.1	Iudicium charitatis quibus argumentis niti debeat	260.c.1
Cur vocibus actionem significantibus denotetur	187.c.2	Iudicium Dei aliud est generale siue Vniuersale totius mundi, aliud Particulare gentis Judaicæ	51.c.1
Infantes seruantur vt appendices parentum ad fœdus pertinentes	794.c.1	Judicium Dei duplex, est vnum secundum legem, alterum secundum Euangelium	365.c.1
in Infantibus est peccatum originale & ex eo meritum mortis æternæ	794.c.2	Iudicium aliud est discretionis, aliud autoritatis	188.c.2
Infantes alieno um ab Ecclesia non sunt sanguine Christo purgati	ibid.	Iudicium in Ecclesia duplex secundum Pontificios, refellitur	461.c.1
Infantes infidelium etsi semen carnale sint Adami & Noachi, attamen desinunt esse Adami & Noachi semen quod ad fœdus	795.c.2	Iudicium politicum aliud est ratione materia, aliud ratione forma	344
Infinitudo alia est extensionis, alia intentionis, alia naturæ, alia durationis	450.c.2	Iudicio vltimo cur certa dies constituta	40.c.2
Infinitum aliud negatiuè, aliud priuatiuè dicitur.	119.c.1	Iurisdictioni aliud est quam Munus	158.c.1
Inimicitia duplex est publica & priuata	360.c.1	Iurisdictioni suprema in Ecclesia	563.c.1
Innocentia punienda, si ad reatum suspitio sufficiat	555.c.2. 556.c.2	Ius aliud est publicum, aliud priuatum	360.c.1
Instrumentum duplici modo dicitur	359.c.2	Ius & odium duplex est priuatum & publicum & vtrumque in eundem potest competere hominem, qui publicum gerit magistratum	362.c.2
Integer & Perfectus non sunt vnum idemque	237.c.2	Iustificari quis dicitur, vel apud se & in conscientia, vel apud Deum	365.c.1
Integer seu Tamim Hebraicè quis sit	ibid.	JUSTIFICATIO.	
Intellectus qui distinguatur à spiritu	220.c.2	1. Iustificatio prima & secunda Pontificiorum refellitur	82.c.1
Intellectus humanus bifariam à Spiritu Dei afficitur	ibid.	in Iustificatione pij Comparantur vel secum, vel cum impijs	45.c.2
Intellectus practici & voluntatis summa est cognitio	698.c.1	2. Abraham quomodo ex operibus iustificatus à Jacobo dicatur	82.c.2
in Intellectu practico vt is persuadeatur requiritur interna illuminatio necessario, sed & illa requirit exhortationem, vt materiam, quam veluti informet, vt efficax sit apud nos persuasio	764.c.2	Nos ex operibus non iustificari fasè aduersus Pontificios probatur	43.c.1. 48.c.1
Intellectus vt virtutis sic etiam vitij sedes est	753.c.2. 754.c.1	Cur Christus dicatur redditurus vnicuique secundum opera ipsius	45.c.2
Intellectu illuminatio necessario flectitur voluntas, nec potest obniti	632.c.1. 644.c.1. 806.c.2	An Deus alicui dicatur reddere	43.c.1
Intellectu semel illuminato an non amplius opus sit hortationibus	628.c.2. 652.c.2	Quæ sit vniuersi bonum operum ad iustificationem	46.c.1. 47.c.1
Intercessio gratiæ non probatur ex Hebr. v. 404.	c.1	3. De Mercede & Dono disputatur aduersus Pontificios	44.c.1
Johannes Baptista quomodo dicatur restituisse omnia	50.c.2. est Elias qui venturus erat.	Quomodo possint simul consistere	ibid.
Eius & Eliæ collatio	50.c.2. munus	Aduersus meritum de Condigno	46.c.1
Josephi consilium de repudianda B. Virgine, quale fuerit	191.c.2	Merces quomodo à Deo tribuitur	47.c.2
Ita considerari potest vel in se absolute, vel ratione modi	360.c.1	An sit bene faciendum intuitu mercedis propositæ	46.c.1
Ita Dei manens quid sit	219.c.2	4. Solâ fide Iustificamur, & cur solâ	48.c.1
Irresistibilis conuersio nulla trahit secum incommoda	647.c.2	Cur Iustificatio fidei potius quam operibus tribuitur	47.c.2
Isaacus typus est donatorum fide	619.c.1.2. 620.c.1	Iustificatio est ex merâ gratiâ, etiamsi multæ conditiones in iustificandis requirantur	365.c.2
Isaacus typus eorum qui quærent iustitiam in Christo per fidem, quam iustitiam ipsi non habent	619.c.1.2. 620.c.1	Iustificatio & vocatio quomodo differant	645.c.1
Ismaël typus eorum qui iustitiam legis sectantur.	ibidem.	Iustitia pro salute vsurpatur in Scriptura	339.c.1
Ismaël typus est eorum qui sectantur iustitiam legis, quatenus eam sectantur	ibid.	Iustitia & mors Christi nunquam sunt diuellenda	364.c.2
Judæorum reiectio & postrema captiuitas.	69.c.2	Iustitia in Deo alia est Euangetica, alia Legalis.	404.c.1
		Iustitia puniens est Deo essentialis	360.c.1

K

KAI aliud est *aduersarium*, aliud verò simpliciter copulatiuum 2.c.1
 κατὰ γὰρ ἕνα quid significet in Scriptura 338.c.2

L

Lεξία 414.c.2 λαξία Ibid.
 Lectiones variæ in Scriptura 480.c.2
 Legitime factum fit vel *ex officio*, vel *ex munere*, vel *ex iurisdictione* 157.c.2
 Leonis Decimi animus pertinax 565.c.1
 Lex duobus modis potest doceri nempe vel *Materialiter*, vel *Formaliter* 76.c.2
 Lex Moralis quatenus fit abrogata 10.c.2
 Lex Moralis bifariam consideratur vt *regula* vel vt *sextus* 11.c.1
 Lex cur *litera* ab Apostolo vocetur 211.c.1
 Lex non apta ad colligendos homines, sed potius ad eos auertendos 211.c.1
 Legis & Euangelij discrimen 44.c.2. 211.c.2
 Lex cui nobis videatur dura 541.c.1
 Lex non est intuenda in tentatione 541.c.2. à *Lege* est dubitatio 541.c.1
 Legis effecta in non regenitis 537.c.2. in Regenitis 538.c.2
 Legis Moralis & Cæremonialis vsus 550.c.2
 Leges ex quarum præscripto iudicatur, ius quidem continent, sed non facta singularia quæ incidunt, vt de illis ex formulis iuris decidatur 848.c.1

Aliud est vnde *Lex* habeat authoritatem, aliud vnde obtineat 456.c.2
 Liberis est qui facit & potest facere quicquid maxime liber præeunte iudicio & ratione, &c. 773.c.2
 Libera voluntas alia distinguitur à natura Dei, alia non potest distingui 360.c.2
 Liberè agere posse essentielle liberi arbitrij, posse vel bene vel male agere accidentale 359.c.1
 Libère significat vel aliquid *velle* absolute, vel *placere* alicui & gratum esse 613.c.2
 Quæ Deo *libent* vel ita ei libent, vt non possint ei non libère, vel ita libent vt possit tamen aliud *velle* 43.c.2
 Liberior Episcopus Romanus 559.c.1
 Libertas Dei quomodo stet cum eius immutabilitate 108.c.1
 Libertas Christiana quæ sit, deque seruitute spiritali illi opposita 95.c.1
 Libertas proprietas est naturam voluntatis consequens 642.c.2
 Libertas à voluntate nequit diuelli 699.c.1
 Libertas voluntatis in quo sita 700.c.2
 Libertas summa est peccandi impotentia 768.c.1

LIBERVM ARBITRIVM.

1. Libertas voluntatis non pugnant cum quadam necessitate 99.c.1. 700.c.1. 796.c.2
 Probatur istud multis argumentis tam philosophicis quam theologicis *ibid.*
 Refelluntur argumenta tam Philosophica quam Theologica quæ contra afferuntur 104.c.1. 107.c.2
 Eadem potest esse causa libera & necessaria 99.c.1. 104.c.2. 107.c.1
 2. Libertas voluntatis non est in actibus elicitis, sed in imperatis 105.c.1
 quomodo homo sit Dominus actionum suarum, si que in nostra potestate vt simus boni vel mali 105.c.1

Quid sit Paulo *potestatem habere propria voluntate* 109.c.2
 Voluntas ipsa sese non determinat, sed ab obiectio determinatur 100.c.1
 Sequitur intellectum 343.c.2. *flexitur persuasione* *ibid.*
 Actio spiritus in conuersione nostra est irresistibilis 343.c.1
 Quomodo voluntas obnitatur intellectui 105.c.2
 Facultas *ἡ δὲ αἰτιῶν πινυκὴ* quid sit Aristoteli 106.c.1
 3. Voluntatis *ἀδύναμις* quam vrgent Nouatores ignota est veræ philosophiæ 105.c.1
 Imò illi aduersatur, euertit enim syllogismum practicum 100.c.2
 Tollit hortationes, consilia, syllogismos Rhetoricos *ibid.*
 Si daretur talis *ἀδύναμις*, voluntas vellet sine ratione *ibid.*
 Idem esse posset sapiens & vir malus *ibid.* Possesumus sperare sine gaudio *ibid.*
 Gratia Dei redderetur inutilis, vel etiam Noxia 103.c.1
 Æquali luce perfunderentur increduli & credentes 103.c.2
 Deus nesciret futura contingentia 104.c.1. *illuderet* hominibus 340.c.1
 4. Bonum cognitum appetitur necessariò 99.c.2
 Finis appetitur necessariò & media propter finem 99.c.1
 Christus qua homo vult necessariò bonum & odit necessariò malum 102.c.1
 Etiam regeniti quatenus tales 103.c.1
 5. Liberum arbitrium non tollitur, sed ornatur potius à Gratia efficacia 333.c.1. 2
 Liberi arbitrij concursus cum Gratia, quomodo à semipelagianis explicatur, quæ trahat se cum incommoda 100.c.2. & 335.c.1
 Quo sensu dicamur conficere salutem nostram 340.c.2
 Potestas peccandi non est proprium liberi arbitrij 358.c.1
 Posse libere agere essentielle est liberi arbitrij, posse vel bene vel male agere accidentale 359.c.1
 Libero arbitrio sublato, eadem opera humanæ natura de medio tollitur 753.c.1
 Vide *Arbitrium & Voluntatem*.
 Non quicquid Deo *Licet*, id ei statim *libet* 41.c.2.
 43.c.2
 Ligare & soluere quid sit Christo 6.c.1
 Ligare & soluere quid sit 156.c.1
 Ligandi & soluendi potestas non est omnibus fidelibus communis 143.c.2. 155.c.2
 pro *Limbo* Patrum obiectio soluta 237.c.1
 pro *Limbo* Patrum Scripturæ loca quibus Pontificij abutuntur vindicata 349.c.1
 An & quomodo Patres maiorem adepti sint gloria post quam ante Christi aduentum 239.c.1
 Locutiones figuratæ Prophetarum non sunt proprie accipiendæ 267.c.1
 Lunatici qui sint, & qui possit Lunaticus idem esse Arreptitius 55.c.1
 Lux obici homini constituto in tenebris peccati & mortis duobus modis dicitur 615.c.1
 Lux vel absolute vel comparate denegatur 641.c.2

INDEX RERVM

Lucem Euangelij nemini innocenti Deus denegat, sed nocenti iam, idque commérito 641.c.2. 643.c.1	Mens non voluntas finem cernit 650.c.2
Lux duplex præcedanea & succedanea 643.c.2	Mentis est animaduëtere & iudicare <i>ibid.</i>
Lux duplex minor & maior 652.c.2	Mentis est versari circa verum & falsum, voluntatis appetere bonum, malum verò refugere 706.c.2
Lucis affusio interna & externa 654.c.1	Mentis odium <i>è</i> <i>Spa</i> <i>Starcias</i> loquutio est figurata 739.c.2
Lucis seu notitiæ gradus duo 755.c.1	Mens <i>in</i> <i>vis</i> <i>ægypti</i> persuadetur per hortationes ad-ditis rationibus 764.c.1
M	Mentem persuaderi necesse est, vt fiat voluntas <i>ibid.</i>
Mali stulti vocantur in Scriptura 669.c.1	Mentis inclinatio ad bonum à Deo est per se & propriè, ad malum per accidens 780.c.2
Malum ibi est necessario, vbi Deus non ponit bonum 103.c.2	Vide <i>Intellectus, Liberum Arbitrium, & Voluntas.</i>
Mala pertinent ad Dei prouidentiam & quomodo ab ea pendeant 10.c.1. 112.c.1	Mercus alia est <i>proprie</i> , alia <i>figuratè</i> seu <i>improprie</i> dicta 44.c.1
Malum cadit sub Dei prouidentiam, quamuis non cadat sub eius efficientiam 657.c.1	de Mercede & dono aduersus Pontificios disputatur 44.c.1
Manducatio carnis Christi spiritualis 807.c.2. 808.c.1. & seqq. 833.c.1.2	<i>Μετρωσι</i> <i>πρωβουανος</i> quid sint 388.c.2
Manducationis Christi fructus duplex 804.c.1. & seqq. 1 ^o in vitæ æternæ possessionem iam ab hac vita mittimur <i>ibid.</i> 2 ^o ius resurgendi gloriose cum Christo acquirimus 805.c.1	Meritum Pharisei docuerunt 170.c.1
Manducationis carnis Christi modus & ratio 809.c.1. &c.	Aduersus meritum de condigno, contra Bellarminum 46.c.1.2
Manichæicæ necessitatis origo & radix 742.c.1	Meriti Christi alia ratio fuit sub Vet. Testam. quam fuit cognitionis illius meriti 237.c.1
Mannæ defectus 819.c.1.2. Id quod in manna deficiebat in Christo reperitur, imo mannæ virtutes longe excellentiori modo & gradu in infinitum eminentiori in illo conspiciuntur 819.c.2. &c.	Merita occultissima refatantur 616.c.1. & passim per totam cum Tileno collationem.
Mannæ præstantia & utilitas 818.c.2	Metempsychosim Pharisei non docuerunt 171.c.1
Mantuanus 588.c.2	Metus duplex alter qui cum fiducia stare potest, alter qui non potest 674.c.1
Martyrum constantia differt ad Ethnicorum & aliorum <i>καρτεία</i> & quæ ab ea dignoscatur. 443.c.2	Metus duplex in piis laudabilis & qui fidei non repugnat 341.c.2
Mediatio duplex 550.c.2	Metus seruilis effectum est spiritus seruitutis 540.c.2
Mediationis Christi & Mosis discrimen 202.c.1. 550.c.2	Huius metus effecta quatuor 541.c.1. An & quatenus fidelibus sit metuendum 542.c.1
Mediationis Christi sub Veteri Testamento ratio 546.c.1	<i>Μετρωσι</i> qui dicantur à Christo 117.c.2
Quam obscura fuerit, eiusque obscuritatis ratio 546.c.1. &c.	<i>Μετρωσι</i> in Scriptura significat vel <i>paruum</i> <i>ætate</i> vel <i>ab-jectam</i> conditione 117.c.2
Minor eius efficacia fuit sub Vet. quam sub Nouo Testam. 547.c.1	Miraculum quid sit, quotuplex, quis miraculorum usus, & quæ sit occasio patrandi miracula 53.c.1
Mediator potest quis esse qui idem sit altera pars contrahens 550.c.2	Miracula falsa à veris qui dignoscantur. 438.c.1. etiam falsa Religio <i>miracula</i> sibi vendicat. 421.c.1. ipsi Ethnici habuerunt <i>Miracula</i> 438.c.2. quando Deus velit adhibere miracula 438.c.2. cur Christo & Apostolis opus fuerit <i>Miraculis</i> . 439.c.2
Medium aliud est materiale, aliud formale 99.c.1	Miraculis quando opus sit 585.c.1 cur hodie <i>miraculis</i> opus non sit 440.c.1
Rursus aliud sic dicitur <i>proprie</i> , aliud vero <i>improprie</i> 108.c.1	Misericordia <i>insufficiens</i> conditionem requirit in obiecto fidem & pœnitentiam, <i>Vocans</i> ponit conditionem non inuenit 619.c.1
Medium aliud est syllogisticum, aliud est quod dicitur potentia seu facultas 291.c.2	Misio alia est externa & humana, alia interna & diuina 582.c.1
Mediorum certitudo est duplex 227.c.2	Monachorum institutio 578.c.1
Mediorum ad finem varia dispositio. 224.c.2. 225.c.1	Monachorum professio veræ pietati contraria. 589.c.1
Mediorum ad finem agnitio duplex est, altera theoretica, altera practica 357.c.2	Monialium institutio 578.c.1
Mediorum comprehensio rationem habet scientiæ &c. 747.c.1	de Monogamis sententia Pontificiorum refellitur. 192.c.2. Secundæ nuptiæ non sunt in vitio 192.c.2
Media appetit qui finem appetit 651.c.1	Mori peccato & mortuum esse in peccatis differunt 655.c.1
Media cum fine Deus coniungit, nec vnquam alterum sine altero proponit 777.c.1	Mors & iustitia Christi nunquam sunt diuellenda 364.c.2
Vt finis agnitus non potest respui, sic nec illa <i>ibid.</i>	Mortis corporis & animæ discrimen 648.c.1
Melchisedec quis fuerit 408.c.2. Qua in re Christi typus fuerit 409.c.1	Mortui 804.c.1
Aarone antecelluit 409.c.1	Mortuus in peccatis metaphorica est loquutio, non hyperbolica 355.c.2
Mendacij lenociniis capti homines bellum veritati indicunt 553.c.1	Mortui & hominis carnalis discrimen 655.c.1
Mens alia est theoretica, alia practica 357.c.2	Moses non fuit simpliciter Propheta, sed Legislator & Me-
Mens practica ratione tantum & formalitate à voluntate distinguitur 347.c.2. 358.c.1	

ET VERBORVM.

& Mediator fœderis legalis	198.c.1	Non posse non obedire	770.c.1
Eius prærogatiua, & excellentia ministerij ipsius supra reliquos Prophetas	199.c.2	Nosse aliquid dicimur vel arguitiue, vel intuitiue	127.c.1. 128.c.1
Quomodo dicatur vidisse Deum facie ad faciem	200.c.1	Notæ aliæ sunt per se, aliæ per accidens	251.c.1
Quid sit quod dicitur vidisse Dei posteriora	200.c.2	Notæ per se defumuntur. 1. Ex antecedentibus directe, vel indirecte	ibid.
Credere in Mosem & baptizari in Mosem quid sit	201.c.2	2. Ex consequentibus seu effectis per se vel per accidens	ibid.
Sedere in Cathedra Mosi, quid sit	166.c.1. 198.c.2	3. Ex Comitantibus	Ibid.
Moses fuit mediator, sed Typicus	234.c.2	Notas Verbi Dei, vide in litera V titulo Verbum Dei	
Motus Ethicus	356.c.1	Notitiæ seu lucis gradus duo	755.c.1
Motus localis, motus genitiuus	743.c.1	Notitia quam sceleratis & perditis hominibus indulget Deus non est <i>dicere ad docere</i>	772.c.1
Mundus vel <i>negatiue</i> vel <i>positiue</i> accipi debet in Euangelio	224.c.1	Nouitatis sæpe accusatur veritas	565.c.2
Mundus triplex secundum Judæos <i>Inferius, Medius, & Supremus</i>	373.c.1	Nouum dicitur respectu vel cognitionis nostra, vel cognitionis simpliciter	424.c.1
Mundus an sit redigendus in nihilum	384.c.1	Nuptiæ secundæ non sunt in vitio	192.c.2
Restituetur in integrum	385.c.1	O	
Manus aliud est quam <i>iurisdictio</i>	158.c.1	Obedientia (quoad internum animi actum) nihil aliud est quam voluntas qua nos submittimus maiori iubenti	766.c.1
In Munere Apostolico aliquid fuit commune & aliquid <i>singulare</i>	6.c.2	Is maxime <i>Obedit</i> qui ita affectus est vt non possit non obedire	766.c.1.2. 767.c.2
Murmur fidelium quemodo ab Impiorum murmure differat	818.c.1	Non posse non <i>Obedire</i> duplici modo dici potest	770.c.1
Mutatio in Ecclesia vel est ex Dei instituto, vel ex hominum culpa seu vitio	252.c.1	Oculos habere quid	654.c.1.2
Mutatio ista vel in <i>melius</i> , vel in <i>peius</i>	253.c.1	Odiu duplex priuatum & publicum	362.c.2
Mutatio in <i>melius</i> in Religione potest facile designari, et non mutatio in <i>peius</i>	253.c.1	Non omne <i>Odiu</i> & Amor ad voluntatem pertinet	702.c.1
Mutationis in doctrina duo genera	428.c.1	Odiu Dei quid est	363.c.1
Mutationes magas sæpe passa est externa Ecclesiæ facies	571.c.1.2	<i>Simulacrum peius</i> quid sit	388.c.2
Mutationes quædam paulatim ita formantur, vt illarum initia non percipiuntur	572.c.1	Omnipotentia Dei tempora in vnum non confundit	831.c.2
N		Onuphrius	588.c.2
Natura non admittit gradus, sed gratia	356.c.1	Opera bona Christiano sunt necessaria	847.c.1. non tamen sunt meritoria 44.c.2. 847.c.1
Datur medium inter natura & vltimum gratiæ complementum	356.c.1	Operibus non iustificamur	43.c.1
Naturale duplici modo dicitur vel quod naturam constituit, vel quod exornat tantum	359.c.1	Operum ad iustificationem quæ sit	46.c.1. 47.c.1
Naturale, vel vt natura opponitur libero arbitrio, vel vt natura opponitur gratiæ	753.c.1	Opera non vocationi simpliciter opposita sed vocanti.	629.c.2. 657.c.2. 658.c.1. &c.
Greg. Nazianzenus	559.c.1	Operatio omnis quæ est à Deo, quatenus est à Deo, est ab omnipotentia	649.c.2
Necessarium est quadruplex. Primò, quod <i>voluntum</i> est, siue id sit à <i>casu</i> , siue à <i>consilio</i> . Secundò, necessitas <i>naturalis</i> . Tertiò, necessitas <i>animalis</i> . Quarto, necessitas in actionibus voluntariis	98.c.2	Oppositio alia est <i>Logica</i> , alia <i>Grammatica</i> , siue, alia est quoad rem, alia quoad verba tantum	209.c.1
Necessitas duplex est quarum altera facit vt etiam si velis, tamen non possis: altera quæ non est aliunde quam à malitia nostra	627.c.2. 648.c.2	Orantes cur in Cœlum oculos attollamus	120.c.2
Necessitas alia <i>excusat</i> , alia non <i>excusat</i>	107.c.1	Ordo in Ecclesia quatenus obseruandus & retinendus	581.c.1.2
Necessitas qui stare possit cum contingentia	99.c.1. 104.c.2. 107.c.1	Ordo semper laudabilis est, sed urgente necessitate id procurandum est, quod est inaximè necessarium	583.c.1
Necessitas non pugnat cum libertate	700.c.1. 766.c.2	Oues perditæ sunt qui requiruntur & eripiuntur periculo	694.c.1
Necessitas determinationis non pugnat cum electionis natura	763.c.1	P	
Necessitas rei & res dissitissima sunt	789.c.2	Pædagogi quinam dicantur Apostolo	218.c.2
Necessitatis Manichæiæ origo & radix	742.c.1. 753.c.2	Panem cui se vocet Christus	802.c.2
Nomen Dei Tetragrammaton	160.c.2	Panis qua ratione vocetur corpus Christi	833.c.1
Nomen Dei in Scriptura quid significet	Ibid.	PAPA.	
Nomina Dei duo nempe <i>Schaddai</i> & <i>Ichoua</i> explicata	231.c.2	Papæ potestas quam sibi arrogat, soli Christo potest conuenire	14.c.1
In Nomine Dei quid sit	161.c.1	Est enim ea in conscientias hominum	14.c.1. 16.c.2
In Nomine Christi conuenire quid sit	Ibid.	In Dei verbum	14.c.2
Nomina in Nouo Testamento qui sint	177.c.2	In reges terræ	16.c.2
Non posse peccare duplici modo dicitur	769.c.1	Papa non est Christi vicarius, quia Christus vicarium non habet	16.c.1
		pro Papa primatu rationes refelluntur	25.c.1
		Legum Papa & Regum discrimen	15.c.1
		Papa supremam iurisdictionem in Ecclesiam Dei sibi vindicat	563.c.1

INDEX R E R V M

Papa suorum diffensionem controuersiarum decisione non sustulit, sed absoluta auctoritate silentium illis imposuit	564.c.2	que iniuria boni publici	360.c.1
Papæ nulli in veteri Ecclesia	575.c.2	Circa Peccatum qua Peccatum est nullus alius actus Deo tribuendus quam quo permittitur, quoque eius modus circumscribitur ac definitur & denique restam inordinata ordinatur	695.c.1.698.c.2
Papa absque ratione Petri auctoritatem vsurpat	576.c.1	Peccata quæuis Spiritus Sanctus ignorantias vocat	701.c.1
Papam Ecclesiæ Africanæ non agnouerent	577.c.1	Peccatum omne ex ea promanet ignorantia quæ est in <i>deceptione</i>	701.c.1
Papa reti pro cubili vsus, &c.	588.c.2	Peccandi actus primus in Adamo fuit error	711.c.1.
Vi de Pontifex.		2. 756.c.1	
Papistarum quidam non sunt conscij errorum, quidam conscij sunt & eas improbant, quidam conscij sunt & prebent	274.c.1	Peccare & peccare velle idem sunt	712.c.1
Temporum sub Papatu duplex distinctio	274.c.2	Peccatum originale ineuitabile & plane necessarium	752.c.2
De Parabolis Christi quædam obseruanda	35.c.2	Peccatum non est naturale vt natura opponitur libero arbitrio, sed est naturale vt natura opponitur gratiæ	753.c.2
Paracleti appellatio cur Christo & Spiritui Sancto tribuatur	179.c.2	Peccatum foret necessarium & quodammodo naturale sine Christi & Spiritus Sancti gratia	753.c.1.2
Paracletus cur dicatur Spiritus Sanctus	221.c.1	Peccatum omne est voluntarium ideo quia vel afficit voluntatem, vel actus est voluntatis	754.c.1
Paradisus cur sic dicta sic sedes Beatorum	190.c.1	Peccati primi, hominis primi nulla potest dari causa præter Diaboli instinctum	758.c.1
Ad Parallelorum Scripturæ locorum conciliationem & illustrationem quæ notanda & obseruanda	35.c.2.374.c.2	Peccandi impotentia summa est libertas	768.c.1
Παραπίλῳας quid sit	386.c.2	Non posse peccare duplici modo dicitur	769.c.1
Parenthesis non est rerum quæ nullo modo cohærent	659.c.1	Peccatum Originale in infantibus & ex eo meritum mortis æternæ	794.c.2
Paræmiæ Christi	115.c.1	Per præpositio aliquando medium Syllogisticum notat, aliquando verò facultatem seu potentiam	292.c.2
Participamus Christum vel iure, vel actu, seu fructu	397.c.2	Perfectio est duplex alia nempe absoluta, alia comparatè dicta	238.c.2
Passiones Christi sunt infiniti valoris quæ habent rationem maledicti	364.c.1	Permissio Dei in malo nullam habet iniustitiæ rationem	187.c.1
Pastores non sunt à soluendo tributo immunes	71.c.1	Quæ sit ratio voluntatis Dei in Permissione	187.c.2
An possit & debeat constitui hodie primus aliquis Pastor	23.c.2	Cur vocibus actionem denotantibus significetur	187.c.2
Pastores Ecclesiæ an & quomodo Patris nomine ac titulo insigniantur	219.c.1	Permissio moralis seu iuris relaxatio	202.c.2.206.c.1.
Pastoris functio, vt auctoritas externa deficiat effectum suum fortitur dummodo peritus sit & fidelis	584.c.2	Non est mala	206.c.2
Patrem se profiteri aliud est quam Patrem se vocare	219.c.1	Permissio seu iuris relaxatio duplex, vna qua fit legitimum id quod permittitur, altera qua id fit tantum minus legitimum	202.c.2.206.c.2
Patres Veteris Testam. an & quomodo dici possint maiorem accepisse gloriam post, quam ante aduentum Christi in carne	239.c.1	Permissio Dei alia est occultæ prouidentiae, alia veluti Lege sancita	205.c.2
à Patribus primitiuæ Ecclesiæ quatenus dissentiamus	280.c.2	Permissio Dei in malo quænam ex sententia Arminianorum	781.c.1
Patres, Concilia, & Vniuersorum consensus ad religionis antiquitatem probandam non bene adducuntur	567.c.2	DE PERSEVERANTIA.	
Patriarcharum Pontificiorum institutio	575.c.2.577.c.2	1. Quam sit firma & inconcussa vniõ nostra cum Christo probatur. Primò, oratione	226.c.1
Pauli raptus in tertium cælum an fuerit extra corpus	190.c.2	Secundò triplici Scripturæ testimonio	226.c.2
Paupertas Monachorum qualis	587.c.1	Refelluntur obiectiones quæ contra afferuntur	226.c.2. ad 227.c.2
PECCATVM.		3 Perseuerantia est duplex Physica vel Ethica	227.c.2
Peccatum est aberratio	102.c.2	Perseuerantia Sanctorum non est Physica, sed Ethica	227.c.2.
In omni peccato est deceptio & ignorantia	101.c.1	4 Exemplum Petri labentis, sed non prorsus deficientis excutitur	230.c.1
102.c.2.106.c.1		5 Apostolis non quâ Apostolis, sed quâ Christianis seu fidelibus, datum fuit à Christo, vt eorum fides non deficeret	230.c.2
Ipse Adam deceptus peccauit	108.c.2	6 Excutitur illud, Nemo perit eorum nisi filius perdutionis ibid.	
Impij dicuntur non nouisse Deum	101.c.1	7 Status natura, qualis fuit Adami ante lapsum, est mutabilis, at non status Gratia	275.c.2
Cæcitas eorum qui scientes prudentes peccant	109.c.1	Perseuerantiæ Spiritus Sanctus est author	332.c.2
Peccatum aufertur vel relatiuè quum condonatur, vel absolute quum per Spiritum Christi ipsa peccati corruptio extinguitur	54.c.1	Eius fundamentum	333.c.1
Peccati Adami radix quæ fuerit	357.c.2	Fideles & conuersi perseuerant	332.c.2
Peccati origo incredulitas	357.c.2	Perseuerantia tota est à Deo	404.c.1
Peccandi potestas non est proprium liberi arbitrij	358.c.2	Peruasio quid sit	743.c.1
Peccata quædam sunt quæ condonari possunt abs-		Perfua-	

INDEX R E R V M

Præuisionem futuri obsequij præcedit decretum Dei de fide conferenda 618.c.1
 Præcum vsus tollitur si Deus ita mentes nostras duntaxat illatminet vt voluntatem constituat in biuio 677.c.1
 Si sic Deus agat in suis vt eos sibi permittat 787.c.1.2. & seqq.
 Presbyterorum institutio 577.c.2
 Primatus Petro à Patribus tributus est *Confessionis*, vel *Honoris* aut *Ordinis*, non autem *Potestatis* seu *Jurisdictionis* 23.c.2
 Primogenitus dicitur vel propriè vel Metonymiâ antecedenti pro Consequente 39.c.2
 Prioritas duplex est, alia est prioritas *temporis*, alia *causæ moralis* 361.c.1
 Probare Deum aliud est, aliud eum tentare 188.c.1
 Probatio hominis, qua seipsum probat, quomodo fiat 186.c.2
 Probatio alia est *inartificialis* alia *artificialis* 298.c.2
 Proferri veram Religionem *reapse*, aliud est quam eam proferri tantum opinione suâ 261.c.2
 Proferri veram Religionem dicitur bifariam, nempe vel respectu *subiecti*, vel respectu *obiecti* 262.c.1
 Proferretur quis veram Religionem vel *bonis & sanctis operibus*, vel *orali tantum dogmatum confessione* 273.c.2
 Progressus nomine duo significantur 700.c.2
 Promissiones Dei aliæ sunt *generales* quæ omnibus fiunt, aliæ *speciales* quæ quibusdam tantum 57.c.1
 Promissionum sub Veteri Testamento ratio 795.c.2. 796.c.1
 Prophetæ per contentum disti infani, quare 55.c.2
 Prophetici spiritus actio in Prophetarum corpora *ibid.*
 Propheticus auditus duplex 516.c.2. Vt & Prophetica visio 516.c.2
 Prophetici sermonis grandiloquentia in Veteri Testamento 434.c.1
 Propositio rerum est duplex, altera est *simplex specierum obiectis* quæ sit intellectui, altera est id quod dicitur *Demonstratio & duplex Spiritus* 78.c.2
 Proprietatum Dei genera duo, vnum earum quæ versantur circa obiectum constitutum, alterum circa constitutionem obiecti sui 360.c.2
 Profelyti qui & quomodo fiebant apud Judæos 175.c.2
 Studium faciendi Profelytos cur à Christo in Phariseis damnatum 175.c.2. & seqq.
 Profopolepsia quid sit & vnde sic dicatur 522.c.1
Propos Dei duplex est 213.c.1
Progenitus primogenitus quis sit 39.c.2

PROVIDENTIA.

Mala subiacent *Providentiæ* Dei, ab eaque pendent 110.c.1
 Malum ibi est necessariò vbi Deus non ponit bonum 103.c.2
 Nec Deus propterea auctor est peccati 112.c.1
 Non est seruanda *Providentiæ* Dei in malo 112.c.2
 Ratio eius aliqua reddi potest in hoc peccati statu, in quo sumus *ibid.*
 At vix potest eius reddi ratio in primo hominis lapsu *ibid.*
 Sapientiæ & potentiæ Dei reddi vix potest ratio 42.c.2
 An & quomodo necessitas & contingentia possint simul stare 99.c.1. 107.c.1
 Dominium Dei absolutum in Creaturas 41.c.2
Providentiæ optima pars tollitur nisi pendeat ab ea

voluntatis inclinatio ad bonum 669.c.2
Providentiæ diuinam ne malum quidem subterfugit 705.c.1
 à *Providentiæ* diuina pendet quod voluntas in bonum, potius quam in malum inclinet 779.c.2. 780.c.1
 Prudentiæ ac fiduciæ bellè inter se conuenit 845.c.1
 Purgatorium Pontificiorum refellitur 41.c.1

Q

Quæritur Christus duobus modis vel secundam Spiritum vel secundum carnem 356.c.2
 Quia non semper particula causalis, sed tantum ratiocinatio 629.c.1. 654.c.1

R

Abbi titulus & appellatio 173.c.2
 Cur ea Christus suis interdicit 173.c.2
 Ratio in cognoscendis conclusionibus de fide adhibetur vel vt *instrumentum* vel vt argumentum 312.c.2
 Ratio est quidem *instrumentum*, at non *argumentum* fidei 491.c.2
 Ratio per se quidem non errat, sed seducta tamen aliunde errat, vnde sequitur voluntatis deprauatio 698.c.2
 Ratione & iudicio mouentur homines ad volendum & quidem efficienter 786.c.1
 Reconciliatio nostra cum Deo per Christum facta afferitur contra Socinum 141.c.2. 142.c.1
 Reddere seu Retribuere Deus quomodo dicatur 41.c.2. 43.c.1
 Regeneratio est veluti quædam creatio 197.c.2
 Regeneratio duplex est inchoata & absoluta 355.c.2
 Regeneratio est voluntatis nostræ ad verum bonum inclinatio 650.c.2
 Regenerati 668.c.2
 Regeniti non sunt vsque adeo regeniti vt nihil superfit reliquiarum carnis & veteris hominis 761.c.1
 Regenitos Deus aliquando sibi permittit *ibid.*
 Reges Ecclesiæ nutritij 559.c.1. 2
 Regibus in ipsis quoque temporalibus dominatur Ecclesia Romana 559.c.2
 Reges an deponi & excommunicari possint à Pontifice 564.c.2
 Regnum Cælorum quid sit 74.c.2
 Regnum Dei & Christi quid sit 74.c.2
 Cur sic dicatur *ibid.* Ratio gubernationis illius regni *ibid.*
 Regni Christi status duplex, nempe *Gratiæ* & *Gloriæ* 75.c.1
 Regula duplex vel cui omnes se reapse subijciunt, vel cui qui se subijciunt inter se non dissident 599.c.2
 Reiectio vel *absolutè* vel *comparatiuè* consideratur 618.c.2
 Reiectiois ratio aliqua reddi potest præter Dei voluntatem 643.c.1
 Relaxatio iuris seu permissio duplex est: vide supra *Permissio*.
 Religionis Christianæ mysteria an & quomodo superent captum humanum 420.c.2
 Religionis affectum penitus exuere non potest homo 555.c.2
 Religionis antiquitas ex Scriptura probanda 568.c.2
 Religio vera quæ & in quo consistat 651.c.1
 Reprobationis obiectum quale 794.c.1
 In *Repudij* libello cautiones à Deo præscriptæ 203.c.1
 Repugnantia aliud est, aliud species repugnantiae 421.c.2
 Res & necessitas rei dissitissima sunt 789.c.2
 Rerum

ET VERBORVM

Rerum aliæ sunt in se bonæ, aliæ in se malæ, aliæ adia-
phoræ 26.c.2
Rerum quæ Ecclesia mandare potest varia diuifio
314.c.1
Refipiscendi & credendi actus non proficiscitur im-
mediate à Dei omnipotentia tanquam actus fec-
undus ab actu primo 646.c.1
Refipiscere & *μετανοεῖν* mentis primo & proprie sunt,
ad voluntatem vero referuntur propter fequelæ &
coniunctionis neceffitatem 776.c.2
De *Refurrectione* recte fenferunt Pharifæi 172.c.1
De *Refurrectione* variæ Judæorum fenfentiæ 172.c.1
De *Refurrectione* Socinianorum fenfentia 122.c.1
Retribuere Deus dicitur vel proprie vel *ἀποτιμᾶσθαι*
41.c.2
Reuelatio eft clara vel ex parte *reuelantis*, vel ex parte
eius cui reuelatur 76.c.2

S

Sabbathum typus vitæ beatæ futuræ in Cœlis 399.
c.2
Sacerdotij legalis administratio & Euangelij prædi-
catio quomodo differant 584.c.1
Sacramenti vox Ecclesiæ propria 323.c.1
Sacramenta cur à Christo instituta 506.c.1
Sacramentorum figna debent eſſe ſimpliciffima 502.
c.2
Sacramenta Veteris fœderis cur carnalia dicantur,
Noui non item 551.c.1
Sacrificia legalia erant Chrifti typi 234.c.2
Ratio fimilitudinis *sacrificiorum* illorum & Chrifti
fatisfactionis *ibid.*
Sadducæorum origo 177.c.1
Salus quid fit & quomodo differat à vitâ 339.c.1
Cur dicatur iuſtitia Dei & iuſtitia noſtra *ibid.*
Non ſtatim, ſed per gradus perficitur 339.c.2
Non habetur per Legem 44.c.2
Salutis perſuaſio pietatis ſtudio accendit, nedum
vt exſtinguat 843.c.1
Sanctitas Adami mutabilis 358.c.1
Sanctitas filiorum Dei immutabilis 358.c.1
Sanctitas duplex in populo Dei ex œconomia Vete-
ris & Noui Teſtamenti 795.c.1
Sanctitas realis duplex &c. 795.c.1
Satisfactionem à vade qui exigit, ille gratis remittit
361.c.1
Condonatio peccatorum abſque *Satisfactione* non
potest fieri à Deo illæſa iuſtitia 360.c.1
Satisfactio duplex eſt, vna qua compenſatur iniuria
priuata, altera iniuria publica 361.c.2
Satisfactio Chrifti neceſſaria 359.c.2. Non ſuper-
uacanea 361.c.1 Non impoſſibilis & abſurda
361.c.2
Satisfactio Chrifti debuit eſſe infiniti ponderis &
valoris 351.c.1. 363.c.2. & ſeqq.
Et eſt reuera talis 351.c.2. Probatum ex Eſaia 54.c.1
Satisfactio Chrifti an & quomodo fuerit neceſſaria
530.c.1
Pro quibus fit præſtitâ 531.c.1
An & quomodo Chriftus pro omnibus *satisfecerit*
532.c.2. 533.c.2
In *satisfactione* quæ requirantur 534.c.2

SCANDALA.

Scandalum quid fit in genere 93.c.2
Scandalum aliud eſt corporis, aliud animi 93.c.2
Et hoc rurfus duplex eſt. Primum quum alieno fa-
cto gaudium & pax animi turbatur. Secundum
quum alieno exemplo in malum inducimur
93.c.2

Scandalum rurfus aliud eſt *acceptum*, aliud *datum* 94.
c.1
Et hoc, nempe *datum*, rurfus eſt triplex 94.c.1
Scandalum rurfus aliud eſt *in ſe tale*, ſiue lapſus inde
ſequatur, ſiue non ſequatur, aliud ratione euen-
tus, quum lapſus inde ſequutus eſt 94.c.2
Scandalum ratione euentus eſt duplex 94.c.2
Scandala quomodo neceſſe fit euenire 96.c.2. 110.c.1
Aliorum ea de re ſententiæ reſutatae 97.c.1
Scandala pendent à Prouidentia Dei 110.c.1. 112.c.1
Scandalorum vſus ſeu finis eſt multiplex, tum reſpe-
ctu Dei, tum etiam reſpectu fidelium 110.c.2.
& ſeqq.

Ratio diuinæ iuſtitie in puniendis *ſcandalis* 113.c.1
Scandalis quomodo Chriſtus obuiam eat 832.c.2. &
ſeqq.
Schei *צב* Captiuitas quid fit hebræis 347.c.1
Schifmatis vox Eccleſiæ propria 323.c.1
Schifma in Religione aliud eſt temerarium, aliud in-
iuſtum 323.c.2. 324.c.1
Item aliud eſt primò factum ab eius authoribus,
aliud continuatum 327.c.1
Rurfus aliud eſt *negatiuum*, aliud *poſitiuum* 325.c.1
Schifma Eccleſiæ Gallicanæ in Conteſtatione contra
Concilium Tridentinum 565.c.1
Schifmatici an & quomodo ſint è Republica pellen-
di 319.c.2
Schifmaticus quis 585.c.1. 2
Scientia quid ſignificet 740.c.2. 741.c.1
Scientiæ conſiderantur vel *in ſe* vel *vt docentur* 421.c.2
Συνοδικὰ πῆλα 205.c.1
Scotus 588.c.2
Scribæ ſeu *ῥηματοῖ* in Nouo Teſtamento qui ſint 177.
c.2

Scripturæ translationum varietas multiplex 481.c.2
Vnde illarum Translationum error deprehendi
poſſit 481.c.2
Interpretationis *Scriptura* Eccleſiæ non eſt iudex
482.c.1
Scripturæ variæ Lectiones 480.c.2
Scripturam interpretandi quatuor apud Judæos ge-
nera 163.c.2
In *Scriptura* cur non omnia ita clarè traduntur vt nul-
lus ſit dubio locus 117.c.1
Scripturæ ſacræ lectione Pontificiis interdictum 556.
c.1. 2

Dei in *Scriptura* loquentis iudicium defugiunt
Pontificij 557.c.1
Scripturam ſacram variis calumniis ſeu potius
blaſphemiis impetunt *ibid.*
Scripturæ doct. ina penes quem eſt, is in antiquitatis
ac proinde veritatis cauſſa victor abit 567.c.2
Scriptura aut Deus in *Scripturis* loquens ſupremus
controuerſiarum iudex 594.c.2. & ſeqq.
Scriptura ſacra non eſt verbum mutum 597.c.2
Scriptura ſacra non eſt obſcura 598.c.1. 602.c.2. &c.
Non eſt ambigua 598.c.2. 599.c.1. &c. 602.c.2. &c.
Nq̄ eſt imperfecta 599.c.1. 602.c.2. &c.
Scriptura ſacra qualis ſit regula 599.c.2
Scripturam quomodo hæretici ſibi vindicent 599.
c.2

Scriptura an ſit exemplar declarationis voluntatis
diuinæ 601.c.2
Scripturæ authoritatem impugnantes Pontificij re-
ligionem Chriſtianam euerrunt 602.c.2. 603.c.1.
2. & ſeqq.
Scripturæ norma erroribus tantummodo applicanda
vt iudicium de illis fieri poſſit, nec poſtulandum

vt ad verbum Scriptura consignati ostendantur	848.c.2	Stephanum Episcopum Romanum acriter obiurgat	
Secelsio in religionis negotio alia est <i>bona</i> , alia <i>mala</i>	323.c.2	Cyprianus	576.c.2
Securitas est duplex, alia à neglectu <i>mediorum</i> , alia à <i>mediorum certitudine</i>	227.c.2	Stultitiæ suæ nemo præco est, præsertim quum remedium locus amplius non datur	588.c.1
Ad <i>Securitatem</i> carnalem porta aperitur si quis existimet à se pendere vt stet vel cadat	677.c.1	Suasio & persuasio quomodo differant	743.c.2
Συναία, Τίερα, Διαάμεος quid differant	388.c.2	Suasio & persuasio diuina interna à suasionem & persuasionem humanam specie differt	743.c.2
Sermonis Prophetici grandiloquentia in Veteri Testamento	434.c.1	Suasus Dei duplex est, alter nos de officio monens, alter persuadens	760.c.1
Seruitus spiritualis est vel corporis vel animi. Et vtraque est triplex, nempe, prima <i>Naturalis</i> , secunda <i>Politica</i> , tertia <i>Conscientia</i>	95.c.1	Subdiaconorum institutio	578.c.1
Seruitutis spiritualis tres sunt gradus	73.c.2	Succelsio alia est Doctrinæ, alia Personarum	460.c.2
Seruitutis conscientia quinque sunt gradus	95.c.2. & seqq.	Succelsio alia est <i>naturalis</i> , alia <i>spiritualis</i>	571.c.1
Seruitutis spiritualis tres species, nempe Peccati, Gratiæ & Legis	536.c.2	Succelsio alia est <i>Cathedra</i> , alia doctrinæ	575.c.2
Seruus quadrifariam dicitur	73.c.1	Succelsio <i>Politica</i>	575.c.1
Significandi aliquid sermone quatuor sunt modi in Scriptura usurpati	374.c.2. & c.	Succellorres veri primitiæ Ecclesiæ, sunt qui illi in fidei doctrinam succellerunt	569.c.1
Significatio vocum seu locutionum alia est <i>Grammatica</i> , alia <i>Rhetorica</i>	114.c.2	Superbia est duplex, spiritualis & carnalis	86.c.2. 87.c.1
Signum rei procul dubio amat, qui rem amat	803.c.2	Altera cum fide potest consistere, altera non potest	86.c.2
Signa cum rebus ipsis non sunt confundenda	835.c.2	Superstitiosorum hominum ingenium	219.c.1
Silentium non semper est consensus argumentum	860.c.1	Suspitio si ad reatum sufficiat, summa innocentia punianda	556.c.1
Sit vel Esto sunt imperandi, non concedendi duntaxat voces	154.c.2	Symmachi relatio ad Imperr. Valent. Theodos. & Arcadium	554.c.2
Societas duplex <i>interna</i> & <i>externa</i>	249.c.2. 250.c.1. 255.c.1	Synedrium Iudeorum fuit <i>Politicum</i> , non <i>Ecclesiasticum</i>	483.c.2
Societatis religiosæ cultorum duplex conditio	274.c.2	Potuit errare, & errauit de facto	<i>ibid.</i>
Solutio duplex est, soluimus enim vel pondere & valore, vel specie	363.c.2	Σωτηρηθαι dicitur vel distributiue vel collectiue	209.c.1
Sorbonistæ	564.c.2	Synodi Alexandrinæ literæ ad Episcopum Romanum iunctim cum cæteris	576.c.2
Spes veniæ non facit impœnitentes, sed desperatio	699.c.1	T	
Spes, fides, charitas quomodo à Deo & ab homine proficisci in Scriptura dicantur	705.c.2	T heus quis dicatur Jacobo	239.c.1
Spei certitudo vnde pendeat	841.c.2	T heus perfectus quid sit	238.c.1
Spiritus effectum aliud est quam fructus	79.c.1.2	T heus quinam dicantur Paulo	<i>ibid.</i>
Spiritus ab Intellectu qui distinguatur	220.c.2	T heus duplex	<i>ibid.</i>
Spiritus Sanctus cur dicatur Paracletus	221.c.1	Templum Dei & in templo Dei sedere	562.c.2
Spiritus Sanctus quomodo dicatur pro nobis intercedere	221.c.2	Tempus præteritum non potest esse futurum, nec futurum præteritum	831.c.2
Spiritus Sanctus cur Schechina dicatur & manere in fidelibus	220.c.1	Tentatio variè distinguitur, alia est <i>proprie</i> , alia <i>improprie</i> dicta	178.c.1.2
Spiritus Sancti dona alia sunt <i>propria Electis</i> , alia <i>communia piis & impiis</i>	240.c.2	Tentatio distinguitur ratione <i>tentantium</i> , vel <i>eorum qui tentantur</i> . Ratione <i>tentantium</i> alia est <i>Diuina</i> , alia <i>humana</i> , alia <i>Diabolica</i> , alia <i>Carnis</i> , alia <i>Crucis</i> & <i>rerum aduersarum</i> . Ratione <i>eorum qui tentantur</i> , vel <i>Deum</i> vel <i>homines</i> petit tentatio	178.c.2. & seqq.
Spiritus Sancti testimonium vel est per <i>Ectasim</i> & <i>Enthusiasmum</i> , vel per lucem lenem internam & diuinam	299.c.1	Tentatio alia est <i>bona</i> , alia <i>mala</i>	178.c.2. 186.c.2
Spiritus Sanctus adest alicui vel per <i>Enthusiasmum</i> , vel per <i>illuminationem</i> quæ non tollit rationis vsum	367.c.1	Tentatio <i>Diabolica</i> peragitur vel <i>extrinsecus</i> , vel <i>intrinsecus</i> , vel <i>coniunctim</i>	179.c.2
Spiritus adoptionis flectit non cogit	539.c.1	Extrinseca fit vel <i>visibili specie</i> , vel <i>sine visibili specie</i>	180.c.1. 181.c.2
Spiritus Sancti verba quis proponat non directe & à priori, sed à posteriori inquirendum est	601.c.1	Hæc rursus vel est <i>immediate</i> à Diabolo, vel <i>mediate</i> ab eo per homines	181.c.2
Spiritus nec sine verbo operatur, nec potest quicquam sine spiritu verbum	784.c.1	Tentat Deus vel <i>efficiendo</i> , vel <i>permittendo</i> , vel <i>omittendo</i>	178.c.2
Spiritus seruitutis quis sit	536.c.2	Tentatur Deus vel <i>directè</i> , vel <i>indirectè</i>	185.c.1. 188.c.1
Cur sic dicatur	540.c.2	Et quidem vel eius <i>Scientia</i> , vel eius <i>Potentia</i> , vel eius <i>Voluntas</i>	185.c.2
Quinam ab eo sint liberi	536.c.1	Tentat homines vel <i>tacendo</i> , vel <i>loquendo</i> , vel <i>agendo</i> , nonnunquam <i>continendo</i> se ab actione	182.c.1
Quinam ab eo regantur	537.c.2. & c.	Tentantur homines vel <i>ab aliis</i> , vel <i>à seipsis</i>	186.c.1
Effectus eius est metus	540.c.2	Atque ita est <i>Carnis</i> tentatio, vel <i>Probatio</i>	<i>ibid.</i>
Spiritualis spiritualia discernit	602.c.1. & c.	Tentatio <i>Diabolica</i> <i>intrinseca</i> 179.c.2. <i>Extrinseca</i> 180.c.1	
		Tentatio per <i>Crucem</i> & <i>afflictiones</i>	181.c.2. 183.c.2
		Tentatio	

Tentatio humana Paulo quid sit	184.c.2
Tentatio carnis à Jacobo desciopta	182.c.1
Homo quomodo seipsum probet seu tentet	186.c.2
Tentatio antonomasticè dicuntur afflictiones	184.c.1
Tentatio cur non dicatur res prosperæ	185.c.1
Tentare & probare Deum sunt diuersa	188.c.1
Tentationis bonæ conditiones	186.c.2
Tentatio pro ipso peccato ponitur	189.c.2
Tentatio qua homo hominem tentat	189.c.1
An & quo vsque liceat alium tentare	ibid.
Tentatus quomodo dicatur Christus, quomodo in eum cadat tentatio	394.c.1
Tephillin & Totaphoth quid sint	174.c.1
Testimonium Ecclesiæ dicitur vel materialiter vel formaliter	263.c.1
Testimonium Spiritus de verbo Dei	467.c.2
Non est Enthusiasmus	468
Testis quis sit	459.c.2
Eius auctoritas vnde sit	ibid.
Testis habetur duobus modis actiue vel passiue	459.c.2
Testes in rebus diuinis cur quidam dicantur	459.c.1
Considerari qui dicantur	665.c.2
Theologia est ars potius quàm scientia	338.c.1
Thomas Aquinas	588.c.2
Thomæ sectatores	564.c.2
Thronus duplex, nempe iuris districti & gratiæ	365.c.1
Timor & tremor significant humilitatem, ex Scripturæ phrasi	340.c.2. 845.c.1.2
Timori opponitur animi elatio	844.c.2
Totum aliud est essentialè, aliud integrale. Item, aliud Continuum, aliud discretum. Item, aliud Physicum aliud Politicum	223.c.1
Traditionum varia apud Judæos nomina explicata	166.c.1
Traditionum genus duplex	167.c.2
Traditionis vox tam in bonam, quàm in malam partem accipitur	166.c.2
Turcæ religioforum suorum sanctitatem prædicant	586.c.2
Typi alij sunt legales, ex instituto tantum significantes, alij veluti quodammodo naturales	197.c.1
Typorum Christi ratio	379.c.2.
Eorum quæ Typis Christi tribuuntur à Prophetis tria sunt genera	380.c.1.
David & Salomon Christi typi	380.c.1
Typi Christi fuere etiam Prphetæ, maxime Esaias	391.c.2
Typum omnem oportet habere materiam subiectam	661.c.2
Typica omnia dicuntur ab Apostolo	1 cor. 13.2
Tyrannus an à priuato legitime interfici possit.	564.c.2

V

Valdenses	574.c.1
Velle esse beatum quid	356.c.2
Velle nemini nescienti se velle, aut nolenti contingit	706.c.1
Is maxime vult qui non potest non velle	766.c.1
Vult Deus quædam vt finem, quædam vt media	107.c.2
Si velit homo & posita sint omnia requisita ad agendum, non potest non agere	773.c.1
Velleitas, voluntatis propensio quædam	342.c.2.
	702.c.1.
Veniæ spes non facit impenitentes, sed desperatio	699.c.1

Venire ad Christum quid sit	631.c.2. 665.c.2
VERBUM DEI.	
Controuersæ de Verbo Dei quot & quæ	448.c.1
Verbi Dei definitio	ερωματωνος 448.c.1. 805.d.1
	454.c.1
Verbi Dei necessitas fuse probatur variis argumentis, & defenditur aduersus Atheos	449.c.1
Verbi Dei summa quid nobis tradere debeat	455.c.1
Verbum Dei internoscendi quænam sit ratio, aduersus Pontificios	456.c.1
Rationes Pontificiorum prolixè refelluntur à	459.c.1. ad 492.c.1
Rationes contrariæ pro confirmatione sententiæ Orthodoxæ proponuntur & vindicantur	492.c.2.
Verbi Dei auctoritas præcipua quoad nos non est ab Ecclesiæ testimonio	459.c.2
Neque ab Ecclesiæ auctoritate	461.c.1
Verbum Dei notius est Ecclesiâ	492.c.2
Verbi Dei maior est quam Ecclesiæ auctoritas	493.c.1
Verbum Dei ipsum sibi met conciliat auctoritatem	464.c.2.
Nempe ex insita præstantia & excellentia Diuina	467.c.1.
Item à Spiritus interno Testimonio	467.c.2
Singuli fideles debet iudicare de Dei verbo	469.c.2
Verbi Dei notarum duo genera, Intrinsecæ nempe & Extrinsecæ	417.c.1. 425.c.1
Intrinsecarum tres ordines	417.c.1
Extrinsecæ multæ	417.c.2
1 Antiquitas	418.c.1. 424.c.1. 425.c.1. Conuenit soli Scripturæ
	426.c.1
2 Perennitas	418.c.1. 424.c.1. 426.c.2. Conuenit Scripturæ
	427.c.2
3 Character dicendi	418.c.1. 430.c.2. Nempe Maiestas
	430.c.2. Et Comitatus
	432.c.1. Quæ vindicatur
	433.c.1. & seqq. Translationes seruant illum Characterem
	435.c.2
4 Condicio eorum qui tradiderunt Verbum Dei	418.c.1.
	435.c.2
5 Consilium eorū qui illud tradiderunt	418.c.2. 436.c.2
6 Miracula	418.c.2. 437.c.2. Conuenit hæc nota Scripturæ
	439.c.2
7 Ratio, seu vis qua factum est vt Verbum Dei obtineretur auctoritatem	418.c.2. 442.c.2
8 Hominum odium	443.c.1
9 Martyrium	443.c.2
10 Iudicium Dei in hostes Doctrinæ Christianæ	444.c.1
11 Euentus doctrinæ	444.c.2
12 Condicio & status animi eorum qui Verbum Dei amplexi sunt	ibid.
13 in alijs doctrinæ Christianæ	ibid.
14 in alijs doctrinæ Christianæ	445.c.1
Quomodo Idiotæ possint has Notas deprehendere	424.c.2
Verbum scriptum non est verbum mutum	597.c.2
Verbum Dei est Euangelium κατ' ἑοχλῶν sic appellatum	619.c.2
Nec Verbum sine Spiritu quicquam potest, nec Spiritus sine verbo operatur	784.c.1
Verè cibus, verè potus, verum lumen, &c. quomodo intelligenda	805.c.2
Veritas est duplex, Dogmaticum nempe & Morum	261.c.2
Veritas examini subijci gaudet	556.c.1
Veritatis agnitio quid	669.c.1
Verum tripliciter dicitur, vel quia narratur, vel quia prædicatur, vel quia promittitur	48.c.2

Viduae *κατασπλιωμεναι* quid sint Paulo 193.c.1
 Vigilæ Christianorum ortu sunt ex Ethnicorum per-
 uigiliis 208.c.1
 Virgines inclusæ 2. Maccab. 3. 19. quid sint 194.c.2
 Virginitas vera in anima 589.c.2
 Virtutis habitus & *σφαιρας* differunt 355.c.2
 Virum & vxorem vnum quid esse probatur à Christo
 194.c.1
 Visibile aliquid dicitur oculis vel *corporis* vel *animi*.
 Item *per se* vel *per accidens* 244.c.2
 Item *cerid, incertid, incertissimè* *ibid.*
 Item *confusè, distinctè* 245.c.2. 246.c.1
 Item *secundùm se totum, vel secundùm partes, easque vel*
omnes, vel aliquas tantum 245.c.1.2
 Denique vel *semper* vel *aliquando* 246.c.2
 Visibilitas Ecclesiæ aliquando *clarior*, aliquando *mi-*
nus clara est 247.c.1
 Visibilis aut inuisibilis distinctio 797.c.2. & seqq.
 Visio Prophetica duplex 516.c.2

VITA ÆTERNA.

 An varij dentur in *vita* futura gloriæ gradus 90.c.1
 An in ea ipsa Dei essentia videbitur 121.c.1
 Quis sit animarum status post obitum, ante vlti-
 mum iudicium 40.c.2
 Cur Iudicium Dei differtur in vltimum diem 40.
 c.1
 Vita animæ est Ethica in habitu virtutis 355.c.2
 Vita Dei 804.c.1
 Vnctio ægrorum Pontificia refellitur 66.c.1
 Locus Iacobi de ægrorum vnctione aduersus
 Pontificios vindicatur *ibid.*

DE VNIONE NOSTRA CVM CHRISTO.

 1 Ecclesiam Christo vniri probatur primò ex Nouo
 Testamento 216.c.2
 Secundò, ex Veteri Testamento 217.c.2
 2 Ostenditur quam sit vnio illa *necessaria* 219.c.2
 Iucunda 220.c.1. Magnifica & gloriosa 221.
 c.2
 3 Explicatur in quo sita sit illa vnio 222.c.2
 Vbi de vnione in genere, quid differat ab vnitione
 & vnitate *ibid.*
 Deque vnionis multiplici diuisione, vbi alia ab
 vno, alia ad vnum esse dicitur 222.c.2. 223.c.1
 4 Vnio nostra cum Christo differt ab vnitione & vni-
 tate 223.c.2
 Christo vnimur triplici vnione. Prima quæ est ab
 vno *communì simpliciter* 223.c.2
 Secunda quæ est ab vno *communicato* 224.c.2
 Tertia quæ est ad vnum *ibid.*
 Vt: media ad finem *ibid.*
 Vt partes in toto 225.c.2
 5 Vinculum huius vnionis est Spiritus Christi *ibid.*
 Tria circa illam vnionem obseruanda 226.c.1
 6 Declaratur quam sit vnio illa cum Christo *arcta* *ibid.*
 Quam firma *ibid.* Quam efficax 231.c.2
 7 Quam latè pateat Ecclesiæ cum Christo vnio,
 eam nempe etiam ad fideles sub Veteri Testa-
 mento pertinere, quod fusè probatur aduer-
 sus Socinum *ibid.*
 Primò Scripturæ Testimoniis *ibid.*
 Secundò, Rationibus è Scriptura petitis 233.c.2
 8 Ostenditur, quomodo Christus ante aduentum
 suum in carne potuerit Ecclesiæ vniri, hoc est,
 fidelibus sub Vet. Testamento, eorumque esse
 caput 236.c.2
 Refutanturque qui id negant *ibid.*
 Vnio seu communiõ & societas est duplex, interna &
 externa 249.c.2. 250.c.1. 255.c.1

Vnio non semper est veræ Ecclesiæ nota 563.c.2
 Vnio vera nulla in Ecclesiâ Romanâ 564.c.1.2
 Vnionis cum Christo ratio 807.c.1
 Vnionis nostræ cum Christo termini 812.c.2
 Quo respectu Christus nobis *vnitur* & nos ipsi
 813.c.2
 Vnio nostri cum Christo in quo consistat 814.c.1.
 815.c.1
 Vnio nostri cum Christo adeo arcta est & indissolu-
 bilis vt nulla illi vnio conferri possit 815.c.2
 Vnionis fidelium cum Christo effecta 816.c.1
 Vnionis viri & vxoris ratio qua in resita sit 195.c.1
 Vnionis Christi & Ecclesiæ cum vnione viri & vxor-
 is collatio 196.c.1
 Vnum vel est *simpliciter commune* vel est communica-
 tum 222.c.2
 Vnum quod ex vnione oritur, vel est *distinctum* ab illis
 ex quibus vnitis oritur, vel non est ab illis distin-
 ctum 223.c.1
 Vocabula non eodem modo & sensu vsurpantur in
 Scriptura, quò solent vsurpari in consuetudine
 Ecclesiæ recepta 247.c.1

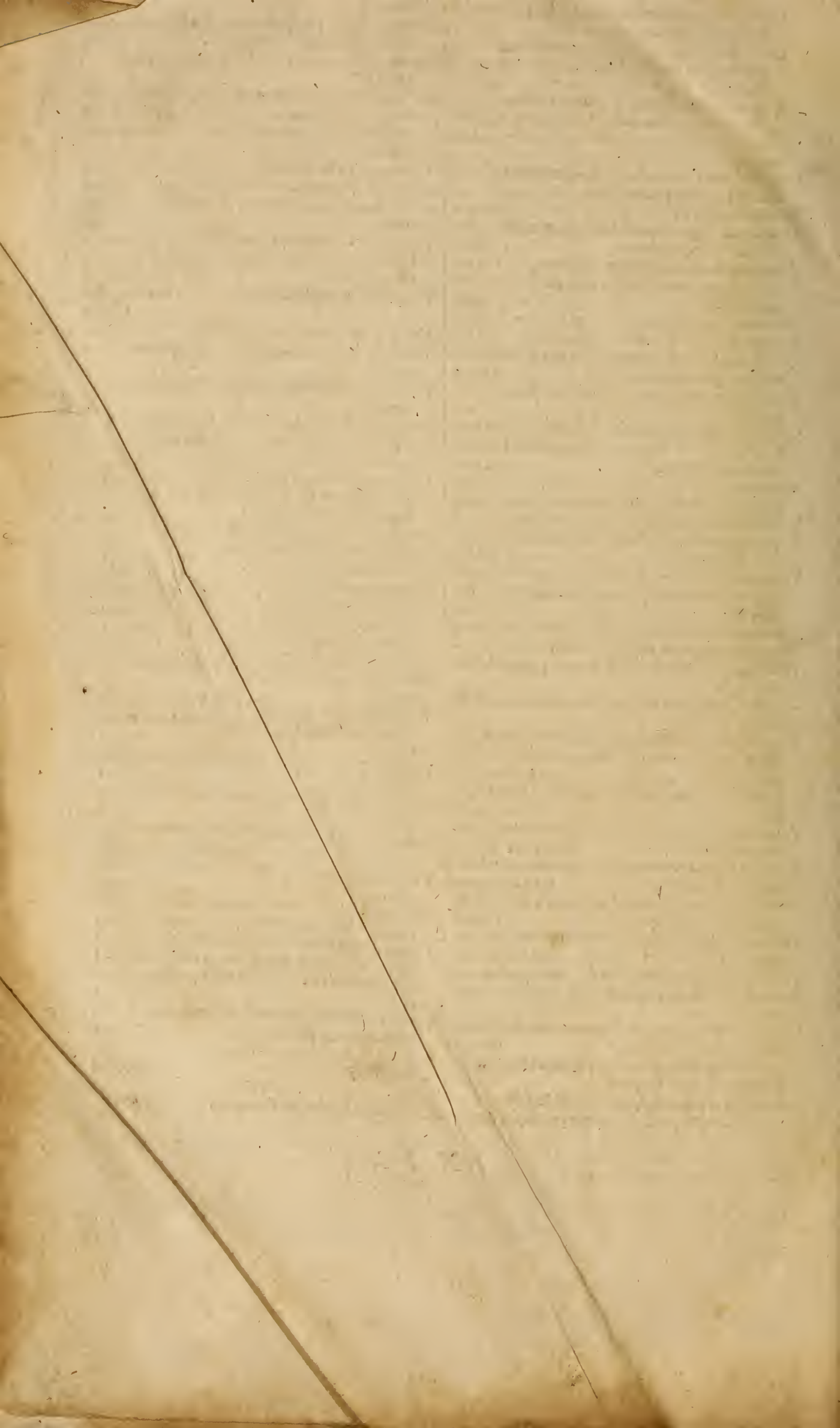
DE VOCATIONE.

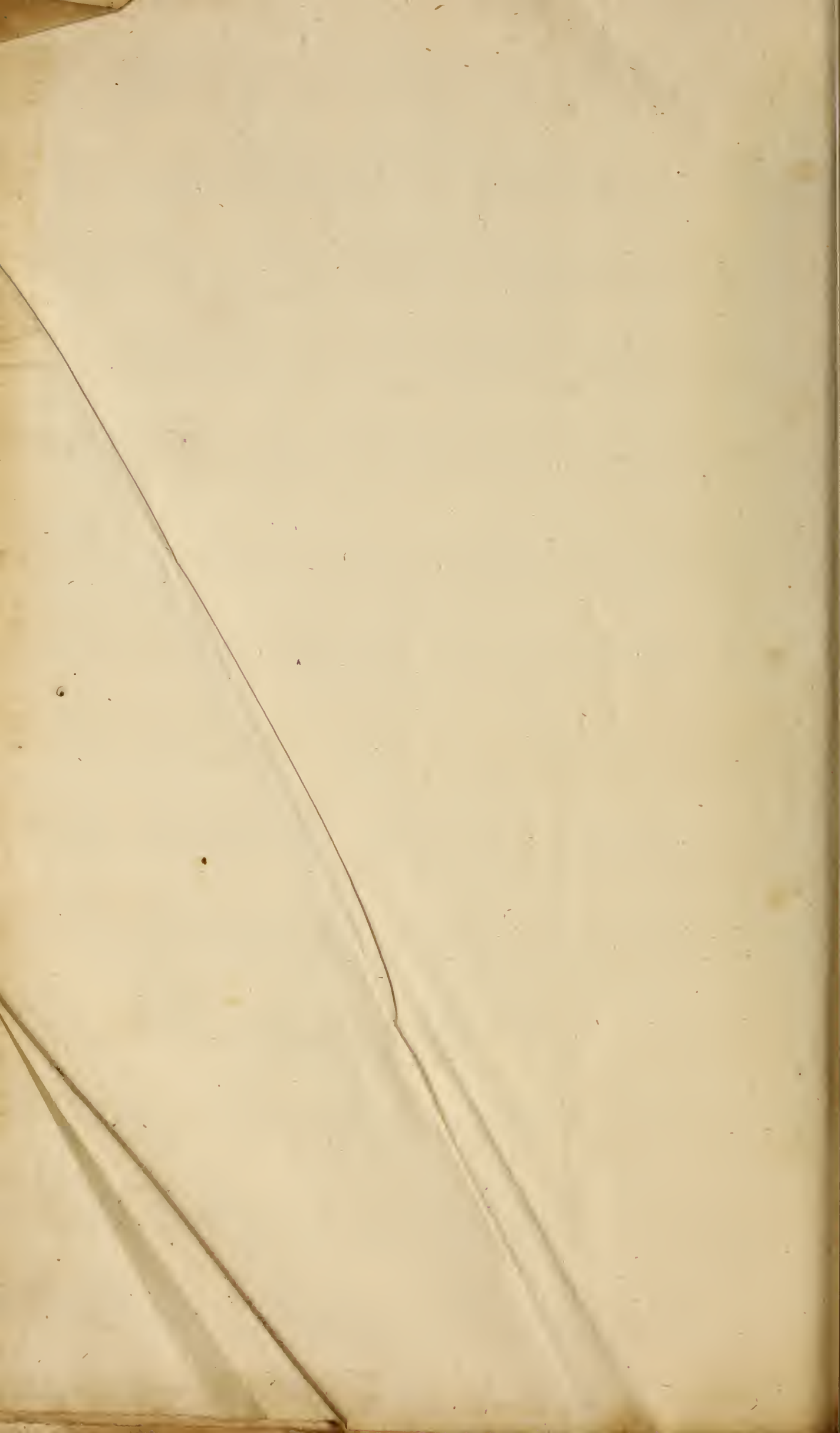
 1 Vocare in Scriptura aliquando, sed rarissime signi-
 ficat simpliciter vocare 213.c.2
 Sed longe frequentius significat vocare efficaci-
 ter *ibid.* c.2
 2 Dei ad salutem *vocatio* est efficacissima, non ex
 euentu modo, sed ex Dei *vocantis* voluntate 213.
 c.2
 3 Vis seu efficacia illa est à Dei verbo, quatenus ha-
 bet Spiritum adiunctum 214.c.1
 Deus verbo tantum suo conuertit homines 215.c.2
 4 Estque vis ista non *Physica*, sed *Ethica*, verum eiuf-
 modi vt homo ei non possit repugnare 214.c.2
 5 Deus in persuadendis & conuertendis homini-
 bus agit modo rationi humanæ accommodato
 145.c.2
 Quique consistit cum naturæ nostræ corruptio-
 ne *ibid.*
 Nempe non est eadem Ratio mortis *Anima* &
Corporis 146.c.2
 Duplex animi ad finem & pœnitentiam disposi-
 tio 147.c.1
 Gradus est quidam ad fidem, qui tamen non est
 fides *ibid.*
 6 Vocatio electorum non dicitur in Scriptura *Euoca-*
tio, sed simpliciter *vocatio* κατ' ἔοικω 214.c.2
 7 Vox hæc vocati vel adiectiue, vel participialiter
 sumitur 214.c.2
 Quum fidelibus tribuitur, non significat *illustres,*
celebres 214.c.2
 Hominis status ante *vocationem* 331.c.1
 Quid homo ad sui *vocationem* afferat 331.c.2
 Spiritus Dei actio in *vocatione* seu Conuersione no-
 strâ qualis sit 332.c.1. 343.c.1
 Motus eius est Ethicus, non Physicus 332.c.1. 333.
 c.2. 344.c.1
 Spiritus Dei solus est *vocationis* nostræ author 332.
 c.1
 Vocantur à Deo etiam superbi & tumidi, sed pauci
 348.c.1
 Qui *vocantur* non sunt digni qui vocentur 619.c.2
 Cur Deus hunc potius quam illum *vocet*, nulla po-
 test ratio reddi præter meram Dei voluntatem
 626.c.2. 643.c.1
 Vocationi seu potius vocanti opera opposita 629.c.2
 657.c.2. & seqq.

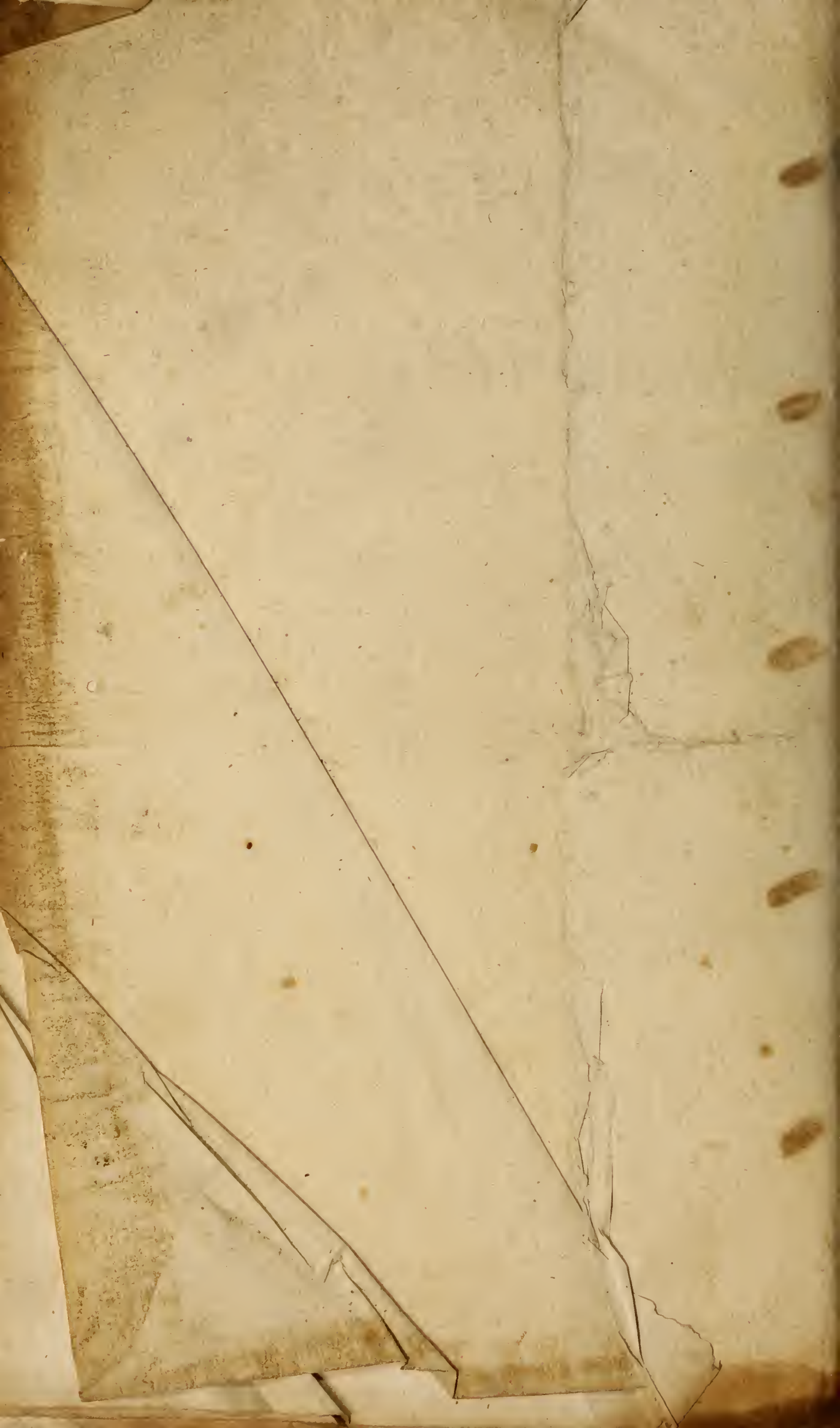
INDEX RERVM ET VERBORVM.

Quum fideles dicuntur <i>vocari</i> intelligendum id est terminatiuè non objectiuè	630.c.1	minatur	674.c.2
Gratia Dei <i>vocanti</i> tanta est, tamque efficax, vt cui illa obigit idem non possit non parere <i>vocanti</i> Deo	631.c.2	Voluntas feretur in ignotum, si objectum ab intellectu commonstratum refugiat	675.c.2
Singularis illa operatio qua Deus vtitur erga electos dum eos <i>vocat</i> non est resistibilis	647.c.1	Voluntatis mutatio, determinatio voluntatis est	675.c.2
Vocatio & Iustificatio quomodo differant	645.c.1	Voluntas decernens circa quemlibet euentum versatur; præcipiens circa officium creaturæ non quidem sub euentus, sed sub debiti boni ratione	693.c.2
657.c.1		Voluntas tum in viatore, tum in Comprehensore in terra & in cælo determinatur, & quidem quoties determinatur ad bonum, ab intellectu determinatur	697.c.2
Vocationi fides simpliciter non opponitur, sed tantum vt conditio prærequisita	657.c.1.2	Voluntas nec assentitur, nec dissentit, neque enim sentit, multò minus affirmat aut negat, tantum fugit aut appetit	697.c.2
Vocatio duplex est	658.c.1	Voluntatis & intellectus practici summa est cognitio	698.c.1
Vocatio κατ' ἔξωθεν apud Apostolum ea est quam euentus semper sequitur	658.c.2	à Voluntate libertas nequit diuelli	699.c.2
Vocatio & Electio quomodo differant	663.c.2	Voluntas quicquid appetit id appetit voluntariè	699.c.2
Vocationis nostræ in Christo finis est summi boni participatio	774.c.2	Voluntatis inclinatio cadit sub Dei prouidentiam	704.c.2
Vocationis ad munus aliquod tres species	7.c.2	Voluntatis est appetere bonum & malum refugerit mentis vero versari circa verum & falsum	705.c.2
Vocatio cum falsa Ecclesia subsistere potest	581.c.2	Voluntas à seipsa non est diuersa	706.c.1
Vocationem veram habuerunt primi Ecclesiarum nostrarum reformatores	581.c.2	Voluntas qua ens est immediatè à Deo mouetur, at qua voluntas est in eam aliter agi non potest quam per intellectum	712.c.2
Vbi est <i>vocatio</i> ibi continuè non est vera Ecclesia	582.c.1	Voluntatis motus ab intellectu à Cameracensi aduersus Wallæum demonstratus	713.c.1
Voluntatis actus alius est <i>imperatus</i> , alius elicitus	105.c.1	Voluntas ab intellectu mouetur	747.c.2
Voluntatis duplex est motus, nempe <i>uoluntas</i> & <i>constans</i> voluntas	342.c.2	Voluntas quicquid appetit, si in intellectu nullus error fuit, id ipsum bonum esse necessè est. Et contra si malum est quod voluntas appetit errorem præcessisse in intellectu necessè est, &c.	749.c.2
Voluntatis actio quatenus est ens bona est bonitate <i>Physica</i> vel <i>Metaphysica</i> sed est mala Ethice	356.c.1	Voluntas est appetitus rationalis	756.c.2
Voluntas duobus modis obsequi potest legi Dei vel quatenus conformis humanæ rationi, vel propter amorem Dei, &c.	356.c.2	Voluntas vt sua ipsius sit Domina id est à seipso est	761.c.2
Voluntas non semper & necessariè sequitur cognitionem theoreticam, sed practicam semper & necessariè	357.c.2	Voluntas potest esse <i>suspensa</i> , & Voluntas potest suspendere actionem si in multis inter se differunt	762.c.1
Voluntatis determinatio necessaria non pugnat cum natura voluntatis	628.c.1. 642.c.2. 649.c.2. 650.c.1	Voluntas à mente plane persuasa fleuitur necessariè in obsequium	764.c.1
Voluntas quomodo intellectui repugnare dicatur	628.c.2. 652.c.1	Voluntas non fertur in summum bonum nisi præeunte mente	774.c.2
Voluntas necessariè fleuitur illuminato intellectu	632.c.1. 806.c.2	Voluntas quæ ratione dicatur ferri in bonum sub ratione boni vel in malum sub ratione mali	775.c.1.2
Voluntas Dei duplex est altera quæ decernit & statuit, altera qua præcipit simpliciter aliquid fieri, &c.	642.c.1. 693.c.1	Voluntas humana non potest ferri in malum sub ratione mali	776.c.1.2
Voluntatis naturam consequens proprietas est libertas	642.c.2	Voluntas quod in bonum potius quam in malum inclinatur pendet à diuina prouidentia	779.c.2
Voluntate determinata à Spiritu Sancto, non sequitur coactio	643.c.2. 806.c.2	Voluntas vera libertas, quando Deus eam roborat & firmit, incendit & inflammat tam vehementi Christi amore vt cor ipsum colliquescere videatur	787.c.2
Voluntas sequitur mentem seu intellectum pro illuminationis modulo	533.c.1. 644.c.1	Voluntas quatenus voluntas versatur circa finem, in media fertur per accidens	788.c.2
Voluntatis determinatio ad vnum non destruit & perimit voluntatem	650.c.1		
Voluntatis non est cernere, animaduertere & iudicare, sed mentis	650.c.2. 676.c.1	Y Πίπ pro x̄	343.c.1
Voluntatis libertas in quo sita	652.c.2. 700.c.2	Z Ozimus Episcopus Romanus	576.c.1
Voluntatis actus duo velle & nolle, odium & amor	655.c.2		
Voluntatis determinatio ad bonum non ab ipsa voluntate, sed à Deo pendet	669.c.2		
Voluntatem humanam inclinatur Deus ad bonum effectiuè, ad malum negatiuè	671.c.1		
Voluntas quum in malum inclinatur & propendet, non ab externo, sed ab interno principio deter-			

F I N I S.

14

663

